

ଚନ୍ଦ୍ରମଣି-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ

କବିତା ବିଭାଗ

(ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ)

କବିବର ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି କବିଶେଖର

ପ୍ରକାଶକ

ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ବି. ଏ., ଡି. ଲଡ଼.

ବାଣୀ-ସାହିତ୍ୟ-ମନ୍ଦିର
ଭଦ୍ରକ

ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ

୧୯୩୮

ମୂଲ୍ୟ—ରୁପ ଟଙ୍କା

ଭକ୍ତ୍ୟପହାର

ଦେବଦେବ ଆଦର୍ଶ ରାଜା ଦୁର୍ଭର ଏ ଦାଶେ,
 ଯେ ଦେବ, ସେ ଦୁଃସାହସୀ, ସତ୍ୟ ଅପଳାପୀ,
 ନୁହେଁ ସେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦର୍ଶୀ, ସମ୍ବଳ ତାହାର
 ଗତାନୁଗତକ ପଛା, ଧୃବ ସତ୍ୟ ଏହା ।
 ଅଛନ୍ତି ଏ ଦାଶେ ସୁଦ୍ଧା ରାଜଧର୍ମୀ ରାଜା
 ସମଚନ୍ଦ୍ର ସୁଧୃଷ୍ଟିର ଭକ୍ତ ଏ ଭକ୍ତବେ ।
 ହୋଇପାରେ ଦେବେ କିନ୍ତୁ ରବିଶଶିଷ୍ଟନୀ
 ମହାଦାଶ, ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଠର ନିତ୍ୟ ରୀତିପୁରୀ,
 ଦେବଭୂମି ଏ ଭକ୍ତର ଭାରତ-ନମସ୍ୟା
 ସମ୍ବନ୍ଧୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ରାଜଗୌରବରେ ।

ଦେଖିଛି ଯେ ଅରେ ମାତ୍ର ପ୍ରାଚୀନ ଦୋଷକ,
 ଅଭୁବିତ ଏ ଦାଶେ ପ୍ରା ପାଟଣା ଆଖ୍ୟାରେ,
 ବିଦିତ ସେ ରାଜ୍ୟଦର୍ଶ, ତଥା ରାଜାଦର୍ଶ ।
 ଦେବ ବହୁଧାରେ କହିଁ ଭଲଭର ସ୍ତୋତ,
 ନାହିଁ କହିଁ ଭେଟି ଦେବି, ନାହିଁ ପ୍ରଜାପାତା,
 ପ୍ରଜାଦର୍ଶେ ସୁଶିକ୍ଷିତ କରବା ଆଶୟେ
 ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚଳିତ କହିଁ ।
 ପ୍ରଜାବର ଧନ୍ୟର୍ଥ ରକ୍ଷକ ନୃପତି
 ଏ ଭକ୍ତିର ସାର୍ଥକତା କହିଁ ପ୍ରମାଣିତ ।

ମଣେ ନିଜ ଜୀବନକୁ ସେ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜା
 ରକ୍ତକୁପା ରକ୍ତଶକ୍ତି ସଂମିଶ୍ରିତେ ରକ୍ତା,
 ଯଥା ପ୍ରଜା, ତଥା ରାଜା, ରାଜା ବି ମଣନ୍ତି
 ରକ୍ତକ୍ଷମତାକୁ ପ୍ରଜା-ସମବେଦ-ଶକ୍ତି
 ସାର୍ଥକ ରକ୍ତେନ୍ଦ୍ର ନାମ ସବଥା ତାଙ୍କର ।
 ବିଦ୍ୟା, ବୁଦ୍ଧି, ଚରୁରବା, ପ୍ରତିଭା, ମହତ୍ତ୍ଵ,
 ଶୂରଶ୍ରୀ, ଶୂରମାତ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସତ୍‌ସାହସ,

କ୍ଷନ୍ତିସ୍ୱଭାବିତ, ଦେହ ଲଭି ନାହିଁ ଲବେ
 ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ତାଙ୍କଠାରେ, ସବେ ସମୟେ
 ଅଶ୍ରୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ, ମଣି ମନ୍ଦିତ ଅଶ୍ରୁ ।
 ବଶାଳ ବସ୍ତ୍ର ତ ରକ୍ତ ଅଧୀଶ୍ୱର ବୋଲି
 ନାହିଁ ଗର୍ବ, ଅଭିମାନ, ଅଭିଜାତ୍ୟ ମୋହ,
 କିମ୍ବା ଅସ୍ୱବଚନାଦି ଅଧମ-ସଙ୍ଗାଳ ।
 ଅଳଙ୍କାରଶୂନ୍ୟ ତାଙ୍କ ରାଜକଲେବର,
 ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଯାଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ସର୍ବଗୁଣ ପ୍ରଭରେ
 କି ଲେଖା ତାଙ୍କର ଭଲ ଧାତବ ଭୂଷଣେ,

ଥିଲେ ଅଳଙ୍କାର, ତାହା ଦିଶନ୍ତା ମଳିନ
 ମହାତ୍ମ୍ୟର ସୁବିମଳ ଜ୍ୟୋତିରେ ତାଙ୍କର,
 ଶଶାଙ୍କ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ ସଥା ତାରକାମଣ୍ଡଳୀ ।
 ନିସର୍ଗ ଭୂଷଣ ଏକା ମହାର୍ଦ୍ଦ ସୁନ୍ଦର
 ଶରୀରର ଭର ସିନା ପାଥିକ ଭୂଷଣ ।
 କି ଗାଈବ ଏକମୁଖେ ହେ ନୃପପ୍ରବର
 ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ସଶୋଭାସା, ଗାଢ଼ଛି ତ ତାହା —
 ଗିରୀନ୍ଦ୍ର ଗନ୍ଧମାଦନ ଶତଗୁହାମୁଖେ,

ଗାଢ଼ଛି ନିର୍ଦ୍ଦର ସଦା ଝର୍ଝର ଆସବେ,
 ଗାଢ଼ଛି ଅବରତ ବନପକ୍ଷିକୁଳ
 ମଧୁର ବାଦଳକୁଳେ ନବ ନବ ଛନ୍ଦେ,
 ନବ ରାଗିଣୀରେ ଦୃଷ୍ଟେ ବହୁଙ୍ଗ ଭୂଷାରେ,
 ପ୍ରଜାକୁଳ ଛାମୁଙ୍କର ଗାବନ୍ଧୁ ଆବର ।
 ନବୀନ ଆଦର୍ଶ ଶାନ୍ତି ରାଜ୍ୟେ ପ୍ରଚଳନ,
 ସଥାଯୋଗ୍ୟ ସୁସଂସ୍କାର ପ୍ରାଚୀନ ଶାନ୍ତିର
 ଛାମୁଙ୍କ ବିମଳଗାଢ଼ି, ସୁରୁତ-ସଙ୍ଗତ ।

କରଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ପୃଥକ ବର୍ଣ୍ଣନା
 ଶାସନ ବିଭାଗ ପୁଣି ବର୍ଣ୍ଣନା ବିଭାଗ
 ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି ଛାମୁ ନବଶୁଭାବଣ ।
 ଗତି ମନ୍ଦିପରିଷଦ, ସଂସ୍ଥାପି ଆବର
 ସବୋଇ ବିଶ୍ୱାସୀୟ, କରଦେଲେ ମୁକ୍ତ

ଅର୍ପିତ ନୈତିକ ଅତି ଭଲର ପଥ
ସାଧାରଣ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଚରଣିନ ପାଇଁ ।
ଯେଉଁ ପ୍ରଜା-ପ୍ରତିନିଧି ଶାସନଚକ୍ରର
ମୂଳଭୂମି ଚରଣିନ ଛାମୁ ସଂସ୍ଥାପନ,
ଗୃହ୍ୟାନ୍ତର ପକ୍ଷେ ତାହା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୋପାନ ।
ଏଭଳି ଅନନ୍ଦ, ସୁଖ, ଏବେ ସ୍ୱାଧୀନତା
ଅପି ନାହିଁ ପ୍ରଜାକୁଳେ ଦେବ ଦେବି ନାଲେ,
ଧନ୍ୟ ଦେବ, ଧନ୍ୟ ତବ ଭବାର ହୃଦୟ ।

ଭଲର ମୁଁ ଯେଉଁ ଦିନ ଛାମୁଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ
ସୌଭାଗ୍ୟର ଶୁଭଦିନ ସେ ଦିନ ମୋ ପକ୍ଷେ,
ଅପୁର ସଦାନ୍ତର, କାବନ୍ତ ଭସ୍ମାଦ
ଭଲ ଶ୍ରୀଛାମୁରୁ ଦେଇ ଅସୁବିଧାର ମୁଁ,
ସେହି ଗୁଣଗୁଣର ସୁଚରଣା ପାଇଁ
ଅପି ଶ୍ରୀ ପ୍ରଥମଶ୍ରୀ ଛାମୁଙ୍କ ମୋର
ଛାମୁଙ୍କ ପବନ ତରେ ଭକ୍ତି-ଭବଦ୍ୱାର;
ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହେ ଅଭିଷିକ୍ତ ଏହା ।

ରବିରାଣି-ବିବିଧ କମଳ କୁସୁମେ
ପୁଲକ୍ଷ ରବିଙ୍କ ପାଦ, ଏହି ଭବେ ଦେବ
ସେନାଦେବ ମୋର ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଭବଦ୍ୱାର,
ଏତିକି ମାଗୁଣି ନୃପ ଶ୍ରୀପଦ-ପଦ୍ମରେ ।

ଭଦ୍ରଶ୍ରୀ
୧୯୧୯୩୩ } ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର
ଏକାନ୍ତ ବିନୟାବନତ
ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତ

ନୂତନ

ଓଡ଼ିଆ ସାରସ୍ୱତ ମନ୍ଦିରରେ କବିବର ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ନିଷ୍ପାପର ସାଧନା ଅତୁଳନୀୟ । ତାଙ୍କର ଏହି ବିଶାଳ ପଦ୍ୟ ପ୍ରଜ୍ଞାବଳୀ ତାଙ୍କର ବହୁବର୍ଷବ୍ୟାପୀ କପସ୍ୟାର ସ୍ତ୍ରୀବୃତ୍ତ ଫଳ । ତାଙ୍କର ଗଦ୍ୟ ପ୍ରଜ୍ଞାବଳୀ ଏଥିରେ ନାହିଁ । ଅଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆରେ ମାତୃସାହଚ୍ୟର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ସାଧନା ନିମନ୍ତେ କବିଜନୋଚିତ ଏକାଦଶ ବର୍ଷ ଶ୍ରମର ପଟାଳର ଏକାକୀ ଦୂର୍ଗତ । ଚିନ୍ତାମଣି ଓଡ଼ିଆରେ ସାଧକ କବି । ସାଧନାହିଁ ତାଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ଜୀବନର ମୂଳମନ୍ତ୍ର । ସାଧନାଦ୍ୱାରା ମାନବ କି ମହନୀୟ ପଦବୀକୁ ଉନ୍ନୀତ ହୋଇପାରେ, ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ଜୀବନ ତାହାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ନିଦର୍ଶନ । ଧୂପ ପ୍ରଜ୍ଵଳିତ ହୋଇ ସେପରି ସୁବାସ ବତରଣ କରେ, ସେହିପରି ସ୍ୱେଦବାହୁରେ ଦହୁ ଥୋଇ ସେ ନିଜ ପ୍ରତିଭାର ବମିକ ସ୍ତ୍ରୀବୃତ୍ତ ଓ ପ୍ରକଟନଦ୍ୱାରା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳବାଣୀ ମନ୍ଦିରକୁ ସୁରଭିତ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଜୀବନକାଳରେ ସେ ତାଙ୍କ ବର୍ଷ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀକୁ ମୁଦ୍ରିତାବଳରେ ଦେଖିଯିବେ, ଏହା ତାଙ୍କ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଜ୍ଞାନକୁ ଜୀବନ ପକ୍ଷରେ କମ୍ ଅଣୁପ୍ରତି କଥା ନୁହେଁ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ଉପାସକ ଅନେକ । ଚିନ୍ତାମଣି ପ୍ରଜ୍ଞାବଳୀ ପ୍ରକାଶ ନିମନ୍ତେ ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ହୋଇ ବୁଝି ବସିଥିବା କଥା ମୋତେ ଜଣା । କବିରୂପେ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ନାମ ସ୍ୱାଧୀନାଥ, ମଧୁସୂଦନ, ଫକୀରମୋହନ, ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ନାମ ପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ସୁରପଣ୍ଡାରେ ଘରେ ଘରେ ପରିଚିତ । ତାଙ୍କ ବର୍ଷ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀହିଁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପରିସ୍ପନ୍ଦିତ ହେବ । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଜ୍ଞାବଳୀର ମୁଖବନ୍ଧ ଲେଖି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବା ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାକୁ ପରିଚିତ କରିବାକୁ ଯାଉ ନାହିଁ । ସାରସ୍ୱତମନ୍ଦିରର ନିଷ୍ପାପର ପୁରକାଙ୍କ ପ୍ରତି ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଲୋକେ ଭଲ ଭଲ ଭାବରେ ସେହି ଶ୍ରଦ୍ଧାସମ୍ମାନର ଅସ୍ଥିତି ପ୍ରଦାନ କରି କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମାଧାନ କରନ୍ତି, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏ ପ୍ରଭର ମୁଖବନ୍ଧ ଲେଖି ମୋର ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ପୂରଣ କରୁଅଛି ମାତ୍ର ।

ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଜୀବନର ସୁଖସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ କବିବର ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କର ଆଶିକଭାବରେ ନ ଥିଲେ ହେଁ, ତୁହେଁ ସାଧନା କୋଟିରେ ସମାନ ଆସନରେ ଅର୍ପିତ । ମୋ ମତରେ ଚିନ୍ତାମଣି ସ୍ୱାଧୀନାଥ ସୁରର ସେଷ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି । ତାଙ୍କ କବିତାରେ ସ୍ୱାଧୀନାଥଙ୍କ କବିତାର ରସିକତା ନ ଥିଲେ ସ୍ୱଳ୍ପ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ସେ ରହୁଅନ୍ତୁ, ଏଥିରେ ଆଉ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସାଧକଜନୋଚିତ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟର ମୁଦ୍ରା ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ କବିତାର ପ୍ରତିଛବିରେ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଅଙ୍କିତ । ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ଅପକୃଷ୍ଟସୁର ଲେଖାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶଜନୋଚିତ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟବ୍ୟ । ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ କବିତା ସବୁବେଳେ ସୁରୁସମ୍ପୀର । କବିତା କବିଜୀବନର ପ୍ରତିବନ୍ଧ ମାତ୍ର । ଚିନ୍ତାମଣି ଦୁଃଖଭରଣର ପଃଶିଷ୍ୟ ହୋଇ କବିତା ସାଧନା ଆରମ୍ଭ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଜଞ୍ଜାଳଜନୋଚିତ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ସର୍ବଦା ଆବୃତ୍ତାବ ବସିଅଛି । ସେ ଯେଉଁ ଯେଉଁଠାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯେତେ ଯେତେ ପ୍ରକାର ରସ ଅବତାରଣା କରିବାକୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି, ସବୁ ରସ ଉପରେ ଗମ୍ଭୀର ରସ ତାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଛୁଆଁପାତ କରିଅଛି । ଏତଦ୍ୱାରା ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ କବିତାର କଥାହିତ ବୈଦିକ୍ୟଦ୍ୱାନି ଦୃଷ୍ଟିରେ ସୁଦ୍ଧା ସୁରୁତ୍ର ସେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଅଛି, ଏଥିରେ ଆଉ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତେବେ ଶ୍ରୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ସେ, ଗମ୍ଭୀରରସ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ପାଠକମାନଙ୍କ ରୁଚିପ୍ରୟୋଗୀ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ବୋଧହୁଏ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ କବିତାକୁ ଲୋକେ ଯେତେ ଉପଭୋଗ୍ୟ ମନେ କରନ୍ତି, ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ଉପାସ୍ୟ ମନେ କରନ୍ତି । ସୁନନ୍ଦ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କର ଅନେକ

ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କାବ୍ୟ ଅମିତାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ଲିଖିତ । ଓଡ଼ିଆରେ ଅମିତାକ୍ଷର ଛନ୍ଦର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରଥମେ ସ୍ବମଣଙ୍କର ଓ ତାଙ୍କ ପରେ ସ୍ବାଧୀନାଥ କରୁଥିଲେ । ସଙ୍ଗୀତଗ୍ରାଣ ଉତ୍କଳୀୟ ପ୍ରକୃତି ଉପରେ ଚେର ମହାରାଜ ନିଜର ଅଧିଷ୍ଠାନ କମାରବାବୁ ଅମିତାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ ଯମ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ କାବ୍ୟକଳାରେ ଅନେକ ଉତ୍କର୍ଷ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ କାବ୍ୟ ଅମିତାକ୍ଷର ଛନ୍ଦୋନିବଦ୍ଧ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ସବୁ ଉତ୍କଳରେ ଯେତେ ଜନପ୍ରିୟ ଓ ଦୁର୍ଦ୍ଦୟାହାର ହେବା ଉଚିତ, ତେତେ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । କଥାରେ କହନ୍ତି—ସୁନା ବାଙ୍କେ ଥିଲେ କଉଁ ଝା ସେହୁପରି ଚିନ୍ତା-ମଣିଙ୍କ କାବ୍ୟୋତ୍କର୍ଷ ଅମିତାକ୍ଷର ଛନ୍ଦବଶତଃ ବହୁଲୋକଗ୍ରାହୀ ହୋଇପାରୁ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଯେ ଅବସମ୍ଭାବିତ, ଏ ବସୟରେ କାହାର ମତଦ୍ବୈଧ ନାହିଁ ।

କବି ଯେଉଁଠାରେ ମିତାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ହାତ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ସେଠାରେ ସେ ଅସାମାନ୍ୟ କୃତିତ୍ବ ଦେଖାଇ ପାରୁଅଛନ୍ତି । କବିଙ୍କ ଘୁମୁସର କାବ୍ୟ ଓ କଲ୍ଲଭତା କାବ୍ୟ ଏହାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ନିଦର୍ଶନ । ମିତାକ୍ଷର ଅପେକ୍ଷା ଅମିତାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ ପ୍ରତି କବିବରଙ୍କ ସ୍ବଭାବ ଅଧିକ ଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ କବିତା କହୁଲେ ସାଧାରଣତଃ ଲୋକେ ତାକୁ ଅମିତାକ୍ଷର ଛନ୍ଦବଶିଷ୍ଟ କୌଣସି ସ୍ବରୂପମ୍ଭାର କୃତି ବୋଲି ବୁଝିନିଅନ୍ତି ।

କବିବର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କାବ୍ୟ କବିତା ଲେଖି ଉତ୍କଳ ସାରସ୍ବତ ମନ୍ଦିରରେ ନିଜ ଆସନ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏତେ ଗୁଡ଼ିଏ କାବ୍ୟକବିତା ଫଳୀରମୋହନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ବୋଧହୁଏ ଏ ଯୁଗରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି କବି ଲେଖି ନାହାନ୍ତି । କବିବରଙ୍କ କାବ୍ୟ କବିତାକୁ ପ୍ରଧାନତଃ ସ୍ବର ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ:—
୧—ବଞ୍ଚନାସୁକ କାବ୍ୟ, ୨—ପୌରାଣିକ ଓ ଐତିହାସିକ କାବ୍ୟ, ୩—ଶଶ୍ବତକବିତା, ୪—ବିବିଧ କବିତା ।

ବଞ୍ଚନାସୁକ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ କବିବର ସ୍ବାଧୀନାଥଙ୍କ ଚିଲିକାକୁ ଆଦର୍ଶ କରି ଧରିଅଛନ୍ତି । ତେବେ କାବ୍ୟବିଶେଷରେ ବସନ୍ତ ପ୍ରାଚୀ ଓ କଥାବସ୍ତୁର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଚିଲିକାକୁ ମଧ୍ୟ କହୁଥିବା ଟିପି ଗୁଢ଼ିଯାଇଅଛି । ଚିଲିକାରେ ଯେପରି ପ୍ରକୃତିର ଆଲେଖ୍ୟ ସହଜ ଗ୍ରାସକ୍ତି କ ଐତିହାସିକ ଓ କୈମ୍ବଦନ୍ତିକ ବସୟର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଅଛି, କବିବରଙ୍କ ବଞ୍ଚନାସୁକ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ ହୋଇଅଛି ।

ଏ ସବୁ କାବ୍ୟ କବିବରଙ୍କ ସୂକ୍ଷ୍ମାବିସୂକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରକୃତି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣର ପରିସ୍ପର୍ଶକ । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟାବଳୀ ଏ ସବୁ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଅଛି, ସେ ସବୁ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ଏଡ଼େ ବର୍ଣ୍ଣନା ଆଲେଖ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ କୁହାଯି ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ବରୂପ ଆମ୍ଭେମାନେ ଘୁମୁସର କାବ୍ୟ ଓ ସୁରଙ୍ଗୀ କାବ୍ୟ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଥାଉଁ । ଘୁମୁସର ଓ ସୁରଙ୍ଗୀର ସାବିତ୍ରୀ ଦୃଶ୍ୟାବଳୀର ଯଦି ଆଲୋକଚିତ୍ର ବା ପଟୋ ନିଆଯାଏ ଏବଂ ତାହା ପାଠକମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଯାଏ, କେବେ ପାଠକମାନେ ସେ ପଟୋ ସବୁକୁ ତ୍ୟାଗ କରି କବିବର ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ କାବ୍ୟର ଆଲେଖ୍ୟକୁ ଅଧିକତର ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ କମମାୟକର ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିବେ । ପ୍ରକୃତିବଞ୍ଚନା କରୁଁ କରୁଁ କବି ଅସଂଖ୍ୟ ଦାର୍ଶନିକ ଭବିଷ୍ୟଦ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ଠାଏ ଠାଏ ଏ ସବୁ କବିତାରେ ଯେଉଁଠାରେ ଦାର୍ଶନିକତାର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଅଛି, ତାହା କେବଳ ପ୍ରସଙ୍ଗାନୁସାରେ ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ କାବ୍ୟମାନଙ୍କୁ କବିବରଙ୍କର ବଞ୍ଚନାସୁକ କାବ୍ୟ ବୋଲିଯାଇପାରେ ।

(୧) ଘୁମୁସର କାବ୍ୟ—୧୯୩୭, (୨) ମହୋଦଧି—୧୯୧୮, (୩) ସୁରଙ୍ଗୀକାବ୍ୟ—୧୯୧୬, (୪) ପ୍ରଣୟପ୍ରତୀକ୍ଷା—୧୯୨୩, (୫) ମହେନ୍ଦ୍ର—୧୯୧୮, (୬) ସିଂହସ୍ବରାଜ—୧୯୧୪, (୭) ଉତ୍କଳ କମଳା—୧୯୧୮, (୮) ଉଦ୍ୟାନଶଶି—୧୯୦୮, (୯) ମେଘାସନ—୧୯୦୮, (୧୦) ସାଲନ୍ଦୀ—୧୯୧୧, (୧୧) ସମାଧିକ୍ଷେପ—୧୯୧୧, (୧୨) ପ୍ରକୃତି ପେଟିକା—୧୯୧୦, (୧୩) ଧରାକୋଟଦର୍ଶନ—୧୯୦୯, (୧୪) ସେବାବ୍ରତ, (୧୫) ବର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, (୧୬) ଉତ୍କଳମିଳନ ।

ଏ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ କବିବରଙ୍କ ଅକୃତ୍ରିମ ଦେଶପ୍ରୀତି ଉଦ୍‌ବେଳ ହୋଇ ଆସୁଥିବା କରୁଅଛି । କବିବର ସେହି ସେହିଠାରେ ଉତ୍କଳର ଗୌରବବାଧା ବଞ୍ଚୁନା କବିବର ଅବତାର ପାଇଅଛନ୍ତି, ସେଠାରେ ତାଙ୍କ ଲେଖନୀ ଶତମୁଖ ହୋଇପଡ଼ିଅଛି । ଘୁମୁଷର କାବ୍ୟରେ ଉତ୍କଳର କବିସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ କଥାର ଅବତାରଣା କରି କବିବର ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି, ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ବସନ୍ତରେ ଆଉ କେହି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ସେପରି ଲେଖିଥିଲ ପରି ମୋ ମନେହୁଏ ନାହିଁ ।

“ସାରସ୍ୱତ-ରାଜ୍ୟ-ରାଜ-ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ, କାବ୍ୟ-ଚମୋଦନ ତପସ୍ୱିକ ପତି ।

ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ କଳାଦ୍ରୁମ ମଞ୍ଜି, କବିକୁଳାଣୀ ଉପରନ୍ତ ଭଞ୍ଜ ।

ତାଙ୍କ ଜନ୍ମଧାମ ସାରସ୍ୱତ ଖର୍ପ, ଦର୍ଶନେ ଅଜ ମୁଁ ହେଉଛି ଧାବକ ।

X

X

X

X

ବଞ୍ଚିଥାନ୍ତେ ପଦ ଭଞ୍ଜମହାକବି, ପ୍ରହସ୍ତ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସେବକ ପଦକା ।

ଲେଖକ ହେବାକୁ କାହିଁ ମୋ ଭରସା, ମୋ ପକ୍ଷରେ ସିନା ତାହା ଲେଖକହୁଅ ।

ଲେଖନ ପତର ଶିକରେ ବଜାଇ, ଦେଇ ମୁଁ କରନ୍ତି ସଗର୍ବେ ବଢ଼ାଇ ।

ବାଣୀ-ବରପୁତ୍ର ପରସ୍ପର ପଦ, ହୋଇଥାନ୍ତା ମୋର ଗୌରବ-ସମ୍ପଦ ।

ପାଦମୂଳେ ବସି ହୋଇ ଭଞ୍ଜସିତ, ଶୁଣିଥାନ୍ତି ତାଙ୍କ ଲଳିତ ସଙ୍ଗୀତ ।

ସର୍ପୀରେ ସଞ୍ଚଳ କରି ପୁଣ୍ୟପାଦ, ପୁଣ୍ୟ କରନ୍ତି ମୋ ଅନ୍ତରର ଶାଦ ।

ହାସରେ ଏ ମୋର ହୁଏ ମନୋରଥ, ଫେରିବ ତ ନାହିଁ ସେ ବୁକୁଣା ରଥ ।

କାହିଁ ଭଞ୍ଜ, କାହିଁ ମୁହିଁ ଅକିଞ୍ଚନ, ଦେଖୁଛି ମୁଁ ବ୍ୟର୍ଥ କଲ୍ଲନା ସୁପନ ।

ଉପେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଜନ୍ମଭୂମି ଘୁମୁଷର ବସନ୍ତରେ ମଧ୍ୟ କବିବର ଯାହା ଲେଖିଅଛନ୍ତି, ତାହା ଅତୁଲ୍ୟ । ଯଥା—

ସାହିତ୍ୟେ ଉତ୍କଳ ନନ୍ଦନ ପ୍ରହ୍ଲାଦ, ଗଞ୍ଜାମ ତହିଁରେ ପାରିଜାତ ପୁର ।

ପୁଣ୍ୟ ଘୁମୁଷର ସେ ଫୁଲର ମଧୁ, କାଳେ କାଳେ ଖ୍ୟାତ ତାହାର ବାରଧୁ ।

ଅଥବା ଗଞ୍ଜାମ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପୁତ୍ରୀକା, ଘୁମୁଷର ତାର ସୁବୋଧିନୀ ଶୀକା ।

ଗଣାଙ୍କ ମଣ୍ଡଳ ଉତ୍କଳ ଧରଣୀ, ଗଞ୍ଜାମ ତା ମଧ୍ୟେ ପୁଣ୍ୟ ନିଶାମଣି ।

ଘୁମୁଷର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା, ସେ ନିଶାମଣିର, ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚୁନା ନୁହେଁ ଏହି ଗୀର ।

ବଞ୍ଚୁନାସକ କାବ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘୁମୁଷର କାବ୍ୟ କି ଭାଷା, କି ଭାବ, କି ବଞ୍ଚୁନାସୁଭାସ, ସବୁଥିରେ କବିବରଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ପରିପକ୍ୱତା ସ୍ପଷ୍ଟ କରି ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆସନ ହାସଲ କରୁଅଛି । ଏ କାବ୍ୟଶକ୍ତି ବାରମ୍ବାର ପଢ଼ିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏହାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ନିତ୍ୟନବତା ଧାରଣ କରି ବରବଧୁ ସମାନ ପାଠକର ମନ ହରଣ କରେ ।

କବିବରଙ୍କ ପୌରୁଷିକ ଓ ଆଦିହାସିକ କାବ୍ୟମାନ ଅଧିକାଂଶ ଅମିତାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ଲିଖିତ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଥମିକ ଲେଖା ପରି ବୋଧହୁଏ । କବିବରଙ୍କ ଲେଖାର ଘୋଷାଏ ବଶେଷତ୍ୱ ଏହି ଯେ, ତାଙ୍କର ସେ କୌଣସି କବିତା ପଢ଼ିଲେ ତହିଁ ଉପରେ ପ୍ରବାଣତାର ଘୋଷାଏ ପୁଷ୍ପ ଛପ ଦେଖାଯିବ । ସୌଦାମିନୀ-ସୁଲବ ଉତ୍ତରଳ ଭାବ ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଏକାବେଳେ ଦୂର୍ଲ୍ଲଭ । କବିତା ଯେତେ ପ୍ରାଥମିକ ହେଉ ପଛେ, ତହିଁରେ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ଭବ୍ୟ ପ୍ରବାଣ ଶବ୍ଦନର ଘୋଷାଏ କପରି ଆରତୁର ଛୟାପାତ ହୋଇଯାଇଅଛି । ଏ ସମସ୍ତ କାବ୍ୟରେ କବି ବାଟ ଦୂର ଅମର ଗାଥା ଗାନ କରି ବାରକଲୁହମି ଓଡ଼ିଶା ଦେଶକୁ ଉନ୍ମାଦିତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି । କବିବରଙ୍କ ନାହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେରଣାମୟ । କବିବର ସମାଜ ସମ୍ମୁଖରେ ଅତି ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ନରନାରୀ ଚରଣମାନ ଅଛି ରଖିଅଛନ୍ତି ।

ତାହାଙ୍କ କାବ୍ୟର ନାୟକ, ନାୟିକା ସାମାନ୍ୟ ଭାବର ଜନ ନୁହନ୍ତି । କବି ଏପରି ନାୟକନାୟିକା ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ପାଠକପାଠିକାମାନଙ୍କର ନମସ୍ୟ । ତେଣୁ କବି ପୁରୀ ଆଦର୍ଶବାଦୀ । ସମାଜର ସଙ୍ଗଠନ ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ପେପର ପ୍ରକୃତି ବଞ୍ଚୁନାରେ ଆୟେମାନେ କବିବରଙ୍କ ଲେଖନୀର “ସତ୍ୟ ସୁନ୍ଦର” ଦିଗଟି ଦେଖୁଁ, ସେହିପରି ତତ୍ତ୍ୱ ବିକଳରେ ଆୟେମାନେ ଦେଖୁଁ “ଶିବ ମଙ୍ଗଳ ଦିଗଟି । ଏ ସବୁ କାବ୍ୟ ପାଠକଲେ କବିବରଙ୍କ ବହୁସାଧୁଦର୍ଶିତାର ପଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ।

ଏ ସବୁ କାବ୍ୟର ବଲ୍ଲଭାବଳାସ ମଧ୍ୟ କମ୍ ନୁହେଁ । ଆଦିହାସିକ କାବ୍ୟସୂତକ ପଦ୍ୟାକାରରେ ଆଦିହାସିକ ଉପନ୍ୟାସର ରୂପ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି ବୋଲିଲେ ଅତିରଞ୍ଜିତ ହେବ ନାହିଁ ।

ଏ ସବୁ କାବ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ, ଶ୍ରୀମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଓ ସୁଭଦ୍ରା କାବ୍ୟମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଶୂନ୍ୟ ଉପ ।

ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ କାବ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅଜ୍ଞାତ ଗୌରବ କବିବର ଠାଏ ଠାଏ ଯେଉଁ କ୍ଲାଳାମୟୀ ଭାଷାରେ ବଞ୍ଚୁନା କରିଅଛନ୍ତି, ତାହାର ପଟାନ୍ତର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।

କଟକନଗରୀକ ବଞ୍ଚୁନା କରି କବିବର ଲେଖିଅଛନ୍ତି—

“ଗୌରବପରମାମୟୀ ଆଜନ୍ମ ସ୍ୱାଧୀନା
ନିଖିଳ ଉତ୍କଳମଣ୍ଡ ସୀମନ୍ତକ ମଣି
ଉତ୍କଳ ହସ୍ତିନାସୁର କଟକ ନଗରୀ
ବରାଜିତ ବିହାରୀନା ବାଠଯୋଡ଼ୀ ମଧ୍ୟ,
ଜାହାଣ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟ ହସ୍ତିନା ସେବନ ।
ପ୍ରକୃତି ସୁନ୍ଦରୀ କବା ବସ୍ତ୍ରର ଦ୍ୱିବାହୁ
ଆରାଧିତ ନଗରୀ କି ସପ୍ତେମ, ସାଦରେ
ବହୁଣ ଆକାଞ୍ଚିତ ହୃଦେ ଅତ୍ୟୁତ ଅନନ୍ତ
କମ୍ପା ମୈତ୍ରୀ ରାଜେ ପ୍ରୀତି ପବନୀ କୋଳେ ।
ରାଜଧାନୀ ଯେ ନଗରୀ ସୁବିଶାଳସୀମ
ସୁଖଭୂମି ଉତ୍କଳର, ପଦାନତ ସାର
ଆଜାହାଣ-ଗୋଦାବରୀ ବିରାଟ ଭୂଖଣ୍ଡ,
କିଏ ପଟାନ୍ତର ତାକୁ ଧନେ ମାନେ ଜ୍ଞାନେ
ଶିକ୍ଷା ସର୍ବତ୍ରରେ କମ୍ପା ସୁଷମା ସମ୍ପଦେ
ହୃଦେ ଶ୍ରୋମ୍ୟହାସେ ଧନୀ, ଝଟକେ ହାଟକେ
ଜ୍ୟୋତିର ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟେ ଯେତେ ଖଟକ ତା ବସୁ ।”

ଉତ୍କଳର ସମୃଦ୍ଧି ବଞ୍ଚୁନା କରି କବିବର ଗାଇଅଛନ୍ତି—

“କିସ ଅବା ସେନାପତି ଅସୁର୍ ଉତ୍କଳେ
ଉତ୍କଳର ଏକ ଏକ ନୃପତିଙ୍କ ସ୍ୱତ୍ୱ
କୁବେରର ରତ୍ନକୋଷ, ନ ଦେଖିଲେ ତାହା
ନ ଯିବେ ପରତେ କେହି କଥାରେ ସହଜେ,
ଚର ରତ୍ନ ପ୍ରସବିନୀ ଏ ଉତ୍କଳ ମୟୀ,

ଏହି ଯେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ହସ୍ତେ ମୁଦ୍ରା ମୋହର
ପ୍ରସବିତ ଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କେନ୍ଦୁସର ଖଣି,
ଏଥିରେ ଜତିତ ଯେଉଁ ଶ୍ରାବକ କଣିକା
ମିଳେ ଏହା ମହାନଦୀ ବାଜୁକା ପରତେ ।
ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରାୟ ରତ୍ନଗର୍ଭ ଆରଣ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ,
କାହିଁ ଶ୍ରେଣିଶିଳି, କାହିଁ ଶ୍ରାବକର ଖଣି,
କାହିଁ ଅଗ୍ର, କାହିଁ ଲୌହ, କାହିଁ ମୃଦଙ୍ଗାର
ନିହତ ଭୂମଣ୍ଡେ ବହୁ ସୋଜନ ବସ୍ତ୍ର,
ରଜଦନ୍ତ ରଜମୁକ୍ତା ନାନା ମହୋଷ୍ଠ
ମହମ, କମ୍ପୁର, ମଧୁ ପୁଲର ଅରଣ୍ୟ ।
ମିଳେ ନାଳଗିରି ରାଜ୍ୟେ କଳ୍ପଳ କୁଣ୍ଡଳ
ମୁଗୁନି ପଥରରଣ ସୁନ୍ଦର ବାସନ,
ବିହାରୀ ମାଣିଆବନ୍ଧୀ ବସନ ସଦୃଶ
ନାହିଁ ସୁବିକଳ ଏହି ଭାରତମଣ୍ଡଳେ ।
ଶିରିଆ ରାଜ୍ୟେ ମିଳେ ତସର ଖଣ୍ଡୁଆ,
ମାଗଧେ ଅନୁପେ ସୁଖ ନୁହେଁ ଅସୁଲର
ସୁରୁକଳା ଶିଳ୍ପଜାତ ଉତ୍ତମ ପଦାର୍ଥ
ରେମୁଣାର କାଂସ୍ୟପାତ୍ର ପୁଣ୍ୟବାଣୀତ ।
ବାଲେଶ୍ୱର ସୁନ୍ଦରୀ ପଶ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟରୂପେ
ସାଏ ପୋତେ ସିନ୍ଧୁବିଶେ ବହୁ ଦୂର ଦେଶେ ।
ଭଦ୍ରକାଳୀ ଅଧିଷ୍ଠିତ ଭଦ୍ରଣ ନଗରେ
ଗୁଣାହୁଏ କୋଷାବସ୍ତ୍ର ସୁଦୃଶ୍ୟ ଚିତ୍ତକଣ,

ପିମୋଳର ଟୋପି, ଜାମା, ପାନମୁଣା ଆଦି
ସୁଗନ୍ଧିଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଦ୍ରବ୍ୟ ହୁଏ ସମାଦୃତ
ସୁସନ୍ଧ୍ୟା ପାଶୁତ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଙ୍ଗ ଆଶ୍ରୟେ,

ଅଳକା ଅରଳେ ଶୋଭେ ଚନ୍ଦନ କାନ୍ଦନ
ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର ପଞ୍ଚବସ୍ତ୍ର ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଅଳଙ୍କାର
ଦେଖିଲେ ଅମରବୃନ୍ଦ ହେବେ ଲଳାପିତ ।

କବିବର ନିମ୍ମଲିଖିତ ପୌରାଣିକ ଓ ଐତିହାସିକ କାବ୍ୟମାନ ଲେଖି ଉତ୍କଳ ସାରସ୍ବତ ଉତ୍କଳର
ଅଭିଭାବି ବ୍ୟାଧାନ କରୁଅଛନ୍ତି ।

(୧) ବନ୍ଦମାଦତ୍ୟ—୧୯୧୭, (୨) କଲ୍ଲଲତା—୧୯୧୫, (୩) ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ୍—୧୯୨୩,
(୪) ସ୍ବଭାବ—୧୯୨୦, (୫) ଶିଶୁପାଳବଧ—୧୯୦୯, (୬) ସପ୍ତରଥୀ—୧୯୧୧, (୭) ସପ୍ତସତୀ—୧୯୧୨,
(୮) ଶଶିପ୍ରଭା—୧୯୧୫, (୯) ଆର୍ଯ୍ୟବାଳା—୧୯୧୪, (୧୦) ଭରତଲଳିତା—୧୯୧୪ ।

ଏ ସମସ୍ତ କାବ୍ୟ ଜାତୀୟ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଓ ବୈଷୟିକ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରିବାରେ
ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରେରଣା ଆଣିଦେବ ଓ ଏଥିରୁ କାବ୍ୟରେ କବିବର ଚିନ୍ତାମଣି ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶ ଚିତ୍ରକୁ ଜାତି ଆଗରେ
ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହାମନ୍ତେ ଜାତିର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବଂଶଧରମାନେ ତାଙ୍କଠାରେ ଚିରରଖି ହୋଇ ରହୁବେ ।
ଏହି ଆଦର୍ଶମାନ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଉପରେ ଦିନେ ଯେଉଁ ପ୍ରଭାବ ବଢ଼ାଇ କରିବ, ତହିଁରୁ ଅବଶ୍ୟ ସୁମାଣିତ ହେବ ଯେ,
କବିମାନେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଉ ନ ଥିଲେହେଁ ବାସ୍ତବମାନଙ୍କୁ ଯେହୁମାନେହିଁ ବାସ୍ତବ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ।
(“Poets are the unacknowledged legislators of the world”)

କବିବର ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ଶତ୍ରୁକବିତା ସଂଗ୍ରହ ମଧ୍ୟ କମ୍ ନୁହେଁ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରେ
ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଏକତ୍ରୀଭୂତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ପ୍ରସଙ୍ଗ ବିଶେଷର ଅନୁବେଷ୍ଟାରେ ଲିଖିତ ଓ ଅପରଗୁଡ଼ିକ
ବର୍ଣ୍ଣନାମୂଳକ । ଏ କବିତା ସବୁ କବିବରଙ୍କ ହୃଦୟର ସ୍ବାଧୀନତାର ଆଲେଖ୍ୟ ଅଟେ ଓ ପାଠକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ
ଉପଲବ୍ଧ୍ୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧାରେ ଗୀତିବହୁଳତା ପାଇଁ ଲୋକଙ୍କର ଯେଉଁ ଗୋଟିଏ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଆସି ପଡ଼ୁଅଛି,
ତହିଁ ଯୋଗୁଁ ଏ ଶତ୍ରୁକବିତାଗୁଡ଼ିକର ଯେ ଖୁବ୍ ଆଦର ହେବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଶତ୍ରୁକବିତାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ
ବଡ଼ ବଡ଼ କାବ୍ୟମାନଙ୍କ ପରି ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ସମସ୍ତ ବିଶିଷ୍ଟତାର ଆଧାର ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକମାନ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ଶତ୍ରୁକବିତାର ସଂଗ୍ରହ—

(୧) ପଦସ୍ତ୍ରୀ, (୨) ସାନ୍ଧ୍ୟାଭାସ, (୩) କଲ୍ଲଲତା, (୪) ଫୁଲତଳା, (୫) ଜନନୀ, (୬) ସତଦଳ,
(୭) ପୁଷ୍ପବାଟିକା, (୮) ବ୍ରଜରେଣୁ ।

ଏହା ଛଡ଼ା ନାନା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଅନୁବେଷ୍ଟାରେ କବିବର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ବିତ୍ ଲିଖିତା ରଚନା କରି
ଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ଏଗୁଡ଼ିକ ବିବିଧ କବିତା ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଅଛି । ଏହି କବିତାଗୁଡ଼ିକ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରେ
ନିବେଶିତ ହୋଇଅଛି—

(୧) ପ୍ରତିଲେଖ—୧୯୧୮, (୨) ମୋହନୀ—୧୯୦୧, (୩) ବସନ୍ତ—୧୯୧୯, (୪) କୈବଲ୍ୟ-
କଣିକା—୧୯୧୨, (୫) ନୀତିକ୍ରମ, (୬) ସ୍ବଜଗନ୍ନାଥ, (୭) ଶିଶୁଧର୍ମନାଟିକା, (୮) ଜଗନ୍ନାଥ ଜଣାଣ, (୯)
ଭୁବନୀମାଳା, (୧୦) ବିବିଧ କବିତା ।

କବିବରଙ୍କ ‘ଗଞ୍ଜାମତ୍ରମଣି’ ବ୍ୟାସକବି ପକ୍ଷୀରମୋହନଙ୍କ ଉତ୍କଳତ୍ରମଣି ଅନୁକରଣରେ
ଲିଖିତ । କବିବର ଔପେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିଭାର ଜଣେ ନିଷ୍ଠାପର ଉପାସକ । ସେଥିଯୋଗୁଁ “ମଧୁଚନ୍ଦ୍ର” ପୁସ୍ତିକାରେ ସେ
ଉପେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କାବ୍ୟକବିତାରୁ ଅନେକ ସଦୃଶ ସଂଗ୍ରହ କରି ସନ୍ଧିବେଶିତ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ‘ଶୃଙ୍ଗମଞ୍ଜରୀ’
ପୁସ୍ତିକାରେ ସେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସଦୃଶ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ଏ କବିତାସଂଗ୍ରହରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କବିତା କବିଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନମୂଳକ ଓ ତେଣୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଦରଣୀୟ । ଏହି କେତେଟି କବିତାରୁ କବିଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଜାଣିବାର ସୁବିଧା ପାଇ ପାଠକ ଅଶେଷ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରେ ଅଥବା କେଉଁ କେଉଁଠାରେ କବିଙ୍କ ଦୁଃଖରେ ସମଦୁଃଖୀ ହେବାର ଅବକାଶ ପାଇ ଅବଶ୍ୟକୀୟ ସାରସ୍ୱତ ଭାବପ୍ରବଣତାରେ ମହମାନ ହୁଏ ।

“ଭୁଲସୀମାଳା”ର ନିମ୍ନଲିଖିତ “ପାର୍ଥନା” କବିକବିଜ୍ଞାନକୁଣ୍ଠ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କ ହୃଦୟର ଗୋଟିଏ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି ।

“ହେ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗଦବନ୍ଧୁ,
ଜାଣୁ ଜୀବନ ଭର ଉତ୍ତାର କଲୁ ହେ ।
ସକ୍ତି ନାହିଁ ସେ ଗୁରୁ ଭର ବହୁନେ,
ହରିନେଲୁଣି ଜଗ ସେ ଶକ୍ତି-ଧନେ ହେ ।
ଓହଲ ପଡ଼ିଲୁଣି ଶରୀର ଚର୍ମ,
ଆସୁଛି ଭଣ୍ଡା ହୋଇ ଲହୁଁ ଧର୍ମ ।
ନିଷ୍ଠୁର ନେତ୍ରକାୟ ରଙ୍ଗ ଫାପସା,
ଦିନେ କୁହୁଡ଼ି ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ଝାପସା ।
ଝଟିଗଲୁଣି ଦଳ କଟି ଆନକ,
ମୁଖ ନାସିକା ପଥେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ।
କେତେ ବାରୁଁ ଦିଶେ ତହୁଁ ସୁରୁଣା,
ଲୁଗଇ ନିଜ ଦେହ ନିଜକୁ ଘୁଣା ।
ଏତେ ନିରୁଣା ଯେବେ ମାନବ ଦେହ,
କର୍ପା କରନ୍ତି ଜନେ ତାହାକୁ ସ୍ମେହ ।

ମାଟିକୁ ସୁନା ମଣି କରନ୍ତି ଭ୍ରମ,
ଆଦ୍ୟେ ସୁନ୍ଦର ଶେଷେ ଅମନୋରମ ଯେ ।
ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା ଗୁପ୍ତ ଦେବତା,
ଉଦ୍ଧାହୁ ନାମଧାରୀ ବସ୍ତ୍ର ଜଣନ୍ତା ।
ଗଲୁଣି ଗୁଣ ସେହୁ ଗୁଲି ଅନ୍ୟତ,
ଅଚଳ ତାହା ବିନା ଜୀବନ ଯନ୍ତ୍ର ।
ଛଡ଼ାଇନେଲୁଣି ତ ମୋଠାରୁ ସବୁ,
ମିଛେ ଏ ପିଣ୍ଡ କର୍ପା ରଖିଛୁ ପ୍ରଭୁ ।
ଏତିକି ଭଣ୍ଡା ପଡ଼େ ହେ ଜଗସାଇଁ,
ମାଟିରେ ମାଟିଘଟ ଦିଅ ମିଶାଇ ।
ବିଚିତ୍ର ଏ ସଂସାର ଠାଣି ତେହେସୁ,
କଲ୍ଲନା ତିଆରି ସେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଘେସୁ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ଆନ ଭାବ ତାହାର,
ତା ହାତୁଁ କର ପ୍ରଭୁ ଦୀନେ ଉଦ୍ଧାର ।

ଏହାକୁ ପାଠ କଲେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମୋହମୁଦ୍‌ଗର ଓ ଓଡ଼ିଆ ମନବୋଧ ଚଉତିଶାର ଉପଦେଶ ମନକୁ ଗୈରାବ୍ୟରେ କରୁଥିବିଏ ।

ସୁନନ୍ତ “ଜଗନ୍ନାଥ ଜଣାଣ” କବିତାରେ ଭକ୍ତିପ୍ରବଣ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନ ଦେଖି କିଏ ତନ୍ମୟ ନ ହେବ ?

ହୃଦୟ ହେମତରେ ଦୟା ଧରି ଅନ୍ତରେ
ବିଚୁରୁଥାଏ ମୁଁ ଏସନ,
ଭବେ ବିପଦ ଶର କି କରିପାରେ ତାର
ସା ପ୍ରଭୁ ବିପଦନାଶନ ହେ
ମହାପ୍ରଭୁ !
ସତେ କି ଏ ଦୟା ମୋହର,
ହେଁ କରିବ ଚଳଧର,
କେବେ କିଏ କାର୍ତ୍ତିକ ଶ୍ରୀପଦେ ହୋଇ ବଳ
ପୂଜିବ ଅଭୟ ପୟର ହେ
ମହାପ୍ରଭୁ !

ସତ୍ୟଶିବ ସୁନ୍ଦର ହେ ପ୍ରଭୁ ନିଶ୍ଚୟ !
ଘଟଣ ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ଏସନ,
କୁସୁମ ସୁଖମାରେ ପଲ୍ଲବ ମାଳିମାରେ
ପାଇବି ହୃଦୟ ଦର୍ଶନ ହେ
ମହାପ୍ରଭୁ !
ସୁଖାସୁଖ ରବି ରଶ୍ମି ଧାରେ,
ତନ୍ତ୍ରର ଶୀତଳ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ,
ମହା ମହମା ତବ ସର୍ବଦା ଅନୁଭବ
କରିବ ଯେତେ ସବୁଠାରେ ହେ
ମହାପ୍ରଭୁ !

X X X

ଭଜା ଅକାଙ୍ଗ୍‌କ୍ଷାର ବାରୁଣୀ ସନ୍ତୋଷୀ,
 ଭୁକ୍ତଭୋଗୀ ଜନେ ଏକା ସିନା ଜଣା । ଉମ୍ମୁଷର ୧ୟ ସର୍ଗ
 ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତକ ପୂର ସେ ମଞ୍ଚାରୁ ଝୁଜି,
 ବାମ୍ଫିଜଲେ ପଡ଼ି ଯାଉଅଛି ସର୍ବି ।
 ଅଗ୍ରାହକ ସ୍ବଭାବେ ହାସ୍ତରେ ଏସନ,
 ଶୁଣିବ ପ୍ରତିଭା ହୁଏ ଅକାରଣ । " ୩ୟ ସର୍ଗ
 ଦୁର୍ବଳ ପାଖରେ ନିଶ୍ଚୟମୋଡ଼ା ଖଟେ,
 ମାତ୍ର କରଯୋଡ଼ା ପ୍ରବଳ ନିକଟେ । " ୪ର୍ଥ ସର୍ଗ
 ଦାନ ସଞ୍ଜରେ ସେ ଚିର ମୁକ୍ତହସ୍ତ,
 ସେହୁ ଏକା ଜାଣେ ଦାନର ମହତ୍ତ୍ବ । — " "
 ପେଟର ଶାସନ ଅସହ୍ୟ କଠୋର,
 ତାହାର ଜ୍ଵାଳରେ ସାଧୁ ହୁଏ ଶ୍ବେର । — " "
 ଧୂସପଟୁ କାଳ ଧୂସ ତାର ମାତି,
 ନିର୍ଦ୍ଦାଶୀ ହେଲେ ସେ ଘାଏ ଧୂସ ଗୀତି । — " "
 କରବାକୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ କେତେ ଜଣ,
 ମାତ୍ର ବାଣ୍ଟିବାକୁ ଛାଡ଼ି ପଣ ପଣ ।
 ନ ଦେଖନ୍ତି ନିଜ ନେତ୍ରେ ନିଜ ହୃଦ,
 ପର ଉପଦେଶେ ଦେଖାନ୍ତି ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ । — " "
 ସୁଦୃଢ଼ପୂଜା ସିନା ନିଜ ହୃଦ ପାଇଁ
 ପୂଜ୍ୟପୂଜା ବିନା ପୂଜା ମିଳେ ନାହିଁ । — " "
 ଖୋଜେ ନାହିଁ ଶୋଭା ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତର,
 ଶୁଣି ଯୋଗେ ଏକା ଦିଶେ ସେ ସୁନ୍ଦର ।
 ସୁନ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ନ ଥାଏ ସୁନ୍ଦର,
 ଅସୁନ୍ଦର ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦରର ଘର । — " ୫ମ ସର୍ଗ
 ବଜେ କରେ ଯେ'ସାଧୁ ବ୍ୟବହାର,
 ବାର ଅଶ୍ୟ ଏକା ସାର୍ଥକ ତାହାର ।
 ହେଉ ପଛେ ବାର ନିଷ୍ଠୁର ଶରୀର,
 ମାତ୍ର ବାରପୂଜା କରି ଜାଣେ ବାର । — " "
 ସେ ହୁହୁଁ ବାର, ସେ ବଳିଷ୍ଠ ଶରୀର,
 ସାହସୀ ସୁରୁଷ ଏକା ମହାବୀର । — " ୬ଷ୍ଠ ସର୍ଗ
 ଚରନ୍ତି ଧର୍ମ, ଭଲଭଲ ସଖା,
 ତା ବିନା ଭଲଭ ହୁଏ ସୁର୍ଦ୍ଦଶା । — " "
 ଭଜା ଗଜା ବେଳା ନିୟତିର ପାଦ,
 ସୁଲେ ସେ ତହିଁରେ ବହୁଷ ଆହ୍ଲାଦ । — " ୭ମ ସର୍ଗ
 ସୁନ୍ଦର ଶରୀର ଯୌନିୟ କଣ୍ଠାର,
 କି ଲୋଡ଼ା ତହିଁକି ବହୁ ଅନଙ୍ଗାର ।

ବହୁ ଦୃଶ୍ୟ ନୁହେଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ମାପ,
 ଅଳ୍ପ ପୁଲେ ସିନା ସୁନ୍ଦର ଗୋଲପ । — ଘୁମୁଷର ସପ୍ତମ ସର୍ଗ
 ଟଳପାରେ ଭୁଞ୍ଜ ହୁମାକୁ, ଅଚଳ,
 ଟଳପାରେ ପୁଅୀ ସର୍ବ ରସାତଳ ।
 ଟଳପାଇପାରେ ଯୋଗୀ ଯୋଗ ଧ୍ୟାନ,
 ବୀରର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ହୁଏ ନାହିଁ ଅନ ।
 ବରନିଏ ବୀର ମୁହଁକୁ ସୁଲକେ,
 ନାହିଁ ପଛଘୁଞ୍ଚା ବୀରର ଜାତକେ ।
 କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ବା ଶରୀର ପତନ,
 ବୀର ସୁରୁଷର ପ୍ରିୟ ଏହି ପଣ । — " ୮ମ ସର୍ଗ
 ପୁଟାଏ ସେ ମାତୁମୁଖେ ହାସ୍ୟରେଖା,
 ସେହି ସିନା ଏକା ସୁଦ ମଧ୍ୟେ ଲେଖା । — " "
 ଜନମିଲେ ବଂଶେ ସୁକୁଣ ନନ୍ଦନ,
 ବଂଶ ଅପବାଦ କରେ ସେ ହେଦନ । — " "

ଏହିପରି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ସୁକ୍ତରେ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପୁଣି ।

ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ଲେଖନୀ ଅଳସୁସ୍ତାବା । ଉତ୍କଳ-ସାରସ୍ୱତ-ଭଣ୍ଡାରକୁ ତାଙ୍କ ଦାନ ବିସ୍ତଳ । ସେ ଦୁର୍ଗୁଣେଶ୍ୱରୀ ଦୁର୍ଗୁଣେଶ୍ୱରୀ ଶ୍ରେୟସୀଦ୍ୱାରା ନିତ୍ୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତମାନ । ତାଙ୍କ ସାଂସାରିକ ଜଞ୍ଜାଳ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚୁର । ତଥାପି ଏସବୁ ଜ୍ଞାନାରେ ବିକ୍ରମ ନ ହୋଇ ସେ ଯେଉଁ ନିଷ୍ଠାପର ବାଣୀସେବା ଓ କଠୋର ତପସ୍ୟା କରି ଓଡ଼ିଆଭାଷାକୁ ତାଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ଦାନଦ୍ୱାରା ସମୃଦ୍ଧ କରିପାରିଲେ, ତନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ସେ କି ପ୍ରକାରେ ପୂଜା କଲେ ଜାଣି ରଖିମୁକ୍ତ ହେବ, ମୁଁ ବଶ୍ଚନା କରିପାରୁ ନାହିଁ । 'ଶୁଷ୍କବନ୍ଧ୍ୟା' କବିବର ଉପାଧି କିନ୍ତୁ ନୁହେଁ । ଜାତିର କୃତଜ୍ଞତା କବିଙ୍କ ଜୀବନକାଳରେ ତାଙ୍କ ପାଖେ ଏପରି ଆକାର ଧାରଣ କରି ପଡ଼ୁଥିବା ଉଚିତ, ଯାହା କି ସେ ରକ୍ତମାଂସ ଶରୀର ଘେନି ଅନୁଭବ କରି ପାରିବେ । କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳର ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧ ଆସିଅଛି କି ?

“ଉତ୍କଳ-କମଳା” ଓ “ଉତ୍କଳ-ମିଳନ” ରେ ସେ ଉତ୍କଳର କୃତିସୁଦ ଓ ସୁବୀମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଆଲେଖ୍ୟ ଅଙ୍କିଅଛନ୍ତି, ତାହା ଏକାଧାରରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ କୁହାଯି ମୋ ଆଖିରେ ପଡ଼ି ନାହିଁ । କବିବର ଉତ୍କଳମାତାଙ୍କର ଓ ଉତ୍କଳୀୟଙ୍କ ସୁଖ ଚିହ୍ନିଅଛନ୍ତି ଓ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଜାତି କବିବରଙ୍କ ସୁଖ ନ ଚିହ୍ନିଲେ ଦୁରପନେୟ ଜଳଙ୍କରେ ଭାଗୀ ହେବ ।

ଉତ୍କଳବାସୀ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରନ୍ତୁ କି ନ କରନ୍ତୁ, କବିବର ଚିନ୍ତାମଣି ଏହି ବିଷୟ କାବ୍ୟ-କବିତାଛନ୍ତ ଜାତିର ହୃଦରେ ସମର୍ପଣ କରି ଏ ଜାତିକୁ ଉଦ୍ଧତର କୋଟୀ କି ଉନ୍ନୀତ କରିପାରିବେ । ଜାତିର ଗୌରବର ଉତ୍ତରୁଡ଼ି ସମ୍ବରୁପେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଚିରକାଳ ବିସ୍ମୟକର ରହିବ । ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ଯଶଃମୁକୁଟଭୂଷିତ ଶିର ନରପତି-ମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶୀୟ ହେବ ।

ସ୍ତବ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ଉତ୍କଳ-ଜୀବନର ଜଞ୍ଜାଳ ଓ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଭାର ଲାଗୁ କରନ୍ତୁ ଓ ସେ ଆଉ କେତେ ବର୍ଷ ବସି ରହି ସାରସ୍ୱତ ସଙ୍ଗୀତ ମୁକ୍ତିନାରେ ଉତ୍କଳର ଗପନମଣ୍ଡଳକୁ ମୁଖରତ କରନ୍ତୁ । ତାଙ୍କ ଅଳସୁସ୍ତାବା ଲେଖନୀ ବକ୍ତ୍ର ହୋଇଥାଉ ।

ପୁଣ୍ୟତନ୍ତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମୀକୋଷ ଅଗ୍ରମ

କଟକ

୧୯୩୭ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସ

ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ

କବିବର ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଜୀବନ-ଚରିତ

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଗତ କୁଳମୂଳାର ଗ୍ରାମରେ ୧୮୭୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ଚିନ୍ତାମଣି ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପିତା ଓ ମଦନମୋହନ ମହାନ୍ତି ସ୍ଥାନୀୟ ଗଜ-ବନ୍ଧୁଗଣଙ୍କର ଜଣେ ମୁକ୍ତାର ଥିଲେ । ମାତାଙ୍କର ନାମ ନେତ୍ରସ୍ଥଳ ଦେବୀ ।

ସୁଦୃଢ଼ ସ୍ୱରୂପ ସମୟରେ ବାଳକର ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭର ନିୟମ ଅଛି । ତଦନୁସାରେ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କର ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ହେଲା । ମାତ୍ର ସ୍ୱ ଗ୍ରାମରେ ବା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମରେ ପାଠଶାଳା ନ ଥିବାରୁ ଶିକ୍ଷାର ସୁବିଧା ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ସମୟରେ ବିଦ୍ୟାପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କର ତେତେ ଆଗ୍ରହ ନ ଥିଲା । ସୁତରାଂ ୫୨ ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରେ ଯୁଦ୍ଧା ଗୋଟିଏ ପାଠଶାଳା ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପରେ ବିଦେଶୀୟ କର୍ମଗୁରୁଙ୍କ ଯତ୍ନରେ କୁଳମୂଳାର ନିକଟସ୍ଥ ନରସିଂହ ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ପାଠଶାଳା ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଚିନ୍ତାମଣି ୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେହି ପାଠଶାଳାକୁ ପ୍ରେରଣ ହେଲେ । ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ସେହି ପାଠଶାଳାଟି ଅପରପ୍ରାୟମେଷା ସ୍ଥଳରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଚିନ୍ତାମଣି ସେହିଠାରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶାନ୍ତି-ରୁଦ୍ଧି, ସୁଶୀଳ ଏବଂ ଅଧ୍ୟାୟନପ୍ରିୟ ହେତୁ ସେ କ୍ରମେ ଗୁରୁମହାଶୟଙ୍କର ସ୍ନେହଭାବନା ହୋଇଉଠିଲେ । ସେ ଶିକ୍ଷକରୁ ନିର୍ଜନତାପ୍ରିୟ । ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ ବସି ପଢ଼ାଶୁଣା କରିବାକୁ ବଡ଼ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ଅବଧି ମଧ୍ୟ ସେହି ଅଭ୍ୟାସ ଅନ୍ତତ ଅଛି । ତାଙ୍କର ସୁଦୃଢ଼ ଅତି ପ୍ରଶଂସା । ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ଥରେ ଦୂରଥର ପଡ଼ିଗଲେ ତାହା ତାଙ୍କ ଦୃଢ଼ତାରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଯାଏ । ପାଠବର୍ଷ ସମୟରୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଯାହା ଘଟିଥିଲା, ତାହା ସବୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ତାଙ୍କ ମନରେ ଅଛି । ସେ ଅଭ୍ୟାସର ଏକାନ୍ତ ବସୋଧୀ । ଯାହା ପଢ଼ନ୍ତି, ତାହାର ଅର୍ଥ ବୁଝି ପଡ଼ନ୍ତି । ସହାୟାୟାମାନେ ଇତିହାସ ଘୋଷନ୍ତି; ମାତ୍ର ସେ ନ ଘୋଷି ଘଟଣାଟି ମନରେ ରଖି ତାହା ଗଳ୍ପ କହୁଥିବା ପରି ନିଜ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ସେ ଏପରି ସୁବୋଧ ସେ, ଅଧ୍ୟାୟନ ଅବସ୍ଥାରେ କୌଣସି ସହପାଠୀ ଥରେ ଯୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କ ନାମରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଭିଯୋଗ ଆଣି ନ ଥିଲେ ।

୧୨ ବର୍ଷ ବୟସକ୍ରମ ସମୟରେ ଚିନ୍ତାମଣି ଉକ୍ତ ନରସିଂହ ସ୍ଥଳରୁ ଅପରପ୍ରାୟମେଷା ପରାଶରେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହେଲେ । ତହିଁ ପରେ ପ୍ରବଳ ଚକ୍ଷୁରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ଦୁଇବର୍ଷ କାଳ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ପଢ଼ା ଛାଡ଼ିଦେଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଉପବାନଙ୍କର ବିଚିତ୍ର ଲୀଳା ! ନାନା ଔଷଧ ଯାହାଠାରେ ବିଫଳ ହୋଇଥିଲା, ଦୁଇ ବର୍ଷ ପରେ ସେହି ରୋଗ ଆପେ ଭଲ ହୋଇଗଲା । ତହିଁ ଚିନ୍ତାମଣି ଦୁଇ ମାସରୁ ଦୁଇବର୍ଷୀ ବାସୁଗର ଗବଶ୍ଚମେଷ୍ଟ ଉଷ୍ଣାକୃଷ୍ଣଲର ସ୍ଥଳରେ ନାମ ଲେଖାଇ ବୃତ୍ତାୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ତାହାଙ୍କର ପିତୃବିୟୋଗ ହେବାରୁ ଅସହ୍ୟ ଆର୍ଥିକ କଷ୍ଟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । କେତେବେଳେ ଅର୍ଦ୍ଧାହାର, କେତେବେଳେ ବା ଉପବାସ, ଏହିପରି କଷ୍ଟ ଗ୍ରସ୍ତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଏତେ କଷ୍ଟରେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଅଧ୍ୟୟନ ତ୍ୟାଗ କଲେ ନାହିଁ । ଆଦୌ ପାଠ୍ୟସ୍ମରକ ଥିଲା ନାହିଁ, ତଥାପି ସେ ନିଶ୍ଚୟ ହେଲେ ନାହିଁ । ସହପାଠୀମାନଙ୍କ ସ୍ନେହକୁ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ, କେତେବେଳେ ବା ପାଠ୍ୟସ୍ମରକ ମାରି ଆଣି ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଚୈତାନ୍ତରରେ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସ୍ୱେଷାଭିଷାଳରେ ଚୁଲି ପାଖରେ ବସି ସେହି ଆଲୋକରେ ସ୍ମରକ ପାଠ କରନ୍ତି । ଗୃହ ସନ୍ନିକଟରେ ସାଲନ୍ଦୀ ନଦୀ ପ୍ରବାହୁତ । ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସେହି ନଦୀର ବାଲୁକା ଆସନରେ ବସି ଚନ୍ଦ୍ରକରଣରେ ନିର୍ଜନରେ ପାଠ୍ୟାଭ୍ୟାସ କରନ୍ତି ।

ପ୍ରଥମତଃ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ବାସୁସ୍ବର ସ୍କୁଲର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ମାତ୍ର ଅଧିକ ଦିନ ସେହି ଶ୍ରେଣୀରେ ରହିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଜଣେ ଉତ୍କଳବିଶ୍ୱାସ ପଣ୍ଡିତ । ସେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କର ସର୍ବ-ବିଷୟକ ଯୋଗ୍ୟତା ବିଶେଷତଃ ସାହିତ୍ୟରେ ଅସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ଦେଖି ତ ମାସ ପରେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଉନ୍ନୀତ କରାଇଦେଲେ । ସେ ଶ୍ରେଣୀର ମାସିକ ବେତନ ଚିନିଅଣୀ । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ତାହା ଦେବାକୁ ଅସମ ହେବାକୁ ତାହାଲିଳ ସ୍କୁଲ ସରକାରସପେକ୍ଷର ଦୟା ବହୁ ବାସୁସ୍ବର ସ୍କୁଲର ସମାଦକଙ୍କୁ କହି ପ୍ରି କରାଇଦେଲେ । ସାହିତ୍ୟ ଏକାଦମୀମଣ୍ଡଳରେ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଦକ୍ଷତା ଦେଖି ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ୟାକରଣ ଏବଂ ଜ୍ୟାମିତି ପାଠ ଗ୍ରହଣର ଭାର ତାଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଥିଲେ । ସମୟ ସମୟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ ପଠାଉଥିଲେ । ମାତୃଭାଷାର ରଚନା ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଯୁଦ୍ଧରୂପେ ସଜ୍ଜିତ କରି ଲେଖିପାରୁଥିଲେ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ତାହା ଲେଖିନେବା ସକାଶେ କଅନ୍ତି ।

ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଆକାଶ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନପ୍ରିୟ । ବାଳକସ୍ବରୁ କାହା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସେ ସର୍ବଦା ଅଧ୍ୟୟନ-ନିରତ ଥାଆନ୍ତି । ସ୍କୁଲ ପାଠ୍ୟସ୍ବତ୍ତ୍ୱ ବ୍ୟତୀତ ସେ ଅନେକ ବାଜେ ସ୍ବତ୍ତ୍ୱ ଏବଂ ପଢ଼ିବା ମାତ୍ରି ଆଣି ପଢ଼ନ୍ତି । କବିତା ସ୍ବତ୍ତ୍ୱକପାଠରେ ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରୁ ତାଙ୍କର ପରମ ଆଗ୍ରହ । ସେ ସମୟରେ ପୋଷ୍ଟଅଫିସମାନଙ୍କରେ ରହି ଛାପାଫର୍ମ ସେର ତୁଅପଇସା ଲେଖାଏଁ ବନ୍ଦୀ ହେଉଥିଲା । ସ୍କୁଲର ହେତୁ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ତାହା କଣି ଆଣି ଲେଖୁଥିଲେ । ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ କାଟିର କଲମ ଏବଂ ଲୁହପରି ରସରେ ଧାନଉଁଷା ହାଣ୍ଡିକଲା ମିଶା କାଳୀ ତାଙ୍କର ଲେଖାର ସମ୍ବଳ ଥିଲା । ଶୀତ କାଳରେ ପାକଲ ସୁଇମିଞ୍ଜିରୁ ରସ ବାହାର କରି ସେଥିରେ ଲେଖନ୍ତି । ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ସେ ସମୟେ ମହାଭାରତ ଅନେକ ଥର ପଢ଼ିଅଛନ୍ତି । ଛାପା ସ୍ବତ୍ତ୍ୱ ଅଭବରେ ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ମାତ୍ରି ଆଣି ଅଧ୍ୟୟନ କରନ୍ତି । ବାଇଗଣା ଫଳରୁ ମଞ୍ଜି ବାହାର କରି ତାହାକୁ କଞ୍ଚିରେ ଗୁଳ୍ମି ଶୁଖାଇ ରଖିଥାନ୍ତି । ତାହାକୁ ଜାଲ ସେହି ଆଲୋକରେ ଗୁଡ଼ିପାହାନ୍ତି । ସ୍ବତ୍ତ୍ୱକାକ ପାଠ କରନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ସେ ଅମରକୋଷ ଅଭିଧାନ ଖଣ୍ଡି ଟିକା ସାହାଯ୍ୟରେ ପଢ଼ି ଆସୁଥିବା କହିଥିଲେ ।

କବି ଆକାଶ୍ୟ ପ୍ରିୟ । ସେ ସ୍ବତ୍ତ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍ପୋଦ୍ୟାନ ସ୍ବପଣ କରିଥିଲେ । ସ୍କୁଲରୁ ଆସି ବାଢ଼ିଗୁରେ ପଛ ଲଗାଇବା, ନୋଡ଼ିବା, ପାଣି ଦେବା ପ୍ରଭୃତି ନ କରି ଆହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ନିଜର ଅଭବ ମୋଚନ ପାଇଁ ଗୁଡ଼ିଗୁଡ଼ି ଉପଯୋଗୀ ଶାକସବଜର ଗୁଣ ମଧ୍ୟ ସେଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହୁଏ । ପିଲାକାଳରେ କବିଙ୍କର ଅଧ୍ୟୟନ ଏବଂ ଉଦ୍ୟାନ ରଚନା ସେପରି ପ୍ରିୟ ଥିଲା, ସ୍କୁଲର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପ୍ରିୟ ଥିଲା । ନଦୀରେ ସନ୍ତରଣ ଶିଖିବା ସମୟରେ ଚିନିଅର ଆସନ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରୁ ଅଳ୍ପ ଦୈବାକୃପାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଥିଲେ ।

ନରସିଂହ ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ଲାଲ ଆଖଡ଼ା ଥିଲା । ସେଥିରେ ପୌରଣିକ ଆଖ୍ୟାନମାନ ଗ୍ରାମୀଣ ଶୁଣିରେ ଅଭିନୀତ ହୁଏ । ସେହି ଯାହାରେ ଗୀତ ହେଉଥିବା ଦେବଦେବୀଙ୍କର ବନ୍ଦନା ଏବଂ ଚୌପଦୀମାନ ଏତେ ଦୂର ଅସ୍ଥୀଳ ସେ, ତାହା ଶୁଣିବାର ଉପଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ସେହିପରି ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ସେ ଆଦରସ-ବସ୍ତ୍ରର ସରଳ ଚୌପଦୀ ଏବଂ ବନ୍ଦନାମାନ ରଚନା କରିଦେଲେ । ଅଭିନେତାମାନେ ତାହା ଆନନ୍ଦରେ ଗ୍ରହଣ କରି ବ୍ୟବହାର କଲେ ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକମତେ ସମୟ ସମୟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୀତ ମଧ୍ୟ ଲେଖାଇନେଲେ । ଆଦରସପୁରୀ ଶାନ୍ତସ୍ବ ଚୌପଦୀ ବଦଳରେ ଭକ୍ତରସର ଚୌପଦୀ ଲୋକଙ୍କ ମନକୁ ରୁଚିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଗୀତ ରଚନା କରିଦେଲେ; ମାତ୍ର ନିଜ ନାମରେ ଭଣିତ ନ କରି ସାହାଦକର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ନାମରେ କରନ୍ତି ।

୧୭ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଭଣ୍ଡାବ୍ୟାସର ପାତ୍ର କଲେ । ତେତେବେଳକୁ ଦୂରବସ୍ଥାର ସୀମା ନାହିଁ । ଏକମାତ୍ର ମାତା ଅଭିଭାବିକା । ସେ ବା କଅଣ କରିବେ ? ଏଥିମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଭଣି ହୋଇଗଲାଣି । ଏଣିକି ଉପାର୍ଜନର ପନ୍ଥା ନ ଦେଖିଲେ ତଳବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ସେ ପଢ଼ିବା ଆକାଞ୍ଛା ପରିତ୍ୟାଗ କରି

କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ରହି ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବାକୁ ବୃତ୍ତସଙ୍କଳ୍ପ ହେଲେ । ସେ ସମୟର ସ୍କୁଲ ସରକାରମଣ୍ଡଳର ଦ୍ଵାରଦ୍ଵାରା ଘୋଷ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କୁ ଅତି ସ୍ନେହରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥାରେ ମର୍ମହୀନ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରି ଉଦ୍ଘୋଷ ପ୍ରେକ୍ଷର ବାଳକା ସ୍କୁଲର ଅସ୍ଥାୟୀ ହେତୁପଶ୍ଚିତରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କରି ସ୍କୁଲର ସମ୍ପାଦକ ସବ୍‌ଇଞ୍ଜିନ ଅଫିସରଙ୍କ ନିକଟକୁ ଉପୋର୍ଷ କଲେ । ସବ୍‌ଇଞ୍ଜିନ ଅଫିସର ଜଣେ ସାହେବ । ସେ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କୁ ଦେଖି ଉପୋର୍ଷ ପିଠିରେ ଲେଖିଦେଲେ ଯେ, ଯାହାକୁ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି, ସେ ପିଲାହେତୁ ଶାସନର ଅଧୀନ । ଅତଏବ ତାହା ହାତରେ ଶାସନଭାର ଦେବା ସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । ବୟସ ୧୭ ବର୍ଷ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଚରବୁର ଶ ଏବଂ ଦୁର୍ବଳ ହେତୁ ଚିନ୍ତାମଣି ୧୩୧୪ ବର୍ଷର ବାଳକ ପରି ଦିଶୁଥିଲେ । ତାହାହିଁ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟର ଅନ୍ତରାୟ ହୋଇଗଲା । ଏହି ସମୟରେ ଚିନ୍ତାମଣି ଉଦ୍ଘୋଷର ଭବନରେ ବ୍ୟବସାୟ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ଅଧ୍ୟୟନରୁ ବେତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ପୁସ୍ତକ ଏବଂ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ନାନା ଲେଖକ ଦ୍ଵାରା ହୋଇ ନିଜର ଅଭିପ୍ରାୟ ସିଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ବସେଞ୍ଜିଂଜ କ୍ୟାଣ୍ଟିନ୍ ଏବଂ ଚିକିତ୍ସାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଆଲୋଚନାରେ ଅଧିକ ସମୟ ବ୍ୟୟ କରୁଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ “କବିତାବିଳାସ” ପତ୍ରିକାରେ “କବିତା-କୁସୁମ” ଅପର ପ୍ରାଇମେରୀ ପାଠ୍ୟ ହେଲା । ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ସେକାଲ ପକ୍ଷରେ କଠିନ ହେବାରୁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଭବନରେ ପଢ଼ିଲେ । ଚିନ୍ତାମଣି ତାହାର ଖଣ୍ଡିଏ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଲେଖିଲେ । ପଦ୍ୟମାନଙ୍କର ବାକ୍ୟାନୁସୂ, ପଦାନୁସୂ, ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅର୍ଥ, ଭାବାର୍ଥ, ସମାସ, ବୃଦ୍ଧି, ତତ୍ତ୍ଵିତ, ରସ, ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରଦର୍ଶନପୂର୍ବକ ଏସବୁ ପଦ୍ଧତି ସରଳ ଭାବରେ ତାହା ଲିଖିତ ହେଲା ଯେ, ବୁଦ୍ଧିମାନ ଛାତ୍ର ନିଜେ ନିଜେ ତାହା ପଢ଼ି ଆସୁଥି କରାଯାଉ । ସରକାରମଣ୍ଡଳର ବ୍ୟାଖ୍ୟାଖଣ୍ଡି ଦେଖି ସପ୍ତେଷ୍ଠ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଅଧୀନସ୍ଥ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ତାହା ଉଦ୍ଘାର ନେଇ ପଢ଼ାଇବା ସକାଶେ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ତଦନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ହେଲା । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକମାନେ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କୁ ତାଙ୍କନେଇ ତାଙ୍କଦ୍ଵାରା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ । ସମୟ ସମୟରେ କଠିନ ବା ଜଟିଳ ବସ୍ତୁମାନ ତାଙ୍କୁ ପରୁର ବୁଝିନେଉଥିଲେ ।

ଅତଃପର ଦେଉଁଠାରେ ଦୁଇମାସ, ଦେଉଁଠାରେ ଚାରିମାସ ଏହିପରି ଦୁଇବର୍ଷ କାଳ ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ କଟିଲା ପରେ ଚିନ୍ତାମଣି ହରିଶଙ୍କରପୁର ଶାସନାହାର ଅପରପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ସେଠାରେ ଶେଷ ପରୀକ୍ଷାରେ ଦୁଇବର୍ଷ ଭଲ ଫଳ ଦେଖାଇଲେ । ଛାତ୍ରାଭାବ ହେତୁ ୧୮୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ ସ୍କୁଲ କୁମାରପୁରକୁ ଉଠିଗଲା । ଚିନ୍ତାମଣି ସେହି ସ୍କୁଲରେ ପ୍ରାୟ କୋଡିଏ ବର୍ଷକାଳ ଶୁଖିଆଭର ସହୃଦ କଟାଇଥିଲେ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ସ୍କୁଲ ବୁଝି ପାଏ । ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାର ୨୪ ଗ୍ରାମୀଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୁମାରପୁର ଆଦର୍ଶ ସ୍କୁଲ ମଧ୍ୟରେ ପରିଗଣିତ ହେଲା । ଏହି ସ୍କୁଲରୁ ଛାତ୍ରମାନେ ଉତ୍କଳାଧ୍ୟାୟ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ପାସ କରୁଥିଲେ । ଏହି ସ୍କୁଲଟି ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କର ସାହୃଦ୍ୟ-ଚର୍ଚ୍ଚାର ଆଦି ସାରସ୍ଵତ ପୀଠ । ଏହଠାରୁ ସାହୃଦ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା ଆରମ୍ଭ । ତେବେବେଳକୁ ତାଙ୍କର ବୟସକମ ପ୍ରାୟ କୋଡିଏ ବର୍ଷ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ କବିତା—“ସୁଗ୍ରୀବ ସହୃଦ ସୁମରଦ୍ଵାର ମିହିତା ।” ଗୋଟିଏ ଖାତା କରି ଅତି ଗୋପନରେ ତହିଁରେ କବିତା ଲେଖନ୍ତି । ଏହା ତାଙ୍କ ଛାତ୍ରମାନେ ସୁଦ୍ଧା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ।

ସେ ସମୟରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରମାନାଥ କାସ ଉଦ୍ଘୋଷର ସ୍କୁଲ ସରକାରମଣ୍ଡଳର ଥିଲେ । ରମାନାଥ ବାବୁ ଜଣେ ସାହୃଦ୍ୟକ । ସେ ଜଣେ କୁମାରପୁର ସ୍କୁଲ ପରିଦର୍ଶନ କରିବା ସମୟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଖାତା ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କର କବିତା ଖାତାଖଣ୍ଡି ଦେଖିଲେ । ସେଥିରୁ ଦେବୋଟି କବିତା ପାଠକରି ସେ ବସେଞ୍ଜି ପ୍ରୀତିଲଭପୂର୍ବକ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କୁ କବିତା ଲେଖା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଉତ୍ସାହୀତ କଲେ । ରମାନାଥ ବାବୁ କେବଳ ଏକିକରେ ଯାନ୍ତି ହେଲେ ନାହିଁ । ସେ ବାରମ୍ବାର ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କୁ କବିତା ଲେଖିବାକୁ ଉତ୍ସାହୀତ କରି ତାଙ୍କୁ କବିତା ଲେଖାରେ ନିଜର ସହକାରୀ କରିନେଲେ ଏବଂ ନିଜର କବିତାସୁସ୍ତକ ଏବଂ ଧର୍ମତତ୍ତ୍ଵ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବ୍ରହ୍ମସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପୁସ୍ତକମାନ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କଦ୍ଵାରା ସଂଶୋଧନ କରାଇନେଲେ । କମେ ଉଦ୍ଘୋଷର ପ୍ରଣୟ ଗୀତରୁ ଗୀତକର ହେଲା ।

ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କର ଦଶଭାରେ ମୁରୁଖ ହୋଇ ରମାନାଥ ବାବୁ ତାଙ୍କୁ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଅପିସ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଉଥିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଲୋଲି ସେ ଅନେକ ସମୟରେ କହୁ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ରମାନାଥ ବାବୁ ‘ସମ୍ବଲପୁର ହିଟେରିଶୀ’ର ଗ୍ରାହକ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବାରମ୍ବାର ସରକର ଅନୁଗ୍ରହରେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ସେହି ପତ୍ରିକାରେ ପଦ୍ୟ ଓଦ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ ପତ୍ରିକାର ଗ୍ରାହକ ହେଲେ । ଏହି ସୂତ୍ରରେ ହିଟେରିଶୀର ସମ୍ପାଦକ ପଣ୍ଡିତ ମାଳମଣି ବିଦ୍ୟାବିହାରୀ ସହୃଦ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କର ପତ୍ରିକାକୁ ଏବଂ କଳ୍ପନା ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ମାଳମଣି ବାବୁ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ ଆଗ୍ରହ ସହୃଦ ପତ୍ରିକାକୁ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଅନେକ ସମୟରେ ସ୍ୱାମୀ ଅଭିପ୍ରେତ ଓଦ୍ୟ ପଦ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ମହାଶୟ ବରାଦ ଦେଇ ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ତରାହତ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଚେଷ୍ଟାରେ ବାମନା ଶ୍ରୀମତୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଦେବୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା (ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପୁରୀ ସମୟରେ) ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପୁସ୍ତକ “ମୋହନୀ” ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଏଣେ ହିଟେରିଶୀରେ ନିୟମିତରୂପେ ଲେଖା ଚାଲିଲା ।

ବୃଥାମାଳରେ ଉଦ୍‌ଭାସନା ସୁଲେଖକ ଓ ଜଗବନ୍ଧୁ ମହାପାତ୍ର ନାମକ ଜଣେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ଯୁବକ ଥିଲେ । ସେ ଉଦ୍‌ଭାସିତ, ଗାଙ୍ଗପୁର ଯୁବବିଜ୍ଞାନର ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ରଚନା ଶକ୍ତିରେ ମୋହନ ହୋଇ କବିବର ରାଧାନାଥ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱଚ୍ଛପ୍ରବୃତ୍ତି ହୋଇ ପତ୍ରିକା ଲେଖିଥିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କ ସହୃଦ ସେ ମିଳିତ ହେଲେ । ଉଭୟେ ଉତ୍ତମକୁ ସଙ୍ଗୀ ପାଇ ଆହ୍ଲାନ୍ତରେ ଅବସର ହେଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଜଗବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଏକ ଆସନରେ ବସି କବିତା ଲେଖିବାର ଅନେକ ଥର ଦେଖାଯାଇଅଛି । ଦୁହେଁ ମିଶି ବଙ୍ଗଳା ପତ୍ରିକା ଏବଂ ତଳ ଭଲ ପୁସ୍ତକମାନ କିଣି ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ପଦ୍ମମାଳା ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ କୁମାରପୁର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗଣେଶ୍ୱରପୁର ଶାସନରେ ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କୃତ ଟୋଲ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ପ୍ରବଳ ଲାକଟପୁରନିବାସୀ ପଣ୍ଡିତ ଅନୁରାଗ ଶ୍ରଦ୍ଧାଳୀ ଆଧ୍ୟାପକ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ସେ ସଂସ୍କୃତ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପାଠଦର୍ଶୀ । ଅଧିକାରୀ ଭାବେ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ତମ ଅର୍ଥ କରୁପାରିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଆକାଶ୍ୟ ଭାବେ କୁମାରପୁର ସ୍କୁଲରେ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମସ୍ୱର ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ପ୍ରତ୍ୟହ ସ୍ୱରରେ ୧୯୩୦ରୁ ୧୯୩୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଭା ହୁଏ । ଟୋଲପଣ୍ଡିତ ସଂସ୍କୃତ ଭାବେ ପାଠକର ଅର୍ଥ ବୃଦ୍ଧି । ଅତି ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହରିବଂଶ, ସମାୟଣ, ମହାଭାରତ ପ୍ରଭୃତି ସୁସ୍ତର ପାଠକର ।

ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କର ସାବୁତିକ ଦୃଷ୍ଟି ଦର୍ଶନ ସ୍ୱାଧୀନ ଆକାଶ୍ୟରୁ ବଳବାଜୀ । ଅରଣ୍ୟ ଏବଂ ପର୍ବତ ଦେଖିବା ମହାଶୟ ସେ ଥରେ କେନ୍ଦୁଝରର ସୁନାଗାଲ ପର୍ବତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇଥିଲେ । ସେ ଆକାଶ୍ୟ ସରସ୍ୱତୀ ଭକ୍ତ । ଶ୍ରୀପତ୍ନୀ କନ ସାହୁ କୁଳବରେ ସରସ୍ୱତୀ ପ୍ରତିମାର ପୂଜା କରନ୍ତି । ସ୍ୱାଧୀନତା ସେ ଦୈନନ୍ଦିନ ଘଟଣା ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବାରେ ଅଭ୍ୟାସ । ସେ ରଚନା ଅସାର ବାଳେ କଥାରେ ପୃଷ୍ଠ ନୁହେଁ, — ତାହା ନାତି ଉପଦେଶଗର୍ଭକ ଏବଂ ଭାବବାହକ । ତାଙ୍କର ଛନ୍ଦମାନେ ସୁଦ୍ଧା ଶିଷ୍ୟଙ୍କର ଏହି ସ୍ୱାଦ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ତାଙ୍କର ଅନେକ ଛନ୍ଦ ଉପଛନ୍ଦ ସମୃଦ୍ଧି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରଣାଳୀ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । କେବଳ ପୁସ୍ତକ ଶିକ୍ଷାରେ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଦାନ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ପୁସ୍ତକ ବ୍ୟତୀତ ସେ ନାନା ବସ୍ତୁର ମୌଖିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ଛନ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟାସ କରିବାକୁ ନ ଦେଇ ତଳ ତଳ କରି ବୁଝାଇ ଏବୁପ କୌଶଳରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତି ସେ, ତାହା କେହି ଅଗାଧନ ବସ୍ତୁତ ହୁଏ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ଗୋଟିଏ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ—“ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କ ବେତ ସାହା ପିଟିରେ ବାଜିଛି, ସେ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇଯାଇଛି ।” ତାଙ୍କର ଛନ୍ଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ଉଦ୍‌ଭାସିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

‘ସମ୍ବଲପୁର ହୃଦୈଷିଣୀ’ ପତ୍ରିକାରେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କର ରଚନା ଦେଖି ତତ୍କାଳୀନ ସ୍କୁଲ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର କବିବର ଗୁରୁ ଗୁପ୍ତାଧୀନ ଗୁରୁବାହାଦୁରଙ୍କର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା । ସେ ଜେନାପୁରଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଉପାହୃତପୁସ୍ତକ ପଢ଼ି ଲେଖିଲେ । ପତ୍ରିକାରେ ତାଙ୍କୁ ସଫେରା ପ୍ରଶଂସା ମଧ୍ୟ କରାଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଦିନ ପରେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଗ୍ରସ୍ତରେ ଆସି ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କୁ ତକାଇ ଆଣି ସାକ୍ଷାତ କଲେ । ରଚନା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ କଥା ହେଲା ପରେ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରି ଶେଷରେ କହିଲେ ଯେ,—“ଆପଣ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ମନା କରାପାରୁ ନାହିଁ; ତେବେ ଖୁବ୍ ସାବଧାନ ଥିବେ, ଯେପରି କୌଣସି କଠିନ ପାଠାରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ନ ହୁଅନ୍ତି । ଆପଣ କୋପହୁଏ ଜାଣନ୍ତି, ମୋର ସେହି ଦଶା ।” ଏହି କବିବାଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନରେ ଅପରେ ଅପରେ ସଫଳ ହୋଇଅଛି । ଗୁପ୍ତାଧୀନ ତାଙ୍କୁ ବିଶେଷ ସ୍ନେହପୂର୍ବକ ଦେଖିଥିଲେ । ପ୍ରତିଥର ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଗ୍ରସ୍ତରେ ଆସି ତାଙ୍କୁ ତକାଇ ଆଣି ସାକ୍ଷାତ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାବ୍ୟ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କୁ ସ୍ବେଦୋପହାର ଦେଉଥିଲେ । ସେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କୁ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ପତ୍ରିକାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦାରିତ କରାଯାଇଥିଲା ।

ମୋଟାସଲ ସ୍କୁଲରେ ଦୁଇ ଓଲ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ । ସ୍କୁଲର ଗୌରବ ଅପତନ ରଖିବା ସକାଶ ଗୁଡ଼ିରେ ସୁଦ୍ଧା ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇବାକୁ ହୁଏ । ସୁଦ୍ଧା ଆସ୍ଥାନୁକ କରିବାକୁ ସମୟାବଧି । ମାତ୍ର ଦୁଇପ୍ରତିଶତକୁ କିଏ ବାଧା ଦେଇପାରିବ ? ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଗୁଡ଼ିରେ ଉତ୍ତମର ରହି ସେହି ସମୟରେ ସୁପ୍ରକପଦିକାପାଠ ଏବଂ ରଚନା ପ୍ରଭୃତି କରନ୍ତି । ଶୁଭ ଖାଲ ସ୍ବର୍ଗି କାମରେ କଲେ ଅଜାଣ୍ଡା ହେବ ବୋଲି ସେ ନୈଶ୍ଚାନ୍ତର ଏକାକେଳକେ ଭାବ କଲେ । ତାଙ୍କର ଅନେକ ବନ୍ଧୁ ଏବଂ ଉପରିସ୍ଥ କର୍ମରୂପମାନେ ତାଙ୍କର ଏହି ଅଭିରକ୍ତ ପରିଶ୍ରମ ଜାଣିପାରୁ ତହିଁରୁ ନିବୃତ୍ତି ହେବାକୁ ବାରମ୍ବାର ଉପଦେଶ ଦେଉଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେ କାହାର କଥାରେ କଣ୍ଠଦାନ କଲେ ନାହିଁ । ଚଳିବର୍ଷ କାଳ ସ୍ବର୍ଗି ଅନାନ୍ତର ଏବଂ ଅନିନ୍ଦ୍ରାରେ କଟାଇ ଶେଷରେ ବାତରକ୍ତ ପାଠାରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ । ତହିଁରେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ବେତନା ହେଲା ନାହିଁ କିମ୍ବା ପାଠା ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରହିଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଜଣେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଚିକିତ୍ସକ ବନ୍ଧୁ ଯୋଗିକଲ୍ଲ ସେହିମୋହନ ବାନାର୍ଜୀ ବଳାହାରରେ ନିଜ ଗୃହରେ ତାଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା କରି ଗୋପ ଦମିତ କରି ରଖିଲେ; ମାତ୍ର ଭୀଷଣ ଦୁର୍ଗନ୍ଧା ଚରସହଚର ହୋଇ ରହିଲା । ଉପରିସ୍ଥ କର୍ମରୂପମାନେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଠିକ୍ ବନ୍ଧୁପରି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟର ସୁଖାତି ତାଙ୍କୁ ସାଧାରଣର ପ୍ରିୟପାତ୍ର କଲା । ଏଥିରେ ତାଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଉଠିଲା । ଅନ୍ତରାୟ ଘରେ ଆଲୁଅ ଜାଳିଲେ ତେମଣିଆମାନେ ତାହା ନିଭାଇ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି, ଏହା ସ୍ବାଭାବିକ । ତାଙ୍କର ପୁଷ୍ଟିବାଦତା ମଧ୍ୟ ଶତ୍ରୁବୁଦ୍ଧିର ଅନ୍ୟତମ କାରଣ । ଏହି ପୁଷ୍ଟିବାଦତା ହେତୁ ସେ ଜୀବନରେ ଅନେକ ଥର ବପଲ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଶେଷରେ ସତ୍ୟର ଜୟ ହୋଇଅଛି । ସ୍କୁଲର ପଲ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ହେଉଥିଲେହେଁ, ଉପରିସ୍ଥ କର୍ମରୂପମାନଙ୍କ ସମୁଦ୍ଧିସତ୍ତ୍ବେ ଶତ୍ରୁମାନେ ତାଙ୍କ ନାମରେ ବେନାମୀ ଦରଖାସ୍ତ କରୁଥିଲେ । ସେ ସବୁବେଳେ କବିତା ଲେଖନ୍ତି, ସ୍କୁଲ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ମିଥ୍ୟା ଅଭିଯୋଗ କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେଥିରେ କିଛି ହୁଏ ନାହିଁ । ଥରେ ଏହିପରି ଖଣ୍ଡେ ବେନାମୀ ଦରଖାସ୍ତର ତଦାରଖ ଫଳରେ ତାଙ୍କର ବେତନ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥିଲା ।

ଏହା ପରେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିକେତେ ମାସ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ପଣ୍ଡିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଦକ୍ଷିଣର ସହଜ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାହେତୁ ତାଙ୍କୁ ସ୍ଥାୟୀଭାବରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ସକାଶ ଉପରିସ୍ଥ କର୍ମରୂପମାନେ କହୁବାରୁ ସେଥିରେ ସେ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । କହିଥିଲେ—ନ ବୁଲି ଘରେ ବସି ତାଏରା ଲେଖିଲେ ପାପ ହେବ, ବୁଲିଲେ ଆସ୍ଥାନୁକ କରିବା ଦୁରେ ଥାଉ, ଦୈନିକ ନିୟାକଳାପକୁ ସୁଦ୍ଧା ସମୟ ଅଣ୍ଟିକି ନାହିଁ । ଏହିପରି ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟପରାମର୍ଶ ହେତୁ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଗୌରବ କରନ୍ତି । କୌଣସି ଭଣ୍ଡାଭ୍ୟାସର ସ୍କୁଲର ହେତୁପଣ୍ଡିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଖାଲି ହେଲାଣି ଉପରିସ୍ଥ କର୍ମରୂପମାନେ ତାଙ୍କୁ ସର୍ବଶ୍ରେ ନିଯୁକ୍ତ କରନ୍ତି; ମାତ୍ର ସେ ତାହା ବିନୟର ସହଜ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରନ୍ତି ।

କାରଣ ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ, ସେ କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ନେଲେ ସମୟର ଏକାନ୍ତ ଅଭାବ ଘଟିବ; ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଲେଖାପତା ଚଳି ପାରିବ ନାହିଁ । ଅବସ୍ଥା ଅସ୍ୱଚ୍ଛଳ, ସେ ଆଡ଼କୁ ଆସିବେ ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ । ଯାହା ହେଉ, ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥାର ଭଲତା ସକାଶ ତାକୁ ଅନେକ ବୁଝାଇ କାଉସ୍ତୁର ଉଷ୍ମାବ୍ୟାଧିର ସୁଲୁର ହେଉପଡ଼ିବ ପଦରେ ତେସୁଣି ଇନ୍ଦ୍ରପେକ୍ଟର ମହାଶୟ ନିୟୁତ କରିଦେଲେ । ଏହି ସମୟରେ “ସତଦଳ” ନାମକ ସ୍ୱପ୍ନକଣ୍ଠି ସ୍ଥାନୀୟ ଜମିଦାରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ମୁଦ୍ରିତ ହେଲା । କାଉସ୍ତୁର ସୁଲୁର ସେ ବର୍ଷକ ସକାଶ ଯାଇଥିଲେ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ପରେ ସୁଲୁର ପ୍ରେସିଡେନ୍ସ ସ୍ଥାନୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜମିଦାର ମହାଶୟ ରାଧାକାନ୍ତ ସାୟ ତାକୁ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ନିୟୁତ କରିବାକୁ ବାରମ୍ବାର ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ; ମାତ୍ର ଚିନ୍ତାମଣି ସେଥିରେ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଲେ ନାହିଁ । ପ୍ରଧାନ କାରଣ କାଉସ୍ତୁରର ଜଳବାୟୁ ତାଙ୍କ ଶରୀରରେ ଚଳିଲା ନାହିଁ ।

ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଧାନ ସହର ବ୍ରହ୍ମପୁରରୁ “ଗଞ୍ଜାମ ଓଡ଼ିଆ ହିତବାଦୀ” ନାମରେ ଖଣ୍ଡେ ପାଣିକ ସମ୍ବାଦ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ପତ୍ରିକାର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ଜଣେ ଟେଲିଗ୍ରାଫି ବ୍ୟକ୍ତି । “ପ୍ରକାବନ୍ଧୁ”ର ସମ୍ପାଦକ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବାନୁସାରେ ସେ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କୁ ସମ୍ପାଦକ ନିୟୁତ କଲେ । ୧୯୦୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ଚିନ୍ତାମଣି ବ୍ରହ୍ମପୁର ଯାଇ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ପତ୍ରିକାର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ନାମ ଉଠାଇ ଦେଇ କେବଳ “ହିତବାଦୀ” ରଖିଲେ । ସେ ଏହି ପତ୍ରିକା ବର୍ଷେ କାଳ ଦୟାତର ସହୃଦ ପରିଚାଳନା କଲେ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ପତ୍ରିକା ନାମରେ ପ୍ରଶଂସା ଧ୍ବନି ଉଠିଲା । ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗେ ଗଞ୍ଜାମ ମିଳନର ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ ଟେଲିଗ୍ରାଫି ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଦଳାଦଳରେ ଏକ ବର୍ଷ ପରେ ପତ୍ରିକାଖଣ୍ଡି ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ତହିଁ ପରବର୍ଷ ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲାର ସୁରଙ୍ଗୀ ସିକାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଉତ୍କଳପୁରରୁ “ଉତ୍କଳବାସୀ” ନାମକ ସାପ୍ତାହକ ସମ୍ବାଦପତ୍ରି ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଗଞ୍ଜାମର ପ୍ରଧାନ ଓକିଲ ପଣ୍ଡା ରାମ ପାତ୍ର ବି. ଏଲ୍.ଏ. (ବର୍ତ୍ତମାନ ଡା. ବି. ପାତ୍ର, କେ. ଟି.) ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁସାରେ ଚିନ୍ତାମଣି ସେହି ପତ୍ରିକା ସମ୍ପାଦକ ନିୟୁତ ହେଲେ । ଉପଯୁକ୍ତ ସହକାରୀ ଅଭାବରୁ ତାକୁ ଅତିରିକ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏକବର୍ଷକାଳ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ କରି ସେ ଶୁରୁତର ପୀଡ଼ାରେ ଆକାନ୍ତ ହେଲେ । ତହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ଏହି ପୀଡ଼ା ବର୍ଷେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାକୁ ଶଯ୍ୟାଗତ ରଖିଥିଲା । ତାଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କର ଜୀବନାଶା ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ; ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତି କରିବାକୁ ବନ୍ଧୁ ଶେଷମୋହନ ବାନାର୍ଜୀ ହତାଶ ନ ହୋଇ ପ୍ରାଣପଣ ଚିକିତ୍ସାଦ୍ୱାରା ତାକୁ ସମସ୍ତାରୁ ଫେରିବା ଆଶିଥିଲେ । ପୀଡ଼ାତାପସ୍ଥାରେ ସେ “ସଂସମଶିତା” ଏବଂ “ନାମମାହାତ୍ମ୍ୟ” ନାମରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ସ୍ୱପ୍ନକ ଲେଖିଥିଲେ ।

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ ପରେ ଚିନ୍ତାମଣି ବ୍ରହ୍ମପୁର ଆସି ଜନୈକ ଟେଲିଗ୍ରାଫି ଉଦ୍‌ବ୍ୟକ୍ତଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ “ସ୍ୱଦେଶ ଲକ୍ଷ୍ମୀ” ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେଥିରେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚନା ହେଉଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ସେ ୮ । ୯ ଖଣ୍ଡ କୃଷିସ୍ୱପ୍ନକ ଲେଖିଥିଲେ । ଗଡ଼ଜାତର କେତେକ ସ୍ୱାକ୍ଷର, ଗଞ୍ଜାମର କୃଷିସଭା ଏବଂ କଟକର ଉତ୍କଳସଭା ଭକ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନକମାନ ଶୁଣିନେଇ କୃଷକମାନଙ୍କୁ ବତରଣ କରିଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମପୁର ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ତାଙ୍କର “ମଣିକୃଷି” ନାମକ କବିତାସ୍ୱପ୍ନକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ “ଗଞ୍ଜାମ ଭ୍ରମଣ” ଲିଖିତ ହୋଇ ଧାର୍ଯ୍ୟବାହୁକରୂପେ “ପ୍ରକାବନ୍ଧୁ” ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା ।

ମୟୂରଭଞ୍ଜର ସ୍ୱଳଧାନୀ ବାଣପଦାରୁ ପ୍ରକାଶିତ “ମନୋରମା” ନାମକ ସାପ୍ତାହକ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ପଦ ଶୂନ୍ୟ ହେବାରୁ ଉତ୍କଳର ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କୁ ନିୟୁତ କଲେ । ତହିଁ ସେ ସ୍ୱଦେଶଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହିତ ମନୋରମା ପରିଚାଳନା କଲେ । ଏହିଠାରେ ଚିନ୍ତାମଣି ମେଘାସନ, ସାଲନ୍ଦା ଏବଂ ଶିଶୁପାଳ-ବଧ ଏହି ତିନିଶ୍ରେ କାବ୍ୟ ଲେଖିଥିଲେ । ମାଲି ମୋକଦ୍ଦମା ପ୍ରଭୃତି ନାନା ଆତ୍ମଜଡ଼ିତ ହୋଇ ମନୋରମା ଏପର୍ ଦୁଇବନ୍ଧୁ ହୋଇଥିଲା ସେ, ଆଉ ଅଧିକ ଦିନ ଚଳିପାରିଲା ନାହିଁ । ତହିଁ ଚିନ୍ତାମଣି ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଧରାକୋଟ ସ୍ୱଳାଙ୍କ ଆଦ୍ୱାନମତେ ଧରାକୋଟ ଯାଇ କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତର ସଂଶୋଧନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁତ

ହେଲେ ଏବଂ ସେଠାରୁ “ଜ୍ଞାନଦର୍ପଣ” ନାମରେ ଖଣ୍ଡେ ମାସିକ-ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେଥିରେ ପ୍ରଧାନତଃ କୃଷି-ଶିଳ୍ପାଦି ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ଧର୍ମକୋଷରେ “ଉତ୍କଳ-କମଳା” କାବ୍ୟ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା । ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ମହାଭାରତ କାବ୍ୟ ଶେଷ ହେବାରୁ ଚିନ୍ତାମଣି ଧର୍ମକୋଷ ତ୍ୟାଗକଲେ । ଧର୍ମକୋଷ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ଅତି କେତେ ଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା । ଧର୍ମକୋଷରେ ସେ ପ୍ରକଳ ଆମାଣସ୍ୱରେ ପାଠିତ ହୋଇ ଗୃହକୁ ଘଲେ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ଲଭ ପରେ ଚିଲିକାକ୍ରମଣ ନିମିତ୍ତ ରତ୍ନା ଘଲେ । ସେଠାରେ ବିଲତଫେରତା ସ୍ୱରଙ୍ଗୀରାଜାର ଟେଲିଗ୍ରାମ ପାଇ ୧୯୧୧ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ଇଟାପୁର ଯାଇ ୧୯୨୨ ସାଲ ଖୁବ୍ବା ସେଠାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ ।

ସୁରଙ୍ଗୀର ରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ାମଣି ଦେବ ଜଣେ କବି ଏବଂ ପ୍ରଭୁକାର । ସେ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କୁ ମାସିକ ଭିତ୍ତିକ ଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ସାହୁତ୍ୟିକ ବୃତ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରି ନିଜରଚିତ ପୁସ୍ତକର ସଂଶୋଧନ ଭାର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ନ୍ୟସ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏହିପରି ଉତ୍କଳଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଉତ୍କଳେ ସାହୁତ୍ୟସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଏହି କେତେ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତାମଣି ସାହୁତ୍ୟ ସେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ଅବସର ପାଇ ଅନେକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କାବ୍ୟ, ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ମାହାଜା ଓ ବହାର-ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ମେଡ଼ିକ୍ସଲେସନ, ଆଇ. ଏ, ବି. ଏ. ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କରେ ତାଙ୍କର କେତେକ ପୁସ୍ତକ ପାଠ୍ୟ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲା ।

କବି ଚିନ୍ତାମଣି ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ମାତୃଭକ୍ତ । ତାଙ୍କର ଜନନୀ ଦେବୀ ବହୁ ଅସହ୍ୟ କ୍ଳେଷ ସହ୍ୟ କରି ତାଙ୍କୁ ପତାଇଥିଲେ । ତାହା ସ୍ମରଣ କରି ଅନେକ ସମୟରେ ସେ ଲୋତକ ବର୍ଷଣ କରନ୍ତି । ସ୍ୱର୍ଗତଃ ଜନକଜନନୀ, ମାତୃଭୂମି ଏବଂ ମାତୃଭାଷାଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରିବା ତାଙ୍କର ପ୍ରାତଃସ୍ମୃତି ପ୍ରାଚସ୍ତନ କାର୍ଯ୍ୟ । ଧର୍ମକୋଷ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ତାଙ୍କର ମାତୃବିୟୋଗ ଘଟିଲା । ସେଥିରେ କବିଙ୍କର ହୃଦୟ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଲା । ସେ ସୋକବ୍ୟଥା ସମ୍ବଳ ନ ପାରି “ଜନନୀ” ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଥିଲେ ।

୧୯୧୨ ସାଲରେ କବି ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କର ସପ୍ତରଥୀ ଓ ସାଲନ୍ଦୀ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । “ଉତ୍କଳଦୀପିକା”ର ପ୍ରକାଶ ସମ୍ପାଦକ ଗୁରୁବାହାଦୁର ଗୌରୀଶଙ୍କର ଗୁରୁ ଉତ୍କଳ ପୁସ୍ତକ ପାଠ କରି ଲେଖିଥିଲେ—“ଯେଉଁ କବି ‘ମୋହନୀ’ ରୂପରେ ବାହାର ଉତ୍କଳୀୟଙ୍କୁ ବମୋହନ କରି ପରେ ଉତ୍କଳ କାବ୍ୟଜାନନରେ ‘ଶତଦଳ’ ଫୁଟାଇଥିଲେ, ତାହାଙ୍କ ଲେଖନୀରୁ ଅମିତାକ୍ଷରର ସପ୍ତରଥୀ ଓ ମିତାକ୍ଷରର ସାଲନ୍ଦୀ ବାହାର ଉତ୍କଳ ସାହୁତ୍ୟଭଣ୍ଡାରକୁ ଦୁଇଗୋଟି ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ଯୋଗାଇବା ଆଶା କରିଯାଇପାରେ; ମାତ୍ର ସେ ଆଶା ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଫଳବଞ୍ଚା ହୁଏ ନାହିଁ । ଫଳତଃ ଚିନ୍ତାମଣି ବାବୁ ସେ ଆଶା ଫଳାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆସେ ଉତ୍କଳୀୟ ଆଧୁନିକ କବିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉଦାସନରେ ବସିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ହେବା ଅଟକ ପ୍ରାପ୍ତିକର । ଉତ୍କଳକବି ସ୍ୱଧୀନାଥଙ୍କ ପଦାଙ୍କାହୁସରଣ ଅନେକେ କରୁଅଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ସେ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କବି ଚିନ୍ତାମଣି ପ୍ରଧାନ । ଏମନ୍ତ କି ଏହାଙ୍କ ଅନେକ ଲେଖା ସ୍ୱଧୀନାଥଙ୍କ ଲେଖାକୁ ବାଜିମାରବା ଦେଖାଯାଏ । ଅମିତାକ୍ଷରରେ କବି ଯେ ପ୍ରତିଭା ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି, ମିତାକ୍ଷରରେ ମଧ୍ୟ ସମାନ ଭାବରେ ତାହା ବିଦ୍ୟମାନ । ସାଲନ୍ଦୀର ପୁନିଷ୍ଟ ଜଳ ପ୍ରବାହ ଦେଶକୁ ଉର୍ଦ୍ଧର କଲା ପରି କବିଙ୍କ ରସମୟ କାବ୍ୟପ୍ରବାହ କବିତା-ସେବକୁ ଉର୍ଦ୍ଧର କରିଅଛି । ଆୟେମାନେ ଇତିପୂର୍ବେ ଚିନ୍ତାମଣି ବାବୁଙ୍କୁ ନୈତିକ କବି ବୋଲି କୋଲିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଉପସ୍ମୃତି କାବ୍ୟଦ୍ୱୟରୁ ସେମନ୍ତ ପ୍ରକୃତି, ତେମନ୍ତ ଲୋକଚରଣରୁ ନୀତିମାନ ନେଇ ସେ ଯେଉଁ ଅପୂର୍ବ ମାଳା ଗୁଡ଼ି-ଅଛନ୍ତି, ତାହା ଚରକାଳ ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କୁ ବମୋହନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନୀତିମାର୍ଗରେ ଜାଗ୍ରତ ରଖିବ ।” [ଉତ୍କଳଦୀପିକା—୪୮୭ ଭାଗ, ୨୭୫ ସଂଖ୍ୟା, ୨୯।୭। ୧୯୧୨ ।]

ବଡ଼ଖେମୁଣ୍ଡୀ ରାଜଧାନୀ ବିରାଟପୁରରେ ପଣ୍ଡିତ ମାଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତ୍ୱରେ “ଉତ୍କଳମଣ୍ଡଳ-ଦର୍ପଣ” ନାମକ ସପ୍ତାହକ ସମ୍ବାଦପତ୍ରିକା ବାହାରୁଥିବା ସମୟରେ କବି ଚିନ୍ତାମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନଙ୍କ ଆହ୍ୱାନମତେ ସେଠାକୁ ଯାଇ ପନ୍ଦର ଦିନ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ସେ ବଡ଼ଖେମୁଣ୍ଡୀର କେତେକ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ଦର୍ଶନ କରି “ପ୍ରକୃତି-ପେଟିକା” ପୁସ୍ତିକା ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ପ୍ରକୃତିପେଟିକା ପ୍ରକାଶ ଧାଇଁ ପରେ ଉତ୍କଳର

କେତେକ ମାଲିନର ନରପତିଙ୍କ ପାଇଁ ଶେଷ ସମ୍ଭବ ସ୍ୱାଧୀନ ଉତ୍ତଳ-ପରିଚିତ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀମୁଖ ଯୋମନାଥ କାବ୍ୟ-
 ଗର୍ଭ ମହୋଦୟ କବି ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କ କାବ୍ୟକବିତା ପାଠରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାହାକୁ କବିବର ଉପାଧି ପ୍ରଦାନ କରିବା
 ସକାଶ ୧୯୧୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ସମ୍ବଲପୁର ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରୀ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଉତ୍କଳର ବ୍ୟାସକବି ଫକୀର-
 ମୋହନ, ପଣ୍ଡିତ ନାଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ, ରାମକୃଷ୍ଣର ରାୟ, ଓଡ଼ିଆ ଟ୍ରାନସଲେଟର ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ପ୍ରମୁଖ ବିଖ୍ୟାତ
 ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ଏବଂ ଉତ୍କଳର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସମ୍ବାଦପତ୍ରମାନେ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁମୋଦନ କରିଥିଲେ । ସେହି ବନରୁ
 ସେ ଉତ୍କଳବାସୀଙ୍କ ନିକଟରେ କବିବର ଉପାଧିରେ ଅଭିହିତ ହେଉଅଛନ୍ତି ।

ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ମହାରାଜା କାପଟେନ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଚକ୍ରପତି ନାରାୟଣ ଦେବ, ଲକ୍ଷ୍ମିପତିର ରାଜା
 ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମାହେଶ୍ୱର ପ୍ରସାଦ ଦେବ ଉଭୟେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କ ସାହିତ୍ୟସେବାର ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ସାହକାରୀ । ଉଭୟ ନରପତି
 କହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କର ଅନେକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କାବ୍ୟ ଉପାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ କବିଙ୍କ ଅନସ୍ତା ଅଭିନମୟ
 ଜାଣି ଉଭୟେ ମାସିକ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଅବଧି ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ମହାରାଜା ମହୋଦୟ ମାସିକ
 ସାହାଯ୍ୟପ୍ରଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି ।

କବି ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କର ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅଭବ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ସେ ଆତ୍ମକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥାଏ ନାହିଁ । ସର୍ବାଗ୍ର ହୋଇ
 ଯୁଦ୍ଧା ସେ ଉଦ୍‌ଘାସୀନ । ବନପର୍ବତରେ ଭ୍ରମଣ, ପୁସ୍ତକ ପାଠ ଏବଂ ପୁସ୍ତକ ଲେଖା, ଏହାହିଁ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ । ସେ
 ଅନେକ ଦୂରମ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭ୍ରମଣ ଏବଂ ଦୂରସ୍ଥେତ୍ୱ କ୍ଷୀଣ ଗିରି ଆଗ୍ରେହୁଣ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ସେତେ ଲେଖକ,
 ତାହାଠାରୁ ଅନେକ ପଢ଼ନ୍ତି । ଆତ୍ମମୂର କାହାକୁ କହନ୍ତି, ସେ ତାହା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ବେଶଭୂଷା ଏପରି ସରଳ ଯେ,
 ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ସେ ଉତ୍କଳର ପ୍ରଧାନ କବି ବୋଲି କେ ହୁ ବ୍ୟସ୍ୟ କରିବେ ନାହିଁ । ସେ ତାଙ୍କ ସହୃଦ ଥରେ ମାତ୍ର
 ପରିଚିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେ ତାଙ୍କ ବନୟ, ସୌଜନ୍ୟ ଏବଂ ସରଳତାକୁ ହାରରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ
 ମଧ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ସୃଷ୍ଟିହୀନ । ତାଙ୍କର ବଙ୍ଗଳା କବିତା “ଭରତବର୍ଷ” ନାମକ ବଙ୍ଗଳା ମାସିକ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରାୟ
 ପାଇଅଛି । ଥରେ ଜଣେ ରାଜା ତାହାଙ୍କୁ ରୋଚିଏ ଉପାଧି ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି କହଲେ—
 “ମୋର ସେ ଶୂନ୍ୟପର୍ବ ଶବ୍ଦସମ୍ଭାର ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ସାଇନବୋର୍ଡର ଭୂର ମୋ ପକ୍ଷରେ ଦୁର୍ବଳ ।” ଏହିପରି
 ପରିହାସ ଉଚ୍ଛିତ୍ତାସ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥିଲେ । ଅଭିମାନ ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କର ନାହିଁ । ସେ ଅନେକ ଥର
 କହନ୍ତି—“ମୁଁ ପର୍ବତ ସହୃଦ ଅସ୍ତ୍ରତୁଳନା କରିବା ସର୍ବାଙ୍ଗ ପର୍ବତ ଦେଖିବାକୁ ଯାଏଁ । ତାକୁ ବୁଝି ମୁଁ ମୋତେ
 ବୁଝିଲେ ମୋର ଅସ୍ତ୍ରତୁର କଳ୍ପନା ଯୁଦ୍ଧା ପାଏ ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ମନୁଷ୍ୟ କେଉଁ ମୁଖରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱର
 ଗର୍ବକରେ ?”

ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ପୌରାଣିକ, ଐତିହାସିକ, କାଳ୍ପନିକ, ରାଜଭକ୍ତି, ଲୋକତତ୍ତ୍ୱ, ଧର୍ମ, ସମାଜସମ୍ଭାର ପ୍ରଭୃତି
 ନାନା ବସ୍ତୁରେ କାବ୍ୟ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ବହୁତ ଖଣ୍ଡକବିତା ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମବିଶ୍ୱାର
 ଅନେକ କବିତା ଅନାମ୍ବାବଶତଃ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଅଛି । ପାକପ୍ରଣାଳୀ ଓ କୃଷିବିଷୟକ କେତେଗଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟ ମୁଦ୍ରା
 ହୋଇଅଛି । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଖାଲି କବି ନୁହନ୍ତି, ଉପନ୍ୟାସ ଓ ଗଳ୍ପଲେଖକରେ ତାଙ୍କର ଦକ୍ଷତା ପ୍ରଶସ୍ତିତ ହୋଇଅଛି । କବି-
 ଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀମାନ୍ ଉପେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ବି. ଏ. ଡି. ଇଡି, ଭଦ୍ରଣ ହାଇସ୍କୁଲର ଏସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ।
 ସେ ଉପାକର୍ମନକ୍ଷମ ହେଲେକି ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ବିଦେଶ ଛାଡ଼ି ଘରେ ରହି ସାହିତ୍ୟସେବା କରୁଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ
 ବୟୋଧର୍ମରେ ପଡ଼ି ଦୁର୍ବଳ । ଗୋଟାଏ ବୟର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଏକାକେଳକେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଅଛି । ଶ୍ରବଣ ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ
 କମେ ହୁଏ ହୋଇଆସୁଅଛି । ତଥାପି ସେ ସାହିତ୍ୟସେବା ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚାରେ ତାଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ
 ସମୟ ବ୍ୟୟିତ ହେଉଅଛି । ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଏବଂ ଭଗବତ୍‌ଗୀତାର ଆଲୋଚନା ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହୋଇଅଛି ।
 ସେ “ଧର୍ମ ଜୀବନ” ନାମରେ ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶୁଣିଏ ପୁସ୍ତକ ଓ କେତେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । କାର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଅସହ୍ୟ
 ସଲଖା ସ୍ୱେଦ କରି ଯୁଦ୍ଧା ସେ ସଦାନନ୍ଦମୟ । ଦୃଃଖଦାୟିତ୍ର୍ୟ ବା ଜର୍ବସନ୍ଧି ତାଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକ ସହାୟ ମୁଖକୁ
 ମଳିନ କରିପାରି ନାହିଁ । ବିଶେଷତଃ ପୁରୁଷୋତ୍ତରରେ ତାଙ୍କର ଅନନ୍ଦ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହୋଇଅଛି । ବଂଶରେ ସାହିତ୍ୟସେବା

ଅନ୍ତର ରଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ଅତିକ୍ରମରେ ପୁରୁଷ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସେ ଶୁଭାଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି ।

କଟକର ଜାକନ ସର୍ବଦା ଆଶଙ୍କାପ୍ରକଣ । ଏଣୁ ତାଙ୍କର ଅନୁଜ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସୋମନାଥ ମହାନ୍ତି ସର୍ବଦା ପାଖରେ ରହି ତାଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରତି ସର୍ବଦା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖିଥାଆନ୍ତି; ନଚେତ୍ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଶରୀର ପାଳନରେ ସେରୂପ ଅସାଧ୍ୟାନ, କେତେ କେତେ ସେ କଥା ଘଟନ୍ତୁ, ତାହା କୋଲିପାଇ ନ ପାରେ । ଔଷଧ ପ୍ରତି ଆଶଙ୍କା ଦୃଷ୍ଟା; କେବଳ ଅନୁଜଙ୍କ ସାଧ୍ୟସାଧନାରେ ଔଷଧ ସେବନ କରନ୍ତି । ଲେଖି କରିଥିଲେ କି ପଢି କରିଲେ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସୁଦ୍ଧା ବ୍ୟୁତ ହୁଅନ୍ତି । ସେ କେବଳ ପେନ୍‌ସିଲରେ ଲେଖିଥାଆନ୍ତି; ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏବଂ ପୁସ୍ତକ ଛାପା ପ୍ରଭୃତି ଦେଖିକି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଜ ପ୍ରତି ନ୍ୟସ୍ତ । ସମୟର ମୂଲ୍ୟ ବୁଝି ସେଥିର ସଦାକ୍ୟବଦ୍ଧାର ଚିନ୍ତାମଣି ସେପରି କରନ୍ତି, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଶିଖିବାର ବସ୍ତୁ । ଶୟନାବସ୍ଥାରେ ଯୁଦ୍ଧା କାଗଜ ପେନ୍‌ସିଲ ସମୟା ଉପରେ ପଡ଼ିଥାଏ ।

୧୯୧୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କବି କଟକ କାଗଜ ସେକ୍ସରେ ଏକାକେଳିକେ ଉପସ୍ଥାପନ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ତହିଁପୂର୍ବ-କର୍ଷ ପୁରୀ ମହୋଦଧି କୁଳରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି “ମହୋଦଧି” କାବ୍ୟ ଲେଖିଥିବା ସମୟରେ ଭୀଷଣ ଆମାସ୍ତରେ ଅସ୍ତିତ୍ୱସାର ହୋଇଥିଲେ । ଏହୁପରି ସେ ବାରମ୍ବାର ଉତ୍ସରଜ ଅସୀମ କୃପାରୁ ସମସ୍ତାରୁ ଫେରି ଆସି ସମସ୍ତେ ଅତି ଶୀଘ୍ର, ଅତି ଦୂର୍ବଳ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛନ୍ତି । ୧୯୨୫ ମସିହାରେ କବି କଟକ ସେକ୍ସରେ ପାଞ୍ଚଦିନ କାଳ ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ତାଙ୍କର କବିବଳମାନେ ସୁଦ୍ଧା ହତାଶ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । ଭରବାନଙ୍କ ଅପାର କରୁଣାରୁ ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କଲେ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ସ୍ୱଳ୍ପ-ଭାଗା ଶରୀର ସେହି କିନ୍ତୁ ଅଧିକ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଲା ।

୧୯୩୨ ସାଲରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ସରକାରୀକରଣ ପରିସର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ଦାସ ଏମ୍. ଏ. ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ନାରାୟଣ ସାହୁ ଏମ୍. ଏ., କୋ-ଅପରେଟିଭ୍ ବରଷର ଏସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖର୍ଜି ବି. ଏ.ଙ୍କ ପହୁରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହାଇସ୍କୁଲ ହଲରେ କବିବର ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସଭା ହୋଇଥିଲା । ସଭାରେ ଉତ୍କଳର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ କେତେ ଜଣ ବରିଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟିକ ଯୋଗଦେଇଥିଲେ ଏବଂ କେତେ ଜଣ ସାହିତ୍ୟିକ କବିବରଙ୍କର ପ୍ରଶସ୍ତି ସ୍ମରଣ ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ପଢ଼ାଉଥିଲେ । ପ୍ରୋଫେସର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନାରାୟଣ ମୋହନ ଦେ ଏମ୍. ଏ. ମହୋଦଧି ସଭାପତି ଆସନ ଅଳଙ୍କୃତ କରିଥିଲେ । ସେହି ବସ୍ତି ସଭାରେ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ଆକାଶ୍ୟ ସାହିତ୍ୟସେବା ସକାଶ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କରାଯାଇ ଅଭିନନ୍ଦନ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ପାଟଣାର ଏକଲୋକେଷ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଜେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ଦାସ ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏ. ଲ., ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ଏମ୍. ଏ., ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ବି. ଏ. ପ୍ରମୁଖ ବରିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସଭାରେ କବିବରଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧାଘାତ କରିଥିଲେ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟବୋଧ, ସ୍ଥାନୀୟ ମୁସଲମାନ ସମାଜ, ହାଇସ୍କୁଲର ଛାତ୍ରବୃନ୍ଦ ଏବଂ ସେନାଶିଳା ପ୍ରଗତିର ପତ୍ନୀମଙ୍ଗଳ ସମାଜ କବିବରଙ୍କୁ ଅଭିନନ୍ଦନ ପଦ ପ୍ରଦାନ କରି ଅଭିନନ୍ଦିତ କରିଥିଲେ ।

କଟକ “ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ସମାଜ”ର ୨୯ଶ ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନରେ କବିବର ଚିନ୍ତାମଣି ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ କଟକ ସବୁଜ ସାହିତ୍ୟ ସଂଘର ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ କର୍ମୀମାନେ ସଫଳକାଶିତ ପୁସ୍ତକମାନ କବିବରଙ୍କୁ ଉପହାର ପ୍ରଦାନ କରି ଶକ୍ତିଏ ମାନପଦ ମଧ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ ।

୧୯୩୩ ମସିହାରେ ଘୁମୁଷରର କେତେ ଜଣ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ କବିବରଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରୁ ନେଇ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉତ୍କଳୀୟ ଘୁମୁଷରର ତାଗଡ଼ୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ଥାନ ଦେଖାଇ ଶକ୍ତିଏ କାବ୍ୟ ଲେଖିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ତାଙ୍କର ବିପୁଳ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ହୋଇଥିଲା । କବିବର ସେଠାରୁ ଫେରିଆସି “ଘୁମୁଷର କାବ୍ୟ” ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।

ଜୟପୁରୀର ସାହିତ୍ୟ-ସମ୍ରାଟ, ମହାଶୟ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଦିନମଦେବ ବର୍ମା ମହୋଦଧିଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅନୁଜ ହୋଇ କବିବର ଚିନ୍ତାମଣି ୧୯୩୪ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚମାସରେ ଜୟପୁର ଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ପାଇଁ ସ୍ଥାନୀୟ ହାଇ ସ୍କୁଲରେ ସଭା ହୋଇଥିଲା । ସ୍ଥାନୀୟ ଶିକ୍ଷିତ ଅଧିବାସୀ ଏବଂ ଉତ୍କଳ ସମାଜର କର୍ମୀମାନେ କବିବରଙ୍କୁ ଶକ୍ତିଏ ମାନପଦ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସେ “ଜୟପୁର” ନାମରେ ଶକ୍ତିଏ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।

ଚିନ୍ତାମଣି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବାଚ ଚିନ୍ତା ବେଳୁ ଉଠି ନିତ୍ୟକର୍ମସେଷରେ ପୁରାଜପ ସମାପ୍ତ କରି ଭଞ୍ଜିକାବ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ଭଞ୍ଜିକାବ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ ପୃଷ୍ଠାପୂର୍ବ ସରଳ ସୁବୋଧୀ ଟୀକା ଲେଖି ସେ ପ୍ରିଣ୍ଟିଂ ହୋମୀନାକୁ ଦେଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଗ୍ରୋଭରଙ୍କର ବାବୁ ପ୍ରିଣ୍ଟିଂ ହୋମୀନାର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବରତ ଅନୁସାରେ ଉକ୍ତ ଟୀକା ଲେଖା-ସାରଥିଲା । ଗ୍ରୋଭରଙ୍କର ବାବୁ ସେ ଟୀକା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଅସେଷ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଇ ପତ୍ର ଲେଖିଥିଲେ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭଞ୍ଜିକାବ୍ୟର ଟୀକା ଲେଖିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ପ୍ରିଣ୍ଟିଂ ହୋମୀନାର ବନ୍ଧୁଙ୍କଲାରେ ପାଣ୍ଡୁଲିପି କଥଣ ହେଲା, ଅନେକ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ତାହା ମିଳିଲା ନାହିଁ ।

୧୯୩୫ସାଲରେ ଆନ୍ଧ୍ର-ବିହାର ଇନ୍ଦିରାପୁରୀ କବିବର ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କୁ “କବିଶେଖର” ଉପାଧି ସହ ସନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରି ସମ୍ମାନିତ କରିଅଛନ୍ତି ।

ସ୍ୱର୍ଗତ ମହାମାନ୍ୟ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ରଜତ ଜୁବୁଲୀ ଉତ୍ସବରେ କବିବରଙ୍କୁ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ରଜତ ଜୁବୁଲୀ ପଦକ ମିଳିଅଛି ।

କର୍ତ୍ତମାନ ମହାମହିମ ସମ୍ରାଟ ଷଷ୍ଠଜର୍ଜ ମହୋଦୟଙ୍କ ରାଜ୍ୟଭିଷେକ ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର କବିବର ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କୁ କବେନେସନ ମେଡଲ ପ୍ରଦାନ କରି ସମ୍ମାନିତ କରିଅଛନ୍ତି ।

କର୍ତ୍ତମାନ କବିବରଙ୍କର ବୟସ ୭୧ ବର୍ଷ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଦୁର୍ଘଟକ୍ରମେ କମିଯିବାରୁ ସେ ଲେଖାଲେଖି କରି ନ ପାରୁ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା ଅଚଳ ରଖିଅଛନ୍ତି । କର୍ତ୍ତମାନ ସେ “ନବୋଜ୍ଜ୍ୱଳ କାବ୍ୟ” ଲେଖୁଅଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ପ୍ରାକୃତିକ ଉତ୍କଳ ଏବଂ ସମଗ୍ର ଗଡ଼ଜାତରାଜ୍ୟର ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ, ଐତିହାସିକ, ଭୌଗୋଳିକ ଓ କୌମୁଦିନିକ ବିବରଣ ବସ୍ତୁତ ଭାବରେ ରହିଅଛି । ଜୀବଜଗତରେ ତାହା ଶେଷ କରିପାରୁଥିଲେ ଉକ୍ତ କାବ୍ୟ ଖଣ୍ଡିଏ ମହାକାବ୍ୟର ଆକାର ଧାରଣ କରିବ । କଲ୍ୟାଣୀରେ ତାଙ୍କର ଶରୀରର ଖଣ୍ଡ ସବୁ ହେଉଅଛି; ମାତ୍ର ମନର ଶକ୍ତି ଅସାଧାରଣ । ସେ କହନ୍ତି— “ମନରେ ବଳ ଥିଲେ ଶରୀରରେ ବଳ ଆସେ ।”

ଏଠାରେ କବିବର ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କର ସନ୍ଧିପ୍ତ ଜୀବନୀ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ତାଙ୍କ ନିଜ ଲିଖିତ ବସ୍ତୁତ “ଜୀବନ ପଞ୍ଜିକା” ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ଚତୁର୍ଥ ଭାଗରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

ପ୍ରକାଶକର ନିବେଦନ

ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ୪୦ ବର୍ଷ ହେବ କବି ଚିନ୍ତାମଣି ସାହୁତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ ସାହୁତ୍ୟସେବା କରୁଆସିଅଛନ୍ତି । ବାଣୀ ଆଶ୍ରୟରେ ଆତ୍ମନିୟୋଗ କରି ସେ ଆଜି ଉତ୍କଳର ସାରସ୍ୱତ ତପୋବନର ତପଃସିଦ୍ଧ ସଚ୍ଚିଦ୍ରୂପେ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ଚିନ୍ତାମଣି ଆଜକୁ ଦରିଦ୍ର । ଅତି ଅଳ୍ପ ବୟସରେହିଁ ତାଙ୍କୁ ଗୃହର ସାବିତ୍ରୀ ଧନ୍ଦା ମୁଣ୍ଡାଇବାକୁ ପଡ଼ିଅଛି । ତାହା ଉପରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ସ୍ୱେଦର ଆକମ୍ପରେ ଜର୍ଜରିତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ଜୀବନ କଟାଇବାକୁ ହୋଇଅଛି । ତଥାପି ସେ କିନ୍ତୁ ହେଲେ ସାହୁତ୍ୟସେବା ତ୍ୟାଗ କରି ନାହାନ୍ତି । ଏହି ଦୀର୍ଘ ୪୦ ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ କଠୋର ତପସ୍ୟାବଳରେ ସେ ଉତ୍କଳ-ଭରଣୀକୁ ନାନା ଆଭରଣରେ ଭୂଷିତ କରି ପାରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅଳସୁଆରୀ ଲେଖନୀ ନାନା କାବ୍ୟ କବିତା, ଗଳ୍ପ-ଉପନ୍ୟାସ, ପ୍ରବନ୍ଧ-ନିବନ୍ଧ ଉତ୍କଳ ସାହୁତ୍ୟ-ଭଣ୍ଡାରକୁ ଦାନ କରି ତାହାର ପରିପୁର୍ଣ୍ଣ ସାଧନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ବସ୍ତୁ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରେ ସେ ସମସ୍ତ ଏକତ୍ର ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ କରି, ଉତ୍କଳର ସ୍ୱଧୀକରବର୍ଦ୍ଧେ ସମକ୍ଷରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ଏହା ମୂଳରେ ଦୁଇଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ । ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—ଉତ୍କଳ ସାହୁତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ସାହୁତ୍ୟ ସାଧନାର ସମୂହ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—କବିଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦାନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ସାହୁତ୍ୟ ସାଧନାର ଯତ୍ନବୃଦ୍ଧି ପୁରସ୍କାର ଦେବା । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଉତ୍କଳର କେତେକ ବରିଷ୍ଠ ସାହୁତ୍ୟକ “ଚିନ୍ତାମଣି-ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ” ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ନାନା କାରଣରୁ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରି ନ ଥିଲା । ଅବଶେଷରେ ୧୯୩୨ ମସିହାରେ କବିଙ୍କର ଚିନ୍ତାମଣି ଯେତେବେଳେ ଉତ୍କଳ ସାହୁତ୍ୟ ସମାଜର ଉନ୍ନତିଶୀଳ ଅଧିକେଶ୍ୱର ସର୍ବପତିଦ୍ରୂପେ ବରିତ ହୋଇ ଉକ୍ତ ସଭାରେ ଯୋଗଦେବା ପାଇଁ କଟକ ଯାଇଥିଲେ, ସେହି ସମୟରେ କେତେ ଜଣ ସାହୁତ୍ୟକ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ମିଳିତ ଚିଠିଠକରେ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ସ୍ମରଣର ଆଲୋଚିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଉତ୍କଳର ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ନିବେଦନ କରିବା କଥା ସର୍ବସମ୍ମତକ୍ରମେ ଛିର ହୋଇଥିଲା । ତାହାର ଫଳରେ ଉତ୍କଳର କେତେ ଜଣ ଖ୍ୟାତନାମା କୃତିସନ୍ତାନଙ୍କ ସ୍ତରରେ ଶକ୍ତି ଏ ନିବେଦନ ପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାହିଁ ଏ ବସ୍ତୁ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରକାଶ ଭିତରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶୀଘ୍ର ଉଦ୍ୟମ । ଉତ୍କଳର ମାନନୀୟ ନେତୃତ୍ୱମୟ ନିବେଦନ ଫଳରେ ପ୍ରଥମେ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ଦାନବୀର କୀର୍ତ୍ତିକୁଶଳ ମହାଶୟା କାଢ଼ିବେନ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ନାରାୟଣ ଦେବ ମହୋଦୟ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଉତ୍ତରେ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ ପାଇଁ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ପଠାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଉତ୍କଳଗୌରବ ମହାଶୟା ମହୋଦୟ କବିଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପୁଷ୍ପପୋଷକ । ଅନ୍ୟତମ ୨୨ ଷ ହେଲୁ ମହାଶୟା ମହୋଦୟ କବିଙ୍କୁ ମାସିକ ଟୁଣ୍ଡି ପ୍ରଦାନ କରି ତାଙ୍କର ସାହୁତ୍ୟ ସାଧନାର ପଥ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସୁଗମ କରିଅଛନ୍ତି । କବି ମହୋଦୟ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଚେରରଣୀ । ଦାନଶୀଳ ପାରଳା ମହାଶୟାଙ୍କର ଏହି ମହନୀୟ ଦାନକୁ ମୂଳପାଣ୍ଠି ବସି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରାଗଲା । କିଛି ଦିନ ପରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଶୁଭଦ୍ରଷ୍ଟାନ ସାହୁତ୍ୟ ସମ୍ରାଟ, ଉତ୍କଳ-ବିଦ୍ୟାବିଦ୍ୟା ମହାଶୟା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାବିଦ୍ୟା ବର୍ମା ଉ. ଲିଟ୍ ମହୋଦୟଙ୍କର କୃପାଦୃଷ୍ଟି ଲାଭ କରିପାରିଲା । ଏହି ଦୁଇ ମହାଶୟାଙ୍କର ବଦାନ୍ୟତା ଉପରେ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ମୂଳଭୂତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।

ସେ କୌଣସି ମହତ୍ତ୍ୱବାନ କରବାକୁ ଗଲେ ପଦେ ପଦେ ବାଧାବିଘ୍ନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ହୁଏ । ବିଶେଷତଃ ଉତ୍କଳ ପରି ଦେଶରେ ଏହା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ଏ ଦେଶରେ ଧନର ଅଭାବ ଅପେକ୍ଷା ମନର ଅଭାବ ବେଶି । ସେ କୌଣସି କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉତ୍କଳୀୟ କର୍ମୀର ଏହା ପ୍ରଧାନ ଅନ୍ତରାଳ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଏ ଶୂନ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଭାର ବହନ କରିବାକୁ ସାର୍ବ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ କେତେ ଥର ନିବିଡ଼ ନୈରାଶ୍ୟ ଅନିବାରରେ ପଡ଼ି ଚିତ୍କରିତ ହୋଇ ଶୂନ୍ୟ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଛି । କେତେ ଥର ନିଃସହାୟ ନେତ୍ରରେ ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ ରହିବାକୁ ହୋଇଛି । “ହା, ହତୋତ୍ସୁ” ନାହିଁ କେତେ ଥର କପାଳରେ କରତାଡ଼ନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି ! କିନ୍ତୁ ଉଦ୍‌ବାନଙ୍କ କୃପାରୁ ଅବଶେଷରେ ସେ ନୈରାଶ୍ୟର ନିବିଡ଼ ଘନଘଟା କଟିଯାଇଛି,—ଆଶାର ଦାମିନୀ ଦୀପ୍ତି ଦେଖା ଦେଇଛି । ସେ କୌଣସି ମହତ୍ତ୍ୱବାନ ସହସ୍ର ବାଧାବିଘ୍ନ, ଆପଦବିପଦ, ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ସତ୍ତ୍ୱେ ମସ୍ତକ ଉତ୍ତୋଳନ କରି ଉଠେ, ଏ ଧାରଣା ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଦୃଢ଼ ହୋଇଛି । ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ନିତାନ୍ତ ବିପନ୍ନବସ୍ଥାରେ ଉତ୍କଳର କେତେ ଜଣ ଦାନଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିବାହୀ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ସହାନୁଭୂତି ବ୍ୟତୀତ ଏ ବିରାଟ ଗ୍ରନ୍ଥ ସେ ଅସମାପ୍ତ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତା, ଏଥିରେ ଅଶ୍ରୁମାକ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଛନ୍ଦାବଳୀ ପ୍ରକାଶ ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁମାନେ ଅକାତରରେ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ନାମ କୃତଜ୍ଞତା ସହିତ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରକାଶ ହେଲା ।

୧ । ବାପୁଟେନ ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ନାରାୟଣ ଦେବ	... ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି
୨ । ସାହୃଦ୍ୟ ସମ୍ରାଟ୍ ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମ ଦେବ ବର୍ମା ଡ. ଲଟ୍	... ଜୟପୁର
୩ । ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜମୋହନ ଦେବ	... କଳାହାଣ୍ଡି
୪ । ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହ ଦେବ	... ଆଠମଲ୍ଲିକ
୫ । ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମାହେଶ୍ୱରୀ ପ୍ରସାଦ ଦେବ	... ଲଞ୍ଜିଗଡ଼
୬ । ସମ୍ଭାବନାପୁର ଶ୍ରୀମୁଖ ଭୂୟାଁ ଶ୍ରୀମୁରଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର, ଜମିଦାର	... ଏଡ଼ବାଲ
୭ । ଶ୍ରୀମୁଖ ଚୌଧୁରୀ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ନାରାୟଣ ପ୍ରହରାଜ ମାନଧାତା, ଏମ୍. ଆର୍. ଏ. ଏମ୍., ଗୋସାଇଁଟର,	

ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଇଷ୍ଟେଟ୍ ।

ପ୍ରକାଶ ଥାଇ କି ମହମାୟାକୀର୍ତ୍ତି, ମହାମନା, ଚୌହାନକୁଳଜିଲକ, ଉତ୍କଳମହାତ୍ମ୍ୟ ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହଦେବ ପାଟଣାଧୀଶ୍ୱର ମହୋଦୟ ଦୁଇ ହଜାର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ ଏହି ଛନ୍ଦାବଳୀର ଗୋଟିଏ ଭାଗ ଛପାଇ ଦେବାକୁ ଉଦାର ଭାବରେ ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରକାଶକ ଶ୍ରୀମତ ମହାରାଜା ମହୋଦୟଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଜ୍ଞେୟ ଉତ୍ତରାଣରେ ଆବଦ୍ଧ ।

“ଚିନ୍ତାମଣି ଛନ୍ଦାବଳୀ” ପ୍ରଥମ ଦୁଇଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର କଲ୍ପନା ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବିକତା ତାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । କେଣି ବାଧା ହୋଇ ବୁଦ୍ଧିଶକ୍ତିରେ ବିଭକ୍ତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । କବିତାଭାଗ ଦୁଇଖଣ୍ଡରେ ଏବଂ ଗଦ୍ୟଭାଗ ଦୁଇଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ହେଲା ।

ଏ ଛନ୍ଦାବଳୀରେ କବିଙ୍କ ଲେଖାର ନମବିକାଶ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସହ କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଛନ୍ଦାବଳୀର ଛପା ଅରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର କେତେକ ପରିମାଣରେ ସେ ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ କାରଣବଶତଃ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ସେଥିରୁ ବଞ୍ଚେ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । କବିଙ୍କର ଅଭିଳାଷ ଅନୁସାରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ “ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କାବ୍ୟ” ଛନ୍ଦାବଳୀରେ ସର୍ବାଙ୍ଗେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ହୋଇଅଛି । ମହାକବି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହା ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କର ପପରମେୟ ଶ୍ରଦ୍ଧାଭକ୍ତିର ନିଦର୍ଶନ । କବି କେବଳ ସ୍ୱଧୀନାଧିକୃତା ସହସ୍ରାଣିତ ହୁଅନ୍ତି,—ଭଞ୍ଜଙ୍କର

ପ୍ରଭବ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଉପରେ କମ୍ ନୁହେଁ । ଭଞ୍ଜସାହିତ୍ୟରେ କବିଙ୍କର ଗର୍ବର ପ୍ରବେଶ । ଭଞ୍ଜସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା କରି ସେ ଅନାବଳ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରନ୍ତି । କବିରୂପାମଣି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କର ଯେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଭକ୍ତ,—ଭଞ୍ଜସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ସେ ପରମାଣରେ ପ୍ରକାଶ, ଯେହୁ ପରମାଣରେ ଐକାନ୍ତିକ । ଭଞ୍ଜ ଜନ୍ମଭୂମି ଘୁମୁଷରକୁ ସେ ଭକ୍ତଲର ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । ଘୁମୁଷର ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ସେ କି ପରମାଣରେ ବ୍ୟାକୁଳ ଥିଲେ ଏବଂ ଘୁମୁଷର ଭ୍ରମଣ ସମୟରେ ତାଙ୍କର କି ଉଦ୍‌ବେଳ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା, ତାହା ତାଙ୍କର ସହୃଦ୍ଦ୍ୟମଣିକାଶ୍ଵମାଦେ ଜାଣନ୍ତି । ପବିତ୍ର ଭଞ୍ଜଭୂମି ଦର୍ଶନ ଆଶାରେ ବାହାରିଲେ ବେଳେ କବି ତାଙ୍କର ହୃଦୟର ସେ ଭବୋନ୍ମେଷର ଚିତ୍ତ ଘୁମୁଷର କାବ୍ୟରେ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ତହିଁରେ କୃତ୍ତିମତାର ଗନ୍ଧଲେଖ ନାହିଁ,—ତାହା ଅନୁସ୍ତୁତିନିହତ ଉଦ୍‌ଘାମବାସନାର ବାଞ୍ଛାୟା ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । କବି ଲେଖିଅଛନ୍ତି—

“ତାଙ୍କ ଜନ୍ମଧାମ ସାରସ୍ଵତ ତୀର୍ଥ,
ଦର୍ଶନେ ଆଜି ମୁଁ ହେଉଛି ଧାବତ ।
ବହୁଦିନର ଏ ଦର୍ଶନ-ପିପାସା,
ମେଣ୍ଟୁଲ୍ଲା କି ନାହିଁ, ସେ ସେ ଦୀନ ଆଶା ।
ଦୀନ ଆଶା ବଣମାଲତୀର ସମ,
ଝୁଡ଼ି ସତ୍ତ୍ଵିନୀ ପାଇଁ ତା ଜନମ ।
ପୁଣ୍ୟ ହେବ ଆଜି ସେ ପୁରୁଣା ଶାପ,
ଏହା ସିନା ଦେବ ! ତୁମ୍ଭ ଆଶୀର୍ବାଦ ।”

ଧର୍ମପ୍ରାଣ ହୃଦ୍ ପୁରୀ, ବାରାଣସୀ, ରାମେଶ୍ଵରକୁ ଯେଉଁ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖେ, କବି ଚିନ୍ତାମଣି ଘୁମୁଷରକୁ ସେହୁ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖନ୍ତି । ଭଞ୍ଜକବିଙ୍କ ନାମ ତାଙ୍କଠାରେ ହୃଦ୍‌ନାମ ସଦୃଶ । ଗୁରୁାବଳୀରେ “ଘୁମୁଷର କାବ୍ୟ” ସର୍ବ-ପ୍ରଥମେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ହେବା ମୂଳରେ ଏହି ପବିତ୍ର ଭକ୍ତିଭାବ ନିହତ ଅଛି । ଏହାର ବିରୁଦ୍ଧାବରଣ କରିବା ଅସଙ୍ଗତ ଓ ଗର୍ହିତ ମନେ କରି ଆମ୍ଭେମାନେ “ଘୁମୁଷର କାବ୍ୟ”କୁ ମୂଳରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଅଛୁ । ଏତଦ୍ଵାରା “ଚିନ୍ତାମଣି ଗୁରୁାବଳୀ”ର ଗୌରବ ବର୍ଦ୍ଧନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କର ମଧ୍ୟ ମନୋରଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାର ପ୍ରୟାସ କରାଯାଇଅଛି ।

ତଥାପି ଚିନ୍ତାମଣି ସାହିତ୍ୟର ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା ସୁପ୍ରସସ୍ତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶର କମ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତ ହେଲା । ସେଥିରୁ କବିପ୍ରତିଭାର ବିକାଶ ଓ ବିବୃଦ୍ଧିର ପରିଚୟ ଭକ୍ତଲସାହିତ୍ୟସେବୀମାନେ ସହଜରେ ପାଇପାରିବେ ।

ପଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶର କମ —

୧—ମୋହନୀ

୨—ଶତଦଳ

୩—ଶଶିପ୍ରଭ—(ସମ୍ବଲପୁର ହୃଦୈଷିଣୀ ପତ୍ରିକାରେ ୧୮୯୭ ସାଲରେ “ସୁଲକ୍ଷଣା” ନାମରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ-ବାହୁକରୁପେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ପରେ ୧୯୧୭ ସାଲରେ “ଶଶିପ୍ରଭ” ନାମରେ ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ।)

୪—ଗଞ୍ଜାମ ଭ୍ରମଣ

୫—ମେଘାସନ

- ୭—ଶିଶୁପାଳବଧ
 ୮—ଧରକୋଟ ଦର୍ଶନ
 ୯—ଜନନୀ
 ୧୦—ରାଜରାଜ
 ୧୧—ଉତ୍କଳ କମଳା
 ୧୨—ପ୍ରକୃତି ପେଟିକା
 ୧୩—ସମାଧି ଶେଷ
 ୧୪—ପ୍ରଭାସେକ
 ୧୫—ସାଳନ୍ଦୀ
 ୧୬—ପ୍ରସରଥୀ
 ୧୭—ଉଦ୍ୟାନଶ୍ରୀ
 ୧୮—ପ୍ରସରଥୀ
 ୧୯—ସୁରଙ୍ଗୀକାବ୍ୟ
 ୨୦—କୈବଲ୍ୟ-କଣିକା
 ୨୧—ବରମାଳତୀ
 ୨୨—ମାତୃପୂଜା—(୧୯୧୩ ପାଲରେ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା; ପରେ ୧୯୧୯ ପାଲରେ ‘ପଦସ୍ତୁତି’ ପୁସ୍ତିକାରେ ‘ମାତୃପୂଜା’ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ।)
 ୨୩—କଳ୍ପନାକୁଞ୍ଜ
 ୨୪—ଆର୍ତ୍ତକାଳୀ
 ୨୫—ସିନ୍ଧୁସିନ୍ଧୁ
 ୨୬—ଭରତଲଳନା
 ୨୭—ପୁଲ୍ଲଭା
 ୨୮—ଦୀର୍ଘକାରି
 ୨୯—କଳ୍ପଲତା
 ୩୦—ବିଦ୍ୟାବିଦ୍ୟା
 ୩୧—ବିଶ୍ୱକର୍ମା
 ୩୨—ପ୍ରତିଭା
 ୩୩—ମହୋଦଧି
 ୩୪—ପଦସ୍ତୁତି
 ୩୫—ସାମ୍ୟତା
 ୩୬—ପୁରାଣ
 ୩୭—ପ୍ରତିଭା-ଚିତ୍ରା
 ୩୮—ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ୍
 ୩୯—ସେବାକ୍ରମ

୪୦—ଭୁଲସୀମା

୪୧—ଜଗନ୍ନାଥ ଜଣାଣ

୪୨—ଶିଶୁଧର୍ମ ନୀତିଶିକ୍ଷା

୪୩—ବ୍ରଜରେଣୁ

୪୪—ପୁଷ୍ପବାହିନୀ

୪୫—ଶୃଦ୍ଧମନ୍ତ୍ରଣ—(ଏକପଦ ଦୁଇ ପଦ ବିଶିଷ୍ଟ ସୁକ୍ତି କବିତା ବାଉଁଶ ସମୟରେ ଲିଖିତ ହୋଇ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଆକାରରେ ଥିଲା; ପରେ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରେ ଦିଆଗଲା ।)

୪୬—ଭଞ୍ଜ ମିଳନ

୪୭—ଘୁମୁଣ୍ଡରକାବ୍ୟ

୪୮—ନବୋଦୟକାବ୍ୟ—(୧୯୩୭ ସାଲ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । ତାହା ଶେଷ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର କବିତା ଭାଗରେ ଦିଆଯାଇ ନାହିଁ ।)

ଉପରୋକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ କେତେକ ମିତ୍ରାକ୍ଷର, କେତେକ ବା ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦୋନିବଦ୍ଧ । କବିଙ୍କର କାବ୍ୟ କବିତା ଆଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ, କବି ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ଛନ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଶାଧନାତ୍ମକ ଛାନ୍ଦଦେଲେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି କବି ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ପ୍ରୟୋଗରେ ଏପରି କୁଶଳତା ଅର୍ଜନ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କର ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର କୋମଳ, ମସୃଣ ଓ ହୃଦୟପ୍ରିୟ । କବି ଏ ଛନ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରି କେବଳ ପୌରୁଷିକ, ଐତିହାସିକ ବା କଳ୍ପନାମୂଳକ କାବ୍ୟ ଲେଖି ନାହାନ୍ତି, ଏପରି କି ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ କାବ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଛନ୍ଦ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମନରେ ବ୍ୟବହାର କରିପାରୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର “ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରି” କାବ୍ୟ ଏହାର ଉଦାହରଣ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏହା ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ପଦ୍ଧତି । ସାଧାରଣତଃ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ କାବ୍ୟମାନ ମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଚିନ୍ତାମଣି ଅମିତ୍ରାକ୍ଷରର ଉପଯୋଗିତା ମଧ୍ୟ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପଲବ୍ଧ କରିପାରିଛନ୍ତି ଏବଂ ସୁଯୋଗ୍ୟ ବିଭାଗୀ ପରି ତାହା ପ୍ରୟୋଗ କରି କାବ୍ୟର ସରସତା ସମ୍ପାଦନ କରିପାରିଛନ୍ତି । ମିତ୍ରାକ୍ଷରରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲେ ଅବଶ୍ୟ ମହେନ୍ଦ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଧିକ ଶୀତମୟ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତା; ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହାର କୌଣସି ମର୍ଯ୍ୟାଦାହୀନ ଘଟିଥିଲା ପରି ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ବର୍ଣ୍ଣନାର ମଞ୍ଜୁଳତା ସର୍ବଥା ଅତ୍ୟୁକ୍ତ ରହୁଅଛି ।

ଭଞ୍ଜଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ । କବି ଚିନ୍ତାମଣି ଏହି ମନୋହାରୀଣୀ ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟୀ ଦେବୀଙ୍କର ଉପାସକ । ଭଞ୍ଜଙ୍କର କେଉଁ ଗହନ ପ୍ରଦେଶରେ କେଉଁ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଛି, ତାହା ସେ କବିର ଦୃଷ୍ଟି, ଦାର୍ଶନିକର ହୃଦୟ ଓ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାବୃତ୍ତିସମ୍ମୁଖରେ ଉନ୍ମାଦନା କଲେ ଖୋଜିବୁଲିହୁଏ । କେତେକେଲେ ମହୋଦଧିର ଶୁଭ୍ରଗର୍ଭର ଆହ୍ୱାନ ଶୁଣି ସେ ପାଦଲ ହୋଇଛନ୍ତି, କେତେକେଲେ ସିଂହବଳ ବା ମେଘାସନର ଅପରୂପ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ମହତ୍ତ୍ୱ ପାନ କରିବା ଆଶାରେ ସେ କୃଷାର୍ତ୍ତ ପ୍ରାଣରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ସୁଖି କେତେକେଲେ ବା ଉଦ୍ୟାନଶ୍ରମର ଶାନ୍ତ କମଳସ୍ୱ ସୋଇ ତାଙ୍କୁ ଅତି ଆଦରରେ ନିଜ କୋଳକୁ ଟାଣିନେଇଛି । କବି ସେ ପ୍ରକୃତିର ସନ୍ତାନ, ପ୍ରକୃତି ସେ ତାର ଆଦରଣୀ ମାତା, ଏହା ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ଜୀବନରେ ପରିସ୍ପଷ୍ଟ । ଭଞ୍ଜଙ୍କ ପ୍ରକୃତିକୁ ସେ ଜନ ଜନ କରି ବୁଝିଛନ୍ତି । ଗିରିସତ୍ତମସ୍ତ୍ରୀ, ଜାନନକୁନ୍ତଳା ଭଞ୍ଜମାତାର ମୋହନୀ ମୁଖେ ତାଙ୍କଠାରେ କେବଳ ଉପାସନାର ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ—ଶ୍ରୀର ପ୍ରିୟଜନ ସଦୃଶ ।

କବି ଚିନ୍ତାମଣି କେବଳ କବିତା-ପିଲଖକ ନୁହଁନ୍ତି । ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ସମାନ କୃତିତ୍ୱ । ତାଙ୍କର ଗଦ୍ୟ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଓ ସରଳ । ତାହା ଅସଥା ସମାସବହୁଳ ବା ସସ୍ୱତାନ୍ତରୀନ ନୁହେଁ । ଅଳ୍ପ କଥାରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରକାଶ କରିବା ତାଙ୍କର ଗଦ୍ୟ ଲେଖାର ଅନ୍ୟ ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଗଦ୍ୟ ରଚନା “ସପ୍ତମଣିଷା ।”

ନାନା ଗଳ୍ପ ଉପନ୍ୟାସ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରବନ୍ଧ ଗଚନା କରୁ ସେ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟର ସମୃଦ୍ଧ ସମାଦାନ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଗଦ୍ୟ ଲେଖାରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ପଦ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର ଆରମ୍ଭ ମିଳେ । ଗଦ୍ୟ କବିର ପଦ୍ୟମୟ ହୋଇପାରେ, ତାହାର ଉଦାହରଣ ତାଙ୍କ ଲେଖାରୁ ସପେଷ୍ଟ ସତ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । କବିଙ୍କର ଗଦ୍ୟସ୍ଥଳ ପ୍ରକାଶର କମ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ଗଦ୍ୟସ୍ଥଳ ପ୍ରକାଶର କମ—

୧—ସପ୍ତମଣିଷା

୨—ନାମମାହାତ୍ମ୍ୟ

୩—କୃଷି ସ୍ୱସ୍ତକାବଳୀ—(ଚେରଗଣା ବୃକ୍ଷ, କଦଳୀ ବୃକ୍ଷ, ତମାଖୁ ବୃକ୍ଷ, ହଳଦୀ ବୃକ୍ଷ, ବଲ୍ଲଭୀ ଫଳ ବୃକ୍ଷ, ପଟୋଳ ବୃକ୍ଷ, କପା ବୃକ୍ଷ, ମାଣ୍ଡିଆ ବୃକ୍ଷ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୃକ୍ଷ ସ୍ୱସ୍ତକାବଳୀରେ ୧୯୦୭ ପାଲରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା)

୪—ସୁରକମଳ

୫—ବୁଲ୍ଲୁପକୀର

୬—ପୁଣ୍ୟପୀଠ

୭—ପାତକ—(ରକ୍ଷିତ ଶିକ୍ଷା)

୮—ଉଦୟମଣ୍ଡପା

୯—ଉଲ୍ଲୁକାଭ୍ରମଣ

୧୦—ସୁଧୂଷିର

୧୧—ଟଙ୍କାଗଛ

୧୨—ରୂପାବୁଡ଼

୧୩—ଭୁବେଶୀ

୧୪—ଶନିସପ୍ତା

୧୫—ବିବିଧଚିନ୍ତା

୧୬—ରାମଚନ୍ଦ୍ର—(ଉପକାଶିତ)

୧୭—ଆଲ୍ଲାବାବା (,,)

୧୮—ନନ୍ଦନବାନନ (,,) ୨୦୫ ପାଲରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ

୧୯—ଧର୍ମଜୀବନ (,,)

୨୦—ବଳପ୍ରହାର (,,)

୨୧—ବିଧିପ୍ରବନ୍ଧ (,,)

୨୨—କଟକରେ ଶୁଭଦିନ (”)

୨୩—ଜୟପୁର (”)

୨୪—କଳାହାଣ୍ଡି ଭ୍ରମଣ (”)

୨୫—ଲୁଣିଝଡ଼ ଦର୍ଶନ (”)

୨୬—ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସୁଧା (”)

୨୭—ବିଦୁଷକ (”) (ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ କବିତା ଗଳ୍ପର ଏକୀକରଣ)

୨୮—ଧର୍ମବିଷୟକ ପ୍ରବନ୍ଧବଳୀ (ଉପକାଶିତ)

୨୯—ପଣ୍ଡିତ ଜାଲମଣି ବିଦ୍ୟାରହଙ୍କ ଜୀବନ (”)

୩୦—ଜୀବନ ପଞ୍ଜିକା (କବିଙ୍କର ଆତ୍ମ ଜୀବନ) (”)

ସ୍ୱାଧୀନତାବାଦ, ଉତ୍କଳର ଅମରସିଂହ, ସ୍ୱାଧୀନତାବାଦର ଶ୍ରୀମୁଖ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ ସାହିତ୍ୟବିଶାରଦ ମହୋଦୟ ଏ କବିତାଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ମୁଖବନ୍ଧ ଲେଖି ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଗର୍ଭର ଗବେଷଣାପୁଷ୍ଟି ମୁଖବନ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର କହିବାର କିଛି ନାହିଁ । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଶେଷରେ ପ୍ରହରାଜ ମହାରାଜଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଅତି ଉଚ୍ଚରେ । ତାଙ୍କର ପରମକୁ ଲେଖନୀପ୍ରସୂତ ଭୂମିକା ଏ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ଆଦର ସେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ବଜାଇବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ସଦାଶ ସେ ଅକାତରରେ ଶ୍ରୀମ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିବାରୁ ପ୍ରକାଶକ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଚିରଭଣା ।

ଏହା ଛଡ଼ା ମୋର ପିତୃ-ପ୍ରତି ମ ଶ୍ରୀମୁଖ ସୋମନାଥ ମହାନ୍ତି ମହାରାଜ ଓ “ସହକାର” ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀମୁଖ ବାଳକୃଷ୍ଣ କର ବି. ଏ. ମହୋଦୟ ଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପ୍ରାୟ ସଂଶୋଧନ ଭାର ବହନ କରି ମୋତେ ବୃତ୍ତିତାପାତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ କରୁଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତରର ଧନ୍ୟବାଦ ଅର୍ପଣ କରୁଅଛି ।

ପରଶେଷରେ ଯେଉଁ ମାନଙ୍କ ବଦାନାମକା ବଳରେ କବିଙ୍କ ଶାବଦଶାରେ ଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇପାରିଲା, ସେମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ଅନ୍ତରର ଗର୍ଭର ବୃତ୍ତିତା ଜାପନ କରୁଅଛି । ଏତିକି ମାତ୍ର କବିତା ଛଡ଼ା ମୋର ଏ ଅପରିଶୋଧ ଉପାସରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବାର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ ।

ଦାଣୀ-ସାହିତ୍ୟ-ମନ୍ତ୍ର

କବିତା

୨ । ୧ । ୩୮

ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି

ପ୍ରକାଶକ

ସୂଚୀପତ୍ର

ବିଷୟ

- ୧ । ଉତ୍କଳର କାବ୍ୟ
- ୨ । ବଳମାବଳୀ
- ୩ । କଳ୍ପଲତା
- ୪ । ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ
- ୫ । ମହୋଦଧି
- ୬ । ସୁଭଦ୍ରା
- ୭ । ସୁରଜୀ କାବ୍ୟ
- ୮ । ପ୍ରଣୟ ଚିନ୍ତା
- ୯ । ବସନ୍ତ
- ୧୦ । ମହୋଦଧି
- ୧୧ । ସିଂହସିଂହ
- ୧୨ । ଉତ୍କଳ-କମଳା
- ୧୩ । ଉତ୍କଳନାୟକ
- ୧୪ । ଶିଶୁପାଳ-ବଧ

ପୃଷ୍ଠା

- ୧
- ୧୩୭
- ୨୨୯
- ୨୮୭
- ୩୮୯
- ୪୧୯
- ୪୫୭
- ୫୫୯
- ୫୯୯
- ୬୫୫
- ୭୫୫
- ୭୯୯
- ୮୫୫
- ୯୭୩

ଦୁମୁଷର କାବ୍ୟ

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

ସୌଭାଗ୍ୟର ଏ କି ମହା ଶୁଭଦିନ,
ନାଚିଉଠେ ପ୍ରାଣେ ପୁଲ୍ଲକେ ନବୀନ ।
ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ବୋଟି ଆନନ୍ଦ-ଦାସବଳି,
ମନ ମଧ୍ୟେ ପଶି ଯାଉଅଛି ଖେଳି ।
ଯାହାକୁ ଚାହିଁଲେ ସେ ମଧୁର ଦିଶେ,
ଅମଧୁର ଯେହେନୁ ନାହିଁ କିଛି ବିଶେଷ ।
ଆନନ୍ଦ-ଅନୁବେଦ ପୁରୁଲେ ହୃଦୟ,
ଅମଧୁର ସୁଦ୍ଧା ହୁଏ ମଧୁମୟ ।
ଆନନ୍ଦ ଆବେଗ ବୃଦ୍ଧିକୁ ସବଧା,
ପବିତ୍ର ଦିବସର ପୁବିଦିନେ ଯଥା ।
ଆନନ୍ଦ ପଛରେ ଧାଇଁଛି ଆନନ୍ଦ,
ବଞ୍ଚୁଛି ହୃଦୟେ ମଧୁ ମକରନ୍ଦ ।

ବ୍ୟାପିଛି ମାନସେ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଭାବ,
ଆନନ୍ଦ ଚିନ୍ତା ପାଇଁ ନାହିଁ କିଛି ଠାବ ।
ସଂସାର ବାସନା ବହୁ ଦୁରନ୍ତରେ,
ରହିଲଣି ଯାଇ ହତାଶ ଅନ୍ତରେ ।
ଅଭୀଷ୍ଟଦାୟିନୀ ଦେବୀ ବୀଣାପାଣି,
କି ଶୁଭ ସୁଯୋଗ ଘଟାଇଲ ଆଣି ।
ଶେନ ମାତଃ ପୂଜ ଭକ୍ତି କୃତଜ୍ଞତା,
ଆଶେ ମାତୃପୂଜା, ପଛେ ଆନନ୍ଦ କଥା ।
ସାରସ୍ୱତ-ରାଜ୍ୟ ରାଜ-ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ,
କାବ୍ୟ-ଉପୋଦାନ-ଉପାସ ପିଇ ଯତି,
ଭକ୍ତ-ସାହିତ୍ୟ-କଳାଦ୍ରୁମ ମଞ୍ଜି,
କବି-କଳାଟିକା ଉପଲକ୍ଷ ଭଞ୍ଜି ।

ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଧାମ ସାରସ୍ୱତ ଚୀର୍ଷ
 ଦଶନେ ଅତି ମୁଁ ଦେଉଛୁ ଧାବତ ।
 ବହୁଦିନର ଏ ଦଶନ-ପିପାସା—
 ମେଣ୍ଟୁଛି କି ନାହିଁ, ସେ ଯେ ଦୀନ ଆଶା ।
 ଦୀନ ଆଶା ବଶମାଳତୀର ସମ,
 ଝଡ଼ି ସହିଯିବା ପାଇଁ ତା ଜନମ ।
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ଅତି ସେ ପୁରୁଣା ଶାଧ,
 ଏହା ସିନା ଦେବ, ତମୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ।
 କରୁଥିଲୁ ମୋତେ ଯେ ଇଚ୍ଛା ଆକୁଳ,
 ଭାଗ୍ୟ ସେ ଇଚ୍ଛାର ଅତି ଅନୁକୁଳ ।
 ମାତ୍ର ସେ ଇଚ୍ଛାର କହିଁ ଆଦି ଅନ୍ତ,
 ତମ୍ଭେ ଏହା ଦେବ, ଜାଣ ସେ ଭବନ୍ତ ।
 ବଞ୍ଚିଥାନ୍ତେ ଯେବେ ଭଞ୍ଜ ମହାବର,
 ଗ୍ରହନ୍ତ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସେବକ-ପଦବୀ ।
 ଲେଖକ ଦେବାକ କହିଁ ମୋ ଭବସା,
 ମୋ ପକ୍ଷରେ ସିନା ତାହା ଲେଖକହସା ।
 ଲେଖନ ପତର ଶ୍ରୀକରେ ବଦାଇ—
 ଦେଇ ମୁଁ କରନ୍ତି ସଗବେ ବଦାଇ ।
 ବାଣୀ ବରପୁତ୍ର ପରିତାର ପଦ
 ହୋଇଥାନ୍ତା ମୋର ଗୌରବ-ସମ୍ପଦ ।
 ପାଦମୁଖ ବସି ହୋଇ ଭଲ ପିତ,
 ଶୁଣୁଥାନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଲଳିତ ସଙ୍ଗୀତ ।
 ସମୀରେ ମଞ୍ଜଳି କବି ପୁଣ୍ୟପାଦ,
 ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତି ମୋ ଅନ୍ତରର ଶାଦ ।
 ହାସ୍ତରେ ଏ ମୋର ଭିକ୍ଷା ମନୋରଥ,
 ଫେରିବ ତ ନାହିଁ ସେ ଗୁଣୁଣ ରଥ ।
 କହିଁ ଭଞ୍ଜ, କହିଁ ମୁହିଁ ଅକ୍ଷୟନ,
 ଦେଖୁଛୁ ମୁଁ ବୀର୍ଷ କଲ୍ଲନା-ସୁପନ ।

ସାହିତ୍ୟ ଭବନ-ନନ୍ଦନ ପ୍ରଭୁ,
 ଗଞ୍ଜାମ ତହିଁ ରେ ପାରିଜାତ ଫଳ ।

ପୁଣ୍ୟ ଘୁମୁଷର ସେ ଫଳର ମଧୁ,
 କାଳେ କାଳେ ଖାତ ତାହାର ବୀରଧୁ ।
 ଅଥବା ଗଞ୍ଜାମ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପୁସ୍ତିକା,
 ଘୁମୁଷର ତାର ସୁବୋଧନୀ ଟୀକା ।
 ଶଶାଙ୍କମଣ୍ଡଳ ଭବନ ଧରଣୀ,
 ଗଞ୍ଜାମ ତା ମଧ୍ୟେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଶାମଣି ।
 ଘୁମୁଷର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ସେ ନିଶାମଣିର,
 ଅଭ୍ୟୁଦୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ନୁହେଁ ଏହି ଗୀର ।
 ଶୋଭାଲକ୍ଷ୍ମୀ ସଦା ବଲୁଛନ୍ତି ତହିଁ,
 ନାଚ-ଗେଲି-ଧାଇଁ-ହସି-କଥା କହିଁ ।
 ଏତେ ଅତି-ଦୃଶ୍ୟ ଏତେ ଅତିଚିତ୍ର,
 ଏତେ ବନଗିରି ପ୍ରଭାସ ପବିତ୍ର,
 ଆନ କାହିଁ ନାହିଁ ନ ଥିଲ ନିକର,
 ପ୍ରକୃତିର ତାହା ଶୋଭା-ଗନ୍ତଃସ୍ୱର ।
 ସେ ଶୋଭା ବର୍ଣ୍ଣନେ କଲୁଛୁ କୌତୁହ,
 ମାତ୍ର କବି-ଭାଷା ହୋଇ ରହେ ମୁକ୍ତ ।
 ଲଳିତ ଲବଣ୍ୟ ଗଢା ବନ ସୃଷ୍ଟି,
 ବସନ୍ତ ତହିଁ ରେ କରେ ମଧୁ ବୃଷ୍ଟି ।
 ଲେଖକପ୍ରସାଦ ହୋଇଥିଲେ ଆଶି,
 କିନ୍ତୁ ସେ ଶୋଭା ହୁଅନ୍ତା ବା ତାଶି ।
 କିନ୍ତୁ ବିଧାତା ତ ବହିଁ ନାହିଁ ତାହା,
 ନରପ୍ରାଣେ ବଡ଼ ଅଭାବ ଏ ଆହା ।
 କବି-କଲ୍ଲିଣୀ ବିଶ୍ଵ-ମନୋଲେଖା,
 ମହାଶୋଭା ନୁହେଁ—ତାହା ଅତି ଶୋଭା ।
 କବି-ଜନ ଆଗୁଁ ପ୍ରକୃତି-ସୁନ୍ଦରୀ,
 କବି-ଚିତ୍ତତୋଷ ରୂପ ଅଛି ଧର ।
 ମହାକବି ଦେବେ ଭଞ୍ଜ ବୀରବର,
 ଜାଣିଥିଲୁ ଏହା ବିଧାତା ନିକର,
 ତେଣୁ ଜନ ଦେଲ ତାଙ୍କୁ ଶୁଭକ୍ଷଣେ,
 କବିତା ମୁଖର ଏ ନିକୁଞ୍ଜ ବନେ ।
 ଏଭଳି ସୁତୀର୍ଥ ଥିଲେ ଆନ ଦେଶେ,
 ବଞ୍ଚିଥାନ୍ତା ତାର ଗୌରବ ବିଶେଷେ ।

ହୁଟିଥାନ୍ତେ ବହୁ ଦେଖୁ ଯାତ୍ରୀ ଯାତ୍ରି,
ଦେଉଥାନ୍ତେ ଭକ୍ତି ତା ପଦେ ଅଜାତ୍ରି ।
କବି-କଞ୍ଚି ଭଞ୍ଜ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁର୍ତ୍ତି ପାଦେ,
ତାଳ ଥାନ୍ତେ ଜନେ ମଣିରହୁହାଦେ ।
କବି-ସିଂହାସନ ମୋତି ମାଣିକ୍ୟରେ,
ପଦା ଦୋଇଥାନ୍ତା ମହା ଆଡମ୍ବରେ ।
ଉଠୁଥାନ୍ତା ସଦା ବାଦିତ୍ତ ଝଙ୍କାର,
ଲଗିଥାନ୍ତା ପୂଜା କବି-ପ୍ରତିଭାର ।
ସାହିତ୍ୟ-ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରଭା ସୁବିମଳ,
ଦରୁଥାନ୍ତା ଆଦା ଦିଗନ୍ତ ଭକ୍ତଲ ।
ଦେଉ ଗହେ ଏବେ ଦୁଲ୍ଲଭ ସେ କଥା,
ମାତ୍ର ଭବିଷ୍ୟତେ ନ ଦେବ ଅନ୍ୟଥା ।
ସେ ଭକ୍ତଲ ବାଳେ ଭଞ୍ଜ ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ ।
ମହାତୀଥରୁପେ ଲଭିବ ସମ୍ମାନ ।
ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରଭାବ ଜାଗିବ ପ୍ରଶରେ,
ଭଞ୍ଜକବି କାହିଁ ଘୋଷିବ ଚିଶ୍ମରେ ।
ବାଣୀତୀଥ ଏହି ସମ୍ପର୍କର ଗଡ଼,
ଉତ୍କଳରେ ଦେବ ଦୁର୍ଗାୟ ଝଙ୍କଡ଼ ।
ଭକ୍ତ ଭାବ, ନବ ଚଳନାନିବର,
ଆଣିବ ସାହିତ୍ୟ-ପ୍ରାଣେ ସୁଗାନ୍ତର ।

ବିରାଜେ ଅସ୍ତତେ ବୁଦ୍ଧଶୋଭା ଗିରି,
ମକଟ ପ୍ରାଚୀର ପ୍ରାୟେ ତାରୁ ଶିରୀ ।
ଚୁଙ୍ଗୁ ରୁଡ଼ା ତାର ବହୁଦୁର୍ଲ୍ଲବ ନିଶେ,
ଭଞ୍ଜ-ସୁଜନଂଶ ପାଟଦୁଆଁ କି ସେ ?
କିମା ସମ୍ପର୍କର ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରହରୀ,
ସଦପରେ ଠିଆ ରୁହୁ ବସୁଧାର ।
ପବିତ୍ର ସେ ଗିରି ବୁଦ୍ଧଦେବ ପୁରୀ, ୧
ଗାଏ ତାଙ୍କ ସ୍ମୃତି ଗୁଡ଼ା-ମୁଖେ ଦୃଷ୍ଟି ।

ସିଦ୍ଧଯୋଗୀ ପ୍ରାୟେ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ସଦା,
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତୁ ତା ଗୁଳେ ଅମର-ପ୍ରମଦା ।
ଆଦିତ୍ୟବିକ ସେ ଗିରି ସୁରଦାସ,
ନୀରବେ ବଖାଣେ ବହୁ ଭକ୍ତଦାସ ।
ପଞ୍ଚରୁତ୍ର ଗିରି ପଞ୍ଚ ଶମ୍ଭୁପୀଠ, ୨
ଚର ମୌନବ୍ରତୀ ଯୋଗ-ଯୋଗନିଷ୍ଠ ।
ସେ ପାଞ୍ଚ ଶିଖରେ ଚାହିଁ ପରସ୍ପରେ,
କହୁଥାନ୍ତୁ କଥା ମୌନ ସଙ୍କେତରେ ।
ନେତ୍ରଭାଷା ତାହା ନାହିଁ ତହିଁ ଚର,
ବୁଝିବା ତା ଅନ ପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ ।
ମହତେ ବୁଝନ୍ତି ମହତଙ୍କ କଥା,
ଭକ୍ତର ପକ୍ଷେ ତା ନିପଟ ଧୃବୁତା ।
ଦୋଳାରେ ଆଗେହି ଉଠିଲି ଉପରେ,
ଦେଖି ଦେଖି ବହୁ ଦୃଶ୍ୟ ସମ୍ମୁଖରେ ।
ପ୍ରକୃତ ଦେବୀଙ୍କ ମହାଶକ୍ତି ନଗ,
ଶସିପତିରୁ କି ଭଞ୍ଜରୁ ସୁରଗ ।
ଲେମ କେଶ ପ୍ରାୟ ଆଗିରଚରଣ,
ବ୍ୟାପିଛୁ ତାହାକୁ ଅବଶ୍ୟ ଭୀଷଣ ।
ପଡ଼ିଛୁ ପାଦକୁ ପ୍ରସ୍ତର ବାନ୍ଧୁଣୀ,
ସୁଗନ୍ଧ କି ଅବା ଲଗିଛୁ ନିଶୁଣୀ ।
କେତେ ଭାଗ୍ୟଧର ମୁହିଁ ଏ ମହାରେ,
ଯାଉଅଛୁ ଉଠି ସୁଗେ ସଗରୀରେ ।
କେବଣ ଜନ୍ମର କେଉଁ ଗପେ ଆହା,
ଲଭ ଏ ସୁଫଳ କେ କହିବ ତାହା ?
ଅସାର ଜଞ୍ଜାଳ ପସରୁବ ପାଇ,
ମହାଭୟେ ହାଡ଼ିଗଲଣି ପଳାଇ ।
ସୁଗନ୍ଧିୟ ଅମୃତେ ପୁରୁଛୁ ଭଦର
ଦିବ୍ୟଭାବେ ଆଜି ଭରୁଛୁ ଅନ୍ତର ।
ମୋ ଭକ୍ତଦେବତା ଦେବୀ ବାଣୀଶ୍ଵର !
କୃତାର୍ଥ ମୁଁ ଏବେ ତୋ କୃପା ସୁମିତ୍ତ ।

୧ ନୁହେଁ କି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବୁଦ୍ଧଶୋଭା ପଦ୍ମରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ପ୍ରତିମୁର୍ତ୍ତି ଅଛି ।

୨ ଗଙ୍ଗାଧର, ଜଗନ୍ନାଥ, ମକରେଶ୍ଵର, ବୃକ୍ଷେଶ୍ଵର ଏବଂ ନୃକେଶ୍ଵର ଏହି ପଞ୍ଚଶମ୍ଭୁ ପଦ୍ମ ଉପରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ।

ଏ ଆନନ୍ଦ ତୋର ପ୍ରସାଦ କେବଳ,
ଏ ସୌଭାଗ୍ୟ ତୋର କରୁଣାର ପଳ ।

ଗିରିପାଦମୂଳେ 'କଦଳୀ ଖାଲିଆ, ୧
ତହିଁ ଗିରିସାଗ୍ରୀ ମେଣ୍ଟାନ୍ତି ଦାଲିଆ ।
ଘୋଷେ ଜନଶ୍ରୁତି ଅଗୀତେ ସେ ବନେ,
ଯୋଗ ସାଧୁଥିଲେ ମହାଯୋଗୀ ଜଣେ ।
କାହିଁ ସେ ଉଦ୍ୟାନ, ଯୋଗୀ ମହାଯୋଗୀ,
ଭଜନ୍ତି ସେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୁଶାନର ଦଶା ।
ନିୟତି ନିୟମ ଆଦା କି ନିଷ୍ଠୁର,
ଭୁଞ୍ଜିଲେ ଭୁବେ କେ ନୁହେଁ ଅଭୁଞ୍ଜିଲେ ।
ଆଜି ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ଦେବତା-ସଦନ,
କାଲି ସେ ହେଉଛି କଣ୍ଠକିତ ବନ ।
ନିୟତିର ସ୍ତୋତ୍ର ଏକାନ୍ତ ଅବାଧ୍ୟ,
ଫେରାଇବ ତାକୁ ଅଛୁ କାର ସାଧ୍ୟ ?
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଦୁର୍ଲ୍ଲେଖ ଦୁର୍ଲ୍ଲିଖର ଅତି,
ଫେରାଇ ନ ପାରେ ନିଜେ ତା ନିୟତି ।
ଦେଖିଲି ପଥରଖାଇଙ୍କ ଆବାସ, ୨
କରନ୍ତି ସେ ଦେବୀ ଶଣ୍ଡୋପଳ ଛାସ ।
ପଥକ ଦେବୀଙ୍କୁ କରେ ଶିଳା ଦାନ,
ଚଳି ଆସୁଛି ଏ ବିଚିତ୍ର ବିଧାନ ।
ଟଙ୍କାଖଣି କୂପ ସ୍ଥିତ ତାହା ପାଶେ,
ଏବେ ତାହା ନ୍ରମେ ପୋତିହୋଇ ଆସେ ।
ଭଞ୍ଜବଂଶୀ ନୃପେ ବହି ଶତ୍ରୁ ଶଙ୍କା,
ରଞ୍ଜୁଥିଲେ ତହିଁ ଲୁଚାଇଣ ଟଙ୍କା ।
ସେ ଅତୀତ ସ୍ମୃତି ବହେ ଏବେ କୂପ,
ସରୁଛି ସେ ଯାଗ ଅଛୁ ଖାଲି ସୁପ ।
ତହୁଁ ଶଣ୍ଡେ ଦୂରେ ଦିଶେ ଭାଲୁଦଳୀ,
ଭଞ୍ଜିବ ବିକଟ ସେ ସଙ୍କଟ ସ୍ଥଳୀ ।

ରୁକ୍ଷ ବଧୂଙ୍କର ହୃଦାହୁଳି ଧ୍ବାନ,
ଶୁଣି ଉଡ଼ିଯାଏ ପାନ୍ଥ ପିଣ୍ଡୁ ପ୍ରାଣ ।
ଶ୍ରୀକରଭଞ୍ଜଙ୍କ ଭଗ୍ନ ଦୂର ଚହିଁ,
ରହିଛି ଅବଧୂ ଗତ ସ୍ମୃତି ବହି ।
ଥୁଲ ତାହା ଦିନେ ପ୍ରକାଶ ନଗରୀ,
ସଜଗଜେଶ୍ବରୀ ରମ୍ୟ ଦେଶ ଧର ।
ହୋଇଛି ତା ଭାଗ୍ୟ ବହୁକାଳ ଶେଷ,
ଧରିଅଛି ଏବେ ଘୃଣ୍ୟ ଶବ ଦେଶ ।
ହୋଇ ବିକଳାଙ୍ଗ ଗଳିତ ପଳିତ,
କାଳ ତୁଣ୍ଡେ ଏବେ ହେଉଛି ଚର୍ବିତ ।
ଦେଖି ଦେଖି ବହୁ ଦୃଶ୍ୟ ଚହିଁ ପରେ,
ପ୍ରବେଶିଲି ଯାଇ ପ୍ରଥମ ଶିଖରେ ।
କାଟିଦେଲୁ ପ୍ରାୟ ସକଳ ସେ ରୁଡ଼ା,
ଅତି ଭୟଙ୍କର ଧରଣୀ ଉରୁଡ଼ା ।
ଟାଙ୍ଗରମୁଣ୍ଡିଆ ତ୍ରିପଣ୍ଡ କାଳିଆ,
କୁଲି ଦୈତ୍ୟ ପ୍ରାୟ ହୋଇଅଛୁ ଠିଆ ।
ତହୁଁ ଜଳଧାର ଗଳି ଗଳି ଶରେ,
ହେଉ ପଡ଼େ ତଳେ ପ୍ରସ୍ତର ଉପରେ ।
ବହୁ ଭଞ୍ଜୁ ଜଳ ପଡ଼ୁଛି କରାଡ଼ି,
ଦୃଢ଼ ସିଂହ ପ୍ରାୟ ଘୋର ରାତି ଛାଡ଼ି ।
ହୀରକର ପ୍ରମୁଦ ଭଞ୍ଜୁ ନିପତିତ,
ହୋଇଯାଏ କିବା ରୁଣ୍ଡବରୁଣିତ ।
ପଶେ କି ପାତାଳେ ଭୁଞ୍ଜିଛୁ ପ୍ରଗଣ୍ଡ
କିମ୍ବା ଗିରିଗର୍ଭ ମପା ମାନଦଣ୍ଡ ।
ବହୁ ଜଳବନ୍ଧୁ ସୁଭୟଛୁ ପୁଣି,
ମଣି ମୁକ୍ତାସଖି ଦେଉଛୁ କି ବୁଣି ।
ପ୍ରତିଫଳି ପ୍ରମେ ଅଂଶମାଳୀ କର,
ଲହୁଧାନୁ ପ୍ରାୟ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର ।
ଆସେ ସୁଷ୍ଣଧାର ତରୁ ଚେରୁଁ ପ୍ରବ,
ହର ଜଟାରୁ କି ଝରୁଛି ଜାହାଁ ?

୧ କଦଳୀ ଖାଲିଆ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ପୁରୀ ବହୁତ କଦଳୀ ବନ ଥିଲା ଯୋଗ ସାଧୁଙ୍କ ଲୋକେ ବହୁତ ।
୨ ପଥରଖାଇ ଦେବୀଙ୍କ ଆବାସ । ପଥକମାନେ ତାଙ୍କୁ ଶଣ୍ଡେ ଶଣ୍ଡେ ପଥର ଉପହାର ଦେଇ ପବନ ଉପରକୁ ଉଠନ୍ତି ।

ତଳେ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ବୁଦ୍ଧଦେବ ମୂର୍ତ୍ତି,
କରେ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ପୁରାକାଳ ସ୍ମୃତି ।
ସଖୀଦ୍ୱୟ ମଧ୍ୟେ ନିବସନ୍ତି କାଳୀ,
ବିଲମ୍ବିତ କଣ୍ଠେ ବହୁ ରତ୍ନମାଳୀ ।
କେତେ ଭଗ୍ନମୂର୍ତ୍ତି ଅଛୁ ପ୍ରବେ ପ୍ରବେ,
ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସକଳ କାଳ ପ୍ରଭାବରେ ।
ସ୍ମରାବେ ସେ ଗିରି ବୁଦ୍ଧଦେବ ଧ୍ୟାନ,
ଚେଷ୍ଟା ଖ୍ୟାତ ବୁଦ୍ଧପ୍ରସାଦ ତା ନାମ ।
ପ୍ରସାଦ ସମୀପେ ସ୍ଥିତ ବେନି ଦରୀ,
ଦର୍ଶିବୁ ଦାନବ ପ୍ରାୟ ଦାଆଁ କରି ।
ପୂର୍ବେ ହୋଇଥିଲା ତପସ୍ୱୀ ଆଶ୍ରୟ,
ଏକାଳେ ଆଭାସେ ଯେହେଁ ଯମାଳୟ ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ଉଦ୍ଧା ପ୍ରକାଶ ରସାଳ,
ଯମାଳୟର ସେ କିବା ଦ୍ୱାରପାଳ !
ଫଳେ ନର ଚର୍ଚ୍ଚି ଅସଂଖ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ, ୧
ଖ୍ୟାମାଲତା ୨ କାହିଁ ବଲୁ ଛୁ ଚର୍ଚ୍ଚି ।
ପ୍ରାବୃଟ୍ଟେ ପ୍ରସାଦ ଉଠି ଖରେ ତେଇଁ,
ହୃଦ୍‌ଶିଖୁକାରେ ପଡ଼େ ତଳେ ଢେଇଁ ।
ଧୂ ଧୂ ଶବ୍ଦେ ବସି ଉଠେ ବସୁମତୀ,
କମ୍ପେ ବନଗିରି, କମ୍ପେ ବନସ୍ତୁତି ।
ମହାବିଭୀଷିକା ଦେଖାଏ ଭୁବୁଟ୍ଟି,
ସତେ ବା ସେ ଗିରି ପଡ଼ିବ ଲେଉଟି !
ଗୁଣି ଗୁଣି ଫେନ କରେ ସେ ଉଦ୍ଧାର,
ଛାଡ଼େ ଅବିରତ ବିକଟ ହୁଙ୍କାର ।
ସେ ହୁଙ୍କାରେ ଭୀତ ହୋଇଣ ଶ୍ମାପଦ,
ହିଂସାବୃତ୍ତି ଭୁଲି ଗଣଇ ବିପଦ ।
ଜନ୍ମ ଖର ସ୍ତ୍ରୋତ ନିମ୍ନେ ଯାଏ ମାଡ଼ି,
ପଳାନ୍ତି ଜନ୍ମିଏ ଭୟେ ଗିରି ଛାଡ଼ି ।
ସ୍ତ୍ରୋତମୁଖେ ଯାହା ପଡ଼େ ସେହି କାଳେ,
ଟାଣିନିଏ ତାକୁ ଅତଳ ପାତାଳେ ।

କରେ ସ୍ତ୍ରୋତ ଶଶି-ପ୍ରଳୟ ସୁଜନ,
ମହା ମହା ବୃକ୍ଷ କରେ ଉପାଟନ ।
ଗିରି ଭୁଗୁ ପ୍ରସ୍ତେ ଘନ ଅରଣ୍ୟାନ୍ତୀ,
ଗିରି ଗୁଜାର ସେ ପ୍ରିୟ ଗୁଜାନ୍ତୀ ।
ନିବସନ୍ତି ଚର୍ଚ୍ଚି ନାନାଜାତି ପ୍ରଜା,
ସମ ସେହେଁ ସର୍ବେ ପାଳେ ଶୈଳ-ଭାଜା ।
ହୃଦୟ ଯାହାର ଉଦାର ମହାନ,
ଥାଏ ନାହିଁ ତାର ସାନ ବଡ଼ ଜ୍ଞାନ ।
ବିଜ୍ଞାତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୁଜାନ୍ତୀ ମମ୍,
ନିମଳ ଆଦର୍ଶ ତାର ଗୁଜାନ୍ତମ ।
ଅଭାବ କାହାକୁ କହନ୍ତି ସେ କଥା,
ସେ ଗୁଜା ପ୍ରଜାଏ ଅଜ୍ଞାତ ସବଥା ।
ଭୋଗୀ ଗୁଜା ନୁହେଁ ଗିରି, ଯୋଗୀ ଗୁଜା,
ବାଜେ ତାହା ନାମେ ଭବେ ଜୟବାଜା ।
ତା ଗୁଜାର ସବୁ ପ୍ରଜା ହରଷର୍ଚ୍ଚି,
ଗୁଜ-ଗୁଜାଉରୁ ନେଉଛନ୍ତି ପତି ।
ବହୁ ଜୀବଜନ୍ତୁ ବହୁ ଚରୁକତା,
ପୋଷିଛୁ ଅତଳ ପ୍ରକାଶି ମମତା ।
ଗନ୍ଧକ, ବୃଟ୍ଟୁର, ଶଗ, ୩ ନୀଳଗାଈ,
ଦିଙ୍କିଆ, ୪ ନେଉଳ, ସର୍ପ-ବିଳଶାୟୀ ।
ବଗୁଡ଼, ଶମ୍ବର, ମୁଗ, ମହାବଳ
ଶଗବ, କଟାସ, ହିଙ୍କାରି, ଚିତଳ ।
ଏ ଆଦି ପଶୁଏ ବିବିଧ ପ୍ରକାର,
ପୋଷା ହୋଇଛନ୍ତି ଯାହୁଛରେ ତାର ।
ବହୁ ପକ୍ଷୀ ତାର ଗୁଜ-ପକ୍ଷିଶାଳେ,
ଅଛନ୍ତି, ତା ବ୍ୟକ୍ତ ହେବ ଯଥାକାଳେ ।
ରଚିଛୁ ଆଦର୍ଶ ବୃକ୍ଷକ୍ଷେତ୍ର ପୁଣି,
ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜେ ତାହା ପାଦେ ଚିରଭଣି ।

୧—ଏକପ୍ରକାର ଫଳ, ତାକୁ ଚରବାଣି କରାଯାଏ । ୨—ସୂର୍ଯ୍ୟ ଲତା । ୩—ବାନ୍ୟପକ୍ଷି ବିଶେଷ ।
୪—ଏକପ୍ରକାର ବାଘ । ଏହାର ଆଗ ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବ, ପଛ ଗୋଡ଼ ଖବ ।

ଶୁଷ୍କରେ ତାର ବନ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ,
 ଭବନେ ସେ ବନ ଶାଶ୍ବତ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ସେ ବନ ସମୀପେ ବନ୍ଧା ଦେଇ ମନ,
 ମୁକୁନ୍ଦର ହେବ ନାହିଁ କଦାରନ ।
 ମାୟା-ହୋଇ ତାର ହୃଦ ନାହିଁ କାନ୍ତି,
 ଆଶି-ପକ୍ଷୀର ସେ ବୁଦ୍ଧ ଅଠାକାଠି ।
 ନିଶୀଥେ ସେ ବନେ ଗହବକଳାପ,
 ବୈଦେହୀଶ କାବ୍ୟ କରନ୍ତି ଆଳାପ ।
 ଶୈଳେ ତାହିଁ ଦେଲି ନିଜକୁ ମୁଁ ଚାହିଁ,
 ଗଲ ମୋ ଅସ୍ତ୍ରକୁ ତା ଦେହେ ମିଳାଇ ।
 ବସୁନ୍ଧରେ ଗଲ ବୁଲି ଆଶିପତା,
 ପାରିଲି ମୁଁ ବୁଝି ନିଜର କ୍ଷୁଦ୍ରତା ।
 ଚୁଟିଯାଏ ସିନା ଦେଖି ମହାସ୍ବାନ,
 ବୀଥୀ ଆବୁଦପ ବୀଥୀ ଅଭିମାନ ।
 ନ ହୁଏ ଯାହୁକୁ ସରଜ୍ଜାନ ଆଉ,
 କ୍ଷୁଦ୍ରବେ ମହତ୍ତ୍ବ ଛାସେ ତାହୁଁ ତାହୁଁ ।
 ଗିରି ପାଦମୂଳେ ଦିଶେ ଆରାଧନ,
 ପ୍ରସିଦ୍ଧ “ମୁକୁନ୍ଦପୁର” ନାମେ ଗ୍ରାମ ।
 ଆହା ସେ ମାଧୁରୀ ବରନକୁ ବଳେ,
 ବସିଛି କି ଭୁକ୍ତ ଦେବପାଦ ତଳେ ।
 କିମ୍ବା ବସି ପ୍ରଭୁ ପାଦତଳେ ଦାସ,
 ନୀରବେ ଜଣାଏ ନିଜ ଅଭିଳାଷ ।
 ନିବସନ୍ତି ତହିଁ ଶଶିର ନିବର, ୧
 ଶଶି ନିର୍ମାଣରେ ଦକ୍ଷ ଯାଜ୍ଞ କର ।
 ଭଞ୍ଜବଂଶୀ ବୀରେ ପୁରେ ଯୁକ୍ତ ଆସୁ
 ଯୋଗାଭାଷ ଅଲେ ସେ ଜାତି ଅଜସ୍ର ।
 ଏକାଳେ ସେ ବିଦ୍ୟା ଅନଭ୍ୟାସେ ଭୁଲି,
 ଗହୁଛନ୍ତି ପିଠାକାଠି କରୁଲି ।
 ଗର୍ଭଗରେ ପର ଆଉ କିଛିକାଳ,
 କମଶାଳ ତାଙ୍କ ହେବ ହାଣ୍ଡିଶାଳ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଚୁଡ଼ାରେ ନିବସନ୍ତି ହର,
 ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦେବତା ପ୍ରଭୁ ଗଙ୍ଗାଧର ।
 ଭରୁକୂଳେ ତାଙ୍କ ଧବଳ ମନ୍ଦିର,
 ହାସ୍ତ ହର୍ମ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ସୁରୁରେ ।
 ପ୍ରତାପୀ ସେ ଶିବ ମହା-ମହିମେତ,
 ରଜଶି ଶ୍ରୀବର ଭଞ୍ଜ ପ୍ରଭୃତିତ ।
 ଧାର୍ମିକ ସେ ନୃପ ଦୟା-କ୍ଷମା-ଶଶି,
 ଭଞ୍ଜବଂଶୀ ଗୁଣା ଶିର-ଚୁଡ଼ାମଣି ।
 ହତାଶ ଶ୍ରେଣୀଏ ପାଠା-ମୁକ୍ତ ଆଶେ,
 ପଡ଼ନ୍ତି ଧାରଣା ତାଙ୍କ ପାଠପାଶେ ।
 ଟେକିଛନ୍ତି ଫଣୀ ଫଣା ଶିରେପର,
 ଦୀପ ଧରି ଭଜା ଦ୍ଵିପାଶେ ଅପସରୀ ।
 ଗଙ୍ଗାଧର ବାମେ ବସନ୍ତି ଶଙ୍କର,
 ସୁନ୍ଦର ମନ୍ଦିରେ ଶ୍ରୀମଦରେଶ୍ଵର ।
 ପାବତୀ ଗଣେଶ ମୁଖି ସୁଗଠିତ,
 ଦେଉଳ ଭିତ୍ତିରେ ଅଛୁ ସଂଯୋଜିତ ।
 ସମ୍ମୁଖରେ ବୃଷ ଚୌପାଟିତ ବର୍ଣ୍ଣ,
 ଆଜ୍ଞା ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ରହିଛି ଭବର୍ଣ୍ଣ ।
 ଦେବାରନ କାଳେ ବାଜେ ବାଦ୍ୟ ଘଟା
 ହର ହର ରବେ ଗର୍ଜି ଉଠେ ଘଣ୍ଟା ।
 ବନ ବନ ଶବ୍ଦ ଘୋଷେ ଶଙ୍ଖବର,
 ପୁଅଲେ ସେ ଶବ୍ଦେ ଶିଖା ରୁଦ୍ର ସ୍ଵର ।
 ଦତ୍ତ-ମୁଖେ ଗିରି-ଯୋଗୀ ରୁଦ୍ରକାୟ,
 ଭଜାରେ ଗମ୍ଭୀରେ ଓଁ ନମଃ ଶିବାୟ ।
 ଗିରିସ୍ଥ କାନନୁ ଉଠେ ପ୍ରଭୁଧନ,
 ଭୈରବ ଆରାଦେ ଗଳେ କି ଅଶନ !
 ଧୁନ ପ୍ରଭୁଧନ ଦୋଇ ମିଶାମିଶି
 ମୁଦୁରୁଦେ ବ୍ୟାପିଯାଏ ଦିଶି ଦିଶି ।
 ବନପକ୍ଷିକୁଳ ଭଞ୍ଜାସେ ପ୍ରମତ୍ତ
 ବସାଇ ଦିଅନ୍ତି ବାଦ୍ୟ-ନଦୁବତ ।

ଶୁଣି ସେହି ଶବ୍ଦ-କୋମଳ କଠୋର,
ଭକ୍ତ ପ୍ରାଣ ହୁଏ ପ୍ରେମରେ ବିଭୋର ।
ଅଳ୍ପବୟସ୍କ ସେ ହୋଇଯାଏ କ୍ଷଣେ,
କଣ୍ଠରେ ଅମୃତ ବୃଷ୍ଟି ପ୍ରାୟ ମଣେ ।
ସେବାଳେ ସେ ଗିରି କୈଳାସ ବୃଦ୍ଧ—
ଲୁଟି କରି ମନେ ବହେ ମହାଗର୍ବ ।
ସୁଭାବେ ସେ ଗିରି ପୁଣ୍ୟ ଦେବଧାମ,
ବିଷୟ-ବିହରୀ ପ୍ରାଣର ଆରାମ ।
ଧର୍ମ-ଅର୍ଥ-କାମ-ମୋକ୍ଷର ଆଧାର,
ପଶୁ ଜନ୍ତୁ ତହିଁ ନର ଜନ୍ତୁ ସାର ।
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପଦ ମହିମାର କେନ୍ଦ୍ର
ଭକ୍ତେ ସେ ଗିରି ଦ୍ଵିତୀୟ ମହେନ୍ଦ୍ର ।
ସବୁ ଚରୁଲତା ସବୁ ମହୋତ୍ସବ,
ଅତି ସୁନ୍ଦର ସେ ଶୈଳେ ନିରବସ ।
ବାସୁକେ ସେ ସୁର୍ଗ ସୁଷମାର ଟିକା
ଧନୁର୍ଭବର ଭୈଷଜ୍ୟ ବଟିକା ।
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ଗୁଳ୍ମ ୧ କାହିଁ ଘନ ଘନ
କରେ ଗିରିଗୁଳେ ତାମର ବ୍ୟାଜନ ।
ବିତରେ ଧୂଷର କେନ୍ଦ୍ର ୨ ଫଳ ମିଠା,
ଭଞ୍ଜିତ କଳର ପ୍ରିୟ ମଣ୍ଡାପିଠା ।
ଭୂଷ୍ଟି ବାହା ଶୋଭା ପଡ଼ନ୍ତି ନିଶାରେ,
କେବେ ବା ଭନ୍ନର ମହାପ ପ୍ରହାରେ ।
ଚରୁତଳେ ଲତା ଲୁଣ୍ଠିତ ଗହଳେ
ନମେ କିବା ସତୀ ପତିପାଦ ତଳେ ।
ତରୁ ଶିରେ ଦୟା ମାଡ଼ିଛି ରୁଚରେ ୩
ଶ୍ୟାମ ପାଗ କିବା ଶୋଭେ ଗୌର ଶିରେ ।
କିମ୍ବା ହର ଶିରେ ଶେଳେ ମହାକିନୀ,
ଅମଳଗାମିନୀ ନଗେନ୍ଦ୍ର-ନନ୍ଦିନୀ ।

ଚରୁ-ଗୁଳେମା ବସୁମ ସୁନ୍ଦରୀ,
ହସେ ପିତୃକୂଳେ ଦିଗ ଦୀପ୍ତ କରି ।
ଛାନେ ଛାନେ ବନେ ମାଡ଼ିଅଛି ରୁଷ୍ଟି,
ମଞ୍ଜୁସୂଦନରେ ମଣ୍ଡିତ କି କୁଞ୍ଜ !
ପୃଥୁଳ ରସାଳ ଯୋଡ଼ି ଶାଖାକରେ,
ଆଶ୍ରୟ ଶାଲେ ନମସ୍କାର କରେ ।
ପୁଷ୍ପ ପ୍ରତି ଭକ୍ତ ଭବିତ ସର୍ବଥା
ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥେ ବି ବୁଝନ୍ତି ଏ କଥା ।
କାଶେ ଧର ବହୁ ମର୍ଦ୍ଦତ କଳସ,
ଛାନେ ଛାନେ ଭରା ହୋଇଛି ପଣସ ।
ମାତୃକୋଳେ ବସି ଶିଶୁ ପ୍ରଭୁଗଣ
ଶୋଷିଛନ୍ତି କିବା ହର୍ଷେ ମାତୃସ୍ତନ ।
ବସୁମ ପ୍ରବଳେ କାହିଁ ଗିରିମଲ୍ଲ ୪
ଭରି ତାରୁଖୋଟା ହସୁଛି ବୋହଲି ।
କାହିଁ ବା ବାସନ୍ତୀ ବସନ୍ତ-ବାନ୍ତରୀ ୫
ରୂପେ ଚ୍ୟୋତମୟ କରୁଛି ଅଟକ । ୬
ବସନ୍ତ-ରାଜାର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚଷକ,
ଧର ବର୍ଣ୍ଣିକାର ଟେକିଛି ମସ୍ତକ । ୭
ବହୁ ନେତ୍ର ଫେଡ଼ି ଦେଖୁଛି ଭଗ୍ନଟ,
କୌଶିକ ଦମ୍ଭେ ୮ ପ୍ରେମୋଦର ନାଟ ।
କଳାହୋଳା ପ୍ରାୟ ସେ ନେତ୍ରେ-ଭ୍ରମର,
ବସି ଘୋଷୁଅଛି ଗୁଣ୍ଡ ଗୁଣ୍ଡ ସ୍ଵର ।
ସୁ-ନାରୀ ପରସ୍ପେ ସୁନାରୀ ସୁନ୍ଦରୀ,
ହୋଇଅଛି ଭରା ଫୁଲଦାର ଧର ।
ନିପୁଣ ହସ୍ତରେ ଗୁଚ୍ଛା ସେହି ହାର,
ବସନ୍ତ-ସମ୍ରାଟେ ଦେବ ଉପହାର ।
ଫୁଲ-କାନେ ଅଳି ବହେ ଗୁପ୍ତ କଥା,
ଭସିବା କଣ୍ଠରେ ସୁରସିକ ଯଥା ।

୧—ଏକପ୍ରକାର ପତ୍ର ସୁନ୍ଦର ଗୁଳ୍ମ । ୨—ଧୂଷର କେନ୍ଦ୍ର ଖାଲରେ ନିଶା ହୁଏ । ୩—ତରୁ—ଶୁକ୍ରବୃକ୍ଷ
ବୃକ୍ଷ ଶେଷ । କିମ୍ବା—କଦମ୍ବ ଲତା । ୪—ରୁଷ୍ଟି ଫୁଲ । ୫—ବାନ୍ତରୀ—ବାସନ୍ତ ଫୁଲ । ୬—ଅଟକ—ନିବଡ଼
ଅରଣ୍ୟ । ୭—କନିଷ୍ଠ ଅଟକ । ୮—କଣ୍ଠପେଶ୍ଵ ବା ବକପେଶ୍ଵ ।

ଦୁଃଖର କରତ ଧରିଛୁ କେତକୀ,
ଲମ୍ପଟ ଭ୍ରମର ବନ୍ଧୁ ଚରଦ କି ?
ଦୁଃଖୀ ଶିଖରେ ବହୁଛୁ ନିର୍ଦ୍ଦର,
ସୃଷ୍ଟି ସମୟର କଲ୍ଲୁ କଲ୍ଲୁ ସ୍ଵର ।
ହେଉଲେ ସେ ଦୁଃଖୀ ନେତ୍ର ବିନୋଦନ,
ମହାରାବେ ଚିତ୍ତ ହୁଏ ସମାଜ୍ଞନ ।
ଧନ୍ୟ ବିଶ୍ଵସ୍ତ୍ରୀ ସଜନୀ କୌଶଳ,
ପାଷାଣ ଭିତରେ ଅଛୁ ସୁଦ୍ଧ ଜଳ ।
ରଖିଛନ୍ତି ଆଦା ସେହି ବିଶ୍ଵସାଧୁ;
କଠୋର ହୃଦୟେ କରୁଣା ଲୁଚାଇ ।
ବହୁ ବନ ଭରୁ ଗୁଳ ଲତା ଘାସ,
ହର ବେନି ତୀରେ କରନ୍ତି ନିବାସ ।
ନାରିକେଳ ଏକା ବୈଦେଶିକ ଭଦ୍ରି,
ଉପନିବେଶିକରୁପେ ଅଛୁ ରହି ।
ଗିରି ଆଗୁଡ଼ିକ ବତୀ ଶିଖା ପ୍ରାୟେ,
ଚମ୍ପକ କଳିକା କମ୍ପି ଶୋଭା ପାଏ ।
ନାରଜିତୁ ୧ ଭସ ଧାଇଁ ପୁଲକିତା;
ଅଶୋକ ବାନନେ ନିବସନ୍ତ ସୀତା ୨
ମହାକାଳୀ ୩ ଭରା ଟେକି ବିଷ ଫଣା,
ମହାକାଳୀ ପ୍ରାୟ ରୁଷା ବିଭୀଷଣା ।
ଜଗିଛୁ ଅନଳ ସଙ୍ଗାତ ଅରଣୀ ୪
ହେବା ପାଇଁ ଯଜ୍ଞେ ପ୍ରଥମ ବରଣି ।
ଭରୁ-ରଣି ମଧ୍ୟେ ଅସ୍ତ୍ରାବଳୀ ଅଛୁ,
ଦେବସାର୍ଥ ତାର ଆବୁ ଯାହୁ କାହୁ ।
ଗୁଣ ଦେବୁ ଲଭେ ଆଦର ଅଭିଳା,
ମୂଲ୍ୟବାନ ଗୁଣ, ରୂପ ହୀନ ମୂଲ୍ୟ ।

ଚିତ୍-ଲଜ୍ଜାକୁଳୀ ଲଜ୍ଜାକୁଳୀ ଲତା,
ଭ୍ରାତୃସୁଖୀ ପ୍ରାୟ ଲଜ୍ଜେ ଅବନତା ।
ଆତ୍ମରକ୍ଷା ପାଇଁ ବହେ ସେ କଣ୍ଠକ,
ଚରିତ୍ର ତାହାର ସୁଦ୍ଧ ନିଷ୍ଠାଳକ ।
ଭାରତ-କନ୍ୟା ସେ ସାବିତ୍ରୀ ପ୍ରଭୁଲ,
ପ୍ରାଣାତ୍ମକ ମଣେ ସତୀତ୍ଵର ମୂଲ୍ୟ ।
ଚରିତ୍ରେ କରେ ସେ ବିଶେଷ ମମତା,
ଚରିତ୍ରହିଁ କରେ ମାନବେ ଦେବତା ।
ଜଗେ ଯେ ଚରିତ୍ରେ ହୋଇ ସାବଧାନ,
ନୀଚ ହେଲେ ବି ସେ ପୁଣ୍ୟ ମହୀସ୍ଵାନ ।
ଦୟାଳୁ ମାଳତୀ ଅରଣ୍ୟ ଅପ୍ସରୀ,
ସୁର୍ଗର ଅପ୍ସରୀ ନୁହେଁ ତାକୁ ସରି
ସୁଦୃଢ଼ ପଲ୍ଲବେ ସୃଷ୍ଟି ଘନ ଛାଇ,
ଠିଆ ହୋଇଅଛୁ ଠାବେ ଠାବେ ଗୁଲ । *
ବିଚରୁଛୁ ବନ ସୁନ୍ଦର ସୁବାସ ୬
ମୁରୁକ୍ତମେ ବରି ତାହୁ ପରିହାସ ।
ଅଗୁଣା ପାଦପ ଦୃଢ଼ତ ଚିତ୍ତଶ,
ଭୁଲୁ ଗତିରର ରମ୍ୟ ସଂସ୍କରଣ ।
ଅଳିକଲେ କର ଗନ୍ଧେ ସମାବୁଲ,
କଣ୍ଠକ ଦୁର୍ଗରେ ନିବସେ ଆକୃଲ । ୭
କୋଳିମାଳେ ନତ ବେଦସ-ବଲ୍ଲୁରୀ,
ଜପେ କି ସୋଗିନୀ ଜପାମାଳି ଧରି ।
ଶୋଭେ ବାଉବସା ତାଳପତ୍ରେ ହୁଲି,
ବୃଷ୍ଟି ଭକ୍ତ କଣ୍ଠେ କି ସେ ମାଳ ହୁଲି ?
ବକ୍ରବାନ୍ତ ପାଟ ନେପୁର ମୁଷିକେ, ୮
ଶେଲିଆନ୍ତ ପୃଷ୍ଠ ସଞ୍ଜାଳି ନିର୍ଭୀକେ ।

୧-ସୁଗନ୍ଧିଲତା, ଅନନ୍ତମୂଳ । ୨-ଅଭୁଗତ । ୩-ବିହୁଅତି । ୪-ଅଗ୍ନିମନ୍ତ୍ରନ ଦଣ୍ଡ, ଅଗ୍ନୀବତ୍ସ ରତ୍ନ ।
୫-ଗୁଣ-ବୃଦ୍ଧିବିଶେଷ । ଏହାର ପତ୍ର ଲମ୍ବରେ ଦେହ ହାତ ଏବଂ ଓସାରରେ ପ୍ରାୟ ହାତକରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ହୁଏ ।
ବଦଳିପତ୍ର ପରି ଗୁଣ ପତ୍ରରେ ଭୃତ ଶିଆପାଏ । ୬-ବନସ୍ପନ୍ଦର-ବୃଦ୍ଧିବିଶେଷ । ଏହା ଠିକ୍ ମରୁହନ ଗତ
ପରି । ୭-ଆକୃଲ-ପୁଷ୍ପବିଶେଷ । ୮-ପାଟ ନେପୁର ମୁଷାର ଆକୃତି ଓର୍ଧ୍ଵପରି । ସେ ବୃଷ୍ଟି ବୃକ୍ଷାଦରୁ ତେଲ
ସାରିଥାରେ ।

ନ ଭରନ୍ତି କାବେ ନ ଭରନ୍ତି ସପେ
ଦେଶାନ୍ତ ମାର୍ଗରେ ବୁଝାଇ ସ୍ଥି ଦେ ।
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣଦାତ୍ରୀ ରୁକ୍ଷ ଶବ୍ଦ ତାର,
କାଠଶୁଣ୍ଠା ଧ୍ବନି କରେ ଅନୁକାର ।
ନହେ ମୁଖା କିମ୍ବା ନକଲ, ମାର୍ଗାର,
ଏ ଭିନ୍ନକର ସେ ମିଶ୍ରିତ ସଂସ୍କାର ।
କବିଶ ଶବ୍ଦଦେ କୁର କାବକଲ,
ବିନ୍ଦୁକ୍ତ କର୍ଣ୍ଣେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ମୁନା ଶୁଳ ।
ଚଞ୍ଚଳପ୍ରକୃତ ଭୁବିକାନ୍ତିକର, ୧
ଅନୁକରୁଛନ୍ତି ବୀଣା ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ଵର ।
ବନ-ଚଉଳିଆ କଳାପୀ ଭୁବାଟେ,
'କିଏ ହୋ 'କିଏ ହୋ' ଗଭୀରେ କୁହାଟେ ।
ଲୁଚି ରହି ପିତ ପତ୍ର ଅନ୍ତରାଳେ,
ପଞ୍ଚମ ସ୍ଵରରେ କର୍ଣ୍ଣେ ସୁଧା କାଳେ ।
ଭଜତରୁ ଚୁଡ଼େ ଶବ୍ଦେ ରଞ୍ଜମଣ୍ଡି, ୨
କଳହେ ନିୟୁକ୍ତ କାହିଁ କଳିତୁଣ୍ଡି । ୩
ନିକାଞ୍ଚନେ ବସି ଝୁରେ କୁରୁଣୀ
କି ଶୋକ ତାହାର ଜାଣେ ସେ ଦୃଃଶିନୀ ।
ବିଲ-ମହୁରୀ ଚଳ ଘୁରୁ ଘୁରୁ,
ବଜାଏ ସଂସାର ମଧୁର ମହୁରୀ ।
ଗଣ୍ଡିଭଦ୍ରା ଦେଇ ଶିଶୁ ଡମ୍ବକାୟ ୪
ଭଜେ ବଣ-ଭବା ପିଟେ ଭାଉଁ ଭାଉଁ ।
ଗହନ ବନସ୍ତେ ଘୋଡ଼ାଞ୍ଜୀ ଘୋଡ଼ାଞ୍ଜ ୫
ପ୍ରେମେ ପରସ୍ପରେ କରନ୍ତି ସୁଆଙ୍ଗ ।
ନିଭୁସେ ବୁଲନ୍ତି କଳିଆନିରସ,
କୋଷ୍ଠୀରେ ତାଙ୍କର ଲେଖା ନାହିଁ ଭୟ ।
ଶେଳନ୍ତି ଶାଖାରେ ଶାଖାମୃଗଗଣ,
ବାଛ ବାଛ ଫଳ କରନ୍ତି ଭକ୍ଷଣ ।

ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଯେତେକ ବହୁଗୁଣ ତାର,
ଫୋପାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି କର ନାରଖାର ।
ଛଦ୍ମଯୋଗୀ ପ୍ରାୟ ଘୃଣିତ ପ୍ରକୃତ,
ଆବରନ୍ତି ସଦା ଦୁଷ୍ଟ ଦୟାବୁଦ୍ଧି ।
ଯାହା ଧନ ଖାଇ ପୋଷନ୍ତି ଜୀବନ,
କରନ୍ତି ତାହାର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ ।
ଏଡ଼େ ଅବୁଦ୍ଧ ଶୂର୍ଯ୍ୟାପ୍ରାଣ ଜୀବ,
ଭୁମଣ୍ଡଳେ ବେଢ଼ି ଦ୍ଵିତୀୟ ନ ଥିବ ।
ସବୁ ଅତ୍ୟାଚାର ବନରେ କରନ୍ତି,
ବନ ଯେହୁ ତାଙ୍କ ଯୌତୁକ ସମ୍ପତ୍ତି ।
ଦରଗତ୍ ଗିରି ଅରଣ୍ୟ-ଭାଷଣ,
ଅଛନ୍ତି ଶ୍ଵାପଦ ତହିଁ ପଣ ପଣ ।
ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କର ନାହିଁ ଉପଦ୍ରବ,
ଭୀତିଶୂନ୍ୟ ମନେ ଭ୍ରମନ୍ତି ମାନବ ।
ଶିବଙ୍କର ଏହା ପ୍ରଭାବର ଫଳ,
କାଳେ କାଳେ ତାଙ୍କ ମହିମା ଅଟଳ ।
ଏ ଶୈଳେ ଭ୍ରମରମାରୀ ମହୌଷଧି,
ଅଛୁ ବୋଲି ଲେଙ୍କେ କହନ୍ତି ଅବଧି ।
କାହିଁ ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ କୃଷ୍ଣପର୍ଣ୍ଣୀ ବେନି,
ସଞ୍ଚାଳନ୍ତି ଧୀରେ ଧୀରେ ଜଟା-ବେଣୀ ।
ଭୂଇଁରେ ବସିଣ କାହିଁ ଭୂଇଁ ନିମା,
ଦିପ୍ତାବଳି ସ୍ତ୍ରୀରୁ ଚକ୍ରଣ କାଳିମା ।
ଦଗ୍ଧ ପିତ୍ତ ଶୁଳ ଔଷଧ ମୁଣ୍ଡିକା; ୬
ଗୁଳ୍ମ ଗହଳରେ ଟେକିଅଛୁ ଶିଖା ।
ଅଶୋକପାଦପ ସମାଛନ୍ନ ବନେ,
ବିରାଜେ ଅଶୋକକୃଷ୍ଣ ନିକାଞ୍ଚନେ ।
ବନଦେବୀଙ୍କର ଦପଣ ସେ କୁଣ୍ଡ,
ଝର ଜଳ ଆସି ହୁଏ ତହିଁ ରୁଣ୍ଡ ।

୧—ଭୁବିକା—ଭୁଗ ଚଢ଼େଇ । ୨—ସାମନାଏ ପଣି ପହୁକିଆ । ୩—ସୁଶୁକ ଚଢ଼େଇ । ୪—କୁମାଟିଆ ।
୫—ବେଡ଼ାଞ୍ଜ—ବନ୍ୟ ଘୋଡ଼ା । ଅଗ୍ନିର ଘୋଡ଼ାଞ୍ଜର ମୁଣ୍ଡରେ ଟିକା ଥାଏ । ୬—ମୁଣ୍ଡିକା—ଔଷଧ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ ।
ତାହାର ପଦ ବାସେ ।

କିମ୍ବା ଶୈଳ-ଶିବ ଭୃଗୁସ୍ତ୍ର ନୟନ,
 ପବିତ୍ର ତା ଜଳ ଯଥା ଦେବ-ମନ ।
 ଭୀରୁସ୍ତ୍ର ବଞ୍ଚିଲ ପାଦପମଣ୍ଡଳୀ,
 ଅପରି ତାହାକୁ ଭକ୍ତ-ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ।
 ବିମୁକ୍ତ ଭକ୍ତିରେ ଦେଖି ନିଜ କାନ୍ତି,
 କୁସୁମ ସୁନ୍ଦରୀ ହସି ଉଠୁଥାନ୍ତି ।
 ନିଜ ରୂପେ ମୁଗ୍ଧ ପାଦପ ଚଳନ୍ତାଏ
 କରନ୍ତି ସେ କଣ୍ଠେ ଆହ୍ୱାନେ ପୂଜା ।
 ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ଗିରି-ବିଦ୍ୟାମୟୀମାନ,
 କରନ୍ତି ସେ କଣ୍ଠେ ନିଜ ପ୍ରାଣସ୍ନାନ ।
 ଅଭୁତ ବିଚିତ୍ର ସେ ସଲିଳ ଗୁଣ,
 ଝଟକେ ତାଙ୍କର ଲବଣ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ।
 କି ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ଆଦି ମୁଗ୍ଧ-ଶଶୀ,
 ଯାଇଛି କି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଫୁଲରେ ବରଷି ।
 ସେ ଶୋଭାରେ ହାସ୍ୟ ଅଙ୍କିତ ଦାଗ,
 ପ୍ରେମ କୋଳେ କିବା ଶେଳେ ଅନୁରାଗ ।
 ଭୃଗୁସ୍ତ୍ର ଶିଖରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୃଦ,
 ବିଶ୍ୱ ଦୃଶ୍ୟହାରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗଦୀଶ୍ୱର ।
 ହୋଇଉଠେ ମନ ସେଠାରେ ଭବାସ,
 ଶେଳିଯାଏ ଦେହେ ଅପୂର୍ବ ଭକ୍ତାସ ।
 ସ୍ଥାନ ମାହାତ୍ମ୍ୟର କିସ ଅବିଚିତ୍ର,
 ପାପ ମନ ଭକ୍ତି ହୃଦ ସୁପବିତ୍ର ।
 ବଂଶବତ୍ସା ପକ୍ଷୀ କଟିଳ ତାହୁକ,
 ଜାତିପ୍ରାଣେ ଭକ୍ତି ଲଗାଏ କହୁକ ।
 ଜାତିଦ୍ରୋହୀ ସେହୁ ଘର-ବିଭୀଷଣ,
 ପର ପାଇଁ ଦିଏ ଆତ୍ମୀୟେ କଷଣ ।
 ପଞ୍ଜିରୀରେ ଥାଇ କପଟ କାତରେ,
 ତାଙ୍କେ ଜାତିଗଣେ ସମ୍ମୋଚିତ ସୁରେ ।
 ଆତ୍ମୀୟ ସୁଜନେ ଶୁଣି ତାର କାକୁ,
 ଆସନ୍ତି ଭକ୍ତାର କରକାକୁ ତାକୁ ।

କିଲି ଦେଇ ଭକ୍ତି ପଞ୍ଜିରୀର ଦ୍ୱାର,
 ବନ୍ଦୀ କରେ ତାଙ୍କୁ କୁରୁ ଦୁର୍ଗତାର ।
 ଶେଷେ ଅବିଶ୍ୱାସୀ ଭକ୍ତାସ ଅନ୍ତରେ,
 ଜାତିଗଣେ ଅର୍ପେ ଘାତକ ହସ୍ତରେ ।
 ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କ ପୁଣ୍ୟପୀଠ ସ୍ଥାନ,
 ରମଣୀୟ ଅତି ସୁଖୀର୍ଷ ସମାନ ।
 ଶାନ୍ତ ନିବାସ ସେ ଦୁର୍ଲଭ ଅଭୁଳ,
 ଯୋଗ ସାଧନର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁକୂଳ ।
 ଜାଣି ଏହା ଶିବ ଜ୍ଞାନ-କଲ୍ପତରୁ,
 ବାଛି ନେଇଛନ୍ତି ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ।
 ସମୁଗେ 'ମଇଁଷି ଶବ' ଅଧିବାସୀ,
 ପ୍ରତିପଦେ ଆଣେ ପତନ ଆଶଙ୍କା ।
 ମଣମଲ୍ଲ ଲତା ମାରୁଗ-ବରଣୀ,
 ଅଶୋକ ମସ୍ତକେ ଟାଣିଛି ଓଢଣୀ ।
 ମଣ୍ଡି ହୋଇ ଫୁଲେ ପଳାଶ ଲତକା ?
 ଦିଶେ ଯଥା ଭକ୍ତା ସୁ-ଅଭିସାରିକା ।
 ବନଦେବୀ ସିନ୍ଧୁ ସିନ୍ଧୁରର ରେଖା—
 ପ୍ରାୟ ସୁରୁଚିତ ଦୂରୁ ଯାଏ ଦେଖା ।
 ଅଥବା ପ୍ରକୃତ ପ୍ରକାଶ ମମତା,
 ଗିରିରାଣୀ ପାଦେ ମଣ୍ଡିଛି ଅଳତା ।
 ଅଦୂରେ କାନ୍ତାରେ କହୁଛୁ ଝରଣା,
 ମୃଗସୁକୁଳର ମୃଗସ୍ୱାର ଠଣା ।
 ପ୍ରସିଦ୍ଧ "ଶମ୍ଭୁରାଜଦା" ତାହା ନାମ,
 ଶମ୍ଭୁରେ ସେଠାରେ କରନ୍ତି ବିଶ୍ରାମ ।
 ସୁଦୂର ବିସ୍ତୃତ ସେ ବନ-ବାରିଧି
 ଭଞ୍ଜିବାରେ ଭକ୍ତି ରଚନ୍ତି ପାରିଧି ।
 ବନପଶୁଙ୍କର ନିପାତ ସେ ସ୍ଥାନ
 କରନ୍ତି ଶମ୍ଭୁରେ ଭକ୍ତି ଜଳ ପାନ ।
 ପାଶାଣନିର୍ମିତ ଦୃଢ଼ ସୁଜ୍ଞାଦାରେ,
 ଲୁଚି ରହିଥାନ୍ତି ଦୀର ଦେଖିକାରେ ।

ଯଥାକାଳେ ପେଷି ରଜ୍ଜୁପଥେ ବାଣ,
 ବଧନ୍ତି ବୃଷାଭ ପଶୁଙ୍କର ପ୍ରାଣ ।
 ନିରୀହ ପ୍ରାଣୀର ପ୍ରାଣେ ଦେଇ ପାତ୍ରା,
 ଆଚରନ୍ତି ବୀରେ କି ନିଷ୍ଠୁର କ୍ରୀଡ଼ା !
 ବୀର ହିଁ ଆ କିବା ପାଷାଣେ ନିର୍ମିତ,
 ପର ପ୍ରାଣ ନାଶେ ନୁହେଁ ସେ ବ୍ୟଥିତ ।
 ନିଜ ପ୍ରାଣ ତାଙ୍କ ମହା ମୂଲ୍ୟବାନ,
 ଧୂଳିରୁ ଡାଳ କି ନିରୀହର ପ୍ରାଣ ।
 ଦୁର୍ବଳର ପ୍ରାଣ ଯାଉ ଉପଭୋଗୀ,
 ମାନବ ଆଶାର ସେହିଟି କି ଯୋଗୀ ।
 ଶିଶୁ ପଶୁ ପ୍ରାଣ କରେ ଯେ ହରଣ,
 ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର ମଥା କରେ ସେ ଚବଣ ।
 “ଜୀବେ ଦୟା” ଏହି ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ବାଣୀ,
 ଘଷିଦିଏ ପାଦେ ମୂଲ୍ୟଦୀନ ଜାଣି ।
 ସୃଷ୍ଟିରେ ଆଦର୍ଶ ଜୀବ ପର ନର,
 ପର ପ୍ରାଣେ ସେ କି ପୋଷିବ ଉଦର ?
 ପ୍ରାଣ ବଢ଼ି କରେ ଆଜ ପ୍ରାଣ ନାଶ,
 ସେ ନିଶ୍ଚୟ ପଶୁରୁ ଦାସ ଅନୁଦାସ ।
 ଜୀବହତ୍ୟା ଧର୍ମ ଭଣେ ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ର,
 ଶାସ୍ତ୍ର ନୁହେଁ ତାହା—ଧର୍ମର ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତ୍ର ।
 ହତ୍ୟାକୁହୁଁ ଧର୍ମ ମଣିଲେ ଅଗତ୍ୟା,
 ପାପ ଶବ୍ଦ ତେବେ କରୁ ଆକୃତ୍ୟା ।
 ନିଜ ମାଂସ ଦାନେ ଯାହା ମନେ ଶୋଭି,
 ସେ କିପାଁ ବଢ଼ିବ ପର ମାଂସେ ଲୋଭ ?

ହତ୍ୟା ଯେବେ ଧର୍ମ ସଭ୍ୟତାର ସାର,
 ତେବେ ସେ ସଭ୍ୟତା ପଦେ ନମସ୍କାର ।
 ସ୍ୱାର୍ଥଦାସ ନର ବୁଝେ ସ୍ୱାର୍ଥ ମର୍ମ,
 ତେଣୁ ହତ୍ୟା ନାମ ଦେଇଅଛି ଧର୍ମ ।
 ପର ଚନ୍ଦ୍ର ଲୁଚି ନିଜ ଚନ୍ଦ୍ର ପୋଷେ,
 ଲିପ୍ତ ହୁଏ ସେହୁ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ଦୋଷେ ।
 ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରାଣେ ଅଛି ବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ତା,
 ଜୀବହତ୍ୟା କଲେ ସୃଣେ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ।
 ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ନର ରୂପାନ୍ତର ଆପେ,
 ଜାଣି ଜାଣି ଲିପ୍ତ ହୁଏ ମହାପାପେ ।
 ମାନବ ସ୍ୱଭାବ କେତେ ବିପର୍ଯ୍ୟାସ,
 ନିଜ ଦେହୁଁ ଲୋମ ଦାନେ ସେ କୁଣ୍ଡିତ ।
 କିନ୍ତୁ ପରଦେହ ଉଦ୍ଧାରେ ନିପୁଣ
 ଏହାଟିକି ଶ୍ରେଷ୍ଠଜୀବ ଶ୍ରେଷ୍ଠଗୁଣ ?
 ଯେଉଁ ଦିନ ସେହୁ ବୁଝିବ ନିକର,
 ହତ୍ୟାର କୁଫଳ, ସୁଫଳ ଜ୍ଞାନର;
 ବୁଝିବ ଆବର ପାପପୁଣ୍ୟ ଭେଦ,
 ସେ ଦିନ ନିଶ୍ଚୟ ଲଭିବ ନିବେଦ ।
 ସେହି ଦିନ ତାର ଆରମ୍ଭ ସର୍ବଥା
 ପ୍ରକୃତ ସୁଖିନ୍ୟା, ଆଦର୍ଶ ସଭ୍ୟତା ।
 ସେ ଦିନ ସେ ପ୍ରାଣେ ଲୁଚିବ ଚୌକର୍ମ
 ସେହି ଦିନ ଏକା ଧର୍ମ ହେବ ସ୍ୱର୍ଗ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ପର୍ଗ

ଦୁର୍ଲ୍ଲଭେନ୍ଦ୍ର ମାଗଣ ଶୋଭେ ସିଦ୍ଧଗୁମ୍ଫା,
 ଅପ୍ରସନ୍ନ ମୁଖ ଯେହେନ୍ଦ୍ର ତେଲ କୁମ୍ଫା ।
 ଶିଖରୀର ତାହା ବିଶାଳ ଭଦର,
 ଅନ୍ତଃଶିଖାଳ ସେ ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନର ।
 ବସୁଧୁଲ୍ଲ ଚହିଁ ସୁଦେଁ ଯୋଗିସଭା,
 ଉଠୁଥିଲ ଚହୁଁ ଆୟାଧର୍ମ ପ୍ରଭା ।
 ଏକାଳେ ନିଜନ ଦେଖି ଲଗେ ତ୍ରାସ,
 ମଣା ଚମଣିର ନିରାୟ ନିବାସ ।
 ସାଇଁ ସାଇଁ ଶବେ ଚହିଁ ନିସ୍ତବ୍ଧତା,
 କହି କଲେ ଏବେ ନିଜେ ନିଜ କଥା ।
 ଶୁଭୁଥିଲ ଗର୍ଭ ମୁଦଙ୍ଗ ନିନାଦ,
 ସେ ଅତୀତ ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରକାରେ ପ୍ରବାଦ ।
 ନଇଁ ବସି ପୁଣି ଆଶ୍ଵେଇ ଶେଷରେ,
 ପଶିବାକୁ ହୁଏ ସେ ଗୁମ୍ଫା ଭିତରେ ।
 କାହିଁ ଶୋଇ ପାଳୁ ହୁଏ ଅଗ୍ରସର,
 ସରୀସୃପ ହୁଏ ପାଦସ୍ପର୍ଶେ ନର ।
 ତେଣିକି ଆହାର ଅମାନଶା ସମ,
 ପଶିବାକୁ ଚହିଁ ଭୀତ ହେବ ସମ ।
 କେତେ ଶାନ୍ତିପ୍ରଦ ସ୍ଥାନ ସୁଶୀତଳ,
 ହୁଏ ଚହିଁ ମନେ ସଂଯମ ପ୍ରବଳ ।
 ନୀତ ବୁଝି ଲଭେ ସେଠାରେ ବିନାଶ,
 ହୋଇଉଠେ ମନ ଗର୍ଭୀର ଭ୍ରାସ ।
 ମାନସକୁ ଦୃଢ଼େ ଘେରେ ଧର୍ମଭାବ,
 ନ ଆଏ ଅସାର ଚନ୍ଦ୍ରାପାଇଁ ଠାବ ।
 ସ୍ଥାନଗୁଣେ ମନ ପ୍ରବଚ୍ଚ ସର୍ବଥା,
 ଗଙ୍ଗାଜଳ ସୁଖେ ଦୃଷ୍ଟି ପାତ୍ର ପଥା ।
 ଅଜ୍ଞାତରେ ଆସି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବ,
 ଚନ୍ଦ୍ରାଶକ୍ତ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରକାଶେ ମୁଦ୍ରାବ ।
 ଅଲକ୍ଷ୍ୟେ ସେ କରେ ଦୃଢ଼େ ଆକର୍ଷଣ,
 ଫେରିବାକୁ ଚହିଁ ବଳେ ନାହିଁ ମନ ।

ସେ ଆନୁଜାଲିକ ସ୍ଥାନେ ଥିବା ଯାଏଁ,
 ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଥିଲ ପ୍ରାୟେ ।
 କି ବାଉଁରୀମନ୍ତ ପ୍ରଭାବେ କେଜାଣି,
 ମନ ନେତ୍ର ପ୍ରାଣେ ଧରେ ଦୃଢ଼େ ଟାଣି ।
 ପ୍ରତି ଶିଳାଶକ୍ତି ସହିତେ ମାନବ,
 ତୀବ୍ର ଆକର୍ଷଣ କରେ ଅନୁଭବ ।
 ଅସୁଖ୍ୟ ବାସନା ବେଦନା ଏଡ଼ାଇ,
 ବହୁକଷ୍ଟେ ହୁଏ ତା ମାୟା ଛୁଣାଇ ।
 ଫେରେ ଶାନ୍ତି ଦେହ ମୁହଁତା ଆଦର,
 ମାତ୍ର ମନ ଚହିଁ ରହେ କର ଘର ।
 ଅନାୟତ୍ତେ ସିନା ଫେରୁ ଆସେ ଦେହ,
 ମାତ୍ର ଆଜୀବନ ସ୍ଵପ୍ନେ ତାର ସ୍ଵେଦ ।
 ଗୁମ୍ଫା ସମ୍ମୁଖରେ ଅଛୁ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ,
 ଯୋଗ ସାଧୁଥିଲେ ଚହିଁ ଜଣେ ଯତି ।
 ମଇଁଷି ଗୋଟିଏ ନିତି ପ୍ରାତେ ଯାଇ,
 ଦେଇଆସେ ଦୁଧ ସେ ଯୋଗୀଙ୍କ ପାଇଁ ।
 ଦିନେ ମହିଷାଳ ମଇଁଷି ସଙ୍ଗରେ,
 ପଶିଲକ ଯାଇ ସେ ଗୁମ୍ଫା ଭିତରେ ।
 ଦୟା ବହି ତାକୁ ଯତି ମତିମାନ,
 କଲେ ଯତିଚରୁ ଅନୁଚିଏ ଜାନ ।
 କହିଲେ—‘ଏ ଅନ୍ନ କଲେ ତୁ ଭକ୍ଷଣ,
 କ୍ଷୟାଭୁଷା ତୋତେ ନ ଦେବ କଷଣ ।
 ନ କରୁ କେବେ ପ୍ରକାଶ ଏ କଥା,
 କଲେ ତୋର ମୃତ୍ୟୁ—ନ ହେବ ଅନ୍ୟଥା ।’
 ତହିଁ ମହିଷାଳ ସାଧୁ ଆଜ୍ଞା ପାଳି,
 ଚରୁଅନ୍ନ ଭୁଞ୍ଜି ଗଲ ଚହିଁ ତାଲି ।
 ସେହି ଦିନୁ ସେହୁ ଲଭିଲ ସନ୍ତୋଷ,
 ନ ଲାଗିଲ ଆଉ ତାକୁ ଭୋକ ଶୋଷ ।
 ଅନାଦୃଶେ ଯାଗେ ରଜନୀଦିବସ,
 ଦେଲ ନାହିଁ ତାର ଶରୀର ଅବଶ ।

ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ତାହାର ନିରେଖି ଏ ରୀତି,
ଜୀବନ ସନ୍ଦେହ ଜାଣି କଲେ ଭୀତି ।
ଶୁଆଁର ବା ପାଇଁ କଲେ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା,
ପ୍ରବୋଧଲେ ଆସି ବନ୍ଧୁ ଉପଦେଷ୍ଟା ।
ମାତ୍ର ସବୁ ଚେଷ୍ଟା ହେଲେକି ବିଫଳ,
ହୁଇଁଲ ନାହିଁ ସେ କେବେ ଅନ୍ନ ଜଳ ।
ଚିନ୍ତାକଳ ହୋଇ ସୁଜନେ ତାହାର,
ବିଷୟ ଉପାୟ କଲେ ବାରମ୍ବାର ।
କେବେ ସଜ୍ଜା ତାର ନ ଟଳିଲ ମନ,
ସାଧୁଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ରଖିଲ ଶୋପନ ।
ନିରୁପାୟ ହୋଇ ଜାଣି ପରିବାର,
ମନେ ମନେ ତାର ମୃତ୍ୟୁ କଲେ ସାର ।
ଏହିପରି ଗତ ହେଲ କେତେ ଦିନ,
ଶରୀର ତାହାର ହେଲ ନାହିଁ ଶୀତ ।
ଦିନେ ଆସି ଜଣେ ସାଧୁକେଶୀ ଭଣ୍ଡ,
କହିଲେ—‘ତା ପଣ କରବି ମୁଁ ପୁଣି ।
ଶୁଆଁର ନିଶ୍ଚେ ତାହାକୁ ଆହାଣୀ,
ଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋର ନ ହେବ ନିଷ୍ଠାସୀ ।’
ମାତ୍ର ମାନେ ନାହିଁ ଦୃଢ଼ବ୍ରତୀ ମନ,
ଯେତେ ବୁଝାଇଲେ କାହାର ବଚନ ।
ଭଣ୍ଡ ତାପସର ପ୍ରସନ୍ନ ସକଳ,
ମହିଷାଳ ପାଶେ ହେବାରୁ ବିଫଳ,
ଘୋର ଦୁଷ୍ଟରଣୀ କଲେ ହୋଇ ବାଧ୍ୟ,
ଭୃଷ୍ଟଚରଣର କିସ ବା ଅସାଧ୍ୟ ?
ଶୁଷ୍ଟ ମୟୂରରୁଣ୍ଡ ଅନ୍ନରେ ଗୋଳାଇ,
ବଳାକାରେ ତାକୁ ଦେଲେ ସେ ଶୁଆଁର ।
ତହିଁ ମହିଷାଳ ଶ୍ରୀବିଷ୍ଣୁ ଉଦ୍ଧାର,
ପକାଇଲ ଖରେ ସଜ୍ଜନ ଉଦ୍ଧାର ।
ଅକସ୍ମାତ ସେହୁ ତେଜିଲେ ଜୀବନ,
ଭୟେ ଭଣ୍ଡ-ସାଧୁ କଲ ପଳାୟନ ।
ନ ଜାଣିଣ ବନ୍ଧା ମନ୍ତ୍ର ସେ ପ୍ରାମର,
କାଳସର୍ପ ଚାଣ୍ଡି ଭୁବିଦେଲ କର ।

ମାନବ ଧର୍ମରେ ଅସି ଜଳାଞ୍ଜଳି ।
କଲ ଅଦ୍ୟାପାର ନୀତି ପଦେ ଦଳି ।
ଏଡ଼େ ଅକରଣୀ କଲ ଦୁଷ୍ଟ ଠକ,
ସାଧୁ ନୁହେଁ ତ ସେ—ସାଧୁର କଳଙ୍କ ।
ଅନ୍ତେ ନକ ଗତି ଅର୍ଜିଲ ସେ ପାପୀ,
ଜନରବ ଏହା ପ୍ରତାପେ ଅଦ୍ୟାପି ।

ଅଳ୍ପ ମହାଦୃଶୀ ପର୍ବତେ ପ୍ରଭୁର,
ସକଳ ସୁନ୍ଦର ସକଳ ମଧୁର ।
ବୁଲି ବୁଲି ମୁହିଁ ଗିରିଯାକ କାହିଁ,
ଅସୁନ୍ଦର କିନ୍ତୁ ଦେଖିଲି ତ ନାହିଁ ।
ଦେଖିଲି ତାହାର କାହାର ଭିତର,
ସବୁ ମୋ ନୟନେ ଦିଶିଲ ସୁନ୍ଦର ।
ଚରସୁନ୍ଦରଙ୍କ ସୁନ୍ଦର ସୃଷ୍ଟିରେ,
ଅସୁନ୍ଦର କାହିଁ ପଡ଼ିବ ଦୃଷ୍ଟିରେ ?
କହନ୍ତୁ ଯାହାକୁ ଜନେ ଅସୁନ୍ଦର,
ସୁନ୍ଦରର ସିନା ତାହା ହୁଅନ୍ତୁ ।
କାହାର ଭିଆଣ ଅସୁନ୍ଦର ଶବ୍ଦ,
ଭାବ ଏହା ହୁଏ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମୁଁ ସ୍ତବ୍ଧ ।
ଶବ୍ଦକୋଷେ ତାକୁ ଦେଇଛୁ ଯେ ସ୍ଥାନ,
ନାହିଁ ତାର ତଳେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଜ୍ଞାନ ।

ମହାକାବ୍ୟ ଗିରି, ଶୃଙ୍ଗକୂଳ ସଗ,
ବିବିଧା ତହିଁରେ ତରୁଲକାବର୍ଗ ।
ଫୁଲ ଅଳଙ୍କାର, ପାଶୁଡ଼ା ସୁନ୍ଦର,
ବେଶର ତା ଭାବ ରସ-ମକରନ୍ଦ ।
ପୁଷ୍ପ ସଉରଭ—ମଧୁର ମୁହୂର୍ତ୍ତ,
ମହାକବି ବିଶ୍ଵସ୍ଥାଙ୍କ ରଚନା ।
ଯତି ଉପଯତି ସୁନ୍ଦର କଳିକା,
ଫଳପନ୍ଥ ଅର୍ଥ-ସମବାଧନା ଟୀକା ।

ପଶୁ-ପକ୍ଷୀ ସେହି କାବୀର ପାଠକ,
 ନିର୍ଦ୍ଦେଶକର ତାଳକ ବାଦକ ।
 ଶେଷ୍ଠୀ-ନର୍ତ୍ତକ, ପାଳିଆ-ଗଦ୍‌ଗଦ,
 ଶ୍ରୋତା ହସ୍ତା ବେନି ଚନ୍ଦ୍ର ଦିବାକର ।
 ବିଦିତ 'ଶାମୁକ କୁଣ୍ଡ' ଦର୍ଶା ଶିରେ,
 ସବୁକାଳେ ତାହା ପୁଣି ସୁଦ୍ଧ ନାରେ ।
 ଏ ଶୁଭ ଶାମୁକେ ପରା ଗିରିବାଳେ,
 ପିତୃସ୍ତରେ ଦୁଃଖ ଅତି ଶିଶୁବାଳେ ।
 ସର୍ବୋତ ଶିଖରେ ଅଛି ବିଦ୍ୟାମାନ,
 ରୁଚିର 'ଭୂଆସ ଖୋଲ' ନାମେ ସ୍ଥାନ ।
 ଭୁଞ୍ଜି ରଜାଙ୍କର ପୁର ରଜଧାନୀ,
 ହୋଇଅଛି ଏବେ ଘନ ଅରଣ୍ୟାନୀ ।
 ଭଗ୍ନଦୁର୍ଗ ତହିଁ ରହିଛି ଅବଧ,
 ବକ୍ଷେ ଧର ବନ ଅତିର ଔଷଧ ।
 ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶିଳାଦଳ ବିସ୍ତାର ଭୂଆସ,
 କରୁଛି କାଳକୁ ଚାକି ପରିହାସ ।
 ଥିଲା ଦିନେ ଦୁର୍ଗ ଅମର ସମାନ,
 ଏବେ ହୋଇଅଛି ଶୋଭାର ଶୂନ୍ୟାନ ।
 ଅତୀତ ସୁଖର ବହୁ ଦ୍ଵାର ମୋତି,
 ଭଗ୍ନଦୁର୍ଗ ତଳେ ପଡ଼ିଅଛି ପୋତି ।
 ନୂଆ ବାଦ୍ୟେ ଥିଲା ଗଜବ ଆଳୟ,
 ଗାଉଥିଲେ ଗୀତ ନର୍ତ୍ତକୀନାୟ ।
 ଗାବନ୍ତି ସଙ୍ଗୀତ ଏବେ ପକ୍ଷିଆଳି,
 ପ୍ରତିଧ୍ଵନି ଭାରି ଧରୁଅଛି ପାଳି ।
 ମଞ୍ଚ-ବୀରଙ୍କର ଦୁଃସ୍ତ ଦୀର୍ଘ ରକ୍ତି,
 ଭଞ୍ଜିଥିଲା ଯେଉଁ ଦୁର୍ଗ ବୁଦ୍ଧରକ୍ତି,
 ଏବେ ସେ ଦୁର୍ଗରେ ଗଜନ୍ତି ଶାବୁଲ,
 କି ନୋହେ ନିୟତି ହେଲେ ପ୍ରତିକୂଳ ?
 ରହିଛି କାସାର ହୋଇଣ ନିର୍ମାଣୀ,
 ଗତ ସୌଭାଗ୍ୟର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ମୌନ ସାକ୍ଷୀ ।

ଶୋଭୁଥିଲା ପୂର୍ବେ କୁମୁଦ ବନଳେ,
 ସମାଜକୁ ଏବେ ଘନ ଭୂଣେ, ଦଳେ ।
 ପବିତ୍ରଶିଖରେ ରସାଳ କାନନ,
 ଅତି ରମଣୀୟ ଅତି ପରାବନ ।
 ରଖିଛି ଜାଗ୍ରତ ଅତୀତର ସୁଖ,
 ଲୁପ୍ତ ଭାଗ୍ୟ ସୁର ବିଶାଦିତ ମୁଖି ।
 ରୁଲେ ଗିରିରୁଲେ ବହୁ ତରୁଲତା,
 ଶୈଳରଜା ଶିରେ କି ସେ ରଜହତା !
 କଣ୍ଠକ କଞ୍ଚୁକଧାରୀ ଜନ୍ମାମାରୀ,
 ବସିଛି ସୌରଭ-ପସର ବିସ୍ତାର ।
 ପତ୍ରର ସୁବାସ ମୁଣ୍ଡିକା ପାଦପ,
 ବିତର ବଢ଼ିଛି ଦାତାପଣେ ଦୟା ।
 ତାରୁ ଫୁଲଧଣ୍ଡି-ବିରଟି ଅତସ୍ତୀ,
 ପ୍ରଣୟୀ ପାଦପ କଣ୍ଠେ ଅଛି ମଣ୍ଡି ।
 ସେ ଗିରିଶିଖରୁ ତାହିଁ ଲେ ଚୌପାଶେ,
 ସୁଖମା ସାଗରେ ନେତ୍ର ଡେଇଁ ଝାସେ ।
 ଭପକଣ୍ଠ ଦୂର ତକ୍ରବାଳ ଯାଏ,
 ଛବି ପ୍ରାୟେ ଗିରିସ୍ତର ଶୋଭା ପାଏ ।
 ସିଦ୍ଧଦ୍ରୁ ଶିଳ୍ପୀ କଲ୍ପ ଭୁଲିବାରେ,
 ଅକ୍ତିଛି କି ବହୁ ଚିତ୍ର ଏକାଧାରେ ?
 ପ୍ରକୃତର ନଗ୍ନ ସ୍ଵାଭାବିକ ମୁଖି,
 ଦେଖୁଥିଲେ ଆଶା ଭଲେ ନାହିଁ ପୁଣି ।
 ସବୁ ମହାଦୃଶ୍ୟ ଯେହେଁ ତହିଁ ଥିଆ,
 ଯେତେ ଦେଖିଲେ ବି ଦିଶେ ନୁଆ ନୁଆ !
 କରୁଛି ପ୍ରକୃତି କେତେ ଶୋଭା ସୃଷ୍ଟି
 ଶୋଭା ଶିରେ ଶୋଭା ହୋଇଯାଏ ବୃଷ୍ଟି ।
 ଆକାଶ ସେ ଶୋଭା କରେ ଅନୁଭୂତି,
 ଘନେ ଯୋଡ଼ି ଗଡେ ସେଭଳି ଆକୃତି ।
 ସେହିପରି ଗିରି ସେହିପରି ଗଡ଼,
 ଭୂପକଣ୍ଠ ଠାଣି ସବୁ ସମକଡ଼ ।

କିନ୍ତୁ ହୁଏ ନାହିଁ ତାହା ଚରସ୍ଥାୟୀ,
 ଯାଏ କେଉଁ ଆଡ଼େ ଶଶକେ ମିଳାଇ ।
 କିମ୍ବା ନ ହେବାରୁ ଅନୁରୂପ ତାହା,
 ଲିଭାଇ ପକାଏ ଲଜ୍ଜାବଶେଷ ଆହା !
 ସଜାଇଲେ ଯେତେ ପରପାଟୀ କର,
 କୂର୍ତ୍ତମ କି ହେବ ପ୍ରାକୃତିକ ସର !
 ପରହାସ କଲେ ବିଅର୍ଥେ ପରକ୍ଷ,
 ଛୁଡ଼ିଲି ଆସେ ତା ନିଜ ଉପରକୁ ।
 ସୂଜିଛୁ ପ୍ରକୃତି ଶୋଭା ନବ ନବ,
 ଲଗିଛି ସର୍ବତ୍ର ବିବାହ ଉତ୍ସବ ।
 ବସନ୍ତ ବିବାହ ଧରଣୀ ସହିତ,
 ଗନ୍ଧବ ବିଧାନେ ହୁଏ ସମାହିତ ।
 ଦିଗନ୍ତ ନା ସହ ଗିରିର ବିବାହ,
 କୁସୁମକୁ ବିଭା ହୁଏ ଗନ୍ଧବାହ ।
 ନୀରବ ବିବାହ ତରୁଲତାଙ୍କର,
 ଧରିଛି ଲଜିକା ତରୁବର କର ।
 ସ୍ତବ୍ଧ ବିଜନତା ଓଁକାର ଉତ୍ତମ୍ବେ,
 ଧର୍ମତଃ ଆବଳ ଶୁଭ୍ର-ପରିଶମ୍ବେ ।
 ପ୍ରବୀଣ ପୁରୋଧା ବିହଙ୍ଗମଗଣ,
 କରନ୍ତି ବିବାହ-ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ।
 ଯଥା ସୁବଶ୍ୟା ମନ୍ତ୍ରୋଦ୍ଘାରୀ ତଥା—
 ଏ ବରକନ୍ୟାଏ ହୁଅନ୍ତୁ ସଦୃଶା ।
 ସହକାର ସୁଜଳେମା-ବକୁଳର,
 ଲଗିଅଛି ତେଣେ ମହା ସୁସୁମର ।
 ପିବସୁଜ ଉତ୍କଳସୁଜ ଆଦି କେତେ,
 ସୁଜା ଉପବିଷ୍ଣୁ ସୁସୁମର କ୍ଷେତ୍ରେ ।
 ହଳଦୀବସନ୍ତ କନ୍ୟା ସହଚରୀ,
 ଚଢ଼ାଇ ଦେଉଛି ଗୋଟି ଗୋଟି କର ।
 ଦେଖ ସଖି ଏହି ପୁଷ୍ପ-ସିଂହାସନେ,
 ଉପବିଷ୍ଣୁ ଯେଉଁ ବୀର ହୁଷ୍ଟମନେ;
 ଧରନ୍ତି ସେ ନାମ ମଧୁପ ତୁମର,
 ସୁଜଳେ ଧନ୍ୟ ନାଗର-ପ୍ରବର ।

ଉପବନ-ଗୁଣେ ଅଟନ୍ତି ସେ ସୁଜା,
 ବାଜେ ତାଙ୍କ ନାମେ ସଦା ଜୟ-ବାଜା ।
 ହୃଦ କଂଶ-ଦୁର୍ଗେ କରନ୍ତି ନିବାସ,
 ପାରେ ନାହିଁ ପଶି ତହିଁ ଶତ୍ରୁ-ଦ୍ରାସ ।
 ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ଅଶେଷ ନାୟିକା,
 ପ୍ରେମପଣେ ସବେ ତାଙ୍କ ପଦେ ବିକା ।
 କା ନାମ ଗୋଲପ, କାହା ନାମ ହେନା,
 ଦୁପେ ଗୁଣେ ଯେହେଁ ସୁଗାସୁଗା ମେନା ।
 ବୀଣା ବାଦନେ ସେ ସୁଜା ମହୋଦୟ,
 ପାରନ୍ତି ଗନ୍ଧବେ କର ପରାଜୟ ।
 ଅଭିଜ୍ଞାତ ପୁଣି ବହୁ କାରୁକତା,
 ମାତ୍ର ଏକା ରୂପେ ଅଟନ୍ତି ସେ କଳା ।
 କିନ୍ତୁ କଳା ପରା ବୁଝୁ ଦାମୋଦର,
 କରନ୍ତି କି କେହି ତାଙ୍କୁ ହତାଦର ?
 ଗୁଣ ହେବୁ ସବେ ଲଭନ୍ତି ପ୍ରଶଂସା,
 ଗୁଣଦୀନ ରୂପ ସିନା ଲୋକହସା ।
 ବରଲେ ତାଙ୍କୁ ଗୋ ଗୁଣେନ୍ଦ୍ର-ଦୁହିତା,
 ଲକ୍ଷ ଗୁଣୀ ମଧ୍ୟେ ହେବୁ ତୁ ବନ୍ଧିତା ।
 ଏଣେ ଦେଖ ଏହି କୋକିଳ ଉତ୍ତମ,
 ଯୋଗି-ଉଷି ପ୍ରାୟେ ଫଳାହାରକ୍ରୀ ।
 ସୁମଧୁର କଣ୍ଠେ ଗାଇ ସେ ସଙ୍ଗୀତ,
 କରନ୍ତି ମୋହିତ ଜଗନ୍ନନ ଚିତ୍ତ ।
 ଇଚ୍ଛୁ ଯେବେ ହେବୁ ପତି-ସୋହାଗିନୀ,
 ବର ତେବେ ତାଙ୍କୁ ଗଜେନ୍ଦ୍ରଗାମିନୀ !
 ପୁଣି ଦେଖ ଏହି ଅନଳ ନୃପତି,
 ବଳବନ୍ତ ପଣେ ଟେକ ଯାଏ ଛତି ।
 ଅଗମ୍ୟ ତାଙ୍କର ଗ୍ରୀବ ବନେ ନାହିଁ,
 ଇଚ୍ଛୁଲେ ପାରନ୍ତି ପୃଥ୍ବୀ ଲେଉଟାଇ ।
 ତାଙ୍କପ୍ରତି ତୋର ଇଚ୍ଛା ଯେବେ ବଳେ,
 ଅପ ବରମାଲ୍ୟ ତେବେ ତାଙ୍କ ଗଳେ ।
 ସେ ଯଥା ତେଜସ୍ବୀ ରୂପସୀ ତୁ ତଥା,
 ଦେନଙ୍କ ମିଳନ ସୁନ୍ଦର ସଦୃଶା ।

ଶାଶୁର ବେଭାରୁ ଏ ତ ସଂସାରର,
 ସୁଖମାର ଶୌର୍ଯ୍ୟ ସିନା ଯୋଗ୍ୟ ବର ।
 ନରକା ବିଭୀଷଣ କରୁଥାନ୍ତା କି ସେ,
 ଅନଳ-ଉଦ୍ଧାରୀ କଠୋର କୁଳିଶେ ?
 କିମ୍ବା ଶୋଭାସୁଖୀ ନଳିନୀ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମାଉସେ ଥାଆନ୍ତା କି ବର ?
 ଏହିପରି ଯେତେ କନ୍ୟାପ୍ରାର୍ଥୀ ନୃପେ,
 ଚନ୍ଦ୍ରାୟାମ୍ବ ସଖୀ ବଞ୍ଚି ଗୁଣେ ଭୁବେ ।
 କିନ୍ତୁ ବାଳା ମନେ କେହି ରୁଚୁ ନାହିଁ,
 ନିଷେଧୁଛନ୍ତି ମୌନେ ମସ୍ତକ ଦୁଲ୍ଲଭ ।
 ତହିଁ ସବେ ହୋଇ ଭଗ୍ନମନୋରଥ,
 ଆଶ୍ରୟେ ଗୁଣାଏ ସ୍ବାଗମନ ପଥ ।
 ବରୁଛୁ ସୁନ୍ଦରୀ ବସନ୍ତେ ଗୋପନେ,
 ଅନ୍ୟ ବର ତାର ରୁଚିବ କି ମନେ ?
 ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ବିଧାତା ପୂର୍ବେ ଯେ ନିବନ୍ଧି,
 କେ ବରବ ଆନ ସେ ମହା ସମ୍ବନ୍ଧ ?
 କୁମ୍ଭଦିନୀ ଧନୀ ତେଜି ସୁଧାକରେ,
 ଛନ୍ଦିବ କି କର ଧୂମକେତୁ କରେ ?

ଦୂର ଶୈଳଶିରେ ସୁଯ୍ୟାସୁର ଶୋଭା,
 ଆହା କି ସୁନ୍ଦର ଜନମନ ଲୋଭା ।
 କନକେ ରଞ୍ଜିତ ଧୈମ୍ୟ ଆଦାଶ,
 ପିନ୍ଧିଛୁ ପ୍ରତୀତୀ ପୀତପଟ୍ଟବାସ ।
 ଅସ୍ତଗାମୀ ରବି ସୁବର୍ଣ୍ଣ କରଣ,
 କୋଳି ହେଲେ ଶିରେ ତରୁଗିରିଗଣ ।
 ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲ କି ଭାସୁର ଖୁସିରେ
 କାଞ୍ଚନ କରୀଟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଶିରେ ।
 ସରୁଙ୍କ ବଦନ ଉଠିଲ ଭଲୁସି,
 ପରସ୍ପରେ ଚାହିଁ ହେଲେ ହସାହସି ।
 ସୁର୍ଣ୍ଣ ତେଜାଜି ଜଳେ ଗଣେ ଅବଗାଡ଼ି,
 ଉଡ଼ିଲେ ଗଗନେ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ।

* ଶରର ଫୁଲ ପାପଶିଖା ପରି ଦିଶେ ।

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସାଗରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୀନାଳୀ,
 ସନ୍ତରନ୍ତ କିବା ସୁର୍ଣ୍ଣ ପକ୍ଷ ଚାଲି ।
 ତଳକୁ ତଳକୁ ରବି ଘୁଞ୍ଚି ଘୁଞ୍ଚି,
 ପବନ ଭାବେ ଯାଉଅଛି ଲୁଚି ।
 ଦେଖି ତାହା ପ୍ରତେ ଦେଉଛୁ ଏଭଳି,
 ଶୁକ୍ଳ ଶିରେ ଯାଏ ବିଷ୍ଣୁ ଚକ୍ର ଗଳି ।
 ଅଥବା ଯେସନ ଭସରୁଗେ ଶୁକ୍ଳ,
 ଗିଳି ଦେଉଅଛି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ।
 ମହାଦାତା ରବି ଦାନେ ମୁକ୍ତହସ୍ତ,
 ବୁଣି ବୁଣି ରତ୍ନରେଣୁ ଦେଲ ଅସ୍ତ ।
 କେଜାଣି କାହାର ଆଜ୍ଞା ଶୁଣି କଣ୍ଠେ,
 କୋଳି ହେଲେ ଶୈଳେ କେବୀକଣ୍ଠ ବଣ୍ଠେ ।
 ବହୁରୂପୀ ଗିରି ଗଗନ ସମାନ,
 ଧରେ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଭୁପଥାନ ଆନ ।
 ବରୁଛୁ ସେ ପର ମାନସେ କଲ୍ଲନା,
 ଅଗ୍ନିବ ଶଶାଙ୍କ ପ୍ରୀତି-ସମ୍ବନ୍ଧନା ।
 ଅଭ୍ୟାସନା-ସଭା ହୋଇଛୁ ଗଠିତ,
 ବହୁ ଗିରି-ସଭା ଛନ୍ଦି ଭପସିତ ।
 ବିଦୁଷକଲର ଦୁଷ୍ଟ ହୁଳାହୁଳି,
 ଦିଶ-ଦିଗନ୍ତରେ ଉଠୁଛୁ ଉଡୁଳି ।
 ସୁଷ୍ଟମାଳା ଧରି ଭାଷା ଚରୁବରେ,
 ଲମ୍ବାଲବା ପାଇଁ ଶଶାଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ।
 ସୁର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରେ ଲେଖି ରଖିଛୁ ଅଶୋକ,
 ସର୍ବ ଶରୀରରେ ସମ୍ବନ୍ଧନା ଶ୍ଳୋକ ।
 ଖଦିର ପାଦପ ଭାଷା ଦୁଷ୍ଟଭରେ,
 ଅକ୍ଷୟ ବନ୍ଦାପନା ଦୀପ ଧରି କରେ । *
 ଅରଣ୍ୟ-ଭେରିଆ ଫେରୁ ଉଦ୍ଧେ ଦୈର,
 ବଜାଉଛୁ ଭଜେ ଚନ୍ଦ୍ର-ବିଜେ-ଭେରୀ ।
 ଏ ସମୟେ ଘନ ଘୋଷ ଦୈତ୍ୟବତ ।
 ରୋଧଦେଲ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଗମନ ପଥ ।
 ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ଗଲ ତହିଁ ଫାଟି,
 ଏଡ଼େ ଭୟବତୀ ହୋଇଗଲ ମାଟି ।

ଭବବେଳ ଆଶାରେ ଦେଲ ବଜ୍ରପାତ,
 ଲଗିଲ ସରକ ଅନ୍ତରେ ଆଘାତ ।
 ଭଗ୍ନ ଆକାଞ୍ଛାର ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
 ଭୁକ୍ତଭୋଗୀ ଜନେ ଏକା ସିନା ଜଣା ।
 ମସ୍ତୁରୀ ସ୍ୱଭାବ ସତତ ଭବବେଳ,
 ଘଟାଇବା ପାଇଁ ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ ବିଘ୍ନ ।
 ଜାଳିଦେଇ ଅଗ୍ନି ଆଶାୟୀର ପ୍ରାଣେ,
 କି ଯଶ ଲଭେ ତା ସେହି ଏକା ଜାଣେ ।
 ଅବୃତ୍ତ ତାହାର ନୁହେଁ କେଉଁ ପାପ,
 ତା ଠାରୁ ଭୀଷଣ ନୁହେଁ ନାରାୟଣ ।
 ନ କଲେ ସେ ଦିନେ ପର ଅପକାର,
 ମନସ୍ତାପେ କାଟେ ସେ ଦିନଟି ତାର ।
 ଦୈବେ କ୍ଷଣେ ଗଲେ ହିଂସାବୃତ୍ତି ହୃଦି,
 ପକାଏ ସେ ହୋଥେ ନିଜକୁ କାମୁଡ଼ି ।
 ବିନା ମେଘେ ସୁଜିପାରେ ସେ ଅଶନ,
 ମଙ୍ଗଳ କୋଣ୍ଡାରେ ସେ ରକ୍ତସ୍ତ ଶନ ।
 ଥାଉ ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗ କି ଲଭୁ ତହିଁରେ,
 ଚକଟିଲେ ପକେ ଛୁଟିକେ ଶରୀରେ ।
 ବୁଲି ବୁଲି ଅଳ୍ପ ପଡ଼ିଲଣି ପାଦ,
 ମାତ୍ର ମନେ ନେତ୍ରେ ନାହିଁ ଅବସାଦ ।
 ସେ ବେନିକ ଶାୟ ଯାଇନାହିଁ ବୁଟି,
 ପାଦ ଏକା ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଏ ଭୁବୁଟି ।
 କି କରୁଛି ତରୁ ଦେଲ ଭଗାବୁଣୀ,
 ବରୁଛୁ ସାହାଯ୍ୟ ପୀଡ଼ା ତାକୁ ପୁଣି ।
 ଶୋଷିଛନ୍ତି ମୋର ସେ ବେନି ଶୁଷ୍କସୀ,
 ଶରୀରରୁ ଆୟୁ ଅନୁକ୍ଷଣ ବସି ।
 ଗିରିର ସୁଷମା ଅସୀମ ଅପାର,
 କିସ ମୁଁ ଦେଖିବି କ୍ଷୁଦ୍ର ନର ଛାର ।
 ଆବର ଶ୍ରୀଶାୟୁ ଅତି ଦୀନ ଦ୍ୱାନ,
 କ୍ଷୀଣ କଳେବର ତର ପରାଧୀନ ।
 କିଶାକଙ୍କର ମୁଁ ଦୃଷ୍ଟ ସଂସାରର,
 ବସୁନ୍ଧ୍ର ତା କରେ ହୋଇ ଅବଦୂର ।

ଦୁଃଖେ ଶୋକେ ଆତ୍ମା ପଡ଼ୁଅଛି ପକ,
 ଭବ-ବଳାରେ ମୁଁ ଦୁଃଖର ଗହଳ ।
 ଦୁଃଖ ଭସାଦାନ ଗଦା ମୋ ଜୀବନ,
 ଦୁଃଖ ଏକାମୋର ତର ଗଣ୍ଠିଧନ ।
 ଯେଉଁ ଦୁଃଖାନଳ ଜଳେ ଅନ୍ତସ୍ତଳେ,
 ନ ଲିଭିବ ତାହା ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ ଜଳେ ।
 ଆଜୀବନ କଲି ଦୁଃଖକୁ ନରଣ,
 ସଂସାରେ ମୋହର ଜନ ଆକାରଣ ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ମୋ ଭଳି ନାହିଁ ଦ୍ୱାନକର୍ମା,
 ଦୁର୍ଭାଗୀ ପଣେ ମୁଁ ମୋହର ଉପମା ।
 ତର-ବଣ୍ଟକିତ ମୋ ଜୀବନ-ପଥ,
 ତର ଦାହାମୟ ମୋର ମନୋରଥ ।
 ଦୁଃଖେ ମୋର ଜନ୍ମ ଦୁଃଖରେ ବର୍ଜନ,
 ଦୁଃଖ ଭୋଗ ମୋର ଲଲଟ ଲେଖନ ।
 ଦଗ୍ଧ ଭାଗ୍ୟେ ମୋର ସୁଖ ପରାଜୟ,
 ଯାଉଛି ମୁଁ ଫେରି ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ ଦୁଃଖ ।
 ଆଜୀବନ ମୁହିଁ ଦୁଃଖପଦେ ବିକା,
 ସୁଖ ସିନା ମୋର ଭାଗ୍ୟେ ମରୀଚିକା ।
 ସାଫଲ୍ୟ ସହିତ ନାହିଁ ମୋର ଭେଟ,
 କଲ୍ଲନା ପିଣ୍ଡକେ ପୁରୁଷଛୁ ପେଟ ।
 ନ ଗଛ ବାସ୍ତବ ସୁଖ ପଛେ ଭାଗ୍ୟେ,
 କଲ୍ଲନାକୁ ମୁହିଁ ପୂଜେ ଅନୁଗ୍ରହେ ।
 ପ୍ରଦାନେ କଲ୍ଲନା ଅନନ୍ତ ପ୍ରଭୁର,
 ସୁଖ ସୁସ୍ଥ ପରି କଲ୍ଲନା ମଧୁର ।
 ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଯାଏ ବାସ୍ତବ ମିଳାଇ,
 କଲ୍ଲନା ତ କିନ୍ତୁ ଚରକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ।
 କଲ୍ଲନା ମାଧୁରୀ ଉପଭୋଗୀ ଯାର
 ମଣେ ସେ ବାସ୍ତବେ ଅଳୀକ ଅସାର ।
 ନ ଥାଉ ପଛକେ କଲ୍ଲନାର ସ୍ୱାଦ,
 ମନର ସେ ପ୍ରିୟ ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ ।
 ସୁଖ ବୋଲି ଯାହା ହୁଏ ଅଭୂତିକ,
 ମଣେ ମୁଁ ତାହାକୁ ବସୋକକଲିକ ।

ଏଣୁ ମୁହିଁ ଦୁଃଖେ ନେଇଅଛୁ ବର,
 ପୂଜା କରେ ତାକୁ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବ ପର ।
 ସୁଖ ଆଶାଧାରୀ ଶବ ଦୁଃଖରତ,
 କୃଷିକ ସେ ତାର ଦଳ ବିପରୀତ ।
 ବୁଦ୍ଧ ଛଦ୍ମବେଶୀ ଠକ ଦୁରାଚାର
 ଚତୁରା କଠିଣ ସୁରୂପ ତାହାର ।
 କାହା ସୁନ୍ଦର ସେ ମହାକାଳ ଫଳ,
 ଗରୁ ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଙ୍ଗରେ ଦେବଳ ।
 ସେ ସୁଖେ ମୋହର ବଳେ ନାହିଁ ମନ,
 ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ ତାହା ନୁହେଁ ମୁଁ ଭାଜନ ।
 ଦୁଃଖ ଏକା ମୋର ପ୍ରାଣର ସଙ୍ଗୀତ,
 ମୋହୋ ବିନା ଆହା ଦେବ ସେ ଅନାଥ !
 ବଡ଼ ଅସହାୟ ଏ ଜୀବନ-ଚରୀ,
 ବଡ଼ ଛଦ୍ମେ ପାଣି ପଶେ ତହିଁ ଝରି ।
 କମ୍ପେ ଘନ ଘନ ବିପଦ-ବତାସେ,
 ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଘୁରି ଏଣେ ତେଣେ ଭାସେ ।
 ଭୁଞ୍ଜାଳ ଚରଣ ଆସେ ଶରେ ଯାଇଁ,
 ସିନ୍ଧୁ ଗଭେ ତାକୁ ଦେବାକୁ ବୁଝାଇ ।
 ତାଙ୍କେ ସେ କାହାକୁ ଆହେ ହାତ ଠାରି,
 ନାହିଁ କର୍ଣ୍ଣଧାର ନେବାକୁ ଭୁଞ୍ଜାରି ।
 ଅବହେଳେ କୃତ୍ରିମିବ ସେ ତୃଣରେ,
 ଅତଳ ଭଦ୍ରବେଳ ସାଗର ଗଭୀରେ ।
 ଦୁର୍ଲଭ ସତ୍ତ୍ୱ ଚରଦିନ ପାଇଁ,
 ବିଶ୍ୱେ କାହାକୁ ତା ଜଣାଯିବ ନାହିଁ ।
 ଆସିଥିଲା ଏକା ଯିବ ହୋଇ ଏକା,
 ସଙ୍ଗୀ ବୋଲି କେହି ଦେବେ ନାହିଁ ଦେଖା ।
 ଏତକରେ ସବୁ ହୋଇଯିବ ଶେଷ,
 ନ ରହିବ ତାର ନାମ ରୂପ ଲେଖ ।
 ସରସିବ ତାର ଯାତ୍ରା ଅଭିନୟ,
 ଭଜିବ ସୁଆଙ୍ଗ ସମୂଳେ ବିଲୟ ।
 ଏହି ସିନା ନର-ଜୀବନର କ୍ରୀଡ଼ା,
 କ୍ରୀଡ଼ା ନୁହେଁ ଆହା ପ୍ରାଣାନ୍ତକ ଶୀତା ।

ଗାଉଛୁ ମୋ ଆତ୍ମା ସକରୁଣ ଶୀତା,
 ଜଳେ ଅନ୍ତସ୍ତଳେ ଉଦ୍‌ଗଣର ଶୀତା ।
 ଦୁଃଖ ପାଇଁ ଦୁଃଖୀ ନୋହି କଦାଚନ,
 କରୁଛୁ ମୁଁ ତାକୁ ପ୍ରେମେ ଆଲିଙ୍ଗନ ।
 ସେହି ମୋ ଆନନ୍ଦ ସେହି ମୋ ଜୀବନ,
 ସେହି ମୋର ସୁଖ ମହାର୍ତ୍ତ ରଚନ ।

ଘେନ ନମସ୍କାର ଗିରି ଦେବଧାନୀ,
 ରଖିଥିବୁ ମନେ ମାଗୁଛୁ ମେଲଣି ।
 ନ ପାରିବି କେବେ ତୋ ସ୍ମୃତି ପାଶୋରୁ,
 ନେଇ ଯାଉଛୁ ମୁଁ କରି ତାହା ଚୋର ।
 ଦେଖୁଥିବି ତୋତେ କଲ୍ପନା-ନୟନେ,
 ପୂଜୁଥିବି ନିଶି ତୋ ଚାନ୍ଦୁ ଚରଣେ ।
 ଭୁଞ୍ଜି-ପୁଷ୍ପେ ବୋଲି ଶୁଦ୍ଧା-ସୁରଜନ,
 କରୁଥିବି ମୋଦେ ତୋତେ ସମର୍ପଣ ।
 ପ୍ରୀତି-କପରୁରେ କରିବି ଆରତି,
 ସୁଖ-ଗୀତି ମୋର ହୋଇବ ବିନତି ।
 ବିଛେଦ-ଲୋଚନେ ତୋ ପଦ-ନଳିନି,
 ଦେଉଥିବି ଗିରି ଯୋଇ ପ୍ରତିଦିନ ।
 ଦୂରେ ଥିଲେ ପାଶେ ଅଛୁ ଥିବୁ ଜାଣି,
 କେତେ ଦୂରେ ଚନ୍ଦ୍ର ପୁଣି କୁମୁଦିନୀ ।
 ଅଟେ ସିନା ପ୍ରୀତି ଅଭେଦ ତାଙ୍କର,
 ଯେତେ ଦୂରେ ଥିଲେ ଯେ ଯାଉ ସେ ତାର ।
 ତୋର ଅଧିକାରୀ ଭୁଞ୍ଜି ମହାକବି,
 ଗାଇଛନ୍ତି ଏହା ପ୍ରୀତି ରସେ ଦ୍ରବି ।
 ସେ ମହା କବିତା କରି ଦୁଃଖୁଭି,
 ଘେନୁଛୁ ମେଲଣି ଭୁଞ୍ଜି ମୁଁ ନିବୁଭି ।
 ଯେତେ କାଳ ମୋତେ ଧରିଥିବି ଶିତି,
 ତେତେ କାଳ ହେବୁ ମୋ ନେତ୍ର-ଅତିଥି ।
 ଆଉ ଦୃଷ୍ଟେ ରହି ଦେଖନ୍ତୁ ତୋହରୁ,
 ଅସୁବ ସୁଖମା, ମୁହିଁ ଚାହୁଁବୁ ।

କିଛି ଭାବନାଶୀ ଦାରୁଣ ସଂସାର,
ଛାଡ଼ି ଘନ ଘନ ସରୋବର ଡଙ୍ଗାର ।
ଅବ୍ୟର୍ଥ ତାହାର ସେ ରୁଦ୍ର ଆଦାନ,
କାହିଁ ମୋର ଶକ୍ତି କରବାକୁ ଆନ ?

ଯେ ବଳ ଶୃଙ୍ଖଳ ଛିନିଛି ପୟରେ,
ଛୁଣ୍ଡାଇ ନୁହେଁ ତା କାହାର ବଳରେ ।
ଓଟାରୁଛି ତାକୁ ଧରି ଦୃଢ଼ ହସ୍ତେ,
ଯାଉଛି ରେ ଗିରି ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ।

ଦୃଢ଼ାୟ ସର୍ଗ

ଛବି ପ୍ରାୟ ଚାରୁ 'ବରଭୂମି' ବନ, ୧
ସୁମୁଖର-ସୁଗନ୍ଧ ନନ୍ଦନ-କାନନ ।
ଭାଷାକୁ ଛିଣେ ତା ଶୋଭା ମନୋରମା,
ସେହି ଏକା ନିଶ୍ଚେ ତାହାର ଉପମା ।
ବାମେ ଶୈଳମାଳା ଯାମୋ ବନଶ୍ରେଣୀ,
ପ୍ରବୃତ୍ତିର କି ସେ ଯୁଗ୍ମ ନୀଳବେଣୀ ?
ବେନିକର ରମ୍ୟ ବିଚିତ୍ର ସୁଷମା,
ବହିଛି ମହେନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍ୟାନ ଉପମା । ୨
ମଧ୍ୟେ ଗୁଳପଥ କି ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ,
ଶୋଭା-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଶିରେ ପିନ୍ଧିରେଣା କି ସେ !
ବନ ନୁହେଁ ତାହା ଶୋଭା-ପାର୍ବତୀର,
ଭବ-ଅଗ୍ନି କ୍ଷେତ୍ରେ ଶୀତଳ କାସାର ।
କିମ୍ବା ପ୍ରଚେ ଦୃଢ଼ ମାନସେ ଏସନ,
କ୍ରନ୍ଦିତ-ଶିରୀ ସେ ଅଳକା ଭୁବନ ।
ଶିଶୁ ଯୁବା ବୃଦ୍ଧ ଶ୍ୟାମକାନ୍ତ ଶାଳ,
ଲଗି ଲଗି ଉଭା ଗୁରୁ ଯେହେ ମାଳ ।
ସୁଦୂର ବିସ୍ତ୍ରୁତ ନିଗଞ୍ଜ ପ୍ରକାଶ,
ଆଉ ଆନ କହିଁ ନ ଗଳିବ କାଶ ।
ଦିବସେ ଅନ୍ଧାର ମହା ଭୟଙ୍କର,
ପଶିବାକୁ କହିଁ ତରେ ସୁଯା-କର ।
ଆଉ ଆନ, ଭୟ ଦେଖି ବହେ ଭ୍ରାସ,
ଶାନ୍ତ ଗୁରୁ ଅଳେଖ ଉପମା ।

ଦୃଢ଼ ଶ୍ଵାପଦର ଗଳନେ ମୁଖର,
ମୃତ୍ୟୁ ଦେବତାର ପ୍ରିୟ ଶୈଳଘର ।
ପଶିବାକୁ ପ୍ରାଣ ଥରଇ ସବିଧା,
ଦୃଢ଼ାୟ ଭଲେ ସେଠାରେ କ୍ଳୀବତା ।
ରହିଥାଏ ମନ ହୋଇ ମୃତ୍ୟୁମୁଖୀ,
ଛନକାରେ ରକ୍ତ ଯାଉଥାଏ ଶୁଣି ।
ମୟୁର ମୟୁରୀ ଅଭିସାର ସୁଳୀ,
ରଚନ୍ତି ଦମ୍ଭ ତହିଁ ପ୍ରେମ କଳି ।
ଦୃଢ଼ାୟ ବାନର କେଳି କୋଳାହଳେ,
ସ୍ଥାନ କେଳି ଶାନ୍ତି ପଳାଏ ବିକଳେ ।
ବନଦେବୀଙ୍କର ନୂପୁର ନିବୃଣ—
ପ୍ରାୟ ସୁମଧୁର ବିଜାରୀ ନିଃସ୍ଵନ ।
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବନ ଅଗାଧ ଗନ୍ଧାରୀ,
ଶୁଭେ ନାହିଁ ସୁର କେବଣ ପ୍ରାଣୀର ।
ନିସ୍ତବ୍ୟତାର ଅଶକ୍ତ ଶବଦ,
ସ୍ଵେଦ-ହର୍ଷକାରୀ ମହାଭୟପ୍ରଦ ।
ସାଧୁସ ଦିବ୍ୟା କର ତହିଁ ପାଳି,
ଶେଲୁଆନ୍ତି ପାଦ ମନେ ଲୁଚିବାଳି ।
ଭୟେ ଭୟେ କହିଁ ଶାନ୍ତିକରଣ,
ନୀରବେ କରନ୍ତି ଶବ୍ଦ ତାଳନ ।
ଯାତ୍ରୀ ଦର୍ଶକର ନାହିଁ ତଳେ ଶଙ୍କା,
ତରେ ତାକୁ ଭୟ ଯେହୁ ଦୃଶ୍ୟରକ୍ଷା ।

୧—ବୃଦ୍ଧାଠାରୁ ତଳ ମାଲବ ଦୂରରେ ସୁଦୂର ବିସ୍ତ୍ରୁତ ପ୍ରକାଶ ଶାଳବନ । ଏହା ଗରୁଡ଼ମେଣ୍ଡଙ୍କର ରକ୍ଷିତ ଅରଣ୍ୟ । ପଥ ଦୂର ପାର୍ଶ୍ଵରେ ପ୍ରାୟ ଦୂର ମାଲବ ପର୍ବତ ବ୍ୟାପି ରହିଅଛି । ୨—ପଶିମରେ ମହେନ୍ଦ୍ରମାଳ ଓ ଗୁରୁରେ ଶୋଭାଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉଦ୍ୟାନଗଣ୍ଡର ଉପମା ।

ନ ଗଣେ ଦିଦୁଷା ଶଙ୍କା କିମ୍ବା ଅବା,
 ଚଢ଼ିଦିଏ ଭୟେ ମାରି ଗଲେ ଧରା ।
 ଦେଲେ ମନ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞାର ଦାସ,
 ମୃତ୍ୟୁକୁ ସମ୍ମତେ କରେ ଉପହାସ ।
 ପ୍ରାଣକୁ ଯେ ପାଣି ଦେଇଛୁ ଛଡ଼ାଇ,
 ଛାଡ଼ି ତାହା ପାଶେ ମୃତ୍ୟୁର ବଞ୍ଚାଇ ।
 ମୃତ୍ୟୁଭୟ ଜିଣା ସୁଦୃଶୀ ମୋହନ,
 ମରଣାନ୍ତେ ସୁଦ୍ଧା ରଖେ ସେ ସୁରଣ ।
 ଦର୍ଶକ ଦୃଢ଼ସ୍ୱ କୀରର ହୃଦୟ,
 ମହାବୀର ପରି ସଦା ସେ ନିଭୟ ।

ଶାଳଭରୁକୁଳ ଦିଶେ ବିଛୁରିତ,
 ପ୍ରକାଳ ପାଟଳ ପଞ୍ଜବେ ମଣ୍ଡିତ ।
 ବରୁଣରୁ ଲତା ବୃକ୍ଷେ ଆଭିର୍ଜନ,
 ମମତା ପ୍ରକାଶି ଯଥା ନିଜ ଜନ ।
 ଜଗତର ଏ ତ ଶାଶ୍ୱତ ବେଢ଼ାର,
 ସ୍ୱାଧୀନ ପର ହୃଦୟ ଆପଣାର ।
 ମାଡ଼ିଛୁ ଅତୀକ୍ଷା ଶ୍ୟାମତରୁ ଦେହେ,
 ଖରା ଛାଇ କିବା କୋଳାକୋଳି ସ୍ନେହେ ।
 ଚରୁରାଜା ଦାହ ସୁଶାନ୍ତ ନିମିତ୍ତ,
 ହୋଇଅଛୁ ଅବା ବନ୍ଦନେ ଚଳିତ ।
 ଅଥବା ବୈଷ୍ଣବ ସ୍ୱଧର୍ମ ବିଧିରେ,
 ଛଳକର ଛାପା ମାରିଛୁ ଶରୀରେ ।
 ଶାଳ ପଞ୍ଜବରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠପତ୍ର ତାର,
 ଦିଶୁଅଛୁ ଦୂରୁ ଆହା କି ବାହାର !
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶତଦଳ ପାଶୁଡ଼ା ଗୋଟିଏ,
 ପଦ୍ମରାଗ ପାତ୍ର ଥୋଇଛୁ କି କିଏ ?
 ସେ ବନେ ବସିବା ବର୍ଷେ ଦିବାନିଶି,
 କୋମଳ କଠୋର ଚଢ଼ି ମିଶାମିଶି ।

ଭୀଷଣ ସଢ଼ିତେ ମିଶିଛୁ ସୁନ୍ଦର,
 ସୃଜିଛୁ ପ୍ରକୃତି ଅଭୁତ ହୃଦୟ ।
 କୋଳା କୋଳି ପୁଣି ଚଢ଼ି ବାନ୍ଧ ହସ,
 ଗୌହରସେ ମିଶିଅଛୁ ଶାନ୍ତ ରସ ।
 ଫୁଲ ବନସ୍ତଳୀ ଗଭୀର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷେ,
 ପ୍ରଣବ କବିତା ସ୍ୱର ତୋଳି ଘୋଷେ ।
 ବେଳେ ବେଳେ ଯାଏ ସେ ଶବ୍ଦଦେ ଜିଣି,
 ନିଶୀଥେ ବ୍ୟାଘ୍ରର ଭୈରବ ରାଗିଣୀ ।
 ବିରଜ କୁକୁଟ ଦୃଷ୍ଟେ ଖଣି ନାଟ,
 ଦଣ୍ଡବେ ଘଡ଼ିବେ ଛାଡ଼ୁଛୁ କୁହାଟ ।
 ଲଗିଅଛୁ ଏବେ ଚଢ଼ି ଅଭିନବ,
 ବସନ୍ତ ସୁଜାର ଚଳ ରୀ ଭୟବ ।
 ଦିବ୍ୟ ବେଶେ ସାଜି ପ୍ରବୃତ୍ତ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ବିରାଜେ ଯେସନ ସୁଗର ଅସୁରୀ ।
 ବନ-ରାଜକେମା ବନରାଜ-ସୁର, *
 ଫଗୁ ଶେଳେ ମଉ ଅସୁର ଅସୁର ।
 ଶାଳୁଳୀ ସୁନ୍ଦରୀ ଫିଙ୍ଗିଦିଏ ଅଙ୍ଗ,
 ଦେଶ ଦୀପ୍ତ କର ମୁଠା ମୁଠା ଫଗୁ ।
 କୁସୁମ ରଜରେ କେହି ବା କେଶରେ,
 ରଜଅଛୁ ଫଗୁ ବିବିଧ ରଙ୍ଗରେ ।
 ରଜନ ରେଶ୍ମରେ ରଜ ଫଗୁ କେହି,
 ଚଳ ରୀ କ୍ରୀଡ଼ାରେ ହୋଇଛୁ ସ୍ନେହୀ ।
 ସ୍ୱର ବଉଳକ ଚରୁ ସହକାର,
 ଫଗୁ କର ବିଚ୍ଛିଦିଏ ବାଉଁଶ୍ୱାର ।
 କ'ଣ୍ଡୁ-ରସିକ ସର୍ବାଙ୍ଗ ଶରୀରେ,
 ବରୁଛୁ ରଞ୍ଜିତ ଲେହିତ ଅବିରେ ।
 ପୁଷ୍ପ ଗନ୍ଧେ ସିନ୍ଧୁ ସେ ଫଗୁ ନିତୟ,
 ରୂପ ତେଜେ ପୁଣି ଦିବ୍ୟ ଆଭାମୟ ।
 ମଧୁ ପ୍ରିୟବଧୁ ସୁନ୍ଦରୀ ସୁନାରୀ,
 ଦୁସ୍ତେ ଧର ଉଦ୍ଧା ଫଳ-ପିତାକାରୀ ।

* ବନ-ରାଜକେମା — ଲତା; ବନ-ରାଜସୁର — ଚରୁ

ହଳଦୀବସନ୍ତ ହରିନୀ ଚନ୍ଦ୍ର,
ପିତ ସଙ୍ଗେ ଗାୟ ଚନ୍ଦ୍ରୀ ସଙ୍ଗୀତ ।
ସୁଭାବେ ସେ ବନ ଶୋଭାର ଆଳୟ,
ହୃଦୟ ମଧୁସୂକ୍ତ ହୋଇଛି ବିଜୟ ।
ପ୍ରାଚୀ କୋଳେ ଢଳି ବସେ ଲଳିତନ,
କିମ୍ବା ପିତୁ ଆଙ୍କେ ଶେଳୁ ଥିବନୁ

କରୁଛି ବନ ଚାନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରମୟ,
ବନଦେବୀଙ୍କର ପ୍ରିୟ ରଞ୍ଜନମୟ ।
ପକ୍ଷିକୂଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଗନ୍ଧବନ ପରି,
ପକ୍ଷିଣୀ ସୁନ୍ଦରୀ ଅପୂର୍ବ ଅପୂର୍ବୀ ।
ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ କଳା କରୁଣେ,
ହୋଇଛନ୍ତି ଆବୁବସୁର ସକଳେ ।
ଅନ୍ତ ନାହିଁ ଛନ୍ଦ ରାଗ ରାଗିଣୀର,
ସ୍ଵର ମିଶାମିଶି ଯଥା ନୀରୁ କ୍ଷୀର ।
ସର୍ବେ ଆଶୁ କୃଷି ସର୍ବେ ସୁଭାସୁବ,
କେହି ସୁନନ୍ଦିନୀ କେହି ସୁଦାସନ ।
ତୋର ବସନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ବିଦୁଷକ,
ଅଭୌତିକ ହାସ୍ୟ ରହସ୍ୟ ରଚକ ।
ନକଲିଆ ପଣେ ମହା ଧୂରନ୍ଧର,
ସୁଲେ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ବିବିଧ ହୃଦୟ ।
ଫୁଲ ସୁନ୍ଦରୀର ଅଳକ କମ୍ପାର,
ତୋର ପରି ଶରେ ଯାଉଛି ପଳାଇ ।
କେବେ ପାଦପରୁ ବୋଲୁ ପବନ,
ହୃଦି ଉଠେ ଉଠେ ହୋଇ କର କର ।
ଭେଟୁଛି ହାମୁରେ ପୁଷ୍ପ ପରିମଳ,
ନାରୀଅଛି କେବେ ହୃଦି ଶଳିଷଳ ।
ପକ୍ଷିଆଡ଼ୁ ହୁଇଁ ଦେଇ ଅବଦିତେ,
ଲୁଚିଯାଉଅଛି ଉପୁର୍ବୀତ ଚନ୍ଦ୍ରେ ।

ନରକୀକୁଳର ପିନ୍ଧା ବାସ ଫେର,
କରୁଛି କୌତୁକ ନାଚ ଥେର ଥେର ।
ବୁଝୁ ହୋଇ ଦେବୀ ଅଭିନୟ ଦେଖି,
ଯୋଗ୍ୟ ପରସ୍ପର ଦେଉଛନ୍ତି ଭେଦି ।
ବାହା ଭାଗ୍ୟେ କୋଳି ବାହା ଭାଗ୍ୟେ ଫଳ,
ବାହା ଭାଗ୍ୟେ ମିଳେ ସୁଖିଲେ ଜଳ ।
ବନବାସୀ ଜୀବ ସଦାନନ୍ଦମୟ,
ସର୍ବେ ଚରସୁଖୀ ଚର ଅନାମୟ ।
ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି ଅକାଳ ମରଣ,
ଭୋଗନ୍ତି ସକଳେ ସୁଦୃଢ଼ ଜୀବନ ।
ଆସୁଛନ୍ତି ବ୍ୟାଧି ନୀତି ପାଳନରେ,
ଆସନ ତାଙ୍କର ମାନବ ଉପରେ ।
ବୁଲନ୍ତି ମାନବେ ଶୋଭି ବ୍ୟଥା ସୁଖ,
ବିଧି ପାଳନରେ ସଦା ପରାଧୀନ ।
ଏହା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ମାର ଫଳ,
ବୁଦ୍ଧିର ବଡ଼ାଇ ବିଧି କେବଳ ।
ପଶୁ ପକ୍ଷୀଠାରୁ ଶିଖିବା ବିଷୟ,
ଯଥେଷ୍ଟ ତାଙ୍କର ଅଛି ସୁନିଷ୍ଠ ।
ବହୁ ଶୁଭନୀତି ଆବୁବସୁରର,
ଏକତାର ସର୍ବେ ଶିକ୍ଷାଦାନ-କର୍ତ୍ତା ।
ନାନା ଅପୂର୍ବତା ମାନବ ଦେଖାଇ,
କେଉଁ ମୁଖେ କରେ ଶିକ୍ଷାର ବଡ଼ାଇ ?
ପେଟପୋଷା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷା ସିନା ତାର,
ସଭାବାର ବୁଝା କହେ ଅବୁଜାର ।
ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଭୁଲି ନାହିଁ ଯେ ଶିକ୍ଷାର,
ସେ ଶିକ୍ଷା କେବଳ ଶରୀରର ଭାର ।
ଯେବଣ ଭୁଲି ଧର୍ମଭାବଶୂନ୍ୟ,
ଅବଦାନଠାରୁ ବାହା ସିନା ନୁହ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ବିନା ଭବିଷ୍ୟତ ପ୍ରତି,
ପଶୁପକ୍ଷୀ କେବେ ଆବୁବସୁ ନୁହନ୍ତି ।

ଭଣ୍ଡାରନିଭର ଭାବ ତାହାଙ୍କର,
ମାନବ ଆପେକ୍ଷା ଶୂଦ୍ରାଦର୍ଶକର ।
ସେହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭାବରେ,
ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ସେ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ଅଭାବରେ ।
ଆଲରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଅଧିକେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ,
ନ ହୁଅନ୍ତୁ କେବେ ଲୋଭରେ ଆବୁଷ୍ଟ ।
ବିଶ୍ୱାସ ତାଙ୍କର ସବୁଦିନ ଅଟଳ,
ସଞ୍ଜୟ ସକାଶେ ନୁହନ୍ତି ବିକଳ ।

ତରୁ ଶଶୀ ଟେକି ଶଶୀଳ ଶିଖରୀ ୧
ଦୀର ଦର୍ପେ ଉଭା ପ୍ରକୃତି-ପ୍ରହରୀ ।
ପ୍ରଭେ କୁଏ ମନେ ସେହେ ରସା-ସୋଷା,
ବାନ୍ଧିଛୁ ମସ୍ତକେ ତେଲଙ୍ଗୀୟ ଗୋଷା ।
ଶ୍ୱାପଦସକଳ ଭୀମକାନ୍ତ ଗିରି,
ଶ୍ୱମୁଖର ଗୁଳୀ ସୀମାନ୍ତ ପାରି ।
ପୁଷ୍ପଭାଗେ ଅଷ୍ଟଦଶ ଲୁକ୍କାୟିତ,
ଭୁକ୍ତ ଶଶିର ଆନ ବାଣୀ ତୀର୍ଥ ।
ବଦ-ସୁଯ୍ୟାଙ୍କର ପୁଣୀ ଜନ୍ମଭୂମି,
ବହୁଛୁ ବାଘୁଆ ଯା ତରଣ ଚମ୍ପି ।
ଚାହିଁଛୁ ଶଶୀଳେ ଅଦୂରେ ସୋଲର, ୨
ଭଗବତୀ ଦେବୀ ବିହାର-ଶିଖରୀ । ୩
ବାଘ ପ୍ରାୟ ଗର୍ଜି ବାଘୁଆ ସରିତ, ୪
ବନସ୍ଥଳୀ ଭେଦି କୁଏ ପ୍ରବାହିତ ।
ପ୍ରଗରାଗାମିନୀ ସୁଛୁ ପୂଜଳା,
ବନଦେବୀଙ୍କର ହୀରକ ମେଖଳା ।
ଗର୍ଭେ ଗଣ୍ଡଶୈଳ ଗୁଳେ ଶତ ଶତ,
କରଭୁକ୍ତ କି ଜଳକେଳି ରତ ?

କିମ୍ବା ଜଳେ ବହୁ ମହିଷନିବର,
କରନ୍ତି ଶୀତଳ ଉଷ୍ଣ କଳେବର ।
ସେ ନଦୀର ନୀର ମାତୃକାର ଭଳି,
ନୀର ନୁହେଁ ତାହା ଦିବ୍ୟ ରସାବଳୀ ।
ନଦୀ ବେନି ତୀରେ ପାଣି କନିଅର,
ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ପେ ଦିଶେ ମନୋହର ।
ସୁଳେ ଗଣ୍ଡଶୈଳ ପ୍ରପାତ ଭାଷଣ,
ରୁଦ୍ର ଧ୍ୱଜ ଶଳେ କମ୍ପାଇ କାନନ ।
ଅରଣ୍ୟାନ୍ତା କୋଳେ ସୁ ପ୍ର ପ୍ରଭୟନ,
ତାରି ଉଠେ ସେହି ଶବ୍ଦେ ସେହିକ୍ଷଣି ।
ସେ ରୁଦ୍ର ଗର୍ଜନ ଶୁଣି ମହାବଳ,
ପଳାଇ ସଭୟେ ଆଶ୍ରେ ଗୁ ପ୍ରସ୍ଥଳ ।
ଠାବେ ଠାବେ ଶୋଭେ ପ୍ରସ୍ତର ବେଦିକା,
ବେଦି ଘନବୃକ୍ଷ ବେଦି ଦିଶେ ଫିକା ।
ହୋଇଛୁ କି ବିଛା ମକତ ବରଣ,
ଜଳଦେବୀଙ୍କର ଦିବ୍ୟ ଆସୁରଣ ।
ବସି ତହିଁ ଦେବୀ ପ୍ରବାଣି ଆସନ୍ତୁ,
କରନ୍ତି ସମ୍ପାଦ ବନଦେବୀ ସଦ୍ ।
ସେ କାଳେ ବେନିକି ପାଣି କନିଅର,
ତାଳନ୍ତି ଭକ୍ତିରେ ପଲ୍ଲବ ତାମର ।
ଜଳସ୍ରୋତ ବେଦୀ ତଉପାଶେ ବୁଲି,
କୁଳୁ କୁଳୁ ସ୍ୱରେ ଦିଏ ହୃଳାହୁଳୀ ।
ଅତି ପ୍ରଶର ସେ ଚରଣିଣୀ ରସ, ୫
ପଶିବାକୁ କରେ ବାଘ ସୁକା ଭୟ ।
ରଞ୍ଜ ରଞ୍ଜ ଶବ୍ଦେ କହେ ନଦୀ ଗର୍ଜି,
ତେଣୁ ସେ ସ୍ଥାନର ନାମ ରଞ୍ଜରଞ୍ଜି ।
ଅଦୂରେ ତାହାର ଗୁଳେ ଗୁଣାଗୁଣି,
ବନ୍ୟାକାଳେ ଛାଡ଼େ ଗର୍ଜନ ପ୍ରଗୁଣି ।

୧—ବରତରୁ ବଣର ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ପବନ । ୨—ବାଣପୁରସ୍ଥ ସୋଲର ପବନ । ୩—ସୋଲର
ପବନରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦେବତା ଭଗବତୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଅଛି । ୪—ବାଘୁଆ ନଦୀ କରତରୁ ବଣର ବେଦ କର
ବହୁପାଇଁ ଅଛି । ୫—ସ୍ତ୍ରୋତ

ପ୍ରୋତ ଜଳଜଳା ସୁଜଳ ବହୁଳ,
 ଫୁଟାଏ ଭୃଙ୍ଗି ରୀ ସେ ଲତାରେ ଫୁଲ ।
 ପ୍ରାବୃତ୍ତେ ଧରେ ସେ ଭୀଷଣ ଆବୃତ୍ତ,
 କମ୍ପେ ହୃଦ ଦେଉ ସେ ବିକଟ ମୂର୍ତ୍ତି ।
 ଭାସେ ଫେନପୁଷ୍ପ ସରିଲେ ଆଜ୍ଞାଦି,
 ଧାଏଁ ତୀରବେଗେ ପ୍ରୋତ ଉଠେ ନାଦି ।
 ଭଗାଉ ଗରଳ ମହା ଅଜଗର,
 ଧାଇଁଛି କି କ୍ରୋଧେ ହୋଇ ଗରତର !
 ଚକ୍ରାବର୍ତ୍ତେ ଘୁରୁ ଧାଏଁ ଗତିପଥେ,
 ଖୋଜନ୍ତି କି ଆଦା ଗଙ୍ଗା ଭଗୀରଥେ ।
 ହୁଲି ହୁଲି ପ୍ରୋତ ଗଣ୍ଡଗର୍ଭେ,
 କଳ କଳ ନାଦେ ହୃଦରେ ଭେରବେ ।
 ସେ ରୁଦ୍ର ଆବର୍ତ୍ତେ ନାବ ଯାଏ ବୁଡ଼ି,
 ଭୟେ ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼େ ନ ପାରନ୍ତି ଉଡ଼ି ।
 କରୁଥାନ୍ତି ବୃକ୍ଷେ ବସି ଆଉନାଦ,
 ଗର୍ଜୁଥାନ୍ତି ମନେ ଭୀଷଣ ପ୍ରମାଦ ।
 ବେଗେ ଡାଳପତ୍ର ପ୍ରୋତେ ଯାଏ ଭାସି,
 କବି-କଲ୍ପନାରେ ଯଥା ଭାବଗୁଣି ।
 ଗଣ୍ଡେ ଦୂରେ ରମ୍ୟ ଛାମ ଅବସ୍ଥିତ,
 ମୁକୁନ୍ଦ ପୁରୁଷୀ ମୁକୁନ୍ଦ ସ୍ଥାପିତ ।
 ସେ ଛାମେ ଶରଣ ଡାଳକର ବାସ,
 କରନ୍ତି ବାହାର ଶରଣ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ।
 ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦଭଞ୍ଜ ଶତ୍ରୁ ଭୀତି ବଢ଼ି,
 ଗୁଳୀ ଛାଡ଼ି ଆସି ଲୁଚିଥିଲେ ଚଢ଼ି ।
 ଗୁଳା ଅଦଶନେ ଗୁଣୀ ବଢ଼ି ଭ୍ରାସ,
 ଦେଇଥିଲେ ଏହି ଗଣ୍ଡେ ଆସି ହାସ ।
 ସେ ଦିନ ବଢ଼ିଛି ରାଣୀଗଣ୍ଡ ନାମ,
 ସତୀ ପୁଣି ପୁତ୍ର ମହାତୀର୍ଥ ଧାମ ।

ମଣିରହୁମୟ ହର୍ମ୍ୟ ଯାଜ ବାସ,
 ଦେଲେ ସେ ଗୁଣୀଏ ଗଣ୍ଡଗର୍ଭେ ହାସ ।
 କିସ ଅସମ୍ଭବ ବିଧାତା ସନ୍ତୋଷେ,
 କିସ ବା ନ ଘଟେ ହାସ ବିଧି ସେଷେ ?
 ନଦୀ ବେଗ ତୀରେ ବନ ଭୟଙ୍କର,
 ବସନ୍ତ-ବିଭବେ ସମ୍ଭବ ସୁନ୍ଦର ।
 ମାତ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି ଛବି ବଢ଼ିଣ ଆକୃତ୍,
 ହୋଇଅଛି ଉଭା କୋଳେ ଧରି ଫୁଲ ।
 ଗୁଳୁ ଗୁଣୀ ଅଗ୍ନିକ୍ରମାରୀ ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗୀ,
 ନରୁ ତୀ ପାଣିରେ ଠିଆ ଶ୍ରୀବା ଭାଙ୍ଗି ।
 ବାହିଁ ପାଳୟଣ ବୟାଳୀ ଅଧରେ,
 ଖେଳାଇ ସୁହାସ ଦିଶି ଦୀପ୍ତ କରେ ।
 କମ୍ପେ ଚଳକଳ ହୋଇ ଥର ହର,
 ଆକ୍ରମିତ ତାକୁ ଯେତେ ମାଳଜୁର ।
 ବନ ପଦପ୍ରାନ୍ତେ କରୁଛନ୍ତି ପକ୍ଷୀ,
 ଦୁଇ ଦିଶେ ଉଷି-ପୁଣ୍ୟାଶ୍ରମ ଭଳି ।
 ବାନନ ଶ୍ଳୋକର କି ସେ ପାଦ-ଚୀବା,
 ଗୁରୁ ପାଦେ ନମେ ଅଥବା ସାଧୁବା ।
 ବସେ ଶ୍ରମ ପାଦେ ଅବା ସଫଳତା,
 ବର୍ଣ୍ଣ ପଦପ୍ରାନ୍ତେ କିମ୍ବା ମାତ୍ରା ଯଥା ।
 ଦୁଇ ଧାଡ଼ି ଗୁଡ଼ ମଧ୍ୟେ ପଥ ରେଖା,
 ନଦୀ ତୀରେ ବନ୍ଧ ପ୍ରାୟ ଯାଏ ଦେଖା ।
 କିମ୍ବା ଶୋଭା-ଗୁଣୀ କେଶ-ବେଶ-ପ୍ରିୟା,
 ରୁଣ୍ଡ କେଶ ଭାଙ୍ଗି ରଚିଛି ପାଣିଆ ।
 ଶମ୍ଭୁ ପରି ଉଭା ଦୂରେ ଶମ୍ଭୁଶ୍ରୀ,
 ଶମ୍ଭୁଶ୍ରୀ ଦେବୀ ଆସ୍ଥାନ ଶିଖରୀ ।
 ତେଣେ ନବଦୂର୍ଗ ୩ ଏଣେ ଘୁମୁଣ୍ଡର,
 ମଧ୍ୟସ୍ଥଳେ ଦେଖେ ଉଭା ଗିରିବର ।

୧—ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର—ଭୃଙ୍ଗପୋଡ଼ା ଗଛ । ୨—ଶମ୍ଭୁଶ୍ରୀ ପବନରେ ଶମ୍ଭୁଶ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ୩—ଶମ୍ଭୁଶ୍ରୀ ପବନ ଦୁଆରକୁ ଏକ ଦୁମୁଣ୍ଡର ଶ୍ୟାମାଶ୍ରମ ସ୍ଥିର ।

ବେନି ରାଜାର ସେ ଭୁଞ୍ଜ ସୀମା ବନ୍ଧ,
ବନ୍ଧବଧୁ ସଙ୍ଗେ କ୍ରୀଡ଼େ ଭଡ଼ି ବନ୍ଧ ।
ବନ୍ଧା ଗୋ-ବୁଆଁର ଅରଣ୍ୟ ଭିତରେ,
ଯାପନ୍ତି ଗୋଯୁଥେ ନିଶା ଭଜାଗରେ ।
ସେ ବୁଆଁରେ ବ୍ୟାଘ୍ର ପାରେ ନାହିଁ ପଶି,
ଫେରିଯାଏ ଦୁଃଖେ ଛଳ ବସି ବସି ।
ବୁଢ଼ାକାରେ ଠାଆ ହୋଇ ଗୋରୁଗଣ,
କରନ୍ତି ବିଫଳ ବ୍ୟାଘ୍ର ଆକ୍ରମଣ ।
ଶୁଙ୍ଘକୃନ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବ୍ୟାଘ୍ର ଆଡ଼େ,
ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥାନ୍ତି ସକପେ ଖୁଆଡ଼େ ।
ଭୟରେ ଶାଢ଼ୀକୁ ହୋଇଣ ଅବଶ,
ଗୋଷ୍ଠେ ପଶିବାକୁ ନ କରେ ସାହସ ।
ଗୋବୃତ୍ତ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଶୋଇ ରଖୁଥାନ୍ତି,
ନିରୁଦ୍ଧେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଯାପେ ଗୁପ୍ତିକାଳ ।

ଅରଣ୍ୟାନବାସୀ ପାଦପସରବେ,
ରୁଚ ପରସ୍ପରେ ସମ୍ମାନ ଗୌରବେ ।
କେ କାହାକୁ କରି ବନ୍ଧୁକେ ବରଣ,
କରୁଅଛୁ ପ୍ରେମେ ଦୃଢ଼େ ଆଲିଙ୍ଗନ ।
କେହି କାହା ପଦେ ଲେଟି ଅବଗୁମ,
କରୁଛୁ ସଭକ୍ତି ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ ।
କେ କାହାକୁ ମଣି ଅପତ୍ୟ ସମାନ,
ଶିରେ କରି ରଖି କରୁଛୁ କଲ୍ୟାଣ ।
ରମ୍ୟୁଅଛୁ କିଏ କାହାର ମସ୍ତକ,
ସ୍ନେହ ଭାବେ ଯଥା ତନୟେ ଜନକ ।
ଶାଶା କରି ଯୋଡ଼ି କେହି ବାରମ୍ବାର,
କରୁଛୁ କାହାକୁ ପ୍ରୀତି-ନମସ୍କାର ।

ଟେବିଛୁ ବା କେହି କାହା ଶିରେ ଛତା,
ନୃମଣି ମସ୍ତକେ ଛତ୍ରଧର ଯଥା ।
କିଏ କାହା ଦେହେ ପଡ଼ିଅଛୁ ଜଳି,
ଅତି ସୁଆଗରେ ଘେନି ହେଲୁ ଭଳି ।
ରାବନ୍ତି ସେ ବନେ ଅସଂଖ୍ୟ ଖଗାଳି,
ବସିଛୁ କି ଭଡ଼ି ପକ୍ଷୀ ଚାଟଶାଳୀ ।
ଶ୍ରେଣୀ ଅନୁସାରେ ବିଦୁଷମ-ଚାଟ,
ପଡ଼ୁଛୁ ସବେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପାଠ ।
ଗାଉଅଛୁ କିଏ ଗୀତ ଭାଗବତ,
କିଏ ରାମାୟଣ କେ ମହାଭାରତ ।
ଘୋଷୁଅଛୁ କିଏ ଚାଣକ୍ୟର ବିଧି,
ଗାଉଛୁ କିଏ ସେ ପ୍ରେମ-ସୁଧାନିଧି ।
କେ ଲବଣୀବତୀ ଗାଇ ମୋହେ ଚିତ୍ତ,
କିଏ ବା ଗାଉଛୁ ଅନ୍ୟ ଛାନ୍ଦ ଗୀତ ।
ଯୋଡ଼ି ଯମବର ମଧୁର ମୃଦୁବା,
ବିପକ୍ଷୀ ଝଙ୍କାରେ ଦେଉଛୁ ଦୁଇ ନା ।
ଗୋମୁତ୍ର ଛନ୍ଦ କେ କରୁଛୁ ଆବୃତ୍ତି,
ଅନ୍ତର୍ଲିପିରେ କେ ଦୂରେ ଶ୍ରୋତା ଧୃତି ।
ବ୍ୟାଘ୍ରଗତି ଛନ୍ଦ କେ କରେ ଗାୟନ,
ଗାଉଛୁ କେ ବସି ସିଂହାବଲେକନ ।
କେହି ମେଷ ଯୁକ୍ତ ଗାଉଛୁ ସୁସ୍ବରେ,
କାହାର ବା ସ୍ନେହ ଅବନୀ ଅକ୍ଷରେ ।
କେହି ଅନୁସ୍ରାସ ଗାଉଛୁ କୌତୁହେ,
ମୌନେ ବସି ଶ୍ରୋତା ଶୁଣୁଛୁ ଭୟୁତେ ।
କେହି ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟକ କେହି ସନ୍ଦେଷ୍ଟକ,
ଗାଉଛୁ ମଧୁରେ କେ “ରସପଞ୍ଚକ” । ୧
କେ ମାଳ ଯମକେ ବହାଏ ତ୍ରିବେଣୀ,
“ବୁଲେ ରାମ ରାମ ରାମକେନ୍ଦ୍ରୀ ଘେନି ।” ୨

ପାଠସ୍ନେହୀ ତାଟେ ହୋଇ ଆନନ୍ଦିତ,
ବହୁଟ ଭାଷାରେ ଗାଉଛନ୍ତି ଗୀତ ।
ଅଯୋମୟେ ଝୁଲେ ଅଜିତ ପକ୍ଷକ, ୧
ପକ୍ଷୀ ବାଳଶିଳ୍ପୀ କଠୋର ସାଧକ ।
ଯୋଗୀ ପ୍ରାୟ ସଦା ଫଳାହାର ବ୍ରତୀ,
ବହୁଟ ସମାଜେ ନିଷ୍ଠାପର ଯତ ।
ନୃତ୍ୟ ସେ ଦ୍ଵିଜ, ପକ୍ଷୀ ମଧ୍ୟେ ଶୁଭ୍ର,
ଆଚାର ତାଙ୍କର ନୃତ୍ୟ ନୀତି ସୁଦ୍ର ।
ବୃଥା ଦେହ ଭାବେ ନଳ ଚରୁଡ଼ାଳ,
ପକ୍ଷୀ ସମାଜେ ସେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଚଣ୍ଡାଳ ।
ନ କରେ କେ ତାକୁ ସ୍ନେହ ବା ସମ୍ମାନ,
ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରେ ସେ ଏକାକୀ ନିବାସ ।
ଅଶାନ୍ତୀ ଶାନ୍ତକ ପାପିଷ୍ଠ ଘୃଷିତ,
କୃଦର୍ପେ ହୋଇଛନ୍ତି ସମାଜ-ବର୍ଜିତ ।

ବରୁଡ଼ା ସ୍ଥାନର ଛବିଲ ଦେଉଳ, ୨
ତାରୁ କାରୁକିଲେ ଦିଶେ ସୁମଞ୍ଜୁଳ ।
ନିବସନ୍ତ ତହିଁ ଦେବ ଦିବାକର,
ସୁଗଠିତ ମୂର୍ତ୍ତି ତଳ ମନୋହର ।
ଦେଉଳ ଆକାରେ ହୋଇଛନ୍ତି ନିର୍ମିତ,
ଏକଚକ୍ରରଥ ସପ୍ତାଶୁ ଯୋଜିତ ।
ଦେଖି ସେ ରଥର ସୁଷ୍ମ ଶିଳ୍ପକଳା,
ଦେବଶକ୍ତି ମୁଖ ଲଳେ ହେବ କଳା ।
ଆପାଦମସ୍ତକ କାଷ୍ଠରେ ନିର୍ମିତ,
ବହିରାଗ ତାମ୍ରଫଳକେ ପିନ୍ଧିତ ।
ଭୂଷି ଗାତ୍ରେ ସ୍ଥିତ ଚିତ୍ର ଅଗଣିତ,
ସୁଷ୍ମ ସୁଚି ମୃଦେ ଯେସନେ ଶୋକିତ ।
ପୁଣ୍ୟ ସେ ଅଭୂତ କଳା-କଉଶଳେ,
ଦ୍ଵିତୀୟ କୋଣାର୍କ ଭବନ-ମଣ୍ଡଳେ ।
ବହୁ କାଳର ସେ ଶିଳ୍ପ ପୁରବୃତ୍ତ;
ଭବନ ଶିଳ୍ପୀର ପ୍ରତିଭା-ସମ୍ବୃତ ।

କୀର୍ତ୍ତିଶାସ ପଟ୍ଟ କାଳର ଅରୁଆଁ,
ଯେତେ ଦେଖିଲେ ବି ଦିଶେ ଯେହ୍ନେ ନୁଆଁ ।
ତ୍ରେତା ଦ୍ଵାପରର ଘଟଣାସମୂହ,
ଏକାକୀରେ ତହିଁ ବାନ୍ଧିଛନ୍ତି ବୁଝା ।
ବହୁମୁଖଧାରୀ ବହୁ ମହାକବି,
ନ ପାରିବେ ବର୍ଣ୍ଣି ଯଗାନ୍ତେ ସେ ଛବି ।
ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ବଳେ ସେ ଚିତ୍ର କହୁକ,
ସୁସ୍ଵଂ ବାକ୍ୟଦେବୀ ଦେଖି ହେବେ ମୁକ ।
ଫଟାଇଛନ୍ତି ଆଦା ଶିଳ୍ପୀ କି ହୃଦରେ,
କବି-କଲ୍ପନାକୁ ନୀରସ କାଷ୍ଠରେ ।
ସେ ଏକା ଭାବକୁ ସେହି ଏକା କବି,
ଭାଷା କବିତାର ଛାୟା ପ୍ରତିଛବି ।
କରୁଛନ୍ତି ସେ ଯେଉଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସଜନୀ,
ପରାଜିତ ତହିଁ ଅମର କଲ୍ପନା ।
କେଉଁ କାଳୁ ଶିଳ୍ପ ରହିଛି ଜୀବିତ,
ଭାଷେ ମଧୁ ଭାଷା ଗାଏ ମଧୁ ଗୀତ ।
ଜିଲେ ମାତ୍ର ଶିଳ୍ପୀ ହୋଇ ନାହିଁ ବଣୀ,
ଚାଲିଛନ୍ତି ଅବାଧେ ସ୍ଵାଧୀନ କଲ୍ପନା ।
ସୃଜିଛନ୍ତି ସେ ଯେଉଁ ଦୃଶ୍ୟ ଦ୍ଵିମାଳୟ,
କାଳେ କାଳେ ନାହିଁ ତାହାର ବିଲୟ ।
ଧନୀ ସେହି ଶିଳ୍ପୀ ଶିଳ୍ପ-ବୃଦ୍ଧ-ଭାଗୀ,
ବିଶ୍ଵକର୍ମାର ସେ ପ୍ରିୟତମ ଶିଷ୍ୟ ।
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ତାହାର ଆଦର୍ଶ ଭୂମିକା,
ଅଙ୍କିଛନ୍ତି ଅପୂର୍ବ ଶିଳ୍ପକଳା-ଟିକା,
ନିଜ କଲ୍ପନାକୁ ଭାଷା, ରୂପ, ପ୍ରାଣ,
ବିଚକ୍ଷଣ ଶିଳ୍ପୀ କରୁଛନ୍ତି ପ୍ରଦାନ ।
ନୁହେଁ ପର ଶିଳ୍ପୀ—ଭଦ୍ରକାଳିକ ସେ,
ଭଦ୍ରକ ତା ଶିଳ୍ପ ତାହାର ସୁଯୋଗ ।
କାଷ୍ଠନିର୍ମିତ ସେ ରଥ ନୁହେଁ ଆହା,
ପ୍ରକାଶି ଲଳିତ ଚିତ୍ରବାଦୀ ତାହା ।
ରଥରୂପା ସ୍ଥିତ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଳସେ,
ଦେଖନ୍ତି ଶ୍ରୀମତୀ ଭୂଦିବ୍ ଭୂଦିଶେ ।

ଭୁବି ଗାତେ ଅଜ୍ଞା ବହୁବିଧ ହବି,
 ଦେଖି ଭୁବି ରସେ ଚିତ୍ତ ଯାଏ ଦ୍ରବି ।
 ଲଗିଛୁ ପଞ୍ଚାଳେ ମହା ଲାବଣ୍ୟ,
 କାହିଁବା ଅଜିତ ଦଶ ମହାବିଦ୍ୟା ।
 ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଦେବତା ସର୍ବେ ରୁଦ୍ଧ ଚହିଁ,
 ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଉପମା ଅଛୁ ତେଣୁ ବହିଁ ।
 ଦ୍ଵାରକା ଧାମର ଚିତ୍ର ଚହିଁ ଅଜ୍ଞା,
 ରଥ ନୁହେଁ କାହା ଦ୍ଵିତୀୟ ଦ୍ଵାରକା ।
 ବହେ ସେତୁବନ୍ଧ ହବି ଅନୁପମ,
 ତେଣୁ ଦିଶେ କାହା ରମେଶ୍ଵର ସମ ।
 ନର-ନାରୀମୁଖ ଚହିଁ ବିଦ୍ୟମାନ,
 ଚହିଁ ପଣ୍ୟଧାମ ବହିଁ କା ସମାନ ।
 ସର୍ବ ଗର୍ବଧାମ ଚହିଁ ଏକତ୍ରତ,
 ଭାରତ ସହିତ ତେଣୁ ଉପମିତ ।
 ବହିଅଛୁ ତାର ମୁଗର ଆଭାସ,
 ତେଣୁ ସେ ବିରୁଟ ବିଶ୍ଵ-ଇତିହାସ ।
 ବହେ ଦେବ, ନାରୀ, ମାନବର ହବି,
 ରଚିଛୁ ତ୍ରିପୁର ପର ଚିତ୍ର ବବି ।
 ଚିତ୍ର ପ୍ରତିମାର ହାବଭାବ ଠାଣି,
 ଫଟାଇଛୁ ଦକ୍ଷ ବୃକ୍ଷରେ ବିଶ୍ଵାଣି ।
 ଦେଇ ପାର ନାହିଁ ଦେବଳ ଜୀବନ,
 ତଥାପି ଦିଶନ୍ତି ଜୀବିତ ସେସନ ।
 କାହିଁ ରାସଲୀଳା କାହିଁ ରାମାୟଣ,
 କାହିଁ ବା ଭାରତ ହୁଅ ବିବରଣ ।
 କାହିଁ କେତେ ଚିତ୍ର ହୋଇଛୁ ଅଜିତ,
 ସଦ୍ୟ ଲେଖା ପ୍ରାୟ ହୁଏ ସେ ପ୍ରକୀତ ।
 କାହିଁବା ଅଜିତ ରାମ ରାବଣର,
 ମହାସମାରୋହେ ଭୀଷଣ ସମର ।
 ଯାମେ ନବସ୍ତବ ମୁରୁ, ଯାମେତରେ—
 ଦଶ ମହାବିଦ୍ୟା ଅଜିତ କାଳରେ ।

ପୂର୍ବେ ଭାଗବତ ବିବରଣାବଳୀ,
 ପଣ୍ଡିମେ ଗୁଜରୁ ସପ୍ତଶି ମଣ୍ଡଳୀ ।
 ତାର ଦ୍ଵାରପାଳ ଭଦ୍ରା ଚଉପାଶେ,
 ଅନନ୍ଦ ଭକ୍ତ ଲ ମଧୁ ମନ୍ଦ ହାସେ ।
 ପୂର୍ବେ ବିଶ୍ଵମୂର୍ତ୍ତି ନାଟ୍ୟସାୟ ଦକ୍ଷେ, ୧
 ବିରାଜେ ଭୈରବ ଦକ୍ଷେଚର ବକ୍ଷେ ।
 ପଣ୍ଡିମରେ ଦଣ୍ଡପିଙ୍ଗଳ ଆସ୍ଥାନ,
 ନାହିଁ ବଡ଼ ସାନ ତାରହେଁ ସମାନ ।
 କୃଷ୍ଣ ଜନନୀଳା ଆଦ୍ୟ ଶେଷ ଯାଏ,
 ପଣସା ଦେହରେ ଅଜ୍ଞା ଠାଏ ଠାଏ । ୨
 ରୁଥ ବଚାମାନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅଭିଳା,
 ଫଟିଛୁ ଚହିଁରେ ବହୁ ପଦ୍ମଫଳ ।
 ଲଳିତା ସୌରଭ ନାହିଁ ଚହିଁ ଏକା,
 ମାତ୍ର ନୈସର୍ଗିକ ପ୍ରାୟ ଯାଏ ଦେଖା ।
 ସେ ପୁଷ୍ପ ହାସ୍ୟରୁ ପଡ଼େ ସେହେ ଝଡ଼ି,
 ମଣି ମୁକ୍ତା ହୀରା ରତ୍ନ ବରଷି ।

ତନୁତାଳି ଛାୟା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦୁଇଲେ, ୩
 ବସିଛନ୍ତି ସଦା ପତି-ପାଦମୁଳେ ।
 ଆହା କି ସୁଖମା ମନନେତ୍ର-ଲେଭା,
 ଶୌର୍ଯ୍ୟ-ପାଦତଳେ ବସିଛୁ କି ଶୋଭା !
 କିମ୍ବା ଯଥା ଭାବ ପଦପ୍ରାନ୍ତେ ଭାଷା,
 ଅଥବା ସାଫଲ୍ୟ ପାଦତଳେ ଆଶା ।
 ନତୁରା ଏସନ ପ୍ରତେ ହୁଏ ସିନା,
 ବଢ଼ି ପାଦତଳେ ସ୍ଵାହା କି ଆସୀନା !
 ଦାମେ ବାଳଶିଳ୍ପୀ ଦକ୍ଷିଣେ ତମ୍ବୁରୁ,
 ଗନ୍ଧବକୁଳର ଚରଣଧୀ ଗରୁ ।
 ଅଜିତ ଶୋଭିତ ସୁଚିତ୍ରନିକର,
 ଧର୍ମଭାବମୟ ପବିତ୍ର ସ୍ଵରୁ ।

୧—ଶ୍ଵେତପୁର, ନାଟ୍ୟସାୟ, ଭୈରବ, ଦଣ୍ଡପିଙ୍ଗଳ ଗୁରୁଦ୍ଵାରପାଳଙ୍କର ନାମ । ୨—କବଳୀବିଶ୍ଵା ଅବୁଦ୍ଧର
 ବାସ୍ତବ । ୩—ସ୍ଵୟଂ-ସୂର୍ଯ୍ୟପୁର

ନାହିଁ କେଉଁଠାରେ ଅଶ୍ରୁକଳା ଲେଖ,
 ଭକ୍ତି ଆକର୍ଷକ ସବୁରୁପ ବେଶ ।
 ସୁବିଶାଳ ସୁନ୍ଦର ବିରଜି ଆଗରେ, ଏ
 ଆସୀନ ଅରୁଣ ଧ୍ୟାନେ ଯନ୍ତ୍ର କରେ ।
 ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ହାମୁରେ ଗରୁଡ଼ ଯେସନ,
 କିମ୍ବା ରାମ ଆଗେ ପବନ-ନନ୍ଦନ ।
 ପ୍ରକାଶ ସେ ଖମ୍ବ ଚନ୍ଦ୍ରବିବର୍ଜିତ,
 ଶକ୍ତି ଏ ପ୍ରସ୍ତରେ ହୋଇଛି ନିର୍ମିତ ।
 ଉତ୍ତର ପାରୁଣେ ଗୁଳେ ବାସିରର
 ବାସି ନୁହେଁ ତାହା—ସ୍ମୃତି ସନ୍ଦେବର ।
 ବାସି ତଳଯାଏଁ ଲଗିଛି ପାଆନ୍ତୁ,
 ପାଳିତ ଚାହିଁରେ ନାନା ଜାତି ମାଛ ।
 ସନ୍ତରନ୍ତି ଦୃଷ୍ଟେ ଦେବ-ଭୋଗ ଖାଇ,
 ହୁଇଲେ ବି ତାଙ୍କୁ ନ ଯାନ୍ତି ପଳାଇ ।
 ଭୟ ତାଙ୍କ ମନେ ପାଏ ନାହିଁ ଠାବ,
 ବିସ୍ମୟ ସବୁକେ ମାନବ-ପ୍ରଭାବ ।
 ବାସି ଭକ୍ତ ଭାଗେ ବନ୍ଧା ହାମୁଣିଆ,
 ଲତା ଗହଳରେ ଦିଶେ ବାହାରିଆ ।
 ଫୁଟିଅଛି ଚାହିଁ ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ଫୁଲ,
 ରୂପ କୁମାରୀଏ ? ହୋଇଛନ୍ତି ଠୁଳ ।
 ବରନ୍ତି ସେ ଶୋଭା ମାନେ ଉପଭୋଗ,
 ଶୋଭା-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭାଗ୍ୟେ ଆହା କି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ !
 ପର୍ଯ୍ୟାପିତ ଫୁଲ ସେ ମଞ୍ଚାରୁ ଝଡ଼ି,
 ବାସି ତଳେ ପଡ଼ି ଯାଉଅଛି ସଡ଼ି ।
 ଅଗ୍ରାହକ ଗୁଳେ ଦାୟରେ ଏସନ,
 ଗୁଣୀର ପ୍ରତିଭା ହୁଏ ଅବାଦଣ ।
 ଶିଶିର ଶୋକାଶ୍ରୁ ନୟନରେ ଭରି;
 ମନଦୁଃଖେ ଫୁଲେ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ଝରି ।
 କେ ବୁଝିବ ତାଙ୍କ ଦର-ଦୃଢ଼-ବ୍ୟଥା,
 ମନଦୁଃଖ ମନେ ମରୁଛି ସବିଧା ।

ପୁଷ୍ପିତ ଚରୁଏ ଅଛନ୍ତି ଉଭାରି,
 ସୁଗନ୍ଧକେତୁ ନ ବୁଝେ କାହାରି ।
 ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପରି ସବେ ସ୍ୱାର୍ଥ ଦାସ,
 ସ୍ୱାର୍ଥ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କରୁଅଛି ହାସ ।
 ହୋଇଛନ୍ତି ସବେ ସ୍ୱାର୍ଥରେ ତନ୍ମୟ,
 କି ଗୁପ୍ତ ସଙ୍ଗୀତେ ବିମୁଗ୍ଧ ହୃଦୟ ।
 ସୁଖ ବୋଲି ଯାକୁ ମଣେ ଭ୍ରାନ୍ତ ଲୋକ,
 ସୁଖ ନୁହେଁ ତାହା—ସୁଖ-ସୁପ୍ତାଲୋକ ।
 ପ୍ରଳୟ ବିଶାଣ ବାଜେ ରୁଦ୍ର ନାଦେ,
 ମଙ୍ଗଳ ବାଜଣା ମଣେ ତାକୁ ହାଦେ ।
 ଅଗ୍ନିଚକ୍ର ରଥେ ଯାଇଁ ଆସେ ମୃତ୍ୟୁ,
 ମଣନ୍ତି ତାହାକୁ ଲୋକେ ମଧୁଭକ୍ତ ।
 ଶେଷ ରଖି ରେଖା ତେଜି ଏ ପୃଥିବୀ,
 ଗୋଧୂଳି କୋଳରେ ଯାଏ ଯଥା ଲିଭି ।
 କ୍ଷୀଣ ପ୍ରାଣ ଶିଖା ଲିଭିଯିବ ତଥା,
 ମୃତ୍ୟୁ-ସିନ୍ଧୁ କୋଳେ, ନ ହେବ ଅନ୍ୟଥା ।

ବିରଜି ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖେ ରୁଚିର,
 ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଛବିଳ ମନ୍ଦିର ।
 ଅଛନ୍ତି ବିରଜି ଜଗନ୍ନାଥେ ଚାହିଁ,
 ଜଗନ୍ନାଥ ଛନ୍ତି ତାହାକୁ ଅନାଇଁ ।
 ନେତ୍ରେ ନେତ୍ରେ ନିତି ହୁଏ ତାହାଙ୍କର,
 ଭାବ ବିନିମୟ ଦେବ ହୃଦୟର ।
 ବେନି ଦେବତାଙ୍କ ପବିତ୍ର ଆଳୟ,
 ଦେଖନ୍ତି ବେନିଏ ଆଗ୍ରହରେ ଅତି ।

ମଠ ଉଚ୍ଚହାସ ଗାଏ ଜନରବ,
 କେତେ ବା ସମ୍ଭବ କେତେ ଅସମ୍ଭବ ।

ମାଳତୀ ପବନେ ଗୋପ ଶିଶୁଗଣ,
 ହାବୁଳ * ଖେଳରେ ବଳାଇଲେ ମନ ।
 ଗଉଁ ଖୋଲୁ ଖୋଲୁ ବାହାରିଲ ବକ,
 ବହେ ତହୁଁ ରକ୍ତ ଯଥା ଅଳକ୍ରକ ।
 ଦେଶିଣ ବାଳକେ ଅଭୁତ ବ୍ୟାପାର,
 ଯାଇ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟେ କଲେ ତା ପ୍ରଚାର ।
 ଚଢ଼ି ସେ ବାରତା ନରରୁଣି ଯାନେ,
 ପ୍ରବେଶିଲ ଯାଇ ଶେଷେ ରାଜକାନେ ।
 ସେ କାଳର ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀବରଭଞ୍ଜ,
 ଭଞ୍ଜବଂଶ ସରେ ସୁମଞ୍ଜୁଳ କଞ୍ଜ ।
 ଖୋଲା ହୋଇ ଗିରି ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶେ,
 ବାହାରିଲ ସୁଯ୍ୟମୁର୍ତ୍ତି ଅବଶେଷେ ।
 ଲକ୍ଷ ମୁଦ୍ରା ବ୍ୟୟେ ଏ ରଥ ନିର୍ମାଣି,
 ସଂସ୍ଥାପିଲେ ତହିଁ ସେ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଆଣି ।
 ବହିଲେ ବରଞ୍ଜିନୀସୁୟଣ ନାମ,
 ସେ ଦିନୁ ଏ ମଠ ହେଲ ପୁଣ୍ୟାଧାମ ।
 ପୂର୍ବ ରଘୁନାଥ ଥିଲେ ସେ ସ୍ଥାନରେ,
 ବଂଶାଦି ପରୁଷ ମିଳିଲେ ତତ୍ପରେ ।
 ସେ କାଳ ଅବଧ ସେ ବେନି ଦେବତା,
 ଅଛନ୍ତି ଏକତ୍ରେ ପ୍ରକାଶି ମମତା ।

ରାଜଶି ଶ୍ରୀବରଭଞ୍ଜ ମହାମୁଖ,
 ଭଞ୍ଜରାଜା ମଧ୍ୟେ ଆଦିଶ ନୃମୁଖ ।
 ଅଭୁତ ସୁତଳ ତାଙ୍କ ରାଜବଧୂ,
 ନିଜକୁ ମଣନ୍ତି ପ୍ରଜା-ପ୍ରତିନିଧି ।
 ନିଜ ବିଧାନରେ ନିଜକୁ ଶାସନ
 କରି କରୁଥିଲେ ପ୍ରକୃତ ପାଳନ ।
 ଦେହେ ରାଜା, ମାତ୍ର ବ୍ୟବହାରେ ଯୋଗୀ,
 ସଂଯମେ ବିଳାସୀ ତ୍ୟାଗେ ମହାଭୋଗୀ ।
 ମୃତ୍ତିକା ରାଜ୍ୟରେ ସିନା ରାଜପଣ,
 କରୁଥିଲେ ସେହି ସୁଜ୍ଞାନୀ ସଜ୍ଜନ ।

ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଦୃଢ଼-ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶୁଭାଚାରୀ—
 ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ଥିଲେ ରାଜତ୍ବ ବିସ୍ତାର ।
 ରାଜମୁକୁଟେ ସେ ନୃପ ଗଣାଧାର,
 ମଣ୍ଡପରେ ପ୍ରଜାଦତ୍ତ ପୁରସ୍କାର ।
 ରତ୍ନୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ରାଜକୋଷେ ସେ ଭୂପତି,
 ମଣନ୍ତି ପ୍ରଜାଙ୍କ ଗଚ୍ଛିତ ସମ୍ପତ୍ତି ।
 ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଜା ତାଙ୍କ ଥିଲ ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ,
 ପ୍ରଜା ସୁଶେଦ୍ଧଶେ ଥିଲେ ସୁଶିଦ୍ଧଶୀ ।
 ଜୀବନ ତାଙ୍କର ନୁହେଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ,
 ପ୍ରକୃତ କଲ୍ୟାଣେ ଥିଲ ସେ ନିରତ ।
 ନ୍ୟାୟ ପ୍ରେମ ସଙ୍ଗେ ରଚନ୍ତି ସେ କ୍ରୀଡ଼ା,
 ନ ଜାଣନ୍ତି ତାଙ୍କ ପ୍ରଜା ରାଜପୀଡ଼ା ।
 ନ ଥିଲ ଶୋଷଣ ନୀତି ତାହାଙ୍କର,
 ପୋଷଣ ବେବଳ ଥିଲ ପ୍ରିୟକର ।
 ପ୍ରତିଦାନ ପାଇଁ ଶ୍ରଦ୍ଧୁଥିଲେ କର,
 ପ୍ରଜାପିତା ଆଶା ସାଧକ ତାଙ୍କର ।
 ଆଦର୍ଶ ତାଙ୍କର ଥିଲ ରାଜଗୁଣ,
 ଦେଉଥିଲେ ଗୁଣେ ନେଇ ବହୁଗୁଣ ।
 ଘୋଷୁଥିଲେ ପ୍ରଜା ରାଜ-ଉଦାରତା,
 ନର ନୁହନ୍ତି ସେ ସୁଗର ଦେବତା ।
 ଭଞ୍ଜୁଥିଲେ ପ୍ରଜା ସେ ରାଜାଙ୍କ ପାଇଁ,
 ରାମ-ରାଜ୍ୟ ପ୍ରଜା ସୌଭାଗ୍ୟ ବଜାଇ ।
 ନ ଥିଲ ତାଙ୍କର ରାଜ-ଅଭିମାନ,
 ରାଜନୀ-ସୁଲଭ ରତ୍ନାରୁ ଗମ୍ଭୀର ।
 ନ ଥିଲ ତାଙ୍କର ଧର୍ମେ ଅବସାଦ,
 ଅଧର୍ମ ପଥରେ ନ ପକାନ୍ତି ପାଦ ।
 ବହୁ ପୁଷ୍ପରାଣୀ ବହୁ ଦେବାଳୟ,
 ଗାଉଛୁ ତାଙ୍କର ବୀର୍ତ୍ତି ଅନାମୟ ।
 ମଣ୍ଡପରେ ନାହିଁ ନିଜକୁ ସେ ରଜା,
 ପ୍ରଜା ସଙ୍ଗେ ମିଶି ହୋଇଥିଲେ ପ୍ରଜା ।
 ଧନ ଯଦ୍ବଦନ ପଦ ଆତ୍ମପତ୍ୟ,
 ଗଣୁଥିଲେ ସବେ ନିପଟ ଅସତ୍ୟ ।

* ପିଲକାଠି ଖେଳ ବା ଡାହ ଖେଳ ।

ସୁପାଳନେ ରାଜ୍ୟେ ନ ଥିଲେ ଭିକାରୀ,
ତଥା ସୁଶାସନେ ଦୟା ଦୁଷ୍ଟାବାଦୀ ।
ଦୃଶ୍ୟ ନେତ୍ର ଚକ୍ର ଲୋଚକ ନିଃଶେଷେ,
ପୋଛି ଦେଉଥିଲେ କୁଞ୍ଜ କାନରେ ସେ ।
ଦେଉଥିଲେ ଗୁଣିକନେ ପୁରସ୍କାର,
ଶେଷେ ସମାପ୍ତ ହେବ ବ୍ୟବହାର ।
ଅକ୍ଷୟ ଦୃଢ଼ ରକ୍ଷା ମାନସରେ,

ଧରୁଥିଲେ ନୃପ ସୁଜଦସ୍ତ କରେ ।
ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତର ଦାନ ତାହାଙ୍କର,
ପାରୁଥିଲ ନାହିଁ ଜାଣି ଦକ୍ଷେତର ।
ବାସ୍ତବରେ ଗୁଜା ପ୍ରଜାର ସେବକ,
କରୁଥିଲେ ଶୁଣ ଏ ସୂକ୍ତି ସାଥକ ।
ସାଧାରଣ ତାଙ୍କୁ ଲାଗନ୍ତି ଅମିର,
ମାତ୍ର ସେ ମଣନ୍ତି ନିଜକୁ ପକୀର ।

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

ସ୍ବାଗତ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ମହାକବି,
ବାଣୀ ତପ-କଞ୍ଜ ପିତ, କବି-ରବି ।
ଆସିଥାନ୍ତୁ ମୁଁ ଦିବ୍ୟ ଦୃଢ଼ ଧାରୀ,
ତମ୍ଭ ଜନକୀୟ ସଜ୍ଜନ ପାଇଁ ।
ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବା ଭଳି ଦେବୀ ଆଖି—
ନାହିଁ ମୋର, ତେଣୁ ମୋ ଆଶା ନିର୍ମାଣୀ ।
ସାରସ୍ବତ ନେତ୍ର ଯୋଗେ ସିନା ଜନ,
ସାରସ୍ବତ ଦୃଶ୍ୟ ଦର୍ଶନେ ଭାଜନ ।
ଦେବୀ ଚକ୍ଷୁ ଦାନେ ପୁରୁଷ କାମନା,
ଶ୍ରୀଚରଣେ ଚକ ଏତିକି ପ୍ରାର୍ଥନା ।
ତମ୍ଭର ଅଭାବ ପ୍ରଭାବେ ମୋ ଚିତ୍ତ,
ହୋଇଉଠୁ ଦେବ କ୍ଷଣେ ପ୍ରଭାବିତ ।
ଭଗବାନ “ଶୋଭ-ପାଶ୍ଚେରୀ” ଦର୍ଶନେ,
ଧାବିତ ମୁଁ ଆଜି ମହା ଦୃଷ୍ଟି ମନେ ।
କର ଆଶୀର୍ବାଦ ପୁରୁ ମୋର ଆଶା,
ଦୃଶ୍ୟାମୃତ ପାନେ ମେଣ୍ଟୁ ମୋ ପିପାସା ।
ମହାଜନ କୃପା ସିନା ସମରଥ,
କରବାକୁ ପୁଣି ଦାନ ମନୋରଥ ।
ଶକ୍ତି ଦାନେ କର ଦୌବଲ୍ୟ ସଂହାର,
ସେନି ଭକ୍ତିପୂର୍ବ କୋଟି ନମସ୍କାର ।
ହୁଅ ଆବିର୍ଭୂତ ହୃଦ-ସିଂହାସନେ,
ଧନ୍ୟ ହେଉ ପତି କସ୍ତୁର ପୁଷ୍ପନେ ।
ଗଙ୍ଗା ପୁଣ୍ୟ ପୁତ୍ର ହେଉ ଚର୍ମନାସା,
ଦୃଶ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାର ଦିଅ ଯୋଗୀ ଭାଷା ।

ଆବାଲା ମୁଁ ତମ୍ଭ ପାଦେ କିଣା ଭକ୍ତ,
ସଦା ତମ୍ଭ ବାଦୀ-ସୁଧା ଅନୁରକ୍ତ ।
ତମ୍ଭ କଣ୍ଠେ ଯଥା ବସନ୍ତି ଭାରତୀ,
ବସ ତଥା ମୋର ହୃଦେ ମହାମତି !
ଶୁଣୁ ହୃଦ ଉଠୁ ମଞ୍ଜବି ହରଷେ,
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଚରୁ ଯଥା ବସନ୍ତି ପରଶେ ।
ଭକ୍ତି ଶତଦଳ ପାଶୁଡ଼ା ବିଛାଇ,
ହୃଦ-ସିଂହାସନ ରଞ୍ଜିତ ସଜାଇ ।
ବିଜେ କର ତହିଁ ହେ କବି-ସମାଜ,
ଗୁରୁ ହୋଇ ମୋତେ ସନ୍ନ ଦିଅ ପାଠ ।

ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ ଅହୋ କି ଭୀଷଣ,
ଭୀଷଣ ସେଠାର ବିଚିତ୍ର ତେସନ ।
ଅମରବତୀର ସୁଷମାର ଟିକା,
ପୁଣି ସମପୁରୀ ମହାବିଭୀଷିକା ।
ସମାବେଶ କିବା ତହିଁ ଏକାଧାରେ,
ପୁରୁ ଭୃତେ ଚିତ୍ତ ଆନନ୍ଦେ ଶଙ୍କାରେ ।
ସବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଶାଳବଂଶ ଅରଣ୍ୟାନ୍ତୀ,
ଶ୍ମାଦତ୍ତ ଗୁଜାର କି ସେ ଗୁଜାଧାନୀ ।
ନିମ୍ନେ ଜନ୍ମିଗୁଜା ଭାବେ ପଶିଗୁଜା,
ଦେନିଙ୍କ ଗୁଜିରେ ହୋଇଛୁ ବିଭାଜୀ ।
ଶୁଦ୍ଧି ହୋଇଅଛି ପାଦପନିକର,
ପଶେ ନାହିଁ ତହିଁ ଭୟେ ରବି-କର ।

ପ୍ରତିପାତ ପାଇ ଫେର ଆସେ ଶବ୍ଦ,
 ଶୁଣାନ ପ୍ରାୟ ସେ ନିରାଟ ନିସ୍ତବ୍ଧ ।
 ବିଜନତା ଦେବୀ ଭୈରବ ଗୁଣିଣୀ,
 ଗାଉଛୁ ନୀରବେ ବଜାଇ କିଙ୍କିଣୀ ।
 ଲତା କେଶ ମେଲି ନୀରନ୍ତ୍ର ଅଟକି,
 ଦିଶେ ଯଥା ମୁକ୍ତ-କନ୍ତଳା ଭୈରବୀ ।
 କେଜାଣି କାହିଁକି ହୋଇ କ୍ରୋଧାସକ୍ତ,
 ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଗରୀରୁ ଶୋଷିତ ଏ ରକ୍ତ ।
 କଣ୍ଠକ ନଖର କାଳକ ଦଶନା,
 ବିଲେଳ ପାଟଳ ପଛବ ରସନା ।
 ସେ ବିକଟ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ପ୍ରତେ ହୁଏ,
 ଅଭୂତ ରାଜାର ଅଭୂତ ଜନ୍ମିଏ ।
 ପବନ ତାହାର ଖର ଶ୍ବାସ ପରି,
 ନିଜ ପ୍ରଶ୍ନାସରେ ନିଜେ ଉଠେ ଥରି ।
 ଅନ୍ଧାରେ ଗଠିତ ତନୁ ଭୟଙ୍କର,
 ସାନ ଭଉଣୀ ସେ ମୃତ୍ୟୁ ଦାନବର ।
 ବିଭୀଷିକା ତାର ହୁଏ ନାହିଁ କହି,
 ଭୟ ସୁଦ୍ଧା ଭୟେ କାନ୍ଦି ଉଠେ ତହିଁ ।
 କିମ୍ବା ସେ ଭଲଗ୍ନା ମହା କାଳୀମୂର୍ତ୍ତି,
 ଦୃଷ୍ଟି ମାତ୍ରେ ହୃଦ୍ ଦୁରିତ ଏ ଧୂଳି ।
 ଏ ବନରେ ପର ଭଞ୍ଜ ମହାବର,
 ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରାୟରେ ଅଙ୍କିତ ହୁଏ କି ।
 “ଦେନି ମହାରଣୀ ସତ୍ୟବାକେ ହାନି,
 ବିଘନ ପଥରେ ସତ୍ୟବାକେ ପୁଣି ।
 ବାଜି ଗମ୍ୟ ନୋହେ ସର୍ବ ସମୟରେ,
 ବାଜିରୁଜି ଗ୍ରୀଡ଼େ ବିରାଟ ଭୟରେ ।”
 ଛନ୍ଦ ଅନୁସାରେ କବି-ମୁଖ-ସ୍ୱତ—
 କବିତା ହୋଇଛୁ କିଞ୍ଚିତ ବିବୃତ ।
 ସେ ଲୁଗି ମୁଁ ଯାତେ କ୍ଷମା କବି-ପାଦେ,
 ଅନୁତାପ ବୋଲା ଦାରୁଣ ବିଷାଦେ ।
 ବାମ ଭାଗେ ଭଉଁ “ତକାଇ” ଶିଖରୀ,
 ଠିଆ ଠାଣି ଯଥା ମଦମତ୍ତ କରି ।

ଦକ୍ଷିଣେ “ଦାନ୍ତୁର” ଶିଳା ଦନ୍ତୁରୁତ,
 କବର-କଣ୍ଠ କେ ଚିର କଣ୍ଠକିତ ।
 ମଧ୍ୟରେ “ଗୁଜେଇ ମୁଣ୍ଡି” ଉଠାଣିଆ,
 ଲୌହ ଗୁଜ ପରି ହୋଇଅଛି ଠିଆ ।
 ଛନ ଗିରି ଚୂଡ଼ା ଚମ୍ପୁଛୁ ଆବାଣ,
 ପ୍ରବୃତ୍ତିର କି ସେ ଶ୍ୟାମ ବସ୍ତ୍ରାବାସ । ୧
 ସେ ରତ୍ନସ୍ୟାମୟୀ ରତ୍ନସ୍ୟା ଉଭାବି,
 ଅଥବା ରଚିଛୁ ଗିରି ମେହେରବି ।
 ଛନ ଗିରି ପାଦେ ବନ ଘନଶ୍ୟାମ,
 ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ‘ବୋଲ ପାଣ୍ଡେର’ ତା ନାମ ।
 ଗଭୀର ସେ ଅତି ଯେସନେ ପାତାଳ,
 ବଢ଼ିଯିବ ପର ତହିଁ ସପ୍ତତାଳ ।
 ବନଦେବୀଙ୍କର କି ସେ ନାଭି କୁଣ୍ଡି,
 ସବୁ ଜାତି ତରୁଲତା ତହିଁ ରୁଣ୍ଡି ।
 ଭଉଁ ସର୍ବେ ହୋଇ ଦେହ ଘଷାଘଷି,
 ଆଉ ଆନ, ହୁଅ ନ ପାରିବ ପଣି ।
 କୋଟି ଅମାନଶା ଅନ୍ଧାର ସେଠାରେ,
 ଶନ୍ନା ଶନ୍ନି ହୋଇଅଛି ଏକାଧାରେ ।
 ବ୍ୟାଘ୍ରକୁଳର ସେ ଆନି ପଟା ଭୁଲ୍ଲ,
 ଲଗାନ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧି ପରି ଖୁଆ ଖୁଲ୍ଲ ।
 ବଂଶବୃଦ୍ଧି ତହିଁ ବରନ୍ତି ନିଭୟେ,
 ନିବସନ୍ତି ସୁଖେ ଘେନି ଜାତିରୟେ ।
 ଦୂରେ ଦେଖାଯାଏ “ବଜ୍ରଗଡ଼” ଗିରି,
 ତୋଳିଛୁ ମସ୍ତକ ନଭୁ ବକ୍ଷ ଚିରି ।
 ବେଣ୍ଟିତ ଚୌପାଶେ ଧବିତ ମେଖଳା,
 ମଧ୍ୟେ ବନକର୍ମୀ ଆବାସ ବଜ୍ରାଳା । ୨
 ସପ୍ତରଥୀ ମିଳି କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ରଣେ,
 ବେଢ଼ିଛନ୍ତି କିବା ଅର୍ଜୁନ ନନ୍ଦନେ !
 ବଜ୍ରାଳା ଅଳିହେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳରେ,
 ବସେ ବ୍ୟାଘ୍ର-ସଭା ମହା ଆଡ଼ମ୍ବରେ ।
 କିମ୍ବା ବିଭା ବେଦୀ ଶାଢ଼ୀକୁଳରେ,
 ବସନ୍ତି ସଦଳେ ତହିଁ କନ୍ୟାବର ।

୧-୧୫ । ୨- ଖୋଲପାଣ୍ଡେର ବନ୍ଧରେ ବନଦେବୀର କର୍ମବିଷୟର ଗୋଟିଏ ସ୍ତବର ବଞ୍ଚଳା ଅଛି ।

ଶାନ୍ତ ଯମ୍ବାଟି ଜେମାମଣିଙ୍କର,
ଲଗେ ତହିଁ ନିତି ଶୁଭ ସୁସମ୍ବର ।
ଅରଣ୍ୟ ସେବତୀ ପ୍ରକାଶି କୌତୁକ, ଏ
ଗନ୍ଧଦାନ ବାସ ଅପେକ୍ଷା ଯତ୍ନକ ।
ଦେଉ ପଛକେ ସେ ବନ ଭୀତିପ୍ରଦ,
ମାତ୍ର ଭାବକୁର ବାଞ୍ଛିତ ସମ୍ପଦ ।
ବସିଲେ ଦଶକ ଘଡ଼ିଏ ସେଠାରେ,
ନିଜକୁ ବିସୋର ବିସୋରେ ସଂସାରେ ।
ପ୍ରତେ ହୁଏ ଯେହ୍ନେ ଘଟିଲ ସତ୍ତର,
ଅତୀବ ଉନ୍ନତ ଶୁଭ ଜନ୍ମାନ୍ତର ।
ସତେ ଯେହ୍ନେ ଆତ୍ମା ଭାଙ୍ଗି କାରୁ କୃଷ୍ଣି,
ଅମୃତ ଗୁଣ୍ଡରେ ଗଲ କି ପଦୃଷ୍ଟି !
ଦେଶନ୍ତ ଦଶକେ ନିଜକୁ ଏପରି,
ସୁଖ-ସୁସ୍ଥ ଜ୍ୟୋତି ନୟନରେ ଭରି ।
ମୃତ୍ୟୁ ଯେବେ ଆସେ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ବୁଲି,
ନିଜର କରୁବୀ ଯିଏ ନିଶ୍ଚୟ ଭୁଲି ।
ଇତର କରୁବେ ପାଦେ ଦେଇ ଦଳି,
ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବ ଉଠିବ ପ୍ରବଳି ।
ସୀମାରୁ ବାହାର ଅସୀମେ ପ୍ରବେଶ—
କଲ ପ୍ରାୟ ମନେ ହୁଏ ଭାବାବେଶ ।
କିନ୍ତୁ ସେହି ଭାବ ହୁଏ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ,
କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଯଥା ନଭେ ଘନଛାଇ ।
ଧନ୍ୟ ରେ ସଂସାର ଧନ୍ୟ ତୋ କୁହୁକ,
ଅଭୁତ ତୋହର ରହସ୍ୟ କୌତୁକ ।
ଟେକିଦେଉ କେବେ ନେଇ ନଭସ୍ଥଳେ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ପଶି ଫିଙ୍ଗିଦେଉ ତଳେ ।
ଶେଳାଉ ମାୟାରେ କେବେ ମୁକ୍ତି କ୍ରୋଡ଼େ,
ପରକ୍ଷଣେ ଆଣି ବେଢ଼ି ବାନ୍ଧୁ ଗୋଡ଼େ ।
ବନ୍ଧୁ ବୋଲି ତୋତେ କରେ ଯେ ବିଶ୍ୱାସ,
ତାହାର ତୁ ଗୁପ୍ତେ କରୁ ସବନାଶ ।

କାଳ ପର ତୁହି ବିଶ୍ୱାସଦାତକ,
ମହା ମାୟାବନ୍ତ, ଶଳ ଭଣ୍ଡ ଠକ ।
ଲେପିଥାଉ ମଧୁ ଜିହ୍ୱାରେ କେବଳ,
ମାତ୍ର ହୃଦେ ପୁଣି ତୀବ୍ର ହଳାହଳ ।
ଭିତରେ ତୁ ହୁଣୁ ବାହାରେ ଉଦାର,
କୂଟ ନୀତିକି ତୋ ହୃଦ୍ରେ ନମସ୍କାର ।
ହାତେ ମାସି ଚାଲେ ଚାଶଣ୍ଡେ ଯେ ବାଟ,
ତାହା ପିଠିରେ ବି ପିଟୁ ତୁହି ଛାଟ ।

ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ବୃକ୍ଷେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଅଳଙ୍କାର,
ପିନ୍ଧୁଛନ୍ତି ନବ ଅଳଙ୍କାର ସାର ।
ବିଧବା ପରାଏ ଶୂନ୍ୟ ବାହା ଅଙ୍ଗ,
ଶେଳାଉଛୁ କେହି ପୁଷ୍ପମା-ତରଙ୍ଗ ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ଲତାଟି ବି ଅଳଙ୍କାର ଭାରେ,
ନଇ ପଡ଼ିଅଛୁ ସ୍ତବିର ପ୍ରକାରେ ।
ବାଳିକା ବୟସେ ହୋଇ ପୁଷ୍ପବତୀ,
ଲଜେ ମଥା ପୋତି ବସିଛୁ କି ସତୀ ।
ଛାୟା ରୌଦ୍ରପାତ ତରୁ ଆଳବାଳେ,
ବସିଛୁ କି ତପୀ ଚିତ୍ର ମୁଗଛାଉଲ ।
ବସନ୍ତର ପୂଜା ପାଇଁ ବନଗୁଣୀ,
ଛୁଟିଅଛୁ ତଳେ କିବା ଝୁଟିପାଣି ।
ସିନ୍ଧୁର ଦାଣ୍ଡି କେ ଲତା ପଳାଶରେ,
କାଟିଛୁ ଲଲଟେ ଅତି ଆଡ଼ମ୍ବରେ,
ଶତାଧିକ ହସ୍ତ ଉଠେ ତୋଳି ଶିର ୨
ବଂଶକୁଞ୍ଜ ବାୟୁ ପ୍ରଭାବେ ଅସ୍ଥିର ।
ଲଗିଛନ୍ତି ସବ ତରୁଲତା ବନେ,
ବସନ୍ତ ପୂଜାର ଆଶୁ ଆୟୋଜନେ ।
ଜଗନ୍ନ ପାର୍ବତୀ ମୁଗୟୁ ସେ ସ୍ଥଳେ,
ବନଜନ୍ତୁକୂଳେ କହାଇ ବିକଳେ ।

୧—ଅରଣ୍ୟ ସେବତୀ ଏକପ୍ରକାର ସୁନ୍ଦର ଫୁଲ । ଏହାର ବଗଲ୍ୟାବେଶୀ କହନ୍ତି । ୨—ଏଠାରେ ବାଉଁଶ ପ୍ରାୟ ଶହେ ହାତରୁ ଅଧିକ ଲମ୍ବ ଓ ତଦୁପଯୋଗୀ ମୋଟ ।

ଶିବାରୀଏ କର ଶିବାରକୁ ବଳେ,
ବ୍ୟାଘ୍ରର ଶିବାର ହୋନ୍ତି କେବେ ନିଜେ ।
ଯାଇ ପର ପ୍ରାଣ ନେବାକୁ ବହନ,
ଦେଇଛନ୍ତି ତହିଁ ଆପଣା ଜୀବନ ।
କରୁଛନ୍ତି ଲଭ ଫଳ ସମ୍ଭବତ;
ସେ ପାପର ତାହା ଯୋଗୀ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ।
କେତେ କେତେ ଫୁଲ ଫୁଟିଛି ସେ ବନେ,
ମାତ୍ର କେହି ନୁହେଁ ଧନୀ ଗନ୍ଧ-ଧନେ ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ବଣମଲ୍ଲୀ ଗନ୍ଧେ ଉଠେ ପୁର,
କ୍ଷୁଦ୍ର ସଙ୍ଗୀତେ କି ନ ଥାଏ ମାଧୁରୀ ?
ଥିଲେ ଥାଉ ସୁଗ ସେ ତ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ,
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସ୍ବର୍ଗ ଏ ତୀର୍ଥ ସମକକ୍ଷ ।

ଏ କନର ଦୃଶ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ-ଭୟଜିଣା,
ଦର୍ଶକ ତା ପାଶେ ବିନା ପଶେ କିଣା ।
ଦେଖି ଶୋକହର ଏ ବନ ସୁନ୍ଦର,
ଭୁଲିଯିବ ମୃତ୍ୟୁ କରୁବ୍ୟ ନିଜର ।
ମନୁଷ୍ୟ ବି ଯାଏ ମୃତ୍ୟୁକୁ ପାଶୋର,
ଅଜ୍ଞାତରେ ଛୁଡ଼ିଯାଏ ମୃତ୍ୟୁ-ଡୋର ।
ଦିବସେ ଏଠାରେ ବ୍ୟାଘ୍ର ଉପଦ୍ରବ—
ସୁଲଭ ପ୍ରତାପେ ଏହା ଜନରବ ।
କି ଜାଣି କି ଦୋଷେ ଶାଙ୍କୁଲ ଗୁଜନ,
ଦେଲେ ନାହିଁ ମୋତେ ଥରେ ଦରଶନ ।
ବନ-ରାଜାଙ୍କର ଏ କି ଗୁଜନୀତି,
ଅତିଥି ନେତ୍ରର ନ ହେଲେ ଅତିଥି ।
ବାହନ ଆଗ୍ନେୟ ଶାଙ୍କୁଲ ଦର୍ଶନେ, ୧
ଲୁଚିଗଲେ ପର ଭୀତି ଗଣି ମନେ ।

ଦୁବଳ ପାଶରେ ନିଶମୋଡ଼ା ଖଟେ,
ମାତ୍ର କରଯୋଡ଼ା ପ୍ରବଳ ନିକଟେ ।
ସଂସାରର ଏ ତ ଚରନ୍ତନୀ ଧାର,
ଲୁହବାକୁ କାହିଁ ଗୁଜାଙ୍କର ତାର ।
ରହିଗଲା ମନେ ଦୁଃଖ ଗୁରୁଭାର,
କଲେ ନାହିଁ ମାମୁ ଅତିଥି ସକାର । ୨
ହତମାନ ହୋଇ ମାମୁ ଗୁଜା ପାଶେ,
ଭୁଣଜାଏ ଆମ୍ଭେ ଫେରିଲୁ ହତାଶେ ।
ଦେଖା ହୋଇଥିଲେ ମାମୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ,
ପଚାରିଥାନ୍ତି ଛାମୁରେ ମୁଁ ଥରେ ।
ଏ ତାଙ୍କର କେଉଁ ଦୁଷ୍ଟ ଗୁଜନୀତି,
କିପାଁ ଆଚରନ୍ତି କଂସମାମୁ ରୀତି ?
ଭୁଣଜାଙ୍କୁ ରଖି ଉଦର କୁଟୀରେ,
କି ଯଶ ଅବା ସେ ଅଜନ୍ତୁ ମହୀରେ ?
କେତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଖାଦ୍ୟ ଭବେ ଅବା ନାହିଁ,
ନରମାଂସେ ଲେଉ ତାଙ୍କର କିପାଇଁ ?
ଏଡ଼େ ଦୁଷ୍ଟରଣୀ ଦଣ୍ଡୋଦର ଲାଗି,
ଆଚରନ୍ତି ହୁଅନ୍ତି କିପାଁ ପାପଭାଗୀ ?
ନ ରୁଚିଲେ ଅନ୍ୟ ସୁଖାଦ୍ୟ ଅଗତ୍ୟା,
ନ କରନ୍ତି ତେବେ କିପାଁ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ?
ଏହି ହେତୁ ସିନା ବିଧାତା ବିରାଗେ,
କଂସ ମାମୁ ଦଶା ଘଟେ ତାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟେ ।
ମରନ୍ତି ଅଜ୍ଞାନେ ଭୁଣଜାଙ୍କ ହାତେ,
ସତେ ନାହିଁ ଧମ ଅତି ଉଦପାତେ ।

ଗିରି ଦେହେ ଜଳ ଶିର ବିଲମ୍ବିତ,
ଫଣୀ ବା ତଳକୁ ହେଉଛୁ ଧାବିତ ।

୧—ମୋଟରକାର । ୨—ଲିଙ୍ଗରାଜ ବାବୁ ବାବୁ ନ କହ ମାମୁ ବୋଲି କହନ୍ତି । ବ୍ୟାଘ୍ରର ପିତୃଶ୍ୟାଳବରୂପ
ଇତି ପଥର ସମ୍ପର୍କରେ ଅବକ କଲେ ସେ ମହାଶୂର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଅଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତି,
ବୋଧହୁଏ ଏହାହିଁ ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ବ୍ୟାଘ୍ର ଶୁଦ୍ଧିପ୍ରବଳ ସ୍ଥାନରେ ମୋଟର ପହଞ୍ଚିଲାପରି ସେ କହନ୍ତି—
ସାବଧାନ, ମାମୁ ଅସି କାଶେଇ ଦେନି ପକାଇବେଟି । ତାଙ୍କର ଏହିପରି ସ୍ବାଭାବିକ ନକଲିଆ କଥାରେ ପଥକାନ୍ତ
ବାଧେ ନାହିଁ ।

ଯୋଗୀ ରଖି ପରି ଖୋଲୁଛୁ ପାଦପ,
ଆକଣ୍ଠ ସଲିଳେ ଆରବନ୍ତି ତପ ।
ପଳାଇଣ ପ୍ରାଣଭୟେ ପଶୁରସ୍ତ,
ଗିରି-ଶୃଙ୍ଗେ ଯାଇ ନିଅନ୍ତି ଆଶ୍ରୟ ।
ନ କରି ସେ ବିଷେ ଖୋଲୁ ନିଜ ପାଣି
ବହୁ ହସ୍ତେ ଦିଏ ଶୟାକ୍ଷେତ୍ରେ ବାଣୀ ।
ଅତି ନୀର ସିନା ଭୁବ୍ୟକ ଆଶ୍ୟାତ,
ସାଧାରଣ ସ୍ଵାର୍ଥ କରେ ଆଦୃସାତ ।
ଦାନ-ଯଜ୍ଞରେ ଯେ ଚିତ୍ ମୁଁ କୁହୁଛି,
ସେହି ଏକା ଜାଣେ ଦାନର ମହତ୍ତ୍ଵ ।

ପଥ ବେନି ପାଶେ ବିସ୍ତୃତ ଅରଣ୍ୟ,
ଫୁଲଫଳେ ଭରା ସୁସମାରେ ଧନୀ ।
ପକ୍ଷିରାଜ୍ୟ କି ସେ, ବିଶ୍ଵ ପକ୍ଷିକୂଳ,
ହୋଇଛନ୍ତି ଆସି ସବେ ତହିଁ ଠିକ ।
ସୁଭାବେ ସେ ଦିଲ, ପାଳି ନିଜ ବୃତ୍ତି,
ରକ ସାମ ଅବା କରନ୍ତି ଆବୃତ୍ତି ।
ବହୁ ଶୁକ୍ଳ ଫୁଲେ ଶୈଳ କଟି ଦିନୀ,
ବର୍ଷାଯାଉଛି କି ବହୁଳେ କରକା !
ଦୂର ବନସ୍ତରୁ ହୁରିଅନା ଗନ୍ଧ,
ବାତେ ଭାସି ଆସି ବିତରେ ଆନନ୍ଦ ।
ପିନ୍ଧିଛି ବଣିଆଝାଟି ଶିରେ ରୁଡ଼ା ୧
ଦିବ୍ୟ ରତ୍ନେ ଗଢ଼ା ମାନସ ଭଜୁଡ଼ା ।
ରାଜ-ଅନୁଗ୍ରହ ଚିହ୍ନ ସେ ତାହାର,
ବସନ୍ତ-ପ୍ରଦତ୍ତ ପ୍ରୀତି-ଉପହାର ।
ଦେଇଣ ଅମରପୁର ଶିର କମ୍ପା,
ହଲଇ ଦେଉଛି କର୍ଣ୍ଣଭୂଷା ଚମ୍ପା । ୨
ଶୁଭ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେ ସେ ଚମ୍ପା ନିର୍ମିତ,
ପଦ୍ମରାଗ ତହିଁ ହୋଇଛି ଜଡ଼ିତ ।

ଭୁବ ବନଗଡ଼େ ଅରଣ୍ୟ କୁକୁଟ,
ରୁଟୁଅଛି ଟେକି ପ୍ରବାଳ ମୁକୁଟ ।
ଅରଣ୍ୟ ବିଦାର ଧାମନ୍ତି ଶମ୍ଭର,
ଶମ୍ଭର ଅସୁର ପ୍ରାୟେ ଭୟଙ୍କର ।
ଶୁଭେ ଦୂରତାରୀ ମହିଷର କଣ୍ଠ,
ଘଟ ଘଟ ଶବ୍ଦେ ବାଜେ ଗଳଗଣ୍ଠ ।

ବାହାର ବରୁଣା ଗଢ଼ ବାସୁଧାନ,
ବେଲୁଗୁଣ୍ଠା ମୁଣ୍ଡେ ହେଲୁ ଧାବମାନ ।
ପଥ ବେନିପାଶେ ଶ୍ଵେପିତ ପାଦପ,
ଧାଇ ଆସୁଥାନ୍ତି ପ୍ରକାଶିଣ ଦପ ।
ମାତ୍ର ବାସୁରଥ କୁହାଟେ ଅଗତ୍ୟା,
ଭଜୁଥାଏ ତାଙ୍କ ସେ ଦପ କ୍ଳୀବତା ।
ଦୂରସ୍ଥ ପାଦପେ ଶାଖା ଛୁଇଁ ଠିଆ—
ହୋଇ ରଚିଛନ୍ତି ପଥେ ଛାମୁଣ୍ଡିଆ ।
କାହିଁ ସୁଜିଛନ୍ତି ପଲ୍ଲବ ତୋରଣା,
କାହିଁ ବା ହୋଇଛି ନିକୃଷ୍ଟ ରଚନା ?
ଲଘି ଶୟାକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରାନ୍ତର ଉଦ୍ୟାନ,
ଦୀର୍ଘଶାସ ଛାଡ଼ି ଧାଇଁ ଥାଏ ଯାନ ।
ହୃଦେ ବସି ଚଷା ମେଣ୍ଟାଏ ହାଲିଆ,
ହଲକାୟେ ରତ କାହିଁ ବା ହଲିଆ ।
ଗାଉଛି ଦମାଳି ଗର୍ଭୀରେ ଉଦାର,
“ରାମ ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଗଲେ ମୁଁ ମାରୁ ।”
ଖରତର ଗୋଦୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଅସମ୍ଭାଳ,
ପାଣି ପରି ଦେହୁ ବହିଯାଏ ଝାଳ ।
ଗୁରୁତର ଶ୍ରମେ ହୁଏ ସେ ଧକାଇ,
ଏତେ କଷ୍ଟ ପେଟ ଚାଖଣ୍ଡକ ପାଇ ।
ପେଟର ଶାସନ ଅସହ୍ୟ କଠୋର,
ତାହାର ଜ୍ଵାଳାରେ ସାଧୁ ହୁଏ ତୋର ।

୧—ବଣିଆଝାଟି—ଗୁଳୁବିଶେଷ, କଳାମେଘ ଗଛ । ଏହାର ଫୁଲ ରତ୍ନସ୍ଵର ଲମ୍ବିତ ସ୍ଥରକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପରି ଦିଶେ । ୨—ଅମରପୁର—ହମସାଗର ଗୁଳୁ, ଏହାର ଫୁଲ କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଚମ୍ପା ସଦୃଶ ।

ତା ଲଗି ଧାର୍ମିକ ଯାଏ ଧର୍ମ ଭୁଲି,
 କୁବେର ଦୁସ୍ତେ ସେ ଦିଏ ଭୁକ୍ଷା ଝୁଲି ।
 ପଥ ବେନି ପାଶେ ନାନା ଶୟାକ୍ଷେତ୍ର,
 ଫୁଲେ ଫଳେ ପୁରୁ ଦୁରନ୍ଧର ନେତ୍ର ।
 ପ୍ରକୃତରୁ ପିଣି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରସାଦରେ,
 ମାଟିରେ ବି ସୁନା ଫଳେ ଘୁମୁଷ୍ଟରେ ।
 ଘୁମୁଷ୍ଟର ରାଜ୍ୟେ ପ୍ରକୃତ-କମଳା
 “ସୁଜଳା ସୁଫଳା ଶୟା ସୁଶ୍ୟାମଳା ।
 ବନଗିରି ପୁଣି ସହିଁ ଏକାଧାରେ,
 କେଉଁ ରହୁ ଅବା ଅପୁର ସେଠାରେ ?
 ବହେ ନଦୀମାଳ ତା ଚରଣ ଚମ୍ପି
 ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ତାହା ଯଦ୍ଭବ ଭୂମି ।
 ଦିଶିଲ ଅଦୂରେ ତରୁଲତା ଶ୍ୟାମ,
 ବାଲି ପଦରାଗ୍ୟ ଶିଳ୍ପଦକ୍ଷ ଗ୍ରାମ ।
 ନବ ଜାତି ଶିଳ୍ପୀ ନବସନ୍ତ ତହିଁ,
 ଶିଳ୍ପର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ କହି ।
 ଚୌଦିଗେ ତା ଶ୍ୟାନ୍ତ ରହୁଅଛୁ ପୁରୁ,
 ଭୁଲେ ସେ ଗ୍ରାମ ବିଶୁଦ୍ଧ ଗୁରୀ ।
 ଧନ୍ୟ ଶିଳ୍ପୀ, ଧନ୍ୟ ତାଙ୍କ ହାତ ଫୁଲି,
 ରଚନ୍ତି ତେନ୍ତୁଳାବୀକେ ସୁସ୍ଥ ମୂର୍ତ୍ତି । ୧
 ସତେ ଯେହ୍ନେ ତାହା ଅ-କରପ୍ରସ୍ତୁତ,
 ବିଚକ୍ଷଣ ଶିଳ୍ପୀ କଲ୍ପନା-ପ୍ରସୂତ ।
 ସ୍ଥିତ ସାଧାରଣ ପାଠାଗାର ତହିଁ, ୨
 ବହୁ ଅଧିକାରୀ ପଠନେ ଆସନ୍ତା ।
 ଗ୍ରାମେ ବାଣୀପାଣି ଆବର ସିନ୍ଧୁଜା,
 ବେନିଜର ହୁଏ ସମ ଭାବେ ପୂଜା ।

ପ୍ରଭୁ ରଘୁନାଥ ପାଳିତ ସେ ଗ୍ରାମ,
 ସତେ କି ସେ ପୁଣ୍ୟ ଅଯୋଧ୍ୟା ସୁଧାମ !
 ଗ୍ରାମାନ୍ତେ ସରସୀ ପାବଛୁ-ସୁନ୍ଦର,
 ସର-ରାଣୀ କିବା ପିନ୍ଧିଛୁ ଘାଗର !
 କାତଧାର-ସୁଜ୍ଞ ଶୀତଳ ତା ଜଳ,
 ଯଥା କୀର୍ତ୍ତି-କର୍ତ୍ତା ହୃଦ ଅନ୍ତସ୍ତଳ । ୩
 ଦ୍ଵାରରାଣୀ ରୂପେ ଚାନ୍ଦନୀ ଉପରେ,
 ବସିଛନ୍ତି ବେନି ସିଂହ ଦପଡ଼ରେ ।
 ମହାବୀର ପରି ବସିବାର ଠାଣି,
 ଭର ମାଡ଼େ ଦେଖି ସଦର୍ପ ଚାହାଣି ।

ପଥମଧ୍ୟେ ହେଲ ବରଷା ପ୍ରବଳ,
 ମୁଷଳ ଧାରରେ ଢାଳି ଦେଲ ଜଳ ।
 ଭୈରବେ ଅଶନି ଗର୍ଜିଲ ଆବର,
 ବାସ୍ତବ୍ୟ ତାକୁ ଦେଲ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ।
 ବହିଲ ବତାସ ନାଦେ ବିଦ୍ୟୁଜ୍ଞତା,
 ରୁଦ୍ରତା ସଙ୍ଗରେ ମିଶିଲ ରୁଦ୍ରତା ।
 ହୃନ୍ତରୀ ପ୍ରକୃତ ସୃଜିଲ ହୃନ୍ତର,
 କି ରୁଦ୍ର ସୂକ୍ଷ୍ମର ଦୃଶ୍ୟ ଚିତ୍ତହର !
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ ରୁଦ୍ରତା ନ ମିଶିଲେ ଏକା,
 ନୁହେଁ ତାହା କେବେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଲେଖା
 ରୁଦ୍ରର ସୁବର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୁକନ୍ୟା,
 ଦୁହିତା ମିଳନେ ଦୁହେଁ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ।
 ବୃଷ୍ଟି ବତାସର ଆଘାତ ଭୀଷଣ,
 ସହି ସହି ଦେହ ହେଲ ଅବସନ୍ନ ।

୧—ଶିଳ୍ପୀ କୈବଲ୍ୟ ମହାରଣାଙ୍କ ନିର୍ମିତ ତେନ୍ତୁଳା ମଞ୍ଚରେ ସ୍ଵର ସ୍ଵର ମୂର୍ତ୍ତି ସେ କୌଶସ୍ତ୍ର ଦେଶ ବା ଯେ କୌଶସ୍ତ୍ର ଜାତିର ଶିଳ୍ପୀ ପକ୍ଷରେ ଗୌରବାଦହ ।

୨—ପାଠାଗାରରେ ୧୨୦୦ ଶକ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଅଛି । ବୈଶ୍ୟବାଣୀ ପଦ୍ଧତିର ସମ୍ପାଦକ କତକୋଟା ବାଳକୃଷ୍ଣ ଶାନ୍ତି ଏହି ପାଠାଗାରର ସମ୍ପାଦକ । ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ସେ ଜଣେ ଉତ୍ସାହୀ ଯୁବକ ।

୩—ବାଳକୃଷ୍ଣ ବାବୁଙ୍କର ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ପିତାମହ ଏହି ବିଶାଳ ଜଳକଣ୍ଠ କର ଯାଉଅଛନ୍ତି ।

“ଜିଲ୍ଲାବା” ବଙ୍ଗଳା ଦେଖି ପଥ ପାଶେ,
 ବସିବୁଁ ସେଠାରେ ବିଶ୍ରାମ ସକାଶେ ।
 ଶ୍ରୀପଦଭୀଷଣ ଗିରି ପଦପ୍ରାନ୍ତେ, *
 ଅବସ୍ଥିତ ସେହି ବଙ୍ଗଳା ଏକାନ୍ତେ ।
 ବାତ୍ୟା ଭୟେ ନେହୁଁ ସେଠାରେ ଆଶ୍ରୟ,
 ସେ ଭୟଙ୍କର ଗଲ ବଳି ବ୍ୟାଘ୍ର-ଭୟ ।
 ତପ୍ତ କଟାହରୁ ଛୁଞ୍ଚି ପ୍ରବଳେ,
 ପଡ଼ିବାକୁ ହେଲୁ ଜଳନ୍ତ ଅନଳେ ।
 କିନ୍ତୁ ସେଥୁପ୍ରତି ନାହିଁ ମୋ ଗାତର,
 ମହାନନ୍ଦେ ଯେଣୁ ପୁରୁଷ ଅନ୍ତର ।
 ପୁଣି ଭଞ୍ଜଭୂମି ଦିନେ କଳ୍ପନା,
 ଦେଉଥିଲୁ ମନେ ସତତ ପ୍ରେରଣା ।
 ସେ ଶୁଭ କଳ୍ପନା ହେଉଛି ସାଥକ,
 ଏଣୁ ମନେ ଜାତ ଅପୂର୍ବ ପୁଲକ ।
 ସୁକଳ୍ପନା ହେଲେ କାୟେ ପ୍ରମାଣିତ,
 ସାଫଲ୍ୟ ଗୌରବେ ଫୁଲୁଥିବେ ଚିତ୍ତ ।
 ସେହି ସୁଖ ସିନା ଜୀବନେ ଅତୁଳ,
 ଭୁଲୁଥିବୀ ଏକା ବୁଝେ ତାହା ମୂଲ ।
 ଅପୂର୍ବ ସଂଭ୍ରାନ୍ତି ହୃଦେ କରେ ନୃତ୍ୟ,
 ସେ ଭୃଷ୍ଟ ନିଶ୍ଚୟ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅମୃତ ।
 ବାସ୍ତବେ ଅମୂଲ୍ୟ ତାହା ମୂଲ୍ୟ ସିନା,
 ନ ବୁଝେ ତା ଆନ ଅନୁଭବୀ ବିନା ।
 ଶକ୍ତିକେ ପ୍ରକୃତି-ଶକ୍ତିପୁଞ୍ଜି କାହିଁ,
 ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଗଲୁକ ନିଲାୟ ।
 ଭୋଜବାଜି ପର ବୃଷ୍ଟି ବଜ୍ରପାତ,
 ଗଲୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇ ଅବସ୍ଥାତ ।
 ଶାନ୍ତ ସ୍ଥିତି ଭାବ ଭଜିଲୁ ଧରଣୀ,
 ଘୃଷ୍ଣିଗଲୁ ତାର ରକ୍ତପ୍ରିତ ଶନି ।
 ମାନ ହେଲୁ କ୍ରମେ ଦିବସ ମୟୂଖ,
 ମଳିନ ଦିଶିଲୁ ପ୍ରକୃତିର ମୁଖ ।
 ଦେଲେ ନାହିଁ ଦେଖା ଦିନମଣି ଆଉ,
 ସ୍ତାପିବୁ ତାହାଙ୍କୁ ଦୃଷ୍ଟି ଘନ ରାତ୍ରି ।

ସେହି ଭାବେ ଅସ୍ତ ହୋଇଗଲେ ରବି,
 ଭୁଗିଗଲୁ କାହିଁ ତାଙ୍କ ମୁଖ ଛବି ।
 ଅନ୍ଧାର ସାଗରେ ସ୍ନାନ ସନ୍ଧ୍ୟାରାଣୀ,
 ବିଜେ କଲେ ନିଜ ବେଳକାଳ ଜାଣି ।
 କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଉଦେ ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ,
 ଭୁଲି ଉଠିଲୁ ବିଶ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟ-ସିନ୍ଧୁ ।
 ପ୍ରକୃତି-ଦେବୀଙ୍କ ପାଣ୍ଡୁର ଅଧରେ,
 ଖେଳାଇଲୁ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ହାସ୍ୟରେଖା ଖରେ ।
 ଅବଗାହୁ ଚୌପୀ-ଜଳେ ବନଗିରି,
 ଧରୁଲେ ଅପୂର୍ବ ଅଭିନବ ଶିରୀ ।
 ଲଭୁଲୁ ଚକୋର ଅମୂଲ୍ୟ ବିଭବ,
 ଗାଇଲୁ ସଂଘନେ ନିଶାକର ସୁବ ।
 ଦୂର ଗିରି ଗାତ୍ରେ ଦାବାନଳ ଶିଖା—
 ଜଳି ଉଠି ଖରେ ସୁଜେ ବିଭୀଷିକା ।
 ଗିରି ରାଜା ଅବା ଦେଶାଏ ସମ୍ପଦ,
 ପିନ୍ଧି ସୃଷ୍ଟିରୂପା, ସୃଷ୍ଟି ପରଚ୍ଛଦ ।
 ଭଞ୍ଜି କବିଙ୍କର ପ୍ରତୀପ୍ତ ପ୍ରତିଭା,
 ଶୋଭି ବରୁଅଛି ଯୋଗ୍ୟ ସ୍ଥାନ କିବା !
 ସଙ୍ଗି ନୀ ଗହଣେ ଗିରିକୁ ଘରଣୀ,
 ଜାଳୁଛନ୍ତି ଅବା କୌତୁକେ ଶ୍ରେଷ୍ଠଶି ।
 କିମ୍ବା ବନଦେବୀ ଖେଳନ୍ତି ଚକ୍ରୀ,
 ରଚିଛନ୍ତି ଫଗୁ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ରୂଷ୍ଟି କବି ।
 ଅଥବା ସହସା ଦେଲୁ ଆସି ଦେଶା,
 ନୈରାଶ୍ୟ ଅନ୍ଧାରେ ଆଶା ବିହୀରେଖା ।
 ନବୁଦା ନିର୍ମଳ ପ୍ରଭାତେ ଯେସନ,
 ପୌରୁଷରୀ କୋଳେ ଖେଳେ ସୃଷ୍ଟି ଘନ ।
 କିମ୍ବା ଦେବଯାନ ମାରୁଗନମିତ,
 ସୁନେଲୁ ପନରେ ହୋଇଛୁ ମଣ୍ଡିତ ।
 ଅଥବା ସେ ନୁହେଁ ପର ଦାବାନଳ,
 ଉଦେ ଧୂମକେତୁ ଭେଦି ନଭସ୍ଥଳ ।
 କି ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ ଅନଳ ରେଖାର,
 କଷଟି ପଥରେ ଯେହ୍ନେ ସୁନା ଗାର ।

କିମ୍ବା ଭାବ କୋଳେ ହସୁଛି ଚପଳା,
 ଆଉଟା ସୁନା କି ଲୋଡ଼ି ଛାଣି ଦଳା !
 ‘ଜିଲ୍ଲାବା’ ଉପେକ୍ଷି ଚାରିଚକ୍ର ରଥ, ୧
 ଧାଇଁଲକ ଧରି ବେଲଗୁଣ୍ଡା ପଥ ।
 ପାବିତ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ନୈଶ ମହାଶୋଭା,
 ପଟାନ୍ତରଦାନ ମନନେତ୍ର-ଲେଭା ।
 ସୃଷ୍ଟିକୋଳେ ଭଳି ପଡ଼ିଛି ଚନ୍ଦ୍ରିକା,
 ମାତ୍ର ଅଙ୍କେ ଯଥା ଅଲେଖ ବାଳିକା ।
 କିମ୍ବା ଶାନ୍ତ କୋଳେ ବସିଅଛି ପ୍ରୀତି,
 ପବିତ୍ରତା କୋଳେ ଅବା ଯେହ୍ନେ ନୀତି ।
 ଭଲ ଭଲ ହୁଏ ପତ୍ରେ ଚନ୍ଦ୍ରଜ୍ୟୋତି,
 ଶୁକ୍ଳିକା ଉଦରେ ଯେହ୍ନେ ଶୁଭ୍ର ମୋତି ।
 ପୃଷ୍ଠକଳ୍ପ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା-ଜଳେ ସ୍ନାନ କରି,
 ଦିଶନ୍ତି ସୁନ୍ଦର ଯେସନ ଅପୁରୀ ।
 କଟା କଟି ହୋଇ ସଦୃଶେ ସଦୃଶ,
 ସୃଜିଅଛି ପଥମଧ୍ୟେ ଶୁଦ୍ଧାଟକ । ୨
 ଚୌଦ୍ଦିଗେ ଚୌଶାଖା ଯାଇଅଛି ଚାଲି,
 ପ୍ରକୃତିର କି ସେ ଚଉସାର ପାଲି ।
 ବିସ୍ମୃତ ଦିପାଶେ ରସାଳ କାନନ,
 ଆବାଳ-ବେଦୀରେ ତରୁ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ।
 ପେଟକ-କଳର ବିକରୁଳ ସ୍ୱର,
 କରୁଛି ସେ ସ୍ଥାନେ ଅତି ଉତ୍ସୁକର ।
 ଯେତକ କାହାର ଖାଇ ନାହିଁ କିଛି,
 କଟୁ ସ୍ୱର ହେତୁ ହୁଏ ସିନା କୁ-କୁ ।
 ସୁଭାବରେ ମଧୁ ମଧୁର ଶୀତଳ,
 ଉଷ୍ମ ହେଲେ କିନ୍ତୁ ତାବ୍ର ହଳାହଳ । ୩
 ଦୂରୁ ଶସ୍ୟରକ୍ଷା କଣ୍ଠର ଗଜନ,
 ବହି ଆଶୁଅଛି ନୈଶ ସମୀରଣ ।
 ମଞ୍ଜି ଫୁଲ ପରି ପଡ଼ିଛି ଚାନ୍ଦନୀ,
 କ୍ଷୀରବି ଉପମା ବହିଛି ଅବନୀ ।
 ମିଶିଛି ସମୀରେ କୁସୁମ ପରାଗ,
 ମିଶିମିଶି କିବା ବଦାନ୍ୟତା ତ୍ୟାଗ ।

ଆଲୁଙ୍ଗିଛି ନଭେ ଶୋଭାଞ୍ଜୀ ଚନ୍ଦ୍ରିକା,
 ପାଦପେ ଯେସନ ପୂର୍ଣ୍ଣିତା ଲୁଚିକା ।
 ଚକ୍ରବାକ ଉଦେ ଉଠୁଅଛି ଭାଜି,
 ଦେଉଛି ଉତ୍ତର ଦୂରୁ ଚକ୍ରବାକୀ ।
 ହତାଶ ପ୍ରେମିକ-ପ୍ରେମିକା ଯେସନ,
 କି ଦୀନ କରୁଣ ସେ ବେନିକ ସୁନ ।
 ଲୁହ ବହୁ ପଥ ଧାଇଁ ଅବିଶ୍ରାମେ ।
 ଉପସ୍ଥିତ ଯାନ ବେଲଗୁଣ୍ଡା ଗ୍ରାମେ ।

ମଠ “ଜଗନ୍ନାଥ-ବନ୍ଧୁ” ଆଶ୍ୟାତ,
 ଅଧୃଷ୍ଟିତ ତହିଁ ପ୍ରଭୁ ରଘୁନାଥ ।
 ଅଯୋଧ୍ୟା ଧାମ ସେ ରାମେଶ୍ୱର ରାଜ୍ୟେ,
 ସୁନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରାମ ତହିଁ ରାଜ୍ୟେ ।
 ସରସୁ ସଦୃଶ କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀ ତହିଁ,
 ଗ୍ରାମ ଉପକଣ୍ଠେ ଯାଉଅଛି ବହି ।
 ନିମଳ ମଧୁର ସଲିଳ ତାହାର,
 ଲମ୍ବିତ କି ଗ୍ରାମ କଣ୍ଠେ ମୁକ୍ତାହାର ।
 ସେ ସ୍ଥାନର ସୁଖ ସୁବାସୁମଣ୍ଡଳ,
 ଧର୍ମ ଭାବ ବୋଲା ପବିତ୍ର ଶୀତଳ ।
 ରାଜା କୃଷ୍ଣଭଞ୍ଜ ପିତା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
 ରଘୁନାଥ ପାଶେ ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ଥିତ ।
 ଦେବ-ସେବା ପାଇଁ ଅଛି ନିରୁପଣ,
 ଶଞ୍ଜା ଭୂମି ପଣ ସଦୃଶ ଭରଣ ।
 ମହନ୍ତ ପଣ୍ଡିତ ସଦୃଶ ନିବାସ,
 ନୃସିଂହଚରଣ ରାମାନୁଜ ଦାସ ।
 ସାଧୁ ସଦାଚାରୀ ସୁଶୀଳ ବିଦ୍ୱାନ,
 ସଦାଳାରୀ ଗୃହୋଦୀ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ।
 ଯୋଗୀ ଭକ୍ଷି ପରି ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନୀ, ତ୍ୟାଗୀ,
 ଅତିଥିବସୁଳ ବିଷୟ-ବୈରାଗୀ ।
 ପ୍ରବେଶ ଦ୍ୱାରରେ ଲେଖା ଶୁଭ ଶ୍ଳୋକ,
 ଶ୍ଳୋକ ନୁହେଁ ତାହା—ନୈତିକ ଆଲୋକ ।

୧—ମୋହସିନ । ୨—ଶୁଦ୍ଧାଟକ—ଜଳିକାଟ । ୩—ମହୁ ଗରମ ହେଲେ ବିଷ ଭଲ୍ୟ ହୁଏ ।

“ଧନ ଯଉବନ ବିଜୁଳି ସମାନ,
 କ୍ଷଣେ ଦେଖା ଦେଇ ହୋଇଯାଏ ଲୀନ ।”
 ଦେବ ସମ୍ପତ୍ତିର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ—
 ବିଷୟେ ମହନ୍ତ ବଡ଼ ବିଚକ୍ଷଣ ।
 ଦାନ-ଦୟାଶୀଳ ସରଳ ପ୍ରକୃତି,
 ଭୁକ୍ତି ଆକର୍ଷଣୀ ଶାନ୍ତ ସୌମ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ।
 ପୁଷ୍ପ ଉପବନ ମଠ ତାର ପାଶେ,
 ମହକି ଉଠୁଛୁ କୁସୁମ ସୁବାସେ ।
 ପୁଷ୍ପେ ବସି ମଧୁ ଶୋଷେ ପ୍ରଜାପତି,
 ମାଳତୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ରାଜ-ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ।
 ସତେ ବା ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଣ ଗଗନ,
 ପୁଷ୍ପ-ସିଂହାସନେ ବିଜେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ।
 ମହାପ ପରାଏ ଉଡ଼ି ଭଳି ଭଳି,
 ପୁଷ୍ପ ପୁଷ୍ପାନ୍ତରେ ଭ୍ରମି ବୁଲେ ଅଳି ।
 କନିଆର ଫୁଲେ ବସେ ସୁଖ ମଣି,
 ହେମ ପାତ୍ରେ କିବା ଅଥା ନୀଳମଣି !
 ବୃନ୍ଦାସନେ ବସି ଗୋଲପ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ହସ୍ତକୁ ନୀରବେ ମୁଦ୍ ବାତେ ଅର ।
 କାହିଁ ସୁଯ୍ୟମୁଖୀ ସୁଯ୍ୟପ୍ତି ସୁସଖୀ—
 ଧ୍ୟାନମଗ୍ନା ଦୃଷ୍ଟି ସୁଯ୍ୟମୁଖେ ରଖି ।
 ଛାୟା-ସୁଶୀତଳ ତରୁତାଳେ ବସି,
 ବଜାନ୍ତି ବିହଙ୍ଗେ ହର୍ଷେ କଣ୍ଠ-ବଂଶୀ ।
 ବୃଷାଭି ତାତକୀ କ୍ଷୀଣ ଶୁଷ୍କକଣ୍ଠୀ,
 ଛନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାଣ-ସୁତ୍ରେ ଦେଉଅଛୁ ଗଣ୍ଠି ।
 ଅଦୂରେ ଶୁଶାନ-ତୃଳସୀର ଭଳି,
 ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜିକ ଭଗ୍ନ ଦୁଗନ୍ଧଳୀ ।
 ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପୋତି ପଡ଼ିଛୁ ପରିଣା,
 ପଡ଼ିଛୁ ଶଳିତା ଲିଭୁଅଛୁ ଶିଖା ।
 ଦୂର ପ୍ରାଚୀରର ଭଗ୍ନ ଅବଶେଷ,
 ଧରି ଉଦ୍ଧା ଦାନ କାଙ୍ଗାଳୀର ବେଶ ।
 ଭୟବେ ଯେ ମଉ ଥିଲୁ ଦିବାନଗି,
 ଗଲଣି ସେ ହର୍ମ୍ୟ ମାଟି ସଙ୍ଗେ ମିଶି ।

ଶୋଭାଶୂନ୍ୟ ଦୂର ବେଶ ଅନାବନା,
 ଯାଇଛୁ କର୍ପୁର ଅଛୁ ଛଣ୍ଡା କନା ।
 କାଳଗତେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ବ ତାରୁ ମୂର୍ତ୍ତି,
 ଅଛୁ ମାତ୍ର ଖାଲି ତୁଚ୍ଛା କ୍ଷୀଣ ସ୍ମୃତି ।
 ମଣିରହୁ ସାଜେ ଥିଲୁ ଯେ ଭକ୍ତ ଲି,
 ଏବେ ତାହା ଆହା ଘନ ବନସ୍ତଳ !
 ଗତ ସୌଭାଗ୍ୟର ମୁକ ସାକ୍ଷୀ ରୂପେ,
 ପଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି ଭଗ୍ନ ବାମ୍ପୀ, କୁପେ ।
 କି ନିଷ୍ଠୁର ହାୟ ନିୟତି ବିଧାନ,
 ଆଜି ଯେ ଅମର କାଲି ସେ ଶୁଶାନ ।
 ଧୂସପଟ୍ଟ କାଳ ଧୂସ ତାର ନୀତି,
 ନିର୍ବାଣୀ ଛନ୍ଦେ ସେ ଗାଏ ଧୂସ-ଗୀତି ।
 ଦୂର କାହିଁ ବୋଲି ପଚାରିଲେ ଯାଇ,
 ଦୁଷ୍ଟା ପ୍ରତିଧ୍ବନି ହୁଅଇ ଖତାଇ ।
 ସ୍ୱଭାବ ତାହାର ଶୃଙ୍ଖଳା ନୀରବର,
 ଖତାଇ ହୁଏ ସେ ନ ଦେଇ ଉତ୍ତର ।
 ବସିଲେ ସେଠାରେ ବହୁ ମନେ ବ୍ୟଥା,
 ଦେଶେ ନେତ୍ରେ ଖାଲି ଭବ-ଭଙ୍ଗୁରତା ।
 ନିଜକୁ ଦୂରର ଲଗେ ନିଜ ତନୁ,
 ନିଜ ପ୍ରତି ଆତ୍ମା ଛାଡ଼ିଯାଏ ମନୁ ।
 ଜଳି ଉଠେ ହୃଦେ ବିଭୃଷ୍ଟାର ଚିତା,
 ଜୀବନ ଜଗନ ଲଗେ ସବୁ ପିତା ।
 ଏ ସଂସାର ଯେବେ ଏଡ଼େ ଦଗାଦାର,
 ତେବେ ତାହା ପଦେ କୋଟିଏ ଜୁହାର ।
 ବଳେ ବଳେ ଜାତ ହୁଏ ଏ କଳ୍ପନା,
 ସଂସାର ନୁହେଁ ସେ କାହାର ଛଳନା ।
 ସବୁ ଯେବେ ମିଥ୍ୟା ସବୁ ଇନ୍ଦ୍ରଭାଲ,
 ନର ଆଶା ତେବେ କେବଳ ଶିଆଲ ।
 ସବୁ ଯେବେ ତୁଚ୍ଛ ଆବର ଅସ୍ଥାୟୀ,
 ଆଶା-ସୁପ୍ତ ତେବେ ଆସେ କାହିଁ ପାଇଁ ?
 ଆସେ କିପା ପୁଣି ସଂସାର ଲଳସା,
 କାହାର ଲୀଳା ଏ କାହାର ତାମସା ?

ଯେବଣ ମାୟାବୀ ସୃଜିଲ ସଂସାର,
ଆଶା ଲଳସା ବି ସଜନା ତାହାର ।
ଅତି ଅଲୌକିକ ସିନା ତାହା ମାୟା,
ରୂପରେଖାହୀନ କେବଳ ସେ ଛାୟା ।
ସେ ମହା ମାୟାର ତତ୍ତ୍ୱ ଆଲୋଚନା,
କ୍ଷତ୍ର ନର ପକ୍ଷେ ସିନା ବିଦମ୍ବନା ।

ଦୂର୍ଗ ଯାମୋତରେ ଲଙ୍କାଗଡ଼ ଗିରି,
ତୋଳିଛୁ ମସ୍ତକ ନଭ ଗର୍ଭ ଗିରି ।
ମାୟା ମନ୍ଦିର ପ୍ରାୟ ଦୂରୁ ଦିଶେ,
ଲଙ୍କାଦେବୀ ପ୍ରିୟ ବିଜୟ ବେଦୀ ସେ ।
ଦୂରୁ ଦେଖି ଦୂରେ ଲଭୁ ମନେ ପ୍ରାୟ,
ଦରୀ-ନାସେ ଗିରି ଛାଡ଼େ ଦୀକ୍ଷାସ୍ଥ ।
ମନେ ମନେ ଭାବେ ନିୟତି ଅଧୀନେ,
ମୋହର ବି ଦେବ ଏହି ଦଶା ଦିନେ ।
କ୍ଷୟ ବା ଅସାଧ୍ୟ ଦୂରନ୍ତ କାଳର,
ବସିବ ମୋ ସ୍ଥାନେ ହୃଦ ବା ସାଗର ।
ଭଦ୍ରସ୍ତ ପକ୍ଷରେ ରହିଛୁ ରେ ଅସ୍ତ,
ଜୀବନ କଞ୍ଚିକା କାଳ ହସ୍ତେ ନୀସ୍ତ ।
ଦେଖିଥିଲୁ ଗିରି ଦୂର ଅହଙ୍କାର,
ଧୂସ ଦେଖି ଏବେ କରେ ହାହାକାର ।

“ବଲ୍ଲବ” ଗ୍ରାମଟି ଶସ୍ୟସୁଖ୍ୟାମଳ,
ପ୍ରକୃତି-ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରିୟ କ୍ରୀଡ଼ାସ୍ଥଳ ।
ଧାଉଁଶ ଧାଉଁଶ ହୋଇ ଦୂର ପାଶେ ଘର,
ମଧ୍ୟସ୍ଥଳେ ଦାଣ୍ଡ ପ୍ରଶସ୍ତ ସୁନ୍ଦର ।
କୃଷି ସେ ଗ୍ରାମର ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ,
କରନ୍ତି କୃଷାଣେ ନାନା ଶସ୍ୟ ଆୟ ।

ଦାଣ୍ଡ, ପିଣ୍ଡା, ବାଡ଼ି, ପ୍ରାଙ୍ଗଣନିରୟ,
ସୁପକ୍ୱ ମରୁତେ ଦିଶେ ରଙ୍ଗମୟ ।
ଲଗିଛୁ ଭୟଙ୍କ ସେହେ ଚକରୀର,
ବହଳରେ ବୁଣି ହୋଇଛୁ ଅବିର ।
ବିଛା ହୋଇଅଛି କିମ୍ବା ରଙ୍ଗ ପାଟ,
ବିଜେ ହେବେ ବୋଲି ବସନ୍ତ-ସମ୍ରାଟ ।
ଅନନ୍ତର ଗ୍ରାମ ଛାଡ଼ି ବାସ୍ତବ୍ୟ,
ଧରଲୁ ଦୂର୍ଭିକ୍ଷ ସ୍ୱାଧିପତ୍ୟ ପଥ । ୧
ବହିଛୁ ସେ ପଥ କରୁଣ ବିବୃତ୍ତ,
ଆବର ପୁଣ୍ୟାମ୍ଳ କଟରଲ ସ୍ୱାଦ । ୨
ସରଣୀର ପ୍ରତି ରେଣୁରେ ନିଶ୍ଚିତ,
ଦୂର୍ଭିକ୍ଷର ଅଧ୍ୟାୟ ଅଛି ଭୁକ୍ତାୟିତ ।
ନାନା ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ବିସ୍ତୃତ ଦୃଶ୍ୟେ,
ଗଭେ ଧରି ଶସ୍ୟ ସାଫଲ୍ୟ ସୁଦାସେ ।
ତଳ ଫୁଲ କବି ନେତ୍ରେ ତିଳୋତ୍ତମା,
ନାସିକା ସଙ୍ଗେ ସେ ଯୋଗେ ତା ଉପମା ।
ପିନ୍ଧାଇଛୁ ପଦ୍ମ ଲଙ୍କା ସସମାଜେ, ୩
ପଦ୍ମସୁଗ ଚମ୍ପା କ୍ଷେତ୍ରଲକ୍ଷ୍ମୀ କାନେ ।
ଧୂଆଁ ପତ୍ର କାହିଁ ତାଳେ କଟୁଗନ୍ଧ,
କେତେ ସ୍ଥାନେ କେତେ ହୋଇଅଛି ଶନ୍ଦ ।

ସୁପ୍ରଭାତ ଆଜି ଭାଗ୍ୟ ସୁପ୍ରସନ୍ନ,
କଲି ତନରୁତା ଗୋଶାଳା ଦଶନ ।
ଆହା କି ପବିତ୍ର ତୀର୍ଥ ମନୋରମ,
ଗୋଶାଳା ନୁହେଁ ସେ—ସୁରଭୀ ଆଶ୍ରମ ।
ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଆବାଲ୍ୟ ସଂସ୍କାରୀ, ୪
ସେ ପୁଣ୍ୟ ଆଶ୍ରମେ ଚାବୁ ତପତାରୀ ।

୧-୧୯୧୯ ସାଲ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସମୟରେ ଏହି ସବୁକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲା । ୨-ଓଡ଼ିଆବନ୍ଧୁ କଟରଲ ସାହେବ ଅକର୍ମୀ ଲେକକ୍ତ କର୍ମ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ଏହି ସବୁକ ତୟାର କରିଥିଲେ । ୩-ସୁପକ୍ୱ ଲେହନ ବର୍ଣ୍ଣର ଲଙ୍କାମରତ । ୪-ତନରୁତାରେ ଜହଲର ଏକମାତ୍ର ନିଷ୍ପାପର ନିର୍ଭୀକ ସମାଜ-ସଂସ୍କାରକ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା ବି, ଏ, ମହାଶୟଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗୋଶାଳା ଅବସ୍ଥିତ ।

ସଂସାର, ସାହିତ୍ୟ ଉପସ୍ୟା ସାଧନ,
କରନ୍ତି ସେଠାରେ ହୋଇ ଯୋଗମୟ ।
ଦିଶୁ ନାହିଁ ନେତ୍ରେ ଶୁଭ ନାହିଁ କାନେ,
ତଥାପି କର୍ମରେ ରତ ଏକଥାକେ ।
ଏ ଆଶ୍ରମ ତାଙ୍କ ପବିତ୍ର ସୁକୁଠ,
ବହୁଧୃବ କାଳେ କାଳେ ତାଙ୍କ ସୁକୁଠ ।
ନିଜ ସୁକୁଠସ୍ତମ୍ଭ ନିଜେ ଗଲେ ପୋତି,
ନିଃସରବ ତହିଁ ଶୁଭ ସୁକୁଠେ ।
ପାରିବ ସେ ନବ ଆଦର୍ଶ ବିଚାର,
ମନେଇ ପ୍ରମୁଦ ନୁହେଁ ତାଙ୍କ ସାର ।
ବାଇବେକୀ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଶକ୍ତି-ଧନେ ଧନୀ,
ତାହାକୁ ଅଶ୍ରାନ୍ତେ ତାହାଙ୍କ ଲେଖନୀ ।
ନ ଥାଏ ତୁ ଶେଷ ଅକ୍ଷେପେ କଟାକ୍ଷେ,
ସତ୍ୟ ଶିବ ସେବା-ରତ ମନୋବାବେ ।
କରବାକୁ କାନ୍ଦି ଯୋଗୀ କେତେ ଜଣ,
ମାତ୍ର ବାହୁବାକୁ ଛନ୍ତି ପଣ ପଣ ।
ନ ଦେଖନ୍ତି ନିଜ ନେତ୍ରେ ନିଜ ହୃଦ,
ପର ଉପଦେଶେ ଦେଖନ୍ତି ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ।
ଏହି ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଠଟି ନାହିଁକି ବତାସେ,
ଜଳେ ଧୁଳି ଧୁଳି ସଂସାର ଆକାଶେ ।
ତଥାପି କରୁଛୁ ବିକାରଣ ଜ୍ୟୋତି,
ପ୍ରଭାତୀନ ନୁହେଁ ପରାତନ ମୋତି ।

ଅହୋ କି ସୌଭାଗ୍ୟ ଅହୋ କି ସୁଦୈନ,
ଶେଳିଯାଏ ପ୍ରାଣେ ଭଲ୍ଲାସ ନବୀନ ।
ଭୁଞ୍ଜି ବସନ୍ତର ସୁଖ ସୌଧ ବୁଲି,
ଦୁରୁ ଦିଶେ ବହି ଉପମା ଅଭୁଲ ।
କି ଅମୃତମୟ ସୁଗ ସୁପନର—
ଭସ୍ମକାଳେ ତାଙ୍କା ତାହା କଳେବର ।

ଗାଉଛୁ ନୀରବେ ଭୁଞ୍ଜି କବି ଗୀତ,
କବିତାରେ ଦୁର୍ମ୍ୟ ହୋଇଛୁ ନିର୍ମିତ ।
ଦୃଷ୍ଟି ମାତ୍ରେ ସେହି ସୌଧରୂପା ଯତି,
ନେଲେକ ଓଟାରି ହୃଦୟ ଭକତି ।
ହାତ ଯୋଡ଼ି ତହିଁ ବିହ୍ୱଳ ପ୍ରଣାମ,
ତ୍ରୁତାର ଉଦାର ମହାକବି ନାମ ।
ଶ୍ରୀମୁଖର ସଙ୍ଗେ ଭ୍ରମି ବହୁ ସ୍ଥାନ,
ନ ଦେଖିଲି କାହିଁ ଭୁଞ୍ଜି ସୁଖ ଆନ ।
ଧନ୍ୟ ତନରତା ଯୁବକମଣ୍ଡଳୀ,
ଅର୍ପନ୍ତି ଉପେନ୍ଦ୍ର ପାଦେ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗୁଳି ।
ଜାତୀୟ ବସନ୍ତ ଆଦର ସମ୍ମାନ,
କରି ଜାଣନ୍ତି ସେ ଯୁବା ମତିମାନ ।
ପ୍ରତିଭା ପୂଜାର ସେ ଦକ୍ଷ ପୂଜାରୀ,
ପ୍ରତିଭାର ସେହି ଯୋଗ୍ୟ ଅଧିକାରୀ ।
ହୁଲୁ ବା ମାତ୍ରେ ସେ ପବିତ୍ର ମନ୍ଦିର,
ଉଠିଲୁ ଶିବର ଭଲ୍ଲାସେ ଶରୀର ।
ସତେ ଯେହେଁ ତହିଁ ଉପେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭାବ,
ଶେଳି କରୁଅଛୁ ସବୁ ହାବଭାବ ।
ସତେ ଯେହେଁ ତାଙ୍କ କବିତା-କଳାପ,
ଅଲକ୍ଷିତେ କିଏ କରୁଛୁ ଆଳାପ ।
କିନ୍ତୁ ଭାଷାଦ୍ୱୀନ କି ମହାବିଶାଦ,
ଗୋଟିକୁ ମନ୍ଦିରେ ଆମସ୍ତକ ପାଦ ।
ମହାକବିଙ୍କର ବିରହ ବେଦନା,
ଭାରିଛୁ ତା ପ୍ରାଣେ ହୃଦ ସମ୍ଭାବନା ।
ବହୁ ପାଣ୍ଡୁଲେଖୀ, ଗୁରୁ ଏକାଧାରେ,
ରହିଛୁ ଗଢ଼ିତ ଭୁଞ୍ଜି ପାଠାଗାରେ । *
ସଞ୍ଚିତ ତହିଁରେ ସେ ରତ ବିଭବ,
ଭୁବଗ୍ରାସରେ ସେ ରତ ଦୁର୍ଲଭ ।
ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟେ ଆଦର୍ଶ ତାହାର,
ପ୍ରତି ଭାର ଦେଉ ଭୁଞ୍ଜି ପାଠାଗାର ।

* ତନରତାର ଉପେନ୍ଦ୍ରବ୍ରହ୍ମ ପାଠାଗାର ଏକ ବୃହତ୍ ଅଃକଳା । ପାଠାଗାରରେ ଓଡ଼ିଆ, ଇଂରାଜୀ,
ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକ ଦୁଇ ହଜାର ଅଛି । ଅନେକ ଦୁଃଖୀୟ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପୁସ୍ତକ ଏହି ପାଠାଗାରରେ ଦେଖାଗଲା । ଏବୁଠି
ସ୍ୱପରାମର୍ଶକ ବୃହତ୍ ପାଠାଗାର ସମସ୍ତ ଉଚ୍ଚକଲରେ ବିଭଳ ।

ଏକକି ମାଗୁଣି ବାରଦେବୀ ଚରଣେ,
 ଏକାନ୍ତ ବିନୟେ ବାବେ-ପ୍ରାଣେ-ମନେ ।
 ସ୍ଥାପିଲେ ମନ୍ଦିର ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ, ୧
 ସାହଚ୍ୟ-ଜୀବନ ସାହଚ୍ୟ-ଭୁଣେ ।
 ସଞ୍ଚାରରେ ପ୍ରାଣ ଶ୍ରୀ ରାଧାମୋହନ ୨
 ଯବକ ସମାଜେ ଗବ-ଗଣିଧନ ।
 ରାତି ନରସିଂହ ମୂଖୀ ପୃଷ୍ଠରକ୍ଷା, ୩
 ପୁସ୍ତକ ବୃଦ୍ଧିରେ ଛନ୍ଦି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରଖି ।
 ହେ ସାହଚ୍ୟବୀର ଭଞ୍ଜ କବିବର,
 ମାନବ କି ସ୍ଫୁଟ ରଖିବ ତୁମ୍ଭର ?
 ରଖି ଯାଇଅଛୁ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ସ୍ଫୁଟ,
 ପ୍ରତିଫଳେ ତୁମ୍ଭ କାବ୍ୟେ ତୁମ୍ଭ ମୂର୍ତ୍ତି ।
 ସ୍ଫୁଟ-ପୂଜା ସିନା ନିଜ ହୃଦ ପାଇଁ,
 ପୂଜା ପୂଜା ବିନା ପୂଜା ମିଳେ ନାହିଁ ।
 ତୁମ୍ଭ କାବ୍ୟ-ପ୍ରଭୁ କବିତା-କନ୍ୟାଏ,
 ଗାଉଥିବେ ସ୍ଫୁଟ ସ୍ଫୁଟି ସୁବା ଯାଏ ।
 ଉପସ୍ଥଳ ପ୍ରଭୁବଳ୍ୟା ସେ ତୁମ୍ଭର,
 ପିରୁଭକ୍ତିରେ ସେ ଉଲ୍ଲେ ଧରନ୍ତିର ।
 ଯେତେ କାଳ ଯାଏଁ ବହୁସ୍ତବ ବାତ,
 ହେଉଥିବେ ତନ୍ମୟର୍ଥୀ ଆଦ୍ୟାତ,
 ତେତେ କାଳ ଯାଏଁ ସେ ଦେନି ତୁମ୍ଭର,
 ଘୋଷୁଥିବେ କୀର୍ତ୍ତି-ଗୀତ ନିରନ୍ତର ।
 ଫୁଲ, ଲହୁଧାନ, ବିଜୁଳି ଆବର,
 ରତ୍ନ, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ତାସ୍ ଜଗତେ ସୁନ୍ଦର ।
 ମିଶାଇଣ ଏହି ଶବ୍ଦ ଉପାଦାନ,
 ଦଲେ ତୁମ୍ଭ ସ୍ଫୁଟ-ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ,
 ହେବ ନାହିଁ କେବେ ସେ ମନ୍ଦିର ମୂଲ୍ୟ,

ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତିଭାର କଣିକାକୁ ତୁଲ୍ୟ ।
 ସାରସ୍ଵତ ପୂଜା ଲେଖେ ନାହିଁ ଆନ,
 ବିନା ସାରସ୍ଵତ ଶୁଦ୍ଧ ଉପାଦାନ ।
 ପାଠାଗାର ତୁମ୍ଭ ଯୋଗ୍ୟ ପୂଜା ବେଦୀ,
 ପାରେ ସେ କାଳାସ୍ତେ ଅଜ୍ଞାନତା ଛେଦି ।
 ହେ ସାହଚ୍ୟଶିଳ୍ପି, ହେ ଯୋଗିପ୍ରବର,
 ଯୁଗେ ଯୁଗେ ତୁମ୍ଭେ ଅଜର ଅମର ।
 ଭାରତୀ ଭଣ୍ଡାର ଆଣିଥିଲୁ ଭୁଟେ,
 ବାଣ୍ଟିଦେଇ ତାହା ଗଲୁ ହେ ଲେଉଟି ।
 ସେ ରହେ ସମ୍ପଦ ଭୁଲ୍ଲ-ସାହଚ୍ୟ,
 କୋଟି ଧନୀ ତୁମ୍ଭ ଦୈଶିକ୍ୟ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ।
 ଯାଇଅଛୁ ତୁମ୍ଭ ମାଟିଦେହ ମଣ୍ଡ,
 ମାତ୍ର ଭ୍ରମୁଅଛୁ କୀର୍ତ୍ତି-ମୂର୍ତ୍ତି ଧର ।
 ମାଟିପିଣ୍ଡ ସିନା ଲଭୁଛୁ ବିଲସ୍ତ,
 କିନ୍ତୁ ବହୁଅଛୁ ମୂର୍ତ୍ତି ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ।
 ସେ ମୂର୍ତ୍ତିର ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ କେବେ ଭବେ,
 ମଉ ତୁମ୍ଭେ ଚର ଅମୃତ ଭସ୍ମବେ ।
 କି କଠୋର ଚପେ ଭୁଲ୍ଲ ଧରଣୀ,
 ଲଭୁଲୁ ଏଭଳି ପୁତ୍ର ଗୁଣମଣି ।
 ବେବଣ ସଦୟ ଦେବତାଙ୍କୁ ସେବି,
 କେଉଁ ମହାତୀଥେ ସାପିଥିଲୁ ଦେବୀ ।
 କେ କହିବ ତାହା ଜଣା ବା କାହାକୁ,
 ଗୋରର ଏକା ତା ଜଗତନାହାକୁ ।
 କୋଟି ପୁତ୍ର ପଛେ ଜନ୍ମ କରୁ ମାତା,
 ଗୋଟିଏ ସ୍ଫୁଟୁତ୍ର ଯୋଗେ ହୁଏ ଖ୍ୟାତା ।
 କୋଟି କୋଟି ତାସ୍ କି କରନ୍ତି ଆସି,
 ତନ୍ମୁ ହେବୁ ସିନା ଧନୀ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ ।

୧—ସାହଚ୍ୟବନ୍ଧୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପଞ୍ଚନାୟକ ଏହି ଗୀର୍ତ୍ତମନ୍ଦିର ପାଠାଗାରର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା । ୨—ଉପାସ୍ଥ
 ଯୁବକ ବାବୁ ରାଧାମୋହନ ଦାସ ପାଠାଗାରର ସୁପରିଚାଳକ । ତାଙ୍କ ପରିଚାଳନା କୌଶଳରେ ପାଠାଗାରର
 ପ୍ରଭୁତ ଉନ୍ନତ ସାଧୁତ ହୋଇଅଛି । ୩—ସମ୍ପ୍ରସରର କୁଳସୂତ୍ର କେଶବୀ କଲେକ୍ତର ଶାସ୍ତ୍ରୀ ନରସିଂହ ରାତି
 ପାଠାଗାରର ପ୍ରଧାନ ପୁସ୍ତକୋପାଧିକାରୀ । ସେ ଅଦ୍ୟାବଧି ପ୍ରତିବର୍ଷ ଦୁଇଶତ ଟଙ୍କାର ପୁସ୍ତକ ପାଠାଗାରକୁ ସାହାଯ୍ୟ
 ପଠାଉଅଛନ୍ତି । ପାଠାଗାରରେ ଅନେକ ମାନବଦ ଅଛି ।

ପଞ୍ଚମ ପର୍ବ

ବିଦ୍ରୀର୍ଣ୍ଣ ରସଲକୋଷା ଜଳାଧାର, ୧
 ଦିଶେ ଯଥା କ୍ଷୁଦ୍ର ନୀଳ ପାର୍ବତୀ ।
 ଅକାଳ ଗର୍ଭର ନିର୍ମଳ ପାବନ, ୨
 ମହାବିଦ୍ୟାର ହୃଦୟ ଯେସନ ।
 ଅଥବା ପଞ୍ଚର ପାଳାଳୁ ବାଟ,
 ଶ୍ରେୟସ୍ତ ତା ଦ୍ଵାର ଦପଣ-ବଦାଟ ।
 ରବି ପ୍ରତିବିମ୍ବ ବହୁଳ ବକ୍ଷରେ,
 ତେଣୁ ନୀଳାକାଶ ଉପମା ସେ ଧରେ ।
 ଦେଶପ୍ରେମୀ ହୃଦେ ଦେଶପ୍ରିୟ ପ୍ରାୟେ,
 ଜଳେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ବେଡ଼େ ଶୋଭା ପାଏ ।
 ଭାର୍ତ୍ତବ ନେତ୍ରେ ତା ବହୁରୂପେ ଦିଶେ,
 ଗାୟ-ସୁଲହେଦେ ସୁଷ୍ଟ ଆତ୍ମା କି ସେ ?
 ଜଳକୁ ବାତବ ପିନ୍ଧିଗଲେ କିବା,
 ମହାତ୍ମା ମସ୍ତିଷ୍ଠେ ଅଥବା ପ୍ରତିଭା ।
 ବାସନ୍ତେଇ ସୁଗନ୍ଧେଇ ରତନେଇ, ୩
 ଭୃଗୁରାଜୁ ତା ଚାରେ ପାଦ ଦେଇ ।
 ଚନ୍ଦ୍ର ଶୈଳର ସେ ସୁନୀଳ ଦପଣ,
 ଦେଖୁଛନ୍ତି ମୁଖ ଚର୍ଚ୍ଚି ଗିରିଗଣ ।
 ମାନ୍ଦବ୍ୟା ପକ୍ଷୀ ଖରେ ଜଳେ ବୁଡ଼ି,
 ଥଣ୍ଡେ ମାଛ ଘେନି ଯାଏ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଭୃତ ।
 ଲକ୍ଷ୍ମ୍ୟନ କିବା ସ୍ନାନ କରି ଜଳେ,
 ଉପିଯାଉଅଛି ପୁଣି ନଭସ୍ଥଳେ ।
 ଚଳି ମାରି ଚଳି ବୁଲେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଭୃତ,
 ବିନା ସୁତ୍ରେ ଘାଇ ଭଞ୍ଜିବ କି ଘଡ଼ି । ୪

ଗିରି-ବାୟୁ ଜଳେ ସୁତେ ନୀଳବେଶୀ,
 ଶେଳେ କି ଶାବ୍ଦବଳେ ମରୀଚିବା ଶ୍ରେଣୀ? ୫
 ସେ ମୃଦୁ ହିଲୋଳ ବନପାଦେ ଲଗି,
 ସ୍ତର ସ୍ତର ହୋଇ ପଡ଼ୁଥାଏ ଭୂମି ।
 ବନଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାଦେ ଯେତେ ଜଳାଧାର,
 ଜୁହାରୁଛି ହାତ ଯୋଡ଼ି ବାରମ୍ବାର ।
 ବବି-ଦଂସ-ବେଳିସର ଘୁମୁଷ୍ଟରେ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀବର ପ୍ରାୟେ ଶୋଭା ଜଳୀ ଧରେ ।
 ବ୍ରହ୍ମପୁର, ହିତ୍ରପୁର, ଘୁମୁଷ୍ଟର,
 ପୁଣି ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁର ମାରୁବା ଏ ସର ।
 ଏ ଚାରି ତାଳୁକ ଅନାବୁଷ୍ଟି କାଳେ,
 ଲକ୍ଷ୍ମପରି ଏହି ଜଳୀ ପ୍ରତିପାଳେ ।
 ନୀଳ ପଥେ ବଡ଼ନଦୀ ଜଳଗୁଣି,
 ପୁଣି କରେ ଏହି ଜଳାଧାରେ ଆସି ।
 ବେଡ଼େ ବଲ୍ଲିମନ୍ତ ସ୍ତପିତ-ପ୍ରବର, ୬
 ସ୍ଥାପତ୍ୟ ବିଦ୍ୟାରେ ଅତି ଧୁରନ୍ଧର । ୭
 ମିଶାଇଛି ନେଇ ଆତ୍ମା କି ହୃଦରେ,
 କୃତ୍ରିମ ଚର୍ଚ୍ଚନା କୃତ୍ରିମ ସାଗରେ !
 ଭାବ ଅଳଗର ଧାଇଁ ଆସି ଜବେ,
 ପଣି ଯାଉଛି କି ସମୁଦ୍ର ଗରଭେ ?
 ନିଦାଘ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭସ୍ମାବହୁ ବାଘ,
 କିମ୍ବା ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ ଯାଗ ।
 ନୀରବ ନିସ୍ତବ୍ଧ ଗ୍ରାମ ପଦା ବାଟ,
 ଛାଡ଼େ ବିଭୀଷିକା ନିଃଶବ୍ଦ କୁହାଟ ।

୧—ରସଲକୋଷା ଜଳାଧାର ୧୮୧୪ ସାଲରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ମହାନଦୀର ସାତକୋଶିଆ ଶଶିଠାରୁ ପାଣି
 ଅଟକାଇ ଏହି ଜଳାଧାରକୁ ପାଣି ଆଣିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଥିଲା; ମାତ୍ର ବଳ ଚଉକ୍ଷିମେଷୁ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବରେ
 ଅସମ୍ଭବ ହେବାରୁ ବଡ଼ନଦୀରେ ଆନବିଧି କରି ପଣି ଆଣାଗଲା । ତେଣେବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ବଙ୍ଗଳାର ଅଧୀନରେ
 ଥିଲା । ଉପସ୍ଥାପିତ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ କଟକ ଓ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ବର୍ତ୍ତମାନ ପଡ଼ି ବନ୍ୟାରେ ଭରଣାର
 ହେଉ ନ ଥାନ୍ତା । ୨—ଜଳାଧାରର ଗଭୀରତା ୪୫୩ ଫୁଟରୁ ଅଧିକ । ୩—ସ୍ଥାନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ପବନହସ୍ତ ।
 ୪—ବାରଜଗଣ । ୫—ଶାବ୍ଦଳ-ଭୃଗୁପୁଣ୍ୟ ପ୍ରାଚୀର । ୬—ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁର ବେକଟରୁ ନାଉଡ଼ । ତାବନାମ କଳା
 ସାହେବ । ୭—ସ୍ଥାପତ୍ୟ ବିଦ୍ୟା-ଭିତ୍ତିନିୟମ ବିଦ୍ୟା ।

ଅଗ୍ନିକଣାରୁଣି ବର୍ଷନ୍ତୁ ଚପନ,
 ଭସ୍ମ-ନୀତି ଦୃଷ୍ଟି ଭୂପତି ଯେସନ ।
 ଭୀଷଣେ କବଣେ ରୁଚିଛନ୍ତି କାଳେ,
 ଦୁଷ୍ଟାଳେ ମଡ଼କେ ବାଳ ଯେହ୍ନେ ଡାକେ ।
 ମଧ୍ୟାହ୍ନ-ବାନ୍ଧବ ଯାମଦୋଷୀ ତୋଷେ, ୧
 “ଗନ୍ତେଶୁ ଗନ୍ତେଶୁ” ଭୁବକଣ୍ଠେ ଘୋଷେ ।
 କାହାକି ଶଟରେ ଶୁଆଏ ବିହଙ୍ଗ,
 ସେହୁ ଏକା ଜାଣେ ତାହା ରସ ରଙ୍ଗ ।
 ନୀରବେ ସୁବିରା ଧରଣୀ-ତାପସୀ,
 ପଞ୍ଚାଗ୍ନି ସାଧନା କରେ ବୌଦ୍ଧେ ବସି ।
 ଫେର ନୀଳବେଣୀ ନାତେ ମରୀଚିକା,
 ହାତ ଧରି ତାର ନାତେ ବିଭୀଷିକା ।
 ଧାବନ୍ତି ତା ଦେଖି ମୃଗମୃଗୀଗଣ,
 ଆଶା ପଛେ ଯାଏ ଆଶାୟୀ ଯେସନ ।
 ଆଶା ପ୍ରାୟ ଦୃଷ୍ଟା ମହା ପ୍ରତାପିକା,
 କହୁକ ମନ୍ତ୍ରର ଜାଣେ ସୁକ୍ଷିପ୍ତା ।
 ଅଗ୍ନି-ପିନ୍ଧୁ ପ୍ରାୟ ଧରଣୀ ଆକାଶ,
 ବୌଦ୍ଧରେଣା ଯେହ୍ନେ ମହାକାଳ ହାସ ।
 ସନ୍ତର୍କିବାକୁ ସେ ଅନଳ-ସାଗରେ,
 ଦୁଃସାହସ ଖଗେ ନ କରନ୍ତି ଭରେ ।
 ମାତ୍ର ଯାନ-ଦୈତ୍ୟ ୨ ଧାଇଁ ଅଛୁ ସୁଖେ,
 ନିଭୟେ ସୋରଷମୁଳୀ ଅଭିମୁଖେ ।
 ଦୁର୍ବଳର ଯମ ପ୍ରବଳ କେବଳ,
 ପ୍ରବଳକୁ କିପରି ଭରବ ପ୍ରବଳ ?
 ପଥ ପାଶ୍ଵେ ଶୋଭେ “ଭୂମୁ” ନାମେ ଗ୍ରାମ, ୩
 ଶ୍ରୀକ୍ର ପାଶ୍ଵେ ତହିଁ କରନ୍ତି ବିଶ୍ରାମ ।
 ସାଧକ ପ୍ରାୟ ସେ ଶରା ବଣୀ ଶୀତେ,
 ତୀବ୍ର ତପେ ରତ ନିବିକାର ତଥେ ।
 ଚରୁକାଶୁନୀ ଦିଶେ ନିହାଟିଆ,
 ଛାୟାଦାନେ ଦକ୍ଷ ଦାଣ୍ଡେ ଛାମୁଣ୍ଡିଆ ।

ସେ ଗ୍ରାମର ଭଦ୍ର ଗୁହସ୍ତନିକର,
 ଅତିସୁସଜ୍ଜାରେ ସତତ ଚପର ।
 ଗତିବଳେ ଯାନ ପରାଜୟି ତୀରେ
 ପ୍ରବେଶିଲ ଯାଇ ସୋରଷମୁଳୀରେ ।
 ବିରାଜେ ଅନ୍ତତେ ବିଶାଳ ଅନଳ ୪
 କବଣ ଦେଇକି ପଶ୍ୟାପୀଠ ସୁଳ ।
 ଦେବୀଙ୍କର ତହିଁ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରତିମା, ୫
 ବସିଛି ବିସ୍ତାରି ଅଭୂତ ମହିମା ।
 ପଦ୍ମତର ଭବ୍ଧ ନୟନ ସୁରୁପ,
 ଶିଶରରେ ସ୍ଥିତ ପରୁଚନ ବୁପ ।
 ବହିଯାଏ ଗିରିପାଦେ ବଡ଼ନଦୀ,
 ହିମାଳୟ ପାଦେ ଯେହ୍ନେ ବିଷ୍ଣୁପତୀ ।
 ଅଦୂରେ ବଙ୍ଗଳା ଦିଶେ ଶୋଭାବନ, ୬
 ଚଉର ମୂଳରେ ପ୍ରତୀପ ଯେସନ ।
 ବହୁଛୁ ସୋରଷମୁଳୀ ନାମେ ଘାଇ, ୭
 ବିଜୟ ଶଙ୍ଖ ସେ ସଦର୍ପେ ବଜାଇ ।
 ଘାଇ ପଥେ ଯାଇ ବଡ଼ନଦୀ ଜଳ,
 ନୀଳ ଜଳାଧାରେ କରେ ସୁପ୍ରବଳ ।
 କାହା ଶାପେ ଅବା କି ପାପେ କେଜାଣି,
 ଲଭିଛୁ ବନ୍ଧନ ଦଶା ନଦୀଗୁଣୀ !
 ଚତୁର୍ମୁଖୀ କାଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣଗରା ନର,
 ରୁଦ୍ଧ ସ୍ଵେଷେ ଫୁଲି ଢେରବେ ଗଜର ।
 ବନ୍ଧେ ବନ୍ୟାସ୍ତ୍ରୋତ ହୋଇ ପ୍ରତିହତ,
 କଳକଳ ଶବ୍ଦେ ଘୁରେ ଅବିରତ ।
 ବନ୍ଧି ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ସବ୍ୟଥା,
 ମାତ୍ର ଭଜେ ତାର ପ୍ରତାପ କ୍ଳୀବତା ।
 ସତେ ବା ସେଠାରେ ଲାଗିଛି ଆବର,
 ଗଜ-ଦମ୍ଭୀର ଭୀଷଣ ସମର । ୮
 କମ୍ପାଏ ଗଗନ ଛାଡ଼ି ରୁଦ୍ର ଧ୍ବଜ,
 ପ୍ରଳୟେ ଯେସନ ଗରୁଡ଼େ ଅଶନ ।

୧-ଯାମଦୋଷୀ-ବହୁବିଧ ଅପରାଧ । ୨-ମୋଟରକାର । ୩-ଭୂରୁପ ଗ୍ରାମର ତାଳନାମ ଭୂମୁ
 ଗ୍ରାମ । ୪-କାବଣଦେଇ ସବତ । ୫-ଦଶହାତ ଉଚ୍ଚତାବଶିଷ୍ଟ ପାଷାଣ ପ୍ରତିମା । ୬-P. W. D,
 ବାବବଙ୍ଗଳା । ୭-ଅନଳକଣ୍ଠ ।

କକଣ-ଶିଖରୀ ଶିଖରୀ ସେ ସୁରେ,
କହେ ଆନ ଶୈଳେ କମ୍ପିତ କଣ୍ଠରେ—
“କଲ୍ଲଣି ତ ଇନ୍ଦ୍ର ପୁଣି ଅଭିଯାନ,
ସାବଧାନ ଭାଇ, ସବେ ସାବଧାନ !”
କେତେ ରମଣୀୟ ଦେବ-ପ୍ରିୟଭୂମି,
ଯଦ୍ୟୁମେ ଯେତେ ଉଠଇ ପ୍ରଧୂମି ।
ବାଳ-ଶେଷଦୁଷ୍ଟା ପରସ୍ପେ ଘନାଳି,
ଶେଳୁଛନ୍ତି ଗିରିରୁଲେ ଲୁଚକାଳି ।
କୌତୁକ ଗତିରେ ଶକ୍ତି ଆସି ଘୁଞ୍ଚି,
ବନଗରେ ପଶି ଯାଉଅଛୁ ଲୁଚି ।
ଗନ୍ଧେ ଉଦୟାସି ଆଉ ଶକ୍ତି ଘନ,
ଶୋଭୁଛି ତାହାକୁ ବିଦାର ବାନନ ।
କିନ୍ତୁ ଦୂରେ ଦୂର୍ଦ୍ଦେ ଉଠି ଶିର ବୋଲି,
ପ୍ରେମେ ପରସ୍ପରେ ହୋଇ କୋଳାକୋଳି ।
ପୁନଶ୍ଚ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଯାଇ ଖରେ,
ଧାଇ ବୁଲେ ଶକ୍ତି ଶକ୍ତିକ ପଛରେ ।
ପ୍ରଭେ ଦୃଶ୍ୟ ଯେତେ ଶୀତେ ଗିରିବୃତ୍ତା,
ହୋହୁରୁ ଶୋଭି ହେଉଛୁ ପାହୁଡ଼ା ।
କିମ୍ବା ପବନର ଦୃଶ୍ୟ ଦେବାକାନ,
ଲଗି ହେଉଛୁ ସେ ଶରୀରେ ଚନ୍ଦନ ।
ବଙ୍ଗଳା ସମୁଦ୍ଧେ ରୁଦ୍ଧେ ବାଣଦାର, ୧
କାଳିଲ ସ୍ବେଷ୍ଟ ଅଭୂତ ପ୍ରକାର ।
ଶେଳିଲ ହାବେଳି ଆବାଶରେ ଛୁଟି,
ଧୂମକେତୁ କିବା ଯାଏ ଭଜେ ଉଠି ?
ବହୁ ଭଜେ ଯାଇ ପଦାଏ ଉଗାରି,
ଶେଷ ପାତ ରକ୍ତ ନୀଳ ରକ୍ତ ତାରି ।
ଅଥବା ଚୌକଣୀ ଫୁଲ ହାସବଳୀ,
ଛୁଇଁଯାଇ ଫୁଲ ପଡ଼ୁଅଛୁ ଗଳି !
ତଳତାସ ପ୍ରାୟେ ପ୍ରାଣ ପଞ୍ଜିରୀ,
ଉଦୟ ସୁଧୀରେ ଦିଗ ଆଲେ ବର ।

ଏହିପରି କେତେ ଅପୂର୍ବ ଭେଦକି,
ଦେଖି ମନପ୍ରାଣ ଉଠିଲ ପୁଲକି ।
ଅପ୍ରକୃ ବସୁସେ ବାଣ-ବାରିଗର,
ଭଲ ଶିଖିଅଛୁ ଅଭୂତ ଦୁଃଖର !
“ମୁଁ ତଷାପୁଅ ମୋ କଷ୍ଟ ନିଅ” ବୋଲି,
ରୁଦ୍ଧେ ତଷାପୁଅ ୨ ଚରୁଡ଼ାଲେ ଦୋଳି ।
କାହାକୁ ସେ କହେ କି କଷ୍ଟ ତା ପ୍ରାଣେ,
କାହା ତରୁବୀଥା ସେହି ଏକା ଜାଣେ !
ପକ୍ଷୀର ବିଶ୍ବାସ ଅଛୁ ଶୋକପଣ,
କେହି ଜଣେ ତାର ଫେଡ଼ିବ କଷଣ ।
କାହାରି ଭଦ୍ରେଶେ କହୁଛୁ ସେ କଥା,
ଜଣାଉଛୁ ଆହେ ନିଜ ମନବୀଥା ।
ପରସ୍ପତ ପାଇଁ ରୁଦ୍ଧରେ ନ ଶୋଇ,
“ଏଠି ଗୋ ଏଠି ଗୋ” ଉଚ୍ଚାରେ ତେଣ୍ଡୋଇ । ୩
ବ୍ୟାଗ୍ର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉଠି ସେ ଗଗନେ,
ସତକ ବରୁଣ ବ୍ୟାଗ୍ରଭୀତ ଜନେ ।
ଗଭୀର ନିଶୀଥେ ସେ ନିସ୍ତବ୍ଧ ସ୍ଥାନ,
ହୋଇଉଠେ ଭାବପ୍ରବଣ ମହାନ ।
ସୁ ପ୍ର ବସୁମତୀ ସୁପ୍ର ମହୀଧର,
ନୀଡ଼ିକୋଳେ ସୁ ପ୍ର ବିଦୁର୍ଜନକର ।
ଶୁଭେ ମାତ୍ର ଶୂନ୍ୟ ସାଇଁ ସାଇଁ ସୁନ,
ସ ଶ୍ରୀମତୀ ମହୀ ଦେଶେ କି ସୁପନ ?
ଅଥବା ଉଚ୍ଚାରେ ରଜନୀ-ତାପସୀ,
ପ୍ରବଣ ଓଁ କାର ଯୋଗ୍ୟାନେ ବସି ।
କ୍ଷୀଣାଲେବ ଜାଳି ଶଦ୍ଦେଶବନକର,
ଦେଉଛନ୍ତି ମୃଦୁ ନିଭାଇ ଆବର ।
ତମଃ-କଷ୍ଟରେ କେଉଁ ସୃଷ୍ଟିକାର,
କାଟିଯାଉଛୁ କି ଗତ ସୃଷ୍ଟିଗାର ?
କିମ୍ବା ବହୁନେତ୍ର ଫେଡ଼ି ନିଶୀଥନୀ,
ନିଜ ରୂପ ହେଉ ହୋଇ ବିଶାଦିନୀ;

୧—ଅନନ୍ତରାମ ପଣ୍ଡା ଅଭୂତ ବାଣଦାର । ଏ ସେକ୍ତମଣି ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଦାଦାପୁଅ ରାଜ ଅଃକ୍ତି । ୨—
ବୃନ୍ଦାବନପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତଶେଷ । ୩—ହେଁହେଁୟା ଗୋ ।

ଆପେ ଆପଣାକୁ କରୁ ମହାଭୟ,
 ବୁଦ୍ଧି ପକାଉଛୁ ମୁହଁ ନେତ୍ରପୟ ।
 ପ୍ରତେ ହୁଏ ଦେଉ ସେହି କୋଟି-ଗାରୁ,
 ହୁଏ ଉଠୁଛୁ କି ନୈଶ ଅନ୍ଧକାର ?
 ମଉଗଳ ପରି ଦୂରେ 'ଚନ୍ଦ୍ରଗିରି' ୧
 ମିଶାଇଛୁ ନୀଳନରେ ନୀଳ ଶରୀ ।
 କଳିଙ୍ଗ-ସମ୍ରାଟ ପ୍ରାୟ ସେ ଅଚଳ,
 ରାଜିଅଛୁ ପୋଷି ବହୁ ଦନ୍ତାବଳ !
 ସେ କରୁକଳର କପୋଳ-କଣ୍ଡୁଳ—
 ଘଷଣେ ପାଦପୁ ଝଡ଼ିପଡ଼େ ଫୁଲ ।
 ଆଶ୍ରୟ-ପଦ୍ମରେ ଦେବତା ଜ୍ଞାନରେ,
 ପୁଜନ୍ତି କି ତାକୁ ମାତଙ୍ଗନିକରେ ?
 ଭୁବିଆଏ ବ୍ୟାଘ୍ର ଚଣ୍ଡାଘାସ ବଣେ, ୨
 ମୃଗ ଅପେକ୍ଷାରେ ଉଚାଟି ନୟନେ ।
 ଆଉ ଆନ ଜୀବ, କେ ଗଣେ ଲବରେ,
 ବୁଦ୍ଧିଯାଏ ହସ୍ତୀ ସେ ଚୂଣ ଉତ୍ତରେ !
 ଭରୁଆୟା ଗ୍ରାମେ ବ୍ୟାଘ୍ର ଜନଶୂନ୍ୟ—
 କରୁ ଦେଉଅଛୁ ଦୂରନ୍ତ ପିଣ୍ଡନ ।
 ଏକମାତ୍ର ବୃକ୍ଷ ଅଭିମାନ ବହୁ,
 ବୁକୁରୁ ସହିତେ ଅଛୁ ଗ୍ରାମେ ରହି ।
 ବନପତି ବ୍ୟାଘ୍ର ହୋଇ ଦୟାବାନ,
 ଶକ୍ତିବ ପରା ତା ଅନ୍ଧ ଅଭିମାନ !
 ହାୟ ବୃକ୍ଷା ନାରୀ, ଶୋକେ ଭୁ ବାୟାଣୀ,
 ନିମୁଣ୍ଡି ଚ୍ୟାନ୍ ପାରୁ ନାହିଁ ଜାଣି ?
 ଅଭିମାନେ ମୁଣ୍ଡ ଦେଲେ ଭୁ ଫଟାଇ,
 ଦେବ କି ସେ ବାଘ ତୋ ବଂଶେ ଫେରାଇ ?
 ହୋଇଗଲେଣି ସେ ବାଘ ପେଟେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ,
 ବୃଥା ଭକ୍ତି ଝୁରୁ ଦେଉ କପାଳ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ?
 ଦଗାଦାରୁ ଯମ ନିକ୍ଷୟ ଅଜ୍ଞାନ,
 ନ ଗଣେ ସେ କାହା ହୋଧ ଅଭିମାନ ।

ବାନ୍ଧି ବାନ୍ଧି କେହୁ ଦେଲେହେଁ ଆରୁରୁ,
 ଆଡ଼ ନୟନରେ ନ ରାହେଁ ସେ ବୁରୁ ।
 ବୁଝେ ନାହିଁ ଦୃଷ୍ଟି ଧର୍ମ ବା ଅଧର୍ମ,
 ଦୁଃଖୀ ଦୁଃଖ ଦେଖି ହସେ ସେ ଅଧର୍ମ ।
 ବଞ୍ଚି ନୁହେଁ ବାବୋ ତାହା ଦୃଷ୍ଟରଣୀ,
 ତା ପରି ଭୀଷଣ ନୁହେଁ କାଳଫଣୀ ।
 'କୋକଳବା ମୁଠା' ଅଧିବାସୀଙ୍କର,
 ଦୁଃଖ ଶୁଣି ଯିବ ତରଳି ପଥର ।
 ନାହିଁ ଧର୍ମ, ନାହିଁ ଦେଶ ଗ୍ରାମପାଶେ,
 ବର୍ଷାକାଳେ ତାହା ଦୂର ପରି ଭାସେ ।
 ଯେଣେ ଅନାଇଲେ ତେଣେ ଢଳାଣ୍ଟିବ,
 ଗ୍ରାମେ ଯାତାୟତ ହୁଏ ଅସମ୍ଭବ ।
 ଆତ୍ମାନାମେ ଦୋଷୀ ବନ୍ଦୀ ଦେଇ ପରି,
 ରୁଦ୍ଧନ୍ତି ଗୁହସ୍ତେ କପାଳ ଆଦର ।
 ଲବଣ ଅଭାବେ ଶାଆନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ,
 ସାହାଜ ଗଛରୁ ଅଶାନ୍ତୀ ପାଇଁ ଗ ୩
 ଏହାଠାରୁ ବଳି ଦୁରୁଦୃଷ୍ଟ ଦାଉ,
 ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନେ କିଏ ଅଛୁ ଆଉ ?
 ଆହା ! ସେ ଦୁର୍ଭାଗୀ ଗ୍ରାମବାସିଗଣ,
 ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଜୀବନେ କାବନ୍ତ-ମରଣ !

ଚନ୍ଦ୍ରଗିରି ରୁଡ଼େ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଛବି—
 ଅଙ୍କନେ ଅକ୍ଷମ ଭାଷାଶିଳ୍ପୀ କବି !
 ପ୍ରତେ ହୁଏ ଯେତେ ଦିନମଣି ଆଶ୍ରୁ,
 ମୁକ୍ତ ଦେଉଛନ୍ତି ଦୃଷ୍ଟି ଗ୍ରହଗାୟ ।
 କ୍ରମେ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଉଠେ ଭାସୁରମଣ୍ଡଳ,
 ଅଗ୍ନିଶୈଳ ୪ କିବା ଉଦ୍‌ବାରେ ଅନଳ ?
 ଅବା କାମେ ଭୟ କରବା କାରଣ,
 ଫେରିଲେ ତ୍ରିନେତ୍ର ଚୂର୍ତ୍ତାୟ ନୟନ ?

୧—ସୁମୁଖର କୋକଳବାମୁଠାର ସ୍ତନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଦ୍ମଚଣ୍ଡେଶୀ । ୨—ସାତ ଅଠ ହାତ ଲମ୍ବଶିଷ୍ଟ
 ଘାସ । ୩—ସାହାଜଗଛର ପାଇଁ ଶ ଲକ୍ଷିଅ । ୪—ଅଗ୍ନେୟ ଗିରି ।

ବାଦ କୁମ୍ଭାଞ୍ଚ ବାଦ କଣି ପିବେ,
ମାତ୍ରଲେ ସକଳେ ପ୍ରାଣ ଚୈତ୍ୟାତ୍ରିବେ ।
ଉଠିଲ ପୁଅଲେ ବହୁ ପକ୍ଷିରବ,
ଲଗିଲ ପ୍ରଭାତୀ ଆନନ୍ଦ ଭସ୍ମବ !
ଦୁସିଲେ ଦିଗ୍‌ବଧୁ ଦୁସିଲେ ସବଦେ,
ଦୁସିଲେ ବାନନେ ପାଦପ ସମସ୍ତେ ।
ରକ୍ତପିନ୍ଧା ବସ୍ତ୍ର ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରୁ କାଢି,
ପିନ୍ଧିଲ ପ୍ରକୃତ ସୁନାରଙ୍ଗ-ଶାଢ଼ୀ ।
ମୋହିନୀ ମୁରୁତି ଧରି ପୁଣି କୁଳ,
ବିଚରିଲ ଦୃଷ୍ଟି ଶିଶିର-ଅମୃତ !
କୃଷକେ ବାନ୍ଧରେ ବନ୍ଧଣ ଲଙ୍ଗଳ,
ଗମିଲେ କ୍ଷେତକୁ କରବାକୁ ହଳ ।
ଗୁଡ଼ି ଅସାଦତା କ୍ରମେ ଯାନ୍ତି କଟି,
ସବୁ ପ୍ରାଣେ ଗଲ ରାଜ୍ୟେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତି ।
ନିଜ ଧନା ଦୃଷ୍ଟି ଲଗିଲେ ସକଳେ,
କର୍ମସ୍ରୋତ ଜାଗି ଧାଲୁଲ ପ୍ରବଳେ ।
ସୃଷ୍ଟି-କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ କର୍ମର ଭରଣ,
ଖେଳିଲ ବହୁଧା ସଞ୍ଚାରିଣ ଅଙ୍ଗ ।
ନୈଶ ନିସ୍ତବ୍ୟତା ରୁଚିଲ ବିକଳେ,
ପୁରୁଲ ଧରଣୀ ତାର କୋଳାହଳେ ।
ଫୁଲବାନେ ଅଳି କହିଲ ବହନ,
ଗୁରୁଗୁରୁ ସ୍ଵରେ ରବି-ଆରମ୍ଭନ ।
ମସ୍ତକେ ଓଡ଼ଣା ଟାଣି ସେ ସୁନ୍ଦରୀ,
ବହିଲକ ଲଜ୍ଜା ଭୁଆସୁଣୀ ପରି ।
କୁସୁମ ନିଶ୍ଵାସେ ପୁଷ୍ପ ବନସ୍ଥଳୀ,
ସୁଦ୍ଵାସରେ ବନ ଭଞ୍ଜୁଛୁ ଭଲ୍ଲି ।
ହେଲ ବହୁ ନବ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି,
ସୁଖମା ଭପରେ ମଧୁରମା ବୃଷ୍ଟି !
ଅରୁଣୀ ଭପମା ବହୁ ବେତେ ଫୁଲ,
ଦେଖାଇଲେ ରୂପ ଚକ୍ର ଅଭୁଲ ।
ହେଉ ପଛେ ରୂପ ଅନନ୍ତ-ସମ୍ଭର,
ମାତ୍ର ଗୁଣ ତାର ଭୁଷଣନିବର ।

ହେଉ ପଛେ ରୂପ ଯେତେ ମହୀସ୍ଵାନ,
ମାତ୍ର ଗୁଣ ନିଶ୍ଚେ ସେ ରୂପର ପ୍ରାଣ ।
ଗୋଳେ ନାହିଁ ଶୋଭା ବାଦ୍ୟ ଅନ୍ତସ୍ଵର,
ଗୁଣଯୋଗେ ଏକା ଦିଶେ ସେ ସୁନ୍ଦର ।
ସ୍ତ୍ରୀଲେ ଥାଉ ରୂପ କଲ୍ପସ ସମାନ,
ତଥାପି ସେ ଜନ ନୁହେଁ ରୂପବାନ ।
ଅଷ୍ଟାବକ୍ର ପରି ଯା ରୂପ ବଦର୍ଯ୍ୟ,
ସେହିସ୍ତ୍ରୀରେ ଥାଏ ଅଭୁଲ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ।
ସୁନ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ନ ଥାଏ ସୁନ୍ଦର,
ଅସୁନ୍ଦର ମଧ୍ୟେ ସୁନ୍ଦରର ଘର ।
କାନନ ପ୍ରକୃତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଗଣି,
ବସାଇଛୁ ତହିଁ ଶୋଭା-ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ।
ସେ ଶୋଭା ଦୈଶିଷ୍ଠ୍ୟ ବଢ଼ି ନୁହେଁ ଗୀରେ,
ବୁଦ୍ଧିଯାଏ ଭାଷା ଦୃଶ୍ୟ-ବାରିଧିରେ ।
ନ ପାରିବେ ବଢ଼ି ସେ ଶୋଭାର ଲେଖ,
ଅଶେଷ ମୁଖରେ ଶେଷ କରି ଶେଷ ।

ଯାଉଛୁ ମୁଁ ଏବେ ଦେଶିକ କୁଳକୁ,
ବିଶେଷେ ଗଢ଼ା ଯାଉ ମେରୁଦ୍ଵୀକୁ ।
ବୋଲିହେଲେ ମୁଁ ସେ ରେଣୁ ମସ୍ତକେ,
ଅପସରିଯାଏ ମୁକୁତା ପଲକେ ।
ବାଣୀ-ବୈକୂଣ୍ଠ ସେ, ଦୃଶ୍ୟେ ଅଭୁଲିତ,
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମେ ଗାନ୍ତି ତହିଁ ଗୀତ ।
ସେ ସ୍ଥାନ ମୃତ୍ତିକା, ବାୟୁ ନଭ ଜଳ,
ତରୁ ଲତା ବନ ଗିରି ଫୁଲ ଫଳ;
ଗଢ଼ା କବିତାର ଉପାଦାନେ ସବେ,
ମଉ ପରମ୍ପରା କବିତା ଭସ୍ମବେ !
କୁଳକ-ମନ୍ତ୍ରମା ଚର-କୋଟିମୟ,
ଯେତେ ଭଞ୍ଜି-ବାଦ୍ୟକବିତା-ନିରୟ ।
ଭଞ୍ଜି-ରାଜଧାନୀ ବିଶାଳ ବଲ୍ଲଭ,
ବୀରଦେଇ ତାକୁ ବରିଛୁ ଭଦ୍ରାଦ । *

* ପଞ୍ଚମ ବିଶେଷ ! କେତେ କେତେ ବାଦକେବା ସଞ୍ଚିତ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହିଲୁ ।

ଗିରିପାଦ ତଳେ ଶୋଭେ ସେ ନଗରୀ,
 ଦେବ-ପାଦେ ଯେହ୍ନେ ଭୁଲସୀ ମଞ୍ଜରୀ ।
 ସୁବଳୟ ତଳେ ହୋଇଛି ବା ଅଙ୍କା,
 କମଳା-ବିଳାସ ସୁର୍ଣ୍ଣସୁରୀ-ଲଙ୍କା ।
 ଭବ ଆଦା ! ଏବେ ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ-ଦାତା,
 ସରସ୍ବତୀ କସ୍ତୁରୀ ପତ୍ରକୁ ବସେ !
 କିନ୍ତୁ ଭାଙ୍ଗି ନାହିଁ ଖୋରା-ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଘଟା,
 ନେଇଛି ସେ ତହିଁ ଚରସ୍ଥାୟୀ ପଟା ।
 ଯେଣେ ଦେଶ ତେଣେ ସଦା ହସି ହସି,
 ଶୋଭା ପରେ ଶୋଭା ଯାଉଛି ବରଷି ।
 ବନଗିରିସ୍ବଳି କବିନେତ୍ର କାୟ,
 ମୁକୁତିବ ତହିଁ ଅଛି କାହା ତାୟ ?
 ଶିବିକାରେ ବସି ଲେଖି ଘୋର ବନ,
 କଲି ବ୍ୟାଘ୍ରଦେଇ ଗିରି ଆଶ୍ରେଦୁଶ ।
 ଅଗମ୍ୟ ସେ ଗିରି କଣ୍ଠକ-କାନନେ,
 ଅନ୍ଧାରୁତ ପୁଣି ଘନ-ବଂଶବନେ ।
 ନିର୍ଜନ ନିସ୍ତବ୍ଧ ଭୀଷଣ ସେଠାକ,
 ଶ୍ଯାମବର ସୁଭା ନାହିଁକ ଅଭାବ ।
 ଭଠି କେତେଦୂର କାଟି କାଟି ବଣ,
 ପଡ଼ିଲେକ ଥକି ଯାନବାହୁଗଣ ।
 ଅଗ୍ରେ ଠିଆ ପୁଣି ପ୍ରକାଶ୍ତ ଉପଳ,
 ସେହ୍ନେଠାରୁ ହେଲ ଶିବିକା ଅବଳ ।
 ଭୀମୀକ ଭାବରେ ହୋଇ ଗଢ଼ାଣିଆ,
 ସେ ବିଶାଳ ଶିଳା ହୋଇଅଛି ଠିଆ ।
 ଶବଳିତ ଚୁଣେ ଶରୀର ଆଛନ୍ନ,
 ବିଛା ହୋଇଅଛି ଗାଈରା ଯେସନ ।
 ଆଶ୍ରେହୁଣ ତହିଁ ନର-ବାହନରେ,
 ଭଠିଲି ପିଛିଳ ପାଷାଣ ଶିଖରେ ।
 ଧାଇଁଲେ ବାହୁକେ ହୋଇ ତରତର,
 ପାଦ-ସୁଲନର ବାହିଁ ଅବସର ।
 ଭଠିଲେ ସେ ହସି ହସି ଅନାୟାସେ,
 ଅସାଧ୍ୟ ସୁଧାଧ୍ୟା ହୋଇଛି ଅଭ୍ୟାସେ ।

ଗିରିରୁଡ଼ା ପର ସେ ଶିଳା ଆକାର,
 ନାମ "ବେହରଣ ଚାଞ୍ଚି" ତାହାର ।
 ଭାବଲି ଅନନ୍ତେ କି ତପେ କେତାଣି,
 ବସାଇଲ ଭାଗ୍ୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଆଣି ।
 ଶାଳ ପିଆଜାଦି ଅଶେଷ ଗାଦପ,
 ଟାଣିଛନ୍ତି ଶିଳା-ଶିରେ ତନ୍ମ୍ରାତପ ।
 ହୋଇଅଛି ଭରା ଶ୍ୟାମାଳୀ କୁରୁଣା, ୧
 ଅଙ୍ଗ ସଞ୍ଚାଳୁ ନରୁଦୀ ଅରୁଣା ।
 ଦିଗ କୀଟ ବହୁ ଅସଂଖ୍ୟ କୃତାଳ, ୨
 ବିଭବନ୍ତ କାହିଁ ହୋଇ ମାଳମାଳ ।
 ବାହିଁ ପତ୍ରଗନ୍ଧୀ ସୁନ୍ଦରୀ ସୁଗନ୍ଧୀ, ୩
 ମାରିଦେଇ ଅଛି ଅରଣ୍ୟାଳୀ ସନ୍ଧି ।
 ବାହିଁ ଭରା ସେଙ୍ଗୁ—ଫୁଲ ସେଣ୍ଡା ଧରି,
 ଅତର ପରସ୍ପେ ସୁଗନ୍ଧ ବିତରି ।
 ଧବଳ ତାମର ଧରଣ ଶିରୀଷେ,
 ବିଞ୍ଚୁଛନ୍ତି ମନ୍ଦେ ଗିରିଦେବେ କି ସେ ?
 ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ-ପୀଡ଼ିତ ପ୍ରଜାପ୍ରାୟେ ବେହୁ,
 ଅନ୍ତଃସାରଗୁନ୍ନୀ ଅତି କ୍ଷୀଣଦେହୀ ।
 ନଗଦନ୍ତ ପ୍ରାୟ କଣ୍ଠକ ପ୍ରକାଶି,
 ଭରା ବେହୁ ଯେହ୍ନେ ପ୍ରେତ-ସୂଚୀଦାୟୀ ।
 ବେହରଣ ଶିଳା ପ୍ରଶସ୍ତ ବିଚିତ୍ର,
 ଭଞ୍ଜିକବି ସୁଖେ ପରମ ପବିତ୍ର ।
 ଶିଳା ନୁହେଁ ତାହା ମହେନ୍ଦ୍ର ଆସନ,
 ଲୁହଧନୁବର୍ଣ୍ଣୀ ଚୁଣେ ଶୋଭାବନ ।
 ମଣିରୁ ନୁହେଁ ସେ ଚୁଣକୁ ସର,
 ଚାଞ୍ଚି କି ସୁପ୍ତ ସୁଗ ଅପସରୀ ?
 ଏହିଠାରେ ବସି ଲେଖିଥିଲେ କବି,
 କାନନ ଭ୍ରମଣ ଛାନ୍ଦ ଅନୁଭବି ।
 ଏ ବୃହ-ବେଦୀରେ ଭଞ୍ଜି-ବୀରବର,
 ଗାଉଥିଲେ ଗୀତ ମଧୁର ସୁନ୍ଦର ।
 ଶୁଣି ସେ ଗୁଣିଣୀ ପଶୁପକ୍ଷିକୂଳ,
 ଭାବାବେଶେ ଆସି ହେଉଥିଲେ ଠୁଳ ।

କେତେ ନାରୀମାନେ ପ୍ରେମେ ଝୁଲି ଝୁଲି,
 କେତେ ଦେଉଳରେ ଉଠି କୁଳାହଳି ।
 ବଂଶରୁଣ୍ଡେ ପଶି ପାଗଳ ପଦନ,
 ଉପାଏ ପୁଅଲେ ଶବ ବଂଶୀପୁନ ।
 ମଧର ସେ ସ୍ଵର ଓଁକାର ସେସନ,
 ଶୁଣି ଚରୁଣି ପ୍ରାଣରେ ଜୀବନ ।
 ଶୁଣି ଆତ୍ମା ସେହି ସ୍ଵର ରମଣୀୟ,
 ହୋଇଯାଏ ବସ୍ତ୍ର ପକଳ ଲୁହାୟ ।
 ପୁଣିତ ପାଦପେ କଳି ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି,
 ପୁଜା ଶେନବାକ୍ କରୁଥିଲେ ଅଳି ।
 ମହାଭାବେ ଭୋଳ ହୋଇ ଲତାଞ୍ଜନା,
 କରୁଥିଲେ ମୋଦେ କବି-ସମ୍ବନ୍ଧନା ।
 ସୁପ୍ରଭାତର ସେହି ବାସ୍ତବରେ,
 ପ୍ରଭାତ ପୁଜା ସେ ଶୋଭି ଶୋଭି କରେ ।
 ସେ ସ୍ଥାନର ସବୁ ଚରୁଣିତାଗଣ,
 ହୋଇଛନ୍ତି ଭଞ୍ଜ-ବିରଡ଼େ ବିଷୟ !
 ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଅଛି ଶୋକେ କାହା ଅଣ୍ଟା
 ଝୁଲିଝୁଲି କେତେ ହୋଇଛନ୍ତି କଣ୍ଟା ।
 ନୀରବରେ କେହି କାନ୍ଦୁ ଅଛି କୃଷଣେ,
 ଶୋକ ପାଣ୍ଡୁ ରମା ଦୋଳା କାହା ମୁଖେ ।
 ଅଦ୍ୟାପି ପାଦପେ ଭଞ୍ଜବ ବିଚ୍ଛେଦେ,
 ଝୁଲିଝୁଲି ଶୀର୍ଷ କାରୁଣ୍ୟ ନିବେଦେ ।
 ହାୟ ! ଭଞ୍ଜ, ତୁମ୍ଭ ଗୁଣ କେ ନ ଜାଣେ,
 ବାଧୁଅଛି ତୁମ୍ଭ ମୂର୍ତ୍ତି ସବୁପ୍ରାଣେ ।
 ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ସଙ୍କେତ ଭାଷାରେ,
 ବିଳମ୍ବିତ ସବେ ଘୋର ନିରାଶାରେ ।
 ସେ ମାଳ-ଯମକ ସେ ଗୋମୁତ-ଛନ୍ଦ,
 କିଏ ଗାଇ ଦେବ ଦେଶକୁ ଆନନ୍ଦ ?
 କିଏ ଦେଖାଇବ ସାହିତ୍ୟ-ଚାତୁରୀ,
 କିଏ ଚଖାଇବ ସୁରସ ମାଧୁରୀ ?
 ସେହି ନିରାଶ୍ରୟ ସରୋଷ୍ଠକ ବାଣୀ,
 ଅଦନା ଛନ୍ଦ କେ ଶିଖାଇବ ଆଣି ?

ଦିବ୍ୟ ଅନୁପାସ ରମ୍ୟ ଅଳଙ୍କାର,
 କେ ରଚିବ ଅଛି ଶବ୍ଦ କାହାର ?
 ବିରଚି କେ ଦଳ ଅକ୍ଷର କଣ୍ଠରେ,
 ମଣ୍ଡିତ ସାହିତ୍ୟ ଜନନୀ-କଣ୍ଠରେ ?
 କିଏ ଦେଖାଇବ ମହୋଦୀ ଆଶି ସ୍ଵର୍ଗ,
 ସାହିତ୍ୟେ ପ୍ରାଣ କେ କରବ ଭସ୍ମର ?
 କରବ କେ ଆଉ ଲୁହାଲୁହ ସୃଷ୍ଟି,
 ଆନନ୍ଦେ ଆନନ୍ଦ କେ କରବ ବୃଷ୍ଟି ?
 ଛଣାସୁଧା-ଜଣା ସୁମଧର ଭାଷା,
 ଶୁଣାଇ କିଏ ବା ଶମିବ ପିପାସା ?
 ମୂଢ଼ ହୋଇଅଛି ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଶୋକ,
 ନ ଶୁଣି ତୁମ୍ଭର ମୃଗୟୁକ ଶ୍ଳୋକ !
 କିଏ ଦେଖାଇବ ବାଣୀ ଶିଳ୍ପର,
 ହା ହା ଉପଲବ୍ଧ ଭଞ୍ଜ କବିରବି !
 ଶୋକାଶ୍ରୁରେ ସବୁ ନେତ୍ର ଅଛି ଦ୍ରବି
 ହା ହା ଉପଲବ୍ଧ ଗୁଣବି-ରବି ! !
 ତମ୍ଭ ବିନା ଦେଶ ହୋଇଛି ଅନ୍ଧାରୀ,
 ହା ହା ଗୁଣବି ଭଞ୍ଜ ମହାକବି !
 ସାହିତ୍ୟେ ନିୟତି ପ୍ରହାରୀ ପବି,
 ହା ହା ଭଞ୍ଜବଳ-କଞ୍ଜ-କଞ୍ଜ-ରବି !
 ରୁଷିକ କେ କ୍ଷୋଭ ବିନା ଅନୁଭବୀ,
 ହା ହା ବୀରବର କବିଗୁରୁକବି !
 ସାହିତ୍ୟ-କମଳ ତୁମ୍ଭେ ସୁରୁଭି,
 ହାୟ ହାୟ ହାୟ ମହା କବିରବି ! !
 କାବ୍ୟ-ବୀରବର ସାଥୀ ଏ ପଦବୀ,
 ହା ହା ସାରସ୍ଵତ-ଯୋଗୀ ଭଞ୍ଜକବି ।
 କଲ୍ପନା ତୁମ୍ଭର ଆବାଦ୍ୟ ବାନ୍ଧବୀ,
 ହା ହା କବିକଞ୍ଜ-ଶୁକ, ଦେବକବି ! !
 ଏହିପରି ଗିରି ଚରୁ ଲତା ଭୃଣ,
 ବାହୁନି ବାନ୍ଧୁ ଉପଲବ୍ଧ ଗୁଣ ।
 ବାନ୍ଧୁଛୁ ଗଗନ, ବାନ୍ଧୁଛୁ ପବନ,
 ବାନ୍ଧୁଛୁ ବିକଳ ସଙ୍ଗେ ନଭେ ଘନ ।

କାନ୍ଦୁଅଛୁ ଦିନ କାନ୍ଦୁଅଛୁ ରାତି,
 କାନ୍ଦୁଛୁ ଘୋଡ଼ା କାନ୍ଦୁଛୁ ହାତୀ ।
 କାନ୍ଦୁ ଆବର ରବିଶଶିତାରୁ,
 କାନ୍ଦୁଛୁ ସବେ ଏ ଭଦ୍ରଲ ସାରୁ ।
 କାନ୍ଦୁଛୁ କାନନ, କାନ୍ଦୁଛୁ ଫୁଲ,
 ନଦୀ, ସର, ସିନ୍ଧୁ, ଦେବତା, ଦେଉଳ ।
 ଯାହା ଅଭାବରେ କାନ୍ଦଇ ସଂସାର,
 ଦେବତାଙ୍କ ଭକ୍ତେ ଆସନ ତାହାର ।
 ଯୋଗଜନ କବି ଥିଲେ ଭଞ୍ଜମଣି,
 ଅପୁର କଳ୍ପନା-ଶବ୍ଦ-ଭାବ ଶଣି ।
 ଏତେ କାରୁକଳା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସଜନୀ,
 ଆନ ଦେଶ ଆନ ସାହିତ୍ୟେ ଅଜଣା ।
 କାନ୍ଦୁଛୁ ଭଦ୍ରଲ, କାନ୍ଦୁଛୁ ଗଞ୍ଜାମ,
 କାନ୍ଦୁଛୁ କୁଲଡ଼ କବି ଜନ୍ମଧାମ ।
 ଅସହ୍ୟ ଭାବେନ୍ନ ବରହ-ମନ୍ଦଣୀ,
 କାନ୍ଦୁଣାହିଁ ମହାଶୋକର ସାରୁନା ।
 କାନ୍ଦ ଲେ ଅଭାଗି ଶୁମ୍ଭର ଭ୍ରମି,
 ଶୋକାନଳ ହୃଦେ ନ ରଖ ପ୍ରାୟମି ।
 ରୁକ୍ଷଶୋକ ଅତି ଅସହ୍ୟ ଭୀଷଣ,
 ଅଗ୍ନି-ଶୈଳଗରେ ଅନଳ ଯେସନ ।
 କାନ୍ଦ ପ୍ରାଣ ଶୋଲୁ, ଅଶ୍ରୁ ସହିତରେ—
 ଶୋକ-କେଦ ଯାଉ ବାହାର ସରରେ ।
 ହରାଇଛୁ ଯେଉଁ ଦୁଃଖ-ରତନ,
 କି କରିବୁ ଆଉ ନ କରି କ୍ରନ୍ଦନ ?
 ମାତ୍ର ତୋର କବି-ଜନନୀ ସୁଖୀତି,
 ଥିବ ଯେତେ ଦିନ ଥିବ ଦିନସୁତି ।
 ପାଣିର ସମ୍ପଦ ଏତି ଦେଇ ପଦେ,
 ଏବେ ତୁ କୁବେର ନିସର୍ଗ-ସମ୍ପଦେ ।
 ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବେକ୍ଷି ପାଇଅଛୁ ସ୍ଥାୟୀ,
 ସୁଭାଗୀରେ ଗଣ୍ୟ ତହିଁ ସେପ୍ରସାଦ ।
 ଦୁଃସେ ହୋଇଅଛୁ ବାଣୀଚାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥାନ,
 ତୋ ଭାଗ୍ୟେ ଏ ସିନା ଦୁଃଖ ସମ୍ମାନ ।

କି ଭାଗ୍ୟ ଅର୍ଜୁନ ଅବା ଏଥୁ ବଳି,
 ଭାଗ୍ୟବତୀ କିଏ କାହିଁଛୁ ତୋ ଭଳି ?
 ଯେଉଁ ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧିଛୁ ଅଧୁନା,
 ଗିରିଟି ନୁହେଁ ସେ ଖଣ୍ଡି ସଇ ସୁନା ।

ଗୁଳ-ବେହରଣ ଥିଲା ଏ ଭପଳ,
 ଏବେ ବନୀଜନ୍ତୁ ବେହରଣ ସୁଳ ।
 ସନ୍ଧି-ବିସ୍ତର ଗୋପନ ମନ୍ଦଣୀ,
 ହେଉଥିଲା ଏଥୁ ପୁରବେ ବୁଝାମଣୀ ।
 ଗୁଳୀ-ଶାସନର ଜଟିଳ ସମସ୍ୟା,
 ହେଉଥିଲା ସବୁ ଏଠାରେ ମୀମାଂସା ।
 ଏହିଠାରୁ କାତ ନୀତି-ନିୟମାଦି,
 ଗୁଳାକର ଏହା ଉପ-ଗୁଳାଗାଦି ।
 ଥିଲା ତାହାଙ୍କର ନୀରବ ସତବ,
 ମନ୍ଦର ପ୍ରତିପତ୍ତି ବିଶ୍ୱାସୀ ଅତୀବ ।
 ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ ତାର ହୋଇଛୁ ଅନ୍ତର,
 ଏବେ ତାହା ଶକ୍ତି ଅଲୋଡ଼ା ପଥର ।
 ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତରେ ବହୁ ଲକ୍ଷହାସ,
 କରୁଛୁ ତାହା ନୀରବେ ପ୍ରକାଶ ।
 ଅଥବା ପ୍ରାଚୀନ ବିଜ୍ଞ ଉପାଧ୍ୟାୟ,
 ନତୁ ଲକ୍ଷବୃତ୍ତ ପ୍ରକାଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।
 ଅଦୂରେ ବିସ୍ତୃତ ନଅର ତାହା,
 ଗିରି-ଦେବୀ ତହିଁ ରଚନ ଆଶତା ।
 କଳିଣ ତାହାକୁ ପାରେ ନାହିଁ ଲେଖି,
 ଗିରିସୁଭାର ସେ ଅଭିଷେକ-ବେଦି ।
 ଶତ୍ରୁ ଆକ୍ରମଣ ପଣ୍ଡି ହେବା ଛଳେ,
 ଭାବି ଅସୁସ୍ଥ ନଅର ଏ ସୁଳେ ।
 ନିକାଞ୍ଚନ ବନ ନୀରବ ନିରୁତ,
 ଏ ସ୍ଥାନେ ପ୍ରବେଶ କାଟିକର ପାଠ !
 ଥାଉ ଆନ କଥା ସଂସାର ବାସନା,
 ପଶିବାକୁ ତହିଁ ପ୍ରକୃତର ମନା ।

ବସନ୍ତ ବସନ୍ତ ଅଛି ଶିଳା ବହି,
ପାରିବୁ ଦି'ପସ୍ତ ଲୋକ ବସି ତହିଁ ।
ଅନଳେଶୀ ସ୍ଥାନ ପ୍ରକୃତି ପଳନା,
ପଶିପାରେ ନାହିଁ ମାନବ ଚଳନା ।
ସଂସାରର ତହିଁ ନାହିଁ ଉପସର୍ଗ,
ସୃଜିବୁ ବିଧାତା ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ପ୍ରସ୍ତର ।
ବସିଲେ ସେ ସ୍ଥାନେ ପ୍ରତେ ହୁଏ ମନେ,
ଉପବିଷ୍ଟ ଯେହ୍ନେ ମୁଁ ତି-ସିଂହାସନେ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ସେ ସ୍ୱର୍ଗୀ ତର ନିରାଶ,
ଶ୍ରାମୀ ପାପ-ପକ୍ଷେ ନୁହେଁ ସେ ପକ୍ଷିଳ ।
ଅରଣ୍ୟାନ୍ତୀ ତାକୁ ଚାହିଁବୁ ଛାଇ,
ପ୍ରାଣମଣି ପ୍ରାୟ ରଖିବୁ ଭୁତାଇ ।
ପ୍ରାତ-ବୈତାଳିକ କୁକୁଟ-କଳାପ,
ବିଭାଷ ସୁରଣୀ ବରନ୍ତି ଆଳାପ ।
ବସୁମ-ପରାଗ ବୋଲି ହୋଇ ଅଳି,
ଭବନ୍ତୁ ଗୌପାଶେ ପ୍ରେମେ ଭଳି ଭଳି ।
ବୋଲି ହୋଇ ପ୍ରେମ-ଯନ୍ତ୍ରର ବିଭୁତ,
ଧରୁଅଛୁ କିବା ପ୍ରେମଯୋଗୀ ମୂର୍ତ୍ତି ।
ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମ-ଗୀତ ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ସ୍ଥରେ,
କରୁଛୁ ଆବୃତ୍ତ ମଧୁର ଛନ୍ଦରେ ।
ଛନ୍ଦି ହୋଇ ଗେଲେ ଲତାର ଶିକୁଳି,
ଗୋର ପରି ଭରା ଭରତ ବାଟୁଳି । ୧
କେବଣ ପାଦପେ ତରୁପାଶୁଁ ଧର,
ଟାଣନ୍ତି ସବଳେ ବିବିଧ ବଛରୀ ।
ଭୁଞ୍ଜିଛୁ ସେ ତରୁ ପ୍ରାଣେ ଅବିରଳ,
ବହୁ-ବିବାହର ବିଷମୟ ଫଳ ।
ସେ ରାଜିତା ଯେହ୍ନେ ମାରୁଣୀ ପସରୁ,
ବିବିଧ ବସୁମ ଗନ୍ଧେ ସଦା ଭରୁ ।
ସ୍ମୃତ ଶେଷ ଫଳ ସୁଗନ୍ଧ-ଆକର;
ଅତରେ ଗଦା କି ତାହା କଲେବର ?

ଅଧୋମୁଖେ ଲଜେ ବସିବୁ ଛବିଶା, ୨
ଦୁର୍ଗନ୍ଧେ ବୈବର୍ତ୍ତୀ ଭସ୍ମ ଦର୍ପିତଶା ।
ତାହା ଅଭିଶାପେ କି ଲାଶି ତା ଫୁଲ,
ବୀଭସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଅଫୁଲ ।
ସେ ପ୍ରକାଶ ଦୈତ୍ୟରୂପୀ ରାଜିତାରେ,
ସ୍ଥିତ ଜଳକୃଷ୍ଣ ଶୁକ୍ତିତା ଆକାରେ ।
ପ୍ରତେ ହୁଏ ତଥେ ଦେଶି ତା ଏପନ,
ରାଜିତାର କି ସେ ବିଶାଳ ନୟନ ।
କଳାହୋଳା ପ୍ରାୟେ ତାହା ମଧ୍ୟେ ଜଳ,
ସମୀର ଆଦାତେ ହୁଏ ଜଳଜଳ ।
କୃଷ୍ଣସୁଧ ୩ ତହିଁ ଥାନ୍ତି ବସା କରି,
ଜଳକୃଷ୍ଣର ସେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ପ୍ରହରୀ ।

ଗିରିଶରେ ଭରା ହୋଇ ଦୃଷ୍ଟି ତଥେ,
ଚାରିଦିଗେ ଚାହିଁଦେଲି ଅତର୍ଜିତେ ।
ବିରୁଟ ପୃଥ୍ୱୀ ବିରୁଟ ଗଗନ,
ବିରୁଟେ ବିରୁଟ କରେ ଆଲିଙ୍ଗନ ।
ମିଶିଯାଇଛନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରବାଳ-ମୂଳେ,
ନ ପାଏ ତେଣିକି ଦୃଷ୍ଟିରେଣା ଠୁଳେ ।
ମଗ୍ନ ସେ ବିରୁଟ ଅସୀମତା ମଧ୍ୟେ,
ମୋ କ୍ଷୁଦ୍ରତା ଯେହ୍ନେ ତରୀ ମହାଦ୍ରବେ ।
କାନେ କାନେ କିସ ହୋଇ କୁହାକୁହୁ,
ସେ ଗୋପନ ତଥୀ ଜଣା ତାହାକୁହୁ ।
ଚାରିଆଡ଼େ ଶାଲି ଦିଶେ ଗିରିଦଳ,
ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଛନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ଦ୍ୱାରୀପଲ ।
କିମ୍ବା ଶୋଭାଦେବୀ ମର୍ଦ୍ଦତ-ମନ୍ଦିର,
ହୁଏ ମାରୁ ଯେହ୍ନେ ତୋଳିଛନ୍ତି ଶିର ।
ବିଜ୍ଞାଣ ନିମନ୍ତେ ବହୁ ମାଲ ଯଦା,
ମାଲଭୂମିରେ କି ହୋଇଛନ୍ତି ଭରା ?

୧-ଭରତବାଟୁଳ-ଭେରୁଗଛ । ୨-ବୃକ୍ଷବିଶେଷ, ଏହାର ଫୁଲ ଅଗର ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ । ୩-ଏକଜାଗର
ସ୍ମୃତ ବ୍ୟାସରୁ ବୁଝାବ କହନ୍ତି ।

ଅଥବା କଳିଙ୍ଗ ମନେ ବନ୍ଧି ନୋଥ,
 ନେବାକୁ ମନାସି ପୁରୁ ପ୍ରତିଶୋଥ,
 ସାଜି ଗଜସେନା ଚରଣେ ଚରଣେ,
 ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥେ ଉଦ୍ୟତ ରଘୁରାଜା ସଙ୍ଗେ । ୧
 କିମ୍ବା ବସିଅଛୁ ମନ୍ଦିରର ସଭା,
 ବହୁ ଦୈତ୍ୟବଳ ଏକତ୍ରୁ ଅବା ?
 ଗଞ୍ଜାମର ବହୁ ରାଜା, ରାଜଧାନୀ,
 ଗିରି, ନଦୀ, କ୍ଷେତ୍ର, ଗୋଟା, ଅରଣ୍ୟାନୀ,
 ଦେଉଳ, ସତ୍ର, ଚଣ୍ଡାଳ, ପ୍ରାନ୍ତର,
 ଛବି ଅଙ୍କା ପ୍ରାୟ ଦିଶୁଛୁ ସୁନ୍ଦର ।
 ଦିଶେ ଢୋଲଗୋଟା ସୁନ୍ଦର ବସୁନ୍ଦର,
 ପଦ୍ମ ଆମ୍ଭ ଯାଉ ଯେସନ ଅମ୍ଭର ! ୨
 ଦୂରରେ ବଢ଼ନଦୀ ଯାଉଅଛୁ ବହୁ,
 ଧାଇଁଛୁ କି ଶରେ ବଢ଼େ ଶ୍ରେଷ୍ଠ-ଅହୁ ।
 ସମୁଦ୍ର ଶେଷେ ଗିରି କଳାଧାର,
 ଶିଳାଗଣ୍ଡେ ଯାଉ ଅଙ୍କା କଳାଗାର । ୩
 ଅବାଟ ବନ୍ଧର ମହିମା ଅଭୁତ,
 ସିଞ୍ଚିଲେ ତା ଜଳ ଛାଡ଼ିଯାଏ ଭୁତ । ୪
 ଚନ୍ଦ୍ରଗିରିଠାରୁ ଆସି ବରଦଳ,
 ପିଅନ୍ତି ନିଦାସେ ସେ ବନ୍ଧୁର ଜଳ ।
 ଗିରି ଉପକଣ୍ଠେ କୁଲୁଡ଼ ବଟକ,
 କିଷ୍କୁ-କଣ୍ଠେ କି ସେ କୌସୁଭ-ପଦକ ?
 ଶଶ୍ଵାଧିଆ ବନ୍ଧ ଦକ୍ଷିଣେ ତାହାର,
 ସୁଦ୍ଧ ଯାଉ ନୀର ଯେତେକ କାତଧାର । ୫

“ସିଦ୍ଧେଶ୍ଵରୀ” “ଦ୍ୟାଗ୍ରଦେବୀ” ଗିରିବର,
 ବିରାଜନ୍ତୁ ଯେତେ ଯାମଳ ସୋଦର ।
 ସିଦ୍ଧେଶ୍ଵରୀ ଶୈଳ ସିଦ୍ଧେଶ୍ଵରୀ ପୀଠ, ୬
 କଲ୍ପ ଦୂରର ମଦ ଚ-କିରୀଟ ।
 ବୃଷ୍ଟି-ଅସ୍ପଷ୍ଟାନ୍ତା ଦେବୀ ଅସ୍ପଷ୍ଟାଜା,
 ବର୍ଷା ହୁଏ କଲେ ସିଦ୍ଧେଶ୍ଵରୀ ପୁଜା ।
 ଚାନ୍ଦିନୀ ପଶ୍ଚାତେ ଦିଶେ ମନୋହର,
 ହିଙ୍ଗୁଳାର ନାମେ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଶିଖର ।
 ହିଙ୍ଗୁଳାର ଦେବୀ ପ୍ରସ୍ତ ବାସସ୍ଥଳ,
 ସେ ଶିଖରୁ ଜାତ ହୁଏ ଦାବାନଳ ।
 ଗିରିଗାତେ ‘ଆସ୍ମାଶୀତଳ’ ପାଦପ,
 ଗୁରୁ ଗବେ ପ୍ରୀତ ଯେତେ ପରନ୍ତପ ।
 ‘ଯୋଗଶ ସୁନ୍ଦର’ ‘ମଣିଷ ମୁଣ୍ଡିଆ’,
 କଳାଭୁତ ପରି ହୋଇ ହୋଇଛନ୍ତି ଠିଆ । ୭
 ଗିରିଦେବେ ଦରୀ ବିରାଜେ ପ୍ରଭୁର,
 ବନରାଜାର ସେ ରାଣୀହଂସପୁର ।
 ଏ ଗିରି ବାଉଁଶ ଉତ୍ତଳେ ବିଶାଳ,
 ଭଲଟା ତାହାର ଶତାଧିକ ହାତ ।
 ଘନ ବନ ଭେଦେ ‘ମଗର ନିର୍ଦ୍ଦର’,
 ଝର ଝର ସ୍ଵରେ ଝରେ ନିରନ୍ତର ।
 ବହୁ ଆଶୁଅଛୁ ଶୀତଳ ପବନ,
 ପୁଷ୍ପ ପରିମଳ ଦୂରରୁ ବଦନ ।
 କୁହୁ କୁହୁ ସ୍ଵରେ ବହୁ ପିବରୁତ,
 କରନ୍ତି ଯାଉଛୁ କର୍ଣ୍ଣରେ ଅମ୍ଭର ।

୧—କଳିଙ୍ଗ ସହର ରଘୁରାଜାଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ସମାପ୍ତରେ ଅନ୍ତସଙ୍କେତ । ୨—ଭୋଲଗୋଟା ଅମ୍ଭୋଦ୍ୟାନ
 ବୁଲିବାରୁ ପୁରୁଷର ଦୂର୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାରି ମାଲଲ ବ୍ୟାପି ରହିଅଛି । ୩—କଳାଧାର ପଦ୍ମଚର ପ୍ରତ୍ୟେକ
 ପ୍ରସ୍ତର ଶ୍ରେଣୀରେ କଳାଦାଗ ବ୍ୟାପିମାନ । ୪—ଅବାଟବନ୍ଧ ନାମକ ପୁଷ୍ପବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ କଲେ କିମ୍ବା ତାହାର
 ଜଳ ନେଇ ସିଞ୍ଚିଲେ ଗୁଡାବୀରୁ ବ୍ୟାପି ଦେହରୁ ବୁଦ୍ଧ ଛାଡ଼ିଯାଏ ବୋଲି ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ କହନ୍ତି ।
 ୫—ଦକ୍ଷିଣ ସମୟରେ ଏହି ବନ୍ଧରେ ପୁରୀପାଟଣା ଧୁଆଁ ହୁଏ । ୬—ସିଦ୍ଧେଶ୍ଵରୀ ଶୈଳରେ ସିଦ୍ଧେଶ୍ଵରୀ
 ଦେବୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଅଛି । ୭—ବୃଷ୍ଟିର ଆସଗତ । ଫଳ ଖୁବ୍ ଉତ୍ତୁକ୍ତ, ଚଢ଼ଇ ଗଣ୍ଡି ଦେହୁଗତ ପରି କଳା ।

ତମାଳ ପାଦପେ ମାଡ଼ିଣ ମାଳତୀ,
 ସୁଜିଅଛି ବୁଝି ସମସ୍ତଙ୍କ ଅତି ।
 ଏହଠାରେ କବି-ବୌଦ୍ଧ-ପଦକ ୧
 ରଚିଥିଲେ ଛାନ୍ଦ ସେ ମାଳସମକ ।
 ଅଛୁ ସେହି ବନ ସେହି ମହାଧର,
 ମାନ୍ଦ ନାହାନ୍ତି ତ ଭୁଞ୍ଜି ବୀରବର !
 ପଚାରିଲେ ସେହି କନଗିରିକୁଳେ,
 ‘ସମସ୍ତେ ତ ଅଛୁ କାହିଁ ଗଲେ ଭୁଞ୍ଜେ ?’
 କହେ ପ୍ରଭାଧୁନ ରୁଚ ରୁଚି କାହିଁ,
 ଶୋକବୋଳା ସୁରେ, ‘ନାହିଁ, ଦାୟ ନାହିଁ ।’
 ପଦ୍ମ ପଦ୍ମରେ କିଶେ ସୁରୁଚର,
 ବ୍ୟାଘ୍ରଦେବୀଙ୍କର ସନ୍ତର ମନ୍ଦିର ।
 ପଦ୍ମ ଭସରେ ଛନ୍ଦ ମୂଳ ଦେବୀ,
 ପ୍ରଭାବିତ କଳ ତାଙ୍କ ଚାକ୍ ସେବ ।
 ମହିମା ଅପାର ରୂପ ଭୟଙ୍କର,
 ଭସମୂର୍ତ୍ତି ଦେବୀ ତାହାଙ୍କର ।
 ବଶାଣେ ପ୍ରବାଦ—ଦେବୀଙ୍କ ପୂଜାରୀ,
 ଆସୁଥିଲୁ ଫେରି ଦିନେ ପୂଜା ସାର ;
 ମନେ ପଡ଼ିଗଲା ପଥେ ଦୈବକ୍ରମେ,
 ଛାଡ଼ି ଆସିଅଛୁ ପୂଜା ଗଡ଼ ଭ୍ରମେ ।
 ଫେରିଯାଇ ତହିଁ ଦେଖିଲୁ ସେ ସ୍ଥାନେ,
 ଅଛୁ ତ ଘଟଣା ଦେବୀ ସନ୍ତ ଧାନେ ।
 ଚଣ୍ଡୀ ଚାମୁଣ୍ଡାଦି ବସି ସବେ ତହିଁ,
 ଶାଞ୍ଜୁଛନ୍ତି ଭୋଗ ବଳି ମୁଦ ବହୁ ।
 ଦେଖି ଦ୍ଵିଜମଣି ଭୟ ବହୁ ମନେ,
 କହିଲୁ ଦେବୀଙ୍କୁ ବନସ୍ତ ବଚନେ—
 ‘ନ ଜାଣି ମୁଁ ଦୋଷ କରିଛୁ ଜନନି,
 କ୍ଷମ ଅପରାଧ କ୍ଷମାପାନ୍ତ ମଣି ।
 କ୍ଷମାମୟ, କ୍ଷମା କମ୍ବର ଭୁଷଣ,
 ଅଧମ ସନ୍ତାନେ ତୁମ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ।’

ଏହା ଭାଷି ନେହେ ପୁରୁଷ ଲେଖକ,
 ଦେବୀ ପାଦତଳେ ପିଟିଲୁ ମସ୍ତକ ।
 ଉଠାଇ ତାହାକୁ ଦେବୀ ଦୟାବତୀ,
 କହିଲେ ମଧୁରେ ହସି ଏ ଭାରତୀ—
 ‘ଭୟ ନାହିଁ ବସ ! ଜାଣେ ମୁଁ ନିକର,
 ଗଡ଼ ଲଗି ତହିଁ ଆସରୁ ଆବର ।
 ତୁମ ତୁ ଆଶୁସ୍ତ ତେଜି ଶେଷ ପଣ୍ଡ,
 ଅଜାତ ଦୋଷର ନାହିଁ କିଛି ଦଣ୍ଡ ।
 ଫିଙ୍ଗୁଛୁ ମୁଁ ଗଡ଼ ତାହା ସାବଧାନେ,
 ପଡ଼ିବ ସେ ଯାଇ ତଳେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନେ,
 କରୁଛୁ ତୁ ମୋତେ ପୂଜା ସେହିଠାରେ,
 ନ ଆସିବୁ ଆଉ ଏ ସ୍ଥାନକୁ କାରେ ।’
 ଏହା ଭାଷି ଗଡ଼ ଫିଙ୍ଗି ଦେଲେ ବଳେ,
 ପଡ଼ିଲୁ ସେ ଆସି ଏ ପଦ୍ମ ତଳେ । ୨
 ଶୁଣି ଦେବୀ ବାଣୀ ସେ ଆଜ୍ଞା ଉଚ୍ଚାର,
 ନମି ତାଙ୍କ ପଦେ ଫେରିଲୁ ପୂଜାରୀ ।
 ଏ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଯାଇ ଗୁଜାଳ ହାମୁରେ,
 ଜଣାଇଲୁ ଗରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆତୁରେ ।
 ସେ କାଳର ଗୁଜା ଧନଶ୍ରୀଙ୍କୁ ବୀର,
 ଥାପିଲେ ଦେବୀଙ୍କୁ ନିର୍ମାଣି ମନ୍ଦିର ।
 ମନ୍ଦିର ମସ୍ତକେ ଛନ୍ଦି ଶାଖାପୂଜି,
 ସୁଜିଛନ୍ତି ବୃକ୍ଷେ ବୁଝି ମଧ୍ୟେ ବୁଝି ।
 ସେ ମନ୍ଦିର ଦ୍ଵାରେ ନାହିଁ ଚଉକାଠ,
 ମୂଳା ସେ ସଦା ନାହିଁ କବାଟ ।
 କାରଣ ତାହାର ଦେହ ନ ଜାଣନ୍ତି,
 ସେ ବିଷୟେ ମୁଦ ସୂକ୍ଷ୍ମ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ।
 ଶବ୍ଦପୁଷ୍ପେ ବ୍ୟାଘ୍ର ବ୍ୟାଘ୍ରପୁଷ୍ପେ ନିଜେ,
 ହୋଇଛନ୍ତି ଦେବୀ ଯାମୀମୁଖେ ବିଜେ ।
 ଅସ୍ତୁରୁଜା ଦେବୀ ଧନଦାଣକର,
 ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ତନେତ୍ରା ରକ୍ତାମ୍ବର ।

ନାଚନ୍ତି ନାଚନ୍ତି ନାଚନ୍ତି,
 କାଳି ଯାଇଅଛି ସିନ୍ଧୁରେ ମୁଁ ।
 ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରଭାବେ ବ୍ୟାଧି ଉପହବ,
 ନାହିଁ ସେ ଅଞ୍ଜଳେ—ଦୋଷେ ଜନରକ ।
 ଥିଲା ତହିଁ “କଞ୍ଚି ନଅର” ସୌଖୀନ,
 ରହିଅଛି ମାତ୍ର ଏବେ ତାର ଚିହ୍ନ ।
 ଭୁଗ୍ନରେ ପ୍ରୋଥତ କୀର୍ତ୍ତି କଳାଧାନ, ୧
 ଦିଏ ଧାନଘର ଅସ୍ତିତ୍ବ ପ୍ରମାଣ ।
 ଅଛି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଶୀର୍ଷ ଗର୍ଭଗାଢ଼,
 ବଣ୍ଟକ ଗୁଳରେ ଯାଇଛି ସେ ଛାଇ ।
 କାଳ ପ୍ରଭାବରେ ଏବେ ସେ ନିର୍ଜଳ,
 ସଙ୍କେତେ ଜଣାଏ ଅସ୍ଥାୟୀ ସକଳ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରପଟ ପରି କୁଲୁଡ଼ ନଗର,
 ନିସର କୁନିମ ଦୃଶ୍ୟ ତାରୁତର ।
 ଗିରି-ଅପସରେ ଶୋଭେ ପୁଷ୍ପଦେଶ ।
 ବହୁଛି ସାହିବ ସୁଧା ଶୁକ୍ଳବେଶ ।
 ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଶୁକ୍ଳବାସ ଶକୁ ଉତ୍ତରୀୟ,
 ଶୁକ୍ଳହିଁ ବେଦଳ ଦୋଳଅଛି ପ୍ରିୟ ।
 ଦୁଃସାଗେ ବସତି ମଧ୍ୟେ ଶୋଭେ ଦାଣ୍ଡ,
 ସରଳ ନିର୍ମଳ ପ୍ରଶସ୍ତ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ।
 ଓଷ୍ଠାଧର ମଧ୍ୟେ ଯଥା ଦ୍ଵାସ୍ୟରେଶା,
 ତଥା ସୁଦୟା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭାଏ ଦେଶା ।
 ନଗର ମସ୍ତକେ ତୋଳିଅଛି ଶିର,
 ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ମନ୍ଦିର ।
 ଦେଉଳ ଅଗ୍ରବେ ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥ,
 ଭୂତା ତାହିଁ ପ୍ରଭୁ ଆଗମନ ପଥ ।
 ଦେବପୂଜା ନୀତି ଭୋଗରେ ଆବର,
 ପୂର୍ବପରି ତେବେ ନାହିଁ ଆଡ଼ମ୍ବର ।
 ତଳୁଅଛି ତାହା ବଧୂରକ୍ଷା ଛଳେ,
 ନିଭୁନାହିଁ ଦୀପ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ଜଳେ ।

ଦୁର୍ଗ ସୁବିଭାବେ ବଡ଼ନଦୀ ତୀରେ,
 ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ଉଦ୍ଧା ଦୃଢ଼ ଶିରେ ।
 ଅଧୁଷ୍ଟିତ ତହିଁ ଦେବ ନାରାୟଣ,
 ଦୃଶ୍ୟ ଅନାଥର ଅଭୟ ଶରଣ ।
 ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ପାପ ପ୍ରାଣିତ ସ୍ଵରୂପ,
 ସ୍ଥାପିଲେ ତାହାକୁ ବୃଷଭଞ୍ଜି ଭୂପ ।
 ଯଥାସ୍ଥାନେ ବ୍ୟକ୍ତ ଦେବ ସେ ବୃଷାନ୍ତ,
 ରାଜବଂଶାବଳୀ ସଙ୍ଗେ ଅମୂଳାନ୍ତ ।
 ବାଣୀନାଥ ପାଦ ଘଣ୍ଟା-ବାଦ୍ୟକର,
 ଘଣ୍ଟା ବାଦନେ ସେ ଅତି ଧୂରନ୍ଧର ।
 ଗୋଟାଏ ଘଣ୍ଟାର ସ୍ଵର ଘନଘଟା,
 ପ୍ରତେ ହୃଦୟେ ଯେତେ ବଡ଼ ଘଣ୍ଟା ।
 ‘କଲ୍ଲ’ ‘ଡ’ ନାମରେ କନ୍ଧ ଦୁଇଜଣ,
 କରୁଥିଲେ ଏହି ବନେ ରାଜପଣ ।
 ଭୂମୁଖର-ପତି ପ୍ରତାପ ଦୁର୍ଜୟ, ୨
 ଦେଖି ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଶାନ୍ତି-ଶୋଭାମୟ,
 ଦୁର୍ଗ ଉପଯୁକ୍ତ କରି ଅନୁମାନ,
 କନ୍ଧ ରାଜା ଦୁୟେ ମାଗିଲେ ଏ ସ୍ଥାନ ।
 ନ ଦେବାରୁ କନ୍ଧେ ବଧୂ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣ,
 କଲେ ରମ୍ୟ ଦୁର୍ଗ ଏଠାରେ ନିର୍ମାଣ ।
 ମରଣ ଗୁହ୍ୟରେ ସେ ବନ୍ୟାନ୍ତପତି,
 କହିଲେ ଭୂପାଳେ କରଣ ମିନତି—
 “ଦେ ନୃପ, ହାମ୍ଭରେ ଏହି ନିବେଦନ,
 ଆମ୍ଭ ନାମେ ଦୁର୍ଗ କରିବ ସ୍ଥାପନ ।
 ତହିଁ ତାଙ୍କ ନାମେ ନୃପ ଗୁଣଧାନ,
 ରଖିଲେ ‘କଲ୍ଲ’ ନବ ଦୁର୍ଗ ନାମ ।
 ବିପକ୍ଷେ ନୁହେଁ କଲେ ମିତ୍ର ଜ୍ଞାନ,
 ବୀର ସିନା ବୁଝେ ବୀରର ସମ୍ମାନ ।
 ବୀର ଶୌର୍ଯ୍ୟ-ରତ ଚକ୍ରାବୃତ୍ତାଦି,
 ବହୁଗୁଣ ମୂଲ୍ୟେ କିଣେ ସେ ଦୀରକ

୧—ବାହିନଅର ପାଶରେ ଶୋଳଲେ ବହୁବର୍ଷର ପୁରୁଣା କଳାଧାନ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ବାହାରିଅଛି ।

୨—ପ୍ରତାପଭଞ୍ଜ କୁଲୁଡ଼ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ।

ବିଳିତେ କରେ ଯେ ସାଧୁ ବ୍ୟବହାର,
ବୀର ଆଶା ଏକା ସାର୍ଥକ ତାହାର ।
ବିଳିତ ପ୍ରତି ଯେ ପ୍ରକାଶେ ସମ୍ଭ୍ରମ,
ବିହିତ ସେ ଏକା ବୀର-ଧର୍ମ ମର୍ମ ।
ହେଉ ପଛେ ବୀର ନିଷ୍ଠୁର ଶରୀର,
ମାତ୍ର ବୀରପୁରା କରୁଛାଣେ ବୀର ।

ଆକାଳୀ ଗୋଷିତ ଆକାଞ୍ଛା ମୋହର,
ପୁଣି ଆଜି ଆହା କି ଶୁଭ ବାସର !
ଜାତୀୟ କବିଙ୍କ ପୁଣି ଜନ୍ମତୀର୍ଥ,
ପରଶେ ମଣିଲୁ ନିଜକୁ ପବନ ।
ଯାଉ ପୁଣିରେଣୁ ମାଣି ଦେବାପାଇଁ,
ବାକ୍ସିକେ ସଦୃଶ ଆସିଥିଲୁ ଧାଇଁ ।
ସେ ତୀର୍ଥର ବାସୁ ବଶୁକ ପାବନ,
ଭାଗ୍ୟବଳେ ଆଜି କଲୁ ମୁଁ ସେବନ ।
ସାରସ୍ବତ-ଯୋଗୀ ଚପସା-ଆଶ୍ରମ,
ହେଉଛି ତା ଦିବ୍ୟ ଶୋଭା ଅନୁପମ !
ଅସମ୍ଭବ ଆଜି ହୋଇଛି ସମ୍ଭବ,
ଲଭୁଅଛି ଦାନ କୁଦେର ବିଭବ ।
ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଛାଡ଼ି ଯିବାପାଇଁ ଆଜି,
ଦେହ ମନ ନେହ ଦେହ ନିଜେ ରୁଜି ।
ହେ ଭପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ବନ୍ଧ୍ୟା ମହାକବି,
କାବ୍ୟାମୃତରସ-ସ୍ବାଦୁ-ଆଦୁର !
ମାରୁଛୁ ମେଲଣି ଘେନି ମୋ ସମ୍ମାନ,
ରହିଗଲୁ କିନ୍ତୁ ମନେ ଆଶିମାନ,
କରୁଥିଲେ ତମୁ ବରଣ ଦର୍ଶନ,
ମଣିଥାନ୍ତୁ ମୋର ଅଦୃଷ୍ଟକୁ ଧନ୍ୟ !
ହୋଇଥାନ୍ତା ପ୍ରାଣ-ପିପାସା ତୃପ୍ତ,
ମଣିଥାନ୍ତୁ ସୁର୍ଗ-ସୁଖେ ବରଷତ !
ଶିରେ ପିନ୍ଧି ତମୁ ଶ୍ରୀଚରଣାମୃତ,
ବହୁଳ ପ୍ରେମରେ କରୁଥାନ୍ତୁ ନୃତ୍ୟ !

ସେହି ଖେଦ ଏକା ରହିଗଲା ମନେ,
ଅସମ୍ଭବ କିନ୍ତୁ ତାହା ତ ସୁପନେ ।
ଯାଉଛି ଏ ସ୍ଥାନ ଘେନି ମୁଁ କେବଳ,
ତପ୍ତ ଶ୍ଯାସ ତପ୍ତ ଲୋତକ ସମ୍ଭଳ ।
ହେଉ ଅବଧାନ ଗୁଣିପୁରୀ ଗୁଣି,
ବାହୁଡ଼ାଣି ବେଳେ ଏତିକି ମାରୁଣି ।
ଆଉ ଥରେ ଦେବ ହୁଅ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ,
ସାହିତ୍ୟର କ୍ଷେତ୍ର ହେଉ ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ।
ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟେ ହେ ନର-ଦେବତା,
ଦେଖାଇଲୁ ଯେଉଁ ଅଭୁତ ଦକ୍ଷତା,
ନବୀନ ସାହିତ୍ୟେ ସେ ଭୁଲି ସମନ୍ତେ,
ବିଭୁଷିତ କରୁ ଅଭିନବ ରନ୍ତେ ।
ହୋଇ ଆବିର୍ଭୁତ ଏ ଭୁଲେଲେ ତୁଣ୍ଡି,
କର ଦିଅ ତାକୁ ସବଳ ସମ୍ଭୁଣ୍ଡି ।
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଯେତେ ହୁଅନ୍ତି ସମ୍ଭୁତ,
ଧର୍ମଦାନ କାଳେ ସ୍ୱୟମ୍ଭୁ ଅଭୁତ,
ସାହିତ୍ୟ-ପତନେ ଅବତରୁ ତଥା,
କରୁଥାଅ ତାକୁ ସତେଜ ସୁବିଧା ।
ଅନ୍ଧାର ମଳିନ ବନଗଭୁତକ,
ଭାସି ଆସେ ଯେତେ ପକ୍ଷି-କଳରବ,
ଅଜାତ ଗୁଣୀରୁ ଆସେ ତେଜେ ଭାସି,
ତବ ଛାନ୍ଦ ସ୍ୱର ରସ ଭାବଗୁଣି ।
ବସାଇ ଯାଇଛି ଏଥି ଚରନ୍ତନୀ,
ସାହିତ୍ୟ-କଳାର ମହାପ୍ରଦର୍ଶନୀ ।
କବିତାମୟ ଏ ସୁଗୁଣେ ତମୁର,
କବିତାରେ ଗଦା ସବୁ କଲେବର ।
ଯାଇ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭେ କାହୁଁ କବିନୁପ,
ଅଛି ଏହି ରୂପେ ଧର ବାସ୍ତବ ।
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ କଲୁ ସୁଗୁଣୀୟାଏ କଳି,
ବସନ୍ତର ଚର ପ୍ରସ୍ତ-ଲୀଳାସୁଳୀ ।
ଅଛିଛୁ ବସନ୍ତ ଏ କଲ୍ପ-ହୋଡ଼,
ପଦ୍ମେ ଏଠାରୁ ନ ବାଜେ ସେ ଗୋଡ଼ ।

ଦେବଚକ୍ଷୁ-ତୋଷ ଏ ସୁଖମା ସଭା,
ପାରିବ କେ ମୁହଁ ଦେହାନ୍ତରେ ଅବା ?
ନିଶୀଥେ ଏଠାରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରକାଶ,
ଭେଟି ଦେଉଥିବେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହେ କୃଷ୍ଣ !
ମହୋଦଧି ତୁଙ୍ଗ ତରଙ୍ଗ-ସଜ୍ଜଳ,
ଭେଟୁଥିବ ଆଣି ଗୁଡ଼ିକଙ୍କ ଫଳ ।
ଚିଲିକା ସୁନ୍ଦରୀ ମହୋଦଧି-ସୁଭା,
ଭେଟୁଥିବ ନିତି ପ୍ରବାଳ ମୁକୁତା ।
ଭେଟୁଥିବ ପୁଣି ସେ ମହେନ୍ଦ୍ରମାଳ,
ସୃଷ୍ଟିବର୍ଣ୍ଣଜିତ ସୁପଦ୍ମ କମାଳ ।
ଘେନି ଉଷିକଲ୍ୟା ସଙ୍ଗି ନୀଳକର,
ଦେଉଥିବ ଭେଟି ବିଦୁଳ ଚାମର । ୧
ନଦୀ ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା ସୁଦ୍ଧପୁତନୀରୁ,
ଭେଟୁଥିବ ଆଣି ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଦ୍ଵୀପ । ୨
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-ନନ୍ଦନ-ବାନନ-ଉଦ୍ୟାନ, ୩
ଭେଟୁଥିବ ରମ୍ଭା ନାରିକେଳମାନ ।
ଶୋଭାଙ୍ଗୀ ସାଜନ୍ତୀ ପୃଷ୍ଠ ମକରନ୍ଦ,
ଭେଟୁଥିବ ଲଭି ପରମ ଆନନ୍ଦ ।
ସୃଷ୍ଟିରେଣା ନଦୀ ବାଇ କଳବେଣୀ,
ଭେଟୁଥିବ ସୃଷ୍ଟିପାତେ ସୃଷ୍ଟିରେଣୀ ।
ହେମଞ୍ଜନାସନେ ବସି ଦେବଗଣ,

କରୁଥିବେ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗୀତ ଶ୍ରବଣ ।
ତୁମ୍ଭ ଶିରେ ହସ୍ତ ନିହି ବୀଣାଗାଣି
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଥିବେ ସ୍ଵେଦେ ଅଶୀବାଣୀ ।
ଅପୁରୀ ଗହଣେ ଆସି ସୁଗୁଣନା,
କରୁଥିବେ ମୁଦେ କବି ସମ୍ବନ୍ଧନା ।
ପାରିତାତ ହାର ତୁହାର ତୁହାର,
ଦେଉଥିବେ ତୁମ୍ଭ ଗଜାରେ ପିନ୍ଧାର ।
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଧରଣୀ ଅତୀବ ଆଦରେ,
ବସିଥିବେ ଘେନି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କୋଳରେ ।
କରୁଥିବେ ପୁଣି ଦେବୀ ଗନ ଗନ,
ବାସୁଲ୍ୟେ ତୁମ୍ଭର ମସ୍ତକ ତୁମ୍ଭନ ।
ଅକାଳରେ ତୁମ୍ଭେ ବିସର୍ଜିଲ ପ୍ରାଣ,
ଦେଶ ପକ୍ଷେ ଏହା ଅତି ଅକଲ୍ୟାଣ ।
ଅରୁଣୀ ଅକର୍ମୀ ଖଳ ଦୁଷ୍ଟ ଲେବେ,
ଭୁଞ୍ଜିଛନ୍ତି ଦୀର୍ଘ ଆୟୁ ଉଦ୍ଧଳେବେ ।
ମାତ୍ର ଆଲୋଚନା କର୍ମୀ ଗୁଣବାନ,
ବିଧାତାର ଏ କି ବିଚିତ୍ର ବିଧାନ ?
ଦୁର୍ଜନର ଆୟୁ କାଟି ବିଶ୍ଵସାରୁ,
ନ ଦିଅନ୍ତି ଶିଷ୍ଟ ସଜ୍ଜନେ କିପାଇଁ ?
କି କ୍ଷତି ବା କହିଁ ଦୃଢ଼ାନ୍ତା ତାଙ୍କର,
ତାହା ସିନା ଏବା ତାଙ୍କୁଁ ଶୋଚର ।

ଗଣ ସର୍ଗ

ରସଲବୋଷ୍ଠାର ଦୃଶ୍ୟ ଅପରୂପ,
ଅଳକାପୁରୀକୁ କରୁଛୁ ବିଦ୍ରୁପ ।
ବିକଟ କମ୍ପଦ ସଦୃଶ ଆକୃତି,
ବହୁଛୁ ମହାମା ରସଲଙ୍କ ସ୍ଫୁଟି ।

ସୌଧ-ଧବଳିତ ଶୋଭାମୟୀ ପୁରୀ,
ଶୋଭେ ଯେତେ ସର ଶତଦଳେ ପୁରୁ !
ବାଣିଜ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ର ଦୁସ୍ତେ ଶୁଭଧାନୀ,
ଘେରୁଛୁ ଗୌପାଣେ ଗିରି-ଅରଣ୍ୟାନୀ ।

୧—ପାଣି କେତ ।

୨—ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ମହାନଦୀ ଗର୍ଭରୁ ଗ୍ରହ ମିଳେ ।

୩—ଉଦ୍ୟାନଶାସ୍ତ୍ର ।

ନିସର୍ଗ ବୃନ୍ଦିମ ସୁଦୃଶୀ ନିକର,
 ପ୍ରେମ ଆଶ୍ରୟରେ ବଳ ପରସ୍ପର ।
 ବହୁତ୍ତ୍ୱ ଲହରୀଗଣୀ ଗିରିନଦୀ,
 ନଗରୀ ପଥରେ ଦୃଢ଼ ଦୋର ଛନ୍ଦେ ।
 ସେ ଗୁଳୀ ଯୁବକେ କର୍ମୀ ଦେଶପାଶ,
 ଯୁବକ ପଦବୀ କରନ୍ତି ପ୍ରମାଣ ।
 ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ମୂଳ ସିନା ଧର୍ମବଳ,
 ଧର୍ମବଳେ ହୁଏ ସଫଳ ସକଳ ।
 ବୁଝିଛୁ ଏ ସତୀ ଉତ୍କଳଯୁବକ,
 ଦେଶପକ୍ଷେ ଏହା ସୌଭାଗ୍ୟସୁତକ ।
 ପଦକୁଳ ସବେ ଦେଶୋନ୍ମତ ଗୁରୁ,
 ଘୋଷି ଦେଉଛନ୍ତି ଆଦୃଶ୍ୟ ସବୁ ।
 ସ୍ଥାପି ଧର୍ମସଭା ଦେଶାନ୍ତ ଆଦର୍ଶ,
 ପ୍ରଚାରନ୍ତି ଦେଶେ ଧର୍ମର ଉତ୍କର୍ଷ ।
 ପଦ୍ମଚରଣଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ହସ୍ତାକିର,
 ଦେଉ କିଏ ଗବେ ନ ଦେବ ମୋହର ।
 ଯନ୍ତ୍ର-ଅନ୍ଧା ଚନ୍ଦ୍ର ନୁହେଁ ତାକୁ ସର,
 ବଲ୍ଲଭା ବା ରୂପ ଯାଇଅଛି ଧର ?
 ଉତ୍କଳର ଶିଳ୍ପ ବିଶ୍ୱ-ପ୍ରଶସ୍ତିତ,
 ପ୍ରଚେ ହୁଏ ଅଛି ଅଦ୍ୟାପି ଜୀବିତ ।
 ଆଶା ହୁଏ ଦିନେ ଯୁବକ-ପୁଞ୍ଜବେ,
 ଫେରାଇ ଆଣିବେ ଜାତୀୟ ଗୌରବେ ।
 ଯୁବକ ଦୃଢ଼ସ୍ୱେ ସେ ଶୁଭ ପ୍ରେରଣା,
 ଜାଗିଲୁଣି ତାର ଦିଶୁଛି ସୁରନା ।
 ସାଧୁ ଏ ଆଦର୍ଶ ମଙ୍ଗଳ କାରଣ,
 ଭାବି-ଭବନର ଉତ୍କଳ ରକ୍ଷଣ ।

ଶିଶୁମଳେ ବଡ଼ କୋଦଣ୍ଡା ବସନ୍ତ,
 ବୈଶ୍ଣବ-ପ୍ରଧାନ ରମଣୀୟ ଅଟ ।

ମାନ୍ଦ୍ର ଶୁଭ୍ର ବସ୍ତ୍ରେ କଳାଦାସ ପରି,
 ଭ୍ରାତୃଭେଦେ ଗ୍ରାମ ରହିଅଛି ଜରି ।
 ଭ୍ରାତୃବିଚ୍ଛେଦର ଜ୍ୱଳନ୍ତି ପ୍ରମାଣ,
 ବହିଅଛି ବଶେ ଭାରତ ପୁରୁଣ ।
 ବହିଛି ଆବର ଏ ଭାରତ ଶଶି,
 ଭୁଞ୍ଜିଛି ସେ ଭ୍ରାତୃ-ବିରୋଧର ଦଣ୍ଡ ।
 ଜାଣି ଏହା ଭ୍ରାତୃ-ବିବାଦେ ଯେ ମାତେ,
 ନିଜ ଗୋଡ଼ ସେହୁ ଦ୍ୱାଶେ ନିଜ ଦ୍ୱାତେ ।
 ଆଜି ତାଙ୍କି ଯାନ ବସନ-କଞ୍ଚୁବେ,
 ଧାଇଁଲା କାଳିଙ୍ଗ-ଘାଟି ଅଭିମୁଖେ ।
 ପଥ ବେନି ପାଶେ ଶୀମ ଶାଳବନ,
 ରହିଛି ବିସ୍ତୃତ ଯୋଜନ ଯୋଜନ ।
 ଯେସନ ବିରାଟ ବେନି ସୈନ୍ୟଆଟ,
 ଓଗାଳି ଅଛନ୍ତି ପରସ୍ପରେ ବାଟ ।
 ଶୀତଳ ସେ ବନ ଛାୟା-ଆଛାଦିତ,
 ନିଦ୍ରାରେ ବି ତହିଁ ବର ଉଠେ ଶୀତ ।
 ବେଦିରେ ବିଶାଳ ବୃକ୍ଷେ ଗୁଳ୍ମବନ,
 ଅବଧାନେ ଯେହ୍ନେ ତାଟ ପିଲୁରଣ ।
 ପଥ ଭେଦି ବହେ ବେଞ୍ଚଗୁଡ଼ା ନଦୀ,
 ବେନି ତୀରେ ତାର ପୁଣ୍ୟ ବନୋଷ୍ପୟ ।
 ଶିଳା-ଦନ୍ତୁରର ଗର୍ଭରେ ତାହାର,
 ବାଙ୍କି ବାଙ୍କି ବହେ ସୁଦ୍ଧ ଜଳଧାର ।
 କାହିଁ ହେଉଥିବ କାହିଁ କଳକଳ—
 ଶବ୍ଦ ଜଳସ୍ରୋତ ସୁଳେ ଅନୁଗଳ ।
 ଅନୁକ୍ରମେ ତହିଁ ଚୂଡ଼ା ପକ୍ଷିବାର,
 ଟଙ୍କାରନ୍ତି ମୁହେ କଣ୍ଠବୀଣା ତାର ।
 ପ୍ରୀତିହୀନ କାହିଁ ବସନ୍ତ ବାନ୍ଧବ,
 ସୁଳେ କାହିଁ ଭଦ୍ର ଲହରୀଧନୁବ । ୨
 ଆର୍ତ୍ତେ ଘନେ ଜଳ ମାଗୁଛି ତାତକ,
 ସାହୁକାର ଦ୍ୱାରେ ଯେସନ ଶାତକ ।

ତାଳେ ତାକୁ ନଦୀ କଳକଳ ସୁରେ,
 କରେ ସେ ଭୂପେଷା ତାକୁ ଅନାଦରେ ।
 ଦେଉ ପଛେ ଶିରେ କୋଟି ବଜ୍ରପାତ,
 ନ ପାରେ ମହତ ନୀଳ ପାଶେ ହାତ ।
 ଇଚ୍ଛା ପକ୍ଷୀଏ ହୋଇ ଦଳଦଳ,
 କରୁଛନ୍ତି ସବେ କଳି-କୋଳାହଳ ।
 ନଦୀ-ତୀରବନେ ବସିଅଛୁ ଅବା,
 ପକ୍ଷୀ ଜାତିଙ୍କର ଜାତିଆଣ ସଭା !
 ମାଗୁଛୁ କି ଦୋଷୀ ଅପରାଧ ମୂର୍ତ୍ତି,
 ଲାଗିଅଛୁ କେତେ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରତିଯୁକ୍ତି ।
 ଜ୍ୱରଭେଗୀ ପ୍ରାୟ ଅଶୁଭ ପତର,
 କମ୍ପିଅଛୁ ବୃକ୍ଷେ ହୋଇ ଅବହର ।
 ଦେଉଛୁ ମଲ୍ଲଙ୍ଗ କେଉଁ ବୃକ୍ଷେ ଖାଇ,
 ନଦୀ ଏକା ତାକୁ ରଖିଛୁ ବଞ୍ଚାଇ ।
 ଉଦ୍‌ଭୂତ ଭେଗ ଦେହର ଭାଗ୍ୟ,
 ବନଜ ଭିକ୍ଷୁ ମାତ୍ର ଉପକାର ।
 ଘନଶ୍ୟାମ ମୂର୍ତ୍ତି କାଳିଙ୍ଗ ପଦ୍ମ,
 ଗୋଳିଛୁ ଅଦୂରେ ମସ୍ତକ ଭଜନ ।
 ପ୍ରକୃତ ସୁନ୍ଦରୀ ଶ୍ରଦ୍ଧା ବନ୍ଧୁ ଅବା,
 ଅଭୟା କୁସୁମେ ମଣ୍ଡିଅଛୁ ଗଭା !
 ବନ ଛନ୍ଦ୍ରପଥେ ଦିଶେ ରମ୍ଭା ଗ୍ରାମ,
 ଅତି ଉଠେ ପାଳୁ ଶୁଣି ଯାହା ନାମ ।
 ଜ୍ୱରପ୍ତିୟୁ ଭୂମି ଶେଲେ ଚାହିଁ ଯାସ,
 ବାରମାସ ତାହା ଜ୍ୱରର ନିବାସ ।
 ଅସହ୍ୟ ତା ପ୍ରାଣେ ଜ୍ୱରର ମଲ୍ଲଙ୍ଗା,
 ତେଣୁ ଗିରିପାଦେ ପଡ଼ିଛୁ ଧାରଣା ।
 ଗିରିତଳେ ଦୂର୍ଗପ୍ରସାଦ ବସନ୍ତ,
 ପତି ପାଦସେବା କରୁଛୁ କି ସତୀ ?
 ଶ୍ରୀ ରଘୁନନ୍ଦନ ହିବାର ଭଜାର,
 ଭୂଠି ଘାଟିରେ ପଦ୍ମରେ ଜୁହାର ।
 ଧର୍ମପଥ ପରି ଦୃଶ୍ୟଭେଦ ତାହା,
 ଭୂଠିବାବୁ ଚାହିଁ ପାଏ ନାହିଁ ଗାହା ।

ମାତ୍ର ଓହ୍ଲାଇବା ସହଜ ସୁଗମ,
 ସରଳ ସୁଗମା ପାପପଥ ସମ ।
 ଭକ୍ତାନର ପଥ ଦୂର୍ଗମ ପ୍ରକୃତ,
 ପତନର ପଥ କିଛି ପୁଷ୍ପାସ୍ତୁତ ।
 ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ପଦ୍ମତଳ ଘାଟି,
 ଯାଇଅଛୁ ଉଠି ନିଜ ବାଟ ବାଟି ।
 କାହିଁ ଏକ ପାଶେ ଉଭା ଗିରିଗୁଳ,
 ଅନ୍ୟ ପାଶେ ଯେହେ ବାସୁକି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ।
 ତାହୁଁଲେ ତଳକୁ ଘୁରିଯାଏ ମଥା,
 କଳି ହୁଏ ନାହିଁ ତାର ଗଭୀରତା ।
 କାହିଁ ବେନି ରୁଡ଼ା ମଧ୍ୟେ ସର୍ପ ଭଳି,
 ସଳଖରେ ଘାଟି ଯାଇଅଛୁ ଗଳି ।
 ପ୍ରକେ ଯେହେ କିଏ ଗିରି କଳେବରେ,
 ଲେଖିଛୁ ବକିତା ଗୋମୁନ ଛନ୍ଦରେ ।
 କିମ୍ବା ଗିରିକଣ୍ଠ ଛନ୍ଦ ଫୁଲଦାର,
 କଟିରେ ଅଟକି ଦିଶୁଛୁ ଭଦାର ।
 ଅଥବା କଟିରେ ପ୍ରକୃତ-କମଳା,
 ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି ମୃଦେ ପ୍ରକାଳ-ମେଖଳା ।
 ଅବା ଅହରାଳ କିପା ଭୟ ପାଇ,
 ପାତାଳ ପୁରୁଷ ଯାଉଛୁ ପଳାଇ !
 ସେ ପାତାଳେ ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଶୂନ୍ୟଶୂନ୍ୟ,
 ଘୌରବର ପଥ ଦେଇଛନ୍ତି ରୁଷି ।
 ପ୍ରଭାତେ ସୃଷ୍ଟିରୁ ଅନ୍ଧାର ପଳାଇ,
 ଜ୍ୱରରହେ ପର ସେହୁଠାବେ ଯାଇ ।
 ବହୁବର୍ଣ୍ଣ ଫୁଲେ ହୋଇ ଆହାଦିତ,
 ପ୍ରାୟତଃ ସେ ସ୍ଥଳୀ ଦିଶେ ବିଛୁରିତ ।
 ଯେସନେ ଶରତ ହୋଇଥାଏ ଚନ୍ଦ୍ରା,
 ଯେତେ ଦେଖିଲେ ବି ପୁରେ ନାହିଁ ଲୁହା ।
 ଭଞ୍ଜିଆ ପରେ ପୁଣି ଗଢ଼ାଣିଆ,
 ଏହିପରି ସାର ପଥ ବନ୍ଧୁରୁଆ ।
 ସଙ୍କେତ ଭାଷାରେ କିବା ଏହି କଥା,
 ଶିଖାଉଛୁ ପାନ୍ଥକନେ ଗିରିପଥ ।

ଜୀବନର ପଥ ଏହିପରି ସିନା,
 ନୁହେଁଟି ସମାନ ଖାଲିକିଏ ବିନା ।
 ତେଣୁ ସେ ପଥରେ ଚାଲୁଚାଲୁ ପାନ୍ଥ,
 ବାରମ୍ବାର ହେଁସି ହୁଏ ପଥଚାନ୍ତ ।
 ଅନ୍ଧାରୀ କୋଟର ଅନ୍ଧାରର ବଣ,
 ସମସ୍ତରଠାରୁ ବିକଟ ଭୀଷଣ ।
 ଉପସମ ପରି ହିଁସୁଚନ୍ତୁଗଣ,
 ଦେବସରେ ତହିଁ କରନ୍ତି ଭ୍ରମଣ ।
 ଆଲୋକ ସେ ସ୍ଥାନେ ପାରେ ନାହିଁ ହୁଇଁ,
 ବିଭୀଷିତାର ସେ ଚରଣିତା ଭୁଇଁ ।
 ବିପଦ ସମୟେ ଗୁରୁପରିବାରେ,
 ନେଉଥିଲେ ଆଶା ଯାଇ ସେ ଅନ୍ଧାରେ ।
 ତଳ ଦିଶେ ଯାହା ସାନ ଗୁରୁଠାରୁ,
 ଏଠାରେ ହୁଏ ସେ ଦାରୁ ମହାଦାରୁ ।
 ମଣୁଥିଲି ତଳ ଯାହାକୁ ମୁଁ ଘାସ,
 ଦେଖିଲି ସେ ଦୀର୍ଘ ପଥଲ ବାଆଁଶ ।
 ମଣୁଥିଲି ଯାକୁ ଦୂରୁ ବକରୁହୁ,
 ବକ ନୁହେଁ ତାହା ଗୋଧନସମୁଦ୍ ।
 କିବା ଲୁହଜାଲ ମନ୍ତ୍ର ଜାଣେ ଗିରି,
 କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଧରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶିରୀ ।
 ସେ ସ୍ଥାନ ଏକାନ୍ତ ନୀରବ ନିସ୍ତବ୍ଧ,
 ଶୃଙ୍ଗାୟାଉପାରେ ନାଡ଼ୀ-ଗତି-ଶବ୍ଦ ।
 ଅନ୍ଧାର କୋଟରେ ଜନେକ ତପସୀ,
 ସାଧୁଥିଲେ ତପ ଶିଳାଗଣ୍ଡେ ବସି ।
 ତାହାଙ୍କର ମୁଖ-ବିନୟତ ଶ୍ଳୋକ,
 ଘୋଷୁଥିଲେ ଶୁଦ୍ଧ ଭୁଲି ଶୋଷ, ଭୋକ ।
 ନାହାନ୍ତି ସେ ଯୋଗୀ ନାହାନ୍ତି ସେ ଶୁଦ୍ଧ,
 ମୁଖରୁ ବନ ହୋଇଅଛି ମୁଦ ।
 ଅତୀବ ବିଚିତ୍ର ଲୀଳା ନିୟତିରୁ,
 ଅତିର ସଂସାରେ ସକଳ ଅତିର ।
 ବଟ-ତାଳ-ତରୁ ତହିଁ ଜଟାୟା,
 ଦେଖିଏ ପ୍ରାଦପକ୍ଷେ ତପତାୟ ।

ଦୀର୍ଘ ବଂଶଦଣ୍ଡ ଉଦ୍‌ଘୋଷୀ ଯଥା,
 ଶତଦ୍ରୁ ଉଦ୍‌ଘୋଷି ଟେକିଅଛି ମଥା ।
 ଭୁଲୁକ-ଭୀଷଣ ମହୁଲ-କାନନ,
 ପ୍ରକାଳ-ପାଟଳ ପଦେ ସମାଚ୍ଛନ୍ନ ।
 ପିକକୁଳ-କଣ୍ଠ-ବିପଦି ପଞ୍ଚମେ,
 ହୁକାରୁତ ଏବେ ବସନ୍ତ ଆଗମେ ।
 ସେ ସ୍ୱର କଣ୍ଠର ଚାରୁ ବନ୍ଦୀବାସ,
 ନ ଲେହେ ସେ ତହିଁ ତିଳେ ଅବକାଶ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ବୀର ପାରିୟ ଘଟଣା,
 କରୁଥିବେ କବି ଏଠାରେ ରଚନା ।
 ଅନ୍ଧାର-କୋଟରୁ ଅଲୁହୁର ଯାଇ,
 ଯାନରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଦେଲି ଉଦ୍‌ଘୋଷି ଚାହିଁ ।
 ପ୍ରକାଶ ପ୍ରସ୍ତର ଗିରି କଳେବରେ,
 ରହିଛି ଅଟକି ଗାୟକ ଭାବରେ ।
 ତକ୍ଷଣେ ଯେହ୍ନେ ସେ ଶିଳା ଦୈତ୍ୟବେଶୀ,
 ଗଞ୍ଜି ଆସି ତଳେ ଦେବ ସବୁ ପେଶି ।
 କାହିଁକି ବେତାଣି ତାହାର ଏ ଘାତି,
 ଯୁଗେ ଯୁଗେ ପାହେ ଦେଖାଉଛି ଭୀତି ।
 ବାମଭାଗେ ଉଦ୍‌ଘୋଷି ସୁବିଶାଳ,
 ବାମେତର ପାଶେ ଅତଳ ପାତାଳ !
 ଅରୁଣୀ ତଳକୁ ଯାଇଛି ଓହ୍ଲାଇ,
 ଦୃଷ୍ଟିରେଣା ତାହା ଭେଦିପାରେ ନାହିଁ ।
 ମଧ୍ୟରେ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ପଥ ଭୀତିପ୍ରଦ,
 ରହିଅଛି ଦ୍ରୁତ ପ୍ରସାର ବିପଦ ।
 ଦେଖି ଦେଖି ପଥେ ଦୃଶ୍ୟ ଅଗଣନ,
 ବରବାକୁ ହେଲୁ ଘାଟି ଆଗେଦୁଶ ।
 ଶସ୍ୟରକ୍ଷି-ଜନ-ସ୍ୱର-ପଣ୍ଡିତୁଟୀ,
 ବନ ଅନ୍ତରାଳ ଦିଶୁଅଛି ଫୁଟି ।
 ଦୈତ୍ୟଗୀ ପ୍ରାୟେ ସେ ପ୍ରତେ ହୁଏ ମନେ,
 ସଂସାରୁ ଆସି କି ରହିଛି ନିର୍ଦ୍ଦନେ ?
 ତଳେ ଜଗନ୍ନାଥ-ପ୍ରସାଦାଗୀ ସାମ,
 କରୁଅଛି ଶୈଳେ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ ।

ଗିରି-ପାଲିତ ସେ ଜାଣେ ଗିରି-ଶକ୍ତି,
 ନଦେହୁଛୁ ଘେଣୁ ଗିରିପାଦେ ଭକ୍ତି ।
 ଗିରି-ଚାମର କି ସଞ୍ଚାଳେ କେଶରୀ ?
 ଗିରିଦେହେ ସଦା କାଳନ୍ତ ଚାମର ?
 କାହିଁ ଅବା ଜଣ କାତେ ଯାଏ ଲୁଟି,
 ଶୋଭେ ଯଥା ଶୈଳେ ଧାନଶାଖା ଝୁଟି ! ୨
 ଯେ ଦିଗେ ତାହିଲେ ସେ ଦିଗେ ପବନ,
 କେହି ଶବ୍ଦକାୟ କେହି ବା ଭନନ ।
 ଗୁପ୍ତ ବିଚାରେ ବା ରତ ଗିରି ସବ,
 ପକ୍ଷଛେଦୀ ଲୁହେ ଦେବେ ପରାବର ।
 ଦୋଇଯାଏ କହିଁ ଦୃଷ୍ଟିରେଣା ରୁଦ୍ଧ,
 ଲଗିଅଛି ଅବା ଗୁମାସ୍ତଣି ଯୁଦ୍ଧ !
 ରୁକ୍ଷରକ୍ଷ-ବଳ ଫୁଲଇଣ ହୁଅ,
 ଯୁଦ୍ଧ ଆଶେ କିବା ଦୋଇଛନ୍ତି ଠିଆ ?
 ରଣ-ଦେଙ୍ଗୁ ଶୁଆ କୁମ୍ଭକାୟ ପର,
 ବଜ୍ରଭୁଜ ରଣ-ଘୋଷଣା-ନାଗର ।
 କେଉଁ ଗିରିଶିରେ ଶୋଭେ ଦୃଢ଼ଗତି,
 ବାନ୍ଧିଛୁ କି ବୀର କ୍ଷୀରୋଦ-ପଗତି ।
 ଟାଙ୍ଗର କା' ରୁଦ୍ଧା ଦେଶେ ରଜାକିଆ,
 ଗିରି-କରାଟେ କି ରଙ୍ଗପଳ ଛୁଆ ।
 ଅହୋ କି ନୀରକ୍ଷୁ ବିପ୍ରୀକ୍ଷି କାନ୍ତାର,
 ଯେସନ ସୁନୀଳ ରୁଦ୍ଧ ପାରାବାର !
 ଲକ୍ଷ୍ମୀରସେ ମଧୁ ସ୍ବାଗତ-ଗୀତିକା,
 ଲେଖିଛୁ ପୃଷ୍ଠିତ ପଳାଶ ଲଜିକା ।
 ସୁନାଫୁଲ ଝୁମ୍ଫା ଝୁଲଇ ସୁନାଫୁଲ
 ନିଜେ ମୁଗ୍ଧ ଯେଲେ ନିଜକୁ ନିଦାରି ।
 ରଙ୍ଗ-ପାଟଲୁଗା ପିନ୍ଧି କେନ୍ଦୁ କାହିଁ,
 ଦୁସ୍ତୁର ସଗବେ ଆନ ବୃକ୍ଷେ ତାହିଁ ।
 ବିଞ୍ଚିଛି ପଡ଼ିଛି ତଳେ ପୁଷ୍ପତାଳ,
 ଛୁଇଁ ପଡ଼ିଛି କି ହାସ-କଣ୍ଠିମାଳ ?

ସବାଙ୍ଗେ ବିମଣ୍ଡି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଗହଣା,
 ଟାଣିଛୁ ଅଶୋକ ମସ୍ତକେ ଓଦଣା !
 ବହୁଳେ ହଳଦୀ ଲଗାଇ ଶାଳୁକୀ, ୪
 ମୌନେ ଭାବୁ ନୁଆ ଭୁଆସୁଣୀ ଭଳି ।
 ଅବଶ୍ରୀକୁ ପ୍ରେମେ ଆଲୁଙ୍ଗନ କରି,
 ଦିଶେ ତରୁ ଶବ୍ଦ ଚର୍ମସୁରୀ ପରି ।
 ତରୁବରେ ତ୍ରମେ ମଣି କାଦମ୍ବିନୀ,
 ଆଲୁଙ୍ଗିଛୁ ଅବା ସ୍ତବ୍ଧ ସୌଦାମିନୀ !
 ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଦୃଢ଼ ସତ୍ୟାଗିବ ଭାବ,
 କିମ୍ବା ଦୈବବଶେ ପାଇଅଛୁ ଠାବ ।
 ମଣ୍ଡିଛୁ “ଲକ୍ଷ୍ମଣଭେଦୀ” ଗୁରୁ ଯୋଷା, ୫
 ତାରୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଫୁଲେ ବନଦେବୀ ଶୋଷା ।
 ଗଳ୍ପ ଗହଳରେ ବସି ଲଳକୁଳୀ,
 କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ପଡ଼େ ଲଳ୍ପାରେ ଝାଉଁଳି ।
 ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ବାନର ରୁଦ୍ଧ କୋଳାହଳେ,
 ଅତିଷ୍ଠ ପଶୁଏ ସେ ଭୀଷଣ ସୁଳେ ।
 ଶ୍ରୀମତ ପକ୍ଷିକୁଳ କ୍ଷୀଣକଣ୍ଠ ସୁନ,
 ଭସାଇ ଆଶୁଛୁ ଦୁରୁ ସମୀରଣ ।
 ମହାକାଳୀ ପରି ଦିଶେ ମହାକାଳୀ, ୬
 ଲହ ଲହ ପଦ-ରସନା ସଞ୍ଚାଳି ।
 ପଦ୍ମବିଶେଷେ ଚୌଶିଖା କିଆରୀ,
 କାଙ୍ଗୁ କୁଣି ଦେବୁ ଦୋଇଛୁ ତିଆରି ।
 ମାରବାଡ଼ି ବେଶ ଧରିବା ଭୂଧର,
 ଦୋଇଛୁ ତାଳରେ କୋଠି କଟିକର ।
 ଭଗାଉଛୁ କଟୁ ଗନ୍ଧ ସିନ୍ଧୁଦାର, ୭
 ପବନରେ ଶେଳେ ଦୋଳି କୋବିଦାର । ୮
 ମହୁର ଫୁଲର ମଧୁର ଆମୋଦ,
 ଶେଳାଏ ମାନସେ ଅପୂର୍ବ ବିନୋଦ !
 ଭଦ୍ରମୁର ତରୁ ଭୂଷିତ ଫଳରେ,
 ଭାବୁ କିବା ଭକ୍ତ ତପାମାଳି କରେ ?

୧-ଫୁଲ ଛାଣି ଚୁଲ । ୨-ଝୁଟି ଘଣ୍ଟିରେ ଧାନଶାଖା ଅକାରର ଚିତ୍ର । ୩-ବୃକ୍ଷବିଶେଷ ।

୪-ହଳଦିଆ ଶିମିଳ । ୫-ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ । ୬-ବହୁଆଖ । ୭-ବେଗୁନିଆ । ୮-କଞ୍ଚନ ।

ଶୈବପ୍ରାୟ କଣ୍ଠ ବାହୁ ମଣିବନ୍ଧେ,
ବାନ୍ଧିଛୁ ରୁଦ୍ରାକ୍ଷମାଳା ମହାନନ୍ଦେ ।
ପିନ୍ଧି ସହରଣ କଣ୍ଠକ-କଞ୍ଚୁକେ, ୧
ବାରିନାଥ ପରି ଠେଆଁ ହାସ୍ୟମୁଖେ ।
ଆସନ୍ତି ଭିତରା ଗୁଣେ ସତୀ ଦକ୍ଷା,
ନିଜ ବଳେ କରେ ନିଜକୁ ସେ ରକ୍ଷା ।
ଭୀଷଣ ଅରଣ୍ୟ ନୀରବତାମୟ,
ଗହେ ପହେ ବୋଲା ଶୋଭା ସଙ୍ଗେ ଭୟ ।
ନିସ୍ତବ୍ଧତା-ରଣୀ ପ୍ରବଣ ହୃଦୟ,
କରନ୍ତି ପିଣ୍ଡ ଧରଣୀ ବାହାର ।
ସେ ଅଶକ୍ତ ଶବ୍ଦେ ଅଭିଭବେ ପ୍ରାଣ,
ଅଭିଭବେ ଆତ୍ମା ବୁଦ୍ଧିଯାଏ ଜନ ।
ରୁଷ୍ଟା ପେଟୁଣୀ ବା ଭୁତ ରହି ବନେ,
ନୀରବରେ ଦାନ୍ତ ରଗଡ଼େ ସନ୍ଦାନେ ।
ପ୍ରବୃତ୍ତ ଶବ୍ଦକୁ ବଳେ ନିବର,
ନିଶ୍ଚୟ ଶବ୍ଦେ ସିନା ଭୟଙ୍କର !
ଭୁଲନ୍ତି ନିଭୟେ ବନୀ-ଶିଶୁରୟ,
କାହାକୁ ତାଙ୍କର ନାହିଁ ତଳେ ଭୟ ।
ଅଭୟ-ଗରୁଡ଼ ସେହି ପ୍ରିୟ ଚାଟ,
ଭୟ ତାକୁ ଭୟେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଚାଟ !
ବାଘଭାବୁ ଗୁଡ଼ୀ ଯାହାଙ୍କ ଆଗର,
ବାଘଭାବୁଙ୍କ ସେ ମଣନ୍ତି ମାଜାର ।
ସଂସ୍କୃତି ଅଭି, ଶବ୍ଦ-ଅଙ୍ଗନା,
ଯୌବନଶ୍ରୀ-ଭାରେ ମନ୍ତ୍ରରମନା ।
ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ଫୁଲ ଗୁଳି କନ୍ଦଯୋଗୀ,
ମଣ୍ଡିତ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଦେଇଙ୍ଗୀୟ ଶୋଷା ।
କେହି ଅବା ବୋଲି ସମଧୁର ବୋଲି,
ଭୁଞ୍ଜିଅଛୁ ସୁଖେ ଲତା-ଦୋଳେ ଦୋଳ ।
କେହି ବନୋଷ୍ଠ କରୁଛୁ ସଂସ୍କୃତ,
ଲଗାଇଛୁ ନିଏ କା ସଙ୍ଗେ କଳହ ।

ହୃଦୟନା ଫୁଲେ ବିରଜି କେ ଚୁଡ଼ା,
କୁଡ଼ା ପରେ ଖୋଷି ସୁଲେ ଉପକୁଡ଼ା ।
କଣ୍ଠିକାର କଡ଼ ଦୋଳେ କାହା କଣ୍ଠେ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ତମ୍ବାକେ ଧୂଳିର ସୁ-ବର୍ଣ୍ଣେ ।
ମଣ୍ଡିତ ନାସାରେ କେବଣ ରମଣୀ,
ବକୁଳ-କୁସୁମ-ହୀରକ-ବସଣୀ ।
ଗୁଞ୍ଜିଫଳେ ରଜି ପଦ୍ମରାଗ ହାର,
ଲମ୍ବାଏ କେ ସେହି ଦେବରେ କାହାର ।
ଫୁଲ ରଞ୍ଜି, ଫୁଲ ଚାଟ, ଫୁଲ ବଳା,
ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି ମୁଦେ ସକଳ ଅବଳା !
ନାନାଜାତି ଫୁଲ ମଣ୍ଡି ଅଙ୍ଗଦେଶେ,
ବିହରନ୍ତି ସବେ ଫୁଲଗୁଣୀ ବେଶେ ।
କୁସୁମ-ଜ୍ୟୋତିରେ ମିଶେ ହାସ୍ୟ-ଜ୍ୟୋତି,
ବରଣେ କି ସତେ ମୋତି ପରେ ମୋତି ?
ସଖୀ ସଖୀ ମିଳି ଶେଖି ଲୁଚକାଳି,
ଫୁଲ ଫିଙ୍ଗାଫିଙ୍ଗି ଦେଉଛନ୍ତି ବାଳୀ ।
ନାନା କରତଳ ଭୁଞ୍ଜିଛନ୍ତି ସବେ
ମଉ ଦୋଳ ଫୁଲ-ଚଳ ଶ୍ରୀ ଭୟବେ !
ସକଳ ଗାୟନ ବନ ଶାନ୍ତିପଥ,
ଧାବତ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଧୁମଧୁଳ ରଥ । ୨
ରୁଦ୍ରସୁରେ ଗାଲ ଭେରବ ସଙ୍ଗୀତ,
ଘାଟିରେ ଯାଇ ଦେଲି ଉପସ୍ଥିତ ।
ସ୍ତବ୍ଧ ଦେଲି ଦେଉ ଗିରିରେ ଧର,
ମାୟା-ରଙ୍ଗେ ଆସି ପ୍ରବେଶିଲୁ ପର !
ସମତଳ ଭୂମି ସୁବିସ୍ତୃତ ସୁଲୀ,
ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା ଘାଟିମୁଣ୍ଡ ଭଳି ।
ଅକାଲ ସହସ୍ର ଫୁଟ ତଳେ ଯାଇ,
ରହିଲଣି ମହା ଅସ୍ତିତ୍ବ କୁତାଳ ।
ଉପରକୁ ସ୍ପର୍ଶ ଆଉ କେତେ ଦୂର,
ଜାଣନ୍ତି ଏକା ସେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ଠାକୁର !

ଭାବିଥିଲି ହେଲି ମୁକ୍ତ ଭବ-ପଦ୍ମ,
 ମାତ୍ର ଆସି ଏଥୁ ହେଲି ମୁଁ ନିଶିବୁ !
 ଏ ସ୍ଥାନ “ଭଦ୍ରସ୍ତ ରେ” ନାମେ ଶୀତ,
 ବେଳ ଦିଗ୍‌ଦିଗ୍ରେ ହୁଏ ଏଥୁ ପ୍ରାତ ।
 ପୃଥିବୀ-ସୁଲଭ ପୃଥିବୀ କୋଳାହଳ,
 ନାହିଁ ଏଥୁ; ଏହା ସୁପ୍ତ-ସୁଗନ୍ଧଳ ।
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନିବାସ ଶାନ୍ତିମୟ ସ୍ଥାନ,
 ଜଳବାୟୁ ଦୋଷେ ହୋଇଛି ଶୁଣାନ !
 ନଦୀନ ପ୍ରବାସୀ ପକ୍ଷେ ଭୟଙ୍କର,
 ସ୍ଥାନ କଲେ ତହିଁ ହୁଏ ମାଳତୀର ।
 ଶଯ୍ୟାପ୍ରସ୍ତ ଶୟନୀ ମୃତ୍ୟୁକା ରସାଳ,
 କିଛି ମାଳ ନାମ ହୋଇଅଛି କାଳ ।
 କନ୍ଧ-ଗଣ୍ଡାଦିର ଆଦିମ ନିବାସ,
 ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷେ କିଛି ଦେହବନ୍ତ ହାସ ।
 ମମତା ଯାହାର ନାହିଁ ଆୟୁସ୍ତ,
 ସେ ଏକା ସେ ଶୃଙ୍ଖଳା କରବ ବସନ୍ତ !
 ରହିଛି ଆଛନ୍ଦ ଅନ୍ଧ-କୁସଂସ୍କାରେ,
 ପଶି ନାହିଁ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଭାତା ସେଠାରେ !
 ଶୃଙ୍ଖଳା ଯୋଗୁଁ ଏକାକୀ ତାହାର,
 ଶୃଙ୍ଖଳା ସର୍ପାରେ ଅନ୍ଧାନ-ଅନ୍ଧାର ।
 ଭୁଲିଲ ଯୁବକ ଦୁଇଜଣ ରହି,
 ଶିକ୍ଷାର ଆଲୋକ ଜାଳୁଛନ୍ତି ତହିଁ ।
 ଜଣେ ବରୁଣନ୍ତି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଶିକ୍ଷକ, ୧
 ପାଠ-ପରୀକ୍ଷକ ଅପର ଯୁବକ । ୨
 ଭୁଲ୍‌ସ୍ତେ ଯାହୁଁ ଭୁଲ୍‌ସ୍ତେ ବିଦ୍ଵାନ,
 ବଢ଼ାଇଅଛନ୍ତି ଜାତୀୟ ସନ୍ମାନ ।

ସେ ନୁହେଁ ବୀର — ଯେ ବଳିଷ୍ଠ ଶ୍ରେୟ,
 ସାହସୀ ପୁରୁଷ ଏକା ମହାବୀର ।
 ନୁହନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ଭୀରୁ କାସୁରୁଷ,
 ଦେଖାନ୍ତି ତାହାର ପ୍ରମାଣ ତାନ୍ତ୍ରୁଷ ।
 ଶୀତବର୍ଷା-ଉତ୍ତ-ପ୍ରଧାନ ସେ ସ୍ଥଳ,
 ଗଠେ ନାହିଁ ତହିଁ ନିଦାଘର ବଳ !
 ଦୁଇଗୁଣ ବର୍ଷା ଦୁଇଗୁଣ ଶୀତ—
 ସହି ଅଧିବାସୀ ନ ହୁଅନ୍ତି ଭୀତ ।
 ଶ୍ରୀଶ୍ରଦ୍ଧାଲେ ବହି ପ୍ରଶର ପବନ,
 ବୋଲିଦିଏ ଦେହେ ଶୀତଳ ଚନ୍ଦନ ।
 ତେଣୁ ସେ ସ୍ଥାନରେ ନାହିଁ ଶ୍ରୀଶ୍ରଦ୍ଧାୟ,
 ପ୍ରତେ ହୁଏ ଯେତେକେ ବସନ୍ତ ସମୟ !
 ବହୁ ସ୍ଥାନେ ଫୁଟେ ବହୁଳେ-ଧାତୁକୀ, ୩
 ଅତି ଭୟଙ୍କର ଶାଳୁଳ-ଘାତୁକୀ ।
 ବହୁଫଣ ଫଣୀ ପ୍ରାୟ ଫଣଫଣୀ, ୪
 ବାତାଘାତେ ଧୀରେ ସଞ୍ଚାଳୁଛୁ ଫଣୀ ।
 ପ୍ରେତମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରାୟେ ଦୀର୍ଘାଙ୍ଗ ସଲପ, ୫
 ଉଭା ହୋଇ ଝୁଲେ ଯେପରି ମହାପ !
 ପାରାଶ ପାଦପ କି ସେ ଦୁନୁମନ୍ତ, ୬
 ଲେମ୍ବେ ଲେମ୍ବେ ବୀର ବାନ୍ଧିଛୁ ପଦ୍ମତ ।
 କିମ୍ବା କାଳୀମୂର୍ତ୍ତି ଭୀଷଣ ବରାଳ,
 ଗଲେ ବିଲମ୍ବିତ ନରମୁଣ୍ଡମାଳ !
 ଆନ୍ତା ଯେବେ ସ୍ଵର୍ଗେ ସେ ଫଳ ସୁନ୍ଦର,
 ଅମୃତର ଆଉ ନ ଆନ୍ତା ଆଦର !
 ଭପବନ-ଶୁଣି ଗୋଲପ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ହସୁଅଛି ଯେତେକେ ସ୍ଵର୍ଗ-ବିଦ୍ୟାଧର !

୧—କଳହେଳ ସ୍ଵଳର ଦେବମାତୃର ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପ୍ରାଣ । ୨—ସ୍ଵଳ ହେଉଛି
 ଇନ୍ଦ୍ରପେଦ୍‌ବର ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ସତ୍ୟବାଦୀ ପଞ୍ଚନାୟକ । ୩—ଧାତୁକୀ—ଓଷଧି କାଟାୟ ଶୁଳ୍ଫ । ଫୁଲରେ ମଧୁ ତଳିରେ
 ହେଉଥାଏ । ସେହି ଅଂଶୁଳ ମଧୁ କାଢ଼ ଦେହରେ କରାଲେ ଘା ହୋଇଥାଏ । ପଦ୍ମତର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ
 ଧାତୁକୀ ଫୁଲ ଫୁଟିଥାଏ, ବାଢ଼ ଭୟରେ ସେ ଅଂଶକୁ ଯାଏ ନାହିଁ । ଧାତୁକୀ ଫୁଲ ବସନ୍ତ କାଳରେ ଫୁଟେ ।
 ୪—ଫଣଫଣୀ—ବୃକ୍ଷବିଶେଷ । ଏହାର ପତ୍ର ଅନେକାଂଶରେ ଘାପଫଣୀ ପରି । ୫—ଘାଲ ବୃକ୍ଷ । ୬—ପାରାଶ—
 ଅମୃତମଣ୍ଡା ।

ଦେଖି ତା ସମ୍ମାନ ହୋଇଣ ଅଧୀର,
 କଳା-ଲଳା-ଦୁଃଖେ ଶୀର୍ଷ କରବୀର ।
 ଦେବ ପରକେ ସେ ଉଦ୍ୟାନ-ଅପ୍ସରା,
 ନୁହେଁ ଗୋଲପର ସେବକୀକୁ ସର ।
 ଦୋଳି ଶେଳେ ରତ କାନ୍ଧ ରତନାରା, ୧
 ଉପବନ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜନନେବ-କାରୀ ।
 ସୁଖମା-ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ଅଭୟ ରୂପସୀ,
 ଶୋଭା-ସୁଗ ଶରୀ ଅଧିବା ଉଦ୍ୟାନୀ !
 ଗୁଳ୍ମ-ଗୁଳ୍ମଜେମା ସୁଶ୍ରୀଣୀ ସେବକୀ,
 ବସିଛି ବିମଣ୍ଡି ମାର୍ଗ-ଭଗବୀ !
 ବିଦ୍ୟାପୁରା ଯେତେ ପ୍ରଗଳ୍ଭା କାଳିକା, ୨
 ରୂପେଶ୍ବରୀ ରମ୍ୟ ଲବଣୀ-ଦନ୍ତକା ।
 ମୁଗୁନେବେ ତାକୁ ରହିଛି ନିରେଶେ,
 ସଖୀ ପ୍ରାୟେ ଜୟା ତାରୁ ଶ୍ରୀବା ଟେକି ।
 ତାତକିନୀ ମିତେ ଆଦୃଶେ କାତରେ,
 କରୁଣ-ବିଷୟ-ବୋଲା ଗୀତସ୍ବରେ ।
 ରଚିଛି କବିତା ବନବନ୍ଧ ପିତ,
 ବିଦୁଷମକୁଳେ ରସକ ରସିକ !
 କ୍ଷୁଦ୍ର ଫୁଲରୁଁ ଛୁଟି ଫୁଲବନେ,
 ବୀଣାଜୀଣା ସ୍ବରେ ସିଂହାରେ ସଂଗନେ ।
 ଯୌବନ ସୁଖମା ବହିଷ ବସନ୍ତ,
 ଶେଳେ ଚିହ୍ନ ସଦା ହୋଇ ମୁର୍ଦ୍ଧମନ୍ତ ।
 ଏ ଉଦୟରେ ସ୍ବଭାବେ ଶୈଳେନ୍ଦ୍ର,
 ବନଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ବାଣିଜ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ର ।
 ସମସ୍ତ ଗଞ୍ଜାମ ଭୃଣ୍ଡସ୍ତ ସହର,
 ଏ ଗିରି ବିବିଧ ସୁନେ ସମ୍ପଦିତ ।
 ବୀରଜାତି କଳ୍ପ ନିର୍ମଳ ବିଶ୍ବାସୀ,
 ଶକ୍ତିରେ ଶ୍ବାପଦେ ରଖିଛନ୍ତି-ଶାସି ।
 ଅତ୍ମସୁରାଜ୍ୟ ଅଦପଟ ପ୍ରାଣ,
 ସରଳ ସ୍ବଭାବ ମେଲିଥା ପ୍ରଧାନ ।

ଶସ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ଆଶେ ଧର୍ମେ ପଦେ ଦଳି,
 ଦେଉଥିଲେ କ୍ଷେତ୍ରେ ପୁରୀ ନରବଳି !
 ସେ ନିଷ୍ଠୁର ପ୍ରଥା ଶୃଣିତ କୁସ୍ତିତ,
 ଶୁଦ୍ଧ-ବିଧାନରେ ହୋଇଛି ରହିତ ।
 ଅର୍ପୁଛନ୍ତି ଏବେ ମଇଁଷି ମେରୁଆ,
 ଶୁଣିଲେ ତା ଦୁଃଖେ କାନ୍ଦି ଉଠେ ହୁଆ !
 ନ ବଧ ପାଷଣେ ତାହାକୁ ଚଞ୍ଚଳ,
 ମାରନ୍ତି ବହୁତ କର କଲବଳ । ୩
 ମହୁର ସଲପ ମଦ ପିଇ କଲେ,
 ତାଙ୍କୁ ବାଦୀ କାଇ ନାଚନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ।
 ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି ସେ ନୃତ୍ୟ କଳବାଳା,
 ପିନ୍ଧି ନୃତ୍ୟସାଜ ତାରୁ ପୁଷ୍ପମାଳା ।
 ଉନ୍ନତ ନୃତ୍ୟରେ ହୁଅନ୍ତି ତନ୍ମୟ ।
 କୁହାଟନ୍ତି ଦୃଷ୍ଟି ତୋଳି ଉଲେ ଗୁଡ଼ା, ୪
 ଉଦ୍ଭେଦନାପୁର୍ଣ୍ଣ ବୀରନୃତ୍ୟ ତାହା !
 ନାଚ ଉଠେ ସେହି ମଧୁ ନୃତ୍ୟକାଳେ,
 ପକ୍ଷପକ୍ଷ-ଚୂଡ଼ା ଶିରେ ତାଳେତାଳେ ।
 ଜାତୀୟ ନୃତ୍ୟ ସେ କଳ ସମାଜର,
 କଲେ ତାକୁ ବେଢ଼ି ହାସ୍ୟ ଅନାଦର;
 ଜାଣିବ ତାହାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲ ଆୟୁ,
 ସେହିକ୍ଷଣି ଉଦ୍ଭେଦ ପ୍ରାଣବାୟୁ ।
 ସହି ନ ପାରି ସେ ଜାତି ଅପମାନ,
 କରନ୍ତି ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରତିଶୋଧ ଦାନ ।
 ଜାତିଧାରୀ ଜାତି ଆଶ୍ରୟ ଦେବତା,
 ବୁଝେ ସୁଦ୍ଧା ଏହା ଅନାର୍ଯ୍ୟର ମଥା ।
 ଦେଉ ପକ୍ଷେ କଳ ଅପଭ୍ରା ବଣିଆ,
 ମାତ୍ର ଜାତୀୟତା ଗୁଣରେ ଟାଣିଆ ।
 ଯେ ଜାତି ଏକତା-ଜାତୀୟତା-ଦୀନ,
 ଭାଗ୍ୟ ଭାବ ଅମା-ଅନ୍ଧାରେ ମଳିନ !

୧ ପୁଷ୍ପ ବିଶେଷ, ଏହାର ଫୁଲ ଠିକ ତାର ପର । ୨-ବିଦ୍ୟାପୁର-ପାତ ଜୟନ୍ତୀ । ୩-କଳମାନେ ଏବେ ବୁଦ୍ଧବୋଧକୁ ମୁଣ୍ଡି ବଳ ଦେଉଅଛନ୍ତି । ତାହାର ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଅଙ୍ଗ କାଟି ଛାଡ଼ିଛନ୍ତି କର ମାରନ୍ତି । ୪-ହସ୍ତରେ ଗୁଡ଼ାକୁ ମିଶିଥିବାରୁ ସେହି ଗୁଡ଼ାଟି ବଡ଼ ବୋଧ ହୁଏ ।

ବରହ ବଳରେ ସେ ଜାତି ନିକର,
ରଖିଛନ୍ତି ଦୃଢ଼ ସମାଜେ ନିକର ।
ନାଗରକ ଶିକ୍ଷା ନୁହେଁ ତାଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟ,
ନିସର୍ଗ ଶିକ୍ଷାରେ ମାତ୍ର ଅତି ଦକ୍ଷ ।

ଧାଙ୍ଗଡ଼ା ଧାଙ୍ଗଡ଼ୀ ତାରୁ ନୃତ୍ୟକଳା, ୧
ଲଳିତ ମଧୁର ନବ ରାଜେ ତଳା !
ଦେଉ ନୃତ୍ୟଠାଣି ପ୍ରବେ ଦୃଢ଼ ସଥା,
ଶେଳିବୁଲେ ଶୁଭ ଶୁଭ ବିଦ୍ୟୁତ୍ତା !
ଧାଙ୍ଗଡ଼ୀ କଲରୁ ନୃତ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ,
ପାଦ ଅଳଙ୍କାର ବାଜେ ନାନା ତଙ୍ଗେ ।
ନୃତ୍ୟବାଳେ ତାଙ୍କ ନେତ୍ର-ସଞ୍ଚାଳନ,
ଶୋଭେ ଯେତେ ଦୋଳେ କମଳ-କାନନ !
ବିଚିତ୍ର ତାଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ରୁଚି,
ସୁଭାବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଯାଏ ତହିଁ ରୁଚି !
ଚିତାକୁଟା ମୁଖ ଶ୍ରୀହୀନ ବିବୃତ,
କମଳ କି ଆହା ଶୈବାଳେ ଆବୃତ ?
ଅଥବା ତନ୍ତ୍ରରେ ଲଗିଛି ଶ୍ରଦ୍ଧା,
ମଧୁପ-ବେଷ୍ଟିତ କିବା ମଧୁପଣ !
କିମ୍ବା ପଦ୍ମପତ୍ତେ ବିରୁଦ୍ଧୀ ନାୟକ,
ଲେଖିଛି ଅନଙ୍ଗ-ପ୍ରାର୍ଥନା-ପଞ୍ଚକ ।
ଠିଆହୋଇ ନଇଁ ବସିଣ ଛଇଲା,
ରଚନ୍ତି ଅଭୁତ ରମ୍ୟ ନୃତ୍ୟାଳିନୀ ।
ବସି ବସି ନୃତ୍ୟ ଆହା କି ସୁନ୍ଦର,
ନୃତ୍ୟକଳାର ସେ ଅପୂର୍ବ ହୃଦୟ !
ବଜାଏ ଧାଙ୍ଗଡ଼ା ଗଞ୍ଜିଣୀ ଭଜାଟେ,
ମାତନ୍ତି ଧାଙ୍ଗଡ଼ୀ ମଧୁମୟ ନାଟେ !
ନ ତାହିଁ ବାହାକୁ ନର୍ତ୍ତକୀନିରସ,
ରଖିଥାନ୍ତି ସଦା ନୃତ୍ୟେ ଦୃଢ଼ଲକ୍ଷ ।

ଭକ୍ଷାସର ଚୋପାଣୁ । ଆନ୍ତ ମୁଖେ ବୋଲି,
ଦର୍ଶେ ଦର୍ଶିତୁଣୀ ଶେଳଥାଏ ଦୋଳି ।
ତାରୁ ନୃତ୍ୟକଳା ବିଶେଷତ୍ତ୍ୱରୁ,
ମଧୁରସେ ପୁଣ୍ୟ ଯେସନ ଶର୍ବର ।
ସନ୍ଧ୍ୟାବଳେ କିବା କୃତ୍ତିମ ଅପ୍ପର, ୨
ନାଚୁଛନ୍ତି ଦୋଇ ହାତ ଧରାଧର ?
ଧାଙ୍ଗଡ଼ା ଧାଙ୍ଗଡ଼ୀ ବିବାହ ବିବୃତ,
ପ୍ରତାରେ ଏସନ ସତ୍ୟ ଜନଶ୍ରୁତ ।
ସେ ବିବାହ ଗତି ଅଟେ ଭିନ୍ନଭର,
ନୁହେଁ ସେ ଗାଳିବ କିମ୍ବା ସ୍ୱୟମ୍ବର ।
କିମ୍ବା ଏ ଭବ୍ୟ ପକ୍ଷେ ମିଶିଛି,
ସହକରେ ରୁଦ୍ଧେ ଦୃଢ଼ ନାହିଁ କିଛି ।
ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ଅଛି କୁଳାଚାର,
ପାତ୍ରପାତ୍ରୀଙ୍କର ପ୍ରୀତି-ଉପହାର ।
ବର ଉପହାର ଠୋଲୁଏ ଭଗ୍ନତା,
କନ୍ୟା ଦିଏ ବରେ ଭେଟି ନାସପୁତ୍ରୀ ।
ଭଗ୍ନତା ନାସରେ ବରକନ୍ୟାଦ୍ୱୟ,
ପରସ୍ପରେ ପ୍ରୀତି କରନ୍ତି ବିବିଧ ।
ପାତ୍ରପାତ୍ରୀଙ୍କର ବିବାହ ନିବନ୍ଧ,
ଭାଙ୍ଗିଲେ କାଣିଏ ଘଟେ ଫଳ ମନ୍ଦ ।
ଗୋପନେ ପ୍ରେମିକ-ପ୍ରେମିକା ଦିଗଣ,
ଲେମ୍ବୁଦର୍ଶୀ କାଣ୍ଡ କରନ୍ତି ସର୍ଜନ ।
ନିନ୍ଦାଟିଆ ସ୍ଥାନେ ବରଗଣ ତଳେ,
ପରସ୍ପରେ ଦୃଢ଼େ ଆଲିଙ୍ଗି ବିକଳେ ।
ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜନ୍ମେ ମିଳନ ମନାସି,
ମରନ୍ତି ବେନିଏ ବୃକ୍ଷେ ଦେଇ ଫାସୀ ।
ପ୍ରେମପଥେ ବାଧା ଦେଲେ ଏହିମତି,
ଘଟେ ସିନା ଶେଷେ ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଗତି ।
ଭୁଞ୍ଜି ବନ୍ଧଜାତି ପ୍ରୀତି-ଅଭିଶାପ,
ନ କରନ୍ତି ଦୂର ସମାଜୁ ଏ ପାପ ।

୧—ଅଧବାହୁତ ପୁରୁଷ ଏବଂ ଅବିବାହିତା କନ୍ୟାକୁ କଳିମାନେ ଧରାଡ଼ା, ଧାଙ୍ଗଡ଼ୀ କହନ୍ତି ।

୨—କୃତ୍ତିମ ଅପ୍ପସା—କଣ୍ଠେଇ ।

ଅସୁଦୃଶ୍ୟ-ଦୃଷ୍ଟି ଏହି କୁସଂସ୍କାର,
 ଅଶୁ କାହ୍ନିମୁଁ ସଂସ୍କାର ତାହାର ।
 କିନ୍ତୁ ତାହା ମଧ୍ୟେ ଅଛି ଯେଉଁ ସାର,
 ସ୍ବଚ୍ଛ ବିଶ୍ବାସର ଦୃଢ଼ତା ଅପାର;
 ନିତାନ୍ତ ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ ତାହା ମୂଲ୍ୟ,
 ସକ୍ରାନ୍ତେ କାହିଁ ତ ତାର ଆନୁକୁଲ୍ୟ ।
 କିନ୍ତୁ ଶକ୍ତି କୃଷି ମୃଗୟାରେ ନୀସ୍ତ,
 ବ୍ୟଭିଚାର ପ୍ରତି କିନ୍ତୁ ଗର୍ଭରଦ୍ରୁସ୍ତ ।
 ଚରକହିଁ ଧର୍ମ ଉନ୍ନତର ସଖା,
 ତା ବିନା ଉନ୍ନତ ହୁଏ ଶୂର୍ପଶଖା ।
 ନ ବୁଝେ ଅସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଧର୍ମକର୍ମ,
 ଚରକେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମଣେ ସାରଧର୍ମ ।
 ମିଥ୍ୟାର ଶବ୍ଦ ସେ ସତ୍ୟର ପୁରାଣ,
 ନୁହେଁ ସେ ଭିକାରୀ କର୍ମ ଚପଟାଣ ।
 ସରଳ ସେ ଜାତି ନାହିଁ ତାର ଶଙ୍କା,
 ଭାଙ୍ଗି ଯିବ ପଛେ ହେବ ନାହିଁ ବଙ୍କା ।
 ପ୍ରକୃତି ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ତାହାର,
 ପ୍ରକୃତିଦେବୀର ଜାତି ପରିବାର ।
 ପ୍ରକୃତିର ଯଥା ପୁଲେ ସେ ପୟର,
 ପ୍ରକୃତି ତାହାକୁ ଦିଏ ତଥା ବର ।
 ପ୍ରକୃତି ସଙ୍ଗରେ ରହିଛି ସେ ମିଶି,
 ଶେଲେ ତାହା ସଙ୍ଗେ ହର୍ଷେ ଦିବାନିଶି ।
 ଅସୁଗନ୍ଧ ଆତ୍ମ-ସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଉପେକ୍ଷି,
 ହୁଏ ନାହିଁ କେବେ ପରମ୍ଭାପେକ୍ଷୀ !
 ବିଳାସ ଆଡ଼କୁ ନାହିଁ ତାର ଦୃଷ୍ଟି,
 କରେ ନାହିଁ ବ୍ୟର୍ଥ ଅଭାବର ସୃଷ୍ଟି ।
 ନିଜ ଅବସ୍ଥାରେ ସନ୍ତୋଷ ତାହାର,
 ନ ଦେଖାଏ ତାକୁ ଭୁଲୁଛି ସଂସାର ।
 ବନ ଭାର ପିତା ବନ ଭାର ମାତା,
 ବନ ଏକା ତାର ଶାନ୍ତସୁଖଦାତା ।
 ବନ ଫଳମୂଳେ ଗଠିତ ତା ଦେହ,
 ତା ପ୍ରତି ବନର ଅଲୌକିକ ସ୍ନେହ ।

ବନକୁ ସେ ଛାଡ଼ିପାରେ ନାହିଁ କ୍ଷଣେ,
 ବନରେକୁ ସେ ପ୍ରାଣ ପରି ମଣେ ।
 ମଧୁର ଶୀତଳ ଗିରି-ହର ନୀର,
 ସମ୍ପାରେ ତା' ଦେହେଁ ବିଶୁଦ୍ଧ ରୁଧିର ।
 ବନରେ ତାର, ବନରେ ସେ,
 ତହିଁରେ ନିବସେ ତହିଁରେ ବିଳସେ ।
 ଚର ଅ-ରଣୀ ସେ ଚର ଅ-ପ୍ରବାସୀ,
 ଭୁଞ୍ଜେ ସଦା ପ୍ରାଣେ ଶୁଦ୍ଧ ସୁଖରାଶି ।
 ନଗର-ସୁଲଭ ଜଟିଳ ଭାବନା,
 ପାରେ ନାହିଁ ବର ତାକୁ ବାଟବଣା !
 ସଂସାର-ମରୁର ଭୀଷଣ ଉତ୍ତାପ,
 ନ ପାରେ ତା ପ୍ରାଣେ ପ୍ରକାଶି ପ୍ରତାପ ।
 ଭବ-ପାଶବାରେ ତା ଜୀବନ-ତରୁ,
 ତାଲେ ଅବାଧରେ ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦେ ସନ୍ତରୁ ।
 ଅନାବଳ ତୃପ୍ତି ବିଶୁଦ୍ଧ ଆନନ୍ଦ,
 କରେ ଉପଭୋଗ ବନବାସୀ କନ୍ଦ ।
 ନ ହେଉ ସେ ପଛେ ସ୍ବପ୍ନରୀ ଶିକ୍ଷିତ,
 ମାତ୍ର ତା ଜୀବନ-ପଥ ଆଲୋକିତ !
 ଲେହେ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ରଙ୍ଗଦିଆ ଖ୍ୟାତି,
 ତାହାଠାରୁ ସୁଖୀ କେଉଁ ସତ୍ୟ ଜାତି ?

ଆନନ୍ଦ ଆବେଶେ ଫୁଲି ଉଠେ ହିଆ,
 ଉଦୟରେର ଆଜି ମୁଁ କୁଣିଆ !
 ଅଦୃଷ୍ଟକୁ ଆଜି ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର,
 ମୁକୁଳା ମୋ ପାଇଁ ରାଜ-ଗନ୍ଧାର !
 ବିଶ୍ବ-ରାଜରାଣୀ ପ୍ରକୃତି-ଜନନୀ,
 ବସାଇଛି ତହିଁ ମହା ପ୍ରଦର୍ଶନୀ;
 ପୁଣି ସଦାବର୍ତ୍ତ ଖୋଲୁଛି ବାହାରେ,
 କେଉଁ ପଦାର୍ଥ ବା ଅସୁବ୍ୟ ସେଠାରେ ?
 ଅଭାବ ସଦାଶେ ନାହିଁ ତହିଁ ଠାବ,
 କେବଳ ଅଭାବ ସେଠାରେ ଅଭାବ !

ମଧ୍ୟସ୍ପର୍ଶେ ଆଜି ଭୁଞ୍ଜିଲ ଅମୃତ, ୧
 ଏଥୁ ବଳି କିସ ସୌଭାଗ୍ୟ ଅଭୁତ ?
 ଯାହା ଶୁଭ ସିନା ଦେଲେ ଯାହାତିଥି,
 ଘର ଦେଖି ସିନା କୁଅନ୍ତ ଅତିଥି ।
 ଦୁଃସ୍ୱାସୀ ଗୁହରେ ଦେଲେ ଅଭ୍ୟାଗତ,
 ଅବାସ୍ତିତ ସୁଦ୍ଧା ହୁଏ ପରାପତ ।
 ଗିରିର ଆତିଥ୍ୟ ଜାଣିଥିଲେ ଯୋଗୀ,
 ଆଦର ସେ ଜାଣେ ଯେହୁ ଭୁକ୍ତଭୋଗୀ ।
 ସେ ସୁଖ ବର୍ଣ୍ଣନେ ଲେଖନୀ ଅଯୋଗୀ,
 ଦେହପ୍ରାଣର ସେ ଏକା ଉପଭୋଗୀ !
 ଅସୁଲଭ ତହିଁ ପାଥୁଁବ ଆଚାର,
 ସେ ସ୍ଥାନର ଧାରା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରକାର ।
 କରବାକୁ ଦେଲ ଉଷ୍ମତଳ ପାନ,
 ଦେଶଭେଦେ ଭିନ୍ନ ହୁଏ ତ ବିଧାନ ।
 ପାଥୁଁବ ଗୁଣ୍ୟ ସେ ନୁହେଁ ବାସ୍ତବରେ,
 ତେଣୁ ଅପାଥୁଁବ ନିୟମ ଆଚରେ ।
 ଶୀତଳ ସଲିଳ କଲେ ତହିଁ ପାନ,
 କଲପରୁ ହୁଏ କୁରୁକୁ ଆହ୍ୱାନ ।
 କୁର-ଦେବୀ ତହିଁ କରୁଛୁ ସ୍ଥାପନ,
 ନର-କଙ୍କାଳରେ ଦୃଢ଼ ସିଂହାସନ ।
 ତଥାପି ସେ ସୁଳ ସ୍ୱର୍ଗ ସମକକ୍ଷ,
 ଭୁକ୍ତଲେ ତାହାର ନାହିଁ ଉପଲକ୍ଷ ।
 ପାଥୁଁବ ବିଷାକ୍ତ ବାସ୍ତବେ ତେଜି ଭୁଲୁଁ,
 ସେ ପୁଣ୍ୟଧାମକୁ ପାରେ ନାହିଁ ଚୁଲୁଁ ।
 ପାଥୁଁବ ଗହଳି ପାଥୁଁବ ଉଷ୍ମତା,
 ପଶିପାରେ ନାହିଁ ସେଠାରେ ସବିଧା ।
 ସ୍ପର୍ଶ କଲକ୍ଷଣି ଏ ସ୍ଥାନର ଧୂଳି,
 ସଂସାରକୁ ମୁହଁ ଯାଇଥିଲି ଭୁଲି !
 କି ମୋହନ ମନ୍ତ୍ର ଜାଣେ ଏହି ଗିରି,
 ବାନ୍ଧିରଖେ ପ୍ରାଣ ଦେଖାଇ ସୁଗିରି ।

କରପାରେ ଗିରି ଗୁହୀକୁ ବୈଶ୍ରାଣୀ,
 ମୋହମଗ୍ନ ଜନେ ପୁଣି ସବିଧାଗୀ ।
 ଲଗାଇଦିଏ ସେ କି ଅଲ୍ଲେହୀ ମାୟା,
 ଅଦୃଶ୍ୟ ଓଟାରେ ମନ-ନେତ୍ର-କାୟା ।
 ମନଭୁଲ କଥା କହି ନୀରବରେ,
 ଆଶ୍ୱାସ ସୁଜନ କରନିଏ ପରେ !
 ମସ୍ତକରୁ ଜନ୍ମି କଲ୍ୟାଣ ଯେସନ,
 କରେ ଯାଇ କର୍ମେ ଦୃଢ଼େ ଆଲିଙ୍ଗନ;
 ତେସନ ସାକୁଳୀ ଏ ଶୈଳ ବାହାର,
 ମହାନଦୀ ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇଛୁ ବାହ । ୨
 ଲୁହୁଛନ୍ତି ମିଶି ଭୁବସ୍ତେ ଏକତା,
 ସନ୍ଧି ସାଧନରେ ଦେଶପଦ ତଥା ।
 ଏ ଉଦୟଗିରି ଉତ୍ତଳର ଅଙ୍ଗ,
 ହୋଇଥିଲି ଛନ୍ଦ୍ର ହୃଦୟ ତା ସଙ୍ଗ ।
 ବହୁବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ତୀବ୍ର ତପସ୍ତଳେ,
 ମିଶିଅଛି ଏବେ ପୁନଶ୍ଚ ଭୁକ୍ତଲେ ।
 ମଙ୍ଗଳ ମଧୁର ଏ ଶୁଭ ମିଳନ,
 ଆଶା-ସାମଲ୍ୟର ସଂଯୋଗ ଯେସନ ।
 ଭାଗ୍ୟ ଅବଳରୁ ଏ ଉତ୍କଳ ମହା,
 ବିକଳାଙ୍ଗେ ଥିଲ ବହୁ ଦଃଖ ସହ ।
 ହୋଇ ସେ ସ୍ୱଭାବେ ଗୁଜରାଟେଶ୍ୱରୀ,
 ଯାପୁଥିଲ ଦିନ ଦୀନଦୀନ ପରି ।
 ପର ଓଳିତଲେ ଗୁଞ୍ଜିଥିଲ ମଥା,
 ଭୁଞ୍ଜିଥିଲ ପ୍ରାଣେ ଅଙ୍ଗହେଦ ବ୍ୟଥା ।
 ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦୃଷ୍ଟତ ଦାରଣ,
 ଏତେ କାଳେ ତାର ଫେରିଲେ କଷଣ !
 ତାଙ୍କର ଅଭୁତ କରୁଣା ଅପାଙ୍ଗ,
 ପ୍ରଦାନଲ ତାକୁ ସଦୟେ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ।
 ରକ୍ତର ସମ୍ପଦ ଯା ସଙ୍ଗେ ଯାହାର,
 ତା ସଙ୍ଗେ ମିଳନ ତାର ଅନିବାର ।

ସେ ଦୃଢ଼ ସମର୍ଥ ବରଦାକୁ ବୀର୍ଯ୍ୟ,
 ଦେବ ନାହିଁ କେହି କଦାପି ସମର୍ଥ ।
 ସୁଜାତୀୟ ଅଶୁ ଆକଣ୍ଠେ ବଳେ,
 ଏ ବିଜିତ ଅଙ୍ଗ ମିଶିଲ ଉଦ୍‌ବଳେ ।
 ସୁ ଦୂର ଅତୀତ ଯାହାର ବିଚ୍ଛେଦ,
 ଅର୍ପୁ ଥିଲ ପ୍ରାଣେ ନିଦାରୁଣ ଶେଷ;
 ଦେବେ ତାହା ସଙ୍ଗେ ଘଟିଲୁ ମିଳନ,
 ହସ୍ତଗତ ଆଜି ବିହୃତ ରତନ !
 ବିଚ୍ଛେଦ ଶେଷରେ ମିଳନର ସୁଖ,
 ବର୍ଣ୍ଣନେ ଅକ୍ଷମ ଦେବ ଚତୁର୍ମୁଖ ।
 ସେ ସୁଗୀୟ ସୁଖ, ଆନନ୍ଦ ଅତୁଳ,
 ବିସଜ୍ଜନେ ପ୍ରାଣ ଦେଉଛି ବୀରକୁଳ ।
 ଜନନୀର ସେହି ଯୁକ୍ତ ଅଙ୍ଗ ଦେଖି,
 ଅବସ୍ଥା ଦିଦ୍‌ଶା ନ ହୁଏ ଉପେକ୍ଷି ।
 ମାତୃହୁ ଯୋଗରେ ପାହୁଥିଲ ରାତି,
 ଅପରୁ ଆନନ୍ଦେ ଫୁଲୁଉଠେ ଛାତି !
 ପୁଣି ମୁଣ୍ଡି ଦେଉ ମାତୃଦେବୀଙ୍କର,
 ମଣୁଛି ନିଜକୁ ମହା ଭାରାଧର !
 ଦେଲୁ ଆଜି ଜନ ଜୀବନ ସଫଳ,
 ଧନ୍ୟ ଦେଲୁ ମୋର ନୟନପୃଗଳ !
 ବିଧି ଇଚ୍ଛାକୋଷେ ହୋଇ ଆସମର୍ଥ,
 ମଣୁଥିଲୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନେ ମୁଁ ବୀର୍ଯ୍ୟ !
 ଦେଲୁ ଏବେ ମନୁ ସମ୍ମେଦୁ ଭଞ୍ଜନ,
 ଜାଣିଲୁ ମୋ ପ୍ରତି ବିଧାତା ପ୍ରସନ୍ନ !
 ଏ ମଙ୍ଗଳ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ,
 ରଖିଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ମୋତେ ସେ ବଞ୍ଚାଇ ।
 ଭ୍ରାନ୍ତମତି ମୁଁ ଅଜ୍ଞାନ ପାଶୁଣ,
 ଦୃଷ୍ଟିର ଦୟାକୁ ମଣୁଥିଲୁ ଦଣ୍ଡ ।
 ଦେବଙ୍କ ମହିମା ଦେବଙ୍କୁ ଗୋଟର,
 କି ବୁଝିବ ତାହା ହୀନବୁଦ୍ଧି ନର !

ଶୋକମାନ ମାତୃବଦନ-ମଣ୍ଡଳ,
 ମନ୍ତ୍ରି-ହାସ୍ୟେ ଆଜି ଦିଶେ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ !
 ଶେଳିଯାଉଥିଲୁ ଭବଳେ ଭଞ୍ଜସ,
 ହସ୍ତକୁ ଆକାଶ, ହସ୍ତକୁ ବତାସ ।
 ଏ ଆନନ୍ଦଦାତା ରକପତି ରାଜା, *
 ବାହୁଥିଲୁ ତାଙ୍କ ନାମେ କୀର୍ତ୍ତି-ବାଜା ।
 ବହୁ କ୍ଳେଶ ସହି, ସାର ବହୁ ଧନ,
 ଫେଉଟିଲୁ ରାମେ ଜନନୀ କଷଣ ।
 ଘୋଷୁଥିବେ ଜନେ ଏ କୀର୍ତ୍ତି ଅକ୍ଷୟ,
 ଜୟ ମହାରାଜା କୁସ୍ତୁରଜୁ ଜୟ !
 ଯାବତ ମହୀରେ ଥିବ ଏ ଭବଳ,
 ରହିବ ତାବତ ଏ ଯଶ ନିର୍ମଳ !
 ଦେଶ-ଭିତ୍ତିହାସ ପବନ ବକ୍ଷରେ,
 ରହିବ ଅକ୍ଷିତ ଅକ୍ଷୟ ଅକ୍ଷରେ ।
 ସୁଗୀୟ ନୁହେଁ ମାତୃମହୀ ତୁଲ୍ୟ,
 ଜାତ ମାତୃଭକ୍ତ ଏ ସଦକ୍ତି ମୂଲ୍ୟ ।
 ଜନନୀ କଷଣ ମାତୃଭକ୍ତ ପ୍ରାଣେ,
 ଶତ ବକ୍ରାଘାତ ତୀବ୍ର ବୀଥୀ ଆଣେ ।
 ସେ ବୀଥୀ ମୋତନେ ଉତ୍ସର୍ଗି ସେ ପ୍ରାଣ,
 ବଳେ ଜନନୀଙ୍କୁ ସଙ୍କଟରୁ ବାଣ ।

ଏତେ ଭବ୍ୟ ଭୃତ ସହିଣ କଷଣ,
 ତଳକୁ ଯିବାକୁ ବଳୁ ନାହିଁ ମନ ।
 ଭବ୍ୟ ଶିଖରୁ ଘଟିଲେ ପତନ,
 ଅମଙ୍ଗଳ ତାହା ଦୂର୍ଭାଗୀ ଲକ୍ଷଣ ।
 କିନ୍ତୁ କି କରବ କି ତାର ମୋହର,
 ସଂସାରର ମୁଁ ଯେ ଭୃତ୍ୟ ବଚସ୍ପର ।
 ଆଦେଶ ତାହାର ନ ପାରେ ଉପେକ୍ଷି,
 ଦେଇଛି ତ ପୂର୍ବ ମୁରାଲିକା ଲେଖି ।

*—ପାରଳାଶେମଣ୍ଡିର ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ମହାରାଜା ଶ ଶ ଶ ବୃଷଭେନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ନାରାୟଣ ଦେବ ।

ଜାଣି ତ ନ ଥିଲି ଏ ପୋଡ଼ା ସଂସାର,
 ଏଡ଼େ ବାହାସିଆ ଏଡ଼େ ବଗାଦାର !
 ଅନାୟୁଷ୍ରେ ଗଲି ତାହା ପାନେ ପଡ଼ି,
 ଛାଡ଼ୁଅଛି ଏବେ ନାହିଁ ନାହିଁ ରୁଡ଼ି !
 ଲତାର ପ୍ରଥମ ମଧୁର ପରଶେ,
 ଫୁଲଭାବେ ତରୁ ଅଧୀର ଦରଶେ;
 କିନ୍ତୁ ନିମେ ଭୁଡ଼ି ଧରଲେ ଆକଟି,
 ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ କାନ୍ଦେ ଚପି ଦୋଇ ତଣ୍ଡି !
 ସେହି ଦଶା ସିନା ସଂସାର ମାନ୍ଦର,
 କେମନ୍ତେ ବା ତହୁଁ ଦେବ ମୁଁ ଅନ୍ତର ?
 ଶରଦ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ପାଇ,
 ସାରା ଜୀବନଟା ସୁଜା ଅଣ୍ଟେ ନାହିଁ ।
 ଭୁଞ୍ଜିଛ କୋଟଳା ଜାଣି ଜାଣି ଆହା,
 କି ବରଦି ପିତା ଲଗିଲେ ବି ତାହା !
 ମହୁ ବୋଲି ପିଇଦେଲି ଦୁଳାହଳ,
 କି ଦେବ ବା ଦେଲେ ପଶ୍ଚାତେ ବିକଳ ।
 କି ଫଳ ବା ଗାଇ ବୀଥ ଶୋକ-ଗୀତ,
 ଆସିବ ତ ନାହିଁ ବାହୁଡ଼ି ଅତୀତ !
 ଭୁଞ୍ଜାନ ପତନ ବିଧାତା ଭୁଆଣ,
 କାହା ଦଳେ ତାହା ଭରି ନୋହେ ଅନ !
 ସତତ ସେ ବେନି ପର୍ଯ୍ୟାୟ-ତରଙ୍ଗେ,
 ସୁରୁ ବୁଝୁଛନ୍ତି କାଳତନ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗେ ।
 ଅନୁସର ସେହି ଅବ୍ୟୟ ବିଧାନ,
 ବରୁଛି ମୁଁ ଦୃଷ୍ଟି ତଳକୁ ପ୍ରୟାଣ ।
 କି ସଦ୍‌ବିଚାରଣୀ ଅଧୋଗତି ପଥ,
 ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ତହିଁ ଧାଏଁ ମନୋରଥ ।
 ନ ଥିଲେ ତାହାର ଏ ଦୃଷ୍ଟିର ଗୁଣ,
 ଅଛନ୍ତେ ତାହାକୁ କିପା ଜନେ ପୁଣି ?
 ଗିରିପଥ ନିମେ ତଳକୁ ସୁଲତ,
 ଗିରି ମାନ-ରଜ୍ଜୁ କିବା ବିଲମ୍ବିତ ?

କିନ୍ତୁ ଜନ୍ମେଜୟ ଗୁଣା ସର୍ପ-ସାଗ—
 ଭୟ ଅଦ୍ୟାବଧି ଛାଡ଼ି ନାହିଁ ନାଗ !
 ଦାସୁକି ଗୁଣାକୁ ଅଛି ତେଣୁ ଧାଇଁ,
 ଜୀବନ ବିକଳେ ଆହୁରଣା ପାଇଁ ।
 ଅଥବା ହିମାଦ୍ରୀ ଶିଖୁ ଭୋଗବତୀ, ୧
 ପାତାଳ-ମୁଖରେ କରୁଅଛି ଗତି ।
 ଦୁରୁ ଗିରିମାଳା ଦିଶେ ଧୁମାୟିତ,
 ତୋଳିଅଛି ଭବ୍ୟ ରୂପା ଅଗଣିତ ।
 ଅତୀତର ଭଣ୍ଡଗାୟ ଭବକଳର,
 ବସି ଯାଇଛି କି ଦୋଇ ସ୍ତର ସ୍ତର ?
 ପ୍ରକାଶ ପ୍ରସ୍ତର ଅଣ୍ଟି ମହାତରୁ,
 ରହିଛି ଅଟକି ଯନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ରନ୍ତରୁ ।
 ଅପସରେ ଅଙ୍ଗ ନିହି ତରୁଣତ, ୨
 ଗିରିସୁଷ୍ଟେ କିବା ବରୁଛି ବିରାଜ ?
 ବେଦି ବସିଛନ୍ତି ଗୁଣା ତରକତି,
 ଅମାତ୍ୟ ସଦସ୍ୟ ସୈନ୍ୟ ସେନାପତି ।
 ଦୁଇପାଶେ ତରୁ କର୍ଣ୍ଣେଜପ ରୂପେ, ୩
 ବେନି କର୍ଣ୍ଣେ କିସ ବହୁଛନ୍ତି ଭୂପେ ।
 କିସଲୟ ଦ୍ୟାଜେ ଶବ୍ଦ ସଂଜାଳନ,
 ବରୁଛି ଛାମୁରେ ଭୂତ୍ୟା ତରୁଗଣ ।
 ରହିଛି ଭବ୍ୟର ଧୂତରା ଧୂତରା,
 ରଜତ-ପରିଣ ତାରୁକରେ ଧର । ୪
 ଦ୍ଵାରକ-ଆଲଟ ଟେକି ସପ୍ତଫେଣୀ,
 ପୁରତରେ ଭବ୍ୟ, ଦୋଇ ଶ୍ରେଣୀ ଶ୍ରେଣୀ ।
 ଦୁର୍ଘ୍ରବନ୍ତ ବନ୍ଦ-ଭବ୍ୟ ମସ୍ତକେ, ୫
 ମଣ୍ଡିଛି ଅଗସ୍ତି ସ୍ତବକେ ସ୍ତବକେ ।
 ତରୁଗୁଣାକର ନର୍କିକା ସେ ପର,
 ପାଦପଦ୍ମକର ସୁନ୍ଦରୀ ଅସୁର !
 ଶ୍ୟାମାଲତା ଶୁକ୍ଳ ପୁଷ୍ପେ ବିମଣ୍ଡିତ,
 ସୁଗନ୍ଧଦା କିବା ସୁପନେ ଜଡ଼ିତ ?

୧—ଭୋଗବତୀ—ପାତାଳଗଣା । ୨—ଅପସର—ପିଠି-ତରୁଣ । ୩—କର୍ଣ୍ଣେଜପ—କାନବୁଦ୍ଧା,
 ଶବ୍ଦ । ୪—ପରିଣ—ପିକଦାଳ । ୫—ବନ୍ଦ ଭବ୍ୟ—ମସ୍ତକର ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ ।

ଝିକାଝା ଝିକାର ଶବ୍ଦେ ଘନ ଘନ,
 ଧରଣସ୍ଥି ମନ୍ଦ୍ର ବସନ ନିଃସ୍ବନ । ୧
 ବସନ୍ତ-ବିରଜ-ବିବଶା ଶାଳୁଳୀ—
 ଦୃଢ଼େ ଉଠିଥିଲୁ ବିରହାଗ୍ନି ଲଳି ;
 ପ୍ରିୟ ସଦୃଶାସେ ଏବେ ସେ ନାୟିକା,
 ଫୁଲ ଛଳେ ଝାଡ଼େ କି ଅଗ୍ନିବଣିକା ?
 କି ଦୃଶ୍ୟେ କେଜାଣି ଆହା କୋବିତାର, ୨
 ଖୋଲୁ ପକାଇଛି ଅଙ୍ଗ ଅଳଙ୍କାର !
 ଖେଳେ ଶେଳେ ଘନ ଧର ଧୂମାକୃତ,
 ବୋଲୁଛି କି ଯୋଗୀ ଶରୀରେ ବିଭୂତ ?
 ଦେଖାଉଅଛନ୍ତି ଚୌଦ୍ର-ଛାୟାଦୃଶ୍ୟ,
 ଆଶା ନିରାଶାର ନୀତା ଅଭିନୟ ।
 ଗତିପଥେ ବହୁ ଦୃଶ୍ୟ ଚାହିଁ ଚାହିଁ,
 ପଦ୍ମତ ଚଳକୁ ଆସିଲୁ ଓହ୍ଲାଇ ।
 ନମି ସାନୁମାନେ ଯୋଡ଼ି ବେନପାଣି,
 ବାହୁଡ଼ିଲୁ ମାରି ତା ପାଶ୍ବ ମେଲଣି ।
 ଅନନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ନିସର୍ଗ ବିଭବ,
 ସଦ୍ୟଂଶରେ ଏହି ସୁରୁଜ୍ୟେ ସୁଲଭ ।
 ଏ ରଜ୍ୟବାସୀଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ଲେଖପ,
 ଦେଖନ୍ତି ଶୋଭାର କାସ୍ତବ ସ୍ବରୂପ ।
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପିତୁଳା ପ୍ରାୟେ ଏଥି ଶୋଭା,
 ନଗ୍ନ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ଦିଶେ ନେତ୍ରଲେଭା ।
 ଯେ ଆଡ଼େ ଚାହିଁଲେ ବୃଷ୍ଟିଧାର ପରି,
 ଶୋଭା ପରେ ଶୋଭା ପଡ଼ୁଅଛି ଝରି ।
 ଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ଭୀଷେ କରେ ଯେ ବିହାର,
 କୋଟି ସ୍ବର୍ଣ୍ଣସୁଖ ତାହା ପାଶେ ଛାର !
 ସ୍ବଭାବେ ଏ ସୁଲୀ ଶୋଭା-ଆରୁସତା,
 ଜନ୍ମ-ଜନ୍ମମଣେ ଫଟାଏ କବିତା !
 ଶୋଭା-ବିଷ୍ଣୁପ୍ରଦୀ ବହେ ଏ ରଜ୍ୟରେ,
 ଭସାଇନିଏ ସେ ଶୋଭେ ତାପେ ଶରେ ।

ଭଦ୍ରେ ଏ ରଜ୍ୟରେ କୋଟି ଶୋଭା-ଶଶୀ,
 ସବୁ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ନାହିଁ ଧାନେ ମସି ।
 ଏ ରଜ୍ୟ ସୁଷମା-ମାନସର ଚରଣ,
 ଫୁଟେ ତହିଁ ଶୋଭା-ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ-ପଦ୍ମଫୁଲ !
 ଲଳିତା, ସଦାସ କି ସୁନ୍ଦର ଆହା,
 କାଳେ କାଳେ ଦେବେ ନ ମଉଳେ ତାହା !
 ଏ ସୁଷମା-ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ବନଗିରିବାସୀ,
 ଦେବ ନାହିଁ ଆଉ ମୋ ନେତ୍ର-ଅଭିଧୀ !
 ଏ ଜନ୍ମେ ଏତକ ଆଦ୍ୟ ଶେଷ ଦେଖା,
 ଏହା ବିନା ଆଉ ନାହିଁ ଭାଗ୍ୟେ ଲେଖା !
 ଦେବୀ ବୀଣାପାଣି ଅଭୀଷ୍ଟଦାୟିନୀ,
 ଶ୍ରୀପଦ୍ମରେ ତବ ଏତକ ଦୟିନୀ—
 ଦେଉ ଭାବଜନ ଏ ରଜ୍ୟେ ମୋହର,
 କୃପା ବହି ମାତଃ ପ୍ରଦାନ ଏ ବର ।
 ଏ ବନ-ପଲ୍ଲବେ ଏହି ବନ-ଫୁଲେ,
 ପୂଜିବି ତମୁକୁ ବସି ତରୁମୁଳେ ।
 ଏହି ଗିରିସ୍ବରୁ ଆଣି ପୁତଳକ,
 ପଶାଳିବି ତମୁ ଚରଣ-ବମଳ ।
 ରଚିବି ଆସନ ବହୁବର୍ଣ୍ଣୀ ଘାସେ,
 ତୋଳିଦେବି ତୋଳି ନୈବେଦ୍ୟ ସଦାଶେ ।
 ସମପିବି ଧୂପ ସର୍ଜ-ରସ ଜାଲି,
 ସଜାଡ଼ିବି ପର୍ଣ୍ଣ-ପୂଜେ ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ ।
 ପୂଜାର ତାବତ ସାମସ୍ଥାନବହୁ,
 ବରଷ ଏ ବନ-ଶୈଳରୁ ସଂଗ୍ରହ ।
 ଶଦ୍ଦର ପାଦପ ଜାଲିପ୍ରବ ଦୀପ, ୩
 ବସୁରୁ କଣିକା ଚିତ୍ତପ୍ରବ ନୀପ ।
 ଶ୍ରୀମୁଖ ଶୋଧନେ ପଦ୍ମ ଦୃଢ଼ତକୀ,
 ତାନନରୁ ଶୋଭେ ଆଖି, ଥିବି ରଖି ।
 ଏକତରୀ ବୀଣା ବାଇବ ଭୂମର,
 ମିଶିବ ସେ ସ୍ବରେ ତମୁ ବୀଣାସ୍ବର ।

ସେ କାଳ ଆନନ୍ଦ କଲ୍ଲନା-ଅଗୀତ,
ଅମୃତ ଉତ୍ସବେ ପୁରୁବ ମୋ ଚିତ୍ତ !
ଦେବ କି ଜନନି ! ଏ ଆଶା ସଫଳ,
ତୁମ୍ଭ କୃପା ମୋର ଭରସା ଦେବଳ !

ଗିରିପାଦପୀଠେ ହୋଇଅଛି ବିଛା,
ବିଚିତ୍ର ଭଣ୍ଡର ବିଚିତ୍ର ରାଜିତା !
ବନା ଫୁଲେ ବନ ଦିଶେ ଧବଳିତ, ୧
ହୋଇଅଛି କେଳିକଦମ୍ବ ପୁଷ୍ପତ । ୨
ଠିଆ ହୋଇ ଅଗ୍ରେ ପୁଷ୍ପଚନ୍ଦ୍ର ଅବା,
ଦେଖୁଛି କୌତୁକେ କୁମୁଦିନୀ-ସଭା ।
ଲଗିଅଛି ନିଆଁ ଗୁଳ୍ମ କଣ୍ଠାଦନେ,
ଉପଯୁକ୍ତ ଦଣ୍ଡ ମିଳୁଛି ଦୂଳନେ !
ଶାସି ନୋହେ ଦୃଷ୍ଟେ ଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟାଦହାରେ,
ଦୃଷ୍ଟ ଜଳୌକାକୁ ଭୁଣ ସିନା ମାରେ !
ନ ରୁଚେ ଔଷଧ ମୁମୂର୍ଷୁକୁ ଯଥା,
ଘେନେ ନାହିଁ ଦୃଷ୍ଟ ତଥା ଭଲ କଥା ।
ଗିରି ନିମ୍ନେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଉଦ୍ଧୃ ଦିଶେ ସ୍ୱର୍ଗ,
ଏ ଆଡ଼େ ବନ୍ଧନ, ତେଣେ ଅପବର୍ଗ ।
ଗିରି ସ୍ୱର୍ଗେ ଯାମାସୁର ଯଥା,
ଏଣିକି ମାନବ, ତେଣିକି ଦେବତା ।

ପାପପୁଣ୍ୟ ପୁଣି ସ୍ୱର୍ଗ-ନରକର,
ମିଳନ-ମନ୍ଦିର ଏହି ମହାଧର !
ସତୀର ଆଲୋକେ ପାଶେ ଉଦ୍ଧୃ ସିତ,
ମିଥ୍ୟା-ଅନ୍ଧକାରେ ଆନ ଅନ୍ଧାରୁତ ।
ପାଶେ ଗୌରୀମାୟୀ, ପାଶେ କୁକୁ ଅମା !
ପାଶେ ସୁପ୍ତି, ପାଶେ ଭାବୁଛି ଉପମା ।
ପାଶକରେ ମୃତ୍ୟୁ ବରେ ରାଜପଣ,
ଆନପାଶେ ଭାର ଅନନ୍ତ ଭାବନ ।
ପାଶେ ଚରଣାନ୍ତ, ପାଶେ କୋଳାହଳ,
ପାଶକେ ଅମୃତ, ପାଶେ ଦୁଳାହଳ ।
ଏ ପାଶରେ ମାୟା, ସେ ପାଶରେ ଭୀଷ,
ଏ ପାଶେ ଆସକ୍ତି, ସେ ପାଶେ ବିରାଗ ।
ସାଧୁଦେଇ ଅଶ୍ରୁ ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ରବି,
ଶସିଗଲେ ତଳେ ଧରି ରଙ୍ଗଛବି ।
ସୁଖଯାନ୍ତେ ଅଶ୍ରୁ ଦିଶିଲେ ସେ ଫିକା,
ଭାବର କରଣେ ଯଥା ଦୀପଶିଖା ।
ଲେଖା ଛବି କି ସେ ଶୂନ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ଯାତ୍ରୀ,
ଛାଡ଼ିଗଲା କିବା ଦର୍ପଣରୁ ପାରୀ !
ଦିବାଗେଷ ଭାଣି ଧୂମଧ୍ୱଜ ରଥ, ୩
ବାହୁଡ଼ିଲ ଧରି ଆଗମନ ପଥ ।

ସପ୍ତମ ସର୍ଗ

ଭଦ୍ର ଜନପଦ ରମ୍ୟ ବେଲଗୁଣ୍ଡା,
ଅଦ୍ଭୁତ-ସଜ୍ଜାରେ ନାହିଁ ଚାର କୁଣ୍ଡା ।
ବନ୍ୟ-ବାଣିଜ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ର ସୁପ୍ରଧାନ,
“ପଲ୍ଲିବାସୀ” ପଦ ପଣୀ ଜନସ୍ଥାନ ।
“ପଲ୍ଲିବାସୀ” ପଲ୍ଲିଦୂତ, ପଲ୍ଲିପ୍ରାଣ,
ପଲ୍ଲି ପଲ୍ଲି ବୁଲି ସାଧୁଛୁ କଲ୍ୟାଣ ।

ଗୋଡ଼େ ପାଳୁଣାଳା ପ୍ରାମରୁଡ଼ା ପରି,
ଅଦୃରେ ବିରାଜେ ଯାମଳ ପୋଷଣ ।
ଗ୍ରାମର୍ଷ ସେସନ ଧାର୍ମିକ ମନ୍ଦିର,
ଗୁଡ଼-ନୀର-ଦାନେ ପୁଣେ ଅଭ୍ୟାଗତ ।
ସେ ସ୍ଥାନର ମାତ୍ର ପିତୃଳ-ନିମିତ,
ଉନ୍ନତ ପାଣ୍ଡାତ୍ୟାଗରେ ସୁପ୍ରସୂତ ।

୧—ବନାଫୁଲ—ଶଙ୍ଖାବା ବା ଶଙ୍ଖାବୁଣୀ । ୨—କେଳିକଦମ୍ବ—କରମ ଫୁଲ । ଏହା ଅବିକଳ କଦମ୍ବଫୁଲ ପରି । ୩—ମୋଟର ଯାନ ।

ଧରଣେ ତାହାକୁ ହସ୍ତେ ଧୃତ କରି,
 ଛଟପଟ ହୁଏ ଜୀବଜନ୍ତୁ ପର ।
 ଅଭୁତ ଶିଳ୍ପୀର କଳ୍ପନା କୌଶଳ,
 ଆଶି କାନ୍ତ ଠାଣି ସବୁ ଅବିକଳ ?
 ଦୈତ୍ୟାନକ ଦେଶେ ଲଭୁ ସେ ଆଦର,
 ରାଶିଅଛି ଟେକ ଭୁଲ୍ଲକଣ୍ଠର ।
 ଭୁଲ୍ଲ ନ ସୁନ୍ଦର ପିତୃକର ଜାଳ,
 ଦିଆ ହୋଇଅଛି ଯେହ୍ନେ ସୁନାହାଳ !
 ଧାତୁ ଶିଳ୍ପେ ସ୍ଥାପନ ଦକ୍ଷତା ଦେଖାଇ,
 ପ୍ରାଚୀନ ସୃଷ୍ଟୀର ରଖିଛି ବଞ୍ଚାଇ ।
 ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ସୁନ୍ଦର ମନ୍ଦିର,
 ରୁପାଶୈଳ ପ୍ରାୟ ତୋଳିଅଛି ଶିର ।
 ଶିଳ୍ପେ ଦେବଶିଳ୍ପୀ ସଦୃଶ ସଦୃଶ,
 ବାସୁଦେବେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦର୍ଶନୀୟ ଦୃଶ୍ୟ !
 ନୂତନ ସେ କିନ୍ତୁ ହେଉ ତା ଗଠନ,
 ପ୍ରଚେ ହୁଏ ଯେହ୍ନେ ସତେ ପୁରାତନ !
 ଯେଉଁ ଶିଳ୍ପ ହେଉ ଭୁଲ୍ଲ ବଢ଼ିତ,
 ରହିଛି ସେ ଶିଳ୍ପ ଅଦ୍ୟାପି ଜୀବିତ !
 କଲ୍ୟାଣପ୍ରସୁ ଏ ଶୂର ସମାଚାର,
 କ୍ଷୀଣ-ଜ୍ୟୋତିରେଖା ଭବିଷ୍ୟ ଆଶାର ।
 ଅମର ଭୁଲ୍ଲ ତାରୁ-କାରୁକଳା,
 ପାରି ନାହିଁ କାଳ ବାରି ତାକୁ କଳା ।
 ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଶିଳ୍ପୀ ବସିଛୁ ରଚନା,
 ମିଶାଇ ପ୍ରାଚୀନେ ନୂତନ କଳ୍ପନା ।
 ସେ ସକଳ ଦୃଶ୍ୟ ଅତି ଚମତ୍କାର,
 ହେମ-ବିହ୍ନୁ ମର ସଂଯୋଗ ପ୍ରକାର ।
 ଅଛନ୍ତି ଅବସ୍ଥ ଶିଳ୍ପୀ ମୟ ନିଭୁ, ୧
 କ୍ଷେତ୍ର ଅଭାବରେ ହୋଇଛନ୍ତି କ୍ରୀବ ।
 ଉପଯୁକ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର, ଉତ୍ସାହ ଆଦର,
 ଭଦ୍ରତର ଦୂର ବଳିଷ୍ଠ ପୟର ।

ସ୍ଥାନୀୟ କେତେକ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ବୀର,
 ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣେ ନିଯୋଜିଲେ ଶକ୍ତି ।
 ଶ୍ରୀବାକୁଳ ଦାସ କରଣ ସାମନ୍ତ,
 ହାତ ପାଦ, ପୁର ପାଦ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ।
 ଭଦ୍ର ଭାଗୀରଥ ସୁବୁଦ୍ଧି ଆଦର,
 ଅଦମ୍ୟ ଚେଷ୍ଟାରେ ଏହି ତାରିକର ।
 ହୋଇଛୁ ନିର୍ମିତ ଏ ରମ୍ୟ ଦେଉଳ,
 ନିଶିଳ ସପନା ହୋଇଛୁ କି ଠୁଳ ?
 ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ଲାଗି ଅଦୃଶ୍ୟ,
 ଲକ୍ଷାଧିକ ମୁଦ୍ରା କଲେ ସେ ସଂସ୍ଥାପନ ।
 ସେହି ଧନେ ହେଲୁ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ,
 ତାଙ୍କ ଶତାଦର୍ଶ ରହିଛି ଜୀବିତ !
 ଗ୍ରାମେ ଠାବେ ଠାବେ ପୁଷ୍ପ-ଉପବନ,
 କରେ ଜନ ମନ-ନୟନ ହରଣ !
 ଶଙ୍କର ହିଶୁଳ ଟେକଣେ ଜୟନ୍ତୀ, ୨
 କି ସୁନ୍ଦର ଭାବୁ ହୋଇ ପନ୍ଥ ପନ୍ଥ ।
 ଦିଶେ ସେ ହିଶୁଳ ପ୍ରଗାଢ଼ ଲେହନ,
 ସଦ୍ୟ ଦୈତ୍ୟ ରକ୍ତେ କି ଅବା ରଞ୍ଜିତ !
 ଭୁଲ୍ଲେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ “ବେଲଗୁଣ୍ଡା” ହାଟ,
 ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ପ୍ରାୟ ବିସ୍ମୟ ବିରାଟ ।
 ବିବିଧ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ବଜାରୀ ଦ୍ରବ୍ୟ,
 ସେ ମହା-ହାଟର ପ୍ରଧାନ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।
 ମାଳ-ବାଣିଜ୍ୟର ପରମ ସହାୟ,
 ଏକାଧାରେ ତଳେ ନାଳା ବୀବସାୟ ।
 ବହୁଦୂରୁ ହୁଏ ଜନ ସମାଗମ,
 ଦେଖାଯାଏ ଦୂରୁ ନରସିଂହ ସମ ।
 ଗହ ଗହ ସ୍ୱରେ ଗର୍ଜିଉଠେ ହାଟ,
 ଜନତା ଗହଳେ ଭୁଲ୍ଲ ହୁଏ ବାଟ ।
 ସୁତାଗିଅଠାରୁ ମୁକୁତା ଅବସ୍ଥ,
 ବିକା ହୁଏ ପୁଣି ବହୁ ମହୋଷ୍ଠ ।

ବାଲ୍ଲଭଦରର ବାଣୀ-ଶିଳ୍ପକଳା,
ରମଣୀୟ ଅତି ଯେତେ ଛାଣି କଳା !
ଚନ୍ଦ୍ରଶିଳ୍ପେ ଖ୍ୟାତ ବରପାଳୀ ଗ୍ରାମ,
ଟେକ ଅଗ୍ନିଶିଳ୍ପେ ନବଗ୍ରାମ ନାମ । ୧
ମାନ୍ଦ୍ର ବେଲଗଣ୍ଡା ଦକ୍ଷ ବହୁ ଶିଳ୍ପେ,
କଳାଦେବୀ ଚରପୁରୀ ତା ସମୀପେ ।
ସୁମୁଖର ସୁଜ୍ୟୋ ଏହି ତାର ସ୍ଥାନ,
ପ୍ରଶଂସିତ କଳାବିଦ୍ୟାରେ ପ୍ରଧାନ ।
ସୁଖି ଥାଉଁ ଗ୍ରାମେ ବରନ୍ତି ଆବୁଛି,
ଜରୁରା ବିଭାସ ସୁଗେ ପ୍ରଭୁ ସୁଖି । ୨
ପ୍ରଭାତ ପୂର୍ବରୁ ଶୁଣି ସେହି ସ୍ଵର,
ଭାଙ୍ଗିଯାଏ ନିଦ୍ରା ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର ।
ଦିନସାରା ସାଧୁ ଚପ ଅଧ୍ୟୋମୁଖେ,
କରନ୍ତି ପାରଶା ସୁଦେ ଇଚ୍ଛା ସୁଖେ ।
ଗ୍ରାମର ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକନିକର,
ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟେ କରନ୍ତି ଆଦର ।
ନିବସନ୍ତି ଚହିଁ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜାଣି,
ବୃଦ୍ଧ କବିତନ୍ତ୍ର ଅଷ୍ଟ ଅବଧାନୀ ! ୩
ଅଜିହନ୍ତି ପୁଣି ଆଶଙ୍କି ପଣ,
ଅତି ଭୟଭୋଗୀ ତାଙ୍କ ହାସ୍ୟରସ !

ବଜ୍ରର ଅଭେଦ୍ୟ ଦୁର୍ଗ ବଜ୍ରଗଡ଼,
ପ୍ରକାଶେ କ୍ଳୀବତା ପହିଁ ମହାବଡ଼ । ୪
ଶିର-ପରିଧର ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟବେନ୍ଦ୍ର,
ଅତୀବ ତେଜସ୍ଵୀ ସେ ସୁଜ୍ୟୋ ନରେନ୍ଦ୍ର ।
ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟାରେ ସେ ଯଥା ଧନଞ୍ଜୟ,
ପ୍ରବଳ ଶସ୍ତ୍ର କୁ ନ କରନ୍ତି ଭୟ !
ବଜ୍ରଗଡ଼ ଦୁର୍ଗ ଚତୁଷ୍ପାଶାବାର,
ଏକମାନ୍ତ ତାର ପ୍ରବେଶ ଦୁଆର ।

ଭଞ୍ଜସୁଜା ତାହା ନ ପାରିଲେ ଭିକ୍ଷି,
ଆତରରେ ତହିଁ ନିନ୍ଦା କୁଟନୀତି ।
ସେ ସୁଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗାତ ବସାଇ,
ବାନ୍ଧିଲେ ସମ୍ପଦ ଛଳେ ନରସାଇ ।
ବସନ୍ତି ସେ ସୁଜ୍ୟୋ ଶମ୍ଭୁ ବୈଦ୍ୟନାଥ,
ମହିମା ତାଙ୍କର ଚୌକିରେ ବିଖ୍ୟାତ ।
ଦେବ-ଦରଶନ ଛଳେ ଭଞ୍ଜସୁଜା,
ବିଳେ ହେଲେ ଦନେ ବଜାଇଣ ବାଜା ।
ପୂରୁନାରୀ ବେଶେ ସଶସ୍ତ୍ର ସୈନ୍ୟବେ,
ଶିବିକା ଆଗେହିଁ ଚଳିଲେ ଅନ୍ତବେ ।
ବଜ୍ରଗଡ଼-ପତି ଆସି ଆନନ୍ଦରେ,
ନେଲେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପାହୋଟି ସାଦରେ ।
ଆଗେ ଆଗେ ସବୁ ଚାଲିଲୁ ଶିବିକା,
ତହିଁ ପଛେ ବିଳେ ବଜ୍ରଗଡ଼-ଟିକା ।
ତାଙ୍କ ପଛେ ଭଞ୍ଜ କୁଟିଳ ନରେଶ,
ବିଳେ ହୋଇ କଲେ ନଅରେ ପ୍ରବେଶ ।
କୌଶଳେ ସେ କୋଷ୍ଠ କରବାଳ ଆଣି,
ବଜ୍ରଗଡ଼ ନୃପେ ପକାଇଲେ ହାଣି ।
ହାନ୍ତୋଳାରୁ ସୈନ୍ୟେ ପଡ଼ିଲେ ବାହାର,
ଶସ୍ତ୍ର ସୁସଜ୍ଜିତ ଧନୁକାଶଧାର ।
ଏ ଭୀଷଣ ଦୃଶ୍ୟ ହେଉ ବହି ଭୟ,
ପକାଇଲେ କାହିଁ ପ୍ରହରନିରୟ ।
ତହିଁ ବଜ୍ରଗଡ଼ ଅଜେୟ ଭୟତ,
ଭଞ୍ଜସୁଜାଙ୍କର ହେଲୁ ବରଗତ ।
ନିଜ ପୁଣ୍ୟପୀଠେ ହେଉ ହତ୍ୟାପାପ,
ଲଭିଲେ ଧୂର୍ଜଟୀ ଦାରୁଣ ସନ୍ତାପ ।
କମ୍ପିଲୁ ଶରୀର ଭୁବନେ ଯଥା,
ସେ କମ୍ପେ ଦେଉଳ ଭଜିଲୁ ବନ୍ଦୀ । ୫
ଭଞ୍ଜସୁଜାଙ୍କ ଏ ପିଣାତ ବେଭାର,
ଜନଶୃଙ୍ଖ ଏବେ କରୁଛୁ ପ୍ରତାର ।

୧—ନବଗ୍ରାମ—ନୂଆ ଗାଁ । ୨—ଜରୁରା—ବାହୁଡ଼ । ୩—ଅନନ୍ଦ କବିଚନ୍ଦ୍ର ସାବୁର । ୪—ପ୍ରବଳ
ପ୍ରଭାବ । ୫—ବୈଦ୍ୟନାଥଙ୍କ ଦେଉଳ ପଛର ଚିତ୍ରପଟ୍ଟ ।

ମିଶାଇଲେ ନୃପ ବିଶ୍ୱାସରେ ବିଷ,
ଏଥୁ ବଳି ଅଦୋ ଅଛୁ ପାପ କ୍ଷମ ?
ନାହିଁ ସେହି ଦୂର ନାହାନ୍ତି ଭ୍ରମାଳ,
ରହିଛି କୁନୀର୍ତ୍ତ ମାତା ଚରକାଳ !

ବାଳୁକେଶ୍ୱରଙ୍କ ଗର୍ଜନ ଦେଉଳ,
ଭରା ବହି ଭୁଲେ ଶିଶୁଳୀ ଶିଶୁଳ ।
'ନୀଳିଆ' ତାହାର ମାରୁର ଦର୍ପଣ, ୧
ପରୁ ପ୍ରତିବିମ୍ବ କରୁଛି ଧାରଣ ।
ସରସ୍ୱତୀ ନୀରେ ସ୍ନାନ କେଉଁ ମୁନି,
ହୋଇଛି କି ଭରା ଗୀରେ ହୋଇ ଭୁନି ?
ସିନ୍ଧୁସୁତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସନ୍ତୁଳ ମନୁଷ୍ୟ,
ଉଠି ଆସି ଭରା କିବା ହୁଣ୍ଡ ମନେ ?

* କରୁଣାଶେଷ ବସି ପାଳକୀ ମାଳତୀ ୨
ପ୍ରାୟତଃ ଶବ୍ଦକୁ କରନ୍ତି ଆଳତ ।
ନାରୀକେଳ କରୁ ଶାଖା ସଞ୍ଚାଳନ,
କରୁଛି ଶବ୍ଦଙ୍କ ତାମର ବୀଜନ ।
ଉଦ୍ୟାନେ ପୁଷ୍ପିତ ପାଦପକଳାପେ,
ରୁଚ ପରସ୍ପରେ ନୀରବ ଆକାଶେ !
ଶିବ ପାଦୋଦକେ ଭସୁ ହୁଏ ବିଷ,
ତାଙ୍କ ନେତ୍ରାଳୟେ ଯେସନ ରୁଚାଣ ।
ଅମୃତ ପାଦୁକ ସିଞ୍ଚିଦେଲେ ଆଣି,
ସର୍ବ ଘାତୁକର ବିଷ ହୁଏ ପାଣି ।
ପାଞ୍ଚିହୋଶ ମଧ୍ୟେ ଶିବଙ୍କ ପ୍ରଭାବେ,
ସର୍ବାଘାତ ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ କେଉଁଠାବେ !
ଅଦୂରେ ଦେଉଳ ଦିଶେ ଶୋଭାବନ,
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ତହିଁ ସତ୍ୟନାଗସୁତ !
ଦୀପଦଣ୍ଡ ପାଶେ ମଣ୍ଡି ଭକ୍ତସ୍ତମ୍ଭ,
କରୁଛି ଗରୁଡ଼ ଦ୍ୱାଦ ଯୋଡ଼ି ସ୍ତବ ।

ଜଳଦେବୀଙ୍କର ବିଳାସ ମନ୍ଦିର,
ପ୍ରାୟେ ଦୀପଦଣ୍ଡ ଦିଶେ ସ୍ୱରୂପର ।
କିମ୍ବା ସରଗରେ ବାଜୁତ ବୋଇତ,
ଗଠା ହୋଇ ଦୂର ଦିଶେ ବିଚ୍ଛୁରିତ ।
ବର୍ଣ୍ଣସ୍ତରେ ବସି ସେ ଦୃଶ୍ୟ ସୁଷମା,
ସରସିବ କବି-ସମ୍ବଳ ଭ୍ରମମା !

ପଥପାଶେ ଶୋହେ ଗୋବର ବସନ୍ତ,
ସାହିତ୍ୟ-ସେବାରେ ଆଗ୍ରହୀ ଅଳ ।
ଲମ୍ବାଇଛି କଣ୍ଠା-ସେବତୀ ତାହାର
ବକ୍ଷେ ରମଣୀୟ ପଦ୍ମରାଗ-ହାର !
ଅଦୂରେ ତାହାର ଦିଶେ ବିଚ୍ଛୁରିତ,
ମାଳତୀ ପଦ୍ମ ମାଳତୀ-ଦେଖିତ ।
ପାଶେ ଧରୁକୋଟ ପାଶେ ସୁମୁଷ୍ଟର,
ସନ୍ନିପ୍ରସ୍ତ ରୂପେ ଭରା ଗିରିବର !
ଆଲିଙ୍ଗନ ଆଶେ ଯେହେ ସେ କାହାକୁ,
ରହିଛି ବିସ୍ତାରି ବିଶାଳ ବାହାକୁ ।
ଶୟ-ଶକ୍ତି ପ୍ରାୟ ଚର-ଭାବପ୍ରଦ,
ଠୁଳ ତହିଁ ସବୁ କରନ୍ତି ଶ୍ୱାପଦ !
ପାଦେ ସମତଳ କ୍ଷେତ୍ର ସୁବିସ୍ତୃତ,
କଣ୍ଠକିତ ଗୁଳୁଲତାରେ ଆବୃତ ।
ଅକୀଡ଼େ ସେ ସ୍ଥାନେ ଥିଲୁ ଗୁଳୁକର୍ଣ୍ଣ,
କରନ୍ତି ଗୁଳୁ ଏବେ ମୁଗୀମୁଗ ।
ସାକ୍ଷୀରୂପେ ଠିଆ ଦୂର ଭଗ୍ନସ୍ତମ୍ଭ,
ହୋଇଛି ଅମର ଶୃଙ୍ଗାନ ସୁରୂପ ।
ଏଠାରୁ ବିରାଜି ଦେବ ହୋଇ ନୀଳ,
ଗୁରୁତାରେ ହୋଇଅଛନ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ।
ବନୀକାଶକର ଭକ୍ତିସୁଜା ଗ୍ରନ୍ଥ,
ବସନ୍ତ "କୁନ୍ଦୁଡ଼ାଶାଈ" ଦେବୀ ତହିଁ ।

୧—ନୀଳିଆ—ସୁନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ମୁସଲମାନ । *—କବି—ବରଗଜ ସଦୃଶ ବେଳାଗରୁ ବୁଝ ।

୨—ପାଳକ—ପେଉଁ ସେବାଦାସୀ ପାଳ ଅନୁସାରେ ଖଟେ ।

ରତ୍ନେଶ୍ଵରୀ ଭବନମୁଖି ଅସ୍ଥାୟୀକା,
 ଅବସ୍ଥା ସେଠାରେ ପାଉଛନ୍ତି ପୂଜା । ୧
 ସାମାଜିକରେ ସ୍ଥିତ ସର “ରାଣୀବନ୍ଧୁ”,
 ବିପ୍ରାରି ବିଜନେ ଶତଦଳ ଗନ୍ଧ । ୨
 ଦେବୀ ବୀଣାପାଣି ପୁଣ୍ୟ-କେଳିସର,
 ବହୁ ଜଳପଣୀ ଆସୁବେ ମୁଖର ।
 ଜନଶ୍ରୁତି ଦୃଢ଼େ ବଶାଣେ ଏସନ,
 ବେଳେ ବେଳେ ତହୁଁ ମିଳେ ରତ୍ନଧନ । ୩
 କେଶରୀ-ବଂଶୀୟ ନରପତିଗଣ,
 ବରୁଣଲେ ପୁରୋ ବହୁ ଗୁଜପଣ ।
 ଅହୁରେ କେଶରୀ ପକ୍ଷୀ ବିଦ୍ୟମାନ, ୪
 ଜନପ୍ରବାଦର ଏହାହିଁ ପ୍ରମାଣ ।
 କିନ୍ତୁ କାହାଠାରୁ ଗୁଜପଣ ଶେଷ,
 ଜନରବ ତାହା ଅଜ୍ଞାତ ବିଶେଷ ।
 ଗଡ଼ଭୂମି ପୁରୋ ଗର୍ବ ଗିରିରୂପେ,
 ଭବ ଶିଳାସ୍ତମ୍ଭ ଭାବୁ ହୋଇ ଦୃଢ଼େ;
 ବହୁଛୁ ମସ୍ତକେ ପ୍ରଦୀପ ବିଶାଳ,
 ତୋଳିଅଛୁ ଫଣା ଯେତେକେ କୃଷ୍ଣ ବ୍ୟାଳ !
 ଦୀପତି ଶୈଳର ସ୍ଵଦ୍ଧ ସଂସ୍କରଣ,
 ରତ୍ନେ ତାହା ଗର୍ଭେ ତୋଳି ଦମଦଣ ।
 ପୂଜିକାଳେ ଯାଏ ସେ ଦୀପରୁ ଜଣା,
 ଜୟ-ପରାଜୟ ପ୍ରଭୃତ ସୁରନା ।

ଗୁ ପ୍ର ଅଭିଳାଷ ସଙ୍କେତ ଦୀପ ସେ,
 ଅଭୟରେ ନିଭେ ବିଜୟରେ ଦୃଢ଼େ ।
 ଶେଷ କେଶରୀ ଏ ସଙ୍କେତ ସର୍ଜନେ,
 ଆଶିଷଲେ ଆପେ ନିମନ୍ତ୍ର, ମରଣେ ।
 ବେନି ନୃପ ଭଞ୍ଜ-କେଶରୀ ମଧ୍ୟରେ,
 ଭୀଷଣ ସମର ଘଟିଲକ ପରେ । ୫
 କେଶରୀ-ମହାଶୀ ପୂଜିଲେ ଏକାନ୍ତେ,
 ଯଜ୍ଞଯାନ୍ତ୍ରା କାଳେ ଦୀନକଣ୍ଠେ କାନ୍ତେ—
 “ପୋଡ଼ା ପ୍ରାଣ ମୋର ଦେଉଛୁ ବିକଳ,
 ଜାଣିବି କେମନ୍ତେ ହାମୁଙ୍କ କୁଶଳ !”
 ଶୁଣି ନରମଣି ଦେଶାଇଣ ଦୀପେ,
 କହିଲେ ମଧୁରେ ପ୍ରେୟସୀ ସମାପେ
 “ଶୁଣ ପ୍ରିୟେ ! ଯାହା କହୁଛୁ ତା ସତ,
 ଜଳପୁବ ଜାଣ ଏ ଦୀପ ଯାବତ,—
 ତାବତ ମୋହର ନାହିଁ ପରାଜୟ,
 ନିଭିଲେ ଜାଣିବି ମୃତ୍ୟୁ ସୁନିଶ୍ଚୟ ।
 ତେଣିକି ବରବ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ବର୍ମ,
 ସର୍ବାଦେବୀ ତୁମ୍ଭେ, ଜାଣ ସତ୍ୟଧର୍ମ ।”
 ଏହି ଗୁପ୍ତବୀରୀ ଗୁଜାଗୁଣୀଙ୍କର,
 ଶୁଣିଲୁ କୌଶଳେ ଶବ୍ଦ ଗୁପ୍ତବର ।
 ସେଦିନ ରୁମ୍ଭଳ ସଂଗ୍ରାମ କାଳରେ,
 ନିଭାଇଦେଲୁ ସେ ପ୍ରଦୀପ ସତରେ ।

୧—ରତ୍ନେଶ୍ଵରୀ—ରାଜାଙ୍କର ଭସ୍ମଦେବୀ । ୨—ରାଣୀବନ୍ଧୁ ଶ୍ଵେତ ଶତଦଳରେ ପୁଣି ।

୩—ଜିଉଣି ବର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ବରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେଠାରୁ ଗୋଟିଏ ସୁନା ମୁଦ ପାଇଥିଲେ । ମୁଦଟି ବସୁସ୍ଥ
 ନେବର ଗୋଟିଏ ବୁଦ୍ଧା ଅଙ୍ଗଳକୁ ସୁଦ୍ଧା ହୁରୁଲୀ ହେବ ।

କେତେକ ବସ ପୂର୍ବରେ ଜଣେ ଗଜକ୍ଷ ସେଠାରେ ଗାଈ ତରୁଣ ତରୁଣ ଶଶ୍ଵେ ଅଭ୍ୟୁକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତର
 ପାଇଥିଲ । ଗଜକ୍ଷ ଅବା ତାହାର ମୂଲ୍ୟ କ'ଣ ବୁଝିବ । ସେ ଯାଇ ଉତ୍ତରର ତାଳାଳିକ ଡେପୁଟି କଲେକ୍ଟର
 ଜନେକ କମା ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଗ୍ରାସ ଶୁଣିବ ଦେଶାଇଲ । ପଣ୍ଡିତେ ଗଜକ୍ଷକୁ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ଦେଇ ତାହା ଗ୍ରହଣ
 କଲେ । ଗ୍ରାସ ଶୁଣିବ ମାନ୍ୟତାରେ କାହିଁବା ପାଇଁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ଚିନ୍ତାଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ହୋଇଥିଲା । ଏହିଥିରୁ ଗ୍ରାସର
 ମୂଲ୍ୟ ଅନୁମେୟ । ଗୁଜ-କପାଳିଆ ଜନ୍ମ-ଦରଦ୍ର ସୌଜନ ଅତି ସାଧି ମହାଦେବଙ୍କର ବର ବ୍ୟର୍ଥ ବଲ୍ଲ ପରି
 ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବତ୍ ମୂର୍ଖ ଗଜକ୍ଷ ଉପବାନଙ୍କର ଅକସ୍ମିକ ଦୟା ହରାଇ ସେଇ ଏବଂ ସାତପୁଲରେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କର
 ଏକାଦଶ ବ୍ରହ୍ମପୁଣ୍ୟ ଯୋଗ ଘଟିଲା । “କପାଳଃ କପାଳଃ କପାଳୋହ ମୂଳଂ ।”

ଅଉ ପରେ ଜଣେ କାଠୁଆ ସ୍ତ୍ରୀ ସେହି ମାଳଗନ୍ଧକରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପୁଣିଲଙ୍କାର ପାଇଥିଲା ।
 ଜନସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ରତ୍ନେଶ୍ଵରୀଙ୍କ ପୂଜାର ଗୁପ୍ତବୀରୁ ଗୋଟାଏ ତୁଷ୍ଟପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଦ୍ଧା କଲସୀ ପାଇଥିଲା; ସେଥିରେ
 କେତେକ ସୁନାରପାର ଅଳଙ୍କାର ଥିଲା । ୪—ପ୍ରଚଳିତ ନାମ କେଶରୀପକ୍ଷୀ ଗ୍ରାମ ।

୫—ରାଜା ହୁସୁଙ୍କର ନାମ ଏବଂ ଘଟଣାର କାଳକର୍ଣ୍ଣସ୍ଵ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜନଶ୍ରୁତି ଗରବ ।

ସେ ସଙ୍କେତ ରୂପେ ଗୁଣାବ ବନାଶ,
 ଗୁଣୀ, ପରିଚାରି କୁପେ ଦେଲେ ଡାସ !
 ଫେର ଶରେ ଗୁଣ ଦେଉ କୁ-ଶକୁନ,
 ଦେଖିଲେ ନଅର ଜନପ୍ରାଣିଶୂନ୍ୟ ।
 କାଣିଲେ ଏ ନିଶ୍ଚେ ଶବ୍ଦର ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତ,
 ବିପତ୍ତିଲେ ପ୍ରାଣ ହୋଇ ଶୋକାନ୍ତ ।
 ତାଙ୍କଠାରୁ ଶେଷ ସେ ବେଶର ବଂଶ,
 ବୈର-ଛଳନାରେ ଭଜିଲୁ ବଧୂଂସ ।
 ଶକ୍ତିର ଆବର ଘଟଣା ବରଳ,
 ବକ୍ରାଘାତେ ଦୀପ ହେଲ ବେନି ପାଳ ।
 ଯାଇଛି ସେ ଦୂର, ଯାଇଛି ବିଭୂତି,
 ବଞ୍ଚି ରହିଅଛି ମାତ୍ର ଜନଶ୍ରୁତି ।
 ଗିରି-ଲେମ୍ବାବଳୀ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ଜୁଣ, ୧
 କ୍ଷୁଦ୍ରତା ଯେତେ ଗୁଣେ ମୂର୍ତ୍ତିବୁଣ ।
 ପଦ-ବର୍ତ୍ତନ ଝରେ ଝରି ଧାର,
 ବିଲମ୍ବେ କିବା ଗୁଣ ଚନ୍ଦ୍ରାଦାର !
 ଅଦୂରେ “କନ୍ଧୁଣୀ ଦେବୀ” ବରଜିତା,
 ଶୀତ ବନଦେବୀ କନ୍ଧୁଣୀ-ପୂଜିତା ।
 ପଦ-ଗୁଣର ଅଙ୍ଗରାଶୀ ପରି,
 ପିଢ଼ବଣ ଭାଷା ପଦ-ବାଦୀ ଧରି ।
 ଚାଷ୍ଟ କଣ୍ଠା-କ୍ରନ୍ତ ଟେକିଛି ବରଣୀ,
 ପାଗପ୍ରାୟେ ଶିରେ ମାଉଛି କାଉଁଶୀ ।
 କି ଶୋକେ କେତାଣି ଲେଟୁଛି ଭୁବଳେ,
 ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗିନୀ ଲିତା ବାଉଁଶୀ ବଦଳେ ! ୨
 ଛୁଇଁଯାଇଅଛି କଣ୍ଠରୁ ତାହାର,
 ସୁରଙ୍ଗ ପ୍ରକାଳ ମନୋହର ହାର । ୩
 ସୁନାରି, ମଦୁର, ଭଲ, ଶେଫାଳିକା,
 ପ୍ରାଣଶାୟୀ, ପଦ-ଯାଉଁଜି, ମୁଣ୍ଡିକା ।
 ଆମ୍ର, ଆମ୍ରାବତ, ଧାରୁଣୀ, ନାରଙ୍ଗ,
 ବେଲ, ଫଣିପଣା, ଆଜୁଲ, ବାସଙ୍ଗ ।

ମୁକୁନ୍ଦ ଅଦି ପାଦପନିକର,
 ଭାଷା ଓପାଓପି ହୋଇ ପରସ୍ପର ।
 ଗୁଣ ପାଦତଳେ ଉପବିଷ୍ଟ ସୀତା,
 ପଦସେବା ଲାଭେ ଅତି ଦୂରସିତା । ୪
 ପଦର-ସୁନ୍ଦର ବହୁ ଗୁଣୁଲତା,
 ଦେଖାଉଅଛନ୍ତି ରୂପ-ମଧୁରତା । ୫
 କୁଳମୂଳ-ଦୁର ନିର୍ମଳା ନିର୍ମଳୀ,
 ଯହିଁ ତହିଁ ଯାଇ ପଡ଼ିଅଛି ଝୁଲି । ୬
 ବହେ ଶିଳାରସ ଉପଳ ଶକ୍ତିରୁ,
 ମଦବାର ଯଥା ମାତଙ୍ଗ ଗଣ୍ଡରୁ ।
 ଆଛନ୍ଦ ସେ ଶିଳେ ପୀତ ଶରଦାଳ,
 ବହୁଳେ କି ତହିଁ ଘୋର ଦୁରତାଳ ?
 ନବସ୍ନାନ ମିଶି ନେଟଙ୍ଗା ଉତ୍ପତ୍ତି,
 ରଘୁନାଥ ପୀଠ ସମ୍ପ୍ରାନ୍ତ ବସନ୍ତ ।
 ବୈଷ୍ଣବ-ଶରରେ ଚାପ-ଛାପା ପ୍ରାୟେ,
 ବହୁ ପୁରୁଷ ଗ୍ରାମେ ଦେଖାଯାଏ ।
 ରମ୍ୟ ପ୍ରାକୃତିକ ସୁଷମା ନିବାସ,
 ଛୁରୁକାଳ ଶେଳି ରୁଲେ ଲୁଚିହାସ !
 ଘନଶ୍ୟାମ କାନ୍ତ ନାଉକେଳେ ଦଳ—
 ବହୁଳ ଛାୟାରେ ଗ୍ରାମ ସୁଶୀତଳ !
 ଦୂରେରହି ତାଳ ଧରି ଦୈତ୍ୟବେଶ,
 ଭାଷାଛୁ ଶିରେ ଫରଫରେ ବେଶ ।
 ବାଦ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଉଦୟ ସୁନ୍ଦର,
 ଶ୍ରୀକରଭଣ୍ଡଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତିରେ ଭାସୁର ।
 ବରୁଣଅଛନ୍ତି ସେହି ନରଗଣ,
 କାଷ୍ଠ-ଦେବାଳୟ ଏ ଗ୍ରାମେ ନିର୍ମାଣ ।
 ରୁଗୁଡ଼ା ମନ୍ଦିର ଏ ମନ୍ଦିରଦୟ,
 ଏକ ମାତାର କି ଯମଜ ତନୟ ?
 ପ୍ରଭୁ ରଘୁନାଥ ତହିଁ ଅଧିଷ୍ଠିତ,
 ରଘୁ-କୁଳ-ରଘୁ ମହିମା-ମଣ୍ଡିତ !

୧—କ୍ରନ୍ତ—ଏକପ୍ରକାର ଲମ୍ବ ତଣ । ୨—ଲତାବ ଛାଣ—ନରାବତ । ୩—ଫଳଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକାଳ ପରି ।

୪—ରମ୍ୟ—ରମଣୀୟ, ସୀତା—ସୀତାପତନ । ୫—ଘୋରବେଶରେ ଗୁଣ । ୬—ନିର୍ମଳୀ—ଲତାର ମୂଳ ନାହିଁ ;
 ପଦନରେ ଉଡ଼ିଅସି ବୁଝ ବୁଝାବୁଝରେ ମାଡ଼େ ।

ପାଶେ ଗୋପୀନାଥ ଦେବଙ୍କ ଦେଉଳ;
 ଦ୍ଵୀପ ଶୌଧ ପ୍ରାୟେ ଦିଶେ ସୁମଞ୍ଜୁଳ !
 ଜାତିଆଣ ଧନେ ଆଳିଆ ଜାତିର,
 ହୋଇଛୁ ନିର୍ମିତ ସେ ତୁଙ୍ଗ-ମନ୍ଦିର ।
 ରଘୁନାଥ କାଣ୍ଡ-ମନ୍ଦିରର କମ,
 ଯାଉ ଆନ କଥା ଦେବ-ମନୋରମ ।
 ସେ ମନ୍ଦିରେ ବସି ଗାଉ ମଧୁଗାନ,
 କରନ୍ତି ବହୁଙ୍କେ ଶୋଭାମୃତ ପାନ ।
 ଦେଶନ୍ତ ଭ୍ରାମୁର ଥାଇଣ ଗଗନେ,
 କୋଣାର୍କର ସୁଖ ପଡ଼ିଯାଏ ମନେ ।
 ହୁସନ୍ତି ନିଶାରେ ଦେଶ ଚନ୍ଦ୍ରତାରୁ,
 ଶୋଭାଦେବୀର ସେ ଶୋଭା ନେତ୍ରକାରୁ !
 ସେ ମନ୍ଦିର ଶୋଭା ନଭୁ ହେଉ ମେଘ,
 କରେ ସୁଶିଖର ସ୍ଵାୟ ଗତିବେଗ ।
 ପ୍ରତେ ହୁଏ ଯେତେ ଅବର-ନିର୍ମିତ,
 ଶୋଭା ସୁମୁପୁର କଲ୍ପନା-କଲ୍ପିତ !
 ବହା ହୋଇ ଗୁଳ୍ମୀ କାଣ୍ଡଶିଳ୍ପୀମାନେ,
 ଥିଲେ ନିୟୋଜିତ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣେ ।
 ଦିନସାରା ଶୋଳ କରେ ଯେ ବାହାର,
 ତୋଳାକରୁ ବେଶି କାଣ୍ଡ ଗୁଣ୍ଡାକାର ।
 ଅନଭୁକ୍ତ ବୋଲୁ ହୋଇ ବବେଚିତ,
 ତକ୍ଷଣେ ହୁଏ ସେ କର୍ମ ବିଚାଡ଼ିତ ।
 ‘ମୋହନ’ ‘ଭଦ୍ରର’ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ‘ରେଖ’ ଏ
 ପ୍ରାଚୀନ କଳାର ରଖିଅଛୁ ଟେକ ।
 ସୁକ୍ଷ୍ମ ଶିଳ୍ପର ସେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆଦର୍ଶ,
 ଶିଳ୍ପ ବିକାଶର ଚରମ ଉତ୍କର୍ଷ ।
 ଅଭିଷେକ ମୂର୍ତ୍ତି, ଅନନ୍ତ ଶୟନ,
 ନୋହେ ପୁରୁଷନ ସବୁଦା ନୃତନ ।
 ମଗର-ବାହନେ ବରୁଣ ନୈଉଁ ତ,
 ଆରବତ ପୃଷ୍ଠେ ବିଜେ ପୁରୁଦୂତ ।

ମହୁଷ-ବାହନେ ଯମ ଆସି ବେନି,
 ବଂସ-ପୁଷ୍ପେ ବୁଢ଼ା ଆଶାନ୍ତାକୁ ଘେନି ।
 ଉପବିଷ୍ଣୁ ମୁଗେ ପବନ, ଧନଦ,
 ମନ-ଦଣ୍ଡେ ବିଜେ ଦେବର୍ଷି ନାରଦ । ୨
 ଜୟବିଜୟର ସୁନ୍ଦର ଆକୃତି,
 ଅତି ଚମତ୍କାର ବେନି ସିଂହମୂର୍ତ୍ତି !
 ନିପୁଣ ହସ୍ତରେ ହୋଇଛୁ ଗୋଦିତ,
 ଦେଖାଇଛୁ ଶିଳ୍ପୀ ଅପୂର୍ବ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ।
 ଶିଳ୍ପ-ଚାତୁର୍ଯ୍ୟରେ ରେଖର ଦେହଳୀ,
 ଉପମାର ଦର୍ପ ଦେଇଅଛୁ ଦଳି ।
 ଜୀବିତ ତହିଁରେ ଯୌଦ୍ଧର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭାବ,
 ଯେତେ ତାହା ଶକ୍ତି ସୁଭାବୋକ୍ତି କାବ୍ୟ !
 ଅନୁ ରୂପ ଲତାଦେବ ନିର୍ମାଣ,
 ଦେଇପାରି ନାହିଁ ଶିଳ୍ପୀ ଖାଲି ପ୍ରାଣ ।
 ଆଦର୍ଶର ତାହା ପରମ ଆଦର୍ଶ,
 ଶିଳ୍ପ-ପ୍ରତିଭାର ଅଭୁତ ଉତ୍କର୍ଷ ।
 ଥିଲା ଏ ନେଟଣା ଅଳକା ସମାନ,
 ପାଉଥିଲା ପୂଜା ଯେତେ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ।
 ଭାଗ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାର ଉତ୍ତମ ହସି,
 ହୋଇଅଛୁ ଏବେ ଶଶାନ-ଭୁଜସୀ !
 ପ୍ରଧାନୀ, ସମ୍ପଦ, ଶୌଭାଗ୍ୟ, ଗୌରବ,
 ମହାକାଳସ୍ତୋତେ ଭାସିଯାଏ ସବୁ !
 ମାୟାବୀ ବଞ୍ଚକ ସିନା ଏ ସଂସାର,
 ଆଲୋକ ପଛରେ ରଖିଛୁ ଅନ୍ଧାର ।
 ସେ ବେନିକୁ ପୁଣି ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଜମରେ,
 ଭୁବ୍ଵଭୁବ୍ଵ କାଳଚକ୍ରେ ନିରନ୍ତରେ ।
 ଭଙ୍ଗାଗଦା ବେନି ନିୟନ୍ତ୍ରର ପାଦ,
 ତାଲେ ସେ ତହିଁରେ ବଢ଼ିଣ ଆହ୍ୱାନ ।
 ଅଗଣ୍ଡ ସେ ଗତି ନିତ୍ୟ ଅବ୍ୟାହତ,
 ଭ୍ରାମ୍ୟ ଭ୍ରମି ତାର ଅସୀମ ଅନନ୍ତ !

ଭାଗ୍ୟ-ଶଶୀ ଅସ୍ତ୍ର ହେବାରୁ ସହସା,
ଭଜେଛୁ ନେଟଙ୍ଗା ଦିନ-କଲ୍ଲ ଦଶା !
ସୁଲ ଭାଗ୍ୟଦୀପ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଅଛି,
ଏବେ ତାହା ଆହା ଚୈତନ୍ୟ ନ ବଢ଼ି !
ହେ'ଲୁଛୁ ତା ମୁଖ ଶୋକାଶ୍ରୁ-ମଳିନ,
ମଳିନ ଯେସନ ପ୍ରଦୋଷ ନଳିନ !
କାନ୍ଦନା ନେଟଙ୍ଗା ନିସର୍ଗ-ସୁନ୍ଦର,
ପାହୁଲଣି ତୋର ଦୁଃଖ-ବିଭାବରା !
ଦୁଃଖ ପରେ ସୁଖ ବାହୁଡ଼େ ଆବର,
ନିଶୀଥୁଣୀ ଅନ୍ତେ ଯେସନ ବାସର ।
ଦୁଃଖର ଗୁଳିକୁ ହୁଏ ଯେଉଁ ଭାଗ୍ୟ,
ସୁଖର ବି ଅଛି ସେ ଭାଗ୍ୟରେ ଭାଗ ।
ଯେଉଁ ନରେ ଘୋଷେ ଭାଷି ପ ଚିମିର,
ସେହି ନରେ ଭଦେ ହୁଅନ୍ତି ମିହିର ।
ନେଲଣି ତ ତୋତେ ମିଶାଇ ଭୁଲି,
ନିଶ୍ଚିତ ତୋହର ଭବିଷ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ !

ରମ୍ୟ ବେଶୀପତ୍ନୀ ଦିବ୍ୟ-ରୂପେଶ୍ୱରୀ,
ଗସି ପଡ଼ିଛୁ କି ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଅସ୍ତର ?
ପ୍ରଭୁ ଗୋପୀନାଥ ପାଳିତ ଭୁଭାଗ,
ବିଜେ ସେ ସ୍ଥାନେ ସେ ବହି ଅନଗ୍ରାସ ।
ଉପବନ-ଜେମା ସନ୍ନୟ ନିଆଳୀ,
ନିଜ ଗାଦି ପାଦେ କରେ ନିଉଛାଳ !
ହିଁଦବ-ଦୃଷ୍ଟି ସୌରଭ ତାହାର,
ଭକ୍ତିରେ ଦେବଙ୍କୁ ଆର୍ପେ ଉପହାର ।
ଗୋପୀନାଥଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ପ୍ରତିପାଳ,
ବାବିମାସ ଫୁଟେ ସେଠାରେ ନିଆଳୀ ।
ଗୋପୀନାଥ ଭଞ୍ଜ ନୃପ-ପାଟଗୁଣୀ,
ବେଶୀପତ୍ନୀସ୍ଥାମେ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ,

ଗୋପୀନାଥ ଦେବେ କଲେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ଅଦ୍ୟାପି ରହିଛୁ ସେ କୀର୍ତ୍ତି ଲାବିତ ।
ଗୋପୀନାଥ ଭଞ୍ଜ ନୃପତି ଶାବ୍ଦଲ,
ବହୁନ୍ତି ଶରୀର ବିଶାଳ ପୃଥୁଳ ।
ବଧନ୍ତି ଭୀଷଣ ବ୍ୟାଘ୍ନେ ବେଦ ମୋଡ଼ି,
ମୁଠାରେ କଉଡ଼ି ରହେ ବାରବୋଡ଼ି । *
ନିଶିଳ-ଭୁଲି ଗୁଳି-ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣୀ,
ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ମହାମତି,
ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କ ମହିଷୀ ସୋଦର,
ଅଗଣ୍ଡ ସଭାବ ସୁଲ ବେନିକର ।
ଦିନେ ଭଞ୍ଜ ନୃପ ବାହାରି ସଦଳେ,
ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଯାଇ ନୀଳାଚଳେ ।
ଭୁଲି-ସମ୍ରାଟ ସିଂହଦ୍ୱାରେ ଗଲ—
ନ ପାରିଲ ତାଙ୍କ ଦେହ ଦୂସ୍ତ୍ରୀ ଭଳି ।
ତହୁଁ ଶିର ନଇଁ ଅଶେଲ ଆବର,
ପାରି ହେଲେ ଦ୍ୱାର ଭଞ୍ଜ ବୀରବର ।
ତା ଦେଖି ସମ୍ରାଟ ପରିହାସେ ଭଣି—
“ବଡ଼ ପାତଳ ତ ଭଞ୍ଜ ନୃପମଣି ।”
ବୋଲୁଥିଲେ ସେହି ଦିନ ନୃପକଞ୍ଚି—
ସୁନାମ ପାତଳୀ ଗୋପୀନାଥ ଭଞ୍ଜ ।
ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ଦିନ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣୀ ନିଜେ,
ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥେ ହୋଇଥାନ୍ତି ବିଜେ ।
ପ୍ରବେଶିଲେ ତହିଁ ସେହି ଦିନ ସଞ୍ଜେ,
ଶିବକା ଆଗେହୀ ଗୋପୀନାଥ ଭଞ୍ଜେ ।
ବଜାଇ କାହାଣୀ ପୁଣି ନାନା ବାଜା,
ଛଇ ଟେକି ଯାହା ଦେଖୁଥାନ୍ତି ଗୁଜା ।
ଜଣାଇଲେ ଭୂତୋ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣୀ ବଡ଼,
ଆସୁଛନ୍ତି ଦର୍ପେ ସୁମୁଖ-ପତି ।
ଦେବେ ସାହସୀ ସେ ନ ବହି ନମ୍ରତା,
ଭଦ୍ରାଭୟନ୍ତ୍ର ନୀଳାଚଳେ ଛତା ।

ଶୁଣିଣ ସମାଧି ଅତି ହୋଧରରେ,
ଆଦେଶିଲେ ଛତା ଭାଙ୍ଗି ଦିଅ ଖରେ ।
ପ୍ରଭୁ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ଦୀର୍ଘ ରୁଦ୍ଧ ଛାଡ଼ି,
ଧାଇଲେ ପାଇବେ ଟେକି ଠେଙ୍ଗା ବାଡ଼ି ।
ତହୁଁ ଶିବିକାରୁ ଓହ୍ଲାଇ ନୃପତି,
ମିଳିଲେ ସମାଧି ଛାମରେ ତଡ଼ି ।
ଭାଷିଲେ ତାହୁଁଙ୍କୁ ଶୁଭ-ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ,—
“କେତେ ଦର୍ପେ ତୁମ୍ଭେ ଉଡ଼ାଉଛୁ ଛତା ।”
ଶୁଣି ଏହା ହସି ଶୁଭା ଗୋପୀନାଥ,
ଉତ୍ତରରେ ଧୀରେ ଯେଉଁ ବେଳେ ହାତ,—
“ଗଜପତି ବଂଶ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କର,
ସାମନ୍ତ ଶୁଭାଏ ସିନା ଛନ୍ଦଧର ।
ଯାହା ମୋ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ପାଳିଛୁ ତାହା ମୁଁ,
କେଉଁ ଦୋଷ ଏଥି ବରାବରୁ ଛାମୁ !
ଅଧୀନ ଶୁଭାଏ ନ ଟେକିଲେ ଛତା,
ବୋଲାଇବେ କେତେ ଛାମୁ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ?”
ଶୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଲଭିଣ ସନ୍ତୋଷ,
ଉର୍ଗାପତିଙ୍କର କ୍ଷମା କଲେ ଦୋଷ ।
ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରୀ ଆଜ୍ଞା ହେଲେ ସେହିକ୍ଷଣି ।

ଶୁଣି କୀରବର ଭଞ୍ଜ ନରମଣି—
“ଆଜିଠାରୁ ତୁମ୍ଭେ କାହାଣୀ ବଜାଇ,
ଛତା ଟେକି ଆସ କିଛି ଭୟ ନାହିଁ ।”
ଛାଡ଼ି ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ସେହିନି ସବିଧା,
ହାଲୋଲା, କାହାଣୀ ପୁଣି ଶୁଭକ୍ରତା ।
ଚାଳକଗଣର ସୁଦୀବସ୍ଥା ଫଳେ,
ଗୋପୀନାଥ ସେବା ଚଳୁଛି ଶୁଖିଲେ ।
ଯଥାକାଳେ ହୁଏ ଯଥା ଦେବନାଥ,
ଦେବ ତୁଲ୍ୟ ହୁଏ ପୂଜିତ ଅତିଥୀ ।
ପୁଣି ତ ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ମନ୍ଦିର,
ନରେ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ସୁ-ରୁଚର ।
ତାରୁବଳୀ ପ୍ରାୟେ ତାହା ଚଉପାଶେ,
ଫୁଟିଥାଏ ଫୁଲ ବିସ୍ତର ସୁଦୃଶ୍ୟେ !
ଦୃଶ୍ୟର ଗହଳ ନାହିଁ ସେ ସ୍ଥାନରେ,
ତଥାପି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଜନମନ ଦୂରେ ।
ସୁନ୍ଦର ଗରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଭଣ୍ଡାର,
କି ଲେଖା ତହୁଁଙ୍କ ବହୁ ଅଳଙ୍କାର ?
ବହୁ ଦୃଶ୍ୟ ନୁହେଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ମାପ,
ଅଳ୍ପ ଫୁଲେ ସିନା ସୁନ୍ଦର ଗୋଲପ !

ଅଶ୍ଳେଷ ସର୍ଗ

ଧୂମଧ୍ବଜଯାନ ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ,
ପ୍ରବେଶିଲେ ଯାଇ ମୂଳ ଘୁମୁଷରେ ।
ବିଶାଳ ଭବନ ନବରତ୍ନ ଶିଖି,
ତା ମଧ୍ୟେ ଗଞ୍ଜାମ ମହାଦ୍ରୁ ସୁମଣି !
ସେ ମଣିର ଜ୍ୟୋତି ଏହି ଘୁମୁଷର,
ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ-ରତ୍ନ-ଗନ୍ତାଘର ।
ବୌଦ୍ଧ ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ବନମାଳୀ ଭଞ୍ଜି,
ଭଞ୍ଜି-ଶୂନ୍ୟ-ସର-ମଞ୍ଜୁ କଞ୍ଜି !

ତାଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ଶିଖିଳୀ ଅଞ୍ଜଳେ, *
ବଦ୍ଧୋଦ୍ଧାତ୍ତ ଚଳି ଉଠିଲେ ପ୍ରବଳେ ।
ନ ମାନିଲେ ପ୍ରଜା ଶାସନ ତାଙ୍କର,
ଦେଲେ ନାହିଁ ମେଳ ବାନ୍ଧି ଶୁଭକର ।
କୋପ ବହି ତହୁଁ ଭଞ୍ଜି ନରପତି,
ଭାଇ ରଘୁନାଥେ ହକାର ତଡ଼ି;
ଆଦେଶିଲେ ତୁମ୍ଭେ ବଦ୍ଧୋଦ୍ଧ ନିବାର,
ଶିଖିଳୀ ଶୂନ୍ୟରେ ହୁଅ ଦଣ୍ଡଧାର ।

* ତେଜେବେଳେ ଶୁଭପର ନାମ ହୋଇ ନ ଥିବ, ଶୂନ୍ୟର ନାମ ଶିଖିଳୀ ଥିବ ।

ତହୁଁ ବରାଣସୀ ଭଞ୍ଜ ମନ୍ତ୍ରମାନ,
 ଗିଞ୍ଜିଳୀ ମୁଖରେ କଲେ ଅଭିଯାନ ।
 ବଳେ ହଳେ କର ବଦ୍ୟୋଦ୍ଧୱ ଦମନ,
 ନିଜ ସିଂହାସନ କଲେ ସଂସ୍ଥାପନ ।
 ବଦ୍ୟୋଦ୍ଧୱ ଏ ଲକ୍ଷ ଶାସ୍ତି ଉପସ୍ଥୁକ୍ତ,
 ଦେଲେ ତାହାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଶୀଭୂତ ।
 ସୁଦୃଢ଼ ପ୍ରଶସ୍ତ ଦୂର୍ଗ ସେ କାଳରେ,
 ନ ଥିଲ ମୂର୍ଖ ହୁଁ ଗିଞ୍ଜିଳୀ ଭିତରେ ।
 ଦିନେ ଭଞ୍ଜରାଜା ସଦସ୍ୟ ଗହଣେ,
 ବିଳେ ହୋଇଥିଲେ ଅରଣ୍ୟ ଭ୍ରମଣେ ।
 ଦେଖିଲେ ବିପ୍ରୀର୍ଣ୍ଣ ରୂପା ନରକର, ୧
 ଚଉପାଶେ ତାର ବେଢ଼ିଅଛୁ ସର । ୨
 ମଣି ତାକୁ ଦୂର୍ଗ ଉପସ୍ଥୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ,
 କରୁଛଲେ ଗଡ଼ ସେଠାରେ ନିର୍ମଣ ।
 ରୂପା-ସର ସୁଦୃଢ଼ ରଖି ରାଜ୍ୟଧର,
 ରଖିଲେ ଦୂରର ନାମ ଦମ୍ଭର ।
 ଗିଞ୍ଜିଳୀ ଅଭିଷେକ ଭୁବିଷ୍ୟ ବିଶ୍ରାମ,
 ବହୁଲ ନଗର ରାମର ନାମ ।
 ଜୀର୍ଣ୍ଣ ପରଚ୍ଛଦେ ଦିଶିବ କରୁଗ,
 ଅସ୍ଥା ପ୍ରାୟେ ତାହା କଲ ପରିଚାର ।
 ଲକ୍ଷ୍ମୀଲୟେ ଦୃଷ୍ଟେ ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟାଧୀ,
 ହୋଇଛୁ ସେ ଆହା ଏବେ ଅରଣ୍ୟାଳୀ !
 ନାହିଁ ଆଉ ତାର ପ୍ରତଷ୍ଠ ପ୍ରତାପ,
 ପଡ଼ିଅଛୁ ହାୟ ଯଥା ମୃତ୍ୟୁପାପ !
 ନାହିଁ ସେ ସମ୍ପଦ ନାହିଁ ସେ ସୁଖମା,
 ବହୁଅଛୁ ଏବେ ମରୁର ଉପମା ।
 ନାହିଁ ନଗରର ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି,
 କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମ ଏବେ ବହୁଛୁ ତା ସୁଦୃଢ଼ !
 ତଥାପି ସେ ଗ୍ରାମ କେତେ ମନୋରମ,
 ପବନ ସୁନ୍ଦର ଯେତେ ଯୋଗାଣମ !

ଭାରୀ-ସୂର୍ଯ୍ୟ କଲ କାଳରାତ୍ର ଗାୟ,
 ମାନ ନିଭୁ ନାହିଁ ପ୍ରଭାତ ଆଭାସ ।
 ସୁଲକ୍ଷଣବନ୍ତ ଶ୍ରୀଲକ୍ଷ୍ମଣ ଭଞ୍ଜ,
 ଭଞ୍ଜ-ମହାବଂଶ-ମହାତରୁ-ମଞ୍ଜ ।
 ଧୂଳିଆ ନାମରେ କ୍ଷୋରକାର କଣେ,
 ଗତିଥାଏ ତାଙ୍କୁ ପରିବାର ପଣେ ।
 ଯାଇ ସେହୁ ସରେ ନୀର ଆନୟନେ,
 ଅପୂର୍ବ ଘଟଣା ହେଉଲ ନୟନେ ।
 ଶତଦଳ ପୃଷ୍ଠେ ଶେଷକୁ ଶଞ୍ଜନ,
 ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟ ସୌଭାଗ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ !
 ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଭଞ୍ଜେ ସେ ନିବେଦିଲ ଯାଇ—
 “ଅଲ୍ପଦିନେ ଗ୍ରାମ ହେବେ ନରସାଇ ।
 ଆସିଲୁ ଏବେ ମୁଁ ଦେଖି ସରୋବରେ,
 ଖେଳୁଛୁ ଶଞ୍ଜନ ଫୁଟିଲ ପଦ୍ମରେ !
 ଏହି ଘଟଣାକୁ ବଦନ୍ତ ଲେଖେ କ,
 ନୂପତ ହେବାର ମଙ୍ଗଳ ସଙ୍କେତ ।”
 କୁମାର ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶୁଣି ଏ ବଚନ,
 ହସି ହସି ତହୁଁ ଭାଷିଲେ ଏସନ, —
 “ଧୂଳିଆ ତୁ ଏକ ଅଭୂତ ପାଗଳ,
 ଅର୍ଜୁନ ତୁ ପୁଣୀ, ଭଞ୍ଜିବି ମୁଁ ଫଳ !”
 ହାତ ଯୋଡ଼ି ତହୁଁ କହିଲୁ ଧୂଳିଆ,—
 “ମୁଁ ପରା ଛାମୁକ ଅନୁସରଣିଆ ।
 ରାଜା ଭଞ୍ଜେ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଜା ପାପ ଲଗି,
 ପ୍ରଜା ପୁଣ୍ୟ କିପା ନ ହେବ ସେ ଭାରୀ ?
 ମଣିମାଙ୍କର ମୁଁ ପାଲଟ କିକର,
 ଯା କିଛି ମୋହର ସବୁ ଛାମୁକର ।
 ଭୂତାପାଇଁ ନୁହେଁ ରାଜପଦ ସୃଷ୍ଟି,
 ମରୁଛୁ ମି ଶିରେ ସମ୍ଭବେ କି ବୃଷ୍ଟି ?
 ରଜମୋଡ଼ ସିନା ଗଜଶିରେ ଫଳେ,
 ଶୁକର ପକ୍ଷେ ତା ପରିହାସ କଲେ ।

ଚନ୍ଦ୍ର, କ ବଦାଏ ଶୋଭା ମୟୁରର,
 ବାକକୁ କି ତାହା ଦିଶିବ ସୁନ୍ଦର ?
 ଗୁଞ୍ଜ ଗରଗଡ଼ କନ୍ଦର ଭୃଷଣ;
 ମାନବ କି ତାକୁ ମାଣିବି ରତନ ?
 ଶଶିଶ ଏ ବାଣୀ ନୃପତିନନ୍ଦନ,
 ମୁଦୁହାସେ ମୁଦେ ଭାଷିଲେ ବଚନ—
 “ମୁଁ ଯେବେ ନୃପତି ହେବି ଏ ମହାରେ,
 ପାନ୍ତିପଣେ ଶାନ୍ତି ବାନ୍ଧିବି ତୋ ଶିରେ ।”
 ସିଂହାସନେ ବସି ରାଜପୁର କୃତୀ,
 ପାସୋର ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ।
 କର ମେଦିନୀର ଉପାଧି ଅର୍ପଣ,
 ଧୂଳିଆକୁ କଲେ ମନ୍ଦିରେ ବରଣ ।
 ଭୃଷ୍ଟ ପାଇଁ ପୁରସ୍କାର ପାଇ,
 ପାନ୍ତି ଅସନରେ ବସିଲ ସେ ଯାଇ ।
 ଦୟା ସୁଦ୍ଧା ବଡ଼ ବଡ଼ଲେକକର,
 ଦୁଃଖୀନ ସିନା ଲଜର ପାମର ।
 ଅସୁବ ବରଣ ଭାଷୀର ରହସ୍ୟ,
 ଦାନ ଶିରେ ତାଲେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଳସ ।
 ଆଜି ଯେ ନଗଣ୍ୟ ବାଣ୍ଟି ସେ ପୁଞ୍ଜିତ,
 ଅସମ୍ଭବେ ଭାଷୀ କରେ ସମ୍ଭାବିତ ।
 କିସ ନୋହେ ଭାଷୀ ହେଲେ ଅନୁକୁଳ,
 କପାଳ କପାଳ କପାଳକୁ ମୁଳ ।
 ସେହି ମହାପ୍ରାଣ ନୃପ ମହାମନା,
 କରୁ ଏ ସ୍ଥାନେ ଦେଉଳ ରଚନା ।
 କଲେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବାସୁଦେବ ଚକ୍ର,
 ଧର୍ମଭାବେ ଦୃଢ଼ ହୃଦେ ଭକ୍ତି ବହୁ ।
 ପ୍ରଭୁ ବାସୁଦେବ ଅଭୁଲ ପ୍ରତାପୀ,
 ପାପମୁକ୍ତ ହୁଏ ସେବି ତାଙ୍କୁ ପାପୀ ।
 ଶଙ୍ଖଚକ୍ରପାଦକୁ କରେ ଧରି,
 ରାଜନ୍ତୁ ଦେଉଳ ଗର୍ଭ ଦୀପ୍ତ କରି ।
 କି ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ଭକ୍ତି-ଅବଶିଷ୍ଟୀ,
 ଦୃଷ୍ଟିମାନେ ନିଏ ମନପ୍ରାଣ ଶିଖି ।

ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ମୋର ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ହୃଦେ,
 ହେଲ ପ୍ରେମଭକ୍ତି-ଉଷାଲେଖ ଭଦେ ।
 ଦଶ ଅବତାର ସୁବ ପାଠ ପରେ,
 ନମିଲ ଭକ୍ତିରେ ଦେବଙ୍କ ପୟରେ ।
 ନାହିଁ କେଳ କୁଞ୍ଜେ ଭବୁଙ୍ଗ ଦେଉଳ,
 ଶୋଭେ ଭକ୍ତି କୀର୍ତ୍ତି ହେଲ ପ୍ରାୟେ ଠୁଳ !
 କିମ୍ବା ନାରାୟଣ ଦେଖ ଅସମ୍ଭାଳେ,
 ଶ୍ଵାସରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ନିବାତ ପାତାଳେ;
 ଭୁଗର୍ଭ ବିଦାର ତୋଳି ଭକ୍ତେ ଶିର,
 କରୁଅଛୁ ପାନ ଶୀତଳ ସମୀର !
 ବକୁଳ ପାଦପ ଭକ୍ତଜନ ଭଳି,
 ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦ୍ମରେ ତାଲେ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି !
 ମଧୁପ୍ରୟା ମଧୁ-ମାଳତୀ ବଞ୍ଚିଲା,
 ରୂପ-ମହୋତ୍ସବ ସଜ୍ଜିତ ସୁନ୍ଦର !
 ବସନ୍ତ-ସୁଜାର ପାଟଶ୍ରୀଧାରୀ,
 ପୂର୍ଣ୍ଣିମ ପଳାଶ ରଞ୍ଜିତ ଭରୀ ।
 ଶୀତଦେବୀ ଶିର ଛେଦିଣ ସଦୃଶ,
 ହୋଇଛୁ ସେ ଶ୍ରୀ ଶୋଣିତେ ଜର୍ଜର !
 ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗୀ ତରୁଟ ଭରା ତାହା ପାଶେ,
 ଚର-ହାସ୍ୟମୟୀ ରତ ଚରହାସ୍ୟ ।
 ମୃତବସ୍ତ୍ରା ଶୋକେ ହୋଇ ସମାକୀର୍ଣ୍ଣ,
 ଶତବର୍ଷ ଦିଶେ ବଞ୍ଚିପରି ଶୀର୍ଣ୍ଣ ।
 ଦୀନା ପ୍ରାୟେ ଚନ୍ଦ୍ରା ରଞ୍ଜିତ ବିରସେ,
 ନାହିଁ ତା ଶରୀରେ ଅଳଙ୍କାର ମଣେ ।
 ଜଟାଭୂଷ ମେଲ ବସିଛୁ ଭୁଲସୀ,
 ଧ୍ୟାନମୟା ଯେତେ ସୁବିଷ୍ଣୁ ତାପସୀ !
 ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସେହୁ ସେବାଦାସୀ ପଦେ,
 ଖଟିଥାଏ ସଦା ବାସୁଦେବ ପଦେ ।
 ଦେଉଳ ଭିତରେ ଅଛୁ ସଂଯୋଜିତ,
 ବୃଷଭଞ୍ଜ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରସ୍ତର-ଖୋଦିତ ।
 ତେଜି ସୁଏ ଗୁଣୀ ଅଭୁଲ ବିଭବ,
 ଜଟା-ଚୀର ଧରି ଦେବେକ ଦେବିବ ।

ସେହି କାଳର ଏ ମୂର୍ତ୍ତି ଅବକଳ,
ସଦା ରାସାଣିତ ପ୍ରାୟେ ଚଳନ୍ତ !
ସୁକବେଶେ ବିଳେ ସମୀପେ ତାଙ୍କର,
ଧାର୍ମିକ ଲକ୍ଷଣ ଭଞ୍ଜ ନରେଶ୍ୱର ।
ବେନିକ ସତେ ବେନିକ ଆଗରେ,
ହୋଇଛନ୍ତି ଭାବ ଶକ୍ତି ଧର କରେ ।
କୃଷ୍ଣ ଭଞ୍ଜଙ୍କର ସତେ ପ୍ରଧାନ,
ବହୁ ଅନ୍ତର ପାନ୍ଥ ଅଭ୍ୟାସ ।
ଲକ୍ଷଣ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ମନ୍ତ୍ର ପଦ୍ୟାଳୟ,
ପୂର୍ବ ବିବର୍ଣ୍ଣିତ ଧୂଳିଆ ଭଣ୍ଡାର ।
ପାଉଛୁ ସେ ପୂଜା ନିତି ପ୍ରଭୁ ସଦୃଶ,
ବଡ଼ଲେକର ବି ବଡ଼ ଅନୁରାଗ ।
ବିଳେ ପିତାପୁତ୍ର ବେନି ମହାଭାଗ,
ଏବଂ ଯେ ଯେକେ ତା'ର ଅନୁରାଗ ।
ମୂର୍ତ୍ତିର ଗଠନ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଅସ୍ପଷ୍ଟ,
ଦେଖାଇଛି ଶିଳ୍ପୀ ଗୁଡ଼ାନ୍ତ ନୈର୍ଦ୍ଦୋଷୀ !
ମୂର୍ତ୍ତିରେ ସ୍ୱଭାବ-ସୁନ୍ଦରୀ ମଣ୍ଡାଳ,
ମାୟାସ୍ରାଣ ଯେହେ ଦେଇଛି ପୁରୁଷ !
କେତେ ଚମତ୍କାର ବଦନର ଠାଣି,
ବାହାର ଆସୁଛି ସତେ ଯେହେ ବାଣୀ !
ହେଲେହେଁ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ନିବାସ ସଦା,
ମାତ୍ର ତାହା ନେତ୍ର ବହେ ବହୁ ବସା !
ମନୋଗତ ଭାବ-ଚେଷ୍ଟା-ଚିନ୍ତାଭାଣି,
ମୂଳନୟନରୁ ଉଠୁଛି ଆଭାସି ।
ନବଜନ୍ମ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେହାଳୀରେ ସ୍ଥିତ,
ଭାବର ଗଭୀର ଚିନ୍ତା-ବିଚିତ୍ର ।
ସତେ କି ବେଦଣ ଜଟିଳ ସମସ୍ୟା,
କରୁଛନ୍ତି ବସି ନୀରବେ ମୀମାଂସା !
ବାହା ମୁଖେ ହାସ ଉଠୁଛି ସଞ୍ଚାର,
ଦୃଷ୍ଟିରୁ କରୁଣା ପଡ଼ୁଅଛି ସର ।

ବହୁଅଛି କେହି ଶାନ୍ତ ସୌମ୍ୟଠାଣି,
ନିଷ୍ଠୁର ବର୍ଦ୍ଧଣ ବାହାର ତାହାଣି ।
ପ୍ରତିଭା-ଜ୍ୟୋତିରେ ବା ମୁଖ ଭଜୁଳ,
ବାହା ନେତ୍ରେ ଜଳେ ଭସି ହୋଧାନଳ ।
ପ୍ରାଚୀର ମଧ୍ୟରେ ବିଳେ ଦେବ ହର,
ହସିଲ ଦେଉଳେ ଶ୍ରୀ ବସିଲେଶ୍ୱର ।
ପ୍ରତାପୀ ଦେବତ ମହିମାର ଶଶି,
ତୋଳିଛି ମସ୍ତକେ ଫଣା ମହାଫଣୀ ।
କୃଷ୍ଣ ଭଞ୍ଜଙ୍କର ସୁନ୍ଦର ସମାପ୍ତ,
ଶୋଭେ ଯେହେ ଶୁଭ, ହୀରା-ସଜ୍ଜାଦି ।
ସମୀପେ ମନ୍ଦିର ଅତି ଶବ୍ଦକାୟ,
ଟେକିଛି ମସ୍ତକ ବେଙ୍ଗଚିତ୍ର ପ୍ରାୟ ! ୧
ରହିଛି ତା ମଧ୍ୟେ ଉପଲେ ଉଜ୍ଜୀର୍ଣ୍ଣ, ୨
ବୈଷ୍ଣବଗୁଣାଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗାଦି ଚିହ୍ନ । ୩
ବଂଶ ଅଧିଦେବୀ ବ୍ୟାଘ୍ରଦେବୀ ହେଁ,
ହୋଇଛନ୍ତି ବିଳେ ଅସ୍ପଷ୍ଟତ ବହୁ ।
କୁଲଡ଼ରେ ଦେବୀ ଶାନ୍ତିର ବାହନୀ,
ମାତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ମହିଷ-ମର୍ଦ୍ଦିନୀ ।
ଗୁଣ-ନବରର ଚିହ୍ନ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ,
କାଳରରେ ତାହା ଯାଇଛି ମିଳାଇ ।
କୀର୍ତ୍ତି ଛନ୍ଦ ଜଳୀ ରହି ବିଦ୍ୟମାନ,
ଦେଉଛି ଦୂରର ଅସ୍ତ୍ରରୁ ପ୍ରମାଣ ।
ଲହରୀ ଗଣ୍ଡିରୁ ଆସି ଏକ ଧାର,
ପୁଣି କରୁଥିଲ ଏହି ଜଳାଧାର ।
ସେ କୃତ୍ତିମ ଧାର ଛନ୍ଦରୁକୁ ପ୍ରାୟେ,
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ମାତ୍ର ଏବେ ଦେଖାଯାଏ ।
ପରଶା ସମୀପେ ସ୍ଥିତ କୀର୍ତ୍ତିତର,
ଗୁଣମହିଷୀଙ୍କ କେଳି-ସ୍ୱାନ-ସର ।
ତାଙ୍କ ପ୍ରସାଧନ ଗଲେ ଜଳ ତାର,
ବାସୁଥିଲ ସଦା ଯେହେ ପୁଷ୍ପସାର !

ସର-ସୁକଳେମା ବସି ପିତୃକୋଳେ, ୧
 ହସ୍ତେ ଥିଲା ଶୁଭ୍ର ସମୀର ହସ୍ତୋଳେ ।
 ଜଳ-ଦରପଣେ ଦେଖି ନିଜ ମୁଖ,
 ମୁଗୁ ଦୋଇ ଧରି ଭୁଞ୍ଜି ଥିଲା ସୁଖ ।
 ଶୁଭାନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ସ୍ଥାନ ସମୟରେ, ୨
 ବହୁଥିଲା ଫୁଲସଂଗୀ ସରୋବରେ ।
 ସର-କମଳ କେ, କେ ମୁଖ-କମଳ,
 ବାରି ହୁଏ ନାହିଁ ଉଭେ ଅବକଳ ।
 ପ୍ରସ୍ତର ପାବଳ ସୁନ୍ଦର ରଠନ;
 ଶୋଭେ ସରସୀର ହୃଦୟ ଯେସନ ।
 ଭାଗ୍ୟର ଅନ୍ତୋଞ୍ଜିତ ସ୍ତ୍ରୀ ସମାପତ,
 ହୋଇଛି ତାହାର ବହୁଦିନ ସତ ।
 କିନ୍ତୁ ରହିଛି ଯେ ତତା-ଭସ୍ମିତ,
 ହାତୀନାଳ ଠାରୁ ତା ମୂର୍ତ୍ତି ଅସ୍ଥିତ !
 କାଳଆତ୍ମା ଶିର ଦୂରେ ତୋଳି ମଥା,
 ବସ୍ତ୍ରରୁ ତେଣା ମହାପତ୍ନୀ ଯଥା ।
 ନରପାଣି ଘେନି ଚାହିଁ ବେଳେ ବେଳେ,
 ମାତନ୍ତ ଶ୍ମାପଦେ ରୁଦ୍ଧ ଧ୍ବଂସ ଶେଳେ ।
 ଶୁଣି ତାହାଙ୍କର ଭୀମ ବକ୍ତନାଦ,
 ମହାଭୟେ ପାଛୁ ଗଣନ୍ତି ପ୍ରମାଦ ।
 ଭୁବକଣ୍ଠେ “ଦେଖା ପଦର” ନରଣ,
 ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ତାହା ସୁଦ୍ଧ ଅଛି ଧର । ୩
 ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି ସେ କଳାକୁଶଳୀ,
 ବିବିଧ ଛନ୍ଦରେ ଭୁଞ୍ଜି-ବଂଶାବଳୀ ।
 ବଂଶ-ଲଳିତାସ-ନିବିଡ଼-ଅଞ୍ଜଳିର,
 ପ୍ରଦୀପ ଭଳି ସେ ଆଲୋକ ସଞ୍ଚରେ ।
 ବିରଚି ଅଧ୍ୟାୟ ରାମାୟଣ ଛନ୍ଦ,
 ଧର୍ମ-ପିପାସୁକୁ ପ୍ରଦାନିଲେ ସନ୍ଦ ।
 ରାମାୟଣ ଚିନ୍ତା ନାନାବିଧ ଛନ୍ଦେ,
 ଅଙ୍କିଛନ୍ତି କବି ପରମ ଆନନ୍ଦେ ।

କରଣ କୁଳେ ସେ ଦୀପ୍ତ ବୋହିନୀ,
 ମହକୁଛି ତାଙ୍କ ସୁନାହିଁ-କର୍ପୁର !

କାଳଆତ୍ମା କୁଳେ ଅସ୍ତ୍ର ଦେଲେ ରବି,
 କି ସୁନ୍ଦର ଲଲ ଚୁଡ଼ ଚୁଡ଼ ହବି !
 ଦେବ-ଗୀତନ ଶେଷ ଦୀପଣିଣୀ,
 ଜ୍ୟୋତିର୍ଦ୍ଦୀନ ଦୋଇ ଦିଶେ କିବା ପିତା !
 ଅଥବା ବାରୁଣୀ-ବରଣୀ ପୁଅକୁ,
 କରୁଛି ପ୍ରସବ ରକତ ପେଣ୍ଡୁଳା !
 କିମ୍ବା ସରଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରୋଜିନୀ ସତୀ,
 ପତି ବିରହରେ ହୋଇ ଶୋକମତୀ,
 ସଜାଡ଼ିଛି ଚିତାକୁଣ୍ଡ ଗିରିଶରେ,
 ବିସର୍ଜିବ ପ୍ରାଣ ଝାସିଣ ଚାହିଁରେ ।
 କରୁଛି ଏ ଗିରି ସତର ଆବୃତ୍ତି,
 ନୀରବ ବାଣୀରେ ବହୁ ପୁରୁ ସୁଦ୍ଧି ।
 ଯଜ୍ଞକାଳେ ଗୁପ୍ତ-ମନ୍ତ୍ରଣା ସମିତି,
 ବସୁଧାକୁ ଶୁଣିଲେ ଯଥାରୀତି ।
 ବୈଶ୍ଣବ ଦାଦ ବ୍ୟାଧି-ବିରାଦ ସବାଣେ,
 ଭୁବୁଧୁରେ ସେନା ଏଥୁ ବ୍ୟାଜ-ହାସେ ।
 ଏହି ଗିରିଶରୁ ଗଡ଼ାଇ ପାଷାଣ,
 ଅନାୟାସେ ନାଶୁ ଥିଲେ ଗହ୍ନ ପ୍ରାଣ ।
 ଦକ୍ଷା ଅଭିନେତ୍ରୀ ପ୍ରବୃତ୍ତି ରସିକା,
 ଗୟାଲ ଦେଲଣି ବୃଷ୍ଟି ଯବନିକା ।
 ଦେଉଛି ଅନ୍ଧାର ହମେ ଅନ୍ଧାର,
 ଘେନୁଛି ବିଦାୟ ଏବେ ରାମୁଷର !
 ଆସିଥିଲା ବହୁ ଭୟାଳ ଆହ୍ୱାନ,
 ଯାଉଛି ମୁଁ ଘେନି ବିଚ୍ଛେଦ-ବିଷାଦ !
 ବହୁକୁ ଭୁବେବେ ବିଶାଳ ଶରୀର,
 ଶୋଭୁଛି କି ଦୃଶ୍ୟ କୁମୁଦର୍ଷି ବୀର ?

୧—ସର-ସୁକଳେମା—ପଦ୍ମ । ୨—ଶୁଭାନ୍ତ ସୁନ୍ଦର—ଅନ୍ତଃପୁରସ୍ଥା ମହଲ । ୩—ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ତାହାଙ୍କ ନାୟକ
 ଦେଖା ପଦରରେ ଚନ୍ଦ୍ରପଦ୍ମ କରୁଥିଲେ ।

ବାଳକ-କୁଳା ଗିରି-ଗରାମୟୀ,
 ଧରଣରୁ ଚିତ୍ତ ମନକଣା ଛୁଇଁ ।
 ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଦେଉଳମାନଙ୍କୁ,
 ଉତ୍କଳ-ମାନସ-ସୂକ୍ଷ୍ମ-ସଂଗ୍ରହଣୀ ।
 ତୋର ବୀର୍ତ୍ତି, ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ଆଶ୍ରୟ, ପ୍ରଭାବ,
 ମହତ୍ତ୍ୱ, ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ପୁଣି ଧର୍ମଭାବ;
 ତୋ ଶକ୍ତି, ବାଣୀକ୍ୟ, ସାହିତ୍ୟ ଆଦର,
 ତୋ ଆଦର୍ଶ ଏକା ତୋତେ ପଟାନ୍ତର !
 ତୋ ଉନ୍ନତ କଳା ସ୍ୱରୂପ ନିଷ୍ପତ୍ତି,
 ଉତ୍କଳ ଅଭିଧାନ କହିବୁ ପାଥକ । *
 ତୋ ଶକ୍ତିକୁଳର ଧନ୍ୟ ସୁସ୍ମୃତ୍ୟୁ,
 ଧନ୍ୟ ତାଙ୍କ ଭାବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି !
 ନିରେଶି ତାଙ୍କର ଦକ୍ଷତା ଅତୁଳ,
 ଦେଉଳରୁ ଚିତ୍ତ ମୁଗ୍ଧ ପ୍ରମୋଦିତ ।
 ସତ୍ୟ ସହିତରେ କଳ୍ପନା ମିଶାଇ,
 ଅଭିନବ କଳା ଅନ୍ତରୁ ଭୁଆଇ ।
 ଅନୁକୂଳରେ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କଲେଷତ,
 ଶିଳ୍ପୀର ସେ ଧନ ନିଜ ଉପାଦେତ ।
 ବିବିଧ ବିଦ୍ୟାରେ ତୋ ପୁତ୍ର ନିପୁଣ,
 ବିଭୁ କୃପାରେ ତୁ ସର୍ବଗୁଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
 ତୁଇଁ ନାହିଁ ତୋତେ ଭୀରୁତା କଳଙ୍କ,
 ହୋଇ ନାହିଁ ବୀରଶୂନ୍ୟ ତୋର ଅଙ୍ଗ ।
 ବୀରତ୍ୱ ଗୁମାନ ଅଦ୍ୟାପି ତୋହର,
 ରହିଛି ଅକ୍ଷତ ଅକର ଅମର ।
 କିଏ ବା ନ ଜାଣେ ତୋ ଘନ ନାୟକ,
 ଦୃଷ୍ଟ ମହାବଳ ହରେ ଯା ଶାୟକେ ।
 ହେଉ ସେ ପଛକେ ନୀଚ ଜାତି ପାଣ,
 ମାତ୍ର ବଳ ପରି ଅଦ୍ୟାପି ତା ବାଣ ।
 ଶ୍ରୀପଦକୁଳର ଯମ ସେ ବାଣୀଅ,
 ଭୀଷଣ ଶାଢ଼ୀଲେ ମଣେ ଯଥା ଭୁଆ ।

ବାଣୀ ନୟନ ସେ ଘନ ନାୟକ,
 ଶୂନ୍ୟ ଉତ୍ତପ୍ତ ବୈଧବ୍ୟ ଲୋଚକ ।
 ତାହା ଯୋଗୁଁ ତୋର ମଶାମାତ୍ର ଗ୍ରାସ,
 ହୋଇଅଛି ଏବେ ବୀର ତୀର୍ଥଧାମ ।
 ଭକ୍ତି ଶାଢ଼ୀଲ ଦିନେ ତା ପିଅରେ,
 ଶୁଣି ବୀରମଣି କମିଲ ଦୋଷରେ !
 ଜାଗିଲକ ବୀର ହୃଦ ଅନ୍ତସ୍ତଳେ,
 ପ୍ରତିଶୋଧ ସ୍ୱାହା ଅତୀବ ପ୍ରବଳେ ।
 କଲ ସେ କଠୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଚକ୍ଷଣେ,
 ଅସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ଶତ ଶାଢ଼ୀଲ ନିଧନେ ।
 ବୀରର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅଭଙ୍ଗ ଅଟଳ,
 ହୁଏ ନାହିଁ ତାହା କଦାପି ବିଫଳ ।
 ନଦୀ ପ୍ରାୟ ତାହା ଧାଏଁ ଏକମୁଖେ,
 ଗଣେ ନାହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟପଥେ ବିଘ୍ନ ଦୃଶ୍ୟେ ।
 ଟଳପାରେ ତୁଙ୍ଗ ହିମାଦ୍ରି ଅତଳ,
 ଟଳପାରେ ପୃଥ୍ୱୀ ସ୍ୱର ରସାତଳ;
 ଟଳ ଯାଇପାରେ ଯୋଗୀ ଯୋଗ ଧ୍ୟାନ,
 ବୀରର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ହୁଏ ନାହିଁ ଆନ ।
 ବରୁଣ ଏ ବୀର ମୃତ୍ୟୁକୁ ପୂରକେ,
 ନାହିଁ ପଛଘଣ୍ଟା ବୀରର ଜାତକେ ।
 ବାଣୀ ସାଧନ ବା ଶରୀର ପତନ,
 ବୀର ପୂରୁଷର ପ୍ରେମ ଏହି ପଣ ।
 ଘନ ବୀର ସେହି ଦିନ ଅଦ୍ୟାବଧି,
 ଅଠାବନ ବ୍ୟାଘ୍ର ସାରିଲଣି ବଧ ।
 ଶାଳୁଛି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ବୀର ଆପଣାର,
 ଶୋଳେ ନାହିଁ ଖ୍ୟାତି କିମ୍ବା ପୁରସ୍କାର ।
 ଗିରିବନେ ଶୋଳି ବଧୁଛି ସେ ବାଘ,
 ଆତରୁଛି ପିତୃଶତ୍ରୁ-ମେଧ ଯାଗ ।
 ଯେଉଁ ଦିନ ଯଜ୍ଞେ ଦେବ ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତି,
 ଭୁଇଁବ ସେ ଦିନ ପିତୃଶୋକ ସୁଦ୍ଧି ।

ପ୍ରତିକାରେ ଭୀଷ୍ମ, ତେଜସୀର୍ଣ୍ଣେ ଭୀମ,
 ଅତି ସାହସରେ କଳଙ୍ଗ ପ୍ରତିମ ।
 ଏହିଭଳି କୀରେ ନୀଡ଼ନ୍ତି ତୋ କୋଳେ,
 ମତ୍ତ ହୋଇ ଉନ୍ନତ ଶୌର୍ଯ୍ୟ-ନିଶା ଭୋଳେ ।
 କୀରପୁର ତୋର ବନ୍ଦୀ କନ୍ଧରସୁ,
 ସତୀ ଧର୍ମନିଷ୍ଠ ସମରେ ଦୁର୍ଜୟ ।
 ସୁଲବାଣ ଚରୁ ଶାଳ, ପିଆଶାଳ,
 ବାଣ୍ଟି ବିକ୍ରି କରି ପାରନ୍ତି ଦ୍ଵିପାଳ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରବିଦ୍ୟାବଳେ ତୋହୋ ପ୍ରଭୁଗଣ,
 ପାରୁଥିଲେ କର ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ ।
 ରହିଛି ସେ ବିଦ୍ୟା ଏବେ ଅପ୍ରକାଶୀ,
 ସାଧକ ଅଭାବେ ହୋଇ ଉପହାସୀ ।
 କି କୁଟିଳ ଖଳ କାଳର ସ୍ଵଭାବ,
 କହିଦିଏ ଧୂସ ସରୁର ପ୍ରଭାବ ।
 ହିଂସ୍ର ଚକ୍ଷୁ ଦଶ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାବଳେ,
 ଗଲଣି ସେ ବିଦ୍ୟା ଏବେ ରସାବଳେ ।
 ତୋ ବନ୍ଦୀ-ସମ୍ପଦ ଅସୀନ ଅପାର,
 ଉଷା ତାକୁ କୋଟି କୁବେର ଭଣ୍ଡାର ।
 ସବୁ ଜାତି ଗଛ ସକଳ ଔଷଧ,
 ଗନ୍ତାଘରେ ତୋର ଅକ୍ଷୟ ସମ୍ପଦ ।
 ଗଜରାଜ ସହ ରଜରାଜ-ପ୍ରିୟା,
 ତୋ ବନରେ ଆସି ହୁଅନ୍ତି କୁଣିଆ । *
 ସେବୁ ତାଙ୍କୁ ବାସ ଶାନ୍ତୀପ୍ରେୟ ଦାନେ,
 ମହତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ମହତହିଁ ଜାଣେ ।
 ତୋର ବାମ୍ଫି ତୋଟା ସୁଗମୀ ସରଣୀ,
 ଦେଉଳ ପୋଖରୀ ଦେବ ନାହିଁ ଗଣି !
 ସତତ ତୋ ଭୂମି ସୁଲଳା ସୁଫଳା,
 କୃଷି-ସମ୍ଭାରେ ତୁ ପ୍ରତୀକ୍ଷେ କମଳା !
 କୃଷକ ତୋହର ପରାଣର ଭଣି,
 ଯେବେ ଦେଖ ତେବେ ଯେହେ ଥାଏ କୃଷି ।

ପ୍ରବୃତ୍ତି-କମଳା କରୁଣା ପ୍ରକାଶି,
 ବୁଣନ୍ତି ତୋ ବକ୍ଷେ ସଦା ରତ୍ନସିନି ।
 କୃଷିଶିଳ୍ପଜାତ ପଦାର୍ଥ ସକଳ,
 ବାଣିଜ୍ୟକୁ ତୋର ରଖିଛି ସକଳ ।
 ତୋ ହାତ ବଜାର ମେଳା ଯାହାତୟ,
 ବାଣିଜ୍ୟ ଦୃଢ଼ିର ଦିଏ ପରିଚୟ ।
 ତୋର ଉଦ୍ଭାବିତ ଶିଳ୍ପଦ୍ରବ୍ୟମାନ,
 ଦେଶ ବିଦେଶରେ ଲଭୁଛି ସମ୍ମାନ ।
 ପୂର୍ବର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପୂର୍ବର ମହତ୍ତ୍ଵ,
 ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯୁଗେ ରଖିଛୁ ଆକ୍ରମ ।
 ବିଜ୍ଞାନର ଶକ୍ତି ଏକାଳେ ପ୍ରବଳ,
 କରପାରି ନାହିଁ ତୋ ଶିଳ୍ପେ କବଳ ।
 ଶିଳ୍ପକଳା ତୋର ଉନ୍ନତ ଅଭିଭୂତ,
 ଦେଉଥିବ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ପୁରସ୍କୃତ ।
 ନଦୀ ଉପନଦୀ ପୁଣି ଶାଖାନଦୀ,
 ହୋଇଛି ତୋ ଦେହେ ଶିରପ୍ରାୟେ ଛନ୍ଦି ।
 ଗିରି ବନ୍ଦୁ ସାର ବହୁଆଖି ଶରେ,
 ଜାଳ ଦେଉଛନ୍ତି ସବେ ତୋ ବକ୍ଷରେ ।
 ସ୍ଵଭାବ-ଉଦ୍‌ବୀର ମୁଦ୍ରିକା ତୋହର,
 ଦେଉଛି ସେ ସାରେ ବିଶେଷ ଉଦ୍‌ବୀର ।
 ବହୁ ଅନୁଭବୀ ବୟସେ ପ୍ରାଚୀନ,
 ଶକ୍ତିକ ବିଭବେ ନୋହୁ ରୁଦ୍ଧ ଦୀନ ।
 ବହୁମୂର୍ଖୀ ହବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତୋ ଉଦର,
 ରତ୍ନରତ୍ନ ଶୀତ ସାଧକ ତୋହର ।
 ମେଲୁଛି ସତତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ପସର,
 ସ୍ଵପ୍ନ-ଶୋଭା-ସୁଗେ ତୁ ରମ୍ଭା ଅସ୍‌ସର ।
 ନିତ୍ୟ ନବଶୋଭା ବିଶେଷ ଭେଟି ଦେଉ,
 ଶେଳାଉ ତୁ ଶୋଭା-ସରେ ଶୋଭା-ଦେଉ ।
 କର ନାହିଁ ତୋତେ ଶୋଭା ତାରୁତର,
 ତୁ ଏକା ତାହାକୁ କରୁଛୁ ସୁନ୍ଦର !

*—ସମୟ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶା ଗଜରାଜର ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ ବଶତଃ ଆସନ୍ତି ।

ଶୋଭାଦାଶୀ ତୋତେ ଦ୍ଵାର ଶୋଭାପଣେ,
ପଶିଛୁ ଶରଣ ଭୟେ ତୋ ଚରଣେ ।
ଶୋଭା-ରହୁ ତୁ ମାଣିକ୍ୟ-ମଞ୍ଜିଷା,
ମହାଦ୍ଵାରର ଭୂଷଣର ଭୂଷା ।
ବଂଶ-ଦୁର୍ଗ ତୋର ନୀରଞ୍ଜ ଦୁର୍ଗମ,
ଭେଦିବାକୁ ତାହା ଅଶନ ଅକ୍ଷୟ !
ଭସ୍ମ ଶକ୍ତି ଦୃଷ୍ଟ ଦୈବୀ ଭବ ମଥା,
ସେ ଦୁର୍ଗ ଦର୍ଶନେ ଭଜିବ ନମ୍ରତା ।
ରିଷମାଳ ତୋର ଭସ୍ମ ଦୈବୀ ସୈନ୍ୟ,
ସୌଭାଗ୍ୟତୋହର ନାହିଁ ଧାନେ ଦୈବୀ !
ଧନ୍ୟ ସୁମୁଖର ଧନ୍ୟ ତୋ ମହିମା,
ଯାଇଛି ତୁ ଲବି ପ୍ରଶସ୍ତିର ସୀମା ।
ତୋ ଦର୍ଶନେ ମୋର ଦେହେ ପ୍ରାଣେ ମନେ
ମଳୟ ଦୁଃଖେଳ ଶେଳକୁ ସଂସନେ ।
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣ ଉଠିଲ ମଞ୍ଜିଷ,
ବସନ୍ତେ ତୋ ବନେ ଧ୍ରୁବ ତରୁ ପରି ।
ଉଠିଲକ ଫୁଟି ଶୁଷ୍କ ହାତେ ଫୁଲ,
ପଶିଗଲ ଦେହେ ଶକ୍ତିର ଶାଢ଼ୀଳ ।
ସାହିତ୍ୟେ ତୋହର ଅଭୂତ ନୈପୁଣ୍ୟ,
ଅଦ୍ୟାପି ତୋ ଅଙ୍କ ନୋହେ ଦକ୍ଷିଣ୍ୟ ।
ସାରସ୍ଵତ ବୀଣା ଅମୃତ ଝଙ୍କାର,
ସାହିତ୍ୟ ମହିମା ବରୁଛି ପ୍ରଚାର ।
କବି ଆଶୁକବି ବହୁ ଅବଧାନୀ,
ଅବସ୍ଥା ତୋହର ରଖିଛନ୍ତି ଆଶି ।
ସାହିତ୍ୟ ତୋହର ଭଜୁଲ ଦର୍ପଣ,
ପ୍ରତିଫଳେ ତହିଁ ତୋର ବଡ଼ପଣ ।
କାବ୍ୟକଳାପୁଷ୍ପ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ,
ଗାଉଛି ତୋହର ଗୌରବ-ସଙ୍ଗୀତ ।
ଶେଳାଏ ସେ ହୃଦେ ଆନନ୍ଦ-ଲହରୀ,
କାସନ୍ତୀ-ଚନ୍ଦ୍ରିକା ସ୍ମିୟମଣ୍ୟୋସ୍ତା ପରି ।

କବିକୁଳ ତୋର ଅଭର ଅମର,
କାବ୍ୟାଦଳାଞ୍ଜିତ-ଅମୃତ ନିବର !
ଅଭୁଲ ଚାନ୍ଦ୍ରାବ ଦକ୍ଷତା ଅଭୁଲ,
ରସ-ଅଳଙ୍କାର ସରୁ ତହିଁ ଠୁଳ !
କଳାଶିଳ୍ପୀ ପରି ଭାଷାଶିଳ୍ପୀ ତୋର,
ହର-ହୃଦୟ ଆଶିଷ-ଚିତ୍ତ-ତୋର ।
ସ୍ଵଚ୍ଛନ୍ଦେ ତୋର କବି ଯୋଗୀ ବେନ,
ପାଳୁଥିଲେ ପ୍ରଜା ନ୍ୟାୟ-ନକ୍ତି ଘେନ ।
ସିଂହାସନ ତୋର ଯୋଗି-ସିଂହାସନ,
ଭୋଗୀ ସୁଖୀ ତୁହି ନୋହୁ ବଦାବନ ।
ତୋର ସାରସ୍ଵତ-ବିପଣୀ ମୂର୍ତ୍ତିନା,
ଗନ୍ଧବ୍ୟ ବାଦିନେ ପ୍ରଦାନେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭନା ।
କବିପୁରୀ ତୋର ଭବଭୂତ ଭଜି,
କାବ୍ୟଦୁର୍ଗେ ଭଜେ ଭଜେ ଯାଉ ଧୁଳ !
ସ୍ଵଚ୍ଛନ୍ଦ, କିଛି ବ୍ୟବହାରେ ପତି,
ଭଜୁଲ-ସାହିତ୍ୟ-ସ୍ଵର୍ଗ-ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ।
କରି ଯାଇଛନ୍ତି ସେହି ମହାପ୍ରାଣ,
ସାହିତ୍ୟର ତାଳମହଲ ନିର୍ମାଣ ।
ହେଉ ତାହା ହେବେ କୋବିଦେ ନିବାକ
ଭାଷା-ଶିଳ୍ପୀ ତୋର ଭାଷାର କୋଣାର୍କ ।
କାବ୍ୟ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଫୁଟାଇ କମଳ,
କରୁଛନ୍ତି କବି ତୋ ମୁଖ ଭଜୁଲ ।
କାଳେ କାଳେ ତୁହି ସ୍ଵକବି-ଜନନୀ,
ମହାଦ୍ଵାରର ମଣିଗର୍ଭ-ଶଶି !
କହିଯିବ ବେଳେ ଦିନ ପରେ ଦିନ,
କବିଯଶ ତୋର ନ ହେବ ମଳିନ ।
ଗୌରବ-ଗର୍ବିତ ଅତୀତ ତୋହର,
ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବ ତୋତେ ନିରନ୍ତର !
ଭବେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭାବେ ଲଗତେ ତୁ ଧନ୍ୟ,
ପୁଣ୍ୟସାଗରେ ସିନା ମାତା ହୁଏ ଗଣ୍ୟ ।

ଫୁଟାଏ ଯେ ମାତୁ-ମୁଣେ ଦ୍ଵାସୀରେଖା,
 ସେହି ସିନା ଏକା ପୁଣି ମଧ୍ୟେ ଲେଖା ।
 ପୁଣି ତୋର ସିଦ୍ଧି ସାରସ୍ଵତ ଯତି,
 ଯୋଗମାତା ଚୁକ୍ତି ମହା ଭାଗ୍ୟବତୀ ।
 ପୁଣି ବକ୍ଷେ ତୋର ତୋହରି କୁମାର,
 ମଣ୍ଡିତ ଯେ କୀର୍ତ୍ତି-କୋହନର ଦ୍ଵାର;
 ପୁରୁଷେ ନୁହେଁ, ନିତ୍ୟ ସେ ନବୀନ,
 କାଳେ କାଳେ ତାର ଜ୍ୟୋତି ଅମଳନ !
 ବୈଦେହୀଶ କାବ୍ୟ ରସର ଲହରୀ,
 କୋଟି ଧନ୍ୟ 'କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ସୁନ୍ଦରୀ !
 ଲବଣ୍ୟ ମଞ୍ଜୁଷା ସେ 'ଲବଣ୍ୟବତୀ',
 'କଳା କରୁତୁ' କଳାବନ୍ତ ଅତି !
 ରସସିନ୍ଧୁ 'ରସତରଙ୍ଗ' ଅବନା,
 ପାଉଥିବା ଯାଏଁ ଉତ୍ତଳେ ଅବନା,
 ହୋଇଥିବୁ ତୁହି ସାରସ୍ଵତ ଧାମ,
 ଘୋଷୁଥିବେ ଜନେ ତୋର ପୁଣି ନାମ !
 କାବ୍ୟମାଳା ତୋର ଶ୍ରୀ-ରସାୟନ,
 ମୋହିପାରେ ବାଳବୃଦ୍ଧମୁଖ ମନ ।
 କି ଅମୃତମୟ ଛାନ୍ଦଗୀତ ସ୍ଵର,
 ହୁଏ ତହିଁ ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ନିରକ୍ଷର !
 ଯେତେକାଳ ଥିବ ଉତ୍ତଳ-ସାହିତ୍ୟ,
 ଭଞ୍ଜିବବ ନାମ ରହିଥିବ ନିତ୍ୟ ।
 ତେତେକାଳ ତୁହି ଥିବୁ ଗୁଣଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା,
 ଉତ୍ତମଥା ତୋର ହେବ ନାହିଁ ଦୃଢ଼ ।
 ସ୍ଵରଶିଳ୍ପେ ତୋର ନାହିଁ ପଟେନ୍ଦ୍ର, ୧
 ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ତାହାର କାଳ, ମାନ, ସ୍ଵର !
 ରସ ସୁମଧୁର ଉପାଦେୟ ଭାବ,
 ପ୍ରାଣ-ଅନ୍ତଃପୁରେ ପ୍ରକାଶେ ପ୍ରଭାବ ।
 ଶୁଣିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ସଙ୍ଗୀତ ତାନ,
 ପଶୁପକ୍ଷୀ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଟେକିଥାନ୍ତି କାନ ।

ନାଚିଉଠେ ତହିଁ ଅରସ୍ଵିତ ଚନ୍ଦ୍ର,
 କାଳେ କାଳେ ଶୀତ ଦକ୍ଷିଣୀ ସଙ୍ଗୀତ ।
 ତୋର ଆତ୍ମବୋଧ ଜ୍ୟୋତିବୋଧ ନାମେ,
 ଉଠୁଥିଲା ଜୟଧ୍ଵନି ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ।
 ଅବସ୍ଥ ସେ ବିଦ୍ୟା ରହିଛି ଜୀବିତ,
 ମାନ ଭୟେ ଅଗ୍ନି ରହିଛି ଛାଦିତ ! ୨
 ଫୁଲଦେଲେ ଭୟେ ଭବିତବ୍ୟ-ବାୟୁ,
 ଭୃତ ସେ ପୁଣି ହୋଇ ଦାଉ ଦାଉ ।
 ଇତିହାସ ତୋର ଯଶ-ଶୌର୍ଯ୍ୟମୟ,
 ବହିଅଛି ବକ୍ଷେ ମହା ସୁନ୍ଦରୟ ।
 ତୋର ଦେବାଳୟ ନଦୀ ସମ୍ବେଦର,
 ବନଶିର ଦଶ ଭଗ୍ନଦୂର୍ଗ ଝର;
 ସବେ ସୁବିରାଟ ମହା ଇତିହାସ,
 ଅତୀତର ସାକ୍ଷୀ ଘଟଣା-ନିବାସ ।
 ତାମ୍ର ପ୍ରସ୍ତରଦି ଫଳକେ ଖୋଦିତ,
 ବହୁ ଲିଖିବୁ ତୋ ଗର୍ଭେ ପ୍ରୋଥୁତ ! ୩
 ଯେଣେ ଅନାଇଲେ ଦିଶେ ଇତିହାସ,
 ଇତିହାସେ ଗଢ଼ା ତୋର ଅସ୍ଥିମାଂସ ।
 ଅତୀତର କେତେ ଇତିହାସ ଗୋପ,
 ଶିଳାଗଣ୍ଡ ତଳେ ପଡ଼ିଅଛି ପୋତ ।
 କରୁଛନ୍ତି ଯତ୍ନ ତୋ କୃତୀ କୁମାରେ,
 ସେ ଅମୂଲ୍ୟ ଉପ୍ରବନ୍ଧ ସମୁଦାରେ ।
 କ୍ଷୁଦ୍ର ମସିବନ୍ଧୁ ପ୍ରାୟେ ଶୁଦ୍ଧବାସେ;
 ଥିଲା ଯେଉଁ ଦୋଷ ତୋର ଇତିହାସେ ।
 ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ସ୍ଵକୃତି-ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ,
 ଯାଇଛି ସେ ଦାଗ ଧୋଇ ନିର୍ଦ୍ଦିତରେ ।
 ଜନମିଲେ ବଂଶେ ସୁକୁଳ ନନ୍ଦନ,
 ବଂଶ-ଅପବାଦ କରେ ସେ ଛେଦନ ।
 ଗିରିଦେହୁଁ ଜନ୍ମ ଲଭି ଦାବାନଳ,
 କରେ ଆବର୍ଜନା ତା ବନ୍ଧୁ ନିର୍ମଳ ।

୧-ସ୍ଵରଶିଳ୍ପ-ସଙ୍ଗୀତ । ୨-ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର-ଅଭିନୟ । ୩-ସୁମଧୁରରେ କେତେ ଶୁଣ ତାମ୍ରଲପି
 ଓ ଶିଳାଲପି ସିଦ୍ଧିଅଛି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତୋର ଅମୃତ ଚୁଷଣ,
ଦାନ ଦୟା ପ୍ରଣୀତ ହୁଏ ତେଜନ ।
ନିଶିଳ ସଦୃଶ ଲଭୁଛୁ ଉତ୍ତମ,
ଅଦର୍ଶର ତୁହି ଉତ୍କଳ ଆଦର୍ଶ ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଦେବୀ ତୁ ଅମର-ବନ୍ଧିତା,
ପ୍ରକୃତ-ସୁଖର ସ୍ୱେଦର ଦୁହିତା ।
ପ୍ରକୃତ-ମାତା ତୋ ଦେହ ରକ୍ଷାପାଇଁ,
ନୀଳଚେଳାଞ୍ଜଳ ଦେଇଛୁ ଘୋଡ଼ାଇ ।
ଭାଗ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ କୀର୍ତ୍ତିଲକ୍ଷ୍ମୀ ବେନିକର,
ପ୍ରେମତମା ସଖୀ ତୁହି ଶମ୍ଭୁରେ !
ପବନ ତୁ ଯେତେ ସ୍ୱର ମନାକନୀ,
ଚର ଯୋଗମୟା ଗିରି-କଣ୍ଠିନୀ ।
ଧର୍ମଭାବେ ଶୁଦ୍ଧ ଦୀପ୍ତ ତୋର ଅଙ୍ଗ,
କି କର ପାରିବ ପାଞ୍ଚବ କଳଙ୍କ ?
ନ ଭଜିବ ତୋର କୀର୍ତ୍ତି ତହିଁ କ୍ଷୟ,
ତୁଷାର ଜଳରେ ହେବ କି ପ୍ରଳୟ ?
ଶମ୍ଭୁରେ ତୁହି ବହୁରୂପେ ଧନ୍ୟ,
ଶୋଭା-ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଆଦରଣୀ କନ୍ୟା ।
ବକ୍ଷେ ବିଲମ୍ବିତ ଧରଣ୍ୟର-ହାର,
ନୀଳମଣି ଜିଣି ଦିଶେ ଚମତ୍କାର !
କି ହାର ତା ପାଶେ କାଦମ୍ବିନୀମାଳା,
ପିନ୍ଧନ୍ତି ପ୍ରାବୃତ୍ତେ ଯାହା ଦିଶ-ବାଳା ।
ଗିରି-ମେଘଳା ତୁ, ଗିରି ତୋ ମୁକ୍ତେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିଖାଣି ଲତା ଜଟାଇଛୁ ।

ଦାଦାନଳ ତୋର ଚାରୁଦାସ ସୁଖ,
ଘନଦାସ ବିଦ୍ୟା ନୁହେଁ ତାକୁ ଲକ୍ଷ !
କଣ୍ଠେ ବନପୁର ଆହା କି ବାହାର,
ରତନୀ କଣ୍ଠରେ ଯେତେ ତାରା-ହାର ।
ଅରଣ୍ୟାନ୍ତୀ ତୋର କୁଞ୍ଜିତ ସୁଦେଶ,
ବସିଅଛୁ ଧର ସୁଗନ୍ଧପୁର ବେଶ ।
ନିସର୍ଗ ସମ୍ପଦେ ତୁହି ପଦ୍ମାଳୟା,
ନିର୍ମମ ସଂସାରେ ମୁହିଁମଣି ଦୟା ।
ସୁଲଗ୍ନକେଶରୀ ତୁହି ଏ ମନ୍ଦୀରେ,
ଦେବ ଆଶୀର୍ବାଦ ବର୍ଷେ ତୋର ଶିରେ ।
ହେତା ଦ୍ୱାପରର ସମର ଉଭୟ,
କରୁଅଛୁ ତୁହି ବ୍ୟାଜେ ଅଭୟ ।
ସୁମାୟା ମହାଭାରତୀୟା ବୀରେ,
ହୋଇଛନ୍ତି ରୁଣ୍ଡି ତୋ ବନଗିରିରେ ।
ବିରଜନ୍ତୁ ରମ ସହିତେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ୧
ଚଉପାଶେ ଉଭା ଯୁଥପତିଗଣ ।
ଡାଳିୟ, ଜାମ୍ବବ, ପନସ, ଗବୟ, ୨
ସୁଗ୍ରୀବ, ସୁଷେଣ, କୁମୁଦ ଦର୍ଜୟ ।
ନଳ, ନୀଳ, ଦୁନୁ, ରକ୍ଷ ବିଭୀଷଣ, ୩
ଅଛନ୍ତି ଆବର ଶୂର ଅଗଣନ !
ବହୁ ହସ୍ତ ତୋଳି ବସିଛୁ ସୁବଣ,
ଗବୋନତ ଶିରେ ଉଭା କୁମୁଦର୍ଣ୍ଣ । ୪
ଶୂକ, ବ୍ରହ୍ମହସ୍ତ, ବୀରେନ୍ଦ୍ର-ଶାବ୍ଦଳ, ୫
ମେଘନାଦ କଙ୍କ ଆଦି ବୀରକୁଳ !

୧—ରାମ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଏବଂ ମୁଗ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ରାମାଦୁଳ ଏବଂ ସାରସପତ୍ନୀ । ଯୁଥପତି—ସେନାପତି, ହସ୍ତୀ । ୨—ଡାଳିୟ—ବାନର ସେନାପତି, ଜାମ୍ବବ ଗଛ । ଜାମ୍ବବ—ବଞ୍ଚୁକମୟା, ଜାମ୍ବବଗଛ । ପନସ—ବାନରଗାର, ପଶସଗଛ । ଗବୟ—ବାନର ଦଳପତି, ଗୟାଳ । ସୁଗ୍ରୀବ—ବାନରଗୁରୁ, ହଂସ । ସୁଷେଣ—ବାନର ଯୁଥପତି, ବେତଗଛ । କୁମୁଦ—ବାନର ସେନାପତି, ଗମ୍ଭାଞ୍ଜୁଷ ।

୩—ନଳ—ବାନରଗାର, ପଦ୍ମ । ନୀଳ—ବସିଯୁଥପତି, ମୟୂରବିଶେଷ । ଦୁନୁ—ପବନସୂକ୍ତ, ମର୍ଦ୍ଦତ । ବିଭୀଷଣ—ରାକ୍ଷସଗାର, ବୟା । ଶୂର—ଗାର, ଶାଳ-ଗଛ । ୪—ରାବଣ—ଲଙ୍କାର ରାଜା, ସପ୍ତପେଣୀଗଛ, ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ—ରାବଣହସ୍ତ । କୁମୁଦର୍ଣ୍ଣ—ରାକ୍ଷସର ଭାଇ, ପଶସଗଛ । (କଲ୍ପତାରୀ) ୫—ଶୁକ—ରାକ୍ଷସଗାର, ଶୁକପତ୍ନୀ । ବ୍ରହ୍ମହସ୍ତ—ରାକ୍ଷସ ସେନାପତି, ବରାହ । ଶାବ୍ଦଳ—ରାକ୍ଷସଗାର ଏବଂ ବ୍ୟାଘ୍ର । ମେଘନାଦ—ଭଦ୍ରକଳ, ମୟୂର । କଙ୍କ—ରାକ୍ଷସଗାର, ପଶିବିଶେଷ ।

ବହୁତୁ ତୁ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରର ଉପମା,
ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ବଳେ ତୋ ଚାରୁ ସୂତ୍ରମା !
ସୁଭାବେ ତୋ ବକ୍ଷ ରଣ-ସଜ୍ଜା ସୁଳ,
ବହୁରନ୍ତୁ ତହିଁ ସଦା କୁରୁବଳ । ୧
ଗିରି-ବସିଥିବା ସୀମନେ ଅର୍ଜୁନ, ୨
ବିଜେ ଘେନି ବୃଷ୍ଣେ—ସୁନୀତି ନିପୁଣ ।
ସୁଦୃଢ଼ ଉଦ୍ୟତ ମାନୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ୩
ନବସେ ସଦର୍ପେ ଦୃଷ୍ଟ ଦୁଃଶାସନ ।
ଭୀଷ୍ମ ଦ୍ରୋଣ ସୌର ଶଲ୍ୟ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା, ୪
ବିଦ୍ୟାମାନ ବୀରେ ଦିବସ ନିଶାମା ।
ସୁଳ ସମୀପରେ ଉପବିଷ୍ଣୁ ପୁଣି,
ଦୂଟ-କୂଟ-ପଟୁ ସଚିବ ଶକୁନି । ୫
ବିଜେ ନିବାଳିତ ମନ୍ତି-ରୁଦ୍ରାମଣି, ୬
ଶିଖଣ୍ଡୀ ନକୁଳ ଭୀମ ବୀରପଣୀ ।

ସୁବିଶାଳ ତୋର ମୂର୍ତ୍ତି ଉତ୍ତମ୍ଭର,
ମାନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେଖା ମୋର ଶୀତଳର ।
ବୃଷ୍ଟିତ ନେତ୍ରିରେ ଦେଲେ ତୋତେ ଚାହିଁ,
ଦୃଷ୍ଟିରେଖା ଯାଏ ତୋ ଦେହେ ମିଳାଇ ।
ଅଲୁକିତ ମାନ୍ୟ ମହା ଆନନ୍ଦରେ,
ଦୋଳିଥିଲି ମୁଁ କୁଣିଆ ତୋ ଘରେ ।
ସାମାନ୍ୟ ଦେଖାରେ ନ ପୁରୁଲ ଆଶା,
ଶିଖିରେ କି ମେଣ୍ଟେ ଚାତକ ପିପାସା ।
ଦୁଃଶ-ତାପ ତପ୍ତ ବିଶ୍ୱ-କୋଳାହଳ,
ଯାଇଥିଲି ଭୁଲି ତୋ କୋଳେ ସକଳ ।

ପାରୁଥିଲି ନାହିଁ ହାହାକାର ଶୁଣି,
ପଶିବି ତା ମଧ୍ୟେ ଏବେ ଯାଇ ପୁଣି ।
ଉଦାରଲ ଶକ୍ତି ବିଦାୟ ଶବଦ,
ଅଭିଭବେ ଆତ୍ମା, ହୃଦ ପ୍ରାଣ ସ୍ତବ୍ଧ !
ଆଲୋକକୁ ଆସି ପୁଣି ଅନ୍ଧକାରେ,
ଫେରିଯିବା ପାଇଁ କେ ଇଚ୍ଛେ ସଂସାରରେ ?
ତୋର ସ୍ନେହାମୃତେ ହୋଇଣ ବିସ୍ମୃତ,
କିଏ ଭଲ ଇଚ୍ଛେ ସ୍ୱର୍ଗର ଅମୃତ ।
ତୋର ପଶୁପକ୍ଷୀ ବନ ସାନ୍ତମାନ,
ମୋହୋଠାରୁ କୋଟି ଗଣେ ଭାର୍ଗବାନ ।
କରନ୍ତୁ ସେମାନେ ତୋ ପାଦ-ପୂଜନ,
ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ତା ସିନା ବିଫଳ ସୁପନ ।
ଏହି ରୁଦ୍ଧ ବୀଥୀ ଅନ୍ତର ବିଦାର,
ଅଶ୍ରୁ ରୂପେ ନେହେ ପଡ଼ୁଛି ବାହାର ।
ଜାଗେ ଯେବେ ପ୍ରାଣେ ବିଚ୍ଛେଦ ଆଶଙ୍କା,
ପଶିଯାଏ ଆସି ଛାତିରେ ଛନକା ।
ବିଚ୍ଛେଦାଶ୍ରୁ-ଅର୍ଦ୍ଧା ଦାଳ ତୋ ପୟରେ,
ମାଗୁଛି ମେଲଣି ନମ୍ରେ ଯୋଦ୍ଧବରେ ।
ଭାସିବି ଜୀବନେ ତୋ ସ୍ମୃତି-ତରଙ୍ଗେ,
ଜୀବନାନ୍ତେ ତାହା ଘେନିଯିବି ସଙ୍ଗେ ।
ସୁରୁପକ ଦୁଃଶେ ସୁଶେ ତୋର ସ୍ମୃତି
ପୂଜିବି ହୃଦୟେ ଗଢି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୂର୍ତ୍ତି ।
ଯେତେ ଗୁରୁଶୋକ ଅଛି ଭ୍ରମସ୍ତ୍ରବେ,
ବିଚ୍ଛେଦ ତାବତା ସବୁଠାରୁ ବଳେ ।
ବହୋଧର୍ମେ ମୁଁ ଜଗ-ଧନେ ଧନୀ,
ପରୁଅଛି କର, ଅରୁଛି ଲେଖନୀ !

୧- କୁରୁବଳ—କୌରବବେନା, ପଶିବିଶେଷ । ୨- ଅର୍ଜୁନ—ମଧ୍ୟମପାଣ୍ଡବ, ଅର୍ଜୁନଗଜ । ବୃଷ୍ଣ—
ଭଗବାନ, ବୋକିଳ । ୩- ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—କୁରୁରାଜା, ବ୍ୟାଦ୍ର—(ବଲ୍ଲଭାର୍ଥ), ଦୁଃଶାସନ—କୁରୁରାଜା,
ସର୍ପ (ବଲ୍ଲଭାର୍ଥ) । ୪- ଭୀଷ୍ମ—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପକ୍ଷୀୟ ମହାନାଥୀ, ରାୟ । ଦ୍ରୋଣ—କୌରବପାଣ୍ଡବଙ୍କର
ଅସ୍ତ୍ରଗୁରୁ, ଜ୍ଞାନଗୁରୁ । ସୌର—ବର୍ଣ୍ଣ, ଅଶନଗଜ । ଶଲ୍ୟ—କୌରବପକ୍ଷୀୟ ରଥୀ ଏବଂ ବଣିକ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା
—ଦ୍ରୋଣପୁତ୍ର, ବଣଭୋଗୀ ଶବ୍ଦ । ୫- ଶକୁନି—କୁରୁମନ୍ତ୍ରୀ, ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞପଣୀ । ୬- ନିବାଳିତ—ସହଦେବ,
ବୁଦ୍ଧ । ଶିଖଣ୍ଡୀ—ଦୁଃସବିତ୍ର-ପୁତ୍ର, ମୟୁର । ନକୁଳ—ଚକ୍ରର୍ଥ ପାଣ୍ଡବ, ନେତ୍ରକ । ଭୀମ ଦ୍ୱିଗୟ ପାଣ୍ଡବ,
ଭୟବର ।

ଭବିଷ୍ୟ ସଦା ଭୟସ୍ୱ ଜଡ଼ତା,
 ଭୟାବୁ ଭୟାନ ପୋତିଲୁଣି ମଥା ।
 ନିକମ୍ବୁ ନିଶ୍ଚୟ ଦୃଷ୍ଟା କରସୁଗ୍ର,
 କରୁଛୁ ଶରୀର ଶକ୍ତି-ବିଭୁ କର ।
 ଶାରଦୀୟ ଭନ ସିନା ମୁଁ ଦେବଳ,
 ପଞ୍ଚଅକ୍ଷ ଧଡ଼ ଶୁଣିଲୁଣି କଳ ।
 ଆୟୁ-ଭେଳ କ୍ଷୟେ ପ୍ରାଣ-ଦୀପଶିଖା,
 ହୋଇ ଆୟୁଅଛୁ ନିମେ ନିମେ ଫିକା ।
 ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟେ ଦିନେ ପ୍ରାଣ-ପକ୍ଷୀ,
 ଭବିଷ୍ୟେ କେଉଁ ଗୁପ୍ତସ୍ଥାନେ ଲୁକି ।
 ସବଳେ ଚପୁଡ଼ି ଦେଲେହେଁ ଅବଶ,
 ଶ୍ରେ କାଷ୍ଠ କାହିଁ ବାହାରର ରସ ?
 ବରପୁର ତୋର ଭାଷି ବୀରବର,
 ବର୍ଣ୍ଣିଥାନ୍ତେ ଯେବେ ଆଶୀର୍ବାଦ ତୋହର;
 ବାହାର ଥାଆନ୍ତା ଦେବେ ନବତରୁ,
 ଫୁଟି ଉଠିଥାନ୍ତା କବିତା ମହତ୍ତ୍ୱ ।
 କାହିଁ ସେହି, କାହିଁ ମୁଁ ଅନାଦୃତ,
 ମୋ ହସ୍ତରେ ତୁମ୍ଭ ହୋଇଛୁ ବିକୃତ ।
 ତାକୁ ଭରପରେ ଗଢ଼ା ମୋ ଜୀବନ,
 ଜୀବନ ନୁହେଁ ତା ଦୀପ୍ତ ହୃଦାଗନ ।
 ନିଜ ଶକ୍ତି ପ୍ରତି ଜନ୍ମୁଛୁ ସନ୍ଦେହ,
 ମନର ଆଦେଶ ମାନୁ ନାହିଁ ଦେହ ।
 ସାଧୁ ନାହିଁ ତଳେ ବିଶ୍ୱ ଉପକାର,
 ବସୁଧାକୁ ଶାନ୍ତି ଦେଇଛୁ ମୁଁ ଭାର ।
 ଅନନ୍ତ ମୋହର କଲ୍ଲାନାଶରସ,
 ପ୍ରସବିଛୁ କିଛି ମଶା ହିମାଳୟ ।
 ବର ନାହିଁ କିଛି କର୍ମ ମୁଁ ସଞ୍ଜୟ,

ମୋ ଜୀବନ-ଶାତା ଶୂନ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନାମୟ ।
 ମହା-ଦରବରେ କର୍ମର ହସାବ,
 ଦେବାକୁ ତ କିଛି ନାହିଁ ମୋ ଜବାବ ।
 ଏହି ଅନୁଭାବ ଦୃଢ଼ କୀର୍ତ୍ତନ,
 ମୋ ମାନବ ଜନ୍ମ ସିନା ଅକାରଣ ।
 ତପ୍ତ ମରୁଭୂମି ମୋ ହୃଦୟ ସ୍ଥଳ,
 ତୋ ଦୃଶ୍ୟ ମଧୁରେ ଦେଉଛୁ ଶୀତଳ ।
 ଛଟପଟ ତାହା ଦେବ ପୁଣି ହାୟ,
 ତପ୍ତ ବାଲୁକାରେ ଜଳାଶୟ ପ୍ରାୟ ।
 ପାରୁଥାନ୍ତି ହୋଇ ଯେବେ ମୁଁ ସ୍ୱାଧୀନ,
 ଭ୍ରମନ୍ତି ତୋ ବକ୍ଷେ ହୋଇ ଉଦାସୀନ ।
 ମହତ ସଂସର୍ଗେ ଶିଖନ୍ତି ମହତ୍ତ୍ୱ,
 ସାମ୍ୟ ଉଦାରତା ଶୁଭ ଭାବ ତତ୍ତ୍ୱ ।
 କରୁଥାନ୍ତି ତୋର ଶୋଭାମୃତ ଗାନ,
 ପୁରୁଥାନ୍ତା ସଦା ପୂଜକରେ ପ୍ରାଣ !
 କିଛି ଦୀନଭାଗ୍ୟେ କାହିଁ ଲଜସୁଗ,
 ଦରୁ ଭାଗ୍ୟ ମୋର ମୋ ପ୍ରତି ବିମୁଗ୍ଧ ।
 କି ଫଳ କ୍ଷୋଭେ ମୁଁ ହୁଅନ୍ତି ତ ବୁଦ୍ଧି,
 ହରାଇଛୁ ନିଜେ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ-ସମୃଦ୍ଧି ।
 କ୍ଷଣିକ ଭ୍ରାନ୍ତିର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ପାଇଁ,
 ସମସ୍ତ ଜୀବନ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଶ୍ୱେ ନାହିଁ ।
 ଆଥ ଗୁମୁଖର ଘେନୁଛୁ ମେଲଣି,
 ବନ୍ଧି ତୋ ପୟର ଯୋଡ଼ି ଦେନିପାଣି ।
 ରଖିଥାନ୍ତୁ ଦେବ କରୁଣା ସତତ,
 ଘେନ କୃତଜ୍ଞତା ଭକ୍ତି ଦଣ୍ଡବତ ।
 ମାଗୁଛୁ ଏ ଭୂଷା କର ଆଶୀର୍ବାଦ,
 ଜନ୍ମାନ୍ତରେ ଯେହେଁ ପଳିବ ତୋ ପାଦ ।

ନବମ ସର୍ଗ

ଭଞ୍ଜରାଜବଂଶାବଳୀ

ଭଞ୍ଜରାଜବଂଶ ଅତି ପୁରାତନ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀବତୀ ତାର ଅନ୍ତରେ ଆଛନ୍ଦୁ ।
 ଦୁରୁଅଛୁ କାଳ ନମେ ତା ବିଭବ,
 ରାଜବଂଶାବଳୀ ଏକାକେ ଦୃଢ଼ଭୁ ।
 କବି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ତାହା ବିରଚିତ,
 ବଂଶ-ବୃକ୍ଷ ମାତ୍ର ରହିଛି ଜୀବିତ ।
 ଭଞ୍ଜ-ମହାବଂଶ ଶେଷ କୁଳାଙ୍କୁର,
 ଅଛନ୍ତି କୁଳଦେ ରବି ରମ୍ୟପୁର ।
 ରାଜବଂଶାବଳୀ ଅଛୁ ତାଙ୍କ ଘରେ,
 ଶୁଣିତ ସେ ଗୋପୁ ସେବାଳ ଗଦ୍ୟରେ ।
 ସେ ଦୂର ପୁରୁଣା ଗୋପୁର ସଙ୍କଳ, ୧
 ଶୁଣିତ ଏ ଭଞ୍ଜ-ରାଜବଂଶାବଳୀ ।
 ବହୁ ଜନଶ୍ରୁତି ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତ-କଥା,
 ଏ ବଂଶାବଳୀରେ ହୋଇଛି ଶୁଣିତ ।

ହେତାୟତେ ଦିନେ ମହର୍ଷି ବଶିଷ୍ଠ,
 ପୁଷ୍ପର ତୀର୍ଥରେ ବଜେ ତପୋନିଷ୍ଠ ।
 ମୁଗ-ଦମ୍ଭର ଉନ୍ମାଦ ସଙ୍ଗମ-
 ନରେଶ ତାଙ୍କର ଟଳିଲ ସଂଯମ ।
 କ୍ଷରୁଲ ଭଣିକ ବ୍ରହ୍ମବୀର୍ଯ୍ୟ ତବେ,
 ମଦନର କିସ ଅସାଧ୍ୟ ବା ଭବେ ?
 ମହାରୁଦ୍ରଠାରୁ ପାଇ ପରାଭବ,
 ନ ଛାଡ଼ିଲ ତେବେ ସେ ଦୃଷ୍ଟ ସ୍ଵଭାବ ।
 ମହାବଳୀ କାମ ବିଜୟୀ ଅଭୁତ,
 ଏଡ଼େ ଯୋଗୀଙ୍କୁ ସେ କଲ ପରାଭୁତ ।

ବିନାୟେ ସଂଯମୀ ଯୈର୍ଯ୍ୟ ଦିଏ କାଟି,
 ଫୁଲବାଣେ ତାରୁ ବଜ୍ର ଯାଏ ଫାଟି ।
 ଜଳେ ପଶି ତହୁଁ ମହର୍ଷି ବହନ,
 ଦଣ୍ଡା-ବଉପୀନ କଲେ ପ୍ରସାଳନ ।
 ସ୍ଵଭାବରେ ଭଣି-ବୀର୍ଯ୍ୟ ଅବିନାଶୀ,
 ଜଳେ ଦୂର ବିନ୍ଦୁ ଉଠିଲକ ଭାସି ।
 ବୃଷିବା ମୟୂରୀ ମିଳି ତହୁଁ ଶରେ,
 ପିଲୁଲ ସେ ଦେଉ ଜଳ ସହିତରେ ।
 ଶମ୍ଭୁ ଦୂର ଗୋଟି ପ୍ରସବି ତକ୍ଷଣେ,
 ପଳାଇ ସତ୍ତ୍ଵରେ ଭୁଗିଲ ସେ ବନେ ।
 ଅଭୂତ ଘଟଣା କର ବିଲେକନ,
 ଭାବିଲେ ମହର୍ଷି ମାନସେ ଏସନ—
 ଆମ୍ଭ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଶମ୍ଭୁର ଉଦ୍ଭବ,
 ଅବଶ୍ୟ ଏଥିରୁ ଜନ୍ମ ବେ ମାନବ ।
 ଉଠାଇଣ ତହୁଁ ତହୁଁ ଶମ୍ଭୁ ବେନି,
 ଗଲେ ତପୋଧନ ଆଶ୍ରମକୁ ଘେନି ।
 ଦିବସେ ତାହାକୁ ରଖନ୍ତି ଗୌଡ଼ରେ,
 ରାଜନୀରେ ‘ବସି’ ପାଦପ ଗର୍ଭରେ । ୨
 ଦିନେ ଏକ ଶମ୍ଭୁ ଫୁଟି ଅବସ୍ଥାତ,
 ହେଲ ତହୁଁ ଏକ ଦିବ୍ୟ ପୁର ଜାତ ।
 ହେଉ ଭଣି ଶିଶୁ ରୂପ ଅଭିରାମ,
 ବିହଲେ ମଦନ ଗୁଣା ତାହା ନାମ ।
 ଅପର ଗୋଟିକ ଶମ୍ଭୁ ନିଜ ଛାଏଁ,
 ନ ଫୁଟି ରହିଲ ବହୁ ଦିନ ଯାଏଁ ।
 କଲେ ତାକୁ ମୁନି ଦଣ୍ଡରେ ଭଞ୍ଜନ,
 ଜନ୍ମିଲ ତହୁଁରୁ ସୁନ୍ଦର ନନ୍ଦନ ।

ମୁହଁ ଲଭୁ ତହିଁ ରଖି ପୁଣ୍ୟଧାମ,
ରଖିଲେ ମୋଦକ ଭଞ୍ଜି ତାହା ନାମ ।
ଭଞ୍ଜନରୁ ଜାତ ହେଉ ଭଞ୍ଜି ପଦ,
ଲଭୁଲ ସେ ଶିଶୁ ଗୌରବ ସମ୍ପଦ ।
ପୁନଃପୁନଃ ଯତେ ପ୍ରତିପାଦ ମୁନି,
ଶତଶାସ୍ତ୍ର ବଦ୍ୟ ଶିଖାଇଲେ ପୁଣି ।
ହୁଅନ୍ତେ ସେ ବୟସପ୍ରାପ୍ତ ବେନି ଜଣ,
ଦିନେ ତାଙ୍କୁ ରଖି ବଢ଼ିଲେ ଏସନ—
“ଉପାର୍ଜନ କରି ରାଜ୍ୟ ବାହୁ ବଳେ,
ରାଜା ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ପାଳ ପ୍ରଜାଦଳେ ।
ଭାଗ୍ୟ, ଯଶ, ପୁଣ୍ୟ, ସମ୍ପଦ, ପ୍ରାଧାନ୍ୟ,
ଦେଇପାରେ ନାହିଁ କାହାକୁ କେ ଆନ ।
କିଛିକାକୁ ହୁଏ କର୍ମମୂଳେ ତାହା,
କର୍ମହୁଁ ଅସାହା ଜୀବନର ସାହା ।”
ଏହିରୂପେ ପିତୃ ଉପଦେଶ ପାଇ,
ଆଶ୍ରମ ବାହାର ହେଲେ ଦୁଇ ଭାଇ ।
ତତୋରୁକୁ ଯାଇ କୌଣସି ସହୋଦର,
ଯତେ କିଛି ହେଲେ ସେ ରାଜ୍ୟ-ଭଗ୍ନର ।
କନିଷ୍ଠ ମୋଦକ ଭଞ୍ଜି ମହାମତି,
ହରିହରପୁରେ ହେଲେ ଅଧିପତି ।
ବିସ୍ତ୍ରୁତ ସେ ରାଜ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେଖା ଯାମେ,
ସେହିନୁ ବିଶାଳ ଭଞ୍ଜିଭୂମି ନାମେ । ୧
ଗୌଡ଼ାନ ବଂଶୀୟ ହୀରାଶ୍ରୀ ପତି, ୨
ଭଞ୍ଜେ କନ୍ୟାଦାନ କଲେ ମହାମତି ।
ସେ କନ୍ୟା ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ବେନି ସୁତ,
ଲଭା ଗର୍ଭଯଥା କଳିକା ସମ୍ଭୂତ ।
ବେନି ପ୍ରହେ ରାୟେ ବହି ଅନୁରାଗ,
ବାଣ୍ଟି ଦେଲେ ରାଜ୍ୟ କରି ବେନି ଭାଗ । ୩
କୌଣସି ଭ୍ରାତା ହେଲେ ଭଞ୍ଜିଭୂମି ରାଜା,
କନିଷ୍ଠ ପାଳିଲେ ଦକ୍ଷିଣାଂଶ ପ୍ରଜା ।

ଯେ ରାଜ୍ୟେ କନିଷ୍ଠ ହେଲେ ନରେଶ୍ୱର,
ସେ ରାଜ୍ୟର ନାମ ହେଲା କେନ୍ଦୁଝର ।
ଭଞ୍ଜିବଂଶ ତହିଁ ଲଭୁଲ କର୍ଜନ,
କମଳ-କାନନ ବସନ୍ତେ ଯେସନ ।
ଦଇତାରି ଭଞ୍ଜି ସେ ବଂଶ ସମ୍ଭୂତ,
ଗୁରୁ-ଦୋଷେ ହେଲେ ରାଜ୍ୟ ବହିଷ୍କୃତ ।
ସେ କାଳ ରାଜାଙ୍କ ନିଜ ପିତୃବୀ ସେ,
ରାଜରାଜେଷେ ପାତ ହରହରୁ ବଶେ ।
ବନମାଳୀ ଭଞ୍ଜି ରଘୁନାଥ ଭଞ୍ଜି,
ଥିଲେ ତାହାଙ୍କର ଯୁଗଳ ଅଙ୍ଗଳ ।
କେନ୍ଦୁଝର ତେଜି ଘେନି ପୁନଃପୁନଃ,
ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟେ ଯାଇ ନେଲେ ସେ ଆଶ୍ରୟ ।
ଦ୍ରାଘଶ ବଂଶଜ ସେ ରାଜ୍ୟର ରାଜା,
ଦାନେ ଧର୍ମେ ଯଶେ ଟେକ ତାଙ୍କ ଧୂଳା ।
ବହୁଳ ସେ ନାମ ଦାନବନ୍ଧୁ ନନ୍ଦ,
ଅନପତ୍ୟ ହେଉ ସଦା ନିରାନ୍ଦ ।
ଦୈତ୍ୟାରି ଭଞ୍ଜିଙ୍କୁ ବହୁ ସମାଦରେ,
ରଖିଲେ ନୃପତି ବରଦ ଗନ୍ଧରେ ।
ତାହାଙ୍କର ପୁନଃପୁନଃ ସେ ଦ୍ରାଘଶ,
ପୋଷାପୁନଃପୁନଃ କଲେବ ଗ୍ରହଣ ।
ପରେ ସାନରାଣୀ ଗର୍ଭରୁ ତାଙ୍କର,
ଜାତ ହେଲା ଏକ ସମ୍ଭବ କୁମର ।
ପରମ ଆନନ୍ଦେ ସେ ନୃପ-ତିଳକ,
ରଖିଲେ ସେ ପୁନ ନାମ ବିନାୟକ ।
ବଢ଼ିଲେ ଜମଗଣ ସେ ଜନି କୁମାର,
ଧର୍ମବଳେ ଯଥା ନୃପତି ଭଣ୍ଡାର ।
ଏକହେ ସେ ଜନ ଭୂପାଳ ନନ୍ଦନ,
କରନ୍ତି ଆହାର ବିହାର ଶୟନ ।
ଜମଗଣ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଉପାୟ ବଢ଼ି,
ନ ହୁଅନ୍ତି କେହି କେବେ ଛଡ଼ାଛଡ଼ି ।

୧—ଭଞ୍ଜଭୂମି—ମୟୂରଭଞ୍ଜ । ୨—ଦ୍ରାଘଶ୍ରୀ—ସମ୍ଭବପୁର । ୩—ମୋଦକ ଭଞ୍ଜିଙ୍କ ପୁତ୍ରହରାଜ ନାମ
ବସନ୍ତରେ ବଶାବଳୀ ଗରବ ।

ମାନ୍ଦି କି ଦୃଢ଼େଁକ, ସେ ସ୍ବେଦ ମଧ୍ୟରେ,
 ଜଳପୁଲ ଉର୍ଷା-ଅନଳ ପ୍ରଶରେ ।
 କିଏ ଦେଖିଥିଲ ଫେଉଟି ଭବିଷ୍ୟ,
 ସର୍ପମଣି ତଳେ ଅଛୁ ତାକୁ ବିଷ !
 ଫୁଲ ମଧ୍ୟେ ସୁକା ଲୁଚିଥାଏ କୀଟ,
 ପାପେ କଳକେ ଅହା ପୁଣ୍ୟାର୍ତ୍ତ ।
 ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ବେନି ହୋଇ ପାପାହାନ୍ତ,
 ରବିଲେ ଗୋପନ ଭୀଷଣ ତହାନ୍ତ ।
 ଭାବିଲେ ସେ ଦିନେ ଏହି ବିନାୟକ,
 ଏ ଗୁଳୀର ହେବ ପ୍ରକୃତି ପାଳକ ।
 ନିଜ ପୁତ୍ର ଥାଉଁ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ହିଁ କାର,
 ଅର୍ପିବେ କି ରାସ୍ତେ ଗୁଳୀ ଅସୁକାର ?
 ନିଜ ମୁଣ୍ଡି ରଖି ନୁହଁଇ ଅସଫା,
 ପର ମୁଣ୍ଡେ ବେଢ଼ି ତାଳେ କି ମାଲପା ?
 ବିନାୟକ ଥିଲେ କାହିଁ ଆମ୍ଭ ଭଲ,
 ଆମ୍ଭ ସୌଭାଗ୍ୟରେ ସେହି ଏକା ଶଲ ।
 ନିପାତି ତାହାକୁ ନିବାରକା ଦବ,
 ବଢ଼ିବା ଜୀବନ ପଥ ନିଷ୍ଠୁର ।
 ଏହି ପାପ ଚନ୍ଦ୍ରା ପୋଷି ଅହରହ,
 ମିଶନ୍ତି ବାହାରେ ବିନାୟକ ସହ ।
 ହସ୍ତପୁଷ୍ପେ ଦିନେ ବିନାୟକେ ଘେନି,
 ଭ୍ରମଣେ ବାହାର ଦେଲେ ଭାଇ ବେନି ।
 ଶ୍ରୀମତୀନ୍ଦ୍ର ଯାଇ ନିଜିନ ପ୍ରାନ୍ତରେ,
 ପେଲି, ଦେଲେ ତାକୁ ନିଷ୍ଠୁର ଅନ୍ତରେ ।
 ପଡ଼ିଲ ବାଳକ ଭ୍ରମିଷ୍ଠସ୍ତେ ଯାଇ,
 ହସ୍ତପାଦେ ତାକୁ ଦେଲେ ଚକଟାଇ !
 ସ୍ବାର୍ଥ-ନିଶା ଭୋଲେ ଧର୍ମପଥ ହୁଡ଼ି,
 କଲେ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ପାପ-ପଟେ ଲୁଡ଼ି ।
 ବୃକ୍ଷରାଜଙ୍କର ବାସୁକୀ କରୁଣା,
 ଭୁଲିଗଲେ ହୋଇ ଗୁଳିଣୀ ରକ୍ଷଣା ।

କପଟ-ବାହଣୀ କାହିଁ ଦୂର ଭାଇ,
 ଗୁଳୀକ ଛାମୁରେ ନିବେଦିଲେ ଯାଇ ।
 ଭାଇ ବିନାୟକ ଲଢ଼ିଲ ଅଭାବ,
 ଗସ୍ତିପତି ହସ୍ତପୁଷ୍ପ ଅବସ୍ଥାବ,
 ଧରୁ ଧରୁ ଆମ୍ଭେ ତାହାକୁ ଆକଟି,
 ଦୁଷ୍ଟ ହସ୍ତୀ ଦେଲ ପାଦରେ ଚକଟି ।
 ଅପଦାତେ ଭାଇ ତେଜିଲ ଜୀବନ,
 ବିହ୍ୱଳ ବିହ୍ୱ ଏ ଦାରୁଣ କଷଣ ।
 ଶୁଣି ନୃପ ଶୋକେ ହେଲେ ଆସୁହାର,
 ବଢ଼ିଲ ନୟନ ଶ୍ରୀବତ୍ସର ଧାର ।
 ଗୁପ୍ତ ଦେଶାଭର ବଢ଼ିଲ ଏସନ, *
 ଶୁଣନ୍ତି ମଣିମା ସତ୍ୟ ମୋ ବଚନ ।
 ଏ ବେନି ସୋଦର ହସ୍ତ ପ୍ରବଞ୍ଚକ,
 ମହାପାପାତାରୁ କ୍ଷମିତ କଲଙ୍କ !
 କପଟେ ଏ ଦୃଢ଼େଁକ ପୁଲେ କୁମାରେ,
 ଦେଖିଛି ମୁଁ ଆଇ ଗୋପନେ ସେଠାରେ ।
 ଶୁଣି ନୃପ ହୋଇ ବିସ୍ମୟେ ଭଦ୍ରାସ,
 ନିଜ କଣ୍ଠେ ନିଜେ କଲେ ଅବିଶ୍ୱାସ ।
 ଏଡ଼େ କୃତଜ୍ଞ କି ହୋଇପାରେ ନର,
 ଏ ଚନ୍ଦ୍ରା ତାଙ୍କର ଘାରିଲ ଅନ୍ତର ।
 ସତେ କି ମୁଁ ହାସ୍ତ ମଣି ଫୁଲମାଳ,
 କଣ୍ଠରେ ଲମ୍ବାଇଥିଲି କାଳ ବ୍ୟାଳ ।
 ସତେ କି ବା ଭ୍ରମେ ମାର୍ଜାର କାନରେ,
 ଭୀଷଣ ଶାଢ଼ୀଲ ପୋଷିଥିଲି ଘରେ ।
 ଏହା ଭାବି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୋକାହୁଁ ହୃଦୟେ,
 କହିଲେ ସମ୍ମୋହ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଦୁୟେ—
 “ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ଭବିଷ୍ୟ ଆମ୍ଭର,
 ଆମ୍ଭ ଅନ୍ତେ ଗୁଳୀ ହେବ ଅଧୀଶ୍ୱର ।
 ହୋଇଥିଲେ ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ତୁମ୍ଭ କଥା,
 ହେବ ତୁମ୍ଭ ବଂଶ ଆଦର୍ଶ ସବୁଥା ।

ନରୁ କରୁଥିଲେ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତା ପାପ,
 ତେବେ ତୁମ୍ଭେ ବଂଶେ ଫଳିବ ଏ ଶାପ ।
 “ଲଗିଥିବ ସଦା ବଂଶରେ ତୁମ୍ଭର,
 ଦୃତ୍ୟା ଅନାଚାର ଶାପ ଭୟଙ୍କର ।
 ଖୁବ୍‌ତା ପ୍ରଭୁର ବାପ ପୁଅ ନନା,
 ମଧ୍ୟ ଲଗିଥିବ ବୀରୁଣ ଘଟଣା ।
 ପରସ୍ପରେ ଲଗିଥିବ ଦୁଶାକଟା,
 ତୁମ୍ଭେ ଥିବେ ମନସ୍ତାପ ଦୃଢ଼ତା ।
 ହିତାହିତ ଜାନେ ଅର୍ପି ଜଳାଞ୍ଜଳି,
 ସ୍ଵାର୍ଥ ପଦେ ଧର୍ମେ ଦେବେ ବିଶାବଳ ।
 ଅଦେଇ-ଦିନିଆ ଉପାଧିରେ ବାଈ—
 ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟେ ଅନାଇବେ ନାହିଁ ।
 ନିଜ ଜୀବନର ଇତିବାସ ଅଧ୍ୟା,
 ଲେଖିବେ ସୁଜନ-ରକ୍ତେ ବହି ଶ୍ରଦ୍ଧା ।
 ଉଷିରକ୍ତେ ଗଢ଼ା ପ୍ରାଣପିଣ୍ଡ ଯାଉ,
 କରବେ ସେ ନୃପେ ପିଣ୍ଡାତ ଆଚାର ।”
 ଶୋକାବେଶେ ଏହା ଭାଷି ନରନାଥ,
 ପରକ୍ଷଣେ ହେଲେ ପୁର ପର ଶାନ୍ତ ।
 ସୋଲ ନିଆଁ ଗର ବାହୁଣର କୋପ,
 ଜଳିଉଠି ଭଜେ ପର କ୍ଷଣେ ଲେପ ।
 ପୁନଃପୁଣ୍ୟ ତାହିଁ ସେ ବୃଦ୍ଧ ରାଜନ,
 ବାସୁଲେ କୋମଳେ ଭାଷିଲେ ଏସନ—
 “କଲେ ସୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭେ ଯେତେ ଗରୁଡ଼ୋଷ,
 ପିତୃହୃଦ ତଳେ ନ ବହିବ ସ୍ଵେଷ ।
 ସ୍ନେହମୟ ପିତା ପିତାର ସ୍ଵଭାବ,
 ପିତୃହୃଦେ କାହିଁ ହୋଧ ପାଇଁ ଠାବ ?
 ଦେଇଛୁ ତ ଯାତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ସ୍ନେହ,
 ରହିବ ମୋ ସତ୍ୟ ଥିବା ଯାଏ ଦେହ ।
 ସ୍ନେହ ମାନବର ବିଧିବଦ୍ଧ ଧନ,
 ଭାବେ ନାହିଁ ହୋଧେ କାହା ବଡ଼ ପଣ ।
 ସ୍ନେହ ବେବେ ନୁହେଁ ଫେରିବାର ବାବୁ,
 ବେହି ନୁହେଁ ମୁକ୍ତ ତା ମହାପ୍ରଭୁ ।

ରାଜା ହେବ ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଅନ୍ତେ ଏ ରାଜ୍ୟ,
 ପାଳିବ ନ୍ୟାୟରେ ପରଜା ସମାଜେ ।
 ବଶିଷ୍ଠ ତୁମ୍ଭର ଗୋଦା ସୁମହତ,
 ତୁମ୍ଭେ ବଂଶେ ଦେବେ ଦଶ କର୍ମେ ବ୍ରତ ।”
 ଏହା ଭାଷି ତୁନି ହେଲେ ନରବର,
 ବହିଲେ କ୍ରମାରେ ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀପୟର ।
 କୋଟି ଧନୀ ବୃଦ୍ଧରାଜାଙ୍କ କରୁଣା,
 ପୁନଃ ପ୍ରତି ତା ନୁହେଁ ତଳେ ଉଣା ।
 ଆଦର୍ଶ ତାଙ୍କର ଦେବ ବ୍ୟାବହାର,
 ପୁନଃ-ଶତ୍ରୁ କରେ ଦେଲେ ରାଜ୍ୟଭାର ।
 ପାଦପର ପ୍ରାଣ ଦୟାରେ ସଜଳ,
 ଶାଶାନ୍ତେଦୀକୁ ସେ ଦିଏ ସୁଦ୍ଧା ଫଳ ।
 ମହାଜନ ହୃଦ ଆହା କି ପବନ,
 ମହାଶୟକୁ ବି ମଶନ୍ତ ସେ ମିନ ।
 ଏଭଳି ରାଜା ଯେ ଜନ୍ମେ ନରକୁଳେ,
 ନମନ୍ତ ଦେବତା ତାହା ପାଦମୁଳେ ।
 ଶମ ଦମ ଦୟା ଆବର ତତ୍ତ୍ଵସା,
 କେବଳ ତାହାର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଦୀକ୍ଷା ।
 ସୁଲଭ ଯେ ରାଜ୍ୟେ ଏଭଳି ସୁରଜା,
 ତୁମ୍ଭ ମଣେ ସ୍ଵର୍ଗେ ସେ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜା ।
 ବୃଦ୍ଧ ବିପ୍ର ରାଜା ସ୍ଵର ପୁନଃଶୋକେ ।
 ଅଳ୍ପଦିନେ ଗଲେ ତଳେ ଭାବୁ ଲୋକେ ।
 ବନମାଳୀ ଭଞ୍ଜ ହେଲେ ରାଜ୍ୟୋତ୍ସବ,
 ପୁରୁଷ କରୁଳ କଦାଶା ତାଙ୍କର ।
 ଚିତ୍ତଦିନ ପରେ ଗିଞ୍ଜିକା ଶଶିରେ,
 ବିଦ୍ରୋହ-ଅନଳ ଜଳିଲ ପ୍ରାଣରେ ।
 ରାଜନାଥ ଭଞ୍ଜେ ନଦୀନ ନୁପତି,
 ବିଦ୍ରୋହ ଦମନେ ଦେଲେ ଅନୁମତି ।
 ବହିଲେ ବିଦ୍ରୋହୀ ମେଳିଆଙ୍କୁ ମାରି
 ସେ ରାଜ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭେ ହୁଅ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
 ଭ୍ରାତୃରାଜାଙ୍କର ପାଇ ଏ ଆଦେଶ,
 ଲଭିଲେ ଅନୁତ ସନ୍ତୋଷ ବିଶେଷ ।

ଶିଞ୍ଜିଳୀରେ କରୁ କିହୋଡ଼ୁ ହମନ,
 ଦୁର୍ଗ ରାତି ତହିଁ କଲେ ରାଜପଣ ।
 ସେ ଦିନୁ ଶିଞ୍ଜିଳୀ ଦେଲେ ସ୍ବାଧୀନ,
 ବହୁ ଉତ୍ସବର ଅଭିଧାନ । *
 ଦର୍ଶ ଦେବାଳୟ ତୋଟା ପ୍ରସ୍ତର,
 କଲେ ବହୁ ବାହିଁ ସେହି ନୂପବର ।
 ଏକବିଂଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ସେ କରୁ,
 ଗଲେ ସୁଗଲେକେ ପ୍ରାଣ ପରିହର ।
 ଶ୍ରୀ ଅର୍ଜୁନ ଭଞ୍ଜ ତାହାଙ୍କ ନନ୍ଦନ,
 ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷ କଲେ ରାଜପଣ ।
 ଶ୍ରୀ କେଶବ ଭଞ୍ଜ ତାହାଙ୍କ ଭଗ୍ନ,
 ପାଳିଲେକ ବଂଶ ବର୍ଷ ପ୍ରଭାବର ।
 ନ ଥିଲେ ତାଙ୍କର ସନ୍ତାନସନ୍ତତି,
 ଭାଇ ବନମାଳୀ ଦେଲେ ନରପତି ।
 ଷୋଡ଼ଶ ବର୍ଷ ସେ ବସି ସିଂହାସନେ,
 ଆୟୁଷେଷେ ଗଲେ ଅମର ଭୁବନେ ।
 ଏଥୁ ଅନ୍ତେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରୋଦୟ ଆସୁଳ,
 କଲେ ରାଜପଣ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଭଞ୍ଜ ।
 ଶଶ୍ବତ ପୁରୁଷ ଦର୍ଶନର ଧ୍ୟାନ,
 ଶାସିଲେ ସେ ରାଜ୍ୟ ତେଜସ ବରଷ ।
 ତାଙ୍କର ଗୋବିନ୍ଦ ଭଞ୍ଜ ନାମେ ପୁତ୍ର,
 ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷେ ଦେଲେ ମହାରାଜ ।
 ଜଗନ୍ନାଥ ଭଞ୍ଜ ତାହାଙ୍କ କୁମର,
 ପାଳିଲେ ବାଦଶ ବର୍ଷ ଉତ୍ସବର ।
 ଦୁଇବୃଷ୍ଟି ଭଞ୍ଜ ତାଙ୍କର ନନ୍ଦନ,
 ମଣ୍ଡିଲେ ପଦର ବର୍ଷ ସିଂହାସନ ।
 ତତ୍ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଗୌରବର,
 ଦଶବର୍ଷ ମାତ୍ର ରାଜପଣ କରୁ,
 ଲଭନ୍ତେ ପଞ୍ଚଦ ହୋଇ ନିଃସନ୍ତାନ ।
 ଭ୍ରାତା ବୃଷ୍ଟିଭଞ୍ଜ ଦେଲେ ନରପଣ ।

ଷୋଡ଼ଶ ବରଷ ପ୍ରତିପାଳ ପ୍ରଭା,
 ନନ୍ଦର ଶତ୍ରୁର ତେଜିଲେ ସେ ରାଜା ।
 ରାଜା ଦେଲେ ତହିଁ ନରସିଂହ ଭଞ୍ଜ,
 ଆକ୍ରିଷେ ତାଙ୍କର ହୋଇଯାଏ ପଞ୍ଜି ।
 ଅଠରୁ ବରଷ ରାଜ୍ୟଭୋଗ କରୁ,
 ଗଲେ ପରଲୋକେ ଭାଗ୍ୟ ଅନୁସର ।
 ପିତୃ ଅନ୍ତେ ପୁତ୍ର ବଳଭଦ୍ର ଭଞ୍ଜ,
 ଉଦ୍ଭାବିଲେ ଧର୍ମରାଜ୍ୟେ ଶାନ୍ତିଧର ।
 ଦେଲେହେଁ ବିଶାଳ ରାଜ୍ୟ ଅସଂକଳ,
 ସ୍ବଭାବେ ସେ ପ୍ରେମ-ଭକ୍ତିର ଭିଖାରୀ ।
 ଏକବିଂଶ ବର୍ଷ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିପାଳ,
 କାଳପ୍ରାୟେ ରାଜ୍ୟେ ଦେଲେ ତନୁ ଢାଳ ।
 ଶ୍ରୀମୁକୁନ୍ଦ ଭଞ୍ଜ ତାଙ୍କ ପ୍ରେମ ପୁତ୍ର,
 ରାଜନୀ-ବାସ୍ତବ ବହୁ ଗୁଣଧର ।
 ପ୍ରାଣପଣେ ପାଳି ପିତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶ,
 ଶାନ୍ତରେ ରାଜତ୍ବ କଲେ ଶୋକବର୍ଷ ।
 ତାଙ୍କ ପରେ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନ,
 ରାଜସିଂହାସନ କଲେ ଆସେଦଶ ।
 ଶାସି ପାଳି ପ୍ରଭା ବରଷ ପଦର,
 କାଳବର୍ଷେ ପ୍ରାପ୍ତ ଦେଲେ ଶ୍ରେୟାନ୍ତର ।
 ତାହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜ,
 ମୁଗ୍ଧସୁ ମଣ୍ଡିଲେ ଟେକ ଯାକ ଧୂଳ ।
 ଜ୍ଞାନବିଂଶ ବର୍ଷ ପସି ରାଜାସନେ,
 ଯଥାକାଳେ ଗଲେ ଶାନ୍ତ ଭୁବନେ ।
 ନୂପ-ହାରୀ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ହୀରାଧର,
 ରାଜ୍ୟ-ସନ୍ଧର ସେ ପୁତ୍ର ଧୂରନ୍ଧର ।
 ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷ ପ୍ରଭା ପାଳି ପୁଣେ,
 କଲେ ମହାଯାତ୍ରା ବିଦ୍ୟାଧାନ ମୁଣେ ।
 ନରହର ଭଞ୍ଜ ପୁତ୍ର ତାହାଙ୍କର,
 କଲେ ରାଜପଣ ବରଷ ଅଠର ।

ନରଦୁଷ୍ଟଙ୍କର ପୁତ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ,
 ଚଳଇଁଷୀ ଭେଦେ ଥିଲେ ସୁବିଶାଳ ।
 ଉନବିଂଶ ବର୍ଷ ହୋଇ ନରଘଣ,
 ଦେବୁ ତେଜି କଲେ ହିଦିବେ ପ୍ରୟାଗ ।
 ତାହାଙ୍କ କୁମର କଲେ ଅନୁପମ,
 ମଉଦୁପ୍ରୀ ଭଞ୍ଜ ମଉଦୁପ୍ରୀ ସମ ।
 ଅତି ବୀର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ, ଅମାନୁଷ କଲେ,
 ବଧନ୍ତି ସେ ତଣ୍ଡି ଚପି ମହାକଲେ ।
 ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଭଞ୍ଜ ତାଙ୍କ ସୁତ,
 ଦଶ ବର୍ଷ ରାଜ୍ୟ ପାଳି ଦେଲେ ମୃତ ।
 ତାଙ୍କ ବୀରପୁତ୍ର ସୁନୀତି-ଅଳୟ,
 ପ୍ରତାପୀ ପ୍ରତାପଭଞ୍ଜ ସଦାଶୟ ।
 ଦୁଇଦୁସ୍ତେ ଠୁଳି କରି ଧନଧାନ୍ୟ,
 ବହୁଦୁସ୍ତେ ତାହା କରୁଥିଲେ ଦାନ ।
 ଅତୁଳ ତାଙ୍କର କ୍ଷତିୟୁ ପ୍ରଭାବ,
 ଗଙ୍ଗା ଜଳ ପରି ନିର୍ମଳ ସୁଭାବ ।
 ଧାର୍ମିକ ଦୟାଳୁ ଦାତା କ୍ଷମାମୟ,
 ପାଳୁଥିଲେ ପୁତ୍ର ଭ୍ରାତୃ ପ୍ରଜାତୟ ।
 ରାଜଧର୍ମ ରାଜନୀତି ବିଚକ୍ଷଣ,
 ଉଦାର ହୃଦୟ ସତ୍ୟପରାୟଣ ।
 କୁଲଦେବେ ଦୂର୍ଗ ସେ ନୃପ ନିର୍ମାଣୀ,
 କରୁଥିଲେ ତାକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାଜଧାନୀ । ୧
 ତୋଳାଇ ଦେଉଳ ଅମର-ଲେଉଟ,
 ଜଗନ୍ନାଥେ ଚଢ଼ି କଲେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
 ଅଦମ୍ଭରେ ଦେବ ପୂଜାନୀତି ପାଇଁ,
 ଶଞ୍ଜି ଦେଇଛନ୍ତି ଗ୍ରାମ ଧୂଆଁଛାଇ ।
 ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ରାଜା ଗୁଣି-ଅଳଙ୍କାର,
 ଅପରି ଗୁଣୀକୁ ଯାତ ପୁରସ୍କାର ।
 ବହୁ ନୟନର ବାସୀ ସମ୍ପାଦନ,
 କରୁଥିଲା ତାଙ୍କ ସୁଗଳ ନୟନ ।

ସପ୍ତଦଶ ବର୍ଷ ହୋଇ ରାଜ୍ୟଶୁଭ,
 ହୋଇଛନ୍ତି ମରି ସୁଖା ସେ ଅମର ।
 ବହୁଧର ଭଞ୍ଜ ତାହାଙ୍କ କୁମର,
 କଲେବ ରାଜତ୍ବ ଦଶ ସମ୍ବସର ।
 ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ରାଜା ଗୁଣିତ ଧାର୍ମିକ,
 କିନ୍ତୁ ଭାଗ୍ୟଦୋଷେ ଥିଲେ ଅପୁନିକ ।
 ଚଢ଼ି ତାଙ୍କ ଭ୍ରାତା ଶ୍ରୀହରି ଶରଣ,
 ହସ୍ତୋଦ୍‌ଗ ବର୍ଷ କଲେ ରାଜପଣ ।
 ତାଙ୍କର ବସିଲ ଭଞ୍ଜ ନାମଧାରୀ—
 ପୁତ୍ର ଘନୁଷରେ ହେଲେ ଅଧିକାରୀ ।
 ସପ୍ତବିଂଶ ବର୍ଷ ଅନ୍ତେ ସେ ନୃପତି,
 ଦେବୁ ତେଜି କଲେ ପରଲୋକେ ଗତି ।
 ଶ୍ରୀମନ୍ତ ଶ୍ରୀଧର ତାହାଙ୍କ ନନ୍ଦନ,
 ମଣ୍ଡିଲେ ପଦ୍ମର ବର୍ଷ ସିଂହାସନ ।
 ତାଙ୍କ ଗୁଣଧର ପୁତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ର,
 ପ୍ରବୃତ୍ତ ରଞ୍ଜିତେ ସଥା ରାମଚନ୍ଦ୍ର !
 ଧରି ରାଜଦଣ୍ଡ ବର୍ଷ ଏକବିଂଶ,
 ଲଢ଼ିଲେ ପଞ୍ଚଦ ସେ ସାଧୁ କ୍ଷିତୀଶ ।
 ସଥାକାଳେ ତାଙ୍କ କୁମାର ଲକ୍ଷଣ,
 ଉତ୍କଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ସିଂହାସନ ।
 ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ତାଳି,
 ତେଜିଲେ ଜୀବନ କାଳ ଆଜ୍ଞା ପାଳି ।
 ହିଲେତନ ଭଞ୍ଜ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ମଣି,
 ଅଷ୍ଟାଦଶ ବର୍ଷ ପାଳିଲେ ଧରଣୀ ।
 ତାଙ୍କ ସୁତ ହରି ସେବକ ନୃବର,
 ରାଜା ହେଲେ ମାତ୍ର ବରଷ ସତର ।
 ସବୁ ସୁଖେ ସୁଖୀ ମାତ୍ର ନିଃସନ୍ତପ୍ତ,
 ଭ୍ରାତା ଗଦାଧର ହେଲେ ଅଧିପତି ।
 ପଞ୍ଚବିଂଶ ବର୍ଷ ଧରି ପାଳି ଧର୍ମେ,
 ସମ୍ବରରେ ଲୀଳା ନିୟତି ନିୟମେ ।

ପୁନଃ ଦୟାନିଧୁ ଦୃଢ଼ ସତ୍ୟବାଦୀ,
 ଏକବିଂଶ ବର୍ଷ ମଣ୍ଡି ରାଜଗାଦି,
 କଲେକ ଜୀବନ ଯଜ୍ଞ ଉଦ୍‌ଯାପନ,
 ତେଜି ରାଜ୍ୟ, ଧନ, ପୁତ୍ର, ପରିଜନ ।
 ଏଥିଅନ୍ତେ ତାଙ୍କ ପୁନଃ ଗିରିଧର,
 ପାଳିଲେ ବିଂଶୋନବର୍ଷ ଉତ୍ତମର । ୧
 ତାହାଙ୍କ କୃପାଳୁ ପୁତ୍ର କୃପାପ୍ରିୟ,
 ଉତ୍ତମର-ଭାଗ୍ୟ-ନୟ-ପୁଷ୍ପଭୟ ।
 ଦ୍ଵାଦଶ ବରଷ କଲେ ରାଜ୍ୟଭୋଗ,
 ଅକାଳେ ତାଙ୍କର ଘଟିଲା ବିଯୋଗ ।
 ପୁନଃ ପଦ୍ମନାଭ ଷଡ଼ବିଂଶ ବର୍ଷ,
 ପ୍ରଜାକୁଳେ ଦେଲେ ସୁଶାନ୍ତଦୂର୍ଷ ।
 ତାହାଙ୍କ ସୁଯୋଗୀ ତନୟ ମାଧବ,
 ଦୀନ-ଦୃଃ-ପିତା ଅନାଥ-ବାଳକ,
 ଦଶବର୍ଷ ମାତ୍ର ହୋଇ ନରମଣି,
 ଅଶ୍ରୁ କଲେ ଆତ୍ମା ଅନ୍ତମ ସରଣୀ !
 ରାଜା ହେଲେ ପୁନଃ କମଳଲେଖନ,
 ବିଂଶ ବର୍ଷ ପରେ ତେଜିଲେ ଜୀବନ ।
 ଦୃଢ଼ହୃଦ ତାଙ୍କ ପୁନଃ ଦେବୋପମ,
 ଦୁର୍ବଳର ବନ୍ଧୁ ପ୍ରବଳର ଯମ,
 ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ରାଜ୍ୟ ଭୋଗ କରି,
 ଗଲେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳେକେ ପ୍ରାଣ ପରିହର ।
 କୁମାର ପାତଳୀ ରଘୁନାଥ ଭଞ୍ଜ,
 ଆକାରେ ପ୍ରଭାବେ ମତ୍ତ ମତଙ୍ଗଳ ।
 ପିତୃ ବିୟୋଗାନ୍ତେ ହୋଇ ନରପତି,
 ସାଧୁଲେ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଭୁତ ଉନ୍ନତ ।
 ଭଞ୍ଜବଂଶର ସେ ପ୍ରଗତି ମାତ୍ରିକ,
 ଶିଷ୍ଟେ ପୋଷି ଦୁଷ୍ଟେ ବିଦୁଥିଲେ ଦୃଷ୍ଟ ।
 ହୃଦୟଶ୍ଚ ଥିଲେ ସେ ନରନାୟକ,
 ଶାନ୍ତି ନାୟ ନେତ୍ର ବୈଧବ୍ୟ ଲେଖକ ।

ତାଙ୍କ ଭୀମପୁରୀ ବିବେଚିତ ଭୁବୁଧି—
 ଦେଖି ଦୈତ୍ୟଦାୟୀ ଅଧେ ଯାଏ ଭୂଧି !
 ପ୍ରଜାଶ୍ରୀ ଶରୀର ନରେ ଅପ୍ରତିମ,
 ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ଯଥା କଳୟରେ ଭୀମ ।
 ଦ୍ଵାବିଂଶ ବର୍ଷାନ୍ତେ ବିସର୍ଜିଲେ ପ୍ରାଣ,
 କାବ୍ୟାଂଶେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ତାହାଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ । ୨
 ରାଜା ହେଲେ ତାଙ୍କ କୁମାର ଦେବେନ୍ଦ୍ର,
 କ୍ଷତ୍ରିୟ-ବାହୁତ ସର୍ବଭୃଣର ଦେହ ।
 ବାଳୁଥିଲା ତାଙ୍କ ନାମେ ଶାନ୍ତି ବାଳା,
 ଥିଲେ ସେ ସୁଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପ୍ତିୟ ରାଜା ।
 ସପ୍ତଦଶ ବର୍ଷ ପରେ ନରସାୟ,
 ଗଲେ ଚଳି ସୁଗେ ପ୍ରଜାଙ୍କ କନ୍ଦାୟ ।
 ରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷିକ୍ତ ପୁନଃ ଦୁର୍ଗାବେଶ,
 ଅତ୍ୟନ୍ତରାଜ୍ୟ ତାଙ୍କ ରାଜଦେଶ !
 ଅଷ୍ଟାଦଶ ବର୍ଷ ଅନ୍ତେ ସିଂହାସନ—
 ଶୂନ୍ୟ କରି କଲେ ନିଦିବେ ଗମନ ।
 ଆଶ୍ଵେନଶ ଗାଦି ପୁନଃ ପୀତାମ୍ବର,
 ଏକବିଂଶ ବର୍ଷେ ପ୍ରାପ୍ତ ଲେଖାନ୍ତର ।
 ପୁନଃ ନଳିନୀକ୍ଷ ଦ୍ଵାଦଶ ବରଷ,
 ସିଂହାସନେ ବସି ଅଗିଲେ ସୁଯଶ ।
 ପୁନଃ ନିବିନ୍ଦମ ଭଞ୍ଜ ତାଙ୍କ ପରେ,
 ଦଶବର୍ଷ ରାଜା ହେଲେ ଉତ୍ତମର ।
 ତାହାଙ୍କର ପତ୍ନୀକୁମାର ଗୋବିନ୍ଦ,
 ରୂପେ ଗୁଣେ ଶୀଳେ ବେଭାରେ ଅନନ୍ୟ ।
 ଷୋଳବର୍ଷ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିପାଳ ଶେଷେ,
 ଚାଲିଗଲେ କେଉଁ ଅନୁକେଶ୍ୟ ଦେଶେ ।
 ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଜେ ହେଲେ ତାହାପରେ,
 ତାହାଙ୍କ ତନୟ ଗଜେନ୍ଦ୍ର ବଳରେ ।
 ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କ ନ ଥିଲା ଆଳସ୍ୟ,
 ପାଳିଲେ ସେ ପ୍ରଜା ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷ ।

ପିତା ପରେ ପୁତ୍ର ପୁଣ୍ୟାୟା ଗୋପାଳ,
 ଶୁମନ୍ତର ଗୁଣେ ଦେଲେ କି ପାଳ ।
 ଦ୍ଵାଦଶ ବର୍ଷାନ୍ତେ ତେଜିଲେ ସଂସାର,
 ଭଞ୍ଜିଲେ ପ୍ରଜାଙ୍କ କଣ୍ଠ ଦାହାକାର !
 ନରପତି ହେଲେ ପୁଣି ବନମାଳୀ,
 ବିବେକୀ, ପଣ୍ଡିତ ଶୁଭ ଗୁଣଶାଳୀ ।
 ଆହା କି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ବ ଚିନ୍ତବର୍ଷ ପରେ,
 ହେଲେ ସେ ନିହତ ଅନୁଜ ହସ୍ତରେ !
 ଧୂଳି ଗୁଳପଦ ଧୂଳି ସେ ବିଭବ,
 ଯା ଲେଖେ ପିଣ୍ଡାତ ପାଲଟେ ମାନବ ।
 କେଉଁ ନାରଦୀ ଏ ମହାପାପ ଶୁଣି,
 ନ ଶ୍ରେୟସ୍ କହେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପୁଣି ?
 ଜ୍ୟୋତିରୁଦ୍ରାଦା ହୃଦ୍ୟା ପିତୃହୃଦ୍ୟା ସମ,
 ଜାଣେ ନାହିଁ ଏହା କେଉଁ ନରାଧମ ?
 ଗୁଳପୁତ୍ର ହୋଇ ଏଡ଼େ ଅକରଣି,
 କେମନ୍ତେ ଏ ପାପ ସହ୍ୟ ଧରଣୀ ?
 ବହୁକୁଳରେହିଁ ସବୁ ସମ୍ଭାବିତ,
 ଏ ମହାପାପର ନାହିଁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ !
 ଅକେଇଦିନିଆ ଏ ଜୀବନ ପାଇଁ,
 ହୁଅନ୍ତି ପିଣ୍ଡାତେ ମୃତେ ଆତତାପୀ ।
 କେତେ ଦିନ ଭଲ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ସେ ଶିଳ,
 ଯୁଗେ ଯୁଗେ କିନ୍ତୁ ରହିଲେ ଅକୀର୍ତ୍ତି !
 ଭ୍ରାତୃରକ୍ରମିକ ପାପ ସିଂହାସନେ,
 ବସିଲେ ସେ ଗୁଳପୁତ୍ର ଦୁଷ୍ଟମନେ ।
 ଗୋପୀନାଥ ଭଞ୍ଜ ନାମ ତାହାଙ୍କର,
 କଲେ ସେ ଗୁଳପୁତ୍ର ଦ୍ଵାବଂଶ ବସ୍ତର ।
 ଭ୍ରାତୃରକ୍ରମାଦେ ଗୁଳପୁ ପିପାସୀ,
 ମେଣ୍ଟିଲେ ତାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ଆଶା ।
 ଯା ଦୃଷ୍ଟିରେ ନର-ପ୍ରାଣ ଏଡ଼େ ଭାର,
 ସେ ପୁଣି ବହୁ ନରରକ୍ଷା ଭାର !

ଗୋପୀନାଥ ଭଞ୍ଜ ହୋଇ ନରପତି,
 ଦାନେ, ପୁଣ୍ୟେ, ଯଶେ ବଳାଇଲେ ମତି ।
 ଗୋପୀନାଥପୁର ଶାସନ ବସାଇ,
 ଦାନ କଲେ ତାହା ବ୍ରାହ୍ମଣେ ନୂପାଇଁ ।
 ଧର୍ମକର୍ମେ ସଦା ନିବେଶିଲେ ଚିତ୍ତ,
 ଏହା ପରା ଭ୍ରାତୃହୃଦ୍ୟା ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ।
 ଜୀବହୃଦ୍ୟା କରି ମାଂସଦାନ ସମ,
 ଏ ଦାନର ପୁଣ୍ୟ ଅତି ଅନୁପମ ।
 ତାଙ୍କ ମହାଦେଉ କଲେ ସଂସ୍ଥାପନ,
 ନୀଳାଦେଉପୁର ନାମରେ ଶାସନ ।
 କାଳବଶେ ରଖି କୁଞ୍ଜିର୍ ଅଙ୍କିତ,
 ହେଲେ ସେ ନୃପତି କାଳ-କବଳିତ ।
 ଗୁଳ୍ମ, ଆଧିପତ୍ୟ, ଧନ, ବନ୍ଧୁ, ସେନା,
 ରଖି ନ ପାରିଲେ ଧରି ତାଙ୍କ କେହି !
 କାଳ ଆଜ୍ଞା କେହି ପାରେ ନାହିଁ ଫିଙ୍ଗି,
 ଭାଙ୍ଗିଯିବ କାଳ ବଢ଼ିମା ବାଲୁଙ୍ଗି ।
 କରୁଛି ସର୍ଜନା କାଳ ଏକ କରେ,
 ଆନ କର ତାର ନିୟନ୍ତ୍ର ଧୂଂସରେ ।
 ପାର୍ଶୀ ଅତ୍ୟାଚାର ନିଷ୍ଠୁର ନୃଶଂସ,
 ନ ରହିବେ କେହି, ସବେ ହେବେ ଧୂଂସ !
 ନୀତିଧର୍ମେ ନୃପ କରଣ ଅନୀଥା,
 କେତେ ଦିନ ପାଇଁ କଲେ କେଡ଼େ କଥା !
 ମଣିଥିଲେ ପର ନିଜକୁ ଅମର,
 କିମ୍ବା ବଳେ ଗତା ଶିର ତାହାଙ୍କର ।
 ଭ୍ରାତୃହୃଦ୍ୟା ପାପେ କେଉଁ ସୁଖେ ଗତି,
 କଲେ, ତାହା ଜାତ ସେହି ନରପତି ।
 ମସ୍ତକ ଦୁର୍ଜନେ ହିଂସା-ନିଶା ଖାଇ,
 ପରଭାଗୀ, ପ୍ରାଣ ନିଅନ୍ତୁ ଛଡ଼ାଇ ।
 କିନ୍ତୁ ଦୃଢ଼ଯାନ୍ତ ନିଜ ଭାଗୀ, ପ୍ରାଣ,
 ନ ଲାଭିବ କାଳଗ୍ରାସୁ ପରହାଣ ।

ବରୁପଛେ ମୁଣା ଜନ-ଅପକାର,
ମାନ୍ଦ୍ର ତାହା ପଛେ ଛାଡ଼ି ମାଜାର ।
ଦେବେ ପଦ୍ମବନ ଶିଶିର ଅବରେ,
ଦେବେ ଦିନ ଅବା ବଞ୍ଚେ ସେ ମନ୍ଦିରେ ।
ବଡ଼ଲେକଙ୍କୁ ସେ ସବୁ କଥା ସାଜେ,
ଦୀନ ପୁଣ୍ୟ ଏବା ଦେବବାନ୍ଧୁ ବାଜେ ।
ବିଦ୍ୟା-କୋଟ ପର ଜୀବନ ଅସ୍ଥାୟୀ,
ଏହିକ୍ଷଣି ଅଛି ଏହିକ୍ଷଣି ନାହିଁ ।
ଆଜି ବୁଝି ଦେଲେ ଅନ୍ଧାର ଦୁଠାତ,
ଏଥିରେ କିପାଇଁ ଦେଉ ଭଜପାତ ?
ନର ଜୀବନର ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ହୁଅ,
ଜଳ ଭ୍ରମେ ନର ପକ୍ଷରେ କୁହୁଅ !
ଭୁଞ୍ଜେ ତାର ଫଳ ଭଲଟ ଅତୀତ,
କର୍ମଦୋଷେ ହୁଏ ସେ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ।

ଗୋପୀନାଥଙ୍କର ଧାର୍ମିକ ଚରଣ,
ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ଯଥା ଧନଞ୍ଜୟ ।
ପ୍ରକାଶିଲେ ପ୍ରଭା ସିଂହାସନେ ବସି,
ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ ନରେ ସେହେ ପୁଣ୍ୟଶଶୀ ।
ବିମୁକ୍ତର ମନ୍ଦୀ ହସିଲ ଭକ୍ତାସେ,
କାନନ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଯଥା ମଧୁମାସେ ।
ନାଚ-ଗୀତ-ଉଷ୍ମ ତାଙ୍କ ସୁଶାସନେ,
ଶୋକ-ତାପ ଦେନୀ ନ ଜାଣିଲେ ଜନେ ।
ପ୍ରବୃତ୍ତିପୂଜାର ମଙ୍ଗଳ ନିମିତ୍ତ,
ଥିଲା ରାଜକୋଷ ଚର-ମୁକୁଳିତ ।
ମଣ୍ଡପରେ ସଦା ସେ ନୃପ ରାଜକ,
ନିଜ ଜୀବନକୁ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଜୀବନ ।
ମଣ୍ଡଳ ନିଜକୁ ସେ ନୃପଦେଶରୀ,
ପ୍ରଜାଙ୍କର ଧନ, ଜୀବନ ପ୍ରହରୀ ।

ଅସିଥିଲେ ପ୍ରଜାହତେ ପ୍ରାଣ ଦେହ,
ବରନ୍ତି ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପ୍ରତିପଦ ସ୍ୱେଦ ।
ପ୍ରଜା ବି ସମର୍ପି ଭକ୍ତି ବହୁଗୁଣ,
ଶୁଣି ଦେଉଥିଲେ ତାଙ୍କର ସେ ରଣ !
ପ୍ରଶର-ପ୍ରଭର, ଚରୁର ଅଗ୍ରଣୀ,
ପାରନ୍ତି ଭବନ୍ତା ଶକ୍ତି ପକ୍ଷ ରଣି ।
ସରଳ ଜୀବନ ବରଣ ସାପନ,
ଦାନ ପାଇଁ ନୃପ ସଞ୍ଜୁଥିଲେ ଧନ ।
ଲୁଣିଯାଏ ତାଙ୍କ ଦାନ-ଦୟା ସୀମା, ୧
ଥିଲା ନାହିଁ ତାଙ୍କ ଚରିତେ ବାଳମା ।
ଅବ୍ୟର୍ଥ ତାଙ୍କର ଥିଲା ଲକ୍ଷ୍ମୀଭେଦ,
ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ କିବା ସ୍ୱପ୍ନ ଧନବେଦ ।
ସୁରଜା ବାଞ୍ଛିତ ଗୁଣେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ,
ସାହିତ୍ୟ-ସଙ୍ଗୀତ-ଶିଳ୍ପ ସୁନିର୍ମଳ !
ବିରଚିଲେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମଦନ-ମଞ୍ଜୁଷା,
ଶାଳୀହୋଇ ଗ୍ରନ୍ଥ ବହୁ ଯତୁ ବର । ୨
ପୁଣି ରଘୁନାଥ-ବିଜାୟ ସୁବାବୀ,
ରସ-ଭାବ-ପ୍ରାଣ ସରଳ ସୁଶାବୀ ।
କୁଲଡ଼ ଗଡ଼ରେ ରଚିଲେ ନୃପତି,
ସରୁଣ ସହସ୍ର ବାସୁରେ ଜଗତୀ ।
ତହିଁ ଶତଦୋଳବାଦିଆ ଭଗାଇ,
ନବରତ୍ନେ ତାହା ଥିଲେବ ମଣ୍ଡାଇ ।
ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ନାମରେ ଶାସନ,
ବସାଇଲେ ନିଜ ନାମେ ସଙ୍ଗୋଧନ ।
ଦେଉଳ, ମଣ୍ଡପ, ପୃଷ୍ଠପୁରୀ, କୁପ, —
ଆଦି ବହୁକାର୍ତ୍ତି ସମାଦିଲେ ଭୂପ ।
ଶାସନ୍ତି ସେ ରାଜ୍ୟ ରାଜଧର୍ମୋଚିତ,
କିନ୍ତୁ ନୀତିଦ୍ୱାର ନିଜେ ସୁଶାସିତ ।
ନ ଜାଣେ ସେ କର ନିଜକୁ ଶାସନ,
ତାହା ପାଇଁ ସୃଷ୍ଟ ନୁହେଁ ରାଜାସନ ।

୧—ଦୟା ଭୁଲନାରେ ଦାନ ଅଧିକ କରନ୍ତି । ୨—ମଦନମଞ୍ଜୁଷା ତାଙ୍କ, ଶାଳୀହୋଇନାମକ ଗୋଟିଏ ପୁରାଣ ।

ସୁପୁରୁଷ ଶୁଣ ବନ୍ଧୁ-ସୁନ୍ଦର,
ସଙ୍ଗୀତ-କଳାରେ ଅତି ଧୁରନ୍ଧର ।
ଗୁଣାବାଦ୍ୟ ସୁଖି ସୁଦାବାଦ୍ୟ ସବୁ—
ବାଦ୍ୟବାଦ୍ୟରେ ସେ ତୁମ୍ଭରୁ ଗନ୍ଧବ । ୧
ରଖିଥିଲେ ବୃଦ୍ଧି ଦେଇ ବହୁଗୁଣୀ,
ପୋଷିଥିଲେ ସାବିତ୍ରୀ ସେ ନାରାଣୀ । ୨
ଅନୁକ ଗୋବିନ୍ଦ ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦେ,
ଅଭିଷିକ୍ତ କଲେ ଆଟଗୁଣା ପଦେ ।
ଗୁଣା ଶାସନର ବିଶ୍ୱାସୀ ବିଭାଗ;
ଦେଲେ ତାଙ୍କ କରେ ବହୁ ଅନୁରାଗ ।
ସେ ସୁଦା ବର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିଜକୁ ଉପାସୁ—
କରି, କରୁଥିଲେ ଗୁଣାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ।
ବୃଦ୍ଧିଗୁଣକଳା ସମ୍ପନ୍ନ ପାଇଁ,
କରୁଥିଲେ ବହୁ ବ୍ୟୟ ନରପାଇଁ ।
ବସାଇ ଗୁଣାରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦ୍ୱାଟ,
ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାଣୀର ଶୋଭାଦେଲେ ବାଟ !
ଗୁଣାନ୍ତର-ସଙ୍ଗେ ଦକ୍ଷ ସୁଗେହକ,
ନବଭାବେ କଲେ ଗୁଣା ସୁରପିତ ।
ନବ ମହାଦେଇ ଗର୍ଭ ଗୁଣାଙ୍କର,
ଲଭିଲେ ଜନମ ଦ୍ୱାଦଶ କୁମର ।
କୋଷ୍ଠ ଗଙ୍ଗାଧର ଶାନ୍ତ ସୌମ୍ୟ ଶିଷ୍ଟ,
ଦେବପୁତ୍ର ପ୍ରାୟେ ସତ୍ୟ-ଧର୍ମନିଷ୍ଠ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ କୁମାର ପିତୃ ଅନୁରକ୍ତ,
ଜଗନ୍ନାଥ ଭଞ୍ଜ ଜଗନ୍ନାଥ ଭକ୍ତ ।
ଦେଶ ତାଙ୍କୁ ଗୁଣେ ନୀତିକ ଭଦାର,
ଅପିଲେ ଗୁଣର ଯୋଗୀ ପୁରସ୍କାର ।
ମୁଠା ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଆଶୀର୍ବାଦ,
ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ରକ୍ଷିପ୍ରାଣ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ତହିଁ ସେ ସୁନ୍ଦର ମଣ୍ଡପ ନିର୍ମାଣ,
ଦୟାବାନଙ୍କୁ ସଂସ୍ଥାପିଲେ ଆଶି ।

ସ୍ଥାପିଲେ ଶାସନ ମଙ୍ଗଳକମ୍ପର,
ପୋଷିଥିଲେ ବହୁ-ଅନାଥ ଆତ୍ମର ।
ପରୁଣା ଗୁଣା ଶ୍ରେୟେ ଗୁଣ-ନନ୍ଦନ,
ସମ୍ପାଦିଲେ ଧାନ ଲକ୍ଷେକ ଭରଣ ।
ଶ୍ରୀହରି ଶରଣ ଭୂତୀୟ କୁମାର,
ପାଇଲେ ବୁଦ୍ଧତା ମୁଠା ଅଧିକାର ।
ଅତି ବଳବନ୍ତ ଶବ୍ଦ-ଭୀତିପ୍ରଦ,
ହନ୍ତକାରୁ ବଡ଼ଜେନା ତାଙ୍କ ପଦ ।
ବିଶାଳ ତାହାଙ୍କ ପିତଳର ପଟ୍ଟ, ୩
ବହୁନ୍ତ ଦିଗଣ ଭେଣ୍ଡା ସଙ୍ଗୀ କର ।
ବୁଦ୍ଧତାରେ ଗଞ୍ଜି ବହୁ ସେବାବୃଦ୍ଧି,
ସ୍ଥାପିଲେ ସେ ଚଉଁ ଜଗନ୍ନାଥ ମୂର୍ତ୍ତି ।
ନିଜ ନାମେ ପୁଣି ବସାଇ ଶାସନ, ୪
କଲେ କ୍ଷାନ୍ତୋଚିତ ସୁଯୋଗ ଅର୍ଜନ ।
ପ୍ରଜା ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ସେ ନୃପ-ଚନ୍ଦ୍ର,
ସ୍ଥାପିଲେ ଗୁଣାରେ ବହୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ।
ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ଆଦର୍ଶ ନୂନାଥ,
ହେଲେ ତାଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି ଦେଶେ ଦେଶେ ଖ୍ୟାତ ।
ପ୍ରତାପୀ ହେତୁ ସେ ନୃପ ମରଙ୍ଗଳ,
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରତାପ ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ।
ମଣ୍ଡାଦେଇ ତାଙ୍କ ପୁଅଗା ମହର୍ଷୀ,
ଏକ ହୋଇଥିଲେ ବେନି ପ୍ରାଣ ମିଶି ।
ନୁଆରକ ଗୁଣାଙ୍କେନା ସେ ରୁଚିବ,
ଶୋଭା-ସାରରୁ କି ସଜ୍ଜିତ ଭବିଷ୍ୟ ?
ରଖିଥିଲେ ବଣେ ନୃପେ ମଣ୍ଡାଦେଇ,
ସୁବେ ଦଶରଥେ ଯେସନେ ବୈବେଶ୍ୱୀ !
ପ୍ରୀତି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଗୁଣାଙ୍କୁ କିଶି,
ନେଇଥିଲେ ଗୁଣା ସ୍ୱାମୀ ମନ କିଶି ।
ଗୁଣାଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ସେ ସାକ୍ଷାତେ,
ଗୁଣାଙ୍କୋଷ କହି ଥାଏ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାତେ ।

୧—ଗୁଣାବାଦ୍ୟ—ଗୁଣା, ସେତାର ପ୍ରଭୃତି । ସୁଦାବାଦ୍ୟ—ଡୋରି, ତବଲ, ମୁଦଙ୍ଗାଦ ।
୨—ନାରାଣୀ—ନନ୍ଦିଘା, ନାନ୍ଦୁଆଣୀ । ୩—ପଟ୍ଟ—କାଲ । ୪—ଦଶରଥର ଶାସନ ।

ଅତି ପ୍ରୀତିଫଳ ଅତି ବିଷମୟ,
 ପରଶାମେ ଦେଲ ଏ ଉକ୍ତିର ଜୟ ।
 ସାମନ୍ତ ସୈନିକ ପାଇବ ତାକର,
 ସବେ ଶୁଣିକର ଦେଲେ ବରପୁର ।
 ସ୍ବାମୀ ସୁଅଗରେ ଗର୍ବିତା ସେ ପୁଣି,
 ବାଲ ବଳେ ସିନା ପ୍ରମଥା ବାଗୁଣୀ ।
 ବସିଥାନ୍ତି ଗୁଳା ଗୁଳପଦ ନେଇ,
 ଗୁଳୀ ଦୁର୍ଦ୍ଦା କୁର୍ଦ୍ଦା ଦେଲେ ମଣ୍ଡାଦେଇ ।
 ଦୁର୍ଦ୍ଦାଗୋ ବଳକ ଲଗେ ଆହା ତାହେ,
 ପଥରଲେ ଏଡେ ଗୁଳା ନାଶ-ଫାହେ ।
 ମଣ୍ଡାଦେଇକର ଭୀଷଣ କ୍ରମଣେ,
 ଲଗିବ ବଳକ ଭଞ୍ଜ ମହାବଂଶେ ।
 ବହୁ-ବିବାହର ବିଷମୟ ଫଳ,
 ଭଞ୍ଜିବେ ନୃପତି-କରୁଟ-କମଳ ।
 ମଣ୍ଡାଦେଇକର ସୁଦ ନୀଳକଣ୍ଠ,
 ବିକ ସଂଗୀଦାନ ଚରୁର କର୍ମ ।
 କରୁପେ ଦେବେ ସେ ଗୁଳା ଘୁମୁଷରେ
 ପାଞ୍ଚୁଥାନ୍ତି ଗୁଣୀ କୁଟିଳ ଅନ୍ତରେ ।
 ତିନେ ମଣ୍ଡାଦେଇ ସ୍ବାମୀ ପାଶେ ବସି,
 ନିବେଦିଲେ ଧୀରେ ମୁଦୁ ମୁଦୁ ହସି ।
 ଦେଲେଣି ତ ଛାମୁ ବୁଦ୍ଧ ଅବସନ,
 ଭୁଲୁଛୁ ଶୀର୍ଣ୍ଣତା ଜମେ ଅପଘନ ।
 ଅସି ଗୁଳାଭାର ନୀଳକଣ୍ଠ କରେ
 ଭଞ୍ଜିଛୁ ବିଶ୍ରାମ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ।
 ଶୁଣି ଗୁଣୀ-ବାଣୀ ନୃପତି-ସୁଫଳ,
 ଅଲ୍ପମାତ୍ର ହସି ରହିଲେ ନୀରବ ।
 ତହୁଁ ମଣ୍ଡାଦେଇ ଦୋଇଣ ବିରସ,
 କହିବାକୁ ଆଉ ନ କଲେ ସାହସ ।
 ଲଢ଼ିଲେ ମାନସେ ଦୁର୍ବିଷଦ୍ ବଞ୍ଚୁ,
 କିନ୍ତୁ ଦେଲେ ନାହିଁ ସଙ୍କଳରୁ ଭୟ ।
 ଭାରୁଆ ଅନ୍ତରେ ସଦା ଦୁଷ୍ଟ ଚନ୍ଦ୍ରା
 ଅନୁଜଳ ତାକୁ ଦେଲ ବିଷ ସିତା ।

କୁଚକୀର ସିନା ସୁଭାବ ଏସନ,
 କୌଶଳେ ଅଭୀଷ୍ଟ କରେ ସେ ସାଧନ ।
 ଅସାଧ୍ୟ ତାହାର ନାହିଁ କିଛି ଭବେ,
 ସବୁ ଅସମ୍ଭବ ତାଠାରେ ସମ୍ଭବେ ।
 କୁଟ ମିଥ୍ୟା ପାପେ ସାଧେ ସେ ସୁକର୍ମ,
 ପାପହିଁ ତାହାର ସୁଭାବକ ଧର୍ମ ।
 ଅନାୟ କ୍ରମଣେ ନାହିଁ ତାର ଭୟ,
 ଲେଖା ତାହା ଭାଗ୍ୟେ ଅନ୍ତମେ ନିରୟ ।
 ସୁଅଗୀ ବରନେ ନୃପ ଦୋଇ ଗୁରୁ,
 ଭାବିଲେ ଘଟିଲ ବିଷମ ବିପଦ !
 ଗଙ୍ଗାଧର ମୋର ପ୍ରଥମ ଭନୟ,
 ଗୁଳୀ-ଅସ୍ତ୍ରବାଣ ସବୁ ଗୁଣାଶ୍ରୟ ।
 ତାକୁ ତେଜି କଲେ ନୀଳକଣ୍ଠେ ଗୁଳା,
 ବାଜିବ ମୋ ନାମେ ଅପଶ୍ୟାତି-ବାଜା ।
 ସୈନ୍ୟ ଦୋଇ ମୋତେ ନିନ୍ଦିବେ ସଦଳେ,
 ସେ ଦାରୁଣ ଲଜ୍ଜା ମୃତ୍ୟୁଠାରୁ ବଳେ ।
 କରୁବି ଯେବେ ତା ନୀତି ପଦେ ଦଳ,
 ଗୁରୁଧର୍ମେ ସିନା ଦେବ ଜଳାଞ୍ଜଳି ।
 କି ପାପେ ବିଧାତା ଦୋଇଣ ମୁଦେଇ,
 ଛନ୍ଦିଲେ ମୋ ଗଳେ ଏ ଦୁଷ୍ଟା କେଦେୟୀ !
 ଦଶରଥ ଭାଗ୍ୟେ ଘଟିଥିଲ ଯାହା,
 ଘଟିବ ପରା ତା ମୋ ଦୁର୍ଦ୍ଦାଗୋ ଆହା !
 ମଣ୍ଡୁଥିଲ ଯାକୁ ମଣିରହିମାଳ,
 ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ଦେଲ ସେ ମହାକାଳ ବ୍ୟାଳ ।
 ବିଧାତାର ଏ କି ବିଧାନ ବିଶିଷ୍ଟ,
 ସୁନ୍ଦର ଫଳରେ ରୁଗେ ବିଷ କୀଟ !
 ସେହି ବିଧି ସିନା ଶାତଳ ଚନ୍ଦନେ,
 ନିହିଅଛି ତାକୁ ଚିତ୍ରତା ଗୋପନେ ।
 କରୁଛୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସାକ୍ଷୀ ରଖି ଦେବେ,
 ନୀଳକଣ୍ଠେ ଗୁଳା ନ କରୁବି କେବେ ।

ଅଶ୍ରୁଦ୍ଵାମା ନାମେ ଯୋଗୀ ସୁବିଶାତ,
 ପ୍ରବେଶିଲେ ଆସି ଦିନେ ଅବସାତ ।

ସ୍ଥାନ ଦେଇ ତାଙ୍କୁ ନୃପ ମହାମନା,
 ଶୁଭୋଚିତ ଭାବେ କଲେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନ ।
 ଭବିଷ୍ୟତ ଜ୍ଞାତା ଅଟନ୍ତି ସେ ଯତ,
 ପରାସ୍ତରେ ଦିନେ ତାଙ୍କୁ ନରପତି—
 “ଅଛନ୍ତି ମୋହର ଦ୍ଵାଦଶ କୁମର,
 ଷଡ଼ ପୁତ୍ର ପୁଣି ଆଟ-ରାଜାଙ୍କର ।
 ବସିବ ମୋ ଅନ୍ତେ କିଏ ସିଂହାସନେ,
 କହନ୍ତି ତାପସ ଦୟା ବହୁ ମନେ !”
 ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରଣ ଶୁଣି ସେ ତାପସ,
 ଭାଷିଲେ କୋମଳେ ହୋଇ ହସ ହସ—
 “କୁମାରଗଣଙ୍କୁ ଦେଖି ନୃପବର,
 କାଲି ଦେବି ତୁମ୍ଭ ପ୍ରଶ୍ନର ଭରତ ।”
 କହୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୋନି ପରଦିନ,
 ହେଲେ ନୃପ ଯୋଗୀ ସମୀପେ ଆସିନ ।
 ହେଉ ସବେ ଯୋଗୀ ବିହରେ ଭରତ—
 “ଧନ ପରେ ଘନ ହେବ ନରୋତ୍ତର ।”
 ଶୁଣି ଏହା ଶୁଣେ ହୋଇଣ ବିସ୍ମିତ,
 ସନ୍ଦେହ-ହୋଇଲେ ହେଲେ ହୋଇଲେ ।
 କହିଲେ ତାପସେ —“ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଏ କଥା,
 ଶୁଣି ମୋ ହୃଦୟେ ତାତ ମହାବୀର ।
 ଆଟରାଜାଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ଅଙ୍ଗଳ,
 ପୁରୁଷ ମୋହର ବସୁ ଘନ ଭଞ୍ଜ ।
 ସେ କେମନ୍ତେ ରାଜା ହେବ ମୋହୋ ଅନ୍ତେ,
 ଏ କଥା ତ ମୋତେ ହେଉ ନାହିଁ ପ୍ରତେ ।”
 ଭାଷିଲେବ ମୃଦୁ ହାସ୍ୟ ଯୋଗିବର,
 “ଅବ୍ୟର୍ଥ ମୋ ବାବୀ ଘଟିବ ନିକର ।”
 କହୁଁ ନରମଣି ବାରୁଣ ବିଶାଦେ,
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ନମି ତପୋଧନ ପାଦେ ।
 ସେହି ଦିନୁ ବିଜୁ ବୃଦ୍ଧ ନରପାଳ,
 ଚନ୍ଦ୍ରତ ମାନସେ ଯାପୁଥାନ୍ତି କାଳ ।
 କବଳୀର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷୀଣ ଶରୀରେ ତାଙ୍କର,
 ଦୃଷ୍ଟ ଚନ୍ଦ୍ର-ବାଟ ପଶିଲ ସବୁବ ।

ପୁରମାନଙ୍କର ଭାବୀ ଭାଷାଚନ୍ଦ୍ର,
 ସୁଧ-ପଟେ ଅଙ୍କି ଦେଉଥିଲେ ଭୀତ ।
 ପ୍ରିୟ ସୁମୁଖର ଭବିଷ୍ୟତ ଚନ୍ଦ୍ରା,
 ତାଙ୍କୁ ହୃଦବନେ ତାଳୁଥିଲ ଚନ୍ଦ୍ରା !
 ବର୍ତ୍ତମାନ ଚନ୍ଦ୍ର ହେଉ ଅଦୂର୍ଗତ,
 ଭବିଷ୍ୟତ ତାଙ୍କୁ ଯାଉଥାଏ ଦିଶି ।
 କିଛିଦିନ ପରେ ମଣ୍ଡାଦେଇ ପୁଣି,
 ଗର୍ଭି ଫାଇଁ ଫାଇଁ ଯେସନ ତମ୍ଭଣୀ;
 ଯାଇ ସ୍ଵାମୀ ପାଶେ କଲେ ତଣାମଣା,
 ବାନ୍ଧି ମାୟାବିନୀ ମାୟାର ବାନ୍ଧଣା—
 “ଛଅ ପୁଅଯାବ ଆଟରାଜାଙ୍କର,
 ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କର ପ୍ରିୟ ସହଚର ।
 ଶୁଣିଲେ ତାଙ୍କ କୁସଂସର୍ଗେ ପଡ଼ି,
 ନାନା ଅପକର୍ମେ ରତ ହୁଅନ୍ତି ।
 ବସି ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରନ୍ତି ସେମାନେ,
 ମୋ ପୁତ୍ରକୁ ଦିନେ ମାରଦେବେ ପ୍ରାଣେ ।
 ନ କରନ୍ତି ଛାମୁ ଏହା ଅପ୍ରତ୍ୟୟ,
 ଦୃଢ଼ରୂପେ ମୁହଁ ରୁଡ଼ିଛି ନିଶ୍ଚୟ ।
 ସେ ଦୃଷ୍ଟଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ତଡ଼ନ୍ତି ସବୁର,
 ନରୁ ଆସୁହତ୍ୟା କରବ ନିକର ।”
 ଏହା ଭାଷି ରାଣୀ ଫେରିଗଲେ ବୁର,
 ଅସମ୍ଭାଳ ହୋଥେ ହୋଇ ଆସୁହର ।
 ଶୁଣି ଏହା ନୃପ ହୋଇଣ ତାଟକୀ,
 ଗଣିଲେ ମାନସେ ଭବିଷ୍ୟ ଆଶଙ୍କା ।
 ନ ପାରିଲେ ରୁଡ଼ି ମଣ୍ଡାଦେଇ ଛଳ,
 ଭଠିଲ ପ୍ରଭୁକୁ ହୃଦେ ହୋଧାନଳ ।
 ଆଟରାଜାଙ୍କୁ ସେ ବୁକାରି ତକ୍ଷଣେ,
 ବିହରେ ଆଦେଶ କଠୋର ବଚନେ—
 “ପୁରମାନେ ତବ ଦୃଷ୍ଟ କୁଳାଙ୍ଗାର,
 କରୁଛନ୍ତି ସତ୍ୟେ ବହୁ ଅତ୍ୟାଚାର ।
 ପାଟଦେଇଙ୍କୁ ସେ ଦେଇ କୁମନ୍ତ୍ରଣା,
 କଲେଣି ତାହାଙ୍କ ମାଟିର ଖେଳଣା ।

ଗୁଣୀୟ ସେମାନେ ଯାଉନ୍ତି ବାହାର,
 ଅନ୍ୟଥା ନ ଦେବ ମଙ୍ଗଳ କାହାର ।
 ଥାନ୍ତି ଗୁଣୀୟ ନ ଦେଇ ଭବିଷ୍ୟ,
 ଦୁଃଖେ ଶୋଭେ ଗଲେ ଫେରି ସେ ସଦୃଶ ।
 ଶତ୍ରୁମାରଙ୍କୁ ଦୂର କରି ରଖି,
 ଜଣାଇଲେ ଗୁଣ ଅଳ୍ପ ଅବିକଳ ।
 ଶୁଣି ପୁଣ୍ୟମାନେ ମନେ ଭୟ ଗଣି,
 ଗୁଣୀୟର ଛାଡ଼ି ଗଲେ ସେହିକ୍ଷଣି ।
 ରହିଲେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରେ ଯାଇ ଜନ ଭାଇ,
 ଦୁଇଟି ରହିଲେ ନୁଆଗଡ଼େ ଯାଇ ।
 ଗଲେ ଧରଣୀକୋଟେ ଘନ ଭୂକ୍ତି ଏକା,
 ରହିଲେ ସେଠାରେ ନୁପେ ବର ଦେଖା ।
 ସହ ନ ପାରୁଣ ପୁଣ୍ୟ ବିଚ୍ଛେଦ,
 ଥାନ୍ତି ଗୁଣୀୟ ସଦା କରୁଥାନ୍ତି ଶେଦ ।
 ଦିନେ ଗୁଣୀୟ ପାଶେ ପ୍ରକାଶି ଛଳନା,
 ଗଲେ ନୁଆଗଡ଼େ ହୋଇ ସ୍ବପ୍ନମନା ।
 ରହିଲେ ସେଠାରେ ପୁଣ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ,
 ନ ଆସିଲେ ଆଉ ଫେରି ଗୁଣୀୟରେ ।
 ମଣ୍ଡା ମହାଦେଇ ଶୁଣି ଏ ସମ୍ବାଦ,
 ଲଭିଲେ ମାନସେ ଅପାର ଆହ୍ଲାଦ ।
 ଏହି ସୁଯୋଗରେ ପୁଣ୍ୟ ତାଙ୍କର,
 ଗୁଣୀୟ କରବାକୁ ହେଲେ ସେ ଚପ୍ପର ।
 ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ନାମେ ଗୁଣୀୟ ତାଙ୍କ,
 କହିଲେ ତାହାକୁ ଏକାନ୍ତେ ଏକାକୀ—
 “ମୋ କଥା ଯେବେ ତୁ ରଖିବୁ ଲେ ନାନି,
 ଦେବ ଧନରହୁ ଗୁଣୀୟରୁ ଆଣି ।
 ନ ଜାଣିବେ କେହି ନ ପାରବେ ଦେଖି,
 ବଡ଼ ସ୍ତ୍ରୀମ ଶକ୍ତି ଦେବି ତୋତେ ଲେଖି ।
 ଦକ୍ଷିଣ ଦୁଷ୍ଟର କରଣୀ ତୋହର,
 ନ ପାରବ ଜାଣି ଯେହେଁ ଦକ୍ଷେତର ।
 ସଦାଳେ ତ ଗୁଣୀୟ କରନ୍ତି ଯୋଗଣ,
 ଭୟ ଦୂଧ, ସରୁ ଚକ୍ର, ତଥ୍ୟ ।

ତାହା ସଙ୍ଗେ ବିଷ ଦେବୁ ତୁ ମିଶାଇ,
 ବାମ ସାର ମୋତେ ଜଣାଇବୁ ଯାଇ ।
 ଧୂଳ ଶତ ଧୂଳ ମଣ୍ଡାଦେଇ ଗୁଣୀ,
 ଭଜାଉଛୁ ତୁଣ୍ଡେ କେମନ୍ତେ ଏ ବାଣୀ ?
 ନ ଗଲ ଯା ହୁଏ ତୁମ୍ଭ ପାପ ଜିଭ,
 ଏ କଳଙ୍କ ତବ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଧୂଳ ।
 ଗୁଣୀୟ ହୋଇ ଏଡ଼େ ମହାପାପ,
 ତକ୍ଷଣେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନ ଦଂଶିଲେ ସାପ !
 ନିଜ ମୁଖେ ହୋଇ କଳଙ୍କ ଲେପିତ,
 ପତି-ପିତୃକୁଳ କଲ କଳଙ୍କିତ !
 ପତି ଗୁରୁ, ପତି ଆଶ୍ରୟ ଦେବତା,
 ତୁଲିଗଲ ଦାୟ କେମନ୍ତେ ଏ କଥା !
 ସ୍ବାମିଦତ୍ୟା, ଗୁରୁଦତ୍ୟା, ଗୁଣୀୟଦତ୍ୟା,
 ତିନି ମହାପାପ ଅର୍ଜିଲେ ସଦ୍ୟା !
 ହୋଇ ଗୁଣୀୟ, ଗୁଣୀୟମା ପୁଣି,
 କର୍ମଦୋଷେ ଘିନା ହେଲ ପିଣ୍ଡାଗୁଣୀ !
 ଦେବୀକୁଳେ ଜନ୍ମ ହେଲ ତ ଦାନବୀ,
 ନ ପଞ୍ଚମ ତୁମ୍ଭ ମନ୍ତ୍ରକେ ଯା ପବି ।
 ବଂଶଧରେ ତବ ସ୍ବର ଏ ଅପଣ,
 ହେବେ ହେଠମୁଖ ହୋଇ ଲଜ୍ଜାବଣ ।
 କାନ୍ଦିବେ ବିସର୍ଜି ରୁଧିର ଲେପକ,
 ଗୁଣୀୟକୁଳେ ତୁମ୍ଭେ ଗୁଣୀୟ କଳଙ୍କ ।
 ଯେଉଁ ଗୁଣୀୟକୁଳେ ଜନମି ସାବିତ୍ରୀ,
 ପତି-ପିତୃକୁଳ ଗଲେକ ପବନି ।
 ଘୋଷେ ଯାଏ କୀର୍ତ୍ତି ଶାସ୍ତ୍ର-ଭଜନାୟ,
 ଘୋଷୁଛୁ ଧରଣୀ ଆକାଶ ବତାୟ ।
 ମୃତସ୍ବାମୀଙ୍କୁ ଯେ ଦେଲେ ପ୍ରାଣଦାନ,
 ଲଭିଲେ ସ୍ବରଗେ ଅତୁଳ ସମ୍ମାନ !
 ସେହି କୁଳେ ତାତ ତୁମ୍ଭେ କି ଗୋ ସତେ,
 କିଏ ସେ ବା ଏହା କରବ ପରତେ !
 ମଣିଷଶିରୁ କି ସଞ୍ଜାତ ଶପଥ,
 ରସାଳ ପାଦପେ ଫଳେ କି କଳସ ?

ସୁଖୀ ଆକାମତେ ନୃପେ ଚମ୍ପାନାମୀ,
ବିଷକୋଳା ଶାଦୀ ପରଶିଲ ଆଣି ।
ଭୁଞ୍ଜି ତାହା ନୃପ ପଞ୍ଚଲେବ ଦଳ,
ଚରଣ ଆଗାତେ ବାସି ପଦ୍ମ ଭଲ ।
ନୀବୁ ବିଷେ ଗାନ୍ଧି ତେଜିଲେ ଜୀବନ,
ଅସ୍ତ୍ର ଶମ୍ଭୁଷର ସୌଭାଗ୍ୟ-ତପନ !
ଧୃବ ଚମ୍ପା ନାରୀ-ରୂପିଣୀ ବାଗୁଣୀ,
ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନୋହୁ ତୁ ଦୁଷ୍ଟା ଚଣ୍ଡାଳଣୀ !
ଦେହେ ବୃତ୍ତା ତୁ ଦେହେ ପାପୀୟସୀ,
ଅଶ୍ରୁ-ପାଦପେ ଛେକିଲୁ ସୁଖିନୀ !
କି ସାଦୃଶ୍ୟେ କରୁ ଏଡ଼େ ପାପ କାମ,
ପରଶିବ ପାପ ଧରୁଲେ ତୋ ନାମ !
ଦୁଷ୍ଟରଣୀ ତୋର ବରଣ ଶୁବଣ,
ତେଜିବେ ଘଣ୍ଟାରେ ଜନେ ନିଶ୍ଚୀବନ ।
ଦେଉଁ ନାରୀକୀ ତୋ ପାପ ନାମ ଶୁଣି,
ନ ଦେବ ଲେ ତୋତେ ଚାନ୍ତି ଶାପ ପୁଣି !
ଏଡ଼େ କଳକୀ ତୁ ନାରୀ ଜନ୍ମ ପାଇ,
ମାରୁଗରେ ଦୁଷ୍ଟା ନ ମରୁ କିପାଇ ?
ଧନଲେରେ ଗରୁ ପରଶାମ ହୁଅ,
ସୁତ-ଜୀବନକୁ ମଣିଲୁ ପିମ୍ପୁଡ଼ !
ଏ ମହାପାପର ନାହିଁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ,
କାଳେ କର୍ମଫଳ ଭୁଞ୍ଜିବୁ ନିଶ୍ଚିତ ।
ଦେଉଁ ପାପଫଳେ ହାୟ ନରମଣି,
ପୋଷିଥିଲେ ଘରେ ଏ ଦୁଷ୍ଟା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ।
ମଣିଥିଲେ ଯାକୁ ନିରାଦା ମାର୍ଜାଣୀ,
ବାଗୁଣୀ ହୋଇ ସେ ଦେଲୁ ପ୍ରାଣେ ମାର ।
ମହାଭାତା ହେଲୁ କାଳ ଭୁଜଙ୍ଗିନୀ,
ମୂର୍ତ୍ତିରୁ ପ୍ରକୃତ ହୁଏ ନାହିଁ ଚିହ୍ନି !
ଜଣାଇଲୁ ଚମ୍ପା ଧାଇଁ ଭକ୍ତ ଶ୍ବାସେ,
ସୁତମୂର୍ତ୍ତି ବାଉଁ ମଣ୍ଡାଦେଇ ପାଶେ ।

ଶୁଣି ମଣ୍ଡାଦେଇ ଶରେ ଭୃମିୟାଲୁ,
ବହୁଲେ ଗୋପନେ ନୀଳକଣ୍ଠେ ସୁଲ ।
ଆଜି ପ୍ରାତେ ସୁଜା ତେଜିଲେ ଜୀବନ,
ସୁଜା ହେବାକୁ ତୁ କର ଆୟୋଜନ ।
ଦନ୍ତାଦୟାକୁ ମୁଁ ଗୋଷି ବହୁଧନେ
ବରାଇଛି ତାକୁ ସମ୍ମତ ଗୋପନେ ।
ଅଛି ସେ ବାହାରେ ତାହା ସାହାଯ୍ୟରେ,
ହାଣିପଦା ଯାଇ ବେଗେ ଗଙ୍ଗାଧରେ ।
ପୁରୁଷ ବି ତାର ବରଣ ନିଧନ,
ନିଷ୍ଠୁର ଦୋଇ କର ଗୁଳପଣ ।
ମାତୁ ଆଜା ପାଇ ପୁରୁ ନୀଳକଣ୍ଠ,
ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନେ କଲେ ନାହିଁ ମଠ ।
ଦନ୍ତାଦୟାକୁ ସେ ଘେନିଣ ସଙ୍ଗରେ,
ଭସସିତ ହେଲେ ଗଙ୍ଗାଧର ଘରେ ।
ଦନ୍ତାଦୟା ତାଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତରୁ ଜାଣି,
ଗଙ୍ଗାଧର ଭଞ୍ଜେ ପକାଇଲୁ ହାଣି ।
ପୁରୁ ଶହୁଞ୍ଜିୟୁ ପକାଇଁ ପକାଇଁ,
ଦନ୍ତାଦୟା ହସ୍ତେ ହେଲେବ ଗତାୟୁ ।
ପାଇବ ନାୟକ ମାହୁନ୍ତ ସୁଭତ,
ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର ଥିଲେ ବଶୀଭୂତ ।
ନ ଗଢିଲୁ ବିଗ୍ନ ଗାଦି ଆଗେହୁଣେ,
ବସିଲେ ସେ ଯାଇ ପିତୃ-ସିଂହାସନେ ।
ଭାଇ ପୁରୁଷଙ୍କ ରକ୍ତେ ଅଶ୍ରୁଖେଳି,
ଦର୍ପେ ବୀରବାହୁ ଥିବେ ପରୁ ଟେକି !
ବସି ସେ ଦେନିଙ୍କ ଶବ-ସିଂହାସନେ,
ଅସହ୍ୟ ଅନନ୍ତ ଭୁଞ୍ଜିଥିବେ ମନେ !
ପୁଣି ହେଲୁ ଏବେ ମଣ୍ଡାଦେଇ ଶାମ,
ଭୁଞ୍ଜିଥିବେ ପ୍ରାଣେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଆହ୍ଲାଦ ।
ଦୟାଧର ପ୍ରଭୁ ସହ ଏ ପାତକ,
ପାପହାରୀ ସଂଜ୍ଞା କଲେବ ସାଧକ ।

ପିତା, ପୁତ୍ର, ପୌତ୍ର ଏକାଦିନେ ନାଶ,
ଅଦୃଶ୍ୟର ଏକ ତୀବ୍ର ପରିହାସ !
ଶନ୍ଦିଞ୍ଜୟ ପତ୍ନୀ ଥିଲେ ଗର୍ଭବତୀ,
ଗର୍ଭରକ୍ଷା ପାଇଁ ଭୀତ ହେଲେ ଅତି ।
ପାଇବେ ତାହାଙ୍କୁ ଗୁପ୍ତେ ଶେନିଯାଇ ।
ବାରବା ଗ୍ରାମରେ ରଖିଲେ ଭୁତାଇ । ୧
ପଞ୍ଚସୈନ୍ଦବ କର୍ଣ୍ଣ କରି ଗୁଳପଣ,
କଲେ ଧନଞ୍ଜୟ ମରଣେ ବରଣ ।
ଏଡ଼େ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଗୁଳକ୍ଷି କପାଳେ,
ଅପମୃତ୍ୟୁ ଥିଲା ଲେଖା କୃତ୍ତିକାଳେ ।
ଦୃଶ୍ୟ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବି ବିଧାନ,

ନ ପାରନ୍ତି କରି ଦେବତାଏ ଆନ ।
ସ୍ୱୟଂ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ନାହିଁ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କୁ,
ଲବ୍ଧିବାକୁ ନିଜେ ନିଜ ପୂର୍ଣ୍ଣିୟାସ ।
ମୃତ୍ୟୁ ସମୟକୁ ଧନଞ୍ଜୟଙ୍କର,
ହୋଇଥିଲା ପୂର୍ଣ୍ଣ ନବେ ସମ୍ବନ୍ଧର ।
ଭଞ୍ଜିଗୁଡ଼ା ମଧ୍ୟେ ତାହାଙ୍କ ସମାନ,
ଥିଲେ ନାହିଁ କେହି ଦୀର୍ଘ ଆୟୁଷାନ ।
ବହୁମୁଖୀ ପୁଷ୍ପ ପ୍ରତିଭା ବଳରେ,
ସାଧୁଥିଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ବହୁ କୌଶଳରେ ।
ତାଙ୍କ ଦାନ ପୁଣ୍ୟ ଦୟା ସାଧୁଭାବ,
ହେଉଥିବ ତାଙ୍କୁ ଦେବମେଳେ ଠାବ ।

ଦଶମ ସର୍ଗ

ତାଙ୍କ ପରେ ହେଲେ ନୀଳବଣ ଗୁଡ଼ା,
ଭୁତାଇ ଚୌଦିଗେ ଅପଣ୍ୟାତି-ବାଜା ।
କବୀନ୍ଦ୍ର ଭସେନ୍ଦ୍ର ତାହାଙ୍କ କୁମାର,
ବାବ୍ୟକଳାଦକ୍ଷ ବାଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରକାର ।
ବାଣୀ-ପଦେ ସଦା ରଖିଥାନ୍ତି ଭକ୍ତି,
କବିତ୍ୱ ତାଙ୍କର ସଦୃଶ୍ୟ ଶକ୍ତି ।
ସେ ଶକ୍ତି ତାରକ-ମନ୍ତ୍ରର ପ୍ରସାଦେ, ୨
ଅଭୁତ ବିକାଶ ଲଭୁଥିଲା ଦ୍ୱାଦେ ।
ଭୁଲ୍ଲ-ଭାରତୀ ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର ମଣି,
ଅଗ୍ନିଥିଲେ ତାଙ୍କ କରେ ସୁଲେଖନୀ ।
ଶାସ୍ତ୍ର, ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ, ପୁରାଣ,
ଗଣିତ, କୌଶଳ, ଦର୍ଶନ, ବିଜ୍ଞାନ;
ଆୟୁର୍ବେଦ, ଧନୁର୍ବେଦ ଏକାଧାରେ,
ନିହିତନ୍ତି କବି କାବ୍ୟେ ଦକ୍ଷତାରେ ।

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ବୈଚିତ୍ର୍ୟ କରି ବହୁ ପୁଷ୍ଟି,
ମଧୁ ପରେ ମଧୁ କରନ୍ତି ବୃଷ୍ଟି ।
ହୋଇପାରେ ଯେତେ କଳାପୁଷ୍ଟି କାବ୍ୟେ,
ସାଧୁଛନ୍ତି କବି ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ।
ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ର ସବୁ ଅଳଙ୍କାର,
ଛୁଟି ନେଇଛନ୍ତି କରି ବଳଭାର ।
ଅପୂର୍ବ ଭଗିନୀ ଅଭୁତ ତାହୁଁଗୁ,
ପ୍ରତି କବିତାରେ ରହିଅଛି ପୁର ।
କଲ୍ପନା ସଙ୍ଗେ ସେ ରଚନ୍ତି ବିଳାସ,
ଭୁଲ୍ଲ-ସାହିତ୍ୟେ କବି କାଳଦାସ !

ନୂଆଗଡ଼ ଗୁଳ-ଜେମାଦେଉଳର, ୩
ଛନ୍ଦିଥିଲେ ପାଣି ଭଞ୍ଜି କବିବର ।

୧—ବାରବା ଗ୍ରାମ କରକା ଗୁଳ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ୨—କବିବର ଭସେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ରାମଚାରକ ମନ୍ତ୍ର ପାପନ କରି କବି ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ସ୍ୱପ୍ରଶ୍ନିତ ବାବ୍ୟରେ ଲେଖିଯାଇଅଛନ୍ତି । ୩—ନୂଆଗଡ଼ ଗୁଡ଼ା ବିନାୟକ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ବନ୍ୟା ଭଞ୍ଜଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ବାଣପୁରର ଗୁଡ଼ା ଅନ୍ତର୍ଗତ ହରିଚନ୍ଦନ ସ୍ୱୟଂ ବନ୍ୟା କବିଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ ବୋଲି କଥିତ ହୁଏ ।

ପ୍ରାୟ ହୋଇଥିଲେ ତହିଁ ଗୁଣାଗୁଣ,
 ଯୋଗୁଁ ପୁରୁଷେ ମାନସାଦି ଗ୍ରାମ ।
 ଅଳ୍ପ କାଳ ପରେ ସେ ଗୁଜନନ୍ଦିନୀ,
 ଗଲେ ସ୍ୱର୍ଗେ ତେଜି ମାଟିର ମେଦିନୀ ।
 ତହିଁ ବାଣପୁରେ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ବିବାହ,
 ଗୁଜନନ୍ଦା ସହ ଦେଲେ ନିବାହ ।
 ସେ ଗୁଜକୁମାରୀ ବାବ୍ୟ-ବିନୋଦିନୀ,
 ନିଜ ଗୁଣେ ନେଲେ ସ୍ୱାମୀ ମନ କିଣି ।
 ଗୁଜା ଦେଲେ ମଣି ସହିତେ ହାଟକ,
 ବିହସ୍ତେ ବିହ କି ଗୁଜଯୋଗକ ?
 ବେନିକ ହୃଦୟ ଏକା ମଣି ଖଣି,
 ବେନିଏ ବେନିକ ଯେହ୍ନେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି !
 ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଣର ଦୁଇ କଲେବର,
 ଦୁଇ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦର ।
 ଏକ ସଙ୍ଗୀତର ଅବା ଦୁଇ ସ୍ୱର,
 ଯଥା ଏକ ଆତ୍ମା ପାଦତୀ ଶବ୍ଦର ।
 ଉଷା ପ୍ରଭାତର ଶୁଭ ବିଭା ପ୍ରାୟେ,
 ଏ ବିବାହ ଉଭେ ସଦା ଯୋଗାଏ ।
 ବରୁଣ ବିଦ୍ୟାତେ କିମ୍ବା ବାରିବାହ,
 ଅବା ଭାଷା ସହ ଭାବର ବିବାହ ।
 ଅଥବା ମାନସେ ପ୍ରୀତି ଏପରି,
 ଛନ୍ଦ ଗଳେ ଛନ୍ଦା ବବିତା-ସୁନ୍ଦରୀ !
 ପଞ୍ଚକର ପତ୍ନୀ ଥିଲେ ପ୍ରାଣାୟା,
 ସାହିତ୍ୟ-ଯଜ୍ଞର ଉତ୍ତର ସାଧକା ।
 ବିଦୁଷୀ ପ୍ରେମସୁଧା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରକାଶା,
 ସାରସ୍ୱତ-ଯୋଗୀ ଉପସ୍ଥାପିନୀ ।
 କୋକିଳ ବାଜିବା ରସାଳ-ମୁକୁଳ,
 ରୁଚିକ କି ତାକୁ କେବେ ଅନ ଫୁଲ ?
 ବାରିଦର ବାନ୍ଧା ମୟୁର ସୁନ୍ଦରୀ,
 ତେଣୁ ସେ ପାଦରେ ଅଛି ତାକୁ ବର ।
 ସତୀ ସୀମନ୍ତନୀ ପତିପତ୍ନୀୟା,
 ଆଦର୍ଶ ଗୁଣିଣୀ ସେ ଗୁଜକୁଣ୍ଡଳା ।

ପ୍ରବାଶନ୍ତି ପତି ପ୍ରତି ଗୁରୁଭକ୍ତି,
 ପତି ହିଁ ତାଙ୍କର ପତି ମୁକ୍ତି ଶକ୍ତି ।
 ପତିପୁତ୍ରା ତାଙ୍କ ଉଷ୍ମଦେବ ପୁତ୍ରା,
 ପତିପ୍ରାଣା ଯେହ୍ନେ ଧରଣୀ ତନୁତ୍ରା ।
 ନ ବହୁଣୁ ସ୍ୱାମୀ ଜାଣି ତାଙ୍କ ମନ,
 କରୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ଅଭୀଷ୍ଟ ପୁରଣ ।
 ଭାଗ୍ୟେ ଗୁଣବତୀ ଦେବୀ ଗୁଣୀ ଲଭି,
 ସୁଗୁଣକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମଣ୍ଡପରେ ବସି ।
 ଧର୍ମ ସାଧନର ସଦାୟା ନିମନ୍ତେ,
 ସଧର୍ମିଣୀ ଧାତା ସୃଜିଛନ୍ତି ତପରେ ।
 ରମଣୀ ପୁରୁଷ ଉଭୟ ଶକ୍ତିରେ,
 ପୁଣ୍ୟତାକୁ ଲଭେ ଧର୍ମ ଧୀରେ ଧୀରେ ।
 ଏକର ପୀଡ଼ାରେ ଆନ ଭୁଞ୍ଜେ ବୀଥୀ,
 ଆଦର୍ଶ ଦମ୍ପତୀ ସେ ଏକା ସଦାଥା ।
 ଦମ୍ପତି ସମ୍ମୁଖେ ଅଭୂତ ବ୍ୟାପାର,
 ଜନଶ୍ରୁତି ସଦା ବରୁଛନ୍ତି ପ୍ରଦାର ।
 ମନେ ମନେ ଦିନେ ବିଚାରରେ ବସି,
 ବାଣପୁର ଜେମା ଦେବୀ କି ମାନବୀ ?
 ଦୂର୍ଗାମା ତାମ୍ରା ତ ବୋଲନ୍ତି ବନିଆଁ,
 ବାସୁଦେବେ ବନୀୟାମା ଉନ୍ନ ନିଆଁ ।
 କିନ୍ତୁ ସେ ଶକ୍ତି ତ ନାହିଁ ମୋ ପ୍ରିୟାର,
 କେତେ ଶୁଭପୁତ୍ର ଏହାଙ୍କ ବେଭାର !
 ଗୁଜନନ୍ଦା କେହି ଏଭଳି ଦେବ କି,
 ଶକ୍ତିଛନ୍ତି ପାଦେ ଯେପରି ସେବକୀ !
 ଏତେ ଅନୁଗ୍ରହ, ଭକ୍ତି, ଦେବୀ ବିନା,
 ମାନବୀ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ସିନା !
 କୌତୁକରେ ଆଜି ବିଧି ପ୍ରିୟା ମନ,
 ବରବି ଦୁର୍ଭାର ସନ୍ଦେହ ମୋତଳ ।
 ରୁଦ୍ଧିବି ଅଛି କି ଏ ସୁନାରେ ଶାଦ,
 ମେଣ୍ଟିଯିବ ପତୀ ସନ୍ଦେହର ବାଦ ।
 ରୁଦ୍ଧିବି ଆବର ପ୍ରତୀକ୍ଷେ ଏ କଥା,
 ଏ ସୁଗନ୍ଧ ଫୁଲେ ଅଛି କି ଚାନ୍ଦିନୀ ।

ଧଳା ଫର ଫର ଦିଶୁଛି ବର୍ଷୁର,
 ତାଣିଲେ ଜାଣିବ ପିତା କି ମଧୁର ।
 ବତାର ଏସକ କବି ମହାମନା,
 ବାହାରିଲେ ଧର ମୁଗୟା ଛଳନା ।
 ଘେନିଲେ ମେଲଣି ପ୍ରିୟା ପାଶୁ ଖରେ,
 ବଳେ ହେଲେ ବନେ ଧନୁଧର କରେ ।
 ରଙ୍ଗପ୍ରିୟ କବି ଶକ୍ତି ଦୂର ଯାଇ,
 ଅଦେଶିଲେ ଜଣେ ପରକରେ ରାଇ ।
 କହିବୁ ତୁ ଯାଇ ନଅରେ ଭୁରନ୍ତ,
 ସୁବସ୍ତୁ ହେଲେ ବାଘବେଷ୍ଟେ ହତ ।
 ବାନ୍ଧିବୁ ବପଟେ ଶୁଖାଇଣ ମୁଖ,
 ତୋ ପଛେ ଯାଇ ମୁଁ ଦେଖିବି କୌତୁକ !
 ସେହିପରି ଭୂତ୍ୟା କରନ୍ତେ ବଣାଣ,
 କବିପତ୍ନୀଙ୍କର ଭଜିଗଲ ପ୍ରାଣ ।
 ମୁହଁଲେ ସେ ଆଖି କମଳନା ଯଥା,
 ବାୟୁ-ମୃଗୁ ଶୁଣି ରବି ଅସ୍ତ କଥା ।
 ଭୂମି ନଅରୁ ଶୋକ ହାହାକାର,
 ବାନ୍ଧିଲେ ସ୍ବଜନ ଜାତି ପରବାର ।
 ଦେଖିଣ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଫେରି ଆସି କବି,
 ମଣିଲେ ମସ୍ତକେ ପଡ଼ିଲ କି ପବି ?
 ପ୍ରେମ-ପରୀକ୍ଷାରେ ଘଟିଲ କୁଫଳ,
 ମହାଶୋକେ କବି ହେଲେକ ବିକଳ ।
 ବିରହ-ବିଧୂର ଚନ୍ଦ୍ରବାକ ଯଥା,
 ଦେଖି ଚନ୍ଦ୍ରବାଳୀ ନିଶାଦ-ନିହତା ।
 ଭାଇଲେ—“ଅଜିଣ୍ଡି ଅହୋ କେତେ ପାପ,
 ଅଦୃଷ୍ଟର ହାୟ କି ନିଷ୍ଠୁର ଶାପ ?
 ରହସ୍ୟରେ କର ପାରସ୍ତ ପ୍ରୟାଣ,
 କଲି ମୁଁ ପାରସ୍ତ ପିନା ପ୍ରିୟା ପ୍ରାଣ ?
 ନିଜ ହାତେ ପିନା ନିଜ ସୁଗନ୍ଧରୁ,—
 ଛେଦିଲି ମୁଁ ତୁଟା ଗିଆଲକଗରୁ ।
 ମୋହର ଶରୀରୁ ଜନ୍ମୁ ଲଭି ବ୍ୟାଧି,
 ମୋହର ଭୟରେ ନେଲ ଦାଉ ସାଧି ।

ନୀତାଶିଶୁ ଦଶା ଲଭୁଛି ମହାରେ,
 ନିଜେ ଶଶା ଗୋଳ ପଡ଼ିଲି ଚକ୍ଷୁରେ ।
 ନାରୀ ବଧ ପୁଣି ଧର୍ମପତ୍ନୀ ବଧ,
 ବେନି ପାପେ ପ୍ରାଣ ହେଉଛି ଦଗଧ !
 ଅଜିଣ୍ଡି ସ୍ବଦୋଷେ କଳଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଳା,
 କରୁଛି ବିବେକ ଅବ୍ୟୟ ଭ୍ରମ୍ଭନା !
 ବାନ୍ଧିବ ମୋ ନାମେ ଭଜେ ନିନ୍ଦା-ଭେର,
 କିନ୍ତୁ ଗଲ କଥା ନ ଆସିବ ଫେର ।
 କହିଗଲ ବାଣୀ ବହିଗଲ ପାଣି,
 ବାହୁଡ଼ି ନ ଆସେ କେବେ ସେ ଭଜାଣି ।
 ବାନ୍ଧିଛି ମୁଁ ଆଶା ମୋର ପ୍ରିୟତମା,
 କରବ ନିଷ୍ଠେ ମୋ ଅପରାଧ କ୍ଷମା ।
 ସତୀ ନାରୀ କେବେ ବହେ ନାହିଁ ସ୍ବେଷ,
 ଧରେ ନାହିଁ ସତୀ କେବେ ପତି-ଦୋଷ ।
 ମୁଁ ପିନା ନାରୀ ସେ ପୁଣ୍ୟଦୃଶ୍ୟ,
 ମାରିବ ମୋ ଲଗି ପ୍ରଭୁ ପାଦେ ଦୟା ।
 ସତୀର ପ୍ରାର୍ଥନା ଶୁଣି ଭାବସାହୀ,
 ଦେବେ ମୋତେ ନିଷ୍ଠେ ଏ ପାପରୁ ନାହିଁ ।
 ଏହା ଭାବ କବି ତେଜି ଦୀର୍ଘଶ୍ବାସ,
 ଲଭିଲେ ମାନସେ କିନ୍ତୁ ଆଶ୍ବାସ ।
 କଲେ କବିରବି ପ୍ରତିକା ଦୃବଦ୍ରୁ,
 ନ କରବେ ଆଉ ଦାର-ପରିସ୍ରୁ ।
 ସେହି ଦିନୁ କଲେ ହିମୁର ମୋହନୀ—
 କଲନା ଗୁଣିବୁ ଜୀବନ ସଙ୍ଗିନୀ ।
 ଶୟନେ ସ୍ବପନେ ଦିବସ ଶବ୍ଦରୁ,
 କଲନା ତାଙ୍କର ହେଲ ସହଚର ।
 କଲନା-ବିନାସୀ କଲନା ସଙ୍ଗରେ,
 ମାଡ଼ିଲେ ବିନୋଦେ ବିବଧ ରଙ୍ଗରେ ।
 ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର ମଣି କଲନା-ସୁନ୍ଦରୀ,
 ନେଲକ କବିଙ୍କୁ ସମାଦରେ ବର ।
 ଦଇବେ ମାଳତୀ ଭେଟିଲେ ଚନ୍ଦନେ,
 ଧରେ ପିନା ତାକୁ ଦୃଢ଼ ଆଭିଜ୍ଞନେ ।

କଲ୍ଲନା ତାହାର ଚନ୍ଦ୍ରପଟ ଫେରି,
 କେତେ ମହାଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଇଲ ନେଇ ।
 ନେଇଗଲା କେତେ ପଦ୍ମ କାନ୍ଥରେ,
 ଗୁଳୀ, ମରୁଭୂମି, ମହାସିନ୍ଧୁ ପାରେ ।
 ଚୋଳଦେଲ କେତେ ଆକାଶରୁ ଫୁଲ,
 ଚମ୍ପା, ନାଗେଶ୍ଵର, ବକୁଳ, ଅଙ୍କୁର ।
 ବୁଲାଇଲ ନେଇ ବହୁ ସ୍ଵପ୍ନ-ସ୍ଵପ୍ନେ,
 ଭୂଷିଲେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ସୁଖ ତା ସଂସରେ ।
 ଅପାର୍ଣ୍ଣ ବ ରହେ ଗୁଳି ତାରୁହାର,
 ପିନ୍ଧାଇଲ କବି-କଣ୍ଠେ ବାରମ୍ବାର ।
 ଭୁଲି-ଭାରତୀ-ଭୁଲି କବିବର,
 ବିମଳିଲେ ମୁଦେ କଲ୍ଲନା-ସାଗର ।
 ସେ ମନ୍ତ୍ରକୁ ଜାତ ହୋଇଛି ସେ ସୁଧା,
 ବରୁଛି ତା ପାନ ଭୁଲି କସୁଧା ।
 ସେ ମନ୍ତ୍ରକୁ ଜାତ କାବ୍ୟ-ପାଞ୍ଚଜାତ,
 ସୁଗନ୍ଧ ସମ୍ଭାରେ ସାହିତ୍ୟେ ବିଶ୍ରାନ୍ତ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗ୍ୟ ପୁଣି ଜନମି ସଙ୍ଗୀତ,
 ସାହିତ୍ୟ-ମନ୍ଦିରେ କରେ ଆଲୋଚନା ।
 କବି, କଲ୍ଲନାର ଏ ଅପୂର୍ବ ବିଭା,
 ହେଲ ସାରସ୍ଵତ ବିଧାନରେ ନିର୍ଭା ।
 କଲ୍ଲନା-ବୈରାଗ୍ୟ କଲ୍ଲନା-କୁହୁକ,
 କଲ୍ଲନା ରସିକ ପକ୍ଷେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣସୁଖ ।
 କଲ୍ଲନାର ଭାଷା କଲ୍ଲନାର ଛନ୍ଦ,
 ବାସ୍ତବରୁ ବଳି ପ୍ରଦାନେ ଆନନ୍ଦ ।
 କଲ୍ଲନାରେ ଯେଉଁ ମଧୁ ବିଦ୍ୟମାନ,
 ଭୁକ୍ତଭୋଗୀ ବିନା ନ ଭାଣେ ତା ଆନ ।
 ପ୍ରଥମେ କଲ୍ଲନା ପଶ୍ଚାତେ ସର୍ଜନା,
 ଏ ଅନନ୍ତ ପୃଷ୍ଠି ବିସ୍ତର କଲ୍ଲନା ।
 ପଛେ ତାହା ରୂପ ପାଇଅଛି ଧର,
 କଲ୍ଲନା ଶୂନ୍ୟରେ ଛାଡ଼ିବନା ପର ।

ଜଗତର ଯେତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅନୁଷ୍ଠାନ,
 କଲ୍ଲନା ସବୁର ମୂଳେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
 ନ ସମ୍ଭବେ ଭବେ କିଛି ତାହା ବିନା,
 କଲ୍ଲନା କାର୍ଯ୍ୟର ସୁଷ୍ଟ ଆସା ସିନା !

ନୂଆଗଡ଼ ଗୁଳୀ ମାଳୀସାହୀ ଗ୍ରାମ,
 ଥିଲା କବିଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଲୀଳାଧାମ ।
 ସେ ଗ୍ରାମ ତାଙ୍କର ଯୌତୁକ ସମ୍ପତ୍ତି,
 ପ୍ରକାଶନ୍ତ ତେଣୁ ମମତା ତା ପ୍ରତି ।
 ନିବସି ସେ ସ୍ଥାନେ ଏକତାନ ମନେ,
 ରତ ଥିଲେ କବି ବାଣୀ-ଆରାଧନେ ।
 ସେହି ଗ୍ରାମ ତାଙ୍କ ସାଧନାର କ୍ଷେତ୍ର,
 ବନ୍ଦୀ କରୁଥିଲା ଦେହ ମନ ନେତ୍ର ।
 ସାରସ୍ଵତ-ଯୋଗୀ ତେଜି ଗୁଜରାଟ,
 ସାଧୁଥିଲେ ତହିଁ ସାରସ୍ଵତ-ଯୋଗ ।
 ରଘୁନାଥ ନାମେ ଜନୈକ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ,
 କବି-ନିକେତନେ ପ୍ରବେଶିଲେ ଆସି ।
 ଆଶିଷେ ସନ୍ତୋଷ ଲଭୁ ଯୋଗିବର,
 ଦେଲେ ତାଙ୍କୁ ଗୁମ-ତାରକ ମନ୍ତ୍ରର ।
 ସିଦ୍ଧଗୁମ୍ଫା ଗର୍ଭେ ବସି ଗୁଜସୁତ, ୧
 ଜପିଲେ ସେ ମନ୍ତ୍ର ହୋଇ ଶୁଦ୍ଧପୁତ ।
 ସେ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭାବେ କବି-ପ୍ରଭାବର,
 ଗର୍ଭେ ବିକାଶ ଅଛି ଚମତ୍କାର !
 ବହୁ ଛାନ୍ଦ କାବ୍ୟ ବିରଚିଲେ କବି,
 ଭୁଲି-ସାହିତ୍ୟ-ପଦ୍ମବନ-ରବି ।
 ଅତୁଳ ଗୌରବ ଅତୁଳ ସୁଖୀତ,
 ଲଭିଲେ କୁମାର କାବ୍ୟରସେ ମାତ ।
 ସଙ୍ଗୀତ ଗୌପତୀ ଅବନା କବିତା, ୨
 ରଚିଛନ୍ତି ବହୁ ସେ କବି-ସବିତା ।

ବହୁଭାଷାଭୁକ୍ତ ସୁରସିକ କବି,
ଅକ୍ଷିତନ୍ତ୍ର କେତେ ଚାରୁବନ୍ଧୁ ହବି ।
ଯାଗ, ନାସ, ଶେଷା, ପଶାଶେଳ ଗୀତ,
ଚାରୁଣ୍ୟ ଛଟାରେ ମୋହି ନିଏ ଚିତ ।
କାବ୍ୟ ମହାକାବ୍ୟ ଦ୍ଵିପଞ୍ଚାଶ ଗଣ୍ଡି, *
ବିରଚିଲେ କବି ସାହିତ୍ୟ-ମାର୍ଗଣ୍ଡି ।
ବହୁମଣି କବି-ପ୍ରତିଭାର ଛାୟା,
କାବ୍ୟ-ଦର୍ପଣରେ ଧରିଅଛି କାୟା ।
ସୋରସିକ ଯୋଗୀ ଭଞ୍ଜ ବୀରମଣି,
କାବ୍ୟବୀରକୁଳେ ଅଦର୍ଶ ଅଗ୍ରଣୀ ।
ଶତ ଧନ୍ୟ ତାଙ୍କ ଅତୁଳ ସମତା,
ନର ନରୁନ୍ତ ସେ ବରେଣୀ ଦେବତା !
ସାହିତ୍ୟେ ବୀରକୁ ଦେଖି ତାହାଙ୍କର,
ଲଭିଲେ ସନ୍ତୋଷ ନବଦୂରନ୍ଦର ।
ଜାମାତୁ-ଗୌରବେ ତାହାଙ୍କ ଦୃଢ଼ପୁ,
ଭଠିଲ ଭଞ୍ଜସେ ପୁଲ୍ଲ ଅଭିଶପ୍ତ ।
କର ବୀରବର ଉପାଧି ପ୍ରଦାନ,
ଅଗ୍ନିରେ କବିଙ୍କୁ ଚିପୁଳ ସମ୍ମାନ ।
ସ୍ଥାପି ଯାଇଛନ୍ତି କବି ଭଞ୍ଜଗ୍ରାମେ,
ପ୍ରତାପୀ ଦେବତା ରଘୁନାଥ ନାମେ ।
ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା ସେହି କବିଙ୍କର,
ପୂଜୁଥିଲେ ନିତି ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀପୟର ।
କୃପାମୟ ଦୃଶ ଦୃଶଗତପଦାର୍ଥ ।
ଡାକିଲେ ଶୁଣନ୍ତି ଆରୁର ଗୁହାରି ।
ସାତୋପେ ପୂଜିତ ଅବଧ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି,
ବହୁଛନ୍ତି ଦେବ ଭଞ୍ଜକବି ସ୍ଵାତି ।

ଭଞ୍ଜଗ୍ରାମ-ଭାଗ୍ୟ ସେ ଦିନୁ ଭବିତ,
ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥରୂପେ ଭଜିଲେ ପୂଜିତ ।
ଭଦ୍ରାପିଣ କବି ସାରସ୍ଵତ ଯାଗ,
ଚତୁର୍ଥାଶ ବର୍ଷେ କଲେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।
ସାହିତ୍ୟ-ଶିଖାଙ୍କ ଦେଲେ ଅସ୍ତମିତ,
ସାହିତ୍ୟ-ଗଗନ ଦେଲେ ଅନ୍ଧାରିତ ।
ସେହିଦିନୁ ଭଞ୍ଜ ପରି ପୁରମଣି,
ଧର ନାହିଁ ଗର୍ଭେ ଭଜିଲ ଧରଣୀ ।
କାନ୍ଦୁଛୁ ଭଜିଲ, କାନ୍ଦୁଛୁ ଗଞ୍ଜାମ,
କାନ୍ଦେ ଭୁମୁଷର, ମାଳୀସାହୀ ଗ୍ରାମ ।
କାନ୍ଦୁଛୁ କୁଳଦ ବସେ କର ଦାଣି,
କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ଶୋକେ ଦେବୀ ବାଣୀପାଣି ।
କବିତା ଅମୃତ, ସୁକବି ଅମର,
ଘଟେ ମନ୍ତ୍ର ସିନା ତାର ଘଟାନ୍ତର ।
କାବ୍ୟ ନୁହେଁ ଶାଲି ସୁକବିର ସ୍ଵାତି,
ତାହାର ମଧ୍ୟରେ ଥାଏ କବିମୂର୍ତ୍ତି ।
ବହୁ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି କାବ୍ୟରୂପରେ ସେ,
ବୁଝୁଥାଏ ଘରେ ଘରେ ଛଦ୍ମବେଶେ ।
ଧରି ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ବୀର୍ତ୍ତି-କଳେବର,
ଭଞ୍ଜ ମହାକବି ହିକାଲେ ଅମର !
ଉପମାରେ ଭଞ୍ଜ ଦ୍ଵିତୀ କାଳିଦାସ,
ଭାବେ ଭବଭୁକ୍ତ ସୁକବି ସଙ୍କାଶ ।
କାବ୍ୟକଳା ତାଙ୍କ ଅମର ବିଭବ,
ଆନ ଭାଷା, ଆନ ସାହିତ୍ୟେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ !
ଅକ୍ଷି ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ଅଦର୍ଶ ଜୀବନୀ,
ପବନ ଦେଲ ଏ ଦୁର୍ବଳ ଲେଖନୀ ।

* ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ, ଚନ୍ଦ୍ରକଳା, ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା, ଚନ୍ଦ୍ରବାସୀ, ଚନ୍ଦ୍ରବାସୀ ବନ୍ଧୋଦୟ, ହେମ-
ମଞ୍ଜରୀ, ଚନ୍ଦ୍ରକଳା, କଳାବତୀ, କଳାକରୁକ, କାମକଳା, କୋଟିଚନ୍ଦ୍ରାଶ୍ରମଦାସ, ଲକ୍ଷ୍ମୀବତୀ, ମୁକ୍ତାବତୀ,
ମନୋରମା, ଲତା, ପ୍ରେମସୁଧାକର, ଶଶିରେଖା, ଶୋଭାବତୀ, ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା, ସୁଭଦ୍ରା ପରଶମ୍ଭୁ, ହୈଲେକ୍ୟ-
ମୋହନୀ, ଅବନୀସେଚକିନୀ, ବା ଚନ୍ଦ୍ରଶିଖା, ବ୍ରଜକଳା, ଚନ୍ଦ୍ରପଦ୍ମାବତୀ, ଛନ୍ଦରୁପଣୀ, ଚନ୍ଦ୍ରପଦ୍ମାବତୀ,
ପ୍ରମଦା ଚନ୍ଦ୍ରଶିଖା, କଟପାୟୀ, ବୃଷବିହାରୀ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ମାହାତ୍ମ୍ୟ, ରସପଞ୍ଚକ, ରସକଳା, ସଙ୍ଗୀତ-
କୌମୁଦୀ, ହାସ୍ୟାଶ୍ଟକ, କୋରବୋଳ, ଗୀତାଉପାଦ ପ୍ରଭୃତି ୫୨ ଗଣ ପୁସ୍ତକ !

ଧନୀ ହେ କବୀର, ସାରସ୍ବତ-ଯତି,
ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁର ହୋଇ ପୁଜିଲ ଭାରତୀ ।
ସୁଦୃଢ଼ ତୁମ୍ଭେ ହୋଇଥିଲେ ଶୁଭା,
ବାଜନ୍ତା କି ଏତେ ସୁଖୀର ବାଜା ?
ସାରସ୍ବତ-ଶ୍ରବଣେ ଯେ ମହତମଣି,
କେଉଁ ଲେଖା ତାର ଧୂଳିର ଧରଣୀ ।
ଶେଲେ ଯେ ବିଦ୍ଵାଂ ଅନନ୍ତେ ସନ୍ତତି,
ରୁଚିବ କି ତାକୁ ସଂକୀର୍ତ୍ତ ପଞ୍ଜିର ?
ବହୁ ଉଦ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉଦାଦର୍ଶ ପ୍ରୀତି,
ରଖିଗଲ ତୁମ୍ଭେ ଅନନ୍ତର କୀର୍ତ୍ତି ।
ଦେଇଗଲ କବି ଉତ୍ତଳେ ଯେ ଦାନ,
ଅତୁଳିତ ତାହା, ମୂଲ୍ୟେ ମହୀସ୍ଵାନ ।
ଉତ୍ତଳ ଭାଷାକୁ ବଂଶ କବଳରୁ,
ଉଦ୍ଧାରିଛ ତୁମ୍ଭେ କବି-କଲ୍ପତରୁ ।
ଅଛି ଏ ଭାଷାର ସ୍ଵାଧୀନତା, ପ୍ରାଣ,
ତୁମ୍ଭ କାବ୍ୟ ଏହା କଲ ସପ୍ତମାଣ । ୧
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗୁଁ ସଦା ଏ ଉତ୍ତଳ ଜାତି,
ସାହିତ୍ୟ-ଗୌରବେ ଫୁଲୁରବ ଛାତି ।
ଗୋଟିଏ ଜନ୍ମରେ ହେ ସାହିତ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ,
କରିଗଲ ଦେବ ବହୁ ଜନ୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ପରମାୟୁ ତବ ସ୍ଵଳ୍ପ ସୀମାବନ୍ତ,
ମାନ କରୁଗଲ ସୁକର୍ମ ଅନନ୍ତ ।
ବିଶ୍ଵ-ହିତକାରୀ ଜନେ ବିଶ୍ଵପାଇଁ,
ନ ଦିଅନ୍ତ ଦାୟ ଦୀର୍ଘାୟ କିପାଇଁ ?
କରୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ଅଜର ଅମର,
କି ଶକି ବା ତହିଁ ହୁଅନ୍ତା ତାଙ୍କର ।
ସେହି ବିଧି ଫୁଲେ ମଣ୍ଡି ଗନ୍ଧିତାଳେ,
ନିଏ ତାକୁ ସଞ୍ଜେ ଫୁଟାଇ ସକାଳେ !

ପୁଣି ବିଦ୍ୟା ଜ୍ୟୋତି ଦେଇ ସେ ଦେଖାଇ,
ତାହୁଁ ତାହୁଁ ତାକୁ ଦୃଷ୍ଟିଏ କାହିଁ ।
ବିଧାତା ବିଧାନ ମହା ବଳୀୟାର,
ଅବ୍ୟର୍ଥ ସେ, ତାର ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର ।
ମାତଃ ବୀଣାପାଣି ଏ କେଉଁ ରତ୍ନସ୍ୟା,
ତୋ କିଙ୍କର ହେବ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ।
ସେହି ହେବ ରୁଗ୍ନ ସେହି ହେବ ଦୀନ,
ସେହି ଶାଣିଆୟୁ ସେହି ପରାଧୀନ ।
ତୋତେ ପଟାନ୍ତର ତୋ ଲୀଳା ହୃଦର,
ତୋ ବିଧାନ ଏକା ତୋତେ ହିଁ ସୁନ୍ଦର ।

ଶହ ଖୁସି ପତ୍ନୀ ବାରବା ସ୍ଥାନରେ,
ପ୍ରସବିଲେ ପୁତ୍ର କେତେ ଦିନ ପରେ ।
କହିଲେ କୁମାର ନାମ ରଖି ଭଞ୍ଜି,
ରୂପେ ଦେବ-ଶିଶୁ କୁଞ୍ଜିକା-ଅଙ୍ଗଳ ।
ଶୁଣି ଘନ ଭଞ୍ଜି ଧରୁକୋଟେ ଥାଇ,
ଅଧୀର ଭବ୍ବେଗେ ଆସିଲେକ ଧାଇଁ ।
ଗାଢ଼ି ମୁଠାର ଗରୁଡ଼ ସ୍ଥାନରେ,
ରହି ମାଳ କନ୍ଧେ ଡକାଇଲେ ଶରେ ।
ଆସିଲେ ସକଳ ଦିଗାଳ, ମଳକେ, ୨
କହିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ବସାଇ ଅନ୍ତକେ—
“ଦେଖନ୍ତୁ ତ ସବେ ଶୁଭାଙ୍କ ଦୁର୍ନୀତି,
ଅତିଲେଖି ବୀର ବହୁ ବୀରକୀର୍ତ୍ତି !
କରି ପିତା ଭ୍ରାତା ଭ୍ରାତୃଷ୍ଠହେ ହତ,
ସିଂହାସନେ ବସି ଦେଖାନ୍ତି ମହତ୍ତ୍ଵ ।
ନୀୟ ବିଚାରେ ଏ ଗଜା ଶୁମ୍ଭର,
ଶହ ଖୁସି ପୁତ୍ର ରଖି ଭଞ୍ଜିଙ୍କର ।

୧- ଓଡ଼ିଆ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୁହେଁ—ବଙ୍ଗଳାର ଉପଭାଷା, ଏହି ହାସ୍ୟକରଯୁକ୍ତ ଦେଖାଇ
ବଙ୍ଗାଳମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ତଳାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ; ମାତ୍ର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ
ସେ ଚେଷ୍ଟାର ଅନ୍ତରାୟ ହୋଇଥିଲା । ୨—ସମର ବିଭାଗୀୟ ଉପାଧିବିଶେଷ ।

ତାକୁ ତାକୁ ଗୁଣୀ ଶୁଭ୍ର ଅଟେ,
 ବାନ୍ଧିବା ମୁକୁଟ ରଣ ଭଞ୍ଜ ଶିରେ ।
 ନୀଳକଣ୍ଠ ପ୍ରତି ସମସ୍ତେ ବିରକ୍ତ,
 ତେଣୁ ଏ ମୁଦ୍ରାଦେ ହେଲେ ଏକମତ ।
 ତହୁଁ ଘନ ଭଞ୍ଜ ପୁରୁଷ ମନେ,
 ହେଲେ ଅସ୍ତ୍ରସର ଭଞ୍ଜେଣୀ ସାଧନେ ।
 ଠୁଳ ବର ବହୁ ସୈନ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟବାନ,
 ହୁଲଡ଼ ମୁଣରେ କଲେ ଅଭିଯାନ ।
 ନୀଳକଣ୍ଠ ଭଞ୍ଜ ଶୁଣି ଏ ବ୍ୟାପାର,
 ତାଲୁଗଲେ ହୁରୁ ଶେନ ପରବାର ।
 ପାପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସମ୍ପଦ ଅସ୍ଥିର,
 ଅସ୍ଥିର ସେସନ ସାରୁ ପଡ଼େ ନୀର ।
 ହତ୍ୟା-କଳଙ୍କିତ ସୌଭାଗ୍ୟେ ସବନ,
 ସମର୍ପନ୍ତି ଭାଗ୍ୟଦେବୀ ହାତପତନ ।
 ବସନ୍ତେ ବିନାଶି ଉନ୍ନ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁ,
 ପାରେ କି ଏହାର କେବେ ନିଜ ମୃତ୍ୟୁ ?
 ପଛେ ପଛେ ତାର ଆସି ବର୍ଷା କାଳ,
 ତହିଁ ଦେଇ ତାକୁ ହୁଏ ସେ ଭୁପାଳ ।
 ପରଭାଗ୍ୟା କୁଟି ସୁଭାଗ୍ୟା ଯେ ଗଡ଼େ,
 ଅକାଳ ତଡ଼କ ତାହା ଶିରେ ପଡ଼େ ।
 ନୀଳକଣ୍ଠ ଭଞ୍ଜ ବହୁ ଶତ୍ରୁଭୟ,
 ଧରୁକୋଟେ ଯାଇ ନେଲେକ ଅଶ୍ରୁୟ ।
 କିଛିଦିନ ତହିଁ ରହି ମନହଃଶେ,
 କଲେ ସେ ପ୍ରୟାଣ ଅଷ୍ଟଦୁର୍ଗ ମୁଖେ ।
 ଶତଦୋଳ ଆଦି ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ,
 ଦେଲେ ଜଗଜ୍ଜେବେ ପ୍ରୀତି-ଉପହାର । ୧
 ତହୁଁ ନବଦୁର୍ଗେ କଲେ ସେ ଗମନ,
 ଲଘି ପଥେ ବହୁ ଗିରି ଗ୍ରାମ ବନ ।
 ସୌଭାଗ୍ୟ ସମ୍ପଦ ସତତ ଅସ୍ଥିର,
 ଆଜି ଯେ କୁବେର କାଲି ସେ ଫକୀର !
 ମାଳୀସାହୀ ଗ୍ରାମେ ଭଞ୍ଜ କବିମଣି,

କରୁଥିଲେ ଯାଇ ପୁରୁଷ ରହଣି ।
 ନୀଳକଣ୍ଠ ଭଞ୍ଜ ଯାଇ ପୁର ପାଶେ,
 ରହିଲେ ସୁଗୁଣୀ ଉପେକ୍ଷି ପ୍ରବାସେ ।
 ତନି ବର୍ଷ ମାତ୍ର କରୁ ଗୁଳପଣ,
 ଭଞ୍ଜିଲେ ବୁର୍ତ୍ତାଗୋ ଅକାଳ ପତନ ।

ଏଣେ ଘନ ଭଞ୍ଜ ବୋଧୁ ପ୍ରଜାକ୍ରାନ୍ତେ,
 ଗୁଳେ ଅଭିଷିକ୍ତ କଲେ ରଣ ଭଞ୍ଜେ ।
 ସିଂହାସନେ ଶାଲି ସ୍ଥାପି ନବ ନୂପେ,
 ତଳାଇଲେ ଗୁଳୀ ପ୍ରତିନିଧିପ୍ତପେ ।
 ଗଲ ଏହି ଭାବେ ତାରବର୍ଷ ବିତି,
 ଓଟାରିଲା ଘନ ଭଞ୍ଜେ ବଂଶ ଗୁଡ଼ି ।
 ଭୂମଣ ଛଳରେ ଦିନେ ଶିଶୁ ଭୂପେ,
 ଶେନ ଯାଇ ବନେ ପେଲିଦେଲେ କୁପେ ।
 ଫେରି ଆସି ଗୁଳେ କଲେ ସେ ରଟନା,
 ପ୍ରକାଶି କପଟେ ଗଭୀର ଶୋଚନା ।
 ବାଳୁତ ସୁଲଭ ଶେଲେ ନରଗଣ,
 କୁପେ ପଡ଼ି ହାୟ ବିସର୍ଜିଲେ ପ୍ରାଣ !
 ତହୁଁ ଯଥାବିଧି ଅନ୍ତୋର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ପାଦି,
 ବସିଲେ ସେ ନିଜେ ମାଧି ଗୁଳଗାଦି ।
 ଧକ ଗୁଳୀଲିପ୍ତା ନରକ-ନିଶ୍ଚିଣ୍ଡି,
 ଅସାଧ୍ୟ ତାହାର କେଉଁ ପାପ ପୁଣି ?
 ଗୁଳୀ ଧନ ଆୟୁ ହୋଇଥିଲେ ସ୍ଥାୟୀ,
 ନ କରନ୍ତା ଅବା କିସ ଆତତାୟୀ ?
 ନୀଳକଣ୍ଠେ ଘଣ୍ଟା ମଣ୍ଡଳ ଯେ ଲୁଟି,
 ନିଜେ ପୁଣି ହେଲେ ସେହି ପାପଭାଗୀ ।
 ଏ ହେତୁ ସେ ପ୍ରଜା ଜ୍ଞାତପରାଧନ,
 ସବୁଙ୍କର ହେଲେ ବିରାଗଭାଜନ ।
 ଘନ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଏ କଳଙ୍କ କାହାଣୀ,
 ବ୍ୟାପିଲା ଚୌଦିଗେ ଯେହେ ବଢ଼ି ସାଣି ।
 ଏ ଭୀଷଣ କାର୍ତ୍ତା ନବାବ କଣ୍ଠରେ,
 ପ୍ରବେଶିଲା ଯାଇ ଇଚ୍ଛାପୁରେ ଗରେ । ୨

୧—ତେତେବେଳେ ଗଙ୍ଗାମ ଜଳ ସିକାତୋଳ ସରକାର ଅଧୀନସ୍ଥ ଇଚ୍ଛାପୁର ବିଭଗର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ
 ଥିଲା । ୨—ଫ୍ରେସି ସରକାର ନିୟୁତ ଜଣେ ମୁସଲମାନ ନବାବ ଇଚ୍ଛାପୁର ବିଭଗର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଥିଲେ ।

ତହୁଁ ସୈନ୍ୟଦଳ ଆସି ବହୁ ଶକ୍ତି, ୧
 ଧରି ନେଇଗଲେ ଗୁଳା ଘନ ଭଣ୍ଡେ ।
 ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରେ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ ନରପତି,
 କେଉଁ ଦାଉ ଅବା ନ ସାଧେ ନିୟତି !
 ନବାବଙ୍କ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁର୍ଦ୍ଦର୍ଶ ଘୋଟକ,
 ଅତି ବଳୀଆର ନ ମାନେ ଅଟକ ।
 ଶୁଣିଲେ ନବାବ ଗୁଳା ଘନ ଭଣ୍ଡେ,
 ଘୋଟକେ ସୁସାଧୀ କରବେ ସହକେ ।
 ତହୁଁ ତାଙ୍କୁ ଡାକି ନବାବ ତକ୍ଷଣେ,
 ଆଦେଶରେ ଦୁଷ୍ଟ ଅଶ୍ୱ ଆଗେହୁଣେ ।
 ଘନ ଭଣ୍ଡେ ଧରି ଅଶ୍ୱ ବାଗ କରେ,
 ବୀରଦର୍ଶେ ହେଉଁ ଚଢ଼ିଲେ ଅଶ୍ୱରେ ।
 ବାୟୁବେଗେ ତାକୁ ହେଲେ ଝପଟାଇ,
 ପକ୍ଷୀ ପରି ଘୋଡ଼ା ଭଞ୍ଜଗଲା କାହିଁ ।
 ଦୂର ଦୂରନ୍ତରେ ଯାଇଁ ନାନାରଙ୍ଗେ,
 ମିଶିଗଲା ଯାଇ ଚନ୍ଦ୍ରକାଳ ସଙ୍ଗେ ।
 ନବାବ ସନ୍ଦେହ-ଜାଲେ ହୋଇ ଛନ୍ଦି,
 ବିଚାରିଲେ ଚିତ୍ତେ ପଳାଇଲ ବନ୍ଦୀ ।
 ବିଷ୍ଣୁଚନ୍ଦ୍ର ମୁଠା ସୋରଡ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ,
 ଘେନିଗଲା ନୃପେ ଅଶ୍ୱ ବଳବନ୍ତ ।
 କରଣ ବିଶ୍ରାମ କେତେ କ୍ଷଣ ତହୁଁ,
 ଆସିଲେ ବାହୁଡ଼ି ଚିତ୍ତେ ଭୟ ବହୁ ।
 ଜଣାଇଲେ ଯାଇ ନବାବ ଛାମୁରେ,
 ଅବାଧୀ ଘୋଟକ ଘେନିଗଲା ଦୂରେ ।
 ଦେଖି ତାହାଙ୍କର ବିକ୍ରମ ସୌଜନ୍ୟ,
 ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତି ନବାବ ପ୍ରସନ୍ନ ।
 ଶନିବାର ପେଶୁ ସାରସଙ୍ଗ ଗ୍ରାମ,
 ପ୍ରଦାନରେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରୀତିର ଲଜମ ।
 ବାର୍ଷିକ ଗୁଳୁସ୍ତ ସପତ ଦୁକାର,
 ଲେଖିନେଇ ଦେଲେ ଗୁଳୀ ଅସ୍ତବାର ।

ଦୃଷ୍ଟେ ଘନଭଣ୍ଡ ବଜାଇଣ ବାଜା,
 ହେଲେ ଆସି ଗୁଣି ସୁମନ୍ତରେ ଗୁଳା ।
 ଅଟନ୍ତି ସେ ଆଟଗୁଳାଙ୍କର ସୁତ,
 ଗୁଳ ଔରସରୁ ନୃହନ୍ତ ସମୁତ ।
 ଏହୁଯୋଗୁଁ କେତେ ପ୍ରଜା ଜମିଦାର,
 ଗୁଳା ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ନ କଲେ ସ୍ୱୀକାର ।
 ତହୁଁ ତାଙ୍କୁ ଗୁଳା କଲେ ବଳେ ସାଧୀ,
 ହେଲେ ସବେ ବଣ, କର ଦାନେ ବାଧୀ ।
 କି ରହସୀମୟ ମାନବ ଜୀବନ,
 ଯଥା ରଙ୍ଗଦିଆ ସୁଦାର୍ଦ୍ଦ ସୁପନ ।
 କିମ୍ବା ସ୍ୱପ୍ନ ମଧ୍ୟେ ସୁପନ ଆବର,
 ସୁପନରେ ଗଜା ଜୀବନ ନିକର ।
 ବଡ଼ ଅସହାୟ ମାନବ ଏ ଭବେ,
 ପଥଦୂର ଶ୍ରାନ୍ତ ପକ୍ଷୀ ସିନ୍ଧୁଗଡ଼େ !
 ଅବଶ ତାହାର କ୍ଷତ୍ରଦେଶାଦୟ,
 ଆତୁର ଚିତ୍ତରେ ଶୋଭୁଛି ଆଶ୍ରୟ ।
 କାନ୍ଦୁଛି ନୀରବେ ଚଉଦିଗେ ତାହିଁ,
 ଅନନ୍ତ ସାଗରେ ସୁଜଳର ନାହିଁ ।
 ଭଞ୍ଜିବା ପାଇଁ ତାକୁ ଏ ସଙ୍କଟ,
 ମୃତ୍ୟୁ ବିନା ଅନ୍ୟ କେହି ନୁହେଁ ପଟ୍ଟ ।
 ଜନ୍ମ ପରେ ପରେ ମୃତ୍ୟୁ ନିଶେଦରେ,
 ଅବିଶ୍ରାମେ ସଦା ଯାଇଁଛି ସତ୍ତ୍ୱରେ ।
 ଦିନେ ଆସି ସେହି ଅଜାତ ଅତିଥି,
 ଭେଟିବ ନ ବାରି ବାର ଲଗ୍ନ ତିଥି ।
 ନିଜକୁ ମାନବ ସମର୍ପି ତା ପାଦେ,
 ଅତିଥି ସହାର କରବ ଆତ୍ମାଦେ ।
 ନର ଜୀବନର ଏହି ପରିଶ୍ରମ,
 ଏଥକୁ ସେ ଯାଏ କର କେତେ କାମ !
 କେତେ ଦିନକୁ ସେ ବାନ୍ଧେ କେତେ ଆଶା,
 ମେଣ୍ଟେ ନାହିଁ ତାର ଦୁଃଖର ପିପାସା ।

ମାନବ ଜୀବନ ଯେତେ ଭାର ହୋଇ,
 ଦିବସରେ ଥାଏ ଗହେ ରହେ ନାହିଁ ।
 ଏଥିକୁ କିପାଇଁ ଏବେ ଦୂଷିତ,
 ଏବେ ଭୂଷା ଦେଖ ଏବେ ବୁଣାକଟା ।
 ନୀତିଧର୍ମେ କଲେ ଦୃଢ଼ିତ ଯାପନ,
 ଭୂଷିଯାନ୍ତା ଅବା କେଉଁ ବଡ଼ପଣ !
 ନିର୍ମଳ ସରଳ ପଥ ପରିହର,
 କି ଫଳ ବା କଷ୍ଟାବଶରେ ବରତ ?

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଭୁଲିଲ ନୃପତି,
 ଯବନ-ଦୌରାସ୍ତ୍ରୀ ଭୀତ ହୋଇ ଅତି ।
 ଚଟକ ଦୂର୍ଗରୁ କଲେ ପଳାୟନ,
 ମାଡ଼ିବସିଲ ତା ଦୂରନ୍ତ ଯବନ ।
 ଅଷ୍ଟଦୁର୍ଗେ ଯାଇ ରହିଲେ ନୃମଣି,
 ବିନିମ ପାସୋରୁ ଚିତ୍ତେ ଦୂଃଖ ଗଣି ।
 ଶୁଣି ଘନ ଭଞ୍ଜ ପ୍ରବେଶି ସେ ସ୍ଥାନେ,
 ଆସିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଘେନି ସସମ୍ମାନେ । *
 ରାଣି ତରୁଣୀ-ପ୍ରସାଦ ଦୂର୍ଗରେ,
 ଅର୍ପନ୍ତ ସାନ୍ତନା ତାଙ୍କୁ ନିରନ୍ତରେ ।
 ବେଳି ନରପତି ବିଶ୍ୱାମ ବୀସନେ,
 ରାତ ଦେଲେ ସଦା ଯୁଦ୍ଧ ଆୟୋଜନେ ।
 ବହୁ ରଣଦକ୍ଷ ସୈନ୍ୟ ବର ଠୁଳ,
 କଲେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା ଶୁଭ ଅନୁକୁଳ ।
 ପ୍ରବେଶି କଟକେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସହ,
 ଯବନ ସହିତେ ରାଜିଲେ ବଞ୍ଚିତ ।
 ଭୀମ ପରାଜୟେ କଲେ ଆନିମଣି,
 ଦ୍ୱାଣି ଖାଇ ମଲେ ଗହ୍ୱାସେନାଗଣି ।
 ଯବନ-ବାହନୀ ଗଣିଣ ଆତଙ୍କ,
 ପଳାଇଲେ ବୀଶେ ହୋଇ ଛନ୍ଦିଭଙ୍ଗ ।

ଚଟକ ନଗର ଭୁଲିଲ ମହର୍ଷି,
 ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ହେଲ ଦୁସ୍ତରତ ।
 ଦୂର୍ଗରୁତେ ଦର୍ପେ ଭଞ୍ଜିଲ ପ୍ରଗରେ,
 ଭୁଲିଲେ ଜୟଧ୍ୱଜା ଫର ଫରେ !
 ରାଜନୀ-ମଣ୍ଡଳି-ମୁକୁଟ-ରତନ,
 ଘନ ଭଞ୍ଜି ପ୍ରତି ଦେଲେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ।
 କଲେ ତାଙ୍କୁ ସୁଏ ଭଜ ପୁରସ୍କୃତ,
 “କ୍ଷନ୍ତିବର” ପଦେ କର ଅଳଙ୍କୃତ ।
 ଯୁଦ୍ଧକର୍ମୀ ବୀରେ ଧନରହୁ ଦାନେ,
 ଗୋଷିଲେ ସମ୍ରାଟ ବିଦ୍ଧିତ ସମ୍ମାନେ ।

ତହୁଁ ଘନ ଭଞ୍ଜି ଘେନି ଦଳବଳ,
 ବାହୁଡ଼ି ଆସିଲେ ସୁରାଜ୍ୟେ ଚଞ୍ଚଳ ।
 କ୍ଷନ୍ତିବରପୁର ଶାସନ ବସାଇ,
 ରାଣିଲେ ଉପାଧି-ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନରପାଲ ।
 ମଠ, ପାଳିଶାଳା, ତଳାଶୟ ଆଦି,
 ଯାଇଛନ୍ତି ବହୁ କୀର୍ତ୍ତି ସେ ସମ୍ପାଦି ।
 ରାଜ୍ୟ ତାଳନେ ସେ ଅତି ବିରକ୍ଷଣ,
 ଥିଲ ତାଙ୍କଠାରେ ନୃପତି ଲକ୍ଷଣ ।
 ଅଭୁତ ତାଙ୍କର ପ୍ରଭୁତ୍ୱସନ୍ନମତି,
 ସବୁ ବିଭାଗେ ସେ ସାଧୁଲେ ଭୁକ୍ତି ।
 ପ୍ରତାପୀତ ତାଙ୍କ ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ,
 ମଣନ୍ତି ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପତ୍ନୀନ୍ଦ୍ର ଅଧିକ ।
 ରାଜସ୍ୱେଦେ ପ୍ରଜା ଭୁଲି ଗୋବତାପ,
 ମଣିଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ଯେତେ ନିଜ ବାପ !
 ନିରେଶି ତାଙ୍କର ଲୋକହୀନ କାମେ,
 ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟେ ତାଙ୍କୁ ଲୋକନାଥ କାମେ ।
 ତାବୀକଳା ନେଲୁ ରାଜମନ ଶିଶି,
 ଲେଖିଲେ ସେ କାବ୍ୟ—“ନିପୁର ମୋହିନୀ”

ବିମଳେ ସେ ନବ ରସର ବାରିଧି,
ଲେଖିଲେ ଆବର କାବ୍ୟ ରସନିଧି ।
ଥିଲେ ଗନ ଭଞ୍ଜ ଗୁଣଧର୍ମୀ ଭୂପ,
ପବନ ବର୍ତ୍ତନୀ-ଯନ୍ତେ ଦୃଢ଼ ଯୁଗ ।
ଦାନେ ଧର୍ମେ ନ୍ୟାୟେ ଶୌର୍ଯ୍ୟେ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ସୁଖି,

ଥିଲେ ସେ ଆଦର୍ଶ ଆଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଆରଣ୍ୟ ।
ସବୁ ଶୁଣେ ଶୁଣି ସେ ନରନାୟକ,
କିନ୍ତୁ ଗୌର ଦୃଢ଼ା ଚନ୍ଦ୍ରରେ କଳଙ୍କ !
ସପ୍ତର୍ଷିଂଶ ବର୍ଷ ବରି ଗୁଣପଣ,
ଭବଲୀଳା ନୂପ କଲେ ସମ୍ବରଣ ।

ଏକାଦଶ ସର୍ଗ

ବୃଷ୍ଟ ଭଞ୍ଜ ତାଙ୍କ ପ୍ରଥମ ପନ୍ଥକ,
ସୁମୁଖର ଗୁଣେ ଦେଲେ ଅଧ୍ୟପକ ।
ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଯଥା ବଡ଼େ ଶୁଭପକ୍ଷେ,
ତଥା ତାଙ୍କ ଶୀତ ବଢ଼ିଲ ପ୍ରତୀକ୍ଷେ ।
ଦାନ ଦୟା ସେବା ତାଙ୍କ ନିତ୍ୟକର୍ମ,
ଧରଣ୍ଡ ମୂର୍ତ୍ତି ଯେତେ ଗୁଣଧର୍ମ ।
ମାନବ ଶରୀରେ ଦେବତା ମସ୍ତକ,
ଯୋଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ ଜଗତ-ଜନକ ।
ଧର୍ମ ପାଳନରେ ଯଥା ସୂକ୍ଷ୍ମର
କାନକୁହା ବାକ୍ୟେ ସଦା ସେ ବଧୂର ।
ରବିରୂପେ ଭଦେ ଦେଲେ ବୃଷ୍ଟ ଭଞ୍ଜ,
ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଆହ୍ୱାନେ ସୁମୁଖର-ବଞ୍ଚ ।
ନାରାୟଣ ମଳ ଭପାସକ ଗୁଣ,
ନାରାୟଣ ଶବ୍ଦ ତୁଣ୍ଡେ ଲଗିଥାଏ ।
ଦୃଢ଼ସ୍ୱ ତାଙ୍କର ପ୍ରେମରସେ ଭର,
ମେଘଥିଲେ ପ୍ରେମ-ଦାନର ପସର ।
“ବିପୁଳ” ଆବର “ଘରତୁଳା” ଦାନ ୧
ସଦୃଶ, କଲେ ନୂପ ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ସୁରାକ୍ଷେପେ ଯାଇ ଦାନ କଲେ ଭୂପ,
ଗୁଣିକ ତତ୍ତ୍ୱେ ଶୁଭ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରାପ ୨

ଜନ ଦିନ ଯାଏଁ ସେଠାରେ ନିୟତ,
ଧରଣ୍ଡେ ଦାନ-କଳ୍ପତରୁ ବ୍ରତ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ଗୋବିନ୍ଦ, ଗରୁଡ଼ ନିର୍ମାଣି,
ଦେଉଥିଲେ ଦିନେ ଦୋଇ କୁଣପାଣି ।
ବସୁ ସଦୃଶେ ବର ଅଳଙ୍କାର,
ଦାନ କଲେ ଗୁଣ ଦ୍ରାଘିଣେ ବହୁତ ।
ବସାଇଲେ ଗୁଣେ ମେଳା ଯାହା ଦାଟ,
ବନ୍ଧାଇଲେ ସୁଖି ବହୁ ବାଟ ଗାଟ ।
ବାଜୀ ସୁଷ୍ପରଣୀ ଶୋକାଲେ ଦେଶେ,
ତୋଳା ଦେଲେ ଦୁର୍ଗ ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶେ ।
ଅରାମ ମଣ୍ଡପ ସୁଦୃଢ଼ ପ୍ରାଚୀର,
ଦେଲେ ସୁନିର୍ମିତ ପ୍ରସ୍ତର ମନ୍ଦିର ।
ସ୍ଥାନାମେ ଆରାଧ୍ୟା ଦେବତାଙ୍କ ନାମେ,
ସ୍ଥାପିଲେ ଶାସନ ପୁଣ୍ୟାର୍ଚନ କାମେ । ୩
ରଚିଲେ କୁଳଦେ ସେ ନୂପ-ଶାବ୍ଦକୁଳ,
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଛବିଲ ଦେଉଳ ।
ଧରଣ୍ଡ କୁଳଦେ ଅପୁର୍ବ ସୁଖମା,
ବଞ୍ଚିଲ ଅମର-ଅଳକା ଭପମା । ୪
ଭଞ୍ଜିଲେ ପ୍ରଜାଏ ସ୍ୱାଧୀ ଶାନ୍ତି ସୁଖ,
ନ ରହିଲେ ଗୁଣେ ଦରଦ୍ର ଭୟକ ।

୧—ବୃଦ୍ଧପ୍ରକାର ମହାଦାନ । ୨—ବୃଷ୍ଟଭଞ୍ଜଙ୍କର ଅଠ ସୁଖୀ ଥିଲେ । ୩—ବୃଷ୍ଟଭଞ୍ଜଙ୍କର ଏକ ନାରାୟଣପୁର ନାମକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ । ୪—କନ୍ଦୁସର ଏକ ହବେର ସୁଆ । ଏକବାର ସୌଦର୍ଯ୍ୟ ଏକ ସମ୍ପଦ ଭବସୁ ସୁଗତ ହେଉଅଛି ।

ଦୃଷ୍ଟ ନଦାବଳ ଅଯୋଗ୍ୟତା ଦେଖୁ;
 ଭଲ ଲ ନଦାବୀ ଭାରୋ ଧୂମକେତୁ ।
 ଜମିଦାରମାନେ ଦେଲେ ନାହିଁ କର,
 ପଡ଼ିଲକ ବାକି ସକଳ ବିସ୍ତର ।
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ ତହୁଁ ଫ୍ରେଣ୍ଡ ସେନାପତି,
 ଆସିଲେ ସସୈନ୍ୟେ ରୁସି ମହାମତି ।
 ତହୁଁ ଶଙ୍ଖା ବନ୍ଧୁ ଜମିଦାରଗଣ,
 ନିଜ ନିଜ ଦେୟ କଲେ ସମର୍ପଣ ।
 ଏକା କୃଷ୍ଣ ଭଞ୍ଜ ଦେଲେ ନାହିଁ କର,
 ରୁସିଙ୍କ ଆଦେଶ ନ କଲେ ଶାତର ।
 ତହୁଁ ରୁସି ହୋଇ ହୋଧେ କମ୍ପମାନ,
 ଗୁମସ୍ତର ମୁଣେ କଲେ ଅଭିଯାନ ।
 ଚନ୍ଦ୍ର ଗଙ୍ଗା ସୀମା କରନ୍ତେ ପରଶ,
 ଭଞ୍ଜଗଲ ତାଙ୍କ ଧର୍ମ୍ୟ ସାହସ ।
 ଦେଶିଲେ ନୀରଞ୍ଜ, ଭୀମ ବଂଶବନ,
 ରହିଛୁ ବିସ୍ତୃତ ଯୋଜନ ଯୋଜନ ।
 ଯେସନ ନିବିଡ଼ ନିସର୍ଗ ପ୍ରାଚୀର,
 ଆଉ ଆନ ତହିଁ ନ ଗଲବ ତୀର ।
 ସେହି ବକ୍ରବନ କରବାକୁ କ୍ଷୟ,
 ଭୂତିବେ ବକ୍ରାଗ୍ନି ଭରେ ପସ୍ତକୟ ।
 ଅନ୍ଧାର ଦେଶିଲେ ରୁସି ଭବିଷ୍ୟତ,
 ମାନ୍ଦ ଦେଲେ ନାହିଁ ସଙ୍ଗଲୁ ବିରତ ।
 ଗଣେ ନାହିଁ ବୀର ବାଧାବିଘ୍ନତୟ,
 ଭୀରୁର ସଙ୍ଗାଳ ସିନା ଶାଲୁ ଭୟ ।
 ଆଦେଶିଲେ ରୁସି ସରନେ ଦୁକାର,
 “କଣ କାଟି କାଟି ତାଲ ଦିଗ ବାର ।”
 ତହୁଁ ସେନାଦଳ ଗଣ୍ଡେ ଶସ୍ତ୍ରାଘାତେ,
 ଲଗିଗଲେ ବଂଶ-ଅରଣ୍ୟ ନିପାତେ ।
 କୁମ୍ଭ ପଛେ କୁମ୍ଭ, କୁମ୍ଭ ତାହା ପଛେ,
 ଲଗାଲଗି ହୋଇ ରହିଛୁ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଅତିଲେ ସୈନିକେ କୁମ୍ଭ ହାଣି ହାଣି,
 ବହିଲେ କି ସରେ ସମୁଦ୍ର ପାଣି ?

କୁଠାର କଟାଣ ଦାଆ ଶଣ୍ଡା ଟାଙ୍ଗି,
 କେତେ ଦେଲ କୁନ୍ତା କେତେ ଗଲ ଭାଙ୍ଗି ।
 ଶଣ୍ଡେ ଦୂର ଯାଇ ସୈନିକବର,
 ନ ପାରିଲେ ଆଉ ହୋଇ ଅସ୍ତସର ।
 ପ୍ରାଣପଣ ଚେଷ୍ଟା ଅଭିରକ୍ତ ଶ୍ରମେ,
 ଦୁବଳ ପୀଡ଼ିତ ଦେଲେ ହମେ ହମେ ।
 ଅସହ୍ୟ ଶ୍ରୀଷ୍ଟମେ ହୋଇ ଦର୍ଶାଭୂତ,
 ଦିନକରେ ଦେଲେ ବହୁ ସେନା ମୃତ ।
 ସେନାପତି ରୁସି ଗଣିଲେ ପ୍ରମାଦ,
 ଘାରିଲ ଅନ୍ତରେ ଭୀଷଣ ବିଷାଦ ।
 ତୀବ୍ର ଅନୁତାପ ଦେଲ ଶ୍ବାସ ରୁଦ୍ଧି,
 କି କରବେ କିଛି ନ ଦିଶିଲ ରୁଦ୍ଧି ।
 ଭଞ୍ଜିଲେ ମାନସେ ନିଦାରୁଣ ବୀଥୀ,
 ତସ୍ତ ମରୁଗରେ କାନ୍ତ ପାନ୍ତ ଯଥା ।
 ଏଣେ କୃଷ୍ଣ ଭଞ୍ଜ ଶନ୍ଦ ଆଗମନେ,
 ଦେଶ କାଳ ପାନ୍ତ ବିତାରିଲେ ମନେ ।
 ବିଦେଶୀୟ ସୈନ୍ୟ ଦକ୍ଷ ସୁଶିକ୍ଷିତ,
 ଆବର ଭୟତ ଶସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ସଜ୍ଜିତ ।
 ଦେଶୀୟ ପାଇକେ ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଦକ୍ଷ,
 ନ ଦେବେ କଦାପି ତାଙ୍କ ସମକକ୍ଷ ।
 କୃଥା ବଳକ୍ଷୟ କଲେ ରୁଣେ ମାତ,
 ମିଳିବ ବା କେଉଁ ଦୁଇ ଭି ସୁଖାତ ।
 ଏହା ଭାବି ନୃପ ବିଦେବ-ବାରିୟ,
 ସନ୍ଧି ପାଇଁ କୃଷ୍ଣ ପେଷିଲେ ପ୍ରଣୟ ।
 ରୁସି ସାହେବଙ୍କ ଭାଳଣି କାଳରେ,
 ଏ ଶୁଭ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରବେଶିଲ ଶରେ ।
 ଆତୁର ସେନାର ବାହୁତ ଆହାର,
 ବିହ୍ୱଳ କି କେତା ହୋଇଣ ଭଦାର ?
 ଲଭିଲ ପରସ୍ପେ ନବପ୍ରାଣ ରୁସି,
 ସନ୍ଧି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଦେଲେ ମହାଶୁସି ।
 ଭବିଷ୍ୟ ପକ୍ଷର ସମ୍ମୁଖ ସହିତ,
 ସନ୍ଧିପକ୍ଷ ତହୁଁ ଦେଲ ସ୍ୱାକ୍ଷର ।

ବାହୁଡ଼ରେ କୁସି ହୋଇ ଦୃଷ୍ଟିପୁତ,
 ସମ୍ବନ୍ଧ-ନର ଦେଲ ମେଘମୁକ୍ତ ।
 ଧାର୍ମିକ ତେଜସ୍ବୀ ବୀର କ୍ଷମାବନ୍ତ,
 ବୃଷ୍ଟିଭୂମି ଖ୍ୟାତ ବ୍ୟାପିଲ ଦିଗନ୍ତ ।
 ଅନାଥ ପ୍ରାହୁଣ ବାଳକବାଳିକା,
 ପାଳିଥିଲେ ସେହୁ ନୃପକୁଳଧିବା ।
 ଦୁର୍ଦ୍ଦେ ନୀତ୍ୟାସନୀ ଏପ୍ରାଣମନ,
 ଯୌବନରେ ନିମେ କଲେ ପଦାର୍ପଣ ।
 ଯୁବତୀ ନିକଟେ କୁସୁତ ପ୍ରସ୍ତାବ,
 କଲ ସେ ଯୁବକ ଚପଳ-ସ୍ବଭାବ ।
 ଯୁବତୀ ସେ କଥା ଶୁଣିବ ଛାମୁରେ,
 ଜଣାଇଲ ଯାଇ କାହିଁଶ ଆତୁରେ ।
 ଶୁଣା ବନ୍ଧୁ ଶୁଣା ହୋଇଥିବ ଅନ୍ତରେ,
 ନଅରୁ ଯୁବକେ ଚନ୍ଦ୍ରଦେଲେ ଶରେ ।
 କେତେ ଦିନ ପରେ ପୁଣି ଅବସ୍ଥାତ,
 ଦେଖିଲେ ନଦରେ ତାକୁ ନରନାଥ ।
 ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ଦୃଶ୍ୟ ବିବେକ,
 ପକାଇଲେ ହାଣି ଯୁବକର ଦେବ ।
 ହୋଧର କ୍ଷଣିକ ଭେଦେଜନା ତାପେ,
 ଲୁପ୍ତ ହେଲେ ନୃପ ବ୍ରହ୍ମଦୃଶ୍ୟ ପାପେ ।
 ହୋଧ ପଛେ ପଛେ ଅନୁରାଗ ଆସି,
 ଶାରଙ୍ଗକ ତୀବ୍ର ପ୍ରଭାବ ପ୍ରକାଶି ।
 ସେ ମହାପାତକୁ ଉଦ୍ଧାର ନିମିତ୍ତ,
 କଲେ ଶ୍ୟା ବହୁ ଦାନ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ।
 ଦୁଃସ୍ବର ଦ୍ବାର ଭଣ୍ଡାରର ଦ୍ବାର,
 ରଖିଲେ ମୁକୁଳା ହୋଇ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।
 ବହୁ ଦେବାଳୟ ହୋଇ ବିନିର୍ମିତ,
 ବିଷ୍ଣୁ ଶିବ ଇନ୍ଦ୍ର ହେଲେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
 ଜଳକାଞ୍ଚି ନୃପ କଲେ ଠାବେ ଠାବେ,
 ଦାନ କଲେ ଧେନୁ ଗଜ ଅଶ୍ବ ନାବେ ।
 ବାଗ୍ବାରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲେ ବନ୍ଦୀଗଣ,

ଭଣ୍ଡମୁକ୍ତ ହେଲେ ଭଣ୍ଡାସ୍ତ୍ର ଜନ ।
 ତଥାପି ମାନସେ ନ ଲଭିଲେ ଶାନ୍ତି,
 ଚିନ୍ତାରେ ମଜନ ହେଲ ସୌମ୍ୟ କାନ୍ତି ।
 ଲଗିହେବା କାଳେ ଶଳକ ସେ ନୃପ,
 ଦେଖିଲେ ଦର୍ପଣେ ମୁତବିସ୍ତ-ଦୁଃପ ।
 ଭାବିଲେ ସେ ଚକ୍ର ତେଜି ଦୀର୍ଘଶାସ,
 ଭୁଜି ନାହିଁ ପାପ ସମୁଳେ ବିନାଶ ।
 ଦିନେ ଦ୍ବୀପରର ବୀର ଖ୍ୟାତନାମା,
 ଦେଖାଦେଲେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ବପ୍ନେ ଅଶ୍ବତ୍ଥାମା ।
 ଭୀଷିଲେ ବାସୁଦେବ କୋମଳ ଏ ଗିର ।
 'ତେଜ ବସ୍ତ୍ର ଚିନ୍ତା ଚିତ୍ତ କର ସ୍ଥିର ।
 ବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ବ୍ୟର୍ଥ ମନସ୍ତାପ,
 ନ ହୁଅ ବ ତୋତେ କଦାପି ଏ ପାପ ।
 ଶୁଣ ବୀରମଣି ଶଙ୍କା କର ଦୂର,
 ଧୂନ ଜନମରେ ଥିଲୁ ତୁ ବିଦୂର ।
 ସେବିଥିଲୁ ଦୃଢ଼େ ବୃଷ୍ଟ ବ୍ରହ୍ମଗଣି,
 ସେ ଯୁଦ୍ଧେ ତୋର ଭଦ୍ରେ ହେଲ ଆସି ।
 ନାରାଜୀ ଦୁଃଖେ ହୋଇଣ ବୀରତ,
 ସୁଧୂର୍ବରେ ପ୍ରଭୁ କଲେ କଳଙ୍କିତ ।
 ମିଥ୍ୟାବାଦ ହଲେ ନରକ ଦର୍ଶନ,
 କରାଇଲେ ତାଙ୍କୁ ଜଗତ-ଜୀବନ ।
 ଦେଖି ନାରାଜୀ ଧର୍ମରାଜ ମୂର୍ତ୍ତି,
 ଭୀଷଣ ନରକୁ ଲଭିଲେକ ମୁକ୍ତି ।
 ଦୃଶ୍ୟାପାପ ହଲେ ତୋତେ ସେହିପରି,
 ଦେଖାଇ ତାରିବେ ପାପିକୁଳେ ଦୂର ।
 ଶୀର୍ଷପଥେ ତୋତେ କରଣ ଦର୍ଶନ,
 ସର୍ବପାପୁ ମୁକ୍ତ ହେବେ ପାପିଗଣ ।
 ରଙ୍ଗନାଥ ଶୀର୍ଷେ ଯାଇ ତୁ ବହନ
 କର ରଙ୍ଗନାଥ ବିଗ୍ରହେ ଯୁକ୍ତନ ।
 ଦେବତ ନୃସିଂହଦେଶୀ ବଂଶଧର,
 ବାଳକୃଷ୍ଣାଚାର୍ଯ୍ୟ ଗୋସ୍ବାମୀ ପ୍ରବର । *

* ବେଳେଟ ନୃସିଂହଦେଶୀ ଶିବାଜୀଙ୍କ ସତ୍ତ୍ବ-ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଏ ବସ୍ତ୍ର ଉଦ୍ଧାରକର କର୍ତ୍ତାମାନ
 ବଳଗୁରୁ ଶ୍ରୀ ରଞ୍ଜନାଥ ଅଗ୍ରୱାଲ ଗୋସ୍ବାମୀଙ୍କଠାରୁ ସନତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସଂଗୃହୀତ ।

ଶୁଭ୍ରପଦେ ତାଙ୍କୁ ବର ତୁ ଭୁବିତ,
 ଦେବୁ ନାଗସୁଣ ମନ୍ଦିରେ ଦୀକ୍ଷିତ ।
 ସେ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭାବେ ବୁଦ୍ଧବଦ୍ୟ ପାପ,
 ହୋଇଯିବ ଧୂସ ଚେତ ମନସ୍ତାପ ।
 ଏହା ଭାଷି କ୍ରୌଣି ଦେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ,
 ଭଜିଲୁ ଗୁଣାଙ୍କ ନିଦା ଅବସାନ ।
 ଉଠି ନରପତି ଦେବି ସୁପ୍ତକଥା,
 ଚେତିଲେ ମାନସୁ ଭୀତି, ଚନ୍ଦ୍ରା, ବୀଥୀ ।
 ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସେ ପାଳ ସୁପ୍ତଦେଶ,
 ରଙ୍ଗନାଥ ଶୀର୍ଷେ ମିଳିଲେ ନରେଶ ।
 ଶୁଭ୍ରପଦେ ବର ବାଳକୃଷ୍ଣାଚାର୍ଯ୍ୟ,
 ସଙ୍ଗେ ଘେନି ତାଙ୍କୁ ଆସିଲେ ସୁରାଜ୍ୟେ ।
 ନାଗସୁଣ ମନ୍ତ୍ର କରଣ ଗ୍ରହଣ,
 ଶୁଭ୍ରକୁ ଦକ୍ଷିଣା ଦେଲେ ବହୁ ଧନ ।
 ଗଜ ବାଜା ଛନ୍ଦ ପାଲଟି ହାଲୋଳା,
 ଶୁଭ୍ରକୁ ଭକ୍ତିରେ ଅସିଲେ ସଙ୍ଗୋଳା ।
 ଗ୍ରାମ ଭୂମି ତୋଟା ଶୁଦ୍ଧ ଅଳଙ୍କାର,
 ଅସିଲେ ଆହୁତେ ଶ୍ରଦ୍ଧା-ଉପହାର ।
 ଅସିଲେ ଆବର ଗୁଣଗୁରୁ ପଦ,
 ବଂଶାନୁ କ୍ରମରେ ସମ୍ମାନ ସମ୍ପଦ ।
 ବିଷ୍ଣୁଚନ୍ଦ୍ର ଦିବ୍ୟ ଦେଉଳ ନିର୍ମାଣି,
 ନାଗସୁଣ ମୂର୍ତ୍ତି ସଂସ୍ଥାପିଲେ ଆଣି ।
 ନିଦାକୁ ନିମନ୍ତେ ପୂଜା ନୀତି କାମ,
 ଶକ୍ତିଦେଲେ ଗୁପ୍ତେ ଦୁଇ ଶକ୍ତି ଗ୍ରାମ ।
 ନାଗସୁଣେ ନିତି ନ କରି ଦର୍ଶନ,
 ନ କରନ୍ତି ତଳ କେବେ ସେ ଗ୍ରହଣ ।
 ତପି ଭକ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ପିଇ ପାଦୋଦକ,
 ମଣନ୍ତି ଜୀବନ ଜନମ ସାର୍ଥକ ।
 ନାଗସୁଣ ମନ୍ତ୍ର ତପି ନରଗଣ,
 ଲଭିଲେକ ଦୃତ୍ୟ ପାପୁ ପରିହାଣ ।

ଫଗୁସି ଭାରୀ ଆସିଲେ ଇଂରାଜ,
 ନମେ ନମେ ଶାନ୍ତି କଲୁ ସୁବିରାଜ ।
 ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଗୁଜନୀକଳାପ—
 ମଧ୍ୟେ କୃଷ୍ଣ ଭଞ୍ଜ ପ୍ରବଳ ପ୍ରଭାପ ।
 ଦେଲେ ଗୁଜସ୍ୱ କଲେ ନାହିଁ ଶୋଧ,
 ପ୍ରକାଶିଲେ ତେଣୁ ପ୍ରତିନିଧି ହୋଧ । *
 ଆସିଲେ ସେ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ସେନାଗଣ,
 ବିଷ୍ଣୁଚନ୍ଦ୍ର ଦୁର୍ଗ କଲେ ଅନୁମଣ ।
 ଶୁଣି କୃଷ୍ଣ ଭଞ୍ଜ ମନାସି ସଭାବ,
 ପଠାଇଲେ କର ପକ୍ଷିର ପ୍ରସାବ ।
 ସର୍ବାଙ୍ଗ ତେଜଶ ସାମ ନରସାଇ,
 ନେଇଥିଲେ ନିଜ ଗୁଜୀରେ ମିଶାଇ ।
 ତେର ଶକ୍ତି ତହୁଁ କଲେ ପ୍ରତୀପଣ,
 ଗୁଜ-ପ୍ରତିନିଧି ଦେଲେ ହୃଷ୍ଟମନ ।
 ତେଜିକରେ ତୁଷ୍ଟି ଭକ୍ତି ପ୍ରତିନିଧି,
 ଫେରିଗଲେ ସନ୍ନି କରି ଯଥାବିଧି ।

କୃଷ୍ଣ ଭଞ୍ଜ ଗୁଜା ପନ୍ଦର ହଜାର,
 ରଖିଥିଲେ ସୈନ୍ୟ ରଣେ ବଳୀଆର ।
 ଅଶୁ ବିପଦେ ସେ ନ ହୋଇ ଆକୁଳ,
 କରୁଥିଲେ କ୍ଷଣେ ବହୁ ସୈନ୍ୟ ଠୁଳ ।
 କନ୍ଧ ବୀରଙ୍କର ବିକଟ ଭୁଲୁଛି—
 ଦେଖି ବୈରକୁଳ ବଳ ସାଧ ତୁଟି ।
 ସୁଭାବରେ କନ୍ଧ ଅଭୁତ ସାମଗ୍ରୀ,
 ସୁଦୃଢ଼ ମଣନ୍ତି ପିଲୁଖେଳ ପରି ।
 ସୁଦ ନାମ ଶୁଣି ଉଠନ୍ତି ସେ ମାତ,
 ଦେଖାନ୍ତି ଶନି ଲ ନିର୍ଦ୍ଦୟରେ ଛାତ ।
 ଛାତି ବଜ୍ର ରଖି ବିକଟ କୁହାଟ,
 ଧାଆନ୍ତି ସେ କରି ଅବାଟକୁ ବାଟ ।

ରୁଦ୍ର ପରାକ୍ରମେ ବିଦଳି ଅରକି,
ବିଜୟ-ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ସେ ଶୁକି ।
ଥୁଲ ରାଜାଙ୍କର ଦୁର୍ଗ ଚତୁଷ୍ପଦ,
ଥୁଲେ ତହିଁ ବହୁ ସୈନ୍ୟ ଗଜ ଦୁପ୍ପ ।
ବିଷ୍ଣୁଚନ୍ଦ୍ର ପୁଣି କଟାର କୋଟରେ,
ଥୁଲ ଦୃଢ଼ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମିତ ପ୍ରସ୍ତରେ ।
ଅଷ୍ଟ ମହାଦେଇ ଗର୍ଭ ରାଜାଙ୍କର,
ଲଭୁଥିଲେ ତନ୍ମୁ ଦ୍ଵାଦଶ କୁମର । *
ଜ୍ୟୋତି ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବହୁ ଗୁଣବନ୍ତ,
ଶୋଭାପଣେ ଉତ୍ତମପାଟ ବସନ୍ତ,
ନବ ଦୁର୍ଗାଧିପ ଜେମାମଣିଙ୍କର,
ପ୍ରଭୁଥିଲେ ପାଣି ଭଞ୍ଜ ନୃପବର ।
ଶୁଣୁର ରାଜାଙ୍କ ଉପରୋଧ ହମେ,
ହୋଇଥିଲେ ବଳ କଠୋର ନିୟମେ ।
ତାଙ୍କ କନ୍ୟା ଗର୍ଭ ହେଲେ ପୁତ୍ର ଜାତ,
ସୁମୁଖର ରାଜ୍ୟେ ହେବ ପ୍ରଜାକାଥ ।
ପାଳି କୃଷ୍ଣ ଭଞ୍ଜ ସେ ସତୀ ସହଜେ,
କଲେ ରାଜ୍ୟେ ରାଜା ନିବିନ୍ଦମ ଭଞ୍ଜେ ।
ନବଗଣ୍ଡ ଗ୍ରାମ ପ୍ରଦାନ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ,
ଶାନ୍ତ କଲେ ବହୁ ପ୍ରବୋଧ ବଚନେ ।
ଉନବିଂଶ ବର୍ଷ ହୋଇ ଧରାଧର,
ଶେଷ ଜୀବନରେ ହେଲେ ସେ ବୈଷ୍ଣବ ।
ରାଜ୍ୟ ଧନ ମାନ ମଣି ସବୁ ପିତା,
ଆଶ୍ରୟେ ରାଜର୍ଷି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚନ୍ଦ୍ରା ।
ରାଜବେଶ ତେଜି ପିନ୍ଧିଲେ କୌର୍ମାଳ,
ଧର୍ମ ସାଧନରେ କଲେ ତନ୍ମୁ ଶାଣ ।
ଯୋଗିପକ୍ଷେ ରାଜବେଶ ହାସ୍ୟକର,
କିନ୍ତୁ ଯୋଗିବେଶ ରାଜାକୁ ସୁନ୍ଦର ।

ଭଦ୍ରେ ହେଲେ ରାଜ୍ୟେ ଯଥା ଧୂମକେତୁ,
ନିବିନ୍ଦମ ଭଞ୍ଜ ଅମଙ୍ଗଳ ହେତୁ ।
ତାଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରେ ହୋଇ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ,
ପଳାଇଲେ ପ୍ରଜା ହାତ ରୁଦ୍ର ବିଷ୍ଣୁ ।
ନ ରହିଲ ଆଉ ନୀତିର ଆଦର,
ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ରାଜ୍ୟ ହୋଇ ଅରହର ।
ଭକ୍ତ ହୋଇ ଦମ୍ଭୀ ଆକର ନୃଶଂସ,
ନ ପାରନ୍ତି କରି ନିଜକୁ ସେ ବଶ ।
ହେଲେ ପ୍ରଜା ତାଙ୍କ ନୈରାଶ୍ୟରେ ଛାନ୍ଦ,
ବସନ୍ତ ରାଜ୍ୟରେ ଭଲ ନିଦାନ୍ଦ ।
ଉଡ଼ାଇଲେ ବୀର ବୀର୍ତ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଧ୍ଵଜା,
ଭଞ୍ଜବଂଶରେ ସେ ଦୁଷ୍ଟ ବଂସ ରଜା ।
ଯେଉଁ ସତ୍ତ୍ଵେ ଜନ୍ମେ କୁମୁଦ ବମଳ,
ସେହି ସତ୍ତ୍ଵେ ଜାତ ପୁଣିଗନ୍ଧ ଦଳ ।
ତନୁ ପାଦପ ଭଗ୍ନ ଶାଶାମୁଗେ,
ଏ ବିରୁଦ୍ଧ ବିଧି ଅଛୁ ଚାରିପୁଗେ ।
ନିବିନ୍ଦମ ଭଞ୍ଜ ହୋଇ ରାଜ୍ୟେଶ୍ଵର,
କେତେ ବର୍ଷ ଯାଏଁ ଦେଲେ ନାହିଁ କର ।
ବହୁ ପ୍ରଜନିଧି ବିହତ ଉପାୟ,
ନ ପାରିଲେ କରି ରାଜ୍ୟ ଆଦାୟ ।
ଅଳ୍ପ କେତେ ବର୍ଷ ରାଜଦଣ୍ଡ ଧରି,
ମଣିଲେ ନିଜକୁ ସୁର୍ଗେ ଲମ୍ବ ପରି ।
ପ୍ରବୃତ୍ତ ପୁଣ୍ଡେ ସେ ଦଣ୍ଡିଲେ ପ୍ରବଣେ,
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷେ ଦଣ୍ଡିତ କଲେ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡେ ।
ପୁଣି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଦେ ନ ଗଣି କିଞ୍ଚିତ,
କଲେ ପିତୃଦତ୍ତ ବିଷୟୁଁ ବଞ୍ଚିତ ।
ନିରୁପାୟ ତହିଁ ହୋଇଣ ଲକ୍ଷ୍ମଣ,
ଆସିବାରେ ଯାଇ ମିଳିଲେ ବହନ ।

* ବୃଷଭଞ୍ଜ ରାଜତ ଘରୁ ଦୁଇକନ୍ୟା, ଧରାକୋଟ, ଶକ୍ତିକୋଟ ଓ ବଡ଼ଖେମଣ୍ଡିରୁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ କନ୍ୟା, ଦଶହୋଇ ଦୁଇଟି କନ୍ୟା ବିବାହ କରୁଥିଲେ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ନୂଆଗଡ଼ର ରାଜା ସୁରୁଷୋଦ୍ଧମ ମାନଧାତାଙ୍କ କନ୍ୟାଙ୍କ ମଧ୍ୟ ପଣବେ ହୋଇ ବିବାହ କରୁଥିଲେ ;

ଶରଣୋପା ଲଳ ଆଶାଧାରା ଜଣେ,
 ଥିଲେ ତହିଁ ଗୁଣ ଭୁବିଷ୍ୟକ ପଣେ ।
 ଗୁଣାଙ୍କ ଭୀଷଣ ଅତ୍ୟାଚାରମାନ,
 କଲେ ତାଙ୍କ ପାଶେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବ୍ୟାଧାନ ।
 ଘେନି ତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଗଞ୍ଜି ସେନାବାସେ,
 ଦେଖା ଦେଲେ ଯାଇ ପ୍ରତିନିଧି ପାଶେ ।
 ଜଣାଇଲେ ତାଙ୍କୁ ନିଜର ଅବସ୍ଥା,
 ଗୁଣାଙ୍କ ଦୁର୍ନୀତି, ପ୍ରଜା ଦୁଃଖ-ବ୍ୟଥା ।
 କହିଲେ ସେ ମୋତେ ଦେଲେ ଗୁଳୀଭାର,
 ଦେବ ମୁଁ ଗୁଳିମୁ ଶାଠିଏ ଦୁଜାର ।
 କହାଏ କଉଡ଼ି ନ ରହିବ ବାକୀ,
 କରୁଛି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଧର୍ମେ ରହି ସାକ୍ଷୀ ।
 ପ୍ରତିନିଧି ଶୁଣି ପ୍ରକାଶି ସମ୍ମତ,
 ଗୁଣା ଦେବାପାଇଁ ଦେଲେ ଅନୁମତି ।
 ସୈନ୍ୟ ସେନାପତି ଦେଲେଣି ସଙ୍ଗରେ,
 ପେଷିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଶରେ ଘନୁଷ୍ଠରେ ।
 ହିଂସ୍ରମେ ଏହା ଜଣା କଲ ଦୁଇ,
 ସମର ନିମନ୍ତେ ଦେଲେ ସେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
 ପ୍ରବେଶନ୍ତେ ଯାଇ କୋମ୍ପାନୀଙ୍କ ଥାଟ,
 ଗୁଣସେନା ତାଙ୍କୁ ଓଗାଳିଲେ ବାଟ ।
 ଲଗିଲେ ତହିଁ ବିଷମ ସମର,
 ଦେଲେ ରଣଭୂମି ଶୋଣିତେ ଜର୍ଜର ।
 ଭୁଷ୍ଟ ଅସ୍ତ୍ର ପୁଣି ହୋଇ ସେ ଅଗମ୍ୟ,
 ଦିଶିଲେ ଭୀଷଣ ମୃତ୍ୟୁସୁରୀ ସମ ।
 ଭୀଷଣ ଭୀଷଣ ଦେଲେ ଯୁଦ୍ଧ ଅତି,
 ମଲେ ନିମେ ବହୁ ସୈନ୍ୟ ସେନାପତି ।
 ହିଂସ୍ରମେ ଭଞ୍ଜି ଲଢ଼ି ପରାଜୟ,
 ଦେଲେ ପ୍ରାଣଭୟ ଏକାନ୍ତ ଅଥୟ ।
 ଶନ୍ତ ଗୋଳାଘାତେ ହୋଇ ଭଗ୍ନଜାଲୁ,
 ପଳାଇଲେ ଗୁଣା ଶେଷେ ଯୁଦ୍ଧସ୍ଥାନୁ ।
 ଶନ୍ତ ସେନା ତାଙ୍କ ପଛେ ଧାଇଁ ଧାଇଁ,
 ନ ପାରିଲେ ତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରି ବାନ୍ଧି ।

ଦେତେ ଜଣ ବୀର ପାଇବ ସାହାଯ୍ୟ,
 ମିଳିଲେ ସେ ଯାଇ ଦଶପତ୍ନୀ ଗୁଣେ ।
 ଶନ୍ତ ଭୟେ ରହି ନ ପାରିଣି ତହିଁ
 ରଲେ ବୌଦ୍ଧ ଗୁଣେ ବହୁ ଦେଶ ସହି ।
 ରହିଲେ ସେଠାରେ ଶାରଦା କୁଦରେ,
 ପରବାର ସହ ଚିନ୍ତା ଅନ୍ତରେ ।
 ବସିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଭଞ୍ଜି ସିଂହାସନେ,
 ପାଳିଲେ କୁଶଳେ ପ୍ରଜା-ପରିଚ୍ଛନ୍ନେ ।
 ଧରି ପୁଣ୍ୟଶୋକ ପିତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶ,
 ସାଧିଲେ ଗୁଣର ମଙ୍ଗଳ ଭରଣ ।
 ହିଂସ୍ରମେ ଭଞ୍ଜି ଏଣେ ଗୋପନରେ,
 ପ୍ରବେଶିଲେ ଯାଇ ବିଜୟ ନଗରେ ।
 ବିଜେଗୁମ ଗୁଣା ସେ ଗୁଣା ନୁପତି,
 ଅଗ୍ନିପୁରେ ବହୁ ଖାଣି ପ୍ରତିପତ୍ତି ।
 ହିଂସ୍ରମେ କରି ତାହାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ,
 ବସାଇଲେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସଙ୍ଗାତ ।
 ନିଜର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କରଣ ବର୍ଣ୍ଣନ,
 ତାଙ୍କ ଆନୁକୂଲ୍ୟ କଲେ ଆବର୍ଣ୍ଣନ ।
 ଅନନ୍ତର ଘେନି ବିଜେଗୁମ ଗୁଣେ,
 ଦେଲେ ଉପସ୍ଥିତ ସୁଦୂର ମାନ୍ଦ୍ରାଜେ ।
 ବିଜେଗୁମ ତହିଁ ଲଟି ପାଶେ ଯାଇ
 ନିବେଦିଲେ ଭଞ୍ଜି ଗୁଣାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଇ ।
 “ଏ ଗୁଣା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭୀଷ୍ମର ବଂଶଜ,
 ଗୁମୁଷ୍ଠର ପତି ହିଂସ୍ରମେ ଭଞ୍ଜି ।
 ଜଣାଇବା ପାଇଁ ନିଜର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ,
 ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନ ବହୁ ଦୂରୁ ମହାପତି ।
 ବୃଷ୍ଟ ଭଞ୍ଜି ଗୁଣା ଏହାଙ୍କ ଜନକ,
 ଥିଲେ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ନୀତି ଉପାସକ ।
 କୌଣସି କୁମାରରେ ସେ ଅଯୋଗ୍ୟ ଜାନରେ,
 ନ କଲେ କଦାପି ଗୁଣା ଗୁମୁଷ୍ଠରେ ।
 ଏହାଙ୍କୁ ହିଁ କରି ଗୁଣେ ଅଭିଷିକ୍ତ,
 ସାଧାକାଳେ ବୁଦ୍ଧ ଦେଲେ ଲୋକାଚାର ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଭଞ୍ଜିକ ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତରେ ଦୃଷ୍ଟି,
 ଦେଲେ ପ୍ରତିନିଧି ଏହାଙ୍କୁ ଘରୁଣି ।
 ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଭଞ୍ଜିକ ଦେଲେ ଗୁଳପଣ,
 ତେଣୁ ଏ ଛାମୁରେ ପଶିଲେ ଶରଣ ।
 ପାଇଲେ ଗୁଳତୁ ଦେବେ ଆକାଶୀନ,
 ଗୁଳସ୍ତ ପାଇଁ ମୁଁ ରହିଲୁ ଜାମିନ ।”
 ବିଜେଗୁମଙ୍କର ଏ ପ୍ରାର୍ଥନା ଶୁଣି,
 ହିବିନ୍ଦମେ ଗୁଳୀ ଦେଲେ ଲୁଚି ପୁଣି ।
 ତହିଁ ହିବିନ୍ଦମ ଆସି ଦର୍ପଣରେ,
 ଗୁଳା ଦେଲେ ପୁଣି ବହୁ ଆକ୍ରମଣରେ ।
 ପୁରୁ ଅତ୍ୟାଚାର ବଢ଼ିଲ ଦିଗୁଣ,
 ପ୍ରଜା ଜମିଦାରେ ମଣିଲେ ସେ ଭୂଣ ।
 ପାଇଲେ ଦୁର୍ଜନ କ୍ଷମତା ପ୍ରଶସ୍ତ,
 ଘଣ୍ଟିବେ ଘଟାଇ ପାରେ ସେ ପ୍ରଜାସ୍ତ ।
 ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଭଞ୍ଜିକ ଆସୀୟ ସମସ୍ତେ,
 ଲଢ଼ିଲେ ବଠୋର ଦଣ୍ଡ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟେ ।
 ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡାଦେଶ ଦେଲୁ କାହା ପ୍ରତି,
 ଦୁଷ୍ଟ ଗୁଳୀ ସିନା ଶିଖର ଦୁର୍ଗତ ।
 ଦୁର୍ଗତଗୁଳୀ ହୋଇ ନୃପତି ଲକ୍ଷ୍ମଣ,
 ପ୍ରତିନିଧି ପାଶେ ପଶିଲେ ଶରଣ ।
 ଜଣାଇଲେ ସବୁ କୁଟ ସମାଚାର,
 ବିଜେଗୁମଙ୍କର ମିଥ୍ୟା ବ୍ୟବହାର ।
 ଶୁଣି ପ୍ରତିନିଧି ହୋଇଣ ବିସ୍ମିତ,
 ଲୁଚିବ ସର୍ମାପେ ଲେଖିଲେ ଭୂରତ ।
 ହିବିନ୍ଦମ ଭଞ୍ଜି ଅବାଧୀ ଏକାନ୍ତ,
 ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷାଦୀନ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ।
 ଗୁଳୀ ଚାଳନେ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷମ,
 ନୁହେଁ ମୃତ୍ୟୁବନ୍ଧୁ, ପ୍ରଜାଙ୍କର ସମ ।
 ଅସଂଖ୍ୟ ସଦା ପ୍ରଜାଏ ତା ପ୍ରତି,
 ଗର୍ବିତ ବିଦ୍ରୋହ ଦେଲେ ସେ ଭୂପତି ।
 ଶ୍ରୀଲକ୍ଷ୍ମଣ ଭଞ୍ଜି ସୁବିକ ସୁଜନ,
 ଗୁଳୀ ପାଳନରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଜନ ।

ଦେଲେ ସେ ନରେଶ ଦୂର ଦେବ ଶକ୍ତି,
 ସର୍ବାଙ୍ଗ ଗୁଳସ୍ତ ଦେବେ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ।
 ପଦ ପାଠେ ଲୁଚି କରୁ ସୁବିଚାର,
 ସ୍ତ୍ରୀୟ ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ପ୍ରତ୍ୟାହାର ।
 ପେଶି ପ୍ରତିନିଧି ସୈନିକ ପ୍ରହାର,
 ହିବିନ୍ଦମ ଭଞ୍ଜି, ନେଲେ ଗୁଳୀ ଧର ।
 ଗୁଳୀଚାରୀ ତାଙ୍କୁ କରୁ ସେହୁଠାରେ
 ଶକ୍ତିଦେଲେ ବୁଦ୍ଧି ମାସିକ ଦୃଢ଼ରେ ।
 ଲଢ଼ିଲେ ସେ ଶୁଣି ପରେ ଅଧିକାର,
 ସମସ୍ତ ସମ୍ପଦ ଆସୁ ଛାଡ଼ିଲ ମୁଠାର ।
 ଇଂରାଜ କୋମ୍ପାନୀ ବୁଦ୍ଧିଭାଗୀ ଭାବେ,
 ପରିବାର ସବୁ ରହିଲେ ସେଠାବେ ।
 ହିବିନ୍ଦମ ଭଞ୍ଜି ସାତବର୍ଷ ମାତ୍ର,
 ଗୁଳୀ ଶାସି ଦେଲେ ଅଭକ୍ତିର ପାତ୍ର ।
 ନିଜ ବର୍ମଦୋଷେ ଦେଲେ ଅପଦସ୍ତ,
 ଜୀବନ-ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଭାଗ୍ୟରବି ଅସ୍ତ ।
 ବାତ ପରି ଭାଗ୍ୟ ଭଙ୍ଗ ରୁଚାପୁର୍ଣ୍ଣ,
 ସାମାନ୍ୟ ଆଶାରେ ହୋଇଯାଏ ରୁଣ୍ଡ ।
 ଦମ୍ଭ ଅତ୍ୟାଚାର ମଧ୍ୟେ ପ୍ରାଣ ବଢ଼ି,
 ଗୁଳିଲକ୍ଷ୍ମୀ ବେବେ ନ ପାରନ୍ତି ରହି ।
 ସଂସାରୀ ପ୍ରତି ସେ ସଦା ବରଭୁଜା,
 ନ ଘେନନ୍ତି ଦେବୀ ଦାମ୍ଭିକର ପୂଜା ।

ଏଥୁଅନ୍ତେ ଦେଲେ ନୃପତି ଲକ୍ଷ୍ମଣ,
 ପଶିଲ ପ୍ରଜାଙ୍କ ପିଣ୍ଡରେ ଜୀବନ ।
 ଶୀତଭୀତ ଗୁଳୀ ବସନ୍ତ ଭବିତ,
 ଉତ୍ପତ୍ତିର ମହା ଦେଲୁ ପ୍ରମତିତ ।
 ପୁରୁ ଗୁଳାଙ୍କର ବର୍ମଚାରିତମ୍ଭ,
 ନ ଆସିଲେ ବେଢ଼ି ଚିତ୍ତେ ବଢ଼ି ଭୟ ।
 ଅନ୍ୟ ଗୁଳୀ ତହିଁ ଆଶିଷ ବେଭାଗ,
 ଚଳାଇଲେ ବାସୀ ଭଞ୍ଜି ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।

ଧୂଳିଆ ଭଣ୍ଡାର ଗୁଳାବ ନମତା, ୧
 ଦେଲେ ତାକୁ ନୃପ ସତେକ କ୍ଷମତା ।
 ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାଧର ଧୂଳିଆ ଚରତ,
 ହୋଇଅଛି ପୂର୍ବେ କାବ୍ୟାଂଶେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।
 କୁମାର ଶ୍ରୀକରେ ସୁବରାଜ ପଦେ,
 କଲେ ଅଭିଷିକ୍ତ ନୂମଣି ଆନନ୍ଦେ ।
 ରାଜ୍ୟ ଚାଳନର ସୁନ୍ଦର ଶୃଙ୍ଖଳା,
 ତାଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରା-ରାଶି ଦେଉଥିଲ କଳା ।
 ରାଜ୍ୟ-ଯନ୍ତ୍ର ସୁଖେ ଚଳିବା କାରଣ,
 ପ୍ରତି ମୁଠାରେ ସେ ରଖିଲେ କରଣ ।
 ଶ୍ରୀଲକ୍ଷ୍ମଣ ଭଞ୍ଜ ଶାନ୍ତ ଶିଷ୍ଟ ଧୀର,
 ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ବୀର ଦାନ ଦୟା ବୀର ।
 ବସାଇଲେ ତାର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ, ୨
 ଛନ୍ଦ ପ୍ରାପ୍ତି କଲେ ଅକ୍ଷୟ ପୋଷଣ ।
 ବାସୁଦେବ ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମାଣ ପ୍ରସ୍ତରେ,
 ସ୍ଥାପିଲେ ଦେଉଳ ତୋଳି ଘୁମୁଷରେ । ୩
 ପ୍ରିୟ ଭ୍ରାତା ଜୟ ମଙ୍ଗଳଙ୍କ ସୁର,—
 ରଘୁନାଥେ ସେହୁ କରନ୍ତି ବହୁତ ।
 ରାଜପୁତ୍ର ପରି ପାଲଟି ଆଦରେ,
 ରଖିଥାନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ସବଦା ପାଶରେ ।
 ଘୁମୁଷରେ ପାନ୍ତି ଦେବାରୁ ଧୂଳିଆ,
 ସୁବରାଜ ଦେଲେ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଠିଆ ।
 ବହିଲେ ପିତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଏସନ,
 ଏ ବୀରପୁତ୍ର ପିତା ଅତି ଅଶୋଭନ ।
 ରାଜରାଜ ଦେଲେ ଭକ୍ତ ଅଧିକାର,
 କରକ ସେ ତାର ଅପବୀତନ ।
 ନୁହେଁ ତାହା ନୀତିଶାସ୍ତ୍ରର ବିଧାନ,
 ଅଧିକାର ପ୍ରତି ତାହା ଅସମ୍ମାନ ।
 ମୁଣିକେ କେଶରୀ କଲ ପ୍ରାୟ ଯତି,
 ଅପାନ୍ତରେ ଦାନ ଭୟଙ୍କର ଅତି ।

ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ଭୟରେ ଦେବଭୋଗୀ ଘୃତ,
 ଘୃତର ମହତ୍ତ୍ୱ ହୁଏ ସିନା ଚ୍ୟୁତ ।
 ନିଦେଦିଲେ ପୁତ୍ର ବିନୟ ବଚନେ,
 ମାନ୍ଦ ନୃପ ତାହା ନ ଶୁଣିଲେ କର୍ଣ୍ଣେ ।
 ତହିଁ ସୁବରାଜ ବହି ଅଭିମାନ,
 ଗୁହ୍ୟ ତେଜି କଲେ ଆସିବା ପ୍ରୟାଣ ।
 ବିରାଟ ଆଦାସ ନିବସିଲେ ତହିଁ,
 ପିତୃ-ବୀରଦ୍ୱାରେ ତୀବ୍ର ବ୍ୟଥା ସହି ।
 ଦେଲେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବୃତ୍ତିର ବିଧାନ,
 ବାରଣ ଟଙ୍କାର ଭୁସ୍ତର ପ୍ରଦାନ ।
 ସେ ବୃତ୍ତି ବାମନ ପୁର ମୁଠାରୁ ସେ,
 ପାଇ ଆଧିପତ୍ୟ କଲେ ନିରଞ୍ଜନେ ।
 ସୁରୁଦ୍ଧି ରାଜାଙ୍କ କୁରୁଦ୍ଧି ଦୋଷରେ,
 ରହିଲେ ସୁଯୋଗୀ ପୁନ ରାଜ୍ୟାନ୍ତରେ ।
 ସୋରଡ଼ା ନୃପତି କୁଞ୍ଜ ପିନ୍ଦୁଙ୍କର,
 ଜେମାଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ ନରବର ।
 ଶେଷ ଜୀବନରେ ପୁରଣ ଶ୍ରବଣେ,
 ରାଜ ପ୍ରଭେ ଗୁଣ ବର ସୁବ୍ରାହ୍ମଣେ ।
 ଆଠ ବର୍ଷ ମାନ୍ଦ କର ରାଜପଣ,
 ତେଜିଲେ ନୂମଣି ନଗର ଜୀବନ ।
 ପିତା ତାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ କଲେହେଁ ବଞ୍ଚିତ,
 ରାଜପଦେ ଭାଗ୍ୟ କଲ ଅଧିଷ୍ଠିତ ।
 ଭାଗ୍ୟଲୁପ୍ତି ସଦା ଅବୀର୍ଯ୍ୟ ଅକ୍ଷୟ,
 ଶତ ବଞ୍ଚେ ତାର ନାହିଁ ପରାଜୟ ।
 ଅଦୃଷ୍ଟର ଦାନ ଶରୀରର ଛାଇ,
 ଶକ୍ତି ନାହିଁ କାର ନେବାକୁ ଛଡ଼ାଇ ।
 ସ୍ୱଭାବରେ ଧୂର୍ତ୍ତ ଧୂଳିଆ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ,
 ରାଜମୁକ୍ତୀ ପରେ ପାନ୍ତିଲି ତହାନ୍ତ ।
 ଧାଇଁ ଯାଇ ନାଥ ଦେବଭୋଗ ପାଶେ,
 ବହିଲ ଏସନ ଶରେ ଭୁବ୍ଧିଶାସେ ।

୧—ନମତା—ସେବକ । ୨—ଚକେ ଲକ୍ଷ୍ମଣପୁର, ପ୍ରତାପ ଲକ୍ଷ୍ମଣପୁର ବାଲଲକ୍ଷ୍ମଣପୁର ଓ
 ବାସୁଦେବପୁର, ଏହି ଗୁଣ ଶାସନ । ୩—ସୁରୁଣା ଘୁମୁଷରର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦକ୍ଷିଣ ।

‘ମୃତ୍ୟୁକାଳେ ଗୁଡ଼ା ବନ୍ଧି ଦୁଃଖ ବ୍ୟଥା,
ବନ୍ଧିଯାଇଥିଲେ ମୋତେ ଏହି କଥା ।
ବେଦର୍ଥୀଙ୍କୁ ବନ୍ଧି ମୋର ଏ ଆଦେଶ,
ରକ୍ଷାଧୀ ଭଞ୍ଜି କରବ ନରେଶ ।’
ବିରକ୍ଷଣ-ରୁକ୍ତି ନାଥ ବ୍ୟବହାରୀ,
କପଟେ ସମ୍ମତ ବନ୍ଧିଲେ ଅଗତୀ ।
ସେହି ଗୁଣେ ଯାଇ ଆସିବା ଚଞ୍ଚଳ,
ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜିଙ୍କୁ ବନ୍ଧିଲେ ସକଳ ।
ଶେନ ତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଆସିଲେ ସଭାରେ,
ବାଦୀ ପଟ୍ଟାଭି ସଂଗ୍ରହ ପଥରେ ।
ବୀରଦର୍ପେ ବୀର ବାହାଣୀ ସଙ୍ଗରେ,
ବାଜିଲ ଚକ୍ରରେ ନଥର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ।
କାଉଁ କାଉଁ ଶବ୍ଦେ ଗରଜିଲ କବା,
ପଶିଲ ଧୂଳିଆ ଛାତରେ ଛନକା ।
ଭଞ୍ଜିଲ ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜି ଗୁଡ଼ାବନ୍ଧି,
ସିଂହାସନେ ବସି ଦେଲେ ମହାପତି ।
ବେରାଗୁଏ ଆସି କଲେ ନୃପେ ଦେଶୀ,
ନ ଆସିଲ ଧୂଳି ମେଦିନୀର ଏକା ।

ସରଳ ତାହାର ବଡ଼ପଣ ଏବେ,
ଏତେ ଦିନେ ଦେଲେ ପ୍ରତିକୂଳ ଦେବେ ।
ମହାଭୟେ ଭୁବି ରହିଲ ସେ ଘରେ,
ଜନ୍ମ ବୃହସ୍ପତି ଘଟିବ ଭାଗ୍ୟରେ ।
ନାଥ ବେଦର୍ଥୀଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ାଗୁରୁ ପଦ—
ସଦୃ ଦେଲେ ଗୁଡ଼ା କଳୟ ଅଙ୍ଗଦ ।
ଆନ କର୍ମଦକ୍ଷ କର୍ମରାଗୁ ଆଦି,
ଗୁଣ ଭୁଲନାରେ ଲଭିଲେ ଉପାୟ ।
କାହାକୁ ବା ଭୂମି ଧନରତ୍ନ ଦାନେ,
କଲେ ପୁରସ୍କୃତ ବନ୍ଧିତ ସମ୍ମାନେ ।
କିଛି କାଳ ପରେ ଦିନେ ଅତି ଭୁଗ୍ନ,
ଧୂଳିଆକୁ ଦେଲ ଛାମୁକୁ ଦୁକ୍ତ ।
ନ ଆସିଲ ଭୟ ବନ୍ଧି ସେ ବିଶେଷ,
କଲକ ଅମାନ୍ୟ ନୃପତି ଆଦେଶ ।
ତହିଁ ଦୃଷ୍ଟ ଦେଲ ଗୁଡ଼ାଞ୍ଜାରେ ବନ୍ଧା,
ସରଳ ତାର ସବୁ ଅଭିପ୍ରାୟ ।
ଭୁଷିଲେ ପାଇବେ ତାହାର ସମ୍ପତ୍ତି,
ନିଜ ଦୋଷେ ଖଳ ଭୁଞ୍ଜିଲ ଦୁର୍ଗତି ।

ଦ୍ଵାବଶ ସର୍ଗ

ସୁବଳ ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜି ନରମଣି,
ସମୁଦ୍ର ଲହରୀ ପାବନ୍ତି ସେ ଗଣି ।
ବୈଷ୍ଣବ ଧାର୍ମିକ ଧୀର ସମଦର୍ଶୀ,
ବୋଲନ୍ତି ତେଣୁ ସେ ମହନ୍ତ ଗୁଡ଼ାସି ।
ଭୁଞ୍ଜିଲେ ପ୍ରଜାଏ ତାଙ୍କ ସୁପାଳନେ,
ଗୁମଗୁମୀ ସୁଖ ଅତି ଦୁଃଖ ମନେ ।
ଦେବଦୂତେ ନୃପ ପ୍ରକାଶିଲେ ଭକ୍ତି,
ନିମୋଜ୍ଞଲେ ସଦା ସକାର୍ଯ୍ୟେ ଆସକ୍ତି ।
ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜିଙ୍କ ପବନ ଶ୍ରୀକର,
ଦାନ-ଜଳେ ସିକ୍ତ ଥିଲ ନିରନ୍ତର ।

ଥରେ ମହା ମହା ବାରୁଣୀ ଯୋଗରେ,
ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ ସାଧୁ ପ୍ରହରୁ ଅନ୍ତରେ ।
କଲେ ବିପ୍ରେ ଦାନ ଧୂଆଁ ଛାଇ ଛାମ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ ଦାନ ଦୁଃଖୀ ମନସ୍ଥାମ ।
କୁଳଦେ ନିର୍ମାଣ କଲେ ନୃପବର,
ରତ୍ନେଶ୍ଵରଙ୍କର ମଣ୍ଡପ ସୁନ୍ଦର ।
ଧନଞ୍ଜୟ ପୁରେ ସୁରଜ ମଣ୍ଡପ,
ନିର୍ମାଣିଲେ ପୁଣି କର ସେ ସକଳ ।
ସଂସ୍ଥାପିଲେ ତହିଁ ବନ୍ଧିତ ବିଧାନେ,
ଶ୍ରୀବାଇଙ୍କେଶ୍ଵରେ, ବୀର ଦୁର୍ଗମାନେ ।

ଜନହୃଦ ବାଣୀ ସାଧୁ ସେ ଅନେକ,
 ରୁଗିଲେ ଅକ୍ଷତ ଭୁଞ୍ଜିବଂଶ ଟେକ ।
 କ୍ଷତିୟୁ ସେ, କିନ୍ତୁ ଆତାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
 ସଦା ପରମାର୍ଥ ଚିନ୍ତା-ପରାୟଣ ।
 ବିଶ୍ୱାସଯାଚକ କର୍ମଚାରୀ ଦୋଷେ,
 ନ ଆସିଲୁ ଗୁଣ୍ୟ ଅର୍ଥ ଗୁଣବୋଧେ ।
 ପଞ୍ଚଲ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଦଇବେ ଆଦର,
 ରହିଲେ ବାକୀ କୋମ୍ପାନୀକ କର ।
 ମୁଖେ ଜପି ନାଥ ବେବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଣବ,
 ପଞ୍ଚକୁ ଦେଲେ ସେ ବିରାଡ଼ ଦୈଷ୍ଟବ ।
 ଦୀନଶକ୍ତ ସାଧୁ ସାଜିଲେ ତପୁର,
 ଘଟିଲୁ ବ୍ୟାଧୀୟ ଚାଣକୀ ଶ୍ଳୋକର ।
 ନ ଆସେ ବିପଦ ଏକାକୀ କେବଳ,
 ସଙ୍ଗେ ଧରି ଆସେ ଜାତିବନ୍ଧୁ ଦଳ ।
 ପ୍ରାୟ ଧନୁର୍ଜୟ ବଂଶ ଆଭିରୁଣ,
 କଲେ ଜନକଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ ।
 ଘଟାଇଲେ ଗୁଣୋ ବିବିଧ ଅନର୍ଥ,
 ଶିକ୍ଷା ଉପଦେଶ ଦେଲୁ ସବୁ ବ୍ୟର୍ଥ ।
 ଅପାଦେ ବିଫଳ ଉପଦେଶାମୃତ,
 ବିଫଳ ଯେସନ ପାଉଁଶରେ ଘୃତ ।
 ବ୍ୟର୍ଥ ଉପଦେଶ ଅଧମେ ଅର୍ପଣ,
 ବ୍ୟର୍ଥ ଅଳ୍ପ ଆଗେ ଧରବା ଦର୍ପଣ ।
 ନିମ୍ନମୂଳେ କଲେ ଗୋଦୁଗ୍ଧ ସେଚନ,
 ପାରେ କି ସେ କରୁ ଚିତ୍ରତା କର୍ତ୍ତନ ?
 ବଢ଼ିଲୁ ଗୁଣାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧିର ମାନ୍ୟ,
 ପୁଣି ଗୁଣୀ ଦେଲୁ କଲେ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ।
 ଧନୁର୍ଜୟଙ୍କର ସେବାଳେ ବୟସ,
 ଦୋଳପ୍ରଭ ମାତ୍ର ତରୁକ ବରଷ ।
 ଅପଦ ବୟସେ ପାଇ ଅଧିକାର,
 ପ୍ରକାଶିଲେ ଗୁଣୋ ପ୍ରକାଶ ଦୁର୍ବାର ।
 ଅଜ୍ଞାତ-ଯୌବନେ ଯୌବନ ବିଳାସେ,
 ଜାଳଦେଲେ ଦେହ-ପ୍ରାଣ ଅନାୟାସେ ।

କୁସଙ୍ଗରେ ମାତ୍ର ଦୋଳ ଉଦ୍ଭେଦିତ,
 ନିଜର ଚରଣ କଲେ ବଳବିତ ।
 ଚେତିଲେ ନୃପତି ସବଳ ବେଭାର,
 କାମିନୀ କାଞ୍ଚନ ଦେଲୁ ଏକା ସାର ।
 ଗୁଣୀକ୍ରମେ ପେଷି ଦୃଷ୍ଟ ଶଷ୍ଟ ଜନ,
 ଆଶିଲେ ସେ କୁଟି ବହୁ ଦ୍ରବ୍ୟଧନ ।
 ଗଞ୍ଜା ସେନାବାୟୁ ଦଲୁ ସରଦାର,
 ଆସିଲେ ପଲାଇ ଶେନି ସେନାବାର ।
 ଜଣକର ନାମ ସର୍ବାର ନାଟନା,
 ଭଗବାନ ସିଂହ ଅନ୍ୟ ଜଣର ନା ।
 ଧନୁର୍ଜୟ ତାଙ୍କୁ ରଖି ସମାଦରେ,
 ଗଢ଼ିଲେ ସୈନ୍ୟକଳ ଶୂନ୍ୟରେ ।
 ଗୁଣୀର ଭିନ୍ନ ଲୋକ ଯଥାର୍ଥ,
 ଶିକ୍ଷା କଲେ ସୁଜିବିଦ୍ୟା ପ୍ରତି ନିତି ।
 କୋମ୍ପାନୀ ଗୁଣପୁ ନ ଦେବାରୁ ଶୋଧ,
 ବହିଆନ୍ତ୍ର ତେଣୁ ମାନସେ ସେ ହୋଧ ।
 ଫେରିଆସି ତୀର୍ଥ ଭୁଞ୍ଜି ନରମଣି,
 ପୁଣ୍ୟମଣିଙ୍କର ଦେଖିଲେ କରଣି ।
 ଗୋଷିପ୍ରଭେ ମନେ ପୂର୍ବ ଯେ ଆଶଙ୍କା,
 ଦେଖି ଏବେ ତାହା ଦେଲେ ସେ ତାଟଙ୍କା ।
 କଲେ ପୁଣି ହୋଧେ କଠୋର ଭୟାନା,
 ପ୍ରବର୍ତ୍ତକଳ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ଲୁଣ୍ଠନା ।
 ଧନୁର୍ଜୟ ତହୁଁ ଘୋର ଅଭିମାନେ,
 ବୁଝିଲେ ଗୁଣୀକ୍ରମେ ଯାଇ ନାନାସ୍ଥାନେ ।
 ନବଦୂର୍ଗେ ଶେଷେ କଲେ ଅବସ୍ଥିତ,
 ଗୋଷି ଦୃଢ଼ସ୍ୱରେ ଦୃଷ୍ଟ ଚିନ୍ତା ଭୀତି ।
 ବାରମ୍ବାର ପିତା କଲେହେଁ ଅଦ୍ୱାନ,
 ନ ଆସିଲେ ବହି ଗଭୀର ଗୁମାନ ।
 ଦିନେ ମାନଧାତା ନବଦୂର୍ଗ ପତି,
 କଲେ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆସି ତାଙ୍କ କତି ।
 ଆଦି କମସର ଅଳସୁଣା ଗ୍ରାମ,
 ଲେଖିଦେବ ମୋତେ ଯେବେ ଗୁଣାୟନ,

ତେବେ ମୁଁ ସମର୍ପି କନ୍ୟା ତୁମ୍ଭ କରେ,
 ବରଦି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଜାମାକୁ ପଦରେ ।
 ପେଶି ଉତ୍କଳରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସେନାପତି,
 ଟେକାଇବି ତୁମ୍ଭ ଶିରେ ଗୁଳିକି ।
 ଶୁଣି ଧନୁର୍ଭୟ ଭୁଲି ପରଶାମ,
 ସେହିକ୍ଷଣି ଦେଲେ ଲେଖି ବେନି ଗ୍ରାମ ।
 ପୁଣି କିସ ଭାବି ନୃପତି-ଜନୟ,
 ସେ କନ୍ୟାକୁ କଲେ ନାହିଁ ପରଶୟ ।
 ଭୂଷିଲ ନିବନ୍ଧ, ନଦହର ସାଇ,
 କଳ୍ପିତ ଗ୍ରାମଦୃଶ୍ୟ ନ ଦେଲେ ଫେରାଇ ।
 ଧନୁର୍ଭୟ ଭୁଞ୍ଜି ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ,
 ବହୁ ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକ ସଂଗ୍ରହ ସବୁରେ,
 ଗୋପନେ ସୁଗୁଣେ ଆସିଣ ଲେଉଟି,
 ବାନକୁଟି ଗୁରେ କଲେ ଧନ ଭୁଟି । ଫ
 ବହୁଗ୍ରାମ ପୋତି ଭୂଟି ଗୁଣ୍ଡମନେ,
 ପ୍ରବେଶିଲେ ଯାଇ କରୁଛୁ କନେ ।
 ଶ୍ରୀବର ଭୁଞ୍ଜି ତା ଶୁଣି ଧାଉଁବାରେ,
 ପେଶିଲେ ପାଞ୍ଚଶ ପଦାତି ସଙ୍ଗରେ ।
 କରୁଛୁ କନେ ଦେଲୁ ଘୋର ରଣ,
 ଧନୁର୍ଭୟ ପକ୍ଷେ ମଲେ ବହୁ ଜନ ।
 କେତେ ଦେଲେ ବନ୍ଧୀ କେତେ ବିକଳାଙ୍ଗ,
 ଏତିକରେ ସାଙ୍ଗ ଦେଲୁ ରଣ-ଯାଗ ।
 କଠୋର ଭାବରେ ଭୁଞ୍ଜି ପରାଜୟ,
 ପଳାଇଲେ ଭୁଟି ଦେଶେ ଧନୁର୍ଭୟ ।
 ଧନୁକୋଟେ ଅସ୍ତ୍ରଦୂର୍ଗେ ସୁଦୃଶଣେ,
 ଯାଇ ଅତ୍ୟାଚାର କଲେ ସେ ପ୍ରବଣେ ।
 ଦୟାବୃତ୍ତି ଧରି ହୋଇ ନୀରମନା,
 ପିତାଙ୍କ ନାମରେ ଦେଲେ ସେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନା ।
 ପ୍ରଚାର ଗୁଣ୍ଡିଲେ ଚୌଦିଗେ ଏସନ,
 ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀବର ଭୁଞ୍ଜି ପେଶି ଦୁଷ୍ଟ ଜନ,

କରୁଛନ୍ତି ଭୂଟି ଗୁଣ୍ଡା ଗୁଣ୍ଡାଗୁରେ,
 ନିଶାଧେ ଗୋପନେ କୁନ୍ଦିନ ଦେଶରେ ।
 ଏହିରୂପେ ବହୁ କୁସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଶଂସନେ,
 ବୋଲିଦେଲେ କାଳି ପିତାଙ୍କ ବଦନେ ।
 କେ କରବ ଏହା ମିତ୍ର ଭୁଞ୍ଜି ବିନା,
 ପିତୃଭୁଞ୍ଜିର ଏ ପରାକାଷ୍ଠା ସିନା !
 ଫିଙ୍ଗିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦେଉଳ ଭୂଷିକି,
 ନିଜ ଉପରକୁ ପଡେ ସେ ଛୁଟିକି ।
 ଧନୁର୍ଭୟଙ୍କର ପିତୃନିନ୍ଦା ଭାଷେ,
 ନ ଆଣିଲେ ଦେହ ଠୁଳେହେଁ ବିଶ୍ୱାସେ ।
 ଅଧିକନ୍ତୁ ନିଜ ଆଚରଣ ପାପେ,
 ପିତୃଦ୍ରୋହୀ ଆଶା ଲକ୍ଷ୍ମଣେ ସେ ଆପେ !
 ବିହସିଲ ବିହ୍ୱଳ ଦୋଷେ ବିରାଗେ,
 କୁଳାଙ୍ଗାର ସୁନି ରଖି-ପିତା ଭାଷେ ।
 ବନ୍ଧୁ ଶାପ ଦୋଇ ଦାବାଜଳ ସଥା,
 ସେହି ବନ ସଙ୍ଗେ ସାଧେ ସେ ଦୈବତା,
 ବିଧୂର ବିଧାନ ଅଛି ତ ଏସନ,
 କାର ସାଧ୍ୟା ତାହା କରବ ଶକ୍ତିନ ?
 ଶ୍ରୀବର ଭୁଞ୍ଜିକୁ ଚାରିଆଡୁ ଆସି,
 ଘେରିଲ ବିପଦ ପ୍ରତାପ ପ୍ରକାଶି ।
 ଟଙ୍କାକୁ ଭରଣେ ଦେଲୁ ଧାନ ଦର,
 ଗୁଳୀରୁ ଆହାସ ଦେଲୁ ନାହିଁ କର ।
 ଦେଲେ ନରପତି ଚକ୍ରାରେ ଅବଶ,
 ନ ପାରଣ ଶୁଣି କୋମଳା ଗୁଳି ।
 ଜଳନ୍ତର ସାନ ପାଇଁ ଶ୍ରୀ ଏକାଳେ,
 ବନ୍ଧୀ ହୋଇଥିଲେ ଗୁଞ୍ଜି ବନ୍ଧୀଶାଳେ ।
 କୌଶଳେ ଚହୁଁ ସେ ବର ପଳାୟନ,
 ଉତ୍କଳରେ ଯାଇ ମିଳିଲେ ବହନ ।
 ଦେଲେ ତାଙ୍କୁ ଗୁଳା ସାଦରେ ଅଶ୍ରୁ,
 ନିଗୁଣ୍ଡ ସୁଖ ହୋଇଣ ସଦୟ ।

ପୁଣି ମଣି ଦେଉ ଗଞ୍ଜା ବନ୍ଦୀ ବାସେ,
 ଗୁଜବନ୍ଦୀରୁପେ ଥରେ ମହାହାସେ ।
 ନେବାକୁ ତାହାଙ୍କୁ ମୁକୁଳାଇ ଚହୁଁ,
 ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ଲେଖିଲେ ଚିଠି ।
 ଗୁଜା ପାଞ୍ଚଶତ ପାଇବ ପଠାଇ,
 ଆଣିଲେ ଗୋପନେ ତାଙ୍କୁ ମୁକୁଳାଇ ।
 ରଖିଲେ କୁଲଦେ ପ୍ରଦାନ ଆଶ୍ରୟ,
 କୋମଳାଙ୍କୁ ଛିଲେ କଲେ ନାହିଁ ଭୟ ।
 ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବ ପାରଳା ନୃପତି,
 କେଜାଣି ଗଣି କି ଅଜ୍ଞାତ ବିପତ୍ତି,
 ପରବାରବର୍ଗ ଘେନଣ ସଙ୍ଗରେ,
 ଉପସ୍ଥିତ ଦେଲେ ଆସି ଶୁମୁଷରେ ।
 ଭଞ୍ଜ ନରପାଳ ପ୍ରକାଶି ସମାନ,
 ନିଜ ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟେ ଦେଲେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ଥାନ ।
 ଗୁପ୍ତ ଦୂତ ଯାଇ ସକଳ ଘଟଣା,
 କୋମଳା ନିକଟେ କଲେ ବର୍ଣ୍ଣନା ।
 ତହୁଁ ପ୍ରତିନିଧି ଆସିଣ ବୁଦ୍ଧି,
 ଶୁମୁଷର ଗୁଜ୍ୟ ଦେଲେ ଉପସ୍ଥିତ ।
 ଚତୁର ସହସ୍ର ପାଇବ ଗହଣେ,
 ସାହେବଙ୍କୁ ନୃପ ଭେଟିଲେ ତକ୍ଷଣେ ।
 ଗୁଜବନ୍ଦୀଦ୍ୱୟେ ରଖିଥିବା କଥା,
 ଅସ୍ମିକାର କଲେ ଶ୍ରୀକର ସବଧା ।
 କହିଲେ ସାହେବ ତାଙ୍କୁ ଅନନ୍ତର,
 ଆଣିଦିଅ ମଣି ଦେଉଙ୍କୁ ସଦୃଶ ।
 କାଲି ଆସିବାକୁ ବହି ନରପତି,
 ଆସିଲେ ବସାକୁ ମାଗି ଅନୁମତି ।
 ମାତ୍ର ପ୍ରତାରଣା କରି ଦଣ୍ଡଧାରୀ,
 କୁଲଦେ ଗଡ଼କୁ ଆସିଲେ ବାହାର ।
 ବୁଝିଣ ସାହେବ ଗୁଜାଙ୍କ ଛଳନା,
 ଫେରିଲେ ଗଞ୍ଜାମେ ହୋଇ ହୁଲମନା ।
 ନୃପତିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରକୃତସକଳ,
 ଲୁଚିବ ସମୀପେ ଲେଖିଲେ ଚଞ୍ଚଳ ।

ଲୁଚି ଆଦେଶରେ ଚିନ୍ତାପାଟଣାରୁ,
 ଆସିଲେ ବାହୁନୀ ଘେନି ନଳୀ, ଦାରୁ ।
 ବିକଳ ବିଚକ୍ଷଣ ଦ୍ରୋନ ମହାମତି,
 ସେ ସୈନ୍ୟ-ଦଳର ଦେଲେ ସେନାପତି ।
 ଇଂରାଜ-ବାହୁନୀ ସଥାସମୟରେ,
 ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ଦେଲେ ଶୁମୁଷରେ ।
 ଶୁଣି ନରପତି ବହି ମନେ ହାସ,
 ଦୁର୍ଗା-ପ୍ରସାଦରେ କଲେ ଯାଇ ବାସ ।
 ଧନୁର୍ଜୟ ଭାସି ଆନନ୍ଦ-ତରଙ୍ଗେ,
 ଦେଖା କଲେ ଆସି ସେନାପତି ସଙ୍ଗେ ।
 ପିତୃଗୁଜାଙ୍କର ଛନ୍ଦ୍ର ସାଳଙ୍କାରେ,
 କହିଲେ ସାହେବ ପାଶେ ନିର୍ଦ୍ଦିକାରେ ।
 ସେନାପତି ଲଢ଼ି ଅପାର ଆହ୍ୱାନ,
 ଆସିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ବହୁ ଧନ୍ୟବାଦ ।
 କହିଲେ ଯଦ୍ୟପି କରବ ସାହାଯ୍ୟ,
 ଦେବି ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଶୁମୁଷର ଗୁଜ୍ୟ ।
 ମଣି ଧନୁର୍ଜୟ ପିତା ମନୋରଥ,
 ଦୁର୍ଗାପ୍ରସାଦକୁ କଢାଇଲେ ପଥ ।
 ଲଗିଲା ସେଠାରେ ଭୀଷଣ ସମର,
 କମିଲା କାଳନ ଶିଖରି-ଶିଖର ।
 ମାଳ ଲେକେ ଧରି ନଳୀ ଧନୁଟାଣି,
 କଲେ ଆସି ଯୁଦ୍ଧ ପଣ କରି ପ୍ରାଣ ।
 କଳେ ତରୁ ଶିଳା ଉଦ୍‌ଭାବରେ ଥାଇ,
 ଫିଙ୍ଗିଲେ ପ୍ରସ୍ତର ଭୁଦ୍‌ଭାଇ ଭୁଦ୍‌ଭାଇ ।
 ଖଲ ଭାଣି ପରି ଫୁଟିଲା ବନ୍ଧୁକ,
 କଟି କଟି ଶବେ ରୁଟିଲା କାମୁକ ।
 ଚୁଟିଲା ଶାସ୍ତ୍ରକ ସାଇଁ ସାଇଁ ସ୍ଵରେ,
 ଫୁଟିଲା ଛଟକେ ଅସ୍ଵତ୍ତ ବକ୍ଷରେ ।
 ବଜ୍ର ରଥ ପ୍ରାୟ ଗର୍ଭିଣ କମାଣ,
 ଉଦ୍‌ଭାବ ଅନଳ ବିଦାର ପାଣାଣ ।
 ବହୁ ସୈନ୍ୟ ଦେହୁଁ ରୁଦ୍‌ଭାଇ ରକତ,
 ଭୟସ୍ୱ ପକ୍ଷରୁ ଦେଲେ ହତାହତ ।

ଅଶକ୍ତିଆ ପ୍ରାଣେ ଇଂରାଜ-ବାହନୀ,
 ଶୁଦ୍ଧା ସମର ନ ପାରିଲେ ଜିଣି ।
 ଦୃଶ୍ୟ ବଳକ୍ଷୟେ ନ ବଳାଇ ମତି,
 ଫେରାଇଲେ ସୈନ୍ୟ ବିଜ୍ଞ ସେନାପତି ।
 ତହିଁ ଆସି କଲେ କୁଲଦେ ସମର,
 ମାରି ନ ପାରିଲେ ହୋଇ ଅଗ୍ରସର ।
 ସେନାପତି ଶେଷେ ଯାଇ ଘନୁଷରେ,
 ସମର୍ପିଲେ ଗୁଣୀ ଧନୁର୍ଭୟ କରେ ।
 ଗୁଜ-କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ବହୁ ଉପଦେଶ,
 ନୀତିଶିକ୍ଷା ନୃପେ ଅର୍ପିଲେ ବିଶେଷ ।
 ସାହେବଙ୍କଦ୍ୱାରା ହୋଇଣ ଆଦର,
 ଆସିଲେ ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜ ତହିଁ ଦ୍ରୁତ ।
 ସେନାପତି ତାଙ୍କୁ ପାଶରେ ବସାଇ,
 କୋମଳ ବରନେ କହିଲେ ରୁସାଇ ।
 'ହୋଇଥାନ୍ତି ଗୁଜା ତୁମ୍ଭର କୁମାର,
 ଭଞ୍ଜ ତୁମ୍ଭେ ବଢ଼ି ଦ୍ୱାଦଶ ଦିନର ।
 ପିତାପୁତ୍ର ଦୁହେଁ ସୁଖେ କାଳ ଯାପି,
 କର ନାହିଁ କେହି ଫିତୁରା କଦାପି । ୧
 ଟଙ୍କା ପରବର୍ତ୍ତେ ଗୁଜା ପାଞ୍ଚ ମୁଠା, ୨
 ମାଗିଲେ ଶ୍ରୀକର ନ ବଢ଼ିଣ କୁଣ୍ଡା ।
 ପ୍ରକାଶି ସମ୍ମତି ତହିଁ ସେନାପତି,
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ଘେନି ସୈନ୍ୟକ ପଙ୍କଜ ।
 ସେ ଦିନୁ କୁଲଦେ ରହିଲେ ଶ୍ରୀକର,
 ଦୁର୍ଗାପ୍ରସାଦରେ ତୋଳିଲେ ନବର ।
 ମାଳ କନ୍ଧେ ବଣେ ରାତି ନରନାଥ,
 କରନ୍ତି ଉଭୟ ଦୁର୍ଗେ ଯାତାୟାତ ।
 ଧନୁର୍ଭୟ ଘେନି ପାଦମିନ ପୁରେ,
 ରହିଲେ ପୁରୁଣା ଘନୁଷର ଦୁର୍ଗେ ।
 ଅମର ଗୁଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ରମାନଭା,
 ଧନୁର୍ଭୟ ତାଙ୍କୁ ଦେଲେ ଆଶେ ବିଭା ।

ପଛେ ଶଶିପତା ବୌଦ୍ଧ ରଣପୁର,
 ଦଶପତ୍ନୀ ଗୁଣୀ ବିସ୍ତୃତ ସୁଦୂର ।
 ଏହି ତାରି ଗୁଜାଜେମାଙ୍କ ସହିତ,
 ବିବାହ ତାଙ୍କର ହେଲା ସମାହିତ ।
 ହୁଅନ୍ତେ ଅଗାଧ କାଳ ବଢ଼ିଯାଏ,
 ବିଚାରିଲେ ଦିନେ ଗୁଜା ଧନୁର୍ଭୟ ।
 ଦେବେଇ ଗୁଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଯଦୁ ଭଞ୍ଜେ,
 ଅଛନ୍ତି ତ ଗୁଜା ହେବେ ସେ ସହଜେ ।
 ଦୁଇ ଭାଗ ତେବେ ହେବ ଘନୁଷର,
 ହେବ ସଜ୍ଜିତ ଗୁଣୀ ପରସର ।
 ଏହା ଭାବି ନୃପ ପେଶି ପଟ୍ଟିଆର,
 ପାଞ୍ଚ ମୁଠାଯାକ କଲେ ଅଧିକାର ।
 ଦୁର୍ଗରକ୍ଷିକର୍ତ୍ତା କରଣ ବିରାଣ,
 କୁଲଦେ ଦୁର୍ଗରେ କଲେ ଆସି ବାସ ।
 ସେକାଳେ ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜ ନରମଣି,
 କରୁଥିଲେ ଦୁର୍ଗାପ୍ରସାଦେ ରହଣି ।
 ଶୁଣିଲେ ସେଠାରେ ଏହି କୁପସ୍ତାଦ,
 ତକ୍ଷିକର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟେ ଘଟିଲା ବିବାଦ ।
 ହୋଧ ଶୋଭା ଘୁଣା ବିରକ୍ତି ପ୍ରକାଶି,
 ପରବାର ସଦୃ ତହିଁ ବେଶେ ଆସି,
 ରାତି ସମସ୍ତଙ୍କ ଗାଲେଣି ମୁଠାରେ,
 କଲେ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ପୁଣି ଧାଡ଼ିକାରେ ।
 ବାଣୀ ବହୁ ନାଥ ଦ୍ୱାରକା ପ୍ରୟାଗ,
 ଭୂମିରେ ଅନେକ ତୀର୍ଥ ମଦ୍ବାଭାଗ ।
 ଉଭୟ ପଶ୍ଚିମେ ଅଛନ୍ତି ଯେତେ ତୀର୍ଥ,
 ଭୂମିରେ ସେ ହୋଇ ପ୍ରେମେ ପୁରୁଷତ ।
 ଫେରି ଆସି ତହିଁ ସୁବୈଷ୍ଣବ ସାଜେ,
 ବସା କର ଶେଷେ ରହିଲେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜେ ।
 ଲଟ ସାହେବଙ୍କ ବାହୁତ ନନ୍ଦନ,
 ପର୍ତ୍ତାଲାଗେ ଥିଲା ହୋଇ ଅଚେତନ ।

୧-ଫିତୁରା ମେଳ, ଗଢ଼ୋଡ଼ । ୨-ନୂଆଗଡ଼ ଗ୍ରାମଠାରୁ କୁଲଦେ ସହର ଗାଲେଣି କୋକଳବା
 ମତାହୁର, ପାଞ୍ଚଗଡ଼, ରଞ୍ଜନଗଡ଼, ଶାବାଡ଼ ସୁବଗଡ଼ ।

ବୁଧା ଦେଲ ଯେତେ କଲେ ପ୍ରତିକାର,
 ଉଠିଲ ପୁଅଲେ ଶୋକ ଦ୍ଵାଦ୍ଵାକାର ।
 ଶୁଣି ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦା ଉଜ୍ଜି ନରମଣି,
 ପ୍ରବେଶିଲେ ତହିଁ ଆସି ସେହିକ୍ଷଣି ।
 ବାଳକ ଦେହରେ ବୁଲୁଲଣ ଦ୍ଵାତ,
 ଝାଡ଼ିଦେଲେ ମଲ୍ଲ ପଡ଼ି ନରନାଥ ।
 ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠିଲ ପ୍ରାୟ ସେ ନନ୍ଦନ,
 ଉଠି କସି କଲ ନେନ ଭାଙ୍ଗିଲନ ।
 ଦେଉ ସବେ ଏହି ଘଟଣା ଅଭୁତ,
 ନିଦ୍ରାକ ବସୟେ ଦେଲେ ଅଭୁତ ।
 ଶୋକ-ପାଣ୍ଡୁରତ ଲଟକ ବଦନେ,
 ମୁହଁ ଦାସୀରେଖା ଖେଳିଲ ତକ୍ଷଣେ ।
 ପର୍ଯ୍ୟାପିତ ପଦେ ଉପ୍ପର-ମୟୁଗ,
 ନିପତିତ ପ୍ରାୟେ ଦିଶିଲ ସେ ମୁଖ ।
 ଭୁପେ ତାହିଁ ଲଟେ ପୁଣିଲେ ଏସନ,
 “କିଏ ତୁମ୍ଭେ ସିଦ୍ଧ ତାପସ ସଜ୍ଜନ ?
 କହ କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧକ ତୁମ୍ଭର,
 ମାଗିବି ମା ତାହା ଦେବ ମୁଁ ନିକର ।
 ସତୀ କହ ତୁମ୍ଭେ କିଏ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ,
 ପ୍ରତେ ହୁଏ ଯେତେ ଛଦ୍ମବେଶଧାରୀ ।
 ଉଠୁଛୁ ମୁଁହିଁ ଦେବତ୍ଵ ଆରାଧି,
 ନୁହଁ କେବେ ପର ପ୍ରସାଦ-ପ୍ରସାଧୀ ।
 ଦେବ ନିଷ୍ଠେ କେଉଁ ଉଚ୍ଚବଂଶଧର,
 ଆସୁ-ପରୁରସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ ସତର ।
 ପାରିଲେ ମୁଁ ରଖି ତୁମ୍ଭର ସମ୍ମାନ,
 ମଣିବି ନିଜକୁ ଅତି ଭାଗ୍ୟବାନ ।”
 ଏ ଶୁଭ ସୁଯୋଗେ ନିଷ୍ଠେ ନରନାଥ,
 ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତେ ନିଜ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ।
 ନ ମାଗିଲେ ତାହା ନୁପତି ମଉଳି,
 ପୁତ୍ରସ୍ନେହ ହୃଦେ ଉଠିଲ ଉତ୍କଳ ।
 ଦାସିକ କୁପୁତ୍ର କଲେ ଶତ ଦୋଷ,
 ସୁପିତା ତହିଁକି ନ ବଢ଼େ ଆନ୍ଦୋଳ ।

ବରଷ ବାଣ୍ଟେ ସେ ପୁତ୍ରର କଲ୍ୟାଣ,
 ପୁତ୍ର ସ୍ନେହ ନରେ ବଧାତାର ଦାନ ।
 ଆସୁପରୁରସ୍ତ୍ର ଦେଇ ନରପତି,
 ଭାଷିଲେ ବନସ୍ତେ ପ୍ରାର୍ଥନା ଭାରତୀ,
 “ଦେଇଛ ଦେଉଛ ଦେବ ତୁମ୍ଭେ ପୁଣି,
 କିସ ଅଛି ଆଉ ଅଧିକ ମାଗୁଣି ?
 ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ରହି ନିରାପଦ ସ୍ଥାନେ,
 ରତ ଦେବ ଇଷ୍ଟଦେବ-ପୂଜା ଧ୍ୟାନେ ।
 ସ୍ଵଚ୍ଛାନ୍ଦମେ ପୁଣି କରବି ଭ୍ରମଣ,
 ସଙ୍ଗୋଳ ନିବିଢ଼େ ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁତନ ।
 ଏତକ ସୁବିଧା ଦେ ରୁଣୁରୁଣି,
 ଦେଲେ ତୁମ୍ଭେ ପାଶେ ଦେବ ଚରୁରଣୀ ।”
 ଲଭି ରାଜାଙ୍କର ସତୀ ପରୁରସ୍ତ୍ର,
 ବସାଇଲେ ତାଙ୍କୁ ଲଟ ମହୋଦୟ ।
 ଭାଷିଲେ ସର୍ବତେ ମୁହଁ ମଧୁଭାଷେ,
 ରେଖୁଛୁ ମୁଁ ତିଳ-ପ୍ରତିନିଧି ପାଶେ ।
 ତବ ମନୋମତ ତାବତ ବ୍ୟବସ୍ଥା,
 କରବେ ସେ ନିଷ୍ଠେ, ନ ଦେବ ଅନ୍ୟଥା ।
 ଗଞ୍ଜାମରେ ଯାଇ କର ମହାନାଥ,
 ତିଳ ଅଧିକାରୀ ସହିତେ ସାକ୍ଷାତ ।
 ଶୁଣି ଭଞ୍ଜରାଜ ସାହେବଙ୍କ ବାଣୀ,
 ଧନ୍ୟବାଦ ଅର୍ପି ଘେନିଲେ ମେଲଣି ।
 ଆସିଲେ ଗଞ୍ଜାମେ ବାହୁଡ଼ି ସତର,
 ଘେନି ସଙ୍ଗେ ସାଧୁ ବୈଷ୍ଣବନିକର ।
 ଭାଷିନେସ୍ତ ତାଙ୍କ ସୁରଙ୍ଗୀ ଭ୍ରମାଳ,
 ରହିଲେ ସେଠାରେ ଆସି କିଛିକାଳ ।
 ତହିଁ ଯାଇ ମିଳି ଗଞ୍ଜାମ ସହରେ,
 ଦେଖା କଲେ ନୃପ ତିଳ-କଲେବ୍ତରେ ।
 ପୁରୁଷ ସେ ଜାତ ଲଟକ ଆଦେଶ,
 ଭଞ୍ଜ-ଭ୍ରମେ କଲେ ଆଦର ବିଶେଷ ।
 ବୋଇଲେ ସାହେବ ତାହାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନେ,
 “କର କିଛିଦିନ ଅପେକ୍ଷା ଏ ସ୍ଥାନେ ।

ବରଦେବି ତବ ସଦଳ ସୁଖଧା,
ରହୁ ନୃପ ମନେ ନ ବଢ଼ିଣ ଦୂଧା ।”
ତହୁଁ ଭଞ୍ଜମଣି ବସା କରି ତହିଁ,
ରହିଲେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଦୁଃଖିଣୀ ବଢ଼ି ।
ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଦେଲୁ ବହୁ ସୁଯ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ର,
ନିମନ୍ତେ ଜ୍ଞାନକ ଦେଲେ ଶୂନ୍ୟଦ୍ରୁ ।
ସାହେବଙ୍କ ଦିନେ ବଢ଼ିଲେ ଏପନ,
ସରଗଲ ମୋର ଆଶିଷବା ଧନ ।
ଯାଉଛୁ ମୁଁ ଗୁରୁଁ ସଂଗ୍ରହଣ ଅର୍ଥ,
ଆସିବି ନ କରି ବିଳମ୍ବ ନିରୁର୍ଥ ।
ଭପସ୍ତ୍ର ତାଙ୍କ ଆବସ୍ଥା ଦର୍ଶନେ,
ବଢ଼ିଲେ ସାହେବ ସମ୍ମତ ତକ୍ଷଣେ ।
ହୁଣ୍ଡି ତରୋ ତହୁଁ ଯୋଗୀ ନରଗୁଣ,
ନୁଆଗତ ଗୁଣେ କଲେବ ପ୍ରସାଣ ।
ପଛେ ଶଶିପତ୍ର ଦଶପତ୍ର ବୋହେ,
ଯାପି କେତେ ଦିନ ପରମ ପ୍ରମୋଦେ;
ଶେଷେ କେନ୍ଦୁରେ ରହିଲେ ସେ ଯାଇ,
ତାହୁଁମାସୀ ବ୍ରତ ଉପସାପନ ପାଇଁ ।
ନିୟତିକ ବଳ ନାହିଁତ କାହାର,
ଆଜି ଯେହୁ ଦାତା କାଲି ସେ ଭାଗ୍ୟ !
ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟକର ଦାନୋପାଶ ନୀରେ,
ଥୁଲ ପରଶିକ୍ର ଦେବାୟନୀରେ ।
ସେହି କର ଦାସ, ଏକ ବିପରୀତ,
ଅପର ନିକଟେ ଦେଲୁ ପ୍ରସାରିତ !
ଭାଗ୍ୟଦେବ ଯେବେ ହୁଅନ୍ତି ବିମୁଖ,
ହୁଣ୍ଡି ଦେବାଲଗି ଦିଅନ୍ତି ସେ ସୁଖ ।
ପରବର୍ତ୍ତନର ଉତ୍ତଳ ଲହରୀ,
ଅଭିଷେକ ଆସେ ମାତି ଏହିପରି ।
ଭାଗ୍ୟ-ବିଶ୍ୱକର୍ମା ମହା କର୍ମଶାଳେ,
ଭାଗ୍ୟରତା ଭାଗ୍ୟ ହୁଏ ଅନ୍ତରାଳେ ।
କାଳ-ଭାଣ୍ଡେ ଭାଗ୍ୟେ ଆଉଟି ବନ୍ଧାଣୀ,
ବିପରୀତ ଛାଣେ କାଳଦିଏ ଆଣି ।

ଦୁର୍ବଳେ ପ୍ରବଳ ଦେଖାଇ ଭୁଲୁଛି,
ନେଉଅଛୁ ତାହା ଭାଗ୍ୟବଦ୍ଧ ଭୁଟି ।
ତାହା ଭାଗ୍ୟପୁଣି ଭୁଟୁଅଛୁ ଆନ,
ବିଧାତାର ଏହା ଶାଶ୍ୱତ ବିଧାନ !
ଏହି ଜନ୍ମକୋଣୀ ଭାଗ୍ୟର ଭାଗ୍ୟରେ,
ଲେଖିଛି ବିଧାତା ଅମର ଅକ୍ଷରେ ।

ଏଣେ ଧନୁର୍ଭୟ ବହି ଗୁଣାଭାର,
କଲେ ଦୁର୍ଗିବାର କ୍ଷମତା ବିସ୍ତାର ।
ତାହୁଁ ନିଶାଭୋଳେ ହୋଇ ଜ୍ଞାନହୃତ,
ହେଲେ ନାନାବିଧ କୁବର୍ମରେ ରୁତ ।
ଗୁଣାବାସୀ ବହୁ ଧନୀ ମାନୀ ଜନେ,
ରଖିଲେ ସେ ବନ୍ଧୀ କରି ଅନଶନେ ।
ଧନଦ୍ରବ୍ୟ ଭୁଟି ଆଣିଲେ ତାଙ୍କର,
ହେଲେ ନାହିଁ ଗର୍ବେ କୋମ୍ପାନୀର କର ।
ବିଦେଶୀ ବଣିକ ପାଶୁଁ କିଣି ଦ୍ରବ୍ୟ,
ନ ଦେଇଣ ମୂଲ୍ୟ ରହିଲେ ନୀରବ ।
ତହୁଁ ସେ ବଣିକେ ଯାଇଣ ଦୃତାଣେ,
କଲେବ ଗୁହାରି କଲେବତର ପାଣେ ।
କଲେବତର ହୋଇ ଦୁଃଖିତ କୋପିତ,
କଲେ ବହୁବାର ନୃପେ ସଚେତିତ ।
ମାନ ଧନୁର୍ଭୟ ମନେ ଦମ୍ଭ ବଢ଼ି,
କଲେ ନାହିଁ ତଳେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ତହିଁ ।
କର୍ମଚାରିବୃନ୍ଦ ନ ପାଇ ବର୍ତ୍ତନ,
ଦୁରବସ୍ଥା ଭୁଞ୍ଜି ହେଲେ କଦଳ୍ଲନ ।
ଶେମଣ୍ଡୀ-ନିବାସୀ ମାନ୍ଦିକ-ଲଳମ,
ନୀଳବଣ ଗୁଣୁଗୁଣୁ ତାଙ୍କ ନାମ ।
ମନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସାୟେ ମାତିଣ ଦୃତାଣ,
ସବୁକ ବୋଲୁ ସେ ଲଭୁଥିଲେ ଶ୍ୟାନ୍ତ ।
ଶିଖି ତାଙ୍କଠାରୁ କି ମନ୍ତ୍ର ନୃପତି,
ବାହୁଲ ପରାଏ ହେଲେ ଛନ୍ଦମତି ।

କି ଅନ୍ଧାର ଦୃଶ୍ୟ ନଥର ଭିତରେ,
 ତୋରୁଗଲ ବୋଲି ନୃପ ହୋଧଭରେ,
 ପାଟମହାଦେଇ ପ୍ରଭୁତଙ୍କୁ ଖରେ,
 ରଖିଲେ ଶିକୁଳା ଦେଇ ବନ୍ଦୀ ଘରେ ।
 ଲୋକ ଶୁଙ୍ଖଳରେ ହସ୍ତପଦ ରୁଦ୍ଧେ,
 ପୁତ୍ର ବଳଭଦ୍ରେ କଲେ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦୀ ।
 ନଥର ମଧ୍ୟରେ ପାତ କୋଞ୍ଚି ଲେକେ,
 ରହିଲେ ବନ୍ଦୀରେ ଜଳ ଶୋଷେ ଭୋକେ ।
 ବାହାରରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ଚାରିପଟ,
 ଶୁଦ୍ଧସ୍ବେଷେ ଶାସ୍ତ୍ର ଭୁଞ୍ଜିଲେ ସତତ ।
 ଦୟା ଗନ୍ତାଇତ ରଘୁ ମନ୍ତ୍ରପତି,
 ପରବାର ସହ ବନ୍ଦୀ କଲେ ଭୁଞ୍ଜେ । *
 କଲେ ପୁଣି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହରଣ,
 କଷଣ ଉପରେ ବନ୍ଧିଲେ କଷଣ ।
 ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ପାଟପୁଣି ହାସ୍ତ,
 ରହିଲେ ବନ୍ଦୀରେ ହୋଇ ଅସହାୟ ।
 ବୃଦ୍ଧା ଜନନୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଶିକୁଳା,
 ଲଗାଇଲେ ନୃପ ସୁପୁତ୍ର-ମଉଳି ।
 ସଙ୍ଗନାଶ କାଳେ ବିପଦେ ମତି,
 ନନ୍ଦିଚରନ୍ତର କାହିଁରୁ ବା ଗତି ?
 ବଂଶଲେପ କାଳେ ଦେବ ଘଟସୁନ୍ଦେ,
 ଜନ୍ମନ୍ତ ବଂଶରେ ଧର୍ମରତା ପୁନେ !
 କି ଫଳ ବା ବର୍ଣ୍ଣ ଏ ପାପ ଆଶୀର୍ବାଦ,
 ଅପବିତ୍ର ସିନା ହେବ ଶ୍ରୋତା କାନ !
 ସୁରବେ ହିବାର ଶିବ ଶିବ ଶିବ,
 ଧନୁର୍ଭୟ ଦୂତୀ ଆଶ୍ରୟଜୀବ ।
 ଶୁକ୍ଳବୀର୍-ପୁତ୍ରା ଶୁମ୍ଭର ମନ୍ତ୍ର,
 ଏ ମହାପାତକ ରହିବୁ ତ ସହି !
 ପୁଣ୍ୟବନ୍ଧୁ ତୋର ନ ଗଲ ଯା ଫାଟି,
 ନ ଗଲ ପାତାଳେ ପଶି ତୋର ମାଟି ।

ମଣ୍ଡାପୁଣିଙ୍କର ଗୀତସ୍ତ କଳଙ୍କ,
 ସହିବୁ ତ ପୂର୍ବ ନ ବହି ଆତଙ୍କ ।
 ତୋଷୁ ଭ୍ରାତୃହନ୍ତା ଗୋପୀନାଥଙ୍କର,
 ସହିବୁ କଳଙ୍କ ଶୃଣୀ ଭୟଙ୍କର ।
 ଗନ ଭଞ୍ଜଙ୍କର ଗୌହତ୍ୟାପାପ,
 ସହିବୁ ନ ଦେଇ ତାର ଅଭିଶାପ ।
 ସହିବୁ ଏ ସଙ୍ଗ, କି ତାଙ୍କୁ ତୋହର,
 ସହି ସହି ଦେବ ହୋଇଛୁ ପଥର !
 ସଦନଶାଳତା ତୋର ନରୂପମ,
 ଧନ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟୀ, ଧନ୍ୟ ତୋ ସଂଯମ !
 ସେହି ଗୁଣେ ତୁହି ଶୋକହା ଦୁଃଖହା,
 ସହିବାରୁ ସିନା ନାମ ସଙ୍ଗସହା !
 ମହାକବି ଜନୁତୀର୍ଥେ ହତ୍ୟାଲୀଳା,
 ଦେଖି କାହିଁଥିବେ ବନ-ଭରୁଣିଳା ।
 ଏହି ହତ୍ୟା ଏହି ଶୃଣୀ ଆଚରଣ,
 ଦେଲ ଭଞ୍ଜବଂଶ ପତନ କାରଣ ।
 ପଳାଇ ଗୋପନେ ଦୟା ଗନ୍ତାଇତ,
 ଗଞ୍ଜାମ ସହରେ ଦେଲ ଉପସ୍ଥିତ ।
 ଧନୁର୍ଭୟଙ୍କର ସବୁ ଅତ୍ୟାଚାର,
 କଲେକ୍ଷର ପାଶେ କଲକ ପ୍ରଚାର ।
 ବାରମ୍ବାର ନୃପେ କଲେ ସେ ସତର୍କ,
 ମାନ ସବୁରେଷ୍ଟା ଦେଲ ନିରର୍ଥକ ।
 ନିଦାଘ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ କରମାଳୀ କର,
 ହମେ ହମେ ଯଥା ହୁଏ ସୁପ୍ରଗର;
 ଧନୁର୍ଭୟଙ୍କର ବର୍ଦ୍ଧିଗଲ ତଥା,
 ଦୁର୍ଜୟ ପ୍ରଚାପ ଶୃଣୀ ବଦରତା !
 ସର୍ବିଶ୍ଵ ଲେକଙ୍କୁ ଉଠାଇ ସେ ବାଞ୍ଛି,
 କୁଲଦ ମଧ୍ୟକୁ ଦେଲେ ନାହିଁ ଛାଡ଼ି !
 କୋମ୍ପାନୀ ଦାସେଗା ଠଣାବାରଣେ,
 ପାଇକ ପଠାଇ ତଣ୍ଡଲେ ତକ୍ଷଣେ ।

ଦୟା ଗନ୍ତାଇତ, ରଘୁ ମନ୍ତ୍ରପତି ଶୁକାଙ୍କର ଦୁଇଜଣ ନମତା ଅର୍ଥାତ୍ ବେଭାସ । ସେମାନେ ଦୁଇ ଭାଇ ଥିଲେ ।

ସଦ୍‌ଭାବେ ସେମାନେ ଯାଇ ଭକ୍ତି ଶାସ୍ତ୍ର,
 କହିଲେ ଶତଶ୍ରୀ କଲେକ୍ଷର ପାଶେ ।
 ସବୁ ଅତ୍ୟାଚାର ଶୁଣି କଲେକ୍ଷର,
 ଗର୍ବର ପାଶେ ଲେଖିଲେ ସବୁର ।
 ଏଣେ ଧନୁର୍ଜୟ ଭକ୍ତି ନରପତି,
 ବାହୁଲ ପରାୟେ ହେଲେ ଛନ୍ଦମତି ।
 ଗତ ବାନ୍ଧି ରହି ଉଦୟଗିରିରେ,
 ଦଣ୍ଡିଲେ ଅଦୋଷେ ମାଳ କନ୍ଧାରେ ।
 ପାପ ଅତ୍ୟାଚାରେ କଲେ ନୃପ ମୂଳ,
 ଶୁଭଲକ୍ଷ୍ମୀ ତହିଁ ହେଲେ ପ୍ରତିଭୁଳ ।
 ବଢ଼ିଲେ ହିମଶଃ ହୋଇ ଅତ୍ୟାଚାର,
 ଧର୍ମଧର୍ମ ଜ୍ଞାନ ହେଲେ ଏକାକାର ।
 ଧର୍ମ-ଆସନରେ ବସିଲେ ଅଧର୍ମ,
 ସାଧୁରେ ନିର୍ଭୟେ ବହୁ ଅପକର୍ମ !
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅପବାଦେ ଦେଲେ ବିସର୍ଜନ,
 ଏଡ଼େ କୁଳେ ଜନ୍ମ ହେଲେ ଅଭାଜନ ।
 କେଉଁ ଅପଦେବ କେଉଁ ଦୁଷ୍ଟ ଭୂତ,
 ଅନ୍ତର୍ନିତାଦି କଲେ ଜ୍ଞାନରୂପ ।
 ଜିହ୍ଵା ଏହା କେଉଁ କୁସ୍ତୁର ଭିଆଣି,
 କହିବ ତା ଗଣି କେଉଁ ସଦ୍‌ଜାଣି ।
 ନିୟତିରୁ ଲୀଳା ନିୟତି ବିଦିତ,
 ନରଜ୍ଞାନ ତହିଁ ଚର-ପରାଜିତ !

କଲେକ୍ଷର ପକ୍ଷ ପଡ଼ି ଗର୍ବରୁ,
 ଚାରିଦଳ ସୈନ୍ୟ ପେଶିଲେ ସବୁର ।
 ଫେରୁକେ ସାହେବ ହୋଇ ସେନାପତି,
 ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ୍ ମୁଖେ କଲେ ଗରେ ଗତି ।

ଗାଲେଇ ମୁଠାରେ ଶିବର ନିର୍ମାଣ,
 ନିବସିଲେ ତହିଁ ନିରାପଦ ଜାଣି ।
 ଚାରୁମୁଖେ ବାଉଁଶ ପାଇ ଧନୁର୍ଜୟ,
 ଭଣେ ମାନ୍ଦ୍ର ମନେ ନ ଗଣିଲେ ଭୟ !
 ଘେନି ପରାବାର, ବନ୍ଧୀ, କର୍ମଚାରୀ,
 ଗଲେ ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟ ସବୁର ବାହାର ।
 ଦେଖି ଶୋଭାର ଲିଙ୍ଗ ଗାନ୍ଧିରେ,
 ପୁଅ ବର ନୃପ ରହିଲେ ସୁସ୍ଥିରେ । ୧
 ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ କୋମଳୀ ବାହନୀ,
 ଧାଇଁଲେ ସଦର୍ପେ ରଣେ ନିଃଶଙ୍କିନୀ ।
 କନ୍ଧା ସହ ଶୁଭ ଶୁଭାକ ବିଶେଷ,
 ସାଧୁରେ ସେମାନେ ଆସି ପ୍ରତିଶୋଧ ।
 ଦୁଇଜଣ କନ୍ଧା କଳାଲେ ବାଟ,
 ଗାନ୍ଧି ଉପରକୁ ଉଠିଗଲେ ଥାଟ ।
 ଘୋଷକେ ଆଗେଇ ତହିଁ ଧନୁର୍ଜୟ,
 ପଳାଇଲେ ହୋଇ ଭୟରେ ଅସ୍ତୟ ।
 ସେନାପତି ନାମ ପଚାରିଲେ ବାଟେ,
 ଭଗ ମେଲି ଆଶ୍ଵ ପିଟିଦେଲେ ଛାଟେ । ୨
 ବଶାଘାତେ ଅଶ୍ଵ ବାହୁବେରେ ଧାଇଁ,
 ଗଭୀର ଅରଣ୍ୟେ ଛୁଟିଗଲେ ବାହିଁ ।
 ଶୁଭ-ଅନୁଚରେ ଏହି ଅବସରେ,
 ପଳାଇ ଛୁଟିଲେ ଯାଇ ବନାନ୍ତରେ ।
 ପୁଅ ମଧ୍ୟେ ତହିଁ ପଶି ସେନାପତି,
 ବନ୍ଧୀବର୍ଗେ ଦେଖି କ୍ଷୁଦ୍ର ହେଲେ ଅତି ।
 ଲୌହ-ଶିକୁଳୀରେ ହସ୍ତପଦ ଛନ୍ଦି,
 ରଖିଥିଲେ ନୃପ ତହିଁ ବହୁ ବନ୍ଦୀ ।
 ସଦ୍‌ଭାବେ ସାହେବ ଆଦେଶିଲେ ଶରେ,
 ଭଙ୍ଗ ହେଲେ ବେଦି ପ୍ରସ୍ତର ଶସ୍ତ୍ରରେ ।

୧—ପୁଅ—ଶୁଭନିବାସ । ୨—ଶୁଭାକ୍ ସାହେବ ନାମ ପରାବାରରୁ ସେ ନମୋକ୍ତ ପ୍ରକାରେ
 କହୁଥିଲେ ଗୋଲ ଜନଶୂନ୍ୟ ଅଛି:—“ହାଗର ନାମ ରଚନଗତ, ଘୋଷକ ନାମ ସ୍ଵରାଜା, ହାମାର ନାମ
 ଧନୁର୍ଜୟ ଫେର ଫେର ମାରେଗା ।”

ବନ୍ଦୀମୁକ୍ତ ଜନେ ତେଜି ଅଶ୍ରୁଧାର,
 ବହିଲେ ଗୁଡାଙ୍କ ସରୁ ଅତ୍ୟାଚାର ।
 ଶୁଣି ସେନାପତି ଲଭିଲେ ବିସ୍ମୟ,
 ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲେ ଘେନି ସୈନ୍ୟତମ୍ଭ ।
 କ୍ରପାଟି ଗ୍ରାମରେ ଛାଡ଼ିଣି ପକାଇ,
 ବିଶ୍ରାମିଲେ ତହିଁ କେତେ ଦିନ ପାଇଁ ।
 ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶେ ବନ୍ଦୀମୁକ୍ତ ନରେ,
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ଦୃଷ୍ଟେ ନିଜ ନିଜ ଘରେ ।
 ସସୈନ୍ୟ ସାହେବ ତହିଁ ଯାଇ ପୁଣି,
 ପକାଇଲେ ବେଣୀପଲ୍ଲୀରେ ଛାଡ଼ିଣି ।
 ପାଇଲିପଡ଼ାରେ ରହି କଲେକୃତ,
 ମୁସ୍ତାକରଗଣେ ଡାକିଲେ ସତ୍ତର ।
 କଲେ ସେ ଘୋଷଣା ପାଇବ ମଙ୍ଗରେ,
 ନୂଆ ଜମା ଧାର୍ଯ୍ୟ ଦେବ ଶ୍ରମରେ ।
 ନାରସୁ ନାଉଡ଼ ନାମରେ ଦୋଭାଣୀ,
 ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଥିଲା ତହିଁ ଆସି ।
 ଧନୁର୍ଭୟ ଭଞ୍ଜେ ହେଲେ ତାଙ୍କର,
 ଲବସ୍ତବ ନୋହୁ ଆସିଲେ ସେ ଭବ ।
 ସାହେବଙ୍କୁ ଭେଟି ବିଷଣା ଗ୍ରାମରେ,
 ବହୁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ ପରସ୍ପରେ ।
 ସଙ୍ଗରେ ଯିବାକୁ ଡାକିଲେ ସାହେବ,
 କହିଲେ ବନୟେ ତହିଁ ନରଦେବ ।
 “ଆଗେ ଆଗେ ବିଜେ ହୁଅନ୍ତୁ ଆପଣ,
 ଯାଉଛି ମୁଁ ପରେ ବଡ଼ାଇ ଯୋଗଣ ।”
 ତହିଁ ଦୋଭାଣୀଙ୍କୁ ଜଗାଇ ସେଠାରେ,
 ଗଲେ କଲେକୃତ ଫେରି ଧାଡ଼ିକାରେ ।
 ଯୋଗଣ ଶେଷରେ ଅଶ୍ୱେ ଚଢ଼ି ଗୁମ୍ଫା,
 ପକାଇବା ପାଇଁ ଫାନ୍ଦିଲେ ଉପାୟ ।
 ଏକାକେ ଦୋଭାଣୀ ସତ୍ତର ଆସିଣ,
 ଧରଇ ଓଟାରି ଅଶ୍ୱର ଗଲିଣ ।
 ବସାଇ ଗୁଡାଙ୍କୁ ପାଇବି ଯାନରେ,
 ପାଇଲିପଡ଼ାକୁ ଘେନିଗଲ ଶରେ ।

ଶୁଣି ଗୁଡାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାର,
 ବହିଲେ ସାହେବ ଯୋଗୀ ପ୍ରତିକାର ।
 ଭଞ୍ଜି ନୃପତିଙ୍କୁ ସୈନିକ ଘେରାଇ,
 ଦେଲେ ସେ ଚକ୍ରଣେ ଗଞ୍ଜାମେ ପଠାଇ ।
 ବନ୍ଦୀଶାଳେ ତହିଁ ରହି ଧନୁର୍ଭୟ,
 କୁଟିଳ ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ଯାସିଲେ ସମୟ ।
 ଦକ୍ଷ କଲେକୃତେ କୋମ୍ପାନୀ ସକାର,
 ଦଶ ସସ୍ତ୍ର ମୁଦ୍ରା ଦେଲେ ଗୁରୁସ୍ୱାର ।

ଶ୍ରୀବର ଭଞ୍ଜି ତ ଥିଲେ କେନ୍ଦୁଝରେ,
 ଅଣାହେଲେ ତାଙ୍କୁ ସେଠାରୁ ସତ୍ତରେ ।
 ବନ୍ଦୀଶାଳ ମଧ୍ୟେ ଆଗାର ନିର୍ମାଣି,
 ତହିଁରେ ତାହାଙ୍କୁ ରଖାଗଲା ଆଣି ।
 ଧନୁର୍ଭୟଙ୍କର କଳଙ୍କ ଯାକତ,
 କଲେକୃତର ଆସି ବହିଲେ ତଦନ୍ତ ।
 ନଅରେ ବନ୍ଦିନୀ ଥିଲେ ବହୁ ନାରୀ,
 ସାହେବଙ୍କ ଆଗେ କହିଲେ ବିସ୍ତାରି—
 “କଳଭଦ୍ର ଭଞ୍ଜି ଗୁଡାଙ୍କ ନନ୍ଦନ,
 ସ୍ୱଦୃଷ୍ଟେ ତାହାଙ୍କୁ କଲେ ସେ ନିଧନ ।
 ବହୁ ଗୁରୁନାରୀ ଖାଇଛନ୍ତି ଦାଣ,
 ଗୁଜରାଟୁ କେହି ଲଭି ନାହିଁ ହାଣ ।
 ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦାଣି ପକାଇ କୁପରେ,
 ପୋତି ଦେଇଛନ୍ତି ମୃତ୍ତିକା ପ୍ରସ୍ତରେ ।”
 ଲୁଚିଲେ ସାହେବ ଦେଖିବାକୁ କୁଅ,
 ଦେଖାଇଲେ ନେଇ ବନ୍ଦିନୀ ସମୂହ ।
 କଲେକୃତରୁଙ୍କର ଆଦେଶ ପ୍ରକାରେ,
 ଖୋଳାହେଲ କୁପ ବିସ୍ତ୍ରବ ଆକାରେ ।
 ବାହାରିଲା ତହିଁ ନଗସ୍ଥି କବାଳ,
 ହସ୍ତ ପଦ ଖଣ୍ଡି ମୁଣ୍ଡ ମାଳ ମାଳ !
 ଘେନି କଲେକୃତର ସଙ୍ଗରେ ସେମାନ,
 ଗଞ୍ଜାମ ସହରେ କଲେବ ପ୍ରସ୍ଥାନ ।

ଛାରଖାର ଦେଲ କିନ୍ତୁ ଦିନାନ୍ତରେ,
 ଚଞ୍ଚାମ ନଗର କାଳ-କମ୍ପଦ୍ରେ ।
 ହସେ ଲେକସୟ ଦେଲ ବିବର୍ଦ୍ଧିତ,
 ପଳାଇଲେ ଜନେ ଛାଡ଼ି ଗୁଡ଼-ବିତ୍ ।
 ପିନ୍ଧିବେଳା-ଟିକା-ସୁନ୍ଦରୀ ନଗରୀ,
 ଶୁଣାନ ପରସ୍ପେ ଦିଶିଲ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ।
 ତହୁଁ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଦେଲ ଗୁଜାଣୀ,
 ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ସହିଁ ଧନୀ ମାନୀ ଜ୍ଞାନୀ ।
 ହୁଅ ପଡ଼ିବ କି ଦିବିବ ରୁଚିର,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ୱତୀ ମିଳନ-ମନ୍ଦିର ।
 ଜନକ ଶ୍ରୀକର ପୁର ଧନୁର୍ଦ୍ଦୟ,
 ବନ୍ଦୀଶାଳେ ତହିଁ ରହିଲେ ଭରସ୍ ।
 କୁଟିଳ କୁଚନୀ ଧନୁର୍ଦ୍ଦୟ ଭଞ୍ଜ,
 ଶୋଭାଥାନ୍ତି ସଦା ଆସୋକାର ଶଞ୍ଜ । ୧
 ମତାଇ ପ୍ରଜାକୁ ଗୁପ୍ତେ ବନ୍ଧି କୋଡ଼,
 ତାଳଦେଲେ ନିଜ ଗୁଜାରେ ବିଦ୍ରୋହ ।
 ବିଦ୍ରୋହୀ ପ୍ରଜାଏ ଦୋଇ ଭରେଜିତ,
 ପୋଡ଼ିଦେଲେ ସାମ କୁଟିନେଲେ ବିତ୍ ।
 ସର୍ବାର ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ ସକାଶେ,
 ପେଷିଲେ ଶିକ୍ଷିତ ସୈନ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱପାଶେ ।
 ଦୁଷ୍ଟପ୍ରବୃତ୍ତିକ କେତେ ଜଣ ମନ୍ତ୍ରୀ,
 ବିଦ୍ରୋହ ସନ୍ଧର ଦୋଇଥିଲେ ସନ୍ତ୍ରୀ ।
 ବ୍ରତଶବାହନୀ ଗତି କରି ରୁଜ,
 ରୁଚି ରହି ବନେ କରୁଥାନ୍ତି ସୁଜ ।
 କହିଲେ ସେମାନେ ଯୁବଗୁଣେ ବୃତ୍ତି—
 ଶଞ୍ଜିଲେ ଘଟିବ ଯୁଦ୍ଧର ନିବୃତ୍ତି ।
 କୁମାରୀ ଗୋଟିକୁ କୁମାର ସଜାଇ,
 ବହୁ ରହେ ମଣ୍ଡି ଘୋଷବେ ବସାଇ,
 ଯୁବଗୁଣ ବୋଲି ଦେଲେ ପରବୟ,
 ସରଳ ସର୍ବାର କଲେ ତା ପ୍ରତ୍ୟୟ ।

ଯୁବଗୁଣ ପାଇଁ ଦେଲ ବୃତ୍ତି ଧାର୍ଯ୍ୟ,
 ଶୋଭ ସସ୍ତ୍ର ମୁଦ୍ରା ବାଣିକ ସାହାଯ୍ୟ ।
 ଶଠ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ନ ବଢ଼ିଣ ଶଙ୍ଖା,
 ଦୁଇ ଦର୍ଶ ଯାଏଁ ଭଣ୍ଡିନେଲେ ଟଙ୍କା ।
 ଧନୁର୍ଦ୍ଦୟ ଯୋଗୁଁ ଦେଲ ଏ ଫିତୁରୀ,
 ବୁଝିଲେ ସର୍ବାର ଗୁଜାଣ ଚାତୁରୀ ।
 ପ୍ରବଳ ବିଦ୍ରୋହ ଭଜିଲକ ଶାନ୍ତି,
 ଧନୁର୍ଦ୍ଦୟ ଦଣ୍ଡ ଭଞ୍ଜିଲେ ସେ ଶାନ୍ତି ।
 ସରଳ ତାଙ୍କର ସବୁ ବୃତ୍ତି ଫଳି,
 ବିଷ୍ଣୁ ବାଞ୍ଛାକ୍ଷେମେ ଦେଲେ ଗୁଜା ବନ୍ଦୀ । ୨
 ସୁବର ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜ ନରପତି,
 ପୁନ ଦେଶାନ୍ତରେ ଦେଲେ କ୍ଷୟମତି ।
 ମନେ ମନେ ଦିନେ ଭାବିଲେ ନୃବର,
 କୋମାଳୀର ଅଳ୍ପ ବାଦୀ ବହୁ କର ।
 ନ ଶୁଣିଲେ ତାହା ନ ରହିବ ଗୁଜା,
 ଗଲେ ମୁଁ କରନ୍ତି ଆଗେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ।
 କିନ୍ତୁ ଏ ସ୍ଥାନରୁ ଯିବି କେଉଁରୂପେ,
 ଦୋଇକୁ ତ ବନ୍ଦୀ ନିଜେ କଲୁପୁପେ ।
 ଏହା ପାଞ୍ଚ ନୃପ ରାଜେ ଗୋପନରେ,
 ପଳାଇ ମିଳିଲେ ଯାଇ ସମୁଦ୍ରେ ।
 ନିରାଶ୍ରୟ କରି ରହୁ ପୌର ଦେହ,
 ମନେ ମନେ ଗୁଜା ଗଣିଲେ ସନ୍ଦେହ ।
 ଏକାଦଶୀ ବ୍ରତ କରି ସେ ପାଳନ,
 କରୁଥିଲେ ମହାପ୍ରସାଦ ସେବନ ।
 ଭଞ୍ଜିବାକୁ ପୌର କଲେ ସେ ଇଙ୍ଗିତ,
 ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ନ ଦେଲ ପାଳିତ ।
 ମୌନେ ମୃଦୁ ହାସ୍ୟେ ପୌର ବୁଦ୍ଧିମାନ,
 ପିତାମହ ଆଜ୍ଞା କଲେ ପ୍ରତ୍ୟାଶାନ ।
 ତହୁଁ ନରବର ବୁଝିଲେ ସଦୃଶେ,
 ନୁହନ୍ତି ଏ କେବେ କଲଭୁ ଭଞ୍ଜ ।

ଜାଣିଲେ ବିଶ୍ଵାସୀ ଲୋକଙ୍କୁ ପଚାରୁ,
 କୃତ୍ରିମ କୁମାର ଅଟେ ସେ କୁମାର ।
 ଏ ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ ବୁଝ ନରପତି,
 ଗବର୍ଣ୍ଣର ପାଶେ ଲେଖିଲେ ଚିହ୍ନ ।
 ଗବର୍ଣ୍ଣର ଲବ୍ଧ ସନ୍ତୋଷ ଅପାରୁ,
 ସମର୍ପିଲେ ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ଗୁଳାଭାର ।
 ଗୁମୁଷ୍ଠର ଦୁର୍ଗେ ନିବସି ଶ୍ରୀବର,
 ପାଳିଲେ ପ୍ରକୃତି ସଥା ପୁରନ୍ଦର ।
 ଦ୍ଵାଦଶ ମୁଠାରେ ନବର ପ୍ରାବାରୁ,
 ନିର୍ମାଣ ସ୍ଥାପିଲେ ଦ୍ଵାଦଶ ଖମ୍ବାର ।
 ଲଗିଲା ପ୍ରତ୍ୟହ ବୈଷ୍ଣବପଞ୍ଚକ,
 ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଭୋଜନ, ଦାନ-ପୁଣ୍ୟବ୍ରତ ।
 ନିଜେ ଫୁଲ ତୋଳି ରଚନ୍ତି ନରେଶ,
 ଦେବତାଙ୍କ ବଡ଼ସିଂହାର ସୁବେଶ ।
 ମାଳତୀ କୁସୁମ ବନରୁ ତୋଳାଇ—
 ଶୁଦ୍ଧି ତାରୁଦ୍ଵାର ରଖନ୍ତି ଶୁଖାଇ;
 ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଭୂଷଣ ସକାଶେ,
 ସ୍ତୋତ୍ର ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରେ ତାହା ତୁଳା ମାସେ ।
 ଅକଳ ସୁତାରେ ରୁଣାଇ ବସନ,
 କରନ୍ତି ବୈଷ୍ଣବଗଣେ ବିତରଣ ।
 ପ୍ରତିବର୍ଷ ପୁଣି ସବୁ ଜମିଦାରୁ,
 ଲଭନ୍ତି ସେ ବସ୍ତ୍ର ସେହୁ-ଉପହାର ।
 ଗୁଳ-ପରିଚ୍ଛଦ କରି ବିଦର୍ଜନ,
 ପିନ୍ଧନ୍ତି ନୃପତି ବଖାୟ ବସନ ।
 ତାରମାସଯାବ ତତ୍ତ୍ଵମାୟା କାଳେ,
 ରୁଣାଇ ବୈଷ୍ଣବକୁଳେ ଦେବଆଳେ;
 ଅର୍ପନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକେ କମ୍ବଳ ଲେମ୍ବଣ,
 ଆବରୁ ମାସିକ ମୁଦ୍ରା ପଞ୍ଚଦଶ ।
 ପ୍ରତିବର୍ଷ ତେଜେ ନୃପତି-ସୁଖଦ,
 ଗୁମ-ନବମୀରେ କରନ୍ତି ଉତ୍ସବ ।

ତାର ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବୈଷ୍ଣବପ୍ରବାଣ,
 ସେ ଉତ୍ସବେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି ଆସିଣ ।
 ପାଞ୍ଚ ସପ୍ତ ମୁଦ୍ରା ହୁଏ ତହିଁ ବୀୟ,
 ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଆନନ୍ଦ ସୁଖ ପ୍ରଜାତୟ ।
 ଧରାକୋଟ ଗୁଳା ଗୋପୀ ସିଂହଙ୍କର—
 ଭଗିନୀକୁ ବିଭା ଦେଲେ ନରବର ।
 ଦୁର୍ଗ ଉପକଣ୍ଠେ ନୃପତି-ରଚନ,
 ସ୍ଥାପିଲେ ସୁନାମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ । ୧
 ବାଲ୍ୟପଦରରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର,
 ତୋଳାଇଲେ ଗୁଳା ଦେଉଳ ସୁନ୍ଦର ।
 ବୁଝୁଥାରେ ରଚ ମଠ ଶୋଭାବନ,
 ହିମୁର୍ତ୍ତି ଦେବତା କଲେ ସଂସ୍ଥାପନ । ୨
 ପୂଜିଲେ ଆବରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବେ ସ୍ଥାପି,
 ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ବିରାଜେ ଅନ୍ୟାପି ।
 ଦେବନୀତି ପାଇଁ ନୃପତି ଲଲମ,
 ଶଙ୍ଖିଲେ ଆଦିତ୍ୟପୁର ନାମେ ଗ୍ରାମ । ୩
 ପୁଣି ଗୁମ-ସୀତା-ଲକ୍ଷ୍ମଣେ ବସାଇ,
 ପୂଜାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ନରପାଇଁ ।
 ଚିତ୍ତିଆ ପର୍ବାର ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସେ, ୪
 ତେଲଗୁପେ ସଦା ଥିଲେ ତାଙ୍କ ପାଶେ ।
 ସୁବୈଷ୍ଣବ ସେହୁ ସବୁଗୁଣବନ୍ତ,
 କଲେ ତାଙ୍କୁ ଗୁଳା ସେ ମଠେ ମଦନ୍ତ ।
 ଗୁମୁଷ୍ଠର ତାଙ୍କ କାର୍ତ୍ତିରେ ମଣ୍ଡିତ,
 କାବ୍ୟାଂଶରେ ତାହା ଦୋଇଛୁ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।
 ପଞ୍ଚବିଂଶ ଲକ୍ଷ ମୁଦ୍ରା କରି ବୀୟ,
 କଲେ ବଡ଼ କାର୍ତ୍ତି ନୃପତି ସଞ୍ଚୟ ।
 ଧନୁର୍ଦ୍ଦୟଠାରୁ ନବଦୁର୍ଗ ପାଇଁ,
 ନେଇଥିଲେ ଦୁର୍ଗ ଦୁଇଟି ଲେଖାଇ ।
 କରିବାକୁ ସେହୁ ଦୁର୍ଗ ସମୁଦ୍ଧାର,
 ପେଷିଲେ ଶ୍ରୀବର ଦକ୍ଷ ସେନାବାର ।

୧—ଶ୍ରବରପୁର ଶାସନ । ୨—ହିମୁର୍ତ୍ତି—ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରା । ୩—ଅଦିତ୍ୟପୁର—
 ଅଦପୁର । ୪—ବେଲଗୁଆ ନିକଟସ୍ଥ ଚକ୍ରପଥରୀ ଗ୍ରାମ ।

କବିସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ତ୍ୟାଉଙ୍କ ସନ୍ତତି,
ସେ ସିନାଦଳର ଦେଲେ ସେନାପତି ।
ଜଗନ୍ନାଥ ଫୌଜ ବଳୁ ତାଙ୍କ ନାମ,
ଅତୁଳ କୌଶଳେ ଦେଲେ ସିଦ୍ଧିବାମ ।
ବ୍ୟାଘ୍ରଦେବୀଙ୍କର ସୁପାଦେଶ ପାଇ,
ଜୟଶ୍ରୀ-ମଣ୍ଡିତ ଦେଲେ ଯୁଦ୍ଧେ ଯାଇ ।
ନବଦୁର୍ଗ ବୀରେ ରଣ ବାହୁଡ଼ାଣି,—
କହିଥିଲେ ଯାଇ ସୁଗୁଡ଼େ ଯେ ବାଣୀ;
ଗାଉଛି ଅଦ୍ୟାପି ତାହା ଜନଶ୍ରୁତି,
କନ୍ଧଶକ୍ତି ତହିଁ ଧରୁଅଛି ମୂର୍ତ୍ତି । *
ନବଦୁର୍ଗ ଆସି ପାଇବେ ଗୋପନେ,
କରୁଥିଲେ ତୋରୁ ଜୁର ରହି ବନେ ।
ଧରୁଆଣି ତାଙ୍କୁ ଭୁଞ୍ଜି ନରପତି,
ବିହରେ କୌତୁକ ଶାସ୍ତି ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ।
ନ ପକାଇ ତାଙ୍କୁ ଅଧିକ ସଙ୍କଟେ,
ଛ'ର କଲେ ତାଙ୍କ ନିଶ ପଟେ ପଟେ ।
ରତ୍ନସ୍ୟା ପିନ୍ଧାଇ ପୁଣି ଶଙ୍ଖାଶାଢ଼ୀ,
ନାଗବେଶ କରି ଦେଲେ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ।
ଦେଲେ ସେ ପାଇବେ ଲଜ୍ଜିତ ବିଶେଷ,
ବୀରପକ୍ଷେ ସିନା ମୃତ୍ୟୁ ନାଗବେଶ !
ଦ୍ଵାବିଂଶ ବରଷ ପାଳ ବସୁମତୀ,
ବିଶ୍ରାମେ ଶ୍ରୀକର ବଳାଇଲେ ମତି ।
ଜମରେ ଅଧିକ ଦେବାରୁ ବସୁଧ,
ଜଗୁ ଆଜମଣେ ଦେଲେ ସେ ଅବଶ ।
ତହୁଁ ଗର୍ବରେ ଲେଖିଲେ ଚିତାଉ,
ସାଧୁଅଛି ଜଗୁ ମୋହୋ ସଙ୍ଗେ ଦାଉ ।
ପାଉ ନାହିଁ ଶକ୍ତି କରବାକୁ କାର୍ଯ୍ୟ,
ନ ପାରବି ଆଉ ପରତାଳ ଗୁଳୀ ।
ଦୟା ବହି ଦେଲେ ମୋ ପୁତେ ପଠାଇ,
ଅସି ତାକୁ ଗୁଳୀ ଲଢ଼ିବି ମୁଁ ହାହି ।

ବରୁଛି ବିନୟେ ଏତିକି ପ୍ରାର୍ଥନା,
ଦିବ୍ୟ ଅବଧାନେ ଘେନ ମହାମନା !”
ଗୁଜାରର ପଦ ପଡ଼ି ଗର୍ବସ୍ତର,
ଦେଲେ ଧନୁର୍ଭୟେ ପଠାଇ ସତର ।
ପୁରୁଷ ଶ୍ରୀକର ଭୁଞ୍ଜି ମନସ୍ଥାମ,
ସୁହେ ଗୁଳୀ ଦେଇ ନେଲେ ସେ ବିଶ୍ରାମ ।
ଜୀବନ-ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ନୀଳାଚଳେ ଯାଇ,
କଲେ ତୀର୍ଥବାସ ଜଗନ୍ନାଥେ ଧ୍ୟାୟ ।
ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁଦୀନ ପ୍ରାଣ—
ପ୍ରଦୀପ ବଦାସି ନ ଭୁଲେ ନିବାଣ ।
ମାଟିଦେହ ଏକା ଲଢ଼ୁଛି ବିଲୟ,
ମାତ୍ର କୀର୍ତ୍ତି-ଦେହ ଅମର ଅକ୍ଷୟ ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରୀକର ଭୁଞ୍ଜି କର୍ମଶାଢ଼ୀ,
ଭୁଞ୍ଜି ସୁକଲକ୍ଷ୍ମୀ ହୋଇଲେ ଅନାଥା ।
ଧନୁର୍ଭୟ ଭୁଞ୍ଜି ଗୁଜା ହୋଇ ପୁଣି,
ଶାସିଲେ ତାକୁ ଦର୍ଶେ ଶିର ଝୁଣି ।
ସେହି ଜନପୀଡ଼ା ସେହି ଅତ୍ୟାଚାର,
କଲ ଆସି ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଅଧିକାର ।
ବଢ଼ିଲ ପ୍ରବଳେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁ ଲଳସା,
ସେହି ଏକା ଦେଲ ସତତ ବେବସା ।
ଗୁମସ୍ତର ମଧ୍ୟେ ବାଲିପଦରରେ,
ନବସନ୍ତ ବହୁ ଶୀତ ଶିଳ୍ପରେ ।
ଶିଳ୍ପେ ଢେଙ୍କାତମୟ ଗ୍ରାମ ଚରକାଳ,
କି ସେ ବିଶ୍ଵକର୍ମା ତାରୁ ଶିଳ୍ପଶାଳ !
ସେ ଗ୍ରାମ-ନିବାସୀ ଜଣେ ସୁନ୍ଦର,
ବିଦିତ ବିବିଧ ଅତୁଳ ହୃଦୟ ।
ସୁଲ ତାର ଏକ ବନ୍ୟା ରୂପବତୀ
ଗୁଜାର କୁଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା ତା ପ୍ରତି ।
କହିଲେ ଶିଳ୍ପୀକୁ ହାଜି ସେ ସତ୍ତରେ,
ଛାଡ଼ିଯିବୁ ତୋର କନ୍ୟାକୁ ନଅରେ ।

* ନୟାଗଡ଼ ବାସନାରେ ଫେରିଯାଇ କ
ବେବେ ଜଣି, ଅଳଙ୍କାର ପର ଗୁହଁ ରହିଆଉଁ କଳ

ହଲେ—“ଜନତରକରେ ଅମ୍ଭେ ତାଙ୍କୁ ବାବୁ ନ ପାରିବୁ
ନଲେ ମୁଣ୍ଡ ହାଣି ।”

ସଭାସ୍ଥେ ବର୍ତ୍ତକୀ ସମୃଦ୍ଧ ପ୍ରକାଶି,
 ମିଳିଲ ମେଲଣି ମାଗି ରୁହେ ଆସି ।
 ନିଜ କନ୍ୟା ତୁଲ୍ୟ କାଷ୍ଠେ ଅବିକଳ,
 ନିର୍ମାଣିଲ ଏକ ପ୍ରତିମା ସୁଦଳ ।
 ବିଚିତ୍ର କୌଶଳେ ଗଞ୍ଜିଲ ସେ ଚର୍ଚ୍ଚି,
 ତାର ପେଞ୍ଚି-କଣ୍ଠା ଯାହା ଲେଖା ଯହିଁ ।
 ଦୁସିଲ ଚର୍ଚ୍ଚି ସେ ବୃନ୍ଦିମ-ପୁନ୍ଦିକା,
 ତାଲିଲ ଯେସନ ପ୍ରକୃତ ବାଳିକା !
 ନିଜେ ଗଢି ଶିଳ୍ପୀ ନିଜେ ସେ ନିହାରି,
 କନ୍ୟା କି ପ୍ରତିମା ନ ପାରିଲ ବାରି ।
 ସଜାଇ ତାହାକୁ ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାରେ,
 ଭଣିଲ ନୃପତି ଶମ୍ଭୁନ ଆଶାରେ ।
 ନିବେଦିଲ ଯାଇ ନୃପେ ଯୋଡ଼ି ପାଣି,
 ଛାଡ଼ିଗଲି ମୋର ବୁଦ୍ଧିତାକୁ ଆଣି ।
 ଶୁଣି ରାଜା ଉଠି ଆନନ୍ଦେ ଅଗରେ,
 ବିଜେ ହେଲେ ଯାଇ ପଦ୍ମ ମନ୍ଦିରେ ।
 ପରଶନ୍ତେ ତାକୁ ନୃପ ବେନି ଦ୍ଵାରେ,
 ତାଲିଲ ସେ କନ୍ୟା ନୃମଣିକ ସାଥେ ।
 ବିଜେ ହୋଇ ରାଜା ଗଜଦନ୍ତ ଗଡ଼େ,
 ବସିବାକୁ ତାକୁ ଡାକିଲେ ନିକଟେ ।
 ମାତ୍ର ଗଡ଼େ ଉଠି ପାରିଲ ସେ ନାହିଁ
 ଦୁସିଲ କେବଳ ରାଜା ମୁଖେ ଚାହିଁ ।
 ପତାରିରେ ଯାହା ନ କହିଲ କଥା,
 ନୃପ ଚିତ୍ତେ ଜାତ ସନ୍ଦେହ ସଦୃଶ ।
 ଦୁସିଲେ ରହସୀ ପଛେ ଜାଣି ପାର,
 ପ୍ରକୃତ ନୃହେ ଏ ବୃନ୍ଦିମ-କୁମାରୀ ।
 ଆନନ୍ଦେ ଆବର ଭାବିଲେ ଏସନ,
 ଅଛନ୍ତି ମୋ ରାଜ୍ୟେ ଏହେ ଶୁଣିଲନ !
 ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପ୍ରାୟେ ଗଢିଛୁ ପ୍ରତିମା,
 କଲି ନୁହେଁ ତାର ଦକ୍ଷତାର ସୀମା ।
 ଧନ୍ୟ ଶିଳ୍ପୀ ଧନ୍ୟ ପ୍ରତିଭା ତାହାର,
 ନିର୍ମାଣିଛୁ ମୂର୍ତ୍ତି କେଡ଼େ ଚମତ୍କାର !

ଏହା ଭାବି ରାୟେ ପ୍ରହସ୍ତ ଅନ୍ତରେ,
 ଦୁକାରରେ ସେହି ଦକ୍ଷ ସୁନ୍ଦରରେ ।
 ଏଣେ ଶିଳ୍ପିମଣି ବୁଝିଣେ କାଳ ଯାପି,
 ହେଉଥିଲ ଭୟେ ବିକଳେ ସନ୍ତାପି ।
 ଭାରୁଥିଲ ମନେ—ନୃପ ମହାବଳୀ,
 ନିଶ୍ଚୟ ଆଜି ମୋତେ ଦେବେ ବିଶାବଳୀ ।
 ମାତ୍ର ଧନୁର୍ଭୟ ନୋହି ଡ଼କ୍ଷମନ,
 ଅଧିକ ତା ପ୍ରତି ହେଲେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ।
 ପ୍ରକାଶି ବିଶେଷ ସେନୁ ଶିଷ୍ଟାଚାର,
 ଅପିଲେ ଶିଳ୍ପୀକୁ ବହୁ ପୁରସ୍କାର ।
 ଶିଳ୍ପୀ ମୁତପିଣ୍ଡେ ପଶିଲ ଜୀବନ,
 ଭାବିଲ ଏ କିସ ସତ୍ୟ ନା ସ୍ଵପନ ?
 ମଣୁଥିଲ ଯାକୁ ଶମନସ୍ଵରୂପ,
 ଶମନ ନୁହେଁ ସେ ଗୁଣଗାଢ଼ୀ ଭୂପ ।
 ଭୀତି ପରବର୍ତ୍ତେ ମନେ ଜାତ ଭକ୍ତି,
 ବିପତ୍ତି ବଦଳେ ପ୍ରଲବ୍ଧ ସମ୍ପତ୍ତି ।
 ଅଦୃଷ୍ଟ ଯାହାକୁ କରେ ପୁରସ୍କୃତ,
 ତାକୁ ବିଶ ଦୃଢ଼ ତା ପକ୍ଷେ ଆମୃତ ।
 ଶୁଣି-ପୁରସ୍କାର ଅଛି ଭୁମଣ୍ଡଳେ,
 ଦିଏ ତା ପ୍ରକୃତି ଯାତ ବଳେ ବଳେ ।
 ଧନୁର୍ଭୟ ଭଲ ଦୃଢ଼ ନରପତି,
 ଜୋର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଵେଚ୍ଛାଚାରୀ ଦୁଷ୍ଟ ପାପମତି ।
 ସ୍ଵଭାବେ ସେ ପୁଣି ଶୁଣି ନାଗ ସାପ,
 ଅକୃତ ତାଙ୍କର ନାହିଁ କେଉଁ ପାପ ।
 ଥିଲ ଶାନ୍ତବତୀ ତଥାପି ତାଙ୍କର,
 ଜନମ ସଂସ୍କାର ଚିତ୍ତ ଅନଶ୍ଵର ।
 ମଧୁଚନ୍ଦ୍ର ସୁଦ୍ଧା ଥାଏ ମଧୁ ମିଠା,
 ନ ଥାଏ କେବଳ ମାଛ ଉନ୍ମ ସିଠା ।
 ଥିଲେହେଁ ତୀକ୍ଷ୍ଣତା ନିମ୍ନ ଫଳେ ପୁର,
 ଏକାନ୍ତ ଅଭାବ ନ ଥାଏ ମାଧୁରୀ ।
 ଦୂରଦୃଷ୍ଟ ଦୋଷେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶଜେ,
 ଆଶ୍ରୟାନ୍ତ ପଛେ ଦୁଷ୍ଟ ଗୁଣବ୍ରଜେ,

ମାନ ନ ପାରନ୍ତି ଗ୍ରାସି କେଉଁମତେ,
ସେ ବୁର୍ଲୁଣେ ତାର ବଂଶୀୟ ମହୁଣ୍ଡେ ।
ଚନ୍ଦନକୁ ସର୍ବେ ଥାଆନ୍ତି ଆବର,
ମାନ ତା ସୌରଭ ପାରନ୍ତି କି ଦୂର ?
ଅଗିଶତ ମୁଦ୍ରା ବୀୟେ ଧରୁର୍ଜୟ,
ସୋରଡ଼ା ଗୁଳୀକୁ ବରୁଥିଲେ ଜୟ ।
ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଗୁଳରୁ କାଲରେ,
ବର୍ଷିଯାଉଥିଲେ ଅଗ୍ନି ଭୂମୁଖରେ ।
ଅତ୍ୟାଚାରରେ ରତ ସଦା ନରନାଥ,
ହତ୍ୟାରେ ବୀଭୂସ୍ତ ବରୁଥିଲେ ହାତ ।
ଶୁଣିଲେ ତାଙ୍କର ପାପ ଭୟଙ୍କର,
ପାପର ଆତ୍ମା ବି କାନ୍ଦିବ ନିବର ।
ମାତା ଶନି ପତ୍ନୀ, ପୁତ୍ରେ ବରୁ ହତ୍ୟା,
ଭୃତ୍ୟାଲରେ ଭବେ କଳଙ୍କର ଛତା ।
ସେହି ପାପେ ଗଲେ ଗୁଳଗଣ୍ଡା ଛାଡ଼ି,
ଧାନ୍ ଗଛେ ଫଳ ଦେଲେ ସେ ଅଗାଧ ।
ପ୍ରେମାତ୍ମକ ହତ୍ୟା ଅମାନ୍ୟୀ ବଣ୍ଡ,
ଥିଲେ ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଆଶ୍ରୟ !
ଧର୍ମ ବୋଲି କିଛି ଅଛି ସେ ଜଗତେ,
ଏ ବ୍ୟାତାଙ୍କର ଥିଲେ ନାହିଁ ପ୍ରତେ ।
ଏଡ଼େ ମୁକ୍ତ ଭାଗ୍ୟେ ଅହୋ କି ରହସ୍ୟ,
ହାତନ୍ତ ବିଧାତା ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଳସ !
ଗୁଳରୁ ଦେଲେ ଦୁଇବର୍ଷ ଗତ,
ଦେଲେ ପୁର ପରି ନୃପତି ଭୁଲୁ ।
କଲେ ସେ ସର୍ବାର ଆଦେଶ ଅମାନୀ,
ବସିଲେ ପ୍ରକାଶି ଆସୁଣୀ ପ୍ରାଧାନୀ ।
ଚିମ୍ବିସନ ଥିଲେ ଜିଲ୍ଲା କଲେକ୍ଟର,
ସୃଜିଲେ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମତାନ୍ତର ।
ବିଦ୍ରୋହ ସକାଶେ ଲୋକଙ୍କୁ ମତାଇ,
ଭଦ୍ରସ୍ତ ଗିରିରେ ଶୁଚି କଲେ ଯାଇ ।
ବିଦ୍ରୋହ ଅନଳ ଜଳିଲେ ଭୂଗିଶେ,
ଦେଖୁଥିଲେ ବସି ତାହା ସେ ନିର୍ଭୀକେ ।

ସେନାପତି ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆଚରଣ,
ରବର୍ଣ୍ଣର ପାଶେ କଲେ ନିବେଦନ ।
ଲେଖିଲେ ଆବର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶାସକ,
ଭୂମୁଖର ପାଇଁ ଶୀଘ୍ର ଆବଶ୍ୟକ ।
ରାସଲ ସାହେବ ତହିଁ ଯଥାବିଧି,
ଆସିଲେ ନିୟନ୍ତ୍ର ଦୋଇ ପ୍ରତିନିଧି ।
ବାରଦଳ ସୈନ୍ୟ ସେନାଶ ସଙ୍ଗରେ,
ମାଲ ସହ ସାଧ୍ୟ କଲେ ଭୂମୁଖରେ ।
ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଚୋର “ଦୋରା ବିଶୋଇ”କୁର୍ଦ୍ଦମ,
“ବଳୀଆର ସିଂହ” କଲେ ସିଂହ ସମ,
ଧାନ୍ଦୁକୀ ସଂଗ୍ରାମ ସିଂହ “ବୃଷ୍ଟ ଗୁରୁ”
କୈରା ପକ୍ଷେ କାଳ ଯା କୁଟିଳ ଭୁରୁ,
କଳ୍ପବାହୁ “ବାହୁ ବଳେନ୍ଦ୍ର” ଯା ନାମ,
ଆବର “ସୁନିଆ ସିଂହ” “ହାତୀଗମ ।”
ଦେଖାଇଣ ଥିଲେ ଏ ବୀରସକଳ,
ସମରେ ଅଭୂତ ସାହସ କୌଶଳ ।
“ଚନ୍ଦ ବିଶୋଇ”ର ସଂଗ୍ରାମ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ,
ହେଉ ଶତ ସୁଦ୍ଧା ଦେବ ବିମୋହିତ !
ପ୍ରାଣପଣେ ସୁଦ୍ଧି ବିକ୍ଷିଣ ସାୟକ,
ଶେଷେ ବୀରମଣି ଦେଲେ ପଳାତକ ।
ରହିଲେ ସେ କେଉଁ ଗୁପ୍ତ ବାସେ ଯାଇ,
ବହୁ ଅନୁଷ୍ଠାନେ ନ ମିଳିଲେ ବାହିଁ ।
ବୀର ହରି ଭଞ୍ଜ ପ୍ରଭୁପୁର ମଣି,
ଭୂମୁଖର ପକ୍ଷେ ଥିଲେ ସେନାପତି ।
ରହୁ ପଟ୍ଟାୟକ ତୀବ୍ର ପଟ୍ଟାୟକ,
ଇଂରାଜ ପକ୍ଷରେ ଥିଲେ ସହାୟକ ।
ରାସଲ ସାହେବ ଜୟୀ ଦୋଇ ରଣେ,
ବିଦ୍ଧିଲେବ ଶାସ୍ତ୍ର ଗୁଳଦ୍ରୋହୀ ଜନେ ।
ପାଇବ ସର୍ବାର ଚାରିଶ ଚୌଗଣି,
ବିଦ୍ରୋହୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଅଗଲେ ପାସି ।
ଗୁଳଦ୍ରୋହୀଙ୍କର ଭୂମି ଦେଲେ ବଟା,
ଗୁଳଦ୍ରୋହେ ଭୂମି ଦିଅଗଲେ ପଟା ।

ଅପରାଧୀ ହସ୍ତେ ପିନ୍ଧିଲ ଶୁଙ୍ଖଳା,
 ସପକ୍ଷେ ଲଢ଼ିଲେ ଶାନ୍ତି ସୁନାବଳା ।
 ପାଇଲେ ଅନେକେ ବଡ଼ ପୁରସ୍କାର,
 ଉପକାରର ତା ପ୍ରତି-ଉପକାର !
 ସୁନାମେ ରସଲ ନଗର ବସାଇ, ଓ
 ରଖିଲେ ସେଠାରେ ସୈନିକ ଜଗାଇ ।
 ନାନା ସ୍ଥାନ ଆଣି ବଣିବନିବରେ,
 ସୁନ୍ଦର ସଜ୍ଜିତ କଲେ ସେ ସହରେ ।
 କେତେ ଦିନାନ୍ତରେ ଗୁଜା ଧନୁର୍ଭୟ,
 ଉଦୟଗିରିରେ ଭଜିଲେ ବିଲୟ ।
 କଲେ ସେ ଗୁଜରୁ ତାରିବର୍ଷ ମାନ୍ୟ,
 ନ ଦେଲେ କାହାର ତଳେ ପ୍ରିୟପାନ୍ୟ ।
 କି କୁକ୍ଷଣେ ଥିଲେ ହୋଇ ଅବତଂସ,
 ଗୁଜା ଗୁଜବଂଶ ସବୁ କଲେ ଧ୍ବଂସ ।
 ମହାକାଳ ବକ୍ଷେ ବହୁକାଳ ହାତ,
 କେତେ ରାଜବଂଶ ଗଲ ଆହା ଛାଡ଼ !
 ବ୍ରଜରାଜ ଭଞ୍ଜ ତାହାଙ୍କ କୁମାର,
 ସାର୍ବ ପିତାଙ୍କର ଅନ୍ତୋଷ୍ଠି ସହାର ।
 ରସଲ ସାହେବେ ଦେଖା କଲେ ଯାଇ,
 ଶଞ୍ଜିଲେ ସାହେବ ବୃତ୍ତି ତାଙ୍କ ପାଇଁ ।
 ମାସିବ ହଜାରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ଦେଲ ବୃତ୍ତି,
 ଘବର୍ଣ୍ଣର ବହିଁ ଦେଲେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ।
 ନ ଆସି ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରି ପୁନର୍ବାର,
 ନଜରବନ୍ଦୀରେ ରହିଲେ କୁମାର ।
 ପାଟମହାଦେଉ ପୁରୁଷେନ୍ଦ୍ର ବାସ,
 କରବାକୁ କଲେ ସ୍ବଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ ।
 ତାଙ୍କର ସଦିକ୍ଷା ରୁଷି ସୁସଙ୍ଗତ,
 ଦିଅଗଲ ତାଙ୍କୁ ବୃତ୍ତି ପାଞ୍ଚିଗତ ।
 ବାଦୀ ପାଞ୍ଚିଗତ ପ୍ରଦତ୍ତ କୁମରେ,
 ଦେଲେକ ସେ ବନ୍ଦୀ ଗୁମୁଛ ସହରେ ।

ଘୁମୁଷର ଭାଗ୍ୟ ଘଞ୍ଜିଲ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ,
 ସେ ଦିନୁ ଦେଲ ସେ ଇଂରାଜ ଅଧୀନ ।
 ବ୍ରୁଟିଶ ଶାସନେ ଏବେ ଘୁମୁଷର,
 ଭୁଞ୍ଜି ଅଛୁ ସୁଖଶାନ୍ତି ନିରନ୍ତର ।
 ଶିଳ୍ପକଳା ତାର ସୁବିଶାଳ ତର,
 ଶିକ୍ଷା ସଭ୍ୟତାରେ ଟେକୁଛ ସେ ଶିର ।
 ସବଳ ବିଷୟେ ସାଧୁଛ ଭନୁଛ,
 ଦୁଃଖ ପରେ ସୁଖ ପ୍ରଦାନେ ନିୟୁଛ ।
 ଘୁମୁଷର ପକ୍ଷେ ଇଂରାଜ ଶାସନ,
 ବିଧି ଆଶୀର୍ବାଦ ଶୁଭ ନିଦର୍ଶନ ।
 ତର-ପ୍ରଗତିତ ଘୁମୁଷର ଗୁଜା,
 ଶୌର୍ଯ୍ୟ ଶାନ୍ତି ଶକ୍ତି ତାର ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ।
 କେତେ ଧନୀ, ମାନୀ, ଜ୍ଞାନୀ, ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ,
 କରୁଥିଲେ ତାର ବକ୍ଷ ବିମଣ୍ଡିତ ।
 ଗୁଣିବ, ବଣିବ, ଧାର୍ଯ୍ୟ ଅନେକ,
 ରଖିଯାଇଛନ୍ତି ଘୁମୁଷର ଟେକ ।
 କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ କେତେ କର୍ମୀ ମହାମନା,
 ଯାଇଛନ୍ତି ବର କର୍ମ-ଆଶ୍ରୟନା ।
 ନିଜ ଭୀବନକୁ ବର କର୍ମମୟ,
 ଦେଶ ପାଇଁ ଗଲେ ବର ଆତ୍ମ ସ୍ବୟ ।
 କେତେ ଦେଶପ୍ରେମୀ, ଦେଶପ୍ରାଣ ଜନ,
 କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରେ କଲେ ଯଶ ଉପାର୍ଜନ ।
 ଏହି ଘୁମୁଷରେ ନରସିଂହ ଦାସ,
 ଜନ୍ମ ଦେଶ ଲଗି ପ୍ରତିଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ।
 ଭୀଷ୍ମ ପରି ଧର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମହତ,
 ଆଚରଣେ ତର-କୁମାର ସୁବ୍ରତ ।
 ଦେଶଚନ୍ଦ୍ରା ତାଙ୍କ ଶାସପ୍ରଶାସରେ,
 ମିଶି ରହିଥିଲ ରଜନୀ-ବାସରେ ।
 ଶତଦ୍ରୁସ୍ତ ହୋଇ ବରୁଥିଲେ କାମ,
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପାତାରେ ବି ନ ଥିଲ ବିଶ୍ରାମ ।

ଶୁଭ୍ରବର ଶ୍ରୀମ କଲେ ତନୁ ଗୀତ,
 ରଞ୍ଜିତ ଅପୁଷ୍ପ ଦେଶସେବା-ସାଗ ।
 ରଞ୍ଜିତଲେ ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶ ମହତ,
 ଜନମିତେ ତହିଁ ନରସିଂହ ଶତ ।
 ଧୂଆଁଛାଇ ଶ୍ରୀମେ ଦୁରଦୂର ଦୃଢ଼,
 ଜନ, ବୁଣିଗଲେ ଦେଶଭକ୍ତି-ବୀଜ ।
 ଭକ୍ତ ମିଳନ ପାଇଁ ନିରନ୍ତର,
 ବାନ୍ଧୁଥିଲ ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ଅନ୍ତର ।

ଶାଶ୍ୱତ ଶକ୍ତି ଦେଲେଦେଁ ଦୁର୍ବଳ,
 ମନୋବଳେ ପୁଣି ଦୃଢ଼ ଦନ୍ତାବଳ ।
 ପେଟଚନ୍ଦ୍ରା ଭୁଲି ଦେଶଚନ୍ଦ୍ରା ରାଜ—
 ହୋଇ ଦେଶାଲରେ ମାନବ ମହତ୍ତ୍ୱ ।
 ଭକ୍ତଲେ ସେ ରଖି ଦୟାବ ସମାଜ,
 ସ୍ୱଦେଶ ସେବାରେ ବିସର୍ଜିଲେ ପ୍ରାଣ ।
 ଏହିପରି କେତେ ମହାଜନଙ୍କର,
 ପୁଣି ଚିତାଭୟ ବହେ ଗୁମୁଷ୍ଟର ।

ବିଜ୍ଞାନାବିଷୟ

ଉପହାର

ଫେଡ଼ ଫେଡ଼ ସିଂହଦ୍ବାର ବେ ଅଛି ପ୍ରହର,
ବହୁତୁ ରୁ ଆସିଛି ମୁଁ ଗୁଳପୁଲ ଧାଇଁ ।
ଉଲ୍ଲ-ଉଲ୍ଲ ଲରନ୍ତୁ, ସାହିତ୍ୟ-ଉରସା,
ବାଣୀକୁଞ୍ଜ-ଲଞ୍ଜିଗଡ଼-ମଞ୍ଜି-ମନ୍ଦିରୁଷା,
ଶ୍ରୀପୁତ୍ର ଶ୍ରୀ ମାତେଶ୍ବରପ୍ରସାଦ ଦେବାଣୀ
ଦେ ନୃପ, ଗୋନିବା ଦେଉ ଦୀନ ଅର୍ଣ୍ଣାପୁତ୍ରା
ଦୀନର, ନୃପତି ତୁମ୍ଭେ, ଯଦ ବହୁଗୁଣେ
ବିମଣ୍ଡିତ, ବଲ୍ୟାଣିତ ନିସର୍ଗ ନିୟମେ,
ମାତ୍ର ମୋର ପୂଜାରଣୀ ନୁହେଁ ସେ ସକଳ !
ଗୁପ୍ତ ସାହିତ୍ୟ ବହୁ ନୀରବ ସାଧକ,
ଧରନ୍ତି ଆତ୍ମଗୋପନ-ମହାଜନଧାରୀ,
ପ୍ରଜନ୍ମେ ପ୍ରଜନ୍ମା ବର ବାଣୀ-ସୃଷ୍ଟି-ସୌଧ,
ପୁରୁଷ ପ୍ରଜନ୍ମେ ବାଣୀ ବରଦ ପୟର ।
ସେ ପୁତ୍ରାର ଘଣ୍ଟାସ୍ବନ ପବନ ମଧୁର,
ଶୁଣୁଛି ଉଲ୍ଲ ଚାହା ଉଲ୍ଲେଷେ ଉଷରେ ।
ଚାହା ହିଁ ମୋହର ପୁତ୍ରା ଉଲ୍ଲେଖୀ ବେବଳ,
ଚାହା ମୋ ଅନ୍ତରର ପ୍ରାଣର ଆକାଞ୍ଛା ।
ତୁମ୍ଭର ସେ ପୁତ୍ରା ନୁହେଁ ସ୍ବାର୍ଥ-କିନ୍ତୁ ଶିତ,
ତୁମ୍ଭର ସାହିତ୍ୟ-ସେବା ସାହିତ୍ୟ ସବାଣେ,
ନୁହେଁ ଦେ ତୁମ୍ଭର ତୁମ୍ଭେ—ତୁମ୍ଭେ ଜଗତର,
ହୋଇପାରେ ନିଜପାଇଁ କିଂଶୁକ ସୌରଭ,
ଚମକ ବହୁତ ମାତ୍ର ଜଗତ ସବାଣେ !

କିଏ ସାହିତ୍ୟକ ? ନୃପ ! ସାହିତ୍ୟ ଯେ ବୁଝେ,
ଆବର ସାହିତ୍ୟେ ବରେ ରକ୍ଷଣଧୋଷଣ
ବାସୁମନଃପ୍ରାଣେ, ସେହି ସାହିତ୍ୟକ ଏକା,
ନ ଲେଖି ପଛବେ କାବ୍ୟ, ନ ଲେଖୁ ନାଟକ ।
ବେଉଁ ପୁଣ୍ୟବଳେ ପୁଣି ବେଉଁ ପୁଣ୍ୟ ବେଳେ
ହୋଇଥିଲି ପରିଚିତ ତବ ସଦୃଶ୍ୟ ?
କାଳିଲ ଯେ ଉପାହାର ଅମୃତପ୍ରବାହ
ବିଫଳ-ବାସନା-କ୍ଳାନ୍ତ ନୈରାଶୀ-ସନ୍ତପ୍ତ
ହୃଦୟେ ମୋହର, ତାଣେ ମନ ମୋର ଚାହା ।
ଶୁଣି ତବ ଉଲ୍ଲେଖନା ଉଚ୍ଚାଟ ସଙ୍ଗୀତ
ବାଲିଶ ଉଠିଲା ମୋର ଶୀର୍ଷ ମନୋବାଣୀ —
ଛନ୍ଦିତାର, ଚରସାଦ, ସତତ ନୀରବ !
ନୋହିଥିଲେ ଶ୍ରୀକ୍ଷାମୁଖ ବୃପାଦୁଷ୍ଟପାତ
ହୋଇଥାନ୍ତା ପରିଣତ ଏ “ବିହମାଦିତ୍ୟ”
ବୀଟିଶାଢ଼୍ୟେ କିମ୍ବା କାଳଶାଢ଼୍ୟେ କିନ୍ତୁବାଢ଼େ;
ଏ ବୃପାର ପ୍ରତିଦାନ କି ଦେବ ନୃବର ?
ଅପଞ୍ଚି ଚାହାକୁ ଏକା ଉପହାରରୁପେ,
ଲହରୀ ବୃପାର ଫଳ—ବନ ଫଳଫୁଲ,
ସେହି ଫଳଫୁଲେ ପୁଣି ପୁରୁଷ ଲହରୀ ।
ତବ ପୁର ସ୍ବୟଂ-ସ୍ବର୍ଗ ରହିଲା ଜଡ଼ିତ
ଏ “ବିହମାଦିତ୍ୟ” ସଦୃଶ୍ୟ, ଯଦାୟା ଚାହା,
ଏହା ହିଁ ମୋହର ନୃପ, ସାନ୍ତନା ଆନନ୍ଦ !

ଭଦ୍ରକ

୨।୯।୧୯୯୭

ଶ୍ରୀକ୍ଷାମୁଖର

ସ୍ବେଦାନୁଗତ

ଶ୍ରୀ ଚିତ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି

ଭୂମିକା

ଅଗାଧର ସୁଧରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିୟମିତ ହେଲେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଫଳଲଭ ହୁଏ । ଅଗାଧ କାଳ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ଥିଲେ ତହିଁର ସୁରକ୍ଷାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁରୁଷାର୍ଥ ସାଧନରେ ତପ୍ତରତା ଜାତ ହୋଇ ଭବିଷ୍ୟତରେ ନିଷ୍ପତ୍ତିରୂପର ଉଦ୍ଧାର ହେବାର ସମ୍ଭାବନା । ଏହି ନ୍ୟାୟରୁ ଅଗାଧର ଆଲୋଚନା ସବୁଆ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ପୃଥିବୀର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନୀୟା ରତ୍ନଗର୍ଭା ଭାରତଭୂମି ଅଗାଧ କାଳରେ ବହୁ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ସିଂହାସନରେ ପରିଣୋଦିତ ହୋଇ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ବିଜୟବାଜା ଉଡ଼ାଇଥିଲା । ସେ ବହୁସୁଗର କଥା । ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସୁରକ୍ଷାୟ ସମୟରେ ବିହମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଗୁଳି ଲାଗିବାପରି ଅଧୀନ । ତାହା ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ପୂର୍ବକାଳୀନ ଲୋକମାନଙ୍କର ରୁଚି ହେତୁ ନାନା ପ୍ରକାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ, ଗାଳଗଳ୍ପ ଏବଂ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ପରମ୍ପରା ଆନୀତ ହୋଇ ସେହି ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଉଦ୍ଧବ, ଜୀବନୀ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଲାଗିବାପରି ନିୟମରୁ ବାହାରିଯାଇଥିଲା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ୪୭ ବର୍ଷ ସମୟରେ ଏହାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା; ମାତ୍ର ଅନେକ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଛ' ଶତ ବର୍ଷ ତହିଁରେ ଯୋଗ ହୋଇ ଗଣନାରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ହେତୁ ପ୍ରକୃତରେ ସମ୍ବତ ୪୪୪ ମସିହାରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହେଉଅଛି । ଅନେକଙ୍କର ମତ, ବିହମାଦିତ୍ୟ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରେ ଗୁଳିତ କରୁଥିଲେ । ଏହା ହେଲେ ସେହି ସମୟରେ ଉତ୍କଳରେ ଯଯାତି କେଶରୀ ଗୁଳିତ କରୁଥିବାରୁ ବିହମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ତାଙ୍କର ସମସାମୟିକ ବୋଲିବାରେ ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । ସୁର ଦେଉଳ ଯଯାତି କେଶରୀଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବା ହେତୁ ସେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଆଶା ପାଇଥିଲେ ଏବଂ ବିହମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଚରଣରେ ତହିଁର ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ଯଯାତି କେଶରୀଙ୍କ ସହ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ସ୍ଥାପନ କରିବାରେ ଉତ୍କଳ-କବି ଉତ୍କଳ-ଗୌରବର କଲ୍ପନା କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ବିହମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଐତିହାସିକ ଚତୁ କଲ୍ପନା-କାଳରେ ସମାଜକୁ ପ୍ରକାରୁ ଏହି କାବ୍ୟଗତ କଲ୍ପନାମାନ ପାଠକେ ସମାହିତ ହୋଇ ଆତ୍ମାନ୍ତର କରିବେ । ନବରତ୍ନାକର ସଭାର ମହାପ୍ରତାପୀ ନ୍ୟାୟାଧୀଶ ରତ୍ନାକରଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଭାରତର ରତ୍ନରୂପ ସକଳଲୋକକର୍ଷଣକାରୀ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ଓ ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କର ଦର୍ଶନ କରି ନ ଥିବା କବିଙ୍କ ମନକୁ ଆସୁ ନାହିଁ; ଅଥଚ ସେ ଉତ୍କଳକୁ ଆପଣାର ଆତ୍ମଭାଷୀନ କରି ନ ଥିଲେ । ଏଣୁ କବି-କଲ୍ପନାରେ ଯାହା କିଛି ଅଧିକ ହୋଇଅଛି, ତାହା ପୂର୍ବ କଲ୍ପନା ସହିତ ସଂଯୋଜିତ ହେବ ।

ମୁଁ ଏହି କାବ୍ୟ ଶକ୍ତିକର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପାଠ କରିବାକୁ ପାଇ ଆପଣାକୁ ଧନ୍ୟ ମଣିଅଛି ଏବଂ ଅନୁରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଭୂମିକା ଲେଖିବାଦ୍ୱାରା କାବ୍ୟର ମର୍ଯ୍ୟାଦା କିଛି ମାତ୍ର ବୃଦ୍ଧି ପାଇ ନ ଥିଲେହେଁ ମୋତେ ଦୁଇ ପଦ କହିବାର ଅବସର ମିଳିଅଛି । ପାଠକମାନେ ଏ କାବ୍ୟରୁ ଜାନାବିଧ ରହି ସଞ୍ଜୟ କରି ପାରିଲେ ଆଧୁନିକ କବିକୁଳକୁଶଳୀଙ୍କ ଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ହେବ ।

୩୧ । ୧ । ୧୭ } ଶ୍ରୀ ରାମଶଙ୍କର ରାୟ
କଟକ

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶକଙ୍କର ନିବେଦନ

ଅଗାଧ ଗୌରବର ପୁଣ୍ୟସ୍ମୃତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଏବଂ ଭାବପୂର୍ବକ ଭବିଷ୍ୟତର ଉନ୍ନତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବର୍ତ୍ତନା ଜାଳନ୍ତି । ବିଶେଷତଃ ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତର ବିପ୍ଳବ ସୌଧପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଯେଉଁ ଯୋଗଦାନ ମହା-ପୁରୁଷମାନେ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ସ୍ମୃତି-ମନ୍ଦିରରେ ନିଜର ସରଜନପୁଷ୍ପାଦି ମୂର୍ତ୍ତି ସଂସ୍ଥାପନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ଅସାଧାରଣୀ ସ୍ମୃତି-ମୂର୍ତ୍ତି ଅତୁଳ ପାବନୀ ଓ ସ୍ମିୟ ଚରଣ ମଧୁରତାରେ ଅବସ୍ଥା କରାଯାଇ ଦୋଇ ରହିଅଛି ଏବଂ ଚରକାଳ ଥିବ, ସେହି ପ୍ରାଚୀନ ମହାସ୍ଥାନୀଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଜୀବନୀ ଅନୁଧ୍ୟାନ କେବଳ ବାହ୍ୟ ଉନ୍ନତ ନୁହେଁ—ବିପ୍ଳବ ପୁଣ୍ୟାର୍ତ୍ତର ସୁପନ୍ନା, ଏହା ଗୁରୁତ୍ବ ନୁହେଁ । ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀର ଅର୍ଥାତ୍ ସମସ୍ତ ଅର୍ଥାବର୍ତ୍ତର ଅପ୍ରତିଦ୍ବନ୍ଦ୍ବୀ ସମ୍ରାଟ୍, ପରମେଷ୍ଠାସ ଧାର୍ମିକପ୍ରବର ବିଜ୍ଞାନାଦିତ୍ୟ ମଧ୍ୟାୟତନ ଉନ୍ନତ-କଲ୍ୟାଣ ଅଟନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ଉଚ୍ଚଭାବରେ କି ସାହିତ୍ୟ, କି ଜ୍ୟୋତିଷ, କି ଆୟୁର୍ବେଦ, କି ଲକ୍ଷ୍ମୀଦାସ, କି ଦର୍ଶନ, କି ବୃକ୍ଷ, କି ଶିଳ୍ପକଳା, କି ବାଣିଜ୍ୟ ସବଳ ବିଦ୍ୟାର ଅସାଧାରଣ ଉନ୍ନତ ସଂସାଧନ ହୋଇଥିଲା । ମାତ୍ର ପରିତାପର ବିଷୟ, ତାହାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦାସ ପ୍ରାୟ ନାହିଁ ! ବିଜ୍ଞାନାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଚରିତ୍ରବର୍ଣ୍ଣନାସ୍ବରୂପ ଯେ କେତେଶ୍ବର ପ୍ରାଚୀନ ପୁସ୍ତକ ଅଛି, ତାହା ଏରୂପ ଅଭିରୁଚି ଏବଂ ଅମାନୁଷୀ ଘଟନାବୃତ୍ତି ଯେ, ତାହା ଉପରେ ବିଶ୍ବାସ ସ୍ଥାପନ କରି ହୁଏ ନାହିଁ । ସେଥିରେ ସତ୍ୟର ସତ୍ତା ବା ମୌଳିକତା ଥିବା ପରି ପ୍ରତୀତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଏତାଦୃଶ ସତ୍ୟଗୋପନ ଏବଂ କାଳକ୍ରମର ପ୍ରଚାର ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାଣବାୟୁ ପକ୍ଷରେ ବିଷମ ବିଷାକ୍ତ ଏବଂ ଘୋର ଅସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟକର । ଯାହାଙ୍କ ଯୋଗେ ଭାରତଭୂମି ଚରଗୌରବାନ୍ବିତ, ଯାହାଙ୍କ ଜୀବନର ପୂର୍ବ ଲଳିତ ସୁନ୍ଦର ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରାଣମୟୀ ଗୁରୁଣୀରେ କୋଟିକଣ୍ଠରେ ଗୀତ ଦେବାର ବାସ୍ତବ୍ୟତା; ତାଙ୍କର ଜୀବନୀ ତମସାଛନ୍ତି ! ଅନୁମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ କବି ଚିନ୍ତାମଣି ଏହି ଗୁରୁ ଅନୁଭବ କରି ନାନା ସୁ ପ୍ରବଚନ, ପରିବା ଓ ଆଶୀର୍ବାଦୀ ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ “ବିଜ୍ଞାନାଦିତ୍ୟ” ବାବୀ ପ୍ରଣୟନ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ଯହିଁଠି ଯେତେକ ଶିଳ୍ପଦାସିକ ସତ୍ୟ ପାଇଅଛନ୍ତି, ତହିଁରେ ନିଜର କବି-କଲ୍ୟାଣ ମିଶାଇ ବାବୀର ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଗଠନ ଏବଂ ମଣ୍ଡନ କରିଅଛନ୍ତି । ଅନେକ ପୁସ୍ତକରେ କବିବର ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ ବାସ୍ତବବତ୍ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । ବାବୀର ଶୃଙ୍ଖଳାସୁ ପ୍ରମୁଖରେ ମୁଁ କିଛି କହିବି ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟପ୍ରାଣ ବନ୍ଦନୀୟ ଗୁରୁଗୁରୁ ଗୁରୁ ମହୋଦୟଙ୍କ ଶିଶୁତ ଭୂମିକା ସେଥିର ନାହିଁ ସାକ୍ଷୀ । ରେଣୁମାଳା ଦ୍ବାରାବର୍ଣ୍ଣିତ ବହୁ ଚରଣରେଖା ନିର୍ଗତ ହେଲା ପ୍ରାୟ ସେହି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଭୂମିକାରୁ ବାବୀର ଅଶେଷ ଉତ୍କର୍ଷ ଆଭାସି ଉଠୁଅଛି । ମେଘାସନ ପଦ୍ୟ ଶିଖରରୁ ପ୍ରାକୃତିକ ଉତ୍କଳର ଦୂରଶୋଭା ଦର୍ଶନ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣନା ଏବଂ ବିଜ୍ଞାନାଦିତ୍ୟଙ୍କ ନବରୁଣୋଦ୍ଭବ ସତ୍ତାର ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରଭୃତି ପାଠ କଲେ ପାଠକବର୍ଗ ବାବୀର ଉପାଦେୟତା ଅବଲମ୍ବନେ ବୁଝିପାରନ୍ତି ।

(୪)

କଳାହାଣ୍ଡି ଅନ୍ତଃସୀମା ଲକ୍ଷ୍ମିବେଦର ସାହିତ୍ୟପ୍ରମିତ ପ୍ରଚରା-ପିତୃତ ରାଜା ଶ୍ରୀମ୍ଭୁ ଓ
ଶ୍ରୀମାତେଶ୍ଵରୀପ୍ରସାଦ ଦେବ ମହୋଦୟ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରରେ ଦୋଇ ଏହି ବିଶିଷ୍ଟ କାବ୍ୟର ମହତ୍ତ୍ଵାବୀୟ
ପାଞ୍ଚଶତ ମତ୍ତା ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ବୃକ୍ଷର ବଦାନୀତା ଦେଖୁ ସେ ଏକା ଭଲ-ସାହିତ୍ୟର
ନୁହେଁ—ଭଲ ଲାଭର ଧନ୍ୟବାଦଭାଜନ ହୋଇଅଛନ୍ତି । କବିମହୋଦୟଙ୍କର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ସହ
ଶାସିତ ରାଜା ମହୋଦୟଙ୍କର କୋମଳ କମଳୀୟ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି କାବ୍ୟାଦ୍ୟରେ ସଂଯୋଜିତ ହେଲା ।

ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ
୨୮।୯।୧୯୧୭

}

ଶ୍ରୀ ମାନ୍ୟତା ଗୋସ୍ଵାମୀ ଗଜନାୟକ

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

ସ୍ଵଗତ ଅଗାଧ-ସୁର ପୁରୁଷମଣି,
ସୁଗନ୍ଧ-ଦନ୍ତେଷିଣି, କହ କୃପା ବନ୍ଧୁ
ରାଜସି ବିହମାଦିତୀ ପବନ ଆଶୀର୍ବାଦ,
ଫେରି ତବ ରଙ୍ଗାଳୟ ମହାସବନବା
ଦେଖାଅ ସେ ନାଟକର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିନୟ;
ଭାବ-ସଜ୍ଜବେଦିକାରେ ବସି ଦୃଶ୍ୟସନେ
ଜିଣାଅ ସେ ଅଭିନୟ କରି ମୋତେ ନାଟ ।

ଅମର ଗୌପୁର-ଭୂଷା ପୁଷ୍ପରମାଳିନୀ *
କାମରାଜ, ଦୀପ୍ତିମତୀ ଭବେ ଅପ୍ରତିମା,
କୋମଳାସାର ଉପାଦାନେ ହୋଇ ସେ ଗଠିତ,
ସୌଦାମିନୀ ପ୍ରଭା-ଜଳେ କରୁଅଛୁ ସ୍ନାନ ।
ଦେବ-ପ୍ରତିଭା ସେ କିବା, ସ୍ଵଭାବ-ଭାସୁର,
ଉପସ୍ଥିତ ବୀରଦ୍ଵାରେ ଜଳେ ଦାଉ ଦାଉ !
ପ୍ରତିଭାରେ ଗବାକ୍ଷରେ ଯାଉଛି କବାଟ
ହୀରାଦୀପ୍ର, ଦିଶେ ତାର ନେତ୍ରପତ୍ର ପ୍ରାୟ,
ଭାବ କହୁ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣସ୍ତମ୍ଭ ହୋଇ ଧାଉ ଧାଉ
ଧର ରୁଚି ମେହେରୁଦୀରସ, ଶବ୍ଦକଳ,
ଝୁଲୁଛି ମାଣିକ୍ୟ ହାଣ୍ଡି, ମାଣିକ୍ୟର ଝାଡ଼,
ଥୋପା ଥୋପା ଗଜମୁକ୍ତା ଗୁଳିତ ରୁଚିରେ ।
ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଦୀ-ଶିବର-ସିନ୍ଧୁ ଶୀତ-ସମୀରଣ
ଶେଲେ କହିଁ ମନ୍ଦେ ମନ୍ଦେ, ବିଚର ସତତ
ନନ୍ଦନର ପାରିଜାତ-ପୁଷ୍ପ-ପରିମଳ ।

ସେ ମହାସଭାରେ ମେଘ-ମର୍ଦ୍ଦିତ ଆସନ,
ବିଦ୍ୟା କହିଁ ବିଜୟର କୁନ୍ଦଳ ଲଜିବା,
ତାରାବଳି ପ୍ରଭାକର ରତ୍ନ-ଦୀପାବଳୀ,
ତନ୍ତ୍ର ତନ୍ତ୍ରଶାଳାରୁଚେ ହୀରାବ କଳସ !
ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଦର୍ଶନୀରୂପେ ବିରାଜେ ସେ ସଭା,
ଧରେ ଯାହା ଗର୍ଭେ, ତାହା ସବଳ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାୟ,
ବିନୟର ପାର୍ଯ୍ୟବତୀ ନାହିଁ କହିଁ କିଛି;
ପବନ କୁଣ୍ଡଳେ ମନା ଅଳରୁ ମିଶ୍ରିଣ ।
ଏସନ ସଭାରେ ଦିନେ ବିଳେ ବଜ୍ରପାଣି
ଗଜଦନ୍ତ-ସିଂହାସନେ, ଉପବିଷ୍ଟ ଦେବେ
ମେଘ-ମନ୍ତେ, ଯତକୃତ ଦେବଶିଖ ସହ;
କରୁଛନ୍ତି ପିକକଣ୍ଠ ଗନ୍ଧର୍ବନବର
ପଞ୍ଚମେ ସଙ୍ଗୀତାତାପ ଝଙ୍କାର ବଜ୍ରଦୀ,
ନୃତ୍ୟେ ରତ ଅସୁପରାଧ, ଅଶେଷ ଠାଣିରେ !
ସେ ଦୃଶ୍ୟ ମଧୁର ବଡ଼, ପ୍ରାଣ ଭିନ୍ନାଦକ,
ସେସନ ତନ୍ତ୍ର ବାହାସି-ମଧୁ-ପଦ୍ମନିଶା !
ଆଶାରେ ଗନ୍ଧବସେନ ଲଜ୍ଜିତ କୁମର
କଳ୍ପସ୍ଥଳେ ନୃତ୍ୟାବଳୀ ସଭା ମଧ୍ୟୀ ବସି,
ସ୍ଵଭାବତଃ ନାରାୟଣୀ ରାଜ୍ୟା-ଉପାଦୀ,
ଏବେ ସେ ସୁବକ, ହେଲେ ତଳଚର କହିଁ ।
କୁହେ ପାରି ବକ୍ରୀ ତାହା ଆଦାର ଲଙ୍ଘିତ
ଭିତରେ ପ୍ରଭାକ ଖରେ ସେଷେ ଶୁଣାଉରେ,
ବଳଗମ୍ଭ ତାଙ୍କ ହୋଧ ଦୃଶ୍ୟା ହୋଧକୁ,
ଭାଷିଲେ କନ୍ଦଳେ ତାହିଁ ଆରତ ନୟନେ,-

“ବନ୍ଧୁ, ନୋହୁ ତୁ ଯୋଗୀ ବସିବାକୁ ଏଥୁ,
 ଅପବିତ୍ର କରୁ ଆଜି ପୁଣ୍ୟ-ଦେବସଭା,
 ଦୋଇ ତୁ କାମାନ୍ତ ମୁଦ, ପ୍ରାବୁତ ପ୍ରକାରେ
 ପାପ-ପଦେ ଦେବ-ଧର୍ମେ ଦେଉ ପୁ ପୁଷ୍ପିକ,
 କେତେ ଅକରଣୀ ତୋର, ଅହୋ କି ଅଭୂତ !
 ଦେଲା ନାହିଁ ଲଜ୍ଜା ତଳେ ସୁରଗଣ ପ୍ରତି,
 କିମ୍ବା ଭୀତି ମୋହୋ ପ୍ରତି, ଧୂବ୍ କୁଳାଙ୍ଗାର !
 ସତେ ନାହିଁ ପାପଭାର ପବିତ୍ରା ଅମର,
 ଅତଏବ ଆରେ ବୁଝି ପାଶବ-ଆଚାର,
 ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତୁହି ଦୋଇ ସୁରଗଣ,
 ରହ ଯାଇ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ଖର ରୂପ ଧରି ।”
 ଶୁଣି ଏ କଠୋର ଶାପ ସୁରଜରସୁନୁ,
 ଭୟେ କର୍ମି ଅରହୁ, କୃତାଞ୍ଜଳପୁଟେ
 ନିବେଦିଲେ ପିତୃପଦେ କରୁଣେ କାତରେ,—
 “ଅଜ୍ଞାନ ବାଲୁକ ନୁହଁ, ପିତୃ, ଦୁରତାର,
 ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷମାମୟ ପିତା, ପୁର ପ୍ରତି
 ପିତୃସ୍ନେହ ନୈସର୍ଗିକ ବିଧି, ପିତାପାଶେ
 କ୍ଷମଣୀୟ ଆସିବର କୋଟି ଅପରାଧ !
 ଘଟେ ସୁଦ୍ଧା ଅଭବତ ଧୀମାନ ଜନର
 ସୁଲଳ ଏ ଭବେ ପଦ, କି ତାରା ବା ଏଥୁ
 ମୋ ଭଲ ଚରଣମତି ଅତି ବାଜକର ?
 ତାଣୁ ତାଣୁ ଏହା କଲ ଯିନା ଦର୍ୟ ମୋତେ
 ତୀବ୍ର * ଦୁର୍ଘଟଣାନଳେ, ଅହୋ କି ଯନ୍ତ୍ରଣା !
 ବର ଏହାଠାରୁ ଶ୍ରେୟ ଶିରେ ବକ୍ରାଘାତ,
 ସଦ୍ୟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ତାହା ମୋହୋ ବୁଝୁ ଚିତ୍ତ ।
 ପିତୃଦେବ, ଶୁଣିଛୁ ମୁଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ବେଭାର
 ନିର୍ମମ, ନିଷ୍ଠୁର, ନାହିଁ ତହିଁ ମୈତ୍ରୀ, ପ୍ରୀତି
 ଅନାବଳା, ତଳେ ଖରେ ସ୍ୱାର୍ଥ-ହୃତାଶନ,
 ପୁଣି ତାହା ବିସର୍ପିତ ଦୈତ୍ୟ-ହଂସା-ବିଶେ;
 ସେହୁ ଧର୍ମ ଅପଳାପ ଭୂମି, ନାହିଁ ଯହିଁ

ସାମ୍ୟ-ସୁଧା, ହେବ ନାହିଁ ସେହୁ-ମନାବଳୀ,
 ଫୁଟେ ନାହିଁ ପୁଣି ଆହା ଶାନ୍ତି-ପାରିତାଳ,
 ସେ ଅସ୍ୱର୍ଗରୂପେ ପିତୃ, ଯିବାକୁ ସଦ୍ୟା
 ନ ବଳେ ମାନସ, ହୁଏ ମହାଭୟ ତାତ,
 ମାରୁଛି ଏ ଭିକ୍ଷା ତେଣୁ, ପ୍ରକାଶି କରୁଣା
 ବର ଶାପମୁକ୍ତ ଏହି ଦୁର୍ଭାଗୀ ସୁତେ ।”
 ଶୋକବୋଳା କାତସ୍ତେଷ୍ଟି ଶୁଣି ସୁନାସୀର
 ଗନ୍ଧବସେନର, ଦେଲେ ଦୟାହୁଁ ଦୁଃସ୍ୱ,
 ହିମିତେ ଥି ମିଳାଇଗଲା ସେ ବୁଦ୍ଧାର ହୋଧ,
 ଅଲକ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଯିନା ମହତର ବୋଧ,
 ଜଳର ଭସ୍ତ୍ରତା ପ୍ରାୟ, କୋପ ନୁହେଁ ତାହା,
 କେବଳ କୋପର ଛଳ, ଅବ୍ୟଥ ବର ସେ
 ଦୁର୍ନୀତି ଦମନ ପକ୍ଷେ, ଅଭ୍ୟୁକ୍ତି ଏ ନୁହେଁ ।
 ଭାଷିଲେ ସଦୃଶାମୁକ କୋମଳ ବଚନେ—
 “ବସୁ, ଆସେ ନାହିଁ ଫେରି ବାହିଁ କେଉଁ କାଳେ
 କହିଗଲା ବଧା, ତଥା ବହିଗଲା ପାଣି,
 ହସ୍ତରୂପ ତୀର ଆଉ ନ ଆସେ ହସ୍ତକୁ;
 ଦେବ ନାହିଁ ପଣ୍ଡ ବାରୁ, ବଚନ ମୋହର,
 ଫଳବ ନିବର * ତାହା । ଏକା ଜଗତ୍ପିତା
 କୁରମର ଦଣ୍ଡଦାତା, ବହିଲେ ସେ ତୋତେ
 ମୋହୋହାରୀ ଶାସ୍ତ୍ର, ମହିଁ ନିମିତ୍ତ ମାତର !
 ଦେବ ନାହିଁ ଭୋଗିବାକୁ ଏ ଅଭିସମାତ
 ଚରଦେନ ତୋତେ, ଗୃହେ ଦେବୁ ତୁ ମାନବ,
 ଦିବସେ ଗର୍ଭରୁ ରୂପ ଧରିବୁ ଆବର ।
 କିଛିକାଳ ଏହିପରି ରହିବୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ,
 ଧାର ନଗରର ଗୁଳା ପରମ ଧାର୍ମିକ,
 ଧରନ୍ତି ସେ ଧାର ନାମ, ବରଦେ ସେ ଯେବେ
 ଭୟାଭୂତ ତୋର ଏହି ଗର୍ଭର ଶରୀର,
 ଶାପମୁକ୍ତ ହୋଇ ତେବେ ଆସିବୁ ମୋ ପାଶେ ।
 ସହିବାକୁ ଦୁଃଖ କେବେ ନ ଦେବୁ ବିମୁଖ,

ନାହିଁ ତ ସୁଖର ସାଧ୍ୟ ସୁଖ ଉପାଦାନେ,
 ଦୁଃଖର ତା ସାଧ୍ୟ, ଦୁଃଖୀସୁଖୀରୁ ଶ୍ରେୟ,
 କରେ ଦୁଃଖ ଚରଣକୁ ବଶୁକ ନିର୍ମଳ,
 ଦୁଃଖିତ ଆବଳ ଜଳେ ସ୍ପର୍ଶିକାରୁ * ଯଥା ।
 କେଶ ଏକା ଜୀବନର ପ୍ରକାଶ ବନ୍ଧାଣୀ,
 ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ଜୀବନର ଗମନସୋପାନ,
 ଗଢ଼ିଦେଏ ବର ତାକୁ ଅନନ୍ତ ସୁନ୍ଦର !”
 ନୀରବନ୍ତେ ଅଶଶ୍ରୁକ, ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ
 ଶସି ଅଭିଶପ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗ, କ୍ଷୀଣପୁଣ୍ୟ ଯଥା,
 ପୃଥ୍ୱୀ ପରଶେ ହେଲେ ପ୍ରାପ୍ତ ଶରବେର ।
 ତହିଁ ଯାଇ ଧାରାଗୁଣୀ ହୋଇ ଉପସ୍ଥିତ,
 ରହିଲେ ବରସ ମନେ ଜୀବନ ତ ପ୍ରାୟ,
 ନିବସନ୍ତ ଗୁଣେ ନିତ୍ୟ ନରରୂପେ ଗ୍ରାମେ,
 ଦିବସେ ଗର୍ଭରୂପେ ଏକ ସରୋବରେ ।
 ଅଶ୍ରୁର ସମୟ ଆସେ ଭୁରଙ୍ଗ ଗଡ଼ରେ,
 ମାନ୍ୟ ଯାଏ ମଠେ ଅତି, ବର୍ମଠେ ସେସନ,
 ଅଟେ ଏହା ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଶାଶ୍ୱତ ନିୟମ !
 ଏହିରୂପେ କିଛିକାଳ ହୋଇଗଲା ଗତ,
 ଭାବୁଥାନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣ ବିପନ୍ନ ବାସବି,
 “କେମନ୍ତେ ଭେଟିବି ଯାଇ ଧାର-ନଗରୀରେ,
 କେତେ ଦିନେ ହେବ ଅବା ଦୁର୍ଗତ ମୋତନ,
 ହୋଇ ଦେବଗୁଳସୂତ, କୃତକର୍ମ ଦୋଷେ
 ହୁଗୁଲ ବସିଲି ହାୟ ! କେତେ ବଡ଼ପଣ,
 ତନ୍ମୁ ଦେବ ଭୀରପୁରୁ, ଦେବ ଦେବ ବହି
 ଲଭିଲି ପଶୁରୁ ଏବେ, ଧୂଳି ମୋ ବରଣି ।
 ଅହୋ ! ତ ଭୀଷଣ ଚନ୍ଦ୍ରଦୁରନ୍ତ ଯୌବନ,
 କରେ ନିତ୍ୟ ଆୟୁଃ ପାନ ଚରଣ ସହତ ।
 ଯଦ୍ୟପି ଆକୃଷ୍ଟବନ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତା ସେହୁ,
 ଦିଅନ୍ତେ ସମ୍ପତ୍ତି ତାକୁ ଅନଳେ ନିକ୍ଷେପି !”
 ଏହିପରି ଭାବୁ ଭାବୁ କେତେ କାଳ ପରେ

ନିୟତି ଗଠାଇଦେଲା ଶୁଭଯୋଗ ଆଣି;
 କରେ ଆନୟନ ଯଥା ଜୀବନେ ସେ ଦୁଃଖ,
 ତଥା ସୁଖ-ସୁଧା ସୁଖା ଦାତବ୍ୟ ତାହାର ।
 ଦୈବେ ଦିନେ ବିପ୍ର ଜଣେ ବାସର-ଶୈଶବେ ଏ
 ପ୍ରବେଶେ ମନ୍ଦବାୟୁକୁ-ନିବାସତଡ଼ାରେ,
 ସୁନ ଚର୍ପଣାଦି ଶେଷେ ବାହୁଡ଼ିବାବେଳେ
 ସମ୍ପାଦ୍ୟ ତାହାକୁ ଶୁଣି, ଜଳଗର୍ଭେ ଥାଇ
 ଭାଷିତ ଏସନ ନମ୍ରେ—“ମର୍ତ୍ତ୍ୟଦେବ, ହେଉ
 ମଙ୍ଗଳ ତୁମ୍ଭର, ବର କିଛି ଉପକାର
 ମୋର, ପର ଉପକାରେ ମିଳେ ଯେ ସୁଫଳ
 ସୁଧାମୟ, ଥିବ ତୁମ୍ଭେ ତାହା ସୁବିଧେ,
 କି ବହିଷ୍ଟ ଅଧିକ ମୁଁ, ସେହି ତ ଯଦିବ !
 ଧନ୍ୟ ସେ, ଝରେ ଯା ନେନ୍ତି ଅଶ୍ରୁପରଦୁଃଖେ,
 ସେହି ଅଶ୍ରୁ ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ୱର୍ଗ ମନ୍ଦାକିନୀ-ଧାର !
 କହ ଯାଇ ଧାରୋତ୍ତରେ ବହି ଅନୁଗ୍ରହ,
 ମୋହର ଏ ବାଞ୍ଛା—ମୁଁ ଦେବଗୁଳ-ସୂତ,
 ନାମ ମୋ ଗନ୍ଧବସେନ, ପିତୁ ଅଭିଶାପେ
 ରହିଛି ମୁଁ ତାଙ୍କ ଗୁଣୀ ଅସି ବହୁଦିନ
 ଏହି ସରୋବର ମଧ୍ୟେ, ସ୍ତ୍ରୀୟ କନ୍ୟାଦାନେ
 କରନ୍ତୁ ସେ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ମାନିତ ମୋତେ ।”
 ତଥାସ୍ତ ଉଚ୍ଚାରି ଦ୍ୱିଜ, ଯାଇ ଯଥାକାଳେ
 ନିବେଦିଲେ ଏ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ନରବର ଧାରେ ।
 ଶୁଣି ଗୁଣ ଏ ଅଭୁତ ଅଶ୍ରୁତ ସମ୍ପାଦ,
 ହେଲେ ହେଁ ଅଶ୍ରୁଣୀ, କଲେ ନାହିଁ ଅବଶ୍ଚାସ,
 ଜାଣନ୍ତୁ ସେ ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦେୟ ବିଷମ ସଂସାରେ
 ନୁହେଁ କିଛି ଅସମ୍ଭବ, ଏ ତ ରହସ୍ୟର
 ରଙ୍ଗଭୂମି, ନାହିଁ ଏଥି କେଉଁ ଅଭିନୟ ?
 ବାଞ୍ଛାବଦ୍ଧ ବିପ୍ରେ ଘେନି ତହିଁ ଧାରାଧୀନ,
 ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ ସେହି ପୁଣ୍ୟବିଶାଳରେ ।
 ଅନନ୍ତର ଉଚ୍ଚକଣ୍ଠେ କହିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ—

• ପ୍ରଚଳିତ ନାମ ପିଟିକା । * ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ

“ହେ ଗନ୍ଧବଂସେନ, ବିଳେ ନୃପମଣି ଏଥୁ,
 ଅଛୁ ଯା ବକ୍ରବୀ ତବ ବଶାଣ ସବୁର ।”
 ଉଠିଲକ ପରକ୍ଷଣେ ଜଳସୁଖି ଭେଦି
 ଏସନ ଭାରତୀ—“ନୃପ, ଇନ୍ଦ୍ରସୁତ ମୁହିଁ,
 ନିବେଦିଛୁ ମୋ ଅଭୀଷ୍ଟ ପୂର୍ବରୁ ଛାମୁରେ
 ଏହି ଦୃଢ଼ଦ୍ଵାର, ହୁଏ ଯଦି ମନୋନୀତ
 ତାହା, ତେବେ କର ସେହି ଶୁଭମହୋତ୍ସବ ।”
 ଉତ୍ତରଲେ ଭୂପ—“ଯିବି କିନ୍ତୁପେ ବିଶ୍ଵାସ
 ତୁମ୍ଭେ ଇନ୍ଦ୍ରସୁତ ବୋଲି, ଗତି ଦେବ ଯେବେ
 ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ମଧ୍ୟ ଏକ ଲୌଢ଼ମୟ ଗଡ଼
 ଏହି ସ୍ଥାନେ, ଦାଣ୍ଡେ ଦଶ ହୋଣ, ପ୍ରସ୍ତେ ତଥା,
 ଉତ୍ସର୍ଗରେ ଭିନ୍ନ ହୋଣ, ସପରାଣ, ତେବେ
 ବୁଝିବି ଯଥାର୍ଥ ତୁମ୍ଭେ ମହେନ୍ଦ୍ର-ତନୟ ।”
 ବୋଲିଲେ ବକ୍ତିକ ତହିଁ, “ହେଉ ତେବେ ରାଧା,
 ଯାଅ ଆଜି, କାଲି ଆସି ଦେଶିକ ପ୍ରଭାତେ ।”
 ଶୁଣି ଏହା ନରନାହା ବାହୁଡ଼ି ନଗରେ,
 ପରଦିନ ପ୍ରଭାତରେ ଆସି ପୁନରାପି
 ହେଉଲେ ଅଭୁତ ଦୃଶ୍ୟ, ହୋଇଛୁ ନିର୍ମିତ
 ଦୁର୍ଗ ସ୍ଵନିର୍ଦ୍ଦେଶମତେ, ଅଧିକନ୍ତୁ ତାହା
 ବିମଣ୍ଡିତ ରାଜୋଚିତ ଭାବେ । ଆସୁଥି ଶୁଭିକା
 ପିତୃତ *ପୁରୁଷ-ପତ୍ନୀ ଟଙ୍ଗା ତହିଁ କେତେ
 ଚନ୍ଦ୍ର,—ପ୍ରବୃତ୍ତର ଦିବ୍ୟ ସାମୟିକ ରୂପ,
 ତାରଦିଶେ ରାଜେ ତାରୁ ସୁବିଶାଳ ଦୂର,
 ଶୋକିତ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵରେ ତାର ଦଶ ଅବତାର,
 ଚଣ୍ଡୀୟକ, ସୁମାୟାଣ, ଭାରତ ଘଟନା,
 ଭୁତଲେ ଅଭୁତ ସେହି ଆଲୋଣୀ ମହିମା,
 କୃନ୍ଦିମ ସେ, ମାନ୍ଦ୍ର ଦିଶେ ନୈସର୍ଗିକ ପ୍ରାୟ ।
 ଦ୍ଵାରେ ଦ୍ଵାରେ ଲମ୍ଫମାନ ଜାଲି-ଯବନିକା,
 ଝଟକେ ତହିଁରେ ଯୋପା ଯୋପା ଦ୍ଵୀପ-ନୀଳା-
 ମୋତି-ମାଣିକ୍ୟାଦି ରତ୍ନସୁତି, ଝଟକେ କି

ପ୍ରାତେ ହିମବତୀକିତ ଲୁଚାତନ୍ତ୍ରୀ କାଲି,
 ବାଳାରୁଣ ରକ୍ତ ପୀତ ମିଶ୍ରିତ କରଣେ ।
 ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପରାଣ ପୁଣି ନିର୍ମଳ ସଲିଳେ,
 ଉଠି ଶୁଦ୍ର ଶୁଦ୍ର ବୀଚି ମନ୍ଦ ଗନ୍ଧବହେ
 ଦେଉଅଛୁ ଶିର ପିଟି ଦୁର୍ଗ ପାଦତଳେ ।
 ଅବଲେକି ପ୍ରଜାପାଳ ଏସନ ନବର
 ଅପୁର, ଭାବିଲେ ଅହୋ, କେତେ ଅମାନୁଷୀ
 କଲ୍ଲନା-ଅତୀତ ନିୟା ହେଲୁ ଆଜି ମୋର
 ପ୍ରତୀକ୍ଷେ ରୋଚର, ଯାର କ୍ଷମତା ଏ ଭଳି
 ଅଲୌକିକ, ନୁହେଁ ସେହୁ ଦୁର୍ବଳ ମାନବ ।
 ପ୍ରବାଣୀ ଅହ୍ନାନି ତହିଁ ଭାଷିଲେ ମଧୁରେ—
 “ହେ ଗନ୍ଧବଂସେନ, ତୁମ୍ଭେ ମହେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର,
 ଅନୁଭୂତ ସାକ୍ଷ ତାର ତବ ଏ କରଣୀ ।
 ତୁଟିଲୁ ସହେଦୁ ମୋର, ହେଲୁ ବୃତସତୀ,
 ବରବି ଜାମାତ୍ରପଦେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନିଷ୍ଠୟ;
 ହେଉଛୁ ବିଦାୟ ଆଜି, ଶୁଭଲଗ୍ନ ବୁଝି
 ବିବାହ ସମ୍ଭାର ସବୁ ଆସିବି ସବୁର ।”

ଅନନ୍ତର ନିରୁପିତ ବିବାହ ଦିବସେ
 ଶୁଆଇ ଉତ୍ସବ, ରାଧା ପାନ୍ଦିନୀ ସବୁ
 ବିଳେ ହେଲେ ପଟୁଆରେ, ପୁରନାଗ୍ରାତ
 ଚଳିଲେ ଜେମାଙ୍କୁ ଘେନି ଶିବିକା ଆଗେହୁ ।
 ବାଜିଲୁ ମଙ୍ଗଳ ବାଦ୍ୟ, ଉଡ଼ିଲୁ ନିଶାଣ,
 ବୁନ୍ଦିମ ଉଦ୍ୟାନଶ୍ରେଣୀ ମୋଦନ ମାଧୁରୀ
 ସୁଜିଲୁ ଦ୍ଵିପାଶେ, ମଧ୍ୟ ଧାରୁ ନରପାଳ
 ଚଳିଲେ ମଣ୍ଡପିମନ୍ତ ବାରଣେ ଆଗେହୁ ।
 ତାଲିଲୁ ପୁରତେ ଛନ୍ଦ, ତରାସ, ଆଦେଶୀ
 ମଣିମୟ; ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣମୟ ସୁଜଦସ୍ତ ଟେକି
 ତାଲିଲୁ ଖୁଣ୍ଟିଆ, ଘୋଷି ଉତ୍ତେ ଘନ ଘନ
 “ରାଜ ବିଳେ, ରାଜ ବିଳେ” ଦୋଳିଲୁ ତାମର

କୁଟିଳ-କୁଟିଳ ଶବ୍ଦ, ମଧୁରେ ସ୍ୟାରେ ।
ମିଳିଲେ ସବଳେ ଯାଇ ପୁଷ୍ପଶ୍ରୀ ଚାରେ
ସେହି ହରଶ୍ରବୀ ପୁରା ମଧ୍ୟା, ଦେଉ ତାର
ସୁଧାବୋଳା ମଧୁରମା, ଅଦୃଷ୍ଟପୁରୁଷ,
ମଣିଲେ ବିସ୍ମୟମିତା ଆନନ୍ଦ ଅନ୍ତରେ
ନିଶ୍ଚୟ ଏ ସ୍ବପ୍ନ-ସ୍ବର୍ଗ ! ଅକିତ ଚକ୍ରରେ
ଦେବଦୀପ୍ର ବର୍ଣ୍ଣରସେ ଶୁଭଶ୍ଳୋକାକଳୀ,
ଅକିତ ଦୟାହୃଦ୍ ଦୃଢ଼େ ପରଦୁଃଖ ଯଥା ।
ନୁହେଁ ମାନବର ସାଧ୍ୟ ଏ ପୁରାନ୍ତମାଣ,
ଏ ଉପ-ଅମରପୁରା ନିର୍ମାଣ ଯଦ୍ୟପି
ହୋଇଥାନ୍ତା ସାଧ୍ୟାୟତ୍ତ ନରର, ତେବେ ସେ
ଲଭିଥାନ୍ତା ଦେବଲୋକ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବରେ ଆସନ !
ବସିଲା ବିବାହ-ସଭା ମଣ୍ଡିତ ମଣ୍ଡପେ,
ଉପବିଷ୍ଟ ନୃପ ସହ ବିବାହ ଯାନ୍ତୀ ଏ
ଯଥାଯୋଗୀ ସ୍ଥାନେ, ଘେର ରତ୍ନମୟ ବେଦୀ
ବସିଗଲେ କୁଶାସନେ ବ୍ରହ୍ମା ପୁରୋହିତେ,
ଆବର ବରଣୀ ବିସ୍ତେ କୁଶବନ୍ଧୁ ଚରେ,
ବେଦି ଅବା ଶୁଭ୍ର, ସୁନ୍ଦର, ପାଠପୋଷ୍ଟ ଧର ।
ବାଜିଲା ମଙ୍ଗଳ ବାଦ୍ୟ, ଘୋଷେ କମ୍ପପଞ୍ଚୁତି
ଅମ୍ବ ପତି ଯଥା—ସ୍ଥୁଳ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ସ୍ବରେ,
ମୁକୁର୍ମୁକୁ ହୁତାହୁତ, ସେ ଶବ୍ଦ-ସାଗରେ
ସୁଜିଲ ଲହରୀମାଳ, ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ଦିଗ ।
ଜଣାଇଲା ପାଟଯୋଗୀ * ଗଣି ଶୁଭବେଳା
ନୃପତି ଛାମୁରେ, ତହିଁ ଶୁଣି ଆଦେଶିଲେ
ପୁରୋହିତେ, ଆନୟନେ ଦେବେନ୍ଦ୍ର-କୁମାର ।
ମିଳି ସର୍ବବରଗୀରେ ସଭର ପୁରୋଧା
ବହିଲେ ସମୋସ୍ଥ ଉଦେ—“ଦେ ଗନ୍ଧର୍ବସେନ,
ଉପସ୍ଥିତ ଲଗ୍ନ, ଆସ ବିବାହ-ମଣ୍ଡପେ ।”
ଅନନ୍ତର ଉଠି ପରୁ ବାଉଁଶ ଗର୍ଭର
ଜଳାହୁଁ ଶରୀରେ ଦେଲ ଉପସ୍ଥିତ ଶରେ

ସଭା ମଧ୍ୟା, ଦେଖି ଚକ୍ର ଗୌରୀନିକ ଲୀଳା,
ନିହି ଅସେ # ମୁଖ, ବଲ୍ଲ ବର୍ଣ୍ଣ, ଆଗ୍ନିବେ
ସଂହୃଦ୍ୟା ପୁରୁଷାସୀ ସଙ୍ଗିତ ଅଳାପ ।
ଅବଲୋକି ଏ ଅଭୁତ ଅଶ୍ରୁତ ଘଟଣା
ଗଣିଲେ ତାଟଙ୍କା ସବେ, ନୃପ, ସଭାଜନେ,
ନୀରବ ନିସ୍ବନ୍ଦ ଭାବ ଭଜିଲେ ସଭା ।
ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ପରେ ସେହି ନୀରବତା ହୋଡ଼େ
ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ଦ୍ବୀପାସୁରି ଉଠିଲ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବସି,
ପୋତିଲେ ତଳକୁ ମଥା ଲଜ୍ଜାବଶେଷ ଶୁଣ ।
ନ କହିଲେ ପ୍ରତୀକ୍ଷରେ ବେଦି ବିଚ୍ଛି ଉପେ,
ମାନ୍ଦ୍ର ବଲେ ବହୁ ବୀଜ ଲଭିଲେ ସ୍ବରେ,
ବେ ବହିଲ, “ବିଜେ ଦେଶ ଲଭିଲେ ତଳକୁ
ବରବେଶେ, କି ଶୋଭାରେ ଆହା ଏ ରୂପର !
ଦେଖି ତାହିଁ ବରହସ୍ତି ଶୁଭା ଏ ଜାମାତା,
ଶଙ୍ଖ ଆଜ ଦାନାବୁଡ଼ା ।” ବେ ବୋଲେ, ଏ ବର
କୁରୁତ-ରୁଚିର କମ୍ପା ସୁନିନ୍ଦ୍ରୀ ସୁନ୍ଦର,
ବିବାହେ ଏ ସୁରାକର୍ମୀ—ବର, ବାଦ୍ୟକାର;
ଅଶ୍ବିନୀକୁମାର—କାର୍ତ୍ତିକ ସୁନ୍ଦର ସଂସାରରେ,
ଏ ତା’ ନବ ସଂସ୍କରଣ—ଗର୍ଭା—କୁମାର ।”
ବସିଥିଲେ ସଭାଗୁଡ଼େ ପୁରନାଶ୍ରୟାତ
ଲେକରକ୍ଷୁ ଅନ୍ତରାଳେ, ଦେଖି ସେ ଗର୍ଭରେ
ଉଠିଲେ ତମକି, ତାହିଁ ପରପୁର ମୁଖେ
ସବିସ୍ମୟେ, ଏହି କଥା ଦେଲେ କହା ବହି—
“ଆହୋ, କି ଅଶୁଭ, କିପା ବିବାହ କାଳରେ
ଉପସ୍ଥିତ ଅମଙ୍ଗଳ-ଧୂମକେତୁ ଶର ?
ସତେ କି ଏ ଶୋଭା—ସ୍ବପ୍ନ-ପ୍ରତିମାକୁ, ଦାୟ,
ଛନ୍ଦିବେ ଗର୍ଭର ପଦେ ଆମ୍ଭ ନରବର !
ସୁଜିଲ କି ବିହି, ଶୋଭା—ଶୁଭା—ପାଟଶ୍ରୀ
ସୁଲେ ଭୁଜି କାଟି ପାଇ, ଆବା ମଳୟଲେ
(ଦେବଭୋଗୀ) ଶଳ ବାଳ ଦୁଳାହୀ ଶୁଣି ?

ହା ବିଧାତା ! ତବ ପକ୍ଷେ କିବା ଅସମ୍ଭବ ?
 କେମାଭାବେ ଏ ଲଜ୍ଜା—ଏ ଚାନ୍ଦ୍ର ଉପହାସ
 କେଉଁ ପାପେ ଅବା ଶାପେ ? ହାୟ କି ବିପାକ !
 ରଖିଛ ତ ତୁମ୍ଭେ ଆହା ଶୋଭାକ୍ଷୀ କମଳ
 କଦର୍ଯ୍ୟ ଦୂର୍ଗନ୍ଧମୟ ପଦ୍ମ ସଦୃଶାୟେ,—
 ମିଶାଇ ମାଟିରେ ରହେ—ମୋତି ଶୁକ୍ତିକାରେ;
 ନିହିତ ତ ପୁଣି ରଙ୍ଗ ପାପହା ସଲିଳେ
 ସର୍ପ, ଭେକ, ମୟା, କୂର୍ମ, କୁମ୍ଭୀର, ମକରେ;
 କି ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ଅଗଚନେ ଅବା !”
 ଭାଷିଲ ଜରତୀ ଜଣେ, “କିପା ନନ୍ଦ ବିହ ?
 ଅଛି ଏଥୁ କିଛି ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ ନିହିତ,
 ଏହିକ୍ଷଣି ଅବଶ୍ୟ ତା’ ଦେବ ଉଦ୍ଦୀଷ୍ଟ;
 ଆସେ ଯାହା ଅମଙ୍ଗଳରୂପେ, ହୁଏ ତାହା
 ମଙ୍ଗଳ ନିଦାନ ଶେଷେ, ଆସ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସିନା
 କଣି ଆମ୍ଭେ ଅମ୍ଳ କଣାରସ, ମନ ସେହି
 ରସ ହୁଏ ପରିଣାମେ ଅମୃତ ସମାନ !”
 ଏ ଉଦ୍ଦୀଷ୍ଟ ଉପବିଷ୍ଟ ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀ
 କହିଲେ ସମ୍ବୋଧନରେ, “ଧାରାଗୁଡ଼, ଏ କି
 ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁତ୍ର ? ପ୍ରତେ ହୁଏ ପ୍ରତାରଣା ପରି;
 ଦେଖ ନାହିଁ କାହିଁ କେବେ ରୂପ ବିବାହ,
 ଶୁଣା ଅଛି ମନ ପୂର୍ବେ ଉପକଥା ଏକ—
 ବିବାହ ଗର୍ବର ଉଷ୍ମେ, ଦେଖି ସେ ବିବାହେ
 ଗର୍ବର ଉଷ୍ମ ର ରୂପ, ହୋଇ ବିମୋହିତ,
 ବୋଲିଲ ‘ଆହାରେ କିବା ଅପରୂପ ରୂପ !’
 ତଥା ଉଷ୍ମ ସୁଭା ଶୁଣି ଗର୍ବର ଆଗୁର,
 କହିଲ, ‘କି ସୁଧା ସ୍ବର—କର୍ଣ୍ଣ ରସାୟନ !’
 କିନ୍ତୁ ସେ ବିବାହ ଥିଲ ସବର୍ଣ୍ଣ ବିବାହ
 ପଶୁ ପଶୁମଣ୍ୟ, ନୁହେଁ ଏ ତାହା ସମାନ,
 ନୟ ପଶୁ ପରିଣୟ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅହା !
 ଦେବ କି ଦେବ ସତେ ଟେକି ତାଣୁ ତାଣୁ ଗୁଣ;

ସୁଧାପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ଦାନବ ଦୁସ୍ତରେ ?
 ଅଦାବତ୍ ଏ ଘଟଣା ଦେବ ବିଦାୟିତ
 ବହୁକାଳ କାଳ-କଣ୍ଠେ, ଆଜିର ଏ ଦିନ
 ନୋହିବ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ଶକ୍ତିତମ ପଳେ, *
 ବହୁସୁର ବୀରିବ ତା’ ଦୀର୍ଘ ପରମାୟୁ,
 ଅନନ୍ତ ସମୟ ପ୍ରୋତେ ଖେଳବ ଯାବତ
 ଅତୀତ ଏ ଘଟଣା, ଦେଶକାଳାଚୀତ,
 ସୁରଶାୟୁ ଆଜ ଦିନ ଅନସ୍ତ ତାବତ !”
 ଗର୍ବର ସୁରୁପୀ ଆଜି ଶୁଣି ଏ ବଚନ,
 ଦେଇ ପୁଣି ନୃପତିଙ୍କ ମୌନ ଭାବ, ଦେଲେ
 ହତାଶ, ନ ଦେଲେ ମନ ହତାବାତ୍ସଲ୍ୟ କହା,
 ମରାଯାଏ ଆଶା, କିନ୍ତୁ ଆବାତ୍ସଲ୍ୟ ଅମର ।
 ହୋଇ ସେ ଦୀକ୍ଷିତ ସେହି ଆବାତ୍ସଲ୍ୟ ମନ୍ଦିରେ
 କହିଲେ ସମ୍ବୋଧନରେ ଭାବି ବୈବ ହିତେ *
 ବିନୟ ତରଳ-କଣ୍ଠେ, ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ—
 “ନରପତି, କୃତସତୀ ନ କର ଅନ୍ୟଥା,
 କ୍ଷନ୍ଦୟ ନୃପତି ତୁମ୍ଭେ, ସତୀ ଅବତାର,
 ନ ଭୁଲି ନ ଭୁଲି ଗୁଣ, ସତୀର ମହିମା ;
 ଅନ୍ଧାର-ଦୃଢ଼ ସତୀ, ଜଗତ-ନୟନ
 ରବି ଶଶି ବିତରନ୍ତି ଯେ ମହା ଆଲୋକ,
 ସତୀର ଆଲୋକ ତାହା, ସିନ୍ଧୁର ସୁଧାମୟ !
 ସତୀ ସ୍ବର୍ଗ, ସତୀ ମୋକ୍ଷ, ଦେବତା ସତୀ ହିଁ,
 ପୁଣି ସତୀ ସୁଷ୍ମସତୀ, ସତୀ ସଂଗଳନ
 ମାନବର ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ନିତୀ ଧର୍ମ-ବ୍ରତ ।
 ସତୀ ଦୃଢ଼ ସେତୁବନ୍ଧି ଭବ-ପାରାବାର
 ଶୋକ-ତାପ-ପାପ-ଦୁଃଖ-ବୀଚି ବିଭୀଷଣ,
 ସତୀ ସତୀବାନ ଦେହେ ସୁରକ୍ଷା-କବଚ ।
 ଥିଲେ ପରିଜ୍ଞାତ ସତୀ-ଗୌରବ-ଗରୁଡ଼ା
 ସାଧୁ ସୁଧୃଷ୍ଟିର, ଧର୍ମଗୁଡ଼, ସତୀଗୁଡ଼,
 ସନିବନ୍ଧ ଅନୁସ୍ତେଷେ ସୁଭା କୃଷ୍ଣକର,

ସ୍ୱର୍ଗ ବୃକ୍ଷଗତପ୍ରାଣ, ବୃକ୍ଷଭକ୍ତବର,
ନ ଦେଲେଲେ ସତୀ କେବେ, “ଅଶ୍ରୁମା ହୃଦ”
ବନ୍ଧୁ, ଶେଷେ କହିଥିଲେ “ନରେ ବା ଗୁପ୍ତରେ”
କିଛି ଦେଲେ ମିଥ୍ୟାବେଦ ସତୀ-ଅଗ୍ନିରେ,
ସଶରାରେ ସୁର୍ଗେ ସେହି ଗଲେ ସତୀ ହେଉ ।
ପରମେଶ୍ୱର ବସ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ଜୀବ-କଲେବର,
ହୁଏ ଜୀବ ମାନୀମାନୀ ଶୁଣାଶୁଣ ହେଉ -
ବସୁଦେବୁ ନୁହେଁ, ଅତୀ ଉତ୍ତମୀ ନ୍ୟାୟ
ନୁହେଁ ସୁପରାଟ କେବେ ଦେବ ସମ୍ପର୍କରେ ।
ନୀତିକୁ ବା କିପାଁ ଶୁଣା, ନୀତିର ମହିମା
ନୁହେଁ ତ ସାମାନ୍ୟ, ତାହା ଅଶାସ୍ୟ ଅସୀମ,
ଭୁବନ ସିନା ବୃକ୍ଷବାସ ସଞ୍ଚି ନୀତିର ମି !
ମୋର ଏ ସ୍ୱପ୍ନରତନ ପିରୁ ଅଶ୍ରୁଶାସୁ,
ହେବି ଗୁଣି ହେଲେ ନର, ନ କର ସନ୍ଦେହ ।
ସଭାସ୍ଥ ସକଳ ଜନେ ଶୁଣି ଏ ଭାରତୀ
ଭକ୍ତାବଳେ ସମସ୍ତରେ ନିଶ୍ଚୟ ଏ ବାସବ
ଛୁଦୁରୁପୀ, ନୁହେଁ କେବେ ପ୍ରକୃତ ଗର୍ବର,
ସମ୍ଭବେ କି ପଶୁମୁଖେ ଶୁଦ୍ଧ ଦେବଭାଷା ?

କର କନ୍ୟାଦାନ ସୁଏ, ପରିହର ଦିଅ ।
ବିଷମ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ଶେଷେ ନୃପତିଙ୍କ ମତ
ଯାଇଥିଲା କାହିଁ ଭୁବନ, ନ ଜାଣନ୍ତି ସେହି,
ମାତ୍ର ଏହି ଶରଦୁପୀ ମାତ୍ରବେସ୍ତ୍ର ବାଣୀ
ଆଣିଲ ଓହ୍ଲାଇ ତାକୁ ପ୍ରକୃତ ଗୁଣୀକୃତ;
ନିଦାଘ-ସଂହରାସ ମହା ଶୁଣିଲ କି ଆହା
ବର୍ଣ୍ଣାନୁଶୀ ନବ ମେଘ ସାନ୍ତନା-ନିସ୍ତନ !
ପଞ୍ଚଲ ବିଷାଦ-ବନ୍ଧେ ଆଶାଲେବ ରେଖା,
କ୍ଷୀଣ ତାରାଲେବ ଯଥା ଭାଷ୍ୟ ଅନ୍ଧାରେ;
ବାଜିଲ ଆଶାର ବଂଶୀ ପ୍ରାଣ-ବୃନ୍ଦାବନେ,
ମଧୁରେ ମଧୁରେ, ଆହା, ସୁଧାସିନ୍ଧୁ ତାନେ ।
ନୈରାଶ୍ୟର ମହାଧ୍ୟାନ ଭୂଷିଯାନ୍ତେ ଗରେ
ଶୋଭୁଲ ନୃପତି ନେତ୍ରେ ଭୃଷ୍ଟର ମୟୁଖ,
ଆନନ୍ଦ-ଅମୃତବୀର ଶେକଲ ବଦନେ;
ଆଶା ଆଶାସିନୀ ଶକ୍ତି ଚଞ୍ଚଲ ଶରୀରେ
ମନୁ ଶୋକବୋଲାଇ ସୁଦୃଢ଼, ତହିଁ ନବୋପାଦେ
ସମାପି ଭଦ୍ରବାହୁ ହେୟା ସୁଏ ଯଥାବସ୍ତୁ,
ରତ ହେଲେ ମହୋଦୟେ ଧନ-ବିଚରଣେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ବ

ଅସ୍ତ୍ରୋନ୍ମୁଖ ରବି-ରଶ୍ମି-ରଜ୍ଜୁ ଧର ଧୀରେ
ଅବତର ଦିବୁ ସନ୍ଧ୍ୟା, ଅସିଦବସନା,
ନିଭାଇଲ ପ୍ରକୃତର ତାରୁ ହାସ୍ୟାଞ୍ଜଳି ।
ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଭାନ ପ୍ରତୀତି ଗଗନେ
ଶୋଭିଲେ, ଶୟାଲୁ ଯଥା ଆଦେଶୁ ଭୁବନ,
ସୁଲେ ତାରାଗୁଚି ତହିଁ ପ୍ରଣାମଶିରୁପେ ।
ହେଲେ ବୃକ୍ଷେ ଶୟାଶୟନୀ ଅନ୍ଧାର ପରଶେ,
ମନୁଷ୍ୟବୃନ୍ଦା ଯଥା ଦୁରୁଦ୍ଧି ମାନବେ
ଅବଦ୍ୟା ସଙ୍ଗମେ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଅନ୍ଧକାର ସଦୃଶ

ଭାଲୁ ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟାୟ ପ୍ରକୃତ ପରଶେ ।
ଗର୍ଭର ଆକାଶ ଦୃଶ୍ୟ ଗର୍ଭର ଧରଣୀ,
ସବୁ ଗର୍ଭରତାମୟ, ବାଜିଲ ଗର୍ଭରେ
ଦେବାଳୟେ ଶଙ୍ଖ, ଆହା ପ୍ରକୃତ ତାପସୀ,
ଭକ୍ତାରେ କି ଏକାକ୍ଷର ଓଁ କାର ମନ୍ତ୍ର ?
ସେ ପ୍ରଣବ ପୂର୍ବ ଧୂନ ବହି ସାନ୍ଧ୍ୟାବାତ
ମିଶାଇଲ ଦିଶେ ଦିଶେ ମହାଶୂନ୍ୟ ନେଇ ।
ମିଶିଲେ ମହାରୁଦ୍ଧେ ଅନନ୍ତ ତମିରେ,
ସନ୍ତାପ-ସାଗରେ ଲୀନ ତହିଁ ଶାନ୍ତି ଯଥା ।

ସାୟାକ୍ତେ ରଜନୀସେନ ଯାଇ କନ୍ଧାନ୍ତରେ
 ଭେଳି ପଶୁଦେହ, ଧରି ଦେବଦେହ, ଆସି
 ଭପସ୍ଥିତ ସଭା ମଧ୍ୟେ; ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅନ୍ତରେ
 ଦେଲେ ଭପବିଷ୍ଣୁ ଯାଇ ନୃପତି ସବାଣେ ।
 ବିରାଜେ ପାବନ ସୌମ୍ୟ ବଦନମଣ୍ଡଳେ
 ଦେବଦୂର ଦିବ୍ୟ ବିଭା, ମହିମା-ମଣ୍ଡିତ,
 ଭଞ୍ଜ ଆଭାସି ନେତ୍ରେ ଅମର ପ୍ରଭା ।
 ମୁଖ-ସୁସ୍ଥ, ହାସ୍ୟ-ସୁସ୍ଥ, ଆହା କି ମାଧୁର୍ୟ
 ପୁଷ୍ପ ପରେ ପୁଷ୍ପବୃକ୍ଷ ଦେଉଛି ସତତ !
 ଦେବପ୍ରଭା ପୁଣି ଦେବଦେହ ସୌରଭରେ
 ଦେଇ ସଭା ସମୁଦ୍ଧାନ, ସ୍ଥିର ଯୁବାୟିତ ।
 ଦେଉ ସଭାଜନବୃନ୍ଦ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଅଭୁତ,
 ଲଭିଲେ ବିସ୍ମୟ ! ନେତ୍ରେ ସନ୍ନିବିଧିଦୃଶ୍ୟ,
 ଭଞ୍ଜ ସଭାରୁ ରବି “ଭଜପୁରୀ” ବୋଲି ।
 ପୁରନାଶ ଶତ୍ରୁଣରେ ବସି ରାଜବାଳା
 ଅକ୍ଷୟ କି ଅଭୁତ ଦାରୁଣ ଶୋକର
 କଳ୍ପିତ ଅରୁପ ଛବି, ଅନନ୍ତ ନୟନେ,
 ହୃଦୟିନୀ ନିବାସିତ ଶୋକାଗ୍ନି ଲେଳକେ,
 ଯେ ଶୋକ ଲେଳକସ୍ୟାଧି, ଦୁର୍ବଳତା ତାହା,
 ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ, ଅହୋ, ଯମଦୂତ ପତ୍ନୀ;
 ଦେହେ ସେହୁ ଅନ୍ତସ୍ଥ ଅନ୍ତଃକରଣର
 ପ୍ରହରେ, ପାଦପେ ଯଥା କୋଟର ଅନଳ ।
 ଦୃଢ଼-କପାଟ-ସୁତ ଭଞ୍ଜାଟି କିଶୋରୀ
 ବିଷାଦର କି କରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନେ
 ଭଞ୍ଜ ଅଳ୍ପ ମୁହୂର୍ତ୍ତ, ମାତ୍ର ମନୋମତ
 ଦର୍ଶକ ଅଭାବେ ବାଳା ରଖୁଥିଲା କିଛି
 ଅତି କଷ୍ଟେ ସେ କପାଟେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ଅର୍ପଣରେ ।
 ପ୍ରବେଶନ୍ତେ ଏ ସମୟେ “ଭଜପୁରୀ” ଧ୍ବନି
 ଶ୍ରବଣ-ହୃଦରେ ତାର, ତହୁଁ ସେ ସଦୃଶ
 ତାହାଙ୍କ ରଜନୀସେନେ ତୋରା ତାହାଣିରେ,
 ଭଜନୀ ଓଡ଼ିଶା ଶିଳ୍ପ ଆବେଶ ଭକ୍ତ ସେ,

ତାହେଁ ଯଥା ଫୁଲଗୁଣୀ ମଧୁପ-ମୋହିନୀ
 ପଶ୍ଚିମେ ଆଦେଇ ଦେଇ ଅନନ୍ତ ଗଗନେ ।
 ଭାବିଲା ସ୍ବଗତେ ବାଳା, “ଏ କି ସ୍ବପ୍ନ ? ଯେବେ
 ସ୍ବପ୍ନ, ତେବେ ସତୀତାରୁ ସ୍ବପ୍ନ ମହାୟାନ,
 ତେବେ ସ୍ବପନ ହିଁ ସୁଖ, ତେତନା ଯାତନା;
 କିପାଁ ସ୍ବପ୍ନେ ଭ୍ରାନ୍ତି ଆଶା ପ୍ରଦାନେ ସଂସାର ?
 ଦେଲେ ପରେ ଦେଉ ଭ୍ରାନ୍ତି, ମାତ୍ର ତାହା ପରି
 ମଧୁର ସୁନ୍ଦର କିଛି ନାହିଁ ଜଗତରେ ।”
 ଭପବାସୀ ତନ୍ମୁ ତାର ଲଭିଲା ସଦୃଶା
 ଅମୃତ ପାରଣା, ଗଲ ଶୁଣି ଆଶଙ୍କାର
 ତନ୍ତ୍ର ବୈତରଣୀ, ଦୃଢ଼ ବଦ୍ଧିତ ପ୍ରଶ୍ନରେ
 ଆଶା-ଭ୍ରାନ୍ତି-ଅନନ୍ତର ହିଁବେଣୀ ପ୍ରଦାତ୍ !
 ଦିଶୁଥିଲା ଯେ ଆନନ୍ଦ ନୈରାଶ୍ୟ ମଳିନ
 ପ୍ରାୟତଃ ତନ୍ମୁ କା ପ୍ରାୟ, ଭଜିଲା ସେ ଏବେ
 ପ୍ରସନ୍ନତା, ସଜୀବତା, ଯଥା କମଳିନୀ
 ହୋଇ ଗନ୍ଧାଫୁଲ କି ବାସର-ସୌବନ୍ଦେ,
 ବରେ ଭପବତ୍ସ ପୁଣି ପୁର ମଧୁରମା ।
 ନିନ୍ଦୁଥିଲା ଯେଉଁ ଭାଗ୍ୟେ ଯାମପୁର କେମା,
 ଭାବୁଥିଲା ଅର୍ପି ଯାକୁ ବଳି ଦୁଃଖ ପଦେ
 ଲଭିବ ନିଷ୍ଠୁର, ଅହୋ ! ସେହି ଭାଗ୍ୟେ ଏବେ
 ଦେଖିଲା ମମତାସୁକ ଗୌରବ-ନେତ୍ରେ,
 ନିୟତି ବ୍ୟବସ୍ଥା-ଛନ୍ଦେ ଏହା ମହାଧାରୀ—
 ଅଜି ଯେ ନିନ୍ଦା; ସେ ବାଲୁ ପ୍ରଶସ୍ତି-ପିହିତ !
 ଅନନ୍ତର ଶରଣାଗତ ଭଞ୍ଜ ନୃପମଣି
 ନବୀନ ଜାମାଦୃବରେ ଆଲିଙ୍ଗି ଆଦରେ
 ବଳି ଅନନ୍ତାଶ୍ରୁ ସ୍ନେହେ ତନ୍ମୁଲେ ମସ୍ତକ ।
 “କ୍ଷମିବ ମୋ ଦୋଷ ବାବୁ” ଭାଷିଲେ ଧାରେଣ,
 “ପୋଷିଥିଲୁ ସନ୍ଦେହ ମୁଁ ମନେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି
 ପାପବୁଦ୍ଧି ଦୋଷେ, ତୁଛୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ନର ମୁହିଁ,
 କ୍ଷୁଦ୍ର ମୋ ହୃଦୟ, କାହିଁ ପାରିବି ବା ବୁଝି
 ଦେବଲୀଳା, ପଞ୍ଚବ କି ଗୋପୁତ ସଲ୍ଲକେ

ମହାକାୟ ପ୍ରକୃତିର ମହା ପ୍ରତିଛାୟା ?
 ଅବା ତନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ନିଶ-ଦର୍ପଣରେ ?”
 ଏହା ଭାଷି ନରେଶ୍ୱର ଆନନ୍ଦବିହ୍ୱଳେ
 ଘେନି କନ୍ୟାଜାମାତାଙ୍କୁ ମହାଆଡ଼ମ୍ବରେ
 ଯାନ୍ତି କଲେ ସଦଳରେ ନଗରୁଦ୍ଧମୁଖେ ।
 ପର ଦିନ ନରନାହା ଯୋଡ଼ିବ ସ୍ୱରୂପେ
 ଅର୍ପିଲେ କନ୍ୟାକୁ ବହୁ ଧନ, ରତ୍ନ, ଗନ୍ଧ,
 ବାଜୀ, ଦାସ, ଦାସୀ ସହ ରମ୍ୟ ଆଜ୍ଞାବଦ୍ଧ
 ଏକ, ବିମଣ୍ଡିତ ଦିବ୍ୟ ଶୁଭୋଚିତ ସାଜେ ।
 ରହିଲେ ଗନ୍ଧର୍ବସେନ ଶୁଭକନ୍ୟା ସହ
 ସେ ଆବାସେ, ସୁଖମୟ, ପରମ ଦୂରସେ ।
 ପବିତ୍ର ଦାମ୍ବତୀ ପ୍ରେମ-ମହାକଳିଆରୁ
 ବହୁଳ ଦେନିବ ଦୃଢ଼େ ଶରତର ଭାବେ,
 ବୃଦ୍ଧି ଲଭି ନିମେ ନିମେ ସ୍ନେହ-ଆନୁରାଗ-
 ବୀର, ଦେନି ଦୃଢ଼-ସିନ୍ଧୁ କରି ଦେଲ ଏକ ।
 ବିଭିନ୍ନ ଶରୀର, ମାତ୍ର ଏକର ପରାଣ,
 ଏକ ଆକାଶସ୍ଥିତ ସୁଗୁ ତରୁବର
 କାଳବଶେ ମିଶି କିବା ହୋଇଅଛି ଏକ ?
 କିମ୍ବା ଏକସୁଦେ ଶୁକ୍ଳା ସୁଗନ୍ଧ ମୁକୁତା,
 ଅବା ଏକ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର, ଲଗ୍ନ ହୁଇ ତାର ?
 ଦେନିବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ ଥିଲେ ଦେନିବ ମୋହିତ,
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବହୁବିକାଶ ଅଟଇ କେବଳ—
 ଦୃଢ଼ସ୍ଥ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ପବିତ୍ର ପ୍ରୀତିର,
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ନାହିଁ ସାନ ବଡ଼ ଭେଦ;
 ଏଣୁ ସେ ଦମ୍ଭଜ ସଦା ଅବଲୋକୁଥିଲେ
 ପରସ୍ପର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଅନନ୍ତ ବଶ୍ୱର
 ଅନନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଗୁଣି । ଜଣକ ଦୃଢ଼ସ୍ନେହ
 ଭାବେ ଯେବେ ଯେଉଁ ଭାବ, ପ୍ରତିଫଳେ ତାହା
 ସେହି ଦଣ୍ଡେ ଅନ ପ୍ରାଣେ, ପ୍ରତିଫଳେ ଯଥା
 ଦର୍ପଣେ ପଡ଼ିବ ଶରୀର ଗୁଡ଼ିରୁପରେ ।
 ଭାବି ଏକ ଆରେକକୁ ସ୍ୱର୍ଗ-ସହାୟ,
 ଜୀବନର ମହାସଙ୍ଗୀ ସଂସାର-କାନ୍ତାରେ,

ଅର୍ଦ୍ଧକଳେକର, ମଣ୍ଡପରେ ପରସ୍ପରେ
 ନୟନ-ସଙ୍ଗାତ, ତଥା ଭାବେ ଭାବସ୍ୱର
 ବଦଳକୁ ମଣ୍ଡପରେ ସୁଶ୍ରୀବ୍ୟ-ସଙ୍ଗୀତ !
 ଆଦର୍ଶ ସୁରୁଷ ଧର୍ମେ ମିଶି ଉର୍ଦ୍ଧସ୍ୱଳ
 ଆଦର୍ଶ ରମଣୀଧର୍ମ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ସୁକ୍ଷ୍ମସ୍ୱଳ
 ଶାନ୍ତର ବୈକୁଣ୍ଠ ଧାମ; ବିରାଜେ ଯେ ଗୁଡ଼େ
 ପବିତ୍ର ଦାମ୍ବତୀ-ପ୍ରେମ ଅମର-ବାହୁତ,
 ସ୍ୱର୍ଗ, ତୀର୍ଥ, ତପୋବନ ନାମାନ୍ତର ତାର ।
 ଏରୂପେ ଗନ୍ଧର୍ବସେନ କ୍ଷେପିଲେ ସମୟ,
 ଦିବସେ ଗର୍ଭରୁ, ରାତ୍ରେ ନରରୂପ ଧରି ।
 ନବଦମ୍ଭଜ ସ୍ନେହ ସୌଦାଗ୍ନି ବନ୍ଧନ
 ଦେଲ ନିମେ ଦୃଢ଼ତର, ବର୍ଦ୍ଧିଲ ମମତା
 ଅନନ୍ତର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି, ତଦର୍ଶନେ
 ବର୍ଦ୍ଧିଲ ଧାରୋତ୍ସରକ ସନ୍ତୋଷ ବେଶେଷ ।
 ଜାମାତା ଦେବକୁମାର, କନ୍ୟା ନାରାଦେବୀ,
 କି ଅମୃତ ଦୃଶ୍ୟ ଦେବଦେବୀ ସମ୍ମିଳନ !
 କି ଅବା ସେ ସୁପନର ପ୍ରେମ-ପକ୍ଷିସ୍ୱର
 ବିଳସନ୍ତ ସୁପନର ପ୍ରେମ-କୁଲସ୍ୱରେ !
 ପୂଜୁଥିଲ ଯଥା ଜେମା ପତି-ପଦାମ୍ବୁଜ
 ଭକ୍ତି-ପାତ୍ରବ୍ରତୀ-ଫୁଲେ, ତଥା ଦେବପତି
 ଭାଳୁଥିଲେ ପ୍ରାଣେ ତାର ପ୍ରଣୟ-ଆଶିଷ-
 ଧାରା, ଅନାବଳ, ପୁଣି ଶୀତଳ ମଧୁର !
 ଦୁହିଁଙ୍କର ଗୁଣ-ଭଣ୍ଡ ଦୃଢ଼େ ଗୁଣ-ଧନେ
 ଦେଉଥିଲେ ଶୁଦ୍ଧ ସଦା, କରି ଦିଗୁଣିତ ।

ଇନ୍ଦ୍ରପୁର ଔରସରେ କିଛିଦିନାନ୍ତରେ
 ଦେଲ ଉପପତ୍ନୀ ଗର୍ଭ ପୁର ଏକ ଜାତ,
 ସୁନ୍ଦର, ଲକ୍ଷଣବନ୍ତ, ଆଦରେ ଜନକ
 ଦେଲେ ନବଜାତ ଶିଶୁ ନାମ ଭର୍ତ୍ତୃହର ।
 ଗଣି ଶିଶୁ ଜନ୍ମଲଗ୍ନ ପ୍ରବୀଣ ଗଣଦେବ
 ବୋଲିଲେ—“ଏ ହେବ ମହାପ୍ରଭା-ପିତୃତ !
 ବୋଷ୍ଟାର ସବୋକ କେନ୍ଦ୍ରେ ସ୍ଥିତ ବୃଦ୍ଧସୁତ

ମିତ୍ର ସହ ସଙ୍ଗେ, ତାଙ୍କ ଶୁଭ ଦୃଷ୍ଟି ସଦା
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବାଳକର ସୌଭାଗ୍ୟ-ମନ୍ଦିର ।
 ହେବ ପୁଷ୍ପିତ, କବି-କାବ୍ୟକଳାନୁସ୍ତ,
 କେବଳ ସ୍ୱେଷ୍ଟତା ଦୋଷେ ଅର୍ଜିବ ଅଶୀଷ,
 କଳାଦାସେ କଳକିତ କଳାକର ସପା,
 ଜୀବନ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟେ ହେବ ସ୍ୱାଧୀନ-ନିରତ ।

ବସିଣ ନିଭୁତେ ଦିନେ ଧାରଣୀ ଧାରେଣ
 ଭାଲରେ ସ୍ୱରତେ, “ଭୁପେ ଗୁଣେ ମୋ ଜାମାତା
 ରାଜା ଭୂପ-ଗୁଣ-ଗୁଣେ, ମାତ୍ର ଦିନେ ପଶୁ,
 ଏ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାହାର ମୁହିଁ କରୁଛି ଶାଳନ ।
 ରୁଦ୍ଧେ ତାର ଅପତନୁ ରହିଥାଏ ପଞ୍ଚ
 ଗତପ୍ରାଣ ପ୍ରାୟ, ଆଜି ନଷ୍ଟ କର ତାହା
 କରୁଛି ଗନ୍ଧବ-ସେନେ ମୁକ୍ତ ଗର ରୁପୁଁ,
 ଅମର ସେ, ନ ସମ୍ଭବେ ମରଣ ତାହାର ।”
 ଏହା ଭାବି ସେହି ରୁଦ୍ଧେ ପ୍ରିୟ ଜାମାତାର
 ତାଳ ପଶୁଦେହ କଲେ ଅନଳେ ନିକ୍ଷେପ,
 ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ହେଲ ତାହା ଭୟେ ପରଶିତ ।
 ଅନନ୍ତର ଇନ୍ଦ୍ରାଙ୍ଗଳ ମିଳି ନୃପ ପାଶେ
 କୋମଳ-କୃତଜ୍ଞ-କଣ୍ଠେ ବୋଲିଲେ, “ହେ ନୃପ,
 ହେଲ ଏତେକାଳେ ଆସି ଶାପାନ୍ତ ମୋହର,
 ଦରୁଣ କଲେ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଗର୍ଭର ଶରୀର,
 ହେବି ଶାପମୁକ୍ତ ମହିଁ, ଥିଲ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ।
 ସାଧୁଲ ମହୋପକାର ତୁମ୍ଭେ ମୋର ରାଏ,
 ସେନୁଛୁ ମେଲଣି, ହେଉ ମଙ୍ଗଳ ତୁମ୍ଭର
 ଯିବ ଏବେ ପିତୃ କେ, ତନୟା ତୁମ୍ଭର
 ହୋଇଅଛି ଅନ୍ତଃସତ୍ତ୍ୱ, ଜନ୍ମ ବ ସେ ସୁତ
 ଗର୍ଭ ତାର, ନୃପବର, ହେବ ସେ ବାଳକ
 ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଆଦିତ୍ୟ ସମ ବିପୁଳବିଦ୍ୟମା,
 ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରତାପଶାଳୀ, ବହିବ ଶରୀରେ
 ସଦୃଶ ମାତଙ୍ଗବଳ, ହେବ ପୁଣି ଜ୍ଞାନୀ,
 ନୀତିଜ୍ଞ, ପରୋପକାରୀ, ସାଦୃଶୀ, ଧାର୍ମିକ,

କରୁବ ସେ ଏକଜ୍ଞନା ସସାରରାଧାରୁ,
 ତାର କୀର୍ତ୍ତି-ସାଗ ଧୂମ-ପବିତ୍ର-ସୁରଭି
 ବହିବ ଅନନ୍ତ କାଳ ଭାରତୀୟ ବାୟୁ,
 ସାବତ ଥିବ ଏ ଧର, ଥିବ ଏ ଭାରତ,
 ରଖିବ ବିଚିତ୍ରାଦିତ୍ୟ ବୋଲୁ ତାହା ନାମ ।”

ଶୁଣି ରାଜକେମା ସ୍ୱାମି-ବିଦିବପ୍ରସାଣ,
 ବେଶବାସ ଅସମ୍ଭାଳେ ଧାଇଁ ଆସି ଶରେ,
 ପଞ୍ଚ ସ୍ୱାମୀ ଦେବଲେ, ତାଲୁ ଲୋଚକ,
 ଯଥା କ୍ଷୀଣା ସୌଦାମିନୀ, ନରଃ-ସୁର୍ଯ୍ୟଭା
 ଅବଲୁଣ୍ଠି ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ବାରିବାଦପଦେ,
 କରେ ବର୍ଣ୍ଣଧାରା ବ୍ୟାଜେ ଶୋକାଶ୍ରୁ ବର୍ଜନ !
 ଆହା କି ସୁନ୍ଦର ସେହି ବିଦୁଳିତ ବେଶ,
 ଅସହନୀୟ କେଶ ପଞ୍ଚ ବାଳାମୁଖେ
 ଦିଶେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଯଥା ଶୋଭାର ବିପଣୀ !
 ଉଡ଼ାଇ ଶୈବାଳରାଶି ଧୀର ସମୀରଣ
 ପକାଉଛୁ ଆଣି କିବା ପକ୍ଷିନୀ ପରେ ?
 ଭାଷିଲ ଆଉତେ କେମା ଶୋକ-ଗଦଗଦେ,
 “ସତେ କହେ ଛାଡ଼ିବ ପ୍ରଭୋ, ଏ ଦାସୀକି,
 ସତେ କି ସେବକୀ ହେବ ବଞ୍ଚିତ ଏଣିକି
 ସେ ପଦସେବାରୁ ଦେବ, ସତେ କି ହେ କହ
 ଫଳବ ନିଷ୍ଠୁର-ଫଳ କରୁଣା-ପାଦପେ ?
 ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣ, ମୁଁ ଶରୀର, ପ୍ରାଣର ଅଭାବେ
 ସମ୍ଭବେ କି, ସୁରମଣି ଅସ୍ତ୍ରର ଦେହର ?
 ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଝର ଶୈଳ-କର୍ବଣ ସଂସାରେ,
 ପଦାନ୍ତରା ଲତା ମୁହିଁ, ଶୁଣିଲେ ଝର,
 କେମନ୍ତେ ବଞ୍ଚିବ ଭଲ ଅନାଥା ଲତକା ?
 ପ୍ରାଣ-ତରଣୀର ମୋର ତୁମ୍ଭେ ବର୍ଣ୍ଣଧାର
 ଏ ଭବ-ସାଗରେ, ମୁହିଁ ଆଶ୍ରେଣୀ କେବଳ,
 ତୁମ୍ଭ ବିନା ସେ ତରଣୀ ଆଶ୍ରେଣୀ ସହିତେ
 ଦୁଃଖ-କାତ୍ୟାବର୍ତ୍ତେ ପଞ୍ଚ ହେବ ନିମଜ୍ଜିତ ।
 ଯିବ ଯଦି ଦିବେ, ନାଥ, ନିଅ ଏ ଦାସୀକି,

ଉପେକ୍ଷି ଛାୟାକୁ କେବେ ଯାଏ ନାହିଁ କାୟା;
 ହୁଏ ଯଦି ସ୍ଥାନାନ୍ତର କଲନ୍ତ ପ୍ରତୀପ,
 ତାଲିଯାଏ ଶିଖା ତେବେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାର;
 ନହୁଅଲେ ସବୁ କଲ, ରହେ କି ଶାସ୍ତ୍ର ?”
 ରମଣୀ-ବରୁଣ-ବାଣୀ ଶୁଣି ଇନ୍ଦ୍ରପୁର
 ଉଠାଇ ସାଦରେ କାକୁ ଅବନୀ-ଶଯ୍ୟାରୁ
 ସ୍ୱଦ୍ରଷ୍ଟେ ଆଦେଇ ଦେଇ ବନ୍ଧିପ୍ର ଅଳକ
 ନହୁଲେ ପ୍ରେମସ୍ୱାମୀ ମୁଖେ ଦୃଷ୍ଟି ଅପଲବ,
 ଅନ୍ଧାରେ ଆଦେଇ ଦେଇ ଅତର୍ମ୍ମଣେ ଅନ୍ଧା
 ଦେଶରେ କି ଦିନମଣି କମଳିନୀ ମୁଖ ?
 ମିଶିଲ ନୟନଜ୍ୟୋତି ନୟନଜ୍ୟୋତିରେ,
 ବହୁଲ ପ୍ରେମର ଧାର ନୟନୁ ନୟନୁ,
 ନୟନେ ନୟନେ ଦେଲ ଅନ୍ତମ ସମ୍ଭାଷ,
 କି ଗଭୀର ଉପଦେଶ କାଲିଲ ବରୁଣ
 ବିଦଗ୍ଧ ଚରୁଣୀପ୍ରାଣେ ନୟନ ସଙ୍କେତେ,
 ନୀରବ ଭାଷାରେ ବାଜି କି ରୁହିଲ ତହିଁ,
 କେ ଭେଦିବ ପ୍ରେମର ସେ ରତ୍ନସ୍ୟା ନଗୁଡ଼ ?
 ଏହି ଭାବେ କିଛିକ୍ଷଣ ହୁଅନ୍ତେ ଅଗୀତ,
 ଭାଷିଲେ ଗନ୍ଧର୍ବସେନ ପ୍ରୀତିବୋଧା ସ୍ୱରେ—
 “ରଜକନ୍ୟା, ଏ ସଂସାର-ସନ୍ଦର୍ଭ କଟିଳ,
 ବିଷମ ସମସ୍ୟାସୁଷ୍ଟ, ନୁହେଁ ଏ ସଂସାର,
 ନିଦ୍ରା-ଚିନ୍ତପଟାକିତ ସୁଖ-ସ୍ୱପ୍ନ ଏହା ।
 ନୁହେଁ ଏ ମିଳନଧାମ, ନିଶ୍ଚୟ ବିଚ୍ଛେଦର
 ଭୂମି, ନୁହେଁ ତରୁ ଏହି ବାହାର ମିଳନ,
 ନେଇପାରେ ନାହିଁ ସଙ୍ଗେ ଏଥି କିଛି ବେଦ୍ଧ,
 ଆଉ ଆନ କଥା ଦୃଶ୍ୟ, ନିଜର ଶରୀରେ
 (ସଂସାରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରିୟ, ଦୃଢ଼ାୟ ଜୀବନ)
 ନେବାକୁ ସଙ୍ଗରେ କାର ନାହିଁ ଅଧିକାର,
 ମାଟିର ଅର୍ଜନ ରହେ ପଞ୍ଚଣ ମାଟିରେ ।
 ପ୍ରାକ୍ତନ ନୟନେ ଜୀବ ଆସେ ଏକୃଷ୍ଟିଆ,
 ସିଦ୍ଧାବେଳେ ସେହିପରି ଯାଏ ମଧ୍ୟ ଏକ ।
 ନୁହନ୍ତି ଅମର ବେଦ୍ଧ ଏ ମର ଜଗତେ,

ବରୁଛନ୍ତି ଅଭିଷାରେ ସବେ ମହାଗତି,
 କି ସ୍ଥାବର, କି ଜଙ୍ଗମ, ମୃତ୍ୟୁ ଅଭିମୁଖେ ।
 ତୁମ୍ଭେ ସୁଦ୍ଧା କାଳବଶେ ଯିବ ଦିନେ ତାହା,
 ଆଜି କିମ୍ବା କାଲି, ନରୁ ଦୂର ଭବିଷ୍ୟତେ,
 ମୋହର ଗନ୍ତବ୍ୟଦେଶେ, ଅବଶ୍ୟ ସେ ଦିନ
 ଘଟିବ ଉଦୟ ଭାଗ୍ୟେ ଅଶଶ୍ଚ ମିଳନ ।
 ନାହିଁ ଗୋ ସେ ଦେଶେ, ସେହି ପୁଣ୍ୟମୟ ଦେଶେ
 ବିଚ୍ଛେଦ-ଜନିତ ପ୍ରେମ ଶେଷେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରିୟେ,
 କିମ୍ବା ସେ ଦେଶର ପ୍ରେମ ନୁହେଁ ଜ୍ଞାନାମୟ,
 ଯଥା ଏ ପାର୍ଥିବ ପ୍ରେମ, ଭଙ୍ଗୁର, ଅସାର !
 ଜୀବନ-ସାୟାକୁ ଚବ ନୋହିଲୁ ଯାବତ,
 ତାବତ ନିବସ ଧନ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଧର୍ମୀ ଧର ।
 ଯାଉଛୁ ମୁଁ ଆଗେ, ଏବେ ଘେନୁଛୁ ବିଦାୟ
 ରହିଥିବି ସ୍ୱର୍ଗେ ତବ ଗତିପଥ ତାହିଁ,
 ଯଥାକାଳେ ପରସ୍ପରେ ଦେବ ତହିଁ ଭେଟ ।”
 ଏହି କାଳେ ଉପସ୍ଥିତ ଆସି ଦେବରଥ,
 ଅମର ବିଭବେ ପୁଷ୍ଟି, ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ,
 ପ୍ରବାହିତ ଦେବଦାୟୁ—ପ୍ରିୟ ସୁଶୀତଳ,
 ଦେଲ ସୁଜୀ ସୁରଭିତ ଦେବସୌରଭରେ;
 ବସିଲେ ଗନ୍ଧର୍ବସେନ ଦେବରୂପ ଧର
 ସେହି କାମଗତି ରଥେ, ଝଟକେ ଶରୀରେ
 କରଣ-କଞ୍ଚୁକ, ଶିରେ କରଣ-କରଣ !
 ଦୀପି ଅନମ୍ବର ବସ ତଳେ ସୀମନ,
 ଘନ ଘନ ତପ୍ତଗଣ୍ଡା ଦେଲ ନିନାଦିତ,
 ଜମେ ଜମେ ଉଠି ଭାଙ୍ଗେ ଅମର-ବିମାନ
 ଶୂନ୍ୟ, ମହାଶୂନ୍ୟ, ଯଥା ପ୍ରତୀପ-ପଞ୍ଜିର
 ଦୀପାବଳୀ ଅମାବାସ୍ୟା ରାତ୍ରେ, ଗଲ ଗରେ
 ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ ମହାନୀଳମାରେ ମିଶି ।
 ଜାମାତୁବିଚ୍ଛେଦେ ଶୁଏ ଏବେ ଶୋକାକୁଳ,
 ମିଶିଲ ସେ ଶୋକେ ଭୟ, କ୍ଷତେ ରୁଷ୍ଟି ପ୍ରାୟ,
 ଜାମାତୁ ଭବିଷ୍ୟ-ବାଣୀ ଶୁଣିଲ ବେଳରୁ
 ଅରୁଅଛି ଅନ୍ତରାୟା, ଭାବୀ କନ୍ୟାସୁତ

ଦେବ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ, ଏହି ଭୀତି କରୁଥିଲୁ
 ବୁଦ୍ଧ ନୁହେଁ ମୁଁ ମୁମାଣ, ଜପିଲେ ସେ ତହୁଁ
 ନିଜ ଅଧିକାରୀର ମନ୍ତ୍ର, ବୁଝାଇଲେ
 ମନ୍ତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ କେତେ, ମାତ୍ର ସେ କଲେ ତ ଭୟ
 ନ ମାନି କାହାର ଦୟା ସାନ୍ତୁ ନା କିଛି ହିଁ,
 ଲଭିଲୁ ଉତ୍ତରାଧିପତି ବୁଦ୍ଧ ବହୁଗୁଣେ ।
 ହାସେ ହୋଇ ଉନ୍ନତ, ପୁର କଲେ ଶେଷେ
 ସଂହାର ଦୌହରେ ଜାତମାନେ, ମୁଁ କି ଦେବେ
 ଆସନ ଆଶଙ୍କା-ସ୍ବତ୍ବ ଭୀଷଣ କବଳ ।
 ପାଣି ଏହି ପାପପାଣି, ଦୃଢ଼ାୟ ପ୍ରହର
 ଜଗାଇଲେ କନ୍ୟାଗୁଡ଼ ଗୌପାଣେ ନିବିଡ଼େ,
 ପ୍ରହର ଆଦେଶ ସବେ ବିଶେଷ ଭାବରେ,
 ଦେବାକୁ ସମ୍ମାନ ଭୟ ଶିଶୁଜନ୍ମ କ୍ଷଣେ ।
 ଏଣେ ସଥାକାଳେ ଯାଇ ବାଜିଲୁ ବାଲାର
 ପିତୃବୃତ୍ତ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ସମ୍ମାନ ଶ୍ରବଣେ
 ଶତବକ୍ତ୍ର ବଳ, ହାୟ କ୍ଷତ ମୟୋ କ୍ଷତ !
 ସ୍ବଭାବେ ତ ଥିଲୁ ପତି-ବିଚ୍ଛେଦ-ବିଧିରୁ,
 ତହିଁପରେ ଭାବୀ ଆଶାଭରସାର ସ୍ଥଳ
 ଅତୀତ ଶିଶୁର ହତ୍ୟାଶଙ୍କା, ଅହୋ, ଦେଲୁ
 ଅଗ୍ନିବୃଷ୍ଟି ପରେ ଅଗ୍ନିବୃଷ୍ଟି, ଦେଲୁ କର
 ଭୟାବୁତ ହୃଦ ତାର, ବୁଝିଲ ସେ ଏବେ,
 ସ୍ବର୍ଣ୍ଣପାଇଁ କେଉଁ ପାପେ ପଶୁଛୁ ଶ ନର ?
 ଶିରେ କର ଦେଲୁ ବାଳା ଭାଜିଲୁ ଏସନ,
 କି ପାପ ସଂକଳ ! ଅହୋ, ସତେ କି ଜନକ
 ଏଭଳି ବୀରପୁରଣ ପୋଷିଛନ୍ତି ମନେ !
 ସତେ କି ସେ ଏହିରୂପେ ଦେବେ ପୁଣ୍ୟଦୃଷ୍ଟ
 ଅପତ୍ୟ-ବାସୁକୀ-ଯଜ୍ଞ ! ଦେଉଛୁ ସ୍ବରଣ,
 ଶେଳୁଥିଲୁ ବାଲ୍ୟେ ଦିନେ ଧନୁଷ୍ୟ ଶେଳି,
 ବିଚ୍ଛୁଣୁ ଉତ୍ତରାଧିପତି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ଶାୟକ,
 ପ୍ରଜାପାତ୍ରୀ ଶ୍ରେୟସ୍ବ ହୋଇଥିଲୁ ଭାବ
 ପାତକ କୁରଙ୍ଗୀ ମୋର, ଦେବେ ଏକ ଶର
 ବାଜନ୍ତେ କୁରଙ୍ଗୀ କୋମଳ ଗାନ୍ଧବେ,

ଛାଡ଼ିଲୁ ସେ ପ୍ରାଣ, ତହୁଁ ମାତା ତାର ହୋଇ
 ଶୋକୋତ୍ତୁସେ ରୁଦ୍ଧ ବଶ, ତାହିଁ ଅରେ ମୋତେ
 ଅରେ ମତ ଶିଶୁ ମୁଖେ, ବୀରୁଳ ନୟନେ,
 ସମ୍ଭାଳ ନ ପାରି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ତେଜିଲୁ ଜୀବନ,
 ସେ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଏତେ କାଳେ ଅବା
 ଘଟାଇଲୁ ବିଦ୍ଧ ଆଶି ଦୟା ଭାଗ୍ୟେ ମୋର !
 ଶୁଣିଛୁ ପୁରାଣେ, ହର ରକ୍ଷୋଧର୍ମୀ କଂସ
 କରୁଥିଲୁ ଦେବବୀରୁ ବଢ଼ିନୀ ଏପର,
 ମାତ୍ର ତାହା ଭାତା ଭଗ୍ନୀ ସମ୍ପର୍କର କଥା,
 ହୋଇ ଜନ୍ମଦାତା ପିତା, ଏତେକ ନିଷ୍ଠୁର
 କନ୍ୟାପଣେ, କେଉଁକାଳେ ଶୁଣା ନାହିଁ କାହିଁ;
 ଆଚରଣ ଆଉ ତେଣେ ଏଭଳି ପାତକ,
 ଭାବରେ ଅପବିତ୍ର ନ ମଣିବ ଭଲ
 ଦେବଶ ନାସ୍ତିକ ସ୍ବାୟ ବଶ୍ଚରସନାକୁ ।
 ହୋଇ ଗର୍ଭଧାରୀ ମାତା, କେମନ୍ତେ ଦେଖିବି
 ସ୍ବରକ୍ଷରେ ପୁରଦତ୍ୟା, ପାଣିଧିବ ଛାଡ଼ି,
 ଆହା ସେ କରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ ସହିବ କି କେବେ
 ମାତୃରକ୍ଷ, ମାତୃହୃଦ ବାସୁକୀ-ଗର୍ଭେ !
 କଷ୍ଟଭୋଗ ଅବସାନେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗଠାରୁ
 ତା ଆଗୁଁ ମରଣ ଶ୍ରେୟଃ, ଦେଲେ ଦେଉ ପଛେ
 ଆସୁଦତ୍ୟା ମହାପାପ, ମାତ୍ର ତା ଯନ୍ତ୍ରଣା
 ନୁହେଁ ତୀବ୍ର ଉପସ୍ଥିତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସମାନ ।
 କି ଅଶାନ୍ତ ଛାୟାପାତ ଦେଲୁ ପ୍ରଭୋ, ପ୍ରାଣେ,
 ଶାନ୍ତମୟ ତୁମ୍ଭେ, ସୁଦ୍ଧ ଅଶାନ୍ତ କିପାଇଁ ?
 ରଖିଛୁ ଜଞ୍ଜିତ କିପାଁ ସୁଖ ସଙ୍ଗେ ଦୁଃଖ,
 ତସ୍ବତର ତବ ସୁଖ, ତୁମ୍ଭର ସଜିତ
 ସୁଖ, କେ ସୁଜିଲ ଦୁଃଖ, ତୁମ୍ଭ ବିନା ଆଉ ?
 ଆନନ୍ଦରେ ଆସି ଜୀବ, ସଂସାରପ୍ରବାସେ
 କଟାଇ ଆନନ୍ଦେ ଦୁଇ ଦିନ, ଯାଇ ପୁଣି
 ମିଶିଲେ ତୁମ୍ଭର ସତ୍ୟ ସଦାନନ୍ଦମୟ
 ହୋତେ, ପ୍ରଭୋ, ଏଥିରେ ବା କି କ୍ଷତି ତୁମ୍ଭର ?
 ମାନବ ପଛକେ ଦେଉ ସ୍ବଭାବଦୃଶ୍ୟ,

ମାତ୍ର ତବ ଶକ୍ତି-ଶକ୍ତି-ପାଞ୍ଚଜନୀ ଧୂଳି
ଭାଙ୍ଗି ବାକୁ ଅକ୍ଷୟ କି ସେହି ଦୂର୍ବଳତା ?
ନାହିଁ ପଳାୟନ ପଥ, ଅବଲୁକି ତାହା
ଅସ୍ତ୍ର-କଣ୍ଠକିତ ଭୀମ ପ୍ରହର-ପାଦପେ,
ଜଳରେ କୁମ୍ଭୀରଭାରି, ସ୍ଥଳେ ବ୍ୟାଗ୍ରଭାରି,
ଭୟସ୍ତ୍ର ସକଟାକାଶ୍ଟି, ଏ ବେନି ମଧ୍ୟରେ
ନାହିଁ ତ ଭୂତାସୁ ସ୍ଥାନ, ଅତଃ ଏ ଦୃଶ୍ୟକେ
ମୃତ୍ୟୁ ହିଁ ପରମାଶ୍ରୟ, ବସି ମୃତ୍ୟୁ-ନାବେ
ପାରି ଦେବି ଅବଦେଶେ ଏ ଦୁଃଖ-କାରୟ !
ଦେ ଦୂର, ଅନାଥନାଥ, ବିପନ୍ନ-ବାହବ,
ସ୍ୱାର୍ଥ-ଦେଷ-ବିଷ-ଦିଗ୍‌ଧ୍ୟ ଏ ପାପ ପୃଥିବୀ
ଲଗ୍ନୁ ଅସୁଖ ମୋତେ, ରୋଗ-ଶଯ୍ୟା ପ୍ରାୟ,
ନାହିଁ ଆଉ ଆକାଞ୍ଛାର ଦାରୁଣ ପିପାସା,
ଦେଲୁଣି ଅକାଶ୍ଟି, ପ୍ରଭୋ, ଆଶା-ବାର ପାନେ
ବିଷାକ୍ତ ପକଳ ପୁଣି କୀଟାଣୁ-ଦୃଷିତ,
ଭେନ ଏବେ ଏ ଦୀର୍ଘାକ୍ଷୀ ଶ୍ରୀପଦସମୀପେ,
ଶକ୍ତିବ ସେ ରୋଗ ମୋର ତବ ପାଦୋଦକେ,
ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ, ପ୍ରଭୋ, ଭକ୍ତ ଦେବାର ଗୌରବ,
ନହେଁ ମୁଁ ତହିଁକି ଯୋଗୀ, ଦେବ ମାତ୍ର ଦାସୀ,
ପୁରୁଷ ଏ ବାଞ୍ଛା ମୋର, ବାଞ୍ଛାକଳତରୁ !
ଏଥୁଅନ୍ତେ ସ୍ୱଳବନୀ ବିଷାଦ-ବିବଶା
ଶାଣିତ ହୃଦିକାଞ୍ଚଳେ ବିଦାର ଭଦର,
ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହେଁ ତେଜିଲୁ ଜୀବନ,
ପାଞ୍ଚିବ ଶୋଚନା ସହ ପାଞ୍ଚିବ ଶରୀର
ରହିଲୁ ପୃଥିବୀରେ ପଥ, ସାଙ୍ଗ ଭବଲୀଳା ।
ଗର୍ଭରୁ ବାହାର ଶିଶୁ ଅକ୍ଷତଶରୀରେ
ତଳେ ପଡ଼ି ମୃତ୍ ସ୍ତରେ ସ୍ୱବିଲ ସଂସନେ,
ଜାଗି ସେ ଜନ୍ମନ ସ୍ତରେ ପ୍ରହରନିବର,
ମିଳି ଜେମା ଗୃହେ, ଦେଖି ଭୀଷଣ ଘଟଣା
ମଣିଲେ ବିସ୍ମୟ, ତହିଁ ଘେନି ନବଜାତ
ଶିଶୁ, ସମର୍ପିଲେ ନେଇ ନୃପତି ନିକଟେ,
ଦେଖି ସୁଏ ଶିଶୁମୁଖ, ଶିଶୁର ଆଦୃତ,

ମୋହନ-ମାଧୁର୍ୟବୋଳା, ସୁକ୍ତ ସୁଲକ୍ଷଣେ,
ଦେଲେ ସେହୁସିନ୍ଧୁଚିତ୍ତ, ପିଶାଚୀ ଜିହ୍ୱାସା
ଦେଲୁ ନିବୀସିତା, ଆସି ବସିଲେ ତା ସ୍ଥାନେ
ଦୟା-ଦେବୀ, ପୁଣ୍ୟବତୀ, ସ୍ୱିରୂପ-ସୁଧାମୟୀ;
ସୁଜାତ ଦାରୁଣ ପଣ ଦେଲୁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ ।
ପୌତ୍ର ଯେହୁ ଦେବରାଜ ସୁନାରୀରକର,
ସଂସ୍ଥାପି ଭାରତେ ଧର୍ମ ଅଗ୍ରଣ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ
ଧରବ ଯେ ସମ୍ରାଟ୍ତତ୍ୟ ଦର୍ଶନ ଆଦିର
ଭକ୍ତ ଜ ବର୍ତ୍ତିବାପୁଞ୍ଜି ଜଗତ ସମୁଗ୍ଧେ,
ପ୍ରେରଣ ଯେ ବିଶୁଦ୍ଧିତ ସାଧନ ସକାଶେ,
ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ଯେ ମହାପୁରୁଷ
ମହାଦର୍ଶିବାର ଭାବ ବହି ଶିଶୁଦେଶେ,
କାର ସାଧ୍ୟ ସଂହାରକ ସେ ଦେବକାଳକେ ?
କନ୍ୟାର ମଙ୍ଗଳବାଞ୍ଛା ପୂଜିତେ ନରେଶ,
ବହିଲୁ ପ୍ରହର, “ହାୟ, ବାହିଁ କନ୍ୟା ନୃପ,
ଚିତ୍ତ ସ୍ୱାୟ ଗର୍ଭ ସେହୁ ଦେଲେଣି ଗତାୟ !”
ଶୁଣି ଏ ଲେମ୍ବୁଦର୍ଶଣ ବିପଦ ବାଧା
ଦେଲେ ନୃପ ବିଷଦର୍ଶୀ ଶୋକରେ ବିହ୍ୱଳ,
ବିସ୍ତାର ସହସ୍ର ଶିଖା ଅନୁପାପାନଳ,
ଦରଧି କଲ ମର୍ମସ୍ଥଳ, ମିଶି ତହିଁ ପୁଣି
ଅପତ୍ୟସ୍ନେହର ସୁକ୍ତ ଆଦୃତରୂପରେ
କଲ ତାକୁ କୋଟିଗୁଣେ ଅସହ୍ୟ, ପ୍ରଶର ।
ଭାଷିଲେ ଗହ୍ୱଦେ ସୁଜା ଶୋକଭର ସ୍ତରେ,
ପୁଣିଶ୍ରୀ ନୟନେ, ତାହିଁ ସଚିବ ବଦନ—
“ଅହୋ, କେତେ ପାପିଷ୍ଠ ମୁଁ, ନାରଦୀ, ପାମର,
ଲୁପ୍ତ ଦେଲୁ କନ୍ୟା-ବଧ-ସମ୍ବଳିତ ପାପେ !
ଅକ୍ଷାତ ଏ କଳଙ୍କ ରହିଲୁ ମୋହର
ସୁହୃଦେ ଅକିତ ହୋଇ ପ୍ରାଣ-ପଞ୍ଜିକାରେ,
ପ୍ରାଣାନ୍ତରେ ପୁଣି ମିଶି ରହିବ ସୁକ୍ତରେ ।
ପ୍ରାକୃତ ପ୍ରାଧାନୀ, ଭକ୍ତ ଧନମୋହେ ପଥ
ଅଜିଲୁ ଯେ ପାପ, ନାହିଁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ତାର,
ଏଥୁଲଗି ପ୍ରାଣୀ ମୋର ଦେବ ପରକାଶେ

ଭାବୀ ବଂଶଧର ଦତ୍ତ ଦୁର୍ଗା ଉପାସ ।
 ଯଦ୍ ବାସୁଦେବ ମୁହିଁ, ସୁଖେ ନରକ
 ନିଜ ହାତେ ନିଜପାଇଁ, ମୋର ଏ ଦୁଷ୍ଟ—
 ଶୁଣା, ଅମାନ୍ୟ ଏହି ଅକ୍ଷୟ ଦୁଷ୍ଟ—
 ରଖିବାକୁ ଦେଖ ନାହିଁ ସ୍ଥାନ ଚରଣରେ !
 ହାୟ, ମା, କି ହେବ ମୋର ପାରାଧିକ ଗତି,
 ନିଷ୍ଠୁର ମୁଁ, ନର-ପଶୁ, ପାଶୀ, ବନ୍ୟାଘାତୀ,
 ନୁହେଁ ପିତା ଯୋଗ୍ୟ କେବେ ତୋ ପରି ଦେବୀର;
 ମୁହିଁ ସିନା ଅଭାଜନ, ମାତ୍ର ତୁ ମାଆ ଗ୍ରେ,
 ଦୟା-କ୍ଷମା-ସ୍ନେହ-ପ୍ରୀତି-ଭକ୍ତି-ପ୍ରସ୍ରବଣ,
 କ୍ଷମିତୁ ସ୍ବପ୍ନରେ ତୋର ଅଧମ ଜନକେ ।
 ମାରିବୁ ମୋ ପାଇଁ କ୍ଷମା ବିଶ୍ବପତି କି,
 ମୋ ପରି ଧରମନ୍ଦ୍ରାଣୀ ଅପବିତ୍ର ତାଙ୍କ
 ନ ପାରିବ ପଣି ତାଙ୍କ ପବିତ୍ର ସୁଧାମେ,
 ଯଥା ସିନ୍ଧୁଭୋଷ ବଡ଼ଦେଉଳ ବେଢାରେ ! *
 ମା, ତୁ ପୁଣ୍ୟବତୀ ଯତୀ କଲେ ଜଣାମଣା
 ତୋର ଏହି କୃପାପାତ୍ର ଦୁଃସ୍ଥ ପିତାପାଇଁ,
 ନିଶ୍ଚୟ ସେ ମୋ ପ୍ରତି ହେବେ କରୁଣା-ପ୍ରକଣ ।
 ଅହୋ, କି କରବି, କାହିଁ ଯିବି, କେ ରଖିବି
 ମୋତେ ଆତ୍ମ-ଦୁଷ୍ଟକୃତର ଭୀଷଣ କବଳ ?
 ତାହେଁ ଯେଉଁ ଦିଗେ ନାଚେ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ପାପର
 ଅସଂଖ୍ୟ ବିକଟାକାର ଛାୟା ମୋ ନୟନେ,
 କି ଭୀଷଣ ପୁଣି ସେହି ଛାୟାର କରଣୀ,
 ପ୍ରହାରେ ସେ ଧମନୀରେ ଅନଳ ଫୁଲାର ।”
 ରୁଜାଏ ଏ ଆକ୍ଷେପୋକ୍ତି ପ୍ରଳାପମିଶ୍ରିତ
 ଶୁଣି ମନ୍ଦା କାଳୋଚିତ ବିହରେ ସାନ୍ତ ନା—
 “ତେଜ ନୁ ପ ଶେଫ, ଶୂନ୍ୟର ଭିନ୍ନଭାବ,
 ମାନବ ଦୁର୍ବଳମତି, ଏ ସଂସାରେ ତାର

ସ୍ବଳନ ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ; ବରଂ ସ୍ବାଭାବିକ ।
 ଆସି ନାହିଁ ଭବେ ନର ସୁଖଭୋଗ ପାଇଁ,
 ଆସି ଅଛି ସୁଖାର୍ଜନ ପାଇଁ, ନୁହେଁ ଧର
 ଭୋଗରୁ ମିଳି କାରୁ, ଅଟେ କର୍ମରୁ ମିଳି ସିନା,
 ଦୁଃଖଭୋଗ ମାତ୍ର ଏହି ପ୍ରାପ୍ୟ ମାନବର;
 ଅତଃ ନୀରବରେ ସର୍ବ ସହିବା ଉଚିତ ।”
 ଏହିରୂପେ ଜାନାଭାବେ ପ୍ରବୋଧ ସତର,
 ଶିଶୁକୁ ହୋତରେ ଘେନି ମିଳି ଅନ୍ତଃସ୍ବରେ,
 ସମର୍ପି ମହିଷୀ କରେ କହିଲେ ଏସନ,—
 “ଦେବି, ତବ ଦୃଢ଼ଦୋଷାନ-ଜାତ ଲକ୍ଷଣରେ
 ଫୁଟିଥିଲା ଏ ଫୁଲଟି, ଘେନନ୍ତି ସାଦରେ ।
 ନାହାନ୍ତି ଗୋ, ତେଜି ପ୍ରାଣ ତନୟା ତୁମ୍ଭର,
 ତୁମ୍ଭାନ୍ତର ଏରୂପେ ସେ, ଧରି ଏହି ଭାବ,
 କର ଏ ବାଳକେ ଏବେ ଲଳନ ପାଳନ ।
 ଥିଲା ଯେଉଁ ସ୍ନେହ ତେଜା ପ୍ରତି, ସେହି ସ୍ନେହ
 ପ୍ରତିଫଳ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଏ ଶିଶୁ ଉପରେ ।
 ଦେଖି ଏହି ସୌମ୍ୟମୁଖ, ମୁଖେ ଚାନ୍ଦୁ ହାସ,
 (ଶୋଭା-ସୁଧା-ପାୟକାରେ ପୁଷ୍ପପର ଲହରୀ)
 କନ୍ୟାର କରୁଣ ସ୍ବଭାବ ପାପୋରବ ମନ ।”
 କରନ୍ତି ରକ୍ଷା ସ୍ବୟଂ ନ ବଧ ଶିଶୁକୁ,
 ଜାଣି ଏହା ଗୁଣୀ ଭକ୍ତିବୃତ୍ତିତା ସଦୃଶ
 ବିହରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣଦେବେଶୀ ଆସଂଖ୍ୟ ପ୍ରଣତି,
 ପରିହର କନ୍ୟାଶୋକ ତହିଁ ମହାଦେଉ,
 କରୁଲେ କରୁ ଜାତସଂସ୍କାର ଶିଶୁର ।
 ବିଚରରେ ବହୁ ଧନ ଏକାଦଶ ଦିନେ
 ରଖିଣ ବିନିମାଦିତୀ ଦୁହିତଜ ନାମ
 ପିତୃନିର୍ଦ୍ଦୋଷାନୁସାରେ, ପୁତ୍ରନିର୍ଦ୍ଦୋଷେ
 ପାଳିଲେ ସସନ୍ତେ ଗୁଣୀ ଶିଶୁକୁ ସଦା ।

* ମୂର୍ତ୍ତି ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଉଳ ବେଢା ଭିତରକୁ ସମ୍ବନ୍ଧଗର୍ଭନ ଶୁଦ୍ଧଗୋବର ଦ୍ବୟ ନାହିଁ ।

ତୃତୀୟ ପର୍ବ

ବଢ଼ିଲେ ବିନୟାବିତୀ ଆଦିତ୍ୟ-ଦର୍ଶନ,
 ସୁଖ ସେବୁ ସମ୍ବୋଧନ ସୁବୋଧକ ହୋଇବେ,
 ବସୋବୁଦ୍ଧି ସଦୃଶରେ ବଢ଼ିଲା ପ୍ରଭାତ,
 ବଢ଼ି ପଥା ଶୁଭଦେବେ ଶଶଧର ସଦୃଶ
 ସୁଦୀର୍ଘା ଚନ୍ଦ୍ରିକା — ଚନ୍ଦ୍ର-ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଦୁପିଣୀ ।
 ବଢ଼ିଲା ଶୁଭାନ୍ତେ ଶରେ ସଦୃଶ ଧାରରେ
 ଦୌଡ଼ିବ ବାଳୁତ ଲୀଳା ପବନ ଅନୁର-
 ଉପ୍ସ, ଗନ୍ଧ ବହିଁ ଧୋଇ ଗୁଣାଗୁଣୀ ମନୁ
 ବନ୍ୟାବସୋଗର ସେହି ଲୀଳାମୟୀ ସୁଖ
 ସେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବେଦନାର ଉଦ୍ଭୁତ ଶୋକ ।
 ଏହିରୂପେ କିଛିକାଳ ହୁଅନ୍ତେ ଅଗାଧ,
 ରାତ୍ରି ଦିନେ ଧାର ଗୁଣ ଦୌଡ଼ିବ ଉଦ୍ଭୁତ
 ବଢ଼ିଲେ, “ଦେବ ସୁ, ଦେବି ନୀତା ସୁଖ ଏବେ
 ନାନା ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟାୟରେ କର ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ,
 ବିଦ୍ୟାଲଭ୍ କଷ୍ଟଧାୟୀ; ମାତ୍ର ଅଜ୍ଞତାର
 ସୁଖଠାରୁ ସାର ନିଶ୍ଚେ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ ଦୁଃଖ ।
 ବିଦ୍ୟାର୍ଜନ ଦୁଃଖ କେବେ ଦୁଃଖ ନୁହେଁ ବାବୁ,
 ଭାବ୍ୟ ସୁଖ ଭୋଗର ସେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୋପାନ,
 ବିଦ୍ୟା ପୁଣ୍ୟମଣି, ହୁଏ ପରଶେ ତାହାର
 କଳଙ୍କିତ ନର-ଲୋକ ଶୁଦ୍ଧ କଳଧୋତ ।
 ଜୀବସୁଖି ମଧ୍ୟେ ଗୁଣା ଯାହା ଯୋଗେ ନର,
 ବିଦ୍ୟା ସେହି ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନର ପ୍ରସୂତି,
 ମାନବ ଜୀବନ-ପଥ ଚର୍ଚ୍ଚିତ କୁଟିଳ,
 କହିଦିଏ ବିଦ୍ୟା ତାକୁ ସୁରମୀ ସରଳ ।
 ଅରୁପା ଜନନୀ ବିଦ୍ୟା, ମନୁଜି କୁଳର
 ଚତୁର୍ବର୍ଦ୍ଦୀନୀ, ବଳେ ଜନସୂଚୀଠାରୁ,
 ମାରଦହ ଏ ଶରୀର ଅସ୍ତିତ୍ବାସମୟ,
 ଶଶସ୍ଥାୟୀ, ମାତ୍ର ବିଦ୍ୟା-ମାତ୍ର-ଦତ୍ତ ଦେବ
 ସୁଖ ଅପାର୍ଥିବ ରହେ, ତର ଅନଶ୍ୱର ।
 ଅବିଦ୍ୟାର ଶିକ୍ଷାଗାର ଏ ଗୁଣ ସଂସାରେ
 ବିଦ୍ୟା ହିଁ ସଦୃଶୁ ଏକା, ପ୍ରଦାନଣ ସେହି
 ନୀୟ-ନିଷ୍ଠା-ଦୟା-ଧର୍ମ-ସତ୍ୟ-ସରଳତା-

ବିନୟ-ସୌଜନ୍ୟ-ଶିକ୍ଷା, କରେ ସମ୍ବନ୍ଧର
 ଜ୍ଞାନ-ଭକ୍ତି-ପ୍ରୀତି-କଳେ ହୃଦୟ-ଭସରେ ।
 କରପାରେ ବିଦ୍ୟା ସିନା କଦୈବୀ ସୁନ୍ଦର,
 ଜୀବେ ଭବ, ଦୀନେ ଗୁଣା, ଅସୁଜ୍ୟେ ସୁଜିତ,
 କରପାରେ ଦୀପ୍ତ ପୁଣି ତିମିରତ ସ୍ଥାନେ ।
 ବିଦ୍ୟା ହୃଦୟର ବଳ, ସେ ବଳେ ମାନବ
 ଉଦ୍ଭାସରେ ବିଦ୍ୟାସୁଧେ ବିଦ୍ୟାମୟ ଭଲ,
 ଭେଦିପାରେ ଅନାୟାସେ ଅନଳ-ଅଗ୍ନିଳୀ ।
 ବାସ୍ତବ ପରମବନ୍ଧୁ ବିଦ୍ୟା, ତା ବନ୍ଧୁତା
 ନୁହେଁ ଦୁଷ୍ଟ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ଦୋଷେ କଦାଚନ
 ପାର୍ଥିବ ବନ୍ଧୁତା ସମ, ମିଶ୍ରି ରହେ ତାହା
 ରୁପର ପରମାଶୁ ସଦୃଶ ଆଜୀବନ ।
 ବିଦ୍ୟା ଅତୈର୍ଯ୍ୟାପଦାର୍ଯ୍ୟା ସମ୍ପତ୍ତି ମହତୀ,
 ଅକ୍ଷୟା, ପ୍ରଭାତ ନିତ୍ୟ ନିମିତ୍ତବର୍ଦ୍ଧିତା,
 ପ୍ରାକୃତ ଅର୍ଥ ମୂଲ୍ୟରେ ନୁହେଁ ହେବୁ ତାହା,
 ଉପାର୍ଜେୟ ଆକାନ୍ତକୀ ସାଧନା ପ୍ରଭାବେ ।
 ଅବ୍ୟବ ନାନାଶାସ୍ତ୍ର-କୁସୁମ-ସନ୍ତପ୍ତ
 ପ୍ରବୀଣ ପଣ୍ଡିତବର୍ଗେ କରୁଛୁ ପ୍ରସନ୍ନ,
 ଶିକ୍ଷା କର ତାଙ୍କଠାରୁ ହିତଉପଦେଶ ।
 ସମସ୍ତକୁ ନ ନିୟୋଗି ପ୍ରହରପଥରେ,
 ତାହାର ପ୍ରହର ଦୋଇ କର ଅଧ୍ୟାୟନ—
 କାବ୍ୟ, ବ୍ୟାକରଣ, ବେଦ, ବେଦାଙ୍ଗ, ପୁରାଣ,
 ଲକ୍ଷନାସ, ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର, ମହାତ୍ମା-ଚରଣ,
 ଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର, ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର, ଶିଳ୍ପ, ଧନବେଦ,
 ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରାଦି ବହୁ ଶୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାମାନ ।
 ହୁଅ ପୁଣି ଦୃଷ୍ଟି ଅଗ୍ନି ରଥାସ୍ତେହେ ଦୃଢ଼,
 ବ୍ୟାୟାମେ ଅଭ୍ୟାସ ନିତ୍ୟ, ଲକ୍ଷେ, ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟନେ,
 ଗଡ଼ଚକ୍ରଭେଦେ, ବ୍ୟୁତ୍ପରଚନେ, ଧାବନେ,
 ବ୍ୟୁତ୍ପରଚକାନ୍ତକୀରଙ୍ଗେ ହୁଅ ସୁନୟଣ ।
 ବିହ୍ୱଳ, ଆସନ, ସନ୍ଧି, ଯାନ, ଦୈର୍ଘ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର,
 ଏହି ଷଡ଼ ଗୁଣଗୁଣେ; ତୌବ୍ୟ ଉପାୟ—
 ଭେଦ, ଦଣ୍ଡ, ସାମ, ଦାନେ ରହୁ କୃଷକତା ।

ଏହିରୂପେ ଯାଉଥାନ୍ତି ଦେଇ ଉପଦେଶ
 ଅର୍ପିଲେ ଦୌଡ଼ନ୍ତିଦୟା ଯୋଗୀ ଗୁରୁକରେ ।
 ରତ ଦେଲେ ଅଧ୍ୟାୟନେ ଭବିଷ୍ୟ କୁମାର,
 ଉପେକ୍ଷି ଆଳସ୍ୟା ଛାଡ଼ା— ଶୈଶବ-ସୁଲଭ,
 ନ ରହିଲ ରୁଚି ଆଉ ଆହାରେ ଶୟନେ,
 ରୁଚି ଅଧ୍ୟାୟନେ ସଦା, ନ ଲାଗିଲ ସୁଖ
 ରାଜହର୍ମ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଗାର ଭଳି, ବେନି ଭ୍ରାତା
 ବାଳକହୃଦାୟ ପ୍ରାୟ ପାଠଶାଳାଶ୍ରମେ
 ରହିଲେ ସାଧନା-ଯତ୍ନେ ଦୀକ୍ଷିତ ନିୟତ ।
 ବଢ଼ିଲ ପ୍ରତିଭା ହମେ ଗୁରୁ ଉପଦେଶେ,
 ସ୍ୱଭାବ ତେଜସ୍ୱୀ ହୀରା ପାଇ ଦୀପାଲେକ
 ପ୍ରକାଶିଲ କବା ଦୀପ ପୂର୍ବ ବହୁଗୁଣେ ।
 ସ୍ୱର୍ଗିଲ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ବେନି ଭ୍ରାତା ପ୍ରାଣେ,
 ହୃଦ ରଖି ପରସ୍ପରେ କଲେ ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ ।
 ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ ଅର୍ଥେ ଜାତ ଯେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା,
 ପବନ ସେ, ନୁହେଁ କେବେ ଉର୍ଷା ଅଭିଶାପ,
 ଭଦ୍ରତ ଅମୃତ ଫଳ କରେ ସେ ପ୍ରସବ —
 ପ୍ରସବେ ପିଣ୍ଡାନ୍ତୀ ଉର୍ଷା, ପାପ-ହତାହତ ।
 ଦେଲେ ଦେଁ ସୁବିଚକ୍ଷଣ ଜ୍ୟୋତି ଭର୍ତ୍ତୃହର,
 କଠୋର ପ୍ରତିଯୋଗିତା- ପରୀକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ
 ସବୋଲେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦେଲ ବହମକ ସ୍ଥାନ ।
 ମେଧାବୀ ବିହମାଦିତୀ, ମହାମତ୍ତମାନ,
 ଅଲୌକିକ ଅତୀତ୍ତ୍ୱ ଶୁଦ୍ଧଶକ୍ତିବଳେ
 ଶିଖିଲେ ବିବିଧ ବିଦ୍ୟା ଅତୀତ୍ତ୍ୱ ସମୟେ
 ପବନ୍ତ ଶୁଣନ୍ତି ଯାହା କାରେକ ମାତର,
 ରଖନ୍ତି ତାହାକୁ ଦେହୁ ନୋହେଁ ତା ବିସ୍ମୃତ ।
 ଦେଖି ବାଳକର ଏହି ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ପ୍ରତିଭା,
 ଭାରୁଥିଲେ ଲେବେ, ସତେ ସୁଖଦେବୀ ଆବା
 ଅବିଭୁତ ଧରାଧାମେ ସୁରୁଷ ରୂପରେ ।

ଅଳନ୍ତର ରାଜା ଦିନେ ତକାର ବିହମେ
 କୋଇଲେ, “ଦେ ବସୁ, ତୁମ୍ଭେ ଦୋଇଅଛ ଏବେ

ସବ୍ୟଂଶରେ ଉପସୂକ୍ତ, ଏଣୁ ମୋ ବାସନା,
 ସମର୍ପିବ ତବ କରେ ମାଳବ ପ୍ରଦେଶ;
 ମହାକର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଭାର ବହି ଏବେ ଶିରେ
 କର ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜେ ଧର୍ମେ ଶାସନ ପାଳନ ।
 ଶୁଣି କିଛି ରାଜନୀତି ଅବହୀତ ମନେ,
 ନୁହେଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ, ବାରୁ, ନୃପତି ଜୀବନ,
 ତାହା ସାଧାରଣ, ପ୍ରଜାର ରକ୍ଷକ;
 ରାଜାରୂପ ମହାବୃଦ୍ଧେ ପ୍ରଜା ପରିବାର,
 ରାଜା ମୁଖୀ ଗୁରୁକର୍ତ୍ତା କୁଟୁମ୍ବ-ଗାଳକ ।
 ପ୍ରଜାପାଳ ସତ୍ୟ-ନୀୟ-ଧର୍ମ-ଅବତାର,
 ଆଚର ସେ ସାମ୍ୟାନୀତି କରବ ଶାସନ,
 ବିଚାର ତାହାର ଜାତି-ଧର୍ମ-ଆୟ-ପର—
 ବିଭେଦରହିତ । ଶାନ୍ତ, ଶିଷ୍ଟ, ନୀତିମାନ,
 ଜିଜ୍ଞାସୁ, ମିଶ୍ରଭାଷୀ, ଧାର୍ମିକ, ଦୟାଳୁ
 ଯେ ନୃପ, ସେ ପ୍ରବୃତ୍ତର ମହାର୍ତ୍ତ ଭୂଷଣ,
 ସର୍ବଲୋକନିୟାମକ ଅଟେ ରାଜନୀତି,
 ମାତ୍ର ତାହା ଦେଲେ ମୃଦୁ, କରନ୍ତି ପ୍ରଜାଏ
 ଅତିହମ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ପୂର୍ବେ ହୁଅନ୍ତି ସଂକ୍ରମ୍ଭ,
 ଅତଃ ତାହା ନୀତି-ଉଷ୍ଣ, ବା ନୀତି-ଶୀତଳ
 ଦେବାର ଭବିତ, ଯଥା ମଳୟ-ମାରୁତ ।
 କର୍ମମୟ ଏ ଜୀବନ, କର୍ମ ହିଁ ଜୀବନ,
 କର୍ମବିମୁକ୍ତା-ମୃତ୍ୟୁ, ପ୍ରଜାଦର୍ଶ ରାଜା,
 ଦେଖି ତାଙ୍କୁ କର୍ମରତ; କର୍ମୀ ହେବେ ପ୍ରଜା,
 ଦୈବନିର୍ଭରତା ଶାନ୍ତି ଆଳସ୍ୟ ରକ୍ଷଣ,
 କରେ ସିନା କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନ ଉପରେ
 ପୌରୁଷ, ପୌରୁଷ ସଦା ବଞ୍ଚନ୍ତି ଦେବତା ।
 ଦେବେ ନାହିଁ ଆଦ୍ୟ ନୃପ ତାହାର ଗିରେ,
 ନାହିଁ ଶନ୍ତ ମାନବର ସ୍ୱାବକ ସମାନ,
 ପଶା, ବେଶ୍ୟା, ମଦ୍ୟ ପୁଣି ମୃଗୟାବାସନ
 ତେଜବେ ସର୍ବଥା ରାଜା, ନୁହଇ ଭବିତ
 ଭୂତୀ ସବୁ ପରିହାସ, କିମ୍ବା କାହା ପ୍ରତି
 ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ ଅତି, ରଖିବେ ନୁହଣି

ସୁମନ୍ତ୍ରଣା ଗୁପ୍ତା, ଶୁକ୍ରାଦିନୀ ପ୍ରଭୃତି ଅଂଶ
 କରନ୍ତେ ପ୍ରାଣଦେୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଭାବେ ।
 ଧର୍ମ, ମିତ୍ର, ମନ୍ତ୍ରୀ, ଶୁକ୍ର, ଦୋଷ, ଦୁର୍ଗ, ବଳ,
 ଶୁକ୍ର ଏ ସବୁ ଅଙ୍ଗ, ହୁଏ ଯଦି କେହି
 ପ୍ରଭୁକୁ ଯେ କୌଣସି ଏକ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରଭୁ,
 ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗୁରୁ ସେହି ବିପକ୍ଷେ ଗଣିତ ।
 ଶୁକ୍ର ପ୍ରଜାଶାସକର ନିପତ୍ତି-କର୍ତ୍ତା,
 ହୁଏତ ସେ ନିଜ କଷ୍ଟେ ପ୍ରଭୁତ କଷ୍ଟେ,
 ବିଳାସ ଆଶ୍ରୟୀ ଶୁକ୍ର ଭକ୍ତ ବିଳାସର;
 ଅଳ୍ପ ଶକ୍ତି ଅଳ୍ପମାତ୍ର ଅନାଥପାଳନ,
 ଯଥାକାଳେ ଭୁକ୍ତାଦର୍ଶେ ବର୍ତ୍ତନପ୍ରଦାନ,
 ଅଧୀନସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ ପ୍ରଭୁ ସଦ୍‌ବେଦାର,
 କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ଶିକ୍ଷା, ଧର୍ମ ବାଣିଜ୍ୟ ଭିନ୍ନ
 ଶୁକ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମୁଖ୍ୟ, ଦୋଷେ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ
 ଅଳ୍ପ ଗୁଣେ ପୁରସ୍କାର, ବିଶିଷ୍ଟ ଶୁଣିବେ
 ଲାଭାନ୍ତେ କର୍ମେ ଶୁଦ୍ଧ କରୁ ବୃଦ୍ଧିଦାନ ।
 ମନ ସମ୍ବନ୍ଧର ଭୂମି ବାମନା ଚରୁର,
 ଭୂମିର ଭବିଷ୍ୟେ ସଦା ମେଳା ମେଳା ହୋଇ
 ସୁପାଦପ କୁପାଦପ ଭବିଷ୍ୟ ଅଙ୍ଗର,
 ମାତ୍ର ବସ୍ତ୍ର, ବାନ୍ଧୁ ତାହା ତୁମ୍ଭେ, “କୁ” ଭପାତି
 “ସୁ” ପାତ୍ରବ ଯଦେ, ଯଥା ବିକ୍ର ବୃଦ୍ଧିବଳ
 ଭପାତି ବାନ୍ଧୁଟା କ୍ଷେତ୍ର ରଖେ ଧନ ଗଣ ।
 ଚଳାଇବ ଶୁକ୍ରାଦିନୀ ସତର ସଦାୟେ,
 ମାତ୍ର ତବ ଅନ୍ତରାତ୍ମା-ସୁମନ୍ତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରଣା
 ଶୁଣିବ ସବାଣେ, ପଛେ ଆନ ଅମାତ୍ୟର ।”

“ମାତାମହ, ଶିଷ୍ୟାଧୀନୀ ତବ ଆଜ୍ଞା ମୋର—
 ଭାଷିବେ ବିଜୟାଦିତ୍ୟ, “ଆଦର ଦେ ଦେବ,
 ସୁପାଦନ ଭପଦେଶ ଦେବଲ୍ୟ-ବଶିତା,
 ଯଦିହି ତା’ ଆଶିବାଦ ଜାଣେ, ଘେନା ଦେଉ
 ଭକ୍ତିବୋଳା କୃତଜ୍ଞତା ଏ ହିତଭୁକ୍ତୀର,
 ବେଦନ ଏକିକ ନୁହେଁ, ସେ ଭପଦେଶର

ନୁହେଁ ଯୋଗୀ ପ୍ରଭୁଦାନ କୃତଜ୍ଞତା ଶାନ୍ତି,
 ପ୍ରାଣଠାରୁ ମୂଲ୍ୟବାନ ଆତ୍ମା ଯଦି କିଛି,
 ନୁହନ୍ତା କେବେ ସେ ସୁଦ୍ଧା କିଛିର ସମାନ,
 ଯାହାହେଉ ଅର୍ପଣକୁ ସାନହେ ନିଜକୁ,
 ଏହା ବିନା ଯୋଗୀ ଦେୟ ପାଉ ନାହିଁ ଶୋଭା ।
 ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଆଦେଶ ତବ, ଦେବାଦେଶ ପ୍ରାୟ,
 ମାତ୍ର ଦେବ, ଅନ୍ତର ମୋ’ ଲୋକ୍ଷ ଭର୍ତ୍ତୃହର,
 ଲୋକ୍ଷ ସତ୍ତ୍ୱେ କନିଷ୍ଠର ଭର୍ତ୍ତୃହ ଯଦୁଣ
 ଧର୍ମବିରକ୍ତିତ, ଅତୀତ ଦେଉନ୍ତି ସେ ଶୁକ୍ର,
 ରହିବ ମୁଁ ମନ୍ତ୍ର ପଣେ ତାହାଙ୍କ ସବାଣେ ।”
 ଶୁଣି ଏ ଭାରତୀ ଶୁକ୍ରପାଶ୍ରବ ଦଳ
 ଭାଷିଲେ ବିସ୍ମୟାନନ-ଆଲିଙ୍ଗିତ ସ୍ୱରେ—
 “କୁମାର, ଭର୍ତ୍ତୃଷ୍ଟ ତୁମ୍ଭେ ଆଜି କି ଅଭୁତ
 ଅଗ୍ନିପରୀକ୍ଷାରୁ, ଧନ୍ୟ ହୁଏତ ତୁମ୍ଭର,
 ମହାପୁରୁଷ ଜୀବନେ ଆସଇ ଏପରି
 ସୁବିଠାର ପରୀକ୍ଷାର ଶୁଭ ସୁପ୍ରଭାତ ।
 ପରମ ଧାର୍ମିକ ତୁମ୍ଭେ, ଧର୍ମରକ୍ଷାପାଇଁ
 ଶୁକ୍ରାଦିନୀ ତୀର ମହାପୁରୁଷର କର୍ମ,—
 ପୁରୁଷ ମାତ୍ର ନୁହେଁ, ଶୁକ୍ରର ଚିତ୍ତଲେ
 ପ୍ରୀତି, ମାତ୍ର ତାହା ଶୁଣି ଦେଶର ପକ୍ଷରେ,
 ତବ ଏ ବିମଳ କୀର୍ତ୍ତି ପୁତ୍ର ସୁଧାମୟ,
 ଭବିଷ୍ୟ ସୁଗୁଣ-ବକ୍ଷେ ଶୋଭିବ ଭଲ୍ଲ କେ,
 ଯେସନ ସୌଭାଗ୍ୟର ଭରତ ଅଶୀନ
 ଶୋଭେ ରାମାୟଣ-ବକ୍ଷେ ଅମର-ଅକ୍ଷରେ ।”
 ଲଭି ପରିତୁଷ୍ଟି ଶୁଦ୍ଧବୃଦ୍ଧି କରନେ
 ପ୍ରଣାମି ବିଶେଷେ ତାଙ୍କୁ, ଭର୍ତ୍ତୃହର କରେ
 ମାଳବ ଶାସନ ଭାର କଲେ ସମର୍ପଣ,
 ରହିଲେ ବିଜୟାଦିତ୍ୟ ତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରିପଦେ ।

ମାଳବର ଶୁକ୍ରାଦିନୀ ଦେଲେ ଭଲ୍ଲସୁନୀ,
 ବ୍ୟାପିଲ ସେ ହସ୍ତୋଦ୍‌ଗ ହୋଶ ଦୀର୍ଘେ, ନବ-
 ହୋଶ ପ୍ରସ୍ତେ, ଚଳାଇଲେ ଶୁକ୍ର-ରହସ୍ୟରେ

ଭର୍ତ୍ତୃହର, ସୁଧାରୁଥି ପ୍ରାୟ, ଯୋଗ ତହିଁ
ସୁମନ୍ତ୍ରୀ ବିହମବର ସୁମନ୍ତ୍ରଣା-ହସ୍ତ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୁଳୀ ଶାସନେ ଗାଳନେ,
ସତ୍ୟ, ଧର୍ମ, ନ୍ୟାୟ, ନିଷ୍ଠା ଆଶ୍ରୟେ ପ୍ରଜାଏ,
ଦୁର୍ଜନର ଅତ୍ୟାଚାର, ଚୈତ୍ରୀ ଭବଦ୍ରବ
ହେଲ ଉଦ୍‌ଘୋଷ, ଦୃଷ୍ଟେ ଦୃଷ୍ଟି ନରାଣ,
ଷୋଳକଳା ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଶେଷଲ ଚୈଦିରେ ।

ଥରେ ଭର୍ତ୍ତୃହରର ସୁରକ ମହର୍ଷୀ
ଅନଙ୍ଗା ପିଙ୍ଗଳାନାମୀ, ପରମାସୁନ୍ଦରୀ,
ଦ୍ଵିତୀୟା ସରଳା, ସାଧୀ, ପୁଣ୍ୟ-ଦୟାବତୀ,
ପ୍ରଥମା ତା ବିପରୀତ - ମୁଖର, ଦୁଃଖିନୀ,
ଚୈତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରିକାର ଏହା ବିଶେଷ ମିଳନ ।
ମିଶିଥିଲ ଦେବୀ ସଙ୍ଗେ ଦୁର୍ମୁଖା ଦାନବୀ,
ଅଥବା ଅବିଦ୍ୟା ବିଦ୍ୟା ସହ, କେଉଁ ପାପେ
ଅବା ଶାପେ, କେ କହିବ ତାହା ? ବହୁଥିଲ
ଏକ ହୃଦେ ନିଦିବର ମହାକିନୀଧାରୀ,
ଆନ ହୃଦେ ଦାଉଦାଉ ଶୁଣାନାଗ୍ନି ଶିଖା;
ଏକ ମଳୟୁକ, ଆନ କଟୁ ଉପଲେପ;
ସୁରଭି ଯୋଗପ ଏକ, ଆନ ଓଲ ଫୁଲ;
ଏକ ହୃଦ ଅନାବଳ ପ୍ରେମ-ପାରାବାର,
ଆନ ହୋଧ ବିଦେଶର ପକ୍ଷିଳ ପଲ୍ଲବ;
ଏମନ୍ତ ଛ, ଏକ ହୃଦ ପବିତ୍ର ସ୍ଵରଗ;
ଆନ ପାପ-କାଟ-ଦୁଷ୍ଟ ମହାକୁମ୍ଭୀରାବ;
ସୁରାନ୍ତ ଚରନ୍-ଚୁଡ଼େ ଶୋଭେ ଏକ ଶିର;
ଭାଗ୍ୟହୀନ ଅଭିମାନ ଅଭିତାରେ ଆନ । *
ଧୂର୍ଜି-ଶିବେନ୍ଦ୍ରବର ଅନଙ୍ଗା ରୂପସୀ,
ସ୍ଵାଧୀନ-ଭର୍ତ୍ତୃକା ହେଲ କପଟ କୌଶଳେ,
ନାରୀ ପାମେ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ ଗୁଡା ଭର୍ତ୍ତୃହର,
ଅଳ୍ପ ଯଥା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵନାଭ-ଜାଲେ, କ୍ଷମ ସେହୁ
ଲୌହ-ଦୁଃ-କାଷ୍ଠ ଭେଦେ; ମାତ୍ର ପାରେ ନାହିଁ

ଛନ୍ଦ୍ର ବର ସୁଷ୍ମ ସୁନ ସେ କ୍ଷୁଦ୍ର କୀଟର !

ଭର୍ତ୍ତୃହର ସମ ଗୁଡା, ଶାସ୍ତ୍ରକ, ଧାର୍ମିକ,
ରହିଲେ ରମଣୀବଶେ ଶୁଭାନ୍ତେ ସଦା,
କେତେ ଆକର୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର ରମଣୀ ମନ୍ଦୀରେ !
“କାମିନୀ” ନ୍ୟାସର ମନ୍ତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣାବରଣର,
ଅଳ୍ପ ଏ ଭରତେ ଯେତେ ଦୃବ୍ୟ ନେଉନାୟ,
ତୁଡ଼ାନ୍ତ ତାହାର ନିଶ୍ଚେ କାମିନୀ, କାଞ୍ଚନ !
ପବିତ୍ର ଦାମ ତୀ ପ୍ରୀତି; ମାତ୍ର ହେଲେ ତାହା
ବାଉସୁତା-ବିପତ୍ତି, ହୁଏ ଅଭିହିତ
କଳଙ୍କ-କାଳମାମୟ “କାମୁକତା” ନାମେ ।
ଅବନତ-ପେତୁଣୀର କାମୁକା ରମଣୀ
ଅମୋଗ ବ୍ରହ୍ମାୟ, ଜିଣେ ସେ ତାହା ବଳରେ !
ହେଉଛି ନାରୀ ପତ୍ନେ ସୁଭାବେ ଅବଳା,
ପ୍ରଭାବେ ପ୍ରବଳା ମାତ୍ର, ସମର୍ଥ ସେମାନେ
ଆଶିବାକୁ ହିଁ କଲେ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ନିରୁଦ୍ଧେ
ଆନନ୍ଦ-ଅମୃତମୟ ଧାମୁ ମୁକ୍ତମନେ ।
ଯୋଗୀବର ଯୋଗ-ଯଜ୍ଞ, ସଂଯମି-ସଂଯମ
ପାବନ୍ତ ସେ ପଣ୍ଡିତ ଭୃତ୍ଵେ ମାତ୍ରକେ !
ବନ୍ଦୀ ହେଲେ ଭର୍ତ୍ତୃହର ଅନ୍ତଃସୁର-ଚୋପେ
ଗଜମୂର୍ଖ ପ୍ରାୟ, ଆଉ ନ ହେଲେ ବାହାର,
ସଂଘଟିଲ ଗୁଜରାଣୀ ଏଣେ ବିଶ୍ଵାଳୀ,
ହେଲେ ମନ୍ତ୍ରୀ ପାତ୍ରସଦେ ବିଶେଷ ଚକ୍ରତ ।

ଏହି ରୂପେ କେତେ କାଳ ହୁଅନ୍ତେ ଅତୀତ,
ବିଜେ ହେଲେ ଦୈବେ ଦିନେ ଗୁଡା ସିଂହାସନେ,
ଛନ୍ଦ୍ର ଲତପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷମତା, ଧୂତ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
ନରେଶ ଏସନ ଭାବ ଭର୍ତ୍ତୃହରର
ସଚକ ବିହମାଦିତ୍ୟ କହିଲେ ସମ୍ଭୋଧ—
“ମହାଗୁରୁ, ସଦାଶାସ୍ତ୍ର-ଅର୍ଥବେଦୀ ଛାମୁ,
ପରମ ପଣ୍ଡିତ, ଜଣା ମଧ୍ୟ ନୃପତିର

ବର୍ତ୍ତମାନରୁ ତା, ମାତ୍ର ତାଣି ଶୁଣି ପୁଣି
 ବରୁଣ ସେ ବୀରଦାର, ଅଶ୍ରୁଣୀ ତା ଅତି ।
 ସଦାଶିବ ହେତୁ ନିଶ୍ଚୟ ଶୁଭାର ସୈନ୍ୟତା,
 ସେ ଶୁଭା ଅବତାରଣ, ଅବତା ସେ, ତାର
 ସୋରୀ ସିଂହାସନ ନାଶହୀନ, ରମଣୀର
 ବାସାଞ୍ଚଳ ତାର ପ୍ରିୟ ବସନବିହର,
 ଶୁଭକାରୀ ପାଶବିଦ ପ୍ରୀତି, ପଦ ତାର
 “ରମଣୀ-ରଞ୍ଜନ,” ନୃତ୍ୟ “ପଦ୍ମ-ରଞ୍ଜନ” ।
 ସୈନ୍ୟତାର ଶେଷ ଖଳ ଚାନ୍ଦ୍ର ବିଷମୟ,
 ହୋଇଛି ତା ସମମାଣ ମହୋତ୍ସବରୁଦେ
 ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଦଶରଥ ଶୁଭାବ ଶୀବନେ,
 ଶିଳ୍ପ ତାଙ୍କର ଯଶୋନାଶ ସୁବିଶେଷ,
 ଅବଶେଷେ ପ୍ରାଣନାଶ ଘୋର ଅନୁରାଗେ ।
 ନୃପତିର ଅନୁଶ୍ରୁୟ ସମୁଦୟ ବୃତ୍ତ—
 ବରୁଣ ପୃଥିବୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଇନ୍ଦ୍ର ଯଥା କଳେ
 ବର୍ଣ୍ଣାବାଜେ, ତଥା ଶୁଭା ନାୟାଗିତ ଧନେ
 ବରଦେ ଉତ୍ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଇନ୍ଦ୍ରବ୍ରତ ଏହା;
 ରସ ରସି ରବି, ରସ ଶୋଷନ୍ତ ଧରଣ୍ଡି,
 ସେହିପରି ଶୁଭା ବର ବରଦେ ଯଦୁଣି,
 ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟବ୍ରତ; ତହିଁ ପରେ ବାସୁବ୍ରତ,
 ବାସୁ ସଦ୍‌ଭୂତେ ବାତ, ବାହୋ ଅଭୀକ୍ଷରେ,
 ପ୍ରବ୍ରତପୁଷ୍ପବ ପକ୍ଷେ ଶୁଭାର ଏ ନୀତି
 ପ୍ରସାରୀ ସଦାଥା; ହେବେ ଯମରୁଦ୍ଧା ଭୃଷ
 ବିଚାରେ ଅପସ୍ୟପାତୀ, ଏ ଶମନବ୍ରତ;
 ବଳ ବର ପାର୍ବତୀରେ ପାଶ ଅସ୍ତେ ପାଶୀ
 ରଞ୍ଜେ ଯଥା, ତଥା ନୃପ ତୋର ଶୟନଶେ
 ରସିବେ ଶାସନ ବର, ବରୁଣବ୍ରତ ଏ;
 ଶଶଧର ସିଂହଧର ବିଚରୁଣ ପ୍ରାୟ
 ସଦ୍‌ଗୁଣେ ବିଭୂଷିତ ହୋଇ ନରମଣି
 ବରଦେ ସକଳ ଜନେ ସଦା ଅଭୀକ୍ଷିତ,
 ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଉକ୍ତ ଏହା ବ୍ରତବ୍ରତ ନାମେ,
 ସଦ୍‌ସଦା ଧର୍ମ ପାତଳ ସଦେ ସମଭାବେ,
 ତେସନ ନୃପତି ସଦ୍‌ ସମସ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧ

ସଦ୍‌ବର, ସମଭାବେ ବରଦେ ପାତଳ,
 ଏହା ପ୍ରୀତିବ୍ରତ । ଏହି ସମସ୍ତ ମହାବ୍ରତ
 ପାତଳ ସେ ନରବର ବାସୁବାଦ୍ୟମନେ,
 ତାଙ୍କ ଇନ୍ଦ୍ରପରବାଜ ସୁଖେ ସମୁଦ୍ଧୁକ ।
 ସଦ୍‌ଭୂତେ ଉଚ୍ଛାବ୍ରତ ସୈନ୍ୟ ପ୍ରତାପାତ,
 ରାଏ, ନୋହୁ ବହିର୍ଦ୍‌ଶୀ, ଅନ୍ତର୍ଦ୍‌ଶ୍ଚିବତେ
 ଦେଶନ୍ତ୍ରି, ରମଣୀ ଦେବ ମୃତ ଉପାଦାନ
 ତ ବୀରସୁ. ଦୁର୍ଗନ୍ଧିତ ରକ୍ତ ମାଂସ ମେଦେ,
 ଅନ୍ତ ତ ଶୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଅତଃ ହୁଅନ୍ତି ମଣିମା
 ଅବହତ । ମହାନାଥ, ମୋର ଏ ବଚନ
 ନୃତ୍ୟ ଛାମୁପ୍ରତି ଶିଳା—ସୁରଣ ବେଦନ,
 ବୋଇବେ ଅବା “ଚିତ୍‌ର ଶାଢ଼ୀ” ଶେବର
 ବିଷ ରଣନାରେ ଅନ୍ତ ବେଉଁ ପ୍ରସ୍ତୋତନ ?
 ମାତ୍ର ସେ ପିଠକ ମୁତପିଣ୍ଡ ଚିତ୍‌ରର,
 ହେବେ ସେ ବିବ୍ରତ, ଆଉ କି ସୁଖ ପିଠାରେ ?
 ନିବେଦିତ ନିରୁଦ୍ଧରେ ସଦ୍‌ବ୍ୟ ନୀତି
 ନୃପତି ଛାମୁରେ ମନ୍ତ୍ରୀ, ମନ୍ତ୍ରଧର୍ମ ଏହା,
 ହୀନ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନୁକି ନୈତିକ ସାବଧେ,
 “ସେ ଆଜା” “ସେ ଆଜା” ସଦା ଇନ୍ଦ୍ରମନ୍ତ୍ରୀର,
 ନୃତ୍ୟ ସେ ସଦ୍‌ବ୍ରତ—ଅଟେ ସ୍ତ୍ରୀବ୍ରତପୁଙ୍ଗବ,
 ପ୍ରତିଧ୍ବନି ଜଟିଳ ଚାହା ବଳେବର;
 ଏଣୁ ଧରି ଜଣାମଣା ଛାମୁରେ ସକଳ,
 ଅତରୁନ୍ତ ଯାହା ଶ୍ରେୟ, ବିଚାର ବାହାହିଁ ।
 ଶୁଣି ଏ ସୁନୀତି ବାଣୀ ଶୁଭା ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ
 ନ ବହିରେ କିନ୍ତୁ, ମାତ୍ର ବିଜୟ ସତ୍ତ
 ବହିରେ ଅନ୍ତରେ ହୋଧ, ଯଥା ବହିଶିଳା
 ବାହାରେ ଶୀତଳ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରଭୁଶେ ଶରରେ
 ଧରେ ଉପ ଅଗ୍ନିରେଣୁ । ଅଦ୍‌ବଦ୍‌ଶୀର
 ବଦ୍‌ ବର୍ଣ୍ଣବତ୍ତ ପିନା ତଦାସ୍ତ ବାଣୀର
 ବିରୁଦ୍ଧ ସମାଲୋଚନା, ଅମୃତ ଔଷଧ
 ମୁନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଶକ୍ତ, ବରେ କି ଅଦର
 ମସ୍ତାସ୍ତାସ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମଧୁର ଶବ୍ଦ ?
 ହିତ ଉପଦେଶ କୃପା ବାମୁଦ ନିବର୍ତ୍ତେ,

ହେଉ ପଛେ ମହୋତ୍ସବ ବୀର, ପଥରେ ସେ
 ଉଷର ଭୂମିରେ, ସବୁ ଦେଉଁ ଫଳ ବହିଁ ?
 ସୁନା ଭୂମି-ଗଣେ ପ୍ରଦାନୀ ରଜନୀ,
 ଅଶିଷ୍ଟ ଅମଳ୍ଲ କୋପ, ଉର୍ଦ୍ଧା, ଅବମାନ,
 ଭୂମିରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଅଳ୍ପ ମନେ !
 ଏଣେ ଏ ଅସ୍ତିତ୍ବବାଦୀ ଯାଇ ପଥାକାଳେ
 ପୁଣିରେ ଅନଙ୍ଗା ବସ୍ତ୍ର, ଲଳିତ ସେ ଡୋପେ,
 ହେଲ ତାର ହିଂସା-ସ୍ରୋତ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଧାବତ
 ସିନ୍ଧୁମୁଖୀ ନଦୀ ପ୍ରାୟ ବହମକ ପ୍ରତି ।
 ସୁଭାବେ ନାଗୁଣୀ ଗଜା ଡୋପ ଉପାଦାନେ,
 ତାଳରେ ତାହାକୁ ପୁଣି ମନରେ ଫୁଲାଇ
 ଅଛୁ କି ନିସ୍ତାର ଆଉ ? ଦଂଶି ସେ ତାଳରେ,
 ଉପସ୍ଥଳ ପ୍ରତିଶୋଧ ପ୍ରବେ ପରୀକ୍ଷଣେ !
 ସେ ଦିନ କୁଶଳୀ ଭାବ ନାନା ଆକୃଷ୍ଟନେ
 ବହମାନୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଭୂତୁରୁକର
 ମନୋରୁଦ୍ଧ ଅର୍ଥେ, ଫଳେ ଘଟାଇଲ ତାହା,
 ସହାୟୀ ସାଧନ ସିନା କୁଶାଧୀନ ମହୀରେ,
 ବହୁ ବହିଁ ସ୍ବାଭାବିକ; ମାତ୍ର କୁଶାଧୀର
 ହାର ମୁକ୍ତ, ଅବହେଳେ ହୁଏ ତାହା ସାଧୁ ।
 କି ଅସାଧ୍ୟ କୁଟିଳାର, ପାରେ ସେ ଉପାଦି
 ବନା ଅନଳରେ ଧୂମ ବୁଟୁକିଦେ,

ପୁଣି ସେ ବନା ସୁତାରେ ବଲ୍ଲ ପାରେ ହାତ;
 ତାହାକୁ କ୍ରମବର୍ତ୍ତେ ହୋଇ ଛନ୍ଦମତ
 ମାତବେଶ ଭୂତୁରୁକ, ସଭାମଧ୍ୟେ ଦିନେ
 ବହିଲେ ଅନୁକେ ଅଳ୍ପ କୋର ଭାଷାରେ—
 “ହେ ବହମାନୀ, ତୁମ୍ଭେ ମିତ୍ରରୂପୀ ଅଛୁ,
 ନୁହଇ ଭବିଷ୍ୟତ ବଦ ମୁଖାବଳେକନ,
 ଅତଃ ଏହିକ୍ଷଣି ହୁଅ ଏ ଗୁଣୀ ଅନ୍ତର ।”
 “ସେ ଅଜ୍ଞା ମଣିମା, ମୁହଁ ମିତ୍ରରୂପୀ ଅଛୁ,”
 ଭାଷିଲେ ବହମାନୀ କାମାନ୍ତ ଅନ୍ତରେ,
 “ମୁହଁ ମିତ୍ରରୂପୀ ଅଛୁ, ହେଉଛୁ ବହମାନୀ,
 ଶେନନ୍ତୁ ପ୍ରଣାମ କେବେ, ବୁଝିବେ ପଶ୍ଚାତେ
 ସବୁ, ଅଧାର୍ମିକ ପାଶେ ଧର୍ମ ଉପଦେଶ
 ଧର୍ମ ପ୍ରତି ବହୁପୋଷ୍ଟି ତୁମ୍ଭା, ସେଥିପାଇଁ
 ଅନୁଗ୍ରହ ମୁହଁ, ଗଜମୁକ୍ତାର ଗୌରବ
 ବୁଝିବ କି ଭଲ—ପୁଣି-ଗରୁଡ଼-ପ୍ରସ୍ତ ?
 କାହାକୁ ଶୀତଳ ଭଲ ନ ଲଗେ ସରଳ,
 ଶିବାଦୟ ସେବା ପକ୍ଷେ ମାତ୍ର ତା’ ବୀରୀୟ,
 ଦେଖିଲେ ସେ କଳ, ମଣେ ଅନଳ ସମାନ,
 ଫଳେ ହତଭାଗୀ ବରେ ମରଣେ ବରଣ !”
 ଏହା ଭାଷି ବହମାନୀ ସଭାମଧ୍ୟେ ଉଠି
 ଗମିଲେ ମାଳବ ଚେତ ଅନୀ ଗୁଣୀମୁଖେ ।

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

ସୁଭାବ ଏ ଅବିଚାରୀତା ଦର୍ଶନେ
 ମନୀ ପାରିଷଦ ପୁଣି ସଦଳ ପ୍ରଜାଏ
 ଭଜିଲେ ବସାଦ ଘୋର, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଜ୍ଞାନ
 ଗୋଟିମୁଖେ ତୁଳସୀବଳ ଭୂତୁରୁକର,
 ହେଲ ଏଣେ ସୁଭାବୀ ଅଳ୍ପ ବହୁଜ୍ଞ
 ବହମ ଅଭାବେ, ସଥା ଛନ୍ଦପୁର ହାର,
 ସୁଭା ସତ୍ତ୍ବେ ହେଲ ସୁଭା ଅସୁଭବ ପ୍ରାୟ,

ନାନାବିଧ ଅମଙ୍ଗଳ ଗର୍ବିତ ଅବର—
 ଭଲ-କାପାତ, ଭୂମିବନ୍ଧ ଅଦି, ଦେଖି ଏହା
 ହେଲେ ସୁଏ ଦିନୁଦିନ ଏକାନ୍ତ ଉଚ୍ଚନା ।
 ଦିନେ କ୍ଷିପ୍ର ମନେ ଶାନ୍ତବରଣାଭିପ୍ରାୟେ
 ଗଲେ ବନେ ମାତବେଶ, ଦେଖିଲେ ସେଠାରେ
 ରହିଛୁ ଭଲୁକ ସଦା ପ୍ରବୃତ୍ତି-ପ୍ରଣୀତ
 ଅସହ ଶୋଭାର ସନ୍ତ, ବଶାଳ, ଚଟୁ,

ଏ ଶିଆଳବାମୁତା ସେବା କଲ ଦେଖିଲେ ଭୟରେ ଚିତ୍କାର କରେ ।

ବୃକ୍ଷେ ବସି ପକ୍ଷିପକ୍ଷି, ରତ ଆବୃତ୍ତିରେ
ମୃଦୁସ୍ଵରେ ଗଗନର ଗୀତକୁ ବଢ଼ିତା !
ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ସେତାର-ତାର ଝଙ୍କାରେ ମଧୁପ
ଭଣ୍ଡି ଭଣ୍ଡି, ଫୁଲକୁଳ ନର୍ତ୍ତକୀ ପରାଏ
ଅନ୍ଧୋଳି ମୃଦୁଳ ବାତେ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ନାନା
ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ, ବିସ୍ଫୁରଣ ନୀରବ ସୁଦ୍ଧାସ !
ବିଚରନ୍ତି ମୃଗସୂଅ, ଶୋଭେ କାହା ଶିରେ
ଦୀର୍ଘ ଝଟାଳିଆ ଶୃଙ୍ଗ, କିରୀଟପ୍ରତିମ,
ରତ କେନ୍ଦ୍ର ଶାବକର ଶରୀର ଲେହନେ
ମଧୁର ବାସ୍ନାବତୀ, କେନ୍ଦ୍ର ଶେଲବତୀ
ଅନ୍ତରେ ବୃନ୍ଦିମ ରଣ ସମକକ୍ଷ ସହ ।
ପତାଇଲେ ଦେଉ ପବେ ଭୂର୍ଭୂତର ନୃପେ
ଇଚସ୍ତବ, ତୋର ଯଥା ପ୍ରବନ୍ଧ ଦର୍ଶନେ,
ତାହିଁ ଅରେ ଅରେ ଗ୍ରୀବା ଭାଙ୍ଗି ପୁଷ୍ପଦେଶେ
ସାଧୁସ ଭବେଶବ୍ୟାଞ୍ଜି କାତର ତାହାଣୀ ।
କାନନର କେଉଁ ଅଂଶ ଦୋଲ ତାରକିତ
ଗଜମୁକ୍ତା, ଗଜଶିର, ଗଜାସ୍ଥିବ୍ୟାକେ,
ଦେଉଛୁ ଚକ୍ରାଇ ସୁଷ୍ପ ନୀରବ ସଙ୍କେତେ
ଦୂର୍ଯ୍ୟାସପାରିସୁଧାଳୀ ବୋଲି ସେ ନିଜକୁ ।
ଏରୁପେ ପ୍ରବୃତ୍ତି-ସନ୍ତ ପୃଷ୍ଠା ଲେଉଟାଇ
ନିମେ ନିମେ, ପଡ଼ି ତାହା ନୟନ-ବଦନେ,
ଦେଲେ ଅଗ୍ରସର ସୁଅ, ଯାଇ ଏକ ସ୍ଥାନେ
ଦେଖିଲେ ଅଶ୍ଵିନୀ ଦୃଶ୍ୟ, ଦନ୍ତୀ ନାୟ ଏକ
ଶେନ ମୃତ ପକ୍ଷ କୋଳେ, ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ ଝାସି
ଲୁହଲୁ ସହମରଣ-ଅମ୍ଳାନ ବଦନେ !
ଅନନ୍ତର ଭୂର୍ଭୂତର ବାହୁଡ଼ି ନବରେ
ବିବରଣେ ଦୃଷ୍ଟିପୂର୍ବ ରମଣୀ-କରୁଣୀ
ବେନି ପତ୍ନୀ ପାଶେ, କିନ୍ତୁ ଅନଙ୍ଗା ସେ କଥା
ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲ ପ୍ରାୟ ରହିଲ ନୀରବ ।
ବହୁଲ ପିଙ୍ଗଳା ତହୁଁ —“ସତୀର ଗୀତ
ନୁହେଁ ସତୀପାଇଁ, ତାହା ପତିପାଇଁ ସିନା,

ଅଛୁ ଯେଉଁ ରମଣୀର ଏତାଦୃଶ ଜ୍ଞାନ,
ସେହି ମାନ୍ୟା, ସେହି ଧନ୍ୟା, ସେହି ନାୟକେଦୀ,
ତାହାର ସହଗମନ ଧର୍ମ ପ୍ରାବୃତ୍ତିବ !
ଅଲେ ଭଲେ ପ୍ରବୃତ୍ତିରେ ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା,
ପ୍ରେମେ ମିଶି ବେନି ପ୍ରାଣ ଦୋଇଥିଲ ଏକ,
ବାସ୍ତବ ପ୍ରେମର ନାହିଁ ବିଚ୍ଛେଦ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ପ୍ରଦର୍ଶିଲେ ସେଥିର ସେ ସଜୀବ ପ୍ରମାଣ ।”

ଅଉ ଦିନେ ନରମଣି ଦେଲେ ବେଣୁ * ବିଜେ,
ସୁଭାବ ପରାୟଣ ଅର୍ଥେ ବେନି ବନିତାର
ଏକାକୀ କାନନେ ରହି, ସଙ୍ଗୀ ବେଣୁକାରେ
କଲେ ଅଜ୍ଞା ଦାନ, ଯାଇ ପମସ୍ତେ ନବରେ
କରିବ ଗୋଷଣା —“ରାଜା ବ୍ୟାଘ୍ରଦ୍ଵାରା ହତ !”
ଶୁକାନ୍ତେ ଦେହକୁଳୀ ଧରି ଦୋଇଥିଲ ଠିଆ
ପିଙ୍ଗଳା, ଏକାକେ ଦୂର ବରନ୍ତେ ପ୍ରକାଶ
ରାଜବଧ ବାର୍ତ୍ତା, ସତୀ ଦୋଇଗଲ ଭେଦା—
ଆବସ୍ଥିତ ମହାଶୋକ-ଅସହ୍ୟ ଅବେଶେ,
ଥିଲ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ, ରହିଲ ସେପରି,
ମାତ୍ର ପ୍ରାଣବାୟୁ ଗଲ ତକ୍ଷଣେ କାହାର !
ମେଦେ ବିସର୍ଜନପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରତିମା ସଦୃଶ
ରହିଲ ଗୀତ ପ୍ରାୟ ଭାବ ତାର ଶବ !
ଅନଙ୍ଗା ଏ ବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣି ବାହୁଁ କଲ ଦୃଶ,
ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ମାତ୍ର ଲୁହଲୁ ଯେ ମୋଦ ,
ଅନିବାରଣୀୟ ତାହା, ଆସେ ଯଦି ଫେରି
ମୃତପିଣ୍ଡେ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣ ପୁଣି, ମରଣର
ବହୁଦିନ ପରେ, ତେବେ ଦେବ ନାହିଁ କେହି
କଥା ଅନନ୍ତର, ଦୃଷ୍ଟା କେତେ ଯେ ଦେଖିଲ
ତାହାର ଦୃଶ୍ୟା ସ୍ଵପ୍ନ, କେତେ ଯେ ତୋଳିଲ
ଭାବି-ଭାଗ୍ୟ-ଅଜ୍ଞାନତା, ବଳାଇଲ କହିଁ
କଲିତ ସୁଖର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ସୁରମୀ ସୋପାନ,
ଭାଷା, ଭାବ, କଲତା ତା ପ୍ରକାଶେ ଅକ୍ଷୟ !

ସ୍ବପ୍ନରେ ଭାବିଲୁ ଭୁଞ୍ଜା—“କେତେ ଶୁଭଦିନ
ଆଜି, କଣାଇଲୁ ଦୂର କି ଶୁଭ ସମ୍ବାଦ,
ସୁଦୂର ବିହମାଦିତ୍ୟ ଦେଇଛୁ ଘରୁ,
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ଗୁଳା ବନେ ଶାବୁଳ ଲଠରେ,
ହଲୁ ସଭାକୁଣୀ ଏକ ପ୍ରାଣ-ଭଗାୟଣୀ
ମୃତ ସେହୁ, ନିଷ୍ଠୁର କେ ଏବେ ଗୁଳା ହେବ
ଉପପତ୍ନ ମୋର, ସୁଖେ ରହିବି ନିର୍ଭୟେ ।”
ଏକାକେ ମିଳନ୍ତେ ଆସି ଗୁଳା ଭର୍ତ୍ତୃହର
ଭଟ୍ଟା ପଣିଗଲୁ ଦୁଷ୍ଟା କଲ୍ଲନା-ଭୁଆରେ,
ଦୁର୍ଗାବତୀ-ଶୈଳ ତାର ଅକାଳ କୁଳଶେ
ଗଲୁ ଭଲ ଭଲ ହୋଇ, କେତେ ବେଗେ ହାୟ !
କି ବଲ ବିଧାତା, ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ ହାତେ ମଣି,
ବାନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧୁ ପଣିତରେ ନେଲୁ ତା ଛଡ଼ାଇ !
ବଡ଼ ହୁଟିଆ ସେ, ନାହିଁ ବିଶ୍ବାସ ତାହାକୁ,
ଭଣ୍ଡାଏ ସେ ସୁଖ ବୋଲୁ ଆସି ଅନୁତାପ ।
ଦୁର୍ଗା-ପାଦପେ ଯିନା ଫଳେ ଏହିପରି
ଶୂନ୍ୟାଫଳ, ନିୟତିର ମହାନିୟମରେ ।
ଅନନ୍ତା ଗୁଳାକୁ ଦେଖି ପାଶେ ଉପସ୍ଥିତ,
ବିସ୍ତାରି ବପଟ ଶୋକେ ବପଟ କାନ୍ଦଣା
ବୋଇଲୁ, “ହେ ନାଥ, ବଡ଼ ସୌଭାଗ୍ୟ ଦାସୀର,
ଦେଖିଲୁ ଯା ଚରପ୍ରିୟ ସୌମ୍ୟମୁଖି ତବ,
ଶୁଣି ତବ ଶୋକାବହ ନିଧନ ସମ୍ବାଦ
ଯାଉଥିଲୁ ଏହି ମାତ୍ର ଭେଜିବାକୁ ପ୍ରାଣ
ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ ପଶି, ଦେବେ ଦେଖିଲୁ ଶ୍ରୀମୁଖ !
ହୋଇଥିଲେ ଶଶମାତ୍ର ବିଳମ୍ବ ତୁମ୍ଭର,
ନ ଘଟନ୍ତା ଭାଗ୍ୟେ ଆଉ ହାମୁକ ଦର୍ଶନ ।
କଟିଗଲୁ କେତେ ରକ୍ଷୁ ସୁଦୂର ସୁଦୂର,
ନ ହେଉ ଶନ୍ତୁକୁ ସୁଦ୍ଧା ଏଭଳି ବିପାକ !”
ଶୁଣି ଏହା ଭର୍ତ୍ତୃହର, ମଣି ପ୍ରବଞ୍ଚନା
ରହିଲେ ନୀରବ, ମାତ୍ର ସତୀଶିଷ୍ୟମଣି
ପିଙ୍ଗଳା ମରଣେ ହେଲେ ଦୁଃଖିତ ବିଶେଷ ।

ବସି ରାଏ ସଭା ମଧ୍ୟେ ଅନନ୍ତର ଦିନେ
ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀ ସହ ରତ କାଦ୍ୟାଳାପେ,
ଲଗିଅଛୁ ପରସ୍ପର କଥା କଟାକଟି
ସକ୍ତି ପ୍ରତିସକ୍ତିବଳେ, ପ୍ରଦର୍ଶାଇ ଦେହ
ବିବିଧ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଶ୍ଳୋକ ବିବିଧ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ
ବରୁଅଛୁ ସ୍ବମତର ଦୃଢ଼ ଗୋଷବତୀ,
ଅର୍ଥାନ୍ତରେ ଅନ୍ୟ ତାହା ବରୁଛୁ ଶକ୍ତିନ,
ଏହିପରି ଲଗିଅଛୁ ଘୋର ବାଦ୍ୟ-ରଣ,
କଲି ତୁଳ୍ୟ କୋଳାହଳେ ମୁଖରତ ସଭା ।
କେତେ ମଧୁର ସେ କଲି, ସ୍ବପ୍ନ-ସୁଧାବୋଳା,
ନାହିଁ ତହିଁ ନୌଧ-ପ୍ରେତ ବିଭୀଷଣ ଛାୟା,
ପ୍ରଭାତ ସେ ଆମୋଦର ଅମର ଭଣ୍ଡାର,
ସତ୍ସାହିତ୍ୟତରା ତାର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଜୀବନ ।
ବୋଧିବ କୋବିଦ ମଧ୍ୟେ ଘଟିଅଛୁ କେତେ
ମତଭେଦ, ମାତ୍ର ତାହା ହେଉ ନାହିଁ କେବେ
ମନୋଭେଦେ ପରିଣତ, ଲଢ଼େ ନାହିଁ ସିନା
ଭୁକ୍ତି ମତ ସଂଶୋଧନେ ଅଳ୍ପ ଆସ୍ଥଶାନ୍ତୀ,
ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରବୃତ୍ତ କାନ୍ତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟାପାର,
ମଣନ୍ତ ସେ ମହାଶିକ୍ଷା ଭ୍ରମ ସଂଶୋଧନେ,
ସୁଭାବତଃ ଛାଗ ଭୀତ ସରସୀ ପ୍ରବେଶେ,
ମାତ୍ର ତହିଁ ସ୍ବାନ ଗଳ ଲଭେ ପରିତୋଷ !
ଲଗିଛୁ ସମାଲୋଚନା ଭର୍ତ୍ତୃହରକୁ
ନବ କାବ୍ୟବିଶେଷର, ଧରୁଅଛୁ କେହି
ଉପମାର ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା, ଯତିପାତ ଦୋଷ,
ଶୁଭକଠୋରତା ଆଦି ଅଧମ ମେଳର,
ନ ମଣି ଧର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାହା କେବଣ ବିଦୁଷ୍ଟ,
ବିମୋହତ ବଚିତାର ପ୍ରାଣସ୍ବର୍ଗୀ ଭାବେ ।
ଏସନ ବାଦାନୁବାଦ ଲଗିଛୁ ସଭାରେ,
ତାଲୁଛୁ ଅପରିଚିତ ବାଦ୍ୟର ପ୍ରବାହ,
ଉପସ୍ଥିତ ଏହି କାଳେ ତପସ୍ବୀୟ ଏକ,
ସ୍ବାଧ୍ୟାୟ-ନିରତ, ନାଚେ ବଦନମଣ୍ଡଳେ
ବେଗୁଣୀ, ସଂଯମ, ତୀର, ଶାନ୍ତ, ସଂହୃଦିର

ସୁଧାସୁଗନ୍ଧ ସମୁଦ୍ର ଲ ସୁପନ-ଚନ୍ଦ୍ରିକା !
 ପୁଣି ଭାବବତ ପ୍ରେମେ, ମାତ୍ର ଶୂନ୍ୟାୟିତ
 କାମନା ସମ୍ପଦେ, ଯଥା ଭୋକା ମହେଶ୍ୱର,
 ଜିତ-ସୁଖ-ସର୍ବ-ଶୋଭା ପିଣ୍ଡାଦି ଲଜ୍ଜା, *
 ଅସହଜୁ ଶୁଣି ପ୍ରାୟ ଲମ୍ବିତ ଭରସେ,
 ବଳକଳକୌପୀନଧାରୀ, ଦୁସ୍ତ୍ର ଆଶାବାଞ୍ଛି
 ଶୋଭେ ଭବ-ନିରାଶାର ନିବର୍ତ୍ତନରୂପେ ।
 ପ୍ରଣମନ୍ତ୍ରେ ଭୁବ୍ବଦ୍ବି, ଆଶିଷି ତାପସ,
 ଭେଟିରୂପେ ଦିବ୍ୟାଫଳ ପ୍ରଦାନ ଛାମୁରେ
 ଭାଷିଲେ କୋମଳେ, “ନୃପ, ପ୍ରବୃତ୍ତ-ରଞ୍ଜନ,
 ଚପୋଇବୁ ଫଳ ଏହା, ଭୁଞ୍ଜିଲେ ଏ ଫଳ
 ନାହିଁ ମିଳେ ଜର ମୃତ୍ୟୁ ବିପଦ ବବଦ୍ବ ।
 ଚପସ୍ତ୍ରୀ ମୁଁ, ସଦା ମୃତ୍ୟୁ-ବରୁଣା ଭୁଞ୍ଜାଣୁ,
 କି ଲୋଡ଼ା ଚରମୁ ମୋର? ମୋ ପକ୍ଷେ ତା’ ଶାପ,
 ବନ୍ଧା ଯା’ ଜୀବନ-ସୁନ୍ଦେ ଜଗତଜୀବନ,
 ବାହୁନାୟ ସିନା ଚରଜୀବନ ତାହାର !”
 ସସମ୍ପାଦେ ଭର୍ତ୍ତୃହର ପରିସ୍ରବ୍ଧ ଫଳ
 ପ୍ରକାଶିଲେ କୃତଜ୍ଞତା କୃତାଞ୍ଜଳିସୁଚେ—
 ବିନୟ-ସୌଜନ୍ୟାସିଦ୍ଧ ଶୀତଳ ବଚନେ,
 ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମେଲଣି ମାରି ଦେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ ।

ବାସର-ଯୌବନେ ରବି ଦେଲେ ମୃକୁଳାଲ
 ସୁଭାଭିଷାୟର ଦରମୁକୁଳା ବଦାନ୍ତ
 ଏକାବେଳେ, ଏଣେ ନୃପ ଦୁଃସ୍ବ-ଅମ୍ବରେ
 ଅନନ୍ତ-ମଧ୍ୟାହ୍ନ-ରବି କଲକ ବିସ୍ତାର
 ଅନନ୍ତ ମୟୁଖମାଳା ଅନନ୍ତ ଆବେଶେ ।
 ତହିଁ ସୁଏ ସଭା ଭାଙ୍ଗି ବିଚେ ହୋଇ ଶରେ
 ଅନ୍ତଃପୁରେ ଦେଲେ ଫଳ ଅନଙ୍ଗା ଦୁସ୍ତରେ,
 ଅନ୍ତରୁ ତ ଆତ୍ମଦାନ ବରପ୍ରଦେ ତାକୁ,
 ଏହି ପ୍ରାଣ-ଫଳ ଦେଲା ତା’ ଯୋଗୀ ଦକ୍ଷିଣା ।
 ଅକର ଅମର ଫଳ ଲଭୁ ସେ ଦୁଃଶାଳା
 ମଣିଲ ବରଦ୍ବ ଜନ ଦୁଃସ୍ବପ୍ରାପ୍ତି ଭବ,

ଭାବିଲ ଏ ଫଳ ନୁହେଁ, ଅଯାଚିତ ବର
 ଅମୂଲ୍ୟ, ଅମୃତମୟ ଅସ୍ବପ୍ନ-ସୁଲଭ,
 ଯୋଗୀ ଭବଦ୍ବାର ଏହା ମୋ ପ୍ରିୟତମର ।
 ଅଗ୍ନି ଏହା ବରବି ତା’ ଚୁପ୍ତି ଆବର୍ଷଣ,
 ତାହା ଚୁପ୍ତି ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅମରତା ଏକା,
 ନରୁ ମୁଁ ଅମର ଦେଲେ କେଉଁ ସୁଖ ଭଲ ?
 କେନ୍ଦ୍ର ମୋର ଚିତ୍ତଦୋର, ଅପିହ୍ନ ଯା ପାଦେ
 ପ୍ରାଣ, ଭୁଲମାନ ସଦ୍ବ ତଳାଞ୍ଜଳିରୂପେ,
 ଏ ଫଳେ ତାହାକୁ କଲେ ଜରମୁକ୍ତୀଞ୍ଜୟ,
 ଭୁଞ୍ଜିବି ମୁଁ ତାହା ସୁଖେ ସୁଖ ନିରାଶ,
 ସେହି ମୋର ସୁଖ-ଭୟ, ସୁଖର ଚିଦ୍ବିବ,
 ତାହାର ପ୍ରଣୟ ମୋର ଆନନ୍ଦ ଅମୃତ,—
 ଜରମୁକ୍ତୀନିବାସକ ଅମୋଗ ଭାଷୟ !
 ଏହା ଭାଲ, ହୋଇ ଦୁଷ୍ଟା ଅଗାଧ ଭଗ୍ନତ
 ଦେଲା ନେଇ ସେହି ଫଳ ଏବ ନୀତିଦାସେ,
 ଥିଲା ଯେଣୁ ବହୁକାଳ ତାହା ସହିତରେ
 ବନ୍ଧା ସେ ତୋର ପ୍ରଣୟେ । ସେ ନୀତି-ଜିହ୍ବର
 ଆଜୀବନ ବିବା ଏବ ବାସୁନ୍ଦରୀ ପଦେ,
 ପାଇ ପ୍ରାଣ-ଫଳ ତାକୁ ଅପିଲ ସରସେ ।
 ସେ ବେଶ୍ୟା ତାହାକୁ ନେଇ ଭେଟି ଦେଲା ନୃପେ
 ସନ୍ନ୍ୟାସି-ପ୍ରଦତ୍ତ ଫଳେ ଚିତ୍ତିପାର ସୁଏ,
 ଗଣିଲେ ସନ୍ଦେହ, ତହିଁ ସୁଦ୍ଧନ୍ତେ ତାହାକୁ
 ଫଳପ୍ରାପ୍ତି ସମାଚାର, ଭାଷିଲ ଗଣିକା,
 ଲଭୁଛି ସେ ତାହା ତାର ପ୍ରିୟ ଭପପତି
 ସୁଜୟ ତା’ଠାରୁ । ଭୁପ ଦୁବାର ଭୁତୀକୁ
 ପଚାରିଲେ, “ବହୁ, ବାହୁ ପାଇଲୁ ଏ ଫଳ ?”
 ଭୟେ ଭୁତୀ କମି କମି ବହିଲ—“ମଣିମା,
 ଦେଉ ଦାସେ କୟା କ୍ଷମା ଅଭୟ ଆଦେଶ,
 କହୁଅଛି ସତ୍ୟ, ଦେଲେ ଅନଙ୍ଗା ସେବକେ ।”
 ଶୁଣି ଏହା ଭର୍ତ୍ତୃହର ଦେଲେ ପ୍ରମୋଦିତ,
 ପଞ୍ଜିଲ ଆବାଶ ଭାଙ୍ଗି ବିବା ମସ୍ତକରେ,

ଦେଲ ନେନ୍ଦ୍ର ଅପଲବ୍ଧ, ବିସ୍ମୟ ପାଣ୍ଡୁର,
 ବଳବ-ନରବ ଚନ୍ଦ୍ର ଉନ୍ନତ ସମୁଦ୍ର ।
 ଅନଙ୍ଗାର ବୃତ୍-ପ୍ରୀତି-ଉପଶା-ପ୍ରଣୀତୀ
 ଦଂଶିଲ ସଦୃଶ ମୁଖେ ମମେ ମହମ୍ମଦ୍,
 ଶାରିଲ ସେ ବିଷ ଦୃଢ଼େ, ମାନ୍ଦ ନ ଆଶିଲ
 ମୁହଁ, କେ ବହିବ କିପା ? ଗର୍ବିତଲେ ତାହା,
 ହୋଇଥାନ୍ତା କ୍ଷଣେ ଦେଲେ ଯାବନା ବିସ୍ମୟ !
 କି ଅମଳ ସୁଗନ୍ଧ ଦୁଃଖୀ ପକ୍ଷେ ଆହା
 ମୁହଁ, ତା କୋମଳ କୋଳେ ପାସୋରେ ମାନବ
 ପଲକେ ଅନନ୍ତ ଚାପ ଅନନ୍ତ ବେଦନା,
 ସ୍ୱପ୍ନ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ତାହା ତାପିତ ପକ୍ଷରେ !
 ତେଜି ରାଏ ଦୀର୍ଘଶାପ-ଅନୁଭାପସୁତୀ,
 ବିଚେ କଲେ ଏକୃଷ୍ଟ ନିର୍ଜନ ମନ୍ଦିରେ ।
 ଶୃଙ୍ଗା-ବାତ୍ୟାବର୍ତ୍ତେ ଜାଗି ଅପମାନ-ବୀର,
 ଗଭୀର ବିଚିତ ରୁଦ୍ଧ ଗର୍ଜନ ଉଠାଇ,
 ଉଦ୍‌ବେଗିଲ ଘନ ଘନ ଦୃଢ଼ସ୍-ସାଗରେ ।
 ସ୍ୱେଧ ତାର ମହାବେଶ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନରନାହା,
 ଭାଳିଲେ ଏପରି—“ହାୟ ! କି ଦୁର୍ଭାଗୀ ମୁହିଁ
 ସ୍ୱଭାବ-ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ ରାଜକୁଳେ, ରୁଦ୍ଧ
 ଦୁଷ୍ଟ ପ୍ରେମ ପାରାବୀରେ ସଂଗ୍ରହଣ ସିନା
 ରହୁ ବୋଲି ଶୁଦ୍ଧି, ସେହି ଭୁଲ କୁରୁପଣ
 ଅଶୀତ ପଦକରୁପେ ବହିବ ବକ୍ଷରେ,
 ଏହା ମୋ ଅର୍ଜିତା ଫଳ, କେ ଭୁଞ୍ଜିବ ଆଉ
 ମୋହୁ ବିନା ? ବାଳକୃତ ଉପାଦି ସାଗରୁ,
 ଦେଲ ଶେଷେ ଶିବଙ୍କୁ ତା କରବାକୁ ପାନ !
 ଧୂର୍ ଶତ ଧୂର୍ ମୋତେ, ମଣିଲି ଯା ମୋହେ
 ଭୁଞ୍ଜି ଶୁନେ ଉଷ୍ମଦେବ ନିର୍ମାଳୀ ସମାନ !
 ମଣିଥିଲି ଯାହାକୁ ମୁଁ ପୂଜି ନାମାବଳୀ *
 କି କି ସେ ତ କହାତାର କହୁ, ମଣିଥିଲି
 ପ୍ରଶସ୍ତି ଯାହାକୁ, ସେ ତ ସୁଦୀବ ଉତ୍ସୁକ !

* ନାମମଲ୍ଲିଖିତ ଉଦ୍‌ବେଶ ।

କେତେ ସ୍ୱେଦେ କେତେ ଯନ୍ତ୍ରେ ଦୃଢ଼-ଉପବନେ
 ସ୍ୱେପିଥିଲି କୁଞ୍ଜିଲତା—ନିକୁଞ୍ଜ ସୁନ୍ଦର,
 ମାନ୍ଦ ସେ ଯେ ଶତାବ୍ଦୀ କଷ୍ଟବଦନ୍ତର,
 ଜାଣିବ କେମନ୍ତେ ଏହା, ମୁହିଁ ମୂଳମନ୍ତ,
 ବାମିନୀ-କୁହୁକେ ଅନ୍ଧ, ବାମିନୀ କିଙ୍କର,
 ଆଦ୍ରାଶିଲି ଦେଖ ସିନା ମୃତ୍ୟୁରୁ ଜାନେ !
 କି ପ୍ରଭେଦ ମହାକାଳ * ସୁରଙ୍ଗ ରସାଳେ,
 କି ପ୍ରଭେଦ ଅପଭାଷା ପବିତ୍ର ସଂସ୍କୃତେ,
 କି ପ୍ରଭେଦ ଅବା ଚାର୍ଯ୍ୟ, ବାରବାମାଳୟେ,
 ନ ପାରୁଲି ବାରି ହାୟ, ଦୁର୍ବଳ ରୁକ୍ମିରେ !
 ବସାଇଲି ଦୁଶ୍ମରାଣୀ ଦୃଢ଼ଦୃଢ଼-ଦାଟ,
 ଲଜ୍ଜା, ଭୟ ନାଶ୍ୟମେ ଅପି ଶିରଶ୍ଚେଦ
 ଶାସ୍ତ୍ର, କେତେ ଦୁଃସାହସ ଅହୋ ଦୁଃଖୀଳାର,
 ରୁଦ୍ଧ ଆପେ ପାରୀସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳବ-ନରସ୍ତେ,
 ରୁଦ୍ଧାଇଲି ମୋତେ, ମୋର ସୁପାବନ କୁଳେ,
 ଯଥା ନିଶୀଥିନୀ ବୋଲି ହୋଇ ଦେହେ କାଳ,
 ବୋଲେ ସେହି କାଳ ପୁଣି ପ୍ରକୃତ ବଦନେ !
 ଯେ ଅଶୀତ-ଅଜ୍ଞାତବା ତୋଳିଲ ପାମର,
 ନ ଭାଙ୍ଗିବ ସଦୃଶେ ତା, ବହୁକାଳଯାଏ
 ବହିର୍ବକ ବାଳସ୍ତୋତ ଭୁଦାରି ତା ପଦେ,
 ମାନ୍ଦ ତହିଁ ନ ପାରିବ ଗହାଇ ଲକ୍ଷ୍ମବ
 ଶସ୍ତ୍ର । ଯେହୁ ରାଜଗଣୀ, ରମଣୀ ଅଦର୍ଶ,
 ପ୍ରକୃତପୁଞ୍ଜିର ମାତା, ନାଶରୁପା ଦେବୀ
 ତାହାର ଏ ଅବରଣୀ-ଏ ନୀତି ଆଶୟ
 ଶୁଣି ନ ମଣିବ କିଏ ବର୍ଣ୍ଣେ କଲୁଣିତ ?
 ଏ ଭଳି ନଷ୍ଟା କି ପୁଣି ଲଭନ୍ତି ତନୟ
 ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷୟିନୀ ରାଜଗଣୀକୁଳେ ?
 ବାହାରେ ଅଙ୍ଗାର କିମ୍ବା ଦୀବକ ଅବରୁ,
 କେବା କ୍ଷମ ଭେଦନେ ଏ ପ୍ରକୃତରହଣୀ !
 ନିହିତନ୍ତି ମାଧୁରୀ ଯେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମବଶେ,

* ଫଳବଶେଷ ।

ସେ ବିଧି ତ ରଖିଛନ୍ତି ସୁରକ୍ଷିତ ନିଜେ
 ଚିତ୍ରତା, ପକ୍ଷୀନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁ ହିମାଳୟ ଶୈଳ
 ପ୍ରସବେ ଅମରୋଷଧି, ସେହି ତ ପ୍ରସବେ
 ବିଷକର୍ଣ୍ଣୀ, ବିଧିର ଏ ବିଚିତ୍ର ବିଧାନ !
 ସେସନ ଛଡ଼ାଇନିଏ ପ୍ରକୃତି ମନ୍ତ୍ରକୁ
 ସୁଖମା-କରୁଛି ଶ୍ରୀଷ୍ଠ, ଅନଙ୍ଗା ତେସନ
 ମୋର ଚିତ୍ତ ଖାତ-ରୁତା ନେଇକ ଛଡ଼ାଇ,
 ଧର ମୁହଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ, ଦ୍ଵାନ ସଦୃଶସେ
 ଦେଇ ଦ୍ଵାନତର, ମାତ୍ର ଭୁବ ସଂସାରରେ
 ଧର ତ ପାରୁଛି ନାହିଁ ଭାବଦର୍ଶ ଚଳେ !
 ଗେତାଇଲ ବାରମ୍ବାର ମୋତେ ମୋ ଅନୁଭୂତ
 ଧାର୍ମିକ ବିହମାଦିତ୍ୟ ଅମାରାପ୍ରବର,
 ତାହା ସଂସାରରେ ସୁଦ୍ଧା ନ ଶୁଣିଲ ମୋର
 ଲଙ୍ଘନୀ ପ୍ରେମତା ଦୋଷ-ଜୀବନ୍ତ କୁହୁଡ଼ୁ,
 ସ୍ଵାତୀୟୁକ୍ତ ବୃଷ୍ଟିବିନ୍ଦୁ ପରଶେ ଶୁକ୍ତିକା
 ଧରେ ମୋତେ ଗଭେ, ଏହି ନିସଗ ନିୟମ
 ଦେଲ ଏ ଦୁର୍ଭାଗୀ ଭାଗ୍ୟେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପ୍ରଦାନ;
 ଅବଦେଶ ସାଧୁ ବାଦୀ, ସେହି ମହାପାତ୍ର
 ଚୁକ୍ତିକୁ ମୁଁ ଅଭାଜନ ଏହି ମନସ୍ତାପ !
 ନ ପାରୁଛି କଲି କଣେ ସାମାନ୍ୟ ନାଗର
 କୁଟିଳ ହୃଦୟ, ଭଲ କେମନ୍ତେ ବା ତେବେ
 କଲିବ ଅନନ୍ତ ଏହି ପ୍ରକୃତିପୁଷ୍ପର
 ଅନନ୍ତ ମାନସ, ହାୟ, ଗୁଣୋପାୟ ସିନା
 ମୋହୋ ପକ୍ଷେ ବିଧାତାର ଅପାତରେ ଦାନ !
 ନୁହେଁ ମୁଁ ଚାହୁଁଛି ଯୋଗୀ, ଏ ଭାଗ୍ୟବନ୍ଧନ
 ଛୁଣ୍ଡାଇବି ବଳେ ଆଜି, ଦେବ ଆଜ ଦିନ
 ମୋର ଭୋଗ-ଜୀବନର ଅନ୍ତମ ଦିବସ ।
 କରୁଛି ସତର୍କ ମୋତେ ଭୁଲୁଛି ସବେତେ
 ଭୁବକଣ୍ଠେ ଭବିଷ୍ୟତ, ଆଜି ଏ ଘଟନା
 ଫିଟାଇଲ ମୋ ହୃଦୟ-ମୋହ ସବନିକା,
 ଫିଟାଏ ସେସନ ଭଣା, କମଳରୂପିଣୀ

କମଳ-ପାଟଳ-କରେ ପ୍ରାଣୀ ଅବରଣ
 କଳ୍ପଳ ବାହମାମୟ, ପୁଣୀ ପ୍ରାଣଦାତେ ।
 ପିଙ୍ଗଳାର ଦୃତାଦର ଅଭିଶାପରୂପେ
 ଫଳଲ ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ଏବେ । ପିଙ୍ଗଳେ, ତୁ ସତୀ
 ପ୍ରକୃତ ସଦୃଶମଣି, ଶୁଣି ମୋ ମରଣ
 ତେଜିଲି ଜୀବନ, ଦେବ, ଚରନ୍ତ ତୋହର
 ବିଶୁଦ୍ଧ ଭୁଲ୍ଲ, ଯଥା ଅନଳମାର୍ଜିତ
 କୁଳନ, ଅଧିବା ଧର୍ମ-ଶାଣିତ ପ୍ରତିଭା,
 ବାହୁଁ ବା ଚିତ୍ତେ ତୋତେ ଅପଦାର୍ଥ ମୁହଁ !
 ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସୁଲଭ ଦେଲେ, ହୁଏ ଦୃତାଦର,
 ଏହା ପ୍ରସଂସିତ ଧାରା, ତୋହର ଅଭାବ
 ରୁଣ୍ଡାଉଛି ଏବେ ମୋତେ ମହାମୂର୍ଖୀ ତୋର !
 ପବନ ଦାମ୍ଭତ୍ୟ ପ୍ରୀତି ଅମିଶ୍ଟ ଗୋକ୍ଷୀର,
 ତାହା ପ୍ରାପ୍ୟ ତୋର, ମାତ୍ର ବର ତାକୁ ମୁହଁ
 ପାଶବିକ କାମୁକତା-ଲବଣେ ବିକୃତ,
 ଦେଉଥିଲୁ ଅଜାଣି ତା' ଅନଙ୍ଗା-ପାତରେ !
 ସ୍ଵାହାତ୍ଵୋଗୀ ଯଜ୍ଞଦେବ ଅପିଲୁ ଶୁନାନ୍ତୁ; ଏ
 ଏହି ଅନୁଭାଷାରେ ଦହି ଆଜୀବନ
 ତାଳୁଥିବି ବସି ତୋର ସ୍ମୃତିରେ ଶୋକାନ୍ତୁ !
 ପଦେ ଦଳି ସୁଗୀତଳ ମୁଣ୍ଡାଲୁଚିକା,
 ଛଡ଼ାଇଲୁ ବହୁଆଜ ଅଙ୍ଗେ, ମୋତେ ତେଜି
 ଶେଳୁଥିଲୁ ପୁଣି ଏ ଦେନ, ଭବେଶି ମୋଦେ
 ଗିଳିଲୁ ଗରଳଗୋଳା-ପ୍ରାଣସଂଘାତକା !
 ଅବସାନ ଏତେ କାଳେ ଏ ସର୍ବାଦ୍ରୋହୀର
 ଜୀବନ କଲନା-ସ୍ଵପ୍ନ, ବୀରସ୍ତ ବିବଚ୍ଚ,
 ମାତ୍ର ନୁହେଁ ଅବସାନ ଜୀବନ-ଶବ୍ଦ !
 ତାରୁଣୀ-ଚନ୍ଦ୍ରିକେ, ଦେବ, ଯେତେବେଳେ ପ୍ରତି
 ଦେଉଥିଲୁ ମୁଁ ନିର୍ମମ, ତେଜିଲୁ ତୁ ସତି,
 ତାଳୁଥିଲୁ ମୋହୋ ପଦେ ଭକ୍ତି-ସୁଧା-ଧାରା,
 ସବୁସଦୃଶ ଯଥା ଲଭେ ଯେତେ କୋଡ଼ାପଡ଼ା
 ଦୃଷ୍ଟିବଳ ହସ୍ତେ, ତୋଷେ ତତୋଽଧିକ ତାକୁ

* ସ୍ଵାଗୀତ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଦୃଷ୍ଟିକଳ ପାନ କଲେ ଶୁଦ୍ଧ ମୃତ୍ୟୁ ଧାରଣ କରେ ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ଅଛି ।
 † ଦୃଢ଼ତା । ‡ ପଥରମାଳ ।

ଦେଇ ଶପଥ ମଣିରନ୍ତ-ଉପସଂସ୍କରଣ !
 ନାଚୁଛନ୍ତି ନେତ୍ର ଆଗେ ବହୁମୂର୍ତ୍ତି ଧର
 ବିବିଧ ସଦ୍‌ଗୁଣ ତୋର, ପ୍ରଦର୍ଶନ ଦର୍ପଣ
 ଏକ ପ୍ରତିବିମ୍ବ, ମାତ୍ର ଦେଲେ ରୁଷ୍ଟିଭୂତ
 ସେ ଦର୍ପଣ, ଧରେ ତେବେ ଶତ ପ୍ରତିଛବି !
 ପୁଣ୍ୟଶୀତେ, ଦେଲୁ ସିନା ଦ୍ଵାସ ମୁଁ ତୋର
 ମୃତ୍ୟୁଦେହ, ଆସୁକୃତ ସେ ମହାପାପର
 ଯୋଗୀ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନିଶ୍ଚୟ ଆସୁବଳଦାନ,
 ଅତଏବ ବନେ ଯାଇ ତପସ୍ୟା ଆରମ୍ଭ,
 ତେଜ ପାପତନୁ ଦେବି ଏ ପାପୁଁ ନିଷ୍ଠୁର !
 ଅହୋ, କି ଅଚିନ୍ତନୀୟ ଅରଣ୍ୟମନ୍ତ୍ରମା,
 ତାହା ପୁଣ୍ୟମୟ ଦେଶ, ନ ପଡ଼େ ତହିଁରେ
 ପାପିକ ବୌଦ୍ଧିଲ୍ୟ ଛାୟା, ରୁଦ୍ର, ମାରୁତ,
 କିମ୍ବା ସେ ବିଷାକ୍ତ ନୃଦ୍ଦେ ପ୍ରତାରଣା-ବିଷେ,
 ଅବିଶ୍ଵାସ-ପାଦପର ସୁଖ-ଦୃଢ଼େ ତହିଁ
 ଫୁଟେ ନାହିଁ ସ୍ଵାର୍ଥ-ଫୁଲ—ପୁଣିଗନ୍ଧମୟ,
 ଶମ୍ଭବି ସେଠାରେ ଯାଇ ବୁଦ୍ଧିଷ୍ଠ ଜ୍ଞାନୀ !
 ନିଶିତ ସୁରାଶ୍ରୟ ଯେଉଁ ଅରଣ୍ୟାନ୍ତୀ
 ଯହିଁ ବ୍ୟାସ ବାଲମୀକି ଆଦି ମହର୍ଷିଏ
 (ଭାରତ-ଭାରତୀ-ଶଶି ଦୀପ୍ତ ମହାମଣି,
 ଭାରତ-ଦେବାଳୟର ଅନିବ୍ୟାଶ ଦୀପ)
 ଲଭୁଛନ୍ତି ଅମରତା, ଆଦର ଯା କୋଳ
 ମୃମୁଷ୍ଟି ଚରମାଶ୍ରୟ, ଜୀବାତ୍ମା ଯା ଯୋଗେ
 ଲଭେ ପରମାତ୍ମା-ପଦ-ପବନ-ସନ୍ତପ୍ତ;
 ମାନବ ସଭ୍ୟତାର ଯେ ଆଦି ଜନ୍ମଭୂମି,
 ସଦା ସୁ ପ୍ରା ଶାନ୍ତିଦେବୀ ଯା ପାଦନି ଟୋକେ
 ପ୍ରୀତିଦେବୀ ସଦୃସେହି ଅରଣ୍ୟ ବୀର୍ଜିତ

ସାଧନାର ସ୍ଵର୍ଗଧାମ କାହିଁରୁ ମହୀରେ ?
 କ୍ଷିପ୍ରମନ ଚକ୍ରସ୍ତବ ବନ, ପ୍ରଦାନ ସେ
 ନୀରବ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ମନ ଉପଶମେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ,
 ଦେଖାଇ ସେ ବକ୍ଷ ଫେରି ଅନନ୍ତ ଶୋଭାର
 ଅନନ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦର, ଗାଇ ଅନନ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ,
 ଶିଖାଇ ନିଷ୍ଠାମ ଦୀକ୍ଷା, କରଏ ପ୍ରବେଶ
 ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟେ, ଅବଲୋକି ତହିଁ
 ପରମାତ୍ମା ଦେବତାଙ୍କ ମହା ନୀରୁକ୍ତନା,
 ମିଶାଏ ସାଧକ ସେହି ଅନନ୍ତ ଆଲୋକେ
 ମହାମହୋତ୍ସାହେ ସ୍ଵାୟ ଜୀବାତ୍ମା-ସୁଲ୍ଲଙ୍ଘ,
 ଯେସନେ ଶବ୍ଦୋତ(ତମଃ-ଶବ୍ଦ-ବିଦ୍ୟାସିତା)
 ମିଶାଏ ସୁକ୍ଷୀଣଜ୍ୟୋତି ପ୍ରଦୀପ ଜ୍ୟୋତିରେ ।
 ବନସୁତ ଦାବାନଳ, କେବଳ ବନର
 ଆବର୍ଜନା ଧ୍ଵଂସ ନହେଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାହାର,
 ଜଟିଳ ଲଳସା-ରୁଣ ଦେହେ ସୁଜ୍ଞା ସେହି
 ସଂସାରର, ଅସ୍ଵରୂପେ, ହୁଏ ସେ ନିର୍ମଳ ।
 ଅନନ୍ତର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵରୂପ ଦୃଶ୍ୟ ସତେବେ
 ଜଣାଇ ସୁମତ ତାଙ୍କୁ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ବ୍ରତ,
 ରୁଜ୍ୟ ତେଜି ଗଲେ ବନେ । ନିବର୍ତ୍ତବା ପାଇଁ
 ରୁଖାଇଲେ ମନ୍ଦିରର ବିବିଧ ବିଧାନେ,
 ମାତ୍ର ଦେଲେ ନାହିଁ ରାଏ ସଂକଳ୍ପ-ବିଚାର,
 ବର୍ତ୍ତମାନ ଆହୁନେ କି ବାହୁଡ଼େ ଅର୍ଚ୍ଚିତ ?
 କିଅବା ବିଷୟ ତାଙ୍କେ ବୈରାଗ୍ୟ ? ଧାବିତ
 ଯା ମତ ଶାଶ୍ଵତ ଦିଗେ, ଅଛି ସାଧ୍ୟ ବାର
 ଫେରାଇବ ତାକୁ ? ଗଲଦିନୁ ଚରଣିଣୀ
 ଶେନଶ ମେଲଣି ଗିରିପଦୁ, ଗିରି ତାକୁ
 କେତେ ଯେ ତାକୁଛୁ ନିତି ପଢୁ ଦୟାମୁଖେ,
 ମାତ୍ର ସେ ତା କଣ୍ଠପାତ ବରୁଛୁ କି କେବେ ?

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ

ଏଣେ ଶ୍ରୀ ବନ୍ଧୁମାତଙ୍ଗୀ ଭ୍ରମି ଭାରତର
ବହୁ ସ୍ଥାନ ସୁଖଧାନୀ ଶିଶୁ ବନ ଆଦି
ଏକାକୀ, ଭବେଶ୍ୟାଶ୍ରମୀ ନିରାଶ୍ରୟଭାବେ
ସେବ ବହୁ ପ୍ରତୀକାର୍ଥ, ଅର୍ଥରେ ଅପାର
ପୁଣ୍ୟ, ସ୍ନେହାତୀତ ଜ୍ଞାନ । ଦେଖି ନାନା ଜାତି,
ନାନା ଧର୍ମବଲ୍ଲଭୀର ଆଚାର ବେଭାର,
ବର ନାନା ଦେଶ ଗୁଣଗୁଣ ମର୍ମଭେଦ,
ଲଭି ତହିଁ ମହାଶୟା କେତେ ଦିନ ପରେ
କଲେ ଅବସ୍ଥାନ ଆସି ଗୁରୁର ପ୍ରଦେଶେ ।
ଦିନେ ନିଶାଯୋଗେ ବୀର ଦେଖିଲେ ସୁପନେ—
ଅଶେଷ ଭାବ ଦେବୀମୁଖି, ମାତୃ-ଭାବମୟୀ,
ମହିମାର ମହାପ୍ରଭା ସ୍ମରଣେ ଅପରାଧ,
ଦୋହରୀ କରୁଛି ଶିରେ ଦିବ୍ୟ ଆଭାସମୟ,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଗନ୍ଧେ କିବା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ?
ସ୍ନେହ-ସୁଧାବୋଲ୍ଲା ଦୃଷ୍ଟି, ପ୍ରସନ୍ନ, ପାବନ,
ବରୁଣା-କୌମୁଦୀ-ଧାରୁ ତଳ ତଳ ମୁଣେ ।
ବସନ୍ତେ ବୋଲିଲା ପତୀ ସମ୍ବୋଧନ ପ୍ରାୟ
ସମ୍ବୋଧନ ବହିଲେ ଦେବୀ, “ଉଠ ଉଠ ବୀର,
ଉଠ ଗରେ, ବିଚେ କର ଅବନ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶେ,
ଚକ୍ରେନ୍ତି ମୋତେ, ବୃକ୍ଷ ! ପଡ଼ୁଛୁ କି ମନେ
ଅତୀତ ବୃକ୍ଷାନ୍ତ ? ଯାକୁ ଭ୍ରାତୃଭବିତରେ
ତେଜେଇ ନିର୍ବିକାରେ, ବୀରମଣି, ମୁଁ
ସେହି ଭକ୍ତସୁନୀ-ସୁଜନସ୍ତ୍ରୀ, ତେଜେଲେହୁଁ
ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ, ପାର ନାହିଁ ମାତ୍ର ମୁଁ ମନୁ
ମୁରୁଛି ତୁମ୍ଭେ ! ଦେବ, କି ବର୍ଣ୍ଣିବ ଦ୍ୱାସ
ଅବନ୍ତୀ ନଗର-ଦୁଃଖ, ବହୁ କାଳ ଧନୀ
ଭଜିଛୁ ବିଧବା ଦଶା, ନିଷ୍ଠୁର ସେ ଏବେ
ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନେ ଆହା ନିଜମଣି ପ୍ରାୟ *
ଅଥବା ରଜନୀ ଯଥା ନ ଦେଖି ଉଦିତ

ରଜନୀ-ରଞ୍ଜନ-ଚନ୍ଦ୍ର, କି ଅବା ଯେସନ
ଶୁଭକର୍ମ ବୀରରେବେ ମହତୀ ପ୍ରଭା !
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ମହତ, ଦୁଃଖ, ଗୌର-ଉପହାର,
ଅନାବୃଣ୍ଣ, ଅଭିବୃଣ୍ଣ, ଧର୍ମର ବିପ୍ଳବ,
ନିୟନ୍ତର କେତେ ମହାବାତ୍ୟା ଭୟଙ୍କର
ଗଲଣି ବହି ତା ଭାରୋ, ବାକ୍ୟାତୀତ ତାହା !
ନାହିଁ ପୂର୍ବ ସୁଖଧାନୀ, ହୋଇଛି ଏବେ ସେ
ଭୟଂସକ-ସୁଖଧାନୀ ଅମଙ୍ଗଳାବାସ,
ଭ୍ରଷ୍ଟ ଅଟ୍ଟାଳକଶ୍ରେଣୀ, କେହି ଅବା ରହି
ଅର୍ଦ୍ଧଭଗ୍ନ ଭାବେ, ଜୟ-ଜର୍ଜର ପ୍ରାଣେ,
ବିସ୍ତାରି ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଦନ୍ତ ଧରିଛୁ ବକୃତ
ରୂପ, ନିଶ୍ଚରତା-ସୁଖ-ଉନ୍ନେଷକ, ଦ୍ୱାସ !
ଥୁଲ ସେହି ଅଳକାର ଅଳଙ୍କାର ସମ,
ବଳିଛୁ ସେ ପୁର ଏବେ ପ୍ରୋତପୁରଠାରୁ,
ଧରିଛୁ ମହତ ଆହା ନୀତର ଉପମା !
ଥୁଲ ଯହିଁ ପୁଷ୍ପାସ୍ତ୍ର ଯଦା ସଜ୍ଜନର
ମନୋରଥ-ରଥ ଗତିପଥ, ଏବେ ତାହା
ବଞ୍ଚକ-ଆସ୍ତ୍ର ! ଭୀତ ସବୁ ପ୍ରଜାକୁଳ,
କୁହାଉଅଛନ୍ତି ନେହୁ ନୈରାଶ୍ୟ-ଲୋଚକ,
ଆହା, ସେ ଲୋଚକ ନୁହେଁ—ରୁଧିର ଆସାର !
ସୁଧୁମଣି, ତୁମ୍ଭର ଏ ନିଷ୍ଠୁର ଭ୍ରମଣ
ନୁହେଁ ବିଧି ଅଭିପ୍ରାୟ, ଜନ୍ମ ତବ ଭବେ
ମହାବାୟୀ ସାଧନାର୍ଥେ, ବହିବ ଭଜାଣି
ଆଜି ଜୀବନରୁ ସ୍ରୋତ ତବ ନିୟନ୍ତର
ଗୋର ଆବର୍ତ୍ତରେ, ତେଜି ଉଦାସୀ ମାନସ
ପ୍ରବେଶ ସଂସାରେ, କର କର୍ମ ଉପାସନା,
ବୀର, ନୁହେଁ ତାହା ଦୁଃଖ ତୁମ୍ଭ ପକ୍ଷେ କେବେ,
ଯାହା ଦୁଃଖେ କୋଟି କୋଟି ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ସୁଖ,
ନୁହେଁ ତ ତାହା ଦୁଃଖ ଦୁଃଖରେ ଗଣିତ,

* ପାଟଳକଣ୍ଠବିଶିଷ୍ଟ ସୁବିଶେଷ । ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ ନ ଦେଖିଲେ ତାହା ପ୍ରକୃତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଚିତ୍-ସୁଖ-ସୁଖର ସେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବିମାନ ,
 ଯେହୁ ସୁଖରୁଣୀ ଦୁଃଖମହାସା-ବାହନ ;
 ବୃଷ୍ଟି, ବଜ୍ର, ଶୀତାତପ ସହ ସଦୃଶ ଶୈଳ
 ଭବରେ ଆଶ୍ରିତ ଜୀବେ କରେ ନିରାପଦେ
 ରକ୍ଷଣ ପାଳନ, ତାହା ମହତ୍ତ୍ୱ ତାହାର ।
 ଅତଃ ହେ ମହାତ୍ମା, ଭବିଷ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ
 ଅବନ୍ତୀନଗରେ ଯାଇ ବସ ରାଜାଧିପତି ।”
 ଏହା ଭାଷି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ଦେବୀ,
 ଭାଙ୍ଗିଗଲ ଶରେ ସ୍ୱପ୍ନ ବିହନାକର,
 ଭବିଷ୍ୟେ ବୀରବର ତାହା ଲେ ଗୋଦେଶେ,
 ଦେଶରେ, ନାହାନ୍ତି ଦେବୀ, ଗଲେଣି ଭଲେଇ
 ଜେଣ ଅନ୍ଧକାରେ, ତଥା ତାଙ୍କ ସୁବଚନ
 ଯାଇଅଛି ମିଶି ନୈଶ ନୀରଦତା ସହ ।
 ସ୍ୱର ଏହି ଅତୀତ ସ୍ୱପନ ଘଟଣା,
 ଦେଲ ତାଙ୍କ ଚରାଗାରେ ବିସ୍ମୟ କୁଣିଆ,
 ଅଜ୍ଞାତ ଭଲଣି-ସ୍ରୋତ ବହି ଶରତରେ
 ଦେଲ ଭବବେଳତ ହମେ, ସ୍ୱାଧି କୁହୁକିନୀ
 ଫେରି ତହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରପେଶ ଦେଖାଇଲ ଆଶି
 ଅରୁପ ଅତୀତ ଚନ୍ଦ୍ର, ଗୋଟି ଗୋଟି କର ।
 ଭାଲରେ ସ୍ୱପନେ ବୀର—“ଏହା କି ସ୍ୱପନ,
 ପ୍ରତୀକ୍ଷ ପରାଏ ପ୍ରତେ, ସତେ କି ମାଳବ
 ବିପନ୍ନ, ସତେ କି ତାର ଶିବିଫଳଗତା
 ଅବନ୍ତୀ ଭଲ୍ଲୁ, ଏଥେ ଅସମ୍ଭବ କିବା ?
 ସ୍ୱେଚ୍ଛାତାସ୍ତ୍ର ଦେଲେ ରାଜା, ହୁଏ ଛାରଖାର
 ରାଜା, ଏହା ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ, ଯେ ପଲ୍ଲବାଳକ
 ଭଲ୍ଲୁ ଖଳ, ସେ ପନ୍ଥ ବା ନ ଭାଙ୍ଗିବ କିପା ?
 ଯେବାର ଭବିତ ମୋର ମାଳବେ ଏକାକେ ।”
 ଏହିପରି ଭାଲୁ ଭାଲୁ ଶେଷ ନିଶୀଫଳୀ,
 ଅରୁଣ-ଚରଣୀ ଭଣା ଅରୁଣବରଣୀ,
 କାବୀତାସ-ବନ୍ଧୁକିନୀ, ଭବୁଟି ସବୁର
 ପ୍ରାଚୀନେ-ଦେବାଳୟ-ହୈମ-ସିଂହଦ୍ୱାର,
 ଦେଖାଇଲ ଅନନ୍ତର ଅନନ୍ତ ସୁଖମା !

ସରସ୍ୱତୀ ସରୋଜିନୀ ବର୍ଣ୍ଣମୂଳେ ଅଳ
 ମଧୁଜୀବୀ, ତଣ୍ଡୁଲ ମଞ୍ଜୁଳ ଗୁଞ୍ଜନେ
 ରବି ଆଗମନ ବାର୍ତ୍ତା ରବି-ଦୂତରୁପେ,
 ତହିଁ ଧନୀ ରବିଧର, ଭଲ୍ଲୁକ ନୟନ
 ସମ୍ଭବେ, ସମୀରଣ ବିହଳନ ଛଳେ
 ଶିର ନଲ୍ଲ, ନିବେଦନ କୃତଜ୍ଞତା ତାକୁ ।
 ଅବଗାହ ହିମାମ୍ବେ କାନନ-କୁମାରୀ
 ଫୁଲକଳ, ନାଚି ନାଚି ହସିଲେ ସମୀରେ,
 ତେଜି ତରୁ ସାନ୍ତମାନ, ଭବନନିକର,
 ଅନ୍ଧାର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରେତମୂର୍ତ୍ତି, ଭୟାବହ,
 ଧରଲେ ମଧୁର ମୂର୍ତ୍ତି, ନିର୍ମଳ ସୁନ୍ଦର !
 ରାଜିଲେ ବିହଗବର୍ତ୍ତ—ପ୍ରଭାତପ୍ରହର,
 ବୋଲି ଦେହେ ବାଳରବି-କନ୍ୟା-କରଣ ।
 ଭଲ ଭଲ ନିଶା ଅଶ୍ରୁ-ହିମବିନ୍ଦୁ ପରେ
 ପ୍ରତିଫଳ ଭଲ ଭଲ ଶିଶୁ ସୌର କର,
 ବଢ଼ାଇଲ ଦିବ୍ୟବିଭା, ବଢ଼ାଏ ଯେପନ
 ବଂଶୀୟ ପ୍ରତିଭା ଯୋଗ୍ୟ ବଂଶଧର ଦୁହେ ।
 ପାଲଟି ପାଟଳ ପାଟ ଧନୀ ପୌରନ୍ଦର
 ଆବରଲେ ବେର ଏବେ ସୁନୀଳ ଦୁହେଲେ ।
 ରାଜିଲ ରୁଚରେ ଶରେ ରକ୍ତରବିହର,
 ଅମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଫୁଲ ମନ୍ଦାର ଯେପନ ।
 ହାଣିଲେ କରଣ-କୁନ୍ଦ ଦେବ ବିଭାବସୁ
 କୁମୁଦିନୀ ବସେ, ତନ୍ତ୍ର-ହୃଦୟ-ତନ୍ତ୍ରକା,
 ତହିଁ ସେ ହରାଇ ଦେବା ରୁଚୁ କ୍ଳେଶାବେଶେ
 ପଞ୍ଚମ ସରସୀ-ଶେଷେ ଭଲ, ନେନ୍ଦ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି ।

ସମାପି ବିହନାଦିତ୍ୟ ପ୍ରାତଃକୃତୀ ଭବୁ,
 ଯାହା କଲେ ଭଲ୍ଲୁମୂଳ ମୁଖେ, ଲଭି ପଥେ
 ବହୁ ରାଜା, ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ, କାନନ, ପ୍ରାନ୍ତର
 ଭପସ୍ତ୍ରତ ଯଥାକାଳେ ଅଭୀଷ୍ଟ ପ୍ରଦେଶେ ।
 ତହିଁ ଛଦ୍ମବେଶେ କର ନଗର ପ୍ରଦେଶ,
 ଦେଶ ତାର ଶୋଭନୀୟ ଦାରୁଣ ଦୁର୍ବ

ଲୁହରେ ବିଷାଦ, ଦେଲୁ ନେନି ଛଳ ଛଳ,
 କାନ୍ଦିଲୁ ଅନ୍ତର ଶୋକେ, ଅସ୍ତୁ ଟେ, କରୁଣେ,
 କାନ୍ଦେ ସଥା ହାୟ, ଦୁଃଖେ ମର୍ମଭେଦୀ ସ୍ଵରେ
 ବିଦେଶାଗତ ସୁସୁନି ଦେଖେ ଯେବେ ଗୁଡ଼େ
 ଆସି, ପୁରୀ ଜନନୀର ପ୍ରାଣାନ୍ତର ପୀଡ଼ା,
 କିମ୍ବା ସଥା ନିଷ୍ଠାପର ଦେବତା-ପୂଜାରୀ,
 ଦେଉ ପ୍ରାଚୀ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ଇଷ୍ଟଦେବତାର
 ଚୌରକୃତ ଅପମାନ, ଅସହ୍ୟ ତାହାର;
 ଅଥବା ଯେମାନ କାନ୍ଦେ ଉଦ୍ୟାନ-ପାଳକ
 ଦେଖି ଯନ୍ତ୍ରବିବର୍ଜିତ ଉଦ୍ୟାନ ଚରୁର
 ଛନ୍ଦ ଛନ୍ଦ ଦୀନଦଶା, ଦୁଃଖ କପିକୃତ ।
 ବିଷମ ଆତ୍ମରେ ବୀର ଭାବରେ ଏସନ—
 “ଉଚ୍ଛ୍ଵସି ନି, ହା ଅଭାଗି, କି ଦଶା ଲେ ତୋର ?
 ପୁରୁ ତୁହି ଗରବିଣୀ, ସୁଖମା-ବାସିଧ,
 କେଉଁ ଝୁରୁ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଲେ ଶୋଷିଲୁ ତୋହର
 ଅଲକ୍ଷ୍ୟାସେଶୋଭା-ବାସି ? ଦେଖୁ ତୁ ଶ୍ରୀଦ୍ଵୀନା
 ବାଳବିଧବା ସଦୃଶ, ଫାଟିଯାଏ ଛାତି,
 ଫଟିଯାଏ ଅଶ୍ରୁ-ଉସ୍ତ ସଦୃଶ ଧାରାରେ
 ଅସମ୍ଭାଳେ, ଦେଉ ତୋର କାଙ୍ଗାଲୁଣୀ ବେଶ !
 ଶିପ୍ରା ପିପ୍ପେ ! ଦିବ୍ୟଗନ୍ଧମୟୀ ଗନ୍ଧବତ !*
 ତୁମ୍ଭେ ପର ଉଚ୍ଛ୍ଵସିନୀ ଭାଗ୍ୟଦା, ପାଳିବା—
 ତୁମ୍ଭ ଧାରା ପର ତାର ମାତୃସ୍ତନୀ ଧାର,
 ତୁମ୍ଭ ବେନି ବର୍ତ୍ତମାନେ ଜୀବନ୍ତୁ ତ ସେହୁ,
 ଦେବି, ଏହି ଅସ୍ଥାଳିତ ବଳକର ଛାୟା,
 ବହିର ବେମନ୍ତେ ଭଲ ନିର୍ମଳ ଦୃଢ଼ସ୍ଵେ ?
 କି ଦେହୁ ବରୁଣା ଉଷା ପ୍ରଭୁ ମହାକାଳ †
 ମହାରୁଦ୍ର, ପଦାଶ୍ରିତା ଉଚ୍ଛ୍ଵସିନୀ ପ୍ରତି ?
 ଅନାଥା ସେ ଏବେ, ହାୟ ଦୁର୍ବଳା ପାଣ୍ଡିତା,
 ବେଦ ଦେଖିଲୁ ତ ଏହି ମହାକାଳ ନୀଡ଼ା
 ବସି ବିଶ୍ଵ-ପ୍ରୀତାସନେ, ଅବଦେଶେ ପ୍ରଭୋ,

ଶୁଣ ! ଯେ ମହାହିଶୁଳ ପ୍ରେରୁଣ ଛଟକେ
 ଦୁର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିପୁରରସେ ସଂଯମନୀ ସୁରେ,
 କ୍ଷମ ଯେ ବିଶ୍ଵଧର୍ଷଣେ ଭୁଲୁଙ୍ଗ ମାନବେ,
 ସେ ଛୁଟୁ ହିଶୁଳ ତବ ପରାହ୍ମଣ କି ଦେ
 ତବ ଅଧିଷ୍ଠିତ ସୁକୀ ବିପଦ ନାଶନେ ?
 କେ କୁଣ୍ଡିବ ଲୀଳା ତବ—ଧାରଣା ଅଧୀନ ?”

ଏରୂପେ ବିହମ୍ବିକା ଆକ୍ଷେପି ବହୁଶଃ
 ଭୁମୁ ଭୁମୁ ଇତ୍ୟନ୍ତଃ, ଦେଲେ ଅତର୍କିତେ
 ଉପସ୍ଥିତ ଯାଇ ଏକ କୁମ୍ଭକାର ଗୁଡ଼େ ।
 ଦେଖିଲେ ଲଗିଛି ତହିଁ ସୁଜସ୍ଵରା, ମିଳି
 ସୁଜସ୍ଵରା ପାଦ, ମନ୍ଦୀ, ପାରସ୍ପଦ ଆଦି
 ମଣି କୁମ୍ଭକାର ସୁତେ ଭୁସେନ୍ଦ୍ରୋପଯୋଗୀ
 ବସନ ଭୂଷଣେ, ପୁଣି ପିନ୍ଧାଇ ମସ୍ତକେ
 ମଣିମୟ ସୁଜରୁଡ଼ା, ଘେନିଗଲେ ଭୁବ ।
 ବିଳମ୍ବିଲେ ତହିଁ ବୃଦ୍ଧ ବୟାସ-ଦମ୍ଭଜ
 ବିଷମ ବ୍ୟାକୁଳେ ଉଦେ, ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ସୁରେ,
 ସଥା ଶୁଭ ଶାସ୍ତ୍ର, ଯେବେ କୁଲସୁ ତାଙ୍କର
 ଶାବକେ କିରାଣ ଧରି ଆବର୍ଜି ପିଞ୍ଜରେ
 ଘେନିଯାଏ ଦମ୍ଭୀ ଆହା ମହାଦମ୍ଭଭରେ ।
 ସେ କାଳେ ଶାବକ ତାହି ଦୀନ ନେହେ ସଥା
 ଜନକ-ଜନନୀ ମୁଖ, ଦୋଇ ଛାଟିପିଟି
 ତାଙ୍କେ ଘନ ଘନ ତାଙ୍କ ନେବାକୁ ଉଦ୍ଧାରି,
 “ଆ ମହାବୀରବୀର କୁମ୍ଭକାର ସୁତ !
 ପ୍ରବୋଧ ବିହମ୍ବିକା ଦମ୍ଭ ଉତ୍ସବେ
 ପୁଞ୍ଜିନ୍ତେ ଶୋକର ଦେହୁ, ବହିଲେ ବେନିଏ
 କେତେ କ୍ଷଣ ପରେ, ତେଜି ଶୋକତପ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର—
 ବାସ୍ତୁରୁକ ଅର୍ଦ୍ଧଭଗ୍ନ ସୁରେ, ଗନା ପ୍ରାୟ—
 “ହାୟ, କି ବହିରୁ ଆମ୍ଭ ଦୁର୍ଭାଗୀ ବଞ୍ଚଣ,
 ସାଧୋ, ଏତମାସ ସୁଦ୍ଧା, ଏ ଆମ୍ଭ ବେନିର,

* ପିପ୍ପା ଓ ଗନ୍ଧବତ ଉଚ୍ଛ୍ଵସିନୀର ନାମଦ୍ଵୟ । † ଉଚ୍ଛ୍ଵସିନୀର ଅଧିଷ୍ଠାତା ଶିବ ।

ଶୁକର୍ମତାରୁଦ୍ଧ ସାଉଁନ୍ଦ୍ର୍ୟ ଘେନି
 ତାକୁ, ବସାଇବାପାଇଁ ଶୁକ୍ତିଦାସନେ,
 ଏହା ଆମ୍ଭ ଉପସ୍ଥିତ ଶୋକର ବାରଣ । ”
 ନ ପାରି ସମ୍ଭବ ହାସ୍ୟ ବୀର ଏ ବଚନେ
 ଭାଷିଲେ, “ତୁମ୍ଭେ କି ଭଲ ସ୍ମୃତି-ବାହୁଳ,
 କିମ୍ବା ବୃଦ୍ଧବୃଦ୍ଧା ବେନି ଦେଲୁ ଛନ୍ଦମଠି,
 ବସୋଧର୍ମେ ? ପୁନଃ ତବ ଦେବ ଗୁଣୋତ୍ତର,
 ଏଥିରେ ତୁମ୍ଭର ଦୁଃଖ, କି ଅଭୁତ କଥା ?
 ଅନୁସରକାକୁ ନରେ ଯେ ସୌଭାଗ୍ୟ ପଛେ
 ସଦା ଲଳାୟିତ, ନିଜ ପୋଷା ଶୁନ ପ୍ରାୟ,
 ମଣ କିପାଁ ତୁମ୍ଭେ ସେହି ସମ୍ପଦେ ବିପଦ ?
 ସ୍ମୃତିବେ ଦୟାଳୁ ତୁମ୍ଭେ, ନୀତିକୁଳେ ଜାତ,
 ତୁମ୍ଭ ପକ୍ଷେ ଏ ସୌଭାଗ୍ୟ ସ୍ମୃତିତାତ ବର,
 ମଣିଛୁ ତାହାକୁ ତୁମ୍ଭେ ତାପ୍ତ ଅଭିଶାପ !
 ମଣେ ଶ୍ରଦ୍ଧାହୀନ ସିନା ଫୁଲମାଳେ ବ୍ୟାଜ ।
 ସମ୍ପଦେ, ପ୍ରାଧାନ୍ୟ, ପଦ ଉପେକ୍ଷା କାହାକୁ
 ବିଶେଷତଃ ତୁମ୍ଭ ପରି କେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ?
 ପ୍ରଭୁତରେ ଯେ ମହାନ, ସେ ଆସୁବିସୁତ,
 ନ ମଣେ ସେ ଆପଣାକୁ ବନ୍ଦ, ଭଲେ ଏକା
 ଦେବାକୁ ମହାନ କ୍ଷମା, ମାନ ତୁମ୍ଭଠାରେ
 ବ୍ୟାଧି କିପାଁ ତରୁ-ପ୍ରତିକୃତ ଧାର ?
 ବ୍ୟର୍ଥ ସତୀ ବ୍ୟାଧାର ଅଗ୍ରାହରେ ଦାନ । ”
 ଭବିଷ୍ୟତ ବୁଝାଇ—“ଦେ ଲଳାୟି, ନଦେ
 ସୌଭାଗ୍ୟ ଏ—ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ସୁତାକୁ ବଢ଼ିପ,
 କହୁଛି କାରଣ ତାର ଶୁଣି ଅବହେଳେ ।
 ପାଳୁଥିଲେ ଏ ପ୍ରଦେଶ ଗୁଣା ଭର୍ତ୍ତୃହୃଦ୍,
 ପତ୍ନୀର ଅସଦାଚାରରେ ହୋଇ ସେ ଦୀକ୍ଷିତ
 ଗଲେ ଗୁଣା ତେଜେ ବନେ ତପସ୍ୟାଭିପ୍ରାୟେ,
 ଦେଲୁ ଅସୁକଳ ହାୟ ଅବନ୍ତୀ ନଗର
 ଅବନ୍ତୀ-ସାମନ୍ତବ୍ୟ—ପ୍ରଶସ୍ତମାନନୀ,
 ଦେଲେ ତରୁ ବର୍ଣ୍ଣଧାରଣୀ ତରଙ୍ଗ—

ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭେ, ଘଟେ ଭାଷଣ ଯେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ତାର,
 ଭୁଞ୍ଜିଲ ଅଭାଗୀ ତାହା । ଦେଖିଣ ଅନାଥା
 ତାକୁ, ଅଗ୍ନିଦେବାଳାଣୀ ଅପଦେବ ଏକ
 ଭାଷିଲ ନିର୍ଭୟେ ପ୍ରଜା, ଯଥା ମହାବଳ
 ରୁଣୁଆଳଶୁନୀ ଗୋଷ୍ଠେ ପଶି ଅବଦେଲେ
 ବିନାଶେ ଗୋପଥ । ଦେଖି ଏ ନୃଶଂସ ଲୀଳା
 ବହୁ ମହାପ୍ରାଣିକ୍ଷୟ, ସତବନିକର
 ଦେବାଳ ସମୀପେ ଯାଇ ବଲେ ଏ ପ୍ରସାଦ—
 ‘ଦେ ଦେବାଳଗୁଳ, ହୁଅ କ୍ଷାନ୍ତି ତୁମ୍ଭେ ଏବେ
 ମାନବ ଜୀବନ ନାଶୁ, ଦେଲୁ ଆଜିଠାରୁ
 ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—ଆମ୍ଭେ ବସାଇବୁ ନିଜ
 ଏ ଗୁଣାର ଜଣେ ଜଣେ ପ୍ରଜାକୁ ପ୍ରଭାତେ
 ଶୁକ୍ତିଦାସନେ, ଦେବ ସେ ଦିବସେ ଗୁଳା,
 ମାନ ଗୁଣେ ତୁମ୍ଭେ ତାକୁ କରବ ଭକ୍ଷଣ ।’
 ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟମତେ ଆଜି ମୋର ପାଳ,
 ତହିଁ ପାନମନ୍ତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ ଘେନିଗଲେ ଧର
 ଏକମାନ ପୁନେ ହାୟ ! ରକ୍ତରୁ ମୋର;
 ଉପସ୍ଥିତ ଜୀବନର ସାୟଂକାଳେ ମୁହଁ,
 ବହିବାକୁ ଅକ୍ଷୟ ସ୍ମରଣର ଭାର,
 ଏ କାଳେ ବ୍ୟାଧି ଭଲ ବେଳେନ୍ତେ ସହିବ
 ଦୁର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟର ପୁନଶୋକ ଭାର, —ବଳେ ଯାହା
 ସପ୍ତଦୀପ, ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ ଅଶ୍ରୁକୁଳାତଳ !
 ସିନ୍ଧୁ ନିଧନରେ ଯଥା ଅନ୍ଧକ ଅନ୍ଧକା *
 ଦେଖିଲେ ଜୀବନ, ତଥା ବୃଦ୍ଧବୃଦ୍ଧା ବେନି
 ଘେନିରୁ ବିଦାୟ ଆମ୍ଭେ ଭରୁ ପୁରାଭାବେ,
 ଲଭିବ ଶମନ ବସ୍ତ୍ର, ପୁନେ ଦାନରୁପେ,
 ଆମ୍ଭେ ବେନି ସେ ଦାନରୁ ବହିତ ଦକ୍ଷିଣା । ”

ଶୁଣି ଏହା ବିନୟାବଳ ବସ୍ତ୍ରାଦି ଦୃଶ୍ୟେ
 ଭାଷିଲେ—“ଦେ ବୃଦ୍ଧ, ନୁହଁ ଚିନ୍ତାକୁଳ ଅଭି,
 ଅଗ୍ନି ମୋତେ ତୁମ୍ଭ ପୁନ ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ,

* ଦଶରଥବର୍ଣ୍ଣିତ ଅକଳମୁକ୍ତସିନ୍ଧୁ ସିନ୍ଧୁମୁକ୍ତ ହତ୍ୟା ବିବରଣ ଗ୍ରନ୍ଥସମ୍ବଳରେ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

ଭଲ ଏ ସଙ୍କଟ ନାହିଁ ଭଲସୁନ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
 ତହିଁ, ଦେବ ପ୍ରାଣ-ରକ୍ଷା ପୁନରୁ ତୁମ୍ଭର,
 ଦୁଃସ୍ଥ ଏ ପରୋପକାର ସଂସାଧନ ଦେବ
 ଦେବ ମୋର ପୁଣ୍ୟଜନ, ବିଶେଷତଃ ଯଦି
 ପାରେ ସେ ବେତାଳେକସ୍ତ୍ର, ଦେବି ତେବେ ଶୁଭା ।
 “ଅହୋ କି ଭୀଷଣ କଥା” କହିଲୁ କୁମାର,
 ଭାବୀ ନରକର ବାଟ ରଖିବାକୁ କାଟି
 ଅର୍ପୁଣ କି ଉପଦେଶ ମୋତେ ? ହା ଦୁର୍ଦ୍ଦେବ,
 ବଞ୍ଚାଇବ ନିଜ ପୁନ ପର ପୁନ-ଦାନେ,
 ଏଥୁ ବଳ ମହାପାପ କି ଅଛି ମହୀରେ ?
 ତହିଁରେ ଅତିସ୍ଥ ତୁମ୍ଭେ ଦେବତା ସମାନ,
 ମହାଭାଗ, ନ ଶୁଣାଅ ଏ ପାପ-ପ୍ରସ୍ତାବ ।
 ଦେଲୁ ଜାଣି ଏଥରକ ପୁନ-ରକ୍ଷା ମୋର,
 ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ ପୁଣି ପଡ଼ିବ ମୋ ପାଇ,
 ତେତେବେଳେ କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଦେବ ତ ନିଶ୍ଚୟ
 ଅପିବାକୁ ସୁନେ । ଆସୁପ୍ରାଣେ ପରପ୍ରାଣେ
 ନାହିଁ ଭେଦ କିଛି, ଧାତୁ ମୂର୍ତ୍ତିବା ଶିଳାଦି
 ଯେଉଁ ଘଟେ ଥାଉ ଜଳ, ଏକ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେହୁ,
 ଅତଏବ ପରଦୃଶ୍ୟ ଆସୁଦୃଶ୍ୟ ସମ,
 ଜୀବନ ହିଁ ଆତ୍ମା, ଆତ୍ମା ବ୍ରହ୍ମସତ୍ତା ଭିନ୍ନ
 ନୁହେଁ କିଛି ଅନ୍ୟ, କରେ ବିନାଶ ଯେ ତାକୁ
 ବ୍ରହ୍ମଦୃଶ୍ୟ ମହାଦୋଷେ ଦୋଷୀ ସେ ପାମର ।
 ଭାବ ଦେଖ, କୁମର ମୋ ନ ଦେବ ଅମର,
 ମରବ ଅବଶୀ ଦିନେ, ମହାନିୟତିର
 ଅବାଧୀ ନିୟମେ, ଜନ-ମରଣର ଦେହ,
 ସୃଷ୍ଟି ପଛେ ପଛେ ଲାଗି ରହିଛି ସଂହାର,
 ସଂଲଗ୍ନ ଅତୀତ ଯଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ପଛେ,
 ସୃଷ୍ଟିଲୀଳା ପ୍ରାୟ ସଦା ଲାଗି ସ ସାରେ
 ସଂହାରର ମହାଲୀଳା, ଦେଲେ ଲୁଚି ଚାହା,
 ଦେବ ସୃଷ୍ଟି-ଦ୍ଵାର ଲୁଚି, ନ ଶୋଷିଲେ ରବି
 ଧରଣୀରୁ ରସ, ଦେବ ବୃଷ୍ଟି ଅବା ବାହୁ ?
 ସୃଷ୍ଟି ପର ସଂହାରକୁ କଥାକୁ-ବାହୁ ?

ଯାହା ଦେଉ, ଆସୁପ୍ରାଣ ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ
 ନ ପାରିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ଅପି ମୃତ୍ୟୁମଣେ,
 ଜାନାନ୍ତି ବିଶ୍ଵାସ ଅନ୍ଧ ପ୍ରାୟ, ପ୍ରତାନେ ସେ
 ମୃତ୍ୟୁକୁ ଠକିବାଲାଗି ପଶୁପକ୍ଷୀ ବଳ
 ଦେବପୀଠେ, ଫଳେ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଦୃଶ୍ୟପ୍ରାପ୍ତ
 ନଷ୍ଟ କରେ ଦୃଷ୍ଟମତି ଇନ୍ଦ୍ର ପର କାଳ ।”

“ନ ଦୃଶ୍ୟ ସନ୍ନିଗଧ ବୃକ୍ଷ, ଜାଣିବ ପଶୁତେ,”
 ଭାଷିଲେ ବିଜୟାଦିତ୍ୟ — “ନ ଦେଲେ ମାନ୍ତ୍ରକ
 ମନ୍ତ୍ରରେ ନିପୁଣ, ବାନ୍ଧେ କି ସାଦୃଶ୍ୟ ହୃଦେ
 ଧରବାକୁ ବିଷାକର ସର୍ପେ ? କି ଭୟ ବା
 ସେ ବେତାଳେ ? ସମ୍ଭବେ କି କେତକୀ-କରତେ
 ଚରୁଛେଦ, ବରଂ ବାଜି ଚାହା ଚରୁଦେହ
 ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଯିବ ଦାଦ ଚାରି—ବୋମଳ କଣ୍ଠକ !
 ଯାଉଛି ମୁଁ ସ୍ଵେଚ୍ଛାନ୍ତମେ ବେତାଳ ସମୀପେ,
 କିପାଁ ଦେବ ବର୍ଣ୍ଣୀୟାନ, ଏଥେ ପାପ ତବ ?
 ଦିଏ ଯଦି ହାସ କେହି ସମୁଦ୍ର ସଲିଳେ,
 ଲାଗିବ କି ପାରାବରେ ଭାରି ଦୃଶ୍ୟଦୋଷ ?
 ପରୋପକାର ଯାଧନେ ଘଟେ ମୃତ୍ୟୁ ଯାରି,
 ନୁହେଁ ସେ କଦାଚ ମୃତ, ମୃତ ସେହି, ଜୀବ
 ଯେହୁ ନିଜ ପାଇଁ । ଭବେ ପର ଉପକାର
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ! ଧରେ ଚରୁକର
 ପରୋପକାରୀର୍ଥେ ଫଳ, ବହେ ଚରୁଜିଣୀ
 ପର ହିତେ ନୀରସୋତ, ଦୃଶ୍ୟ ବହେ ଗାଭୀ ।
 ସାଧୁ ନାହିଁ ପର ହିତ ଯେ ମାନବ ବେବେ,
 ନୁହେଁ ସେ ମାନବ—ପ୍ରେତମୂର୍ତ୍ତି ମାନବର ।
 ଦୃଶ୍ୟ ନାହିଁ ଭାବ ତୁମ୍ଭେ କିମ୍ବା ଯେମିତିଦା,
 ନ ଦେବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଉ ସୁନେ ଅପିବାକୁ
 ବେତାଳ ବବଳେ, ବର ବିଶ୍ଵାସ ଏ କଥା ।
 ପଶୁଥିଲେ ଅବନତି ଚରମ ସୀମାରେ
 ପ୍ରବୃତ୍ତିପର୍ଯ୍ୟାୟେ ଆସେ ଆବର ଭନ୍ନତ,
 ହିମଗାତେ ପଦ୍ମବନ ଦରସ ଦେଲୁ ପରେ,

ହୋଇ ଉଠେ ପୁଣି ସିନା ନବ ପଲ୍ଲବିତ;
 ଚନ୍ଦ୍ରକ୍ଷୟ ଅନ୍ତେ ତାର ବୁଦ୍ଧି ହୁଏ କଳା;
 ପାହୁଲୁଣି ଏ ରାଜ୍ୟର ଅବନତି-ନିଶା
 ଚମୋମୟୀ, ଭୟଙ୍କରା, ଦିଶିବ ଆବରେ
 ଭବନ-ଉଷାର ଏବେ ପାଟଳ ମହୁଡ଼,
 ନ କର ସନ୍ଦେହ ଏଥୁ, ଦେଖିବ ସାକ୍ଷାତେ ।”
 ଶୁଣି ଏହା କୁମୁଦୀବୀ, ଆନନ୍ଦେ ବିଭୋଜ
 ଭାବିଲା, “ଏ ଅବଲୋକ-ସୁର ? ସ୍ୱରଗେ
 ତେ ଆସିଲ ମୋତେ, ଆହା କଲି ଯାହା ପାନ
 କର୍ଣ୍ଣ-ତୁଣ୍ଡେ ଏହି ଦଣ୍ଡେ, ତାହା କି ବଚନ ?
 ବଚନ କି ହୋଇ ପାରେ ଏଡ଼େ ମଧ୍ୟମୟ,
 ସୁଖାତଳ, ଶାନ୍ତକର, ପ୍ରାଣାରୁମ-ସୁଦ ?
 ନା, ନା, ସେ ବିଶୁଦ୍ଧ ସୁଧା, ଅମର ସମ୍ପଦ !
 ଅଥବା ଦେଖୁଛୁ ମୁଁ କାନ୍ତର ସ୍ୱପନ
 ଆସନ ପଦନମଣି ଦୁର୍ଗା-ଶୈଳର
 ତୁଙ୍ଗ ଚୂଳେ ବସି; ଅହୋ, କି ଅଭୁତ ଭ୍ରମ,
 ସ୍ୱପନ ନୁହେଁ, ସ୍ୱପ୍ନ ନୁହେଁ ଏହା, ବାଲ୍ୟେ ଯେ
 ଆଶା-ବଂଶୀ, ଏହି ତ ସେ ଭାବୁ ସୁରତରେ ।”
 ଏହା ଭାବି ବଳି ଅଶ୍ରୁ କହିଲା ଏସନ—
 (ନୁହେଁ ତାହା ଅଶ୍ରୁ ଚିର ସଙ୍ଗାଳ ବୁଝିବ,
 ଆନନ୍ଦ କୃତଜ୍ଞତାର ଅବାଧ ପ୍ରବାହ)
 “ପ୍ରଭୋ, କେଉଁ ଦେବ ତୁମ୍ଭେ କେମନ୍ତେ ଚିତ୍ତିବି
 ଅଜ୍ଞାନ-ବିଷାକ୍ତ ନେତ୍ରେ, ନୁହଁଇ ତ କେବେ
 ପରହିତେ ପ୍ରାଣଦିୟା ? ମାନବ ବେଭାର,
 ଧରଣ ମଣିର ବିଭା କାହୁଁ ବା ମୁଣ୍ଡିବା ?
 ଅଥବା ମୋ ସୌଭାଗ୍ୟର ସୌଭାଗ୍ୟ-ଦେବତା
 ତୁମ୍ଭେ କିମ୍ବା ବହୁଜନ ଗୀତ ସାଧନାର
 ଆଶାକୀର୍ତ୍ତ ଆଦର୍ଶିକ ମହାସୁରସ୍ୱାର,
 ଅବା ଦୟାଦେବୀ ଧର ପୁରୁଷ ଆଦୃତ,
 ବେଦନା-ବିଷ୍ଣୁରୁପ ହୃଦେ କାଳବାହୁ ମୋର

ବରୁଣା-ଅମୃତଧାରୀ, ଅବଶିଷ୍ଟ ଏଥୁ !
 ବିପଦ ଅସଂଖ୍ୟ ଥରେ ଆସି ଥରେ ଥରେ
 ଦେଇ ଯାଉଥାଏ ଆଶା କେତେ ଆଶ୍ୱାସନା,
 ମାତ୍ର ଯେବେ ପୁଣିଭୂତ ହୁଏ ଦୁର୍ବିପାକ,
 ନ ଆସେ ସେବାଳେ ଆଉ, ଯଥା ସୌଦାମିନୀ;
 ଦେଖାଏ ବିଭୀଷଣ ପାନ୍ଥେ ବୁଝି ସ୍ୱର୍ଗ ପଥ
 ଘୋର ଗନ୍ତବ୍ୟତାକୁ ନାମସ ନିଶୀଥେ,
 ମାତ୍ର ହେଲେ ବୁଝି, ଧନୀ ଭରତ ଅମ୍ଭରେ,
 ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକ, ଦେବ, ଦେବିତାରୁ ଆଶା,
 ଜୀବନ-ସଙ୍ଗୀତ ଛନ୍ଦ ହୋଇଥିଲା ମୋର
 ସ୍ୱରଶୂନ୍ୟ, ବୁଦ୍ଧିବୃଦ୍ଧି ଶିଥିଳ ମନ୍ତନ
 ଶିଶୁବର-ବିଦଳିତ କୁସୁମ ସଦୃଶ ।
 ପାଣି ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ଦେହରୁ ଶୋକେ,
 ଏ ଆସନକୁଳୀକାଳେ କି ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭାବେ
 କରି ପ୍ରଦୃଶ୍ୟ ମୋତେ, ଦେଇ ନବ ପ୍ରାଣ,
 ବିଷ-ବିରେଷ୍ଟିତ ତନେ ଜାଙ୍ଗଲିକ ପ୍ରାୟ,
 ତୁମ୍ଭର ଏ ରକ୍ଷା ଦେବ, ନ ପାରିବି ଶୁଦ୍ଧ
 ବହୁଜନ ଯାଏଁ ହୋଇ ସେ ପଦ-ସେବକ ।
 ବଚନଭଙ୍ଗୀରୁ ତବ ଉଠୁ ଛୁ ଆଭାସି
 ଅଭୁତ ସାହସ, ବୀର୍ୟ, ମାତ୍ର ତାହା ଦେବ,
 ହେବ ନାହିଁ ଲେଖା କେଉଁ ବେତାଳ ଦମନେ,
 କେବଳ ତୁମ୍ଭର ଧର୍ମ ବଧ ପକ୍ଷେ ତାବ
 ଅମୋଗ ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତ୍ର, ନିଶ୍ଚୟ ତେଜିବ ସେ ପ୍ରାଣ
 ତବ ସନ୍ନିବିଧ ମାତ୍ରେ, ମୋର ଏ ବିଶ୍ୱାସ,
 ଯେସନେ ନୃଣାଂସ କଂସ କଂସାରି ଦର୍ଶନେ ।
 ଅତଏବ ତବ ଅଜ୍ଞା ଶିଷ୍ୟୋପାୟୀ ମମ,
 ଶୁଦ୍ଧସତ୍ତା ମଧ୍ୟେ ଦେବ, ବିଳେ କର ଏବେ,
 ପ୍ରଦାନ ତୁମ୍ଭରୁ ମୁକ୍ତି ପାଣିବି ମୋହର ।”

ଏ ଅନ୍ତେ ବିଚିତ୍ରାଦିତ୍ୟ ଘେନି କୁମ୍ଭକାର,

ମିଳି ଯଥାସ୍ଥାନେ, କଲ୍ଲ ଉଦ୍‌ଗାମଣା ଏହା—
 “ଅଚକ୍ଷିତ ଏ ମସ୍ତକ, ଲୁହନ୍ତି ଗୁଳିକ,
 ବେତାଳ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ପୁଣି
 ସାଗ୍ରହ ଆକାଞ୍ଛା, ବହୁ ଘଟନା ସକଳ
 ନିଷେଧକୁ ବହୁତ ମୁଁ, ମାତ୍ର ଏ ତେଜସ୍ବୀ
 ନ ଦେଲେ ନିବୃତ୍ତି, ବରଂ ନିବୃତ୍ତ ଅନଳ,
 ତଥାତ ସେ କରୁବ କି ଶୀତଳା ସ୍ବୀକାର ?
 ଅତଏବ ଏ ଆଉଁର ପୁନଃ ବିନିମୟେ
 ଗ୍ରହଣ ଏହାଙ୍କୁ କରୁ ପୁନଃକାଳ ମୋତେ ।”
 ଏ ବଚନେ ଗୁଳିକାୟ ବର୍ମରାଉଁଚୟ
 ନୋହି ଅସମ୍ଭବ, ଦେଲେ ପୁନେ ହାତ ତାର;
 ତହିଁ ଗୁଳିପରିକରେ ମିଳି ସେହି ସ୍ଥାନେ,
 କଲେ ଭାବା ନୃପତିଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ମାର୍ଜନା ।
 ସ୍ବଭାବେ ବନ୍ଧନାଟ୍ୟ ରୂପସ ପୁରୁଷ,
 ଏହିକାଳେ ଗୁଳିକାୟୀ ଆସି ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ
 ପରଃକ୍ରେ ତାଙ୍କ ତାରୁ ଶରୀର-ଦେହଲେ,
 ବସିଲେ ଶତ ଗୁଣ ବଳି, ଫୁଲ ଯଥା
 ପରଶି ତନ୍ତ୍ରବା ତନ୍ତ୍ରହରଣୀ-ଗଞ୍ଜିନୀ * ।
 ଗଞ୍ଜିଲେ ଯା ଅଙ୍ଗେ ରୁଦ୍ଧ ଫଳ ରହୁ ଅଳଙ୍କାର
 ବେଶବାରେ, ବୃଥା ତାହା, ଅବୃତ୍ତ-ମଧୁର
 ଯାର, ତାହା ଶୋଭା ଏବା ଭୂଷଣ ତାହାର
 ନିସର୍ଗ-ରୁଚର, କେଉଁ ଲୋଭା ତାର ଭଲ
 ଭାରଭୂତ ମୃଦୁବିକାର * ବୁଦ୍ଧିମ ଭୂଷଣେ ?
 ଜାତ ଲଜ୍ଜ ଅଂଶୁ, ମିଶି ନରେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିଭା
 ଦେବେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିଭା ସବୁ ପ୍ରକାଶିଲେ ଯେଉଁ
 ମହାପ୍ରତିଭାର ବିଭା, ମଳିନ ତା ବତି
 ବିଶ୍ବ-ଆସୀ-ଦ୍ଵାସୀଛବି ଚନ୍ଦ୍ରାଂଶୁ-ମୟୁଗ ।
 ଅନନ୍ତର ମଲ୍ଲବର୍ଗ ଗୁଳ-ଉପତାରେ
 କରାଇ ବନ୍ଧନାଟ୍ୟେ ବିଳେ ସିଂହାସନେ,
 ନିବିଡ଼ରେ ଗୁଳିକାୟୀ ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାମତେ ।

ଧରି ନବ ନୃପେ ଅଙ୍ଗେ ଗୁଳିକାୟୀ
 ଦେଲେ ସୁପାବନ, ଯଥା ମଣ୍ଡିତ ବିମାନ
 ଦେବତା ପ୍ରତିମା ଯୋଗେ, ହୀରା ନୀଳା ଆଦି
 ଭୂଦ୍ରାସନଲଗ୍ନ ରହେ, ଉଠିଲେ ଭୂଦ୍ରା
 ଦ୍ଵିଗୁଣେ ନୃପତିଙ୍କର ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ମୟୁଗେ;
 ପ୍ରକାଶେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦୀପ ପ୍ରତିଭାତା ଯଥା
 ବନ୍ଧୋଧୁତ ପ୍ରତିଭାତ ଶକ୍ତି ଶିଖାରେ ।
 ସମାପି ସତବଦ୍ଧ ସେ ଦିନର ଯେତେ
 ଉପସ୍ଥିତ ଗୁଳିକାୟୀ, ଦିବା ଅବସାନେ
 ଗମିଲେ ସ୍ବବାସେ ମାରି ହାମୁରୁ ମେଲଣି ।
 ନଦୀନ ନରେଶଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟାଚଟବେ
 ମନ୍ଦୀଏ ବିସ୍ମୟ ଭାବି, କଲେ ପରସ୍ପରେ
 କଲ୍ଲନା ଜଲ୍ଲନା ବହୁ । କେ କହିଲେ, “ଅହୋ,
 କି ଅଭୁତ ଦୈତ୍ୟଶ୍ୟା, କି ସୁସ୍ମୃତଶିବା,
 କିଏ ଏହି ଉଦ୍‌ବେଶୀ ପୁରୁଷପ୍ରବର ?
 ପ୍ରତେ ହୁଏ, ନୃହନ୍ତ୍ର ଏ ସାମାନ୍ୟ ମାନବ,
 ସମ୍ଭବ କି ନର ପକ୍ଷେ ଏ ଭଲ ପ୍ରତିଭା—
 ନୀତି, ପ୍ରଭୁତ୍ଵମତି !” କେହି ବା କହିଲେ,
 “କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯେ ଶତରସ୍ତ୍ର, ଶତବର୍ଣ୍ଣ, ପୁଣି
 ଶତହସ୍ତ, ଅତିହମେ ନରଜ୍ଞାନ ସୀମା
 ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଯାଙ୍କ, ନୃହନ୍ତ୍ର ତ ସେହି
 ଦୁର୍ବଳ ଅପୂର୍ଣ୍ଣମତି ଭାବର ମାନବ !
 ନିଶ୍ଚୟ ଏ ବନ୍ଧନାଟ୍ୟ, କାରଣବିଶେଷେ
 କରୁଛନ୍ତି ଶୂରମଣି ଆସ୍ତ୍ରସଂଗୋପନ,
 ଦ୍ଵାପରେ ପାବନ ଯଥା ବଧୁ ବକାସୁରେ
 ରକ୍ଷା କଲେ ତା’ କବଚ ଏକତନ୍ତ୍ର ଗ୍ରାମେ,
 ତଥା ଏ ତେଜସ୍ବୀ ପ୍ରାଣେ ବିନାଶି ଦେବାଳେ
 ପ୍ରକାଶିବେ ଆସ୍ତ୍ରଶକ୍ତି, ସୁକୀର୍ତ୍ତି ସଂସ୍ଥାପି,
 ଲଭିବ ସଙ୍କଟ ହାହି ରୀତା ଭୁକ୍ତସ୍ବୀନୀ ।”
 ଭାଷିଲେ ଅପର ମନ୍ଦୀ, “କେଉଁ ପ୍ରସ୍ତୋତନ

ବର୍ଷାରେ, ରବି ଯେଉଁ ଧରି କାଲିଯାଏ,
 ପ୍ରାତଃକାଳେ ହେବ ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ ପ୍ରବଚନ ।
 ଏ ବଚନେ ସବେ ତହୁଁ ଭଜି ନୀରବତା
 ଆଶ୍ରୟେ ଅବରେ ସ୍ବ ସ୍ବ ଗନ୍ତବ୍ୟ ସରଣୀ ।
 ସମାପି ସାହାଯ୍ୟକୃତ୍ୟ ଏଣେ ଆନ୍ଧେ ସୁନ୍ଦ,
 ଶାନ୍ତିର କୁପାଶ କରେ ମଣ୍ଡି ଗୁଣାସନେ
 ରହିଥିଲେ ଅବହତ ଶନ୍ତ ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ,
 ଯଥାକାଳେ ମିଳି ଦୁଷ୍ଟ ଭୀଷଣ ବେତାଳ,
 (ଅମାନୁଷୀ ପ୍ରତିକୃତି, ବିକୃତ ବଦନ)
 ବିଚ୍ଚମେ ଧରବା ଆଶେ ବିସ୍ତାରିଲେ ଦାନ୍ତ,
 ଦେଲେ ସେ ସବଳେ ଠେଲି ବାମ କରେ, ତହୁଁ
 ପଡ଼ିଲ ଦୁର୍ଦ୍ଦଳ ଦୂରେ କରାଜି ଉଭୟେ ।
 ଦେଖି ତା ବିଚ୍ଚମାଦିତ୍ୟ କର ପରଦାସ
 ଭାଷିଲେ ସନ୍ତୋଷେ, “ଧର ଦୁରନ୍ତ ବନ୍ଦର,
 ଏହି ଛାର ବଳ ଧରି ଏତେ ଆସ୍ଥାଳନ !
 ‘ସୁନ୍ଦ ବିଷ ଦରଦର ଗନ୍ଦର କାରଣ’
 ଯଥାର୍ଥ ଏ ଭକ୍ତି, ଦୁଇ ତାର ମୋତି ଯୋଗୁଁ
 ଜନ୍ମର ମାତଙ୍ଗ, ମୃତ ସେହି ଶକ୍ତି ତୋର ।
 ଶେଷ ତୋର, ଶଳ, ଆଜି ମାନବ-ପାଶୁଧି,
 ସେହି ପାରସ୍ପରିକ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବୁ ତୁହି ଅପେ,
 ହେବ ମହା ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ତୋ ମହାପାପର ।
 ଯେ ଜଗନ୍ନାଥ ଯାଗ, ଦୁଷ୍ଟ, ଥିଲୁ ତୁ ଆଗର,
 ପିଣ୍ଡ ତୋର ସେ ଯାଗର ହେବ ପୁଣ୍ୟାଦୃଷ୍ଟ,
 ମୁଁ ହେବି ପୁରୋଧା ତହୁଁ, ଦକ୍ଷିଣା ସ୍ବରୂପେ
 ଶେନବି ରେ ଆଜି ତୋର କଳକଳ ପ୍ରାଣ ।
 ତୋର ଏହି ଦୁଷ୍ଟରଣୀ ବୀଭ୍ରସ୍ତ ନାଟକେ
 କରବ ସଂପାତ କାଳ ଚର ଯବନିକା,
 ଶୋକର ଅନ୍ତମ ଶ୍ବାସ ଛାଡ଼ି ଏ ଧରଣୀ
 ପୂଜିବ ଆଶାର ପାଦ ନବୀନ ଉପ୍ରାଦେ,
 ଆଜି ଏହି ବୀରମାତା ଅବନ୍ତୀ ଭାଗ୍ୟରେ
 ମହାପରବରୁଦର ସୌଭାଗ୍ୟ ସୁଦେ,
 ଧର୍ମ ଯଦି ସତୀ, ସତୀ ଯଦି ସତୀ, ତେବେ

ନିଷ୍ପତ୍ତ ସଫଳ ହେବ ମୋର ଏ ବଚନ ।
 ଶୁଣି ଏହି ଅରୁଣ୍ଡତ ସୁଦୀବ ଭ୍ରଷ୍ଟନା
 ରୁଷିଲ ବେତାଳ, ତହୁଁ ଉଠି ସେ କୁଣ୍ଡଳେ
 ସବଳେ ବିଚ୍ଚମାଦିତ୍ୟ ଧରିଲ ଆକର୍ଷି,
 ଲଗିଲ ନିରସ୍ତ ସୁଦ, ତୁମ୍ଭେ ଆକୀର,
 ବେନି ବୀରେ ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦି ହୋଇ ଭୁଲେ ଭୁଲେ,
 ପଦେ ପଦେ, ପିଟାପିଟି ହେଲେ ଶିରେ ଶିରେ ।
 ଏହିରୂପେ ମହିରଣେ ମାତଲେ ଉଭୟେ
 ଅର୍ଦ୍ଧଯାମୟାଏ, ଶେଷେ ହେବାରୁ ଦୁର୍ବଳ
 ବେତାଳ, ବିଚ୍ଚମ ତାକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଲେ ଦୂରେ ।
 ଲଭି ପରାବର ନିରୁ, ହୋଇ ସୁକୁପାଶୀ
 ଭାଷିଲ ବିନୟେ, “ବୀର, ଜାଣିଲୁ ମୁଁ ଏବେ
 ନିଷ୍ପତ୍ତ ବିଚ୍ଚମାଦିତ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ଆପଣ,
 ନିରୁଦା ଜଣିବ ମୋତେ ସୁରାନ୍ତେ ସମରେ
 ଏଭଳି ସାମରା ନାହିଁ ମାନବ ସୃଷ୍ଟିରେ ।
 ତୁମ୍ଭେ ଲଭୁପୌବ, ତେଣୁ ଜଣିଲ ସହକେ,
 ବୀରବର, ମାରୁଛୁ ମୁଁ ପ୍ରାଣଭକ୍ଷା ପଦେ,
 ପ୍ରକାଶେ କରୁଣା କର ଅପରାଧ କ୍ଷମା,
 ବୀର ତୁମ୍ଭେ, ବୀରଧର୍ମ ନୃହ ହେ ଅଜ୍ଞାତ,
 କ୍ଷମା ସିନା ବୀରତ୍ବର ଗୌରବରୁ ଶୁଣ ।
 ଶରଣରକ୍ଷଣ ଏକା ମହତଲକ୍ଷଣ,
 ଅସି ନାହିଁ ବେତେ କଷ୍ଟ ସାଗରେ ମନ୍ଦର,
 ମାନ ସେହି ବଦାବର ସୁକାନ୍ତ ମୈନାକ
 ପଶନ୍ତେ ଶରଣ ଆସି ସୁନାସୀର ଭୟେ,
 ସାଦରେ ଆଶ୍ରୟ ତାକୁ ଦେଲ ଅମ୍ଭପୁତ୍ର ।
 ଗୁଣଧର, ତୁମ୍ଭେ ଏକା ପୁଣୀ ଅବନ୍ତୀର
 ଉପସ୍ଥୁତ ଗୁଣ, କ୍ଷମ ଧୃଷ୍ଣତା ମୋହର,
 ସାଧୁର ଭବିଷ୍ୟେ ବହୁ ଉପକାର ତବ ।”
 ଉଭୟଲେ ବିଚ୍ଚମାର୍, “ଭୟ ନାହିଁ ବୀର,
 ନିରେଖି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ରଣେ ଏକାନ୍ତ ଅକ୍ଷମ
 ଲଭୁଛୁ ମୋ ଜ୍ୟୋତୀବେଗ ପୁରୁ ଉପଶମ,
 ମାନେ ସୁତଃ ପରବତ୍ସୁ ଭୁଣିଲବାହୀନ

ଭଣ୍ଡର ନିକଟେ ଅଗ୍ନି, କି କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିରେ ?
ବସାଏ ଯେ ଅସୁରୋଚିତ ବିଚିତ ଶରୀରେ,
ସେ ପିଣ୍ଡାତ, ବୀରାଧମ, ନାହିଁ ଭେଦ କିଛି
କେତା ବିଚିତର ପ୍ରାଣେ—ଭେଦ ପରାମର୍ଶେ,

ପରାକଟେ ସମ୍ମାନନା କେତା ପକ୍ଷେ ମାନ,
ଅବଦିତ ଯଥାରୂପା ଗମ ବୀରମଣି ।
ଯେ ଆଜ୍ଞା ଭାବର ଦୃଷ୍ଟି ତହିଁ ସେ ବେତାଳ
ଭୁଢ଼ାର ବିଚିତ୍ର କମ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ,
ନିଶିଥ ସମୟ ଜାଣି ପଡ଼ିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ।

ଶବ୍ଦ ପର୍ବ

ଅନନ୍ତର ଯଥାବାଳେ ପାହୁଲ ଯାମିନୀ,
ପାହୁଲ ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବୁଝାଣୀ-ରଜନୀ
ଅବନ୍ତୀର ବିଧବଶେ, ଅଦ୍ୟର ପ୍ରଭାତ
ତାହା ପକ୍ଷେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ-ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରଭାତ ।
ବିଦ୍ରବେ ଆକାଶ କଲେ ବିଭାଷଣଗିଣୀ
ମଧୁସୂଦନୀ ସ୍ଵର, ତହିଁ ମିଶାଇଲେ ସ୍ଵର
ସ୍ଵାଧୀୟାନିରତ ଯୋଗୀ ପ୍ରଣବ ଓଁକାର ।
ଆହା କି ପବିତ୍ର କାଳ, ତରୁଲତା ଆଦି
ସବେ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ, ଧନୀ ବାନବମଳା
ସୁକୁମାରୀ ଫୁଲକୁଳ ରତ ମହାଯୋଗେ,
ବିସର୍ଜି ଶିଶିର ହଳେ ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ କଣିକା ।
ଭକ୍ତର ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ ଆହା କି ଅମୂଲ୍ୟ ଧନ,
କି ଦେବଦୂତ ଭିନ୍ନ, କି ପବିତ୍ର ତାହା,
ପୁଜା-ଫୁଲ, ଭୁଜାସୀ ବା ନିର୍ମାଳ୍ୟପ୍ରତିମ,
ଅଙ୍ଗେ ବୋଲି ତାକୁ ଅଳ୍ପ ଦେଉଅଛୁ ଧନ୍ୟ,
ଯଥା ସୁବିଷ୍ଣୁବ, ବୋଲି ହୋଇ ଦେହେ, ଶିରେ
କୀର୍ତ୍ତି-ମଣ୍ଡଳୀ-ପଦଧୂଳ ଭକ୍ତିଭାବେ
ମଣ୍ଡଳ ଆସାକୁ ମୁକ୍ତ, ବୃତ୍ତାନ୍ତ, ପାବନ ।
ମଧୁର ପ୍ରଭାତେ ପଞ୍ଚ ମଧୁର ମୟୁର
ଭିଷାବ, ଭାବଲ ଯେହେ ହୋଇଗଲା ଆହା
ମଧୁ ପରେ ମଧୁ ବୃଷ୍ଟି, କିମ୍ବା ଫୁଟିଗଲା
ଫୁଲ ପରେ ଫୁଲ, ଦିଗ ଦିଶିଲ ପ୍ରସନ୍ନ ।
କୃଷିତ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଶୋଭେ ତନାବାରେ ହିମ

ଠାବେ ଠାବେ, ଆହା କିବା ବୈଦିକା ପ୍ରବୃତ୍ତ,
ଅଳ୍ପିକ୍ଷ ବିଶାଳ ବକ୍ଷେ ପ୍ରଣବର ମୁକ୍ତା
ଚନ୍ଦନେ, ଆସନ୍ତେ, ଭକ୍ତି ଅନୁଗ୍ରହ ସଦୃଶ ।
ଏକାଳେ ବିହମାଦିତ୍ୟ ହୋଇ ଶଯ୍ୟୋତ୍ତର,
ସାର ପ୍ରାତଃକୃତ୍ୟ ଦେଲେ ସିନ୍ଦୂରାସନେ ବିଜେ,
ଆସି ସଭାସଦେ ତହିଁ ନମିଲେ ପୟରେ,
ନମେ ଯଥା ପଦ୍ମଶାଳୀ ଦେମନ୍ତେ ବେଦାରେ ।
ଭାଷିଲେ ସକଳେ, “ପ୍ରଭୋ, ନିଷ୍ଠା ଆପଣ
ମହାତ୍ମା ବିହମାଦିତ୍ୟ, ନରୁ ଶକ୍ତି ବା’ର
ଶାସିବ ବେତାଳ ଦୃଷ୍ଟି, ଅଗସ୍ତ୍ୟ ବ୍ୟାଦିତ
ଶୋଷଣେ କ୍ଷମ ବା କିଏ ଅଗାଧ ସାଗର ?
ଚକ୍ଷୁର ଅଳ୍ପ ଆମ୍ଭେ, ବିଷୟର କୀଟ,
ନ ପାରିବୁଁ ତହିଁ ଯାହା ହାମୁକ ସଦୃଶ
ଭବିଷ୍ୟ ସାଧୁତନେ, ଆଜ୍ଞା ଦେଉ କ୍ଷମା,
ହାମୁକ ସଂସାର୍ରେ ଏବେ ଲଭିବୁଁ ଯୋଗୀତା,
ପରଶି ମଳୟ ଗିରି ପବିତ୍ର ସନାଥ
ଲଭେ ଦୀନ ତରୁ ସୁଜା ଚନ୍ଦନର ଭାବ ।
ହାମୁକର ଗୁଣ ଏବେ ପାଳନ୍ତି ଶ୍ରୀହାମୁ,
ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ମାତ୍ର, ଯଥାଦେଶ
ସାଧୁରୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସବେ, ଧରଣୀ ଧାରଣ
ଶେଷ ଭୁଜଙ୍ଗର କାର୍ଯ୍ୟ—ନୁହେଁ କୃଷ୍ଣଭର !
ଦେଉ ନୃପ ଭକ୍ତସୁନୀ ହାରଣାର ଏବେ,
ମାତ୍ର ଏ ଦୂର୍ଦ୍ଦଶା ତାର ମେଣ୍ଟିବ ଅବସେ,

ସୁ-ପ୍ରପଞ୍ଚନବସନ୍ତର ଅନୁପ୍ରସିଦ୍ଧିରେ
 ଶୁଣିଆଏ ଯେତେ ଯତ୍ନ ତା ବିଳାସବଦ୍ଧ
 ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର, ଆସି ଦେଖିବାମାନେ ସେ
 ବର ତା ସଂସ୍କାର, ମଣେ ମଣିମାଣିକ୍ୟରେ ।
 କାଳର କି ଶାନ୍ତି-କାରି ଅବନ୍ତୀ ପରାଣେ !
 କି ଦୁର୍ବୋ ପୂର୍ବକୁ ଆଜି ଛାମୁକି ରରଣ ?
 ନାହିଁ କିନ୍ତୁ, ଏଣୁ ଶାନ୍ତି ଆନନ୍ଦ-ଲେଖକେ,
 ଧୋଇଦେଇ ଶ୍ରୀଚରଣେ ମେଣ୍ଟାଉଛୁ ଆଶା ।
 ଏ ପ୍ରୀତି-ଅଭିନନ୍ଦନ ପ୍ରଭୁରୁ ହଳେ
 ଭାଷିଲେ ବିହମାଦିତୀ ସଂକ୍ଷେପେ ଏତିକି—
 “ମଲିବର୍ଷ, ତବ ଏହି ଆଶାର ସାଫଳ୍ୟ
 ତୁମ୍ଭର ମସ୍ତିଷ୍କତାତ ମଲ୍ଲଣାସାପେକ୍ଷ,
 ଅନିତ ସଦାୟ ଦେଉ ଅନଳ ପ୍ରବଳ !

ବିହମ ଆଗମ କାର୍ତ୍ତା ଦେଲୁ ପ୍ରତାପିତ
 ଚଞ୍ଚଳ ଗତିରେ, ଶୁଣି ନାଗରିକ ଜନେ
 ଏ ମଙ୍ଗଳ ସମାଚାର ଅପି ଧନ୍ୟବାଦ
 ଅନାଦି କରୁଣାମୟେ, ସୌଭାଗ୍ୟେ ନିଜର
 ଜୀବନକୁଳର ସୁଖେ ଦେଲେ ସେ ବିହଳ,
 ତର ଆଶଙ୍କାର ସୁଖ ବିସୋର ପଲକେ ।
 ନଗରୀ ଉଦ୍ୟାନପିଥିଲ ଯେଉଁ ଆଶା-କ୍ରମ
 ସୁନଶ୍ଚ ଧରଇ ତାହା ବହୁକାଳ ପରେ,
 କାଳବୃଦ୍ଧି ସବେ ଆଜି ଆଶାର ପୁରାଣ
 ତାହାର ପ୍ରଦତ୍ତ ମନ୍ତ୍ରେ ଜପିଲେ ତାହାକୁ ।
 ଲାଗିଲ ସାତୋପେ ଗୁଣେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ,
 ଭବାଇ ମଙ୍ଗଳଧୃତୀ ନଗର-ନିବାସୀ
 “ଜୟ ମହାଶୟ ଜୟ ବିହମ-ଆଦିତୀ”
 ଭଜାଉ ଭଜରେ, କଲେ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ମୋଦେ ।
 କାହିଁ ନୃତ୍ୟଗୀତ, କାହିଁ ଦରିଦ୍ରଭୋଜନ,
 କାହିଁ ଦେବଜାଳା, ସ୍ବଦସ୍ବଜା, ଏହିରୂପେ

ନାନା ଅନୁଷ୍ଠାନ ବକ୍ଷେ ଧରଇ ନଗରୀ ।
 ତାରୁ ହାସ୍ୟାସାସ୍ ରବି ବିରସ ବଦନେ
 ପଞ୍ଚମ ଭବୁକି, ଦୃଢ଼ ସୁଖଶାନ୍ତି ତାର
 ଆସିଲ କାହୁଣ୍ଡି, ଦେଲ ଚନ୍ଦ୍ରା ଦୃଶ୍ୟକୁ ।

ମାଦେହେ ଆରମ୍ଭ ଦେଲ ବିହମାଦିତୀଙ୍କ
 ପବନ ରାଜର, ତହିଁ ପକ୍ଷେ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଦେଲ
 ବିଶ୍ବ-ଭବିତ୍ରାସେ ଏବ ନବୀନ ଅଧ୍ୟାୟ
 ଉପାଦେୟ । କର୍ମକାର ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ଆଜି
 ମହୀ-କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ, ମହାନୟତର ପ୍ରୋତ
 ବହିବ ଭଜାଣି, ଏବେ ଦୃଷିବ ଭଜୁ କେ !
 ବିପଣୀରେ ରହୁଗୁଣି, ଉଠିବ କବିତା—
 ସ୍ବର ଅବନ୍ତୀର ପ୍ରତି ଲେଖକପୁରୁ, ଜାଣି
 ଏହା ବିଶ୍ବରାଣୀ ରମା, ଦେବୀ କୀର୍ତ୍ତାପାଣି,
 ଆଶ୍ରା କଲେ ସ୍ବର ଅପି ସେ ରମ୍ୟା ନଗରୀ,
 ବସନ୍ତ ଆଗମ ଜାଣି ବିଳମ୍ବେ କି କେବେ
 ସୁବର୍ଣ୍ଣା କୋକିଳା, କିମ୍ବା ରସାଳବଳିକା ?
 ଅବର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ, ବହୁଦିନୁ ସେହୁ
 ଭବିଷ୍ୟ ସ୍ଥାନାନ୍ତରେ ଅସଦାୟ ଦେଉ,
 ଲଭୁ ଏବେ ବିହମାଦିତୀ ପୃଷ୍ଠପାଶିରୁପେ
 ଆସିଲ ନିର୍ଭୟେ, ଶେନ ଆସୁକ ଆସୁକା—
 ସତୀ, ନ୍ୟାୟ, ପ୍ରୀତି, ଭକ୍ତି, ପବନତା ଆଦି ।

ବିହମାଦିତୀ ରାଜପଦେ ହୋଇ ଅଧିଷ୍ଠିତ
 ଚନ୍ଦ୍ରା କଲେ ଅବନ୍ତୀର ଭବିଷ୍ୟ ଉପାୟ,
 ଆଗେ ଚନ୍ଦ୍ରା, ତହିଁ ପକ୍ଷେ ଦେଖା, ସବୁ ଶେଷେ
 କରୁଥିଲେ ସେ ଦେଖାକୁ କାର୍ଯ୍ୟେ ପରିଣତ,
 ଭବ୍ୟାନପାଳକ ଯଥା, କଲେ ସେ ପ୍ରଥମେ
 ବାଜରୁ ଅବୁଦ୍ଧେଶ୍ବରୀ, ଅବୁଦ୍ଧ ପାଦପ,
 ପାଦପରୁ ଫୁଲ ଫଳ ପର୍ଯ୍ୟାୟକମରେ ।

ସୁଦୂର ସେବକ ସୁଦୂର, ନୁହେଁ ସ୍ୱାମୀ ବେବେ,
 ସୁକପଦ ନୁହେଁ ଭୋଗ-ବିଳାସ ଭଗାସ,
 ଶକମୟୀ ପ୍ରକାଶକ୍ତି ତାହା, ଧର ମନେ
 ଏହି ଭାବ ସୁଦୂର, ବାସନା ନିରୁଦ ସତତ
 ନ ଭୁଲି ବିଶ୍ରାମ କ୍ଷଣେ । କାହିଁ ବା ବିଶ୍ରାମ
 ମହାଜନ ପ୍ରାଣେ, ନୀସ୍ତ୍ର ଯାହା ଶିରେ ପଡ଼ା
 ବୋଟି ପ୍ରକା ଧନପ୍ରାଣ ସଂରକ୍ଷଣ ଭାବ,
 ଅଛୁ କି ବିଶ୍ରାମ ତାର ? ହୁଏ ଯଦି କ୍ଷଣେ
 ସ୍ଥିର ବାୟୁ, ହେବ ସଂକ୍ଷି ଲୀଳଶୂନ୍ୟ ବେବେ ।
 କର୍ମସାଧନ ହିଁ ପୁଣ୍ୟ, ନିଷ୍ପଦେୟତା ପାପ,
 ନୋହି ଅଳସ୍ୟର ଦାସ ଶତାଏ ଯେ ତାକୁ
 ଦାସପଣେ, ସେହି ଏକା କର୍ମୀ, ଅନର ଯା
 କର୍ମଦାନ୍ତ, ମଣେ ସେ ତା ଶାନ୍ତ, ଭୁବ୍ଧ, ପୁଣ ।
 ଶୀତାହାନ୍ତ ବେବେ କାହିଁ ହୁଏ କି ବାଳକ ?
 ପ୍ରଭାତ ସେ ଲୁପ୍ତ ହୁଏ ଯେତେକ ଶୀତାରେ
 ବେତେକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଲଭେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ତାହାର,
 ଏହିଭାବେ ସାଧେ କର୍ମ ଯେ ନମସ୍ୟ ଜନ
 କର୍ମଦେବ ମହାପ୍ରଭାବେଦୀ—ଏ ମହୀରେ,
 ଛଳିହୁଏ ତାହା ପଦେ ପିଲି ଅସାବିତେ ।
 ଶରୀର ସୁଖୀୟ ଲୀଳା କୂର୍ଷ, ଦେବାଳୟ,
 ତଦାସ ସଂସ୍କାର—କାହିଁ ନୁହେଁ ନିର୍ମଳ
 ବହୁ ରଥୀ, ଭୂଲ୍ୟାସୋଗେ କୃଷି ବାଣିଜ୍ୟର,
 ଶରୀର ଭୂଲ୍ୟା ହମେ, କାହିଁ ଶିଳ୍ପଶାଳା,
 କାହିଁ କୃଷିଶାଳା, କାହିଁ ଅନାଥ-ଅଶ୍ରମ,
 ଗୋଶାଳା, ଔଷଧାଳୟ, ଶାନ୍ତିରକ୍ଷାଗାର,
 ସଭାଗୃହ, ବନ୍ଧିଶାଳା, ଧର୍ମାଧିକାରୀ,
 ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଗୃହ, ହାଟ ବିପଣୀକୀୟକା,
 ଅନୁକ୍ରମ, ପାନ୍ଥାଗାର, ପ୍ରକାଶିକା ପାଇଁ
 ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଶ୍ରଦ୍ଧାଗାର, ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଆଦି
 ସାବିତ୍ରୀ କାରଣକ ପୁଣି ଭଗବାନେ
 ଶୋଭା ସମୟ, ହେଲେ ନିୟୋଜିତ ବହୁ
 ସୁଦେଶବିକ୍ଷାଣେ ସେନା ସମରକୃଷଣ ।

ନ ହେଲେ ସୁପ୍ରଭାତ ଧର୍ମଭୂତ ପରେ
 ହୁଏ ନାହିଁ ସ୍ୱାମୀ ବଦା ବେବେଶ ଭୁଲି,
 ବାଲିବନ୍ଧ, ଅନ୍ଧାରବା ସମ୍ଭାଳକ କାହିଁ ?
 ସଂଯମିତ—ନିୟମିତ କରେ ଧର୍ମଜାନ
 ସିନା ମାନବଚରଣେ—ସୁଭାବେକାନ୍ତ ଶକ ।
 ଜାଣି ଏହା, ଧର୍ମଭାବରୁ ଅଭିପ୍ରାୟେ
 ପ୍ରବୃତ୍ତିପୁଞ୍ଜର କଲେ ନିୟୋଜିତ ସୁଦୂର
 ଧର୍ମଗୁରୁରୟେ, ଭୂମି ସବଦ ସେମାନେ
 ପ୍ରତାରଣେ ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟଧର୍ମ ମହମା ।
 ଏହିରୂପେ ସୁସାଧନା ସଂଗୃହୀତ ହେମେ
 ତୋଳିଦେଲେ ନବ ଭାଗ୍ୟ-କର୍ମୀ ଅବନ୍ତାର,
 ହେଲେ ବୃକ୍ଷପୁଞ୍ଜ ସେହୁ, କୁଅମଳ ତାଣେ
 ଅମଳୀ ଶରୀର ଯଥା, ବିଭାବିତ ତାରୁ
 ନବଶୋଭା, ସୁଷ୍ଟି ଯଥା ମହାବାତ୍ୟା ପରେ ।
 ପାଳିଲେ ନୃପତି ପ୍ରକା ପୁନନିର୍ଦ୍ଦେଶେ,
 କାହିଁ ଶରୀର ଲେହ, ମିନିଠାରୁ ବଳ
 ଶରୀ ପ୍ରତି ପ୍ରକାଶନ୍ତ ସଂଗ୍ରାହ ବିପ୍ରର,
 ଯେଣୁ ମହାଜାନୀ, ତେଣୁ ଜାଣନ୍ତି ନିବର,
 ବଦା ଅନ୍ଧାର ସିନା ପ୍ରତୀପର ପ୍ରଭା,
 ବେବେଶ ସର୍ବର ମଣି ନୁହେଁ କାର୍ଯ୍ୟବର,
 ବିଷ ସୁଦୂର ସମାଦୃତ ସୁକବିଶେଷରେ,
 ବିନାଶେ ସେ ପ୍ରାଣ, ଏହା ହେଲେହେଁ ନିଦାନ,
 ଔଷଧରୂପରେ କରେ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ପୁଣି ।
 ବିଶୋଭାସ ଭୂଲ୍ୟାକୀ ରମଣୀୟ ବେଶେ,
 ଫୁଲର ପିତୁକାଟିଏ ଭାବ କିବା ଅହା
 ପିନ୍ଧି ଫୁଲ ଅଳଙ୍କାର, ଫୁଲର ମୁକୁଟ,
 ବିପ୍ରାସ ଫୁଲର ଦାସ ନର୍ତ୍ତକ ଭୂମିରେ ।
 ବାହ୍ୟ ଶୋଭାଠାରୁ କଲେ ଅନ୍ତରର ଶୋଭା,
 ଅନନ୍ତ ଗାୟାତ୍ରୀବୋଳା, ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧ,
 ସ୍ୱାଧୀନତା-ନୁକ୍ରମାୟ ଶୋଭାସ ବହୁଟି,
 ବିଚାର ଭୂଲ୍ୟା-ସୁସ୍ଥ-କୋମଳ-ଅମୋଦ ।
 ଯଥା ସୁଦୂର ପ୍ରକାଶୟ, ତଥା ପ୍ରକାଶକ

ରାଜରାଜ, ଯୋଗୀ ରାଜା ଯୋଗୀ ପ୍ରଜା, ଦୁହେଁ
ଯୋଗୀତାର ପ୍ରାପୀ ମୁକ୍ତୀ ପରସ୍ପରଠାରୁ
ପରସ୍ପର ମଣିଥିଲେ କୃତାର୍ଥ ନିଜକୁ ।

କି ପ୍ରଭେଦ ରାଜା ପ୍ରଜା ଭୟସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ,
ଯେତେବେଳେ ପାର୍ଥକୀ ଅଛି ସମସ୍ତ ବୀଣ୍ଡରେ,
ତେତେବେଳେ ପ୍ରଭେଦ ମାନ, ସେ ପ୍ରଭେଦଟିକ
କଲେକ ବିସ୍ତୋର ତହିଁ ବେନିଏ ସମାନ,
ରାଜା ବିହମଙ୍କର ଏ ଚର ଧାରଣା ।

ଭାଗ୍ୟଧର ରାଜା ହୋଇ ବହୁନ୍ତି ଯେ ମନେ
ଏଭଳି ମହୋକ ସାମୀ, ଦୈନୀ, ସରଳତା,
ସୁଖି ରାଜପଦ ତାଙ୍କୁ ଧନୀ ହୁଏ ଭବେ,
ପ୍ରଣମେ ଜଗତ ତାଙ୍କ ପୁଣୀ ପାଦମୁଳେ ।

ନୃପତି ସଦୃଶରାଣି ଥିଲେ ପ୍ରତିପକ୍ଷ
ପ୍ରତି ପ୍ରଜା ପ୍ରାଣେ, ଯଥା ଶିକ୍ଷକ ସ୍ୱଭାବ
ପ୍ରତିପକ୍ଷେ ଅବିବଳ ପୁରାଣ ବୃଦ୍ଧମ୍ଭେ,
ପ୍ରଜାଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ-ରାଜା ଦେବତା ତାଙ୍କର,
ପ୍ରବାହିତ ଯେ ଶୋଣିତ ପ୍ରଜାକଲେକରେ,
ନୁହେଁ ସେ ଶୋଣିତ—ରାଜ କରୁଣାପ୍ରବାହ,
ରାଜା ପରମାତ୍ମା, ପ୍ରଜା ଜୀବାତ୍ମାମୁଖେ,
ତାହାଙ୍କ ଶାସନଦଣ୍ଡ ଶିଷ୍ୟୋପାୟୀ ସଦା
ପ୍ରଜା ପକ୍ଷେ, ବହେ ଶିରେ ତୋପୁରୁଦଣ୍ଡ ଯଥା
ସାଦରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି, ମଣି ପ୍ରାଣେ ହିତ ତାହା ।
ନିର୍ମଳ ବିଶ୍ୱାସ କେତେ, ଏଭଳି ସୁ ପ୍ରଜା
ଯାଉ, ସେହି ରାଜା ଏକା ଭବେ ଭାଗ୍ୟବାନ,
ସେହି ରାଜା ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗ, ମହାତୀର୍ଥ ନନ୍ତ ।

ବିହମଙ୍କ ସୁପାଳନେ ଦୈନୀ ହେଲେ ଦୂର,
ନ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ପ୍ରଜା କେହି ଅଭାବଜନିତ
ହେଉ, ସବେ ସ୍ୱାବଲମ୍ବୀ, ଧର୍ମପରପୁଣ୍ୟ,
କାହିଁ ରାଜା ହିଂସା, ଦୃଷ୍ଟ, ପାପ, ପ୍ରତାରଣା,
ବହୁଳ ସବୁଠି ଶାନ୍ତି-ସଖୀ-ସ୍ନେହ-ପ୍ରୀତି—
ସୁତସ୍ରୋତ, ବଳ ଶବ୍ଦ ହେଲେ ବୀଦବୃତ୍ତ

ସୁରାଅର୍ଥେ, ମିଥ୍ୟା, ହୋଧ ଅଳସ୍ୟ, କୁସ୍ୱର୍ଥ
ଲୋଭ, ଚୌର୍ଯ୍ୟ, ଅତ୍ୟାଚାର ଏ ଶବ୍ଦସବଳ
ପ୍ରଚଳିତ ଅଭିଧାନ ହେଲେ ବହିଷ୍କୃତ ।
ଲଭିଲ ପ୍ରବଳେ ବୁଦ୍ଧି ସତ୍ୟର ସାଧନା,
ଶରୀରେ ସଲଣା ଅର୍ପି ନାନା ଓଷାବୃତ
ନ ପାଳି ନଗରବାସୀ ଧରଣେ ହୃଦୟେ
ଦୟା, କ୍ଷମା, ସାମ୍ୟ, ନିଷ୍ଠା, ଦୈବଜ୍ଞାନୀ, ଶିଷ୍ଟତା,
ପରୋପକାରୀତ୍ୱ ବ୍ରତ, ବିରୂପ-ବନ୍ଧିତ ।
କ୍ଷେତ୍ର ଯଥା ରାଣେ ନେଇ ବିହରସ୍ତୁପେ,
ଅର୍ପେ ଶତଗୁଣ ଶସ୍ୟ, ତଥା ନରମଣି
ଶସ୍ତ୍ରାଂଶ ପ୍ରହର କରୁ ଭୟନୁ ଶସ୍ୟର
ରାଜକରୁପେ, ତହିଁ ପ୍ରବୃତ୍ତିପୁଞ୍ଜର
ସାଧୁଥିଲେ ବହୁ ସୁଖ ସୁବିଧା ଭଗାୟ ।
ମଣନ୍ତି ସେ ରାଜକୋଷ ସଂଗୃହୀତ ଧନେ
ପ୍ରଜାଙ୍କ ଶୋଣିତ, ତେଣୁ ଉପକ୍ରମିତ ତହିଁ
ନ କରନ୍ତି ବୀୟ କେବେ ନିଜପାଇଁ ନୃପ,
ବୋଲନ୍ତି, “ପ୍ରଜାଙ୍କ ଧନ ଶଙ୍କରନିର୍ମାଳୀ ।”
ବୁଦ୍ଧ-ପକ୍ଷପାତନୀ ତାଙ୍କ ରାଜନୀତି,
ଆଶିଷ୍ଟ ଦାହୁଡ଼ାଇ ସ୍ୱଧର୍ମର ସୁରେ
ସୁଦୂର ଅଗାଧ ଗର୍ଭ, ଅପନ୍ତି ଯା’କୁ ସେ
ଦଣ୍ଡ, ଦୋଷୀ ଜ୍ଞାନେ, ପୁଣି ପାଳନ୍ତି ତାହାକୁ
ପ୍ରଜାଜ୍ଞାନେ, ଅଛି ସତ୍ୟ ଶାସନ କ୍ଷମତା
ପିତାର ସନ୍ତାନ ପ୍ରତି, ମାନ ବଳେ ତହିଁ
ପାଳନଦାୟିତ୍ୱ, ଏହା ଥିଲେ ସେ ବିଜ୍ଞାତ ।
ନୁହେଁ ଅଳଙ୍କାର ରାଜମୁକୁଟ ତାଙ୍କର,
ବରଞ୍ଚ ସେ ଅଳଙ୍କାର ରାଜମକୁଟର,
ପଦ୍ମପଦ୍ମ ଜଳ ମଧ୍ୟୋ ଯେତେବେଳେ ଅନ୍ତର,
କିମ୍ବା ଶାଖୀ ଶାଖା ମଧ୍ୟୋ ଯେତେ ବୀରଧାନ,
ତେତେବେଳେ ଅନ୍ତର ସ୍ୱୟ ମଣନ୍ତି ନିଜକୁ
ପ୍ରଜାଠାରୁ, ପ୍ରଜାପ୍ରାଣେ ମିଶାଇ ସୁପ୍ରାଣ,
ମହତ ଭବେଶୀ ଧର ଅର୍ପୁଥିଲେ ହାତ
କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟେ, ସାଧୁଥିଲେ ଅନାୟାସେ ତାହା,

ସଦିହାର ପରେ ପରେ ଆଏ କୁଟ ସିନା
ସିଦ୍ଧି ଦେବୀଙ୍କର ଶୁଭ ଅବସ୍ଥା ଆଶିଷ ।
ପ୍ରକାଶୁଛି ବାହାବଟ ସେପରି ନୃପତି,
ସେହିପରି ରାଜାଦେଶ ପ୍ରତିଧ୍ବନି ପ୍ରଜା,
ଆହା, ଗଙ୍ଗା ଯମୁନାର କି ମଧୁ ମିଳନ,
ସେ ସୁଖୀ ପ୍ରୟାଗ ତୀର୍ଥେ ନିତ୍ୟ ଅବଗାହ
ମଣ୍ଡୁରେ ପରସ୍ପର କୃତାର୍ଥ ନିଜକୁ ।
ସେ ଅମୃତ ସମ୍ପାଦନ ବସ୍ତ୍ରର ଚୌଦିଗେ
ଜୀବନ୍ତ ଜାତୀୟତାର ଜୀବନ୍ତ ଜୀବାଣୁ,
କଲ୍ଲ ଗୁଣ୍ୟ ସମ୍ପଦାସ୍ତ୍ର ଗୌରବ-ଗର୍ବିତ,
ଭକ୍ତ-ଜୀବନୀ-ଶକ୍ତି ମହିମା-ପ୍ରଭାବେ ।

ମହାପ୍ରାଣ ବିଜୟକ ଯଶ-ଶଙ୍ଖ ଧ୍ବନି
ବ୍ୟାପିଲା ଚୌଦିଗେ ମିଶି ସଦାଶିବ ସଦ୍,
କଲ୍ଲ ଉଦ୍‌ଗିଷ୍ଠେ ସ୍ଥିତେ ସ୍ପର୍ଶ ଶୂନ୍ୟତାପ
ବୃତ୍ତରୁ, ସେ ଆଲୋକ ଗଲ ଦେଶେ ଦେଶେ,
ପାଇ ସେ ସଙ୍କେତ ଦୁ ଗୁ ଦୀନବୃକ୍ଷରତ୍ନ
ଭକ୍ତମୁନୀ ଅଭିମୁଖେ ଦେଲେ ପ୍ରଧାବିତ,
ତୀର୍ଥ ଭବେଶ୍ୟାରେ ଯଥା ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀଦଳ ।
କେତେ ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ କର ଲଭିଲ ପୂର୍ଣ୍ଣତା,
କେତେ ଦୁର୍ଭାଗୀର ଦେଲ ସୌଭାଗ୍ୟ ଗତିତ,
ଦୁଃଖ ବଦନେ କେତେ ଶେଷିଲ ଆଶାର
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ନୃପତିଙ୍କ ଦାନେ, କେ ବହିବ ତାହା ?
ଦରିଦ୍ର ହନନଧ୍ବନି ପ୍ରବେଶିଲ ଯଶି
ତାଙ୍କ ସିଂହାସନ ତଳେ, ଦେଉଥିଲ ତାର
ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରତିକାର ଅନନ୍ତବିଳମ୍ବେ ।
ଗଲ ଦିନୁ ବୈଶ୍ବେନବ, ରଘୁ, ଶୂର୍ପେୟାଦି
ଦାନଦୀରେ, ଉପସ୍ଥୁଳ ପୂଜକ ଅଭାବେ
ହୋଇଥିଲେ ଦାନଦେବ ଅନାଥ ସଂସାରେ,
ମାତ୍ର ଏବେ ବାଳ ପରେ ଲଭୁ ସେ ସଦାୟ
ବଦାନ୍ୟ ବିଜୟାଦିତ୍ୟ, ଦେଖାଇଲେ ପୁଣି
କୁର ଅତୀତର ସ୍ତ୍ରୀୟ ଗୌରବ-ଗର୍ବନା,

ସେ ଅନନ୍ତ ଗରିମାର ଅମୃତ କିରଣେ,
ନ ରହିଲ କାହିଁ ବେଶୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ବଦନେ
ଦୈନୀର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ପାଣ୍ଡୁ ଶୀତଳମହାୟା
ନ ଥିଲ ଜଗତେ କିନ୍ତୁ ଅଦେଶୁ ଗାଙ୍ଗର,
ପ୍ରବେ ହୁଏ, କେହି ଯଦି ମାଗିଥାନ୍ତା ପ୍ରାଣ,
ଅକାତରେ ତେବେ ତାକୁ ଅପିଆନ୍ତେ ତାହା,
ଅତୀତକବଳ ତାଙ୍କ ଗୁଳିକୋଷ ସଦା ।
ବିପୁଳ ଦାନସାଗର ସୁଦୃଶ୍ୟେ ସତ,
ମାତ୍ର ନ ଭାବନ୍ତି କେବେ ପାଉଁଶରେ ଭୂତ,
ଅଥବା ଦୂରଧରେ ମଧୁ । ସାହିବ ସେ ଦାନ,
ନୁହେଁ ତା ଅଭିମ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ତବ ପ୍ରଶସ୍ତିର ।
କେବଳ ଅର୍ଥମୂଳକ ନୁହେଁ ତାଙ୍କ ଦାନ,
ଆଉ ଏକ ମହାଦାନେ ପ୍ରବୃତ୍ତକୁ ଶୁଣ
ଅପି ମହାଧନୀ ଆଶା କରୁଥିଲେ ଧନୀ,
ପରମାର୍ଥମୂଳକ ସେ ଦାନ, ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି
ଚୌବର୍ଣ୍ଣର ଧର୍ମଗୁଣ୍ୟ ସମ ଅଧିକାର ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ପତିବ ଶାସ୍ତ୍ର, ଉପାଜିବ ଜ୍ଞାନ,
ଦେବ ଅପବିତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର ଶୁଦ୍ଧର ପରଶେ,
ଅହୋ ! ଏ କି ଏକମୁଖୀ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ
ଦୃଢାବିଚ୍ଛଳର, ଏ କି କଠୋର ବଞ୍ଚନା,
ବିଦ୍ୟା ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଧନ, କେବଳ ନିଜର
ମଣିବା ତାହାକୁ ଘୋର ବାହୁଡ଼ା ସିନା,
ପଦନେ ନିଜସ୍ବ କରି କେ ପାରିବ ରଖି ?
ନୁହେଁ କି ମାନବ, ଭଲ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣେତର ?
ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାନବ ଦେବ ପରମାତ୍ମାଙ୍କର
ପବିତ୍ର ମନ୍ଦିର, ନାହିଁ ଭଜନାର ଭେଦ,
ମଣେ ଯେ ବୀରୀୟ ଏହା, ସ୍ବାର୍ଥୀକିତ ସେବୁ,
ଅଜ୍ଞାନ ଦୁଃକରଣ ସମାଜ-ବଣ୍ଟକ ।
ଅପବିତ୍ରତା ଆଶ୍ରେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରତି
ନିତାନ୍ତ ଅବମୁଖ୍ୟତା, ଆଦର ନିଶ୍ଚୟ
ଶାସ୍ତ୍ରର ଅବମାନନା, ବରପାରେ ଯେବୁ
ଅପବିତ୍ର ସୁପବିତ୍ର, ସମ୍ଭବେ କରୁସେ

ଅଶ୍ରୁକତା ତାରୁ, ହୁଏ ଲୋଡ଼ି ପିନା ପୁନା
 ଅସ୍ତ୍ରସ୍ଥାନ ସୁଖେ, ମାତ୍ର ଅସ୍ତ୍ରସ୍ଥାନ ମଣି,
 ଲଭେ କି ଅସ୍ତ୍ରସ୍ଥାନ ଅସ୍ତ୍ରସ୍ଥାନ ପରଶେ ?
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ରକାର କେବଳ କାହୁଣି,
 କ୍ରାନ୍ତଶିଳ୍ପ କି ବିଶ୍ୱସ୍ତ୍ର ଏକା ଏ ସଂସାରେ,
 ଅନ ଉପଦେଶସୁଷ୍ଟ, ଅଶ୍ରୁଗୁପ୍ତ ଅବା ?
 ଏହି କି କ୍ରାନ୍ତଶିଳ୍ପ ଧର୍ମ, ନାହିଁ ସାମ୍ୟ ନାହିଁ
 ଯହିଁ, ନୁହେଁ ଯେ ଧୂଳିତ ପ୍ରାଣ-ମେନ୍ଦ୍ରୀ-ଧୂପେ,
 କେବଳ ଅସ୍ତ୍ରାଭିମାନ, ନୀତି ପ୍ରତାରଣା
 ଯାର ମୂଳଭୂତି, ଧର୍ମ ଯେବେ ସେହି, ତେବେ
 କୋଟିରୁଣେ ଶ୍ରେୟ କରୁ ଅଧର୍ମୋପାସନା ।
 ଯେ ତାହା ଦେଖାଇ ମହାତ୍ମାଙ୍କର ଆଦର୍ଶ
 ମଣ୍ଡିତରେ ବିଶୋକ କ ଗୌରବ-କିରୀଟ
 ଅର୍ଯ୍ୟସମାଜର ଶିରେ, ହାସ୍ତ, ସେହି କାଳ,
 ହୋଇ ଏବେ ସ୍ୱାର୍ଥପର, ପରଶ୍ରୀବାତର,
 ବୋଲିଲେ କଳଙ୍କ-କାଳ ସମାଜ-ବଦନେ ।
 ବିଶ୍ୱକ୍ଷେତ୍ର, ଦେବକ୍ଷେତ୍ର ତେଜିଲେ ଶରୀର
 ମହର୍ଷି ଦଧିବି ମୁଦେ, ଏହାଠାରୁ ବଳ
 ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଅନ କି ଅଛି ମହାରେ ?
 ତାଙ୍କ ବଂଶଧରେ ଏବେ ଅପି ଜଳାଞ୍ଜଳି
 ସେ ପୈତୃକ ଯଶେ, କରେ ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ସଙ୍ଗୀତ ।
 ଭବର ସେବାପଥେ ପୁଣି ସୃଜି ଧର୍ମ ନାମେ
 ଅଧର୍ମ ଆଚାର, ନାନା, ପ୍ରେତବଳ ଆଦି
 ବୃଥା କଟକାଣ୍ଡେ, (ସବେ ଅବର୍ମ-ସେବକ)
 ଛାଡ଼ି ନାନା ବର୍ମ-କାଳେ ସମାଜ ପୟରେ,
 ଶୋଷି ନାନାଭାବେ ବିସ ଦୃଢ଼ସ୍ଥ ତାହାର
 ରଖିଛନ୍ତି କି ତାକୁ ଅଧିକ ଅସାଦ,
 ହୋଇ ସମଦଶାପନ, ନିଶ୍ଚିତପଣରେ
 ଅଧୋଗତିକୁ ପ୍ରାଧାନୀ ମଣି ଭ୍ରାନ୍ତେ ହାସ୍ତ !
 ସାମାଜ୍ୟ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ଏ କି ସ୍ୱଳ୍ପ ଅନୁଗାପ !
 ନ ଛୁଟିଲେ ଦୁଃଖର ଏ ସ୍ୱାର୍ଥ-ଶିକୁଳ,

ଦେଶର ବା ସମାଜର କାହିଁ'ରୁ କଲ୍ୟାଣ ?
 ଧର୍ମର ଏ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ଅଧ୍ୟାପକଦେହ,
 ଆର୍ଜବ-ବର୍ଜିତ ଯେଉଁ ଧର୍ମର ସରଣି,
 ବିସ୍ତୃତ ଯାହାର ସୀମାବଳ, ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ସେ,
 ଭାବି ଏହା ନୂପ, ଦେଲେ ଗୁଣୀରେ ଗୋଷଣା
 “କ୍ରାନ୍ତଶିଳ୍ପ-ପ୍ରାଧାନୀ ଦେଲେ ଆଦର୍ଶ ରହିବ,
 ଶାସ୍ତ୍ରପାଠେ ନ ରହିବ ଆଉ ତାହାଙ୍କର
 ଏକାଧିପତ୍ୟ, ସକଳେ ଜାତିନିଶିଷେଷେ
 ଦେବେ ଅଧିକାରୀ ତହିଁ, ସମଭାବେ ସଦା ।”
 ଶୁଣି ଏ ମଙ୍ଗଳାଦେଶ ନାଗରକଳନେ
 ପୁରବ-ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କଣ୍ଠେ ବିହମଳ ନାମେ
 ଉଚ୍ଚାରିଲେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଜୟଜୟକାର ।
 ଏହିରୂପେ ଛେଦି ବହୁ ସ୍ୱାର୍ଥାଚାର-ତରୁ,
 (ବହୁକାଳୁ ବଳମୂଳ, ଶାଶ-ପ୍ରଶାନ୍ତି)
 କୁସଂସ୍କାର ଆନୁମୟ ରଖିଲେ ସମାଜେ,
 ରଖେ ଯଥା ପ୍ରଭୁଜ୍ଞାନ ଉଦ୍ଧତି ରୂପରେ
 ନିଶ୍ଚଳ ଲବଣୀଗୁଣୀ ସୁଦର୍ଶୀ ସୁମନେ ।
 ଦୂର କର ଆବର୍ଜନା ସମାଜ-ଦେହକୁ;
 ବିଶୁଦ୍ଧ ସଂସ୍କାର-ରୂପ ଚଳାଇଲେ ତହିଁ,
 ଦେଲେ ସୁନର୍ଦ୍ଦୀସ୍ତ ସତ୍ୟ ଧର୍ମର ମହିମା ।

ସ୍ତବ୍ଧ ପର-ଉପକାର ବିହମାବିକର
 ଅଶେଷବିଧ ଧୂତକ୍ରାନ୍ତ, ପାଇଲେ ସେ ତାହା
 ହୁଅନ୍ତୁ ଆସୁବିସୁଦ୍ଧ, ଭୁଲିଯାନ୍ତି ପୁଣି
 ଶ୍ରେୟପାସା, ନିଦ୍ରା, ମଣି କୋଟିନିଧିରୁ,
 ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରିୟ ସେ ତାଙ୍କର ।
 ଏହି ବ୍ରତ ଦେହୁ ତାଙ୍କୁ ସଙ୍କଟ କବଳେ
 ପଡ଼ିବାକୁ ଦେଉଥିଲା କେତେ କେତେ ଥର
 ମାତ୍ର ତାହା ନ ଛାଡ଼ିଲେ ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ସୁଧା ।
 ଜଳେ ବହୁ କରପାରେ ବରୁ ତନୁତ୍ୟାଗ,
 ତଥାତ ନ କରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଉଷ୍ମତା ବର୍ଜନ ।

ସପ୍ତମ ସର୍ଗ

ଦିନେ ଗୁଜରାଟୀ ଶେଷେ ବିଜୟ ଭୂପତି
 ଫେରୁ ଗୁଜରାଟୀ ଦେହୁ ବିଜେ ଦେହେ
 ବିଜୟ ମଣ୍ଡପେ, ଦିବା ଅବସାନେ ଯଥା
 ନର-ଦରବାର ଭେଦି ଦିନେଶ ଭାସୁର
 ପ୍ରାଚୀ-ଗନ୍ଧାସରେ ରାଜି ପ୍ରଭା-ପରାଜୟ,
 ଭୂଷିତ ବିଜୟ ଯାଇ ଅସ୍ତଗିରି କୋଳେ ।
 ଦେଶରୁ ବସି ସୁଏ ପ୍ରବୃତ୍ତିଗଣାର
 ଦ୍ଵାଧାମୟୀ ମଧୁରୀମା ଭବତ ମାନସେ,
 ସାଧୁ ସମୀରଣ ବୃକ୍ଷ ପଦ୍ମ ପଦ୍ମ, ଫଳ
 ଭେଟୁଛୁ ହାମୁରେ ତାହା ମଣିମୁ ଛା ବ୍ୟାଜେ ।
 ଚିତ୍ରାରି ଗୋଧୂଳ ଧନୀ, ପକ୍ଷ-ପାଟଳୀ,
 ଶୀତଳ କରୁଣରୂପ ପ୍ରବାଳ ରସନା,
 ତାଟିଲ ସରସେ ସୁଷ୍ମ, ତାଟେ ଯଥା ସାଧୁ
 ନିମନ୍ତ୍ର ବାସୁରୀ ରସେ ବସୁତରା-ବେର ।
 ଧୂମ-ଧୂମରାଜ-କରେ ଧୀରେ ପଞ୍ଚାଦେବୀ
 ପ୍ରଦାନରେ ଧରଣୀକୁ ମହା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ,
 ସେ ଅନନ୍ତମିତଳର ନିବିଶ-ଗୀତିକା
 ଗାଉରେ ଅମତ କଣ୍ଠେ କୌଶିକ କୌଶିକୀ
 ସାନ୍ଧ୍ୟା ନୀରବତା-ବନ୍ଧ ମୁଣ୍ଡର ସରଳେ ।
 ଏ ସମୟେ ଉପସ୍ଥିତ କାପାଳକ ଏକ,
 ଘୋର ବୃକ୍ଷବର୍ଣ୍ଣ ଯଥା ପାଶାଣ ବନ୍ଧୁ,
 ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟ ନୁହେଁ ଦେହା ଅଥବା ବାଙ୍ଗର,
 ତାମ୍ରତାର ସମ ଦିଶେ ଶୁଣ୍ଠ, ଲୋମାବତୀ
 ଲମ୍ବିତ ପିଙ୍ଗଳ ଜଟା ଅଶୀର୍ଘପୟର
 ନୀଶାଧିପ ପ୍ରବେଶେ ପ୍ରାୟ, ନେତ୍ର ଦେନ କି ସେ
 ପ୍ରତୀପ୍ତ ପାବକ-କୁଣ୍ଡ, ବିନୟର ଭବୁ
 କପୋରତା ବିମିଶିତ ବିଭୀଷିକା କୋଳେ ।
 ଅଶିଷି ନରେଶେ ଯଥା ଭାଷିଲ ଏସନ—
 “ମହାଶୟ, ବନ୍ଧ୍ୟା ତୁମ୍ଭେ ରାଜନୀ-ସମାଜେ,

ତବ ବର୍ମ ବ୍ରତ, ତବ ଅଭୁଜ ସାଧନା
 ରାଜିଛି ଏ ଭାରତର ମହତ୍ତ୍ଵ ଅକ୍ଷତ ।
 ଜନସ୍ରୋତେ ଭାସି ଆସି ଅସଂଖ୍ୟ ମାନବ
 କେବଣ ଅଜ୍ଞାତ ଦେଶୁ ଭବେ ଅବରତ
 ଯାଉଛନ୍ତି ପୁଣି ମୃତ୍ୟୁ-ସ୍ରୋତେ ଭାସି କେଉଁ
 ଅନୁଦେଶୀ ଦେଶେ, ଅର୍ପି ସଭା ଆପଣାର
 ଧୂସ-ଯଜ୍ଞ ପୂର୍ଣ୍ଣହୃଦୟରେ, ଏହିରୂପେ
 ଲଗିଅଛୁ ସକଳର ଗମନାଗମନ,
 ମାତ୍ର ଯେଉଁ କୃତୀ ଆସି ନ ଯାଏ ବାହୁଡ଼ି,
 ଦେଖି ଯେହୁ ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନର ହାୟା
 ଅଭୀତ-ଦର୍ପଣେ ଦେହଥାଏ ଅସ୍ତସର,
 ସଦା ସ୍ଵୀୟ ଜୀବନର ପୂର୍ଣ୍ଣତା ସାଧନେ,
 ସେ ଧନୀ, ବରେଣୀବର, ଶତ ଧନୀ ତାର
 ଜନସ୍ତ୍ରୀ, ଜନଭୂମି, ଆବର ଜନକ ।
 ଶାଶ୍ଵତ ଭାବନାରେ ନାହିଁ ଭେଦ କିଛି
 ମାନବ ମାନବ ମଧ୍ୟେ, ଭେଦ ଗାଈ ଗୁଣେ,
 ବିନିମିତ ଯେଉଁ କାଣ୍ଡେ ଦେବତା ପ୍ରତିମା,
 ସେହି କାଣ୍ଡେ ହୁଏ ପୁଣି ଶୁଣାନ ଲଜନ ।
 ପରମ ଧାର୍ମିକ ତୁମ୍ଭେ ପର ଭପକାଶ୍ଵ,
 ହିମାଦ୍ରୁ ବିରୁଦ୍ଧ ବିଶ୍ଵ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ,
 ମାତ୍ର ତାହା ଯଶ-ଶୈଳ ଭୂଜନରେ ତବ
 ଗଙ୍ଗାକୂଳ, ଯଥା ଗିଲ ବେଲ ଭୂଜନରେ,
 ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମୁଁ, ବ୍ରତ ମୋର ଚାର୍ଯ୍ୟପାଟନ,
 ସମସ୍ତ ଭାରତ ଭୂମି ଶୁଣିଛୁ ତୁମ୍ଭର
 ସଦାକ୍ଷ ପ୍ରଶଂସା-ରେଖା-ମଧୁର ନିସ୍ଵନ,
 ମାତ୍ର କାହିଁ ଶୁଣି ନାହିଁ ନିଜା ଅପବାଦ,
 ଆସିଛୁ ମୁଁ ଏଣୁ କିଛି ଭପକାରେ ଆଶେ,
 ଆଜା ଦେଲେ ନିଦେଦିବି ଭଦେଶୀ ହାମୁରେ ।”
 ଭବିଷ୍ୟରେ ବିଜୟାର୍ବ, “ଯଥା, ପଶ ମୋର

ଏହା, ଯେ ଯାତକ ଯେବେ ଯେଉଁ ଉପକାର
ମୋ ସମୀପେ, ଦେଉ ପଛେ ସାଧ୍ୟାତୀତ ତାହା,
ପ୍ରାଣପଣେ ଯନ୍ତ୍ରପର ଦେବି ସେ କରମେ,
ବ୍ରତ ମୋର ଏହା, ଯଥା ଚପସ୍ୟା ତୁମ୍ଭର,
ପୁଣ୍ୟର ସରଳ ପଥ ମୋ ପକ୍ଷେ ଏହାହିଁ ।
ଚପ, ଚପ, ଯଜ୍ଞ ଆଦି ଧର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ
ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କେ ଗାତ୍ର ସାଧନା-ସାପେକ୍ଷ,
ନାହିଁ ଯେ ସନ୍ତରେ ସଦା ଭବ-ସାଗରର
କୋଳାହଳ-ଦେଉ ପରେ, କାହିଁ ନିକାଞ୍ଚନ
ଭାଗ୍ୟେ ତାର ? ନୁହେଁ ଏହା ଚପୋଦନ, ଭଗ୍ନି,
ଏ ଯେ ଶୁଦ୍ଧାଶ୍ରମ, ଶାନ୍ତି-ମୁଗ ନ ଚିତରେ
ଏହି, ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ, ଧନ୍ୟ ବାସସ୍ଥାନ ଚକ୍ର,
ଆକାଞ୍ଛାର ଆକାଞ୍ଛିତ ସୁଖୀ, ସୁପାଦନ ।
ଆଶାରେ ନେତ୍ରଣୀ ନାହିଁ ତହିଁ, ନାହିଁ ପୁଣି
କର୍ମରେ ସ୍ୱାର୍ଥର ଛାୟା—ବିଷ-ବିସର୍ଜିତ,
ବିଷୟ-ଜଞ୍ଜାଳ ବକ୍ଷେ ଶୋକ ତାପ ଫଳ
ନ ଫଳେ ସେଠାବେ କେବେ ଦେଲେହେଁ ସେସ୍ଥାନ
ଧରୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ, ନାହିଁ ସ୍ୱଚକ୍ତ, ତାଠାରୁ ।
ପାର୍ଶ୍ୱରେ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ଦିବା ଅବସାନେ
ପ୍ରବେଶିଲୁ ଚପୋଦନେ କାଲି, ଦେଲୁ ଭାଳି
କି ଅନାସ୍ୱାଦେ ପୁଣ୍ୟ କିଏ ପ୍ରାଣେ ଯଥା,
ଆହା, ପ୍ରବୃତ୍ତିର କିବା ବିଶ୍ୱାସେ ଶୋଭା—
କି ବୁଝେପାସୋରୁ ମୂର୍ତ୍ତି—ନୟନ-ମୋହନ,
ନାହିଁ ହିଁସା-ପିଣ୍ଡାରିରୁ ହରୁ ଅଭିନୟ,
ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ ସବେ ତହିଁ ଯତିବ୍ରତଧାରୀ,
ଅଧିଷ୍ଠିତ ପ୍ରୀତିଦେବୀ ଶାନ୍ତି-ସିଂହାସନେ,
ମଣ୍ଡି ଶିରେ ସେନୁ-ମୈତ୍ରୀ-ମୁକୁଟ ଅଂଶୁଳ ।
ଭଗ୍ନିଶିଖୁକୁଳ ବସି ଅଜିନ ଆସନେ
ରତ ବେଦାଭ୍ୟାସେ, ବାଳକଣ୍ଠସମୁଦ୍ଭବ
ସେ ମଧୁର ଛନ୍ଦ କରୁ ଅନୁଭବ ଶୁଭ—
ଅନୁଭବପଥ, ଗାଏ ଚରୁଣାଶେ ବସି ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କେ ନୀବାବସ୍ଥା ଅଶ୍ରମ-ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦେବାଳୟ ପ୍ରାୟ, ଓଟାରି ତହିଁରୁ
କେରୁଏ କେରୁଏ ଭୃଣ କୋମଳ ଦଶନେ
ସୁନାପାୟୀ ମୁଗଶିଖୁ ବରୁଛୁ ଅଭ୍ୟାସ
ଭାବୀ ଭାବନର ବୁଦ୍ଧି, ଶିଖୁଛୁ ନୀରବେ
ସେ ମହା ଅଗ୍ନିରୁ ବିଦ୍ୟା ନିଜେ ନିଜଠାରୁ ।
କାହିଁ ଭଗ୍ନିକାଳା ବସି ଆଶ୍ରମ ଦୁଆରେ,
(ବ୍ରତଗୀବଳସୁବରୁ, ପ୍ରବୃତ୍ତାସାଧିକା)
ଛନ୍ଦି ସୁକୋମଳ ବାହୁ ମୁଗବଧୁ ଗଲେ,
ତୁଞ୍ଜିଏ ଆଦରେ ତାକୁ ନୀବାର ତଣ୍ଡୁଳ,
ସୁଭାବଚପଳା ମୂର୍ତ୍ତି ଚାହେଁ ଇଚ୍ଛୁକେ
ଚରଳନୟନେ ଯେବେ ଟେକି ଭକ୍ଷାପାନ,
ମୁଖ, ବ୍ୟର୍ଥ ଭୟେ, ତେବେ ସରଳା ବାଲିକା,
ଚାହେଁ ସେନୁ-ସେଷ-ମିଶା ମଧୁର ଚାହାଣି,
ସେ ନିବ୍ୟାବ ଭବସ୍ଥାରେ କୁରଙ୍ଗଣୀ ଧନୀ
ଫେରୁଇ ବଦନ ରଖେ ଭକ୍ଷାପାନେ ଆଣି ।
କାହିଁ କୁମାରୀଏ ମିଳି ସିଞ୍ଚିବ ସଲିଳ
ସୁସ୍ଥିତ ପାଦପ ମୂଳେ, ଶିରେ ଝଣିପଡ଼େ
ଟୋପା ଟୋପା ଜଳବିନ୍ଦୁ କୁସୁମ ଉପରୁ,
ଆହା କିବା ଭୁବଗୁଣୀ ରମ୍ୟ ସୁମନାର
ଭକ୍ତ ସୁଳ ହାସଗୁଣି ସରୁଛୁ ଚରଳ !
ସରୁଅଛୁ ତାହା ସହ ସେନୁ-ହାସ୍ୟ-ସୁଧା
ସୁସ୍ଥାଙ୍ଗୀ ବାଲିକାକୁଳ ବଧୂରୀ-ଅଧରୁ ।
ଭଞ୍ଜ ଅଶ୍ରମ ଦୁମଗଜ, ମିଶି ତହିଁ
ବାସୁକ ବଦନସିଦ୍ଧି ମଧୁର ଆମୋଦ
ହୁଏ ଅତି ଉପାଦେୟ, ଦ୍ରାଶ-ରସାଦନ ।
ଆଉ ସେ ବର୍ଣ୍ଣନା, ଭଗ୍ନି, କି ଆଦେଶ ଚକ୍ର
ବଶାଣ ସବୁର, ତାହା ପାଳିବି ନିଶ୍ଚୟ ।
ଭାଷିଲୁ ସନ୍ତାପୀ—“କାଲି ବୃଷ୍ଟା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ,
କରବି ନିଶୀଥେ ଯାଗ, ବଳିଦାନ ଆଦି
ଶୁଣାନେ, ସରବ ଶବସାଧନା ମୋହର,
ଅଶିମାଦି ଅଷ୍ଟେଶୁର୍ଯ୍ୟ ଲଭିବି ମୁଁ ତହିଁ,
ମହାବଳ, ଦେବ ତୁମ୍ଭେ ଭବିଷ୍ୟାଧକ,

ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ବଡ଼, ଅସାଧ୍ୟ ଅନାବ,
 ନିଶିଳଗୁଣି ତୁମ୍ଭେ, ପରମଧୀମିକ,
 ସବୁଦିନ ଶମନେ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ ତବ ଭୟ,
 ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ରାଜନ ଏକା ସେ କାର୍ଯ୍ୟସାଧନେ ।”
 ଶୁଣି ତହିଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତାସ୍ୟେ ଭାଷିଲେ ନରେଶ—
 “ଅହୋ, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ରକ୍ଷିତେବ କି ହେ ଭଲ
 ତପ୍ତ ବୈତରଣୀ ପାରୁ ଶବ-ନାବେ ବସି,
 ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟେ ଆସକ୍ତ କିପା, ଉପେକ୍ଷି ଉତ୍ତରେ !”
 କହିଲା ସନ୍ତୋଷୀ ତହିଁ “ନୃପ, ଅଳ୍ପ ବିଧି
 ତଳେଶାସ୍ତ୍ର—ବଳଦାନ, ଶବସାଧନାର,
 ଧର୍ମର ଅସଂଖ୍ୟ ପଥ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଗୋଟିଏ,
 ବେଦେ ଗମେ ଉତ୍ତପଥେ, ବେଦେ ବା କୁଟିଳେ,
 ମାତ୍ର ସବୁ ଚର୍ଚ୍ଚିତାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ବାସ୍ତବ୍ୟ ।”
 “ଧର୍ମର ଅସଂଖ୍ୟ ପଥ, ଯଥାର୍ଥ ତାପସ”
 ଉତ୍ତରରେ ଅବଗ୍ରାସ, “ମାତ୍ର ଧୃତ ପଥ
 ତବ ନୁହେଁ ସୁଦ୍ଧା, ଯଦି, ଅତ୍ୟଧମ ପଥ
 ଧର୍ମସାଧନର, ତାହା ଭୌତିକ ତାମସ
 ତତ୍ତ୍ୱବ୍ୟବହାରୀ, ଅନାଥୀ ଅତାର !
 ଅହଂସା ପରମ ଧର୍ମ—ସବୁଧର୍ମମତ,
 ମାତ୍ର ଯାହା ମୂଳଭୂତି ହୁଏ, ନିଷ୍ଠୁରତା,
 ନାହିଁ ଯହିଁ ସ୍ୱେଦ, ମାୟା, ଦୟା, ଶ୍ରୀତି, ନୀତି,
 ଧର୍ମ ନୁହେଁ ତାହା—ପାପ ହୁଏ ସୁଦ୍ଧା ପିତା ।
 କୀଟ ବୃକ୍ଷଯାଏ ସବୁ ଯାହାଙ୍କ ସର୍ଜନା,
 ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରକନ୍ୟା ଅପି ବଳିରୂପେ ତାଙ୍କୁ,
 କରୁବ କି ତାହାଙ୍କର ସନ୍ତୋଷ ସାଧନ ?
 ପଶୁ ବଳି ଅର୍ଥ, ଯଦି, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରକାର—
 ସଂଯମ ହିଁ ମହାପଦ, ପଶୁବଳି ତହିଁ
 ମାନବର ପଶୁତ୍ୱାବ—କାମ, ହୋଧ ଅତି ।
 ଅତଃ ଶବସାଧନାର ଅର୍ଥ ଶୁଣ ଏବେ—
 ସାଧକ ତଳସ୍ତ୍ର ତଳେ କରୁବ ସାଧନା,

ହେବ ଆତ୍ମଜନଶୂନ୍ୟ, ନିଷ୍ପନ୍ନ ନିଷ୍ପନ୍ନ
 ଶବ ପରି, ସଂକ୍ଷେପତଃ ସମାଧି ଯା’ ନାମ,
 ସେହି ତ ଶବସାଧନା, ହେଉ ଅବଶ୍ୟକ ।
 ନ ବୁଝି ପ୍ରକୃତ ମର୍ମ ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରକୃତ,
 ବରୁଣ ହତ୍ୟାରେ ଖାଲି ବକ୍ତବ୍ୟ ତାହାକୁ ।
 ଏହି ଯେ ପ୍ରକୃତ, ଏହା ପ୍ରତି ଲେମ୍ବୁପେ
 ବିରାଜେ—ଅନନ୍ତ—ଭୂମା—ଅନନ୍ତ—ମହିମା,
 କେତେ ମହାତତ୍ତ୍ୱ ରହୁ ରହିଛି ତତ୍ତ୍ୱତ
 ଏହା ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱରେ, ରକ୍ଷି, ଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାଭୂତ
 ଅସ୍ତ୍ରନିଧି ଶାନ୍ତି, ଭଲ କେଉଁ ଭୂମେ ପତି
 ଲେଉଟୁଛି କି ଅସ୍ତ୍ରଶୂନ୍ୟ ? ଅନୁକୃତ ତାହା ।
 ପ୍ରଦାନେ ଯେ ଧର୍ମନାମେ ହତ୍ୟାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ,
 କରେ ସେ ଧର୍ମକୁ ହତ୍ୟା, ଆତ୍ମହତ୍ୟା ସଦୃଶ,
 ପିଲା ସେ ଅମୃତ ମୁଖେ ଉଦ୍ଗାରେ ଗରଳ,
 ଯଥା ମହା ପାନ କରୁ ନବ ବୃକ୍ଷ—ସୁଧା
 ବୈଶାଖେ, ଉଦ୍ଗାରେ ବହୁ ବିଷକୀଟ, ଅହୁ ।
 କହୁ ନାହିଁ ଏ କଥା ମୁଁ ପ୍ରତିବୁଦ୍ଧତାବେ,
 ହୋଇଅଛି ପ୍ରତୀକ, ହେବ ମୁଁ ସଦାସ୍ତ୍ର,
 ବିଶେଷତଃ କର୍ମ ତବ ଆଲୋଚିତ ଅତି,
 ତନ୍ମୁ ଅଳ୍ପ କୁତୃହଳ ଦେଖିବାକୁ ତାହା,
 ଆସିଲଣି ସନ୍ଧ୍ୟା, ଏବେ ବାହୁଡ଼ ଆଶ୍ରମେ,
 ହେବ ଉପସ୍ଥିତ ଆସି ଯଥାକାଳେ କାହିଁ ।”
 “ତଥାସ୍ତୁ” ଉତ୍ତର ସାଧୁ ଅଶ୍ରିରେ ସରଣୀ ।

ଅନନ୍ତର ପରବର୍ତ୍ତୀ ରଜନୀ-ଯୌବନେ *
 ବିହାରୀ ବିହାରୀତା, ଚାନ୍ଦ୍ରଶେଖରୀ,
 ଯାହା କଲେ ଯୋଗୀ ସଦୃଶ ଏକାକୀ ଗୋପନେ
 ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧାରରେ ମଗ୍ନ ଅନନ୍ତ ମାଧୁରୀ
 ପ୍ରକୃତର, ମଗ୍ନ ନରତେଜନା-ତରଣୀ
 ନିଦ୍ରା-ପାଶୁବାସ ଗର୍ଭେ, ସୁପ୍ତା ବସୁନ୍ଧରୀ

ନୀରବ ନିଶ୍ଚଳ ସବେ, ଆଦର ନିଶ୍ଚେତ ।
 ସେହି ମହାନୀରବତା ସୁତାଏ ସୁଶ୍ରୁକୁ
 ଜୀବଶୂନ୍ୟ ପ୍ରାୟ, ସତେ ବା ଯାଇଛି ଭୃତ
 ଅବନ୍ତୀ ନଗର କେଉଁ ଅଜ୍ଞାତ ପ୍ରଦେଶେ ?
 କେତେ ସଣ ପରେ ଭାବେ ମିଳିଲେ ଶୁଶାନେ,
 ତହିଁ ଯତି ନରକରେ ବୋଇଲ ସମ୍ପାଧି—
 “ରାଏ, ରହିଲି ମୁଁ ଏହି ଠାବେ, ଆରମ୍ଭେ
 ଭୟପାତ୍ର, ଯାଅ ତୁମ୍ଭେ ଯାମୋତର ଦିଗେ,
 ଭେଟିବ ପଥରେ ଏକ ଶାଳକୀ ପାଦପ
 ବହୁଶାଖ, ଭୁଞ୍ଜିବୁ, ଅଛୁ ତା ଗର୍ଭରେ
 ଶବ, ଆଣି ତାହା ଚାରି, ଦେବ ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତି ।”
 ତଥାସ୍ତୁ ଭଜାର ନୃପ ଗମିଲେ ଭୂତରେ,
 ଜଳୁଛି ଶୁଶାନେ ଚିତା, ମିଶ୍ରିମିଶ୍ରି ଭାବେ
 ଧୂମଫାନ, ନିରନ୍ତର, ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଆଲୋକ
 ଶୁଶାନରୁ ବିଭୀଷିତା ବଜାଏ ଦିଗୁଣ;
 ସୋଗଣଶୟନୀ କି ତାହା ଶୁଶାନ-ରାଣୀର ?
 ପାତକ ପରାୟଣ ଶିବା ବସିଅଛୁ ଜଗି ।
 ଚାଲୁଛନ୍ତି ନୃପବର ଅନ୍ଧକାରେ ରୁଦ୍ଧ,
 ଚାଲୁ ଚାଲୁ ପଛେ ଆନ ଚାଲୁଲ ପରାୟଣ
 ହୁଏ ଭ୍ରମଜାତ, ମାନ ଚାହିଁଲେ ପଛକୁ,
 ଦିଶେ ନାହିଁ କେହି, କାହିଁ ଯାଏ ସେ ଭାବେଇ,
 ନିଜ ପଦ ଶବ୍ଦ ପ୍ରତେ ଅନ୍ୟର ବୋଲଣ,
 ଏହିପରି ଶୂନ୍ୟ ରୂପ ଧରି ନିସ୍ତବ୍ୟତା
 ମାୟାମୟୀ ମାୟାବିନୀ ଦେଖାଇଲ ଭୀତି
 ମାନ ବିହମଙ୍କ ପାଶେ ବୃଥା ହେଲ ମାୟା ।
 ଅନ୍ଧକାରେ ପଥ କଳି ନ ପାରି ନରେଶ
 ଚାଲିଲେ ଅପଥେ, ଯଥା ଯୌବନେ ସ୍ବଦେ,
 ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଖଟପଥେ ନରମୁଣ୍ଡମାଳ,
 ନରପୁ, ପଶ୍ଚିମତୟ ହେଲେ ଅସ୍ତପର ।
 ଭାବେ ଭାବେ ସୁବିସ୍ତୃତ ଅନନ୍ତ ଆକାଶ,

ଯୌତ ଶାନ୍ତି-ଜଳେ, ନୀଳ, ଚଟୁଳ ମଧୁର,
 ବିରାଟ ଶୁଶାନ ନମେ ବସୁଧା ବସରେ,
 ବିଜନ ଭୀଷଣ ସୁଜା, ନରାଟ, ଗମ୍ଭୀର,
 ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମିଶ୍ରା ସେ ବିକଟ ଛବି
 ଆଣିଦେଲ କେତେ ସୁଖ, କେତେ ନବ ଭାବ,
 ପୁଣି ମହର୍ଷିକେ ହରି ସବୁ କଲ ହୃଦ
 ଶୂନ୍ୟାୟିତ, ଭୀତି ଆଉ ସାଦୃଶ ଭାବେ
 ଘନ ଘନ ଭିତକାଳି ଶେଷଲେ ସେବାଳେ ।
 ଆସନନିବାଣ ଚିତା ବିଦାର ଅନ୍ଧାର
 ଭୃତ ପ୍ରଭୁକୁ ପୁଣି, ସବୁବିଧାପିନୀ
 ନିୟନ୍ତର କି ସେ ଚାକି ସମ୍ବଳିତ ହାସ—
 ଭ୍ରାତାମୟ, ନିରେଶି ତା ଭାଲିଲେ ଭ୍ରମ—
 ଏହି ମହାବତୀ ସିନା ନର ତାବନର
 ଅନ୍ତମ ଅନ୍ତଳହାସ, ଏ ରୁଦ୍ଧ ଅନ୍ତଳେ
 ମିଶାଏ ଶରୀର ଆହା ମାନବ-ଶବ୍ଦେ !
 କେତେ କେତେ ପ୍ରବଳର ବୃଦ୍ଧର ସମତା,
 ଦୁର୍ବଳ-ଦୁର୍ଗତବୃଦ୍ଧ, ହୋଧାକୁର ହୋଧ,
 ଅଭିମାନ-ଅଭିମାନ, ଅଦମ୍ଭିକାମୟ,
 ଭୀନ ଏ ପାବକେ, ଏହା ଅମୃତସୋପାନ
 ନିବାଣର, କରେ ନର ହୃଦଭାର ଲଘୁ ।
 ଏହିପରି ଭାବେ ଭାବେ ହେଲେ ଭ୍ରମପ୍ରତି
 ଶାଳକୀ ପାଦପ ପାଶେ, ଦେଖିଲେ ସେଠାବେ
 ଚରୁ-ହୋତେଶପ୍ରତି ଶବ, ବଦାନ୍ତେ ତା ପ୍ରତି
 ଧରବା ଆଶ୍ରୟେ କର, ଏକାଳେ ବେତାଳ
 ଏକ ମିଳି ଅବସ୍ଥାତ, ବୋଇଲ ନିଷେଧ—
 “ତତ୍ତ୍ୱ ତତ୍ତ୍ୱ ହେ ସାଦୃଶି, କହ, ତୁମ୍ଭେ କିଏ ?
 ଏ ମହାଶୁଶାନେ ଏକା ମୋର ଅଧିକାର,
 କିପାଇଁ ଆସିଲ ଏଥୁ ଅର୍ପିବାକୁ ପ୍ରାଣ ?”
 ଭାବେ ଭାବେ ଭାବେ ସବେ ବିହମ—
 “ଭ୍ରାନ୍ତ ବୁଦ୍ଧେ, ଏ ଶୁଶାନ ନୁହେଁ ଅଧିକାର

ବାହାର, ବରଷ ସବେ ଆସନ୍ତି ଅନ୍ତିମେ
ଏହା ଅଧିକାରେ, ଯେଉଁ ବିରୁଦ୍ଧ ଶୂନ୍ୟତା
ଶେଷକୁ ତା କରେ, ସେହି ଅଧିକାରୀ ତାର ।
ଏ ସଂସାର ମାନବର କ୍ଷଣିକ ପ୍ରବାସ,
ଦୁର୍ବଳ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣରୁ ସ୍ୱଭାବେ ମାନବ,
ରୁହେବାକୁ ଅକ୍ଷୟ ସେ ବିଶାଳ ବିଶ୍ୱର
କ୍ଷତ୍ରାଦିପି କ୍ଷତ୍ରତମ ବାଲିକଣା ତହିଁ,
ତାର ଅଧିକାର ଲଜ୍ଜା; ହାସ୍ୟକର କଥା ।
ଅଧିକନ୍ତୁ—ପ୍ରାଣ-ଯନ୍ତ୍ର ବାଜେ ଯାହା ନାମେ
ସଦା ମୋର ମୋର ଧ୍ୱନି, ସେ ପ୍ରେମ ଶବ୍ଦରେ
ନାହିଁ ସୁଦ୍ଧା ମାନବର ତଳେ ଅଧିକାର,
ଅନ୍ୟଥା, ସେ ପାରନ୍ତା କି ଉପେକ୍ଷିତାହାକୁ ?
ମୋ ନାମ ବିଜୟାଦିତ୍ୟ, ଯୋଗୀ ଅନୁଗ୍ରହେ
ଆସିଛି ନେବାକୁ ଶବ୍ଦ, ଅଛି ସାଧ୍ୟ କାର
ଜନ୍ମାରବ ଅନ୍ତରାୟ ମୋ ଭବେଶୀ ପଥେ ?”
ଭକ୍ତାବୋଳା, ନାନ ମନ୍ତ୍ର, ଅସୁନ୍ଦର ହାସ୍ୟ,
ଭାଷିଲ ବେତାଳ, ନମ୍ରେ ଧୀରେ, “ସନ୍ତୋଷନ,
ଚକ୍ରିଲଟି ମୋତେ, ଅଗ୍ନି ବେତାଳ ମୋ ନାମ,
ପୁଣେ ଦୁଇ ସୁତେ ମୁହିଁ ଲଭି ପରାଜୟ
ହୋଇଥିଲା ସତୀବଳ ସୁତଃ ସାଧନାକୁ
ଉପକାର ହିମ୍ବର ଅନାଦୃତ ଭାବେ,
ନୃପ, ଏବେ ଉପସ୍ଥିତ ସେହି କାଳ ଆସି ।
ସତୀ ଦେବ, ଆନେମାନେ ଅଧମ ଶ୍ରେଣୀୟ,
ନିଷ୍ଠୁର ସୁତାବ, ମୂଢ଼, ଅକ୍ଷମାସବ୍ୟ,
ମାନ ସତୀରକ୍ଷା ଆମ୍ଭ ଜୀବନ ଜୀବକା,
ସତୀ ଏକା ଅନଶ୍ୱର ଏ ନଶ୍ୱର ଭବେ,
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏ ଅନନ୍ତ ସୃଷ୍ଟି ସତୀ-ଦୃଢ଼
ଭୂପୃଷ୍ଠେ, ସତୀ ଯଲେ ସୁପରିଚାଳିତ ।
ଭବର ଅନାଦୀ ଆନେ ଦେବତା ସମାଜେ,
ମାନବେ ଅନ୍ତୀକ ପ୍ରାୟେ, ନ ଭାଣ୍ଡି ଅପର

ଧର୍ମ, ସତୀ ବିନା, ସତୀ ଆମ୍ଭ ଶ୍ରେୟ, ପ୍ରେୟ,
ସତୀ, ଏ ବବର ପ୍ରାଣ ସତୀ-ପଦେ ବିନା ।
ବେତାଳସମ୍ରାଟ ମୁହିଁ, ଦୂରବର୍ତ୍ତେ ମୋର
କାମରୁଣୀ, କାମରୁଣ, ଅର୍ପନ୍ତ ସେ ଆସି
ନିଶିତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବାହା ମୋତେ ନିଶି ନିଶି,
ଶୁଣି କାଲି ଭଣ୍ଡ ଯୋଗୀ ଜଳନା ସମ୍ଭାବ,
ଭକ୍ତାଗୁଣେ ରୁମ୍ଭକୁ ତା ଅଭିପ୍ରାଣ-ପାଦୁ
ଉପସ୍ଥିତ ନିଶୀଥେ ମୁଁ ଏ ଭାଷଣ ସୁତେ ।
ଯାହା ପ୍ରଚାରଣ-କାଳେ ପଡ଼ିଅଛି ଗୁଣ,
ନୁହେଁ ସେ ପ୍ରକୃତ ଯୋଗୀ—ହୃଦ୍ କାପାଳବ,
ସାଧୁଭେଦଧାରୀ, ଯୋଗ ତାର ହିଁସା, ଧ୍ୟାନ-
ପରାମର୍ଶ, ଦେହବୋଳା ଭୟ ପ୍ରବଞ୍ଚନା,
ଲକ୍ଷ୍ମିମନ୍ତ ଦୁର୍ବଳାହୀ, ଲୋଭରୁଦ୍ଧ ଲଟା,
ନଗ ଗାନ୍ଧୀ ଅସ୍ତ୍ର, ଶୁଣି ପୁଣି ବଶାବାସ—
ଅସନ୍ତୋଷ ଅସଂଯମ ପ୍ରକାଶ ପତାକା ।
ଅବଦ୍ୟା କୁବଦ୍ୟା ଯେତେ ଅଛି ଏ ସଂସାରେ,
ସେ ସବର ଭକ୍ତ ଦୁଷ୍ଟ, ବିଚାରର କୀଟ,
ବିରୁଦ୍ଧ ବାସନା-ବନ୍ଧି ତାଳି ହୃଦ-ବନ୍ଧେ,
ପାରୁ ନାହିଁ କର ତାହା ନିବାରଣ ନିଜେ
ଅର୍ଥ-ବାର ଅଭାବରେ, କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ବଳାର
ରୁହେ ନାହିଁ ଅର୍ଥ ଚକ୍ତି ନୁହେଁ ଶାନ୍ତିବାସ,
ଦେବତା ଆଦୃତ ଅର୍ଥ, ଅର୍ଥଲୋଭେ ପାଶୀ
ରୁତ ମହାପାତେ ସଦା, ନ ତାହି ଥରେ ହେଁ
ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟତର ବିଧିରୁପି ପ୍ରତି ।
ହେବ ନାହିଁ ତବ ସବୁ ସମକକ୍ଷ କଳେ,
ଜାଣି ସେ ନାରକୀ ଏହା, ବିଶେଷତଃ ଦେଶୀ
ସରଳ ବିଶ୍ୱାସ ତବ ଆଶିଷ୍ଟ ଭୁଲାଇ,
ବିନାଶି ରୁମ୍ଭକୁ ଆଜି କୁଟି ବୌଦ୍ଧତାରେ
ହେବ ବୋଲି ଗୁଡା, ଦୁଷ୍ଟ ବାନ୍ଧିଛି ଦୁର୍ବଳା,
ହୁଅ ତ ସିନା ତାର ନୃପ, ଏ ଶବ୍ଦ ସାଧନା ।

ଯେଉଁ ଆଶାବାଞ୍ଛ ସଦା ଜାଳନ୍ତି ସେ କାଶେ,
 ସୁସ୍ଥ ଅସୁକୋଷ ଭାବ, ଏହି ବ୍ୟାଧି-ଯାଗ—
 ଶେଷେ ଯେବେ ତା ସଙ୍କେତ ମତେ ତୁମ୍ଭେ ନୃପ
 ବହୁବ ପ୍ରଣାମ, ତେବେ ବଧୂବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
 ତୁମ୍ଭର ଅଜ୍ଞାତସ୍ୱାରେ, ଥିବ ଅବହୃତ ।
 ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଭୟ କିମ୍ବା ଭବେଶ କାରଣ,
 ଥିବି ମୁଁ ତବ ସଙ୍ଗେ ଛାୟାରୂପ ଧରି,
 ସାଧୁଲକ୍ଷି ବୃଷ୍ଟି ଯେତେ ସୃଷ୍ଟି ଅବଲୀକ୍ଷ,
 ସେ ପାଗର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତରୂପେ ଅର୍ପଣ, ରାଏ,
 ତାହା ଅନୁଷ୍ଠିତ ଯାଗେ ତା ଶିର ଆଦୁଷି ।
 ଭୂମିରେ ବିନିମାଦିତା—“ଦେଲୁ ପ୍ରୀତି ଅତି
 ତବ ଏ ପ୍ରଭାପକାରେ, ବିନୟ ବିପାଳ
 ଦୁର୍ନୀତି ଦମନେ ତେବେ ? ହୁଅ ଅଗ୍ରସର
 ଭବ୍, ସେ ଭଣ୍ଡ-କୀବାରେ କର ଭସ୍ମାଟିତ
 ସନ୍ତାପି-ଶାବିତ-କ୍ଷେତ୍ର, କରବି ନିର୍ମଳ,
 କାଟି କାରୁଣ୍ୟ ଦୋଷ ଯଥା ସୁ-ସମାଲୋଚକ
 କରେ ତାକୁ ନିଷ୍ଠୁଳକ, ଅନିନ୍ଦ୍ୟ ସୁନ୍ଦର,
 ସମାଲୋଚକ ସମ୍ବଳ କଲ୍ଲନ-ଭଲ୍ଲିକା,
 ମୋ କଲ୍ଲଭଲ୍ଲିକା ମାବ ଦେବ ଏହି ଅସ୍ତି,
 କାବ୍ୟ ଦେବ ପାମରର ଜୀବନପଞ୍ଜିକା,
 ଘନୀଭୂତ ଦୋଷ କହିଁ ଶଙ୍ଖର ତାହାର ।”
 ବୋଲଇ ବେତାଳ କହୁଁ କରେଣେ ସମୋଧି,
 “ସୁଶୀଳୋକ, ଅଛି ମୋର ପ୍ରଶ୍ନ ଏକ, କଲେ
 ଆଗେ ସମାଧାନ ତାହା, ଯିବି ଶବ ଘେନି,
 ଶୁଣା ଦେଉ ପ୍ରଶ୍ନ ଏବେ ଜଣାଏଁ ଛାମୁରେ—
 ଏକଦା ଜନେକ ଦୁଇ ଘୋର ବନପଥେ
 ଭ୍ରମୁଥିଲ ଅନ୍ତଃସତ୍ତ୍ୱ ସଧର୍ମିଣୀ ସଦ୍,
 ପ୍ରତୀତି ନିଦାଘ ଉତ୍ତୁ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟ,
 ଦେଲୁ ରୁଦ୍ଧ ରୌଦ୍ରତେଜ ଅସଦ୍ୱ୍ୟା ଅତୀବ,
 ବର୍ଷିଲ ଅନଳଧାତୁ ନରୁ ଅନର୍ଗଳ,
 ଚରୁପଥେ ପ୍ରତିହତ ହୋଇ ରୌଦ୍ରରେଣା,
 ରୁଷ୍ଟି ହୋଇ ରକ୍ତପଥେ ପଡ଼ିଲକ ସ୍ବର,

ଆଶିଲ ପବନ ବହୁ ପାବକପ୍ରବାହ ।
 ଭ୍ରମୁ ଭ୍ରମୁ ଭରେ ହୋଇ ଭୃଷ୍ଟାରେ ଅଧୀର,
 ଦେଲେ ପ୍ରଧାବିତ ବନବନ୍ଧେ ଲବପ୍ରତାପ
 ଜଳାଶୟ ଅନେଷଣେ, ବିହ୍ୱଳ ନୟନେ,
 ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଗୁଣା ଯଥା କରେ ଧା-ଦଉଡ଼ି
 ତାର ଚର ପ୍ରେୟସାସ ଦୁର୍ଗୁଣାତ୍ମନୀ ହୃଦେ ।
 ହୋଲମର ପ୍ରାୟ ହୋଇ କେତେ ଶଶ ପରେ
 ମିଳିଲେ ଦମ୍ଭିତ ଏକ ପଲ୍ଲବ ନିକଟେ,
 ଦେଖିଲେ ସଞ୍ଚିତ କହିଁ ଅଛି ସ୍ବଲ୍ଲ ଜଳ
 ପଦ୍ମପଦେ, ଚିକଳିତ, କୀଟାଣୁ-ଦୂଷିତ,
 ମାବି ତାହା ଦୃଶ୍ୟପାରେ ଜଣକ ପିପାସା ।
 ବ୍ରାହ୍ମଣୀକୁ ଚାହିଁ କହୁଁ ବୋଲଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
 “ନିବାର ପିପାସା ପ୍ରିୟେ, ଏହି ଜଳ ପାନେ ।”
 ସ୍ୱାମୀର ଆଦେଶ ଶୁଣି ଭାଷିଲ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ,
 “ଦେବ, ତମତର ଧାନ୍ତି ଶପଥ ନାଶ ଜାତି,
 ଯାହାଙ୍କର ଧର୍ମ ସଦା ଜଗତର ସେବା,
 ସେହି ନାଶ ଜାତି ରଖି ସ୍ୱାମୀକୁ ଭୂଷିତ
 ମେଣ୍ଟାଇବ ଜଳପାନେ ସ୍ୱାମୀ ଦରପ ଭୃଷା,
 ଗଲେ ସୁଜା ପ୍ରାଣ କେତେ ସମ୍ଭବେ କି ଏହା ?
 ତୁମ୍ଭେ ମୋର ସ୍ୱାମୀ, ଶୁରୁ, ଜୀବନ୍ତ ଦେବତା,
 ପିପାସାରେ କଲବଲ ଦେଖିଣି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
 ପିଇବି ମୁଁ ଜଳ, ହାୟ, ରମଣୀ-ସୁଲଭ
 କୋମଳ ପରୁଣେ ଦେବ ନ ପାରିବ ଦାସୀ
 ସହି ତାହା କଦାଚନ, କ୍ଷମା କର ପ୍ରଭୋ,
 ଶାନ୍ତି ହୁଅ ଆଗେ ତୁମ୍ଭେ ଏହି ଜଳ ପାନେ,
 ପଛେ ମୋତେ ଆଣି ଦେବ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେଷି ।”
 ପତ୍ନୀର ପ୍ରାର୍ଥନା ଶୁଣି କହିଲ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ,
 “ନାଶର ଭରଣଭାର ନାସ୍ତ ସ୍ୱାମୀ ପରେ,
 ବ୍ୟାତା ନିବନ୍ଧ ଏହା, ଆଶିତ ପାତଳ
 ଆଗେ, ପଛେ ନିଜ କଥା, ପ୍ରିୟେ, ଏହା ସିଦ୍ଧ
 ପ୍ରଭୁପଣ, ବିଶେଷତଃ ଅନ୍ତଃସତ୍ତ୍ୱ ତୁମ୍ଭେ,
 ପିପାସାରେ ବିସର୍ଜିଲେ ପ୍ରାଣ, ଦେବି ମୁଁ

ଭୁବ୍ଧ ନାୟକଦାସୀ ପୁଣି ଭୁବ୍ଧଦାସୀ ପାପେ,
 ଅବଦିଏ ଏ ଅନ୍ୟାୟ ଅନୁଗ୍ରହ, ଦେବ,
 କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇ ପିଅ ଜଳ ନ ଭାବଣ ଦିଅ ।
 ଏହିନ ବାଦାନବାଦେ ଭୁବ୍ଧ ହୋଇ ବୁଝେ
 ନ ପିଇଲେ ବେଢ଼ି ଜଳ, ଦେବେ କ୍ଷଣ ପରେ
 ହୋଇଗଲା କଣ୍ଠରୁକ୍ତ, ଶେଷେ ସେ ଦମ୍ଭଟି,
 ଶରଣୁ ମୁଖେ ତାହା ଦେଖିଲେ ଜୀବନ ।
 ବୋଲୁଛନ୍ତି ନବର ଏବେ, ଏ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ
 ବାହାର ଅଧିକ ପ୍ରୀତି ? ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ମୋର ।
 ଭୁବ୍ଧରେ ନରନାହା—“ଅତୀତ ସ୍ମୃତି
 ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ସଦୃଶ, ବାହାଁ କା’ର ପ୍ରୀତି ?
 ଯାହା ଯଦି ପ୍ରୀତି ତେବେ ପିଇଥିଲେ ଜଣେ
 ଜଳ, ହୋଇଯାହା ଶାନ୍ତ ଅନ୍ୟାୟ ପିପାସା,
 ଭୁବ୍ଧର ମରଣ ଯେ କଲ ସଂଘଟନ
 ତାହା ଜ୍ଞାନ ମାୟା ସିନା, ପ୍ରୀତି ନୁହେଁ ବେବେ,
 ପ୍ରୀତି ପ୍ରତି ମନାକନା, ମାୟା ଚର୍ମନାସା,
 ପ୍ରୀତି ସ୍ଵର୍ଗଦେବୀ, ମାୟା ଶୁଣା-ଦାକୁଣୀ,
 ବେଢ଼ି ଗୁଣେ ଭଲ ଭାଳାମୟୀ ଅଗ୍ନିଶିଖା
 ବସିବ ଶୀତଳ ପିରୁଣ ଚନ୍ଦ୍ର କା ଆସନେ ?
 ନୀରବରେ ବିଜୟଦାସ, ବୁଝିଲ ବେତାଳ—
 “ସଂସାର ଭୁବ୍ଧ ନୁହେଁ, ମାନବ ଦୃଢ଼,
 ବିଚାର ବୁଦ୍ଧିକୁ ତବ ଶବ୍ଦ ଧନ୍ୟବାଦ,
 ତବ ସୂକ୍ଷ୍ମ ତରଣର ଅସୀମ ଅନ୍ୟାୟ
 ଶୁଣିଥିଲି ଦୂରମୁଖ ପୁରୀ, ମାତ୍ର ଆଜି
 ପ୍ରତୀକ୍ଷା ପ୍ରମାଣ ଲଭି ତାର, ମେଣ୍ଟାଇଲି
 ଅବିଶ୍ଵାସ ବିଶ୍ଵାସର ବିଷମ କଳକୁ ।
 ଥିଲେ ତହିଁ ସନ୍ଦିହାନ, ହୁଏ ନାହିଁ ରାଜି
 ଦୃଷ୍ଟିକୁ ସରଳ, ତେଣୁ ନ ତହିଁ ଭ୍ରମକୁ
 ମୁକ୍ତ ପଣେ ବରପ୍ରତି ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଜିଜ୍ଞାସା,
 କ୍ଷମିବ ମହାତ୍ମା, ମୋର ଏହି ପ୍ରଗଳ୍ଭତା ।
 ତାର ଭ୍ରମେ ଅସ୍ତେ ଅସ୍ତେ, କାହାଣୀ ଶବ୍ଦ ଶେଷ,
 ଅନସରବ ମୁଁ ସଙ୍ଗେ ଛାୟାରୂପ ଧରୁ,”

ତଥାପୁ ଭୁବ୍ଧର ଗୁଣା ରମିଲେ ଚକ୍ରରେ ।
 ପ୍ରବେଶନ୍ତେ ଯାଇ ବୁଝେ ଭୁବ୍ଧ ସାଧୁ ପାଶେ,
 ଶବ୍ଦ ଥୋଇ ଭୁବ୍ଧ ଦେଲୁ ଅବୁଝେ ବେତାଳ
 ଅବୁଝେ, ସମ୍ଭୋଧି ତହିଁ ଧୀରେ ନରବର
 ବୁଝିଲେ ତାପସେ, “ଏହି ଆଶିଷ ମୁଁ ଶବ୍ଦ
 ତବ ଆଜ୍ଞାମତେ, ଯୋଗେ, ବର ପରାନ୍ତର ।
 ବିସ୍ତୃତ ଅନଳଭୁବ୍ଧ ଜାଳ ହୃଦୟ
 ବସିଥିଲା ନୃପାୟମ ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ତହିଁ
 ନିର୍ମାଳ ନୟନଦୟା, ଦାକନ୍ତେ ଏକାକେ
 ଶୁଣି, ଭୂମି ଶଶବୀୟେ ଟାଣି ନେଇ ଶବ୍ଦ
 ବସି ତା କଙ୍କାଳ ପରେ, ଅସ୍ପଷ୍ଟେ ଭୁବ୍ଧ
 ଶିବାର କି ମନ୍ତ୍ର, ଦେଲୁ ପାବକେ ଆଦୃଷ୍ଟ ।
 ଅନନ୍ତର ଭୁବ୍ଧ ହୋଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପରେ
 ଧରୁ ଆଶାବାଞ୍ଛି କରେ ବୋଲିଲ ବିଜୟ—
 “ଶୁଣାନ ଶବ୍ଦର ପଦ ଭୁବ୍ଧେଶ୍ଵର ନୁହେଁ,
 ବର ପ୍ରଣିପାତ, ସାଙ୍ଗ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯାଗ ଏବେ ।
 ଭୁବ୍ଧରେ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ମୁହୂର୍ତ୍ତାସୀ ତହିଁ—
 “ଯୋଗୀ ଭ୍ରମେ, ଏ ଯଜ୍ଞର ପ୍ରଧାନ ସାଧକ,
 ବରଦା ଭବିଷ୍ୟ ସିନା ପ୍ରଣାମ ଭ୍ରମର
 ଅସ୍ତେ, ତହିଁ ପରେ ଯାହା, କହିବୀ ମୋହର,
 ପାଳିବ ଅବଶୀ ତାହା, ସେ ମୋର ବିଜ୍ଞାତ,
 ଦେବ ନାହିଁ ତାହା ମୋତେ ଦେବାକୁ ଶିଖାଇ ।
 ନ ବର ଦିଅନ୍ତି କିନ୍ତୁ ବପତି ସନ୍ତାନୀସୀ
 ବିଜୟ ମନ୍ତ୍ରରେ ଭୁବ୍ଧ ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ପ୍ରଣାମ,
 ଏକାକେ ବିଜୟଦାସୀ ବୁଝି ଅବସର,
 ଶବ୍ଦରେ ବରବାଳେ କାଟି ଶିବ ତାର
 ନିକ୍ଷେପିଲେ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ—ତାହାର ସଜ୍ଜିତ,
 ଯେ ଶିବରେ ଲକ୍ଷୀ ବର ଅସିଥିଲା ବାଧ୍ୟ,
 ଦେଲୁ ଶେଷେ ଲକ୍ଷୀ ଦୃଷ୍ଟି ସେହି ଶିବାରର,
 ଦ୍ଵାଦେ ଦ୍ଵାଦେ ବୃତ୍ତବର୍ମ ଭୁବ୍ଧର ପାମର !

ଏଥରେ ଆବାସ ଦେଲୁ ଅଗ୍ନିଶିଖା ବାଣୀ
 “ଦେ ବିଜୟଦାସୀ, ଦେଉ ମଙ୍ଗଳ ଭ୍ରମର,

ଅମଙ୍ଗଳ-ଧୂମକେତୁ ଏ ନର-ସୁଷସେ
ବଧୁ ଭୁମ୍ଭେ ସାଧୁର ସେ ସୁଶ୍ରୀର କଲ୍ୟାଣ,
ଯୋଗୀ ଧର୍ମ ତାହା, ନୃପ, ଭୁମ୍ଭେ ସମାନ
ଦୁର୍ନୀତି-ଦମନ-ଦକ୍ଷ ଧର୍ମରକ୍ଷୀଙ୍କର,
ପ୍ରୀତ ହୋଇ ସାଧୁ କାର୍ତ୍ତବୀ ପିତାମହ ତବ
ନିଦିବଭରସା ଇନ୍ଦ୍ର, ଅଛନ୍ତି ପଠାଇ
ସ୍ନେହ-ଉପହାରସୁଦୀ ଏହି ସିଂହାସନ
ଦୁର୍ନୀତି ପୁରୁଷଗଣୀ, ବିଚିତ୍ର ସୁନ୍ଦର,
ହେଲେ ଉପବିଷ୍ଣୁ ଏହି ମହାସିଂହାସନେ,
ଧରଣ ଅଭୂତ ଶକ୍ତି ଭୁମ୍ଭେ, ସୁଧୀବର,
ନ୍ୟାୟ ମୀମାଂସାର ଗୁରୁ ସୁଷ୍ମତତ୍ତ୍ୱମାନ
ନଗ-ଦର୍ପଣରେ ତବ ହେବ ପୁରସ୍କୃତ ।
ଦେବଗୁରୁ ଦୂତ ମୁହିଁ, ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାମତେ
ଅସିଂହ ଅସିଂହାକୁ ତାଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ,
ଭେନ ଏହି ସିଂହାସନ, ହେଉ ମୁଁ ବିଦାୟ ।
ବହୁ ବହୁ ଏହା, ନର ଶସିଲ ସବେଶେ

ଜ୍ୟୋତିଷପିଣ୍ଡ, କୋଟି ଭୁକ୍ତ-ଆଲୋକ-ଲହରୀ,
ଅଶ୍ରୁରୁ ପଡ଼ିଲା କି ସେ ? ଆସେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ
ମହାକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନାର୍ଥେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଭୁପରେ !
ସେ ସୁରମୀ ସିଂହାସନ ପରଶନ୍ତେ ମହା
ପ୍ରଭେ ହେଲ ଦିବା ପ୍ରାୟ ତମିସ୍ର ନିଶିଥ,
ଲଭି ତା ବିହମାଦିତ୍ୟ ମଣିଲେ ନିଜକୁ
ଧନୀ, ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ, ଫୁଟି ଉଠିଲ ନୟନେ
ସୌଭାଗ୍ୟ-ଶ୍ରୀ ଦୀପ୍ତ ଜ୍ୟୋତି, ଶେଷଲ ଅନେନେ
ଆନନ୍ଦ-ଅମୃତ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା, ହେଉ ଅପରାଧେ
ଦେବସିଂହାସନ ଶୋଭା ଭାବିଲେ ମାନସେ—
ଆହା ଏହା କିଛି କିଛି ଶୁଣି କଲ୍ଲକାର
ସଜୀବ ସଚେଷ୍ଟ ଛାଣେ, ଅଭୂତ ହୃଦୟ !
ହେଲ ବିହମକ ଭାଗ୍ୟେ ଅଶ୍ରୁନିଧି ଲଭି,
ତହୁଁ ସେ ବେତାଳ ଶିରେ ବହାଇ ତାହାକୁ
ବାହୁଡ଼ିଲେ ଗୁଣିଶେଷେ ଅବକ୍ରୀ ନବରେ,
ସଂସ୍ଥାପିଲେ ଯଥାସ୍ଥାନେ ଦେବ-ସିଂହାସନ ।

ଅଶ୍ରୁମ ସର୍ଗ

ଶକାଦିତ୍ୟ ନାମେ ଏକ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ନୃପତି
ଦୁର୍ଜୟ ଶକତାନ୍ତର ଲଭି ସହାୟତା
ବିସ୍ତାରଣ ସୁପ୍ରଭାବ । ଜିଣିଲ ସେ ବହୁ
ସୁଜୀ ବାହୁବଳେ, ତାର ଦୁର୍ଜୟ ପ୍ରତାପେ
ହେଲେ ତାହାଲବ ନୃପେ ଶକ୍ତିର ସରବେ ।
ବଳେ ଛଳେ କରୁଣଳେ ଉଚ୍ଛୋଚ ପ୍ରଦାନେ
କରି ସେ ସ୍ୱାଧୀନ ବହୁ ପାଦାୟି ତାତି
ଶେଷେ ଆତମିଲ ଯାଇ ହସ୍ତିନା ନରଣ
ଶୋପନେ ନିଶିଥେ । ପୁଲେ ନଗରନିବାସୀ
ବିଶ୍ୱାମଦା ନଦୀବଦନୀ-ଅଳେ ଅବେତନ,
ଏକାକେ ପିଣ୍ଡାତ ପଶି ଶଶୁରୁପେ ପୁରେ
ବଧ ବର ସୁଜଗଳ ନାମୀ ସୁପ୍ରଭାବେ,

ନିରାପଦେ ଅଧିକାର କଲ ସିଂହାସନ ।
ଶୁଣି ଏହି ଦୁଃସମ୍ବାଦ ଉଚ୍ଛ୍ୱସି ନିପତି
ଚତୁରଙ୍ଗ ସେନା ସହ କଲେ ଅଭିଯାନ
ଶକାଦିତ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ହସ୍ତିନାଭିମୁଖେ ।
ତାହାଦି-ମେଶଜାମୟୀ ହସ୍ତିନା ସୁଷମା
ନିରେଶ ବିହମାଦିତ୍ୟ, ଭାବିଲେ ସ୍ୱପନେ—
ଭାରତ-ମସ୍ତକେ ଏ କି ଶେଷାନ୍ତକା ଗଭା ?
ବେଦଶ ଅଭୂତ ଶିଳ୍ପୀ ଇଚ୍ଛାମାତ୍ରେ ଯେହ୍ନେ
ସୁଜିହ୍ୱ ଏ ରମ୍ୟ ସୁରା, ଇଚ୍ଛା ଉପାଦାନେ ।
ଜଗତେ ଆଦର୍ଶ ଯାର ବୀରତ୍ୱ, ମହତ୍ତ୍ୱ,
କ୍ଷମା, ଚେତସ୍ୱିତା, ସୁତେ ଯାର ଶୌର୍ଯ୍ୟ ନୀତି
ପ୍ରକାଶ-ସେବକ, ଯେହ୍ନେ ଗତ ଗୌରବର

ଅଙ୍ଗୁଳିକାଦେଶ ସୁମ୍ନ ଅର୍ଯ୍ୟସମାଜର,
 ବୀରବର ବରଣୀୟ ସେ ପୁଣ୍ୟାତୀର୍ଥର
 କି ତୁଳନା କାହିଁ ? ଏହି ସୁନ୍ଦର ପୁରର
 (ରାଜସୁୟ ଅଶ୍ରୁମେଧ ଆଦି ଯଜ୍ଞପୁର)
 ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲକ୍ଷ୍ମ୍ୟବଶେଷ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଶ୍ରୁରେ
 ବିକଳିତ କେତେ ମହାସୁଖ, ଉଦ୍‌ଘାଟିତ
 କେତେ ପୁରସ୍କୃତିପୁଷ୍ପ, କେ କଳିବ ତାହା ?
 ଭାବୁ ଭାବୁ ଏହିପରି ପ୍ରତେ ଦେଖି ଭୁବ
 ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାୟ, ସତେ କି ହୁଅନ୍ତୁ ପୁଣି
 ଧରଣ ବକ୍ଷରେ ସେହି ଅତୀତ ସୁଗର
 ବୀରବର-ମହାମାୟା ଅପ୍ରତିମ ଛବି,
 ସତେ ଯେତେକ ଚାହିଁଲେ ଆଶି ଆଶେ ଶରେ
 ଭୀମାର୍ଜୁନ ମହାବୀର, ଭୀରବ-ଗୌରବ,
 ସରବେ ଭଦ୍ରାଈ ନରେ ବିକସ୍-ପତାକା ।
 ବୀରବର ଏ ନୀରବ ମହା-ଅଭିନୟ
 ବିହମ୍ବିକା ବୀରବର ଲଭିଲେ କି ଶିକ୍ଷା
 ମହାବୀରବର, ତାହା ଜାଣନ୍ତୁ ସେ ଏକା ।
 ଏଣେ ଶକାଦିତ୍ୟ ଶୁଣି ବିହମ୍ବିକାମନ
 ନିଜକୁ ଅକ୍ଷୟ ମଣି ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ
 ବିନା ସୁଦେ ରାଜ୍ୟ ତେଜି ପଳାଇଲ ଭୟେ ।
 ନିରୁପଦ୍ରବରେ ତହିଁ ଅବନ୍ତୀ-ମଣ୍ଡଳ
 କଲେ ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ନଗର ।
 ସେ ଦିନ ଶକାଦି ଆଶା ଲଭୁ ନରମଣି
 ପ୍ରତାରଣେ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ଶକାଦି ସୁନାମେ ।
 ବିକସ୍‌ଶ୍ରୀବିମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ମାଳବେଶ
 ଶେନିଶ ବିକସ୍‌ଲବ୍ୟ ବହୁ ରହୁଗଣି,
 ଅଗଣିତ ଅଶ୍ରୁରାଜ୍ୟ ଆଦି ସହ
 ସର୍ବେନେ ବାହୁଡ଼ିଗଲେ ସୁଗଳେ ସାନନ୍ଦେ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଦତ୍ତ ସିଂହାସନେ ବସି ବୀରମଣି
 ଶାସିଲେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସୁଖେ, ସୁଖେ ଲକ୍ଷ୍ମ ସଥା,
 ତାହାଙ୍କର ଶୌର୍ଯ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିଭା-ମୟୁଗ

ବୀର୍ଯ୍ୟ ଧରଣୀ, ସ୍ବଚ୍ଛ ପୁର ସେ ଆଲୋକେ
 ଭଜିଲେ ଶୀତଳା ସର୍ବ ନରପତି ପ୍ରଭା,
 ପ୍ରକାଶନ୍ତି ଜ୍ୟୋତି ସତ୍ୟ ତାରକାବିକର,
 ମାନ୍ଦ୍ର ଭଦେ ଦେଲେ ଚନ୍ଦ୍ର, ଦିଶନ୍ତି ମଳିନ,
 (ମଳିନ ଯେସନ ଦୀନ ହାସ୍ୟ) ସ୍ବାଭାବିକ
 ଏହା । ଦିଗନ୍ତନାକୁଳ ଗାୟଲେ ତାଙ୍କର
 ଗୌରବ-ଗରମା-ଗୀତ କୋଟି କଣ୍ଠ ଫେରି,
 ମହାସୁଖ-ଦେଶପତି ଶୁଣି ସେ ଗୀତିକା
 ଭବ୍ୟୁର୍ବି ବିପୁଳାନନ୍ଦେ ଭାବିଲେ ଏସନ
 ଏତେ ଦିନେ ଲକ୍ଷ୍ମଦେବ ପ୍ରସନ୍ନ ମୋ ପ୍ରତି,
 ଏତେ ଦିନ ପରେ ଆଣି ଗଢ଼ାଇଲ ବିହ୍ନ
 ମୋ କନ୍ୟାର ଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ର ମୋର ମନୋମତ,
 ଲକ୍ଷ୍ମମୁଖୀ ଲକ୍ଷ୍ମମଣି ତନୟା ମୋହର,
 ଅନନ୍ତ ଲବଣ୍ୟାଧାର, ଅନନ୍ତ ସଦୃଶୀ,
 ସରଳତା-ପବିତ୍ରତା-ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ
 ଆହା କି କୋମଳହୃଦା ଜେମମଣି ମୋର,
 ତରୁଣୀର ଉପାଦାନେ ବିଧାତା କି ଅବା
 ନିର୍ମାଣିତ ସୁକୁମାର ଅଙ୍ଗସ୍ଥିତ ତାର ?
 ନିହିତ ଲେଖକ କେତେ ତାହା ନେହେ ପୁଣି,
 ଆହୁର ଦୟାକୁ ଦୁଃଖ ଦର୍ଶନ ମାନ୍ଦ୍ରକେ
 ଝରେ ତହିଁ ଝର ପ୍ରାୟ ଅଶ୍ରୁ ଅନର୍ଗଳ !
 ରାଜକନ୍ୟା, ମାନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ ଅଲ୍ପଅଳ ଭାବ,
 ସଦା ଦୁଃଖ-ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ, ଦୁଃଖୀର ଅଶ୍ରୁମୁଖ ।
 ନାହିଁ ତଳେ ଶୈର୍ଯ୍ୟର ବିକୃତାଦିପୁର,
 ଯଥା ସେ ବିହମ୍ବିକା କଷିତ-କାଞ୍ଚନ
 ନୃପତି ସମାଜେ, ତଥା କନ୍ୟାରୁ ମୋର
 ନୃପତି ସୁଷ୍ଟିରେ, ଉଭେ ଭବ୍ୟର ସମ,
 ନିଶ୍ଚୟ ସେ କାଞ୍ଚନେ ମୁହଁ ଯୋଗିବ ରତନ ।
 ଏହା ଭାବି ରାଜ ପାଶେ ପାତ୍ରମିତ୍ରଗଣେ,
 ଶେନି ତାଙ୍କ ପରମର୍ଶ, ବରଗିଲେ ଦୃଢ଼
 ଅବନ୍ତୀ ନଗରେ ଲେଖି ବରଣ ଚିତାଭ ।

ଦିବସର ଶ୍ରାନ୍ତ-ଶୀର୍ଷ ଶେଷ ରଖିରେଖା
ମିଶିଗଲା ସନ୍ଧ୍ୟାନିଳେ, ମିଶିଯାଏ ସିଆ
ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଶେଷ ଆଶା, ଚର ନିବୃତ୍ତିର
ମହାମୌନତା ଗରଭେ, ବାରୁଣୀ ତାପସୀ
ବହିଲ ଆରତି ଚନ୍ଦ୍ର-ଦୀପେ ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରତି,
ନାହିଁ କେବେ ବରୁଣ ସେ ମହା ଆରତିର ।
ସେ କାଳର ରମଣୀୟ ସେ ଆସୁବସୁର
ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରକୃତ-ଦେବୀ ପ୍ରତି ଲେମ୍ବୁବେପେ
ମୁକ୍ତ କରି କି ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ-ଗନ୍ତାଘର,
କଲ ତାକୁ ଧ୍ରୁବ ସତୀ ମହିମା-କର୍ମୁତୀ
ବହିଲ ଚନ୍ଦ୍ର ବା ଧାର, ମଣି ତାକୁ ଧର
ଦେବ-ଆଶୀର୍ବାଦଧାର ଧରଲ ମନ୍ତ୍ରବେ ।
ଦୃଷ୍ଟିରେ କୁସୁମେ, ମାତ ଦୃଶିତା ପଡ଼ି ନା
ପୋତିଲ ତଳକୁ ମଥା, କି ତାକୁ କୀଥାରେ,
ସେ ଅବାକ୍ତ ବେଦନାର ଘନ କାତରତା
ବାହାର ପଡ଼ିଲ ତାର ଚକ୍ଷୁ ମୁଖ ବାଟେ,
ଏ ସମୟେ ମିଳି ଦୃତ ବିହମ ସତାଶେ
ଅଗିଲ ବିନୟେ ଧୀରେ ଶ୍ରୀହୀମରେ ଲେଖ ।
ଅନନ୍ତର ସଥାକାଳେ ଶବ୍ଦର ବିହମ
ବିଜେହେଲେ ଟହକରେ * ମହାଗୁଣ୍ଡ, ଦେଶେ,
ପରମଗୌରବେ ତାଙ୍କୁ ଯହିଁ ନରପତି,
ସମର୍ପିଲେ ତାଙ୍କ କରେ ଦୁହିତା † ନିଜର ।
ଅସୁନିତ ରାତ୍ର, ତେଣୁ ଯଉଁଥିବୁରୁପେ
ଦେଲେ ମହାଗୁଣ୍ଡ, ଗୁଞ୍ଜା ନବ ଜାମାତାଙ୍କୁ ।
ସରଲ ବିବାହ, ନବ ଦମ୍ପତିସୁର,
ଲଢ଼ି ପରସ୍ପରେ ସଙ୍ଗୀ ଭାବ-ଜୀବନର,
ସହାୟ ସମ୍ବଳଦ୍ୱୀପ ଭବ-ମରୁପଥେ,
ମଣିଲେ କୃତାର୍ଥ । ନରପ୍ରାଣେ ପରିଣୟ

ମଙ୍ଗଳ ସଂସ୍କାର ସାର, ବରବନ୍ୟାଙ୍କର
ଦୁସ୍ତରୁଛି ଜହେ ଶାଲ ପ୍ରଣୟ ବନ୍ଧନ,
ଧର୍ମର ବନ୍ଧନ ତାହା, ସତୀର ବନ୍ଧନ,
ଅଛି ନି ଅଛି ନି ତେଣୁ, ବିବାହ ଦିବସ,
ଭବାନ୍ତମ ପ୍ରବେଶର ଆଦ୍ୟ ଦିନ ସିନା,
ସେ ଦିନ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ଧର୍ମଜୀବନର
ପ୍ରକୃତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ତାହା ମହାଶୟ ଦିବା ।
ନବୀନା ମହିଷୀ ସହ ଅବନ୍ତୀରୁସା
ବାହୁଡ଼ିଲେ ରଥେ ବସି ସଦଳେ ସୁଦେଶେ,
ବିହମଙ୍କ ଦକ୍ଷେତରେ ମହାଗୁଣ୍ଡ, ଜେମା
ଶୋଭିଲେ ଯେପରି ପୁଣୀ ପାଶେ ପବନତା,
ଅବା ତପଃ ପାଶେ ସିଦ୍ଧି, କୃପା ସ୍ନେହ ପାଶେ,
ଅଥବା ବସନ୍ତ ଗୁଳା ବିଜେ ପୁଷ୍ପରଥେ
ସୁଷମା-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସହ, ମହାସମାଗେହେ ।
ଲଗିଲ ବେନିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ସମ୍ଭାଷ,
ପ୍ରଥମତଃ ଅରେ ଅରେ ବାଧା ଦେଲ କ୍ରୀଡ଼ା,
ମାତ ଭବାମ ପ୍ରୀତିର ପ୍ରଣବ ପ୍ରବାହେ
ହୋଇ ସେ ଅକ୍ଷମ ଶେଷେ ଆସୁ-ସଂରକ୍ଷଣେ
ରୁଜିଗଲ ତହିଁ । ବହୁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ପରେ
ଭାଷିଲେ ଦୟାବତ—“ପ୍ରିୟେ, ଭାଗ୍ୟଧର ମୁହିଁ
ଲଢ଼ି ତୁମ୍ଭ ଭଳି ପତ୍ନୀ—ନିଶିଚ ସଦଗୁଣୀ,
ଆଜିଠାରୁ ଦେବ ସତ, ତୁମ୍ଭେ ଗୋ ପୁଣିତା
ମୋର ହୃଦ-ସିଂହାସନେ, ପ୍ରେମ-ପାରିଜାତେ ।”
ଉତ୍ତରରେ ଲଜମତୀ ସୁନ୍ଦର-ଲଜ୍ଜାଶୀ,
ପ୍ରଭୋ, ଏ କି ଅସଙ୍ଗତ କଥା, କରବାକୁ
ଅଧିକାର ହୃଦ ତବ, ପବନ ପରମ,
ଅଛି କି ରମଣୀ କାହିଁ ରମଣୀ-ସୃଷ୍ଟିରେ ?
ତୁମ୍ଭେ ମୋର ସ୍ୱାମୀ, ପୁଣି ହୃଦୟଦେବତା,
ଆବାହାର ସୁଗମାମ, ଏ କିଣା କିକର

* ଅବହର । † ବିବିମାଦତ୍ୟ ମହାଗୁଣ୍ଡ ରାଜବନ୍ୟା ଲଜ୍ଜମତୀଙ୍କ ପାଣିପ୍ରହର କରିଥିଲେ ।

ଚାନ୍ଦିକ ପ୍ରମାଣ ମୁଖ୍ୟ ।

ସେବାଦାସୀ ସିନା, ଦେବ, ଚରଣେ ତୁମ୍ଭର ।
 କହଲେ ନୃମଣି, ପ୍ରିୟେ, “ଏହି ଆସୁଗୁଣ
 ତବ ବିଶେଷତ୍ବ, ସ୍ତ୍ରୀତ୍ବ, ମହତ୍ବ, ଦେବତ୍ବ,
 କର୍ମା ନ ମଣିବ ଧନ୍ୟ ଭବି ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ?”
 ଏହିପରି ସେହୁକାଳେ କରୁ କରୁ ବୁଝେ
 ମିଶିଲେ ଅବନ୍ତୀ ଗୁଣେ, ତହିଁ ଯଥାବିଧି
 ଲାଗିଲେ ଆନନ୍ଦୋତ୍ସବ ସପ୍ତ ଦିବ୍ୟାନନ୍ଦ ।
 ନଦୀନା ଭାମିନୀ ସହ ବିଜୟ ନୃପତି
 ସଂସାପିରେ ସୁଖେ ଦିନ ଏକ ମନପ୍ରାପ୍ତେ,
 ବଳ କି କରଣୀ କରୁ ଏକଇ ଶୁଙ୍ଖଳେ !
 ମିଶିଲେ ଆସୁରେ ଆସୁ, ଭିନ୍ନ ଖାଇ ଦେହେ,
 ଯଥା ଏକମାତ୍ର ଶବ୍ଦ ଦ୍ବିଅର୍ଥ ବୋଧକ ।
 ଏହି ଶୁଭ ଉଦ୍‌ବାହର ସ୍ବାୟୀ ସୁ ଉତ୍ତୁପେ
 ସଂସାପିରେ ବିଜୟାର୍ଦ୍ଦ ନବ ଗୁଣୀ ନାମେ
 ଲକ୍ଷ୍ମଣର ଗୁଣୀ, ଯାମାଭାସେ ଅବନ୍ତୀର,
 ପରଚିତ ଏବେ ତାହା ଲକ୍ଷ୍ମଣର ଆଶାରେ ।
 ଏ ଅନ୍ତେ ଅବନ୍ତୀ-ପତି ମହୀ-ସୁନାସୀର
 ସାଜିଲେ ବିରାଟ ତମୁ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ଆଶେ ।
 ବାହାରରେ ଚରକସ୍ତ୍ରୀ ଭକ୍ତସ୍ତ୍ରୀନୀ ବୀରେ
 ଦୀପ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନଦୟାସୀ, ଉଠୁଛୁ ଆଭାସି
 ପ୍ରାକର୍ମ ସାହସ ନେହୁ, କମ୍ପାଇ ଆକାଶ
 ଲୟ ମହାକାଳ ରବେ ତାଲୁଛନ୍ତି ଖରେ
 ଅସ୍ତ୍ରଲେଖାଙ୍କିତ ବକ୍ଷ ଫୁଲଇ ଉଜ୍ଜ୍ବାସେ,
 ସମ୍ପଦସାମରା ସବେ, ମହାଭୀତି ସୁଳ
 ଭୟର, ବୁରନ୍ତ ଯମ, ଥାଉ ଆନ କଥା,
 ସମରେ ଅମରଞ୍ଜୟ, ଅସୁଷ୍ଟଦରଶା,
 ତେଣୁ ନାହିଁ ଅସ୍ତ୍ରଲେଖା ପ୍ରଣେ । ତାଙ୍କ ପଛେ
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଳସସୁକ୍ତ ସୁନ୍ଦର ସୀମନ,
 ଗନ୍ଧନଚର୍ଣ୍ଣାବ ଅଶ୍ରୁ, ମଉଁ କନ୍ଦାକଳ—
 ଆୟୁଧୀ ଅମାର—ଦେମ କୁବେଶୀମଣ୍ଡିତ ।

ମିଶିଲେ ତା ସହ ଅସି ଦୁସ୍ତିନା-ନିବାସୀ
 ଦାମ୍ଭିକ ଆସ୍ତିକବୃନ୍ଦ, ଶୁଣ୍ଠିଲ, ପୃଥୁଲ,
 ବିଶାଳ ଭସ୍ମାସ ଶିରେ, ଦିଶୁଛନ୍ତି ଯଥା
 ଆଭୀକ ନୃସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତି, ବିନା ପରଶନେ
 ଦୂରନ୍ତ ଯେ ଦରଶନ ମାତ୍ରେ ଅସୁଷ୍ଟର
 ଅଧେ ବଳ, ଅଧେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ । ଆସିଲେ ଆବର
 ମହାଗୁଣ, ମହାବୀରେ ମହାରାଶରୀ,
 ଚାହାଣି ବୀରବ୍ୟାଘ୍ରୀ ଉଦାର, କଠୋର,
 ଯାହାଙ୍କ ହିଶୁଳ ମନେ ବସେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ
 ଭୁବନ-ଦମନ-ଦକ୍ଷ ବୁରନ୍ତ ଶମନ ।
 ଏହିରୂପେ ନାନାଦେଶ ସୈନ୍ୟ ସମାବେଶେ
 ହେଲେ ପରବ୍ୟାପ୍ତ ମହୀ ଅସ୍ତ୍ରାଦି ଶି ସୁଖ ।
 ସଂଖ୍ୟାରେ ପୃତଳା ହେଲେ ହିକେଟି ପଦାତି,
 ରଥାଶ୍ବେହୀ ଅଶ୍ବାଶ୍ବେହୀ ସେହି ପରମିତ,
 ତତ୍ତ୍ବେଷ୍ଟାଟି ଗଜାଶ୍ବେହୀ, ତତ୍ତ୍ବର୍ତ୍ତ ସୋଚ ।
 ଘେନି ତତ୍ତ୍ବରଙ୍ଗ ବଳ ବିଳେ ହେଲେ ରଥେ
 ଭାବରେ ଅସୁଷ୍ଟରଥ ବିଜୟାର୍ଦ୍ଦ ରଥୀ,
 ସଚଳ ସାଗର ପ୍ରାୟ ତଳଇ ବାହନୀ,
 ପ୍ରଥମେ ପ୍ରତୀତୀ ମୁଖେ, ଗଭୀର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ।
 ବୀର ତହିଁ ସୈନ୍ୟପନ୍ଥ, ବୀରପାତ୍ର ଫେନ,
 ରକ୍ତ ବୈଦୟନ୍ତୀମାଳା ବିଦୁମ୍ବ-ରଚିତା,
 ଧନୁର ସପତାଳ, ଫଳକ କରପ,
 ଖଡ୍ଗ ମାନ, ଅଶ୍ବଗଜ ଚମ୍ପିତମିତ୍ରିକ,
 ଶକଟ କକଟ, ରଥ ଅସ୍ତ୍ରାଭିତ ସୋଚ,
 ରତ୍ନାକର ରତ୍ନଗୁଣି ବୀର ଅଭିଜୀବ ।
 ଭୀତି ଭୟ ବିଜୟଙ୍କ ବୃନ୍ଦାର ବିଜୟେ
 ଥୋବେ ନୃପ, କର ତାଙ୍କ ବଶ୍ୟତା ସ୍ତ୍ରୀବାର,
 ଭେଟିଲେ ଛାମ୍ବରେ ଆସି ଗୁଳକରରୂପେ
 ବହୁ ଧନ, ରତ୍ନ, ଗଜ, ବାଜୀ, ସାମ୍ରାଜ୍ୟ
 ସ୍ତ୍ରୀୟ ସ୍ବାଧୀନତା ସହ, ଭେଟେ ଯଥା ନବ

ସିନ୍ଧୁ ପଦେ ଭାବ ଦେଇ ଶରୀର-ସମ୍ବଳ ।
 ଚଳାଇ ସୁକାୟ ଶବ ଚିତ୍ତିତ ପ୍ରଦେଶେ
 ଘେନି ପରାଜିତ ସୈନ୍ୟ ଦେଲେ ଅଗ୍ରସର
 ଶୁଣ ଅନ୍ୟ ରାଜା ପ୍ରତି, ମିଶି ଠାବେ ଠାବେ
 ପଥେ ବହୁ ନରପତି-ରମ୍ଭ, ଦେଲେ ନିମେ
 ସମ୍ରାଟବାହନୀ ଭଣ୍ଡ ପଥକର, ଯଥା
 ନଦୀ, ଘେନି ଗତିପଥେ ବହୁ ଉପନଦୀ
 ହୁଏ ପୃଥୁତମା । ବଳେ ନିବିଡ଼ିତ ସମ
 ଦେଲେ ଦେଁ ବିନୟ, ମାନ୍ଦ ନ ବେଳୁ ରଣ
 ଦୁର୍ବଳ ସହିତେ, କେବେ ଯୁଦ୍ଧେ କି ନକୁଳ
 ମଣିରୁତ ଅଛି ଭୁଲ୍ଲ ମହାଲତା ସହ ?
 ସତତ ସଦୟ ସେହୁ ପରାଜିତ ପ୍ରତି,
 ମାତ୍ର ଯେ ବିଜୟଦର୍ପେ ଚିତ୍ତିତ ଉପରେ
 କରେ ଅତ୍ୟାଚାର, ନୁହେଁ ବୀର ସେ କଦାପି,
 ସେ ପିଶାଚ, ନରୁ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ ନରରୂପୀ,
 ପ୍ରଦର୍ଶେ ସେ ଅସମ୍ଭାନ ପୁଣୀ ବୀରଧର୍ମେ ।
 ବୀର ପକ୍ଷେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ବର୍ଗ, ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶୀର୍ଷ
 ରଣସୁଳୀ, ବୀରର ସେ ଜୀବନ-ବାହୁତ,
 ବାଲ୍ୟେ ଯେ ସୁଦୃଢ଼ବର, ଯୌବନେ ସଙ୍ଗିନୀ,
 ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ମରଣର ଶେଷ ମହାଶୟୀ,
 କରେ ତାକୁ ଅପବିତ୍ର ଅତ୍ୟାଚାରୀ ବୀର ।
 ପକ୍ଷାନ୍ତେ ଯେ ଶତ୍ରୁ ପ୍ରତି ପ୍ରକାଶେ କରୁଣା,
 ମଣେ ଶତ୍ରୁ ଗୌରବକୁ ନିଜର ଗୌରବ,
 ସେହି ବୀର, ବୀରତ୍ବର ମହିମିତ ଭୂଷା ।
 ଲଙ୍ଘି ବହୁ ବନ, ଗିରି ଚାଲୁବାନ୍ତରୁତ,
 ବିପ୍ରୀଣ୍ଡ୍ର ପ୍ରାନ୍ତର, ନଦୀ, ରମ୍ୟ ରାଜଧାନୀ,
 ମିଳଇ ବାହନୀ ଯାଇ ଗୁରୁଦ୍ବାର ଦେଶେ ।
 ସୁଦେଶ ରକ୍ଷାର୍ଥେ ତହୁଁ ସେ ରାଜା ସୈନିକେ
 ଦଳେ ଦଳେ ଦୁର୍ଗ ମଧୁ ଦୋଇ ବଢ଼ିଗତ

ଧାଇଁଲେ ଅଗ୍ରତ ପ୍ରତି, ସନ୍ଧ୍ୟାଗମେ ଯଥା
 ବାହାରି ଗେରୁଆ ଖୋଲୁ ୧ ପଲ ପଲ ଦୋଇ
 ଅସଂଖ୍ୟ ୨ ଅଜିନପକ୍ଷ, ହୁଅନ୍ତୁ ଧାବତ
 ଆକାଶେ ଉଦ୍ୟାନମୁଖେ ୩ ଫଳାଶନ ଆଶେ ।
 ଉଦ୍ଭେଜନା ଉଚ୍ଛ୍ଵାସରେ ଦୋଇ ପ୍ରଦୀପିତ
 ସକଳ ବୀରର ଆସୀ, ନିଷ୍ଠୁର ଦାସିତ,
 ପ୍ରତେ ହୁଏ, ଯେତେ ସବେ ଶରୀର ଅପେକ୍ଷା
 ଅଧିକ ବଳିଷ୍ଠ ମନେ, ଲଗିଲ ସମର,
 ମାନ୍ଦ କେତେ କ୍ଷଣ ଆବା ତହିଁକି ଶଲଭ ।
 ଜ୍ଞାନାବଳିବିଭୁ ଶିବ ଜ୍ଞାନନ୍ତ ଅନଳେ ?
 ନ ପାରି ବିପକ୍ଷବାହୀ ସହି ଗୁରୁଦ୍ବାରେ
 ପଳାଇଲେ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ଭଙ୍ଗ ଦେଇ ରଣେ,
 ଆଶାର ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ସୌଧ ଦେଲ ଧୁଳିସାତ !
 ଏଥୁଅନ୍ତେ ଜୟୋତ୍ସ୍ନାସେ ବିଜୟବାହନୀ
 ଚଳଇ ଗୁର୍ତ୍ତର ଦେଶେ ୪ ସାଗର-ମେଖଳ,
 ଦୀପ୍ତ ଯାର ବକ୍ଷ ସଦା, ଦୀପେ ବକ୍ଷ ଯଥା,
 ଦୀପ-ଦୀପାନ୍ତରାଳିତ ମାଣିକ୍ୟ-ମୌକ୍ତିକେ,
 ମହାବୀର ଭାରତର ଜଳଦ୍ବାରରୂପୀ,
 ବସି ଯେଉଁ ଦ୍ବାରେ ଆହା ଭାରତଜନନୀ
 କରନ୍ତି ହବଣ ନିତ୍ୟ ରତ୍ନାକର ମୁଖେ
 ସଂସାରର କି ଦୁଃଖାଧୀ ବ୍ୟାକୁଳ ବେଦନା—
 ଗୀତ, ସେ ଅନନ୍ତ ରୁଦ୍ର ଅଶକ୍ତି ଗୀତକା
 ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ଶୁଣି ପ୍ରମୁତ ସଦାଥା ।
 ଗର୍ଜିଲ ଗୁର୍ତ୍ତର ମହୀ ଦେଇ ବୈରପାତ,
 ମାନ୍ଦ ତାହା ବୃଥା, ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ଆସ୍ଥାଳନ,
 ବୀର୍ଯ୍ୟ ଆସ୍ଥାଳନ ଯଥା ତା ପଦେ ସିନ୍ଧୁର ।
 ନିରେଖି ଗୁର୍ତ୍ତରପତି ସୈନ୍ୟ-ପାରାବାର,
 ଦୋଇ ପ୍ରବୟ ମହାଭୀତ, କଲେ ଆସି ଶରେ
 ସନ୍ଧି, ଅସି ଯଥୋଚିତ ରାଜକର, ତହୁଁ

୧—ଗଙ୍ଗାମ ଜଣାସୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରର ସୁନାମଧନୀ ପଦ୍ମ । ୨—ବାହୁତ । ୩—ସମସ୍ତ କେଳାସୁ ଉଦ୍ୟାନଗଣ୍ଡ ।

୪—ଅଧିକତ ବଳବତ୍ ।

ବେଳେ ଦେଲେ ବନ୍ଧନାଟକ କହୁ ଉପକୂଳେ ।
 ପୁରୋଦାସେ ରହାକର ଅଛୁ ବିଲମ୍ବେ,
 ଚର ବୀର-ବିଶୋଭୁତ, ଅବଳତ କୁଳ,
 କି ରୁଦ୍ର ବିପ୍ର, ତ ଅହୋ, ଅନନ୍ତ, ଅଗମ୍ୟ,
 ସେସନ ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ, ଶିଳ ଜାନାବୀତ,
 ମାନବର କ୍ଷୁଦ୍ରାପି କ୍ଷୁଦ୍ର, ଅନୁରୁଦ୍ଧ
 ନ ପାରି ସେ ବିପ୍ର, ତର ସୀମା ସୁଗ୍ର ବର,
 ବୁଝି ମରେ ଶେଷେ ତାର ଅଗାଧ ସକଳେ ।
 ଅର୍ଜୁନ କୁଳତ ବନ୍ଧ ଦେଖାଇ ପ୍ରବଚ
 ପ୍ରକାଶେ କି ବିଶ୍ୱରୂପା ମହାମା-ଗରମା ?
 ବିରାଟ ବିଚିତ ରମ୍ୟ ସାଗର-ତାଣ୍ଡବେ
 ଦେଲେ ନୃପବର ଦୃଷ୍ଟି, ବିଶାଳ ବାରିଧି,
 ବିଶାଳ ବିହମ-ଦୃଢ଼, ବିଶାଳ ବିଶାଳ
 ଭେଦ—ବାସୁନ୍ଧ୍ର ନରେନ୍ଦ୍ର ଭେଦ, ମହା ମହା —
 ମିଳନରେ ସଂକୀର୍ତ୍ତ କି ମହାଭାବ ଅବା
 କେ କହୁବ ତାହା, ସେ ସେ ଅଜ୍ଞେୟ ଅନ୍ୟ !
 ପୁରୁଷ ସକ୍ତିତ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଥିଲା ରଣତରା
 ଚତୁର୍ଭୁଜସଂଖ୍ୟା, ନୃପ ଆଗେହି ସଦଳେ
 ରୋମ ରାଜ୍ୟ * ଅଭିମୁଖେ କଲେ ଅଭିମାନ ।
 ତାଲୁକା ଚରଣୀସହ ଲହରୀ ବିଦାରି
 ବିହଙ୍ଗଗଣରେ ଶରେ, ପ୍ରତେ ଦେହେ ଯଥା
 କେଉଁ ମହାନଗର ବା ଯାଉଅଛୁ ଭ୍ରମି
 ଲବ୍ଧି ହମେ ପିନ୍ଧୁ ପିନ୍ଧୁ ଓ ବେଦସଙ୍ଗମ,
 ରଣ ଦକ୍ଷିଣାରେ ଅଶ୍ୱ-ଆରବ-ମୁଣ୍ଡର
 ଆରବ ନଗରେ, ମେଢ଼ ଯବନବସତି,
 ପଞ୍ଜଳ ଚରଣୀବାର ଲେହିତ ସାଗରେ ।
 ଦେଉ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ରକ୍ତକଳ ଭାରତୀୟ ବୀରେ
 ଲବ୍ଧିଲେ ବିପ୍ଳବାନନ୍ଦ, ପ୍ରତିଫଳ ମୁଖ
 ଲେହିତ ସକଳବିମ୍ବେ ଦିଶିଲ ରକ୍ତାଭ,
 ପଦ୍ମ ଯଥା ବୋଲିହୋଇ ଉଷା ପାଟଳମା;

କା' ସଦୃଶ ଚର୍ଚ୍ଚିତ-ଶ୍ରୀ ? ଇନ୍ଦ୍ର ସୁଷ୍ମାଗଣୀ
 ସୁଦେହୁ ପ୍ରସ୍ତୁତଲେ ମହାକଳାଗୟ,
 ଶେଷକୁ ଲେହିତବୀର ଲେହିତ ଉଦୟେ,
 ରୂପ-ପାର୍ବତୀରେ ଯଥା ସୁଷମା ଲହରୀ,
 କିମ୍ବା ଉପେ ରଙ୍ଗସନେ ରଙ୍ଗ ବିହୀ ଭାସି !
 ଓହ୍ଲାଇ ବାହନୀ ଚର୍ଚ୍ଚିତ, ତାଲୁ ଶଣ୍ଡେ ଦୂର
 ଆଗେହିଲ ତରା ସୁଖି ଭ୍ରମ୍ୟାସାଗରେ ।
 ଧାଇଁଲ ଚରଣୀ ଏବେ ଶରେ ସେ ସାଗରେ,
 ଲେହିତସାଗର ଶୋଭା ଦିଶିଲ ସେଠାରୁ
 ସୀମନ୍ତ ସିନ୍ଧୁର ଦାଣ୍ଡି ପ୍ରାୟ ପ୍ରବଚର ।
 ଦିଶିଲ ଅଗ୍ରତେ ରୋମ ସୁରମ୍ୟ ନଗରୀ,
 ଲଜ୍ଜିତସମୁଦ୍ରପିତା, ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳିନୀ,
 ସଭାବାର ପୁଣ୍ୟପୀଠ, ଧନେ, ମାନେ, ଜାଣେ,
 ପୁଣି ଶୌର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭାବରେ ଲଗତେ ଅଭିଜା,
 ବିରାଟେ ବାରିଧି ପ୍ରାନ୍ତେ, ନଭଃପ୍ରାନ୍ତେ ଯଥା
 ଧ୍ରୁବତାରା, କିମ୍ବା ଲଙ୍କା ଭାରତ-ପ୍ରସ୍ତରେ ।
 ସେ ଦେଶ ନୃପତି ଶୁଣି ଶହ-ଆଗମନ,
 ଯାଲେ ଦୂର ଚରଣୀଦ୍ୱ ଓହ୍ଲାଇଲେ ପଥ
 ବିପୁଳ ବିହମେ ଆସି, ସାଗରବନ୍ଧରେ
 ବେନି କୌବାହନୀ ଦୂର ଦିଶିଲ ରୁଚର,
 ମଧ୍ୟେ ନୀଳ ପାର୍ବତୀର ମାନ୍ଦ ବୀବଧାନ,
 ଶାରଦୀୟ ମେଘରନ୍ଧ୍ରେ ନଭରେଖା ଯଥା,
 ଅଥବା ମର୍ଦ୍ଦତେ ଦକ୍ଷ ଗୁଳଦାଣ୍ଡ ପାଶେ
 ଶୋଭେ ନବରାଜଧାନୀ ନବରକ୍ତଗୀ
 ବାସୁଣ ବରୁଣଙ୍କର । ଲଗିଲ ସମର,
 ପ୍ରଥମତଃ ତରାବୁଦ୍ଧ ଧୂଳି କଟାକଟି,
 ଦୂରୀୟେ ପରାକ୍ଷା ବଳ, ତାଲୁକା ଆକାଶେ
 ଶର, କୋଟି କୋଟି ଭଲ୍ଲ ବାପ୍ରାୟ ସଦସନେ,
 ବର୍ଷିଲ ସୁଲିଙ୍ଗରାଶି ବାଣ ସଂଘର୍ଷଣେ,
 ଆର୍ତ୍ତନାଦ, ବୀରନାଦ ଧନୁର ଚଢ଼ାବ

ମିଶି ହୋଇ ପୁଅଛତ, ଦେଇକ ରୁଡ଼ାଇ
ପାଶୁବାର ଚରନ୍ତନ ଗଭୀର ତରୁଳ ।
ମଣିମଣ୍ଡି ତାତତତ ଗଜଦନ୍ତ ପୋତେ
ଦେଖୁଥିଲେ ବିଦମାର୍ଦ୍ଦ ରଣ, ମନ୍ଦିବର
ବୀରସେନ ସହ ଧୀରେ ଏତେବେଳଯାଏଁ,
ମାତ୍ର ହେଉ ଅସୁପକ୍ଷେ କିଛିତ ଦୁର୍ବଳ
ଭୂମିରେ ଭରସ୍ କାରେ ଟଙ୍କାର ଅଧିକୀ,
ବରଷିଲେ ବାଣଧାରୀ ବର୍ଷାଧାରୀ ସମ
ଲଭୁହୁସ୍ତେ, କିଏ କେବେ ନିଏ ବୁଣୁ ଶର,
ଯୋଗେ ତାହା କେତେବେଳେ ଶରସନେନେଇ,
କେତେବେଳେ କରେ ଅବା ଗୁଣ ଅବର୍ଷଣ,
ହେଲ ନାହିଁ ଜାଣି କିଛି, କେବଳ ସତତ
ତିଶୁଆଏ ବେନି ଧରୁ ମଣ୍ଡଳ ଆକାର ।
ବିପକ୍ଷର ରଣତରା କେତେ ହେଲ ମଗ୍ନ,
କେତେ ଭଗ୍ନ, ଅଭିଭଗ୍ନ, ବିପର୍ଯ୍ୟୟ କେତେ,
କେତେ ବା ଅତଳ, ଦେଖି ତାହା ବିପକ୍ଷର
ହୋଇଗଲା ବୁଣୁର ଆଶା-ବିହ୍ୱାତଳ ।
ଲକ୍ଷି ସ୍ୱେମେଶ୍ୱର ବକ୍ଷ ଶ୍ରୀବିଦମାଦିତ୍ୟ

ବିକ୍ଷିଲେ ଶାୟକ ଏକ, ମାତ୍ର ପରକ୍ଷପେ
କି ଭାବଣ ମନେ, ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ ତାହା ଯାଇ
ବିପକ୍ଷ ବକ୍ଷରେ, ମାତ୍ର ଶରେ ଆନ ଶର
ନେଲେ ତା ଭଡ଼ାଇ, ଦେଖି ଏ ଅଭୂତ ଶିକ୍ଷା
ଦେଲେ ଛନ୍ଦିଭଙ୍ଗ ଭୟେ ପରିହେଦଲେ ।
ବନ୍ଦୀ କର ତହୁଁ ସ୍ୱେମ ବିଧର୍ମୀ ଅଧିପେ
ବାହୁଡ଼ିଲେ ବିଦମାର୍ଦ୍ଦ ଭାରତାତ୍ମମୁଖେ ।
ତାଲୁ ଚରଣୀକୃତ ଶରେ ଅବିରତ,
ଦୋଳିଗେଲ ଶେଲ ଶେଲ ଲହରୀ-ଦୋଳାରେ,
ଜୟୋତ୍ସ୍ନାସେ ମାତ୍ର ସୈନ୍ୟେ କଲେକ ଆବୃତ୍ତି
ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ, ସୂରଧୀ ସୁମଧୁର ସ୍ୱରେ,
ଯଥାକାଳେ ଆସି ସବେ ମିଳିଲେ ସ୍ୱଦେଶେ ।
ବଶତା ସ୍ୱାକାର କର ସ୍ୱେମ-ଅଧିପତି
ମାଗନ୍ତେ ମେଲଣି, ତହୁଁ ଭାରତ-ସମ୍ରାଟ
ଲଭୁ ପରିଭ୍ରଷ୍ଟି ଦେଲେ ତାହାଙ୍କୁ ବିଦାୟ
ସସମ୍ମାନେ, ଗଲ ବୀର ବିରସେ ବାହୁଡ଼ି,
ସେ ଦିନ ତଳିଲ ସ୍ୱେମେ ଶରେନ୍ଦ୍ର-ଅବିତ
ସୁନ୍ଦର ଦୀନାର ମୁଦ୍ରା ସମ୍ରାଟ-ଆଦେଶେ ।

ନବମ ସର୍ଗ

ଅନନ୍ତର ପୂର୍ବଦିଗ ବିଜୟ-ମାନସେ
ଯାହା କଲେ ଯଶୋଧନ ଶ୍ରୀବିଦମାଦିତ୍ୟ,
ପ୍ରଥମତଃ ମରୁଗର୍ଭ ସୁଜସ୍ତାନ ଜିଣି,
(ତରୁ ବୀରଧାନ୍ୟ ବୀର-ପିଣ୍ଡମୁଣ୍ଡେ ଗଢ଼ା)
ମିଳିଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟେନା ଯାଇ ପଞ୍ଚନଦ ଦେଶେ,
ନବସନ୍ତ୍ର ଯହିଁ ଏବେ ଶୂରଶିଖ ଶିଖେ
ଲୌହକର୍ମଧାରୀ, ଯାଏ ଦୃଢ଼ାବ ବୃଷାଣ,
ଅଉ ଲହୁ-ଲେହନରେ ବିଶେଷ ତପୁର ।

କେନି ତହୁଁ ସୁଜକର, ବୃହନ୍ନା ପଥରେ
ବିଜେ ହେଲେ ବୀରବର ମଥୁରା ନଗରେ,
ପୌରାଣିକ କଂସଗୁଣୀ, ଅଦୂରେ ଯାହାର
ସୁଜେ ବୃନ୍ଦାବନଧାମ, ନିକୁଞ୍ଜ-ମଞ୍ଜୁଳ,
ଯାର ପୁଣ୍ୟରେବୁଦ୍ଧଶା ବୈଷ୍ଣବ-ବାହୁଡ଼ି,
ଯେଣୁ ତାହା ବୃଷ୍ଣପ୍ରସଙ୍ଗେ ବିସିନ୍ଧ ଶୀତଳ ।
ବିଜୟ ସେଠାବେ ଶ୍ୟାମ, ଘନଶ୍ୟାମକୁଞ୍ଜେ
ଶ୍ୟାମିକାଙ୍ଗୀ ସୁଧା ସହ, ବତାଇ ମୁରଲୀ

* ସ୍ୱେମର ଶ୍ରୀଚାନ୍ଦ ମୁଦ୍ରା “ସୁନେଉଆସ”
“ଦାନାର” ଶବ୍ଦକ ।

ସମ୍ଭବତଃ ବିଦମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଗରୁଡ଼ାବିତ ମୁଦ୍ରା ଏହି

ମୋହରେ ଗୋପିକାକୁଳ ଅଗୀତ ସୁଗାନ୍ତେ ।
 ନିହିତ କି ଗଦତତ୍ତ୍ୱ କୃଷ୍ଣ ଅବତାରରେ,
 ବୃଷ୍ଣରୂପୀ ଆସ୍ତ୍ରା ବିଳେ ଦେହ-ବୃନ୍ଦାବନେ
 ପ୍ରବୃତ୍ତ-ସୁଧବା ସହ ବାଲୁ ଶାନ ବଂଶୀ
 ହରନ୍ତି ସେ ଜୀବରୂପା ଗୋପାଳୁଣୀ ମନ୍ତ୍ର,
 କରପାରେ ଜାନ-ନେହେ ତାଙ୍କୁ ସେ ଦର୍ଶନ
 ସେ ଅଜ୍ଞାତ ଦେଶେ, ଲଭେ ନିବାଣ ମୁକ୍ତି ସେ,
 ପ୍ରଦର୍ଶିଲେ ହରି ସିନା ବୃଷ୍ଣରୂପ ଧର
 ମାନବ ଶିକ୍ଷାର୍ଥେ ଏହି ରୂପକାବିନୟ ।
 ମଧୁର ପତନ ଅନ୍ତେ ବିଜୟବାହନୀ
 ତାହାଙ୍କ ସରସ୍ୱତୀର କୋଶଳାଭିମୁଖେ,
 ରବିକୁଳ ରାଜଧାନୀ ସତୀ ସୀତା-ସୁତ,
 ଯା ମହମା ମହାସୁତ ଶୋଷେ ରାମାୟଣ ।
 ଗୁପ୍ତପଥେ ଜୟ କରି ପ୍ରସାଦ ନଗରୀ—
 ଜାହାଜୀ-ସମୁଦ୍ରା ଯୋଗ ପୁଣ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥଳୀ,
 ବାସୁନ୍ଦରୀ—କୈଳାସ ଯେ ଭାରତ-ସ୍ୱର୍ଗର,
 ପ୍ରବେଶିଲେ ବିଜୟାଦିତ୍ୟ ମୟସୁଦେଶେ,
 ପଞ୍ଚଶେଷବିଦେଶରେ ଗିରିବ୍ରଜପୁରେ, ୧
 ସ୍ଥାପିତଲେ ରାଜଧାନୀ ଜୟସନ୍ତ ମହା ।
 ଭଦ୍ରବୋଧର ଶାବ୍ୟସୁତ, ପାଶେ ଭରୁଣରୁ, ୨
 ତଦନ୍ତେ ପାଟଳୀପୁର, ରାମସଂସ୍ଥାପିତ, ୩
 ରାଜେ ମହା ବୁଦ୍ଧଗୟା, ତୀର୍ଥ ସୁପାବନ, ୪
 ତହିଁ ବୋଧପୁରୁଷ ମୂଳେ ଯୋଗୀ ଶାବ୍ୟସିଂହ,
 (ଅହଂସା ପରମ ଧର୍ମ ଯାକ ଧର୍ମନୀତି)
 ଲଭୁଥିଲେ ସତ୍ୟଧର୍ମ—ଦେବୀ ଜ୍ଞାନାଲୋକ ।
 ବାହାରି ପାଟଳୀପୁରୁ ସମ୍ରାଟବାହନୀ
 ଉପସ୍ଥିତ ଦାତାକର୍ଣ୍ଣ-ଅଗୀତ-ପାଳିତ

ଅଙ୍ଗେ, ତହିଁ ପରେ ବଙ୍ଗେ । ଦୀର ବଙ୍ଗାଧିପ
 ଘେନି ଦନ୍ତାବଳ କଳ ଅର୍ବୁଦସଂଗୀତ
 ଆରମ୍ଭିଲେ ଘୋର ରଣ, ମାନ୍ଦ ପରଶାମେ
 ନ ପାରି ସମ୍ଭାଳି ରାଏ ବିହମ-ବିହମ
 ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ, ପ୍ରବଣ, ଅଗ୍ନି ଉପହାରରୂପେ
 ସବୁ ସୁଅପତ୍ନୀସୁଅ ସମ୍ରାଟ ନାମରେ,
 ବଶତା ସ୍ୱୀକାର କରି ତଳିଲେ ଗହଣେ ।
 ଦେନ ନରପତି ସେନା ମିଶି ଦେଲ ଏକ,
 ସନ୍ଧି ସାଧନାରେ ଏକ ସୁରପଦ ସଥା ।
 ଅନନ୍ତର ଅନାବିନୀ କପିଶାଂଶୁର
 (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେଣୁ ରୂପାନ୍ତର ଯା ବାହୁବାସୁଣି)
 ଉପସ୍ଥିତ ଉତ୍ତଳର ନିସର୍ଗ ପ୍ରାଚୀର—
 ମେଘାସନ ଶୈଳ ପାଶେ, ଅଭ୍ର ବୃନ୍ଦିରୁଡ଼,
 ଦେବଧାମ ଗିରିବର, ଦେବରୂପଧାରୀ,
 ପରଦୁର ସଂସାରର ବିଳାସ ବାସନା
 ନିରତ କି ଯୋଗୀ ଯୋଗେ ଏ ମହାବିଜୟେ ?
 ଲମ୍ବିତ ଦକ୍ଷିଣସୁକ୍ଷେ ଉତ୍ତରାୟ ସଥା
 ଶୋଭାଙ୍ଗୀ ବଳାଙ୍ଗୀ, ବାମେ ସୁଲୋଚନା ସାଳଙ୍ଗୀ
 ଶୁଭ, ଉପବୀତ ପ୍ରାୟ, ଶିରେ ଘନସ୍ତର,
 ଶୋଭେ ଯେହେ ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ ଜଟାର ମୁକୁଟ ।
 ଆଗେହଲେ ସେ ପଦରେ ବିହମଆଦିତ୍ୟ
 ମନ୍ଦୀ ସହ, ତଳେ ରଖି ବିରାଟବାହନୀ,
 ହମେ ହମେ ନରମଣି ଉଠିଲେ ଉପରେ ।
 ତଳୁ ଯା ଆଭାସୁସ୍ଥ ଭୂଷଣମି ସମ,
 ଦେଲ ତାହା ପରଶିତ ଭୀଷଣ କାନ୍ତାରେ,
 ଗୁଳୁ ଦେଲ ମହାତରୁ, ଶବ ଶଣ୍ଡୋପଳ
 ବିଶାଳ ଶେର, ଶୁଣି ଶେର କରମୁଥ ।

୧—ବୈରାଗିଷ, ବିପ୍ଳବଗିରି, ହେଗିରି, ଉଦୟଗିରି ଓ ଶୋଣଗିରି । ଅଧୁନକ ନାମ ରାଜଗୃହ
 ଗିରିବ୍ରଜପୁର । ୨—ଭରୁଣରୁ ପଦତରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ରହି ବୌଦ୍ଧଗତ ରତନା କରୁଥିଲେ । ୩ ପାଟଳପୁର
 ବଳରାମଜନ୍ମଭାବ ସଂସ୍ଥାପିତ ବୋଲି କହାଯାଉଅଛି । ୪ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଏଠାରେ ଦବ୍ୟ ଜନନୀଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ।

ଦେଖି ଦେଖି ଗତିପଥେ ଏହିପରି ନାନା
 ଅଭିତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଭୋକବାଜି ପ୍ରାୟ,
 ଦେଲେ ଅଗ୍ରସର, ତହିଁ ପ୍ରବୃତ୍ତିପୁରଣ
 ପଥରୁ ସଙ୍ଗୋଳ ନେଇ ଯୋଗାଇ ନିଯୋଗୀ ।
 ଧରଣେ ନୃପତି ଶିରେ ପୁଷ୍ପ-ପାଟିଛତା
 କେତେ ତରୁ ଛନ୍ଦିଧରୁପେ, କେତେ ଧରୁ
 ଚିତ୍ର-ନାମରଦାରୁ ଭାଲିଲେ ସର୍ପାରେ,
 ଗାଲିଲେ ବିଜୟଦୁହା ଶର-ବୈତାଳିକେ ।
 ହସ୍ତକୁ ମଧୁରେ ଶିର ଚାରୁ ନୀଳମାରେ,
 ସେ ମହାନୀରବ ଦାସୀ ମିଶ୍ରୁ ଅକାଶେ,
 ଅନନ୍ତ ମହାତ୍ମ ରତ୍ନ ପଥରୁ ବିସ୍ତୁତ
 ବହୁ କାଣ୍ଡଗାଣାଣର ବିକୃତ ବିଭୁତି,
 ଅସୁବ ପୁରାବ ଶୋଭା, ଅତି ବଶିଷ୍ଠ,
 ମାତ୍ର ସେହି ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବଶେଷତ୍ ତାର,
 ଶୁଷ୍କ-ଅବକା ଶୋଭା ନିଶ୍ଚେ ବିକଳାଙ୍ଗୀ,
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଯେତେକ ହୁଏ ମୁକ୍ତି, ବଶିଷ୍ଠ
 ତେଜକ ସେ ହୁଏ ସିନା ମଧୁର, ବ୍ୟାପକ !
 କର ନେତ୍ର ଶୀତଳ ସେ ଶୋଭା-ବ୍ୟାପ୍ତମୃତେ
 ଭୂରେ ଅବକାଳାହା ସପ୍ତମ ଶିଖରେ,
 ନିବସନ୍ତ ତହିଁ ଏକ ଭଟିଳ ତାପସ
 ଧର୍ମାନନ୍ଦ ନାମେ, ନୃପ ନମିଲେ ପୟରେ,
 ସମ୍ପ୍ରତି ଆଶିଷି ଯତି, ଅଭ୍ୟାସତ ଜାନେ
 ବସାଇଣ କୁଣ୍ଡାସନେ ପୁଣିଲେ ସ୍ଵାଗତ ।
 ମନ୍ତ୍ର ମୁଖୁ ପରିଚୟ ପାଇ ନୃପଙ୍କର
 ଅଧୀର ଅନନ୍ଦେ ଯୋଗୀ ଭାଷିଲେ ଏସନ—
 “ପୁଣ୍ୟ ସୁପ୍ରଭାତ ଅତି, କଟିଲ ଭାଗ୍ୟରେ
 ସମାଧି ଦର୍ଶନ, ଦାନ ମୁଁ, ପୂଜିବି କାହିଁ ?”
 ଉତ୍ତରରେ ନରେଶ୍ଵର ସବନୟେ—“ଯତି,
 ହୁଅନ୍ତି ଆପଣ ସାନ୍ତ, କିପରି ନରପୁରୀ ?
 ଲଭିଛୁ ମୁଁ ଉପସନ୍ନ ସୌଜନ୍ୟ ସଜ୍ଞାର ।”
 ଭାଷିଲେ ସନ୍ତୋଷୀ—“ନୃପ, ଦେବପୁରୀ ଏହା,
 ନୃପ ନରପତି, ବୋଟିଅନୁପୁଷ୍ପା ସେହୁ,

ଯାହାର ଭାବନେ ରହେ ଜୀବତ ପ୍ରବୃତ୍ତି,
 ଦେଉ ପଛେ ଅବୃତ୍ତିରେ ମାନବ ସେ, ମାତ୍ର
 ଗୁଣରେ ଶାନ୍ତାଣ, ଗୁଣ ସବନ ପୂଜିତ ।”
 ଏହିରୂପେ ବହୁ ଶିଷ୍ଟ ସମ୍ଭାଷଣ ପରେ
 ପୁଣିଲେ ବିଜୟଦୁହା ବୁଦ୍ଧ ତପୋଧନେ—
 “ଏ କେଉଁ ପ୍ରଦେଶ, ଦେବ, ବୋଲନ୍ତି ସଦୟେ” ।
 ଭାଷିଲେ ତାପସ—“ଦୀର, ଏ ଉତ୍କଳ ମହା
 ନିଶିଳ ଦେବାଧ୍ୟାସିତା, ପୁରୁଷ-ପ୍ରଶାନ୍ତା,
 ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥମୟୀ ସୁଲୀ, ଦେଉଳମାଳିନୀ,
 ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଶତଦଳ ପୁଷ୍ପ ଭାରତ-ମାନସେ !
 ବହୁ ପୁରୁଷ-ପୁଣ୍ୟ-ପୁଣ୍ୟମକରବନ୍ଦ
 ମିଶ୍ରିତ ଏହାର ଅଶ୍ରୁ ପରମାଣୁ ସହ,
 ବହୁ ପୁରୁଷାନ୍ତରୁ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ଅମର
 ଦେଖାଉଛି ସମଭାବେ ଅଙ୍ଗୁଳ ନିକେଶେ
 ମୋକ୍ଷର ପରିମ ପଥ ମାନବ ସମାଜେ ।
 କେତେ ଧର୍ମ ଉପଧର୍ମ ଭଲ୍ କାଳବଶେ
 ଲଭିଲ ବିଭୟ ଏହି ଭାରତବର୍ଷରେ,
 ମାତ୍ର ଏ ଉତ୍କଳମହା ରଖିଛି ସମାଦି
 ସଦାତନ ଅର୍ଥାଧର୍ମ-ମହିମା ଅକ୍ଷତ,
 ରେ ଅନିବାରଣ ଏଥି ସତ୍ୟଧର୍ମ ଦୀପ ।
 ଦେଖିବାକୁ ଲାଜ ଯେବେ ଏ ପ୍ରଦେଶସୀମା-
 ଏ ପ୍ରଦେଶ ଦୁରଗୋଭା ଶାନ୍ତିପ୍ରୀତିପ୍ରଦ,
 ଆସ ତେବେ ମୋ ସହିତେ ସବୋଇ ଶିଖରେ”,
 ଏହା ଭାଷି ଅଗ୍ରେ ଭୂ ଦେଖାଇଲେ ପଥ,
 ଚାଲିଲେ ତାହାଙ୍କ ପଛେ ସମନ୍ତ୍ରୀ ସମାଜ ।

ମେଘାସନ ସାନୁଦେଶେ ବସି ତପୋନୟ
 ବେନି ଅଗନ୍ତୁକ ସହ ଦକ୍ଷିଣାଭିମୁଖେ,
 ବୋଲିଲେ ବିଶଦକଣ୍ଠେ ଅଙ୍ଗୁଳ ନିକେଶି—
 “ଏହି ଯେ ଭୁଗଣ୍ଡ ଅଗ୍ରେ ରହିଛି ବିସ୍ତୃତ
 ଶତକ୍ର-ପତି ପ୍ରାୟ, ଏ ଉତ୍କଳଭୂମି ।
 ସୁବେ ନୀଳ ନୀରବର, ଅତଳ, ଅବୃତ୍ତି,

ଦକ୍ଷିଣରେ କୁଳାଚଳ ମହେନ୍ଦ୍ରଶିଖରୀ,
ପଶ୍ଚିମେ ମହେନ୍ଦ୍ରମାଳ ୧ ତୋଳନ୍ତୁ ମସ୍ତକ
କୁଳଶବ୍ଦେନ ଲୌହପ୍ରାଚୀର ପ୍ରଭୁଳ,
ଉତ୍ତରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା, ଗଜପଥେ ଯାକୁ
ଅସିନ୍ଧୁ ଉତ୍ତର ନୃପ, ମଧ୍ୟେ ଏ ପ୍ରଦେଶ,
ଗୁଡ଼େ ଯଥା ପ୍ରବୃତ୍ତ ଅନନ୍ତ ଉଦ୍ୟାନ,
ଅନନ୍ତ ସମୁଦରେ ପୁଣ୍ୟ, ସଦା ଫଳଦାନ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରସ୍ଥ ଏ ଭୂଖଣ୍ଡ, ଧନେ, ମାନେ, ଜ୍ଞାନେ,
ସୁଖେ, ଶିକ୍ଷା, ସର୍ବଭାବେ ଭାରତେ ଅତୁଳ,
ଧରେ ବକ୍ଷେ ବହୁ ଭୀଷ, ବହୁ ନଦନଦୀ,
ଚତ୍ରାକ୍ଷ, କାନନ, ହୃଦ, ଗିରି ଉତ୍ତମ, ଦୟା—
ଉପତ୍ୟାକା, ଦେବାଳୟ—ଚାରୁକାରୁବନ୍ତ ।
କି ସୁଭାବଶିଳ୍ପେ, କିବା ବୃନ୍ଦାମ ଶିଳ୍ପରେ
ଏ ପ୍ରଦେଶ ବିଶ୍ୱବର୍ମା ମହାବର୍ମଶାଳ,
ନିସର୍ଗ ବୃନ୍ଦାମତାର ଏଭଳି ମିଳନ—
ଏଭଳି ପ୍ରଭୁତ୍ୱ-ପ୍ରଦ ମଧୁର ମାଧୁରୀ,
ଏକାଧାରେ ଧରତଳେ ବିରଳ ବିରଳ ।
ଏ ଭୂଲଳ ବୀରମାତା, ବହୁ କ୍ଷମାବୀରେ
ନିୟନ୍ତ୍ର ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ସେବାରେ ଏହାର,
ଏ ଦେଶର ଜଳେ, ବାତେ, ଆବର ମାଟିରେ
ମିଶିତ ଅଶକ୍ତି ସୁଖ, ଶାନ୍ତି, ସ୍ୱାଧୀନତା ।
ଏହି ଯେ ଶାଳ-ଶ୍ୟାମଳ ବିଶାଳ ଭୂଭାଗ
ଦେଶର ପ୍ରସ୍ତର ଅଗ୍ରେ ପଶାପାଶ୍ୱ ପ୍ରାୟ,
ସୂର୍ଯ୍ୟବିଶା ନୃପତିଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ଏହା
ମୟୁରଭଞ୍ଜାଶା, ଚନ୍ଦ୍ର ମୟୂର-ମେଦୁର ।
ପଦେ ଶୋଭେ ନୀଳଗିରି ଅବଦ ପଦ୍ମବତ,
ଅଙ୍ଗାରକାଳମାମୟ ମୁଗୁନି-ଆକର ।
ଦିଶୁଛୁ ଦକ୍ଷିଣେ ଏହି ଅଦୂରରେ ଯେ ଗିରି
ନୀଳ ନଭବୋଳେ ସୁସ୍ଥ ଶ୍ୟାମଲ ପ୍ରାୟ,

ସେ ରଜମାଦନ, ପ୍ରିତ ଯେଉଁ ଗୁଳୀ ପଦ—
ତଳେ ତାର, ଧରଇ ସେ ବେହେର ନାମ,
ସୁପ୍ରକାଶ ଶଶିଧାର ପ୍ରପାତ-ମୁଖର, ୨
ଯା ସୁନ୍ଦ୍ର ପିତାର ତାର ଶୀତ ଦେଶେ ଦେଶେ ।
ଉତ୍ତର ସୀମାରେ ତାର ପରିଶା ସୁରୁପେ
ଆଭାସେ ଯେ ସୁନ୍ଦରେଖା, ତାହା ପୌରୁଣିକ
ବୈତରଣୀ ନଦୀ, ପାପପ୍ରାପଦାରିଣୀ ।
ସମୟେ ଦେଶେ ଯେଉଁ ତୁଙ୍ଗ ସାନ୍ତମାନ
ବହୁସ୍ତର ଭେଦେ, ନାମ ତାର ମାଲ୍ୟଗିରି,
ମାତଙ୍ଗ-ଆତଙ୍ଗପ୍ରଦ, ସତତ ଭୀଷଣ,
ବସନ୍ତେ କାନନରୁ ଯହିଁ ନିକାଞ୍ଚନେ
ବସି ପିରୁଧ ସୁରଭିତ ନାଗେଶ୍ୱର-କୁଞ୍ଜେ,
ଉତ୍ତର ସେ ଫୁଲେ ନାସେ ୩ ସୁବର୍ଣ୍ଣବସଣୀ
ନୈର୍ଭତେ ବାମସ୍ତ୍ରା ଗୁଳୀ, କାନନଶ୍ୟାମଳ,
ପ୍ରପାତ ପ୍ରଧାନପାଟେ ଯହିଁ ସୌରବର
ସୁଲେ ନିଜ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଉଦୟାସ୍ତ୍ର କାଳେ,
ନରେଶି କଳାପିକୁଳ ସେ ବର୍ଣ୍ଣ ବୈଭବ,
(ବର୍ଣ୍ଣନାର ଅସାଧ୍ୟ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ସଦୃଶ)
ତୀବ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗୁରୁଶେଷେ ସଙ୍ଗୋତ ସ୍ୱପୁତ୍ର
ବିଳପନ୍ତ ବେଦା ରବେ, ବିସର୍ଜି ଲେଉଟ—
ଧାରପାତେ ଛୁଇଁକିତ ଜଳକଣା ବ୍ୟାଜେ ।
ତେଣିକି ଯେ ଦିଶୁଅଛୁ ନୀଳରେଖାନୁ
ଚନ୍ଦ୍ରବାଳ ପଦତଳେ ମିଶିଗଲ ପ୍ରାୟ,
ସେ ପ୍ରଦେଶ ରେଢ଼ାଗୋଲ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁର ଅଦ୍ୱିତ ।
ସୁଲ୍ଲେ ବୃନ୍ଦାମ ନୃପ, “ବାମସ୍ତ୍ରା ଅବାଶ
କିପା ଦେଶେ ତୋଷାକର୍ମସ୍ତ ଏବେ ?” ତହିଁ ଯନ୍ତ୍ର
ରହି ଧ୍ୟାନମୟ କ୍ଷଣେ ଉତ୍ତରରେ ଧୀରେ—
“କାହିଁକି ମୁଁ ଯୋଗବଳେ ନୃପ, ଗତ ଦୈବେ
ବହୁଶତ ବର୍ଷ, ଦୈବେ ଆବିର୍ଭୁତ ତହିଁ

୧—ଭୂଲଳର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳୀୟ ପଦତ ମହେନ୍ଦ୍ରମାଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ । ୨—ବେହେରରେ ଶଶିଧାର ଜଳପ୍ରପାତ
ବଦ୍ୟମାନ । ୩—ମାଲ୍ୟଗିରିରେ ବହୁତ ନାଗେଶ୍ୱର ଉଦ୍ୟାନ ବୃକ୍ଷିଗୋଚର ହୁଏ ।

ଗଙ୍ଗାବଂଶେ ଏକ ରାଜା, ଅଭୁତପ୍ରଭର,
 (ରତ୍ନଗଣି-ବାମଣୀର ମହୋଲ୍ଲାସମଣି)
 କି ସାହିତ୍ୟ, କି ବିଦ୍ଵାନ, କି ଦର୍ଶନ ଆଦି
 ଭ୍ରମର ସର୍ବାଙ୍ଗେ ସେ ବୁଲୁଥିବେ ହାତ,
 ଦେବେ ତହିଁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ, ସେ ଅମୃତହସ୍ତ ।
 ସର୍ବଗୁଣବିରଣ ଧରିବେ ତାହାଙ୍କୁ
 ଭୁଲିଲ-ବିହମଦିତ୍ୟ ବୋଲିବେ ସକଳେ,
 ଭୁଲିଲ-ଅବନ୍ତୀ ଆଶା ବହୁବ ବାମଣୀ;
 ଜନ୍ମିବେ ସେ ମହାପ୍ରଣା ସୁଦୂର ଭବିଷ୍ୟେ,
 ଏହି ଜ୍ୟୋତି ତାଙ୍କ ଭାବ-ପ୍ରଭର ପ୍ରଭା ।
 ଏଣେ ଧୂମପୁଷ୍ପ ପ୍ରାୟ ଆଭାସେ ଯେ ଶୈଳ,
 ବୋଲୁଏ ସେ ବାସୁରକ, ବସୁତ ତା ପଦେ
 ଭୁଲିଲ ଜ୍ଞାନମଣି ତାଳିବେର ମହୀ,
 ପବନ ହୁଏ ତାପୀଠ ଉପନାମ ଯାବ ।
 ଦିଶୁଛି ତା ବକ୍ଷେ ଯାହା ମନ୍ତ୍ରମାଳା ସର,
 ବ୍ରାହ୍ମୀ ନାମେ ତଟିନୀ ସେ, ଚର ଶୀରନୀର ।
 ବାସୁ ବାମେ ବସିଲାସ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଶୈଳ,
 ଭୁଲିଲ-ବୈଳାସଧାମ, ମହାଶୟୀଠି,
 ଯା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସୁଜନୀର ଅଜୀର୍ଣ୍ଣର ଯମ ।
 ତାହାର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗେ ବଲ୍ଲୀବ ଆବୃତ
 ଯେ ଗିରି, ଗାୟାଅମୁଣ୍ଡୀ ଅଭ୍ୟା ତାହାର,
 ପଦେ ରାଜେ ଯେଉଁ ରାଜା, ଶଶିପତ୍ନୀ ତାହା,
 ନୀଳମାଧବ-ପାଳିତ, ଯଦି କା'ସ୍ୟାକାରେ
 ରବନ୍ଦ୍ର ସ୍ଵରୂପେ ପାଦ କଳବୁତ ଭୁବି ।
 ପୁଣିଲେ ଶକାର—“ଦେବ, ଶଶିପତ୍ନୀ ନଭେ
 କହିବା ନକ୍ଷତ୍ର କିପରି ଦୃଢ଼ତ ଦେବସେ ?”
 ମହୁର୍ତ୍ତେ ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ରହି ଭାଷିଲେ ତାପସ—
 “ନହେଁ ସେ ନକ୍ଷତ୍ରପୁଞ୍ଜ, ଦୃଢ଼ ବର୍ଷ ପରେ
 ଜନ୍ମିବେ ସେ ରାଜ୍ୟେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ନାମରେ
 ରକ୍ଷକଙ୍କ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ତତ୍ତ୍ଵଦର୍ଶୀ ଏକ,

ସେ ମହାପୁରୁଷ ଦେବୀ ପ୍ରଭରା ବଳରେ
 ଭୁବିବ ଜ୍ୟୋତିଷ ସୁନ୍ଦ, ବିଶୁଦ୍ଧ, ସରଳ,
 ବରଦେ ଜଗତେ ସୁବଧ, ଏ ତାଙ୍କର ପ୍ରଭା ।
 ତହିଁ ପରେ କିଛିଦୂର ଦିଶୁଛି ଦୀର୍ଘିକା
 ପ୍ରବୃତ୍ତି-ପାଦାବିର ଲଲିତଲେଖନ
 ପ୍ରାୟ, ସେ ଚିତ୍ତକା ହୃଦ, ରତ୍ନ-ଗନ୍ତାବର
 ଭୁଲିଲର, ଆବର ସେ ଶୋଭା-ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣସିନ୍ଧୁ ।
 ତାହାର ଦକ୍ଷିଣେ ବହେ ରକ୍ଷିବିରାଜ ନଦୀ
 (ଗଙ୍ଗାମର ଓଳସୁନୀ ଜୀବନନାଟିକା)
 ରକ୍ଷିମାଳ ଗିରିସୁତା, ରକ୍ଷିପତ୍ନୀ ପ୍ରାୟ
 ଶାନ୍ତଶୀଳା, ଶୁଚିମତୀ, ସର୍ବଗୁଣମୟୀ,
 ବିଦ୍ରାବ ତଟିନୀ ଶାଶା ପ୍ରଶାଶା ଅସଂଖ୍ୟ
 ଦିଗେ ଯଥା ଭୟାନିତ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ପାଦପ ।
 ଏଣେ ଦେଖ ମାଲ୍ୟଗିରି ଭିତର ତୀର୍ଥୀବେ
 ଲମ୍ବିତ ଯେ ରକ୍ଷିମାଳ ସୀମାସେତୁ ଯଥା,
 ନାମିତ ସେ ପଞ୍ଚଧାର ନାମେ, ସ୍ଵରେ ଦେବୁ
 ତାର ଉଷ୍ମ ବାରିହର * ଘର୍ମଧାର ସମ ।
 ପୁରତରେ ଦିଗେ ଯାହା—ଶୀତେ ଶୀର୍ଣ୍ଣତର
 ନାଗୁଣୀ ସମାନ, ବଡ଼ ମନ୍ତ୍ରରସମନା,
 ସେହୁ ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା ନଦୀ—ଭୁଲିଲ-ଭାଙ୍ଗିବୀ,
 ଜନ୍ମିବିନୀ ଗାୟାଧନୀ, ସୁଗନ୍ଧଗନ୍ତରୁ
 ବରୁଛି ଭୁଲିଲ ବକ୍ଷ ପବନ, ଶୀତଳ,
 କାଳ ଅକାତରେ ହୃଦ ଅନୁପ୍ରବାହ ।
 ଆଭାସେ ଯେ ଅଂଶ ତାର ଗୁପ୍ତ ଦେଲ ଭୁବି,
 ତାହା ସପ୍ତହୋଣୀ ଗଣ୍ଡ, ଶୈଳ-ସଙ୍କଟର,
 ତହିଁ ନଦୀଗମ୍ୟ ବହୁ ସଙ୍କଟେ ସଙ୍କଳ୍ପ,
 ଚରଅନ୍ଧାରର ସୁଜୀ, ଅମା ରଜନୀର
 କିବା ସେ ଅଭିଜିଣାଳ—ବିଭୀଷିକାବାସ ।
 ନାହିଁ ତହିଁ ଦବସର ଅଧିକାର କିଛି,
 ବସିଛି ବିଦ୍ରାବ ରାଜ ଅଗଣ୍ଡ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର,

* ପଞ୍ଚଧାର ପଦରେ ଦେଉଳସ୍ଵର ନାମକ ଉଷ୍ମପ୍ରସବଣ ଅଛି ।

ସୃଷ୍ଟି ତାକୁ ସୋମ ସୁର୍ଯ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ସେ ଠାବେ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା ଯାମୀ ତୀରେ ବୌଦ୍ଧ, ଚନ୍ଦ୍ର ପରେ
 ଶୁକ୍ରପୁର ରାଜା, ରାମା, ବିପୁଳସମୃଦ୍ଧ,
 ବରଦ୍ଧିବଂଶୀୟ ନୃପେ ପାଳିତ, ତାଳିତ,
 ଏହି ସେ ଦିଶୁଛି ଅର୍ଦ୍ଧ-ବନମୟ ଗିରି
 ଟୋପକକ କରା ପ୍ରାୟ, ଅଭିହିତ ତାହା
 ଦୁଧସର ନାମେ, ସ୍ଥିତ ଶୁକ୍ରପୁରେ ସେହୁ ।”
 ଭାଷିଲେ ନୃପତିମଣି, “ଦୁଧସର ରୁଲେ
 ଶେଢ଼ିଛୁ ସେ ଗଜନ, ତାହା କେତେ ରମଣୀୟ,
 ସତେ କି ସେ ଗଜନ, କିମ୍ବା ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ଦର୍ପଣ,
 ସ୍ୱଚ୍ଛ, ଅଭାମୟ, ଯୌତ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି-ଜଳେ !”
 ଉତ୍ତରରେ ତପୋଧନ ମୃଦୁ ହାସ୍ୟେ ଚନ୍ଦ୍ର —
 (ପୁରୀପରି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଧ୍ୟାନମୟ ରହି)
 ‘ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରତିଭା ସେ, ନୃହେଁ ବାରିବାହୁ,
 ଜାତ ହେବେ ସେହି ଗୁଣେ ସୁଦୂର ଭବିଷ୍ୟେ
 ମହାବୀର ମହାପ୍ରାଣ ଉପେନ୍ଦ୍ର, ଅଶ୍ୟତ,
 ଉତ୍କଳ ଭାଷାକୁ ସେହୁ ବରଦେ ଜୀବିତ
 ଜୀବନୀୟ ମନ୍ତ୍ରେ, ଚନ୍ଦ୍ର ହେବ ସେ ପ୍ରବଳା,
 ଭାସୁଥିବ ଏହିପରି ଏ ମହାପ୍ରତିଭା ।
 ନରେ କେତେକାଳଯାଏ, ଶୁଣିବାୟୁ ଯଥା,
 ହେଲେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ବର, ଅସ୍ଥିତ ତାହାକୁ ।
 ତାହାର ଦକ୍ଷିଣେ ଦେଶ ଚଟୁଲଭୂମିର
 ନୀଳ ରୁଦ୍ରକାନ୍ତ, ଦିଶେ ଯଥା ନୂତନ ଦୂର
 ସମ୍ବଲ କେଶର ଭରା ସରବଂ ଠାଣିରେ,
 ଶିରଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ସେହୁ ସିଂହସ୍ୱଳ ନାମେ,
 ଉତ୍କଳେ ସେ ହିମାଳୟ, ଶେମଣ୍ଡା-ମଣ୍ଡଳ ।
 ଝରେ ତାର ବନଭୀମ ଅଧିବାସୀ ବର୍ଷ
 ତପ୍ର ପାଣିହର * ପୁର ସତୀ ସୀତା ସ୍ଥାନେ ।
 ତାହାର ଆଗ୍ନେୟ ଭାଗେ ଅସ୍ଥିତ ତାହାର

ବିଦିତ ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରି, ମହେନ୍ଦ୍ର-ବାହିର,
 ଚନ୍ଦ୍ରବାଳେ ଗଜନ କାନ୍ତି ଲଗିଲ ପରାଏ,
 ଦିଗ୍‌ବିଜୟେ ଆସି ରାଜା ଭାବିତ ଭୂଷଣ,
 (ସେ ଭୂଷଣ ଅବନୀଶୀ ଚନ୍ଦ୍ର-ଅମଳନ)
 ବରପୁଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୁଖେ ନିଶିତ ଯାପନ,
 ରଖିଛନ୍ତି ନିଦର୍ଶନ ପାଣ୍ଡବେ ତା ରୁଲେ
 ବନବାସ କାଳେ, ତୋଳି ଅଭିଭୂତ ଦେଉଳ ।
 ଆଭାସେ ଯା ପୁରୀ ତାର, ଶ୍ୟାମଳ ଶାବ୍ଦକ
 ପ୍ରାୟ, ମହୋଦଧି ଦାତେ, ଉଦ୍ୟାନଗଣ୍ଡ ସେ, ଓ
 ଉତ୍କଳ-କମଳାଙ୍କର ଅନନ୍ତ ଭଣ୍ଡାର,
 ଅକାଳରେ ଫଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଧରନ୍ତି ତରୁଣ !
 ଅବତର ଅମଣ୍ଡ୍ୟ ବାରିତ-ବିମାନେ,
 ସମାପି ପ୍ରଭାତ ସ୍ୱାମୀ ସିନ୍ଧୁ-ପୁରକଳେ,
 ତୋଳି ସେ ଉଦ୍ୟାନୁ ଫୁଲ, ଫୁଲ ଫୁଲବରେ,
 ବିରୁଷି ଶୋଷାରେ ତାହା ଗମନ୍ତି ନିଦିବେ ।
 ଏହିପରି ପ୍ରବୃତ୍ତିର କୋଟି ଉପାଦାନେ
 ପୁଣି ଏ ଉତ୍କଳଗଣ୍ଡ, ବିଶାଳ ଚଟୁଲ,
 ନରଦୃଷ୍ଟି ସୀମାବୀତ ତା ବିପ୍ରୀର୍ଣ୍ଣ ସୀମା,
 ଅନନ୍ତ ଗରରେ ତାର ସ୍ଥିତ କେତେ ସ୍ଥାନେ
 କେତେ ଗୁଣା କେତେ ତୀର୍ଥ, କେ ବନ୍ଧବ ତାହା ?
 ଏହା ଭାଷି ନୀରବନ୍ତେ ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ-ସମ୍ବଳ,
 ଜିଜ୍ଞାସିଲେ ଧରପୁର, “ଦିଶୁଛନ୍ତି ଦୂରେ
 ସଂଖ୍ୟାବୀତ ଶିଶୁଶ୍ରେଣୀ, ହୀରାପତ୍ର ଯଥା,
 ଏ ନର-ବାମନ-ସ୍ରୋତ ବାହାରୁଛୁ ବାହୁ,
 ଧାବତ ବା କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ବାହୁ ? ଯଦିବର,
 ବୋଲନ୍ତି ଏହାର ତଥ୍ୟ, ସଦୟ ଅନ୍ତରେ ।”
 ବଖାଣିଲେ ଯୋଗୀ, “ନୃପ, ଏ ଉତ୍କଳ ମହା
 ନୃହେଁ ଶାସ୍ତ୍ର ମହିମିତା ସ୍ୱଭାବ-ସମ୍ପଦ,
 ଅଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରିୟ ପୀଠ ଧର୍ମଦେବଜର,

* ଶେଢ଼ି ବନରଣ “ସଂହରାବ” ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ । “ଉଦ୍ୟାନଗଣ୍ଡ” ପୁସ୍ତକରେ ବିଶେଷ ବବରଣ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ପ୍ରସବଣ କାଶିକ ଏହାକୁ ।
 ତୀର୍ଥରାଜ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା
 ପଦେପଦ ପୁରାଣରେ, ସେ ମୋକ୍ଷକ ଧାମ--
 ସେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ବୈକୁଣ୍ଠ, ସ୍ଥିତ ଭଲଳ ବକ୍ଷରେ,
 ଏହି ସେ ଦିଶୁଛି ରାଏ, ମହୋଦଧି ତୀରେ
 ମହାକାଶେ ମହାବିଭା, ଅତୀର୍ଣ୍ଣାକାଶ,
 ନୁହେଁ ତା ପିନ୍ଧି ନୀଳମା, କିମ୍ବା ସୌରବରେ
 ଭାନର ବଦଳ, ସ୍ଫୁରି ସେ ଅନନ୍ତ ପ୍ରଭା
 ଦାରୁଦ୍ରହରୀ ନୀଳମାଧବ ଶରୀର
 ବସୁରା ତଳବସ୍ତ୍ରାୟ ଶୋଭେ ନୟ-ଭାରେ ।
 ଶଙ୍ଖାବୃତ ସେହି ସୁଖୀ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଆଶୀର୍ବାଦ,
 ଲଗିଥିଲ ରଥଯାତ୍ରା ତହିଁ, ରଥୋପର
 ଦେଖିଲେ ବାମନ ମୂର୍ତ୍ତି, ନୋହେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ,
 ଏହି ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶ୍ୱାସରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଜନେ
 ଆସିଥିଲେ ଦୂରଦେଶୁ, ଯାତ୍ରା ସାଙ୍ଗ ଏବେ,
 ଯାଉଛନ୍ତି ଫେରି ସବେ ସୁଶାମାଭିମୁଖେ,
 ନୁହନ୍ତି ବାତକ କିମ୍ବା ବାମନ ସକଳେ,
 ଦିଶୁଛନ୍ତି ସ୍ଥୁଳାୟ ଦୂରେ ଥିବା ଦେହୁ ।”
 ଭାଷିଲେ ଅବନ୍ତୀନାଥା, “ଥିଲେ ଶାସ୍ତ୍ରକାରେ
 ଭବ୍ୟମସ୍ତେଷୁ ବେଦେ, କି ଗଭୀର ଭାବ
 ଅନୁସୂଚ ଏ ବଚନେ, ଧନ୍ୟ ସେ ପ୍ରତିଭା,
 ଦେହ-ରଥେ ବସି ବୁଦ୍ଧି ସାବଧାନପରେ
 ଚଳାଏ ତାହାକୁ, ଯୋଗ ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଭବିଷ୍ୟ,
 ମନ ତହିଁ ବାହନର ମୁଖବଳ ଲକ୍ଷ୍ମୀ,
 ଭାନନେନେ ଦେଶେ ଯେହୁ ସେହି ଦେହ-ରଥେ
 ସୁକ୍ଷ୍ମତମ ଆତ୍ମାରୁପୀ ବାମନ ମୂର୍ତ୍ତି,
 ତସ୍ତୁ ଜନ୍ମ ଯନ୍ତ୍ର ଶାନ୍ତ ଲଭେ ସେ ନିସ୍ତାର ।
 ଶାସ୍ତ୍ରର ଏ ଅର୍ଥ ବୁଝି ଆସନ୍ତି କି ସବେ
 କ୍ଷେତ୍ରେ ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥେ ବାମନ ଦର୍ଶନେ ?”

ଭାଷିଲେ ସନ୍ତାନୀ—“ଗୋର ତାମସ-ପିନ୍ଧିତ
 ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଗୁଡ଼ତରୁ, ସର୍ବସ୍ୱରୂପାପେକ୍ଷ,
 ଭେଦବେ ସକଳେ କାହୁଁ ସେ ମହାରହସ୍ୟ ?”
 ଅନନ୍ତର ସବିନୟେ ଅବନ୍ତୀ-ଭବିଷ୍ୟା
 ନିବେଦିଲେ ଯତି କବି, “ରଥେ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୋର
 ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଦର୍ଶନେ, ଏବେ ହସ୍ତଗତ ଆହା
 ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋର, ଦେଲେ ହସ୍ତଭରେ ଏହା
 ରହିବ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ସଦା ଆକାଞ୍ଛା ଦୃଢ଼ୟେ,
 ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଆକାଞ୍ଛା ଜ୍ଞାନୀ ଅସଦ୍ୟ ମୋହର ।
 ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ମହିତା ନୁହେଁ ଏ ଭଲଳ ମହୀ,
 ନିଶ୍ଚେ ଏ ଜାତ୍ରା ଦେବୀ, ନ ଦେବି ଏହାର
 ପବନ ଶରୀରେ ପୀଡ଼ା ସେନା ସଂକ୍ଷେପେ,
 ଦଳବ ଦଳବଦଳି, କେ ଏହେ ପାଶସ୍ତ୍ର,
 ବିଶେଷେ ଏ ଦେବଭୂମି ପୁଣ୍ୟ ମାତୃସମା,
 ଭକ୍ତିସଦୃଶରେ ସିନା ବଞ୍ଚିବା ଦର୍ଶନ
 ଭବିତ ଏହାକୁ, ଶୁଭା ମୁହିଁ, ଆଦେଶିବି
 କିରୁପେ ବା ସମସ୍ତଙ୍କୁ, ‘ବର ବୋଲି ଏହା
 ଭକ୍ତିରେ ଦର୍ଶନ’ ନୁହେଁ ଶୁଭବ କଦାପି
 ଭକ୍ତିରେ ନାଧୀନା, ବଳେ ଫଟାଇଲେ ଫୁଲ,
 ହୁଏ ସିନା ଜଷ୍ଟ ତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସୁବାସ,
 ଅତଃ ଏ ଗରୁଡ଼ ପଦେ ରଖି ଅନୀଳନୀ
 ଝିବି ମୁହିଁ ଏକୃଷ୍ଟୀ ନୀଳାଦି ଦର୍ଶନେ,
 ତପୋନିଧେ, ଦୟା ବହି ଦେଖାନ୍ତି ସରଣୀ ।”
 ଅବତରି ଶୈଳଶୃଙ୍ଗ ସର୍ବେ ଯଥାକାଳେ
 ମିଳିଲେ ଅତଳ ତଳେ, ତହିଁ ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି
 ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ଭାର ଅପି ବାହନୀର,
 ମୁଣ୍ଡିମେୟ ଅନୁର ସମଭବ୍ୟାହାରେ
 ବିଚେ କଲେ ବିହମାବ ସମତଳ ସ୍ଥଳେ,
 ଅସ୍ତବେ ଚାଲିଲେ ଯତି ଦେଖାଇ ସୁପଥ ।

ଦଶମ ସର୍ଗ

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପଥେ ବହୁ ନଦୀ, ନଗର ପ୍ରାନ୍ତର
ମିଳିଲେ ଯାନ୍ତିବେ ଯାଇ ବୈତରଣୀ ତୀରେ-
ପୁଣୀ ନାହିଁପ୍ରାୟା ଶେଷେ, କୃତବିହାରୀ ।
ପରଶମାନ୍ତକ ତାହା ପୃଷ୍ଠା ମାନସ
କି ଅବାକୁ ଭବତର ଅମୃତ ପ୍ରବାହେ ।
ଅନ୍ଧାର, ଅପ୍ରାଣୀତ, ଏ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଭାବ
ସ୍ଥାନର ମାତ୍ରାୟ ନିଷ୍ଠା, ଭାବ ଏହା ମନେ
ପୁଣିଲେ ତାପସେ ସ୍ବୟ, “କେଉଁ ସୁଖୀ ଏହା ?
ପୁଣିମାତ୍ରେ ଆଶେ ମନେ ବୈରାଗ୍ୟ ସଂଯମ,
ପବନ ଏ, ଅରେ ପାଦ ତାହାକୁ ଏହା ?”
ଭବିଷ୍ୟରେ ଯତ୍ନ—“ଏହା ନାହିଁପ୍ରାୟା ଶେଷ,
(ସୁରଭିତ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ ନିତ୍ୟ ଯଜ୍ଞଧୀମେ)
ପରବତ ପୁରାଣେ ଏ ଗଦାକାର୍ଯ୍ୟ ନାମେ,
ଅଶ୍ବମେଧ ଯଜ୍ଞ ଏହା ବରପୁରେ ବସ୍ତୁ,
ତେଣୁ ଯଜ୍ଞପୁର ଆଶା ବୋଲି ଏ ଲୋକେ ।
ସେହି ଯଜ୍ଞ ଜନ୍ମ ଲଭି ଭବାନୀ ବସେଇ,
ଅବର ଅଦ୍ଭୁତରୁପୀ ଶ୍ରୀ ବସୁଦେବ
ନିବସନ୍ତି ଏହା, ମହାଶେଷ ଏ ଭାବରେ,
ସେହିଲେ ନିଶିତ ତୀର୍ଥ, ନ ସେହି ଏହାକୁ
ଲଭେ ନାହିଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ତୀର୍ଥାନନ୍ଦର ।”
ଅଙ୍ଗୁଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନୃପ ବୈତରଣୀ ପ୍ରତି
ପୁଣିଲେ ତାପସେ, “ଦେବ, କେଉଁ ନଦୀ ଏହା,
କିପା ତା ପୁରାଣେ ବସି ଅସଂଖ୍ୟ ମାନବ
ଆଦିବାସେ, ସୁକ୍ରବରେ ଅସନ୍ତି ନୀରବ,
କିଏ ବା ଏ ବସ୍ତୁ, ବସି ଅସ୍ତରେ ତାଙ୍କର
ବରୁଛନ୍ତି ସମାଜାପ କେବଣ ସଙ୍ଗୀତ ?”
ଭବିଷ୍ୟରେ ଯୋଗୀ—“ଏହା ବୈତରଣୀ ନଦୀ,
ବାଡ଼ିଲେ ଏ ତୀର୍ଥେ ପିଣ୍ଡ, ମୃତ ପିତୃଗଣ
ଲଭନ୍ତି ସଂଭୃଷ୍ଟି, ଏହି ବଶାସେ ଯାନ୍ତିଏ
ବସି ବରୁଛନ୍ତି ଏହା ଶ୍ରୀକ ଅନୁଷ୍ଠାନ,

ପୁରୋଧାଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ଅଗ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଦୃଢ଼,
ବରୁଛନ୍ତି ଆଦିତ୍ୟ ସେ ଶ୍ରୀକମନ୍ତ୍ର ଭବେ ।”
ଶୁଣି ଏ ଭାବତୀ ସ୍ବୟ ଦେଲେ ପ୍ରମୋଦିତ,
ଦେଲେ ବଶାଳ ଭାବ ବସୁଦେବ କୁଞ୍ଜିତ,
ଭାଷିଲେ ଭୁପେଶ, “ଅହେ, କି ଅଶ୍ରୁଣୀ ଏହା,
ଦେହାନ୍ତେ ଦେହୀର ଦେବ ମିଶେ ପଞ୍ଚଭୂତେ,
ଅସ୍ଥା ଯାଏ ଲୋକାନ୍ତରେ, ଏହା ଶାସ୍ତ୍ରବାଣୀ,
କିଏ ତେବେ ବହୁ ଯତ୍ନ, ବୈତରଣୀ ତୀରେ
ଶୁଣିବ ଆଦ୍ଭୁତମନ୍ତ୍ର, ଲଭିବ ସଂଭୃଷ୍ଟି,
ଅସ୍ଥା ନିରାକାର, ଅତଃ ଅଭୂଷ୍ଟ ଅସ୍ଥୁ,
କେ ଭୁଞ୍ଜିବ ଭଲ ଏହା ଏ ଭକ୍ତାସମ୍ଭାର ?”
ଭବିଷ୍ୟରେ ଯୋଗୀ, “ନୃଦେ ନିରର୍ଥକ, ନୃପ,
ଶ୍ରୀକମନ୍ତ୍ର, ପ୍ରକାଶନ୍ତେ ସ୍ବଚ୍ଛପୁରା ତାହା ।”
ଭାଷିଲେ ବନ୍ଦନ, “ଭଣ୍ଡ, ଏ କି ସ୍ବଚ୍ଛପୁରା,
ସ୍ବଚ୍ଛପୁରା ନୃଦେ ସ୍ବଚ୍ଛପୁରା ଭାବଦାନ,
ସ୍ବଚ୍ଛପୁରା ଶୂନ୍ୟମୟ, ତାର ଭାବଦାନ ତଥା,
ଭକ୍ତିପ୍ରୀତି ପ୍ରଦର୍ଶନ ମୃତ ଭବେଶ୍ବରେ
ଭପସୁକ୍ତ ସ୍ବଚ୍ଛପୁରା, ଶ୍ରଦ୍ଧାର୍ପଣ ସିନା
ଶ୍ରୀକ, ଶ୍ରୀକ ଏ ସରଳ ପଥ, ଆଦିତ୍ୟର
କିପା ? କେଉଁ ପୁଣୀ ଅବା ତହିଁ ? ଅସାର ସେ !
ପୁରାକାଳେ ଅବିରତ ରତ ରହି ଦେଲେ
ଯଜ୍ଞ ଆଦି ସାଧାରଣ ଶିବକର ବର୍ମେ,
ଆଦର୍ଶ ନିଃସ୍ବାର୍ଥକ ପାତ୍ରରେ ମୋଦେ,
ବୃତ୍ତକା ପ୍ରଦର୍ଶନ ସ୍ବରୂପେ ତାହାଙ୍କ
ଭେଟନ୍ତି ବୃଦ୍ଧେ ନେଇ ଆଦାର୍ଯ୍ୟପାଦାନ,
କିଏ ତା ଯତ୍ନ ବସ୍ତୁ, ବଚର ସୁଶିଖା
ସାଧୁରେ ଏହିରୂପେ ଦାନ, ପ୍ରତିଷ୍ଠା ।
ତୋଷି ପୁଣି ଆଶୀର୍ବାଦେ ଦାତାର ମାନସ,
ବାସନ୍ତି ତା ପିତୃଗଣ-ସତାତ୍ମାକୁଶଳ,
ବାଚକମେ ଏ ସୁପ୍ରଥା ଦୋଇ ପଞ୍ଚବତ

ହୋଇଅଛି ପରଶବ ବସ୍ୟ ଶ୍ରୀକରେ ।
 ନାହାନ୍ତି ଏକାକେ ଆଉ ସେଇକି ବ୍ରାହ୍ମଣ,
 ସ୍ଵାଧୀନତା କର୍ମଦାରୁ ଏ କାଳର ଦୃଢ଼,
 ଭବିଷ୍ୟବଦ୍, ସବୁ ତାଙ୍କର ଭାଷଣ,
 ବିପ୍ଳବକାଳ ସଦେ, ଆଳୟ-ସେବକ,
 ଅଭିଶପ୍ତ, ଅଧୋଗତ, ନରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣର
 ଧର୍ମ ନୁହେଁ ପ୍ରେତକୁଳ ଭୁଲି ଶୁଭେଚ୍ଛା ।
 ଏଥିପରେ ତାଙ୍କ ପାଶେ ଦକ୍ଷିଣାଭିମୁଖେ,
 ଲାଗି ଗତିପଥେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମିଳିଲେ ସକଳେ
 ମହାନଦୀ ତୀରେ, ଦେଖି ବିପୁଳ ବିପ୍ଳବ
 ତାର ଚଳସିନ୍ଧୁ ପ୍ରାୟ, ହେଲେ ପ୍ରବ୍ୟ, ତହିଁ
 ବିନାଶ ପଡ଼ାଉନ୍ତେ ନଦୀ ପରବସ୍ତୁ,
 ସମ୍ପ୍ରତି ଭାଷିଲେ ଯେ—“ମେଘାସନ ଶିଖୁ
 ଦିଶୁଥିଲା ଯେ ତଟିନୀ ଶୀର୍ଷ ସର୍ପ ପ୍ରାୟ,
 ସେହି ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା ଏହା, ମନ୍ତ୍ରରାମିନୀ,
 ତୁମ୍ଭେ ଲଭୁ ସୁକାନ୍ତଙ୍କ ପ୍ରବେ ଭାଗ୍ୟରଥୀ
 ହୋଇଛନ୍ତି ଆଜିକୁ ତା ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା ନାମେ,
 ଏହାର ସଲିଳଗୁଣି ଭୁଲିଲେ ପାୟୁଷ ।”
 ତହିଁ ପରେ ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା ଚର ଚରଣି ଶୀ
 ମିଳିଲେ ପଟିଆ ଦେହ ପ୍ରସବମଣ୍ଡଳୀ,
 ଅହୋ, କି ଅଦ୍ଭୁତ ଦୃଶ୍ୟ—ଅସ୍ପଷ୍ଟ-ସୁଲଭ,
 ବସିଛି ଚୌପାଶେ ତହିଁ ଆନନ୍ଦର ହାଟ,
 ଗର୍ଭେ ଅବଦାନ, ମନ ଗନ୍ଧବଦ୍ ସଦ୍
 ଶେଷକୁ ବିସ୍ତାରି ହାସ, ଅଧୀର ଆନନ୍ଦେ,
 ଚୌପାଶେ କାନନଶ୍ରେଣୀ ମହାନୀଳାସ୍ଥିତ,
 ବୋଲୁଥିବ ନେତ୍ରେ ସିନ୍ଧୁ ଅନନ୍ଦ-ଅମିୟ,
 ଲୁହେ ଶରୀର ଏ ମୋଦେ ଗାବନ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ,
 ଯେତେ ଦୃଢ଼, ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଶିଖି, ଶେଷେ କୋଳେ
 ତାର ମହାନନ୍ଦେ ମହାସୁଖନା ବିଞ୍ଚିତ !
 ଦିଶିଲା ସେଠାରୁ ଗଦା ଗଣ୍ଡଗିରି ନଗ,
 ଯେସନ ଦହନଭିକ୍ଷୁନୀ ଦେବାଳୟ,
 ପୁଣିଲେ ଅବନ୍ତୀପଥ—“ଦେବ, କେଉଁ ଶୈଳ

ଏହା, ନୀଳମଣି ପ୍ରସ୍ତ ପ୍ରାୟ ସୁଚିତ୍ତ ।”
 ଭାଷିଲେ ତାପସ—“ଏହି ଦଶଭୁବ ଗିରି
 ଧରେ ଗଣ୍ଡଗିରି ନାମ, ପୁରାଣି—ସୁତ ।
 ପୁଣି ଗର୍ଭ ତାର ଯନ୍ତ୍ରମୁଖ-ବିନିଷ୍କୃତ
 ପ୍ରଣବ-ମୁଖର, ଶୋଭା-ସାମ୍ରାଜୀର ଗିରି
 ଭୂପଣ-ପେଟିକା କିମ୍ବା ଶିଳ-ଗନ୍ତାଗର ।”
 ପଥ ଅବନ୍ତମି ବହୁ କଥୋପକଥନେ
 ପଶିଲେ ସକଳେ ଏକ କାନନ ମଧ୍ୟରେ,
 ନାହିଁକେତ ସୁନାଗାଦି ପାଦପ-ବହୁଳ,
 ଶିବମୟ ସ୍ଥାନ, ଯହିଁ ଦେଖ ତହିଁ ଶିବ ।
 ଦେଖି ତା ତାଟକା ଲଭୁ ପୁଣିଲେ ବିଚିତ୍ର—
 “ତାପସ, ଏ କେଉଁ ସ୍ଥଳୀ ?” ଭବିଷ୍ୟରେ ସେହି—
 “ଦୈତ୍ୟ ବାସୁଣୀ ଏ ଭାରତମଣ୍ଡଳେ,
 ମହାଶୟ ପୀଠ, କୋଟି ଶିବମୁଖପୁର,
 ଏକାମ୍ରକାନନ ନାମେ ସୁରାଣେ ପ୍ରସବ ।
 ନିବସନ୍ତ ଏହି ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଭୁବନେଶ୍ଵର,
 ଭୁବନବିଶାଳ ଯାକ ଅନନ୍ତ ପ୍ରାପ,
 ଏହାର ଅପର ଆଖ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରଶେନ, ସେବ
 ଏ ପାବନ ତୀର୍ଥ ନରେ ଲଭୁଛି ଅନେକେ
 ନିଶିତ ଭାରତ ତୀର୍ଥ-ସେବନ-ସୁରୁତ ।”
 ଏକାମ୍ର ଭୂପେକ୍ଷି ସଦେ ଆସୁ ଗତିପଥେ
 ଭେଟିଲେ ଭାର୍ଗବୀ ନଦୀ, ହୀରା-ଶୁଭ୍ର, ନୀର,
 ବହୁଛି ତଟିନୀ ଯାମୋ, ମୁକୁ ମନ ବେଶେ,
 କି ସେ ଭାର୍ଗବଦେବୀଙ୍କର ଆଶାବାଦ୍ୟାସ ?
 ସୁନ୍ଦରେ ଧରଣୀପାଳ ଭାର୍ଗବୀ ଚରତ,
 ଭବିଷ୍ୟରେ ଯଦବର, “ମେଦିନୀ-ମଣ୍ଡଳ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀରୁ ଭୁବ ତପୁ ସଂଜାତା ଏ ନଦୀ,
 ଭାର୍ଗବୀ ଅଭିଶା ତହିଁ ବହେ ଭୁଲିଲେ ।
 ଏହି ଯେ ଦିଶୁଛି ପୂର୍ବେ କୁଟିଳା ତଟିନୀ,
 ସହୋଦର ଏହାର ସେ, ଦହଇତ୍ରୀ ନାମେ,
 ମହାସ୍ଵାର୍ଥତୀରୀ ଦୃଢ଼ ମହର୍ଷି ଦଧୀତ
 ସାଧୁସ୍ଥରେ ତୀର ତପ ଏ ନିମ୍ନରା ବୃକେ ।

ତା ଚାରେ ଧବଳଗିରି ତୋଳନ୍ତି ମସ୍ତକ,
ନୀରବ ଆତ୍ମହାସିକ ସେ ଗିରି, ଅଳିତ
ତା' ଅଙ୍କେ ଅମର ବର୍ଣ୍ଣେ ସୁଦୂର ଅଗାଧ
ଆରମ୍ଭତା ଆକାଶରେ ବୌଦ୍ଧାନୁଶାସନ ।
ଦିଶୁଛି ଦୀର୍ଘିତା ଦେଖ ସମସ୍ତେ ବିସ୍ମୟ
ସର ନାମେ, ପିନ୍ଧିବୀରେ ଉପସିନ୍ଧୁ ପ୍ରାୟ,
ଅତୀତକାଳର କି ସେ ସ୍ମରଣ-ମୁକୁର,
ମହାଦାତା ପ୍ରାୟ ହୃଦ ବାଣ୍ଟେ ଅକାଶରେ
ଧବଳଗିରି, ମହା ମୁକ୍ତା ପୁଷ୍ପର ବ୍ୟାଜରେ,
କୁଣ୍ଡଳ ସେ ଧନୀ ଆଖ୍ୟା ଦାନେ ଅଳଙ୍କାର,
ମହମିତ ଗୌରବିତ ଦାନେ ସିନା ଧନ ।
ବହୁ ଦର୍ଶନୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଏହିଭୂପେ
ମିଳିଲେ ଯାନ୍ତୀ ଏ ଶେଷେ ମହାସିନ୍ଧୁ ଚାରେ
ସ୍ମରଣରେ, ଯହିଁ ଦେବେ ଓଲ୍ଲାଇ ଯିବେ
ଆସନ୍ତି ଏ ମହାଧାମେ, ବୈକୁଣ୍ଠପତିଙ୍କ
ଦର୍ଶନଲାଭସେ, ନିତ୍ୟ ପ୍ରାତଃ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ।
ଉପସିନ୍ଧୁ ସମ ସିନ୍ଧୁ, ଲବ୍ଧିଲା ଘଟନା,
ହାଙ୍ଗର ମଗର ଆଦି ଜନ୍ତି ଉପକୁଳ,
ତରା ମାୟା, ଜୀବ ତହିଁ ଆସେଦ୍ୱାରୀ, ସୁବୃତ୍ତ-
ନାବିକ ଯୋଗେ ହୁଏ ସେ ତାଳିତ ସତତ ।
ବର୍ଣ୍ଣାସ୍ଥାନ ରତ୍ନାକର ମହାସୁରାକର,
ମାତ୍ର ସେହି ସୁରାକର ଅନ୍ତସ୍ତର ଭେଦି
ଉଠୁଛି ଆଭାସି ଶରେ ନିତ୍ୟ ନୂତନତା,
ଜାହାଜ ସୁସ୍ଥ ପ୍ରେ ଆଶେ ତା' ଛୁଇଁ ବିସ୍ମୟ ।
ସଦା ସେ ମୁଖର, କି ସେ ବିଶ୍ୱ-ବୈତାଳିକ ?
ଭାଙ୍ଗିଛନ୍ତି କେତେ ଯାନ୍ତୀ ସମୁଦ୍ରେ ଲବ୍ଧି
ଓଲଟି ତରଙ୍ଗାଦେରେ, ଯଥା ସନ୍ଧ୍ୟାଦେବୀ
ସମର୍ପଣ ଦୂରଗତ ନିତାରତ ବାଳେ
ମାତୃକୋଳେ ଅସି, ତଥା ସାରର ଲବ୍ଧି
ଅସିଦିଏ ବେଳା-ଅଙ୍କେ ସ୍ଥାନଯାନ୍ତି କୁଳେ ।
ସୁସ୍ଥ ନାଭିକେଳ ଆଦି ଭକ୍ତଭକ୍ତି ହୃଦୀ
ନିକ୍ଷେପନ୍ତି ସିନ୍ଧୁରରେ ସବଳନେ, ମାତ୍ର

ଯେଉଁ ତାର ମହାଜନକୃତ, ଗହ୍ୱ ତେଣୁ
ପୁଣ୍ୟମାତେ ତାହା, ଅସି ଦିଅଇ ସେରୁଇ ।
କି ସୁନ୍ଦର ବେଳା, ଶଙ୍ଖଶୁଭ୍ର-ତାରକିତ,
ଲେଉଟିତ ବର୍ଣ୍ଣେ ତହିଁ ପଦ୍ମରାଗଶ୍ରୀ,
ଗନ୍ଧବୁଲେ ମୁଦୁବାତେ ଗୁଡ଼ବଙ୍କ ଫୁଲ ।
ସବ୍ୟାଙ୍ଗ ପ୍ରୋଥତ ବର ବେଳା-ବାଲୁକାରେ
ଦକ୍ଷକର ମୁଖ ଭିନ୍ନ, କେତେକ ସାଧକେ
ବେଳାସି ବେଦଣ ଧ୍ୟାନେ ଛନ୍ତି କେନ୍ଦ୍ର ମୁଦି,
କେହି ବା ଭୁବନଶାୟୀ ବକ୍ଷେ ତାପି ଶିଳା,
ବିସ୍ମୟିତ କରତଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମହାଧାମେ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ବିଜୟ, “ଏ କି ଅଦ୍ଭୁତ ଘଟଣା ?
ପଥପାଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦପନ୍ଥ ପ୍ରୋଥତ କିପାଇଁ ?”
ଭୁବନରେ ଯଦି—“ସୁଏ, ନୃଦୁନ୍ତି ଏ ଶବ୍ଦ,
ଅଟନ୍ତି ଏମାନେ ଏକଶ୍ରେଣୀୟ ସାଧକ,
ଲବ୍ଧି କି ପୁଣ୍ୟ ଅସି ଶରୀରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ଜଣା ତାହାଙ୍କୁ ହିଁ ସେହି ସମସ୍ୟା ବିଷମ ।”
ଭାଷିଲେ ବିଜୟ—“ଯଦି, ମିତ୍ରଥାନ୍ତା ଯେବେ
କାୟକୃଷ୍ଣ ବିଜୟସ୍ତେ ପୁଣ୍ୟ, କେଉଁ ଦିନ
କେବେ ଯାଆନ୍ତାସି ଭାବି ଅଭିଧାନ ଅଙ୍କ
ପାପ ଶବ୍ଦ, ନ ଆଆନ୍ତେ ସଂସାରରେ ପାତଳୀ,
ଧର୍ମସାଧନର କ୍ଷେତ୍ର ନୃଦୁଁ ତ ଶରୀର,
ମନ ହିଁ ଭାଜନ ଏକା ତହିଁକି ସବ୍ୟା,
କିପାଇଁ ଏହାଙ୍କୁ ମହା ଅର୍ପନ୍ତି ଯାନ୍ତୀ ?”
ବହିରେ ତାପସ ତହିଁ—“ହୁଏ ପୁଣ୍ୟାର୍ଜନ
ଦାନ କଲେ ତୀର୍ଥେ, ଏହି ଭ୍ରାନ୍ତି ବିଶ୍ୱାସରେ
ଅର୍ପନ୍ତି ଏହାଙ୍କୁ ମହା ଦାନପାତ୍ର ଜାଣି ।”
“ପୁଣ୍ୟ ନୃଦୁଁ ପଶ୍ୟାଦୁବ୍ୟ”, ଭୁବନରେ ନୃପ,
“କେଳ ନାହିଁ ବିବାଦଣା ଧର୍ମ-ଜଗତରେ,
ପ୍ରେମ, ମେନ୍ଦ୍ରୀ, ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ, ଶାନ୍ତି, ପବିତ୍ରତା,
ହେଲେ ସଂଜୀବିତ ମନେ, ହୁଅନ୍ତି ଧାର୍ମିକ
ମାନବେ, ଅନ୍ୟଥା ଦାନ ଯଦୁକା ପାତରେ
ଅସ୍ଥାୟୀତ ସିନା ମୂଳେ ସ୍ୱାଦରସିତାବ,

ହୁଅନ୍ତି ସେରୁପ ଦାନେ ଅସନ୍ତିଷ୍ଠି ବିଧି,
ବସୁଧା ତା ପୁଣି ନୁହେଁ, ବରଷି ପାତକ,
ନୁହନ୍ତି ସାଧକ ଏହି ଭଣ୍ଡେ—ପଣ୍ଡିତମାନ,
ସବଳେ ଅଳସ, ଶଠ, ଅର୍ଥସଂସ୍ଥାବୁଦ୍ଧ,
ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୟାପ୍ରଦର୍ଶନ ସିନା
ଧର୍ମର ଅବତାର, ପୁଣି ପ୍ରଭାବଶାଳୀ—ପୂଜା ।”

ଭୁବରାସୀ ତପୀ ସଙ୍ଗେ ଭୂପ ଯଶୋଧନ
ଚାନ୍ଦିଲେ ସୈବତ ପଥେ, ସ୍ଥାନପ୍ରଭାବରେ
ପୁଣିଲ ସାହିବ ଭାବ, ପୁଣିଲ ପୁଲକ,
ଆଶ୍ରିଲେ ତାହାଙ୍କ ଦୃଢ଼ ଏକକାଳେ ଆସି
ଆନନ୍ଦ, ପନ୍ଥୋଷ, ଶାନ୍ତି, ବୈରାଗ୍ୟ, ସଂଯମ,
ପବନତା, ସୁଧାମୟ ଅନାବିତ ସୁଖ ।
ଏ ଅଭୂତ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଅନୁଭବି ସୁଧା
ପୁଣିଲେ ତାପସେ, “ପ୍ରଭୋ କେଉଁ ସ୍ଥଳୀ ଏହା,
କିପରି ଏହି ଭୀବନର ଭୀଷ୍ମ-ଉପବନେ
ଭବିତା ବସନ୍ତ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ? ଅହୋ, କି ସୌଭାଗ୍ୟ !
ଚିତ୍ତ ଅନ୍ଧକାରବୃତ୍ତ ଚିତ୍ତ-ଗୁହେ ଆଜି
ଅଲକ୍ଷ୍ୟ କାଳ୍ପନ କିଏ ମଣିମୟ କାପ—
ସିନ୍ଧୁ, କାନ୍ଥ, ସମୁଦ୍ର, ବୋଲନ୍ତି ଗୋସାଇଁ ।”
ଭୁବରାସୀ ଯୋଗୀ— “ନୃପ, ଏ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରଧାମ,
ଶାସ୍ତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣନା ସ୍ପର୍ଶ, ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ତାହା,
ମାତ୍ର ଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସ୍ପର୍ଶ, ରୂପବନ୍ତ ଏହି
ସାକ୍ଷୀ ବୈବରୀରୁପୀ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ,
ସ୍ବଚ୍ଛବକେଶ୍ବର ଏହି ଅଶିଳ ଗର୍ଭର ।
ଗୋଟିଏ କୁସୁମେ ଯଥା ନ ହୁଏ ଦେଖାଇ
ଭଦ୍ରାକର ସଦାବିଧ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଗରମା
ତଥା ଏ କ୍ଷେତ୍ର ବରର ଅକ୍ଷୟ ମହିମା
ହେବ ନାହିଁ ପଦେ ଅଧେ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଶେଷ !
ଏ ସ୍ଥାନ ପରଶମାତେ ଭୁବିଯାଏ ନର
ସୁଭାବଦୌର୍ବଳ୍ୟ, ସ୍ୱାର୍ଥ, ଗାପ, ସଂକୀର୍ତ୍ତନ,
ଅନୁବର୍ତ୍ତନ ଏହା ଅଜ୍ଞାନ ନେତର ।

ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର, ଅସ୍ତ୍ରଶକ୍ତି ବସନ୍ତ ଏହାର
ଅସ୍ତ୍ରଦେଶ, ବିରାଜନ୍ତି ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ବହୁ
ଦେବଦେବୀ, ଲଭି ଦାରୁବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସନ୍ନିଧି,
ଯଥା ଶୁଣିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନୃପ ସଦୃଶ
ନିବସନ୍ତି ଯାଇ ସବେ ସୁଖଧାନ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ପବନ ସ୍ଥଳୀ ମଠେ, ଦେବାଳୟେ,
ସରେ, ସ୍ଥଳ ଅଳ୍ପ ଦୂର ଗର୍ଭ ମାର୍ଗଶ୍ରେୟ,
କଲ୍ୟାଣୀ ମାର୍ଗଶ୍ରେୟ ତାପସସତ୍ତ୍ବ
ସାଧୁମାନେ କୁଳେ ଯାଇ ତପସ୍ୟା କଠୋର,
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯଦି ଦେଖିବାକୁ ତାହା, ଆସ କେବେ
ଏହି ପଥେ ।” ଏହା ଭାଷି ଶେଷରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ
ଯଥାସ୍ଥାନେ ବିଜୟାବେ । ଦେଖି ନୃପ ତାର
ଜଳ ଦେଶନଶମୟ, ପୁଣିଲେ କାରଣ,
ଭୁବରାସୀ ତପୋଧନ, “କଲେ ମାନସିକ
ଏ ଗର୍ଭେ ମସ୍ତକ ଦେଶ ଦେବାକୁ ଉଡ଼ାଇ,
ନ କାଥେ ଆପଦ, ଏହି ମୁକ୍ତ ଧାରଣାରେ
ହୋଇଛି ଏ ପୁଣ୍ୟଗର୍ଭ ନବେ ପରଶମାତ !
ଅହୋ, କେବେ କୁସଂସ୍କାର, ଭାଷିଲେ ନରେଶ,
“ନଗଦେଶ ଭୁବନରେ ବଶ କି ଦେବତା ?
କି ବର୍ତ୍ତୁର ଅଛି ଭଲ ବିପଦ ଉପରେ
ମାର୍ଗଶ୍ରେୟ ଗର୍ଭ ? କଲେ ଅପବିତ୍ର ତାକୁ
ଦେବ ସେହୁ ବର—ଏହା ଅଭୂତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ !
ହାୟ ଗର୍ଭ, ହାୟ ଧର୍ମ, ତୁମ୍ଭେ ସୁଦ୍ଧା କି ହେ
ମାନବ ସ୍ବଭାବସିଦ୍ଧି ଭୁବନ-ସ୍ଥାବର ?
କଲେ ଏହି ସ୍ଥାନ, ବର ମସ୍ତକ ମୁଣ୍ଡନ,
ଜଳଗୁଣେ ହୋଇପାରେ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟର ଭଦ୍ରା—
ସେବର ବୀଜାଣୁ ନଷ୍ଟ, ମାତ୍ର ତା ଦୃଷ୍ଟି
କରି ନିଶ୍ଚଳମାତରେ ହେବା ନିରାପଦ,
ନିଷ୍ଠେ ଏହା ଧର୍ମହୋତା ବଦଳ ଧାରଣା ।
କିଏ ଗର୍ଭ ତପୋନିଧି, ଯେ ପବନ ସ୍ଥାନ
ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟଶାନ୍ତିମୟ, ଘଟେ ସାଧୁଯଜ୍ଞ ଯଜ୍ଞ,
ଅଥବା ଯେଠାଦେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚିତ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନତା,

ସେହି ତ ପରମ ଗୀର୍ଣ୍ଣ, ଯେ ନରପାଞ୍ଚୁଳ
କରେ ତାହା ବଳକିତ, ସେ ଦୃଶ୍ୟ ପିଣାତ !”

ଏହିଭାବେ ଦେଖି ବହୁ ଗୀର୍ଣ୍ଣ ପାଠାଶ୍ରମ
ମିଳିଲେ ଶ୍ରୀ ବିହାରୀ ସଗଡ଼ରେ ଯାଇ
ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ସିଂହଦ୍ୱାରରେ । ତହିଁ ତପତାପ
ଭାଷିଲେ ସମ୍ମୁଖେ, “ଭଗ, ଏହା ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର,
ମନୋବୁଦ୍ଧି-ମାନଦଣ୍ଡ ଉତ୍କଳଭାଗର,
ନିଦିବେ ବୈକୁଣ୍ଠ ଯଥା, ତଥା ଏ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର;
ତରତାତ ଜଗନ୍ନାଥ ବିରାଜନ୍ତୁ ଏଥୁ,
ବିରାଜ ସାର୍ଥକ ନେତ୍ର, ପ୍ରବେଶ ସବୁର” -
ଏହା ଭାଷି ଶେନିଗଲେ ବେଦା ମଧ୍ୟାହ୍ନାଗେ ।
ଅବଲୋକି ମନ୍ଦିରର ବିରାଜ ଆଦୁଳ
କହିଲେ ଅବନ୍ତୀନାଥ ଭାବରଦଗଦେ—
“ନିବସନ୍ତ ମଧ୍ୟେ ଯାର ବିରାଜ ପୁରୁଷ,
ବିରାଜ ବିରାଜିତର ନୋହିବ ସେ କିପା ?
ଏ ଭକ୍ତ ମହର୍ଷି କାହିଁ ରଖିପାରେ ଯେହୁ,
ସେହି ଏକା ରଖିବାକୁ ଭାଜନ ସବୁଥା
ତାହ, ଧର୍ମ, ସମାଜର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବିଶାଳ ।
ଅହୋ, କି ଅଭୁତ ଶେଷ, ଯେତେ ଯନ୍ତେ, ନା
କଲ୍ଲନା-କଲ୍ଲିତ ? ବାରି ହୁଏ ନାହିଁ କିଛି,
ଅଭାସି ଉଠୁଛି ତହିଁ ଜାଗାୟ ପ୍ରାଣର
ମହାସତ୍ତା, ମହାନତା, ମହାନୁଭବତା ।
ଧନ୍ୟ ଏ ଭକ୍ତ ମହର୍ଷି, ରାଗଶ୍ଚ ଗୁଣିନୀ,
ବିଷେ ବଡ଼, ବିଷ-ବିଷ ତିଷ୍ଠେ ପୁଣି ବଡ଼,
ରାଜରାଜେଶ୍ୱରୀ ଏହା ଏ ପୁଣ୍ୟ ଭାରତେ ।
ମନ୍ତ୍ର ଦେବ, ସନ୍ତୋଷ ମୁଁ ଅଛି, ଅଛି କିପା
ବିଚିତ୍ର ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ଗାତେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ
ବୀରସ୍ତ ଅଶ୍ରୁଳ ଚନ୍ଦ୍ର, କୁରୁରାସୁଦତ,
ଦେବ-ଅହୁଷିଆ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଲ କରୁପେ
ଏ ଭକ୍ତେଷୁ, ଲଗେ ମନେ ଅଭାବ ଭାଷଣ,
ସବୁକି ଅନୁତେ ଦେଖି ବିଷ-ବିସର୍ପିତ

ନ ଦେବ ଶତଧା ଦୀର୍ଘ କାହାର ଦୁଃଖ ?”
ଉତ୍ତରରେ ଯୋଗୀ—“ନୁହେଁ ନିରର୍ଥକ ଏହା,
ଏ ଦିବ୍ୟ ଦେଉଳରୁଳ ଦେଖାଇ ସଙ୍କେତେ
ସଂସାରର ଅଭିନୟ, ଅର୍ପେ ଉପଦେଶ,
ସଂସାରର ବହୁର୍ଭାଗେ ଲଗିଛି ନିୟତ
ଷଡ଼ରସ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁର ଏ ଘଣ୍ଟିତ ଲୀଳା,
ଏଣୁ ବହେ ଏ ମନ୍ଦିର ଗୀରବ ଭାଷାରେ—
‘ହେ ପ୍ରବେଶି, ଏଥୁପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ବଳାଇ
ପଶ ଅଭ୍ୟାନ୍ତରେ, ଯଦି ବରଦ ସଫଳ
ଅମର ମାନବ ଆସା, ହେଉ ନିରଞ୍ଜନେ
ବୁଦ୍ଧାନ୍ତନିର୍ଗୁଣ ବୁଦ୍ଧ, ସତ୍ୟଶବ୍ଦମୟ ।’
ଏ ଗଭୀର ମହାନୀତି, ଏହି ପୁଣ୍ୟ ବାଣୀ,
ଏହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚକ୍ର, ଏ ସାମ୍ବେଦନେଶ
କୁହାଯିବ ଏ ଅଶ୍ରୁଳ ମୂର୍ତ୍ତି ଅନ୍ତରାଳେ ।
ଏଣେ ହେଉ ଦୃଷ୍ଟିପାତ, ଏହି ଯେ ମଣ୍ଡପ
ଦିଶୁଛି ସମ୍ମୁଖେ, ତାହା ଶ୍ରୀମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ,
ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଶାସ୍ତ୍ରନିଷ୍ଠ ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀ
ଦୟି ଏଥୁ ସଂଗଠିତ ଯେବଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା,
ହୁଏ ତାହା ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତେ ପୂଜିତ, ରୂପିତ,
ପାପେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ବଧୁ ଅର୍ପନ୍ତି ଏ ସଭା ।”
ପୁଣିଲେ ବିହମ, “ଯଦି, ସୃଷ୍ଟିଭୌମୀ ଦାତେ
କରେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଲେକ, ମାନ କି କ୍ଷମତା
ଧାତବ ପିଣ୍ଡର ଅଛି ପାପ ଉପରେ ବା ?
ସବୁକ୍ଷେଷ୍ଟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ—ଦୁଷ୍ଟ ତ ସୁମର
ଅନୁଭାବ, ଆଉ ପାପତ୍ୟାଗର ସଙ୍କଳ୍ପ ।”
ଭାଷିଲେ ତାପସ, “ସତ୍ୟ, ଯା ବହୁଳ ଗୁଣ,
କିଛି ହେଲେ ପ୍ରତିକତ ସେ ଭକ୍ତ ବିଧାନ,
ନ ରହିବ ପାପ ପ୍ରତି ଭୟ ଆଉ କାର,
ସେଥିଲଗି କାୟାକେଶ ଭ୍ରମଣୋପବାସ
ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ ଆଦି ଅଛି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ବଧୁ ।
ଦେହକେଶ ଅର୍ଥନାଶ ବହୁଦେହସାଏ
ରଖେ ସଂକୀର୍ତ୍ତ ଗାମି-ମନେ ସୁଦୃଢ଼

ପାପସୁର, ଅନୁକ୍ଷଣ ଆଣିଦିଏ ଭୀତି,
 ସେ ଫଳରେ ଆଏ ପାତୀ ପାପରୁ ବରଦ ।”
 ପୁଣିଲେ ବନ୍ଦମ “ମୁକ୍ତି-ମଣ୍ଡପ ତଳରେ
 ଲଗିଛି କେବଣ ଭୋଜୀ ?” ଉଷ୍ମକାସୀ ଚହୁଁ
 ଉତ୍ତରରେ ଯୋଗୀ, “ନାହିଁ ଏଥୁ ଦେବଭୋଗେ
 ପ୍ରଭେଦ କିଛି ହିଁ କାନ୍ତି ବା ସମ୍ପଦାୟର,
 ଜାତିଧର୍ମନିର୍ବିଶେଷେ ଏକତେ ଯାନ୍ତୀଏ
 ବରନ୍ତି ପ୍ରସାଦସେବା, ନିର୍ବିକାର ମନେ
 ଏକପାତେ, ଧର୍ମର ଏ ମହୋଦାର ନୀତି
 ଅଛି ସଦା ପ୍ରଚଳିତ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରବରେ ।”
 ଭାଷିଲେ ବନ୍ଦମ ତହୁଁ ଅତୁଳ ଆହ୍ୱାନେ—
 “ସତୀ କି ହେ ଏ ବଚନ ? ଏହି ସମନ୍ୱୟ
 ଧର୍ମର ସାଫଲ୍ୟ ସିନା—ମହତ୍ତ୍ୱ ଗୌରବ—
 ଧର୍ମର ଧରମପଣ, ଏହି ସ୍ଥାନେ ଏକା
 ଜୀବିତ ମୌଳିକ ଧର୍ମ, ଆହା କି ସୁନ୍ଦର
 ଶ୍ରେଣୀ, ନିଶ୍ଚୟ ଏ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ତରଳେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିତ,
 ନିଶ୍ଚୟ ଏଥୁ ପୂର୍ଣ୍ଣବ୍ରହ୍ମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିଷ୍ଠିତ ।
 ତାଲ ଏବେ ତପୋଜୀବୀ ପ୍ରବେଶି ଦେଉଳେ
 ହେଉ ପ୍ରାଣାୟାମପଦ ଶମିକା ହୃଦୟ,
 (ସେ ପଦ ପ୍ରତ୍ୟାଶେ ଆସା ଚର-ପିପସିତ)
 ହେଉଛି ବ୍ୟାକୁଳ ପ୍ରାଣ, ସୁଧାପାନ ରଖି
 ଅଗ୍ନେ,ହୋଇପାରେ ସ୍ଥିର କେ ନ ଭୁଞ୍ଜି ତାହା ?”

ଏଥୁଅନ୍ତେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରେ ପ୍ରବେଶି ଯାନ୍ତି
 ଦେଖିଲେ ଲଗିଛି ତହିଁ ଭକ୍ତର ଉତ୍ସବ,
 ଭକ୍ତକଣ୍ଠ-ବିନୟ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରବେ
 ମୁଖର ମନ୍ଦିର, ସବେ ଯାତନ୍ତି ମୁକତି,
 ମନ୍ଦିର ନୁହେଁ ତ ତାହା—ମୁକ୍ତିର ଆକର ।
 କି ଅଜ୍ଞାତ ଆନନ୍ଦରେ ଉଠିଲେ ଭକ୍ତ
 ମନ, କି ସୁଧାପ୍ରବାହ ବହିଲେ ହୃଦୟେ,
 ତହିଁର ଅଜ୍ଞାତସାରେ, କେ ବୁଝିବ ତାହା ?
 ହେଉ ତାରୁବ୍ରହ୍ମମୂର୍ତ୍ତି ନୀଳମଣିପ୍ରଭୁ

ଭକ୍ତିପ୍ରେମଭାବାବେଶେ ହୋଇ ବହୁକ୍ରମ
 ବହିରେ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ଭୁଞ୍ଜି ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରଣବ,
 ଉଠି ପୁଣି ସକ୍ରମରେ ଭାଷିଲେ ଏସନ—
 “ନିସ୍ତରଲ ନିସ୍ତରଲ ପ୍ରଭୋ, ମୁକ୍ତି ହେବା
 କେଉଁ ଜ୍ଞାର, ଧନ୍ୟ ହେଲୁ ମୁହିଁ, ଦେଇ ନାହିଁ
 ତୁମ୍ଭେ ଏ ଚର୍ମନୟନ ଅଳୀକ ସ୍ୱପ୍ନର
 ବ୍ୟର୍ଥତା ଦର୍ଶନ ଲଗି, ପ୍ରଦତ୍ତ ତା ଦେବ
 ଶ୍ରୀରୂପ ଦର୍ଶନେ ତବ, ବୁଝିଲୁ ମୁଁ ଏବେ,
 ଚରମ ସାଫଲ୍ୟ ଲଭୁ ହେଲୁ ଜୀବନର,
 ବହୁଜନ ଅପୂର୍ଣ୍ଣାଶା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଜି !
 କି ଭେଟ ଅର୍ପିବ ଦୂର, ଯାହା କିଛି ମୋର,
 ତାହା ତ ତୁମ୍ଭର, ପୁଣି ତୁମ୍ଭେ ସୁଖା ମୋର,
 ଅର୍ପିଲୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଏହି ତୁମ୍ଭର ଭକ୍ତେଶ୍ୟ !
 ହୋଇଥାନ୍ତା ସୁର୍ଣ୍ଣପିଣ୍ଡ ସଦିଏ ହୃଦୟ,
 ଯତନେ ନିର୍ମାଣି ତହିଁ ରୁଚିର କଠାଉ,
 ଦିଅନ୍ତି ଦୂରରେ ତବ ଚରଣେ ପିନ୍ଧାଇ ।
 ସନାତନ, ପୁରାତନ, ହେ ଚର-ନୁତନ,
 କର ପରିଗ୍ରହ ମୋର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣର
 ସମସ୍ତ କାମନା, ପୁଣି ଉପାଦାନରୂପେ ।
 ହେ ପୁର୍ଣ୍ଣ, ଏ ଜୀବନର ପ୍ରତି ଦଣ୍ଡ ଲିଖିତା
 ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାର୍ଥନା-ସଙ୍ଗୀତେ,
 ଏକକି ମାରୁଣି ନାଥ, ସେ ଅଭୟ ପଦେ ।”
 ପ୍ରବ ଏହିରୂପେ ସ୍ୱୟ, ରହୁଥିବାସନେ
 (ଲକ୍ଷସଂଖ୍ୟ ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳ୍ପେଷୁକ ଯାହା)
 ମହାର୍ତ୍ତ ରତନହାର ଅର୍ପି ଭେଟିରୂପେ,
 ବାନ୍ଧି ଉତ୍ତମାଙ୍ଗେ ଦେବପ୍ରସାଦ ଶିଳ୍ପେଷା,
 ବାହାରିଲେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରୁ ସନ୍ତ୍ୟାସୀ ସହିତ ।
 ଆସୁ ଆସୁ ପଥେ ଯନ୍ତ ପୁଣିଲେ ସାଗ୍ରହେ,
 ଶ୍ରୀମୁଖି ସମସ୍ୟା, “ନୃପ, ପାରିଲ କି ଭେଦି ?”
 ଉତ୍ତରରେ ସ୍ୱୟ, “ଅଛି ସନ୍ଦେହ ମୋ ମନେ,
 ପୁଣିବି ପୁଣିବି ବୋଲୁ ଭାବିଥିଲି ଯାହା,
 ଦୟା ବହି କଲ ତୁମ୍ଭେ ତା ଅବତାରଣା ;

କିପାଁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ବିକଳାଙ୍ଗ,
ବୋଲନ୍ତି ଏଥିରେ ଅଛି କି ତତ୍ତ୍ୱ ନିହିତ ?”
କହିଲେ ତାପସ, “ସତୀ ବିକଳାଙ୍ଗ ତାହା,
ଏ ରୂପ ଦେଖାଇ ବୁଦ୍ଧ ବୋଲନ୍ତି ନୀରବେ,
‘ନାହିଁ’ ମୋର ହସ୍ତପଦ, ତଥାପି ସବଳ
କାର୍ଯ୍ୟର କାରଣ ମୁଁ ହିଁ, ଅତଃ ହେ ମାନବ,
ବହୁ ଭୁବ୍ଦେ ବସ୍ତୁପଦ, କି ବୁଦ୍ଧ ବରଦ
କର୍ମ, କର୍ମ ମାନବର ଅଭୀଷ୍ଟ ଦେବତା,
ତାହା ବରେ ଲଭେ ନର ସାରୁଣୀ ମୁକତି ।”
ଭୁଷ୍ଟି ଲଭି ବିଜୟାର୍ଦ୍ଧ ପୁଣିଲେ ଆବର,
“ଏହି ସେ ମାନବେ ଉଦ୍ଧା ଦୀର୍ଘକଣ୍ଠିଧାରୀ,
ବେ ସେମାନେ, ବରୁଣନ୍ତି କି ମନ୍ତ୍ର ଆବୃତ୍ତି ?”
ଉତ୍ତରରେ ଧର୍ମାନନ୍ଦ—“ବୋଲନ୍ତି ସେମାନେ
ପଣ୍ଡା, ଚାର୍ଯ୍ୟପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଯାହାମାନଙ୍କର,
ଉଦ୍ଧାରନ୍ତି ମୁଖେ ଯାହା, ମନ୍ତ୍ର, ନୃସିଂହ ତାହା,
ଅଶୀର୍ବାଦ, ଚରସ୍ୱାର, ସବେ ଅର୍ଥ-ଦାସ,
ପାଇଲେ ସେ ଅର୍ଥ, କ୍ଷଣେ ଦିଅନ୍ତି ଉପାର
ଯାହା ସପ୍ତପୁରୁଷଙ୍କୁ ସପ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗ ଶିରେ,
ନ ପାଇଲେ ଅର୍ଥ, ଆଣି ପକାନ୍ତି ନରବେ ।”
କହିଲେ ନୃପତିମୌଳି, “ଯାହାଙ୍କ ଉଦର
ହୋଧ ଭସ୍ମନାରେ ପୁଣି, ବୃଣ୍ୟ, ବଳଶିତ,
ନୃଦୁନ୍ତି ସେ ଦୁଇ, ତାଙ୍କ ବ୍ୟାଧି ଅଶୀର୍ବାଦ
ବଳେ ଅଭିଶାପୁ, ଚାର୍ଯ୍ୟ-ବଣ୍ଟକ ସେମାନେ,
ମହାପାପ ସେ ପାପୀଙ୍କ ନାମ ଉଦାରଣ !
ମାତ୍ର ସେ ପ୍ରକୃତ ପଣ୍ଡା, ବରପାରେ ସେହି
ପ୍ରକାରେ ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ ବେଦ, ସ୍ମରନ୍ତି ତା ବ୍ୟା,
ହୋଧ, କୁସ୍ତା, ପ୍ରଲେଭନ ଡରେ ତାକୁ ଦୁରୁ,
ମଣେ ସେ ଜଗତଜନେ କୁଟୁମ୍ବ ସଦୃଶ,
ପାରେ କି ସେ ହୋଇ ବେଦେ ଚାରି ଦ୍ୱିଜମଣି ?
ବିଶାଳନ୍ତ ଦେବ, ଏବେ ଶ୍ରୀମୁର୍ତ୍ତିଆଖାନ,

ଏ ସରୁପ ବ୍ରହ୍ମେ କଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବେ ବେଦେ ?
ମାନବ କି ଦେବତା ସେ, କିମ୍ବା ସ୍ଥାନ ତାର
ଏ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଉଦ୍ଧେ, ମୁଁ ତା’ ଶ୍ରବଣେ ଉତ୍ତର ।”
ଉତ୍ତରରେ ଯୋଗୀ ତହିଁ ସାନକେ ସାନ୍ତହେ,
“ଭାରତର ମହାକ୍ଷେତ୍ର, ମହାଧ୍ୟୁସକ୍ଷେତ୍ର,
ଯଦୁବଂଶ-କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର-ପ୍ରଭାସେ ସେ କାଳେ
ତେଜି ମରତନ ବୃଷ୍ଟି—ବୃଷ୍ଟିକୁଳଧୃକ
କଲେବ ପ୍ରସାଣ ସୁର୍ଗେ, ସେକାଳେ ତାଙ୍କର
ପବନ ଶରୀର ହେଲ ନିହିତ ଅନଳେ,
ମାତ୍ର ତାହା ନ ଭସିଲ ସଦୃଶ ତଳେ,
ଜାଣି ତା ଅଦାହୀ ବୋଲି ଦାହକନିବର
କ୍ଷୟକିଲେ ସିନ୍ଧୁକଳେ, ଭାସି ଭାସି ତାହା
ମହାଦାରୁଦ୍ରଶୂରେ କିନ୍ତୁ ଦିନାନ୍ତରେ
ଲଗିଲ ଶୁକ୍ରାଳବନେ ବାଙ୍କି ମୁହାଣରେ,
ଏହିରୂପେ ବେଦେ କାଳ ଗଲ ଅତିବାହି,
ତପ୍ତରେ ଘଟିଲ ଯାହା ବହୁନ୍ତ ସକଳ ।
ନୃସିଂହ ଏହା ଉପବିଧି କିମ୍ବା ଜନଶ୍ରୁତି,
ବର୍ଣ୍ଣିତ ଏ ଗୃହତତ୍ତ୍ୱ ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ-ସ୍ୱପ୍ନଶ୍ରେ । ୧
ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ନାମେ ଗୁଣା ହୁଲେ ମାନବରେ
ବିଷ୍ଣୁ ଭକ୍ତିପରାୟଣ, ବିଷ୍ଣୁ ଗତପ୍ରାଣ,
ତାହାଙ୍କ ଭକ୍ତିରେ ଭୁଷ୍ଟି ଲଭି ଜଗନ୍ନାଥ,
ଜଗନ୍ନାଥା, ଜଗନ୍ନାଥା, କଲେ ସୁପ୍ରାଦେଶ—
‘ଦକ୍ଷିଣ ସମୁଦ୍ର ତୀରେ ବାଙ୍କି ମହାଣରେ
ଲଗିଲ ସେ ମହାଦାରୁ, ମୋ ସ୍ୱରୂପ ତାହା
ବସ୍ତ୍ର, ତୁ ନିର୍ମାଣି ତହିଁ ମୂର୍ତ୍ତି ତନି, କର
ସଂସ୍ଥାପନ ନେଇ ନୀଳଗିରିରୁକେ, ତହିଁ
ବିଷ୍ଣୁକିନ୍ତ ମୋର ପୁରୁ କ୍ଷେତ୍ରବର, ୨
କଳରେ ବେଦବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ନାମେ ସେ ନାମିତ ।
ଲକ୍ଷ୍ମଦେବ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ସେ ନୃପମଣ୍ଡଳ
ହେଲେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦେ ଭୋଜ, ଭକ୍ତ ପକ୍ଷେ ସିନା

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶ-ରକ୍ଷା ଶୌରବ-ସମ୍ପଦ,
 ସେହି ତାର ପ୍ରାଣାଦାୟୀ, ସେହି ତାର ସ୍ୱର୍ଗ,
 ତେଜସ୍ବି ପାଇଲେ ମଣେ କୃତାର୍ଥ ନିଜକୁ !
 ତହିଁ ସ୍ୱୟ ଯଥାସ୍ଥାନେ ମିଳି ଯଥାକାଳେ,
 ଉଠାଇ ସେ ରୁଦ୍ରଦାରୁ, ଶ୍ରୀମୁଖି ନିର୍ମାଣେ
 ନିୟୋଜିଲେ ବାଛୁ ବାଛୁ ପ୍ରକାଶ ବିନାଶି,
 ମାନ ଏ ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ୱ ଯାହାର ଉତ୍ଥାପ
 କେ କ୍ଷମ ନିର୍ମାଣେ ତାକୁ ? କି ସାଧ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗର
 ନିର୍ମାଣିକ ସୁଷ୍ଟା, ସୁଜିପାରେ ରୁଦ୍ରରୁଦ୍ଧ କି
 ସିନ୍ଧୁ ? ସବ ଶିଳ୍ପଦକ୍ଷ ଯାନ୍ତ୍ରିକମଣ୍ଡଳୀ
 ନ ପାରଣ ଗତି ମୁଖି ପ୍ରାଣପଣ ଯତେ
 ଭଜିଲେ ସୁଯନ୍ତ୍ର, ସଦ୍ଧ ବୈମ୍ବଣୀ ଅତୀବ,
 ଛଦ୍ମ ସୁନ୍ଦରରୂପ ଧରି ତହିଁ ହରି,
 ନିର୍ମାଣିଲେ ନିକାଞ୍ଚନେ ଆପଣାକୁ ଆସେ,
 ସାଥକିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରେ ସୁସୁମ୍ନର ନାମେ ।
 ତୋଳାଇ ଦେଉଳ ନୃପ ନୀଳାଦ୍ରି ଶିଖରେ,
 ବଲେ ତହିଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏହି ମୂର୍ତ୍ତିନିୟ ।
 ଦ୍ଵାଦଶ ବର୍ଷାନ୍ତେ ହୁଏ ନୂଆ କଳେବର,
 ଜବମୂର୍ତ୍ତି ସଂପ୍ରାପ୍ତିତ ହୋଇ ସିଂହାସନେ,
 ବିସର୍ଜିତ ହୁଏ ତେବେ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରତିମା ।”
 ଭାଷିଲେ ବିଦମ ଲଭି ବିସ୍ମୟ ବିଶେଷ—
 “ମୃତ୍ୟୁର ଯେ ମୃତ୍ୟୁ, ଅଛି ତାର ମୃତ୍ୟୁ ପୁଣି,
 ଅହୋ କି ଅଭୂତ କଥା, କେବେ ନୁହେଁ ତାହା,
 ଦେଖାନ୍ତି ଏରୂପେ ସିନା ଲଙ୍ଘିତେ ଶ୍ରୀହରି
 ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ ମହାଲୀଳା, ହୁଏ ଏ ରୂପରେ
 ଦୁବୋଧୀ ସୁବୋଧୀ, ଭବେ ମରେ ନାହିଁ କେହି,
 କିମ୍ବା ଜନ୍ମେ ନାହିଁ କେହି, ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଶାଲ
 ସୁବେଶ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଅଭିନୟେ ଯଥା ।
 ଜନ୍ମର ନିଦାନ ମୃତ୍ୟୁ, ତଥା ମରଣର
 ନିଦାନ ଜନନ, ନୁହେଁ ଅନ୍ୟଥା ଏ ଗୁଣ,

ବୃକ୍ଷ ଫଳ, ଫଳ ବୃକ୍ଷ, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ।
 କହ ଯଦି, ଅଛି କି ହେ ସେହିକାଳୁ ଭଲ
 ଅକ୍ଷତ ଏ ଦେବାଳୟ, କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କେହି
 ତୋଳାଇଛି ବାସନ୍ତରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳେ ?”
 ବିବରଣେ ବ୍ରହ୍ମବେଦୀ—“ଦିନଶ୍ରୁ ଭବେ
 ନୁହେଁ ଅନଶ୍ରୁ କେହି—ତତ୍ତ୍ୱ ବା ଜଗମ,
 କେତେ ଥର ଏ ମନ୍ଦିର ହୋଇଛି ଚର୍ଚ୍ଚିତ
 କାଳର କୁଳଶ ଦନ୍ତେ, କେତେ ଥର ପୁଣି
 ଭବିଷ୍ୟ କାଳଗର୍ଭ, ବେ କହିବ ତାହା ?
 ଦଶନେ ଏହାର ପତ୍ନୀ କେତେ ପୁରସ୍କୃତ
 କରେ ବରଦାତ ଆସି ହୃଦୟ-କପାଟେ,
 ଲଭୁ ଆଶେ ସୌଭାଗ୍ୟର ସ୍ୱପ୍ନ ସିଂହାସନ
 ଯେତେ ବୀରେ ଆନନ୍ଦିଲେ ଏ ଭଲମନୁଜୀ,
 ମାତ୍ର ସେ ମସ୍ତୁରପଣ ଦେଖାଇ ଅଟୋପ,
 ଭୀଷଣ କାନ୍ଦାର କାଳ ଗନାବଳୀ ପ୍ରାୟ ୫
 ଭଜିଲେ ବିଲସୁ ଶେଷେ, ଭୁଞ୍ଜିଲେ ପିଣ୍ଡନେ
 ଭଲଟ-କରଣୀ-ବୃକ୍ଷ ଦୁଳାହଳ ଫଳ ।
 ଅରେ ରକ୍ତବାହୁ ନାମେ ଦୈତ୍ୟକୁଳାଧିପ
 ଆନନ୍ଦିଲ ଏ ଭଲଲେ ଯାମ୍ୟଭାଗୁ ଆସି,
 ଦହି ବହୁ ସାମ, ଧୂସି ବହୁ ଦେବାଳୟ,
 ଲୁଣ୍ଠିଲ ଅକୁଣ୍ଠେ ହୁଷ୍ଟ ଶ୍ରୀକୋଠଭଣ୍ଡାର ।
 ଲଭି ତହିଁ ଭୀତି ଦେବ-ସେବକନକର,
 ପ୍ରଜନ୍ମେ ଶ୍ରୀମୁଖି ଘେନି ପଳାଇ ତତ୍ତ୍ୱ
 ମିଳି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁର ମଧ୍ୟେ ଗୋପାଳୀ ସାମରେ
 ରଖିଲେ ଦେବତାବିଷ୍ଣୁ ଭୃଗୁଭେ ଲୁଚାଇ ।
 ଏଣେ ଦୈତ୍ୟ ଜୟଦୁସ୍ତ, ଘେନି ରତ୍ନଗୁଣି
 ବାହୁଡିବା ବେଳେ ପଥେ, ପ୍ରତୀକ୍ଷା ଚିଲିକା
 ଧରି ବିଶ୍ୱଧୂସୀ ରୂପ ନାଶିଲ ତାହାକୁ,
 ବୃକ୍ଷଲ ଚିଲିକାଗର୍ଭେ ଅଶ୍ରୁପୁ ତରଣୀ,
 ଜୀବନ-ତରଣୀ ଯଥା କାଳସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭେ,

• ଦୁର୍ଗାମ୍ବି କାଳରେ ମେଘ ଅନ୍ତରରେ ଉଠାଏ; ମାତ୍ର ବିଦ୍ୟୁତ୍ତାପ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ରହିଲ ଉତ୍ତଳ-ରୁନ ଉତ୍ତଳ-ଉଣ୍ଡାରେ ।
 ଶେଷେ ବିଜୟାନନ୍ଦ ହୋଇ ପରଶର
 ଅଶ୍ରୁଧାରୀ ହାତୀକାରେ, ମିଶିଗଲ ତାହା
 ଚିତ୍ତବା ଅନନ୍ତ ନୀରେ ଅନନ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷେ ।
 କେତେ ଦିନ ପରେ ହେଲେ ଉତ୍ତଳେ ସମ୍ରାଟ
 ଯଯାତି ଦେଶର, ଦୈତ୍ୟ-କୁଞ୍ଜର-ଦେଶର,
 ମହାଧର୍ମଶାଳ ଗୁପ୍ତ, ପୁଣ୍ୟ ସଂସାଧନେ
 ପୁଣ୍ୟର ପ୍ରତିଭା, ଧୋଇ ଦେଲେ ଯେହୁ ସ୍ତ୍ରୀ
 ମହାମା-ମୟୁଗ-ସ୍ରୋତେ ଉତ୍ତଳ ଲଳିତ,
 ଅବନତି-ଅନ୍ଧକାରେ, ନବରବ ପ୍ରାୟ,
 ନୃଦୁନ୍ତ ଶାନ୍ତ ସେ ନୃପ ଧର୍ମ-ଉପାସକ,
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ଆପଣେ ସୁଦ୍ଧା ଚକ୍ରର ଗ୍ରାହକ !
 ଯୋଗକଳା ସେ ନରେଶ ଲଢ଼ି ସୁପ୍ରାଦେଶ
 ଜଗଦ୍‌ବିଜୟ, ଭୂମିପତି ଯଥାସ୍ଥାନ
 ଉଦ୍ଧାର ଶ୍ରୀମୁଖିନୀ, ସଂସ୍ଥାପିଲେ ଆଶି
 ନିର୍ମାଣ ଏ ଦେବାଳୟ, ଚାଲୁକାରୁଠାଣି ।
 ଏ ଜୀବନ୍ତ ମାନଦଣ୍ଡ ସତୀ, ସୁନ୍ଦରର,
 ହେଉଛି ଧୂଳିତ ମୁଖେ ସଦାଞ୍ଜେ ଏହାର
 ଧର୍ମର ଅଶକବାଣୀ, ଭାବନିରୁଦ୍ଧିତ ।
 ପ୍ରସ୍ତର ଏହାର ଯୋଡ଼ା ଭକ୍ତି ଉପାଦାନେ,
 ଯେଉଁ କାଳସୁଚକ୍ରତା, କାର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରାଧାନୀ
 ରଖିଛି ସମ୍ପାଦି ଦେବେ ଶିଳ୍ପକଳାଦୀକେ,
 ବରବ ସେ ଭାବୀ ସୁରେ ପୁଣ୍ୟପ୍ରଭାମୟ
 ଭବିଷ୍ୟ ଉତ୍ତଳଦଂଶ ମଜନ ଜୀବନେ ।”
 ବହିରେ ବିଜୟୀ ନୃପ ଶୁଣି ଏ ଭାରତୀ—
 “ଏଉଳ ବିପ୍ଳବକାହିଁ ପାରନ୍ତି ଯେ ସ୍ଥାପି
 ଧର୍ମଗୁଣେ, ସେ ଅମର, ଜୀବନ୍ତ ଭବେ,
 ତାହାଙ୍କ ଦର୍ଶନେ ମିଳେ ପୁଣ୍ୟ, ଦୂର ହୁଏ
 ମାନବ ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ ଦୁଃସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା,
 ବାହ୍ୟନ୍ତ୍ର ସେ ମହାତ୍ମା, ସେ ସାଧୁପୁରୁଷ,

ବଳେ ତାଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ଗୀର୍ଣ୍ଣଦେବାଳୟ,
 ଆସ୍ଥା ପିପାସିତ ମୋର ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନାର୍ଥେ ।”
 ଭାଷିଲେ ତପସ୍ୱୀ ତହୁ, “ଅନ୍ତନ୍ତ ଯଯାତି
 ପଦ୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ, ଜନଶୂନ୍ୟ ବରୁଣ ପ୍ରତାର,
 ଆସିବେ ବାହୁଡ଼ି ସେହୁ ନୀଳାଂଳେ ଆଜି,
 ବରହୁ ଅପେକ୍ଷା ଏଥୁ ଆଜି ଏ ଗୁଡ଼ିକ,
 ଭେଟାଇବି କାହିଁ ନେଇ ଉତ୍ତଳ-ସମ୍ରାଟେ ।”
 ପୁଣିଲେ ବିଜୟ, “ଯୋଗି, କାହିଁ ଅବସ୍ଥିତ
 ପଦ୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ, କିପା ବା ସେ ଉତ୍ତଳେ ପ୍ରଣୀତ ?
 ବଶାନ୍ତରୁ ତା ମହାତ୍ମା ସଦୟେ ଆପଣ ।”
 ଉତ୍ତରରେ ସମାଗ୍ରଦେ ଶିଖିଣେ ଯଯାତି,
 “କ୍ରୀକ୍ଷେନ୍ଦ୍ର ଆଗ୍ନେୟ ଦିଗେ ବାରିଧି-ଦେବତାରେ
 ବିରୁଦ୍ଧିତ ପଦ୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ, କୋଣାର୍କ ଆଖ୍ୟାତ,
 ମୈତ୍ରେୟ କାନନ ନାମେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷେ ।
 ଦ୍ୱାଦଶ ବରଷ ତହିଁ ସାଧୁ ଘୋର ତପ
 ପିତୃଶାପଗ୍ରସ୍ତ ଶାମ୍ବ, ଭାସ୍କର ଭଦ୍ରେଶ୍ୟ,
 ଲଢ଼ିଥିଲେ ମହାବ୍ୟାଧି କବଳ ନିସ୍ତାର *
 ମହାପୁଣ୍ୟାର୍ଥୀ, ମୁକ୍ତ ନିଗମୟ ଗୀର୍ଣ୍ଣ,
 ସ୍ୱୟଂ ଗୀର୍ଣ୍ଣଶୂର ଯାର ପ୍ରକାଶେ ଚରଣ,
 ତହିଁ କାମ୍ବରୀପୁତ୍ର ତପସ୍ୱୀତ ରୂପେ
 ସ୍ଥାପି ଅର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରତିମୁଖି ରଖିଲେ ବୀରତ,
 ସେ ଦିନୁ ବିଦିତ ସୁଦ୍ଧା ଅର୍ଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର ନାମେ ।
 ଅତୁରେ ତାହାର ସ୍ଥିତ ଗୀର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ରଭାଗା
 ଆଶ୍ରୟେ ସାରରେ ଯହିଁ ଚକ୍ରଭାଗା ନଦୀ
 ଚକ୍ରଭାସ୍ୟ-ବାଗ ଶୁକ୍ଳ ଶାତଳ-ସଭିକା,
 ସ୍ନାନେ ତହିଁ ଛାଉଣୀଏ ସ୍ୱେଦ, ପାପ, ତାପ ।”
 ଏଣେ ଚାରୁମୁଖ ଶୁଣି ଯଯାତି ଦେଶର
 ଶବ୍ଦର ଆରମ୍ଭ ବାଣୀ, ଆଗ୍ନେୟ ଦୂରଦେ,
 ଅଦେଶରେ ମହାମାତ୍ରେ ବାହନ ଚାଳନେ
 କ୍ରୀକ୍ଷେନ୍ଦ୍ରାଭିମୁଖେ, ଆଜା ପାଗଲ ମହୁନ୍ତ,

* ଶାମ୍ବର ଅଭିଶପ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଶାମ୍ବରୁଣୀ ଏବଂ ନାରଦ-ବ୍ରହ୍ମସୁଦ୍ଧିନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅନୁସନ୍ଧେୟ । —ହାଜି ମାହୁଡ଼ି ।

ଯଥାକାଳେ ଯଥାସ୍ଥାନେ ମିଳି ଉତ୍ତଳେଶ,
 (ଉତ୍ତଳେଶଟିରୁ ଶା ଉତ୍ତଳେଶଦ୍ୱାର)
 ପ୍ରବେଶିଲେ ଗୁଳଦୁର୍ଗେ, ଏକାଳେ ତାପସ
 ଭେଟାଇଲେ ବିଜୟାବଳୀ ତାହାଙ୍କ ସହିତେ,
 ଭେଟାଏ ଯେସନ କର୍ମ ଅପବର୍ଗ ସଦୃ
 ଶୀତେ, କିମ୍ବା ସତୀ ଯଥା ଭେଟାଏ ଧର୍ମକୁ
 କହୁ ସଦୃ ନେଇ, ଅବା ସମ୍ପଦ ଯେତୁପେ
 ଭେଟାଏ ଆସୋନିକକୁ ମନୁଷ୍ୟତା ସଙ୍ଗେ ।
 ମିଶ୍ର ଶିଶୁ ସମ୍ପାଦଣେ ଦେନ ନରବର
 ଯଦି ପରସ୍ପର ପାଶୁ ସ୍ଥାପନ ସଙ୍ଗେଶ,
 ବିଳେ ଦେଲେ ସଙ୍ଗାତାବେ ଏକ ସିଂହାସନେ,
 ବସିଲେ ସନ୍ତାନୀୟୀ ଅଗ୍ନେ ଯୋଗ ଆସନରେ ।
 ଭାଷିଲେ ଅବନ୍ତୀପତି ଉତ୍ତଳ-ମଣ୍ଡନେ—
 “ମଣିଷ ବରେଣୀ ଧନୀ ନିଜକୁ ମୁଁ ଆଜି,
 ନରଦେବ, ଲଭି ତବ ପୁଣ୍ୟ ଦରଶନ,
 ଦେବପୁତ୍ରୀ ଏ ଉତ୍ତଳ, ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଏସ୍ତ
 ଚନ୍ଦ୍ରଧର, ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ସିନା,
 ମଣେ ମୁଁ ଦର୍ଶନେ ତବ ଶ୍ରୀମୁଖି ଦର୍ଶନ ।”
 ଉତ୍ତରରେ ମହାସତ୍ତ୍ୱ ମହାସ୍ତ୍ରୀ ଯଥା—
 “ଗୁଣେ ତୁଲେ ରତ୍ନକାବୀ ମାଣିକ୍ୟ ସହିତ,
 ମାନ୍ଦ୍ର କି ପୁଣ୍ଡିର ମୂଲ୍ୟ ତା ମୂଲ୍ୟ ସମାନ ?
 ନୁହେଁ ମୁଁ ପ୍ରତିନିଧି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର,
 ଯେ ଅଦୈତ, ଅଶାବାର, ଅଭୁଲୀ, ଅନାଦି,
 କିଏ ତାର ପ୍ରତିନିଧି ? ସେ ଅପ୍ରତିନିଧି,
 କେଉଁ ଜନ୍ମ କେଉଁ ତପ ଫଳରେ ଦେବାଣି
 ଲଭୁଛି ମୁଁ ମାନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କ ସେବକ-ସୌଭାଗ୍ୟ,
 ନରୁ ମୁଁ ଅଯୋଗ୍ୟ ତାଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣେ ।”
 କହିଲେ ବିଜୟ, “ଆହା, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟକାର,
 ଅଭର ସଙ୍ଗାତି ଆସୁପ୍ରଭାବେ ଦେବଳ,
 ମାନ୍ଦ୍ର ତାହା ନୁହେଁ ଧର୍ମକାନ୍ତୀ ଉତ୍ତଳର,
 ଯାଉ ଯେତେ ଭକ୍ତି, ତାର ଦୈନିକ୍ୟୁକା ତେତେ,
 ଯେ ଯେତେ ହିଂସା, ମଣେ ସେ ନିଜକୁ ସିନା

ତେଜସ୍ବି ଭବର, ଏହା ମହାଜନଧାରୀ,
 ମଣ୍ଡପରେ ଦନ୍ତାବଳୀ ଅପଣାକୁ ବଢ଼,
 ବହୁଳା କି ପୁଣ୍ଡେ କ୍ଷୁଦ୍ର ମାନବେ କହାସି ?”
 ଏହିରୂପେ ବହୁବିଧ ବାକ୍ୟାଳାପ ପରେ
 ନିବେଦିଲେ ବିଜୟାବଳୀ ଉତ୍ତଳ ସମ୍ପାଦେ—
 “ଆସି ନାହିଁ ନୃପ, ମୁଁ ସୀମାବଦ୍ଧ ଅଗ୍ନେ
 ତବ ପୁଣ୍ୟ, ନାହିଁ ମୋର ଏ ଗୁଣେ ଲଭିଯା,
 ଜାଣି ଜାଣି ଅପଦର ଦେବସ୍ବ କେ କିପା
 ବରବ ନରବ ମୃତ୍ୟୁ ଉଭେ ସୁଗପତ,
 କିଏ ଅବା କ୍ଷମ, ଦୂତେ କିଏ ବା ସାଦୃଶୀ
 ଉତ୍ତଳନେ ସଂକ୍ରାନ୍ତ କେଶରଦେଶର ?
 ଯାପନ୍ତି ଏ ମହାକାବୀର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜୀବନ,
 ମାନ୍ଦ୍ର କି ବରବ, ପରୁ ଦେଖୁଛି ସଂସାର,
 ଯାଉଛି ମୁଁ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଅବାସ୍ତା ଶେଷଣ,
 ଆଦର ଯାଉଛି ଶେଷ ମହାସ୍ବତ, ପୁଣି
 ମହାଶିଖା, ଭୁଲନାରେ ସେ ଦେନ ରତ୍ନର
 କେଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ସିନା ଅକ୍ଷୟତର !
 ରତ୍ନର ଅକ୍ଷୟ ତର ସେ ପବନ ସ୍ବତ
 ଦୃଢ଼େ ମୋର , ଧାରୁ ପିଣ୍ଡେ ଶାନ୍ତିପି ପ୍ରାସ୍ତ,
 ସେ ସ୍ବତ-ଉତ୍ତଳ ଦୃଢ଼ ନ ଦେବ ମଳିନ
 କାଳର ବଳୁଳକାନ୍ତ ଅଙ୍ଗ ସଂସର୍ପଣେ,
 ତାପ-ତପ୍ତ ବୀଥୀକୁ ଶ୍ରୀ ଜୀବନ-ନିଦାବେ
 କାଳର ସେ ଶିଖା—ସେହି ଅବସ୍ଥା ତ ଶିଖା,
 ପ୍ରାଣେ ମୋର ମୁକୁ ମନ ମଳୟ ଅନଳ !
 ଦେଉଛି ମେଘଶି ଏବେ, ରାଶିଧର ମନେ,
 ଏତକ ମାଗୁଣି ଶେଷେ ନୃପ, ତବ କଳ,
 ଚଳାଇବ ଏ ଉତ୍ତଳେ ତବ ଅଙ୍ଗ ସଦୃ
 ମୋ ଶବାଦ, ପାଳିବ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅନୁଭବ ।”
 ଆଶ୍ରୟ ପାଦରେ ତାଙ୍କୁ କହିଲେ ଯାଯା—
 “ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଅବାସ୍ତା—ଯା ବୋଲିଲେ ଆପଣ,
 ତାହା ସତୀ, ମହାସତୀ, ପ୍ରକୃତ ଆଶ୍ରୟୀ,
 ଶ୍ରୀତର ମାୟା, ପୁଣି ଧର୍ମର ଗାୟା,

ଏ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରେ ପ୍ରଭେ ପ୍ରଭେ ରହୁଛି ସବୁକି,
 ଯହଁ ଦେଶ, ତହଁ ଶୋଭାଦେବୀ ଶରୀରଣୀ,
 (ଦାସୀ-ଆସୀ। ଲସୀବେଶା ଭବପୁଷ୍ପନୟନା।)
 ଅବଗାଧି ପରେ କେଉଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ସେବକ
 ଏ ଶୋଭା-ପ୍ରସାଦ-ତୀର୍ଥେ ଲଭିବ ତରଣ ?
 ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଭାରୁବ ନେନେ ଭାବ-ହମାଳୟ,
 କବନେବେ ସାରସ୍ବତ-ନିକୁଞ୍ଜନିଳୟ,
 ଯୋଗିନେବେ ଯୋଗବେଦୀ, ପ୍ରେମ-ପ୍ରସ୍ତବଣ
 ପ୍ରେମିକ ନୟନେ, ରସ-ସିନ୍ଧୁ ରସିକର,
 ସଂସାର-ଦୃଷ୍ଟିରେ ମହା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଭଣ୍ଡାର,
 ଦର୍ଶକ ପକ୍ଷରେ ଶୋଭା-ସ୍ବପନ-ନନ୍ଦନ,
 ଚରଣାନ୍ତ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପି ବୈଶ୍ଣବ-ଚକ୍ଷୁରେ,
 ତ ଅଭାବ ବୈଦ୍ୟାବିକ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରେ
 ହରେ ପୁଣ୍ୟମାତେ ମନନେନ ଦର୍ଶକର ।
 ଏ ବୈକୁଣ୍ଠ ଧାମେ ଚରନ୍ତିବାସ ଆକାଞ୍ଛା
 ବୀର୍ଯ୍ୟ ସ୍ବପ୍ନ ସିନା ତୁମ୍ଭ ମୋ ଭଲ ଲେକର,
 ସେ ଭାଗ୍ୟ-ସେ ସ୍ବାଧୀନତା ଲେଖିବାକୁ ଚିହ୍ନ
 ପରାଜୟ ଗୁଳା-ଭାଲେ, ବୁଝି ଆଜିବନ
 ସଂସାରଗହଳେ ଆହା, ଯାପିବ ସମୟ
 ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଧାନୀର ତୀବ୍ର ଯନ୍ତ୍ରଣା ମଧ୍ୟରେ,
 ଏହି ତ ଗୁଳାବାରା ଲାଳାମୟ ସୁଖ !
 ଗତି ପକ୍ଷେ ଦୂର ସିନା ତବ ଗୁଳାଧାନୀ,
 ମାତ ନୁହେଁ ମତି ପକ୍ଷେ ଦୂର, ଦୃଷ୍ଟିସ୍ଥାନ
 ମନର ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧ-ବାଧାଧାନୀନ ।
 ପାଲଟି ଅବଶ୍ୟ ମହଁ ତବ ଅନୁଗ୍ରହ,
 ମାତ ତାର ପ୍ରତିଦାନେ ଭଗିବେ ଆପଣ
 ମୋର ଏ ପ୍ରତ୍ୟାନୁଗ୍ରହେ ବଡ଼ ଅନୁଗ୍ରହ,
 ଆଜିକ ନିଅରେ ମୋର ଶୁଦ୍ଧ ଆତ୍ମା,
 ବାହୁଡ଼ିବେ କାହିଁ ପ୍ରାଣ ସ୍ବଦେଶାତ୍ମମୁଖେ ।”
 ଏ ପ୍ରସାଦେ ଚନ୍ଦ୍ରମାତା ପ୍ରକାଶି ସମୁଦ

ପ୍ରଦର୍ଶିଲେ ବୃତ୍ତନ୍ତା ଭକ୍ତଲେଖ ପାଶେ ।
 ଏକାଳେ ଆଗତ ସନ୍ଧ୍ୟା ଦେଖି ବେନି ନୃପ
 ଚିତେ ହେଲେ ବକ୍ଷାନ୍ତରେ ସାୟଂବୃତୀ ହେତୁ ।

ପ୍ରଭାତେ ଚନ୍ଦ୍ରମାତାଦିତ୍ୟ ଧର୍ମାନନ୍ଦ ସହ
 ଆଗୁଛୁ ମାତଙ୍ଗୋପର ବାହୁଡ଼ିଲେ ଦେଶେ,
 ଶକ୍ତେ ଦୂର ସଦୃଶାତୀ ହୋଇ ଭକ୍ତଲେଖ
 ପ୍ରଦର୍ଶିଲେ ଶିଶୁାଚାର, ବିଦାୟ ସମ୍ଭାଷ
 ଅନ୍ତେ ଶେନି ପରସ୍ପର ସ୍ନେହ ବେନି ନୃପେ
 ଯାହା କଲେ ପରସ୍ପର ପ୍ରତୀପାତ୍ତମୁଖେ ।
 ଚାଲିଲା ଦି ରବିବର ସମୟ ମୁଁ ପଥେ,
 ଭେଟିଲ ଦିବନ ପରେ ଚନ୍ଦ୍ରୋପକା ନଦୀ ।
 କାଳ ପ୍ରତି ଅନ୍ଧକାସ ପ୍ରକାଶି ଚଟିନୀ
 କଳ କଳ ହଲେ, ତାଲେ ବେନି କୁଳେ ଦାଳି
 ଅମର ଅମୃତୋଷ୍ଣ ଅନ୍ତ ଆସବ । *
 ଭାଷିଲେ ଅବନ୍ତୀ-ପତି — “ନଦୀ ନୁହେଁ ଏତ,
 ନଦୀରୂପେ ପ୍ରବାହିତା ଭାଗ୍ୟ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ବୃଷା,
 କିମ୍ବା ଏହା ଦୁର୍ଗୁଣାଳୀ ଚରଦୁର୍ବରୀ
 କାମଧେନୁ ଭକ୍ତଲର, ଏହା ଦିବ ସିନା
 ଭକ୍ତଲର ‘ରତ୍ନପ୍ରସ୍ଥ’ ଅଭିଧା ଦୁର୍ଲଭ,
 ବିଶ୍ବପତିଙ୍କର ଏହା ଏ ଭକ୍ତଲ ପ୍ରତି
 ଅତିରକ୍ତ ମହାଦାନ—ଅସୀମ ଶୁଭର ।
 ଏଣେ କାମଭାଗେ ଦିଶେ ଏ କେଉଁ ପଦ୍ମ ?
 ବନ୍ଧୁପୁତ୍ର ଭୀମ, ସୁପ୍ର ଅଭଗର ପ୍ରାୟ ?”
 ଭକ୍ତଲେ ଯୋଗିବର— “ନୃପ, ଏ ଭକ୍ତଲେ
 ଅବସ୍ଥିତ ପଞ୍ଚ ତୀର୍ଥେ ପଞ୍ଚ ଭଗବାନେ,
 ଯକ୍ଷପୁର ଶାନ୍ତ ତୀର୍ଥ, ପୁରୀ ବୈଷ୍ଣବର,
 କୋଣାର୍କ ଭୁବନେଶ୍ବର ସୌର ଶୈବ ତୀର୍ଥ,
 ଗାଣପତୀ ତୀର୍ଥ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ଏ ଶିଖରୀ,
 ସିଦ୍ଧିଦାତା ଚିନାୟକ ଅବସ୍ଥାନ ହେତୁ

ଶ୍ରେଷ୍ଠେ ଏ ଭୂଧର ହୃଦୟେ ନାମେ ଅଦ୍ଭୁତ ।
 ସ୍ଥିତ ତାର ପୂର୍ବ ପ୍ରାଣେ ଚନ୍ଦନ-ବନ୍ଧିତ
 ଅଳକ ଅଳକ, ସେହି ଏକା ସାର୍ଥକରୁ
 ମହା ମହାସୁଧୀ ଏହି ଭକ୍ତର ଭୂମିର
 'ମଳୟଜୟନ୍ତୀକା'—ଗୌରବ ଉପାଧି ।
 ଏହିରୁପେ ନାନା ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଗତପଥେ
 ମିଳିଲେ ସବଳେ ଯାଇ ଦେବେ ଦିନାନ୍ତରେ
 ମେଘଶ୍ୟାମ ମେଘାସନ ସାନୁମାନ ପଦେ ।
 ଭାଷିଲେ ବିଚିତ୍ର ଚକ୍ର କଳସେ ତାପସେ—
 'ଦେବ, ତବ ଉପକାର-ଭଣ, ଅଶୋଧିତ
 ମୋହ ପକ୍ଷେ, ଲଭିଲି ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରସାଦେ
 କବ ଚକ୍ର, ନବ ଭାବେ ଚିତ୍ତିର ସଂସାରେ,

ତୁମ୍ଭର କରୁଣା ଏକା ଫୁଟାଇଲି ସିନା
 ଏ ନୀରସ ଶୁଷ୍କ ପ୍ରାଣେ ଅନନ୍ଦ-ମନ୍ଦାର,
 ଆଶିଲି ସୁନ୍ଦର ମୋର ଅବସର ପ୍ରାଣେ ।
 କରୁଛି ମୁଁ ଶୁରୁପଦେ ଆପଣଙ୍କ ଆଜି,
 ଶିଷ୍ୟ ଅଧିକାର ପ୍ରଭୋ, ଅପି ଅଭାବନେ
 ସେ ପାବନ ପଦତଳେ କରନ୍ତି କୃତାର୍ଥ,
 ମାଗୁଛି ମେଲଣି ଏବେ, ଶେନା ଦେଉ ମୋର
 କୃତଜ୍ଞତା, ପ୍ରୀତିପୂଜା, ପ୍ରଣବ-ଆରବ ।"
 ଭୁଞ୍ଜି ଲଭି ଏ ବଚନେ ବୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧତାୟ,
 ନୃପତିରେ କର ନିହି କର ଆଶୀର୍ବାଦ,
 ଗମିଲେ ଆଶ୍ରମ ଦିଗେ ମୁକୁ ପଦକ୍ଷେପେ,
 ପ୍ରବେଶିଲେ ବିଚିତ୍ର ସୁଧୀ ଶିବରେ ।

ଏକାଦଶ ସର୍ଗ

ବରଷତ କର ଆର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ସମଗ୍ର
 ଶମିର ଲିଙ୍ଗାଷାନ୍ତର, ଭଜିଲ ସାଫଳୀ
 ଅଶା, ତହୁ ଚତୁରଙ୍ଗବାହିନୀ ସହଚର
 ମଣ୍ଡିଲେ ଅବନ୍ତୀ ମହା ଅବନ୍ତୀମଣ୍ଡଳ,
 ମଣ୍ଡଳି ଯେସନ ଆସି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶଶପର
 ତାରକାମଣ୍ଡଳୀ ସହ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରକଳୀ,
 ଅଥବା ବସନ୍ତ ଯଥା ଉତ୍ତୁକୁଳନାଦା
 ବିମଣ୍ଡେ ପ୍ରବୃତ୍ତ, ଶେନ ଗହଣେ କୁସୁମ,
 ବୋକିତ, ମଳୟାନିଳ—ସହସ୍ରାନିକରେ ।
 ଲଗିଲ ବିଚୟୋପ୍ସବ, ହସିଲ ନଗରୀ,
 ଶେନଲ ଅନନ୍ଦ-ଦେଉ ଚୌଦିଗେ ଚଢ଼ି ।
 ବିଚୟିନୀ ଭକ୍ତସୁଧୀ ସୁଭାବେ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ହଳେ ବିଭୁ ସିତ ଦୋର ବିଚୟ-ଭୂଷଣେ
 ଧରଲ ଅପୁର ଠାଣି ବର୍ଣ୍ଣନା ଅତୀତ ।
 ଏବେ ତ କୁସୁମକୁଣ୍ଡ ସୁଷମାନିର୍ବର,

ଆଲୁଙ୍ଗିଲେ ତାକୁ ଆସି ବାସନ୍ତୀ ଚନ୍ଦ୍ରିକା
 ମଧୁପ-ଭ୍ରମର ସହ, କି ଅନନ୍ତ ଶୋଭା—
 ସ୍ତୋତ ହୃଦ ପ୍ରବାହିତ, ଚଳିବ କି ଭଲ
 ସେ ଶୋଭା ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା, ଦେଉ ପଛେ ଯେତେ
 ପ୍ରାଣବତୀ, ଯେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅନନ୍ତ ପ୍ରବାହେ
 ନ ପାରେ ସନ୍ତର ଧନୀ ପ୍ରବଳା କଲ୍ପନା,
 (ତର ସନ୍ତରଣଦକ୍ଷା ଭାବ-ପାଦ୍ମବାରେ)
 ଭାଷା ସିନା ଅବହେଳେ ବୁଦ୍ଧମରେ ତହିଁ ।
 ଉପମା ବା କି ଶଟିବ ତାକୁ, ଉପମା ତ
 ଭାଷାର ଅଧୀନ, ଭଜେ ତା ସହ ବିଲୟ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରୋପର ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ହୁଅନ୍ତା ଯଦ୍ୟପି
 ତେବେ ବା ନଗରୀ ସହ ହୁଅନ୍ତା ଭୁକ୍ତ ।
 ସୁଖ-ସୁରଧୁନ-ସ୍ରୋତେ ଜାଳଦେଲ ଦେହ
 ଉପ୍ସବ-ଯମୁନା, ସେହି ପୁଣ୍ୟପ୍ରସାଗରେ
 ସାନ କର ନାରସିଂହେ ଶୀତଳରେ ଆସା ।

ମାତ୍ର ଏ ଉପସ୍ଥଳେ ଲୁପ୍ତ ନୋହି ନୃପମଣି
ରତ ପୁରସ୍କାର ଦାନେ ସେନାଳୀମଣ୍ଡଳେ ।
ଗୁଣ ଭୁଲିକାରେ ଲୁହ ବୀରେ ବହୁଗୁଣ
ପୁରସ୍କାର, ମଣିରେ ତା ଭାଗ୍ୟ ଆଶାତୀତ ।
ବପସ ଭାବରେ ଯୁଦ୍ଧ ଯେଉଁ ଶୂରଗଣ
ଆସିଥିଲେ ଦନ୍ତୀ ହୋଇ, ଆସି ଆବ୍ୟାହତ
ଭାବୁ, ପୁରସ୍କାର ଦାନେ ଦେଲେକ ମେଲଣି !
ଅହୋ କି ପରୀର ଦୟା, ସୁସ୍ମିତ୍ୟ ଶୀତଳ,
ମିତ୍ର ପ୍ରତି ଦୟାବ୍ରତା, ଧର୍ମ ସ୍ଵାଭାବକ,
ମାନ ଯାଉ ଦୟା ବର୍ଣ୍ଣ ଆରୁଣ ମସ୍ତକେ
ଦୈବୀ ବର ପ୍ରାପ୍ତ, ସେହୁ ଦେବଙ୍କର ଦେବ ।

× × × ×

ସଖୀନ୍ତ୍ର ଶ୍ରୀମତେ ଦିନେ ରୂପସୀ ପ୍ରମୀଳା,
ପାଟେଶ୍ଵରୀ ଲଜ୍ଜିମଣି ପ୍ରିୟ ସଦୃଶ
ଭ୍ରମରୀ ଶୁକାନ୍ତର ବହୁରୂପବଳେ ।
ବସ୍ତ୍ରର ଅନ୍ତର ତହିଁ ଅନନ୍ତ ସୁଦାସ
ବାଳତରୁ ଲତାକୁଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ-ପ୍ରସ୍ତୁତେ,
ପଦ୍ମକୁ ସେ ଦାମ୍ଭି ଝରି କି ଅମୃତମଣା
ମଧୁରମା, କି ସୁସୀମା ପ୍ରୀତି-ପୂର୍ବ ଝରି,
ଦୈବି ତାହା ଦୈବିଅନ୍ତ ନୟନ ଶୀତଳ ।
ଆନନ୍ଦେ ବାମାଏ ଫେଲ ଆଜ୍ଞା ଅଳଙ୍କାର
ମଣ୍ଡିରେ ବନସ୍ତମ୍ଭର କୁସୁମିତ ବେର,
ଫିଟାଇ ଦେ ବଣ୍ଟ ଦାଉ ଲମ୍ବାଇଲ ନେଇ
ମଞ୍ଜୁ ଦାସୀ କୁଞ୍ଜିରତା ଦୃଢ଼ଚିତ ବସେ,
ଓହ୍ଲାଇ ଦେ ବାଳଦଳ ବାନ୍ଧିଲ ଦୃଢ଼ବେଶ
ମାଳତୀ ବାହୁରେ, ବେହୁ ପାଲଟି ସଦର
ଜୟମୁଦ୍ରା ପାତ ପାଟ, ପିନ୍ଧାଇ ଗୋଲପେ
ସଜାଇଲ ବନାବେଶେ, ଶଙ୍ଖିନ୍ତେ ପାହୁଡ଼
ପଦେ, ଫୁଟିଗଲ ବରେ ବଣ୍ଟା, ତହିଁ ବାଳା
ପ୍ରବାଶିଣ ସେଦୁମିଶା କୁନ୍ତମ ବିରାଗ

ଭାଷିଲ, “ଭବୁଣୀ ତୁ ଲେ ବେତେ ଅଲଙ୍କା,
ଚମଟୁରୁ ମୋତେ ? କି ତୁ ବଟୋଳୀ ବାସାଣୀ !”
ଶୁଣି କହେ ଆନ ସଖୀ, “କି ଦୋଷ ତାହାର,
ସ୍ଵଭାବେ ସେ ଅପାର୍ଥକ ଭୂଷଣ-ଭୂଷଣା,
ତାହାର ସେ ଗଣିତରୁ ତର-ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ,
ଦୃଢ଼ ତୁମ୍ଭ କରୁ ତାକୁ ଭାସ୍ବତୀନି ବୃଥା
ଲଦିଦେଇ ଗୁରୁ ଭୂଷା, ପାର୍ଥକ, ଅପାର,
ତେଣୁ ସେ କୁପିତା, ଦେଲ ଭପସୁକ ଶାସ୍ତି ।”
ଏରୁପେ ବୌତୁକେ ଲୁପ୍ତ ଅନ୍ତର ବାଳାଏ
ଏକାକେ ପ୍ରବସ୍ତ ତହିଁ ରୂପଗଳ ନାମେ
ସୁସ୍ଵେଧାକୁମର, ଦେଖି ସମ୍ଭ୍ରମେ ପ୍ରମୀଳା
ପ୍ରଣମି ତାହାକୁ, ଧୀରେ ଭାଷିଲ ଏସନ—
“କୁଶଳ ତ ବିପ୍ରମଣି ? ତୁମ୍ଭେ ଭାଗ୍ୟଧର,
ନୃପତି ସଦୃଶେ ଭ୍ରମି ବହୁ ରମ୍ୟ ସ୍ଥାନେ
ଆସିଲ ବାହୁଡ଼ି ସାଧୁ ଗହସପନୁତା ।”
ଭଉରରେ ଦ୍ଵିତ—“ସତୀ ତାହା, ଦେଖି ବହୁ
ଜନପଦ, ବନ, ନଦୀ, ଭୃତ୍ୟ ଶିଖରୀ,
ମେବି ନାନାଗୀର୍ଥ, ଲଭୁଥିଲ ନିତ୍ୟ ସୁଖ,
ମାତ୍ର ନୃପତିଙ୍କ ଦୃଢ଼ ଯେ ସୁଖେ ମୋହର
ଦେଉଥିଲ ବୋଲି ସଦା ବିଷାଦ-କାଳମା ।”
ସୁକ୍ତିଲ ପ୍ରମୀଳା, ଭୀତି-ଭବବେଶ ବିହ୍ୱଳେ—
“ଆଜ୍ଞା ଭାରତର ସେହୁ ଗଜଗଜେଶ୍ଵର,
ସମସ୍ତ ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତ ଯା ଆଜ୍ଞା ସଙ୍କେତେ
ଚାଳିତ ପାଳିତ, ଭଲ କି ଦୃଢ଼ ତାଙ୍କର ?”
ବିବରରେ ରୂପଗଳ—“କି ଦୃଢ଼ ତାଙ୍କର ?
ଭୁଲିଥିଲେ କ୍ଷତ୍ରୀଭୂଷା ଏହି ବେତେ ମାସ,
ମଣିନ୍ତ କି ବିଦମାବେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ମାନବ ?
ଭ୍ରାନ୍ତ ସେ ଧାରଣା ତବ, ମହାଦେବତା ସେ
ବେଉଁ ଗୁପ୍ତ ନିଦିବର, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ବା ବିହରେ
ପ୍ରୀତିର ପାବନ ମୂର୍ତ୍ତି, ଦୃଢ଼ସ୍ତ ତାଙ୍କର

କରୁଣାର ଶୁଭ-ସ୍ୱର୍ଗ, ସେହୁ ସିଂହାସନ !
 କି ନିଷ୍ଠାମ ଧର୍ମ, କିବା ଆତ୍ମତ୍ୟାଗବ୍ରତ,
 କି ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ, କି ଜୀବନ୍ତ ପରହୃଦେଷଣା,
 ଦିନସାରା ନାହିଁ ତର ଭୀଷଣ ସମରେ,
 ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ଧର ହସ୍ତେ ଜଳନ୍ତୁ କିହୁଣି
 (ଶବ ପରତାର ସତ୍ତ୍ୱେ) ବିଳେ ନରମଣି
 ଶବ୍ଦ ପକ୍ଷ ରଣାଦୁତ ସୈନ୍ୟ-ଶୈବରେ,
 ଅମୃତ ପ୍ରଲେପ ଲେପି ଆସୁଲେଣା ପରେ
 କରନ୍ତି କାହାକୁ ସୁସ୍ଥ, ଧୋଇ ପୁତ୍ରପୁତ୍ର
 କାହା କ୍ଷତସ୍ଥଳ, ଶେ ଭବ୍ୟସ୍ୱ କାସ
 ଦେଉଥାନ୍ତି ପଟି ବାନ୍ଧି କହିଁ, କାହାର ବା
 ବଶୁଷ୍ଠ ଅଧର ପ୍ରାନ୍ତେ ଧର ପଥୀ ପାଦ
 ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସସ୍ପେନ୍ଦେ ତାକୁ, ଦେଖ ଏହି ଦୃଶ୍ୟ,
 ଏହି ବାସ୍ତବୀୟ ମହାଦୃଶ୍ୟ କରୁଣାର,
 ଭୂଆଏ ଶବ୍ଦ ପକ୍ଷ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ରବ !
 ଆଦର ଶୁଣୁଥା ପରେ ନ ଭଳି ବିଶ୍ରାମ,
 ସାହିତ୍ୟ ସନ୍ଧର୍ଭେ ପୁଣି ହୁଅନ୍ତି ନିରତ ।
 ସ୍ମରାବେ ସାହିତ୍ୟ-ରକ୍ଷ ଅମ୍ଭ ନୃପବର,
 ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରଭାତର ଚରୁଣ ଚପନ,
 କାବ୍ୟ-ସଦୃଶାର କୁଞ୍ଜେ କଳନାଦି-ପିବ,
 ପଦ୍ମ ପଦ୍ମ କାବ୍ୟୀ, ଯାଏ ବିଭାବର ପାଦ,
 କାହିଁ ଅବା ଅବସର ଯୋଗଣେ ଶୟନେ ?
 ବିଚାର କୋମଳ ଅଙ୍ଗେ ସଦା ଯେ ପାଳିବ,
 ନୁହେଁ କି ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷେ କଷ୍ଟକର ଏହା ?
 ଭଣିଲ ପ୍ରମୀଳା—“ଦେବ, ନ ହେଲେ ସେଭଳି
 ହୃଦୟାଳୁ, ଶୋଭନ୍ତା ବା କାହିଁ ଶିରେପରେ
 ମରାବା-ମୁକୁଟ ଅର୍ଦ୍ଧଭାରତ-ସ୍ୱର୍ଗର ।
 କହିଲ ତ ନୃପତିଙ୍କ କଥା, ଶୁଣ ଏବେ
 ରାଣୀଙ୍କ ବେଭାର, ଶୁଣେ ହୃଦେ ବୁଝିବୁଁ
 ପଟାନ୍ତର, ଯୋଗ୍ୟ ମଣି ଏ ଆଦିତ୍ୟବରେ
 ଛନ୍ଦିଲ ତା ବରେ ବିହ ଏ କମଳନୀଳ ।
 ନାହିଁ ଅଭିମାନ କିମ୍ବା ଆଳସ୍ୟ, ବିଚାର,

ବହୁ ପରତାର ସତ୍ତ୍ୱେ ସଦା କର୍ମରତା,
 ସଦା ହାସ୍ୟମୟୀ, ସୁଖେ ଦୁଃଖେ କିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠେ,
 କାନ୍ଦିଲେ କଦାପି, ସେହି କାନ୍ଦଣା ମଧ୍ୟରେ
 ଭୂଆଏ ପଟି ହାସ, ପଟି ଦିଶେ ଯଥା
 କୁହେଲିବା-ମାନ ଲତା-କୋଳରେ ସୁମନ ।
 ମହାସହ୍ୟାଶୀଳା, ତେଣୁ ନ କାନ୍ଦନ୍ତି ସଦା,
 ଯଦାପି କାନ୍ଦନ୍ତି କେବେ, ତେବେ ପରଦୁଃଖେ,
 କି ବାସ୍ତବ୍ୟ, କି ମମତା, କି ଦୀନତା, ଆହା,
 ସେହୁ, ପ୍ରୀତି, ସରଳତା ଏ ବିବେଶୀ ଅବା
 ବହୁଅନ୍ତ ଏକାଧାରେ ! ଯୋଗଣ ସମୟେ
 ଥରେ ମାନ୍ଦି ନେଇଛନ୍ତି ମୁଖକୁ ଆହାର,
 ଏକାଳେ ଶୁଣିଲେ ଯଦି ଦୀନ ଅଭୁରର
 କରୁଣ ପ୍ରାର୍ଥନା ସ୍ୱର, ଭୂତଲେ ତକ୍ଷଣେ,
 ସରଲ ଯୋଗଣ, ଧାଇଁ ଯାଇ କଲେ ତାର
 ଭବିତ ସଜ୍ଜାର । ଯଦି ଶୁଣିଲେ ପୀଡ଼ିତ
 ନଥର ମଧ୍ୟରେ କେହି, ଦାସୀ ପକ୍ଷେ ହେଉ,
 ବଳେ ବଳେ ପାଶେ ବସି କଲେ ତାର ସେବା,
 ନିବାରକ ଯେବେ, ତେବେ ମିଳିବ ଭବିତ ---
 ‘ମାରୁଗନ୍ତବ୍ୟୁପେ ଧାତା ସୃଜିଲେ ରମଣୀ,
 କି ଅନ୍ତ ତାହାର ଧର୍ମପାଳନ ବୀରୀତ ?’
 ପୁଣି କେତେ ପାତକ୍ରତ୍ୟ-ନିଷ୍ଠା, ହେଲ ଦିନ
 ନୂମଣି ପ୍ରବାସୀ, ତାଙ୍କ ରହ-ଅହକାକୁ
 କରୁଥିଲେ ପୂଜା ନିତି ଦେବତା ବିଧାନେ,
 ପାଇଲେ ପ୍ରାଣେଶଙ୍କର ଶ୍ରୀହସ୍ତ ଚିତାଭ
 ଲଗାଇ ମସ୍ତକେ ପକ୍ଷେ ଫେଡ଼ନ୍ତି ତା ମୁଦ,
 ପାଠାନ୍ତେ ସାଇତା ହୁଏ ପୂଜା-କୋଥଳରେ ।
 ଯେଦିନ ନୂମଣି କଲେ ବାହୁଡ଼ା ବିକସ୍ତ,
 ରାଣୀହଂସସ୍ତରେ ହେଲ ହୃଦୟର ଢେଟ,
 ହେଲ ତାରତସ୍ତ୍ର ଏକତସ୍ତ୍ର, ଆହା କିବା
 ତରଳ ଶୀତଳ ହୃଷ୍ଟି, କା ନେହି-ଚକୋର,
 ପିଇଲ ତା ମୁଖେନୁର ଅନନ୍ତ ଅମ୍ବୁ,
 ହେଲ ନାହିଁ ବାର ତାହା ମୁହଁ ତ ଚିତ୍ତ ।

ଦେଖୁଛି କି ପୂର୍ଣ୍ଣଶ୍ରୀ ଧରମୁଖ, ଧର
 ଶ୍ରୀମୁଖ ? ମହାବ୍ରାଣୀ ନମିଲେ ପ୍ରସ୍ତରେ,
 ନମେ କି ପାଦାଂଗୁଳୀ ନଦୀ ସାଗର-ତରଣେ ?
 ଶେଷଭାଗ କି ପ୍ରେମର ମଳୟ ମାରୁତ,
 ଫୁଟିଗଲା କି ଅଦାକ୍ତ ଭଜନରାଗର
 ଶୁଭ ବର୍ଣ୍ଣାବତୀ, ଆହା, ସେବାଳ ଅନନ୍ଦ,
 ସେବାଳର ଶୂନ୍ୟ ଶୋଭା, ଭୁଞ୍ଜିଲେ କେବଳ
 ଅନନ୍ଦ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ଦୀର୍ଘସାଗୀ ସେ କେନିଏ ।
 କି ମଙ୍ଗଳ ଦିନ ଆଜି, ଏଭଳି ସୁଦିନ
 ଭାଗ୍ୟଧର ଜୀବନରେ ପ୍ରାୟଶଃ ଦୁର୍ଘଟ ।
 ଧୋଇ ପଥ-ପଦ୍ମପାଦ, ପଶତେ ପୋଛୁଣି
 ବସାଇ ଆସନେ କଲେ ତାମର ବାଜନ,
 ନୃବର ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ତାମର ଭବିଷ୍ୟ
 ଭାଷିଲେ ସସ୍ତିତେ, ପ୍ରିୟେ, ଏତେ ସେବକୀରେ
 ରହିବ କି ମୋର ସେବା ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ତଳେହେଁ
 ତୁମ୍ଭର ଏ ବାଣୀ ? ଛୁ ଛୁ ବସ ଆସି ପାଶେ;
 ଭୁଞ୍ଜିଲେ ଗୁଣୀ, “ମୁଁ ସେ ପ୍ରଧାନ ସେବକୀ ।”
 ଅହା, କି ବାମନୀ ପ୍ରେମ, ମଧୁର, ପାଦନ,
 ତା ମହତ୍ତ୍ୱ, ତା ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ, ତା ଭୁକ୍ତଭୋଗୀ ।
 ପୂର୍ଣ୍ଣିଲେ ମହତ୍ତ୍ୱ, “କୀରବର, ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ
 ନରମେଧ ? କି ନିଷ୍ଠୁର କୀର ଶିଳାହୃଦ,
 ନାହିଁ ଦୟା ମାୟା ଲେଖ, ଅକାତରେ ବୀରେ
 ନିର୍ବିକାରେ ବିନାଶକୁ କେତେ ମହାପ୍ରାଣୀ ।”
 ଭୁଞ୍ଜିଲେ ନୃପ, “ପ୍ରିୟେ, ରମଣୀ କି ଉଷା ?
 ବଧନ୍ତୁ ଅସ୍ତରେ ବୀରେ, ମାତ୍ର ବିନା ଅସ୍ତେ
 ପାରନ୍ତୁ ରମଣୀ କର କୋଟି ନରହତ୍ୟା
 ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ, ନାମେ ଭୀରୁ, ମାତ୍ର ବାଣୀ ବୀର ।
 କରନ୍ତୁ ମୁଁ ହତ୍ୟା ସତୀ, ମାତ୍ର ସେ ହତ୍ୟାରେ
 ତୁମ୍ଭର ଅଗାଧ ସ୍ୱାର୍ଥ ନିବିଡ଼େ ଲଜିତ,
 ଭୁଞ୍ଜିବ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ, ବସି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଆସନେ ।”
 ଭୁଞ୍ଜିଲେ ଲଜ୍ଜମତୀ ଗୁଣୀ, “ମହାବ୍ରାତ,
 ସେବା ନାହିଁ ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ, ଲଭନ୍ତୁ ମୁଁ ସେହି

ମହାବ୍ରାତ, ତବ ସୌମ୍ୟ ପୁଣ୍ୟ ପଦ୍ମପୁ,
 ତାହା ଭୁଲନାରେ ଏହି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ମୃଣ୍ମୟ—
 ପର ରୂପଗୁଣ, ସିନ୍ଧୁ ଏହି ଭୁଞ୍ଜି ଗୁଣୀ
 କେଉଁ ଜାତ ନାଥ ? ତାହା ସୁର୍ଗରାଜ୍ୟ ମୋର,
 ତହିଁକୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଗୁଣୀ ମୋ ପକ୍ଷେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ।”
 ଭାଷିଲେ ବିହାରୀ ଗୁଣୀ କର ଧର,
 “ଦେବ, ଏହି ଦେବୀ ଏକା ମହତ୍ତ୍ୱ, ତୁମ୍ଭର,
 ତୁମ୍ଭେ ଗୁଣବତୀ, ସତୀ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପତି,
 ଏହାକୁ ମୋ ପକ୍ଷେ ଏକା ଗୌରବକାରଣ ।
 ନୁହେଁ ଯୁଦ୍ଧ ଅବରୋଧ, ଧର୍ମରକ୍ଷାପାଇଁ,
 ପୁଣି କୁଣ୍ଠ ଦମନାର୍ଥେ କରୁଁ ବୀର ସମର,
 ଏ ଭାରତେ ଧର୍ମଗୁଣୀ ବିଶୁଦ୍ଧତା ଦେଖି
 (ଦିବାକର ସ୍ୱାର୍ଥରୁତ ବୁଦ୍ଧାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ)
 ଧର୍ମଗୁଣୀ ସ୍ଥାପନାର୍ଥେ ଧରଣକୁ ଅସି,
 ସାଙ୍ଗ ଏବେ ସେ ସୁବ୍ରତ, ଆଜିଠାରୁ ଦେବ,
 ସେବକ ମୁଁ ମସିଦନ୍ତ ଅସିଦନ୍ତ କେଳି ।”
 ଶୁଣି ପତି ବାଣୀ ସତୀ ଭାଷିଲେ ଏସନ—
 “କେଉଁ ଅନ୍ତରାୟ ତବ ମନୋରଥ ପଥେ ?
 କିନ୍ତୁ ନାଥ ସେବକାର ଏତକ ମାଗୁଣି,
 କରବେ ନିଷ୍ଠୁର ମୋତେ ଲେଖିବାପଣରେ ।”
 ଏହା କହି ପୁରୋହିତେ ପ୍ରମୀଳା ସୁନ୍ଦରୀ
 ଗମିଲ ସଙ୍ଗିନୀ ସହ ଅନ୍ତଃସୂର ମଣେ,
 ଯଥାସ୍ଥାନେ ପୁରୋହିତେ କଲେକ ପ୍ରସ୍ଥାନ,
 ନୀରବିଲ ଉପବନ, ନୀରବେ ସେସନ
 ଭୁଞ୍ଜିଲେ ଶୁଭସାଗୀ ଆଦି ଶଗାଳିଏ ।

ଭୁଞ୍ଜିଲେ ସିଂହାସନେ ମହାସଭା ମଣ୍ୟା
 ବିଳେ ହୋଇ ଲଜ୍ଜନପ୍ରା ନରେନ୍ଦ୍ର-ଗୌରବ,
 ସୁଶାସିଲେ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ହରଣ ପ୍ରା ମହୀ ।
 ଅନ୍ତର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମୟୀ ସେ ବିସ୍ତୃତ ସଭା
 ନବବହେ କୋଟିଶ୍ରୀ, କୋଟିଶ୍ରୀ ସଥା
 ମାନବର ଆଶା-ନିଶା ସାଫଲ୍ୟ-କୋଟିଶ୍ରୀ,

ଚନ୍ଦ୍ରା ଯଥା ହିମାଳୟ ଅନନ୍ତ ବନସ୍ତ,
 ଚରଦୀପ୍ତା ମହୋଷ୍ଠୀ ଜ୍ୟୋତିର୍ଭା ଯୋଗେ ।
 ସେ ଅନୁଭୀ ମହାରାଜୁ ଅନନ୍ତର ଆଭା
 ଭଜୁ ନ ଭାରତ ବନ୍ଧ, ଭଜୁ ନାଏ ତାର
 ସୀମାତୀତ ସଂଖ୍ୟାତୀତ ଭୁଷଣ ଅଦ୍ୟାପି ।
 ସଭା ଆଶୀର୍ବାଦ ସେ, ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ
 ଦାଣ୍ଡି-ମଣି-ଦେବାଳୟ, ପୁଲକନଗର,
 ସେ ମହାପୁରୀ ବୀଣାର ମଧୁର ମୁକୁଟା,
 ସୁସ୍ଥ ଇତିହାସ ଅଙ୍ଗେ ପ୍ରକାଶେ ସୁନ୍ଦର,
 ଶୁଣୁଛୁ, ଶୁଣିବ ତାହା ଭଜୁଣ୍ଡେ ତପତ,
 ଶୁଣେ ଯଥା ସିନ୍ଧୁ ବଣ୍ଟ ନିବାଣ ସଙ୍ଗୀତ
 ଯୋଗସ୍ଥା ଯୋଗିନୀ ବେଳା, ସତତ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ପେ ।
 ଶୋକସୁଦ୍ଧ ବିକଳତା ଏକାଳେ ତା ନାମ,
 ମାତ୍ର ବୁଝି ଅଗୀତରେ କରେ ସେ ଅଙ୍କିତ
 ସୁଦୂର ଭବିଷ୍ୟତର ଜୀବନ୍ତ ଆଦର୍ଶ,
 ଏଣୁ ତାର ସ୍ମୃତି-ଭୟ ଦୋଳ ଦୋଳ ବାଜ,
 ପ୍ରକାଶୁଛୁ ବୃତ୍ତିତାଳପଦ ଗୁମାନ ।
 ଅର୍ଯ୍ୟଜାତ-ସବିଧ-ଭଜନ-ଜାତ୍ରାବୀ
 ଥିଲୁ ରୁକ୍ମସୋତା ଦୋଳ ବହୁବାଳୟାଏ,
 ଆସବତ ଦନ୍ତ ତୁରୀ ଏ ସଭା ତାହାକୁ
 ବରଦେଲ ଶତମୁଖୀ ଆଦର ପ୍ରଶସ୍ତ,
 ଅନନ୍ତ ବିଜ୍ଞାନ-ସିନ୍ଧୁ ଅଭିମୁଖେ ତହୁଁ
 ଦେଲ ସେ ଧାବତା, ଶେଷ ଜ୍ଞାନ-ଫେନପୁଞ୍ଜ ।
 ଗତ ଆର୍ଷ-ମହାପୁରୀ ସଭାତା-ଲହରୀ
 ଶେଷଲ ଭାରତେ, ଦେଲ ଭୁତ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
 କୋଟି ପରିମିତ ସୈନ୍ୟ ସେ ମହାସଭାର
 ବିସ୍ତୃତ ପରିସ୍ଥ ବେଦି ଅବସ୍ଥିତ ସଦା,
 ଭଜୁ ଲାଗୁ ସେ ସଭାର ଏବ ଅଂଶେ ବସି
 ମହାବୀର ବାଜିଦାସ, ବାବୀ-ବଳାଦାସ,
 ଅସନ ବସନ ଶୁଭ୍ର, ଶୁଭ୍ର, ଭବିଷ୍ୟ—

ଭଗବାନ ବିଲମ୍ବିତ ସ୍ମୃତ ବଚିତାର
 ସରଳ ପ୍ରକାହ ପ୍ରାୟ, ମୃତ୍ୟୁ ମଧୁର,
 ଦୃଷ୍ଟି ରସିକତାପୁଷ୍ପ, ବିରାଜନ୍ତୁ ଯଥା
 ସାହିତ୍ୟ-ମହାସୌଧର ତୁଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟିରୂପା ।
 ଗାତ ଚନ୍ଦ୍ରାଶୀଳତାର ସମ୍ଭାର ରେଖା
 ଅଙ୍କିତ ସୁଦଳ ମଂଗେ, କେଜାଣି କେବଣ
 ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ରହିଅଛୁ ସମ୍ମୁଖେ ବିସ୍ତୃତ,
 କି ମହା ବଚିତା ଯେତେ ରହିଛି ଅଧରେ
 ଅସମ୍ଭାଳେ, ସତେ ଅବା ପଞ୍ଚିଲ ବାହାର !
 ଚରଦୀ ଯକ୍ଷର କାକୁ କରୁଣ ବଚିତା
 ବହୁଯେବ ତଦନ୍ତେ ବା ତରଳ ହିନ୍ଦରେ ।
 ସାରସ୍ୱତ ପୁଷ୍ପପ୍ରଭା ଲେଖନୀ ସାହାର
 ପଞ୍ଚିଲ ସାହିତ୍ୟ-ବୋଷେ ବ୍ରହ୍ମଜାତ ହୀରା,
 ମେଷତକ୍ଷୁରୀଳା *, ପୁଣି ବାରବାନୀ ସୁନା,
 ପ୍ରଦର୍ଶିଲ ଯେ ଲେଖନୀ ସମସ୍ତ ଜଗତ
 ଅର୍ଯ୍ୟସାହିତ୍ୟର ଶକ୍ତି, ବିଶ୍ୱବିଜୟିନୀ,
 ଆଦର ମହାପ୍ରାଣତା—ଗଭୀର, ଅକଳ,
 ନରୁପମା ଯା ଭଗମା, ସ୍ୱୟଂ ବୀଣାପାଣି
 ବରନ୍ତି ନର୍ତ୍ତନ ସାର ଜିହ୍ୱାସ୍ତେ ସତତ,
 ଯା ମହାପ୍ରଭା ପାଶେ ବିଶ୍ୱତକ୍ଷୁ ରବି
 ଦୀନପ୍ରଭ, ଦୀନପ୍ରଭ ଯଥା ଦୀପଶିଖା
 ତାହାର ଅନନ୍ତ ତେଜେ ନିମଜ୍ଜି ଦିବସେ,
 ପ୍ରାଚୀନମୀ କଲ୍ପଜୀବୀ ସେ ମହାପୁଂସବ
 ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନା ସିନା ଧୃଷ୍ଣତା କେବଳ
 କେ ଗଣିବ ସମୁଦ୍ରର ଅନନ୍ତ ଲହରୀ ?
 ଭଗବତ୍ ଅନ ଅଂଶେ ମହାବାଗୁବର
 ବରରୁଚି, ଭଜୁଁ ତୁଳ ମଣିତ ମସ୍ତକ,
 ଦୀର୍ଘ ବୟ, ବେଳସ୍ଥିତା ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତିଭା
 ପୁଣ୍ୟ-ସ୍ୱାଧୀନତା ଆଉ ପୁଷ୍ପବାଦିତାରେ
 ଗଦା ଯେତେ ଓଜସ୍ୱିନୀ ପ୍ରକୃତ ତାଙ୍କର ।

ସୁସ୍ଥଚମ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା, ଅପସ୍ୟପାତକେ,
ଅକାଟୀ ମଲ୍ଲିଆ ଦାନେ, ସୁମଲ୍ଲ କେବଳ
ହେଲେ ହେବେ ତାଙ୍କ ସବୁ ସାବେତ-ସବିତ ।
ତାଙ୍କ ପାଶେ ଧନୁନ୍ତରୀ, ମହା ଦାର୍ଶନିକ
ଉପବିଷ୍ଟ ଯୋଗୀସନେ, ସମାଧିପ୍ତ ଯଥା
ପ୍ରବୃତ୍ତର ମହାଯୋଗୀ ପ୍ରାଚୀନ ଶିଖରୀ,
ରାମାୟଣ ଔଦାର୍ଯ୍ୟବୋଧା ଉତ୍କଳ ବପାଳ,
ଚିନ୍ତାଏ ସଙ୍କେତେ ତାଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲୁଣ ।
କି ଭକ୍ତି-ଉତ୍କଳା ଦୃଷ୍ଟି, ବନ୍ଧା ରଖି ଅରେ
ହେବ ନାହିଁ ମୁକୁତାର ତାହା ପାଶୁ ମନେ,
ଶାନ୍ତି, ଭୃଷ୍ଟି, ସଂସମର ମହା ସୁମୋହନୀ
ମୁକ୍ତିର ବିଜ୍ଞାନଦୀପ୍ତ ନୟନସୁଗଳେ ।
ତହିଁ ପରେ ଉପବିଷ୍ଟ ଧବଳଶୁଣ୍ଠିକ
ମିହିର—ତେଜସ୍ବୀ ବୃକ୍ତ ବରୁଣମିହିର,
ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତେ ଯାକ କଲ୍ଲନା ପନ୍ଥର
ସୃଷ୍ଟିର ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଜାଲ ଭେଦି ଅବହେଳେ
କଲ୍ଲ ଗ୍ରହ-ଜଗତର ଚରୁ ଆବିଷ୍କାର,
ପ୍ରକାଶେ ଯେ ହିୟା ସଦା ନରଭାଗୀ ପରେ,
ହୁରୁହୁ ଜ୍ୟୋତିଷ ଚରୁ ହେଲୁ ପ୍ରତିଭାତ
ବିଶ୍ବନେତ୍ରେ, ଯାହା ବିଶ୍ବକର୍ମାଶନଦାନ ।
ଏବେ ବଡ଼ ହିତେଶୀ ଯେ ଭବ-ପ୍ରପଞ୍ଚର,
କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ଦୃଢ଼ ତାର ଈର୍ଷାର ନରବ,
କୁସୁମ ତ ନୁହେଁ ଶାଲ ସୁରଭି ଆଗାର,
ହୁଷ୍ଟି ବିଷ କୀଟ ସୁଦ୍ଧା ଧରେ ସେ ଗରଭେ ।
ହା ବରୁଣ, କି ଅଶ୍ରୁ ଯଶେ ବେ ବିହିଲ
ଅଶିବ ଅଭିଧା ତବ ? ଆତରୁଲ ହାସ୍ତ,
ନାମ ଅନୁରୂପ ଧର୍ମ, କେଉଁ ଗ୍ରହ ଦୋଷେ ?
ଯା ନଶ ଦର୍ପଣେ ପୁଲ୍ଲ ଭୃଗୋଳ, ଶଗୋଳ,
ଭାବୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ତଥୀ, ସେହି ମୋଧାବିନୀ,

ସେ ମହାପ୍ରତିଭାବତୀ, ପ୍ରତିଭା ସୁଧାବୀ *
କଲ୍ଲ ଆସୁବତୀ ସିନା ତୁମ୍ଭର ସଦାଶେ ?
ତୁମ୍ଭ ଦୋଷ ସିନା ଦେବୀ ଭାରତମାତାର
ମୁକୁଟେ ମହାର୍ତ୍ତ ମଣି ସୃଷ୍ଟିଗଲ ଏବ !
ଜନନୀର ଆଶା-ପକ୍ଷୀ ଯାହାକୁ ନିରେଶି
ବାନ୍ଧି ଆସୁଥିଲ ନୀଡ଼, ସେ ସୌମ୍ୟ ଶାବଦେ
ବଧୁ ତୁମ୍ଭେ ବ୍ୟାଧିରୂପେ, ଭାଙ୍ଗିଦେଲ ହାସ୍ତ,
ଅନନ୍ତ ଆକାଞ୍ଛାପୂର୍ଣ୍ଣ ସେ ସୁଖ-କୁଳସୁ,
କଲ୍ଲ ଦୁଃଖିନୀର ନେତ୍ର ତର ଅଶ୍ରୁହର,
ସହିର୍ଲଟି ଏହା ତୁମ୍ଭ ଦାରୁଣ ଦୃଢ଼ସ୍ବ ?
ଏହି ମହାପାପ—ଏହି ଅଧ୍ୟାତ ଚଳକ,
ବହିବ ମସ୍ତକେ ତୁମ୍ଭେ ଇହ ପରବାଣେ ।
ବରୁଣ ପୁରତେ ସ୍ଥିତ ଅମରପ୍ରତିଭ
ମହାସ୍ବା ଅମରସିଂହ, ଅଭୂତ ଶାବ୍ଦିକ,
ସୁସ୍ଥ ଅଭିଧାନବେଦୀ ସରଳ ସୁଭାବ,
କଳେବର ତୁଳନାରେ ବୃହତ ମସ୍ତକ,
ଚିନ୍ତା-ନିର୍ମିତେଷ ନେତ୍ର ଭାବ-ଭାଗିନୀ,
ଶେଷେ ତାର ପ୍ରାନ୍ତେ କିବା ମହିମାର ଗୁପ୍ତ
ତରଳ ଶୀତଳ, ଯଥା ଦୋହରୀ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ।
ତାଙ୍କ ପାଶେ ଯଥାହିମେ ଶବ୍ଦ, ଶପଣକ,
ମନସ୍ବୀ ବେତାଳଭୁକ୍ତ, ଶ୍ରୀ ଶତକର୍ପର,
ଶ୍ରୁତସେନ, ମଣିତଥ, ହିଲେତନ ଦୃଢ଼,
କୁଣ୍ଡଳୀ କୁମାର ସିଂହ, ଅଶ୍ରୁଦୟମଣି,
ଦାଦରୁମୁଖାଦି ଶୀତ ପଣ୍ଡିତମଣିକା
ଅଦସ୍ଥିତ ପ୍ରଭାବନ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ରସଂକାଶ ।
ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଶୋଳ ଜଣ ବିକି ଗ୍ରହପ୍ରସ,
ପୁଣି ସେହି ପରିମିତ ଦକ୍ଷ ଚକ୍ରପ୍ରସ,
ସତତ ସେ ସଭା ମଧ୍ୟେ ଥାନ୍ତି ଉପସ୍ଥିତ ।
ସେ ସଭା ଆର୍ଯ୍ୟସଭା-ଦେବୀ-ମେରୁଦଣ୍ଡ,

* ପ୍ରତିଭା ନାମ ଗଳା । ମହାବ୍ରତ ବିଜୟାଦିତ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ନବରତ୍ନରେ ସ୍ଥାନ ଦେବାକୁ ସଙ୍ଗରୁ କରୁଥିଲେ
ମାତ୍ର ଗଳ ମିହିର ସେଥିରେ ଅବରୁଦ୍ଧ ହେଲେ ।

କିମ୍ବା ଉନ୍ନତର କଲ୍ଲଭା, ଧରଲ ସେ
 ନାନା ଫଳ--ଭଜିଦାସ, ସାହିତୀ, ବିଜ୍ଞାନ,
 ଦର୍ଶନ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଆଦି, ସୁସ୍ଥାଦୁ ରସାଳ,
 ଯା ସ୍ଥାୟୀ ମଧୁର ରସ କରୁଛି ଅଦ୍ୟାପି
 ଭାରତ ରସନା ବୁଝୁ, ପୁଣି ଧରଣୀର ।
 ଅର୍ଯ୍ୟଜାଣି ଉନ୍ନତର ଯାବତ ବଞ୍ଚେଲ
 ଜନ୍ମ ଲଭି ଏହି ବେଳୁ ବ୍ୟାପିଲ ସଦା,
 ବ୍ୟାପେ ଯଥା ଲେଖୁ ଗାତ-ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଦେଉ
 ହମଶ ଚାନ୍ଦିତ ଦୋର କାସାର ପରିଧି ।
 ଏଭାଳ ସଭାରେ ବସି ଶ୍ରୀ ବିହମାଦିତୀ
 ଅସ୍ତ୍ରଶତ ନିରପତ ପରବର ଦୋର
 କରନ୍ତି ବ୍ୟବସ୍ଥାମତେ ବିଚାର ମୀମାଂସା ।
 ଛାନ୍ଦି ସୁନ୍ଦର ବିଚାରକୁ ନ୍ୟାୟ-ଛାନ୍ଦିଶ୍ରୀରେ
 ନେଉଥିଲେ ତୋଳ ସାର, ସାରୁ ପୁଣି ସାର,
 ଦେଉ ବ୍ୟବହାର ଯେତେ ଜଟିଳ କୁଟିଳ,
 ବିଚକ୍ଷଣ ଶକ୍ତିବଳେ ନିଅନ୍ତି ସେ ବାନ୍ଧୁ
 ସତ୍ୟାଟିକ ଚକ୍ର, ଦଣ୍ଡ ବିହନ୍ତି ଚକ୍ରପ ।
 ପୁରସ୍କାର ରୂପାନ୍ତର ତାଙ୍କ ଦତ୍ତ ଦଣ୍ଡ,
 ବେବଳ ଦୋଷର ବିହ୍ନ ଶାସ୍ତ୍ର ଯଥାତଥ
 ନୁହନ୍ତି ସେ କ୍ଷାନ୍ତି, ମଣି ଚେତକରେ ଶାନ୍ତି
 ସ୍ୱକୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ରୁଚିବଳେ
 କରୁଥିଲେ ବାହାର ସେ ଅଶ୍ରୁରୁ ଶୁଭ୍ର,
 ଦୋଷୀର ଚରଣ ନୃପ କର ସଂଶୋଧନ
 ବିବଧ ସୁଶିକ୍ଷାଦାନେ, ଅଶକ୍ତି ସପ୍ତଥେ
 ତାକୁ, ଦଣ୍ଡଭୋଗ ପରେ ଯୋଗାଇ ସୁବୁଦ୍ଧି
 ଗହନ୍ତି ଜୀବନ ତାର ନବ ଉପାଦାନେ,

ଦେଖି ସେ ଗନ୍ତବୀ ପଥ ସରଳ ସୁଗମ
 ମହାସୁଖେ ସାଧୁ ଭାବେ ହୁଏ ଅଗ୍ରସର ।
 ଦୁର୍ଗମ ଦୁର୍ଦ୍ଦେଶୁ ଗୁଡ଼ ରାଜନୀତି ପଥ
 କଲେ ସାଧାରଣ ପଥେ ସୁଗମ, ସୁଜ୍ଞେୟ ।
 ବୟୋବୃଦ୍ଧି ସଦୃଶ ତାଙ୍କୁ କଲ ଆଭିଙ୍ଗନ
 ପ୍ରତିଭା, ସଦୃଶ ବାହୁ ବିସ୍ତାର ଚୌପାଶୁ,
 କଲେ ଆଭିଙ୍ଗନ ଯଥା ଶୋଭା ସୁଶିଳତା
 ଚପଳା, ଅସନ୍ନବର୍ଷୀ ଆଡ଼ମ୍ବରୀ ଘନେ ।
 ବ୍ୟାପିଲ ସଦା ଯଶ-ସମ୍ରାଟ-ବାହୁତ,
 ଦୋର ଆବର୍ଷିତ ଚକ୍ର ବହୁ ଗୁଣିତନେ
 ଆଶିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଆସି, ଆଶ୍ରୟ ଯେସନ
 କୁସୁମେ କୁସୁମଲତ ଚକ୍ରରେ ବାସ,
 ଅବା ପଦ୍ମଶାଳୀପୁଷ୍ପ ବେଦାରେ ଶରାଳ,
 କିମ୍ବା ଯଥା ଆକାଞ୍ଛାକୁ ବିବଧ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,
 ବୈରାଗ୍ୟ ସଂଯମ, ଶାନ୍ତି, ସାମ୍ୟ, ବୁଝି, ଶ୍ରୀତି ।
 ଦେଖାଇ ସ୍ୱକୀୟ ବିଦ୍ୟା ଉତ୍କର୍ଷ ଛାନ୍ଦରେ,
 ଲଭି ଉପସ୍ଥଳ ବୁଦ୍ଧି ନିବସିଲେ ମୋଦେ ।
 ବସେ ରାଜସଭା ମଧ୍ୟେ ନିତୀ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ,
 ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଲେଭନେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତି ପ୍ରଜାଏ
 ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥ ବହୁ-ବୃଦ୍ଧିଶିଳ୍ପକାଳ
 ଭେଟନ୍ତି ଛାନ୍ଦରେ ଆଶି ପ୍ରତୀକ୍ଷା ସୋପାନେ ।
 ‘ନ ଦେଲେ ଅଭାବ ସଦୃଶ କଠୋର ସଂସ୍ଥାପନ
 ରତ, ଜନ୍ମେ ନାହିଁ ଅସନିର୍ଭରଣୀ ଶକ୍ତି’,
 ଏ ଅମୂଲ୍ୟ ଉପଦେଶ ସତ୍ୟାବିବମୟ
 ଅର୍ପନ୍ତି ବିହମାଦିତୀ ପ୍ରଜାପୁଷ୍ଟେ ସଦା ।

ଦ୍ଵାଦଶ ସର୍ଗ

ସାହିତ୍ୟ ମାତ୍ରାଣୀ ସଭା ଭୁବନେ ଅଛନ୍ତି,
 ମିଳନ୍ତି ପଣ୍ଡିତ ବଡ଼ ଏକତ୍ରେ ସେବାଳେ,
 ସାରସ୍ଵତ-ବଳବନ୍ଧୁ ବିଦ୍ଵନ୍ମୁଖ ମୁଖର
 ହୁଏ ସଭା, ଶେଲେ ନବରସର ଉତ୍ତୋଳ
 ବଞ୍ଚେଇ ବିବିଧ ରଙ୍ଗେ, ବହେ ଜ୍ଞାନ-ଗଙ୍ଗା,
 ସତେ ସେତେ ବୀଣାପାଣି ବିଦ୍ୟାବିନୋଦିନୀ
 ପରିସ୍ରବି ବହୁ ରୂପ, କରଣ ଖନନ
 ଅନନ୍ତ ବିଦ୍ୟାର ଶଶି, ବିଭବନ୍ତ ଦେବୀ
 ଅନର୍ଗଳ ଅବିକଳେ ଅନନ୍ତ ରତନ ।
 ହୁଏ କେତେ ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟାଲୋଚନା,
 ଜ୍ୟାୟନ୍ତ ମୀମାଂସା, ଶ୍ଳୋକ ସମସ୍ୟା ପୁରୁଷ,
 ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ଵାର ସରଳ ବିଚାର,
 ବର୍ଣ୍ଣନାଏ ସ୍ଵପ୍ନ ସୁଧାମୃତ ସଞ୍ଜୀବନୀ,
 ଫୁଟିଯାଏ ପାରିଜାତ-ପ୍ରାଣଭୟଦକ,
 ଉତ୍ପଳେ କଳହ-ସୁକ୍ତିପ୍ରତିସୁକ୍ତି ସହ,
 କି ମଧୁର ସେ କଳହ-କଣ୍ଠିରସାୟନ,
 କି ପବନ, କି ସରସ, କେତେ ବା ଗଭୀର,
 ନାହିଁ ସେ କଳହେ ତୀବ୍ର ବନ୍ଧୁର ଭାଳା,
 କିମ୍ବା ଗୁଣୀ ଲୁହନାର ମର୍ମାନ୍ତର ତାପ,
 ଅବା ହୋଧ-ମାୟାମୟ, ଜନିତ ସୁନିତ,
 ଉଦ୍ଘାସିତ ସେ କଳହେ ପରମ କଲ୍ୟାଣ,
 ସଂସାରର ଚରନ୍ତନ ରହସୀ ନିଗୁଡ଼,
 ମାନବବାହୁର ତାହା, ମାନବପୂଜିତ,
 ଅସ୍ତୋନୁତ ସାଧନର ଅମୃତ ସୋପାନ ।
 ଜୀବନର ମଳିନୀ ହୁଏ ତହିଁ ଦୁର,
 ବଳବ-ବଳବ ଅବ ଅନଳେ ସେସକ ।

ବିନେ ଶ୍ରୀ ବିଜୟାଦିତ୍ୟ ପୁଣିଲେ ସଭାକୁ—
 “ଜନ୍ମାନ୍ତରବାଦ ସତ୍ୟ, କି ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା ?”
 ପ୍ରଥମେ ବଶ୍ଵାସନାତ ହୋଇ କ୍ଷପଣକ

ଉତ୍ତରଲେ—“ଅନ୍ଧକାର ସୃଷ୍ଟିର ରହସୀ,
 ମାନବର ଦୃଷ୍ଟି-ଜ୍ଞାନ, ଅଦୃଷ୍ଟି-ଅଜ୍ଞାନ,
 ନୁହେଁ ଆତ୍ମ-ଅନୁଭୂତ ଯାହା, ତା ସନ୍ଦେହ,
 ବେ ଦେଖିଛୁ ବା ଭୁଲିଛୁ ଜନ୍ମାନ୍ତର ବାହି ?
 କିଏ କହେ ଜନ୍ମାନ୍ତର ସତ୍ୟ, କିଏ କହେ
 ମିଥ୍ୟା, ଏହି ମତଭେଦ ଅଛି ଚରକାଳ,
 ଯହିଁ ମତାନ୍ତର, ତହିଁ ଆତ୍ମପ୍ରତୀତିର
 ପ୍ରତିବିମ୍ବ କ୍ଷୀଣତର, ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅତୀତ ।
 ମାନବର ଜଣା ଅଳ୍ପ, ଅଜଣା ଅନନ୍ତ,
 ସକ୍ଷି ମହାତତ୍ତ୍ଵ, ନରଧାରଣା ଅତୀତ,
 କହିବ ଏପରି ସ୍ଥଳେ କେବଣ ସାହସୀ
 ଅସ୍ଵୀକାରୀ ଜନ୍ମାନ୍ତର, ଅଥବା ସ୍ଵୀକାରୀ ?
 ଏହା ଭାଷି କ୍ଷପଣକ ଗ୍ରହଣେ ଆସକ,
 ଉଭା ହେଲେ ଧନୁନ୍ତର-ପୁରୁଷସମ୍ବଳୀ,
 କହିଲେ ସେ, “ସତ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ଜନ୍ମାନ୍ତରବାଦ,
 ଯାହା ଶାସ୍ତ୍ରପିତ୍ତ, ମିଥ୍ୟା ବେ କହିବ ତାହା ?
 ଶାସ୍ତ୍ର ଯଦି ସୁବିଶ୍ଵାସୀ, ମହାସତ୍ୟପୁରୁଷ,
 ତେବେ କିପରି ଅବିଶ୍ଵାସୀ ମିଥ୍ୟା ଜନ୍ମାନ୍ତର ?
 ସୁବିରୁପେ ଜନ୍ମେ ପିତା, ଶାସ୍ତ୍ରମତ ଏହା,
 ଅତଏବ ଜନ୍ମାନ୍ତର ଧ୍ରୁବ ଧ୍ରୁବ ଧ୍ରୁବ ।”
 ଶେଷେ ଉଠି କାଳହାସ-ବାଣୀ-ବରଣିଣୀ,
 ଭାଷିଲେ ଅଳଙ୍କାରକ ଉତ୍ତେଜକ ଶୀର୍ଷେ—
 “ସୁବିରୁପେ ଜନ୍ମେ ପିତା ନୁହେଁ ଜନ୍ମାନ୍ତର
 ତାହା—ଅଂଶାନ୍ତର ମାନ, ନିହିତ ତହିଁରେ
 ବୀଣ୍ଠି ସମସ୍ତର ଭାବ, ସୁତରା ସେ କଥା,
 ଆଉ ଶାସ୍ତ୍ର ସେ ତ ଅପ୍ରତୀକ୍ଷ ଗତିଶୀର
 ସୁସ୍ଥ ପ୍ରତିଧାନ, ତେଜି ପ୍ରତୀକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ
 କେଉଁ ଫଳ ଅପ୍ରତୀକ୍ଷେ ନିବିଡ଼ ଅଶ୍ଳେଷେ ?
 କିପରି କିଏ ନ ମାନିବ ଜନ୍ମାନ୍ତରବାଦ,
 ରବିଅସ୍ତ୍ର ଯାତାୟାତ ସଦା ଏ ସଂସାରେ

ଯଦେକର, କି ସ୍ଥାବର କି ଅବା ଇଙ୍ଗମ,
 ଅସ୍ତରତ ରବିଶଶୀ ହୁଅନ୍ତୁ ଉଦ୍ଧିତ,
 ବାସ୍ତବରେ ଉଦ୍ଧିଯାଇ ଭଙ୍ଗେ ଜଳସ୍ପର୍ଶ
 ଆସେ ପୁଣି ବର୍ଷାରୁପେ ଫେରୁ ପୁଣ୍ୟସ୍ଥାନେ,
 କର ଯୁଦ୍ଧ ବୀରଟିଏ ଭୁଗର୍ଭେ ପ୍ରୋଥୁତ,
 କିନ୍ତୁ କାଳେ କୋଟି ବୀର ଉତ୍ସୁକିବ ତହୁ,
 ହୁଏ ନାହିଁ ଉପ୍ର ବୀର ନଷ୍ଟ କଦାବନ,
 ପ୍ରାୟ ହୁଏ ଭାବାନ୍ତର ମାତ୍ର, ବୃକ୍ଷରୂପେ,
 ପୁଲକ୍ଷି ସ୍ବରୂପ ଧର ଆସେ ବହୁଗୁଣେ,
 ପ୍ରତୀକ୍ଷରେ ଦେଖି ଏହି ଜୀବନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ
 କେଉଁ ସୃଷ୍ଟି ବଳେ କିଏ ବରଦ ଶକ୍ତିନ
 ଜନ୍ମାନ୍ତରବାଦ ? ଭବେ ସବେ ଗଣନାଳ,
 ପୁଣି ଅବିନାଶୀ, ତେବେ ଶାଲ କି ଜୀବାତ୍ମା
 ଅତଳ ଆସାଦ ପୁଣି ଧୂସର ଅଧୀନ ?
 ଅମର ଅକର ଆତ୍ମା, ଜାଣୁ ବସ୍ତୁ ପ୍ରାୟ
 ତେଜି ଏକ ରୂପ ସେହୁ ଧରେ ଆନ ରୂପ,
 ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି ପାର୍ଥେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏଥିର
 ଚାକ୍ଷୁଷ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସାର କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ରଣେ,
 ତହୁଁ ସବ୍ୟସାଚୀ ହୋଇ ବିମୁକ୍ତ ସଂଗମ୍ଭ
 ହୋଇଥିଲେ ଯୁଦ୍ଧେ ରତ ଔଦାତ୍ୟ ବରଜି ।
 ଦେହ ସଙ୍ଗେ ଆତ୍ମା ଯେବେ ଦେଉଥାନ୍ତା ଧୂସ,
 ହୁଅନ୍ତାଣି କେଉଁ କାଳ ତେବେ ଏ ଧରଣୀ
 ଜୀବସୃଷ୍ଟିଶୂନ୍ୟ, ଭାଙ୍ଗେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିମା
 ନିର୍ମାଣିଲେ ଘଟ, ହୁଏ କି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ନଷ୍ଟ ?
 ଅତଃ ଜନ୍ମାନ୍ତର ସତ୍ୟ, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ ।
 ନୀରବନ୍ତେ ମହାବର, ଉଠିଲ ସଭାରୁ
 ପୃଥ୍ବୀ ଧନୀ ଧନୀ ଶବ ସମର୍ଥନଶୀଳୀ,
 ଶୁଣି ଆତ୍ମାବର୍ତ୍ତ-ପଥ ଲଭି ପରତୋଷ,
 ପ୍ରଦାନରେ କାଳଦାସେ ବହୁ ପୁରସ୍କାର —
 ଚଳକ କୁଣ୍ଡଳ, ବଳା, ଉପାଦେୟ ଶିଳ୍ପ,

ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ର, ସ୍ବର୍ଣ୍ଣମୁକ୍ତା, ପରଚ୍ଛଦ ଆଦି ।
 ଏହିପରି ନରବର ଅର୍ପନ୍ତି ଗୁଣର
 ଅହରହ ଆଶାଗୀତ ସଦା ପୁରସ୍କାର,
 ମଣିମୁକ୍ତା ଗଜବାଜୀ ସୀମାନ ପ୍ରଭୁତି
 ଥିଲା ତାଙ୍କ ନିତ୍ୟ ଦାନ, ତାହାଙ୍କ ସମାନ
 ପ୍ରତିଭାର ଉପାସକ, ପୁଣି ଗୁଣସାହୀ,
 ଷୋକକଳାପୁର୍ଣ୍ଣ ନୃପ ଶିବାଳକୁଳର ।

ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ଆଉ ଦିନେ ଶ୍ରୀ ବିଦ୍ୟମାନ୍ଦିତ୍ୟ
 ଯଦା ପ୍ରତି, “ଆସୋଦ୍ଧିତ ସାପେକ୍ଷ କାହାର ?”
 ଉଦ୍ଧା ହୋଇ ତହୁଁ ଶଙ୍କୁ ଭାଷିଲେ ଏସନ —
 “ଭାଗ୍ୟର ସାପେକ୍ଷ ତାହା, ସୁଜା, ଧନୀ,
 ଦରିଦ୍ର, ପଣ୍ଡିତ, ମୂର୍ଖ, ସମସ୍ତେ ମାନବ,
 ହସ୍ତ ପଦ ଚକ୍ଷୁ କର୍ଣ୍ଣେ ସମସ୍ତେ ସମାନ,
 ମାତ୍ର ଦେଖ ଗୌରବରେ ଲବର ବିଶେଷ,
 ପିତାର ସୁରଜ ପୁର, ଉତ୍ତମ୍ବର ପ୍ରତି
 ସମ ସେହୁ, ସମ ଯନ୍ତ୍ର, ସମାନ ତାଡ଼ନା,
 ତଥାପି ତ ଦେଖାଯାଏ ଜଣେ ଗଜମୂର୍ଖ,
 ଅପର ପଣ୍ଡିତ, ଏହି ଭାରତମ୍ୟ ଦେହ
 ନୁହେଁ କି ଅଦୃଷ୍ଟ ? ଏକା ଅଦୃଷ୍ଟ ହିଁ ମୂଳ ।”
 ଉଠି ଶରେ କାଳିଦାସ କଲେ ପ୍ରତିବାଦ —
 ଅଦୃଷ୍ଟ ହିଁ ମୂଳ, ଏହା ଗତରତ୍ନାନର
 ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ଆଶା, ବୀର୍ଯ୍ୟ କଳ୍ପନାପ୍ରୟୁକ୍ତ,
 ‘ଅଦୃଷ୍ଟ ହିଁ ମୂଳ’ ଏହି ଅନେକନ ଉକ୍ତି
 ବାଳବୀର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାୟ, ତାର ଦାରୁଣ ବୀରୀରେ
 ଗାରାଯାଏ ସବ୍ୟାସର ଶକ୍ତି ପ୍ରତିଶକ୍ତି,
 ପରସ୍ତ ସେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ପାଶେ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଧନୁର ।
 ଯାକୁ ବୋଲି ଅପ୍ରତୀକ୍ଷ, ଅଦୃଷ୍ଟ ତାହା ହିଁ,
 ଫଳତଃ ସେ ଅନିଶ୍ଚିତ, ତା ପ୍ରତି ନିର୍ଭର
 ପ୍ରାଣ, କି ବିଷମ ବଥା, ବରଦ କି ତେବେ

ମହାଶୂନ୍ୟେ ଶତପୁର ଅଞ୍ଚଳ ନିର୍ମାଣ ?
 ସଂକଳ୍ପେ ଭୋଜନ ପାନ କରି ଯେବେ ବେଢ଼
 ଧରିପାରେ ସକଳରେ ପ୍ରାଣ, କରୁ ତେବେ
 ସେହି ଅଦୃଶ୍ୟପାସନା, ମାନ୍ଦ୍ର ତୁଷ୍ଟ ନୁହେଁ
 ସଂକଳ୍ପରେ ଯେହୁ, ଲୋକେ ପ୍ରକୃତ, ତାହାର
 ବର୍ମ ବିନା ଗର୍ଭାନ୍ତର ନାହିଁ ଦେଉଁ କାଳେ,
 ହସ୍ତେ ଧରି ମୃଗେ ନେଇ ନ ଦେଲେ ଆହାର,
 ଅଦୃଷ୍ଟି ତ ଦେବ ଆଣି ଉଦରେ ପୁରୁଇ ?
 ମୋ ମତରେ ଆସ୍ଥାନୁକ ସାପେକ୍ଷ କ୍ଷମର ।
 ଲଗନ୍ତେ ଅନେକ ତବ ବିଚାର ଏପରି,
 ଶେଷେ ନବରୁପାଳ କଲେ ଏ ମୀମାଂସା—
 “କ୍ଷମେ ଆସ୍ଥାନୁକ— ଖାଲି କହିଲେ ଏକତି
 ଦେଇ ନାହିଁ ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ତର,
 ନ ଦେଲେ ଅଭାବ କିପାଁ ବେ କରବ କ୍ଷମ,
 ନ ଦେଲେ ରୁଦ୍ଧଶା ଉଦେ, ଭୂଜିବ ତ ବେଢ଼ ?
 ଅତଏବ ଅଭାବ ହିଁ ଭୁଲିବ ଦେହ ।”
 ଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ମୀମାଂସା ଶୁଣି ସବୁସଭାକଳେ
 ପ୍ରଶଂସିଲେ ଶତକଣ୍ଠେ ସମ୍ରାଟ ବିଜୟେ ।

ସାହିତ୍ୟ ସହରେ ଦିନେ ରତ ନୃପନାଦା
 ଅନେକ ପଣ୍ଡିତ ବଡ଼ ସାହିତ୍ୟିକ ସହ,
 ସାହିତ୍ୟର ସଂଜ୍ଞା ଶେଷ ଲଗାଅଛୁ ତବ,
 ବେ କହେ, “ସମୀକ୍ଷ ହିତ କରେ ଯେ ସାଧନ,
 ସେ ସାହିତ୍ୟ;” କା ମତରେ “ଦେଲେ ଅଳଙ୍କାର
 ଭାଷା, ହୁଏ ଅଭିହିତ ସାହିତ୍ୟ ଆଖ୍ୟାରେ,”
 ବେ କହେ, “ସାହିତ୍ୟ ରସପିନ୍ଧୁ ବାଦ୍ୟାବଳୀ;”
 ଅବରୁ ବେଢ଼ ବା କହେ, “ମହାପୁରୁଷଙ୍କ
 ଭଜଭାବ, ଭଜଚିନ୍ତା ସାହିତ୍ୟ ବେଦକ ।”
 ଶେଷେ ଉଠି କାଳିଦାସ ଭାଷିଲେ ଏସନ—

ସାହିତ୍ୟ ଜୀବନ୍ତ ଏକ ତେଜସ୍ବୀଦେବତା,
 ଭାଷା ତାର ପ୍ରାଣ, ଭାବ ଆତ୍ମା, ରସ ଦେହ,
 ଅଳଙ୍କାର ଅଳଙ୍କାର ତୁଲ୍ୟ । ସେ ଦେବତା
 ସହ ମାନବର ନିତୀ ଅଛେଦୀ ସମ୍ପର୍କ,
 ଏମନ୍ତ କି, ସହାୟ ସେ ମାନବ ମାନବ
 ପ୍ରତି ନିଃଶ୍ଵାସରେ । ଅଶେଷ ଯେ ମହାପ୍ରାଣତା
 ମାନବ ଜୀବନେ, ଯେହୁ ମହାମହୋଷଧି
 ଜାତୀୟ ନୈରାଶ୍ୟ ଆଉ ଅବସାଦ-ଶ୍ଵେରେ,
 ସେ ମହାହିତୈଷୀ ଧରେ ସାହିତ୍ୟ ଅଭିଷେକ ।
 ଏକାକେ ପ୍ରବେଶି ଏକ ସୁପଣ୍ଡିତ ଦ୍ଵିଜ
 ଥୋଇ ଲେଖ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବିଜୟ ଛାମୁରେ
 ଭାଷିଲ ଅଶିଷ ଅନ୍ତେ— “ନୃପମୌଳିଚିତ୍ର,
 ନିବାସ ବିଦର୍ଭେ ମୋର, ଶୁଣି ଛାମୁଙ୍କର
 ନବରତ୍ନ-ସଭା-ଖ୍ୟାତି, ବିଦୁଳନମସୀ,
 ଆଣିଛୁ ଏ ଶ୍ଳୋକ ପାଦେ ପୁରଣ ସବାଶେ ।”
 ଆଗନ୍ତ୍ରିକେ ସମସ୍ତାନେ ବସାଇ ଆସନେ,
 ସାଗ୍ରଦେ ଅପିଲେ ରାଏ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ଳୋକେ
 ନବରତ୍ନ ସଭାକରେ, ଦେଇ ଶ୍ଳୋକ ପାଠ—
 “ବବ ପକ୍ଷେ କାହା ତୁଲ୍ୟ ନୁପେନ୍ଦ୍ରବଟକ ?”
 ଲଗିଲ ସମସ୍ୟାପୁରୀ ବବକୁଳ ମଧ୍ୟେ,
 ବେ ବୋଇଲ ଶୁନେ ଚାହିଁ ଭାବି ସ୍ଵପ୍ନବାଳ,
 ଦରଦ୍ଵାର ଭାଷାରେ ଯଥା ସଂଗ୍ରାସ୍ତି କନକ ।
 ବେ ଭାଷିଲ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ଦୋଇ ବାରମ୍ବାର,
 “ଆଉର ତାତକ ତୁଣ୍ଡେ ଯଥା ଶନୋଦକ ।”
 ବେଢ଼ି “ଅବା ପୃଷ୍ଠି କଲ ରତ୍ନରେ ଭାଷା,
 “ବସନ୍ତ ଲଭିଲ ଯେହେ ପ୍ରିୟା ମଣିବକ ।”
 ପରଶେଷେ କାଳିଦାସ କହିଲେ ଏସନ—
 “ଶେଷ ପଦାଦ୍ୟରେ ଲେଖ ଅନୁସ୍ଵାର ଏକ ।”
 ଶୁଣି ଆଗନ୍ତ୍ରିକ ଦ୍ଵିଜ ଲଭି ମହାମୋଦ,

* ଶେଷ ପଦ “ବଟକ”ର ଆଦ୍ୟବର୍ଣ୍ଣରେ ଅନୁସ୍ଵାର ଯୋଗ କଲେ “ବଞ୍ଚକ” ହେଲା, ଅର୍ଥାତ୍
 ବବ ପକ୍ଷରେ ନୃପାଳୟ ବଞ୍ଚକ ତୁଲ୍ୟ, ଏହାହିଁ ଭାବାର୍ଥ ।

କହିଲା, “ଧନୀ ହେ ତୁମ୍ଭେ କବି ବାଳଦାସ,
 (କବୀନ୍ଦ୍ର-କିଶୋର-ଭୂଷା-ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ପାରିଜାତ)
 କବିତ୍ଵ ଭଙ୍ଗିରେ ଦେଲୁ ପ୍ରଶଂସା ଉତ୍ତର,
 ଧନୀ ହେ ବିଦମାଦିତୀ, ସାହିତ୍ୟ-ସମାଜ,
 ସାଧୁ ତୁମ୍ଭେ, ଧନୀ ତବ ରତନଗର୍ଭା ସଭା,
 ଶୁଣିଥିଲୁ ଏତେ ବାଳ ଯାହା ଲେଖନଶେ,
 ବଲ୍ଲ ମୁଁ ପ୍ରତୀକ୍ଷ ଅତି ବହୁ ଗୁଣ ତାର,
 ଶୁଭକୂଳେ ତୁମ୍ଭେ ପୁଣି, ମହାଭାଗ୍ୟଧର,
 ତର ଦାହାକାରମୟ ନରଜୀବନରେ
 ସତୀପୁଣ୍ୟ ନିତୀ ସୁଖ ବେଦଳ ଯୋଡ଼ିଏ,
 କାବ୍ୟରସ-ସୁଧା ପାନ, ସଜ୍ଜନ ଆଳାପ,
 ସୌଭାଗ୍ୟରୁ ଦେନ ସୁଖ ସୁଲଭ ତୁମ୍ଭର !
 ତୁମ୍ଭେ ନବରତ୍ନାବଳୀ, ମଳୟାଦ୍ରି ବିନା
 ଶେଷ ରୁଚିବ ଏ ସୁରଭି ତନୁର ଗୌରବ,
 ଦେବ ପୁଣି ହୃଦେ ଠାବ, ପୋଷିବ ଶୋଣିତେ ?
 ଧନୀ ତବ ମହାସଭା, ବିଶ୍ଵଜ୍ଞାନଗର୍ଭା,
 ଏକା ଏ ଭାରତେ ନୁହେଁ, କରୁଛୁ ଏ ସଭା
 ଜଗତେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ, ତାଳି ମାଣିକ୍ୟ-ଦିବ୍ୟ,
 ସର୍ବ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା ହୁଏ ଯହିଁ ନିତି,
 ପ୍ରତୀକ୍ଷ ବାରମ୍ବାରୀ ସେ, ପୁଣ୍ୟରେଣୁ ତାର
 ଅମର-ବାହିନୀ, ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ-ଶାନ୍ତିନଳୟ ସେ
 ଜଞ୍ଜାଳହରିକାପୁଣ୍ୟ ଅଶାନ୍ତ ସଂସାରେ,
 ସର୍ବ ସାହିତ୍ୟ ବରେ କ୍ଷୁଧା ପିପାସା ହରଣ ।
 କି ଅବା ବର୍ଣ୍ଣିବ ବାଳଦାସଙ୍କ ମହିମା,
 ଯାହାଙ୍କ ଲେଖନୀରୂପ ହିମାଦ୍ରି-କନ୍ଦରୁ
 ବହେ କାବ୍ୟାମୃତ-ଗଙ୍ଗା ସହସ୍ର ପ୍ରବାହେ,
 ଅଶୁଷ୍ଠ ସେ ମହାଗଙ୍ଗା, ପୁଣ୍ୟ ସୁଧା-ରସେ,
 ବାରମ୍ବାର ଶୋଷଣେ କ୍ଷମ ମହର୍ଷି ଅଗସ୍ତ୍ୟ,
 ମାତ୍ର ଶତ ଅଗସ୍ତ୍ୟର ସୁତୀବ, ଶୋଷଣେ
 ହେବ ନାହିଁ ତଳେ ଶୁଷ୍ଠ ସେ ଗଙ୍ଗା ବଦାସି,

ପ୍ରଭାତ ଶୋଷିବ ଯେତେ, ତହୁଁ ବହୁ ଗୁଣେ
 ଉଠିବ ସେ କୁଳକଣା ବନୀରେ ଉଡ଼ୁଳ !
 ପ୍ରଭାତପୁନଃପୁନଃରେ କବିତ୍ଵେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟେ
 କିଏ ବାଳଦାସ ସର୍ବ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତେଜି
 ଶୋଭିଲେ ଭବିଷ୍ୟେ, ଜଣେ ନ ମିଳିବ ଆନ ।
 ଏ ସୁଗେ ସେ ଅଦ୍ଵିତୀୟ ମହାକବି, ନୁହେଁ
 ଅଭ୍ରାନ୍ତି ଏ ବଥା ବେଦେ, ତାଙ୍କ ଭୁଜନାରେ
 ଆନ କବି ଛନ୍ଦ ପାଶେ ଶିଳାନ୍ତ ୧ ସମାନ ।
 ପ୍ରତୀକ୍ଷ ଏରୂପେ ବେତେ ସାହିତ୍ୟସମସ୍ୟା,
 ଧର୍ମନୀତି, ଶୁଭନୀତି, ସମାଜନୀତିର
 ଗୁଡ଼ିକକୁ ସେ ସ୍ଥାନରେ ହୁଏ ମୀମାଂସିତ
 ଦେଶଦେଶାନ୍ତରୁ ଆସି, ସୁଲତଃ ସେ ସଭା
 ମହୀରେ ଆଦର୍ଶ ମହାବିଶ୍ଵ-ବିଦ୍ୟାଳୟ,
 ତର ସ୍ଥିର ଯାହା ଯୋଗୁଁ ଭାରତର ଆଶି,
 ଯା ଯୋଗୁଁ ଭାରତମାତା ଜଗତର ଗୁଣୀ,
 ବିଶ୍ଵପ୍ରସିଦ୍ଧିତା, ନିତୀ ଗୌରବ-ଗର୍ବିତା ।
 ଅନନ୍ତ ଭଦ୍ରକମୟ ଜାତୀୟ ଜୀବନ
 କଲ ଗଠନ ସେ ସଭା, ତେଣୁ ତାହା ନାମ
 ହୋଇଅଛି ଅସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ରୀୟ ମୁଖପତ୍ରରୂପେ
 ଆର୍ଯ୍ୟଜାତି ସଭାଭାର ଅମରେନ୍ଦ୍ରଦାସେ ।
 ପ୍ରଜା ପାଇଁ ଅବାରିତ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଦ୍ଵାର,
 ଶୁଣିବାକୁ ପ୍ରଜାଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥର ଗୁହାର,
 ନ ଥିଲା ତାଙ୍କର କାଳ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର,
 ବେଳନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟେ ଯାଇ ଛାମୁରେ ସକଳେ
 ନିବେଦି ସ୍ଵଅଭିପ୍ରାୟ, ବହୁଥିଲେ ତାର
 ସଥାସୋଗୀ ପ୍ରତିକାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତକ୍ଷଣେ,
 କି ବାଳକ, କି ପ୍ରବୀଣ, ପ୍ରବଳ, ହୃଦୟ,
 ସମସ୍ତଙ୍କ ଆବେଦନ ହୁଏ ସମଭାବେ
 ଦେଲା, ହୁଏ ବିଚାରିତ ଅପକ୍ଷପାତରେ ।
 ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରତାବାଦୀ ହସ୍ତେ ସୃଷ୍ଟିତ, ପାଣ୍ଡିତ

ନ ଦେବେ ପ୍ରଜାଏ ଯହିଁ ଭ୍ରମେ ବା ସଜ୍ଜାରେ,
 କରୁଥିଲେ ସୁଏ ତାରୁ ବିକ୍ରମ ବିଧାନ ।
 ନ ଦୋଇ ସେବକ ମତେ ତାହାର ବିଜୟ,
 ପ୍ରାଚୀର ନୃପତି ପ୍ରାୟ, କରୁଥିଲେ ତା
 ତାହାର ସୁବୀର୍ଯ୍ୟ ମତେ ସତରେ ସତେ ।
 ଅପରାଧୀ କର୍ମଦାୟ ଦଣ୍ଡଭୋଗ ପରେ
 ଦେବଦାସୀ ସୁଖି ନିମୋଦିତ,
 କ୍ଷଣେ ମାତ୍ର ଲୁକ୍ତ କରି ଚଟିନୀର ବେଗ,
 ପରକ୍ଷଣେ ଧରେ ତାକୁ ଦୃଢ଼ ନଦୀନାଥ ।
 ସୁନ୍ଦର ମଙ୍ଗଳ ଲାଗି ଦଣ୍ଡ ଅର୍ପେ ପିତା,
 ମାତ୍ର ଲଦ୍ଦମାତ୍ର ୧ ପରେ ଦେବଦାସୀ ତାହାକୁ
 ଭୁଞ୍ଜିଏ ସୁଖାଦୀ ଅଣି, ଏହା ପ୍ରାଚୀର ।
 ପିତାର ଯଦୁପ ଅନ୍ତ ଶାସନକ୍ଷମତା,
 ସୁରୁତମ ତହିଁ ବଳ ପାଳନଦାୟିତ୍ବ,
 ନୁହେଁ ତ ଅଜ୍ଞାତ ଏହା ଅଦର୍ଶ ପିତାର ।
 କର୍ମଯୋଗୀ ବିଜୟକ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଅତୁଳ,
 ଅଗାଧ, ବର୍ଣ୍ଣନାତୀତ, ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ତାହାକୁ
 ଅଦର୍ଶ ନୃପତି ବୋଲି, ନ ଦେବ ତାଙ୍କର
 ପ୍ରତିଭାର ଅନୁପ ଅର୍ଥପ୍ରାଣ ଭାଷା,
 ଅଦର୍ଶର ମହାଦର୍ଶ କହିଲେ ତଥାପି
 ସୂର୍ଯ୍ୟଶରେ ଦେବ ନାହିଁ ଉପମା ସଙ୍ଗତ ।
 ବିଜୟକ ପରି ସୁଭା, ଭାରତ ଭାଷାରେ
 ବିଧିବଦ୍ଧ ଅଦର୍ଶର ମହାଦାନ ପିତା,
 ପ୍ରବୃତ୍ତର ମହାଦର୍ଶୀ ସଂସାଧନ ପାଇଁ
 ସବୁ ସୁରେ ଧରାଧାମେ ହୁଅନ୍ତୁ ପ୍ରେରଣ
 ବିଶିଷ୍ଟ ମହାତ୍ମାକୁଳ ଆଶୀ ଶକ୍ତିରୂପେ,
 ମାତ୍ର ବିଜୟକ ପରି ସୂର୍ଯ୍ୟ କଳାଧାରୀ
 ଶାନ୍ତି ଶକ୍ତି ଅବତାର ଆସନ୍ତି ଦୃଢ଼ ।
 ସଶୋକସ୍ତ୍ର ବିଜୟକ, ପ୍ରବୃତ୍ତ ସୁଖୀର

ପ୍ରଣୟ-ବିଜୟକ ଅଦର୍ଶ ବନ୍ଧୁ,
 ଅଦର୍ଶ ସୋଦର, ପୁତ୍ର, ମିତ୍ର, ଭ୍ରାତୃ ଆ ।
 ପ୍ରବୃତ୍ତର ସୁବେଦିତ, ପ୍ରବୃତ୍ତର ପ୍ରାଣ,
 ପ୍ରବୃତ୍ତ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ, ତାହାଙ୍କ ସଦୃଶ
 ପ୍ରବୃତ୍ତର ମହାତ୍ମ୍ୟରୁ ସୁଖି ମହାଶିଖା
 ସେହି ଏକା । ଭୁଞ୍ଜିଥିଲେ ପିତା ଭାରତୀୟ
 ସଂକଳ୍ପରେ ସୁମୟ-ସୁଖ ସୁମାୟଣେ,
 ମାତ୍ର ତା ବିଜୟକରେ ଭୋଗିଲେ ଦେବଦେ,
 ସଂକଳ୍ପର ମଣ୍ଡା ଦେବ ସତୀ ରସଗୋସ୍ଥ । ୨
 ଦୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟାବର୍ତ୍ତୀ ତାହେ ଦଳମୟ
 ତାହାକୁ ଭୁଞ୍ଜି-ସରସ, ଫତ୍ତାଲରେ ତହିଁ
 ସୁପ୍ତସୃଷ୍ଟି-ଶବ୍ଦକ ଅବନ୍ତୀ-ନାୟକ ।
 ଭୁଞ୍ଜିଲେ ଦେବଦାସୀ ତାକୁ ଭୁଞ୍ଜିଲେ
 ବନ୍ଧୁ ଏ ଭାରତର ନିଃଶ୍ୱାସ-ପବନେ,
 ଭୂମିକ ବେଲ୍ ସୁପ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ସଭାବା ।
 ନିହିଲେ ସେ ଭାରତର ମନୀଷା-ମୁକୁଟେ
 ମହାଦର୍ଶ-ମହିମା-ମଣି, ସେ ମଣି ସମୀପେ
 ପରସ୍ତ ଦୁରନ୍ତବାଳ-ଧୂସପତ୍-ଦ୍ରୁପ !
 ଏ ଭାରତ-ବଳଦୁମ୍ପ ତର ଫଳବାଳ,
 ସୁଖିପଣେ ତା ମୂଳେ ସେ ଦେବେ କାଟିପାଣି । ୩
 ତର ଚନ୍ଦ୍ରାବୀର ସୁଏ, ଶେଷଥିଲେ ତାକୁ
 ନିତ୍ୟ ନବ ନବ କର୍ମ, ନବୀନ ଚନ୍ଦ୍ରାର
 ଅଶାମୟ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ନୀରବ ଆହ୍ୱାନ,
 ପ୍ରସୂତ ସତେ ଯଥା ଆଶ୍ୱତଥପାଇଁ
 ଥାଏ ଫଳ, ତଥା ନୃପ ସଦା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ
 ଅର୍ପିବାକୁ କର୍ମପଦେ ନିଜକୁ ସଦାଥା,
 ଶୋଭୁଥାନ୍ତି କର୍ମ ସୁଖି କର୍ମେ ଶୁପ୍ତ ଥାଇ ।
 ତାଙ୍କ ମହାଜୀବନର ପ୍ରତି ଦଣ୍ଡ ଶୁଭା
 ବିଶ୍ୱର ବଳ୍ୟାଣମୟ ବିଧାନରେ ଭବ,

୧—ସୁବୃତ୍ତିକ । ୨—ମିତ୍ରାଳ ବିଶେଷ । ୩—ଫଳପାଣି, ଅର୍ଥାତ୍ ମଲିତ ପାଣି ଗଛ ମୂଳରେ ଦେଲେ

ଫଳ ଅଧିକ ହୁଏ ।

ପ୍ରଭା-ମନ୍ଦିର ନିଶା ପୂର୍ବ ନାହିଁ ପାରି
ଆଣି ବାହାର ପ୍ରାଣେ ଶରଣ ସକାଶେ
ସମୁଦ୍ର ଥିଲା ଅନ୍ଧାର ବ୍ୟାକୁଳ ବାସନା,
ଆବା ବୁଝିବାହୁଁ ବସ ଉପ ଉନ୍ନତନା,
ନ ପୂର୍ବ କୋଣରେ ତାଙ୍କ ଦୂର-ଦଳନ ।

ତମେ ତମେ ଶୁଭ-ଅଙ୍ଗେ ଆନନ୍ଦିନୀ କର,
(ଜୀବନ-ଭାରତ ଶୁଭେ ଶାନ୍ତିପଦ-ରୂପା)
ମାତ୍ର ଭୟେ ନ ପାରିଲୁ ପଶି ମନକର,
ଦେବେ ଯଦି ହୁଅଁ ଥାନ୍ତା ତାକୁ, ନିଶ୍ଚୟ ତେବେ
ପଞ୍ଚଥାନ୍ତା ହୁଏ ଆପେ ଆପଣା କବଳେ ।
ବୃକ୍ଷର ପଳଣେ ୧ ସିନା ମାଟି କରେ ଉଦ୍ଧ,
ମାତ୍ର ତାର କିବା ସାଧ୍ୟ ପୁଣିବ ମଞ୍ଜୁ ?
ବୟୋଧର୍ମେ ହୋଇଗଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଶୁଣେ,
କିନ୍ତୁ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି କେବେ ନୋହିଲ ମନ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣର କର୍ମଭୂମି ଅଳର, ଅମର ।
ସମୋପାଦେ ସମ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଶାସି ବସୁଧା
ଦୀର୍ଘ ଶତବର୍ଷ କାଳ ସୁରାସ୍ତ ଶାସନେ,
ଉପସ୍ଥିତ ବିହମାର୍ଜ ଜୀବନ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟେ,
ଶୁଣି ଅନୁକ୍ଷଣ ସ୍ବୟ ମାନସ-ଶ୍ରବଣେ
କେଉଁ ଅବିଷୟ ରାଜ୍ୟ ଅମର ଆଦାନ
ଭାବରେ ଏସନ — “ନୁହେଁ ପରାଜୟ କେବେ
ଭୋଗଦ୍ବାର ଭୋଗେ, ହୁଏ ତ୍ୟାଗଦ୍ବାର ତାହା,
ଲକ୍ଷ୍ମୀନେ ଅନଳ ବାହିଁ ଭଜିବ ନିବାଣ,
କିମ୍ବା ବାରିସେବେ ୨ ଭୂମି ଲଭିବ ଶୁଭତା,
ହୁଜାଇଲେ ଯେତେ ଆଣି ସୁଗାକୁ କୁପଥୀ,
ତେଜକ ବଢ଼ିବ ସିନା ସୁଗର ଯନ୍ତ୍ରଣା !
ଯୌବନ-ବସନ୍ତ ଗତ, ଉପସ୍ଥିତ ଏବେ
ବାକି-ନିଦାସ, ଉନ୍ନ ବ୍ୟାପ୍ତ ପ୍ରାୟ ଦେହ
ଶୋଷିତ ସେ ନହୁଁ, ତାକୁ ଶୋଷଣ-କୌଶଳୀ,

ବହୁତ ବୀରପୁ ବେଶ ଆଣିଦେଲ କର,
ଭଜିଲ ଶୁଭିନା ବେଶ, ଗଲ ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧି,
ଅସୁଷ୍ଟ ଅସୁଷ୍ଟ ଦେଲ ଶକ ଉଦାରଣ,
ହୁଏ ଶୁଣି ବନିତ ନବଦ୍ବାର ପଥେ,
ଜୀବନ୍ତ ନରକ ଭୋଗ ଏହା ସିନା ପ୍ରାଣେ ।
କିନ୍ତୁ ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ଅହୋ, ସଂସାର-କୁହୁବ,
ତେବେ ସୁଦ୍ଧା କହେ ଆଶା, ଅଳ ସଥା ଫୁଲ
କର୍ଣ୍ଣମୂଳେ — ସଦା ଶୁଭ-ଶୀତଳ ବାଣୀରେ
କେଉଁ ମାୟା ଭୁବନର ଅଜୀବ ବାରିତା —
କେବଣ ଅସତ୍ୟ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ସୁପନ ବାହାଣୀ ।
ହୋଇ ତା ମୋହନ ମଳେ ଆବାହୁଁ ଦୀକ୍ଷିତ,
ସେବି ତା ଅବସ୍ଥ ପଦ ପଞ୍ଚଭୂଷି ଥିବ,
ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ହୋଇ ଏବେ ନିଶ୍ଚୟ ଜଣି ତଳୁ
ପ୍ରାୟ ଦେଲେ ଅବସର, ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରତୀକ୍ଷାର
କରୁବି ମୁଁ ପାରାଦିକ ପାଥେୟ ସଂଗ୍ରହ ।
ବିଶେଷତଃ ଏ ଜୀବନ ଚର ଦଳଦଳ
ପଦ୍ମପଦେ କଳକଳ ପ୍ରାୟ, ଗଠ ପଞ୍ଚ
ଏକକ୍ଷଣି ମିଶିପାରେ ଅନନ୍ତ ସଲ୍ଲକେ,
ନିୟନ୍ତର ପ୍ରତିକୂଳ ବାତ-ବିଚାରନେ,
କି ବିଶ୍ବାସ ତାକୁ ? ଅତଃ ଜୀବନସଂଗ୍ରାମେ
ସନ୍ଧି ସଂଗ୍ରାପନେ ନୁହେଁ ଉଦାସୀ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ,
ଜୀବନ ବିନାଶ କାଳ ୩ ଉପସ୍ଥିତ ଆସି,
ହେବ ଏବେ ଅନ୍ଧକାର, ବେଳ ଗତପ୍ରାୟ,
ସୁଦୀର୍ଘ ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥ, ଆଉଁ ଆଉଁ ନରେ
କ୍ଷୀଣ ସନ୍ଧ୍ୟାଲେକ, ପଥ ଧରା ଉଚ୍ଚତ ।
ଏହା ଭାବ ବିହମାର୍ଜ ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ
ସ୍ବପ୍ନ “କୁମାର ଶୁଣେ” ଅସି ରାଜାଦ୍ବାର
ହେଲେ ଚିତ୍ତବିନାଶ ବିଷୟ ଅନ୍ତର,
ପୁଣିନା ବିନାଶ ହବ ଧରଣ ଅବନ୍ତୀ,
ଗଗନେ ପ୍ରାଣନ ରବି ଭଜିଲେ ବିଶ୍ରାମ,

ନବ ପୁଣ୍ୟ-ଭଣ୍ଡୁ ଭଣ୍ଡୁ ରଞ୍ଜିତେ ଧରଣୀ ।
 ଶୁଭର୍ଷି ବିଜୟାଦିତ୍ୟ ଚେତେ ଶୁଭଭୋଗ
 ରତ ଦେବେ ଶୋଭେ, ପିନ୍ଧି ଶୈଶବ ବସନ,
 ମହାଧର୍ମନିଷ୍ଠ ରାଧା, ପୁଣ୍ୟର ଦାୟାଦ,
 ପାପ ସୁବଠାର ଶୋଭ ଏକାନ୍ତତା ସଦା,
 ଯଥାକାଳେ ଦିବ୍ୟ ସେବେ କଲେବ ପ୍ରସାଦ,
 ଏକମାତ୍ର ପାରିଜାତ ଭାରତ-ନନ୍ଦନ
 ପଣ୍ଡିତ ମଉଳ ସଞ୍ଜ, ଏବ ମହାରବି
 ଦୋହରରେ ଅସ୍ତ୍ର ବାଜ-ଅସ୍ତ୍ରାଦିଶିଖରେ !

ଚକ୍ରରେ ମହାରାଜ ଦାୟା ସେ ମହା-ମନ୍ଦିର,
 ଯାକ ଶୁଭେଶାନ୍ତେ ହୁଏ ଜଗତର ଶକ୍ତି,
 ତାହାଙ୍କୁ ଦୀର୍ଘାୟୁ ଦାନେ ପ୍ରାୟଶଃ କୁପଣ
 ଧାରା, ନିଜୁ କି ହୁଅନ୍ତେ ଅସ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ରାଦିଦ୍ୱା,
 ଚୈତନ୍ୟାଦି ସତ୍ୟଧର୍ମ ସଂସ୍ଥାପକଗଣ
 ଅକାଳେ ବସୁର ମହା ବଠୋର ଆହୁନେ ?
 ଯାଇଛୁ ବିଜୟାଦିତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଏ ଭାରତେ
 ବରଷର ଯେଉଁ ମହା ନବଶକ୍ତି ଦାନ,
 ସେହି ଶକ୍ତିବଳେ, ଦେଉ ପଛେ ଯେତେ ଶ୍ରୀଶ
 ବଳାକାବଶିଷ୍ଠ, ସୁଗନ୍ଧ ଆଦର୍ଶରେ
 ତାହାସ୍ୱଚ୍ଛଦାୟ ଥିବ ପ୍ରାଣବନ୍ତ ସଦା ।
 ଦେବଶ ଆଜିତ ଦେଶୁ ଆସି କି ବୌଶଳେ

ବିଜୟାଦିତ୍ୟ ପ୍ରଭାତର ଆନନ୍ଦ-ଆସ୍ୱେଦ,
 ଧୋଇଦେଇ ଦେ ଶୁଭର୍ଷି ଭାରତ-ଭରତ ?
 ନିଦାସ ଦିନାନ୍ତେ ଯଥା ଶୀତଳ ପବନ
 ଅଦୃଶ୍ୟରେ ଲେପି ଦେଇ ଆଶୀର୍ବାଦ-ଶରଣ
 ବୌଦ୍ଧବ୍ରହ୍ମ ସୁଖିଶିରେ, ପ୍ରଦାନେ ତା ପ୍ରାଣେ
 ନଦାନନ୍ଦ, ତଥା ଭୂମ୍ବେ ବର ଏ ଭାରତେ ।
 ଭଞ୍ଜ ଭୂମ୍ବେ ଦେ ଦେବ, ସୁଖେ ଏ ଭାରତେ
 ଆଶିଲ ଭାରତେ ସୁଖ । ନୈତିକ ଜୀବନେ
 ଭାରତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଯେଉଁ ଭକ୍ତଦର୍ଶ
 ସତୀ ଶିବ ସୁନ୍ଦରର, ବର୍ଣ୍ଣିବାକୁ ତାହା
 ବାହୁଁ ବାଣୀ-ଭଣ୍ଡାରରେ ଭୂମିମୂର୍ତ୍ତି ଭାଷା ?
 କରୁଥିଲ ମାତୁଲୁମ୍ବି ଅଭାବ ମୋତନ
 ଜୀବନେ, ମରଣେ ମାତ୍ର ତାପିଲ ତା ବକ୍ଷେ
 ଅଭାବର ଦୁର୍ବିଷଦ୍ୱ ଭଙ୍ଗ କ୍ରମାଳୟ,
 ଧରେ ଯେ ଅକାଳେ ଗତ ଜୀବନ ମହାରେ,
 ପୁଣି ଯେ ଜୀର୍ଣ୍ଣକୁ ଭାଙ୍ଗି ସେହି ଭଗବାନେ
 ବରଷାରେ ମନୋମତ ନୂତନ ସର୍ଜନା,
 ତାହାକୁ ଅଭାବେ ମଣେ ଜଗତ ଅଭାବ ।
 ଯେତେ ବାଜ ଥିବ ପୁଣି, ଥିବ ଏ ଭାରତ,
 ତେବେ ବିନୟାଏ ଦେବ, ଭାରତବାସୀଏ
 ପୁଣିବେ ଭୂମ୍ବେ ନିଜ ଅର୍ପିତବ ପଦେ
 ସୁଖ-ସୁଖ-ପାରିଜାତ ଶୁଦ୍ଧି ଅଶ୍ରୁଧାର ।

ମନମୁଖେ

ଉତ୍କଳ ପଦାବଳୀ

ଗଙ୍ଗବଂଶ ଦୀପ୍ତ-ଦୀପ୍ତ ବାମଣାମଣ୍ଡଳ
 ଉତ୍କଳ ଗୌରବ-ରବି ଆଦେ ଗୁଳବର
 ମନ୍ଦିରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଶିଳ୍ପବନ ଦେବ,
 (ସାରସ୍ୱତ-ବସୋବନ ଚକ୍ରର ଚାପସ)
 ଅଟ ଛନ୍ଦେ କବିସୁନ୍ଦର ବର, ପ୍ରତିଫଳ
 ଦେବୋପମ ଅଲୌକିକ ପିତୃ ସୁପ୍ରତିଭା
 ସ୍ୱଭାବ ତେଜସ୍ୱୀ ହୃଦ-ବିମ୍ବେ ତବ, ଅଦ୍ଭୋ
 ବିସ୍ତାରିତ ଶତଗୁଣ ହିରଣ୍ମୟ ପ୍ରଭା,
 ଭାସ୍କର ବର ପରଶେ ସୂର୍ଯ୍ୟବାନ୍ତ ଯଥା ।
 ରାଜା ଛନ୍ଦେ ମାତ୍ର ନାହିଁ ରାଜନୀୟଭୁ
 ବାହ୍ୟ ଆଦମ୍ବର କିମ୍ବା ବ୍ୟାସନ ବିଚାସ,
 ବେଶ ପରି ବ୍ୟବହାର ସରଳ ଛନ୍ଦେ ।
 ବିବେକ-ସଚ୍ଚିଦ ସଦୃ ନିବସି ନିଭୁ ତେ
 ଅବିରତ ରତ ଛନ୍ଦେ ମହା ମନ୍ତ୍ରଣାରେ ।
 ବାଣୀଶିଖା, ହୃଦ ତବ ପବନ ନିର୍ମଳ,
 ପୁଣି ସୁଶୀତଳ, ଯଥା ପରମପାବନୀ
 ତବ ଭୁଜ ଅଧିଦେବୀ ଜାତ୍ରାବୀ ସଲ୍ଲଳ ।
 ଅଧିଷ୍ଠିତ ଦେବ ଛନ୍ଦେ ରତ-ସିଂହାସନେ,
 ମାତ୍ର ହୃଦ-ସିଂହାସନେ ବସାଇ ନିରତେ
 ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ସଦୃ ଦେବୀ ଉତ୍କଳ-ଭାରତୀ
 ସମଗ୍ର ଶ୍ରୀବିପୁଳା ଚନ୍ଦ୍ରସୁ ମାନସେ,

ଉଦାତ୍ତ ଯଶୋରାଜେ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଧୃତୀ ।
 ବିଜ୍ଞାନ-ବିନୋଦ, ତବ ସାରସ୍ୱତ ବୀଣା
 ମଧୁର ଝଙ୍କାର ଲଘି ଉତ୍କଳର ସୀମା
 ମୁଗ୍ଧରୁଚି ସମନ୍ୱିତ ହୃଦ ବଙ୍ଗଦେଶେ ।
 ଚଳନା-ଜାନନ-ପିତ ଦେ ମହାନୁଭବ
 (ଜାତୀୟ-ସାହିତ୍ୟାଶ୍ରମ-ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥାନ)
 କି ରାଇବି ଜଡ଼କଣ୍ଠେ ମହିମା ଛନ୍ଦେ,
 ଗାଉଛି ପ୍ରଧାନପାଟ ଶାଶ୍ୱତ ନିନାଦେ,
 ଗାଉଅଛି ପୁଣି ତାହା ତବ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ
 ନୀରବେ ଅମର ଗୀତେ, ପିନ୍ଧାଇଛି ଦେବ
 ଯେଉଁ “ଅଳଙ୍କାରସାର,”-ତାରୁ ଆଭାମୟ
 ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ-କଣ୍ଠେ, ଅମୂଲ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ
 ତାହା, ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ତାର ଦେଖାଇବ ପଥ
 ଦୁର୍ଗମ-ସାହିତ୍ୟ-ବନେ ନବୀନ ସାଧକେ ।
 କର୍ମଯୋଗି, ଶିଖାଉଛି କର୍ମ ମହାଯୋଗ
 ସଦା ଏ ଉତ୍କଳେ, ତେଣୁ ଉତ୍କଳବାସୀଏ
 ନାନାଭାବେ ରଣୀ ଦେବ ଛନ୍ଦେ ସମୀପେ,
 ସେହି ରଣ ବଧିବେ ପରିଶୋଧ ଆଶେ
 ଅସିଲ୍ଲ ଏ କଲ୍ଲଭା, ଭକ୍ତି-ଉପାସନ
 ବାଣୀସେବା-ପୁତ ତବ ଶ୍ରୀବତ୍-କମଳେ,
 କେନା ଦେଉ ଶ୍ରୀହୀମ୍ଭରେ, ଏକବି ମାଗୁଣି ।

ଶ୍ରୀହୀମ୍ଭର ବୃଷାଭିଳାଷୀ

ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି

ଉତ୍କଳ
୧୦୫୧୧୧୫ }

କଳକଳକଳ

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

(ବଙ୍ଗଳା)

ସୁସ୍ବ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭୁବନେ ବିଦିତ
ପ୍ରୌଢ଼ବିଦ୍ ଭବିଷ୍ୟତ,
ପ୍ରବୃତ୍ତ-ସୁନ୍ଦର ସୀମନ୍ତ ପଦ୍ମ-
ଚର୍ଚ୍ଚିତ୍ରରେ ଅଭିଜ୍ଞ ।
ବହୁଗୁଣ ମାଳ ଦ୍ଵାରପାଳରୁପୀ
ଭବିଷ୍ୟତ ଶୈଳସୁତା,
ମୁକ୍ତାଶୁ ଶ୍ରୀମତୀ ଶୈଳିକ ସଜ୍ଜା
ମୁନିବନ୍ଧ୍ୟା ସାଜେ ସୁତା ।
କୁଳବାଳାକୁଳ ମହତ୍ତ୍ଵ ମର୍ଯ୍ୟାଦା
ସମ୍ଭାବ ରଖିଲ ପ୍ରାୟ,
ଅନ୍ତଃସ୍ଵେଦିତା, ସ୍ଵେଦ-ସମ୍ପଦେ ନିବାସେ
ସେବକେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିଆସ ।
ବେଳି ପାଶେ ବନ ମଧ୍ୟେ ଶୈବକଳୀ
ନରେ ଛାୟାପଥ ସଥା,
ଅବା ସେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ୍ର ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳେ
ମନୋରଥ କଲ୍ପିତା !
ଅସିଦ୍ଧ ଭୁବନେ ଅନ୍ୟତମ ତୀର୍ଥ
ପରମ ପୁଣ୍ୟ ପାବନ
ଆଉ ଅନ ବଥା ଅମରେ ତା ନୀରେ
ଲଜ୍ଜିତ ସାନ କର୍ପଣ ।

ସ୍ଵର୍ଗ ତାର ତୀରେ ପଦ୍ମପୁର ନାମେ
ଜନପଦ ସୁସଜ୍ଜ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ମନ୍ଦାକିନୀ— ସୁନ୍ଦର-ପ୍ରଦେଶେ
ଦ୍ରୁତିନାସୁର ଯେସନ ।
ବଜ୍ରପାଣି ନାମେ ନରପତି ତହିଁ
କରୁଥିଲେ ସଜ୍ଜପଣ,
ଭାରତୀ କମଳା କରୁଥିଲେ ତାଙ୍କ
ସମାନ ଭାବେ ବରଣ ।
ଗାଙ୍ଗେୟ ସଦାଶ ମହା ମହେଶ୍ଵର
ଅବୀର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ,
ଆତ୍ମର ନାରଣ ନୁହେଁ ତାଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର
ବରଣ ଆତ୍ମର ପକ୍ଷ ।
ପ୍ରାଚୁର ପାର୍ବତୀ ଭୃଷଣେ ସେ ଶୃଙ୍ଗା
କରୁଥିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ,
ମଣିଆନ୍ତ ଦେବେ ଦୟାଦାକ୍ଷିଣୀକି
ନିସର୍ଗ ଭୃଷାନ୍ତରସ୍ତ୍ର ।
ମଣୁଥିଲେ ସ୍ଵୟ ଆପଣାକୁ ସଦା
ପ୍ରଜାକୁଳ ପ୍ରଜନସ୍ତ୍ର,
ମଧୁ ଭକ୍ତ ପ୍ରାୟ ନାତକୀଚରଣ
ତାଙ୍କୁ ଶାସନ ବସ ।

ରାଜକର ସଦ୍‌ ଅବର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ ସେ
 ପ୍ରଜାଦୁଃ-ଭକ୍ତ-ବିରୁଦ୍ଧ,
 ଓଟାରନ୍ତି ଯଥା ବାରି ସଙ୍ଗେ ରବି
 ସରୁ ସବେଜେନୀ ତରୁ ।
 ନ ଧରନ୍ତି ସେହୁ ରାଜଦଣ୍ଡ ଖାଲି
 ପରଜା ଶାସନ ପାଇଁ,
 ନିଜେ ସୁଦ୍ଧା ତହିଁ ଶାସିତ ସତତ
 ଦେଉଥାନ୍ତି ନରପାଇଁ ।
 ନୃମଣି-ବାହୁତ ଗୁଣେ ବିରକ୍ଷଣ
 ବ୍ରତଧର୍ମପରାୟଣ,
 ଯାତକ ଯାତନା - ରବେ ମୁଣ୍ଡବିତ
 ନିରତେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ।
 ବର୍ମଯୋଗୀ, ବର୍ମେ ରବ ଆଇ ବର
 ଦୃଷ୍ଟପଦେ ଆସୁଦାନ,
 ଅସୁଥରେ ସୁଖି ସେ ଦାନ ଦକ୍ଷିଣା-
 ରୂପେ ବର୍ମଫଳମାନ ।
 ସଦା ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ, ଶରୀରେ ତାଙ୍କର
 ନ ହୁଏ ବକତ ଘେନା,
 ଧାତବ କଞ୍ଚୁକେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ତାର ସେ
 ହୁଏକର ବଳସେନା ।
 ମୂର୍ଖିତା ଉପରେ ରାଜତ୍ବ ସିନା ସେ
 ବରୁଥିଲେ ଯଶୋଧନ,
 ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଦୃଢ଼ ବୈରାଗ୍ୟ-ନୃପତି
 ବରୁଥିଲେ ରାଜପଣ ।
 ସୁସ୍ଥକର ନାମେ ଅବିହତ ଥିଲେ
 ତାହାଙ୍କ ପଟକୁମର,
 ସମ୍ପଦ ସଦୃଶ ସଂଜାତ କିବା ସେ
 ଉପରୁପୀ ସୁଷ୍ଟାକର ।
 ଅଥବା କାୟାରୁ ଛାୟା ଜାତ କିମ୍ବା
 ଶରୀର ଜାତ ପ୍ରତିଧାନ,
 ଅବା ସାଧନାରୁ ସାଫଳୀ, କିଅବା
 ମାନସ ସମ୍ଭବ ଜାନ ।

ସେ ନୃପ-ନନ୍ଦନେ ଦେଖି ଲୋକେ ମନେ
 ଅଶୁଥରେ ଏହି ପାଞ୍ଚେ,
 ବିଶ୍ଵ ଶୋଭାପାର ଗୋଳ ଅବା ବିଧି
 କାଳକୁ ବିନୋଦ-ଛାଣେ !
 ଅଥବା ଆହୁତ ଉପାଦାନେ ରବି
 ଭାସି ସେହି ଆହୁତରେ,
 ନେତ୍ର-ରସାୟନ ଅନୁରାଗ-ହୀନ
 ଚକାଇନ୍ତି ତା ଉପରେ ।
 ଉପମାର ପ୍ରତି— ଉପମା ସୁଦ୍ଧା ସେ
 କୁମାର ନିକଟେ ନିନ୍ଦା,
 ଶୋଭା-ସାରସିନୁ ସାର ନବଜୀବ
 ଶୋଭା-ସର-ଅରବିନ୍ଦ ।
 ସୁରକ୍ଷଣ ସଦ୍‌ ସଦ୍‌ ଶୁଭଗୁଣ
 ଅଶୁଥରେ ତାଙ୍କୁ କାୟା,
 ଦେବ କି ମାନବ ଚିନ୍ତି ନୁହନ୍ତେ ସେ
 ନ ଥିଲେ ପରବ ଛାୟା ।
 ରବି ଅଳଙ୍କାର ସିନା ଶାଲି ଧାତୁ
 ଅସ୍ଥି ପ୍ରସ୍ତର ବିଦାର,
 ଏଣୁ ତାହା ସ୍ଥାନ ନିର୍ଦ୍ଦର୍ଶ ମାୟା
 ବରୁଥିଲେ ଅଧିକାର ।
 ଫୁଟି ଉଠୁଥାଏ ବଦନ-ମଣ୍ଡଳେ
 ଉଦ୍ଭାବର କୋଟି ପ୍ରଭା,
 ହୃଦୟ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ଯୌର୍ଯ୍ୟ, କୀର୍ଯ୍ୟ
 କି କେ ପାରିବ ଅବା ?
 ଅଭାସି ଉଠଇ କଥାକେ କଥାକେ
 ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ପାଣ୍ଡିତୀ ସଦ୍‌,
 ସାହିତ୍ୟ-ସଙ୍ଗୀତ— ରସେ କେଳାନକ୍ଷି
 ରବ ଥିଲେ ଅଦ୍ଭୁତ ।
 ବସୁଧା ତାଙ୍କର ଥିଲେ ପ୍ରିୟତର
 ରସସୁକ, ଜୟସୁକ,
 ପ୍ରଥମ ସୁବେଶା ନନ୍ଦନ, ବିଦାୟ
 ସଚିବ ତୌଷ୍ଠ ଅସୁକ ।

ତନୁ ମିଳିବାର ଏକବସ୍ତ୍ର ଏକ
 ମନ ପୁଣି ଏକଭାବ,
 ବିନୟ, ସୌଜନ୍ୟ, ସାରଙ୍ଗୀ କଥକା
 ମିଳିଥିଲେ ଏକଠାବ ।
 ଅବା ମିଳିଥିଲେ ଅନୁର ମିଳନେ
 ସ୍ବାସ୍ଥୀ, ଶାନ୍ତି, ଅବସର,
 ଅଥବା କୁସୁମ— ଧନୁ, ଉତ୍ତୁରୁକ,
 ଶୋଭାଶଶି ଶଶଧର ।
 ଆକୃଷ୍ଟରେ ଭିନ୍ନ ଦେଲେଦେଁ ତନୁଦେଁ
 ମାନ ଏକ ପ୍ରକୃତିରେ,
 ଏକ ହୋଇଥିଲା ଜୀବନବାଚ କି
 ମିଶାମିଶି ହୋଇ ନୀରେ ?
 ଶୋଭା ପଡ଼ିବାର ପ୍ରଭେ ପରସ୍ପର
 କି ନୀଡ଼ା କିବା ପଠନେ,
 ମିଳିଥିଲା ଅବା ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ମମତା,
 ପ୍ରେମ ନିପର୍ଣ୍ଣ ମିଳନେ ।
 ଅତୀତ ସମୟେ ସକଳ ବିଦ୍ୟାରେ
 ହେଲେ ସବେ ଧୂରନ୍ଧର,
 ମାନ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ପାବର ହେଲେ
 ଅଧିକେ ସୁଯୋଗୀତର ।
 ସର୍ବବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟୋ ସାହିତ୍ୟୋ ତାଙ୍କର
 ଅଭିରୁଚି ସମସ୍ତେ,
 ତେଣୁ ଆନ ରସ ଆପେକ୍ଷା ହେଲେ ସେ
 ସୁଦାସୀ-ରସେ ରହିବ ।
 କଲ୍ପନା-ଦେବୀଙ୍କ ଚାଟଶାଢ଼ୀରେ ସେ
 ପଢ଼ୁଥିଲେ ନିଜ ପାଠ,
 ନିପର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିଭା ବଳେ କିନ୍ତୁକାଳେ
 ହେଲେ ତହିଁ ବଡ଼ତାଟ ।
 ତନୁ ତନୁ ବସି ପଢ଼ୁଥିଲେ ସଦା
 ପ୍ରକୃତ ବିସ୍ମୟକ୍ରମ,
 ଅବହୀତ ତିନେ ଶେନ ନବନବ
 ସେ ପ୍ରକୃତଠାରୁ ସହ ।

ଯୋଗୀ ପ୍ରାୟ ବୀର ନିବାସନ-ପ୍ରିୟ
 ବସି ନିଜ ନିବାସନେ,
 ଭବ ଆନୁ ମୁକେ ସାହିତ୍ୟ ସନ୍ଦର୍ଭ
 ବିବିଧ ଗ୍ରନ୍ଥାଲୋଚନେ ।
 ସଂସ୍କୃତ-ବିଦ୍ୟା— ସର୍ବେଜ-ସର୍ବତା-
 ବାଚସ୍ପତି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ,
 ବକିରବି ମାଗ ଭାରବିକ ଗ୍ରନ୍ଥ
 ପଠନେ ସେ କୁରୁଦଳୀ ।
 କେବେ ଭାଷାବାଦୀ ଅର୍ଥେ ଭବ ଆନୁ
 ବସିଣ ବଲ୍ଲ ଗଡ଼ଣେ,
 କେବେ ବା ନିୟୁକ୍ତ ବୌଦ୍ଧ ଅନ୍ତରେ
 ବସିବା ପାଦପୁରଣେ ।
 ଏକାନ୍ତେ ବସିଣ କେବେ ଅବା ମଗ୍ନ
 ଭାରତୀ-ଭାବ-ସାଗରେ,
 ଗଣ୍ଡପାଣି ହୋଇ ନିର୍ମିମେଷ ନେହେ
 ଏକାନ୍ତେ ସାନୁସ୍ମରଣେ ।
 ପଶୁପକ୍ଷୀ ସ୍ବର ଶୁଣି ଦେବେ ଯଦି
 ଭାଙ୍ଗି ଯାଉଥିଲା ଧ୍ୟାନ,
 ହେଉଥିଲେ କେବେ ହୋଧ ଭୂଷା ଦୁଃଖ
 ବିରକ୍ତବଶେ ଅଜ୍ଞାନ ।
 କଲ୍ପନା ମାନବେ ବାର୍ଯ୍ୟ ଯେବେ ଆସେ
 ଯାଉଣ ଆକ୍ରା ନିବାହ,
 ପ୍ରଭେ କୃପା କେବେ ସେ ରବିକାନ୍ତେ
 ପାଉ ନ ଆଅନ୍ତେ ହାତୀ !
 ଭୁଲି ଯାଉଥିଲେ ଶୁଧାବୃଷା ସେହୁ
 ସାହିତ୍ୟ-ମୋଦକେ ମାତ,
 ଯେତେ ଭାରୁଥିଲା ସେ ନିଶା, ତେତେ ସେ
 ସେହୁଥିଲେ ବିନୟକ ।
 ବରୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟୋ ବକିତ୍ବେ
 ପଣ୍ଡିତ ବକିଏ ପୁଣି,
 ମାନ ସେ ନିରବେ ପଢ଼ୁଥିଲେ ଦୃଢ଼—
 ପଦ୍ମାସନେ ଶ୍ରେତରୁଜୀ ।

ସେ ମହାପୁରାଣର ପାଞ୍ଚବ ପଦାର୍ଥ
 ଘରେ ନାହିଁ କଦାଚନ,
 ରକ୍ତ ଚର୍ଚ୍ଚ ପୁଷ୍ପ ପ୍ରୀତି-ଗଙ୍ଗାକଳ
 ଅନୁରାଗକୁ ଚନ୍ଦନ ।
 କାନ ଚୂଡ଼ାପଦ ଚନ୍ଦ୍ର ସେ ଧୂପ
 ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାସ ପ୍ରଦାନକୀ,
 କୁଳକାବ୍ୟାଞ୍ଜୀ ଆଶ୍ରୟମର୍ପଣ
 ସେ ପୁରୀର ପୁଷ୍ପଞ୍ଜଳି ।
 ଏହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପୁରାଣରେ ଦିନେ
 ନିଶିଥେ ଶ୍ରେୟସକଳା,
 କୁମାର ଶୟନ — କଷେ ଆବର୍ତ୍ତକା
 ଦେଲେ ଦୋଇ ସୁପ୍ରସନ୍ନା ।
 ସପ୍ତସ୍ବ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ — ବିପତ୍ତି ପରଶ
 ରଙ୍ଗାଇ ତାଙ୍କ ସୁଷ୍ମ ପ୍ରି,
 ଦୋଇରେ ବାସୁକୀ ଉଠ ବସ ମୁଁ ତୋ
 ସେବାରେ ଲଭୁଛି ଭୁକ୍ତି ।
 'କେନ ଏହି ବୀଣା ମୂର୍ତ୍ତୀରୁପିଣୀ
 ଯୋଗୀ ତୁ ବାଦନେ ଏହା,'
 ଏତେ ବୋଲି ବୀଣା ଅଗ୍ନି ଅନ୍ତର୍ଜାନ
 ଦେଲେ ଦେବୀ ଶୁଭ୍ରଦେବୀ ।
 ସାରସ୍ବତ ବରେ ଦେଲେ ସୁପ୍ରଭତ
 ଅଧରରେ ପୁଷ୍ପାବର,
 ସୁଭାବ ତେଜସ୍ବୀ ସୁଧୀକାନ୍ତେ କିବା
 ସମ୍ପାଦ 'ଭାସ୍କର କର ?
 ତିନୋର ବସୁସେ ବହୁ ଉପାଦେୟ
 ବାଦୀ ବରେ ପ୍ରଣୟନ,
 ଅଳ୍ପକାଳେ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ-ବିଭିନ୍ନମାନ
 ଚୈତ୍ତିରେ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।
 ତାହାଛଡ଼ା ବଡ଼ — ମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟେ ସେ
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୀପକ ମଣି,
 କଲ୍ପନା-ବମଳ — ବାନନ-ସରତା
 ରମ୍ୟ ବାଦୀ-ରୁଣୁଣି ।

ସାହୁକୀ ତଟିତ ସମସ୍ୟା ମୀମାଂସା
 କରୁଥିଲେ ସେ ପରଦେ,
 ଶିକ୍ଷାର୍ଥେ ତାହାଙ୍କ ପାଶେ ଆସୁଥିଲେ
 ବଡ଼, ସାହୁକୀ-ସେବକେ ।
 ନବୀନ ଯୌବନେ ବିଦେବ-ପ୍ରଦୀପ
 ଦୃଢ଼ସ୍ବେ ଥିଲେ ଜଗାଇ,
 ତାହା ଉପେଷ୍ଟ ଚର୍ଚ୍ଚ ବିଳାସ-ବୀସନ
 ପ୍ରବେଶି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।
 କ୍ଷତ୍ରିୟ ପ୍ରଭାପ ପ୍ରଦୀପୁଷ୍ପରେ ସେ
 ଦୃଷ୍ଟ ରମ୍ୟପଣ ପ୍ରତି,
 ବସୁସେ ଆବାରେ ସାନ ସିନା ମାନ୍ଦ
 ପ୍ରବୃତ୍ତିରେ ବୃକ୍ଷପତି ।
 ସାକ୍ଷାତ ଦେବତା ପିତୃମାରୁପଦେ
 ବରସ୍ବର ଭୂତା ପରି,
 ଖଟିଥାନ୍ତି ସଦା ରକ୍ତିମୁକ୍ତ ଚିତ୍ତେ
 ଦୃଢ଼ତା ନିଷ୍ଠା ଆରବି ।
 ଭାବୀ ରଜା ବୋଲି ବିରାଟ ଗୁମାନ-
 ମୁଁ କୁଟ ନ ବହି ମାଥେ,
 ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦୃଢ଼ ମିଶ୍ରଥିଲେ ସଙ୍ଗୀ
 ପ୍ରାୟ ପ୍ରଜାପୁତ୍ର ସାଥେ ।
 ଜଗତେ ବୃକ୍ଷସ୍ବ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧକ
 ଯୌବନ, ଧନ, କ୍ଷମତା,
 ମାନ୍ଦ ଏ ତନିବେ ପୁଷ୍ପାବର ପାଶେ
 ଗୋଡ଼ରେ ଚଳନ୍ତି ମଥା ।
 ପ୍ରବୃତ୍ତି-ରଞ୍ଜିତ ପୁଣି ତାହାଙ୍କର
 ଥିଲା ଅତି ଅଦଭୁତ,
 ଆଉ ଆନ, ଚର ଶନ୍ଦ ପୁରା ତାଙ୍କ
 ଶୁଣେ ଦେଲେ ବଶୀଭୂତ ।
 ଶନ୍ଦ ମୁଖେ ଯାଉ ପ୍ରଶଂସା ସେ ସିନା
 ପ୍ରବୃତ୍ତି ପ୍ରଶଂସାକନ,
 ଧନୀ ତା ଜନମ ଧନୀ ଜନଭୂମି
 ଶତଧନୀ ତା ଜୀବନ ।

ଅଶ୍ରୁଶ୍ରବଣେ ଯେ ଅଭୁତ ବୌଶଳୀ
 ସମକକ୍ଷ ତାହାଙ୍କର,
 ଥିଲେ ଥିବ ପିଲା ମାତ୍ର ଥିଲା ନାହିଁ
 ତାଙ୍କରୁ ଅଧିକତର ।
 ଶରଣତ ବାଜେ ତାଙ୍କ ଅଶ୍ରୁକ୍ଷର
 ଶବ୍ଦ ନ ଶୁଣୁଥିଲେ,
 ଭଜିଯାଉଛି କି ଦେଉଛି ହୁ ଯେହୁ
 ବାରି ନ ହୁଅନ୍ତା ତଳେ ।
 ପାରିଥିବେ ତକ୍ଷ ଥିଲେ ସୁବାମଣି
 ଅମୋଗ ତାଙ୍କର ବାଣ,
 ଶ୍ରୀପଦ ବୀଣୀର ନାଶୁ ନ ଥିଲେ ଯେ
 ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଣୀର ପ୍ରାଣ ।
 ବୁଝୁ ଥିଲେ ବୀର ନୁହେଁ କ୍ଷତ୍ୟର୍ଥ
 ଭବର ପ୍ରାଣସଂହାର,
 କ୍ଷମତା ନୁହେଁ ତା କ୍ଷମତାର ପିଲା
 ଅଟେ ଅପବ୍ୟବହାର ।
 ବଧୌରୁ ଶ୍ରୀରାମ ମଣୁଥିଲେ ବଧୀ
 ଜୀବର ଜୀବା ଦର୍ଶନେ,
 ଏଣୁ ହୁଅ ବସି ଦେଖୁଥାନ୍ତି ପଶୁ
 ଭୁଞ୍ଜିତ ଆରାଧ୍ୟ ବନେ ।
 ବେବେ ବସିଥାନ୍ତି ଭୂତଳ ନିର୍ମାଣ
 ପ୍ରତୀତି ଶୈଳ ନିପାଦେ,
 ବେବେ ରଖିଛନ୍ତି ସଙ୍ଗମ ପ୍ରଦେଶେ
 ବେତବୀ-ବେଷ୍ଟିତ ସ୍ଥାନେ ।
 ଯହିଁ ବେତାଭୁଷମ ଗର୍ଭୀର ନିଶୀଥେ
 ଶାବୁଳର ରୁଦ୍ରସ୍ଵର,
 ସ୍ଵରାବ-ଭୀଷଣ ପିନ୍ଧୁ ନାଥେ ତରେ
 ସଦୃଶେଷେ ଭୟଙ୍କର ।
 ପିନ୍ଧୁବୀରୀରମ୍ଭା— ବାତ-ବିହୃତ
 ନାଭିବେଳ-ତରୁଣାଶେ,
 ଦୋହ ଶେଳେ ରିତ ଥାନ୍ତି ମହାନନ୍ଦେ
 ଚନ୍ଦ୍ରବାଦୀ ଚନ୍ଦ୍ରବାଦେ ।

ତହିଁ ଭୁବପୁର ଯଦେକଶ୍ରବଣ
 ଜଗନ୍ନାଥ ଭଗ୍ନ ହୃଦ,
 ମାନବ ଅଭାବେ ଧରୁଅଛି ଗର୍ଭେ
 ବରଦ ଶମ୍ଭର ମୃଗ ।
 ଯେଉଁ ଦୂର୍ଗହାର ଶତ୍ରୁର ଅଗମୀ
 ଥିଲା ଅସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରହରଣେ,
 ତରୁଅଛି ତହିଁ ଏବେ ଭାରୁ ଶିବା
 ପରଶୁର ତାହା ବଣେ ।
 ଆସେ ପାନ୍ଥମନେ ବିଶ୍ଵ ନଶ୍ଵରତା
 ବିଶେଷ ତା ଅଧୋଗତ,
 ଗଡେ ନର ପିଲା ମନୋମତ ହୁଏ
 ମାତ୍ର ତା ଭାଙ୍ଗେ ନିୟତି ।
 ବାତ-ବୀରୀ ସହ ତତ-ବୀରୀ ସେହ
 ଦୂର୍ଗର ଅସ୍ତିବ୍ୟାଧ,
 ଧୋଇ ହମେ ତାକୁ ଅନ୍ତଃସାରୁଣୀ
 ବରୁଛି ହୋଇ ଭିକ୍ଷାଳ ।
 ବହୁଦିନ ଭାଗୀ— ତରୁ ନିମଜ୍ଜିତ
 ଭବିଷ୍ୟ-ବାଦୀ ବାଜି,
 ମାତ୍ର ଦେହ-ତରୁ ଅର୍ଦ୍ଧମଗ୍ନ ହୋଇ
 ଭାସୁଅଛି ସୁଦ୍ଧା ଆଜି ।
 ବୋଟି ରହୁଥିବେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କ ଯେହୁ
 ସୁରା ଥିଲା ସୁରାତାଳେ,
 ରତନୀରେ ଏବେ ଶିଖାଲେବ ତହିଁ
 ଦେଖାନ୍ତି ଶତୋତ୍ତାଳାଳେ ।
 ଭାଗୀ ପ୍ରତିଭୁଳେ ଏହୁପରି ବେବେ
 ରଜେନ୍ଦ୍ର ରମା ଭବନ,
 ହୋଇଅଛି ଆହା ଏବେ ବିଚଳତା-
 ତପସ୍ଵିନୀ ତପୋବନ ।
 ବେ ରଙ୍ଗିବ ଭବେ ପ୍ରାନ୍ତନ ଶାସନ
 ଜଙ୍ଗମ ବିବା ସ୍ଥାବର,
 ବସିପାରେ ସେହୁ ସୁଦ୍ଧା ଭୁଞ୍ଜିବା
 ଭୁଞ୍ଜିବା ବସ୍ତୁଧର ।

ଶୈବାଳ-ସବୁକ ତାଣ୍ଡି କୁମେଁ ଚହଁ
 ପୁଷ୍ପବର ଦୋଇ ଛତା,
 ଦେଖୁଥିଲେ ବୃଷ— ପାଦେ, ସିନ୍ଧୁବକ୍ଷେ
 କୁରଙ୍ଗ ଚରଙ୍ଗ-ନୀଡ଼ା ।
 ଶୁଣି ମହାଗୁଡ଼ ପ୍ରବୃତ୍ତି-କବିତା
 ବାସୁଧ ନାଦ ଛଳରେ,
 ଶେକୁପୁଲ କେତେ ନଦୀନ କବିତା-
 ବଞ୍ଚେଇ ଦୂତ-ସାଗରେ ।
 ପ୍ରବୃତ୍ତି ବସନ୍ତ— ମହାଦୃଶୀ ଦେଖି
 ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାଗେ ବିସ୍ମୟ,
 ମହାଭାବେ ରୁଷି ଦେଉଥିଲେ କ୍ଷଣ
 କ୍ଷଣକେ ଅସ୍ପଦିଷ୍ଟ ।
 ଅନନ୍ତ ଅପାର ପାରବାରେ ତାହଁ
 ବରୁଣରେ ଏ କଲ୍ଲନା,
 ଏହା ଜଳକଣା ଭୁଲନାରେ ସୁଦ୍ଧା
 ନର ଅତି ଅଭୁଲନା ।
 ଚକ୍ଷୁସ୍ତେ ଅଳ୍ପ ନିବ୍ୟାଧ ମାନବ
 ଦେଖି ଏହା ଦେଖୁ ନାହିଁ,
 ଅଦୃଶ୍ୟ, କି ଅସ୍ପର୍ଶ୍ୟ ନଗଣ୍ୟ କ୍ଷମତା
 ବହୁ ସେ କରେ ବଢ଼ାଇ ।
 ଦୂର୍ଲ୍ଲଭ ପ୍ରତାପୀ ଦୋଇ ସୁଦ୍ଧା ସିନ୍ଧୁ
 ଲଙ୍ଘୁ ନାହିଁ ଗାରେ ସୀମା,
 ଭୁକ୍ତ ଅସ୍ତବାରେ ଭୁକ୍ତ ନର ସିନା
 ପ୍ରକାଶେ ଭୁକ୍ତ ଗରିମା ।
 ସୁତ-ନନ୍ଦନଙ୍କ ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନା
 କବି-ବଚନକୁ ବଳେ,

ପଟାନ୍ତର ତାକୁ ସେହି ଏକା ସିନା
 ନୈତିକ ରାଶିନୀବଳେ ।
 ବୀବହାର ନୀତି ଗୁଜରୀତ ଧର୍ମ—
 ନୀତି ଅତି ନୀତିଗଣ
 ପାଦପେ ବଞ୍ଚିଲା ପ୍ରାୟ ଦୃଢ଼େ ତାକୁ
 ବରୁଣରେ ଆଭିଜନ ।
 ଜଳଶ୍ରୁତ-ଦୂତୀ— ମଞ୍ଜୁ ଗୁଡ଼ା ଗୁଣୀ
 ଶୁଣିଣ ପୁତ୍ର ସୁଖୀକ,
 ଅପାର ଅନନ୍ତ ସେହିଦୃଶେ ତାଙ୍କ
 ଫୁଲ ଉଠୁଥିଲା ଛାତି ।
 ଅପତ୍ୟ ସେହିଦୃଶେ ଗୁଣେ ପ୍ରଶଂସାକୁ
 ମଣୁଥିଲେ କୋଟି ଗୁଣ,
 ପାଣ୍ଡିତ୍ୟେ ତାହା ସ୍ଥାପି ପୁଣି ଚହଁ
 ଅର୍ପଣରେ ଲେବେ ରଣ ।
 କୁମାରଙ୍କ ଗୁଣେ ଗୁଜରୀତକ
 ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲେବେମଣ୍ଡଳୁ ,
 ଉଠୁଥିଲା ଉଚ୍ଚେ, ଫଳ ପୋଷେ ସିନା
 ହୁଏ ପ୍ରଶଂସିତ ଭରୁ ।
 ବୋଲୁଥିଲେ ଜନେ ଧନୀ ଦେମତାସ
 ପ୍ରସବରେ ଏ କୁମର,
 ଗୌର୍ବମାୟୀ ଗର୍ଭ ସମ୍ଭବୁତ କବା
 କଳାପୁଷ୍ପ କଳାକର ।
 ଗୁଜରୀତକୁଳେ ଧନୀ ଭୁମ୍ଭେ ଭୁମ୍ଭେ
 ଗର୍ଭ ମଣି-ଶଶି ସର୍ବା,
 ଏଭଳି କୁମାର ଅବେ ଧରି ଭୁମ୍ଭେ
 ସୁଦୃଶୀ ଭାଗ୍ୟବତୀ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ପର୍ବ

ଶଙ୍ଖାମ-ହମାକି— ମହେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦେ
 ମହେନ୍ଦ୍ର ତନୟା * ଯହିଁ,
 ବହି ଯାଉଅଛି ତରଳରେ ଯଥା
 ନକୁଳ-ସାଧୁସ୍ତ ଅଛି ।
 ରତ୍ନଗଡ଼ ନାମେ ସୁନ୍ଦର ନଗର
 ଥିଲା ତହିଁ ପୁରୁଷାଳେ,
 ଯା ବିପଣୀମାଳା ସମୁଦ୍ଧାଳ ସଦା
 ମଞ୍ଜୁଳ ହାସ-ପ୍ରକାଶେ ।
 ସେ ନଗରବାସୀ ତାରୁ ଲାଭ ପ୍ରଜା
 ଧର୍ମଶାଳ ଧନବାନ,
 ହୁଇଁ ଥିଲା ନାହିଁ ତା ପବନ ସୀମା
 ଅସତୀ ଦେନୀ ଅଜ୍ଞାନ ।
 ଏକମନା ସବୁ ନାଗରରେ ଏକ
 ପରିକାରଭୁକ୍ତ ପର,
 ଆଜି ସୁଖେ କୁଃଖେ ପରସ୍ପର ପ୍ରଜ
 ସଦାନୁଭୂତି ଆଚର ।
 ଭ୍ରାତୃଭାବେ ସବେ ପ୍ରଣୟ-ହୋଇବୁ
 ବିଶ୍ଵାସ-କଷେ କଷାଳ,
 ବାନ୍ଧି ରଖିଥିଲେ ହୃଦୟେ ହୃଦୟେ
 ସୁହୃଦ୍ ଗଣି ପକାଇ ।
 ସମବେତ ତେଣୁ କଲେ ସାଧୁଥିଲେ
 ମାତା ମାତୃଭୂମି ହିତ,
 ସଂହତର ମହା— ମନ୍ତ୍ରମା ସକଳେ
 ବିଶେଷେ ଥିଲେ ବିବିତ ।
 ପଞ୍ଚଶ-ସୁନ୍ଦର ଦେଶରେଷ ତେଜ
 ଦେଶୋନ୍ମତ ଆସୋନ୍ମତ,
 ସାଧୁ ଭୂଷ୍ଟ ଥିଲେ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ମଣ୍ଡଳେ
 ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସୁଖ-ସମୃଦ୍ଧି ।

ଶତଭୁକ୍ତ ସବେ ସୁକୁଥିଲେ ନୃପେ
 ମହତୀ ଦେବତା ମଣି,
 ଆଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ପଣେ ଥିଲେ ପୁଣି ରାଜ—
 ଆଦେଶର ପ୍ରଜାଧିନ ।
 ନଗର ସୁଖମା ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଅନୁପମା
 ଶୋଭାର ସେ ପାଶୁବାର,
 ଭୃତ ଆସିବୁ କି ବିଚିତ୍ର ଦୈତ୍ୟାଳ
 ଅଳଙ୍କାର ଅଳଙ୍କାର ।
 ସୁଧା-ଧବଳତ ଲୁଙ୍ଗ ସୌଧମାଳା
 ବିଦ୍ରାରେ ଅପୂର୍ବ ପ୍ରଭା,
 ଅବନୀ-ସୁନ୍ଦରୀ— ସୁରନ୍ଦରୀ ଶିରେ
 କି ସେ ମହିଷକୁ ଗଭା ?
 ବେନି ପାଶେ ଦୁର୍ମା ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ରଙ୍ଗପଥ
 ଯାଏ କି ସୁନ୍ଦର ଦେଶା,
 ଜରାଣୀ-ପ୍ରବୃତ୍ତ ସଧବା ଚକ୍ର ସେ
 ସୀମନ୍ତେ ପିନ୍ଧୁର-ରେଖା ।
 ନରମଳ, ସର— ଜୀବନ, ଭବ୍ୟାଳ
 ସୁନ୍ଦର ନିର୍ମଳ ଗାନ୍ଧ,
 ବସିଥିଲା ଗୁଡ଼େ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ସବୁଦି
 ଶୋଭା, ନିର୍ମଳତା ହାଟ ।
 ଭକ୍ତ ଗୁଡ଼ୁରୁଦେ ଚନ୍ଦ୍ର ବୈଦୟନ୍ତୀ
 ସୁଧୀର ବାସୁ ନନ୍ଦରେ,
 ଏ ପୁରୀ ସମାନ ନାହିଁ ବୋଲି ଅବା
 ହାତ ତାଳ ନାହିଁ କରେ ।
 ଶାଶା-ଦଣ୍ଡ ଟେକି ଦଣ୍ଡାଶୀ ପରାଏ
 ତରୁଣି ପଥପାଶେ,
 ଅଟଳ ସାହସେ ଧୈର୍ଯ୍ୟେ ଭାବି କବା
 ରାଜ୍ୟ ଶାନ୍ତିରକ୍ଷା ଅଶେ ।

* ସ୍ଵନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ନବକଣ୍ଠେଷ । ଏହା ମହେନ୍ଦ୍ର ପଦ୍ୟରୁ ନିର୍ଗତ ହୋଇଅଛି ।

ପ୍ରହରୁ ଅଗେ ପ୍ରହର ପାଦପେ
 ବନ୍ଧାହୋଇ ଛାମୁ ଶିଅ,
 ନବବଧୂ ଶିରେ ଓଡ଼ଣା ପରାଏ
 ଦିଶେ ଅତି ବାହାରିଆ ।
 ଚନ୍ଦ୍ର ଉଠିଥାଏ ମୁକୁର୍ମୁ ହୁ ଯାନ—
 ବାହୁନେ ଗଜ-ସରଣୀ,
 ବିଭାସ ଭବନ ଦେବାଳୟ ଉଠେ
 ବାଦୀ ସଙ୍ଗୀତର ଧ୍ବନି ।
 ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୃକ୍ଷ ଗୁଡ଼ ଧନପୁଷ୍ପ
 ଧାନ୍ୟରେ ପୁଷ୍ପ ଅମାର,
 ସବିମଳେ ସେହୁ ସୁରମୀ ନଗର
 ବନଜା କୋଠଭଣ୍ଡାର ।
 ଶୂରସିଂହ ନାମେ ଅର-ବର-ସିଂହ
 ସେ ନଗର କଣ୍ଡିଧାରୀ,
 ଯାଏ ସୁଶାସନେ ଥିଲେ ନାହିଁ ଗୁଣେ
 ଦରଦ୍ର ତୋର ଭିକାରୀ ।
 ହିମାଳୟ ପରି ଦୃଢ଼ସ୍ଥ ତାଙ୍କର
 ଭଦ୍ରାର ସ୍ଥିର ଭଜନ,
 ପଦପ୍ରଳେ ବୁଲି ପ୍ରବୃତ୍ତ ଅବସ୍ଥା
 ଦେଉଥିଲେ ଅବଗତ ।
 ବର୍ତ୍ତମାନ-କାଳିକା— ଜଳେ ଚିତ୍ତଶୁଦ୍ଧି
 ସାଧୁଥିଲେ ହରଷିତ,
 ଚିତ୍ତ ଦରଦ୍ରର ସଦା ଶୁଭାଦୃଷ୍ଟ
 ଦେଉଥିଲେ ଦାନେ ଗତି ।
 ଜୀବନ ବୀର୍ତ୍ତୀ ଅଦେଶ୍ଚ ତାଙ୍କର
 କିଛି ହିଁ ତ ଥିଲା ନାହିଁ,
 ଥିଲା ସିନା ପ୍ରାଣ ନ ଥିଲାକୁ ଭାଗ୍ୟେ
 ପ୍ରାଣୀ କେହି ତାହା ପାଇ ।
 ଧନେ ମାନେ ବଡ଼ ଥାଇ ଅପଣାକୁ
 ମଣୁଥିଲେ ସଦା ସାନ,
 ସାନର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ଏକା
 ଭାଜନ ସିନା ମହାନ ।

ବଟ ବୀଜ ହୋଇ, ଚନ୍ଦ୍ର ତା ବରଟ
 ପାଦପ ଉପୁଷ୍ପି ସ୍ଥାନ,
 ପ୍ରହର ମହାନେ ଧରେ ସାନ, ସେହୁ
 ମହାନରୁ ମହାସାନ ।
 ସାମାନ୍ୟ ତାଙ୍କ ସ୍ପର୍ଶ ସିଂହାସନ
 ଗଜଦଣ୍ଡ ଥିଲା ନାୟ,
 ସତୀରୁଣୀ ରତ୍ନ ମୁକୁଟେ ମସ୍ତକ
 ମଣ୍ଡିଥାନ୍ତି ନରସ୍ବୟ ।
 ମନ୍ଦା-କୁଶଳ ସତବସ୍ତବର
 ବିଶୁଦ୍ଧ ନିରପେକ୍ଷତା,
 ସଂସନ ବାହନ ବିନୟ ସେ ଯାନ
 ସୁପ୍ରଶସ୍ତି ପାଟିତା ।
 ଗଜବାହୀନୀ ନାମୁ ଥିଲା ଏକ ଦ୍ରୁପ
 ପୁଣ୍ୟାଳନେ ଅନ ବର,
 ଦେବା ପାଇଁ ଶାନ୍ତି ନେଉଥିଲେ ନୃପ
 ପରଜା ସକାଶ୍ଚ କର ।
 ଭୁକ୍ତ ଗଜଭୋଗ ପାରିଥିଲା ନାହିଁ
 ବର ତାଙ୍କ ତନୁ ଭୋଗ,
 ଭୋଗ ବୋଲି ଯାକୁ ବୋଲିଲେ ସଂସାର
 ମଣ୍ଡି ସେ ତାକୁ ସ୍ବେଷ ।
 ନାମେ ମାତ୍ର ସିନା ଗୁଣାଧିପ ମାତ୍ର
 ଫଳେ ଗୁଣାଧିପ ରଖି,
 ବିଷୟ-ଜଳୋକା ଥିଲା ନାହିଁ ତାଙ୍କ
 ଚରଣ-ଶୋଣିତ ଭୂଷି ।
 ବିଶାଳ ଗୁଣର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ
 ବିପୁଳ ବିଭବଶାଳୀ,
 ମଣୁଥାନ୍ତି ସଦା ନିଜକୁ ପ୍ରଜାଙ୍କ
 ଧନ ପ୍ରାଣ ଜଗୁଥାନ୍ତି ।
 ଆଶୁର୍ଯ୍ୟ ମହିମା ଅଭୁତ, ଦିଏ ସେ
 ଚକ୍ଷୁଷ୍ମାନେ ବର ଅନ୍ଧ,
 ମାତ୍ର ସ୍ଥାପିଥିଲା ରତ୍ନବତ-ପଥ—
 ବଡ଼ ପ୍ରତୀପ ସମ୍ବନ୍ଧ ।

ପ୍ରାଣଶୁଣି ପ୍ରଭେ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଭେ କ୍ଷମା
 ନ ବନ୍ଧି ମାନସେ ଭୁଷା,
 ନର ପ୍ରାଣେ କ୍ଷମା ଦେବର ନିଶ୍ଚୟ
 ପଶୁପଣ ପ୍ରତିହଂସା ।
 ବାହୁଶୀଳା ନାମେ ପ୍ରଭେ ଅଭିହତ
 ତାହାଙ୍କ ସଦୃଶମିଶ୍ରା,
 ନାୟାରୁପେ ଅବା ପାତକରୁ ଧର୍ମ
 ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବେ ମେଦିନୀ ।
 ଶୋଭାଦେବୀ ତାଙ୍କୁ ଶୋଭାପଣେ ଭଣା
 ସେ ଲବଣ୍ୟ-ସିନ୍ଧୁ-ନିଧି,
 କୋଟି ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଭା— ପୀୟୂଷ ଏକନ୍ତ
 ବରପ୍ରଭା ତଦା ବିଧି ।
 ନୃପ ସନ୍ନିଧାନେ ବିରାଜନ୍ତୁ ଦେବୀ
 ଶୋଭାସୁଖୀ ନୃପଦାସ,
 ବସନ୍ତ ଅନ୍ତରେ ଧରା କିମ୍ବା ଯଥା
 ଚନ୍ଦ୍ର ପାଶେ ଚିତା ଭାସ ।
 ଜାତ କଲେ ସତୀ ପାଣ୍ଡବ ସମାନ
 ସୁନ୍ଦର ପଞ୍ଚକୁମାର,
 କନ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତି ଆଶେ ପାଦରୀ ଭବିଷ୍ୟତ
 ପାଳୁଥିଲେ ଓଷାଦାର ।
 ମହାରାଜାବତୀ ଶତ-ସୁନ୍ଦରୀ
 ଦେଲେ ଦେବ ଉନ୍ମୋଦଣ,
 ମନ୍ଦର ମୁରୁକ୍ତ ପାଦନ୍ତ ତ ଭଲ
 କନ୍ୟାଭିପ୍ସା କଦାଚନ ।
 ଦିନେ ନିଶିଯୋଗେ ସୁପନେ ଗିରିଜା
 ବସି ସୁଖୀ-ଶଯ୍ୟା ପାଶେ,
 ଦୋଳରେ ହିଅ ସେ ସେନ ମୋ ଆଶିଷ
 ସୁମଧୁର ଧୀରଦାସେ ।
 ଭୀଷ୍ମନିକାବାଦ୍ୟେ ସେବାରେ ମୋତେ ତୁ
 ଭୁଷି କର ତାହମୁହିଁ,
 ସେ ସୁବ୍ରତ ସତେ ଦେବି ତାରୁଣୀକେ
 ତୋହର ବୁଝିବା ମୁହିଁ ।

ଏହା କହି ଶରେ ଶବ୍ଦର ଅନ୍ତରେ
 ଶିବଦାସୀ ଶିବଦାସ,
 ମିଶ୍ରିତରେ ଯଥା ନୀଳ ଭର୍ମି ଦୋଳେ
 ବାଦକ ଅନନ୍ତଧାର ।
 ନିଦ୍ରାନାଶେ ଶୁଣି ସୁପନା ଦେବି
 ଲଭିଲେ ଅତି ସନ୍ତୋଷ,
 ଘନ ଆଶା ଦାସୀ ଚାତକିନୀ ଯଥା
 ଶ୍ରୀଷ୍ଠେ ଶୁଣି ଘନ-ସୋଷ ।
 ଭାବୀ କନ୍ୟା ଲଭି ଆଶାରେ କଲେ ସେ
 ସୁଖ-ସତେ ସନ୍ତରଣ,
 ଭସ୍ମବର ପୁର ବିବେକ ସେସନ
 ଭସ୍ମବ-ବର୍ତ୍ତା ମନ ।
 କେତେ କାଳ ପରେ ପ୍ରସବିଲେ ସୁଖୀ
 ଅସୁବଳତ ବୁଝିବା,
 ଶୁଦ୍ଧିରୁ ମୁକୁତା ସଜ୍ଜାତ କଦା ସେ
 ବସୁନ୍ଧର ଗର୍ଭ ସୀତା ।
 ଅଥବା ବୁଦ୍ଧିରୁ ପ୍ରତିଭା ଭବିଷ୍ୟ
 ପ୍ରାଚୀନରୁ ବାଦାସ,
 କଦା ଚନ୍ଦ୍ରମାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ରୂପସୀ—
 ଜଗଜ୍ଜନ-ନେତ୍ରଦାସ ।
 ଅଥବା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଲେଖନୀରୁ ଜାତ
 ଶୁଭମୟା ବର୍ଣ୍ଣବଳୀ,
 ଅବା ଶୋଭା ସୁର୍ଣ୍ଣ-ସର ସମ୍ଭବ
 କଳକ କମଳ କଳ ।
 ଯେ କନ୍ୟା ଉନ୍ମୋଦ ଉପମୁହିଁ ତାକୁ
 ଉପମା କିମ୍ବ ସଦା,
 ବିଶ୍ୱ-ବିନୋଦିନୀ ଆଶା ଉପରୂପ
 କଲ୍ୟାଣ ବାମନା ଯଥା ।
 ରୂପ ଦେଖି ରମ୍ଭା ଅପସରା ଯିବ
 ଦ୍ରୀକାବଣେ ଅପସରା,
 ସୁଗନ୍ଧ ଆବାସ ଦୋଳପ୍ରଭେ ସୁନା
 ବୁଝିବା କଟକ ସର ।

ଚରୁଣ ଅରୁଣ ନନ୍ଦା ଚରୁଅଛି
 ଅଧର ଆରୁଣ ପ୍ରଭା,
 ରୂପ-ପାଦବାରେ ପ୍ରକାଶ-ଚରଣୀ
 ଭାସୁଅଛି ଆଦା ଅବା ।
 ଭବନର କିବା ତାର ଦେବ ସେହୁ
 ଚାରୁଦାସ ସଙ୍ଗେ ଭୁଲ,
 ସମାନ ହୁଅନ୍ତା ପୂଜିତା ଯଦ୍ୟପି
 ଚକିତ ଭବାରେ ପଲ ।
 ନିର୍ମାଣିତ ଧାରା ଚଳନରେ ନିଶ୍ଚେ
 ଏହି ରୂପ-ରହୁଭା,
 ଏହା ଭାବ ରୂପେ ରାଜକୁମାରୀର
 ନାମ ଦେଲେ କଲଭା ।
 ଫଳେ ସେ ସୁରମୀ ଅଭୁତ ଭବନ
 ଶୁଭାନ୍ତ-କୁସୁମବନେ,
 ବିବିଧ ସୁନ୍ଦର ପଲ ପୂର୍ଣ୍ଣ
 ତା' ମଧୁର ଅପରାଜିତ ।
 ବଦନ ଅମଳ ପାଟଳ ବନଳ
 ନେତ୍ର ନୀଳ ଭଜାବର,
 ଶ୍ରବଣ ପାଟଳୀ ନାସା ଚକ୍ରପୁର
 ଗୋରାପ ରକ୍ତ ଅଧର ।
 କନ୍ତ କୁନ୍ଦବତୀ ପଦ୍ମ ହସ୍ତ ପଦ
 ଅଙ୍ଗୁଳ ଦେମ ଚମକ,
 ଅଗ୍ର ଲମ୍ବତ କେତକୀ ସବାଙ୍ଗ
 ନିଅଳୀପାଶୁଡ଼ା ନଗ ।
 ଏହିପରି ବହୁ ସୁମନୋହ ସୁସ୍ଥେ
 ଗଦା ସେ ସୁସ୍ଥ-ପିତୁଳୀ,
 ତ ଛାଉ ବା ନାସା କୋଟି ବିଦ୍ୟାଧର
 ଶୋଭାରେ ଯିବେ ମଉଳି ।
 ବସୋଦଧି ସଙ୍ଗେ ଶୋଭା ବିସ୍ତାରିତ
 ସୁନ୍ଦର-ମୁକୁଟ-ସୁର,
 ରତ୍ନରାସାବଳୀ ଅଙ୍ଗେ ଲଗି ତାର
 ଦିଶିଲେ ସୁନ୍ଦରତର ।

ଅନ୍ଧାକି ଦେଲେ ତା' ନିସର୍ଗ ମାଧୁରୀ
 ବୃନ୍ଦିମ ଭୂଷଣଗଣ,
 ଅସୁନ୍ଦରେ ଭୂଷା ଶୋଭା ଦିଏ ସିନା
 ଘୋଡ଼ାଏ ସୁନ୍ଦରପଣ ।
 ସୁଭାବ ଶୋଭାକୁ ଦେଲେ ପରବନ
 ଶାନ୍ତି ପାଣିତ କର,
 ଚାଲିଯିବା ବେଳେ ଶୋଭାଙ୍ଗୀ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ
 ଶୋଭା ପଦ୍ମପୁଲ ସର ।
 ନାକେ, ନାଶେ, ନରେ ସୁନ୍ଦର ସଂସାରେ
 ସାର ସେ ନୃପ-କୁଳୀ,
 ଅନ ରାଜବାଳା ସରସୀ ସରସୀ
 ଏ ଯେ ମାନସ ମରାଜୀ ।
 ଗୋଟିଏ ଚକ୍ରରେ ଗଦା ସେ ରୂପସୀ
 ଭବନାକୁଳ-ପ୍ରବଳା,
 ଅନ ରାଜକେମା ମହାପୁର ଚମ୍ପା
 ଏ ଯେ ସୁର୍ଗ ସ୍ଥିରଗଙ୍ଗା ।
 ବର୍ଣ୍ଣ ବରଭବେ କନକ-କେତକୀ
 ତାହା ପାଶେ ଅତି ଫିକା,
 ଅନ ସୁନ୍ଦରୀ ଦୀପ୍ତ ଦୀପଶିଖା
 ମାତ୍ର ସେ ଚାରୁଚକ୍ରିକା ।
 ସୁବେଶୀ ଚରମେ ଲମ୍ବମାନ ଦେଶୀ
 ସୁର୍ଣ୍ଣସେବତୀ-ସେବକ,
 ଭାସି ପଥର ଦୋଳକୁ ବି ମୁଖ-
 ଶଶୀ ପଛେ ଛୁଆଁଇ ।
 ରତ୍ନଗତୀ ବନ୍ଧୁ— ଭର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମସ୍ତକେ
 ଶୋଭେ ଘନେ ବିଦ୍ୟାପର,
 ଅବା ସମୁଦ୍ର ନ ବିଶାଳା ନକ୍ଷତ୍ର
 ଭଦ୍ରେ ପ୍ରାଚୀ-ପୃଷ୍ଠାପର ।
 ସାରସ୍ବତ ଗୀର ଅକ୍ଷୟ ତାହାର
 ବର୍ଣ୍ଣନେ ମୁଖ-ସୁଷମା,
 ଚର ଅମଳନ ଦୋଳପୁରେ ପଦ୍ମ
 ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି ଭବନ ।

ଶୋଭା-ଶୋଭାମା କରୁଛୁ କୁରୁକ
 ଅଳକା କି ମନୋହର,
 ଫୁଲ କମଳକୁ ଦେଖିଛନ୍ତି କିବା
 କିପାଶୁ କହୁ ଭ୍ରମର ।
 କପାଳେ କହୁଣୀ— ଚିତା ଜାତ କରେ
 ଅଭିଜ୍ଞ ଉପମା ମନେ,
 ଭୟେ ହାତୀ ଗୁଡ଼ ଶରଣ ପଶିଛି
 ସତେ କି ମୁଗ୍ଧହସିନୀ ?
 ଦେବୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କେ ହାତୀଗତି ବାପ
 ଆହା କି ଶୋଭା ପ୍ରକାଶେ,
 ବସନ୍ତ ଆଶମେ ଚିତା ସ୍ବାତୀ ଅବା
 ଉଦେ ମୃଗ-ଭୟ ଗାଣେ ।
 ଲଗ୍ନେ କବି- କାବଳ ଚର୍ଚ୍ଚିତେ
 କି ସୁନ୍ଦର ଭୃଗୁବ୍ରହ୍ମ,
 କାବଳିକା ଦେଇ ଲେଖିଛନ୍ତି କି ବିଷ୍ଣୁ
 ଛାଡ଼ିଥିବା ବର୍ଣ୍ଣବସ୍ତ୍ର ।
 ନାୟାବୁଝା ମୋତି ପ୍ରଶାସ-ଅନଳେ
 ଦୋଳ ପ୍ରକାଶଇ ପ୍ରଭା,
 ଘୋଷାରୁପୀ ଦ୍ଵିଜ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶଶ୍ୟରେ
 ଅଳକା କରୁଛୁ ଅବା ।
 ନୀଳଚେତାବୃତ ବସେ ଚରମ୍ଭିତ
 ବହୁ ଦେବ ମୋତିହାରୀ,
 ନୀଳ ନୟନରେ ବିରାଜେ କି ଆହା
 ଧାଉଁଥି ଧାଉଁଥି ତାରୀ !
 କାନ୍ତ-ପାଶୁକାର ମନୋମଦ-କୀର୍ତ୍ତି
 ବାହୁ ଶୋଭେ କାଳୁରଙ୍ଗେ,
 ରତ୍ନରୂପୀ ସବୁ ମାଣିକୀ ଅଭିଜ୍ଞ
 ଜଡ଼ିଆଏ ମଣିବନ୍ଧେ ।
 ତାରୁ ସବୁ କମ ହାତୀର ପଞ୍ଚମ
 ଅତି ରମଣୀୟ ପଦେ,
 କଳ-ପାଦପେ ରଜତ-ଲତା କି
 ଛନ୍ଦିଥିଲା ନାନା ଛନ୍ଦେ ।

ତାହାକି ସମସ୍ତେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ବାଚେ
 ବାଚେଣୀ ଦେବ-ପାଦୁକ,
 କହେ କି ପଥରେ ଘଟାଇପାରେ ଏ
 ମହା ମରାଜୀ ପା-ହୁଡ଼ !
 ବାଚେ ଚର୍ଚ୍ଚି ସଙ୍ଗେ ମଧୁର ଅସ୍ପଦେ
 ପ୍ରପଦେ ସୃଷ୍ଟି ସୃଷ୍ଟିଆ,
 ସୃଷ୍ଟିଆ ନୁହେଁ ସେ ଗୁଣ-ନନ୍ଦିନୀର
 ଚଳଣ-ଘୋଷୀ ଗୁଣିଆ ।
 ବୀଣା ପିବସ୍ବରେ ବାଣୀର ଭୂଳକା
 ଅଛି ପରମ୍ପରା ପ୍ରଥା,
 ମାତ୍ର ସେ ଭୂଳନେ ଦେବ ମାନହୀନ
 ତେଜ-ବାଣୀର ସଦୃଶୀ ।
 ପୀୟୂଷ-ପୁଟିତ ଛଣା ପଣା ବୋଲି
 ଦୋଳରେ ତାହା ଉଦତ,
 ସବୁସ୍ତ ଅଂଶରୁ ଏକାଂଶେ ବର୍ଣ୍ଣନା
 ହୁଅନ୍ତା ନିଜ ସଙ୍ଗତ ।
 ରୂପ ଅନୁରୂପ ଥିଲା ରୂପେଶ୍ଵରୀ
 ଶୁଣଣୀକର ଆଦୟ,
 ପଦ ସବୁକାର ନାମ ରୂପ ଗନ୍ଧ
 ସବୁ ସିନା ମଧୁମୟ ।
 ରମଣୀ-ସୁନ୍ଦର ଦୟା ଧର୍ମ ମେଳି
 ବୋମଳ ଭାବସମୁଦ୍ର
 ଅଶ୍ଵିନରେ ତାର ହୃଦୟେ ଶେଷନ
 ରତ୍ନାକରେ ରତ୍ନରୂପୀ ।
 ସଙ୍ଗୀତ-ସାହିତ୍ୟ ଶିଳ୍ପକଳା ଅତି
 ଶିଖିଲା କବି ଯତନ,
 ସୀତା ସାବିତ୍ରୀଙ୍କ ଅଦର୍ଶ ଚରଣ
 କରୁଥାଏ ଅଧ୍ୟାୟନ ।
 ବାସୁଦେବ କରୁଣା ଶାନ୍ତି ହାସ୍ୟରସେ
 ତାହାର ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୀତି,
 ସେହି ରସେ ତେଣୁ ସରସ କବିତା
 ଲେଖୁଥାଏ ନିଜ ନିଜ ।

ସେ କବିତା ପାଠେ କବି ପ୍ରହ୍ଳାଦରେ
ଲଭିଣ ବସୁସ୍ତ ମନେ,
ମଣିଥିଲେ ତେନା— ଭୁବେ ସମ୍ମୁତା କି
କବିତା-ଦେବୀ ଆପଣେ ।
ସୁକଦଳ୍ୟା ସତ ମାନ୍ଦ୍ର ନ ହୋଇଣ
ଭରଇ ଆମୋଦେ ଭର,
ନୀରୋଳେ କସିଣ କରୁଥାଏ ସୁଖେ
ସାହିତ୍ୟ-ସେବା ସତେ ।
ଶୁଣୁଥାଏ ମାତ୍ର କବିତା-ଫୁଲେ ସେ
ଛଇଳା ସଦଶୀଲୀଳା,
ପାରସ୍ପର କାବ୍ୟ-କୁଞ୍ଜ-ବିଜାୟିନୀ
କଳନାଦିନ ବୋଇଳା ।
ସଦୃଶ ଥିଲେ ସାମନ୍ତ-ବୃକ୍ଷିତା
ସୃଷ୍ଟିମୟୀ, ଶଶିପ୍ରଭା,
ଗଙ୍ଗାରେ ସମୁଦା ସରସ୍ବତୀ ମିଶି
ଏକ ହୋଇଥିଲେ ଅବା !

ଦେନ ସଖୀ ସଦୃଶ ମିଷ୍ଟାକାଶେ
ଭର ଥାଏ ମହାଲସା,
ଦେବେ କରୁଥାଏ ସୁସଙ୍ଗୀତ ଚର୍ଚ୍ଚା
ଦେବେ ଶେଳୁଥାଏ ପଣା ।
ତେନାମଣି ମନ କାଣି ସଖୀବସୁ
କରୁଥାନ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ ସଦା,
ଶକୁନ୍ତଳା ଯୋଗୀ— ସଙ୍ଗିନୀ ଯେସନ
ଅନସୁୟା ପ୍ରିୟମୁଦା ।
ନିଜ ପ୍ରତିବନ୍ଧ ପର ଦେଖେ ତେନା
ସଖୀଙ୍କୁ ପ୍ରୀତି-ନୟନେ,
ସଖୀଏ ସୁଦା ସେ ଭଣ ଦେଉଥିଲେ
ପରଶୋଧୁ ପ୍ରତିକ୍ଷଣେ ।
ସୌଦାମ୍ୟ ମୂଲ୍ୟରେ ଥିଲେ ପରସ୍ପରେ
ପରସ୍ପର ପଦେ ବିଦା,
କାହୁଁଲେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ଏକ ଆରେକକୁ
ମଣୁଥାନ୍ତି ପ୍ରାଣାୟୁକା ।

ତୃତୀୟ ସର୍ଗ

ଦିନେ ସୁସ୍ଥାବର ଶିଶୁକୁ ମହେନ୍ଦ୍ର
ଦର୍ଶନେ ବଳାଇ ମତ,
କିନ୍ତୁ ସ୍ବାଭୀଷ୍ଟ ନିବେଦି ଶେନରେ
ପିତୃପାଶୁ ଅନୁମତ ।
ଗହଣେ ଗମିଲେ ସଖା-ପରିବର
ଅନୁଗତ ଅତିବର,
ପୌରାଣିକ ମୁଖେ ଚିତ୍ତରେ ସକଳେ
ଆସେହି ସୁଚିତ୍ତ ଭର ।
ସ୍ରୋତ ଅନୁକୂଳେ ଧାଇଁଲ ବରଣୀ
ଭଣିକୂଳ୍ୟା ବସନ୍ତେ,

ସମୟ-ସ୍ରୋତରେ ତୀବର-ଚରଣୀ
ଯେସନେ ପ୍ରଣରେ ଚଳେ ।
ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଆସି ଭର ତୀରବର୍ତ୍ତୀ
ଫଳିତ ସୁସ୍ଥିତ ଗହେ,
ସୁବରକଙ୍କର ଦେନ ପାଶେ ଭେଟି
ଭଣି ଯାଉଥାନ୍ତି ପହେ ।
ଜୁଣି-ପଠାଚାରୀ ଗୋୟୁଥେ ନିରେଖି
ମତ-ଗତ ଲଳୟାନ,
ହେଉଥାନ୍ତି ଭୟ ଭବ୍ବେଗେ ଭୟୁକ୍ତେ
ଭବପ୍ରତୀ ଧାବମାନ ।

ନିଦ୍ରାଦାସ ସିନା ଯେହୁ ଗ୍ରନ୍ଥାଶ୍ରମୀ
 ଅଳସ ଭୋଗ-ପ୍ରତାପୀ,
 ମାତ୍ର ସେ ଭାରୁକ ପୁଣି-ଶୋଭାପାୟୀ
 ନିଦ୍ରା ତାର ନୀତିଦାୟୀ ।
 ତାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରିକିତ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗୁର
 ଭରଙ୍ଗ ନୃତ୍ୟ ପୁଲକେ,
 ଦେଶୁଥିଲେ ନାଟକ ପୁଷ୍ପାବର ବସି
 ହୃଦୟ-ରବି-ପରବେ ।
 ଯେତେ ଉଠୁଥିଲେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶଶଧର
 ତେଜସ୍ବି ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଜନ,
 ଭରଙ୍ଗ-ତାଣ୍ଡବ ବିଭୀଷିତା ଭାବ
 ଲଭୁଥିଲ ବଦଳନ ।
 ନିଶୀଥର ଘୋର ଗଭୀର ଗର୍ଜନ
 ମନେ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଚାପ,
 ରବି-ବିରହଣୀ ବନଜନୀ ଧନୀ
 ଛାଡ଼େ ତ ଶର ପ୍ରଶାସ ।
 ଚର-ମୁଖରୁ ସେ ସ୍ଥାନ, ନିଶୀଥେ
 ଅସ୍ତବେ ହୁଏ ମୁଖର,
 ସରୁକାଳେ ତହିଁ ପ୍ରବେଶ ନିଷିଦ୍ଧ
 ନୀରବତା-ଦେବୀଙ୍କର ।
 ଦୋଳାହଳ ମଧ୍ୟେ ବସି ପୁଷ୍ପାବର
 ବରୁଥିଲେ ତ ବଲ୍ଲନା,
 ତ ମହାଶିକ୍ଷାର ଶେନରେ ବା ସରୁ
 ତାହାଙ୍କୁ ହିଁ ତାହା ଜଣା ।
 ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ତମେ ତମେ ପାହୁ
 ଅସିଲକ ସେ ରଜନୀ,
 ବିଷେ ଉଷାରଣୀ ନାସାରେ ବିମଣ୍ଡି
 ଦୀପ୍ତ ହୁଅଁ ତସ-ମଣି ।
 ନଦୀ-ତୀରବନ୍ଦ ଉତାଟେ ରହିଲେ
 କଉଶିକ କୁମ୍ଭାଟୁଆ,

ଦେବଦର୍ଶିବନ୍ତ ଦଳଦୀବସନ୍ତ
 ପ୍ରଭାତ-ତାକୁଆ ହୁଅ ।
 ସେ ଶବଦେ ଜାଗି ନଦୀ-କୁଦଶାୟୀ
 ମହିଷାଳେ ଦୂର୍ଘଭରେ,
 ମୁରଲୀ ବଜାଇ ଶ୍ରୀମୀ ଗୀତମାନ
 ଗାଇଲେ ଜମାଳୀ ସ୍ବରେ ।
 ଫେରିଗଲେ ଦେବୀ— ବିହାରୀ ଦୂରଶେ
 ଭରତରେ ବନଭାଗେ,
 ଭୀଷଣାସ୍ତ୍ରୀ ବୀର ଅନାଭୁଷିତା ହିଁ
 କେବେ ପଛେ କେବେ ଆଗେ ।
 ଏ କାଳେ ନାହିଁ ସେପଣି ତାଳନେ
 ବାହୁରେ ଭରଣୀ ପୁଷ୍ପ,
 ତାଲିଲ ସେ ପିନ୍ଧୁ— ବୀର ବୀର ବୀର
 ଶ୍ରୀମୀ ଦିଗ ଅଭିମୁଖେ ।
 ହାଉଁ-ହେଉଁ କେତେବୀ-ସେବିତ
 ସୁରମୀ ଗୋପାଳପୁରେ *
 ଦକ୍ଷ ଭାଗେ ରଖି ତାଲିଲ ଭରଣୀ
 ସାଗରେ ତୀର ଅଭିରେ ।
 ଅଶିଳ ଗଞ୍ଜାମେ ଟେକ ସେ ନରାଣ
 ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ-ସୁଖ ଧନମାନେ,
 ଯା ସୁଯୋଗ-ଗୀତ ଗାଏ ରତ୍ନାବର
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭରଙ୍ଗ ତାନେ ।
 କେତେ ଦୂରେ ଦିଶେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ପ୍ରସବା
 ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ସୁନ୍ଦର,
 ସୁରକାଳେ ତାହା ଥିଲ ଗଞ୍ଜାମର
 ସୁଦେଶୀ ପଣୀ ବନ୍ଦର ।
 ଏଥୁ ଅନ୍ତେ ପୋତ ଦେଲ ଉପଗତ
 ବାହୁଦା ପିନ୍ଧୁ ପଙ୍ଗମେ,
 ସେ ପବିତ୍ର ତୀର୍ଥେ ସ୍ନାନମାନେ ଦେହ
 ସ୍ବେଦ ପାପ ଅପଗମେ ।

ଚାନ୍ଦିନୀ ଚନ୍ଦ୍ର ପଦ୍ମିନୀ ଯାଇ
 ଉଦ୍ୟାନର ସନ୍ଧ୍ୟାରେ,
 କଲ୍ୟାଣ ପ୍ରାୟ ସଦା ଫଳଦାନ
 ଯାହାର ପାଦପମାରେ ।
 ଅଶ୍ୱେ ବାଠ ଦାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟ
 ପ୍ରତାପିଲ ବାଠଦୁଶା,
 ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଉଠି ଧର ପରେ ଭବି
 ଶାନ୍ତିରେ ଅନଳ-କଣା ।
 ପିନ୍ଧିବା-ବେଶୀ ଦିଶେ ଧର ଧର
 ସ୍ୱର୍ଗ ଗର ରଞ୍ଜିତସ୍ୱ,
 ସଦୃଶା କି ଅବା ବାତବ ଅନଳ
 ଶୋଭିଲ ସାଗରମୟ ।
 ସମୁଦ୍ରସଞ୍ଚାର ବିଷୟ ବିଦ୍ରବେ
 ତପ୍ର ଜଳେ ବୁଡି ବୁଡି,
 ଅତପ ସନ୍ତାପ ଅସୁରକ୍ଷା ପାଇଁ
 ଉଦ୍ୟାନକୁ ଗଲେ ଉଡି ।
 ଚନ୍ଦ୍ର-ଶୋକାକୁଳା କୁରାଣ ସୁରାଳ
 ମର୍ମଭେଦୀ ଶୋକ ସ୍ୱରେ,
 ପାଦପ ଛାୟାରେ ଶୋଭଣ ଗୋପୁଷ୍ପେ
 ରାତ ଦେଲେ ସେମନ୍ତରେ ।
 ନିନ୍ଦାଟି ବିରୁଦ୍ଧ ବେଳାରେ ଶେଷଲ
 ମାୟାବିନୀ ମରାତକା,
 ଉନ୍ନତୀଳବାନ୍ତ ଦୂର ଶୈଳମାଳା
 ସୁଷମା ବିଶିଷ୍ଟ ଫଳା ।
 ଭେଟିଲ ବୋଇତ ନିସର୍ଗ ସୁନ୍ଦର
 ଏ ଅନ୍ତେ ବାରୁଆ ଗ୍ରାମ,
 ଦାମୋଦର ଦେବ ପୁଣ୍ୟାଶ୍ରମ ଉନ୍ନି
 ନାରାୟଣେ ଅଭିରାମ ।
 ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ନାବିବେ ଗଠାଲେ ନେଇ
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଭାବହୀ,
 ସାଗର ତରଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗ ଦାଳିଦିଏ
 ମହେନ୍ଦ୍ର-ବନୟା ପର୍ବ ।

ସାମିନୀ ଅନ୍ତମ ସାମେ ପୁଣି ଦେଲେ
 ବହିନ ଛାଡି ନାବିବେ,
 ଚଳିଲ ସେ ତେଜ ମହାପିଲୁ ବନ୍ଧ
 ନଦୀରେ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗେ ।
 ପ୍ରଭାତେ ସକଳେ ପଦ୍ମିନୀ ଯାଇ
 ମହେନ୍ଦ୍ର ଅତଳ ପାଶେ,
 ମହେନ୍ଦ୍ର-ବାହୁର ମହେନ୍ଦ୍ର-ବନୟା
 ନିସର୍ଗ ସୁନ୍ଦର-ବାସେ ।
 ସୁଭାବେ ବସନ୍ତ ଦଲବେ ସେ ଦିନ
 ଆଜ୍ଞାଦିପ୍ତ କୁହୁଡି,
 ଗିରିବନସୀମା ପ୍ରକୃତ ସୁଷମା
 ରହିଥିଲ ସବୁ ବୁଡି ।
 ଧୂଳିସୁଖ ପ୍ରାୟ ଉଡି ବୁଲୁଥାଏ
 ନରେ ରେଣୁ ଆକାଶରେ,
 ଚନ୍ଦ୍ର ଚାନ୍ଦିନୀରେ ଫଗୁ ରାତି ଧାତା
 ଫିଙ୍ଗେ କି ପ୍ରକୃତ ପରେ ।
 କୁହେଲୀ ବୋମଳ ଆବରଣ ଭେଦି
 କଳକଣ କୁହୁ ସ୍ୱନ,
 ଆଗନ୍ତୁକ କଣ୍ଠେ ବର ଦେଉଥିଲ
 ବିଶୁଦ୍ଧ ସୁଧା ସେବନ ।
 ନେତ୍ର ଅନ୍ତରାଳେ ବସି ବୃକ୍ଷବାଳେ
 କଣ୍ଠ-ତାଳପୁର ତାର,
 କଳ୍ପ-କୁହୁଡା କଳ୍ପ ପଦସୀ
 ଟକାନ୍ତୁ ବାରୁସାର ।
 ଗଜଦେ କୁହୁଡା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ ଦେଲ
 ଉଦେ ଦେଖି ବିକଳନ,
 ବୈରାଗୀ ଅଗରେ ଭବ-ବନ୍ଧନ ବା
 ତପ୍ତିପାରେ କେତେ କ୍ଷଣ ?
 ଦିଶିଲ ଧରନ୍ତ ଦେବରୂପୀ ଗିରି
 ଦେବ-ବିମୋହନ ବେଶ,
 ଦେଖି ପୁଷ୍ପାବର ମଧୁରମା ତାର
 ଲଭିଲେ ତୋଷ ବିଶେଷ ।

ପାରିସଦବର୍ଷ ସବୁ ଓହ୍ଲାଇଣ
 ଚରଣୀରୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ,
 ଗିରି ଆସେବୁଣ ମାନସେ ପିନ୍ଧିଲେ
 କାଳନ ଭ୍ରମଣ ସାତ ।
 ଭୁକ୍ତିବା ପାତାମା ଭୁକ୍ତି ଅଙ୍ଗରାଣା
 ଭୁକ୍ତିଭାବ ଶିରସ୍ୟାଣ,
 ଗୀତ୍ତ ଅସି ଗର୍ଭ ରୌପ୍ୟ ଅସିକୋଷ
 ବଟିତଟେ ଲମ୍ବମାନ ।
 ବାମ ବନ୍ଧେ ଧନୁ ବାମେମରେ ଧର
 ଶରପୁଷ୍ପ ଶରସାରି,
 ଗିରି ଆସେବୁଣେ ସଖା ଅନୁଚର
 ସଙ୍ଗରେ ଦେଲେ ବାହାର ।
 ଆସେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟୋ ପୌରୋଧୟ
 ପଶ୍ଚାତେ ମନ୍ତ୍ରୀ ନନ୍ଦନ,
 ଯଶ ଧର୍ମ ବେନି ବରୁଅଛି କି
 ସଜ୍ଜମ ଅନୁଗମନ ।
 କୁମ୍ଭୀରବୃକ୍ତରେ ଅଛି ଲମ୍ବମାନ
 ବନ ମଧ୍ୟୋ ଧରଧର,
 ପ୍ରତେ ହୁଏ ଯେତେ ଭାସି ଭୂଅଛି
 ସାଗରେ ରୁଦ୍ଧ ଦାଙ୍ଗର ।
 ଗିରି ଉପବଶ ବନେ କିଛି ଦୂରେ
 ଯାଇ ଆସେବୁଣେ ଗିରି,
 ଅଲକ୍ଷିତେ ପାନ୍ତେ ଟାଣିଲେଇ ହମେ
 ସେ ଶୈଳ ଚଟୁଲଶିଳ ।
 ସୁଭାବ ସୁନ୍ଦର ମହେନ୍ଦ୍ର ଦ୍ଵିତୀୟେ
 ଲଭୁଛି ମଧୁ ସୁଖମା,
 ସୁନ୍ଦରେ ସୁନ୍ଦର ମିଶିଲ ଉଦ୍ଧାରୁ
 କି ଅଛି ତାର ଉପମା ।
 ବାହିଁ ମଧୁ ବଧୂ ଅଶୋକ ଟାଣିଛି
 ଓକଣା ପୁଷ୍ପ-ସ୍ତବକେ,

ବନବ-ବନ୍ଧବା— ଅଙ୍ଗୁଳ ଟେକଣ
 ବାହିଁ ବା ଭାବୁ ରମ୍ୟେ ।
 ପାଟ ଭୁଗା ପିନ୍ଧି ପାଟ ଓତା ଘୋଡ଼
 ପାଟପାଗ ବାନ୍ଧି ମାଥେ,
 ମଣ୍ଡିତ୍ର ନଗେ ବାହିଁ ବ୍ରହ୍ମଚରୁ
 ଶୋଭାଙ୍ଗୀ ଶାଳୁକୀ ସାଥେ ।
 ବାହିଁ ଅବା ବନ— ନାଗର ବବର
 ବମଣ୍ଡିତ୍ର ନାଗେଶ୍ଵର,
 ବ୍ରହ୍ମଦର୍ଶୀ ଦ୍ଵିତ ପରାଧ ଓକାର
 ସ୍ଵକାରେ ଚହିଁ ଭ୍ରମର ।
 ବସନ୍ତର ପାଟ— ପତାବା ଭବା
 ପଞ୍ଚବ ହଳେ ମହୁର,
 ଅବାଣେ ବୁଝିବା ଭବେ ପ୍ରାୟ ବେତେ
 ଫୁଟିଛି କୁଟଳ ଫୁଲ ।
 ବାହିଁ ରୁଦ୍ଧଅନା ଗନ୍ଧେ ଅମୋଦିତ
 ଅଚଳ-ମେଶକା ବନ,
 ପ୍ରତେ ହୁଏ ପାନ୍ତେ ବରୁଛି କି ସତେ
 ନନ୍ଦନବନେ ଭ୍ରମଣ ?
 ସଦା ବିବଶିତ ବକୁଳ ବରୁଛି
 ଅକୁଳ ଭ୍ରମରକୁଳ,
 ନାସା ବୁଝିବାଣ ଶୀତଳ ସୁରଭ
 ବିତରେ ବାହିଁ ଆବୁଲ ।
 ପଦ୍ମିନୀ ଶାଖା ପରେ ବସି ତାର
 ବୋକିତ କାଳନ-ବବ,
 ବସ୍ତବେ ଶକ୍ତିବେ ବର ଦେଉଅଛି
 ବବିତାମୟ ଅଟବୀ !
 ପାଳୟୁଅ ଫୁଲ ମଧୁ ପାନ ବର
 କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ପକ୍ଷିଦଳ,
 ଭୁଆଉଅଛି ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟୋ
 ବେଳ-ବଳ-ବୋକାଦଳ ।

ମିଶି ଚନ୍ଦ୍ର ଝର ଝର ଝର
 ଦେଉଳି ପୁଅକର,
 ବାଜୁଛି ଏବେ ଏକବାଳେ ଯଥା
 ବିଷୟ ବାଦ୍ୟନକର ।
 ବାଳ-ରବିକର କଳେବରେ ବୋଲି-
 ଦୋଇ ପ୍ରତାପତମାନେ,
 ଭଞ୍ଜ ଭଞ୍ଜ ନବ— ଶିଶୁ ଲଜ୍ଜିତ
 ସୁକୁମାର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ।
 ଏହିପରି ଶୋଭା- ଦ୍ଵାଟ ଦେଖି ଦେଖି
 ବେନି ପାରୁଣେ ପୁରବେ,
 ଭଞ୍ଜରେ ଭଞ୍ଜେ କେଶ ଲୁଇ ପାନ୍ଥେ
 ବନ୍ଧୁର ଦୁର୍ଗମ ପଥେ ।
 କେଉଁଠାରେ ବସି କେଉଁଠାରେ ନଇଁ
 ବାହି ଧରି ଚାଲୁକର,
 ଭୁବିକ ମନେ ବାସେ ଗୋଣେ ପଥ
 ଦେଉଥାନ୍ତି ଅସ୍ତସ୍ତର ।
 ଶୁଙ୍ଘ ପରେ ଶୁଙ୍ଘ ଅନ୍ତର୍ନି ନମେ
 ସବୋଇ ଶିଖରେ ଯାଇ,
 ଦେଖିଲେ ସେ ସ୍ଥାନ ଅମର-କୁଳର
 ମହୋ ବା ଭୁବନା ନାହିଁ ।
 ଅତି ଭଦ ରୂପା ଭବ ଅର୍ଦ୍ଧନାଭ
 ଶୁଭେ ନାହିଁ ତାର ବଳ,
 ସ୍ଵର୍ଗର ବିଶୁଦ୍ଧ ଶାନ୍ତି ତହିଁ ସଦା
 ବହିର୍ଭାସେ ସଦାଗତ ।
 ପରଶ ମାନ୍ଦେ ସେ ଶୃଙ୍ଗେ ହରିନୀ
 ପାର୍ଶ୍ଵେ ପ୍ରାବୃତ ଭାବ,
 ପାପ-ଅସ୍ତ୍ର-ବୋହୁ— ପରଶମଣି ସେ
 ଭ୍ରମେ ନର ମଣେ ଯାବ ।
 ସୁଷ୍ମ ରୁଷି କର ଭଦ୍ରାସ ସେ ସ୍ଥାନ
 ବାହିବ ଅସ୍ତ୍ରପ୍ରାଧାନୀ,
 ନାମ ଧରେ ପିନା ସ୍ଵାବର, ମାତ୍ର ତା
 ମହତା ନୁହେଁ ସାମାନ୍ୟ ।

ଭପଳ-ବିଚାରେ ତହିଁ ସୁଷ୍ମକର
 କରଣ ଭପବଶନ
 ଭାବରେ ସାଥୀକ ଦେଇ ଏବେ କିନେ
 ନିଶ୍ଚେ ମୋ ନର-ଜୀବନ ।
 ଥିଲେ ଥିବ ସ୍ଵର୍ଗ ଅନୁକେଶୀ ଦେଶେ
 ଦେଖିଛୁ କିଏ ତା ବାହିଁ,
 ବିଷ୍ଣୁ-ବାପ-ଦତ୍ତ ଭବ-ମରୁଭୂମେ
 ଏ ସ୍ଥଳ ଶୀତଳ ହାଇ ।
 କର୍ମ ସାଧନର ଭପସୁକ୍ତ ଧାମ
 ମହାତୀର୍ଥ ସମ ଏହି,
 ଏ ତୀର୍ଥ ଭବର ବାହାର କରଣ
 ଧୋଇ ଦୋଇଯାଏ ଦେହ ।
 ନରକୁ ଦେବତା କରବାକୁ ଏବା
 ଏ ସ୍ଥାନ ଭବେ ଭାବନ,
 ବିଷୟ-ବିଷୟ- ବ୍ୟାଧି-ନିର୍ମାଳ
 ନେହେ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଅସ୍ଥାନ ।
 ସେ ଚଟୁର ରୁଦ୍ଧ ଭ୍ରମି ସୁବର୍ଣ୍ଣ
 ଲଭିଲେ ପ୍ରୀତି ଅମିତ,
 ସଖାହସେ ନାନା ମଧୁର ସମ୍ଭାଷଣ
 ହରି ନେଉଥିଲେ ତହିଁ ।
 ଠାବେ ଠାବେ ସ୍ଥିତ ମନ-ଅଧ୍ୟାସିତ
 କେତେ ରମଣୀୟ ଦଶ,
 ଅସ୍ଥମ ହରିଣେ ଶୋଇଛନ୍ତି ହାରେ
 ଚନ୍ଦ୍ରଭାସୁ ପରିହର ।
 ଭପଭୀମ ପ୍ରାୟ ତୋଳଣ ମସ୍ତକ
 ଭୀମସେନ ଦେବାବସୁ,
 ଭୀମସେନ ବୀର ରୁଦ୍ଧ କ୍ଷମତାର
 ଦେଉଅଛୁ ପରିହର ।
 ପାର୍ଶ୍ଵଭାଗେ ତାର ଧର୍ମହାର ନାମେ
 ଅସ୍ତ୍ର ଅସ୍ତ୍ରସ୍ତ୍ର ହାର,
 ଅବେଶେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ଭେଦେ ତାକୁ, ପାର୍ଶ୍ଵ
 ଦୋଇପାରେ ନାହିଁ ପାଦ ।

ସେହି ଦ୍ଵାରପଥେ ଓହ୍ଲାଇଲେ ନମେ
 ପୁ ପ୍ରାବର ସଖା ସଙ୍ଗେ,
 ମଞ୍ଜୁ ମଞ୍ଜୁପତା* ନିକୁଞ୍ଜ ସେ ଶୁଙ୍ଘେ
 ଶାଶା ତୋଳି ଦୋଳେ ରଙ୍ଗେ ।
 ସୁଦୂର ଅଗାଧ ଅନ୍ୟ ପାଣ୍ଡବକ
 ମନ୍ଦିର ଅଛି ବନ୍ଦିତ,
 ଅଭୁତ କୌଶଳେ ଦେଖି ତା ନିର୍ମାଣ
 ବିସ୍ମୟେ ଦେଲେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
 ସବନିମ୍ନ ଶୁଙ୍ଘେ ଅବରଣ ପାନ୍ତେ
 ଭେଟିଲେ ସୁରମୀ ସର,
 ବିସ୍ମୟିତ ହୁଏ ଗୋବର୍ଦ୍ଧ ଅବୃତ୍ତ
 ମହେଶ ଗୋବର୍ଦ୍ଧେଶ୍ଵର ।
 ପୂଆଦେବୀଙ୍କର ପୂଜା ଦେଉଳ
 ଅବସ୍ଥିତ ତହିଁ ପାଶେ,
 ବସିଲେ ସକଳେ ଆନନ୍ଦେ ସେଠାରେ
 ଶ୍ରୀମ ମିତାଇବା ଆଶେ ।
 ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟେ ଦୃଷ୍ଟି ବୃଣ୍ଦା
 ଲଗିଲେ ସମାସ୍ତେରା,
 କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଚଳୁଥାଏ କେତେ
 ଭୁଜନା ପ୍ରତିଭୁଜନା ।
 ମନ୍ଦିରେ ପୂଜିଲେ ପୁରୋହିତ-ସୁତ
 ବୋଲୁବନ୍ତି ବନ୍ଧବର,
 କମଳାଳଙ୍କାର ଏ ସର ସହିତେ
 ଦେବ କିଏ ପଟାନ୍ତର ?
 ସେ ବୋଲେ ଏ ସର ସରସ ଗରୀର
 ଶୀତଳ ଶାନ୍ତ ନିର୍ମଳ,
 ଭୁଜନା ଏହାର ସୁବସ୍ତୁଙ୍କର
 ଭଜନ ହୃଦ କେବଳ ।
 ସୁବସ୍ତୁ ହୃଦେ ଭାବରାଶି ପ୍ରାୟ
 ଶେଷେ ଏହି ଜଳଭାତା,

ମଧୁର ବଚନ ସଦୃଶ କମଳ
 ଭରିଛି ଫୁଟି ସଦା ।
 ଶୁଣି ସାଧୁ ସାଧୁ ପ୍ରଶଂସି ଦହଲେ
 ପୁରୋଧା କୋଷ୍ଠ ଅଙ୍ଗଳ,
 କେଉଁ କଥାରେ ବା ପରାକ୍ରମ ତାର
 ନାମ ଯାର ଚୟୁଧ ।
 ବୋଲେ ଚୟୁଧ ଚୟୁଧ ଚୟୁଧ
 ଏ ରସ ଭାବିବ କିଏ,
 ବାମ ନାମ ମଧ୍ୟେ ଅସାମ୍ୟ ଭୁମ୍ଭର
 ଦେଖୁ ତ ନାହିଁ ଟିକିଏ ।
 ନ ଦେଇ ଏ ବାବୋ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସୁବସ୍ତୁ
 ଗିରି ଭୃକ୍ଷରୁ ପ୍ରତି,
 ବବିନେନେ ଦେଉ ଛୁଟୁଥିଲେ ତାର
 ନିସର୍ଗ ଶୋଭା-ସମ୍ପତ୍ତି ।
 ଏହିପରି ଭାବେ ନରେନ୍ଦ୍ର-ନନ୍ଦନ
 ଅତିବାହି କାଳ ଦଣ୍ଡେ
 ଲେଖିଲେ ଦେଉଳ ବାନ୍ତେ ଏହା ଶେଷ
 ଗୈରବ ପ୍ରସ୍ତର ଶେଷ—
 “ସଂସାର-ଶୁଣାନେ ବୈକୁଣ୍ଠ ବିମାନ
 ଭୁକ୍ତି ରେ ମହେନ୍ଦ୍ର ଗିରି,
 ଥରେ ଦେଖି ଆହା ବୃଷ୍ଟ ଦେବ କିଏ
 ତୋ ଶୋକ-ପାସୋର ଶିରୀ ।
 ବିହରନ୍ତି ସେହୁ ତୋ ଶିଖେ ତୋ ଫଳ—
 ଅଗନେ ତୋ ଜଳ ପାନେ,
 ଭାଗ୍ୟବାନ ସିନା ଅଟନ୍ତି ସଂସାରେ
 ନରକୁଳେ ସେହିମାନେ ।
 ସଂସାର ତାହାଙ୍କୁ ବରପାରେ ନାହିଁ
 ମାୟାମୟ ବଶଭୁକ୍ତ,
 ବିଷୁ-କଳୋବାସ ଶୋଷିତ ପାରନ୍ତି
 ତାହାଙ୍କ ଚରଣ-ଭକ୍ତ ।

ଦେଉଳି ପଛଦେ ଅଶିଷିତ ଚନ୍ଦ୍ର
 ଦେଉଳି ପଛଦେ ଦୀନ,
 ସୁଦସୁନ ଦୋଇ ମୁହିଁ ତାଙ୍କଠାରୁ
 କୋଟି ଅଂଶେ ଭାଗ୍ୟଦୀନ ।
 କର ଦେଇଅଛୁ ସେମାନଙ୍କୁ ତୁହି
 ଆଦର୍ଶ ନର ରଚନା,
 ସେ ଭାଗ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟାଶା ମୋହ ପକ୍ଷେ ନିଷ୍ପେ
 ସ୍ଵପନ ନରୁ କଲନା ।”
 ଏମନ୍ତ ସମୟେ ମୁଗୁଣୀ ଗୋଟିଏ
 ପଲାଇଲ ସେହି ବାଟେ,
 ଜୀବନ ବିକଳେ ଶବଦ ଗଛରେ
 ଧାଇଁଛି ଭୟ ଭରାଟେ ।
 ଗଛ ଦେଖି ପ୍ରବେ ଦୃଷ୍ଟି ଏସନ
 ଜ୍ଵଳନ୍ତ ଅନଳ-ଦୁହେ,
 ଧାବତ ଦେଲେ ସେ ମୁହଁ ନ ଲାଗିବ
 ଭୟପ ଚାହାର ପଦେ ।
 ଦେଖି ପୁଷ୍ପକର ସଖାଙ୍କୁ ସମୋକ୍ଷ
 ଭାଷିଲେ କୋମଳେ ଶରେ,
 ଦେଖ ଦେଖ ମୁଗୀ ବହୀର ବେଗରେ
 ଧାଇଁଛି କାହା ଭୟରେ ।
 ଏକାକେ ଭୀଷଣ ଶାଙ୍କୁର ସେଠାରେ
 ଭୟସ୍ଥିତ ଆରମ୍ଭରେ,
 ତହୁଁ ସୁବରାଜ ଧନୁର ଧରି
 ଭିଠିଲେ ନିର୍ଭୀକ ଗହେ ।
 ଗଛପଥେ ତାର ଭାଷା ହୋଇ କୀର
 ଓଗାଲଣ ତାକୁ ବାଟି,
 ଅଧିକୃତ କବାର ଦେଇ ବାରମ୍ବାର
 ଛାଡ଼ିଲେ ଭେଦ କୁହାଟି ।
 ନରେଶ ସମୟ ପୁଷ୍ପକରେ ବ୍ୟାଘ୍ର
 ନ କଲ ଆଗକୁ ଗତି,

ଦୁହର ବନ୍ଧ ଅଶ୍ରେ ଭେଟି ଯଥା
 ସ୍ତବ୍ଧ ହୁଏ ସ୍ରୋତସ୍ଵତୀ । ।
 ମନୋରଥ ପଥେ ବାଧା ପାଇ ସେହୁ
 ବିକଟେ କଲ ଗର୍ଜନ,
 କାଲ ଅସି ଧରି ମନୁସୁର କରେ
 ପାଶୁଭାଗୁ ଆକ୍ରମଣ ।
 ପଶୁ-କ୍ଷତ୍ରୀ ନର— କ୍ଷତ୍ରୀ ମଧ୍ୟେ ତହୁଁ
 ଲାଗିଲ ଘୋର ସମର,
 କୋପେ ସୁବରାଜ ହାଣିଲେ ଶାଙ୍କୁର
 ଶରଦ୍ଵେଷ୍ଟ ଶର ଶର ।
 ବାଣ ପରେ ବାଣ ଗୁଳି ଦେଇଗଲେ
 ନୃପସୁନୁ ମହାରଥା,
 ଗଲ ଯାଉଥାଏ ଦୀପିନ ଖ ଦେହେ ତା
 ବଲ୍ଲୀକେ ଭୁଜଗ ଯଥା ।
 ଶେକୁ ହର ପ୍ରାୟେ ପ୍ରବଳେ ବହିଲ
 ସବାଙ୍ଗ ତାର ରୁଧିର,
 ତଥାପି ଭୁଂହେପ ନାହିଁ ଅର ପ୍ରତି
 ନ ଦେଲ ଭିକେ ଅଧୀର ।
 ଅରେ ଅରେ ମାତ ଲଙ୍ଗୁଳ କରାତି
 ଛାଡ଼ୁଥିଲ ଘୋର ରକ୍ତ,
 ପ୍ରବେ ଦେଉଥିଲ ପୀଟିଗଲ ଯଥା
 ଶିରବନ ଚଡ଼ଚଡ଼ି ।
 ଆବଳେ ପକ୍ଷୀଏ ଭଞ୍ଜିଯାଇ ନରେ
 କଲେ ମହା-କୋଳାହଳ,
 ଲମ୍ପ ଝମ୍ପ ମାରି ମନ୍ତ୍ର ପକାଇଲ
 ବନସ୍ଥଳୀ ମହାବଳ ।
 କ୍ଷୁରଧାର ତୀର ଗୁଣରେ ବସାଇ
 ଆବର୍ଣ୍ଣ ଓଟାଇ କୀର,
 ଛାଡ଼ିଦେଲେ ତାହା ଶ୍ରୀବାରେ ବାହାର
 ଦେଲ ଭେଦି ବ୍ୟାଘ୍ର ଶିର ।

ବାଣିପାତ ମାତେ ହୁଅିଅସି ବୀରୀ
 ଦେଲୁ ସୁବରାଜ ଆଗେ,
 ଖରେ ବୀରବର ଆସୁରଯା କଲେ
 ଶୁଣିଯାଇ ପାଶୁ ଉପେ ।
 ଶାଣିତ ପାଣିତ ଅର୍ଦ୍ଧରୁ ବାଣ
 ନିକ୍ଷେପିଲେ ପୁନଃବୀର,
 ବାମକଣ୍ଠ ଢେଉ ଦେଲୁ ସେ ଶାଢ଼ୀଳ
 ଦକ୍ଷିଣ କଣ୍ଠେ ବାହାର ।

ପ୍ରାଣ ପରଦୁର ପଡ଼ିଲ ସେ ତହିଁ
 କରଣ ମୁଖ-ବୀରୀନ,
 ସଙ୍ଗ ହେୟ ଆସି ନରେନ୍ଦ୍ର-ନନ୍ଦନେ
 କଲେ ସାଧୁବାଦ ଦାନ ।
 ବୀରୀ ଶିର ତମ ନଦରେ ନେବାକୁ
 ଦେଇ ଉଦ୍ୟୋ ଅନୁମତି,
 ସଦଳେ ଆଶେହି ନାବେ ସୁବରାଜ
 ଦୁର୍ଗମୁଖେ କଲେ ଗତି ।

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

ବସନ୍ତ ସମୟ ଅତି ରମଣୀୟ
 ଉତୁକୁଳ-ଅଧରାଜ,
 ବିଜେ ଧରାଧାମେ ଗହଣେ ଶୋଭଣ
 ନିଶିତ ଶୋଭାସମାଜ ।
 ଶୀତ ପାଣ୍ଡୁରତା ପରଦୁର ଏବେ
 ସ୍ଥାବର କିମ୍ବା ଇଙ୍ଗମ,
 ମଧୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଧରରେ ମଧୁର
 ରୁପ ପ୍ରଭା-ମନୋରମ ।
 ନାହିଁ ଶୈଳୀ, ନାହିଁ ଉଷ୍ମତା କି ଅବା
 ବର୍ଷାଭରୁ ଆବଳତା,
 ଭୁବନ-ମୋହନ ମଧୁରମା ଧର
 ହାସ୍ୟ ରତ ଚରୁଲତା ।
 ଗଜବର ଗଣ୍ଡ ସ୍ବରୁଣ ଶୀତଳ
 ପରମଳ ମଦଧାରୀ,
 ପ୍ରାଣରେ ବାଜିଲ ଘନେ ଫୁଲରୁଦ୍ଧ
 କଣ୍ଠବାଦ୍ୟ-ଏକତାର ।
 ଅମ୍ବ-ମୁକୁଳର ମଧୁର ଆମୋଦ
 ମଦୁକଲ ଚାରିଆଡ଼େ,
 ଶେଳାଏ କୁଣ୍ଡିତେ ନୀଳ ଧୁମକେଶୀ
 ମୁଗବୁଣ୍ଡା ଚଢ଼ିବାଡ଼େ ।

କୀର୍ତ୍ତି ସ୍ବେମାବଳୀ ପରଦ୍ୟାଗ କର
 ଲେମ୍ବାବୃତ ପ୍ରାଣିଗଣ,
 ଧରରେ ଶରରେ ଘନ ନବ ଲେମ
 ନିର୍ମଳ ସିନ୍ଧୁ ତଦୁପ ।
 ଚର ପ୍ରତିଭୁଳ ଶୈଳ ନିଧନେ
 ଫୁଲକୁଳ-ସାଅନ୍ତାଣୀ,
 ସରୋଜିନୀ ଧନୀ ହସିଲ ଆନନ୍ଦେ
 ଭେଦି ସରୋବର ପାଣି ।
 ମଧୁ ମଧୁକାଳେ ସବୁ ମଧୁମୟ
 ଦିବାସର ମଧୁମୟ,
 ଅକାଶ ପୃଥିବୀ ବାୟୁ ମଧୁମୟ
 ମଧୁମୟ ଦୃଶ୍ୟତୟ ।
 ସଖୀ ପରଦାରୀ ସହ ଦିନେ ପ୍ରାତେ
 ରାଜବାଳା କଲ୍ଲଭତା,
 ଗୋବର୍ଦ୍ଧ-ଉତ୍ତର ଦର୍ଶନ ମାନସେ
 ପୁରୁ ହେଲେ ବହିର୍ଗତା ।
 ଅସଂଖ୍ୟ ମରୁତୀ ଧାଉଁ ଧାଉଁ ହୋଇ
 ଗଲେ ଚନ୍ଦ୍ରାମୁଖେ ଉଡ଼ି,
 ଟଣା କି ପ୍ରଭାତ ବିଜୟ-ତୋରଣୀ
 ରଚନା ପାଇଁ ଦଉଡ଼ି ।

କରୁଥାଏ ନର ମୁଖର ତାଙ୍କ
 ଲଳିତ ସ୍ୱର ମଧୁର,
 ବାଜୁଛି କି ଆଦା ପଳାୟିତ ଗୁଣି—
 ଗୁଣିକ ପଦେ ଗୁଣିକ !
 ଭୁଞ୍ଜ ପଥେ ପଥେ ଅଳ୍ପ ଯାଉଛନ୍ତି
 ଦେବେ ସ୍ଥାନେ ଦେବେ ଚଳି,
 କାହିଁ ଶସୀକ୍ଷେନ କାହିଁ ମେହେରୁବି
 କାହିଁ ବା ଧୁଳ ବହିନି ।
 ଭୁଞ୍ଜ ମଧୁ ପାସ ଭୁଞ୍ଜ ଅସି ବସି
 ଦେବାଳୟେ ବୃଦ୍ଧବଳେ,
 ଗର୍ଭରେ ଗୁମୁରେ କୁରୁଗୁଣୀ ଯଥା
 କୁହୁଥାଏ ଶୀତ ଆକୁଳେ ।
 ତାହୁଁ କାନନ— କୋଳେ କଲ୍ପବିତା
 ସୁନ୍ଦରୀ-ମଉଳି-ଗର୍ଭା,
 ବାମପାଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ତାଲେ ସଖୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟୀ
 ବାମେତରେ ଶିଶିପ୍ରଭା ।
 ଅରଣ୍ୟାନ୍ତୀ ଭେଦି ତାହୁଁ ଅଳ୍ପ ପର
 ଭିନ୍ନୋଟି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲତା,
 ଅଥବା ନିଶାଣେ ଖେଳି ଯାଉଅଛି
 ବାଉଁଶ-ବୋଲେ ଶିଶିବା ।
 ଅବା ସମୁଦ୍ର କୁ ରଖି ନକ୍ଷତ୍ର
 ଭେଦେ କି ବନ-ଗଗନେ,
 କିମ୍ବା ଏକ ନାଡ଼େ ଭିନ୍ନ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମ
 ଫୁଟିଛି ମାନସ-ବନେ ।
 ଗଣିବାକେ ତାଙ୍କ ବଳା ସାରସନ
 ମଧୁରେ ହୁଏ ବୃଷିତ,
 ଶୁଣି ସେ ଶବଦ ହେବାଗୁଣ ଦେଲେ
 ନୀରବ ହୋଇ ଲଜ୍ଜିତ ।
 ବନଦୁର୍ଗା ପ୍ରାୟ ସମୁଦ୍ର କନ
 ଗୋନିଶ ସଖୀକଳାପ,
 ଭ୍ରମୁଛି ଛାଇକା ବନଶୋଭା ଦେଖି
 ଭୟ ଭୟ ପ୍ରେମାଳାପ ।

ଗଗନେ ନେତେ ଦାଳେ ଯାଉ ରୁପ
 ଅନୁଗ-ସୁଧାଧାର,
 ଦେଖୁଛି ସେ ଆଳ ବନସ୍ତଳୀ ଶୋଭା
 ବୁଲି ବୁଲି ବନସାର ।
 ବନବ-କିରୀଟ— ଧାନ୍ୟ ଆମ୍ରତରୁ
 ଦାଳେ ହୁଇଉଛି ମଥା,
 ଭୃତ୍ୟ ଶତ୍ରୁ ବନେ ଠାବେ ଠାବେ
 ବସନ୍ତର ପାଟିଛା ।
 ଶାଶେ ବସି ତାର ଚନ୍ଦ୍ରପୁଷ୍ପ ଶିଖି
 ବସ୍ତ୍ରାବୁଛି ଶିଖାକୁଟ,
 ଅୋଇଛନ୍ତି ଅବା ବନଦେବୀ ଭକ୍ତି
 ରଚନ-ଗୀତୀ ମୁଁ କୁଟ ।
 ମୂଳେ ବସି ତାର ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରବୃତ୍ତ
 ଶବ୍ଦକାୟ ବାସୀପତି,
 ଶୁବ-ମୁଖ-ତାର ନୀବାର ଗନ୍ତୁଳ
 ଶୁଣି ଶୁଣି ଶାଉଛନ୍ତି ।
 ଚନ୍ଦ୍ରପୁଷ୍ପ କୁଣ୍ଡଳେ ଶେଷେ କୁଣ୍ଡଳରୁ
 କାହିଁ ବା ମୃଗନିକର,
 ଅରେ ଅରେ କାନ ଦେଖି ଶୁଣୁଛନ୍ତି
 ଦୟାମୁଖୋର୍ତ୍ତିତ ସ୍ୱର ।
 ଭୃତ୍ୟ କାହିଁ ଅଳ୍ପ-ନକୁଳର
 ଭୀଷଣ ରଣ-ବରଫ,
 ସୁଦୃଢ଼ ଭେଦେ ପ୍ରାଣପଣେ ଦେଖି
 ଦେଉ କାହିଁ ପୁଣିଭାଙ୍ଗ ।
 ବିଦ୍ୟ ଭଙ୍ଗିରେ ଭୁଞ୍ଜି ନକୁଳ
 ପ୍ରବାଣି ବନ-ବୌଶଳ,
 ହୋଇବ ପ୍ରଣୀତ ଗୀତ ପ୍ରଣାତୋଟ
 କଲ୍ପ ଦେଲେ ବିଫଳ ।
 ସୂଚୟୁଷ୍ମ କନ୍ତ— ନଶାଦାତେ ତାକୁ
 ବରଣ ଶତବିଂଶତ,
 ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି କରୁ ହୁଣ୍ଡାଇ ଶରୀର
 ଶେଷେ କଲ୍ପ ପ୍ରାଣେ ହୁଏ ।

ବିବଚ୍ଚ ବରୁଣ ବୀରପୁ ଏ ଦୃଶ୍ୟ
 ବଂଶବନ ମଧ୍ୟ ଦେଖି,
 କି ଭାବି ମାନସେ ଭାବେ ଡାକୁକେ
 ଡାକ ଦେଲେ କଣ୍ଠ ଟେକି ।
 ଭଲ ଚରୁଣସ୍ତେ କାହିଁ ପେଣ୍ଡା ପେଣ୍ଡା
 ସଂଚିତ୍ତ ମଧୁମାଳତୀ,
 ପ୍ରବାଳ-ପାଟଳ ପୁଷ୍ପଦାସ କାହିଁ
 ପ୍ରକାଶିତ୍ତ ନିଦ୍ରାବତୀ ।
 ବୀରବେଶ ଧରି କାହିଁ ପିଆଶାଳ
 ବୋଲନ୍ତି ନରେ ମଉଳ,
 ଦୋଳେ ବସିବେ ଦେବ ଦୀର୍ଘଶତୀ ପୁଷ୍ପ-
 ପ୍ରବଚ-ବୀରବଉଳ ।
 ବସନ୍ତ ବରଣେ ବଳାଇ ମାନସ
 କାହିଁ ବା ସୁନାୟାବାର,
 ଦୃଶ୍ୟ ଅନ୍ତରେ ଶୁଭ୍ରଅନ୍ତ ବସି
 ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ ସୁଲଭାର ।
 ସୁଭାବେ କୁସୁମ- ସେବା ଅଙ୍ଗନାଏ
 ପ୍ରବେଶି କୁସୁମବନେ,
 ଫୁଲ ଚୋଇ ଚୋଇ ଦୁଇଲେ ଚୌକିରେ
 ମହା କୁତୁହିତ ମନେ ।
 ଫୁଲର ମାହାସୀ ଫୁଲ ମୂଲ ସିନା
 ରୁହନ୍ତି ନାହିଁ ମହାରେ,
 ଗୁଣ ରୁହେ ଗୁଣ ପୁରସ୍କାରରୁପେ
 ଧରିନ୍ତି ଆଦରେ ଶିରେ ।
 ଫୁଲ ଚୋଇ ଚୋଇ ରୁହଣୀ ପ୍ରସଙ୍ଗ
 କର ବହୁ ଭାବପନ,
 ଦାସୀ-ପରିହାସେ କିଛି ନେଉଥିଲେ
 ଏବ ଆରେକର ମନ ।
 ସୁନୟ-ମୁ କୁଟ- ସ୍ଵର ଗୁଳବାଳା
 ପରିହାସ ରସେ ଛଳ,
 ଡାକିଲେ ସକଳ, ଦେଖ ଦେଖ ଶରେ
 କଣ୍ଠାବଶେ ଆସି ମଣି ।

ଧାଇଁ ଗଲେ ଚହଁ ଜେମା ନିବଚକୁ
 ସମୁଦ୍ରରେ ସଖୀଗଣେ,
 ପରିହାସ ଜାଣି ସକଳେ ଲଳିତ
 ଦେଲେ ଶେଷେ ମନେ ମନେ ।
 ଦୃଷ୍ଟି ଦୃଷ୍ଟି ପୁଣି ଭାଷିଲେ ଏସନ
 ଜେମାମଣି ମଉକାଶୀ,
 ମିଛ କଥା ନୁହେଁ କଣ୍ଠାବଶେ ମଣି
 ସଂଚିତ୍ତ ଦେଖ ଆସି ।
 ପ୍ରଶଂସି କହିଲ ସଖୀ ଶଶିପ୍ରଭା
 ଧନୀ ରୁ ଧନୀ ଚରୁଣ,
 ପଣ୍ଡିତା ବୀରୀତ ପ୍ରକାଶିବ କିଏ
 ଏଭଳି ଗୁଡ଼ ତାରୁଣ !
 ତୋ ଦାସୀଛତାରେ ପରଜିତ ଦୋଲ
 ବନେ ପଡ଼ି ମଲ୍ଲ ଭଲ,
 ଭୁଞ୍ଜସ୍ଵରୁଚ୍ଛଳେ ବହୁତ ଏ ମଣି
 ରଖ ମୁଁ ଶରଣ ଗଲି ।
 ପୁଣେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଦେବୀ ସଖୀ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣମୟୀ
 କହିବଟି ଜେମାମଣି,
 ପଞ୍ଚାକ୍ଷରେ ଦେବ କୁସୁମର ନାମ
 ଶରତ-ପ୍ରିୟ-ମିତଣୀ ।
 ଅନ୍ୟ ଦୁଇବର୍ଣ୍ଣ ଶେଷ ଭିନ୍ନବର୍ଣ୍ଣ
 କରଦେଲେ ବିଯୋଜିତ,
 ଦେବ ଦୁଇଗୋଟି ରମ୍ୟ ଅଳଙ୍କାର
 ରମଣୀକୁଳ-ବାହୁତ ।
 ବୋଲେ ଜେମା ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲି ମୁଁ ଆସି
 ଭଲ ଅବଧାନ ପାଲେ,
 ସେ ଭୁଷଣଦ୍ରବ୍ୟ ତୋର ନାସେ ବସେ
 ବିଗଳନ୍ତି ସଦାକାଳେ ।
 କହେ ଶଶିପ୍ରଭା ଦୃଷ୍ଟି ଚହଁ ସଖୀ !
 ରୁହେଁ ତ ଜେମା ଗୁଣ,
 କେତେ ତାରୁଣରେ ସମର୍ପିଲ ଭଲ
 ତୋହୋ ଧନେ ତୋତେ ଭଣ ।

ବଚନ ଲଙ୍ଘିତୁ ବୁଝାପାଉଅଛି
 ସତନୀ ବଳାକୁଶଳା,
 ତୋର ଜିହ୍ଵାପିତ ଭଟିତ ପ୍ରଶ୍ନର
 ଉତ୍ତର “ଦଣ୍ଡାପୋଦଳା” । *
 ବାକ୍ୟାଳାପେ ସବେ ଅନ୍ତର୍ନି ପଥ
 ହୁଇଁଲେ ପବନ-ଉଡ଼ୁ,
 ଚଟକ ଦେଉଳେ ବରୁଜନ୍ତୁ ଯିବୁଁ
 ଗୋବର୍ଦ୍ଧେଶ ଗୌରୀ-ଗୁରୁ ।
 ତହିଁ ସରବୁଳେ ବସିଲେ ସବଳେ
 ଆବର ସରସୀ ଗାଟ,
 ଆଚମ୍ବିତେ ଆଦା ବସିଗଲା କିବା
 ବାନନେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଦାଟ ।
 ଭଳି ସଖୀ ପଛେ ମଣ୍ଡଳାଦୃଷ୍ଟରେ
 ବସିଲେ ସେବକୀରଣେ,
 ସ୍ଵାଗୀତାରୁ ପୁଷ୍ପେ ଶବ୍ଦଶ୍ରୀ ଆବା
 ଉଇଁଲ ନଭ-ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ।
 ମୁକ୍ତାପତ୍ର ପ୍ରାୟ ସୁବିଲ ବଦନ
 ଶର୍ମ ବଶିବା ଅସୀମ,
 ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ହୋଇ ବସି ଯାଇଛି ତ
 ଅମଳ ବନରେ ହିମ ।
 କେତେ କ୍ଷଣ ପରେ ପଶିଲେ ସରବେ
 ସ୍ନାନ ଅର୍ଥେ ସରବେବରେ,
 ବୌଦ୍ଧବେ ତୋଳିଲୁ ବୁଦ୍ଧବାଳା ବଡ଼
 ବନଳ ବନଳ-ବରେ ।
 ବୋଲେ ସଖୀ ତାଳ ନ ଦିଅ ଗୋ ତାକୁ
 ବସଣ ଶୋଭା-ପିତୁଳ,
 ତୁମ୍ଭ ମୁଖେ ବରେ ସମାନ କୋହି ମେ
 ପଶିଛି ଲଜେ ହାଉଁଲ ।
 ଜଣାଇବି କିସ ଛାମୁରେ ଅଧିକ
 ନାହିଁ କି ସୁନୀତ ଜାଣି,

କେଉଁ ପଞ୍ଚରୁଷ ଲଭି ଶୁଦ୍ଧ ଏହି
 ମହା ପରେ ଶ୍ରୀ ଦାଣ୍ଡି ।
 ଆନ ସଖୀ ବଡ଼ ନାହିଁ ନାହିଁ ତେନା
 ଦେଖାନ୍ତି ସବେତ ବର,
 ସୁନ୍ଦରୀ-ଦୁଃସ୍ଵ- ସରୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ପଦ୍ମ
 ଉପାଦେବ ଏହିପରି ।
 ଶେଷେ କେହି ବଡ଼ ଧରଣ କୁମ୍ଭୀର
 ମୋତେ ରକ୍ଷା ନାହିଁ ଆଉ,
 ଆନ ବୋଲେ ଗଲେ ଗତରେ ରଖିବୁ
 ତେଣୁ ନନ୍ଦ ସାଧେ ଦାଉ ।
 କେ ବୋଲୁଲେ ମୋତେ ଭ୍ରମରେ ବେଦନ୍ତ
 ରଖ ଆସି ତା ଅହୋଶୁ,
 ଆନ ବଡ଼ ସେ ତ ଭ୍ରମର ଛିତନା
 ଭ୍ରମରେ କିପାଇ ଦୋଷ ?
 ସ୍ନାନ-ଜଳବେଳେ ସାର ଏଥୁଅନ୍ତେ
 ଉପସ୍ଥିତ ସବେ ବୁଲେ,
 ସଖୀ ସଙ୍ଗେ ତେନା ଅଦୃଶ୍ୟ ବେଳେ
 ପିନ୍ଧିଲେ ନୀଳ ଦୁବୁଳେ ।
 ଶିବାକମ୍ପେ ଯାଇ ଶିବ ବୃକ୍ଷପତ୍ତେ
 ଜମ୍ବେ ହୋଇ ପ୍ରଣମିତ,
 ପାଦଦାଦକ ପାନେ ମଣିଲେ ଅସ୍ଥାକୁ
 ବୁଦ୍ଧବତୀ ସୁପବନ ।
 ଶୋଭାଶୋଭାରେ ସମର୍ପି ତାହାକୁ
 ସରୁଳି ସପ୍ତୀତ ପୁଜା,
 ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ଲକ୍ଷ୍ମବର ମର୍ତ୍ତି
 ଫେରିଲେ ନନ୍ଦ-ଚନ୍ଦ୍ର ।
 ତଦନ୍ତେ ସବଳେ ପ୍ରବେଶିଲେ ଶାଳ
 କୁନ୍ତୀବେଦି ଶିବାସଦେବ,
 ଦର୍ଶନ ଶେଷରେ ବିଦିଲେ ପ୍ରଣତ
 ତାଙ୍କ ପୁତ ପାଦପଦ୍ମେ ।

ବୋଇଲେ ନୃପତା ସଖୀଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧି
 ଏ ଦେବୀ ପାଣ୍ଡବ-ମାତା,
 ମହାରାଣୀ କର— ସୁହେ ଧର ଗର୍ଭେ
 ସୁଗେ ସୁଗେ ମଞ୍ଚେ ଶାତା ।
 ଅଦର୍ଶ ଜନନୀ ଅଦର୍ଶ ଗୁଣିଣୀ
 ଏବେ ଏହାଙ୍କ ସମାଧେ,
 ଦେଖିବାର ଆଉ ଭାରତମଣ୍ଡଳେ
 ଶୁଣାଯାଉ ନାହିଁ କାଳେ ।
 ମର ସୁଦ୍ଧା ଦେବୀ ଲଜ୍ଜିତ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ
 ନିଜ ଗୁଣେ ଅମରତା,
 ଭଦ୍ରାଘାତପୁର ପ୍ରାଚୀ-ସୁରାଣୀୟା
 ଦୋଇ ଭବିଷ୍ୟ କାହିଁ-ଛତା ।
 ଭାରତ-ଲଜନା ଗର୍ବ-ଶୈଳନ
 ଏହାଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ଭାଣ,
 ଏହାଙ୍କ ଅଦର୍ଶ ପବନ ଚାକରୀ
 ଗାଉଛି ଶାସ୍ତ୍ରପୁରାଣ ।
 ଶେଷେ କାଳ ଯାଏ ପ୍ରବ ରବିଶଣୀ
 ଏ ଭାରତ ଦେବଧାମ,
 ତେଣେ ବାତାବସୁ ରହିବ ଅସୁଷ୍ଟ
 ସତୀ ପୁଣ୍ୟ ପୁଣ୍ୟନାମ ।
 ରମଣୀ-ମାହାତ୍ମ୍ୟେ ବରପୁର ଯେଉଁ
 ଦେଶ ଲଗତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ,
 ସେ ଦେଶ ରମଣୀ-ଭୁବନ-ପ୍ରବାହ
 ରହିଛି ଆହା ସୁସିଦ୍ଧ !
 ପ୍ରସରୁଣ ପୁର ଯେ ଭାରତ-ଶକ୍ତି
 ଜାଣି-ମଣି ପରମ୍ପରା,
 ସେ ମହାଶୟିରୁ ବାହାରୁଛି ଏବେ
 ଅଲୋଡ଼ା ଶୋଭା ଶପର ।
 ଭାରତ-ରମଣୀ ହୃଦୟପୁର
 ବହୁଦିନ ମନୁଷ୍ୟାତା,
 କେ ଭାଣି ବା ଶାପେ ଭରପଣା ଫଣିନୀ
 ପାଇଁଛି ସେ ମହୀରତା ।

ଆଉ ଆଜି, ଜାଣି- ଶିକ୍ଷାକୁ ଏ ଦେଶ
 ମଣୁଅଛି ଅମଙ୍ଗଳ,
 ଭାରତେ ଏଭଳି କୁସଂସ୍କାର ଦାୟ
 ଅଶୁଭ ଗ୍ରହର ଫଳ !
 ଏହା ବହି ବାତା ନୈରାଶ୍ୟବାହୁଳ
 ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ପତାଇ,
 ଲବପ୍ରତାପ ଦୃଷ୍ଟି ସଜ୍ଜାକ୍ଷ ଦେଲ
 ମନ୍ଦିର ବାହୁକୁ ଚାହିଁ ।
 ଦେଖିଲା ତହିଁରେ ଶୌରବେ ଅଦ୍ଭିତ
 ବଚିତା, ବାବା-ପଣ୍ଡିତା,
 ଲେଖି ଯାଇଥିଲେ ବୀର ପୁଷ୍ପବର
 ପୁରୁଷ ଶେଉଁ ବଚିତା ।
 ବାରମ୍ବାର ବାହା ବଲ୍ଲବ ଆଦୃଷ୍ଟି
 ଏବମନେ ଏବଧାନେ,
 କେଉଁ ଭାବ-ଫୁଲ ହୃଦ-ବନେ ଭାର
 ଫୁଟିଲା ସେହି ତା ଲାଣେ ।
 ପୁରୁଷତ ଗାନ୍ଧେ ଭୁବିଷ୍ୟତ ଚିତ୍ତେ
 ସଖୀଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଲଜିତା,
 ବୋଇଲା ସଜନୀ, ଦେଖ ଦେଖ ଏଥି
 ଲୁପିତ ତାରୁ ବଚିତା !
 ଆହା କି ଦୀନତା କେତେ ଗୁଡ଼ଭାବ
 ପୁଣି କେତେ ଅନୁରାଗ,
 ପଦ ପଦକରେ ଭାସି ଭୂଅଛି
 ବରୁଣ ଆସୁବିଳାପ !
 ଲେଖକ ନିଜକୁ ସୁଜୟର ବୋଇ
 ଅଛନ୍ତି ପଦୋ ଚିନ୍ତାଇ,
 ସତେ କି ଏପରି ବବି ଭାବିରତା
 ଅଛନ୍ତି ଗଞ୍ଜାମେ ବାହିଁ !
 ହୃଦୟ ବାକର କେତେ ସୁପ୍ରଶସ୍ତ
 ଗଭୀର ପୁଣି ପାଦନ,
 ବଚି-ବାଦ୍ୟମାତା ଭାରତୀକର ସେ
 ପ୍ରିୟ ଶ୍ରେଣୀପଦ୍ୟାସନ ।

ଦେଉଳି ପଛରେ ନରେନ୍ଦ୍ର-କୁମାର
 ମାତ୍ର ସେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଯତ୍ନ,
 କୁଣ୍ଡିତ ସଂସାର- କାଶ୍ମୀରରେ ବଳ
 ନ ଥିବ ତାଙ୍କର ମତ ।
 ମହେନ୍ଦ୍ର-ଗୌରବ ମହେନ୍ଦ୍ର-ମାହାତ୍ମ୍ୟ
 ଦିବ୍ୟ ଚିତ୍ତେ ଅନୁଭବ,
 ଦେଉଳି ଚନ୍ଦ୍ର ଅମର ଆସନେ
 ବସାଇ ତାହାକୁ ବର ।
 ଭାଗ୍ୟବତୀ ନିଶ୍ଚୟ ଗଞ୍ଜାମ-ଜନନୀ
 ଏଭଳି ନନ୍ଦନ ଧର,
 ଦେଖିଥିଲେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ତାହାକୁ
 ଗୁରୁପଦେ ଥାନ୍ତି ବର ।
 ଲେଖିବା ପଣରେ ରହି ତାହାଙ୍କର
 ପୁରୁଷ ତାଙ୍କର ପାଦ,
 ମଧୁର କବିତା ଶୁଣି ଅହରହ
 ଲଭନ୍ତି ମହା ଆହ୍ଲାଦ ।
 ପ୍ରଣାମ ବ୍ୟାଜରେ ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣେ
 ରୁଆଁଇ ମୋହର ଶିର,
 ପବନ କରନ୍ତି ମୋର ଏ ମାନବ
 ମାନସ ଆତ୍ମା ଶରୀର ।
 ଯେଉଁ ଦେଖେ ଥାନ୍ତି ରାଜା ଦେଉଳି ବା
 ଦେଉଳି ରାଜ-ସନ୍ତତି,

ବିପ୍ରତ ଭାରତୀ- ବଲ୍ଲଭ-ସୁଖୀ ସେ
 ଏକତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ।
 ଏହି କାଳେ ଏକ ଦାସୀ ଜଣାଇଲ
 ପଦ୍ମପୁର ସୁବର୍ଣ୍ଣ,-
 ସୁପ୍ତାକର ଏହି କିଛିଦିନ ପୂର୍ବେ
 କରଣ ଥିଲେ ଚରଣ ।
 ଜନଶ୍ରୁତି ମୁଖେ ଏ ସନ୍ଦେଶ ମୁଁ
 ଶୁଣିଥିଲି ତେଜାଦେଇ,
 ପ୍ରତେ ଦୃଶ୍ୟ ଚିତ୍ତେ ଏ କବିତା ପଢ଼ନ୍ତି
 ଲେଖିଥିବେ ପରା ସେହି ।
 ଏବେ ଦିନଯାଏଁ ଶୁଣୁଥିଲ ଯାକ
 କବିତା ପ୍ରଶସ୍ତି କାନ,
 ମାତ୍ର ନେତ୍ର ଆଜି ଲଭୁଲ ସେ ଭକ୍ତି
 ତାଙ୍କୁ ସିଂହା ପ୍ରମାଣ ।
 ଜେମା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏବେ ଏବେ ତାହା
 କଲେକ ଅନୁମୋଦନ,
 ପଞ୍ଚଗଳ ଚନ୍ଦ୍ର ସୁପ୍ତାକର ନାମେ
 ଶତକଣ୍ଠେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ।
 ଆଦରେ ସେ ଗୀତ ରତ୍ନଗଡ଼-ଜେମା
 ଲେଖି ଦୃଷ୍ଟ ପଞ୍ଚକରେ,
 ସଖୀ ପରକାରୀ ଦେଖଣ ଗଡ଼ଣେ
 ଫେରିଲେ ରାଜନବରେ ।

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ

ପଦ୍ମପୁର-ପଥ କଳ୍ପପାଣି ଘେନି
 ଯୋଗୀ ପାରିଷଦ ମନ୍ତ୍ରୀ,
 ପରିଚାଳିଥିଲେ ଶୁଭେ ରାଜ୍ୟ-ଯନ୍ତ୍ର
 ଯଥା ଚିତ୍ତେ ଯନ୍ତ୍ରୀ ।
 ବର୍ମତାଣୁ ପ୍ରତି ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ କର
 ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହନ୍ତି ନାହିଁ,
 ତଳ ତଳ କର କାର୍ଯ୍ୟର ସର୍ବୋତ୍ତମ
 ଦେଖୁଥାନ୍ତି ନରସାଇ ।

କମ୍ପସେ ସୁବିର ଦେଲେଦେଁ ଭବ୍ୟୋତ୍ସବେ
 ଭସାନ୍ତେ ସୁବକ ସମ,
 ବର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସତତ ପ୍ରକାଶଣ ଥିଲେ
 ବିସ୍ମୟ ଯେହୀ ଚନ୍ଦ୍ରମ ।
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉପରେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବିପ୍ରାର
 କରୁର ସିଦ୍ଧା ବେଦକ,
 ତ ତାଙ୍କୁ ତାହାର ମାତ୍ର ସେ ସ୍ତାୟିକ
 ବର୍ମଯୋଗୀ ମନ କଲ ।

ଶୁକବାଣୀ ଶେଷେ ଭୁବୀ ପାରିଷଦେ
 ବିନେ ଭୁପ ଭାଗବତ,
 ମେଲଣି ଦେଇଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ ପୁଲେ
 ବଥୋପବଥନେ ରତ ।
 ଏହି କାଳେ ଜଣେ ଭୁବୀ ଉପସ୍ଥିତ
 ଧର ବ୍ୟାଘ୍ର ଚର୍ମ ଶିର,
 ନୃଦେବେ ସତବେ ପ୍ରଣିପାତ ଚିତ୍ତ
 ବହୁଳ ଚିନ୍ତୟେ ଚିର ।
 ମହେନ୍ଦ୍ର କାନ୍ତାରେ ଏ ଭୀଷଣ ବ୍ୟାଘ୍ର
 ସୁବରାଜ ବୀରମଣି,
 ଚକ୍ରଦଳ ପୁରବେ ବରପୁରେ ବଧ
 ଚପଡ଼ ଭୟ ନ ଗଣି ।
 ନୃପ-ମନେ ଆଣି ଦେଲ ଏହି ବାଣୀ
 ବିପ୍ଳବ ସଙ୍ଗେ କୁରଷ,
 ଉତ୍ତମ ଉଠିଲ ବନ୍ଧ ତାହାଙ୍କର
 ଶୁଣି ପୁର-ଶୌରୀଯଶ ।
 ବାରମ୍ବାର ତାହୁଁ ସତବ ବଦନେ
 ବିପ୍ଳବ-ବାଞ୍ଛୀ ନୟନେ,
 ଦୋଇଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଭାଷାଧର ମୁହଁ
 ଲଭି ଏ ସୁଯୋଗ-ଧନେ ।
 ଭାଷିଲେ ଅମାତ୍ୟ କେଉଁ ବିଦ୍ୟାରେ ବା
 ଆମ୍ଭ ସୁବରାଜ ଭଣା,
 ଚକ୍ର-ବିଦ୍ୟାମାତା ବୀଣାପାଣିଙ୍କର
 ଯା ପ୍ରତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ବରୁଣା ।
 ଚକ୍ରବେଦେ ଶାସ୍ତ୍ର କାବ୍ୟ ପୁରାଣେ ତ
 ଲଭିଛନ୍ତି ପୁରୁ ଗୀତ,
 ଧନୁବେଦେ ଏବେ ପ୍ରକାଶିଲେ ଯଶ
 ହୋଇ ଏ ବ୍ୟାଘ୍ର ଅସୁତ ।
 ଦୁରୁହଁ ଦୁରୁହଁ ଏକାକୀ ବଧବା
 ଏ ଭୀଷଣ ମହାବଳ,
 ପୁଣିନେ କି ବାଣୀ ଦର୍ଶନ ମାତେ ଯେ
 ଦୁଇପାରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ବଦ ।

ଶେଷେ ଶାବାଘ୍ର— ସନ୍ଧିୟା-ବାହୁଁ ତ
 ସୁରୁଣେ ନୃପ-ନନ୍ଦନ,
 ମଣ୍ଡି ବରୁଛନ୍ତି ତରୁଳ ମନ-
 ନୟନ-ପ୍ରୀତିବର୍ଦ୍ଧନ ।
 ପ୍ରବୃତ୍ତ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ପାର୍ବତୀରେ ମନ୍ତ୍ରୀ
 ଯେଉଁ କାବ୍ୟ-ପାରିତାଳ,
 ଉଦ୍ଧାରୁଅଛନ୍ତି ଏକାଧାରେ ତହୁଁ
 ହୁଏ ରସ ବାସ ଭାବ ।
 ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ସଂଜ୍ଞାତ ଶୌରୀୟୀ, ତାହା ଯେ
 ଜ୍ଞାନ-ନେତ୍ରେ ପାରେ ଦେଖି,
 ତାହାକୁ ହିଁ ସିନା ପ୍ରବୃତ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରତ
 ଶୋଭାପାୟୀ ପଣେ ଲେଖି ।
 କି ଅଛୁ ଅଭାଷା ହାମ୍ଭରେ ଅଧିକ
 ବରବି କିସ ଜଣାଣ,
 ପାର ସୁଭାଗେବେ ବରୁଛନ୍ତି ସଦା
 ସୁବରାଜ ଯଶୋଗାନ ।
 ଦେଲେଣି ତ ଆସି ପ୍ରାପ୍ତବସ୍ତୁ ସେ
 ବିବାହ ମହାସଂସ୍କାର,
 ବରାଦବା ପ୍ରତି ଅବଧାନ ଏବେ
 ଦେଉ ନୃପ ଶୁଣାଧାର ।
 ବିବାହ-ବନ୍ଧନ ନରଜୀବନର
 ପ୍ରଧାନ ସଂସ୍କାର ବ୍ରତ,
 ଶୁଭାଶୁଭମୟ ସଂସାର ଗୁଡ଼ର
 ପ୍ରଥମ ପ୍ରବେଶ ପଥ ।
 ମନ୍ତ୍ରବାଣୀ ଶୁଣି ଭାଷିଲେ ସଦୃଶେ
 ପଦ୍ମପୁର-ନରନାହା,
 ମନେ ମନେ ଯାହା ଭାରୁଥିଲୁ ତୁମ୍ଭେ
 କଲ ଉତ୍ଥାପନ ତାହା ।
 ପୁରୋହିତେ ପେଷି ବରୁଅ ବହୁନେ
 ଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ରୀ ଅନୁଷ୍ଠାନ,
 ସଂଯୋଗ ବରବା କୁମାର-ମଣିବେ
 ଶୋଭାଞ୍ଜୀ ବନ୍ୟା-ବାଞ୍ଚନ ।

ପରଶମ୍ଭ ଅନ୍ତେ ପୁଣ୍ୟବର କରେ
 ସମର୍ପି ସୁଜୀ ସତର,
 ପରଜା ପାଳନ- ଗୌଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରୁ
 ଲଭିବ ମୁଁ ଅବସର ।
 ଦୁର୍ଗା ଜ୍ଞାନଶୋଷୀ ବିଷୟ-ମୋହକ
 ବହୁଦିନ ମୋତେ ଘାରି,
 ଅସୁକାନ୍ ଦୂର ବିଅର୍ଥେ ମୋହର
 ଦେଉଛି ଆୟୁଷ ସାର ।
 ଦୃଢ଼ ନିରାଶ୍ରୟ ମାୟା-କାରିକା ତ
 ଦେବାର ଛନ୍ଦ ନୁହଇ,
 ଦୈବେ ଦେବେ ହୁଏ ପରକ୍ଷଣେ ପୁଣି
 ଗଣ୍ଡି ପଡ଼ିଯାଏ ତହିଁ ।
 ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଚରୁଣ ଲତା ପ୍ରାୟ ବଦେ
 ନିତ୍ୟ ମନେ ସୁଖ-ଆଶା,
 ନିବାର ନୁହଇ କାହିଁରେ ସେ ଯଥା
 ମତ୍ୟସ ମହାପିପାସା ।
 ତର ହାହାମୟ ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ ଭବେ
 ନିତ୍ୟ ସୁଖ ନାହିଁ କାହିଁ,
 ସୁଖ ଅଭିହତ ଭବେ ଯା ତା' ସିନା
 ଦୁଃଖର ବିକଟ ଛାଇ ।
 ସୁଖଭୋଗୀ ବୋଲି ଗଣେ ସେ ନିଜକୁ
 ଭୋଗକରେ ତାକୁ ସୁଖ,
 ବୃଥା ଭ୍ରମେ ବୁଝି ମଣେ ସେ ଅଜ୍ଞାନ
 ଦିନେଣେ ଶୀତମୟୁଗ ।
 ବୋଟି ଭୋଗଦ୍ରବ୍ୟ ବୁଦ୍ଧାର ଲଭସା
 ହୁଏ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ସୁଜୀ,
 ଯେତେ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ହେଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ବର୍ଗୀର
 ବଦେ ସିନା ହମେ ଯଥା ।
 ଆଶା-ଦରପଣେ ଦେଖି ଦେଖି ମୁଖ
 ପଡ଼ିଲୁଣି ମୁହିଁ ଅତି,
 ବହୁ କାହିଁ ମନ ସଂସାର-ବଳାରେ
 ଦେବୀକୁ ଆଉ ଗହକ ।

ବଡ଼ ଦଶାବାର ଏ ପ୍ରାଣ ଏହାକୁ
 ପରତେ ନାହିଁ ସବିଧା,
 ଘଟ ବୋଲୁ ସିନା ସତତ ଏହାକୁ
 ଭାବିବା ଭବିତ କଥା ।
 ଦେଉଛି ନିକଟ କାଳ-ଭଣ୍ଡିତାର
 ହମେ ନିଜ ଛାପି ଛାପି,
 ଦେଇଁ ପଡ଼ି ଦିନେ ଜୀବନ-ମକ୍ଷିକା
 ଅତର୍ଦ୍ଧିତେ ଦେବ ଚାପି ।
 କରୁଅଛି ମୁହିଁ ଏ ସକଳ ଏବେ
 ବିଷୟ ଦୋଇ ବିରତ,
 କାଟିବ ପଣ୍ଡିତ- ଜୀବନ ଆତର
 ପୁର ବାନ୍ଧସୁ-ବ୍ରତ ।
 ଏହା ଭାଷି ସୁଏ ଭଦ୍ରାସନ ଭୂତି
 ବିଜେ କରେ ଯୋଗଶକ୍ତି,
 ମେଲୁଣି ମାରଣ ମନ୍ଦିରର ତହିଁ
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ଭବନକୁ ।
 ଏ ଅନ୍ତେ ସତବ- ସୁଜୀବ ହବାର
 ଯଥାକାଳେ ସୁସ୍ବେଚ୍ଛିତେ,
 ବିବର କହିଲେ ନରପତିଙ୍କର
 ଆଦେଶ ପ୍ରହୁଣ୍ଡ ଚିତ୍ତେ—
 “ଯାଅ ବିପ୍ରମଣି ସୁଜୀ ସୁଜୀନ୍ଦରେ
 କରଣ ଭୁମ୍ଭେ ଭ୍ରମଣ,
 ରାଜ-ନନ୍ଦନଙ୍କ ବିବାହାର୍ଥେ ଚର
 ଯୋଗୀ ପାତ୍ରୀ ଅନୁଷ୍ଠଣ ।”
 “ତଥାସ୍ତୁ ଭବାର” ଶୁଭ ଅନୁରୂପେ
 ଯାହା କରି ସୁସ୍ବେଚ୍ଛିତ,
 କେଉଁ କେଉଁ ସୁଜୀ ଭ୍ରମିଲେ ସେବିଆ
 ଦେଉଛି ସୁଜେ ବଞ୍ଚିତ ।
 ପ୍ରଥମେ ସୁସ୍ବେଧା ପ୍ରଦେଶରେ ଯାଇ
 ସୁରମୀ ହୁମା ନରରେ,
 ରମ୍ଭି ଯା ତରଣ ମହୋଦଧି ବାଟ
 ତର କସ୍ତୁରୀ କରେ ।

ଉପକୂଳେ ଯାଉ ଶୋଭେ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି
 ପ୍ରକାଶି ରବଣ ସ୍ତୁତ,
 ଦୁରୁ ଦେଶାଯାଏ ଲଳ-ଦେବତାଙ୍କ
 ଦସନ ଗୁଡ଼ ସ୍ମରଣ ।
 ଭବ-ମନ୍ଦି-ପତ୍ନୀ ପାତ୍ରରେ ତଦନ୍ତେ
 ମିଳିଲେ ଭୁବୁଦବର,
 ପିତୃମନ୍ଦ୍ର କୁଣ୍ଡେ ଚନ୍ଦ୍ରାନଳ ଯନ୍ତ୍ର
 ଦୋଳ ଶେଲେ ନିରନ୍ତର ।
 ବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଣାୟମ ଶ୍ରୀରାମ ସାବେର-
 ସରସୀ-ଶୋଭା ଗୁଣିବ,
 ବନ ଯାହାବାଳେ ସଂସ୍ଥାପିଲେ ଯନ୍ତ୍ର
 ଅଳେଖର ନାମେ ଶିବ ।
 ଶିବ-ଗୋପସ୍ତ୍ରୀ ସେ ସୁକୀ ନୀରଜ
 ଅରୁଣୀନୀ ସମାଜନ,
 ଭିକସରେ ସୁକା ଶୁଭ ହୁଏ ତହିଁ
 ବକଟ ବ୍ୟାଘ୍ର ଗଜନ ।
 ବାୟୁକୋଣେ ତାର ସୁବୀର ପ୍ରୟୁକ
 ବିରୁଦ୍ଧ ନାମେ ନରଣ,
 ତୋଳନ୍ତି ବସନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର “ଶତ ଶୂନ୍ୟ”
 ଗହ୍ମର-ଗର୍ଭ ଶିଖର ।

ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ତୁ ଗୁଣୀ ଦୋଳ ଗଙ୍ଗାମରେ
 ବିଶ୍ରୁତ ଯାହାର ଯଶ,
 ସୁଦେଶେ ବିଦେଶେ ଯୋଗାଏ ଭଲୁଷ୍ଠ
 ମଧୁର ଆମ୍ର ପନସ ।
 ଶୂରବୃନ୍ଦ ଯାଉ ଅଶ୍ରୁତାମା ଶିଖୀ ୧
 ଦୋଳ ଲଭୁଛନ୍ତି ଶୀତ,
 ଯାହାଙ୍କ ଅଦୀର୍ଘ ରକ୍ଷାରୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି
 ଲଭନ୍ତି ନାହିଁ ଅସୁତ ।
 ପୁରୁଷେଶୀ ଗିରି— ବଳସ-ନିବାସୀ
 ମକରେଶ୍ଵରୀଙ୍କ ଦୂର,
 ସାର୍ଥକ ଅଛନ୍ତି ଗଙ୍ଗାଧର ନାମେ
 ଶିରେ ଧରି ପୂଜିତ ହେଉ । ୨
 ଶକ୍ତିକୋଟି ଯାହୁଁ କରନ୍ତି “ନିର୍ମଳ-
 ହର” ତୀର୍ଥେ ପରୀକ୍ଷିତ,
 ଯେ ଦୁର୍ଗ ନିସର୍ଗ ଅପସରରୂପେ
 ଶୋଭେ ମାରୁଆ ପଦ୍ମ ।
 ଶିବବୃନ୍ଦ ଯାଉ ମହାବୀର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ
 ବରୁଣ ଯେପରି କାଳ,
 ବୀରନୃତ୍ୟ ବାଳେ ନାଚେ ତାଳେ ତାଳେ
 ମସ୍ତକେ ବାବୁର ବାଳ ।

୧—ଏକଦା ବିରୁଳରେ ମହାଭାରତ ପାଠ ହେଉଥିଲା । ନାଗରକମାନଙ୍କ ସହକାରେ କନିକ ଅପରାଧିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ ମହାଭାରତ ଶୁଣି ଶେଷରେ କେଉଁଆଡ଼େ ଚାଲି ଯାଉଥିଲେ । ଦ୍ରୋଣବଧ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପାଠସମୟରେ ସେ ହୁଏତ ହୋଇ ହସ୍ତସ୍ଥିତ ଖଡ଼ ତାଳକୁ ଉପବିଷ୍ଟ ପ୍ରସ୍ତରରେ ବଳି କଲେ । ତାହା ପ୍ରସ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗଲିଗଲା । ତହିଁ ସେ ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରନ୍ତେ କନିକ ବିରୁଳବାସୀ ସନ୍ଧିୟା ତାହାଙ୍କ ଅନୁଗମନପୂର୍ବକ ବଳ ମଧ୍ୟରେ ତାହାଙ୍କର ପଦଧାରଣ କରି ବଢ଼ିଲେ, “ଆପଣ କେଉଁ ମହାପୁରୁଷ, ମୋତେ ପରଚୟ ଦେବା ହେଉଛି ଏବଂ ଆପଣ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟା ଦେଖାଇଲେ, ମୋତେ ସେହି ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ।” ତହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କହିଲେ—“ମୁଁ ଅଶ୍ରୁତାମା, ମୋର ପିତାଙ୍କର ବଧ ଅନ୍ୟାୟରେ ହୋଇଥିବାରୁ ସେହି କଥା ଶୁଣି ମୋର କୋପ ଉଦ୍ବେଗ ହୁଅନ୍ତେ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତରରେ ଖଡ଼ ପ୍ରହାର କଲି । ଏ କାଳରେ ସେ ବିଦ୍ୟା ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ହେବ ନାହିଁ । ଯଦିଏବ ମୁଁ ତୁମକୁ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଲକ୍ଷ୍ୟବେଦ ଶିକ୍ଷା ଦେବି ।” ଏହା କହି ଶକ୍ତିରେ ଧନୁବାଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପୂର୍ବକ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହେଲେ । କାଳହମ୍ପେ ବିରୁଳରେ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ଉପଶିଷ୍ୟ ବିସ୍ତୃତ ହେଲେ । ବିରୁଳ ବୀରମାନଙ୍କର ବାଣ ଅବ୍ୟର୍ଥ ବୋଲି ଗଙ୍ଗାମରେ କମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ।

୨—ମହାଦେବଙ୍କ ମସ୍ତକରୁ ସଦା ବର ନିର୍ଗତ ହୁଏ ।

ବିକଟ ସଙ୍କଟ— ଭୟମୁଖି ପ୍ରାୟ
 ଦୁଃଖମୁଳ ସଙ୍କଟେ, ୧
 ଅନୁକ୍ଷଣ ଯହିଁ ଶ୍ଵାପଦ କୁହାଟି
 ଦେଉଥାଏ ପରକଟ ।
 ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶିଶୁଳ ନାରାୟଣୀ ଖୋଲେ
 ନିବସନ୍ତି ନାରାୟଣୀ, ୨
 ବସନ୍ତେ ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତରେ ଅଶୋକେ
 ଗତିନ୍ତି ପୁଷ୍ପ ଗତିଣି ।
 ଦେବୀଙ୍କର ତୀବ୍ର କୋପାନଳ ପ୍ରାୟ
 ତୌପାଶେ ଧାନ୍ୟ ଲଙ୍କା,
 ଦରଶନେ ମନେ ପୁଣି କିଏ ମାନ୍ତି
 ପରଶନେ ଆଶେ ଶଙ୍କା ।
 କୂର୍ଷ ପୁରୁଷାରେ ତାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରାମ୍ବୁ
 ଗୋପକୁଡ଼ା ବରକୁଡ଼ା,
 ନିର୍ଦ୍ଦୟରେ ଯହିଁ ଦୁଃଖ-ଶିଶୁଏ
 ନିଦ୍ରାଥାନ୍ତି ମାରି କୁଡ଼ା ।
 ଚନ୍ଦ୍ରାତାପ ମାନେ ଧର କୁରୁକଳ ୩
 ଭଲ ବୃକ୍ଷେ ଦୃଷ୍ଟିକରେ,
 ବିଦସ ଦୁଃସଦ୍‌ ଭୟଦାସ ଅନ୍ତେ
 ପାରୁଣୀ କରେ ନିଶୀଥେ ।
 ଶକ୍ତିକୋଟି ପରେ ଅସ୍ତ୍ରଦୁର୍ଗ ନାମେ
 ନଦୀମାତୃକ ପ୍ରଦେଶ, ୪
 ଘୋର ଅବସ୍ଥାକୁ କାଳେ ହୁଏ ନାହିଁ
 ଯହିଁ ଶସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ଲେଶ ।

ସାମୋତରେ ତାର ଶ୍ଵମୁଖର ଗଡ଼
 ଭଞ୍ଜିବଂଶ ଗୁଳଧାନୀ,
 ବିରାଜିତ ଯହିଁ ସୁବିଶାଳ ଶାଳ-
 ଶ୍ୟାମାୟିତ ଅରଣ୍ୟାନୀ ।
 ବାଘ-ଆସ୍ତେଦିଶୀ ବାଘଦେଇ ଚଣ୍ଡୀ
 ଯେ ଗୁଳାର ଅସ୍ତଦେବୀ,
 କାତସ୍ତୁରୀର ପୁଣୀ ମହାନଦୀ ୫
 ବହେ ଯା ପ୍ରସ୍ତର ସେବ ।
 ବନପଥେ ତହିଁ ଦକ୍ଷିଣାଭିମୁଖେ
 ଯାହା ବନ୍ଧୁ ଦ୍ଵିଜବର,
 ରଣ-କାହିଁମୟୀ ରଣରା ଗୁଳାରେ
 ମିଳିଲେ ଯାଇ ସତ୍ତ୍ଵର ।
 ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ଦୁଃଖ-ନିବଡ଼
 ସୋରଡ଼ା ପଶ୍ଚାତେ ରଖି,
 ଗମିଲେ ଦକ୍ଷିଣେ ପଟ୍ଟ-ପୁରୋହିତ
 ବଡ଼ଗଡ଼ ଗଡ଼ ଲକ୍ଷି ।
 ବିରାଜିତ ଯହିଁ ରଣାଶ୍ରମପୁର
 ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଗିରିମାଳ,
 ଯେ ଗିରି-ବନ୍ଧୁ ରକ୍ଷିକୁଲ୍ୟା ନଦୀ
 ବିଜୟ ଅନ୍ତଃଶାଳ ୬
 ବଡ଼ଗଡ଼ ପୁରୁଷ ରମ୍ୟ ଧରାକୋଟ
 ସମ୍ପୃକ୍ତିବନ୍ତ ନଗର,
 ପ୍ରତିପାଳନ୍ତି ଯେ ଗୁଳେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ
 ନଳଗୁଡ଼ା ବଂଶଧର ।

୧—ସୁନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗିରିସଙ୍କଟ । ଏହାର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ଵରେ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁପୁଞ୍ଜ ନିଶାଳ ନରସିଂହୀ ପବନ
 ଦଣ୍ଡାସ୍ତ୍ରମାନ । ୨—ନାରାୟଣୀ ଖୋଲରେ ନାରାୟଣୀ ଦେବୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଏଠାରେ ଅଶୋକ ଏବଂ ଧାନ୍ୟ
 ଲଙ୍କାମନ୍ଦିର ଗଛ ବହୁଳ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ୩—ଚନ୍ଦ୍ରାମ୍ବୁଷା ବୁଡ଼ଇ ପକ୍ଷିବିଶେଷ । ୪—ଧନେଇ, ଜଗତା ବାଘଧା ଓ
 ଖରଣସା—ଏହି ନଦୀତଳକୁସୁମ ଦେଇ ଅଠଗଡ଼ ଗ୍ରାମରେ ଅନାବୁଷ୍ଟି ବାଧେ ନାହିଁ । ୫—ଏହା ବଡ଼ନଦୀ
 ନାମରେ ମଧ୍ୟ ଖ୍ୟାତ । ୬—ରକ୍ଷିମାଳ ପବନରୁ ରକ୍ଷିକୁଲ୍ୟା ନଦୀ ନିର୍ଗତ ହୋଇଅଛି ।

ରଖିବୁଲ୍ୟା କୁଳେ ବସନ୍ତ ଯା ବସେ
 ଅଶ୍ରୁପ୍ରାଣେ ଚନ୍ଦ୍ରବୃତ୍ତ, ୧
 ଶାବୁଳ-ଭୀଷଣ “ସୁବଳ” ଯା ମାଥେ
 ମାରାଗମଣି ମହୁଡ଼ ।
 ଶହକୀର ଯାର ଅପ୍ରୟୁଷା ଯାକୁ
 ନ ପାରନ୍ତି ଶରୁ କଣ୍ଠେ,
 ରଖିଛନ୍ତି ଯଶ ଦୃଢ଼ହୃଦ ଲୌହ
 ପାବକେ ପଦାଇ ଗଣ୍ଠି । ୨
 ଅଗ୍ନେୟ କୋଣରେ ସେଇଗଡ଼ ନାମେ
 ସୁନ୍ଦର ରାଜ୍ୟ ବିଦିତ,
 ପୁରାବଳି ଯେହୁ ରଖିଛନ୍ତି ଉତ୍କଳେ
 ତୋରଣ ଚର୍ଚ୍ଚା କୀର୍ତ୍ତ ।
 ଗର୍ଭାସୁ ପ୍ରଶସ୍ତ ଅନୁଶୀ ଯାହାର
 ବକ୍ଷରମ୍ଭା ମୁକ୍ତାହାର,
 ଅବସ୍ଥାତ ଅସି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ
 ଭୀଷଣ ବନ୍ୟା ତାହାର ।
 ଶୋଭାହାତ ତୀରେ ଗଙ୍ଗବଂଶୀ ରାଜ୍ୟ
 ଶୋଭାଙ୍ଗୀ ସାନଗେମଣ୍ଡି,
 ଶାଶ୍ୱତ ଭୂପଣ ତପ୍ତ ପ୍ରସ୍ତବଣେ ୩
 ଅଛୁ ଯେହୁ ଅଙ୍ଗ ମଣ୍ଡି ।
 ଦୂରେ ସିଂହସ୍ୱର ୪ ବୁଲନ୍ତି ଯା ରୁଡ଼ା
 ପ୍ରଥମେ ପ୍ରାଚେ ସବିତା,
 ବାଳ-ହିମାଳୟ ମହେନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ଯେ
 ଆଦରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ।

ଦାନ-ସଦୃଶ ବୃଦ୍ଧ ଶେମଣ୍ଡି
 ବିସ୍ତାରିଛୁ ଯାମେ ଶିଶୁ
 ବଦାୟନ୍ତ ଯାର ନିସର୍ଗ ମାୟା
 ମଞ୍ଜୁ କୁଣ୍ଡିରେଖା ଗିରି ।
 ଶଲ୍ଲଳ-ମେଖଳା ଦେଉଳମାଳିନୀ
 ଅମର ବିହାର ସୁନୀ,
 ନିବସନ୍ତି ତହିଁ ରକ୍ଷୀ ସରସ୍ୱତୀ
 ବିସର୍ଜି ସପତ୍ନୀ କଳ ।
 ସ୍ଥିତ ସୁବେ ତାର ମହୁରା ନରଣ
 କେରୁଣିମାଳ ପୟରେ, ୫
 ମହାଶକ୍ତି ପୀଠ ତାରଣୀ ଶିଖରୀ ୬
 ବିରାଜେ ତାହା ଉତ୍ତରେ ।
 ମହୁରା ପଶ୍ଚିମେ କୁଠାରା-ପାତିତ
 ଚକଟି ରାଜ୍ୟ ବିଦିତ,
 ପ୍ରବାଳ ଦେଉଳ ପରାୟ ଯା ବସେ
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗିରି ଶୋଭିତ ।
 କେରୁତୀରେ ତହିଁ ଅଧିଷ୍ଠିତା ବିଜୟୀ—
 ବାସିନୀ ମହେନ୍ଦ୍ର-ସୋମା,
 ଶିରେ ଶୋଭେ ଯାର ମହାର-ବନ୍ଧିତ
 ତେଲଙ୍ଗୀୟ ବଡ଼ ଶୋଷା ।
 ପୁରୁଷୋତ୍ତମେ ତାର କୁରଙ୍ଗୀ-ସେବିତ
 ବିସ୍ତ୍ରୁତ ସୁରଙ୍ଗୀ ମହୀ,

୧—ରଖିବୁଲ୍ୟା ଉତ୍ତମ କୁଳସ୍ଥ ଅବିଶାସକ ଓ ଅବିଶ୍ୱାସୀମାନଙ୍କ ଧରାକୋଟ ରାଜବଣର ଗର୍ଭ ।
 ପ୍ରଚଳିତ ନାମ ପୁରୁଷ ପଦ । ୨—ହରିହର ସିଂହ ନାମରେ ଧରାକୋଟରେ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ
 ବଳଶାଳୀ ଶକ୍ତିସ୍ୱରୂପ ଥିଲେ । ସେ ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧ ସାବୁଲରେ ଗଣ୍ଠି ପକାଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସୁଦୃଢ଼
 ସ୍ତବ୍ଧ ସେହି ସାବୁଲ ଦଶହରା ଦଳ ପ୍ରଚଳିତ ହୁଏ । ୩—ସାନଗେମଣ୍ଡି ରାଜ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ତପ୍ତ ପ୍ରସ୍ତ-
 ବଣ ଅଛି । ୪—ସିଂହସ୍ୱର ପବନ ପ୍ରାୟ ମହେନ୍ଦ୍ରର ସମତଳ । ୫—ପଶ୍ଚିମପାଟଣା ପବନଶ୍ରେଣୀ ଗଙ୍ଗାମରେ
 କେରୁଣିମାଳ ନାମରେ ଅବିଦିତ । ୬—ତାରାବାରଣୀ ପବନରେ ତାରଣୀ ଦେବୀ ଅଧିଷ୍ଠିତ ।

ଏକଗ୍ରନ୍ଥ ଶ୍ରୀ ୧ ନୀରମ୍ଭେ ପୁର
 ତର ବଡ଼ ଶାନ୍ତିମୟୀ ।
 ନିବସନ୍ତୁ ଯନ୍ତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀ ନୃପ—
 ଲକ୍ଷ୍ମଦେବୀ ହୃଦୟିନୀ,
 ଭୀଷଣ ଶାନ୍ତି ଶତେ ଯାଏ ପଦେ
 ପ୍ରକାଶି ଭୟେ ଦୟାଳୀ ।
 ଗଞ୍ଜାମମଣ୍ଡଳେ ଦ୍ଵିତୀୟ ମହେନ୍ଦ୍ର
 ଭଞ୍ଜ ତାଳଗୁଡ଼ି ୨ ଯନ୍ତ୍ର,
 ଯା ପଦେ ଶ୍ୟାମଳ ବନଜା କାନନେ
 ଭବୁକ୍ତେ ନାଚେ କରୁଣୀ ।
 ସୁରଙ୍ଗୀ ଦକ୍ଷିଣେ ତରୁଣ ନଥର
 ତରୁଣ ଗିରି ତଳେ,
 ସୌମିକ ସ୍ଥାପିତ ଚଣ୍ଡୀ ଗୁଡ଼ି ଯନ୍ତ୍ର
 “ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଚଣ୍ଡୀ” ଅଟେ ।
 ସମ୍ପୁର୍ଣ୍ଣ ତାହାର ତଳନ୍ତର ଦୁର୍ଗେ
 ନିମେଇଶ୍ଵରୀ ମନ୍ଦିର
 ସୁନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଦ୍ମ ଶିଖରେ
 ଦୁରୁଷ୍ଟ ଦିଶେ ରୁଚିର ।
 ମହେନ୍ଦ୍ର ତଳସ୍ଥା ମୁଦ୍ରାଣେ ଯେଠାଦେ
 ସୁଧୂର୍ଣ୍ଣ ମହାଭାଗ,

ବିପୁଳ ଦାନର ଅନୁଷ୍ଠାନ ସଦୃଶ
 ବରପୁର ମହାଯାଗ ।
 ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ତନାଦିନ କ୍ଷେତ୍ର
 ରତ୍ନ ରେଖମୟ ସ୍ଥାନ,
 ଅଦ୍ୟାପି ଯେଠାରୁ ମିଳଇ ବିଦ୍ୟ
 ରତନ ବଣିବାମାନ ।
 ତଳନ୍ତର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପଣ୍ଡିତ ସୀମାନ୍ତେ
 ନଗର ବୁଢ଼ାବସିତ,
 ତଳୁପୁରେ ଯନ୍ତ୍ର ଅମାନୁଷୀବାସ
 ନିଶିଂହ ଶକ୍ତି ସ୍ଵ ସିଂହ ୩
 ପର୍ବସମ୍ବନ୍ଧର ପବନ ଅଶ୍ରମ
 ପାଶେ ପର୍ବସମ କୁଣ୍ଡ,
 ସେଗୋପପାତ ଦୂର ହୋଇଯାଏ
 ବୁଢ଼ାଇଲେ ତହିଁ ମୁଣ୍ଡ ।
 ଦାନନ-କୁନ୍ତଳ କାନ୍ଥଗଜା ଗିରି
 ଭବିଷ୍ୟ ତାହା ଅନ୍ତରେ,
 ଫୁଟି ଯାଇଅଛି ଯା ବିଶାଳ ପିଣ୍ଡ
 ପାଦନ ମହାବିଶିଷ୍ଟ ।
 ଗୋବତ୍ସ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ରୂପେ
 ଶୁଭସିଂହ ଗୁଡ଼ାବେଶ,
 ସ୍ଥାପିତୁ ଯନ୍ତ୍ର ତଳ ସ୍ଥାନେ ତଳ
 ଦିବ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ବ୍ୟୋମବେଶ । ୪

୧—ସୁରଙ୍ଗୀ ରାଜ୍ୟାନ୍ତର୍ଗତ ବାହୁଦାର ଏକଅଂଶ ଏକଗ୍ରନ୍ଥ ଶ୍ରୀ ନାମରେ ନାମିତ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ଭବ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ଵରେ ନିକଟ ଅରଣ୍ୟାନ୍ତସ୍ଥ ଉତ୍କଳ ପଦ୍ମତମାଳା ଏପରି ଭାବରେ ଅବସ୍ଥିତ ଯେ, ଗ୍ରନ୍ଥକଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ ପଡ଼ିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଏ ସ୍ଥାନର ନିଗ୍ରହଣ୍ୟ ଅତି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ, ଉତ୍ତର ଓ ଗ୍ରନ୍ଥଶୈଳସଙ୍କୁଳ ।

୨—ସୁରଙ୍ଗୀର ସବୋଇ ପର୍ବତ । ଏହି ପର୍ବତ ପାଦଦେଶରେ ବିପ୍ରତ ତମଳା ଉଦ୍ୟାନ ଶୋଭାପାଏ । ଏହାର ଫଳ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କମଳାସୁରୁଷ ମଧୁର ।

୩—ବାଲହଣୀ ଅ ନିଶିଂହ ନାମରେ ଜଣେ ଅମାନୁଷୀ ବଳଶାଳୀ ଶକ୍ତିସ୍ଵ ଭକ୍ତା ପୂର୍ବେ ରାଜପଣ କରୁଥିଲେ । ମହେନ୍ଦ୍ର ପଦ୍ମତର ଆଶାଦମସ୍ତକ ଲମ୍ବିତ ଗୋଟିଏ ସିଆଡ଼ଲତା ସାହାଯ୍ୟରେ ସେ ପ୍ରତ୍ୟହ ପଦ୍ମତ ଉପରକୁ ଉଠି ଦେବଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ ।

୪—ବିପ୍ରଦକ୍ତୀ ଅଛି ଯେ, ଅବୁଦ୍ଧ ଗଣ୍ଡା କ୍ରମରେ ଗୋବତ୍ସ ତର ସେହି ପାପରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ସକାଶେ ମୁକ୍ତ ଗୋରୁକୁ ସମ୍ପଦରେ ନିକ୍ଷେପ କରିବା ମାନସରେ ଘେନି ଯାଇଁ ଯାଇଁ ମହେନ୍ଦ୍ର ପର୍ବତରେ ଗୋରୁର କାନ ଛାଡ଼ି ପଡ଼ିଲା । ତହିଁ ଅବୁଦ୍ଧ ସେଠାରେ ଗୋବତ୍ସେଶ୍ଵର ମହାଦେବ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ସେହିପରି ମହେନ୍ଦ୍ରତଳସ୍ଥା ଗରସ୍ତ ପୁଣି ଗ୍ରାମରେ ପୁଣି ପଡ଼ିଯିବାରୁ ସେଠାରେ ସୁତେଶ୍ଵର ଶିବଙ୍କୁ ଏକ ବାହୁଅ ଗ୍ରାମଠାରେ ବୋଟି ବୋଟି ରକ୍ତବିନ୍ଦୁ ପଡ଼ିବାରୁ ସେଠାରେ ବୋଟିକେଶ୍ଵର ନାମରେ ଶିବମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କଲେ ।

ପୁଟେଶ୍ବର ହର ପୁଣର ମନ୍ଦିର
 ମୁଗୁନଶିଳା ନିର୍ମିତ,
 ଉତ୍କଳ ଶିଳ୍ପୀଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ସ୍ଥାପତ୍ୟର
 ରାଉନ୍ଦ ଗୌରବ-ଗୀତ ।
 ନୈରବେ ପାରଳା ସାହିତ୍ୟ-ସଙ୍ଗୀତ
 ତୋଳଣ ଶିଳ୍ପକୁଶଳା,
 ଗୁଜରାଟୀ ସଦ୍ ଭକ୍ତ-କମଳା
 ଯେ ଗୁଡ଼ୀ ସଦା ଅଟଇ ।
 ସାଗର-ସଙ୍ଗୀତ କୃଷ୍ଣ ସର୍ବେବର ୧
 ଯା ବନ୍ଧ କୌସୁଭମଣି,
 ଦେବଗିରି ଆଦି ୨ ମହାଧର ସଂଖ୍ୟା
 ନ ହୁଏ ସଦୃଶେ ଗଣି ।
 ବିଶାଳ ଅକ୍ଷୟ— ଗଡ଼ ଶୈଳ ତଳେ
 ଅଜିତ ଅକ୍ଷୟଗଡ଼,
 ଦୁର୍ଗରାଣୀ ରୁପେ ସଦା ରୁଦ୍ଧ ଯହିଁ
 ଦୁର୍ଗ ପାତ ମାବତ ।
 ଯା ଛଟକ ଟେକ ଟେକଲି, ପାରଳା
 ଉତ୍ତର ପୁରୀ ବିଦିତ,
 କରନ୍ତି ବଦନ— ବଂଶୀ ନୃପେ ଯାର
 ଶାସନଦଣ୍ଡ ଚାଳିତ ।
 ବଙ୍ଗଦିବା ଶିଳ୍ପୀ ବର୍ଦ୍ଧନ ବରଦ
 ଶବ୍ଦେ ଯେ ସଦା ମୁଗର, ୩
 ବିଗୁଳେ ଯେ ଗୁଡ଼ୀ ବହୁଠାବେ ଶ୍ରେତ-
 ଶତଦଳଶୋଭା ସର ।
 ଚତୁର୍ଭୁଜ ଭାଗେ ଚରଳା, ଯେ ଗୁଡ଼ୀ
 ଉତ୍କଳ-ମହାମଣ୍ଡଳ, ୪
 କାମେଶ୍ବର ଶିବ କାଟିଣୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ
 ବରପ୍ରଭେ ସଂସ୍ଥାପନ ।

ଅବସୀ ନୀଳମା— ନନ୍ଦୀ ନୀଳଚର
 ସାତଭୁବନୀ ଗିରି,
 ହୋଇଛି ଯାହାର ଅକ୍ଷୟ ଅଭେଦୀ
 ଭବିଷ୍ୟ ଦୁର୍ଗ ପାତୀର ।
 ମହା-ମହାବର ମଞ୍ଜୁ ଅଳଙ୍କାର
 ମଞ୍ଜୁଷା ଚାହା ଉତ୍ତର,
 ମହେନ୍ଦ୍ର-ଚନ୍ଦ୍ରୀ ସଦ୍ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ୫
 ଯହିଁ ଶରେ ଗଣ ବରେ ।
 ରୁଚି ପ୍ରେମପଦେ ବଟବୃକ୍ଷେ ଯହିଁ
 ଜଗନ୍ନାଥ ବଳରାମ
 କାନ୍ତି ଅଭିଯାନେ ଅଶ୍ରୁ ବାନ୍ଧି ତହିଁ
 କରଣ ପ୍ରଭେ ବିଶ୍ରାମ ।
 ସେହିଠି ସେ ମହା-ମହାରୁଦ୍ର ରୌପ୍ୟ—
 କବଚେ ହୋଇ ପିନ୍ଧିତ,
 ଶୋଭାଶୋଭାରେ ସାତୋପେ ହେଉଛି
 ଦେବତା ଭୂରୀ ପୂଜିତ ।
 ଗୁରୁ ଗୁରୁପୁତ୍ରରେ ଭ୍ରମି ଏହିମତେ
 ଉପସ୍ଥିତ ପାତ୍ରୀ କାହିଁ,
 ନ ପାଇ ପୁରୋଧା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ
 ଶେଷେ ରହୁରକେ ଯାଇ ।
 ତହିଁ ଗୁଜରାଟୀ ବଲ୍ଲଭତା ବଥା
 ଶୁଣି ଜନଶ୍ରୁତି-ମୁଖେ,
 ପାଦଯୋଗୀ ପାତ୍ରୀ ଅଛି ବୋଲି ଭାବି
 ବସା ବଲେ ଆଶା ସୁଖେ ।
 ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ତହିଁ ବିପ୍ରମଣି
 ନିବସି ଦିବସ ପାତ,
 ଗୁଜରାଟପଦ ସାହାଯ୍ୟରେ ବଲେ
 ଗୁଜରାଟ ସଦ୍ ସାକ୍ଷାତ ।

୧—ଏହା ପାରଳାର ସବୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜଳାଧାର । ୨—ଦେବଗିରି ପାରଳା ଗୁରୁର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ପର୍ବତ ।

୩—ଟେକଲରେ ଉତ୍କଳ ପାଦାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ୪—ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ କାହିଁଯାହା ସମୟରେ ବଞ୍ଚିତ ଶିବଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ୫—ପ୍ରଚଳିତ ନାମ ସୁନାମୁଦ୍ରା ନାହିଁ ।

ନିଜ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅନ୍ତେ ନୃପବରେ
 ଆଶିଷ କଲେ ବିଶେଷ,
 ଆସନ ଦେଖାଇ କଲେ ସୁଏ ତାଙ୍କୁ
 ବସିବା ପାଇଁ ଆଦେଶ ।
 ସ୍ଵାଗତ ସମ୍ମାନ ପରେ ପୁରୋହିତ
 ବିନୟେ ଧୀରେ ସବୁଆ,
 ବୋଇଲେ ମଣିମା ଶୁଣିବା ହେଉଛି
 ମୋର ଆରମ୍ଭ କଥା ।
 ପଦ୍ମପୁର ରାଜ୍ୟ ସୁବରାଜଙ୍କର
 ଯଶୋରାଜ୍ୟ ଲୋକମୁଖେ,
 ଶୁଣା ତ ଥିବ ମୁଁ ଜଣାଇବି ତୁବା
 ବାହୁଲ୍ୟ ଛାମୁ ସମ୍ମୁଖେ ।
 ଛାମୁଙ୍କ ଦୁହିତା କଲ୍ଲଭା ଏକା
 ତାହାଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟ ସଙ୍ଗୀନୀ,
 ସେହିଠି ବିନା କି ଆନ ତାଙ୍କୁ ଦେବ
 ଶଶାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା-ଶୋଭନୀ ।
 ଏହା ଭାଷି ତହିଁ ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ଭୁସୁର
 ପୁଷ୍ପାବର ଗୁଣରୂପ,
 ଅଳଙ୍କାରସୁନ୍ଦର କର ଉପସ୍ଥିତ
 ତହିଁର କବିସୁରୂପ ।
 ଶୁଣି ନରମଣି ସତବେ ନିରେଖି
 ବୋଇଲେ ହେ ମନ୍ଦିବର,
 ଶୁଣିଲ ତ ତୁମ୍ଭେ ସାକ୍ଷାତେ ସୁଖୀ
 ଯୋଗ୍ୟତା ପୁଷ୍ପାବର ।
 ପଦ୍ମପୁର-ପତି ମଣ୍ଡିତ ପଦ୍ମ
 ଚିତ୍ତ-ସଦ୍ମ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ,
 ସେହି ମହାବଂଶେ ଆମ୍ଭର ତ ସୁଜା
 ହୋଇଅଛି ଅବତଂସ ।
 ତାହାଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପନ୍ନ ବନ୍ଧନେ
 କି ଅଛି ଆମ୍ଭ ଆପତ୍ତି,
 ବରୁଣ ଏହାକୁ ବୋଇବା ଭବିତ
 ସୌଭାଗ୍ୟ ବିଷୟ ଅତି ।

ଜେମା ଯୋଗ୍ୟବର ନିଶ୍ଚୟ ପୁଷ୍ପାବର
 ଆସୁଛି ଆମ୍ଭ ମନକୁ,
 ରୁପେ ଗୁଣେ ଶୀତେ ପଟାନ୍ତର ଏକା
 ସେ ଦୁହେଁ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ।
 ବିଦାନ ବିଦୁଷୀ ଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ନିବନ୍ଧ
 ବିଦି ଗଠାଇଲ ଆଣି,
 ବ୍ୟସରର୍ ଗାନ ଯୋଗ୍ୟ ସଙ୍ଗୀ ସିନା
 ବିଜ୍ଞାନ ଲବଣ୍ୟବର୍ଣ୍ଣୀ ।
 ଯଥା ବିପ୍ରବର ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭର
 କର ବେରେ ନିଦେଦନ,
 କୁମାରଙ୍କ ଶୁଭ ପରିଶ୍ରମ ପାଇଁ
 କରନ୍ତି ସେ ଆୟୋଜନ ।
 ତଥାପୁ ଉତ୍ତର ଆଗନ୍ତୁକ ଦ୍ଵିଜ
 ଛାମୁରୁ ହେଲ ମେଲଣି,
 ବିଜେ କଲେ ସୁଏ ବିଚାର-ମଣ୍ଡପେ
 ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ଜାଣି ।

ଜଗନ୍ନାଥ ଉପରେ ରତ୍ନଗର୍ଭା ଗଠେ
 ସମାପ୍ତିକା କଲ୍ଲଭା,
 ସମବୟସୀଏ ବହୁତକ୍ର ବସି
 ନାନା ବହୁତକ୍ର କଥା ।
 ଏକାକେ ସଙ୍ଗୀଏ ଜେମା ପାଶେ ଆସି
 ସମୁପ୍ସୁଦେ ବାରମ୍ବାର,
 କହିଲ କହିବି ଶୁଭକଥା ଏକ
 ଦେବ କିସ ପୁରସ୍କାର ?
 ଭାଷିଲେ ଜେମା ତୋ ବେପାରୀ ବୁଦ୍ଧିକୁ
 ପଟାନ୍ତର ସଙ୍ଗୀ ନାହିଁ,
 ଦୃବୀ ନ ଦେଖୁଣୁ ଆଗଭୁବ ତାର
 ଦର କେ ଛଡ଼ାଏ କାହିଁ ?
 ବୋଲେ ସଙ୍ଗୀ ତେବେ ହେଉ ଦୃବୀ ଦେଖା
 ପଶ୍ଚାତେ ହେବ ତା ମୂଲ୍ୟ,
 ଏବେ କିନେ ଦେଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବ ତବ
 ଭାରୋ ହେଲେ ଅନୁରୁଣ ।

ପଦ୍ମକୁ ବି ମନେ କୁନ୍ତୀ ଦେବାଳୟେ
ପଡ଼ିଥିଲା ଯା' କବିତା,
ଆସନ୍ତ ଭବିଷ୍ୟେ ହେବ ତୁମ୍ଭେ ଧନୀ !
ତାଙ୍କ କରେ ସମର୍ପଣ ।
ଏ ଆନନ୍ଦ ବାଣୀ କଣ୍ଠେ କଣ୍ଠାନ୍ତରେ
ଶେକୁନ୍ତ ଦୁର୍ଗେ ବିଚର,
ପଦ୍ମପୁରୁ ଆସି ପୁଣ୍ୟା ଗଲେଣି
ସମ୍ବନ୍ଧ ନିଶ୍ଚୟ କର ।
ସୁଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଶୋଭା- ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପେ ତୁମ୍ଭେ
ପାଇବ ସେ ପୁରେ ପୂଜା,
ପାସୋରବ ନାହିଁ ସେବାଳେ ଏତକ
ମାଗୁଣି ମୃଣାଳକୁଳା ।
ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ ରୂପେ ନ ଲଭି ଯାହାଙ୍କୁ
ଶେକୁନ୍ତ ରମ୍ୟାଞ୍ଜଳୁ,
ସେହି ଯୁବସୁତ ପୁଷ୍ପକର ଏବେ
ହେବେ ତବ ପ୍ରାଣଗୁରୁ ।

ମାନବୀ ପ୍ରକୃତ ବୋଲିଦେଲ ଜେମା—
ବଦନେ ଲଜ୍ଜା ବହନେ,
ମାନ ପରକ୍ଷଣେ ଦୃଷ୍ଟ ଅନୁରାଗ
ତହିଲ ସେ ଭାବେ କଲେ ।
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମଙ୍ଗଳ- ବାଣୀ ବାହକାକୁ
ଦେବାକୁ ଯୋଗୀ ବଧାୟ,
ରତ୍ନକଣ୍ଠ-କଣ୍ଠୀ ରତ୍ନକଣ୍ଠ ସଖି
କଣ୍ଠରେ ଦେଲ ଲମ୍ବାଇ ।
ଜେମାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ- କୃତୀ କଥା ଶୁଣି
ପରବାରୀ ସହଚରୀ,
ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦ- ପାସୋର ଗର୍ଭେ
ଶେଳିଲେ ସବେ ସନ୍ତର ।
ଆସନ୍ତ ପ୍ରଣୟ ଆଣିଦେଲ ଜେମା
ମନେ କେତେ ନବଭାବ
ସଫଳିଲେ ଆଶା ହୁଏ ସିନା ପିଣ୍ଡେ
ନୂତନ ଜୀବନ ଲଭ ।

ଶଶୁ ସର୍ଗ

କିନ୍ତୁ ବିନାନ୍ତରେ ବିଦେଶ ବାହୁଡ଼ି
ସୁତ-ପଟ୍ଟପୁରୋହିତ,
ପଦ୍ମ-ପ୍ରିୟସଦ୍ ପଦ୍ମପୁର ଦୁର୍ଗେ
ହେଲେ ଆସି ଉପନୀତ ।
ସୁଧା-ସୁଶୀତଳ ମାତୃଭୂମି-କୋଳ
ପରଶି ବିପ୍ରସୂତକ,
ପ୍ରବାସ ଭ୍ରମଣ— ତୁଳୁ ପୂର୍ବକୃଷ୍ଣ
ବିସ୍ମୟ ହେଲେ ସରବ ।
କି ମୋହନ ମନ୍ତ୍ର ତାଣ୍ଡେ ଜଳଭୂମି
ଦର୍ଶନ ମାନେ ପଲକେ,
ବୈଦ୍ୟାକର ବଳେ ହରିନିଏ ହୃଦ୍
ଶ୍ରୀନ୍ତ ଶୋବ ତାପ ଦେବ ।

ଚର ଅମଳନା ମାତୃଭୂମି ଛବି
ହୁଏ ନାହିଁ ପୁରବନ,
କେତେ ଦେଶସ୍ଥଳେ ପ୍ରତେ ଦେଉଥାଏ
ତେଜସ୍ବ ନିତୀ ନୂତନ ।
ମାତୃଭୂମି ଦୃଶ୍ୟ ମାତୃଭୂମି ନାମ
ଭବସ୍ବେ ମଧୁରବର,
ସମକକ୍ଷ ତାର ଦେବ ନାହିଁ ତେବେ
ଗୋସ୍ଥୀର ଶକ୍ତି ଶାବର ।
ବୋଲନ୍ତି ତରତେ ଏ ମାନବ ପୁରେ
ଜନନୀ ଏକା ନିଦ୍ରା, *
ମାତୃ ତାହାଠାରୁ ନିଶ୍ଚେ ଜଳଭୂମି
କୋଟି ଶୁଣେ ଗରାସ୍ବୀ ।

ଶୈଶବରେ ସିନା ସନ୍ତାନେ ଜନନୀ
 କରଇ ପ୍ରତିପାତନ,
 ମାନ୍ ମାତୃଭୂମି ସ୍ତ୍ରୀମ୍ଭ ତନ୍ତ୍ରାନ୍ତେ
 ପ୍ରତିପାତେ ଆଜୀବନ ।
 କୁର୍ମ ଦର୍ଶନେ ସୁଜନନୀ ସୁଜା
 ପ୍ରକାଶେ ବୃନ୍ଦିମ ସ୍ବେଷ,
 ମାନ୍ ଧରେ ନାହିଁ ଜନ୍ମଭୂମି କେବେ
 ସନ୍ତାନର ଦୋଷାଦୋଷ ।
 କରୁଛନ୍ତି କ୍ଷତ କରୁଛନ୍ତି ଦଗ୍ଧ
 ସନ୍ତାନେ ତାହାର ଅଙ୍ଗ,
 ଅମେଧ୍ୟ ନିକ୍ଷେପେ ନାହିଁ ସୁଜା ତାର
 କିଛି ମାନ୍ ଭୁଭୁଙ୍ଗ ।
 କିନ୍ତୁକିନେ ମାତା ସନ୍ତାନେ ଭୃଷଣି
 ତାହାଯାଏ ଲୋକାନ୍ତରେ,
 ମାନ୍ ମାତୃଭୂମି ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସୁଜା
 ପାଉଁଶ ବଢ଼େ ବକ୍ଷରେ ।
 ଜୀବ ଧମନୀରେ ବହୁଅଛି ଯେଉଁ
 ରୁଧିର ପ୍ରବାହବାର,
 ଅଟେ ସିନା ତାହା ମହା-ମହାସୂର୍ଯ୍ୟ
 ମାତୃଭୂମି ସୁନ୍ୟଧାର ।
 ବହୁଅଛି ନିତ୍ୟ ତା ମହାଶକତି
 ତରୁତରେ ଶକ୍ତିମାନ,
 ଭୁତପଣିକର ସେହି ଏକା ଭବେ
 ସମ୍ବଳ କଳନିକାନ ।
 ଜନ୍ମଭୂମି ସବୁ ମାନବର ଅଛି
 ଆଶ୍ରୟ ଆକର୍ଷଣ,
 ତେଣୁ ତା ଦର୍ଶନେ ତା ନାମ ଶ୍ରବଣେ
 ପୁଲକି ହୁଏ ମନ ।
 ଜନ୍ମଭୂମି ସଙ୍ଗେ ଭୁବନା ପ୍ରସଙ୍ଗେ
 ଅମର ଲେଖା ଇତରେ,
 ଭୂତାପାତନ ପତି ଲଗ୍ନ ଦେହୁ-ତାହା
 ପାଇଛି ଭୂ ଉପରେ ।

ମାତୃଭୂମି, ମୃତ୍ୟୁ ବେନ ଦେବୀ ଦେବେ
 ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ଏକଚିତ,
 ସଦାଶ୍ରୟ ସାଧକ ଭକ୍ତି ସ୍ତୋତ ଦେବ
 ପ୍ରଥମା ପ୍ରତି ଧାବତ ।
 ଏଣୁକର ସିନା ମହାସ୍ଥାନବରେ
 ଭୃଷଣି ବୃତ ତପସ୍ୟା,
 ଆତରନ୍ତ୍ର ସଦା ମନ ପ୍ରାଣ ସବୁ
 ଜନ୍ମଭୂମି ବରବଣ୍ୟା । *
 ସ୍ବଦେଶ-ସେବକ ପଦେ ଶୀତଦାସ
 ଧର୍ମ ଅର୍ଥ ମୋକ୍ଷ କାମ,
 ଭବାବୁ-ତରଣେ ତାରକ ମନ୍ତ୍ରର
 ଜନ୍ମଭୂମି ପୁଣ୍ୟ ନାମ ।
 ଜନ୍ମିଛି ମାନବ ଶିରେ ଧରି ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ
 ଜନ୍ମଭୂମି ରଣଭାର,
 ନ ଶୁଣି ତାହା ବଦାଏ ଯେ ସୁଧ
 ବିଫଳ ଜୀବନ ତାର ।
 ସ୍ବଦେଶ ସେବାରେ ଅସୁସମର୍ପଣ
 ନ କରେ ଯେ ଅଭିମାନୀ
 ପଶୁ ବୋଲି ତାକୁ ସମ୍ବୋଧିରେ ସୁଜା
 ଦେବ ପଶୁ ମାନହୀନ ।
 ଜନ୍ମଭୂମି ଭକ୍ତି ମାତୃଭୂମି ପୁଜା
 ଦେବର ମାନବ ପ୍ରାଣେ,
 ସେହି ଏକା ସିନା ଜୀବନ୍ତ ଯେହୁ
 ଏ ନିରୁଦ ମର୍ମ ଜାଣେ ।
 ଏହି ଅନନ୍ତରେ ରହିବ-ପ୍ରବର
 ପ୍ରବେଶ ନୃପତି କବି,
 ଦେଖି ତାକୁ ଗୁଣ ସହସ୍ରା-ବଦନେ
 ବିହରେ ନମ୍ରେ ପ୍ରଣତ ।
 ଅସ୍ଥିତ ବିପ୍ଳାବ ଆଶୀର୍ବାଦ ଅନ୍ତେ
 ଆସନ ବର ଗ୍ରହଣ,
 ନିବେଦିରେ ଦ୍ବିଜ ପଦ୍ମପୁର ଭୂପେ
 ବିନୟେ ଧୀରେ ଏସନ ।

ଭୋ ନୃପ ହାମୁକ ଅନନ୍ତା ପ୍ରମାଣେ
 ରାଜ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ ଭୁମି,
 ପାହା ଯୋଗୀ ପାହା ନ ଦେଖିଣ ବାହିଁ
 ଦେଇ ମାତ ଶାନ୍ତି ଶ୍ରମୀ ।
 ବର୍ତ୍ତମାନ ପଥେ ଶେଷେ ଶିବରାତ୍ରି
 ମହେନ୍ଦ୍ରର ସନ୍ନିହତ,
 ରାଜ୍ୟ-ରାଜ୍ୟ ସୁଧା ରାଜ୍ୟର ରାଜ୍ୟ
 ଦେଇ ଯାଇ ଉପସ୍ଥିତ ।
 ନଗର ମାଧୁରୀ ଦେଇ ବନବାସ
 ବୃକ୍ଷବାସ ଦେବେ ରାଜ୍ୟ,
 ସୁବଳ ସୁବଳ ପାହା ମେଶଳା
 ଯେସନ କଳକ ଲକ୍ଷ୍ୟ ।
 ତଣା ତ ହାମୁରେ ଶ୍ରୀରାମ ଦୁର୍ଗ
 ବଳୁଛନ୍ତି ରାଜପଣ,
 ସୁରା-ସୁରା- ସୁରା ଧୂରନ୍ଧର
 ରାଜ୍ୟର ବରଷଣ ।
 କଳରାଜା ନାମେ ତାହାଙ୍କ ଦୁର୍ଗତା
 ସୁକୁମାର ନିରୁପମା,
 ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ବାଳା
 ଶୋଭା-ସୁର-ଶୋଭାମା ।
 କେତେ କାଳ ବସି କେତେ ଶ୍ରମେ ଆହା
 ନିର୍ମାଣିଛି ତାକୁ ବସୁ,
 ନିଶି-ସୁର- ସୁରା ତହବର୍ତ୍ତୀ
 ନିଶି ସେ ଲବଣୀନିଧି ।
 ସୁକୁଳ ଯେ ବସୁ କୁମାର-ବସୁ
 ଶୋଭା ଶୋଭଳା ଭାବ,
 ସେହି ତ ସୁକୁଳ ଏ କୁମୁଦିନୀ
 ବସୁପରାୟଣୀ ବସୁ ।
 ପୁଷ୍ପାବଳୀର ସୁଯୋଗୀ ସଙ୍ଗେ
 ରାଜବାଳା କଳରାଜା,
 ଅଗଣୀ ବନା କି ବନାରେ ଶୋଭିବ
 ପାଣ୍ଡୁ ବସୁ ବସୁ ରାଜା । *

ନୃପ ବୃକ୍ଷବାସ ମଣନ୍ତି ସବଳେ
 ମହାରାଜା ଅବତାର,
 ତଳବାଳା ତାର ପ୍ରତିବର୍ଷ ତୋଳା
 ରାଜ୍ୟ ରାଜ୍ୟର ।
 ନାଗରକେ କେମା- ପ୍ରସନ୍ନ ବାଣୀରେ
 ଦୋଳନ୍ତି ଶତକିନ୍ନ,
 ସୁନ୍ଦର ରାଜ୍ୟର ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତର
 ଭାବ ଶୋଭା ରାମଣୀୟ ।
 ଏହିପରି ତାର ରୂପରାଜ୍ୟାଧୀ
 ଶୁଣି ଶୁଣି ଲୋକମୁଖେ,
 ସୁ ସମୟେ ଦିନେ ଉପସ୍ଥିତ ଦେଇ
 ଯାଇ ନୃପତି ସମ୍ମୁଖେ ।
 ସବେ ସବୁରେ ଶ୍ରୀମ-ମଣ୍ଡପେ
 ବସିଥିଲେ ଯଶୋଧନ,
 ଶିଶୁରାଜ ପରେ ବିବାହ ପ୍ରସାଦ
 ବସୁ ତହିଁ ଉଦ୍‌ଘାଟନ ।
 ଆମ ସୁବଳ ସୁରା ଶ୍ରବଣେ
 ବୀର ରାଜ୍ୟର ପତି,
 ଅମାତ୍ୟ ସଦସ୍ୟ ସଦୃଶ ସଦୃଶ
 ରାଜ୍ୟରେ ସନ୍ତୋଷ ଅତି ।
 ଭାଷିଲେ ଭୁବେଶ ଶାସ୍ତ୍ରାଦେଶ ଏହା
 ଯୋଗୀ କୁଳ ଯୋଗୀ ପାହା,
 ମିଳିଲେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବନା ସମ୍ପ୍ରଦାନ
 ନ ବିଚାର କିଛିନାହିଁ ।
 ଏକା ସୁର୍ଯ୍ୟକୁଳେ ବଳପାଣି, ଆମ୍ଭେ
 ରାଜ୍ୟ ଦୁର୍ଦ୍ଦେ କଳମ,
 ପଦବୀ ଗୌରବ ବଂଶ ଭୁକ୍ତନାରେ
 କାହିଁ କିଛି ତାରାମା ।
 ବିଶେଷେ ତାହାଙ୍କ ସୁତ ସୁପୁତ୍ର
 ଶ୍ରୀମୁ ବଂଶ ଭୁଷଣ,
 ତାମାତା ପଦରେ ବରଣେ ତାହାଙ୍କ
 ମଣେ ମୁଁ ଭାଗ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ ।

କହୁ କିଲି କବ ନୃପେ କରନ୍ତି ସେ
 ପରିଶ୍ରମ ଆସ୍ଥାତନ,
 ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟ ଶୀଘ୍ର କରବା ଭବିଷ୍ୟ
 ବିଳମ୍ବେ କି ପ୍ରସ୍ତାବନ ?
 ଏହା ଭାଷି ମୋତେ ମେଲଣି ପ୍ରଦାନ
 କଲେ ରତ୍ନଗତ ପତି,
 ନିବେଦିଲୁ ସବୁ ବିଚାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
 କରାଯାଉ ମହାମତି ।
 ଶୁଣି ଏ ଭାରତୀ ଦେଲେ ନରମଣି
 ଆନନ୍ଦେ ଆସୁବସୁତ,
 ଆଦେଶରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି କରବାକୁ
 ପୁରୋହିତେ ପୁରସ୍କୃତ ।
 ପୁଣି ଆଦେଶରେ ବିବାହ ସମ୍ବାର
 ଯଥାବିଧି ଆଦେଶେ,
 ପଥ ସୁସଂସ୍ଥାରେ ମଣ୍ଡପ ନିର୍ମାଣେ
 ନଗର ପୁର ମଣ୍ଡପେ ।
 ଯେ ଆଜ୍ଞା ଉଦାର ବାହାରିଲେ ମନ୍ତ୍ରୀ
 ପାଳିବାକୁ ରାଜାଦେଶ,
 ବିଳେ କଲେ କହୁ ଶୁକାନ୍ତାଭିମୁଖେ
 ଦୂରପଥ ଶରେ ନରେଶ ।
 ଆସ୍ଥାନ ମଣ୍ଡପେ ବିଳେ କରନ୍ତି
 ସୁବସୁତ ପୁଷ୍ପାବର,
 ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ଭବିଷ୍ୟ ସଖା
 ଅନୁର ପରିବର ।
 ଜୟଧ୍ବଜ ସହ ସରନ୍ତି ଗଭୀର
 ସୁଜନୀର ଆନେତନା,
 ସୁକ୍ତି ପ୍ରତିସୃତି ସହ ତାହାଅଛି
 ଅବାଧେ ନାନା ଜନ୍ମନା ।
 ଭାଷିଲେ କୁମାର ବୋଲନ୍ତି ସବଳେ
 ରାଜପଦେ ଅଛି ସୁଖ,
 ମାତ୍ର ମୋ ବିଚାରେ ସେ ସୁଖରେ ଉଷା
 ନ ବଢ଼ିବ ସୁଖ ମୂର୍ଖ ।

ନୃପତି ପ୍ରଜାଙ୍କ ଧନ, ମାନ, ପ୍ରାଣ--
 ପ୍ରହରା ସିନା କେବଳ,
 ନିଜେ ଦୁଃଖ ସହି ପରେ ସୁଖ ଦାନେ
 ରତ ଆନ୍ତି ଅବରୁଳ ।
 ବୋଲିଲେ ମନ୍ତ୍ରିକ ପରସ୍ପର ସେ ଦୁଃଖ
 ଦୁଃଖ ନୁହେଁ କେବେ ତାହା,
 ମଣନ୍ତି ତାହାକୁ ମହାତ୍ମା ମାନବେ
 ମୁକ୍ତି ସୁଖୀ ମୁଖୀ ସୁଦା ।
 ତାହାଠାରୁ ବଳ ଅନାବିତ ସୁଖ
 ନାହିଁ କିଛି ରବେ ଅନ,
 ପରସ୍ପର ସଂସାରେ ଧରେ ଯେ ଜୀବନ
 ସାର୍ଥ ଏକା ତାହା ପ୍ରାଣ ।
 ରାଜାଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ରାଜ ପ୍ରାଣ ଖାଲି
 ଚାହିଁ ପୁଣି କର ନାହିଁ,
 ମଣି ପ୍ରଭା ସିନା ନିଜ ପାଇଁ ମାତ୍ର
 ଦୀପପ୍ରଭା ସବୁ ପାଇଁ ।
 ରାଜା ରୂପ ଗୁଣେ ନିବାସ କରନ୍ତି
 ପ୍ରଜାପୁଷ୍ଟି-ପରିବାର,
 ନୃପତି ଅଟନ୍ତି ଗୁଣବର୍ତ୍ତୀରୁପୀ
 ଚାଳକ ପାଳକ ତାର ।
 ଏକାକେ ପ୍ରବେଶ ପୁରୋହିତ ସୁତ
 ପୁରୁଷକୁ ମୁଖ ଦାସେ,
 ଭବିଷ୍ୟ ଦେଲେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଆସନେ
 ପାଇଁ ଜୟଧ୍ବଜ ପାଶେ ।
 ପୁଣିଲେ ମନ୍ତ୍ରିକ କିମ୍ବା ସଖେ ଆଜ୍ଞ
 ଆନନ୍ଦେ ପୁରୁଷ ଚିତ୍ତ,
 ସେ ବୋଲେ ଆନନ୍ଦ- ସମ୍ବାଦ ଶ୍ରବଣେ
 କିଏ ନୁହେଁ ଆନନ୍ଦିତ ।
 ବୋଲେ ଜୟଧ୍ବଜ ସେ ଆନନ୍ଦେ ପର
 ଏକା ତୁମ୍ଭ ଅଧିକାର,
 ଭବିଷ୍ୟରେ ସେହି ତୁମ୍ଭେ ସିନା ସବୁ
 ବାଣୀ ରୁଲ ହାର ହାର ।

ଦୁସି ଦୁସି ତହିଁ ଭାଷିଲେ ମନେଇ
 ଏ ତ ଚରନ୍ତନ ପ୍ରଥା,
 ବଞ୍ଚାବଞ୍ଚି ଛଡ଼ା ପୁରୁଷୋତ୍ତମର
 ଆଏ ନାହିଁ କିଛି ବଥା ।
 ସେ କୋଲେ ପୁରୁଷା ଉପକାର ଭୟ
 କାହାର ନାହିଁ ବିଦିତ,
 କମଳନୀ ସଦୃଶ ରବିଙ୍କ ଶକ୍ତିଲ
 ସିନା ଭୃଷା-ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ।
 ପୁରୁଷୋତ୍ତମେ ପ୍ରାନ୍ତେ ସମ୍ପାଦେ
 ଘନ ବେଦୀ ପରଶସ୍ତ୍ର,
 ତୁମ୍ଭେ ସୁଦ୍ଧା ସଖେ ପୁରୁଷା କରଣୀ
 ବୁଝିବ କିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଆଉ ସେ ସମସ୍ୟା ଦେବ ପଥାକାଳେ
 ଚାନ୍ଦୁଷ ମୀମାଂସା ଚାରୁ,
 ଏବେ ସୁବରାଜ ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରସଙ୍ଗ
 ଶୁଣ ଦେ ମନେକୁମାର !
 ରଜନନନଙ୍କ ବିବାହ ନିବାହେ
 ବନ୍ଧୁ ନୃପତି ମନ,
 ଫେରି ଆସିଲେଣି ଜନକ ମୋହର
 କର ପାତ୍ରୀ ନିରୁପଣ ।
 ବହୁଗତ ଜେମା କଲ୍ୟାଣ ସଦୃଶ
 ଅତରେ ମଙ୍ଗଳକୃତୀ,
 ଗର୍ବିତ ଏକଥା ଶୁଣି ମୋ ଦୃଢ଼ମ୍ଭେ
 ବିପ୍ରାବନ୍ଧୁ ମୋହନତୀ ।
 ରୂପେ ଗୁଣେ ଭବେ ଅନୁପମା ବନ୍ୟା
 ବୋଲି ବୋଲୁଥିଲେ ତାତ,
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟର କୁସୁମ ନୁହେଁ ସେ ସୁନ୍ଦରୀ
 ସୁଗନ୍ଧାତ ପାରିଜାତ ।
 ସଙ୍ଗୀତ ସାହିତ୍ୟ ରଚନାରେ ଅତି
 ନିପୁଣା ନୃପତିନୁତା,
 କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷା— ସଙ୍ଗୀ ସଙ୍ଗେ ସଦା
 ଅତରେ ଭାବତୀ ପୁରୀ ।

ବଡ଼ ବଡ଼ ମେଲେ ଭାବିବ ଏଣିକି
 ସେ ଗୁରୁ ଗମ୍ଭୀର ଭାବ,
 ବିଶୁଦ୍ଧ ମନ ରଞ୍ଜିତ କରିବ ସେ
 ସାହିତ୍ୟ-ବୋଧୁ ଅଭାବ ।
 ପରସ୍ପର ଲଭି ପରସ୍ପର ହୃଦେ
 ଶେଷର ଆନନ୍ଦ ଦେଉ,
 ଆନନ୍ଦ ସମ୍ପାଦ ଜଣାଇଲୁ ଏବେ
 ପୁରୁଷାର ଆଜ୍ଞା ଦେଉ ।
 ତହିଁ ସୁଶ୍ରାବର ବୋଲିଲେ ହୋଇଣ
 ଦୃଢ଼-ରସେ ଭ୍ରମଳ,
 ଆନନ୍ଦର ସିନା ଯୋଗୀ ପୁରୁଷାର
 ସେହି ଆନନ୍ଦ ବେଦଳ ।
 ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ, ତେଣୁ ତାହା ଏକା
 ପ୍ରକୃତ ପାରବୋଧିତ,
 ନରକର ଦୂର ପାର୍ଥବ ସମ୍ପଦ
 କାହାଠାରେ ଶତ ଧୂକ ।
 ପୁରୁଷାରୁପେ ଆନନ୍ଦ ଆସନେ
 ଅର୍ଥେ ବସାଏ ସେ ଜନ,
 ଲୋଭୀ ପ୍ରାର୍ଥପର ବୀରୀତ କି ଅଛୁ
 ତାର ଯୋଗୀ ବିଶେଷଣ ।
 ସଦାସ୍ୟା ଭାଷିଲେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ
 ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ କିଛି ବୀର,
 ପାଇ ମୁଁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଯୋଗୀ ପୁରୁଷାର
 ଏ ବଡ଼-ଚାତୁରୀ ଗିର ।
 ଏଥୁଅନ୍ତେ ସବେ ମେଲଣି ଶେଷଣ
 ସ୍ୱରୂପେ କଲେ ପ୍ରମନ,
 ପଦ୍ମ-ମନ୍ଦିରେ ବିଜେ ଦେଲେ ତହିଁ
 ଏକାକୀ ନୃପ-ନନ୍ଦନ ।
 ଦେଲ ନାହିଁ ନିଦ୍ରା ରହିଲେ ତାପ୍ରଣେ
 ପରାଜ-ଅବେ ଶାୟିତ,
 ଅପ୍ରତ୍ୟାଶୀ ପୁରୁ ଭାବାବେଶେ ଦୃଢ଼-
 ସିନ୍ଧୁ ଦେବ ଭବେଶେ ।

ଅନନ୍ତ-ନନ୍ଦିନୀ ଦୁବାର ଭୁକ୍ଷୁ
 କରେ ଯା ଦୁଃଖେ ଘର,
 ନିଦ୍ରାଦେବୀ ଶରେ ନିବେଶିତାଦାର
 ଘେନନ୍ତି ଛାଡ଼ିପକର ।
 ଭାବୀ ବାନ୍ଧବୀର ବାଣୀ ଆରାଧନା
 ବରଦା ବେଳୁ ଶ୍ରବଣ,
 ଅଭିକ୍ଷେପ ତାହାର ବିଶ୍ୱାସ-ରୁପକ
 ଅବଶ୍ୟକ ପ୍ରାଣ ମନ ।
 କଲ୍ଲବତୀ ସେବକ କଲ୍ଲ-ରୁକ୍ମିକାକୁ
 ସଂକଳ୍ପ-ରଙ୍ଗରେ ଦ୍ରବି,
 ଅଭିପ୍ରେୟ କେତେ ସଂକଳ୍ପ ସୁଖର
 ସୁନ୍ଦର ସଂକଳ୍ପ ହିଁ ।
 ଭାଲିଲେ କୁମାର ନୃପତି-ନନ୍ଦିନୀ
 ଦେଲେ ମୋ ପ୍ରାଣସଙ୍ଗିନୀ,
 ଚରଣକର୍ମିତ ସାହୁକା ସେବାରେ
 କ୍ଷେପିବ ବିବାହାମ୍ବିନୀ ।
 ଧର୍ମ ଆଚରଣେ ସଦୃଶାଶ୍ରମୀ ସେ
 ଦେବ ମୋର ଅବରତ,
 ବିନା ସାଧନାରେ ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ ଆସି
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଦେବ ବରପତ ।
 ଜାଣିଲୁ ନିଶ୍ଚୟ ସୌଭାଗ୍ୟ ଦେବତା
 ସୁପ୍ରସନ୍ନ ମୋହୁ ପ୍ରତି,
 ସୁନ୍ଦର କି ପୁରୀ— ସୁନ୍ଦର ନ ପୁରୀ
 ମନୋମତା ପ୍ରିୟବତୀ ।

ଏଣେ ନିରନ୍ତର ନଗର ମଣ୍ଡନେ
 ରୁଚି ନାଗରକ ବାର,
 ମାନବ ମଣ୍ଡଳ ଭୁକ୍ଷୁ ସାଧୁବନ୍ଧେ
 ବିନାସି ଆତମାଦାର ।
 ବହୁଳ ଅନନ୍ତ— ଜାହାଜୀ ପ୍ରବାହ
 ସ୍ଥଳକୁଳ ତାର ନାହିଁ ।
 ପଶିଲୁ ଶରଣ ନିରାଶ୍ରୟ ସେଣୀ
 ଅସନ୍ତୋଷୀ ପଦେ ଯାଇଁ ।

ଅନ୍ଧାକାର ରୁଚେ ସ୍ୱାପ୍ନାଶ୍ରୁ କେନ୍ଦ୍ର
 କଳସ ଶୁଭ ଶକ୍ତି,
 ଦେଉଳ ମନ୍ଦିର ଭୁକ୍ଷିବେ କେନ୍ଦ୍ର ବା
 ବିଲେପୁଅଛନ୍ତି ଚୁନ ।
 ଶୁଭିଅଛୁ କେନ୍ଦ୍ର ସରଣୀ ସଂସ୍ଥାରେ
 କେ ଅବା ପୁର ସଂସ୍ଥାରେ,
 ଅସଂଖ୍ୟ ଦେଓିଆ ବହୁଛନ୍ତି ଦୁବାର
 ଗନ୍ତାଗରେ ଦୋଷେ ଭାରେ ।
 ପାଲକମଣ୍ଡଳୀ ଶୁଣି ଲତାଗୁଣ୍ଡା
 ନିର୍ମଳନ୍ତି ଫର ଶକ୍ତି,
 କେନ୍ଦ୍ର ବର୍ତ୍ତି କରେ କିଶିଣୀ କିଶିଣ
 ଗଣ୍ଡିଅଛୁ ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ।
 ବିପଣି ବୁଲୁଣ ନବ ପରାହତ
 କିଶନ୍ତି ବିଭବଶାଳୀ
 କେତେ ଦାନଦାନ ଜାଣି ଅଙ୍ଗୀ ପରେ
 ପକାଉଅଛନ୍ତି ତାଳ ।
 ତାଳନୀ ଭପରେ ବସି ବିପ୍ରମାନେ
 ଭୁକ୍ଷୁ ଦ୍ୱାଦେଶୀ ବାଣ,
 ସୋଲ ଫୁଲ ଝାଡ଼ ବାହୁଁ ବା ମାଳୀଏ
 ବରନ୍ତି ମିଳି ନିର୍ମାଣ ।
 ଦନ୍ତାଳ ଓଟାର ଶିଖାଭୁଅଛନ୍ତି
 ଅଶ୍ରୁସାଦୀ ଅଶ୍ରୁ ନାଚ,
 ଗବାକ୍ଷ ବବାଟେ ଶକ୍ତିଅଛୁ କେନ୍ଦ୍ର
 ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣର କାଚ ।
 ତାଟି ପିଲା ପ୍ରାୟ ଭାଟେ ଶୁଣୁବାର
 ଶୋଷୁଛନ୍ତି ଭଲପୁରେ,
 ନଅର ସମ୍ମୁଖେ ବିବାହ ମଣ୍ଡପ
 ମଣ୍ଡୁଛନ୍ତି ସୁନ୍ଦର ।
 ଫେରି ଆସିଲେଣି ଲଗ୍ନ ପ୍ରିୟ ବର
 ପାଟି ଉଦ୍‌ଭବ ଯାଇ,
 ସେ ଶୁଭ ବାସର ଶ୍ରେଷ୍ଠବାକୁ ଆଉ
 ଅଧିକ ବିଚାର ନାହିଁ ।

ଯେତେକ ନିବନ୍ଧ ଦୋଳ ଆସୁଥିଲା
 ମଙ୍ଗଳ ବିଭା ଦିବସ,
 ବୃଦ୍ଧି ଲଭୁଥିଲା ତେଜସ୍ବି ସଭୁକ
 ଉତ୍ସାହ ସୁଖି ହରଷ ।
 ଉତ୍ସବୋତ୍ସବେ କହିଛନ୍ତି ସବେ
 ଭବିଷ୍ୟ ସ୍ବାର୍ଥ ପିପାସା,
 କା' ଲକ୍ଷା ଭୋଳ ନେତାହାର ଦର୍ଶନେ
 କାର ସ୍ବରୂପାରେ ଆଶା ।
 ଶତମୁଖୀ ଦୋଳ ବହୁଳ ନଗରେ
 ପ୍ରଗତିର ଲଳିତା-ନଦୀ,
 ତା'ର ନେତା ଯାହା ବିଷ-କରୁଙ୍ଗିଣୀ
 ଲୋଭୀ ନେତା ବିଷ୍ଣୁ ପଦୀ ।
 ଅପରାଧୀ ନରେ ଭାବରେ ନିଷ୍ଠାମୁ
 ଶକ୍ତିର ଆତ୍ମ ବୁଦ୍ଧି ଶା,
 ଉଣିଏ ଉଣିଶ ମୁକ୍ତ ହେବା ପାଇଁ
 ବାନ୍ଧିଲେ ମନେ ଭରସା ।
 ଆଶା-ନରପଣେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ଭାବ—
 ସୁଖ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନରେ,
 ପ୍ରଲୋଭନ-ପ୍ରହର ଫିଟି ଥିଆ ଅଦୋ
 ସମସ୍ତଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ।
 କେ ଭାବେ ନିଷ୍ଠା ଅଛି ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ
 ଗୌରବଗର୍ବ ପଦବୀ,
 କୁଣ୍ଡଳ କଟକ ପଟ୍ଟବସୁ ଲଭୁ
 ଭାବରେ ପଣ୍ଡିତ କବି ।
 ଏହିପରି ଆଶା-ଆନନ୍ଦ-ମୋହଦେ
 ଦୋଳୁଛନ୍ତି ସବେ ମତ୍ତ,
 ମାତ୍ର କିଏ ଜାଣେ ହେବ ସେ ଆନନ୍ଦ
 ନିରାଶରେ ପରିଣତ ।
 କିଏ ଜାଣିଥିଲା ଏ ସୁଖ ପୀୟୂଷ
 ହେବ ଶେଷେ ଆହା ବିଷ,
 ବାରିଗର୍ବ ଘନ ଶୀତଳ ଗରଭେ
 ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳେ ଅଛି କୁଳଶ !

ବାହାରୁ ବା ଜଣା ଏ ଆସନ ସୁଖ
 ଏବେ ବଡ଼ ଦଗାଦାର,
 ଭୁରାଭଣ ଥିଲା ପୁଣି ଅନ୍ତରାଳେ
 ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ-କୁଠାର !
 ବିବାହ ଉତ୍ସବ ଦଶଦିନ ପୂର୍ବେ
 ରତ୍ନଗଡ଼ ନରପତି,
 ଗଳବୁଟେ ଭୁଲି ମଙ୍ଗଳ ନିବନ୍ଧେ
 ପ୍ରକାଶରେ ଅସମ୍ଭବ ।
 ଗଳର ଅସାଧ୍ୟ କି ଅଛି, ସେ ସବୁ
 ଅବଗୁଣର ଆଧାର,
 ପଣ୍ୟ ବିନା ସୁଖା ଖୋଲିପାରେ ସେହୁ
 ସହସ୍ର ଶତ ବେପାର ।
 ସର୍ପଠାରୁ କଲ ଗଳ ଉକ୍ତ କାହା
 ପାଇଁ କେ ଲଭିବ ହାହୁ,
 ମନୋଷ୍ଠୀ ବଳେ ବଶ ହୁଏ ସର୍ପ
 ଗଳର ଔଷଧ ନାହିଁ ।
 ତା'ର ବିଷଦିଗ୍ଧ କଲ୍ଲନା ତାହାର
 ସବୁ ଉପଦ୍ରବ ମୂଳ,
 ଥାଉ ଆନ କଥା ତୋଳି ପାରେ ଗଳ
 ଆକାଶ ଅଭୁତ ସୁଲ ।
 ପୁଣି କରପାତ୍ର ତଳକୁ ତାଳ ସେ
 ବିନ୍ଦୁକୁ ଅଗାଧ ସିନ୍ଧୁ,
 ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସ ରତ୍ନରେ ଉଦୟ ବରୁଣ
 ଗୌର୍ବମାୟୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଲଭ ।
 ଗଳ ଲେବେ ମିଳି ଜଣାମଣା କଲେ
 ରତ୍ନଗଡ଼ ନରବରେ,
 ଭ୍ରମେ ପଡ଼ି ସିନା କରୁଛନ୍ତି ଛାମୁ
 କନ୍ୟାଦାନ ଅପାହର ।
 ମାୟାବୀ ପୁଷ୍ପାୟା ଭୁଲାଇ ପଡ଼ି
 ପ୍ରତାରଣା-ଭାଷକତ,
 ତାହାର କୁହୁକେ ବିମୋହିତ ଦୋଳ
 ମିଛେ ମଣିଛନ୍ତି ସତ ।

କିଏ ଜାଣେ ନାହିଁ ଭଲ ପୁଷ୍ପବର
 କୁରୁପ ବସ୍ତ୍ରର ହୁଣ୍ଡା,
 ଲତାକୁଳ ଦୋଳ ବସିଥାଏ ବର
 ସତତ ମୁହଁ କୁଣ୍ଡ ଶ୍ରୀ ।
 ଏଡ଼େ ଅଭିକ୍ଷଣ ଶକ୍ତିପୁର କାହିଁ
 ସୁଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଦେଖା ନାହିଁ,
 ବାନର-ବନ୍ଧରେ ଗଜମୋତି ଦ୍ଵାର
 ନ ଦିଅ ସ୍ଵପ୍ନ ଲମ୍ବାଇ ।
 ଜେମାକୁ ତା ବରେ ସମର୍ପଣେ କେବେ
 ନ ବଳାନ୍ତି ଆଉ ଚିତ୍ତ,
 ଗନ୍ଧ-ଗୋହରକୁ ଶ୍ରୀ ସୌମ୍ୟ କୁଞ୍ଜିରତା
 ଭୋଗଦା ଅନନ୍ତ ।
 ଅଶୋଭନ ସିନା ପାଟିଦୋର ସଦୃଶ
 ଝୋଟ ଡୋର ଦେବା ଗଣ୍ଡି,
 ହେବ କି ସଙ୍ଗତ ସୁନ୍ଦର ସୁଜନ
 ଶୁଣି ସଙ୍ଗେ ସୁନାବଣି ।
 ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକର ପାଦ ପୁଣି କଲେ
 ଅଧିକାରୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନ ଗୀତେ,
 ଶୁଣୁ ଚଣ୍ଡାଳର ସଂଯୋଗ ବୋଲଣ
 ବୋଲନ୍ତି ତାକୁ ପଣ୍ଡିତେ ।
 ଭୁଟି ନ ପାରିଣ କୁଟିଳ ଗଳର
 ସୁଦୃଢ଼ ରତ୍ନସ୍ୟା-ବନ୍ଧ,

ବୋଣି ଅମେଳର ଛଳ ବର ଭୁପ
 ଦେଲେକ ଭାଙ୍ଗି ନିବନ୍ଧ ।
 ଏ ଦାରୁଣ ବାଣୀ ଶୁଣି ପଦ୍ମପୁର—
 ନୃପତି ଦେଲେ ହତାଶ,
 ଅନ୍ତଃପୁରେ ସୁଦ୍ଧା ସବେରେ ବଢ଼ିଲ
 ହତାଶାରୁପୀ ବତାସ ।
 ଗଡ଼ବାସୀ ହୃଦେ ବହୁଥିଲ ଯେଉଁ
 ଭସ୍ମାଦ୍ଧ ଜୁଆର ଘଟା,
 କେଡ଼େ ବେଗେ ଆହା ପଞ୍ଚଗବ୍ଧ ତହିଁ
 ଘଣ୍ଟିକେ ଭାସିଣ ଭଟା ।
 ନୈରାଶ୍ୟ-ପିଣାଚ ଆରମ୍ଭିଲ ତାଙ୍କ
 ହୃଦୟେ ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟ,
 ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଖ ବିଶାଦ-ବିକଣ୍ଠ
 କି ସାମନ୍ତ କିବା ଭୂତ୍ୟା ।
 ବୀର ପୁଷ୍ପବର ଯଥାକାଳେ ଏହି
 ଦୁଃସମ୍ବାଦ ଦୋଳ ଶୁଭ,
 ଦୁଃଖିତ କେବଳ ଦେଲେ ମାତ୍ର ସିନା
 ଦେଲେ ନାହିଁ ଯୌର୍ଯ୍ୟରାଜ ।
 ସମୀର ହିଞ୍ଜେଳେ ହୁଅନ୍ତି ଦେଶିତ
 ଚିତ୍ତେ ବଲ୍ଲଭଦଳ,
 ମାତ୍ର ପ୍ରଭୁଙ୍କିନେ ହୁଏ ନାହିଁ ସୁଦ୍ଧା
 ଗିରିରୂପା ଟଳମଳ ।

ସପ୍ତମ ସର୍ଗ

ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ଜେମା କୁପ ଧରି
 ନିଶୀଥେ ନିସ୍ଵତ ସୁଖୀ,
 ସ୍ଵପନେ କୁମାରେ ଆହ୍ୱାନ ବୋଲିଲେ
 କୋମଳ ମଧୁର ବାଣୀ ।
 “ଶୁଣ ଦେ ସୁନ୍ଦର ମୋ ପରିଚୟ ମୁଁ
 ଧରେ କଲ୍ପବିକା ନାମ,

ଜନକ ମୋହର ରତ୍ନଗଡ଼-ପତି
 ନିଶିଳ ସୁଖାଭିଷମ ।
 ମନ୍ଦହସ-ମେଘଳେ କୁନ୍ତୀ ଦେବାଳୟେ
 ପତି ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ବଚନ,
 ସେଦିନୁ ଦୋଳିଛୁ ବଳେ ବଳେ ତବ
 ପୟରେ ଚର-ବିହୀନ ।

ସେହି ବରତାରୁ ତବ ପୁଣ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି
 ଗୁଣିନେଇ ସଂକଳ୍ପରେ,
 ସଂକଳ୍ପୋପତାରେ ପୁରୁଷକୁ ନିତି
 ଶ୍ରଦ୍ଧା ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତିଭରେ ।
 ମୋହୋ ବରତରେ ପ୍ରାପ୍ତିଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତି-
 ଆଶାରେ ସୁଖ ପ୍ରଭୁର,
 ଦେଉ ପଛେ ତୁଛା ଆଶା-ମୋହକ ସେ
 ମାତ୍ର ତା' ବଡ଼ ମଧୁର ।
 ବାସ୍ତବେ ସଂକଳ୍ପ ସୁଖ ଅପାର୍ଥିବ
 ଶୋଭେ ନାହିଁ ତାହା ବାସ୍ତବୀ,
 ଭୁବ୍ଦେ ତାର ମୂଳ ସେହୁ ପିନା ଯେହୁ
 ଭ୍ରମିଛି ସଂକଳ୍ପ-ସୁଖେ ।
 ଆଶା ଆତୁରତା ବେଗେ କରେ ସେହି
 ସଂକଳ୍ପ ସୁଖେ ଆହୁନି
 ତହିଁ ସେ ଦୃଢ଼ସ୍ଥେ କରେ ଅଧିଷ୍ଠାନ
 ଆଗେହି ସଂକଳ୍ପ-ଯାନ ।
 କିମ୍ବ ନିବେଦିବ ପୂଜାକେ ଅବତା
 ବୁଦ୍ଧି ମୋ ଅତି ଦୁର୍ବଳ,
 ସୁଧାପାୟୀଠାରେ ସୁଧାର ପ୍ରଶଂସା
 ବାହୁଲ୍ୟ ପିନା କେବଳ ।
 ଏସନେ ସଂକଳ୍ପ ସୁଖ ଭୁଞ୍ଜିଥିଲୁ
 ଅତର ସଂକଳ୍ପ-ଦ୍ରବ,
 ମାତ୍ର ସେ ସଂକଳ୍ପ ଦେବାକୁ ବସିଲୁ
 ପ୍ରକୃତରେ ପରିଣତ ।
 ଶୁଣିଲୁ ସେ ଦିନ ତବ ପୁରପଦେ
 ଅଗ୍ନିବେ ମୋତେ ଜନକ,
 ଭାବିଲୁ ପ୍ରାୟଶଃ ସଦୃଶା ସଂସାରେ
 ହୁଏ ନାହିଁ ନିରର୍ଥକ ।
 ମାତ୍ର କାଳତତ ସନ୍ନେହ ମୀମଂସା
 କଲ ଗରେ ଭୁବ୍ଦେ ଆସି,

ତବ କରେ ପିତା ଅଗ୍ନିବାକୁ ମୋତେ
 ଅମତ* ହସ୍ତ ପ୍ରଦାଶି ।
 ଶୁଣିଲୁ ବେଳୁଏ ଦାରୁଣ ସମ୍ଭାଦ
 ବଶାଦ ନୈରାଶ୍ୟମୟ,
 ଯେ ଯାତନାଜଳ ଜଳୁଛି ବୃଦ୍ଧେ ତା
 କି କହିବ ସଦାଶୟ !
 ନିଜା ଅପବାଦ ସୁପୁତ୍ର ଯଦ୍ୟପି
 ନୁହନ୍ତା ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ,
 କି ତାର ମୋ ଦୃଢ଼େ ସାହସି ପଶନ୍ତା
 ଛାର ଏ ବେଦନା-ଚିତା ।
 ଶୁଭୁଦ୍ଭୋଦ୍ଭା ଦେବ ଚଳିଲେ ସୁତଲେ
 ପିତୃଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରତିକୂଳେ,
 ବରପୁରୀ ହୋଇ ଅନ୍ୟଥା ନାଶିବି
 ସତୀତ-ଧନେ ସମ୍ବଳେ ।
 ଭବସ୍ତ୍ର ସଙ୍କଟେ ପତି କଂକର୍ଷଣୀ
 ପାରୁ ନାହିଁ ସ୍ଥିର କରି,
 ଦେଉଅଛି ଛଟ- ପଟ ନାଗସାପ
 ହୁରୁହୁ ଧରଇ ପରି । *
 ପିତୃଲକ୍ଷ୍ମୀ, ନାଗ— ଧର୍ମ ଲଭିବାକୁ
 ବହୁକ ତ ଖଟୁ ନାହିଁ,
 ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଅହୋ ଏଡ଼େ ମହାପାପ
 ଅରକିବ କାହିଁ ପାଇଁ ?
 ମରବିତ ଦିନେ ଅଜି କାଣି ଆସି
 ପଦୁଷିଲୁ ସେ ସମୟ,
 ଏହା ଭାବି ମୁହଁ ଦେହୁ ବିସର୍ଜନେ
 ହୋଇଲୁ ବୃତନିଷ୍ଠୟ ।
 ବସିଛି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମନେ ମନେ ପୁବେ
 ଧର୍ମତଃ ତୁମ୍ଭେ ମୋ ପତି
 ଦେନବାକୁ ତେଣୁ ଅନ୍ତିମ ବିଦାୟ
 ଭୟସ୍ଥିତ ତୁମ୍ଭେ କହ ।

* ନାଗ ସାପ ହୁରୁହୁ ଧରି ଶାଢ଼ିଦେଲେ ମରସାଏ କିମ୍ବା ନ ଖାଇ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଅଜି ହୋଇଯାଏ ।
 ହତବଂ ଉଦୟ ଦିଗରେ ସଙ୍ଗତ ।

ଯୋଗବଦ୍ୟାବଳେ ଆସିଲୁ ଏ ପ୍ରଳେ
ଭେଦି ନିଶା ବଢ଼ିଗିବା,
ଶେଷକୁ ବଦାୟ ଶ୍ରୀଚରଣ ଏବେ
ଏ କିଶା ପାଦ-ସେବକା ।
ଏହା ଭାଷି ଛଦ୍ମ- ରୁପିଣୀ ନିୟତି
ଯୋଗ ବଳୟିତ ବର,
ପୁଷ୍ପାବରେ ନମି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି
ଭବେଇଗଲ ସଦ୍‌ବର ।

ଭାଙ୍ଗ ଯାନ୍ତେ ନନ୍ଦା ଭଞ୍ଜ ବସି ଶଙ୍ଖେ
ନିଶାନ୍ତେ ଗୁଳନନ୍ଦନ,
ଦୃଷ୍ଟପୂର୍ବ ସ୍ୱପ୍ନ- ବୁଝାନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧେ
କଲେ କେତେ ଆନ୍ଦୋଳନ ।
କଟିଲ ପଞ୍ଚଲେ ସ୍ୱାମୀ ମନ ପ୍ରତି
ଅବିଶ୍ୱାସ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ,
ସେ ବଢ଼ିଲ ସ୍ୱପ୍ନ, ମାନ ସୁବରାଜ
ମଣିଲେ ଶଙ୍ଖେ ସତ ।
ଭାବିଲେ ଏ ନୁହେଁ ଭ୍ରାନ୍ତି-ବିକାସିନୀ
ସ୍ୱପନ ଦେବୀ ଛଳନା,
ନିଶ୍ଚେ ଯୋଗବଳେ ଆସିଥିଲ ଏଥେ
ଛଇଲା ନବ ଲଳନା ।
ଶୁଣିଥିଲୁ ତ ସେ ଆୟୁଷ କରୁଛି
ସକଳ ବଦ୍ୟା ବିଭବ,
ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା ଦେବ ବା କିପାଇଁ
ତାହା ପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ ।
କାହୁଁ ସେ କାଣିଲୁ କୁନ୍ତୀ ଦେବାଳୟେ
ଲେଖିଲୁ ମୁହଁ ବରଦା,
ପ୍ରତେ ହୁଏ ଏଣୁ ଯୋଗ ମହାବଦ୍ୟା
ସାଧୁର ନିଶ୍ଚେ ଲଳିତା ।
ନୋହିଲେ କି ଗଣ୍ଡ ନେହି ଭାଲ ଏବେ
ଦିଶନ୍ତା କାଳ୍ପଲ୍ୟମାନ,
ଦେବୀ ପ୍ରାୟ ପୁଣି ଦ୍ୱିମିତ ମଧ୍ୟରେ
ଲଭନ୍ତା କି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧନ ।

ଶୁଣିଥିଲୁ ଯାହା ଜନଶ୍ରୁତି ସୁଦେ
ଦେଖିଲୁ ତହୁଁ ଅଧିକ,
ରୂପେ ଗୁଣେ ବାଳା ରୂପଗୁଣଭୂଷା
ଏ ବଥା ନୁହେଁ ଅଜୀବ ।
ଏ ଲବଣୀ-ଲୀଳା ସୁଶୀଳାମଣିକ
ଭାଗ୍ୟଫଳେ ଅବେ ବହି,
ଏବେ ଦିନ ପରେ ସାର୍ଥକରେ ପିନା
ବସୁନ୍ଧର ନାମେ ମହା ।
ମୋହଲଗି ଯେବେ ପ୍ରାଣ ହରାଇବ
କରୁଅଛି ଟାଣପଣ,
ଦେବ ତେବେ ମୁହଁ ଗୁଳ-ଚଳୟାରୁ
ମୁହଁର ନୁହେଁ କାରଣ ।
ଅତଏବ ଯାଇ ରହୁଗଡେ ମୁହଁ
ଭୁଆଇ ନାନା ଭଗାୟ
ଗୁଳନନ୍ଦିନୀର ସଂକଳ ପଥରେ
ଗଠାଇବ ଅନ୍ତରାୟ ।
ଏସନ ବତାରୁ ବୀର ପୁଷ୍ପାବର
ଅଶ୍ୱେ ଚକି ପ୍ରାତଃକାଳେ,
ସଂଗୋପନ ଭାବେ ବାହାରିଲେ ପୁରୁ
ସଙ୍ଗେ ଭେଜି ଅଶ୍ୱପାଳେ ।
ବାଲୁଣୀ-ତୋରଣେ ଦେବ ବିବର୍ତ୍ତନ
ପ୍ରବେଶିଲେ ହସି ହସି,
ପ୍ରବୃତ୍ତ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ଦେମ ବନ୍ଧୁକ କି
ଆସିଲୁ ତଳକୁ ଶସି ?
କିମ୍ବା ଦିବା-ନୃପ ଗୁଳକାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷେ
ଅସ୍ତଗିରି-ଗନ୍ତାଘରେ,
ରବିରୂପ ଗୁଳ- ମୁକ୍ତ ମସ୍ତୁରୁ
ଭୁଆଇ ରଖିଲେ ଗରେ ।
ବଧୂଲୀ-ପାଟଳା ଗୋଧୂଳି ଆସିଲୁ
ନିଦିବ ବିଭବ ଭେଜି,
ସନ୍ତା ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ସବାଶେ ସୁଜଳ
ପ୍ରବାଚ ପାଦଚଣ୍ଡେଶୀ ।

ଚୋକିରୁ ଶୁଭଲ ଭଦ୍ରନାମା ଥଣ୍ଡ-
 କୁଠାର ଅନ୍ଧାର ସୁର,
 ଜଣାଇଦେଲ କ ସନ୍ଧ୍ୟାଗମ ପକ୍ଷୀ
 ନାଗର ପିଟି ସବୁର ?
 ବେଳ ରୁଜୁଲଣି ଯାଣି ସାତରାସ୍ତା
 ବସ୍ତ୍ରାମିଲେ ବଂଶବନେ,
 ଚର କଇଁସିୟା କଲହୁଡ଼ୀ ନୀଡ଼େ
 ରୁଟିଲ ଭଲେ ସଘନେ ।
 ପଶ୍ଚିମାଭିମୁଖେ ଭଜିଗଲେ କାବେ
 ରବି ରବି ପନ୍ଥ ପନ୍ଥ,
 ଭଡ଼େ କି ରଜନୀ- ସୁଖୀଙ୍କ ଅସିତ
 ବଜସ୍ବ ବଇଚସ୍ବନ୍ତୀ ?
 ଅନ ଶରବର ରବି ରବି ସୁଷ୍ଟି
 ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ କୋଳାହଳେ,
 ହୁକି ନାମ ହେତୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ବନ୍ଦନା ବା
 ଆବୁଛି କଲେ ସଦକେ ।
 ବେବଳ ନୀରବ ଚକୋର ଦମ୍ଭଜ
 ଛନ୍ଦିତାର ବୀଣା ପର,
 ଆସନ୍ତି ବସନ୍ତେ ନିରେଖି ତାଙ୍କର
 ବାଦ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି ଗଲ ହୁର ।
 ଗୋରୁଯୁଥ ଘେନି ଗ୍ରାମେ ବାହୁଡ଼ିଲେ
 ରଞ୍ଜିତ ପିଲଗଣ,
 ଗ୍ରାମୀ ଶୀତ ଗାଈ କନ୍ଧେ ହସ୍ତେ ଧର
 ବରଫା-ଛତା ପାଣି ।
 ତାହୁଁ ତାହୁଁ ନଭେ ଭଠିଲକ ପୁଟି
 ସାନ୍ଧ୍ୟାତାର ଦୀପ୍ତିମତୀ,
 ସୁଷ୍ଟ-ଦୀପ ଧର ସାୟାନ୍ତେ ବାରୁଣୀ
 କରେ କି ପ୍ରୀତି-ଆରତି ?
 ସେ ସଙ୍କେତ ଦେଖି କୁଳବାଳାକୁଳ
 ଭୁଲସୀ-ତଉ ର ପାଶେ,
 କାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାବତୀ ବହିଲେ ପ୍ରଣବ
 ବୃନ୍ଦାବତୀ ଭୂଷି ଆଶେ ।

ବାଜଲ ମଧୁରେ ଗ୍ରାମେ ପ୍ରବଳରେ
 ସନ୍ଧ୍ୟା ଅଗମନୀ ଶଙ୍ଖ,
 ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଗୋଟି ଗୋଟି ତାରୁ
 ଛାଇଲେ ଆକାଶ-ଅଙ୍କ ।
 ବହୁ ନେନ ଫେଡ଼ି ରଜନୀ ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ
 ତାହୁଁଲେ ସ୍ବରାଜ୍ୟେ ଅବା,
 ତମ୍ବା ବସିଗଲ ଅନମ୍ବର ଦେଶେ
 ପୁଣ୍ୟାସ୍ତାଙ୍କ ଧର୍ମସଭା ।
 କିବା ଦେବେ ନର ପାଞ୍ଚିବ କେଭାର
 ଦେଖି ହସୁଡ଼ି ବସି,
 ତାରୁକ୍ୟାରେ ତାଙ୍କ ଅଂଶୁଳ ଦଶନୁ
 ଭଠୁଛ ଶୋଭା ବକଶି ।
 ଶିରୀଷାଦି ବହୁ- ଶୀର୍ଷପଦ ଚରୁ
 ମୁଦିଲେ ପଦ-ନୟନ,
 ରଜନୀ ଆଗତ ଜାଣି କି ସବଲେ
 ଆଶ୍ରିଲେ ସୁଖ ଶୟନ ?
 ନିଶା ସଙ୍ଗେ କଲେ ସ୍ବାଗତ ସମ୍ଭାଷ
 କୌଶିକୀ ସହ କୌଶିକ,
 ଗୁପ୍ତ ସ୍ଥାନ ତେଜ ରବିଚର ଜୀବେ
 ଭ୍ରମିଲେ ହୋଇ ନିଭୀବ ।
 ରେଖା ସୁନ୍ଦେ ପୁଣି କମଳନୀ ସୁନ୍ଦେ
 ଥୋଇ ନିଜ ଦୁଃଖଭାର,
 ହସିଲ କୁମୁଦ ବଧୂ-ବିନୋଦିନୀ
 ଭଲ୍ଲୁଲ ନୀର, କାସାର ।
 ଶକ୍ତିକ ପୁରବେ ଯେ ବାହୁସଲ ଅହୋ
 ଦୁର୍ଭାର-ଦୁଃଖ-ବଦଳେ,
 ବେଡ଼େ ବେଗେ ତାକୁ ଦେଲକ ହସାଇ
 ନିୟତି କି ମନ୍ଦବଳେ !
 ନିୟତି କନ୍ଦାଏ ନିୟତି ହସାଏ
 ବ୍ରତ ତାର କନ୍ଦାହସା ।
 ବରପାରେ ସେହୁ ଭପଲେ ଅତଳ
 ମର ମଙ୍ଗଳେ ମଣା ।

• ବାହରେ ବେଗାର ବେଗପଦଶା ଅଧିକ ହୁଏ ।

ଦୁସିବା ଦେବଳ ଶଶସ୍ଥାୟୀ, ତେବେ
 ଦୁସିବାରେ କେଉଁ ସୁଖ,
 ଅଜୀବନ ବସି କାନ୍ଦୁଥିଲେ ଅବା
 ଶଶିପାରେ ଭବ-ଦୁଃଖ ।
 ଆସିବା ସମୟେ କାନ୍ଦେ ଜୀବ ପୁଣି
 ସିବାକାଳେ ଯାଏ କାନ୍ଦି,
 ଶୁଦ୍ଧକାଳେ କାନ୍ଦେ ସଂସାର ଜଞ୍ଜାଳ-
 କାଳେ ହୋଇ ଆସେ କାନ୍ଦି ।
 କାନ୍ଦଣା ଜୀବର ଜୀବନସମ୍ବଳ
 ସାଧନାର ମୁଖ୍ୟ ସୁଦ୍ଧା,
 କାନ୍ଦିଲେ ଜନନୀ ଅଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦିଏ
 ଦୁସିଲେ କି ଦିଏ ତାହା ?
 ଦେଶ ଦୁଃଖେ ଯେହୁ କାନ୍ଦେ ତାର ସିନା
 କାନ୍ଦଣା ଏକା କାନ୍ଦଣା,
 ଅନର କାନ୍ଦଣା ନରୁ ଲୋଭ ମୋହ
 ସ୍ୱାର୍ଥର ଡାକ୍ତର ଛଳନା ।
 ରାଜି ଅଳ୍ପ ଯାମେ ପୁଷ୍ପବର କର
 ରଜସତେ ପଦାପଣ,
 ରଜନବରର ଉପକଣ୍ଠେ କଲେ
 ଅଶ୍ରୁରୁ ଅବତରଣ ।
 ଅଶ୍ରୁପାଳେ ଅର୍ପି ରଜସ୍ୱାର ତାକୁ
 ମେଲଣି ଦେଇ ସତର,
 ନିଜ ଆଗମନ ପ୍ରକାଶ ବିଷୟେ
 ନିଷେଧ ଥରକୁ ଥର ।
 ଅଶ୍ରୁ ଘେନି ଯାନ୍ତେ ଅଶ୍ରୁଦାସ, ବୀର
 କ୍ଷଣେ ତହିଁ ହୋଇ ଠିଆ,
 ନଗରଭିମୁଖେ ଯାନ୍ତା କଲେ ପରେ
 ପଦକୁଳେ ଏକୁଟିଆ ।
 ତାହାଛନ୍ତି ପଥ ଭୟ ଅବା ବାଧା
 କାହାପ୍ରତି ନିନ୍ଦା ନାହିଁ,
 ଉଦବିଗ୍ନମାନକୁ କେବେ କେଉଁ ଚିନ୍ତା
 ଶୋଭାଅଛି ବା କାହିଁ ?

ନଅର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ମନୋରମା ନାମେ
 ମାଲୁଣୀ କରେ ବସନ୍ତ,
 ଅବଦିତେ ତହିଁ ପ୍ରଦେଶିଲେ ଯାଇ
 ଭାବୀ ପଦ୍ମପୁର-ପତି ।
 ପଟ ଚରୁଥିଲା ବସି ସେ ମାଲୁଣୀ
 ହୋଇ ଅତି ଶରବର,
 ପଚାରିଲେ ତାକୁ ଏ ଗ୍ରାମେ ମିଳେ କି
 ବିଦେଶୀଙ୍କ ପାଇଁ ଘର ।
 ଶୁଣି ମନୋରମା ଭାଷିଲ ହେ ବାବୁ
 ଅଳ୍ପ ଦେବ ଘର ଆସ,
 ଚରଚରେ ଯାଇ ଫିଟାଇଦେଲା ସେ
 ନୃପତି ଯୋଗୀ ଆବାସ ।
 ବସା କର ତହିଁ ରହିଲେ ଭୁପତି
 ମାନସେ ଲଭି ଉଷତ,
 ସାଗ୍ରହେ ତାହାକୁ ସେବିଲା ମାଲୁଣୀ
 ପ୍ରାଚୀନା କିଙ୍କରାବତ ।
 ଶ୍ରୀମନାଶ ପରେ ମନୋରମା, ବୀରେ
 ପୁଚ୍ଛିଲା କର ଆଦର,
 “ରଜସୁନ ପ୍ରାୟ ଦିଶୁଛି ତ ବାପ
 କେଉଁ ରାଜ୍ୟେ ତୁମ୍ଭ ଘର ?”
 ଉତ୍ତରରେ ତହିଁ ନରେଶ-ନନ୍ଦନ
 “ନୁହେଁ ମୁଁ ରଜକୁମାର,
 ଆସିଛି ଏ ରାଜ୍ୟେ ରହି କିଛିଦିନ
 କରବି ବୋଲି ଦେପାର ।”
 ତାହା ଶୁଣି ଦୁସି ଭାଷିଲା ମାଲୁଣୀ
 “ଛଳନା କର କିପାଇଁ,
 ପଣତ ଉଦାତ୍ତେ ଦୀପପ୍ରଭା କେବେ
 ରୁଗାଇ ତ ହେବ ନାହିଁ ।
 ଅସ୍ଥାନେ ପଛକେ ପଶିଥାଉ ମୋତି
 ମାନ ତା ଦୃଢ଼ନିୟ,
 ମୋତି ବୋଲି ତାକୁ ଚିହ୍ନାଇଦିଅନ୍ତି
 ଜନସମାଜେ ନିଶ୍ଚୟ ।

ସୁନ୍ଦର ସୁଖିରେ ଏକନ୍ତର ପତି
 ତୁମ୍ଭେ ହେ ସୁନ୍ଦରୋତ୍ତମ,
 ରତ୍ନାବଳୀ ବିନା ଲଭେ କି ରତନ
 ପଲ୍ଲବ ପଙ୍କେ ଜନମ ?”
 ବାବୁରାଜୁଙ୍କ ଛଳେ ରଖି ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗ
 ସ୍ବକ୍ଷ୍ମର ଗୁଣାଧାର,
 ସସ୍ଥିତେ ମାଗିଲେ ମାଳାକାରଣୀକୁ
 ଆସୁପଶୁରସ୍ବ ତାର ।
 ସେ ବୋଲେ “ମୁଁ ଅଟେ ମାଳାକାର-ନାଶ
 ନାମ ମୋର ତଳୋତ୍ତମା,
 ମାତ୍ର ତାକୁଛନ୍ତି କେମାଦେଇ ଏବେ
 ସ୍ବେଦବଶେ ମନୋରମା ।
 ଆଜୀବନ ଏକା ଜୀବିକା ମୋହର
 କେମାଙ୍କ ଶତଶୀ ଫୁଲ,
 ତାଙ୍କ ବିନା ଆନ କିଏ ବା ବୁଝିବ
 ମୋ ଗୁଣା ଫୁଲର ମୂଲ ?
 କେଜାଣି କିପାଇଁ ତନୁକିନ ହେଲ
 ବହୁ ନାହିଁ ଆଉ ନୀତି,
 ବେଶ ରୁଷ୍ଟରେ ଲଜ୍ଜା ନାହିଁ କେମା
 ଧରିଛନ୍ତି ଶୋକଗଣ୍ଡ ।
 ବିବାହ ନିବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗିଯିବାରୁ ବା
 ଉଦାସ ଭାବ ଏସନ,
 ଜଗତ-ଠାକୁରେ ଜଣା ଏକା ତାହା
 କିଏ ଜାଣେ କାହା ମନ ?”
 ଶୁଣି ଏ ଭାରତୀ ଭାବିଲେ କୁମାର
 “ପୁରବ ମୋ ମନୋରଥ,
 ବିନା ଅନୁଷ୍ଠାନେ ଅସ୍ଥରେ ବ୍ୟାଧା
 ଦେଖାଇ ଦେଖି ପଥ ।
 ଏହି ମନୋରମା ସାହାଯ୍ୟେ ବେବଚ
 ହେବ ବାଣୀ ସହଜରେ,
 ଏ ଭେଦା ସହାୟେ ତରବ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ
 ମୋହର ଲଜ୍ଜା-ସାଗରେ ।”

ଏସନ ଭାବଣ ପୁଣ୍ୟବର କଲେ
 ଆନନ୍ଦ-ଭଣ୍ଡାର ଭର,
 ସ୍ବତଃସିଦ୍ଧ ସିନା ସାଫଲ୍ୟରୁ ଫଳ—
 ଆଶାରେ ସୁଖ ପ୍ରଭର ।
 ଏ ଅନ୍ତେ ହୁଅନ୍ତେ ରଜନୀ ଅସୁବ
 ଶୋଭାବାକୁ ଗଲେ ବୀର,
 ବିଦାୟ ଶେନଶ ମନୋରମା ତହିଁ
 ତଳେ ନିଜ ମନ୍ଦିର ।
 କେମା ଲୁଗିପାଇଁ ପ୍ରଭାତରୁ ଭଠି
 ଗୁଳିଲ ମାରୁଣୀ ଫୁଲ,
 ଦେଖିଣ କୁମାର ମିଳିଲେ ତା ପାଶେ
 ଆନନ୍ଦେ ହୋଇ ଭରଫୁରି ।
 ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ଫୁଲେ ଗୁଳିଲେ ଯତନେ
 ଅତି ରମଣୀୟ ହାର,
 ଅଦୃଶ୍ୟସୁର ତା ଚିତ୍ତର ମହିମା
 ଦିଶଇ ବଡ଼ ବାହାର ।
 ଗୁଳିକା ବୋଷିଲେ ପୁଷ୍ପରେ ଅକ୍ଷର
 ବିନାସି ଶୂର-ସଦ୍ବତା,
 କିନ୍ତୁ ବର୍ଣ୍ଣମାଳେ ହାର ମଧ୍ୟସ୍ଥରେ
 ରଚିଥିଲେ ଏ ବଦିତା—
 “ସବୁବିଧା କେମା ପ୍ରାକ୍ତନ ଅଧୀନ
 ପ୍ରବଳ ସେ ସବୁଠାବେ,
 ମାନି ତାହା ଆଜା ରହିବା ଭବିତ
 ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ସମଭାବେ ।
 କିବା ଉପଦେଶ ଦେବି ମୁଁ ତୁମ୍ଭେ ବା
 କେଉଁ ବିଷୟରେ ଆଜା,
 ବାଣ୍ଟିଲେ ପ୍ରାକ୍ତନ ପ୍ରତିବୁଦ୍ଧେ ହେବ
 ଉତ୍ତର ଆଜା ଅବଜା ।
 ଅତଏବ ଦେବ ! ବିଷମ ସଂବନ୍ଧ
 ଆରମ୍ଭିବା ନୁହେଁ ଧର୍ମ,
 ବାବୀପ୍ରବୀଣକୁ ନାହିଁ ତ ଅଜଣା
 ଧର୍ମଧର୍ମ ଗୁଡ଼ ମର୍ମ ।

ଅସିଅଛୁ ମୁହିଁ ଭାବନା ନ କର
ଉପାୟେ ସାଧବା ବାଣୀ,
ଉପାୟରେ ସିନା ସଙ୍କଟରୁ ସୁଧା
ଲଭୁଥିଲେ ପଶିଗଲ ।
ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳେ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭାଳ ରହିବା
ସାଫଳୀ ଲଭର ଗୁଡ଼ା,
ଧର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘୋଷ ଅଭୀଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧିର
ଅଟେ ସିନା ବେନି ବାହା ।

ଏହି ପାଞ୍ଚପଦ ବସିତାରେ ଭବି
ପାଞ୍ଚଟି କୁସୁମଦ୍ଵାର,
ମନୋରମା ଦୃଷ୍ଟେ ଅସିଲେ ଜେମାଙ୍କୁ
ଦେବାପାଇଁ ଉପହାର ।
ଦେଖିଣ ମାରୁଣୀ ଲଭୁଲ ଅନନ୍ଦ
ଦୀନନିଧି ଗଭି ଭବି,
ଜେମାଙ୍କ ଛାମୁରେ ଅସିବାକୁ ହାର
ଗଲ ଅତି ଭୁବ୍ଧ ଭବି ।

ଅଶ୍ଳୀଳ ସର୍ଗ

ଅଜ୍ଞାନୀ ଉପରେ ନରେଶ ଦୁଲ୍ଲଭୀ
କରୁଛି କିସ କଲ୍ଲରା,
ପରିଚାରିବାଏ ଚଉପାଶେ ବେଢ଼ି
ବଡ଼ାଉଛନ୍ତି ମାଜଣା ।
ସିଦ୍ଧିଦେବୀଙ୍କୁ କି ଶେଷ ବସିଛନ୍ତି
ଦିବ୍ୟ ସାଧନାକୁଳ,
ଅବା ଶତଦଳ ଚଉପଟେ ଫୁଟି
ରହିଛି କଲ୍ଲରା ଫୁଲ ?
ଆଭାସି ଉଠୁଛି ଜେମା ମୁରୁଚରୁ
ଗଭୀର ଚିନ୍ତାଶୀଳତା,
ଅବୁଲ ଅଗାଧ ଭାବନା-ସାଗରେ
ମଗ୍ନ ଅତି କଲ୍ଲରା ।
ବହୁଅଛି କେତେ ମନୋରଥ-ସ୍ରୋତ
ଦୃଢ଼ସ୍ଵେ ମୁହୂଃ ସଞ୍ଚରୁ,
ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳା ତାହା ରଖୁଛି ସମ୍ଭାଳ
ଗୁପ୍ତେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଅବର ।
ରଖେ ଯଥା ଅନ୍ତଃ— ସକଳା ସାଜନ୍ତୀ
ମେଘାସନ-ଶୈଳବାଳା,
ନିଦାଘ ସମୟେ ସିବତା ଗୋଡ଼ାଉ
ଶୀତ ସ୍ଵଚ୍ଛ ସ୍ରୋତମାଳା ।
ବୃକ୍ଷିକଳପାତେ ବୁଦ୍‌ବୁଦ ପବ୍‌ପ
ଉଠି କେତେ ମନୋଭାବ,

ପରକ୍ଷଣେ ତାହା ଦୃଢ଼-ସଂକ୍ଷେପରେ
ଲଭୁଅଛି ଚିତ୍ତେଭାବ ।
ଗଣ୍ଡେ କର ଥୋଇ ନିର୍ଦ୍ଦିମେଷ ନେତ୍ରେ
ଭାଳଇ ଏସନ ଧନୀ,
ଶଳ ଲେବେ ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟ ବୋଧିରେ
ଦେଲେ ସିନା ରକ୍ଷଣନ ।
ପକ୍ଷପାତଶୂନ୍ୟ ନୀୟେ ଯାହାଙ୍କର
ଦୁର୍ଜନ ସାହସ ତୁଟେ,
କର୍ମ ଦୁର୍ବଳକୁ ସେ ପିତା ମୋହର
ଭୁଲିଗଲେ ଶଳକୂଟେ ।
ଗୁଳମୁଠୀ ଦେଲେ କି ଦେବ ପ୍ରଭାତ
ଭାଗ୍ୟ ମୋର ପ୍ରତିଭୁକ୍ତ,
ଭାଗ୍ୟବତୀ ବୋଲି ବେଲେ ଯେ ମୋତେ ସେ
ଜାଣେ ନାହିଁ ଭାଗ୍ୟମୁଲ ।
ବଳେ ବଳେ ଯାତ ବିକ୍ରି ଆହା ମୋତେ
କଲ କେତେ ପ୍ରତାପିତ,
ବଜାନ୍ତେ ହସ୍ତ ମୁଁ ସେ ମହାରତନ
କଲ କାହିଁ ଭୁବ୍ଧାସିତ ।
ମଧୁର ପଦାର୍ଥ ସନ୍ତାନେ ଦେଖାଇ
ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଦେଲେ ପିତା,
ସନ୍ତାନ ମନରେ କି ବସ୍ତୁ ହୁଏ ତା
ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ କି ପିତା ?

ତ ବରଷ ମୁହଁ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶୁ ନାହିଁ
 ମନରୁ ମେ ଉତ୍ପତ୍ତ,
 ବୃନ୍ଦ ବାବଦକ ପିଞ୍ଜର ମଧ୍ୟରେ
 ନବଧୂତ ପକ୍ଷବତ ।
 ଅପରକୁ ବଞ୍ଚି ପ୍ରଦାନେ ସେ, ବଞ୍ଚି
 ସେ କି କେବେ ଭୁଞ୍ଜି ନାହିଁ,
 ବଞ୍ଚିର ଯାତନା ଜାଣିଲେ ସେ ତାହା
 ଆନେ ଦେବ କାହିଁ ପାଇଁ ?
 ଭିକ୍ଷାର୍ଥେ ଚିତ୍ତ ଲେଡ଼ା ବୋଲି ବଞ୍ଚି
 ସୁଜଳେ ପବନାଶନେ,
 କେ ବଞ୍ଚିବ ମୋତେ ମାନ ସୃଷ୍ଟି କଲେ
 ଗଳକୁ କି ପ୍ରୟୋଗନେ ?
 ସେ ପିଣ୍ଡନେ ସିନା ସାଧୁର ମୋହର
 ସବନାଶ ହାୟ ହାୟ,
 ନର ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ସଂସ୍ଥାରେ
 ଘଟାଇଣ ଅନ୍ତରାୟ ।
 ଜେମାର ଏ ସନ ଭାଲୁଣି ବାଳରେ
 ମାଛୁଣୀ ମିଳ ସେଠାରେ
 ଛାମୁରେ ଅଦୁରେ ଫୁଲହାଲ ଥୋଇ
 ଟେକିଲ କୁସୁମହାରେ ।
 ଅପୁଟ୍ ସୁଷମା ନରେଶି ସେ ହାର
 ହସ୍ତେ ନେଲେ ଜେମାମଣି,
 ପାଞ୍ଚଗୋଟି ହାର ଏବନ ହୋଇଛି
 ଜାଣିଲେ ସେ ତାହା ଗଣି ।
 ତହିଁ ଚିତ୍ତଚିତ ପାଞ୍ଚପଦ ଗୀତ
 ନୀରବରେ କେତେ ଅର
 ଆବୁରି ବରଷ ଦେଖିଲେ ସ୍ବାକ୍ଷର
 ସୁବରାଜ ପୁଷ୍ପବର ।
 ଜେମା ମନୁ ପୁଟ୍ ଶୋକ ଭଜିଲ ଏ
 ଅଭୁତପୁଟ୍ ସମସ୍ୟା,
 କୁସଂସ୍ଥାରେ ଯଥା ତଡ଼ିକିଏ ଶିକ୍ଷା
 ଗଳଥା ଦାନେ ସଦୃଶା ।

ମାଛୁଣୀକି ତାହିଁ ସୁଦ୍ଧିଲେ ନୃପଜା
 ଗୁଞ୍ଜିଛି ଏ ଫୁଲ କିଏ,
 ସେ ବୋଲେ “ବାଇଁ ବସା ବର ଅଛି
 ମୋ ଘରେ ବଦେଶୀଟିଏ ।
 ଜାଣେ ନାହିଁ ଦେଇ ଜାତି ସଂଜ୍ଞା ପୁଣି
 ଦେଉଁ ସୁଜ୍ୟେ ଘର ତାର,
 ବୌଦ୍ଧବଦନରେ ଗୁଞ୍ଜିଥିଲ ସେହୁ
 ଏହି ରମଣୀୟ ହାର ।
 ଅଣି ମୁହଁ ତାହା ଭେଟିଲ ଛାମୁରେ
 ତବ ମନ ଭୁଞ୍ଜିପାଇଁ,
 କ୍ଷମା ଅଜ୍ଞା ହେଉ କହୁଅଛି ସତ
 ଅପର ଭବେଶୀ ନାହିଁ ।”
 ପ୍ରସନ୍ନ ବୃଷ୍ଟିରେ ମେଲଣି ଦେଇଣ
 ମାଛୁଣୀକି ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ,
 ଜପମାଳା ପ୍ରାୟ ଫୁଲମାଳ ଧରି
 ଭାଜିଲେ ଏସନ ବସି—
 “ଧନୀ ହେଉ ଆଜି ପରଶି ଏ ମାଳା
 ଭାରତୀ-ଭକ୍ତ ରଚିତ,
 କୁନ୍ତୀ ଦେବାଜୟ ବରତା ସୁଗତ
 ହେଉଛି ମନେ ଭବିତ ।
 ସେହି ଦିନ ପୁଣି ଆଜ ଦିନ ମୋର
 ପ୍ରାଣେ ଚରସୁରଣୀୟ,
 ପିଇଲି ସେ ମଧୁ ନୁହେଁ ତାହା ସର
 ସୁଗାୟ ଛଣା ଅମ୍ବୁ ।
 ହର ହୃଦୟଆ ସୁବରାଜ ଶାଲି
 ନୁହନ୍ତି କାବୀ-ରସିକ,
 ଏଭଳି ପୁରୁଷ ହାତ ନ ଧରିଲି
 ଜୀବନ ମୋହର ଧର !
 କି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ମୋର ହୃଦଗତ ଭାବ
 ଜାଣିଲେ ବୀର କେମନ୍ତେ,
 ଅଭୁତ ସାଧନା ସାଧୁଛନ୍ତି ସେହୁ
 ହେଉଛି ଏସନ ପ୍ରତେ ।

ମୋହ ଛାଡ଼ି ପାଇଁ କେତେ କଷ୍ଟ ସହି
କଲେ ଏଥେ ଆଗମନ,
ଲେଖିଛନ୍ତି ପୁଣି ମୋ ଶିବ ସାଧନେ
କରିବେ ବୋଲୁ ଯତନ ।
ସେ ଯତନ ପଛେ କରନ୍ତି ମାତ୍ର ସେ
ମୋ ପକ୍ଷେ ଯାତନା ସମ,
କିପରି ମନାସିଲେ କୃପଣ-ନନ୍ଦନ
କରିବାରୁ ଏ କରମ !
ଅସ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାକଲେ ସୁବା-ଶିଷ୍ୟମଣି
ସୁନିପୁଣି ଅତିଶୟ,
ଭାବ୍ୟଦୋଷେ ମୋର ସେ ବିଦ୍ୟାର ବୀର
ଘେନିବେ ନିଜ ଆଶ୍ରୟ ।
କେବେ ତ ଘଟିବ ମହାନର୍ଥ, ଜଳ
ଉଠିବ ସମସ୍ତନଳ,
ସମର୍ପିବେ କେତେ ବୀର ରଣରଣୀ-
ପୟରେ ଶିବ-କମଳ ।
ଆଜିବନ କେତେ ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇ
ଭୁଞ୍ଜିବେ ଦାରୁଣ କ୍ଳେଶ,
ଧନେ ଭଜେ ବଳେ ଦାନିକଲ୍ଲ ହୋଇ
ନାରୀର ଦେବ ଦେଶ ।
କେତେ ପରିବାର ଅଧ୍ୟାୟ ହୋଇଣ
କରିବେ ଶୋକେ ବିଳାପ,
ସହସ୍ର ପକ୍ଷୀରେ ମର୍ମସ୍ଥଳେ ମୋର
ଦଃଶିବ ସେ ଶୋକ-ସାପ ।
କେତେ ମହାପ୍ରାଣୀ ମୋ ଯୋଗୁଁ ଅପିବେ
ଜୀବ-ଯଜ୍ଞେ ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତ,
ଏବେ ଅମଙ୍ଗଳ ହେଉ ହୋଇ ମୁହିଁ
ଅଜିବ କେଉଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ?
ଏ ପାତକଠାରୁ ବରୁଣ ସବିଆ
ମରଣ ଶ୍ରେୟତନବ,
ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଅହୋ ଭୁଞ୍ଜିବି ଯିନା ମୁଁ
ଜୀବନ୍ତେ ମହାନରବ !

ଅଶା-ମରୁତବା— ଅନୁରା ମରୁଣୀ
ହୋଇ ଲଭିବି କି ସୁଖେ,
ବାସନା-ପଶିନୀ- ସେଇ-ମଣିରୁଦ୍ରା
ହୋଇ ପଡ଼ିବି ତା ମୁଖେ ।
ଜନକ ମୋହର ମହାଧର୍ମଶୀଳ
ନରକୁଳେ ଦେବଭଣ୍ଡ,
ବ୍ରତପରାୟଣା ସୁଶୀଳାବା ମାତା
ସୁଶ୍ରବତୀ ବିଦୁଷୀ ।
ସେ ପିତାମାତାଙ୍କ ସୁତା ହୋଇ-ଛୁ ଛୁ
ହେବି କି ମୁଁ ଅଭାଜନ,
ଚନ୍ଦନ ପାଦପ ଶାଶା କେତେକେତେ
କରେ କି ଗନ୍ଧ ବଜ୍ରନ ?
ଏହିପରି ବାଳା ଭାବୁ ଭାବୁ କି
ପଡ଼ିଲୁ ଅନାୟୁରେ,
ପାଳିବି ଦେଖି ଭଲରେ ଚିତ୍ତାରି
ଉଠିଲେ ଅତି ଆରତେ ।
ତୋଳିଧରି ତେଜା- ମୁଖେ ବାରି ପିଠି
ସର୍ପୀରେ କର ବୀଜନ,
ତରୁତରେ ନେଇ ବରୁଣ ଦେଲେ ସେ
ସୁପାତ ଶେଷେ ଶୟନ ।
କ୍ଷଣେ ଜେମାମୁଖ ଫିବା ପଡ଼ିଗଲ
ହୋଇ ସ୍ବେଦ-କଣ୍ଠକିତ,
ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ ହେମ- କମଳ କି ଅହା
ହେଲା ହିମ-ବଶିକିତ ।
ବରବା ପରାଏ ଶୀତଳ ଲଗିଲ
କଲ୍ୟାଣ ଦେହସାର,
ପକାଇ ଯାଇଛି ଜୀବନ-ତପ୍ତର
ସ୍ବପ୍ନେ ତେଜ ପିଣ୍ଡ-ବାସ ।
ଦୁର୍ଲ୍ଲକ୍ଷ ଦେଖି ବାନ୍ଧିଲେ ତେଜସ
ରବି ଶୋର ବୋଲାହୁତ,
ଅନ୍ତଃସୁର ମଧୁ ଉଠିଲ ସଗଜେ
ବରୁଣ ଶୋକ ତହୁତ ।

ତ ଦେଇ କ ଦେଇ ଦୋଇ ସେବକୀଏ
 ଦାଣିରେ ଦୁଃଖେ ଦାଳ,
 କେ ଦୋଇଲ ଦା ଦା ବଳା ମେଲେ କାହୁଁ
 ଦେଇ ଏ ଅଗନିପାତ !
 ଶୋଇଅଛି କାଳା ଭଞ୍ଜନ ଭାବରେ
 ଶ୍ରମ ସର୍ମ-କଳେ ରୁଧି,
 ଫୁଟି ରହିଅଛି କୁସୁମ ମାନ୍ଦ ବା'
 ସୁରର ଯାଇଛି ଭିତ !
 ପ୍ରତେ ଦୃଶ୍ୟ ମନେ ନୀରବ ନିଷ୍ଠୁର
 ଅବସ୍ଥା ଦେଖି କାହାର,
 ପଡ଼ିଅଛି ଖାଲ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣବୀଣା, ଛୁଡ଼ି
 ଯାଇଛି ବାଜେଣୀ ତାର ।
 ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାସ୍ତ୍ର ସୁଷମା ପ୍ରକାଶୁଛି ତନ୍
 ତ ଯୁଦ୍ଧେକ୍ଷେ ପ୍ରାଣବାୟୁ,
 କହୁ ଅବା ନିରୁ ରତ୍ନ-ଦୀପ ସଦା
 ଦିଶେ ସିନା ଦାଉ ଦାଉ ।
 ବହୁତ ବେଗରେ ଘୋଷିଲ ନଗରେ
 କେମାର ମୃତ୍ୟୁସମ୍ବାଦ,
 ଆବାଳକରତ ତାରରବେ ସବେ
 ଗଣିଲେ ଶୁଣି ପ୍ରମାଦ ।
 ଯହୁଁ ଶୁଣି ଚହଁ କେମା-ଶୋକ ଗୀତ
 କିବା ବାଟ କିବା ଘାଟ,
 ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ନଗର ଭିତରେ
 ବସିଗଲା ଶୋକ-ଦାଟ ।
 କର୍ଣ୍ଣ-କର୍ଣ୍ଣିକରେ ଭ୍ରମି ଏ ସମ୍ବାଦ
 ଆଗେଇ ମାନବ-ଯାନେ,
 ପଥାବାଳେ ଯାଇ ପ୍ରବେଶିଲା ପୁଣି
 ବୀର ସୁସ୍ଥାବର କାଳେ ।
 ଭୀଷଣ ଦାରୁଣ ଏ ସମ୍ବାଦ ତାଙ୍କ
 କରଦେଇ ବୁଜି ବଣା,
 କହି ପରେ ଆସ— ବସୁନ୍ଧର ଆସିଣ
 ପ୍ରକାଶିଲା ପ୍ରତାରଣା ।

କେତେ ଯଶ ପରେ ପ୍ରବୃତ୍ତସ୍ଥ ଦେଲେ
 ମାନ୍ଦ ନ ସୁ ରୁଲ ଗିର,
 ବିଷାକ ନେରୁଣୀ— ଜଡ଼ିତ ପ୍ରଶ୍ନାସ
 ବରଜ ଭାଲରେ ବୀର—
 “ତ ବିଚିତ୍ର ଲୀଳା କୁଟିଳ କାଳର
 ହିତେ ବିପତ୍ତିର ଦେଲ,
 ଭକାରବା ଆଉ କେମାକୁ କାହାର
 କୁଡ଼ାଇଲି ପ୍ରାଣ-ଭେଳା ।
 ଦୁର୍ବିଚାରରେ ଯେବେ ବାନ୍ଧି ନ ଆନ୍ତ ମୁଁ
 ଦୁଃସାହସ ଏଡ଼େ ଭଲ
 ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାଦେ କପାଁ ଆମରି ଆଶନ୍ତ
 ଅନୁପ୍ରାଣନଳେ ଜଳ ।
 କେତେ ଆଶା ଧରି ସେପିଲି ଭଦ୍ରାବେ
 ମଧୁର ରସାଳ ଚରୁ,
 ଫଳଲ ଚହଁରେ ଶଟା ବରମଙ୍ଗା
 ଆହା ମୋ ବର୍ମଦୋଷରୁ !
 କାଳକଳ ମୋର ଦୁର୍ଗଣା-ଶରଣେ
 ଭାଙ୍ଗି କରଦେଇ ଗୁଣା,
 ରତ୍ନପିଣ୍ଡ ଜାନେ ଧରଥିଲି ଯାକୁ
 ଦେଲ ସେ ଅଙ୍ଗାରମୁଣ୍ଡା ।
 ନାୟଦୁର୍ଦ୍ଦା ପାପେ ଲୁପ୍ତ ଦେଲି ଆସି
 ଧବ ମୁହଁ ଅଜଣିତ,
 ଏ ମହାପାପର ଯୋଗୀ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ
 ଆସୁପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ ।
 ଜୀବନବେନାର ଜୀବଦାନ ଶାସ୍ତି
 ଗ୍ରହକାର ଭପସୁକ୍ତ,
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦୁକାଇ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଦାନେ ସିନା
 ଦୋଷରୁ ଦୂଅନ୍ତ ମୁକ୍ତ ।
 ଯେଉଁ ଅନୁକେଶୀ ଦେଶେ କେଳାମଣି
 ଅଛି ମହାଯାତ୍ରା କର,
 ସେ ଦେଶକୁ ଗଲେ ଲଭିବଇଁ ଶାନ୍ତି
 ତା ସଙ୍ଗେ ସଦା ବିହର ।

ପାଣିବ ମିଳନ ଭଙ୍ଗୁର ଅସାର
 ଦିନେ ବୁଲ ଦିନ ପାଇ
 ମାନ ସେ ଦେଶରୁ ତର ମିଳନର
 ବଛେଦ ଶେଷ ନାହିଁ ।
 ଅସାଧ୍ୟ ପଛଦେ ଦେଉ ସିବ ମୁହଁ
 ତଥାତ ସେ ରମ୍ୟସ୍ଥଳେ ,
 ବଞ୍ଚିବ ବୋଲି କମଳପ୍ରିୟ କି
 ନ ତୋଳେ ଫୁଲ କମଳେ ।
 ବଶେଷେ ଏ ମଢ଼ି ମହା ମରୁଭୂମି
 ଶୋକ-ମୋହ-ତପ୍ତ ବାଲି,
 ପ୍ରତି ପଦ୍ମରେ ପୋଡ଼ିଯାଏ ଶୋକ
 ହୁଏ ନାହିଁ ତହିଁ ଚାଲି ।
 ସୁଗନ୍ଧପେ ଏଥି ଶେଳେ ମରାତକା
 ଏଣୁ ବେଉଁ ସୁଗନ୍ଧ ଆଶେ,
 ଶୀତଳ ସୁରର ଶେଫାଳୀ ଉପେକ୍ଷି
 ରହିବ ଶାଳୁଳୀ ପାଶେ ।
 ଏହିପରି ଶୋକ ଭାଙ୍ଗିଣି ସମୟେ
 ଦେଇ ଦେହ ଅବସନ,
 ତହିଁ ସୁ ପ୍ରାବର ପରକ ଅକ୍ଷରେ
 ସଦୃଶା ବଲେ ଶୟନ ।

ଶୁଭାନ୍ତ-ସରସୀ ଏକଇ କମଳ
 ପଡ଼ିଛି ଆଜି ମଉଜି,
 ଏ ଦାରୁଣ ବାଢ଼ା ଶୁଭସଭା ମଧ୍ୟେ
 ଶୁଣିଲେ ନୃପମଉଜି ।
 ଗରେ ଆସି ତହିଁ ଦେଶିଲେ ତନୁତା
 ଶୋଭିଛି ମୃତ୍ୟୁଶେଷରେ,
 ଲଜ୍ଜିବରଜିନୀ— ନୟନ ଜିନିଜ—
 ସୁ ପ୍ରହାର ଧରି ବରେ ।
 ମର୍ମ-ବର୍ମରେଣୀ ଏ କଠୋର ଦୃଶ୍ୟ
 ଅସଦୃଶ ପିତୃ-ନୟନେ,

ଅନେକେ ଦୋଷ ପଡ଼ିଗଲେ ସୁଏ
 ତରୁ ଯଥା ପ୍ରଭୁଜନେ ।
 ମୂର୍ଦ୍ଧାବସ୍ଥାରେ ଦେଶିଲେ ସୁଗେ
 ଅଗ୍ନେ ଉଭା ଦୈମବତୀ,
 ଭକ୍ତି-ଆବର୍ଣ୍ଣିଣୀ ବରଦା ମୁରତି
 ଶିବ-ସୀମନ୍ତନା ସତୀ ।
 ନୃପକୁ ସମୋପାଦ ବୋମଳେ ଭାଷିଲେ,
 “ଶୁଣ ରେ ଭକ୍ତପୁଞ୍ଜବ,
 ଜନ୍ମମରଣର ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ
 ଜଣା ତ ତୋତେ ସରବ ।
 ଜାଣୁ ଜାଣୁ ବୁଝା ପ୍ରାକୃତ ପରାଏ
 ଶୋକେ ଦେହ ଅନେକେ,
 ମୃତ୍ୟୁ ବୋଲି ଯାକୁ ସେ ସିନା ପ୍ରାଣୀର
 ସ୍ୱବେଶ ପରିବର୍ତ୍ତନ ।
 ବଶାଳ ସଂସାର ରଙ୍ଗଭୂମି ମଧ୍ୟେ
 ଜୀବ ଅଭିନୟକାଣ୍ଡ,
 ଆଜ ଅଭିନୟ ସକାଶେ ଯାଏ ସେ
 ଏକ ଅଭିନୟ ସାର ।
 ଅଟେ ସିନା ମୃତ୍ୟୁ ଶରୀର ସଂସାର
 ଜନ୍ମର ମୂଳ ବାରଣ,
 ମରଣର ପିତା ଜନମ ଆବର
 ଜନ୍ମର ପିତା ମରଣ ।
 ବହୁଅଛି ଶୁଣ ଅବହେଳେ ତୋର
 କନ୍ୟାର ପୁର ଆଶାଧନ,
 ଶୁଣିଲେ ସେ କଥା ଭୂଷିବ ମୋହ
 ଶୋକାଗ୍ନି ଦେବ ନିଦାଣ ।
 ଭକ୍ତଦାତେ ମୋତେ ବଶ ବଞ୍ଚିଅଛି
 ତୋହୋ ପାଟମହାଦେଇ,
 ସୁକୁଅଛି ସଦା ଶୋକଶୋପନାରେ
 ପ୍ରୀତି ଦ୍ରବ୍ୟ ନିତ ଦେଇ ।
 ଅତୁରେ ମୋଠାରେ କନ୍ୟାକୁ ବର
 ସାଧିଲ ସେ ବାଞ୍ଛାମାର,

ବୁଦ୍ଧିଭାରପେ ତା ଗର୍ଭେ ଜନ୍ମିବାକୁ
 କରୁଥିଲୁ ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର ।
 ସେହିପରି ଦେବୀ ପଦ୍ମପୁରେଶ୍ୱରୀ
 କରୁ ଶିବନାମ ଲପ,
 ସୁତ-ପ୍ରାପ୍ତି ଆଶେ ଏକନିଷ୍ଠ ମନେ
 ଆରତୁଲୁ ତାକୁ ଲପ ।
 ତୁଷ୍ଟି ଲଭୁ ତହିଁ ସଦୟ ଅନ୍ତରେ
 କରୁ ଦେଲେ ତାକୁ ଦୂର,
 'କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ ମାତଃ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଜନ୍ମ ଲଭୁ
 ହେବୁ ମୁଁ ତୋହୁ ଜୁମର ।'
 ସୁଦୃଢ଼ ପାଳନେ ଯଥାକାଳେ ଆମ୍ଭେ
 ଶିବଶିବା ବେନି ଲଗି,
 କୈଳାସ ସୁଧାମ ଶୂନ୍ୟ କରୁ କଲ୍ପ
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଜନ୍ମଛାଡ଼ି ।
 ମୋହିଲେ ମହେଶ ପୁଷ୍ପକରୁପେ
 ପଦ୍ମପୁର ନରକରେ,
 ବୁଦ୍ଧିଭାରପରେ ତହିଁ ମୁଁ ସ୍ୱଜନ
 ଜନମିଲୁ ତୋହୁ ଘରେ ।
 ଫଳ ନିରୁପିତ ହୁଇଁବି ଯେବେ ମୁଁ
 ପୁଷ୍ପକର ପୁଷ୍ପମାଳା,
 ସ୍ୱପ୍ନାନେ ଚଳିବି ସେହି ଦିନ ତେଜି
 ବସୁମତୀ-ପାଦୁଶାଳା ।
 ମୋ ମୃତ୍ୟୁସମ୍ବାଦ ଶ୍ରବଣ ମାନ୍ଦବେ
 ପୁଷ୍ପକର ସେହି ଶୋକେ,
 ବର୍ଜି ନରଦେହ ନିଜ ରୂପ ଧରି
 ବିଜେ ହେବେ ଶିବଲୋକେ ।
 ଆଶିଲୁ ନିୟତି ସେହି ପୁଷ୍ପକରେ
 ପ୍ରତାରୁ ତୋର ନଗରେ,
 ପତିଅଛି ପ୍ରାଣ ତେଜି, ଖରେ ଯାଇ
 ଦେଖ ତୁ ମାୟାଶୀ ଘରେ ।
 ମୋ ଆଜ୍ଞା ପ୍ରମାଣେ କରୁଅ ସଂସ୍କାର
 ଏକହେ ଭବସ୍ତ୍ର ଶବ,

ଶୋକ ତେଜ ସୁଏ ଅନିତ୍ୟ ସକଳ,
 ଅନିତ୍ୟ ସୁଦ୍ଧା ଏ ଭବ ।
 ନୁହେଁ କେ ଭାବନ ଛାଡ଼ିବ ଅଛନ୍ତି
 ନିୟତି ବଳଶୃଙ୍ଖଳ,
 ଅଶିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ସୁଦୃଢ଼ ନାଶୁଛି
 ନିୟତି ପ୍ରବଳ ବଳ ।
 ଯେତେ ବଳୀୟାର ହେଉ ନିୟତିକୁ
 ମାନ୍ଦ କେ ପାରୁବ କଣ୍ଠି,
 ବଳୀଠାରୁ ବଳ ମହାବଳୀର ସେ
 ଚିପିଦିଏ ଆସି ତଣ୍ଡି ।
 ନିୟତି ନିୟମେ ବନ୍ଧା ସିନା ସବୁ
 ସୁଦେ ପାରୁଣୀ ପ୍ରକାର,
 ନଦୀଏ ଯେବେ ସେ ଯେଉଁଠି, ସେଉଁଠି
 ନାଚେ ଏ ବିଶ୍ୱ ସଂସାର ।"
 ଏହା ଭାଷି ଦେବୀ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ ହେଲେ
 ଲଭିଲେ ସଂଜ୍ଞା ସ୍ୱଜନ,
 ବିବର କହିଲେ କାଳବନ୍ଧୁତନେ
 ସ୍ୱପ୍ନଦୃଷ୍ଟି ବିବରଣ ।
 ବିଜେ କଲେ ପୁଣି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୋକ
 ମାୟାଶୀ ଭବନେ ଯାଇ ।
 ଦେଖିଲେ ସୁନ୍ଦର ସୁଦା ଏକ ଖଟେ
 ହୋଇଛି ଭୟାନକାୟୀ ।
 ନେତ୍ରପାଶ୍ରେ ତାର ଅଙ୍ଗୁଳି ଚାଳନେ
 ନ ପଡ଼ିଲୁ ପ୍ରତିଛାୟା,
 ଲକ୍ଷ୍ମଣ କାଶିଲେ ନାହିଁ ଆଉ ପ୍ରାଣ
 ପତିଅଛି ତୁଚ୍ଛା ବାୟା ।
 ମୂର୍ତ୍ତିରୁ ଆଭାସେ ଦେହ-ଦୀପାଧାରେ
 ନୃତ୍ୟୀ ସ୍ୱର୍ଗ କରୁ ନାହିଁ,
 ହସ୍ତ ବାତାଘାତେ ଦେଇଛି ଅଲକ୍ଷ୍ୟ
 ଜୀବନ-ଦୀପ ନିଭାଇ ।
 କୁମାରେ ନରେଶି ବୋଇଲେ ସବଳେ
 ଆହା ଏହି ପାରୁଣୀ,

କେଉଁ ଭାଗ୍ୟଧର ସଂସାର-ନନ୍ଦନ
 ହୋଇଥିଲୁ ପ୍ରତିଭାତ ।
 ବାହା ବଂଶଗଣି ଭଲ୍ଲୁ ଥିଲୁ ଏ
 ଅମୂଲ୍ୟ ଭାସ୍କର ମଣି,
 କେଉଁ ଅଭିଶପ୍ତ ଦେବକୁମାର ଏ
 ମଣ୍ଡିତ ଅସି ଧରଣୀ ।
 ଯେଉଁ ଚୂଡ଼ାକାଶେ ଭଲ୍ଲୁ ଥିଲୁ ଏହି
 କଳାପୁଷ୍ପ କଳାବର,
 ସ୍ବରାଜ କି ଶାଓ ସ୍ବରାଜର ସ୍ବର୍ଗ
 ତାର ସ୍ବର୍ଗ ସେହି ଶର ।
 ଏ ସଂସାରେ କିପା ସୁନ୍ଦର ପଦାର୍ଥେ
 ସାଧର ବିଧାତା ଦାଉ,
 ନୋହିଲେ ସୁଭାବ- ସୁନ୍ଦର ଫଳେ କି
 ସୁନ୍ଦରା ବର ସୁଲ୍ଲାସୁ ।
 ଶୋଭା-ସାଅନ୍ତାଣୀ କିଛିକୁ ସୁଖି
 ବରୁଣ ଅବରପ୍ରଭା,
 ଅତଏବ ଶୋଭା- ବିଦେଶୀ ବିଧାତା
 କି ଅଛୁ ସନ୍ଦେହ ଅବା !
 ପୁଷ୍ପାବରେ ଦେଉ ବିଷମ ବ୍ୟାକୁଳେ
 ମାଡ଼ିଲୁ କାନ୍ଦ ଭୟାବେ,
 ମାତ ନ କାନ୍ଦିଲେ ଅଶ୍ରୁପଥ ଶୋକ
 ରୁନିଦେଲୁ ସେହିକାଳେ ।
 ଲକ୍ଷ୍ମୀଗରେ ସୀମା ଶୋକ ଅଭି କାନ୍ଦି
 ହୁଏ କାହିଁ କଦାଚନ,
 ପରମିତ ତାପେ ଦ୍ରବେ ଗନ୍ଧଶିଳା
 ଅତିରେବେ ହୁଏ ଘନ ।
 ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ନୃପତି ଆଦେଶେ
 ଭାବ ପରିଚଳନାକେ,
 ସୁତ-ବ୍ୟାବହାରେ ଦେନି ତତ୍ତ୍ବଦର୍ଶକେ
 ବହିଲେ ଶବେ ଶୁଣାକେ ।
 ଅଗ୍ରତେ ବାଜିଲୁ ବହୁ ଶୋକବାଦୀ
 କହିଲୁ ଶବଦେ ନଗର,

ବିବାହ ଶେଷରେ ବାହୁଡ଼ା ବିଳମ୍ବେ
 କରନ୍ତି କି କନ୍ୟାବର ?
 ରହିଲେ ଚୌଦୋଳ ବେବାହୀ କଳେ
 ମହେନ୍ଦ୍ର-ଚନ୍ଦ୍ରା ଗୀରେ,
 ଚନ୍ଦନ ଲଗିଲେ ସଜାଣିଲେ ଚହିଁ
 ଚିତାଗ୍ନି ଯଥାବିଧିରେ ।
 ପୁରତଳେ ଶବେ କରୁଥିଲୁ ସ୍ନାନ
 ପିନ୍ଧାଇ ପଟ୍ଟବସନ
 ଗଲେ ସୁ ମହାର ଲମ୍ବାଇ ସଦାଶେ
 ଚାରିଟି ବଳେ ଚନ୍ଦନ ।
 ଏଥୁଅନ୍ତେ କେଉଁ ଭୁଲିଲୁ ଚିତାରେ
 କସ୍ତୁରରେ ବେନି ଶବ,
 କୁସୁମ ନିକ୍ଷେପି ଦାନ୍ତରେ ଅନଳେ
 ଘଡ଼ା ଘଡ଼ା ଗଦା ଦୁବୀ ।
 ପାବକ ପରଶେ ଭଲ୍ଲୁ ଥିଲୁ ଚନ୍ଦ୍ର
 ବହିଲୁ ସୁଷମ-ଧାରୁ,
 ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଘନାସନେ ବିସ୍ତରନ୍ତି ଭବା
 ଚନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ସ୍ବାତୀ ତାର ?
 ଅବା ଭପବିଷ୍ଣୁ ଅଭିଷେକ ହେମ-
 ବେଦୀ ପରେ ଗୁଡ଼ାଗୁଣୀ
 ଶବଦାହାବର ଦୁଇବୋଲ ଶବ୍
 ସୁବେଦିତ ଅର୍ଶବୀଣୀ ।
 କଳା ହେଉଥିବା ଶୁଭରାଶି ପିନ୍ଧା
 ମନ୍ତ୍ରପୁର ତୀର୍ଥକଳ,
 ଚିତା ବିନିଷ୍ପିତ କୁସୁମ ନିବର
 ପ୍ରଜାକ ଭେଟି ସମ୍ବଳ ।
 ହୋମୁତ ଭରସ ପରସ ଗରୁଡ଼
 ଚଳିଲୁ ଅଗ୍ନି ପ୍ରସରେ,
 ସୌଦାମିନୀ ନର ଦାନ୍ତ ମତୀ ଶିଖା
 ଶେଷଲବ ଅନନ୍ତରେ ।
 ଚିତାନଳ ଭେଦି ବେନି ଶୋଭାରେଖ
 ଭଞ୍ଜିଲୁ ଅତି ପ୍ରବଣେ,

ଶୁକ୍ରଦେବେ ବାର ଶବଦାହାଁ ନବେ
 ଅଳ୍ପ ଦୋଇଗଲେ ଦଣ୍ଡେ ।
 ବ୍ରାହ୍ମେଣୀ ପ୍ରାୟେ ସେ ଭଲ୍ଲୁ ଗତି କରି
 ମିଶିଗଲେ ବ୍ରହ୍ମାୟସେ,
 ମିଶିଯାଏ ଯଥା ଚପଳେ ଚପଳା
 ଜୀବନ୍ତ ଜୀବ ଭରସେ ।
 ମିଶିଗଲେ ଏଣେ ସେହି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
 ଚିତାକଳେ ଦେନିଶଦ୍,
 ସଜ୍ଜିତ ମଧ୍ୟରେ ଭବ-କ୍ରିତାଶେଳା
 ସରି ତ ଗଲ ସରଦ ।

ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସୁଦେ ଯେ ଦିବ୍ୟାନୁଶୋଭା
 ପ୍ରଦାଶୁ ହୁଏ ବିଶେଷେ,
 କେତେ ଦେଲେ ଆତ୍ମା ଦେଲୁ ପରିଣତ
 ମୁଠାଏ ଭୟେ ସେ ଶେଷେ !
 ଶୁଦ୍ଧ-ପରିବେଶେ ନିରାଲକ୍ଷ ଚିତା
 ପବିତ୍ର ବାରି ସେବନେ,
 ଶୁଦ୍ଧେ ବାହୁଡ଼ିଲେ ନର-ଜୀବନର
 ପରିଣାମ ଦେଇ ମନେ ।

ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ

ଉପହାର

ଅଭୂତ-ସମ୍ଭାଷଣ, ରାଜ୍ୟ-ମହତ୍ତ୍ୱମଣି,
ସ୍ୱଦେଶପ୍ରାଣ, ପ୍ରଜାବସ୍ଥା, କଳାହାଣ୍ଡି ଅଧୀଶ୍ୱର
ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜମୋହନ ଦେବ, O. B. E.
ମହୋଦୟ ବିଚାରରେଷୁ ।

ଶ୍ରୀମନ୍ ମହାରାଜ,

ଶ୍ରୀଛାମୁ ଶାରଦୀରାଜ୍ୟର ରାଜନୀତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶକ୍ତିର ତୁମ୍ଭା କଳାହାଣ୍ଡିର ରାଜ-
ସିଂହାସନରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇ ପ୍ରଶଃସ୍ତରରେ ଦିଗନ୍ତ ଉଦ୍‌ଭାସିତପୁରୁଷ ସ୍ୱରାଜ୍ୟକୁ ରାମରାଜ୍ୟରେ
ପରିଣତ କରିଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଛାମୁ ପୁଷ୍ପଜାତ ସୁବାସ ଟ୍ରାୟ ଉପସ୍ଥିତ ପିତାଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତ ପୁତ୍ର ଏବଂ
ପବନ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାଗବଂଶର ସମୁଦ୍ଧୁଳ ଗୌରବ ମହାମଣି । ଶ୍ରୀଛାମୁ ଅଳ୍ପ ଦିନ ହେଲେ ସିଂହାସନ
ଆରୋହଣ କରି ସ୍ୱାୟତ୍ତ ପବନ କୃତଜ୍ଞତାକୁ ଉତ୍କଳର ବୃଦ୍ଧ-ସିଂହାସନ କିଣି ନେଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ
ସେହି କୃତଜ୍ଞରେ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର ଅନ୍ତରର ଅନ୍ତସ୍ଥ ନିହତ ସତ୍ୟପୁର ମଙ୍ଗଳ ବାସନା ଆସୁପ୍ରବାସ
କରୁଅଛୁ । ଅତଃ ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟତରେ ଶ୍ରୀଛାମୁ ଉତ୍କଳକୁ ନବୀନ ଆଦର୍ଶ ଜୀବନ ପ୍ରଦାନ
କରିବେ, ଏ ଆଶା ଅବାସ୍ତବ ନୁହେଁ । ଶ୍ରୀଛାମୁ ଉତ୍କଳ ଭାଗ୍ୟରେ ବିଧାତାଙ୍କର ମହାଦାନ । ଦୀନ
ଉତ୍କଳ ଦେବତା ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଉତ୍କଳର କୁଦେବ ଚରଣ ଉତ୍କଳ କରିବାକୁ ସମ ହେବ ।

ମୁଁ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର ଅମରବାହିନୀ ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳୀରେ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଏହି “ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦ-
ଦେବ” ବାଦ୍ୟଶ୍ରୁତି ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ସୁପବନ କର-କମଳରେ ଶୁଭାଭିଷିତ ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ଉପହାର
ଅର୍ପଣ କଲି । ଉପବାଦକ ନିକଟରେ ବିଦୁରର ଗଦକଣା ସଦୃଶ ଏହି ନଗଣ୍ୟ ଉପହାର
ଶ୍ରୀଛାମୁରେ ଚୂଡ଼ିତ ହେଲେ ମୁଁ ଅସୀମ ଆସୁପ୍ରସାଦ ଅନୁଭବ କରିବି ।

ଉଦ୍‌ଗ
ତା ୨୮।୮।୨୩

}

ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର
ଏକାନ୍ତ ବିନୟାବଳତା
ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମଣି ମହାନ୍ତି ।

ନିବେଦନ

ଭୁବନେଶ୍ୱରୀର ଅପାର ବରୁଣାରୁ “ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ” ବାବୀ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଶତଶାଂ ଐତିହାସିକ ସତୀତା ସତୀର ରଖିବା ପକ୍ଷରେ ମୁଁ ଯଥାସାଧ୍ୟା ଚେଷ୍ଟାର କରୁଛି ବର ନାହିଁ । ଇତିହାସ ସଙ୍ଗରେ ବଲ୍ଲଭା ନ ମିଶିଲେ ବାବୀ ହୁଏ ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ବଲ୍ଲଭାର ସୁଦ୍ଧା ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ ମୁଁ ନେଇଅଛି । ମାତ୍ର ସେଥିପାଇଁ ଇତିହାସର ସତୀତା ଶୁଣୁ ହୋଇ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଇତିହାସର ପ୍ରାଣହୀନ ଭାବି ନାହିଁ । ଇତିହାସକୁ ବାବୀକ୍ରାନ୍ତରେ କାଳରେ ତାର ଆଦୃତର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ; କିନ୍ତୁ ଉପାଦାନ ଏବ ।

ବାବୀର ଉପାଦାନ ସଂଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ତାଳଣ ଗୋଟି ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ପ୍ରାବୃତ୍ତ ଭୁବନେଶ୍ୱର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରୀକୁ ପଠାଇଅଛି । ଅଧିକାଂଶ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରୀ ଭବିଷ୍ୟ ପାଇଛି; ମାତ୍ର ଅତି କେତେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରୀ ଏକାଧିକ ପତ୍ର ଲେଖି ସୁଦ୍ଧା ଭବିଷ୍ୟ ପାଇ ନାହିଁ । ସେଥିରୁ ସ୍ଥଳରେ ସ୍ଥାନୀୟ ପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରୁ ଯେତେକ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଅଛି, ତାହାହିଁ ସହଜ କରିଅଛି । ଏହି ଉପାଦାନ ସଂଗ୍ରହରେ ବହୁତ ସମୟ ଅର୍ପଣ ହୋଇଅଛି । ଯେଉଁ ସହୃଦୟ, ସହାୟକ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ଉପାଦାନ ସଂଗ୍ରହରେ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଧରଣୀଚନ୍ଦ୍ର, ରଞ୍ଜିତ, ହିରୋଜ ଓ ପାରିକୁଦର ସାହିତ୍ୟରସିକ ସ୍ୱାମୀନାଥ, ଟେକ-ଇର ସାହିତ୍ୟସଖା ସ୍ୱରାଜ, ପୁରୀ ସ୍ୱାଧୀନତା ମଠର ମହନ୍ତ ଶ୍ରୀସୁକ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀ, ପରଜାଗଣମଣ୍ଡଳ ନଗର ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଶ୍ରୀସୁକ୍ତ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି, ଏ, କଳାହାଣ୍ଡିର ସୁଲ ଡେପୁଟି ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ଶ୍ରୀସୁକ୍ତ ନାୟକଙ୍କ ବହିଦାର, ପାଟଣା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଶ୍ରୀସୁକ୍ତ ହରିକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି, ଏ, ବଲ୍ଲଭା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଏମ୍, ଏ, ଭାସ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର ଏବଂ କଳିକାର ପାଲେସ ମେନେଜର ଶ୍ରୀସୁକ୍ତ ଗୋପାଳ-ପ୍ରସାଦ ଦାସ ବି, ଏ, ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଠାରୁ ଆଶାକୀର୍ତ୍ତ ସାହାଯ୍ୟ, ସହାନୁଭୂତି ଏବଂ ଉତ୍ସାହ ପାଇଅଛି । ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଁ ଚିରଭଣା ।

ପ୍ରାୟମୋକ୍ତନଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ, ହଷ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଇତିହାସ, ପଦ୍ମଜାତର ଅନେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରୀଗ୍ରନ୍ଥ ଏବଂ ମାଦଳାପାଞ୍ଜିରୁ ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବାବୀର ଉପାଦାନ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି । ମାଦଳା ପାଞ୍ଜି ଦେଖିବା ସତ୍ୟରେ ମୁଁ ପୁରୀ ଯାଇ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ଦିନ କାଳ ଅବସ୍ଥାନପୂର୍ବକ ଯଥାଶକ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କରି ହତାଶ ହୋଇଅଛି । ଶେଷରେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ମେନେଜର ସୁସ୍ୱସାହେବ ଶ୍ରୀସୁକ୍ତ ଗୌରୀଶ୍ୟାମ ମହାନ୍ତି ଏବଂ ପଣ୍ଡିତପ୍ରବର ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଶ୍ରୀସୁକ୍ତ ସତୀତା ବାବୀକ୍ରମ ମହୋଦୟଙ୍କ ଆନୁରୋଧରେ ମାଦଳାପାଞ୍ଜି ଦେଖି ଅଶା ସାର୍ଥକ କରିଅଛି । ଏଣୁ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଁ ବୃତ୍ତ ।

କଟକ ମୁକୁନ୍ଦ ପ୍ରେସର ମେନେଜର, ପ୍ରସିଦ୍ଧ “ମୁକୁନ୍ଦ” ପତ୍ରର ସହକାରୀ ସମ୍ପାଦକ, ସାହିତ୍ୟପ୍ରାଣ ଶ୍ରୀସୁକ୍ତ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ, ଏଲ୍. ଟି. ମହୋଦୟ ପ୍ରଫ୍ ସଂଶୋଧନର ଭାର ଗ୍ରହଣ କରି ମୋତେ ଦୁଃଖୋପୀ ରଖିଲେ ଅବଳ କରିଅଛନ୍ତି । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ସେ ମୋର ଅନୁରକ ଧନ୍ୟବାଦ-ଭାବନା ।

ଭୂମିକା

କବିବର ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି ମହୋଦୟଙ୍କ ପରିଚୟ ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁଁ ଏ ଭୂମିକା ଲେଖୁ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ବିରଚିତ ପ୍ରଜ୍ଞାବତୀ ତାଙ୍କୁ ବିଶିଷ୍ଟ କବି-ଆସନ ପ୍ରଦାନ କରି ଉତ୍କଳର ଶରେ ଶରେ ପରିଚିତ କରାଇଅଛି । ସେ ମୋଠାରୁ ପରିଚୟ-ପତ୍ର ପାଇବା ଆଶାରେ ମଧ୍ୟ ମତେ ଏ ଦାୟିତ୍ବ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ।

ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଉତ୍କଳର ଶେଷ ସ୍ବାଧୀନ ନୃପତି । ସେ ସ୍ବାୟଂ ବାହୁବଳରେ ସଙ୍ଗୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶ କିମ୍ବୁ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ଯବନ-ସେନାପତି କଳାପାହାଡ଼ କର୍ତ୍ତୃକ ଉତ୍କଳର ସ୍ବାଧୀନତା ଅପହୃତ ହୋଇଥିଲା । କବିବର ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଏହି ଅମର ଉପାଖ୍ୟାନକୁ ସ୍ବାୟଂ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭାବଳରେ କାବ୍ୟାକାରରେ ପରିଣତ କରି ସବ୍ୟସାଧାରଣଙ୍କ ପ୍ରଶଂସାଭାଜନ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

“ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ” କାବ୍ୟ ମହାନ୍ତି କବିଙ୍କ କବିତା-ନିକୁଞ୍ଜର ମନୋହର - ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଭାଷାର ସୁଚିତ୍ରତା ତଥା ଭାବର ସରସତା ପୁସ୍ତକର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୃଷ୍ଠାରେ ଝରି ପଡ଼ିଅଛି । ଚରିତ୍ର-ଚିତ୍ରଣର ମନୋହାରତା କବିବରଙ୍କ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭାର ଅନୁରୂପ ହୋଇଅଛି । ସ୍ବଦେଶ-ପ୍ରାଣତାର ଅମୃତ-ନିସାରରେ ପୁସ୍ତକଟି ସିନ୍ଧୁ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ମହାନ୍ତି କବି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ କିପରି ଭଲ ପାଆନ୍ତି, “ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ” କାବ୍ୟ ପଢ଼ିଲେ ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଜଣାପଡ଼ିବ । ଶୌର୍ଯ୍ୟମାଳିନୀ, କୀର୍ତ୍ତିବିଭୀନୀ ଉତ୍କଳ-ଜନନୀଙ୍କ ଗୌରବ-ମୟ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ପୁସ୍ତକଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ । ବଙ୍ଗ-ନବାବ ସଲ୍ତନାଙ୍କ ଦରବାର-ଗୃହରେ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ଶିଖି ମନାଇ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ନିନ୍ଦା ସହି ନାହାନ୍ତି; ଓଡ଼ିଆ ରମଣୀର ବୀରକୁ ଶହ ମୁଖରେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇଅଛି । ଏପରି ବୀର-ଭାବର ଉପାଖ୍ୟାନ ପଢ଼ି ବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପୁସ୍ତ ଓଡ଼ିଆ କଣ ଭଠିବ ନାହିଁ ?

କବିରୁରୁ ଶ୍ୟାମାଧି ସ୍ବାୟଂ କାବ୍ୟାବଳୀରେ ବେବଳ “ରକ୍ଷିବୁଲ୍ୟାଠାରୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚର୍ଚ୍ଚିନୀ ଯାଏ ସବ୍ୟଜନପଦ”ର ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ମେହେର କବି ସେ ଅଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣ କବି-ବାକୁ ଯାଇ ତରପ୍ରଣୀତ “ଉତ୍କଳ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ”ରେ ସମ୍ବଲପୁର ଓ ତତ୍ସଂଲଗ୍ନ ଗଡ଼ଜାତଗୁଡ଼ିକର ଚନ୍ଦ୍ର ବିଶେଷ ଭାବରେ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ମହାନ୍ତି କବି ସମସ୍ତ ପ୍ରାବୃତ୍ତ ଉତ୍କଳକୁ ଏହି କାବ୍ୟରେ ଯବନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଛୁଡ଼ା କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ବିଶେଷରୁ ଯୋଗେ “ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ” ଉତ୍କଳର କାବ୍ୟସମାଜରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଆସନ ଛଡ଼ଣ କରିବ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ବାସ ।

ଏହି ପୁସ୍ତକର ପ୍ରକାଶକରୂପେ ମୋତେ ଛଡ଼ଣ କରି ଗୌରବାନ୍ବିତ କରିଥିବାରୁ ମୁଁ କବିବରଙ୍କ ଆନ୍ତରିକ ସାଧୁବାଦ ଅର୍ପଣ କରୁଅଛି । ଭବ ।

ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

ଗୌରବ- ଗରମାମୟୀ ଆକଳ-ସ୍ଵାଧୀନା,
ନିଶିତ ଭୁଲମୟୀ-ସୀମନ୍ତବ-ମଣି,
ଭୁଲ-ଦୁସ୍ତିନାୟକା କଟକ ନରଣ,
ବିରାଜିତ ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା କାଠଯୋଡ଼ୀ ମଧ୍ୟେ,
କାଳିକା-ମୟୂରା ମଧ୍ୟେ ଦୁସ୍ତିନା ଯେସବୁ ।
ପ୍ରକୃତ-ସୁନ୍ଦରୀ କିବା ବିସ୍ତାରି ଦ୍ଵିବାହୁ
ଅଭିଜିତ ନରଣକ ସପ୍ତେମେ, ସାଦରେ—
ବହୁଶ ଆକାଞ୍ଛା ଦୃଢ଼େ ଅଭିପ୍ର, ଅନନ୍ତ,
କିମ୍ବା ମୈତ୍ରୀ, ରାଜେ ପ୍ରୀତି-ପବନ-କୋଳେ ।
ରାଜଧାନୀ ଯେ ନରଣ, ସୁବିଶାଳ-ସୀମ—
ସୁଶାଞ୍ଜିତ ଉତ୍କଳର, ପଦାନତ ଯାର
ଅକାଳିକା ଗୋଦାବରୀ-ବିରାଜିତ ଭୂଗଣ୍ଡ,
କିଏ ପଟାନ୍ତର ତାକୁ ଧନେ, ମାନେ, କାନେ,
ଶିକ୍ଷା-ସଭାରେ କିମ୍ବା ସୁଷମା-ସମ୍ପଦେ ?
ଦୃଢ଼େ ଗୌରୀଦାସେ ଧନୀ, ସ୍ଵେଚ୍ଛେ ଦ୍ଵାଟକେ,
କୋଳକ କୋଳିକେ ଯେହେ ଖଟିତ ତା ବସୁ ।
ଅଥବା ଏସବୁ ପ୍ରକୃତ, ଭୂତକେ ସ୍ଵର୍ଗର—
ମୟୂରା-ମୟୂରା-ଧାର ପଡ଼ିଛି କି ଛୁଡ଼ି,
କିମ୍ବା ଭୂରୁଣିତ ଆଦା ନନ୍ଦନବନର
ବୃନ୍ତରୂପ ସୌମ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ପାରିବାର ପୁ ପୁ ।
ଭୂତ-ଦୂର୍ମା-କିରୀଟିନୀ ନରଣ-ରାଜ୍ୟାଣୀ
ଚାରୁ-କାରୁକାୟାମୟୀ, ଶେଳାଏ ଗରବେ
ଶାନ୍ତ-ମୁକୁନ୍ଦବଦନ, ସୁଖ-ବୀରବାର,
ଭାଗ୍ୟବଦନୀ ବୃଷା ସୁଖି ସ୍ଵାଧୀନା, ଭବେ

ଚର ଅନୁକୂଳା ତାର, ବେଶୁଛନ୍ତି ତାକୁ
ଚରଣିଣୀରୂପେ, ଯେହେ ନିସର୍ବ ପରାଣ ।
ବସି ଧରସନେ କିବା ଶାରଦା ଗୌମୁଦୀ,
(କଳକଳ କାନ୍ତମଣି, ରୂପ-ରାଜ୍ୟାଣୀ)
ଥୋଇ ବେନପାଶେ ବେନ ଦ୍ଵୀରକ ଦର୍ପଣୀ
ରାଜ ବେଶବିନୟରେ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଦନେ
ମଣ୍ଡିତ ବିପଣିବୀହୀ ରଜରାଜ୍ୟରେ,
ପ୍ରତିପକ୍ଷିକି କି ଆଦା ବିଶାଳ ମୁକୁନ୍ଦେ
ଅସଂଖ୍ୟ କୃତ୍ତିକାକୋଳୀ ? କାହିଁ କା ସ୍ଵରବେ
ବନାତ- ସୁମିତ ରକ୍ତ ଗୁଡ଼ୁରୁ ପରେ
କାଳୁରୀ କହୁରୁ ଦ୍ଵାର ରକ୍ତ ପ୍ରରେ ପ୍ରରେ ।
ଅନନ୍ତ ଲବଣୀଭୂଷା ପୀୟୂଷାଙ୍ଗୀ ଭଣା,
ବିସ୍ତାରି ଦୁକୁଳାଞ୍ଜଳି ରଖିଛି କି ଅବା
ଗୋଟାଇ ବିଷୟ ରକ୍ତ-କାଳରୌଦ୍ର ସୁଷ୍ଟ ?
ବାଣିଜ୍ୟର ବେହୁଳକା ସେ ମହାନରଣ,
କିନ୍ତୁ ପଣୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଦା ରକ୍ତ ପ୍ରସୂରକ,
ଆବରୁଛି ପଦ୍ମାଳୟା ଭଣ୍ଡାର ସବୁବେ
ସୁବଠୋର ପ୍ରତିଯୋଗ, କୀର୍ତ୍ତନ-ସଂଗ୍ରାମେ ।
ଧରେ ଗଲେ ସେ ନରଣ ଦୂର୍ଗ ବାରବାଟୀ,
ବୀର ବୀର୍ଯ୍ୟ, ବୀରପ୍ରାଣେ ଗଦା, ବିଶେଷ ଯଥା
ମହତୀ ପ୍ରତିଭାବଶି ଭୁଲ-ମାତାର,
ବିଶ୍ଵ-ବନ୍ଧନୀୟା ସୁଖି ବିସ୍ଵାସ-ନମସ୍ୟା,
ବିରାଜିତ ରୁଦ୍ରକାୟ ସୌଧମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ।
ଅଥବା କାଳୀୟ ଶକ୍ତି ହୋଇ ପ୍ରସାଦିତ

ଦେବପୁତ୍ର ଭକ୍ତଲର, ଭକ୍ତଶିର ଗର୍ବେ ।
 ନିଜୁବା ଏସକ ପ୍ରଭେ, ହୋଇଛୁ କି ଅହା,
 ସ୍ବାଧୀନତା-ସିଂହାସନେ ଆରୁଦ ଗରିମା ?
 କିମ୍ବା ବୃଥା ଏ କଲ୍ଲନା, ସୌଭାଗ୍ୟ-ଦେବତା
 ଭକ୍ତଲର, ବିନିର୍ମାଣି ଅପୂର୍ବ ମୁକୁଟ
 ସୁଗାୟ ମନ୍ତ୍ରମା-ରନ୍ତେ, ଦେଇଛୁ ପିନ୍ଧାଇ
 ଝଟକ-ହାଟକହାସୀ ଚଟକ ମସ୍ତକେ ।
 ଅଭ୍ରରମ୍ଭୀ ସେ ପ୍ରାସାଦ, ସୁର୍ଗ ସପ୍ତଚଳ,
 ମାନ୍ଦ ତାହା ନବଚଳ, ସୁର୍ଗ ଗର୍ଭସ୍ଥାନ,
 ସୁଶୋଭନ ସଂସ୍କରଣ ଅଥବା ସୁର୍ଗର ।
 ଧବଳ ମୃଗୁନ ଶିଳେ ନିର୍ମିତ ସେ ଦୁର୍ମା
 ସାମଳ-ସାଗିରବେଷ୍ଟୀ, ଏକଇ ମଣ୍ଡଳ
 ଶୋହେ ଚନ୍ଦ୍ର ତାରପାଶେ, ମାନ୍ଦ ଏ ଦୁର୍ଗର !
 ସୁଗଳ ମଣ୍ଡଳ, ଯେହେ ଅସିବାକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ
 ଶଶଧରେ, ଧରନ୍ତୁ ସେ ଭକ୍ତସ୍ତ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
 ଗଜ, ବାଜୀ, ଦାସେରକ ଅଦି ପଶୁକୁଳ
 ପ୍ରଥମ ତଳରେ ବନ୍ଧା ସେ ରମା ଦୁର୍ମାର,
 ଦ୍ଵିତୀୟରେ ରକ୍ଷି ଯାସ, ସୁସଜ୍ଜିତ ଭକ୍ତ
 ଅବଳତ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ସୁଦ୍ଧୋପକରଣ ,
 ତୃତୀୟରେ ନିବସନ୍ତି ପରକରତସ୍ତ୍ର,
 ଚତୁର୍ଥରେ ଗନ୍ତାଘର, ରନ୍ତେ ମହୋଦ୍ଦଳ,
 ପ୍ରଭେ ଦ୍ଵୟ ଯେହେ ତାହା ବିଶ୍ଵ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ।
 ପଞ୍ଚମେ ରକ୍ଷନଶାଳା, ବିଶାଳ ବିସ୍ତୃତ,
 ଷଷ୍ଠରେ ସାହାଣମେଲ, ସ୍ଵଳଦରକାର,
 ସପ୍ତମ ତଳରେ ଦ୍ଵୟ ଗୋପନ ମନ୍ତ୍ରଣା,
 ଅଷ୍ଟମରେ ଅନ୍ତଃସୁର, ନବମ ତଳଟି
 ସମ୍ରାଟ-ଶୟନାଗାର ରୂପେ ନିରୂପିତ । ଖି
 ଭର୍ତ୍ତ ସେ ପ୍ରାସାଦ ରୂପେ ବୀର ଭକ୍ତଜେଶ,
 କରନ୍ତି ଭକ୍ତିରେ ବଡ଼ ଦେଉଳେ ଦର୍ଶନ,
 ମଣ୍ଡଳ ଆସ୍ଥାକୁ ପ୍ରଭ, ଜୀବନେ ସାଧକ ।
 ରୂଡ଼େ ଭକ୍ତେ ପୁରୁଷାଳ ସ୍ବାଧୀନ କେତନ

ସଞ୍ଚାର ଅଂଶୁଳ ପୁତ୍ର, କର ପରଦାସ
 ଅନନ୍ତରେ ଅନୁପମ ସୌଦାମିନୀ ଲସେୀ ,
 ଶେଳେ କି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୀନ ସାଗରେ ଚକଟି ?
 ରବିରୁପୀ ଦେବଦସୁ ହଳଦୀ-ବସନ୍ତ,
 ହିରଣ୍ୟ-କରଣ-ଦେଶା କର ସଜ୍ଜିତ
 ଅସ୍ତ୍ରଶିର-ଚୂଡ଼-ନୀଡ଼େ ଭଜନ୍ତେ ବିଶ୍ରାମ,
 ବାହାରି ପୁରୀକୁ ଶୋଭୁ ପ୍ରଦୋଷ-ଚମଣି,
 ବିସ୍ତାରିଲ ପକ୍ଷପୁଟ, ବୃଷ୍ଟାଭ ଧୂସର ।
 ମଣ୍ଡିଲ ପଦି ନୀଗନ୍ତ ବିଚ୍ଛେଦ ପାଣ୍ଡିମା,
 ବିହଙ୍ଗେ ଆକାଶ କର ବିଶାଦ ଗୁଣିଣୀ
 କରୁଣ କାତର ସ୍ଵରେ ଫେରିଲେ କୁଲସ୍ତେ ।
 ମହାନଦୀ-ପଠାଗାର ଶିବା ସନ୍ଧ୍ୟାଦୂତ
 ପ୍ରତାରିଲ ପକ୍ଷୀଗମ, କଣ୍ଠ-ଘଣ୍ଟା ପିଟି,
 ଦିବସର ବୋଜାହଳ ରୁଞ୍ଜିଗଲ ଧୀରେ
 ସନ୍ଧ୍ୟା ନୀରବତା ମଧ୍ୟେ, ଭଲ ସାନ୍ଧ୍ୟାତାସ
 ପ୍ରତୀତୀ-କୁନ୍ତଳମଣି, ଝୁଲିଲ ସଧୀରେ
 ତରଳ ଆଲୋକବିଜ୍ଞାନୀ ନରଃକୋଳେ,
 ଅସିଲ କି ଗୁଣିଣିରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଗୁଜଟିବା ?
 ଅଳେ ଧର ତାର-ବନ୍ୟା ଅସିଲ ଶବ୍ଦ,
 ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ବିଭାବଣ, ନିମେଷ ମଧ୍ୟରେ
 ଧୋଇଦେଲ କୋମାଳ । ଆସି ପ୍ରକୃତ ପାଣ୍ଡିମା,
 ଧୋସ ସଫଳତା ସଥା ଆଶାର ମାଲକେ ।
 ନୀତାକୁଳ ଶିଶୁଦେବେ ମାତୃଦେବୀ ପ୍ରାୟ
 ଚନ୍ଦ୍ରିକା ବୁଲୁଦେଲେ ସୁଧା-ସିନ୍ଧୁ-କର
 ମହୀ-କଳେବରେ, ରକ୍ତ ସେ ପି ରୂପ ପରୁଷ
 ଶୀତଳ କୋମଳ, ସୁପ୍ତ ଭୌତ-ଦରସ ଧର ।
 ସୁପ୍ତ ବାରବାଟୀ-ବଧୂ-ମୟୂଷମାଳିତ,
 ଅହୋ, କି ସୌଭାଗ୍ୟ ତାର, ଆପାଦମସ୍ତକ
 ମଣିଦୀପ୍ତ, ଗର୍ଭ ଦୀପ୍ତ ମହାପ୍ରଭାବନ୍ତ
 ନୃପତି-ମହୁଡ଼ମଣି ଭକ୍ତ-ସମ୍ରାଟେ ।
 ଭକ୍ତଲର ସୁଦର୍ଶନୀ, ଶୋଭାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର

* ଅବୁଲଫଜଲଙ୍କ ଅଭିନୟକବଳରେ ପଦପର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । ଏହା ସେ ପ୍ରକାଶରେ ଦେଖିଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀମଦାଦି ପୁରାଣେ ପୁଣ୍ୟସିଦ୍ଧାସନ,
 କି ତନୁ ଅଛୁ ତାରୁ, ତାହା ବନା ଅନ ।
 ପୁ: ଚରଣର, ପୁପ୍ତ ନୌବା-ଗର୍ଭେ ମାତ୍ରେ,
 ଲବ ଦେବତା ତର ନିଦ୍ରାବିଜୟନୀ
 ଶ୍ରୀମୁ ମହାନଦୀ, ଭବେ ସୁରା-ତାରକା,
 ସଙ୍ଗେ ଲାଗିବ ଦେବ ନୟନ-ତାରକା
 ମୁଁ ମଧ୍ୟା ଉପବିଷ୍ଟ ନୃପବରଙ୍କର ।
 କି ମହା ଉଦାସ ଦେବ ଗାଢ଼ ଚନ୍ଦ୍ରାପୁଳା
 ଅଳେଖ ମଧୁର ଛନ୍ଦେ, ଧାରୁ ଅଛୁ କାହିଁ
 କି ମହାନ ବର୍ମାଦାନେ, ସୁଲୁକ୍ତ ମନକୁ
 ବହୁ ସ୍ବର, ବହୁ ଛନ୍ଦ, ମାତ୍ର ନୁହେଁ ତାହା
 ନିୟତର ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଦାସୀ ବା ପ୍ରଜାପ,
 ମହାଭାବେ ପୁଣ୍ୟ ତାହା ସଙ୍ଗେ-ପୁରାଣ ।
 ଅବା କି ନଦୀର ବାହା, ବୁଦ୍ଧମୁର କଥା
 ବହୁ ବହୁ ଅନର୍ଗଳ ଦେବାଣି କାହାକୁ
 ଧାଉଁଛି ଭଲୁକ୍ତ ପ୍ରାଣେ, ନ ତାହି ଅଚାତେ
 ଫେରି, କିମ୍ବା ଭବିଷ୍ୟତ ଭାବନା ନ କର,
 ବର୍ତ୍ତମାନେ କରୁଅଛୁ ସମ୍ବଳ ଦେବତା ।
 ସଙ୍ଗେ-ପ୍ରାସାଦ-ଅଳେ ବିଳେ ଭଲୁଲେଶ
 (ଭଲୁକ-ଗୌରବ-ଗିରି ଭଲୁକ୍ତ ପୁଲ ରୁଡ଼ା)
 ସୁଶୋଭ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ, ଗମ୍ଭୀର ବଦନେ ।
 ଭାନ ଗରିମାର ପୁଣ୍ୟ ସୁପ୍ରସର ଦୀପ୍ତି
 ନିଶ୍ଚୟ ନୟନୁ, ଯଥା ପଦ୍ମଦଳ ପ୍ରଭା,
 ଚନ୍ଦ୍ରା-ବାଦ-ବିରୁଦ୍ଧ ବଶାଳ ବସାଳ ।
 ନେତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦିମେଷ, ଯେତେ ପଦ୍ମଚନ୍ଦ୍ର ଗୁଣେ
 ଭବିଷ୍ୟ ଅଦୃଷ୍ଟଭାବି ଆଦାଶେ ନିଜର
 ଅଦୃଶ୍ୟ ଅକ୍ଷରାକ୍ଷର, କିମ୍ବା ଶୁଣୁଛନ୍ତି
 କାହାର ନୀରବ ବାଣୀ ନୟନ-ଶିବଶେ ।
 ଭଲୁକ ଅଦୃଷ୍ଟ-ବନ୍ଧି ନାସ୍ତ୍ର ଯାକ ବରେ,
 ଭୀଷ-ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଯାକ ଚର୍ଚ୍ଚନା-ଚର୍ଚ୍ଚନେ
 ଅବଶ-ଦେଇଙ୍ଗ ମହୀ, ଯାହାକି ମାନସ
 ଅନନ୍ତ-ଅବଦାନନା ତୀର୍ଥେ ସ୍ନାତ ସଦା,

ଅସଂଖ୍ୟ ଗୁଣନାଶିର ଅଳେ ଯା ପଦ୍ମରେ
 ସୁନ୍ଦର ବିରାଟ ଚନ୍ଦ୍ର, ଦଣ୍ଡବତ ବାଳେ,
 କି ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଚନ୍ଦ୍ରା ଆନି ଶାସ୍ତ୍ରର ତାହାଙ୍କୁ ?
 କି ଚନ୍ଦ୍ରା-ଶୈବାଳ ଆଦା ଆଶ୍ଚାରିକ୍ତ ଗନେ
 ନିର୍ମଳ ଜାହାଜୀ ତଳେ, ଦେ ବହୁବ ତାହା ?
 ସାମାନ୍ୟ ଲୋକର ମନ ରୁଦ୍ଧିବା ବଠିନ,
 ଦେ ରୁଦ୍ଧିବ ଗୁଳମନ-ବିରୁଦ୍ଧ ବିଶାଳ ।
 ଅବା ଏ ଭାବନା ନୁହେଁ, ଦେଖୁଛନ୍ତି ଗୁଣେ,
 ପ୍ରବୃତ୍ତ ଶୋଭାର ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟ ଉପାସକ ପ୍ରାୟ
 ପ୍ରବୃତ୍ତ-ଭଣ୍ଡାର ଫେର ଗୁପ୍ତରୁରେ ତାର
 ତନ୍ମୟ ବୁଦ୍ଧମୁ । ବସି କଲ୍ୟାଣ ଛାମୁରେ
 ଲେଉଟାଇ ଯାଉଅଛୁ କେତେ ଚନ୍ଦ୍ରପଟ,
 ଏକମନେ ଏକଧ୍ୟାନେ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ନୃପ
 ନେଉଛନ୍ତି ଶଶବୀପ୍ରେ ବୁଦ୍ଧମୁ-ଫଳଦେ
 ଅକ୍ଷି ଚନ୍ଦ୍ରା ତୁଳନାରେ, ପରମ ଆଗ୍ରହେ ।
 ତୋଳୁଛନ୍ତି ମନେ ମନେ କଲ୍ୟାଣ-ପାଦପଦ୍ମ
 ମଧୁର ରସାଳ ଫଳ ବାଛୁ ମନୋମତ,
 ବୁଦ୍ଧଛନ୍ତି କାମଧେନୁ ସୁଧା ବୁଦ୍ଧଧାର ।
 ରହିଛି ବିପ୍ରୁତ ଅଗ୍ରେ ପାନ ଚନ୍ଦ୍ରାପୁଳା
 ବିରୁଦ୍ଧ ଅଦର୍ଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟ ପ୍ରବୃତ୍ତର,
 ଦେଖୁଛନ୍ତି ନୃପମଣି ଅବୃତ୍ତ ନୟନେ
 ନୈଶ ପ୍ରବୃତ୍ତର ଶୋଭା, ମହାନଦୀ-ତଳେ
 ଚନ୍ଦ୍ରବାର ସୌମ୍ୟ ସ୍ବାଳ, ଅନନ୍ତ ବିଳାସ,
 ଅଭୁ-ବପାଟିତ ତାରୁ ଗବାକ୍ଷ ପଥରେ ।
 ଯେତେ ତାଙ୍କ ମନଃପ୍ରାଣ ଶେଷଅଛୁ ପଶି
 ଅଶୁ ପରମାଶୁ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ମାତାର ।
 ବିମ୍ବିତ ତାରକାପଦ୍ମ ଚର୍ଚ୍ଚନା-ମୁକୁରେ
 ନିଷ୍ପ୍ରଭ, ନିଷ୍ପ୍ରଭ ଯଥା କଳାହାର ଦାସ ।
 ଧରଣୀ ଅନନ୍ତ ଅଳେ ସୁପ୍ତ ମହାବାଗ,
 ନଦୀବିଶେ ଯୋଗାସନେ ଯୋଗସ୍ଥା ଚନ୍ଦ୍ରକା,
 ବଦାଳ, ଚକଳ ଆଦି ବୁଦ୍ଧତ ମୀନାକ
 ଚନ୍ଦ୍ରଚକ ସ୍ତୋତନୀରେ ଉଠୁଛନ୍ତି ଦେବ,

ମହାନଦୀ କୋଟି ରମ୍ୟ ରସନା ଦସ୍ତାବ୍ଦ
 ଲେଖୁଛି କି କୋଣାମୁତ, ନିଦିବଦ୍ଧବ ?
 ସତେ କି ସମାଧି ଏହି ପ୍ରକୃତି-ସମ୍ପଦେ
 ଲୁଚିଛନ୍ତି ପ୍ରକୃତିର ଗୋଷାଘର ପ୍ରାୟ,
 ନାହିଁ ନାହିଁ; ଦେଉ ନାହିଁ ପ୍ରତ୍ୟୟ ତ ଏହା
 ଆକାର ଭଙ୍ଗିଛି, ଯେତେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ସବୁ,
 ଶୁଣୁଛନ୍ତି ସବୁ, ମାତ୍ର ଆୟୁ ନାହିଁ କିଛି
 ଅନୁଭବିତ ତାଙ୍କର, ଯେମନ୍ତ କି ବୃଷ—
 ମଣା ଅଜାଣିତ ଚନ୍ଦ୍ରା ଘାରିଛି ତାଙ୍କର
 ମତ ସବୁ ଶରୀରର ପ୍ରତିପତ୍ତି, ଶିର ।
 ବିସ୍ମୟେ ଯାହାଙ୍କ କାହିଁ ଉଲ୍ଲସ ବକ୍ଷରେ
 ଶୁଭ-ସୌଭାଗ୍ୟର ହାର ପ୍ରାୟ, ଯା' ମହିମା—
 ଗୌରବ ସୁଶୋଭିତରେ ଘୋଷୁଛି ନିବେଶି—
 ରାତି, ମାତୁରୁଛି ଯାଙ୍କ ଜୀବନର ବ୍ରତ,
 ମାହାଦେଶେ ଚନ୍ଦ୍ରୋପକା-କାନ୍ତବୀ ମିଶ୍ରଣେ
 ଛୁଇଁଛନ୍ତି ଯେହୁ ମହାସଙ୍କଳ ଦୁରୁହ,
 କି ଚନ୍ଦ୍ରା ତାଙ୍କର ଆଳ ପଡ଼ିଅଛି ବଳ !
 କିମ୍ବା କି ଅତୀତ-ସ୍ମୃତି-ଆଗାର-ବପାଟ
 ହୋଇଛି ଅବଳମୁକ୍ତ ସମ୍ମୁଖେ ତାଙ୍କର ?
 ଜାଣନ୍ତି କେବଳ ସେହି, ସେ ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ ।
 କେତେ କ୍ଷଣ ପରେ ସ୍ବୟେ ତେଜି ଦୀର୍ଘଶ୍ବାସ
 ଭାଲରେ ସ୍ବରତେ ଏହା, “ଏହି ଯେ ବହୁଛି
 ଅସ୍ତେ ମହାନଦୀ, ବୋଲି ବହୁ ସ୍ମୃତି ଦେହେ
 ପ୍ରକୃତି-ପୀୟୂଷ-ପ୍ରଜା-ମହାଧାରୀ ପ୍ରାୟ,
 ଅମର ଏହାର ସ୍ରୋତ, କେବଳ କି ଆସି
 ଉଲ୍ଲସର ସ୍ବାଧୀନତା-ସ୍ବେତ ଏତେ ଦୂର,
 ଅମିଷିବ ଏହିଠାରୁ, ସମ୍ଭବ କି ଏହା ?
 ସତେ କି ତା' ଭାଗ୍ୟ-ରବି ଯିବେ ଆହା ଭୁବ
 ନିୟତିର ସୁନିବିତ ଅଞ୍ଚଳ ଉଦ୍ଭାତେ !
 ନ ଦେଉଣୁ ସନ୍ଧ୍ୟା, ଶେଷ ହେବ କି ବିବସ ?

* କମଳାସୁ, ହୃଦୟ । * ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ
 ବିସ୍ମୃତ ଥିବ ।

ବସନ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୋଗ ନ ଦେଉଣୁ ହାୟ
 ଶୁଖାଇଦେବ କି ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ବିଷ୍ଣୁର ମାୟା !
 ଯବନର ପଦାନତ ହେବ କି ଉଲ୍ଲସ,
 (ଚର ଆର୍ଯ୍ୟ-ବନ୍ଧନୀୟା, ଆର୍ଯ୍ୟର ଜନ
 ପୁଣ୍ୟ କମଣ୍ଡଳ ଆହା ହେବ ସୁସଂଗୀ !
 ଭଣ୍ୟାଶ୍ରମ ପରଶିତ ଶୁପତ-ଆଳସ୍ୟେ !
 ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଶୁକଶାବ୍ଦକାର ସୁବର୍ଣ୍ଣ-କୁଲସ୍ୟେ
 ନୀଡ଼ବେ କି ଅମଙ୍ଗଳ ପେଟିକ-ପେଟକୀ !
 ପୁରାପୋଥି-ରାଦି ହେବ ଅମିଷର ଭାଷ !
 ସତେ କି ନିହିଛି ତାହା ଭାଗ୍ୟେ ଏହା ବହି ?
 ଜାତୀୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଆଉ ଜାତୀୟ ଗୌରବ,
 ଏହି ବେନି ଦେବତାଙ୍କ ମୁବର୍ଣ୍ଣ ଗଠିଲୀ
 ସନ୍ତାପର ଭୟପ୍ରାୟେ ହେବ ପରଶିତ !
 ଦୃଢ଼ସ୍ବର ରକ୍ତକାଳେ ଉଲ୍ଲକୀୟ ବୀରେ
 କରୁଥିଲେ କରୁଣା ଯେ ବିଜୟ-ଭକ୍ତୀକି,
 ସେହି ଦେବୀ, (ଆଣିଲେ ଯେ ଭନିତ-ରକ୍ତାରେ
 ମଙ୍ଗଳ-ମଧ୍ୟାହ୍ନ-ଦୀପ୍ତି କମ୍ବୁ * ପୁଣ୍ୟମୟ)
 ଯିବେ କି ଆସ୍ଥାନ ତେଜି ଏତେ ବାଳ ପରେ ?
 ଯେ ଗାଙ୍ଗେୟ ନୃପତିଙ୍କ ବିଜୟ-ବୃତ୍ତାଣ
 ତମକୁଥିଲା ଆଗଙ୍ଗାସେତୁବନ୍ଧି ଯାଏଁ, *
 ପ୍ରାଣୁ ବଳ ପ୍ରିୟତମା ତାଙ୍କ ଜନ୍ମଭୂମି
 ହେବ କି ବିକଳ, ସତେ ଯବନ-ପ୍ରତାପେ !
 ବାବୁଛି ଅମର ଛନ୍ଦେ ଯା'ର ଯଶୋବୀଣା,
 ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ସିଂହାସନେ, ପିନ୍ଧି ଧର୍ମମୁଖା
 ବସିବ ଅଧର୍ମାଚାରୀ, ପାଷଣ୍ଡ, ନାରକୀ !
 ମହାକୀର୍ତ୍ତି-କିରୀଟିନୀ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଅମର
 ବହୁବ କି ଶ୍ରେୟ ହାୟ କଳଙ୍କ-କିରୀଟ !
 ସ୍ବର୍ଗର ମହାର୍ତ୍ତ ମସ୍ତି ହିନା ସ୍ବାଧୀନତା,
 ବିସ୍ମୟର ବର ତାହା ଉଲ୍ଲସ ଭାଗ୍ୟରେ,
 ଛଡ଼ାଇ ନେବ କି ହାୟ, ଏବେ ତା' ବଧାତା ?

ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ସେତୁବନ୍ଧିଯାଏଁ

ଭକ୍ତ ପାତକ ପର ଦୟାପଦ୍ମର
 ନିକଟ ସେ ପାପ କି ଏକା ନର ପାଇଁ,
 କାହିଁକି ବା ପୁଣି ତାହା ଅମର ଆସାକୁ ?
 ତୁ ମା ଭକ୍ତଲବ୍ଧି, କିପରି ଦେବ ତୁ
 ଲାଭକରି ? ସେହି ଭାଗ୍ୟ ଦେଇ ତୋ ଭଗାଣ,
 ହାତରେ ଅଭାଗୀ ତୁ, ଆସନ୍ତା କି ଲାଗି
 ବର ଯବନ, ଲାଗି ବହୁ ଚିତ୍ତ, ନଦୀ,
 ବହୁ ଅନାୟୁଷ ଆଶା, ବ୍ୟାକୁଳ ବାସନା ?
 ଅଥବା ଏ ନୁହେଁ ତାର ସୁଦ୍ଧ-ଅଭିଯାନ,
 ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ-ଆହ୍ୱାନ ଏ, କିମ୍ବା ଭାଗ୍ୟଦେବ
 ଦେବେ ତାକୁ ହାତପତ୍ର, ଫେରସିବ ଦୃଷ୍ଟି
 ଶେଷଣ ବିଫଳତାର ଶେଷପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଶ୍ରୁ !
 ଆସନ୍ତା ଆନନ୍ଦ ତାର ମିଶିଯିବ ଶରେ
 ଦୁର୍ଗାଶର ଜ୍ୱଳାମୟ ପ୍ରଖର ନିଃଶ୍ୱାସେ !
 କଲ୍ଲୋ-କୁହୁବେ ପିନା ଅବିଧାଏ ନର
 ସୌଭାଗ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣହୃଦୟ, ମାତ୍ର କାଳ ତାକୁ
 କରୁଥିବ ବିକଳାଙ୍ଗ, ଅଥବା ଅସ୍ତ୍ରଶ୍ଚକ୍ତ ।
 ସେହି କାଳ ସୁଖୀ, ସେହି ପୁଣି ସଂହାରକ,
 ଦକ୍ଷ ଦୁସ୍ତ ତାର ଯଥା ଦକ୍ଷ ନିର୍ମାଣରେ,
 ତଥା ଦକ୍ଷେତର ଦୁସ୍ତ-ଭଞ୍ଜନ ନିପୁଣ ।
 ଭାଙ୍ଗି ସେ ଅଶାସ୍ତ୍ର-ଆଶା ସେହି ଭାଗ୍ୟଦାନେ
 ସୁଦୃଢ଼ ସମାଧିମତ ରଖେ ବିନିର୍ମାଣ ।
 ମସ୍ତକକୁଳର କେତେ ଅଭିପ୍ରାୟ ଲଳସା,
 କେଉଁଠି ଟୋପାଏ ମଧୁ ସଂଶ୍ଳବ ଜାଣିଲେ
 ଚରଣଶାତ ଧାଉଁ ଦେବେ ପିପାଳିବା ପ୍ରାୟ,
 ରୁଦ୍ରହୃଦ-ବୃଷଭନ ଆଶ୍ରାଣ ମାନ୍ଦବେ
 ଦେବେ ତହିଁ ଭଣିଭଣି ଘୁଣୀ ମନ୍ତ୍ରୀ ଯଥା ।
 ଧର୍ମଦୋଷ, ପ୍ରଜାପାତ୍ରୀ, କେବଳ ସମ୍ଭବ,

ସ୍ୱଳୋଚିତ ସତ୍ତ୍ୱ ଶୁଣି ତରେ ସେ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ।
 ପ୍ରଜାର ସେ ଧନଧର୍ମ କରେ ଅଧିକାର,
 ନୁହେଁ ସେ ନୃପତି, ଶତ୍ରୁ ଦୟାପତି ସେହି ।
 ବିପ୍ରାଣେ ଯେ ଆଧିପତ୍ୟ ପ୍ରଜାହୃଦ-ସଙ୍ଗେ,
 ସେ ପିନା ପ୍ରବୃତ୍ତ ଶତ୍ରୁ ପ୍ରବୃତ୍ତନୟୀ,
 ତାହାଙ୍କ ମହିମାରୁଣି ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ଧର
 ଭୂପତିଏ ଦେବଲୋକେ ସନ୍ତର ଅମର ।
 ସୁମରଲେ ଯଦନର ପାପ, ଦୃଷ୍ଟାଚାର,
 ଧନନୀରେ ଅଗ୍ନିସ୍ତୋତ ହୁଏ ପ୍ରବାହିତ,
 ଶରେ ହୁଏ ଅନୁଭୂତ ପ୍ରତି ଲୋକପ୍ରସେ
 ବିଷମ ଦୈବ୍ୟତା ତାପ ବୀରର ଅସଦ୍ୟା !
 ଲଜ୍ଜା ହୁଏ, ସେହିକ୍ଷଣି ଶତ୍ରୁ ଶୋଣିତରେ
 ନିଭାଇ ସେ ତାପ, ହିଆ କରୁଛି ଶୀତଳ ।
 ସୁଦୃଢ଼େହି-ବାଣ ଶିଖା ଆନ୍ତା ଯଦି ମୋର
 ଏହି ଦଣ୍ଡେ ପେଶି କାଣ୍ଡ ହୁଣ୍ଡାନ୍ତି ତା ମୁଣ୍ଡ,
 ଅଛୁ କି ଏଭଳି ବିଦ୍ୟା ଧନବେଦ ଶାସ୍ତ୍ର ?
 ଏବେ ତା ଅଭ୍ୟାସ; କିନ୍ତୁ ଗତ ବୀର ସୁରେ
 ସେ ଅଭୂତ ମହାବିଦ୍ୟା ନୁହେଁ ଅସମ୍ଭବ ।
 ବୃଷାଣ ସମ୍ଭାଳ ରଖେ ଦେବୀ ଦେଇ ବାଡ଼
 ଶସ୍ୟାକ୍ଷେପେ, ପ୍ରବାସାର୍ଥ ସେ ବାଡ଼ି ଦୁଃ,
 ଶସ୍ୟାଳ ଅକ୍ଷତ ରହେ; ମାତ୍ର ହୁଏ ଯଦି
 କିଛିତରେ ସେ ଶିଫଳ, ତେବେ ପଲପଲ—
 ପଶି ଦୃଷ୍ଟି ପଶୁକୁଳ ଭକ୍ତାଦି ଶେତ,
 ସେହି ଦଶା ଭକ୍ତର ଘଟିଛି ସମ୍ପ୍ରତି !
 ନତୁ କି ହୁଅନ୍ତା ଦୃଷ୍ଟି ସାବୁସୀ ଏଭଳି ?
 ପଟିବ ପ୍ରହର-ଗୃହେ କି ସାବୁସେ ତୋର ?
 ସେ ତ ତାର ଯମାଳୟ; ଜାଣୁ ଜାଣୁ କେହି
 କରୁବ କି ସ୍ଥାନ ଯାଇ ଅନଳ-ସାରରେ ?

* ସୁଦୃଢ଼େହି ବାଣ—ଶତ୍ରୁକୁ ସୁରକ୍ଷା କର ବାଣ ମାରିବା ଅର୍ଥାତ୍ ଶତ୍ରୁଦେହ ବାଣ ପଡ଼ି ସୁଦୃଢ଼ ଲକ୍ଷ୍ୟ
 କର ବାଣ ମାରିବା ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ସର୍ଗ

ଏହିପରି ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଉଚ୍ଛଳ-ନୃପେଶ,
 ଏକାକେ ଉଠିଲା “କମ୍ପ ଜଗନ୍ନାଥ” ଧ୍ବଜ
 ଦ୍ଵାର ପାଶେ, ଭାଙ୍ଗି ଗଲା ସମ୍ପାତକ ଧ୍ୟାନ,
 ପ୍ରବେଶିଲେ ଗୁଜରୁ ଯୋଗାନନ୍ଦ ସ୍ଥାନ ।
 ତପଃବୃଣ ଗୌରବସ୍ତୁ, ସାମନ ନିଷ୍ଠାର
 ପୁଣ୍ୟମୟ ମହତ୍ତ୍ଵରେ ଦିଶେ ସମୁଦ୍ଧଳ,
 ପ୍ରତିଭାପ୍ରଦୀପ ଦୃଷ୍ଟି ଗଭୀର, ଉଦାର,
 ତୁଷ୍ଟିର ଅମୃତାନନ୍ଦେ ଶୀତଳ, ପାବନ ।
 ମସ୍ତକେ ପିଙ୍ଗଳ ଚଟା ଅସନ୍ନ ସୁନ୍ଦର
 ଶୋଭେ ତାମ୍ରତାରରତୀ କରୁଟସଙ୍କାଶ ।
 ସଦାସୀ ବଦନ ତପଃ-ପ୍ରଭାରେ ପ୍ରଦୀପ୍ତ ।
 ଶୁଭ୍ରଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖେ ଦେଖି ନୃପନାଦାଙ୍କର,
 ଉଠିଲା ସ୍ଵରକେ ଫୁଲ ପଲକେ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ,
 ପ୍ରାଣ ଭକ୍ତିରସେ; ଉଠି ସିଂହାସନୁ ଶ୍ଵେତେ
 ପ୍ରଣମିଲେ ଶୁଭ୍ରପଦେ ଅଶ୍ରୁଙ୍ଗ ଲେଟାଇ,
 ପ୍ରଣମେ ବାସବ ଯଥା ବୃଦ୍ଧସ୍ଥଳ-ପଦେ;
 କିମ୍ବା ଯଥା ଭକ୍ତିଭରେ କରେ ପ୍ରଣିପାତ
 ଜାନପାଦେ ପ୍ରେମ, ଅବା କର୍ମ କର୍ତ୍ତାପାଦେ ।
 ସାଦରେ ଉଠାଇ ତାଙ୍କୁ ଯୋଗୀ ଯୋଗାନନ୍ଦ
 ତାଙ୍କୁ ସ୍ଵେଦ-ସିନ୍ଧୁ ନେତ୍ରେ ଅପିଲେ ଆଶିଷ-
 “ହୁଅ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ବସୁ, ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ଯଥା
 ପୁଣ୍ୟଯଶ ତୁମ୍ଭ ଭଲ କଳସୀ ବୀରର ।”
 ବସାଇ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ଵେତେ ଯଥାଯୋଗୀସନେ
 ପ୍ରଜ୍ଞାବଳେ ସବିନୟେ, ଅତି ଦୀନଭାବେ,—
 “କପା କୃପା ଆଗମନ ଅସମୟେ ଦେବ,
 କି ଅତି ପାତକ ଦାସ, କରନ୍ତି ଆଦେଶ,
 ସାଧୁକି ତା’ ଅବିଳୟେ ପରମ ଆଶ୍ରୟେ
 ଦୃଢ଼ାର୍ଥ ମୁଁ, ଦେବ, ପାଇ ତୁମ୍ଭ ପରି ଶୁଭ ।”
 ଭବିଷ୍ୟରେ ଯୋଗାନନ୍ଦ ସ୍ଵେଦସିନ୍ଧୁ ଗୀରେ,—
 “ଅପରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ବସୁ, ନାହିଁ କିଛି ମୋର,

କୀର୍ତ୍ତନକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହୋଇ ଏହିକ୍ଷଣି
 ଆଶୀର୍ବାଦ କରବାକୁ ଆସିଲୁ ପ୍ରଥମେ
 ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ, କୁଶଳ ବସୁ ତୁମ୍ଭର ତ ସବୁ ?”
 ବହିଲେ ନରେଶ, “ଶୁଣେ, କାହିଁଛୁ କୁଶଳ
 ରାଜପ୍ରାଣେ, ଚରଚନ୍ଦ୍ରା-ଅଶାନ୍ତ-ଜର୍ଜର ।
 ଆକାଶୀ ପୋଷିତ ରାଜା ବିପତ୍ତି-ମାତାର
 ପ୍ରତପ୍ତ କଠୋର ହୋଡ଼େ, ଆବର ବର୍ଦ୍ଧିତ,
 ଅନ୍ୟର କୁଶଳ-ଯାହା ସୁଖରେ ନିର୍ଭର,
 ଧନ-ଧର୍ମ-ଜୀବନର ସତର୍କ ପ୍ରହର
 ଅନ୍ୟର ଯେ, ହାଡ଼େ ନାହିଁ ଭାବନା ଯାହାକୁ
 କେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ, କାହିଁ କୁଶଳ ତାହାର !
 କାହିଁ ସୁଖ, କାହିଁ ଶାନ୍ତି ନୃପତି-ଜୀବନେ ?
 ରାଜାଙ୍କୁ ଅଗାଧ ସୁଖୀ ବୋଲନ୍ତି ମାନବେ;
 ମାତ୍ର ସେ ଅଗାଧ ସୁଖେ ଅଗାଧ ବିପଦ ।
 ଆଇପାରେ ରାଜସୁଖ ରାଜ-ଉପାୟରେ,
 ମାତ୍ର ରାଜପ୍ରାଣେ ସୁଖ ସୁପନର ସୁପ,
 ନାହିଁ ଏହା ଅଗୋଚର ସେ ପଦ-ପକ୍ଷରେ ।
 ନାହିଁ କେହି ଉଚ୍ଚାଗର ଏ. ଘୋର ନିଶୀଥେ
 ସାମନ୍ତୀ ପ୍ରଜା ବା ଜଣେ ପରିତାର ମୋର,
 ସମସ୍ତେ ବିଶ୍ଵାମାଣ୍ଡୁସୀ, ମୁଁ ଏକା କେବଳ
 ଭଲିକ, ଚନ୍ଦ୍ରକ; ଏହା ରାଜସୁଖ ଯେବେ,
 କିଏ ଭଲ ବହିବ ସେ ସୁଖେ ତେବେ ଉର୍ତ୍ତା,
 ଯେ ବହିବ, ତାକୁ ବଳି ରାଜମୁଖ କିଏ ?”
 ଶୁଣି ଏହା ଶାନ୍ତି ସ୍ଵରେ ଭାଷିଲେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ,—
 “ସତ, ବସୁ, ଯା ବହିଲୁ କହେଁ ରାଜା ସୁଖୀ ।
 ଗ୍ରାମୀ ସୁଖେ ସୁଖୀ ନୁହେଁ ବାସ୍ତବେ ସୁରାଜା,
 ମାତ୍ର ତାହାପାଇଁ, ବସୁ, ଚର-ମୁକୁଳତ
 ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସୁଖ-ହାର, ଭୋଗେ ନାହିଁ ସୁଖ,
 ସୁଖ ତ୍ୟାଗେ, ନ ବୁଝେ ଯେ ଅପଣାର ଦୁଃଖ
 ପରମ ସୁଖୀ ସେ, ଦୁଃଖ ସୁରସାର ସୁଖ,

ଦୁଃଖର ଚରଣ ଦୃଢ଼ ମାଳିକ, ଭଲ ।
 ଶୁଭଅଶୁ, ଶୁଭା ତାର ଆଶ୍ୱେନୀ ଚାଳକ,
 ରତ୍ନରତ୍ନ ଶୁଭନୀତି, ଦେଲେ ତା ଶିଳ୍ପକ
 ଅମଣ୍ଡାସୁତ, ପୁଣି ପ୍ରଜାର ଜୀବନ
 ନିଜ ମୁକୁଟାପେନ୍ଥା ମହା ମୂର୍ତ୍ତିବାନ
 ଶେଷ ଯେ ଏ ଜାତି, ତାର ସାର୍ଥକ ନିଶ୍ଚୟ
 ଲୋପାୟ, ସେହି ଏକା ପୁଣି ପ୍ରକଟରେ ।
 ଥିଲେ ଯେ ବିକାସୀ, ଭୋଗୀ, ସ୍ୱାର୍ଥର ସେବକ,
 ନୁହେଁ ସେ ଉପାଧିବନ୍ତ, ଉପାଧି-ବିକାର,
 ଭୋଗ ତାହା ପକ୍ଷେ ସିନା ଆପାତ ମଧୁର,
 ମାନ ପରଶାମ ଚିତ୍ର, ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିରୀ ସେ !
 ଭଲ-ମୁକୁଟ-ରତ୍ନ ତୁମ୍ଭେ ଯଶୋନିଧି,
 ତୁମ୍ଭ ପର କର୍ମବୀର, ବୀର୍ଯ୍ୟବୀର, ପୁଣି
 ଧର୍ମବୀର, କେ ଅଛୁ ଏ ଭଲ ମଣ୍ଡଳେ ?
 ଅପାର୍ଥିବ କ୍ଷମା ପୁଣି, ଶୌର୍ଯ୍ୟକୁ ତୁମ୍ଭର
 ବରପଥ ଅଭିନବ ମାଧୁରୀ ପ୍ରଦାନ,
 ଶୁଭା ନୁହଁ ତୁମ୍ଭେ, ବସୁ, ସଂସାର-ବାସସୀ ।
 ତୁମ୍ଭ ସଂସ୍ଥାପିତ ବଡ଼ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଶାସନ,
 ତୁମ୍ଭକୁତ ଦେବାଳୟ, ବୃଷ, ପୁଷ୍ପରଣୀ,
 ପ୍ରଚାରେ ଭଲ-ବକ୍ଷେ ମହିମା ତୁମ୍ଭର ।
 ଏହା ତ ପବନ ସୁଖ, ଏଭଳି ସୁଖ ବା
 ଘଟେ କେତେକଣ ଭାଗ୍ୟେ ? ଯାହା ଭାଗ୍ୟେ ଘଟେ
 ସେହି ମଣ୍ଡଳ ନିରଦେବ, ଚରମକୁ ସେହି ।
 ନାହିଁ ସୁଖ ଭୋଗେ, କିମ୍ବା ସମ୍ପଦେ ବୀରଭେ,
 ଭୋଗେ ସୁଖ ମଣେ ଯେହୁ, ଭୋଗର ସେ ଭୋଗୀ ।
 କାହିଁ ବା ସମ୍ପଦେ ସୁଖ, ଓଟାରେ ସମ୍ପଦ
 ବିପଥେ, ତାହାର ତାହା ଧର୍ମ-ଚରଣ ।
 ବିପଥଗାମୀର ମନ ନଦୀଗଡ଼ଜୁଲୀ
 ନିମ୍ନମୁଖୀ, ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ପତନ ତାହାର ।
 ସମ୍ପଦ ଚଳନରୁ ବାହାରେ ହେଲେ ହେଁ ସୁଖକ୍ଷି,
 ମାତ୍ର ପଣି-ବିହରଣ ! ଅଭୀତ ସମ୍ପଦେ
 ଅବଶିତ ଅଳ୍ପ ଜଳ, ମୃଦୁ ମୁଗ ଯଥା

ଧାଏଁ ପ୍ରାଣପଣେ ବ୍ୟର୍ଥ ମୟାବଦା ପଛେ ।
 ଶେଷେ ଦୟା ହୁଏ ଶୋକେ, ଶୋର ନୈରାଶୀରେ
 ଦୟା ହୁଏ ଯଥା ତରୁ କୋଟର-ଅନଳେ ।
 ଆଦର ସମ୍ପଦ ଜାତ କୁଚିତ୍ର-ବୁଦ୍ଧିତା,
 ପାରରୁ ଲହରୀ ଯଥା, ସେହି ଚିତ୍ରାଶ୍ରମି
 ଜାଳିବିଏ ମାନବକୁ ଚିତ୍ରାଶ୍ରମି ପ୍ରାୟ ।
 ସମ୍ପଦ ଅସ୍ଥିର, ଯଥା ଚନ୍ଦ୍ର ମରୁସ୍ଥଳେ
 ପାଳୁପାଦ, କିମ୍ବା ପଦ୍ମଦଳେ ଜଳକଣା;
 ବିଶେଷେ ମନନ କରେ ବୁଦ୍ଧିକୁ ସମ୍ପଦ,
 ମଣିକୁ ମନନ ଯଥା ବରଦିଏ ଧୂଳି ।
 ସମ୍ପଦ ନିବିଡ଼ ମେଘ, ଆସା-ବିହରଣକୁ
 ଦିଏ ନାହିଁ କରୁଇ ସେ ଭର୍ତ୍ତୃଗାମୀ କେବେ ।
 ସମ୍ପଦ-ବୁଦ୍ଧିତା ଆଶା, ବଦେ ସେ ଅବାଧେ,
 ମାନ ହୁଏ ନାହିଁ ପୁଣି, ଅଗାଧ ଜଳରେ
 ବୁଡ଼ାଇଲେ ପୁଣି ଯଥା ନ ହୁଏ ଶୋକାଳ ।
 ଆଶାରୁ ଜନମେ ଅଳ୍ପ ଆଶା, ସ୍ୱଭାବେ ସେ
 ବାନରୀ ସଦୃଶ ପଶେ ଅଗମୀ ବାନରେ,
 ନ ପୁଲେହେଁ କ୍ଷୁଧା, ବରେ ଫଳ ପ୍ରତି ଆଶା ।
 ସମ୍ପଦ ଅସାର, ପୁଣି ଜୀବନ ଅସାର,
 ଜାଣି ଶୁଣି ସୁଦ୍ଧା ଏହା ଲଜ୍ଜିତ ମାନବେ
 ସୁଦୂର ଜୀବନ, ଜୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠର ଆଦର,
 ଦୀର୍ଘଜୀବୀ, ଭାରବାହୀ ବୃଦ୍ଧ ଶ୍ୟା ସିନା ।
 ବାୟୁପାନ କଲ ପ୍ରାୟ ସବୁତ ଭରଣ,
 ବରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆୟୁପାନ, ଜଡ଼ଜଙ୍ଗମର ।
 ମାନବ ଜୀବନ ସିନା ମୃତ୍ୟୁ-ଚଟିନୀର
 ପତନଭୁଲୁଣ ତଡ଼ା ପରେ ଠିଆ ସଦା,
 କେବେ କେବେ କ୍ଷଣ ପାଇଁ ଲେଡ଼ା ତାର ସୁଖ !
 ନିର୍ଦ୍ଦୀବ ଯାହାର ମନ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନଯୋଗେ,
 ତାହାର ଜୀବନ ଏକା ପ୍ରକୃତ ଜୀବନ,
 ତୁଷ୍ଟି ସେ ଅମୃତ ଶାନ୍ତି, ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ ସୁଖ ।
 କାହିଁ ବା ବୀରଭେ ସୁଖ, ନାଶି ମହାପ୍ରାଣୀ
 ଲଭନ୍ତି ବୀରେ ଯେ ସୁଖ, ସୁଖ ନୁହେଁ ତାହା,

ବିଫଳ ସୁଖର ତାହା ଭୟ ସିଂହାସନ,
 ବିଶାଳ ସେ ମହାଶୋକେ, ଚାନ୍ଦି ଅଭିଶାପେ ।
 ପକ୍ଷୀରେ ଯେ ଚରେ କୁରୁ-ସମର-ସାଗର,
 ନୁହେଁ ସେ ପ୍ରକୃତ ବୀର, ପାରେ ଯେ ଉତ୍ତର
 କାମନା-ବିଚ୍ଛେଦନରୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ସାଗର,
 ସେ ଏକା ପ୍ରକୃତ ବୀର, ସେହି ଏକା ସୁଖୀ ।
 ସୁଖର ଆବାସ ସେବା, ମହତ ଯେମାନେ—
 ରକ୍ତ, ଶଶି, ଘନ, ବାୟୁ, ଚରୁରତା ଆଦି,
 ସବେ ପରିଚ୍ଛେଦିତ ସେବାକୁତ ସଦା,
 ସେହି ବ୍ରତ ମହିମିତ କରନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ।
 ଦେଶସେବା, ଜନସେବା ପୁଣି ଦୀନସେବା
 ହୋଇଛି ଜୀବନେ ତବ ଏକମାତ୍ର ଧର୍ମ,
 ପ୍ରକୃତିପାଳନ, ମହାସେବା ମହାସୁଖ,
 ତେବେ ବସୁ, କିଏ ସୁଖୀ ତୁମ୍ଭେ ବିନା ଆନ ?
 ସୁଖଦୁଃଖଭୟ, ନୃପ, ଚର୍ଚ୍ଚିତ, ଦୁରୁଦ୍ଧ,
 ଗଦା ହୁଏ କେଉଁସ୍ଥାନେ, କେଉଁ ଉପାଦାନେ
 ସୁଖଦୁଃଖ, ଦେବତାଙ୍କ ଆଗୋରର ତାହା,
 କ୍ଷୁଦ୍ର ନର କି ବୃହତ୍ ସେ ମହାରହସୀ !
 ଥାଉ ତାହା ଆଗୋରନା, କହ ବସୁ ଆଗେ,
 ଆସିବା ସମୟେ ମୋର ଏଥେ, ଥିଲୁ ତୁମ୍ଭେ
 କି ନିଜେ ଶ୍ରୀମତ୍ୟୁପାଧି ବସୁଟି ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ
 ମନୁ ମୌନ ?” ଉତ୍ତରରେ ସମ୍ପ୍ରତି ସମ୍ରାଟ
 ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାଚ୍ଛନ୍ଦିତ ଭବ୍ୟସ୍ବରେ, “ଶୁଣୁଦେବ,
 କିଛି ତ ଅତୀତ ନୁହେଁ ସେ ଦିବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିର ?
 ମୁର୍ଖମାନ ବୁଝିଲାନ ଅଟନ୍ତି ଆପଣ,
 ଦୀପ୍ତ ଯୋଗବଳ ଯାଏ ମୁକ୍ତିର ଅଲେଖେ,
 ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ପୁରୁଷ ଯେ, କି ବଥା ଅଜ୍ଞାତ
 ତାହାଙ୍କର ? ତେବେ ଯଦି ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା
 ଭୁବନମୁଖ, କହେଁ ତେବେ, ଶୁଣନ୍ତି ସଦୟେ ।
 ଦେଖି ଆକର୍ଷକର ଦାୟାଦା ପଣ
 କହନ୍ତି ହୃଦୟେ ଯେଉଁ ଅନୁପାପାନଳ,
 ନ ନିଶ୍ଚୟ ତାହା ଶୁଣେ ସପ୍ତପିତୃତୀରେ ।

ସେ ବିଶ୍ବାସଭାବକରା ପୁରୁଷ ମାତ୍ରବେ,
 ବସୁସ୍ବେ ଶୀତେଇ ଉଠେ ଶରୀର, ମାନବ
 ଏଡ଼େ ସ୍ଵାର୍ଥପରସୁଖ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ?
 ବାବାଦାନେ ଦାତା କଣ୍ଠ, ମାତ୍ର ସଥାକାଶ
 ରହି ଆପେ ଅନ୍ତରାଳେ ଦେଖନ୍ତି କୌତୁକ,
 କିଏ ଜାଣିଥିଲ ଏହା, ହି-ହି ବଡ଼ ଲଜ୍ଜା !
 ବିଦ୍ରୋହ-ଅନଳ ଜାଳ ବଙ୍ଗର ନବାବ
 ସଲ୍ଲମାନ, କଲ ଯେବେ ଉଦ୍‌ବ୍ୟସ୍ତ ସମ୍ରାଟେ,
 ମାଗିଲେ ସେ ଦୂର ପେଣି ଉତ୍ତର ସାହାଯ୍ୟ
 ଦେଇ ଦମନାର୍ଥେ, ହେଲୁ ସମ୍ମତ ମୁଁ ତହିଁ ।
 ତହିଁ ଭୟେ ସଲ୍ଲମାନ ଅସି ବହୁ ଧନ,
 ଆବର କେତେକ ଅଂଶ ଆପଣା ରକ୍ତାର,
 କଲ ସମ୍ପ୍ରତି ସଂସ୍ଥାପନ ଆକବର ସହ ।
 ସେହି ଅଦୃଶ୍ୟରେ ସିନା ଆସି ସଲ୍ଲମାନ
 ଆତମିଲ ଏ ଭୁଲେ, ଜଣିଥିଲେ ରଣ
 ମଣିଆନ୍ତା ନିଷ୍ଠୁର ନିଜକୁ ମସ୍ତୁର ।
 ମାତ୍ର ନ ପୁରୁଲ ଆଶା, ଗଲ ଦୃଷ୍ଟି ଫେରି
 ଘେନି ବିଫଳତା-ଅଶ୍ରୁ, ରଣ-ପ୍ରଣ ଚିହ୍ନ ।
 ଏ ସମୟେ ଆକବର ରହିଲେ ନୀରବ,
 ଏହା କି ମରଣପଣୀ କ୍ଷତି ସ୍ବର ଧର୍ମ,
 ବିଶେଷେ ସମ୍ରାଟଯୋଗୀ ! ଏଭଳି ବୃଦ୍ଧ
 ହେବ ନାହିଁ କେବେ ସୁଦ୍ଧା ଇଚ୍ଚର ହୃଦୟ ।
 ଏ ତ ଗଲ ପରକଥା, ଏବେ ଶୁଣୁଦେବ,
 ଶୁଣିବାକୁ ଅବଧାନ ହେଉ ଶରବଥା,—
 ଜାଣନ୍ତି ତ ଭଲରୂପେ ସମତନ୍ତ୍ର ଭଣ୍ଡେ,
 (ସାରଙ୍ଗବତର କ୍ଷୁଦ୍ର ସାମନ୍ତ ନୃପତି)
 ନ ପାଇ ଜୀବନ ତାର ସନ୍ତୋଷ ଧୈର୍ଯ୍ୟର
 ଅଶ୍ରୁ, ଧାଉଁଛି ସଦା ରକ୍ଷାଦୀନ ଦିଗେ ।
 ଅଛନ୍ତି ତା ସଙ୍ଗେ ଶଶି ମନାଇ ଉଭୟ,
 (ଉତ୍ତରର ବୃଷ୍ଟିହୃଦୟ ଦେବତାବତାଦୀ) ।
 ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧଯୋଗ ଆସିବ ଭୁଲେ
 ଅମଙ୍ଗଳ-ଧୁନିବଦ୍ଧ ସବନେ ଆମନି ।

ଶେଷେ ମନାଇ ଶିଖି ଯାଇଛନ୍ତି ଗୌତମ
 ମେବାକୁ ଭକ୍ତିରେ ସବନ-ସମ୍ପର,
 ଅପର ଭକ୍ତି କି ବିଷୟ ସମସ୍ୟା,
 ଜାଣିବ ତାର ତାହା ବାହୁଡ଼ରେ ଦୂର ।
 କେ ତ ମାର୍ଗର ଲେଖା ଦେଖିଲେ ସେ ଦେବେ
 ଧନ୍ୟାଣ୍ଡି, ମନ ତାର ଲଗେ ନାହିଁ କାହିଁ;
 ହୃଦୟ ବା ବିଚାରିତ ଦେଲେ ଦେଇ ତଥାପି
 ବାରିମାର ଫେରାଅପି କରେ ଅନ୍ଧମଣ ।
 ବୁଝେ ଯଦି କେହି ତାକୁ ଡାକିଆଣି ସ୍ନେହେ
 ଅବାଧେ ଭେଟାଇଦିଏ ଦୁଧଦାଣ୍ଡି ପାଶେ,
 ତେବେ ତାର ଏକାଦଶ ବୃହସ୍ପତି ଯୋଗ,
 ଏହା ହିଁ ହୋଇଛି ସଦା ଭାବନୀୟ ମୋର ।
 ନୀର ? କେ ତରବରୀ, ଭାଷିଲେ ଆଦର୍ଶ,—
 “କି ଦୁର୍ଗା ସବନର, ଏତେ ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ
 ନ ଛାଡ଼ିଲ ତାହା ଦୁଷ୍ଟ, ଅହୋ ଦୁର୍ଗା କି
 ଏବେ ମିତା, ଲଳସାର ଅନଳ ରସନା
 କାହିଁରେ କି ପାଏ ନାହିଁ ବାଧା କଦାଚନ ?
 ଭାବୁଛି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୌଧ ତୋତକ ଆକାଶେ
 ବୁରନ୍ତ ସବନ, ସୁଖି ଉଠିବ ସୁଗନ୍ଧ
 ଧର ରଖି-ରକ୍ତ, ଧୂଳି ବୁଲୁବାହା ତାର ।
 ଜାଣେ ନାହିଁ ଅବାଦୀନ, ଦୁର୍ଗା ପଶ୍ଚାତେ
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବିଷକତା ରହିଥାଏ ଲୁଚି ।
 ଯେ ଜଗିଷାଜଳ ତାର ଚକ୍ରକୁ ଅନ୍ତରେ
 ଦୁବାର, ତାହାର ରକ୍ତେ ଦେବ ସେ ଶୀତଳ,
 ରବିରାଜେ ରାଜପଣ କରବ ଶଦ୍ଦୋତ,
 ଆସ୍ପର୍ଶକ ଭଣା ନୁହେଁ, ପୋଡ଼ି ମରେ ନିଜ
 ଅତି ସାଦୃଶ୍ୟ ପଶେ, ସେହି ରବିତେଜେ ।
 ସ୍ବର୍ଣ୍ଣଶିଖି, ଶତ ସ୍ବଳ ମନାଇ ପାମରେ,
 ସବନ-ଭକ୍ତିଷ୍ଟ-ସେବୀ, ଭବିଷ୍ୟ ବଂଶୀୟେ
 ସେ ନର-କୁଳର ନାମେ ପୋଷିଣ କୁଳର
 ମାୟବେ ଗୋଇଁଠା, ମୁଖେ କ୍ଷେପି ନିଷ୍ଠାବଦ ।
 କେ କାଟେ ଆଶ୍ରୟ-ବରୁ, ଯେ କାଟେ ସେ ନୀତି;

ପରଦାତେ ସମର୍ପିବ ନିଜର ମାତାକୁ—
 କେ ଅଛୁ ଏଭଳି ବିଶ୍ୱେ ନାରୀ, ପାପିଷ୍ଠ ?
 ଯେଉଁ ଗାଢ଼ୀ-ଦୁର୍ଗେ ଦୃଢ଼ ସ୍ତବ୍ଧ କଳେବର,
 କେ ବିକବ ତାକୁ ହାସ୍ତ ବଂସାଇ ଦୁସ୍ତରେ ?
 କିମ୍ବା କିଏ ଦେବ ତାକୁ ବ୍ୟାଘ୍ରମୁଖେ ବଳ ?
 ଯେ ଦେବ, ନିଷ୍ଠୁର ସେହୁ, ନାହିଁ ତା ଶରୀରେ
 ଦୁଃସ୍ବ ବା ଆଶା, ଧୂଳି ପାପପ୍ରାଣ ତାର !
 ବୃକ୍ଷ ମଲେ ଶାଖା ମରେ, ନ ବୁଝେ ସେ ଏହା ।
 ଦେଉ ପଛେ ସରମାନ ବୀର, ଶନ୍ଦିପୁ,
 ମାନ୍ଦ୍ର ସେ ତୁମ୍ଭର, ବସୁ, ପରଜିତ ବୈରା ।
 କି କରବ ତୁମ୍ଭର ସେ, ଦୀପ ଜଣେ ତମେ,
 ମାନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରକରଣରେ ଭଜେ ସେ ନିଷ୍ଠୁର ।
 ଦଳନ୍ତି ଜିଆକୁ ସବେ ପଦେ ଅକ୍ଳେଶରେ,
 ମାନ୍ଦ୍ର କିଏ ଦଳେ ସର୍ବେ ? ଯେ ଦଳେ, ସେ ମରେ ।
 କି ଚନ୍ଦ୍ରା ବା ବସୁ, ଶିଖି ମନାଇ ସବାଶେ ?
 ଶୂନ୍ୟର କି ଅଛି ମୂଲ୍ୟ, ଅତି ତୁଚ୍ଛ ସେହୁ ।
 “ସତ ଗୁଣେ, ଯା ବହିଲେ ଶୂନ୍ୟ ମୂଲ୍ୟଦାନ,
 ମାନ୍ଦ୍ର ସେହୁ ବସେ ଯେଉଁ ସଂଖ୍ୟାର ଦକ୍ଷିଣେ,
 ତାହାର ବଡ଼ାଇଦିଏ ମୂଲ୍ୟ ଦଶ ଗୁଣ ।
 ନାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରା ଲେଖ ମାନ୍ଦ୍ର ସବନ ସବାଶେ,
 ଚନ୍ଦ୍ରା ଏକା ଭରଭେଦୀ ବିଭୀଷଣ ପାଇଁ,
 ତାହା ଯୋଗେ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣଲଙ୍କା ବିଧୁସ ସମୁଦେ ।
 କି କରବ ସରମାନ, ଶିଖି ମନାଇ ତ
 ସୁଜାତୀୟ ସରମାନ, ସୁଜାତ ବିନାଶ
 ହୋଇଛି ସହଜ ଧର୍ମ ବେନି ପାଶସ୍ତର !
 ବଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟତାପଠାରୁ, ସୂର୍ଯ୍ୟତାପ-ବସୁ
 ବାଲିକଣା, ନିଜ ଛାଇ ଦୃଢ଼ ନାହିଁ ଲଦି ।
 ନ ଆନ୍ତା ସଦୀପି ଭୂର-ଉପସର୍ଗ, ତେବେ
 କେ ହରନ୍ତା କିଛି ଲୁଚେ, କୁସୁମ-ହାରର
 ବନରେ ସୁଜା ଦୃଢ଼ ଯନ୍ତ୍ରଣାନ୍ତର ।
 କିନ୍ତୁ ଦେବ, ଏ ସବଳ ଭାବନାର କଥା,
 ନୁହେଁ ତ ଭୟର କଥା ।” କହୁଁ କହୁଁ ଏହା

ପ୍ରଭାତର ବିଦ୍ୟାହୁଟା ଦେଇ ବସୁର ବ
 ନୃପତି-ନୟନ, ଚହୁଁ ଭାଷିଲେ ସତେକେ, —
 “ଯା ବରୁଣି ଜଗନ୍ନାଥେ, ଯା ଥାଉ ବପାଳେ,
 ବରୁଣି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଦେବ, ବର ଅଧିକାର
 ବଙ୍ଗ, ନିବାସିତ ରଣବନ୍ଧୁ ଯଦନର ।
 ସମସ୍ତ ଭାରତ ଯଦି ହୁଏ ତାହା ପକ୍ଷ,
 ଅବଶ୍ୟ ବରଷି ଯୁଦ୍ଧ ତେନେ, ଏହା ସତ୍ୟ,—
 ନୁହେଁ କେବେ ବାଗ୍ଦତାର ବିଫଳ ଭୁଷଣ ।
 ଥାଉ ଥାଉ ମୁଁ ଜୀବିତ, ନ ପାରିବ ସ୍ଥିତି
 ଯଦନ ଏ ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଭୁଲିଲେ କେଶ ।
 ଯେଉଁ ଗଜପତି ଗୁଡ଼ା ଦୟାର ଦେବତା,
 ତାହାଙ୍କୁ ଦେବ ବା ଗୀତା ଯାହାଙ୍କ ଜୀବନୀ
 ନିତ୍ୟପୁର ପୂଜାପାଠୀ, ପୁରୁଲେ ଯା ପୁଣି
 ବୁଦ୍ଧିଯାଏ ଅତୀତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଳ,
 ଶୁଣୁଛୁ ମୁଁ ଅନାମସ୍ତ ଗୁଣୀ, ତାହାଙ୍କର
 ଆନନ୍ଦ-ଆଦେଶ, ମୋର ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ
 ଦେବ ନାହିଁ ମାନ ତାଙ୍କ ପାଦନ ଶୌରବ ।
 ଜୟଧ୍ବଜ ମୁଖରତ ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ଗୁଡ଼ା
 ଯଦନର ଭେଦଧ୍ବଜ ନ ପାରିବ ପଶି,
 ଶୁକ-ଶ୍ଳୋକ-ମୁଖରତ ପୁଣ୍ୟ ତପାଶ୍ରମେ
 ବାବର କବିଶ ଶବ୍ଦ ଅସହ୍ୟ ସବିଧା ।
 ବିଦ୍ୟାମାନ ଏ ମନରେ ଭୁଲିଲେ ତେଜ,
 ବାହୁରେ ଭୁଲିଲ-ବୀର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରତି ଧମନୀରେ
 ବହୁଛି ଭୁଲିଲ ରକ୍ତ, ଆବର ସେ ରକ୍ତେ
 ବିଦ୍ୟାମାନ ଭୁଲିଲେ ମହାପୁରୀ ଶକ୍ତି,
 ସେହି ଶକ୍ତିଦଳେ ଦେବ, ପଠାଣ-ଶୋଣିତେ
 ଭୁଲିଲସ୍ବାଧୀନତାର ପୀନ ଭଜିତାସ
 ଲେଖିବ ନିଶ୍ଚୟ, ଏହି ଅସି-ଲେଖନୀରେ ।”
 ଏଥୁଅନ୍ତେ ଦେଉ ଗୁରୁ ନୁହଣି ବଦନେ
 ଧ୍ୟାନ ଅପଲବ୍ଧ ନେନେ, ଭାଷିଲେ ଗୁଡ଼ାରେ,—

“ଶୁଣି ବସୁ, ତୁମ୍ଭର ଏ ସର୍ବାବ ଭାରବ
 ବହୁଛି ପ୍ରାଣେ ମୋର ଶିର ପ୍ରଣିପାତେ
 କି ଏକ ନୂତନ ଶକ୍ତି-ଅଗ୍ନିମୟ ସ୍ତୋତ,
 ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଭଗ୍ନ ଦେଉଳର ପୁଣି ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଦେବ
 ଉଠିଲେ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ । ବୃଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ,
 ନିରାଶ୍ରୟ, ତଥାପି ଦେ ନୃପ, ଶୁଣି ତବ
 ଅଗ୍ନିବର୍ଷୀ ବୀରଭାଷା, ଯାହୁଛୁ ବରଷି
 ବିଶୁଦ୍ଧ ଶୋଣିତ ମୋର ଚର ପୁଣିତଳ ।
 ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ମାତୁଲକ୍ର, ଧନ୍ୟ ଦେଶଭକ୍ତ,
 ଶୁଣି ଏ ଭକାଟ ବଂଶୀ, ବାହା ମନୋମୁଗ୍ଧ
 ନ ଦେବ ଅଧୀର ? ଶୁଣି ଶ୍ରୀମଦେବୀ ପାଠେ
 ମାଳଣା ବାଜଣା, ସ୍ଥିର ହୁଏ କି ବାଜଣୀ ?
 ଏ ଜୀବନ୍ତ ଭସ୍ମାହୁରେ, ଦେଉଅଛୁ ପ୍ରତି
 ଆସିଲ କି ଫେରି ମୋର ଅତୀତ ଯୌବନ,
 ତୁମ୍ଭେ ଏକା ବସୁମଣି, ଯୋଗୀ ଗୁଡ଼ା ସିନା
 ଅନଙ୍ଗ-ପ୍ରତାପ ଅଧି-ନୃପ-ସିଂହାସନେ ।
 ନ ଦେଲେ ଏମନ୍ତ ବୃତୀ ହୁଅନ୍ତୁ କି ତୁମ୍ଭେ
 ଦେବପୁତ୍ର ଭୁଲିଲେ ଗୁଡ଼ାବଦ୍ଧ ?
 ଦାୟିତ୍ବର ବୋହେ ତବ ସମ୍ରାଟ ମୁକୁଟ,
 ବିଶାଳ ହୃଦୟ ତବ, ବିଶାଳ ଯେସନ
 ତୁମ୍ଭ ଅଧିକାର, କିମ୍ବା ଅନମ୍ଭର ଯଥା
 ଭଲ, ସମ୍ଭାର, ତଥା ହୃଦୟ ତୁମ୍ଭର ।
 ଅପରି ବ୍ୟାଧା ଯାକୁ ଭଲ ଅଧିକାର
 ଆବର ଦାୟିତ୍ବ, ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବସୁ,
 ସେଇନ୍ତୁ ତାହାକୁ ଦେଇ ଭଲ ବୃଦ୍ଧୟ,
 ସ୍ବୟଂ ତୁମ୍ଭେ ଏ ଭକ୍ତିର ସଫଳ ପ୍ରମାଣ ।
 ଦେଉଣି ବହୁତ ଗୁଣି, ସିବ ମୁଁ ଆଶ୍ରମେ !”
 ଏହା ଭାଷି ଆସନରୁ ଉଠନ୍ତେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ,
 ପ୍ରଣମି ତାହାଙ୍କ ପଦେ ଶ୍ରୀମୁକୁଟଦେବ,
 ବିଜେ ଦେଲେ ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ତଃପୁର ମୁଖେ ।

ତୃତୀୟ ପର୍ବ

ପ୍ରଭାତ ଅସିଲ ନିଶି, ଫାଟିଲ ସିନ୍ଦୂର
ପୂର୍ବଦିଗେ, କାନ୍ଦାତାରୁ ଦିଶିଲ ମଇଳ
ବିଦାୟକାଳୀନ ଦ୍ଵାସୀ ଯଥା, ବଳେ ଭସା
ଚାଲୁ ସିନ୍ଦୂର କଳେବର—ସଦ୍ୟ ସିନ୍ଦୂ ସ୍ଵାସନ ।
କୁସୁମ ସୁଖମାସିକ୍ତ ସୌମ୍ୟ ଅଙ୍ଗୁ ଡାକ
ଝରପଡ଼େ ମଧୁରମା, ପାଟଳମା ସଦୃ ।
ଭକ୍ତଚାର ପ୍ରାଚୀଦେବୀ କସ୍ତୁରୀ ପ୍ରଲେପ
ଦେଇ କି କୁକୁମ ବୋଲି, ଅଥବା ପାଲଟି
ନୀଳପାଟ, ରଙ୍ଗପାଟେ ଆବରଣ ଦେଇ ।
ସୁଗଣିତ ସମୀରଣ ବଡ଼େ ଧୀରେ ଧୀରେ
ତୋରୁଇ ସୌରଭଧନ କୁସୁମ ନିଃଶ୍ଵାସ,
ବିଚରୁଇ ବହୁଅଣି ଅମୃତ ରଜାର
ସୁଖୀ ସ୍ଵର ଆଶୀର୍ବାଦ, ଧରଣୀମଣ୍ଡଳେ ।
ଅସିଲ ପ୍ରଭାତ, ପିନ୍ଧି କରଣ-କରାଟ
ଶିରେ ନମେ ନମେ ବୁଦ୍ଧି ଭରଣ ଆଲୋକ,
ଭଲେ ପରବୁଦ୍ଧି ଯଥା ବାଣିକୀର ଧନ ।
ମିଶିଗଲ ଅନ୍ଧକାର ଆଲୋକ ସାଗରେ
ମିଳାଏ ଜୀବାତ୍ମା ଯେତେ ପରମାତ୍ମା ସଦୃ,
ବାହାରରେ ରବି, ଗଜା ବଡ଼ଦେ ବଢ଼େଦି,
ଶବ ଆବରଣ ଭେଦି ପ୍ରଭରା ଯେସନ ।
ଥୁଲ ମହାଭାବେ ମୌଳ, ନିଷ୍ଠୁର, ପ୍ରବୃତ୍ତ,
ଲୋଚକ ସଜଳ ମୂର୍ତ୍ତି, ପୁଣି ସୌରବର
ଅସିଲ ତା ପ୍ରାଣେ ନବ ରାଜିଲା, ସୁନ୍ଦର ।
ଦିଶିଲ ସେ ସ୍ଵପ୍ନସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସରସ୍ଵେ
ସ୍ନାନ ଶୋଭା ନୀରେ, ତାର ବହିଲ ଅଧରେ
ଦ୍ଵାସୀର ବିଦ୍ଵାଦ ଧାସ—ବୋଟି ପ୍ରବାହରେ ।
ତରଳ ଭରଣସ୍ପର୍ଶେ ଦୁସିଲ ଆକାଶ
ମୌଳଦ୍ଵାସ, ଦୃଷ୍ଟେ ପୁଣି ଦୁସିଲେ ଶାବପେ,
ସେ ଦ୍ଵାସୀ ତ୍ୟୋଜରେ ମିଶି ବାଳରୌଦ୍ରତ୍ୟୋଜ
ସୁକଳ ଅନନ୍ତ, ଦିବ୍ୟ, ତ୍ୟୋଜଇ ଭସ୍ମବ;

ପ୍ରବୃତ୍ତ-ସୁନ୍ଦରା କିବା ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଚର୍ଚ୍ଚିତରେ
ବାନ୍ଧୁଛୁ ବିସ୍ମଳ ଗଭା, ସୁମନ-ମୌକ୍ତିକ ।
ବନବଦ୍ଧ ବିଦୁଙ୍ଗମେ, କଲେବ ଅବୃତ୍ତି
ପ୍ରଭାତୀ ଛନ୍ଦରେ ବନ୍ଧୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଦତା,
ଆଳାପିଲେ ନୌଞ୍ଜ ନୌଞ୍ଜୀ କରୁଣ ସୁଗଣୀ,
ସେ ଶୋକ ବିଳାପ ଧ୍ଵନି, ଦୁଃସ୍ଵ-ଦାରକ,
ପ୍ରତେ ଦୃଢ଼ ଜ୍ଞାନାଦିରୂପ ସଂସାରର ଯେତେ
ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଦ୍ଵାଦ୍ଵାଦାର ନେରୁଣୀଜଞ୍ଜଳ ।
କି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ସେ ଶୋକ-ସ୍ଵର, ଫୁଟାଇ ଶରୀରେ
ଭେଦିଯାଏ ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟେ, ଭାସିର ଯେସନ
ଭେଦିଯାଉ କାଣ୍ଡ ଶଣ୍ଡେ, ଭେଦେ ଧରବନ୍ଧ ।
କି ଶୋକ ଏ ପରିପ୍ରାଣେ, ଚର ଅଗାଧୋରୁ
ଅସୀମ ସେ ଶୋକ ଶକ୍ତି ଓଟାଇଲ ବଳେ
ବଦତା ଅବଦିବଶ୍ଚ, ଚନ୍ଦ୍ରାଇ ତା ପ୍ରାଣେ
ଆବଣ୍ଡ କରୁଣରସେ, ସେହି ଶୋକ ଏକା
ସୁକଳ ସଂସାରେ ଶ୍ଳୋକ, ପ୍ରଥମ ସଙ୍ଗୀତ,
ଜଗତର ଆଦିକାବ୍ୟ ପୁଣି ରମାୟଣ ।
ସମୁଦ୍ରର ଅଛୁ ପାର, ମନ୍ଦ ସେ ଶୋକର
ମନ୍ଦିନୀ ଅପାର ପୁଣି ଗରମା ଅକ୍ଷତ,
ଶୋକ ନୁହେଁ, ତାହା ବିଶ୍ଵ ଆଶୀର୍ବାଦ ଶ୍ଳୋକ
ସାର ପ୍ରାଭାତକ କୃତ୍ୟ ସ୍ନାନସୁକା ଆଦି
ଭକ୍ତ-ପ୍ରତୀପ ବୀର ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ,
ବଳେ ଦେଲେ ଦରବାରେ, ଧରଣ ମସ୍ତକେ
ସୁକଳର ଛନ୍ଦଧର ବେନ ମସ୍ତୁଣିତ ।
ବସିଲେ ସମୁଦ୍ରେ ପାଦ-ମିତ୍ର-ସଦସ୍ୟାଦି,
ଦିଶିଲ ସେ ଦୃଶ୍ୟ, ଭବେ ପ୍ରାଚୀ ପୃଷ୍ଠେ ଯଥା
ଶଶୀ ସଦୃ ଶବରୁଷା । ମୁଖୀ ନାଗରୂପ,
ଅଜକାରେ ସମୁଦ୍ରେ, ବସିଲେ ଚପ୍ପରେ,
କିନ୍ତୁ ସ୍ଵୟ, ନିଜ ଗୁଣେ ସମୁଦ୍ରେ ନିଜେ,
ସମୁଦ୍ରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯଥା ଆପଣା ଭରଣେ ।

ଶୁଭେ ସେ ସଭାରେ କବି, ପଣ୍ଡିତ, ଧାର୍ମିକ,
 ଶିଳ୍ପୀ, ବଣିଜାର ଆଦି ଶୁଣିବମଣ୍ଡଳୀ,
 ମାନ୍ଦ୍ରୀୟ ନାହିଁ ତହିଁ ଶକ୍ତି, କାନକୁଡ଼ା,
 ଚୁରୁଲୁଆ, ବରୁଲୁଆ, ପରଶ୍ରୀକାନ୍ତର,
 ସାହସିଆ, ବାଆପିଆ କିମ୍ବା ସ୍ଵାର୍ଥଦାସ,
 ହାତେ ଉଦ୍ଧା ଦେହଧର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣବେଶ କରେ ।
 ପ୍ରଥମେ ସପକ୍ଷ ସୈନ୍ୟ-ଅସ୍ତ୍ର-କଣ୍ଠକଳ,
 ଉଦ୍ଧା ହୋଇ ସମ ସୂତେ, ଅସ୍ତ୍ର ସଂଜ୍ଞାଳନେ
 ସମ୍ବନ୍ଧି ସମ୍ପାଟେ, ଗଲେ ଯଥାସ୍ଥାନେ ଫେରି ।
 ତଦନ୍ତେ ଆସିଲ ପାଟକୁସୁମୀ, ଶିରେ ଶୋଭେ
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ ହାଲର, ହାତ-ମାଣିକ୍ୟ-ଗୁମ୍ଫିତ,
 ଲଗାଇ ସେ ଶିରେ ଶୁଣ୍ଠି, ପ୍ରଣମି ସମ୍ପାଟେ
 ଫେରିଗଲା ମୁକୁ ମନ୍ଦ ଗଜେନ୍ଦ୍ର ଗମନେ ।
 ଅତନ୍ତର ପାଟିଆଶୁ, ରଜ ପଲ୍ଲୀଶିତ,
 ଯୋଡ଼ି ଅଗ୍ରପାଦ, ତହିଁ ଲଗାଇ ମସ୍ତକ,
 ହେ ଶାରଦେ ହୃଦୟର ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶି
 ବାହୁଡ଼ିଲ ଅଶ୍ଳୀବାସ-ମନ୍ଦୁସୁରୁଣେ ।
 ଶୁଭଭକ୍ତ ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜ ଆସି ଅବଶେଷେ
 ସମର୍ପି ବିବିଧ ଭେଟି ସମ୍ପାଟ ଛାମୁରେ,
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ଉପସୂକ୍ତ ପୁରସ୍କାର ଲଭି ।
 ହେଲ ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ ଗ୍ରହ ଏ ଶପଥ
 ଉଚ୍ଚଳ-ସମ୍ପାଟ, କରେ ବିଚାର ଆରମ୍ଭ,—
 “ଏ ଗୁଜ୍ଜୀ ନରର ନୁହେଁ, ଦେବତାର ଗୁଜ୍ଜୀ,
 ଗୁଜ୍ଜୀ ଏହି ଜଗନ୍ନାଥ, ମୁଁ ତାଙ୍କ କିଙ୍କର
 ଅର୍ଚ୍ଚାବଦ୍ଧ, ଦେବକାର୍ଯ୍ୟ, ପୁଣି ପ୍ରଭୁକାର୍ଯ୍ୟ
 ସାଧକ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଣପଣେ ଆଚାବନ,
 ସତୀ, ଧର୍ମ, ନ୍ୟାୟଦେବ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଧରି,
 ଯାହାକର କାର୍ଯ୍ୟ, ହେବେ ସେ ମୋର ସହାୟ ।
 ଅତପର ହେଲ ବହୁ ବିଚାର ମାମାସା,
 ଆସି ପ୍ରତିବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ କର୍ମଚାରୀ,
 ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ କାରକରେ କରାଇ ସ୍ଵାକ୍ଷର
 କହା ହେଲେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଉପଦେଶ ଭେନି ।

ଏକାକେ ଦକ୍ଷିଣଦୂର ହୋଇ ଉପସ୍ଥିତ,
 (ବୀର୍ଯ୍ୟଦୃଷ୍ଟ କୀର୍ତ୍ତ ମୁଖ ଉସ୍ତାଦେ ପୁରତ)
 କର୍ମଠ, ବାକୀଠ ପୁଣି, ଲଗାଇ ମସ୍ତକ
 ସମ୍ପାଟ ପଶ୍ଚାତେ, ଉଠି ଉଦ୍ଧା ହୋଇ ଦୂରେ
 ବିବରଣ କରସୁଟେ ଏସନ ଭାରତୀ,—
 “ଲଭି ଦେବ, ଶ୍ରୀଛାମୁକ ଅବୀର୍ଯ୍ୟ ଆଦେଶ
 ବହୁ ଭାଗ୍ୟାଫଳେ, ଯାଇ ଭ୍ରମିଲୁ ପ୍ରହଲ୍ଲେ
 ବହୁଦେଶେ ବହୁବେଶେ; କିନ୍ତୁ ନ ଦେଖିଲୁ
 କାହିଁ ବୈଦେଶିକ ଭୀତି, ଯାଇଛୁ ତ ଭାଙ୍ଗି
 ବାହାମନୀ ଗୁଜ୍ଜୀ, ଦକ୍ଷ ଭୂତ ଯବନର,
 ଭୈରବର ସେହି ଦଶା, ଅକ୍ଷମ ସେ, ଦେବ,
 ନିଜ ଭର ନିଜ ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷଣରେ ଏବେ,
 ସେ କିପାଁ ବାନ୍ଧିବ ସାହା ଅପର ଧର୍ମଶେ,
 ସବେ ମତ୍ତ ପରସ୍ପର ଗୁଡ଼-ବିବାଦରେ
 ନାହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ କିଛି ବୈଦେଶିକ ଶକ୍ତି,
 ମାତ୍ର ଦେବ, ଚନ୍ଦ୍ରନୀୟ ନୁହଇ ଦେବତା
 ବର୍ତ୍ତମାନ, ଅତୀତ ବି ଦେଶିକା ଭବିତ,
 ଶିରେ ଅଙ୍କି ଭୂତଚକ୍ର ଆସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ।”
 ଭାଷି ଏହା ବାର୍ତ୍ତାଦୂର ଭେନିଲ ମେଲୁଣି
 ସମ୍ପାଟ ଛାମୁରୁ, ହୋଇ ଯଥାପୁରସ୍କୃତ ।
 ଆସିଲ ଉତ୍ତରଦୂର, ବହୁ ପ୍ରୋଦବାୟ,
 ପ୍ରଜା-ମହିମିତ ମୁଖ ଗଭୀର, ସୁନ୍ଦର ।
 ନମି ଶୁଭପଦେ ଦୂତ କହିଲ ବିନୟ,—
 “ସେ ପଦ-ପ୍ରସାଦେ ଦେବ ଆସିଲୁ ମୁଁ ଭ୍ରମି
 ତାମ୍ରକୃତ-ଧୂ ମୁମୟ ଗଙ୍ଗାପୁର ବଙ୍ଗେ
 ନିରାପଦେ, ଆଶିଛୁ ଯେ ଗୋପନୀୟ ବାର୍ତ୍ତା
 ଶୁଣିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ବହୁଛୁ ଛାମୁରେ —
 ଛଦ୍ମବେଶେ ବହୁଠାବେ ଭ୍ରମିଲୁ ଏକାକୀ,
 ବୁଝିନେଲୁ ପ୍ରଜାଙ୍କର ମନୋଗତ ଭାବ
 ସୁବୌଶଳେ; ମାତ୍ର କାହିଁ ପଡ଼ି ନାହିଁ ଚକ୍ର ।
 କି ବର୍ଣ୍ଣିବ ହାୟ ବଙ୍ଗପ୍ରଜାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା,
 ସବେ କୁରୁଦାନ୍ତ, ମୂଳ, ବ୍ୟାକାନ୍ତିସାର ।

ଦୂରର ଯୌତୁକ ଗୁଣୀ ସାଗ୍ର ବଙ୍ଗରୁ ମି,
 ଦେଉଛନ୍ତି ଅବାଳରେ କାଳ-କବଳିତ
 ନିଜ କେତେ ମହାପ୍ରାଣୀ, ନାହିଁ ତା ବଳନା;
 କିନ୍ତୁ ନାହିଁ ତଳେ ଗୁଳଦୁଷ୍ଟ ସେ ଅଦଳୁ
 ବଳ ସଦା ଗୁଳଦୁଷ୍ଟ ପରସ୍ପଦରଣେ ।
 ସପାଦପା ଶୁଣିଲି ମୁଁ ସଲିମାନ ନିନ୍ଦା,
 କେହି କହେ ଅହୋ, କେହେ ବୁଝାଇ ଲଳସା,
 ଅଜୀବନ ପରଗୁଣୀ ବର ଗର୍ଭସାତ,
 ତେବେ ମୁକ୍ତା ନ ଭୁଲିଲ ଶାନ୍ତ ଗୁଳପ୍ରାଣ,
 ପରସ୍ପଷ୍ଟ, ଶାସଚିନ୍ତା ଲାଗିଛି ଯଦନେ,
 କାହିଁ ତାର ଅବସର ପ୍ରକାଶିତା ପାଇଁ ?
 ପରପ୍ରାଣେ ନିଜ ଭାଗ୍ୟ ଗତିର ମସ୍ତୁର,
 ବାନ୍ଧିଅଛି ଏ ଦୁରାଶା, ସେହି ଦୁରାଶା ହିଁ
 ଦେବ ତାର ପରିଣାମେ ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ,
 ଯେସନ ଶୁକ୍ତିର-ମୃତ୍ୟୁ, ବସ୍ତୁର ମୃଗର ।
 ଅନ କହେ—‘ମତି ତାର ଅସ୍ତିତ୍ବ ସତତ;
 ଅସ୍ତିତ୍ବ ଯେସନ ମତ୍ତ ମତଙ୍ଗଳ କର୍ଣ୍ଣ,
 ନ ମଣେ ଯେ ପରାକ୍ରମେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଅପମାନ,
 କେଉଁ ଅପକାରୀ ଭଲ ଅସାଧ୍ୟ ତାହାର ?
 ପାଷଣ ସେ, ହିତାନ୍ତର ବାଣ୍ଟିକାନଦୀନ ।
 ଭୁଲି-ସମ୍ରାଟ ହସ୍ତେ ଲାଗି ପରାକ୍ରମ,
 ଅସିଲ ପତାଲ ବୁଝି ଜୀବନବିକଳେ
 ପୁରୁଷଟା ଶ୍ରୀମହାୟ, କିମ୍ବା ଭୂତପ୍ରାୟ
 ଖାଲ ପୃଷ୍ଠାଗୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଲଗ୍ନତ ପ୍ରହାର,
 ହି, ନିଲଜ୍ଞ, କେଉଁ ମୁଖେ ବାନ୍ଧିଛି ଭରସା
 ପୁନଶ୍ଚ ଭୁଲି କେଶ ଅନମଣ ଲାଗି ?
 କାନ୍ଦୁଛି ଦୁଷ୍ଟର ସଦା ବୁଝାବୁ ବାସନା,
 ଏ ଦେହୁ ଅଶାନ୍ତ-ଦେବୀ ତଳେ ଦେହ ତାହାକୁ
 ନ ଡେଇଁନ୍ତି କୋଳ କେଉଁ, ଧର୍ମ ନାମେ ପାପୀ
 କଲଣି ଅଧର୍ମ ବହୁ, ମରବ ଅନ୍ତରେ ।
 ଦୌରାସ୍ୟର ରୀତିଭ୍ରମ ହୃଦୟ ତାହାର,
 ବସିଅଛି ତହିଁ ପୁଣି ଏକ ଅସନରେ

ପ୍ରଭୁର ଦୁରାଶା ସଦୃ, ଏ ତନୁଦେହ ତାକୁ
 ନାଶିବେ ସମୁଦେ ନିଶ୍ଚୟ, ରହେ କେତେ କ୍ଷଣ
 ଦୁର୍ଜନ ଦୌରାସ୍ୟ, ଦାକ୍ଷେ କେତେ କ୍ଷଣ ଭଲ
 ହୁଅନ୍ତୁ ଅବନୀବସ, ପୁଣିଲେ ତାହାକୁ
 ଯୌରବର, ଭଞ୍ଜଯାଏ ବାସ୍ତୁ ଦୋର କାହିଁ,
 ଦକ୍ଷିଣା ସବନସ୍ପର୍ଶେ କଲଙ୍କଣୀ ବନ୍ୟା
 ଛାଡ଼ିଯାଏ ଅଲକ୍ଷଣେ, ଏଥର ଯଦନ,
 ଗଲେ ଭୁଲିଲୁ ଅଭ ନ ଆସିବ ଫେରି ।
 ଏହୁରୁପେ ନାନା ସ୍ଥାନେ ଶୁଣି ନାନା କଥା
 ଦେଲି ଉପସ୍ଥେତ ଯାଇ ଗୌଡ଼-ଦରବାରେ
 ଲୁଲୁପ୍ତ-ସନ୍ଧ୍ୟାସି-ବେଶେ, ଯବନ ଦବୀର
 ଫକୀର ସାଧୁଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଚର ଅବାରିତ ।
 ମଣ୍ଡିତ ଦବୀର ଦର୍ମୀ ବିବିଧ ମଣ୍ଡଳେ,
 ଟଙ୍ଗା ଭୁଲ୍ଲେ ଶବଳିତ କାନ୍ଦୋଡ଼ପୁଷ୍ପ
 ଦୁଇ ମୁହଁ ପ୍ରକାଶିତ ଲୁହଧର-ଭାବ ।
 ବିଜିତ ଗୁରୁଦ୍ବିଧି ରଙ୍ଗ ମଣ୍ଡଳେ,
 ଆବର ସଜ୍ଜିତ ବହୁ ଅଶ୍ରୁଳ ଗନ୍ଧରେ,
 ଯେହେ ତାହା ବିକାସର ବୀରସ୍ତ ମନ୍ଦିର ।
 ତଳେ ବିନ୍ଦା ସୁବୋମଳ ସୁରମୀ ଗାଲିତା,
 ତହିଁ ପରେ ଗଜଦନ୍ତ ରତ୍ନ ପଲଙ୍କରେ
 ଉପବିଷ୍ଟ ସଲିମାନ, ବଙ୍ଗର ନବାବ,
 ରତ୍ନରତ ଗଜଗୁଣ୍ଡୀ ଆନାଭୁଲମ୍ବିତ,
 ଦୁରୁହ ଚିନ୍ତାର ଚକ୍ର ଅଙ୍କିତ ବଦନେ ।
 ସୁବିଶାଳ ବସ, ଯେହେ ପ୍ରେମ ରଙ୍ଗଭ୍ରମି
 ସାନ୍ଧି ଶକ୍ତି ଦେବୀଙ୍କର, ଅଥବା ଯେସନ
 କୁମ୍ଭୀପାକ ନରକର ବିଦଳ ବସାଟ ।
 ଇର୍ଷାର ଅନଳଗୁଣ୍ଡି ତଳୁଛି ତା ମଧ୍ୟେ
 ପୁଣି ସୁପ୍ତ ତହିଁ କେତେ ବିଶ୍ବାସଭାଷିତା,
 କୁଟିଳତା ଦୁରାଦର୍ଶୀ—ଭୀମଭୁଜନୀ ।
 ଭରାଭ ଭରସା ପାଶେ ପରିତାପହସ୍ତ,
 ସିଂହର ମୁହଁମୁହଁ ଘୋରପ ଅବର
 ନବାବ ଶରୀରେ, କେଶେ, ଅବର ଶୁଣ୍ଠରେ,

ପୁଣ୍ୟୋତ୍ତରେ ପୁନଃ ଦର୍ଶନ ଉଠୁଛି ମହତ୍ତ୍ବ ।
 ଅଗ୍ନେ ଥିଅ ଅଭବେ, ଦୀର୍ଘ ନଳ ତାର
 ଲମ୍ବିଛି କବାବଙ୍କର ପଦପ୍ରାନ୍ତ ଯାଏଁ,
 ତ ଅଛି ଉପମା ତାର, ମହତ୍ତ୍ବ ପ୍ରସ୍ତରେ
 ନମସ୍ତାରେ କ୍ଷମା କବା ଅଶ୍ରୁଟ ଲେଟାଇ;
 ମାତ୍ର ଏ ଅଧମସ୍ତରେ ଭରମ ଉପମା ।
 କୁହାରେ ଦୋଷସ୍ତ୍ରୀ ପଦେ ନିଶ୍ଚୟରୁ ଯଥା,
 ଏମନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣିଲେ କିଛି ହୁଅନ୍ତା ସଙ୍ଗତ ।
 ଏକପାଶେ ଉପବିଷ୍ଟ ସତେକ ବରମ୍ ଗାଁ,
 ଟେକ ଦେଇ ଅପସରେ, ଜଣବାସସିଆଁ,
 ପ୍ରକାଶ ମସ୍ତକେ ଶୋଭେ ପ୍ରକାଶ ଉଷ୍ମୀଷ,
 ଶୁଣି ଲାଲ ମଧୁ ଦିଶେ ବାଜିତୀ ବଦନ,
 ଶେବାବସକ୍ତ କି ସେ ଛନ୍ଦ ଶବଦକ !
 ଶିଖାରଦ ମନ୍ଦିରର ମନ୍ଦିରୀ ପ୍ରକାରେ,
 ବୃତ୍ତନୀତି-ବିରାଜଣ, ବୃତ୍ତ ତାଣ୍ଡ୍ୟୀ ସେ,
 ସୁଖ-ସୁମେ ଶ୍ରୀକୃତନ୍ତ ବିରାଟ ବିପୁଳ ।
 ଉପବିଷ୍ଟ ଅନ୍ୟ ପାଶେ କୁମାର ବାଜିତ୍,
 ବଦୀୟ ଅନୁଭ ଭ୍ରାତା ଦାଉଦ ତା ପାଶେ,
 ବହିଁ ପରେ ଗାଁ ଜାହାନ, କୁତୁଭ ଗାଁ ଆଦି
 ନବାବ ବସୁସ୍ୟାବୁଦ ଆସୀନ ସମ୍ମୁଖେ ।
 ବସିଛନ୍ତି ଏକଦୋଶେ ଦେ ଶ୍ରୀସନ ପରେ
 ଉତ୍ତରବଦନ ଶିଖି, ମନାଇ ଭବିଷ୍ୟ ।
 ବସିଛନ୍ତି ସବେ ମୌନେ, ପ୍ରତେ ଦେଲ ଦେଖି
 ବାଜିଛନ୍ତି ମେଲ କବା ସଜୀବ ବୀର୍ଯ୍ୟତା ।
 ଲଗିଛି ବାରାଙ୍ଗୀ ନୃତ୍ୟ, ଚଳସୁ ସବେ
 ବହିଁ, ପେନ୍ଥେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ, ଅନୁଭୂତ,
 ଉତ୍ତମାଲ ଲଗିଅଛି ବାରାଙ୍ଗୀନା ଅଙ୍ଗେ,
 ନ ଆସେ ସୁସ୍ଥାନେ ଫେରି ବହୁ ସାଧନାରେ ।
 ନୀରବ ଦବାଇ ଦର୍ମ୍ୟ, ମାତ୍ର ଥରେ ଥରେ
 ବସୁଳ ଉତ୍ତାପ ଧୁନି ଉଠି ଭବସ୍ତରେ
 ନର୍ତ୍ତକୀ ପ୍ରାବଦ ବଣ୍ଟ, ଶାଉଅଛି ଥମି,
 ଶାଉଛି ଗୌପାଶୁ ବର୍ଣ୍ଣ ପୁରସ୍କାର ମୁଦ୍ରା ।

ତୃତୀ ଶେଷେ ବାଦସାଦୁ ଧର ଧୂ ମୁଳେ
 ରୁମ୍ବେରେ ଅଧୀର ଦୃଷ୍ଟି, ଅସୀନ ସନ୍ତୋଷେ,
 ଉଦଗାରନ୍ତେ ଧୂମ୍ରାଶି, ସେ ଧୂମ୍ରାଶି
 କୁଣ୍ଡଳୀ ଆକାରେ ଭୂମି ନବାବ ଶୁଣିବେ
 ଶେଷେ କୁଟିଲେ, ଯଥା ଧୂମାକାର ଗନ୍ଧ
 ଶେଷେ ପଶି ଗିରିଶୁଙ୍ଗ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ।
 ଅନନ୍ତର ତାହୁଁ ଶିଖି ମନାଇ ବଦନ,
 “କୁଣ୍ଡଳ ତ ମହାପାତେ” ପୁଣିଲେ ସମ୍ବିଦେ ।
 ବର ବହୁ ଘେନାଘେନି ଭବିଷ୍ୟ ଶିଖି,—
 “ବାହୁଁ କୁଣ୍ଡଳ ପୁଣି, ବଙ୍ଗ ବାଦସାଦୁ,
 ଅଭାଗା ଭାଗ୍ୟରେ, ସବୁ ଜାଣନ୍ତି ଅପଣ
 ହୃଦୟର ସ୍ବପ୍ନ କ୍ଷତ, ଅମ୍ଭର କୁଣ୍ଡଳ
 ଅପଣଙ୍କ ହସ୍ତେ ସିନା !” ନୀରବନ୍ତେ ଶିଖି,
 ବହୁଲ ମନାଇ ବହୁଁ ଉଠି ବରପୁଟେ,—
 “ଯାହାପନା, କି ବହୁବ ବାଦୁଲ୍ୟ ମୁଁ ଆଉ,
 ଅପଣ ହିଁ ହୋଇ ଅମ୍ଭ ଭାଗ୍ୟର ବିକାଶି
 ଗତିଦେବେ ଦୃଷ୍ଟି ଭଗ୍ନ ଭାଗ୍ୟ ଏ ବେଳର,
 ବାଜି ଏହି ଅଶା ପ୍ରାଣେ, ଅସିଅଛୁଁ ଏଥୁ ।
 ପ୍ରଭୁପଦେ ଅପଣଙ୍କୁ ବସାଇ ବେନିଏ,
 ଦେବୁ ଅମ୍ଭେ ଆଜ୍ଞାବଦ୍, ଏ ଭକ୍ଷା ପୟରେ,
 ବରଛୁ ସେ ନିବାସିତ ସ୍ବଳ୍ପ ଅପରାଧ୍ୟ
 ଅମ୍ଭେ ଉଭେ, ପ୍ରତିପଳ ନ ଦେଲେ ତାହାକୁ
 ବାହୁଁ କୁଣ୍ଡଳ, ଏହି ଅକୁଣ୍ଡଳ ପ୍ରାଣେ ?”
 ଶୁଣି ଏହା ଚିନ୍ତାଲ ଶୁଣାରେ ମୋ ମନ,
 ଶେଷେ, ଦୁଃଖେ ଉଠିଲବ ପୁର ଏ ଦୃଢ଼ସ୍ବ,
 କମ୍ବନରୁ ନିବନ୍ଧିତ ଦେଲ ଅଗ୍ନିବିଶା,
 କି ବରବ, ଦୋଇପଦେ କାଳେ ପ୍ରକାଶିତ
 ଏ ଭାବ ମୋହର, ଏହି ଭୟେ ପ୍ରକାଶିତ
 ନୀରବ ଅବକା, ବଲ୍ଲ ଆସୁସମ୍ବରଣ ।
 ସୁବଭୁ ଓଷଧି ମୁଁ, ସୁବନିତା-ବାଣୀ
 ବେବେ ନ ସହବ, ଏହା ଚରପଣ ମୋର,
 ତଥାପି ତା ସହିଥାନ୍ତି, ବହିଥାନ୍ତା ସେବେ

ବିପ୍ରସ୍ଥ ଯବନ, ମାତ୍ର ସୁଭାଷର ନିନ୍ଦା
ସୁଭାଷ ମୁଖରେ, ତାହା ଅସଦୃଶ ସଦୃଶ ।
ସହିତୁଏ ବେଶାଶର ଚାନ୍ଦ୍ର ଗୌଡ଼ଭାଗ,
ମାତ୍ର ସହି ହୁଏ ନାହିଁ ଅଶାନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ।
ବହିରୁ ମୁଁ ମନେ ମନେ, ଧୂର ରେ ମନାଇ ।
ଧୂର ଶିଖା ଯବନର ଉଚ୍ଛ୍ଵେଷ୍ଟବାଣୀ,
ନିଶ୍ଚ ନାହିଁ ସୁଦ୍ଧା ଦୀପ, ଆଶା-ମନ୍ଦିରରୁ
ଅବଧି ତୁମ୍ଭର ! ଦାୟ ମାୟାବଳୀ ଆଶା,
ବେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ସୁଦ୍ଧା ନ ଛାଡ଼ୁ ମାନବେ ।
ରେ ସୁଭାଷଦ୍ରୋହୀ, ତୁମ୍ଭେ ଦେଖାଇଲ ଆଜି
ଯେ ଦୃଶ୍ୟ ଏଠାରେ ବହି ଦାନ ବାକୁବାଣୀ,
ପ୍ରବୃତ୍ତବରୁଜ ତାହା ଓଷ୍ଠିଆ ଲାଗିବ ।
ଦେଖି ସେହି ପାପ ଦୃଶ୍ୟ ସ୍ଵର୍ଗରୁ ତୁମ୍ଭର
ମୃତ ପିତୃପଣ, ସ୍ଵେଷ-ଆରତ୍ର ନୟନେ
ଦାହୁଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ଶିରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଅଭିଶାପ,
ଅସଦୃଶ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ତାଙ୍କ ଦେବ-ନେତ୍ରେ ସଦା ।
ସେହି ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଚାହିଁଦେବାଳୟ
ଭାଙ୍ଗି, ଚାହିଁ ରହିବାକୁ ମନାସିଛ ପର
ବିଚାର-ମନ୍ଦିର ତବ ପ୍ରଭୁ ଯବନର,
ଦେବ ରେ ସେ ଆଶା ପଣ୍ଡି, ଲାଗିଆ ନିକର ।
ଯେଉଁ ଜହ୍ନ ! ଉଦାରର ଯବନର ପ୍ରବ,
ପୁଣି ଦେଶଦ୍ରୋହବାଣୀ, ସେ ଜହ୍ନକୁ ମୁକ୍ତ
କୁଡ଼ାଇଲେ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ, ନ ଦେବ ବଦାପି
ଉପସୂକ୍ତ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ତୁମ୍ଭ କରଣୀର ।
ମଣ୍ଡନାହିଁ ଅଶୁଦ୍ଧ ମୁଁ ଯବନଦର୍ଶନେ,
ତୁମ୍ଭ ଦର ପାପମୁଖ ନିରେଖି ବେକଳ
ମଣ୍ଡୁ ମୁଁ ଆପଣାକୁ ଅପବିତ୍ର ଅତି,
ସିବାବେଳେ ରଙ୍ଗାୟାନେ ସିଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ।
ଅନନ୍ତର ବାଦସାହେ ସମ୍ବୋଧି ସତବ
ବହିରୁ, ଆମ୍ଭରୁପେ ବିପନ୍ନ ଏ ବେଳ,
ବିଗତ ଉଚ୍ଚଳ-ସୁଦ୍ଧେ ଆମ୍ଭ ବିରୁଦ୍ଧରେ
ନ ଧରିଲେ ଅସୁ ବୋଇ ଏ ଶିଖା, ମନାଇ,

ଉଚ୍ଚଳ-ସମ୍ରାଟ ତାଙ୍କ ଚକ୍ରଦେଲେ ଦେଶ,
ମହା ଉପବାଣୀ, ପୁଣି ପରମବିଶ୍ଵାସୀ
ଏ ଦୃଢ଼େ ଆମ୍ଭର, ବଙ୍ଗ-ବାଦସାହ-ଭକ୍ତ,
ଜଣିବା ଉଚ୍ଚଳ ଆମ୍ଭେ ଏହାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟେ ।
ନ ସରୁଣ୍ଡ କଥା, ଉଠି କୁମାର ବାଜିତ୍
ବହିରେ ସତବେ ତାହିଁ, କିଏ ଉପବାଣୀ,
ବେ ବିଶ୍ଵାସୀ ମନ୍ଦିରର ?—ଏ ଶିଖା ମନାଇ ?
ଏ ଦୃଢ଼େ ସ୍ଵାର୍ଥର ଭୂତା ପୋଷିଲେ ଶରୀର
ଯାର ଅନୁଜ୍ଞା, ତାକୁ ବହିବାକୁ ଧୂସ
ଇଚ୍ଛନ୍ତି ଯେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରୀ, ଦିନେ ତାଙ୍କ ଦାହ
ତୁମ୍ଭର ଯେ ସେହି ଦଶା ଗଢ଼ିବା ସମ୍ଭବ,
କି ବିଚିତ୍ର ଏହି ଭଲ ଦେଖିଛ କି ଭାବ ।
ବିଶ୍ଵାସୀ ମହୋପବାଣୀ ଏମାନେ ଯଦ୍ୟପି,
ଜାତି-ଦେଶ-ସୁଭଦ୍ରୋହୀ କିଏ ତେବେ ଆଉ ?
କିପା ପରସ୍ପର, ଗ୍ରାସେ ସମୁଦ୍ରୀତ ତୁମ୍ଭେ ?
ନୁହେଁ ଏହା ଉପଦେଶ ଉତ୍ତମ ଧର୍ମର,
ସନ୍ତୋଷ ସମାନ ବିଷ ନାହିଁ ଏ ଜଗତେ,
ଉପେକ୍ଷି ତାହାକୁ ଭଲ କି ଫଳ ଉର୍ଦ୍ଧାରେ,
କି ଫଳ ବା ଗାପମୂଳ ଅତି କାମନାରେ ?
ଉପେକ୍ଷା-ବୀକ୍ଷିତ ଦ୍ଵାସୀ ପ୍ରକାଶି ସତବ,
ବହିରେ, ବାହୁତ ତୁମ୍ଭେ, କି ରୁଦ୍ଧିବ ଅବା
ଗୁଜଜାତି, ଗୁଜାବୁଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଗୁଜାବ
ହୁଏ ସୁଦ୍ଧ ଆବଶ୍ୟକ, ନୁହେଁ ତା ଅଧର୍ମ ।
“ସତ୍ୟ ମୁଁ ବାଚକ,” ନମ୍ରେ ଭାଷିଲେ କୁମାର,
କିନ୍ତୁ ବାଚକଭେଦ ଗୌରବ-ଗୁଜାରେ,
ଜ୍ଞାନଗୁଜା ନାହିଁ ଚାହିଁ ଉତ୍ତର ବିଶେଷ ।
ମନ୍ଦିରର, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପିତୃପଣ, ପୁତ୍ରୀ,
ନାହିଁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ବେବେ ଭକ୍ତ ସୁକ୍ତିବଶେ
ଅତିତମିସିବା ପାଇଁ ମୁଣ୍ଡୁକ୍ତ ତୁମ୍ଭଙ୍କ,
ପୁଣିବି ସରକପ୍ରାଣେ ସରଳ ବିଶ୍ଵାସେ
ଯାହା, କିପା ବହି ବାରେ ଦେବ ତା ଭଉର,
ମଣିଲେ ଧୃଷ୍ଣତା ଏହା କ୍ଷମିତ ସୁସ୍ଵେଣ ।

ପଡ଼ିଛି ଭଜିବ ମୁହଁ ଅର୍ଥୀ ପୁରୁଷରେ
 ପୁଣୀ ଭାଗ୍ୟାଳ, ଶଶୁ-ପ୍ରଭୁ । ଦ ଧୁବର,
 ଜାନବଲେ ଲଭିଛନ୍ତି ଅସମ୍ଭୁ ପୁରୀ ସେ,
 ଦେଉଁ ବୁଦ୍ଧ ମହର୍ଷି ବା ପଟାନ୍ତର ତାଙ୍କୁ ?
 ଏତେଦେଇ ଯାଏଁ ପ୍ରଭେ ନୀରବ ନବାବ,
 ଶୁଣୁଥିଲେ ଅବହେରେ ଭବମୁର ପୁତ୍ର,
 ଅର୍ଥୀ-ପୁରାଣ ନାମ ଶ୍ରବଣ ମାନ୍ଦବେ
 ବହୁରେ ବର୍ଦ୍ଧଣ ସ୍ଵରେ,—“କୁମାର ବାଜିବ
 ବାସେର ପୁରାଣ ପଡ଼ି ଦେଲୁଣି ବାସେର ।
 ଏହି ବୁଦ୍ଧ ଧର ପର ଦେବ ସେ ବଙ୍ଗର
 ଭାବୀ ଅଧୀଶ୍ଵର, ଅହୋ, କି ଦାରୁଣ ଲଜ୍ଜା ।”
 ଶୁଣି ଏ ମଧୁର ବାଙ୍ଗ କୁମାର ବାଜିବ,
 ଯୁବକ ନୋହି ଭବରେ ବନସ୍ତେ ସମୁଦ୍ରେ,—
 “କିପାଇଁ ବହେଷ ପିତା ପରଧର୍ମ ପ୍ରଭ,
 ନୁହେଁ ତାହା ନ୍ୟାୟ, ନୁହେଁ ଅବଦିତ ଏହା
 ସେ ତରଣେ, ଧର୍ମରକ୍ଷା ନୃପତି ନୟନେ
 ସମାଜ ସବଳ ଧର୍ମ, ସବଳ ମାନବ ।”
 “ଅହୋ ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ଦାନ,” ବହୁରେ ନବାବ
 ଶାସନବାଜ୍ଞିତ ସ୍ଵରେ, “କି ଅସ୍ଵସ୍ଥମାନ,
 ମତି ତବ ପ୍ରବୃତ୍ତିସ୍ଥ ନ ଦେଲେ, କୁମାର,
 ପତିବ୍ରତ ଦେବାକୁ ତୋତେ ବଞ୍ଚିତ ନିଶ୍ଚୟ
 ଭାବୀ ବଙ୍ଗ-ସିଂହାସନ ।” ଏହା ଭାଷି ପିତା,
 ଫେରୁଥିଲେ ଘଣ୍ଟାଭରେ ମୁଖ ଅନ୍ୟ ଦିଗେ ।
 ଶୁଣି ଏ ଆଦେଶ ପୁତ୍ର, ସମ୍ବୃତ ବଦନେ
 ଭାଷିଲା ଏପକ, “ପିତା, ଶିଷ୍ୟୋର୍ଥୀ ତବ
 ଏ ଆଦେଶ ଏ ଦାସର, ନାହିଁ ଲୋଭା ପିତା
 ନରରକ୍ତେ ସଂସ୍ଥାପିତ ରାଜ-ସିଂହାସନ ।
 ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପିତା, ଗୁରୁ, ପରମଦେବତା,
 ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ସକ୍ରିତବ ନୁହେଁ ମୋ ବର୍ତ୍ତବୀ,

ନୁହେଁ ତାହା ଶାସ୍ତ୍ରନୀତି, ସାଧୁ ବୀରଦାର,
 ଅର୍ପଣ କିଦାୟ ତାତ, ଯିବ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନେ,
 ଯାତେ ଦାସ ଏହି ଭୂକ୍ଷା ରାଜପଦ-ପ୍ରାନ୍ତେ ।
 କିଏ ରାଜା ପିତାଦେବ ? ବରିପାରେ ଯେହୁ
 ଅବହେଦୁ କାଳେ ବୁଦ୍ଧି; ଆକାଦଳେ ଯାର
 ପ୍ରଦାନେ ଆଲୋକ ରବି, ଶଶୀ, ଅନଳାଦି,
 ସେହି ଏକା ରାଜା ପିତା, ରାଜା ତାର ପ୍ରଜା ।
 ପାଣିବ ନୃପତିବର୍ଗ ପ୍ରଜାର ମୁଣ୍ଡଆ,
 ବରୁଣସେ ପ୍ରଜାଠାରୁ ନେଇ ନ୍ୟାୟ ମୁରୁ
 ଦିଅନ୍ତି ତାହାର ବର ବାଞ୍ଛିତ ସୁବିଧା ।”
 ଏହା ବହୁ ପିତାପଦେ କହୁଥି ଉକ୍ତିରେ,
 ଦରବାରୁ ବହୁଗତ ଦେଲା ଶିପ୍ରପଦେ
 ଭାଙ୍ଗିଲା ଦବୀର, ସବେ ଗମ୍ଭିରେ ସ୍ଵସ୍ଥାନେ ।
 ନିବେଦିଲା ଗୌଡ଼ବାଞ୍ଚୀ ଶ୍ରୀରାମରେ ସବୁ,
 ଠଉରୁଛି ମୁହଁ ଦେବ, ଆକାର ଲଙ୍ଘିତ,—
 ରଜପ୍ରସ୍ଥ ଭଜନର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଶିଶୁର୍ଥୀ,
 ତାରୁଣିଲ, ଯବନକୁ ବରୁଛି ଅବୁଷ୍ଟ,
 ବଶୁବିମୋଦନ ପୁଷ୍ପେ ଦେ ନୁହେଁ ପ୍ରଭୁରୁ !
 ରୂପ ଦେଉ ସୀତା ସିତା ହରିଲ ରବଣ,
 ମାତ୍ର ସେ ସବଂଶେ ମଲା ସେହି ସୀତାଗର୍ଭ,
 ଲଭିବ ଯବନ ତଥା ସମୂଳେ ବଧୂସା ।”
 ଶୁଣି ଦୂରବର-ବାଣୀ ଭଲ-ସମ୍ପାଟ,
 ପ୍ରଶଂସି ବିପ୍ରର ତାକୁ, ଆବର ପ୍ରଶଂସି
 ସଜ୍ଜନ ବାଜିଦେ, ହୋଇ ସୁବ୍ୟ ମୁରୁସ ଗୁଣେ
 ପ୍ରଦାନରେ ବହୁମୁଦ୍ରା ଦୂତେ ପୁରସ୍କାର ।
 ଏକାଳେ ଉଠିଲା ବାଜି ସଭାରୁଙ୍ଗ-ଭେରୀ,
 ଶୁଣି ତାହା ସିଂହାସନ ଉଠି ନୃପନାହା
 ବସେ ଦେଲେ ଅନ୍ତଃପୁରୁ; ତହିଁ ସଭାସଦେ
 ଘରେ ନିଜ ନିଜ ବୃଦ୍ଧେ, ଘେନିଣ ମେଲଣି ।

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

ନୀତି ସାର ମହାଦେବୀ ଉଚ୍ଚଳ-ସମାଜୀ,
 ବିଚେ ସର୍ଗାଗ୍ରହରେ ବିଶ୍ରାମ-ମଣ୍ଡପେ,
 ବସିରାଣ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ମହାମେଳା ସବୁ
 ବିରୁଟ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ-ଦାଟ, କିମ୍ବା ପ୍ରତିରାଣ
 ବମଳ, କୁମୁଦ ପୁଷ୍ପ, ମଣ୍ଡପ-ବାସାରେ ।
 କେନ୍ଦ୍ର ସେଦୁ, କେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରୀତି, କେନ୍ଦ୍ର ବା ପ୍ରେମର
 ସୁପ୍ତମୂର୍ତ୍ତି, ସର୍ଗୀ ସବେ ସମରୂପବତୀ,
 ମଧୁର-ମାଧୁରୀ-ମଣା ବଦନ-ମଣ୍ଡଳ ।
 ମଧ୍ୟରେ ଅତୀତୋପମା ସମାଜ-ମନ୍ଦିରୀ
 ଉପବିଷ୍ଣୁ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତି ଧର,
 ତ ସୁନ୍ଦର ବମଳ, ଲଳିତ, ବୋମଳ,
 ଅସିନ୍ଧୁ କି ଶସି ମର୍ତ୍ତ୍ୟା କୋଟି-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଅବା
 ରଶ୍ମିରେଖାଟିଏ, କିମ୍ବା ଗୁଣ୍ଡୁ ଶରୀର
 ସଞ୍ଜିବନୀ-ସୁର-ସୁଧା, ନିଦିବ-ବିଭବ ।
 ନରୁ ଶରୀରଣୀ ଦୟା, ମାତୃ-ମନ୍ଦିମା
 ଉଠୁଛୁ ବଦନେ ଭାସି, ସୁଲ ଅବସ୍ତବ
 ଶ୍ରୋତବ୍ୟ-ବୀଜୁକ, ମାତ୍ର ଅଙ୍ଗ-ଶୋଭା ତାଙ୍କ
 ନ ଭୁକି ଶ୍ରୋତବ୍ୟ, ଶେଷେ ନବୀନ ଶ୍ରୋବନେ ।
 ବରୁଣା-ପ୍ରଦୀପ୍ତ ନେତ୍ର, ପ୍ରଶାନ୍ତ ନିର୍ଜଳ
 ପବନ କୋଟିରେ ଉତ୍ତ-ଅମ୍ଳାନ ଶାନ୍ତର ।
 ହୃଦୟ ଉଚ୍ଚଳ, କାନ-ଗାୟତ୍ରୀ-ପ୍ରଭାରେ ।
 ଶୋଭା-ପିନ୍ଧୁ ଜାତ-ଶଶି ବୋଇବା ତାହାଙ୍କୁ
 ଅତି ଅପଘଟ, ଯେଣୁ ପିନ୍ଧୁନିଧି ଭରୁ,
 ତାହାଙ୍କର ଅବଳକ ବଦନର ଛାୟା ।
 ଗତିରୁ ଯେ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରା, ବିନାବରଣେ,
 ସଂଗ୍ରହ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟସାର ପ୍ରୀତି ବଳନାରୁ,
 ତ ସାଧ୍ୟ ସେ ସୌମ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି, ଅବରଣମିତ,
 ବିରଚିତ ଭାଷାଶିଳ୍ପୀ ଶବ୍ଦ-ସୁବର୍ଣ୍ଣରେ ।
 ଅସ୍ତେ ଟଙ୍ଗା ଶାରିବାକୁ ସମ୍ବୋଧ ମନ୍ଦିରୀ
 ବହିରେ ବସନ୍ତବାଣୀ-ବାଣୀରେ ଏସନ,—

“ବହୁ ଶାରି, ଜଗବନ୍ଧୁ କହୁ ଜଗନ୍ନାଥ ।”
 ପାଳିଲ ଆଦେଶ ପଣୀ, ବହିର ବକ୍ଷଣେ,
 “ବହୁ ସାରି, ଜଗବନ୍ଧୁ କହୁ ଜଗନ୍ନାଥ ।”
 ବହେ ଯଥା ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଧ୍ୱନି-ଅନୁବାସ ।
 ପଦାଭ୍ୟନ୍ତର ଦେବୀ ପ୍ରେମ ଶାରିବାକୁ,
 ମାତ୍ର ମନ ଭ୍ରମୁଅଛି କାହିଁ, ମନେମନେ
 ଯେତେ ପଦ୍ମରୁ ବସି ଜୀବନନାଟୀର
 ବିସ୍ମୟ ଅତୀତ-ପୃଷ୍ଠା, ଓରଟି ପାଲଟି,
 ପଦ୍ମର ବାହାର ଯେତେ ରୁଣୁ ଅନାୟତ୍ତେ
 “ବହୁ ଶାରି, ଜଗବନ୍ଧୁ କହୁ ଜଗନ୍ନାଥ ।”
 କି ମିଷ୍ଟ ସେ ସ୍ୱର, ତାହା ଆବୃତ୍ତି ସମସ୍ତ
 ନାୟସ୍ୱର, ଶାରିସ୍ୱର ହୃଦ ନାହିଁ ବାରି ।
 ଦେଖି ଏ ଉଦାସଭାବ ମହାଦେବୀଙ୍କର
 ବାଲ୍ୟ-ସଦୃଶ ଏକ, ସୁଚିତ୍ତ ବିନୟେ,—
 “କିପା ଅନାମନା ଆଜି ମଣିମା ଏଭଳି ?”
 ସ୍ୱପ୍ନୋତ୍ପତ ପ୍ରାୟ ସର୍ଗୀ ଉଠିଣ ରମଣ
 ବହିରେ, “ସଙ୍ଗିନି, ଗତ ରହେ ଦେଖିଲୁ ମୁଁ
 ସ୍ୱପ୍ନ ଏକ, ତାହା ଅତି ବିଚିତ୍ର, ଅଭୁତ,
 ବହୁଛି ତା’ ଶୁଣି ଯାଏ ଅବହତ ଚିତ୍ତେ ।
 ଦେଖିଲୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ,—ବସି ବାତାସୁନ ପାଶେ
 ପଦ୍ମରୁ ମୁଁ ଗୀତା, ଦୂରେ ଶୁଭିଲ ଏକାକେ
 ନୋଥ ବୋଲାଇଲ, ତାହିଁ ଦେଖିଲୁ ସଦୃଶ
 ରାଜମାର୍ଗେ ଶତ ଶତ ଭୀଷଣ ସବନ,
 ହୁଙ୍ଗାର ଝଙ୍କାର ଉଚ୍ଚେ ଯାଉଛନ୍ତି ଘେନି
 ବଧାୟିତ୍ରୀମୁଖେ ଏକ ଦେବୀ-ପ୍ରତିମାକୁ ।
 ଛନ୍ଦବାସ-ପରିହରା ବିଷାଦ-ମଳିନୀ
 ସେ ଦେବୀ, ତଥାପି ଅହୋ, ତି ଉଚ୍ଚଳ କୋଟି,
 ତାହିଁ ଦେଖି ଯାଏ ନେତ୍ର ପଡ଼ିଲ ବୁଜି ।
 ଚର୍ମପୁରେ ହସ୍ତପଦ ବନ୍ଧା ଦେବୀଙ୍କର,
 ନାହିଁ ମୁଖେ ଭାଷା, ନାହିଁ ବାଚରତା-ଚକ୍ର,

ଚନ୍ଦ୍ର ନେତ୍ର ଅଶ୍ରୁ-ଅଶ୍ରୁ, ଅସୀମ ଯୌର୍ଯ୍ୟରେ
 ସବୁକୁ ସବନର ଶବ ଅଂଗାର ।
 ଚନ୍ଦ୍ର କି ଅଶ୍ରୁଣୀ, ଅଶ୍ରୁ, କି ମହା ଅଶ୍ରୁଣୀ,
 ପଲକେ ସେ ଦୃଶ୍ୟ କାହିଁ ଗଲକ ଉଲ୍ଲେଖ ।
 ଅନନ୍ତର ଅନାଦିତ ସୁଗନ୍ଧ ସୌରରେ
 ସବୁପା ପୁରୁଷ ଗୁଡ଼, ଦେଲ ଦୀପ୍ତ ପୁଣି
 କି ଏକ ଶୀତଳ ପିରୁ ଅମୃତ କୋଇଲିର,
 ଉଲ୍ଲେଖକୋଇଲି ସଥାବୁଣି-ଯୌବକୋଇଲି;
 ଦେବ ନାହିଁ ବଣ୍ଟି ତାର ନୀରବ ମହିମା,
 ଦୋଇ ଲି ତାଟିକା ମୁଁ ଦେଖି ଏ ବୀପାର ।
 ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦେବୀ-ମୂର୍ତ୍ତି ଏକ,
 କେଉଁ କୋଇଲି ଗୁଳାରସେଦିବୀ କୋଇଲିମୂର୍ତ୍ତି
 କୋଇଲିସ-ପରାହତା, କୋଇଲି-କରୁଣିକା,
 ଚନ୍ଦ୍ରମୃତ ବଶୋଦେଶେ ମହାକୋଇଲିଦାର,
 ଚରୁକତ କୋଇଲିଦାସୀ ଅଧରପ୍ରାନ୍ତରେ ।
 କୋଇଲିରେ ଗଠିତ ଚନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ରଲକ୍ଷ୍ମ ପୁଣି
 କୋଇଲି ପ୍ରଲେପ କହି, ଆଦା କି ରୁଚିର,
 ଦୋଇଲି କି ମିଶାମିଶି ବିଦ୍ୟାବେ ବିଦ୍ୟାବ ।
 ଅଳଙ୍କାରଗୁଣୀ ଚନ୍ଦ୍ର ତେବେ କି ସୁନ୍ଦର,
 ପ୍ରତେ ହୁଏ ବିଧାତାର ପୂଜା-ପ୍ରତିମା ସେ ।
 ଦେବୀଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖେ ଦେଖି ପୁଣି ଲି ବନସ୍ତେ
 ସକ୍ରବରେ, 'କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଦେବ ? କୁପା ବହୁ
 ଆସୁ-ପରବସୁ ଦାନେ କର ମା କୃତାର୍ଥ
 ଏ ଦାସୀକ, ଶ୍ରୀପଦ୍ମରେ ଏକକ ମାଗୁଣି ।'
 ଉତ୍ତରରେ ଦେବୀ ଏହି ସ୍ୱେଦସ୍ନାତ ବାଣୀ—
 'ଉଲ୍ଲେଖର ଗୁଳକ୍ଷୀ ମୁହଁ ଲେ ଦୁଲ୍ଲଭ,
 ଚର ଆସୁପାତା ତୋର, କେତେ ଯେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ
 ପୂଜାରେ ତୋହର ମୁହଁ, କି ବହିଷ ତାହା;
 ଉକ୍ତି ତୋର, ଗୁଳକ୍ଷୀ, ବିଶ୍ୱାସେ ଉଲ୍ଲେଖ,
 ବନ୍ଦା ମୁଁ ଉକ୍ତିରେ ତୋର ନିର୍ମୋଚୀ ବନ୍ଦନେ
 ତୋର ହୃଦ ଚନ୍ଦ୍ରା, ମୋର ବର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସତତ;
 ଚନ୍ଦ୍ର କି ବରିଷ୍ଠ, ଦାୟ, ନିୟତି ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ନିୟତି ପ୍ରବଳ ସହି, ଜାଣିବୁ ସେଠାରେ
 ପରସ୍ତ ସଦୃଶ ବେଷ୍ଟା, ସଦୃଶ ଗୌରୁଷ ।
 ପ୍ରଭୁ ଚରଣବିତା ମୁଁ, ସୁସୁନ୍-ଗୌରବେ,
 ଏବେ ସେ ସୌଭାଗ୍ୟରବି ଅସ୍ତେନ୍ନୁଗ ମୋର
 ଅଜାତକା ସେତୁବନ୍ଧ ପ୍ରଭୁ ମୁଁ ପୂଜିତା,
 ବରିବାକୁ ଦୃଷ୍ଟି ମୋର ସେ ପୂଜା, ମାଆ ଲେ
 ପ୍ରସାଦକୁ ସଦାକାଶୀ ବାହୁ ସେ ନିୟତି,
 ଭାଷଣ ଉଚ୍ଚାର ସିନା ଏ ଉଦ-ବିଭବ ।
 ଦେବ ଲେ ଆରମ୍ଭ, ଦାୟ, ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟ
 ଶେଷାଧ୍ୟାୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଭାରୋଡ଼ିଦାସର,
 ବଡ଼ ଭାଷଣ ସେ ଅଧ୍ୟାୟ, ଦୃଢ଼ଯୁଦାରବ ।
 ଏହି ଯେ ଦଣ୍ଡବପ୍ରବେ ଦେଖିଲୁ ତୁ ସୁସ୍ଥେ
 ରୁକୁକ କି ନାମୁର୍ତ୍ତି, ନିର୍ଜିତା, ଦଣ୍ଡିତା,
 ଅନ୍ତର ସେ ଉଲ୍ଲେଖ ସ୍ୱାଧୀନତା-ଦେବୀ ।
 ଫଣିନୀର ବିଷଦନ୍ତ ଏକ ରଖେ ସିନା
 ଶିଶୁମଣି ତାର, ଗଲେ ତାହା ଭାଙ୍ଗି, ଆଉ
 କେ ତରେ ତାହାକୁ, ସବେ ଦଳନ୍ତି ପୟରେ ।
 ସେହି ଦଶା ଉଲ୍ଲେଖ ଘଟିଛି ସମ୍ପ୍ରତି ।
 ଅମର ବିଦାସ-ସୁଲୀ ଏ ପୂଣୀ ଉଲ୍ଲେଖ,
 ଜାନ୍ତବ ସହିରେ କୋଟି ସୁନ୍ଦର ମହିମା,
 ବିଶ୍ୱର ଆଶ୍ୱାସୀ ସେହି ପ୍ରାଚୀନ ଉର୍ମି
 ନାମୟେ, ସତ୍ୟେ, ତପେ, ଦାନେ, ସମ୍ପଦୁକ ସଦା
 ଧର୍ମର ବର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତହିଁ ଜଳେ କୋଟି ଶିଖେ,
 ଚନ୍ଦ୍ର ସେ ଧର୍ମର ଶିଖାମୁଳ ଏବେ ଦାୟ
 ପାପ ପର୍ଣ୍ଣ, ଚନ୍ଦ୍ର ତାର ଜଳୁରୁତ ଏବେ
 ହିଂସା, ଦୈଷ୍ଟ୍ୟ, ଆସୁଭେଦେ, ଶ୍ରେଷ୍ଠେ ଶ୍ରେଣୀ ସଥା,
 ଗର୍ବିତ ପତନ ତାର ନିଶ୍ଚେ ବିଧି-ସ୍ୱେଷେ ।
 ଦୋଇଲି ଉଲ୍ଲେଖ କେତେ ସମ୍ପଦ ନଗର
 ଭ୍ରାତୃଭେଦେ, ଏହି ଦଶା ଭାରତର ଏବେ,
 ମୂଳକୁ ଦାଣିଲେ ବାସେ ଭାଳକୁ ସଦାଆ,
 ଅତଃ ଏ ଉଲ୍ଲେଖମହୀ, ଏ ମହାପ୍ରାବନ୍ଧେ
 ନ ଦେବ ସମର୍ଥ କେବେ ଆସୁ-ସଂରକ୍ଷଣେ ।

ସତୀ-ଧର୍ମ-ନାୟ-ସୁଦେ ପ୍ରସ୍ତବ ସମାଜ,
 ଛୁଟିଲେ ସେ ସୁଦ, ତାର ପତନ ଅକାଶୀ ।
 କାହିଁ ଛୁ ସେ ଉଚ୍ଛଳର ଅମର ପ୍ରଭା
 ବିଶ୍ୱ-ଶିକ୍ଷାଦୀ, କାହିଁ ସେ କୃତସ୍ୱ ଦାୟ
 କାନ୍ଦେ ଯେହୁ ପର ଦୁଃଖେ, କାହିଁ ସେ ଚରଣ,
 ବରପ୍ରଳୟାକୁ ଚର-ମାଧୁରୀ ପ୍ରଦାନ
 ଦୟା, ଧର୍ମ, ତାପ, ଶମା, ପରୋପକାରୀ ।
 ନାହିଁ ଚିତ୍ତ, ଅଛୁ ଶାନ୍ତ ଶରୀର, ଭକ୍ତିତା,
 ଦ୍ରୋହ, ହିଂସା, ଦୃଷ୍ଟି, ଶ୍ରେୟ, ବଳହ, କୁଚର ।
 ମିଥ୍ୟା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା ଅତି ଦୋଷକୁ ଏକାକେ
 ଧର୍ମ ବାବଦାୟ ପଣୀ ମାନବ ସମ୍ମାନ ।
 ନାହିଁ ଅନ୍ଧ ସେହି ଦେଶ, ନାହିଁ ସେ ସମାଜ,
 ନାହିଁ ଶୂନ୍ୟ ଶାନ୍ତି, ନୀତି, ଶିକ୍ଷା ସରଳତା,
 ନାହିଁ ଦାନ, ତପ, ଯଜ୍ଞ, ନାହିଁ ସେ ମନୁଷ୍ୟ,
 ନାହିଁ ସେହି ମନୁଷ୍ୟତା, ସୁଦୃଢ଼ ସୌରଭ,
 ଦେଶପ୍ରୀତି, ପବନତା, ସାମନ ଏ ସୁଦେ
 ରହିଅଛି ଅଭିଧାନେ ଶବ୍ଦରୂପ ଧର ।
 ଦୋଷଅଛି ଉପାଦିତ କ୍ଷତ୍ରୀର ପିପାସା,
 ଅଛୁ ଶାନ୍ତ ସେ ସୁଦର ବଳସୁରୀ ମାତ ।
 ନାହିଁ କୃତସ୍ୱରେ ଧର୍ମୀ ମନରେ ସାଦୃଶ୍ୟ,
 ଦେହେ ବଳ, ଧର୍ମନୀରେ ଉଦ୍ଧା ଉଷ୍ମ ରକ୍ତ,
 ପ୍ରତି ସ୍ୱଚ୍ଛବଦେ ବସେ ଦୃଷ୍ଟି, ଶବ୍ଦଯନ୍ତ୍ର,
 ସମାଜ-ପ୍ରାସାଦ-ଦେହ ଯାଉଅଛି ସ୍ୱଚ୍ଛ
 ଏକତା-ମସଲ-ରୁଦ୍ଧ, ତହିଁ ସେ ପ୍ରାସାଦ
 ଯାଉଛି ଅଲଗା ଦୋଷ ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି ଇତା,
 ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ କେତେ ଦିନ ଅବା
 ଚିନ୍ତିତାରେ କାନ୍ଦ କିମ୍ବା କାତୀୟ ସମାଜ ?
 ଏହା ଭାଷି ସ୍ୱଚ୍ଛକ୍ଷୀ ଭଜିଲେ ମୌନତା,
 ସଙ୍ଗୀତ ଅଳାପ ପରେ ସଦୃଶା ଯେସନ
 ମଧୁର ଦେହେସ ବାଦୀ ଭଜେ ନୀରବତା ।
 ଦେବୀ, ବାଦୀ ଅବସାନେ ପୁଣି ସୁ ଏହା

କୃତସ୍ୱ-ପଞ୍ଜରଭେଦୀ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଦାନ୍ତ,
 ଶ୍ରେୟବିପ୍ଳାବିତ ନେତ୍ରେ—ରଦଗଦ ବଣ୍ଟେ—
 ‘ସତେ କି ଗୋ ଦେବ, ଦାୟ, ଏତେ ଦିନ ପରେ
 ମରାଯିବ ଉଚ୍ଛଳର ଚର-ସ୍ୱାଧୀନତା,
 କେତକୀ-କରତେ ଦାୟ ଚରଣ କି ବସୁ
 ହିମାଦି-ବୁଲେ ଦୀ-ରୁଦ୍ଧା ଲୌହ-ବଳ-ଦୃଢ଼
 ବିହବେ ଏ ଦଣ୍ଡ ବିହ ବେଉ ପାପେ ମୋର ?’
 ଉଦ୍ଧରରେ ଦେବୀ, ‘ନୋହୁ ଦୋଷୀ ତୁ ମହିଷି,
 ମହାପୁଣ୍ୟପ୍ରାଣୀ, ଏକା ତୋ ପୁଣ୍ୟବଳରେ
 ଯାଇ ନାହିଁ ଅଧଃପାତେ ଅବସ୍ଥ ଉଚ୍ଛଳ,
 ଅପରର ଦୋଷେ ତୁହି ରକ୍ତରୁ ବସଣ,
 ତୁହା ଦେହୁ ମାତ ଶାଏ ଅନଳ-ଦେବତା ।
 ନ ବର ମାଆ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରା ମାତୁଳମଣି, ଯଦି,
 ନ ରହିବ ଅଜୀବନ ଏ ଦଶା ତାହାର,
 ପାତକର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଅଛୁ ଚରକାଳ,
 ବହୁବର୍ଷ ସୁସଞ୍ଚିତ ପାତକସ୍ମର
 ବରବ ସେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦାନେ
 ଭରଥାନ ପତନ ପରେ, ଏହା ବୈଧ ବସୁ,
 ଭରଥାନ ପତନ ଦୁହେଁ ଚନ୍ଦନେମୀ ପର
 ଭ୍ରମନ୍ତ ନିୟତ, ସେହି ଗୁଣ୍ଡିନ ପର୍ଯ୍ୟାୟ
 ଆଶିବ ତା ଭାଗ୍ୟେ ଦିନେ ଭରଥାନ ଅବଶୀ ।
 ଦୁଃଖ-ଅମାନଶା ଅନ୍ତେ ଦାୟାମୟୀ ଉଷା
 ବରବ ତା ଭାଗ୍ୟାବାଶ ଭାଗ୍ୟବିତ ଆସି ।
 ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଜଳ, ପୁଣି ଧୂସ ପରେ ସୁଷ୍ଟି
 ଶାଶ୍ୱତ ନିୟମ ଏହା, ଅବାଧ୍ୟ ଅବାଧୀ,
 ଏ ଉଚ୍ଛଳ ଦେବଭୂମି—ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଦେଶ,
 ନ ସମ୍ଭବେ ଧୂସ କେବେ ଏ ପୁଣ୍ୟ ଗୀର୍ଣ୍ଣର,
 ଲଭିବ ପତନ ମାତ, ବହୁ ବର୍ଷ ଯାଏ,
 ପାପର ଭୀଷଣ ବନ୍ୟା ଛାଡ଼ିଗଲ ପରେ
 ହୁଏ ଶେଷ ସମ୍ଭବର, ଶୁଭଶସ୍ୟପ୍ରସ୍ତ !
 ସରିଅଛି ସୁବର୍ଣ୍ଣରେ ବହୁଳେ ବଳବ,

ଅବଦ ଅବଶୀବ ଅନଳ ପରାଣା,
 ତଦନ୍ତେ ଉଦିବ ସେବୁ ହୋଇ ଦାଉ ଦାଉ ।
 କହୁ ଶବ ବର୍ଷ ପରେ ଆସି ଏକ ଜାତି
 କୁରୁ ଶ୍ରେତକୀପୁ, ମହାବୀର୍ଯ୍ୟା, ମହାପ୍ରାଣ,
 ବସିବ ଏ ଭାରତର ଦେବ-ସିଂହା ନେ
 ବିଧି-ଶୁଭ-ପ୍ରେରଣାରେ, କରବ ଭାରତେ
 ଏକଜୁଟ ରାଜକୁ ସେ, ସତ୍ୟୋ, ଧର୍ମେ, ନ୍ୟାୟେ,
 ହେବ ତାର ଚରବତ ସ୍ଵାଧୀନତା-ଦାନ ।
 ସେହି ଜାତି, ମାନବର ଦାସକୁ ମୋଚନ
 ଭଦ୍ରାବଦ ଧରତଳେ ସୁଦୀର୍ଘ-ବେତନ,
 ସେହି ଜାତି ଉତ୍ତମକୁ ବରୁ ସୁଯୋଗୀ
 ଯାତ ଦେବ ସ୍ଵାଧୀନତା ଭଦ୍ରାବ ଦୁଃସ୍ଵେ ।
 ନ କର ଉତ୍ତମଶୁଭ, ଶେବ ବା ବଶୋଭ,
 ନିୟୁତର ଲୀଳା ଏହା, କେ ଶ୍ରେବ ବହୁ,
 ଚରବିନ ବସୁଦେବ ନୁହନ୍ତି ବାହାର ।
 ଯେ ମହା ଭୟାବ, ବସ୍ତେ, ଲଟିବ ଉତ୍ତମ
 ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟୋ, ଫେଡ଼ି ଭବିଷ୍ୟତ ଦ୍ଵାର
 ଦେଖାଇଥାନ୍ତି ତା' ତୋତେ, କିନ୍ତୁ ମହାଦେବ,
 ଦୟାର ଦୁଃସ୍ଵେ ତୋର, ଦୃଢ଼େ ପର ଦୁଃଶେ,
 ନ ପାରବ ସହି କେବେ ସେ ବିବେଚ ଦୁଶୀ,
 ଏଣୁ ଆସି ପାଶେ ତୋର, ବହୁର ସଙ୍କେତେ,
 ନେଉଛୁ ବିଦାୟ ଏବେ, ଘେନ ଆଶୀର୍ବାଦ ।
 ଏହା ଭାଷି ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବେ ଅନ୍ତର୍ବିତ,
 ମିଶିଗଲ କୋଣାର୍କରୁ ଗୁଡ଼ୋଦରେ କାହିଁ
 ମିଶିଯାଏ ସୁସ୍ଥ ଯଥା ଜାଗରଣେ ବରୁ,
 ତମ୍ଭା ଯଥା ଭାଷାବୁଦ ପ୍ରଭାବ-ଆଲୋଚନେ ।
 ଭୂଷିଗଲ ନିଦ୍ରା ମୋର, ଉଠିଲି ଶିବର,
 ସେହି ଶିବରଣ ସଖି, ରହିଛି ଅବଧ
 ଦେବେ, ପ୍ରାଣେ ମୁଗି ମୋର, କାହିଁକି କେଜାଣି
 ତେଜବିବେକ ମୋ ଆସ୍ଥା ଦେଉଅଛି ଘଣ୍ଟି ।
 ବହୁର ସଙ୍ଗିନୀ, “ଦେବ, କିପା ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ
 ଏଥିଲୁଗି, ଚରୁରୁକ ଭବିଷ୍ୟତ-ଦ୍ଵାର

ଦୁଃ-ବଳ-ଅଗ୍ନିରେ, କେ ଭେଦିବ ତାହା,
 ସେ ଦ୍ଵାରର ଉଦ୍‌ଭାଟନ ଦେବକ ଅସାଧ୍ୟ ।
 ଅଗ୍ନିତ ଯାହାର ଚର-ସୁନ୍ଦର, ସୁନ୍ଦର,
 ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧୁମୟ, ଭବିଷ୍ୟତ ତାର
 ନିଶ୍ଚୟ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳତର । ତ ଭୟ ଯଦନେ,
 ସେ ତ ପଳାତକ ଶତ୍ରୁ, ଅନୁଗ୍ରହ-ପାତ !”

“କହୁ ଜଗଦୀଶ ଦୁଃସ୍ଵେ” ଭଦ୍ରାବ ଏକାକେ
 ଆସିଲ ବୈଷ୍ଣବୀ ଏକ, ଶରୀର-ତୋଷଣରେ
 ଦୃଢ଼ାଭ ରମନ-ପଥେ, ତପାମାତୀ କରେ ।
 କି ପ୍ରସନ୍ନ ଦୃଶ୍ୟୋଳ୍ଲୁକ ମୁଖି, ପ୍ରତେ ଯଥା
 ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ସିଦ୍ଧିଦେବୀ, ବଦନ ପ୍ରତୀପ୍ର—
 ସୁଖ, ଶୁଭ, ସୁପାବନ ସତୀର ଆଲୋଚନେ,
 ପରପୁଣ୍ୟ ଦେନ ନେନ ଅନନ୍ଦ, ତୁ ପ୍ରିୟ
 ଜୀବନ୍ତ ତୋଷଣରେ, ଭାଲେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ତଳେ,
 ଶୋଭେ ଯଥା ସାଫଲ୍ୟର ଅମୃତ କରଣ,
 ମାନସେ ଧୂନିତ ଦୃଢ଼ ମୋକ୍ଷର ସଙ୍ଗୀତ,
 ମାତୁ-ଆଶୀର୍ବାଦ ପ୍ରାୟ ବଚନ ଶୀତଳ ।
 ଆତ୍ମିକ ସେ ବୈଷ୍ଣବୀ ଭଜନ-ସଙ୍ଗୀତ
 ପ୍ରେମ ଦଳଦଳ କଣ୍ଠେ ସୁମଧୁର ହୁଏ,
 ଶୁଣିଲେ ଅନନ୍ୟାବଶ୍ୟେ ରାଣୀ ସସଙ୍ଗିନୀ ।
 ଆଶିଦେଇ ସେ ସଙ୍ଗୀତ ଭାଷା ରାଣୀ-କଣ୍ଠେ,
 ମଳୟ-ମାରୁତ ଯଥା ଆଶିବିଦ ଭାଷା,
 ବୀଣାବାଣୀ ପିତ-କଣ୍ଠେ, ବସନ୍ତ ସମୟେ ।
 ଭାଷିଲେ ମହିଷୀ, “ଏ କି ସ୍ଵର୍ଗର ସଙ୍ଗୀତ !
 କେତେ ଶକ୍ତି ସଙ୍ଗୀତର, ସୁଖି ମର୍ମସ୍ପର୍ଶ
 ବରଦିଏ ତହିଁ ମୁଗ୍ଧ, ମନର ବୈଦ୍ୟ ସେ,
 କରେ ସେ ସବଳ, ସୁସ୍ଥ ପୀଡ଼ିତ ମାନସେ,
 ପଶୁ ସୁଦ୍ଧା ଦୃଢ଼ ତହିଁ ଆସୁବସୁ ତଳ ।”
 କହିଲେ ପ୍ରାଣୀ ରାଣୀ ବୈଷ୍ଣବୀର ଚାହିଁ—
 “ଭୁମ୍ଭେ ଏକା ସୁଖୀ, ମାତା, ଏ ବିଶ୍ଵ ସଂସାରେ,
 ଜୀବନ ଭୁସୁର ଧନୀ, ଭକ୍ତିରସପାନେ ।”

ଭାଷିଲ ବୈଷ୍ଣବୀ,—“ନୁହେଁ ସୁଖୀ ମୁଁ ମହିଷି,
ଏ ସଂସାରେ ଆସି ମୁହିଁ ବୁଢ଼ାଇଛି ଯେତେ,
ପାଇଁ ନାହିଁ ସୁଖା ତାର ଶତାଂଶୁ ଏକାଂଶ ।
ବାହିଁ ସୁଖ ସଂସାରରେ, ମତ-ମଉକରୀ
ତଳେ ସଦା ଅକାହାର ଅକ୍ଷୟ-ତାତଳେ,
ହୋଇ ନାହିଁ ପ୍ରାଣୀର ପୁଣ୍ୟକେବଳ ମୋର,
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ମେଘଦୂଳୀ ଦରଦର ଅଶା
ଭାଇ ହୁଏ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ, ନ ଚାହିଁ ପଲକେ ।
ଦୁଃଖମୟ ଏ ବିଶ୍ୱରେ ବାହିଁ ନିତ୍ୟ ସୁଖ,
ଅବରାମ ଯାହା-ପଥେ ପଥକ ମାନବ,
ଆସିବ ଦ୍ୱିବିନ ପରେ ଅନାବେଶୀ ଶ୍ରେୟ
ଅବୀର୍ଣ୍ଣ ଅଦ୍ଭୁତ ପଦ ଧରଣ ମୃତ୍ୟୁର,
ମିଶିବିବ ଆୟୁକଣ୍ଠା ମୃତ୍ୟୁ-ସମୁଦ୍ରରେ,
ମହାପାୟବାରେ ଛନ୍ଦୁ ବୁଝି-ବନ୍ଧୁ ଯଥା ।
ଧାଏଁ ମନ-ମୁଗ୍ଧ, ଭୋଗ-କୁଶାଳର-ଲେଖେ;
ମାନ ସେହି କୁଣ୍ଠବନେ ବସିଥାଏ ଛଳ
ମୃତ୍ୟୁ-ବ୍ୟାଘ୍ର, ମ ଉଦୟ ଦିଏ ତଣ୍ଡି ତପି ।
ନୁହନ୍ତି ବାହାର ଦେହ ନିର୍ମମ ସଂସାରେ,
ବିଶେଷତଃ ନିଜ ଦେହ ନୁହେଁ ଆପଣାର ।
ସୁଖ କି ନିଜର ଦେବ ତେବେ ମହାଦେବ,
ମୋର ତ ଏ ଦେହ ନୁହେଁ, ମୁଁ ନୁହେଁ ଦେହର,
ଅସ୍ତି-ବାସ୍ତି-ବିନିର୍ମିତ, ସ୍ୱାୟତ୍ତ-ରକ୍ତ-ବଳ
ଦେହରେ କି ପଳ ? ତାହା ରକ୍ତେ ବର୍ଜମାତ୍ର,
ବସିଛି ତା ହାରେ ଭରି ବୁଦ୍ଧିକ୍ଷା-କୁଦ୍ଧିକ୍ଷା,
ଯୌବନ-ବାଳର ବରେ ସେ ଘରେ ଉପାତ ।
କି ବହିବ ମହାସୁଖୀ, ଏ ସଂସାର ମେ-ତେ
ଦେଉ ନାହିଁ ଛାଡ଼ି କିମ୍ବା ରଖି ନାହିଁ ଧରି,
ପଡ଼ିଛି ମୁଁ ମଧ୍ୟାବର୍ତ୍ତୀ ଅବସ୍ଥାରେ ସଦା ।

ପାଉ ନାହିଁ ଶୋକ ମୁହିଁ ଏ ଦର୍ଶ୍ୟ ସଂସାରେ
ଶାନ୍ତମୟ, ଚନ୍ଦ୍ରାବର, ନିରୁପାୟ ସ୍ଥାନ;
ଏଣୁ ତେଜ ମୃତ୍ୟୁରୁ ସ୍ୱ, ନିସ୍ୱଳ ମୁଁ ସଦା
ମହାମୁତ ସନ୍ତାନରେ—ସେହା ନାହିଁ ସୁଖ ।
ଅନନ୍ତର ନରେଶ୍ୱରୀ ପୁଣିଲେ ସାଦରେ,
“ବହୁ ମାତଃ, ଦେଉଁ ଦେଶ ମାତୃମହୀ ତବ,
ଆସିଲ ଦେବଶ ସ୍ଥାନ, ଯିବ ଅବା ବାହିଁ ?”
ବହିଲ ବୈଷ୍ଣବୀ, “ଦେବ, ଜନ୍ମଲ ମି ମୋର
ବଙ୍ଗ ମଧ୍ୟେ ଶୌଚସୁଧା, ସନ୍ଧ୍ୟାସିନୀ ମୁହିଁ,
ବାହାରୁଛୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ-ଦର୍ଶନ-ମାନସେ ।
ନର-ନାରାୟଣ-ପାଦ ବନ୍ଧି ବନ୍ଧିନାଥେ,
ଆସିଲ ଦ୍ୱାରକାନାଥେ, ଜଗନ୍ନାଥେ ନମି
ଯିବ ସୁମନାଥେ; ଛନ୍ଦୁ ଘଟିଲ ଗଥରେ
ପ୍ରତିଦିନ, ବର୍ଣ୍ଣେ କାଳ ରହିଗଲି ତହିଁ ।
ଯବନ ଶୌଚେଶ ବନ୍ଧ୍ୟା ରୁଣିଥିଲ ମୋତେ
ବରଣ ଭକ୍ତିରେ ବଶ, ବଡ଼ ଧାର୍ମିକା ସେ,
ଶୁଣେ ନିଜ ମୋ ମୁଖ୍ ସେ ଗୀତା, ଭାଗବତ,
ବୈଷ୍ଣବ ଅଧ୍ୟାୟତେ, ପ୍ରେମଭକ୍ତିଭୋଜେ,
ତହିଁରେ ଅନନ୍ତ ତାର, ତହିଁରେ ସନ୍ତୋଷ ।
ଦେଲ ତାର ଶୁଭ ବିଭା ସୁକରାଳେଶ୍ୱର,
ଜନେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସହ, ବିବାହ ଉଦ୍ଧାରୁ
ଆସିଲ ମୁଁ ତୀର୍ଥଟିନେ ପ୍ରବୋଧ ବାହାକୁ,
ନେଇଛି ବରୁଣ ସତୀ ଭୈରବୀକୁ ପୁଣି ।
ଶୁଣି ଏହା ନୃପେନ୍ଦ୍ରାଶୀ, ପୁଣିଲେ ଅବର,—
“ଯବନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଭା କି ଅଭୁତ କଥା,
ଶୁଣିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ମୋର, ବହୁ ତା ବିବର ।
ଶୁଣି ଏ ଅଦେଶ-ବାଣୀ ମହାସୁଖୀଙ୍କର,
ବଞ୍ଚିଲ ବୈଷ୍ଣବୀ ମଞ୍ଜୁ ମଧୁର ଭାଷାରେ ।

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ

“ବଞ୍ଚେଶ୍ୱର ସନ୍ନିମାନ ଦୁହିତା ଦୁଲ୍ଲଭୀ,
 ରୁପବତୀ, ଶୁଣବତୀ, ପଣ୍ଡିତା, ଧାର୍ମିକା,
 ତ ବଞ୍ଚିବ ରୁପ ଭାର, ସେହି ରୁପ ଏକା
 କରନ୍ତି ଜୀବନଦାନ ଶୋଭାକୁ ସଦା ।
 ମନ୍ତ୍ରନଶିକା ସେ ବାଳା ଉପମା-ସିନ୍ଧୁର,
 ବିଶ୍ୱରେ ସୁନ୍ଦରୀ ନାହିଁ ତାହା ଭଲ ଆନ ।
 ବୋଲନ୍ତି ବୋଧଦେ ଦର୍ପେ, ସାର ସୁନ୍ଦରୀ
 ଦେବେ ନାହିଁ ଉପମିତ ଛାୟାକୁ ତାହାର ।
 ବାଳକାଳେ ତାହା ସଙ୍ଗେ ଉପମାକାବୀଏ,
 ଯୋଗନ୍ତେ ଉପମା, ତହିଁ ଉପୋସକଳ
 ଅସମକ୍ଷତା ଭୟେ ଛାଡ଼ି ଯାହି ରବ
 ପଣିରେ ଶରଣ ଯାଇ ବାଳା-ପଦତଳେ ।
 ଦେଖି ଏ ବ୍ୟାପାର ବଡ଼ କଲ୍ଲୋ-କିଙ୍କର,
 ମଣିରେ ନିରୁପମା ହିଁ ଉପମା ଏହାର ।
 ତଦନ୍ତେ ଯୌବନ-ଶିଳ୍ପୀ ବହୁ ହସ୍ତେ ତାକୁ
 ସଜାଇଛୁ ବହୁ ଯନ୍ତେ, ନିସ୍ୱରଣୀ ସେ,
 ତେବେ ସୁଦ୍ଧା କି ସୁନ୍ଦର, ନ ଦିଶେ କି ଆଦା
 ପୁଷ୍ପିତା ପଳାଶଲତାରୁ କୋଟି ଗୁଣେ
 ଶୁନ୍ଦାପୁଷ୍ପ ନାବଦଳୀ ମଧୁର ସୁନ୍ଦର ?
 ମଣ୍ଡିଆଏ ମାଙ୍ଗଭାଙ୍ଗେ * ତିନୋଟି କେବଳ
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସେବତୀପୁର, ହୀରା-କଣିକତ,
 ଦିଶେ ଯଥା ସିନ୍ଧୁ ନୀଳ ଚଢ଼ିଲ ଗଗନେ
 ଭଞ୍ଜିଛି ଶ୍ରବଣୀତାସ, ଭରତ-ମୟୁଗା ।
 ମୋତିଆ, ସଙ୍ଗିନୀ ତାର ଚରଣସିନୀ,
 ଚଟାଏ ତା ସହ ବାଳା, ଆନନ୍ଦେ, ପୁଚ୍ଛନ୍ଦେ,
 ସାହିତ୍ୟ-ସଙ୍ଗୀତ-ଚର୍ଚ୍ଚା ବିନୋଦେ ସମୟ ।

“ବାଲତାତ୍ତ” ନାମେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣସନ୍ତାନ
 ନଗର-ରକ୍ଷକ-ପଦେ ଥିଲା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,

ଦୀର୍ଘାୟତ ହୃଦ ବୟଃ ବୀରଶିରରୁଡ଼ା,
 ଅଷ୍ଟାଦଶ-ମସ୍ତିକଳ ବହେ ସେ ଶରୀରେ ।
 ବୃଷ୍ଟବର୍ଣ୍ଣ ଦେହ ତାର, ଅତିମାନୁଷିକ,
 ପ୍ରକାଶ ଯେସନ ଗିରିରୁଡ଼ା, ଏଣୁ ବୀର
 ପରାଜିତ ଶୌଚେ କଳାପାଦାଦ ନାମରେ ।
 ଦେଖନ୍ତି ତାହାକୁ ପ୍ରୀତି-ବିଶ୍ୱାସ-ନୟନେ
 ନବାବ, ଅର୍ପନ୍ତି ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ମାନ,
 ନାଗରକେ ଭୟ ଭକ୍ତି କରନ୍ତି ସବିଳ ।
 ତି ସ୍ୱାନିଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେ, ଯାଏ ନିଜ ପ୍ରାତେ
 ମହାନନ୍ଦା ଚଟିନୀ କି ସ୍ନାନ-ଉର୍ବଶୀର୍ଷେ,
 ଶୁକପୁରୀ-ପ୍ରାଚୀରର ପାଶୁ ବର୍ତ୍ତୀ ମାର୍ଗେ ।
 ଦେଖିଲା ନୃପକା ଦିନେ ଅଜ୍ଞାନୀରେ ବସି,
 ସ୍ନାନାନ୍ତେ ଯାଉଛୁ କାଲ ଆଦାସାହିମୁଖେ
 ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଗଙ୍ଗାସ୍ତୋତ୍ର, ସୁରକିତ ସ୍ତରେ ।
 ସ୍ୱରମୁଗ୍ଧା ଏଣି ପ୍ରାୟ ଶୁଣି ଶୁଣି ତାହା
 ନବାବନନ୍ଦିନୀ ଏଣିନୟନା ଦୁଲ୍ଲଭୀ,
 ଭାବିଲା ସ୍ମରତେ, “ଆହା, ଦିଶେ କି ସୁନ୍ଦର
 ସଦାସ୍ନାନ-ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ଭଲତ ତନୁ !
 ମହାବୀର ଫୌଜଦାର, ମହାଭାଗ୍ୟଧର,
 ଭୀଷ୍ମ ଭୂଷା ଦୁର୍ବିଜୟ ଥରେ ଏ ସଶସ୍ତ୍ର;
 ଧାର୍ମିକତା, ରସିକତା, ଗାନ୍ଧିତା, ମହତ୍ତ୍ୱ
 ଭଞ୍ଜୁ ଅଭାସି ସୌମ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତିରୁ ଏହାର,
 ଯେ ଏହାର ଅଙ୍କରଣୀ, ଧନ୍ୟ ତା ସୌଭାଗ୍ୟ !
 ତେ ବହିବ ସୁବାମଣି ଭଦ୍ର କି ଅନୁଭୁ,
 ଜାଣିରେ ଅନୁଭୁ, ବରୁ ଧର୍ମପତିରୂପେ
 ମଣନ୍ତି ଜୀବନେ ସାଥୀ, ଶରୀରେ ପାବନ ।”
 ଭାବୁ ଭାବୁ ଏହା ଦେଲ ପ୍ରଭୁବ୍ୟା କୁମାରୀ,
 ସମ୍ମଦ, ସମ୍ମାନ, ରୁପ, ବୀର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ସିଦ୍ଧ
 ପ୍ରସ୍ତୋତନ ଅବସ୍ଥିତ ବୀର ରମଣୀତ

ସେହି ଶୁଭ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଦେଲ ସଂସ୍ଥାପିତ
ମିଳନ-ମଙ୍ଗଳ-ସଞ୍ଚ ବାଳା ବୃଦ୍ଧପୁରୁଷ,
ନ ରହିଲ ନିଜ ମନ ନିଜ ମଧ୍ୟା ତାର ।
ନ ଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁରା ଦୃଷ୍ଟିର ଅକୀର୍ତ୍ତ,
ରହିଲ ତାହାକୁ ତାହି ସବୁଷ୍ଟ ନୟନେ,
ନିରେଶେ ତାତକୀ ପଥା ଆଶାରେନେ ଗଲେ ।
ପ୍ରବେଶ କରଇ ଦେଲ କିଏ ଯେହେ ତାର
ଦୁର୍ଲ୍ଲକ୍ଷପୀତଳ-ସ୍ଥାୟୀ ସୁଗତ ନୟନେ !
ପ୍ରଥମେ ନୟନେ ଦୋର ପ୍ରୀତି ପଞ୍ଚାଶବ
ତଦନ୍ତେ ଗାରିଲ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭାବରେ,
ନ ଜାଣିଲେ ଦେହ, ଏକା ଜାଣିଲ ତା ବାଳା !
ଆବର ଭାବିଲ ସେହୁ, “ହିନ୍ଦୁ କାଲିଦାସ,
ସବନୀ ମୁଁ, ତେମନ୍ତେ ବା ସମ୍ଭବ ମିଳନ,
ଯାହା ଦେଉ ଗଲଣି ତ ଦୁସ୍ତ ଶସି ପଣା,
ପଡ଼ି ବା ନ ପଡ଼ି ଦାନ, କି ଚନ୍ଦ୍ରା ତହିଁରେ ।”

କପିଳ ସବନକେମା ସଜ୍ଜିତ କକ୍ଷରେ,
ରହିଛୁ କି ଫୁଟି ଆହା ଦେବକ ଗୋଟିଏ
ସୁଷମା-ବାସାରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଭାବଣୀ-କମଳ !
ଆସିଲ ମେଢ଼ିଆ ସଖୀ ପଶାପାଇଁ ଘେନି,
ଶେଜିଲେ ଉଭୟେ; ଚିତ୍ତ ନରେନ୍ଦ୍ର-ସୁତାର
ନ ଲାଗିଲ ଶେଜେ ମନ, ଯେହେ ଦୁସ୍ତ ତାର
ଶେଜେ ରତ; ମାତ୍ର ମନ ଭ୍ରମୁଅଛି କାହିଁ ।
ପଡ଼େ ଯେବେ ଚିନି ଦାନ, ଛିଗର ଉଦ୍ଭାସେ
ଘେନିଯାଏ ସାର ତେବେ କୁମାରୀ ଦୁର୍ଲ୍ଲକୀ,
ଆସୁଗଲେ ବାନ୍ଧିଦିଏ ସୁଗତ କେତେବେଳେ ।
ନିରେଶି ତାହାକୁ ଅନ୍ୟାୟନସ୍ଥା ମୋତିଆ,
କହିଲ ସଦାସେ, “କିପା ଭାବାନ୍ତର ସଖି ?”
ଉଦ୍ଭାସ କେମା ତହିଁ ସଦାସେ ସଭାଲେ,-
“ତାହିଁ ସଖି, ତ ଦେଖିଲୁ ଭାବାନ୍ତର ମୋର ?”
କହିଲ ମୋତିଆ, “ତୁହି ନ କହ ପଛବେ,
ମାତ୍ର କହିଲଣି ତୋର ଭାବୀ, ବୀବଦ୍ଭାବ ।”

“କିଏ କହିଲଣି ସଖି, ବୀବଦ୍ଭାବ ମୋର ।”
ସୃଷ୍ଟିଲ ନୃପକା, ତହିଁ କହିଲ ସଙ୍ଗ ନୀ,—
“କହିଲଣି ପ୍ରେମ-କୀଟ ପଶିଛୁ ଏ ଫୁଲେ ।”
“ସତ ସଖି ଅନୁମାନ ଯଥାର୍ଥ ତୋହୋର”
କହିଲ କି ଶୋଭାମଣି, ଅପ୍ରତିଭା ଦ୍ୱାସେ,—
“ସାର ମହାନନ୍ଦାକଳେ ସ୍ୱାନତର୍ପଣାଦି
ବାହୁଡ଼ରେ ଏହି ପଥେ ଗୌଳଦାର ଆଜ,
ଦେଖିଲବେଳେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସ୍ୱାନ-ସ୍ୱରୂପ ତନୁ
ଦେଉଛୁ ମାନସ ମୋର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ଚଞ୍ଚଳ,
ଶୁଣିଲୁ ତ ଏବେ, ତୁହି ପ୍ରାଣାୟାମ ମୋର,
କେଉଁକଥା ଗୋପନୀୟ ମୋର ବା ତୋପାଶେ ?”
କହିଲ ମୋତିଆ, ଦୃଷ୍ଟିଗତସ୍ତ ସ୍ୱରେ,—
“କିନ୍ତୁ ତୁ ଗୁଳବାଳା, ଆବର ତତ୍ତ୍ୱସ୍ତ,
ଆଗାନ୍ତେ ତ କର ନାହିଁ ଆସୁସମର୍ପଣ;
କିନ୍ତୁ ସମ୍ଭବେ କି ହିନ୍ଦୁ ସବନେ ବିବାହ ?”
“କିପା ଅସମ୍ଭବ ସଖି, ଭାଷିଲ ନୃପକା,
“ପ୍ରେମ ଯେ ଅଗୋରୁପନ୍ଥୀ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ସଦୃଶ,
ମାନେ ନାହିଁ କଦାପି ସେ ଜାତି-ଧର୍ମ ଭେଦ,
ପବନ ସେ, ଅପବନେ କରେ ସୁପବନ ।
ଯାହା ଦେଉ, ସାରିଛୁ ତ ଆସୁଦାନ କର,
ନ କରବେ ମୋତେ ଯେବେ ସେ ପରିସ୍ରବଣ,
କରୁଛୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ତେବେ ରହିବ କୁମାରୀ
ଆଜୀବନ; ମାତ୍ର ଆନେ ନ ଆଣିବି ମନେ ।
ନାହିଁ ଆନ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ଏ ଦୃଢ଼ସ୍ୱେ ମୋର,
ପଡ଼େ ନାହିଁ ପ୍ରିୟମୁଦେ, ଏକ ଦପଶରେ
ବୁଲ ପ୍ରତିବିମ୍ବ କିମ୍ବା ଏକ ରଜନୀରେ
କରେ ନାହିଁ ବୁଲ ତହୁ ବିଭାସ କଦାନ,
ନୁହେଁ ତାହା ଧର୍ମ, ନୁହେଁ ବିଧାତ-ବିଧାନ,
ରହିବ ମାନସପତି-ପଦ ଧ୍ୟାୟୀ ସୁଖେ ।
ବାନନର କେଉଁ ଅଂଶେ ଆଏ ଶିଶୁକ୍ରୀ,
ଚିତ୍ତ ବା ନ ଚିତ୍ତ ଘନ ତାକୁ; ମାତ୍ର ସେହୁ
ଗଳପ୍ରାଣା, ଧ୍ୟାନରେନେ ତାହିଆଏ ଗଲେ,

ସେହି ତାର ପ୍ରାଣେ ସୁଖ, ସେହି ତା ସଦାସୁ,
 ସେହି ସୁଖ ତାହା ପକ୍ଷେ ମୁକ୍ତି-ସ୍ବଚରଣୀ,
 ସେହି ତାହା ଦୃଢ଼ସ୍ବର ମଙ୍ଗଳ-ପ୍ରଭେଦ,
 ତାହା ବିନା ନ ଲେଖେ ସେ ଆନନ୍ଦାମୟୀ ।
 କହିଲ ମୋତଥା ସଖୀ ସାନ୍ତାଳୀ ପ୍ରଦାନ,—
 ‘କିପାଁ ଜେନାମଣି, ଏତେ ମନସ୍ତାପ ତୋର ?
 କିପାଁ ବା ରହିବୁ ଭଲ ଅଳଙ୍କାରମାଣ,
 ଶୁଭ ସେହି ଦଶା, ସଖି, ଶବ୍ଦକୁ ତୋହୋର ।
 ଆଉ ଏ କିଙ୍କରୀ ତୋର କିପାଁ ଏତେ ଚନ୍ଦ୍ରା,
 ଯେ କୌଣସି ଦେଉ ପଛେ ସାଧୁକ କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଁ,
 ନ ହୁଏ ସଫଳା କେବେ ବିଫଳ ସଜନି,
 ଫଳେ କାଳ ଅନୁସର ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ,
 ରହୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି, ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ବାସ ସହିତେ,
 ତୋ ଭାଗ୍ୟା ନିବେଦନୀ ସୁଖର ପ୍ରଭାତ ।
 ଯାଉଛୁ ମୁଁ ଏହି ଦଣ୍ଡେ, ଜଣାଇବି ଏହା
 ମହାଶୀ ଛାମୁରେ, ଏବେ ଶେନୁଛୁ ମେଲଣି ।
 ଶୁଣି ସୁଜବାତା, ହୋଇ ବିସ୍ମୟ-ପ୍ରମୁତା
 ତାହୁଁ ମ ସଜନୀ ମୁଖେ, ନୀରବ ନୟନେ,
 କି ଅବାହୁ ବୃତ୍ତିତା ପ୍ରକାଶିଲ ଜେନା
 ସଖୀ କହ, ଯୋଗୀ ଭାଷା, ଭାବ ଅଭାବରେ,
 ଜାଣେ ତାହା ଅନ୍ତରସା ଏକା ସେ କାଳାର ।
 ଚନ୍ଦ୍ରାଭାସୁତାନ୍ତ ଚିତ୍ତେ କେତେ କ୍ଷଣ ପରେ
 କହିଲ, ‘ମୋତଥା, ତୁ ମୋ ଦୃଢ଼-ମୋତମାତା
 ସଦୟ ଦେବତା ତୁ ଲେ, ସଖୀରୂପ ଧରି
 ରହିବୁ ମୋ ପାଶେ ଆସି, ତୁ ଯାଉ ସଦାସୁ,
 କି ଭାବନା ତାର, ପୁଣି କିସ ବା ଅପୂର୍ବ,
 ଯା ଲେ ସଖି, ଯଦା ଲଜ୍ଜା କର ଯା ତୋହର ।
 ଲଭି ଏ ସବେତାଦେଶ ପ୍ରାଣବସୁଧୀର,
 ବାଦ୍ୟ-ବାଦ୍ୟ-ବିଦକ୍ଷଣ ସୁନ୍ଦରୀ ମୋତଥା
 ତାହାଗଲ ଭବ, ସୁଖୀଦ୍ବୟସୁର-ମୁଖେ ।

ଏଥୁ ଅନ୍ତେ ସୁଖୀଗଣେ ପ୍ରବେଶେ ମୋତଥା,

କହିଲ ପ୍ରଣବ ପଦେ, ଜାତୀୟ ବିଧାନେ,
 ପ୍ରଣମେ କରଇ ଯଥା ରକ୍ତି ପଦକଳେ,
 ଭଞ୍ଜ ତାହାକୁ ସୁଖୀ, ପୁଣିଲେ, ‘ମୋତଥା
 କୁଶଳ ତ, କୁଶଳ ତ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭା ମୋହର ?’
 ଭବିଷ୍ୟ ମୋତ, ‘ଦେବି, ସେ ପଦ-ପ୍ରସାଦେ
 କୁଶଳ ଏ କିଙ୍କରୀ, ଅନ୍ତର କୁଶଳେ
 ଜେନାମଣି, ମହାସୁଖୀ, ଦୃଢ଼ମଣି ତବ ।
 କେବଳ ଶୋଚିଏ କଥା କରବି ଜଣାଣ,
 ଶୁଣିବାକୁ ଅବଧାନ ଦେଉ ଦୟା ବହି—
 ଅସକ୍ତ, ମଣିମା, ତବ ପ୍ରାଣର ଦୁଃଖିତା
 ଫୌଜଦାର କାଲଗାନ ପ୍ରଭ, ବରଦେ ସେ
 ତାକୁ ଧର୍ମପତିରୂପେ, ବରଦେ ପଣ,
 ବର ମା ଏସ୍ବର ତୁମ୍ଭେ ବିହିତ ଭାଗ୍ୟା ।
 ଶୁଣିଣ ସବନେଶ୍ବରୀ, ଚଳିତ ନୟନେ
 ତାହୁଁ କନ୍ୟାସଖୀ-ମୁଖେ, ଭାଷିଲେ ଏସନ—
 ‘ଫୌଜଦାର କାଲଗାନ, ସେ ପରମ ହିନ୍ଦୁ,
 ଦେବ ବା ସବନଜାନି ବିପାଳ, ମୋତଥା ?
 ଏଭଳି ଗୁଆଁର ନୁହେଁ ଗୋଡ଼-ଫୌଜଦାର,
 ବଲ୍ଲଭାର ସୁଖିତାର ବୁଣିଛୁ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭା,
 ଅସମ୍ଭବ ଏ ସବଳୁ ଦେବାକୁ ବିରତ,
 କହ ଯା ମୋତଥା ତାକୁ ବୁଝାଇ ସବଳ ।’
 ‘କେ ବୁଝିବ ସୁଖୀମାତା, ନ ଜାଣ କି ତବ
 ଭନୟା-ସୁଭାବ, ରୁଦ୍ଧ ଅଭିମାନବତୀ,
 ପାରବ ସଂବଳରୂପ କର କିଏ ତାକୁ,
 ଫେରାଇବ କିଏ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ ମାନସେ,
 ଏହି ଯେ ଧାଇଁଛୁ, ଦେବ, ମହାନନ୍ଦା ସଦା
 ସିନ୍ଧୁମୁଖେ, ଫେରବାକୁ କହିଲେ ତାହାକୁ,
 ଯିବ କି ସେ ଫେର ? ତୁ ମୁଁ ମାତୃବଲ୍ଲା ମେଲ
 ମୁଁ ତୁମ୍ଭର କନ୍ୟା, ଶିଷ୍ୟା, କି କହିବି ଆଉ,
 ନିୟଣା ପ୍ରବୀଣା ତୁମ୍ଭେ କିସ ବା ନ ଜାଣ ?’
 ଭାଷିଲେ ମହାଶୀ, ଧୀରେ, ଅନୁରୂପ ଗୀରେ,—
 ‘ସବ ଲେ ମୋତଥା, ଯାହା କହିବୁ ତୁ ସବ,

ଦୁଇଟି ବଟୋଳ ବଡ଼, ବଡ଼ ଏକତୁଣ୍ଡ,
ଯାଏନି ସୁଜାକ କଳ କରେ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ,
କୁହେଁ ତାଙ୍କ ମତାମତ, ଯାଆନ୍ତୁ ମୋତଥ
ଫେର କେମାଦୁଂସପୁରେ—ଏହା ଭାଷି ସୁଣି
ଚାଲିଗଲେ ଅନ୍ୟ ଦିଗେ, ଚନ୍ଦ୍ରିତ ମାନସେ ।

ବସିଛି ଯବନସୁଲ ବଳାସକକ୍ଷରେ,
ଯାଉଛି ଅତର ବହି ବସୁପରିକ୍ରମ,
ସିନ୍ଧୁ ବସୁ କଳପ୍ରାୟ, ବୁଜି ନେନ୍ଦ୍ର ବୀର
ମହାଚନ୍ଦ୍ରାଶୀଳ ଯଥା, ଭୁଞ୍ଜିଛି ଆରମ୍ଭ ।
ବାହାରୁଛୁ ତୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡ ସୁବାସିତ ଧୂମ,
ବାହାରେ ଯେପକ ଧୂମ ଆଗ୍ନେୟଗିରିର
ଶିଖର-ଗହ୍ୱରୁ, ଭାବି-ଉପଦ୍ରବ-ଶଂଖୀ,
ଏକାକେ ପ୍ରବେଶ ସୁଣି ନୃପତି ସବାଣେ ।
ଦାମ୍ଭ୍ୟ ସମ୍ଭାଷ ପରେ ବଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ
ଭାଷିଲ ମଞ୍ଜୁଳ ଭାଷେ ଯବନ-ମହିଷୀ—
‘କହଁ ନାଥ, ମନୋଯୋଗ ଦେଉ ନାହିଁ ତବ
ଦୁଇଟି ବବାଦେ, ଭଲ ଏତେକାକପାଏ ?’
ବହିଲ ନବାବ, ‘ସୁଣି, ଭୁଲ ନାହିଁ ତାହା,
ଉପସ୍ଥ ପାହାଢ଼ାବେ ସେ ଆଦକୁ ମୋର
ଦୃଷ୍ଟି ସତ୍ତ୍ୱେ ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ, ବହିଲ ନବର ।’
ବହିଲ ନୃପତିକାୟା, ‘ନେଇଛୁ ସେ ବାଛୁ
ନିଜ ଉପସ୍ଥ ପାହ, ସୁଲକ୍ଷ୍ମାରେ ତାର ।’
ସୁଜିଲ ନବାବ, ‘କେ ସେ ଉପସ୍ଥ ପାହ ?’
‘ଫୌଜଦାର ବାଲତାନ୍,’ ଉତ୍ତରରେ ସୁଣି ।
‘ଯଥାର୍ଥ ସେ ଯୋଗ୍ୟପାହ, ବହିଲେ ବଙ୍ଗେଶ,
ବାଲତାନ୍ ରୂପବାନ, ବଞ୍ଚି, ବୀରବର,
ଅବର ସଦ୍‌ବଂଶଭୂଷା; କିନ୍ତୁ ପ୍ରଣେଶ୍ୱର,
ହିନ୍ଦୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେ, କେବେ ମଙ୍ଗିବ କି ଭଲ
ଯବନୀ-ବବାଦେ, ଦେବ ଜାତିପାତ ତାର ।’
‘କହଁ ଦେବ ଜାତିପାତ ତାର,’ ଦୃଢ଼ସ୍ୱରେ
ଭାଷିଲେ ମହିଷୀ, ‘ଦେବ ହିନ୍ଦୁମତେ ବିଭା ।’

କହଁ ଅସ୍ତ୍ରାବୃତ ଅବା ଦେବ ବାଲତାନ୍,
ବାଦସାହ-କାମାତାର ତାଣେ ସେ ଗୌରବ,
ସନ୍ତାନ, ପ୍ରାଧ୍ୟାନ୍ୟ, ନୁହେଁ ତାର ଦାସ୍ତନାୟ ?
ପ୍ରାଣଦାୟ, ସ୍ୱପନସ୍ଥ ଦେଲେ କରଗତ
ଭାରାଫଳେ, ଅନାଦରେ କେ ଫଙ୍ଗେ ତାହାକୁ ?
ଯେ ଫଙ୍ଗେ, ସେ ଅମାନବ, ଚରଭାଗାହୀନ ।
ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ, ସେ ତୁମ୍ଭର ଆଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ଭୂତା,
ଦେବ କି ସାହସ ତାର ତବାଜ୍ଞା ଲଭନେ ?
କେ ନ ତାଣେ ବଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଅତୁଳ ପ୍ରତାପ,
ଲଭିବ ତାହାଙ୍କୁ ଭଲ କେ ଅଛି ଦ୍ୱିଶିର ?
ଯେ କୌଣସି ଦେଉ ନାଥ, ବସୁଅ ସ୍ୱାବୃତ
ବାଲତାନ୍, ନତୁ ନିଶ୍ଚେ ମରବ ଦୁଇଟି ।’
ଶୁଣି ସଲ୍ଲମାନ ଏହା, ଗମ୍ଭୀର ବଦନେ
ବହିଲେ, ‘ବରବ ତେଷ୍ଟା ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରେସ୍ତସି !’
ଏହା ଭାଷି ଉଠିଗଲେ ସୁଜା ବକ୍ଷାନ୍ତରେ,
ବିଜେ ଦେଲେ ନୃପତିକାୟା ଶୁଭାନ୍ତାଭିମୁଖେ ।

ନିର୍ଜନ ପ୍ରବୋଷ୍ଟେ ବସି ବଙ୍ଗଭାଗୀ-ବସୁ
ସଲ୍ଲମାନ, ଦୁବାରିରେ ବାଲତାନ୍ଦେ ଭୁର ।
କେତେ କ୍ଷଣ ପରେ ଆସି ଗୌଡ଼ଫୌଜଦାର,
ପ୍ରଣମିଲ ଭୂମି ରୁମ୍ଭ ନବାବ ପୟରେ ।
ଉଠାଇ ନବାବ ତାକୁ, ବସାଇ ସମାପେ,
ବହିଲେ ମଧୁର ସ୍ୱରେ ସ୍ୱେଦସ୍ୱିତମୁଖେ—
‘ଜାଣ ତୁମ୍ଭେ ଫୌଜଦାର, କରେ କେତେ ସ୍ୱେଦ
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ, ଯେଣୁ ତୁମ୍ଭେ ପରମ ବିଶ୍ୱାସୀ,
ତୁମ୍ଭ ପରି ସୁଜାକ ନାହିଁ ମୋ ଦବ୍ୟରେ,
ବରିଛି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସଦା କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ମୋତେ,
ଆଜି ତାର ପୁରସ୍କାର ଅର୍ପିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ।
ଅଛି ମୋର କନ୍ୟା ଏକ ଦୁଇଟି ନାମରେ,
ସୁଷମା-ସଦ୍‌ଗୁଣବତୀ, ଅର୍ପିବ ତାହାକୁ
ତୁମ୍ଭ କରେ, ଏହା ମୋର ଏକାନ୍ତ ବାମତା,
ମଣ ନାହିଁ ମିଥ୍ୟା କିମ୍ବା ପରିହାସ ଏହା,

ପାଇଁ ସମସ୍ତେ ତବ ହେବ ଶୁଭକର ।
 ଶୁଣି ଏହା କାଲିଚାନ୍ଦ, ହେଲୁ ପ୍ରମୁଦରୁ,
 ସାଧୁସ, ବସୁସ, ବେନି ପର୍ଯ୍ୟାୟ ପଡ଼ିବେ;
 ଅରମ୍ଭରେ ଦୃଢ଼ ତାର ବିଷମ ଉପାଦ,
 ବଢ଼ିଲ ସେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ବେଳେ ଶଶ ପରେ—
 “ମହାରାଜ, କିଣା ମୁହିଁ ଛାମୁକ ବୁଝାରେ,
 ବଞ୍ଚୁଛି ତା ନିତ୍ୟ, ଦେବ-ଆଶୀର୍ବାଦ ପ୍ରାୟ
 ଭାଗ୍ୟ ମୋର, ଆଜିବନ ଭଣି ମୁଁ ପୟରେ,
 କିଛି ପ୍ରଭୋ, ନୁହେଁ ଦାସ ଉପସ୍ଥଳ ପଦ
 ରକତମାଙ୍କର, କିଏ ଯୋଗ୍ୟଶ୍ରୟ ଦେବ,
 ସବୁବାର ବିନା, ସୌମ୍ୟ ମଧ୍ୟବୀ ଭବାର ?
 ରବି ସିନା ପଦ୍ମିନୀର ଉପସ୍ଥଳ ବର,
 ଶବ୍ଦୋତ ସହୃଦେ ତାର ବିବାହପ୍ରସଙ୍ଗ
 ଦାସ୍ୟାସୁକ ସିନା, ପୁଣି ଅଧମ ମିଳନ,
 କିଶେଷେ ପଦ୍ମିନୀ ପକ୍ଷେ ଅପମାନ ତାହା ।
 କ୍ଷମା ଆଜି ହେଉ ସୁଧ, ଏ ବିବାହେ ମୋର
 ଉଷ୍ମାପେକ୍ଷା ଅନିଷ୍ଟର ଆଶଙ୍କା ଅଧିକ,
 ହେବ ମୋର ଜାତିଗାତ, ତହିଁରେ ନବାବ,
 ଆଜିବନ ସମାଜରେ ରହିବ ପକ୍ଷତ ।”
 ଶୁଣି ଏହା ଗୁଣ୍ଡ ସ୍ଵରେ ବଢ଼ିଲେ ବଙ୍ଗେଶ—
 “ବାଦସାହ-ଜାମାତାକୁ ବାରିବ ସମାଜେ
 ବେ ଅଛୁ ସାଦୃଶୀ ? ଯଦି ଥାଏ ବେଢ଼, ତେବେ
 ପଡ଼ାଇ ବଲମା ତାକୁ ନେବ ପ୍ରତିଶୋଧ ।”
 ସବିନୟେ କାଲିଚାନ୍ଦ ବଢ଼ିଲ ଆବର,—
 “କ୍ଷମନ୍ତୁ କିଙ୍କରେ ପ୍ରଭୋ, କରୁଣା ହୃଦୟେ,
 ନ ପାରିବି ଜାତିଧର୍ମ ନଷ୍ଟ କରି ବେବେ ।”
 ଗର୍ଭି ଭର୍ତ୍ତୀ ଗୌଡ଼େଶ୍ଵର ବଢ଼ିଲେ ସରୋଷେ—
 “କାଲିଚାନ୍ଦ, କାଣ ତ ମୁଁ କିଏ; ଜାଣିଛ ତ
 ମୋ ଆଦେଶ-ଲଙ୍ଘନର ଅଗ୍ନିମୟ ଫଳ ?”
 ଭବିଷ୍ୟ କାଲିଚାନ୍ଦ, “ଜାଣେ ବାଦସାହ,
 ହୃଦୟ ପ୍ରତାପଶାଳୀ ବଙ୍ଗେଶ୍ଵର ତାମ୍ବୁ,
 ଜାଣେ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ, ତବ ଆଦେଶ ଲଙ୍ଘନେ,

ତଥାପି ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ ସ୍ଵଧର୍ମ ବଦାସି ।”
 ଶୁଣି ଏ ନିର୍ଭୀକ ବାଣୀ, ଦର୍ଶି ବଙ୍ଗାଧିପ,
 ଭର୍ତ୍ତରେ ହୋଧରେ ଜଳ, ବପାତମଣ୍ଡଳେ
 ଭର୍ତ୍ତେ ଭବିଷ୍ୟ ଶିବ, ବଢ଼ିଲେ ବର୍ଦ୍ଧଣେ—
 “ବେ ଅଛୁ ରେ, ଘେନିଯାଅ ବାଣି ଏ ବବରେ
 କାଲିଚାନ୍ଦେ, ବାଞ୍ଛେରୁର ହେବ କାଲି ଶୁଣ ।”
 ଆଜ୍ଞାମାତ୍ରେ ବଟୁଆଳେ ଧାଇଁ ଆସି ଶରେ,
 ଘେନିଗଲେ କାଲିଚାନ୍ଦେ ଟାଣି କାଲିପୁରେ;
 ଭର୍ତ୍ତରେ ବାଦସାହ ନମାଜ ସଦାଶେ ।

ଶୁଣି ଏହି ଦୃଢ଼ସମ୍ବାଦ, ନରେନ୍ଦ୍ର, ଜେମାର
 ଭବିଷ୍ୟ ପାଦାସି, ବନ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରଲ ଲେବବେ,
 ବିଶିଷ୍ଟ ସେ ଯଥା କ୍ଷୀଣ ହିମସିକ୍ତ ଭାବ,
 ପଡ଼ିଲ ସେ ଶୋକାବେଶେ ସଖୀ ଅଙ୍ଗେ ଜଳ,
 ପଡ଼ିଲ କି ଜଳ ଆହା, ସମୀରବେଶରେ
 ହିମାଦ୍ର ଗୋଲପ, ଆନ ଗୋଲପ ଉପରେ ।
 ଦରୁ ବଲ ଅସମ୍ଭାଳ ଶୋକଚନ୍ଦ୍ରା ତାକୁ—
 ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧା-ପ୍ରତାପିନୀ, ତୁହିନ ଯେସନ
 ଦେବେ ଫୁଲକୁଳେଶ୍ଵରୀ କୋମଳ-କମଳେ ।
 ବଢ଼ିଲ କିଶୋରୀ, ଶୋଭା-ବାତର ଭାଷାରେ,—
 “ଆଶାବନେ ଆଶାଫୁଲ ଫୁଟି, ଏଡ଼େ ଚାଣ୍ଡେ,
 ବଞ୍ଚିପଡ଼େ, ହାସ, ତାହା ନ ସୁଇ ମୁଁ ଭାଣି ।
 ହା ନିର୍ମମ ପିତା, ତବ ଏ ନିଷ୍ଠୁରତାରୁ
 ଅଛୁ କିସ ପ୍ରତିଦାନ ? ହୋଇଥାନ୍ତା ଯେବେ
 ଅଶ୍ରୁ ଭଳ, ଗୁଡ଼ି ବହିଁ ତାରୁ ମୁକ୍ତାହାର,
 ଅପରି ତା ରକତପେତ ପ୍ରତିଦାନ-ଭେଟି ।
 ଦେଖିବି ବେମନ୍ତେ କିଏ କାଲି ପ୍ରାତେ ଭୟ
 ମାନସ-ସ୍ଵାମୀକି ମୋର ବରବ ନିହତ ?”
 ସ୍ଵଭାବତଃ ଶୀଘ୍ର ଅସେ ଅଶ୍ରୁ ସମୟ,
 ଭାରୁ ଭାରୁ ବାଜାମଣି, ପାହୁଗଲ ରୁତ,
 ଏଣେ ବଧାସ୍ଥଳେ ନେଇ ବଲ ଉପସ୍ଥିତ
 କାଲିଚାନ୍ଦେ ବଟୁଆଳ, ନବାବ ଆଦେଶେ ।

ଧାଇଁଲେ ଚୌକିରୁ ଲେବେ ଦେଖିବାକୁ ହୁଏ,
 ହେବ ମହାପ୍ରାଣିହୁଏ, ହୋଇ ମହାପ୍ରାଣୀ
 ଦେଖିବ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ବସି ପାସୋର ନିଜକୁ,
 ଜଗତେ ଅଦର୍ଶନୀୟ କିସ ତେବେ ଆଉ ?
 ଏ ସମୟେ ଜନାର୍ଣ୍ଣବ ସନ୍ତପ୍ତ, ବିଦାର,
 ଭଲ୍‌ବିନୀ ବେଶେ ଗୁଳୁଗୁଳୁ ବୁଲୁଛି
 ଧାଇଁ ଆସି ଉଦ୍ଧା ଦେଲ ବାଲତାଳ ବାମେ,
 ଛନ୍ଦି ବାହୁପାଶେ ସୁନ୍ଦ, ଅବତଳ ମୂର୍ତ୍ତି,
 ଆଉଁଶିଛୁ ସୁଷ୍ଟି କିବା ମଳୟ ଅନଳେ !
 ନିରୋଷି ଜନତା ଏହି ସୁଗଳ ମିଳନ,
 ହେଲୁ ପ୍ରବ୍ୟ ମୁଗଧ, ତେଣେ ବାର୍ତ୍ତା ପାଇ ସୁଏ
 ଆସିଲେ ହୋଧରେ ଧରି ନିଃଶ୍ଵାସ କୁପାଣ ।
 ଦେଖି ତାକୁ, ବୁଲୁ ଯାଇ କିଶୋରକିଶୋରୀ
 ପ୍ରଣମିଲେ ନବାବଙ୍କ ପରଶି ପୟର ।
 ମଧୁର ମିଳନ-ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ନରସାଇଁ
 ଭୁଲିଗଲେ କୋପ, ଉଭେ ବହୁଲେ ଆଶିଷ ।
 ହୋଧସ୍ଥାନେ ବସିଗଲୁ ଆନନ୍ଦ ବାସୁଲୀ,
 ସ୍ନେହ-କ୍ଷମା-ଆବରଣେ ଡାକିଗଲୁ ଦୋଷ,
 ବନ୍ୟା-କାମାତାକୁ ଗୁଳା ନେଇ ଅନ୍ତଃସୁରେ,
 ବରୁଲେ ସାତମୁରେ ଉଦ୍‌ବାହ-ଉସୁବ ।
 ଅନନ୍ତର ବାଲତାଳ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଅର୍ଥେ
 ମାଗିଲୁ ବୀବସ୍ଥା ବହୁ ବୀବସ୍ଥା ମଣ୍ଡଳେ,
 ମାବ ବେଢ଼ ଦେଲେ ନାହିଁ ବୀବସ୍ଥା ତାହାକୁ,
 ତହିଁ ସେ ପଛଲୁ ଅଧ୍ୟାୟ, ଲକ୍ଷ୍ମଦେବପୀଠେ,
 ବର୍ଷଗଲ ସପ୍ତ ଦିବାନଗି, ଅଳଗନେ—
 ଅଶ୍ଵସ୍ତନେ, ତେବେ ମୁକ୍ତା ନ ହେଲୁ କରୁଣା
 ଲକ୍ଷ୍ମଦେବତାରୁ, ତହିଁ ହୋଧେ ଅବଶ୍ୟସେ
 ଉଠିଲବ ପୁର ପ୍ରାଣ ତାର, ଭାଙ୍ଗି ମୂର୍ତ୍ତି
 ଭାବିଲୁ ଏସନ, “ଶିଳା-ବାସ୍ତୁ-ବିନିର୍ମିତ
 ନିଷ୍ଠେଷ୍ଟ ମୂର୍ତ୍ତିର ଭଲ ବାହିଁଛୁ କ୍ଷମତା—
 ଅର୍ପିବ ସେ ଗତି, ମୁକ୍ତି, ପୁଲିଲେ ତାହାକୁ !

ଭ୍ରାତ୍ର ହିନ୍ଦୁ, ପୁଲେ ମୂର୍ତ୍ତି, ଉଠାଇ ଏ ମତ,
 ପ୍ରତାପ ଲକ୍ଷ୍ମୀମଧ୍ୟ—ନିରାକାରବାଦ
 ଦେଖାଇବ ମୁକ୍ତିପଥ, ସମସ୍ତ ଭାବରେ ।
 ଭାଙ୍ଗିବ ପ୍ରତିମା ଆଗେ, ତେବେ ହେବ ମୋର
 ସରଳ ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥ, କଲ ଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା,
 କର ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ଯାହା, ଭାଙ୍ଗିବ ପ୍ରତିମା ।
 ମେଘ ଦେହୁ ଜଳ ଆସି ଦେଲେ କଳ୍ପର୍ଷିତ
 ଧରଣ୍ଡୁଣି, ଘନ ତାକୁ କରେ କି ବର୍ଜନ ?
 ଅଗ୍ନି-ପରାକ୍ଷରେ ତାକୁ ବରୁଣ ସଂସ୍କାର
 ଛଦେ ପିନା ପୁଣି, ଏହା ପ୍ରକୃତର ଧାରୁ,
 ମାନ୍ଦ୍ର ଆର୍ତ୍ତସମାଜର ଏ ଧାରୁ ଅଜ୍ଞାତ ।
 ନୀରବନ୍ତେ ସନ୍ଧ୍ୟାସିନୀ, ଭାଷିଲେ ଆହ୍ୱାନେ
 ଭୁଲିଲୁ ଗୁଳିକ୍ରାନ୍ତୀ, ଶୁଣିଥିଲୁ ପୂର୍ବେ
 କଳାପାଦ୍ମର ନାମ, ଥିଲୁ ମୁଁ ଅଜ୍ଞାତ
 ରମଣୀ-ମସ୍ତକମଣି ଦୁଲ୍ଲୀ-ଆଶୀର୍ବାଦ,
 ଜାତ ବାଳା, ଅମଙ୍ଗଳ ମଙ୍ଗଳ ସଦୃଶ,
 ରଖେ ନାହିଁ ଜାତି ଧର୍ମ ଭେଦାଭେଦ ପ୍ରେମ,
 ନ ଗଲେ ଆହାରେ ଆହା ମିଳାଇ ସଦୃଶୀ
 ହୁଏ ନାହିଁ ପ୍ରେମ, ବାଳା ଆଦର୍ଶ ପ୍ରେମିକା,
 ପ୍ରେମବଳେ ମୃତ୍ୟୁମୃଗ ଉଦ୍ଧାରଣ ପ୍ରିୟେ !
 କହୁ ମାତା, କି ଅଭୀଷ୍ଟ ପୂର୍ବରୁ ତୋର ?
 କହିଲୁ ବୈଷ୍ଣବୀ, “ଫେରି ଗୁମେଶ୍ଵରୁ ମୁଁ
 ରହିବ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରେ, ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥେ ଧ୍ୟାନ,
 କରଦେବ ମହାଗୁଣ ! ଏ ସୁବଧା ମୋର ।”
 ଶୁଣି ଗୁଣୀ, ବିବାହଣ ହାମୁବରଣକୁ
 ଲେଖାଇ ଚିତାଉ, ଦେଲେ ବୈଷ୍ଣବୀ ହସ୍ତରେ,
 ବୋଇଲେ, “ଦେଖାଇ ଏହା ଯେ ବୌଦ୍ଧମିତ୍ତେ,
 ରହିବ ପ୍ରସାଦ ପାଇ ବଞ୍ଚିଥିବା ଯାଏ ;
 ହୁଅ ମା ମେଲଣି ଏବେ, ଘେନି ଏହି ଭୁଷା ।”
 ଏହା ଭାଷି ବୈଷ୍ଣବୀକୁ ଦେଇ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା,
 ବିଳେ ଦେଲେ ମଣୋହର, ସଙ୍ଗିନୀ ଗହଣେ ।

ସର୍ବ ସର୍ଗ

ସମର-ମନ୍ତ୍ରଣା-ସଭା ବସିବ ପ୍ରଭାତେ,
 ଆଉଁ ଗୁଣି ଅର୍ଜୁନାମ ଡାକୁଛୁ ଡାକୁଆ
 ଗୁରୁ ଗୁରୁ ପ୍ରତିପଥ, ଗଳ, ଉପଗଳ,
 “ଉଠ ଉଠ ନାଗରାଜେ, ସମ୍ରାଟ ଆଦେଶେ
 ବସିବ ମନ୍ତ୍ରଣ-ସଭା ପ୍ରଭାତ ସମୟେ,
 ଯଥାକାଳେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବ ସବେ ଯାଇ ।”
 ଶୁଣି ଗୁରୁଦେଶ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନାଗରାଜବର,
 ଶଯ୍ୟା ତେଜ ପ୍ରାଣହତ୍ୟା ସମାପି ସଭାର,
 ଯଥାସାଧାରଣ ପରିଚ୍ଛଦେ ହୋଇ ସୁସଜ୍ଜିତ
 ବାହାରରେ ନାନାପଥେ ସଭା ଅଭିମୁଖେ ।
 ଚୁଟିଲ ମାନବ-ବନ୍ୟା ସଭା-ଧିରୁ ଲକ୍ଷି,
 ଚୁଟେ ଯଥା ଚନ୍ଦ୍ରା କର୍ମଆଦେ, ଶେଷେ ଗୁଣି
 ମିଶିଯାଏ ତର୍ପେ, ତଥା ମିଳିଲେ ସବକେ
 ପ୍ରଧାନ ନଗରବାସୀ ମନ୍ତ୍ରଣା-ସଂସଦେ ।
 ବିସୁଦ୍ଧ ବିସ୍ତାରବତୀ ସେ ମହତୀ ସଭା,
 ଭୂମି ତାର ସୁଚିତ ଅପାଦମସ୍ତକ,
 ବୀରଭାବ-ଉଦ୍ଧୀପକ ବିବିଧ ଚକ୍ରରେ,
 ହୋଇଛୁ ଅଜିତ ବାହୁଁ ମହି ମାତଙ୍ଗର,
 ଭୀଷଣ ସମର, ବାହୁଁ ଚଣ୍ଡୀପୁର, ବାହୁଁ
 ହରଣାବଣିପୁ-ରାକ୍ଷ-ବକ୍ଷ ବିବାରଣ,
 ନିତ୍ୟ-ଚକ୍ରପଟେ ମୁଗ୍ଧ ସ୍ବପ ଚକ୍ର ଯଥା ।
 ବାହୁଁ ବା ଅଜିତ ବିଦ୍ୟା ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ ସଭା,
 ସୁଧୀବର ସୁଧର୍ମର ଚାରତ-ପ୍ରତୀପ
 ଉପବିଷ୍ଟ ଚହଁ, ଯଥା ଲଜ, ସୁରାଗର
 ବିସୁଦ୍ଧ ଚକ୍ରମାସନେ ସୁରସଭା ମଧ୍ୟେ ।
 ଧରନ୍ତି ଧର୍ମରାଜ ଧର୍ମ-ଭୁଜାଦଣ୍ଡ,
 ସତ୍ୟ ନ୍ୟାୟ ଦେନ ପାଇ ଲଗିଅଛୁ ଚହଁ,
 ଏକ ପାଶେ ଥୋଇ ଦୋଷ, ଆଉ ପାଶେ ଦଣ୍ଡ ।

ଚଉରାଶିଅଛୁ ସୁସ୍ଥ ସମାଜଭାବରେ,
 କେବେ ବା ଚଉରାଶି ଗୁଣପୁରସ୍କାର ।
 ଉପବିଷ୍ଟ ସଭାମଧ୍ୟେ ସିଂହାସନ ପୃଷ୍ଠେ
 ବୀରସନେ ରତ୍ନବାସ ଶ୍ରୀମୁକୁନ୍ଦଦେବ
 ଉତ୍କଳ-ଭୀବନ-ଧନ ଉତ୍କଳ-ସମ୍ରାଟ,
 ପ୍ରତିଫଳଅଛି ମୁଖେ ପ୍ରଭୁର ମହିମା ।
 ଆସୀନ ସମ୍ମୁଖ ଭାବେ ମହାର୍ଦ୍ଦ ଆସନେ
 ଜନାର୍ଜନ ବିଦ୍ୟାଧର—ପ୍ରଧାନ ସଚିବ,
 ସୁଖେ ଶୁଭ ଉପବୀତ, ଶୋଭେ ସେ ଯେସନ,
 ସୁଷ୍ମ ଜ୍ୟୋତି-ସୁନ୍ଦରୁ ଗୌର ରବିଦେବେ ।
 ନେତ୍ର ବଳ ଉପନେଶେ *, ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ ଖଣ୍ଡରେ
 ବାଜିବାର ଚକ୍ର, ଚର୍ମଲେଖକ, ପାଣ୍ଡୁର ।
 ଭାବନା-ଗଭୀର ମୁଖେ ଉଠୁଅଛି ଭାସି
 ପ୍ରବୀଣତା ଦୀପ୍ତି, ମୂର୍ତ୍ତି ଦୟାରେ ଗଠିତ ।
 ବସିଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ପାଶେ ଗୁମଚର, ଭଞ୍ଜ
 ସମରସଚିବ, ବୀର, ଗୁଣ-ବିଚକ୍ଷଣ,
 ନ୍ୟାୟ ସମ ନିର୍ଭୀକ ସେ, ସୁଦେଶ-ଆଲୋକ ।
 ତହିଁ ପରେ ଉପବିଷ୍ଟ କୁଳ ସାମନ୍ତଗୁ,
 ଦୀର୍ଘବସୁ, ସେନାପତି ସମରେ ଶମନ,
 ଦୁଷ୍ଟ ଅତି ଗାଣ୍ଡୀ, ଯଥା ଭାବୁ ଖରବୋହୁ,
 ବୀର୍ଯ୍ୟର ଦୃଢ଼ୀକ୍ଷ, କିନ୍ତୁ କ୍ଷମାର ଦେବତା ।
 ସମାସୀନ ରତ୍ନାସନେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ବାମେ
 ଉତ୍କଳର ସୁବରାଜ ଗୁମଚର ଦେବ
 ଉତ୍ସାହ-ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ନେତେ, ସିଂହାସନ ଯଥା,
 କ୍ଷାନ୍ତିଗନ୍ତେ ଲୀଳାଭୂମି ବିଶାଳ ଉଦୟ,
 ତେଜସ୍ବୀ, ମନସ୍ବୀ, ସାହସିନୀ ଆଦି
 ଉଠୁଛୁ ମୂର୍ତ୍ତିର ପୂର୍ବ, ପରିଚ୍ଛଦ ଭେଦି ।
 ଗୁଳପୁର, ସୁବିଶାଳ ଉତ୍କଳଗଣ୍ଡର

ଭାବୀ ଅଧୀଶ୍ଵର, ମାତ୍ର ନାହିଁ ଅଭିମାନ
 ତମ୍ଭା ପଦ, ନରଣିର ବିନୟ ସୌକନ୍ୟ,
 ନରଣିର ପଦବନ୍ତ ମହୀରୁତ୍ର ସଥା,
 ଶୁଭକା ବା ଅଭୁକାତୀ ଅବିହା ତାଙ୍କର ।
 ତାଙ୍କ ପାଶେ ଗୁଣଗୁରୁ ଯୋଗାନନ୍ଦ ସ୍ଵାମୀ
 ଉପବିଷ୍ଠ ବେନାସନେ, ଯୋଗେ କୋଟିଶୁକ୍ଳ,
 ଯୋଗେ ଯୋଗୀ ପ୍ରସ୍ତବଣ ଜୀବନ୍ତ କୋଟିର,
 ସୁକ୍ଷ୍ମ ଶୁକ୍ଳ ବେଶଗୁଚ୍ଛ ଉଡେ ଶିରେଦେଶେ
 ଶୋଭା ଯମ ବାଙ୍କିକାର କମ୍ପଧୂଳା ପ୍ରାୟ,
 ତମ୍ଭା ତାହା ଯୋଗିବର-ଯୋଗ-ପ୍ରଭାବର
 ରଶ୍ମିରେଖା, ଉଠିଅଛି ମସ୍ତକେ ବୁଡ଼େକି ।
 କି ଭଲ୍ଲ କ ଦେହକୋଟି, କି ପୁରୁଷ ମଧୁର,
 ପ୍ରାବୃତ୍ତ ଦିନାନ୍ତେ ଯଥା ବୃଷ୍ଟିଯୌତ ରୌଦ୍ର,
 ସ୍ଵାଧ୍ୟାୟପଦସ୍ତ ଗୁରୁ, ଗଭୀର ନିବେଦୀ ।
 ତହିଁ ପରେ ବସିଛନ୍ତି ସାମନ୍ତ ଭୂପାଳେ,
 ଧନିକ ବଶିକକୁଳ, ନରରପାତକ,
 ବୃଷକ, ଦର୍ଶକ, ଶିଳ୍ପୀ, ଯଥାଯୋଗ୍ୟାସନେ ।
 ମଣ୍ଡିଛନ୍ତି ଏକପ୍ରାନ୍ତ ସେ ମହାପଦାର
 ସାମରିକ ଭଜନମ କର୍ମତାରବର୍ଗ,
 ଅନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତେ ଉପବିଷ୍ଠ ବୀର ଉଦ୍ରାହମ,
 ହସ୍ତନାର ସିଂହାସନ-ରୂପ ବାଦସାହୁ ।
 ଗଜବୃଷ୍ଟ ଶୁଣିତାରେ ଆଜ୍ଞାଦିତ ବକ୍ଷ,
 ଗଣ୍ଡ-ନାସ୍ତ-ବରେ ବୀର ବସିଛନ୍ତି ମୌନେ
 ଶୋକର ପ୍ରତିମା ପ୍ରାୟ, କି ହୁଏତ ଭାର
 ରହିଛି ମସ୍ତକେ ଯେହ୍ନେ ତାପା ଅନୁକ୍ଷଣ,
 ଶୋକର ଛାୟାରେ ମ୍ଳାନ ବଦନମଣ୍ଡଳ ।
 ବାଲି ଯେହ୍ନେ ଅଧୀଶ୍ଵର ବିଶାଳ ଗୁହୀର,
 ପରଦାରେ ଆଜି ଦ୍ଵାୟ ଉପଯାତକ ସେ !
 କି ନ ବରେ ବାଳ, ବସ୍ତ୍ର ଅତୁଷ୍ଟ ବିକାଶୀ,
 କି ନ ବରେ ଭାଗ୍ୟ ପୁଣି, ରତ୍ନସୀ-ରସିକ,
 ନିର୍ମମ ସେ ଅତି, ବୀଜ ପରଦାସ ତାର
 ଜାତାନ୍ତିରାଧ, ଉତ୍ସବର, ଅପଦୀ ଅଗାଧ,

ଗଣ୍ଡବେ ସେ ଭାଗ୍ୟ ପାରେ ଚକ୍ରାଳ ଗୋଡ଼ାରେ
 ଆବର ଗଣ୍ଡବେ ପାରେ ବରୁଣ ସହିଷ ।
 ପୁଂସ-ଭାଗ୍ୟ, ସ୍ତ୍ରୀ-ଚରଣ, ଧରେକେକେକେକେ
 କି ଆକାର, ଅଗୋଚର ଦେବବର ତାହା ।
 ଅନନ୍ତର ଶାନ୍ତସ୍ଵରେ ସଭାକୁ ଯୋଗ୍ୟ
 ବହୁଲେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ, ଭଲ୍ଲକ ସମ୍ରାଟ,—
 “ଶୁଣିଛ ତ ସଭାବୃନ୍ଦ, ଶୁଣିଛ ତ ବାଲି
 ଗୋଡ଼-ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ବିକି ଦୂରମୁଖ ସବୁ,
 ମୃଗବିଷ୍ଣୁ-ବିଭବନୀ, ତରୁବୀରୁ-ଶୂନ୍ୟ
 ମରୁଭୂମି ଯବନର ଆଦି-ଜଳଭୂମି,
 ଦେଶି ସେ ସୁଜଳା, ଶ୍ୟାମା, ଗିରିରତ୍ନାମୟୀ
 ବସୁଦା ଭଲ୍ଲକ ମହୀ, ପତିଅଛି ସେଇ ।
 କୁକ୍ଷଣେ ଭଲ୍ଲକଗୁଳା ଦେଖିଛ ଯବନ,
 ଶୁଣି ତା ବିଭବ, ଶ୍ୟାମ, ସୌଭାଗ୍ୟ, ମହିମା,
 ନାରୁଛ ସେ ଝୁଣାଗନ୍ଧେ କାନ୍ଦୁଣୀ ସମାନ ।
 ସୁକାବେ ଯବନ ତାଳ ପରସ୍ପଦାରକ,
 ବାରମ୍ବାର ଆହମଣ ବର ତନୁଦିଗୁ
 ବରୁଛନ୍ତି ଭଲ୍ଲକର ଜମେ ଶକ୍ତିକ୍ଷୟ,
 ଭାଗ୍ୟୋ ପୁଟେ ରହି ଯିବୁ, ବିଧିବିଶେଷ ପ୍ରାୟ
 ଗର୍ଭୁଛି ସତତ, ନଚ୍ଛ ସେ ଦିଗ ବି ସୁକା
 ନ ପାନ୍ତା ନିଷ୍ଠୁର, ହସ୍ତ ଯବନକୁଦର
 ପାପରକ୍ଷୁ ପ୍ରଲେଭନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବଦାତ ।
 ବାନ୍ଧିଅଛି ସଭାମାନ ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଗଣା
 ପୁନର୍ବାର ଆହମଣ ବରବ ଭଲ୍ଲକେ,
 ଏଥକୁ ବିଚାର କିସ ବହୁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ?
 ବିଚାର, ଶ୍ରେୟସ୍ ବିନା ନିରାପଦ ଚୁଡ଼,
 ପ୍ରକାଶ ସଭାର ସବେ ସ୍ଵପ୍ନଭାଷ ମତ,
 ସ୍ଵପ୍ନଭାଷା ଚୁଡ଼ ନିଷ୍ଠେ ସତୀର ବକ୍ଷରେ,
 ନିର୍ଭୀକତା ପ୍ରାଣ ତାର, ଧର୍ମ ତାର ଅସ୍ତ୍ରା,
 ଅତଏବ ସଭାବୃନ୍ଦ, ବଶାଣ ସୁମତ ।”
 ନୀରବନ୍ତେ ନୃପବର, କ୍ଷଣକ ଭୋଗରେ
 ବହୁଲେ ବଶିକଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭୋଗ ପଡ଼ିଲେ,—

‘ମହାସୁତ, ମୋ ବିଚାରେ ସ ର-ମନ୍ଦା
ବୌଦ୍ଧ ପ୍ରକାରେ ନୁହେଁ ଭବିଷ୍ୟତ ।
ବିଗତ ସମୟେ କିମ୍ବଦନ୍ତେ ହେଁ ଆମ୍ଭର,
ହୋଇଛି ଅଶେଷ ଯତି କୃଷିବାଣିଜ୍ୟରେ,
ବିଶେଷତଃ ଶୁଣି ନାହିଁ ବୀରବ ଶରୀର
ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ-ବୃଣ, ବୀର୍ଯ୍ୟ ସୁଦେହା ଏକାକେ,
ବୃଥା ଶକ୍ତି ଅପରାଧ, ଅପରାଧ ତହିଁ ।
କହୁଁ ତ ସାମାନ୍ୟ ବୀର ବଙ୍ଗ-ବାଦସାହ,
ବହୁ ସୁଦେହ ସୁନିପୁଣ, ଜଣିଛୁ ଅନେକେ,
ଆବର ସହାୟ ତାର ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ
ଆଦର, ରଞ୍ଜିତ, ଅଭିଜ୍ଞପ୍ରତାପ ।
ଥାଏ ଯଦି ଅଭିଳାଷ ବଙ୍ଗ ଅଭିଯାନେ,
ବରଦା ଭବିଷ୍ୟତେ ସଦାଶେ ସନ୍ନିପୁ
ଆଦରରେ, ନରୁ ପଣ୍ଡା ଭବିଷ୍ୟତ ସଦା—
ବର ନାହିଁ ଆତ୍ମମଣି ଶତ୍ରୁ ତ ଭଲକେ,
ତେବେ କିପରି ଏବେ ଚିନ୍ତା, ଏବେ ବା ବୀରତା ?
ଶୁଣି ଏ ଦୁର୍ବଳ ବାଣୀ, ନ ପାରିଲେ ସହ
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସମରାଜ, ଭଲକ-ବସୁକ,
ହେଲ ତାଙ୍କ ବୀରହୃଦେ ତକ୍ଷଣେ ଆରମ୍ଭ
ଭୀଷଣ ଅନଳ-ନିଆଁ ବହୁତ ଗଳରେ,
ବହୁଲେ ସେ ଉଠି ଦର୍ପ-ସତେକ ଭାଷାରେ,
ବହୁଲ କି ହୁଏ ପାଇ ଗହୁକ ଗର୍ଜନେ
ରୁକ ତଳାଶୟ ତଳ, ବେଗେ ଅନର୍ଗଳ,—
“ବର ନାହିଁ ଆତ୍ମମଣି ଶତ୍ରୁ ତ ଭଲକେ,
ତେବେ କିପରି ଏବେ ଚିନ୍ତା, ଏବେ ବା ବୀରତା
କି ସୁନ୍ଦର ସୃଷ୍ଟି ଏହା, ପଟାନ୍ତରଣୀ !
ଭୁଷଣାଶେ ଧାର୍ମାତ୍ମ ମହାବଳେ ତେବେ
ନ ମାରବ ଆସି ସେହୁ ନ ଭୟବା ଯାଏ !
କିପରି ସୁଦ୍ଧ ଅବର୍ତ୍ତନୀ ? ଯେ ଓଡ଼ିଆ ବାହୁ
ବରପୁର ଆକାଶବାଣୀ ଶୋଭାବରା ଯୁ,
ଅସାଦ କି ଏବେ ତାହା ? ହାୟ କି ବୁଝାଣୀ !
ଜଣେ ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ବୀର ନୁହେଁ ସନ୍ନିପାତ,

ପଳାଇଲ ସଦାଶେ ସେ ବିଗତ ସମୟେ ।
ଜଣିଛୁ ଅନେକେ ସେହୁ, ମାତ୍ର ଯେଉଁ ଶଶୀ
ନିଷ୍ପ୍ରଭେ ତାରକାବର୍ଣ୍ଣ, ନିଜେ ସେହୁ ପୁଣି
ହୋଇଯାଏ ଦୀନପ୍ରଭ ଭାସୁର-କରଣେ ।
କିପରି ବା ସାହାଯ୍ୟ ଭୁକ୍ତା ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟେ ?
ଭଲକ ସ୍ବାଧୀନ ରହୁ, କହେ କି ମୋଗଲ ?
ମଗବର ଭବଦ୍ରବ ନିବାସ ପାଇଁ
ଦେବ କି ଲଗାଇ ଆଣି ଶୁଭରେ ଅନଳ,
କିମ୍ବା ଭେଦ ତଡ଼ିବାକୁ ପୋଷିବ କି ସର୍ବେ ?
ଥାଏ ଯଦି ଅଭିଳାଷ ବଙ୍ଗ ଅଭିଯାନେ,
ବରଦା ଭବିଷ୍ୟତେ ସଦାଶେ ସନ୍ନିପୁ
ଆଦରରେ, ନରୁ ପଣ୍ଡା ଭବିଷ୍ୟତ ସଦା—
ଓଡ଼ିଆ ମୁହଁର ଭାଷା ନୁହେଁ ଏହା ବେବେ ।
ହେଉଥିବ ପ୍ରକାଶିତ ଯାହାର ଶରୀରେ
ଆତ୍ମମଣିଦାର ରକ୍ତ ବନ୍ଧୁ ଏବେକ,
ବରବ କି ଏଭଳି ସେ କୁହୁଁ ପ୍ରସାଦ !
ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ସକଳ
ଥିଲେ ବରଣୀୟ ଦେବ, ବୀରୋଦ୍ଧ ସମାଜେ,
ଅଭୁତ ବରଣୀବନ୍ତ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ବୀରେ
ରଞ୍ଜିତଲେ ଦୀପ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଧୁ-ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେ,
ଯାହାଙ୍କୁ ସୁରକ୍ଷାମାନେ ପୁରୁ ଉଠେ ହୃଦ
ଆନନ୍ଦ ବନ୍ଧ୍ୟାଶ ଭକ୍ତି ଭୟାବୁ ଭୟବେ,
ତାଙ୍କ ବଂଶଧର ରୁଣେ ନ ପମ୍ଭବେ ବେବେ
ଏଭଳି ତରଫ, ଲଭୁ, କାପୁରୁଷ ବାଣୀ !
ନ ଗଣେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ବଦର ସଦନେ,
ବରବ କି ଅପଙ୍ଗତେ ମଙ୍ଗଳର ପୁର,
ଓଡ଼ିଆ ଅନଳ ଜାତ, ନ ହରେ ସେ ଶୀତେ ?
ଅନୁଷ୍ଠ ଅନଳ, ଏହା ଅପଙ୍ଗତ ବଥା ।
ନ ହରେ ଓଡ଼ିଆ ବୀର ରଣେ ବା ମରଣେ,
ମୃତ୍ୟୁପଥ ତାହା ପକ୍ଷେ ସରଳ ସୁରମୀ,
ସରଳ ସଦାସ ପଥ ସାଧୁପକ୍ଷେ ଯଥା ।
ରୁଣ୍ଡ ବର ଏହି ଦଣ୍ଡେ ଦୁର୍ବଳତା-ବନ୍ଧୁ

ପ୍ରହାର ବିବେକ-ବଜ୍ର, ହୁଅ ଅସ୍ତ୍ରସର,
 ଯବନର ଏ ଭଜନ ଅନ୍ତମଣି ପୁର,
 ଭଜନ-ବାହନୀ କରୁ ବଙ୍ଗ ଅନ୍ତମଣି,
 କରୁଛ ଏ ପ୍ରସାଦ ମୁଁ ବିବେକ-ଆଦେଶେ ।^୧
 ଏହା ଭାଷି ସୁବର୍ଣ୍ଣକ ବସନ୍ତେ ଆସନେ,
 ଭୂତି ତହିଁ ସେନାପତି, କହିଲେ ସତେଜେ
 ଜଳଦ-ଗମ୍ଭୀର ସ୍ଵରେ, ଗଲ ଯେତେ ପାଟି
 ସହସା ସଂରୁକରଣ୍ ଆଗ୍ନେୟ ପଦ୍ମତ,
 ବାହାର ତହିଁ ରୁ ଚପ୍ର ଧାତୁଶକ୍ତି, ହେଲୁ
 ଗୌଡ଼ିଶେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ଖରେ, ତଥା ଅନର୍ଗଳ
 ବାହାରୁ ମୁଖୁଁ ତାଙ୍କ ଅନଳ ବଜ୍ରତା ।
 କହିଲେ ସେ,—“ଶତ ଧନ୍ୟ ସୁବର୍ଣ୍ଣକ ଆମ୍ଭ;
 ତାଙ୍କର ଏ ସାର ଭକ୍ତି, ମହାନ, ମୌଳିକ,
 ବସୁସେ ସେ ଶିଶୁ, ମାତ୍ର ପ୍ରତିଭାରେ ପ୍ରୌଢ଼,
 ହେଲେ ହେଁ ପ୍ରତୀପ ଶୁକ୍ଳ, ଆଗ୍ନେୟେ ଆଶାର,
 ଶୁଦ୍ଧ, କୁସୁମର ସିନା ସୌରର ଅଧିକ !
 କିପା ଅବବର-ପଦେ ସହାୟତା-ଭିକ୍ଷା;
 ବଞ୍ଚିଶିଖା ନତଶିର ହୁଏ ନାହିଁ କେବେ ।
 ହୋଇଅଛି କ୍ଷତ ସତୀ ବୃକ୍ଷବାଣିଜୀର,
 କି ଚନ୍ଦ୍ରା ସେ ଲଗି, ହେବ ବର୍ଷାନ୍ତେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ
 ଧ୍ରୁବ ହେଲେ ସ୍ଵାଧୀନତା, ମିଳିବ କି ଆଉ ?
 କେ ଲଜେ କିଁ କିନ ବଞ୍ଚି ସ୍ତ୍ରୀମା ସୁଖମୋଦେ
 ମରୁବାକୁ ଆଜୀବନ ? ଯେ ଲଜେ, ସେ ଭୀରୁ
 ହୋଇ ଯଶୋଦେବଙ୍କର ପ୍ରେମୁତମ ପୁତ୍ର
 କିପାଇଁ ମରଣେ ଭୟ, ମିଶିଅଛି ମୃତ୍ୟୁ
 ମାନବ ଶୋଣିତେ, ତାକୁ ନ ହେବ ଏହାର ।
 ବୀରର ଜୀବନ କେବେ ନୁହେଁ ବାଞ୍ଛନୀୟ,
 ମରଣ ହିଁ ବାଞ୍ଛନୀୟ, ବୀରର ଶୋଣିତ
 କରେ ସିନା ସମୁଦର ଜାତୀୟ ଶେଷକୁ ।

ଶୁଣି ନାହିଁ ଅସୁକ୍ଷ୍ମକ ବୀରଙ୍କ ଶବ୍ଦରୁ,
 ନ ଶୁଣୁ ପଛକେ, ମାତ୍ର କରବେ ସେ ଯୁଦ୍ଧ,
 ଶୁଣିବ ନାହିଁ ସେ କ୍ଷତ ଔଷଧ ବିଶେଷେ,
 ଲଗିଲେ ତହିଁରେ ଶତ-ଶୋଣିତ-ପ୍ରଭେଦ
 ଶୁଣିଯିବ ମନକୁ ସେ କିନା ଔଷଧରେ ।
 ଆଉ ଆଉ ଭଜନର ସୁସୁଦ୍ଧ ଶିଖାଣେ,
 ଶୁଣିବ ପାରିବ ତାକୁ ଯବନ-ପେଟର,
 କରୁଛନ୍ତି ମାତରଣା ଯେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ
 ପୁରୁଷୋତ୍ତମର ବାଞ୍ଛିରଣେ, ହେବେ ସେହି
 ସାହା, ହେବ ତାଙ୍କ ଚକ୍ର ସାତୁଅଳ ବାର ୧
 ଗଦା ଅମାବାସ୍ୟା, ହୋଧ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ବିଷ୍ଣୁ,
 ଦୁରନ୍ତ ଦଳନଶକ୍ତି ହେବ ସ୍ଵାତୀ ରକ୍ଷା, ୨
 ସେ ମହାଭୟାତେ, ହେବ ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟେ
 ଦୁର୍ଣ୍ଣ, ଭୟ, ଭୟାଞ୍ଚିତ ଯବନ-ବାନନ ।
 ଆଶାର ଦର୍ପଣେ ମୁଖ ଦେଖୁଛୁ ଯବନ
 ମୂର୍ଖ ଚିତ୍ତେ, ମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ଜାଣେ ନାହିଁ ପର—
 ଆଶାର ସମାଧିକ୍ଷେତ ଦୁର୍ବଦାଞ୍ଜୀ ହୃଦ ।
 ମାତ୍ର ମସ୍ତକ ଶିଖି ମନାଇ ବଳରେ,
 ମନାସିବ ଆଶାବଳେ ୩ ବାଞ୍ଛିବ ମାତଙ୍ଗ,
 ଭାଜିବ ପର ସେ ମାତ୍ର ସେହି ମାତ୍ରତେଲେ,
 ଭସାଉବ ପଦବିକ କଣ୍ଠକ କଣ୍ଠକେ,
 ବୀର୍ଯ୍ୟ ହେବ ସେ ତାତୁର, ବୀର୍ଯ୍ୟ ହେବ ଯତୁ ।
 ଦେବ କଣ୍ଠସୁନ ସ୍ଥାନ ନୁହେଁ ଶମୀବୃକ୍ଷ,
 ହୁଏ କଳେବର କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ତହିଁରେ ।
 ପ୍ରବଳ ଜାମାତା ବଳେ ବଙ୍ଗ ଅଧୀଶ୍ଵର
 ଶୀତଳ ବଳରେ ଯେତେ ବିପ୍ଳବ ନୃପତି,
 ବୀରକେ ମାରୁଛି ବସ୍ତ୍ର ବସାଉଛ ଯଥା
 ସ୍ଵପ୍ନରେ ବିପ୍ଳବର ସ୍ଵପ୍ନସିଂହାସନେ,
 ବସ୍ତ୍ର ବଜାପାହାଡ଼କୁ ବସାଇବ ତଥା

୧—ଶକବାର । ଶକବାର, ଅମାବାସ୍ୟା, ବିଷ୍ଣୁମୂର୍ତ୍ତୀ ଏବଂ ସ୍ଵାଗ ନକ୍ଷତ୍ର ଏକତ୍ରେ ପଡ଼ିଲେ ମହା
 ଭୟଦର ବଢ଼େ । ୨—ଭାସ । ୩—ବୃକ୍ଷବାଣି ପୁର ।

ବନ୍ଧୁ ସିଂହାସନେ ନିଶ୍ଚୟ ଉଚ୍ଚଳ ସମାପ୍ତେ,
 ଦୃଢ଼ ଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋର, ବୀରର ପ୍ରତିଜ୍ଞା
 ଅଟେ, ଅଟେ ଯଥା ଚିନ୍ତା ଚିନ୍ତା ।
 ତହିଁ ପରେ ଯେଉଁ ଶିଖା ମଳାଇର ଶିର,
 ପଦାଢ଼ି ନେଇ ତାହା ଚଣ୍ଡାଳ ଦୁସ୍ତରେ
 ଚର୍ମଦାସୀ ଜଳେ, ମୋର ନିକାର ଏ ସତୀ,
 ଜୀବନ୍ତ ଜାଣି ମୁଁ ମୁଁ ତା ମୃତ୍ୟୁର,
 ବୋଟିପ୍ରାଣ ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ ତା ନିସ୍ତାର ।
 ଇଚ୍ଛେ ଯେ ବସୁରବାକୁ ଯବନର ଦାସୀ
 ନିଜ ଜନନୀ, ନୁହେଁ କ୍ଷମାପାତ୍ର ସେହି,
 ନରକର କୁକୁର ସେ, ନର୍କମାର ବୃମ୍ଭି,
 ଅସ୍ତ୍ରଶୀ ତାହାର ମାଂସ ଶିବା-ଶକୁନିର ।
 ଦେଉଁ ବୀରପ୍ରାଣ ବା ପାନ କରି ବାଲ୍ୟା
 ଅନଳ-ତେଜସ୍ବୀ ହୁଏ, ବୀରମାତାଠାରୁ,
 ହେବ ଅଳ୍ପକ ପଣେ ସମରେ ବିମୁଖ ?
 ଯେ ହେବ, ସେ ବାସୁରୁଷ, ତାର ଯୋଗ୍ୟ ସ୍ଥାନ
 ଅନ୍ଧାର ଗମ୍ଭୀର ଭର, ସେ ଭୂତାଙ୍ଗାରର
 ଅବତାର-ପଣେ ଏକ ଅଭୟ ବର !
 ନତୁ ବୀର ହରେ ନାହିଁ ମରଣେ ବଦାସି,
 ମୃତ୍ୟୁର ଅଶୋକ-ଅକ୍ଷ ବାହୁରେ ତାହାର ।
 ଅନନ୍ତର ଭାବ ଦୋଇ ବୁଦ୍ଧ ମହାପାତ୍ର
 ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ବିଦ୍ୟାଧର, ତାହିଁ ସଭା ପ୍ରତି
 ବହୁରେ ଉତ୍ସାହବର୍ଷୀ ବଚନ ଏସନ,—
 “ଦେୟ ଜାଣେ ବିପକ୍ଷକୁ ନ ତଳେ ଶାସନ,
 ବଳେ ତାର ଅତ୍ୟାଚାର, ବଳେ ତା ପ୍ରଶ୍ନ ।
 ସତୀ ନିଶ୍ଚୟ,—ଦୟା କ୍ଷମା ବୀରର ଭୂଷଣ,
 ମାତ୍ର ତାହା ହୁଏ ଯଦି ଅପାତେ ଅପିତ,
 ତରେ ତେବେ ଭୟଙ୍କର ଫଳ ସେ ପ୍ରସବ,
 ଅନୁଚିତ ଦୟା କ୍ଷମା ଦେଶ-ବେଶ ପ୍ରତି ।
 ବାହୁକ ଯବନପତି, ବୁରୁଣେ ଆହୁର,
 ଜାତିଦ୍ରୋହୀ ଶଶାସୁତ ବୁରୁଣେ ଉପରେ
 ବସୁଅଛୁ ନିଜ ଭାବୀ ସୌଭାଗ୍ୟ ନିର୍ଭର,

ଭାବିଛୁ ଉତ୍ତମା ଧାନ ବୁଣି କଥରରେ
 ବରବ ଅମଳ ଶସୀ, ଅସମ୍ଭବ ତାହା !
 ଜାଣେ ନାହିଁ ଶୂନ୍ୟବୀର୍ଯ୍ୟ ସେ ବେନି ଗର୍ଭର,
 ବେବଳ ରସନା-ଅସ୍ତ୍ର ଦକ୍ଷ ବିରକ୍ଷଣ ।
 ଭୀମଶୈଳ-ମଧୁର ଏ ଉଚ୍ଚଳ ମହୀ,
 ମଧୁରେଇ ମାତୁଅଛୁ ଯବନ-ଭୁଞ୍ଜିବ;
 ବୁଝିବ ପଶ୍ଚାତେ, ଯେବେ ଉଚ୍ଚ ଝାଙ୍କେ ଝାଙ୍କେ
 ମଧୁ ସଂସ୍ନାତୁକ ଭୀମ ଭୀମଶୈଳବର୍ଗ,
 ଚକ୍ଷିବେ ତା ମୁଖେ, ନାସେ, ଶ୍ରବଣେ, ନୟନେ
 ବିଷସ୍ରାବୀ ଚାନ୍ଦ ଶୁଙ୍ଘେ, ଲେଟେବେଳେ ହୁଷ୍ଟ
 ଦୋଇ ମହା ବୀରବୀର ଅସହ୍ୟ ଜ୍ଵାଳାରେ,
 ପଳାଇବ ହାନ୍ତି ରବେ ଅଶ୍ରୁ-ବନ୍ଧୁ ।”
 ତହିଁ ପରେ ସୁଦୃଢ଼ ରୁ ଉଠି ଯୋଗାଜନ,
 ଅନୁମୋଦି ପାତ୍ର ବାବୀ, ବହୁରେ ଏମନ୍ତ,—
 “ତାଣୀ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ମୁଁ, ନୁହେଁ ଯୁଦ୍ଧ-ବୀରସାୟୀ,
 ତେବେ କିପରି ଉପଶ୍ରେତ ମନ୍ଦଣା ସଂସଦେ,
 ବହୁପାରେ ବେଢ଼ି ଏହା; ମାତ୍ର ତାହା ଭ୍ରମ,
 ତାଣୀ ସତୀ ଯୋଗୀ, ମାତ୍ର କି ଚୁଡ଼ା କି ଶୋଭା,
 ସମସ୍ତଙ୍କ ସମାଶ୍ରୟ ଦେବୀ ମାତୁମହୀ,
 ଶିଶୁର ଜନନୀ ଯଥା, ବେ ଲେଳିବ ତାହା ?
 ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ନିଷ୍ଠାମୀ ନୁହେଁ, ବାମନା ଅଭାବେ
 ବାହିଁ ବର୍ମ, ବାହିଁ ଧର୍ମ, ବାହିଁ ଅବା ଜ୍ଞାନ ?
 ଏ ସଂସାର ବର୍ମକ୍ଷେତ୍ର, ବର୍ମ ବୀରରେବେ
 ହୁଏ ନାହିଁ ଚିତ୍ତଶୁଦ୍ଧି, ମିଳେ ନାହିଁ ମୁକ୍ତି,
 ନଦୀ ଭୁଲ୍ୟ ନୟନ ଯେ ବର୍ମରତ, ଧନ୍ୟ
 ସେହି, ବର୍ମ ଏକା ତାର ଚିତ୍ତବର୍ତ୍ତନା,
 ବର୍ମୀ ସେହି—ବର୍ମ ମଧ୍ୟୋ ଯାଏ ଯେ ମିଳାଇ ।
 ନାମାବତୀ ଉତ୍ତମାୟ, ଦ୍ଵାରକାର ଜାପା,
 ଯୋଗୀର ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ, ଅଥବା ବେବଳ
 ଦେବସୁତା, ଶାସ୍ତ୍ରପାଠ, ନୁହେଁ ତା ବର୍ତ୍ତବ୍ୟ,
 ଯାହା ଜନହିତ, ଦେଶହିତ, ତାହା ସିଦ୍ଧା
 ତପ, ତପ, ଯଜ୍ଞ, ବ୍ରତ, ସ୍ଵଧର୍ମ ସାଧୁର ।

ଦେଶମାତା ଏ ପ୍ରଭୃତି, ପ୍ରତୀକ୍ଷ ଦେବତା,
ତାହାର ପୂଜା ହିଁ ପୂଜା, ଛାଡ଼ି ହୁଏ ସବୁ;
ମାନ ଛାଡ଼ି ହୁଏ ନାହିଁ ସ୍ୱଦେଶ କଦାର,
ଯହିଁରେ ଉତ୍ପତ୍ତି, ପୁଣି ଶେଷେ ଯହିଁ ଲୟ,
କେ ପାରିବ ତେଜ ତାକୁ, କେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ?
ସଂସାରୀ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ସବେ ଭଲ୍ଲକସନ୍ତାନ,
ମାତୃବକ୍ଷେ ପଦାନ୍ତର କେ ପାରିବ ସବୁ ?
ଶତ ସ୍ୱର୍ଗୁ ଗରାସୁସୀ ନିଶ୍ଚେ ଜନ୍ମଭୂମି,
ଶତ ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ବଳେ ଏହି ମହାନଦୀ,
ତେଜ ଏ ପ୍ରତୀକ୍ଷ ତୀର୍ଥ, ଅନ୍ୟ ତୀର୍ଥ ଆଶେ
ଭୂମେ ଯେ, ସେ ଅବୃତ୍ତ, କାଣ୍ଡଜାନହୀନ ।
ହାୟ ମାତା ମାତୃମତ୍ତ, ଅବୃତ୍ତୀ ଅଧମ—
ସୁତ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର, ନାହିଁ ଯୋରାତା ମୋହର
ତୁମ୍ଭକୁ ଡାକିବା ଭଲ, ନିଜ ଗୁଣେ ଦେବ,
କର ଅଧିଷ୍ଠାନଶୂନ୍ୟ ହୃଦ-ସିଂହାସନେ,
ଯାତେ ଏହି ଭୂଷା ଦାସ, ସେ ବରଦ ପଦେ ।
ଅତଏବ ଦେ ଭଲ୍ଲକ-ସନ୍ତାନମଣ୍ଡଳ,
ତୁମ୍ଭ ମଧ୍ୟେ ରଖ-ଯଜ୍ଞେ ପୁରୋଧା ଯେମାନେ,
କାଳନ୍ତ୍ର ସେମାନେ ଶତ-ଶୋଣିତ-ଆବୃତ୍ତ
ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ସୁଦ ପ୍ରତେ, ଅଜ୍ଞଯେଉଁମାନେ,
ପୁରୋଧା-ବିଦ୍ୟାରେ, ଭାବୁ ହୁଅନ୍ତୁ ସେମାନେ,
ସେ ଯଜ୍ଞର ଉପାଦାନ ସଂପ୍ରଦେ ସଂରତ ।
ପୋଛନ୍ତି ପାପସୁ କି ଶିଖି ମନାଇର
ରତ୍ନପଟ୍ଟ, ମାତୃହେଁ ହୀ ପାପିଷ୍ଠ ସେ ବେନି,
ଯେଉଁ ମାତୃପୁନୀପାନେ ପୁଷ୍ପ ଦେଇ ବେର,
ପରହସ୍ତେ ବିକିବାକୁ ଲଜନ୍ତୁ ତାହାକୁ,
ଯୋଗାଏ ଆହାର ହସ୍ତ ମୁଖକୁ ସବଦା
ମାନ ମୁଖ ଦଂଶେ ହସ୍ତେ, କି ବିଚିତ୍ର ଏହି ?
ସଦୃଶେ ଆସନ ଶୂନ୍ୟ, ତାହିଁ ଲଗ୍ନାହମେ
ପୁଛନ୍ତେ ସପ୍ତିତେ ପୁଣି ଭଲ୍ଲକ ସମ୍ରାଟ—
“କିଏ ମତ ଶୁଭକର ?” ତହିଁ ଲଗ୍ନାହମ
ଭଠି ଶଗଡ଼ାସ୍ତେ, ଥୋଇ ବେନି କର ଶିରେ
ବିହରେ ଲୟସମମତେ ସମ୍ରାଟେ ସରମ ।

ଅନନ୍ତର ବହୁଲେ ସେ, “ଦେ ଶକାଧିପକ,
କିଏ ମତ ଶୁଭକର ବିଦିତ ତା ଛାମୁ,
ବିଦିତ ଆଶ୍ରୟଦାତା ଆଶିତର ଦୁଃଖ ।
ଜନ୍ମ ମୋର ବୀରବର ସେରସାହା-ଦଂଶେ
ପୁରୀ ପିତାଜିତ ମୋର ଦିଶି ସିଂହାସନ,
ମୋରର ପ୍ରସ୍ତୋତନେ ଦୁଷ୍ଟ ସଲ୍ଲମାନ
ତେଜ କୁଆରେ ମୋତେ, ଜଳନ୍ତୁ ଅନ୍ତରେ
ଯେଉଁ ଅପମାନ-ଅନ୍ତ, ନ ପାରିବ ତାକୁ
ନିବୀପନ ଜଗତର ସଲ୍ଲକ-ସମସ୍ତି ।
ହରଭାଗୀ, ବିପନ୍ନ ମୁଁ କୃପା ବହୁ ଛାମୁ
ପ୍ରଦାନଅଛନ୍ତି ମୋତେ ଅଭୟ-ଆଶ୍ରୟ,
ମାରିବାକୁ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ ମୋର, ଦେବ,
କେବଳ ଏକକ ଭୂଷା, ବସ୍ତ୍ର ସଲ୍ଲମାନେ,
ଦେଲେ ତାର ରକ୍ତ ମୋତେ, ଅବଗାଧି ତହିଁ
କରୁ ଏ ଜ୍ଞାନ-ଦିବ୍ୟ ହୃଦୟେ ଶୀତଳ ।”
ଏହିପରି ମତ ବାକ୍ତ କରନ୍ତେ ସଦସ୍ୟେ,
ବହୁମତେ ପୁର ଦେଇ ବଙ୍ଗ ଆନନ୍ଦଶ,
ସବଂଶେଷେ ଭଲ୍ଲକେଶ ଦେଶର ସ୍ୱ ଅସି
ବହୁଲେ ସଲ୍ଲକୁ ତାହିଁ ସୁରମ୍ଭୀର ସ୍ୱରେ,—
“ଏ ପ୍ରିୟ ଅସିକୁ ମୋର କଲି ଆମନ୍ତ୍ରଣ
ଗୌତ ସୁଦେ, ପିଆଇବି ଆବଶ୍ୟ ଏହାକୁ
ଶତରୁ ରୁଧିର-ପଣା, ଏ ପ୍ରତିକା ମୋର ।
ଆବର ଯବନମୁଣ୍ଡେ ରଚିବି ନିକର
ରଣତାମୁଣ୍ଡାଙ୍କ ଯୋଗୀ ସିଂହାସନ ଦେବୀ,
ଶୁଣ୍ଢରେ ତାମର, ଅରି ସଦ୍ୟୋଷ୍ଠ ଶୋଣିତେ
ବିହରି ତପଣ ତାଙ୍କ, ଶତ ଶବ-ପ୍ରୁପେ
ପୋତା ଦେବ ଭଲ୍ଲକରେ ସ୍ୱାଧୀନତା-ଧୂଳା ।
ସୁଦା ଯାଏ ଭଲ୍ଲକର ଜଣେ ମାନ ବୀର,
ନ ପାରିବ ସ୍ତମ୍ଭି ବେଦେ ତାହାକୁ ଯବନ ।”
ଶୁଣି ଏହି ବୀରବାଣୀ ବୀରବର ହୁଅ
ଭଠିଲକ ସମୁଦ୍ରସ୍ତ୍ରୀ ନଦୀର ଉତ୍ସାହେ,
କଲେ ସବେ ତସ୍ମୟନ ବମ୍ପାଉ ଗଗନ,
ଭାଙ୍ଗିଲି ମଲ୍ଲଣାସରା, ଗଲେ ସବେ ଭଠି ।

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

ବିହାର ଆରମ୍ଭେ ଏ ବିଳେ ରଜିତ-ରଞ୍ଜିତ
 ରତ୍ନଦେବୀ-ବନ୍ଧେ, ଯଥା ସନ୍ଦେହା ସୁନ୍ଦରୀ—
 ପୁଷ୍ପେ ମଣିମାଣିକିତ ସରସୀ-ଉରସେ,
 ଅଥବା ଏକତା-ବନ୍ଧେ ଜନଶକ୍ତି ଯଥା ।
 ଜଗତପାଳନୀ ମୂର୍ତ୍ତି, ରତ୍ନଅଳ୍ପ ଲାଗି
 ତୁମ୍ଭର ମଧୁର ହାସ ମନ୍ଦାର ଅଧରେ,
 ମହିମାର ସ୍ୱରୂପେ କୋଟି ଝରୁଛୁ ନୟନ,
 ଜାନର ବିମଳାଲୋକ ଶେଷକୁ ବଦନେ,
 ଶେଷଥାଏ ତନ୍ତେ ଯଥା ଅମ୍ଳାନ କୌମୁଦୀ ।
 ବରୁଣା-କୋମଳ ବନ୍ଧ, ଶାନ୍ତ ହୈମାସନ,
 ମାତୁରୁ, ଦେବୀରୁ ତହିଁ ବାନ୍ଧିଛନ୍ତି ବସା,
 ସମାବୃତ ଦେହଲତା ଝିନ ନୀଳାମ୍ବରେ,
 ରୁଦ୍ରାୟିତ କିବା ସ୍ୱଳ୍ପ ଘନ ଅନ୍ତସ୍ତେ
 ସୁଷମା-ସମାଜୀ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସୌଦାମିନୀ !
 ଅଶ୍ରୁ ସେ ବରୁଣେ ରତ୍ନ ଅଳଙ୍କାରସ୍ୱଳ,
 ବଜ୍ରାଞ୍ଚଳକୁ ସ୍ତ୍ରୀୟ ସୌଭାଗ୍ୟ, ଗୌରବ,
 ମାତ୍ର ତହିଁ ମହିମା ନିସର୍ଗ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
 ପଞ୍ଚଅଳ୍ପ ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ, ଯେହୁ ଭୂଷଣର ଭୂଷା,
 ସୁନ୍ଦରୀମା ସୁନ୍ଦରରୁ. କି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଭର
 ବଜ୍ରାଞ୍ଚଳ ତାରୁ—ତୁଛୁ ପାଞ୍ଚବ ଭୂଷଣ ?
 ଦେବୀ ଭଲେ ଚନ୍ଦ୍ରାବତ ଟାଣିଛୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ
 ଘନଲତା-ବିଜୟିତ ପାଦପ ଶାଖାରେ,
 ଛଦର ବିଜୟ ପଥେ ପଞ୍ଚ ରବିରଶ୍ମି
 ଶୋଭେ ଯଥା ଦେବୀବନ୍ଧେ ଚନ୍ଦ୍ରନ ଛନ୍ଦିତ ।
 ସମୀରତ ପୁଷ୍ପଗନ୍ଧ ଆସି ଅରେ ଅରେ
 ଭେଟି ଯାଉଅଛୁ ଶରେ ମହିମା ଛାମୁରେ,
 କି ଶୀତଳ, ଚିତ୍ତହର, ଆହା ସେ ସୁବାସ,
 ଆବର ମଧୁର ବେଡ଼େ, ମଧୁର ଯେସନ
 ମତସୁ ସୁରର ଶ୍ୱାସ, କିମ୍ବା ମାତୁସ୍ନେହ,

ଅଥବା ଶିଶୁର ମୁଗୁ ଅପ୍ପସ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ !
 ରତ ସ୍ତବ ଆଦୃଷ୍ଟରେ ବିଦ୍ୟାନିରସ,—
 (ବାଜନ ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଚତୁର ଚାରଣ)
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମହାମହିମିତା ନରଦେବୀଙ୍କର,
 ଲଳିତ କୋମଳ ଛନ୍ଦେ, ଜାତୀୟ ଭାଷାରେ ।
 ଭାବମୟ ସେ ସଙ୍ଗୀତ, ତାନ-ଲହରୀ,
 ଛନ୍ଦମାତ୍ରେ ଭାସେ ପ୍ରାଣ ପୁଲକ-ବନ୍ଧାରେ,
 ପ୍ରତେ ହୁଏ ସାରସ୍ୱତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବୀଣା ପାଇଁ
 ନାହିଁ ନଳ ଏହାଠାରୁ ସଙ୍ଗୀତ ଜଗତେ ।
 ସତ ନିଷ୍ଠେ, ନିଃସନ୍ଦେହ, ଏଭଳି କବିତା
 ବିଶ୍ୱବଦ୍ଧ ପ୍ରଭାବର ଅସାଧ୍ୟ ସଦୃଶ ।
 ଭବବିଷ୍ଣୁ ଭିନ୍ନାସନେ ପ୍ରୌଢ଼ା ସଙ୍ଗୀତୀ,
 ଲାଗିଅଛୁ ଗୀତାତଳୀ, ସମ୍ରାଟ ମହିମା
 ପତି କର୍ମଯୋଗ ଅଧ୍ୟା, ବରୁଛନ୍ତି ବ୍ୟାଖ୍ୟା,
 ଭକ୍ତି-ଭୂତ ପ୍ରଦୀପରେ ବର ସମୁଦ୍ଧାନ
 ଜାନ ଦେବାବୟୁ, ଆହା ଯାଏ କି ବରଣ
 ସଙ୍ଗୀତ ଗନ୍ଧର୍ବ ବୀଣା, ସୁସ୍ୱର ଜନନ,
 ସଙ୍ଗୀତ ଅନନ୍ୟବର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣୁଛନ୍ତି ମୌନେ ।
 ଭଞ୍ଜଅଳ୍ପ ଦେବେବେଳେ ମହାଦେବୀ ମୁଖେ
 ଭାସିଣ ସାର୍ଥକ ହାସ, ମଧୁରେ ମଧୁରେ,
 ରୁମ୍ଭମିତ କିବା ଆହା ସଙ୍ଗୀତ ଲତବା !
 ରୁଦ୍ରାଞ୍ଚଳକୁ ଗୁଣୀ କର୍ମର ମାହାତ୍ମ୍ୟ,
 କର୍ମ ଏବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଦ୍ମା ମୁକତି-ତୀର୍ଥର,
 କର୍ମର ମରଣ ନାହିଁ, ସ୍ତ୍ରୀୟ କର୍ମ ତାକୁ
 ରକ୍ଷା କରେ ସଦା, ଦେଇ ଅନନ୍ତ ଜୀବନ !
 ଅନନ୍ତ, ଅମୃତ ସେହି ଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ
 କର୍ମର ମରଣ ଯାଏ ମିତାଇ ସଦୃଶ ।
 କର୍ମର ସେ ପୁଣ୍ୟସୁଧ, ହୁଏ ଚରବାଳ
 ସେହି କର୍ମୀ ପୁଣ୍ୟସ୍ନାନ ପୂଜାର ସାମଗ୍ରୀ ।

ଏ ସମୟେ ନାରାୟଣ ଜଣାଇଲା ଆସି,—
 “ମଣିମା, ଶୁଭାନ୍ତେ ବିଳେ ଗୁଜରାଜେଶ୍ୱର ।”
 ଶୁଣି ଏହା, ଉଠି ଭୁବ୍ଧ, ସଙ୍ଗିନୀ ଗଡ଼େ
 ବିଳେ ହେଲେ ମହାଗୁଣୀ ଅନ୍ତଃପୁର-ମୁଖେ ।
 ବିଳେ ଅନ୍ତଃପୁର ବନ୍ଧେ ଶ୍ରୀମୁକୁନ୍ଦଦେବ
 ମହାମାକାଶର ଦୀପ୍ତ ମାଧ୍ୟାନ୍ତନ ରବି,
 ସୁବର୍ଣ୍ଣଶିରସ୍ତ ଶିରେ, ଝରେ ଚହୁଁ ତୋଳ
 ପୁଷ୍ପ ପୁଷ୍ପ, ଝରେ ଯଥା ନିଶା ଅବସାନେ
 ପ୍ରଭାତ ମସ୍ତକମଣି ବାବାବାସ-ଦେହ ।
 ସୁଳ ଦୃଢ଼ ଦୀର୍ଘବାୟୁ, ତେଜସ୍ୱୀ ପୁରୁଷ,
 ନେତ୍ରେ, ମୁଖେ ତେଜସ୍ୱିତା ଉଠୁଛି ଆଭାସି,
 ଦୟାରେ ସଜଳ ସଦା ହେଲେହେଁ ସୁବୀର,
 ପାରେ ନାହିଁ ତେଜ ଦେବେ ସ୍ୱାଭାବିକ ତେଜ,
 ପାରିବ କି ତେଜ ଦେବେ ଅନଳ ଭସ୍ତ୍ରତା ?
 ତେଜସ୍ୱିତା ସୁବୀରର ପୃଷ୍ଠିକର ଶାଦୀ,
 ବଢ଼ିବଣ, ବଢ଼ିଗିଜା ଚକୋରର ଯଥା ।
 ପ୍ରଣମିତଲ ଗୁଜପଦେ ସଖୀ ସହ ଆସି
 ମହାଦେଇ, ଭଲ୍ଲଭର ଗୁଜଶ୍ରୀରୁପିଣୀ,
 ପ୍ରଣମେ ଯେସନ ଦିବା, ରବି ପାଦମୂଳେ
 କମଳ କହ୍ନାର ଆଦି ସଙ୍ଗିନୀ ସହତେ ।
 ଉଠି ଖରେ ଗୁଜା, ଧର ମହାଶଙ୍କର,
 ବସାଇ ଆସନେ ତାଙ୍କୁ, ବସିଲେ ଆପଣେ,
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ସଙ୍ଗିନୀଏ ଶୋଭଣ ମେଲଣି ।
 ସସିତେ ନିରେଖି ଗୁପ୍ତେ ମହାଶୀ ବଦନେ
 କହିଲେ ସମ୍ଭାଷଣ, “ସିନ୍ଧୁ, ଆସିଲୁ ମୁଁ ଏବେ
 କହିବାକୁ ସୁଜସରା ମଲ୍ଲଣା ସମ୍ଭାଷଣ,
 ଦେଲୁ ସୁଜ ସାର, ଦେବ, ପାଦ ମିନିଆଦି
 ସରସ ମତରେ, ଯାଇ ଭଲ୍ଲଭବାହନୀ
 କରବ ସତର ଶୋଭା ଦୁର୍ଗ ଅବସେଧ ।”
 ପୁଣିଲେ ମହାଶୀ ବାନ୍ଧେ, “କି କହିଲୁ ନାଥ
 ଦେଲୁ ସୁଜ ସାର,” ଭାଷି ମହାଦେବୀ ଏହା
 ରହିଲେ କରୁଣନେତ୍ରେ ତାହି ପଦମୁଖେ,

ତାହେଁ ଯଥା ସୁର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ, ସର୍ବେଜ୍ଞ-ସପତ୍ନୀ,
 ଦିବାକର-ମୁଖପଦେ ଅନିମେଷ ନେତ୍ରେ,
 କିମ୍ବା ଯଥା ନିଶୀଥନୀ, ତାରକା-ନୟନେ
 ତାହିରହେ ନିଶା ନାଥ-ସୁନ୍ଦର-ବଦନେ ।
 ଅଶ୍ରୁ ଭାସନେ ନେତ୍ରେ ଦିଶେ ଛଳ ଛଳ,
 ପୂର୍ଣ୍ଣ କି ନୀହାର ବାର ପଦ୍ମ ପାଶୁଡ଼ାରେ ?
 ନିରେଖି ଏ ଭାବ ଗୁଜା ପ୍ରଣୟିନୀଙ୍କର
 ପୁଣିଲେ ବିସ୍ମୟେ, “କିପା ନନ୍ଦନ ପ୍ରେମସ୍ତ୍ରୀ,
 ଲଭର ରମଣୀ ପ୍ରାୟ ସୁଜ ନାମ ଶୁଣି ?
 ନୁହେଁ ଏହା ସୁଶୋଭନ ଭୁବ୍ଧ ପକ୍ଷେ ଦେବ ?”
 ଭାଷିଲେ ମହାଶୀ, “ଦେବ, ବାହୁ ନାହିଁ ମୁହଁ
 ନିଜ ପାଇଁ, ବାନ୍ଧେ ପ୍ରାଣ ପରପ୍ରାଣ ଲାଗି,
 ନତୁ ମୁହଁ ବୀରପତ୍ନୀ, ବୀରମାତା ହୋଇ
 ବାନ୍ଧିବି କିପାଇଁ ଛାର ସୁଜ ନାମ ଶୁଣି !
 ବୀରନାଥ ଯଦିପୁର ନୟନେ ବଦାସି
 ଥାଏ ନାହିଁ ଅଶ୍ରୁ, ଥାଏ ଅନଳ-ସ୍ମୁଦ୍ଧା ।
 ଯଶୋରବି ଭୁମ୍ଭେ ନାଥ, ଜୟଶ୍ରୀ, ଯଶଶ୍ରୀ—
 ଚରସବିତରା ତବ, ତାଣେ ମୁଁ ନିକର,
 ଏଣୁ ତବ ପରମେଶ୍ୱର ନୁହେଁ ମୁଁ ସନ୍ଧିଗୁ,
 ଯହିଁ ପାଇଁ ଦୁଃଖିତା ମୁଁ କହୁଛି ବିବର ।
 ସଂଗ୍ରାମ ନିଶ୍ଚୟ ଯଦି, ଦେବ ନାହିଁ ତେବେ
 ନିରସ୍ତ ସଂଗ୍ରାମ, ଦେବ ଲେବସୟ ଚହିଁ,
 ଫଳେ କେତେ ନାଥ ଦେବେ ପଦପୁଷ୍ପଗୁଣ୍ୟ,
 କେତେ ଶିଶୁ ଦୁଃଖିତ, ଭ୍ରାତୃହୀନ କେତେ,
 ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟାତ୍ମୀ ବ୍ୟାକୁଳ ବିଳାପ,
 ଶୋକର ଭଲ୍ଲୁଳା ବନ୍ୟା ବହୁରବ ଦେଶେ ।
 ଅଶ୍ରୁତ ସେ ଆର୍ତ୍ତସ୍ୱର ହେଲେ ହେଁ ମୋ କଣ୍ଠେ,
 ମାତ୍ର ଦେବ ପ୍ରାଣ-କର୍ଣ୍ଣ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ଚହିଁଲେ ।
 ଦରପ ଦେବ ବସ ମୋର ଲକ୍ଷପ୍ରାଣୀଙ୍କର
 ଭଣ୍ଡୁଶ୍ରୀସେ, ସହବି ତା’ କେମନ୍ତେ ମୁଁ ହାସ୍ତ,
 ଫିଟିବିକ ଚହିଁ ମୋର ଗୁଜ ଅଶ୍ରୁତେ,
 ଆବର ଆସିବ ଭାସି ସେ ଅଶ୍ରୁ-ପ୍ରବାହେ

ଅସଂଖ୍ୟ କରୁଣ ସ୍ଵର, ଅନ୍ତର୍ଜାତେ ଭବ,
 ଅସଂଖ୍ୟ ସେ ପ୍ରାଣେ ମୋର, ଅସଂଖ୍ୟ, ଅସଂଖ୍ୟ ।
 ଏହି ମୋର ଦୁଃଖ ନାଥ, ଦୁଃଖ ଦେବନା,
 ନୋହିଲେ କ୍ଷନ୍ତିମୁଦନା ଦେବେ କି ମରଣେ ?
 ବହୁଆଶେ ଯେଉଁ ମୃତ୍ୟୁ, ମଙ୍ଗଳାଶୀବାଦ-
 ମାନବ-ଅଜ୍ଞାତ ମହାମଙ୍ଗଳ ସୁଖୀର,
 ବାନ୍ଧିଦିଏ ଯେଉଁ ମୃତ୍ୟୁ ଯଶ-ଶାନ୍ତି ଶିରେ,
 ତେବେ କି ଦେ ତାକୁ ଯଶ-ରକ୍ଷଣୀ କ୍ଷନ୍ତିପା ?
 ଜାଣେ ସେହି ଭଲଭୁବେ, ଯଶୋବନ୍ତ ଜନ
 ଅମୃତ-ସାଗର-ବନ୍ଧେ ଚିର ଆନୋଳିତ ।”
 ଶୁଣି ବୀରବାମା ବାଣୀ ବୀର ଭଲଲେଖ
 ଭଲଲେ ପରମ ପ୍ରୀତି, ଶେଷରାଜ ଗରେ
 କି ଏକ ଅନନ୍ତରୁତ ଅନନ୍ତ ଆବେଶ
 ପ୍ରତି ଧମନୀରେ ତାଙ୍କ, ଉଠାଇ ରହୁଣୀ,
 ଆବର ଉଠିଲା ବାଜି ହୃଦୟ-ମନ୍ଦିରେ
 ବିଦେବର ପାଞ୍ଚଜନୀ ମଧୁର ନିନାଦେ ।
 ଭାବରେ ନୀରବେ ନୃପ ମାନସେ ଏସନ,—
 “ସୁଶୀତଳ ବାଦମୁନୀ ସଜଳ ଗରୁଡ଼େ
 ଲରମୁଦ୍ର ପ୍ରାୟ, ସୁସ୍ଥ ଶୁଣିବ ମୂର୍ତ୍ତିରେ
 କ୍ଷାନ୍ତି ତେଜ, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଏ କ୍ଷାନ୍ତି ଶକ୍ତିଦେବୀ ।”
 ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ ଶୁଣିବୁ ସମ୍ପ୍ରାୟ କହିଲେ ଆଦରେ,—
 “ସତ ପ୍ରିୟେ ଯା କହିଲ ଦେବ ଲୋକସମ୍ପ୍ରାୟ,
 ମାନ୍ୟ ଦେବ, ଜନସମ୍ପ୍ରାୟ ନୁହେଁ ଅବହତ
 ମାତୃମହା ସ୍ଵାଧୀନତା ସଂରକ୍ଷଣ-କର୍ମେ ।
 ମାତୃସମା ମାତୃଭୂମି ବିପନ୍ନ ଗ୍ରି ପାଇଁ
 ସମସ୍ତେ ଯେ ଅସୁବନ୍ଧ, ଧନୀ ତାର ଜଳ,
 ସେହି ଏକା ଚରମୁକ୍ତ, ଆସନ ତାହାର
 ଦେବତାଙ୍କ ଭକ୍ତେ, ସେହି ଦେବସ୍ତୁତ ନର,
 ପବନ ପ୍ରସାଦ ତାର ଜାତୀୟ କେବଳୀ,
 ତାହାର ଅମୂଲ୍ୟ ସ୍ଵର କାଳର ସଙ୍ଗୀତ—
 ତାତ-କଣ୍ଠଭୂଷା, ଭକ୍ତ-କଣ୍ଠଭୂଷା ଯଥା
 ଭୁକ୍ତସୀର କଣ୍ଠୀ, ଭକ୍ତ-କାବନ-ସମ୍ପଦ ।

ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କି ମତ ତୁମ୍ଭର
 କହ ପ୍ରିୟେ, ଶୁଣିବାକୁ ଭୟକ ମୁଁ ତାହା,
 ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପତ୍ନୀ, ସଖୀ, ମନ୍ତ୍ରଣା-ସଚିବ,
 ତବ ସୁମନ୍ତଣା ମୋର ଶ୍ରେୟ, ପ୍ରେୟ, ଯାହା ।”
 ପତିମୁଖ ଏ ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ମହାଦେବ
 କେବେ କେତେମୁଖ, କେଉଁ ବସ୍ତିତ ବସୋଳେ
 ଭକ୍ତା ପାଟଳିମା-ଛାୟା, ସତୀର ଏ ଧାର ।
 କହିଲେ ମହିଷୀ, “ନାଥ, କି ମତ ମୋହର,
 ଦେଖିଗାୟ ମାନ୍ୟତାର ବାହାର ଅମତ ?
 ଦେଖୁଛୁ ମୁଁ ପ୍ରତିଭାସେ ଦୁଃସ୍ଵପ୍ନ ଭୀଷଣ,
 ନିଶୀଥେ ନଗରୀ ଯେବେ ମୂର୍ତ୍ତିତ ଶୟନେ,
 ନିଭେ ଦୀପ ପ୍ରତିଭାରୁ, ନଦୀ-ରତ୍ନ-ନାରୁ,
 କରେ ଆସି ରାଜପଣ ଘୋର ନିସ୍ତର୍ୟତା,
 ସେବାଳେ ମୁଁ ଶୁଣେ ନିତି ଅଗରୀର ବାଣୀ,
 ବେ ଯେତେବେ କହୁଛୁ ଗର୍ଭି ମେଘମନ୍ତ୍ର ସ୍ଵରେ—
 ଦେଖ ଦେଖ ଗରେ ଦେଖ ଅନାଇ ଏ ଆଡ଼େ,
 ଫେରିବ ଭବିଷ୍ୟ ଦ୍ଵାର-ଅଗନ-ଅଗତ ।”
 ଶୁଣି ସେ ବିଚିତ୍ର ଭାବ ହୃଦୟ ମୁଁ ମୂର୍ତ୍ତିତ,
 ଦେଖେ ସେହି ମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟେ ସ୍ଵପ୍ନ ଭୟାବହ,—
 ଆତମ୍ଭେତେ ଆବିର୍ଭୂତ ଚପସ୍ତିନୀ ମୂର୍ତ୍ତି
 ନୟନ ଅଗ୍ରତେ ମୋର, ଦିବ୍ୟାବଳୀ-ଉର୍ମସୀ,
 ବୁଝା ସେ, ସଧବା ଚିତ୍ତ ବହିଷ୍କୃତ ଦେବେ—
 ସୀମନ୍ତେ ସିନ୍ଧୁର, ଦୁସ୍ତେ କୁସୁମ କଟକ ।
 ବଦନ ବିଷୟ ଅତି, ଥରେ ଥରେ ଦେବୀ,
 ନମକ ଉଠିଲା ଭଲ କହୁଥାନ୍ତୁ ଭାବ—
 ରାଗ ରାଗ ସୁନ୍ଦେ, ମୋତେ ଯଦନ-ବଦଳ ।
 ମୁହୂର୍ତ୍ତେବେ ଅନ୍ତର୍ଜାତ ଭଜନ୍ତୁ ସେ ବାହିଁ,
 ଭୂଷିଣୀଏ ସ୍ଵପ୍ନ ମୋର, ଉଠିବସେ ଗରେ,
 ମହାରାଜ, ନିଷ୍ଠେ ସେହି ଭଲ-ଜନନୀ,
 ଯଦନ-ଶଙ୍କାରେ ମୁଖ ଭଜନ୍ତୁ ପାଣ୍ଡିନୀ,
 କର ତୁମ୍ଭେ ଭଲକର ଏ ରକ୍ଷା ଶକ୍ତି
 ଯଦୁବିପ୍ର ପ୍ରାୟ, ଦେବ ମୋର ଏହି ମତ ।

କରେ ନର-ନୀଳମାଳୁ ବାରିଦ ଅବତ,
ମାତ୍ର ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କାକୁ ବର ବିଚାରିତ
ବରଦିଏ ମୁକ୍ତ, ଦୀପ୍ତ, ଛନ୍ଦ ଗରମାକୁ
ଗଗନରୁ, ତଥା ନାଥ, ବିଚାରିତ ଯବନେ,
ନିଭାଅ ଭଲେ ମୁଖୁ ବିପଦ-କାଳିନୀ,
ଲଭୁ ବୁଝୁ ପାପଭୟ ଦୈତ୍ୟର ଫଳ ।
ରାଜା ତୁମ୍ଭେ, ସୁଭାବତଃ ଶାସ୍ତ୍ରା ଦୁର୍ବୀର,
ଅର୍ପ ଉପସ୍ତୁତ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ବନ୍ଧୁ ଯବନେ ।”
ଏକାଳେ ପ୍ରବେଶି ଯୋଗୀ ୧ ଶୁକାନ୍ତ-ପ୍ରହରା,
ଅପିଲ ସମାଜ କରେ ପରବ ଚିନ୍ତା ।
ପାଠାନ୍ତେ ନୁପେଶ, ତାହା ମନ୍ତ୍ରଣୀ ବଦନ
ବନ୍ଧିଲେ, “ସିବ ମୁଁ ଏବେ ଦରବାର-ଗୁଡ଼େ,
ଅଛନ୍ତି ଭଲେ ଯେତେ ମିତ୍ର, ସାମନ୍ତାଦି
ନୂପବନ୍ଧୁ, ସିବ ବାଲୁ ରଣ-ନିମନ୍ତଣ
ତାଙ୍କ ପାଶେ, ହେବ ସେହି ପରମର୍ଶ ଆଜି,
ଜଣାଇଅଛନ୍ତି ତାହା ମନ୍ତ୍ରୀ ଏ ପଦରେ ।”
ସୁକ୍ତିରେ ସମ୍ରାଜୀ, “ଦେବ, କିପରି ଏତେ ସଜ୍ଞା
ପଚାଚକ ଶତ୍ରୁ ଲଗି ?” ଉତ୍ତରରେ ଶୁଣେ —
“ଦେବକ କଳରେ ଦେବ, ହୁଏ ନାହିଁ ରଣ,
ବୌଶଳ ବି ଅବଶ୍ୟକ, ଯୋରୀ ପଥୀ ବିନା
ଖାଲି ଔଷଧରେ ବ୍ୟାଧି ନ ହୁଏ ଦମିତ,
ଆସିଲେ ସକଳେ ଦେବ ସୁକ୍ତି-ପରମର୍ଶ,
ଅନନ୍ତର ଦେବ ବାଣୀ ଯାହା କାଳୋଚିତ ।
ତୁମ୍ଭର ସାହାଯ୍ୟ ସୁଦ୍ଧା ଆବଶ୍ୟକ ପ୍ରିୟେ,
ହୋମ-ପୂଜାଦିରେ ତୁମ୍ଭେ ବରବ ସଂପଦ
ଦେବ କଳ, ସବୁକାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୋଜନ ତାହା,
ଦେବ କଳ ଆଭାବରେ ବ୍ୟର୍ଥ ଆଶ୍ରୟ,
ନ ଲଗିଲେ ଅଗ୍ନିବିଶା, ଜନେ କି କାରୁଦ ?”
ବନ୍ଧିଲେ ଭଲେଲେଶ୍ୱରୀ ଭସ୍ମାଦି ବଚନେ,—
“ଅବଶ୍ୟ ପାଲବି ଆଜି, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତବ,
ତବ ଆଜି ମୋର ନିଷ୍ଠେ ବେଦନୀ-ସରଣୀ,

ନୁହେଁ ସୁଖ କମଳନୀ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ
ଶୋଭା ଖାଲି, ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର, ବରଦୀ ତାହାର—
ଲଗିବ ସେ ଦେବପୂଜା ପବନ ବାଣୀରେ ।”
ଶୁଣି ଏହା ନୂପମଣି ଲଭୁ ପରବୋଷ
ବାହାରିଲେ ଅନ୍ତଃପୁରୁ ଲେନଣ ବିଦାୟ ।
ଦବୀର ମଣ୍ଡପେ ବିଳେ ଭଲେ-ସମ୍ରାଟ,
ବେଷ୍ଟିତ ଚୌପାଶେ ମନ୍ତ୍ରୀ ପାର୍ଶ୍ୱପଦବର୍ଗ,
ଏ କାଳେ ପ୍ରବେଶି ତହିଁ ସମର-ସରବ
ରସିଲେ ଛାମୁରେ ରଣ-ନିମନ୍ତଣ-ପଦ
ରାଗିକୃତ, ପ୍ରତିପଦେ ସମ୍ରାଟ ଲଙ୍ଗେ
ଦେଲ ତାଙ୍କ ନାମାଙ୍କିତ ମୁଦ୍ରିକା ମୁଦ୍ରିତ ।
ଏଥୁଅନ୍ତେ ଦଳେ ଦଳେଆସି ଦେଖାଇଲେ ୨
ବସନ-ବବତ୍ୟାୟା ୩, ବର୍ମସ୍ତ୍ର, ବିଶ୍ୱାସୀ,
ନମ୍ବରେ ସମ୍ରାଟ-ପଦେ, ନମନ୍ତ ଯେସକ
ଶିଷ୍ୟବର୍ଗ, ଉପଦେଷ୍ଟା ଗୁରୁ ପାଦମୁଖେ ।
ସେଥୁ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଜଣେ ହୁବାର ସରବ,
କର ତାଙ୍କୁ ପୁରସ୍କୃତ ପାନ-ଫୁଲ-ଦାନେ,
ପେଶିଲେ ଚୌକିରେ, ଦେଲ ନିମନ୍ତଣ-ପଦ ।
ବନ୍ଧିଲେ ସକଳେ ପୁଣି ସମ୍ମୋଧ ଏସନ,—
“ଯାଅ ସବେ ଦୂତବର, ଆମନ୍ତେ ସବୁର
ମିତ୍ର ସାମନ୍ତାଦି ନୂପବନ୍ଧୁ ଭଲେକର,
ଆସିବ ବାହୁଡ଼ି, ଧରୁ ରାଜାଦେଶ ଶିରେ ।
ଦେଖୁଛି ମୁଁ ନିଜ ମଧ୍ୟେ କର ଅବସ୍ଥାନ
ବିଶ୍ୱାସ-ନୟନେ, ପଦି ସକ-ନିମନ୍ତଣ
ମୁଖେ ୪ ଶକ୍ତିସ୍ୱକୀରେ, ଯବନ ଉପରେ
ବନ୍ଧିବେ ବିଷମ ହୋଧ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯେହେ
ଯୋଗାଇବ ସେ ହୋଧର ଆହାର ତକ୍ଷଣେ
ଭୁଲେଜନା-ଭୁଷ୍ଟ ବାବୋ, ବନ୍ଧିବ ସଦର୍ପେ,—
‘ସୁଦେଶବ୍ରତେକପ୍ରାଣ ଦେବୀରମଣ୍ଡଳ,
ମହାରାଣୀ ଆସେ ସିନା ଏ ଶୁଭ ଆହ୍ୱାନ
ଜାତୀୟ ଜୀବନେ, ତାର ଏହି ଦଣ୍ଡେ ସବେ,

ଉଠ ବୁଝ, ଉଠ ଉଠ, ବର ନାହିଁ ମଠ,
 ନିଜ ଗନ୍ତି ନିଜ ମାନ ରଖ ଅବ୍ୟାହତ,
 କ୍ଷତିସ୍ୱର ମାନ ଏକା କ୍ଷତିରୁ ମହାନ ।
 ଉତ୍ତଳ ଅଗନ୍ତୁ, ଏହି ଘଣ୍ଟା ବିଶେଷ
 ଭବିଷ୍ୟତ ଅଭିଧାନେ ଯାଅ ନାହିଁ ରଖି ।
 ଥାଉଁ ଥାଉଁ ମଣିଷେ ୧ ଭାବିବ, କାନ୍ଦିବ,
 କେ ପାଦୁପୀ ବାଜିନେବ ମଣି, ଫଣ୍ଡା ତାର ।
 ନାଶି ଦେଶ-ବୈରତମ୍ଭ, ପ୍ରାଣପାତ-ପଣେ,
 ସୁଧର ଅକ୍ଷୟ ମଠ ପ୍ରାପ୍ତିଯାଅ ବୀରେ,
 ରଖିଯାଅ ବୀରବୀର, ବୀରେନ୍ଦ୍ର-ବାହିର ।
 କହଲେ ପ୍ରଣବବର, ପାଳିବୁଁ ନିକର
 ଯଥାଦେଶ ମଲ୍ଲବର, ତୁଲୁ ଧନୁବାଣ
 କରୁଛୁଁ ଶପଥ ସବେ, ଆସିବୁଁ ନିମନ୍ତେ
 ଶିଷ୍ଟନୃପେ ମିଶ୍ରଭାଷେ, ପରମ ସୌକନ୍ୟେ,
 ମନ୍ଦ ଦେବ ପେଇଁ ଦୁଷ୍ଟ ଦୋହାଁ ଗୁଳପଦେ,
 ନ ଆସି ତାହାକୁ, ଦାଣ୍ଡିଆଣିବୁଁ ତା' ଶିର ।
 ଶୁଣି ଏହା ମଲ୍ଲବର, ଦେଲେ ସନ୍ତୋଷିତ,
 କହଲେ ଆବର, ଶାନ୍ତ ଗଭୀର ବଚନେ,—
 “ଯା କହୁଲୁ ଦୂରେ, ତାହା ସମ୍ଭବେ ତୁମ୍ଭେ,
 ଧନୁବାଣ ସୁଗଠାରୁ ବଳ, ନାହିଁ କିଛି—
 ବୀର ପକ୍ଷେ ସୁବେଳାର ଉତ୍ତର ଶପଥ,
 ଯାଅ ସବେ, ଯାଅ ତୁର ସୁବାୟା-ସାଧନେ ।”
 ତହିଁ ବାହାଦୁରବର ଉତ୍ତର ଉତ୍ତରେ
 କୟ କରନ୍ତାଅ, କୟ ଉତ୍ତର କୟ,
 ଶେନଲେ ମେଲଣି ନୂପେ କୁହାର ଭକ୍ତିରେ ।
 କଲେ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯାହା ଚାରିତ୍ର୍ୟ,
 କେହି ଅଶ୍ରେ, କେହି ରଥେ, କେହି ଚରଣରେ
 କେହି ବା ଆସେହି ଶାନ୍ତ ଦନ୍ତଧର ? ପୁଣେ ।
 ଏଥରେ ଦୂରାର ସ୍ୱୟେ କର୍ମଚାରୀବୁଲେ
 ବାଣ୍ଟିଦେଲେ ବାୟାମାନ, ଯଥାଯୋଗ୍ୟଭାବେ ।
 କଲେ କେ ପ୍ରହର ଶାନ୍ତ-ଆୟୋଜନ-ଭାର,
 କେ ପଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ, କେହି ସୁକାୟ ନିର୍ମାଣ,

କେହି ଚନ୍ଦ୍ରପିଆଁ, କେହି ଔଷଧ ସଂଗ୍ରହ,
 ଏହିପରି ନାନା ଜନେ ନାନା ବାୟା ଭାର
 ଦେଲେ ସମର୍ପିତ । ଶେଷେ ଅନ୍ତ ବୁଲି କଣେ
 (କରୁରେ ବୁଦ୍ଧ, ମାନ୍ଦ ଉତ୍ସାହେ ପ୍ରବଳ)
 ଦୋର ଉପସ୍ଥିତ କଲ ବାୟାର ପ୍ରାର୍ଥନା ।
 ତଣ୍ଡାଲ ବୁଲି, ଧୀରେ ସମ୍ରାଟ ଛାମୁରେ,
 “ଆଜା ଦେଉ ମହାବଳ, ଏ ଅଧୀନ ପ୍ରତି
 କିଛି କର୍ମଭାର, ଯଦେ ସମ୍ପାଦିବ ତାହା ।
 ବୁଲି ମୁଁ ସୁକତପଦ, ଦେଶନ୍ତ ନିରୁଦ୍ଧା
 କେତେ ଶକ୍ତିଧର ବଳଯବନ-ଭ୍ରମର ।
 ଦୂରଥୁ ଲଗ୍ନ ମୋର ସାହସ, ବଦନ,
 ଦେଇଛୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ବନ୍ଧେ ନିରାଭ ଆବର,
 ମାନ୍ଦ ମହାବଳ, ନିରେ ନାହିଁ ସହଜରେ
 ବୀର ଦୃଢ଼ସ୍ୱର ବୀର୍ଯ୍ୟ-ବନ୍ଧି, ଧୂର ଏହା ।
 ବାଜି ଉଠେ ଆଜି, ଦେବ, ପ୍ରାଚୀନ ସଙ୍ଗୀତ
 ଭାବନର, ପ୍ରାଣ-ଯନ୍ତ୍ର, ନବ ତାନ ଛନ୍ଦେ,
 କରୁଛୁ ମୋ ଆସ୍ତ୍ର ମୋତେ ଶୋପନେ ଭ୍ରମର,
 କହୁଛୁ ସେ ମୁକ୍ତି ନାହିଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତ୍ୟାଗରେ,
 ମୁକ୍ତି ଅଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ, କର୍ମତ୍ୟାଗ-ପାପ ।
 ତାକୁଅଛି କର୍ମ ମୋତେ ବଳ ଆହ୍ୱାନରେ,
 ଦୋର କର୍ମକୀରୀ ନର, ଏତରୁ କେମନ୍ତେ
 କର୍ମ-ଦେବତାର ସେହି ପୁଣ୍ୟ ଆମନ୍ତ୍ରଣ ?
 ଶୁଣି ଏ ବବେକ-ବାଣୀ, ଆସିଛୁ ମୁଁ ଏଥୁ
 ଆଶାର ଲୋଚନରେ ବର ଦୃଢ଼ସ୍ୱର ଉଚ୍ଚଳ ।”
 ଶୁଣି ଏ ପ୍ରାର୍ଥନା ସ୍ୱୟେ, ସୁବର ବୀରର,
 ଅଦୃଷ୍ଟଅଶ୍ରୁତପଦ, ପ୍ରଶଂସି ବସ୍ତ୍ରର,
 ପ୍ରଦାନ ପାରବୋଧିକ ବହୁ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର,
 ନିୟୋଜିଲେ ଅନ୍ୟତମ ସୁକମନ୍ତ-ପଦେ ।
 ମହା ଅନନ୍ତର ବୁଲି, କି ଅଛି ଅଧିକ
 ଅସ୍ତ୍ର-ସୁରସ୍ତ୍ରାରଠାରୁ ବୀରର ଶୌରବ ?
 ପ୍ରକାଶି ସେ ବୃତ୍ତତା ସମ୍ରାଟ ଛାମୁରେ
 ଶେନଲ ମେଲଣି, ତହିଁ ଭାଙ୍ଗିଲ ବଦାର ।

ଅଶ୍ୱମ ସର୍ଗ

ଅସନ୍ନ ସମର ବାହାଁ ବ୍ୟାପିଲା ଗୌଡ଼ିବେ
 ନରବଣ୍ଡ-ଯାନେ ଚଢ଼ି, ବ୍ୟାପେ ଯଥା ଗନ୍ଧ
 ମଧୁରରୁ ୧ ଗର୍ଭ ଲଳି, ଅସ୍ୱେଦ ସମୀରେ,
 କିମ୍ବା ଯଥା ଭ୍ରାନ୍ତିକନ୍ୟା ସ୍ୱପ୍ନ କୁହୁକନୀ,
 ବ୍ୟାପେ ଚଢ଼ି ସୁପ୍ତି-ପୃଷ୍ଠେ, ନୈଶ ବିଦ୍ୱେଷେ ।
 ଚର-ମୁଖଭିତ ଏବେ କଟକ ନଗରୀ
 କାଗ କାଗ, ଲଗ ଲଗ, ସାଜ ସାଜ ରବେ
 ଧରଣ ପ୍ରକଟ ମୂର୍ତ୍ତି ଖେଳୁଛୁ ତାହା, ବହୁ
 ଅଛୁ ଶରଧାରେ ଉଦ୍ଦେଇନା ସୋତ,
 ନାହିଁ ଏବେ ଅଧିକାର ନଗର ପ୍ରବେଶେ
 ଆଳସ୍ୟର, କୁହୁଛୁ ସେ ଧନିତରେ ଯାଇ,
 ଚିତ୍ତଦିନ ପାଇଁ ସୁନି ନେଇଛୁ ବିଦାୟ ।
 ସୁଦ୍ଧାବେ ଜୀବନବତୀ କଟକ ନଗରୀ—
 ନିଶିତ ଉଦ୍ଭବମଣ୍ଡା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସଜ୍ୟାଳୀ,
 ଲଭୁଛୁ ସେ ଆଜି ଯେତେ ଦୁଇଟା ଜୀବନ,
 ଭୀଷଣ ଉତ୍ସବ ସାଜେ ହୋଇ ସୁସଜ୍ଜିତ !
 ଲଗିଛୁ ନିବେଦ, ବ୍ୟାପେ କର୍ମ ଆସୁଧନା,
 ଯହିଁ ଦେଶ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ତାହା କର୍ମ ବୋଲାଇଲେ;
 ସେ କର୍ଣ୍ଣବିଦାୟ ସ୍ୱର ନ ଧର ମଣ୍ଡିରେ,
 ସବେଗେ ଯାଉଛୁ ଉଠି ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତେ ।
 ମିଳି ଶ୍ରମଜୀବକୁଳ ସହସ୍ର ସହସ୍ର
 କରୁଛୁ ସମତଳ ସୈନ୍ୟ-ଗଣ-ପଥ,
 ବହୁ ଅନ୍ଧ ୨ ବାପୀ ଖୋଲା ଲାଗିଛୁ ହିମାଳୟ,
 ମହାନଦୀ କୁଳେ କୃତେ ହେଉଛୁ ନିର୍ମିତ
 ଧାଉ ଧାଉ ସୈନ୍ୟାବାସ, ବହୁହରୁ ବାପୀ;
 ନିମନ୍ତ୍ରିତ ନୃପତିଙ୍କ ଅବସ୍ଥାନ ପାଇଁ
 ଲଗିଛୁ ନିର୍ମାଣ ଦୁର୍ଗା କାଠଯୋତୀ ଗୀରେ ।
 ପ୍ରାଣୀକୃତ ଶାନ୍ତି-ଶାନ୍ତି ପଦ୍ମ-ଅକାରେ,
 ବାନ୍ଧି ତାହା ଅଖଣ୍ଡରେ ଶତ ଶତ ଲେବେ,

ପ୍ରେରୁଛୁ କୋଟେ, ଭାବେ, ଶକଟରେ ସଦା
 ପ୍ରତ୍ୟେକ ଠଣାକୁ, ରକ୍ଷା ଅସୁଧାୟ ସଦା ।
 ଦିବାସନ ଲଗିଅଛୁ କର୍ମବାର-ଶାଳ,
 ଦୃଷ୍ଟି ସେ ବିକଟହାସ୍ୟେ କରୁଛୁ ଉଦ୍ଧାର
 ସୁଖି ସୁଖି ଅସୁଗନ୍ଧ, ଗଦା, ଶୁଳ, ଶେଳ,
 ଅସ୍ତି, କୁଳ, କର୍ତ୍ତା, ଚୀର, ଚଟ, ହେଲ ଆଦି ।
 ଧନୁରେ ୩ ନିର୍ମିତ ବାନ୍ଧି ହେଉଛୁ କାର୍ଯ୍ୟର,
 ବାନ୍ଧି ମୂର୍ତ୍ତୀସ୍ତବେ ବଦା ହେଉଛୁ ଶିଖିନୀ,
 ବାନ୍ଧି ବା ସାତୀନ ଅସୁ ହେଉଛୁ ଶାଶିତ,
 ଘୁରୁଅଛୁ ଶାଶବତ ଘର୍ତ୍ତର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷେ
 ଚିତ୍ତ ଅନଳକଣା, ଭୀଷଣ ବେଗରେ ।
 ବାନ୍ଧି ଅସ୍ତିକୃତ ବସି ଉଷ୍ମବ ତୃଷ୍ଣରେ
 କରୁଛୁ ପରସ୍ପର ମଣ୍ଡିତ ୪ ଅସ୍ତେ,
 ବାନ୍ଧି ସୁତୀଜୀବିବୃତ୍ତ ପିତୃକୃତ ବସି
 ନବ ତମ୍ବା, ବେହୁ ରତ କୀର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ସଂସ୍ଥାରେ,
 ବାନ୍ଧି ବା ପତାକା ସିଆଁ ଲଗିଛୁ ସାତୋପେ ।
 ଲଗିଛୁ ତର୍ମକାରେ ବିବିଧ କର୍ମରେ,
 ନିର୍ମାଣୁଛୁ ବେହୁ ସୁନ୍ଦର ଗଣ୍ଡାର ତର୍ମରେ
 କଞ୍ଚିତ, ଫଳକ, ବେହୁ ଅଶ୍ୱର ପଲ୍ୟାଶ ୫,
 ବେହୁ ବା ଶମ୍ଭୁର-ତର୍ମ ବାଟି ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି,
 କରୁଛୁ ରତନ ଚଢ଼ି ଗୋଧା ଅଙ୍ଗୁଳିନୀ ।
 ବ୍ୟାପିବେଶ ବୈଦ୍ୟବର୍ଗ ଭୂମି ବନେ ବନେ
 କରୁଛୁ ଅସୁଗନ୍ଧ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସଂସ୍କୃତ ।
 ବାନ୍ଧି ବା ବୃନ୍ଦିନ ସଦା ଲଗିଛୁ ଗହଳେ,
 ଅଶ୍ୱ, ଦ୍ରୁପୀ, ତାମେୟାଦି ୬ ଲୁହୁଛୁ ଶିକ୍ଷା,
 ବସି ସାଦୀ ଭୂସରତ ଭୂରଙ୍ଗମ-ପୃଷ୍ଠେ,
 ବାନ ଦ୍ରୁପେ ଧର ଦୃଢ଼େ ଅଶ୍ୱର କବକ ୭
 ଦକ୍ଷିଣେ ପ୍ରତୋଦ ଦକ୍ଷ ଶିଖାଉଛୁ ତାକୁ
 ଚିରୁପେ ବିପକ୍ଷ ଅସୁ ବିବିଦ ସେ ବ୍ୟର୍ଥ ।

କରେ ଗତ ଅଶ୍ରୁକର ବିବିଧ ଭଙ୍ଗିରେ,
କେବେ ହୁଅନ୍ତେ ବାଚକେରେ,

କେବେ ବା ଭେଦରେ,
କେବେ ଭାବେ ବନ୍ଦାବର୍ତ୍ତେ, କେବେ ପୁରସକ୍ତ,
କେବେ ଅବା ଶୋଭାଯାଏ ଭୁଲ୍ରେ ଲପଟି ।
ଚଳନ୍ତି ଗଳେନ୍ଦ୍ର, ବୁଲି ନିଷାଦି-ସଙ୍କେତେ,
କେବେ ଶରେ, କେବେ ଶୋଷେ,

କେବେ ଅବା ଭୁଲ୍ରେ
ମସ୍ତକେ ଅକ୍ଷୟାକାର, ପର୍ବି ମେଘମନ୍ଦେ,
ହୋଇ ଚୋଧେ ସମ୍ପର୍କିତ ୧ ଆସ୍ଥାନ୍ତ ଭୀଷଣେ
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପ୍ରବାଣ ଶୁଣି, ଦନ୍ତେ, ଶୁଣେ ପଦେ,
ପଦାନ୍ତ ବଦାର ମନ୍ଦୀ, ଶୁଣି ପଦମେ ।
ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ପଦାନ୍ତକେ ପ୍ରତି ଆଶ୍ରୟରେ
ଶିଖୁଛନ୍ତି ମଞ୍ଜୁଳ, ଧନୁବେଦ ବଦ୍ୟା,
ଲଗିଛନ୍ତି ବହୁଲେବ ବାରୁଦ ବନ୍ଧାରେ,
କେତେ ପୁଣି ଲଗିଛନ୍ତି ବାଟିକ ବଜାରେ ।
କହା କହା ସୁପ୍ରଦୀପ ବନ୍ଧାଣିଏ ଆସି
ଗହୁଛନ୍ତି ନଦୀ, ଗୁଳି, କମାଣ ପ୍ରଭୃତି
ଅଗଣିତ ଆରେମ୍ବୁୟା, ଲଗିଛନ୍ତି ଏରୁପେ
କେତେ ସ୍ଥାନେ କେତେ କାର୍ଯ୍ୟକେ ବଞ୍ଚିବ ତାହା,
ହୁଅନ୍ତା କଲ୍ଲକା ଯେବେ ସଦାନ୍ତ, ସଦୀବ,
ପାରନ୍ତା କେବେ ସେ ବଞ୍ଚି, ସେ ମହା ସମ୍ଭାର ।
କହିଲେ ସରବ କାହିଁ ବୀରକ ଆନନ୍ଦ,
ଭାବୀ ଭଣି ପୁଣ୍ୟଦିନ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଭାତକୁ
ରହିଲେ ସେ ତାହିଁ, ବାସ୍ତବ୍ୟୁଷ୍ଣ ନୟନେ,
ସୌଭାଗ୍ୟ ସମ୍ଭବ ୨ ପିତା ବୀର ପକ୍ଷେ ରଣ ।
ପିତାମହ ବର୍ମ କେହି ବହୁଳ ଶରୀରେ,
କେହି ବା ଶିଖେଇ ଶିଖେ ପୁରୁଷା ମାର୍ଗଣ
କରୁଅଛୁ ଧାର, କେହି ବଳ କବଚରେ
ରଚୁଛୁ ବଳବଦନ, ଅସୁର ଅଭେଦ୍ୟ ।

ହେଉଛନ୍ତି କୁହାକୁହି ନାଗରବ ବୀରେ,—

“ଭଲ ଯୋଗେ ରଣଶେଷ ଲଗିବ ଆମ୍ଭର,
ସୁଭାବେ ଏ ମଧୁମାସ, ଶେଳନ୍ତି ସକଳେ
ହର୍ଷେ ମାତ ପ୍ରଶୁଭକେ ପିତବାଣ୍ଟ ଶେଳ,
ଖେଳୁଛୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ-ସଖୀ, ରଞ୍ଜ ନୀରେ ତାର
ନିଷିଦ୍ଧ ଶାଳିକା, କବା ସହରର ବାସ,
ପଡୁଛୁ ନିଶିଦ୍ଧ ଚକ୍ଷୁ ବାସନ୍ତୀ ମାଧୁରୀ,
ଶେଳିବା ପିତବା ଆମ୍ଭେ ଶତ୍ରୁର ଶୋଣିତେ ।”
କହିଲେ ମାତାକୁ ପୁର, “ସିବ ମୁଁ ସମରେ,
କତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆସି ମୋର, ଯଦନ ଶୁଣୁରେ
ବରବ ଚାମର, ତାହା କାଳବି ଭକ୍ତିରେ
ଧନୁବେଦ ଦେବଙ୍କର ପୁଣ୍ୟ ପଦମୂଳେ,
ନ ମେଣ୍ଟିବ ଯେବେ ମନ ଆଶ୍ରମାଳ ମୋର,
ରହିଯିବ ଜୀବନରେ ଦୁଃଖକ୍ଷତ କେବେ,
ତୀବ୍ର କ୍ଷାମାକର ତାହା, ଅଶୁଷ୍ଟ ସଦାଆ,
ବୀର ପକ୍ଷେ ସେହି ବାଆ ଅସଦ୍ୟ ଜନନ !”
କହିଲେ ପ୍ରବୋଧ ମାତା, “ବାଳକ ତୁ ବାବୁ,
କିପରି କରୁଛୁ ଭଲ ଆସୁରକ୍ଷା ରଣେ ?”
“ବାଳକ ମୁଁ” ମହାଦର୍ପେ କହିଲେ ଜନସ୍ତ,
“ବାଳକ ତୁ ଜନନ ମୁଁ, ହେଲଣି ତ ମୋର
ବୀରବର୍ଷ ବସୁଧେନୁ, କେବେ ସୁଦ୍ଧା ପବି
ନୋହିବ ସମଧି ହାସ୍ତ, ଆସୁରକ୍ଷା ବୃତେ,
ଧୃବ କେବେ ଜଳ ମୋର ପୁର ବୀରବଂଶେ ।”
ଶୁଣି ବୀରପୁର ବାଣୀ ସେ ବୀର ଜନନୀ
ସ୍ନେହାନନ୍ଦରେ ତେ ପୁଣେ ଆଦିକାର କୋଳେ
ଭନ ଭନ ରମ୍ଭି ଶିର, ଭାଷିଲ ଏସନ—
“ଧନୀ ହେଉ ବସୁମଣି ! ଧରି ମୁଁ ଭଦରେ
ତୋ ଭଲ ବୀରେନ୍ଦ୍ର ପୁର, ଯେଉଁ ବଂଶ ବୀରେ
ମୁଅ ମାର ଭାଙ୍ଗିଥିଲେ ଶାଳୁକର ଦନ୍ତ,
ମହାଦର୍ପ ଭୁଷଣ ମଣି ତୁହି ସେ ବଂଶର,

ଯାଅ ବସ୍ତ୍ର, ଯାଅ ସୁଲେ, ବରୁଛ ବରୀଣ,
 ତୋହର ସୁଦେଶ-ପ୍ରେମ ରଖିବ ରେ ତୋତେ ।”
 ଭରି ମାତୁଆଣୀ ପୁନଃ, ମହା ବୃକ୍ଷମଣେ
 କୁହାର ଜନନୀ ପଦେ, ବହିଲ ମଧୁରେ,-
 “କି ଭୟ ଜନନି ତାର, ମାତୁଆଣୀବୀଦ
 କୁଳଶ-ବଦନ ପ୍ରାୟ ଆବୃତ ଯା ଦେହେ ।
 ତବ ଶୁଭ ଆଶୀର୍ବାଦ, ଦେଖାଇବ ମୋତେ
 ପାପର-ସରଣୀ ଅଗ୍ରେ, ସରଳ, ମଙ୍ଗଳ ।”
 ଅଗ୍ନି ଗୌରୀ ପିତାମହ ଅସ୍ତ୍ର ପୁରସ୍କାର
 ବହିଲ, “ଭାଇ ଭଣ୍ଡେ ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ
 ପଶିବୁ ସମରେ ଏହି ଧନୁହୀନ ଧର,
 ସୁଦେଶ ସୁଧାତ ବେନି ମାନରଣା ପାଇଁ
 ବରୁ ପଛବେ ସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରାଣଦାନ ରଣେ,
 ମାତ୍ର ନ ଫେରିବୁ କେବେ ଭୀରୁ ଫେରୁ ପ୍ରାୟ
 ପୃଷ୍ଠେ ବହି ଅସ୍ତ୍ରଲେଖା, ବୀରର ତା ମୃତ୍ୟୁ ।
 ମାନମୁଲ୍ୟେ ବୀର କେବେ କିଣେ ନାହିଁ ପ୍ରାଣ,
 କିଣେ ପ୍ରାଣମୁଲ୍ୟେ ମାନ, ଏହା ତାର ଧର୍ମ,
 ପ୍ରସ୍ତୁତ ସଦୃଶେ ବୀର, ପ୍ରାଣ ଦେବା ପାଇଁ,
 ମାତ୍ର ମାନ ଦେବାକୁ ସେ ସବଦା କୁଣ୍ଡିତ,
 ରଖିଥିବୁ ଏ ବଥାକୁ ସବୁବେଳେ ଦେହେ ।
 ସବଦ ଅଳେଖ ବସ୍ତ୍ର, ଏ ମହାଧନୁର
 ଆକାଂକ୍ଷୀ ଗୋଦାବରୀ, ଭସ୍ମ ଧନୁ ଏହା
 ଆମ୍ଭ କୁଳେ, ଦେଇ ତୋତେ ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର ଜାଣି,
 ରଖିବୁ ତୁ ପ୍ରାଣପଣେ ଏ ଧନୁ ଗୌରବ ।
 ବୀରର୍ଷଭ ପିତା ତୋର ଏହି ଧନୁ ଧରି
 ଦେଇଥିଲ ଭୟର ସେ ଦୁର୍ମଦ ଯବନେ
 ଶୂରାଳ କୁକୁର ପରି, ହାୟ ସେ ବୀରକୁଳ
 ନାହିଁ ରେ ବାହତ ଆଉ ଏ ମର ଭୁବନେ,
 ଭ୍ରମୁଛ ସେ ବୀର ସୁଗର୍ବ ଦେବ ଦେହ ଧରି,
 ଅଛୁ ମାତ୍ର ନାମ ତାର କାମେ ଅନୁସୂଚି ।”
 ବହୁ ବହୁ ବୃକ୍ଷନେତ୍ର ବହିଲ ଶୋକାଶ୍ରୁ—

ଧାରାବାରେ, ମାତ୍ର ବୀର-ହୁଅ ପୁଣି ସଦା
 ବୀରତେଜେ, ଶୁଣି ତାହା ଶୁଣିଗଲ ଅଶ୍ରୁ,
 ଶୁଣିଯାଏ ଗୌରୀ ଯଥା ଅପରା ଅ ପ୍ରବାହ ।
 କ୍ଷଣବେ ସମ୍ଭବ ଶୋକ ବହିଲ ପ୍ରବଳ,
 “ସୁରୁରୁ ସତତ ବସ୍ତ୍ର, ଦେଶରକ୍ଷା-ଭାର
 ନିଜର ତୋ’ ବାହୁପରେ, ସୁଦ୍ଧା, ସୁଦ୍ଧା ସଦା
 ଯବନର ଅନ୍ତରାୟା ତାକୁଛ ବାକୁଳେ,
 ନିଜର ତା ରଣ-ବସ୍ତ୍ର ଏହି ଅସ୍ତ୍ରମୁନେ ।
 ବରୁଛ ମୁଁ ଆଶୀର୍ବାଦ, ହୋଇ କୃତକର୍ମୀ
 ଆସିବୁ ବାହୁଜ ସୁଖେ ଏହି ଧନୁ ଧରି,
 ରଣରଙ୍ଗା ଭୁଲୁଲୀୟେ ତର ସୁତଭ୍ରତ,
 ନ ଲାଗେ କଳଙ୍କ ଯେତେ ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟାୟତନ,
 ନ ଅର୍ଜିବୁ ସୁତଭେଷ, ବିଧି-ଭେଷ ଯଥା ।
 ଶେନ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଏ ପ୍ରସାଦୀ ଫୁଲ,
 ବାନ୍ଧ ଦୃଢ଼େ ଭଞ୍ଜସମ୍ପ୍ରଦାୟ, ଏ ଫୁଲପ୍ରସାଦେ
 ଭରିବୁ ସବଦ ଜୟ, ସବଦ ମଙ୍ଗଳ ।”
 ଲଗିଅଛୁ ବୀରରସେ ପରିହାସ ବାହିଁ
 ମାତାମହୀ-ଦୌଡ଼ିବର, ବିଚର ଭଙ୍ଗିରେ,
 ବହିଲ କୃତ୍ରିମ ସ୍ୱେଷେ ବୃକ୍ଷା ମାତାମହୀ
 ଦୌଡ଼ିବେ, “ଶଙ୍କର ଯେବେ ଯିବାକୁ ତୁ ସୁଲେ,
 ଦେ’ରେ ତେବେ ବାଣ ତୋର ଯିବ ମୁଁ ସମରେ,
 ତୁ ଯାଇ ରଜନଶାଳେ ପ୍ରବାଣ ବୀରୁ ।”
 ସୁଜିଲ ସମ୍ପ୍ରଦେ ନାତି, “କି ଲେଖା ବାଣରେ,
 ଭୀଷଣ ଅମୋଗ ବାଣ ତବ ନେତ୍ର, ଜହ୍ନୁ,
 ସେହି ବାଣେ ବୀରହାସ, ମାତାମହେ ମୋର,
 ପରାଜୟ, ରଖିଅଛୁ ତର ବଶ କରି,
 ସ୍ୱାଧୀନଭବ୍ତୁ ବାବାଜୀ ଉଦ୍‌ଭାବୁ ଭବେ,
 ଯବନ ବା କେତେ ମନ୍ଦ, ଆଉ, ତବ କି ?”
 ଶୁଣି ନାତିବାଣୀ ବୃକ୍ଷା, ବହିଲ ସରଳେ,-
 “ନେଇ ଯା ତେବେ ରେ ମୋର ନାତୁଣୀବହୁ,
 ରଣସ୍ଥଳେ, ବସ୍ତ୍ର ସେ ନେତ୍ର-ଜହ୍ନୁ-ବାଣେ

ସଞ୍ଜେନେ ଯବନରାଜେ, ଥୁରୁ ତୁମ୍ଭି ତୁମ୍ଭି
ତା ପଛରେ, ପିନ୍ଧି ତାର ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାର ।”
“ଯଥାର୍ଥ କହିଛୁ ଆଉ”, କହିଲୁ ଦୌଡ଼ିବ,
“ପାଳନ୍ତ ମୁଁ ଯଥାଦେଶ, ମାନ ବେ କରବ
ପଦସେବା ତବ, ଶିଷ୍ୟ ସେବକୀ ଅଭାବେ,
ସେବକ ମୁଁ ମୋର ନାହିଁ ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ,
ଏଣୁ ଅଜ୍ଞା ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରବା ଉଚିତ ।”
ଦୟାରେ ଚିନ୍ତା ଦେଖି ପୁଣିଲୁ ଦୟାତା,
“ଭାରତ ବରଜେ ନାଥ, କିସ ଅବରଜ ?
ଚର ପରନ୍ତପ ତୁମ୍ଭେ, କି ସନ୍ତାପ ତବ ?”
କହିଲୁ ଏକାନ୍ତେ କାନ୍ତ, କାନ୍ତାକୁ ଏସନ,
“ନନ୍ଦେଁ ଆନ ଚିନ୍ତା ପ୍ରିୟେ, ତବ ଚିନ୍ତା ବିନା ।”
“ମୋ ନିମନ୍ତେ ଚିନ୍ତା ?” ବାଣେ ଭାଷିଲୁ ଭାମିନୀ
“ନାହିଁ ନାହିଁ, ପ୍ରାଣେଶ୍ଵର ନ ଦୃଷ୍ଟ ଚିନ୍ତା
ଏ କିକରୀ ପାଇଁ, ଯାଅ ସ୍ଵଚ୍ଛନ୍ଦେ ସମରେ ।
ତବ ଏ ଦାସୀକି ପ୍ରଭୁ, ଏ କିଶା ଦାସୀକି
ବୀରପତ୍ନୀ-ଗୌରବରୁ ନ ତର ବଞ୍ଚିତ ।
ପ୍ରେମ-ତୋଷେ ବନ୍ଧା ତବ ସତୀ ଏ ସେବକୀ,
ପ୍ରେମ-ସଙ୍ଗେ ନାହିଁ ନାଥ ଦୁର-ବଚ ଭେଦ,
ବନ୍ଧନ ଅନନ୍ତ ତାର, ନ ଲେଖେ ସେ ସ୍ଵର୍ଗ,
ଅବଶେଷ ସୁଖ ତାର ଯଦୁ ତାର ପର ।
ତବ ଅଦଶନେ, ଦେବ, ବହୁ ପୁଣ୍ୟ ତବ
ରହିବି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ, ଏଥେ ନ ତର ସନ୍ତେଦ,
ନାରାୟଣୀ ପତି ଦୁସ୍ତେ, ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଏହା
ସେ କରେ ପତିକୁ ପୁଣି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିଚାର,
ସେ ଅଭାଗୀ, ଭାଗେ ସିନା ନିଜ ଦୁସ୍ତେ ନିଜ
ସୌଭାଗ୍ୟ-ମନ୍ଦିର, ନନ୍ଦେଁ ସର୍ବୋତ୍ତମ ତାହା ।
ଦେଶରକ୍ଷାଠାରୁ ବଳ ପାବନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
କି ଅଛି ମାନବସନ୍ଧେ, ମହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସେ,
ସେହି ଏକା ଅମରତା ମର ନରପ୍ରାଣେ,
ବେ ସାହସୀ ଶତାବ୍ଦି ଅନ୍ତରାୟ ତହିଁ ?
ବେ ଚେତୁ ପିଣ୍ଡାତ ସେହି ପୁଣି ଯଦିବାସୀ,

ଯାଅ ବୀର, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟେ ବର ଦେଶପୁରୀ ।”
ବୀର ସୁନ୍ଦେ ସୁର ପିତା କହିଲୁ ତଥା
“କରବା ଗୌରାଭିମାନ ପିତାପୁତ୍ର ବେନି,
ମୃତ୍ୟୁ-ମହାସିନ୍ଧୁଦାତେ, ବୀରର ଜୀବନ
ବେ ଜାଣି ପଡ଼ିବ ଦଳ କେତେବେଳେ ଅବା
ସେ ଅତଳ ପିନ୍ଧୁଗର୍ଭେ, ବେ ଗାରବ କହି ?
ଅନ୍ଧକାର ଭବତରୀ, ଅଶ୍ରୁଳ ଅଶ୍ରୁଳ
ମିଳେ ନାହିଁ କିଛି ତାର ସ୍ଵପ୍ନ ମହାବର ।
ଅଛି ମୋର ମନ-ସାଧ ଶିଖା ମନାଇକି
ଅପିତ ମୁଁ ବିଶାବଳ ରକ୍ଷାବ୍ରତୀ-ପଦେ,
କିନ୍ତୁ ଦେବେ ଗତେ ଯଦି ଆଶାରେ ପ୍ରମାଦ,
ସାଧୁରୁ ତୁ ସେହି କାୟା, ବହୁଛି ଏକିକା ।
କାହିଁସତେ ଜଣେ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଆତ୍ମର
ଦେଶାଇ ବୁଝିବୁ ବହୁ, ସମ୍ପାଟ ଛାମୁରୁ
ଲଭିଥିଲେ “ଶୂରପିଂ” ଗୌରବ ଉପାଧି,
ଅବଧି ଅକ୍ଷତ ଅଛି ସେ ମହାସମ୍ମାନ
ଆମ ବଂଶେ, ଏଣିକି ତା ନାସ୍ତ ତୋହୋ ଦୁସ୍ତେ ।”
କହିଲୁ ତନୟ, ଧରି ଜନକପୟର,—
“ବରୁଛି ଶପଥ ପିତଃ ଝୁଲି ପାଦ ତବ
ପାଳକ ଆଦେଶ ନିଶ୍ଚେ ଶିଷ୍ୟାର୍ଥୀ କରୁ,
କିନ୍ତୁ ପିତଃ, ସ୍ଵୟଂ ତୁମ୍ଭେ ବୀରେନ୍ଦ୍ରବେଶରୀ,
କିପା ଏ ଆଶଙ୍କା ତବ, ଆତ୍ମ-ଅବଶ୍ରାସ
ନ କିଶିବ ତବ ମୁଖେ ଏ ବାକ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ।”
ବେହି ବସି ଶରଦସ୍ତେ ବସାଉଛି ଫଳା,
ପାଶେ ଆସି ଅଳ ବର ଅନୁଜା ତାହାର
ବହୁଛି, “ଆଶିବ ଭାଇ ମୋ ପାଇଁ ନିଶ୍ଚୟ
ଯବନର ଚନ୍ଦ୍ରପାତ, ମଣି ମୁକ୍ତାହାର,
ସଜାଇ ବଣାଇ ତହିଁ ଶେରବ ମୁଁ ନିଜ,
ନୋହଲେ କହିବି ନାହିଁ ଅଭିମାନେ କଥା ।”
ଶୁଣି ସୁସା-ବାଣୀ, ଦୁସି ଭାଷିଲୁ ଅଗ୍ରଜ,—
“ବଡ଼ ଅଭିମାନୀ ତୁ, ଏତେ ଶୈଶବରୁ
ଏ ଦୂର୍ଭୟ ଅଭିମାନ ଶଶିରୁ ବା ତାହୁଁ,

ନ ଦେଲେ ଯବନପାସ, ଯବନରୁଣ,
 ଦେବ ନାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରା କଣ୍ଠେଇ ଶେଳ ?
 ଦେଉ ଯା, ବହିର ଯାହା, ଆଣିବ ସକଳ ।
 ଶୁଣି ଏହି ସ୍ୱେଦୁ ବାଣୀ ଅଜ୍ଞାନା ବାଳକା,
 ମହାନନ୍ଦେ ତାଳ ମାରି ବସବ ପ୍ରସାଦ ।
 ପ୍ରାନ୍ତରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲମନେ ଗୋପସୁତଗଣ
 ଛାଡ଼ିଦେଇ ଗୋରୁଗୋଠ ହୋଇ ବେନି ଦଳ,
 ବରୁଛନ୍ତି ଭାବୀ ସୁଦ୍ଧ ଅଭିନୟ ସବେ,
 ଭଞ୍ଜାଇ ପାଞ୍ଜିର ଭଞ୍ଜ ଭଜନ-ବାହିନୀ
 ଖେଳି ନେଇ ଯାଉଛନ୍ତି ଯବନ ସେନାକ୍,
 ଯବନେ ପକାଇଛନ୍ତି ଗୁପ୍ତ ବୀସ୍ତ୍ର ହୋଇ ।
 ବଢ଼ିଅଛୁ ଚତୁର୍ବିଧ ପୂଜାଭୋଗ ମାହା
 ପ୍ରତି ଦେବାଳୟେ, ମହାଗୁଣୀଙ୍କ ଆଦେଶେ,
 ଲଗିଅଛୁ ଦେବୀଗୀତେ ହୋମ ଚଣ୍ଡୀଗୁଣା,
 ଶିବାଳୟେ ପବି ବସେ ବରୁଣ ଆବୃତ୍ତି
 ସୁସ୍ପରେ ମହମୁସ୍ତୋତ୍ର, ବେଢ଼ି ଅବା ରତ
 ସାଟୋପେ ରୁଦ୍ରାଭିଷେକେ ଚନ୍ଦ୍ରଚ ମାନସେ !

ସହିୟ ବରଣୀ ବସେ ବସ୍ତୁ ଦେବାଳୟେ
 ବସ୍ତୁଙ୍କ ସହସ୍ର ନାମ ବରୁଛନ୍ତି ଜପ,
 ବେଢ଼ି ବା ବରୁଣ ମନ୍ତ୍ର ଭଜାଉ ରୁଣ୍ଡରେ
 ଚଢ଼ାଉଛୁ ଦେବପଦେ ଅତି ସନ୍ତପ୍ତଶେ
 ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସଦନେ ଭୁଜସୀ ମଞ୍ଜୁରୀ,
 ରତ ବେଢ଼ି ଆଗୁନିବେ, ସେ ପୁଣୀ ଆଲୋକ
 ପଡ଼ିଣ ପ୍ରତିମା ମୁଖେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ହିରୁଣି,
 ଆଲୋକେ ଆଲୋକ ମିଶି ଦେଉଛୁ ବହଳ ।
 ବାଉଁଛୁ ବିବିଧ ବାଦ୍ୟ—ଝାଞ୍ଜ ବରାଚକ,
 ଶଙ୍ଖ, ଗଣ୍ଡା, ଭୁରୀ, ଭେରୀ, ମୃଦଙ୍ଗ, ମନ୍ଦିର,
 ଲଗିଅଛୁ ବିଚରଣ ଗୁଣି ଗୁଣି ଭୋଗ,
 ଭୁଞ୍ଜି ତାହା ବାଳ, ବୃକ୍ଷ, ସବବ ପ୍ରଭୃତି
 ଭଜାଉଛୁ ଉର୍ବ୍ଭାବଦେ ବିସ୍ତ୍ରୁତ ପୁରବେ
 ଜୟ ଉଦ୍ଧବର ଜୟ, ବିଦାଉ ଗଗନ ।
 ଏହିପରି ନାନାସାଧେ ହୋଇ ସୁସଜ୍ଜିତ
 ବିଶୁଦ୍ଧ ନଗରାଗଣୀ ବୀରେନ୍ଦ୍ରାଣୀ ପ୍ରାୟ ।

ନବମ ସର୍ଗ

ପାଇ ରଣ ନିମନ୍ତଣ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀକର
 ମିତ୍ର ସାମନ୍ତାଦି ନୂପେ, ଜାଗିଲେ ସବୁର
 ଧର ନବୋପାଦୁ ମନେ, ଜାଗନ୍ତି ସେସକ
 ବିରୁଦ୍ଧତୀଏ ଧରଧର ବାସୁକ ସଙ୍କେତେ ।
 ଶେଷେଇ ସାମନ୍ତ ଦୃଢ଼େ ଆନନ୍ଦ ସ୍ଥାନ
 ନିରବଦୀ, ବୀରପଣେ କି ଅଛୁ ଗୌରବ
 ସୁଦ୍ଧ ନିମନ୍ତଣ ବଳ, ବାହ୍ନିତ ସେ ତାର,
 ଯୋଗାର ବାହ୍ନିତ ସେହେ ମୃତ୍ତିରୁ ଆହୁନ ।
 ଭଜନର ଏକପ୍ରାନ୍ତ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ଯାଏ
 ପଡ଼ିଗଲା ହୁଳସ୍ତୁତ ସାଜ ସାଜ ରବେ,
 ଅଧୀର ଭଜଣୀ-ସ୍ୱୋତ ବହୁସ ସବେବେ

ଭଞ୍ଜାଇ ବଞ୍ଚାଇ-ନୀତା ବିପ୍ରାୟ ସବଦ ।
 ବିରଚିଲେ ବହୁକ୍ରମ—ଦୀନଦେଶୀ ଗୁଣା
 ରୁଦ୍ର ଉଦୀପନାଗର ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ
 ବୀରରସେ, ଶୁଣି ତାହା ବୀରଧର୍ମୀ ବୀରେ,
 ମଣି ତାକୁ ଜୀବନର ଅମର ସାହଚାରୀ
 ମହାର୍ଜି, ମଧୁର, ଦେବେ ଆବୁଷ୍ଟ ତା ପ୍ରତି,
 ଜାତୀୟ ସାହଚାରୀ ପୁଣି ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ
 ବରୁଣ ଜାତକୁ ସିନା ସଙ୍ଗୀତ, ସବକ ।
 ଜାତୀୟ ସାହଚାରୀ ନିଷ୍ଠେ ଜାତୀୟ ପ୍ରାଣର
 ଅସୁବ ବଚନ ଚନ୍ଦ୍ର, ଜାତୀୟ ଆଦର୍ଶ,
 ଆଣି ସେ ଚେତନା, ମୃତ ଜାତୀୟ ଜୀବନେ,

ପ୍ରକାଶେ ଜାଣିବୁ ବହୁ ନୂତନ ସମ୍ପଦ ।
 ଶରୀର ଯାହାର ଭାଷା, ଭାବ ଯାର ପ୍ରାଣ,
 ଅଳଙ୍କାର ଅଳଙ୍କାର ସଦୃଶ ଆବର,
 କେ ନ ରସେ ସେ ସାକ୍ଷୀ, ଅବସିତ ବିନା ?
 ବୀରବର ବୀର-ହିଆ, ଶୁଣି ସେ ସଙ୍ଗୀତ
 ଭୃଷି ଭବନକୁ ହୋଇ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଅସମ୍ଭାଳେ ।
 କେ ନ ହେଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବଶ, ଅଥବା ବିମୁଗ୍ଧ
 ଶୌର୍ଯ୍ୟ ଜଗତର ପ୍ରଭୁ, ଅସୁଧା ଦେବତା,
 ମାନ କଣା କବର ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପୟରେ,
 କିଏ ବା ସୁନ୍ଦର ଭବେ ସଙ୍ଗୀତ ଅପେକ୍ଷା ?
 ନ ଦେଉ ପଛରେ ତାହା ପରୁଷ-ସୁନ୍ଦର,
 ଅରୁପ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମାନ କେ ତାର ଭୁଜନା ?
 ସାଜିଲ ମୟୁରଭୂଷ, ରବିବଂଶୀ ଗୁଳୀ,
 ମହାହୁଁ ମହାତମଣି ଗଜମଣ୍ଡଳର,
 ଲଗିଲ ସଂସ୍କୃତ ସୈନୀ ଲତକା-ସଙ୍କେତେ ୧
 ପ୍ରତିହାସ, ପ୍ରତିଗିରି-ଗନ୍ଧର-ଗର୍ଭରୁ ।
 ବିସିତ ବିସ୍ମୟ ଗୁଳୀ, ଶୋଭେ ଶିରେ ତାର
 ଗିରିଗୁଳ "ମେଘାସନ" ମରାବା-ନିବାସ,
 ଭରା କିବା ମଙ୍ଗଳର ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି,
 ସତୀର ବିସିତସ୍ତର ଭସରେ ସୁଦୃଢ଼େ,
 କିମ୍ବା ଭୂଷି-ସଜଲକ୍ଷୀ ବହୁଛନ୍ତି ଶିରେ
 ବିସିତ ବିସ୍ମୟର ସୁବିସିତ ହୋଇ ।
 ଭରୁଙ୍ଗ ଗୁଡ଼ାଳ ଶିର ବହି ରୁଦ୍ର ତନୁ
 ମହାବାଣ-ରୁଦ୍ରତାକୁ କରେ ଅଭୀର୍ଷଣ,
 ଅଥବା ପ୍ରସ୍ତରମୟ ଅମର ତାପସ,
 ବିଶ୍ୱର ପ୍ରଣବ ଭକ୍ତି ସଦୃଶ ସକାଶେ
 ନୀରବେ ବସ୍ତ୍ରାୟମାନ, ଝରେ ବେନି ନେନ୍ଦ୍ର

ସାଫଲ୍ୟ-ଅନନ୍ଦ-ଅଶ୍ରୁ ପ୍ରାୟ ଅବରକ
 ସାଜନ୍ତୀ, ବଳାଙ୍ଗୀୟାସୁ—ସୁଖୀ ଶୀଘ୍ର ଶିତା
 ଶୁଭ, ଶନ, ଶୋଭେ କଟା ଶୁଣ୍ଠିଭାଲ ସଥା ।
 ସାଜନ୍ତୀ-ଅଦ୍ଭୁତଶାଳ କି ଭୀଷଣ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ନିରନ୍ତ୍ର ସେ ସର୍ବ ୨ ଶିଶୁ କୀରବ ନିକୁଣ୍ଠେ
 ତରେ ପଶିବାକୁ କହି ସ୍ୱପ୍ନ ସମୀରଣ,
 ପଶେ ଯେବେ ଦେବେ, କେବେ ନ ଗାରି ବାହାରି
 ଭାରି ବୁଲେ ପକ୍ଷୀ ଯଥା ପିଞ୍ଜର ମଧ୍ୟରେ ।
 ଦୁର୍ବୋଧୀ ଅରଣ୍ୟ ଗଣେ ଗାଲ ରୁଦ୍ର ଗୀତ
 କରୁଛି ତାଗରିତ ଶୁଭ୍ରଗୋପ ଭରେ
 ପଦ୍ମବର ଶାନ୍ତି-ଭୂଷ-ଶୁଙ୍ଗଶାୟୀ ଭେନେ ।
 ବିରାଜିତ କହି ଦିବ୍ୟ ଆଶଶ୍ରୁଳ-ଧନୁ
 ଶିଖଣ୍ଡିମଣ୍ଡଳ, ଶନ କୀରବ-ନିକୁଣ୍ଠେ,
 ପାନ କରି ଶୁକ ସାରି ପଦ୍ମ ହୁ ଶା-ରସ
 କରନ୍ତି ଅନୁରୋଧ ଅନନ୍ଦେ ନିର୍ଭୟେ
 ବନୀ ପଶୁପକ୍ଷୀବର ସ୍ୱର ଅବକଳ ।
 ଗରସ୍ତ ଭୋଜନକାନ୍ତ ମହାବଳ ବ୍ୟାଘ୍ର
 ଯାଏ କହି ସୁଗେ ନିଦ୍ରା ବିସ୍ତାରି ବଦନ,
 ଓଟାରି ତା ଦନ୍ତ-ସର୍ପ-ଲଗ୍ନ ମାଂସ ଶସ୍ତ୍ରେ
 ଦୃଢ଼ ଅସ୍ତ୍ରେ, ତୀକ୍ଷ୍ଣଭୋକ୍ତ୍ର ଚମୁଟା ସକାଶ,
 ଭୂଷିତ ସାଜନ୍ତେ ଦୃଷ୍ଟି କରୁଟ ନିକର ।
 କରନ୍ତି ଆଗେଟି ୩ କହି ବନୀ ବୀରବର
 ବାୟୁ, ବୁରୁମି ଆଦି କଳ୍ପ-କୃଷ୍ଣାଭ,
 ଦୁସ୍ତେ ଧର ପ୍ରକ୍ଷେପନ ୪ ଚର୍ମ-ଶିଖିନିତ,
 ଅବୀର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ଧ୍ୟାକା ସଦେ, ଅବୀର୍ଯ୍ୟପ୍ରତିକ ।
 ପ୍ରବେଶନ୍ତେ କହି ଭୂଜିନୁପଦ-ଆଦେଶ,
 କରି ତାହା ଶିରୋଧୀ ଯେ କୀର-ଦୃଶ୍ୟାକ୍ଷେ,

୧—ଏହା ଲତାର ଟେକିଗ୍ରାମ । ଗଜକାନ୍ତର ଗ୍ରାମମାନ ଲତାରେ ପରସ୍ପର ସଂଯୁକ୍ତ ଥାଏ । ସେହି
 ଲତାକୁ ଟାଣିଲେ ଗ୍ରାମବାସିମାନେ ସକେତ ଅନୁସାରେ ଅସି ଯଥାସ୍ଥାନରେ ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରବେ ଏହି
 କୌଶଳରେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟମୟ ମଧ୍ୟରେ ଗଜକାନ୍ତର ଗ୍ରାମମାନେ ଅଧିକ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିପାରୁଥିଲେ ।

୨—ଶାଳଗଛ । ୩—ପାଉଁଶ । ୪—ଭୌଦ୍ଧଧନୁ ।

ଦେଲେ ଶରେ ପ୍ରଧାତର ଗୁଳିଧାନୀ-ମୁଖେ,
 ବଜ୍ରର ବାନନ-ଭୂମି ବିକଟ କୁହାଟେ ।
 କୁଲିଆନା ନାମେ ଗାଈ ସଙ୍କଟ-ସଙ୍କଟ,
 ନିବସନ୍ତି କର-ଗର୍ଭେ ଚପସ୍ତୀଏ ଚକ୍ଷୁ,
 ଶୁଣି ଯହିଁ କନ୍ଦାବତ ଭୀଷଣ-ଗର୍ଜନ
 ଜୀବାରତ ରଣମୁଖେ, ମଣି ବକ୍ରପାତ,
 ତେମିନି ସୁଲହ ସୁର ୧ ମହାଭୟାକୁଳେ
 ଭରନ୍ତି ପକାଇ ଯାଇ ଆଶ୍ରମ ମଧ୍ୟରେ ।
 ସେ ସ୍ଥାନନିବାସୀ ବୋଲି, ସାନ୍ତାଳ ପାଇବେ
 ଭଲଭ ଦାଣ୍ଡିଆ-ପାତେ, ବାଇ ତାଙ୍ଗ-ବାଦୀ
 ରତ ଥିଲେ ଚୌର୍ଯ୍ୟାନ୍ତରେ, ଏକାକେ ସେଠାରେ
 ପ୍ରବେଶନ୍ତେ ଗୁଳାଦୁଲ, ଧର ଧନୁଦାଣ
 ଧାଇଁଲେ ସବଳେ ବାଘେ ବିପୁତ ଭୟାବୁ ।
 ଏକପରି ନାନାସ୍ଥାନ ଆସି ସୈନ୍ୟବୃନ୍ଦ
 ରୁଣ୍ଡ ଦେଲେ ଦଳେ ଦଳେ ଗୁଳିଧାନୀ-ବେଶେ,
 ନୃପତି-ଆଦେଶେ ଚକ୍ଷୁ ସାଜିଲ ବାହନୀ,
 ବାହାରିଲେ ଅଶ୍ୱାଗୁଡ଼ୀ ଗଜାଗୁଡ଼ୀ ବୀରେ
 ପିନ୍ଧି ଲୋହ ସାଜି, ଶିରେ କୌଶେୟ ଭଣ୍ଡାଣ ।
 ବାଜିଲ ବିବଧ ବାଦୀ, ବଜ୍ର ନାଗଗୁଡ଼ି,
 ବାହାରିଲ ଗୁଳିଧନ ଆଦେଶୀ, ଚରସ,
 ଭଞ୍ଜିଲ ମୟୁରବିଜିତ ଅସଂଖ୍ୟ ପତାକା,
 ବାହାରିଲେ ଶତଶତ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ପାଇବେ
 ବୋଲି ଦେବେ ପୀତ ମାଟି, ତାଲୁଲ ବାହନୀ
 'କୟ ମା ବୀରବେଶୁର' ୨ ଭାରିଭ ଭରତର ।
 ଗିରିଗଡ଼ ଗିରିବାଳା ୩ ଜଳ ଲଭି ଯଥା
 ଯାଉଁ ଯାଉଁ ପିନ୍ଧିମୁଖେ, ଗନ୍ତବୀ ୪ ପଥରେ

ମିଶି ତା ସହିତ ଭପନଦୀ, ବରେ ତାକୁ
 ପ୍ରବଳ ପୁଅକ, ତଥା ସେ ବାହନୀ ସହ
 ପଥେ ମିଶି ନୀଳଗିରି-ଗୁଳୀ-ଅନୀଳନୀ,
 ବସ ତାକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ ହିରଣ ପ୍ରବଳ ।
 ତାଲୁଲ ଭରସୁ ଚମୁ ହୋଇ ବରମିତ ୫
 ଦେଲେ ତା ତାଳକ ବୀର ନୀଳଗିରି-ପତି
 ବୈର-ବର୍ଷ-ଧୂମକେତୁ, ସୁଦେଶିକପ୍ରାଣ
 ନାଗସୁଣ ମାନଧାତା ୬ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍କେତେ
 ତାଲୁଲ ବାହନୀ ବେନି ବଟବାହୁମୁଖେ,
 ଚକନ୍ତି ମାନବେ ଯଥା ସତୀ ଧର୍ମ ଆଡ଼େ
 ଜାନର ସଙ୍କେତେ, ଫେର ନ ତାହିଁ ପଛକୁ ।
 ସାଜିଲେ ଭରଗୁଜାନ ୭ ଶବ୍ୟଙ୍ଗ ଭୂଆଙ୍ଗ
 ସୁର୍ଯ୍ୟଶି ଗୁଳୀ ୮ ବୀର ଭୂସ୍ୱାକାତ ସହ,
 ହୁଏ ଯହିଁ ନିପତିତ ଶକ୍ତିଧାର ୯ ଧାର
 ତାପକ୍ଷୁଷ୍ଟ ଧରଣୀର ମସ୍ତକ ଭପରେ
 ବିଧର ମଙ୍ଗଳାଶିଷ ପୁଣ୍ୟଧାର ପ୍ରାୟ-
 ବାନନ ପ୍ରବୃତ୍ତ ସଦା ବର ପ୍ରଧୁନିତ ।
 ଯହିଁ ଶାଳାସିବା-ଶୁଙ୍ଗୁଣ୍ଡରେ ବୈତରଣୀ,
 ଧରର ପୀୟୁଷ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରନ୍ୟାଧାର ପ୍ରାୟ,
 ଆସିଲେ ସେ ଦେଶୁ ବୀରେ ପାଇ ରଣାଦୁଲ ।
 ବିଦରନ୍ତି ଯେତେ ବୀରେ ଗଜମାଦନରେ ୧୦
 ଆସିଲେ ସେ ସବେ, ଗୋନ ସମ୍ରାଟକ ପାଇଁ
 ମୁଗନାଭି, ଲୋହ-ତାର ୧୧ ଶୁଣ ୧୨ଭପଦାର
 ଗଲେ ସବେ ଭଞ୍ଜିଲର ଗୁଳିଧାନୀ-ମୁଖେ ।
 ଭଞ୍ଜୁଙ୍ଗ ମକସୁଗିରି ମକସୁ-ନିଳସୁ,
 ଭଞ୍ଜୁ ମେଘ ନିଗଞ୍ଜନ ଅଭ୍ୟାସୀ ଗଲେ

୧—ତେମିନି ସୁଲହ ପ୍ରଭୃତ ପକ୍ଷପତ୍ତି ବକ୍ରବାହକ । ଏମାନଙ୍କ ନାମ ସୁରଣ କଲେ ବକ୍ରବାହରୁ
 ନିସାର ମିଳେ । ୨—ମୟୁରଭଞ୍ଜ ବଳବଶର ଭଞ୍ଜଦେଶ । ୩—ନଦ । ୪—ପିବାବାଟ । ୫—ମିଶ୍ରିତ । ୬—ନାଗସୁଣ
 ବସନ୍ତ ବସନ୍ତ ଭୂବ୍ୟ ମାନଧାତା ନଳଗିରିର ଗୁଳୀ ଥିଲେ । ସେ କଳାପାହାଡ଼ କୌରବ୍ୟରୁ ଓଡ଼ିଶା ମହାଗୁଜାର
 ନମିତ ଭବାର ଚଣ୍ଡୀ ଦେଉଳର ରକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ୭—ଭୂଆଙ୍ଗ ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଲୁଗା ପିନ୍ଧନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର
 ବିଶ୍ୱାସ, ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ବାଦ ଖାଲିଯିବ । ୮—ବେନୁହର ବନ୍ୟାରେ ପୂର୍ବେ ସୁନାର ଶଣ୍ଢ ଥିଲା ।
 ୯—ସୁନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜଳପ୍ରପାତ । ୧୦—ଗଜମାଦନ ବେନୁହରର ବୃହତ୍ ପ୍ରବଳ । ୧୧—ବେନୁହରରେ ଭଞ୍ଜୁ
 ତାର ତାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ୧୨—ନଦ । ବେନୁହରର ଭଞ୍ଜୁ ଯେପରି ସୁକୁଣ୍ୟ, ସେହିପରି ଭଞ୍ଜୁ ଅଟେ ।

ଉତ୍ତର-ପ୍ରବୃତ୍ତ-ସୁଶୀ-ପାଟଦ୍ରୁମୀ ପ୍ରାୟ,
 ସାକରେ ସେ ସ୍ଥାନ ବାରେ, ଚିତ୍ରର ଉତ୍ତାହେ ।
 ସେ ଶିଖରୀ ଉତ୍ତରର ନନ୍ଦନବାନନ,
 ବସିବୁ ଚିତ୍ରର ବେଉଁ ଅନନ୍ତ ଅଗାଧ
 ଅନନ୍ତ ନୀଳମା ସହ ଅନନ୍ତ ଲଳିତା,
 ନରେଶି ତା ମହାମୂର୍ତ୍ତି ମହା ପାଶୁର
 ଚିତ୍ରୋତ୍ତୀ ମାତସ, ହୃଦ ଉକ୍ତିରେ ଅନନ୍ତ ।
 ତହିଁ ଶୋଭା-ରକ୍ଷାକର ସୁଶୀ ଅମଳଶ
 ଶୋଭା-ଅରପିତ ସୁକା ପାରେ ନାହିଁ ଏହି,
 କାହିଁ ଶୋଶଶୋଶବାପୀ ନାଗେଶ୍ୱର ବନ,
 କାହିଁ ହୃଦଅନା, କାହିଁ ଚମ୍ପକ-ବାନନ,
 କାହିଁ ଅବା ରଙ୍ଗବୃନ୍ତ ଗଙ୍ଗଶିଖରୀର
 ବିଶାଳ ଅରଣ୍ୟ, ତହିଁ ବହୁର ବସନ୍ତେ
 କୁରଙ୍ଗମାତଙ୍ଗମୁଖ ହୁଅନ୍ତୁ ଉଲ୍ଲାସ
 ଶୀତଳ ସୁରର-ଭାଷେ, ପରମ ଅନନ୍ତେ ।
 କାହିଁ ଶୋଭେ ଶିଖାଶେଷ, ଶାଳୀଘୋଷକୁଳ
 ତତାର ଅନନ୍ତେ ବାଣ, ବନ୍ଧି ସୁନିବାରେ
 ଶରଦାନ୍ତ ଗତଯୁଥେ—ଶିଖାକୁରବାଣ ।
 ଧରେ ଶିର ବହୁ ଗୁମ୍ଫା, ପ୍ରଜା ଗୁମ୍ଫା ତାର
 ଅମୋହିତ ଚିତ୍ରର ମୃଗନାଭ-ଗଣେ ।
 ବସି ସେହି ଗୁମ୍ଫା-ମୁଖେ ନିଶିଥ ସମୟେ
 ଶ୍ୟାମଳ-ଶେବାଳ-ସିନ୍ଧୁ ଶିଳାପୁଷ୍ପେ ନିତି
 ଚନ୍ଦ୍ରବା-ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଶାଖା-ଚନ୍ଦ୍ରାବତ-ତଳେ
 ଚନ୍ଦ୍ରଶ୍ୟା, ବୀଣାକଣ୍ଠେ ରାବନ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ ।
 ପ୍ରବୃତ୍ତର ମହାଶକ୍ତି ସେ ମହାଶିଖରୀ
 ପେଶିଲ କଥାକଥାରେ, ସୁବୀୟ ସାକତ,
 ଉତ୍ତର ସମ୍ରାଟଙ୍କର ସଦାୟତା ପାଇଁ,
 ଗମିଲେ କଟକେ ବାରେ ଟେକି ଅକ୍ତିବେଳୁ ୧ ।

୧—ସାଲକହଡ଼ାର ପତାବା ସର୍ବାଙ୍ଗିତ ।

୧—ପଶିଳାସର ଜଳ ଅତି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର । ୨—ଅଭି, ଚପିଳାସ ପଦ୍ମରେ ଅଭି, ମିଳେ ।
 ଶ୍ରୀମଦେବ ଦେବୀନାମ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଶ୍ରୀମଦଗଣରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ୪—ପ୍ରବାଦ ଅଛି, ଉତ୍ତରର ବିଶାଳ ସମ୍ରାଟ ଅନନ୍ତ
 ଦେବୀନାମବାପୀ । “ସମରଚରଣ” ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କାବ୍ୟ । ୫—ତାଳଚେର ହଞ୍ଜୁଳାପୀଠ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।
 ୬—ତାଳଚେରରେ ଲୁହାଣଶି ଅଛି । ୭—ହଞ୍ଜୋଳରେ ଉଲ୍ଲାସ ବମଳାଲେଖୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଉତ୍ତର ହୁଏ ।

ଆବର ପେଶିଲ ସେନା ଚପିଳାସ କ୍ଷେତ୍ର,
 ବିରୁପାକ୍ଷ ସଂରକ୍ଷିତ ଅକ୍ଷୟ ଶିଖରୀ
 ସୁତେ ଯହିଁ ଚପିଳାସ, ଶେଷ-ଶୈବବର
 ଶୀତ ଚାହିଁ, ବହୁପଦେ ୨ ଚର ତାରକତ ।
 ନିର୍ଦ୍ଦର, ସ୍ୱର୍ଦ୍ଦର-ଶବ୍ଦେ ପଡ଼େ ତହିଁ ସଦା
 ପବନ ମହମ୍ମ ସ୍ତୋତ୍ର ଉଚ୍ଚ କଳକଣ୍ଠେ,
 ଦିଶେ ଯଥା ଚଳମ୍ବିତ ଶୁଭ, ଉପଦାତ
 ଶିର-ସୁନ୍ଦେ, ଚରଚର ରକତ-ସୁନ୍ଦରେ ।
 ଭୂଷିଣ ଶବର ବୀରେ ଅର୍ଦ୍ଧଦରୁମ ମାୟ,
 ବରନ୍ତି ତା ତାଣ୍ଡି ସେହି ସ୍ୱର-ଜଳ-ପାତେ ୩
 ପ୍ରବାରେ ପ୍ରବାଦ ଯହିଁ ଭୀମ ନଗରରେ
 ଜଳିଥିଲେ ଉତ୍ତରର ସମ୍ରାଟ ମୁକୁଟ
 ଶ୍ରୀଅନନ୍ତ ଭୀମଦେବ ଗତପତ ବୀର ୪
 ଅମରସଗୁଣୀ, ଶୁଣେ ଅମର ସଦାଶ ।
 ବାଣୀବୃତ ବ୍ରଜନାଥ ୫ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳେ
 ଜଳି ଯାକୁ ପରଶତ କଲେ ବାଣୀପୀଠେ,
 ଅସିଲେ ସେ ସୁତା ବୀରେ, ଉଦାସ ଉଦରେ
 କୟ ଶିବଶୟୀ, କୟ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ।
 ଗର୍ଭିଣ ହଞ୍ଜୁଳାପୀଠ ୬ ଲୌହଗର୍ଭମହୀ,
 ତଥା ବୀରବୃନ୍ଦେ ତାର ଲୌହବୃନ୍ଦ ବସୁ
 ଅସୁର ଅଭେଦୀ, ସେହି ମଣନ୍ତ ସମରେ
 ପ୍ରିୟତମ ନୀଳାପାୟ, ଉତ୍ତର ଅଶ୍ୱର୍ଣ୍ଣୀ,
 ଚେତସ୍ୱୀ ଅନଳସମ, ସମାରେ ଶୀତଳ ।
 ପବନ ସେ ମହାପୀଠ, ଖଟେ ଯା ସେବାରେ
 ଶୀତ-ସୁତ-କୋୟା ବ୍ରାହ୍ମୀ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ନମସ
 ଅସିଲେ ସେ ସୁକ୍ତ ବୀରେ ସାକି ବୀର ସାତେ ।
 ସାକିଲ ହଞ୍ଜୋଳ ସୁତା ମହାସମାଗେବେ
 ସୁରଙ୍ଗ ବମଳାଲେଖୁ ହଞ୍ଜୁଳିତ ମହୀ, ୭

ସେ ରାଜାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅତୁଳ ପ୍ରତାପୀ
 ବୀର ଶ୍ରୀ ଭକ୍ତ ଦେବ ଜେନାମଣି ଗୁପ୍ତ, ୧
 ଶେନଶ ବନବା ୨ ବାସୀ ଜୁଆଙ୍ଗ ବାହୁନୀ
 ସମରେ ଅମରବାସ, ତୁଟିଲେ କଟକେ
 ବଜ୍ରାଦିତ ମହାଧୁଳା ଭଢ଼ାଇ ସଦର୍ପେ । ୩
 ଭସ୍ମପ୍ରସବଣର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶୈଳେ ୪
 ରତ ପୁରେ ମୁଣ୍ଡପାରେ ବଦମ୍ବ ବଂଶୀୟ,
 ପାଇ ରଣ-ନିମନ୍ତ୍ରଣ, ତେଜ ସେ ବୀରନ,
 ଧାଇଁଲେ ସବଳେ ବୌଦ୍ଧମୁଖେ, ଶେନ ତହିଁ
 ସଙ୍ଗେ ବୌଦ୍ଧଗୁଣୀ ବୀରବର୍ଗେ, କଲେ ଯାହା
 ସପ୍ତହୋଣୀ ଗୁଣି ମାର୍ଗେ ଅଧିଶ୍ରେଷ୍ଠ କୌତାରେ,
 କରେ ଯଥା ମହାଯାହା ଧ୍ବଂସପଥେ ଶୀବ
 ଜଳାନ୍ତର ଗୁଣେ, ସବେ ବାହାରିଲେ ଯାଇ
 ବଡ଼ମୁକ-ଗାନ୍ଧିପଦେ, ରଥବାସୁବନେ ୬ ।
 ଭୀଷଣ ସେ ମହାଗୁଣ, ମାୟାପୁରାଣ,
 ଅରୁନ୍ଧ, ଅନ୍ଧାର, ଯଥା ବର୍ଣ୍ଣା ଅମାନଶା,
 ବେନି ସ୍ବେଧେ ତୁଙ୍ଗଶୈଳ ରମୁଛୁ ଅମ୍ବର,
 ଯେତେ ତୁଟି ରଖି ବେନି, ଯାଉଛନ୍ତି ବଡ଼
 ଶୂନ୍ୟସବେ ଭଲେ ଭଲେ ତହୁଲେ ତହୁଲେ
 ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବାଣ୍ଡ ପଥ, ସବଟ-ସବଟ,
 ବହୁଛନ୍ତି ସେହି ପଥେ ଭଲ-କାହାଣୀ
 ତହୋପୁରା, ଶେନ ଶେନ ବିଚିତ୍ର ଭଙ୍ଗିରେ,
 ପ୍ରତେ ହୁଏ ଯେତେ ଗଙ୍ଗା ପଶୁଛି ପାତାଳେ ।
 ନୀରବ ନିଭୁତ ସୁନୀ, ବେଳେ ବେଳେ ମାନ୍
 ରବନ୍ଧୁ ଝଙ୍କାଉଛୁ, ମିତଭାଷୀ ପ୍ରାୟ,
 ପ୍ରତେ ହୁଏ ଜଗତର ସଦାନିଜନତା,

ଠୁଳ ହୋଇ ତହିଁ ଯେତେ ବରୁଣ ବିଶ୍ଵାମ,
 ସେହି ନୀରବତା-ବିଶ୍ଵାସର-ମୁଖର,
 ଶୋଷିନିଏ ପିଣ୍ଡ ପ୍ରାଣ ନବଯାହୀବର ।
 ହୋଇ ତହିଁ ବିଭୀଷିତା ସବାନ୍ତ ସର୍ବାବ,
 ବିକଟ ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟ ବରୁଣ ବିସ୍ତାର,
 ସେ ବିଷମ ବିଭୀଷିତା, ଯମତୁଳୀ ପ୍ରାୟ
 ଓଟାରେ ପଥକ-ବର ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ,
 ତହିଁ ସେହି ବିଭୀଷିତା ମଧ୍ୟରେ ପଥକ
 ନିଜକୁ ହରାଇ ବସେ ହତାଶ ମାନସେ ।
 ବାହାନ୍ତି ନାବିକେ ତହିଁ ସନ୍ତପଣେ ନାବ,
 ନିଜୁ ଜଳଦୟା ପ୍ରାୟ ମହୋପକଳଣ
 ଶ୍ରୀପିବେ ଅଭିଶୋ ବରୁ, ଗୁପ୍ତ ଆନନ୍ଦେ ।
 ପାର ହୋଇ ସୈନ୍ୟବୀରୁ ସେ ପ୍ରକାଶି ଗୁଣ,
 ଦେଖିଲେ ଅପର ପାଶ୍ବେ ଭଲୁକ ଅଲୋକ,
 ମଣିଲେ ଭଲୁକ ଯେତେ ଦୃଷ୍ଟି ସୁନର୍ଜନ,
 କିନ୍ତୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପରେ ଦେବ ଅଂଶୁମାଳୀ
 ଗମନ୍ତେ ପାହାଡ଼ରୁଡ଼ା ଭଢ଼ାଡ଼େ ପଶ୍ଚିମେ,
 ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଅବାଜସନ୍ଧ୍ୟା ଭ୍ରାନ୍ତି ହେଉ ଛାତ ।
 ଶ୍ରୀମି ସୈନିକେ ତହିଁ ସୁଲକ୍ଷଣ ମାନ୍,
 ଚାଲିଲେ ମାଗଧମୁଖେ ବର୍ଷକ ପଥେ ।
 ରଣପୁର ରାଜା, ବିଶ୍ଵ-ବାସବ ସ୍ଥାପିତ ୨
 ରଣପ୍ରାଣ ବୀରବାସ, ଅଧିଷ୍ଠାଣୀ ଯାର
 ମଣିନାଗ ଦୁର୍ଗା, ମହାପ୍ରତାପଶାଳିନୀ ୮
 ଗୌର ୯ ପଦରେଖୁ ପୁତ ସେ ପବିତ୍ର ଗୁଣ,
 ଅରୁମ-ରୁଣାଗୁଣୀ ପ୍ରବୃତ୍ତ-ସର୍ବାର,
 ପୁରବେ ତହିଁ ରଣାମ୍ବର ବରପୁର ବାସ,

୧-୧୫୨୦ ଶ୍ରୀକାନ୍ତରେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ବ ସମୟରେ ଭକ୍ତ ଦେବ ଜେନାମଣିଙ୍କଦ୍ଵାରା ଏ ରାଜ୍ୟ
 ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ୨-ହୃଦୋଳର ସବୋଇ ପବତ । ୩-ହୃଦୋଳ ରାଜବଣର ସବୁବ ବର୍ଣ୍ଣ ।
 ୪-ଅଠମଣିକ ପ୍ରସିଦ୍ଧର ପବତରେ ଦେଉଳଝର ନାମକ ଭଣ୍ଡ ପ୍ରାୟବଣ ଅଛି । ୫-ମହାନାଗର ସାତକୋଟିଅ
 ଗୁଣ । ୬-ଦଶପ୍ରସାବନରୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥବାଠ ଅସେ । ୭-ବିଶ୍ଵବାସବ ରଣପୁର ରାଜବଣର ଅଦୃଶ୍ୟପ ।
 ୮-ମଣିନାଗ ପବତ-ବାସିନୀ ମଣିନାଗଦୁର୍ଗା ରଣପୁରର ଅଧିଷ୍ଠାଣୀ ଦେବୀ । ୯-ରଣପୁରର ସୁଲକ୍ଷ
 ପବତରେ ଅବର୍ମଣିକା ପ୍ରସ୍ତର ଉପରେ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କର ପଦଚିହ୍ନ ଅଛି ।

ସେ ନାମେ ନାମିତ ସୁତା ଅଦ୍ୟାପି ଲୋକରେ ।
 ଅମାନୁଷୀ ବୀର୍ଯ୍ୟଧର ସେ ସୁତାର ବୀରେ
 ପାରନ୍ତି ହୁମ୍ମାତେ ଉଠି ଦଶହସ୍ତ ଉଷ୍ମ,
 ଜୀବିତ ଦନ୍ତୀର ଦନ୍ତ ପାରନ୍ତି ଉପାତ ।
 ତଳେ ଥିଲେ ତହିଁ ବୀର ଶାରଙ୍ଗ ନରେନ୍ଦ୍ର
 ଅରୌଚିତ ଶବ୍ଦରେଣୀ ବିଦ୍ୟା-ବିଶାରଦ,
 ଭାଙ୍ଗୁଥିଲେ ଶୁଷ୍ପପୁଷ୍ପ ଏବ ମୁଷ୍ଟୀଭାଷେ,
 ଅବର ଉଦ୍ଭବ ଥିଲେ ଜ୍ୟୋତିଷପ୍ରବର
 କେରୁକୀ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ମିଶ୍ର, ବାହାଦ୍ର ପଞ୍ଜିକା
 ଭୁବନର ପ୍ରତିଗତେ ଥିଲେ ସମାଦୃତ ।
 ହାୟ, ସେ ଗୌରବ ଏବେ ହୋଇଛି ନିକ୍ଷିପ୍ତ
 ବସୁନ୍ଧର ଉପସ୍ଥୁପ ଗର୍ଭର ଗର୍ଭରେ ।
 ସେ ସୁତାର ଅଧିପତି ନୃସିଂହ ନରେନ୍ଦ୍ର,
 ବେଶୁବଂଶୀ ୧ ମହାକ୍ଷତ୍ରି, ରଣଧରକର,
 ବଳେ ଅଭିଯାନ ସୈନ୍ୟ, ସେନାପତି ସହ,
 ବାହାରିଲେ ଓଡ଼ ସୈନ୍ୟ ରତ ବୀରନୃତ୍ୟ
 ଉଠିଲେ ସତାଳେ ନୀତି ବୀର ଶିରେଦେଶେ
 ଭୁବନା ଟୋପରେ ଖୋସା ମୟୂର-ଚନ୍ଦ୍ରିକା,
 ଅବର ନାଚଲେ ଶ୍ରୀବାଲମ୍ବିତ ଶୂରପି ।
 ଅସ୍ତ୍ରପୁଣ୍ଡ୍ର ଲୌହ ତୁଣ ବାଜଲେ ଝନଝନ,
 ଅବର୍ତ୍ତଲମ୍ବିତ ବଳ ବଦନ ସନ୍ନାଦେ,
 ମିଶିଲେ ପଦାତିବୀର ଶରଣ୍ୟ ଆସି
 ଶରଣ-ବୃକ୍ଷର, ଶବ୍ଦ-ସ୍ଥୁଳ-ଦୃଢ଼ଚନ୍ଦ୍ର,
 ଭଲଭ ସରସ ମଦ୍ୟ ପାନେ ଅଦୃଶିତ,
 ବକ୍ଷେ ବିରମିତ ଲୌହ ବଦନ, ଉପରେ
 ବାଇଁ ପ୍ରବାଳ ମାଳ—ପ୍ରିୟ ଅଳଙ୍କାର ।
 ଅବର ମିଶିଲେ ଆସି ବେଞ୍ଚବନାଚାରୀ
 ବଜ୍ରବୀରେ, ବୋଲି ହୋଇ ଗେରୁମାଟି ଦେହେ
 ସୁସ୍ଥ ଅବସ୍ଥାକ ଯାଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିପୁଷ୍ଟ—

ଧାନ୍ୟଶୈଳ ୨ ଫଳମୂଳେ, ମହାବଳୀ ୩ ଲତେ,
 ବାଜଲେ ଗମ୍ଭୀରେ ତାଙ୍ଗ, ଭେଷ୍ମ, ଚମକାଦି
 ଭୁବେତକ ରଣବାଦୀ, ଭୁବନ ପତାକା
 ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟାଦିତ, ନରେ ସମାଜ ସୁପୁତ୍ର,
 ବାହାରିଲେ ସୁଜିତ—ଶୁଭ, ସର୍ବାର
 ଦୁସ୍ତିଦନ୍ତ ପାଲଟିଲେ ଆସେକ୍ତ ନରେଶ
 ଦେରେ ଅଗ୍ରଯାତ୍ରୀ, ପଛେ ତାରୁଲ ବାହନୀ,
 ଗାଇ ବୀରରସେ ଗୀତ—ସୁଦେଶମଙ୍ଗଳ,
 ପ୍ରଣମି ପରମା ମାତା ମାତୃମଣି ପଦେ ।
 ଆସିଲେ କ୍ଷତ୍ରିୟବୀରେ ସମ୍ବଲ୍ଲେ କ୍ଷେତ୍ର
 ଶୋଭେ ଯାଇ ପୃଷ୍ଠଭାଗେ ଶୈଳସ୍ତରବଳୀ
 ଅବଲତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସୌଧମାଳା ପ୍ରାୟ ।
 ବୀରବୀର୍ଯ୍ୟ ସେ ପ୍ରଦେଶ, ଅନ୍ୟ ନାମ ତାର
 ହୀରାଗଣି ସୁତା, ରହି ଅଦ୍ୟାବଧି ସୁସ୍ଥ
 ଗିରିଗାନ୍ଧେ, ନଦୀଗର୍ଭେ ଜ୍ୟୋତିର୍ଗଣାଶ୍ରୟ ୪
 ବରୁଣ ଗୋଷଣା ମୌନେ ସଙ୍କେତ ଭାଷାରେ
 ଅତୀତ ଇତିହାସର ସତୀକ ସତ୍ୟତା ।
 ସାଜିଲେ ବାମଣୀ ମହୀ ପଶ୍ଚିମ-ପ୍ରତୀପ,
 ଭୁବନ-ଭାରତୀ-ରକ୍ଷୀ ସମ୍ବଳନ ଭୂମି,
 ବରେ ପହିଁ ଅଭିନୟ ପ୍ରଧାନ-ପ୍ରପାତ
 ଗଙ୍ଗାବତରଣ ଦୃଶ୍ୟ ଶିଖର ଶିଖର ।
 ଦହାଇଛି ସେ ପ୍ରପାତ, ନିଜ ଶକ୍ତିଦାତେ
 ରାଙ୍ଗେୟ ସୁତାର ଶକ୍ତି ବହୁଗତ ଗୁଣେ ।
 ବର୍ଣ୍ଣ ନୃସିଂହ ସେ ସୁତାର ବୀରତ୍ବ ଗରମା,
 ପାରନ୍ତି ବାମଣୀବୀରେ ଉଦ୍ଭବସ୍ତେ ନାଶି
 ସଶସ୍ତ୍ର ବିପକ୍ଷକୁଳେ, ଧରରେ ସେ ଅସ୍ତ୍ର
 ବେ ଅଶ୍ଟିକ ତାଙ୍କୁ, ରାଣୀ, ଅତିରଥ ଆଦି,
 ପାରନ୍ତି ସେ ମହାବୀର ଶାସ୍ତ୍ରବେ ଫଟାଇ ।
 ଶେନି ଚତୁର୍ବଳ ସୈନ୍ୟ ସେ ସୁତା ନୃପତି

୧—ବେଶୁବଂଶୀ ସୂକ୍ତିବଶର ଶାଖାବଶେଷ ।
 ଦୁହଇ ନଦ । ୪—ସୁବିଶେଷ ।

୨—ଶେଷପୁରର ସବୋଇ ପବନ । ୩—ରଣସ୍ଥରର

ଯାହା କଲେ ପୁରୁଷମଣି, ଶୁଭ ଅନୁରୁଣେ,
 ଅଗ୍ନେଶ୍ୱରୀ ଦାରଣ-ପୁଷ୍ପ ଚିତ୍ରଶୃଙ୍ଗୋପମ ।
 ବାହାରିଲେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁର ସୋମବଂଶୀ ବୀରେ
 କୌଶେୟ ଉଷ୍ମିଷଧୀରା, ଧରୁ କରେ ଦୃଢ଼େ
 କୁପାଣ ପଳକ, ଦେହ ବାମ୍ବୁକ, ଶାୟକ ।
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁର ମନ୍ଦୀ ଚର ଶାୟକ-ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ,
 ସୋମବଂଶୀ ନୃପତିଙ୍କ ଯଶୋଧାରୀ ରୂପେ
 ବହେ ଚର୍ଚ୍ଚି ମହାନଦୀ, ମହାବଳନାଦେ,
 ସେ ଗୁଣେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ମେରୁ ଶମ୍ଭୁଦେବାଳୟେ
 ହୋଇଥିଲା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ସୁଦୂର ଅତୀତେ
 ବସୁକପାଦୁପେ, ସେହି ସୌଭାଗ୍ୟ ଦିବସୁ
 ବହୁଅଛୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁର ଅଭ୍ୟା ନଗରୀ ।
 ଗମିଲେ ସେ ଗୁଣାବୀରେ ନୃପତି ସହିତ
 ବଙ୍ଗ ବିଜୟାଧିପ, ବର କଠୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ।
 ସାଜିଲା ସ୍ୱାଧୀନ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ୧
 ସୀମନ୍ତବ ମହାମଣି ଅଠରୁ ଗଡ଼ର,
 ସୁରକ୍ଷିତା ସେ ନଗର ମହେଶ୍ୱରୀମନ୍ଦୀ,
 ବହୁଶକ୍ତି ଶୁଭୀ, ବୀର ନାଗରକେ ତାର
 ଯାପନ୍ତି ସମୟ ସଦା ମହାସୁଖମୋଦେ
 ବର୍ଷକ ବିଳକ ପ୍ରାୟ, ଅସ୍ତବକ ସବେ,
 ନ ଦେଖନ୍ତି ଭବିଷ୍ୟତେ ବରମାନ ଭୁକ୍ତ ।
 ଯାହୁବିଦ୍ୟା-ବିଚକ୍ଷଣ ଭୋକରୁଜାକର ୩
 ଅବଧି ପ୍ରତିଭା ଚିତ୍ତ ବହୁଛୁ ନଗରୀ ।
 ରୁଚିଲେ ବୈଜଳ ଦେବ ଯହିଁ ସଂସ୍କୃତରେ
 ବୈଜଳବାରିକା ନାମେ ଦ୍ୟାବରଣ ଗ୍ରହ,

ଚୌଦାନ ଗୌରବରୂପା ସେ ଗୁଣାର ଗୁଣା
 ବୀରବର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନାଗସୁଣ ଦେବ,
 ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସୁସାପତି ୨ ଗରମଧ୍ୟାମିକ,
 ମାତ୍ର ଧନୁବେଦେ, ସେହି ଧନୁ ବେଦୋପମ,
 ସୁନସୁଣ ଗଜସୁଲେ ତପଃ ସାଧନାରେ ।
 ସେ ଗୁଣା ଆଦର୍ଶ ଯୋଗୀ, ଆଦର୍ଶ ସଂସାରୀ,
 ସଂସିଦ୍ଧ ଯୋଗରେ ସଦା, ଅସିଦ୍ଧ ଭୋଗରେ,
 ଯେସନ ମିତ୍ରତାପତି ଗୁଣି ଲନକ,
 ଇନ୍ଦ୍ରା ଯଥା ସୁଧର୍ମର ସତୀ-ଧର୍ମପ୍ରାଣ ।
 ନନ୍ଦା ପ୍ରତି ଭବସୁକୁ ମଣି ଭୁବୀମୁଖୀ
 ବରନ୍ତି ଭବେକ୍ଷା ତାକୁ ଘୃଣା ସଦୃଶରେ ।
 ସାଜିଲେ ଚୌଦାନ ବୀରେ ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶେ,
 ଆବର ସାଜିଲେ ଗଜମାଦନ-ବିହାରୀ
 ବଜଙ୍ଗା, ଗିଙ୍ଗା, କୁମ୍ଭ, ବୁଦ୍ଧେବାଦି ବୀରେ,
 ରତ ପୁରେ ସବେ ଧର ଶିଶୁ ୩ ଯଶ୍ଚି ଦୃଢ଼େ
 ପୁଅ ଶେଷ ସଂରକ୍ଷଣେ, ଭବତୀକାରୀ
 ଶସୀତୋର ନୀଳଗାଈ, ମୁଗ ଭପଦୁରୁ ।
 ବେ ପିନ୍ଧିଲା ଲୌହସାଞ୍ଜି, ବେ ଚର୍ମ ବସ୍ତ୍ର,
 ବେହ ବା ପିନ୍ଧିଲା ଭୂଜୀ, ଭୂଜୀ, ଫତେଲ,
 ଧାତବଶିରସ୍ତେ ବେହ ଆଛାଦିଲା ଶିର,
 ବେହ ବା ବାହୁର ପରେ ବାଜିଲା ଯତନେ
 କୌଶେୟ ବସନେ ପାର, ବେହ ଛିଟ ବାସେ,
 ରୁଣ୍ଡ ଦେଲେ ଯାଇ ସବେ ଦୂର ସିଂହଦ୍ୱାର ।
 ବାଜିଲା ନାଗର, ତାସା, ଚିମିକ ୪ ପୁଅଲେ,
 ଭଞ୍ଜିଲା ପତାକାଶ୍ରେଣୀ ତତ୍ତ୍ୱ-ସମାଧିତ,

୧—ପାଟଣା ଗୁଣାର ମହାଭାରତମ୍ଭୁ ନାମ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ।

୩ ପାଟଣାରେ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଭେଜନାମକ ଜଣେ ଗୁଣା ଯାହୁବିଦ୍ୟାରେ ନିପୁଣ ଥିଲେ ।
 ତାଙ୍କର ସାତଜଣ ଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ ଯଥା—ମଦନାମାଲୁଣୀ ବା ଭଜଦେବ ମାଲୁଣୀ, ଲୁହୁକଟୀ ଲୁହୁଗୁଣୀ,
 ନେତାଳ ଧୋବଣୀ, ସୁରୁକଟୀ ତମାରୁଣୀ, ପଦପିକା ଶିଖରୀ, ଗାଙ୍ଗୀ ଗଜଭୂଣୀ ଏବଂ ଶୁଷ୍ଠ ତେଲୁଣୀ । ପୁରୁଷ
 ପାଟଣା ଯାହୁବିଦ୍ୟାର ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନ ଥିଲା । ବସୁଧ ଦୃଢ଼, ଗଞ୍ଜାମ, ଓଡ଼ିଶା ଓ ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ଲୋକେ ଯାହୁବିଦ୍ୟା
 ଶିକ୍ଷା ସକାଶେ ପାଟଣାକୁ ଆସୁଥିଲେ । ବଡ଼ ଉପେନ୍ଦ୍ର, ଭଞ୍ଜ ଲବଣ୍ୟବତୀରେ ଭେଜଗୁଣାଙ୍କ ଯାହୁବିଦ୍ୟାର ପ୍ରଶଂସା
 କରାଯାଇଅଛନ୍ତି । ଲବଣ୍ୟବତୀ ୧୫୫୩ ଖ୍ରୀ ୧୨ ପଦ । ୨—ପାଟଣାର ଗୁଣା ହୃଦୟ ନାଗସୁଣ ଦେବ ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ
 ସମ୍ରାଟ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ରାଜିଗପତି ଥିଲେ । ସେ ୧୫୫୧ରୁ ୧୫୭୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁଜପଟ୍ଟ ବସିଥିଲେ ।

୩—ପାଟଣା ଗଜମାଦନ ପଦରେ ଶିଶୁବିଘ୍ନର ଅରଣ୍ୟ ଅଛି । ୪—ବାହ୍ୟବେଷ ।

ବାହାରିଲେ ପୁରୁ ରାସେ, ବାହାରିଲ ପରେ
ବନ୍ଧିଣ ସହସ୍ର ଶତ୍ରୁ ୧ ଭରପ୍ରଥା ମତେ ।
ବାଇଲେ ନୃପତି ଶଙ୍ଖ, ରତ୍ନ ବିଜୁମୁଦ,
ଗାଉଲେ ବନ୍ଧୀଏ ଦୁହା ନୃପତି-ମଙ୍ଗଳ
ପଡ଼ିଲେ ପୁରୋଧାକୁଳ ପୁଣୀ ଦେବମନ୍ତ,
ତାଉଲ ବାହୁନୀ ଶୁଭ ମାହେନ୍ଦ୍ର ମୁକୁର୍ତ୍ତେ ।
ସାଜିଲ ବୁଦ୍ଧିସେନ କଳାହାଣ୍ଡୀ ମନ୍ତ୍ରୀ ୨
ସୁବିଶାଳ ବସୁଷୁଦୀ, ବିରାଟ ଆଟୋପେ ।
ପଦାତିକ ଶତ୍ରୀଏତ, ବନ୍ଧା ୩ ବୀରବରେ
ଆଜ୍ଞାଦି ଶତ୍ରୁ ଦୀପ୍ତ ଆୟୁର୍ଦୀ ଦଃତେ,
ପିନ୍ଧିଣ କର୍ତ୍ତା, କାରୁ, ଧର ଧନୁଦୀଶ
ବାହାରିଲେ ଦଳେ ଦଳେ ବାହା ପୁଷ୍ପାଟ ମାରି ।
ଦୋଳଇ ଶତ୍ରୁଲମ୍ବଣା ଟୋପର ମସ୍ତକେ,
ଗର୍ଜିଲେ ଶାକୁଳୋପମ ବିକଟ ଗଜନେ,
ସେ ଗଜନେ ଥର ଥର ଥର ଗଜନ,
ଥର ଥର ପବନ ପୁଣି ଥର ଥର ବାହାର ।
ମିଶିଲେ ସେ ଦଳେ କନ୍ଧ, ଝଡ଼ିଆ, ଭରଣୁ-
ବନ୍ଧାବୀରେ, ବନ୍ଧାଫୁଲେ ମଣ୍ଡି ପେଣ୍ଡାବାଳ,
ଦୋଳ ଦେହେ ଗେରୁ ମାଟି ଧରି ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର,
ବାଜାନ୍ତକ ଯମପ୍ରାୟ ଦିଶିଲେ ସକଳେ ।
ବାଜିଲ ମାଦଳ, ଶଙ୍ଖା, ଗୁମୁର ଗମ୍ଭୀରେ,
ଉଡ଼ିଲ ଭରଣୁକିତ ଲୁହ ବୁଣ୍ଡ କେତୁ,
“କହ ମା ମାଣିକେଶ୍ବରୀ” ଭଜାରି ଭଜରେ

୧-ମୁକ୍ତସମୟରେ ଶାନ୍ତିଶାନ୍ତ ୩୨ ତଳାର ଶତ୍ରୁ ବାହାରିଥିଲା । ୨-ଏ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଥମ ରାଜା
କଳାହାଣ୍ଡିଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ରାଜ୍ୟର ନାମ କଳାହାଣ୍ଡୀ ହୋଇଅଛି । କଳାହାଣ୍ଡୀରେ ପେଟି ମାଣ ବ୍ୟବହୃତ
ହୁଏ, ତାହା ବାଲେଶ୍ବର ରୁ ସେଇ ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ଏହି ମାଣ ରାଜପୁତାନା ବ୍ୟବହୃତ ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ
ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଅନୁମିତ ହୁଏ, କଳାହାଣ୍ଡିର ରାଜପୁତାନାରୁ ଆସିଥିଲେ । ଏହି ରାଜବଂଶ କପର ଧୂସ୍ରାଗ୍ର
ହେଲା, ତାହା ଜଣାଯାଇ ନାହିଁ । ତହିଁପରେ ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ଶୋଭନ ଦେବ ସିଂହବାହୁଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବିଜାତିତ ହୋଇ
ପୁରୁରୁ ଆସି ରାଜପଣ କଲେ । ଏହି ବଂଶର ଶେଷରାଜା ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଦୁହିତାଙ୍କୁ ଶେଷ-
ନାମସ୍ମର ଅନୁର୍ଜିତ ଛତାରେ ଗଜର ରାଜତ୍ଵାଭା ରଘୁନାଥ ସାଏଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବିବାହ ଦେଇ ତାଙ୍କୁ ରାଜଗାଦି
ସମର୍ପଣ କଲେ । ରଘୁନାଥ ସାଏ ୧୧୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସିଂହବାହୁଙ୍କୁ କରୁଥିଲେ । ସେ ନାଗବଂଶୀୟ । ଏହି
ନାଗବଂଶୀୟ ୩୦ ପୁରୁଷର ରାଜା ଶି ରାଜମୋହନ ଦେବ ବର୍ତ୍ତମାନ କଳାହାଣ୍ଡୀ ସିଂହବାହୁରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ।
୩-ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ଶୋଭନ ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କଳାହାଣ୍ଡି ପୁରୁର ବାଙ୍କି ମୁହାଣରୁ ଆସି କଳାହାଣ୍ଡୀରେ
ସୈନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହୋଇ ବାସ କଲେ । ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଅବ୍ୟାପି ନଥିବେ ବୁଝି ଭୋଗ କରୁ
ଅଛନ୍ତି । ଏହି କଳାହାଣ୍ଡି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୁହା ଯାଏ । ୪-ଅନ୍ତରାମ୍ନୀ ।

ଚଳଇ ବିକଟ ଥାଟ, ଯେ ଥାଟ ଦର୍ଶନେ
ଶୁଣିଯାଏ ଅଧେ ରକ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର ଶଗୁରୁ ।
ଦେଲେ ପୁରୁଷର ୪ କ୍ଷତ୍ର ସେନାପତି ବୃନ୍ଦ
ଶତ୍ରୁବଂଶୀୟା, ବସି ଭରଣୁମ ପୁଷ୍ପେ,
ବିଶାଳ ଶଗୁରୁ ଦୀର୍ଘ ଶାଳଚରୁ ପ୍ରାୟ,
ବିଶାଳଭସ୍ମୀଷ ଶିରେ କୁଳେ ଜଳଜଳେ
ସ୍ଵରପତେ ନୟନରୁ କ୍ଷତ୍ରୀୟ ପ୍ରଭାବ ।
ସୁପ୍ରାଚୀନ କଳାହାଣ୍ଡୀ ଭରଣୁ ଅମର,
କରନ୍ତି ସୁକରୁ ଯହିଁ ଶାନ୍ତି ସୁଖ ଏବେ
ଶ୍ରୀକ୍ରମୋଦନ ଦେବ ଦେବେନ୍ଦ୍ରପ୍ରତିମ ।
ପୁଣୀ ନାଗବଂଶର ସେ ସୁଯୋଗୀ ଦାୟାଦ
ବିମ୍ବ ଲାଭ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଯଥା, ପୁଣୀଶ୍ଳୋକ,
ବିଦକ୍ଷଣ, ବିକ୍ରମଣି, ଦେଖି ଦୁଃଖୀ ଦୁଃଖ
ଆଦି ଦୋର ଆସେ ତାଙ୍କ କରୁଣା ନୟନ,
ସ୍ଵରପତେ ବିଭୁ ବିଭୁ ଅନୁପମା-ଅଶ୍ରୁ ।
ଉତ୍ତଳ ଭରଣୁର ରାସେ ମଙ୍ଗଳ ସଙ୍ଗେତ,
“ମାନବ ନଶ୍ବର, ମାତ୍ର କୀର୍ତ୍ତି ଅନଶ୍ବର”
ଧରି ଏହି ଭାବ ନୃପ, ରକ୍ତ ଅବିରତ
ସୁକୀର୍ତ୍ତି ପ୍ରାପନେ, ତେଣୁ ରକ୍ତରକ୍ତ ସେବୁ
ଗୌରବ ଭଗାଧରକୁ ତନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ପାଣ୍ଡୁ
ଅଯାଚିତେ, ସରସ୍ଵତୀର ପୁରସ୍କାର ରୂପେ ।
କଳାହାଣ୍ଡୀ ଭୋଜବିଦ୍ୟା-ବିଶାଳର ରାଜା,
ମାନିକେ ଶିପୁଣି ତହିଁ ଅସୁବାହଣୀରେ,

ସେ ଶୁଭାର ଅଧୀଶ୍ଵର ନାରଦଂଶଧର
ନାରଦୁରୀ ଉଗ୍ରତେଜା, ଶେନ ସୁବାହନୀ,
କଲେ ଯାହା ଗଙ୍ଗବଂଶ ଶୁଭଧାନ୍ୟା ଦିଶେ,
ରାଜ୍ୟରେ ସଦଳେ ରହି ଶିର, ବନ, ନଦୀ ।
ମିଶ୍ରିଲେ ସେ ଦଳେ ପଥେ ଲଞ୍ଜିଗଡ଼ ବୀର;
ରାଜେ ଯହିଁ ଉତ୍କଳର ଗିରିବନ୍ଧବର୍ଣ୍ଣୀ
ବସନ୍ତ-ଶ୍ରୀ-ବିମଣ୍ଡିତ “ନିୟାମ” ଶିଖଣ୍ଡ,
ରଚନ୍ତି ଯା ଅଙ୍ଗେ ଏବେ ଚୂରସ୍ଵାସନାଦ
ମୃଗୟା କୁଳର ଶୁଭ ଲଞ୍ଜିଗଡ଼ାଧିପ—
ବୀର ମାହେଶ୍ଵରୀ ଦେବ, ସାହସୀ ଜୀବନ,
ଭାରତୀ-ମୁକୁନ୍ଦଭୂଷା ଉପସ୍ଥାପନ ।
ପ୍ରତାରୁଛି ଗିରିବର ଶିର ତୋଳି ଉଦ୍ଧୃତ
ତାହାଙ୍କ ସୁଖାଳ-ଶୀତ ଶତଶୁଭା-ମୁଖେ
ଦେବଭେଦେ, ଦେବପ୍ରିୟ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ।

ଅନନ୍ତର ବାରବାଟି ଦୁର୍ଗେ, ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରେ
ଗର୍ଜିଲେ କମଣ୍ଡ, ଯଥା ଦିଏ ପ୍ରଭାତର
ଦୁର୍ଗର ପ୍ରାଚୀର ତାକୁ, ପ୍ରତିଧ୍ଵନି ତୋଳି,
ତଥା ଶୁଣି ପ୍ରମାଟକ ସମର ଆହ୍ଵାନ,
ଜାରି ଖରେ ସଜ ଦେଲ ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍କଳ ।
ଅସିଲେ ବଳଙ୍ଗ ଦୁର୍ଗ ଚେରଙ୍ଗୀସୁ ସୈନ୍ୟ
ମୁକ୍ତବନ୍ଧୁ ବହୁବର୍ଣ୍ଣ-ପରିଚ୍ଛଦଧାରୀ,
ବାଜି ଛୁଟି ୧ ଚଉକନା ୨ ଚଉପାଗପଟେ ।
ବଳଙ୍ଗ ସାହସୀ, ଏହି ଅମର ଗୌରବ
ସୁରେ ସୁରେ ତାହାଙ୍କର ଅପାର୍ଥିବ ଭୂଷା ।
ବାହାରିଲେ ଗଜ ସୈନ୍ୟ, ଲୋକହତାକ୍ତ ଶିରେ,
ଶୁଣେ ଧରି ଅସ୍ତ୍ରଶିର ପ୍ରତାପ ମୁଦୁର ।
ଏହି ଗଜ ସୈନ୍ୟବଳେ ବଳଙ୍ଗ ନୁପତି

ସମରେ ଅଜେୟ ସଦା, ଆଉ ଅନ ବଥା,
ହୋଇଥିଲେ ତାଙ୍କ ସଦୃ ସନ୍ଧିରେ ଅବକ
ଭାରତ ଗୌରବ-ଦୀପ ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ରଘୁ ।

ସାଜିଲା ପାରଳା ଶିଳ୍ପ-ତ୍ୟାଗସ କୁଶଳା ୩
ଗଙ୍ଗବଂଶୀ-ଗଜପତି ନୃପତି ପାଳିତ,
ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ-ପ୍ରଦର୍ଶିତ କାର୍ତ୍ତିନେ, ଭକ୍ତନେ
“ନିୟାମ” ଅଙ୍ଗେ ଏବେ ଚୂରସ୍ଵାସନାଦ—
ଗିରିଗଭାମୟୀ ସୁଲୀ, ଯହିଁ ଦେବଶିର ୪
ଦେବକୁଳ ପ୍ରିୟବାସ, ବିରାଜିତ ଯଥା
ପ୍ରକୃତଦେବୀଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ମର୍ଦ୍ଦିତ ମନ୍ଦିର,
ଆବର ବିରାଜେ ଚମ୍ପାଶିର ଧରି ଶିରେ
ଦୁର୍ଗଧଳିଳା ୪ ପ୍ରଭୁ ଶୁଭ ସୁନ୍ଦର ମଣ୍ଡପ,—
ଜମି-ଅସ୍ଥିବିନିତ, ତାରୁ ବାରୁସବ ।
ସେ ଶୁଭାର ମଣ୍ଡିବୀରେ, ଉଗ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ଦୁଗ୍ର,
ବାହୁ ପାତି ଅବଦେଶେ କରନ୍ତି ଆହ୍ଵାନ
ପ୍ରମତ୍ତ ମାତଙ୍ଗେ ରଣେ, ପାରନ୍ତି ଆବର
ଦୁଗ୍ରୀକୁ ଚପେଟାଘାତେ କରି ପରାଜୟ,
ସେ ଅତୀତ ବୀରବୀର୍ଯ୍ୟ ବିଭବର ସୁଧୁ
ବହିଅଛି ଅଦ୍ୟାବଧି ହାତୀବାହୀ ସାମ ୨ ।
ନାସୀ ପ୍ରାୟ ସେ ଶୁଭାର ମୁଖଭିକ୍ଷାମ
ରଖିଛି ଗଢ଼ିତ ବହୁ ସତୀ ଲଜହାସ—
ତାମ୍ରଲପି, ଶିଳାମୁର୍ତ୍ତି, ଆବର ଅନେକ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପଞ୍ଜିର ତୀର୍ଥ ଭଗ୍ନପ୍ରସନ୍ନଳେ ।
ହୋଇଛି ସମାଧିପ୍ରାପ୍ତ ସେହି ପ୍ରସନ୍ନଳେ
ଅସଂଖ୍ୟ ଅତୀତ ସୁଧୁ, ବହୁ ସୁଖଦୁଃଖ ।
ଥୁଲ ତାହା ଶୁଭଧାନ୍ୟା ପୂର୍ବେ ବଳଙ୍ଗର,
ମିଳେ ତହିଁ ଭୂମିସଭୁ ବୃତ୍ତ ଅଦ୍ୟାପି

୧—ଉନ୍ନିତ ବସ୍ତ୍ର । ୨—ଭୂମାଳ । ୩—ତ୍ୟାଗସ ତର୍ଜୀ ସବାଣେ ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ପାରିଳା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

୪—ପାରିଳାର ସବୋଳ ସବତ । ୫—ଶ୍ଵେତ ମର୍ମର ପ୍ରସ୍ତର । ୬—ପାରିଳାର ତଦୈବ ରାଜା ଏବ ଚପେଟା-
ଘାତରେ ଗୋଟାଏ ବନ୍ୟ ଦୁଗ୍ରୀକୁ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ଯେଉଁଠାରେ ଏ ଘଟଣା ଘଟିଥିଲା, ସେ ସ୍ଥାନର ନାମ
ହାତବାହୀ ।

ପ୍ରାଚୀନ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରା ଶିବଲିଙ୍ଗ ସଦୃଶ, ୧
 ଦୃଶ୍ୟ ସେ ଭାଗ୍ୟାଚାର ବହୁବାଳୁ ବାଳ,
 ସେ ଅଚାତ ସୌଭାଗ୍ୟର ଫେତ ଆସ୍ଥା ଏବେ
 କରୁଅଛି ଅଶ୍ରୁପାତ, କାଳ ଚପ୍ପୁଶ୍ଚ ସ ।
 କିନ୍ତୁ ସେ ଭଗ୍ନାବଶେଷ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରବୃତ୍ତର
 ଭଞ୍ଜିତ ପୂର୍ବ ମହା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ରସିନୀ,
 ପୂର୍ବ ଭଞ୍ଜେ ଯଥା ଘୋର ଦାରଦ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ
 ମୋହନ ମଧୁର ମୃତ୍ୟୁ-ସୁପବନତାର ।
 ସାଜିଲେ ବିଶୋଭବର ସେ ସୁଜୀ ସାମଗ୍ରୀ,
 ସାଜିଲେ କରଣ ସୈନ୍ୟ, ମସିଦା ଗୁପ୍ତ ତେଜ,—
 କରେ ଧର ଅସି ଦଣ୍ଡ, ଅଧାର ଅସନ୍ଦେହ ।
 ଧରଣ ସାବେଳୀ, ପଠା ୨ ସାଜିଲେ ଶବ୍ଦରେ
 ଶୋଷି ପେଣ୍ଡାବାଳେ ଫୁଲ, ଲଗାଇ ଦୁଳଦୀ,
 ବାନ୍ଧି ପିନ୍ଧି କଟିଦେଶେ ବାନ୍ଧିଲେ ଶାଗୁଡ଼ି ।
 ଭଣ୍ଡିଲେ ଲେଉଟିତ ହସି, ନୟନପୁଣ୍ଡରେ ୩
 ହାସ, ଦେହ, ବୀରବର ବାଜିଲ ଗହଳେ,
 କୁହାଇ ମାଣିକେଶ୍ବରୀ-ପଦ୍ମରେ ସୈନିକେ
 ଫେଲେ ଅସ୍ତସର ଭର ଉଦ୍‌ଭବମୁଖେ ।
 ସାଜିଲ ଚିତ୍ତରୀ ସୁଜୀ, ବସୁପ୍ରସ୍ତ ମହୀ,
 ବିଦ୍ୟାପୀଠ, ଉତ୍କଳର ଦ୍ଵିତୀୟ ବେଦ,
 ଅଧିଷ୍ଠିତା ଯନ୍ତ୍ର ଦେବୀ ଭାରତୀ ଜନନୀ ୪
 ଭାଷାମାତା, ଗିରିମୁଖେ ନୀରାଳ ପ୍ରଦେଶେ ।
 ଗୁଳେ ତାଙ୍କ କେଳି ସର, ଶତଦଳଶୋଭା—
 ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ସାଗର ୫ ଅଦୃଶ ପୁରତେ ।
 ବସନ୍ତେ ମଣ୍ଡିତ ଯେବେ ହୁଏ ସାଗରର
 ବିଗ୍ରହବିପ୍ରାଣ ବସୁ ଶ୍ଵେତ ଶତଦଳେ,
 ବସୁଆନ୍ତ ଭଣ୍ଡି ଭଣ୍ଡି ପୁଷ୍ପ ପୁଷ୍ପାନ୍ତରେ

ବୃଷ୍ଟିବାନ୍ତ ଅଳବୃନ୍ତ, ବାନ୍ଧି ବା ଜୀବନ୍ତ
 ପୁଷ୍ପ ଅଳେ ଚରପକ୍ଷ ପାଦାଳିକର,—
 ଚୌପାଳି-ପକ୍ଷ ଭଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣିଆ ସହଚର,
 ଦେଉ ସେ ସୁଷମା,—କୀଳା ଲେଳ କମଳର,
 ପ୍ରାଣମଧ୍ୟେ ବାଲ୍ୟ କାଳ ଖେଳେ ଲୁଚକାଳ ।
 ସେ ସୁଜୀର କରନାଦ ସମୟ-ବେଶରୀ
 ନରସିଂହ ଜେନାମଣି, କଲେ ଶୁଭସାଦା,
 କାଦମ୍ବରୀଶୀୟ ବୀରେ ସଙ୍ଗତରେ ଘେନି,
 ତାଲିଲେ ସବଳେ “କସ୍ତୁରୀ” ଉଦାର ୬
 ଆସିଲେ ଦୁର୍ମଦ ସୈନ୍ୟ ମହେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଦେଶ,
 କରେ ଯନ୍ତ୍ର ଆଭିଷେନ ଗିରୀନ୍ଦ୍ର ମହେନ୍ଦ୍ର
 ଅନନ୍ତ ନୀଳମ ନରେ ଅନନ୍ତ ପ୍ରମୋଦେ,
 ସେହି ମହାମିଳନର ବିଜୟ-ସଙ୍ଗୀତ
 ଗାବନ୍ତ ବିଦୁଷେ ପ୍ରାଚେ, ବାସର-ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ,
 ସେ ମହାସଜ୍ଜୀବ, କରେ ଭାଷାଦାନ ଭାଷେ ।
 ଦେବରୁପୀ ଚୈବର, ଦେବଅଧ୍ୟାତ୍ମେ,
 ନିଶୀଥେ ମାରଧୀ କୁଞ୍ଜେ ବସି ତା ଶେଷରେ
 କରନ୍ତ ଆବୃତ୍ତି ବେଦ, ଗିରିଦେବତାଏ,
 ବିନାଦୀପେ, କୋଟିଭାତା ୮ ଆଲୋକ ସାଦାସୋ
 ଝରେ ଦେହ ପୁଷ୍ପମୁଦ୍ରା ୯ ମହେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରା ୧୦
 ବହୁଧାରେ, ପ୍ରତେ ହୁଏ ଦୂର ଦେଖି ଯେତେ
 ଭୁଷାଭର ବହୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଳଗର ବେନି,
 ଓହ୍ଲାଇ ଗବତୁ ଘରେ ପିନ୍ଧୁ ଅଭିମୁଖେ
 ଧାଇଁ ଛନ୍ତି ପିଇବାକୁ ପାଣି ମହାବୀସ୍ତେ,
 ପଥାପଥ ନ ବିଚାରି ଗଭୀର ଗର୍ଜନେ ।
 ଭୁମନ୍ତ ଶବ୍ଦରବଧୁ, ଅନାବୃତକେଶୀ,
 ଗିରି-ପ୍ରବୃତ୍ତର ମୁଗ୍ଧା ଉପାସିକା ପ୍ରାୟ,

୧—ମୁଖଲିଙ୍ଗରେ ପ୍ରାଚୀନ ସୁବର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଥିବାର ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ୨—ଶବ୍ଦବିଶେଷ ।
 ୩—ପାରଲାର ପତାକା ପବନମୁଣ୍ଡାଙ୍କର । ୪—ବିକଳର ଗଳାମା ପଦତ ତଳେ ଗଳସରସ୍ତ୍ରାଙ୍କର ମନ୍ଦର ଅଛି ।
 ୫—ବିକଳର ବୃହତ୍ ପୁଷ୍ପରଣୀ । ୬—ବିକଳର ସୁବର୍ଣ୍ଣର ଉଦ୍‌ଭବ । ୭—ସିଂହ । ୮—ମହେନ୍ଦ୍ରରେ ଏକକାଶ୍ଵ
 ଲତା ଅଛି, ସେଥିରୁ ଗୁଡ଼ିରେ ଅଲୋକ ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ୯—ପ୍ରତଳତ ନାମ ସୁନାମୁଦ୍ରା, ଏ ନାମ ମହେନ୍ଦ୍ରରୁ
 ବାହାରଅଛି । ୧୦—ମହେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରା ନାମ ମହେନ୍ଦ୍ରରୁ ନିର୍ଗତ ହୋଇଅଛି ।

ଭସେଣି ସେ ପବ୍ କ୍ରାନ୍ତା, ଅଶାନ୍ତା ଭାନରେ,
 ତୋଳନ୍ତି ସାଗ୍ରଦେ ଆଜ, ଦଇଶାଦି ତୋଳ,
 ବାସୁବରେ ପବ୍ ବଲେ ନ ତାହେଁ ବାସୁସ,
 ଅଥବା ଭଲୁଷ୍ଟ ଦ୍ରବୀ ପଡ଼ିଲେ ଅସ୍ଥାନେ
 ହୁଏ ପିନା ଏହିରୁପେ ତୀକ୍ର, ଅବଶାତ,
 ଗଣ୍ଡମର୍ଗ ସମାଜରେ ପଣ୍ଡିତ ସେସନ ।
 ମହାସୁସୁତନ ଗିର, ସୁସୁଶପ୍ତିକ,
 ଆବର ପ୍ରସିଦ୍ଧ—ଧର ସୁସୁଶ ତାହାକୁ,
 ଧରନ୍ତି ସେ ଦେହେ ଦହୁ ଗୌରୁଶିବ ଚକ୍ର,
 ବୈଷ୍ଣବ ଶରୀରେ ତୀଥସାପା ଚକ୍ର ସଥା ।
 ବାହିଁ ସ୍ଥିତ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ନିଷ୍ଠୁଳ ଦେଉଳ,
 ଭରା ସେ ଭଗ୍ନାବଶେଷ ପ୍ରାୟ ଅତୀତର,
 ବାହିଁ ବା ଭାଗବାସ୍ତବ, ସାବଧେନୀ ଶିଳା,
 ବିଜ୍ଞାନ-ପାଷାଣଗଣ୍ଡ ବାହିଁ ରଘୁଙ୍କର ୨ ।
 ସେ ଗିରି-ବାନ୍ତାର-ଚାଣ୍ଡ ଅନାନ୍ଦୀ ତପ୍ତବେ,
 ଧାଇଁଲେ ଆହୁତ ସ୍ଥାନେ ବସୁକ ଭସାସେ ।
 ସାଜିଲ ସୁରଙ୍ଗୀ ସୁଜୀ, କୁରଙ୍ଗୀ-ସେବିତ,
 ସୁଜବ୍ଧ ତାର ତୀରୀ, ପରମ ବୈଷ୍ଣବ,
 ସମୁଦ୍ର ନ ସେ ସୁଜୀର ପ୍ରତି ଧଳକଣା
 ତୀରର ସୁଶୀରେ, ସୁଜୀ ତୀର୍ଥରେଶୁ ପ୍ରାୟ ।
 ଜୀବନ-ସାୟାନ୍ତେ ହୋଇ ବସୟ ନିର୍ଲିପ୍ତ,
 ହୁଅନ୍ତି ସେ ସୁଜୀ ସୁଜା ମଠର ମହନ୍ତ ।
 ଆବର ସେ ସୁଜୀ ଦୀପ୍ତ ବବି-ଗୌରବରେ,
 ସୁଜବ୍ଧ ଦୀନବନ୍ଧୁ, ସୁଜଷ୍ଟପ୍ରତିମ,
 ପିନ୍ଧାଇଲେ ମାତୁକଲ୍ଲା ମାତୁରାଷା-ଗଣେ
 ନବବିଦ୍ୟା ରତ୍ନଦାର, ପ୍ରଭା-ତାରତଳିତ,

ଜଗଦେବ ଔଷାଧିକ ସେ ସୁଜୀର ସୁଜା,
 ସେନ ସୈନ୍ୟବଳ—ରଣେ ଅପୂଷ୍ପ-ଦରଶୀ,
 ହୁଏ ଗିନୀ ୩ ନାମାଦିତ ଅସୁଶସ୍ତ୍ର ସହ,
 କରେ ରଣ ଅଭିଯାନ ସାତୋପେ, ସତେକେ ।
 ସାଜିଲ ମହୁରା ସୁଜୀ, ବୀରଲେ ବିଶାତ,
 ବିଶାଳ ଦେସୁଶ୍ରୀମାଳ ସା' ଶିଷ୍ଟରୁଷଣ,
 ବଜାଇ ଗନ୍ଧବେ ବୀଣା ସାନୁଦେଶେ ତାର
 ପ୍ରବୃତ୍ତ ବନ୍ଧନା ଗୀତ ରଚନ୍ତି ଶଶୀଥେ ।
 ଆବର ସାଜିଲ ବୀରବନ୍ଧିତା ଶେମଣ୍ଡୀ
 ଗଜପତି-ମହୀ, ଚର-ସମ୍ବଳିଶାଳନୀ,
 ବାହାରିଣ ସେ ସୁଜୀର ଶୂରଦାସ ଶୂରେ
 ଧାଇଁଲେ କଟକମୁଖେ ପ୍ରବ୍ରଜ ପ୍ରତାପେ ।

ଏଥୁଅନ୍ତେ ଶଶ୍ରାଧାର ଶଶ୍ରାଏତ ବୀରେ
 ବଲେବ ପ୍ରୟାଣ, ତାର ଶିଖିସିଙ୍ଗି ଗହ୍ମ,
 ରଣିକରୀ-ପୁର୍ଗ-ପୁତ, ବୀରବର୍ଗ ସାର
 ଅତିମାନୁଷ୍ଟିକ ବୀର୍ଯ୍ୟ-ପ୍ରଦର୍ଶନ-ପଟ୍ଟ । ୪
 ସୁଜର ସେ ସୁଜୀ-ଦୁଶୀ, ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳେ
 କବି କୃଷ୍ଣସିଂହ-ନେତ୍ର-ବିନୋଦନ-ଅର୍ଥେ
 ସାଜିଥିଲ ସେନ୍ତେ ତାକୁ ପୁରୁଷ ପ୍ରବୃତ୍ତ,
 ରଚିଲେ ଭାରତ ଚନ୍ଦ୍ର ଭାବତୀ-ସେବକ ।
 ସୁଜେ ଚହିଁ ସୁଜଳୟ ୬ ଚଟକାବୃତ୍ତରେ ୭
 ମଧ୍ୟାହ୍ନ-ମୟୁଖ ଭୀତ ଶୟାଳୁ ଶାକ୍ତୁଳ
 ଗର୍ଭେ ସହିଁ ହୋଥେ ଲଭି ନିଦ୍ରାରେ ବ୍ୟାଭାତ,
 ଚହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀ ନୃପକୁମାର ସକଳ
 ରତ ହୋଇ ପାରସ୍ପରେ, ଧନୁବେଦ ଶିକ୍ଷା

୧—ମହେନ୍ଦ୍ର, ପବ୍ତରେ ପରଶୁରାମ ବୃଣ୍ଡ ନିକଟରେ ୩୫୭ ଦଳଦଥ ପଥର ଅଛି । ଦ୍ରୌପଦୀ ତାହା
 ଭସରେ ବସି ଦଳଦଥ ଲଗାଇଥିବାର ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ୨—ରଘୁ ଦଗ୍ଧବନ୍ଧୁ ବାଳରେ ମହେନ୍ଦ୍ର, ପବ୍ତରେ
 ଭଜିଥିବା ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । ୩—ସୁରଙ୍ଗୀ ସୁଜୀର ଲକ୍ଷଦେଶ । ୪—ସୁବଂଶୀରେ ଧରବୋଟ, ବବିଗଡ଼,
 ସୋରଡ଼ା ଓ ସେରଗଡ଼ ଏକତ୍ରରେ ଗୁରୁ ଶିଖିସିଙ୍ଗି ନାମରେ ଆଶ୍ୟାତ ଥିଲା । ୫—ବସୁକ ହୁଏ, ଭଗ୍ନାବଶେଷ
 ଅହ୍ମାନରେ ଧରବୋଟର ଜଣେ ବୀର ଯାଏ ପଥର ଗୁପ୍ତିକା ଭସରେ ସାବେଳା ଅସ୍ତ୍ର ପୋତି ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିଲେ ।
 ୬—ଧରବୋଟ ଦୁର୍ଗସଂଲଗ୍ନ ଭଳି ପବ୍ତ । ପ୍ରତିକଳ ନାମ ଶୁଦ୍ଧିଅ । ୭—ଚଟକ—ପାରସ୍ପର ।

କରନ୍ତି ସ୍ତବ୍ଧ, ସ୍ତ୍ରୀୟ ବୟସୀ ଗହଣେ ।
ସେ ଗୁଡ଼ାଏ କ୍ଷମକାରେ ଆଛାଦି ଶରୀର
ପିତ୍ତକ ବଞ୍ଚେ, ତଥା ଆଦର ମସ୍ତକ
ହାତୀର ଉଷ୍ମୀତେ ୧ ଘନ-ଲୋଡ଼ିକାର-ବେଷ୍ଟି
ଯାହା କଲେ ସାମରକ ଉପାଦାନ ଘେନି ।

ସକ ଦେଲେ ଉତ୍ସାହରେ କରନ୍ତି-ବଂଶୀୟେ,
ଗୁଡ଼େ ଯହିଁ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ନନ୍ଦନ-ବାନନ
ବିଶାଳ ସରଳ ଶାଳେ ନୀରଜ, ଚଟକ,
ସୁଖମୟ ପ୍ରିୟବାସ ଦର୍ଶକ ନେତର ।
ସଂକ୍ରନ୍ତ ଅସ୍ତଳ ୨ ଚହୁଁ ବନରର ନରେ
କରନ୍ତି ଜୀବିବା ନିର୍ଭୀ, ସୁରୁଷାଦଳମେ ।
ଚର-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସେ ଗୁଡ଼ା ଧନେ, ମାନେ, ଜ୍ଞାନେ,
ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଯଶେ, ଧର୍ମେ, ପୁଣି ସୁଦେଶ-ସେବାରେ,
ବିଶେଷେ ଜନମି ତହିଁ ଭଞ୍ଜ ମହାବଳ
ବୀରବର ଉପଭକ୍ତ, ଭକ୍ତ-ଗୌରବ,
(ସାହୁକା-ପ୍ରତିଭା-ପିତୃ-ସଂଜାତ-ଶଶାଙ୍କ)
କଲେ ତାକୁ ବୋଟି ଧନୀ, ବିଶ୍ଵ-ବନ୍ଧନୀୟ ।
ଥରେ ବବି ମାତୃଭାଷା-ବିଜ୍ଞ ବେଶବାର,
ଯାଇଛନ୍ତି ସଜାଲ ସେ ଉତ୍କଳଭାଷାକୁ
ଗୁଣଗୁଣେଶ୍ଵର-ବେଶେ, ଭକ୍ତି-ଆବର୍ତ୍ତକ
ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତିକଲେ ଛନ୍ତି ସେ ନିର୍ମାଣି
କଲ୍ଲନାର ମନୋରମ ଯେଉଁ ମାୟାସୁର
ନବରତ୍ନେ ଝଲମଲ, ପଶିଲେ ସେ ପୂରେ
ନ ବଳେ ଲଜ୍ଜାର ଲଜ୍ଜା ଫେରିବାକୁ ତହିଁ ।
ରୁଝିଥିଲେ ବକମଣି, ତାତୀୟ ସାହୁକା
ଜାତି ପକ୍ଷେ ପୁଷ୍ଟିକର ଶାଦୀଳକ ପ୍ରାୟ,
ଭଲ୍ଲ-ମଞ୍ଚର ତାହା ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ସୋପାନ,
ତେଣୁ ସଦା ଯୋଗକ୍ରମ ଯୋଗକର ପ୍ରାୟ
ରୁଚ ରହି ସାରସ୍ଵତ-ମହାଯୋଗ ଧ୍ୟାନେ,

କରୁଥିଲେ ଜାତିହତେ ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି କ୍ଷୟ ।
ଲଭୁଛନ୍ତି ଚପସୀରେ ଆଶାତୀତ ପିତ୍ତି ।
କରୁଛନ୍ତି ବିଳେ ପୁଣି ସାହୁକାମନ୍ଦିରେ
ଯଶ-ସୁର୍ଣ୍ଣ ସିଂହାସନେ, ଯଶୋଦେବ ପ୍ରାୟ
ବହୁ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ବସୁ, ଅନନ୍ତ ଜୀବନ,
ନ ଥିଲା, ନ ହେବ, ନାହିଁ ତାଙ୍କ ସମ ଆଉ ।

ବାହାରରେ ଗୋପୀନାଥ ଦୂରଚନ୍ଦନାଶୀ
ବୀର ଅସ୍ତ୍ରଦୁର୍ଗପତି ବଲେଇ-ଭାସୁର ।
ମିଛରେ ତାହାଙ୍କ ସହ ଶକ୍ତିବୋଧ-ନାହା
ସମୟରସିକ, ଶୂର, ଅବୀର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରହରୀ,
ଅତୀବ ମରୁସ୍ତାପ୍ତିୟ ସେ ପ୍ରବୃତ୍ତି-ପତି,
ମାନ୍ଦ ତାଙ୍କ ମହାଶର ନ ଲଭେ ଆସ୍ବାଦ
ନିଶ୍ଚୟ ଦୃଢ଼ଶ ଆଦି ଜୀବର ଶୋଣିତ,
ତପୋବନ ନିରାପଦ ବରଦା ମାନସେ
ବଧନ୍ତି ଶ୍ରାବଦେ ଗୁମ୍ଫା, ବଧନ୍ତି ଆବର
ଭୀମବାନ୍ଧ-ଅସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼େ ୩ —କନଧୁମକେତୁ ।

ସାଜିଲା ଚିଲିକା-ଗର୍ଭେ ପାରିକୁଦ ଗୁଡ଼ା,
ସାରର-ମେଖଳ ସୁର୍ଣ୍ଣଲଙ୍କା ଦ୍ଵୀପୋପନ,
ନିଜେ ଯହିଁ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଠ୍ରପେ ରଜନୀ ଅଜ୍ଞାରେ
ଚଳାତୀରେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ ଶକ୍ତିକକୁଳମାନ ।
ଧବଳ ସେ ଦ୍ଵୀପ, ଶିପ, ଶଙ୍ଖାଦି ଅସ୍ତରେ,
ଦିଶେ ଦୁରୁ ରମ୍ୟ ଗୌପୀ-ମଣ୍ଡପ ସଜାଣ ।
ଧାଇଁଲା ଚିଲିକା-ଗର୍ଭେ ସୈନିକ ବୋଇତ
ଅଗଣିତ, ଭାବିଗଲା ଚିଲିକା-ଭରସ
ଶରତ ପ୍ରାରମ୍ଭେ ଯଥା ଗୁଳଦ୍ଵୟଯଥେ,
ତାଲିଲା ଅରବ ୪ ବଳେ ସତ୍ତର ଚରଣୀ,
ଖେଳିଲା ସେ ପ୍ରତିବନ୍ଧ ଚିଲିକା-ବକ୍ଷରେ,
ମୁମୁକ୍ଷୁ ଦୃଢ଼ସ୍ଵେ ମୋକ୍ଷ-ପ୍ରତିବନ୍ଧ ପ୍ରାୟ ।
ଶାଶୁତ ସୁନ୍ଦର ଶିବ ଚିଲିକାର ଦୃଶ୍ୟ

୧—ଟାଙ୍ଗିରା—ଏକପ୍ରକାର ଶିରସ୍ତାଣ । ୨—ଝୁଣା । ୩—ଶକ୍ତିବୋଧ ଗୁଡ଼ାସ୍ଥ ନାଗସୁଣୀ ଶୋଲରେ
ଅବଧୁ ୨୫ । ୩୦ ହାତ ଲମ୍ବର ଅସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼େ ସର୍ବ ଦେଶାପାନ୍ତ । ୪—ଅସ୍ତ୍ର ।

କିଶିଲ ଭୀଷଣତମ, ଭୃଷିକ ଜାରି
ଚଳିବାବସେ ସୁପ୍ତ ରୁଦ୍ଧ, ଚରଙ୍ଗନିକର,
ଅଥୟ ଚିତ୍ତବା ଯେହ୍ନେ ନିଜ ବୀର୍ଯ୍ୟ ନିଜେ ।
ବଜାଇଲେ ସୈନ୍ୟ ବୀଣା, ସେ ପୃଥକ ସ୍ଵର
ପ୍ରତେ ଦେଲ ଚଳିବାଗା ଶଙ୍ଖାଳ କଣ୍ଠରେ
ଅଗ୍ନିବୀଣା ସ୍ଵର ପ୍ରାୟ, ତହିଁ ନସ୍ତ୍ର ବୀନ୍ତ୍ର
ଉଦ୍ଧଗଲେ ସେ ସକଳ କୁଳ ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥ ।
କାହିଁ ସଦା ଶାଶୋହୀର୍ଣ୍ଣ ଶଶ୍ଵା ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରାୟ
ବିହାର ଚିତ୍ତବା-ବସ ଶଶ୍ଵା ମସ୍ତାଦଳ
ରତ ଥିଲେ ସନ୍ତରଣେ, ଦେବ ପୋତଣ୍ଡେଣୀ
ରୁଦ୍ଧଗଲେ ସେ ସକଳ ଜୀବନବିକଳେ ।
ଦେଖି ଦେଖି ନାନାଦୃଶୀ ସୈନିକମଣ୍ଡଳୀ
ଦେଲେ ଅସ୍ତ୍ରସର “ଜୟ କାଳଜୟୀ” ଶବ୍ଦେ ।

ବାହାରଲେ ଶୋକୀ ଦୂର୍ଗ ଶଶ୍ଵାଏତ ସୈନ୍ୟ
ରୁଜେ ଯହିଁ ବରୁଣେଇ ଅଭିରୁଦ୍ଧୀ ଗିରି
ଉତ୍ତଳେ ଦୂର୍ଜୟ ଲଙ୍ଘ ୧ ବିଦା ସ୍ଵାସ୍ଥୀବାସ,
ଅବର ବିରଜେ ଯହିଁ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସ୍ତବଣ,
ସ୍ଥାନୀୟ ଶନିମୁଖର ପ୍ରତୀତି ପ୍ରତାପ
ଫୁଟୁଅଛି ଯେହ୍ନେ ତହିଁ ଉଷ୍ମଳଳରୁପେ ।
ଶୀତ ରୁଦ୍ଧେ ଦେବ ଉଷ୍ମ କରବା ମାନସେ
ଜାଳଣ ଅନଳରୁଦ୍ଧ ଚିରତେ ତା ତୀରେ
ଦରୁଧ ବର ପକ୍ଷିମାଂସ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସାଳହେ,
ନିବାରନ୍ତି ବୃକ୍ଷା, ଝର-ତପ୍ତ ବାର-ପାନେ ।
ତେଜସ୍ଵୀ ନିଦାଘ ଚୌଦ୍ର ପ୍ରାୟ ଶୋକୀବୀରେ,
ଦେବେ ପଛେ ପ୍ରାଣ, ମନ ନ ଛାଡ଼ିବେ ଟାଣ ।
ବରୁଜେ ବୋଣାକ୍ ଶେଷ ପୁଣ୍ୟସିନ୍ଧୁ ତୀରେ,

ବିପୁଳ ପୁଣ୍ୟଦ ତୀର୍ଥ, ପୁତ, ଅନାବଳ,
ଶେଲେ ତହିଁ ବେଳାନାଥ ୨ ବେଳା ସଙ୍ଗେ ସଦା
ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରିୟା ୩ ଚନ୍ଦ୍ରବାଣୀ, ଅଦୂରେ ତାହାର
କରେ ଅର୍ପଣୀ ଭାଷେ ବିଷ୍ଣୁ ସମ୍ଭାଷ ୪
ନିବାଣିନେ ପ୍ରିୟପତି ଉର୍ମିଧର ୫ ସଦା ।
ଉଭା ତହିଁ ବିକଳାଙ୍ଗ ଭାସୁର ମନ୍ଦିର
ରତ ଶିଳ୍ପଗରମାର ପ୍ରେତମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରାୟ,
ପ୍ରତି ଭଗ୍ନପଦେ ତାର ଅଛି ଭୁବ୍ୟୁତ
ଜାତୀୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀସର ସୁଦୃଶ ଶୃଙ୍ଗ ।
ଆସିଲେ ସେହେନୁ ଦୀରେ ଗୋର ବୋଳାଦୃଷେ,
ବଞ୍ଚିଲ ସୈବତ ଭୂମି ବୀର-ପଦକ୍ଷେପେ ।

ଆସିଲେ ଦର୍ପଣ-ଦୁର୍ବ୍ବ ସକ ଦୋଇ ସୈନ୍ୟ,
ଯହିଁ ବରୁଣିଆ ଶେଲେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ଦେବ
ଅମରମଣ୍ଡଳୀ ମୌଳ-ମନ୍ଦାର-ଦେବମ୍ଭୁ,—
ମହାବଳାୟୁକ ନାମେ ସିଦ୍ଧିନିଧିବାଦା,
ସୁନାଝର ନାମେ ଉତ୍ତ୍ର ସ୍ଵରେ ସେ ପଟାଭୁ,
ଗୋଷେ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଯାର ଅଭୁତ ମହିମା ୬
ଧାଇଁଲେ ସେ ଶୈଳବାସୀ ଶବର ସୈନିକେ
ବାନ୍ଧି ବାଦେ ପକ୍ଷିପର, ବଟିରେ ଗାଗୁଡ଼ି,
ବଞ୍ଚିଲ ଗରନ ବୀର ବିକଟ ରୂପାଟେ,
ଶେଲିଲ ସେ ପ୍ରତିଧ୍ଵନି ଗିରିଗୁଡ଼ା-ବୋଲେ ।
ଭୁବକଳ ୭ ନିତ ସୁଦା ସାଜିଲ ବନିତା
ବହିନ-ନିର୍ମାଣ-ଦକ୍ଷା ୮, ଅଦୂରେ ଯାହାର
ରତେ ତାଟୁ ଉର୍ମିବେଶ ୯ ଆଦିବା-ଶବ୍ଦ
ସିନ୍ଧୁସୁଣୀ ବୋଳାପାଶେ, ଯଥା ସୈନ୍ୟକଳ
ସ୍ଵାଧୀନଭୂତ୍ଵା ପ୍ରିୟା ମାନଭଙ୍ଗ ଆଶେ

୧—ଶୋକୀର ବରୁଣେଇ ପଟାଭୁ ଉତ୍ତର ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ । ସେଠାର ଜଳବାୟୁ ଅତି ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ।

୨—ସମୁଦ୍ର । ୩—ନଦୀ । ୪—ପ୍ରଣୟ ସମ୍ଭାଷଣ । ୫—ସମୁଦ୍ର । ୬—ବିପ୍ଳବ ଅଛି, ସୁନାଝରରେ ଯାହା ବୃତ୍ତାନ୍ତରେ
ତାହା ସୁନା ହୋଇଯାଏ । ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଜଣେ ତେଲି ରଜା ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକଳେବର ଧାରଣ ଆଶୀରେ ସେଥିରେ ସ୍ନାନ
କରି ଅତି ଉଚ୍ଚିତ ନାହିଁ । ସେହି ଦିନରୁ ସ୍ଵରର ସେ କ୍ଷମତା ବରୁଣ ଦେଲ । ୭—ଭୁବକଳ ଉଷ୍ମଦେବ ବନିତା
ଗଜବଣର ଅବସ୍ଥାବୁଦ୍ଧ । ସେ ବନିତା ଜୟ ବରୁଣେଇ । ୮—ବନିତାରେ ସ୍ଵରୁପ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ୯—ସମୁଦ୍ର ।

ରବେ ବାକୁ ପାଶେ ତାର, ଅଧୀର ହୃଦୟେ ।
 ତୀରେ ଶୋଭେ କୃଷ୍ଣସାର କୁରଙ୍ଗ-ନିବାସ
 ସୁନ୍ଦରୀ, କୋଚିଳା, ବନ ହିନ୍ଦୀଳ କାନନ,
 ଯହିଁ ବନଦେବୀକୁଳ ଜଳଦେବୀ ସଦୃଶ
 ବସି ନିବାସିନେ, ଦୃଷ୍ଟେ, କର ବିନୟ
 ବନରତ୍ନ ପୁଷ୍ପସଙ୍ଗେ ମୁକ୍ତ । ପ୍ରକାଳାଦି
 ପିନ୍ଧୁରତ୍ନ ପୁଷ୍ପେ, ତାହା ମଣ୍ଡଳ ସୁଆରେ
 ପରସ୍ପର କବରୀରେ ପରମ ଯତନେ
 ପ୍ରୀତି-ନିଦର୍ଶନରୂପେ ଶୁଭ ସୌହାର୍ଦ୍ଦୀ ।
 ଅଧୁନିତ ତହିଁ ଦେବ ଗୋବର୍ଦ୍ଧ-ଲଗ୍ନର
 ଅଭୁଜପ୍ରଭାବୀ ଶିବ, ସ୍ୱୟଂ ଲଙ୍କେଶ୍ୱର
 ନ ପାରି ଉପାଧି ଯାହୁ ବାହୁଧର ଲଳେ,
 ଶୁଭେ ପୁଷ୍ପରାଶିରୂପେ ଆଶୁ ଚନ୍ଦ୍ର ତାର ୧ ।
 ଦ୍ୱିତୀୟ ପରମାନନ୍ଦ ଉଦ୍ଧୃତେବ ନାମେ
 ସେ ରାଜ୍ୟର ଅଧୀଶ୍ୱର, କଲେ ସୈନ୍ୟ ଠୁଳ
 ରାଜ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ କେନ୍ଦ୍ର, ବହୁ ସୈନ୍ୟବାସ ।
 ଧନେଶ୍ୱର ବର୍ଣ୍ଣିତାର ସଂସ୍ଥାପିତ ପୀଠ
 ଆସିଲେ ସୈନିକେ, ଯହିଁ ପୃକ୍ତବସୁରୂପେ,
 କରେ ପିନ୍ଧୁ ଚଣ୍ଡୀପାଠ ମଙ୍ଗଳ ଛାମୁରେ ୨,
 ଧାଇଁଲେ ଧାମରା ଧାମୁ ୩ କୈବର୍ତ୍ତବାହନୀ
 ଜଳସୁଦ୍ଧ ବିଶାଦତ୍ତ, ପିନ୍ଧି ପକ୍ଷଟୋପି,
 ଯହିଁ ବହୁ ପିନ୍ଧୁବଧୁ ୪ ମିଳି ପିନ୍ଧୁସଙ୍ଗେ
 ରକତୋଲ୍ଲ କଳିଗୋବେ, ଭୃଷ୍ଣାନ୍ତ ତାହାକୁ

ବହୁ ବିବାହର ଚକ୍ର ବିଷମୟ ପଦ,
 ସେ ଜଞ୍ଜାଳେ କାନ୍ଦେ ପିନ୍ଧୁ ସଦା ଭଜସ୍ୱରେ ।
 ସେ ମୁହାଣ ଗର୍ଜନରେ ପୋଷନ୍ତ ଅଶଙ୍କା
 ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରଦେଶବାସୀ, ମହା ଭୟାବର । ୫
 ଆସିଲେ କପାଟଶୂନ୍ୟ ଶିଥିଲ ଆତ୍ମା ୬
 ଦୁଃସ୍ତ ଶଶ୍ରୀବତ ସୈନ୍ୟ, ଆସିଲେ ଅବର
 ବାଲୁହାମ୍ବ ବୀରବର୍ତ୍ତ, ଦେବୀଙ୍କ ଆଦେଶେ ୭
 ନାହିଁ ସେ ସ୍ତାମରେ ଦେବି, କପାଶାଲ ଯନ୍ତ୍ର ।
 ଶେନ ସେ ସକଳେ ସଙ୍ଗେ ରବିକୁଳ-ରୁଡ଼ା,
 ଭଞ୍ଜାଲ ମୟୁରବିତ ମୁନୀଳ ପରାଦା,
 ରକ୍ତବିଦି ବଂଶଗତ ରାଜବିହଙ୍ଗୀ,
 ବିଳେ ଦେଲେ ଜୟଦୁର୍ଗା ଲକ୍ଷ୍ମଦେବୀ ସ୍ୱର ।
 ମିଳିଲେ ସେ ସୈନ୍ୟବୃନ୍ଦେ ଆଜ, ମଧୁପୁର,
 କୁଳଙ୍ଗ, ପଟିଆ ଆଦି ରାଜ୍ୟର ବାହନୀ ।
 ଆସିଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାସିବନ୍ଧ ଶଶିଗିରି ଶୋଭା,
 ଭଞ୍ଜର ତପଃକ୍ଷେତ୍ର, ପୁର-ସୁଦ-ସୁଦ,
 ଅବର ସେ ତୀର୍ଥ, ସାଧୁପଦରେଶ୍ୱର,
 ଆସିଲେ କାଶୀଏ ତହିଁ ସ୍ୱଦେଶ ଆହ୍ୱାନେ ।
 ମାତାସୁବା ମାତୃଭୂମି ଅବ୍ୟର୍ଥ ଆହ୍ୱାନ
 କେ ପାରିବ ଏତି, ଦେଉ ଗୁଡ଼ୀ ବା ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ।
 ଏହିପରି ନାନାସ୍ଥାନ ଭଞ୍ଜର ସନ୍ତାନେ
 ଧାଇଁଲେ କଟକମୁଖେ ବୀରସାତେ ସାଜ ।

୧—ରାବଣର ଆଶୁ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ଦୁଇଟି ପୁଷ୍ପରାଶି ସୁଦ୍ଧା ହୋଇଥିବାର ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ୨—ଧନେଶ୍ୱର ବର୍ଣ୍ଣିତ ପାଟଣମଙ୍ଗଳାଙ୍କୁ ସିଂହଳରୁ ଆଣି ସ୍ଥାପନ କରାଥିଲେ । ୩—ଧାମରା ମୁହାଣରେ ଧାମରା ଦେବୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ୪—ନୟା । ୫—ଧାମରା ମୁହାଣ ଗର୍ଜିଲେ ଝଡ଼ତୋପାନର ଅଶଙ୍କା କରାଯାଏ । ୬—ଶିଥିଲଆ ଗ୍ରାମର ଶତା-ରୁଦ୍ଧା ଦେବୀଙ୍କ ଅଦେଶରେ କାହାର ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରରେ କବାଟ ନାହିଁ । ୭—ବାଲଗାର ମାଟିଆ ମଙ୍ଗଳା ଦେବୀଙ୍କ ଅଦେଶରେ ବାରଣଶ୍ରୀ ଗ୍ରାମରେ ଦେବୀ ବା କପାଶାଲ କାହାର ଘରେ ନାହିଁ ।

ଦଶମ ସର୍ଗ

ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳ ସଦୃ ଆସି ହମେ ହମେ
 ସବଳ ଗୁଣୀର ଗୁଣା, ମିଳିଲେ କଟକେ,
 ଆଶିଷ୍ଟଲେ ଯେଉଁମାନେ ଯେଉଁ ଉପାୟନ
 ସମ୍ପାଟ ସଦାଶେ, ଦେଇ କୋଷାଧୀକ୍ଷେ ତାହା,
 ଗମିଲେ ସେମାନେ ସ୍ୱୀୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆବାସେ,
 ବାଟ, ଗାଟ, ଗୋଟା, ପଦା ଦେଲୁ ଲେବାବଣୀ ।
 ନଦୀବନ୍ଧେ ନଦୀତୀରେ ବହୁଜନ-ସ୍ତୋତ
 ଅନୁଲେପେ ପ୍ରତିଲେପେ ବହୁଲ ସତତ,
 ତଳେ ଗୁହେ ବହୁ ଚୁଲୀ ମହାନଦୀ ବନ୍ଧେ
 ଦୋର ଧାଉଁ ଧାଉଁ, ତାଟେ ଅଗ୍ନି ଘନ ଘନ
 ଲହୁ ଲହୁ ଶତଜିହ୍ୱା ଅନ୍ଧକାର ଗାନ୍ଧେ,
 ପ୍ରତିଫଳ ସେ ଆଲୋକ ଚର୍ଚ୍ଚିତ-ସଜ୍ଜଳେ,
 ଆଲୋକର ମହୋତ୍ସବ ସୃଜେ ନଦୀ-ଗଭୀର,
 କର ଚାକ୍ର ପରିହାସ ତାରକିତ ନରେ ।
 ଦୋରପୁର ନିର୍ମାଣିତ ପୁରୁ ଯଥାସ୍ଥାନେ
 ବହୁ ଗୁଣସାଗରୀବାସ, ରହିଲେ ଚର୍ଚ୍ଚିତେ
 ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଗୁଣବୃନ୍ଦ, ଗୁଣମୟୀଦାରେ,
 ବେବଳ ପାଟଶାଧୀଶେ ନେଲେ ଅଗ୍ରସର
 ଭୁଲ-ସମ୍ପାଟ, ସ୍ୱୀୟ ଆବାସ ମନ୍ଦିରେ,
 ତାହାଙ୍କ ଭଗିନୀପତି ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଧୁ ସେ ।
 ଶ୍ରୋତ ପୁରୀକୋଶକେଶ, ପରମ ପ୍ରଜାତ,
 ସତ୍ୟପ୍ରାଣ, ମହେଶ୍ୱର, ଗାଙ୍ଗେୟ ଯେପନ,
 ଆବର ଚିନ୍ତାସ ବୀର-ଭାଗୁରାବବାଦୀ,
 ପଟାନ୍ତରଶୂନ୍ୟ ତାଙ୍କ ସାଧୁତା, ଭଦ୍ରତା ।
 କିଳେ ବେନି ନୃପବର ସାହାସମଣ୍ଡପେ,
 ସୁଭାବେ ପାଟଶାପତି ପରିହାସ-ପ୍ରିୟ,
 କହିଲେ ସେ ପରିହାସେ ଶ୍ୟାଳବ ସମ୍ରାଟେ,
 “ଦୁରହସ୍ତ ପାଇ ତବ ନିମନ୍ତ୍ରଣ-ପଦ,
 ଭାବିଲୁ ଏ ବଳଭଙ୍ଗା ଆମନ୍ତ୍ରଣ ପର,
 ଗର୍ବିତ ମନୋଭେଦ ବେବଣ ବାରଣ୍ଡ,
 ମହାଗୁଣା ମହାଗୁଣୀ ବେନିବ ମଧ୍ୟରେ,

ସେ ଦେଲୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ମୋତେ ମାନନ୍ତି ଭଲେ ।
 କିନ୍ତୁ ମୁଦ ଫେଲ ମୁଦେ ପଦନ୍ତେ ଚିତାଭ,
 ବୁଝିଲୁ ଏ ତାହା ନୁହେଁ—ସୁଦ୍ଧ-ନିମନ୍ତ୍ରଣ ।”
 ଶୁଣି ଏହା ହସି ହସି ଭାଷିଲେ ଏପନ
 ଭଲକେଶ, ଭଲକର ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରତୀପ—
 “ଶତ ଧନୀ ରସଗୁଳ, ରସିବଶେଷର,
 ଏ ବୃଦ୍ଧ ବୟସେ ସୁଦ୍ଧା ଏତେ ରସିକତା !
 ନାହିଁ ଭାଇ ସେ ବୟସ ମୋର ଆଉ ଏବେ,
 ଗୁଣେ ନାହିଁ ଶରତରେ ବୋଲିଲ କଦାପି
 ନରୁ ନିଷ୍ଠେ କରଥାନ୍ତି ପୁଣି ତବ ଆଶା,
 ଯାଉ ତାହା, ବହୁଅଛି ବହୁ ବେଉଁ କିନ୍ତୁ
 ଦାମତୀ-ବଳଦୁର୍ଜା ଗୌରବ ଉପାୟ ।”
 କହିଲେ ହୃଦୟଦେବ, “ଦେଉ, ତବ ବଳ
 ବାବୀରଶେ ପରାଜୟ କରୁଛି ସ୍ୱୀକାର,
 ବହୁ ଏବେ ସୁଗଳର ସୁଗର ସମ୍ପାଦ ।”
 “କାହିଁ ସୁଗ, କାହିଁ ଶାନ୍ତ, ଗୁଣପ୍ରାଣେ ଭାଇ,
 ବିଶାରଦ ଅନୁରାଗୀ ତୁମ୍ଭେ ତ ଚର୍ଚ୍ଚିତେ”,
 କହିଲେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ବିପ୍ଳବେ ଶିବର,
 ଶିବରେ ଯେପନ ଯୋଗୀ ଶୁଣି ପାପନାମେ ।
 “ଗୁଣୀ, ଧନ, ମାନ, ସବୁ ଚିନ୍ତାମିଶା ସୁଗ,
 ଚିନ୍ତା-ସେନାଠାରୁ ଶ୍ରେୟ ନିର୍ଜନତା-ସେବା ।
 ଦେଖୁଛ ତ ଭଲକର ଉପସ୍ଥିତ ଦଶା,
 ଭ୍ରାତୃଭେଦେ, ଗୁରୁଭେଦେ ଗୀର୍ଣ୍ଣଶିଷ୍ଟ ସେହୁ,
 ଚର୍ଚ୍ଚି ପରେ ଗୁମଚନ୍ଦ୍ର—ସାରଙ୍ଗଦୁର୍ଗେଶ,
 ଜାତୀୟ ଗୌରବ-ଗୁରୁ, ପେଟିଛି ଗୋପନେ
 ଶିଖି ମନାଇଲ ଦୃଷ୍ଟି ସଜ୍ଜମାନ ପାଶେ,
 ତାଙ୍କର ଭରସାବଳେ ଭଞ୍ଜି ସେ ଫୁଲ ।
 ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ, ଏ ସଙ୍କଟକାଳେ
 ତୁମ୍ଭ ସହାୟତା ମୋର ଅଗ୍ରେ ପ୍ରୟୋଜନ,
 ବାନ୍ଧିଛୁ ମୁଁ ଆଶା, ବନ୍ଧୁ ତବ ବାହୁବଳେ
 ଏ ସୁଦେ ବିଜୟ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆଶିଷ ମୁଁ ଦିବି ।”

ଭାଷିଲେ ପାଟଣାକାଥ, “କି ଚନ୍ଦ୍ରା ସେ ଗୁଣି ?
 ଯେଉଁଠାରେ କ୍ୟାୟ, ଧର୍ମ, ଦେହଠାରେ କୟ,
 କିପା ଏ ଦୂରଭିସନ୍ଧି ସମତନ୍ତ୍ରଙ୍କର,
 ଅଶା ପର ଭଲକର ଦେବ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ !
 ଅଶା କିକର ମୃଦ, କାମନା ଗର୍ଭର,
 ସ୍ବପ୍ନରେ ସେ ଅଶା ତାର ନ ଦେବ ସାର୍ଥକ ।
 ଯେତେ ଭଲ ଗାଣ୍ଡୁ ଚଟ୍ଟ ବ୍ୟାଞ୍ଜନପାତ୍ରକୁ,
 ମାତ୍ର ବାହୁଁ ଭାଗ୍ୟେ ତାର ବ୍ୟାଞ୍ଜନର ସ୍ବାଦ ।
 ଲଗାଇ ନୟନେ ଦୁଷ୍ଟ, କଳ୍ପନା-କଳ୍ପକ,
 ଦେଖୁଛି କି ତାର ଭାବୀ କର୍ମଫଳ ମୂର୍ତ୍ତି,
 ଗଣିଗୋଡ଼ା ଦେଖି ପର ରୋବରର ହାସ୍ୟ,
 ହୁ ନିର୍ଲଜ୍ଜ, ଧୂଳି ମୃଦ, ଭଲକପାଶଳ ।
 କେଉଁ ବଂଶେ ଜନ୍ମ ଲଭି ବରୁଣ କି କର୍ମ,
 ଅଥବା ମୋର ଏ ଭ୍ରମ, ତୁ ଏ କି ଶୀତଳ,—
 ଶୀତଳ-ସରଳ-ଜାତ ବାଦବ ଅନଳ,
 ରଙ୍ଗରେ କୁମ୍ଭୀର ତଳେ, କି ବିଚିତ୍ର ଭବେ ?
 ବସି ଯଥା ବୃକ୍ଷପତ୍ରେ ଭପବୃକ୍ଷ ଆସି
 ଦୌଶଳେ ଗରାଇ ଦେଇ ଶରୀରେ ତାହାର,
 ଶୋଷି ରସ, ମାରେ ଟାକୁ, ମରେ ସୁଖି ନିଜେ,
 ତଥା ବଞ୍ଚବାଦସାଦୁ ନାଶି ସମତନ୍ତ୍ରେ,
 ମରବ ପଶ୍ଚିତେ ନିଜେ, ଦେଖୁଛି ମୁଁ ଏହା
 ନିଜ ମଧ୍ୟେ ଆଇ, ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ବାସ-ନୟନେ ।
 ତୁଛି ଶିଖି ମନାଇକୁ କି ଭୟ ବା କାର,
 ସ୍ବଭାବେ ସେ ମହାବଳା, ଆଇ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ
 ଶିର ତାର, ଓଳିପାଣି ଆଶ୍ରୟ ତାହାର,
 ଭାସିଯିବେ ଅଭିଶପ-ବନ୍ୟାରେ ବନ୍ଦୁର,
 ନ ଭଜାର ତାଙ୍କ ନାମ, ଭଜାରଲେ ଦୈବେ
 ଧୋଇ ଜହ୍ନ । ଗଙ୍ଗାକଳେ ବର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ।”

ଏ ସମୟେ ସେନାପତି ହୋଇ ଭପସ୍ଥିତ
 ନିଦେଦିଲେ ନିତଶ୍ରେ ସମ୍ରାଟ ଛାମୁରେ,—

“ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ଅକାମତେ ଗୁଜନାବତାପ
 ରଖି ଅର୍ଦ୍ଧସୈନ୍ୟ ସ୍ବାୟ ରତାରକ୍ଷା ଗୁଣି,
 ଘେନି ଅପରାଧ ଦେଲେ ଭପସ୍ଥିତ ଆସି,
 ଛନ୍ଦ୍ର ସବେ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ଅକା ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ।
 ଦେଖିଛି ଗଣନା କର ତନ ତନ ଭାବେ
 ଭପସ୍ଥିତ ସୈନ୍ୟ ସଂଗୀ ପଞ୍ଚାଶ ସହସ୍ର ।”
 ଭାଷିଲେ ସମ୍ରାଟ, “ତେବେ ଭାଗ କର ସେନା
 ରଖ ସୁରା, ବାରବାଟି ଭଲୟ ଦୁର୍ଗରେ ।
 ସୁରନ୍ଧର ଜଗଦେବ ରତୁଛି ପୁରୀରେ
 ରଖି ସୁରଜ୍ଜିତ ଦଶ ସହସ୍ର ସୈନ୍ୟକ ।
 ତୁମ୍ଭେ ସୁଦ୍ଧା ଘେନି ସୈନ୍ୟ ସେହି ପରମିତ
 ରକ୍ଷା କର ସତରଙ୍ଗେ ବାରବାଟି ଦୁର୍ଗ,
 ବନ୍ଧୁକର ଇବାହୁମ, ସୁଖି ସବଗୁଳ,
 ରତୁଛି ଏ ଭରେ ତୁମ୍ଭ ସାହାଯ୍ୟ ସବାଶେ,
 ଘେନି ଅବଶିଷ୍ଟ ସୈନ୍ୟ ତରୁଣ ସହସ୍ର
 ଯିବେ ବଞ୍ଚବିଜୟାର୍ଥେ ଏ ଦୃଢ଼ୟ ଦେବ ।
 ତୁମ୍ଭ ବିଜା ବାରବାଟି ଦୁର୍ଗର ସଂରକ୍ଷା
 ଅନ୍ୟର ଆସାଧ୍ୟ, ତେଣୁ ବଲ୍ଲ ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
 ବରଲ୍ଲ ଏହାକୁ ମୁହଁ ସେନାପତି-ପଦେ
 ବଞ୍ଚ-ଅଭିଯାନେ,” ଭାଷି ଏସନ ସମ୍ରାଟ
 ସ୍ବଦସ୍ତେ ପତନୀ * ଘେନି ବାନ୍ଧିଲେ ସାଦରେ
 ପାଟଣା ନୃପତି ଶିରେ, ତହୁଁ ପୁରୋଧାଏ
 ବଲେ ତାଙ୍କୁ ଅଭିଷିକ୍ତ ତୀର୍ଥପୁର ନୀରେ,
 ବାଜଲ୍ଲ ମଙ୍ଗଳ ଶଙ୍ଖ, ମଧୁର ମହୁରା,
 ଲମ୍ବୁଲ୍ଲ ବରଣମାଲ୍ୟ ସେନାପତି-ବସେ,
 ଭଠିଲ ପୃଥ୍ବୀଲେ ଦୃଷ୍ଟେ କୟ କୟ ଗଦ ।
 ହବାସ ସତବେ ରସ୍ତେ ବିହ୍ନିଲେ ଅଦେଶ—
 “ବରବ ମଙ୍ଗଳଯାତ୍ରା ଭଲ୍ଲ ବାହୁନୀ
 କାଇ ପ୍ରାତେ ଗୌଡ଼ମୁଖେ, ଏହି ଅବସରେ,
 ବର ତୁମ୍ଭେ ଯାଇ ରୁଷ୍ଟ ସକଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।”

ଶୁଣିଣ ସମାଧ-ଆଜା ସରବପ୍ରଦର,
 ଯେ ଅଳ୍ପ ଭାବର କଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ ।
 ଭଦ୍ରାବିନ୍ଦ ଭଗାଦେବୀ ପ୍ରାଚୀ ଦୈନନ୍ଦିନୀ
 ନିଶା ଅନ୍ତେ, ବାହାରିଲେ କୋଟୀରାଜ ରବି
 କୋଟିମୟ ରଥେ, ଦୈନ ତୁରନ୍ତଯୋଜିତ ।
 ପିଠିଲ ଏକାନ୍ତେ ଏଣେ ଦାରବୀଟି ଦୁର୍ଗେ
 ରାଜଦଣ୍ଡଦ୍ୱାରାବେଧି କଂସାର ବାଟ
 ସେହି ସେହି ସମୟରେ, ବାଜି ଦୁର୍ଗବାଜେ,
 ଯେତେ ଦାରବାଟି ଦୁର୍ଗ ଫେରିଲ ନୟନ
 ନିଶାର ଶୟନ ପରେ ହୋଇ ସଂଭାଷଣ ।
 ବାହାରିଲେ ଦୁର୍ଗମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀମୁକୁନ୍ଦଦେବ
 ସୁବର୍ଣ୍ଣଦାଢ଼ପାମଣ୍ଡି ରାଜବର ପୃଷ୍ଠେ
 ବୀରବେଶେ, ପ୍ରିୟବର ପାଟଣେଶ ସଙ୍ଗେ ।
 ଶୋଭେ ଶିରେ ରାଜଛନ୍ଦ, ଯେଉଁ ଛାନ୍ଦିତଲେ
 ରାଜର ମହାଶୟ ସ୍ୱାଧୀନ ଭଲ,
 ଭଜିଲ ବିଶକ କେତୁ ସୁଦର୍ଶନାକିତ ।
 ପଞ୍ଚଲ ଭଜିଲ ଶଙ୍ଖ ଦୁକାଦୁକା ଶବ୍ଦ,
 କଲେକ ଆଦୁର ଯାନା ମଙ୍ଗଳ ସଂସ୍କୃତେ
 ଭକ୍ତକେମଣ୍ଡଳୀ, ଭାଟେ ଗାଉରେ ବଜନା,
 ବିସ୍ତଳ ବାଦିନ ନାଦେ ଦେଲ ପ୍ରତିନାଦ
 ସମ୍ବନ୍ଧ ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗର ପ୍ରାଚୀର,
 ବାହାରିଲେ ରାମେ ଭାବି ପ୍ରାଚୀର ପରଶା ।
 ଦେଖି ରାଜବଜେ, ଭାବୁ ଧାଇଁଲେ ଚୌଦିଗ
 ବୀରବନ୍ଧ, କହି କହୁ ଭଜିଲେଶ-କହୁ,
 ବାହାରିଲେ ନୃପକୁଳ ବସି ଯଥାଯାନ୍ତେ,
 ତଳଶାଳୁ ପଦପୁଅ, ମନୁସ୍ତର ଦୟା ।
 ମନୋଦମୀ ପତି ଅଶ୍ୱେ ଉପଦମୀ ଶୁଭେ
 ବାହାରିଲେ ଗୁରୁଦେବ, ଧର ବାମ କରେ
 ଦନ୍ତାଳିତା ୧ ବାମେତରେ ପ୍ରତୀ ପ୍ରତୋଦ ୨,

ଦୌଡ଼ିଲେ କରାଣ ଗୋଡ଼ ସ୍ୱପ୍ନର ଗୋଡ଼ା,
 ବାହାରିଲେ ଭାରବାହୀ ଅସଂଖ୍ୟ ଶକଟ,
 ଆଳପି ଭାବର ସ୍ୱରେ ଭେରବ ସଙ୍ଗୀତ ।
 ଆହୁର ଗୁରୁ ବୋଧେ ବହି ଏହିପରି
 ସାଜିଲ ବାହନୀ ରୁଦ୍ର ବିରାଟ ସାଜରେ ।
 ଏଥୁଅନ୍ତେ ସମକେତ ସେନାବୀହେ ହେଉ
 ବହିରେ ଜୀମୁତମନ୍ତେ ନବସେନାପତି,—
 “ଶୁଣ ଶୁଣ ବୀରବନ୍ଧ, ଉପଦେଶ ମୋର,
 ନ କରବ ଆସବଳେ କେବେ ଅବିଶ୍ୱାସ,
 ରୁଦ୍ଧେ, ମାନବ ନୁହେଁ ସାମାନ୍ୟ ମାନବ,
 ବିଶ୍ୱର ସେ ପ୍ରତିନିଧି, ହେଉ ପଛେ ଶତ୍ରୁ
 ବର୍ତ୍ତମାନ ତାର, ମାନ ଭବିଷ୍ୟ ଅନନ୍ତ,
 ଅତଏବ ବର୍ତ୍ତମାନ ନ ଭାବ କେବଳ
 ଭାବିବ ଭବିଷ୍ୟ, ପୁଣି ଭାବିବ ଅତୀତେ,
 ଅତୀତ ନିର୍ମାଳୀ, ହୁଏ ଭବିଷ୍ୟ ନିବେଦୀ ।
 ସୁମର ଅତୀତ ବାରେ ହେ ଶୁରଶାକୁଳେ,
 କେତେ ଶକ୍ତିଧର ସୁବଂସୁରୁଷେ ତୁମର
 ଦେଶ ଅଗ୍ରେ ଭାବ ଏହି ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ
 ବଜ୍ରର ଅଭେଦୀ, ଦେଶ ଏ ନଦୀ ସୁଦୃଢ଼,
 ଦେଶ ମନୋନେତ୍ରେ ପୁରୀ କୋଣାର୍କ ଦେଉଳ,
 ସୁର ତାଣି-ସୁର, ସୁର ତାମ୍ରଲୁପ୍ତ ଜୟ, ୪
 ଏ ସବଳ ଯାହାକର ଅନାବଳ ବୀର,
 ଅବତଂସ ତୁମ୍ଭେମାନେ ତାଙ୍କର ବଂଶରେ ।
 ସୁର ଏହା ପରିହର ଆସ-ଅବିଶ୍ୱାସ,—
 ଦୌବଲ୍ୟ ଭୀରୁତା, କେହି ନ ଦେଲେ ଆଶ୍ରୟ
 ଅଥବା ଆହାର, ଯିବ ଆସେ ଆସେ ମର
 ନିଶ୍ଚୟ ଭୀରୁତା, ଏହା ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ କଥା ।
 ଦେବମନ୍ତ୍ରୀ ଏ ଭଲ, ରାଶିପୁର ମନେ,
 ବହୁ ପୁଣ୍ୟଫଳେ ନର ଜନ୍ମେ ଏ ଭଲ,

୧—ଲଗାମ । ୨—ଗୁରୁଦେବ । ୩—ଗୋଟିଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣଦାଢ଼ ଦୁର୍ଗର ଶାଲ ପଦ୍ମର ମହାନଦୀର
 ସଂଯୋଗ ଥିଲା । ସେହି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ନିମ୍ନସ୍ଥ ସୁପ୍ରସଥରେ ଅକ୍ଷୟବିହାରୀ ମହାନଦୀର ମହାନଦୀ ସ୍ଥାନରୁ ଯାଇଥିଲେ ।
 ୪—ପ୍ରତିକଳ ନାମ ଉପଲବ୍ଧ । ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଉପଲବ୍ଧ ଜୟ ରାଜା-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ଦେବତୁଲ୍ୟ ଶକ୍ତିବନ୍ତ ଏ ଦେଶବାସୀଏ
 ତର ମାତୁରୁକ୍ତ, ମରୁ-ମନ୍ଦର ପୁରୋଧା,
 ଅବର ଶକ୍ତିର ପୁତ୍ର, ଅସାଧ୍ୟ ଶବଦ
 ନାହିଁ ତାଙ୍କ ଅଭ୍ୟାସେ, ନାହିଁ ତାଙ୍କ ଭୂଷ୍ଟେ,
 ଦେବ ଏହା ରଖିବ ଦେ ବୀରେ, ଅକ୍ଷତ
 ଏ ସବଳ, ସାଧନାର ଶେଷ ସୀମାଯାଏ ।
 ନ ଭୁଲ ନ ଭୁଲ ତୁମ୍ଭ ଜଳ ବୀରବଂଶେ,
 ଶୁଦ୍ଧ ଅଳ୍ପ କୋଟିପ୍ରାଣ ଏକସୁନେ ତୁମ୍ଭେ
 ମଣି ଆସ ରଣଧୂଳି ଶରୀରେ ସକଳେ,
 ମିଶିଅଛୁ ସେ ଧୂଳିରେ ବହୁ ଶୌର୍ଯ୍ୟବାୀର୍ଯ୍ୟ,
 ସେଇକି ପବନ ଧୂଳି ନାହିଁ ଭ୍ରମଣିକେ,
 ଭୃଷଣ ସେ ତୀର୍ଥଧୂଳି ସୌଭାଗ୍ୟାନ୍ତର ।
 ସ୍ଵାଧୀନତା-ମହାରହେ ମଣ୍ଡିତ ସେ ଶିର
 ଦେ ବୀରେ ତୁମ୍ଭର, ନୋହୁ ଅପବନ ତାହା
 କ୍ଷମର୍ପୀ ସବନ ଶର ପାଦୁକା ଆଦାତେ ।
 କୋଟି ଅସୁବର୍ଣ୍ଣନେ, କୋଟି ଶ୍ରେଷ୍ଠସ୍ତେ
 ରକ୍ଷିତ ସେ ସ୍ଵାଧୀନତା, ରଖ ତା' ଅକ୍ଷତ ।
 ମାତୁରୁମି ସଂରକ୍ଷଣ ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
 ମାତୁରୁକ୍ତ ତନୟର, ଅବର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ,
 ତାକୁଅଛୁ ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଶୁଣ ତା ବଚନ,
 ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଶୀର୍ବାଦେ ପୁରର ଚରମା,
 ମସ୍ତକେ ପିନ୍ଧାଇ ଦେବ ସୁବର୍ଣ୍ଣମୁକୁଟ,
 ଅକ୍ଷୟ ଭାସ୍କର, ତୁଛୁ ସେ ମୁକୁଟ ପାଶେ,
 କେଟି ସମ୍ରାଟରୁ କୋଟି ମାଣିକ୍ୟ ମହୁଡ଼ ।
 ସେ ମହାବଦ୍ଧବୀ ପାଳ, ଦେ ବୀରପୁଞ୍ଜବେ,
 ଭର କ୍ଷୁ-ବରୁଣାର ସାର୍ଥକ କରାଣ,
 ଅବର ଗୌରବ ଅଦ୍ୟା ସ୍ଵଦେଶ ସବାଣ ।
 ମାର ଅବା ମର କର ଦୃଢ଼ ପଣ ଏହା,
 ଏଥୁ ଆନ ଯେହ୍ନେ ଭାବେ ନ କର ଅଭିନ,
 ନ ଭର ମରଣେ, ନୁହେଁ ଅମଙ୍ଗଳ ତାହା ।
 ଶେନିଯାଏ ମୁଦ୍ରା ନବ-ଜୀବନ ଗୁଣକୁ,

ମରେ ବିଦୁରବ ସେହି ଅନୁତ-ଗୁଣାରେ,
 ଜନମେ ମୁଦ୍ରାରୁ ସିନା ଅନନ୍ତ ଜୀବନ,
 ଦିଅ ଦେ ମିଶାଇ ସେହି ଅନନ୍ତ ଜୀବନେ
 ନିଜକୁ ମରଣ ସହ, ସୀମାବନ୍ତ ହୋଇ
 ଅସୀମରେ ମିଶିବା ତ ସୌର ଗାର ବଥା ।
 ଶୁଣ ଶୁଣ କାନ ଦେଇ ପୁଣି ସଙ୍ଗୀତ,—
 “କୋଟି ପୁଣ୍ୟ ସୁଭମତୀ, ଅମର ବନ୍ଧିନୀ,
 କୋଟି ତୀର୍ଥ ଗୌରବିନୀ, ଦେଉଳମାଳିନୀ,
 ନମସ୍ତେ ଭକ୍ତମାତା, ବୀର-ସୁସବିନୀ,
 ଅଗ୍ର-ସ୍ଵାଧୀନା ଦେବୀ ଶିର-କରୁଟିନୀ ।”
 ଆହା, କି ମଧୁର ସ୍ଵର, ମଧୁର ମୃଦ୍ଵଳା,
 ଅଶୁଦ୍ଧ ତା ଦେବ ବାସୁ ଦେବଲେକୁ ବହି ।
 ବୁଝିବ କି ବୀରବୃନ୍ଦ, କାହାର ଏ ସ୍ଵର,
 କାହାର ପ୍ରାଣର ଭାଷା, କାହାର ବନ୍ଧନା,
 କାହାର ଏ ଭଲ ପୁଣି ସଙ୍କେତ ଆଦେଶ ?
 ଦେଶ ତାହି ଭଲେ, ରକ୍ତେ ଚନ୍ଦ୍ରସୁବର୍ଣ୍ଣନ,
 କୋଟି ସୁଧୀ ତେଜସ୍ଵର ଦୈତ୍ୟବୀ ଆୟୁଧ,
 ଜଳେ ରୁଦ୍ଧ ତେଜେ, ରୁଦ୍ଧ ହୋଧାନଳ ପ୍ରାୟ,
 ନମ ବୀରେ ଚନ୍ଦ୍ରବେଦ ନନ୍ଦିରୁଣ୍ଡେବୀ ।
 ଦେଶ ସେହି ଚନ୍ଦ୍ର ତେଜେ ଜ୍ୟୋତି ସଂହାସନେ
 ଭପବିଷ୍ଣୁ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଦେବଦେବ ଧର
 ଭକ୍ତର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣପ୍ରାପ୍ତ ସମ୍ରାଟମଣ୍ଡଳୀ,—
 କପିଳେନ୍ଦ୍ର, ନରସିଂହ, ସୁତାପରୁଦ୍ରଦି ।
 ତାଙ୍କର ପାବନ କଣ୍ଠ ଦେଉଛି ଭକ୍ତ
 ମହିମା-ମଙ୍ଗଳ ଗୀତ ଦେଶ-ମାତୁରୁ ।
 ଏଣେ ଶୁଣ, ଭଞ୍ଜୁଛୁ ଜୟ ଜୟ ଧୂଳି
 ଦୁର୍ଗ-ଦେବାଳୟ କଣ୍ଠ ପଡ଼ୁଅଛି ସ୍ଵର
 ଦେବ-ଅଶୀର୍ବାଦପୁଣି ବାହିନୀ ମସ୍ତକେ,
 କର ଏବେ ଯହା ‘ଜୟ ଭକ୍ତ’ ଭବାବି ।”
 ଏ ବାଣୀ-ବାରୁଣୀ ଶ୍ରୀ ପାନେ

ଦେଲେ ଭବେଶ୍ଵର

ବାରୁଣୀଏ ୧ ସୁଭାବତଃ ଉଷ୍ଣ ବୀରରକ୍ତ,
 ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଶୁଣି ଉଦ୍‌ଭେଜନା ଅସ୍ତ୍ରବର୍ଣ୍ଣୀ ଗ୍ରୀବ
 ଉଠିଲ ଉତ୍ତର ପ୍ରତି ଶିରପ୍ରଶ୍ରେରେ,
 ତାହାଙ୍କ ବାହୁନୀ ଚକ୍ର, ପବନ ଚକ୍ରରେ
 କୃପା ଯଥା ଅସ୍ତ୍ରପର ଚଳେନିମାଳିକା,
 ଉଦାର ସମୁଦେ ଉଷ୍ଣ ଉଦୟାସି ଉଷ୍ଣ,
 ଉଷ୍ଣ ଉଦୟାସି, ଉଷ୍ଣ ଉଦୟାସି ଉଷ୍ଣ ।
 ମିଳରେ ଏକାକେ ଅସି ସବୁର ଗମନେ
 ଶୁଭଗୁରୁ ଯୋଗାନନ୍ଦ, ଗମ୍ଭୀର ନିବେଦୀ ।
 ଓହ୍ଲାଇ ବାରଣ ପୃଷ୍ଠ ଉଦ୍‌ଭେଜନ-ସମ୍ପାଦ,
 ବିକ୍ରମ ପ୍ରଶନ୍ନ ପୃଷ୍ଠ ଶୁଭଦେବ ପଦେ ।
 ଉଠାଇ ସମୁଦେ ଶିଖଣୀ, କର ଅଶୀର୍ବାଦ
 ବହିରେ ସମ୍ପ୍ରଦେ ଶୁଭ, ମଧୁର ବଚନେ,
 “ଯାଅ ବସୁ, ଦୃଢ଼ମନେ, ନିଭୟେ, ସୁଦୃଢ଼,
 ପ୍ରବଳର ଆତ୍ମାବଦ୍ ମାନବ ସତତ,
 ତଳେ ତାହା ପ୍ରେରଣାରେ, ତାହାର ଶକ୍ତିରେ,
 ବେଲଙ୍ଗିତ ସେ ଦେବୀର ଅଲଙ୍ଗୀ ଶାସନ ।
 ତଳେ ଫଳାଫଳ ଆଶା, ପ୍ରବଳ ଅଦେଶେ
 ବରବ ମାନବ କର୍ମ, ଏହା ଆଶ ବାଣୀ,
 ତୁମ୍ଭେ ସୁଦ୍ଧା ଧର ସେହି ମହାଜନ ପଦ୍ମା
 ଯାଅ ବଜ୍ର ଅନ୍ତମଣେ, ନାଶି ମାତୃଦେବ,
 ବରୁଣ ମୁଁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଫେରିଆସ ଶୁଭେ
 ସୁଦେଶ-ଗୌରବ ବର ସଦୃଶଗୁଣିତ ।
 ଯିବ ମୁଁ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରେ ଏବେ, ଶେନୁ ଗେଲୁଣି,
 ଦେବ ବସୁ ଯଥାକାଳେ ଭେଟ ଚକ୍ର ସଦୃଶ ।
 ଏହା ଭାଷି ଦେଲେ ଶୁଭ ଗମନେ ଉଦ୍ୟତ,
 ସେ ଆଜା ଉଦାର ସୁଦେ ବସିଲେ ବାରଣେ ।
 ବାଣିରେ ବଳଙ୍ଗେଶର ମହାଜନୀ ବସେ

ସୁଦୃଢ଼ୀର୍ଣ୍ଣ ଗଜ-ସେନା, ହେତାରେ ସେସନ
 ବିଭବରେ ବରବଜ୍ର ବସିଣା ବସରେ
 ଦିଗବଜ୍ରୀ ମହାରାଜ ରତନରୁ ଶୁଭ ।
 ଗାରିବେରେ ସେନେ ଚକ୍ର,

ବେହୁ ବା କୌବାରେ
 ବେହୁ ଅବା ଭେଳାଯୋଗେ ଉଦୟ ନିମ୍ନ
 ମିଳରେ ଅପର ପାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରାନ୍ତରେ ।
 ତାହାଙ୍କ ବାହୁନୀ, ତଳ ନର ପିନ୍ଧୁ ପ୍ରାୟ,
 ଅଥବା ତାହାଙ୍କ ଶରେ ପଥାପଥ ବ୍ୟାପି
 ବୀର୍ଯ୍ୟର ଅନଳଧାର ଉଦୟମୁଖେ ।
 ବାହୁବୀର, ବେହୁଧର, ତାହାଙ୍କ ସଦାସେ,
 ଚକ୍ର ପରେ ଗଜାବେଦୀ, ପରେ ଅଶ୍ୱାବେଦୀ,
 ତାହା ପରେ ଭାରବାହୀ ଶବ୍ଦ, ଗଦା,
 ଉଷ୍ଣ, ବଳୀବର୍ଦ୍ଧ ଅତି ତାହାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରରେ
 ଗୌପାଶେ ବେହୁତ ଦୋର ପଦାବନବେ,
 ସଦାଶେଷେ ଗଲେ ବେଦୀ, ସେବକ ପ୍ରଭୃତି ।
 ଚକ୍ରରୁ ବାହୁନୀର ଦୃଢ଼ ପଦାବତେ
 ମୁଦୁମୁଦୁ ଅରଥରେ ଥରୁ ଅବନୀ,
 ଉଠିଲ ବାହିନି ରେଳେ ଉଦୟ ଗଗନ,
 ମିଶିଲ ଚକ୍ରରେ ପୁଣି ସେନା କୋଳାହଳ,—
 ସତତ ଶୁଣିତନେମୀ ଶବ୍ଦ ଚକ୍ରର
 ବର୍ଣ୍ଣ-କୃତାକାର ଶବ୍ଦ, ବାରଣ ଗଣିକା,
 ସୁଦେଶ ମହାସ୍ତ୍ରୀ ଗୀତ ବହିବଶୋଦ୍ଧୃତ,
 ଏ ସବଳ ସମବାୟେ ଦେଲ ସମୁଦୃଢ଼
 ବେହୁତ ଭୈରବ ସ୍ୱର, ଗର୍ଜିଲ ସେସନ
 ପ୍ରଜୟବାଳୀନ ରୁଷ୍ଟ ଚରଙ୍ଗିଣୀ-ନାଦ ।
 ଶୁଣି ସେହି ଶବ୍ଦ, ଦେଲ ବସୁର ପୃଥ୍ବୀ,
 ଦିଗରେ ପଦାବେ ଦୋର ବିସ୍ମୟେ ପ୍ରବସ ।

୧—ଯୋଦ୍ଧା ବୀର । ୨—ବିଭବବୀର୍ଯ୍ୟ ରବି ଦକ୍ଷିଣକୁ ଯିବା ସମୟରେ ଗଜ ସେନାରେ
 ବୁଦ୍ଧିରେଣା କଥା ପାର ହୋଇଥିଲେ । (ଉଦ୍‌ଭେଜନ)

ଏକାଦଶ ପର୍ଗ

ଚାଲି ମା ବଲ୍ଲଭା-ଦେବୀ, ଅଦେହୀ ଭାବିତା
 ଘେନି ଏ କିନ୍ତୁରେ ସଙ୍ଗେ ଦୂର ବଙ୍ଗଦେଶେ—
 ମହାପ୍ରାଣ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ-ପଦରେଷୁ-ପୁର,
 ଘେନିଯାଏ ଯଥା ନଦୀ ପାର୍ବତୀରପ୍ରିୟା
 ଅତି ଭୁକ୍ତସ୍ବରୁ ଚୈଷେ, ମହାପ୍ରାଣୀତୀର୍ଥେ,
 ସୁଦୂର ପଦ୍ମପଥ ପାଦୁ ବନ୍ଧି ଆସି ବସେ,
 ମହତ ସଙ୍ଗମେ ଭବେ ଶୁଦ୍ଧର ସୌଭାଗ୍ୟ !
 ଦେଖିବ ସେ ତୀର୍ଥ ଅଙ୍ଗେ ବସିଣ ନିଶ୍ଚୟେ
 ସଲ୍ଲମାନ ଦୃଷ୍ଟି ଖଣ୍ଡିତୀର୍ଥ ବସି ପ୍ରାୟ,
 ରତ ଯନ୍ତ୍ର ପାପଚକ୍ର, ପାପମୟଣରେ
 ଭଜନ-ପାଞ୍ଜି ଶିଖି ମନାଇ ସହିତ,
 କିଅ କିବ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ, ଦେବ, ଶୁଣିବ ସେ ଭାଷା ।
 ଭୁକ୍ତେ ସୁଧା ଆସ ଫେରି ଦେ ଅତୀତଦେବ
 ବର୍ଣ୍ଣମାନେ, ଘେନି ତବ ପ୍ରାଣୀନ ପଞ୍ଜିକା,
 ଦେଖିବ ଫିଟାଇ ତାର କୀଟଦଂଷ୍ଟ୍ର, ପୁଷ୍ପା,
 ଘେନି ତହୁଁ ଉପାଦାନ ବିରଚିତ ଗୀତ ।
 ବରୁ ବା ନ ବରୁ ମୁଖ୍ୟ ସେ ଗୀତକା ଆନେ,
 ତହୁଁ କି ନାହିଁ ମୋ ତଳେ ଭାବ ବା ଭାବନା,
 ରଚିବ ମୁଁ ନିଜ ଚିତ୍ତ ବିନୋଦନ ଅର୍ଥେ,
 ନୀତିପ୍ରିୟ ଶିଶୁ କିମ୍ବା ବାହୁଳ ଯେସନ
 ନିଜେ ରଚି ନିଜେ ଗାଇ ନିଜେ ହୁଏ ମୁଖ୍ୟ,
 ତେସନ ମୋ ମୁଖି ଏକା ମୋର ଏ ଗୀତକା ।
 ପ୍ରଦୀପର ଜ୍ୟୋତି ସିନା ଜଗଜ୍ଜନ ଗାଇ,
 ମ.ହ ଶତ୍ୟୋତର ଜ୍ୟୋତି ଶତ୍ୟୋତ ସକାଶେ ।

ଉପବିଷ୍ଣୁ ବଙ୍ଗେଶ୍ବର ସୁସଜ୍ଜିତ ବସେ
 କୋମଳ ସୁଧାତ ୧ ଅଙ୍ଗେ, ତରୁ ଜାକୁଲିତ,
 ନିହିତ ଶରୀରଭାର ଭୁଜ ଅପସରେ ।
 ଧର ପରବର-ବରେ ଦୀର୍ଘ ୨ ଦୀର୍ଘନୀ,
 ବସ୍ତ୍ରୁ ସତକେ, ଧୀରେ ସଞ୍ଚାଳଣ ବାହୁ,
 ଉଠୁଛି ମହକି ଗୁଡ଼, ଆବର ପ୍ରାଙ୍ଗଣ

କୁସୁମ, ଅତର, ରୁଆ, ଚରୁସମ ୩ ଗନ୍ଧେ ।
 ଉପବିଷ୍ଣୁ ସଥ ସ୍ଥାନେ ଦୀର୍ଘ ବାଲ୍ୟାଦ
 ବଙ୍ଗେଶ୍ବର ସେନାପତି, ନବାବ ଜାମାତା,
 ତହିଁ ଶୂନ୍ୟ ଅର୍ଥଦୀନ ବଠୋର ଦୃଷ୍ଟିରେ ।
 ସେ ଦୃଷ୍ଟି, ତା' ଦୃଢ଼ସ୍ବର ଗୋପନ କୁରାବେ
 ଦେଉଛୁ ଦେଖାଇ ବସ୍ତ୍ର ପରିଚ୍ଛଦ ଭେଦି ।
 ବସିଛୁ ସବନମୟୀ ସେନାପତି ପାଶେ,
 ଉପବିଷ୍ଣୁ ଶଠ ଯଥା ନୃଶଂସ ସମୀପେ,
 ଦୃଢ଼ ନୃତ୍ୟରୁ ତାର ଉଠୁଅଛି ଫୁଟି
 ଅସ୍ପାର୍ଶ୍ବୀ ଚରୁରତା, ମାସ୍ତ୍ରୀ—ପଣ୍ଡିତୀ ।
 ରସପ୍ରିୟ-ବଦୁଷକ ଭାଷା ଗୁଣପାଶେ
 ସସ୍ତ୍ରୀ ବଦନେ, ଯେତେ ଆଶା କାସାରେ
 ପୁଟି ଉଠୁଅଛି କେତେ କାସନା-କାରିତ,
 ନୃତ୍ୟ ଅଧର ପ୍ରାଣେ ଅସ୍ତ୍ର ନ ବୋହୁ ।
 ବସିଛୁ ମନାଇ ମୋନେ, ଚନ୍ଦ୍ରାୟାତ ନେତ୍ରେ,
 ଯେତେ କି ଅସ୍ତ୍ର ନୃତ୍ୟ ନିରଞ୍ଜନ ଯାତନା
 ଘାରିଛୁ ତା ମନେ ପ୍ରାଣେ, ଆବର ଶରୀରେ,
 ରୁଜ ଦେଲେ ମନକଥା ଦୃଢ଼ସ୍ବ ମଧ୍ୟରେ,
 କରେ ସେ କେବଳ ସିନା ବେଦକାର ସୃଷ୍ଟି ।
 ବସିଛୁ ତା ପାଶେ ଶୈଳୀ,—ସମନ୍ବିତ ସଖା ।
 ଲସ୍ୟା ରତ ଲସିକାଏ ଫୁଲଇ ନାସିକା,
 ଦେଖାଇ ବିବିଧ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ, କୃଷ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ
 ଧରିନୀ ୪ ବେଷ୍ଟିତ, ଦିଶେ ପରିପାତୀ ଅତି
 ସୃଷ୍ଟି ସାରସନେ, ନିହି ବାମ କର ତହିଁ
 ନାଚୁଛନ୍ତି ନରାୟଣ, ଗୁରୁ, ଫେର, ବୁଦ୍ଧ
 ଯେସନ ଲେଟଣୀ ପାରୁ ଛୁଟିଯାଏ ତଳେ ।
 ଶୁଣିଲେ ନବାବ, ଦୃଢ଼ ବଦୁଷକେ ତାହୁ,—
 “କି ଭେଦ ମଦିରନେନା, ମଦିର ମଧ୍ୟରେ ?”
 ଉତ୍ତରଇ ବଦୁଷକ, “ନାହିଁ କିଛି ଭେଦ,
 ଦୃଷ୍ଟି ଅନଳ-ଶିଖାରୁପିଣୀ ସେ ଲୁହ,
 ଗୋଟିଏ ତରଳା, ଯଥା ତାକୁ ଦୃଢ଼ାଦଳ,

୧—ଶିଷ୍ୟ । ୨—ବେଶା ତେର । ୩—ଚନ୍ଦନ, ଅଗୁରୁ, ବସ୍ତ୍ର, ବୁଦ୍ଧମ । ୪—ନୃତ୍ୟରୁ । ୫—ଶାଢ଼ୀ ।

ଅପରାଧି ଗୌରୀ ମୂଲ୍ୟେ ରୂପ-ବିହସିତା,
 ରମଣୀ ପୁଷ୍ପେୟା ଦୁର୍ଦ୍ଦେ ବିନାଶ-ଯଜ୍ଞରୁ,
 ପୁଣି ନାଗପତ୍ନୀ ବେଦ, ଚରଣ-ତୀର୍ଥର ।
 ଭାଷିଲେ ବଙ୍ଗେଶ ଚକ୍ର, “ହେ ବସୁସୀବର !
 ବଡ଼ ଅରସିକ ତୁମ୍ଭେ, ଅଗୁଣ-ଶ୍ରାବକ,
 ଗଳମୁକ୍ତା ମୂଲ୍ୟ କାହୁଁ ରୁଦ୍ଧେ ଶବର,
 ପରା ସଦା ବଣବେଳେ ଜୀବିବା ଯାହାର ।
 ଯାଅ ଏବେ ବିଦା କର ଏ ନର୍ତ୍ତକୀକୁଳେ,
 ଅପି ଶବ ପୁଣ୍ୟମୁଦ୍ରା ପୁରସ୍କାରୁଥିବେ ।”
 “ଯେ ଅଜ୍ଞା” ଭାବାର ଚକ୍ର ଗୁଣ-ପରଦ୍ରାସୀ, ୧
 ଶେନଶ ନର୍ତ୍ତକୀବୃନ୍ଦେ ଗଲା ସ୍ଥାନନ୍ତରେ ।
 ଅନନ୍ତର ତାହୁଁ ଶିଶି ମନାଇ ଭବସ୍ତେ
 ପୁଣିଲେ ବଙ୍ଗେଶ, କୃପା-କୋମଳ ବଚନେ,
 “କିପାଁ ମହାପାତେ ଅଜ୍ଞ ବିରସ ବଦନ ?”
 ବୀଥୁର ଦୁଃସ୍ୱାସ, ସଦା ଶୋକଥାଏ ଆର୍ତ୍ତେ
 ସଦାନୁରୁଦ୍ଧର ସ୍ଥଳ, ଦୈବେ ପାଇଲେ ତା
 ନ ରଖି ଗୋପନେ ବୀଥୀ, ପକାଏ ଅଜାଣି ।
 ବେଦନା ବୀଥୁର କଣ୍ଠେ କହିଲୁ ମନାଇ
 ପ୍ରକାଶି ବିଷାଦକୋଳା ଶୁଷ୍କ ପିତା ଦ୍ୱାସୀ,
 ଯେସନ ମଳିନ, ପିତା, ବର୍ଷାକାଳ ଶର,
 ଅଥବା ମଳିନ ଯଥା ଶାୟିତ୍ରୀ ଫୁଲ ।
 “ବଙ୍ଗେଶ୍ୱର, କାହିଁ ଦୃଷ୍ଟ, କାହିଁ ଶାନ୍ତି ସୁଖ
 ଦୀନ ଦୁଃସ୍ୱାସ, ଚିତା ରୁଦ୍ଧି ସେ ଯେ ଗୁଣରୁ,
 ଜଳେ ତାହା ଅବିରାମ ଦାଉ ଦାଉ ହୋଇ,
 ଆଶାର ସମାଧିକ୍ଷେପ ଦରଦ୍ର ଦୁଃସ୍ୱାସ ।
 ନାହିଁ ବାସ, ନାହିଁ ଅର୍ଥ, ଆସୀୟ, କାନ୍ଦକ,
 ବିନା ଦୋଷେ ନିବୀସିତ, ବିପନ୍ନ, ଲଜ୍ଜିତ,
 କି ଅଛି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଆଉ ଏହାଠାରୁ ବଳି ?
 କି କହିବ ବାଦସାଦୁ, କୁହୁକ୍ତୁ ଦୁଃସ୍ୱାସ
 ମୁମୂର୍ସ ପରସ ଦୁଃଖ, ସହି ନୁହେଁ ତାହା,

ଦୁଃଖଚକ୍ରେ ଏ ଦୁଃସ୍ୱାସ କୁଣ୍ଡ-ରେଖାୟିତ ।
 ହୁଅନ୍ତା ଦେଖାଇ ଯେବେ, ଦେଶନ୍ତ ଚାନ୍ଦ୍ରଶେଖ,
 କୂଳକ୍ଷଣ ଶୋକବନ୍ୟା ଧାଇଁଛି କପର
 ପ୍ରଶରେ ଏ ଦରସ ଦୁଃସ୍ୱାସ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗି ।
 ବହୁଛି ବିପଦ-ବାତ୍ୟା ଉତ୍ସବର ବେଳେ,
 ସେ ବାତ୍ୟାରୁ ଅସମ୍ଭାଳ ପ୍ରବଣ ଆସ ତେ
 ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି ହୋଇ ମୋର ଭାବ-ଆଶା-ସୌଧ
 କରୁଛି ରୁମ୍ଭନ ଧୁଳି ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ,
 ଦଶଦିଗ ଦିଶୁଛି ମୋ ନେତ୍ରେ ଅନ୍ଧାର ।”
 ଶୁଣି ଏ ଭଦ୍ରାସ ବାଣୀ, ଦୃତାଶା-ବୋଲିତ,
 କହିଲେ ନରାବ ଦମ୍ଭ-ସଜୀବ ଭାଷାରେ,—
 “କିପାଁ ଏ ଦୈବତ୍ୟା ବନ୍ଧୁ, ନ ଜାଣି କି ତୁମ୍ଭେ
 ବେ ତୁମ୍ଭର ପୁଣ୍ୟରାଶୀ, ଭବିଷ୍ୟାସକ ?
 ବନ୍ଧୁ ତବ ସଲିମାନ ବଙ୍ଗ-ବାଦସାଦୁ,
 ଆଉଁ ଆଉଁ ଜୀବିତ ସେ, ଏ ଦୈବତ୍ୟ ତୁମ୍ଭର
 ନ ରହିବ ବେଶି ଦିନ, କର ଏ ବିଶ୍ୱାସ,
 ତୁମ୍ଭେ ମୋର ବନ୍ଧୁ, ବଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁଗଣୀ ତବ ।
 ତେଜିପାରେ କୁଣ୍ଠେ ଫଳ, ବାର ବାରିବାଦୁ,
 ସମ୍ଭବ ଏ କଥା, ମାନ ଅସମ୍ଭବ ସଖେ,
 ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ଛଡ଼ାଛଡ଼ି, କହିଲୁ ନିକର,
 ତୁମ୍ଭର ସାହାଯ୍ୟେ ମୁହଁ ଛୁଟି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
 ବାନ୍ଧିଛି ଭରସା, ହୁଏ ଭବିଷ୍ୟତ ସିନା
 କଣ୍ଠେ କଣ୍ଠେ, ଏହା ମହାଜନ-ବାଣୀ,
 ସୁଗ୍ରୀବ ସାହାଯ୍ୟେ ପର ରବିକୁଳ-ବେଳୁ,
 ହୋଇଥିଲେ ପୁଣ୍ୟକାମ ବଳୀ ବାନ୍ଧବସେ ।”
 ଗୁଣବାଦୀ ଅବସାନେ କହିଲୁ ମନାଇ,
 “ଧନୀବାଦ ବାଦସାଦୁ, ଏତେବେଳେଯାଏଁ
 କହିଥିଲୁ ମୁହଁ ତବ ଦୁଃସ୍ୱାସର ବଳ,
 ମାନ ଏବେ ଅହାପରେ ଶ୍ରୀ ଗାଉଅଛି ରୁଦ୍ଧି
 ବର୍ମବୀର, ବଳବୀର, ବୁଦ୍ଧିବୀର ତୁମ୍ଭେ,

ନିଶ୍ଚୟ ସଫଳ ହେବ ଅଭୀଷ୍ଟ ତୁମ୍ଭର ।
 ଅଧିକ ମୁଁ ଭଲର ଗୁଣଗୁଣୀକର
 ପୁଣି ନିମନ୍ତେ ତବ ପ୍ରାଣେ ବଳେ ବଳେ,
 କରୁଛୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଏବେ ଧର୍ମେ ସାକ୍ଷୀ କରି
 ସାଧୁର ଭବେଶୀ ତବ ପ୍ରାଣପାତ ସାଏଁ,
 ଭଲର ସିଂହାସନ ଅର୍ପିତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ,
 ସତୀ ସତୀ ଏହା ମୋର ସତୀ ଶତବାର ।”
 ନୀରବରେ ବାବୀରୀ ସାମନ୍ତ ମନାଇ,
 ମୁକୁତାସୀ ହାସ୍ୟାକାଶ କହିଲା ଏସନ,—
 “ବାବୀହାନେ ମହାପାତେ ଗଲେଣି ତ ବଳ
 କଲୁକ୍ତମେ, କାର୍ଯ୍ୟଦାନେ ହେବେ କି ସେ କାଳି?
 ମହତ ଲୋକର ବାବୀ କୁଏ କାହିଁ ଆନ ।”
 ଭେକିଲା ଏ ପରିହାସ-ଶାଣିତ ରୁଦ୍ଧବା
 ମନାଇ ହୃଦୟେ, ତହିଁ କହିଲା ସେ ସେଷେ—
 “ମହତେ ମହତ ଚିନ୍ତା, କାହିଁ ବା ଚିନ୍ତା
 ହାସ୍ୟାକାଶ, ଅମହତ ବାବୀୟାକୀବା,
 ନୁହେଁ କେବେ ଅବଶ୍ୟାସୀ ଏ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି,
 ନୁହେଁ ଶଠ, ନୁହେଁ ଭଣ୍ଡ, ନୁହେଁ ସେ ବିଦୁଦ
 ଗୁଣିତ ଭବର ପ୍ରାୟ, ସତୀ ତାର ଧର୍ମ,
 ତାହା ବାବୀ, ପ୍ରତିଧ୍ବନି କାର୍ଯ୍ୟର ତାହାର ।”
 ଦେଖି ମନାଇର କୋପ ତରୁର କଙ୍ଗେଶ,
 ଅନଳ କଟାକ୍ଷପାତେ ଶାସି ବିଦୁଷକେ,
 ଭୃଷୀୟା ମନାଇକି କଲେ ଆଇଙ୍ଗନ,
 କହିଲେ କୋମଳେ, “ବନ୍ଧୁ, ତେଜ ମନୁ ଶେଢ଼,
 କାଣ୍ଡକାନୁଷ୍ଠାନୀ ଏହି ବିଦୁଷକ ଜାତି
 ନ ଜାଣନ୍ତି ଆନ କିଛି ପରିହାସ ବନା,
 ଅଧର୍ମକୀ ସେ ମୁହଁ ଅଭାଷା ବଚନ ।
 ଜାଣେ ମୁଁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ପରମ ବିଶ୍ୱାସୀ,—
 ନୁହନ୍ତି ସେ ଅବୁତଳ କିମ୍ବା ହୃଦହୀନ ।
 ବସ ତୁମ୍ଭେ ଶାନ୍ତି ହୋଇ,” ଏହା କହି ଗସ୍ତେ
 ବସାଇ ତାହାକୁ, ନିଜେ ବସିଲେ ଆସନେ ।
 ଏଥୁଅନ୍ତେ ମନାଇକି ସମ୍ବେକ୍ଷ କଙ୍ଗେଶ,

ପୁଣିଲେ ମଧୁର ଗିରେ, “କି ଦେଶର ସଖେ,
 ଭବିଷ୍ୟ ଅଦୃଷ୍ଟ ମୋର, ସତେ କି ଏ ସୁଲେ
 ହେବ ମୋର ନିଃସନ୍ଦେହ ଅଭୀଷ୍ଟ ସଫଳ?”
 ଭବିଷ୍ୟ ହୃଦୟରେ ମସ୍ତୁରୀ ମନାଇ,
 “ନ ହେବ କିପାଇ, ନୁହ କି ସନ୍ଦେହ ତହିଁ,
 ଏବେ ସିନ୍ଧୁ ବିଶୁଦ୍ଧାସ-ଦକ୍ଷ, ଦୁସେ ସବି
 ଲଭେ ପ୍ରଭୁଜ୍ଞାନ ସାହା, ତେବେ ବଙ୍ଗେଶ୍ୱର,
 କେ ଅଶ୍ୱେ ବାକୁ ? ସ୍ୱପ୍ନ ବୀରବର ତୁମ୍ଭେ,
 ତହିଁପରେ ସେନାପତି ବୀର ଦୁରାମଣି
 ଜାମାତା ତୁମ୍ଭର, ରଣେ ଚର-ଅସ୍ତ୍ରଧାରୀ,
 କି ଭୟ ତୁମ୍ଭର ଗସ୍ତେ, ତେଜ ଏ ଦୌବଳୀ ।”
 “ସା ଯା କହିଲ ସଖେ” ଭାଷିଲେ ନବାବ,
 “କିଛି ସେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଭଲ-ସମ୍ରାଟ
 ନୁହେଁ ତ ସାମାନ୍ୟ ବୀର, ଗତ ସୁଲେ ତାର
 ପାଇଛି ମୁଁ ପରିଚୟ, ତାହା ପ୍ରମାଣ ।
 ସୁଦ୍ଧି ତାର ଅମାନୁଷୀ ଅଭୂତ ବୀରତ୍ୱ
 ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ହେବ ମୋର ଉଠୁଛି ଶୀତେଲ
 ଶକ୍ତି ସେ ମୋହର, କିଛି ଗୁଣଗୁଣି ତାର
 ପ୍ରଶଂସା ଶକ୍ତିର ସୁଦ୍ଧା, କରେ ସେ ସମର
 ଏକ ହସ୍ତେ ଧରି ଶସ୍ତ୍ର ଅନ୍ୟ ହସ୍ତେ ଶାସ୍ତ୍ର,
 ଧାମିକ ସେ, ଲଢ଼େ ନାହିଁ କିଲେ ରଣଧାରୀ ।
 କି ବୀରତ୍ୱ, କି ସାହସ, କେଡ଼େ ତେଜସ୍ୱିତା,
 ଗତ ସୁଲେ ହୃଦେ କେ ମୁଁ ଲଭି ପରାଜୟ
 କରନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତାବ ସନ୍ଧି, କହିଲା ସେ ନୋଥେ
 ‘ସନ୍ଧି ଏହି ଅସ୍ତ୍ରମୁଖେ,’ ଦେଖାଇ କୃପାଣ,
 ଅବର କହିଲା ଗର୍ଭି ଦୁସ୍ତ୍ର ସିଂହ ପ୍ରାୟ,
 ‘ରାମୁରନ୍ତେ ସନ୍ଧିପକ୍ତ ହେବ ସ୍ୱାକ୍ଷରତ’
 ଓଡ଼ୋ, କେଡ଼େ ଦର୍ପାକତ ନିର୍ଭୀକ ଭବିଷ୍ଟ,
 ନ ଗଣେ ସେ ସମତୁଲ୍ୟ ବୈରାବ ବିଦମେ ।”
 ଗୁଳବାବୀ ଅବସାନେ କହିଲା ମନାଇ,
 “କି ବର୍ଣ୍ଣିତ ବାଦସାହ, ମୁକୁନ୍ଦ-ବୀରତ୍ୱ,
 ଏକାକୀ ସେ ବୀରଧର ବଂଶମଣ୍ଡ ସମ,

ଅଭୁତ ବୌଶଳୀ ପୁଣି, ସାମାନ୍ୟ ବୌଶଳେ
 କରନ୍ତି ସେ ମହାଦ୍ରୁପୀ, ହୁଏ ବ୍ୟାଘ୍ରେ ବଶ,
 ଶୁଣନ୍ତି, କହୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କ କଥାକୁ କାହାଣୀ ।
 ଅରଣ୍ୟେ ବରଦା ଆଶେ ବରଦ ଶ୍ରୀପଦ,
 କରନ୍ତି ସେ ବେଳେ ବେଳେ ମୁଗୁଆ ବିଦାର;
 ଅରେ ଦନ୍ତାବଳ ପୁଣ୍ୟେ ଆଶ୍ରେହୁଏ ସମ୍ରାଟ
 ପଶିଲେ ଗରୀର ବଳେ, ଦୈବେ ଦେଲ କୃଷ୍ଣ
 ଅନୁଗାମୀ ମୁଗୁସୁଏ ପଳାଇ ସରବର
 ପଶିଲେ କନ୍ଦରେ, ନୃପ ରହିଲେ ଏକାକୀ ।
 ଏକାକେ ବିଦାର ବନ ମତ୍ତ ମତ୍ତ ଶବ୍ଦେ
 ପ୍ରମତ୍ତ ମାବଙ୍ଗ ଏବ, ଶିଶୁର ହୃଦନ୍ତ
 ଚୁଟିଲବ ଗୁଳଦ୍ରୁପୀ ଅନ୍ତମଣେ ରୁଗ୍,
 ସେ ସକଟେ ବିଚଳିତ ନ ହୋଇ ସମ୍ରାଟ,
 ଧରଣ ଅକ୍ଷୁଣ କରେ ଏକ ଲଙ୍ଗେ ଯାଇ
 ବସିଲେ ଅରଣ୍ୟ ଦ୍ରୁପୀ ପୁଣ୍ୟେ ଦୃଢ଼ାସନେ ।
 କଲେ ତାହା ମେରୁଦଣ୍ଡେ ଅକ୍ଷୁଣ ଆକାଶ,
 ଲେଦିଗଲ ସେ ଅକ୍ଷୁଣ ମେରୁ ମଳ୍ଲ ତାର,
 ଫେରିଲ ବହୁ ସେ ଦନ୍ତୀ ବିକଟ ଚକ୍ରାରେ ।
 ଏହି ଅବସରେ ପୁଣି ଲଙ୍ଗ ଦେଇ ନୃପ
 ବସିଲେ ସ୍ୱପ୍ନପୁଣ୍ୟେ, ସେ ବନ୍ୟା ହିରଦ
 ପଳାଇଲ ପ୍ରାଣଭୟେ, ନ ରାହି ପଛକୁ ।
 ବାରବାଟୀ ଦୂରୁ ଅରେ ପୋଷା ମହାବଳ
 ପଳାଇଲ ଯନ୍ତ୍ରା ଭାଙ୍ଗି, ଧରବାକୁ ତାକୁ
 ନ କଲେ ସାହସ ବେଦ୍ଧ, ବହୁ ମହାସୁତା
 ଶୂନ୍ୟଦ୍ରୁପ୍ତେ ଏକୂଟିଆ ଧାଇଁଲେ ତା ପଛେ ।
 ଶକ୍ତେ ଦୂର ଯାଇଁ ବହୁ ଲେଉଟି ସନ୍ତୋଷେ
 ସେ ଭୀଷଣ ମହାବଳ ଅନ୍ତମିଲ ନୃପେ ।
 ଲଙ୍ଗ ମାର ପ୍ରାସିବାକୁ ହୁଅନ୍ତେ ଉଦୀତ,
 ଧରଲେ ସମ୍ରାଟ ତାର ଚକ୍ଷୁ ଗପି ଆଶ୍ରେ
 ବାମ ହସ୍ତେ, ବାମେତରେ ବ୍ୟାଘ୍ରହସ୍ତହସ୍ତ,
 ଅନାୟୁତ ହୋଇ ସେହି ରହିଲ ନିଶ୍ଚଳେ ।

ସେହିପରି ବଡ଼ମୁଣ୍ଡି ପ୍ରତକ୍ତି ପେଶଣେ
 ଅଲେ ଆଉ କିଛିକ୍ଷଣ, ବରପାତ୍ରା ବ୍ୟାଘ୍ର
 ବ୍ୟାଘ୍ରଲୀଳା ସମ୍ବରଣ, ଆସି ପଶୁରଣୀ,
 ଘେନିଗଲେ ବାନ୍ଧି ତାକୁ ଲୋଡ଼-ଶୁଙ୍ଗଳାରେ ।
 ବଙ୍ଗେଶ୍ୱର, ସୁବରଦ ଏକାକେ ଭାବରେ
 ମୁକୁନ୍ଦଙ୍କ ଭକ୍ତ ବୀର, ତଥାପି ତୁମ୍ଭର
 ହୃଦାଶ ଦେବାର ନାହିଁ ବେଦଶ ବାରଣ,
 ବୌଶଳେ ସାଧୁବା ବାଣୀ, ରହୁ ନିର୍ଭୀକନ ଶା"
 “ହୋଇ ନାହିଁ ହୃଦାଶ ମୁଁ”, କହିଲେ ନବାବ,
 “ଉତ୍ତର ବମବାନ୍ତ ସନ୍ତାନ ଦିନ
 ମନ ମୋର ସେହିଠାରେ, ଜଣିବି ଉତ୍ତର,
 ନରୁବା ମରବି ରଣେ, ପଣ ଏହା ମୋର ।
 କି ସୁନ୍ଦର ସେ ପ୍ରଦେଶ, ଗଡ଼ାଯେତେ ସ୍ୱପ୍ନେ,
 ଅଥବା ପଶୁଛୁ ଛୁଛୁ ସରୁପ ସ୍ୱର୍ଗର
 ଗୋଟିଏ ମହିମାରୁଣି ଅବଳୀ-ବନ୍ଧରେ,
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ, ଶାନ୍ତର୍ଯ୍ୟେ, ଯେତେ ଅମର ଭୁବନ ।
 ଅମର ବରତାପୁଷ୍ପ ନିସର୍ଗ ଉଦ୍ୟାନ
 ସେ ଉତ୍ତର,-କମଳୀୟା ପ୍ରବୃତ୍ତିଗୁଣୀର,
 ତମ୍ଭା ତାହା ଅସରନ୍ତା ରହୁ-ଗନ୍ତାବର
 ଲବଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀର, ତହିଁ ବିକରେ ସୁଖମା
 ହୁଇ ହାତେ ଉତ୍ତରୁକ, ପ୍ରତି ସନ୍ଦେ, ପୁଷ୍ପେ
 ବରୁଛୁ ବସନ୍ତ ଆସୁପ୍ରକାଶ ସତତ ।
 ବାହିଁ ଶୋଭେ ମହାରଣୀ-ଗିରିମୁକୁଟିତ,
 ଦୂରୁ ଦିଶେ ଦିଗପଟେ ଅକ୍ଷିତ ଯେସନ
 ସ୍ୱପ୍ନହସି, ମୁଗୁନାହିଁ କସ୍ତୁରୀ ବାଜରେ,
 ବାହିଁ ଅବା ଉଠିଅଛି ପୂର୍ବ ନଦୀରୁପେ
 ପ୍ରବୃତ୍ତିମାତାର ସ୍ଥିରୁଷ ମଧୁର ମାତୁରୁ,
 ବିରାଜେ କୁସୁମାକୀର୍ଣ୍ଣ ବାଜନ ତା ଗୀରେ ।
 ବାହିଁ ଶୋଭେ ଶଯ୍ୟାକ୍ଷେପ, ଦିଗନ୍ତବିସାଣ,
 ଉତ୍ତର-କମଳାଙ୍କର ବୋଉରୁଣୀର ସେ,
 ହେମନ୍ତେ ସେ କ୍ଷେପ, ହୋଇ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଶୟୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ

ସର୍ଥ କରେ ଉତ୍କଳର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରସ୍ଥ ଆଶା ।
 ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ସେ ଉତ୍କଳ ସକଳ ଚିତ୍ତବେ—
 ଧନ, ଧର୍ମ, ଜ୍ଞାନ, ଦାନ, ବଳ, ମାନ ଆଦି,
 ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ଆହା, ଯଥା ବର୍ଣ୍ଣାଳକାଶୟ
 କୁମୁଦ, କମଳେ, ଜଳେ, ମରୁତମାଳାରେ ।
 ଉତ୍କଳର ସ୍ତାମ, ପତ୍ନୀ, ପ୍ରାନ୍ତର, ନଗର
 ବସନ୍ତ କାନ ଯାହୁଁ ବଳ ମୁରୁଧର ।
 ଜ୍ଞାନ ମହାରାଜାବର ଏ ଭାରତରୁମି,
 ମୁକ୍ତିରହୁ ଉତ୍କଳ, ତା ଅଗାଧ ଗରଭେ,
 କିମ୍ବା କଲ୍ଲଭା ସମ ଏ ମହୀମଣ୍ଡଳ,
 ଭାରତ ସେ ରତନର ଭୂଷଣ-କୁସୁମ,
 ଉତ୍କଳ ସେ ସୁମନର ଭୂଷଣ ସୁଭୁକ୍ତି,
 ଅଥବା ଭାରତ ଗଳ, ଉତ୍କଳ ତା ମୋତି ।
 କି ଉତ୍କଳ ଉତ୍କଳର କଳାକୁଶଳତା,
 କି ସୁନ୍ଦର ନିର୍ମିତ୍ତି, ସେ ନିର୍ମିତ ମଧ୍ୟରେ
 ଭୂମି ଚିତ୍ତର ପୂର୍ବ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତିଭା,
 ଆଉ ଆଜି କଥା ସ୍ୱପ୍ନ ଶୋଭାଭୁକ୍ତ କରି,
 ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ବସେ ନିଜକୁ ବୁଲାଇ ।
 କି କହିବି ଅସ୍ତବ ମୁଁ, ବ୍ୟାତା ସୃଷ୍ଟିରେ

ଯାହା କିଛି ଅଛି ସତ୍ୟ, ଶିବ ବା ସୁନ୍ଦର;
 ସେ ସକଳ ଏକାଧାରେ ସୁନ୍ଦର ଉତ୍କଳେ ।
 ତାରକସି ଅଳଙ୍କାର ଦେଖିବୁ କଟକେ,
 କୃତ୍ତିମ ସେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଉପତାପ ମନେ
 ନୈସର୍ଗିକ ଭ୍ରାନ୍ତି, ଦିବ୍ୟ ଗଠନକୌଶଳେ,
 ପ୍ରତିତ ଦୃଶ୍ୟ ଯେତେ ତାହା ଅବରୁଣିତ ।
 ନିରେଖି ସେ ଅଳଙ୍କାର, ନାରୀ କେଉଁ ଛାଇ,
 ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଲେଭନେ ପଡ଼ିବେ କିନ୍ତୁ ।
 କି କହିବି ଉତ୍କଳର ସୌଭାଗ୍ୟ କାହାଣୀ,
 ଥରେ ମାତ୍ର ଦେଖି ମୁହିଁ ଅନନ୍ତବିହ୍ୱଳ,
 ସେ ଅନନ୍ତ-ଶିଖରର ରହିବୁ ଅବସ୍ଥ
 ଲଗି ମୋ ଶରୀରେ, ମନେ, ଅପାସୋରୀ ତାହା
 ଉତ୍କଳର ସେ ଆଶ୍ରୟ, ସେ ମହାସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
 କରୁଛି ମୋ ମନସ୍ତତ ସଦା ଆକର୍ଷଣ ।
 ଏକାକେ ସଙ୍କେତ ସତ୍ତ୍ୱା ବାଜିଲ ମସ୍ତକଦେ,
 ରୁଷିଶ ବୋରୁଣପଠ ସମୟ ଆଗର,
 ଉଠିଗଲେ ବାଦସାହୁ, ସଦସ୍ୟ ଗହଣେ,
 ଗମିଲେ ମନାଇ, ଶିଶୀ ଆବାସାଭିମୁଖେ ।

ଦ୍ୱାବଗ ସର୍ଗ

ସାର ପ୍ରାଭାତକଳ୍ପେ ଯଦନ ଭୂପତି
 କଳେ ହେଲେ ଦରଦାରେ, ସଭାସଦବର୍ଗ
 ନିଜ ନିଜ ଯୋଗ୍ୟାସନେ ବସିଗଲେ ଆସି ।
 ବାଦସାହୁ ଅନ୍ୟମନା ହେଉ ମନ୍ଦିରର
 ପୁଣିଲେ ବନସ୍ତେ, “ପ୍ରତିଭା, କିପା ଭାବାନୁର
 ଅଳ କିପା ଚନ୍ଦ୍ର ଭେଗା ସମ୍ପାଦ ଶ୍ରୀମୁଖ !”
 ଉତ୍ତରରେ ବଜାୟ ଅନୁଗ୍ରହ ସ୍ୱରେ,—
 “ହୋଇଥିଲୁ ନିବାସିତ ଗତରାତ୍ରେ ମୁହିଁ
 ଯେ ସୁନ୍ଦର ସୁଗନ୍ଧକୀ, ନା ନା, ସୁଗନ୍ଧରେ,
 କେ ଆଶିଷ ତହିଁ ମୋତେ କେଉଁ କାହିଁ ଲଗି

ସୁଖି ତପ୍ର ଧରବକ୍ଷେ—ସ୍ୱର୍ଥ କହୁଣିତ ?
 ହାୟ ବସ୍ତ, ବୁଦ୍ଧନେଲୁ କିପା ସେ ସୁଖମା ?
 ରାଗିଥିଲେ ସେ ଶୋଭାକୁ ଚର ମୁଁର କର
 କି କ୍ଷତି ହୁଅନ୍ତା ତୋର, ପାରୁ ନାହିଁ ରୁଷି !
 ହୁଏ ଯଦି ଭ୍ରମ ତାହା, ତେବେ ସେ ଭ୍ରମକୁ
 ସୁରଣୀୟ, ବାହୁନାୟ, ସୁଗନ୍ଧପ୍ରେତ ।
 କି କହିବି ମନ୍ଦିର, ଗତ ରାଜ୍ୟରେ
 ଆହାସନ୍ତେ ଶଯ୍ୟା ଅଙ୍କେ ହେଲୁ ମୁଁ ନିଦ୍ରା,
 ତାଣେ ନାହିଁ କେତେକ୍ଷଣେ ହୋଇଗଲୁ ମୁକ୍ତ
 ସୁଗନ୍ଧକୀ ସିଂହଦ୍ୱାର, ବାହାରିଲେ ତହିଁ

ରଣିରୁଥେ ସୁସୁଦେବୀ, ଭୁବନମୋହନୀ,
 ତାହି ଦେଇ ସେନାଦାବତ୍ ଦୃଷ୍ଟିପାତେ ମୋତେ,
 ଗଲେ ସେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭୁବ, ପକ୍ଷୀ ପ୍ରାୟ ଭୁବ ।
 ତହିଁ ପରେ ଆବରୁ ତା ନାରୀମୂର୍ତ୍ତି ଏକ
 ମାତୃତ୍ବର ଉପମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରାୟ, ଝରେ ନେତ୍ର
 ଦେବ କୋଟି, ପ୍ରତେ ହୁଏ ଦେବୀ ନିଶ୍ଚୟ ସେହୁ,
 ଅଧର ମଧୁର ହାସ, ଶୋଭେ ଯେହେ ଆହା
 ସଦ୍ୟାସୁଚି ପଦ୍ମଦଳେ ଅରୁଣ କରଣ !
 ଆବେଗ-ଜଡ଼ିତ ସ୍ଵରେ କହିଲେ ସେଦେବୀ,—
 ‘ତାଲ ତାଲ ତାଲ ବସ ! ତାଲ ଉଠି ଭୁବ
 ଉପସକ୍ତ ସମୟ ଏ, ଭାଗ୍ୟଧର ଭୁବ,
 ଏତେକିନେ ଫିଟିଲରେ ଭାଗ୍ୟ-ବଞ୍ଚି ତୋର,
 ତାଲ ଏବେ ତୋର ଭାବୀ ଯୌଭାବ୍ୟ-ମନ୍ଦିରେ,
 ଏତେକିନେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ଦେବତା ତୋ ପ୍ରତି,
 ସେହି ଦେବବଳେ, ବାବୁ, ବରଷୁ ରେ ଭୁବ
 ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ, ନୁହେଁ କିସ ବସ୍ତୁତୋଷେ,
 ଅବର ସେ ବସ୍ତୁତୋଷେ କି ଅବା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ,
 ଦେଖିବୁ ଅଦୃଶ୍ୟ ଭୁବ ଏ ଦେବ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।’
 ଏସନ ବଖାଣି ଦେବୀ, ହୁଅଇ ମୋ ଦେହେ
 କରୁଣା ତୋର ମର୍ମସ୍ପର୍ଶ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶକ୍ତିକା
 ଦେଲେ ଅସ୍ତ୍ରସର, ଅହୋ, କି ମୋହନୀ ଶକ୍ତି
 କ୍ଷୁଦ୍ର ସେହି ଶକ୍ତିକାର, ଖଟାସ୍ତ୍ର ବଳେ
 ବର ମୋତେ ଅଶାସ୍ତ୍ରୀୟ, ବାଦ୍ୟୁଦ୍ଧିନୀ,
 ଶୋଭାଲୁ ମାତା ପଛେ ଶିଶୁପ୍ରାୟ ମୁହିଁ ।
 କି ମାୟା ସେ ଦେବୀଙ୍କର, ଯାଉଛି ମୁଁ ବାହୁଁ,
 କି ଭବକଣ୍ୟା, ତାହୁଁ କି ଭବକ୍ତ, କିଛି ହିଁ
 ଗଲା ନାହିଁ ଜଣା ମୋତେ, କେତେ ସକ୍ଷ ପରେ
 ଦେଖିଲି ଯା, ଦେଖି ନାହିଁ ମାନବ କେବେ ତା ।
 ଦେଖିଲି ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ ରହିଛି ଗସ୍ତର
 ଅଦୃଶ୍ୟ-ଅଶ୍ରୁତସ୍ଵର ସୁନ୍ଦର ପ୍ରବେଶ
 ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣମୟ, ସୁଶୋଭିତ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣପ୍ଲବଙ୍ଗରେ
 ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଚରୁରତା ତହିଁ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ କହଙ୍ଗେ

ବରୁଣ ସଙ୍ଗୀତାତାପ ବିଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ର,
 ସୁବର୍ଣ୍ଣପିତ୍ତଳା ପ୍ରାୟ ସେ ଦେଶ ମାନବ ।
 ତହିଁ ମଧ୍ୟ ଏକ ସ୍ଥାନେ ଲଗିଛି ଭସ୍ତବ,
 ରୁଣ୍ଡ ବହୁଲେବ, ସବେ କେୟୁର, କୁଣ୍ଡଳ,
 ଅଙ୍ଗଦ, ବଳସୁଧାସ୍ନା, ଦେବୀଙ୍କ ଉଦ୍ଧିତେ
 ଅଭାସ୍ୟ ସେମାନେ ମୋତେ, ବସାଇଲେ ନେଇ
 ଏକ ଦ୍ଵିମମତ୍ତେ, ତହିଁ ଉଠିଲି ଭବୁଳ
 ଆନନ୍ଦ ସଙ୍ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ଘୋର ବୋଲାଇଲ ।
 ସେହି ବୋଲାଇଲେ ମୋର ଭାଙ୍ଗିଗଲା ନିଦ୍ରା,
 ରହିଗଲା ସୁଖସୁପ୍ତ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହାସ !
 ସେ ବାହୁ କି ଏକ ବାସ ଅଙ୍ଗତ ପ୍ରେରଣା,
 ବାହୁଁ ଆସି ଦେଖାଉଛି ଅଙ୍ଗୁଳ ସଙ୍କେତେ
 ଗନ୍ତବ୍ୟ ସରଣୀ ମୋତେ, ଯେହେ ଧନନୀରେ
 ଦାଳ ଦେଉଅଛି କେଉଁ ସଦୟ ଦେବତା
 ତାକୁ ଉଦ୍ଧେତନାସୁର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ ମନ୍ଦିର,
 ନିବସି ମୋହର ଦୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତରାଳେ ବାହୁଁ ।
 ନୀରବତ୍ତେ ସଜ୍ଜମାନ, କହିଲ ମନାଇ—
 “ସୁକାୟା, ବାଦସାହ, ଏ ସୁପ୍ତର ଫଳ !”
 କେ କହିଲ ନିଶ୍ଚୟ ଦେବ ଭବୁଳ ବିଭସ୍ତ,
 କେ କହିଲ ଦେବ ଦିକ୍ଷୀ ସିଂହାସନ ଲୁଗ,
 ଏହିପରି ଅଲୋଚନା ଲଗିଛି ସଭାରେ,
 ଏକାକେ ଦକ୍ଷିଣତୁର ଦେଲି ଉପସ୍ଥିତ ।
 ବିଭକ୍ତ ଅବୃତ୍ତବନ୍ତ ସେ ସଦନ ଦୂର
 ପଳିତ ଶୁଣ୍ଠିଳ, ଗ୍ରୋହ, ବଦନ ତାହାର
 ଉଠୁଛି ଦୃଢ଼ତା ଫୁଟି ନିର୍ଭୀକତା ସଦୃଶ ।
 ସମ୍ପ୍ରମେ ନୁହଇ ଶିର ନବାବ ଚରଣେ
 କହିଲ ସେ ଦୂର, “ପ୍ରଭୋ, ଅନୁକ୍ରା ପ୍ରକାରେ
 ଭେଟିଲି ମୁଁ ଯାଇ ସୁଖ ସୁମହତ୍ତ୍ଵଭଞ୍ଜେ
 ଗୋପନେ ସାରଙ୍ଗଗଡ଼େ, ହୃଦ୍‌ବେଶ ଧରି,
 କେତେ ଯେ ସମ୍ମାନ ତହିଁ ବର ଉପଭୋଗ
 କି କହିବି ତାହା, ବଡ଼ ଭଦ୍ରାର ସେ ସୁଖ,
 କରେ ମୋତେ ବହୁ ଚାହିଁ ସୁଖ-ଉପତାପେ ।

ଦେଖିଲୁ ମୁଁ ତାହାଙ୍କର ବଞ୍ଚେଶ୍ୱର ପ୍ରତି
ଅଗାଧ ବିଶ୍ୱାସ ଭକ୍ତି, ଅଛନ୍ତି ସେ ସଦା
ତାଙ୍କୁ ଅଗମନ ପଥ ବଞ୍ଚ-ବାହୁନୀର,
ବହୁନ୍ତି ବାଦସାହେ ଅସଂଖ୍ୟ ସନ୍ନାମ ।
ଆବର କହିଲେ ମୋତେ, ବହୁବ ନବାବେ
ଆସିବାକୁ ସୈନ୍ୟ ଶେନ ସବୁର ଉଲ୍ଲେଖ,
ଦେଖାଇବେ ପଥ ଶିଖା ମନାଇ ଉଦ୍‌ୟେ,
ସେତେବେଳେ ପେଶିଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ଏହୁସ୍ୱର୍ ମୁହିଁ ।
କି ବହୁବ ଅଧିକ ବା, ସାକ୍ଷାତରେ ସବୁ,
ଜଣିଲେ ନବାବ ସୁଜେ, ଆଜୀବନ ମୁହିଁ
ରହିବ କୃତଜ୍ଞ, ରଣୀ ତାହାଙ୍କ ସମୀପେ,
ଛାଡ଼ିଦେବ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେଖା ଉଦ୍‌ୟରୁ ।
ଯାଅ ଦୂର ରୁପ ଏବେ, ବହୁବ ବଞ୍ଚେଶ୍ୱର,—
ବରପତ୍ର ଯାହା ଆଜି ଉଲ୍ଲେଖ-ବାହୁନୀ
ଗୌଡ଼ ଅନ୍ତମଣ ଆର୍ଥେ, ମାଗଧ ମାରରେ,
ଏହି ଏକା ଉପସ୍ଥୁ ସୁସମୟ ଅତି,
ଆସି ବାଦସାହୁ ଶରେ ଅରଣ୍ୟ ମାରରେ,
କାରୁକାଣୀ ଅବଶେଷ କରନ୍ତି କଟକେ ।
ଅଛି ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସଦା ତାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟାର୍ଥେ,
ଆସନ୍ତି ସେ ଶୀଘ୍ର, ଲବେ ନ ବର କିଲମ୍ ।
ଶେନ ମୁଁ ମେଲଣି ତହିଁ ତାହାଙ୍କ ଛାମୁରୁ
ଆସିଲୁ ଦେବାକୁ ବାହା, ସବୁର ଗତିରେ,
ଅଛନ୍ତି ପାଟୀ କ୍ଷେତ୍ରେ ଉଲ୍ଲେଖମୁଖ
ଶେନ ଚତୁରଙ୍ଗ ତମ୍ଭ, ଅତୁର ଭବିଷ୍ୟ
ଅନ୍ତମିତେ ଆସି ଗୌଡ଼ ବଞ୍ଚ ଗୁଣଧାନ୍ୟ ।
ଆବର ଆସିଲୁ ଦେଖି ଭାଗୀରଥୀ ତୀରେ
ଲଗିଛନ୍ତି ଆଟୋପ ସବୁ ଶିବର ପ୍ରାପନ,
ବସ୍ତ୍ରାବାସେ ଗଙ୍ଗାତୀର ଯାଇଛନ୍ତି ଅଛାଦି,
ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ ପଥ, ପ୍ରାନ୍ତର ଯେସନ
ହୁଏ ସମାଜନ ଶୁଭ, ଭୁଲୁଁ ଛତା ୨ ପୁଣ୍ଡେ ।”

ଶୁଣି ଦୂତବାଣୀ, ଦେଲୁ ଭଣ୍ଡାସ-ମୁଖର
ସଭା, ଦୃଷ୍ଟେ କାଲବ ନ କହିଲୁ ଏସନ,—
“ପଞ୍ଚିଛୁ ଯତ୍ରାରେ ଆସି ବଳେ ବଳେ ସିଂହ,
ବିଧିବଦ୍ଧ ସୁଯୋଗ ଏ, ମିଳେ ଭାଗ୍ୟଫଳେ ।
ଶହ ଆସି ଗୌଡ଼ଗଡ଼ ଆନ୍ତମିତା ପୁରୁ
ଶହ ଗୁଣ୍ୟ ଅନ୍ତମଣ ଆମ୍ଭର ବରଦା,
ମୋ ବିଚାରେ ଅର୍ଦ୍ଧସୈନ୍ୟ ଶେନ ବାଦସାହୁ
ରହନ୍ତି ପ୍ରସ୍ତୁତ, ଶେନ ଅପରାଜିତ ମୁହିଁ
ଏ ଶିଖା ମନାଇ ସଦା, ବନମାଗେ ଯାଇ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶରେ ଅନ୍ତମଣ ଉଲ୍ଲେଖ ପ୍ରଦେଶ ।
ପାଇ ଏ ସମ୍ଭାଦ ଶହ, ଫେରସିବା ବେଳେ
ପଛେ ପଛେ ବଞ୍ଚେଶ୍ୱର ଯିବେ ସୈନ୍ୟ ଶେନ,
ଦେବ ଗୌଡ଼ ନିରାପଦ, ନିଜ ବୁଦ୍ଧି ଦୋଷେ
ଦେବେ ବେନି ପାଶୁ ବନ୍ଧୀ ଉଚ୍ଚା-ସମ୍ରାଟ ।”
ସମସ୍ତଙ୍କ ମନୋମତ ଦେଲୁ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ,
ଧାର୍ଯ୍ୟ ଦୋଇ ତହିଁ ପ୍ରାତେ ସମସ୍ତଭିକ୍ଷାକ,
ଭାଙ୍ଗିଲୁ ସଂସଦ, ଗଲେ ବାଦସାହୁ ଉଠି,
ପାତ୍ର, ମିତ୍ର, ସେନାପତି ଗଲେ ନିଜାବାସେ ।

ପାହୁଲ ରଜନୀ, ସେ ପଞ୍ଚିଲ କାବର
ଆକାଶର ଉଚ୍ଚୁସିତ ପ୍ରେମ-ଅଶ୍ରୁ ପ୍ରାୟ,
ମହାଯୋଗୀ ମହାବାଣ, ପକ୍ଷିସ୍ୱର ଛଳେ
ଗାଇଲୁ ସେ ସାମବେଦ ଗମ୍ଭୀରେ ସୁହୃଦ୍ ।
ପ୍ରାଣାୟାମପଦ୍ମଶ ଯେ ତାପସବର,
ଅନ୍ତରେ କୁମୁଦେ ରୋଷ ୩ ଛାଡ଼ନ୍ତି ରେତକ ୪
ବହୁଲ ଶୀତଳ ବାୟୁ ସୁରାସ ସୁରଭିତ,
ଏକାକେ ଯବନ ଦୁର୍ବ ବାହାରିଲେ ସୈନ୍ୟ,
ବାହାରିଲୁ ଦ୍ୱୀପପତ୍ର ୫ ବିବର ଯେସନ,
ବାହାରିଲୁ ସେନାପତି ବୀର କାଳତାନ
ଆବର ଭୀଷଣ ବସୁ ଆୟୁଧୀ ସନ୍ଧାହେ,

୧—ପାଟୀକ୍ଷେତ୍ର—ପାଟପୁର । ୨—ଛତା । ୩—ପ୍ରାଣାୟାମ କାଳରେ କୁମୁଦ ବାୟୁକୁ ଅନ୍ତରରେ
ରୁକ୍ତ କର । ୪—ରେତକ ବାୟୁକୁ ବାହାର କରି ଦିଆଯାଏ । ୫—ପିମ୍ପୁଡ଼ମାଳ ।

ବିଶାଳ ପାଦରେ ଶ୍ରୀ ପାଦ, ଭୃଷ୍ଟାସେ ମସ୍ତକ ।
 ବାଜିଲ ବିବିଧ ବାଦୀ, ଶେଷଲ ଅମ୍ବରେ
 ଚତୁରସ୍ର ରକ୍ତକେତୁ, ଧୂମକେତୁ ପ୍ରାୟ,
 ବକ୍ତରେ ପମୋୟ ଶୈଳୀ କଙ୍ଗ-ଅଧିପତି,
 “ହେ ବୀରେନ୍ଦ୍ରବୃନ୍ଦ, ସବେ ଜାଣିବ ନିକର
 ଲୁପ୍ତାମ ଧର୍ମର ଟେକ, ଲୁପ୍ତାମ ଗୌରବ
 ନୀସ୍ତ ତୁମ୍ଭ ହସ୍ତେ ଅଛି, ବାନ୍ଧ ହେ ସାହସ,
 ନ ଦରବ ଦେଖି ଅସ୍ତେ ଭୀଷଣ ବିପଦେ,
 ବୀରବଂଶେ ତାତ ତୁମ୍ଭେ, ପୁରବ ସତତ ।
 ଚକ୍ତିନେବ ନିଜ ନିଜ ଗନ୍ତବୀ ସରଣୀ,—
 ତମିର ନିସ୍ତବ୍ୟ ଘୋର ଅମା ରଜନୀର
 ଦୁଃଖିହାସୀ ସମ ଶୀଘ୍ର ଚପଳା ଚମକେ ।
 ବରବ ଭୁଷ୍ମନ ପରେ ରଣଜୟ ପରେ,
 ମାନ୍ଦ ବେଦେ ନ ବରବ ଭ୍ରମେ ସୁଦ୍ଧା ବୀରେ—
 ଭର୍ତ୍ତାବନ, ଅତ୍ୟାଚାର, ନାରାଜାତ ପ୍ରତି,
 ନାରାଜାତ ମାତୃଜାତ, ପୁଣି ଦେବୀଜାତ,
 ସାବଧାନ, ସାବଧାନ, ନ ଭୁଲିବ ଏହା,
 ରାଜିବ ସେ ଏ ଆଦେଶ, ଶନ୍ଦ ସେ ମୋହର,
 ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ତାହା ଭାଗ୍ୟ ଶିରଶ୍ଚେତ ଶାସ୍ତି ।”
 ଅନନ୍ତର ତାହି ଶିଖୀ, ମଳାଇ ଭବସ୍ତେ
 ବକ୍ତରେ ବନେଶ “ତତ୍ତ୍ୱ ତୁମ୍ଭ ଭବସାରେ
 ରକ୍ତର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମୁହିଁ, ବକ୍ତବ ଦେବିଏ
 ସାରଙ୍ଗଗଡ଼ାଧୀଶ୍ୱର ଗୁମଚନ୍ଦ୍ର ଭଣ୍ଡେ —
 ଶତବାର ସମ୍ପଦ ମୁଁ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରସାଦେ,
 ହେଲେ ମୋର କରଗତ ଭଜନ ପ୍ରଦେଶ,
 ବରୁଛି ଶପଥ ମୁହିଁ କୋରଣ ପରଶି,
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେଖା ଦକ୍ଷିଣରୁ ତୁମ୍ଭ ଚଳିବର ।”
 ଏଥୁଅନ୍ତେ ସଥାବସ୍ଥ ସମ୍ପଦି ନରେଶେ
 “ଅନ୍ଧା ହୋ ଆଦର” ରବେ ତାରିଲ ବାହନୀ,
 ଏକାକେ ଆତାପ୍ତୀ ପକ୍ଷୀ ୧ ଗୁଡ଼ି ତାର ସ୍ୱରେ

ଭକ୍ତି ଭକ୍ତେ ତଣ୍ଡାଲ ମଙ୍ଗଳ ସଙ୍କେତ ।
 ରାଜି ବହୁ ଶସୀକ୍ଷେନ୍ଦ୍ର, ଚୁଣାସ୍ତ୍ର ଚ ଭୂମି
 ଦେଖି ଦେଖି ନାନାଦୃଶୀ ତାରିଲ ବାହନୀ ।
 ଗତିପଥେ ଗିରିବନ କଲ ଅଭିନୟ,
 ନୀରବ ନିସ୍ତବ୍ୟ ବନ, ଅତି ନୀରବ ସେ
 ବହୁଭୂତ, ନିରୋଳ ୩, ଶାଳ, ମାକନ୍ଦୂ ଶିଂଶପାଃ
 ରାମୁକୀ ୨ ଅସନ ଆଦି ବିବିଧ ପାଦପେ ।
 ବଣ୍ଡବ ଚିତ୍ରାଧାରା କେତକୀ ବାନନ
 ଟେକି କଳିକୁନ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର, ତୀକ୍ଷଣ ବଣ୍ଡବର,
 ଭାବ ବନଦେବୀଙ୍କର ଦୁର୍ଗରାଧୀ ପ୍ରାୟ,
 ଦୃଢ଼ ୨ ଭସ୍ତେ ପଶି ତହିଁ ନ ପାରନ୍ତି ଯତେ ।
 ବାହି ରତ ଗିରିବର ଅନମ୍ଭର ସହ
 ଅଶଶ୍ଚି ପ୍ରେମାଲୁଙ୍ଗନେ, ମିଶାଇ ତା ଦେହେ
 ଅନନ୍ତ ନୀଳମା, ପୁଣି ମହିମା, ସୁଷମା ।
 ଗିରିପୁଷ୍ପେ ଗିରି, ଗିରିମାଳ ତାହା ପୁଷ୍ପେ,
 ଏହିପରି ବହୁ ପ୍ରଭେଦ ବହୁ ଗିରିମାଳ
 ଦୃଢ଼ ଦିଶେ ଚନ୍ଦ୍ରବାଳପୁଷ୍ପେ, ଭଞ୍ଜ ୮ ବିବା
 ନୀଳ ଚେତ ବିଧି ବିଶ୍ୱ ଶିଳ୍ପକର, ଆହା
 ରଗାଭିଜ୍ଞ ହାଲର, ତା ନରଃ ଚନ୍ଦ୍ରାବସେ ।
 ବାମରୂପୀ ମହୀଧର, ଦକ୍ଷିଣେ ଗନ୍ଧବେ
 ବଦଳାନ୍ତି ରୂପ, କେବେ ଆପିଙ୍ଗଳ ମୁର୍ତ୍ତି,
 କେବେ ବା ଧୂମଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଶର ସୌରବରେ,
 କେତେକେଲେ ରୁକ୍ଷ ରୂପ, ନିପତ୍ତି ବାନ୍ଧା ।
 ତାରିଲ ବାହନୀ, ଗିରିସଙ୍କଟ ପଥରେ,
 କବରୀଳ ବହୁ, ତହିଁ ତାରିଲ ସତବେ
 ଶମ୍ଭବ ଗତିରେ, ଆହୋ କି ଦୁର୍ଗମ ଗୁଡ଼ା,
 ବଣ୍ଡବେ ରକ୍ତାକ୍ତ ପଦ ହେଲେ ପଦାତକେ ।
 ସେଥୁଅନ୍ତେ ପଥ ବାହି ତୁଙ୍ଗ ଶିତାସ୍ରମ୍ଭ
 ଭୀମ ଦୈତ୍ୟାସ୍ର ସେହେ ଅନ୍ଧାରେ ଗତି,
 ସତତ ପତନୋନ୍ମୁଖ ସୃଷ୍ଟିବାକ୍ତ ତାହା ।

୧—ଯୋତା । ୨—ଶିଖର । ୩—ଅନୁଗତ । ୪—ବହୁଗତ । ୫—ଅମ୍ଭ । ୬—ଶିଶୁଗତ ।

୭—ଶରୀରଗତ । ୮—ବନ୍ଧୁର । ଏମାନଙ୍କ ନିବାସ-ଅବସ୍ଥାରେ ହସ୍ତୀ ବ୍ୟାଘ୍ର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରକଳ କରୁ
 ବୁଦ୍ଧା ପ୍ରବେଶ ବରବାହୁ ସାହସ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ୯—ରୁଣିତ ।

ଅରଣ୍ୟର ବେଉଁ ଅଂଶ ଅରୁଣ ସଭାସ୍ମେ
 ହୋଧାକୁ ଶ୍ଵାପଦକୁ ବନ୍ଧେ ଗର୍ଜନେ,
 କରେ ତହିଁ ବିଭୀଷିବା ଦନ୍ତ କଥମତ୍ ।
 କରୁଛି ଭୀଷଣ ପୁଣି ସେ ବିଭୀଷିବାକୁ
 ଭୁଲି ପଡ଼ି ଜରୁବାର ପଥେ ଚନ୍ଦ୍ରାର,
 ପଣୀ ବାଜିଲୀ ସେହୁ ଫଳାହାରୁଦୀ,
 ଆବରନ୍ତି ତୀବ୍ର ତପ ସ୍ଵରୁ ଅଧୋମୁଖେ,
 ଦିବସେ ଉପାସ ତାଙ୍କ ଗୁଣରେ ପାରଣୀ ।
 କାହିଁ ବହେ ନଦୀ, ବେଉଁ ପାତାଳ ଗରୁଡ଼େ
 ପଶୁଛି ସେ, ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା, ଶୁଣାଯାଏ
 ଶବ୍ଦମାନ, ମିଳେ ନାହିଁ ସ୍ଵରୁପ ଦର୍ଶନ ।
 ଏହିପରି ବହୁ ବନ, ବହୁ ଗିରି ଲାଞ୍ଜି
 ଦେଇ ଅଗ୍ରସର ନିମେ ଯବନ-ବାହିନୀ ।
 ନାନା ବଥା ଭାବି ଭାବି ଚାଲୁଛନ୍ତି ବୀରେ,
 ବିଜୟ ବାହୁଡ଼ା ବେଳେ ବେ ନେବ କି ଦ୍ରବୀ
 ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରୀତି-ଉପହାର,
 ବହିଷ୍କ କି ଦ୍ରବୀ ପାଇଁ କାହାର ଆତ୍ମୀୟ,
 ଏହି ଭାବନାରେ ରହି ବିଭୋର ରୁଦ୍ଧବେ
 ଲୁଣ୍ଠିଛନ୍ତି କଲ୍ୟାଣ କୁବେର-ଭଣ୍ଡାର ।
 ଶ୍ରଦ୍ଧାବୋଳା ଦୃଷ୍ଟିପାତେ ପୁଣିଲେ ଶିଖାକୁ
 ସେନାପତି, "ମହାପାତ୍ର, କି ଭଲୁଷ୍ଠ ଦ୍ରବୀ
 ମିଳେ ତୁମ୍ଭ ଭଲୁଚରେ, ବର ତା' ବର୍ଣ୍ଣନ,
 ଶୁଣିବାକୁ ଚିତ୍ତେ ମୋର ବଳିଛି ଆଗ୍ରହ ।"
 ଭଉଁରୁ ଶିଖା, ତେଜି ଦୀର୍ଘ ତପ୍ର ଶ୍ଵାସ,—
 "ଭୟ ଅବା ସେନାପତି, ଅସୁବିଧା ଭଲୁଚେ,
 ଭଲୁଚର ଏକ ଏକ ନୃପତିଙ୍କ ଗୁଡ଼
 କୁବେରର ରହୁବୋଷ, ନ ଦେଖିଲେ ତାହା
 ନ ଯିବେ ପରତେ ଦେହ ବଥାରେ ସଦୃଶେ ।
 ଚରରହୁପ୍ରସବିନୀ ଏ ଭଲୁଚ ମନ୍ତ୍ରୀ,
 ଏହି ସେ ଦେଖୁଛି ହସ୍ତେ ମୁଦ୍ରିତ ମୋହର,
 ପ୍ରସବିଛି ଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦେହୁଡ଼ିର ଶଶି,

ଏଥିରେ ଉଦ୍ଧତ ଯେଉଁ ଦ୍ଵୀରବବର୍ଣ୍ଣିବା,
 ମିଳେ ଏହା ମହାନଦୀ ବାହୁବା ଗରୁଡ଼େ ।
 ସିନ୍ଧୁପ୍ରାୟ ରହୁଗର । ଆରଣ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ,
 କାହିଁ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଶଶି, କାହିଁ ଦ୍ଵୀରବର ଶଶି,
 କାହିଁ ଲୋଡ଼, କାହିଁ ଅଭି, କାହିଁ ନୃପତିରାଜ
 ନିହିତ ରୁଗରେ, ବହୁ ଯୋଜନ ବିସ୍ତୃତ ।
 ଗଜମୁକ୍ତା, ଗଜଦନ୍ତ, ନାନା ମହୋଷଧି,
 ମହମ, ବସ୍ତ୍ରା, ମଧୁ, ସୁରୁର ଅରଣ୍ୟ ।
 ମିଳେ ନୀଳଗିରି ଗୁଣେ କଳ୍ପଳ ବୃକ୍ଷର
 ମୁଗୁନି ପଥରରାତ୍ରୀ ସୁନ୍ଦର ବାସନ,
 ବଡ଼ାୟା ମାଣିଆବନ୍ଧୀ ବସନ ସଦୃଶ
 ନାହିଁ ସୁସ୍ଵବସ୍ତ୍ର ଏହି ଭାରତମଣ୍ଡଳେ ।
 ଶିରିରାଆ ଗୁଣେ ମିଳେ ତସର ଶସ୍ତ୍ରା,
 ମାଗଧ୍ୟେ ଅନୁପେ ସୁକା ନୁହେଁ ଅସୁରୁର
 ଚାରୁ କଳା ଶିଳ୍ପକାତ ଭଉଁର ପଦାର୍ଥ,
 ରେବଣାର କା'ସାପାତ୍ର ପୁତ୍ରବୀରୀଣୀ ।
 ବାଲେଶ୍ଵରୁ ସୁସ୍ଵବସ୍ତ୍ର ପଣ୍ୟଦ୍ରବୀରୁପେ
 ଯାଏ ପୋତେ ସିନ୍ଧୁବସ୍ତ୍ର ବହୁ ଦୂରଦେଶେ,
 ଭଦ୍ରକାଳୀ-ଅସ୍ତ୍ରପିତ ଭଦ୍ରା ନଗରେ
 ରୁଣା ହୁଏ କୋଷାବସ୍ତ୍ର ସୁଦୃଶୀ, ଚକ୍ରଶ,
 ପିମ୍ପୋଳର ଚୋପି, ତାମା, ପାନମୁଣା ଆଦି
 ସୁବର୍ଣ୍ଣଲତାତ ଦ୍ରବୀ, ହୁଏ ସମାଦୃତ
 ସୁସରୀ ପାଶୁତାଣଶ୍ରେ ଅତୀବ ଆଗ୍ରହେ,
 ଅଳତି ଅବଳେ ଶୋଭେ ଚନ୍ଦନ ବାନନ ।
 ବୁଦ୍ଧପୁରୀ ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ର, ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଅଳଙ୍କାର,
 ଦେଖିଲେ ଅମରବୃନ୍ଦ ଦେବେ ଲକ୍ଷ୍ମୀସ୍ଥିତ ।
 ତାକୁ ତାକୁ ଏହିପରି ବଥାବାହୀ ଦୋର
 ଭପସ୍ଥିତ ଦେଇ ସନ୍ଧ୍ୟା, ଆରମ୍ଭେ ତହିଁ
 ଦେବାତ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଏକ ଜଗନ୍ନା ବୌଦ୍ଧ,
 ଚଳ ଦ୍ଵୀପସୁଷ୍ଟି ପ୍ରାୟ ଧାଇଁଲେ ଆକାଶେ
 ଗର୍ଜି ମେଘମାତା, ମର୍ଦ୍ଦ-ମନ୍ଦନ କାନ୍ଧରେ,

ବିଭୁ ବଳୁ ରୁଦ୍ର ଲୀଳା ବିଦାରଣ ନରେ,
 ଉଠିଲା ବାହୁକ ବାୟୁ କାନ୍ଦି ହାହାକାରେ
 ହୁକାରେ କି ଅନ୍ଧକାର ବିଚିତ୍ର ହୁକାରେ ।
 ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦନ, ପାଣିଡ଼ାକୁଆ ୧ ଚକ୍ରରେ
 ବୁଦ୍ଧେୟ ଦୁର୍ଭେଦୀ ବନ, ତହିଁ ପରେ ପୁଣି
 ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନଯୋଗ କିମ୍ବା ମଲା ନକ୍ଷତ୍ରର
 ଅଭିଶପ୍ତ ତଥୁ ପ୍ରାୟ ଏ ମହା ବୃକ୍ଷେର,
 ହେଲେ ସୈନ୍ୟ ବେପନୀନ ନିଦାରଣ ଭୟେ,
 ଅସିପଦା ୨ ପଦି ଯଥା ପ୍ରଭୁଜ୍ଞାନବଳେ ।
 ବରଷିଲା ଅନର୍ଗଳ ଗଜମାନ ମେଘ
 ମୁଷଳ ଧାବରେ, ବିଦ୍ୟା ଶେଷିଲ ରହୁଛି
 ଶଳ ଶଳ ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ, ଆବର ହୃଦୟ
 ହୋ ହୋ ରବେ ବିଭୀଷିକା, ନ ବେଳି ହାକୁଣୀ
 ଶେଷାଇ କୃପାଣ ଗରେ, ସେଷରୁକ୍ତ ନେତ୍ରେ,
 ଅଥବା ପ୍ରବୃତ୍ତ, ନିଜ ହୋଧମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି
 ନିଜେ ହୋଇ ଭୀତ, ତାହିଁ ଦେଇ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ
 ପକାଇଛି ଆଖି ବୁଜି, ନ ଯହିଁ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ।
 ଦୂର ବାତ୍ୟାବିଶୋଭିତା ପିତୃ-ବାନବୀର
 ଉଠିଲା ବିଳାପ ଧ୍ବନି, ଗରୁଡ଼ କି ଆହା
 ବସ୍ତୁ ସେଷ, ଉତ୍ତଳର ଶ୍ବେତ-ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ-ଅର୍ଥେ ।
 ଅଥବା ଉତ୍ତଳଦେବୀ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶକ୍ତି ବହୁ
 ଉପସ୍ଥିତ, ବିପକ୍ଷକୁ ବାଧା ଦେବା ପାଇଁ
 ଧର ଏ ଉପାଦାନସ୍ତ ବିଭୀଷିକାରୁପ ।
 କଳ୍ପି ହାୟ, ବୃଥା ଆଶା, ଅନୁଭୂତା ଯାରୁ
 ଭାଗ୍ୟବନ୍ଧୀ, କାହିଁ ହୁଏ ବା ଆପଦ ତାହାର,
 ହେଲେ ସବୁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ ଭୋଗବାନ ପ୍ରାୟ
 କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ କାହିଁ, ହୃଦୟ ଗଗନ,
 ହୃଦୟ ପବନ, ତହୁ, ଆବର ରହିବା,
 ହୃଦୟେ ତାପ ଏ ହୋଇ ମୁହଁ ଚୁହୁଚୁହୁ
 ସମ୍ଭାଷି ନୀରବ ସ୍ବରେ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି,

ଚାଲିଲା ବାହୁନୀ ହୃଦି ନଦୀନ ଉତ୍ସାହେ ।
 ଏହିପରି ଘଟି ବହୁ ବିନ୍ଦୁ ଭୟାବହ
 ଶ୍ବାପଦସଙ୍କଳ ପଥେ, ନ ପାରିଲା ବର
 ସେ ବିରାଟ ବାହୁନୀର ଗତି ପ୍ରତିହତ,
 ଉତ୍ସାହ-ଉତ୍ସରେ ସ୍ନାତ ହୃଦୟ ଯାହାର
 କି ବରବ ବିନ୍ଦୁ ତାର, ବରଷି ତା' ପଦେ
 ସଭୟ କୁହାରେ ବିନ୍ଦୁ, ଗଜବସ୍ତ୍ର ହୋଇ,
 ମାନେ ନାହିଁ ବୋଟି ବିଶ୍ବେ ଉତ୍ସାହ, ଉଦ୍ୟମ,
 ନ ଗଣେ ଉତ୍ସାହୀ କେବେ ସହସ୍ର କୁଳଶେ ।
 ବିବା ଯାମୀ ଅବିରମ ଚାଲି ଅନୀଳନୀ,
 ମିଳିଲା କଟକେ ଯାଇ ନିଶୀଥ ସମୟେ,
 ନିସ୍ତବ୍ଧ ପ୍ରବୃତ୍ତ, ନିଦ୍ରା-ନୀରବ ଜଗତ,
 ସୁପ୍ତ ବାରବାଟୀ ଦୂର, ସୁପ୍ତ-ଅନ୍ଧକାର,
 ସୁପ୍ତ ନଭରେ ତାର, ସୁପ୍ତ ବିଭାବରୀ,
 କେବଳ ଜାଗତ ସେହି ଚିତ୍ତ-ଉତ୍ତାପର
 ଉତ୍ତେଜନୀ ୪ ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ତଳା ଉତ୍ତଳ ଜାହାଜୀ,
 ବରୁଣ ସେ ବଳକଳେ ବରୁଣ ବିଳାସ ।
 ଏ କାଳେ ଶୁଭ୍ର ମ ସ୍ବରେ ଗର୍ଭିଣ ବନାଣ
 ଦୂର ଉପକଣ୍ଠେ, ତହିଁ ପ୍ରଭୁଧନିଷ୍ଠତଳ
 ଉତ୍ତରଣ ଦର୍ପେ ତାକୁ ଦୂରରେ ପ୍ରାଚୀର,
 ସେ ଶବଦେ ଉତ୍ତଳିତ ହୋଇ ନାଗରବେ,
 ଉଠି ବସି ସୁଚକ୍ଷୁଷେ ତାହିଁଲେ ଗୌଡ଼ିଗେ
 ହୋଇଣ ବିସ୍ମୃତ, ପ୍ରବନ୍ଧ, ବ୍ୟସ୍ତ, ଭଗାଟ ।
 ଥରରେ ସକଳେ ଭୟେ, ଥରକୁ ଯେପକ
 ମାଲ୍ୟାଗିରି ଉପତୀବା ଶୁପ୍ତ ଟୋପ ଗରେ
 ଗଜମାନ ଗଜଯୁଥ ପତନ ଶବଦେ
 ପାଶୁ ବର୍ତ୍ତୀ ଜନାକସ୍ତବାସୀ ଜନବୃନ୍ଦ ।
 କିମ୍ବା ଅଭିରାମି ବାଳେ କୋଣାବ ଦେଉଳ
 ଗସ୍ତିଲେ ବିଶାଳ ଶିଳା, ଅନାନ୍ତ ସଭୟେ
 ଉଠି ବସି ଚଉପାଶେ ତାଟକା ନୟନେ

୧—ଟେଣ୍ଡୋର । ୨—ଆଶୁ । ୩—ନଦୀ । ୪—ସୁବାହୁ ଉପରିକି ତଥ୍ୟପ୍ରସ୍ତୁତରେ ଗଦା ମହାନବ
 ରୂପରେ ଅବତୁଳ ହୋଇଥିବା ସ୍ବରୂପପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ବେଳାସ୍ଥ ଭୂତୀରାଶୀ ଲୁହାଏ ଯଥା ।
 ଭୂମି ସମର-ବାଦୀ ବାଜି ଆରମ୍ଭରେ
 ଭୂତୁତାରେ, ମୃଦୁରୂପେ ଶେଷରେ ଅସି
 ଅସଂଖ୍ୟ ଯବନସୈନ୍ୟ ବାରବାଟୀ ଦୂର୍ଗେ,
 ଆଜ୍ଞା ଦୋ ଆକର ଶବ୍ଦ ଭୂମି ପୃଥିବୀ !
 ଶବ୍ଦର ଏ ଆକର୍ଷଣ ଶୁଣୁ ଆନନ୍ଦେ
 ପଞ୍ଚଗବ୍ୟ ହୃଦୟକୁ ଦୁର୍ଗ ଅଭ୍ୟାସରେ,
 ଯଶବେ ବହୁତଦେଶେ ଦୋହରଣ ଶୁଣୁ,
 ‘ହୁଣ୍ଡ କଳାପାହାଡ଼ର ଦୁର୍ଗ ଅବସ୍ଥେୟ ।’
 ସାଜ ସାଜ ବୋଲି ତହିଁ ପଞ୍ଚଗବ୍ୟ ହୁଣ୍ଡ,
 ସମର-ସଙ୍ଗେତ-ଭେଦ ଗର୍ଭିଣ ଭୈରବ ।
 ଜୋଧାଲୁ ଶାଢ଼ୀର ପ୍ରାୟ ଫୁଲ ସେନାପତି
 ବହୁରେ ଅବଜାକୀର୍ତ୍ତୀ ସ୍ବେଷତପ୍ତ ଚିତ୍ତେ,—
 “ଭୂତର ମଧୁଲେଖେ ନିର୍ଭର ଯବନ
 ଧାଇଁ ଅଛୁ ବାରମ୍ବାର, ଲଭୁ ପରାଜୟ
 ନାହିଁ ସୁଦ୍ଧା ଲଜ୍ଜା ତାର ଜୟସନ୍ଧି ପ୍ରାୟ,
 ଛଡ଼ାଇବ ଆଜି ମୁଖନାହିତା ତାହାର,
 ଯିବ ସେ ଶମନପୁରେ, ତାହାର ଶୋଣିତେ
 ଅସିବ ତପଶାସ୍ତିକ ରଣଦେବୀ ପଦେ ।”
 ଏହା ଭାଷି ବୀରବର ଗଲେ ଅସ୍ତ୍ରାଗାରେ,
 ଧାଇଁଲେ ତାହାଙ୍କ ପଛେ ଅଧୀନ ସୈନ୍ୟବେ ।
 ସୁବରାଜ ସମରର ପଣି ଅସୁରୁତେ
 ବାହୁଛନ୍ତି ଗରୁଡ଼ସ୍ତେ ବର ଅସୁରୁତେ,
 ଏ କାଳେ ମିଳିଲେ ତହିଁ ଭୂତଳ-ସମ୍ରାଜୀ,
 ପ୍ରଣମିଲେ ଜେନାମଣି ଜନନୀ ପୟରେ,
 ପ୍ରଣମେ ସାଧକ ଯଥା ମହାଭକ୍ତିଭରେ
 ଧନଦେବ-ବିଦ୍ୟାପଦେ, ଅଥବା ଯେସନ
 ଲେଟାଏ ମସ୍ତକ ଫୁଲ, ଲତା-ମାତାପଦେ ।
 ଭଞ୍ଜ ଚଳନୀ ପୁଣି, ସ୍ବେଦ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟୀ,
 ଆଶୀର୍ବାଦି ଶାନ୍ତିସ୍ବରେ ଭାଷିଲେ ଏସନ,—
 “ଆସିଲୁ ରେ ବାହୁ ମୁହିଁ ସଜାଇବ ତୋତେ

ମନୋମତ ବୀରସାଜେ, ସୁଦସ୍ତେ, ସାନନ୍ଦେ,
 ବୀରକନ୍ୟା, ବୀରପତ୍ନୀ, ବୀରମାତା ମୁହିଁ,
 ଦେଖି ତୋର ବୀରବେଶ ସାର୍ଥକିବ ନେତ୍ର,
 ମଣିବ ନିଜକୁ ପୁଣି ଶୌର-ଗର୍ବିତା ।”
 ଏହା ଭାଷି ମହାଦେବ ସଜାଇଲେ ସୁତେ,
 ପିନ୍ଧାଇଲେ ପାଦମୁଣା ୧ ସୃଷ୍ଟି-କରାଗତୀ,
 ଆକରରେ ବୀରବସ୍ତ୍ର ଧାତବ ବସ୍ତ୍ରବେ,
 ତହିଁ ପରେ ବଟିବନ୍ଧ ଭୂତ ସମତଳେ
 ସୁଲାଇଲେ ଅସିବୋଷ, ବାନ୍ଧିଲେ ପୁଣିରେ
 ବସ୍ତ୍ର ବଳୟ ୨ ପୃଷ୍ଠ ପ୍ରବାଣ ପିଣ୍ଡ
 ଲମ୍ବାଇଲେ ସୁନ୍ଦରରେ ଶିଖିନିତ ତାପ ୪,
 ପ୍ରକାଶେ ବାନ୍ଧିଲେ ଗୋଧା ଚର୍ମବିନିତ,
 ପିନ୍ଧାଇଲେ ଅଙ୍ଗୁଳି ଅଙ୍ଗୁଳି ଅସ୍ତରେ,
 ଶିରେ ଦେଲେ ଶିରସ୍ତାଣ-ମଣିମୁକ୍ତାଗତୀ ।
 ଏହିପରି ନାନା ସଜେ ମଣ୍ଡିଲେ କୁମାରେ,
 ମଣ୍ଡିଲେ ଯେସନ ଭଦ୍ରା ଅଭିମନ୍ୟୁ ବେର,
 ଯେ କାଳେ ଆଦେଶ ଲଭୁ ବୀରରୁ ଆଜ୍ଞୁ
 ଧର୍ମମୁଖ, ଯାହା କଲ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ରଣେ
 ଦ୍ରୋଣବୃତ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରବୀହୁ ବରଦେବ ଅର୍ଥେ,
 ଭେଦନେ ଅକ୍ଷୟ ଯାହା ଯକ୍ଷ ସୁରସୁର ।
 ବେଶ ସାର ମହାବୀରୀ, କଲେ ଆଶୀର୍ବାଦ
 କୁମାର-ମସ୍ତକେ ଥୋଇ ଶ୍ରୀବର-ସର୍ବୋତ୍ତମ,
 ଶୋଭାଇ କି ଆହା ଦେବ ପ୍ରସାଦ-କୁସୁମ
 ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଭକ୍ତଶିରେ, ଭାଷିଲେ ମହାଶୀ,—
 ଯାଅ ବସ୍ତ୍ର ନିର୍ଭୟରେ, ନାଶ ଦେଶବେଶ
 ସୁଦେଶ, ସୁଜାତ ମୁଖ ବର ସମୁଦ୍ଧଳ ।”
 ଭାଷିଲେ କୁମାର, “ମାତ, କି ଭୟ ତାହାର,
 ମାତ-ଆଶୀର୍ବାଦ ସାର ଅମୋଗ ବବର,”
 ଏହା ବହି ମାତପଦେ କୁହାର କୁମାର,
 ଧାଇଁଲେ ସର୍ବସ୍ବେଷ ରଣେ, ଧାଇଁଲେ ପଶ୍ଚାତେ
 ରଣୋଲ୍ଲଭ ବୀରବୁଦ୍ଧ, “ମାର ମାର” ସୁନେ,

ଅସ୍ଥାବ୍ଧ ଅସ୍ଥାବ୍ଧ ଶବ୍ଦେ ଶୁଭ୍ର ହୋଧରରେ ।
 ରୁଦ୍ରନାଦେ ଭବଦାଠିତ ହେଲୁ ବୃଷଦ୍ବାରୁ,
 ବାହାରରେ ସେନାପତି ଲକ୍ଷ ଦେଇ ଆସେ,
 ତହିଁ ପଶେ ସୁବରାଜ, ତଦନ୍ତେ ବାହନୀ,
 ବାହାରକୁ ଝିଅ-କାଟି ବର୍ଷାଗମେ ଯଥା
 ଦଲ୍ଲୀକ-ବିବର-ଗର୍ଭ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ,
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ଯଦନ ତମୁ ହେଲୁ ମିଶାମିଶି ।
 ଲଗିଗଲ ଦାତାହାତ ତୁମ୍ଭେ ସମର,
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଯଦନ ସୈନ୍ୟ ହେଲେ ଦୃଶାହୁଣି,
 ଉଠିଲ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋଟି ବରଦାର ଶବ୍ଦ,
 ଶିରପଦଦ୍ରୁମ କୁଣ୍ଡ ପଡ଼ିଲ ବିସ୍ତର,
 ବହୁଲ ଶୋଣିତ-ନଦୀ, ଦିଶିଲ ବୀରସୁ
 ରଣସୁନୀ, ଆହୁତର ବିବଟ ଚିତ୍ତାର,
 କେତାର ସଦର୍ପ ଉଦ ଆନନ୍ଦ ହୃଦାର,
 ଅସୁର ଝନ୍ଝନ, ବର ପ୍ରବର୍ଜିତ ନରେ ।
 ଅରଥରେ ରଣରୁ ମି ଅରଣ୍ଧ୍ର ସରାଜେ,
 ପ୍ରତେ ହେଲୁ ମୁକୁନ୍ଦହଃ ଭୂମିବଜ୍ର ପ୍ରାୟ,
 ମାର ମାର ବାଟ ବାଟ, ମର ମର ଭନା
 ନ ଶୁଭଲ ଅନ୍ୟ ବାଣୀ ବାହାର ରୁଣୁରୁ ।
 ଏହିପରି ବର୍ଣ୍ଣନା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସମର
 ଲଗିଲ ପ୍ରଭାତ ଯାଏଁ, ମରେ ବହୁ ସୈନ୍ୟ
 ଦେନ ପକ୍ଷ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲୁ ସମର ପ୍ରାଙ୍ଗଣ
 ସଂଖ୍ୟାଗୀତ ମୃତଦେହେ ଭରୁ ଅସୁରପ୍ରେ ।
 ବହୁ ଶୀତଳାମା ବୀର ଯଦନ ପକ୍ଷର
 ହେଲେ ଭୂର ଗଞ୍ଜିଭୋଗ ରଣ ଚାମୁଣ୍ଡାର ।
 ହେରୁ ଶ୍ରୀମୁ ସେନାକ୍ଷୟ ଧାଇଁଲ ସତୋଷେ
 ଦୂରନ୍ତ କଳାପାହାଡ଼, ତହିଁ କୃଷ୍ଣ ହସ୍ତେ,
 ଅରୁଦ କି ଗିରିରୂପା, ଗିରିରୂପା ପରେ,
 ଅଥବା ଅନ୍ଧାରପୃଷ୍ଠେ ଅରୁଦ ଅନ୍ଧାର ।
 ଦେଖି ତାକୁ ଅସ୍ତସର ହେଲେ କ୍ରନ୍ତଦେବେ
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସେନାପତି କୁନି ସାମନ୍ତର,

ବହୁଲେ କର୍ବଣେ ଗର୍ଭି ସେ କଳାପାହାଡ଼େ,
 “ସେନାପତି, ଏହି କି ହେ ବୀରଧର୍ମ ତବ,
 ବୀର ନୁହଁ, ଗୋର ତୁମ୍ଭେ, ଧବ, ଶବ ଧବ
 ବୀରହେ ତୁମ୍ଭେ, ଧବ ବାସୁରୁଷ ଭୀରୁ ।
 ସୁଭାବତଃ ଧର୍ମହୋତା ତୁମ୍ଭେ, ହିନ୍ଦୁ ହୋଇ
 ଯଦନ ଉଜ୍ଜିଷ୍ଠ ଭୋଗୀ, ନାରଦୀ, ପତିତ,
 ବାହୁଁ ବା ରୁଝିବ କ୍ଷାନ୍ତଧର୍ମର ମହମା,
 ଶତ୍ରୁବୃତ୍ତି ଏକା ତବ ଜୀବନ ଜୀବଦା ।”
 ଉତ୍ତରଲ ତହିଁ କଳାପାହାଡ଼ ସଦାସୋ,
 “ସାମନ୍ତର, କିପାଁ ବର ରୁଣୁ ଅପବିତ୍ର
 ଅମୂଳକ ନିନ୍ଦାବାଦେ, ଅସୁଲନେତ୍ରକ,
 ବଳେ, କ୍ଷଳେ, କୌଶଳରେ ନାଶିବ ବିପକ୍ଷେ—
 ଏହା ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର-ଉକ୍ତି, ଗୁଜାର ବର୍ତ୍ତବ୍ୟ,—
 ବଦାଲବ ଗୁଜାରୀମା ବିବଧ ଉପାୟେ ।
 ଗ୍ରହଣ ମୁଁ ଧର୍ମକ୍ରର, ଏହା ସତୀ ବଥା,
 ମାତ୍ର ତେଜ ସାରତରୁ, ବେ ଲେହେ ଅସାରେ ?
 “ଅସାର କି ଅର୍ଥଧର୍ମ, ବଙ୍ଗ-ସେନାପତି”,
 ପଚାରିଲେ ସାମନ୍ତର, “ଅଛି ଶାସ୍ତ୍ର ଲେଖା—
 ସ୍ୱଧର୍ମେ ନିଧନ ଶ୍ରେୟ, ମାତ୍ର ଦୁଃଖାବହ
 ପରଧର୍ମ, ପିତା ଯଦି ହୁଏ ଅସୁନ୍ଦର,
 କେଉଁ କୁଳାଙ୍ଗାର ତେବେ ଉପେକ୍ଷି ତାହାକୁ
 ଅଣିବ ସୁନ୍ଦର ପତି ମାତା ପାଇଁ ବାଛୁ ?”
 ଶୁଣି ଏହି ମର୍ମହ୍ରଦ ଉପହାସ-ବାଣୀ
 ଉଠିଲ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀହୋଷେ ସେ କଳାପାହାଡ଼େ,
 କଳ ଉଠେ ତପ୍ତ ତେଜ ବାରିପାତେ ଯଥା,
 ଅଥବା ଭୁବେଳ ଯଥା ଅନଳ ପରଶେ,
 ହୋଧରେ ଆଜ୍ଞାବି ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ବହୁଲ ଦୂରନ୍ତ,—
 “କି ଫଳ ବାଚାଲୋ, ହୁଅ ସଂଗ୍ରାମେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ।”
 ‘ତଥାସ୍ତୁ’ ଉଚ୍ଚାର ତହିଁ କୁନି ସେନାପତି
 ବିପକ୍ଷର ଅଗ୍ନେ ଲକ୍ଷି ଫିଙ୍ଗିଲେ ଯଦନେ
 ଦ୍ରୁପଦ ଶରୀ ଅସ୍ତେ, ବାଜନ୍ତେ ସେ ଶେର

ସମ୍ଭବମ୍ ଜନ୍ମା ଦଂଶି ଅଶ୍ଳୁ ଅଶ୍ଳୁକାଳା,
 ପଞ୍ଚମ ସେ ଗ୍ରୀବା ଭାଙ୍ଗି ଅଶ୍ଳେଷୀ ସନ୍ଧିତେ ।
 ଉତ୍ତଳ-ଦାହନୀପଥ ନିରେଶି ସେ ଦୃଶ୍ୟ
 କହିଲେ ବିଦ୍ରୁପେ ଉଦ ଶଳଶଳ ହାସ୍ୟା,-
 “ହୁ ହୁ ! ଏହି ମୁଖେ ପର ଆସିଛି ବୀରେନ୍ଦ୍ର
 ମନାସି ଉତ୍ତଳ-ଜୟ, ଧୃଷ୍ଣତା ସେ ବବ ।
 ଏ ବୀରକୁ ଶୁଣି ତବ ଅନୁଦାତା ପ୍ରଭୁ,
 ଅଗିଦେ ନିଶ୍ଚୟ ତାଙ୍କ ବଙ୍ଗସିଂହାସନ
 ଯୋଗ୍ୟତାର ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ପୁରସ୍କାରରୂପେ,
 ନ ଭୁଲିବେ ଗୁଣଧର ଜାମାତା ଶୁଣ ସେ ।”
 ଶୁଣି ଏହି ଦସମ୍ପୀତ ଚନ୍ଦ୍ର ବାଙ୍ଗ ବାଣୀ
 ଦେଲେ ହୋଷେ ଅଗ୍ନିଶର୍ମା ଯବନ-ଜାମାତା,
 ସବେଗେ ଆସ୍ଥାଳ ଅସି-ତାମ୍ବୁଳ ଶୁରଧାର,
 ଧାଇଁଲ ସବୁର କୁନି ସାମନ୍ତର ପ୍ରତି ।
 ସୃଷ୍ଟିରେ ଶାକୁଳ ସମ ବେନି ସେନାପତି,
 ସୃଷ୍ଟିର ସୁଧୁଃସୁଖ ଶରରେ ଶର ବାଜି
 ମୁହୂର୍ତ୍ତେ, ବୀର-ରଥ ସେଧୁଲ ଶ୍ରବଣ,
 ଏହିପରି ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧ ଅର୍ଦ୍ଧସାମବାଜ ।
 ଅନନ୍ତର ବୀରବର କୁନି ସାମନ୍ତର
 ପ୍ରହାରରେ ଏକ ରମ୍ଭେ ଅବଶିରେ ଅସି,
 ପ୍ରତିଅସି ପାତି ତାହା ନେଲକ ସମ୍ଭାଳି
 ଯବନ-ବାହନୀପଥ; ମାତ୍ର ଗଲ ଭାଙ୍ଗି
 କୃପାଣ ତାହାର, ଆଉ ଏକ ଆଗାତରେ
 ଲଢ଼ିଆନ୍ତା ପଞ୍ଚରୂପେ, ଏହି ଅବସରେ
 ଦେଖି ସେନାପତିଙ୍କର ଆସନ ମରଣ
 ଯବନ ସୈନିକ ତଣେ, ଆସି ପୁଷ୍ପଭାଗୁ
 ହାଣିଦେଲ ଦୁଇବେଳେ ସାମନ୍ତର ଶିରେ,
 ତେଣୁ ସେ ପ୍ରାଣ ତେଜି ରଣଭୂମି-ଅନ୍ଧେ;
 ଭଠିଲ ବିପକ୍ଷ ପଶୁ କୟା କୟା ଧନି,
 ଦେଉ ଏ ଅନ୍ୟାୟ ସୁଦ୍ଧ ରୁଷିଲେ କୁମାର,
 ଭଠିଲ ପ୍ରଭୁର ତାଙ୍କ ପ୍ରୋକ୍ତ ନୟନେ
 ଲୁହହୋଧ ହୃଦାଶନ, ଦେଲେ ଦୀପ୍ତବର

ମହାବୋଧେ ଦୀପ୍ତ ମୁଖ, ଆରତ-ଆଲୋକେ
 ସ୍ବଚ୍ଛବେ ଦ୍ବିଗୁଣ ଯଥା ପ୍ରତିମା ବଦନ,
 କିମ୍ବା ଯଥା ଅଭିଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବର କରେ ।
 ଅସ୍ତ୍ରସର ରଣେ ତହିଁ ନୃପେନ୍ଦ୍ର-ତନୟ
 ଦେଲେ କ୍ଷଣେ ଉଦ୍ଧା ବେନି ବାହନୀ ମଧ୍ୟରେ,
 ଦିବାନିଶି ସନ୍ଧିସ୍ଥଳେ ପୁଣ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ଯେସନ ।
 କହିଲେ କଳାପାହାଡ଼, ତାହାଙ୍କ ସମ୍ବୋଧ,-
 “ରାଜପୁତ୍ର, ଶିଶୁ ତୁମ୍ଭେ, କ୍ଷାନ୍ତି ହୁଅ ରଣେ,
 ନୁହେଁ ସୁଦ୍ଧ ଧୂଳିଶଳ ବାଜକ-ସୁରଭ ।”
 ଶୁଣି ଏହା ସ୍ବବଚ୍ଛବ, କହିଲେ ଏସନ
 ତାହାର ବାଞ୍ଛାବ ହାସ୍ୟେ, ସଦର୍ପେ ଗମ୍ଭୀରେ,
 “ଶିଶୁ, ବୁଦ୍ଧ, ଏ ବୀର ଶିଷ୍ଟାଚାରସେନେ,
 ମାତ୍ର ନାହିଁ ଭେଦ-ଜ୍ଞାନ ଯୋଗ୍ୟତା ରକ୍ତରେ,
 ସେ ରକ୍ତରେ ଶିଶୁ ସୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧଠାରୁ,
 ହୁଅ ଆଗେ ବୀରମଣି ପ୍ରବୃତ୍ତ ସମରେ
 ତବ ବୁଦ୍ଧ ତବ ଶିଶୁ, ରୁଦ୍ଧେ ପଶ୍ଚାତେ ।”
 ଶୁଣି କାଲିତାମ ଏହା, ଭାବିଲ ସ୍ବରତେ,-
 “ନୁହେଁ ତ ଏ ସତୀ ସତୀ ସାମାନ୍ୟ ବାଜକ,
 ଅନଳ ଅନଳ ଜାତ ପ୍ରାୟ ଏ ପ୍ରଗର”,
 କହିଲେ ଆପଣା ସେନେ, “ହୋଇ ସାବଧାନ
 ସୃଷ୍ଟି ଏ ଶିଶୁ ସଦୃଶ, ଦେ ବୀରମଣି,
 କ୍ଷୁଦ୍ର ମାଣବକ ଶ୍ରେଣୀରେ ନ ବର ଉପେକ୍ଷା,
 ଶିଶୁ ସର୍ବଦୃଶରେ ଘଟେ ସୁଦ୍ଧା ମୃତ୍ୟୁ ।
 ଅତୀତଶୁଣୁ ଏ, ମାତ୍ର ବଜ୍ରହୃଦ-ବସ୍ତ୍ର,
 ଦେଉ ପଛେ ବସ୍ତ୍ରହମ୍ଭେ ଆକାରେ ବାଜକ,
 ମାତ୍ର ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଯୌର୍ଯ୍ୟ,

ଆବର ତାହୁଣ୍ଡେ

ଅଭୁଜିତ ଏ କୁମାର, କୁମାରପ୍ରତିମ ।”
 ସେନାପତି ଭାଙ୍ଗିତରେ ବେଦିରେ କୁମାର
 ଯବନ-ସୈନିକବୃନ୍ଦ, ନିବଡ଼ ବେଷ୍ଟନେ,
 କୁମାରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟାର୍ଥେ ମିଳନ୍ତେ ସେଠାବେ
 ଅସଂଖ୍ୟ ଉତ୍ତଳ-ସୈନ୍ୟ,-ବୀର ଜଗଜ୍ଜେଠୀ,

ଧରଣ ସଂଗ୍ରାମ ମହାଭୀଷଣ ଆକାର,
ଲଗିଗଲ ଅଭିନୟ-ଦ୍ରବ୍ୟ ନାଟକର ।
ସଙ୍କଟକୁ ନ ଭୁଲି ଶୁଭ ସୁବର୍ଣ୍ଣ,
ଚରଣ ଦୂର୍ଯ୍ୟାସ ପ୍ରାୟ ସୁଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରାୟ ।
ଭୀଷଣ ପରାସେ ପିଟି ଶେନିଗରେ ଶେନି
ଅନ୍ତରାରେ ଶେନିଗରେ ପ୍ରତିପକ୍ଷ କୁଟୁବ,
ସେ ଆଶାରେ ରୁଣ୍ଡି ଦେଇ ବାହାର ମସ୍ତକ,
ଭାଙ୍ଗିଗଲ ମେରୁ ସବୁ କଙ୍କାଳ ବାହାର,
ବାହାର ବା ପଞ୍ଜିରୁଣ୍ଡି ଦେଇ ଶୁଣ୍ଠିରୁଣ୍ଡି,
ପଞ୍ଜିରେ ବିସ୍ତର ସୈନ୍ୟ ରୁଣ୍ଡି ରଣଭୂମି ।
ଚକ୍ର ବହୁ ଦକ୍ଷ ଯୋଦ୍ଧା ଯଦନ ପକ୍ଷର,
ଅନ୍ତମି କୁମାରେ ଅସ୍ତ୍ର ଶେଷିରେ ଗୌଡ଼ିଗ,
ଦେଖି ତାହା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମହା ଶେଷଭାବେ
ଭୁବନରେ ହେବେବେଶ ବିଶାଳ ପରାସ,
ବାଜି ଚକ୍ର ରୁଣ୍ଡି ଦେଇ ବିପକ୍ଷର ଅସ୍ତ୍ର,
ଦେଉ ଦେଉଦୀରେ ତାହା, ଦେଲେ ତାଟିକେ,
ଭଠିର ସପକ୍ଷ କଣ୍ଠ ସାଧୁ ସାଧୁ ଧୃତି ।
କଲେ ଅଭିଜ୍ଞ ବହୁ କଳ୍ପନା, କଳ୍ପନା,
କେ ବହୁଲ—“ଏ ବାଳକ ନୁହେଁ ତ ମାନବ,
କେଉଁ ଉପଦେବ ବହୁ ଛଦ୍ମ ନରରୂପ
ବରୁଣ ସଂଗ୍ରାମ ଅସ୍ତି, କାହେର ପକ୍ଷରେ ।”
କେ ବହୁଲ—“ନାହିଁ ନାହିଁ, ଅତି ମାନବ ଏ,
କିମ୍ବା ସ୍ୱପ୍ନ ଧନୁବେଦ, ଅବା କ୍ଷାନ୍ତଗନ୍ତ,”
କେ ବହୁଲ—“ଶିଖିଛି ମୁଁ ଏଦେଶ ଯୋଦ୍ଧା ଏ
ଦକ୍ଷ ‘ବାଣବାରଣୀ’ ରେ, ନିଶ୍ଚୟ ସେହି ବିଦ୍ୟା
ଶିଖିଛି ଏ ରାଜପୁତ୍ର, ଏହା ମୋ ବିଶ୍ୱାସ ।”
ଯଦନ-ବାହନୀପତି ଶୁଣି ଏ ମନ୍ତ୍ରବୀ
ବହୁଲ ତାହାକୀର୍ତ୍ତୀ ଗର୍ବିତ ବଚନେ—
“ବୃଥା କଥା ଏ ସବଳ, ଶୋର କୁସଂସ୍କାର,
ଶବ୍ଦର ସମସ୍ତି ମନ୍ତ୍ର, କି ଶକ୍ତି ତାହାର ?
ବୀରବର ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ୱାମୀ ବାହୁବଳେ

ବିମୁଖିରେ ତୁମ୍ଭକୁ ସେ, ନିର୍ଭର ସାହସେ
ପୁନର୍ବାର ଅନ୍ତମଣି କର ଯାଇ ସବେ ।”
ଲଭ ସେନାପତି-ଆଜ୍ଞା ପ୍ରଦୀପ ସୈନିକେ
ଏକ ତାଳେ ବହୁ ଅସ୍ତ୍ର ବିନ୍ଧିଲେ ନୃପକେ,
ଭଠିର ସମରାଜ୍ୟ ପୁନଶ୍ଚ ପ୍ରଭୁକ,
ଭୁବନରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପରାସ ପ୍ରଶରେ,
ଗର୍ବିତ ସେ ମହାଅସ୍ତ୍ର ସାଏଁ ସାଏଁ ସ୍ୱରେ,
ଚକ୍ରପ୍ରାୟ ଅଭିରାଜ ଶୁଣ୍ଠିର ସମସ୍ତ
ପରାସ କି ଚକ୍ର ତାହା ଦେଇ ନାହିଁ ବାର ।
ସୁଦୃଶ୍ୟ କୁମାରମଣି ଅଭୁତ ବିଚମେ,
ସୁଦୃଶ୍ୟ ଯେପରି ବୀରବର ଅଭିମନ୍ୟୁ
ସପ୍ତରଥୀ-ବିଦେଶୀ ଚକ୍ରବୀହ ମଧ୍ୟୋ,
ମହାଶୋର ଭୟଙ୍କର କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ରଣେ ।
ଦେଉ ବିପକ୍ଷର ଏହି ଅବିଧି ସମର
ଭକ୍ତ-ରାଜେନ୍ଦ୍ର-ସୁତ, ଗର୍ବିତ ସେନାପତି,
ମାର ମାର ଶବ୍ଦ ବୀର ଧାର୍ଯ୍ୟରେ ସମ୍ମୁଖେ,
ପ୍ରହାର ପ୍ରହାର ସୈନ୍ୟ ନିର୍ବାଚ ପ୍ରହାର ।
କେବେ ବମେ, କେବେ ଦକ୍ଷ,

କେବେ ପଶ୍ଚାତ୍ତପ୍ତ

ଧାର୍ଯ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରବେଶେ ମନ୍ତ୍ରରେ ବିପକ୍ଷେ,
କଲେ ରଣତୀକ୍ରା ବୀର ବିବିଧ ଭଙ୍ଗିରେ,
ଯେପରି ରାଜବ ମନ୍ତ୍ରୀ ୧ ଓଲଟି ପାଲଟି
ଶେଳେ ନଦୀଗଣ୍ଡେ, ଦୋଇ ଆନାୟ ୨ ବେଷ୍ଟିତ,
ଲକ୍ଷେ ଲକ୍ଷେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ବରଦିଏ ତାର ।
କଣ୍ଠରେବୀ କୋତାହଳ ଭଠିର ବିପକ୍ଷ,
ବହୁ ସୈନ୍ୟ ସେନାପତି ଗଲେ ଧୂସରରେ,
ବୋଲୁବୋଲୁ ଦେଲେ କେତେ, ନୁହେଁ ଏ ବାଳକ,
ନିଶ୍ଚୟ ଶକ୍ତି ଦାବାନଳ, ପ୍ରଗଣ୍ଡ, ଦୂର୍ବାର,
ଧୂସର କର ସୈନ୍ୟାରଣୀ ଅସୁଅଛୁ ବୀଣି,
ଅଥବା ଏ ଭାବାବହୁ ବିଦ୍ୱାତ-ପ୍ରହାର ।
ବିଶିଳ ସମରାଜ୍ୟ ଶୋଣିତ-ଶୋଣିତ

ଯେସନ ପ୍ରତୀତି-ଦୃଷ୍ଟ ଗୋଧୂତି ସମୟେ,
 ତମ୍ଭା ଯଥା ସୁରଞ୍ଜିତ ଦିଶେ ଦୋଳପବେ
 ଦେବତା ମିଳନ ଭୂମି, ଅବର ପ୍ରଭାବେ ।
 ସୁଦ୍ଧି ସୁଦ୍ଧି ସୁବରାଜ, ଦୋଳ ଅବସନ
 ବସିଗଲେ ଅବଶେଷେ ରଣଭୂମି ବଶେ,
 ସୁଦ୍ଧି ଯଥା ସ୍ଵେତ ସଙ୍ଗେ ଚାରିପୁ ପାଦପ,
 ଶେଷେ ଜାଳଦିଏ ବସୁ ଭସ୍ମିତ ସେ ସ୍ଵେତେ ।
 କହୁଁ ତାଙ୍କ କର ଧରି ବଙ୍ଗ ସେନାପତି,
 ବହନ, “ଦେ ସୁବରାଜ, ବନ୍ଦୀ ତୁମ୍ଭେ ଏବେ”,
 ଏହା ଭାଷି ନ ଦେଇଣ ବାଟେ ଅବସର,
 ପେଣିଲ ଶିବରେ ତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷକ ଗର୍ବେ ।
 ସେନାପତି ହତ, ପୁଣି ବନ୍ଦୀ ସୁବରାଜ,
 ଦେଉ ଏହି ଭୟାବହ ଦିଗମ ବପଦ,

ପଳାଇଲେ ରତପ୍ରତାପ ଭଲ-ସୈନିକେ,
 ତୁଳି ଦେଇ ଏହିକାଳେ ମହିଷୀ-ଆଦେଶେ
 ଦୁରଦ୍ଵାର, ନ ପାରିଲେ ଶତ ଚେଷ୍ଟାବଳେ
 ଭଦ୍ରାଟି ବା ଭଗ୍ନ କରି ଯବନେ ତାହା ।
 ତହୁଁ ବଙ୍ଗ ସେନାପତି ଅର୍ଦ୍ଧେକ ସୈନିକେ
 ନିୟୋଜଣ ବାଉବାଟୀ ଦୁର୍ଗ ଅବସ୍ଥେ,
 ଶେନ ଅପରାଜିତ, ବଳ ଦକ୍ଷିଣେ ପ୍ରସାଣ ।
 କହିଗଲ ଯିବାବେଳେ ରକ୍ଷିବଗେ ରୁଲ—
 “ସାବଧାନ, ନ କରବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବେଦ
 ବନ୍ଦୀ ସୁବରାଜେ, ମୁରୁଧ ବୀରରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ,
 ଦେଉ ପଛେ ପୁରାଣର ଶୁଷ୍ଟ ବା ମଳିନ,
 ମାତ୍ର ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କ ଶିଷ୍ୟୋପାୟୀ ନିଶ୍ଚୟ ।”

ଶୟୋଦଗ ସର୍ଗ

ଗଙ୍ଗାଗୀରେ ବସ୍ତ୍ରାବାସେ ଭଲ-ସମ୍ରାଟ
 ବସି ମୌନେ, ଦେଖୁଛନ୍ତି ଜାତକୀ ସୁଷମା,
 ଧାଇଁଛନ୍ତି ହିମାଦିପୁରା ଅଧୀର ଭଦେଶେ
 ସିନ୍ଧୁ-ପ୍ରେମେ ଅସ୍ପଦସ୍ତ, ଗାଲ କଳଗୀତ ।
 ଦେଖେକେଁ ଅବୋଧୀ ସେହି ଅର୍ଥହୀନ ଗୀତ,
 ସ୍ଵର ତାର ସୁଧୁର, ଶୁଣି ତା ନୂମଣି
 ଦେଉଛନ୍ତି ମୁରୁଧ, ଯଥା ସ୍ଵରମୁରୁଧ ମୁର ।
 ଗଙ୍ଗାବନ୍ଧେ ପୋତରୁକି ଯାଉଅଛି ଭାସି
 ଭଠାଇ କରଙ୍ଗପତି, ତଥା ନୃପ-ଦୃଢ଼େ
 ଭାସିଯାଏ ଚନ୍ଦ୍ରାବଣି, ତୋଳ ଭାବ-ବୀତ ।
 ଭାବୁଛନ୍ତି ସମ୍ଭେ, “ପ୍ରେମତୀର୍ଥ ଗୌରବତୀ,
 ଅନ୍ତର ବାହାର ଭରେ ପବନ ଏହାର,
 ପୁଣି ଗୌର ପ୍ରେମ-ଧାର ବହୁଛି ଅନ୍ତରେ,
 ବାହାରେ ପବନ ସ୍ଵଚ୍ଛ ଜାତକୀ ପ୍ରବାହ ।
 ପୁଣିପ୍ରାଣ ସେନବ-ଗୀ ନୃପତିକୁଳର
 ସୁଲ ଯେହୁ ସୌଭାଗ୍ୟର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦେଉଳ,

ଏବେ ତାହା ଯବନର ପଦାନତ ହାସ୍ତ,
 ବାଳବଶେ ତୀର୍ଥ ଆହା ଦୋଇଛୁ ଶୁଣାଇ,
 ତି ନ କରେ ଦୁଷ୍ଟ ବାଳ, ତା’ ଭକ୍ତିପ୍ରଭାବେ
 ଦାନବ-ଆବାସ ଏବେ ନନ୍ଦନ-କାନନ ।”
 ଏ ସମୟେ ଭପସ୍ତିତ ଦୋଳ ଶୁଷ୍ଟମୁଖେ
 ଅଶ୍ରୁରେଣୀ ବାର୍ତ୍ତାବହ, ନୂଆଁଲ ମସ୍ତକ
 ସମ୍ରାଟ ଛାମୁରେ, ଯୋଡ଼ି ହସ୍ତ ନିବେଦିଲ
 ଅଧୀର ବ୍ୟାକୁଳେ, “ଦେବ, ଦୈବଦୂର୍ଘିପାବେ
 ବାଧ୍ୟ ଦୋଳ ଜଣାଉଛି ଅଶ୍ରୁର ସମ୍ବାଦ
 କ୍ଷମନ୍ତୁ ଏ ଦାସେ, ହାସ୍ତ, ବୀରେନ୍ଦ୍ର-ଗୌରବ,
 କେମନ୍ତେ ବହୁବ ସେହି ଦାରୁଣ ଦୁର୍ବାହୀ,
 ଶୁଣିବେ ବା ଛାମୁ ତାହା, ଗତ ରଜନୀରେ
 ଅତି ପନ୍ଥପଣେ ଯାଇ ଯବନ-ବାହନୀ,
 ଅନ୍ତମିଲ ବାରବାଟୀ, ସ୍ଵପ୍ନ କାଳତାଳ
 ଚାଳକ ସେ ବାହନୀର, ପଥ-ପ୍ରଦର୍ଶକ
 ମସ୍ତକୀ ମନାଇ, ଶିଶି, ଦୁଷ୍ଟ ଶବ୍ଦଯନ୍ତ୍ରୀ,

ଦୂରମ ଅରଣ୍ୟ ପଥେ ଗୋପନେ ସେ ବେନ
 ଘେନିଗରେ ଯବନକୁ ଆମଳି ସାଦରେ,
 ନିଜ କରେ ନିଜ ଘରେ କରେ ଅଗ୍ନିଦାନ ।
 ଲଗିଲ ସମର ସେହି ଗଭୀର ନିର୍ଗାଥେ,
 ମାତ୍ର ସେ ସମରେ ହୃଦ କୁଳ ସେନାପତି,
 ବନ୍ଧୀ ସୁଦୂର, ଦୂର ଅବରୁଦ୍ଧ ଏବେ ।
 ଶୁଣି ଏ ବିପଦ ବାଣୀ ଭଲ-ସମ୍ପାଦ,
 ହେଲେ ପ୍ରୀତିକର, ବସୁଧା ବିଶାଳ
 ହାତ ଧସୁଥିବ ଦୋଳ ନାଟକ ଦୃଢ଼ସ୍ଥେ ।
 ହେଲ ବାକ ଦୃଢ଼ମଥୋ ସମୁଦ୍ର ମନ୍ତ୍ରଣ,
 ମାତ୍ର ହେଉ ନାହିଁ ନୃପ ଅଧୀର ଚକ୍ରରେ,
 ଗୁରୁ ସିନା ବୀରଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତବର ପ୍ରାୟ,
 ହେବ ପଛେ ବଳିଦାତେ ଶତଧା ବିଦାୟ;
 ମାତ୍ର ନ ଟଳିବ ବେଦେ, ଦୃଷ୍ଟି ବା ବିମର୍ଶେ,
 ସମରାବାପନ ସଦା ସେ ମହାଦୃଢ଼ସ୍ଥ ।
 ବନ୍ଧିଲେ ନିପେନ୍ଦ୍ର ଗର୍ଭି ଶିର ଶୁଣି ଡୋଧେ,—
 “ହୃଦ ମୋର ସେନାପତି, ବନ୍ଧୀ ପୁଣି ପର
 କୁମାର,—ଶୁଭେନ୍ଦ୍ରମୌଳି-ମୁକୁନ୍ଦଚନ୍ଦନ,
 ଧୋଇବ ଏ କଳଙ୍କ ମୁଁ ବିପକ୍ଷ ଶୋଣିତେ ।”
 ଏହା ଭାଷି ନୃପବର ଭଠିଣ ଆସନ
 ଭସୁଗତି ଭୁବନମେ ଆସେହି ସରୁର
 ଧାଇଁଲେ ଭଲମୁଖେ, ପ୍ରତାପ ଆଦେଶ
 ସଦୃଶୀ ସୈନ୍ୟ ପ୍ରତି ଅନୁଧ୍ୟାନର,
 ଧାଏଁ ଯଥା ସ୍ଥାନାନ୍ତରେ ବାସୀନ୍ତରେ ରତ
 ଭଦ୍ରାନପାତକ, ଡୋଧେ ଲେଖୁ ହାତେ ଭସୁ,
 ଶୁଣେ ଯେବେ ଲେବମୁଖେ ସୁନ୍ଦର ସଜ୍ଜିତ
 ଫଳେ ପରେ ଭସୁ ତାର ପ୍ରିୟ ଭଦ୍ରାନର
 ବୁଦ୍ଧି ବସିବୁକବୃତ ଛାଉଣୀର ବାଣୀ ।
 ଗୌଡ଼ ଦୂର ଅବସେଧ ତେଜ ପାଟଣେଶ,
 ସଦୃଶୀ ସୈନ୍ୟବୀର ସଜ୍ଜିତରେ ଘେନି
 ହେଉଲେ ସୁଦେଶମୁଖେ, ହେଉଯାଏ ଯଥା
 ବେଦାନ୍ତାଦୀ କଳସି ଉତ୍ତର ଭସୁଣି,

ନଦୀନାଦା ପିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭେ, ପୁରାଗତ ସ୍ଥାନେ,
 ଦୃଢ଼ ବେଳା ନିଷ୍ପତ୍ତିକ, ହେଲ ତଥା ଗୌଡ଼ ।
 ଗୌଡ଼େଶ୍ୱର ସଭିମାନ ଦେଖି ଏ ସୁଯୋଗ,
 ଭଲକାହିଁନୀ ପଛେ ଧାଇଁଲ ସର୍ବେଶ୍ୱର ।
 ଏଣେ ନୀଳାଚଳ ମୁଖେ ଯବନ ବାହନୀ—
 ଧାଇଁଲ ଦୁବାର ତେଜେ, ଜଗୀଷାଦମ୍ଭ,
 ଶୁଣି କଳାପାଦାବର ଆଗମନ-ବାଣୀ
 ଅଭିଳେ ସାଧୁସେ ପ୍ରଜା, ଅଭିଳେ ଦେଉଳ,
 ଅଭିଳେ ପ୍ରତିମାକୁଳ, ଭରେ ସେବୀ ପ୍ରାୟ ।
 ଅନ୍ୟ କି କଥା, ଶୁଣି ପାପ ନାମ ଯାବ
 ଅଭି ଭଞ୍ଜେ ଧର୍ମ, ନ୍ୟାୟ, ସ୍ୱୟଂ ଭୀତି ପୁଣି,
 ବାଜିଲ ଗୋବର୍ଦ୍ଧ ବାଦୀ ଭେର ? ଅରୁଦ୍ର ।
 ଲଙ୍ଘ ବହୁ ବନ, ଗ୍ରାମ, ଚଟିନୀ, ପ୍ରାନ୍ତର,
 ତାହୁଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀସଭରେ ସେ ଦୃଢ଼ ବାହନୀ,
 ଭୁଆଇ ଗନ୍ତବୀ ପଥେ ବହୁ ଭସଦ୍ରବ,
 ସେ ବୁଝିବ ଅତ୍ୟାଚାରେ କେତେ ଦେବାଳୟ
 ହେଲ ଭୁଷଣୋଭ, ଭସୁ, ନିଷ୍ପତ୍ତିକେତେ ବା,
 କେତେ ତାରୁ ମୂର୍ତ୍ତି, ଯେହୁ ସ୍ୱପନନିର୍ମିତ,
 (ଗୌରବ-ସୌରଭେ ଭସୁ ସୁଦେଶୀ ଶିଳ୍ପୀର)
 ହେଲ ବିକଳାଙ୍ଗ, କେତେ ହତଶ୍ରୀ, ବାହୁସ୍ଥ ।
 ସେ ବୁଦ୍ଧିରୁ ଭଲର ଶିଳ୍ପରସ୍ତ୍ରୀ, ହାସୁ,
 ହୋଇଛି ଅସାଦ, ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଦୂର,
 ଶିରରେ ଶିରରେ କ୍ଷତ ହୋଇ ବସପିତ,
 ରଖିଛୁ ତାହାକୁ ଏବେ ମୃତ ପ୍ରାୟ କର ।
 ଏହି ଅବସରେ ଆସି ସମଗ୍ର ଭୂମି
 ସାରଙ୍ଗଗଡ଼ର କ୍ଷୁଦ୍ର ସାମନ୍ତ ନୃପତି,
 ପ୍ରତାପର ନୀଳାଚଳେ ମିଥ୍ୟାରେ ଏସନ—
 ନିହତ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ସଭିମାନ ହାତେ,
 ରଜ୍ୟ ଏବେ ଅସୁତକ, ଆସୁଛି ଯବନ
 ଜଣି ବାରବାଟୀ ଦୂର ଦକ୍ଷିଣାଭିମୁଖେ
 କର ଛାମେ ଛାମେ ପଦା ଭୁଷଣେ, ଦୃଢ଼େ,
 ହାଣ ଖାଇ ମରୁଛନ୍ତି ସାମନ୍ତାସୀ ତେ ।

ଶୁଣି ଏହା ନାଗରୁଦେ ତେଜି ଗୁଡ଼, ଧନ,
ପତାଇଲେ କିଏ କାହିଁ, ପତାଇ ଯେସନ
ମୁଗପଲ, ଏଣେ ତେଣେ ଭୁରନ୍ତି ବାନନେ
ଶୁଣି ବ୍ୟାଘ୍ର ଅମେନ ଫେରିଣା ମୁଗରୁ ।
ପତାଇଲେ ସୈନ୍ୟବର୍ଗ ହରିଭଞ୍ଜ ହୋଇ,
ପତାଇଲେ ଦୁର୍ଗରକ୍ଷୀ, ହେଲ ଦୁର୍ଗ ଶୂନ୍ୟ,
ଏହି ସୁଯୋଗରେ ଦୁଷ୍ଟ ସୁମରନ୍ତି ଭଞ୍ଜ,
ନିଜକୁ ସମ୍ରାଟ ବୋଲି କଲକ ଘୋଷଣା ।
ଧୂର୍ ନରାଧମ, ଧୂର୍ ଭଲଲପା ଶୁକ,
ଧୂର୍ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ, ଧୂର୍ ଧୂର୍ରେ ମିଥ୍ୟାବ,
ତୋର ଏ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟଙ୍କ ହେବ ନିଷ୍ଠେ ପ୍ରେ,
ଭାଷା-କିଙ୍କର, ହେବ ବିନବୁତ୍ତ ତୋର
କାମନାର ଉତ୍ତ ଚୁଷ୍ଟା ଏ ଅନଳ ପାନେ,
କାଳରୁ ଯେ ଅନଳ ରୁ ସେ ହେବ ତୋ ଚିତା ।
କରୁରୁ ତୁ ଅନୁତାପ ଅତୁର ଭବିଷ୍ୟୋ,
ତୋ ପାପ କରୁଣୀ ଏକା କରବ ତୋ ପୁଣ୍ୟ
ପ୍ରତୀତି ଚାରୁବାଘାତ, ଅଙ୍କୁରୁ ଯେବଣ
ଭବିଷ୍ୟତ ସୁଖକୁ ଅଶା-ଭୁଲିକାରେ,
ସେ ଭବିଷ୍ୟ, ଅନ୍ଧକାର କାଣିଆ ରେ ତୋର ।
ହେଉଅଛି ମୁଣ୍ଡ କୋଣି ତୋ ଦୃଢ଼ମୁ ମଧ୍ୟୋ
ଯେ ରୁଦ୍ଧ ଲଳସା-ଦେଉ, ଭୀଷଣ, ଅଦମ୍ୟ,
ବିଷମ ଅଘାତ ତାର ନ ପାରିଣ ସହ
ଫାଟିଯିବ ଦୃଢ଼ ତୋର ଶତସହସ୍ରା ।

ଅସି ଯଥାସମୟରେ ଯବନ ବାହନୀ,
ଶୂନ୍ୟ ନୀଳାଚଳ ଦୂରେ କଲକ ପ୍ରବେଶ
ଅବାଧେ, ଅନନ୍ତ ତାର ନ ଧରିଲ ପ୍ରାଣେ,
ବିନା ସୁଦେ କରପତ କର ନୀଳାଚଳେ ।
ଭୁଞ୍ଜିବ କଳାପାହାଡ଼ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ପାଶେ
କହିଲ ସଦର୍ପେ ପାପୀ ନରାଇ ଚର୍ଚ୍ଚନୀ,—
“ଭଲ୍ଲ ଶ୍ରୀଭାଗ୍ୟ ଶିଶୁ ଏ ମହାଦେଉଳେ
କର ରୁଣ୍ଡ, ପୁରୁଲବି ଚବିସାଧ ଅଳ,

ଏ ମନ୍ଦିର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହେବ ଧୁଇସାର
ଭଲ୍ଲ ଶ୍ରୀନରାୟ ଉଦ୍ଧୂର୍ ମନ୍ଦିର
ଆର୍ଯ୍ୟମ, ଆର୍ଯ୍ୟାତୀର୍ଯ୍ୟ ଯିବ ରସାତଳେ ।”
ଏ ପନୟେ ଦୂର ଅସି କହିଲ ଏସନ,—
“ସାରଙ୍ଗରତର ରାଜା ସୁମରନ୍ତି ଭଞ୍ଜ
ନିଜକୁ ସମ୍ରାଟ ବୋଲି କରଣ ଘୋଷଣା
ଭପବସ୍ତ୍ର ସିଂହାସନେ, ନ ଘେନି ଆଦେଶ
ଅତୁଳ ମହିମାନୁତ ବଙ୍ଗେଶ୍ବରଙ୍କର ।”
ଶୁଣି କଳାପାହାଡ଼ ଏ ଦୁଃସାହସିକତା
ଭଲ୍ଲର ଯୁଦ୍ଧ ଏବ ସାମନ୍ତ ରାଜାର,
ହୋଧେ ଜଳ ଅଦେଶେଲ ସ୍ବାୟ ସୈନ୍ୟବତେ
ଅଶିକାକୁ ବନ୍ଦୀ କରି ସୁମରନ୍ତେ ଭୁଷ ।
କହିଲ କରଣ ସୁତର, “ବିଶ୍ବାସଘାତକ,
ଏଡେ ଗବ୍ ବାଫେରର, କ୍ଷୟ କରି ରକ୍ତ
ଜଣିଲୁ ଏ ଦେଶ ଆମ୍ଭେ, ସେ ହେବ ସମ୍ରାଟ,
ତାହା ପୁଣି ବାଦସାହୁ ବିନା ଆଦେଶରେ,
କି ବିଶ୍ବାସ ବାଫେରକୁ, ମାତୁମତୀ ପ୍ରତି
ନାହିଁ ଯାବ ପ୍ରାଣେ ତଳେ ସେହୁ ବା ମମତା,
ହେବ କି ମମତା ତାର ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି କେବେ,
କରବ ମୁଁ ସୁରେନାମା ତାହା ସଙ୍ଗେ ଆଜି
ଅସି ମୁନେ, ଯୁଦ୍ଧେ ଦୁଷ୍ଟ କରବ ସେ ନିଷ୍ଠେ
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ତତ୍ତ୍ୱବାକୁ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଏ ଦେଶୁ,
ନାଶି ତାକୁ ନିଷ୍ଠୁକ କରବ ଭଲ୍ଲେ ।”
ପାଇ ସେନାପତି ଆଜା ଅଧୀନ ସୈନିକେ,
ବାନ୍ଧିଆଣି ସୁମରନ୍ତେ କରେ ଭପସ୍ତ୍ର,
ନ ଦେଇ ତାହାକୁ ବାନ୍ଧେ ଅଦସର ତଳେ
କହିଲ କଳାପାହାଡ଼ ଘାତକ ଆହୁନି,
“କର ଏହି ବାଫେରର ମସ୍ତକ ଛେଦନ”,
ପାତଲ ଘାତକ ଆଜା, ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟାରେ
ରୁମ୍ଭେ ଧରଣୀ ତଳ ସୁମରନ୍ତି ମଥା,
ଭପସ୍ତ୍ର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହେଲ ତା ପାତର ।

ଏ କାଳେ ଯବନ ଦୂର ଅସି ଭଲ୍ଲ ଶ୍ରୀସେ

ନିବେଦିଲୁ, “ଗୌଡ଼କୁଶ ଅବଶ୍ୟୟ ଭାଙ୍ଗି
ଅସୁନ୍ଦର ଫେର ବୁରୁ ଭଲ-ସମ୍ରାଟ,
ଦେଲେଣି ସେ ପିବତାଙ୍ଗୀ ବଳାଙ୍ଗୀ ଏ ପାଶେ ।”
ଶୁଣି ଏ ସନ୍ଦେଶ ହୋଇ କୁଣ୍ଡଳ ନିବୃତ୍ତ
ଫେରିଲା କଳାପାଦାଡ଼ ଉତ୍ତରାୟନମୁଖେ ।

ଯଦ୍‌ପୁର ୧ ଉପକଣ୍ଠେ ରହିଛି ବିପ୍ରବ୍ରତ
ରୋହିତଶିଖର ନାମେ ଚଣାଳ ପ୍ରାନ୍ତର
ଚରୁଣୀ ମରୁପ୍ରାୟ, ବିଗ୍ରହବିଧାୟ ।
ନିଗୁଟ ନିର୍ଜନ ପଦା, ନୀରବତା ସଦୃଶ
କରେ ତହିଁ ଶୁଭପଣ ମହାନିସ୍ତବ୍ଧତା,
ପ୍ରାୟର ଉଦାସଗୀତ ଗାଇ ବିନୟକ
ଗେଙ୍ଗୁଟୀ ? ଗେଙ୍ଗୁଟିରୁଆଁ, ବୈତରଣୀ କନ୍ୟା
ବରୁଛି ମୁଖର ସେହି ଅମୁଖରତାକୁ ।
ଦେଲୁ ଭେଟ ପରସ୍ପରେ ସେ ମହାପ୍ରାନ୍ତରେ
ଭଲ୍ଲ ଯଦନ ବେନି ମହାବାହୁନୀର,
ଦେଲୁ ତହିଁ ଉତ୍ତର ଶିବର ପ୍ରାପିତ,
ବିଶିଳ ପ୍ରାନ୍ତର ନର-ସାଗର ସଦୃଶ ।
ସୁସମ୍ପଦ ବାହୁନୀଦ୍‌ସ୍‌ ଆଜ୍ଞା ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ
ରହିଲେ ଶିବର ଗର୍ଭେ, ଅଧୀର ଉଦ୍‌ବେଗେ,
ରୁଦ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ତରନ ଅରୁଦ୍ରୋତ ଯଥା
ଆଗ୍ରେୟ ଶିଖରା ଗର୍ଭେ ରହେ ଅସମ୍ଭାବେ ।
ଅବସ୍ଥାତ ଅଗ୍ରେ ଦେଖି ଭଲ୍ଲବସମ୍ରାଟେ
କହିଲୁ କଳାପାଦାଡ଼, “ସଲମ ସମ୍ରାଟ”,
ପ୍ରତିଶିଷ୍ଟାତାରେ ତହିଁ ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ,
“ନମସ୍କାର” ସେନାପତି କହିଲେ ସଦାସୋ ।
ଅନନ୍ତର ବାଲତାଣ୍ଡେ ପୁଣିଲେ ମୁକୁନ୍ଦ,
“ସେନାପତି, ଶୁଦ୍ଧପୁର ପର ଦେ ସନ୍ନ୍ୟାସ,
ପୁଣି କିପାଁ ସୁଦାଢ଼ୋଗେ ବଳିଲୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ?”
“ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମୁଁ, ମଦ୍‌ ସୁଖ”, ଉତ୍ତରଣ କାଲ
“ନାହିଁ ମୋର ସୁଖେ ମୋର, ମାନସ ବେଦକ

ଉପାମଧର୍ମର ସୁଦା ବରବ ସ୍ଥାପନ,
ବରବ ଉତ୍ତରମ ଧର୍ମ ଜଗତେ ପ୍ରଚାର ।”
ଶୁଣି ଏହା ଦୃଷ୍ଟି ଦୃଷ୍ଟି କହିଲେ ସମ୍ରାଟ—
“ମୁଁହିଁ ଉତ୍ତମ କି ତେବେ ଧର୍ମ, ସେନାପତି ?
କିପାଁ ଭଲ ନୁହେଁ ଦୁଷ୍ଟ, ନୁହେଁ ନୁହେଁ ଭୁଲ୍ଲ,
ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଧର୍ମ ଶିକ୍ଷାର ସେ ।
ଉତ୍ତରବ ପ୍ରତିମୁଖି ଏ ବିଶ୍ୱପ୍ରବ୍ରତ,
ମୁଖିମାନ, ସେନାପତି, ସବୁ ତ ବିଶ୍ୱର,
ଅନନ୍ତ ମୁଖିର ମଧ୍ୟୀ ବର ଅବସ୍ଥାନ
ମୁଖି ନର, ବେମନ୍ତେ ବା ବରବ ଧାରଣା
ଅମୁଖିର, ଏହା ଅତି ବିଷମ ସମସ୍ୟା,
ଅନନ୍ତ ମୁଖିର ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ତାହାର,
ଆଉ ଅନ, ଦେବ ପୁଷ୍ପ ହୁଏ ଯେ ଅନୁରେ,
ସେ ଅନ ତ ମୁଖି ଭୁଲ ନୁହେଁ ଆଉ କିଛି,
ସେନାପତି, ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ନିଜେ ନୁହେଁ ମନ୍ତ୍ର
ବରୁଛି କିପାଁ ଭଲ ମୁଖି ପ୍ରତି ଶୁଣା,
ମୁଖିଦୋହ ଆସୁଦୋହ, ଆସୁ-ଅବିଶ୍ୱାସ,
ବର ତୁମ୍ଭେ ନୁହେଁ ନିନ୍ଦା, ଦେଉଅଛୁ ସିଦ୍ଧା
ଆସୁଦୋହ-ମହାପାତେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ସଦାଥା ।”
କହିଲା କଳାପାଦାଡ଼, “ସମନ୍ତ ସମ୍ରାଟ,
ଅସି ନାହିଁ ଛାମୁରୁ ମୁଁ ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ଗାଇ,
ଅସିଛି ସୁକାଶୀ ହୋଇ, ତାଣିବେ ନିବର ।”
ଶୁଣି ଏହା ଉଦାସୋ କହିଲେ ମୁକୁନ୍ଦ,
“ବଳିଛି ମାନସ ତବ ଦେବାକୁ କୁଣିଆ
ବିଶ୍ୱସ୍ତ-ପୁରେ ପର, ପୁରବ ସେ ଆଶା,
ଦେଉ ତେବେ, କୃପା ଅସି ପ୍ରବୃତ୍ତ ସମରେ,
ମୁକ୍ତାବାଳେ ସେଗୀ ବେବେ ନ ଭୁଞ୍ଜେ ଔଷଧ
ଏହା ଭାଷି ତୁ ତବରେ ବସଇ ଦୁଃଖ
ଦେଖେ ଅସ୍ତସର ସୁଏ କାଲତାଣ୍ଡ ପ୍ରତି,
ସେ ସୁକା ଧାବତ ଦେଲୁ ଅସି ଚର୍ମ ଧର ।
ସରିଲା ସମରାଜୀବା ବେନି ବୀରବର,

ଦେନିଏ ଚତୁର ରଣେ, ପଦ୍ମ ବହୁସୁଦେ,
ପରସ୍ପର ହୁଏ ଝେଳି ବୁଲିଲେ ଉଭୟେ ।
କେବେବାମେ, କେବେ ଦକ୍ଷେ, କେବେସମ୍ଭାଳିବେ
କେବେ ଅବା ଦୂର, ଘର ଚନ୍ଦ୍ରାବତେ ଶରେ
ଦେଲେ ଦେନ ରୁଦ୍ଧା ରୁଦ୍ଧ ସଦର୍ପ ଦୃଷ୍ଟିରେ
କେବେ ବା ଉତ୍ତମି ଉଠି ଦେଲେ ପିଟାପିଟି
ଅସ୍ତେ ଅସ୍ତେ, ଘନ ଘନ ଛାଡ଼ି ହୁକୁକାର,
ଏହିରୂପେ ଦେଲି ଯୁଦ୍ଧ ଗତିଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ,
ଅବଶେଷେ ମୁକୁନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଆଗାତେ
ପଡ଼ିଲି ମୁକ୍ତିତ ଦୋଲ କଙ୍ଗ-ସେନାପତି ।
ଦେଉ ସେନାପତି ଦଶା ଯବନ-ବାହନୀ
ଘେରିଲି ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ବହୁ ପ୍ରହରଣେ,
ଧାଇଁଲେ ତା ଦେଖି ହୋଧେ ଉତ୍ତଳ-ବାହନୀ
ମାର ମାର ସ୍ଵରେ, ଗଲ ଗୋଳସୂଚି ଲଗି ।
ମାଡ଼ିବସି ଶହପୁଣ୍ଡେ ଉତ୍ତଳ-ପଦାତି,
ମାଡ଼ିବସେ ମାଡ଼ି ପୁଣେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵନାଭ ଯଥା,
ମୋଡ଼ିଲି ମସ୍ତକ, କାହିଁ ଯବନ କୃପାଣେ
ପଡ଼ିଲି ଉତ୍ତଳ ସେନା ହୁଲିଶିର ଦୋଲ ।
ସୁଦ୍ଧିଲେ ପାଟଣାପତି, ରଥୀନ୍ଦ୍ର-ଗୌରବ,
ବିପୁଳ ବିହମେ, ବରବେଷୀ ହୁଇ ପ୍ରାୟ,
ଅପଣା ଶକ୍ତିରେ ଦୋଲ ଆପଣେ ଅପୟ ।
ଦେଖି ଅଗ୍ରେ ମନାଇଲି ପଳାୟନପର
କହିଲେ ଧୂକାର ତାକୁ ବୀରେଶ୍ଵରୁ ପଣ,—
“ପଳା ନା, ପଳା ନା ପାପି, ନାହିଁ ଭୟ କିଛି,
ନ କରବି ବଧ ତୋତେ ବର କଳଙ୍କିତ,
ବଧିବ ତୋ ପାପ ତୋତେ, ଅତୁର ଭବିଷ୍ୟ ।
ଗୁଳଦ୍ରୋହୀ, ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ରେ ମହାପାମର,
ଯୋବା ରବି ତମେ ତୋର ମହାଲରେ ତାହା
ଚଣ୍ଡାଳ ପାଦରେ, ଦେବ ନାହିଁ ତେବେ ସୁଦ୍ଧା
ରେ ବବର ତୋ ପାପର ଯୋଗୀ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ।”
ଏହା ଭାଷି ଶୁଣାଇଲେ ଫେରାଇ ବଦନ,
ଭବ ଦୋଲ ଭଣେ, ବରେ ବିଦାୟ ବିପତ୍ତେ,

କେତେ ଯେ ବଧିଲେ ଅର, ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଏବା
ବରପାରେ ସଂଶ୍ୟା, ତାହା ଅସାଧ୍ୟ ଅନର ।
ଦେହ ଦେହ ବୀର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କ ଉତ୍ତମ ପ୍ରବୃତ୍ତି,
ନିବର୍ତ୍ତନ ବୀର୍ଯ୍ୟ-ବଳି ପ୍ରତି ଲେମ୍ବୁସୁ,
ମନ୍ତ୍ରିଲେ ବିପକ୍ଷ-ବୀର, ପଳାଇଲେ ଭୟେ
ଯବନ ସୈନ୍ୟବେ, ଦେଲି ପୃଷ୍ଠଭଙ୍ଗ ରଣେ,
ବୁଲ-ବିପ୍ଳାବିନୀ ବନା ଚଳସୋତ ପ୍ରାୟ
ପଥାପଥ ନ ବିଚାର ଯଦୁକା ହମ୍ବେ ।
ପଳାଇଲେ ଗଜସୂଥ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ନ ମାନ,
ପଳାଇଲେ ସୈନ୍ୟ ଦଣ୍ଡ ପୁରୁଷତା ଅସ୍ତେ,
ଯେ ଦିଗେ ପାଟଣା-ପତି ଦେଲେ ପ୍ରଧାବିତ
ଅସିଲି କାଟେର ବହି ସେ ଦିଗ ଯବନେ
ପଳାଇଲେ ଅସ୍ତ୍ରବୀଣେ ଜୀବନବିକଳେ,
ମାଡ଼ିଦଣ୍ଡ ମୃତ ପୁଣି ମୁଦୁର୍ତ୍ତ ସୈନ୍ୟବେ ।
ଏହି ସମୟରେ ଆସି ଦୋଲ ଉପସ୍ଥିତ
ବଙ୍ଗେଶ୍ଵର ସଲିମାନ ସୈନ୍ୟ ସହ, ଶୁଣି
ସେନାପତି ପରାବର, ପଶିଲି ସମରେ ।
ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ତଳେଶ କହିଲେ ପମୋଧି,
“ନମସ୍କାର ବଙ୍ଗେଶ୍ଵର”, ତହିଁ ସଲିମାନ
ସମାନ୍ତେ ସଲମ କହି କହିଲି ସଦାସୋ,
“ଉତ୍ତଳେଶ, ଶିଷ୍ଟାଚାର ଦେଲିଣି ଯଥେଷ୍ଟ,
ଉପସ୍ଥିତ କରୁଦ୍ଵାରେ ଦେବା ଏବେ ରବି,
କାକୁଛି କରୁଦ୍ଵା ଅଗ୍ରେ ମୁହୂଃ ବୀରସୁରେ,
ନାହିଁ ଆଉ ଶିଷ୍ଟାଚାରେ ଅବସର ମୋର ।”
ପ୍ରଜ୍ଞନ ବିଦ୍ରୁପ ବାଣୀ ଶୁଣି ଯବନର
କହିଲେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ପ୍ରତି ବିଦ୍ରୁପରେ,—
“ଧନୀବାଦ ବାଦସାହ, ଦୁଃସ୍ଵର ବୀଥୀ
କିଏ ଶକ୍ୟ ରୁଦ୍ଧିବାକୁ ହୃଦୟୀ ବୀରୀତ,
କଥା ଉଦ୍ଦେ ସେ କରେ ସେ ବୀଥୀ ଶୀତଳ,
ଘଟସୁଦେ ଭ୍ରମୁଙ୍କୁ ମୁଁ କ୍ଷମା କରି ଭ୍ରମେ
ଭୁଞ୍ଜିଥିଲି ଯେ ଅସଦ୍ଵୀ ଅନୁଚାତ ବୀଥୀ,
ରୁଦ୍ଧିଲି ତା ଭ୍ରମେ, ମୋତେ ଆହ୍ୱାନ ସମରେ,

ଅସ ଚେବେ ବିଳମ୍ବରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।
 ଏହା ଭାଷି ଉଚ୍ଚଲେଖ ଶୃଙ୍ଖଳା-ଶୃଙ୍ଖଳ,
 ସୁଦ୍ଧେ ଯଦି ପଢ଼ି ପଢ଼ି ମାନ ସବୁ,
 ସୁଦ୍ଧେ ଯଥା ଦୃଷ୍ଟିର କବିର ସଙ୍ଗେ ।
 ଭୂମିର ଅବରଣ ଅସୁର ଶୂନ୍ୟ,
 ପୁରୁଷ ସମରସ୍ଥଳୀ ଭୀଷଣ ହୁଏରେ,
 ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ଉଚ୍ଚଲେଖ, କଳାପତି ପରେ,
 କପୋତ ଉପରେ ଯଥା ସୁଦ୍ଧେ ଶାନ୍ତି,
 ପିଟିଲେ ମୁଦ୍ରରେ, ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରକାରେ
 ପଢ଼ିଲେ ଯଦି ତଳେ ଶୋଷିତ ଉପାଦ,
 କର ତାକୁ ମୁକ୍ତବଳ ରଥୀୟ ମୁକୁନ୍ଦ,
 ଶିଳ୍ପଦେବେ ଦୃଷ୍ଟି, ମୃଦୁ ସେନାପୁତ୍ର ମଧ୍ୟ ।
 କୌଶଳୀ ଦୃଢ଼ସ୍ପଦେବ ଏଣେ କୌଶଳରେ
 ନିପାତ ଯଦି ସୈନ୍ୟ, ଆଲିଙ୍ଗି ମୁକୁନ୍ଦେ
 କହିଲେ ତାହା କଣ୍ଠେ ଅନୁର ଶବ୍ଦେ,
 କହେ ପିବବର ଯଥା ଉଚ୍ଚବର କଣ୍ଠେ,—
 “ବାଘକୁ ଘାଉଲ କର ନ ମାର ତାବନେ
 ଛାଡ଼ିଦେବା ନିଷ୍ଠେ ଭାବ-ବିପଦ-ଜନକ ।”
 ପ୍ରକାଶି ଉଦାର ଦାସୀ କହିଲେ ମୁକୁନ୍ଦ,—
 “ବଞ୍ଚିଥାଉ ଘେନି ବୃଷ୍ଟି ନିର୍ଦ୍ଦଳ ଜୀବନ ।”

ଅସ୍ତ୍ର ଦେଲେ ଦିନନାଥ, ଆସିଲେ ଅନ୍ଧାର
 ସନ୍ଧ୍ୟା, ବଳେ ବେନି ଗୁଣା ଶିବରାତ୍ରୀରେ
 ଦୁସ୍ତ ଦୁର୍ଗେ, ଅନ୍ଧାରୀୟ ଉଚ୍ଚରାସ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚେ
 ଶରୀରରେ ସୁରଞ୍ଜିତ, ଶୋଭେ ଯଥା ଅହା
 ଶାଳୁକୀ, ଶୃଙ୍ଖଳ, ତରୁ ରକ୍ତ ପରିଚ୍ଛଦେ
 ବସନ୍ତ ଉତ୍ସବେ, ଆସି ଗୁଣ-ସୁବେଦନ,
 ବେନି ନୃପତିଙ୍କୁ କର ବିଳମ୍ବ ବରଣ,
 ବିଳମ୍ବ ଚନ୍ଦନ ମାଳା ଅର୍ପି ସମାଦରେ
 ଘେନିଗଲେ ଶିବରାତ୍ରୀ ଆଶିଷ ବିସ୍ତର,
 ବାଜିଲ ବିଳମ୍ବ-ଶଙ୍ଖ, ଗାଉଲେ ବନ୍ଦନ ।

ଗୁଜରାଟେ, ନବ ହରେ ରବି, ଜଳକଣ୍ଠ
 ଭୂମିର ପୃଥ୍ବୀରେ କସ୍ତୁର ଜଗନ୍ନାଥ କସ୍ତୁର ।
 ଲୁଗେ ବିଳମ୍ବେଶ୍ୱରୀ ସେ ବିବିଧ ଉତ୍ସବ,
 ବିଶ୍ୱମିତ୍ତେ ବୀରବୃନ୍ଦ ଶିବର-ଗରଭେ ।
 ଅହୋ, କି ଭୀଷଣ ରାତି, କି ମହାଅନ୍ଧାର,
 ସ୍ୱାଧୀନତା ଶେଷ ରାତି ଆଜି, ଉଚ୍ଚଲର
 ଅଥବା ବନ୍ଦନ, ତାହା କେ ପାରିବ କହି,
 ବିଷାଦ-ବିମ୍ବିତମୟୀ ସେ ମହାନିଶାରେ
 ଧାଇଁଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାସିଦ୍ଧିର ରଣରୂପି ମୁଖେ
 ଚକ୍ରା ଶୁଭ୍ରାଷା ଅର୍ଥେ ଆହୁତ ସୈନ୍ୟର,
 ଦିବ୍ୟ, ଔଷଧ, ପଥୀ, ଜଳପାନ ଧର ।
 କେତେ ଭୟାବହ ମୂର୍ତ୍ତି ସମରକ୍ଷେତ୍ରର,
 ଦୃଷ୍ଟି ତାହା ନେନଦାଦୀ ବିବରଣ ଦୃଶ୍ୟ,
 ଯନ୍ତ୍ରଣା-ଜଡ଼ିତ ଆର୍ତ୍ତ-ବିହ୍ୱଳ ଚିତ୍ତରେ ।
 କାହିଁ ମୃତ ସୈନ୍ୟଦଳ ପଡ଼ିଛୁ ମୁମୂର୍ଷୁ,
 କ୍ଷୀଣକଣ୍ଠେ ଉଚ୍ଚାରୁଛୁ ମଲ୍ଲ ମଲ୍ଲ ବାଣୀ,
 କେହି ଜଳ ଜଳ ବୋଲି ଦେଉଛୁ ଜଳପି,
 କେଉଁଠି ଯଦି ଶବ ପଡ଼ିଛୁ ଉଦ୍ଧାନେ
 ଆଲିଙ୍ଗି ଉଚ୍ଚଳୀ ଶବେ, ପଡ଼ିଛୁ କାହିଁ ବା
 ପଦାତକ, ପାଦ ଲଦି ସେନାପତି ଶିରେ ।
 ବହିଛୁ ସମର ସ୍ଥଳୀ ସାମ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ,
 ନାହିଁ କହିଁ ଶତ୍ରୁ-ମିତ୍ର, ସୁକାତ ବିକାତ,
 ସାନ ବଡ଼ ଭେଦ, ମହାମିଳନ ଭୂମି ସେ,
 ହିଂସା, ଦ୍ୱେଷ, ଅଭିମାନ ଯେ ସବୁକର ।
 ଜଳିଲ ସମର କ୍ଷେତ୍ର ଅସଂଖ୍ୟ ଦିବ୍ୟ
 ବିଦାର ଅନ୍ଧାର-ବନ୍ଧ, ଲୁଗେଲେ କହୁଁ
 ସେବାବ୍ରତେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ, ଚରସେବାବ୍ରତୀ,
 ମିଳିଲେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଆସି ତାଙ୍କ ସବୁ
 ଘେନି ପରିବରଦଳ, ସବେ ଏକମନେ
 ଶତ୍ରୁମିତ୍ର ନିର୍ବିଶେଷେ ଲୁଗେଲେ ସେବାରେ ।
 ଅହୁତର ଅସ୍ତ୍ର କ୍ଷତ ଧୌତ କର ଜଳେ,

କଲେ ତହିଁ କ୍ଷତବିଧି ଉପକ୍ରମ ପ୍ରକାଶ,
 ବାନ୍ଧିଦେଲେ ବାହାର ବା ଭଗ୍ନ ସ୍ଥାନେ ପତି,
 ବାହାରୁ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଚକ୍ରା-ଶିଖରେ ।
 ଅଦୃଶ୍ୟ ବିପକ୍ଷ ଦାବୀ, ନିରୋପି ମୁକୁତେ
 ଶିଖିଲେ ପ୍ରମାଦ, ମନ ସମ୍ପାଦ ବାହାରୁ
 ଦୃଷ୍ଟିରେ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଅତି କଲେ ଭୀଷଣୀ,
 ସେ ଭୀଷଣ-ଭୟାବହ ଦୃଷ୍ଟି, ପ୍ରସନ୍ନ ଶାନ୍ତ,
 ଶେଷ ଦେଲେ ଅଭିଷେକ, ସାଧୁସ, ସନ୍ତୋଷ,
 ଭବିଷ୍ୟ ମୁକୁତଙ୍କ ସେବା, ସପତ୍ନ ଶୁଣିଷା,
 ଦେଲେ ତାଙ୍କ ଦୈବିକତା ଲୋକରେ ପଳଇ,
 ନମିଲେ ସମାପ୍ତି ସବେ କୃତକ ଦୃଢ଼ତା ।
 ଅଦୃଶ୍ୟ ସଦନ ଏକ ଶୋଭା ଧୂଳିଶେଷେ,
 ଅନବଦ୍ୟ ସନ୍ତୋଷରେ ହୋଇ ଛଟପଟ
 ମାଗୁଅଛୁ ଶାନ୍ତିସ୍ୱର କଳ ଦିଅ ଦୋଷ,
 ଶୁଣିଣ ସମାପ୍ତି ତାର ଆକୃଷ୍ଟ ଅଦ୍ଭୁତ,
 କରାଇଲେ ଜଳପାନ ଆକର୍ଷଣ ବାହାରୁ,
 ଧୋଇ ଦେଇ ଧୀରେ ତାର ରକ୍ତାକ୍ତ ଶରୀର
 ବସାଇଲେ ଅବେଷ ତୋଳି, ତାହିଁ ସେ ସମାପ୍ତି
 ଦୀନ ଆର୍ତ୍ତ ନେତ୍ରେ, ଗାତ୍ର ସନ୍ତୋଷ-ନିଷିଦ୍ଧ,
 ବହୁଳ ହୃଦୟ କଣ୍ଠେ, “କେ ତୁମ୍ଭେ ହୃଦୟ,
 ନର, ନା ଦେବତା, ହାସ୍ୟ, ଏ ମହାବିପଦେ
 କରୁଛୁ ଶୁଣିଷା ମୋତେ ଅସ୍ଥିତ ସଦୃଶ
 ନିର୍ବିକାର, ସ୍ୱପ୍ନ ବିନ୍ଦା ସତୀ ଏ ଘଟଣା
 ପାରୁ ନାହିଁ ରୁଦ୍ଧି କିନ୍ତୁ, କେ ତୁମ୍ଭେ ଦୟାକ୍ର,—
 ଅସମ୍ଭବ ନରପ୍ରାଣେ ଏତେ ଭୟାବହ !
 ମାନବ, ମାନବ ପ୍ରତି ଏଭଳି କରୁଣା
 ପାର ନାହିଁ କେଉଁଠାରେ ହୃଦୟ ନିଷ୍ଠୁର,
 ଅସିଦ୍ଧ କି ଦେବ କୃପା ଓହ୍ଲାଇ ତଳକୁ
 ଦେବ ପରିଶ୍ରମ ? କିସ ବହୁତ ଅଧିକ ?
 ଅସ୍ଥି ପଶ୍ଚିମରେ ମୋର ବିରାଟ କଠାଉ,
 ଦେଲେ ତା ପିନ୍ଧାଇ ପୁଣି ପଶ୍ଚିମେ ତୁମ୍ଭର,
 ଦେବ ନାହିଁ ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ଶୋଷିତ ଏ ଭଣ !

ପୁଣି ସ୍ୱର୍ଗେ ପରିଣତ ହେଲ ନିଶ୍ଚୟ ଆଜ
 ଏ ପାପ ହୃଦୟ ମୋର, ପରଶେ ତୁମ୍ଭର,
 କେ ତୁମ୍ଭେ ମହାତ୍ମା, କିଏ ପରିଚୟ ଦାସେ ।”
 ବହୁଳ ସମାପ୍ତି ତହିଁ ମୃଦୁ ମଧୁରାସୀ,—
 “ବିଦେଶୀର, ପାରୁ ନାହିଁ ତହିଁ ପର ମୋତେ,
 ମୁକୁତଦେବ ମୁଁ”, ଶୁଣି ସଜ୍ଜମାନ ଏହା
 ରହିଲ ସତ୍ୟରେ ତାହିଁ ସମାପ୍ତି ବଦଳେ,
 ଅସ୍ଥି ଶରୀରେ, ସେତେ ଶରୀର ତାହାର
 କେବଳ ନୟନମୟ, ଅନୋନ୍ୟ ସୁଶ୍ରୀ,
 କି ଭାବିଲ ମନେ ମନେ ସେହି ତା’ ବିକିତ,
 ଏହାଭାବେ କେତେ କ୍ଷଣ ଶରୀର ପରେ ବିକି
 ଛନ୍ଦିତାର ଦୀକ୍ଷାତୁଳ୍ୟ ରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠ ତାର
 ହେଲ ସମ୍ଭବତଃ, “ତୁମ୍ଭେ ଭଲ ସମାପ୍ତି !
 ଏତେ ଭଲ ତବ ହୃଦୟ, ଏତେ ଦୟା ପୁଣି
 ଶନ୍ତି, ପ୍ରତି, ରୁଦ୍ଧି ମୁଁ ଏବେ, ମହାବଳ—
 ରୁଦ୍ଧି ମୁଁ ଏବେ, କିପାଁ ଅନୋନ୍ୟ ତବ
 ଗୌରବ-ସୌରଭେ ବିରାଟ, ଶନ୍ତି ମୁଁ ତୁମ୍ଭର,
 ଶନ୍ତି ପ୍ରତି ଦୟା ତବ ହୃଦୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ,
 ତାଣ୍ଡିଲ ମୁଁ, ପ୍ରତି ସୁଦ୍ଧା କୋମଳ କୁସୁମ
 କଠିନ ଶରୀର-କୃଷ୍ଣ, ତାଣ୍ଡିଲ ଆବର
 ଲୁଣି ତଳେ ମୁକ୍ତା ଫଳେ, ସମାର୍ଥ ଏ କଥା ।”
 ଶୁଣି ଏ ପ୍ରଶଂସାବାଣୀ ସଜ୍ଜମାନ ମୁଖ
 ସମ୍ପ୍ରତି ଭାଷିଲେ ତହିଁ ଭଲ ସମାପ୍ତି—
 “ନାହିଁ ଶନ୍ତି ମିତ୍ର ଭେଦ ସମୟ ନିକଟେ,
 ଆଜି ସେ ପରମ ଶନ୍ତି, କାଲି ସେ ସୁଦୃଢ଼,
 ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଏ ଭଲ, ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ସ୍ୱର୍ଗ,
 ନାହିଁ ତହିଁ ଜାତି, ଧର୍ମ, ଲୋକ ବିଶେଷ,
 ଶୁଦ୍ଧେନ ମହାଧାର୍ଯ୍ୟ କହେ ଏ ଭଲକେ,
 ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ସୁଦ୍ଧା ସବେ ଭଲକବାସୀ,
 ଏ ତେଜସ୍ବି ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ସେହି ସେହି ବା ଘଣ୍ଟାରେ,
 ବିଶେଷତଃ ତୁମ୍ଭେ ଏବେ ନୁହଁ ଶନ୍ତି ମୋର,
 ତୁମ୍ଭେ ମୋର ବନ୍ଧୁ, ମୋର ସୁଦ୍ଧା ଅଭିପ୍ତ ।

ଶୁଣି ବନ୍ଧୁ ସମ୍ବୋଧନ", ହେଲୁ ନବାବ,—
 “ଏ କି ବଥା, ଦେବୋତ୍ତମ ଏ କି ଭଦାରତା,
 ସବୁଦୟତା ହିଁ ଏକା ପ୍ରାଣ ଏ ବଥାରୁ,
 କି ହେତୁ ଓଡ଼ିଆ ବଡ଼, କାଣିଲୁ ମୁଁ ଏବେ,
 ଏହି ସବୁଦୟତା ହିଁ କରୁଛୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
 ବଡ଼ଠାରୁ ଅଳ୍ପ ବଡ଼, ଏହା ମୋ ବିଶ୍ୱାସ,
 ଏହି ସବୁଦୟତା ହିଁ କରୁଛୁ ଆଶ୍ୱେଷ
 ଦୁଇଭୁ ଦେବତା ତବ ମାନବ ପ୍ରାଣରେ ।”
 ନ ସରୁଣୁ ବାବୀ ତାର କହିଲେ ମୁକୁନ୍ଦ,
 “କିଲେ ବର ବଙ୍ଗେଶ୍ୱର, ବିଶ୍ୱାମ ଶିବରେ,
 ଯିବି ମୁଁ ଅନୀନ, ଏବେ ଶେନୁଛୁ ମେଲଣି”,
 ଏହା ଭାଷି ଆଦେଶେ ବାବୁବଳବରେ
 ଅଣିବାକୁ ସୁସଜ୍ଜିତ ଶିବବା ସବୁର,
 ପାଳିବୁ ବାବୁବେ ଆଜା, ତହୁଁ ଭୁଲୁଲେଶ,
 ବସାଇ ନବାବେ ଯାତନ, ବିମର୍ଦ୍ଦିନ ବର,
 ଦେଶର ବପା ତାଙ୍କୁ ଯବନ-ଶିବରେ ।
 ଯିବାବେଳେ ବଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଭଦ୍ରାର ସମ୍ମୁଖେ
 ଭାଷିଲୁ ଗର୍ଭଗତ ବଣେ, “ଭୁଲୁଲ ସମ୍ରାଟ,

ମାଳୀ ଏକା ବରେ ସିନା ମାନ-ମାନ ରକ୍ଷା,
 ଯାଉଛୁ ମୁଁ, ବାଲି ଦେବ ସମରେ ସାକ୍ଷାତ ।”
 ଦୃଷ୍ଟୁ ଏ ଘଟଣାବଳୀ ପ୍ରବ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ନେତ୍ରେ
 ଦେଖୁଥିଲେ ଯୋଗାନନ୍ଦ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଗଡ଼ଶେ,
 ଧାଇଁଆସି ଚକ୍ଷୁରେ ସେ ଅଧୀର ଆନନ୍ଦେ
 ଅଭିଜ୍ଞ ଶିଖା ନୃପେ, ବହୁଲେ ଏସନ,—
 “ଧନୀ ବସୁ, ଧନୀ ତବ ସାଧୁ ବୀରଦାରୁ,
 ସାର୍ଥକ ତୁମ୍ଭରୁଠାରେ କରଦେବ ଆଶା ।”
 ପ୍ରଣମି ସମ୍ରାଟ ତହୁଁ ଗୁରୁପାଦ ତଳେ
 ପୁଣିତେ ସାକ୍ଷାତ୍, “ଦେବ, ବାବୁ ଆଗମନ ?”
 ଭୁଲୁଲେ ଯୋଗାନନ୍ଦ, “କୀଳାତପାମେ
 ସୁପି ଏବ ସେବାଳୟ, ସନ୍ନ୍ୟାସିନବରେ
 ଦେଉଥିଲୁ ସେବାଦ୍ରବ ଶିଖା, ଭ୍ରମଦେଶ,
 ଅସିଥିଲୁ ସେବା ଅର୍ଥେ ସେମାନଙ୍କ ସବୁ
 ଏ ସମୟ-କ୍ଷେତ୍ରେ, ବନ୍ଦି ଦେଲୁଣି ବହୁତ,
 ତାର ଏବେ ଯିବା ବସୁ ଶିବରେ ତୁମ୍ଭର ।”
 “ସେ ଆଜା ଭଦ୍ରା” ନୃପ, ଗୁରୁଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ
 ବିଳେ ଦେଲେ ଶିବରକୁ ସେବକ ଗଡ଼ଶେ ।

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

ଭଗବତ୍ ସଭାମାନ ଶିବର-ଗରୁଡ଼େ
 ସଭାସଦବର୍ଗ ସବୁ ଗଭୀର ନିଶାଥେ,
 ନୀରବ ନିସ୍ତବ୍ୟ କ୍ଷଣ, ନୀରବ ନବାବ
 ଅଧୋମୁଖେ, ରଣରବ୍ୟ ଲଜ୍ଜା, ଅପମାନେ ।
 ଚିନ୍ତାମଣି ସ୍ଥିରଦୃଷ୍ଟି, ବହେ କି ନ ବହେ
 ଶୁଭ, ଯାଉ ନାହିଁ ଜଣା, ଅସ୍ତ୍ରନ ଶରୀର
 ସେସନ ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି, ପ୍ରତେ ଦୃଶ୍ୟ ସଥା
 ଭୁରୁଛୁ ମସ୍ତକ ତାର, ଶୋର ସବୁଜୟେ;
 ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ ପୃଥ୍ୱୀ, ମଣ୍ଡୁଛୁ ସେ ସେତେ
 ଗଲଣି ଧରଣୀ ଧସି ଅତଳ ପାତାଳେ ।
 କି ନିଶ୍ଚୟ ଶୋକସ୍ମୃତ, କିଶା ସେ ନ ଯାଏ

ଦୂର୍ଘଟଣା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମିଳାଇ ସବୁଥା,
 ସବୁ ଦୃଶ୍ୟ ମହାବୀରା ଶୟନ-ତାଳ,
 ମାତ୍ର କେତେ ସବୁ ନୁହେଁ ସୁନ୍ଦର ଯନ୍ତ୍ରଣା
 ବଡ଼ ଦୃଷ୍ଟା ସୁନ୍ଦର, ପୁଣି ବଡ଼ ଦୃଷ୍ଟିଆଣୀ,
 ଯେତେ ଗଭୀର ସୁଦ୍ଧା ଆସେ ସେ ନିଶ୍ଚିତ୍ତା,
 ସେହି ସୁନ୍ଦର ବିଷୟା, ବିଷଦନ୍ତେ ଆଜି
 ବରୁଅଛୁ ବାରମ୍ବାର ନବାବେ ଦଂଶନ ।
 କେତେ କ୍ଷଣ ପରେ ଦାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ
 ବହୁଲ ଯବନପତ ଅବସନ ବଣେ,—
 “ନିୟତର କି ନିଶ୍ଚୟ ତାକୁ ପରଦାସ,
 ଦୂରାଶାର ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସେ ଗଲବ ମିଳାଇ

ପ୍ରାଣର ବାମନା ମୋର, ଏବେ ଦିନ ପରେ
 କିଏ ଜାଣିଥିଲା ଦାୟ, ହୋଇଯିବ ଚକ୍ଷୁ
 ବହୁଦିନ ଯାଏଁ ଗଢ଼ା ଆଶା-ସୌଧ ମୋର
 ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ, ନେରାଶର ଭୀମ ବଳାଗାତେ ।
 ବେଢ଼ୀ ବୁଲିବାକୁ ଦାୟ, ଅମର ଉଷଧ
 ଯାଏ ସୁଦ୍ଧା ପାଣି ହୋଇ, ଧୂଳି ସତୀ ଏହା;
 ଦୈବ ଯହିଁ ଅସନ୍ନିଷ୍ଠ, ରୁଷ୍ଟ, ପ୍ରତିକୂଳ,
 ଭଜେ ଚହିଁ ବୋଟି ଯନ୍ତ୍ର କ୍ରୀଡ଼ା, ଭଲୟ ।
 ଏ ଘଟଣା, ପ୍ରାଣେ ମୋର ଗମ୍ଭୀର ରଖି
 ଏହା ଭାଷି ନିଜ ପ୍ରତି ନୁହେଁ ହୋଇ ନିଜେ
 ବହିଷ୍କାର ଅବର ଗର୍ଜି, “ଭକ୍ତା ହୁଏ ମୋର
 ଶରୀର ମଧ୍ୟରୁ ଆସି ପ୍ରାଣକୁ ଓଟାଇ
 ପକାଇବ ବାଟି ତ ଦା ଶତଶକ୍ତି ବର,
 ଅସଦ୍‌ତା ଏ ଅପମାନ ବୀରପ୍ରାଣେ ମୋର ।
 କହୁଛି ମୋ ପ୍ରାଣେ ଯେଉଁ ଅପମାନ ଅଗ୍ନି,
 ନ ଦେବ ଶୀତଳ ତାହା, ନିଷ୍ଠେ ମୋ ଚକ୍ରାସ —
 ବୋଟି ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ପ୍ରତିସ୍ତ-ସଜ୍ଜଳେ ।
 କି ଭଦ୍ରାର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଦୃଢ଼ୟ,
 ଶନ୍ତ ମୁଁ ତାହାର, ମାତ୍ର ସେବକ ସେ ମୋତେ
 ମୃତକଙ୍କ ଅବସ୍ଥାରେ, ଛାଡ଼ି ଦେଇ ପୁଣି,
 କି ଲଜ୍ଜା ଏ, ହୁଁ ହୁଁ, ବେଦେ ଦାରୁଣ ଅବତାର,
 ଶନ୍ତର ଉପେକ୍ଷାଠାରୁ ମୁହଁ ବରଂ ଶ୍ରେୟ ।
 ପ୍ରତାପୀ ନବାବ ମୁହିଁ ଚରୁଟ ବଙ୍ଗର,
 ପଞ୍ଚଲ ସମରକ୍ଷେତ୍ରେ ଦ୍ୱୀନ, ଅରକ୍ଷିତ—
 ପ୍ରାୟ, ବଲ ଶନ୍ତ ମୋର ଚକ୍ରପା, ଶଶ୍ୱିଷା,
 ଏହି ଲଜ୍ଜା ସୁଦ୍ଧା, ଘେନି ବୋଟି ବଳୁକା
 ପଶୁଛି ଦୃଢ଼ୟେ ମୋର, ପାରୁ ନାହିଁ ସହି,
 କି କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଆଇ ମୋର ସୈନ୍ୟ, ସେନାପତି ।
 ଏ ପ୍ରକଳ ଚରସ୍ତ୍ରର ଶୁଣି ପ୍ରଭୁବର
 ବହିଷ୍କାର କଳାପାଦା, “କି ଦୋଷ ତାହାର,
 ଜାଣି ପ୍ରଭୁ, ବୀରୀସିଂହ ସେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ,

ଶତସିଂହ ପରାଜିତ ତା’ ବାହୁସମ୍ବଳେ;
 କେତେ ବାଗେ ଶ ବରେ ସୁଦ୍ଧା, ଅଭ୍ରୁବୃଦ୍ଧିଶଳୀ
 ସ୍ୱୟଂ ତୁମ୍ଭେ ମହାବୀର, ବହୁବୀରୀ ସ୍ତ୍ରୀ,
 ମାତ୍ର ଦେଖିଛ କି କାହିଁ ଭାରତମଣ୍ଡଳେ
 ଏ କାଳେ ତା ଭଜି ବୀର, ହେଉ ପଛେ ଶନ୍ତ,
 ମାତ୍ର ତା ବୀରରୁ, ଶକ୍ତି, ନମସ୍ୟା ଶନ୍ତରୁ,
 ନାହିଁ ଲଜ୍ଜା, ବଙ୍ଗେଶ୍ୱର, ନାହିଁ ବୁଝେ କିଛି
 ସେଭଳି ବୀରର ସଦୃଶ ପରାଜୟ କେବେ,
 ବହୁଶିକ୍ଷା ସର ବହିଁ, ସୁବୀର-ବାହୁ ତ ।
 ଏବେ ସିନ୍ଧୁ ବିଶ୍ୱ-ସାମ-କ୍ଷମ ଦୁସେ ଯଦି
 ହୁଏ ସାହା ମହାନିଜ ମହାଶକ୍ତିଧର,
 କେବେ କି ଅସାଧ୍ୟ ତାର, କେ ଅଶ୍ୱିତ ତାକୁ,
 ବୁଦ୍ଧିର ଦୃଢ଼ୟ ଦେବ ସାହା ମୁକୁନ୍ଦର ।
 ଅଭୌତିକ ପରାଜିତ ଧରେ ସେ ଶରୀରେ,
 ଶତ ସିଂହ କେତେସ୍ୱର ବୀରବୀର୍ଯ୍ୟ କେତେ,
 କି ଉତ୍ସବ, କି ପ୍ରଭାବ, ବାକି ମୁଖରେ
 ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସଦା ତାର ସୌବନ-ପ୍ରଭା ।
 କି ଦୃଢ଼ ବୀରସ୍ଥା ତାର, (ଶିକ୍ଷଣୀୟ ତାହା)
 ସୁଦ୍ଧା ଉଦେ ନାହିଁ ଫାଙ୍କ ସେ ବୀରସ୍ଥା ମଧ୍ୟୋ,
 ସେ ବୀରସ୍ଥା ଆମ ପକ୍ଷେ ଦେଇ ଅନ୍ତରାୟ,
 ଆତ୍ମମିତ୍ର ପୁଣିଭାରୁ ଦୈବ-ବୀର ତୁମ୍ଭେ,
 କେଣୁ ତବ ସାହାଯ୍ୟାର୍ଥେ ନ ଶାରିରେ ଯାଇ
 ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସୈନ୍ୟ, ସେ ଦୃଢ଼ୟ ଦେବ
 ରହିଲ ପ୍ରାଚୀନରୂପେ ମଧ୍ୟୋ ପ୍ରତିବନ୍ଧ
 ଧନୁର୍ଦ୍ଧାର ସୈନ୍ୟ ସଦୃଶ, ବୀର ଶକ୍ତି ପ୍ରଭୁ
 ଭେଦିବ ସେ ମହାବୀର, ଅସ୍ତ୍ରଧର ମାତ୍ର
 ଶରୀର ହୋଇ ଛିନ୍ନଶର ପଞ୍ଚଲ ସୈନ୍ୟକେ,
 କେଣୁ ସୁଦ୍ଧା ସମାଚାର ଦେଇ ନାହିଁ ଜାଣି,
 ଦର୍ଶିଲବ ପରାଜୟ ସଂଜ୍ଞାମେ ଆମର ।
 କିନ୍ତୁ କହିଁ କି ଶୋଚନା, କିମ୍ବ ପରାଜୟ
 ଅଛି ତ ସମରେ, ଆଏ ନିଜେ ପଶ୍ଚାତେ

ହାସୀ, ତଥା ପରାକ୍ରମ ପରେ ଅସେ ତମ୍ଭ,
 ତ ଚନ୍ଦ୍ରା, ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତମ୍ଭା ତ ଦୁଃଖ ଅତମ୍ଭେ,
 ବରୁଣ ପ୍ରଭାତ ମୁହିଁ ବ ଲ ନିଶ୍ଚେ ପ୍ରଭାତ,
 ତଳସ୍ତ-ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଶିରେ ବସାଇବି ତବ ।
 ଏସନ ଆଶ୍ରୟ ଅସି ବିଷୟ ନବାବେ
 ଶେନଗଲ ସେନାପତି ଶମ୍ଭୁନ-ଆଗାରେ,
 ବର ତହିଁ ତମ୍ଭୁନ ଉପସ୍ଥିତ ଜନେ,
 ଉଠିଗଲେ ଦୁଃଖମନେ ନିଜ ନିଜ କଷେ ।

ଏଥୁଅନ୍ତେ ରାତି-ରାଣୀ ଯଥାସମୟରେ
 ଟାଣିନେଇ ପ୍ରାଚୀପୁଷ୍ପ କୁଣ୍ଡ ପାଟାଞ୍ଜଳ
 ରଖିଲା ଗୋଟାଇ, ତହିଁ ଆସିଲବ କିଶି
 ପ୍ରାତଃଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉଷ ମୁଖ, ଦୀପ୍ତ, ସୁଗାଢ଼ ।
 ଉଷର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସ୍ଥିରାୟ ମଧୁର ମୟୁଖେ
 ବରନେଲେ ଗନ୍ଧ, ପଦ ସଦାସୀ ବଦନେ,
 ହେଲେକାମୋହନୀ ଧନୀ ତରୁ-ରାଜକେମା
 ଫୁଲକୁଳ, ପିତ୍ତ ଅବେ ଦୋହଲ ମୁହଁରେ
 ନମିଲେ ଉଷାର ସେହି ପଦର ଆଲୋକେ
 ଭକ୍ତିରେ, ନଚେରେ । ଶୀତ ସମୀରଣ,
 ବିଚରଣ ବହୁଅଣି ବିଧି-ଆଣିବାଦେ,
 ନିସର୍ଗ ସୁଖନା ନେହେ ବର୍ଷିଲା ଅମୃତ ।
 ଶୋଭିଲେ ପଦବତ୍ସଳ, ପ୍ରବୃତ୍ତଦେବୀଙ୍କ
 ନୀଳମଣିମୟ ରମ୍ୟ ମନ୍ଦିର-ସଙ୍କାଶ ।
 ରାତିରେ ବିଦ୍ରୁମବର୍ଣ୍ଣ, ସୁଭାବେ ସେ ହିତ,
 କଲେ ପ୍ରାତଃକୃତ୍ୟମନ୍ତ ଆକୃଷ୍ଟ ସୁସ୍ମରେ ।
 ଭାଇଲେ ବିରାଜିତା ଚନ୍ଦ୍ରାବନ୍ତ ରବି
 ବନବ-ବିରାଜ-ରଥେ, ରଥାଶ୍ରୁ ପ୍ରଭାତେ
 ଦେଲ ଗୌରାଙ୍ଗ ପୁଷ୍ପ ଲେଖିତମାମୟ,
 ଦୁର୍ଗିଲା ଭୁବନ, ଗଲ ନବ ବଳ ଶେଇ
 ସୃଷ୍ଟି ଦେବେ, ସର୍ବାବତା ଉଠିଲା ନିଦ୍ରାରୁ,
 କୁଳ, ବର୍ମବମୁଖତା, ଦେଲ ଶୟାଶ୍ରୟୀ ।

ଏକାକେ ଭବସ୍ତ୍ର ପକ୍ଷ ସଂକଳେ ସମରେ,
 ଶତ୍ରୁନ୍ଦ-ରକ୍ଷିତ ଧୂଳ ଭଦ୍ରା ଯଦନେ
 ବାହାରିଲେ ରାଣକ୍ଷେତ୍ରେ ଅସୁଶୟ ସଦୃ,
 ଉଦାର ଗର୍ଭୀର ସ୍ଵରେ 'ଅହା ବୋ ଆବବର'
 ଉଚ୍ଚବବାହୁନୀ ଗାଲ ତାରୀୟ ସଙ୍ଗୀତ
 ବୋହୁରସେ, ସମୁଦ୍ଭୋଳ ମୁହଁନ ଧୂଳ,
 ବସ ରଣଯାତ୍ରା ଦର୍ପେ, ଅଭିଜ୍ଞ ଉତ୍ସାହେ ।
 ଧାୟଁ ବେହୁ ବୀରମଦେ ଦୋରଣ ଭଲଭ,
 ନିଜକୁ ବିସୋର ଯନ୍ତ୍ରାତ୍ମକ ପରାୟେ,
 କେଉଁଠି ପଡ଼ୁଛି ପଦ, ଶୂନ୍ୟ ବା ପାତାକେ
 ତାଣେ ନାହିଁ ତାହା, ବେହୁ ବା ବଲ୍ଲନାବତେ
 ବସଇ ଶନ୍ଦ୍ର କୁ ଭାବ ସମୁଖେ ନିଜର
 ଭୁଞ୍ଜି ଯିବେ ସେହି ଶୂନ୍ୟ ବୈରବକ୍ଷେ,
 ଛାଡ଼ି ଉଠେ ବୀର ରକ୍ତ ଘଡ଼ଘଡ଼ ଯଥା ।
 ମିଳିଲେ ଭବସ୍ତ୍ର ପକ୍ଷ ସମର-ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ,
 ମିଳିଲେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଶୁଭେଶଶାତନ,
 ଅସେହି ବାରଣ ପୁଷ୍ପେ, ଧନୁବାଣ ଦୁସ୍ତ୍ର,
 ଟେକିଛି ମସ୍ତକ ପରେ ଛବି ଛବିଧର,
 ରମ୍ୟ ଦୈନ ରାଜହର ଟେକିଥାଏ ଯଥା
 ଶତବର୍ଣ୍ଣ, ଶତସ୍ପର୍ଶ ସୁଖନା ସମ୍ପଦ
 ଭବୁବର ଶିରେ, ପୁଷ୍ପେ ବହୁଣ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ
 ଶୁଭୁଛ ଗୌରବ-ଗର୍ବେ ଦୃଷ୍ଟେ ଗତବର ।
 ଦୃଷ୍ଟବାନ୍ତ ମହାଦୃଷ୍ଟେ ଆଶ୍ରେଇ ନବାବ
 ମିଳିଲେ ସମରକ୍ଷେତ୍ରେ, ଭୀମ ଅସି ବରେ ।
 ସମର-ସଙ୍କେତ ଭେଦ ବାଜନ୍ତେ ଭୈରବେ
 ଏ କାଳେ, ଭବସ୍ତ୍ର ପକ୍ଷେ, ଲଗିଲା ସମର,
 ଉଠିଲା ପୃଥ୍ବୀରେ ଶର ସର ସର ସ୍ଵନ,
 ଘୋଡ଼ାଟାପୁ ଟପ୍ ଟାପ୍, ତଡ଼ି ଘର ଘର,
 ଚଳଦ୍ରୁପୀ ଗଳଗଣ୍ଡି ଠଣ୍ ଠଣ୍ ଶବ୍ଦ,
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପଦାବା ଶୂନ୍ୟ ପର୍ ପର୍ ସ୍ଵରେ ।
 ଶୀତଳ ଭଦ୍ରବଦ୍ଧ ହିତୀୟ କୁମାର,

ଦେଖି ଶିଖା ମନାଇକ ଅଗ୍ନେ ରଣବେଶେ,
 ବହୁଲେ ବର୍ଣ୍ଣସ୍ୱର କ୍ଷମ ଯୋଧରେ,—
 “ଆସ ଆସ ଭଲକର କୁଳାଙ୍ଗାରଦମ୍ଭ,
 ତୁମ୍ଭଙ୍କ ପାଇଲେ ରଣେ ନ ଲେହେ ମୁଁ ଆନେ,
 ସମର୍ପିବି ମଣ୍ଡାଭୋଗ ରଣ ବାମୁଣ୍ଡାଙ୍କୁ
 ମୁଣ୍ଡ ବର, ଯବନର ପାଦୋଦକପାୟୀ,
 ଦେ ଯୁଦ୍ଧେ ବେନି ମଧ୍ୟା ହୁଅ ଅଗ୍ରସର,
 ମାତ୍ରାତୀ ପାପୀ ତୁମ୍ଭେ, ନାରଦୀ, ପାମର,
 ବଧୂବା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚେ ସବାସେ ବଢ଼ିବ ।”
 ବହୁଲ ମନାଇ ତହୁଁ ଯୋଧେ, “ରାଜପୁତ୍ର,
 କିପା ଏବେ ଅସ୍ତ୍ରାଳନ, ଭାବୁ ଗନ ପ୍ରାୟ
 ନ ତର ସଫର କିମ୍ବା ନ ମାରୁ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ?
 ଜହ୍ନୁ, କୁମାର, ଦେବେ ଯେ ମହା ଅନଳ,
 ଦେବ ନିବାସିତ ତାହା ଭଲକ-ଶୋଣିତେ,
 ବୀରବର, ଦିଅ ଭୁଷା, ମାଗୁଛୁ ମୁଁ ରଣ ।”
 ବହୁଲେ କୁମାର,—“ମୁତ, ଭଲକ ଶୋଣିତେ
 ନ ଦେଉଛୁ ହୃଦ ତବ ଶୀତଳ, ତପୁହୁ
 ତବ ଭଣ୍ଡ ଶୋଣିତରେ କରୁ ସେ ତପଣ
 ତବ ପ୍ରେତାସାର, ଏବେ ସମ୍ଭର ଏ ଅସୁ,”
 ଏହା କହି ମହାତର ବର ବହୁର୍ଣ୍ଣନ
 ଫିଙ୍ଗିଲେ କୁମାର, ସେହି ଅବ୍ୟର୍ଥ ଆଗାତେ
 ପଡ଼ିଲବ ଛୁଡ଼ି ତଳେ ମନାଇ ମସ୍ତକ ।
 ତହୁଁ ଶିଖା ମହାଯୋଧେ ହୋଇ ଅଗ୍ରସର
 ବର୍ଣ୍ଣିଲ କୁମାରେ ବାଣ, ଶିଖିନୀ ଆବର୍ଣ୍ଣି,
 ବାରିଗଲ ସେହି ବାଣେ କୁମାର-ଧନୁକ ।
 ପଲକେ କୁମାର ପୁଣି ନେଲେ ଅନ୍ୟ ଧନୁ,
 ମାନ୍ଦ ତହିଁ ନ ଦେଉଣୁ ଗୁଣ, ଗଲ ତାହା
 ଶିଖାବାଣେ ଅବରୁଦ ବେନି ଶସ୍ତ୍ର ହୋଇ
 ଲଜ୍ଜାରେ ଯୋଧରେ ତହୁଁ ହୋଇ ଗରଗର
 ଗୁଳପୁଫ, ବୋଲି ଧର ଅସ୍ତ୍ରଶିରୁ ଗଦା
 ଫିଙ୍ଗିଲେ ସବଳେ, ତାପି ଦଶନେ ଅଧର ।
 ବାଣ ସେ ପ୍ରକାଶି ଗଦା, ଶିଖା କଲେକର

ଗଲ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ, ଦୃଷ୍ଟି ବେଜିଲ ଲୀବନ,
 ଦେଉ ତା’ ବିଜୟ ଗର୍ବେ ଭରପୁରି କୁମାର
 ବାଇଲେ ବିଜୟ ଶଙ୍ଖ ଭଲେ ଗନ ଗନ,
 ନାଟକ ଭଲକସେନେ ଆନନ୍ଦ ବହୁଲେ,
 ଜୟ ଜୟ ଶ୍ରେଣେ ହେଲ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ଗଗନ ।
 ଅନନ୍ତର ଶ୍ରେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଯବନ ସେନିକେ
 ଘେରୁଲେ କୁମାରେ ଆସି, ଧାଇଁଲେ ତା ଦେଖି
 ଭଲକ ସେନିକେ, ହେଲ ମହାଗେଲ ରଣ,
 ଧର ଧର, ମାର ମାର, କାଟ କାଟ ଶବ
 ଭୂମି ପୃଥ୍ୱୀଲେ, କାହିଁ ଯବନ ସାହିବ
 ମନ୍ତ୍ରିରେ ଭଲକସେନେ, ଦଳିତ କାହିଁ ବା
 ଭଲକ ନିଷାଦିବୁଦ ଯବନପାଇବେ ।
 କାହିଁବା ବିପକ୍ଷଦ୍ୱାରା ହୋଇ ପ୍ରତିହତ
 ଅନ୍ତରାତ୍ମୀ ସେନାବୀହୁ, ଯାଉଛୁ ପଶ୍ଚାତେ
 ଫେର, ପୁଣି ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ବାଲିଶ ସହସ
 ଧାଇଁଛୁ ଆଗକୁ ଶରେ ବିପୁଳ ବିଜୟେ,
 ମହାନାଦେ ଗର୍ଭି ଗର୍ଭି ସିନ୍ଧୁବାଟି ପ୍ରାୟ ।
 ଏହିପରି ହେଲ ସୁଦ୍ଧା କେତେ ଦେବ ଯାଏ,
 ବହୁ ସେନା, ସେନାପତି ଭରପୁ ପକ୍ଷରୁ
 ବେଜିଲେ ଲୀବନ, ହେଲେ ବିକଳାଙ୍ଗ କେତେ,
 ବହୁଲ ଶୋଣିତ-ପ୍ରୋତ ସମର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ,
 ମାନ୍ଦ କେହି ନ ପାରୁଲେ ଜିଣି କାହାରିକି,
 ଭରପୁ ସମାନ ଦମ୍ଭୀ, ଅଟକପ୍ରତିକ ।
 ଦେଖିଣ ପାଟଣାନୁପେ ଭଲକୀୟ ସେନେ,
 କଲେ ସୁଦ୍ଧା ମହା ହୋଇ ଦ୍ୱିଗୁଣ ଭୟଦେ,
 ପଲାଇଲେ ଶନ୍ତସେନା ବିପ୍ରବୀସ୍ତ ହୋଇ,
 ପଳାନ୍ତି ଯେସନ ବସ୍ତ୍ର, ହର ଅବଲେକି,
 ଦେବେ ସେବେ ପଶୁରୁକ ପଡ଼େ ଯୁଥମଧ୍ୟୋ,
 କିମ୍ବା ହର ଅବିବର କଲୁକ ଦର୍ଶନେ ।
 ଯବନ-ବାହନୀପତି ଦେଖି ସେନାଭଙ୍ଗ
 ଶାସି ସେନା ଗୁଡ଼, ସେଣେ ତର୍କନୀ ନର୍କନେ,
 ଗରୁଡ଼ ଭୟାନା ବାଟେ, ଫେରନ୍ତେ ସବଳେ

ଲଗିଲ ରୁମୁଳ ସଜ୍ଜ, ଗର୍ଭରେ ବୀରବନ୍ଧୁ,
 ଭୀଷଣ ବଳ ମୁକୁନ୍ଦ ଭଞ୍ଜି ଅମ୍ଭରେ
 ଗର୍ଭ ସନସନ୍ ସୁନେ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶରଧାର ।
 ମାତଲେ ହୃଦୟ ଦେବ, ଭଞ୍ଜମାତାର
 ହୃଦୟ-ଗୌରବ ଧନ, ସମର ଚରଣେ ।
 ମନ ପ୍ରାୟ ଇତସ୍ତତଃ ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନ ଗତି
 ଶେଷେ ଯଥା ଚିନ୍ତିତ, ଓଲଟି ପାରନ୍ତି
 ସିନ୍ଧୁସଭେ, ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀ ମୀନାଳୀ-ବେଷ୍ଟିତ ।
 ତଳେ ମହାବାଣ ଦୃଷ୍ଟି, ପ୍ରତେ ଦେଲ ଯେତେ
 ନୁହେଁ ତାହା ବାଣବୃଷ୍ଟି—ମତ୍ତାବୃଷ୍ଟି ସତେ,
 ବୀର-ବସ୍ତ୍ର ବୀରତେଜେ ବିଶିଷ୍ଟ ଭାସ୍ବର,
 ସତେ ବା ଆନେୟ ଗିରି ବରୁଣ ଭଦ୍ରଗାର
 ରଞ୍ଜେ ରଞ୍ଜେ, ଜ୍ଞାନାଗୁଣି ଗୀର, ଭଞ୍ଜର ।
 ଯବନ ସୈନ୍ୟର ପ୍ରତିଲେମକୃପେ ବୀର
 ଗୁଡ଼ି ଦେଇଗଲେ ଶର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଶତ,
 ଭେଦିଲ ସେ ବାଣ କାହା ବଦଳ-ବଦଳେ,
 କାହା ବର୍ଣ୍ଣମୂଳେ, ଶ୍ରୀବାମୂଳେ, ନେତ୍ର ମଧ୍ୟେ,
 କାହାର ବା ଚର୍ମ, ବର୍ମ ଭେଦି, ଭେଦିଗଲ
 ମର୍ମସ୍ଥରେ, ପଡ଼ିଲ ସେ ଛନ୍ଦିତରୁ ପ୍ରାୟ ।
 ଚକ୍ଷୁ, ବର୍ଣ୍ଣ, ନାସାଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଅବା ବେହ୍ନି,
 ଧରୁଲ ବକଟାକାର, ପ୍ରୋତମୁର୍ଦ୍ଧି ଯଥା ।
 ତାକୁ ଭରୁ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ହୋଇ କ୍ଷତପଦ
 ପଡ଼ିଗଲେ କେତେ ସେନା ସମର ପ୍ରାନ୍ତରେ,
 ଭଞ୍ଜି ଅବତ ବଣ୍ଟୁ ଆର୍ତ୍ତ ବଳରବ,
 ଭଞ୍ଜି ଅବର କ୍ଷୀଣ ମୁମୂର୍ଷୁ, ବଣ୍ଟୁ
 ହୃଦହାବୀ ବକରୁଣ ବ୍ୟାକୁଳ ପ୍ରତାପ,
 ବିଷାଦ ସ୍ବେଦନମୟ ହେଲ ରଙ୍ଗଭୂମି ।
 ଭଗ୍ନପତି ସଙ୍ଗେ ଆସି ମିଳିଲେ ମୁକୁନ୍ଦ
 ମିଳିଲେ ତ ଧନଞ୍ଜୟ ଭାରତ-ଗୌରବ,
 ବୀରଶି ଗାଙ୍ଗେୟ ସହ, ଅନ୍ୟ ନରବରେ
 ଦେଲେ ଆସି ପୁଷ୍ପବଳ ସୂସେନେ ତାଙ୍କର ।

ଆସି ତହିଁ ସଭ୍ଯମାନ ମିଳିଲ ସବୁର,
 ମିଳିଲ ଆବର—କଳାପାହାଡ଼ ଦୂର୍ମତ,
 ଲଗିଲ ବରଳ ସଜ୍ଜ, ଲଗିଲ ସୁଖି
 ଧୂଂସଲୀଳା ଅଭିନୟ—ଭସ୍ବାବହୁ ଦୃଶ୍ୟ ।
 ସୁଡ଼ିଲେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଅଭୁଳ ବିଜୟେ,
 କେବେ ଅଶ୍ରେ, କେବେ ଗଲେ,

କେବେ ବା ଭୁବନେ

ହୋଇ ଭଞ୍ଜା, ବୀରବର ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ଶାସ୍ତ୍ରବ,
 ମଲେ ସେ ଅନଳବାଣେ ଅସଂଖ୍ୟ ଯବନ ।
 କେବେ ଅବା ଧନୁ ତେଜ ଧରୁ ଆସି କରେ
 ସଂହାରରେ ଦୈତ୍ୟଜନ, ସେ ମହା କୃପାଣ
 ଘୁରୁବା ସମୟେ, (ଯଥା ଭାର୍ଗବରୁ ଖ ଚନ୍ଦ୍ର)
 ଚନ୍ଦ୍ର ତ କୃପାଣ ତାହା ହୁଏ ନାହିଁ ବାରି ।
 ଭୁଲିଲ ସମସ୍ତନଳ ଜମଣେ ପ୍ରଗରେ,
 ଦେଲେ ସେ ଅନଳେ ଭୟ ଭୟ ପକ୍ଷର
 ବହୁ ସେନା, ସେନାପତି, ବହୁ ଗୁଳ୍ୟାସ୍ତ୍ରର,
 ପୁଣି ଦେଲ ରଣସୁଳୀ, ରଣଚଣ୍ଡୀଙ୍କର
 ମଣୋହି ସମ୍ଭାରେ ବହୁ, ମାତ୍ର ତେବେ ସୁଜା
 ଦେଲେ ନାହିଁ ଜୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅନୁଭୂତା କା'ର ।
 ସୁଡ଼ିଲେ ଯବନ ସୂସେନେ ପ୍ରାଣ-ପ୍ରତିଜ୍ଞାରେ,
 ଜଣେ ମଲେ ଦଶ ଜଣ ଦେଲେ ଆସି ଠିଆ
 ତାହା ସ୍ଥାନେ, ହିନ୍ଦୁସେନା ଦେଲ ଜୟେ ହାସ,
 ବହୁଗୁଣ ବହୁ ମାନ ମାତ୍ର ଶହ ସେନା ।
 ଅଦମ୍ୟ ଭସ୍ବାଦେବ କେବେ ଭଞ୍ଜସମ୍ଭାଷେ
 ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ଯବନବର୍ଗ ବହୁ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅସ୍ତ୍ର,
 ପ୍ରତିଅସ୍ତ୍ରେ ଶ୍ରିପଦସ୍ତ୍ରେ କଲେ ତା ଶେଷନ
 ଭଞ୍ଜି-ସମ୍ରାଟ, ଏହିରୂପେ ବହୁବାର
 ଲଭି ପରାଜୟ, ଦେଲେ ନାହିଁ ନରୁସ୍ତାବ
 ଯବନପକ୍ଷୀୟେ, କେବେ କଣିକାଏ ମାତ୍ର,
 ବରଷ ସାହସ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଶକ୍ତି, ନିର୍ଭୀକତା,
 ଲଭିଲ ଭଞ୍ଜସେନା ପବୁଳ ତାଙ୍କର ।

ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ପୁନଶ୍ଚ ଅସ୍ତ୍ର ମୁଦୁଃ ଶୁଣି ଶୁଣି,
 ସଦୃଶେ ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ ତାହା, ସଦୃଶେ ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ ତାହା
 ବୃଷ୍ଟି-କାଶ୍ୟାପା, ଦୃଢ଼ ଅବସ୍ଥା ଶରୀରେ,
 ବହୁଳ ରୁଧିର ଧାର ସଦୃଶ ତାହାର,
 ଶରୀର ନିର୍ଦ୍ଦୟ ସମା ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣମେରୁ-ଦେହ,
 ମାତ୍ର ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ ତଳେ ଦେହ ଶ୍ରେଣୀ,
 ସୁଦୃଶ ନୃପମଣି, ରତ ବାମ ହସ୍ତ
 ରକ୍ତ ପୋଛାବାରେ, ଅନ ଅସ୍ତ୍ର-ମାରଣରେ ।
 ଦ୍ଵାଶ ଖାଲ ମରୁଛନ୍ତି ସବନ ସୈନିକେ,
 ଛୁଟି ପଡ଼ୁଅଛୁ ମୁଣ୍ଡ ଛୁଟି ଛୁଟି ହୋଇ,
 ଏକପରି କର ସୁଦ୍ଧା ବେଳକୁଡ଼ି ଶାସ୍ତ୍ର
 ହେଲେ ଅବସାନ ଶ୍ରେୟ, ବହୁ ରକ୍ତସ୍ରାବେ
 ପଡ଼ିଗଲ ଦେହ ପିଠା, ମାନ ହେଲା ମୁଣ୍ଡ,
 ହେଲା ମୁଣ୍ଡ ଶିଥିଳତ, ଶସିଲ କୃପାଣ ।
 ଦେଖୁ ଦେଖୁ କୀରତୀର୍ଥେ କୀରବସୁ ତାଙ୍କ
 ପଡ଼ିଗଲ କଳ, ହେଲେ ମୁଣ୍ଡିକ ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ ।
 ବୀରେନ୍ଦ୍ର ଦୁଃସ୍ଵେଦେବ ଦେଖି ଏ ଗଣେଶ,
 ହୁଟି ଆସି ଶୁଣମୁକ୍ତ ବାଣଗଳ ଅଶ୍ରେ,
 ବୋଲିଲେ ବୋଲି ନୃପେ, ଫେରିଲେ ଶିବରେ,
 ରଣ ଭେଳି ବହୁବୀରେ ଧାଇଁଲେ ପଶ୍ଚାତେ ।
 ପଥ ମଧ୍ୟେ ଅରେ ନେକ ଭଲିକ ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ,
 ଶ୍ରୀଶଙ୍କର ଭୋଗଣ “ନାରାୟଣ ହର”
 ମୁଖିଲେ ନୟନ ପୁଣି ଅନ୍ତମ ମୁଦ୍ରଣେ,
 ଭଲିକ ରହୁଦୀସ ଗଲ ଦ୍ଵାୟ ନିଶ୍ଚି ।
 ଦୀପଗୁଣୀ ଅନ୍ଧକାରେ ଏବେ ସେ ଅଭାଗୀ
 ହେଲା ଦ୍ଵାୟ ଚରମରୁ, ଭାଙ୍ଗିଗଲା ତାର
 ସୁଖର ବିପତ୍ତି, ପୁଣି ଗଲା ଶେଷ ହୋଇ
 ସୌଭାଗ୍ୟର ସୁଧୀନତା ଅଧ୍ୟାୟ ତାହାର,
 ଭବିଷ୍ୟ ଅଧ୍ୟାୟ ହେବ ଲୋଚନେ ଲୁପ୍ତ ।
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସାମନ୍ତକ ବଣ୍ଟି ଲୁକ୍ତ ହେଲା ବାସ୍ତବ,
 ଲୁକ୍ତ ହେଲା ସମୀରଣ, ପ୍ରତେ ହେଲା ସେହେ

• ସୁପ୍ତ

ଅସ୍ଥିର ସମୟ ସ୍ଵାତ ସ୍ଥିର ହେଲା ଶେଷ ।
 ହେଲା ଦିଗ ଦ୍ଵାଦ୍ଵାମୟ, ଦ୍ଵାଦ୍ଵାକାର ରବେ
 ବହୁଳ ପବନ, ବୃଷ୍ଟି, ଲତା, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ,
 ସବେ କଲେ ଦ୍ଵାଦ୍ଵାବଦ, ହେଲା ତରୁତର
 ଦ୍ଵାଦ୍ଵାମୟ, ମହାଶୋକ ଶାସିଲ ଭଲିକେ ।
 କାହିଁଲେ ପବନ ଲନ, କାହିଁଲେ ପବନେ,
 କାହିଁଲେ ରତନୀ ଦିବା, ଅବାଶ ପାତାଳ,
 କାହିଁଲେ ନିର୍ଦ୍ଦୟେ ଦାଳି ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣରେ ଲୋଚନ,
 କାହିଁଲେ ପ୍ରତିମାବର୍ଣ୍ଣ, ନିବାବ ବିଷାଦେ,
 କାହିଁଲେ ବସନ ବସ ଚିତ୍ରାଲ ପ୍ରବୃତ୍ତ,
 ପ୍ରତି ଲୋଚନକୁ ତାର ହେଲା ଭସ୍ମାବଦ
 ନିନ୍ଦନଧୂନର ଭସ୍ମ, ଅବାସନ ବେଶେ,
 ମହାଶୂନ୍ୟ ଦେବତାଏ ଦେଖି ଭଲିକର
 ଭାରୀଅସ୍ତ୍ର, ହେଲେ ସବେ ବିଷଣୁ ବଦନ,
 ସୁଭାବତଃ ଦେବନେନ ଲୋଚନବିହୀନ,
 ତଥାପି ଆସିଲ ତାହା ଆତ୍ମୀୟ ହୋଇ ।
 ଦେବପ୍ରାଣେ ତାହାଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ଵୀ ଏ ଦୃଶ୍ୟ,
 ତେଣୁ ଶନ-ଅବରଣେ ଛୁଟିଲେ ଅମ୍ଭରେ,
 କୁହୁଛନ୍ତି ମୁହଁ ଦାହିଁ ଛୁଟିଲେ ହୁଅ ।
 ଭଲିକର ସ୍ଵାଧୀନତା-ସୌଭାଗ୍ୟ-ମିତ୍ରରେ
 ଅସ୍ତ୍ର ଦେଖି, ଅସ୍ତ୍ର ହେଲେ ମିତ୍ରର ଚକ୍ଷିକେ,
 ଅନ୍ଧ ହୋଇଗଲା ସୁଖି, ଫୁଟିଗଲା ତାର
 ଏକ ଚକ୍ଷୁ ପ୍ରଭାସର ଶ୍ରେୟ ପ୍ରବୀଣ ।
 ମିଶିଗଲା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ବ୍ୟୋମ ମହା ଅନ୍ଧକାରେ,
 ଏଣେ ମିଶିଗଲା ଦ୍ଵାୟ ନୃପ ପ୍ରାଣବ୍ୟୋମ
 ମହାମୁଦ୍ରା-ଅନ୍ଧକାରେ, ହେଲେ ନିଶାଦେବୀ
 ନୀରବତା ମାତା ପିତ୍ତି ବିସ୍ମୟେ ପ୍ରବଧ ।
 ଭଲିକ ସୌଭାଗ୍ୟ ଲୁପ୍ତ ମୁଦୁର ମଧ୍ୟରେ
 ନିଶ୍ଚିଗଲା ଦ୍ଵାୟ, ଅନ୍ଧ ନ ରହୁଲ ଚିତ୍ରା ।
 ଗେହୁଟୀ-ସୁଦନେ ଏଣେ ଶୁଭ-ପରିଚୟେ
 କର ସୁସଜ୍ଜିତ ତତା ଚନ୍ଦନ ଭଜନେ,

ବସାଇଲେ ବୀର ବେଶେ ସମ୍ରାଟେ ଚର୍ଚ୍ଚିତେ
 ଲଳିତ ପ୍ରାଣରେ ବଢ଼ି, ଧରି ପୁଣୀ ଅଙ୍ଗେ
 ପୁଣୀଶ୍ଳୋକ ଉଚ୍ଚଲେଖ ଅ-ଜୀବ ଶରୀରେ ।
 ବିଶିଳ ସମ୍ରାଟ-ଚକ୍ର ଅର୍ଚ୍ଚିମଧ୍ୟେ ବୁଢ଼ି
 ତୋତରଙ୍ଗେ ଯୋଗମଗ୍ନ ତୋତମୁଖିପ୍ରାୟ,
 ଲହ ଲହ ଅଗ୍ନିଶିଖା ଶୋଭିଲ ମସ୍ତକେ,
 ଦୋହଲୀ ଚରଣେ ଯଥା ତୋତବିଜୟମୈତ୍ର ।
 ନିରେଖି ତା' ଯୋଗାନନ୍ଦ, ବଢ଼ିଲେ ଗଦଗଦେ,
 “ତ ମୁଖର ବେଶେ ବସୁ, ଉପବିଷ୍ଟ ତୁମ୍ଭେ
 ତୋତର୍ମୟ ସିଂହାସନେ ତୋତ ଅଳଙ୍କାର,
 ବୀରକୁଳେ ବାହୁତ ଏ ମହାସିଂହାସନ,
 ଯାଅ ବସୁ, ତୋତଗୁଣେ ତୋତରଥେ ବସି,
 ଶେନି ଉଚ୍ଚଳର ଚର ସ୍ଵାଧୀନତା-ଧନ,
 ତପ୍ତ ଅଶ୍ଵ, ଦୀର୍ଘଶାସ-ଦୃତାଶାବାଞ୍ଛକ,
 ଗୁଳଦେବିରୂପେ, ଯୋଗୀ ପ୍ରାପୀ ତା' ତୁମ୍ଭର,
 ଭୁଞ୍ଜି ସୁଖ ବୀର ସୁଖେ, ବୀର, ଦେବ ସଦା ।
 ପାଇଲ ଉଚ୍ଚଳମାତା ଯେ ମହା ଆଦାର,
 ନ ଶୁଣିବ ସୁଗାନ୍ଧରେ ସେ ବିଷମ କ୍ଷତ,

ଅଳ ତାର ଅଳ ଶୂନ୍ୟ, ଏବେ ବାଳ ପରେ,
 ତୁମ୍ଭ ଭଳି ପୁର ଆଉ ନାହିଁ ତା ଭାଗୀରେ ।
 ଯେ ଯୌଦାଗୀ-ସୁର୍ଯ୍ୟ ତାର ଅସ୍ତ ହେଲ ଅଳ
 ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରାନ୍ତରେ, ଆଉ ନ ଭଲ୍ଲ ବ ସେହୁ,
 ଏ ଶୋକର ମହାସାକ୍ଷୀ ଏ ଗୋବିନ୍ଦକ୍ଷେତ୍ର,
 ଏ ଗେଙ୍ଗୁଟୀ,-(ବୈତରଣୀ ପ୍ରାଣର ତନୁତା)
 ବିଷଣୁ ଶ୍ରୀବତ୍ସାସିବା ଏ ଶୋକ ସୁ ଛର,
 ବଢ଼ିବେ ଏ ମହାସୁ ଛ ବାଳେ ବାଳେ ଦେନା ।”
 କୁସୁମ, ଗୁରୁଗୁଳ, ଗୁରୁ ଲଭ ଅଗ୍ନିଦେବ,
 ଦକ୍ଷିଣେ ଉଦୟପାତ କଲେ ଗୁଳବଦ୍ଧ;
 ଧୂସରପତ୍ତ ଏ ଚିତାଗ୍ରୀ, ସମ୍ରାଟ ଶରୀର
 ହେଲ ତହିଁ ଭୟଶେଷ, ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
 ଉଚ୍ଚଗଲ ଭୟ ହୋଇ ଉଚ୍ଚଳର ଆଶା,
 ଏ ମହାପତନ ହାୟ, ଥିଲ ତା ବୃତ୍ତାନ୍ତେ !
 ଅନନ୍ତର ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପୁତ ଚିତା ଭୟେ
 ଭସାଇ ଗେଙ୍ଗୁଟୀ କଲେ, ଶବଦାହବର୍ଗ
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ଶୋକମଗ୍ନ ଅବସନ୍ନ ଚିତ୍ତେ
 ଉଚ୍ଚଳ-ଶିବରେ, ସେହି ବିଷାଦ-ନିଶୀଥେ ।

ପଞ୍ଚବଣ ସର୍ଗ

ସମ୍ରାଟଙ୍କ ମହାମୁଚ୍ଛା ଦାରୁଣ ଦୁର୍ବାରୀ
 ହେଲ ପ୍ରତାରକ, ଚଢ଼ି ତଳବଣ-ଯାନେ
 ରଣସ୍ଥଳେ, ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ଅଧୀର ଆନନ୍ଦେ,
 ଗୋଟିଗଲ ଆନ-ପକ୍ଷେ ବିଷାଦ-ବାଳମା,
 ନୈରାଶୀ ବାଳମା ସହ, ହୋଇ ଗାଡ଼କର,
 ଦିବା ରଜନୀର ଦୃଶ୍ୟ ବଢ଼ିଲ ସେ କ୍ଷେତ୍ର ।
 ଛୁଟିଲେ ଯଦନ ସେନା ହିରଣ୍ଯ ଉସ୍ତାଦେ,
 କଲେ ଆସି ଉଚ୍ଚଳୀୟ ସୈନ୍ୟବୃନ୍ଦେ ବନ୍ଦୀ,
 ଦେବେ ବା ପତାଇ ଯାଇ ଲଭିଲେ ନିସ୍ଵାର,
 ପ୍ରବେଶି ଗହନ ବନେ ଛୁଟିଲେ ସଭୟ ।
 ଶୁଖାନୁ ବାହୁଡ଼ି ଏଣେ ଗୁଳ-ପଶୁକନେ

ଶୋକ-ଶୂନ୍ୟାୟିତ ମନେ, ବାହୁଡ଼ି ଯଥା
 ପୁରାନ୍ତେ ଗୁଳବର୍ଗ ପୂଜା ପ୍ରତିମାକୁ
 ଅଳକ ଚର୍ଚ୍ଚିନୀ ଗର୍ଭେ ବିସର୍ଜିତରୂପେ,
 ଦେଖିଲେ ଶିବର ଶୂନ୍ୟ, ଦାୟ ସେ ଶିବର
 ପ୍ରକାଶୁଛ ଯେତେ ମୌନେ ମହାବ୍ୟାକୁଳରେ
 ନିରୁଚି ନିରାଶ୍ରୟତା ଅଳ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ।
 ବଢ଼ିଲ ପାତଶାପତ ଯୋଗୀ ଯୋଗାନନ୍ଦେ,
 “ନିରାଶ ଦିହୁଡ଼ି, ଗୁରୁ, ଦାୟ ଏ ଉଚ୍ଚଳ
 ଛୁଟିଗଲେ ଧୂସରାସ ଘନ ଅନ୍ତରାଳେ,
 ବୀରଶୂନ୍ୟ ଏ ଉଚ୍ଚଳ, ଶୌର୍ଯ୍ୟର ସମାପ୍ତ,
 ସୂର୍ଯ୍ୟ-ସ୍ଵର୍ଗ ପରଶତ ପାତକ-ନରଦେ ।

କି ସୁଖେ ରହିବା ଆଉ, ସୁଖେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ,
 ଧର୍ମର ଅବମାନନା, ସୁଦେଶ ଦୁର୍ଗତ,
 ଏହି ପାପ ଦୁର୍ଗାନ୍ତର, ସହିବ କି ହାୟ
 ଜାତଧର୍ମଦେଶପାଶ ଓଡ଼ିଆ ନେତରେ ।
 ସବୁମତେ ଅସହ୍ୟ ସେ ଦୁର୍ଗାର ଯନ୍ତ୍ରଣା,
 ଦେଖି ତା ବୀଥୀରେ ସିନା ଗାଉଁସିକ ପ୍ରାଣ ।
 ତାଲ ଗୁଲ୍ଲେ, ହେବା ଉଲ୍ଲେ ବାନପ୍ରସାନ୍ନସ୍ତୀ,
 ଶଶାନପଥର ଯାବ ଆସିଲଣି ସର୍ବ ।
 ଏହା କହି ଲେଖି ଲେଖ ସ୍ବଦେଶେ ଗୁପ୍ତେ
 ପେଶିଲେ ସଚିବ ପାଶେ ପ୍ରଣିତ ଦୁପ୍ତରେ,
 ପୁଣି ଗୁଜା କରକାଳୁ ଅପି ଅନୁମତ,
 ଜଣାଇ ପ୍ରକୃତପୁଣ୍ଡେ ଅନ୍ତମ ବିଦାୟ ।
 ଅନନ୍ତର ଯୋଗାନନ୍ଦ ଦେଖି ରାଶକ୍ଷେତ୍ରେ
 କହିଲେ ବହୁଳ ଶେଷେ ଅଭିଭାଷଣ ସ୍ବରେ,—
 “କି ସୁନ୍ଦର ସନ୍ତାନର ଦ୍ବାର, ମାଉଛୁକ,
 ପିନ୍ଧିବୁ ବକ୍ଷରେ ଆଜି, ହାୟ ଲେ ଜନନି,
 ଏହା ପରା ସୁଖ ତୋର, ଏହା ପରା ଲଜ୍ଜା,
 ପୁରୁଷ ତ ମନୋରାଜ ଏବେ ମା ତୋହର ।
 ଦେବଦ୍ରୋହୀ ଧର୍ମଦ୍ରୋହୀ ରେ କଳାପାହାଡ଼,
 ପୁରୁଷ ତ ଏବେ ତୋର ପ୍ରାଣର କାମନା,
 ଭୁଲୁକର ନରନାରୀ ପ୍ରତିନିଶ୍ଚାସରେ
 ବର୍ଷିବେ ତୋ ପ୍ରତି ଶାପ, ରକ୍ତ ଦାଳି ନେନ୍ଦ୍ର ।
 ଦର୍ପେକିତ ହୃଦ ତୋର ଦେବ ବୀଥୀସିନ୍ଧୁ
 ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟେ, ପାପି, ହେବୁ ତୁ ନିପାତ,
 ଏହିପରି ଶେଷଦିନ ତୋ ଦରସ ଭାଗ୍ୟରେ
 ଆସିବ ରେ ଦିନେ ନିଶ୍ଚୟ, ଜାଣିଥା ଦୁର୍ମତ,
 ନିୟତି ପର୍ଯ୍ୟାୟବତୀ, ପ୍ରତିଫଳ-ଦାଣୀ,
 ଭବିଷ୍ୟତ ପତନ କାର୍ଯ୍ୟେ ରତ ସେ ନିୟତି,
 ବାସ୍ତବ ଏ, କଲ୍ପନାର ନୁହେଁ ଗାଲଗଲ୍ଲ,
 ଭାଙ୍ଗିଦେବ ସେ ନିୟତି, ଆଶା-ସ୍ବପେ ତୋର
 ଯଦନ, କି ମହାମଣି ହେଲ ଆଜି ତୋର
 ଗୁଳମୁକୁଟର ଲୁଣା, ଅମରଦୁଇଭା,

କହିଥିବୁ କେଉଁ ତୀର୍ଥେ କି ଚପସା । ତୁହି
 ବେ କହିବ ତାହା, ତୋର ସଫଳ ସେ ଚପ ।
 କହିଥିଲେ ଅଳଙ୍କାର ଯେଉଁ ସିଂହାସନେ
 ଗୁଳଶି ଅନଙ୍ଗଭୀମ, ଗୁଳେନ୍ଦ୍ର-କିଶୋର,
 ଦେବୀସୁ ବସିତ, ବୀରଗୁଜା କାଞ୍ଚିକେତା,
 ଅକାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତାପଶାଳୀ ବୈଷ୍ଣବ ପ୍ରତାପ,
 ଯେଉଁ ସିଂହାସନ ପଦେ ହୁଏ ବିଭୂଷିତ
 ସମସ୍ତ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର ମନ୍ତ୍ରକ ଭକ୍ତିରେ,
 ଯେଉଁ ସିଂହାସନ ପଦ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିଫଳ
 ବହୁ ନୃପତିଙ୍କ ଗୁଳମୁକୁଟ ଭାସିବ,
 ସେହି ମହା ସିଂହାସନେ ବସିବୁ ତୁ ଆଜି,
 କି ନ ହୁଏ ଭାଗ୍ୟ-ଦେବ-ଆନୁକୁଲ୍ୟେ ଭଲ,
 ଭାଗ୍ୟ ତୋର ସୁପ୍ରସନ୍ନ, ବେ ଗୁପ୍ତକ ତୋତେ,
 କିନ୍ତୁ ଭବିଷ୍ୟତର ଶେଷେ ପତନ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଦିଅ ମା ଭୁଲୁକ ମହୀ, ବିଦାୟ କିବରେ,
 ଆସି ତୁମ୍ଭେ ଗୁପ୍ତ ହୋଇ ତୁମ୍ଭ ମହିମାରେ,
 ତବ ଦତ୍ତ ଅନୁକଳେ ପୁଣି ଏ ଶରୀର,
 ନ ପାରିବୁ ତବ କାର୍ଯ୍ୟେ ବଳି ଦେଇ ତାହା,
 ଏହି ଅନୁରାଗ-ସୁଖ ରହିବୁ ମାନସେ,
 ସୁଖର ମନ୍ଦିର ସିନା ମାନବ ହୃଦୟ,
 ଦହି ଚହୁବ ଏ ସୁଖରେ ଲୀଭିତକାରୀ,
 ଏହି ସୁଖ, ଉପାଦେବ ହୃଦୟେ ସତତ
 ବିଷାଦର ସ୍ବରଶ୍ବରୀ ନିଶ୍ଚୟ ସଙ୍ଗୀତ ।
 କର ଆଶୀର୍ବାଦ, ଯେହ୍ନେ ଜନ୍ମନ୍ତରେ ପୁଣି
 ମାତୁରୁପେ ଭବରବସ୍ତୁ କର ମା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
 କରବ ମୁଁ ଦେହପାତ ତୁମ୍ଭର କାର୍ଯ୍ୟରେ,
 ସତେ କି ମା ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ ଦେବ ଏ ଭାଗ୍ୟର,
 କେନ୍ଦ୍ରକୁ ବିଦାୟ ଏବେ ପ୍ରଣମି ପଦ୍ମରେ ।
 ଏ ଅନ୍ତେ ହୃଦୟ ଦେବେ କହିଲେ ସନ୍ତାପି—
 “ତାଲ ହେ ଗୁଳଶକର, ତାଲ ସିବା ଏବେ,
 ବିଷୟ-ବିଷମ-ବିଷ, ଭୋଗ ଗୋଗ ତୁମ୍ଭୀ
 ମରାତକା ସମ ସୁଖ, ଆଉ କି ଆଶାରେ

ରହିବା ସଂସାର, ହୋଇ ବନ୍ଧନ ଅବଳ,
ଯାହା ନିତ୍ୟ, ଯାହା ସତ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠିତା ତାହା ।
ଏହା ଭାଷି ଯୋଗାନନ୍ଦ ଭଜିଲେ ମୌନତା,
କଲେ ବେନି ମହାଯାହା ଶୈଳାଭିମୁଖେ ।

ଏଣେ ଦୂର ଗୁଳିକାର ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗେ
ପଶି ଭଗ୍ନହତ, ଶୁଷ୍ଟ ସୁହଞ୍ଜ ମାଗରେ,
ଭଲ୍ଲୁ ହେଲ ସନ୍ତକରେ ମହାସୁଖୀ ଅଗେ ।
ଅରସ୍ତ ଶରୀର ତାର ବାତସ୍ବେରୀ ପ୍ରାୟ,
ହେଲ ନୟନ ଅଶ୍ରୁ, ଚନ୍ଦ୍ରଗଳ ବନ୍ଧ,
ରହିଲ ସେ ଅଧୋମୁଖେ ମୌନ ମୂର୍ତ୍ତି ଧର ।
ନିରେଖି ଏ ଭାବ ତାର, କହିଲେ ମହିଷୀ,—
“ତ ଭୟ ଛୁମୁରୁ ଦୂତ, ସମ୍ଭବ ସ୍ବେଦନ,
ବହୁ ଭୟ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ବହି ସମର-ସମ୍ଭବ ।”
ଭବିଷ୍ୟ ଦୂତ, “ଭୟ ନ ହେଁ ମହାଦେବ,
ଶୋକର ଆବେଗ ମୋତେ କରୁଛି ନୀରବ,
ତ ବହିଷ୍ଟ ଦେବ, ତୁଣ୍ଡ ବାଜିଯାଏ ଶବ୍ଦ,
ତ ପାପେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଭାଷି ନିହିତୁଳ ବହି
ତବ ପାଶେ ଦେବାକୁ ଏ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖୀ ।
ତ ବହିଷ୍ଟ ଶୁଭେନ୍ଦ୍ରାକ୍ଷି, ସମର-ସମ୍ଭବ,
ଦେହରେ ମୁଁ ଦେଖି ନାହିଁ ଏଭଳି ସମର
ଭୟବର, ଶୁଣି ନାହିଁ ଶ୍ରବଣେ ବଦାସି,
ପଶିଲେ ଭଲ୍ଲୁ ପକ୍ଷ ସବେସେ ଅଦୃଶ୍ୟ,
ଲଗିଲ ତୁମ୍ଭର ସୁଖ, ଅସ୍ତେ ବୃଣାବୃଣି,
ବହୁ ସୈନ୍ୟ, ସେନାପତି ଭଲ୍ଲୁ ପକ୍ଷର
ହେଲେ ହତାହତ, ରକ୍ତେ ଚନ୍ଦ୍ରଗଳ ବସୁଧା,
ତଥାପି ସବନ ତଳେ ନ ଟଳିଲ ରଣ ।
ରକ୍ତବାଳ ପ୍ରାୟ, ଦେବ, ସବନ-ବାହୁନୀ,
ନାହିଁ ତାର ଶେଷ, ସେତେ କଲେ ହେଁ ନିଧନ,
ହୋଇଯାନ୍ତୁ ତଥା ଅସି ଦଶ ସୁଖ ତାର ।
ପଶିଲେ ଭଲ୍ଲୁକଣ୍ଠର ସେ ମହାସମରେ,
ଅବହେତେ ଭାଙ୍ଗେ ଯଥା ବଦଳି ବାଜନେ

ପ୍ରମତ୍ତ ମାତଙ୍ଗବର, ତଥା ନୃପନାଦା
ବିମଳି ବିପକ୍ଷ ବ୍ୟାଧି କଲେ ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି ।
ସେତେ ଅର ଅଦମ୍ଭ ସବନ-ବାହୁନୀ,
ତେତେ ଅର ବରଦେବେ ଛନ୍ଦ୍ରଗଳ ତାକୁ,
ଏହିପରି ସୁଦ୍ଧି ଶୟ ବେନି ଯାମ ଯାଏ
ହେଲେ ପରଶେଷେ ଶ୍ରୀକୃତ, ବସିଗଲେ ତଳେ,
ସେହିକ୍ଷଣି ତୋଳି ଦେଖିଲେ ରଣ,
ଭୋଜନରେ ଅଶ୍ରୁପୁରୁଷ ଶ,
ମାକ ହାୟ, କି ବହି ଭାଷା,
ପଥ ମଧ୍ୟେ ଯଶୋପାଶ ସମ୍ଭବରେ ଶାଳା !
ପ୍ରମ ଯାହା ଅବଶିଷ୍ଟ ଭଲ୍ଲୁ-ବାହୁନୀ,
ହେଲେ ତହିଁ ବେତେ ସୈନ୍ୟ ବନ୍ଧୀ ଶନ୍ତୁ ହାତେ
ବେତେ ବା ପଳାଇ ଯାଇ ପଶିଲେ ବାଜନେ,
ସମର-ହତାବଶିଷ୍ଟ ସାମନ୍ତ ସୁଧାଏ
ସବନକୁ ବରଦାନେ କର ଅଙ୍ଗୀକାର
ଗଲେ ସ୍ତ୍ରୀୟ ସୁଧାଏ ଫେର, ଅସିଲ ମୁଁ ଏହା
ଦରସ୍ତ ଭାଷୀ ଭୋଜି ହାୟ ଦେବାକୁ ହୃଦାହୀ ।
ନିବେଦିଲ ସବୁ, ଦେବ, ଅନିତ୍ୟ ସଂସାର,
ଅନିତ୍ୟ ଜୀବନ, ପୁଣି ଅନିତ୍ୟ ସବନ,
ରୁଦ୍ଧି ଏହା ତେଜ ଦୁଃଖ, କର ମା ପାଳନ
ଭପସ୍ତିତ କରୁଣା ଯ, ବରାରେ ତୁମ୍ଭର ।”
କହିଲେ ମହିଷୀ ହସି, (ମଳିନ ସେ ହାସ୍ୟ
ହାୟ, ଯଥା ମେଘାବୃତ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା, ତମ୍ଭା ଯଥା
ସନ୍ତ୍ୟାମ୍ବନ ନଳିନର ବସୁଧା ଅଧର)
“ଦୁଃଖ ତପ୍ତା ଦୂତ, ଶୁଣି ପଶୁର ବୀରର
ନ ମଣେ ଗୌରବାନନ୍ଦ ବେଦି ବୀରତାୟା,
ନ ହେଲେ ଜୀବନ୍ତେ ସ୍ବୟେ ଶନ୍ତର ଅଧୀନ,
ମାତୁଲୁମି ରକ୍ଷାକଲେ ଅର୍ପେ ଯେ ଜୀବନ,
ତାହାର ମରଣ ଧନୀ, ପବନ ମରଣ,—
ସୁଖମୟ ମରଣ ସେ, ଗୌରବ ମରଣ,
ଦୁଃଖବର, ଆଜି ମୋର ଅନ୍ତର ସୁଦ୍ଧିନ,
ଭଲ୍ଲୁ ମିଳନ ତେଜ ମିଳିବ ମୁଁ ଆଜି

ଶୀବନ-ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସଦୃଶ ଅନନ୍ତ ମିଳନେ,
 କିମ୍ବା ବୃକ୍ଷ, ଆଜି ମହାମିଳନର ଦିନ,
 ମହା ସୁଖ ଦିନ, ମହା ସୌଭାଗ୍ୟର ଦିନ ।
 ଜାହାନ୍ନୁ ବଦାୟି ମର ଉତ୍କଳ-ସମାଜ,
 ତାହାଙ୍କ ଅମର ଆତ୍ମା, ଲଭି ଅଗ୍ନି-ଶୁଦ୍ଧି
 ମୃତ୍ୟୁଦ୍ୱାର, ଧରିଆଛୁ ନବ ବଳେବର ।
 ଦେଶ ଦେଶ ଦୂରବର ରାହିଁ ଉଦ୍ଧୃତଦେଶ,
 ତୋଃତର୍ମସ୍ତ୍ର ଯାନେ ବସି ଉତ୍କଳ-ସମାଜ
 ଦେବଦେଶେ, ଯାଉଛନ୍ତି ତୋଃତର୍ମସ୍ତ୍ର ରାଜେ ।
 ଏହା ଭାଷି ମହାରାଣୀ ଉଦ୍ଧାଦିନୀ ପ୍ରାୟ
 ଉଦ୍ଧୃତ ରାହିଁ ଦୁସ୍ତ ଟେକି ବଢ଼ିଲେ ସୋହେରେ,
 “ରହୁ ରହୁ ନାଥ, କର ଅପେକ୍ଷା ନିମେଷେ,
 ଯିବି ମୁହଁ ତବ ସଙ୍ଗେ ସେବାଦାସୀରୂପେ,
 ଅସ୍ତ୍ର ହେଲେ ଦିବାନାଥ, ରହୁ କି ହେ ଦିବା
 ବହୁଷ-କାଳିମାଗୁରୁ ଏ ମର ଜଗତ ?
 ତୁମ୍ଭେ ଉଦ୍ଧୃତ ମୁଁ ଭୁବନେ, ମଧ୍ୟେ ବ୍ୟବଧାନ
 ଅନନ୍ତ ଗେନ, ନାଥ, ହୀନ ଅବଳା ମୁଁ,
 ବିନାଶ୍ରୀୟ ଏତେ ପଥ ଯିବି କା କରୁପେ,
 ତୁମ୍ଭେ ଦେବ ଉତ୍କଳର ସୁଖ-ରଜନୀର
 ରାଜ-ଟିକା ତହୁ, ମୁଁକ୍ଷି ଶୀତଲୋଚିତା ରାସ,
 ମୋ ଆଶା-ନଭର ତହୁ ମୁଖଗହ୍ନ ତବ,
 ନ ଦେଖି ସେ ତହୁ, ହାୟ, ବଞ୍ଚିବ କି ତାସ,
 ନିଅ ପ୍ରଭୁ ସଙ୍ଗେ ମୋତେ, ସଙ୍ଗିନୀ ମୁଁ ତବ ।
 “ଯାଅ ଦୂର, ଯାଅ ଏବେ କର ଅସୁରକ୍ଷା,
 ବୀରମାତା, ବୀରସୁତା, ବୀରତାୟା ମୁହଁ,
 ବିଦିତ ମୁଁ ବୀରନାଥ ଅନ୍ତମ ବଢ଼ିବୀ,
 ପାଳ ସେ ବଢ଼ିବୀ, ଯିବି ସ୍ୱାମୀ ଗରିଧାନେ ।”
 ଏହା ଭାଷି ରାଣୀ, ଦୂର ପ୍ରଦ ନ ମେଲଣି
 ଭାବରେ ସୁଗତେ ପୁଣି, “ଅହୋ କି ଅଶ୍ରୁଣୀ !
 ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟେ ଦିନମଣି ଶବ୍ୟୋତ ପ୍ରଭାତେ,
 ବାହୁଁ ଆସି ଆବରଣ ନିର୍ମୋଳ ଆକାଶେ
 ବାଳନେଇ, ଘରେ ମୋତେ ଅସମ୍ଭବ ଅଛି !

ମା ଭାରତ, ତୋର ଦେହଁ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ତୋଣେ
 ଜହ୍ନମ୍ଭର ମିଛୁ ମିଛୁ ଆଶା-ଦୀପଟିଏ,
 ତା ସୁଜା ନିଭାଇଦେଇ ବାଳବାତ୍ୟା ହାୟ !
 ବାହୁଁ ଏ ରାଜସୁରା, କାନ୍ଦେ ଯଥା ହାୟ
 ଶପଥ ଆନାୟବଳ, ନିର୍ମେଷ ନେତ୍ରେ,
 ସୁମର ଅସନ ମୃତ୍ୟୁ ଧୀବର ଦୁସ୍ତରେ,
 ତହୁ ମୁହଁ ବିନା ସଙ୍ଗେ ନ ଦେବି ଏହାକୁ
 ଶକ୍ତି ହସ୍ତେ ଛାଡ଼ି ଦେବେ, ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଏମୋର ।
 ଏହା ଭାଷି ମହାଦେବୀ ଗଲେ ଅନ୍ତଃସ୍ତରେ ।

ଶୁଭଲବ ଏ ସମୟେ ଦୂର ବଞ୍ଚିଭାଗେ
 ବର୍ଣ୍ଣଦାତ୍ରୀ ବୋଳାହଳ ଯବନସେନାର
 ଗର୍ଜିଲ ବମାଣ, ବଜ୍ରନାଦେ ମୁଦୁମୁଦୁଃ—
 ଉଗାର ଅନଳଗୁଳ, ବିଶାଳ, ଭୀଷଣ ।
 ବାଜି ସେହି ଗୁଳ, ଦୂର ପ୍ରାଚୀର, ବପାଟେ,
 ହୋଇଗଲ ଦୃଷ୍ଟି ରୁଚ ରୁଚି ହୋଇ,
 ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷର ବହୁ ପ୍ରସାଦ, ବୌଦ୍ଧେ
 ନ ଦେଇ ପ୍ରାଚୀର ରକ୍ତ କମ୍ପା ହାର ମୁକ୍ତ ।
 ଉଦ୍ଧୃତ ପ୍ରାଚୀର ତହୁ ଯବନସେନାଏ
 ପଶିବାକୁ ଦୂରମଧ୍ୟେ ବଲେ ଦୃଢ଼ପଣ,
 ଘରିଲ ନିଶ୍ୱାସୀ ବହୁ ପ୍ରାଚୀର ଭୂଷିତେ,
 ତହିଁ ତହିଁ ଶତ ଶତ ସଶସ୍ତ୍ର ସୈନ୍ୟବେ
 ଉଠିଲେ ପ୍ରାଚୀର-ଶିରେ ଅପ୍ରାଣ ଆତ୍ମାସେ,
 ଉଦ୍ଧାରିଲେ ଉଦ୍ଧୃତେ, “ଅଲ ହୋ ଅଭୁବଲ”
 ଏଣେ ଧନୁବାଣ ହସ୍ତେ ହେଲେ ବଞ୍ଚିବି ତ
 ଶୁଭାନ୍ତ୍ର ଅବଳା-ସୈନ୍ୟ, ମହାରାଣୀ ସଦୃ,
 ବାସନ୍ତୀ ପୁଣ୍ୟ ନିଶା ବତେ କିବା ଅହା
 ତୋତରାଣୀ ନଭନାସ୍ତ ବାରବା ଗହଣେ ।
 ସବେ ଭୀମା, ମୁକ୍ତବେଶୀ, ସମରରଙ୍ଗିନୀ,
 ମାର ମାର କହି ସେତେ ଧାଇଁଲେ ସାହସେ,
 ଧାଇଁଲେ ମହଣୀ ଶରେ ଟକାଉ କାମର,
 ହିପାଶେ ଅହେଇ ଦେଇ ସଖୀ ସେନାଦର୍ଶେ,

ଧାଏଁ ଯଥା ମହାବୋଧେ ସଦନେ ନିଃଶ୍ଵାସି—
 ପତଙ୍ଗୁଳା ମାତଙ୍ଗିନୀ, ଅନ୍ତୋଇ ବାନନ ।
 ବନ୍ଧିଲେ ସବଳେ ବାଣ, ଶିଖିନୀ ଅବଶି,
 ବସ୍ତ୍ରରେ ଯବନ-ସୈନେ, ସଦୃଶ ସଦୃଶ
 ହୁଲ ହେଲ ମୁଣ୍ଡ ବାର ଅବାର୍ଥ ଆଗାରେ,
 ପତଙ୍ଗ ତା ପିଣ୍ଡ ଗତି ପ୍ରାଚୀର ଉପରୁ,
 ବାହାର ହୁଅଇ ବସ୍ତ୍ର, ବାହାର ବା ଗାଦ,
 ହୁଲ ହେଲ ବସ୍ତ୍ରାଙ୍ଗ କେବଣ ବୀରର,
 ପତଙ୍ଗ କୁପାଣ ଶସି, ଧରଇ ବା ବେଢ଼ି
 ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀମାୟାଶୂନୀ ବିକୃତ ଅବାର ।
 ବଢ଼ିଲା ଭବିଷ୍ୟତର ନାଶ-ପରାଜୟ,
 ପ୍ରଭାରେ ପୁରୁଷ ମୁଖ, ଦିଶିଲ ସୁନ୍ଦର
 କୋମଳ-ସୁମିତ୍ର ପୁଷ୍ପ ଯଥା, ଅଭୁଜ ବିକ୍ରମେ
 ମାତରେ ରମଣୀ-ସୈନୀ, ମାତରେ ମହିଷୀ,
 ମତ୍ତ ଯଥା ମହାଦୁର୍ଗା ଦୁରନ୍ତ ଧର୍ଷଣୀ,
 ଯୋଗୁଁଗଣେ ଘେନି ଦୁଷ୍ଟ ଅସୁର-ସମରେ ।
 ଶରଦ୍ବସ୍ତ୍ର ଶର ତୀର ବନ୍ଧିଲେ ସବଳେ,
 ଧରଇ ଧନୁକ ସଦା ମଣ୍ଡଳ ଅବାର,
 ବେବେ ଓଟାରନ୍ତି ଗୁଣ, ଯୋଗନ୍ତି ଶାୟକ,
 ବରନ୍ତି ସନ୍ତାନ, କିନ୍ତୁ ହେଲ ନାହିଁ ବାର ।
 ଭରା ହେବାମାନେ ଉଠି ପ୍ରାଚୀର ଉପରେ
 ଶରସେନା, ଶିର ତାଙ୍କ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଧରଣୀ
 ବାମା-ବାଣେ, ବଣ୍ଟି ନୁହେଁ ରମଣୀ-ବିକ୍ରମ,
 ଜାମେ ସେ ଅବତା, ମାତ୍ର ପ୍ରବଳା ଶକ୍ତିରେ,
 ଅରଣୀ ଶୀତଳ ସଦା, କିନ୍ତୁ ଅଗ୍ନିଗର୍ଭା ।
 ଭଲ-ମହତାବର ଦେଖି ଏ ବିକ୍ରମ
 ଅଦୃଷ୍ଟ-ଅସ୍ତ୍ରତପ୍ତକ ଯବନ ଯୋଦ୍ଧାଏ
 ବହିରେ ପ୍ରଶଂସି, ଶତବେଶେ, ଶତ ଜିଲେ,—
 “ଧନୀ ଏ ଭଲ ମହୀ—ବୀରଧାରୀରୂପା,
 ଏବେ ବଳ, ଏବେ ବେଳ, ଏବେ ଶକ୍ତି ବହେ
 ଯେ ଦେଶେ ଅବତାବାହୁ, ନ ଦେବ ବା ବିପ୍ର
 ସେ ଦେଶ ମହାବର ଧନୀ, ଅଭୁଜ, ଅବଶ,

ସୁଦନ୍ତ ଅବତା, ସୁସ୍ତ ରଣଚଣ୍ଡୀ ପ୍ରାୟ ।
 କିମ୍ବା ଧନୁବେଦ ବିଦ୍ୟା, ପୁଣ୍ୟ ଶକ୍ତି ବହୁ
 ଭଲକାୟ ନାଶରୂପେ ବରନ୍ତି ସମର,
 ପୁରାପୀଠ ଏ ଭଲ ଶୌର୍ଯ୍ୟ-ଦେବତାର ।
 ଏ ଦେଶର ମୃତ୍ୟୁବାରେ, ଗରନେ, ପବନେ,
 ସାଗରେ, କାନ୍ଥାରେ, ଶେଷେ ମୈତ୍ରୀଶ୍ରୀ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ।
 ଅନନ୍ତର ପୁନର୍ବାର ସାବୁସେ ନିର୍ଭର
 ଭଠିଲେ ଯବନ ସେନା ପ୍ରାଚୀର ମସ୍ତକେ
 ତହିଁ ପଛେ ତହିଁ ପଛେ ମାଳଗୁଡ଼ା ପ୍ରାୟ,
 ଧର ବହୁ ଅସୁଶୟ—ଯମଦାତା ଭୁବୀ ।
 ମରଣକୁ ନ ଭୁଲେ ପିଲାଙ୍କ ଦେଲ ସବେ
 ପଶିଲେ ପ୍ରାଚୀର ମଧ୍ୟେ ବସ୍ତ୍ରର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ,
 ଦେଖୁ ଦେଖୁ ସେ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ପୁରୁଷ ପରବେ
 ଅସଂଖ୍ୟ ଯବନ ସେନେ, ତହିଁ ମହାଶୟୀ
 ସମର ଅସାଧ୍ୟା ଜାଣି, ସଖୀ-ସେନା ସଦୃଶ
 ଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରାଚୀର-ଦ୍ଵାର ବର ଶରେ ଛୁଇଁ,
 ପ୍ରବେଶିଲେ ଯାଇ ଗୁପ୍ତ ସୁଡ଼ଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ,
 ଯେ ଗୁପ୍ତ ସୁଡ଼ଙ୍ଗ ମାର୍ଗେ ମହାନଦୀ-ସ୍ନାନେ
 ଯାଉଥିଲେ ଅନ୍ତଃପୁର-ମହିତାଏ ପୁରବେ ।
 ସେ ଶୂନୀ ସୁଡ଼ଙ୍ଗେ ପଶି ଭଲ-ଭଗ୍ନ
 ଦେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ, ପ୍ରିୟ ସନ୍ତାନସ ସଦୃଶ,
 ବେଶେ ଗଲେ ନ ଦେଖିଲ ନ ଜାଣିଲ ବେଢ଼ି,
 ଭଲର ସ୍ଵାଧୀନତାରୁପିଣୀ ସେ ଦେବୀ,
 ଛାଡ଼ିଗଲେ ଭଲକୁ ଏ ଘୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନେ !
 କି ଲେଖିବ ଆଉ ଦ୍ଵାୟ, ହେଲ ସବୁ ଶେଷ,
 ତହିଁ ନାହିଁ ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରିୟ ଅସାଦ ଲେଖନୀ,
 ବରୁଣ ଲେଖନୀ ସୁଦ୍ଧା ଶୋକାଶ୍ରୁ ବର୍ଷଣ !
 ବାନ୍ଧିଲେ ଭଲମାତା, ବାନ୍ଧି ପ୍ରାଣ ଭର,
 ବାନ୍ଧି ଚରବାଜ, ସେହି ବାନ୍ଧଣା ହିଁ ଏକା
 ସାନ୍ତିନା ତୋ ଦରପ ପ୍ରାଣେ, ସେହି ହୃଦୟ ହିଁ
 ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ଆଶା ତୋର, ବାନ୍ଧିଲେ ଅଭାଗି,
 ସରଗର ସବୁ ଦ୍ଵାୟ, ଦ୍ଵାୟ ଦ୍ଵାୟ ଦ୍ଵାୟ !

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ୍

ଉପହାର

ମାନନୀୟ, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲପୁଷ୍ପ-ରଞ୍ଜିତ, ସାହିତ୍ୟସୁହୃଦ ଶ୍ରୀମ ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ସ୍ୱାମୀ
ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବୃଷ୍ଟଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହଦେବ ବୀରବର ବଳଧର ନରେନ୍ଦ୍ର
ମହାପାତ୍ର ଫିଲଡେଟେସ ଡକ୍ଟ ଓ ରାଜସ୍ୱର ଧର୍ମାଧିପତି
ମହୋଦୟ ସମ୍ମୁଦାୟକୁ ଦୟାକରି—

ପ୍ରଫୁଲ୍ଲପୁଷ୍ପ ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରାଳୟ,

ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ସହ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଭାବରେ ପରିଚିତ, ନ ଦେଲେ ଖୁବ୍ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କର
ଜନମୁଖବାହିନୀ ଘୋଷଣା, ସାହିତ୍ୟିକତା ଏବଂ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ସହ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ମୋର
ଅପରିଚ୍ଛେଦ ନୁହେଁ । ଶ୍ରୀଅନ୍ତ, ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ବୃଦ୍ଧ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ବହାବ-ମହାଧର ଉତ୍ତମ-ଶ୍ରୀ
ମୋର ତୁମ୍ଭ ମହିମା ଏବଂ ପୁଣ୍ୟପ୍ରଦ । ଏହି ପୁଣ୍ୟାଳୟ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ମୋର ବୃଦ୍ଧଙ୍କର
ଭକ୍ତି ଚମତ୍କାରୀ ପ୍ରାବୃତ୍ତତା ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ୱତଃ ପ୍ରଧାତ ଶ୍ରୀ ଏବଂ
ଶ୍ରୀମୁ ଯେ ତେଣୁ ଯେଉଁଠି ଉଦ୍ଦୀପନ ଅବଶ୍ୟକ ନୁହେଁ, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହରେ
ପ୍ରତିନେତୃତ୍ୱ । ସେହି ଭକ୍ତିର ଲୀଳା ନିର୍ଦ୍ଦେଶପୁରୁଷ ଏହି “ମହୋଦୟ” ବାଦ୍ୟ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ
ସୁପରିବର ବରମଳରେ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଅର୍ପଣ କଲେ । “ବିଦ୍ୟାବିତା” ପ୍ରତି ସାହିତ୍ୟ-
ବିଶାରଦ ପୁଣ୍ୟାଳୟ ଲଞ୍ଜିଗଣ୍ୟାଶ୍ରମଙ୍କର ଯେଉଁ ଅତୁଳ ଆଦର୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥିଲା,
“ମହୋଦୟ” ପ୍ରତି ଶ୍ରୀରାମଙ୍କର ବାଦ୍ୟ ଆଦର୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଉ, ଏହା ହିଁ ଅନ୍ତରାଳ
ପ୍ରାପ୍ତି ।

ରାଜସ୍ୱର, ଗଞ୍ଜାମ
ତା ୨ । ୧ । ୧୯୨୮

}

ଶ୍ରୀରାମଙ୍କର
ଏକାନ୍ତ ସର୍ବସ୍ୱମୟ
ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି

ମହାବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

ସ୍ବାଗତ ଭାରତ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ-ବୀଣାପାଣି,
କାଣୀ ବିଶ୍ବରାଣୀ ବିଦ୍ୟା-ଠାକୁରାଣୀ ।
ବର ମା ବୃତାର୍ଥ ଜ୍ଞାନ-ରତ୍ନ ଦାନେ,
ଗନ୍ଧିବ ରୁମୁକୁ ଚକ ଦତ୍ତ ଜାନେ ।
ଦିଅ ଦେବ, ଦିବ୍ୟ ଅରମ୍ଭ ନୟନ,
ଚକ ସୌମ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି କରବ ଦାନେ ।
ଦିଅ ନିଶ୍ଚା, ମନ ଚକ ପାଦେ ଶତ୍,
ଦିଅ ଦୃଢ଼ ଚକ ପୁଣ୍ୟ-ପୂଜା-ପତ୍ତ ।
ଦିଅ ଜନ୍ମୁ, ରତ୍ନ ଚକ ଗୁଣାବଳୀ,
ପୟରେ ଚକର କରେ ଏହି ଅଳ ।
ଦୀନଦୀନ ମୁଖି ଅତୀବ ବୃଦ୍ଧ,
ସମ୍ବଳ ବେଦଳ ତୋ ପାଦ-କମଳ ।
ଭକ୍ତ, ଶବ୍ଦ ବାରେ ନ ପାରି ଭଜାଇ,
ଗମ୍ଭୀର ରସନା ଶ୍ରୀମେ ଶିଳ୍ପ ମାରି,
ସେହି ନିଦା ନୃଶ୍ ଅଶ୍ରୁଅନୁଭବୀ,
ଦେଇ ତୋହୁ ବରେ ବଚକୁଳେ ରବି ।
ସେପିଗମ୍ଭୀର ଭବେ ବୀର୍ତ୍ତି କଲ୍ଲହମ୍ଭ,
ଫୁଟେ ହେଁ ଫୁଲ ଦୀରବ, ବହୁମ୍ଭ ।
ଧାର୍ଯ୍ୟ ମୁଁ ଚହୁଁ କୁପାରିଣୀ ଆଶେ,
ଭୁଷାକୁ ସେସନ ଧାର୍ଯ୍ୟ ବାରି ପାଶେ ।
ପୁରୁଷ କାମନା କର ଅନୁଗ୍ରହ,
ଜଣାଇଛୁ ବହୁ ବ୍ୟାକୁଳ ଆଶ୍ରୁ ।
ମାରୁସ୍ବେଦେ ମାତଃ, ଅର୍ପି କୃପା-ଭଣ୍ଡ
କଲ୍ଲନା-ସାଗରେ ଶେଷବି ବିଚର ।

ସୁସାଧନା-ମଠେ ପ୍ରବେଶାଅ ଜବେ,
ମଣ୍ଡିବିଅ ସାଣ ସାଫରୀ-ଗୌରବେ ।
ଜ୍ୟୋତି-ଜଳେ ଧୋଇ ମୋ ଜଡ଼ତା-ମୟୀ
ଦେଶାଅ ସମ୍ମୁଖେ ଆଦର୍ଶ ଆରୁଣି ।

ବିରାଟ ସୁନ୍ଦର ରୁଦ୍ର ମହୋଦଧି,
ଅଶାନ୍ତ ପ୍ରଶାନ୍ତ ସୁତ ଅନବଧି
ମହାପ୍ରଭୁର ମହାଶକ୍ତି ସିନ୍ଧୁ,
ଅଥବା ମହୀର ମହାବେଦ୍ବିଜ୍ଞ,
ଜିମ୍ବା ଏକାଭିତା ସୁଷ୍ମର କ୍ଷମତା,
ଅବା ଏ ବାସୁକି ନୀଳ ଗାନ୍ଧିତା,
କିବା ଭବିଷ୍ୟ ଅମର ଶିଷ୍ୟ,
ନରୁ ଶୀରଭାଣ୍ଡ ପୁଣ୍ୟ ନିରବଧି,
ଜିମ୍ବା ଶାଗକୁଣ୍ଡ ନର-ସୋଗେବୁତ,
ନିରୁଦ୍ଧ ଅନଳ, ରହସ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ।
ଦଶନେ ନୟନେ ଆଶେ ଅବସାଦ,
ବଧୂର ଶ୍ରବଣ ଶୁଣି ତା ନିନାଦ ।
କଲ୍ଲନା ତା ସୀମା କଳିବାକୁ ଯାଇ,
ବସେ ନିଜ ମଧ୍ୟେ ନିଜକୁ ହରାଇ ।
ସୁଭାବେ ସେ ସିନ୍ଧୁ ଅବଳ ଅନନ୍ତ,
ହୋଇଛୁ ଭବାଧି ସୋଗେ ସୀମାବନ୍ତ ।
ସୀମାବୀତ ହୋଇ ସେଷ ସୀମାସୁତ,
ନ ମର କଲ୍ଲନା ହୁଏ ଜୀବନ୍ତ ।

ଦୁଇ ଭାଗା ସାଦୁସ ଭାମ,
 ପଡ଼େ ଶେଷେ ଧନୀ ହୋଇ ଅସାଧୁମଣି ।
 ବରଫ ତାହାକୁ ଭସାଇ ଭସାଇ,
 ବେଳା-ପଡ଼େ ଆଣି ଦିଏ ଆଉଟାଇ ।
 ମହାଜଳାରଣୀ ଦେଖି ମାଡ଼େ ଭୟ,
 ମୂର୍ଖ ନୋହି ପ୍ରବ୍ୟ ଦୁଆଇ ଦୁଦୟ ।
 ମିଶାଇଛି ଚନ୍ଦ୍ରବାଳେ ସୁନାକମା,
 ଶେଷ କି ଏଠାରୁ ଧରଣୀର ସୀମା !
 ଧନୀ ମହୋଦୟ ଧନୀ ତୋ ମହମା,
 ଭଲଭର ତୁହି ବସୁଧାସ୍ତ୍ର ସୀମା ।
 ରଚନ୍ତି ବହାର ଅମରେ ତୋ ଚାରେ,
 ଭଗାଧର ତୁ ନର-ଭଗାଧରେ ।
 ସୁଭାବେ ତୁ ସିନ୍ଧୁ ଅନନ୍ତ ବସୁଧା,
 ସେ ଭଗାଧର ତେବେ ବରଦେଲ ଶୀର୍ଷ ।
 ବୁଝିବୁ ତୁ ଭଲେ ଭଗାଧର ମୂଳ,
 ତାହା ସିନା ଖାଲି ଆକାଶର ଫୁଲ ।
 ଫେନ-ଦନ୍ତପନ୍ଥ ବରଣ ବଜାଗ,
 ପ୍ରକାଶରୁ ପବନ ଭରେ ଅଛୁଡ଼ାସ ।
 ଦୂସାରସେ ଅରୁ ମଞ୍ଚ ଦୁରଗତି,
 ଦୁସି ଦୁସି ଯାଉ ବେଳାପଡ଼େ ଗତି ।
 ଶୁଣି ସେହି ଦୂସ ବଦଳ ଭୈରବ,
 ବଳି ଭଞ୍ଜେ ଧର, ଭାଙ୍ଗିପଡ଼େ ନର ।
 ଭୈରବ-ବରଫ-ଭାଗୁର-ନରଂ,
 ଦେଖି କୁତେ ଭୟେ ନେନିମଧ୍ୟେ ମନ ।
 ନାଦକୁଳେ ରବି କି ବଥା-ସାହିତ୍ୟ,
 ଅବା ସେ ତୋହର ତାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ।
 କିମ୍ବା ନିବେଦନ ଦୃଢ଼ ବୁଦ୍ଧିତା,
 ତାହା ପଡ଼େ, ସେ ତୋ ଜୀବନଦେବତା ।
 ସେ ସଙ୍ଗୀତେ ପୁଣି ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସାଦ,
 ଅଛି ଭୈରବନା, ନାହିଁ ଅବସାଦ ।

ସେ ସଙ୍ଗୀତେ ହୋଇ ବଳୟ ବହୁଳ
 ବର୍ଣ୍ଣେ ପରଶତ ଲକ୍ଷ୍ମୀସୁସକଳ ।
 ଅଟୁ ମହୋଦୟ ମହାସୁସକଳ,
 ସତୀ ଶିବ ଧୃବ ରମ୍ୟ ସନାତନ ।
 କୁବେରର ତୁହି ଶୁଣୁ ଗନ୍ତାଗର,
 ଜାତୀୟ ଜୀବନ ବରୁ ସମ୍ଭାର ।
 ତୋ ଦର୍ଶନେ ମନେ ହୁଏ ସମୁଦ୍ଧି,
 କେତେ ପୁରୁଷ ଗୌରବ-ଦୀପିତ ।
 ବାଣିଜ୍ୟର ତୁହି ସଦାୟ ପ୍ରଧାନ,
 ଜାଲରୁ ମିଶ୍ର ତୁ ପ୍ରଥମ ସୋପାନ ।
 ଭଲଭ-ସନ୍ତାନେ ତୁ ମି ତୋ ଭରସେ,
 ମଣ୍ଡି ଦେଉଥିଲେ ଧନେ, ଭାବେ, ସଂଶ୍ଳେଷ ।
 ସାଧବ-ବହୁଏ ହୋଇ ଏକଚିତ,
 ବନ୍ଦାଭାଗ୍ୟ ତୋ ଚାରେ ବୋଲଇ ।
 ସେ ଭଲଭ-ବଳେ ଭଲଭ-ବଶିଷ୍ଠ,
 ମଣ୍ଡିଥିଲେ ତୁହି ମୌକ୍ତିକ ମାଣିକେ ।
 ଏବେ ଭଲଭର ନାହିଁ ସେ ବରଦ,
 ନାହିଁ ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ, ନାହିଁ ସେ ଗୌରବ ।
 ଏବେ ତା ମହମା ଭଲଭ ନନ୍ଦିନୀ,
 ଶଶାଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ରାନ୍ତେ ତୋ କୁଆର ଯଥା ।
 ସୁପ୍ତିମୌଳୀ ଦେବୀ ନିଷ୍ପନ୍ନ ଏକାକେ,
 ବେଳାଣି କି ଅଛି ଭବିଷ୍ୟ ବଗାବେ ?
 ନିର୍ଭୟେ ସେ ପକ୍ଷୀ ମୁକ୍ତନରେ ଶୀତେ,
 ବେଳାଣି କିପରି ସେ ସୁପ୍ତି ଏବେ ନୀତେ ?
 ବଳାସ ଦୂର୍ଗତ ସମୀର ସେବନେ
 ଭାରତ ଆଲୟୀ-ବାତ ଦେହେ ମନେ ।
 ସୁଶିଳା-ବର୍ତ୍ତକା ଭୟାବୁ ପାତନ
 ସିନା ଏହି ବ୍ୟାଧି ବଳାଶେ ଭାଜନ ।
 ଦୃଷ୍ଟିମାତ୍ରେ ସିନ୍ଧୁ ଦେଇ ତୁ ହୋଇ
 ତୁହି ନର ତୁହି ମମତା ବଜାଇ ।

ଚାହିଁଲେ ନିଜକୁ ତୋତେ ଦେଇ ଚାହିଁ,
 ଯାଏ କେଉଁଆଡ଼େ ଅସିବା ମିଳାଇ ।
 ବସୁସ୍-ସାଗରେ ବୁଡ଼ି ମରେ ମନ,
 ତୋ ପରୀର ଗଡ଼େ ଚରଣୀ ଯେସନ ।
 ଯା ଗୁଣି ନରବ ଅଦୃଶ୍ୟ, ହୁ ହୁ,
 ପାଏ ନାହିଁ ଶୋକ ମୂଳ ତାର କିନ୍ତୁ ।
 କଲେ କଲେ ଅସି କରେ ଅଧିକାର,
 ଅସୁଶ୍ରାଣା ସ୍ଥାନ ଅସୁ-ଭରସାର ।
 ଧନଦାନେ ତାର ବଢ଼ାଇ ପିତାସା,
 ବୁଢ଼ାଇ କାହାର ନାବ ସଙ୍ଗେ ଅଶା ।
 କାଳ ପରି ଭୁଞ୍ଜି ଉଠାଉଦାପଟୁ,
 କେତେ ଭାଗୀ ଭାଙ୍ଗୁ କେତେ ପୁଣି ଗଠ ।
 ଶାରଦ ଅମ୍ବରେ ସୁନ୍ଦର ଘନ ପରି,
 ଭାସି ବୁଲେ କେତେ ତୋହୁ ବସେ ତରା ।
 ଅବା ଧୁମୋରାଗା ଆଗ୍ନେୟ ବହୁଙ୍ଗେ,
 ତଳ ଶେତେ ମାତ ସନ୍ତରନ୍ତି ରଙ୍ଗେ ।
 ବୀରପତ୍ର ତୋର ଚଳଣିକେ ପମ,
 ନ ହୁଏ ତାହାର ଗତିରେଧେ ସମ ।
 ଦୃଢ଼ବ୍ରତ ଜନ ସଦିହା ସମାପ,
 ଶତ ବିଘ୍ନ ଭଞ୍ଜି ହୁଏ ଧାବମାନ ।
 ଗତିରେଶା ତାର କୋହୁ ବସନ୍ତକେ,
 କାଳ ମହ ଯାଏ ଉଠେଇ ଦଞ୍ଜକେ ।
 ଶଶସ୍ଥାସ୍ତ୍ରୀ ତାହା, ଶଶସ୍ଥାସ୍ତ୍ରୀ ଯଥା
 ମିଥ୍ୟାଭାଣୀ ଭଣ୍ଡ ବାହାସିଆ କଥା ।
 ଫେନରୁଡ଼ି ବୀର ଧାଇଁ ଗତଗାଳ ୧
 ହୁଇଁ କେଳ ପଦ ପଡ଼େ ମଥା ଭାଙ୍ଗ ।
 ପଛେ ପଛେ ରହି ନିସର ଲହରୀ ୨
 ପ୍ରକେ ହୁଏ ଭିଜି ଭୋଗୀ ରଥା ସର ।
 ଅବା ସତ୍ୟ ଧର୍ମ-ବିଶ୍ୱାସ ହିରେଶା,
 ଘାଧବ ଦୃଢ଼ୟେ ଦେଇଅଛୁ ଦେଶା ।

ଅଥବା କାଟିବୁ ସିନ୍ଧୁ, ଧର୍ମଗାର
 ଭଞ୍ଜିଗଲେ ଏହା ନାହିଁ ଟି ନିସାର ।
 ନୀଳ ବ୍ୟାମ ତୋତେ କରୁଛୁ ଭଞ୍ଜିତ ୩
 ଘନ-ବାଚନାଳେ ହୋଇ ଚରଞ୍ଜିତ ।
 ତୋ ବକ୍ଷେ ପ୍ରକାଳ ରହିଛୁ ଭଞ୍ଜିତ,
 ଭପନାରୁପେ ସେ ବହିଛୁ ଭଞ୍ଜିତ ।
 ହୁଏ ରୁଦ୍ର ଧ୍ୱଜ ତୋ ଅବେ ଜନିତ,
 ତାହା କୋତେ ସ୍ୱପ୍ନ ବିଚିତ୍ର ପ୍ରନିତ ।
 ପରିତାପ ଏହା, କି ପ୍ରତିଯୋଗିତା,
 ଶୀତ କାଳ କିମ୍ବା ପ୍ରଚ୍ଛୁଳିତ ତତା ।
 ଅଥବା ଫାଲ୍‌ଗୁନ ଅବା ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ମାସ,
 ମର୍ମହୀନନ କିବା ସୁଖ ହାସ ।
 କେ ସୁପଟୁ ଏହି ସମସ୍ୟା ପୂରଣେ,
 କେବା ଦକ୍ଷ ଏହି ରତ୍ନସ୍ୟାହାଟନେ ।
 ବଡ଼ ସିନା ଜାଣେ ବଡ଼ଭର କଥା,
 ସାନ ତ ଚାହିଁ କି ଅକ୍ଷୟ ସଦୃଶା ।
 ସିନ୍ଧୁକେଳେ ସିନ୍ଧୁ ଭୁଞ୍ଜି ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ,
 ମନୁ ହିନ୍ଦ୍ରା ବୃତ୍ତେ ଭରୁ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ।
 ତୀର୍ଥଶୁର ଯେଣୁ, ତେଣୁ ତୀର୍ଥଶ୍ରୀୟ,
 ମିଶାନ୍ତି ତୀର୍ଥେ ତୋ ପୁରପୟେ ପୟ ।
 ଚଟିନୀଏ ବହି ଆଦର୍ଶଗୁଣି,
 ମିଶାନ୍ତି ଗୌରବେ ତୋ ସରଳେ ଅସି ।
 ନିର୍ବିକାର ହେତୁ ଗୁଣା ନ ଦେଖାଇ,
 ନେଉ ତୁ ସେ ସବୁ ସ୍ୱଦେହେ ମିଶାଇ ।
 ଅଧମେ ଯେସନ ମହାଜନକୁଳ,
 ନିଅନ୍ତି ସଂସାର କର ଅସୁରୁକ ।
 ଗଙ୍ଗାଗର୍ଭେ ନେଇ ସୁସ୍ୱ ଭାଇଦେଲେ,
 ହୋଇଯାଏ ତାହା ଗଙ୍ଗାଜଳ ହେଲେ ।
 ପୁଣି ପରବର୍ତ୍ତେ କରୁଣା ପ୍ରକାଶ,
 ମହାମନାବର ଶାଶ୍ୱତ ଅଭାସ ।

୧-ଗରୀର ଗର୍ଜନ ଚର । ୨-ସାଧାରଣତଃ ସମୁଦ୍ର, ହଳରେ ଭଜି ପ୍ରଭ ଲହରୀ ଦୃଢ଼ ହୁଏ ।

୩- ସବୁଦିନ ଏବଂ ଅତୀତର ସାବଧାନ କର୍ତ୍ତା ।

ପ୍ରସ୍ତା ଅବିସ୍ମୟ ଭୁବି ପାଶୁବାର,
 ତୋ ଅଗ୍ରତେ ପିତା ଜନ ଏ ଧରର ।
 ରବି ଶଶୀ ଅବି ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମନ୍ତ୍ରଣ,
 ତୋ ଅଗ୍ରତେ ଜାତ—ଅନଳ, ଅନଳ ।
 ଗନ୍ଧ କେତେ ଯୁଗ ମହାୟୁଗ ବହି,
 ଗର୍ଭ ଅଛୁ ଭୁବି ଏକଭାବେ ରହି ।
 ଅମର ତୋ ସ୍ବର ଆଉଁ ଉତ୍ସବର,
 ରୁଦ୍ଧ ସ୍ବେଷେ ଉଠୁ ଫୁଲ କେତେ ଅର ।
 ଛାଡ଼ୁ ହୃଦୟର ଅବା ହାତୀବାର,
 ଜୟା ସେ ଭବ୍ୟ ମିଶି ଏକାକାର ।
 ଅହୋ, କି ଅଭୁତ ଅଶ୍ରୁତ ଏ ବଥା,
 ଏତେ ଶକ୍ତି ଯାର, ଏତେ ତାର ବୀଥା ।
 ବହେ ଏ ଜଗତେ ଯେ ଯେତେ ଭାର,
 ତେତେ ଅଶାନ୍ତ ଲଗେ ପ୍ରାଣେ ତାର ।
 କେତେ ରହୁ ଦେବେ ଦେବୁ କୋଷାଗାରୁ
 ମାନବ ଭାଗ୍ୟକୁ ଲବଣ ଭଦ୍ରାରୁ ।
 ନୁହେଁ ଏହା ତୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦେୟ ବହୁସୀ,
 ଭେଦିବେ ଏ ମାୟା ଭାରୁକେ ଅବଶୀ ।
 ଗଦା ଦମ୍ଭ ସ୍ବାର୍ଥ ବିଦେଷ କୀରତା,
 ଯାହାର ଜୀବନସବୁ ସବ୍ୟଥା,
 ଅକାନ୍ତର ମନ୍ଦି ଭୁସମ୍ପତ୍ତି ପାଇଁ,
 ପାରେ ଯେ ଅଗ୍ରତ ମସ୍ତକ ଫଟାଇ,
 ଦେଖି ପ୍ରତିଦେଶୀ କଷ୍ଟ ଉପବାସ,
 ରତେ ଅକୁଣ୍ଠିତେ ବୀଜ ପରିହାସ,
 ତାର ପିତା ଯୋଗୀ ପ୍ରାପ୍ୟରେ ବାଣୀ,
 ଅମୃତ ବଦଳେ କାଳବୃକ୍ଷ ବିଷ ।
 ଶବ୍ଦର ପ୍ରୀତି ପୂଜି ଶୁଦ୍ଧିମାନେ,
 କେଉଁ ଲୋଡ଼ା ତାର ହୀରକପ୍ରକାଶେ ।
 ହାୟ ! କର ପିତା ଭୁକ୍ତ ଅଭିମାନେ,
 ବିକଳେ ବରେ ଧର ସବୁ ଜାନେ ।
 ପରସାଦ ପାଇଁ ହାୟ ନିର୍ବିକାରେ,
 ଭାବପରିକାରେ ପେଷେ ବାସୁରାରେ,

ଅକ୍ଷୟ ଭକ୍ତ କେବେ ବୋଧ ବହି,
 ଶବ୍ଦଭାବିଏ କଟୁ ବଥା ବହି ।
 ମାନନୀ ଦ୍ବିୟାକୁ ବସାଇ ଶତରେ,
 ଶତାଏ ମାତାକୁ ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଘରେ ।
 ବୁଦ୍ଧ ତାତେ ମଣି ଜୀବନର ଭାର,
 ପ୍ରତିକ୍ଷଣ ପାଞ୍ଚେ ପଞ୍ଚେ ତାହାର ।
 କରୁଥାଏ ସଦା ଶିକ୍ଷାର ବହାର,
 ସଭ୍ୟତାର ଧୂଳି ସଦର୍ପେ ଉଡ଼ାଇ ।
 ଏହା ଯେବେ ଶିକ୍ଷା ସଭ୍ୟତା-ଆଚାର
 ତେବେ ତାହା ପଦେ ଦୂରୁଁ ନମସ୍କାର ।
 ନାହିଁ କି ରେ ପିତୁ ତୋ ଦେବେ କ୍ଷମତା,
 ନାଶିବାକୁ ଏହି ପାପ ଅଜ୍ଞାନତା ।
 ଦେଖା ମହୋଦଧି ପ୍ରଭାବ ତୋହର,
 ସ୍ବାର୍ଥଠାରୁ ବଳି ଭୁବି ଉତ୍ସବର ।
 ଭଗ୍ନ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ଭରା ହୋଇ ଅଗ୍ନେ,
 ଫେରୁଅ ମାନବ ମତି-ଗତି ବୀଣେ ।
 ଭୃମି ଜଳେ ଭାରୁଁ ଧୋଇଦେଇ ପକ୍ଷ,
 ନରଲୋକୁଁ ଦୂର କର ଏ ବଳବ ।
 ବାହୁ ପିବନ୍ତର ତୋହୁ ବକ୍ଷେ ତରା,
 ଅସିମ୍ଭରେ ବୀର ବିରାଜିତସ୍ବ ବରା
 ଯାହାଙ୍କ ସେନିବେ ନାରିବେକ ଶାଲ,
 କହିଥିଲେ ଗଲୁ ସ୍ବଦେଶରେ ଯାଇ,
 “ଅଛୁ ଏକ ତରୁ ଭାରତ-ମଣ୍ଡଳେ,
 ତହିଁ ଉପ ପିଠା ସାଗୀପଣା ଫଳେ ।”
 କଲେ ଜୟ, ମାନବ ହେଲୁ ତା ତରୁ,
 ଅପବାୟ ହେଲୁ ମାନବ ରୁଧିର ।
 ସାଧୁ ନ ପାରିଲେ ଯାହା କରବାଳେ,
 ସାଧୁଲେ ଚିତନୀ ତାହା କରବାଳେ ।
 ଅସିଦ୍ଧାନ୍ତୁଁ ଜଳୁଁ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣର ଭୁବିରେ
 ନିରୁପାଏ ପଥା ବଦଳ ଶୋଣିତେ,
 ତଥା କ୍ଷୀଣସ୍ଥାୟୀ ହେଲୁ ତାଙ୍କ ଜୟ,
 କାଳ ତ ବାହାକୁ ନ ବରେ ଅକ୍ଷୟ ।

ଧର୍ମ ଲକ୍ଷ୍ମ ଏକା ରହେ ବହୁ ଦିନ,
ବର୍ମକଣ୍ଠ ତାହା ତୁଳନାରେ ଦୂର ।
ଧାଉଳଦେଇ ପୁଣି ଦେବୀ ରକ୍ତବାହୁ
ଏ ଭକ୍ତଲେ, ଯଥା ଶକ୍ତି ପ୍ରତି ରକ୍ତ ।
ମାନ ତୋ ଚଳଣୀ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଚିତ୍ତବା,
ବିଳାସିନୀ ତାକୁ ବରଣ ଛାଡ଼ିବା ।
ଜଳପ୍ରସ୍ଥ ବନ୍ଦୀ ଜଗିଷା-ଅନଳେ,
ଭୁଜିଲା ସେ ଚରଣାନ୍ତ ଦହ-ଜଳେ । ୧
ତୋ ଦର୍ଶନେ ପିନ୍ଧୁ, ହୋଇ ଛନ୍ଦମନା
କେତେରୂପେ ତୋତେ ବଢ଼େ ମୁଁ ବଳନା ।
ମହାରୁଦ୍ର ଅବା ବସି ଯୋଗାସନେ,

ଭବାବନ୍ତ ଭବେ ଓଁ ବାର ସଙ୍ଗରେ ।
ଫେକରୁଛୁ ବୀର ଧରଣ୍ଡି ଏ ଛବି,
ଜଟାଭୂଷେ କିବା ଭ ମନ୍ତ୍ର ଲାଞ୍ଜିବା ।
କିବା ନୀଳମଣି ନୀଳାଦି-ମଣ୍ଡନ,
ପାଞ୍ଚଜନୀ ଶଙ୍ଖ ବରନ୍ତି ବାଦନ ।
ଶିରେ ସପ୍ତଶ ଖ ଚିତ୍ତେ ଯେସନ,
ସପ୍ତସଖା ବୀର ଦିଶେ ଶୋଭାବନ ।
ଅବା କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର-ସମର-ମୁଖର,
ବୋଲାଇଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜେତା ବିଜେତ ।
ନରୁବା ନିର୍ଦ୍ଦିତ ଚରଣର ଭବେ,
ଏତେ ଶକ୍ତି ଆଉ କା ବଢ଼େ ସମ୍ଭବେ ?

ଦ୍ଵିତୀୟ ସର୍ଗ

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମୁଖ ସିଂହକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ବ୍ୟାପ୍ତ ମହୋଦଧି ରୁଦ୍ର ବସୁବନ୍ତ ।
କେତେ ଚୀର୍ଷ କେତେ ଭକ୍ତଦାସ ସୁଧୀ,
ସୁଧେ ଉପବୃତ୍ତେ କାଳଦର୍ପ ଦଳ ।
ପୁରୁଷ-ପ୍ରଣୀତ ପବନ ଶ୍ଵେତାବତୀ ?
ତୋହୁ ନୀରେ ନୀର ମିଶାଉଛୁ ନିତୀ ।
ଯା ଚାରେ କାହିଁକି ବାମଦଣ୍ଡୀ ରୁଦ୍ରୀ ?
କୋଷେ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଯା ଅଭୁତ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ନିବାସୀଏ ତାର ବର ମନ୍ତ୍ର ଜପ,
ପାରୁଥିଲେ ହେଲେ ତଳାଇ ପାଦପ ।
ନୁହେଁ କି ଏ ବଥା ଅଶ୍ଵିନୀ ବିଶେଷ,
ମନୁଷ୍ୟକୁ ବରପାରୁଥିଲେ ମେଷ ।
ବାରି-ଅନ୍ଧପୁଣ୍ଡା ଅବନୀ ପାଦଳୀ,
ଦେବୀ ସୁରଧୀନୀ ସୁଦ୍ଧ ବଳଧୁନି,
ଲୋଟାଏ ତୋ ପଦେ ସସମ୍ଭ୍ରମେ ମଥା,
ଛାବୁଟ ପଶୁରେ କାଦମ୍ବିନୀ ଯଥା ।

ତୋଳି ଧରି ତାକୁ ତୁହି ବୀର-ବରେ,
କରୁ ଅଭିଜ୍ଞାନ ବିପୁଳ ପ୍ରେମରେ ।
ହୁଏ ପରିଣତ ସେ ମହାଅଶ୍ଵେଷେ,
ବେନି ପ୍ରାଣ ଏବପ୍ରାଣରେ ନିମେଷେ ।
ଗଣୀ ଚୀର୍ଷ ଧନୀ ସେ ମିଳନ ସ୍ଥାନ,
ମିଳେ କିବ୍ୟାଗତ କଲେ ତହିଁ ସ୍ଥାନ ।
ମୁହାଣେ 'ସାଗରଦ୍ଵୀପ' ମନୋରମ,
ମୁଖୀ ନାମ ଯାଉ ବସିତ-ଅଶ୍ରମ ।
ହେଲେ ଭୟାଞ୍ଜିତ ତହିଁ ରକ୍ଷିଣାପେ,
ସଗରପତ୍ନୀନେ ସମୁଦ୍ର ପାପେ ।
ଭାଗ୍ୟରଥ ତପେ ଆସି ଭାଗ୍ୟରଥୀ
ପ୍ରଦାନରେ ତାଙ୍କୁ ସଦୟ ସଦ୍‌ଗତ ।
ପୁଣୀ ପିଠୁକୁଳେ ତୋଷେ ଯେ କୁମର,
ସେହି ପିତା ବଂଶେ ଯୋଗ୍ୟ ବଂଶଧର ।
ପୁତ୍ର ନାମ ତାର ସାର୍ଥକ ସବଂଥା,
ଭାସୁର ମଣିରେ ମଣ୍ଡିତ ତା ମଥା ।

୧- ହୃଦ । ୨- ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର ନବ । ୩- ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରକୁଳସ୍ଥ ଅସୀମ ପ୍ରଭୁତ ପୁରୁଷ କାର୍ଯ୍ୟର ବ୍ୟାପ୍ତ ନାମରେ ଅଭିହତ ହେଉଥିଲା । ସେଠା ଅଧିବାସୀମାନେ ମହାବ୍ୟାଧିରେ ବିଶେଷ ପାରାଧର୍ମୀ ଥିଲେ ।

ଉପକଣ୍ଠେ ତୋର ସୁନ୍ଦର-ସୁନ୍ଦର ୧
 ନୀରଞ୍ଜ 'ସୁନ୍ଦରବନ' ଉତ୍ସବର ।
 ବ୍ୟାଘ୍ରଭୟ ସ୍ଥଳେ, ଜଳେ ନଦିଭୟ,
 ବସନ୍ତର ତାହା ଶାଶ୍ୱତ ଅଳୟ ।
 ତୋ ଭୁକ୍ତ ନିନାଦେ ମିଶେ ହରିଭକ୍ତି,
 ଯହିଁ ବିଚିତ୍ର ମହାବଳ ରକ୍ତି ।
 ପାରେ ନାହିଁ ଭେଦି ସେ ବାନନେ ଶର,
 ସତତ ଶକ୍ତିଏ ଦିଅନ୍ତି ପଦ୍ମ ୨
 ମହୋତ୍ସବ ସ୍ଥଳ ବନଦେବୀଗଣ,
 ଜଳଦେବୀକୁଳେ ବସି ଅମଳଗଣ,
 ବନ ପଦ୍ମବୋଲ ତୋଳି ଅଣି ଶୋଭି,
 ଭାସନ୍ତି ସେ ବନେ ନିତୀ ବନଭୋଜି ।
 ଲତା-ଦୋଳେ ବସି ସିନ୍ଧୁପାଟେଶ୍ୱରୀ
 ତାରୁ ବନସ୍ତଳେ ରଚନ୍ତି ବକରୀ ।
 ଜାଳନ୍ତି ସର୍ଗୀୟ ପ୍ରବାହ-ଚାମର,
 ଶାବନ୍ତି ସ୍ୱାଗତ ସଙ୍ଗୀତ ଶେରର ।
 ପୁଣି କି ମଧ୍ୟ ଅଙ୍ଗବାସୀ ଯୋଧେ,
 ଭଗ୍ନସ୍ତଳେ ବସି ପାରିଥି ପ୍ରମୋଦେ ।
 ତାଙ୍କ ସମାଗମେ ସେବାଳେ ଅଟକି,
 ନିନ୍ଦିତର ରମ୍ୟ ରାଜଧାନୀ ଛବି ।
 ରକ୍ତପ୍ରଭା ପରେ ବରୁଣର ସ୍ନାନ,
 ଲଭୁଥିଲ ବେତେ ସଫଳ ସନ୍ତାନ ।
 ସେ ଶୌରବସର ଭକ୍ତୁଳ ବାସର,
 ବହୁଦିନୁ ଆହା ହୋଇଛି ଅନ୍ତର !
 ସେ ଅତୀତ-ସ୍ମୃତି-ଭବେତନା ଗୀତ,
 ହେଉଅଛି ଏବେ ନୀରବେ ଧ୍ୱନିତ ।
 ବହୁ ସୁସ୍ୱଦ୍ଧ ଶକ୍ତି ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳେ,
 ସୁପ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟ ବେଦିର ବାନନେ ।

ଆଉ ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗ କି ହେବ ତା ବସି,
 ବେଉଁ ଫଳ ଭଲ ଭାଷି ପଢୁଁ ର ।
 ଯାଉ ସେ ଅତୀତ ଯାଇଛି ତ ତାରି,
 ବର୍ତ୍ତମାନ ହେଉ ଶାନ୍ତ-ସଙ୍ଗୀତ ।
 ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ଏ ବନ ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ନନ୍ଦନ, ୩
 ବୋଲିବା ଏକାଳେ ପର ଅଶୋଭନ ।
 ହେବ ସେ ସାବୁନୀ ବିନୟରେ ନିନ୍ଦା,
 ବରୁଣ ସହଚର ଭୂତା ଯଥା ବିନ୍ଦା ।
 ମାତ୍ର ଏ ବର୍ଣ୍ଣନା ନୁହେଁ ଉପହାସୀ—
 “ଏକ ତହିଁ ଅବା ଦ୍ୱିବିଧେ ପ୍ରବାସ ।
 ତିନି ହୁଏ ବ୍ୟାଗ୍ୟ ଏକ ଶ୍ଳୋକର,
 ଅଥବା ଦ୍ୱିତୀୟ ଏକ ବେତବର ।”
 ତାମ୍ରପ୍ରସ୍ତର କୁବେର-ଭବନ,
 ବାଣିଜୀ-ବିମଳା-ରକ୍ତସିଂହାସନ ।
 ନିଶେବେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପୁରବେ ଯେଉଁ ପୁରୁ
 ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବସି ଭଞ୍ଜବଂଶୀ ଶୁଭେ । ୪
 ଭକ୍ତୀୟ ଶୁଭା ଭକ୍ତୀୟ ପରା,
 ଭକ୍ତୁଣ୍ଡ ଦର୍ପେ ଭକ୍ତୀୟ ଧୂଳା ।
 ବସ ତହିଁ ଆସି ଦେବୀ ରକ୍ତବାହୁ,
 ସ୍ୱାଧୀନତାଧାରୀ ଭକ୍ତରେ ତଡ଼ାଉ । ୫
 ହୃଦୟ କୁଣ୍ଡଳେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଦେଶ,
 ଅକାଳେ ବିଫଳେ ବସ ଆସୁ ଶେଷ ।
 ନାଶିଲ ତାକୁ ତା ହୃଦୟ ହୃଦୟ,
 ଭକ୍ତ ଅସନ୍ତୋଷ, ଭଗ୍ନ-ପିପାସା ।
 ଅଳ୍ପରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସଜ୍ଜନ ଆଚାର,
 ମାତ୍ର ମସ୍ତକେ ନ ଅଶ୍ୱେ ସଂସାର ।
 ବିପ୍ରୀତ ଚରଣ-ବର ଦାମୋଦର
 ବରୁଣ ମନ୍ଦନ ସୌଦାହ୍ୟ ତୋ ବର ।

୧—ସୁନ୍ଦରବନ ଅର୍ଥାତ୍ ସୁନ୍ଦରାଞ୍ଜଳରେ ପଢୁଥିବ । ୨—ସୁନ୍ଦରବନରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଶକ୍ତି ଦ୍ରବ୍ୟ ଦ୍ରୁଅଛି ।

୩—ସୁନ୍ଦରବନର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ନନ୍ଦନବନର ଭାଗ ମନୋରମ । ୪—ମୟୁରବିହାର ଶୁଭ ବଣ ଶାନ୍ତ ତମଲକରେ ରାଜପଣ କଥେଲେ । (ସ୍ୟାମପୋଦନ ଇତିବାସ) ୫—ରକ୍ତବାହୁ ତମଲକଠାରୁ ଶୋଭାପୋଷେ ଅସି ଭକ୍ତରେ ତଡ଼ାଉ ବରପ୍ରଦା ଶେଷ ଭକ୍ତ ଭକ୍ତାସରେ ଅନୁପରେଷୁ ।

ଯା ବଦନ୍ତ ବନ୍ୟା ବୁଦ୍ଧୁଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ବୁଝେ,
 ତୀର ଜନପଦେ ଥିବୁ ପ୍ରାବୁଝେ । ୧
 ଶିଥିଳ-କୁଟିଳ-ଗାମିନୀ ହୁଗୁଳ,
 ନିର୍ଭୟାଏ ତୋତେ ଦେଇ ହୁଳହୁଳୀ ।
 ତୀରେ ବଢ଼ିବତା ଦେବମନୋହର,
 ବଳସୁରେ ଧନୀ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅମର ।
 ମହାବଳୀ ସେ ଭାରତପାତାଳ,
 ନବଭାରତର ନବ ଅଜିତାର ।
 ଭାରତ ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର ସେ ନିଶ୍ଚିତ,
 ଶିକ୍ଷା, ଶକ୍ତି, ନୀତି ସେଠାରେ ବେନିତ ।
 ବସନ୍ତ ତା ବସେ ମହାବାଳୀ ସୁଖେ,
 ଭଜୁଛି ଦିବନ୍ତ ମହିମା-ମୟୁଖେ । ୨
 ମହାଶକ୍ତି ଶୀଠ ଧରଣୀରେ ସାର,
 ଲଗିଥାଏ ମାନ୍ଦ୍ର ନୃଶଂସ ବେଭାର ।
 ବଳ ରକ୍ତେ ପିନ୍ଧି ହାସ୍ତ ତୀର୍ଥସ୍ଥଳ,
 ନନ୍ଦନବାନରେ ଜଳେ ଦାବାନଳ ।
 ସୃଷ୍ଟି-ସୈବତଳୀ ନଦୀ ସୃଷ୍ଟିରେଖା,
 ଗୌରବ-ପୁରଣେ ଖ୍ୟାତ ଯାଉ ଲେଖା,
 ଯାହା ବସେ ରାଜ ରାଜ ଗଳ-ସେତୁ,
 ପାରବରେ ସୈନ୍ୟ ଅଶ୍ରୁକଳ-ବେତୁ ।
 ସେ ଅମିୟତୋୟା ନଦୀ-ଗୁଳୀ-ଗୁଣୀ,
 ମିଶାଉଛି ଆଖି ତୋ ଗାଣିରେ ଗାଣି ।
 ପୁରୋହିତରୁପେ ପିପିଲ ନଗର,
 ବାନ୍ଧିଦିଏ ହାତଗଣ୍ଠି ଭରସୁର ।
 ସୁସ୍ୱ ବାସୁନ୍ଦ୍ରାଣୀ ସବୁତୀର୍ଥଶୁଭ,
 ଗଠାଇ ଏଠାରେ ତାରୁ ଶଙ୍ଖ-ତରୁ ।
 ଏ ସଙ୍ଗମ ତୀର୍ଥେ ସ୍ନାନ ପୁଣୀ ମନେ,
 ରକ୍ତ ଚିହ୍ନ ତୀର-ବାଇବନେ ।

ହିରାଜନିରୁଷ୍ଟି ତାରୁ, ନିରୁପମ,
 ବୁଝେ ବହିଁ ବ୍ୟାଘ୍ର ଜନ୍ମରୁପୀ ଯମ;
 ହାତବହାସିନୀ ଚିତ୍ତର ଭବରେ,
 ଭବିଷ୍ୟ ଯଥା ବଳ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳରେ ।
 ଅଦ୍ଭୁତେ ବାଘାପାତ ଅବସ୍ଥିତ,
 ଭୁଞ୍ଜ ବାଘସ୍ତ୍ର, ପ-ସ୍ତରେ ତରଙ୍ଗିତ ।
 ରାଜପଣ ବହିଁ ବରେ ତୀର୍ଥକୁର,
 ଯୌତୁକ ଭୁଲ୍ ସେ ଭଞ୍ଜବ୍ୟଂଶର ।
 ଭୁଞ୍ଜିଉଛନ୍ତି ବସନ୍ତ ସଙ୍ଗମେ,
 ବନ୍ଧେ ତାଙ୍କୁ ଧନୀ ସଦା ସସମ୍ପ୍ରମେ ।
 ତରୁପାଦ ୪ ଟେକି ଯେଉଁ ଦେଶ ବର,
 ଭୁଞ୍ଜାଉଛନ୍ତି ଦୁରୁ ନାବିବନବର ।
 ବିଦେଶୀ ବଣିବେ ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ,
 ବାଣିଜୀ ମନ୍ଦିର ସଂସ୍ଥାପିଣି ପୁଲେ । ୫
 ଏହିଠାରୁ ଗୋବତାହୀ ଓଡ଼ିଆଏ,
 ଭ ମୁଣ୍ଡର ଯାଉ ବାଘହୀର ଯାଏ ।
 ଦୋରୁଛୁ ଅତୀତ ସେ ଭଜୁକ ଦିନ,
 ସେ ପୂର୍ବଗୌରବ ଏକାକେ ମଳିନ ।
 ଭାଗ୍ୟ ତ ବାହାର ନୁହେଁ ଆଜ୍ଞାବହୁ,
 ନିର୍ଲକ୍ଷ୍ୟ ସେ ଭଜୁରୁଲେ ଅଦ୍ଭୁତ ।
 ଏକ ସ୍ଥାନେ ବହୁ ଦିନ ଯାପିବାର,
 ଲେଖି ନାହିଁ ବହୁ କୋଣ୍ଡରେ ବାହାର ।
 ଭଞ୍ଜାନ ପତନ ଲାଗିଛି ସତତ,
 ଭଞ୍ଜାନ ପତନେ ଗଳା ଏ ଜଗତ ।
 ପତନର ଦେହୁ ଭଞ୍ଜାନ ସେପକ,
 ଭଞ୍ଜାନେ ଆହୁନେ ତେପନ ପତନ ।
 ଅଦ୍ୟା ଦିବସର ବୈଫଲ୍ୟରେ ସିନା,
 ଦେଉଅଛି ଭାର ସଫଳତା କିଣା ।

୧—କାମୋଦରର ପ୍ରବଳ ବନ୍ୟା ପ୍ରାୟଶଃ ପ୍ରତିବର୍ଷ ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ଆକ୍ରମଣ କରେ । ୨—ବାଲୀ-
 ଘାଟରେ ବାଲୀବର ମନ୍ଦିର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ୩—ଦଗଡ଼ିବରୁ ତାଳରେ ଅଯୋଧ୍ୟାମଣ୍ଡଳ ରାଜା ଗଜବେହୁଡ଼ାସ ଏହି
 ଜଙ୍ଗ ପାର ହୋଇଥିଲେ । ୪—ବାତ । ୫—ସୃଷ୍ଟିରେଖା ମୁକ୍ତାଶର ପିପିଲ ବନରଠାରେ ପର୍ବତମାନେ
 ଶ୍ରୀବାଦରେ ଏବଂ ଇଂରାଜମାନେ ୧୭୩୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସବୁଥମ ବାଣିଜ୍ୟ-କୋଠି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ପାଞ୍ଚପଦା ମୁଖେ ବସିବ ସାରଥୀ, ୧
 ବଞ୍ଚିଣେ ନୀରବେ ବହୁ ସୁଦ୍ଧାବଥା ।
 ଦୃଷ୍ଟିମାନେ ତାକୁ ଭାବୁବ-କଲ୍ଲନା
 ସୁଖ-ମୁଖେ କଣେ ଅତୀତ ଘଟଣା ।
 ଭବ-ଦାବେ ଦହୁ ମାନବାୟା ଯଥା,
 ଧାଏଁ ବିଭୁପାଶେ ନିବେଦନେ ବୀଥା;
 ତଥା ବଳାକଳୀ ନୀଳାଙ୍ଗୀ ବଳାଙ୍ଗୀ
 ଧାଉଁଛୁ ତୋ ପାଶେ ବହୁ ବାକ ଭାଙ୍ଗି ।
 ଦାରୁଣ ସନ୍ତାପେ ଦୋଇ ଛନ୍ଦମନା
 ଜଣାଏ ପ୍ରାଣର ବ୍ୟାକୁଳ ବେଦନା ।
 ବିଶ୍ୱର ସନ୍ତାପ ଶକ୍ତିେ ଯାହା ଜଳ,
 ନିଜ ଦେହ ତାପ ନାଶେ ସେ ବୁଦ୍ଧ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ କ୍ଷଣବେ ବାରି ବର୍ଷେ ଶନ
 ବସିପାରେ ଭରୁ ଅଗ୍ନି ନିବାପନ,
 ମାତ୍ର ନିଜ ଦେହଜାତ ବ୍ରତାଜଳେ,
 ନିରାଇ ନ ପାରେ କୋଟି ଅସ୍ରା ଜଳେ ।
 ତୁହି ତା' ବେଦନା ଶକ୍ତିରେ ଭାଜନ,
 ନିବେଦୁଛୁ ତେଣୁ ଫେଡ଼ି ପ୍ରାଣମନ ।
 ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପ୍ରାର୍ଥନା ଦୃଢ଼ସ୍ୱାକୁ ପାଶେ,
 ସଫଳତା ସିନା ଲଭେ ଅନାୟାସେ ।
 ଚୀତ୍ତେ ବାଲେଶ୍ୱର ସମୃଦ୍ଧ ନଗର,
 ସଦ୍‌ଗୁଣ-ସଭା-ମାଣିକ୍ୟ ଅବର ।
 ବସୁ ଶିଳା ଯାର ଅଭୁଜ ଅଭୁତ,
 ସୁଦୂର ବିଦେଶେ ହୁଏ ସମାଦୃତ ।
 ଦେଉଥିଲୁ ତହିଁ ସ୍ୱରୂପ ନିର୍ମିତ,
 ଜାତୀୟ ଅର୍ଥୁବ ରଥ-ମେବୁରିତ ।
 ଶଗଡ଼ାସ୍ତେ ତୋତେ ସଞ୍ଜୋଳିବା ପାଇଁ,
 ବୁଣ ବାଂଝାଣ ଆସେ ବେଶେ ଧାଇଁ ।

ତଳି ଯାହା ଦୂରେ ବଡ଼ ଗୁଣାଧାରୀ ୨
 ଭୁବନ ଭାଷାକୁ ବରେଇ ବୁଦ୍ଧାର୍ଥ ।
 ଭୁବନକୁ ବରେ ବିଦ୍ୟା ରତ୍ନ ଦାନ,
 ସାହିତ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରେ ସେ ପ୍ରକାଶ ଦୃଷାଣ ।
 ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣମୟୀ କଲ୍ଲନା ଦୁଇ ଭୁ,
 ବରଦିଏ ଆଶା ସ୍ୱପ୍ନେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରଭ ।
 ସ୍ୱର୍ଗଦାର୍ତ୍ତ ଆଶେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଆଗସ୍ତ୍ୟେ,
 ବର୍ତ୍ତମାନାସନେ ବସାଏ ଅତୀତେ ।
 ଜଡ଼ ଭୂତକାରେ କଲ୍ଲନାର ଛବି,
 ଅବିଦ୍ୟା ଅସାଧ୍ୟ ନ ମଣନ୍ତି ବବ ।
 ଦାହୁଥିଲେ ନିଜ ରକ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦିବାରେ,
 ଜାତୀୟ-ସାହିତ୍ୟ ଶିଶୁ ପ୍ରଶିଷ୍ଟରେ ।
 ଦେବାୟାଏ ଆହା ମୃତ୍ୟୁ-ଶଯ୍ୟାଗତ,
 ଥିଲେ ସମଭାବେ ବଞ୍ଚିବାନୁତ ।
 ଅସୁକାତେ ସୁକା ଦେବ ବଚର୍ତ୍ତନ
 ବରପାନ୍ତି ସ୍ୱିରୂପ ରଖି ବିକାରଣ ।

ବସନ୍ତି ବେଳାରେ ପାଟଣମଙ୍ଗଳା,
 ଦଳୁଦଳୁନୀ ପ୍ରତାପ-ପ୍ରବଳା ।
 ଅଦୂରେ ଅତିଥୀ ୩ ସମୁଦ ଭୃଗୁ,
 ତଳେ ଯାକୁ ସଦା ଚରଣ ପ୍ରଗଣ୍ଡ ।
 ତରୁ ଶଯ୍ୟାଶାଳ ଅତୀତ ଭବର,
 ଶମ୍ଭୁଆଳ ଯାର ସ୍ତମ୍ଭବନ୍ଧୁର ।
 ପ୍ରାଚୀନ ବାଣିଜ୍ୟବେଦ-ରୂପାମଣ
 ଯୋରାଭଣଥିଲୁ ଭୁବନେ ଲବଣ ।
 ଯାଇଛୁ ତାକୁ ତା ସୌଭାଗ୍ୟ ସୁଦିନ,
 ଏକାତେ ଜଗର ଅତି ଦୀନଦୀନ ।

୧—ସାରଥୀ ବଦର ପାଞ୍ଚପଦା ମୁଖରେ ଅବସ୍ଥିତ । ୨—କାଂସଦାଣ ନଦୀଦ୍ୱାରା ବେଦାରପୁର
 ଗୁଣାଧାରୀ କଲ୍ଲୁମି । ୩—ବରଦିଅତିଥୀ ଗ୍ରାମ । ଏଠାରେ ଶମ୍ଭୁଆଳ ଗୁରୁ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲବ୍ଧ ଏବଂ
 ତତ୍ତ୍ୱପ୍ରସାରି ମୋଟ ହୁଏ । ୪—ବୃହାନ୍ନାମ ପ୍ରାଚୀନ ବଦର । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏଠାରେ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଲୁଣ ମସ୍
 ଦେଉଥିଲ ।

ଅନନ୍ତର ଭେଦା ଅକୃତା ଅବର,
 ଗୋ ମହିଷ ଦଧି ଘୃତ ସର୍ବେବର ।
 ପାଣି ପ୍ରଜା ମାଛ ଭିନ୍ନେଁ ସେଠାରେ ୧
 ଅନ୍ନ ବୋଲି ସୁସ୍ଥ ପ୍ରବାଦ ପ୍ରଚାରେ ।
 ସେ ବରୁଟ ପାଟେ ପାନ୍ଥ ଦୁଏ ବଣା,
 ବେଶାମୁଟା ଯହିଁ ଚରୁରୁପେ ଗଣା ।
 ବହିଷ-ବନ୍ଧିତ ରମ୍ୟା ତାଳବାଲି,
 ବାଣିଜ୍ୟ-ଗୌରବ ରଖିଛୁ ସମ୍ଭାଳି ।
 ପ୍ରତିଦୁର୍ଗା ହୋଇ ବାଣୀୟ ଶବ୍ଦେ,
 ପାରି ନାହିଁ କର ତାକୁ ଅପ୍ରବଚ । ୨
 ପାଶେ ତାର ରୁଦ୍ଧ ଧାମସ୍ତ ମୁହାଣ,
 ବଣାଣେ ଯେ ବର୍ଷ ଭବିଷ୍ୟସୁରାଣ । ୩
 ସାଧନୀ ସଖୀତି ଏବ ଅତୁ ଘେନି,
 ଆସେ ବୈତରଣୀ ସୁଦ୍ଧ ସ୍ରୋତ-ବେଣୀ ।
 ଆନ ଅତୁ ବ୍ରାହ୍ମୀ ସଙ୍ଗିନୀ ଗହଳେ,
 ଧାର୍ଯ୍ୟ ବାସେ ଗୌଣେ ଦୃଢ଼ ବୋଳାହଳେ ।
 ଅଗ୍ରହେ ପଶାଳ ଧାମସ୍ତ ପସ୍ତର, ୪
 ହୋଇଛନ୍ତି ଏବ ମିଶି ପରସ୍ପର ।
 ମଣି ତୋତେ ସିନ୍ଧୁ ଅନ୍ତମ ଅଶ୍ରୁସ୍ତ,
 ଭଜନ୍ତି ଶେଷେ ତୋ ପଦେ ଭଲସ୍ତ ।
 ଦୃଢ଼ ସେ ମିଳନ, ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ସେ ପାଶ,
 ବିଚ୍ଛେଦର ତହିଁ ନାହିଁ ଅବକାଶ ।
 ସେ ମିଳନତୀର୍ଥ ପରମ ପାବନ,
 କରୁ କଳ୍ପସ୍ଥାନନେ ଭାଜନ ।
 ମରଧାମେ ଏକା ସେ ତୀର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧ,
 ମାତ୍ର ମରେତରେ ୫ ତର ଅସୁଲଭ ।

ଦେଉ ପଛେ ମଞ୍ଚ ଯେତେ ବଳୁଷିତ,
 ମାତ୍ର ନୁହେଁ ଏହା ଦେବରୁଁ ବଞ୍ଚିତ ।
 କଣ୍ଠବେ ଜଡ଼ିତ ନୁହେଁ ଶାଲି ବନ,
 ଫୁଟେ ସୁଜା ତହିଁ ସୁରୁତ ସୁମନ ।
 ଅଲେହେଁ ଆମିଷ ଶୁଦ୍ଧିବା ଗରଭେ,
 ମାତ୍ର ଗୌରବିତ ମୌକ୍ତିକ-ବିଭବେ ।
 ଦୁଅନ୍ତି ଅମରେ ଏସ୍ତ ସୁଜା ଜାତ,
 ଫୁଟେ ଏ ଶୁଣାନେ ପ୍ରୀତି-ପାରିଜାତ,
 ବହେ ସୁଜା ଏସ୍ତ ଦୟା-ମନ୍ଦାଜନୀ,
 ବେଳେ ବେଳେ ଯାଏ ନିଦିବେ ଏ ଜଣି ।
 ବନିତା ଭୁଗଣ୍ଡେ ବ୍ରାହ୍ମୀ ବେନି ବରେ, ୬
 ଧରିଛି କୁଣ୍ଡଳ ଭୁଜୁ ପ୍ରେମରେ ।
 ବେଳାପୁଷ୍ପେ ଯହିଁ ହିନ୍ଦ୍ରାଳ ବାନନ,
 ଅଜଗର ଶାସେ ଅରେ ଘନ ଘନ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରୀ ଜେମାଦେବୀ ଚରଞ୍ଜତାଶ୍ରବୀ,
 ଏ ମହୀମଣ୍ଡଳେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଜାହାଜୀ,
 ସୁବାନ୍ତି ମହର୍ଷି ତପଃସିଦ୍ଧିଧାରୀ, ୭
 ଅବନୀ-ଦୃଢ଼ସ୍ତ-ସୁଶୀତଳ-ହାରୀ,
 ସେହି ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା ନିତ୍ୟ ନିରବସ୍ତ,
 ସଙ୍ଗୋକ୍ତୁ ତୋତେ ସ୍ଵେଦେ ମହୋଦଧି !
 ଦୁରୁ ଦିଶେ ଯଥା ସୁପର୍ଣ୍ଣ ଭସ୍ମରେ,
 ପଶୁଛି ପନ୍ଥାଣୀ ସମୁଦ୍ର ଭଦରେ ।
 ଅସ୍ତରାମୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭା ସେ ସଙ୍ଗମେ,
 ସିନ୍ଧୁ ବୀତ ଅଙ୍ଗେ ବୋଲି ହୋଇ ଭ୍ରମେ ।
 ଭବା ସେ ଭାନର କପଟରେ ଲେଖା,
 ପ୍ରତିଭା-ସୃଷ୍ଟିର ଶତ ଦୀପ୍ତରେଖା ।

୧—ବେଦା ଅଞ୍ଚଳରେ ସାମାନ୍ୟ ମେଘଶୃଙ୍ଗାର ଅପର୍ଯ୍ୟପ୍ତ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ବାରମ୍ବାର
 ଭର ନେଲେ ସୁଜା ସେମାନେ ଦେବୀରୁ ବୃଦ୍ଧା ବୋଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଟରେ ଅଳ୍ପ ଶାଲି ଚୁକାଳ
 ଦେଲେ ମାତ୍ର ପ୍ରବଚ୍ଛ ବୋଲି ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ୨—ରେଇ ବାଟ ପିଟିବାଦ୍ଵାରା ଗୁଜରାଟ ବନରର ଗୌରବ
 ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହ୍ରାସ ହୋଇ ନାହିଁ । ୩—ଧାମସ୍ତ ମୁହାଣର ଗର୍ବନ କସ୍ତୁର ବୃଦ୍ଧିପ୍ରଦ । ୪—ଧାମସ୍ତ ମୁହାଣରେ ଧାମସ୍ତ
 ଦେବାବର ମନ୍ଦିର ଅଛି । ୫—ସୁର୍ଗ । ୬—ବ୍ରାହ୍ମୀ ନଦର ଦୁଇ ଶାଖା କଳିକାର ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଦୁଇ ଦିଗରେ
 ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ । ୭—ମହାନଦୀ ହୋଇ ମହର୍ଷିଙ୍କ ଉପସ୍ଥାନ କାଳ ବୋଲି ପୌରାଣିକ ପ୍ରମାଣ ଅଛି ।

ଭୁବନର ନୀତି, ଶିକ୍ଷା, ଶକ୍ତି, ବଳ—
 ମୂଳ ଭାଗ୍ୟାନ ଯା ଅନୁତ ଜଳ,
 ଯାହା ତଳପାଳେ ଭୁବନୀୟ ବୀରେ,
 ଅତୁଳ ବୀରର ଅର୍ଜିଲେ ମହୀରେ ।
 ଅର୍ଜିତୁଲେ ପୁଣି ଅସୀମ ସାଧୁର,
 ପ୍ରଦର୍ଶିତୁଲେ ଶମନେ ସାଧୁର ।
 ନ ଗମନ୍ତି ରଣେ ମରଣ ମନାସି,
 ଗମନ୍ତି ଦେବନ ମାରଣ ମନାସି ।
 ‘ବିପଦୁ ଭବିତ’ ଏ ମୂଳ ପ୍ରାର୍ଥନା
 ନ କରନ୍ତି କେବେ ସୁପ୍ତେ ସେ କଲ୍ଲନା ।
 ‘ବିପଦକୁ ଭୟ ନ କରୁ’, ଏ ବର
 ଯାତନ୍ତି ସେ ଲକ୍ଷ୍ମଦେବେ ଯୋଧି ବର ।
 ବାହାରେ ଓଡ଼ିଆ ବୀର ରଣବେଶେ,
 ମାତ୍ର ନ ବାହାରେ ମରଣବେଶେ ସେ ।
 ‘ରଣ ରଣ’ ରଣେ ଏ କ୍ଳାବ ବଚନ,
 ନ ଭାବରେ ବୀର ଓଡ଼ିଆ ବଦନ ।
 ପୁର ବୋଲୁ ପିନା ଏହି ଗୁଣଗୟ,
 ଅନୁମାୟ ଗଙ୍ଗା କରୁଥିଲେ ଜୟ ।
 ନିବାଣ ଏବେ ସେ ଭୟାବୁ-ହୁରାଣ,
 ନାଶି ତାକୁ ବାଳ ଲଭୁଛୁ ବିନାଶ ।
 ଭବିଷ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତର ଶାନ୍ତି ବୃକ୍ଷ ଫଳେ,
 ଫଳ ସଙ୍ଗେ ପିନା ପଡ଼େ ନିଜେ ତଳେ ।
 ସେ ଗରମା ଶୀତ ହୋଇ ଅଲୋ ଅଲୋ,
 ଏ ବାଳରେ ଆସି ରହିଲୁଣି ଗଲୋ ।
 ଚଢ଼ି ପୁରା ନୂତ ହୋଇ ସେ ବଦନ,
 ବରକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆସ-ସମ୍ବରଣ ।
 ବାପଯୋଗପୁତ୍ରୀ ଦେବୀବଲ୍ୟା ଦେବୀ, ୧
 ମଣ୍ଡୁକୁ ବୃତାର୍ଥ ତୋଡ଼ା ପାଦ ସେବ ।

ଦକ୍ଷିଣେ ତାହାର ସୁପ୍ରାତୀନା ପ୍ରାତୀ,
 ପ୍ରାତୀ ବିଷମୁଖେ ଆସେ ନାଚ ନାଚ ।
 ଯା ପବିତ୍ର ତୀର ବରଷୁ ମଣ୍ଡନ,
 ପୌରୁଣିକ ରମ୍ୟ ଦଣ୍ଡବଦାନନ । ୨
 ଯା ବୁଲେ ବେନୁରୀ ଗ୍ରାମ ବିଦ୍ୟମାନ,
 ବର ଜୟଦେବ ପୁଣି ଜଳସ୍ଥାନ । ୩
 ପାନ ବର ବର ଏ ନଦୀ ଭଦ୍ର
 ବିରଚିଲେ “ଗୀତ-ଗୋବିନ୍ଦ” ପୁସ୍ତକ ।
 ପିତ-ପୁତ୍ର ନୀର ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଅତୁଳନା,
 ସଲ୍ଲଳ ଏହାର ପଞ୍ଚାମୃତ ପଣା ।
 ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ବର ପ୍ରାତୀନୀରେ ସ୍ନାନ,
 ଲଭନ୍ତି ଜଗତ ପାସୁ ପରିହାଣ । ୪
 ସୁବୀୟ ଅତୁଳ ପାବନୋ ଜାଳିବୀ,
 ନ ପାରିନ୍ତି ଦୃଷ୍ଟ ପାପେ ପରାବର ।
 ଅସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାଧିର ଗାଣେ ମହୋଦଧି,
 ହୀନବୀର୍ଯ୍ୟ ପିନା ହୁଏ ମହୋଷଧି ।
 ତନ୍ମୁଭାଗା ନଦୀ ତନୟା ତାହାର, ୫
 ଲମ୍ବାଏ ତୋ କଣ୍ଠେ ପ୍ରେମ-ପ୍ରେମ ହାର ।
 ମକରେ ଏ ତୀର୍ଥେ ପଡ଼େ ସ୍ନାନଯୋଗ,
 ଶକ୍ତିନେ ଯମ ଏ ପାପପାପପୋଷ ।
 ଦେଖି ଏହି ଯାତ୍ରୀ ପ୍ରାତେ ରବିରଥ
 ମହାନନ୍ଦେ ମଣେ ସାର୍ଥ ମନୋରଥ ।
 ଆକର୍ଷେ ବୋହାବ ଦର୍ଶବର ନେନ,
 ପୌରୁଣିକ ନାମ ପ୍ରାର ପଦୁକେନ ।
 ତୋଳନ୍ତି ତା ବକ୍ଷେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଲଗ୍ନ ଶିର,
 ଭାସୁଥା-ଭାସୁର ଭାସୁର ମନ୍ଦିର ।
 ପ୍ରାତୀନ ଶିଳ୍ପର ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତିଭା,
 ବିସ୍ତାରିଛୁ ତହିଁ ମହିମାର ବିଭା ।

୧—ପୁର ଚଣ୍ଡାବ ଦେବୀ ନଦୀ । ୨—ପ୍ରାତୀ ନଦୀର ଗରବତ୍ତୀ ଭୁଗଣ ଦଣ୍ଡବଦାନ ନାମରେ ଅଭିହତ ।

(ପ୍ରାତୀମାହାତ୍ୟ) ୩—ପ୍ରାତୀନଦୀ ଗରସ୍ତ ଦେବତା ଶାବନ ଜୟଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମଭୂମି । ୪—ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ପାପ ପ୍ରହାରକ ନିଦି ପ୍ରତିବର୍ଷ ପ୍ରାତୀ ନଦୀରେ ସ୍ନାନ କରନ୍ତା ଦୃଷ୍ଟି ପଦୁପୁରଣରେ ଅନୁସନ୍ଧେୟ । ୫—ତନ୍ମୁଭାଗା ତୀର୍ଥରେ ମାବ ଶୁକୁ ସପ୍ତମୀ ଦିନ ପୂର୍ଣ୍ଣିକା ରଥ ଦେଖାଯାଏ ।

ଦୁର୍ଗାମାତେ ତାହା ଦର୍ଶନକରେ,
 ଅତୀତ ସୁଗନ୍ଧ ଶାନ୍ତିନିଧି ଶରେ ।
 ଫିଟାଇ ଅତୀତ ଜାତୀୟେଷୁଦାସେ,
 ପଦେ ଶ୍ୟାମ ଅଧ୍ୟା ସବରୁଣ ଭାସେ ।
 ନ ଦେଉ ଦେଉଳ ପଛେ ପ୍ରାଣଦାନ,
 ମାତ୍ର ବରପାରେ ମୃତେ ପ୍ରାଣଦାନ ।
 ଆଦିଦିଏ ପୁଣି ଦୟାରେ ସଂକ୍ରନ୍ତ,
 ଅଶା ଚନ୍ଦ୍ରପଟେ ଭବିଷ୍ୟତ ଛବି ।
 ଭୁଲିଲ ମହତ୍ତ୍ୱ ଭୁଲିଲ ସଭାବା,
 ଭୁଲିଲ ଶିକ୍ଷା ଦକ୍ଷତା ଏକତା,
 ଗୋଟି ଗୋଟି ଆଣି ଦେଖାଇ ଆଗରେ,
 ଭୁଡ଼ାଏ ମାନସେ ବିସ୍ମୟ-ସାଗରେ ।
 ବିସ୍ମୟେ ଅଦୃଶ୍ୟ ନୈମେଷ୍ଠ ବାନନ,
 ଶ୍ୟାମଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପୁନଃପେ ବିସନ ।
 ପିରୁ ଅଭିଶପ୍ତ ଶାମ୍ବ ମହାମନା,
 ବର ଏ ବାନନେ ସୁଧୋ ଅସୁଧନା,
 ଦେଖି ପଦ୍ମପତ୍ରେ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ମୁରତି,
 ଲଭୁଥିଲେ ବ୍ୟାଧି ଦୃଢ଼ ଅବ୍ୟାଧିତ । ୧

ବସନ୍ତ ଜଣାଅେ ବିରୁଧ-ବନିତା,
 ପୁନଃ-ପରାଗେ ହୋଇ ପ୍ରମୋଦିତା,
 ଅବତର ଲୋକସ୍ଥ-ପ୍ରସ୍ତୁତ ସାହାଯ୍ୟ,
 ବିଦୁରନ୍ତ ଏହି ପୁରୁଷ ଶୁଭେ ।
 ଚନ୍ଦ୍ର ବା-ଚନ୍ଦିତ ଚନ୍ଦ୍ର ଶମ୍ଭୁକରେ
 ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକେ ନୀତା ରଚନ୍ତ ଆଦରେ
 ପୁଷ୍ପରେଣୁ ଆଣି ପିନ୍ଧୁ ସମୀରଣ,
 ଦେବୀଙ୍କ କ୍ଷୀମୁଖେ କରେ ବିଲେପନ ।
 ଭୁବ୍ଧ ସ୍ନାନପୂର୍ବା ଭାର୍ଗବୀଦୁହିତା—
 କୁଶଭଦ୍ରା, ଅଗ୍ନେ ହୃଦ ପ୍ରବାହିତା ।
 କି ଗୁପ୍ତ ଭଦ୍ରତ ବାହୁ ଆଣି ବହି,
 ଯାଉଛି ତୋ ବର୍ଣ୍ଣେ ଅନଗଳ ବହି ।
 ବିଲେଖର ଦୂର ୨ ବାଲୁଣିତଶିରେ
 ବସନ୍ତ ବିବିକ୍ତେ ରୁଚିର ମନ୍ଦିରେ ।
 ସବୁଷ୍ଟପାଣ୍ଡବ ସ୍ନାନ ପିନ୍ଧୁକରେ
 ଶିବରୂପେ ଏହି ସ୍ଥାପି ବିଲେପନେ,
 ସମାପି ଶଙ୍କର ପୂଜା କୁରୁହେ,
 ବାନବ ବ୍ୟାଧି ପଶିଲେ ଭୁବନେ ।

ଭୂତାତ୍ମ ସର୍ଗ

ମହା-ମହିମିତ ମହାବି ଭୁବି ରେ,
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ବଲକୁଣ୍ଡ ବିସ୍ମୟେ ତୋ ଗାରେ ।
 ତାରୁଧାମେ ସାର ଚନ୍ଦ୍ରାଧ୍ୟାଧ୍ୟାମ,
 ସୁଗନ୍ଧ ଅନୁପମ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଅଭିରାମ ।
 ଭାରତ-ଆଦରେ ଭୁଲି-ହୀରବ,
 ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ତାହାର ଆଲୋକ ସ୍ଵରବ ।

ଭାରତ-ଅକ୍ଷମେ ଦେବିକା ଭୁଲି,
 ପୁଣି ବେଦଧ୍ୱଜ ଚନ୍ଦ୍ର ନାଳାଚଳ ।
 ଅଥବା ଭାରତ ଭମୀ ଭପବନ,
 ଭୁଲିଲ ଚର୍ଚ୍ଚରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସୁମନ,
 ଶଙ୍କ୍ଷେତ୍ର ତାର ଦିବ୍ୟ ପରିମଳ,
 ବସି ଯାଇଅଛି ହୋଇଣ ବହଳ ।

୧—ବୁଦ୍ଧଭୋଗପ୍ରସ୍ତ ଶାମ୍ବ ବୋଶାକରେ ପୁରୀ ଅସୁଧନା ବର ଅସ୍ବେଷ୍ୟ ଲଭୁଥିଲେ । ୨—ବିଲେଖର
 ଅବୁଦ୍ଧରେ ବିଲେପନ ପଦ୍ଧତି । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ସହ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଶାଳାକପୁରବେଶ “ସେତମାଞ୍ଜରୀ”ରେ ଅନୁସନ୍ଧେୟ ।

ସୁରେ ସୁରେ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମର ବର୍ତ୍ତନା
 ତୋଳିଛୁ ସେ କ୍ଷେତ୍ରେ ସମୁଦ୍ର କ ଶିଖା ।
 ଭାଗ୍ୟରେ ଧନୀ ତୁମ୍ଭ ମହୋଦଧି,
 ପଶାଳ ସେ କ୍ଷେତ୍ର-ପାଦ ନିରବଧି ।
 ମୁରୁଛି ନ ପାରି ତୋ ଚାରି ସୁଷମା,
 ବିଳସନ୍ତ ତହିଁ ନୀଳାଦ୍ରି-ଚନ୍ଦ୍ରମା ।
 ମହାତଳେ ମୌନ ମହିମା ପ୍ରକାଶି,
 ବିଳେ ତୋ ପ୍ରତୀରେ ପ୍ରଭୁ ବୃହସ୍ପତି ।
 ଭକ୍ତ ଦୈତ୍ୟବର ପୁଣ୍ୟ ସୁଚିତ୍ରାରେ,
 ରବ ଆଉରବ ଆକୁଳ ଆତ୍ମାରେ,
 ଚର ମୁଖରତ ତାହାଙ୍କ ଦେଉଳ,
 ଏକାଧାରେ ତହିଁ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଠିକ ।
 ଦୂରେ ଚନ୍ଦ୍ରଚାପ ପିତାପ୍ରବଣ
 ସୁଖମାତେ କରେ ପତିତେ ତାରଣ ।
 ତରୁରୁପେ ଗଣା ତହିଁ ପାଣିବେତ,
 ଭୃଷୀ ସତତ ପଦ ବ୍ୟାଜେ ନେତ ।
 ପଶୁପକ୍ଷୀମାନୀ ନିମ୍ନକୁ ନିର୍ଜନ,
 କରେ ପ୍ରତିଧ୍ବନି ପାନ୍ଥେ ସମ୍ଭାଷଣ ।
 ସପ୍ତଦିନବ୍ୟାପୀ ଭସ୍ମାତ ପ୍ରବଳ,
 କଲ ସେବେ ପୁରାକ୍ଷେତ୍ରେ ଚଳମଳ,
 ବହୁଲ ପ୍ରବଳେ ପ୍ରଳୟ ପବନ,
 ସୁକ୍ତ ଗଳଗଳ ସଜସନ ସ୍ବନ ।
 ବର୍ଷିଲ ନୃଷଳଧାରେ କାଦମ୍ବିନୀ,
 ସପ୍ତ ଦିବାନିଶି ଦୁର୍ଦ୍ଦିଲ ଦାମିନୀ ।
 ମୃଦୁମୃଦୁଃ କାଳ ଅନଳ ରସନା,
 ଲହରହ କଲ ପ୍ରାୟ ଗଲ ଜଣା ।
 ମୁରୁଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରାୟ ଦେଲ ବକ୍ରଦୃଷ୍ଟି,
 ସତେ ଅବା ଗଲ ରସାତଳେ ସୃଷ୍ଟି ।
 ତୁମ୍ଭ ସୁଭା ପିନ୍ଧୁ ନ ରହି ନୀରବେ,
 ଯୋଗଦେଲୁ ଆସି ସେ ଲୁହ ଚାଣ୍ଡବେ ।

କୋପେ ଶିର ଝୁଣି ଭରେ ଗଳଗଳ,
 ଧାଇଁଲୁ ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ଦଳଦଳ ସଜ ।
 ଭଲ୍ଲୁଳ ପ୍ରକାଶେ ଭବପ୍ରସ୍ଥରେ ଅତି,
 ଫିଙ୍ଗି ଦୃଷ୍ଟି କଲୁ କୁଳେ ପ୍ରୋତପନ୍ତ ।
 କେତେ ବା ବୁଢ଼ାଇ କଲୁ ଗର୍ଭସାତ,
 ଅନଗଳ ରଜି ଛାଡ଼ିଲୁ ନିର୍ଦାତ ।
 ବିପଦରେ ଦୋଇ ଆଶୀର୍ବ ମଳିତ,
 ଦେଲେ କ୍ଷେତ୍ରଦେବୀ ଭୀତିବ୍ୟାପ୍ତ ।
 ତାଳରେ କରୁଣେ ଲଙ୍ଘି ଧୈର୍ଯ୍ୟସୀମା,
 ରଖ ନୀଳମଣି ନୀଳାଦ୍ରି-ମଣିମା ।
 ଦେବୀଙ୍କର ଦୁଃଖେ ବ୍ରଜ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ,
 ସୁଦର୍ଶନ ତଳେ ପେଶିଲେ ବହନ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରବର ତହିଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗେ ବିନାଶି,
 ପଶିଲ ଏଠାବେ ତୋହୁ ଚାରେ ଆସି ।
 ଚନ୍ଦ୍ରଚାପ ନାମେ ସେବିନୁ ଏ ସ୍ଥାନ,
 ଲଭିଲ ନିଶିଳ ଭୁବନେ ସମାନ ।
 ନୀଳାଦ୍ରି-ବେଶର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଧରି,
 ବୁନ୍ଦୁମାନ ଏଥୁ ରହିଛୁ ପ୍ରବୁଧ ।
 ବସିଅଛୁ ଜଣି ବେତାଲ ମି ମାଡ଼ି,
 ପିନ୍ଧୁ କୁ ଏ ପାଶେ ଦେବ ନାହିଁ ଛାଡ଼ି ।
 ଅନନ୍ତର 'ବାଙ୍କିମୁଦାଣ' ସୁଦାରୁ,
 ଲଗିଥିଲ ଆସି ଯହିଁ ବୃହଦାସୁ;
 ସ୍ବପ୍ନାଦେଶ ଲଭି ଲହୁ ଦ୍ବୀନ ନୃପ,
 ନିର୍ମାଣିଲେ ତହିଁ ପରଦୁର୍ଗ ରୂପ ।
 ବସିଣ ପ୍ରଭାତେ ସେ ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳେ,
 ନିରେଷିଲ ପିନ୍ଧୁ ନୀଳା କୁତୁହଳେ ।
 ତୋଳ ନୀଳପିନ୍ଧୁ ନୀଳବାହୁକ୍ଷେଣୀ,
 ଅଭିଙ୍ଗି ବାଙ୍କିକୁ ଯାଉଅଛୁ ଘେନି ।
 ବେନିଙ୍କର ସେହି ମଧୁର ଆଶ୍ରେଣ,
 ସୁଦୁଅଛୁ ସଦା ତରଙ୍ଗ ଆଶ୍ରେଣ ।

* ସମ୍ଭବ କୃତକେ ଦର୍ଶନପ୍ରାପ୍ତବର ମନ୍ଦର ବନ୍ଦ୍ୟମାନ ।

ନ ପାରି ସବୁ ସେ ଭରଞ୍ଜକତା,
ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ୁଅଛି ଭୀମ ବାଲୁକତା ।
ରୌପୀ ଅସ୍ତରଣମେଲି ଦେଇ ପରି,
ଯାଏ ଫେନଗୁଣି ବାଲୁ ପରେ ତରି ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ କାହିଁ ଯାଏ ପାଣି ମରି,
ଶୁଣ ବେଳାଭୂମି ଅହୋ, କି ଶାମ୍ବରୀ ।
ଲେଉଟି କବଚ ବେଳା ବନ୍ଧୁ ହାଇ,
କୁଲୁଡ଼ି ପ୍ରଶ୍ନରେ ଇତିପ୍ରତ୍ୟ ଧାଇଁ ।
ଆହା ସେ ମାଧୁରୀ କେତେ ଚମତ୍କାର,
ଭୁଲୁଛି କି ବାତେ ସୁରଙ୍ଗ ମନାର ?
ଅଥବା ତାଲୁକି ଶ୍ଵେତ ଦୁର୍ଗାବଳେ,
ଲଜ୍ଜାଗୋପକୀଟପୁଷ୍ପ କୁରୁବଳେ ।
ଗୁଡ଼କ-ପାଣ୍ଡୁ ବାଲୁକୁଦେ ବସି,
ଅହୁନୁ କାନ୍ତେ ଚକୋରପ୍ରେସୁରୀ ।
ଥରେ ଥରେ ସିନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗମେ ଗାଧୋଇ,
ଭୁଜି ଆସି କୁଳେ ବସୁଛି ଗାଙ୍ଗୋଇ ।
କଉପାଳଧାରୀ କଳ୍ପଳ-କାଞ୍ଚିଆ,
କୁଲୁଡ଼ି କେତେ ବେଳାରେ ନୁହୁଆ ।
ଯମ ପ୍ରାୟ କାଙ୍କୁ ମଣି କରକଟ
ହୋଇ ଯାଉଛି କିନ୍ତେ ଅପ୍ରକଟ ।
ସିନ୍ଧୁରେ ଘନ ରହି ବନ୍ଧବତ,
ଅନନ୍ତକୁ କରୁଅଛି ସୀମାବନ୍ତ ।
ରକ୍ତହରି ରବି ଭଲ୍ଲେ ସାଗରୁ,
ବୋକଳଦ ଶିର ଟେକିଲ କି ସରୁ ।
ଅବା ସୁଦର୍ଶନ ଦେବୀ ବଧ ପରେ,
ଆସୁଅଛି ଫେରି ଚନ୍ଦ୍ରଧର କରେ ।
ପାଟଡୋରାବାରେ ଲେଉଟି ମୟୁଗ,
ଆସିଲ କିମ୍ପି ହୋଇ ଅଧୋମୁଖ ।
ପ୍ରତିପଦେ “ବେଳା ପ୍ରବାଚ”ରେ ତାହା,
ସିନ୍ଧୁରେ ସିନ୍ଧୁର ମିଶେ କି ଆହା !

ବୋଲି ହୋଇ ବାଳରୁଣି ସିନ୍ଧୁକଳ,
ନୀଳ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଦିଶିଲ ପାଟଳ ।
ତାହୁଁ ତାହୁଁ ଶୁଣି ଚଳଚିତ୍ରବତ,
ପାଟଳ ଧୂମରେ ହେଲ ପରିଣତ ।
ଏହିପରି ବହୁ ଶୋଭା ଆବର୍ତ୍ତନ,
କରିଦେଇ ମୋର ଚିତ୍ତେ ସମାଛନ୍ନ ।
ନିବ୍ୟାଦେ ବାଗୀ ସେ ପାରୁ ପଛେ କରି,
ମାତ୍ର ନେଲି ମୋର ମୁଖୁ ଭାଷା ଦୂର ।
ଆସିଥିଲି ହୋଇ ଅତି ପିପାସିତ,
କଲ ଦେଖି ହେଲ ଭୁଣ୍ଡା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ ।
ଏହି ଭାବେ ବସି ଭଦ୍ରାସୀନ ପ୍ରାଣେ,
ଭାରୁଥିଲି କିସ ମୁହଁ ତା ନି କାଣେ ।
ଏକାକେ କଲ୍ଲନା ଛିଟକିନୀ-ଟିକା,
ବିପ୍ରାରିଲ ଅନ୍ତେ ଅପୂର୍ବ ପଟିକା ।
ଦିଶିଲ ଅଦୂର ଦିବୀ ସୃଷ୍ଟିଭାଗ,
ଆସେ ତୀର ଦେଶେ ତୀର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ।
ବହୁବର୍ଣ୍ଣୀ ରଞ୍ଜେ ପିହିତ ତା ଚନ୍ଦ୍ର,
ସୁନୁଛି ପ୍ରଭାରେ ଶବ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ।
ଭପବିଷ୍ଣୁ ତହିଁ ସୁଗଳ ଅମର,
ତ୍ୟୋତ୍ୟୋସାସାବତା ତ୍ୟୋତକୂଳେଶ୍ଵରୀ ।
ମଣିରୁଡ଼ା ଶିରେ ବିପ୍ରାରିଲ ଲକ୍ଷ୍ୟ,
ଶେକୁଛି ଅଧରେ କରୁଣାର ହାସ୍ୟ ।
ହରେ ମାତୃସ୍ନେହ ବେନି ତସୁ ବାଟେ,
ମହିମାର ମୁଦ୍ରା ମୁଦ୍ରିତ ଲଲଟେ ।
ଏକ ବୋଲେ ଶୋଭେ ସୃଷ୍ଟିବିପକ୍ଷିକା,
ଆନେ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣ ସଜ୍ଜିତ ହୁଣ୍ଡିକା ।
ମୁଁ ମୁଁ ତହୁଁ ଫିଙ୍ଗୁଛି ଅନ୍ନ,
ଭୁଞ୍ଜୁ ମାନେ ତା ବିପ୍ରାରି ବଦନ ।
ଚଢ଼ିଲି ତାଙ୍କୁ ସେ ପଦ୍ମାଳୟା, ବାଣୀ,
କମିଲି ଭବେଶେ ତାରୁ ଯୋଡ଼ ପାଣି ।

ବେଳା ପ୍ରବାଚ, ବେଳା ତାତ ବେହେର ବର୍ଣ୍ଣ ଲଭାବିଷେଷ ।

ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ଆସି ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପରେ,
 ମରିଯିବି ତରଣୀ ଦାକି ମୁହାଣରେ ।
 ଚାହୁଁ ଆସି ତହିଁ ମିଳନ ଭୁବିରେ,
 ତରଣୀ ତାପସୀ ଅତି ଅତସିତେ ।
 ବଳେବରୁ ତପ୍ତ ବଳୟୋତରୁର,
 ରେଉଁକ ବସନ ଫୁଟି ବାହାରୁଛି ।
 କହା ହୋଇ ଶିରେ ଶୁଭୁ କଟାକୃତି,
 ଶୋଭେ ଯେତେ ତାରୁ ହୀରକ ମୁକୁଟ ।
 ସୁସ୍ୱା ସୁଶୃଙ୍ଖଳା କିମ୍ବା ମହାଶକ୍ତି,
 ଦୁଷ୍ଟିମାନେ କୁଟେ ଦୃଢ଼ମୁରୁ ଭକ୍ତି ।
 ଅବା ଆବର୍ଣ୍ଣବୀ ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ଦୟା,
 ଉଦାର ଗର୍ଭର ବଦନୀଦୃଢ଼ୟା ।
 ସହାୟୀ ବଦନେ ଆସି ସେ ତଡ଼କ,
 ଦେନ ଦେବୀ ପଦେ ବହୁଳ ପ୍ରଣବ ।
 ଉପାଇ ଦେବ ଏ ତାହାକୁ ସାବଧାନେ,
 ଆଶ୍ରୟରେ ଦୃଢ଼ ବାସନୀ ପ୍ରେମରେ ।
 ସୁକ୍ତିରେ ସମ୍ପେଦେ ବାଣୀ କାବ୍ୟ-ଶକ୍ତି,
 କୁଶଳଚକ୍ର ଗୋ ଭୁକ୍ତ-ଧରଣୀ !
 ଉତ୍ତରରେ ଦେବୀ ଦୀନତା ପ୍ରୟୋଗେ,
 କୁଶଳ ସିନା ମା ତୁମ୍ଭ ଦେନ ଯୋଗେ ।
 ସବୁ କୁଶଳର ହୋଇ ଠାକୁରଣୀ,
 ସୁଦ୍ଧା ବର କିପାଁ ବହୁ ବଡ଼ ବାଣୀ ।
 ଯଥା ଆଶୀର୍ବାଦ ଏ ସେବକୀ ପ୍ରତି,
 ତଥା ସେ ମଙ୍ଗଳେ ଅଛି ଭରବର !
 ହିତାଳକ୍ଷୀ ତୁମ୍ଭେ କି ଅବା ନ ଜାଣି,
 ସବୁ ସିନା ଦେବ, ତୁମର ଭୁଆଣ ।
 ଦେଉଛ ଦେଉଛ ଦେବ ଭବିଷ୍ୟତେ,
 ତବ ଦାନେ ସବେ ଜୀବିତ ଜଗତେ ।
 ସଂସାରର ମନପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭେ ଦେନ,
 ଏ ପ୍ରକୃତ ସିନା ସୁଷ୍ଟ ତୁମ୍ଭ ଶେନ ।
 ଚାହୁଁ ପାହୁଁ ତୁମ୍ଭେ ଭଲେ ଭବେ,
 ସବେ ମୃତ ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷୀଣ ଦେଲେ ନୁହେ ।

ବିରାଜେ ଏହି ସେ ବହୁ ଦୃଶ୍ୟପଦକ୍ରମ,
 ଏ ସବୁ ତୁମ୍ଭର ଅଗଣିତ ଶକ୍ତି ।
 ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ସତତ ସୁଖମ-ଚରଣ,
 ତବ ତୁଳ ମୁନୁ ଶୁଣେ ନାହିଁ ରଙ୍ଗ
 ବାହାରେ ବହିରୁ ପୁଣି ଏକାଧାରେ,
 ସପ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଯାବ ବହୁଳ ପ୍ରକାରେ ।
 ନ ଲଭେ ଯାବତ ପ୍ରାପ୍ୟ ମୁଁ ସବତ,
 ବାହୁଁ ମା ତାବତ ସବୁଆ ମଙ୍ଗଳ ।
 ଭାଷିଲେ ଭାରତୀ ବୀଣାନନ୍ଦୀ ସ୍ୱରେ,
 ଅତି କ୍ଷୟାର୍ଥ କି ତୁମ୍ଭେ ଦେନ ବରେ ?
 ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ବସେ ରହୁ ତୁ ନିର୍ଭ୍ରମେ,
 ସବୁ ଅସୁବିଧାର ଲଭୁଲୁ ଲେ ହମେ ।
 ଭାଗ୍ୟ-ନରେ ତୋର ଶୁଭ-ଭାଗପଦକ୍ରମ
 ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଫୁଟି ଉଠୁଛନ୍ତି ।
 କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ତୋର ଦେଉଅଛୁ ବୃଷ୍ଟି,
 କିଶୁର ଭୁକ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଦୃଷ୍ଟି ।
 ସୁନମାନେ ତୋର ତୋଳୁଛନ୍ତି ମଥା
 ସୁପ୍ତେ ଭଙ୍ଗେ ଶିଶୁ ମାତୃଅଙ୍ଗେ ଯଥା ।
 କର୍ମବିମୁକ୍ତତା ବଳି ଧୀରେ ଧୀରେ,
 ଦେଲେଣି ପ୍ରସବ ଭୁକ୍ତ-କୀର୍ତ୍ତରେ ।
 ଅସୁବିଧାରୁଣ ବର ପରତ୍ୟାଗ
 ଅଶ୍ରୁଛନ୍ତି ଅସୁନିର୍ଭରତା-ଯାଗ ।
 ନାହିଁ ସେ ପୁରୁର ବୋଧପଣ ଶୁଭ,
 ବିଦେଶ ଗମନେ ନ ବହୁନି ଭୀତି ।
 ଭବ ଶିକ୍ଷା ଆଶେ ଉତ୍ସର୍ଗି ଜୀବନ,
 ବଲେଣି ତୋ ସୁତେ ସିନ୍ଧୁ ଭଣ୍ଡାବନ
 ବୃଷ୍ଟି ତଳା ପଣୀ ତନ ବିଦ୍ୟାପ୍ରତି,
 ଦେଲେଣି ଅଦୃଷ୍ଟ ବ୍ରତେ ଯଥା ବ୍ରତୀ ।
 ଦୁଷ୍ଟାଣ ପଦବୀ ବଳେ ଅବତା,
 ବଳି ବହୁଲଣି ସାଧୁ ଶୁଭ ସଂଜା ।
 ଶୁଣି ସେ ପଦକୁ ତୋ ନିବୋଧ ସୁତେ
 ପ୍ରାଣ ଆର୍ତ୍ତ ଗଣା ଦେଉଅଛୁ ମୃତେ,

ପୁରୀପୁରୀ ସବେ ବର ବୀରମ,
 ଦୋଳପୁରେ ଶ୍ରେୟ ଅର୍ଜନେ ଅକ୍ଷୟ ।
 ଗୌରବେ ଦ୍ଵୀନତା ମଣି ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ମନ୍ଦେ,
 ଦୁର୍ଗାପୁରେ ସୌଭାଗ୍ୟ ସମ୍ପଦେ ।
 ମଣ୍ଡପରେ ଭ୍ରମେ ଭଜନ୍ତୁ ସେ ନୀତି,
 ଭୁବନପୁରେ ରତ୍ନ ସନ୍ତତେ ବସିତ ୧;
 ସେହି ପାପ ଫଳେ ତୋ ଅଳ୍ପ କୁମର
 ଦୋଳପୁରେ ସିନା ନୀତି ନୀତିର ।
 ମହାଜନ ନିନ୍ଦା ଅପବାଦ ବାଣୀ
 ମହାଜନାସନୁ ଅଶେ ନିମ୍ନ ଶାଣି ।
 ନୀତି ସିନା ବେଦେ ଅଭୂତ ସାଦୃଶ୍ୟ,
 ମଧୁର ଉପରେ ଦାଳେ ବଟୁରସ ।
 ନୀତିର ଅବାସ ନୀତିର ଦୁଃସ୍ଵପ୍ନ,
 ପୋଷିତାକୁ ଚାହା ଅନ ମଣେ ଭୟ ।
 ବୁଝିଛନ୍ତି ଏବେ ନରର ମହତ୍ତ୍ଵ,
 ବୁଝିଛନ୍ତି ବୃଷି ନରର ନରତ୍ତ୍ଵ ।
 ଅବା ସେ ଦେବତା, ନରତ୍ତ୍ଵର ବଳ,
 ଗୁଣ ଗୁଣମାତା ଜାଣେ ନିଜେ ବଳ ।
 ଅର୍ପିଛନ୍ତି ପୁରୀ ଚେଷ୍ଟା ତୋ ପୟରେ,
 ଶୁଣା ପରବର୍ତ୍ତେ ଶୁଭୁଭକ୍ତିଭରେ ।
 ଶୁଣି ତୋ ନନ୍ଦନେ ରାଜାଙ୍କ ଅହ୍ଵାନ,
 ପ୍ରଦର୍ଶନ୍ତି ରାଜଭକ୍ତିର ପ୍ରମାଣ ।
 ରାଜଭକ୍ତି ଗୁଣେ ଜଗତେ ବଢ଼ିଅ
 ଅଟନ୍ତି ଦେବଜନ ତୋପୁର ଓଜସ୍ଵୀ ।
 ଦେବ-ପଦସେବା ଲଭି ଯଥା ଫୁଲ
 ମଣେ ଭାଗ୍ୟବାନ ନିଜକୁ ଅରୁଣ ।
 ରାଜସେବା ଗୁଣେ ତଥା ତୋ କୁମରେ,
 ମଣନ୍ତି ନିଜକୁ ଅମର ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ।
 ରାଜଭକ୍ତି-ରତ୍ନେ ରାଜା ତାଙ୍କ ପିଣ୍ଡ,
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜଭକ୍ତି-ଅମୃତେ ପିଣ୍ଡ ୨

ରାଜଭକ୍ତି ଦେବେ ବେଦେ ରାଜଭକ୍ତି,
 ରାଜଭକ୍ତି ତାଙ୍କ ପଞ୍ଚାବଳୀ ଶକ୍ତି ।
 ମଣନ୍ତି ସେ ନିଜ ପ୍ରାଣେ ରାଜଭକ୍ତି,
 ରାଜଭକ୍ତିରେ ପୁଣି ପୁଣି ମୃତ୍ତିମଳ ।
 ଦୁର୍ଗାବେ ସେ ଯେଣୁ ବର ଦୀର ଜାଣି,
 ରାଜସାହାଯ୍ୟାର୍ଥେ ଫୁଲରେ ଛାତି ।
 ଯାହାଙ୍କର ପୁରୀ ବ ଶ୍ୟାମଳାନେ,
 ମଣ୍ଡପରେ ନୀତି ରାଣ ଅଭିମାନେ,
 ମହାବଳ ବୀରଙ୍କ ନ କରନ୍ତି ଦେ,
 ଦୁସ୍ତୀକୁ ମଣନ୍ତି ମୃତ୍ତିବିଶାବଦ ।
 ଥାଉ ଅନ, ଯମ ସଙ୍ଗେ ସୁଝିବାକୁ
 ନ ଗଣନ୍ତି ଭୀତି, ନ ବଦନ୍ତି କାକୁ ।
 ବେଶେଣ ଦେଶରେ ତାଙ୍କ ପିଣ୍ଡ ପ୍ରାଣ,
 ମିଳିଥିଲା ଶାନ୍ତି ଶୌର୍ଯ୍ୟ ଉପାଦାନ ।
 ପ୍ରତିନିଷ୍ଠାସରେ ଭଗବାନୀ-ବାୟୁ,
 ବଦୁଥିଲା ତାଙ୍କ ପ୍ରଦାୟାସ ଅୟୁ ।
 ଦୁର୍ଗାମନ୍ଦିର ଶକ୍ତି ଦେବେ ଯା ଦୁର୍ଗାଣ
 ଅଶ୍ଵର୍ଣ୍ଣେ ଶୋଭାପୁରୁ ଅର୍ଦ୍ଧପ୍ରାଣ ।
 ବାହୁବଳେ ଯାଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ଭାରତ,
 ଭଜନ୍ତୁ ଦୋଳପୁର ପଦାଳତ ।
 ଦ୍ଵୀନ ଦେବେ ପୁରୀ ତାଙ୍କ ବଂଶଧରେ,
 ନୃଦ୍ଵନ୍ତ ମାତ୍ର ସେ ଉଣା ସାଦୃଶ୍ୟରେ ।
 ଭକ୍ତପଣ ଫଣୀ ସେ ପାଶୋର ପ୍ରଭାବ,
 ଭକ୍ତିପୁରେ ସିନା ମହୀଲିତା ଭାବ ।
 ଦେବେ ଲଭି ଏବେ ରାଜାଙ୍କ ଭସ୍ମାଦ୍ଵ,
 ଭକ୍ତିରେ ସେ ରାଣ-ରସେ ଅବରାଦ୍ଵ ।
 ମୁକପ୍ରାୟ ଥାଏ ଦୁର୍ଗାପୁର ନଦ,
 ନିଦାରେ ଦୁର୍ଗା ପ୍ରତାପ-ସମ୍ପଦ,
 ମାତ୍ର ଯେବେ ଲଭେ ପ୍ରାବୃତ୍ତ କଳ,
 ତେବେବେବେ ତାର ଅସମ୍ଭାବ ବଳ ।

ଦେଖି ତୋ ସୁନ୍ଦର ସୁରୁକି ଭବସୁ,
 ଆମ୍ଭେ ବେନି ଭାଗୀ ହୋଇବୁ ସଦୟ ।
 ଅସିଅଛି ତେଣୁ ଭାବଣ ଭାବଣ,
 ବରୁଣ ଏଣିକି ତୋ ଚୁକ୍ତେ ନିବାସ ।
 ରୁଦ୍ର ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ, ତୋ ଶେଷେ ଦୁର୍ଗତି,
 ଆସନ୍ତୁ ଭବିଷ୍ୟେ ଦେବୁ ଭାଗ୍ୟବତୀ ।
 ସାଙ୍ଗ ଦେବ ତୋର ଭାଗ୍ୟର ପରାୟଣ,
 ସାଥୀକ ଦେବ ତୋ ଭଲ ଅଭିଷେକ ।
 ବିହରୁ କମଳା, ବାଣୀ ଦେବୀ ପ୍ରତି
 ଅମୁକ୍ତ ଅମୁକ ମଧୁର ଭାବଣ,—
 ସପତ୍ନୀ ବୋଲଣ ତୋତେ ମୋତେ ଜନେ
 କିଅନ୍ତୁ ବୁଝିନା ? କିପା ଅକାରଣେ ।
 ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପରେ ବୋଲନ୍ତୁ ଆଦର,
 ନ ବରୁ ବୋଲି ମୁଁ ତୋ ପୁଣେ ଆଦର ।
 ଅଗ୍ରତା ତୁ ମୋର ଚରଣନିୟା,
 ଏବେ ଭାବଣେ ଗଢା ବେନି ହୁଅ ।
 ତୋ ପୁଣେ ତ ମୋର ଅତି କୁମର,
 ନ ରୁଣୁ ଏହା ଅଜ୍ଞାନ ପାମର ।
 ନ ହୁଏ ଯେତେବେଳେ ତୋ ପୁଣେ ଲେ ଅପା,
 ଯିବାକୁ ସେ ସ୍ଥାନେ ଭାବି ମୁହଁ ଖପା ।
 ଦେବେ ଗଲେ ମାନ ନିୟତର ଧାର,
 ଦେଲେହେଁ ଅମର ମଣେ ତାହା ବାର ।
 ଭବିଷ୍ୟେ ଦୁଃସ୍ଥି ଶ୍ରେଷ୍ଠପଦ୍ମାସୀନା,
 ଲୋକ ଅପବାଦ ଭୁବିର୍ଦ୍ଧାନ ସିନା ।
 ତହିଁକି ଭାବଣ, ନ ଭଲ ବ୍ୟାଧିକୁ,
 ନ ବରୁ ଲେ ଯେନା ଏ ଛାର କଥାକୁ ।
 ଭଲରୂପେ ମୁହଁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ତୋ ଚିତ୍ତ,
 ସେ ରଚନା ଖାଲି ବିଅର୍ଥ କୁସୂତ ।
 ଯିବୁବର ଦେବେ ମୁଦ ଅଭାଜନ,
 ବାହୁକ ଅଖ୍ୟାତ ବରନ୍ତୁ ଅର୍ପଣ ।
 ଶମ୍ଭୁ ମହିମା କି ହାସ ସେ କଥାରେ,

ମହାଯୋଗୀ ଜାନେ ପୁଣୀ ସେ ସଂସାରେ ।
 ଦେବଣି ନାରଦ ଭାବିଲୁକରୁଣା,
 ବୋଲନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କୁ ଶକ୍ତି କଳହୁଣା ।
 ଭାଣା ନୁହେଁ ତହିଁ ତାଙ୍କ ଖ୍ୟାତିବିଭା,
 ଅମର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଯାକ ସୁପ୍ରଭା ।
 ଭାଷିଲେ ଏ ଅନ୍ତେ ଭଲ ମୁମତ
 ବୁଦ୍ଧିବାଦୀଙ୍କୁ ବିନୟ ଭାରଣ,—
 ଶୁଣି ମୋ ଭାଗ୍ୟର ଭବିଷ୍ୟପଞ୍ଜିକା
 କୃତାର୍ଥ ଦେବ ମୋ, ଦେଲୁ ଏ ସେବକା ।
 ଦୁରରେ ଥିଲେ ହେ ସାଙ୍ଗଲୀ ମହତ;
 ମଣିଭାଣି ମୁହଁ ତାହା କରନ୍ତ ।
 ସାଙ୍ଗଲୀ ଅମର ତବ ଆଶୀର୍ବାଣୀ,
 ପ୍ରାପ୍ତୀଶା ସଦୃଶେ ଲେଟାଇ ଦେଲଣି ।
 ଦାକିନିଏ ପ୍ରାପ୍ତି ସୁଖ ପ୍ରିୟମୁଖ,
 ପ୍ରାପ୍ତୀଶାରେ ଫଳେ ବୁଦ୍ଧି ଭରେ ସୁଖ ।
 ଅନନ୍ତର ସବେ ଗଲେକ ମିଳାଇ,
 ଛାୟାବାଜି ପ୍ରାୟେ ବେଢ଼ିଅନ୍ତେ କାହିଁ;
 ପିଲାଏ ଯେସନ ଅନନ୍ତସ୍ବେଦରେ,
 ଶ୍ରବଣା ନିତାର ପ୍ରାତେ ସୌରବରେ ।
 ଅଥବା ନିଶାଣୀ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ସରୁତ ଲ
 ଅଭିଷେକେ ଯାଏ ଭନକୋଳେ ଭୁତ ।
 ଅଦୃଷ୍ଟପୁର ଏ ଅଶ୍ରୁତ ଘଟଣା,
 ବରଦେବ ମୋତେ ଯେଣେ ଛନ୍ଦମନା ।
 ସତୀ କି ସୁପନ ନ ପାରିଲୁ ବାରି,
 କି ଅଜ୍ଞାନ ନିଶା ଦେଲୁ ଦୁଃସ୍ବଦ ଭାରି ।
 ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ପରେ ସିନ୍ଧୁ ବୋଲାଇଲୁ
 ଭାଙ୍ଗିଦେଲୁ ମୋର ସେ ଭର ଅମଳ ।
 ସମ୍ଭୁ ଶେଷ ଦସ୍ତୁତ ପିନ୍ଧୁ ପୁରପର,
 ପୁରପର ନାଚେ ଫେନିଲ ରହଣି,
 ନାହିଁ ସେ ସ୍ଥାନର ସ୍ବର୍ଗୀୟ ସୁଷମା,
 ଦଣ୍ଡକ ପୁର ଯେ ଥିଲୁ ନିରୁପମା ।

୧—ଭର (ଭବ) ବଳା ସାହାର, ସେ ଭଲ ଶିଳ୍ପକଳାରେ ବଳିଷ୍ଠ । ୨—ଦୁର୍ଗମ, ଅପବାଦ । ୩—ସପ୍ତି ସହସ୍ର

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

ଅଦୂର ପୁରସେ ଶୁଭେ ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର,
 ଶାନ୍ତି ପୁରଣ ମନ୍ତ୍ରମା ଯାହାର ।
 ଅମର ଅମର ଏ ପଥେ ଓହ୍ଲାଇ
 ଅସନ୍ନ ବଶେଷ ସନ୍ନିବିଧ ପାଇଁ ।
 ଓହ୍ଲାଇ ଏ ପଥେ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ,
 ସିନ୍ଧୁନୀରେ ସ୍ନାନପର୍ବଣ ସମ୍ପାଦି,
 କରେ ଯାଇ "ବଡ଼ଦେଉଳ" ପ୍ରତିଷ୍ଠା,
 ଶେନି ଲକ୍ଷ୍ମୀମ୍ନ ନବ ଭକ୍ତି ନିଷ୍ଠା ।
 ସେବାଳ ଭକ୍ତବ ଦୋର ବସୁନ୍ଧା,
 ବରପ୍ରସାଦ କୋଟି ବଶେ ଭାଷା ଦାନ ।
 ଭରା ଦୋର ଗାଁରେ ଅଛାନ୍ତିବାପନ୍ନ,
 ସିନ୍ଧୁଜଳେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦେଖୁଛନ୍ତି ।
 ଯାହା ବୋଲାଇଲେ ସ୍ଥାନ ପରିବର,
 ନବସେ କି ଏହି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ନଗରୀ ?
 ଶୁଣି ଶୁଣି ସଦା ପ୍ରାଚୁର ବଚନ,
 ଦୋର ଯାଇଛି ତା ବସୁନ୍ଧା କରଣ ।
 ଶୁଣି ସମୁଦ୍ର ମହାବେଦଗାନ,
 ଲଭିବ ବାଧ୍ୟତା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପରିହାର ।
 କରୁଛନ୍ତି ସ୍ନାନ ଶତ ଶତ ଯାହା,
 ଚନ୍ଦ୍ରାବଳି ବିଶେଷ କୁଣ ତାମ୍ରପାଣି ।
 ଯାହାକି ସହିତ ନାଟ୍ୟ ଚରଣ
 ଦେଇଛି ଲଗାଇ ନୃତ୍ୟ ଶେଷରଙ୍ଗ ।
 ଦେଖ ଦେଖ ବାଟ ଶରେ ଅସି ମାତ୍ର
 ସ୍ନାନାଗଣେ ଦିଏ ବେତାରେ ବତାତ ।
 ବଳେ ଭାବି ଠିଆ ଦେଲେ ବାରମ୍ବାର,
 ସେ ବୁଝିବ କରୁ ନାହିଁ ନିମ୍ବାର ।
 ଫେରି ପ୍ରତିବାର ପାଦତଳ ବାରି,
 ବୋରି, ପରିବର, ଯାଏ ଶରେ ତାରି ।
 ଭବ ଛନ୍ତି ଭକ୍ତେ କପେ ପ୍ରବେ ଧ୍ୟାନେ,
 ବେଢ଼ି ବା ନିସ୍ତୁ ପିତୃପିଣ୍ଡଦାନେ ।

ଜଳସିନ୍ଧୁରବେ ଜଳସିନ୍ଧୁରବେ
 ମିଶି ଦୋରଅଛି ବଚନ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
 ଦେଖୁଛି କି ଯାହା, ଏହି ମହାସିନ୍ଧୁ,
 ଭବସିନ୍ଧୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯଥା କୁଣବନ୍ଧୁ ।
 ଏହା ଚହୁଁ ବଳଅଛି ଦେ ପ୍ରବଳ,
 ଫୁଟୁଅଛି ସଦା ସେ ସିନ୍ଧୁର ଜଳ ।
 ବେତେ ଭୁପ ସେବୁ ଧରେ ନିଜ ଛାଏଁ,
 ଭରଣ ଅନଳ ପ୍ରାୟ ବାଟ ଧାଏ ।
 ଏଭଳି ପଣ୍ଡାଏ ନାହାନ୍ତି ସେ ସ୍ଥାନେ,
 ପାରୁ ବର ଦେବେ ଆଶୀର୍ବାଦ-ସାଗେ ।
 ଭାବୁଛନ୍ତି ଶରେ ସେ ସିନ୍ଧୁର ବଥା,
 ଭାବୁଛନ୍ତି ଚିତ୍ତ ଦେ ଶେଷଦିନ ବାଥା ।
 ଏହି ଆଶୀର୍ବାଦ ଲାବନୁକ୍ତି ଫଳ
 ରହିବ ପ୍ରତି ଏ ସେବକେ ଦେବକ
 ସେ ଦେଖୁ ଏହା ଅସେ ନାହିଁ ସେବା,
 ମାଟି ସେ, ମାଟିରେ ଥିବ ଦୋର ଶୋଭା ।
 ଶେଷଦିନ ବଡ଼ ଅନ୍ଧାର ଭାଷଣ,
 ଭୁଞ୍ଜାଏ ସେ ସାରୁ ଜଳର ଅଳନ ।
 ଲାବନୁକ୍ତିର ସହର୍ମ ଆଲୋକ
 ସେ ଦିନର ପଥ ବରାଏ ବଲେବ ।
 ଦୋରବ ଆରମ୍ଭ ଯେଉଁ ଦିନ ହାସ୍ତ,
 ଲାବନର ମହାପ୍ରସାଦ ଅଧ୍ୟାୟ ।
 ଗମିବ ସେଦିନ ନିଜସ୍ୱ ସବୁରେ,
 ମହାପ୍ରାସାଦକ ତୀର୍ଥ ଭକ୍ତେଶ୍ୱରୀରେ ।
 ସିବ ସେହି ସିନ୍ଧୁ ସମୁଦ୍ର ଦ୍ରାବଣୀ,
 ଦେବ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବୁଦ୍ଧିବୁଦ୍ଧି ଶୋଭା ।
 ବରଦେବ ପୁଣି ଆରମ୍ଭେ ଶେବା,
 ନିରୁପାୟ ପ୍ରାୟ ଠିଆ ଦେବ ଏବା ।
 ବରପ୍ରସାଦ ବେଢ଼ି ସହର୍ମ ସମ୍ପନ୍ନ,
 ବରପ୍ରସାଦ ବେଢ଼ି ଅଙ୍ଗ ଅବସନ୍ନ ।

* ବସୁନ୍ଧା

ଭଗବତୁପେ ଆସି ସେ ସୁକୁନ୍ତଳା,
 କରୁ ପାରି ସେ ଲୁହ ପାରିବାରି ।
 ସେ ପିନ୍ଧି ଭାବନା ଏ ପିନ୍ଧିଦର୍ଶନେ
 କର କର ଯାନ୍ତି, ଅରେ ଦେଲେ ମନେ ।
 ତଳ ଶୁକ୍ତିବାରେ “ସମୁଦ୍ର କୁହାରେ” ୧
 ବେଳାକୁ ମି ଯକ୍ଷଶାଳାକୁ ଧୂଳିରେ ।
 ପଡ଼ିଛି କି ରୁଣି ବହୁବଧ ନଧି,
 ରହୁଥା ଉପାଧି ସାଧକିଛି ବଧ ।
 ଟିପାକାଟି ପରେ ତାଲ ବାହୁ ବାହୁ ୨
 ଆସୁଛି ନୁହେଁ ଆନାଗୀତ ଗାଉ ।
 ଟିପାକାଟି ଶକ୍ତି ଆଶ୍ରେଣୀ ସହକ
 ବୁଝି ଉଠି କଲେ ଧାଇଁଛି ବୁଝିତ ।
 ତାରେ ଥାଇ ତାକୁ ଦେଖାନ୍ତି ସୁବାଟ,
 ମାରି ତା ଅସ୍ତ୍ରୀୟେ ସଙ୍କେତ କୁହାଟି ।
 ଜୀବନ୍ତ୍ୟା ପ୍ରତି ନାହିଁ ତଳେ କଥା,
 ସମସ୍ତ ଦୃଶ୍ୟରେ ନିର୍ମାଣର ଯଥା ।
 ବସିଲୁ କଣ୍ଠଦେ ମସ୍ତକାନ୍ତମାନ,
 ଆଶ୍ରେଣୀ ସେ, ଭାବ ମାନ-ସାଧନାନ ?
 ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଉପବାସସାୟୀ
 ଆସୁଛନ୍ତି ଶରେ ହୋଇ ନିୟାଶାୟୀ ।
 ବିବସ-ବସୁର ବେନି ତଳ ଆଦି ୩
 ଲେଟିଲେ ଆକାଶ ଝାଞ୍ଜି ମସ୍ତକାଦି ।
 ଶଙ୍ଖତଳ ମାତ୍ର ଦେଖିଯିବା ଦେଖି,
 ଧାଇଁଲୁ ମାଟିଆ ବସ୍ତ୍ରମ ଉପେକ୍ଷି ।
 ନଈ ବେନିକର ଦେଲୁ ଶକ୍ତିସୁଦ୍ଧ,
 ତଳାଞ୍ଚରେ ବୁଝି ହୋଇ ବଡ଼ ନୁହ ।
 ମିଶି ତହିଁ ଦେବା ବିଦେବା ଆରବ
 ସୁଦ୍ଧିଲୁ ଜବାନ ଶବ୍ଦ-ମହାଶୁବ ।
 କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ରକ୍ଷ ନୁହେଁ କାଳଦେ
 ଶେଷକରି ବେଳାକୁ ମିରେ ପୁରବେ ।

ବିକଶାୟୀ ଯୋଗୀ କରବଚନେ
 ଧରୁଛନ୍ତି ତହିଁ ବସ୍ୟ ବୌଶଳେ ।
 ବଡ଼ଶୀରେ ଦେହ ମସ୍ତକ ପାଞ୍ଜି ସାତ
 ଓଟାର ଅରବେ କରେ ଆସୁପାତ ।
 କରୁଛନ୍ତି କାଳେ ସନ୍ତରଣ ଶିକ୍ଷା,
 ଭାବୀ ଜୀବନର ଜୀବନ୍ତ ଜୀବକା ।
 ଶର ତଳାଞ୍ଚ ମି ଏ ବେଳା ତାଙ୍କର,
 ମାତ୍ର କର୍ମରୁ ମି ଅନନ୍ତ ସାଗର ।
 ତଳେ ବୁଝି ମୁହଁ କରନ୍ତି ସଂସ୍କୃତ, ୪
 ବୁଝିଥାନ୍ତି ପିନ୍ଧିତଳେ ଅହରହ ।
 ଜଳମାନବ ଏ କିମ୍ବା ପିନ୍ଧି-ସୁଦ,
 ବାହାର ନୁହ ଏ ବରଣୀ ଅଭୁତ ।
 ତାହାଙ୍କର ପିନ୍ଧି, ପିନ୍ଧିର ସେମାନେ,
 ପୁରୁଷ ତାହାକୁ ସଦା ଦେହେ ପ୍ରାଣେ ।
 ଜୀବନ ଅବଶ୍ୟ ଶରୀର ତାଙ୍କର
 ବଡ଼ଛ ବସାଣିରୁପେ ରହାବର ।
 ଶିକ୍ଷା ସେ ତାହାର ସାବତ ଜନନୀ, ୫
 ମାତ୍ର ଶିକ୍ଷାଦାନେ ନୁହନ୍ତି ଅଧନୀ ।
 ସୁବଠୋର ଶ୍ରମେ, ଅଧୀବସାୟରେ,
 ଅସୀମ ସାହସେ ନବ ଉପାୟରେ,
 ଅନେକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବେ ସମୁଦିତ,
 ଏ ବିଦ୍ୟା ତାଙ୍କର ଅସୁରୁଦୀକ୍ଷିତ ।
 ବେଳା ଶୋଇ ଗର୍ଭେ ଶ୍ରୀ ଶବ୍ଦର ମଠ ୬
 ରଖିଛି ନିଜକୁ କର ଅପ୍ରବଚ ।
 ମହାତମେ ବଡ଼ ଅପ୍ରବଚପ୍ତିୟ,
 ନାମ ପର ବାମ ପ୍ରକାଶେ ନିଶ୍ଚିୟ ।
 ତେବେ ଆସୁଥା କରେ ସେ ପ୍ରକାଶ,
 ଫୁଟିଲେ ଫୁଲ ବେ ତାଙ୍କର ସୁବାସ ?
 ମଠର ଗଠନ ରୁଚିର ମଧୁର,
 ରସାତଳେ ଯଥା ବେଶ୍ରେକନିପୁର । ୭

୧—ସମୁଦ୍ରର କିହାବୁଦ ଶୁଣି ଫେଳଶକ୍ତି । ୨—ବେଳେକ ଶକ୍ତି ସାଧନୁଆ କାଠର ସମସ୍ତି । ୩—ଶଙ୍ଖତଳ,
 ପାଣିଅଳ ଯୁକ୍ତି ପସାମାନେ । ୪—ଯାହାମାନେ ଜଳକୁ ମୁହଁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଲେ ନୁହେଁ କାଳକମାନେ ତଳରେ
 ବୁଝି ତାହା ଦେଖିଆସନ୍ତି । ୫—କନିଆ ମା ବା ବିମାତା । ୬—ଶବ୍ଦରାବ୍ୟାସ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମଠ । ୭—ବଳରାଜା
 ସୁର ।

ମଧ୍ୟା ବିସ୍ମୟ ଶବ୍ଦ ଶ୍ରୀମୁଖି,
ମୁଖିରୁ ଅଭାସି ଉଠୁଅଛି ସୁଖି ।
ଧର୍ମପ୍ରଭାବର ତୀବ୍ର ତୋତୀସୁଖି
ଦକ୍ଷିଣେନେ ଅଛି ମହମା ପ୍ରବାଣି ।
ଦକ୍ଷେତରୁ ଆର୍ଯ୍ୟ-ଧର୍ମସଂସ୍କାରର
ସିନ୍ଧୁ ଲୋକତ୍ବର ଶ୍ରେୟ ନିରନ୍ତର ।
ସକ୍ତି ଚର୍ଚ୍ଚା ଯେତେ ରହିଛି ଅଧରେ
ବରୁଣାର ଦ୍ଵାସୀ-ଭେଦା ସହିତରେ ।
ସପତନଦ୍ଵାରା ମଠ ଚର୍ଚ୍ଚି ଗାଣେ, ୧
ତାହାକୁ ସମାପେ ସମୁଦ୍ର ଉଦ୍ଘାସେ ।
ବହୁତ ବହୁତ ପୁଣ୍ୟ ପୁଣ୍ୟୁତ—
ସବୁ ଭକ୍ତବତ୍ତ ଲଗ୍ନାଥ ମୁଖି ।
ହୋଇ ଭାଗବତରଚନା ଲକ୍ଷ୍ମୀ
ବୁଝିଲୁ ଜୀବନ କଲେ ଏଥି କ୍ଷୟ ।
ବୀଣାଶ୍ରୁତି ତାଙ୍କ ସିନ୍ଧୁ ମଧୁନାଦୀ,
ପ୍ରତିରୂପେ ସୁଜା ପାଏ ପ୍ରଭୁଗୀତି ।
ସୁଖ-ବେଦନ ସେ ଭକ୍ତବତ୍ତର,
ରଖିଛି ଭକ୍ତଲେ ଧର୍ମେ ସେ ଅମର ।
ଅହୋ କି ବରୁଣ ରୂପବତୀ ସୁଖ,
ଭରା ଅଗ୍ନି ଧରି ବରୁଣ ଅବୁତ ।
ଜେମିନି ତୀର୍ଥ ସେ ଭୁବନବିବିତ,
ବେଦେ ତୀର୍ଥ, ଚନ୍ଦ୍ରି ଏବେ ମହାତୀର୍ଥ ।
ତୋଟା ଗୋପୀନାଥ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗେ ମିଶିଣ,
ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଏଥି ହୋଇଥିଲେ ଭୀମ ।
ମାନ ତାଙ୍କ ସୁଖ ସଂବୀର୍ତ୍ତ ଗୀତ
କରେ ତାଙ୍କ ପୀଠେ ନିତ୍ୟ ମୁଗଧିତ ।
ଧର୍ମସୁତେ ସେହୁ ଧର୍ମର ଅଧିପ,
ତାହାରେ ଚିତ୍ତ ଅନନ୍ୟାଶ ଦୀପ ।
ଯେଉଁ ଭାନୁଗଣା ଦେଲେ ସେ ବହାଉ,
ହୁଏତା ତାହାର କାଳେ କାଳେ ନାହିଁ ।

ବସନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀମୁଖେ ବାରିସୁପେ
ପ୍ରଭୁ ଲେକନାଥ କ୍ଷେତ୍ରଖଳରୁପେ ।
ଲଗ୍ନାଥଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୀରଦାୟୀ, ୨
ସତତ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରଦ୍ଵାରୀ ।
ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଛାମୁକୁ ଯାଇ
ଆସନ୍ତି ତାବତ ହସାଦ ବୁଝାଇ ।
ବୁରୁଣୀ ପଦ ପ୍ରକାଶ ମଙ୍ଗଳା ୩
ସାଗର ସଙ୍ଗମେ ଧାଇଁଛି ସୁଜଳା ।
ବିଶୁଦ୍ଧ ଅତ୍ମରେ ଚିତ୍ତବା ମୁଦାଣ,
ପୋତବାଦୀଙ୍କର ଅରେ ଯହିଁ ପ୍ରାଣ ।
ଦୁଇ ବିଷୁ ବୀତି ଧାଇଁ ଗତଗତି
ଅଗାଧେ ସଙ୍ଗାତେ ଶେତେ ଓଲଟବାଳ ।
କିମ୍ବା ବେନି ମଞ୍ଜି ଶ୍ରେଷ୍ଠେ ଦେଇ ଧାଡ଼ି
ପରସ୍ପର ସ୍ପର୍ଶେ ପଡ଼ନ୍ତି ବରାଡ଼ି ।
ଦୂରେ ଠୁଳ ଯାଇ ସାଗର ଶୀଘ୍ରୁଷ,
ଧରିଛି କି ସିନ୍ଧୁ ସାଇଲ ଗଣ୍ଡୁଷ ।
ଅଗ୍ନିବ ବାହାକୁ ଦେଉଁ ମହାଦାନ,
କି ଭକ୍ତେଶୀ, ତାହା କି ଭାଷିବ ଅନ ।
ବିସ୍ମୟ ବିସ୍ମୟ ଏହି ଯେ ଚିତ୍ତବା,
ଭକ୍ତକୀୟେ ଏହା ଗୁଣ-ଧନେ ବିବା ।
ଏହା ଶଙ୍ଖ ଏହା ଶାମୁକା ପ୍ରଭୁତି
ବୁଝିଲୁ ରତ୍ନର ସିନା ଭଗାବୁତି । ୪
ଅମୁଦ୍ଧ ଦିନ ଏ ବରଦ ନିଶ୍ଚୟ
ଭକ୍ତଲେ ସୁବର୍ଣ୍ଣରୌପ୍ୟଗୁମୟ ।
ଭକ୍ତର ଏହା ଚିରପୋତାଶ୍ରୟ,
ଗର୍ଭଦେଶ ବହୁ ଜୀବ ରତ୍ନାକ୍ରୟ ।
ନିତ୍ୟ ସୁପ୍ତ ସୁପ୍ତ ଯୋଗାର ଲବଣ
ବରୁଅଛି ଉଷା ଦରଦ୍ର ବଷଣ ।
କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅହୋ, ଭକ୍ତ ଗର୍ଭରେ
ବେତେ ଗନ୍ତାଗର ରହି ପ୍ରଭେ ପ୍ରଭେ

୧—ମାତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମଠରେ କଟା କଟାଥା କାସଳ ପ୍ରତିମୁଖି ଚନ୍ଦ୍ରମାନ । ୨—ଲେକନାଥଙ୍କ
ଲଗ୍ନାଥଙ୍କର ବେଦାଦ୍ଵି ବୋଲି କହନ୍ତି । ୩—ସୁଜା:ମୁଖିକ ନୟ । ୪—ଭଲ ରୂପ ।

ଦେବେ ନ ଶୁଣିଲୁ ତା ବୃକ୍ଷ ବୃକ୍ଷଣୀ,
 ଏହା ସିନା ଘୋର ଦିଶମ ସମସ୍ୟା !
 ଚିତ୍ତିବା ଦୋଷ କି କାରଣ ଏଥିରୁ,
 ଭାବନାରେ କିଛି ଦେଖ ନାହିଁ ସ୍ଥିର ।
 ଧାଇଁଛି ଅଭାବ, ସେ ଏକା ଭାବନ
 ବରବାକୁ ଏହି ଚରୁ ଭଦ୍ରାଟନ
 କିଛି ତା ପାଶେ ମାଣିକପାଟଣା,
 ରୁଟିଛି ନୀରବେ ଅଚିତ ଘଟଣା ।
 ଭଲ ନୁହେଁ କାନ୍ତି ଅଭିଯାନେ
 ନୀଳାଦ୍ରି ଦେଶର ଏହି ପୁଣ୍ୟ ସ୍ଥାନେ
 ଭୁଞ୍ଜିଥିଲେ ଦୟା ସର ନବନୀତ,
 ଗୋପିକା ମାଣିକା ସୁପରିବେଷିତ ।
 ସେହିଦିନୁ ଖାତ ମାଣିକପାଟଣା,
 ସେହି ଦିନୁ ଦେଲୁ ବଡ଼ପଣେ ଗଣା ।
 ପୁଣ୍ୟ ରଖିବୁଲ୍ୟା ରଖିକୁଳସୁତା,
 ଧରୁ ପ୍ରତ୍ୟାଧାର ତାରୁ ଧୀରନୁତା,
 ଲେଟେ ସିନ୍ଧୁପଦେ ହୋଇ ଦେଠମୁଖୀ,
 ଦେବ ପଦେ ଅଧ୍ୟା ପଡ଼ିଛି କି ବୃକ୍ଷଣୀ !
 କରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଦୁର୍ବ ଭାବ ରହି ପାଶେ
 ଭବଭଙ୍ଗରୁତା ନୀରବେ ପ୍ରକାଶେ ।
 ପୁରୁଷେ ପ୍ରଧାନ ଚାର୍ଯ୍ୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ,
 ଅବିତ ଏ ଚାର୍ଯ୍ୟ ନାମ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରେ ।
 ତାଣି ବା ନ ତାଣି କଲେ ଏଥି ସ୍ଥାନ,
 ମିଳେ ସ୍ଵାସ୍ଥୀ, ଶାନ୍ତି, ସୁଖ, ସୁଖୀ, ଜ୍ଞାନ ।
 ରଙ୍ଗାସାଗର ଏ ଭଲକମଣ୍ଡଳେ,
 ସିଦ୍ଧି ପୋଷିକୁଳ ଭଲନ୍ତି ଏ କଳେ ।
 ଏହିଠାରୁ ବଞ୍ଚିପୁର ସଂସ୍ଥାପିତ
 ବଞ୍ଚିଙ୍ଗମଣ୍ଡଳ ଯାମୋ କରୁଥିବ । ୧
 “ବଞ୍ଚିଙ୍ଗ ସାଦୃଶୀ” ଏ ଖ୍ୟାତି-ପଦକ
 ତାଳେ କାଳେ ଯାଉ ବକ୍ଷେ କଳକଳ ।

ବାହୁତ “ଗୋପାଳପୁର” ଗୋପାଳପୁର,
 ସୋରକା, ଯା ବକ୍ଷ ଭୁଞ୍ଜିପ୍ରପମୟ,
 ବାହୁଦାସଙ୍ଗମ ୨ ବଦନ୍ତେ ଭଦ୍ରାଦ,
 ବିରୁଟି କାରୁଥିବାଦେ ବିଦ୍ୟାମାନ ।
 ଭଦ୍ରାଦର କିବା ସୁଖମା ମହମା,
 ସ୍ଵର ପଦୁଅଛି ଅନନ୍ତ ନୀଳମା ।
 ପଦସ ଲଙ୍ଗଳୀ ୩ ରମ୍ଭା ସଦୃଶରୁ,
 ଦାନର ସାମଗ୍ରୀ ନିତ୍ୟ ଏ ତାହାର । ୪
 ରେ ଭଦ୍ରାଦ ତୋର ବସନ୍ତମାଧୁରୀ
 ଦେଖି ମହାନନ୍ଦେ ଭଠେ ଦୃଢ଼ ପୁରୁ
 କାହିଁ ବା ମହୁଲ-ଦ୍ରୁମ ବହି ସ୍ଵେଦୁ,
 ସୁପାଟଳ-ପାଟେ ଅବରୁଛି ଦେବ ।
 ବସନ୍ତର କି ସେ ନବ ଅନୁରାଗ,
 ଭଲ ତୋର ସିନ୍ଧୁଶୀତଳ ସୁଅର,
 ବସି ଯାଇଅଛି ହୋଇଣ ବଦଳ,
 ସୌର କର ସ୍ପର୍ଶେ କିଶେ କଳକଳ ।
 କିମ୍ବା ତୁ ବସନ୍ତ ବୁଢ଼ା ଛନ୍ଦେ ଛନ୍ଦେ
 ଲେଖିବୁ ଅକାଳେ ଭୁକ୍ତିପଦେ ।
 ଫଳ ଛଳେ ଶିରେ ଖୋଷିଛି ତମାକ,
 ତୋରଙ୍ଗୀୟ ବଡ଼ ଖୋଷା ମାଳ ମାଳ,
 ନାରିକେଳ ଯଥା କୁମ୍ଭାର କୁଟୁମ୍ଭ,
 ମୁଣ୍ଡାଇଛି ବହୁ ମାରକତୀ କୁମ୍ଭ ।
 ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ପଦୁ ଫଳ କାନ୍ତି ଧରୁ
 ଭରା ଦେବେ ରମ୍ଭା ଭଦ୍ରାଦ-ଅସୁରୀ ।
 ମୂଳେ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁଅ ଶୋଭାପାଏ,
 ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ପରୁ ମାତାକୁ ବନ୍ଦୀଏ ।
 ଫେରଣ ଶାଳୁକୀ ଅଙ୍ଗୁ ଅଭରଣ,
 ଗୋଟି ଗୋଟି କରେ ଆନେ ସମର୍ପଣ ।
 ମାତ୍ର ତହିଁ ଶୋଭା ନୋହେ ଅପରର,
 ଯାହା ଅଭବାର ତାହାକୁ ସୁନ୍ଦର ।

୧—ନଳିନୀ ମୁଖି ବଞ୍ଚିଙ୍ଗରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ୨—ନଦୀବିଶେଷ । ୩—ନାରିକେଳ ।

୪—ଭଦ୍ରାଦାଶ୍ରମ ଅବସ୍ଥାରେ ଶ୍ରୀଲକ୍ଷ୍ମୀରଣ କରେ ।

ପରସ୍ପରେ ମର ବାହୁକୁ ପ୍ରଖ୍ୟା,
 ଦେବକ ସୁରକ୍ଷା ଚକ୍ର ଶ୍ରେୟସୀ ।
 ସୁରାଦେ ଲୁ ଚିର ବସନ୍ତନିଧି,
 ଦୁଃସ ମିତେ ସେବେ ବସନ୍ତ ସମୟ,
 ମାଧୁରୀ ଉପରେ ବରଷେ ମାଧୁରୀ,
 ଭାରୁକ କଲ୍ପନା ଦେଲେ ନିଏ ଜୁର ।
 ନବ ସୁଧାସ୍ରୋତେ ମିଶେ ନବ ସୁଧା,
 ଶକ୍ତି ସେ ଦର୍ଶକ ଦିଦ୍ରୁଷାର ସୁଧା ।
 ବହୁ ପଦ ପଦ ପ୍ରଭୁର ଆମୋଦ
 ବହୁ ସମୀପରେ ବିଚରେ ବିନୋଦ ।
 ସୁରୀୟ ସମ୍ପଦ ପାଣିକ ସମ୍ପଦ—
 ପକ୍ଷିମୁକେ ପଦା ତୋହର ବସନ୍ତ ।
 ସୁରୀୟ ଲୁ ବୁଝିବ, ମହୋ ନିରୁପମ,
 ଭବନ ମହୋ ଲୁ ମହୋତ ଭବନ ।
 ମହୋତ୍ର ବାହାରି ମହୋତ୍ର-ବନସ୍ତା
 ସିନ୍ଧୁ ପସ୍ତେ ପସ୍ତ ମିଶାଏ ସୁପସ୍ତା ।
 ବହୁର ବାହୁଆଁ ଅଣ-ସୁଗନ୍ଧ, ୧
 ଶୋଭା ଶ୍ରୀ-ଧୂମେ ଶ୍ରୀ ଶିର ଆଜ୍ଞନ ।
 ବହୁକୁ ଦକ୍ଷିଣେ ବଂଶଧାର ନଦୀ,
 ବଳିଙ୍ଗ-ବିଦିବେ ପୁର ବିଷ୍ଣୁ ପଦୀ ।
 ନବ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟାବାସ ଭାବନାପର,
 ଛବି ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ଦୁରକୁ ସୁନ୍ଦର ।
 ଏ ଅଗ୍ରେ ବଶାଶାପାଟଣା ବଟକ,
 ସୀମାବଳି ଯାର ମହିମାବର୍ଦ୍ଧକ ୨ ।
 ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ ଭବନ-ସମ୍ରାଟ
 ତୋଳିଲେ ଯା ଶୁଙ୍ଘେ ଦେଉଳ ବିଗ୍ରହ ।
 ତାରୁ ଶିଙ୍ଘ ପେଡି ତାରକସି କାମ—
 ଯୋଗୁଁ ସଦା ଟେକ ଏ ପାଟଣା ନାମ ।
 ପାଶେ ତାର “ସୁଜ-ମହୋତ୍ରୀ” ସୁଜିତ,
 ସେ ବିଦ୍ୟାବନସା ନାମେ ସୁଚିତ୍ତ ।
 ସୁବେଶୀ ବାଣିଜୀ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ବେଦ,
 ତୋଳାଇଲେ ଦୁର୍ଗ ଚକ୍ର ବସିବେଦ ୩ ।

ଜୟ ବାହୁସୁକ୍ତ ତାରୁ ପଟବାସ,
 ବହୁକୁ ତା ଯଶ ସଦା ପ୍ରକାଶ ।
 ଦେବେ ଶୋଭା ଧରେ ଅଗ୍ରେ ଗୋଦାବରୀ,
 ଲମ୍ବିତ ଗୋଦାବରୀ ଯଥା ରୁପାକର ।
 ପୁତ ସୁଜିତଳା ଜାତବୀ ପରାଏ,
 ଗୀର୍ଦ୍ଧେଶ ଶ୍ରୀ ରୁପେ ନିତ୍ୟ ପୂଜା ପାଏ ।
 ସୁନ୍ଦର, ସେସନ ସୁନ୍ଦର ବିଗ୍ରହ,
 ଭୀଷଣ, ସେସନ ବୁଝୁ ଅନୁଗ୍ରହ ।
 ଶୁଭ ବାଳେ ଏହି ନଦୀ-ମୌଜିତ୍ତା
 ଭବନର ଯାମୀ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପରାଶ ।
 ଭବନର ଜୈନବେଦୁ ଏହା ବକ୍ଷେ
 ପ୍ରତିବିମ୍ବ, ଶୁଭ ପୁରୁଷ ଲକ୍ଷେ ଲକ୍ଷେ ।
 ଏହାର ପୁଣିନେ ପଞ୍ଚବଟୀ ବନ,
 ଦୁର୍ଗନେଶ ଯହିଁ ସୀତାଙ୍କୁ ସୁବଶ ।
 ବାନ୍ଧିଲେ କୁରଙ୍ଗେ ଅତୀତ ବିବେକ,
 ବାନ୍ଧିଲେ ଆତ୍ମରେ ବିଦ୍ରୁମମଦଳେ ।
 ବାନ୍ଧିଲେ ଆବର ପାଦପ ବସିଲୁ,
 ବାନ୍ଧିଲେ ଆପଣେ ଏହି ଗୋଦାବରୀ ।
 ଦକ୍ଷିଣ କାନନ ବୁଝାଶ୍ରବଣୀତ,
 ସୁମାୟାଶ ବାଣ୍ଟି କଲୁ ସୁନପାତ ।
 କୁଣ୍ଡଳେ ସେ ବଶେ ପଶି ସୁପଣଶା
 ଛାଉଣୀର କଲ ସୁର୍ଯ୍ୟସୁରା ଲକ୍ଷା ।
 ଅଭୀଷ୍ଟ ଦୈତ୍ୟରୌ ଦୋଳ ମହାରୁଷୀ
 ଦୁର୍ଗ-ବରୁ ବୀଜ ପୋତଦେଲୁ ବୁଝା ।
 ବାରେ ଧୂଳିସୁଖି ପ୍ରାୟ ସୁପଣଶ୍ରୀ,
 ସତତ ସେ ବନେ ଭଜି ବୁଝିଛନ୍ତି ।
 ସଂପ୍ରଦିତା, ଚକ୍ର ଗତିବ ବଶେଇ,
 ନାହିଁ ବ ସେଭଳି ଯୋଗୀ ଦାୟ ବେଦ !
 ନିଜ ଘରେ ପୁଣି ମାଣିବୀ ରତନ,
 ତାହା ପ୍ରତି କାର ନାହିଁ ତଳେ ମନ ।
 ସୁବ ସୁବ ଆମ୍ଭେ ଅଲଭୁପପଣେ
 ବୁଝୁ ପର ଘରେ ଭାଗ୍ୟ ଅଦୃଷ୍ଟଣେ ।

୧—ସୁନ୍ଦର । ୨—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସୀମାବଳି ଗୀର୍ଦ୍ଧାଶାପାଟଣାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ୩—ଗଜପତି ଦଶରଥ ଭବନବସ୍ତିତ

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ

ଅନନ୍ତର ଅନ୍ତମଣ୍ଡଳ ବସ୍ତୁର
 ସ୍ଥାପିତେ ଯେ ରାଜ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀରୁ ୧
 ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତୁର ପୁଣି ଉଦ୍ଧାରଣେ
 ସୁଦକ୍ଷ ଏ ଦେଶ ନେତ୍ରିର ଦ୍ରାବଣେ ।
 ମନ୍ତ୍ରପତିଶ ବାଣିଜ୍ୟ-ଆଗାର,
 ଦେଶେ ଦେଶେ ଶୀତ ଛୁଟି ବସୁ ଯାର ।
 ଦ୍ଵାରକ ପ୍ରସୂତ ଚରଣିଣୀ ବୃଷ୍ଟା ।
 ଧାରୁଛୁ ପାଗର ପଦେ ରଖି ବୃଷ୍ଟା ।
 ଯୋଗ୍ୟ ଏହା ତୀର ଗଙ୍ଗୋତ୍ତର ଜାଣି,
 ସ୍ଥାପିତେ ଅମରବତୀ ରାଜଧାନୀ ।
 ଉତ୍ତର-ସମୁଦ୍ର ମନ୍ତ୍ରଣୀ ସଦୃଶେ,
 ରତ୍ନସ୍ଥରେ ଜଳବେଶ ଏହା ଜଣେ ।
 ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗସ୍ଥ ଲୁକ୍ତମାନ୍ଦି ମିଶ୍ର,
 ବହୁସ୍ଥଳ ଜଳ ବାସ କିବାନଶି ।
 ଗମନ୍ତ ଏଠାରୁ ଗଙ୍ଗାବୀଣୀ ବୀରେ,
 ପାରସ୍ତ ଉଦ୍ଧେଶ୍ୟ ପ୍ରବୀଣ ଶିରେ ।
 ଏହା ପୁଣ୍ୟାଳୀରେ ବସିଲେନ୍ତୁ ବୀର,
 ତେଜରେ ଅନନ୍ତ ପାତ୍ର ବ ଶରୀର ।
 ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଏହି ନଦୀ ଜଳେ ୩
 ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେଲେ ଉତ୍ତର-ମଣ୍ଡଳେ ।
 ବୃଷ୍ଟା ବୃଷ୍ଟବେଶୀ ଦେଇ ମୁକୁତର
 ନାଚନ୍ତ ଉଦ୍ଧାସେ ଜୟଗୀତ ଗାର ।
 ନାଚନ୍ତ ଅବତୀ ନାଚନ୍ତ ଗଗନ,
 ଶୋଷି ନବ ନୃପ ଜୟ ଗଗନ ଗଗନ
 କିରୁଣ ଏ ତାଳି ଆରୁଟ-ବିଭୁତି
 ଦୃଷ୍ଟି ସମସ୍ତରେ ଦେଲେ ହୃଦାହୁତି ।

ସ୍ଥାପିତ ରାସ୍ତର ଦେଶେ ଅସ୍ତମିତ,
 ନବ ରାଜ୍ୟ ଶାନ୍ତି ଦେଶେ ସମୃଦ୍ଧିତ ।
 ବିଷାଦ-ତାମସ ଗୋଟିବାକୁ ଭବେ
 ନ ପାଇଲ ମାତ୍ର ଅବକାଶ ଭବେ ।
 ସବୁ ଶୁଣିବେଶେ ନବ ନରମଣି,
 କରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ତର ଧରଣୀ ।
 ସ୍ଥାନବୋଧରାଜ୍ୟ ସୋମରତାପୁର ୪
 ସିନ୍ଧୁ ଉପକୂଳେ ରହିଛୁ ବସୁର ।
 ମଧ୍ୟ ଉପକୂଳ ଶୋଭେ ମରବାର,
 ବାରବାନୀ ପୃଷ୍ଠ ଯା ବସଣିବାର ।
 ନନ୍ଦନ-ନନ୍ଦିତ ଯାର ଉପବନ,
 ଏକା ବାରୁତନ ମନ୍ତ୍ରରେ ସୁଗନ ।
 ଏକା ଲେଖେ ଗୁଣ୍ଡ ଦେବବାଜାକୁଳ,
 ସେବେ ତାଙ୍କୁ ସିନ୍ଧୁ ସମୀର ମୁକୁଳ ।
 ବାହନସୁରରା ବିଦ୍ୟାବତୀ ବାଣି,
 ଠୁଳ ସିନ୍ଧୁ ଗୁପ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରବତୀ ପାଣି । ୫
 ଏହି ରାଜ୍ୟ ଜଣି ବସିଲେନ୍ତୁ-ସୁର
 ରତ୍ନସ୍ଥରେ ଯଶ-ବିଭବ ପ୍ରଭୁର ।
 ବାଣିରାଜକେମା ପଦ୍ମାବତୀ ସଦୃ,
 ଶେନଗରେ ବୀର ଗୋପାଳ-ବିଭୁତ ।
 ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ନଗରୀ ବହୁ ରାଜ୍ୟବତୀ,
 ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତେ ଶେବ ଯାର ଛୁଟି ।
 ବହୁ-ଶିଳ୍ପ ଯାର ଦେବମନୋହର,
 ସ୍ଵଦେଶେ ବିଦେଶେ ଭରେ ସମାବର ।
 ତାରୁ ବାରୁକଳା ବାଣିଜ୍ୟ ଶୋଭିବେ
 ଶୀତ ଏ ନଗରୀ ସୁଗେ ସୁଗେ ଭବେ ।

୧—ବିଶ୍ଵାସୀବକ ମୁକ୍ତ ଅନ୍ତ ଏହା ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରୁଥିଲେ । ୨—ବୃଷ୍ଟାବତୀ ଗର୍ବରେ ଉତ୍ତୁକ
 ହୋଇଥିଲେ । ୩—ବୃଷ୍ଟାବତୀ ଗର୍ବରେ ବସିଲେନ୍ତୁ ଦେବବର ଦେବଦାସ୍ୟର ସହିବାକୁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ
 ସେହଠାରେ ଥାଉଥିଲା ଦେଲେ । ୪—ଶୈଳମଣ୍ଡଳରେ ସୋମରତା ବାହୁଣ ମରଦୁକ୍ତ ହୁଏ । ୫—ଶାସ୍ତ୍ରବତୀ ଏବଂ
 ବିଦ୍ୟାବତୀରାରେ ବାଣ ସମସ୍ତ ଭାବରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲାଭ କରୁଥିଲା ।

ଦିଶୁଅଛି ଆହା କେବେ ନିରୁପମ
 ରୁଚିତ୍ର ତାବେର ସାଗରପ୍ରସମ ।
 ସା ତାରେ ଚିଶିରପ୍ରସାଦି ଅରୁଣମ,
 ବସରେ ଚିଶିର ରସେ ଯହିଁ ରମ ।
 ନିକଟର ସେଇ ସମୁଦ୍ର ବନ୍ଧରେ,
 ମାଉବତୀ-ମାତା ପ୍ରାୟ ଶୋଭା ଧରେ ।
 ଏହି ପଥେ ଯାଇ ଶ୍ରୀରାମ ଭଣ୍ଡଣ,
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସୁରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କଲେ ଆଦମଣ ।
 ଶେଷ ମହାବଳ, ଏଠାରୁ ତୋ ସୀମା,
 ମାତ୍ର ନୁହେଁ ଶେଷ ଅନନ୍ତ ମହିମା ।
 ଅସୀମ ତୁ, ମାତ୍ର ଆଶା ନିରର୍ଥକ
 ଅସୀମତ୍ତା ତୋତେ ରଖିଛି ପୁଅକ ।
 ଧନ୍ୟ ମହାବଳ ମହୀରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ,
 ଭବେ ତୋ ଅପତ୍ୟାସୁରୀ ଆଦର୍ଶ ।
 ଶେଷ ସେଦୁର୍ଗାତା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପ୍ରାର୍ଥନା
 ଶତାବ୍ଦୀ କେବେ ଅଭୁତ ଶତଶା ।
 ବଡ଼ ଦେଉଳକୁ ତୋ ଶୋଭା ଗର୍ଜନ
 ଶୁଭେ ନାହିଁ ଭବେମାତ୍ର ବଦାବନ । *
 ନିଶାନ୍ତାଧି ଲୀଳା ନିଶ ଦେଖି ଦେଖି
 ପାରୁ ନାହିଁ ତେବେ କିଦୃଷ୍ଟା ଉପେକ୍ଷି ।
 ଅବେ ଧରି ମୂର୍ତ୍ତି ଅଙ୍କୁ ଶଶାଙ୍କର,
 ଅବେ ଯଥା ଅବେ ପଦ୍ମମୂର୍ତ୍ତି ସର ।
 ଭୁଇଁଲେ ସେ ନରେ ପ୍ରଦାଶି ସୁଭାଷ,
 ଫୁଲିଭସେ ଦୃଷ୍ଟେ ତୋ ବିଶାଳ ଛାତ ।
 କେଉଁ ପିତା ପୁତ୍ର ଦେଖି କୀର୍ତ୍ତିବନ୍ତ,
 ନ ମଣେ ବା ସ୍ୱର୍ଗସୁଖେ ବରବନ୍ତ ।
 ଅନବଦ୍ୟ ତୋର ବାଦକ ବିଭାସ,
 ଅଭୁତ ମାଧୁରୀ କରେ ସେ ପ୍ରଦାଶ ।
 ସୁଭିକ୍ଷ ବାହାର ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ
 ମୁକୁତକେ ବ୍ୟାପେ ତୋକୁ ବନ୍ଧୁକ ।
 ନମେ ନମେ ପୁଣି ହୋଇ ଅତି ଶ୍ରୀଣ
 ପରିଶେଷେ ହୁଏ ସୁଭିକ୍ଷେ ବିଲୀନ ।

ପରମାତ୍ମ ଅଶୁ ଭଦ୍ରୁ ଜନମେ,
 ହୁଏ ଲୀଳ ଅଶୁ ତା ଗର୍ଭେ ଚରମେ ।
 ମହାବଳ ତୁହି ଅସମ୍ଭବ ଭଣ୍ଡାର,
 ଗୁହେ ନରେ ମିଶି ଧରୁ ଏକାକାର ।
 ଏକ ଛାତ୍ର ଧାତା ଦ୍ୱିତୀୟ ଉପାର
 ପରସ୍ପରେ ଅବା ଦେଖିଲ ମିତାର,
 କେଉଁଟି ମଧୁର ଗନ୍ଧୀର ଭଦାର,
 କିଏ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ଭାବର ଆଧାର,
 ଭବର ବିଶେଷ ନ ପାଇ ଭିକ୍ଷିତ,
 ଦେଉଅଛି କର ଭରେ ଏକଦିତ ।
 କେବେ ମୂର୍ତ୍ତି ତୁହି ଧରୁ ପିନ୍ଧିବର,
 କେବେ ବା ସୁନ୍ଦର କେବେ ଭୟଙ୍କର ।
 କେବେ ଅବା ଧରୁ ଦୀନ ବେଶ ଅତି,
 ବେଦନା-ବ୍ୟଥା ବରୁଣ ମୁରତି ।
 କେବେ ବିଶ୍ୱପ୍ରେମ ଭନମୁକ୍ତ ସୁଖ
 ଧରିଣି ପ୍ରଦାଶୁ ଭଦ୍ରାସ ଆଦୁତ ।
 କେବେ ସୁଖଦୁଃଖ ନେତ୍ରାଶୀ ଭଣ୍ଡାଦୁ,
 ଭୟର ବହାଉ ପ୍ରବଳ ପ୍ରବାଦୁ ।
 ଚରକାଳ ତୁହି ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ଗୌର,
 କେବେ ଧରୁ ତରୁ ଗୋସ୍ୱରନା-ଗୌର ।
 କେବେ ଦେଉ ଶ୍ରେବତୀନେ ଗର୍ଭିତ,
 ଗୁହେ କୌମୁଦୀରେ ଦେଉ ତୁ ଅଭିତ ।
 କେବେ ରୁଦ୍ର ରୂପ ଦେଖି ଦେବ ପରେ,
 ଲେସୁ ଦ୍ୱାସୀ-ଲେପ କେବେ ବା ଅଧରେ ।
 ଦାରୁଣ କରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ ଦୁର୍ଗାମାର,
 ପ୍ରଦର୍ଶନପଥ ତୁହି ରୁଦ୍ରାଧାର ।
 କବି ତୁହି ନିତ୍ୟ ରତ୍ନ ନବ ବାଦ୍ୟ,
 ଦୃଶ୍ୟବାଦ୍ୟ ସଦୃଶ ପ୍ରଦର୍ଶାଉ ଶ୍ରୀବ୍ୟା ।
 ସମ୍ପ୍ରାକ୍ତିତାସେବୀ ବଚର ବଚିତା-
 ଅମୃତ, ସସ ବଚ ଅମର ସବିତା ।
 ସୁବଚ ପ୍ରାୟ ତୋ ଅଜର ଦାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ,
 ତଥାପି ଜଗତ ଭୟଙ୍କରେ ଶବ୍ୟ ।

*—ବଡ଼ଦେଉଳକୁ ସମୁଦ୍ରଗର୍ଜନ ନ ଶୁଭବା ପ୍ରସଙ୍ଗ “ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରଣ”ରେ ଅନୁସନ୍ଧେୟ ।

ଦେଶର ଅବସ୍ଥା, ଜାତୀୟ ଚନ୍ଦ୍ର,
 ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ସାହିତ୍ୟ ନିବନ୍ଧ ।
 ଏଭଳି ହିତୈଷୀ ସାହିତ୍ୟ ପଦ୍ଧତ୍ରେ
 ଅର୍ପେ ଯେ ପ୍ରାଣ ସେ ନମସ୍ୟା ଚିନ୍ତାରେ ।
 ମହୋଦଧି, ଭୃଷ୍ଟ ଦୋଳ ତୋ ଦର୍ଶନେ
 ବସିଲୁ ବେଳାରେ ବାସର ଯୌବନେ ।
 ସିନ୍ଧୁତାରା ବାତ ବହୁଛି ନିର୍ବାତେ,
 ତାହୁଁ ତୋ ରୂପ ମୁଗ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟିପାତେ ।
 ଭବନ୍ତ ବଃସ୍ବତା କୁହୁଣୀ ସମାନ,
 ବାହୁବା ସ୍ରୋତରେ ବସି ବହିଁ ସ୍ନାନ ।
 ବେଳାଭୂମି ତପ୍ତ ମାତ ଶାନ୍ତିମୟ,
 ଶାନ୍ତିମୟ ଯଥା ସାଧକ-ଦୃଢ଼ୟ ।
 ତୋ ସୁମଧ୍ୟାହ୍ନ ନିତ୍ୟ ନବ ନବ,
 ମଧୁର ଭୀଷଣ ଅସନ୍ନ-ସମ୍ଭବ ।
 ସେ ସୁଖମା ସଦା ବହି ରୁଲେ କଥା;
 ଅଣେ ନାହିଁ ମନେ ବିଷ୍ଣୁ ଭବ ବ୍ୟଥା ।
 ମନୋନେତ୍ର ଦୃଢ଼େ କରେ ଅବଶିଷ୍ଟ,
 ଲଗାଇଦିଏ ସେ ନେତ୍ରେ ସୁଧାଞ୍ଜଳ ।
 ସପ୍ତସ୍ତବ ବୀତି ବାଲ ମହାଭୋଗ୍ୟ ୧
 ବେଳାପଦ ଚୁମ୍ବିଯାଉଥାଏ ଫେର ।
 ବହି ଆଣି ସିନ୍ଧୁ ବଂଶୀ ଚୁଲ୍ ଫଳେ ୨
 ନିଶ୍ଚୟିଲୁ ନେଇ ବେଳାରେ ବହୁଳେ ।
 ଫେନପୁଷ୍ପ ନର ଆଜ୍ଞାଦନ କରି
 ରୁଲିଲବ ଭଞ୍ଜ ରୂପାଙ୍ଗୁଳ ପରି ।
 ଅଶ୍ରୁକା ଆଦାତ ମାତ୍ରେ ଦେ ବାଜି
 ଗଲ ତାର ଗରେ ଧ୍ୟାନୀ-ବନ୍ଧି ଭାଜି ।
 ଅଶା-ପକ୍ଷୀ ତାର ସ୍ବର୍ଣ୍ଣଦେଶ ରୁଚି
 ବସିଲୁ ନିଶ୍ଚଳେ ପରଦୃଷ୍ଟି ରୁଚି ।
 ଫେରୁଥିବାବେଳେ ଚରଙ୍ଗ ଅଧୀରେ,
 ଗନ୍ତଯାଏ ଫେନ ବିଶେଷ ଭଙ୍ଗୀରେ ।

ପ୍ରବୃତ୍ତଦେବୀ ବା ଉପିଷ୍ଠ ସେ ସ୍ଥାନେ,
 ଲେଖିଅଛୁ ହୁଁ ଚିତ୍ତେ ବିଧାନେ ।
 ପ୍ରିୟଦେବତାଙ୍କୁ ବରଣ ଅର୍ପନା
 ସାର୍ଥକ ହେବ ତା ପ୍ରାଣର ବାସନା ।
 ମହୋଦଧି, ତୋର ଭସ୍ମ ଭସ୍ମହେବେ
 ଭସ୍ମେ ଅରଦ୍ଧର ଦୋଳଣ ମାନବେ,
 ଶାନ୍ତି ଅର୍ପେ କରି ନାନା ଆକ୍ରମଣ
 ଫଳଫୁଲେ ତୋତେ ବରନ୍ତି ପୁଲକ ।
 ଛଦ୍ମ ଛଦ୍ମ ତାହା ପରଶ ମାଗବେ,
 ଦେଉ ପୁଣି ଅଣି ଫେରୁଲ ପଲବେ ।
 ସବୁ ପ୍ରଦାନେ ନାହିଁ ଯାର ଶୋଭା,
 ସେ କିପାଁ କରିବ ପରଦେବୀ ଶୋଭା ।
 ମହାଜନ ଧାର ଏହା ଚରନ୍ତନ,
 ସ୍ବର୍ଗ ମାତ ଶାନ୍ତି ବରନ୍ତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ।
 ନିତ୍ୟ ଦାନ ଯାର ବ୍ରତର ବିଧାନ.
 ଗ୍ରନ୍ଥକ କି ସେହୁ ଅପରର ଦାନ ?
 ବେବଳ ଦାତାର ମନଭୁଷ୍ଟି ପାଇଁ
 ତୁଲ୍ ଦତ୍ତଦେବୀ ଦିଏ ସେ ଫେରୁଲ ।
 ମହୋଦଧି, ତୋର ଜଳେ ହୃଦାଦରେ
 ଲବଣାକ୍ତ ହେଉ ନିନ୍ଦିତ ପାମରେ ।
 ନାହିଁ ବେତେ ଭବେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ପଲ୍ଲବ,
 କିଏ ଦଳଗନ୍ଧୀ ପବିତ୍ର ବା ଜଳ ।
 କିଏ କାଟି-ଦୁଷ୍ଟ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ସବୁଥା,
 ବାହା ନୀର ବଟୁ ହୃଦାହଳ ଯଥା ।
 କିଏ ଅବା ବହୁ ବର୍ଜିତ ବୁର୍ଣ୍ଣଣ,
 ବେଉଁ ଦୋଷ ତୋର ବହି ଶାନ୍ତି ଭୁଣ ।
 ଏସ୍ତପାଇଁ କିପାଁ ରଚେ ତୋ ବୁର୍ଜିନା,
 ତାହା ଭାବି ସିନ୍ଧୁ ନ କରି ଶୋଚନା ।
 ଅଶ୍ରେପନ୍ଥ ଚନ୍ଦ୍ରେ ବଳବ ସବେଳେ,
 ବେ ବାହିଁ ଅନ୍ତୋଶ ବରେ ତାରୁଦଳେ ?

୧—ସୁବଳ ହେବା ସମୟରେ ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ସାତଗୋଟା ଲବଣ ପ୍ରଧାନ ବୃକ୍ଷ । ୨—ଏକପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷବଞ୍ଚିବିଶିଷ୍ଟ ଲବ୍ଧ ଫଳ । ଏହାର ଆକୃତି ବଂଶୀ ଭୂୟା ।

ଦେଉ ପଛେ ପଦ୍ମ ପଦ୍ମ ପଦ୍ମ ପଦ୍ମ,
 ମାତ୍ର ନୁହେଁ କି ସେ ସୁଗନ୍ଧେ ପ୍ରଣାତ ?
 ଲବଣ ତୋହର ନୁହେଁ ଅବଶେଷ,
 ମାନବର ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ରଖେ ସେ ଅଶ୍ରୁଣୁ ।
 ନ ଦୁଃଖେ ଭ୍ରାନ୍ତେ ଜାନବରହୁତ
 ହିତକୁ ମଣନ୍ତି ସିନା ବିପଦେ ।
 ଅକାଶ ପ୍ରାୟ ତୁ ପୁଣି ପୁରାତମ,
 ଦେଖିବୁ ବସୁନ୍ଧା ଧରଣୀ ଜନମ ।
 ତୋହୁ ଅଗେ ସୁଖ ଅନଳ ଅନଳ,
 ଦେଖିଅବୁ ପ୍ରାୟ ସୁଖର ଦୌଶଳ ।
 କେତେ ବିଶେଷାଳ କେତେ ଅତ୍ୟନ୍ତ
 କରୁଛୁ ସକଳ ଦୃଢ଼ତା ସମ୍ପଦ ।
 କୋଟି ଲକ୍ଷେ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରାପ୍ତି
 ପ୍ରତି ବୃଦ୍ଧବୃଦ୍ଧେ ଲବେ ତୋର ଭାସି ।
 ଶୋଷି ଲକ୍ଷେ ତୋହୁ ଲବେ ଗଳ
 କରେ ତରଳର ପ୍ରବୃତ୍ତି ପାଳନ ।
 ସେହି ଜଳ ପୁଣି ନଦୀ ପଥେ ବହି
 ଯଥାକାଳେ ଆସି ତୋ ପ୍ରାୟ ମିଶର ।
 ଶୁଣୁ ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ ଭାଷାରେ
 ତୋହୁ ରୁଚି ଫେରି ଆସେ ତୋ ଭାଷାରେ ।
 ଯାହା ଯୋଗୁଁ ଟେକ ସୁଗନ୍ଧ ମହତ୍ତ୍ବ,
 ସେ ସକଳ ସିନା ତୋହୁ କୃପାଦତ୍ତ ।
 ଭାଗ୍ୟଧର ତୋହୁ ଦେଉ ସୁରବର ୧
 କରୁଅଛୁ ତୁହି ଦେବଙ୍କୁ ଅମର ।
 ଗୁଣ୍ଡ କର ତୋତେ କପଳ-ମୁକୁଟ, ୨
 ଭୁଞ୍ଜିଲେ ସେ ଫଳେ ତାହୁ ବାଳକୃତ ।
 ପ୍ରକାଶନ୍ତି ତୋହୁ ପ୍ରସାଦେ ପୁଷ୍ପମା
 ବିଷ୍ଣୁ ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ କରୁଛୁ, ରମା ।
 ମିଶି କେତେ ନଦୀ ତୋ ଦେହରେ ଆସି
 ନ ପାରିଲେ ତୋର ଚରଣ ବନାଶି ।

ସାଧୁଙ୍କର ସିନା ସୁଭାବ ଏସନ,
 ସମସ୍ତଙ୍କ ସଦ୍ ଚାହାଣେ ମିଳନ ।
 ମାତ୍ର କାହାମତେ ସେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ
 ନ ହୁଅନ୍ତୁ ଲବେ ଭ୍ରମେ କଦାଚିତ ।
 ପ୍ରଭାତ ସକଳେ ଆସୁନାଥୀନ—
 କରବା ବିଷୟେ ଅଟନ୍ତି ପ୍ରବୀଣ ।
 କି ବର୍ଣ୍ଣିବ ସିନ୍ଧୁ ତୋ ଗୁଣ ମହାନ,
 ବହିଷ୍କୃତ ବଦଳ ଜାନ, ଶୀତପ୍ରାଣ ।
 ମହାମରୁଭୂମି ଅନନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ,
 ଗଣ୍ଡେଷ ଜଳେ କି ଦେବ ଆଦି ଭୂତ ?
 ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ହିମାଦି ଶିଖର,
 ରଖିପାରିବ କେ ମୁଣ୍ଡିକକ କର ?
 ଯେବେ କେହି ଜଣେ ସୁଭାବଭବନ
 ହୁଅନ୍ତା ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଆସି ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ,
 ବହି କୋଟି ମୁଖ କୋଟି ବର୍ଷ ଆସୁ,
 କର୍ଣ୍ଣଦ୍ରା କିନ୍ତୁ ସେ ତୋ ଗୁଣ-ଅଧ୍ୟାୟ ।
 ବାଳିପୁତ୍ର ଆଶା ତୋହୁ ତୀରେ ବସି
 “ମହାଦେବ କାବ୍ୟ” ସମାପିବ ଦୃଷି ।
 ଅଭିଳେଖା ପରେ ବୁଝି ଦେବ ଦାୟ
 ଗଠାଇଲ ଆଶି ଗୋର ଅନ୍ତରାୟ ।
 ଦାରୁଣ ସକଟ ପୀଡ଼ା କାହୁଁ ଆସି
 ବସିଲ ମୋହର ମତଗତ ପ୍ରାସି ।
 ନିରାଶ-ରାଗିଣୀ ଆସି ତହୁଁ ଧାଇଁ
 ନେଇ ମୋ ସକଳା ସୁଦେହେ ମିଶାଇ ।
 ବହିଷ୍କୃତ ଦୁର୍ଭାଗୀ ଗରେ ସ୍ଥାନବୀର,
 ଲକ୍ଷ କର ମୋର ଅନୁଷ୍ଠିତ ଯାଗ ।
 ମାତୃମତୀ ୪ ଅଙ୍କେ ସ୍ବରାଶେଷେ ଶୋଇ
 କର କାବ୍ୟ ଶେଷ ସୁଷ୍ଟମନା ଦୋଇ ।
 କର ତୁ ମୋ କଣ୍ଠେ ଯେଉଁ ଭାଷା ଦାନ,
 ଏ କାବ୍ୟ ତାହାର ସିନା ପ୍ରତିଧାନ ।

୧—ଆଗବତ ହସ୍ତି, ଇନ୍ଦ୍ରେଶ୍ବରୀ ଅଶ୍ବ, ପାରବାତ ସୁଖ ପ୍ରଭୃତି ସାହାଯୋଗୁଁ ଲକ୍ଷ୍ମଣର ଲକ୍ଷ୍ମଣ,
 ସେ ସକଳ ସମୁଦ୍ରପ୍ରଦତ୍ତ । ୨—କପଳ ମୁକୁଟ—ଶିବ । ୩—କବ । ୪—ଭକ୍ତ ।

କୃରଦେଶୁ ଆସି ଦେଶେ ଦେଶେ ସ୍ବେଶୀ
 ଦେହଭିନ୍ନ ତୋହୁ ଚାରେ ସ୍ବାସ୍ଥୀଭୋଗୀ ।
 ମାନ ଅନମଣ ବସ ମୋତେ ଶୀତା,
 ଏ ବଥାରେ ଭଲ ତୋର ଦେଉଁ ଗ୍ରୀତା !
 ମଧୁ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ସବୁତରୁ ପସ୍ବିତ,
 ଦେବକ କୀଚକ ପରିହରକ ।
 ସେଇଗି ଦେ ବରେ ମଧୁ କୁ ଅନ୍ତୋଶ,
 କୀଚକର ତାହା ଦୁର୍ଭାଗୀର ଦୋଷ ।
 ତୋ ଜଳ ତୋ ଦାୟୁ ମହାପାଶୁଦାର,
 ସାଧୁଛୁ ମୋହର ବଡ଼ ଭାଗଦାର ।
 ନିଦାସ-ସୌଭାଗୀ ଭଲ ତୋହୁ ଚାରେ
 ମଣିଛୁ ନିଜକୁ ଧନୀ ମୁଁ ମହୀରେ ।
 ଦେବଭାୟୁ ମି ତୋର ସୁଖମାର ଉପୁ,
 ହିବିବ ସମ୍ପଦ ତାଠାରେ ନିକୁଚ ।
 ପ୍ରତିଦିନ ବର ତୋ କୃପେ ଭ୍ରମଣ
 ପ୍ରତିଥର ତୋତେ ଦେଖିଛୁ ନୂତନ ।
 ବାମକୁଣୀ ତୁମ୍ଭେ ସେସନ ଆବାଣ,
 ବାମନା ପୟରେ ଚିର-ନୀଳଦାସ ।

ମୁହିଁ ଅଭୀଚନ, ତୋହୁଠାରେ ଭଣୀ,
 କୃତକା-ପାଶେ ବଳ ନିତୀ ପୁଣି ।
 ଦୁର୍ଭାଗ ତୋ ଚାରି-ବିହାର-ସୌଭାଗୀ
 ମଣୁଅଛୁ ମୁହିଁ କୀଚକେ ଅଶ୍ଳୀଳୀ ।
 ଚରଦିନ ଯିବ ଏଭାବେ ବିତ,
 ନହେଁ ଏହା ଦରସ ସଂସାରର ଶୀତ ।
 ବିଧିର ବିଧାନ ଦେବ ନାହିଁ ଅନ,
 ଏ ସଂସାର ନହେଁ ତର ସୁଖସ୍ଥାନ ।
 ଚରସୁଖ ଏଥୁ ଶେଷେକ ସେଇ ମୂର୍ଖ,
 ତାହା ଭାଗ୍ୟୀ ଏକା ଲେଖା ଚରଦୁଃଖ ।
 ତୁହାର ବିଦାୟ ଦେଇ ବିଧିବଦ୍ଧ,
 ମାତ୍ର ପୁରୋଦର୍ଶୀ ସୁଦୃଢ଼ ସମ୍ବନ୍ଧ ।
 ଅନ୍ତରାଳେ ନିତୀ ତୋହୁ ଗୁଣ ଭାବ
 କରବ ତୋ ମୁଖି କଲ୍ଲନାୟକ ।
 ନ ଯିବ ପାଶୋରୁ ସେ ମଧୁର ଯୋଗ,
 ଏବେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ତନି ଭରୁ ଭୋଗ ।
 ଘେନ ଶୁଭା ଭକ୍ତି ପୁଣୀ ପୁରା ପୁଣି,
 ଥାଉ ତୋ କରୁଣା ଏକତ ମାଗୁଣି ।

• ବର୍ତ୍ତୀ, ଶୀତ, ଗ୍ରୀଷ୍ମ—ଏହାଦିନ ଭରୁ ବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ଭୋଗ ହୁଏ ; ଅର୍ଥାତ୍
 ସେହୁଦିନି ବର୍ତ୍ତୀ, ସେହୁଦିନି ଶୀତ ଏବଂ ସେହୁଦିନି ଶରୀର ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।

ଉପହାର

ନିଶିଚୟବର୍ଣ୍ଣନା-ବିଚକ୍ଷଣ, ମାତୃସାହିତ୍ୟସଦ୍‌ବ୍ୟାସ, ସଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱ
ମହୋପାଧ୍ୟାୟ ସୁବସନ୍ତ ଶ୍ରୀକ୍ଷୀ ଶ୍ରୀ ଭିମାବଳରପ୍ରସାଦ ଫିଡ଼ବେବ
ମଞ୍ଜୁକାନ୍ତ ଉଦାରକୃତସ୍ମେତ୍

ଶ୍ରୀକାମ୍ବର ଶ୍ରୀମନ୍ ମହାରାଜ,

ଶ୍ରୀକାମ୍ବର ଶ୍ରୀକାମ୍ବର, ବିନୟ, ବିଦ୍ୟାବହା ପ୍ରଭୃତିର ସୁଖ୍ୟାତ ଚନ୍ଦ୍ରମଣରେ
ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମୁଁ ପରମାତ୍ମାପୁତ୍ର ହୋଇଅଛି । ଅସ୍ତବନ୍ତ ଶ୍ରୀକାମ୍ବର ସାହିତ୍ୟ-ପ୍ରୀତି ମୋତେ
ବିଶେଷଭାବରେ ପ୍ରବୁ ମୁଗ୍ଧ କରିଅଛି । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ନିବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ-ସାଧନାର
ସୁଖୀ ମଙ୍ଗଳ ଉପାକାଶରେ ଶ୍ରୀକାମ୍ବର ଉତ୍କଳ-ଭାଷାରେ ବିଧାତାଙ୍କର ଅଶୀର୍ବାଦୀ ପ୍ରଭୃତିପେ
ଅବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ବିଧାତା ଯାହାଙ୍କୁ ଶ୍ରେୟୋପାକରୁ ପେ ସର୍ବଜନ ଚରନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତ
ଆଦର୍ଶ ପୁଣ୍ୟ ଦେଇ ପ୍ରେରଣା କରନ୍ତି । ସୁତରାଂ ବିଶୁଦ୍ଧିପଥରୁ ପ କଠୋର ବ୍ରତାନ୍ତରାଳ
ବାସନା ତାହାଙ୍କ ଶକ୍ତିକୁ ସତତ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରେ । କୁସୁମଜାତ ସୌରଭ ତମ୍ଭା ରତ୍ନଜାତ
ରଶ୍ମିଭୂଷା ଶ୍ରୀକାମ୍ବର ଉପସ୍ଥଳ ପିତାଙ୍କର ଉପସ୍ଥଳ ଗୁଣଧର ସୁନ । ଶ୍ରୀକାମ୍ବର ତାତାଙ୍କୁ
ସାହିତ୍ୟର ଉତ୍କଳ ସମୀର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେବ, ଏତୁ ପ ଆଶା କରିବା ସତୀର ଅପଞ୍ଚିତ
ନୂତନ । ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦମୟ ସୁନ୍ଦର ବିଜାୟବାସନା ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଶ୍ରୀକାମ୍ବର ସାରସ୍ୱତାକ୍ଷରରେ
ଚରୁଣ ସୋରା ପ୍ରାୟ ସାହିତ୍ୟାଚାରୀଙ୍କର ଆସନ୍ତମୋସ କରିଅଛି, ଏହା ସାମାନ୍ୟ ଶ୍ରୀକାମ୍ବର କଥା
ନୁହେଁ । ଶ୍ରୀକାମ୍ବର ଅପାର୍ଥିବ ଗୁଣାବଳୀରେ ମୋହିତ ହୋଇ ମୁଁ ଏହି “ସୁଭଦ୍ରା” ବାବୀ
ଶକ୍ତି ଶ୍ରୀକାମ୍ବର ପବନ କରକମଳରେ ପ୍ରୀତ୍ୟାସଦ୍‌ବାର ଅର୍ପଣ କଲି । ମହୋପାଧ୍ୟାୟରେ ସ୍ୱତଃ
ସୁକା ମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ । ଅତଃ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭରସା, ମୋର ଏହି ସାମାନ୍ୟ
ଉପହାର ଶ୍ରୀକାମ୍ବର ଉପେକ୍ଷିତ ହେବ ନାହିଁ ।

ରତ୍ନାପୁର, ଗଞ୍ଜାମ
୨୩୨୨୦

}

ଶ୍ରୀକାମ୍ବର
ଏକାନ୍ତ ସବୁକ୍ଷମସ୍ତ
ଶ୍ରୀକାମ୍ବର ମହାରାଜ

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

ସ୍ବାଗତ କଲ୍ଲଜାଦେବ, ଭାରତୀ-ଚନ୍ଦ୍ରା,
ଭାବ-ମାତା, ଅଶାବାସ୍ଥ ଅନାଦି ଅନନ୍ତା,
କାଶେଇ ନିବୋଧ ସୁତେ ଜନନୀ ସେସନ
ଭେନି ଯାଇ ଯାନ୍ତାସୁତେ, ଦେଶାଏ ଚାହାକୁ
ଯାନ୍ତା, ଅନ୍ତରାଳେ ରହୁ, ତେସନ ଗୋ ମାତେ,
ଭେନି ଏ ସେବକେ ତୁମ୍ଭେ ତାର ଦୟାମୟୀ
ଅତୀତର ରଙ୍ଗାଳସ୍ବେ, ଗୁଣିଅଛୁ ଯହିଁ
ରାଜାଜନ ବିବାହର ପୁଣୀ ଅଭିନୟ,
ଦେଶିକାକୁ ଶୋଭା ସଙ୍ଗେ ଶୌଣ୍ଡାର ବିବାହ
ଏକାନ୍ତ ଅଶାସ୍ତ୍ରୀ ଦାସ, ନ ବଳେ ବା ଅଶା
ଦର୍ଶନେ ପଶ୍ଚିନୀ ସହ ରଚର ବିବାହ
ପ୍ରାତେ, କିମ୍ବା ଫୁଲ ସହ ମୟମୟର ।
ଅତଃ ଦେବ, ଅସ୍ବ ଭୁବ୍ବ ଅବାଧାମିନୀ,
ଭେନି ଏ ସନ୍ତାନେ କୋଳେ ତାର ଯଥାସ୍ଥାନେ ।
ଭୈବତେ, ରାଜାବର ମୟୀ ହାସ୍ବବତୀ—
ଭାରତର ପୁଣୀତୀ—ଜାନବିଜାନର,
ଦୃଶ୍ୟ ଯଥା ପିତୁ ଅବେ ଭମା—ଶିଶୁକା,
କିମ୍ବା ରମା—ରଜମୁଖୀ, ବାସନ୍ତବୁଦ୍ଧିବା,
ଅବା ଦୃଶ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧ ଭମା ଅର୍ଦ୍ଧ ରମା ମୂର୍ତ୍ତି
ଶୈଳେଶ ଜଳେଶ କୋଳେ । ବିବା ସେ ନଗର
ନବ ଶୁଭସଂସ୍କରଣ ଅମରବତୀର,

ଅଥବା ଏସନ ପ୍ରବେ—ସୁଷମା-ସୁର୍ଗର
ଅମୂର୍ତ୍ତୀ ଅଦୃଶ୍ୟସୁତ ସୁନ୍ଦର ମଣି ସେ ।
ଭାରତେ ସେ ମୁକ୍ତିତୀର୍ଥ, ବୀରତୀର୍ଥ ପୁଣି,
ବୀରଦର୍ପେ ବୀରବୀର୍ଯ୍ୟ ଗଠିତ ତା ରେଣୁ,
ଚନ୍ଦ୍ରକଲ୍ଲ ଏ ଭାରତ—ଅମୃତ-ଆଧାର,
ହାରତା ସେ ଚନ୍ଦ୍ର ଅବେ ସୁନ୍ଦରୀ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ।
ମହାଶକ୍ତି-ପ୍ରସ୍ବିତ ସେ ଶକ୍ତିମତୀ ଦେବୀ,
ଭୈବତେ-ଶିରେ ତାର ମାୟାମୟତ,
ସିନ୍ଧୁ—ତା ଚରଣାମୃତପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣରୁଣ୍ଡ ।
ଭ୍ରାତ୍ର ହୁଏ ଅଗ୍ରଜିବ ସେ ଶବ୍ଦେ ପ୍ରବେଶି,
ଭାବେ ଏହା ସ୍ବପ୍ନପୁରୀ, ଜା, ସତୀ ନଗରୀ,
କିମ୍ବା ଅର୍ଦ୍ଧ ସ୍ବପ୍ନ, ଅର୍ଦ୍ଧ ସତୀ ସମାବେଶ,
ଅଥବା ସୁତେ ସତୀ ଦେବରୁ ବାହାର
ଅନୀ ଚନ୍ଦ୍ର, ସମ୍ଭବେ କି ଏଭଳି ହିତବ
ଅନ୍ଧିତବେ, ଭାବି ଏହା ହୁଏ ସ୍ବପ୍ନ ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟ ।
ଯେ ସୁରୀ ଅଦ୍ଭୁତ ଶିଳ୍ପୀ ବିଶ୍ବବିଜ୍ଞାନିକ
ସ୍ବଦ୍ବିତବେ, ବାହିଁ ଭପମା ଚାହାର,
ଭପମାର ଜନନୀ ସେ—ସୁଷମାଜନନୀ ।
ଅଦର୍ଶ ମାନବ ସେହୁ, ଅଦର୍ଶ ଦେବତା,
ପୁଣି ଯେ ଅଦର୍ଶ ଯୋଗୀ, ଅଦର୍ଶ ସଂସାରୀ,
ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ପ୍ରକାର ବୀର୍ଯ୍ୟ ଅଦର୍ଶ ଯାହାର,

ଅଦଶ ପ୍ରେମିକ ପୁଣି ଅଦଶ ଧାର୍ମିକ,
 ଅଧିକନ୍ତୁ ଅଦଶ ର ଅଦଶ ଯେ ଭବେ,
 ସେହି ବୃଷ୍ଟିକୁଳୋର୍ଣ୍ଣାଷ ବୃଷ୍ଟିଚନ୍ଦ୍ରବର
 ଯେ ଅଦଶ ଗୁଣଧାନ୍ତୀ, କେ ବଞ୍ଚିବ ତାର
 ବରୁଟ ମହିମା ଗାଥା—ଅନନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ।
 ସାଗର-ମୁକୁରେ ମୁଖ ଦେଖେ ସେ ନଗରୀ,
 ତ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରତିଛାୟା, ପ୍ରବେ ହୁଏ ଯେତେ
 ନିଜ ଅନୁପ ପୁରୀ ନ ଦେଖି ଏ ପୁରୀ
 ପୁରୀ ମହେଶ୍ୱରୀ, ଶୋକବାକୁ ପଶିଛି ପାତାଳେ,
 ହିରୋକବନ୍ଧନ ନିଜେ ପ୍ରଜ୍ଞାତ ମସ୍ତକ
 ବହୁଛି ବା ନାହିଁ ନାହିଁ ନାହିଁ ମୋ ସମାନ ।
 ବପଣୀବୀହରୀ, କର୍ମୀ, ମଣିରେ ଭାସୁର,
 ହୁଏ କଷ୍ଟ ଅଲୋଚିତ ଦୀପାମ୍ବର ବନା
 କୋଟିକୃପଣରେ ଗୁଣେ, ନାହିଁ ସେ ନଗରୀ
 ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ବ୍ୟାଧି, ବ୍ୟାଧି, ମିଥ୍ୟା, ପ୍ରବଚନା,
 ଅଛି ପତ୍ୟା, ନୀୟ, ଧର୍ମ, ଦୟା, ପ୍ରୀତି, ଶାନ୍ତି,
 ନାହିଁ କହିଁ ଅପରାଧୀ, ଦେଖି ନିରସୁର
 ଗୁଣବନ୍ଧନୀତ ସିନ୍ଧୁ, ନାହିଁ ବୌଦ୍ଧବୀର,
 କିମ୍ବା ଶତ୍ରୁବୀର, ଗୁମରାଣୀ ପ୍ରଜା ପ୍ରାୟ
 ନିବସନ୍ତ ନାଗରୀରେ ସୁଖାନନ୍ଦେ ବୁଝି ।
 ଗିରିବର ରୈବତକ ଭରା ସିନ୍ଧୁତୀରେ
 ବୋଲି ଶୂନ୍ୟ ସାନୁ, ଗନରେଡ଼ୀ, ଭରା କିବା
 ନିର୍ଦ୍ଦିବାର ବ୍ରହ୍ମଦର୍ଶୀ ଭରା ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ
 ନିଜରୂପେ ନିଜେ ହୋଇ ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରସ୍ତାବୁର,
 ସିନ୍ଧୁଧୂମ କଳେବରେ ଭୃଷଣ ବୃକ୍ଷ ।
 ସତ୍ୟ ସେ ପ୍ରବଚନ-ମାତା ଅନେକ ଦୁଃଖ,
 ଭାଗ୍ୟଧନୀ, ମାତୃଅଳେ ସମାଧିସ୍ଥ ସୁଖେ,
 କିମ୍ବା ପ୍ରବଚନ ବୀର୍ତ୍ତି ପଦ୍ମ ଅଦାରେ
 ଯାଇଛି ବଦଳେ ବସି, ଭରାସି ବୌଦ୍ଧିଗ
 ମହିମା-ମୟୁଗଳାଳେ, ମିଶାଇ ନୀତିମା
 ଅନନ୍ତ-ନୀତିମାମୟ-ସିନ୍ଧୁ ନୀତିମାରେ ।
 ଶୋଭେ ସୁଖେ ପରସ୍ପରୀ—ଲେଖିତସ୍ତୁତି,

ଯଥା ପଟ୍ଟ ଭୃଗୁସ୍ତ, ତାରୁଧାର ତାର
 ଶୀତଳ, ପବିତ୍ର, ମୃଦୁ, ଅଦା ସେ ଯେସନ
 ଭୃଗୁବଳବନ୍ଧନେ ପୁଣୀ ବେଦଧାର ।
 ଦ୍ୱାରବତୀ ବୃଷ୍ଟିବର ନବ ବୃନ୍ଦାବନ,
 ରୈବତକ—ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଶୀତାମହାଧର,
 ସାଗର—କାଳିନ୍ଦୀ କୁନ୍ଦ, ଶେଷେ କଷ୍ଟ ତାର
 କରୁଛି ଭବରୂପ ସରୋଷୀ ବାଣୀୟ
 ବୋଲି ଫଣୀ ଶତ ଶତ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବୋଟି,
 ଗର୍ଭି ସେତେ ଫେନ ଛଳେ ଭଗାରେ ଗରୁଡ଼,
 ଯହିଁ ବୃଷ୍ଟି, କହିଁ ଗୋପ, କହିଁ ବୃନ୍ଦାବନ ।
 ଭରା ହୋଇ ଗିରିପଦେ ନଦୀନା କିଶୋରୀ
 ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନେରେ ଦେଖୁଛି ସୁଧୀୟ
 ଦୂର ସିନ୍ଧୁ ବଦବାଳେ, ତ ମଧୁର ମୂର୍ତ୍ତି,
 ପୁଣ୍ୟର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୂର୍ତ୍ତି କିବା ସେ ଭୂପରୀ,
 କିମ୍ବା କୋପାଳାବତୀ—ଦିବ୍ୟ ସୁଖମିତ,
 ଅଥବା କୁସୁମ-ସିନ୍ଧୁ-ମନ୍ତ୍ରନଳା ରମା ।
 ନନ୍ଦିନୀ ସେ ନାରାୟଣ-ଶୋଭା ମହିମାର,
 ଅବା ସୁଖମାର ରମ୍ୟ ଭାଷାବତୀ ଭୂଷା ।
 ବସୋଷୀର ଓଷାଧର ଭଗନା ସୃଷ୍ଟିରେ
 ଗଠାଇଛି ଦାଦାବାର, କାହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବ
 ଶୋଭା-ସମୁଦ୍ରର ସ୍ଥିର ପ୍ରବାହ ଚରଣୀ,
 ପୁଷ୍ପଧରେ ପୁଷ୍ପଦାସ, ଅଦା କି ଗୁରୁର,
 କରୁଛି କି ଅଭିଜ୍ଞାନ କୁସୁମେ କୁସୁମ ?
 କି ସୁନ୍ଦର ମୁଖ, ତାରୁ ତାଙ୍ଗୁଳରେ ଏବଂ
 ଅଥା କି ବିଷୟ ଫୁଲ—କି, ନୀତୋପଳ,
 ବେତବୀ, ପାଟବୀ, କବା, କୁନ୍ଦବଳବାଦି ।
 ସୁଭାବେ ବଦନ ଅଭା ଚଟୁର ଭକ୍ତ,
 କରୁଛି ଦୃଷ୍ଟି ତାରୁ ଅସୁରବ-ପ୍ରଭା ।
 ଶୋଭେ ସୁଖେ ଅଭିଜ୍ଞାନେ ଗିରିବ ବସନେ,
 ବାଳଚନ୍ଦ୍ରବୀ ବାଳା, ତାରୁ ମଣିବନ୍ଧେ
 ରତ୍ନର ବଳୟ ଶୋଭେ, ଶୂନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଅଙ୍ଗ,
 ମାତ୍ର ସେ ଶୂନ୍ୟତା ଏବଂ ଶୋଭାକୁ ତାହାର

କରନ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣତା ବାନ୍ଧ, ପୁଣି ପ୍ରାଣଦାନ,
 ବଢ଼ାଇଛୁ ସେ ଶୂନ୍ୟତା ଶୋଭାର ଗୌରବ ।
 ଦେଖନ୍ତୁ କିଶୋରୀ ମୃତ୍ୟୁ ଅପଲବ୍ଧ ନେତ୍ରେ
 ଅସ୍ତ୍ରୋନ୍ମୁଖ-ରକ୍ତକ୍ତବ, ହିତବି-ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ,
 ଫମେ ଫମେ ସିନ୍ଦୂରରେ ଗୁଡ଼ାଇ ଶରୀର
 ହେଲେ ରକ୍ତ ଅକ୍ତିମର, ପଦ୍ମପୁଷ୍ପତର
 ଭାସେ କି ଲେଉଟି ପଥ ପାଶୁକାରୁ-ତୀରେ ।
 ରୁଦ୍ଧଗଣେ ଦିନମଣି ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଚନ୍ଦ୍ର,
 ରୁଦ୍ଧଯାଏ ତାସ ସଥା ବାସନା-ସାଗରେ,
 ଧରଇ ବାରୁଣୀ-ଗୁଣୀ ଶବଳତ ଛବି,
 କଲ ତାକୁ ଅନୁକୂଳ ଅନନ୍ତ ବାରିଧି,
 ବେଶ ପରେ ବେଶ ପୁଣି ଚର୍ଚ୍ଚି ପରେ ବେଶ,
 ଲଗିଲ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବେଶର କେବଳ
 ଭବ୍ବସୁର, ଯେତେ ବେଳ ନିରତ ଅଶଶ୍ରୁ—
 ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ, ବାସ୍ତବୀରେ, ବାସ୍ତବରେ ।
 ପ୍ରକୃତ ଶୋଭାରେ ଆଜି ତଳସୁ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ନିଶ୍ଚଳ ନିସ୍ତନ୍ନ ଦେବପତ୍ନୀ, ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିର,
 ଏ କି ଯୋଗ ବାନ୍ଧବାର, ଏ କି ମହାରସୁ,
 ଯେମନ୍ତ କି ସବୁ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ତାହାର
 ପରିଣତ ହୋଇ ନେତ୍ରେ, ରକ୍ତକ୍ତ ଅଟକି
 ସାନ୍ଧ୍ୟା ସିନ୍ଦୂ ପ୍ରକୃତର ମୋହନ ବିନୋଦେ,
 ଛଡ଼ାଇଲେ ବଳେ ସୁଦ୍ଧା ଆସୁ ନାହିଁ ଛାଡ଼ି ।
 ମଧୁର ସୌରଭମୟ ସାନ୍ଧ୍ୟା ସମୀରଣ
 ପବନତାଟକା, ସଥା ଦେବତାଜିନୀୟା,
 ବହୁଅଛି ଧୀରେ ଗୌଣେ, ସୁଦ୍ଧ ବାଜାବେଶେ
 ବସୁଦେବ, ଭୂଞ୍ଜମାଳ, ବାରିତ ଉପମା ।
 ବହୁଅଛି କିଶୋରୀ ଧୀରେ ସମାବେଶେ
 ଶ୍ୟାମା ଅରୁଣ୍ୟାଳୀ, ଶ୍ୟାମ ଶୀତଳ ଅଞ୍ଚଳେ,
 କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ବୀର-ବର ଯେଉଁ ରତ୍ନାକର
 ଯାଉଛି ପ୍ରଣମି ଆସି ପାବନ ପୟରେ,
 ଭଦ୍ରେ ହେଲେ ନରେ ଆସି ପବ-ଶବ୍ଦର,
 ମାତ୍ର ବାହା ପ୍ରତି ନାହିଁ ଭୁଞ୍ଜେସ ବାଜାର,

ଏକ ମହାରାଜେ ମଗ୍ନ ସେହୁ ପୂର୍ବପର ।
 ଦେଖନ୍ତୁ ସେ ଦୃଶ୍ୟପଟେ ଅବା ବାଜାମଣି
 ଭାବୀ ଜୀବନର ଚନ୍ଦ୍ର, ଅଥବା ପଦ୍ମ
 ଅଗ୍ରୀର ଲଭିହାସ, କେ ବହିବ ତାହା,
 ଏକାକେ ଶୁଭଲ ଶବ୍ଦ—“ସୁଭଦ୍ରା, ସୁଭଦ୍ରା”,
 ନ ଭାଙ୍ଗିଲ ତେବେ ଧ୍ୟାନ, କି ଅଭଙ୍ଗ ଯୋଗ
 ପ୍ରବେଶ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପରେ ନାଶମୁଖି, ନା, ନା,
 ଦେବୀମୁଖି, ରୁପସୁତେୀ ରକ୍ତସୁଦେଶୁରୀ,
 ଲବଣୀପ୍ରତିମା, ଦେହେ ନ ଧରି ଲବଣୀ
 ପଦ୍ମର ଉତ୍ତଳ, ପ୍ରତେ ଗାୟାତ୍ରୀ ଏସନ—
 ମହାବଂଶେ ମହା ଅଂଶେ ଲଳିତ ମହିଳା,
 ବଦନୁ ଆଭାସି ଉଠେ ମହତ୍ତ୍ବ-ମହିମା,
 ହାସ ସଥା ପୁଷ୍ପବୀର ରୁପରତ୍ନାକରେ;
 ସେହୁମୁଖେ କଲ କଲ କୁରୁଙ୍ଗନୟନ ।
 ମାତୃଭାବ—ଦେବୀଭାବ ପବନ ପ୍ରଭେପେ
 ଲୁପ୍ତ ହାସ ଭାଲପଟ—ତପ୍ତ ହେମବିଭୁ,
 ବରୁଣାର ମହାକଳୀ ସ୍ବରୂପ ଅଧରୁ ।
 ଆସି ଦେବୀ ପୁଷ୍ପଭାଗ, ବେଳ କମବରେ
 ଧଇଲେ ସେ କିଶୋରୀର ନୟନ ଆକାଦି,
 ସମୁଦାୟ କୋକନଦ ଲଳୀବର ପରେ
 କଳପଥ ଦାକ୍ଷିଣେୟ ସୁଖମା ତାହାର ।
 ପରଶେ ତରୁଣୀ ହସ୍ତ, ଭାଙ୍ଗିଗଲ ଧ୍ୟାନ
 କିଶୋରୀର, ବହିଲ ସେ ଧୀରେ ସିନ୍ଦୂରାସୀ—
 “ଛାଡ଼ ଛାଡ଼, ଚିତ୍ତିଲକ୍ଷି ସତୀଭାମା ଦେବୀ,
 ରଞ୍ଜନସୀ ବିନା ଅଭ ବାହାର ଏ ରଞ୍ଜ ।”
 ହସିତ ହୁ ନବାଗତା ବହିଲେ—“ସୁଭଦ୍ରେ,
 କିପରି ବଢ଼ିଲ ମୋତେ ?” “ଚିତ୍ତିଲକ୍ଷି କିପରି”
 ଭବ୍ବସୁରେ ଭଦ୍ରା—“ତଦ ଶ୍ରୀବତ୍ ପରଶୁ,
 ପାପପାପବହାରିଣୀ ନାରାୟଣ କେବେ
 ହେବ ନାହିଁ ଗୋସାମଣି, ଏତେ ଶାନ୍ତିପ୍ରଦ
 ଅଥବା ଶୀତଳ ଏତେ, ଦେବୀହସ୍ତ ବିନା ।”
 ବାଧା ଦେଇ ସତୀଭାମା, ପରାରିଲେ ସ୍ବେଦେ—

“କେଉଁ କାନ୍ଦେ କେମାମଣି ଏକାକିନୀ ଏହି ?”
 ଭାଷିଲେ ସୁଭଦ୍ରା । “କିଛି କାନ୍ଦୁ ନୁହେଁ ବହୁ !
 ଦେଖୁଥିଲୁ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ମହାପୁରୀ ଏହି,
 ଏ ଅନନ୍ତ ସିନ୍ଧୁ—ବିର ଚରଣାକୁଳର,
 ରତ୍ନ ଗୋପବରଣୀ—ରାଜଗଣେଶର
 ଭାରତମାତାର, ନିତ୍ୟ ପ୍ରଜାତା ଗିରିର ।
 ଭାଳିଦେଇ ଫେନପୁଷ୍ପ ଅଞ୍ଜଳି ଅଞ୍ଜଳି
 ରୈବତକ ପୁଣ୍ୟପଦେ, ଗାଲ ଗାଲ ପ୍ରବ
 ସାଉଁଛି ପଛକୁ ଘୁଞ୍ଚି, ଲାଭ ପରତୁଷ୍ଟି
 ଭକ୍ତିରେ ବାହାର ଗିରି, ବରେ ଆଶୀର୍ବାଦ
 ଶୁଭାମୁଖେ । ଦ୍ଵାସୀମୟ ବିଶ୍ଵଚରଣର,
 ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାମୁଖେ ସ୍ଥାନ ବର ରୈବତ ଶିଖର
 ପ୍ରକାଶୁଛି ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ନିବାସ ସୁଦାସ,
 ଦୃଶ୍ୟଅଛି ବେଳା—ସିନ୍ଧୁକାନ୍ଧରୀ ସୁନ୍ଦରୀ,
 କି ସୁନ୍ଦର, କି ଭଦ୍ରାର, କୌମୁଦୀର ଜାତୀ
 ବେଳାବନ୍ଧେ, ଆଲୋକିତ ବେଳାବନ୍ଧେ ଚନ୍ଦ୍ର,
 ଆଲୋକିତ ସତୀବନ୍ଧ ପୁଣ୍ୟାଲୋକେ ଯଥା,
 କିମ୍ବା ଯଥା ଚପୋକୃଷ୍ଟି ଆଲୋକିତ ତାପେ ।”
 “ଆଉ ଆଉ କବିକରେ ! କବିତା ରଚନା—
 କହିଲେ ସମ୍ପେଦେ ଦେବୀ କୃଷ୍ଣପ୍ରଣୟିନୀ—
 “ଦେଲୁଣି ଯଥେଷ୍ଟ, ଏବେ ଦେଉ ସର୍ବ ସାଙ୍ଗ,
 ଯଥା ଭ୍ରାତା, ଯଥା ଭ୍ରାତା, ବନ୍ଧୁ ମହାବନ୍ଧୁ
 ଭ୍ରାତା ଯାଉ, ଏ ଅନନ୍ତ ଅଗଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ
 ଯାହାଙ୍କର ମହାବାଦୀ, ଯାହାଙ୍କ କବିତା
 ଦେଉଛି ଧ୍ଵନିତ ସଦା ବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ,
 ଅମର ଯେ ବେ, ଯାଙ୍କ କବିତା ଅମର,
 ତାଙ୍କ ଭ୍ରାତା, ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ, ନ ଦେବ କିପାଇଁ
 ବାଦୀକତା-ବିନୋଦିନୀ, କବିତାକୁଶଳୀ,
 ଭ୍ରାତା ଦୃଢ଼େ ଭ୍ରାତୃଗୁଣ ଅଛି ପ୍ରତିପଦ ।
 ତାଙ୍କ ଏବେ କେମାଦେଇ, ଭ୍ରାତାଙ୍କ ଆଦେଶ—
 ମଣ୍ଡାଭବା ରୈବତକ ପ୍ରମୋଦ-ଭବନ,
 ବିଜେ ଦେବେ କାଲି ଚନ୍ଦ୍ର ରଥୀନ୍ଦ୍ର ଅର୍ଜୁନ,”

ଏହା କହି ବାହାରିଲେ ସୁଭଦ୍ରାକୁ ଶେଷ ।
 ପ୍ରେମଭରେ ପରସ୍ପରେ ସୁଖେ ଛନ୍ଦି ଦୃଢ଼
 ତାଙ୍କୁଲେ ଦେନି—ସଦୃଶ୍ୟ ସଦୃଶ୍ୟ,
 ଅଭିପ୍ରେତ ସର୍ବେଜିନୀ, ଫୁଲ ସର୍ବେଜିନୀ,
 ହୋଇଛି କି ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦି ମୃଣାଳେ ମୃଣାଳେ,
 ପାଟଳବନ୍ଦନା ଭଦ୍ରା, ସତୀ ସତୀଭାମା
 ପୀତଦୁର୍ଗା, ଆହା, କି ବରମାଧୁରୀ,
 କଳିତ କି ବହୁସିତା ପ୍ରବାଳ-ଲତାରେ !
 ସତୀଭାମା ମୁଖ ଶୁଣି ଅର୍ଜୁନର ନାମ
 କୃଷ୍ଣାନନ୍ଦା, ଦୃଷ୍ଟ ହୋଇ ପୁଣିଲେ ସାଗ୍ରଦେ—
 “କିଏ ସେ ଅର୍ଜୁନ ଦେବ, କି ବୃତ୍ତବନ୍ତ ସେ ?
 ଭାଇ ତ କହନ୍ତି ସଦା—ଅର୍ଜୁନକୁ ଶେଷ
 କରବେ ସେ ଧର୍ମରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ ଭାରତେ,
 ଅର୍ଜୁନ ତାଙ୍କର ସଖା, ପ୍ରିୟତମ ଶିଷ୍ୟ,
 ଅଦ୍ଵିତୀୟ ଭକ୍ତ, ପୁଣି ପାଣି ପୂର୍ଣ୍ଣନର,
 ଅର୍ଜୁନ ନିଷ୍ଠାମଧର୍ମୀ, ଯୋଗୀ, ଅସ୍ତ୍ରଶୁଣ୍ଢ,
 ବିଷ୍ଣୁ କିଷ୍ଣୁ ମୂର୍ତ୍ତିଭେଦ, ମାତ୍ର ଏବେ ଆସା ।”
 “କେବଳ ଏକାକୀ ନୁହେଁ ସୁଭଦ୍ରା !” ଭାଷିଲେ
 ସନ୍ଦାନିବନ୍ଧନୀ—“ଏକରୂପ, ଏକପୁଷ୍ପ,
 ଏକପ୍ରାଣ, ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭାଇ ତବ ପାଥ—
 ପିତୃସ୍ଵପା-ସୁତ, ବିଶ୍ଵ ଏକମାତ୍ର ବୀର ।
 ଏକା ପାଥ ଲକ୍ଷେ ଗୁଣା ଜଣି ବାହୁବଳେ
 ବିଭେଦି ଅଭୁତ ଲକ୍ଷୀ, ଲଭିଲୁ ଦ୍ରୌପଦୀ
 ସ୍ଵୟମ୍ବର ସୁତେ, ପୁରୋ ପାଞ୍ଚାଳ ନଗରେ ।
 ଲକ୍ଷ୍ମଣସୁନିବାସୀ ସେ ପଣ୍ଡୁଗୁଣାସୁତ,
 ପଣ୍ଡୁଙ୍କର ପାଣି ପୁତ୍ର ସ୍ଵଧର୍ମାନୁଗାମୀ,
 ଅନୁରକ୍ତ ଭକ୍ତ ତବ ଭ୍ରାତୃଦେବଙ୍କର,
 ଭୃତୀୟ ପାଣ୍ଡବ ପାଥ, ଭ୍ରମ ଭ୍ରାତା ଯଥା
 ଦେବ ମଧ୍ୟେ ଅଦ୍ଵିତୀୟ, ଯଥା ଧନଞ୍ଜୟ
 ନର ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠାଦିଶ, ବାହାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟେ
 ସଂସ୍ଥାପିବେ ଧର୍ମରାଜ୍ୟ ଅଗ୍ରତ ଭ୍ରମର ।
 ଭୀମ ପାପବନ୍ଧ୍ୟା ସବୁ ଆସୁରକ ବଳ

ସ୍ରାବୁଛୁ ଭାରତେ, କୁରୁଶ୍ରାନ୍ତି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
 ଲଗ୍ନସନ୍ଧ୍ୟା, ଶିଶୁପାଳ ଆଦି ଦୃଷ୍ଟି ନୃପେ
 ସନ୍ତତୁକ-ଧୂମକେତୁ, ରାଜରାଣୀ ପଣ୍ଡା,
 ଚରୁକ୍ଷୁଧି ଧର୍ମରାଜ୍ୟେ ବିଷମ ଉପାତ,
 ଘଟିବ ସେ ପାପାଙ୍କର ଆଶୁ ଚିରୋପାତ ।”
 “କିପାଇଁ ବିଚାର କେବେ ଧୂମରେ ତାଙ୍କର ?”
 ପୁଚ୍ଛିଲେ ସୁଭଦ୍ରା,

“ଆସି ନାହିଁ ସେ ସମୟ,”
 ଉତ୍ତରରେ ଦେବୀ, “କଲେ ଅସମୟେ କାୟା
 ଘଟିବ ନିଜର ବହୁ ଲକ୍ଷଣସ୍ତୁ, ଦେଲେ
 ବୃଥା ଲେଖନସ୍ତୁ—ଦେଲେ ଧରା ନିର୍ମାଳବ,
 ଧର୍ମରାଜ୍ୟ ସଂସ୍ଥାପନ କା ଲାଗି ସୁଭଦ୍ରା ?
 ଅସ୍ତ୍ର ଦେଲେ ରବି, ଯଥା କୁଳେ କୁଳସ୍ତୁ
 ଶିଶୁ ବିଦୁଷମକୁଳ—ଶୁଭ ପିତ ଆଦି,
 ପେଟକ, ଶୁକ୍ଳଗୁଣା, ଅମଙ୍ଗଳ ପକ୍ଷୀ
 ଜୀବଜାତି, ଧରାତଳେ କରନ୍ତି ରାଜତ୍ଵ,
 ଦେଖି ତଥା କ୍ଷୀଣ, ମୂଳ, ଧର୍ମ-ଦୀପଶିଖା,
 ଚରୁକ୍ଷୁଧି ଅତ୍ୟାଚାର ଦୃଷ୍ଟି ନୃପରାଜ ।
 ଶିଷ୍ଟେ ଭୟେ ନବଶିର, ଯନ୍ତ୍ରଶାଳକର,
 ମଲେ ଦୃଷ୍ଟେ, ଧର୍ମରାଜ୍ୟ ଦେବ ସଂସ୍ଥାପିତ ।
 ନ ଦେଲେ ଉପାଦି କ୍ଷେତ୍ର କାଳକ୍ଷୀ ସମ୍ମେ—
 ଧାନ୍ୟଶିଳ୍ପ, ଧାନରକ୍ତ ଲଭିବ କି ବୃଦ୍ଧି ?”
 “ଏହା କି ଅର୍ଜୁନଦ୍ଵାରା ସାଧ୍ୟବେ ଅସ୍ଥଳ ?”—
 ପୁଚ୍ଛିଲେ ବିସ୍ମୟେ ଭଦ୍ରା,

“ହଁ, ଅର୍ଜୁନଦ୍ଵାରା,”
 ଉତ୍ତରରେ ସତୀଭାମା,

ତହିଁ ସହ-କର୍ମୀ
 ତ୍ରିଗୁଣ ବିସ୍ମୟ ଲଭି ଭାଷିଲେ ଏସନ—
 “ଭ୍ରାତାରୁଣୀ ନାରାୟଣ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ,
 ତାଙ୍କର ସହାୟ ଲେଖା, ଅସମ୍ଭବ ଅତି,
 ଧର୍ମରାଜ୍ୟ ସଂସ୍ଥାପନ ତାହାଙ୍କ ଶକ୍ତିର
 ଅସାଧ୍ୟ କି ଦେବ ?” “ନୁହେଁ ଅସାଧ୍ୟ ସୁଭଦ୍ରା”

ସପ୍ତିକେ କହିଲେ ଦେବୀ, ବୀଣାନିଧୀ ସ୍ଵର—
 “ନ ମିଶିଲେ ନୀଳସଙ୍ଗେ ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ଦେବ ନାହିଁ
 ସତୀର ଉଦାର, ସଖି, ଶୁଣ ଅବହତେ,
 ବସନ୍ତ, ବସନ୍ତସନ୍ଧ୍ୟା— ମଳୟ ଅନଳ
 ଦୁହିତା ଶକ୍ତିରେ ସିନା କଲେ ପିତୃମର୍ଦ୍ଦେ
 ବିଶୁଦ୍ଧ ଶୀତଳ ସିନ୍ଧୁର ସୁରଭି ଚନ୍ଦନ,
 ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଉଷା ତୀବ୍ର ନିମ୍ବାକାଶୁର ।
 ଶକ୍ତିର ଅନଳ ବେନି ସଂଯୋଗରେ ହୁଏ
 ଗୁହରୁ ଅଲେଖିତ, ଅନ୍ଧକାର ଦରା,
 ବୃଷ୍ଟିବିନ୍ଦୁ, ପୃଷ୍ଠାଯୋଗ, ଉଦୟେ ଫଳାନ୍ତି
 ଶକ୍ତିରେ ମୁକ୍ତାଫଳ, ବୁଝି ମୁକ୍ତାଦଳ !
 ରହିଛି ଏକାଧିପତୀ ଜାତିବିଶେଷର
 ଧର୍ମରାଜ୍ୟ, ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅସ୍ତୁଶା ଅନ୍ୟର,
 କି ଆଶୁର୍ଯ୍ୟ ବଥା, ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ଯାହା
 ନର ଜୀବନର, ସେହି ଧର୍ମରୁ ସେ ହାୟ
 ରହିବ ବଞ୍ଚିତ ସଦା, କି ସ୍ଵାର୍ଥପରତା !
 ହୋଇପାରେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ନିଷିଦ୍ଧ ବାବସ୍ତା
 ଅଯୋଗ୍ୟ ପକ୍ଷରେ, ମାତ୍ର ଯୋଗ୍ୟ ପକ୍ଷେ କିପା ?
 ନ ରହେ ଆଦି ଧର୍ମ ଜାତିବିଶେଷରେ
 କିମ୍ବା ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷରେ, ସାଧାରଣର ସେ,
 କେ କହିବ ବାୟୁ ମୋର, କେ କହିବ କୋଣସ୍ତୁ ।
 ମୋହପାଇଁ ସୃଷ୍ଟି ଏକା, ଯାହା ଦେବଦାନ,
 ଭୋଗେତାହା କିଏ ଦେବଦାୟା ! ନିଜେ ହୋଇ
 ମାନବ, ମାନବରୁ ଯେ ହରେ ଅପରର,
 କେଉଁ ଧର୍ମ ତାର, ତାହା ତାକୁ ହିଁ ଗୋରର ।
 ସମୁଦାର ନୀଳବନ୍ତ ମାନବ ସମାଜ
 ସମଭାବେ ଅଧିକାର ପ୍ରଦାନେ ସକଳେ,
 ଅନ୍ୟଥା ସଂଚାରି ସେହି ସମାଜ ସଦା ।
 ଭାବି ଏ ଅତ୍ୟାଚାର ଅତୁର ଭବିଷ୍ୟେ,
 ଧର୍ମ-ସୁଧା, ଶାସ୍ତ୍ର-ମଧୁ ପିଇବେ ମାନବେ
 ନିଜ ହସ୍ତେ ମହାନେ ଜାତିବିଶେଷେ,
 ଅର୍ଜୁନ ସହାୟ ଏକା ଏ ବାଣୀ ସାଧକେ ।”

ନୀରବନ୍ତେ ସତୀଭାମା—ଅଶ୍ରୁପାଟକଂଶୀ,
 କହିଲେ ସୁରଦ୍ରା—“ଧନ୍ୟ ଅର୍ଜୁନ କୀବଳ,
 ଯାହାର ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନ ନାସପୁଣ୍ୟ
 ନର ନୁହେଁ, ଦେବ, ସେବ, ଛଦ୍ମରୁଣୀ ଦେବ,
 ତା ପଦଦର୍ଶନ ଚୀର୍ଯଦର୍ଶନ ସଦୃଶ ।”
 “ସେ ତୀର୍ଥରେ ବୁଡ଼ିବାକୁ ଲଜ୍ଜା କି ସୁରଦ୍ରା ?”
 କହି ଏହା ସତୀଭାମା ପରଦାସ ଛଳେ
 ଲୀଳାକୁବଳୟ କରେ ଶ୍ରୀମଳ ସର୍ପୀରେ
 ବିଶ୍ୱାସନ ନୀଳବେଶ, ଚାହିଁଲେ ବଦନେ,
 ଅନ୍ଧାରେ ଆଦେଇ ଦେଇ ଦେଖିଲି କି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ।
 ସୁନ୍ଦରୀ ଧରଣୀ ମୁଖ । ଆଦରେ ଆବର
 କହିଲେ—“ଛୁଟି ତ ଭଦ୍ରା, ପତିତପାବନୀ
 ପୁଣ୍ୟବରଦିଣୀ ଗଙ୍ଗା, ମହାତୀର୍ଥରୂପା,

ବେଉଁ ପିନ୍ଧୁସଙ୍ଗେ ମିଶି, ଦୃଢ଼ ତା ବଟୁରା,
 କରୁ ମଧୁର ଚାନ୍ଦ୍ର, ଶୀତଳ, ପାବନ,
 ସେ କରେଣୀ, ଭାରାଧନୀ, ବେଉଁ ପିନ୍ଧୁ ଭଦ୍ରା ?”
 ପ୍ରକାଶି ମଧୁର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା, ସୁମଧୁର ଲଜ୍ଜା,
 କହିଲେ ସୁରଦ୍ରା ତହିଁ—“ନ ଗମ୍ଭ ଚାଳକ
 ପରଦାସପ୍ରିୟାଙ୍କର ଛଳ, ପରଦାସ ।”
 ଦୃଢ଼ ଦୃଢ଼ ସତୀଭାମା ଦ୍ୱାସବୌରୁଚନୀ,
 ସୁରଦ୍ରା ତରୁବ ଧର କହିଲେ ସୁଆରେ,
 “ଥାଉ ତେବେ ପରଦାସ ଏବେ ଜେନାମଣି,
 ଆସିବ ସୁଦିନ ଯେବେ, କରବ ସେଦିନ
 ଆଶାପୁର ପରଦାସ, ଆସନ ସେ ଦିନ ।”
 ଏହିରୂପେ ରସାଭାଷେ ଅତନୁମି ପଥ
 ମିଳିଲେ ଭବସ୍ୱେ ଯାଇ ପ୍ରମୋଦଭବନେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ଗ

ରୈବତ ପଦ୍ମରେ ଶୋଭେ ପ୍ରମୋଦ-ଭବନ
 ସୁଶ୍ରୀପିତା କୃଷ୍ଣକର, ନବ ସୁପ୍ତସୁପ୍ତ,
 ଅଦୃଶ୍ୟ-ଅଶ୍ରୁ-ପ୍ରସୂନ । କୀଥ କୀଥ ଦର୍ମ୍ୟ
 ଦିବ୍ୟ ଧୂଳିରୁଡ଼, ଭାବୀ ବଚନ ଭାବୀରେ,
 ଗଦାକ୍ଷ-ଚକ୍ଷୁରେ ଚାହିଁ ସେ ସୁନ୍ଦରୀ ପୁରୀ,
 ଦେଖୁଅଛୁ ତନି ଦିଗେ ଅନନ୍ତ ବାରମ୍ବ,
 ଅନା ଦିଗେ ଶ୍ରୀମାୟା ତ ଭୁ-ପ୍ରବୃତ୍ତ ଛବି,
 ପ୍ରମୁଦର ଯେବେ ଦେଖି ବିଶ୍ୱବିସତ୍ତା,
 ପ୍ରକାଶିଛୁ ଅସଂଖ୍ୟା ଚଳିତ ସୁଦାସ ।
 ଭଦ୍ରକ ସେ ପୁରୀ ନିଜେ ନିଜର ଜ୍ୟୋତିରେ ।
 ବୈଦ୍ୟାନକ ଦୌଶଳରେ ନିର୍ଦ୍ଦିତ ନଗରୀ,
 କି ଶୋଭା ତାହାର, ସ୍ୱପ୍ନ ଶୋଭା-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅବା
 ଧରଣ ସୁବତୀ ମୂର୍ତ୍ତି ବସିଛୁ ପଦ୍ମରେ
 ମଣ୍ଡି ହୋଇ ତରୁବିଧ ରହେ, ଶୋଭେ କାହିଁ

ବନରୁ—ପଦ୍ମପୁଷ୍ପ, ଶଶିରୁ—ମଣି,
 ବାହିଁ ବା ବଟକେ ମୁକ୍ତା ପ୍ରକାଶ ଲତାଦି
 ପିନ୍ଧୁରୁ, ସରରୁ—ସବେଳେ କୁମୁଦ ।
 ବେଉଁ ଦର୍ମ୍ୟ ଗଜାବୃତ୍ତ, ଅଶ୍ରୁବୃତ୍ତ ବେଢ଼ି,
 ବେଢ଼ି ବା ଗଠିତ ଦୃଢ଼ ଦର୍ମ୍ୟକ୍ଷ ଆକାରେ,
 କାହାର ବା ପକ୍ଷିମୂର୍ତ୍ତି, ବିସତ୍ତ, ସୁନ୍ଦର ।
 ପ୍ରତିକ୍ଷେ ସୁରକ୍ଷିତ ଆନେକ, ସରଳ
 ସୁବୌଶଳେ, ସୃଷ୍ଟିତନ୍ତ୍ର ଲଗିଛୁ ଭୂତରେ,
 କଲେ ତାହା ଆବର୍ଣ୍ଣ ବାହାରେ ଆନେକ,
 ଆବର ଶୀତଳ ସୁନ୍ଦ ଅନୁତ ସରଳ ।
 ନାନା ରହେ, ନାନା ଶିଳ୍ପେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିକ୍ଷେ,
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରତ୍ନ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶିଳ୍ପ, ଭଲୁଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥ
 ଯାହା ପକ୍ଷି ମିଳେ ଭବେ, ସେ ସବଳ ତହିଁ
 ଏକାଧାରେ ସମାବିଷ୍ଟ, ସୁକଳ ସେ ପୁରୀ

ବିଶ୍ୱର ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର, ବିଶ୍ୱପ୍ରବନ୍ଧନୀ ।
 ପ୍ରତିହାରେ, ବାତାୟନେ, ଅଭିର ବବାଟ-
 ନୀତ ଶୀତ ରକ୍ତ ଶ୍ୱେତ ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣର,
 ସୁଲୁଅଛି ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ମହୋତ୍ସବ ସଦା ।
 ଇଚ୍ଛେ ନୀଳ ଚନ୍ଦ୍ରାବତ ଶୋଭେ ନଭନିଭ,
 ଟଙ୍ଗା ଚର୍ଚ୍ଚି ହୀରା, ନୀଳା, ପ୍ରବାଳଗୋରୁର,
 ରବି ଶଶି ନକ୍ଷତ୍ରାଦି ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମମଣ୍ଡଳୀ
 ଭବିତ କି ଏକଯୋଗେ ବୃନ୍ଦିମ ଆକାଶେ
 ନିସର୍ଗ ଆକାଶ ତେଜ, ଦେଉଁ ଅଂଶେ ଅବା
 ପଦ୍ମସୁର ହାଣ୍ଡି ମଧ୍ୟୋ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦୀପଶିଖା
 ଦୋହଲୁ କୌଶଳେ, ଦେବେ ଧୀରେ
 ଦେବେ ଶରେ,

ଜଳାଭିରୁ ରଙ୍ଗଗନ୍ଧେ ବିହୀରଣ ଭାନ୍ତି ।
 ଚରୁରତା ପଶୁପକ୍ଷୀ ନରନାରୀ ଆଦି
 ଦେବେ ତାରୁ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିଶୋଭିତ ଭୂତ୍ତରେ,
 କି ଅତୁଳ ଦକ୍ଷତାରେ ଶୋଭିତ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି !
 ତୀବ୍ରଶୂନ୍ୟ ପାଶାଶରେ ଉଠୁଛି ଭୂଭାସି
 ପ୍ରାଣଅଭା, ଜଡ଼ପୁଷ୍ପେ ଚୈତନ୍ୟର ଲୀଳା ।
 ପଦ୍ମର ନିଗିଡ଼ିତ ଚର୍ଚ୍ଚି ପ୍ରକୃତ ପୁଷ୍ପର
 ବୋମଳତା ନିସର୍ଗତା ମୋହନ ମାଧୁରୀ ।
 କାହିଁ ଗୁଳେ ମୃନମୂର୍ତ୍ତି, ସତୀ କି ବୃନ୍ଦିମ
 ଦେଉଁ ନାହିଁ ବାର, ଦେଖି ପ୍ରତେ ହୁଏ ସେତେ
 ବହୁବ ବହୁବ ବୋଲୁ ବହୁଛି ଭବେର
 କି ଅମୂଲ୍ୟ କଥା, ଅବା ଭବଦେଶ ବାଣୀ,
 ମାତ୍ର ବଥା ଯାଉଅଛି ଅଧରେ ମିତାଇ ।
 ଭୂଭା ଏକ ଠାବେ ସ୍ୱରୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣପ୍ରତିମା
 ନୃତ୍ୟବେଶେ, ଧର ବରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବାଣୀମୟ,
 ଅଭାସନ୍ତ ଶେଷାବତୀ ପରା ପ୍ରାୟ ବେଳ,
 ମାତ୍ର କି ବୌଦ୍ଧବ ବାଣ୍ଡି, କିବା ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ
 ବୁଲିବେଶ୍ୱରୀ ହାତ ସେ ପ୍ରତିମାଦେବ,
 ନୃତ୍ୟ ଶୀତ ବାଦ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ହୃଦ୍ୱୀଷକନ୍ଦୀଡ଼ା,
 ଗନ୍ଧବ୍ୟବସ୍ଥା ଭୁବ ବହେ ରେବତବ ।

ସ୍ୱରାବ ଶାବପ ସବୁ ବୃନ୍ଦିମ ଶାବପ
 ବିରାଜେ ଅଳଙ୍କେ, ଭବେ ଫଳସୁସ୍ୱଦନ୍ତ,
 ଅଣ୍ଟା ମାର ବିହଙ୍ଗମେ ଫଳେ, ବାରୁଛନ୍ତି
 ପ୍ରକୃତ ବୃନ୍ଦିମ, ତଥା ଗନ୍ଧ ଗ୍ରାଣୀ ଅଳ,
 ଶାନ୍ତି କ୍ଳାନ୍ତି, ଭଜି ବୁଲୁ ପୁଷ୍ପପୁଷ୍ପାନ୍ତରେ ।
 ବୃନ୍ଦିମେ ବାସ୍ତବ ପୁଷ୍ପ ମଣି ଦେବେ ଅର,
 ଦେଉଅଛି ପ୍ରତାରଣ ବସିଯାଇ ଚର୍ଚ୍ଚି ।
 ହାର ଇଚ୍ଛେ ଟଙ୍ଗା କେତେ ତାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରପଟ,
 କାହିଁରେ ଅକିର ବୁଲୁ ବସୁଦେବ ମୂର୍ତ୍ତି
 କାହିଁରେ ଦେବଦୀ ଦେବୀ—ମହାଭାଗ୍ୟବତୀ,
 କାହିଁ ନନ୍ଦ ଯଶୋଦାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟାଳୁ କି ମୂର୍ତ୍ତି
 ଦୋଲୁଛି ଚିନ୍ତିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରଙ୍ଗେ, କାହିଁ ଅବା
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଟେ ଗୁଳୟୋଗୀ ଭଗ୍ନସେନ ଛବି ।
 ଦେବେ ସ୍ଥାନେ ଦେବେ ଦୃଶ୍ୟ ଦେ କଳବ ତାହା,
 ବର୍ଣ୍ଣପ୍ରଭେ କି ସରବ ସେ ସୁରା-ମନ୍ଦିମା ।

ପ୍ରମୋଦମନ୍ଦିର ଆଳ ଦେଉଛି ମଣ୍ଡିତ,
 ବରୁଛନ୍ତି ପରଶୁର ସଂସ୍କାର, ସୁସଜ୍ଜା
 ଶତ ଶତ ପରଦାୟ, ଗୁଡ଼େ ଗୁଡ଼େ ବୁଲୁ,
 ଚର୍ଚ୍ଚି ଯାଉଛି ଗୁଡ଼ ବିହୀରଣୀକର
 ବିହୀର ଗନ୍ଧରେ, ସେତେ ଗୁଡ଼ ନୁହେଁ ତାହା-
 ଚଳଇତା ଭବବନ, କିମ୍ବା ସେ ପ୍ରାସାଦ
 ନାରୀ-ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଶାନ୍ତି ସଂଯତତାରୁପେ
 ଭୂତା, ସତୀଭାମା, ନାରାୟଣ, ଦ୍ୱିଅନ୍ତ ସେ
 ବାମନା ବାସନାରୁପା ଶିଖାବର୍ଷେ ଶିଖା
 ଶିବଦା ନିବୃତ୍ତି-ବିଦ୍ୟା, ହୁଏ ସିନା ବର୍ମେ
 ବର୍ମର ନିବୃତ୍ତି, ବିଶେଷ ବିଷ ହୁଏ ନଷ୍ଟ ।
 ବୀରବୀରୁ ଦୁହେଁ ଆଜି ମନ୍ଦିରସଜ୍ଜାରେ,
 ଦେଉ ନାହିଁ ବେଳକର ମନୋମତ ଯାହା,
 ଭଙ୍ଗା ଦୋଲ ତାହା ବୁଲୁ ନବୀନ ଭାବରେ
 ଦେଉଛି ମଣ୍ଡିତ, ହୁଏ ସଂସ୍କାର ତାହାର,
 ଗଣିଅଛି ଏକପରି ଦେବେ ଭଙ୍ଗାଗତା,

ସୁଭାବେ ସୁଖରତର ସଜ୍ଜା ଉପାଦାନ,
 ବୃକ୍ଷେ ହୋଇ ସୁବିନାୟ ସୁନ୍ଦର ଶ୍ରୀକରେ
 ବିଶିଳ ହିରଣ୍ୟ ଦୀପ୍ତ, ମଧୁର, ସୁନ୍ଦର ।
 “ବାହିଁ ସତ୍ୟା, ବାହିଁ ଭଦ୍ରା” ବହି ବାରମ୍ବାର
 (ଭଞ୍ଜ କି ବାଳ ଅତୀ ଅମୃତ ବିପଣୀ)
 ଅମୃତ ସୁସ୍ପରେ, ବର୍ଷି ଅମୃତ ଚୌକିରେ,
 ଦେଲେ ଉପସ୍ଥିତ ଆସି ରୁକ୍ମାଙ୍ଗୀ ରୁକ୍ମଣୀ,
 ଅସ୍ତ୍ରପାଟକାଣିଶ୍ରେଷ୍ଠା, ବୃଷ୍ଟ-ପାଟକଣୀ ।
 ବୃଷ୍ଟପ୍ରାଣା ଦେବୀ, ମୁଖେ, ରକ୍ତଅସ୍ତ୍ର ଲଗି
 ନାଭିପୁଣ୍ଡ ଦୃଢ଼ ଶବ୍ଦ, ଯେତେ ପଡ଼ାଶୁବ
 ଉଦାରେ ବାଉଦ୍ରୁହନାନ ଅବିରତ ।
 ଶବ ଶକ୍ତିବେଶୁଳ ମୁଖ-ଶବଦେ,
 ବୋଲା ବହିଁ ପ୍ରୌଢ଼ଭର ପଦ୍ମଜାନ ବଭ୍ରା,
 କୁମୁଦ ରେଣୁରେ ଗଢ଼ା ସୁବନ୍ଧୀ ସୁବନ୍ଦ,
 ନିଶ୍ଚୟ ହାରକା ନବ ଅମୟ, ଏ ତାର
 ଭୂଷଣର ଉପସ୍ଥଳ ମଣି, ଗୁହଣୀ ଯେ
 ବୃଷ୍ଟକର, ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା ମହାରଣୀ ଅଂଶେ,
 କି ଉପମା ତାହାକର, ସ୍ବୟଂ ନିରୁପମା,
 ଦେବ ମହିମାର ମହାମୁକୁର ଲଲିତ ।
 ଶୋଭିବ ଯେବଣ ଅଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ଅଳଙ୍କାର
 ଅଛି ତହିଁ ତାହା, ମାତ୍ର ତହିଁ ବହୁଗୁଣେ
 ବସିଛି ସୁନ୍ଦର ତାଙ୍କ ନିର୍ମଳ ଭୂଷଣ
 ସ୍ବୟଂ, ଦୟା, ସରଳତା, ପ୍ରୀତି, ପବିତ୍ରତା ।
 ଗୁଣଗୁଣୀ, ମାତ୍ର ଆସ୍ଥା ନାହିଁ ଗୁଣିବେଶେ,
 ଶ୍ରଦ୍ଧା ସମସ୍ତକ ଯେତେ ଦୀନବେଶେ ତାଙ୍କ ।
 ବୈଦର୍ଭୀଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମେ ପ୍ରଣମିଲେ ଭବ
 ଭଦ୍ରା ସତ୍ୟଭାମା ବେନି, ପ୍ରଣମନ୍ତ୍ର ଯଥା
 ପାନ୍ଥାତାସ, କୁମୁଦିନୀ ଅବନତ ଶିରେ
 ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଶବ୍ଦ ପଦେ, ଅଥବା ଯେସନ
 ପ୍ରଣମେ ତୁଳସୀ ପଦେ ଦୀପଶିଖା ସଦୃ
 ଗୁହଣୀ, କିମ୍ବା ବାତେ ପଡ଼ିଲ କି କଲ
 ସ୍ବରତ କମଳ ଆନ କମଳ ପୟରେ ।

ତୋଳି ଧରି ଦେବୀ, ବଲେ ଭଲେ ଆଶୀର୍ବାଦ-
 “ହୁଅ ଚର ଭାଗ୍ୟବତୀ, ଧର୍ମେ ଥାଉ ମତ ।”
 ଶୁଣି ଏ ଆଶିଷ, ହସି ଭାଷିଲେ ସୁଭଦ୍ରା—
 “ବହୁ, ଠାକୁରଣୀ ! ତବ ଏ ଶୁଭାଶୀର୍ବାଣୀ
 ହୋଇଛି ସଫଳ ସୁବିଧାକର ମୋହର,
 ଭାଗ୍ୟ ଯାଉ ନାଭିପୁଣ୍ଡ, ନିଶ୍ଚେ-ଅଶ୍ରୁ,
 ଭ୍ରାତୃବଧୂ—ବିଶ୍ବାସ୍ୟା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ବତୀ,
 ତାହାଠାରୁ ଭାଗ୍ୟବତୀ କିଏ ଏ ସଂସାରେ ?
 ସୁଭଦ୍ରା ସେବକୀ ସଦା ଭୁକ୍ତମାନଙ୍କର,
 ବରପତ୍ର ଭାଗ୍ୟବତୀ ଭୁକ୍ତମାନେ ତାକୁ
 ସ୍ବୟଂ, ବୃକ୍ଷା ଦାନେ, ତେଣୁ ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ ସୋ
 ତାଣେ ନାହିଁ ଧର୍ମାଧର୍ମ କିଛି, ତାଣେ ଶାନ୍ତି
 ବୃଷ୍ଟସେବା, ସେବା ସେବା, ଦୀନ ରୁକ୍ମ ସେବା,
 ଏହାହିଁ ମୋହର ଧର୍ମ,—ଶିବନର କୃତ ।”
 ମୁକୁ ହାସ୍ୟ ଏ ଭକ୍ତିର ନୀରବ ଭବ୍ବର
 ଅର୍ପଣ ରୁକ୍ମଣୀ ଦେବୀ, ଭାଷିଲେ ସ୍ବୟଂଦେ-
 “ତାଲ ଅରେ ବାଣୀବଳ ଦେଖିବା ଭୁମ୍ବର ।”
 କୌମୁଦୀମାଳିତ ଗୁଣି, ତୋଷା ପ୍ରାଣକଳ,
 ତାଲରେ ଭଜିହେଁ ତହିଁ ରୁଚି, ଧୀରେ ଧୀରେ,
 ସ୍ବର୍ଣ୍ଣସ୍ତୋତ୍ରଦିନୀ ସୋତେ ଯାଉଛି କି ଭାସି
 ଭନୋଟି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମ, କିମ୍ବା ପ୍ରତେ ହୁଏ—
 ସରଳ ବକିତାପତ୍ର, ତାଲୁଛି ସଧୀରେ
 ହୋଇ ମହାବିଭବିନୀ,—ଭାଷା, ଭାବ, ଅର୍ଥ
 ବିଭବରେ ଗୌରବିନୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ଗୌରବେ ।
 ଯାଉ ଯାଉ ବେନି ପାଶେ ଦେଖାନ୍ତି ଭଲସ୍ବେ
 ସ୍ବ ସ୍ବ ବାଣୀ ରୁକ୍ମଣୀଙ୍କ ଅଦମ୍ୟ ଆଶ୍ରୟେ,
 ବହେ ଭଦ୍ରା—“ଦେଖ ବହୁ, ମୋର ଏ ମଣ୍ଡପି”
 ସତ୍ୟଭାମା ବହେ, ଅଥା ! ଦେଖ ଏଣେ ମୋର,
 ଦେଖିଣ ରୁକ୍ମଣୀ, ବହୁ ପ୍ରତୀତିବେନିକି,
 ଯୁଗ ଯହିଁ ଯା ଅଭାବ, ଭ୍ରମ ବା ଅସ୍ବର୍ଣ୍ଣ,
 ବରଦେଲେ ନିଜେ ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ, ସଂଶୋଧନ ।
 ଏହିରୂପେ ନାନା ସ୍ଥାନେ ବୁଲି ବୁଲି ସବେ

ହୋଇ କ୍ଳାନ୍ତ, ଚକ୍ରାମ୍ବିରେ ଅଶୋକମଣ୍ଡପେ,
 ଛୁଇଁ ଶୀ ସୁଭଦ୍ରାମୁଖ ତାହିଁ ସ୍ନେହନେତ୍ରେ
 ବହିରେ କରୁଣାମୟୀ ଅଦୃଶ୍ୟ ସୁଅରେ —
 “ଯାଇଅଛି ଶୁଣି ଅହା ସୁଭଦ୍ରା-ବଦନ,
 ଖଟି ଖଟି ସେବାଶ୍ରମେ ଦିବସ ରଜନୀ,
 ଦେଲଣି ତ କେମାନଣି ଅସ୍ଥିତର୍ପଣ !”
 କର ତାହା ସମର୍ଥନ ସହାଜତସୁତା
 ବହିରେ ବୋମଳେ, “ଅପା, ବାଳକାହୁଁ ଦୟା—
 ଅଜ୍ଞାନ ତରଳ ଯୁଦ୍ଧ ବାଳକାହୁଁ ଦୟା,
 ନିଷ୍ଠାମ କର୍ମର ବୀଜ କରବା ବପନ
 ଦେଲ କି ସଙ୍ଗତ ବାଣୀ, ପାରିବ କି ସହ
 ସୁକ୍ରମାୟ ଶେଷାଳିକା ଶର ଭୌଦ୍ରତାପ ?”
 ଭାଷିରେ ସମ୍ପ୍ରତି ଦେବୀ “ସତୀ ! ବାଳକା ତୁ,
 କି ରୁଷିରୁ ମର୍ମ ଅବା ନିଷ୍ଠାମ କର୍ମର ?
 କି ରୁଷିର ଅଜ୍ଞାନା ମୁଁ, ମଙ୍ଗଳ ମହତ୍ତ୍ୱ
 ତାର, ସ୍ବେଷିତରୁ ଭ୍ରାତା ଭଗ୍ନୀ ଦୃଢ଼େ ତାହା,
 ଯେ ମଙ୍ଗଳମୟ, ତାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
 ନିଶ୍ଚୟ ମଙ୍ଗଳ ସତୀ, କି ସନ୍ଦେହ ତହିଁ ?
 ଏ ଜୀବନ ଶଶସ୍ଥାୟୀ, ଶଶସ୍ଥାୟୀ ଯଥା
 ବୀରବ ଅନଳ ଶିଖାୟୀ, କର୍ମ ଏବା ଭବେ,
 ହୋଇ ଅସୁବିଧାରେ ଆପାଦମସ୍ତକ
 ମରୁ, ଜଗତର ସେବା କରବା ହିଁ କର୍ମ,
 କର୍ମରେ ଭଲକି ଲଭ ମାନବ ଆସ୍ବାସ,
 କର୍ମରେ ଦେବରୁ ଲଭ, କର୍ମରେ ବ୍ରହ୍ମରୁ,
 ସଂସାରେ ଯେ ଯେତେ ବଡ଼, ତେତେ କର୍ମବୀର
 କର୍ମ ତାର ତେତେ ବଡ଼, ତେତେ ମୂଲ୍ୟବାନ ।
 ରବି ଶଶୀ ବାୟୁ ଆଦି ସଦା କର୍ମମୟ,
 କି ଅଛି କାମନା ବାର, ସବେ ମହାତ୍ୟାଗୀ,
 ତ୍ୟାଗ-ସାଗ-ସୁତ ଆସା ଧନୀ ଏ ମହୀରେ ।”

ଅନନ୍ତର ସତୀଭାମା ସୁଭଦ୍ରାକୁ ତାହିଁ
 ବହିରେ—“ସୁଭଦ୍ରା, ଦେଖ ରୁଲ ରୁଲ ଅଳ

ବଡ଼ କ୍ଳାନ୍ତ ଅପା, ସୁବେ ସ୍ବେଦବିନ୍ଦୁ ମୁଖ,
 ଶୋଭେ ଯଥା ଫୁଲପଦ୍ମେ ନୀହାରବଣିକା,
 ଦେଉଛୁ ମୁଁ ବଞ୍ଚି ତାଙ୍କୁ, ଯାଇ ତୁମ୍ଭେ ଭୁବ
 ଶେଷ କରି ଆସ ଭଗ୍ନୀ, ଅବଶେଷ ବାଣୀ,
 ଯିବା ହଂସପୁରେ, ରୁଷି ଦେଉଛୁ ଅଧିକ ।”
 ଚଳଗଲେ ଭଦ୍ରା ତହୁଁ, ସତୀ ସତୀଭାମା
 ବଞ୍ଚିଦେଲେ ସପତ୍ନୀଙ୍କ ପଦସାନ୍ତେ ବସି,
 ବଞ୍ଚି ବଞ୍ଚି କାତ ଦେଲ ଦୃଢ଼ସ୍ବେ ତାଙ୍କର
 କି ପ୍ରଶର ଉଦ୍ଦେଶନା, କି ମୌନ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ,
 ଦେଲ ନେବ ଛଳଛଳ, ଦ୍ଵାସାମୁଖେ ଅଶ୍ରୁ
 କି ସୁନ୍ଦର ! କି ସୁନ୍ଦର ବୃଷ୍ଟିସିନ୍ଧୁ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା,
 ଭୂତାଇ ବଦନ ଦେବୀ ଛୁଇଁ ଶୀଙ୍କ ଅଙ୍ଗେ
 ମାତୁଅଙ୍ଗେ ଶେରୁଁ କନ୍ୟା ପ୍ରାୟ, ଶଶ ପରେ
 ବହିରେ ଏସନ—“ଅପା ! ତବ ପଦେ ଅଳ
 କରବି ଗୋଟିଏ ଅଳ, ରଖିବି ମୋ କଥା ।
 କି ଶୀତଳ ଅଳ ତବ, ସ୍ନେହରୁ ନିଦିବ,
 ଲଭି ତାହା ମାତୁଅଳ ପାସୋରିଛୁ ମୁହିଁ,
 ଭାଗ୍ୟବତୀ, ଭଉଣି ! ମୁଁ, ପାଇ ତୁମ୍ଭ ଭଲ
 ସ୍ନେହମୟୀ ପ୍ରେମମୟୀ ସପତ୍ନୀ-ରଚନ,
 ତୁମ୍ଭ ପରି ଦେବ ! ଦେବୀ-ସପତ୍ନୀ ମୋ ଭାଗ୍ୟେ
 ମିଳି ଜଳଜନ୍ମାନ୍ତରେ, ତୁମ୍ଭ ପାଶେ ଏବା
 ଏ ଦୀନା ସତୀଭାମାର ଯାବତ ଜଞ୍ଜାଳ ।
 ତୁମ୍ଭେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଭଗ୍ନୀ, ତୁମ୍ଭେ ମାତୁବଲ୍ଲା ଦେବୀ,
 ମୁଁ ତବ କିଙ୍କର ମାରି, ରଖିବି ମୋ କଥା ।”
 ଏହା ଭାଷି ସତୀଭାମା ରହିଲେ ନୀରବ,
 ବରୁଁ ବରୁଁ ବାଣୀ ତାରୁ ସଙ୍ଗୀତ ଆଳାପ
 ସଦୃଶା ଗଲ କି ରହି, ନ ସରୁଣୁ ଗୀତ ?
 ସଦୃଶୀ ଛୁଇଁ ଶୀ ତହୁଁ ସତୀଭାମାଙ୍କର
 ଉଦ୍ଦେଶନାତପ୍ତ ଭାବେ ରୁଲଇ ସୁଧୀରେ
 ବାସୁନ୍ଦରୀଶୀତଳ ଦ୍ରୁମ, ଯଥା ସନ୍ଧ୍ୟାବୁଣୀ
 ରୁଲଏ ଅମୃତ ହସ୍ତ ତପ୍ତ ଧରଣରେ,
 ଉଦ୍ଭବରେ ମଞ୍ଜୁଭାଷେ—“ଭାନ୍ତିର ସୁପନ

ଏ ତୋହର ସତୀଭାମା, ମୁଁ ବଡ଼ ତୁ ସାନ !
 ସାମାନ୍ୟ ସେବକା ମାତ୍ର ଆମ୍ଭେ ଦୁଇ ଜଣ
 ଏକ ପ୍ରଭୁ ପଦ୍ମପାଦେ, ଦୁଇ ଲତା ଆମ୍ଭେ
 କ୍ଷୁଦ୍ର ସତ୍ତ୍ୱ, ଏକମାତ୍ର ସହକାରୀତା,
 ଆମ୍ଭେ ବେନି କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀ, ଅଛନ୍ତି ମିଶାଇ
 ଏକଇ ଅନନ୍ତ ପିନ୍ଧି ଜୀବନେ ଜୀବନ,
 ନାହିଁ ଏହି ବଡ଼ ସାନ, ଭରସେ ସମାନ ।
 ତ ବାସ୍ତାବିକ ତୁହି ସତୀ ! ତ ଅଛି ଅଦେଶୁ
 ତୋତେ ମୋର, ଅପିଚ୍ଛ ତ ସବୁ ମୁଁ ତୋତେ
 ଅଧିକୃଷ୍ଟ ଜୀବନ ଯେ ଜୀବନର ମୋର,
 ସେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ସୁଜ୍ଞା ତୋତେ ବରଷୁ ଅପିଚ୍ଛ,
 ସତ ସତୀ ! ତୋହୁ ପରି ସେବା ଫୁଲ୍ଲବର
 ନ ପାରିବ ବର ମୁହିଁ, ତେଣୁ ତାଙ୍କ ଭାର
 ଅପି ସଦା ଶିରେ ତୋର, ଅଛି ମୁଁ ଆଶ୍ରୟ ।
 ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତୋହର ବଡ଼, ବହୁଳ ନିବର,
 ବରବ ପୁରଣ ତାହା ପ୍ରଭୁ କୃପାବଳେ,
 ମାରିବୁ ଜୀବନ ପତି, ଅପିଚ୍ଛ ଏକାକୀ ।
 ଶୁଣି ଏହା ସତୀଭାମା ଭାବେ ବସି ଶରେ
 ଅନନ୍ତ-ଗର୍ବଦ ବଣେ କହିଲେ ଏସନ—
 “ଛନ୍ଦିବାକୁ ପାର୍ଥ ବରେ ସୁଭଦ୍ରାର ବର
 ଶୁଭ ପରିଣୟ-ସୁଧେ, ବଳିଛି ମାନସ,
 ଏ କାଶୀରେ ତୁମ୍ଭେ ଏକା ସହାୟ ମୋହର ।
 ତୁମ୍ଭ ବନା ଏ ପ୍ରସାଦ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସମୀପେ
 ବରବାକୁ ନିବେଦନ ନାହିଁ କେ ଦ୍ୱିତୀୟ ।”
 କହିଲେ ଲୁଚିଣୀ ଦେବୀ ସେ ଦୁମଣା ସ୍ୱରେ,
 “ସଥାଯୋଗୀ ସତୀଭାମା ତୋ ମନୋନୟନ,
 ଅର୍ଜୁନ ହିଁ ସୁଭଦ୍ରାର ଉପସ୍ଥିତ ବର ।
 ଯେ ଦେବରୁ ଅଛି ନର ପାର୍ଥ ଚରିତରେ,
 ଦେବ ଚରିତରେ, ଭଗ୍ନ ! ନାହିଁ ସେ ଦେବରୁ
 ଅନନ୍ତ ତ ନର ପାର୍ଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିରୁଦ୍ଧ,
 ବିଶ୍ୱସ୍ତେନ—ପ୍ରତିବନ୍ଧୁ ସୁଭଦ୍ରା ଅମର,
 ବୁଝେ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତ, ଶିଷୀ, ବୁଦ୍ଧିଙ୍କ ମିଳନ

ମଣିବାଞ୍ଛନର ଯୋଗ, ବୁଦ୍ଧିଙ୍କ ମିଳନ
 ବୁଦ୍ଧିଭକ୍ତି ପ୍ରଦାନର ଶୁଭ ସଦୃଶୀୟ,
 ଯଦୁକୁଳ ସୌମ୍ୟ ଲତା ଭକ୍ତଙ୍କ ଆଦା
 କୁରୁକୁଳୋଦ୍ଦାମ, ଦେବ ଦୃଢ଼ ସମ୍ପର୍କ
 ମହାବଂଶେ ମହାବଂଶ ତେଜସ୍ୱୀ ଶୋଣିତ,
 ଏହା ଏ ଭାରତ ଭାଗ୍ୟେ ମଙ୍ଗଳ ନିଦାନ ।
 ଦେଲ ମୋର ମନୋମତ ତୋର ଏ ପ୍ରସାଦ,
 ବରୁଅଛି ଆଶୀର୍ବାଦ ପୁରୁ ତୋ ବାସନା,
 କିନ୍ତୁ ଭଗ୍ନ ! ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସବାଣେ
 ନିବେଦନେ ଅକ୍ଷୟ ମୁଁ, ଯମା ବର ମୋତେ,
 ସୁଭଦ୍ରା ଜୀବନାୟକ ଜୀବନ ମୋହର,
 ଛାଡ଼ି ପୁଣି ସହବାସ ତାର, ବେମନ୍ତେ ବା
 ଧରବ ମୁଁ ଯେଣି ଆଉ ବେମନ୍ତେ କହିବ
 ବବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗ ତାର ସ୍ୱାମୀ ସନ୍ନିଧାନେ,
 ଲକ୍ଷ୍ମିଲେ ମୁଁ କହିବାକୁ, ଦେବ ନାହିଁ କହି
 ଲେଖକ ବଦାସି, ଦେଇ ବାରମ୍ବାର ବାଧା ।
 ମୋ ପ୍ରାଣର ପ୍ରତିବନ୍ଧୁ ସୁଭଦ୍ରା ସୁଭଗ୍ନ,
 ଶୁଭା ବହିଁ ମୋ ପ୍ରାଣର ଆଶା-ବାସନାକି,
 ଯଦୁକୁଳ-ଶୋଭା-ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଆଦା ମୋ ସୁଭଦ୍ରା,
 ତ ପୁଣି ଦୃଢ଼ସ୍ୱ ତାର—ଦୟାର ଦପଣ,
 ପାପର ଅଶ୍ୱଷ୍ଟ ଛାୟା ସୁଖିନାହିଁ ତାକୁ ।
 ତ ଭାନ ଗରିମା ଶେଲେ ବାଳକାଦୃଢ଼ସ୍ତେ,
 ଦେଇ କୁଲେ ଉପଦେଶ ସମସ୍ତଙ୍କ ସଦା—
 ‘ସର୍ବଥେ ଯେ ବୁଝେ ଭୋଗ, ସୁଖ ଭୋଗ ତାହା’
 ତ ଗର୍ଭର ଉପଦେଶ, ସତୀ ତଥାପୁର୍ଣ୍ଣ
 ପୁଣିବତୀ ସୁଭଦ୍ରାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସବୁଶ,
 ଫୁଲ ପ୍ରତି ପାଶୁକାରେ—ପ୍ରତୋକ ପରସ୍ତେ
 ନିବସେ ସୁଗନ୍ଧ, ବିଶ୍ୱମନୋମୁଖ୍ୟବର ।
 କେତେରୁପେ ଶାନ୍ତି ଦିଏ ଭଦ୍ରା ମୋ ଜୀବନେ
 କେତେରୁପେ କରେ ସେବା,
 ମାତୁରୁପେ ବେବେ
 ପ୍ରାଣରେ କରୁଣା-ବାରି କାଳକ୍ରିଏ ଆଣି,

ସ୍ବଭାବେ ସେ ଲଢ଼େଇକୁ, ଯାଉଅଛି ଭାଙ୍ଗି
 ଶଶ ଶଶ ନିଦ୍ରା, ବହୁ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟା ପକ୍ଷୀ
 ଭଞ୍ଜିଅଛି ଭବସ୍ବରେ ବହୁ ନାମ ଗାୟ ।
 ସାରକାର ଅକସ୍ମ ପ୍ରି, ଅର୍ଦ୍ଧ ଚାନ୍ଦରଣ
 ଦେଖୁଛନ୍ତି ବସି ବୃକ୍ଷ ନିର୍ମଳେଷେ ତାହି ।
 କି ଭକ୍ତିଶୋଭିଣୀ ମୂର୍ତ୍ତି ! ସମର୍ପନ ମାନ୍ଦେ
 ହୋଇଯାଏ ଭକ୍ତିଭାଷ୍ଟ୍ର ଅଜ୍ଞାତେ ଭଜାନ୍ତି,
 କି ମୋହନ ବେଶ, କିବା ତାରୁ ଠାଣି-ମାଣି,
 କି ସୁନ୍ଦର ଶ୍ୟାମ ଚନ୍ଦ୍ର, ହୋଇଛନ୍ତି ଆହା,
 ଅରୁପ-ସୁନ୍ଦର, ଏବେ ସରୁପ ସୁନ୍ଦର ।
 ପ୍ରଶାନ୍ତ ଶରୀର, ଧୀର ଗନ୍ଧାର ନିସ୍ତନ୍ଦ,
 ଯଥା ବାରିଗର ଘନ-ଅବାଚକମୁଦ୍ରା,
 ମହାଚନ୍ଦ୍ରାଶୀଳ ମୂର୍ତ୍ତି, ମସ୍ତକେ ଯେସନ
 କି ବିଶାଳ ଚନ୍ଦ୍ରାଭାର ରହିଅଛି ତାପା ।
 କୋଟି ଶକ୍ତିପ୍ରଭା ଶେଷେ ବଦନ-ପଦ୍ମରେ,
 ସ୍ଥିର-ସତୀପୁର ଦୃଷ୍ଟି, ନିଶ୍ଚୟେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ
 ବରୁଣା-କରଣଧାରୀ, ଦୃଢ଼ ପ୍ରୀତି ସଦୃଶ,
 କେତେ କିବା ଶାନ୍ତ-ଦେବୀ ପୃଷ୍ଠ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ।
 ବାହାର ଶରୀର ବିଦ୍ୟାବିଦ୍ୟାତକ ଜ୍ୟୋତି
 ପଦ୍ମକୁ ବିକୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଚୈଦିନେ ସତତ,
 ଲଗିଛି ଜ୍ୟୋତିର ଚାନ୍ଦି, ଜ୍ୟୋତିର ଭସ୍ମକ
 ଅଥବା ଜ୍ୟୋତିର ଜ୍ୟୋତି ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ଏହି ।
 ଶୋଭେ ତାରୁ ବନମାଳା ବନମାଳୀ ବନ୍ଧେ,
 ଘନ ବନ୍ଧେ ଲଜ୍ଜାଧର ଯଥା ବର୍ଣ୍ଣାକାଳେ,
 ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଉପବୀତ, ଯଥା ବିଭୂତି-ବିକାସ ।
 ଏ ସମୟେ ସତୀଭାମା ହୋଇ ଉପସ୍ଥିତ
 ପ୍ରଣମିଲେ ପଦପଦେ, ପ୍ରଣମେ ଯେସନ
 ଶେଫାଳିକା ପୁଲକୁଳ ସଜ୍ଜାରେବେଶୁର
 ଶରଦ ପୟରେ ପ୍ରାତେ, ହେଲ ମିଶାମିଶି
 ମଣ୍ଡପ ଜ୍ୟୋତିରେ ବୃକ୍ଷ ବୃକ୍ଷପ୍ରିୟା ଜ୍ୟୋତି,
 ଆହା, ସେ କି ଜ୍ୟୋତିରଜ୍ୟା, ଲଗିଅଛି କିବା
 ଜ୍ୟୋତିରେ ଜ୍ୟୋତିରେ ଚର୍ଚ୍ଚି ବିବାହ-ଉତ୍ସବ !

ଦେବପତି ପଦପ୍ରାନ୍ତେ ବସିଲେ ସେ ଦେବୀ,
 କି ଶୋଭା ସେ, ବସିଛି କି ପିନ୍ଧୁପଦ୍ମରେ
 ବେଳା—ପିନ୍ଧୁରଣୀ; ଗଲ ମହାଧ୍ୟାନ ଭାଙ୍ଗି,
 ଭାଷିଲେ ସପ୍ନିତେ ବୃକ୍ଷ, ମଧୁର ବଚନେ—
 “ଅସମୟେ କିପା ପ୍ରିୟ ?” ଭବିଷ୍ୟରେ ଦେବୀ
 “ସେବକୀ ପକ୍ଷରେ ଲାହିଁ ସମସ୍ତାସମସ୍ତ,
 ସବୁବେଳେ ପ୍ରଭୁସେବା କର୍ମ, ଧର୍ମ ତାର,
 ନିବସେ କିଛିୟା ବେବେ ବାୟା ପାଶ୍ଚାତ୍ତରେ ?”
 ଶୁଣି ଏହା ବାସୁଦେବ, ବୃକ୍ଷ ପୀତାମ୍ବର,
 ଭାଷିଲେ ଆଦରବୋଧା ସେଦୃଶରେ, “ଦେବ !
 ତୁମ୍ଭ ମୁଖେ ଏକା ସିନା ସମ୍ଭବ ଏଭଳି
 ଜ୍ଞାନରତ୍ନ ସତୀ ବାଣୀ—ଧର୍ମାନୁପ୍ରାଣିତ,
 ସାରା ସିନା ହରିନାମ କରେ ଭଜାରଣ,
 ସମ୍ଭବତ କାହୁଁ ତାହା ବାସୁଧୀ ତୁଣ୍ଡରେ ?
 ଆଏ ମୂର୍ତ୍ତୀବାନ ମଣି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମସ୍ତକେ,
 ନୁହେଁ ମହୀଭାଗରେ ।” ହସି ହସି ତହୁଁ
 ଭାଷିଲେ ପ୍ରଣୟଭାଷେ ବେଶବବାସନା—
 “କେବେ ମୁଁ ନାଶୁଣୀ, ହେଉ ସତୀ ତୁମ୍ଭ ବାଣୀ,
 ହେଲେ ନାର ଜାତି, ପ୍ରଭୁ ବର ଆଶୀର୍ବାଦ,
 ହୁଏ ଯେତେ ବହୁଫଣ ଅନନ୍ତ ନାର ମୁଁ,
 ତାହା ହେଲେ ହେବ ଧନୀ, ଲଭି ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗର
 ପୁଣ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶସୁଖମତ, ନିସ୍ତରବ ନାଥ,
 କି ସୌଭାଗ୍ୟ ଅଛି ଭଲ ଏଥୁ ବଳି ଭବେ ?
 ଦେବ, ତବ ପୁଣ୍ୟପଦେ—ଅଭୀଷ୍ଟକ ପଦେ
 ପୁରସ୍କାରପ୍ରାପ୍ତି ନୀ ଏ ସେବାଦାସୀ ଅଜ୍ଞ ।”
 “କି ପୁରସ୍କାର ସେ ସତୀ !” ପ୍ରଜ୍ଞାନ୍ତେ କଂସାର,
 “ବୀରଭର ପୁରସ୍କାର”, ଭବିଷ୍ୟରେ ଦେବୀ ।
 ଭଲ ହାସ୍ୟା ବୃକ୍ଷ ତହୁଁ କହିଲେ କୌତୁହେ,
 “କି ବୀରବ ସତୀଭାମା—ଅବଳା ବୀରବ ?
 ବହୁ ବହୁ କି ବୀରବ ପ୍ରବାସି ବା ଲାହିଁ
 ଅଶିଷ୍ଟ ବିଭସ୍ବରଣୀ ଅଞ୍ଜଳରେ ବାନ୍ଧି,
 ଶ୍ରବଣେ ମାନସ ମୋର ଭସ୍ମକ ସେ କଥା ।”

ଭାଷିଲେ ଭାରତୀରୁପୀ ମହିଷୀ ଭାରତୀ—
 “ନୁହେଁ ଅବଳାତ ଦେବ, ଅବଳାଦୀରୁ,
 ଅସାଧ୍ୟା ଯା ରୁଦ୍ଧେନ୍ଦ୍ରାଦି ଅମର ଶକ୍ତିର,
 ଅବଳା ଶକ୍ତିରେ ତାହା ସୁସାଧ୍ୟା ସଦୃଶ ।
 ଯେ ବାତେ ମହିଷାସୁର, ସୁର, ଉପସୁର,
 ଅମର-ଅବଧୀ, ବଳେ ସୁଗେ ଅତୀତାର,
 ଦୁର୍ଭାଷ୍ଟ ପ୍ରତାପେ ତାଙ୍କ ବଳେ ଶିପୁର,
 ବେ ରଖିଲ ସୃଷ୍ଟି, ପ୍ରଭୋ ସେବାରେ ତୁମ୍ଭର ?
 ମୂଣ୍ଡାଳ-ବୋମଠ, ସତୀ ଅବଳାର ଭୁବ,
 ମାତ୍ର ତହିଁ ନାସ୍ତ ବଳବିରଜିନୀ ଶକ୍ତି ।”
 ବହିଲେ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଦୁଷ୍ଟି, “ସତ ସତୀଭାମା,
 ଅବଳା ନରସ୍ତ ବୀର, ପାରନ୍ତି ସେ ଭେଦି
 ବିନା ଅସ୍ତେ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଜିହ୍ଵା, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନେତ୍ର
 ଅମୋଗ ବନ୍ଧାସ୍ତ୍ର ଯାର, ବେଉଁ ଲୋଡ଼ା ତାର
 ପ୍ରାବୃତ ଧାତବ ଅସ୍ତ୍ର, ଛାର ସେ ତା ବଡ଼,
 ନିଜେ ତ ଅବଳା ଅସ୍ତ୍ର, ତୀକ୍ଷ୍ଣ କ୍ଷୁରଧାର,
 ତି ଲୋଡ଼ା ଅସ୍ତ୍ରର ଅସ୍ତ୍ର, ବିଫଳ ଭାର ସେ ?”
 “ହୋଇଥିଲା ସର, ଏବେ ଅସ୍ତ୍ର ଦେଇ ପୁଣି,”
 ଭାଷିଲେ ଲଳିତ ସ୍ଵରେ ଲଳିତଲତାଙ୍ଗୀ—
 “ହେଲେ ହେବି ସୁଦର୍ଶନ ଅସ୍ତ୍ର—ବିଶ୍ଵଧର୍ମୀ,
 ଲବିବି ବାହୀରେ ତବ, ଲବିବି ଅଦେଶେ ।
 ନାଗ, ଅସ୍ତ୍ର, ଦୁର୍ଭାଷ୍ଟ ମୋ ନବୀନ ଉପାଧି,
 ପାଦପୁର ଶୁଭ ଯୋଗେ ନିଶି, ଲଭି ତେଣୁ
 ନବୋପାଧି ସୁରକ୍ଷୀୟ ଶୁଭ ଦିନ ଅଛି ।
 ନିତ୍ୟ ଯେ ଉପାଧିବନ୍ତ ନବ ଉପାଧିରେ,
 ବୋଟି ବିଶ୍ଵ, ବୋଟି ଗୁଡ଼, ବୋଟି ଧୂମକେତୁ,
 ଉପାଧିର ମାତାତୁଳେ ଲମ୍ବିତ ଯା ବକ୍ଷେ,
 ନରୁପାଧି ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଯେ ଉପାଧିବନ୍ତ,
 ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯାହାଙ୍କର ଅନନ୍ତ ଉପାଧି,
 ତ ସ୍ଥାବର ତ ଗଙ୍ଗାମ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରକ୍ତରେ
 ଦେଉଛି ଉପାଧି ଯାଙ୍କ ନୀରବେ ଧ୍ବନିତ,
 ଉପାଧିର ଉପାଧି ଯେ, ମହାନବିଶ୍ଵାସୀ

ଏବେ ପ୍ରିୟ ଯାହାଙ୍କର ଉପାଧି ଶୟନେ,
 ନ ମଣ୍ଡିବେ କିପି ବା ସେ ଉପାଧିରେ ଅନେ ?”
 “ପରସ୍ତ ମୁଁ ପ୍ରିୟେ, ତବ ବାବୀତାତୁଳରେ,
 ବଡ଼ ତେବେ କି ବୀରର ପ୍ରଦୀପିତ ବାହିଁ ?”
 ଭାଷିଲେ ମହିଷୀ, “ନାଥ, କି ବୀରର ଅଭି,
 ସ୍ଵାମୀ ପାଶେ ରୁଣ୍ଡିର ଅଭି ବୀରର,
 ଆସିଛି ଯେ ବାହୀ, ତାର ସଫଳ ଅଦେଶ
 ନ ଲଭିବ ଯାଏଁ, ବେବେ ନ ଦେବି ନରସ୍ତ
 ଦାମ୍ଭତୀ-ପ୍ରଶସ୍ତ-ରଣେ, ବରୁଣର ସମେ
 ଅବଳାଅଭାସ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର—ଲୋଚକ ପ୍ରୟୋଗ,
 ଏହାହିଁ ବୀରର, ପ୍ରଭୋ, ଦୀନା ଅବଳାର,
 ଶୁଣ ଏବେ ନିବେଦିବି ଅଭୀଷ୍ଟ ଶ୍ରୀଧର ।
 ଦୁର୍ଭାଷ୍ଟ ଦେଇ କାବୋଦରେ କଲେ ସମାଦର
 ସେ ଯଥା ଦଃଶନ ବରେ ଅଦରବର୍ତ୍ତୀ,
 ତଥା ଯେବେ ପାପମତି ଗୋଶୁଙ୍ଗ ଦାନବ
 ବିଶ୍ଵାସପାତକ, ଆସି ଯବନମନ୍ତ୍ରଣେ,
 ନିଶେପି ଅନଳକୁଣ୍ଡେ ସାଗ୍ରତ ତୁମ୍ଭଙ୍କ,
 (ଯଦ୍ଧରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେଉ ନିବେଶି ନରସ୍ତ)
 ପଳାଉଣଥିଲ ଦୁଷ୍ଟ ରଥେ ଘେନି ମୋତେ,
 ସେ ପୋଡ଼ା ଦିନର ନାଥ, ଭୀଷଣ ଦୁଃସ୍ଵପ୍ନ
 ନ ଯିବ ପାସୋର ମନୁ, ଆଜୀବନ ବେବେ ।
 ସୁଲ୍ଲାୟୁ ସୁଗର ସୁଧୁ, ସୁଲ୍ଲାୟୁ ଯେସନ
 ତୁମ୍ଭ ଶକ୍ତି, କିମ୍ବା ମରୁସ୍ଥଳେ ବାରିବିଲୁ,
 ମାତ୍ର ଦୁଃଶସ୍ତ୍ର, ପ୍ରଭୋ, ତର ଅପାସୋର ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବିଧିସେ ଦକ୍ଷ ଯଦୁ-ଅନୀଳନୀ
 ନ ପାରିଲ ଗତି ସେଥି ସେ ଉନ୍ନ ଦୈତ୍ୟର,
 ସେଥିଲ ବେବଳ ପାଥ, ଶରପାତା ବର,
 ଶୁଣି ମୋ ନିନ୍ଦନଧ୍ବନି ବୀରରୁଦ୍ରାମଣି,
 ଧାଇଁ ଆସି ଶର-ଦୁର୍ଗେ ବନ୍ଧୀ ବର ଦୈତ୍ୟ
 ଯେଉଁ ଶମନସୁରେ, ଉଷତ ସମରେ ।
 କି ଅଭୁତ ଶିକ୍ଷା ତାର, ବାନ୍ଧିଲ ଗୌପାଶେ
 ଶରରେ ପ୍ରାଚୀର, ଶିର ଲଗିଲ ତାହାର

ଭୁଞ୍ଜି ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିରେ, ଭେଦେ 'ଚାନ୍ଦ୍ରା' ଆକାରେ
 ରହିଲ ଶୂନ୍ୟରେ ଶର ଲଗାଇଲେ ହୋଇ
 ଭକ୍ତପୁଷ୍ପ ନିମ୍ନମୁଖ ଭାବେ, ନ ରହିଲ
 ରହି ବହିଁ, ଆଉ ଆଜି ନ ପାରିଲ ଭେଦି
 ବାସୁ ଓ ଅଗ୍ନିରେ ସେହି ଶର-ଚନ୍ଦ୍ରାବେଶ ।
 ହେଲ ଶରକୁଣ୍ଡେ ବନ୍ଦୀ, ବନ୍ଦୀ ଯଥା ଟୋପେ
 ମଉ ମାତଙ୍ଗଳ, ବଧୁ ଶୁଭସିଂହ ତାକୁ
 ଭକ୍ତାବଳ ମୋତେ, କଲ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଦାନ ।
 ନ ପାରିଣ ଶୁଣି ଏହି ମହୋପକାରର
 ମହାରଣ ଲଜ୍ଜିତ ମୁଁ ଧନଞ୍ଜୟ କହ,
 ଅର୍ଜୁନ ସହିତ ଦେଇ ଭଦ୍ରାର ବିବାହ
 ଶୁଣିବ ସେ ଭଣ, ମାଗେ ଅନୁମତି ଦାସୀ ।"
 ଶୁଣି ଏହା ଭକ୍ତାବେଶୀ ଭାଷିଲେ କେଶବ—
 "ବାହାର ବିବାହ ସତ୍ୟଭାମା ସୁଭଦ୍ରାର ?
 ଯେ ଆକାଶୀ ସନ୍ଧ୍ୟାସିନୀ, ଚର ଭଦ୍ରାସୀନୀ,
 ବାହାର ବିବାହ ! ସେବା, ଅସୁବୀକ୍ଷ ଯାର
 ଜୀବନର ଚରଦ୍ରବ, ଚର ଅଲେଖ ଯେ,
 ବୁଝିବ ତ, ସତ୍ୟଭାମା, ବିବାହ ମୂଲ୍ୟ ସେ ?"
 'କିପା ନ ବୁଝିବ', ଦେବୀ ଭାଷିଲେ ଭକ୍ତେଶ—
 "ନୁହେଁ ତ ସାମାନ୍ୟ ନାରୀ ଭଦ୍ରା—ସଦୃଶେନା,
 ମହାବଂଶେ ଜନ୍ମ ଯାର, ସୁସ୍ଥ ନାରୀପୁଣ୍ୟ
 ଯାର ଭ୍ରାତାପୁତ୍ରୀ ଶୁଭ୍ର, ପଣ୍ଡିତା ସେ, ଦର !
 କିପା ବା ସେ ନ ବୁଝିବ ବିବାହର ମୂଲ୍ୟ ?
 ବିବାହେ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଲଭେ ନାରୀର ଜୀବନ,
 ନାରୀଜୀବନର ମହା ସଂସ୍କାର ବିବାହ,
 ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏକା ସିନା ସେ ମହା ସଂସ୍କାର
 ନାରୀଜୀବନର, ଫେବ, ଭୁମ୍ଭୁ ଶିଖ୍ୟା ଭଦ୍ରା,
 ନୁହେଁ ଅବିଚିତା ଏହା, ନାରୀମାୟିକା ।
 ଚପସ୍ତ୍ରୀ ସତ ଭଦ୍ରା ମାତ ତା ଚପସ୍ୟା
 ବିବାହବିହୀନେ କୁଥା, ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତାହା,
 ଚପସ୍ତ୍ରୀକୁଳଟିକା ସୀତା—ଜନକଜା,
 ଅନସୁୟା, ଅରୁଣଜୀ, ଅନେସୀ, ଗୌତମୀ,

କେ ହୋଇଲ ପରିଣୟେ ବୀରସ୍ତ୍ରୀ କାହିଁ ?
 କେବେ ହୁଏ କୁମୁଦିନୀ ବଧୂପ୍ରସାସିନୀ,
 ଆସ ନାହିଁ ତେଣୁ ତାର ନକ୍ଷତ୍ରପ୍ରସାସ,
 ମିଳେ ଯଦି ଯୋଗୀ ପତି, କିପା କେବେ ଭଦ୍ରା
 ପ୍ରକାଶିବ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଙ୍ଗଳ ଭଦ୍ରାହେ ?
 ମୋ ବିବାହେ ଯୋଗୀ ସ୍ବାମୀ ଅର୍ଜୁନ ବାହାର
 ବୁଝିବ ଦୁହିଁଙ୍କର ଯୋଗୀ, ପାର୍ଥ—ବୁଝିଗଲା,
 ବୁଝିଗଲାଣି—ସୁଭଦ୍ରା, ପାର୍ଥ—ଅସଞ୍ଜୟ,
 ସୁଭଦ୍ରା—ଗୌରବ ଚନ୍ଦ୍ର ଚାନ୍ଦ ମହିମାର,
 ଜଣୁ କବି ପ୍ରେମ ଶିଖ୍ୟା, ଭଦ୍ରା ପ୍ରେମ ଶିଖ୍ୟା,
 ସବ୍ୟସାଚୀ—ପୂର୍ଣ୍ଣନର, ପୂର୍ଣ୍ଣନାରୀ ଭଦ୍ରା,
 ସେ ବେନି ମିଳନ, ଶକ୍ତଯୋଗେ ନିଶ୍ଚୟ ।"
 ନୀରବରେ ସତ୍ୟଭାମା ଭାଷିଲେ ଭବେଶ—
 "ସତ, ସତ୍ୟ ! ଯା ବିଧିର ଉପସକ୍ର ବର
 ସୁଭଦ୍ରାର ବାସବେସ୍ତ୍ର, ମହା ଉପକାରୀ,
 ଆବର ପରମାତ୍ମା ସବୁକୁଳର ସେ,
 ଅର୍ଜୁନ ଆଦର୍ଶ ନର ହୋଇ ବାଳାଧୀନ
 ରଖିଛି ଅଧୀନ କରି ବାଳକୁ ସ୍ବଗୁଣେ,
 ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଭାସୁର ପାର୍ଥ, ଅଭିରଥକୁଳେ,
 ଭଦ୍ରା ପ୍ରସିଦ୍ଧଜନୀ—ସୁଷମା ସାମାନ୍ତେ,
 ସବ୍ୟାଂଶରେ ଉପସକ୍ର ବେନିକ ମିଳନ ।
 କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟ ! ଅଛି ଦୃଢ଼ ଅନ୍ତରାୟ ବହିଁ
 ହେବେ କି ସମ୍ମତ ଆତ୍ମୀ ବଳରାମ ଏହି ?
 ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପ୍ରତି ସେ ତ ବୀରଶକ୍ତି ସଦା ।"
 'ତାଣେ ମୁହଁଦେବ', ଦେବୀ ଭାଷିଲେ ରଞ୍ଜିତେ—
 "କହ ଏବେହା କହ ଠାକୁରେ ସତତ,
 ଛୁଣିଯା ରେ ପାପ କହୁ, କହ ଶୁଭନିଧା,
 ମାତ୍ର ଯଥା ଶକ୍ତିରୁଷ୍ଟ, ଅଶ୍ରୁରୁଷ୍ଟ ତଥା,
 ପୁଣି ମହାଶୁଣାହା, ବର ଯେ ଭକ୍ତାର
 ଭ୍ରାତାବଧୂକୁ ତାଙ୍କର, ଦାନବ ବଦଳ
 ରକ୍ଷାକଲ କୁଳ ମାନ ମୋହର ବିଶ୍ବାସ,
 ବରବେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ତାର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ପ୍ରହର --

ବୀରବର ଯୋଗୀ ପୁରୀ, ଅଗ୍ନି ପୁରସ୍କାର,
 ବୀର ନେତ୍ର ବୀରବୀରୀ ମହାମୂର୍ତ୍ତିବାନ,
 ବୀରର ଗୌରବ ତୀର୍ଥ ବୀର ହୃଦ ଏକା ।
 ବଡ଼ ଠାକୁରଙ୍କ ସ୍ନେହ ମୋ ପ୍ରତି ଅତୁଳ,
 ମଣନ୍ତି ସେ ମୋତେ ସଦା ଅନୁରା ସମାନ
 ପ୍ରକାଶନ୍ତି ତେଣୁ, ଦେବ, ମଧୁର ବାସ୍ତବ୍ୟ,
 ତାଙ୍କର କରୁଣାମୃତ ଲଭି ସତୀଭାମା
 ସତତ ଗର୍ବିତା ସିନା, ଭାଣିଲେ ସେ ମୋର
 ଏହି ଶୁଭ ଅଭିଳାଷ, ଦେବେ ନାହିଁ ବାଧା ।
 ଅଭାଗୀର ଭାରୀଦୋଷେ ତଥାପି ଯଦାପି
 ନ ଦେବେ ସମ୍ମତ, ତେବେ ମଣାଇବ ତୁମ୍ଭେ,
 ରହିବ ଅଟଳ ଯହିଁ ଏ ସେବକୀପଣ
 କର ସେ ଉପାସ, ପ୍ରଭୁ, ଏକକ ମାଗୁଣି ।
 କହୁ ନାହିଁ ଗର୍ବ କରି, କହୁଛୁ କେବଳ
 ତୁମ୍ଭ ବଚନ, ତୁମ୍ଭ ଦୟା ଉପରେ ନିର୍ଭର,
 ଟଳକ ପଛବେ ଶିର, ଆକାଶ, ପାତାଳ,
 ମାତ୍ର ନ ଟଳକ, ପ୍ରଭୋ, ସତୀଭାମା ପଣ ।
 ସାଧକ ତୁମ୍ଭରୂପ ଏ କାୟୀ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଭାଣେ ପ୍ରଭୁ, ଭବେ ତୁମ୍ଭେ ଜାନର ଅସାଧ୍ୟ,
 ଧ୍ୟାନର ଅସାଧ୍ୟ, ପୁଣି ଧାରଣା-ଅସାଧ୍ୟ,
 ମାତ୍ର ନୁହଁ, ଦେ ସଦୟ ! ଅସାଧ୍ୟ ଭକ୍ତିର;
 କାୟମନୋବାକ୍ୟେ ଯେବେ ଯୁବ ଏ ଦାସୀର
 ସେ ଅପାପବଳ ପଦେ ଭକ୍ତି ଆକାଞ୍ଚିକା,
 ଆସି ଦେବ ତେବେ ସେହି ଭକ୍ତି ମୋର ମୋତେ
 ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାଫଲ୍ୟ, ଧ୍ରୁବ ଏ ଧାରଣା ମୋର ।
 ତୁମ୍ଭେ ମୋ ସବସ୍ତ୍ର, ନାଥ, ତୁମ୍ଭେ ଯୋଗେ ସିନା
 ସତୀଭାମା ମାତା, ଗଣୀ, ଧନୀ ଏ ମହୀରେ,
 କାମନା, ବାସନା, ଭକ୍ତା, ସବୁ ତୁମ୍ଭେ ମୋର,

ଅନେକ ଅଛନ୍ତି, ଦେବ, ମୋ ପରି ତୁମ୍ଭର,
 ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭ ପରି ମୋର ନାହିଁ କେହି ଅନ ।”
 ଏହା ଭାଷି ଦେବୀ କଲେ ନେବ ଛଳଛଳ,
 ଶଶବୀସ୍ତେ ତହିଁ କୃଷ୍ଣ ଦେବୀଙ୍କ ନୟନୁ
 ଘୋର ଦେଇ ସେ ପ୍ରମାଣ (ପୋରୁକିଏ ସଥା
 ପବନିନୀ ନେହୁରୁ ହିମାଶ୍ରୁକଣିକା
 ଦିବସ ଶୈଶବ କାଳେ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର-କରେ)
 ଭାଷିଲେ ସମ୍ପେଦ ଗିରେ—“ପ୍ରିୟ ହୃଦୟ ସତୀ !
 କର ଧୈର୍ଯ୍ୟାବଳମ୍ବନ, ତେଜ କୃପା ଚିନ୍ତା,
 ସଥାକାଳେ ଦେବ କାୟୀ, ନ ହୃଦୟ ରହିବ ।
 ଯାଉଥାନ୍ତା ହୋଇ ଯେବେ ଚିନ୍ତା ମାନେ କାୟୀ,
 ତେବେ ତ ବିଫଳ ଆଦୌ ନୁହନ୍ତା ଗୋଟିଏ
 ଭବେ ନର ଜୀବନର ଅନନ୍ତ କଲ୍ଲନା ।
 ସମ୍ପ୍ରତି ପ୍ରଭାସ ତୀର୍ଥେ ଅଛନ୍ତି ବାସକ,
 ଅଦୀ ଯାଇ ଆଶିବ ମୁଁ ଆମନ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ,
 ଆସୁ ପାଥୀ, କାଲି ଦେବ ବିବାହପ୍ରସ୍ତାବ
 ଯଦୁରାଜସଭା ମଧ୍ୟେ, ନ କର ଭାବନା,
 ଦେବ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରିୟେ, ତବ ବାସନା ସଫଳ ।
 ସୀନ୍ଦନସଙ୍କେତ ଶବ୍ଦ ଶୁଭକ୍ରେ ଏକାକେ
 ସିନ୍ଦୂରରେ ଗନ୍ଧଦାନ, ଭାଷିଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—
 “ଶୁଣ ଦେବ ! ଶୁଣ ଏହି ଶୁଭକ୍ଷଣ ଶବ୍ଦ,
 ଆଶିଲଣି ରଥ ମୋର ସାରସ୍ୱତୀ ତାରୁକ,
 ଯିବି ମୁଁ ପ୍ରଭାସେ, ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ ଅନ୍ତଃପୁରେ ।”
 ଏହା ଭାଷି ଯଦୁନାଥା, ମନ ମନ କୃପି
 ଭିତରେ ଆସନୁ, ତହିଁ ଦେବୀ ସତୀଭାମା
 କରି ସେହି ଦାସୀ-ସୁଧା ନେନ-ତୁଣ୍ଡେ ପାନ,
 ନମି ପଦପଦେ, ଗଲେ ଶୁକାନ୍ତାବଳମ୍ବନେ ।

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

ପଦୋପସ୍ଥର ଉପଲକ୍ଷେ ଧନୀ—ବୁଦ୍ଧରକ୍ଷୀ,
ପିନ୍ଧି ଯାଆ ବହୁମୁଖୀ ପାଟ, ପୀତାମ୍ବର,
ମଣ୍ଡିତୁଏ ଅଳଙ୍କାରେ—ଥାଏ ଚଢ଼େ ଯେତେ,
ଶୂନ୍ୟ ବର ମଣିଧୁକୁ ଭୁଷଣ-ମଞ୍ଜୁଷା,
ତଥା ଅଳ କ୍ଷାୟବତୀ ହୋଇ ସୁମନ୍ତେ,
ମହେଶ୍ୱର ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଅଭ୍ୟାସନା ଆଶେ
ଉଦ୍ଦେଶ ପ୍ରତୀକ୍ଷା ନେତ୍ରେ ରକ୍ତାଞ୍ଜଳି ତାହି ।
ପ୍ରତିହାର ପୃଷ୍ଠକୁମ୍ଭ, ଥୁଆ ତହିଁପରେ
ରସାଳ ପତ୍ତନ ସଦୃଶ ପୁର, ପୟାପେଟୀ,
ହୋଇଛି ସେପିତ ପ୍ରତିହାର କୁଲ ପାଶେ
ଫଳବାନ ରମ୍ୟତରୁ, ଟଙ୍ଗା ହାର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ
ସପତ୍ନିକ ସକୁସୁମ ସୁନ୍ଦର ତୋରଣା ।
ଦେହୁକୀ, ଅଳକ—ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଙ୍ଗଳ ସୂଚିରେ,
ଜନା ବକ୍ଷ ବଞ୍ଚିତରେ ଫଟିଛି କି ଅଦ୍ୱା
ଭୂମିରେ ବିବିଧ ସୁର, ଅଥବା ଅକିତ
ଶୂନ୍ୟାକ୍ଷରେ ନଗରର ପବନ ହୃଦୟେ
ସମୁଦାର ଭାବଗୁଣି—ବନ୍ଧୁ ମିଳନର ।
ବାହାରୁଛି ପ୍ରତିହାର ଧୂପ ପୁଷ୍ପ ଗନ୍ଧ,
ଅବଗାଧ ସେ ସୁଗନ୍ଧ-ଅନୁତ-ସାଗରେ
ଗନ୍ଧବଦ୍ଧ, ଗୁଳପଥେ ବରୁଛି ପ୍ରତାର—
ସଜ୍ଜନ ସଙ୍ଗର ଦିବ୍ୟ ଅଭିର ମହିମା ।
ପଥ ଘାଟ ପରିଷ୍କାର, ଶିଶୁଦୃଢ଼ ଯଥା,
ସୂଚକ ପଥ ଦେଖି ପାଶେ ତାରୁ ଓରମାଳ
ପୁଷ୍ପମାଳ ସଦୃଶ, କେତେ ବିଶାଳ ତୋରଣ
ହୋଇଛି ନିର୍ମିତ ପଥେ ପ୍ରତିଶୃଙ୍ଗାଟକେ,
ସୁନ୍ଦର ତାର ବହୁବର୍ଣ୍ଣୀ ବସନେ ମଣ୍ଡିତ,
ସଜ୍ଜଣର ଲକ୍ଷ୍ୟଧର ଯନ୍ତ୍ରକୌଶଳରେ
ତହିଁ ବା ତୋରଣ ସୁନ୍ଦର ହୋଇଛି ରଚିତ ।
ଦେବଣ ତୋରଣେ ଲେଖା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷରେ
ଅର୍ଜୁନର ନାମାବଳୀ, ବାହିରେ ଅକିତ—

“ସ୍ବାଗତ ଭାରତରକୁ ପାଥ ସଦୃଶ,
ବୀରୁ-ଶୌରବ-ଶିର-ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ ରୁକ୍ଷ”
ବାହିବା ଲିଖିତ—“କସ୍ତୁର ଧନଶ୍ଚକ୍ଷୁ କସ୍ତୁର”
ଉପସ୍ଥ ବାଦ୍ୟାଶ୍ରେଣୀ ସିନ୍ଧୁଦାଦ ସାୟ,
ହେଉଛି ତା ରୈବତକ ବନ୍ଧରେ ବନ୍ଧରେ
ସୁପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ, ଯେତେ ରସିକ ରୈବତ
ବରୁଛି କୌତୁହେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚନ୍ଦ୍ରପ ସେ ଶବ୍ଦେ ।
ମହାପ୍ରାଣ, ମହାବୀର ପାଥବର୍ଣ୍ଣନାଶେ
ବହୁଅଛି ଜନସୋତ ସଦୃଶମୁଖରେ,
ପଥ, ଘାଟ, ବୁଦ୍ଧପିଣ୍ଡୀ, ପ୍ରାଙ୍ଗଣ, ପ୍ରାନ୍ତର
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଜନବହେ, ବହୁ ରଥ, ଗଜ
ସଜ୍ଜର ସେ ଜନ-ସିନ୍ଧୁରେ ଯାତାୟାତ ।
ମଣି-ମାଣିକିତ ରଥ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅମାର,
ଦିଶେ ଯଥା ଚଳସୌଧ ରତ୍ନପତାକିତ ।
ଲଠିଅଛି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଆମୋଦ କୌତୁହ,
ବାହି ନୂତନ, ବାହି ବାଦ୍ୟ, ବାହି ବା ସଙ୍ଗୀତ,
ବାହି ଅବା ଏକାଧାରେ ଜନକ ମିଳନ,
ବାହି ମହିତୀତା ବାହି ଅବା ବାଣପୋଡ଼ା
ଲଗିଛି ସାତୋପେ ଅଦ୍ୱା କି ଅଭିର ଦୃଶ୍ୟ
ଅଗ୍ନିରୁଷ୍ଟି ମହାତୀତା, କେତେ କମଳାୟ,
ବସୁସ୍ତେ ପ୍ରମୁତ ହେଉ ଦର୍ଶକବିକର ।
ଦିବସରେ ବାଣତୀତା ଚମତ୍କାରପ୍ରଦ,
ବିଳିଭ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାର ସାୟ ବାଣକାର
ଦେଖାଉଛି ନବ ନବ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାର ନଭେ,
ପ୍ରଥମେ ମୟୁର ବାଣେ ଲଗାଇଲ ଅଗ୍ନି,
ଉପେଇ ଶୂନ୍ୟ ବାଣ ହାବେକୀ ଆକାରେ
ଗଲ ଫାଟି, ମୁହୂର୍ତ୍ତେକ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଚକ୍ର
ବାହାର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶିଖି, ଉଭୟେ ବିପ୍ରାର
ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ ଆଗ୍ନେୟ ପକ୍ଷ, ମୁହୂର୍ତ୍ତେକ ପୁଣି
ଗଲେ ସେ ଉଭୟେ ବାହି । ଅଭି ଏକ ବାଣେ

ଦେଖାଗଲା ଶୂନ୍ୟ ମତ୍ତ ମରଜକହସ୍ତ
ରାତ ଘୋରସୁବେ, ଦନ୍ତେ ଦନ୍ତେ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ
ମୁଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡେ ଦୋଇ ଦୃଢ଼େ ଲଢ଼ାଳଣି ହୋଏ,
କରୁ କରୁ ସୁଦ୍ଧ ଦୁର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଶରେ ପୋତି ।
ଅନ୍ୟ ବାଣେ କୋଟି କୋଟି ଲଳି ନୀଳ ନାଗ,
ଗର୍ଭି ସଇଁ ସଇଁ ସୁରେ, ଚୋଲ ରୁଦ୍ର ପଣା
ଶେରରେ ଆକାଶେ, ବୀଣେ ବଞ୍ଚିଅଛନ୍ତି,
ଭୟପିଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ଉଠିଲା ସରନେ
ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି କରତାଳ,
କ୍ଷଣକ ଭାବରେ ଦେଲ ଅନ୍ତର ସେ ଦୃଶ୍ୟ ।
ଅନନ୍ତର ଅନ୍ୟ ବାଣେ ଦେଲ ଅବସାଦ
ଶୂନ୍ୟ ଉପବନ ସୁଷ୍ପ, ସୁଷ୍ପ ବୃକ୍ଷେ ଚିହ୍ନ
ଫୁଟିଅଛି ଫଳଅଛୁ ସୁଷ୍ପ ଫଳଫଳ,
ଦେଖୁ ଦେଖୁ ତାହା ପୁଣି ଗଲକ ଭରେଇ ।
ଦିଶିଲା ଅପର ବାଣେ ଗଗନେ ଏସନ—
ଆସବତ ପୁଣେ କେତେ ଲଜ୍ଜା ସୁନାସୀର,
ସୁନାର ମୁକୁଟ ଶିରେ, କରେ ସୁଷ୍ପ ବଜ୍ର,
ଚତୁର୍ଦ୍ଦି ଆସବତ—ଅନଳ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ,
ସତେ ଯେତେ ଦେବଗୁଣ ଆସେହି ବାରଣେ
ଆସୁଛନ୍ତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଶସି ଭୀଷଣ ଗତିରେ,
ମାତ୍ର ଆସି ଶକ୍ତି ଦୂର ଗଲେ ସେ ମିଳାଇ ।
କାହିଁ ବା ଉଡ଼ାନ୍ତି ଲଜ୍ଜା ପ୍ରତୀପପଞ୍ଜର
ଦୁସ୍ତୀ, ଅଶୁ, ବୀଣା, ସିଂହ ବିବିଧାକୃତିର,
ହୃଦ ମାର ଯେତେ ଏହି ପ୍ରବଳ ପଶୁଏ
ବିନା ପକ୍ଷେ ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି ଅକ୍ଷୁର ବୌଶଳେ ।
ଆଶାବଳୀ ପଥର, ଯେ ପଥର ସମାନ
ବୁଲ ବୁଲ ବହୁସ୍ଥାନେ ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀ
ଦେଖୁଛନ୍ତି ଦୃଷ୍ଟି ଏହି ଲୋଭନୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଦିଶିଲା ଅଦୂର ନରେ ଗରୁଡ଼-କେତନ,
ଶୁଭର ଶରୀର ଶବ୍ଦ ସାମନପାଦର,
ବୃଷ୍ଟାକୂଳ ବେଳେ କାଣି ଧାଇଁଲେ ସବେ,

ଦିଶିଲା ନିମଗ୍ନ ରଥ, ସାରଥୀ, ଭୁରଙ୍ଗ,
ଦୋବାଇ ମୁଗଧ ଅଶ୍ଵ, ଛାଡ଼ି ଲାଙ୍ଗି ଗବେ,
ଚାଲୁଛନ୍ତି ନୂତନ ନୂତନ ଗତିରେ
ଚାଲୁଛନ୍ତି ଉଡ଼ୁବରେ ଘେରୁଣ ଯାନ୍ତିବେ,
କମିଶିଗୁଡ଼ି ଯଥା କମି ଚଉପାଶେ ।
ବୃଷ୍ଟାକୂଳ ବେଳେ ରଥେ, ଦେଖିଣ ବନ୍ଦୀଏ
ଗାଲରେ ମଧୁରେ ସୁତ, ଉଠିଲା ଉଡୁଳ
କୁଳବାଳାକୁଳ-ଶଙ୍ଖ ହୁଳହୁଳୀ ଧ୍ବଜ,
ଗୌପାଶୁ କୁସୁମବୃକ୍ଷ ଦେଲ ରଥ ପରେ
ସେ କୁସୁମେ ରଥ, ପଥ ଦେଲ ପରପୁଷ୍ପ ।
ଦୁଇ ବୃଷ୍ଟ କିବା ଆଜି ବେଳେ ଏକାସନେ,
କିବା ଦୁଇ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦେ ଏକର ମଣ୍ଡଳେ,
ଦେବପ୍ରଭା ରଥ ପୁର ପଡ଼ୁଛି ଉଡୁଳ,
ଉଡୁଳ ଦୁଗ୍ଧ ଯଥା ପାତ୍ର ଚଉପାଶେ ।
ଯେତେ ଏକ ମୂର୍ତ୍ତି, ଆଜି ପ୍ରତିବିମ୍ବ ତାର,
କିମ୍ବା ଯଥା ଏକ ଛାଣେ ଦଳା ଦୁଇ ମୂର୍ତ୍ତି,
ନ ଥିଲେ ଘେରୁବ ବାସ—ସନ୍ଧ୍ୟାସପକେତ
ଧନଞ୍ଜୟ କେବେବେ, ବୀରେଣ-ଗୌରବ,
କିଏ ବୃଷ୍ଟ, କିଏ ପାଥ, ନ ହୁଅନ୍ତା ଚିତ୍ତି ।
ବେଳେ ଯଥା ଏକାସନେ ସାହସ ବିନୟ,
କିମ୍ବା କର୍ମ ଅପବନ, ନର ପ୍ରାଣ ଅସ୍ଥା ।
ନିଶିତ ପ୍ରତିଭା—ଦେଉ ଶେନେ ଏକମୁଖେ,
ଆଜି ମୁଖେ—ମାଧ୍ୟାହ୍ନେ ରବିରଶ୍ମି ସହ
ଶେକୁନ୍ତ ଶାରଦ-ପଦ୍ମବ୍ୟାଘ୍ରାମଧୁରାମ,
କରୁଅଛୁ ଆଲଙ୍ଗନ ବୌଦ୍ଧେ ଚ୍ୟାୟା ଯଥା ।
ଅକ୍ଷର ପୁରୁଷ ମୂର୍ତ୍ତି—କ୍ଷତ୍ରିୟ ଶକ୍ତିର,
ଶାନ୍ତିର ମୋହନ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେବବୀ-ନନ୍ଦନ,
ଭାବ-ଉସ୍ତ ଉପତୀତା—କଣକର ଧନ,
ଶୌର୍ଯ୍ୟର ବିଭାସ-କ୍ଷେତ୍ର—କନ୍ଧ ଅପରୁର,
କର୍ମେ ହୃଦେ ସୁଖୀ, ସଦା ସୁଖ-ଶ୍ରମ-ଶ୍ରୀ,
ଅଧିକନ୍ତି ବେନିବର ପ୍ରସନ୍ନ ନୟନ
ବଡ଼ ସଦା ବିଶ୍ଵେନ୍ଦ୍ର-ସଞ୍ଜୀବନୀ ସୁଧା ।

ଏବେତ ଦ୍ଵାରବା ପୁର ଦେବଲେଉନୀସ୍ତ,
 ଦୁସେ ତହିଁ ଫୁଟିଅଛି ଉତ୍ତର ଲବଣୀ,
 ସୁରାବସୁନର ଫୁଲ, ହୁଏ ସେ ଯଦାପି
 କୋମ୍ପାମ୍ପୁରେ ସଂମାଜିତ, କି ଲକ୍ଷୀ ତାହାକୁ !
 ଦେଖିଲେ ସେ ପୁରା ପାଥ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କେତେ ।
 ତାହାର ରଥୀରେ ରଥ, ଅ ଗରବକରେ,
 ପ୍ରଶସ୍ତ ସେ ରମ୍ୟ ପଥ, ପ୍ରଶସ୍ତ ଯେସନ
 ଉଦାରନେତ୍ର ଦୃଢ଼, ଆବର ସୁଦୃଢ଼
 ମୁଦର ବିଶାସ ଯଥା, ନିତେ ସେ ପଥ
 ରାଜପୁର ପଦ ମୁକ୍ତ, ଦେଖି ତାହା ଦୃଢ଼
 ପ୍ରତେ ହୁଏ ଦେବର ମାନସେ ଏସନ
 କରୁଛି କି ଦଣ୍ଡବତ ବୀରପ୍ରାପୟରେ
 ନୀତି, କିମ୍ବା ତରଙ୍ଗିଣୀ ତାରୁ ବେଳାପଦେ ।
 ଦୁଇ ପାଶ୍ଵେ ଦର୍ମ୍ୟାବଳୀ—ଭୁଜ ସୁଚକ୍ତଳ,
 ହସେ ତାହି ପରମ୍ପରେ, ପ୍ରତି ଯୌଧ ଆସେ
 ରାଜେ ରମ୍ୟ ଉପବନ—ପୁଷ୍ପ-ତାରକିତ,
 ଯମୁଣେ ଅଟଳୀ ଯେତେ ଥୋଇ କି ଚିତାଉ
 ପଦ୍ମିନୀ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ଵେ, ନୀଳ ବାବତଶ୍ରୀରେ
 ଲୁଗିତ ସେ ବିଶେଷ କୁସୁମ-ଅକ୍ଷରେ ।
 ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଏକ ସ୍ଥାନେ ଦେଖିଲେ ଅଭୁଜ
 ଶଙ୍ଖ ଯୌଧ, ଲାଗିଅଛି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଶୀ ୧ ତହିଁ
 ଲେଖିତ ମର୍ମରେ, ଶିରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଳସ
 ‘ବସୁଦେବ ପ୍ରଜାପତି’ ଲୁଗିତ ତହିଁରେ ।
 ଭୂତରେ ସୁରାଶ ଚନ୍ଦ୍ର ଅକିତ ତାହାର,
 କାହିଁ ଚଣ୍ଡୀସୁଦ୍ଧ କାହିଁ ରାମାୟଣ-ଲକ୍ଷୀ,
 କାହିଁ ବୃନ୍ଦା ବାସବର ଅଭୁଜ ସମର,
 ଏହିପରି ଦେବେ ଛିଡ଼ି ଅବା ଦେବେ ସ୍ଥାନେ,
 ସତେ ଯେତେ ସେ ଯୌଧିକି ଜୀବିତ ମୃତ—
 ଲକ୍ଷ୍ମୀସ, ସୁରାଶର, ଧର ଭରା ସେହି
 ଅତୀତର ସତ୍ୟାସୁଖି, ଉପସ୍ଥ ପୁଟି
 ପ୍ରତି ତହିଁ ସୁଶିଳାର ଅନନ୍ତ ପ୍ରତିଭା ।
 ନିରୋଖି ସେ ଯୌଧୀ ଦର୍ମ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ନୟନେ

୧—କଣ୍ଠଶୀ । ୨—ଦୃଷ୍ଟ, ବଳରାମଙ୍କର ସ୍ଵରୂ ।

ତାହାନ୍ତେ ଶ୍ରୀଧୃଷ୍ଟ ମୁଖ ତୃତୀୟ ବୌଦ୍ଧେୟ,
 ଭାଷିଲେ ବଂସାର, ‘ସଗେ, ଏ ଗୁରୁବ୍ରାତ୍ତର
 ସ୍ଥାପିତ ପଦ୍ମ ନାମେ ପିତୃଦେବଙ୍କର,
 ସର୍ବାତାର ଆଦିପୀଠ ଏ ପୁଣୀ ଭାରତେ—
 ଜାନର ଦୈବୁଷ୍ଟ୍ୟାମ ଦିଗୁଟ ଭାରତେ,
 ଅଛି ଯେତେ ବାଦୀ, ଶାସ୍ତ୍ର, ପୁରାଣ, ନାଟକ,
 କୋଷକବେଦ, ଆୟୁର୍ବେଦ, ଧନୁର୍ବେଦ ଆଦି,
 ସବଳ ରହିତ ଏଥି, ସ୍ଥଳତଃ ଏଥିରେ
 ନାହିଁ ଯାହା, ନାହିଁ ତାହା ନିଶିତ ଭାରତେ ।
 ବେତେ ଗୁରୁ ତାତପଦେ ଲେଖନେ ଲୁଗିତ,
 ବେତେ ଭୁଜପଦେ ଲେଖା—ଅଳକ୍ରବତକେ,
 ଗୁରୁ ଅନନ୍ତ ସିନ୍ଧୁ ଏହି ଗୁରୁଗାର,
 ଅଛି ଏଥି ଯେତେ ଗୁରୁ, ନାହିଁ ସଂଖ୍ୟା ତାର
 ସଂଖ୍ୟାଶାସ୍ତ୍ର, ପ୍ରତିଦିନ ନାଗରକେ ଏଥି
 ବରୁଣ ସୁସ୍ତକ ପାଠ ସମବେତ ହୋଇ ।
 ଏଣେ ଦେଖ, ‘ଉତ୍ତମେନ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ’ ଏହି,
 ଦପଦେ ବିନିର୍ମିତ ଆପାଦମସ୍ତକ,
 ଅନନ୍ତ ସମ୍ପଦିପୁଷ୍ଟ, ଏ ଦର୍ମ୍ୟ ସମ୍ପଦ
 ଭାରତ ସୀମାରେ ନୁହେଁ ଅବଳ ଦେବତ,
 ଆସମ୍ଭବ ମହୀ ମଧ୍ୟା ମିଳେ ଯାହା ଯହିଁ
 ବୃଷିଜାତ, ଶିଳାଜାତ ଭଲୁଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥ,
 ସଂରୁଦ୍ଧୀତ ଏଥି ସବୁ, ପ୍ରତିଦିନୀ ସବୁ
 ରହିଛି ଲୁଗିତ ତାର ପ୍ରସ୍ତୁତପ୍ରଣାଳୀ ।
 ତର ଅବାସିତ ଏହି ପ୍ରଦର୍ଶନୀହାର,
 ପ୍ରଜାଏ ଆଦର୍ଶ ଦେଖି ବରୁଣ ଲାହାର
 ଅନୁଭୂତି, ଧନାଗମ ଶୁଭ ପ୍ରଜା ଏହା ।
 ନୁହେଁ ଯେଉଁ ରାଜା, ସଗେ ସକ୍ଷମ ସବୁଥା
 ନିତ୍ୟ ନବ ଉତ୍ପାଦନେ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦ୍ଵୀପ ସେ,
 ନ ପଡ଼େ ତା ନାମେ ଗାର ଭନିତ-ଶାବାରେ ।
 ଏହି ଯେ ଦିଶୁଛି ଯୌଧ ବୌଦ୍ଧାଧିବକ,
 ‘ସାହୀବନୀ ଆଶ୍ରମ’ ସେ, ଗଜଦନ୍ତେ ଗଢ଼ା,
 ଅମ୍ଭ ଦେନ ସୋଦରକ ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ ରଖି,

(ନିୟତ ନିବେଦନସ୍ଥ ଚର ଚପଟପ୍ରାଣ)
 ତାଙ୍କ ସ୍ଵଭାବରକ୍ଷାକଲେ ନିର୍ମଳ ଏ ଦର୍ମୀ ।
 ହୁଅନ୍ତୁ ପାତକ ପୁଣି ଶିକ୍ଷିତ ଦୀକ୍ଷିତ
 ଅନାଥ ବାଳକେ ଏହି ଅନ୍ତାତ୍ମାତାପୁ,
 କରୁଦିଏ ଏ ପାବନ ଅଶ୍ରୁମ ତାଙ୍କର
 ଜୀବନ ଗଠନ, ଗମ୍ୟ ସରଣୀ ସରଳ,
 ଗର୍ବଦିଏ ଭାବୀ ଭାଗ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଗଠନେ ।
 ତହିଁ ପାଶେ ତିନିଜଳ କଙ୍କାଳେ ନିର୍ମଳ
 ଭୁଞ୍ଜ ଦର୍ମୀଗୁଣ, ଯାର ପୃଥୁ ପ୍ରମାଦତୀ
 ସଂଗଠିତ ସାମୁଦ୍ରିକ ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁକ୍ଳିକାରେ,
 ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତୋରଣ ଶିରେ ଶୋଭେ କୁଞ୍ଜିଭବା
 ସୁବର୍ଣ୍ଣଶକ୍ତିକା ମଞ୍ଜେ, ପୁଞ୍ଜ ପୁଞ୍ଜ ସଂଜେ,
 ତ ସୁନ୍ଦର ରକ୍ତସ୍ଵପ୍ନ, ନୀଳ ଲତାକୁଞ୍ଜେ,
 ଫୁଟିଛି କି ରତୋଭାବ ତାମସ ଦୁଃସ୍ଵେ ।
 ଅନୁଗ୍ରହ ସେ ଅଜ୍ଞାଳୀ ମାତୃଦେବୀଙ୍କର,
 ତହିଁ ‘ଦୈବକୀ ଛନ୍ଦ’ ଅଭିଧାନ ସେବୁ ।
 ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଦୀନଦୁଃଖୀ ନିରାଶ୍ରୟ ଜନେ
 ବିଚରୁତ ହୁଏ ତହିଁ ଅଳ୍ପ ପ୍ରତିଦିନ ।
 ବିମାତାଙ୍କ ସଂସ୍ଥାପିତ ଦେଖ ତହିଁ ପାଶେ—
 ‘ସ୍ଵେଦିଣୀ ଚକ୍ରସ୍ଥଳୟ’, ପରିଚାଳିତ ସେ
 ବହୁ ସୁପ୍ରସାଧ ଶିଷ୍ଟ ଚକ୍ରସ୍ଥଳ-ରହେ,
 ପ୍ରତି କକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ପିତା, ଥିଆ ତହିଁ ପରେ
 ମୁଗାହେ ବିକ୍ରୟ ଘୃତ, ଚୈଳ, ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ବଟୀ,
 ମୋଦକ, ଆମ୍ବକ, ଲେହୁ, ବର୍ଦ୍ଧିକା, ଅଗ୍ନିଶୁ,
 ଅବଲେପ, ରସାୟନ, ବାଜୀକରଣାଦି
 କେତେ ମହୋଷଧି, ପାତ୍ର ପଲମେ ଆଦୃତ ।
 ଅଛନ୍ତି ସଦୃଶ ଧାନ୍ତୀ, ସ୍ଵେଚ୍ଛାବଦ୍ୟା ପାଇଁ
 ପଣ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତାର୍ଥେ ଛନ୍ତି ପାତକ ନିସ୍ତୁତ,
 ବହୁ ଦୁରବଦ୍ଧୀ ସୁଦ୍ଧା ଯାନ୍ତିଦଳ ପ୍ରାୟ
 ଅସିଷ ଦ୍ଵାଦଶ ସ୍ଵେଦୀ, ଅନାଥ, ଅରମ,
 ହୁଅନ୍ତୁ ସାଦରେ ଏହି ନିତ୍ୟ ଚକ୍ରସ୍ଥିତ ।
 ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ଦର୍ମୀଗୁଣ ବିଶୁଦ୍ଧ ଯେ ଏଣେ,

ପାତ୍ର-ନିବାସ ସେ, ପୀତ ମର୍ମରେ ନିର୍ମଳ ।
 ପାଶେ ତାର ରକ୍ତାଳୟ, ହୁଏ ଅଭିଜାତ
 ନିତ୍ୟ ନବ ନାଟ୍ୟ ତହିଁ, ସ୍ଵଚ୍ଛ ତାହାକୁ
 ସଙ୍ଗୀତ-ମନ୍ଦିର, ବହୁ ସ୍ଵରଶିଳ୍ପୀ ଆସି
 ଭାରତ ବିଭିନ୍ନ କେନ୍ଦ୍ର ଭଜପ୍ରସାଦେ,
 ନିୟତ ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟା ଭଜନରେ ଏହି ।
 ଶୋଭେ ଯାହା ଶିରେ ତାରୁ ପ୍ରବାଳ କଳସ,
 ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳା ସେବୁ, ହୁଏ ଅଭିତ ସେଠାରେ
 ସୁରୁଷପଙ୍ଗତ ଚନ୍ଦ୍ରପଟ, ବିନା ଯନ୍ତେ—
 ସାମାନ୍ୟ ରୁଚିକା, ପୁଣି ହସ୍ତସାହାଯ୍ୟରେ ।
 ରକ୍ତକୀୟ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଦେଖ ଏ ପାଶରେ,
 ସାଧାରଣ ସଭା, ଏହି ଭୂତଦୀନ ଗୃହ,
 ଭଦ୍ରା ବହୁ ପ୍ରମୁ-ପାଦେ, ଦାନଭାଗେ ତାର
 ବ୍ୟବସ୍ଥାମଣ୍ଡପ, ହୁଏ ପ୍ରଶସ୍ତ ଏହି
 ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ତକୀୟ ବିଧିବ୍ୟବସ୍ଥାଦି ।
 ଦକ୍ଷିଣେ ମନ୍ଦିରାଗାର, ପ୍ରଶିଷ୍ଟ-ଆବାସ,
 ମାନବିକଗୃହ, ଅଛି ଏ ଭାରତେ ଯେତେ
 ରକ୍ତା, ଭଗବତୀ, ତାର ମାନବିକାବଳୀ
 ରହିତ ଏ ଗୃହେ, ତହିଁ ପରେ ଚକ୍ରସ୍ଥଳୀ,
 ଭଜ ଶିକ୍ଷାଳୟ, ଶିଳ୍ପଶାଳା, ଶସ୍ୟାଗାର,
 ସୈନ୍ୟାବାସ, ବର୍ଦ୍ଧିବାସ, ଶାନ୍ତିରକ୍ଷାଗାର,
 ନଗରପାଳଙ୍କ ନିତ୍ୟ ବିଚାର-ଅଳୟ,
 ରକ୍ତାସ୍ତବରଣ, ତହିଁ ପରେ ଅସ୍ତାଗାର
 କୁମାରଗଣର । ତାର ଅନ୍ୟ ପଥେ ଏବେ,
 ଦେଖ ଏ ବିପଣିମାଳା, ବହୁ ଦେଶ ଆସି
 ବହୁ ପ୍ରଣୀତାର, ଏହି ବରନ୍ତ ସବୁଦିନ
 ପ୍ରଣୀ ବିନମୟ, ହସ୍ତ, ଆବର ବିନୟ ।
 ନାନା ମଣି ମାଣିକ୍ୟରେ ଭଜନ ବିପଣି,
 ନିରେଶି ତା ସବ୍ୟସାଚୀ ଲଭିଲେ ସଂପ୍ରାପ୍ତ,
 ବାହିଁ ବନ୍ଧା ମନ୍ଦୁଗୁରେ ନାନା ଜାତି ହସ୍ତ,
 ବାସ୍ତବେ ତ ବାରିଶୟ, ଶାଳେ ଦାସେରବ,
 ବାହିଁ ରଥଶାଳେ ଶୋଭେ ବିଚିତ୍ର ସାମନ ।

* ବ୍ରହ୍ମଶାଳା

ଅନନ୍ତର ଦେଖି ପାଥ ବିଶାଳ ଭୁଗଣ୍ଡ
 ବସନ୍ତ ପ୍ରାଚୀରୁ, ପୁଣିଲେ ଦେଶବେ—
 “ସଖେ, ଏ ଦେବଣ ସୁଖୀ” ଭବିଷ୍ୟେ କୁଷ୍ଠ—
 “ବିଶ୍ଵକୃଷ୍ଣାକା ଏହୁ, ଭାରତେ ଆଦର୍ଶ,
 ସୁଖ ଯାହା ଏ ଅବସ୍ଥା ଉଦ୍ଧୃତକରଣେ,
 ଅଛି ସବୁ ବାହା ଏଥୁ, ଏ ଆଦର୍ଶ କ୍ଷେତ୍ର
 ଉଦ୍ଧୃତକରଣେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ଅଛି ।”
 କୁଷ୍ଠଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଲଭି ଦାରୁଣ ସାରଥୀ
 ଚଳାଇଲ ଅନ୍ୟ ପଥେ ଉପ, ଧୀରେ ଧୀରେ,
 ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଲେ ଜିହ୍ଵା ଉଦ୍ଧୃତ ମନ୍ଦିର
 ନାୟକଣ ଦେବଦର, ଶୋଭିତ ତା ଗାନ୍ଧେ
 ଧର୍ମଦାୟକ-ଉଦ୍ଧୃତକ ବିଷୟ ସୁରକ୍ଷା ।
 ମିଳି କହି ଉଦ୍ଧୃତକେ—ଉଦ୍ଧୃତକମାୟୁକ,
 ମଉ ଚିତ୍ତପ୍ରେମେ, ବରେ ପ୍ରବ ପାଠ ଦେହ,
 ଦେହ ତା ସଦୃଶ ନାମ ବରୁଣ ଆଦର୍ଶ,
 ଲଗିଅଛି ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ସାତୋପେ, ତନ୍ମୟେ
 ବାହିଁ ବା ଲଗିଛି ପୂଜା ପ୍ରସାଦ ବର୍ଣ୍ଣନା ।
 ସମ୍ପାଦ ଅର୍ଜୁନେ କଣ୍ଠ ଭାଷିଲେ ପଶ୍ଚାତେ—
 “ଦେଶ ଭାଇ, ଦିଶୁଅଛି ଲଳପୁରା ଦୃଶ୍ୟ,
 ମଠେ, ଦେବାଳୟେ ହୋଇ ନୀରନ୍ତେ ଦେଖିତ,
 ଭକ୍ତ ନ ପଶ୍ଚେ ମଧ୍ୟେ ଶୋଭେ ଯେତେ ଶଶୀ ।
 ଲଗି ନାହିଁ ଫୁଲବର, ସେ ପୁରା ନିର୍ମାଣେ
 ତନ୍ମୟ ବୀର୍ତ୍ତ ଅନ୍ୟ ବାସ୍ତୁ, ଅନ୍ୟ ଧାତୁ
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବୀର୍ତ୍ତ, ତାହା ଦେଖିବ ପଶ୍ଚାତେ ।
 ତାହାର ସାମନ, ପିନ୍ଧି ତାରେ ତାରେ ଏବେ,
 ଭାସୁଛି ଆନୋଳ ଦେବେ ପଶ୍ୟାତର ସଦୃ
 ରଣବର ପିନ୍ଧି ମଧ୍ୟେ, ଲବ୍ଧି ଦେବେ ତରୁ
 ଅନନ୍ତ ବାରିଷ୍ଠ ଦକ୍ଷ, ରୁଦ୍ର ତରୁଣିତ,
 ଲଗୁଛି କଳରେ, ଯଥା ଭାଗ୍ୟବାନ ଭକ୍ତ,
 ତାମନା-ତରୁଣିତରୁ ଭବପିନ୍ଧି ଲବ୍ଧି
 ଲଭେ ପ୍ରାଣାୟମ ପଦ ଆବଶ୍ୟକେ ଅସି ।
 ଦେବେ ପ୍ରୋତ କୁଳ ଛାଡ଼ି ଯାଉଛି ନିମନ୍ତେ

ଅଗାଧ ଅଗାଧ ତଳେ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ବର ଗରୁ
 ବହୁ ପଶ୍ୟାତ୍ରଦେ, ଯଥା ପ୍ରଥମ ପ୍ରଦେଶୀ
 ବରୁଣ ଆଶ୍ଵିନ ସୁଖ—ବିଭାଗଦପଦ,
 ଶେନଶ ବାସନା-ପଶ୍ୟା, ଭାସେ ଭବାଣ୍ଡିବେ
 ଅନନ୍ତର ନାନା ପଥେ, ନାନା ଉପପଥେ
 ବୁଲି ବୁଲି ରହୁବର ମିଳଇ ଆସିଣ
 ପରଶେଷେ ସୁଭଦ୍ରା ଯେବାନ୍ତମ ପାଶେ ।

ଭାଷିଲେ ହାରବାନାଥ ବୃକୋଦରନୁକେ—
 “ଦେଶ ସଖେ ! ସେବାନ୍ତମ ଭଗୀ ସୁଭଦ୍ରା,
 ବାନ୍ଧବା ସୁଭଦ୍ରା, ମାତ୍ର କାଳେ ବର୍ଣ୍ଣାୟା,
 ଆବିଷ୍ଠା ଯଦୁକୁଳ-ଭାଗ୍ୟାନ୍ତରୁପେ ।
 ହୃଦୟ ତାହାର ଯଥା ଦେବୀର ହୃଦୟ,
 ନାହିଁ ସେ ହୃଦୟେ ହୋଧ, ଦେଖ, ହୃଦା କିଛି,
 ଅଛି ଶାନ୍ତି ସ୍ଵେଦ, ସ୍ଵେଦ, ବରୁଣା, ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ
 ପରଦୃଶ୍ୟବାଚରତା, ଆସୁତା, ଶିଳୀ ସେ,
 କି ବହିଷ୍ଠ ପ୍ରସବର, ଅଧିକ ତା ବଥା,
 ଆଦର୍ଶ ସଂଯମବତୀ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀଣୀ ସେ ।
 କି ଦୟା ! କି ସେବା ! ପଶୁପତ୍ନୀ ସୁଭା ଆହା,
 ନୁହନ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣିତ ବହୁ, ଏ ଆଶ୍ରମ ତାର,
 ତାର ସଖେ ସୁବୀରସ୍ତା ଦେଖିବ ତାହାର ।”
 ଅବତର ବୁଝେ ରଥ ପଶିଲେ ଆଶ୍ରମେ,
 ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ଧାଇଁ ଆସି ଆଶ୍ରମ ମଧ୍ୟରୁ
 ସପ୍ତମବର୍ଣ୍ଣାୟ ଶିଶୁ ବାନ୍ଧବା ଗୋଟିଏ,
 ଆନନ୍ଦେ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇ କୁଷ୍ଠାନ୍ତରଗତେ
 ସୁଭଦ୍ରା କୁସୁମନାଳା, ଯଶସୀ ଭୂମିରେ
 ଶେନଶ ଆଶ୍ରମକୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କର ।
 ପଥେ ଦେଖି ସୁପ୍ରା ସିଂହୀ, ବହିଷ୍ଠ ବାନ୍ଧବା—
 “ସୁଭଦ୍ରା ! ଗୁଣି ଯା ପଥ”, ତହୁ ଦେଶରୁଣୀ,
 ଭାବି ବସି ହାଇ ମାରି, ଆଦ୍ୟାଗତରେ
 ଗୁଣି ଯାଇ ଦିପଦଣ୍ଡ ନିଦ୍ରା ଗଲ ସୁଖେ ।
 ଦେଖି ଏ ଅଭିଭବ ଦୃଶ୍ୟ ପୁଣିଲେ ବାସବ —

“କିଏ ଏ ବାଜକା, ସଖେ ? କୁସୁମରୁଷଣା,
 କୋମଳ କୁସୁମେ ଗଜା, ସିଂହୀ ବଶ ଯାଉ !”
 ଭବିଷ୍ୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରଧର ମଧୁରେ ସମ୍ପ୍ରଦେ—
 “ସଖେ, ଏ ଅଭିଶାପୀ, ନ ଫୁଟେ ଏ ଫୁଲ
 ନଗର-ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟୋ—ସମନ୍ତପାଳିତ,
 ଅନାଥା ବାଜକା ଏହି, ଏକାନ୍ତ ଅନାଥା
 ଶାବୁର କବଚେ ପଡ଼ି ପିତାମାତା ତାର
 ଚେକିରେ ସଂସାର, ଭୟେ ବନ ମଧ୍ୟୋ ଦ୍ଵାୟ
 ପତିତୁର ବାଜକାଟି ମୁକ୍ତିତାବସ୍ଥାରେ,
 ଯାଇଥିଲେ ସତୀଭାମା ଦଇବେ ସେବିନ
 ବାନନ ଭ୍ରମଣେ ରଥେ, ରଥୀ—ସତୀଭାମା,
 ସାରଥୀ—ସୁଭଦ୍ରା, ଭ୍ରମୁ ଭ୍ରମୁ ସେ ବେନିଏ
 ଦେଖିଲେ ଶିଶୁକୁ, ତହିଁ ଦୟାବତୀ ଭଦ୍ରା,
 ତୋଳି ଧରି ଦୋଳେ ତାକୁ, ଆଖି ଏ ଆଶ୍ରମେ
 କରୁଅଛି ସମ୍ପଦନେ ଲଳନପାଳନ,
 ଅସିଅଛି ତାରୁ ମଧ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ନାନାବଧ,
 ଶିକ୍ଷାରେ ଅସରୀ ଶିଶୁ ଦୋଳକୁ ସୁସରୀ ।
 ଶୁଣ ଏବେ ଏ ସୁଶୀଳା ସିଂହୀ କବରଣ
 ତଳେ କର ଅଭାଗୀକୁ ଜନନୀ ଏକାର
 ଦାରୁଣ ପ୍ରସବ ବସ୍ତ୍ର ଲଭିଲ ପଞ୍ଚରୁ,
 ଦୁରନ୍ତ ବାୟୁସକଳ ଘେର ତରପାଶୁ
 ଦାଣ୍ଡିଆନ୍ତ ଅଣ୍ଟା ସଦା ଶାବକ ଶରୀରେ,
 ଏହି କାଳେ ଦେଖି ତାକୁ ଭଗିନୀ ସୁଭଦ୍ରା,
 ପାତିଛି ଅଗାଧ ସ୍ନେହେ ଆଖି ଏ ଆଶ୍ରମେ,
 ସୁଅରେ ସୁଦାନ୍ତ ନାମ ରଖିଛି ତାହାର ।
 ସୁଭଦ୍ରାର ସ୍ନେହ, ସେବା, ସହବାସ ସୁଖେ
 ହିଂସ୍ର ପଶୁ ସୁକା ମୁଖେ ଭୁଲିଅଛି ହିଂସା,
 ଏଣେ ଦେଖ ବାହୁଗାତ ତାଟିକୁ ମୁଗୁଣୀ
 ଅସୁବ ବାସୁକୀସ୍ନେହେ, ଦେଖ ଦେଖ ପୁଣି
 ପିତୁର ଗାଢ଼ୀର ଦୁଗ୍ଧ ଶାବୁର ଶାବକ ।”
 ଏହିପରି ନାନା କଥା କହି ପରସ୍ପର
 ଭ୍ରମୁକ୍ତି ଆଶ୍ରମରେ, ନବ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ।

କି ପାବନ ସେବାଶ୍ରମ, ପୁଣ୍ୟସୁରଭତ,
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଦା ମାଦୁରବେ—ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାମେ,
 ତର ଶାନ୍ତିମୟ ତାହା ନବ ଶାନ୍ତିସ୍ଵର,
 ବହେ ତହିଁ ଶାନ୍ତି ପ୍ରୀତି ଅବର ମୈତ୍ରୀର
 ତରଳ ହିବେଶୀ ଧାର, ଭରପୁର ଗତିରେ,
 ବିରଳ ସେ ମହାଧାର ମହର୍ଷି ଆଶ୍ରମେ ।
 ଶୋଭେ ନାନା ଭାବ ତରୁ ତର ଫଳବାନ,
 ବହୁ ଶ୍ୟାମଳାଙ୍ଗୀ ଲତା—ତର ପୁଷ୍ପବତୀ,
 ପ୍ରତି ପରୁ, ପ୍ରତି ପୁଷ୍ପ, ବିଦୁର୍ଜନ ବସ୍ତ୍ର
 ସ୍ଵରପଦେ କି ଅମୃତ—ମାଦବତୀମୟ,
 ତରୁତାଳେ ବସି ପକ୍ଷୀ ଗାଉଛନ୍ତି ହର୍ଷେ
 “ନାରାୟଣ ହରି” ଶବ୍ଦ, ଭୁଲି ନିଜ ବୋଉ,
 ଅବରତ ଶୁଣି ଶୁଣି ସେ ପରମ ଶବ୍ଦ—
 ସବୁବେଳେ ସେହି ଶବ୍ଦ ଉଦାର ଉଦାର
 ଦୋଳିଛନ୍ତି ଶରେ ତହିଁ ଆସକ୍ତ, ଅଭାସ,
 ଯାଇଛି ପ୍ରକଟ ଦୋର ଅଭାସ ତାହାର ।
 ବେଳେ ଅଳ୍ପ, ବେଳେ ଶକ୍ତି, ଅଭର, ଅନାଥ
 ଲଭିଛନ୍ତି ସେବାଶ୍ରମେ ଅନ୍ତମ ଆଶ୍ରୟ,
 ଗୁହ୍ୟଅଛି ବେହି ଫୁଲ, ବେ ବେରେ ଭଜନ,
 ବେହି ରତ ଶାସ୍ତ୍ରପାଠେ, ବେହି ଅଧ୍ୟାୟନେ,
 ଲଗିଅଛି କାହିଁ ସ୍ଵେଚ୍ଛାସେବା, ଧାରୀଗଣ
 ଘେନି ପଥୋଷଧ, ରୁଦ୍ଧ ରୁଦ୍ଧ ସ୍ଵେଚ୍ଛାବୁଦ୍ଧେ
 କରନ୍ତି ସେବନ, କର ଅଦର ବିଶେଷ ।
 ଲଗିଅଛି ଅଭାସତ ପଙ୍ଗବ କାହିଁବା,
 ଦବୀ, ରୁଷୀ, ଲେହୀ, ସେୟ ତରୁବିଧ ଶାବୀ
 ଦବୀରେ ପରଶୁଛନ୍ତି ପ୍ରକୀଣ ପାତକେ ।
 ବେଶି ପାର୍ଥ ଏହିପରି ନାନା ଅନୁଷ୍ଠାନ
 ନାନା ସ୍ଥାନେ, ଲଭି ବୀର ସୁରବ ବିସ୍ମୟ,
 କହିଲେ ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ ବୃଷ୍ଟେ—“ବସୁଧାସୁବର !
 କି ଅନନ୍ତ—ସ୍ଵର୍ଗ ଭଦ୍ରା କରୁଛି ସୁଚନ,
 ଆଖିକୁ ଓହ୍ଲାଇ ସଖେ, ଭ୍ରମରେ ସେ ଏକା
 ହିବିବ ପୁଣ୍ୟର ତୋଳ, ଆଖିକୁ ଅବର

ଅନନ୍ତ ପ୍ରେମର ଉତ୍ସ, ଭକ୍ତି-ମହାକଳୀ ।
 ଅହା, ତୁ ଅସୁବ ଶୋଭା-ମୋହ-ମାଦକଳୀ,
 ଯା ଦେଖି ପୀଡ଼ିତ ନୁହେଁ ଦର୍ଶକ ଅନ୍ତର,
 ପ୍ରଭାତ ପୀଡ଼ିତ ତରୁ ହୁଏ ସ୍ୱପ୍ନାବନ୍ତ,
 ସେହି ଶୋଭା ସିନା ଏହା ଶୋଭାବରୁଣା ।
 ଏତେ ଶୁଣ ବାନ୍ଧବାର ! ନୋହୁଏ ବା ଭୟ,
 ଭାବି ଯାଉ ପ୍ରତିହସ୍ତ ବିଶ୍ୱ ସଦଗୁଣର,
 ଭୟା ସେ ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ ନ ହେବ ହେ ଭଲ
 ଜଗତରେ ଗୁଣଧନୀ, ତାହା ସେ ସୁଭଦ୍ରା ?”
 ଭାଷିଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, “ସଖେ ! ତହିଁର ସୁଭଦ୍ରା,
 କେତେକେତେ କାହିଁଥାଏ ବେ କହିବ ତାହା,
 ଦେଖିବ ଯେତେବେ ଅଭିଆତର ନିମ୍ନ,
 ସୁଭଦ୍ରା ସେତାରେ, ଯହିଁ ଦୀନ ବିପନ୍ନର
 ବହେ ତାକୁ ଚପୁଶାସ, ସୁଭଦ୍ରା ସେତାରେ,
 ଯେତେବେ ପୀଡ଼ିତର କରୁଣ ଚିତ୍ତାର,
 ସୁଭଦ୍ରା ସେତାରେ, ନାହିଁ ଭେଦଭାବ ତାର,
 ତୁ ଆସି, ଅନାଥୀ ଅବା ବ୍ୟାଧୀ, ସ୍ୱଧର୍ମୀ,
 ସମସ୍ତେ ସମାନ, ସବେ ସମାନ ଭ ବରେ
 ନିବସନ୍ତ ନିର୍ବିବାରେ ତାହା ସେବାଶ୍ରମେ,
 ତା ଆଶ୍ରମେ ନାନା ଫୁଲ ଏକସୁନ୍ଦର ଗୁଳା ।
 କରୁଣାର ସମୁଦ୍ରକୁ ତରଙ୍ଗିଣୀ ପ୍ରାୟ
 ଭୁବରୁଲେ ସେବାଶ୍ରମେ ସତତ ସୁଭଦ୍ରା,
 ନାହିଁ ତଳେ ଅଭିମାନ ଗୁଣକଳା ବୋଲି,
 ଦେବପୁତ୍ରା, ଗୁରୁସେବା, ଗୋପାତାର ସେବା,
 ଅତପ୍ତସହାର, ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ, ଶାସ୍ତ୍ରପାଠ
 ନିତ୍ୟକର୍ମ ତାର, ସଖେ, ତୁ କହିବି ଆଉ,
 ପୀଡ଼ିତା ଦାସୀର ସେବା କରେ ସୁଭା ଭଦ୍ରା ।
 କେତେ ଅଛି ଅଛି ତାର ବାନ୍ଧବାନୁମୋଦ,
 ଦେଖିଲୁ ସଦାସି ସ୍ୱେଚ୍ଛା ଅଥବା ଭକ୍ତର,
 ଭୁବରୁ ତକ୍ଷଣେ ଭାସି ଅଛି-ମୁକ୍ତା ନେତ୍ରେ,
 ବୁଦ୍ଧ ତାର—ସେବା, ଦାନ, ଅଶ୍ରୁ ଏବା ତାର
 ଜୀବନସମ୍ବଳ, ତରୁ ଭବାସୀନା ଭଦ୍ରା ।

ପିନ୍ଧେ ନାହିଁ ଅଳଙ୍କାର, କଳହରେ ସେବେ
 ଦିଅନ୍ତି ପିନ୍ଧାଇ ବେବେ ଭାବୁକାୟାଶୟ,
 ଦଣ୍ଡବେ ଦେଖିବ ଶୂନ୍ୟ, ବିଚର ସେ ସବୁ
 ଦୀନଦୁଃଖିଗଣେ, ଗହେ ଅସିବ ବାହୁଡ଼ି,
 ପୁଣିଲେ ଭବର ନାହିଁ, ଶାନ୍ତି ଦୀନ ଦୃଷ୍ଟି ।
 ସଦା କର୍ମରତା ଭଦ୍ରା, ଯାଇ ସ୍ୱେଚ୍ଛାବଦ୍ଧେ
 ଶୁଆଇ ଦେଉଛି କେବେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୁ ଶିଷ୍ୟ,
 କେବେ ଦେଉଅଛି ବାନ୍ଧି ସ୍ୱଦନ୍ତରେ ପଟି
 ପଶୁପକ୍ଷୀ ଉତ୍ତପଦେ, କେବେ ଅବା ବସି
 କରୁଅଛି ଶାସ୍ତ୍ରପାଠ ସେବାଶ୍ରମ ମଧ୍ୟେ,
 ଚାଟିଛି ପଛରୁ ତାକୁ ନୁହେଁଶୁଣିବ,
 ଭକ୍ତି ଆସି ପକ୍ଷୀଟିଏ ବସି ତା ହାତରେ
 ଅଭୁବ ପ୍ରାଣିନା ନେତ୍ରେ ତାହାର ବଦନେ,
 ଶାସ୍ତ୍ରପାଠ ଛାଡ଼ି ଭଦ୍ରା, ଭୈରାଭ ଶରେ
 ଶୁଆଇଲ ତାକୁ ସର ରବଣୀ ଆଦରେ,
 ତୁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦୃଷ୍ଟୀ ତାହା, ସେ ଦେଖେ ସେ ଧନୀ,
 କେବଳ ଏତକ ନୁହେଁ, ସାହିତ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ,
 ଚାରୁକଳା, ଧନବେଦ ଆଦି ବହୁଶାସ୍ତ୍ର
 ସୁପ୍ରକୀର୍ଣ୍ଣ ଭଦ୍ରା; ଦେଖି ଦକ୍ଷତା ତାହାର
 ଆର୍ଯ୍ୟ କଳଭଦ୍ର ଶସ୍ତ୍ର, ଶାସ୍ତ୍ର, କରୁଛନ୍ତି
 ନ୍ୟସ୍ତ ତାହା କରେ ସବୁ କୁମାରଗଣର
 ଧନବେଦ ଶିକ୍ଷା ସହ ନୀତିଶିକ୍ଷା ଭାର ।
 ଭାରବା ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାର—ରୈବତକ ଗାଟୀ,
 ଦୋଇଛି ସେ ସୁରକ୍ଷିତ ଅସୁବ କୌଶଳେ,
 ଏବାକିନୀ ଭଦ୍ରା ତହିଁ ଧନୁର୍ଦ୍ଦାଶ ଧର
 କରପାରେ କୌଟି ଶତ ଅନୁମଣ ବ୍ୟର୍ଥ ।
 ଅସାମାନ୍ୟ ଶକ୍ତିମତୀ, ବୁଦ୍ଧିମତୀ ଭଦ୍ରା,
 ଗୁରୁ ବାସୀ ସଦା ମୋର ପରମର୍ଶଦାତ୍ରୀ ।
 ତାର ସିଦ୍ଧା ରୈବତକେ, ବୁଦ୍ଧିଭାଷି କେବଳ,
 ପ୍ରବାସୀୟ ଦ୍ୱାରକାରେ ଦେଖିବ ସବଳ ।”
 ଅନନ୍ତର ରଥେ ବସି ଭବସ୍ୱ ବସୁସୀ
 ଗମିଲେ ରୈବତମୁଖେ, ଦେଖି ଦେଖି ପାଥ

ଚାରିଦା ନଗରୀ ସଜ୍ଜା, ଭାଷିଲେ ଏସନ—
 “ସମୁଦ୍ର ନ ପ୍ରବେଶ ଏ ମହାନଗରୀ
 ଭଲ ସଭାବାର, ପୁଣି ଧର୍ମନିମାୟ,
 ଭାନର ଅନନ୍ତ ଜ୍ୟୋତି ବେଢ଼ିରୁ ଏଥୁ ।
 ଏ ମିତନ ପୁରୀପୀଠ, ଅନନ୍ତ ଭାନର
 ଅବା ପାରିତାତ ପୁରୁ—ବିଶ୍ଵ ପ୍ରଭାବର
 କିମ୍ବା ଏ ନଗରୀ—ଧର୍ମ—ହୋମ ପୁଣିବରୁ
 ଅଥବା ସରଳ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପୁଣି—ଶୋକର,
 ଭବୁରୁ ଏଠାରେ ଯେଉଁ ଦେବଦାନିଶାଣ—
 ଭାନ ବର୍ମ ପ୍ରମେୟ ପୁଣି ନିଷ୍ଠାମ ଭବୁର,
 ଦେଶାଭିବ ଭାରତକୁ ନିତ୍ୟ ସୁପଥ ସେ ।
 ଭାଗ୍ୟବାନ ଏ ଗୁଜାର ବପସନୀ ପ୍ରଜା,
 ବରନ୍ତି ଗାହନ ସବେ ପବନ ସତୀର
 ନିର୍ମଳ ଭାବନୀ କେତେ, ଲଜ୍ଜର ଲଜ୍ଜରୁ
 ନ ଶେଷେ ଉପରେ ତାଙ୍କ, ଅଦୃଶ ସବକେ
 ବେଳସୂତା, ମନସୂତା, ସଶସ୍ତ୍ରୀ ଆଦି
 ମାନବତ୍ଵରୁ ଗୁଣେ, ଅମର—ସୁଲଭ,
 ସଦେବେ ଅମରୀ ସୁଧା ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ।
 ସ୍ଵର୍ଗ ବିଶ୍ଵପ୍ରସାଦର ସୁଖ ଯେ ନଗରୀ,
 ସୁର ତାହା ପାଶେ ରୁଚୁ, ରୁଚାଦପି ରୁଚୁ ।”
 କହିଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦୁହି, “କ୍ଷତ୍ର ନର ମୁହି,
 ବୀତାଣୁ ମୁଁ ଏ ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ଵ ଭୁବନରେ ।”
 ଭାଷିଲେ ଅର୍ଜୁନ ଶୁଣି, ଭାବନଦେବେ,
 “ସତ୍ୟ ପ୍ରଭୋ ! ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ବୀତାଣୁ ଅପଣ,
 କିନ୍ତୁ ଏହି ବୀତାଣୁରୁ ତାତ ଏ ଅନନ୍ତ,
 ମହାମହୀରୁକ୍ତ ଯଥା କ୍ଷତ୍ର ବଟବୀଳ ।
 ନର ଭୁମ୍ଭେ ! କିପା ପ୍ରଭୁ, ଏ ଅସୁତାଛନ୍ଦା !
 ନର ଯଦି ଭୁମ୍ଭେ ହୁଅ, ତେବେ ନର ନିଷ୍ଠେ
 ଦେବତାଙ୍କ ଗୁରୁ ପୁଣି ଦେବତାଙ୍କ ସୁଷ୍ମା—

ନର ନିଷ୍ଠେ ଚରାଚର କହା ଭୂର୍ଭା ବୃର୍ଭା ।”
 ଦେଉଁ ଦେଉଁ ଏହିପରି ବଥୋପବଥନ
 ଭକ୍ତ ଭଗବାନ ମଧ୍ୟେ, ଉପସ୍ଥିତ ରଥ
 ରୈବତକ ପଦମୁଳେ, ବହୁ ବୃଷ୍ଟାକୁନ
 ଓହ୍ଲାଇଲେ ପଦ ନିହି ପୁଟିବ ପାଦରେ ।
 ଯଦୁ ବୃଷ୍ଟୀ ଭୋକବୀଣୀ ବୀରଗଣ ବହିଁ
 ଥିଲେ ଉପସ୍ଥିତ, ପାର୍ଥ ଅଭୀର୍ଷଣ ପାଇଁ,
 ଦେଖି ବୃଷ୍ଟାକୁନେ ସବେ ମହାମହୋଦଧି
 ଭଗାରିଲେ ଭଲେ, “କସ୍ତ୍ର ବିଷ୍ଣୁ କିଷ୍ଣୁ କସ୍ତ୍ର ।”
 ଫୁଟିଲ ବହୁକେ ବାଣ ଶରଭାତ ପ୍ରାୟ,
 ଫରା ଶଶ୍ଵା ବହୁଟାଇ ଆରଣ୍ୟ ପାଇବେ
 ବର ବୀରନୂତା ତାଳେ ତାଳେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଲେ
 ବୃଷ୍ଟାକୁନେ, ବୀର—ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ପଦ ସମ୍ପାନ,
 ବୀରଭୂଷି ବୀରପୁରୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭଗବାନ ।
 ଲଗିଗଲ ମୁହୂର୍ତ୍ତବେ ମାନୀ ଶିଷ୍ଟାଚାର—
 ଆରାଜନ, ନମସ୍କାର, ଭୂମିଷ୍ଠ ପ୍ରଣାମ,
 ଆଶୀର୍ବାଦ ଆଦି, ପାର୍ଥ ପ୍ରଣମି ସବୁରେ
 ଭସ୍ମସେନ, ବସୁଦେବ, ବଳଭଦ୍ର ଆଦି
 ସ୍ଵରୂପେ, ବନୁଗଣେ କଲେ ନମସ୍କାର,
 ବହୁକେ କୁମାରବନ୍ଧେ ସେହୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ।
 ଯାଇଛୁ ଆଜ୍ଞାଦି ଆଜି ରୈବତକପୁଷ୍ପେ
 ସୁଭାବ ଅରଣ୍ୟଶ୍ରେଣୀ ଭାନ କନାରଣ୍ୟ,
 ହୋଇଛୁ ଅନ୍ଧାର ଆଜି ତାହିଁ ନିବାସିତ
 ବିଜନତା ସହ, ତେଜ ଭର ପ୍ରିୟାବାସ
 ରୈବତ କନ୍ଧର, ଆହା, ରୈବତକ ଆଜି
 ଧରାଅଛି ରଜନୀରେ ଦିବସର ଛବି ।
 ବର ସମସ୍ତଙ୍କ ସହ ଶିଷ୍ଠ ସମ୍ଭାଷଣ
 ବହୁ ବେଳଯାଏ ପାର୍ଥ ସନ୍ତୋଷି ସବକେ,
 ବିଳେ କଲେ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରମୋଦଭବନେ ।

ପଞ୍ଚମ ପର୍ଗ

ଶୋଭାର ନନ୍ଦନବନ ସୁଭାବ-ସୁନ୍ଦର,
 ବୃକ୍ଷେ ଚର୍ଚ୍ଚି ମିଶେ ଯେବେ ବସନ୍ତ ସୁଖମା,
 କି ଉପମା ତେବେ ତାର ? କି ଅଛୁ ତା ବିଶେଷ
 ନିରୁପମାର ଉପମା, ନିଜ ଭଲ ଆଉ ?
 ଏବେ ତ ରୈବତ ଗିରି ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଶିଖୁ,
 (ଅନନ୍ତ ଜୀବନ ତାର, ଅନନ୍ତ ଶିଶୁର)
 ପିନ୍ଧାଇଛୁ ସଦା ସେନେ, ଆଦରେ ତାହାକୁ
 ବହୁ ରମ୍ୟ ଅବସାର—ତା ପ୍ରବୃତ୍ତି-ମାତା,
 ଚର୍ଚ୍ଚି ପରେ ମଣ୍ଡିତ ସେ ଅଳ୍ପ ନବ ସାଜେ
 ନବାଗତ ପାର୍ଥ ଚିତ୍ତ ବିନୋଦନକରେ,
 ଶାୟି କରଣି କିବା କେନ୍ଦ୍ରାପୁରେ ଅମଳ !
 ଶୁନ୍ୟ ହାସବତୀ ପୁରୀ, ସବୁ ନାଗରବେ
 ହୋଇଛନ୍ତି ସମସେବେ ରୈବତଶିଖରେ,
 ଶେରୁଛନ୍ତି ଛଡ଼ାଇ ଅଳ୍ପ ହାରହାର ଶିଖୁ
 ରୈବତକ, ସବେ ଚର୍ଚ୍ଚି ମଧୁ ନବୋପସେବେ,
 ଦେଖୁଛନ୍ତି ସେ ମହୋପସେବ ମହୋପାସ ମନେ—
 ବସି ଗିରିରୁହେ ଘନ, ତାର ଗିରିବନ୍ଧୁ,
 ଚଳନ୍ତି କିବା ଛଳେ ହସି ଅରେ ଅରେ ।
 ଦେଖୁଛନ୍ତି ଚରୁଣତା, ତାହା ପୁଷ୍ପ-ନେତ୍ରେ,
 ଦେଖୁଛନ୍ତି ପକ୍ଷିକୁଳ ଶାଶେ ଶାଶେ ବସି,
 ଦେଖୁଛନ୍ତି ଗିରି-ଦେବୀ, କନଦେବୀ ସବୁ
 ନରନେତ୍ରେ ଅନ୍ତରାଳେ ଭିତର ଶରୀର ।

ପ୍ରଭାତେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମିଳି ଅଳ୍ପ ନ ଆଦାସେ
 ଦେଖିଲେ ସମାପ୍ତି ପାର୍ଥ ପ୍ରାତଃକୃତୀ, ପୁରୀ,
 ଉପବସ୍ତ୍ର ଉପଧ୍ୟାନେ, ପାଶେ ବସି ହସି
 ପୂର୍ଣ୍ଣିମେ ପସି ତେ, “ସଖେ ! ମଙ୍ଗଳ ତ ସବୁ ?”
 ମହୁ ହସି ଧନଞ୍ଜୟ ଭବିଷ୍ୟେ ଧୀରେ
 “ମଙ୍ଗଳମୟକ ତରୁ ଚରଣାଶ୍ରୟ
 ଶୁଭ ଅମଙ୍ଗଳ ପ୍ରଭୁ, ତୁମ୍ଭେ ଯାବ ସଖା,

ତୁମ୍ଭେ ଯାବ ସୁରୁ, ତୁମ୍ଭେ ଯାବ ପ୍ରଭୁ, ଦେବ
 ଅମଙ୍ଗଳ ତାକୁ, ଅଳ୍ପ ସୁପ୍ରଭାତ ମୋର,
 ସୌଭାଗ୍ୟର ଶୁଭକିନ, ଦେଖିଲୁ ସେ ପାଦ—
 ନିଶିଳ-ବଳୁଷହାସ ପତତପାଦନ,
 ଧନ୍ୟ ଦେଲୁ, ପୁଣ୍ୟ ଦେଲୁ, ନିପ୍ରସବୁ ପ୍ରଭୋ—”
 ଏକାକେ ଶୁଭଲ ଦୂରେ ମଧୁର ଶୁଭିନ,
 ଅସୁରୁତ ସତୀଭାମା ରୁକ୍ମିଣୀ ପ୍ରଭୁ ତ
 ସଦୃଶ୍ୟୁ, ଧର ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ-ଅର୍ଦ୍ଧାଧାରୀ କରେ,
 ତାହାଛନ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଧୀରେ କୁମାରୀ ସୁଭଦ୍ରା,
 ତାହାଛନ୍ତି ସବେ ମୋତେ କଳାଇ ପାଦୁକ ।
 ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଙ୍ଗେ ଶୋଭେ ମଣିମୁକ୍ତାବିର
 ସୁବିପ୍ଳବ ପରିପାଟି, କିବା ଅଭାମୟ,
 ତାହାଛନ୍ତି କି ଅହା, ସ୍ବର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପପଦ୍ମବନ,
 ସବଳବ ପରିଧେୟ ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣର,
 ଫୁଟିଅଛୁ କିବା ସୌମ୍ୟ ମଧୁମାଳତୀର
 ଏକଇ ପ୍ରବଚେ ବହୁ ବର୍ଣ୍ଣର କ୍ରମମ ।
 ପ୍ରବେଶେ ସବଳେ ପୁରେ, ପୁରୁଡ଼ା ବୀରୀତ,
 ବଳେ ଅର୍ଦ୍ଧା ବନ୍ଧାପନା ବୃଷ୍ଟ ଧନଞ୍ଜୟ,
 ବନ୍ଧାନ୍ତି କି ସାଥ ଶକ୍ତି ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ଶୌରୁଷକୁ ।
 ନମିଲେ କିରୀଟି ଦେବ କୃଷ୍ଣପ୍ରିୟାପତେ,
 ଆଶିଷିଲେ ତହୁଁ ଦେବୀ ରୁକ୍ମିଣୀ ଏସନ
 “ବର ବୀର ! ବୀରବୀର୍ହି ସ୍ଥାପନ ଭାରତେ
 ଅମ୍ଭେ ଅକ୍ଷୟ”, ହସି ସତୀଭାମା ଦେବୀ
 ଭାଷିଲେ, “ସନ୍ଧ୍ୟାସି ! ଘେନ ଆଶିଷୀଦ ମୋର
 ଲଭ ଅନ୍ୟ ଚିନ୍ତାଙ୍ଗଦା, ଦ୍ବିତୀୟ ଭରଣୀ !”
 ହସିଲେ ଉପତ ପାର୍ଥ, ତହୁଁ ସତୀଭାମା
 ଦେବର ସମ୍ପର୍କ ଧର ପରିହାସ ଛଳେ
 ଭାଷିଲେ ଏସନ ତାକୁ— “ଶୁଣିଥିଲୁ ମୁହିଁ,
 ତାହାଛନ୍ତି ସନ୍ଧ୍ୟାସୀମାନେ ବହୁ ମହୋପସ୍ତ,
 ଅବାର୍ଥ ସେ ମହୋପସ୍ତ, ହୁଏ ତାହା ବଳେ

ମଣିପୁର ମଣି ସବୁ ନାଗମଣି ବଣ ।
 ସତୀ କି ହେ ଏ ପ୍ରବାଦ ? ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଶୋପାଇ !
 ଭଞ୍ଜରୁରେ ପାଥ—“ଦେବ ! ତୁମ୍ଭଠାରୁ କି
 ବେ ଅନ୍ତ ଲଗେ ଭଲ ଭୈଷଜ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ,
 ଯେ ଔଷଧ ଗୁଣେ ତୁମ୍ଭେ କରୁଅଛୁ କି
 ଚିକିତ୍ସା ଅବଶ ଏହି ଚିକିତ୍ସାଶାସ୍ତ୍ରମେ,
 ଅଗୋଚର ସେ ଔଷଧ ଅମରକୁଳର ।”
 ନ ସରୁଣୁ ପାଥ କଥା, ଦୃଷ୍ଟି ଦୃଷ୍ଟି ସତୀ
 ଭାଷିଲେ—“ଆଉ ହେ ଆଉ ହେଲୁଣି ଯଥେଷ୍ଟ,
 କାଣିଶୁଣି ପଟ୍ଟ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଶସ୍ତିକିତ୍ୟାରେ,
 ପୁରସ୍କାରଯୋଗୀ କବ ସେ ଅଭ୍ୟାସ କିତ୍ୟା,
 ଲଭିବ ହେ ଯୋଗୀ ! ତୁମ୍ଭେ ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟେ
 ସେ କିତ୍ୟାର ଭବିଷ୍ୟତ ଭଲ ପୁରସ୍କାର ।

ଅନନ୍ତର ଭଦ୍ରାପତି ଅପର ପ୍ରସଙ୍ଗ
 କହିଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, “କିପା ଆସି ନାହିଁ ଭଦ୍ରା ?”
 ଭଞ୍ଜରୁରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତାନ୍ତେ ମନ୍ତ୍ରଣୀ ରୁଚିଣୀ—
 “ନ ଜାଣି କି ପ୍ରଭୁ ତାର ଲଳିତାବିପଣ,
 ତୁମ୍ଭେ ଭଦ୍ରା, ତୁମ୍ଭେ ଗୁରୁ, ତୁମ୍ଭେ ଆଗେ ସୁଜା
 ଆସିବାକୁ ଏଣିକି ସେ ପ୍ରବାସେ ସନ୍ଦୋଧ,
 ଆସିଥିଲୁ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ, ଦୁଆର ସେ ପାଶେ
 ରହିଅଛୁ ଭଦ୍ରା ହୋଇ, ନ ଆସି ଭିତରେ ।”
 ଦୃଷ୍ଟି ଦୃଷ୍ଟି କୃଷ୍ଣ କହିଁ ଡାକିଲେ ବୋମଳେ—
 “ସୁଭଦ୍ରା ! ବାହାକୁ ଲଜ୍ଜା କରୁଛୁ ପାରଳ
 ପାଥ ମୋର ପ୍ରିୟ ସଖା, ପାଥ ମୋର ଭଦ୍ରା,
 କରୁଛା ପ୍ରଣାମ ଆସି ବାହାକୁ ସଦୃଶ ।”
 ଶୁଣି କେବ ଭଦ୍ରାଦେବେ, ଆସିଲୁ ସୁଭଦ୍ରା,
 ଅପରୁପ ରୂପରାଶି, ଦେବୀ ନା ମାନବୀ
 କିଏ ଏ ନବୀନା ବାଳା, ଶୋଭାପୁଷ୍ପିଭୂଷା,
 ଆସନ୍ତି ଯୌବନ-କୋଟି ଶେଷକୁ ସଦ୍ୟଙ୍ଗେ,
 ଯଥା ପ୍ରାଚୀନକବିର ସଦ୍ୟଙ୍ଗୁଳ ପଦ୍ମେ ।
 ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଣମି କୃଷ୍ଣେ, କହି ପରେ ଭଦ୍ରା

ପ୍ରଣମିଲୁ ପାଥ-ପଦେ, ଶଶଦୀପ୍ତ ପାଥ
 କରେ ଧରି ଶିର ତାର ଚୋରଲେ ଚୁମ୍ବିଲୁ,
 ଆହା ସେ କି ଶୋଭା, ଅଥା କମଳ ସନ୍ଦେ କି
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ କମଳ—ସଦ୍ୟା ବିକାଶ-ଭଲୁଣ !
 ସେ ପରଶେ ଦେନି କିନ୍ତୁ ହେଲୁ ଶୋଭାଞ୍ଜିତ
 ବେଦଣ ଅକାତ ଭାବେ, ଦେନି ଧନନୀରେ
 ଦେଲୁକ ତଳାଇ ଯେହେତୁ କିଏ ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ
 ଶୀତଳ ଚନ୍ଦ୍ରନାୟକେ କିମ୍ବା କୋମାଳୁକଳେ
 ଅମୃତ ପିତ୍ତକା, କହିଁ ହେଲୁକ ଆରମ୍ଭ
 ଦେନିପ୍ରାଣେ ପ୍ରଣୟର ବୈଦ୍ୟାବଦ ଦିୟା ।
 ରଙ୍ଗପ୍ରିୟା ସତୀଭାମା କହିଲେ ଏକାକେ—
 “ସୁଭଦ୍ରା ! ସେ ଦିନ ଶୁଣି ଅର୍ଜୁନ ପ୍ରଶସ୍ତି,
 ଦେଖିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ପର ହେଉଥିଲୁ କାହିଁ ?
 ଦେଖିଲୁ କି ? ତାର ଏବେ” ଏହା ଭାଷି ଦେବୀ
 ଧରି ସୁଭଦ୍ରାର କର, ସପତ୍ନୀ ଗହଣେ
 ବିଳେ କରେ କଳାନ୍ତରେ ଧୀରସଦୃଶ୍ୟେ ।
 ଏଥୁଅନ୍ତେ ବାସୁଦେବ ପୁଣିଲେ ସାଗହେ
 କନିଷ୍ଠ କୌନ୍ତେୟେ, “ସଖେ ! ଦଶ ବର୍ଷକାଳ
 ଭ୍ରମିଲ ଏ ଭାରତର କେଉଁ କେଉଁ ଚାପେ,
 କହ ତାହା, ଶ୍ରବଣେ ମୋ ବଳକୁ ମାନସ ।”
 ଭଞ୍ଜରୁରେ ଦୀନ ଭାଷେ ପାଥ-ମହେଶ୍ୱର—
 କେଉଁ ଚାପ ଅଗୋଚର, ପ୍ରଭୋ ! ତୁମ୍ଭର ବା,
 ସ୍ୱପ୍ନ ଚାପସୁଷ୍ପା, ପଦ କବ କୋଟିଚାପ,
 କେବେ ଯଦି ଭୃତ୍ୟମୁଖ ଶୁଣିବାକୁ ହରି,
 ଲଜ୍ଜା କବ, ଲଜ୍ଜାମୟ ! ଶୁଣି କେବେ କହିଁ—
 ପ୍ରଥମେ ପ୍ରସାଦ ଚାପେ ହେଉ ଭବନୀତ,
 ଯମୁନା ଜାଳିବୀ ଯୋଗ, ଆହା କି ସୁଭର !
 ଯେହେତୁ ହରିହର ମୂର୍ତ୍ତି କିମ୍ବା ଅର୍ଜୁନ
 ଅକଳିବା, ନରୁ ଅକଳିୟା ଅକଳିୟା
 ଏକବ ମିଶ୍ରିତ ଅବା ଯଥା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
 ସାଧକ ବୃଦ୍ଧ-କ୍ଷେତ୍ର, ଅର୍ଜ-ଅନ୍ଧାର
 ଅର୍ଜ-ଅସେବକ । ସାନ ସେ ସଙ୍ଗମଚାପେ

ମଣିରୁ ଆସୁଥିଲା ଧନୀ, ପବନ, ନିର୍ମଳ ।
 ଦେଲୁ ତହିଁ ଭେଟ ମୋର ନାଗରାଜକେମା
 ଫୁଲିଙ୍ଗୀ ଭରଣୀ ସହ, ବରଷ ସେ ମୋତେ
 ଲୁହାବରେ, ଘେନିଗଲୁ ପିତୃବୃନ୍ଦେ ତାର,
 ଦିନେ ମାତ୍ର ନାଗପୁରେ ବର ଅବସ୍ଥାନ,
 ଜାମାତୁଗୌରବ ଗ୍ରହ ଆସିଲା ବାହୁଡ଼ ।
 ଅନନ୍ତର ବର ଯାହା ହିମାଳୟମୁଖେ,
 ଅହୋ, କି ବରଷ ଗରି, ଗବେ ଭରା ଯଥା
 ଭାରତସୌଭାଗ୍ୟ-ଶତ-ପ୍ରିୟ-ପାତ୍ରତା
 ଶ୍ରେଷ୍ଠକାନ୍ତ ଆସବତ, ଅନନ୍ତ ରାମୀୟ ।
 ମସ୍ତକେ କାଞ୍ଚନରୂପା, ଶୋଭେ ଆହା ଯଥା
 ବସିତ କାଞ୍ଚନରୂପା, ନବରତ୍ନଗଣୀ,
 ସନ୍ନିବେଶ ତନୁ ତାର ବୀରବନ୍ଦୁ ପ୍ରାୟ
 ବୀରବେଶ ବରଣ, ମାତ୍ର ଦୟାରେ ସଜଳ,
 ହୋଇ ରେବତ ବର ହିମାଳୟାବତ
 ଦୂରୁ ଦିଶେ ଭୟ ବୋଧା ଶଙ୍କରସଜ୍ଜା ।
 କେବେ ବା ରମ୍ୟର ଶାନ୍ତି ନଟବର ମୂର୍ତ୍ତି
 ଧରେ ମେଘ ଅନ୍ତରାଳ ହୋଇ ବଳିମୁକ୍ତି ।
 ବରର ପରାଏ ଘନ ଶେଳନ୍ତି ତା ଦେହେ
 ଭରବାଳ ଶେଳ, ଧାଇଁ ଧାଇଁ କେହି
 ଭଜବନ ଭଦ୍ରାରେ ଯାଉଅଛି ଭୁବି,
 ଗୋଡ଼ାଇ ପଛରେ କେହି, ପଛେ ପଛେ ଗଳି
 ଶୋଭି ରୁଚୁଅଛି ତାକୁ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ଭଦ୍ରବେଶେ,
 ବାହିଁ ପରସ୍ପରେ ବର ପ୍ରେମ-ଆଲିଙ୍ଗନ
 ଯାଉଛନ୍ତି ମିଶି ଦୁହେଁ, ଅବାସିତ ଭାବେ ।
 ହିମାଦି, ଅନନ୍ତ ବୋଟି ଜୀବର ବସତି,
 ଅବର ଅନନ୍ତ ବୋଟି ଜୀବ ଭାଗ୍ୟଭୂମି,
 ବର୍ମଭୂମି, ଧର୍ମଭୂମି, ସମନ୍ତସ୍ଥ ସ୍ୱର୍ଗ ।
 ଅନନ୍ତ ମହିମାମୟୀ ଭାରତ-ମାତାର
 ଅନନ୍ତ ରାମୀୟ, ଭେଦ, ମହତ୍ତ୍ୱ, ଦେବତ୍ୱ,
 ଆଶ୍ରୟ ବୀର୍ଯ୍ୟର ଏହା ଅକ୍ଷୟ ଭଣ୍ଡାର,
 ବରରୁ ଏ ଗିରୀ — ଭାରତ-ସ୍ୱର୍ଗ ।

ଆସୁଥିଲା ଶୈଳେ, ଭୃତ ବହୁଦୂର ଭଲେ
 ପ୍ରବେଶିଲା ଭୂଷି-ସୁଖେ, ଶୁଭାମୟ ସୁଖେ,
 ଭଗବତ୍ ଧ୍ୟାନେ ତହିଁ ଶୂନ୍ୟାବେ ଭୂଷିଏ,
 ଆନେକତ ଗିରିଗୁଡ଼ା ଶରୀରପ୍ରଭାରେ,
 ତମୋମୟ ଶଶିରର ମଣିତେଲେ ଯଥା,
 ବସି ବସି ବହିଷାଗେ ଲଟା, ଲୋମାକଣୀ
 ଭଜନ୍ତି ପିଙ୍ଗଳ ବର୍ଣ୍ଣ, ଶୂନ୍ୟ ବରବସ୍ତୁ,
 ସମ୍ଭବ କେବଳ ମାତ୍ର ବାସ୍ତବ ବୌଦ୍ଧିକ ।
 ଶ୍ରୀପଦେ ନିରୁଦ୍ଧ ତହିଁ, ତପସ୍ୟା ପ୍ରଭାବେ,
 ସବେ ପଳମୁକାହାରୀ, ତପୋବ୍ରତ ପ୍ରାୟ ।
 ତପ୍ତରେ ଗନ୍ଧବ-ଗୁଡ଼ା, ଚର-ମୁଖର ସେ
 ଗୀତବାଦ୍ୟ, କେତେ ନବ ସ୍ୱର ନବ ତାଳ
 ବର୍ଣ୍ଣରସାୟନ, ଭେଦ ଦୂରସଞ୍ଚିତ ।
 ଗନ୍ଧବେ ବିଜାୟପ୍ରସ୍ତ, ଅତି ନୃପପ୍ରାୟ,
 ବିଜାୟ-ନିଶାରେ ଭୋଜ ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷ ବେନି ।
 କେତେ ଭରୁ ଲବପ୍ରତ୍ୟେ ବସିପ୍ର ସେ ସ୍ଥାନେ,
 ବାହିଁ ହୀରା ପ୍ରଭେ ପ୍ରଭେ ଭଜନ୍ତି ପବନେ,
 ବାହିଁ ଅବା ପଦ୍ମସ୍ଥ ମାଣିକ୍ୟ ପ୍ରଭାରେ
 ଚରୁରତା ପଶୁପକ୍ଷୀ ଦିଶେ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ।
 ଅନନ୍ତର ପ୍ରବେଶିଲା ମହୋଷ୍ଠ-ସୁଖେ,
 ବାହିଁ ହୋଶହୋଶବ୍ୟାପୀ ଚନ୍ଦନବାନନ,
 ବାହିଁ ନାଗେଶ୍ୱର ବନ ଅବଳ ବସ୍ତ୍ରବ,
 ବାହିଁ ଭଲେ କୋଟିଭରା ସୁନ୍ଦାଗ୍ନେତେ ତାର
 ବରନ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନକ ପାଠ ଶୁଣି ବନଦେବୀ ।
 କି ବହିବ ଦୁଃଖୀବେଶ, ଔଷଧମହୁମା,
 ହୁଏ ତହିଁ ଯଥା ବୃକ୍ଷା ଆଳିବନ ଦୂର,
 ବୃକ୍ଷ ହୁଏ ସୁବା, ଅଛି ଶୁଭ ଏକ ଜାତି,
 ସେ ଭକ୍ଷେ ତା ମୂଳ, ହୁଏ ଅଭର ଅମର ।
 ବୃକ୍ଷାଲରେ ଲୋଡ଼ି ତାହା ସନ୍ତାନୀୟରେ,
 ହୁଏ ଲବେ ପରିଷ୍କର ବିଶୁଦ୍ଧ କାଞ୍ଚନେ,
 ମୃତ୍ୟୁସଞ୍ଜୀବନୀ ନାମେ ଅଛି ଏକ ଲତା,
 ରୂପାଲରେ ଦେହେ ତାହା ଜୀଇଁ ଭେଦ ମୃତ ।

ତହିଁ ପରେ ଜୀବଗୁଣୀ, ନାନା ଜାତି ଜୀବ
 ବରଣନ୍ତି ସଦା ତହିଁ, ଅଭିଭବନେ,
 ଦେଖି ନ ହିଁ କେଉଁ କାଳେ ନରବେନି ତାହା,
 କେହି ଅର୍ଥ ନରାକାର, ଅର୍ଥ ପଶୁକାର,
 କେହି ବା ବାନରାକାର, ମାତ୍ର ଭାଷାବନ୍ତ ।
 କେଉଁ ଆଶ ଆମୋଦିତ କସ୍ତୁରୀରରେ,
 ଭ୍ରମନ୍ତି କଳେ କଳେ କସ୍ତୁରୀ ମୁଗ,
 କେଉଁ ଆଶ ଦରମାଭୁତ ଭୁବନକୁଳର
 ଅଗ୍ନିବର୍ଣ୍ଣୀ—ଆୟୁଶୋଷୀ—ବିଷକ୍ଷଣୀରେ ।
 କେଉଁ ଶକ୍ତି ଚକ୍ରମୁଖା ବିଷିପ୍ତ ରହୁକେ,
 ପର କୋଳ କାଳେ ତହିଁ ଅଶ୍ରୁ ମାର ଶୁବ
 ଦେଉଅଛି ପ୍ରକାଶିତ ବାରମ୍ବାର କେତେ,
 କମ୍ପିଅଛି କେଉଁ ଆଶ ଦୂର କରା ଯୁକେ,
 ମୁମୁକ୍ଷୁ ମାତଙ୍ଗ ଭିତ କରୁଣ ଚକ୍ରରେ —
 ଦୂର୍ଦ୍ଦାସ ଗର୍ଭନେ, ନର ପଡ଼ୁଅଛି ଭାଙ୍ଗି,
 ଦେଉଅଛି ଟକଟଳ ଶ୍ରେ, ଫାଟିଯାଏ
 ତୁଳା, ବନବାସୀ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଆଦି ସବେ
 ମହାଭୟେ ଭୁବନ୍ତି ପଳାଇ କେ କାହିଁ ।
 ଅବସ୍ଥିତ ମେଘଗୁଣୀ ଜୀବଗୁଣୀ ଭକ୍ତେ,
 ବୃକ୍ଷିକୃ ଶୀତ ତହିଁ, ପଶିଲେ ସେ ଗୁଣେ
 ପ୍ରତେ ଭୂଏ ବସିଯାଇ ଧମନୀର ରକ୍ତ,
 ଭୁକ୍ତ ହୋଇଗଲେ ଯେତେ ସଞ୍ଚିତନିୟା ।
 ବିକସରେ ସଜ୍ୟା ତହିଁ କରେ ଗୁଳପଣ,
 ଧବଳିତ ସେ ପ୍ରଦେଶ—ବୃକ୍ଷୀ ସିଂହ ବ୍ୟାଘ୍ର
 ବହୁ ସାମୁଦ୍ରିକ ଜୀବ ଅସ୍ଥିକୋଳରେ,
 ନିକସେ ସେଠାରେ ଗଣ୍ଡଭେରଣ ବହୁ
 ଭୀଷଣ ବିସ୍ତରାୟ, ଆସି ସେ ଉଠାଇ
 ନିମ୍ନ ଗୁଣୀ ଚଞ୍ଚଳେ ବ୍ୟାଘ୍ର ବାରଣାଦି
 ଭୁଞ୍ଜେ ତହିଁ ନିରାପଦେ, ଅନ ଏକ ପକ୍ଷୀ,
 ନାନ ତାର ଚମିଞ୍ଚିକଭୋଜୀ, ସ୍ୱାସ ମାର
 ମଧ୍ୟା—ସମୁଦ୍ରରେ, ଧର ଆସି ଚମିଞ୍ଚିକେ,
 ଭୁଞ୍ଜେ ସୁଖ ସୁଖାତ ଅଧିକାଂଶ ପରେ ।

ଅନନ୍ତର ପ୍ରଦେଶର ତାପଗୁଣୀ ଶାଳ,
 ଭ୍ରମନ୍ତି ଅସଂଖ୍ୟ ବୋଟି ପ୍ରଦତ୍ତାସ୍ତ ତହିଁ
 କେଉଁ ଶ୍ରେ ଚଉପାଶେ, ଭବନ୍ତି ଯେସନ
 କୋଇରଙ୍ଗପୁଷ୍ପ ଗନ୍ଧେ, ସେଇ ଭୁଞ୍ଜେ ବୃକ୍ଷେ ।
 ଦେଖି ସେ ଲୋଭନ ଦୃଶ୍ୟ, ପ୍ରତେ ଭୂଏ ଯେତେ
 ପିନ୍ଧିଛି ରଜାରେ ଶ୍ରେ ବହୁ ଫେରାସୁକ୍ତ
 ଆଗ୍ନେୟ ଗୋରବମାଳ—ଅସୁରାସୁକ୍ତ ।
 ଶେଷ ଚୂଡ଼ା—ସୁଗନ୍ଧା, ମିଳିଛି ସେଠାବେ,
 କି ପବିତ୍ର, କି ଭଦ୍ରାର, କିବା ଶାନ୍ତିମୟ,
 ଅମର, କିନ୍ତୁ, ଯଥା ଭ୍ରମନ୍ତି ସତତ,
 ବହେ ତହିଁ ମଧୁମତୀ, ଦୂରଧବଳୀ ନଦୀ
 ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ପୁଣ୍ୟରର ମଧୁ ଦୂରଧା ଧାରେ ।
 ଧୀରେ ବହେ ସମୀରଣ ଅମଳେ ଗାଦୁଳ,
 ନୁହେଁ ଦୃଷ୍ଟ ସେ ସମୀର ଶାସ୍ତ୍ରୀ ନିଶ୍ଚୟେ,
 ଅବିଶ୍ରାମ—ବିଷକାସ୍ତ୍ର ମିଶି ନାହିଁ ତହିଁ ।
 କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ସେ ଶେଷରେ ବିଶ୍ୱର ସୁଷମା,
 କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ଇତିହାସେ ଯଥା ଅତୀତର
 ସଭାବା—ସମ୍ପଦ, ଜାତି କିମ୍ବା ସମାଜର,
 ପ୍ରକୃତର ଶାନ୍ତିଶାଳୀ ପ୍ରଭୁ ତରୁ ତହିଁ
 ଦେଉଛି ଶୋଭାର ସୁଖେ, ଭାଷାସୁଖେ ଯଥା
 ମନୋରତ ଭାବଗୁଣୀ ଶାନ୍ତିଶାଳୀର ।
 ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ହିମାଦିର ଶେଷରେ ଶେଷରେ,
 ସ୍ନାନ କର ବହୁ ତୀର୍ଥ—ଅମରବାହୁତ,
 ଦେଇ ଭବନ୍ତି ଶେଷେ ମାନସପ୍ରତୀରେ ।
 ଅଶାନ୍ତ ଭସ୍ମବମୟୀ ସେ ଦେବତୀଗିରି—
 ନାନାଜାତି ପଶୁପକ୍ଷୀ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭୋତାହୁକେ,
 କିନ୍ତୁ ପ୍ରୀତିପୂର୍ଣ୍ଣ, କ୍ରୋଧପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଶ୍ୟ ତାର,
 ଅବସ୍ଥାତ କାହୁଁ ଆସି କେଉଁରେ ମାନସେ
 ଅଧ୍ୟାୟ ସାଦୃଶ, ଭକ୍ତି, ଅଗାଧ ଅନନ୍ତ,
 କେଉଁକିନ୍ତୁ ଯଥା ସରେ ଗୁଳଦୁସାବଳୀ ।
 ଦେଇ ଭବନ୍ତି ଯେତେ, ସେ ସର ଦଶନେ
 କି ଏକ ନଦୀର ପୁଣ୍ୟ ସୁଗନ୍ଧା ଜୀବନ,

ଚନ୍ଦ୍ରବିଶେ ଶୁଣିଲୁ ମୁଁ ମାତୁରୁ ଆଦୁ ।
 ସେନୁ-ସୁଧାବୋଧା, ପ୍ରାଣ ଉଠିଲେ ପୁରୁ
 ପରମ ପୁରୁଷେ, ଦେଲୁ ଆଶା ସୁଶୀତଳ ।
 ସନ୍ତରନ୍ତ ସେ ଦାସାରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବିଶାରେ, ୧
 ଫୁଟିଲୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମ, ଉଡୁଛନ୍ତି ଅଳ୍ପ,
 ପ୍ରତୀତ ପ୍ରଭାତେ ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ନାନ ସପ୍ତର୍ଷିଏ
 ସତୀ ଅସୁନ୍ଦରୀ ସଦୃ, ତୋଳ ସ୍ପର୍ଷପଦ୍ମ
 ଶେନିଯାନ୍ତି ଧ୍ରୁବଲେଖେ, ବ୍ରହ୍ମପୂଜା ଅର୍ଥେ ।
 କଳେ ପଣି କଲୁ ସ୍ନାନ, ଶେନିଲୁ ଶକ୍ତିଏ
 ମାତୃକୋଳେ ଶିଶୁ ପ୍ରାୟ, ସନ୍ତର, ପନ୍ଥର,
 କି ଶୀତଳ ସୁଧା-କାୟ, ପାରେ ସେହୁ ଏକା
 ଭବ-ବୃକାଶନ-ଦରପ ଅସାକୁ ଶୀତଳ ।
 ଅବସର ଅଙ୍ଗେ, ବସେ, ବହୁସ୍ଥାନେ ଭ୍ରମି
 ଦେଖି ବହୁ ଉପୋଦନ, ସ୍ନାନ ବହୁତୀର୍ଥେ,
 ମିଳିଲୁ ଆସି ମୁଁ ପୂର୍ବ ପାର୍ବତୀର ଚାରେ ।
 ମାତୃକା ନରର ନାମେ ଅଳ୍ପ ଚନ୍ଦ୍ର ରାଜା,
 ବରନ୍ତି ପାଳନ ତାହା ଚିତ୍ତରାଜୁ ରାଜା,
 ମହାଧନୀ, ବୀରସୁର ପ୍ରବଳପ୍ରତାପ,
 ତାହାଙ୍କ ଲକ୍ଷିତ ଶର ଅଦାର୍ଥ ସଦୃଶ ।
 ଅସୁନ୍ଦର ସେ ନୃପତି ପରମ ଧାର୍ମିକ,
 ଅଳ୍ପ ବନ୍ୟାଟିଏ ମାତ୍ର ଚିନ୍ତାଙ୍ଗଦା ନାମେ,
 ଦେଖି ମୋତେ ଚିନ୍ତାଇଲୁ, ଶେନିଯାଇ ରୁହେ,
 ବହୁ ସମାସ୍ତେହେ କଲେ ଦୁଃଖିତା ପ୍ରଦାନ ।
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ପ୍ରସର ପରେ ଶେନିଶ ବିଦାୟ
 ନବ ଦେବାକୁ ପାଶୁ, କେତେ ଦିନ ଅନ୍ତେ
 ଦେଲୁ ଉପସ୍ଥିତ ଗଙ୍ଗାସାଗର ସଙ୍ଗମେ ।
 କି ଭୈରବ ମହୋତ୍ସବ, କି ରୁଦ୍ର ତାଣ୍ଡବ
 ସୁଜିହ୍ୱ ବାଣୀକର, ଧାବତ ସଦେଶେ
 ଅନନ୍ତ ଚରଙ୍ଗାବଳୀ, ଅନୁଷ୍ଠିତ୍ୱାନ, ୨
 ଚରୀ, ବୃଷ, କାଶ୍ୟପାଦି ଯାହା ପାଏ ଆଶେ,
 ସ୍ନାନ କର ନିର୍ଦ୍ଦିଶେଷେ, ଅଭିଜିତ ତାହାକୁ

ତାହାଯାଏ ଦେବାମୁଖେ, ସେ ପ୍ରେମ ଅଶ୍ରେଷ୍ଠେ
 କିଏ ସୁଖୀ, କେ ଅସୁଖୀ, ନ ଦେଶେ ସେ ତାହା
 ଲେଉଟି ପରକୁ ଚାହିଁ, ଧାଏଁ ଏକଲକ୍ଷ୍ୟ ।
 ଯିଲୁ ଭାଗୀରଥୀ ଯୋଗ, ବରଳ ସୁନ୍ଦର,
 କର ଯିଲୁ ତାହାବୀର କର ବମଦନ
 ଯାଉଛୁ ଗାନ୍ଧୋଟି ଶେନି, କିନ୍ତୁ ଦୂର ଯାଇ
 ରବ ପରସ୍ପରେ ପ୍ରେମସୁତ ଅଭିଜ୍ଞାନେ,
 ଚନ୍ଦ୍ର ପରେ ଦୁହେଁ ମିଶି ରୁଜିଲେ ଏକତ୍ୱ,
 ସେ ମହାମିତନ ଦେଖି, ମଲ୍ଲି ସେ ସଙ୍ଗମେ,
 ସାର୍ଥ କଲୁ ନେତ୍ର, କଲୁ ନରଦନୁ ଶୁଭ ।
 ଚନ୍ଦ୍ର ଯାଇ ପ୍ରଦେଶିଲୁ ଉତ୍ତମମଣ୍ଡଳେ,
 କି ଅଜାତ ଭାବାବେଶେ ଉଠିଲେ ଦୋଲ
 ସଦୃଶା ବିଭାର ପ୍ରାଣ, ସେହେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ
 ମାଳିଦେଲ କିଏ ମୋର ବିଦୁତ ନୟନ
 ପୁଣ୍ୟର ଶୀତଳ ସ୍ମିତ୍ୟ ଅନୁ ଅଭିନେ ।
 କାଳଦେଲ ଅନନ୍ତର ସଞ୍ଚାରୀ ସୁଧା
 ଅନ୍ତର ଅନ୍ତସ୍ଥଳେ, ଅନନ୍ତ-ସାଗରେ
 ଉଠିଲୁ ଭୁଆର ସେହେ, ଉଦ୍‌ଦେବ ପ୍ରାବନେ ।
 ଶିରଗଭାମୟୀ ଭ୍ରମି—ବାନନ-କୁନ୍ତଳା,
 କିବା ସେ ସଂହିତ୍ରସାର ଭାବତମାତାର,
 କେତେ ଚାର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର, ପ୍ରତି ଲେଖକସେ ତାର
 ରୁଚେ ଚାର୍ଯ୍ୟ—ମହାଚାର୍ଯ୍ୟ, କୋଟି ଚାର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ।
 ବହେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୈନବତୀ ମହାନଦୀ ନାମେ,
 ବିପୁଳ ବିସ୍ତାରମୟୀ, ସ୍ନାନ କଲେ ଚନ୍ଦ୍ର
 ଶରୀର, ମାନସ ହୁଏ କଳ୍ପ ଚିତ୍ତ ।
 ହୁଇଲେ ସେ ସୁଶାସନୀ ହୁଏ ଦୁର୍ଲଭ ରୁଚ
 ଲବର ପ୍ରାକୃତ ଭାବ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ମନ
 ଧର୍ମଭାବେ, ରେଣୁ ତାର ଦେବଭାବଣିକା,
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଦେହୁଷ୍ଟାମ ନିଷ୍ଠେ ସେ ନରଣ ।
 କରନ୍ତି ନିବାସ ଚନ୍ଦ୍ର ଏକକାଳ ବୀର,
 ଅଭୁତ, ଅଭୁତ ତାଙ୍କ ବୀରତ୍ୱ ମହିମା,

ଶାବନ୍ତ ପଦାର ଗଣ୍ଡି ଭୁବନୀୟ ଶୁଭେ
 ଅବଦୃଶେ ସୁଳ ଲୌକ ଶାବନ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ,
 ଦୃଢ଼ ମୁଷ୍ଟି ନିଷ୍ପେଷଣେ ବରନ୍ତ କାହାର
 ତେଜ ତଳସର୍ପପରୁ, ମାରି ବାହୁସ୍ଥାଟ
 ପଦାନ୍ତ ଉପାନ୍ତ ତାଳ, ଶାଳ ଚରୁଚୟେ ।
 ସେ ଦେଶର ଭବିଷ୍ୟତ ଅର୍ତ୍ତବ ଭୁଲୁଳ,
 ପ୍ରବେଶୁ ଏହା, ତାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖି ।
 ପ୍ରସ୍ତର, ମୁଷ୍ଟିବା, ବାଣ, ଧାରୁ ଅତି ଶିଖେ
 କୁଶଳ ଭୁଲୁଳକାସୀ, ଶିଳ୍ପରେ ଭୁଲୁଳ
 ରଖିଛି, ରଖିବ ସଦା ଭାରତ-ଶୌରବ,
 ସଙ୍ଗୀତେ, ସାହିତ୍ୟେ ତାର ଶେଷ ନୁହେଁ ଭଣା ।
 ନୀତାଦି ମଣ୍ଡଳ ନାମେ ଅଛି ଏକ ସୁକୀ
 ମହୋଦୟ ଦାତେ, ସଖେ ! ବୁଲେ ତହିଁ ଶେଷ
 କି ଏକ ଭୂପାଳର ଜୀବନ୍ତ ମହିମା,
 ଦେଖେ ଦେହ ମହାବଳ ନ ପାରିବ ବଞ୍ଚି
 ସେ ମହିମା, ସିବ ଭୁକ୍ତ ଶନି ମାରି ତାର,
 ଦେଖିଲୁ ସାଗର ତୀରେ ରହୁଛି ସଲୁତ
 ପଣ ପଣ ପଣୀତରା, ଫୁଟେ ଦେଇ ଯେହେ
 ବମଳାଭଣ୍ଡାର ସ୍ଥିତ ରହୁବର ଗର୍ଭେ ।
 ପଟାନ୍ତରଦାନ - ସିନ୍ଧୁ ଗହ୍ୱର ଦୃଶ୍ୟ,
 ଦେହେ ଭଲଭା, ଦେହେ ଗର୍ଭର ଗର୍ଭନ,
 ଭଞ୍ଜ କି କୋଟି ବକ୍ତ୍ର ଏକବାକେ ଅବା
 ଭୈରବେ ହୁକାର, ଭକ୍ତି ସେ ଭଲଭ ଦୃଶ୍ୟ
 ସକୀର୍ଣ୍ଣତା, ଦୃଢ଼ତା ହୁଏ ନରହର ,
 ଘେନିଯାଏ ଭଦ୍ରାବତୀ ବିଶାଳତା ଆଡ଼େ,
 ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ସେ ହରିନୀଏ ଅସ୍ଥିତା ନରର ।
 ଅନନ୍ତର ଅବଗାହ ରଖିବୁନା । ତୀର୍ଥ,
 ପଣ୍ଡିତ ଦେବଦ୍ରାବୀୟ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାନ୍ତାରେ,
 ମହେନ୍ଦ୍ର ନାମରେ ଗିରି ଅବସ୍ଥିତ ତହିଁ,
 ପଶୁ ଗୁମସ୍ତ୍ରାବୁତ, ସେଇ ତା ଶରୀରୁ
 ମହେନ୍ଦ୍ରଚରଣ ନାମେ ପୁଣୀ ଚଉତିଶୀ,
 ସାନ ବର ଦର୍ଶେ ତହିଁ, ବହୁତ ଚର୍ଚ୍ଚଣ

ଦେବ, ପିତୃଗଣବର, ଭ ମିଶ୍ର ପଦେ ।
 ସଦୃଶା ଗର୍ଭିଣୀ ଏକ ବର୍ଷମ ସଦେ,
 ଗଣ୍ଡା ଭ୍ରମେ ବର ଦାୟ, ଗୋବଧ ଅନ୍ତନେ,
 କି ବରଦ ନ ଦିଶେ ବୁଦ୍ଧି ବାଟ ଚିହ୍ନ,
 ହୋଇଗଲା ଯେହେ ଅହୋ, ସବୁର ରହୁତ
 ହୁଏପିଣ୍ଡର ହିଁୟା, ଦେଇ ଅନୁତାପେ ଘାରି,
 ଭାବିଲୁ ବସନ୍ତ ପ୍ରାଣ ଯୋଗୀ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ
 ବିହର ମୁ ଏ ପାପର, ଏମନ୍ତ ସମୟେ
 ଦେଲୁ ଅଗଣ୍ୟ ବାଣୀ ଶୂନ୍ୟମଣ୍ଡଳରୁ —
 “ପଦାଅ ଅଳୁନ, ନେଇ ଏ ମୃତ ଗୋଧନେ
 ମହେନ୍ଦ୍ରଚରଣା ସିନ୍ଧୁ ସଦୃଶ ସଙ୍ଗମେ,
 ବର ତହିଁ ସ୍ନାନ, ଦେବ ପାପମୁକ୍ତ ।” ଶୁଣି
 ଏ ଆଦେଶ, ଦେଇ ସଖେ, ଅଶ୍ରୁସ୍ତ, ସକୀବ,
 ପାରିଲୁ ଗଣ୍ଡେ ତାହା ସଥାତଥରୁପେ ।
 ନେବାଦେଶେ ଧନୁ ହୁଲେ ସେ ଦୁଷ୍ଟିତ ଶବେ,
 ପଡ଼ିଲା ପଥରେ ହୁତ କାନ ପୁଣି ତାର,
 ସବତେ ଫିଙ୍ଗିଲା କାଳେ ସେ ସଙ୍ଗମ ତୀର୍ଥେ,
 ବରଦେଶ କୋଟି କୋଟି ରୁଧିରବର୍ଣ୍ଣିକା,
 ସଂସ୍ଥାପି ସେ ତନୁ ସ୍ଥାନେ ତନୁ ଶିବଭଙ୍ଗ —
 ପ୍ରଥମେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧେଶ୍ୱର, ଦୁଷ୍ଟେ ପୁଟେଶ୍ୱର,
 କୋଟିଭଙ୍ଗେଶ୍ୱର ନାମେ ତୃତୀୟ ସ୍ଥାନରେ,
 ଦକ୍ଷିଣ ସାଗରମୁଖେ ବଲ୍ଲି ତହିଁ ସାଗା ।
 ଲଙ୍ଗ ପଥେ ଗୋଦାବରୀ, କୃଷ୍ଣା—କୃଷ୍ଣାଦେବୀ,
 ବହୁ ଗିରି, ବହୁ ସ୍ଥାନ, ବାନ୍ତାର, ପ୍ରାନ୍ତର,
 ଦେଇ ଉପସ୍ଥିତ ଶେଷେ ଗୁମେଶ୍ୱରଧାମେ,
 ଦେଖିଲୁ ଶ୍ରୀଗୁମବୁତ ଦୀର୍ଘ ଶିଳାସପରୁ
 କିମ୍ବଦେ ବାରଧିବକ୍ଷେ, ବହୁ ହେତାୟୁତ ।
 ପୁଣି ଗୁମେଶ୍ୱର ଦେବ ଭକ୍ତି ଉପତାରେ,
 ପିଲଣ ଚରଣାମୁତ—ଦୁଃଖ-ତାପହର,
 ବାହାରିଲୁ ତହିଁ ମୁହିଁ ପଣ୍ଡିତାଭିମୁଖେ,
 ଦେବେ ଦିନେ ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରଭାସ ତୀର୍ଥରେ,
 ସୋଭାଗୀତଃ ଦେଲୁ ତହିଁ ତୁମ୍ଭ ସଦୃଶେ ।”

ନୀରବନ୍ତେ ପାଥ ଦୁସି ଭାଷିଲେ ବେଶବ—
 “ଭାଗ୍ୟବାନ ଭାଇ ତୁମ୍ଭେ, ଭୁମି ବହୁ ତୀର୍ଥେ
 ଅର୍ଚ୍ଚିଲ ଅକ୍ଷୟ ପୁଣୀ ଅକ୍ଷୟ ପୋରୁଷ ।”
 ଭବିଷ୍ୟରେ ବୃଷ୍ଟସଖା, ଭବିଷ୍ୟେ ମଧୁରେ—
 “ସତୀ ସଖେ, ସତୀ ସତୀ ଭାଗ୍ୟଧର ମୁହିଁ,
 ଦର୍ଶନେ ଶ୍ରୀପଦ ପାଦ ମିଳେ ଅବଦେଶେ
 କୋଟି ତୀର୍ଥ ଦର୍ଶନର କୋଟିଗୁଣ ଫଳ,
 କିଏ ଭାଗ୍ୟବାନ ତାଙ୍କ ଭୃତ୍ୟଠାରୁ ବଳି ?”

ସରବାକ୍ଷ କଥେ ବସି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ
 ଶୁଣୁଥିଲେ ପାଥ ଉକ୍ତ ଭ୍ରମଣ କାହାଣୀ,
 ଶୁଣୁଥିଲ ଭଦ୍ରା ବସି ଭକ୍ତଶ୍ରେୟ ଭଦ୍ରବେରେ,
 ତାହୁଁ ଥିଲ ଥରେ ଥରେ ତୋରୁ ତାହାଣିରେ
 ପାଥ ମୁଖେ, ପାଥ ସୁଦ୍ଧା ଅସ୍ମଦ୍ ବଟାକ୍ଷ
 ଶୁଣି ଦେଉଥିଲେ ସେହି ଭଣ ବାରମ୍ବାର ।
 ନିକ୍ଷେପି ଭରସ୍ସ ପ୍ରତି ଭରସ୍ସେ ସେବାରେ
 ଦୃଢ଼ସ୍ଥଭକ୍ତା ଦ ଶୁଣି, ଛୁଟିଲେ ଅଭିକ୍ଷେପ
 ପରସ୍ପର ହୃଦ, ହୃଦେ ହୃଦଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
 କିଭିଳି ନୂତନରୁ ଦେଖି ପ୍ରତିଥର
 କଲେ ଆଶା କିନିମୟ ନୟନେ ନୟନେ ।
 ଅଭିକ୍ଷେପ ଅଭିକ୍ଷେପ ଦେଲ ପ୍ରଣୟର କାର୍ଯ୍ୟ ।
 ଶୁଣି ବୀରବାଳା ପାଥ ବୀରର କାହାଣୀ
 ଦେବୀଭକ୍ତବୋଧା, ଦୋର ଉଠିଲ ଭରସ୍ସେ,
 ମିଶିଲ ଶୋଣିତେ ସେହେ ବେଦଣ ଅଭୁତ
 ବୈଦ୍ୟାବକ ଶକ୍ତି, ମୂଳ ବିଶିଳ ଭକ୍ତକ
 ମଧ୍ୟାନ୍ତ ବମଳ ପ୍ରାୟ, ଫୁଲକୁଳେଶ୍ବର ।
 ସେ ବାଳର ଭାବ ବାଳା ରଖିଲ ଶୋଭାର
 ଗୁଡ଼ ଅବରଣେ, ଏକା ସତୀଭାମା କିନି
 ନ ପାରିଲେ ଆନ ବେଦି ଲକ୍ଷ୍ୟ ବର ତାହା ।

୧—ପଟୋଚାପ । ୨—ଅର୍ଚ୍ଚନାବଳର ଭାଇ ତାହା

ବିତ ଦେଲେ ବୃଷ୍ଟାବର୍ଦ୍ଧନ ଅନୀ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ,
 ବାହୁଡ଼ରେ ମହିଷୀଏ ଶୁକାନ୍ତାଭିମୁଖେ,
 ଉଠିଗଲ ଭଦ୍ରା, ମାତ ଅର୍ଚ୍ଚନ ଦୃଢ଼ସ୍ସେ
 ରଖିଗଲ ପ୍ରତିବନ୍ଧ, ଦେଇଗଲ ପୁଣି
 କି ଏକ ଅକ୍ଷାତ ଭାଷା, ଅନୀରନବତ୍ତ ।
 ପାଥ ଦୃଢ଼—ମୁହିଁପଲ ୧, ରହିଗଲ ଚକ୍ର
 ସୁଭଦ୍ରା ପ୍ରତିମା ଦୃଢ଼େ ଦୋର ସମାଜିତ,
 ତଥା ପୁଣି ଭଦ୍ରାଦୃଢ଼, ଶେନଗଲ ସେହୁ
 ପାଥମୂର୍ତ୍ତି, ରକ୍ତଜନ ଗଣ୍ଡିରୁ ପ୍ରାୟ ।
 ବାରମ୍ବାର ତାହୁଁ ତାହୁଁ ପଛକୁ ସୁଭଦ୍ରା
 ପାଇଁ ପାଇଁ ଗଣ୍ଡେ ଦୂରେ ରହିଗଲେ ପଛେ,
 କାବଦେରେ ସତୀଭାମା, “ଆସ ଜେମାମଣି,
 ରହିରଖି ଏତେ ପଛେ, ବୃକ୍ଷା ନାଶ ପ୍ରାୟ,
 ନାହିଁ କି ଗୋ ପାଦେ ବନ, ବେ ଦୃଢ଼ଲ ତାହା !”
 ଭାଷିଲେ ସୁଭଦ୍ରା ତହୁଁ ଦୋର ଅପ୍ରତିଭ—
 “ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଦେବ ! ଝୁଣ୍ଡିଲ ପଥରେ ।”
 “କାଣିଥିଲ ଝୁଣ୍ଡିବୁ ତୁ ଝୁଣ୍ଡିଅଶୋଭିନି,”
 ପ୍ରତିବାକୀ ସତୀଭାମା ବେଲରେ ସହାସୀ,
 “ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଣୟ ପଥେ ଝୁଣ୍ଡିବା ମଙ୍ଗଳ,
 କିନ୍ତୁ ଦୋର ନାହିଁ କି ଗୋ କ୍ଷତ ଜେମାମଣି,
 ପାଦେ କିମ୍ବା ଦୃଢ଼େ, ଯଦି ଦୋରଥାଏ ପଦେ
 ଶୁଣିଯିବ ତେବେ ତାହା କଲେ କଲେ ଆପେ,
 ମାତ ଦୃଢ଼ସ୍ସତ, ସଖି, ଦେବ ନାହିଁ ଶୁଣ୍ଠ
 ନ ରହିଲେ ଯୋଗୋପସ୍ଥ ଅର୍ଚ୍ଚନର ସେ ।” ୨
 ଶୁଣି ଏ ଛତୋକ୍ତି ଭଦ୍ରା, ସାହୁକାପ୍ରବୀଣା,
 ନ ଦେଲ ଭବିଷ୍ୟ କିନ୍ତୁ, ରହିଲ ମଦନେ,
 ସେହୁଦେଲ ବଣ୍ଟ ତାର ସ୍ବାମୀରୁ ଲଜ୍ଜା ।
 ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟେ ବହି ଏକ ନୂତନ ଆଦାବ,
 ଅପୁଣ୍ୟ ଅବାଦ୍ଧା, ବାଳା ପ୍ରବେଶିଲେ ଯାଇ
 ଭାବଜାୟା ଗହଣରେ ଅନ୍ତଃସ୍ତର ମଧ୍ୟେ ।

କରି ପ୍ରସୋଦ କଲେ କ୍ଷତ ଅସେବ୍ୟ ହୃଦ ।

ଶଶି ସର୍ଗ

ଭଞ୍ଜନାଥ ପୋଷା ପକ୍ଷୀ ପଶୁଙ୍କରୁ ଯଥା
 ବସେ ଚରୁଣାଶେ, ତଥା ଭଦ୍ରାମନ-ପକ୍ଷୀ
 ଭଞ୍ଜନାଥ ବସିଲେ ଅର୍ଜୁନ-ପାଦପେ,
 ନ ଫେରିଲେ ଦେବେ ଆଉ, ଦେଖି କାଳା ତାର
 ମାନସ ଦେବତା ପାଶେ, ସେ ଦେବତା ପାଦେ
 ଦେଲେ ସମସ୍ତ ନିଜ ଆଶା, ପ୍ରାଣ, ଚିତ୍ତ,
 ସେ ତାହାର ପ୍ରତି କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚିନ୍ତାରେ,
 ପ୍ରତି ପ୍ରାକୃତିକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଖିଲେ ଅର୍ଜୁନେ,
 ସଂସାର ଅର୍ଜୁନମୟ ପ୍ରତି ଦେଖି ତାକୁ ।
 ଗୁରୁକୁ ସୁବଦ୍ଧା ଫୁଲ, ମାନ୍ଦ ମନ ତାର
 କଲ୍ପନା-ସଂଜ୍ଞାରେ ବସି ଗୁରୁଅଳ୍ପ ଗୁରୁ
 ଦେବତା ଅନ୍ତର ଗୁରୁତ୍ବ, ଦେବେ ଅବା ଯାଇ
 ଭେଦି ଆସୁଅଛୁ ପାଶେ, ଗୁରୁଦୃଷ୍ଟି ସ୍ଥାନେ ।
 କଲ୍ପର ସେ ଯେତେ କିବା ମହାରାଜାରେ,
 ତ ଏକ ସଂସାରକୁଡ଼ା ପଦାର୍ଥ ସକାଶେ
 ଚଞ୍ଚଳ ମାନସ ତାର, ଚିନ୍ତାମୟ କାଳା,
 ଏ ସ୍ଥିତି ତାହା କି ତେ ଅର୍ଜୁନ ଆସି ଅବା
 ପଶିଲ ଏ କୃମି, କିମ୍ବା ଦୂରନ୍ତ ବଲ୍ଲୀବ —
 ଭାବନା ଗାଦିଗରେ, ପକ୍ଷୀ, ପ୍ରଜାତ ।
 ଚିନ୍ତାରେ ମନେ ଚିରଦ୍ରାସ୍ୟମୟ ଆସ୍ୟ,
 ପଶୁକୁ ଶାନ୍ତି କିବା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଗୋଲପ
 ସ୍ଥଳଗତକଳ, ଦୃଷ୍ଟି କୀଟବିଦ୍ୟାଶଳେ ।
 ଗୁରୁଅଳ୍ପ ବସି ଫୁଲ ଅପରୁ ବିନ୍ୟାସେ,
 ଯାଉଅଛୁ ଦେବେ ଫୁଲ ବଢ଼େ ଗୁରୁ ଦୋର,
 ଦେବ କା ଓଲଟା, ନାହିଁ ତହିଁ ପ୍ରତି ନିଶା ।
 ଗୁରୁବା ସମୟେ ଧର ଚଞ୍ଚଳକଳିତା,
 ଦେ ଅଙ୍ଗୁଳ, ଦେ କଳିତା, ଦେଉ ନାହିଁ ବାଣ,
 କି ସୁନ୍ଦର ସେ ଅଙ୍ଗୁଳ, ପ୍ରସ୍ତୁତେଶୁ ମଣା,
 ଚନ୍ଦନେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ କିବା ସୁବର୍ଣ୍ଣଶାଢ଼ୀ ।
 କି ସୁନ୍ଦର, ଅବା, କାଳା ଚିନ୍ତାଶୀତା ମୂର୍ତ୍ତି,

ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଯଥା ନବୀନା ତାପସୀ,
 କିମ୍ବା ଫୁଲ ସୁନ୍ଦରୀ—ଅବାଚକ୍ଷୁରିତା ।
 ଭାରୁକୁ ଏସନ ବାଳ:—ଲବଣାପିତ୍ତକା—
 “ଶୁଣୁଅଛୁ ଯାହା ପାର୍ଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନର ବୋଲି,
 ସତ୍ୟ ସେ ବଚନ, ଦେବେ ପ୍ରେକ୍ଷାକାନ ସେହି
 କଥାରେ କଥାରେ ଫୁଟି ଉଠିଥାଏ ତାଙ୍କ
 ଗାୟୀର୍ଯ୍ୟ, ଔଦାର୍ଯ୍ୟ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଦେବେ ପ୍ରୀତିମୟ
 ପ୍ରେମମୟ ସେ ବଚନ, ସତ୍ୟ-ସୁଧାବୋଧ ।
 ଭଦ୍ରାର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଦେଶ—ସୁପ୍ତଶୋଭାମୟ,
 ଭାଗଦତ୍ତୀ ତନୁ କଳା ଶେଷେ କସନେ,
 ବରୁଣ ଅବୃତ ଯଥା ଗୁଣେ ପବିତ୍ରତା,
 ସୁବିଶାଳ ବନ୍ଧୁସ୍ଥଳ—ଭକ୍ତି ପ୍ରସ୍ତବଣ,
 ପ୍ରେମର ଅନନ୍ତ କୋଟି ନିଃସରେ ନୟନ,
 ସତ୍ୟ ସେ ହିତାୟ କୃଷ୍ଣ, ଅହିତାୟ କର ।
 ଅଛନ୍ତି ଏଭଳି ଭକ୍ତି ଭ୍ରାତୃଦେବବର,
 ଏ ସଂସାରେ, ଏହା ମୋର ନ ଥିବ କ୍ଷମାସ,
 ଏହିଭଳି ସ୍ବାମୀ, ଧର୍ମସାଧନେ ସଦାୟ
 ଅବତାର, ଧନୀ କୃଷ୍ଣା—କୃଷ୍ଣପଦ୍ମଶା,
 ଦେଉ ତପେ ଭାରତର ଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରତନେ
 ଲକ୍ଷ୍ମୀଲଳ ବନ୍ଧେ, ଧନୀ ତପସ୍ୟା ତାହାର,
 ସାଧକ ତା’ ନାଶକଲ୍ପ—ସାଧନେ ଆଶା ।
 ବିଅନ୍ତା ଶିଖାର ଯଦି ଦେବେ ଦୟା ବହି
 ମୋତେ ସେ ତପସ୍ୟା, ଦେଉ ଅସାଧ୍ୟ ପଶୁବେ
 କ୍ଷୟ କରି ପ୍ରାଣ ତାହା କରନ୍ତି ସାଧନ ।
 ଦାସୀ ଦୋର ପାର୍ଥପଦେ, ସେ ପଦ ସଦାୟ
 କରନ୍ତି ମୁଁ କୃଷ୍ଣନାମ ଭାରତେ ପ୍ରଚାର,
 ଧର୍ମର ବିପ୍ଳବକାଳେ ଏପରି ସ୍ଥଳରେ
 ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରେମର ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ବିଧାତୃପାତନେ,
 ଅର୍ଜୁନ ସଦାୟ ନିଶ୍ଚେ ଦେବ ଏ ଭାରତେ
 ଧର୍ମରତା ସଂସ୍ଥାପିତ ଭ୍ରାତୃଦେବବର ।

ଅଧର୍ମର ନିପାତନ ଘଟିବ ନିବର,
 ତି ଆତ୍ମା, ଅନାତ୍ମା, ହୋଇ ତାତ ଧରଣର
 ଦେବେ ଧର୍ମବର୍ମେ ରତ, ବାଳକ ସନ୍ତାନ
 ଏ ଭାରତ-ଦେବାଳୟେ ଧର୍ମସ୍ଥାପନ ।
 ଅହୋ ! ଏ କି ଧର୍ମଭାଳି ଏବେ ଏ ଭାରତେ,
 ସବେ ସ୍ଵାର୍ଥପର, ପ୍ରତିଫଳପରସ୍ପର,
 ହୋଇଅଛୁ ଶାନ୍ତି ଶକ୍ତି ପ୍ରତିପତ୍ନୀନୀ,
 ନୀତିରେ ଶାସନ ନାହିଁ, ଶାସନ ଅସିରେ ।
 ଧର୍ମରୂପୀ—ହାୟ, ଆତ୍ମାଧର୍ମରୂପୀ ଏବେ
 ଭୀଷଣ ବିଷାଦମୟ, ଭ୍ରମେ ତହିଁ ଭସ୍ମ
 ଭସ୍ମାଙ୍ଗଳ ଭଲ୍ଲାବନା, ନାହିଁ ପାପେ ଭୟ,
 ନାହିଁ ଆଉ ତ୍ୟାଗେ କ୍ଷମା ସେବାରେ ଶୌର୍ୟ,
 ରକ୍ଷାଣୀ ତାହା ଭୋଗେ, ପରାସିତନରେ ।
 ବିଶ୍ଵବନ୍ଧୀ ଆତ୍ମାଧର୍ମ—ସନାତନ ନୀତି—
 ଶ୍ରେୟଶୀଳ, ଶ୍ରେୟସେବା, ବିସ୍ଵାସ ଏ ସତୀ,
 ରତ ଆତ୍ମା ଅନାତାତ୍ମା ଅଧର୍ମାଚରଣେ—
 ପ୍ରଧାବିତ ବୁଦ୍ଧିବାହୁ—ସୃଷ୍ଟିନୃପ ପରେ ।
 “କାନରୁଟେ ସମସ୍ତେ ତୁଳା ଅଧିକାର”,
 ନାହିଁ ଏ ଭଦ୍ରାର ନୀତି, ଏକା ବ୍ରାହ୍ମଣର
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିପତୀ ବେଦେ, ଏ କି ଅତ୍ୟାଚାର !
 ହୋଇପାରେ ନିଷିଦ୍ଧ ତା ଅଯୋଗୀ ପକ୍ଷରେ,
 ଦଣ୍ଡନିର୍ବିଶେଷେ, ମାତ୍ର ନୁହେଁ ଯୋଗ୍ୟପକ୍ଷେ,
 ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଯୋଗୀ ହେଲେ ତାହା ପ୍ରତି ସୁଦ୍ଧା
 ନିଷିଦ୍ଧ ପଠନ ବେଦ, ସମୀଚୀନ ଏହା,
 ସେ ରୁଦ୍ଧେ, ସେ ପଡ଼ିବ, ନ ରୁଦ୍ଧେ ପଡ଼ିବା
 ଶାସ୍ତ୍ର ବିକଳ୍ପନା ସିନା, ବିଫଳ ଯାତନା ।
 ବହୁଛି ବିଶ୍ଵେଧ ଆତ୍ମା ଅନାତ୍ମା ମଧ୍ୟରେ,
 ମଣନ୍ତି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଆତ୍ମା ଅନାତ୍ମା ତାତକୁ,
 ଅନାତ୍ମାବ ରୁଟେ ରହି ଘଣ୍ଟା ତାଙ୍କ ପ୍ରତି,
 ଏହା ଘୋର ଦୃତଗତୀ ନୁହେଁ କି ଆତ୍ମାର ?
 ଦୁର୍ଦ୍ଦେଶାବ ସନ୍ତାନ ତ ଭାରତମାତାର,
 ସମ୍ମତବେଶ ଭାଇ, ତେବେ କିପା ଏ ଲଘୁତା—

କିପା ଏ ପ୍ରଭେଦ, କିପା ଦୃଢ଼ସ୍ଵର୍ଗୀନତା !
 ଅନାତ୍ମା ତ ନର, ପୁଣି ଆତ୍ମା ସୁଦ୍ଧା ନର,
 ତନ୍ତ୍ର, ଦଣ୍ଡ, ଅବସ୍ଥାବ ସମାନ ବେନର,
 ତେବେ କିପା ଭଦ ନୀତି ସ୍ଵାର୍ଥପର ନୀତି,
 ପରଶ୍ରୀବାତର ଭାବ, ହେଲେ ଏହା ଦୂର,
 ତେବେ ହେବ ଧର୍ମରୂପୀ ସ୍ଥାପିତ ଭାରତେ ।
 ହୋଇଛୁ ଭୀଷଣ ବେଦେ ହାୟ ଧର୍ମରୂପୀ,
 ଭୀଷଣ ସେସନ ବୃଷ୍ଟି ମନ୍ଦାପବନରୁ,
 ଯଥେଚ୍ଛାତାରତାପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଠଶାଳା ଯଥା,
 ତାଟକର ମରୁମର ଗାନ୍ଧିଗୋଷ୍ଠେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—
 ଶାସ୍ତ୍ରପାଠ ଅବଧାନ ଅନୁପ୍ରସିଦ୍ଧରେ ।
 ଧର୍ମ ମାନବର ଗୁରୁ, ସେ ଗୁରୁକୁ ଆସି
 ସଂସ୍ଥାପିବ ସେ ଅଶାନ୍ତ ବିଶ୍ଵପାଠଶାଳା
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶାନ୍ତି, ସେ ନିଶ୍ଚୟ ନମସ୍ୟା ବିଶ୍ଵର ।
 ସବୁପା ଭଠେ ସ୍ଵରୁ ଗଣେ ବାମନେକ,
 ବାମନାହୁ ସୁଭଦ୍ରା, ମଙ୍ଗଳୟତକ,
 ଏକାକେ ମିଳନ୍ତେ ତହିଁ ସତୀଭାମା ଦେବୀ,
 ନମିଲୁ ସୁଭଦ୍ରା ତାଙ୍କୁ ଭଠେ ସସମ୍ମତେ,
 ନମେ କିବା ପୁଷ୍ପପାଦେ କଳିକା-କାଳିକା ।
 ତହିଁ ସତୀଭାମା ଫିଙ୍ଗି ଭଦ୍ରାଶିରେ ଫୁଲ
 ବିକିରେ ଏ ଆଶୀର୍ବାଦ, ନୂତନାୟାମୁଖେ—
 “ଲଭ ସନ୍ଧ୍ୟାସିନି, ଯୋଗୀ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ସବୁର ।”
 ଭାଷିଲୁ ସୁଭଦ୍ରା, “ଦେବ, ନୁହେଁ ତ ସାମାନ୍ୟ
 ସୁବେଶାତାତୁର, କରେ ଆଶୀର୍ବାଦ ସେହୁ
 ଯଜ୍ଞମାନସଂସ୍କୃତିର ଫୁଲ ଯଜ୍ଞମାନେ ।”
 “ହେବ ଗୋ ପୁଷ୍ପେୟା ସତୀ ସେ ଭାବିବିଦାହେ
 ସେବିନ ଆସନବର୍ତ୍ତୀ”—ଭଞ୍ଜରୁରେ ଦେବ,
 “ଆଉ ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗ, ଆଗେ ବହୁ ଜେମାଦେଲୁ,
 ଭାରତକୁ କିସ ବସି ଏ ବିଜନ ସ୍ଥାନେ ?”
 ଭଞ୍ଜରୁରୁ ଭଦ୍ରା, ଭଠେ ଭବେଗେ ତମକ—
 “ଭାବ ନାହିଁ କିଛି ଦେବ ! ଗୁରୁପୁରୁ ଫୁଲ ।”
 “ନ ବହୁ ପଣ୍ଡିତେ ଭଞ୍ଜ !” ଭାଷିଲେ ଭୈଷ୍ମକୀ

“ଦକ୍ଷିଣାରେ, ଗୁରୁଫୁଲେ ଦେଉଅଛି ଦେଶ
ମନବଥା ତୋର, ବୁଝା ସରଳଣି ତାହା ।
ଅସିଦ୍ଧ ଦେବାକୁ ତୋତେ ମଙ୍ଗଳସମ୍ବାଦ,
ଦେବୁ ତୁ କି ପୁରସ୍କାର ? ବଡ଼ ଭଦ୍ରା ଭୁବ୍ବ ।”
ବହୁସ୍ଥ ସୁଭଦ୍ରା ତହିଁ ଭବେ କୁସି ଦୁସି —
“କରତ ଯାହାର ସୁଖ, ଅପେକ୍ଷା ମୁଁ ତାକୁ
ଦେଉଠାରୁ ଅଧି ଅବା ଦେଉଁ ଉପହାର ?
ବାଣିବିବା ବୀବସାୟ ଦେବେ ବେଲ ସତ ?”
ଭବରରେ ସତୀଭାମା, “ଆଉ ପୁରସ୍କାର,
ଯଥାକାଳେ ସବୁସାଦି ବରଦି ଅବାୟ,
ଶୁଣ ଏବେ ଶୁଭବାଣୀ, ବଦ ଭ୍ରାତ, ଭ୍ରାତା—
ଅପେକ୍ଷା ସେ ପାର୍ଥ ବରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସୁଭଦ୍ରା ।
ମନ୍ତ୍ରବାକୁ ଭ୍ରାତା ପରା ଥିଲା ପାର୍ଥ—କାଥେ,
ମନ୍ତ୍ର ଏବେ ଅକୀର୍ତ୍ତନ, ଅବଶ, ଅଶେଷ,
କିନ୍ତୁ ପାର୍ଥରୁ ତ ସଖି, ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ—
ତୁ ପବନନିଧୀସଦୃ—ସାପତ୍ରୀ ସମରେ ?”
ଏହା ଭାଷି ସତୀଭାମା—ରଙ୍ଗରସମୟୀ,
ପ୍ରଭୁଭର ଅବକାଶ ନ ଦେଇ ଭଦ୍ରାକୁ
ଚାଲିଗଲେ ଅନୀ କାଶ୍ୟା ଦୁସି ଦୁସି ଧୀରେ ।
ଶୁଣି ଏ ସମ୍ବାଦ ଭଦ୍ରା ବେଲ ଅସ୍ତବୁଦ୍ଧ,
ଅସ୍ତବୁଦ୍ଧ ଯଥା ସୀତା—ବିଦେହ—ବନଜା,
ଶୁଣି ଧନୁର୍ଭଙ୍ଗବାଣୀ ଦାଶରଥଙ୍କର ।
ବେଲ ବନ୍ଦୁ ଶ୍ରେମାଣିକ, ବହୁଲ ଶିଶୁରେ
ପ୍ରତିଶ୍ରେମେ ରକ୍ତଧାରୀ, ବିପୁଳ ସୁଭଦ୍ରା,
ଭାବିଲା ଏସବୁ ବାତା, “ଅହୋ, କି ସୌଭାଗ୍ୟ
ଚିନ୍ତାମାନ୍ଦେ କାଥୀ ସିଦ୍ଧ, ସୁପ୍ତ ଦେଲ ସତୀ !
ଦୀନର ବଲ୍ଲଭା ମାନ୍ଦେ ଦେଲ ଦୁସ୍ତବେତ
ଅବସ୍ଥାତ ରକ୍ତନିଧି, ନ ସେପୁଣ୍ୟ ବୀର,
ଦେଲ ପଦ୍ମଫଳ ଲଭି, ସରସ ମଧୁର,
କି ଲୀଳା ଏ ନିୟତର, ଅଭିଭୂତ, ଅସ୍ତର,
କାଶିକ, ସଖିକା ନିଦେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ବଦାବତ ।
ଭାତା ମୋର ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ କାଶି ମୋ ଅନ୍ତର

ବିହରେ ସୌଭାଗ୍ୟ ଏହି ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନ,
ଏବେ ଦୟା, ଦୟାମୟ ! ଦୀନା ଭଗ୍ନୀ ପ୍ରତି,
ମଙ୍ଗଳମୟ ଦେ, ତୁମ୍ଭ ମଙ୍ଗଳ ଅବାଞ୍ଛା
ପୁଣି ଦେଉ ମଙ୍ଗଳରେ, ଗାଢ଼ ବଦ ନାମ
ତୁଣ୍ଡେ ସଦା, ପ୍ରଚାର ସେ ପୁଣୀ ନାମ ଭବେ,
ଦେଉ ଏ କୀର୍ତ୍ତନ ସାଥୀ, ଏକକି ମାଗୁଣି,
ବର ଅଶୀର୍ବାଦ ଯେତେ ପୁରୁ ମନୋରଥ ।”
ଭାବ ଏହିପରି ଭଦ୍ରା, ଅନନ୍ତ—ଅଧୀରେ,
ଧରି ବରେ ପୁଷ୍ପପୁଣ୍ୟ ସୁବର୍ଣ୍ଣଚାଙ୍ଗୁଳ
ନାଗସୁଶ ପୂଜା ଅର୍ପେ ଉପେକ୍ଷା ବଡ଼ ।

ସୁଭଦ୍ରା ବର୍ଣ୍ଣନ ଦେବ ଏଣେ ପାର୍ଥ ଚିତ୍ତ
ଉପେକ୍ଷା ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ପ୍ରଣୟ—ବିଶ୍ରେଷେ,
ଭାବିଲା ଏସବୁ ବୀର, “ଏ କି ମହାମିତା—
ନାଗା, ଅବା ଦେବୀମୁଖି ତୁମ୍ଭା ତତୋଽଧିକ ।
କି ଲବଣୀ ସୁଭଦ୍ରା, ତେଜେ କଳକଳ,
ସେ ଶୋଭା—ଗଙ୍ଗାରେ ବାତା ବରୁଣଣ ଗଲ
ସ୍ନାନ ମୋ ମାନସ, ଫଟାଇ ସେ ପୁଣି
ଅଶାବ—କାସାରେ ମୋର ଶବ ଶବଦଳ ।
ବେତେ ଶକ୍ତି ବାଜିବାର, କି ନିଷ୍ଠାମ ଭକ୍ତି,
କି ମହିମା, କି ଯୋଗ୍ୟତା, କି ଦିବ୍ୟ ସୁଖନା,
ବୋଟି ଗୁଣେ ବଳେ ତହିଁ ଅନ୍ତର ସୁଖନା,
ଯେତେ ସୁପ୍ତ, ସୁଖନାର ବରଣେ ଅବତ ।
ସଂଯମେ ବେସୁଖ୍ୟା, ତାହେ ଏରୂପ ଅବତା
ଅନେକ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଏକାନ୍ତ,
ବେଦ ଦୃଢ଼େ ବିଶ୍ୱସ୍ତେମ—ପବନପ୍ରବାହ,
ରୂପ, ଗୁଣ ଏବାଧାରେ ଅଭାବ ସଂସାରେ,
କିନ୍ତୁ ବାଳା ଏ ଭକ୍ତିର ପ୍ରତୀପ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।
ଏଭଳି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାଗା ଯୋଗ୍ୟ ଏବା ସିନା
ସଧର୍ମିଣୀ ଅଭାଗ୍ୟାୟ, ପୁରୁଷକୁଳର
ଧର୍ମସଂସାଧନେ ନାଗା ଭବିଷ୍ୟସାଧନା,
ବରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କି ସିନା ଦୁଃସ୍ୱେଦ ଭୁଲ୍ଲେବ

ଚନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ରପାଟିଶାଣୀ-ଚନ୍ଦ୍ର ବା ସହାୟେ,
 କୋଟି କୋଟି ତାଙ୍କ ଶାଢ଼ୀ ଆବାଶର ଶୋଭା
 କାମ୍ପିରୁ ତ ଜଳବଣା ଶେନ ସମୀରଣ
 ସୁଜେ ନଭେ ମେଘ, କରେ ସୁଷ୍ଟି ପାଳନ ସେ
 ସୁରଦା ରମଣୀରୁ, ଚରଣର ଦେବୀ,
 ଏ ରତ୍ନ ନିକଟେ ତୁଳୁ—ତୁଳୁଦମିତୁଳୁ
 କୋଟି ସୌର ଜଗତର ଅଧିବାସୀରୁ,
 ମଣ୍ଡିତ ସେ ଗୁଡ଼ ଉଦ୍ରା, ବଳିତ ସେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ।
 ନିରେଶିଲ ବେଳେ ତାକୁ ଦୃଢ଼ସ୍ୱ ମୋହର
 ଦେଉଛୁ ଅଜାତ ଭାବେ ବ୍ୟାକୁଳ, ଅଥୟ,
 ତ ମୂର୍ଖ ମାଦକତା ସେ ଦେଇଗଲା ପ୍ରାଣେ,
 ତ ଏକ ଅଶାନ୍ତ ଭୃଷ୍ଟା ଅର୍ତ୍ତେ ଅସ୍ତ୍ରରେ,
 ସେ ଭୃଷ୍ଟାର ସେହି ଏକା ଉପସୂକ୍ତ ବାରି,
 ନ ମେଣ୍ଟିବ ତାହା ଅନ ଚୁଷ୍ଟାବଶାବେ,
 ଔଷଧ ବେଦକ ସେ ମୋ ପୀଡ଼ିତ ଚିତ୍ତର ।
 ଏହିପରି ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ନିର୍ଜନେ ଅକ୍ତନ,
 ମିଳିଲେ ଏକାକେ ଆସି ସେଠାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ।
 ନମିଲେ ଉଠିଣ ତହିଁ ପାର୍ଶ୍ୱ ଶରଣାସ୍ତେ
 କୃଷ୍ଣପଦେ, ବାସୁଦେବ ଉଠାଇ ତାହାଙ୍କୁ
 ଅଭିଙ୍ଗରେ ସମାଦରେ, ବେନି କୃଷ୍ଣ ମିଳି
 ଦେଲେ ଏକମୂର୍ତ୍ତି, ଅହା, ଅପରୂପ ରୂପ,
 ମିଶିଗଲେ ପ୍ରେମଭୋଗେ ଭକ୍ତ, ଭଗବାନ,
 ମିଶିଲେ ଅରୂପ ରୂପେ ତଥବା ସ୍ୱରୂପ,
 ଅଥବା ଭକ୍ତସ୍ୱ ମିଶି ସିନ୍ଧୁ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ।
 ଅନନ୍ତର ବେନି ସଖା ବସିଲେ ଆସନେ,
 ଭାଷିଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ଚରଣାସୋକ ତ ମୁଖେ,—
 “ଅସିନ୍ଧୁ ମୁଁ ଏବେ ସଖେ ! ସତୀଭାମାଙ୍କର
 ଦୌତ୍ୟା ବାସୋ, ଦେବୀଙ୍କର ଭକ୍ତା, ତୁମ୍ଭ କରେ
 ସମର୍ପଣେ ସୁରଦାକୁ ଧର୍ମପତ୍ନୀରୂପେ,
 ଭକ୍ତାବି ତାହାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କବଳୁ
 ସାଧୁର ସେ ଉପକାର, ତାହାର ହିଁ ଏହା
 ଉପସୂକ୍ତ ସୁରସାରୁ” ନୀରିକରେ କୃଷ୍ଣ ।

ଭକ୍ତରରେ ପାର୍ଶ୍ୱ, “ସଖେ ! ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପ୍ରଭୁ,
 ପ୍ରଭୁପତ୍ନୀ ଦେବୀ, ନିତ୍ୟ ଆରାଧ୍ୟା, ନମସ୍ୟା,
 ଅତୁଳ ତାଙ୍କର ଦୟା ଏ ସେବକ ପ୍ରଭୁ,
 ତାଙ୍କ ଦତ୍ତ ଦୈବନୀତି ଯହିଁକି ମସ୍ତକେ,
 ଦେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଜା ତାଙ୍କ ବିଶ୍ୱ ଚକ୍ରରେ,
 ତହିଁ ସଖେ, ସପାର୍ଥ ମୁଁ କହୁଛି ନିକର,
 ସୁରଦାର ଯୋଗାବର ନୁହେଁ ଏ ଅଧମ ।”
 “ଯୋଗାବର ସୁରଦାର ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରିୟବର”
 ଭାଷିଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ତୁମ୍ଭେ ଅଦର୍ଶ ମାନବ,
 ଅଦର୍ଶ ମାନବୀ ଭଦ୍ରା, ଭବସ୍ୱ ମିଳନ
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣେ ମଣିଯୋଗ ପ୍ରାୟ, ଶୁଭଯୋଗ ସେ,
 ସେ ମିଳନ ଶୁଣି ସବୁ ପ୍ରେମର ମିଳନ ।
 ଅର୍ଥମେ ଦେ, ରୂପମୋହେ ହୁଏ ସେ ବିବାହ,
 ବିଶ୍ୱସ୍ତ ମିଳନ ତାହା, ଶଶୀ ସ୍ୱଳ୍ପ ଯୋଗ,
 ପବିତ୍ର ଭଦ୍ରାବୁ ନୀତି, ନୁହେଁ ତା ଭକ୍ତେଶୀ
 ଭୋଗ ନୀତି ବିଚାରାଦି ବ୍ୟସନସାଧନ,
 ଧର୍ମପାଇଁ ପ୍ରୟୋଗନ ସଧର୍ମଣୀ ଭବେ ।
 ପବିତ୍ର ହିଁତୀୟ ଶକ୍ତି ନାହିଁ ଏ ସଂସାରେ,
 ପତି ଅକ୍ତ, ପତ୍ନୀ ଅକ୍ତ, ଦୁହେଁ ମିଶି ଏକ,
 ସାଧନେ ସଂସାର ଧର୍ମଲେଖା ବେନି ଶକ୍ତି ।
 ଜୀବନ ମରଣ ମଧ୍ୟୋ ପିନା, ପ୍ରିୟବର,
 ସୁନ୍ଦ ସୁନ୍ଦ ବ୍ୟାଧାନ, ଜୀବନ ସ୍ଥୁଲିଙ୍ଗ
 ଏହି ଅକ୍ତ, ଏହି ନାହିଁ, ତି ଭବସା ତାକୁ,
 ଅକ୍ତ ତାର ଚର ଗତି, ମାନ୍ଦ ନାହିଁ ପ୍ରତି ।
 ଶରଣାୟୀ ଦେବ, ସେହି ଶରଣ ମଧ୍ୟାରେ
 ଦେବ ସାଧବାକୁ ଭବେ ମହତ ଭକ୍ତେଶୀ,
 ଧର୍ମର ଭଲତ ପାଇଁ ପ୍ରେରୁତ ମାନବ,
 ମାନବତାକୁ ରକ୍ଷା ଧର୍ମ ହିଁ ବେଦକ ।
 ଧର୍ମର ଭଲତକଲେ ପ୍ରତି ମାନବର
 ଅକ୍ତ ଅଧିକାର, ମାନ୍ଦ ତଳିତ ତା ପଥ,
 ଯୋଗୀ ସାହା ସେ ପଥରେ ନାହିଁ ମାନବର,
 ତହିଁ ଯୋଗୀ ସମ୍ପ୍ରଦାନ ବାହିତ ସଦୃଶ,

ନରୁଦା ବୋଧକା ସଦୃ ଯୋଗିରେ ବାସୁସେ,
 ତମ୍ଭା ବଦ ସଙ୍ଗେ ଦୁଃସୀ ଫଳେ ଚିପିଗଲ ।
 ମିଶେ ନାହିଁ ବେଳି ମନ, କଳ ବେଳି ସ୍ରାୟ,
 ହୁଏ ସେ ଦମ୍ଭାସତ ପଶୁକୁ ପାତାଳେ ।
 ମନମୁଳେ ଏ କଷତ, ନ ମିଶିଲେ ତାହା,
 ପୁରାବେ ସୁତନୁମୁଖୀ ହେବ ସେ ଦମ୍ଭା,
 ଚାହୁଁ ହେବ ବାସୁଗାର, ସୁଗ ହେବ ନବ,
 ଏ ଦାରୁଣ ଅଧୋଗତି ନିଜର ଯାହାର,
 ସେ ବାହୁଁ ନିରବ ହେବ ପରର ଉଦ୍ଧାରେ ?
 ଦେଖ ସଖେ, କି ଅଧର୍ମ ସ୍ରାୟୁଛି ଭାରତେ,
 ନାହିଁ ଆତ୍ମା ଉଦ୍ଧାରକା, ବିଶ୍ୱବିକଳିତ,
 ଲବ୍ଧି କ୍ଷତେ କ୍ଷାତଧର୍ମ, ମଜ୍ଜା ପାପେ ଅପେ,
 ମଜ୍ଜାନ୍ତ ଅପରେ ପୁଣି ପ୍ରତାପ ପ୍ରସ୍ତାପ ।
 କୁଟୁଣୀ ଦୁରୁଣୀ ଯଥା ନିଜେ ପିନ୍ଧି ବେକି,
 ସେହି ବେକି ବାନ୍ଧେ ନେଇ ଅନ୍ୟର ପାଦରେ ।
 କରୁସନ୍ଧ, ଶିଶୁପାଳ — ନୃପକୁଳବାଳୀ,
 କି ଭୀଷଣ ଅତ୍ୟାଚାରେ ପ୍ରମତ୍ତ ଭବିଷ୍ୟେ,
 ପ୍ରଥମ ପାମର ବର ଗୁଳବୃନ୍ଦେ ବନ୍ଧୀ,
 ମନାସିନ୍ତୁ ଆରମ୍ଭିବ ଗୁଳମେଧ ଯଜ୍ଞ,
 କ୍ରିତୀୟ ପାମର ତହିଁ ସଦାୟା ତାହାର ।
 ଏଣେ ଦେଖ ପ୍ରାଚୀନର ଭବିଷ୍ୟତ ସୁତ
 ଦୋଷେ, ପରଦୃଷ୍ଟି ଭବିଷ୍ୟତ, ପିତୃଧର୍ମ—
 ବ୍ରହ୍ମପୁରୀ ଅତି ପୁଣ୍ୟ ପାତ୍ରିକ ବ୍ୟାଧେ,
 ଧନ ବେଦ ବ୍ୟବସାୟେ ନିରବ ସପ୍ତର,
 କି ଲଜ୍ଜା ଏ ସଦାସାତ ! କି ବିଷମ ଶୋଭା,
 ମରୁବ ଲଜ୍ଜାରେ ଲଜ୍ଜା, ଶୁଣିଲେ ଏ ବଥା
 ଶାସି ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ, ତପ ଅସମ୍ଭବ ସଖେ,
 ଧର୍ମର ବିପ୍ଳବ କାଳେ, ପୁଣି ଭୀଷଣବେଦ,
 ଅମର ପ୍ରତାପ ଯାକ କୁଳଶୁ ବଠିବ,
 ଅକ୍ରିତୀୟ ଧର୍ମବୀର, ତର ଧର୍ମପ୍ରାଣ,
 ଶୁଣିଲେ ସେ ଦୁରାଚାର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନପକ୍ଷ,
 ସେ ବେଳିବ ସାଦୃଶ୍ୟରେ ବଚୀ କୁରୁଗୁଳ

ମଣ୍ଡୁ ଧରକୁ ସର, ପିନ୍ଧୁକୁହିଁ ବନ୍ଧ ।”
 ଭବିଷ୍ୟରେ ଧନଶ୍ରୀୟ ସଦାବେ ଅନେକ—
 “କି ତାରା ତାଙ୍କର ଦେବ, ପାଳିତ ଭବିଷ୍ୟେ
 ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅନେକ, ଅତଃ ସଦାୟା ତାହାର ।”
 ଶୁଣି ଅର୍ଜୁନର ଏହି ଗୁରୁଭକ୍ତି ବାଣୀ,
 ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟମିତ୍ତର ସ୍ୱରେ ଭାବିଲେ ବେଶବ—
 “ପେଟପାଇଁ ଦେବ କି ହେ ପାପରେ ପ୍ରସ୍ତାପ !
 ହାୟ, ହାୟ ପେଟପାଇଁ ଏହେ ଜ୍ଞାନବୃତ୍ତି !
 କଳାଶ୍ରୁତି ବିଧିଦେବ ମନୁଷ୍ୟତା ପଦେ,
 ଯେଉଁ ଭୀଷ୍ମ ପିତୃଦୁଃଖେ ଦୟାର ଦଧୀତ
 ସୁନ୍ଦର କି ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଏ ଦୁଃଖୀ ଦୀନତା !
 ରହିଛି ବିଷ୍ଣୁର ଅକ୍ଷେ ବିଶାଳ ପ୍ରବୃତ୍ତି,
 ସୁବିଶାଳ ବର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ମାନବ ମାନର,
 ରହିଛି ବିଶିଷ୍ଟ ତାହା ଅନନ୍ତ ବକ୍ଷରେ
 ଅନନ୍ତ ମାଣିକ୍ୟ ମୁକ୍ତା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣହୀରାବଳି,
 (ନାହିଁ ଯାହା କୁରୁନାହା—କୁବେର ଭଣ୍ଡାରେ)
 ନ ସଂଗ୍ରହ ତାହା ହାୟ ଦରଧୋଦରବଶେ
 ବିସର୍ଜିବା ଭବିତ କି ନୈତିକ ସାଦୃଶ୍ୟ ?
 ଏଣେ ଆତ୍ମା ଅନ୍ୟାତ୍ମର ଭୀଷଣ ବୈରତା,
 ବର ପ୍ରଧୁମିତ ସେହି ଅନେକ ଦୁଃଖୀ,
 ଦୋରାଅନ୍ତ ଅନ୍ୟାତ୍ମର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା ।
 ଅହୋ ! କେତେ ତୀବ୍ର ଜ୍ୟୋତି, ଶକ ସ୍ୱାର୍ଥପର,
 ମୂର୍ତ୍ତି ଯଥା, ରୂପବନ୍ତ ଭକ୍ତ ଅଭିଶାପ,
 ଅନଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାର ଦେବେ ଭସ୍ମୀଭୂତ
 ସ୍ୱପ୍ନ ଦୃତାଶନ ଦେବ ବିଶ୍ୱଭୟାକାଶ,
 କଳପିବ ବିଷାବର ବିଷକ୍ଷଣ୍ଡାସରେ ।
 ବେଳି ତପ ତପ,ରବ ଭେଦସକଳାରେ ।
 ଧର୍ମରକ୍ତା ହାରାଶାର ଭଣ୍ଡା-ଭଣ୍ଡାନେ,
 ମଣ୍ଡୁ ଅନ୍ୟାତ୍ମ ଆତ୍ମା ପଶୁପାଶୁ ଦୀନ,
 ରହିଛି ବର ଧର୍ମସାଧନ ବଞ୍ଚିତ,
 ଅପବିତ୍ର ଅନ୍ୟାତ୍ମ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟ ଦୁଃଖୀ,
 ଅଶ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ୟାତ୍ମ, ଆଉ ଅନ ବଥା ସଖେ,

ମାତରେ ଅନାୟାସାୟା ଗାଧୋଇବ ଆର୍ତ୍ତ !
 ମାନବସମାଜ ମଧ୍ୟେ ଏହି ଭେଦନୀତି
 ଭଗାଣ ସମ୍ଭବେ, ଦେବ ସେଷିବାକୁ ବହିଁ
 ସମ୍ଭବାର ସାମାଜିକ, ଏହି ନବଧର୍ମ
 ପ୍ରଚାରକ ତୁମ୍ଭେ ସଙ୍ଗେ, ସ୍ଥାପିବ ଭାରତେ
 ନବ ଧର୍ମସୂକ୍ତୀ, ତୁମ୍ଭେ ଭାବନ ବହିଁବି,
 ସୁରଦା ସେ ବାଣୀ କବି ଭାବନା ଶକ୍ତି ।
 ନୀରବରେ ବାସୁଦେବ, ଭାଷିଲେ କିଶୋରୀ —
 ବେଉଁ ବାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀମୟ ! ଅସାଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ?
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଳେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଦମିତାର ପ୍ରଭୋ,
 ଧର୍ମର ବିପ୍ଳବ, ପୁଣି ଲକ୍ଷ୍ମୀମାତେ କବି
 ଦୋଇ ପାରେ ସଂସ୍ଥାପିତ କୋଟି ଧର୍ମସୂକ୍ତୀ,
 ସତ୍ୟସୂକ୍ତୀ, ଶାନ୍ତିସୂକ୍ତୀ, ସର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ତୁମ୍ଭେ,
 ବର ଭବଭକ୍ତ ମୋତେ ପ୍ରଦାନବ ଯଶ,
 ମୁଁ ପଶୁ ତୁମ୍ଭର, ହରି ? ଯାହା କିଛି ମୋର,
 ତାହା ତ ତୁମ୍ଭର, ତେବେ କବିବର ଯଶ
 ନୁହେଁ ତ ତୁମ୍ଭର, ତାହା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ତୁମ୍ଭେ,
 ନିଜକୁ ନିଜର ଦାନ ସୁନ୍ଦର ରହସୀ !
 ନ ସମ୍ଭବ ପାର୍ଥ ବଥା ବହିରେ କଂସାର —
 ବଡ଼ ଦୁଃଖ ହୁଏ ମନେ, ସଙ୍ଗେ ! ଦେଖି ଦେଖି
 ସଂସାର ବେଭାର, ଦେଖ ଏହି ରତ୍ନାବର,
 ଅନନ୍ତ ଭୁମାବ ଶକ୍ତି, ଅନନ୍ତ, ଅବଳ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ବୁଢ଼ାଇ ପାରେ ଲବେ ସେ ସଂସାରେ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ଶୋଭାଇ ପାରେ ମହାରହେ ସୃଷ୍ଟି,
 ପୁଣି ଦେଖ ରୈବତକେ, ପ୍ରବୃତ୍ତଭାବ,
 ପାଳନ୍ତି ଅନନ୍ତ କୋଟି ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ସୁଦେହେ,
 ପ୍ରଦାନନ୍ତି ମହୋଷଧି ଧନୁରୁ ପ୍ରାୟ,
 ଆଉଁ ଆଉଁ ଏ ପ୍ରଦାୟ ମହାଶକ୍ତି ଅଗ୍ରେ,
 ନ ପୁଣି ଏହାକୁ ଜନେ, କିପରି ବାଧାବଦ
 ଅପ୍ରଦାୟ ଶକ୍ତି ଅଗ୍ରେ, ଅନର୍ଥସ୍ତ ପଥେ !

ବସନ୍ତି ସରଳ ସୁଦା, ଅସନ୍ତ ଜଟିଳେ ।
 ଏହିପରି ନାନା ବଥା ବହି ସବୁନାଥ,
 ଗୋଟି ପାର୍ଥବର ଧର୍ମ, ନୀତି ଭବଦେଶ,
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ଅନ୍ତଃସ୍ୱରେ, ଯଥାସମୟରେ ।

ଏକାକୀ ଅର୍ଜୁନ ବସି ନିର୍ଜନ ବନ୍ଧରେ
 ଭାରୁଛନ୍ତି ବେଳେ ବଥା, ଅବୁଝନ୍ତି ବେଳେ
 ଭାବୀ ସୌଭାଗ୍ୟର ଚକ୍ର, ବଳ-ଚକ୍ରପଟେ,
 ଭୁଲୁଛନ୍ତି ଦୃଷ୍ଟି ଦୂର, ମଣିଲେ ସେ ଯେହେ
 ବେଦଣ ଅନନ୍ତ-ସୁର୍ବେ ବରୁଛନ୍ତି ପ୍ରବେଶ ।
 ଭାବରେ ଏସବୁ — ଶୁଭ ସୁପ୍ରଭାତ ଆଜି,
 ବେଦେ ଚାଣ୍ଡେ ଆଶା-ବନ୍ଧେ ଭୂତବ ପୂର୍ବ
 ମହୋତ୍ସବ ଆଶା-ପୂର, ବିବା ଶୁଭକ୍ଷେତ୍ରେ
 ଅସିପୁରୁ ମୁକ୍ତିଦୀପ ଏ ଦ୍ୱାରବାସୁରେ —
 ଶୁଭମୟ ଅବୁଷ୍ଟର ଅବାର୍ଥ ଅଦ୍ୱାନେ ।
 ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ସୁରଦାଭର, ଅନିଭାଗ୍ୟେ ନେତ୍ର,
 ଦେବ ତା ସଂସର୍ଗେ ମୁହିଁ ପବିତ୍ର, ଭକ୍ତୁକ;
 ଭଦ୍ରା ବୃଷ୍ଟିଶ୍ୟା, ନୁହେଁ ସାମାନ୍ୟ ବନିତା,
 ଶୁଣି ତା ପବିତ୍ର ମୁଖ ସତ୍ୟଧର୍ମ ବ୍ୟାଖ୍ୟା
 ମୁକ୍ତ ହେବ ବଳ ଅସା, ଯୋଗ୍ୟ ସଙ୍ଗିନୀ ସେ ।
 ଏହିରୂପେ କୀର୍ତ୍ତନର ସୁଖପ୍ରତିଭା
 ଦେଖୁଛନ୍ତି ପାର୍ଥ ବସି ଭବିଷ୍ୟ ଦପଣେ,
 ଏ ସମୟେ ଭବପ୍ରସବ ହୋଇ ଶୌଭାଗ୍ୟର,
 ନିବେଦିତ ସ୍ୱଚ୍ଛବରେ ବିନୟ ବଚନେ —
 କେତେ ବର ବୀରମଣି, ଅଛନ୍ତି ଅରୁଣ
 ଅପେକ୍ଷାରେ ବଡ଼, ଆର୍ତ୍ତ ବଳସୁମ ସଦ୍,
 ଗଲେ ତୁମ୍ଭେ ଏକତରେ ବଡ଼ିବ ମଣୋହ ।
 ଶୁଣି ବୀର ଏ ବଚନ, ଭୂତର ଆସନ,
 ବିଳେ ବଳେ ଅନ୍ତଃସ୍ୱରେ ପ୍ରତିହାରୀ ସଦ୍ ।

ପ୍ରଥମ ପର୍ବ

ଆସ ହେ ଅତୀତ, ବାସେ ଫେରି ବର୍ତ୍ତମାନେ,
 ଫେଡ଼ି ହାର, ବଳି ଯାହା ବିସ୍ମୃତ-ତାରକେ,
 ବେଶାଅ ହାରବା ସଜସଜା, ଥିଏ ସେହୁ
 ବେହରାଏ—ଧର୍ମ, ନ୍ୟାୟ, ଜ୍ଞାନ, ବିଜ୍ଞାନର
 ବିଶ୍ୱର ଆବଶ୍ୟକ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତେ ।
 ଭବିଷ୍ୟ ଯା ପୁଣ୍ୟଗର୍ଭ ନବ ସଜନୀ—
 ଭବାର ସମାଜନୀତି, ଧର୍ମନୀତିସାର,
 ବଳାଇଲ ବୋଧିଷ୍ଠୀଣେ ଆର୍ଯ୍ୟର ଗୌରବ,
 ସେ ଗୌରବେ ପ୍ରାଣବତୀ, ପୁଣି ଶକ୍ତିମତୀ
 ରହିଛି ଅବଧି, ପୂଜ୍ୟା ଭାରତଜନନୀ ।
 ବିଶାଳ, ବିସ୍ତୃତ ସଭା ବିଶାଳ ସେସନ
 ମାନବର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟେ
 ତମ୍ଭା ଯଥା ଭୃଷ୍ମହ, ପୁଣ୍ୟ-ସତୀ-ପୁର,
 ନିର୍ମିତ ହିରଣ୍ୟବେ ସେ ସୁନ୍ଦରୀ ସଭା,
 ତ ଛାର ସେ ସଭା ବଡ଼ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଧର୍ମା,
 (ଅମରଗୌରବ ଯାହା, ଅମରବିଭୂତି)
 ଶୋଭେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜ୍ୱଳି ବହୁ ଭବ ପ୍ରମୁଖିରେ,
 ପ୍ରତୀତି ତବା ପୁଣି ଧର୍ମ ନ୍ୟାୟ ସତୀ—
 ଭୂତେ ଶିରେ, ପ୍ରତି ପ୍ରମେ ବୋଇଛି ଭବିତ
 ନୀତିଶ୍ଳୋକାଦିତୀ ଦୀପ୍ତ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷରେ ।
 ତଳେ ବିଜ୍ଞା ସବଳତ ମୟୁଣ ଗାଭିରା,
 ତହିଁ ପରେ ରକ୍ତ ଗୀତ ଶ୍ରେତ ଚନ୍ଦନର
 ବାସ୍ତାସନ, ତତ୍ତ୍ୱାରସ ଗତିରେ ବୋମଳ,
 ତାହି ପୁର ବେଶାସନ—ବସୁଧା ଅବତ,
 ବିଜ୍ଞା ତହିଁ ଚଉଚରା ତ ଇନ୍ଦ୍ର-ବାରୁ-ବାରୁ ।
 ବହୁହାରମୁଖୀ ସଭା, ବରାଣସୀସ୍ଥଳୀ,
 ପ୍ରତି ହାରେ କୌବାସବ, ରବ ପଦ୍ମସରେ,
 ବିଶାଳ ଭସ୍ମୀଷ ଶିରେ, ବକନେ ଦୃଢ଼ତା,
 ସାରସନେ ବରବାଳ ରମ୍ଭିତ ବର୍ଷରେ,

ହସେ ଶର, ଶରସନ, ଅମଞ୍ଜଳ ସୁଖେ ।
 ମଧ୍ୟରେ ମର୍ମରମ୍ୟ ମଞ୍ଜୁଳ ମଣ୍ଡପ,
 ବିସ୍ମୟ ତା ମଧ୍ୟସ୍ଥଳେ ରତ୍ନସିଂହାସନ,
 ସେସନ ବେଶରକୃଷ୍ଣ ପୁଷ୍ପବଳ ମଧ୍ୟୋ,
 ଭବବିଷ୍ଣୁ ବୃଦ୍ଧ ସଭା ଭବସେନ ତହିଁ,
 ପ୍ରଶାନ୍ତ ଗମ୍ଭୀର ମୂର୍ତ୍ତି, ଅବତ ସୁଦନ,
 ଶୁଭ ପରିଚ୍ଛଦେ, ଶିରେ ଶୁଭ ଜଟାଜୁଟ,
 ବଳା ଯଥା ବାରୁହୀନ ହୀରବଳୟଟ ।
 ଭନ ରମ୍ୟ ଶୁଭ ଶୁଭ ଆବଶ୍ୟକମ୍ଭେ,
 ଶିରେ ଟେକା ଶୁଭ ଛନ୍ଦ, ମୁଦ୍ରାହାରଣତ,
 ଭବ୍ୟ ବୋଇ ବେନି ପାଶେ ବେନି ପରିବର
 କାଳନ୍ତ ସୁଧୀରେ ଶୁଭ ତାମର ସତତ ।
 ସଭାଙ୍କ ହିପାଶେ ସମବୃଷ୍ଟ ଅସନ,
 ଭବବିଷ୍ଣୁ ଭବେ, ଜଣେ ଭୂଷାଭିଶିଳ,
 ଅନ ଭୀମ ଭବିଷ୍ୟ-ଅଶ୍ୱେସୁପକେତ,
 ଏକ ମୂର୍ତ୍ତି ଶାନ୍ତ ଭୂଷ, ଅନ ଦର୍ପହସ୍ତ,
 ଅଭେଦିତ ସଜସଭା ବେନିକ ଲୋଚନେ ।
 ପାଦ, ମିଶ୍ର, ସେନାପତି, ସାନ୍ତିବିପ୍ରବ,
 ପାଞ୍ଜିଆ, ନରରପାଳ, ଧର୍ମଧୀଶ ଆଦି
 କର୍ମତାରା ଭବବିଷ୍ଣୁ ନିଜ ନିଜ ସ୍ଥାନେ,
 ବସିଛନ୍ତି ବସୁବେଦ, ଅହର, ଭବବ,
 ସାତୀକ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ମାନ୍ୟଗଣୀ ଜନେ
 ସଭାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖାସନେ, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଧାନେ ।
 ସଭାସନେ ସୁତ ସଭା, ମାତ୍ର ସଜବାଣୀ
 ସମ୍ପର୍କତାଳନ-ଭାର ନ୍ୟାୟ ବୃଷ୍ଟ ପ୍ରତି,
 ଭବବିଷ୍ଣୁ ବସୁବେଦ, ବୃଦ୍ଧ ବୀରବସୁ
 ସୁଗତିତ, ସୁରୁଗତ, ଭବନ ନାସିକା,
 ସ୍ୱପ୍ନପଦେ ବିଦ୍ୟାଲୋଚ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଚାଳର,
 ସ୍ୱପ୍ନେ ଯଥା ସୁଭାସନେ ପ୍ରଭାବଗଣନୁ ।

ତ ମହାବାହୀର ଭାବୀ ମହାଭାବନାରେ
 କୁଟିତ ଲଲଟ, ନେତ୍ର ହିର, ଅବସ୍ଥିତ ।
 ପ୍ରଥମେ ଆରବ୍ୟ ଦେଲ ପ୍ରତାପର ଭେଟି,
 ବୃଷିତାତ, ଶିଳ୍ପତାତ ଭଲ୍ଲୁଷ୍ଟ ପଦାଟ
 ଅସି ଭେଟି ଗୁଳପଦେ, ଲଭି ଯୋଗୋପାଦ
 ସଦୃ ଯୋଗୀ ପୁରସ୍କାର, ବାହୁଡିଲେ ପ୍ରଜା ।
 ଅନନ୍ତର ଭଗସ୍ଥିତ ଦୋଇ ଯନ୍ତ୍ରୀ ଜଣେ,
 ଯୋଇ ପିତୃତର ଯନ୍ତ୍ର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଛାମୁରେ,
 ପ୍ରଣମି ନୃପତି-ପଦେ, ଭାଷିଲ ଏସନ
 ଭରା ଦୋଇ ସୁକୁବରେ—ଏ ଯନ୍ତ୍ରର ନାମ
 “କାଳସୋଗୀ”, ଆଦାତରେ ଅଙ୍ଗୁଳ ଏଥିରେ
 ବନ୍ଧିଦେବ ଯନ୍ତ୍ର ଦଣ୍ଡ, ଲୁଚା ବଲ୍ଲିତାଦି
 ମାନବ-ବାଣୀରେ, ଦେଉ ପରାୟା ସାକ୍ଷାତେ ।
 ସକୌତୁରେ କୃଷ୍ଣ ଚର୍ଚ୍ଚି କରନ୍ତେ ଆଦାତ,
 ବାହାରିଲ ଶବ୍ଦ—“ସାତ ଦଣ୍ଡ ପାଞ୍ଚ ଲୁଚା,”
 ବନ୍ଧିଲ ଦେ ଯେତେ ଏହା ଅନ୍ତରାଳେ ରହି
 ବୀଣାଜଣା ମଧୁଗନ୍ଧ ସୁକୋମଳ କଣ୍ଠେ ।
 ଭୂମିର ସଭାରୁ ଭଜେ ଧନୀ ଧନୀ ସ୍ଵର
 ବିସ୍ମୟ ପ୍ରଦତ୍ତାବନ୍ତ ଶିଳ୍ପୀ ଭବେଶୀରେ,
 ଲଭି ସେ ଆଶାତରୁଣ ଗୁଣସୁରସ୍ଵାର—
 କୁଣ୍ଡଳ, ବଟକ, ପଟ, ସୁବର୍ଣ୍ଣପଦକ,
 ବାହୁଡିଲ ମହାନନ୍ଦେ ପ୍ରଣମି ସଂସଦେ ।
 ଅନନ୍ତର ଅନ୍ୟ ଶିଳ୍ପୀ ଆଣି ବାଣୀଧାର
 ଦେଖାଇଲ ସଭାମଧ୍ୟେ, ବିବର ଏସନ—
 ଏ ଅଙ୍ଗୁଳ ଛାୟାଯନ୍ତ୍ର ମୋର ଭଦ୍ରାବତ,
 ଅଳଙ୍କାରମୟ କରେ ରଖିଲେ ଏହାକୁ,
 ଯେ ପରିବ ସେ ପ୍ରକୋଷ୍ଠେ, ଦେଉ ସେ ପତ୍ରଦେ
 ଯେତେ ଛଦ୍ମବେଶୀ, ତାର ପ୍ରକୃତ ସ୍ଵରୂପ
 ଦୋଇପିବ ଅବିବଳ ଏ ଯନ୍ତ୍ର ଅଙ୍ଗୁଳ ।
 ଆଉ ଏକ ଗୁଣ ପୁଣି ଅଛି ଏ ଯନ୍ତ୍ରର,
 ମୋଡିଲେ ଏହାର ପେଞ୍ଚ ଗାଢ଼କ ସଙ୍ଗୀତ ।
 ଏହା କହି ମୋଡିନ୍ତେ ସେ ପେଞ୍ଚ ଅଲ୍ଲମାଦି,

ବର୍ଣ୍ଣିଲ ସଙ୍ଗୀତସୁଧା, ଭଜିଲ ମୁନ୍ଦନା,
 ସତେ ଯେତେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଏ ରହି ତା ମଧ୍ୟରେ
 ବରନ୍ତି ସଙ୍ଗୀତାଳାପ—ବର୍ଣ୍ଣିରସାୟନ ।
 ଦେଖି କୃଷ୍ଣ ଦୋଇ ଭୁଷ୍ଣ ଦେଖେ ପୁରସ୍କାର
 ବହୁ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ସଦୃ ବସନ ଭୃଷଣ,
 ଘେନି ତାହା କୃଷ୍ଣଚିତ୍ତେ ଫେରିଲ ବିକାଶୀ ।
 ତହିଁପରେ ଆସି ପୁରୁଷଭାଗୀୟ ବାଣୀ,
 ଦେଖାଇ ପିତାବର୍ଣ୍ଣ ମୁଣ୍ଡିଦାର ଚୂର୍ଣ୍ଣ,
 ନିବେଦିଲ ସବନସ୍ତେ, ଦେବ, ଏ ମୁଣ୍ଡିକା
 ବାହାରିଲ ନବଶାତ ବୃଷଗର୍ଭ, ଏକ
 ପ୍ରକେ ତୁଏ ସଂମିଶ୍ରିତ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣରେଷ୍ଟ ଏଥି,
 ତୁଏ ଯଦି ବିବରର ପତୀ ଅନୁମାନ,
 ନିଶ୍ଚେ ତେବେ ଆବିଷ୍କୃତ ସୁବର୍ଣ୍ଣର ଗଣି ।
 ଘେନି ସେ ମୁଣ୍ଡିକା କୃଷ୍ଣ, ଦେଖି ଅବହେଳେ,
 ଆଦେଶିଲେ ପ୍ରେରଣେ ତା ପରାୟା-ଆଶାରେ ।
 ଏ ଅନ୍ତେ ନଗରପାଳ କଲ ଆଣି ପାଠ
 ଦୈନିକ ଚିପୁଣୀପଦ ଭଜେ ନଗରର,
 ଶାତ କର ସଭାକୁ ସେ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟସୁଖାଦିର
 ତାବତୀୟ ବିବରଣ, ଘେନିଲ ବିବାୟ ।
 ବନବିଭାଗୀୟ କର୍ତ୍ତା ବିଜାପିଲ ଆସି—
 ନାହିଁ କେବେ ଭପବୁଦ ଶ୍ଵାପଦକୁଳର,
 ସାଧନ୍ତି ଯୋଗୀଏ ଯୋଗ ନିଶେଷେ, କୁଣ୍ଡଳେ,
 ବାହୁଡି କରାଣ ସଦା ସୁମଦୁଷ୍ଟକର,
 ନାହିଁ କଷ୍ଟ ବନତାରୀ ଅନାୟୀ ତାବର,
 ଫଳଭାରେ ଅବନତ ବନ-ଶିରଦୁମେ,
 ସୁନ୍ଦ ନୀରେ ତରଳୀର ପାବତୀ-ତଟିନୀ ।
 ଆସି ଅନ୍ୟ ସଂସ୍ପଦରେ ଅସଭ୍ୟ ଅନାୟୋ
 ଦେଉଛନ୍ତି ତମେ ଆୟାଭାବନୁ ପ୍ରାଣିତ,
 ବିଶେଷେ ସୁରଦାବର ପୁଣୀ ସାମୀ ଦୀକ୍ଷା
 ଆଣିଅଛି ତାହାବର ଅନୁବର ପ୍ରାଣେ
 ଅଙ୍ଗୁଳ ପରବର୍ତ୍ତନ, ଅଦମ୍ୟ ପ୍ରେରଣା ।
 ରାଜନନ୍ଦିନୀଙ୍କ ଧର୍ମ-ଭବଦେଶାବତୀ

ପଦପାଦନୀ ସୁଖୀ ଗଙ୍ଗାଧାରୀ ପ୍ରାୟ
 ଧୋଉଅଛି ସେମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଆବଳତା,
 ମଉଁ ସଙ୍ଗେ ହରିନାମେ, ଆବାଳ ସୁବର ।
 କି ଅନନ୍ଦ ନବସୁର୍ଗ ସୁନିଶ୍ଚିତ ଶେନା,
 କି ମହାନ, କି ଉଦାର ନବଧର୍ମସୁତା
 ବରୁଛି ସଂସ୍ଥାପନ ଅଗମ୍ୟ ବାନ୍ତାରେ,
 କି ବହୁବି ତାହା, ଦେବ, ଦେବହରୁର ସେ,
 କି ଅନନ୍ତ ସ୍ୱେଦ, ହେମ ଶେରୁଛି ସେ ସୁତେ,
 ପଶିଲେ ସେ ପୁଣ୍ୟସୁତେ ନ ବଳେ ମାନସ
 ଫେରବାକୁ ଅତି ଦୟା ଦାରୁଣ ସଂସାରେ ।
 ଏ ଅନ୍ତେ ମଗଧ ସୁତା ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ଦୂତ
 ଭାବୁ ଦେଖ ଆସି ଅଗ୍ରେ ପ୍ରଣମି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେ,
 ଯୋଗୀପଦେ ବସିବାକୁ ଅଗ୍ନି ଅନୁମତି
 ପଦାଶ୍ରେ ବୁଝୁ ତାହୁ, ବହୁ ଦୂରବର !
 ମଗଧର ସମାଚାର, କି ଦେଖିଲ ଭଣ୍ଡ ?
 ଭୁବିଷ୍ୟ ଦୂର, ଦେବ ! ଅତୀତ ହୃଦେ
 ଜୟସନ ଗିରିଦୁର୍ଗ, ଚୌପାଶେ ତାହାର
 ଅତି ଭେଦୀ କଳ୍ପଦୂତ ମହାଧରମାଳା
 ରୁଦ୍ଧିଛି ଆଦୃତ ଶୌରୀପ୍ରାଚୀର ପରାୟେ,
 ଅଭେଦୀ ସେ ବୈରାବଳେ, ସୁଭାବେ ଅଳେଖ
 ତାରୁ ଦିଗେ ତାରୁ ଗାନ୍ଧୀ, ପ୍ରଥମ ଗୋଟିକ
 ଦୁର୍ଗର ପ୍ରବେଶ-ପଥ, ସତବରକ୍ଷିତ,
 ଗିରିଗାନ୍ଧେ ଲାଗି ଲାଗି ସଜ୍ଜିତ ବନାଣ,
 ବାହୁଁ ଭୀମବାନ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରୀ, ଭୀଷଣ ପ୍ରହରୀ
 ଦେଉଛି ପଦ୍ମ, ବାହୁଁ ମଉଁ ଦନ୍ତାବଳ
 ଭାବୁ ହାରରକ୍ଷିରୁଣେ, ଗଙ୍ଗେ ବନ୍ଧନୀବ,
 ବାହୁଁ ବା ବନ୍ଧନର ରକ୍ତାକ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ
 ନିରେଖି ଅନଳ-ନେତ୍ରେ ଚକ୍ରୁଛି ହାରେ ।
 ଅନୀ ଗାନ୍ଧୀନୀୟ ଉଠି ଚର୍ଯ୍ୟଦେ ଉପରେ
 ଯାଇଛି ଅବାଶେ ମିଶି, ଅତି ପିତ୍ରିକ ସେ,
 ରଖିଲେ ତା ଶିରେ ଘେରୁ, ଗତି ଆସି ତାହା

ନ ହୁଇଁ ପଦପଦ ଦେବ ନାହିଁ ପ୍ରେର ।
 ଭୀଷଣ ଅରଣ୍ୟମୟ ସେ ଗିରିପକ୍ଷେ,
 ବଣୁବପାଦପ ଗୁଡ଼ା ନାହିଁ ସେ ଅରଣ୍ୟେ
 ଆନ ବରୁ, ସେ ବଣୁବ ଶୌରୀକ ପ୍ରାୟ
 ଦୃଢ଼, ଗାନ୍ଧୀ, ଭୟେ ବହୁ ନ ପାରୁଛି ପଶି
 ଗଣପକ୍ଷକୁଳ, ତର ଚମସୁନୀବାସ ।
 ସୁଭାବେ ସେ ଗାନ୍ଧୀନୀୟ ଶନ୍ଦ ଅନାସ୍ୱେଦ,
 ତଥାପି ତା ପ୍ରତି ଅତି ସୁକୃଷ୍ଣ ସଦା,
 ମହାଦେବୀନକ ସୁତା ଜୟସନ ଗୀର,
 ବରୁଛି ସୁରକ୍ଷା ଗାନ୍ଧୀ ବନ୍ଧନବୌଶଳେ,
 ପ୍ରଥମ ଗାନ୍ଧୀରେ ଭେଦ, ଦ୍ୱିତୀୟେ ଦୃଢ଼
 ଚୌପାଶେ ପ୍ରାପିତ ଅତି ଧୀର ଗର୍ଭରୁ,
 କି ସୁସ୍ଥ ବୌଶଳେ ତାହା ହୋଇଛି ସଂସ୍ଥ
 ସୁସ୍ଥ ବୈଦ୍ୟାବଳେ ତାରେ, ଉଠିଲେ ସେ ପଥେ
 ଦେହ, ଉଠିବ ସେ ଭେଦ ଭେଦବେ ଗରଜ,
 ବାଜବ ଦୃଢ଼ ବର୍ଣ୍ଣଶୂଳ ବୋଳାହଳେ,
 ଛାଡ଼ିବ ଗର୍ଭର ରକ୍ତ, ଗର୍ଭଗତ ପ୍ରାୟ,
 ସୁରବ ସେ ନିସବେଦ ଶନ୍ଦ-ଅଗମନ ।
 ମିଶି ଶୂରାଯାନ୍ତିଦେ ପଶିଲ ନବରେ,
 କି ବର୍ଣ୍ଣିକ ମଗଧର ଶାଶୁଣୀ ମହିମା,
 ଅଳକାପୁର ସେ, ମାନ୍ଦ ନାଗରବ ଜନେ
 ରତ ସଦା ସ୍ତ୍ରୀମାନୁଷେ, ଉତର କୁସୁର,
 ସଥା ସୁତା, ତଥା ପ୍ରଜା ଅଧର୍ମସୁତା,
 ସେ ଦୃଶ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରିୟ ନେତ୍ର ବ୍ୟାଥାରେ ସଦା ।
 ପରସୁତା ଆନମଣ, ପରସୁ ଗୁଣନ,
 ସୁତା ପ୍ରଜା ଭୟସୁର ସୁଭାବକ ଧର୍ମ,
 ସାନ୍ତସ୍ଥାନ ଜୟସନ, ନାରଦୀ ପିଣାତ,
 ବିସର୍ଜିତ ନୃପତିଧର୍ମ, ପଶୁଧର୍ମେ ରତ,
 ବୃଷା ବେଳେ ଦୃଶ୍ୟକୁ ବରୁଛି ଅସ୍ତ୍ରୀ ।
 ସତୀବ ଶୋଷଣନୀତି, ନିର୍ଦ୍ଦୀବ ଶୋଷଣ ।
 କି ପ୍ରଗର ଦୃଶ୍ୟଦାୟକ ଦୃଶ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦୀବ,

ମିଶିବୁ ସେ ବୃଷ୍ଟି ସହ ବୃଷ୍ଟି ଶିଶୁପାଳ
 ଶିଶୁ-ପ୍ରଶମତ, ଦୀନ, ମିଶିବୁ ଅନଳ
 ତେଜସ୍ବୀ ବାରୁଡ଼େ, ତାର ବୃଷ୍ଟି ପ୍ରସ୍ତୋତନେ
 ସାବ-ଭୋମ ପଦଲର ଇନ୍ଦ୍ରେ ଜଗସନ୍ନ ।
 ରସିବୁ ସେ ଦନ୍ତୀ ବର ବହୁ ନରବରେ,
 ମନାସିବୁ ପାଣୀ, ତାଙ୍କ ଶିର ଶତକେଳ
 ବଜୟ-ବମଳା ପଦ ପୁଜବ ସବର,
 ତ ଭୀଷଣ ଅତ୍ୟାଚାର, ଭାବି ବୁଝି ପ୍ରଭୋ !
 ଏହା ଭାଷି ବାହାଡ଼ର, ଅସି ବୃଷ୍ଟିବରେ
 ମଗଧର ବବରଣ ବର୍ଣ୍ଣନାପଦିବା
 ସୁନ୍ନ ଭୁଜପଦାଳିତ ହୋଇ ପୁରସ୍ବତ,
 ରମିଲ ମେଲଣି ମାରି ଶ୍ରୀବୃଷ୍ଟି ଛାମୁରୁ ।
 ତହିଁ ପରେ ଆସି ଚେକିପ୍ରତ୍ୟାବୁଦ୍ଧ ଦୂର
 ନବଦିଲ ସାନୁନୟ ସଭାକୁ ଅନାଇ—
 ଚେକିପୁରେ ବହୁବିନ ଭସି ଭ୍ରମି ମୁହିଁ
 ଅଜିବୁ ସେ ଅଭୁଜିତା ସେ ଗତୀ ସମ୍ବନ୍ଧେ,
 ବହୁବୁ ସଂକ୍ଷେପେ ତାହା ଶୁଣନ୍ତି ସବଳେ—
 ବମଳାଙ୍କ ରତ୍ନବେଦୀ ଚେକି, ମହାମାନୀ
 ଶିଶୁପାଳ, ଶାସେ ତାହା ବୃକ୍ଷସ୍ବ ପ୍ରତାପେ ।
 ପରଞ୍ଜୟ ଚେକିପଦ, ଅଭୁଜ ବୀର୍ଯ୍ୟାହ,
 ହୋଧୁତ ଦୂର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପାରେ ସେ ଉପାଧି
 ଭକ୍ତ ଦୁଃସ୍ତ୍ର, ନବେ ଶାଲ ବୀର୍ଯ୍ୟ ବୀର ସେବୁ,
 ମହାବଳ, ମହାବୀର—ଆଭୁଜାତୋ ସୁଭା
 ମଣେ ସେ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନ କ୍ଷିତିରୁ ପୃଥୁକ ।
 ବହୁ ବୃଷ୍ଟି ଗୁଜାବର ନେତା ଶିଶୁପାଳ
 ବରନ୍ତି ଆଶ୍ରୟ ଯଥା ଦୂଷିତ ବାସରେ
 ବହୁ ବଞ୍ଚିବୀତି, ପୁଣି ବଞ୍ଚାନ୍ତି ଶେବାଳ,
 ତଥା ଚେକିଶୁଭ୍ରାଣିତ ବୃଷ୍ଟି ନରପାଳେ ।
 ସାଜିବୁ ସେ ମନ୍ଦସୁର ସମସ୍ୟା ମଧ୍ୟା,
 ମହାପର ମନ୍ଦସୁର ମହାପ ସେସନ,
 ମଣ୍ଡଳ ଧରକୁ ସର, ସିନ୍ଧୁ କୁଳ ବଜ
 ବହୁବୁ ମୁହୁତୁ ଭୁବି ବୀର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ ମୋହେ,

ଭୁବିବୁ ଧର୍ମକୁ ତଥା ଶିଶୁପା-ଅମରେ ।
 ସବୁବେଳେ ବୃଷ୍ଟି ନିନ୍ଦା ବେଳେ ଉପଦାସ,
 ବରେ ବେଳେ ଅଭୁଜସ୍ବ ବନ୍ଧୁଗଣ ଆସେ,
 ବେବେ ଧର ବଂଶୀଟାଏ, ସୁଭାସି ରକ୍ତରେ
 ବହେ ମୁଁ ରୋଗାଳତରୁ, ବୃଷ୍ଟି-ଅବତାର,
 ବର ମେବେ ପୁରା, ସେବେ ଇନ୍ଦ୍ର ଚତୁର୍ବର୍ଣ୍ଣ ।
 ବେବେ ବା ବଜ୍ର ପଦେ ବହୁମ ଭୁଜଙ୍ଗ
 ବରେ ବୀଜ ଅଭୁଜସ୍ବ ବାଜସ୍ବବନ,
 ଦୁସି ଦୁସି ଗଣସାନ୍ତି ବୃଷ୍ଟି ମିଶେ ତାର ।
 ବାଧା ଦେଇ ବନମାଳୀ ଭାଷିରେ ସହାସ୍ୟା—
 ଆଉ ଦୂର, ସେ ବଥରେ ବେଉଁ ପ୍ରୟୋଗନ,
 ତ କ୍ଷତି ନିନ୍ଦାରେ ତାର, ପରନିନ୍ଦାବାଦେ
 ବୁଝି ଜିହ୍ବା ବଜ୍ରପିତ, ନ ତାଣେ ସେ ଏହା,
 ସେ ପରମ ଅଜ—କ୍ଷମା-ବରୁଣା-ଭାଜନ ।
 ସର୍ପମୁଖର ସମ୍ବଦ ଦୂରାଦୂର ଭୁବ ?
 ନିଶେ ସେବୁ ସେ ନିନ୍ଦା, ଏହି ଉପାଧି
 ତାହା ଶିରେ ବଳବର ମୁଣ୍ଡିବା ମୁକୁଟ,
 ଚକ୍ରାଏ ସେ ତାକୁ ଲେବେ, ଅଙ୍ଗୁଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶି ।
 ବଞ୍ଚିତ ପୋଷିବା ହୋଧ-ନିନ୍ଦା ନିନ୍ଦାରେ,
 ନିଜର ଅନିଷ୍ଟ ତହିଁ, ମହାଗହ୍ନ ହୋଧ,
 ତୋର ଉପଦ୍ରୁ, ଦୂର, ବାହୁଲର ଆଶେ
 ବାଜିବ ତ ହାରେ ଆଣି ମହାବଳ ବୀର୍ଯ୍ୟ,
 ଅଥବା ମୁଣିବ ଭୟେ ପୋଷିବ ଭୁଜଙ୍ଗେ,
 ନିଜେ ନିଜ ପଞ୍ଚବ ତା ବବଳେ ବଂଶନେ ?
 ଛାଡ଼ ନିନ୍ଦାବର ନିନ୍ଦା, ଅଙ୍ଗାଦୀ ସେ ବଥା,
 ବହୁ ବଜ୍ର ଆସୋଜନ ଦେଖିବୁ ତ ତହିଁ ?
 ହୋଇ ଅସ୍ତବର ଦୂର, ଇନ୍ଦ୍ର ନମ୍ରମୁଖେ
 ବହୁବୁ—ଦି, ଆସୋଜନ ଗଣେଶ ବସୁବ,
 ବହୁବୁ ଅସଂଖ୍ୟ ରଥ, ଶବ୍ଦକର୍ମିତ,
 କର୍ମିତଣ ଗହୁଣନ୍ତି ବାଣ ବିଦାନିଶି,
 ଗନ ଗନ ଦେବି ନାଥ ଧାବିତ ମଗଧେ,
 ବହୁବୁ ନଗରେ ଏବ କାବନ୍ତ ଚାଷିଆ

ଧାତ୍ର, ପ୍ରବେଶ କୃପା ଦେବ, ଦେବୀ ଅସ୍ତ୍ରାକନ,
ପଞ୍ଚକ୍ଷେପ ବୃଷ୍ଟି ଦେଉଁ ଶକ୍ତି ପ୍ରତି ।
ଏହା ଭାଷି ତାର, ଭବିଷ୍ୟତ ପ୍ରସାଦ,
ଗମ୍ଭୀର ଅନ୍ୟ ବାଣୀ, ପ୍ରଣମି ଦେଶବେଦ ।
ଏହିଭାବେ ଶକ୍ତିକାନ୍ତୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗ
କରି ସୁସ୍ଥ ଅସ୍ତ୍ରାକନ, ଯାହା କରୁ ବୃଷ୍ଟି
ସେହିଭଳି ବାଣୀ, ଭବିଷ୍ୟତ ପ୍ରସାଦ
କହିଲେ ଏସବୁ, ସବୁ ସଦୃଶୀ ବାଣୀ
ମଣ୍ଡିତ ଏ ଶକ୍ତିକାନ୍ତୀ, ଅସ୍ତ୍ରାକନ,
ଅସ୍ତ୍ରାକନ ପିତୃବୀ, କେବେ ସୁଦ୍ଧା ଉପସ୍ଥାନ—
ସଦୃଶ—ନରମଣି, ସୁଦ୍ଧା ମାତାମତ୍ତ,
ସଦୃଶ ସମସ୍ତେ ମୁହିଁ କରୁଛି ପ୍ରସାଦ—
ବିବାହର ଉପସ୍ଥାନ ଭବିଷ୍ୟତ ସୁଭଦ୍ରା,
ଅସ୍ତ୍ରାକନ ଯୋଗୀ ପାଶେ ଅସ୍ତ୍ରାକନ ବହିତ ।
ଭାଗ୍ୟାନ୍ତରେ ଉପସ୍ଥାନ ଦ୍ଵାରକାରେ ପାଶ,
ଅଭିନବ ଯୋଗୀ ଯୋଗୀ, ଯୋଗୀ ଯୋଗୀ
ଭବିଷ୍ୟତ, ନରମଣି ପାଶ, ସୁଭଦ୍ରା ଅସ୍ତ୍ରାକନ
ନାରୀ, ଭବିଷ୍ୟତ କୃତ—ନିଜା ପ୍ରତି ପ୍ରତି
ସମାନ ଉପସ୍ଥାନ, ଯେତେ ଭବିଷ୍ୟତ ପ୍ରସାଦ
ମୃତବତ ଅସ୍ତ୍ରାକନ—ଅସ୍ତ୍ରାକନ ପ୍ରାଣେ
ସଜ୍ଜିତ ନରମଣି ସଜ୍ଜିତ ଅସ୍ତ୍ରାକନ,
ମୋ ବିଚାର କିରଣରୁ ଅଭିନବ ସଦୃଶ
ସୁଭଦ୍ରା ଉପସ୍ଥାନ, ମହାଶୟ ଶକ୍ତି
କିରଣେ, ବିନୟ, ତାହା,

ସୌଜନ୍ୟ, ସୁଧର୍ମ,

ଦୟାସୁଖ, ସମାଧାନ, ଭବିଷ୍ୟତରେ
ଭାବରେ ଅଭିନବୀୟ, ସଜ୍ଜିତରେ ।
ଏହା ଭାଷି ନିରବରେ ବୃଷ୍ଟି ବୃଷ୍ଟି—ରବି,
କହିଲେ ଅସ୍ତ୍ରାକନ, ବସ୍ତୁ ! ସୁପ୍ରସାଦ କବ
ବାହାର ଅସ୍ତ୍ରାକନ ? ପାଶ ଯୋଗୀପାଶ ସଦୃଶ,
ଦେଲେ ସଂସାରରେ କବ ମଙ୍ଗଳ ସଦୃଶ,
ଦେବ କୁଳ ମହାବଂଶେ ସଜ୍ଜିତା ସାପନ,

ଦେବ କୁଳ ମହାବଂଶେ ସଂସାର,
ଏ ସୁଯୋଗ ଉପସ୍ଥାନ ନୁହେଁ ମୋ ବିଚାର ।
ସପାଥ ପିତୃବୀ ଦେବ ଭାଷିଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ,
ପଞ୍ଚ ପାଶ୍ରବ ଏ ମଞ୍ଚେ ପଞ୍ଚ ରତ୍ନଦୀପ,
ତାଙ୍କ ତେଜେ ଅସ୍ତ୍ରାକନ ଦେବ ଏ ଭାବର,
ପାଶ୍ରବ ସମୁଦ୍ର ସୁଯୋଗ ପ୍ରାଣେ
ନିଷ୍ପତ୍ତି ଶକ୍ତିକାନ୍ତୀ ଭାବରମଣି,
ନିଷ୍ପତ୍ତି ଯେସବୁ ଦୀପ ଶବ୍ଦ ସୌରବରେ ।
ଅଭିନବ ଭବିଷ୍ୟତ କହିଲେ ଯାତାକ—
ମହାବୀରେ ଅଭିନବୀୟ ରତ୍ନଦୀପ ପାଶ୍ରବ,
ନିଷ୍ପତ୍ତି ସଦୃଶୀୟା, ଦେଲେ ସେ ଜାମାତା,
କହିବ ଗୌରବ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଏ ସଦୃଶୀୟ ।
ଶୁଣୁଥିଲେ ବଳଭଦ୍ର ସଦୃଶୀୟ ବସି,
ଭବିଷ୍ୟତ ନୟନେ ତାହି ଅନ୍ୟମତା ପ୍ରାଣ,
କି ନରମଣିରେ ଯେତେ ନିମନ୍ତ ସେ ଏବେ,
ସାତୀକର ଶେଷ ବସା ଶୁଣି କାମପାଳ
ତାହିଁଲେ ଅଶଙ୍କାକୃତ କୃଷ୍ଣାଧୀ ବୃଷ୍ଟିରେ,
ଯେତେ ତାଙ୍କ ଶରୀର ପ୍ରତି ରତ୍ନଦୀପ
ଉଠୁଅଛି ସମସ୍ତେ କରୁ ପ୍ରତିବାଦ ।
ନ ପାଶ୍ରବ ସେ ସଜ୍ଜିତ, ଉଠି କହିଲେ ଗରୁଡ—
କି କହିଲ, କି କହିଲ, କବ ଦେବ ସାତୀକ,
ଅଭିନବ, ଭୁମ୍ଭୁ ଶୁଣୁ ପାଶ୍ରବ ଶବ୍ଦ ପ୍ରସ୍ତ
କହିବ ଗୌରବ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଏ ସଦୃଶୀୟ ?
କି କୁର୍ତ୍ତାବୀ ହାସ୍ତ ସଦୃଶ ପବିତ୍ରବଂଶର,
ଭୁମ୍ଭୁ ମୁଖେ ଏ କାନ୍ତୀ, ରତ୍ନଦୀପ କୁର୍ତ୍ତାବୀ !
ଏବେ କି ଦେବ ଦୀନ ସଦୃଶୀୟ, ଅନୁସନ୍ଧେ
ଦେବ ଗୌରବ ? ଧନୀ ଶୁଣୁଅଛି କବ !
ଧନୀୟ ବାହାର, ସ୍ଵାକାନ୍ତୀ ସଦୃଶୀୟ,
ନାହିଁ ସେ ସେ ସଦୃଶୀୟ—ଗୌରବ—କହିବ,
ମୋ ସୁଦ୍ଧା ଦେବ କହିବ ବିଶ୍ଵାସ ଏ ବସା,
ଦେବ ପରେ ପାଶ୍ରବ ଶୁଣି, ନାହିଁ ନୁହେଁ ସଦୃଶୀୟ,
ସଦୃଶୀୟ ଅସ୍ତ୍ରାକନ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ବାଣୀ

ବସୁଧୂତ ଯଦୁବଂଶେ କାମାଦୂପଦର ।
 ନୁହେଁ ପାଥୀ ଯୋଗୀପାତ୍ର ସୁଧା ସୁଭଦ୍ରାର
 ଯୋଗୀପାତ୍ର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ରାଜବନ୍ଧବତ୍ତ ।
 ଭୁବନବନ୍ଧବ-କାହିଁ, କୁରୁକୁଳମଣି,
 ରଦାୟକେ ଅକ୍ତିତାୟ, ତଥା ଦାନେ, ମାନେ,
 ଭାରତରାଜନୀୟୁକ ମୁକୁଟମଣିରେ
 ସମୁକ୍ତଳ ପାଦ ତାର, ଦକ୍ଷିଣ ତାର ବାମେ
 ଭାରତସମ୍ରାଜ୍ଞୀରୂପେ ଶୋଭିବ ସୁଭଦ୍ରା ।
 ନ ଦେଉଣୁ ଯଥୋଚିତ୍ ସାତ୍ୟକି ଏହାର,
 ବନ୍ଧୁଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ପାଥୀ ନୋହୁଁ ପଛେ ରାଜା,
 ମାତ୍ର ବଡ଼ ରାଜାଠାରୁ, ମଣ୍ଡିତ ସେ ସଦା
 ଭକ୍ତି, ପ୍ରୀତି, ସତ୍ୟ, କୀର୍ତ୍ତ, ବୀରତ୍ବ, ସଞ୍ଜମ,
 ବନୟ, ସୌଭାଗ୍ୟ, ଦୟା କ୍ଷମା—ମହାରହେ,
 ଏବେ ଅପାତ୍ର ବ ରହୁ, ଏବେ ରାଜଭୂଷା
 ଅଛୁ କେଉଁ ନୃପତିର—ଅମରବୁଲ୍ଲଭ ।
 କିଏ ଆତ୍ମୀ, ଉପସୂକ୍ତ ବର ସୁଭଦ୍ରାର ?
 କରେ ନାହିଁ ପ୍ରଣାମ ଯେ ପିତୃମାତୃ-ପଦେ
 ଅଛୁ ହୋଇ ଅଭିମାନେ, ସେହି ନରାଧମ—
 ସେହି ଦୂର୍ଗା ରଜନୁର୍ଗ, ଯୋଗୀ କି ଭଦ୍ରାର ?
 ଭାଇ କି ଯେ ବଞ୍ଚି ଦେଇ କରୁଥିଲୁ ବୃତ୍ତା,
 ସେହି ପାପୀ ପିଣ୍ଡାତ କି ଉପସୂକ୍ତ ବର
 ଦେବୀ ସୁଭଦ୍ରାର ? ପୁଣି ଦହି ଚିତୁରୁଡ଼ୁ,
 ଲୁଚି ଥିଲୁ ନାଶିବାକୁ ପିତୃବୀପତ୍ନୀକି
 ପିତୃବୀପୁତ୍ରଙ୍କ ସହ, ସେହି ଆତତାୟୀ
 ତପସ୍ବିନୀ ସୁଭଦ୍ରାର ନୁହେଁ ଯୋଗୀ ପତି,
 ଶୋଭା ବଦେ ଚନ୍ଦ୍ରବଳା ଚନ୍ଦ୍ରବିନାଶିକିରେ,
 ନୁହେଁ ସ୍ବାଶୁ ଶିରେ ଦେବ, କି ଅଜ୍ଞାତ ବଦା
 ଶଶୀ ଗଗି ସୃଷ୍ଟି ଶଶିରାଶି କୁମୁଦିନୀ,
 ନୁହେଁ ଜ୍ୟୋତିରଙ୍ଗପାଇଁ, କ୍ଷୀଣଜ୍ୟୋତିପୁତ୍ର ।
 ତପଃକ୍ଷେତ୍ର, ନୀଳାକ୍ଷେତ୍ର—ରଣକ୍ଷେତ୍ର ଯାର,
 କିଛିଲ ଯେ ଲକ୍ଷ ରାଜା ଲକ୍ଷ୍ମୀଭେଦ ପଣେ,
 କେଉଁ ରାଜା ସରି ତାକୁ ? ରାଜାର ରାଜା ସେ ।

ଭଦ୍ରାକନ୍ଦୁ ପରଶସ୍ତ୍ର ବ୍ୟାତା ନିବନ୍ଧ,
 ଦେନିକ ସବାଶେ ସୁଷ୍ମ ଦେନିଏ କେବଳ
 ଉତ୍ତରରେ ଦୁଇପାଣି ବନ୍ଧିତ ଅଧରେ—
 କି ଅଭୂତ ଶକ୍ତି, ବୃଷ୍ଟି, ଭୃମ୍ବର ଏ ଭଲ,
 ବଲ ଯେହୁ ସରୋରବେ ଦୁହିତା-ପ୍ରଦାନ
 ତବ ପୁତ୍ର ଶାମ୍ଭୁ, ସେହି ନଦୀନ ବାନ୍ଧବ
 ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପ୍ରତି ତଳେ ନ ହୁଏ ମମତା !
 ଦେଉ ପଛେ ପାଥୀ ରାଜା କିମ୍ବା ମହାରାଜା,
 କିବା ରାଜା କିବା କ୍ଷତ୍ର ଆତ୍ମର ତହିଁରେ,
 ମାତ୍ର କାହିଁ ଅଛୁ ଭଲ ବର ପାଥୀବନ୍ଧୁ,
 ଏକପତ୍ନୀ ପଞ୍ଚପତି, ସୃଷ୍ଟିକ୍ଷତା ନୀତି ?
 ଏରୂପ ଜଗନ୍ନାଥାରା ସହ ବନ୍ଧୁପଣେ
 ନଷ୍ଟ ହେବ ମାନ, କୁଳେ ଶୋଚିବ କଳବ,
 ବଞ୍ଚେଣେ ମରବ ଭଦ୍ରା ଦାରୁଣ ରାଜାରେ ।
 ବନ୍ଧୁଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଆତ୍ମୀ କେଉଁ ଫଳ ଭଲ
 ମହତ ନିନ୍ଦାରେ ? ହୁଏ ବନ୍ଧୁତ୍ବ ତହିଁ
 ବକ୍ରାକ୍ରମ, ଶ୍ରେଣୀକର୍ଣ୍ଣ, ନିନ୍ଦାବାଦସ୍ଥାନ,
 ଯାଉ, ବୃଥା ସେ ବଥାରେ ଦେଉ ପ୍ରୟୋଗନ,
 ଉପସୂକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବର ଦେଉ ସମାଧାନ ।
 ଜନଶଃ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଦେଲୁ କଟିଳ, ପୃଥୁଳ ।
 ଦେଖି ଏହା ବସୁଦେବ ଭାଷିରେ ଏସନ—
 ପଣ୍ଡିତ କଳହସ୍ତାୟ ଦେଖ ଏ ଶକ୍ତିଶା;
 ସନ୍ଧିସୂତ ଶେନି ହୁଏ ବିତାର ପ୍ରଥମେ,
 ଜମେ ଭଠେ ସୂକ୍ତି ଦେବଦେବୀର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ,
 ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ହୁଏ ନାହିଁ ଚୁଡ଼ାନ୍ତ ମୀମାଂସା
 କେବଳ ବିଚିତ୍ରା, ଗୋଧ ହୁଏ ମାତ୍ର ସାର ।
 କାହିଁ ସୁଭଦ୍ରାର ଶୁଭବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗ,
 କାହିଁ ମହତର ନିନ୍ଦା, ଶାସ୍ତ୍ରର ବିତାର,
 ବୃଥା କଳହରେ ବସୁ ! କେଉଁ ପ୍ରୟୋଗନ,
 ଦେଉ ସ୍ବପ୍ନସ୍ବର-ପଦା ଆସୁ ଧନଞ୍ଜୟ,
 ଆସୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ପୁଣି ଅପତ୍ନ ସବୁର
 କ୍ଷତି ସୁରାଜନୀୟୁକ ସମସ୍ତ ଭାରତ,

ବାହୁ ନେବ ଭଦ୍ରା ତାର ମନୋମତ ପାଦ ।
 ଶୁଣି ଏହା ବଳଭଦ୍ର ବହୁରେ ଚକ୍ରପାଣି—
 କ୍ଷମନ୍ତୁ ଧୃଷ୍ଣତା, ଦେବ, ଏ ଆକାଶୀନର,
 ଅଛୁ ମୁହିଁ ସତ୍ୟବାଦୀ, ପିତା, ଏ ବସନ୍ତେ
 ପ୍ରେମ ଶିଖା, କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପାଶେ,
 ଦେବମନ୍ତ୍ର ଲାଞ୍ଜି ସତ୍ୟ, ଶୁଣିବି ଦେବମନ୍ତ୍ର
 ନିଜ ବରେ ନିଜ ଶିର, ଯାଇ ଏହିକ୍ଷଣି,
 ପେଶି ଶୀଘ୍ରାମୀ ଦୁରେ ଦୁଃଖୀ ନଗରେ,
 ଆସିବ ଆମଳେ କରୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ନଗେ,

ପ୍ରହାନ୍ତି ତା ବରେ ଭଦ୍ରା, ଲଭିବ ଆଶ୍ୱାସ ।
 ଏହା ବହୁ ପ୍ରହରାଦେବୀ ନ ବର ପ୍ରତୀକ୍ଷା,
 ଭୃଂଶରେ ସଭାମଧ୍ୟା ବୁଝିବ ଉପନେ ।
 ଦେଖି ସଭାସଦେ, ଦେଲେ ବିସ୍ମୟେ ପ୍ରବଧ,
 ମାତ୍ର ବେଦ ନ ବହୁରେ ଭଲ ମନ କିନ୍ତୁ,
 ବେଦକ ଶୁଣିଲେ ସବେ ଭବିଷ୍ୟ ଆଶଙ୍କା,
 ଯଥାକାଳେ ସଭା ଭାଙ୍ଗି ସଭା ଭଗ୍ନସେନ,
 ଭୃଂଶରେ ସଭାବୃକ୍ଷେ ପ୍ରହାନ୍ତି ମେଲିଣି ।

ଅଶ୍ୱମେଧ

ସୁରମୀ ଜଗତୀମେଦେ ବସି କେମାନଣି,
 ଗଣ୍ଡେ ବର ନିଜ, ରତ ମହାଭାବୁଣିରେ,
 ଶେଷେ ଚନ୍ଦ୍ରାପାଣ୍ଡୁଶିଖା ବଦନମଣ୍ଡଳେ,
 ଶୋଭେ କି ମନେ ପଦ୍ମ ମହାପଦ୍ମବେ ।
 ନୈରାଶ୍ୟ-ରହିତ ନେତ୍ରେ ଭାରୁଛି ଏସନ—
 ‘ବଠାର ସକଳ-ବଳ କୋଷ୍ଠାସକଳର,
 ବର ମୋର ଆଶା-ଶେଷ ରୁଷ୍ଟି, ଧୂଳିସାତ,
 ଏଡ଼େ ସୁଖ ଏଡ଼େ ଦୁଃଖ ଆସେ ଏଡ଼େ ଦେସେ,
 ଆଶା-ଲକ୍ଷ୍ମିଧନୁ, ଦାସ ଯାଏ କି ମିଳାଇ
 ଏଡ଼େ ତାଣ୍ଡେ, ବସେ ପୁଣି ଆଶା-ବାଦନିନୀ
 ଏଭଳି ଗରତ, ଗର ହୁଅ ଆହା ମୋର
 ପ୍ରାଣର ସକଳ ଚକ୍ରୀ, ଭଜିଗଲ ଦେଶେ
 ଆଶା-ପକ୍ଷୀ ଶୁଣୁ ବର ଦୃଢ଼-ପିଞ୍ଜର ।
 ନିରୁଗଳ ବାଳ ବାତେ ଆକାଞ୍ଚ-ଆଲୋକ,
 ବୁଝିଗଲ ଅନ୍ଧକାରେ ଦୃଢ଼-ମନ୍ତ୍ର ।
 ଭାଙ୍ଗିଗଲ ସୁଖଶୋକ ରେଖା ଆରମ୍ଭରେ
 ଦେବାତ ରେଖାନ୍ତାଦି, ଦେବେ ଦୁର୍ବିପାକ !
 ଏ କି ଲୀଳା, କର ବର, ମୋ ଅଦୃଷ୍ଟ ହିତା
 ନାହିଁ କି ହୁଏର କିଛି ହିତାଦେବୀ ଭବେ ?
 କିପରି ମନ ଦେଇ ପ୍ରଭା, ମନରେ ଆକାଞ୍ଚ,

କିପରି ଦେଇ ଆକାଞ୍ଚରେ ନୈରାଶ୍ୟ-ଆର୍ତ୍ତ ?
 ଏ ତ ପ୍ରଭା, ବସେ ମୋର ବାମନା ବିବାଦ,
 ଅବକାର ଧର୍ମବୃତ୍ତିରାଧିପ ପାଇଁ
 ତେଜସ୍ୱୀ, ଧାର୍ମିକ ପଥ ଲେଖା ଏ ସଂସାରେ,
 ଧର୍ମ ସଂସାଧନେ ପଥ ପରମ ସଦାସୁ,
 ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ସୁରକ୍ଷ ପଲ ସଦନଶାହାଣୀ ।
 ସେ ମୋର ମାନସ ସ୍ୱାମୀ, ମାନସଦେବତା,
 ବସାଇଛି ଯାହାକୁ ମୁଁ ଦୃଢ଼-ସିଂହାସନେ,
 ଭଞ୍ଜିଲ ସେ ଦେବତାକୁ, ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନେ ଆସି
 ବସାଇବି ଦେଉଁ ମୁଖେ ଦୃଢ଼ ଚକ୍ରାକ୍ଷେ,
 ଅସି କଳାଞ୍ଜଳି ନାରାୟଣେ, ସତୀ ଧର୍ମେ,
 ପୁଣି ସତ୍ୟଧର୍ମେ, ବର ଶତଶୁଣେ ଶ୍ରେୟ
 ଏ ଶୁଣି ବଳକୁ ତର ଦୌମାର୍ଯ୍ୟାଭିମୁଖ,
 ଗଲ ପ୍ରତି ତାତପିନୀ ଅନୁରକ୍ତ ସିନା,
 ପ୍ରାଣାନ୍ତେ ତୁଷାରେ ଆଶା ବରେ ନାହିଁ ଦେବେ
 କଣକୁ ଦୃଢ଼ ଅସି ଆସିବି ସେସର,
 ଏ ଦିବ୍ୟପଦାର ପାପ ନ ପାରିବି ସହ,
 ନ ଲଜନ୍ତି ପଶୁପକ୍ଷୀ ଲବର ପ୍ରାଣୀଏ
 ଏ ମହାପାତକେ ଲୁପ୍ତ ଦେବାକୁ ଭ୍ରମରେ,
 ଶୁଣିଲେ ଅବକାରୁତ ମୋର ଏ ଅନୀତ

ସେଥିରେ ଲଜାରେ ବର୍ଣ୍ଣ, ବର୍ଣ୍ଣ ଅଭିଶାପ;
ଏ ପାପ ଅପେକ୍ଷା ବର ମୃତ୍ୟୁ ହିଁ ମଙ୍ଗଳ ।
ବୃଥା ଚିନ୍ତା, ହେ ଅନନ୍ତ ମଙ୍ଗଳଦାୟୀ,
ତୁମ୍ଭେ ଏକା ଉଦ୍ଧାରନ୍ତା ଏ ସଙ୍କଟ ଦୂର,
ତୁମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ ଲଜା ହେଉ ପରିପୁର୍ଣ୍ଣ,
ଯୋଗ ବର ଅମଙ୍ଗଳ ବରୁଣା-ସଭାରେ ।

ଏ ସମୟେ ସତୀଭାମା ହୋଇ ଉପସ୍ଥିତ
ବୁଲେ, “କି ଚିନ୍ତା ବସି ବୁଲୁଛୁ ସୁଭଦ୍ରା ?”
ଶଶବୀସେ ଭଦ୍ରା ତହିଁ ହାସ୍ୟାବରଣେ
ଆବର ହୃଦୟାବେଗ, ଭାଷିଲ ମଧୁରେ—
‘ବାହିଁ ଦେବ ! କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ତ ମୋହର ।’
ଉତ୍ତରରେ କୁସୁପ୍ତିୟା—“ନ ବହୁ ପଛବେ,
ବହୁସି ଓଷ୍ଠ, ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ-ପାତ୍ରର,
ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନାସେ ଭଦ୍ରା ହେଉ । ହେ ବୀର
ପ୍ରାଣର ବୋଟିଏ ବଥା, ବୋଟିଏ ବିଷାଦ ।
କ୍ଷେତ୍ର ମଧୁମକ୍ଷୀ କିଏ ମଧୁ, ସୁଧା ତୁର,
ସେହି ସୁଖି କରେ ସଖି, ନିକସ୍ତେ ଡଂଶକ,
ସହ ସହ କ୍ଷଣେ ଜ୍ଵାଳା, ପ୍ରେମରାଜ୍ୟେ ପର
ପ୍ରଥମ ପ୍ରବେଶ କୋର, ରୁଷି ତା ମହିମା,
ଉତ୍ତୁଷ୍ଟ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ସହେ ଶୀତକୃଷ୍ଣ
ଧର, ତଥା ସହକୃଷ୍ଣ କ୍ଷେତେ ବୀଥା ତୁହି,
ଯୋଗୀ ପୁରସ୍କାର ତାର ଲଭୁଛୁ ନିବେଶେ ।
ଥାଅ ତୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ, ଥାଉ ସତୀଭାମା ପ୍ରାଣେ,
ବେ ସମର୍ଥ, ବୀର୍ଯ୍ୟବେ ତୋ ପୁଣ୍ୟ ମନୋରଥ ?”
ଏହା ଭାଷି ମହାସତୀ ସହାଜତପୁରା,
ନ ବର ଅପେକ୍ଷା, କରେ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ଚାହିଁ ।

କେତେ ବୃଷ୍ଟ ଅନ୍ତଃସ୍ଵର ବିଜ୍ଞାନ-ଆବାସେ,
ଏକାକୀ ନୀରବ ଧ୍ୟାନେ ଗମକ ବେଢ଼ାର
ଭାବୁଛନ୍ତି ହୃଦୟରେ, ଏହି କାଳେ ଆସି
ଉପସ୍ଥିତ ସତୀଭାମା—ସତୀଶିବେଇଁ ଶା

ପ୍ରଦୀପ-ସଙ୍ଗେନୀ ସହ—ବରଦାୟଣୀ ।
ବୁଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତାହିଁ ପ୍ରେମସୀବନେ—
“ଶୁଣିଲ କି ସତୀଭାମା, ବିବାହପ୍ରସଙ୍ଗ,
ସତୀ ହେଲ ମୋର ପୁରାଣୋଷିତ ଆଶଙ୍କା,
ଅର୍ଜୁନେ ସୁଭଦ୍ରାଦାନେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମତ,
ବେବଳ ଅମତ ତହିଁ ବଳଭଦ୍ରଙ୍କର,
ବହୁ ବାଦପ୍ରତିବାଦ ପରେ, ଅବଶେଷେ
ଉପିକରେ ସଭାରୁ ସେ ମହାହାସେ ବାହି ।”
ଉତ୍ତରରେ ସତୀଭାମା—“ଭାଣିଛୁ ମୁଁ ଦେବ,
ବଡ଼ଠାକୁରଙ୍କ କଥା ବଡ଼ ଅଶାନ୍ତୁଥା,
ଆବର ଆଡ଼ଶୁଭଅ, ମାତ ଥାଏ ନାହିଁ
ସବୁବେଳେ ତାହାଙ୍କର ସେ ଭାବ ବୋଧି,
ପ୍ରବଣ ଅନଳମୂର୍ତ୍ତି ଧରନ୍ତି କ୍ଷଣବେ,
ପର କ୍ଷଣେ ହୋଇଯାନ୍ତି ତୁଷାର-ଶୀତଳ ।
ବେତେ କ୍ଷଣ ସ୍ଥାୟୀ ପ୍ରଭୋ, ହୋଧ ତାହାଙ୍କର,
ସ୍ଥାୟୀ ବେତେ କ୍ଷଣ ଭବା ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳରେ
ବୁଲନ୍ତି ଗୁରୁର ଛାୟା, କ୍ଷଣକୋପୀ ସେହି,
ବୁଲେ ବୁଝାଇ ତୁମ୍ଭେ, ମାନବେ ନିଷ୍ଠା ।”
ଭାଷିଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହସି—ଭ୍ରମ ପ୍ରେମେ, ତବ,
ସ୍ଵୟଂ ପିତୃଦେବ ସହିଁ ନିରସ୍ତ—ନୀରବ,
ବୁଝାଇବ ଅନ୍ୟ କିଏ ? ଖାଲି କି ଏତେ
ସରଳଶିଳ୍ପୀ ଦୂରପଠା ହୁଣ୍ଡିନୀ ନରରେ,
ପ୍ରିୟଶିଳ୍ପୀ ଦୂର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଉପସ୍ଥିତ ମାତେ
ହେବ ସମାଜିତ ଶୁଭ ପରିଣୟଦିୟା ।”
ଭାଷିଲେ ମହିର୍ଷୀ ନିସ୍ତ ବିଷୟ ଭାଷାରେ—
“ସୁଭଦ୍ରାର ଯୋଗୀ ବର ବେବେ ଦୂର୍ଯ୍ୟୋଧନ !
ପଦ୍ମର ସୁଗନ୍ଧ ବେବେ ପାଣିବେଙ୍ଗ ପାଇଁ,
ମରବ ସୁଭଦ୍ରା ନିଷ୍ଠେ । “ମରବ ସୁଭଦ୍ରା”
ପୁଣିଲେ ବିସ୍ମୟେ ବୁଝୁ—“ଦେଖିଛୁ କି ପ୍ରେମେ,
ସୁଭଦ୍ରାର ଭାବାନ୍ତର ?” ଉତ୍ତରରେ ସତୀ—
“ବିଅଣ ବେଶିବ ବେବେ, ନାଶଭାବ ବେବେ

ନବନ୍ତ ଭଣ୍ଡାସ ଏଡ଼େ, ଏଡ଼େ ଦ୍ଵାନମନା,
ନ ବରନ୍ତି ପ୍ରକାଶ ସେ ଅନ୍ତରଦେବନା
ପ୍ରାଣାନ୍ତରେ ସୁଦ୍ଧା ଅରେ, ବର୍ତ୍ତୁର ପରସ୍ପର
ଅପଣା ମଧ୍ୟରେ ଅପେ ସାଥନ୍ତ ମିଳାଇ,
ତଥାପି ନ ପାରେ କାଣି ପ୍ରାଣବୀଥୀ ବେଢ଼ି ।
କି ଶୁଣେ ନିବୃତ୍ତ ପାର୍ଥ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
ସବକାବା ଡ଼ାଉ ବଡ଼ଠାକୁରେ ଅମ୍ଭର
କିଣା ବରେ ବର୍ତ୍ତମାନେ ସମ୍ଭବ ବେବକ,
ନ ଭାବି ଭବିଷ୍ୟେ, ବୁଝା ମନ୍ତ୍ରିରେ ଅରଣୀ,
ଭୂବ ସେ ଅଗ୍ନି ତଳ ରଣ-ଯନ୍ତ୍ରକୁଣ୍ଡେ,
ବେବେ ବୀରରୁତ୍ତ ଦେବ ଅଦ୍ଭୁତ ଚକ୍ରିରେ,
ନ ଭାବିରେ ଆତ୍ମା ଏହା, ମଣେ ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ !
ସା ଡ଼େଉ, ବଡ଼ୁଛ ତବ ପାଦ-ପଦ୍ମେ ତାହିଁ,
ନିଶ୍ଚୟ ସବଲ୍ଲ ମୋର ବରବି ପୁରୁଣି,
ବସାଇବି ସୁରାତ୍ରାକୁ ଧନଶ୍ଚୟ ବାମେ,
ଏହା ମୋର ସତୀ, ସତୀ-ସତୀ ସପ୍ତ ବାଢ଼ା ।
ସୁନ୍ଦରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦୁସି ରହୁଣୀ ବାଜରେ—
“ଆସି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଯଦି ଆରମ୍ଭେ ସଂଗ୍ରାମ,
ପାରିବ ତ ପରାଜୟି ତାହାକୁ ପ୍ରେସ୍ତୁମି !”
ନ ବେଉଣୁ ସତୀଭାମା ଏ ପ୍ରଶ୍ନେ ଭୟର,
ବହୁଳ ପ୍ରବୀର ସଖୀ, “ଆଉଁ ଭୁତ୍ୟା ପ୍ରାଣେ
ଭକ୍ତି” କିପାଁ ସିବେ ସୁଜେ, ଅସୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
ଅସୁ ବର୍ଣ୍ଣ, ଅସୁ ଦୁଃଶା, ବରବି ସମର,
ପ୍ରବୀର ମୋହର ନାମ, କିଏ ସବୁ ମୋତେ ?
ସେମାନଙ୍କ ଅସୁ-ବାଣ, ମୋର ଅସୁ-ବାଣୀ,
ଅସର ଅବ୍ୟର୍ଥ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ମୋର ଶରବଳୀ,
ଡ଼ୋଇପାରେ ଶରଶୂଳୀ ତାହାଙ୍କ ଭୂଣୀର,
ମୋ ଭୂଣ-ଭୂଣୀର ମାତ୍ର ତର ଅସୁସୁର୍ଣ୍ଣ ।
ନ ଭେଦିବ ଅସୁ ମୋର ଯଦି ତାଙ୍କ ଦେହେ,
(ନିର୍ଭକ୍ତ ଶରରେ ଏବା ବ୍ୟର୍ଥ ସେ ବଶିଷ୍ଠ)
ବେବେ ଅନ୍ତ ଅନ ଅସୁ ଶରଣିତା ନାମେ,

ସେ ଯଦି ବିଫଳ ଦେବ ବର୍ମଦୋଷେ ମୋର,
ଅନ୍ତ ବେବେ ବାମପାଦ, ଏବ ପ୍ରକାଶାବେ
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ମସ୍ତକ ଦୁଷ୍ଟ କୁରୁନୁପଦର ।”
ଶୁଣି ଏ ବଚନରୁଣୀ ପ୍ରାଣସଙ୍ଗିନୀର,
ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟେ ସତୀଭାମା ପଦାଇଲେ ଦୁସି,
ଦୁସିରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ନିଜେ ଦୁସିଲ ପ୍ରବୀର;
ବହୁରେ ସଙ୍ଗିନୀ ପ୍ରତ ଦେବୀ ସତୀଭାମା—
“ସତ ସଖି, ପ୍ରବୀର ତୁ, ସାଧକ ତୋ ଆଶା,
ସଥା ପାଟଗୁଣୀ ଆଶା ପାଟଗୁଣୀର
କିମ୍ବା ସଥା ଶୁଭ ଆଶା ପ୍ରାସାଦଶିଳ୍ପୀର,
ଅଥବା ପାଣର ସଥା ତେଜାମଣି ଆଶା କ
ରଣ ସଖି, ପରଦାସ, ଚନ୍ଦ୍ରା ଭପସ୍ତେତ ।
ଅନ୍ତର ସତୀଭାମା ବହୁରେ ପ୍ରାଣେଶେ—
“ଶୁଣ ଦେବ ନିବେଦିବି ବରବୀ ମୋହର,
ଆଜି ଶୁଣେ ଶୁଭରରେ ବେବ ମୁଁ ବିବାଦ
ଭଦ୍ରାକୁ ନ ଭୟସୁର ଗନ୍ଧବ ବଧାବେ,
ଗନ୍ଧେ ଯଦି ବିସମ୍ଭାଦ ପଶ୍ଚାତେ ଏ ଘଟେ,
ସମ୍ଭାଳବ ତୁମ୍ଭେ ତାହା, ଏଡ଼ିବ ମିଳତ ।
ତୁମ୍ଭ ବରୁଣାରେ ବର ନିର୍ଭର ବେବକ
ବରବି ମୁଁ ଦୁସ୍ତକ୍ଷେପ ଏ ବୁରୁଦ୍ଧ ବାସୋ,
ରଖିବି ଜାଣିର ମାନ, ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣନାଥ,
ଧ୍ରୁବ ଏ ବିଶ୍ଵାସ ତାର, ଢେଣୁ ସେ ନିଶେବ ।”
ଏହା ବହୁ ସତୀଭାମା ଗରେ ଭକ୍ତି ତଳ
ଅନ୍ତଃସ୍ଵର ଅଭିମୁଖେ ସଙ୍ଗିନୀ ପଦ୍ମେ ।

ଶୁଣିଣ ମୃଷାକୀପଣ ପାର୍ଥ ପରନ୍ତପ,
ଭୟରେ ଆଶାତ ଦୁହେ, ମାତ୍ର ବୀରଦୁହ
ଦେବ ନାହିଁ ବିଚଳତ ଚକ୍ରି, ଭଞ୍ଜେ ସିନା
ସାମାନ୍ୟ ସମୀରୁଣାବେ ଅସି ତରୁ; ମାତ୍ର
କି ହୁଏ ମେରୁର ଭୀମ ପ୍ରଭୁଜନ ବେବେ ?
ଦୁସିଭୂତି ବୀରମଣି ଭାବରେ ଏସନ—

ସୁମ୍ଭରେ ହୋଇଛୁ ସତା କିଏ ଅବା ବାହିଁ,
 କେତେ ଚିତ୍ତଭାନ୍ତି ମୋର, କଲୁଥିଲୁ ବସି
 କେତେ କଲୁନାଉ ଚନ୍ଦ୍ର ଭାବୀ ଆଶା-ପଟେ,
 କଲୁନାଆଶୁଣୀଶାଳୀ ବାଳ ବଡ଼ ପ୍ରାୟ,
 ବାହିଁ ଭାବୀ ସାହାଯ୍ୟରେ କରୁଛୁ ସାଧନ
 ଧର୍ମର ପୂର୍ଣ୍ଣତା, ସୁଖି ପ୍ରାଣର ପୂର୍ଣ୍ଣତା,
 ବାହିଁ ଏ ନିରାଶବାହିଁ, ସୁଖରେ ଏ ବଥା,
 ବଡ଼ ଅବଶ୍ୟାସ କଲେ ନିଜ ପ୍ରତି ମୋର,
 ନିଜ ଆଶା ବସି ବରେ ଭାବୁ ପରାହାସ ।
 ନ ଭାବୁଛୁ ତଥେ ଏହା—ବୁଝାବୁଝା ଲଜ୍ଜା,
 ଜାତ ମାନେ ଭଜେ ଲୟ—ସାଧୁ ହୋଧ ପ୍ରାୟ ।
 ଭବେକ୍ଷି ନିଷ୍ଠାମେ କଲୁ ସତାମେ ସବୁ,
 ଶୀର କେତେ ଆଉଟିଲୁ ସମୟନେ ନାରେ;
 ମାତ୍ର ସରସର ଆଶା ଦେଖିବ ନିଷ୍ଠୁଳ ।
 ବେଦର ଭାବପ୍ରତି ବୁଝୁ ଆସି ଏ ସମୟେ,
 ଭାବି ସାଧି ପ୍ରଣମିଲେ ପଦ୍ମରେ ତାଙ୍କର,
 ପ୍ରଣମେ ସାଧନ ସଥା ସାଫଲ୍ୟ ଚରଣେ,
 ଆରାଧନାପଦ୍ମରେ ସ୍ପର୍ଶି ଆରାଧକ ଶିର,
 ବେନିଏ ବେନିକ ଯୋଗେ ମଣିଲେ କୁଟାଅଁ ।
 ଭାବୁଛୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତାଙ୍କୁ, ସବୁର ଅସ୍ତତ୍ତ୍ୱେ,
 ଆଉଁଷି ବାସୁଲ୍ୟେ ଶିର, ବସାଇ ଆସନେ,
 ବସିଣ ଆସନେ ତାଙ୍କ ଆସନ ଦକ୍ଷିଣେ,
 ଭାଷିଲେ ଭୟରେ, “ସଖେ ! ଶୁଣିବ କି ପଣ
 ଆତ୍ମବଳଭାବର, ଯହିଁ ଏକମତ
 ସବୁ ଯଦୁବୀରେ, ବାହିଁ କିମତ ସେ ଏକା,
 କିଏ ଦେବ ବାଧା ତାଙ୍କ ନିଷ୍ଠୁର ସଙ୍କଳେ,
 ରକ୍ତରେ ନୀରବ ସବେ ପଶିଣ ଆଶଙ୍କା ।
 ପେଟିଛନ୍ତି ଦୂର ରାମ ଦୁସ୍ତିନା ନଗରେ
 ଶିଖାବର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କଥ, ଆସିଲେ ସେ
 ଅପିଦେ ସୁଭଦ୍ରା ତାକୁ, ବରୁଛନ୍ତି ସ୍ଥିର ।
 କିନ୍ତୁ ସଖେ, କାଣ ତୁମ୍ଭେ ସତାଭାମା ଶୁଣ,
 ବଡ଼ ଅଭିମାନିନୀ ସେ, କେ ସମର୍ଥ ଭବେ

ସେଥିର ତା ଲଜ୍ଜାପଥ, ଚରମୁକ୍ତ ଭାବୀ,
 ମହାସତୀ ସତାଭାମା, ସତୀରୁ କେତେରେ
 କରୁବ ସେ ତାର ସାଧୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସୁରଣ
 ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ, ନ ଦେବ ଏହା ଅନ୍ୟାୟ କେବେହେଁ
 ଲଜ୍ଜା ତାର—ଅତି ସୁନ୍ଦର କରୁବ ବର ।
 ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସୁଭଦ୍ରା ସଙ୍ଗେ ପକ୍ଷୀବିଧାନେ,
 କିନ୍ତୁ ସଖେ ! ଦେବ ନାହିଁ ଅସମ୍ଭବ ତୁମ୍ଭେ,
 ଦେବ ନାହିଁ କାନ୍ଦେ ତାର ବାଧା ବଦାବନ ।”
 ନୀରବରେ ପୀତାମ୍ବର କହିଲେ ଅର୍ଜୁନ—
 “କବ ଭାବଦେଶ, ପ୍ରଭୋ, କଲ ମୋ ବୃଦ୍ଧସ୍ତେ
 ସୁଗଢ଼ୀର ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ, ନ ଭୁଲିବ ତାହା,
 ନୀରବ ଭବିଷ୍ୟ ଆଶା-ଦେବାବସ୍ତୁ ମୋର
 ମୁଖରୁ ଏବେ ବୋଟି ପୁଣ୍ୟସାଧୁମେ,
 ତୁମ୍ଭେ ମୋ ପରମସ୍ତୁର, ଆଶ୍ରୟ ଦେବତା,
 ବଦାଦେଶ ମୋହୋ ପକ୍ଷେ ଅବାର୍ଥ ଆଶିଷ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀପାରେ ପ୍ରଭୁ ଆଜ୍ଞା କେବେ କି ଭବର ?
 ମହାପାପ ତାହା, ନାହିଁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ତାର ।
 ଦେଉ ପଛେ ଅସଭାବ ବଚରୁ ସବୁ,
 ତଥା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସଙ୍ଗେ, ପ୍ରିୟଶିଷ୍ୟ ତାଙ୍କ,
 ପାଳିବ ଆଦେଶ ବଦ ଅବଶ୍ୟା ଅବଶ୍ୟ,
 ତୁମ୍ଭର ଅଭୟ ସୁଖ ଚରଣ ପ୍ରସାଦେ
 ଗଣେ ନାହିଁ ଏ ସେବକ ଶତ ବଳସୁମେ
 କିମ୍ବା କୋଟି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ—ବୋରବଦଳ ।
 ପାଣ୍ଡବେ ଅସ୍ତୀତ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଏହା,
 ପଞ୍ଚଶିଖା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପ୍ରିୟ ତାହାଙ୍କର,
 ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଦୋଷକୁ ସେ ମଣନ୍ତି ସୁରଣ
 ଦୁଃସ୍ୱେଦ ମହିମା ତାହା, ଦୁରସନ୍ତ୍ରୀ ଫଳ ।
 ସେହି ଦେଶେ ନାହିଁଦୋଷ, ସେହିଦେଶେସେହି
 ଅବିଚାର ସେହି ବଡ଼ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରତିଭାତ
 ଗୁଣ ତୁମ୍ଭା ଦୋଷ; ସେହି ଦୋଷିଏ ଦୋଷରେ
 ଦେଶେ ଦୀପ୍ତ ପ୍ରତିଭାତ ବୋଟିଏ ଗୁଣର ।
 ସେହି ଅଜ୍ଞ, ଅଜ୍ଞ ପ୍ରାୟ ନିଜ ମଧ୍ୟୋ ସଦା

ଦେଖେ ସେ ନିଜକୁ, କେବେ ନ ଦେଖେ ଅପରେ
 ଜାଣି ଦେବ, ମହାସତୀ ସତୀଭାମା ଦେବୀ,
 ବିଶ୍ଵସୁତା, ବିଶ୍ଵନାତା, ତାଙ୍କର ଆଦେଶ
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁଣି ପ୍ରତିଧ୍ଵନି ତୁମ୍ଭ ଆଦେଶର,
 ଶିବେୟାଣୀ ମୋର ତାହା, ମଙ୍ଗଳ ମନ ସେ ।
 ଏହି କାଳେ ସୁପଦାର କଣାଇଲା ଆସି—
 “ଅପରାଧୀ ପଦାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଣିମା !”
 ଶୁଣି ବୁଝି ଧନଶ୍ଵେୟ ଶେଳ ସହଚରେ,
 ବଳେ ବଳେ ପଥାସ୍ଥାନେ, ଉଠି ଚହୁଁ ଚାଲି ।

ଆସିଲା ରଜନୀ, ଜମେ ଭୂଷିତ ସଦୃଶ,
 କଳ୍ପରେ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଭାନ
 ବର୍ଣ୍ଣାଧର୍ମେ ତମ୍ଭା ଆସୁଛାନ୍ତେ, ଭୂଷିତାଏ
 ମନୋରୁଦ୍ଧା ବାମନାର ବୋଲାଇଲ ପଥା ।
 ଜମଣେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଯାତ୍ରା ଶିମାମା ସୁନ୍ଦରୀ
 ବଳେ ପଦାରଣ, ଦେଇ ନଗରୀ ନୀରବ,
 ଏ ସମୟେ ସତୀଭାମା ସୁଭଦ୍ରାକୁ ଶେଳ
 ପ୍ରବେଶରେ ପାର୍ଥ ଦକ୍ଷେ । ଫୁଲନାଶ ଭଦ୍ରା,
 ଶୋଭେ ବଳେ ବନରୁ-ସୁସ୍ଵର ବଳୟ,
 ବଳେ ପୁଷ୍ପହାର, ଶିବେ ପୁଷ୍ପର ମୁକୁଟ,
 ବନ୍ଧିଲେ ଶେଫାଳୀଶରୀ-ଚାନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରାହାର,
 ପଦେ ପୁଷ୍ପ ଭରତର ପାଦୁକ, ପଞ୍ଚମ,
 କି ସୁନ୍ଦର, ପୁଷ୍ପଅଙ୍ଗେ ପୁଷ୍ପର ଭୂଷଣ,
 ସତେ ସେତେ ମୁର୍ଦ୍ଧିମତୀ ଫୁଲକୁଳସୁଖୀ ।
 ଭାଷିଲେ ସମ୍ପ୍ରତି ସତୀ ତାହୁଁ ପାର୍ଥ ପ୍ରତି—
 “ଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚମକି ଫୁଟିଥିଲା, ଗୀର,
 ଯଦୁବଂଶ-ପୁଣ୍ୟସରେ, ଶୁଭ-ସୁଧୀ ତୁମ୍ଭେ,
 ତୁମ୍ଭର ଏ ଉପସକ୍ର, ସମପରି ତେଣୁ ।
 ଏ ବସେଣା, ପୁଣ୍ୟଧନୀ, ଯଦୁକୁଳ ବନ୍ଧ୍ୟା,
 ହାରହାର ଶୋଭା-ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ତୁମ୍ଭେ ପୁଣେ ଶୀତେ
 ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର କିଣ୍ଠେ, କି କର୍ଣ୍ଣିକ ତାହା,
 ପ୍ରତି ପାଶୁକାଟି ସୁଦା ସୁନ୍ଦର— ସଦୃଶ ।

ଆଜି ଏ ଜୀବନାଧର ଦୃଢ଼ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ
 ସମର୍ପିଲା ତୁମ୍ଭ ବଳେ, ଅଛି ବଡ଼ ଆଶା
 ରଖିବ ଗୌରବ ତୁମ୍ଭେ ନିଷ୍ଠେ ଏ ରତ୍ନର,
 ଶାନ୍ତ ଆଶା ନୁହେଁ, ପାର୍ଥ ! ମୋର ଏ ଧାରଣା ।
 ପୋଷିଲୁ ମୁଁ ଅନ୍ତସ୍ତରେ ଧୂର ସତୀ ଜାନେ ।
 ବର ନାହିଁ ଦ୍ଵିଧା କିଛି, ଏହା ଭାଷି ଦେବୀ
 ତାହୁଁ ଦର୍ପ-ଦୃଢ଼ବେଦନେ, ବହୁରେ ସୁନୟି—
 ଜାଣି ତୁମ୍ଭେ “ବୀରମଣି—ଜାଣେ ଏ ଜଗତ—
 ଏ ଅନନ୍ତ ମହାବିଶ୍ଵ ଯାହାକି ସର୍ବଜନ,
 ତାଙ୍କର ମହିଷୀ ମୁହିଁ, ତାଙ୍କର ପ୍ରସାଦେ
 ଅଛି ମୋର ଏ ବାଣୀରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର ।”
 ଏହା ବହି ଭଦ୍ରାବର ନିଜ ପାର୍ଥ ବଳେ
 ବଳେ ଦେବୀ ବନ୍ଧ୍ୟାଦାନ, ବଜାଇଲେ ଶଙ୍ଖ
 ତହୁଁ ପାର୍ଥ ମହାନନ୍ଦେ ପ୍ରତିଦାନ ତୁମ୍ଭେ
 ପ୍ରଣମି ଦେବୀଙ୍କ ପଦେ, ଭାଷିଲେ ବିନୟେ—
 “କି ଭୟ ତାହାର, ଦେବ, ପ୍ରସନ୍ନ ଯା ପ୍ରତି
 ଭୟର ଅଭୟବାନୀ ସ୍ଵପ୍ନ ବିଶ୍ଵେଶ୍ଵରୀ ।
 ଦୟାରେ ମୁଁ ଶରଣୀତ ଶ୍ରୀଚରଣେ ତବ,
 କୋଟି ଜନ୍ମେ ତବ ଭଣ ଅଶୋଧ୍ୟାମୋ ପଦେ,
 ଆଶାବ ବେକୁଣ୍ଠଧାମ ସୁଭଦ୍ରା ମୋହର,
 ଭାଗ୍ୟବତୀ ଭଦ୍ରା, ତାର ପୁଣି ପରଶରେ
 ଭବିଷ୍ୟ ମୁଁ ଭାଗ୍ୟ-ସୁଧୋ ସାବଧାନପଦ ।
 ଅଧମ ମୁଁ, ତବ ଦତ୍ତ ମହାଦ୍ଵାର ରତ୍ନର
 ବେନରେ ରୁଦ୍ଧିବି ମୁରୀ, ତଥାତ ସେ ରତ୍ନେ
 ବହିବି ମସ୍ତକେ, ଦେବୀପ୍ରସାଦଜାନରେ,
 ସତୀ ଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋର ତବ ପଦପାତ୍ରୀ ।”
 “ସତ, ପାର୍ଥ ! ଭାଗ୍ୟବତୀ ସୁଭଦ୍ରା ମୋହର,
 ଭବିଷ୍ୟରେ ସତୀଭାମା—ଉପେନ୍ଦ୍ର ମୋହନୀ—
 “ଭାରତ-ଗୌରବ-ରବି, ବୀରବୃନ୍ଦାମଣି
 ବଳି ଯାଉ ପ୍ରେମ-ତୋରେ, ତାହାଠାରୁ ବଳି
 କିଏ ବା ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ ଭବେ ଧନଶ୍ଵେୟ ?”
 ଏହା ବହି ସୁଭଦ୍ରାକୁ ବଳେବ ଉଦ୍ଧତ

ଅସିଦାକୁ ପୁଷ୍ପମାଳା ସଦୃଶାତୀ ଗଲେ,
 ପାଲଟି ଆସିବେ ଉଡ଼ା, ଶୁଣି ପୁଷ୍ପଦ୍ଵାର
 ବନ୍ଧିଲେ ଅର୍ଦ୍ଧନ — ଭବେ ! ଭବି ଏବେ ଶ୍ରମ !
 ସୁରୁତ୍ରା—ସୁରୁତ୍ରାବର ଯାବତ୍ତର ହାର,
 ଏହି ପ୍ରଭାତରେ ତାର ବେଢ଼ ପ୍ରସ୍ତୋତନ ?
 ଶରଣାର୍ଥୀ ଏ ମାତା, ମଉଜବ ଶରଣ,
 ମାତ୍ର ପ୍ରିୟେ, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଜୀବନସଙ୍ଗିନୀ,
 ଅଳ୍ପଦୀନ ନେତ୍ର ମୁହଁ, ତୁମ୍ଭେ ତାର ଚୋରଣୀ
 ଏହା ଭାରି ଶେନ ପାଥ ପ୍ରତି-ପୁଷ୍ପମାଳା
 ଲମ୍ବାଇଲେ ଉଡ଼ାବେ, ପ୍ରତିମା ଉଡ଼ା,
 ବର ଚି ପ୍ରଣାମ ଶୌର୍ଯ୍ୟପଦେ ଶାନ୍ତିଶ୍ରୀ,
 ବର ଚି ବର୍ମକୁ ଚିନ୍ତା, ଚିନ୍ତାକୁ ସେ ବର୍ମ ।
 ଅନନ୍ତର ସଦୃଶାତା ବନ୍ଧିଲେ ଅର୍ଦ୍ଧନ—
 “ଗନ୍ଧବଦନାଦୁ ଅଳ୍ପ ଦେଲ ଦେନିବର,
 ଦେବ ପୁଣି ଯଥାବାସେ ପ୍ରକାଶୀ ବଦନ,
 ପୁରୁଷା ଦକ୍ଷିଣା ମୋର ବିଅ ଦେନି କେନ
 ଶୁଣ ପାଥ, ଦକ୍ଷିଣାର ପରିମାଣ ମୋର—
 ଅସୁଅନ୍ତ ବୃନ୍ଦୋଧନ ବରୁନମନେ
 ମହାବଦନରେ, ସାଜି ତୁରୁପାସବାର,
 ପାଥେ ଯଦି ବାଦ ଦର୍ପୀ ସ୍ଵୀୟ ବର୍ମଦୋଷେ
 ନ ବର ଉପେକ୍ଷା ଦେବେ ଦେବ ଯଥାଶିକ୍ଷା ।
 ଦୌରବ-ସାଗର ତୁମ୍ଭେ ମନ୍ତ୍ର ବୀରବର,
 ସବତେ ଉପାଇ ନେବ ସୁରୁତ୍ରା ଅମୃତ,
 ଅସମାନ ବୃକାବୁତ ବୃନ୍ଦୋଧନ ଭାବେ ।
 ଅଳ୍ପ ବୃକାସୁ ଦିନେ ସୁରୁତ୍ରା ବଦନ
 ଦୋଇଅନ୍ତ ସ୍ଥିର ତାଙ୍କ ଚୋରଣାବଳ ହାର,
 ସେବିନ ପ୍ରଭାତେ ରଥ ଆଶିବ ଦାରୁବ,
 ଯିବ ତୁମ୍ଭେ ତହିଁ ବସି ମୁଗସୁବେଶରେ
 ରୈବତବ ପାଦମୂଳେ ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରେ,
 ସ୍ଥାନ ସାର ସିବ ଭଦ୍ରା ଦେବୀପୂଜା ଅର୍ଥେ
 ପ୍ରଜ୍ଞାତୀ ଗହଣେ, ତୁମ୍ଭେ ବୁଝିଣ ସୁଯୋଗ
 ଶେନସିବ ସୁରୁତ୍ରାକୁ ରଥରେ ବସାଇ ।

ଶକ୍ତିସୁବ୍ୟାଧି ତାହା, ଅଳ୍ପ ଦୃଶ୍ୟପର,
 ନ ବନ୍ଧିବ ଭୀତି ତୁମ୍ଭେ ଏହା ଭାଷି ଦେବୀ,
 ତାହାଗଲେ ଦେବେ ତହିଁ ନ ତାହି ଭବେ—
 ବଳାଇ ବଳୟ ଶଙ୍ଖ—ସୁଶାନ୍ତସୁର ।
 ନୀରବ, ନିସ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଵଚ୍ଛି, ନିସ୍ତବ୍ୟ ସୁରୁତ୍ରା,
 ନିସ୍ତବ୍ୟ ପାଲୁନି ବୀର, ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନେତ୍ର
 ଚିତ୍ତା ମୁଗଣୀ ପ୍ରାୟ ତାହିଁ ସୁରୁତ୍ରା
 ପାଥମୁଖେ, ତାହେଁ ଯଥା ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଚନ୍ଦ୍ର ।
 ଅସିଲ ନୟନ ଦୋଇ ଅଳ୍ପ ଛଳଛଳ,
 ବର୍ଷିଲ ସେ ମୁକ୍ତାବଳ, ସୁରୁତ୍ରା ଅଳ୍ପବେ,
 ଝରେ ଚି ଶିଶିରବଣା ପଦ୍ମପାଶୁଡ଼ାରୁ,
 ଅଥବା କୁଣୀରୁ ଶସେ ଚାପିବାବନ୍ଧୁ ।
 ଭୂ ପାଥ, ଭବିଷ୍ୟେ ପୋଛ ଦେଇ କୁଡ଼,
 ସୁରୁତ୍ରାର ହସ୍ତ ଧରି ବସାଇ ପାଲୁଣେ
 ପୁଣିଲେ ମଧୁରେ ପ୍ରିୟେ ! ଭବି ଏବେ ଶୋକ ?
 ଭାଷିଲେ ସୁରୁତ୍ରା, ବାସ୍ତବତର ସ୍ଵର —
 “ମୋ ପାଇଁ ଶକ୍ତିବ ସେବେ ଏବେବ ଅନନ୍ତ,
 କାହିଁ ଚି ସୁବିଲେ ଦେବେ ଅଭାଗୀତ ଧାରା,
 ସଦା ଯଦି ଗଟେ ସୁବ ବୃନ୍ଦୋଧନ ସଦୁ,
 ଶୁଣିବେ ତା ପଥ ଦେବେ ଚୋରଣାବଳ ମୋର,
 ଯୋଗ ଦେବେ ଯଦୁବୀରେ ତାହାଙ୍କ ଅଦେଶେ
 ଦେବ ଦେବେ ଶେବସୟ ପଦପିତୁରୁରେ,
 ବାନ୍ଧିବେ ବଧୂର ଦେବେ ବର ତାହା ଶିରେ,
 ଦେବ ଦେବ ଅଳ୍ପ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଶାପାନରେ,
 ଦେବ ଅଭିଷିକ୍ତ ଉଷ୍ମ ଅଳ୍ପରେ ତାଙ୍କର,
 ଭାବି ଏହା ପାରୁ ନାହିଁ ଯେଥା ଧରି ନାଥ ।”
 ଭାଷିଲେ ଅର୍ଦ୍ଧନ ଦ୍ରୁପ—“ଏହାପାଇଁ ଚିନ୍ତା !
 ବରୁଛ ପ୍ରତିକା ମୁହଁ ତୁଲ୍ ଧନୁଶ
 ତବ ସାକ୍ଷାତରେ ପ୍ରିୟେ, ଅସୁ ବୃନ୍ଦୋଧନ,
 ଦେବ ତା ସଦାସୁ ପଥେ ସମସ୍ତ କରବ,
 ତଥାପି ବରବ ସୁବ, ମାତ୍ର ଦେବ ନାହିଁ
 ଏବ ବନ୍ଧୁ ବୀରବନ୍ତେ ଧରଣୀ ରଞ୍ଜିତ,
 ବର ସଦା, ବରବ ମୁଁ ଅବତ୍ର ସମର,

ଦେଖିବ ପ୍ରତୀକ୍ଷା ପ୍ରିୟେ ରହୁ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ।
 ବାଟି ଅସ୍ତ, ଶସ୍ତ୍ର, ଧୂଳି, ଚଣ୍ଡୀର, ଭଣ୍ଡାଣ,
 ଅବସନ୍ନ ଚନ୍ଦ୍ର ବୀରେ ଛାଣିଦେବ ଶେଷେ,
 ଅଭିଜିତ ଭବେଶୀ ତବ ? ତବ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟେ !”
 ମୁରୁଖ ହୋଇ ବୀରବାଳା ଏ ବୀରବାଣୀରେ
 ଭାବିଲା, ଏ ବୀରବେତ୍ତ ଚମୋର ଶପଥ,
 ଧନୁବାଣ ପୁଣ୍ୟାଠାରୁ ବଳ ଗୁରୁତର
 ନାହିଁ ତ ଶପଥ ବିଷ୍ଣୁ ବୀର ପକ୍ଷେ ଅନ ।
 ବହୁତ ସୁଭାଷ—“ପ୍ରଭୋ ! କି ଭବେଶୀ ଅଭି,
 ପଦଚାପେ ବିଅ ସ୍ଥାନ ଦାସୀକି ତୁମ୍ଭର ।”
 ଭବିଷ୍ୟରେ ପାଥ—“ଦେବ ! ନିତେ ତବ ସ୍ଥାନ
 ପଦେ, ଦୃଢ଼-ସିଂହାସନ ଆସନ ତୁମ୍ଭର,
 ରଖିବି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତହିଁ ରକ୍ଷାରେ ପ୍ରାୟ,
 ଅର୍ଦ୍ଧନ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରିୟେ, ତୁମ୍ଭେ ଅର୍ଦ୍ଧନର ।”
 ଏକାକେ ପାହୁଲ ଗୁଣି, ଶୁଣି ହାରଦେଶେ
 ସଖୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେତ, ଭାବୁ ଉଠିଗଲ ଗରେ,
 ଉଠିଗଲେ ଧନଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଣବେଦୀ ଅର୍ଥେ ।

ଅନନ୍ତର ସଦାସାଦା ସୁଖ ଲୁଚିବୁ କେ
 ଲେଖିଲେ ବିନୟ ଲେଖ ସୁଧୁର୍ଣ୍ଣର ପାଶେ—
 “ସୁଜାପାଦ ଆଶୀର୍ବାଦେ, ପାଣ୍ଡବଭାଇସା,
 ଶେଷା ଦେଉ ସେବକର ସଭାକୁ ପ୍ରଣତ,
 ତର ନାହିଁ ନିବେଦନ ଆସୁ-ବିବରଣ
 ବହୁବାକୁ ଶ୍ରୀଚରଣେ, ଆଜା ଦେଉ କ୍ଷମା ।
 କିନ୍ତୁ ଦେବ, ସେ ମଙ୍ଗଳ ପୟର ପ୍ରସାଦେ
 ସଦାକ ମଙ୍ଗଳ ମୋର, ସଦାକ ବିଜୟ,
 ତୁମ୍ଭ ପରି ଗୁଣଗୁଣି, ମାନବ ଦେବତା,
 ନିରନ୍ତର ପାଇ ବିରମଙ୍ଗଳ ବାସ୍ତବ,
 ବାହିଁ ପୁଣି, ମହାଗୁଣ ! ଅମଙ୍ଗଳ ତାର,
 ତବ ଆଶୀର୍ବାଦ ମୋର କୁଳଗବବର,
 ବରଦ ସୁରକ୍ଷା ମୋତେ ସବଳ ସଦାକ ।
 ଭ୍ରମି ବହୁ ଶିଖ, ବନ, ସେବ ବହୁ ଚାପି,
 ବର ବହୁ ଚପୋବନ ଶ୍ରୀପଦ-ବିଜ୍ଞାନ,

ମିଳଇ ପ୍ରଭାସ ଚାପେ ଦଶ ବର୍ଷ ପରେ ।
 ତହିଁ ଯାଇ ବୃଷ୍ଟଦନ୍ତ ବୃଷ୍ଟିବଂଶରୁଡ଼ା,
 ଅଶିରେ ଆମଳ ମୋତେ ହାରବା ନଗରେ,
 ଗୁଣିବି ଭସ୍ତବ ମୋର ମନସ୍ତୁଷ୍ଟିପାଇଁ,
 ପାଦବଦ ଅଭ୍ୟାସନା କହିଲେ ନ ସରେ,
 ତହିଁ ପରେ ଶ୍ରୀବୃଷ୍ଟବ ସସେନୁ ସମ୍ମାନ,
 ରଖିବି ସବଳ ମୋତେ ଲକ୍ଷ୍ମୀସବିତର,
 ସେ ଅଦର ଆଶୀର୍ବାଦ, ସେ ଗୁଣସମାନ,
 ଶାଉଅଛି ବଳ ମୋର ଆସୁଗୌରବକୁ ।
 ବୃଷ୍ଟବ ଏକାନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ବରଦାକୁ ମୋତେ
 ସୁଭାଷ ପ୍ରଦାନ, ଏହି ସାଧନ ସମ୍ମତ
 ସଦାକ ନରନାରୀ ସଦା, ଗୁଣ ଗୁଣ,
 ଜାଣ ଭାବୁଦେବ, ତୁମ୍ଭେ ଗୁଣ ସୁଭାବ,
 ସଦାକ ସେ ପ୍ରତିକୃତ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପ୍ରତି,
 ତାଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ ଅପିତେ ସୁଭାଷ,
 ପ୍ରେମବିଷ୍ଣୁ ଦୃଢ଼ ସେନୁ ଦୃଢ଼ିନା ନଗରେ,
 ବରଦନ୍ତ ଆଜାଦାନ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ନୃପେ
 ଆସିବାକୁ ବରଦେଶେ ଲୁଗା ହାତବତୀ,
 ଏଣେ ସଦାଭାମା ଦେବୀ ଶ୍ରୀବୃଷ୍ଟଭାଷିରେ
 ସବ ଗୁଣି କଲେ ମୋତେ ସୁଭାଷ ପ୍ରଦାନ,
 ଗୁଣବିଧିଧାନେ ଦେଉ ବିବାହ ସମ୍ମାନ ।
 ଶେଷପିତା ପାଇ ବଳେ ଦେବତାସୁ କନୀ
 ଅଛି ସଦାଭାମାଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଆଦେଶ,
 ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଭ୍ରାତା, ଗୁରୁ, ପ୍ରସନ୍ନା ଦେବତା,
 ତୁମ୍ଭ ଆଜା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଭାଗ୍ୟ ଆଶୀର୍ବାଦ,
 ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କି ବରଦା, ଦେବ,
 ତବ ଏ ଭୂତାବି, ଦେଉ ବିଷ୍ଣୁ ଆଦେଶ ।
 ମାତୃଦେବୀ ପୁଣ୍ୟପଦେ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣତ
 ଜଣାଇବେ କୃପା ବହି ଏ ହୀର ଦାସର,
 ଏ ପ୍ରତି ପ୍ରଣାମ ମୋର ମଧ୍ୟମ ଅସ୍ତରେ,
 ଆଶୀର୍ବାଦ ସଦାଦେବ, ନକୂଳ ଭବସ୍ତେ ।
 ବୃଷାବୀର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିଭେଗ ସଂପ୍ରାପ୍ତି ଆଶାରେ
 ରହିବି ଭବଗ୍ରୀବ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ସେବକ ଅର୍ଦ୍ଧନ ।”

ନବନ ସର୍ଗ

ତାର ମା ବଲ୍ଲଭାଦେବ—ଅରୁଣରୁପିଣୀ,
(ମାନସ-କଳାବା, ସତୀ, ମାନସ-ଭରସା)
ଭେନ ଏ ସେବକେ ପଙ୍ଗେ, ଗୁରୁ ସଥା ଶିଷ୍ୟୀ
ଭେନ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ଭ୍ରମେ କୁରୁଦଳେ,
ତାର ଏବେ ଯିବା କୁରୁ ଦୁଷ୍ଟିକା ନଗରେ,
ବସି ଯନ୍ତ୍ର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ବୀର୍ଥ ବରବେଶେ—
ଭବିଷ୍ୟତ ଅପମାନ ଅବୀର୍ଥ ଅଦ୍ଭୁତେ
କୁରୁସଭା ମଧ୍ୟେ, ରବ—ଯାତ୍ରା ଆସ୍ତୋତନେ ।
ଦିଅ ଚର ବଲ୍ଲ—ନେତ୍ର, ଦିଅ ବଲ୍ଲ—ଶ୍ଳୋକ,
ସେ ବେନ ପ୍ରସାଦେ, ଦେବ ! ରହି ଅନ୍ତରାଳେ
ଦେଖିବି ଶିଖିବି ତହିଁ ତାବତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ।

ଆହା, କି ସୁନ୍ଦରୀ ପତ୍ନୀ, ସୁଆୟାମୟୀ, *
ବେ ବର୍ଣ୍ଣିବ ଶୋଭା ତାର, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଶୋଭା—ଦେବୀ
ଦେଖିଲେ ତା ପ୍ରକାଶବେ ନିଜକୁ ଅପାର,
ଅର୍ପିବେ ନିଜକୁ ପୁଣି ନିଜେ ଅଭିଶାପ ।
ପ୍ରଭେ ହୁଏ ଦେଖି ଯେତେ—ଅନୁଭବିତନା,
ଯନ୍ତ୍ରଣା ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ଭକ୍ତା କୁରୁସଭା,
ଯାହାର ମଙ୍ଗଳକ୍ଷେତ୍ର ସଜେ ପନ୍ଥ ପନ୍ଥ
ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥବାସପୁଣ୍ୟ, ସିନ୍ଧୁରେ ମଣ୍ଡିତ ।
ଅଣିକ୍ତ ଛିଡ଼ାଇ ସଭା ଅନନ୍ତରାତ୍ନ,
କିଜେ ତହିଁ ଭୀମ—ଶୌର୍ଯ୍ୟ-ପ୍ରତପ୍ତମାତ୍ରିକ୍ଷ,
ଶିବା-ଲୌହ-ବଳଜିତ ସୁଦୃଢ଼ପ୍ରତିକ୍ଷ,
ବର୍ଣ୍ଣ, ଦ୍ରୋଣ, କୃପ ଅତି ଚନ୍ଦ୍ର, ନକ୍ଷତ୍ରରେ
ମଣ୍ଡିତ ସେ ମହାସଭା, ମଣ୍ଡିତ ଆବର
ଦୁଃଶାସନ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଶକୁନି ପ୍ରଭୃତି
ଦୁଷ୍ଟ ଧୂମକେତୁସୂକ୍ଷ୍ମ—ଭାରତବଳକ ।
ବସି ତହିଁ କୁରୁନାହା, ଅଦମ୍ଭିବା-ଅନ୍ଧ,
(ସୁଶଦେବ ଭବେ ଯାକୁ ନ ଓହ୍ଲାଇ କୋହ)

ଆଶାର ମାୟାତ ପକ୍ଷେ ହୁଏ ଧାବମାନ,
ବହେ ହୃଦେ ଭୟାହର ପଞ୍ଜୀବନୀ ଧାବ ।
ବିପୁଳ ପୁରବ ଭୟ ବଦନମଣ୍ଡଳ
ମନ୍ତ୍ରମାରେ ମହୋତ୍ସବ, ବେଶେ ସ୍ୱପ୍ନସୌଧ
ନିର୍ମାଣସ୍ଥ ମହାଶୂନ୍ୟ, ପ୍ରାଣ ଆତ୍ମା ତାର,
ଅଭିରୁଦ୍ଧ ମୋଦ-ମଦେ ହୋଇଛୁ ମୁହିଁ ।
ତାହିଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ ହର୍ଷେ ଭାଷିଲ ଶକୁନି—
“ଆଜି ଶୁଭଦିନ, ବସୁ, କୌରବକୁଳର,
ବିଶ୍ୱଭୂଷା ପୂର୍ଣ୍ଣାସୁଣୀ ଭଗାଦେବୀ ଆଜି
ଶୁଭେ ଭଲ ଶୁଭମୟ ମୟୁରବର୍ଷଣେ
ସୁଜନ୍ମନ୍ତ ମଙ୍ଗଳର ଅମୃତ ଭୟବ ।
ଶୋଭିବ ସୁଭଦ୍ରା, ତାତ, ଦକ୍ଷେତରେ ତବ,
କୁରୁକୁଳ-ପୌରାଣୀର ସୁଜନ୍ମଣୀରୁପେ,
ଗୁରୁସଖା ଯଦୁ କୁରୁ ବେନି ମହାବଂଶ,
ବଳ ବେଦେ ବନ୍ଧୁତାର ଅନ୍ଧିନି ବନ୍ଧନେ,
ଯଦୁକୁଳ ବୀର୍ଯ୍ୟ-ଭଣ୍ଡ ତେଜସ୍ୱୀ ଶୋଷିତେ
ସଂମିଶ୍ରିତ ସମତୀର କୌରବ ରୁପର,
ଅଗ୍ନିରେ ମିଶିବ ଅଗ୍ନି—ଭବନଦୁର୍ବାର ।
ଧନ୍ୟ ବେଦ କୁରୁକୁଳ ଯଦୁକୁଳ ସୁଖେ,
ବିରାଟ ବିଶ୍ୱେଦବୀର ସୁମନ୍ତ ପଦାୟ
ଦେବ ବାହୁ, କୁରୁକୁଳ ନିର୍ଭୟ ଲଗତେ,
ସୁମ ଯାର ସାହା ସେହୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅମର ।
ଫୁଲଭଣ ବୀରବସୁ ଡୋଧମିଶା ଦାସୀ
ଭବିଷ୍ୟ ଦୁଃଶାସନ—ଦୁରନ୍ତ, ଦୁର୍ମତ୍ତ
ମାତୁଳ ! ବାତୁଳ ଆଜି ଦେବ କି ଦେ ଦେବେ
ଜାଣେ ମୁଁ, ଭାରତେ ସୁମ ଅନ୍ଧେତ ସାମନ୍ତ,
କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସହାୟରେ ଦେବ କି ନିର୍ଭୟ
କୁରୁକୁଳ ? ଏତେ କି ସେ ହୀନସ୍ୱର ପତେ ?
ନ ଜଳନ୍ତି କୁରୁବଂଶେ ଛାନ୍ଦ, ମେଷ, ଗଧ,

ଜନ୍ମନ୍ତି ଶାବୁକ, ସିଂହ, ଲାଣିବ ନିବର ।
 ବାହାକୁ ବା ବୌରବର ଭୟ ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ,
 ମଧୁରହ ସଂରକ୍ଷକ ମଧୁମକ୍ଷିପୁଷ୍ପେ,
 ଡରନ୍ତି କି ମଧୁଲେଖୀ ଭୟଦେ ବଦାତ ?
 ବରଂ ଦଂଶ ବିଷଣୁଙ୍ଗେ ବିଅନ୍ତ ଫୁଲର
 ଅମୁକ୍ଷି ତାହାର, ବହୁ ତୀବ୍ର ସନ୍ଧ୍ୟାରେ
 ପତାଏ ସେ ପ୍ରାଣ ଘେନି, ନ ତାହୁଁ ପଡ଼ନ୍ତି ।
 ଭଜାଉଛ ଏଭଳି ସା ଦ୍ଵୀନ କ୍ଳୀବ ଭାଷା
 ବୀରଜହ୍ନୁ । ବଦ, ମାୟ, ଏହା ହୁଁ ଅସ୍ତ୍ରୀ,
 କି ତାର ତୁମ୍ଭର ଭଲ, ନିଜନ୍ତି ମୁଁ ପୁଅ,
 ଏ ନୀତବା ତୁମ୍ଭର ତ ପୈତୃକ-ବିଭବ ।
 ନରୁ ଏହି ଭୀରୁ ବାଣୀ ଭଜାଉଣିମାନେ
 ପଣିଆନ୍ତା ହୁଅନ୍ତି ତବ ଦୃଷ୍ଟିର ରସନା ।
 ଏଣେ ଭୀଷ୍ମ ଦ୍ରୋଣ ଦୋଇ ଆସି ଠଗୁଠର
 ନୟନେ ନୟନେ ବଥା ବହିଲେ ପଣିଲେ,
 ନମେ ସେ ନିବ୍ୟକ ବାଣୀ ଦେଇ ପରଶତ
 ସବାବ ଅନୁର ସ୍ଵରେ—ଅନ୍ଧାର ଅଶ୍ରୁତ ।
 ବହିଲେ ସମୋକ୍ଷ ଭୀଷ୍ମେ ବୁଦ୍ଧ ଭାରଦ୍ଵାଜ—
 “ଦେଖିଲ ତ ଭୀଷ୍ମଦେବ, ବାୟା ଆରମ୍ଭରେ
 ଲଗିଲଣି କଳଗୋଳ, ବାଦ ପ୍ରକବାଦ !”
 ଭଞ୍ଜରୁଲେ ଜାହାବେସୁ ମୁକୁତାସୀ ଆସୋ
 “ସହିଁରେ ଆରମ୍ଭ ଯାଉ, ବହିଁ ତା ସମାପ୍ତି,
 ଆରମ୍ଭ କଲବେ ଦେଲେ, ସମାପ୍ତି କଲବେ,
 ନ ବୁଝ ଅସ୍ତ୍ରୀ ଦେଖି ଆତାୟୀ ଆପଣେ ।”
 “ସତୀ—ମହାସତୀ, ଯାହା ବହିଲେ ମଣିମା”
 ଭୀଷ୍ମେ ପୁଲକେ ଦ୍ରୋଣ, “ଦେଖୁଛୁ ମୁଁ ଆର୍ଯ୍ୟ
 ଭଦ୍ର ନାହିଁ ଏ କାୟାରେ, ନିଶ୍ଚୟ ଏହାର
 ପରଶାମ ଲଜ୍ଜାବହୁ, ଲକ୍ଷ୍ମୀନା ହୁଁ ସାର ।
 ବହିଛୁ ଏବାନ୍ତେ ଦୂର ବିଦୁର ଅନ୍ତଦେ—
 ଏବା ବଳସମ ଭୁଲ ଅନ୍ଧା ଯାଦବର
 ନାହିଁ ଏ ବିବାଦେ ମତ, ଶୁଣିଛୁ ଆବର,
 ହାରବାରେ ଅଛୁ ପାଥ—ବୃଷ୍ଟପାଣସଖା,

ତାହା ସହ ସୁଭଦ୍ରାର ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ
 ଦୋଇଥିଲ ସଥାବାଳେ ସହସ୍ରଭାମଧ୍ୟୋ,
 ସହକ୍ରୁତ ନରନାଶ ସବେ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବେ
 ଏବମତ, ଭୁଲମତ ବଳସମ ଏବା,
 ତାଙ୍କ ଲଜ୍ଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ ଅପିବେ ସୁଭଦ୍ରା,
 ଦେଖୁ ପେଶିଛନ୍ତି ଦୂର କୁରୁନାହା କଳ ।”
 “ନ ବର ପ୍ରକାଶ, ଶୁଭ !” ଭୀଷ୍ମେ ଗାଙ୍ଗେସୁ
 ଅଚୀବ ଅନୁର ସ୍ଵରେ—ରାଞ୍ଜିତାମିତ୍ତିତ,
 “ବହିଲେ ବହିବ ଦୁଷ୍ଟ ଶୁଣା ଦେଇ ଆଗେ—
 “ବୌରବକ ଅନ୍ଧ ଗାଲ ପାଣ୍ଡବକ ଚନ୍ଦ୍ରା ।”
 ବଜ୍ରାକାତ, ପୁଷ୍ପପାତ, ଘଟିବାର ଯାହା
 ଗଟୁ ଭାଷୋ ତାର, ଆମ୍ଭେ ବରଯାଜୀ ମାନ,
 ଦେଖିବା ଅଜ୍ଞାନେ, ଲଭୁ ଏହାହିଁ ସପେକ୍ଷ,
 ଦେଖି ନାହିଁ ତାହାକୁ ମୁଁ ଦଶବର୍ଷ ଦେଇ,
 କେତେ ସେବା କରେ ମୋର, ହାୟ, ବସୁମଣି
 ସେ ସେବାସୁ ଭର ଶୁଣା ମୁହିଁକୁ ମୁଁ ଏବେ
 ଅଭିଷେକ ଅସ୍ଥୁଜଳେ, ଲଭେ ଶାନ୍ତି ପ୍ରାଣେ
 ଆବର ଆରତ ଅପି ଭଞ୍ଜପୁ ପ୍ରଶ୍ନାସେ
 ଲଭେ ମୁଁ ସାନ୍ତୁନା, ଆହା, କି ମଧୁର ତାର
 ପିତାମହ ସମୋଧନ, କିଶିନିଏ ପ୍ରାଣ ।
 ବସି ମୋର ପଦପାନ୍ତେ ଶୁଣାଏ ସେବେ ସେ
 ନିଷ୍ଠାବାନ ଧର୍ମର ବାଣୀ ଅନୁର ଭାଷଣେ
 ସଖ୍ୟାରେ ସ୍ଵର୍ଗଲଭ ମଣେ ମୁଁ ସେବାଳେ ।”
 ନୀରବନ୍ତେ କୁରୁବୁଦ୍ଧ, ଭଦେ ପାର୍ଥସୁ ତ
 ଶୁଭମନେ, ଦେଲେ ନେତ ଅଶ୍ରୁ ଛଳଛଳ,
 ପ୍ରବାସୀ ପୁତ୍ରର ସ୍ଵତ ପିତୃକୃଦେ ସଥା,
 ନିଜନ-ଗର୍ଭତ ବଣେ ବହିଲେ ଆତାୟୀ—
 “ସତ, ଯା ବୋଇଲ ଭୀଷ୍ମ—ରଥୀନ୍ଦ୍ରପବର,
 ଶୁଣର ଗରମା ପାଥ, କି ଭଦ୍ର, କି ସେବା,
 କେତେ ସତୀନିଷ୍ଠା, ତାହା ସତୀ, ତାହା ଧର୍ମ
 କୁଳଶ-ବଞ୍ଚିତ ପ୍ରାୟ ଆବଦ୍ଧ ତାହାକୁ
 ବରୁଛୁ ଗରଷ୍ଟ କ୍ରମେ, ସେ ସୌମ୍ୟବଦନ,

ସେ ମୋହନ ମୁହିଁ ସଦା ନାରୁଛୁ ସମକ୍ଷେ ।
 ଧନୀ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଭାବ, ମଣେ ଶ୍ରୀରାମ
 ନିଜରୁ ମୁଁ ବୀରମଣି, ତାହା ଗୁରୁ ବୋଲି
 ଲକ୍ଷ ଗୁଣା ମଧ୍ୟାସ୍ଥଳେ ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ ବାଳେ
 ପ୍ରଥମେ ବଢ଼ିଲି ମୋତେ, ଯେଉଁ ସାଲୁକାସୁ
 ଧୋଇ ଦେଇ ପଦ ମୋର, ଅପର ଅସୁବିଧା
 ପ୍ରଥମେ ପଦ ଧରି, ତହିଁ ମୁଁ ପେଶିଣ
 ପ୍ରଥମେ, ଅଗିଷ୍ଠେ ଶିବ ରୁମ୍ଭି ତାର ।
 ପ୍ରହାସକ ସେହି ସଦା ତା ପ୍ରଥମ ମୋହର,
 କର ନାହିଁ, ନ କରବ ତାହା ପର ଶିଖା,
 ବଞ୍ଚିଥାଉ ବସୁ, ଶେନ ମୋର ପରମାୟୁ ।
 ଯାବତ ମାନବ ଜାତି ଥିବ ଏ ମହାରେ,
 ଯାବତ ରହିବ ପୁଣି ଗୈର-କରୁଣିନୀ
 ବୋଧିବାସିନୀନୀ ଏ ଭାରତଜନନୀ,
 ତାବତ ଅର୍ଜୁନ ଯଶ ରହିବ ଅକ୍ଷତ,
 ସରୁକେ, ଅନୁକେ, ପୁଣି ପୁଷ୍ପଗନ୍ଧେ ମିଶି,
 ସେ ଅନନ୍ତ ଯଶ-ପ୍ରଭା, ଅନନ୍ତ ଗରବେ
 ରହି, ଶଶୀ, ତାରବାଦି କୋଟିଶତମଣ୍ଡଳେ
 ଅପିତ ଅନନ୍ତ ବାଳ ଅନନ୍ତ ବିଭବ ।
 ଶୀତ ହେବ ପଶିବଣେ ସେ ସୁପ୍ରସନ୍ନାଥ,
 ବୀଣାତାରେ, ଗନ୍ଧସ୍ପରେ, ପଦର ମର୍ମରେ
 କରବ ସେ ପୁଣି ଶାନ୍ତ ଅସୁପରବାଣ,
 ଶୋଷିବ ସେ ଯଶୋବେଦ ନିବେଦ ନିଶୀଥ,
 ଗଭୀର ନୀରବ ଛନ୍ଦେ, ଅନୁଷ୍ଠାନ ବୃତ୍ତେ,
 ହେବ ପୁଣି, ଧନ୍ୟମନୀ ଶୁଣି ତା ଭାରତ ।
 ଏବାଳେ ବିଭବ ମିଳି କୁରୁସଭାମଧ୍ୟେ,
 କୁରୁନାଦୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ କହିଲେ ଏସନ—
 “କିପାଇଁ ଏ ଅସ୍ତୋତନ ? କାନ୍ତ ହୁଅ ବସୁ,
 କହିଲୁ ବିଶ୍ୱାସୀ ଦୂତ, ସୁଭଦ୍ରା ବିବାହ
 ହୋଇଗଲା ପାଥ ସଦୃଶ ରତ ରଜନୀରେ ।”
 ଉଠିଲା ବିଭବ ଦ୍ୱାସୀ ଶୁଣି ଏ ବଚନ
 ଦୁଷ୍ଟଜନକଣ୍ଠେ, ଶିଷ୍ଟେ ଗଣିଲେ ତାଟକା,

ଉଠିଲା ସୌବର ଦୁସି ଭଳେ ଶକଟେ,
 ଦୁସିଲବ ବୁଝା, ଦୁସି ନିଜେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ
 କହିଲ, ନିର୍ମମ ସ୍ୱରେ—ଦାଙ୍ଗ ବିଭ୍ରମିତ
 “ଦେଖିଥିବ, ଶୁଣିବ ! ଦୂତ ତବ ସୁପ୍ତ,
 ଅଜଳାକ୍ଷିତେଣୀ ତୁମ୍ଭେ, ତାଣେ ମୁଁ ମୋହର;
 ଜଳବାଳେ ଦେଲୁଥିଲ ତାତେ ଉପଦେଶ
 ନିର୍ଭୀକ ମୋତେ ତେଣୁ, ସେ ରଣ ଅଶୋଧୀ,
 ତହିଁ ପରେ କିପା ପୁଣି ଏତେ ଦୟା ଅଜ,
 ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନିନୀ ତବ ବିଷୟ ତାତୁଣୀ”
 କହିଲ ଗମ୍ଭୀରେ ବୁଝା, “ପିତୃବ୍ୟ ମୁଣେ
 ରହିଥାଏ ଲାଗି ସଦା ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଶାନ୍ତ
 ଭକ୍ତମୁଖେ ଭାଗବତ ପ୍ରାୟ, ଶୁଣିବାର,
 ହୋଇଥାଏ କ୍ଷେତ୍ରେ ତବ ଅସଦ୍‌ବ୍ୟାସନା
 କୌରବଙ୍କ ଏ ସମ୍ଭବ, ତେବେ ତୁମ୍ଭ ପକ୍ଷେ
 ନ ଯିବା ଭବିତ ଏବା ବରଯାନ୍ତୀରୁପେ ।”
 “ଯିବି ନାହିଁ ବସୁ ମୁହିଁ, ନୃଦ ବୀରବ୍ୟସ୍ତ ”
 ଭବିଷ୍ୟରେ ହୋଧରରେ ଧାର୍ମିକ ବିଭବ,
 “ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଯାଇ, ତୁମ୍ଭ ଶିଶୁପାଳ ଦଶା
 ଦେଖିବା ହିଁ ମୋହୋ ପକ୍ଷେ ଅସଦ୍‌ବ୍ୟାସନା,
 କିନ୍ତୁ ବସୁ, ପରଶାମେ ସୁରବ ମୋ ବଥା,”
 ଏହା ଭାଷି ଧର୍ମବୀର ଗରେ ତାରି ଶରେ ।
 ଅନନ୍ତର ଗୁଣଅଞ୍ଜା ହେଲ ପ୍ରତାପକ
 କରବାକୁ ବୁଝି ଯାବା ହାସ୍ୟବତୀ ମୁଣେ,
 ଶାନ୍ତିଗଲ ତହିଁ ବେଗେ ଗହଳ ଚହଳ,
 ଉଠିଲ ମୁଣର ସଭା ବୋଧି ବୋଧାହଳେ,
 କଲେ ଭାଟି ସୁଭପାଠ, ଗହଳପେ ମିଳି
 ଗାଇଲେ ମଙ୍ଗଳାଶ୍ରବ, ଭବିଷ୍ୟରେ ସ୍ୱପ୍ନେ
 ସୁସ୍ୱେଧାମଣ୍ଡଳୀ, ବିଷେ କଲେ ବେଦଧ୍ୱଜ ।
 ବୁଝିଲ ଦୁସ୍ତନାୟରେ କୀବନ୍ତ ତାଟକା
 ଶେନ, ଗଣ ମତ ଭଲେ ଚଞ୍ଚଳ ସରୁବ,
 ପୁଣି ଦିଗ—ଉଠ ଉଠ, ତାର ତାର ସ୍ୱରେ ।
 ପ୍ରଥମେ ତାରିଲେ ନାଚ ବାଦ୍ୟବାଦକ,

ଚିତ୍ତ ନର ପ୍ରଦାତା ଉଦ୍ଭାବନ ଶବ୍ଦ
 ଉଠିଗଲା ମହାଶୂନ୍ୟେ, ଅବିଷ୍ଟ ଆବାସ,
 ଅବିଷ୍ଟ ଗାତାଳ, ପୁଣି ଅବିଷ୍ଟ ଧରଣୀ
 ସେ ବସୁଟ ଶବ୍ଦେ, ଚରମୁଖର ଶିଳ୍ପ
 ନୀରବ ନିସ୍ତବ୍ୟ ଭାବ ଭବିଷ୍ୟ ବିସ୍ମୟେ ।
 ତହିଁ ପଛେ ଧୂଳିଧାଣ୍ଡ, ଛଡ଼ାଇଣ ବଳେ
 ଶୋଭାବାନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମୟ ପୁଷ୍ପମାଳିକାଦେ,
 ତାହାଛନ୍ତି ତଳେ ତଳେ ବହୁସ୍ଥାନ ବାସି ।
 ତା ପଛେ ତାହାଛନ୍ତି ରଥ ସଦୃଶ ସଦୃଶ,
 ତାରୁଣିୟ-ଆରୁଣେ ଆବୃତ, ସୁନ୍ଦର,
 ମନ୍ଦରସକାଶ ବେଢ଼ି, ମନ୍ଦିର ସଦୃଶ ।
 ତହିଁପରେ ନିମେ ନିମେ ତାହାଛନ୍ତି ମନ୍ତ୍ରେ
 ଗଜାବେଢ଼ୀ, ଅଶ୍ୱାବେଢ଼ୀ, ପଦାଳ ବାହୁନୀ,
 ମଧ୍ୟୋ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସୁଜା, ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଗୌଡ଼ୋତ୍ତେ
 ତାହାଅଛନ୍ତି ବରବେଶେ, ତାହାଛନ୍ତି ଗୌରୀଶେ
 ଚରଣ, ଅବେଶୀ, ଛେ, ଗାମର ଅସଂଖ୍ୟ,
 ପ୍ରତେ ହୁଏ ତାହାଛନ୍ତି କି ଶୋର ସନତକା
 ନେତ୍ରଗୁଣେ, ଅଦ୍ୟାଶାଦେ ମହାସମାବେଶେ ।
 ଅଥବା ସେ ସୀମାଶୂନ୍ୟ ସରଳ ସାଗର,
 ପରାଦା—ଚରଣ ତହିଁ, ସୀମା—ବହୁତ,
 କୁମ୍ଭେ—କୁମ୍ଭୀର, ଅଶ୍ୱ—ମହାମାନ ସମ;
 ଅବର ପଦାଳପତ୍ର—ଶଙ୍ଖ ଶମ୍ଭୁ ବାଦି,
 ବାହୁନୀ ଉଷ୍ମୀଷ—ସୁତେ ଫେନପୁଷ୍ପ ପ୍ରାୟ ।
 ବାନ୍ତାର ପ୍ରାନ୍ତର ଗିରି ଚର ବହୁତର,
 ହେଲ ଅସ୍ତସର ନିମେ କୁରୁଅନୀକନୀ,
 ହରିନେଲ ପଥକେଶ ପ୍ରବଳବିଭବ,
 ବାହିଁ ଫୁଲିଅଛନ୍ତି ଯେତେ ଶଯ୍ୟା—ସୁର୍ଣ୍ଣରୁଡ଼,
 ତା ଦେଖି ଉଠିଲା ଫୁଲି ଅନନ୍ତେ ହୃଦୟ ।
 ବାହିଁ ବା ବାନନ ବୋଲୁ ଅସୁଅଛନ୍ତି ଭାସି
 ବିଷାକବାତର ସ୍ୱର କୁରୁଣ ପକ୍ଷୀର,
 ବଣବାଣୀଶୟନେ ତାର କି ବରୁଣ ସ୍ୱର

ବାହିଁ ବାହିଁ ଉଠୁଅଛନ୍ତି ବାଜି ସନ ସନ ।
 ବାହିଁ ବା ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବାଜେ ପ୍ରେମ-ଅଶ୍ରୁଧାରୀ
 ଦେଉଛନ୍ତି ଗଡ଼ାଇ ଗିରି, ପ୍ରେମିବସୁବର,
 ଗାର ଗାର ଶ୍ରଦ୍ଧାମୁଖେ ବିଶ୍ୱପ୍ରେମଗୀତ ।
 ବାହିଁ ବା ଯାନ୍ତିଦେ ହେଉ ବସୁଟ ଶ୍ରୀମାନ
 ଉଠିଲେ ଗମକ ଭୟେ, ଆସୁକୀବନର
 ସୁର ପରଶାମ, ଗଲ ମୋହ ନିଶା ଭୁଟି,
 ଅନୁରାଗେ ବାହା ଅସ୍ତ୍ର କଲ କିଛିକ୍ଷଣ
 ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଉପାସ, ଭକ୍ତ ସାଧକଗଣର
 ଉଠିଲା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ବଦନେ ଅନନ୍ତ ।
 ବେତେବର ହୃଦୟରେ ହେଲ ନାହିଁ କିଛି
 ଭାବାନ୍ତର କାଳ, କିମ୍ବା ଚିନ୍ତାରେଶାସାଳ,
 ରହିଲେ ସେମାନେ ସ୍ଥିର, ନିଦାଳ ବିଶ୍ୱରାମ—
 ସିନ୍ଧୁ ଯଥା, ଅଜ୍ଞାନ ସେ ସବେ, ମଣିଛନ୍ତି
 ବାହିଁଛନ୍ତି ଗୌଡ଼େ ପ୍ରାଣ, ନାହିଁ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ;
 ଯାଇଛନ୍ତି ଭୁଲି ମୃତେ ମୃତ୍ୟୁର ସମ୍ମୁଖେ,
 କିନ୍ତୁ ଭୁଲି ନାହିଁ ମୃତ୍ୟୁ ତାଙ୍କ, ଅଜ୍ଞାନ ସେ
 ଏହା, ବେଶ୍ ସବେ ଯଥା ଅଗଣିତୋପାଳ ।
 ବେତେ ଭାବ କଲେ ମନେ ଶ୍ରୀମାନ ଦର୍ଶନେ,
 ବେତେ ମହାପ୍ରାଣୀ କୁସ୍ତ ନିର୍ମମ ବାଜର
 ଅଦ୍ୟା ଅଦ୍ୟାନ୍ତେ ତହିଁ, ସମାହତ ବେତେ
 ବିପୁଳ ଗୌରବସ୍ୱର, ଅତୀତ 'ବିଭବ',
 (ବହୁମାନସବ୍ୟ ସେ ଭବିଷ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ)
 ବେ ବେବ ତାହା, କିଏ ପଶିବ ନକ୍ଷତ୍ର !
 ବେତେ ସେ ପ୍ରତିଭାବିକା—ଅମର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ
 ରହିଛି ସେ ଶ୍ରୀମାନର ରେଖରେ ମିଶ୍ରିତ,
 ସୁରରେ ତା ହୁଏ ଚିତ୍ତ ଶୂନ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରବ୍ୟ—
 ମହା ଅନୁରାଗେ, ମୋଦେ, ବିପୁଳ ବିସ୍ମୟେ ।
 ବାହିଁବା ଶାନ୍ତରେ ୧ ବସି ଶୋଷବାଳାକୁଳ,
 ବରଷ ୨ ନିର୍ମାଣେ ରତ, ରଜନ ସମୟେ
 ହେବ ତାହା ବାବଦୁର ଅଗ୍ନିଦେବବର

ଦଶନ ସର୍ଗ

ପ୍ରଭାତେ ଚମସ୍ତେନୀ, ବନ୍ଧୁମାନଶୋଭା
 ଦେଲ ପୁଣି ପ୍ରଭାତେ, ତାହାଙ୍କ ପ୍ରବୃତ୍ତି
 ଏକଚକ୍ଷୁକୀ, ଫେରି ଉଷା ନେତ୍ରପତି
 ପବନ-ପାଟଳ, ନୀଳ ଅମ୍ବୁପ୍ରଦେଶେ
 ଜଳର ଅନନ୍ତତୋଳା-ରବି ଧବ୍ୟବେ ।
 ଦୋଳ ଦୋଳ ବହୁମେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ସୌରବର,
 ବାଲରେ ଟଙ୍କା ବର୍ଷେ ବଣ୍ଟ-ବୀଣାବାର
 ମଧୁରେ, ରୁଚିରେ, ଶୁଣି-ସୁଖାୟନ ତାନେ,
 ଭାଙ୍ଗିଗଲ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ବସନ୍ତ ମୌନତା,
 ଭୂଷିତର ସୋର ନିଦ୍ରା, ଭୂତ ସେ ସବୁର
 ଦେଲ ସଂଧ୍ୟାବେ—ବର୍ମ-ଜୀବନମାର୍ଗରେ—
 ନବପ୍ରାଣେ, ନବବେଳେ, ନବୀନ ଭସ୍ମାବେ ।
 ବର୍ମରୂପୀ ପୁରୋଧାର ପବନ ଆହୁରେ
 ରୁଣ୍ଡ ଦୋଳ ବର୍ମ ପାଶେ ପ୍ରାଣି-ସଜନାନେ,
 ଅପ୍ପରେ ଆହୁତ ସବେ ଶକ୍ତି ଅନୁପେ,
 ଭରଣିଶେ ଜଳର ଅଗ୍ନି ବର୍ମସକଳୁଣ୍ଡେ ।
 ସାର ପ୍ରାଣବଦ୍ଧୀ ପାର୍ଥ-ମହାମତମନ୍ତ୍ର,
 ଭପବସ୍ତୁ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାସନେ ବିନୋଦପ୍ରଦୋଷେ
 ଏତାଳେ ବାହୁଡି ଦୂର ଭୟପ୍ରସ୍ତୁତୁ
 ଅପ୍ପିଲ ଛାମ୍ପରେ ଆଣି ଭୟର ଚଟାଉ ।
 ଦେଖି ପରପୁଷ୍ପେ ବୀର, କୋଣ୍ଡାସକଳର
 ନାମାଦିବ ମୁଦ୍ରା, ନେଇ ଉଠାଇ ତା ଶରେ,
 ଲଗାଇ ମସ୍ତକେ ଅଗ୍ନେ, ମୁଦେ ଫେଲ ମୁଦ,
 ପଡ଼ିଲେ ନିବସ୍ତୁତରେ, ପରମ ଆଗ୍ରଦେ,
 ବେଦତାପ୍ରସାଦ ଫୁଲ ଲଭି ଭକ୍ତ ଯଥା,
 ହୁଅଇ ମଥାରେ ପଛେ ଦେଶେ ତା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ।
 ଥିଲା ସେହି ପ୍ରତିଭେଶେ ଉଦ୍ଧୃତ ଏସନ—
 “ପ୍ରାଣାୟାମ ସେହୁନୁକ ! ଶେନ ଆଶୀର୍ବାଦ,
 ଦଶ ବର୍ଷେ ପାଇ ତବ କୁଶଳସମ୍ବାଦ

ଲଭୁଛ ମରମ ପ୍ରୀତି, ଦେଉ ମୁଁ ଅଶ୍ରୁସ୍ତ ।
 ଏଠାରେ କୁଶଳ ସଦା, ଲାଣିବ ବାସ୍ତବେ,
 ଦେବତ ବୃକ୍ଷିତ ସବେ ତୁମ୍ଭ ଅବଶନେ ।
 ତୁମ୍ଭର ସୁଭଦ୍ରାଲଭ ଶୁଣିବା ସମୟ
 କି ପୁଣୀ ଆନନ୍ଦେ ପିତ୍ର ଦେଉଛ ଏ ଆଶା,
 ନାହିଁ ତାହା ବଞ୍ଚିବାକୁ ଭବସକ୍ତ ଭାଷା,
 ଏତେବେଳେ ପାଣ୍ଡୁକୁଳେ ମିଳଇ ସୌଭାଷ୍ୟ
 ଯଥାସୋପାନୀ ଗୁଣବତୀ, ପୁଣୀବତୀ ବଧୂ,
 ବରୁଛ ମୁଁ ଆଶୀର୍ବାଦ, ଦମ୍ଭତ ବେନିଏ
 ଦୋଳ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ବର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ସାଧନ ।
 ପଚାରିଛ ମତ, ବୃଷ୍ଟମତେ ବେ ଅମତ ?
 ମହାସତୀ ସତୀଭାମା ପ୍ରବୃତ୍ତିପିଣୀ,
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପୁରୁଷରୂପୀ, ପ୍ରବୃତ୍ତି ପୁରୁଷେ
 ନାହିଁ ଭେଦାଭେଦ ଭାଇ, ସେ ଭବ୍ୟେ ଏବ ।
 ଯାହା ସତୀଭାମା ଆଜ୍ଞା, ତାହା ବୃଷ୍ଟ ଆଜ୍ଞା,
 ଦେ ଲଭିବ ବୃଷ୍ଟାଦେଶ ବିଶ୍ଵ ଚରାଚର,
 ପ୍ରଦାନନ୍ତି ଯା ଅଦେଶେ କୌଣସି ଅଲୋଚ,
 ବିଚରେ ଜଗତପ୍ରାଣ ପ୍ରାଣ ଅବରମେ,
 ବେଳାବଳ ମହାବୀର ଅଳେଖ ଯମତା,
 ସେ ଅନନ୍ତରୂପା ଦେବ ବୃଷ୍ଟବ ଆଦେଶ
 ସଦାକର ଶିରୋଧାରୀ, ମଙ୍ଗଳନିଦାନ ।
 ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଆଶା ବୃଷ୍ଟ—ପାଣ୍ଡବଜୀବନ,
 ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଲକ୍ଷ୍ମବର,
 ନ ଦେଲିବ ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାକୁ ମେ ତୁମ୍ଭେ ଦେବେ,
 ସହ ବୃଷ୍ଟ, ତହିଁ ଧର୍ମ, ସତୀ, ଶୁଭ, ଜୟ,
 କି ହିଁଧା ତାହାର ?—ବୃଷ୍ଟ ସହାୟ ଯାହାର,
 ଯଥା ବୃଷ୍ଟ ଆଜ୍ଞା, ତଥା ବର ତୁମ୍ଭେ କାର୍ଯ୍ୟ ।
 କିଛି ଭାଇ, ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଖକୀ ବିପକ୍ଷ,
 ସର୍ବପାରେ ତାଙ୍କ ସହ ସମର ତୁମ୍ଭର,

ହୃଦ ଯଦା ଅବହତ, ପୁଣି ଯଦୁରତ୍ନେ
ନ ହୁଏ ଯନ୍ତ୍ରରେ ତଳେ ଧରଣୀରୁଜ୍ଜିତ,
ବରବ ସେହୁରୁ ତୁମ୍ଭେ ବିହତ ବାବସ୍ତା ।
ବୀର ତୁମ୍ଭେ, ବୀରଶାସୁ ସୁବିଧିତ ତବ,
ତ ବହୁବ ଅଧିକ ମୁଁ ବଳେ କ୍ଷମାମୟୀ
ପ୍ରତିହତାଠାରୁ ବୋଟି ଅବୁଦ୍ଧ ଶୁଣରେ ।
ବର୍ତ୍ତଣ ବୀରର ହୃଦ - ବହୁସବରଣ,
ଅନ୍ତର ସରସ ମାନ ମଧୁର ବୋମଳ,
ସୁପଦ ମାଲୁର ଯଥା କିମ୍ବା ତାଳମଞ୍ଜୁ,
ରଖିବ ମୋ ଉପଦେଶ ସତତ ସୁରଣ ।
ସାଧୁକୁ ମଙ୍ଗଳମୟ ମଙ୍ଗଳ ତୁମ୍ଭର,
ଭବ, ସୁଧସ୍ଥିର, ବବ ତର ଶୁଭାକାଞ୍ଚୀ ।”

ପଦ ପାଠ ପରେ ଫୁଲ ଉଠିଲା ପାଥର
ବୀରହୁଅ, ମହାନନ୍ଦେ, ଫୁଲସବ ବନ୍ଧ—
ଶୌର୍ଯ୍ୟର ବିଭାସକ୍ଷେପ, ବୀରର ସୁଭାବ—
ଶୌର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ସ୍ଥଳ ଲଭିଲେ ଫୁଲେ ସେ ।
ଉପାହୃତ କୋଟରେଶା ଶେଷଲ ବଦନେ,
ଚନ୍ଦ୍ରାର ସହସ୍ର ଦେଉ ଦେଲୁ ପ୍ରତିହତ
ହୃଦ-ସିନ୍ଧୁ ତଟେ, ତହିଁ ଚିତ୍ତକ୍ଷଣ ପରେ
ତ ଅନନ୍ତ ଅସୁଖିତା ଆଶିଲ ତା ପ୍ରାଣେ
ତ ଅଭାସ ମହାଭାଷା, ଉଠି ଶରେ ବୀର
ସୁନ୍ଦର ମୃଗୟା ଦେଶେ ଦେଲେ ସୁସଜ୍ଜିତ ।
ବନପଶୁ ବଧ ଆଶେ ନୁହେଁ ଏ ମୃଗୟା,
ପ୍ରେମର ପାରିଧ୍ୟ ଏହା, ବାନ୍ଧି ପ୍ରେମ ପାଶେ
ସୁଭଦ୍ରା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୌ ଆଶିବେ ବାସବ ।
ଶୋଭିଲା ରଥୀନ୍ଦ୍ର ତରୁ ବାଞ୍ଚନ ବଞ୍ଚିବେ,
କଟିରେ କୁଶାଣ, ପୁଷ୍ପେ ସୁତାରୁ ତୁଣୀର,
ଧାତବ ଶରସ୍ତ୍ର ଶର କିଶିଲ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ଗୋଧା, ଅଙ୍ଗୁଳିକ ଆଦି ବୀର ଆଭରଣେ
ଦୋର ଅବହତ ବୀର, ସୁନ୍ଦେ ବହୁ ଧନ
ଦେଲେ ବହୁଗତ ଧୀରେ ଅବାସ ପ୍ରାସାଦୁଁ,

ରଖିଥିଲା ହାରେ ରଥ ଦାରୁକ ସାରଥୀ,
ବସି ତହିଁ ଭିତେ ବଳେ ଶୈବତତମ୍ଭେ,
ଚିତ୍ତକ୍ଷଣେ ଉପସ୍ଥିତ ଦେବୀପୀଠପାଶେ ।
ସୁଭଦ୍ରାର ଅଗମନ ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ତହିଁ
ରହିଲେ ନୀରବ ଦୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତରାଳେ ତାହିଁ ।
ତାହିଁଆସ ପ୍ରାଣେ ଯଥା ପୁଷ୍ପବନ୍ଧୁ ଅଳ
ପୁମର ଉଲ୍ଲେଖେ, ବୀସ, ବୀରୁକ ନୟନେ ।
ଏ ସମୟେ ଭିତେ ଦେଲେ ବସୁଦେବଦେନା
ସଙ୍ଗିନୀରହଣେ ଦୂରେ, ଦେବୀସୁଭା ଅର୍ଥେ,
ସବେ ପୀତହୃଦିନୀ, କୁସୁମଭୂଷଣୀ,
ଅନିତୟ ବିରାଜିତ କୁଞ୍ଜିତ କୁଞ୍ଜିତ,
ଶୋଭେ ଅନାବୃତ ଶିରେ କୁସୁମପରିଧି—
ଶବରତ ତାରୁକାନ୍ତ ବସୁମେ ରଚିତ ।
ବାହୁରେ ବସୁମ ତାଡ଼, ବାଲୁ, ବାକୁବନ୍ଧ,
(ଦୋରକୁ ବସୁମବଦ ରତ୍ନରଣି ଯାର)
ମଣିବନ୍ଧେ ବସୁମର ବଦଣ, ବଳୟ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାର ବିଚିତ୍ରତ ତତ୍ତ୍ୱ—ପୁଷ୍ପଗତୀ,
ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗୁଳରେ ଶୋଭେ ସୁମନମୁଖିତା ।
ଶୁଭସୁରେ ସ୍ୱଚ୍ଛେଦ ବସୁମ-ତାଟକ,
ନାସାରେ ବସୁମଦଣ୍ଡୀ, ବସୁମବଦଣୀ,
ବନ୍ଧରେ କୁସୁମଦ୍ୱାର—ତାରୁକାରୁବନ୍ଧ ।
ସୁନ୍ନ କଟିତଟେ ରମ୍ଭ ବସୁମମେଶଳା
ପ୍ରକାଶେ ଅଭୁଜ ଶୋଭା, ତଥା ପଦସୁରେ
ବସୁଦେ ବସୁମଗତୀ ପଞ୍ଚମ, ପାଦୁକ ।
ତାରୁକାନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ସବେ ମୁଦୁପଦକ୍ଷେପେ,
ମଧ୍ୟରେ ସୁଭଦ୍ରା, ଯଥା ଅନୁତଥାୟାର,
ସତତ ବସୁମ-ସିନ୍ଧୁ ମଜ୍ଜନସମ୍ଭୂତ ।
ପ୍ରବେଶରେ ଯାଇ ସବେ ଦେବୀଦେବାଳୟେ
ବଳେ ଅବସ୍ଥିତ ଦୂରେ ପ୍ରହରଣିବର,
ଉଠିଲ ମଙ୍ଗଳଧୂନ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟାରୁ,
ଶଙ୍ଖ, ଘଣ୍ଟା, ତୁମ୍ବା, ଭେରୀ, ବାଦ୍ୟାଦିକରେ
ଉଠିଲ ପ୍ରତିନାଦି ସେ ଦେବୀଦେଉଳ,

ମିଶି ଚର୍ଚ୍ଚି ହୁଇବୁଲ ସୁଭଦ୍ରା ଚରଣ,
 (ରଜନୀ-ରଜିତକିରୁଣାବସନପଞ୍ଜିତ)
 ବଲ୍ଲ ବାବୁ ମଧୁମୟ, ପ୍ରତେ ଦେଖି ଯଥା—
 ବହୁଳ କି ଶବ୍ଦଶାଖେ କୁକୁକୁକୁ ସ୍ଵରେ
 ମଧୁମୟୀ ମନାକିନୀ, ମଧୁରଗନ୍ଧରେ ।
 ଦୟାର ଦଧିକ ପ୍ରାୟ ଧୂପ, ପୋଡ଼ି ମର
 ନିଜେ ଅନେ ପ୍ରଦାନିଲ ସୁଧି ଧୂପ ସୁଭଦ୍ରା,
 ମହତର ଚର ଧର୍ମ—ନିଜେ ସବୁ କ୍ଳେଶ,
 ସାଧୁସାନ୍ନ ଅପରର ମହା ଭବବାର ।
 ପୁରାଣେଷେ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଅର୍ପି ଦେବୀପଦେ,
 ବାହାରର ଦେବାଳୟ ପୁରୁଷା ସୁଭଦ୍ରା—
 ଅସଂଖ୍ୟ ସଜନୀମେଳେ, ଦେଖି ଏହା ପାଥୀ,
 ଓହ୍ଲାଇ ରଥରୁ ଧୀର ଭଦ୍ରାପଦରେ
 ରୁଣିବେଣ୍ଟି ସଖୀବୃନ୍ଦ ଲେଖି ଅବଦେଶେ,
 ହାତ ଧରି ସୁଭଦ୍ରାର ଶେନିଗରେ ଚର୍ଚ୍ଚି,
 ଶେନିଯାଏ ଯଥା ଭଗ୍ନ ବେତସ୍ତ୍ରୀ ବେଶର
 ସୁଧିପୁ ବେଶରଶୀକୁ ବାସନ୍ତମାମୁଖେ,
 ଲେଖି ଅଗଡ଼କେ * ଅର କରୁଚପରସ ।
 ସଖୀଏ ନିସ୍ତବ୍ଧଭାବେ ରହିଲେ ଅନାଇ—
 ନିସ୍ତ ବରଜୀର ବାସ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ।
 ଭଞ୍ଜରେ ସାଜନେ ପାଥୀ ସୁଭଦ୍ରାକୁ ଶେନି,
 ଅସିଲ ବହୁଳ ହୋଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀପାତ୍ରରୁମା
 ସୁଭଦ୍ରାର ରଣିସ୍ଥଳେ—ଅନ୍ତରେ ଅନନ୍ଦ,
 ତାହୁଁଲ ସୁଭଦ୍ରା ପାଥୀ, ପାଥୀ ପ୍ରେମା ମୁଖେ ।
 ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶେନି ସୁଧା, ପ୍ରୀତି, ଅନୁରାଗ,
 କି ବଞ୍ଚିଲ ପରସ୍ପରେ ଭବସ୍ଵର ଚନ୍ଦ୍ର,
 ଅନ୍ତର ଅବୋଧୀ ତାହା ଦେଲେହେଁ ସଦା,
 ରୁଣିଲେ ସେ ଦେନି ବୀର ଭାଷିଲେ ସୋହାଗେ
 “ଶେନି ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣେଶ୍ଵର, ନିଶିତ କିଶର
 ସକଳ ଶୃଙ୍ଖଳା, ପୁଣି ସକଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ,
 ପ୍ରବେଶିଲ ହୃଦେ ମୋର ଆଜିଠାରୁ ଦେବ !

କାବନସଙ୍ଗିନୀ ମୋର ତୁମ୍ଭେ ଏ ଜନନେ”
 ବୁଭୁକ୍ଷୁରେ ଭଦ୍ରା—ମୁହଁ ଭନସ୍ଵରରେ—
 “ପ୍ରାଣେଶ୍ଵର ! ପତି ଏକା ସତୀର ଏ ଭବେ
 ସକଳ ଶୃଙ୍ଖଳା, ଶକ୍ତି, ସକଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ,
 ଜଳେ ଜଳେ ଲଭେ ଯେତେ ପ୍ରାଣପତିରୁପେ
 ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେ ପ୍ରିୟତମ, ଏ ଭକ୍ତା ଶ୍ରୀପଦେ,
 ପଦପ୍ରାଣେ ଅର୍ପି ଠାର ଏ ଦାସୀକି ଭବ,
 ପ୍ରକାଶିଲ ଯେ ବରୁଣା, ସୁପ୍ତେ ଅଶାନ୍ତର,
 କି ଦେଇ ଶୁଣିବ ତାହା କି ଅଛି ମୋହର,
 ଯାହା ଥିଲ ଶ୍ରୀଚରଣେ ଅର୍ପିଲ ତା ପୁରୁଷ
 ଏ ସମୟେ ପ୍ରହରାଏ କଲେ କୋଳାହଳ
 ଦୂରେ ଥାଇ, ପଶିବାକୁ ନ ଭରସି ପାଶେ,
 ମିଳିଲ ଅନଳ ସବୁ ସ୍ଵାହା ତେଜସ୍ଵିନୀ
 ବହୁ ସଙ୍ଗେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ତରା—ଭସ୍ମପାଦକିନୀ,
 ଶୌର୍ଯ୍ୟରେ ମିଳିଲ ଶକ୍ତି, ଦେଖି ଭସ୍ମାଦୁରେ
 କିଏ ଏବେ ଦୁଃସାହସୀ ? ପଶିବ ତା ପାଶେ ।
 କହିଲ ନରରପାଳେ ଦୂର ଏ ବେଭର,
 ଧାଇଁ ଯାଇ ଭକ୍ତ ଶୃଙ୍ଖଳେ, ଚର୍ଚ୍ଚି ସେ ସବୁର
 ସମରସକେତ ଲେଖି ବଜାଇଲ ଗନେ ।
 ଶୁଣି ସେ ଭଲ୍ଲାଦ ବାଦ୍ୟ ସଦାସବୁକାରରେ,
 ଧାଇଁଲେ ସମରସଭା ଅଭିମୁଖେ ଶରେ,
 ଧାଏ ପ୍ରାମଦେବୀପୀଠେ କାଳିନୀ ଯେସନ
 ଦେବତା ମାଳିଣୀ ବାଦ୍ୟ ଶୁଣି ସ୍ତ୍ରୀତରାଣେ ।
 ଥିଲ କେହି ଧନବେଦ ଅଧ୍ୟାୟନେ ରବ,
 କେହି ସ୍ଵାନ୍ତେ, କେହି ଅବା ଦେବତା ଅର୍ଚ୍ଚନେ,
 କେହି ବୃଷିକର୍ମେ, ଶୁଣି ସଙ୍କେତ ଲେଖିବା
 ଧାଇଁଲେ ସକଳେ ତେଜ ସକଳ କରୁବୀ,
 ଧରି ଅସ୍ତ୍ର ସୁଶାସିତ, ସାଜି ବୀର ସାଜେ ।
 ଦେଉଳ ତୁମ୍ଭେ ଧୂନି ଶୁଣି ଅହିପତି
 ରୁଦେଇ ବଳ୍ମୀକ ଦୁର୍ମୋ ସ୍ତ୍ରୀର ହୋଇ କେବେ,
 ଦଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ରୁଣ୍ଡ ସବେ ଯଥାସ୍ଥାନେ ।

ଏକାକେ ମିଳନ୍ତେ ରାମ, ନିବେଦିଲ ଦୁଃ
ସୁକ୍ରବରେ, ସବିନୟେ, ଚଞ୍ଚଳ ଭାଷାରେ —
“ସେନଗୁଣ ପାଥ, ଦେବ ! ସୁରଦାଦେବୀଙ୍କି
ଦେବୀଦେବାଳୟ ପାଶୁ ।” ଶୁଣି ଏହା ରାମ
ରୁଣିଲେ ପ୍ରବଣେ, ହୋଧେ ଅରୁଣ ଶରୀର,
ଦୃଷ୍ଟି ରୁ ଝରିଲ ବସ ଆବର ନିଃଶ୍ୱାସ,
ଭାଷିଲେ କଠୋର ସ୍ୱରେ ବୀର ଏ ଭାରତୀ—
“ଏତେ ଦୈର୍ଘ୍ୟପାଶୁକାର ! ଲୋକ ହୋଇ ଦୁଷ୍ଟ,
ବହୁକ୍ରମ ଲୁଚିଛନ୍ତିରେ ନୂତନ ଦୁର୍ବଳତା,
କି ବୀର ପାତ୍ରଣ ପାଥ କାଣ୍ଡ କାଣ୍ଡ ନିକେ
ଅପିଲ ନିକକୁ ଶାପ, କାନ୍ଦନ୍ତ ସପର
(କାବୁକ୍ଷାବର) ହାଇ ଉଦ୍‌ଭାବିତା ଚେଷ୍ଟା,
ନୁହେଁ କି ସାମାନ୍ୟ କଥା, ସାମାନ୍ୟ ସାଦୃଶ !
ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା କୋଟିପ୍ରାଣ ନାହିଁ ତା ନିସ୍ତାର,
ଯାଅ ସଦୃଶରେ ଭାବ, ଯାଅ ହେ ସାତାଳ,
ଯାଅ ବସୁ ଶାମ୍ଭୁ, ଯାଅ ସାରଣ, ପ୍ରହ୍ଲାଦ,
ଅ-ଶିବ ବର ହେ ପାଥେ ଅପିର ଆଗାଧେ ।”
ସଭା ମଧ୍ୟା ଭଞ୍ଜ ଏ ଉଦ୍‌ଭବ ପୃଥକେ—
ସୃଷ୍ଟି ମହାରଥୀ ପାଥ ରାଧିକ୍ରମୋଦକ,
କୌଶଳେ, ଚାତୁର୍ଯ୍ୟେ, ଦୀର୍ଘ୍ୟେ ଅଳ୍ପ କିଏ ଭଲ
ବିଶ୍ୱେ ତାର ସମବକ୍ଷ, ଅସଂଗତ ସେ,
ଆସନ ଚାହାର ବେଉଁ ଭଲ ଧ୍ରୁବଲେକେ
ବୀର-କ୍ରିଡ଼ିବର, ଚାହା ନ ଭାଗନ୍ତ ବେହୁ,
ତା ସବୁ ବଢ଼ିବା ସୁଦ୍ଧ ଅସାଧ୍ୟ ସଦୃଶ ।
ଏବେ କି ଅନଳଶେଷେ ରାମବର ଆସା
ହେଉଥିଲ ଦରୁ, ଦୁଳେ ଶୁଣି ଏ ଉଦ୍‌ଭବ
ଭାଷିଲେ ଏସନ, ଦନ୍ତେ ସଂଗଠଣ ଦନ୍ତ—
“ଅସାଧ୍ୟ, ଏ ଶବ୍ଦ ନାହିଁ ବୀର ଅଭିଧାନେ,
ନୁହେଁ ଏହା ବିଶ୍ୱରାଣୀ କ୍ରିଡ଼ିମୁର ବାଣୀ,
ଅଳସର ଭାଷା ଏହା କିମ୍ବା ଅଧମର
ଅସୁପ୍ରଦେଧନା, ତୁମ୍ଭେ ଉଦାର ସେ ଶବ୍ଦ,
ବଲ୍ଲ ସିନା ବଳବିତ ନିଜ କହୁ । ସବୁ

ସୁବିଶୁଦ୍ଧର ଯଶ, ପ୍ରାଧାନ୍ୟ, ଗୌରବ ।
ଯେଉଁ ଯଦୁବାହୁ ସଦା ଅଳେଖ ଜଗତେ,
ସବେ କି ସେ ବାହୁ ଦାୟ, ଅସାଦ ହେ ଏବେ ?
ଲଜ୍ଜ କି ହେ ବୀରେ ତୁମ୍ଭେ, କାଟିବ କପାଳେ
ଅର-ପଦରତେ ତତା— ଦାସକୁ ବାଞ୍ଛିବା,
ବରବ ଅଶ୍ରୁରେ ଶୋକ, ମାନ ବୀରଶୋକ
ହୁଏ କି ଅଶ୍ରୁରେ ଶାନ୍ତ, ଶମେ ସେ ଅପିରେ,
ବୀରପକ୍ଷେ ମୁହୁଁ ନୁହେଁ ଦୁଃଖାବହୁ କେବେ,
ବଞ୍ଚିବା ହିଁ ଦୁଃଖାବହୁ ମୁଣ୍ଡାଇ ଲଞ୍ଜନା ।
କୀରରକ୍ତ ସ୍ୱତାନ୍ତର ଉପାଦେୟ ସାର,
ବରେ ସେ କାତୀୟ କ୍ଷେତ୍ର ପବନ, ଉଦ୍‌ଭବ,
ବୀରମାତା ଦୁର୍ବଧାନ ବର ଯେଉଁ ବୀର
ସମରବିମୁଖ, ଶୁଣି ଆସନ ଚାହାର
ରମଣୀପଣ୍ଡିତେ, ଆସେ ରମଣୀ ସେ ନିଶ୍ଚେ,
ରମଣୀଭୂଷଣ ତାର ବୀରପ୍ରହରଣ ।
ତୁମ୍ଭର ଏ ଭୀରୁତାର ସୁଦୃଶ୍ୟରେ
ସଙ୍କୋଚବେ ନାସା ତବ ଭାବୀ ବଂଶଧରେ,
କିପା ବହୁ ଶରସନ ମହେଷ୍ୱାସରୁପେ,
ପ୍ରାବୁଟେ ଲଜନ ପାଇଁ ରଣ ତା ସାଇତ
ଭରେ ସଙ୍ଗା ମଧ୍ୟେ ନେଇ, ଅଥବା ଭାବରେ ।
ଭୁବ ଯାଇ ତେବେ ସବେ ସମ୍ମିଶ୍ରବୋଧରେ,
ଏକାକୀ ବରବ ରଣ, ବସୁଧ ଅର୍ଜନେ,
ହୁଏ ଯଦି ହିଁ ଜଗତ ସଦାୟ ଚାହାର,
ତଥାପି ବେହୁ ତା ଶିବ ନ ପାରିବେ ରଖି,
ଅରାମ ବା ଅପାଥ ଏ ଧର ହେବ ଅଳ,
ସତୀ ଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋର, ପାଳିବ ନିଶ୍ଚୟ ।”
ରାମବର ବକ୍ରଦାହୀ ଏ ଚତୁର୍ଭୁଜ
ନ ପାରିଣ କାଣ୍ଡି ତର ଯଦୁବୀର ସବେ,
ବାହାରିଲେ ସୁଦୈବାକୁ ଅସୁଗନ୍ଧ ଧର ।
ଧାଇଲ ଅସଂଗୀ ରଥ ଭାର ନିର୍ବୋଧେ,
ସମୁଦାର କାଳାନଳ, ଧାଇଁଲେ ବାରଣେ
ଦୀଗଦନ୍ତ, ଆସୁକନ ସୁପ୍ରବଣ ଶୁଣି,

ଧାଇଁଲେ ସଦର୍ପେ ବାଜିଗଲୁ ଦୁଇପକେ,
 ଧାଇଁଲେ ପାଇବେ ଧରି ଛେଇଁ, ଚନ୍ଦ୍ର, କୁନ୍ଦ୍ର,
 ଧୂଳିପଟଳରେ ଦେଲୁ ଅଦୃଶ୍ୟ ଆକାଶ ।
 ଭିତେ ମହାରାଜପୁର ରୂପେ, ଅଶ୍ରେ, ଗଳେ-
 ଅଦ୍ଭିତୀୟ ଅବରୂପ ପାଶେ ବଳସ୍ତାପେ,
 ଧାଇଁଲୁ ପାତାଳ ଗରେ, ଅଗ୍ନିଭାବିନୀ,
 ଗର୍ଭେ ମହାଶୟନେ, ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଚକାରି କାମୁକ ।
 ଧାଇଁଲୁ ଅନ୍ତର, ନିର ଅର ପ୍ରତି ସଦା,
 ଧାଇଁଲୁ ମନୁଷ୍ୟ ବୀର—ବିପକ୍ଷପ୍ରମଥୀ,
 ରୁଷିମ ସୁଦୀର ଶାମ୍ବ—କାମୁକବୀର,
 (ପାଇଲେ ସମର ଯାଏ ପରମ ଅନନ୍ଦ)
 ଧାଇଁଲୁ କୁଞ୍ଜରପୁଷ୍ପେ ସେ ବୀରକୁଞ୍ଜର,
 ବଲ୍ଲ ସେ ପ୍ରତିଭା ବହୁ, ବହୁଲ ଗରଜ,
 ବେ ଦୂରବ ଯଦୁ-ଯଶ, ଧାଇଁ ଶୁଣ ସ୍ରାବେ,
 ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ତା ଭାଗ୍ୟାଶୁପି ଦେବ ବଦଳାଇ ।
 ଦେଲେ ସଂଧ୍ୟାବେ ଶେଷେ ନାୟସୁଣୀ ସେନା,
 ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ କୋଟି, ରଣେ ଦୁର୍ଗାର ସଦା,
 ପାରନ୍ତୁ ସେ ବଳେ ଶିଳି, ଦୂର୍ଗାବେ ଅବଶି,
 ତଣେ ଏକା ଲକ୍ଷା କଲେ ଜିଣିବ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ।
 ଦେଖି ପାଥ ଯଦୁସୈନ୍ୟେ ପଶ୍ଚାତ୍ତପ୍ୟାବେ;
 ବହୁଲେ ଦାରୁକେ, “ରଥ ଫେରୁଥ ସବୁର,
 ନିବେଦିଲୁ ସୁକ୍ରବେଳେ ଦେଶବ ସାରଥୀ—
 “ବୀରବର, ପ୍ରତ୍ୟାହାର କର ଏ ଅଦେଶ,
 ବୃଷ୍ଟରଥେ ବସି ତୁମ୍ଭେ କରବ ସମର
 ମୋ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପୁତ୍ର, ସୌନ୍ଦ, କାଳଗଣ ସଦୃ,
 ଏ କାର୍ଯ୍ୟେ ସାରଥୀ କବ ନ ପାରିବ କର ।”
 ଭାଷିଲେ ଅର୍ଜୁନ ଦୁସି, ଛାଡ଼ି ଅଶ୍ବରୁଦ୍ଧ,
 “ପଦେ ଧରି ଶକୀନ ମୁଁ ପ୍ରବେଶିବି ରଣେ ।”
 ଉଦ୍ଧବଲ ରଥବାହୁ, “ପ୍ରଭୁ ମୁଁ ଏଭାବେ
 ଦୂର ବୀରମଣି, ମୋର ଦୁର୍ନାମ ରଚନା,
 ତାଣି କ ସୁମନ୍ଦ କଥା, ବହୁବେ ସେ ନିଷ୍ଠେ—
 ଏ ବାଣୀରେ ଦାରୁକର ଅଛି ସଦା ସୁଦା,
 ୨୯

ଆଗେ ମୋତେ ରଥସ୍ଥମ୍ଭେ କରଣ ବନ୍ଧନ
 ପଛେ କର ରଣ, ମୋର ନାହିଁ କ ଅପରି ।”
 ଭାଷିଲେ କିରୀଟୀ, “ତୁମ୍ଭେ ବୃଷ୍ଟବ ସାରଥୀ,
 ସଦାଥା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମୋର, ନ ପାରିବ ପାତ
 କବ ଏହି ଅନୁଶୟ, ଯମିବ ଏ ଦାନେ ।”
 ବହୁଲ ଦାରୁକ, “ବୀର, କ ଦୋଷ ତୁମ୍ଭର,
 ସେବାରେ ଲଢୁଛୁ ମୁହିଁ ଏ ବୀରବନ୍ଧନ,
 ଦେବ ତୁମ୍ଭେ ଉପଲକ୍ଷ, ଏକକ ମାଗୁଣି ।”
 ଶୁଣି ଏହା ପାଥ, ବାନ୍ଧି ଦାରୁକେ ପାଶାସ୍ତ୍ର
 ରଥସ୍ଥମ୍ଭେ, ଧରି ପଦେ ଅଶ୍ବକଟିଆଳ,
 ଚଳାଇଲେ ରତ୍ନବର ପ୍ରଭୁଜ୍ଞାନ ଦେଶେ ।
 ତାଳିଲେ ପଛରୁ ପାଶେ ଯଦୁସୈନ୍ୟେ ଉଦେ—
 ନ ପକାଅ ବୀରବର, ତୋରବର ପଦେ
 ଛପା ଏବେ ଶୁଦ୍ଧା କବ, ବାହୁଡ଼ ସବୁର,
 ମରଣ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ କବ ସନ୍ଦେହଟକର ।
 ଏହି ପର ଦୀକ୍ଷା କବ, ସନ୍ଧ୍ୟାସିଦଳକ,
 ଯେଉଁ ପାଶେ ଲୁଞ୍ଜି ଅନୁ, ଭାଙ୍ଗ ସେହି ପାତ,
 ଧବ ତୋ ସାଧୁତାଭାନ, ପାମର, ବଦର,
 ଭାଙ୍ଗିଯିବ ଆଜି ତୋର ରକ୍ତତା, ଚାଲୁଣ ।
 ମର୍ମଦୁଶା ବୀର ବାଣୀ ଶୁଣି ଧନଞ୍ଜୟ
 ଗର୍ଭେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁ ହୋଷେ, ଗରୁକେ ଯେସନ
 ନବୀନ ନୀରବର ପ୍ରଥମ ଆଶାଦେ,
 ବକ୍ରନାଦେ ସିଂହ ସିନା ଅର୍ପଣ ପ୍ରତିନାଦ;
 ମାତ୍ର ଭୂତେ ଭୀରୁ ଫେରୁ ସବୁସ୍ଥ ଗହୁରେ ।
 ଚକାରିରେ ଧନୁ ବୀର, ଫେରୁଲେ ରଥ
 ପ୍ରତି ଧମନୀରେ ବୀରୀ ଭୂମି ଉଦୁଲ,
 ବଢ଼ିଗଲୁ ବହୁଶୁଣ ପରାଧମ ଗରେ,
 ଗର୍ଭେ ପ୍ରତିନୀ ଯଥା ସେ ଶୁରଶାଭୁକ,
 ଗର୍ଭେ ସେ ମହାଧନୁ, ଗନ ଅବଶେଷେ,
 ଗର୍ଭେ ସୀମନବର ବିଭୀଷଣ ଶବେ,
 ଏବକାଳେ ଦେଲୁ ଯେହେ ଗୋଟିକ୍ରନ୍ଦନ ।
 ପଛେ ପାଇଥି, ରଥୀ, ବେନକାର୍ଯ୍ୟେ ରବ

ନିରୋଧୀ ସ୍ଵରୂପା, ଜାଣି ଅସୁବିଧା ତାଙ୍କ,
 ଉଠି ଶବ୍ଦେ ଅସ୍ଵରୂପୁ ଧରି ପୁସ୍ତକରେ,
 ବସି ପଢ଼-ପଢ଼ପାଠେ ସାରଥୀ ଆସନେ—
 ଭୁବନୀମଣ୍ଡଳ ଯଥା ଦେବ ପଦକରେ,
 ଚଳାଇଲେ ଚନ୍ଦ୍ରପାଠେ ଅସୁବିଧା ଦେଖିଲେ ।
 ବଜାଇଲେ ଶଙ୍ଖ ଗାଥା ଗମ୍ଭୀରେ, ସଜନେ,
 ଶୁଣି ସେହି ଶକ୍ତିଶୋଷୀ ରୁଦ୍ଧ ଶଙ୍ଖସ୍ଵର
 ଗଲ ଅଧେ ବଳ ଭୁଟି ଅସୁବିଧାରୁ ।
 ବନ୍ଧୁରେ ହୃଦୟ ବୀର, “କେଉଁ ଫଳଲଭ
 ବାହୁଳ-ବାତାଳୀବାଞ୍ଛି ବାବା ଆସ୍ଥାବନେ,
 ଅଳ୍ପ ସାର ଶକ୍ତି, ବେଶେ ହୁଅ ଅସୁବିଧାର
 ଗମନେ ବାହାର ଇଚ୍ଛା ଶମନକ୍ରମେ,
 ଆସ ଭୁବ, ଆସ ଆସ, ନ ସତେ ବଳମ୍ବ,
 ଶାନ୍ତ-ନୀରବ ପ୍ରାୟ ଶୂନ୍ୟାୟତ ଗର୍ଭ
 ତଥା ମର ବାଧା ଦେଖେ, ଗଲନେ, ଚଳନେ !”
 ଲଗିଲେ ତୁମ୍ଭେ ସକ, ବରଷିଲେ ବାଣ
 ଶ୍ରୀକଣ୍ଠର ବୁଦ୍ଧିଶାଳ ପ୍ରାୟ ଯଦୁବୀରେ
 ଅର୍ଜୁନ ଉପରେ, ତହୁଁ ସେ ପରମେଶ୍ଵର
 ବାଟି ଅସୁ ପ୍ରତିଅସୁ, ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି କରି,
 ପେଶିଲେ ଚପଟ ପେଶ ସଂଖ୍ୟାତାଳ ଶର,
 ଧାଇଁ ସେ ବାଣାବଳୀ ବନ୍ଧୁ ଫଣୀ ପ୍ରାୟ
 ମନୋବେଶେ, ଧାଏ ଯଥା ଅସୁର ପ୍ରବେଶେ
 ହାବେଳୀଅବଳୀ, ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ ସମୟେ
 ବାଜି ବୁଝେ, ସଜସଜ ନିସ୍ଵନେ ଗର୍ଭଜ ।
 ବାହାର ବାଟିରେ ଶର, ଶରସଜ ବାଜି,
 ଧାତୁମୟ ବା ଉଷ୍ମୀକ୍ଷେ ଯାନ୍ତେ ଶର ଗଲ
 ଛଇଛାଡ଼େ, ଗଲ ତାହା ରୁଣ୍ଡିଭୂତ ହୋଇ
 ଛନ୍ଦ ହେଲ ତା ରୁଣ୍ଡିର ଶରସୁଖ ସଦୃ ।
 ଅଳ୍ପ ବିଷଦଣ୍ଡେ ଅଳ୍ପଭୂଷିତ ସେସନ
 ଭାଙ୍ଗି ତାକୁ ବେଶେ ବଳହୀନ, ଦର୍ପହୀନ,
 ଦେସନ ଅର୍ଜୁନ କରି ନିରସ୍ତ ସେନିବେ,
 ବେଶେ ତାଙ୍କ ବଳ ସମ୍ପଦ, ସୁରୁ ବେଶ ଧୂସ ।

ନିରସ୍ତ, ନିରୁଣ ସବେ, ନ ପକାଇ ରସ
 ରକ୍ତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ, ତ ଅଭୁତ ଶେଷା,
 ଅସୁ, ବସୁ, ଆରୁଣ, ଚଟା ହେଲ ସବୁ;
 ମାନ୍ଦ ନ ଭେଦିଲ କାହା ଶରରେ ଚିଶିଖ,
 ହେଲ ନାହିଁ ବହୁମାନ୍ଦ ରକ୍ତପାତ ସୁବା ।
 ହେଉ ଏ ଅଶ୍ରୁଚରଣ ଅଭକ୍ତ ସମର,
 ହେଲେ ସବେ ପ୍ରବୁ, ମୁରୁଧ, ଚାଟକା-ଅବଶ ।
 ବୃଥାକଳଧର ଗାଥା, ମୁଖରେ ହୃଦୟ,
 ଅନ୍ତର ବରୁଣପୁଣ୍ୟ—ଅମଳ ଆଧାର
 ଅସୁଦୀନ ଜନେ ବୀର କ୍ଷମିରେ ସ୍ଵରୂପେ,
 କ୍ଷମାରେ ବୀରର ପିତା ହୁଏ ଅଭକ୍ତ ।
 ପଦାନ୍ତର ପରାକ୍ରମ ହେଉ ପିଣ୍ଡସୁତ,
 ହେଲ ଅସୁରର ରଣେ, ପ୍ରଥମେ ବାସୁକ,
 ହୈଳାୟେ ଆରମ୍ଭ ହେଲ ବିଷମ ସମର,
 ପ୍ରହାରୀ ଅଗ୍ନିଅସୁ ରଥୀନ୍ଦ୍ର ସାତାଳ,
 ରକ୍ତକାଶେ ତା ଗାଥା କଲେକ ସଂହାର,
 ତହୁଁ ସେସେ ବେତାସୁ ବନ୍ଧିଲ ଯାଦବ,
 ବଳବାଣେ ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି କଲେ ତା ପାଣ୍ଡବ ।
 ଭୀଷମଦର୍ଶନ ଆଶେ ଅନନ୍ତର ଗାଥା
 ପେଶିଲେ ବୌଦ୍ଧବେଶେ ଅବୀର୍ଣ୍ଣ ଚିଶିଖ,
 ଧାଇଁ ସେ ମହାଅସୁ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଗଗନ
 ଭୀମସୁତ ଉଦ୍‌ବାସାୟ, ଅମଙ୍ଗଳ ଶଂସୀ,
 ଜଳିଲ ସେ ଶରମୁଖେ ରୁଦ୍ଧ ବାଳାନଳ,
 ସତେ ସେତେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଦହକ ଜଗତ
 ପଞ୍ଚ ତହିଁ ପୋଷିଗଲ ସାତାଳର ବାଣ ।
 ନ ଗାରି ନିବାର ତାହା ନିରସ୍ତ ସାତାଳ
 ଗଣିଲ ଅବାଳମୂଳୀ ଅସୁନେତ୍ର ସତୋ,
 ତହିଁ ତ ଅଭୁତ ବାଣ, ଅଭୁତ ବୌଦ୍ଧବ,
 ପଦ୍ମ ପଦ୍ମ ରକ୍ଷା ବେଶେ ଶର, ଭୁବ କରେ
 ନେଲେ ହେଉଟାଇ ଗାଥା ପେଶି ପ୍ରତିଶର ।
 ଅଗ୍ନି ମୂଳୀବଦନରୁ ଉଦ୍‌ବି ସାତାଳ,
 ଅସମ୍ଭାଳ ମହାନେ, ହୁସିଲ ଚେତନା

ପତିପତ୍ନୀ ଭାବେ, ପତିରୁ ପ୍ରଥମ ଚଳେ
 ସୁଦେ ପ୍ରଭାତେ ସଦା, ଦୋର ଛନ୍ଦପଦ-
 ଭାବଣୀ । ପ୍ରଭେ କୁଏ ସୁଦେ ନୁହେଁ ତାହା,
 ଦେଖାଉଛି ପତିରୁ ସେହି ଭାବଣୀ ଶିଳା
 ଦକ୍ଷ ଭାବଣୀରୁ, ରାଜାଜନ ଅତି
 ମାୟାବତୀ ପରିଣତ କିବା ଅନୁଭବେ ।
 ପାଦୀର ଦୁର୍ଗତ ଦେଖି ଶୁଭେଶ ଦର୍ପଦ
 ଦେଇ ରଣେ ଅସମାପୀ ଶୁଭଦର୍ପଦରେ,
 ମାତ୍ର ନ ଚିନ୍ତାକୁ ଶୁଣ, କାଟିଲେ ତା ଧନ
 ଧନଶ୍ରୀ—ରାଜାଶ୍ରୀ ଶୁଭେଶ ସମରେ,
 ଦୋର ଅସମର ମାର, ନେଇ ଅନୀ ଧନ,
 ସେ ଧନ ଶୁଭେଶେ ପାଥୀ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁଷ୍ଟ ଦାବେ ।
 ଏହିରୁପେ ଯେତେ ଧନ ଧରଣ ପ୍ରଦାନ,
 କାଟିଲେ ସବଳ ପାଥୀ—ଶୁଭେଶେ ଶାବନ ।
 ଭାବେ ଏସନ ବୀର କୁମାର ମନୁଷ୍ୟେ
 “କିପା ରାଜାଜନ ବସୁ ! ତେଜ ଧନଶେଳ,
 ସୁଦେ ବାଜେ ତୁମ୍ଭେ, ଶିଖାରେ ଅପଦ,
 ଦୋର ନାହିଁ ରଣୀ ସୁଦେ—ମୁଣ୍ଡି ଶିଖିବେ,
 ଶିଖାବସୁ ତେଜ ବସୁ, କିପା ରାଜାଜନ,
 ଏ ସେ ମନାବସୁ, ପାଥୀ ରୁଦେ ଫେରି ଏବେ ।”
 ଶୁଣି ଏହି ପରିବାସମଧୁର ଧନୁରୁ,
 ଭାବଣୀ ମଥା ଶୋଭା ରହିଲା ମନେ
 ମୋନେ, ନ ପାଇଲା ଭାଷା ବହିବାକୁ ଚିତ୍ତ ।
 କୁମାରଙ୍କ ଅପମାନେ ସଂସପ୍ତ ବୀର
 ଶେଷରେ ଅଭିମୁଖେ ସଦୃଶ ଦେଖିଲେ,
 ଦେହନ୍ତ୍ର ଶରଦେ ସେହି ବହୁ ପରିଧରେ
 ତଟିଆ ଶରଦେ କୁମାର ତରବାଗରେ ।
 ସଂଖ୍ୟାକାଳ ସଂସପ୍ତ, ଏକା ପାଥୀବୀର,
 ଲଗେ ଶିଖଣ ସୁଦେ, ଧାଇଁଲା ଗୌଡ଼ିରୁ
 ପାଥୀ ପ୍ରତି ବୋଟି ବୋଟି କାଳାବଳୀବାଣ,
 ଚଳାଇଲେ ରଥ ଭାବେ ବହୁ ଶିଖରେ,
 ଭାବି ଉଠି ମହାବୀର ଧାଇଁଲା ଶରଦେ,

ଦେବେ ତଳେ, ମଥାବାଣେ,
 ଦେବେ ମହାଶୂନେ,
 ଦେବେ ବହୁ, ଦେବେ ଭଲ, ତାହାଙ୍କ ଶରଦେ,
 ଦେବେ ପଶି ମେଘରୁହେଁ ଶେଷେ ଭୁବବାଣ,
 ଏହିପରି ଶୁଭ, ଫେରି, ବହୁତ ଶରଦେ,
 ବସୁ ବୀର ଶରଦେଶୀ ବପେଶୁଭର ।
 ଭଦ୍ରାଧୀର ରଥଦେଶେ ସୁରଦାର ଦେଶ
 ନିଶ୍ଚୟ ବଳସୁଦେଶୁପାୟ, ପ୍ରସ୍ତୁ ତେଜ ।
 ଏଣେ ପାଥୀ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବଳପାତ ପ୍ରାୟ
 ଚଳାଇ ବାମୁଦ, ବାଣ ବର୍ଷରେ ଅସଂଖ୍ୟ,
 ଶୁଭେଶେ ନିମେଷନାଶେ ସଂସପ୍ତେ ଅସୁ ।
 ଶାଖାବାଣେ, ବୀରବାଣେ ଧନୁ ଚଳାଇଲେ,
 ବାଉଣ ଗଜନେ ଶୁଣି ଅଶେଷେ ଶାରଦେ,
 ବଳେ ଶରନ, ଯେତେ ଧନ ତସୁ ଫାଟି,
 ବୀରପଦେଶେ ଧନୁ ଧରଣ ଅଧିରେ ।
 କିଶୋର ମଣ୍ଡଳାଦାର ପାଥୀଧନୁ ସଦା,
 ମାତ୍ର ଦେବେ ଅବର୍ଷନ୍ତ, ଯୋଗନ୍ତ ବା ତୀର,
 ନ କିଶୋର ଚିତ୍ତ, ରୁଦେ ଦେବେ ଦେବମାର୍ଗ
 ପାଥୀ-କ୍ଷିପ୍ତ ବାଣେ, ପ୍ରତି ସଂସପ୍ତେ ବୀର
 ବଳୀ ବଳେ ଶରଦେଶ ବାଣ-ବାଣୁଗାରେ,
 ତି ଅସୁଦ ଧନୁବିଦ୍ୟା, ତି ଦେବଦୌଶଳ ।
 ସଂସପ୍ତ ବୀରବର ପ୍ରତି ସେମନ୍ତେ
 ଯୋଗି ତାହାମୁନ ବାଣ, ରହିଲା ଶୁଭରେ,
 ମାତ୍ର ନ ଫର୍ଷିଲେ ଦେବେ, ଦେଲେ ନାହିଁ ଶିଳା,
 ଦେବେ ବଳେ ବଳୀ, ସୁଦେ ବାଣୁଗା ।
 ସେ ସଂଗୀର୍ଣ୍ଣ ବାଣ ମଥା ଶର ଶୈଳୀବର
 ନ ଚଳେ ଦୃଢ଼ପଦ, ରହିଲେ ଦର୍ପୀଏ
 ଅଚଳ, ଅସାଦ ଦୋର, ସଦେ ଅନାୟୁରେ,
 ନିତାରୁଣ ଭାବଣେ ରୁଦେ ମୋନିନୀ ।
 ଅପର ସୈନ୍ୟ ରଣେ ଦେଲେ ନାହିଁ ଶେଷ,
 ପାଥୀବର ଅସୁଶୟ ଅସୁଶ ଫଳେ
 ନିବାରିଲେ ସମସ୍ତେ ବାଣାବଳୀ ବାଣେ,

ନ ଭେଦିଲ ବାହା ଶର ଅର୍ଜୁନ ଶ୍ରେୟେ,
 ଦେଖି ଏହା ପ୍ରତ୍ୟ ଡୋଲ ଭାବରେ ଅସ୍ତବ
 ଚିଣିଗାରେଣୀ ମନୁ ଜାଣେ ଏ ଅର୍ଜୁନ,
 ପଳାଇଲେ ହାସେ ସବେ ଛବିଭଙ୍ଗ ଡୋଲ ।
 ଯଥା ଚଟଚରୁଣେ ସୁଦ୍ଧି ସ୍ଵୋତ ସଦ୍
 ଶେଷେ ଚର୍ଚ୍ଚି କାଳଦେଲ ଉନ୍ନତ ଚନ୍ଦ୍ର
 ଭାସିଯାଏ ବେଉଁଆଡେ ନିରୁଦ୍ଦେଶୀ ଭାବେ ।
 ନିବର୍ତ୍ତନ ରଣ, ପାର୍ଥ ଦିଶିଲେ ପ୍ରୋକ୍ତଳ,
 ହଟିବା ଚକ୍ରବ୍ୟ, ଭୀମ, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଗେ
 ଫଟିଉଠେ ଶାନ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ଦୃଷ୍ଟି ଯଥା ।
 ଦେଖି ଏହି ଅମାନ୍ୟତା ବିନାୟ ପ୍ରକାଶ
 କିରୁ ଦେବେ ସାଧୁ, ସାଧୁ, ଭୋଗ ସାନନ୍ଦେ,
 ଆଶୀର୍ବାଦ ପୁଷ୍ପବୃକ୍ଷ କଲେ ପାର୍ଥଶିରେ,
 ଭୃତ୍ୟ ଉପକ୍ଷ ପକ୍ଷି ବୋଟି ଧନ୍ୟବାଦ ।
 ସାରସ୍ଵ ଆସନ ଭୃତ ଭଦ୍ରା -- ବୀରବାଳା,
 ବହୁଲେ ପ୍ରଣମି ପାର୍ଥେ ଅଧୀର ଦୃଢ଼ପେ --
 “ମୂର୍ଖିମନ୍ତ ଧନ୍ୟବେଦ ଦେଖି ପ୍ରଭୁ ଆଜି
 ପାଥ କଲ ଚର୍ମଚକ୍ର, ଦେଲୁ ଧନ୍ୟବାଦୀ ।”
 ଭୋଗରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦୃଷ୍ଟି ପାର୍ଥ -- ବୀରମଣି --
 “ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଦେଖିଛୁ ଆଜି, ଅର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଣେଶ୍ଵର,
 ମୂର୍ଖିମତୀ କ୍ଷାନ୍ତିଶକ୍ତି ଏବେ କାଳ ପରେ,
 ଜାଣିଲୁ ମୁଁ ଏବେକାଳେ ଚିପା ଏ ଭାରତ
 ଗୁଳିତ, ନମସ୍ୟା ବିଶ୍ଵେ, ନିହିତ ଚିନ୍ତାତା
 ଭାରତରଜନାଦେବେ ଯେ ଅମର ଶକ୍ତି,
 ସେ ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିମତୀ ଏ ଭାରତମାତା,
 ଚରକାଳ ରହିବ ତା ପ୍ରାଣାନ୍ତ ମହୀରେ ।
 ଖ୍ୟାତ ସୁସେ ସୁସେ ପ୍ରେମେ, ନଳକ ସାରଥୀ,
 ମାତ୍ର ସେହି ଖ୍ୟାତ ଅସି ପଶିଛୁ ହାପରେ
 ଶରଣବସ୍ତ୍ରରେ, ତବ ଚରଣେ ଶରଣ,
 ଗଣୀ ମୁହିଁ ଭାଗ୍ୟଧର ତବ ସ୍ଵାମୀ ବୋଲୁ ।”

ଏଣେ ବଳଭଦ୍ର ବସି ବିଷଣୁ ବଦନେ,

ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ଚକ୍ରଚକ୍ର, ଭାରତର ବୀର --
 ନ ଅସିଲ ରଣଭୂମି ଏବେବେକାଳେ
 ଶେନି ରଣବାହୀ, ବିଶ୍ଵେ ଦୂର୍ଜୟ ଅର୍ଜୁନ,
 ନାହିଁ ତାର ସମବକ୍ଷ ଯୋଦ୍ଧା ଶିବ ବିନା,
 ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ଏହା, ଯାହା ପେଶିଲ ସମୟେ
 ଚରଣ କୁମାରବର୍ଦ୍ଧେ -- ଉନ୍ନତ ଶକ୍ତି,
 ନ ଯାଇ ମୁଁ ନିଜେ, ଏହା ମହାଭାରତ ମୋର ।
 ଏହିକାଳେ ଚର୍ଚ୍ଚି ବୃଷ୍ଟ ପ୍ରବେଶନ୍ତେ ଆସି,
 ହୋଥେ ବର୍ଜି ବାମପାଳ ବହୁଲେ ବର୍ଦ୍ଧେ --
 “ଦେଖ ଦେଖ ବୃଷ୍ଟ, ତବ ପ୍ରେମ ପଶାଉପୀ
 ବାଳଭୂତଙ୍ଗର ବାଣୀ, ତା ତୀବ୍ର ଗରଜେ
 ଜଳରତ ଯଦୁକୁଳ, ଦୃଢ଼ର କୃତନ୍ତ୍ର
 ଯଦୁକୁଳଭାଗ୍ୟାନ୍ତରୀ -- ଭଗ୍ନାଧିନ ସଦ୍
 ମାନ, ଯୋଗୀ ପ୍ରଜାପତି ନ ଦେଲ ସେ ଚୋରେ
 ଦହିବ କି ଶିରେ ଏହି କଳକପସୟ ?
 ଭକ୍ତିର ବାଙ୍ଗାଳୀ ଭୁଲେ, ଅନ୍ଧ ଭକ୍ତିରବ,
 ଭକ୍ତିଭାବେ ପଦେ କଥା କହେ ଯେ ଭୁଲୁକ୍,
 ମଣି ତାକୁ ଆପଣାର ସରଳବିଶ୍ଵାସେ,
 ସେ ବିଶ୍ଵାସ -- ବିଷୟକ ଭୁଲି ଏବେ ଭୁଲୁ
 ଭୁଲିଲୁ ଯଦୁକୁଳେ, ଅହୋ କି ଲଜ୍ଜା ଏ !
 ଦେଲ ତ ଦେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବେ ମନୋରଥ ତବ ?”
 “କିପା ଅର୍ଯ୍ୟ, ଏବେ ହୋଥ ?” ବହୁଲେ ଦେଶବ
 “ମନୁନା, ମନ୍ତ୍ରି, ପୁଣି ମୟାୟାଣ ଯେ,
 ସେହି ଭକ୍ତ ପ୍ରାଣେଶ୍ଵର ଏ ସଂସାରେ ମୋର,
 ବୀରକୁଳେ ସାବ୍‌ଭୋମ ପାର୍ଥ, ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ,
 ଅଦ୍ଭିତୀୟ ହିତାବାହୁଣୀ ଯଦୁବଂଶର ସେ,
 କି ଦୋଷ ତାହାର, କିପା ଆନ୍ଦୋଳ ତା ପ୍ରତି ?
 ବଳେ ମନୋମତ କନ୍ୟା ଦୃଢ଼ନେବା ଯଦି
 ଦୋଷାବଦ୍ଧ, ତେବେ ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଦୋଷ ତାହାର,
 ଯେ ସୁଜନ ଏ ଅବସ୍ଥା, ଚରକାଳ ଯାହା
 ଅସୁଦ୍ଧ ଅବାଧେ ଚଳି ଯିବୁ ସମାଜେ,
 ଅର୍ଜୁନ ଦେବକୁ ତାହା କିପା ଦୋଷାବଦ୍ଧ,

ଏହା ଭଲ ଦେଉଁ ନାୟାସୁର ବଢ଼ାଉ ?”
 ଏକାକେ ସାତାକ ଅସି ବଢ଼ିଲା ସରଳେ,
 “ହେଲ ରଣସୁଧା ଆଜି ଯାହାବ ଶୌରୀର
 ଭୀଷଣ ସମାଧିକ୍ଷେପ, ତ ଅଭୁତ ରଣ,
 ତ ବସୁଧାବଳୀ ଶିକ୍ଷା, ଅତି ଅମାନୁଷୀ,
 ବୀରଶୂର ଅଭିନୟ, ଅଦେହବିଦି ।
 କଲ ତ ଅଭୁତ ରଣ, ନ ଶୁଭଲ କିଛି
 ଧନୁରର୍ଦ୍ଧନ ବନା, ବୀକ୍ଷା ବାଣାବତୀ
 ଗଗନେ ସ୍ଥାପିତ ବର ଧାରା ପ୍ରଚଣ୍ଡେ,
 ଦେବେ ଯେ ବଞ୍ଚିଲ ବାଣ ତ ବଢ଼ିବ ତାହା,
 ବରଷିବ ନାହିଁ ତେବେ ଜଳଧାରା ଶଳ,
 ଯାହାବେ ନିରସ୍ତ ବର ଜଣିଲ ସେ ରଣ,
 ବଳାଭରୁ ଜୟଶାଞ୍ଜ ରଥେ ବସି ମୋହେ ।”
 ପୁଣିଲେ ମୁଖକୀ ହୋଧ-କର୍ମେତ ବଚନେ—
 “ତାହୁଁ ସେ ପାଇଲ ରଥ ? ବଢ଼ିଲ ସାତାକ—
 “ବୃଷ୍ଟ ରଥେ ବସି ବୀର ନିରତ ଅହୁବେ ।”
 ସୁଭାବେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅଗ୍ନି, ପାଇଲେ ଅହୁତ
 ଜଳେ ସେ ହିରଣ, ତଥା ସାତାକ ବଚନେ
 ମହାହୋଷ ଜଳ ସମ ବଢ଼ିଲେ ଏସନ—
 “ତେବେ ଏହି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର ଅସ୍ତ୍ର ପରମର୍ଶ,
 ରଥ ଦେଇ ସହାୟତା ବରଷୁ ସଖାର,
 ବରବାକୁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ବଢ଼ିବ ସବୁଆ,
 ଏ ବୌଶଳ ପର ବୃଷ୍ଟ ବରଷୁ ରଥାଣ ?”
 ବଢ଼ିଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହସି, “ବେ ସମର୍ଥ ଦେବ,
 ବରବ ବଢ଼ିବ ଇଚ୍ଛା ତବ, ଏ ଜଗତେ,
 ପ୍ରାଣାଧିକ ପ୍ରିୟସଖା ଧନଞ୍ଜୟ ମୋର,
 ବହୁରେ ମୋ ରଥେ ସଦା, ସେଥିପାଇଁ ତାର
 ହୁଏ ନାହିଁ ଲୋଡ଼ା ମୋର ଆଦେଶ ସବୁଣ ।
 କହ କହ ହେ ସାତାକ, ବଢ଼ିଛି ଦାରୁକ ?”
 ବଢ଼ିଲ ସିନେ, “ଦେବ, ସାରଥୀ ତୁମ୍ଭର
 ଅବସ୍ଥିତ ରଥସ୍ତରେ ବନ୍ଧନଦଶାରେ,
 ଭବ ରଥସଞ୍ଚାଳନେ ଭଗିନୀ ତୁମ୍ଭର ।”

ଶୁଣି ଏହା ବାସୁଦେବ ବଢ଼ିଲେ ଅସ୍ତ୍ରକେ—
 “ଶୁଣିଲେ ତ ଆତ୍ମା, ସୁଲେ ସମ୍ପଦ ମୋହର
 ଦାରୁକ ବନ୍ଧନଦଶା ଲଭୁଛା ବାହୁଁ ?
 ସୁଭଦ୍ରା ବାହୁଛୁ ରଥ, ତ ବୁଝିଲେ ଏଥୁ,
 ତ ଦୋଷ ବା ସୁଭଦ୍ରାର, ବରଷୁ ସେ ସ୍ତ୍ରୀସ୍ତ୍ରୀ
 ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ରେ, ଦୁର୍ବେଶ୍ବର ଅର୍ଦ୍ଧନ ବୀରୀତ
 କିଏ ଭଲ ଯୋଗ୍ୟ ବର ସୁଭଦ୍ରାର ଭବେ ?
 ରବି ବନା ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର କିଏ ପତ୍ନୀନୀ ?
 କହ ହେ ସାତାକ ପୁଣି ସୁଦ ସମାଚାର ।”
 ଭାବିଲ ସାତାକ, “ଦେବ, ତ ବଞ୍ଚିବ ତାହା,
 ନ ଦେଖିଲେ ସମକ୍ଷେ ତା ବେ ବରବ ପ୍ରଚେ,
 ଦପୋକକଲ୍ଲିତ ଉକ୍ତି ମଣିବେ ଅନେକେ,
 ସମର ନୁହେଁ ସେ, ଯେହେ ସୁପତ୍ନୀଦାରୁଣ,
 ଲଗିଲ ସମର ଲୋଭ, ଯଦୁପକ୍ଷ ବୀରେ
 ପ୍ରାଣପଣେ ନିକ୍ଷେପିଲେ ସଂଖ୍ୟାତୀତ ଅସ୍ତ୍ର,
 ସେ ସଦଳ ବାଟି ପାର୍ଥ ହେଲେ ଲଭୁହୁସ୍ତେ,
 ନିକ୍ଷେପିଲ ବାଣରୁଣି ବିପକ୍ଷ ଭବେଣେ,
 ତ ଭବ ନିକ୍ଷେପ, ଅହୋ, ବାଣ ପରେ ବାଣ,
 ତହିଁପରେ ବାଣ ଗୁଡ଼ିହେଲ କୁନ୍ତୀ-ସୁତ,
 ନିମେଷକେ କୋଟି କୋଟି ଶରଧାର ଶର ।
 ଯେହେ ଏକା ନୁହେଁ ପାଥ, କୋଟି ପାର୍ଥ ଅବା
 ଘୋଟିବେ କୋଟିଏ ବରେ ବର୍ଷଛନ୍ତି ବାଣ,
 ନିରସ୍ତ, ନିରୁଣ ବର ସଦଳ ସେନିବେ
 କଲ ତାଙ୍କ ଶକ୍ତି ସମ୍ପଦ, ବାହାକୁ ବା କଲ
 ଶର-ବାସୁରାରେ ବନ୍ଧୀ, ସବୁ ଯଦୁବୀରେ
 ରହିଛନ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ମୀବଣେ ହେଠବଦନରେ ।
 ହୋଇଛନ୍ତି ଶକ୍ତିହୀନ, ମାତ୍ର ବାହା ଦେହ
 ହୋଇ ନାହିଁ ରକ୍ତପାତ ଅର୍ଦ୍ଧବିନ୍ଦୁ ସୁଦା,
 ଅଲୌକିକ ଦେବ, ସେହି ଅଭକ୍ତ ସମର
 ଧନଞ୍ଜୟ ଭବାବତ, ନାହିଁ ଧନୁବେଦେ ।
 ଅଭ ଏବ ମହାଶୂରୀ—ସାମନରାଜନ
 ସୁଭଦ୍ରା ଦେବୀଙ୍କ ଅହୋ, ତ ନବ ବୌଶଳ,

ପରଦେ ରୁଦ୍ଧେ ରଥ, ପରଦେ ଶୂନ୍ୟରେ,
 କି ପ୍ରଶ୍ନର ଗତି, ଯେତେକ ସନ୍ତୁଷ୍ଟିକରେ
 ଚକ୍ରକୁ ସାଜନ ଦେଶେ ଅରୁଣିତ ଭାବେ,
 କିମ୍ବା ତେଜ ମନୁବଳେ ବନ୍ଧି ମାଲୁବର ।
 ଶୁଣି ଏହି ବୀରବାଣୀ, ବୀର ସମକର
 ରଠିମର ପୁରୁ ବୀରଦୃଢ଼ ମହାହାସେ,
 ଗୁଣରେ ମୋହିତ ହୋଇ ତହିଁ ଗୁଣସାଦ୍ରା,
 ତଥୋକ୍ତରେ ତୋର, ଶାନ୍ତି ନିଶ୍ଚୟେ ଅନ୍ତରେ ।
 ଧରରେ ଶୀତଳ ମୂର୍ତ୍ତି, ଯଥା ତପ୍ତସ୍ପର୍ଶ
 ପରାକ ପରଶେ, ବୀର ବହିରେ ଗର୍ବରଦେ—
 “ସତୀ କି ସାତୀକି ଏହା ? ସୁଭଦ୍ରା ମୋହର
 ଧରେ ଏତେ ଗୁଣ, ଧନୀ ସବୁବିଧି ଅତି
 ସୁଭଦ୍ରା ସୁସଖେ, ଧନୀ ବୁଦ୍ଧିମତୀ ସେହି,
 ବରୁଣ ସେ ଯୋଗୀ ପାଶେ ଅସ୍ତବିନୟ ।
 କି ଅଭିଜ୍ଞ, କି ପାଥ ଅଭିଜ୍ଞ ସମୟ,
 ନ ପ୍ରହାର ଅଙ୍ଗେ ବାଣ, ନିସ୍ତେଜର ସୈନ୍ୟେ,
 ଏତେ ସୁଦୃଢ଼, ଏତେ ଦୟା, ଏତେ ଭଦ୍ରାବତୀ
 ସମ୍ଭବେ ଦେବତା ପିତା ଅମର ଦୁଃଖେ,
 କାଣିର ସେ ଯାଦବଙ୍କ ହିତାବାହୁଣୀ ନିଷ୍ଠେ,
 ଉପସନ୍ନ କାମାତା ସେ ଯାଦବବଂଶର ।
 ବୃଷ୍ଟ, ନାହିଁ ଅନ୍ତସ୍ତସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରାରେ ତୁମ୍ଭର,
 କାଣି ସୁଦ୍ଧା ଏ ବଥା ମୁଁ ପଡ଼ିଥିଲି ଭୟେ,
 ନ ବହିବ ଦୁଃଖ ଭାଇ, ତହିଁ ପାଇ ମନେ
 ଯାହା ତବ ସାଧୁ ଲଜା କର ପୂର୍ଣ୍ଣ କାହା ।
 ଯାଅ ହେ ସାତୀକି, ଶରେ ଅତି ଭଦ୍ରାଭିନେ,
 ପ୍ରବୋଧ ଭରସେ, ଯଥାସାନ୍ନ ନା ବଚନେ,
 ଅଶୀବାଦ-ଅଭିଜ୍ଞ ଅପିତ ଅଭିନେ ।”

ଏଣେ ଶୁଣି ବୃନ୍ଦମୁଖେ ସୁଭଦ୍ରା ବରଣ,
 ହେଉ ମାନସୋତ୍ତର ଦୁଃଖ ସଂସରେ
 କି ରେଖାପାତ କାହା ଦେବମଣ୍ଡଳେ
 ବସାବ-ବାଜମାତ୍ରାୟା, ମରୁଗର ଅଶା,
 ମରୁଣାଏ ଯଥା ନବପରିବାର ଲତା

ବଳୀବତଂଶନେ, ଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରା-ସୁନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରୀ ।
 ସୁପ୍ତ-ସ୍ଥିରାଧ, ମନୋମୁଖ୍ୟ—ଶବଦଭାବରେ
 ନ ପାରୁ ମନକୁ ସେ ପ୍ରହାଳି ସାନ୍ନିଦ୍ୟ,
 ଅଭିଷିକ୍ତ ବୀରଦେଶ ଭାଷିତ ସଂସ୍ପର୍ଶେ—
 “ଅହା, କି ଅଶ୍ରୁଣୀ, ଏତେ ସାହସ ପାଥର,
 ନାଭିକା, ବଦର, ଅତି ରୁଚିତ ନିଷ୍ପନ୍ନ
 ସୁଦୃଢ଼ କର୍ମର ଦୃଷ୍ଟି ବୋଟି ପ୍ରତିଫଳ ।
 ତାହା ପିତାମହ ଭୀଷଣ, ତାହା ହେଉଣାବାଣୀ,
 ତାହା ଶାନ୍ତି ଦୁଃଖାସନେ, ଅଶ୍ରୁକ୍ରମା ଶୁଭେ,
 ଶର୍ବିତ ନିଷ୍ପନ୍ନ ଅତି ଗଦା ପାଣ୍ଡବାର,
 କି ହେବ ପ୍ରତିକ୍ଷା ମନ ଅନୀଥା କହାପି ।”
 ଏହା କହି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ତେଜ ବରଦେଶ,
 ହେଉ ସୁସଜ୍ଜିତ ଦେଶେ ସମରସାତରେ,
 ଅକାମାନ୍ତେ ଉପସ୍ଥିତ ରାଜପାରିଷଦେ,
 ଅସିରେ ପାମନ୍ତ୍ର, ମୈତ୍ର, ପାତ୍ର, ସେନାପତି,
 ଅସିରେ ସୁବୀର ଭୀଷ୍ମ, ଶୟମରୁ କୃପ,
 ଅସିରେ ଶକୁନି, ଦୁଃଶା, ତପ୍ତଦୃଢ଼ ରଥୀ,
 ସବଂଶେଷେ ଉପସ୍ଥିତ ଆତୀର୍ଥୀକତେ ।
 ଉପଦେଶି ଯୋଗୀସଦେ ହୋଣ— ବୁଦ୍ଧିଗୁରୁ
 ପତାରିରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ ଅଶ୍ରୁଣୀଭାବରେ—
 “କିପି ବସୁ, ବୀରଦେଶ ତେଜ ବରଦେଶ ?”
 ଭରଣର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କଳିବଚନେ—
 “ହେଶନ୍ତ ଆତୀର୍ଥୀ ଦେବ, ପାଥ ଅତୀର୍ଥୀ,
 ଏତେ ବୁଦ୍ଧବାହୁଣୀ ତାର, ବରଣ ସୁଭଦ୍ରା—
 ମୋର ବରଣୀୟ ବଦୀ, ଲେପି ମୋର ଗଣ୍ଡେ
 ଦୁନ ବାଜି, ବୀର ହିଅ ସବୁବିଧି କି ଏହା ?
 କି ବାରୁଣ ଲଜା, ଦେହେ ଚାନ୍ଦ୍ର ଅପମାନ,
 କରଣ ମୁଁ ଅତି କାହା ସତୀ ପ୍ରତିଶୋଧ
 ବିକେତ ଅଭିନ ଶିର, ଏହା ମୋ ପ୍ରତିକ୍ଷା
 କରନ୍ତି ଆପଣ ସଦା ପାଣ୍ଡବେ ପ୍ରଶଂସା,
 ଧରନ୍ତି ମୋହର ଦୋଷ ସବଂବାଣୀ ପର ?
 ଦେଶନ୍ତ କାହାକୁ ଦୋଷ, କରନ୍ତି କିତାର,

ସାଧୁର ସେ ମହାନିଷ୍ଠ, ତା ପ୍ରତି ଅତୀତୀ,
 ସୋରୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଦାନେ କି କୋଷ ମୋହର ?
 ସ୍ୱେଦମିଶ୍ରା ଦାସୀ ଚକ୍ର ଉଦ୍‌ଭବେ କ୍ରୋଧ
 “କି କୋଷ ତୁମ୍ଭର ବସ୍ତ୍ର, କୋଷ ତ ତାହାର
 ସେ ସୁକ୍ଷ୍ମ ଶକ୍ତିତାତ ମାନବ ସମାଜେ,
 ଏବେ ହେଲା, ଏବେ ବଡ଼ ଅଭିମାନୀ ଭାବ,
 ଅଛୁ କି କ୍ରିତୀୟ ଆଉ କିଶୁରାଣ୍ଡରେ !
 କଥାବେ କଥାବେ ହୋଧ, ଅସ୍ତ୍ରପ୍ରକଟନ,
 ଲଜନ୍ତ୍ର ସେ ସବୁକାଣି ସୁସାଧ୍ୟ ଅସିରେ ।
 ଅସ୍ତ୍ରାଦାନ ଶାସ୍ତ୍ର, ମାତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଅସ୍ତ୍ରାଦାନ ।
 ଶୁଣିଲି ଯେପରି ଶାସ୍ତ୍ର ଦିଶିଲା ସୁବଳା,
 ଧରଣ ସେପରି ତୁମ୍ଭେ ଶରଧାର ଅସି,
 ପିନ୍ଧିଲି ଶରୀର ସାଜି, କାହାରିର ସୁଜେ,
 ଏହା ହିଁ କି ଶେଷକାଣି ଶକ୍ତିସ୍ୱର ଧର୍ମ ?
 କି କୋଷ ବା ଅର୍ଜୁନର ଧର୍ମପତ୍ନୀର ସେ
 ଶେଷକାଣି ସଙ୍ଗେ, ଏହି ସମ୍ପଦେ କି କୋଷ ?
 ସୁକ୍ଷ୍ମ କିମ୍ବଦନ୍ତେ ବୀରୀର ଗୁଣାଧାର—
 “ଧର୍ମପତ୍ନୀ ଗୁଣାଧାର ?” “ଧର୍ମପତ୍ନୀ ବସ୍ତ୍ର—
 ଉଦ୍‌ଭବେ କ୍ରୋଧାତୀ—“ବୀରଧର୍ମୀ କ୍ରିତ,
 ଶାସ୍ତ୍ର ସବୁ ସୁବଳାର ଗାନ୍ଧବବିବାହ
 ହୋଇ ଯାଇଅଛି ବସ୍ତ୍ର, ଦେବେ ଦିନ ସୁବେ
 କଳାକାଳକଳା ସୁସ୍ଥ ସତୀରାମା ଦେବୀ ।
 ଏହିରେ ସମ୍ପଦ ସଙ୍ଗେ—ସବୁ ନିରାଶା,
 ଅସମ୍ପଦ ଏକା ସମ, ଯାବ ନିମନ୍ତରେ
 ଉପସ୍ଥିତ ତୁମ୍ଭେ ଏହି ବିବାହ ମାନସେ,
 ବାହୁଡ଼ିବା ବଳସମ, ଦେବଦତ୍ତାବଳ,
 ମାତ୍ର ସେ ଏକାକୀ ଦେବେ ନିଜନ୍ତ୍ର ଅସ୍ତ୍ରାଣୀ
 ଯାବଦବଳର, ଏହା ନ ବିଚାର ତୁମ୍ଭେ
 ଅସିଲି କିପାଇ ବସ୍ତ୍ର, ବରଜନମୁଖେ ?
 ଏକା ସମ ମତ, ନିଜେ ସବୁକୂଳ ମତ ।”
 ଶୁଣି ଏହା ନିରୁଦାହା ଦେବେ ଅତୀତୀ—
 “କିଛି ଅସଙ୍ଗ ସେବେ ଏ ଗୁଣ ରକ୍ତସୀ,

ନ ଦେଲି କାରଣ ଦେବେ ବହୁ ତା କର୍ପାଭ,
 କର୍ପା ଭୁଜ୍ଜାଭଲେ ମୋତେ ଏ ଶୋଭା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ?
 ଉଦ୍‌ଭବେ ଭାରଦ୍ୱାଜ ସଜୀବ ବରଦେ—
 କିଏ ନିବାରଣ ବସ୍ତ୍ର, ଦେ ଦେବ ନିବାର ?
 “କିଏ ଦେବେ ସେହିପରି କାହା ପରମର୍ଶ ?
 ବଳେ ପଣି କଥା ବହୁ ସୁମତ ବିହର
 ଲଭିଲେ ସେ ପରାବଦ ଦୃଶ୍ୟାସନ ତୁମ୍ଭେ,
 ନ ଭାଣ କି କାହା ତୁମ୍ଭେ, ଦେଇଥିଲି ପରା
 ନିଜେ ଯୋଗ ସେ ଶୁଣିତ ବୀର ବିହରରେ ?
 ଏହିରେ ଦେ ବହୁବାହୁ ଦେବ ବା ସାହସୀ !
 ବିଶେଷତଃ ବହୁ ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣା ଦେଇ ସଦା—
 ଭୀଷ, ହୋଣ ଅତି ସବେ କୁଳୁଅଲି ତୁମ୍ଭେ
 ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ହିତାବାହା କରନ୍ତି ସତେ,
 ଦେଲେ ହିତଭାବଦେଶ, ନିଜ ସେହି କଥା
 କରନ୍ତି ଅବଧି ସୁଖି, ସେହି ଏକା ଭୟ ।
 ତୁମ୍ଭେ ତ କୁମନ୍ଦିପ୍ରେୟ, ତଳ ତାଳମତେ,
 ଯଥା ନୀଳାସୁରବୀ ନୀଳବ ଦ୍ରୁପଦେ,
 ଦେ ଦେବ ସବୁପଦେଶ କଥାରେ କାହିଁକି ?
 କର୍ପାଭ କାଳବ କିଏ ଭୟସ୍ତ୍ର, ସେ ଭୂତ !
 କର୍ପା ବା ଅର୍ଜୁନେ ହୋଧ, କି ବରଦ ତାର ?
 ଦର୍ପ ସମ୍ଭବ ଦେ—କୁଳୁପାତର ସଦାଶେ,
 ଅର୍ଜୁନ ଅଗସ୍ତ୍ୟ କିନ୍ତୁ, ସାଗରବିଶେଷୀ,
 କର୍ପା ଦୁର୍ଗାବ ପ୍ରାଣ ସୁଖି କାହା ସବୁ,
 ତୁମ୍ଭ ବିବାହକା କଳା ଦୁର୍ଗ ନାହିଁ ଶାସ୍ତ୍ର,
 ପ୍ରଭୁତ ଅସିତ ତୁମ୍ଭେ ତା କାହା ଲଭାଶେ,
 ପରଦେ ସେ ଦୁର୍ଗା ଫେରି ତାର ଏବେ ।
 ଏହିରେ ତୁମ୍ଭ ର ମାନ ଦେବ ନାହିଁ ଶବ୍ଦ,
 ବରଣ ବଳିବ ମାନ ଉଦାରତା ଦେବୁ,
 ହିଂସାରେ ନ ମିଳେ ମାନ, ମିଳେ ତା ଶିବାଶ୍ରମୀ ।
 ଶୁଣି ଏହି ହିତବାଣୀ ଗୁଣା ଦୃଶ୍ୟାଧାର,
 ହୋଇ ପ୍ରବ୍ରଜୁ, ଗଲ ଅଭିମାନେ ଫେରି
 ଦ୍ରୁପଦାବଳରେ, ସ୍ୱାମୀ ବଳବତ ସବୁ,

କୀରବେ ଆନନ୍ଦ ଶିଖେ ଆସେବୁ ସୀତଳ ।
 ଅନନ୍ତର ପଙ୍ଖେ ଶେଷ ସୁରୁତା ଅଳ୍ପେନ
 ଉପସ୍ଥିତ ସିନସୁନ , ତୁମ୍ଭ ଦେଖି ଶମେ
 ଭଦ୍ରାଳୟ, ସସନ୍ମୁଖେ ଓହ୍ଲାଇ ସୀତଳ
 ଦେଖେ ଅନ୍ତର ଧୀରେ, ନମେ, ପଦକ୍ରମେ ।
 ବହୁରେ ତ ସନସୁକ, ସୁପକ୍ଷମଶ୍ରୀ
 ବହୁଶିଳା ପଦ ନକ୍ଷେ, ତେଜ ଅନମୁର ।
 ଏ ସମୟେ ସତୀଭାମା ଆସି ଅବସ୍ଥାତ
 ବସୁଳ-ରଜାଜବା-ପରପାଟି-ବେଶେ
 ସଜିନୀସଙ୍ଗମେ, ଧର ସୁରୁତାର ଦ୍ଵାର,
 ଶେଷରେ ଅନ୍ତଃସ୍ତରେ ପଥମଧ୍ୟା ଭବ ।
 ପ୍ରଣମିରେ ପାର୍ଥ ଆସି ଶୁମ-ପଦତଳେ,
 ଉଠାଇ ସାନ୍ତବେ ତାଙ୍କୁ ରେବତୀବନ୍ଧୁ,
 ଆଶ୍ରୟ ସନ୍ତେମେ, କରେ ବହୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ।
 ଅନନ୍ତ ଗହ୍ଵର କଣ୍ଠେ ଭାଷେ ମୁଖଳୀ—
 “ଆସ ଭାଇ, ବନ୍ଧେ - ଆସ ଦୁଃଖ-ସିଂହାସନେ,
 ଶୁଣି ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଭାଇ, ଅଭୁତ ବୀରବୁ,
 ହୋଇଛୁ ବିମୁଗ୍ଧ ପ୍ରବ୍ୟ, ମଣିଛୁ ଆଦର
 ଆପଣାକୁ ଧନୀ—ଭବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେ ବୀର,
 ଉପସ୍ଥିତ ଭଗୀପତରୁପେ, ଭଦ୍ରା ପରି
 ସୁଶବତୀ ଭଗ୍ନୀ, ତୁମ୍ଭ ପରି ଭଗ୍ନୀପତି,
 ମୋହୋ ଭାଷୋ ବିଧାତାଙ୍କ ବରୁଣାର ଦାନ ।
 ବରୁଣ ଶୋଷଣା ମୁହିଁ ତୁମ୍ଭ ବରୁଣରେ

ସୁକ, ତାହା ମୋର ଭ୍ରମ, ସେ ସଗି ମୁଁ ଏବେ
 ଅନନ୍ତପ୍ର । ସେଦୁ-ସିନ୍ଧୁ ଗୋଟି ସାନ୍ତୁ ନାରେ
 ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧଦାନେ ଅକ୍ଷମ ମୁଁ ଭାଇ !
 ତୁମ୍ଭେ ଏ ଭାରତେ ବୀରବାହନ ନିଶ୍ଚୟ,
 ସୁରୁତା ସୁଷମାମଣି, ଭବସ୍ଵ ସଂକ୍ଷୋଭେ
 ଗର୍ବେ ମୁଁ ଅଭବାର, ବରୁଣ ଶରଧା,
 ଶୋଭିବ ସେ ଅଭବାର ଭାରତମାତାର
 କାନ୍ତବଶେ ସୁରେ ସୁରେ, ଅମର ଜ୍ୟୋତିରେ ।
 ରହିବ ଅନନ୍ତକାଳ ସୁରବୀର୍ହି ତବ
 କାଳ-ଭବବୃତ୍ତପୁଷ୍ପେ, ଅଳ୍ପେ ଭଲ୍ଲୁକେ,
 ସେ ଅକ୍ଷୟ ମହାବୀର୍ହି ଭଲ୍ଲୁକିବ ସୁଖି
 ଭଲ୍ଲୁକ ନକ୍ଷତରୁପେ ଅନନ୍ତ ଗଗନେ,
 ଗାଇବ ସେ ବୀର୍ହିଗୀତ ଭବଶ୍ୟ ସୁରୁଣ ।
 ତ ଅମୃତମୟ, ମହା ସୁଭବିନ ଆଜ,
 ସଜ୍ଜିତ, ଅନିଳ, ନର, ଧରଣୀ ପ୍ରଭୁତ
 ସବଳ ଅମୃତବୋଧା ଅମର ଏ କିନ,
 ଆୟୁଷ ଅନନ୍ତ ଗୋଟି ସୁର ଏ କିନର ।
 ଶେଷଯାଅ ବୃଷ୍ଟ, ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗାଙ୍କୁ ନଦରେ,
 ବରୁଣି ବିଶ୍ଵାମ ତହିଁ, ସମରକାନ୍ତ ସେ ।”
 ଅଗ୍ରତ ଧବେଶେ ବୃଷ୍ଟ ଧର ପାର୍ଥ ବର,
 ଶେଷରେ ସୁମନ୍ତରେ ପ୍ରହୃଷ୍ଟ ଅନ୍ତରେ,
 ମିଶିଯାଏ ସଥା ସୌମ୍ୟ ବୃଷ୍ଟଅନାଦରେ
 ସମରୁପ, ସମଗମ—ସୁନ୍ଦାରପ୍ରୟୁକ । *

ଏକାଦଶ ସର୍ଗ

ପାର୍ଥ ସୁଭଦ୍ରା ଅଳ ସୁଭ-ପରଶମ୍ଭୁ,
ପିନ୍ଧିଣ ଉତ୍ସବ ସାଜ ହାରବା ନଗରୀ
ବିପ୍ରାବନ୍ଧ ମଧୁହାସୀ—ବିପ୍ରତ ସୁଷମା,
ଏବେ ତ ନନ୍ଦନବନ ସୁଭାବ-ସୁନ୍ଦର,
ହୁସେ ତହିଁ ବିଳେ ଦେଖେ ନବ ଭରୁସକ
(ପୁଷ୍ପବର, ପୁଷ୍ପବାନ୍ତ, ବିଶଳସୁଦେବ)
ଚୌକିରେ ଭରୁର ପଥେ ସୁଷମା-ମାଧୁରୀ ।
ବିରାଜଣ ବିନାଶିଏ ରତନନ୍ତ ରମ୍ୟ
ବିବାହବେଦିକା—ଛାୟାମଣ୍ଡପ ବିବିଧ,
ନବରତ୍ନଗତି ସ୍ତମ୍ଭ ଭରା ଧାତି ଧାତି
ବିବିଧାବୃତ୍ତର, ଗାନ୍ଧବ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ତାର
କଳିତ ଦର୍ପଣ, ଯେତେ ବହୁତସୁ ଫେଡି
ନିର୍ମଳମଣେ ସୁମାବତୀ ରହିଛି ଅନାହିଁ
ଭକ୍ତାହିଁ—ପରଶମ୍ଭୁ ଦଶନ ମାନସେ ।
ଧରୁ ଏକ ପଦାଥର ବହୁ ପ୍ରତିବିମ୍ବ
ସେ ଦର୍ପଣ, ଗୁଣସାହୀ ଯଥା ଗୁଣିତର
ଗୋଟିଏ ଗୁଣରେ ବରେ ବୋଟିଏ ପ୍ରଶଂସା ।
ଶୋଭେ ପ୍ରମାବତୀ ଶିରେ ସୁର୍ଣ୍ଣପଦନ୍ତୀ,
ବର୍ମରୂପ ବହୁ ବାହୁ ସମୁଦୟେ ବର୍ମୀ,
ଅଶିଷ୍ଟ ବି ସୁଗନ୍ଧିକା ମରୀଚି ଓହ୍ଲାଇ ।
ମଧ୍ୟରେ ବିବାହବେଦି, ପ୍ରତି ବୋଷଣ ତାର
ଭରା ରମ୍ୟ—ରମ୍ୟାସୁର ତରୁସଂସ୍କରଣ,
ସୁନ୍ଦରୀ ରତନା ସହ ରମ୍ୟର ଉପମା
ତଳ ଆସୁଥିଲା ତର ପରମ୍ପରାବିମ୍ବ,
ମନ୍ଦ ସେ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଥା, ଭକ୍ତା ଜଳବିନ୍ଦୁ
ବିସର୍ଜିତ ବରଣ, ସେହି ଉପମା ଆସନେ
ବରୁଣେହା ସୁଭଦ୍ରାକୁ ଅନ୍ଧିତ ବସାଇ;
ସେହି ବୋଷଣ ଅବା ରମ୍ୟ, ଧର ତରୁମୂର୍ତ୍ତି,
ଛଳିତ ଧରବ ବୋଲି ଶାନ୍ତ-ପଦାରଣି ।
ବୋଷେ ବେଦି ତରପାଶେ ମୁହେ ମୁହେ

ସମ୍ଭୁ, ସଫଳ—ଚାରୁ ପରିବେଶରଣା,
ଶ୍ରେଷ୍ଠରୂପ ପୁଷ୍ପ ଗୁଣା ମାଳାବଳୀ ସହ ।
ବି ସୁନ୍ଦର ମାଳିକା ସେ, ସୁଭୁକ୍ତି ବି ଅବା
ମୁକୁତା ପ୍ରକାଳମିଣା ସେବି ବାସଲୀ,
କିମ୍ବା ସଭୁ, ରକ ଆସା ଗୁଣା ଜମାନ୍ତସୁ ।
ଉପବିଷ୍ଟ ବେଦୀ ପରେ ପୁର କୁଣାସନେ
ପୁରୁଷବିତ କୁଣାପାଣି, ବନ୍ଧା ବରଣୀୟ,
ଭରା ତଳେ ପ୍ରହରପ୍ର ପାଞ୍ଜି ଯାଜି ବାଷଣ,
ନାସିତମଣ୍ଡଳୀ ରତ ଦୃଶ୍ୟ ଆହୁରଣେ ।
ଶୁଭରଣେ ପାର୍ଥ ଆସି ମଣ୍ଡିରେ ବେଦିକା
ବରବେଶେ, ଉପସ୍ଥିତ ଜାନଦେବ ବିବା
ପ୍ରତିଭା ବରଣେ କିମ୍ବା ଆସିଲ ପ୍ରଭାତ
ବିବାପ୍ରଭାବନ୍ତ, ପ୍ରଭାବତୀ ବାବାତା—
ବିବାହ ମାନସେ, ନରୁ ସମାଗତ ଅବା
ଭରା—ଶୋଭାବତୀ ବେଦା ଉଦ୍‌ବେଶୀ ।
ରଟିରେ ବେଦା ଭାଷେ ଭାଷିତ ଭାଷାରେ,
ବିଷ୍ଟ ବରେ ବେଦ ଧୂଳି, ମିଶିଲ ତରୁଣେ
କୋଟିକମଳାସୁବ ଆଦୃଷ୍ଟି ସନ୍ଦେନ ।
ବାଜଲ ମଙ୍ଗଳବାଦୀ, ନିନାଦିଲ ବନ୍ଧୁ
ଅମ୍ଭୁପତି ସୁରେ, ବହୁ ଭୂରା ଭେରା ରବେ
ବର୍ମିଲ ଗଗନ, ଦେଲ ଶ୍ରବଣ ବର୍ଷର,
ପତିଲ ଭୂରୁକ ଭିତ ବୁଲୁକ ଶବ୍ଦ,
ଅଟାଳୀ ପଟଦନାଦେ ବଲ ପ୍ରତିଧ୍ବନି,
ବାଜଲ ହୃଦୟ ବାଦୀ ହୃଦୟର ମନ୍ତ୍ରୀ ।
ବନବ ବଟସ୍ଥାସନେ ବସି ବୀର ପାର୍ଥ,
ପଠାଇରେ ଉପଦୀତ ପ୍ରତିଧ୍ବନିରୂପ
ବନ୍ଦୀ ନିମନ୍ତରେ, ତହୁ ମୁହୁରୁଗଣ
ସାଜବାସ ସୁଭଦ୍ରାକୁ ଅଶି ଅନ୍ତଃପୁରୁ
ବସାଇରେ ବର ବାସନ, କୋଟିବେଦି ପ୍ରାୟ
ଶୋଭରେ ସୁଭଦ୍ରା, ରୁପେ ଭରୁକ ଚୌକିର ।

ବେଲ ପୁରୁଷେଷେ ଦୋମ ପୁଣୀ ବେଦମରେ,
 ସାଣୀ ବର ବରବନ୍ଧା ଭରେ ମନେ ମନେ
 ସବଦେବପ୍ରତିମା ଅନଳଦେବକୁ,
 ଅପି ଦେଲେ ପରସ୍ପର କାୟମନୋପାଶେ ।
 ବାନ୍ଧିଲେ ପୁରୁଷା କୁଣେ ବରବଧୁ ଦୁସ୍ତ,
 ଏ ନୃତ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ଗୁଣେ, ଆଜୀବନ ଏହା
 ନ ଫିଟିବ, ନ ଭୁଟିବ, ନ ଯିବ ହୃଦୟ,
 ଏ ବନ୍ଧନ—ଭବସ୍ବର ଧର୍ମର ବନ୍ଧନ,
 ଏ ଗୁଣେ—ପ୍ରଣୟଗୁଣେ—ପ୍ରତିକାର ଗୁଣେ,
 ଅଶ୍ବରେ ଆସାରେ ଗଣ୍ଡେ, ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଗଣ୍ଡେ,
 ଏ ଗଣ୍ଡେ, ବୁଦ୍ଧକୁ ଏବେ କରେ ପୁର ପ୍ରମେ ।
 ପରସ୍ପର ସାହାଯ୍ୟରେ ଧର୍ମସଂସାଧନ
 କରବେ ସଂସାରେ ବେଳ, କଲେ ଏ ପ୍ରତିକା,
 ପାଳବେ ପ୍ରାଣେ ଏ ସତୀ, ସତୀର ନିମିତ୍ତ ।
 ବହୁ ଯତ୍ନକୁ ଶୁଣି ଅପିଲେ ସାଧନେ
 ଭଗ୍ନୀ, ଭଗ୍ନୀପତି ଭରେ, ଦେଲେ ବହୁ ରଥ—
 ସ୍ବର୍ଣ୍ଣଭସ୍ମକାରୁମୟ ପାଟକୁଟେ ମଣ୍ଡି,
 କାଟକ ହାଉଡ଼ା ସହ ଦୁସ୍ତୀ ଶତ ଶତ,
 ମଣିମୁକ୍ତାଶୋଭା ଦୁସ୍ତ, ବୁଦ୍ଧଧରୀ ପାଞ୍ଚୀ,
 ଅସଂଖ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରଣ, ଭଣ୍ଡ, ବେତେ ପଦା-ଶୁବ,
 ପୌଷିକ ପାଳିତ ଜନ୍ତୁ, ବହୁ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ।
 ଅମୂଲ୍ୟ ବୃକ୍ଷର ରତ୍ନ ଅପିଲେ ବିସ୍ତର,
 ବସନ, ଭୃଷଣ ସଂଖ୍ୟା ବେଦ ନାହିଁ କି,
 ବେତେ ବଶାଣିକି ଆଉ ଦାନର ମନ୍ତ୍ରଣ,
 ଜଣେ ନୃପତିର ଶାହା ଲେଖା ଏ ସଂସାରେ,
 କହୁ ଶତଗୁଣ ରାମ ଅପିଲେ ଯୋତୁକ ।
 କୁଣ୍ଡଳର ଭଣ୍ଡାର ବେଲ ନୋହି ସୁଦ୍ଧା ଚୁପ୍ତ,
 ପୁଣି ସମପିଲେ ବେଲ ଅର୍ଦ୍ଧେନ ସ୍ବବେର
 ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଧନ, ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଅସ୍ତ୍ର, ଚୁଣୀର ବହୁ,
 ଏହା ସିନା ଶରୀରର ବାହ୍ୟତା ଶୁଣ ।
 ବେଲ ରାମ ଧନଶ୍ରୀୟ ସ୍ବେଦେ ବିସ୍ମାଦିତ,
 ବେଶି ଏହା ଧନୀ ଧନୀ ଭାବରେ ପବେ,

ଶରୀର ଯେ ସୁଦ୍ଧା ଗୁଣ ବରଣ ସୁଦ୍ଧା,
 ଅପରି ଗୁଣାନ୍ତ ରୂପ ପୁରସ୍କାର ସୁଖି,
 ସେହି ଏକା ଗୁଣାନ୍ତୀ, ବୀର, ମହମାନ,
 ଯୋଗୀ ଅଳଙ୍କାର ସେହି ଶରୀରକୁଳର ।
 ଏ ଅନ୍ତେ ଭବବାହ ଶିୟା ସମାପି ବ୍ରାହ୍ମଣେ,
 ନିହି ଦୁଃଖାନ୍ତ ନବଦମ୍ଭେ ମସ୍ତକେ
 କଲେ ଆଶୀର୍ବାଦ—ହୁଅ ଦୀନଜୀବୀ ଭରେ,
 ଦେଉ ତର ସମୁଦ୍ଧେ ଭବିଷ୍ୟ ଲୁମ୍ବର,
 ଜଗତର ହିତ ସହ କର ତୁମ୍ଭେ ସଦା
 ସ୍ବାର୍ଥ ବିନମୟ, ସ୍ବାର୍ଥ ଦେଉ ପରହିତ,
 ଦାମ୍ଭତୀ ଜୀବନ ତବ ନୋହୁ ବ୍ୟାଜିତ
 ଦେଉ ତାହା ଭାରତର ଜାତୀୟ ଜୀବନ—
 ଆଦର୍ଶ ଜୀବନ, ନବ ଜାଗତ ଜୀବନ,
 ଶୋଷ ଏ ଭାରତ, ତବ ଶାନ୍ତ ସୁରେ ସୁରେ ।
 ଏ ସମୟେ ମିଶି ତହିଁ ବେଦବତୀ, ଗୁଣୁଣୀ,
 ସତୀଭାମା ଆଦି ଯଦୁବଧୁ, ବନ୍ଧାବେର
 କର ବନ୍ଧାପନା, ଗଲେ ଅନ୍ତଃସ୍ବରେ ଶେନ;
 ଶେତାଲରେ ଜଡ଼ ତହିଁ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ପଦର୍ଥବେ ।
 ବେତେ ହାସ ପରିହାସ କଲିଲ ବୌଦ୍ଧବେ,
 ବେ ବହୁଳ ଏତେ ବଡ଼ ମହାରଥୀ ପାଥୀ
 ହାରିଗଲେ କୁଳରଣେ, କି ବିଷମ ଲଜ୍ଜା,
 ବେ ବୋଲେ ଦେବେଇହେଁ ଭୁଞ୍ଜ

ଦାରୁଲେହେ ଦକ୍ଷ

ପାରେ କି ପିଟାଇ ବେବେ ବେନଳନୀ ମୁଦ୍,
 ବେ ବୋଲେ ଦୁର୍ଦ୍ଦୟ ସିନା ଅନର ଦୃଶ୍ୟାନ୍ତ,
 ମାତ୍ର ଦୃଶ୍ୟାନ୍ତେ ପାଶେ ମୁଣ୍ଡେ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଏହିପରି ନାନା ହାସ୍ୟ ବହୁଳ ପରେ
 କେତେ କଲେ ଧନଶ୍ରୀୟ ବହୁଶ୍ରମ ମନ୍ତ୍ରିରେ
 ନିତ ବଦାଲବା ଆଶେ, ସୁଭଦ୍ରା ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତେ ।

ଏଣେ ବଳରାମ ଏହି ବିବାହୋତ୍ସବେ
 ସୁଦ୍ଧେ ବିସ୍ତ୍ରାନ୍ତ ଦାନସାଗର ସାଟୋଷେ,

ଅନ୍ନ, ବସ୍ତ୍ର, ଧନ ଦାନେ ଦାନେ ଚଳେ ଧନୀ,
 ଯେତେ ବୀଣା କଲେ ସୁଦ୍ଧା ଦେଲ ନାହିଁ ଶୁଦ୍ଧୀ
 ଦାନର ଉତ୍ସାର, ବୁଝ ଯଥା । ଯହିଁ ଶୁଣ
 ଉଠେ ତହିଁ ନିଅ ନିଅ ଗାଥ ଗାଥ ସ୍ଵର,
 ମାତ୍ର ଦିଅ ଦିଅ ଶବ୍ଦ ନାହିଁ ବେଉଁଠାରେ ।
 ବିବାହର ଶୁଭସ୍ଥୁତି ଚିତ୍ତରୂପେ ସ୍ଵପ୍ନ
 ସ୍ଥାପିଲେ ନଗରେ ଏକ ନାଗବିଦ୍ୟାଳୟ,
 ଅନାଥା ବିଧବାଙ୍କର ସୁବୁଦ୍ଧି ଶିକ୍ଷାର,
 ଦେଲ ତହିଁ ସୁଦୀପସ୍ଥା ସୁଶିକ୍ଷକ ଦୁଷ୍ଟ,
 ବହୁଳ ସେ “ଭଦ୍ରାକୁଳ ଶିକ୍ଷାଗାର” ଆଶା ।
 ଭୟାବ-ଅନନ୍ଦନୀରେ ମଗ୍ନ ନାଗରୁଦେ,
 ନ ପାଇଲେ ଅବସର କଳିବାକୁ ବେଳ,
 ଦିନକ ମଣିଲେ ଯେବେ ଓଳିଏ ସମାନ,
 ଦୁର୍ଲ୍ଲାସ ସୁଗର ଦିନ, ତାହାଯାଏ ଖରେ,
 ମାତ୍ର ଦୃଶ୍ୟବିନ ଦୀର୍ଘ, ମନ୍ଦିର ତା ଗତି,
 ଦିନକ ପ୍ରତୀୟ ହୁଏ ସାବଧାନ ସର ।

ଅସ୍ତ୍ରଦେଲେ ଶତ୍ରୁରକ୍ଷା ଦେବ ବିବାହର,
 ଆସିଲ ରଜନୀଦୂରୀ ସନ୍ଧ୍ୟା, ଧରଣୀକ
 ଦେବାକୁ ସମ୍ମାଦ, ପିନ୍ଧି ଆସିବ ହୁକୁଳ,
 ତାହା ପଛେ ବିଜେ ଗୁଡ଼ି, ବୋଟିଗାୟନେନ୍ଦ୍ରୀ ।
 ଏ ସମୟେ ବରବନ୍ଦୀ କଲେ ଶୋଭାଯାତ୍ରା,
 ବାଜିଲ ବିବିଧ ବାଦ୍ୟ, ତାହାଲ ଅସଂଖ୍ୟ
 ଅବେଶୀ, ଚରାସ, ଛନ୍ଦ, ଧ୍ରୁବ, ସ୍ଵରାଜ୍ୟ,
 ଭଜିଲ ସାଧୀରେ ବହୁ ପ୍ରଦୀପ-ପଞ୍ଜିର
 ଚଳିବାକୁ ପ୍ରାୟ, ଦୀପି ଅନନ୍ତରାଗର,
 ଫୁଟିଲ ବହୁଳେ ବାଣ, ଶରଭାତ ପ୍ରାୟ,
 କ୍ଷଣେ ମାତ୍ର ଭଲ୍ ହୁଇ କବ ତାସରୁପେ,
 ଯାଉଛ ମିତାର ନରେ, ମିତାଏ ଯେସନ
 ସାଧୁର ସଦୃଶଦେଶ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦୃଢ଼ସ୍ଵେଦ
 ଅଥବା ମିତାଏ ଯେତେ ଦାନ ମନୋରଥ
 କଲର ଅବୀକ୍ୟାତନ, ନିରାଶ ନିଶ୍ଵାସେ ।

ତନ୍ତ୍ର-ଭବିଷ୍ୟ ସିଂହାସ ଶୁଭ ପୁଜାରେବେ
 ପ୍ରବେ ଦିନ ପ୍ରାୟ ଗୁଡ଼ି, ମାତ୍ର ତା ନିସ୍ଵଦ
 ଶୋଷିନେଲ ପ୍ରାଣ ତାର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ,
 ଶୋଷେ ଜଳଧାର ଯଥା ଯେବେ ପ୍ରବେଶ ।
 ମହାତୋଷେ ପଟୁଆର ତାହାଲ ଦାଣ୍ଡରେ
 ସୁସଜ୍ଜିତ ରଥ, ଗଜ, ବାଜରାଜ ସହ,
 ମଧ୍ୟରେ ବୌଦ୍ଧୋଳେ ବିଜେ ସୁଭଦ୍ରା ଅଭିନୁ ।
 ନାଚ ନାଚ ତାହାଛନ୍ତି ଅସ୍ତରେ ନରୁଦ,
 ନାଚ ତାଲେ ଆଶାପନ୍ଥ ମନ ଆସେ ଯଥା,
 ରାଉଛନ୍ତି ସୁଗାୟନେ ମଧୁ ବାଜେ, ସ୍ଵରେ ।
 ବସି ଅଟ୍ଟାଳବାଚୁଳେ କୁଳବାଳାକୁଳ
 ଦେଖୁଛନ୍ତି ଶୋଭାଯାତ୍ରା, ବଳାଏ ବେ ଶଙ୍ଖ,
 ବେ ଦେଉଛ ହୁଳହୁଳ, ବେଦି ବେଦି ଅବା
 ବଲ୍ଲୁଛନ୍ତି ପୁଷ୍ପବୃକ୍ଷ ବରବନ୍ଦୀ ଶିରେ ।
 ଶେଷ ଦେଲ ଅଭିଷେକ ନଗରଭ୍ରମଣ,
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ବରବନ୍ଦୀ ବସୁଦେବପୁରେ ।

ଅନନ୍ତର ସୋଗଣାନ୍ତେ କନିଷ୍ଠ ବୌଦ୍ଧେୟ
 ବିଜେ ଦେଲେ ସୁସଜ୍ଜିତ ମଧୁଶଯ୍ୟାଗୁଡ଼େ,
 କିନ୍ତୁକ୍ଷଣ ପରେ ତହିଁ ମିଳିଲେ ଆସିଣ
 ସୁଭଦ୍ରାକୁ ସଙ୍ଗେ ଶେନ ସଙ୍ଗିନୀନିବର ।
 ଦେହୁଳୀ ବଳାଇ ଦେଲ ସୁଭଦ୍ରାକୁ ସଙ୍ଗେ,
 ଗୁଡ଼ର ବଦାଟ ଶରେ ଆସି ଆଉତାଇ
 ହୋଇଗଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ, ତହିଁ ଧନଶ୍ଚୟ,
 ସୁଭଦ୍ରାର ହସ୍ତ ଧରି ବସାଇଲେ ନେଇ
 ଗଜଦନ୍ତ ଲୋକରେ, ବସିଲେ ଆପଣେ ।
 ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ନୀରବ ଭଦ୍ରା, ଫେରି ବେଶପାଶ
 ବେଦବାପାଶୁଡ଼ା, ତହିଁ ଲେଖିଲେ ଏ ଉପି—
 ଶେଷାଳବାଚୁଡ଼ରସେ, ସୁଜ୍ଞବାପିମୁନେ—
 “ତୁମ୍ଭେ ମୋର ବିବସରେ ସୁର୍ଯ୍ୟ, ସୁନେ ତନ୍ତ୍ର,
 ଅନ୍ତର ନୟନ, ସୁସ୍ଥଧନ ଦୃଢ଼ସ୍ଵର ।”
 ଲେଖି ସାରି ଲେଖ ନେଇ ହୁଅଇ ମନ୍ତ୍ରବେ,

ଥୋଇଦେଲେ ଭାବିବୁଲେ ପାଥୀ ପଦକଳେ ।
 ସ୍ବର ଉଠାଇ ତାହା, ପଡ଼ି ଧନଶ୍ଚୟ,
 ବହୁରେ, “ପ୍ରେମପି, ଭବନ୍ତୁ ତତୋଽଧିକ ମୋର,
 ନ ବହୁ ବଚନ କଥା ପଦ ବ୍ୟବହାର ?”
 ଭବିଷ୍ୟେ ଭାବି, “ନାଥ ଆସିବା ସମୟେ
 ବହୁଥିଲେ ଭାବିବା ସାଧାରଣ ଦେବୀ—
 ନ ବହୁ କେମାମଣି, ବାନ୍ତେ ଆଗେ ବଥା,
 ବହୁରେ ପଡ଼ିଲେ ନାଥ ମଧୁଶୟୀ ଶ୍ରେଣେ
 ବାନ୍ତେ ବଥା, ଆଜୀବନ ହୁଏ ସେ ଦୁର୍ଭାଗୀ ।”
 ଶୁଣି ପାଥୀ ହସି ହସି ପୁଣିଲେ ଆବର
 “କିପା ତେବେ ପ୍ରେମେ, ନେତେ ଅଶ୍ରୁଧାରା ତବ ?
 “ଅନନ୍ଦରେ” ଭବିଷ୍ୟେ ସୁରୁତ୍ରା ସୁନ୍ଦର ।
 ତହିଁ ପାଥୀ ଭବିଷ୍ୟେ ପୋଛି ଦେଲେ ଅଶ୍ରୁ,
 ମାତ୍ର ସେ ଅବାଧୀ ଅଶ୍ରୁ, ଦେଲେ ନାହିଁ ରୁକ,
 ହଃସେ ହେଉ, ସୁଖେ ହେଉ, ଶିତିରେ ଥରେ
 ଅଶ୍ରୁରେ, ହୁଏ ନାହିଁ ସଦୃଶେ ସମ୍ଭାବ,
 ଭାବିଲେ ନଦୀବନ୍ଧ ସ୍ବପ୍ନାବେଶେ ଯଥା ।
 ଭବିଷ୍ୟେ ପରେ ସେ ନବଦମ୍ଭ
 ରବି ପ୍ରେମ-ପରାଧୀନ—ଦାମ୍ଭୀ ସୁନ୍ଦର ।
 ଏଥୁଅନ୍ତେ ପ୍ରାଣବାନ୍ତେ ବହୁରେ ସୁରୁତ୍ରା
 କଳ୍ପ ମଧୁର ଗୀତେ, ପାଠଶାଳାରେ—
 “ମାଟି ଗୋଟିଏ ଭୂମି ଆଜି ପାଶେଶ୍ବର,
 ବରଦ ମୋ ମନୋରଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୟା ବହୁ ।”
 ପୁଣିଲେ ମାଗିବ, “ଦେବ, କି ଭୂମି ତୁମ୍ଭର ?
 ଭୂମି ନୁହେଁ—ଆଦେଶ ତା, ବରଦ ପାଳନ,
 ଯାହା ଲୋକ ଆଶିଦେବ ହିରୁବନେ ଶୋଭି ।”
 ଭାବିଲେ ସୁରୁତ୍ରା, “କିପା ଲୋକ ଆନନ୍ଦଦେବୀ,
 ମୋ ବାହୁରେ ହୁଏ ଏହା ପାଦପଦ୍ମ ତବ,
 ପୋଷିଛି ଆଦାଲ୍ ଆଶା, ବରଦ ପ୍ରଦାନ
 ସମାଜେ ନିଷ୍ଠାମ ଧର୍ମ, ଦେଖୁଛି ତ ନାଥ,
 ଧର୍ମର ଚପୁର, ଧର୍ମନାମେ ଅନାଦାର—
 ଧର୍ମ ନାମେ ଜୀବନ୍ତା, ହୃଦୀ, ଭେଦନୀତି,

ଦେଖି ଦେଖି ସଦା କୁଃଖେ ପାଟିଯାଏ ହୁଅ ।
 ଦେଖୁଛନ୍ତି ଅନାଥୀଙ୍କୁ ଅନ୍ୟେ ଶୁଣାବେଶେ,
 ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଶାସ୍ତ୍ରପାଠ ନିଷିଦ୍ଧ ହଳରେ
 ହୋଇଛି ନିଷିଦ୍ଧ ଧର୍ମଦର୍ଶୀ, ପୁଣି ଅନ୍ୟ
 ହୁଇଲେ ଅନାଥୀ ହାଲ, ଦେବ ଅପବିତ୍ର,
 ପଶୁଛନ୍ତି ଅନ୍ୟଙ୍କର ନୁହେଁ ତ ଅଶ୍ରୁଣୀ,
 ତେବେ କି ଅନାଥୀ, ହାୟ, ପଶୁଛନ୍ତି ହାନି
 ଏହା ଯଦି ଧର୍ମ, ତେବେ ଅଧର୍ମ ବେ ଅଭ !
 ଏହା ଯିବା ଧର୍ମନାମେ ଧର୍ମର ଅବତାର—
 ଧର୍ମର ଦାରୁଣ ଗୁଣ, ଧର୍ମାଶ୍ରମ ଗପ ।
 ଭାରତର ଦେଶ ବାହୁ—ଅନ୍ୟ, ଅନ୍ୟୋତର,
 ନ ବଲେ ସାହାଯ୍ୟ ଦାନ ଏବ ଅପରୁକ୍ତ,
 ନ ମିଶିଲେ ଏକ ଶକ୍ତି ଅପର ଶକ୍ତିରେ,
 ଦେବ ନାହିଁ ବର୍ମସମ ତାହା ବେଉ ବାଳେ ।
 ଏହି ଭେଦନୀତିପ୍ରକାରେ ବହୁ ଭବପର୍ମ
 ସୁଖ ହୋଇ ସମାଜକୁ କରୁଛି ବୁଦ୍ଧ,
 ଏହି ଭେଦନୀତି ବାଟି ଗୋଟି ଗୋଟି ଶାଖା
 ସମାଜ ବୁଦ୍ଧର, ତାକୁ ବରୁଅଛି ସ୍ବାଧୀନ ।
 ସ୍ବାଧୀନେ ତାଙ୍କର ସଦେ, ନାହିଁ ଧର୍ମରୁପ,
 ଭୂମି ଦେଲେ ଧର୍ମବଳ, ଶେଷେ ମନ୍ତ୍ରବ
 ପାପ, ସୁପ୍ର ଦେଲେ ସିଂହ ମାତଳେ ସେବକେ,
 ନରୁବା କି ଶିଶୁପାଳ, ତପସନ ଆଦି
 ହୁଅ ପୁର ଯାବଦୁର୍ଭି, ହୁଅନ୍ତେ ନରବ
 ଅତ୍ୟାଚାର, ଶତ୍ରୁବୃଦ୍ଧି—ହୁଅନ୍ତେ, ଶେଷେ !
 ବଂଶୀୟ ସୁଖାଦିବଳେ ମହାଦର୍ପଭାବେ
 ଦୋଳଭାବକୁ ବା ବେଦି ଅପଣାକୁ ବଡ଼,
 ତଳେ ଅପର ସୁଖେ, କିଶନ୍ତ ସବେଳେ
 ବଡ଼, ଏହା ସୁବିଧିକ, ମାତ୍ର ନାହିଁ କହି
 ଅପଣାର ବାହୁରେ ପ୍ରତିଭା ପ୍ରଦାନ,
 ନ ରୁଦ୍ଧ ଏହା ମୁକେ, ଅଦମ୍ଭିକାମଦେ ।
 ଭାରତର ଏକମାତ୍ର ଯୁଦ୍ଧବୀର ହୁଅ,
 ଶୁଣିଥିଲୁ ଏହା, ନାଥ, ପୁଣି ତଳେବେ,

ଚାନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରୀମାଣ ତାର ରତ୍ନର ମୁଁ ବାନ୍ଧି
 ଯଦୁସୁଦେ, ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୁ, ଏବା ସୁଦୃଶରେ
 ଦେବ ନାହିଁ ବର୍ମାକାର, ଧର୍ମବୀର ବଳା,
 ଦୋଳ ଏବେ ଧର୍ମବୀର, ଦେ ମହିମାଧର,
 ହୁଅ ପ୍ରଭାବ—ସତୀ ନିଷ୍ଠାମ ଧର୍ମର,
 ହୁଅ ମୋର ଅନୁଷ୍ଠିତ କୃତର ସଦାୟ,
 ଏହି ଭୁକ୍ଷା ଏ ଦାସୀର ତବ ପଦେ ଦେବ !”
 ସୁରଦା—ବିନୟବାଣୀ ଶୁଣି ସଦାସାଧୀ,
 ଭବିଷ୍ୟରେ ପ୍ରିୟଦାସୀ ବସୁସୁଦେବ—
 “ଭୁକ୍ଷା ନୁହେଁ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର, ମହାଶିୟା ଏହା,
 ଭାବ ଯାଉ ବସୁସୁଦେ, ତାଙ୍କ ଭଗିନୀର
 ଏଭଳି ସୁଗୁଣ ସିନା ବାସ୍ତବ ସମ୍ଭବ,
 ବରଦେବ ଭୁବ୍ଧ ମୋର ଭାବୀ ଜୀବନର
 ବର୍ତ୍ତମାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଛି, ଏବେହିନ ପରେ
 ଭବିଷ୍ୟ ମୁଁ ମାନବର ଉପସକୃ ଶିକ୍ଷା,
 ସତୀ ନାରୀ ପୁରୁଷର ଗୁରୁ ସତୀ ଏହା,
 ପୁରୁଷ ସଂସାରେ ସଦା ବିଶେଷକମଳ,
 ରମଣୀ ଶଙ୍ଖଳା ତାର, ଏହା ମହାସତୀ ।
 ବହୁ ଭାରୀପଦେ ପ୍ରିୟେ, ମିଳେ ପାରହିବ—
 ପଥପ୍ରବର୍ତ୍ତକା ନାରୀ, ଦୌରାଗୀମୋହର
 ନ ଗାରଣ ବଳି ଅଛି ଅସୁବିଧୁ ତ ମୁଁ ।
 ଅକଠାରୁ ଦେବ ମୋର ଜୀବନର କୃତ
 ରକ୍ଷାସେବା—ବାହ୍ୟର୍ଥ ଶକ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶେଷ ।
 ବିପନ୍ନର ସଦାୟତା, ସତୀର ପାତନ,
 ଶାସ୍ତ୍ର ଉପଦେଶଦାନ, ସଦାବେଦ ବସ୍ତ୍ର,
 ସେନୁ, ସାମୀ, ପ୍ରୀତି, ମେଧୀ, ନିରୁଦ୍ଧମାନତା
 ଏହାହିଁ ତ ସତ୍ୟଧର୍ମ, ପାତକ ନିବାର ।
 ପ୍ରଭାବର ବସ୍ତୁନାମ —ବଳ-ମୁକ୍ତି-ମନ୍ତ୍ର,
 ଏ ବାଣୀ ମୋ ଦେବେ ସାଦା ଭାବୁଦେବ ତବ,
 ସତତ ସେ ସାଧୁବାଣୀ ପରମ ସଦାୟ,
 ସ୍ଥାପିତେ ସେ ଧର୍ମ ସ୍ୱର୍ଗ ଏ ପୁଣୀଭାରତେ
 ଧର୍ମସୁତା, ସତୀସୁତା, ଶାନ୍ତିସୁତା ନିବେ,

ସନାତନ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ ଦେବ ସମୁଦ୍ଧୃତ,
 ଧର୍ମର ରକ୍ଷକ ଯେହୁ, ରଖିବେ ସେ ଧର୍ମ
 ମୁଁ ବେବଳ ଉପରକ୍ଷ ଦେବ ସେ ବାଣୀର ।
 ପ୍ରଭାବର କୁରୁପୁରେ ମହିମା—ସମାପେ
 ପବନ ନିଷ୍ଠାମ ଧର୍ମ ଭୁବ୍ଧ ବରଦେବ,
 ରକ୍ଷିତ ମୋ ଭାଗେ ସଦା ପୁରୁଷସମାଜ,
 ପ୍ରଥମତଃ କୁରୁପୁର ଦେବ ବର୍ମଦେହ,
 ଭଠି ତହିଁ ଦେବ ନିମେ ବ୍ୟାପିବ ଭାରତେ,
 ଭଠି ସତୀ ସରସରେ ଲେଖୁ ଶେଷେ ବାଣୀ;
 ନିମଣ୍ଡଳ ବିସ୍ତୃତ ଦୋଳ ସୁଖେ ସରସୀନା ।”
 ଏହିପରି ଧର୍ମନୀତି ବାସୀ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ
 ପାଞ୍ଜିର ରଚନା, ତହିଁ ସୁରଦା, ଅଭିନୁ
 ଭଠିଗରେ ପ୍ରାଚୀନବ୍ରତୀ ସମାପନ ଆଶେ ।

ଶେନୁ ମେଲଣି ଏବେ ତାପସୀ ସୁଦେବ,
 ଚିନ୍ତିତ କି ଶକ୍ତି ମୋର, ତବ ପୁଣ୍ୟନି,
 ଭବିଷ୍ୟ ବରଣୀ ତବ ଅଭିଜ୍ଞ, ଅଭିଜ୍ଞ,
 ଯାଇ କୁରୁପୁରେ ଭୁବ୍ଧ ବର ସମସ୍ତଙ୍କୁ
 ଗୁଣେ ବଶ, ବରଦେବ ସବେନେ ନିଜର,
 ରକ୍ଷାକାରୀ ସୁଧର୍ମର, ସଦାସୁଧର୍ମର,
 ଦୋଳ ତବ ଗୁଣେ ମୁଗଧ, ବିବା ସୁଜନୀତ,
 ଦେବନୀତ, ବାବଦାରନୀତ, ସଦାବାଣୀ
 ନ ନିକାସି ମତ ତବ, ନ ବରନ୍ତି କିନ୍ତୁ ।
 ପତି-ବନବାସ ତାଳେ ନିବସିତ ଆସି
 ପିରୁଦେବ, ଭବାସିନୀ—ସନ୍ଧ୍ୟାସିନୀ ଦେଶେ
 ଦେବବରଦେବୀ କୁମୁର,ଦେବ ! ନାୟସୁଖ-ପୁରୀ,
 ଶାସ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷାଦାନ କୁମାରଗଣର ।
 ଅବାସୁ ସୁଶିକ୍ଷା ଭବିଷ୍ୟତାରୁ ସିନା
 ଅଭରଣ ଅଭିମନୀ, ହିରୀୟ ଅଭିନୁ,
 ଦୋଳସୁଖ ଜନବୁଦ୍ଧ ବହୁବ୍ରାହ୍ମଣଦେବ
 ଶିକ୍ଷା ରକ୍ଷା ଅଭେଦୀ ସେ, ସୁବନରକାସ ।
 କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ସୁଦେବ ଶେଷେ ମରେ ବହୁ ସେନୀ

ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେବ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ମୁଦ, ମୁମୂର୍ଷୁରେ,
 ସେବାରେ ସୁଦେବ ଲୁମ୍ପେ କୁମି ବିକାରକ
 କର ଅଦର ସେବା ଶୃଙ୍ଖଳା ଭର,
 ସ୍ନେହମୟୀ, କୃପାମୟୀ ମାରମୁଖି ଧର ।
 ପ୍ରକାଶିତ ସେ କରୁଣା, ବାହାନ୍ତି ଶାନ୍ତି !
 ନାହିଁ ତାର ସମକକ୍ଷ ଲୁଚନା ମନ୍ଦିରେ ।
 ତୁମ୍ଭ ଶୁଣିଥାରେ ଭୀଷ୍ମ—ଶରଣ୍ୟାଶାସୀ,
 ତୁମ୍ଭପ୍ରଭେ ଶରଣୀତା, କାଳ ତୁମ୍ଭେ ସତ !
 ଶୀତାମତ ବାକ କଣ୍ଠେ, ମୁକ୍ତିମାର୍ଗଦର୍ଶୀ
 ରଖିଥିଲ କର ତାଙ୍କୁ ଭାବରେ ବଢ଼ାଇ,
 ତେଣୁ ବୀର ମୃତ୍ୟୁବନ୍ଧୁ ନ ପାରିଲେ ଜାଣି ।
 ଦୁଃଖେ ସୁଖେ ସ୍ଥିର ତୁମ୍ଭେ ରିକ୍ତତା ସମ,
 ପ୍ରାଣପୁର ଅଭିମନ୍ୟୁ ମୃତ୍ୟୁସମ୍ମୁଖରେ
 ନ ଦେଇ ଅଧୀର, ଶୋକ ନ ପାରିଲ ଟାଳ
 ପ୍ରଭୁଜନ ସମ ବଳେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯାବତ !
 ବୀରପତ୍ନୀ, ବୀରମାତା, ବୀରବାଳା ତୁମ୍ଭେ,
 ମନବଳେ ବଳୀ, ଶୋକ କି କରବ ତବ,
 ମନର ବଳକୁ ଦେବ, ପାରେ ନାହିଁ ଦେବେ
 କୋଟି ମନ୍ତ୍ର ଶୁଣିବତ ପ୍ରତିହତ କର ।
 ପ୍ରତାର ଭବବଦ୍ଧତା ଅଦର ଅବାସେ,
 ରାଜେନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟୋ, କୋଟି ମୁମୂର୍ଷୁ ପ୍ରାଣରେ
 ସମର୍ପିଲ ଶାନ୍ତି, କୋଟି ମୁମୂର୍ଷୁ ଅସ୍ଥାୟ
 କରଦେଲ ଗତି, ସୁଖେ ଗଲେ ସେ କିବିଦେ ।
 ତୁରୁକ୍ଷେନ୍ଦ୍ର ସମରତ୍ରେ ସୁଧୀ ଧର୍ମରୁତ
 ଦେଲେ ଗୁରୁତରବର୍ତ୍ତୀ ଭାରତପ୍ରଭେ,
 ମାତ୍ର ସେ ଶୋଣିତପ୍ଳାବୀ ଶୋକ-ସିଂହାସନ

ନ ସରିଲ ସୁଖ ତାଙ୍କୁ, କହୁଁ ପ୍ରସାନ୍ନିତେ
 ସମର୍ପି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-ଭାର, ଶେଷଦେ ତାଙ୍କର
 ନିସ୍ତୋଷି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କହୁ, ପ୍ରତିନିଧିତ୍ବେ,
 ଅଚରରେ ବାଳପ୍ରସ୍ତ ଭ୍ରାତୃ, ପତ୍ନୀ ସବୁ ।
 ପାତର ପ୍ରକୃତ ତୁମ୍ଭେ ପୁନର୍ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟେ
 ଅଭୁତ ଯୋଗ୍ୟତା ସବୁ, ତବ ସୁପାତନ
 ବଳଗଲ ସ୍ବପ୍ନର ସୁପାତନୁ ସତ !
 ଯଥାକାଳେ ଯୌନବରେ ଅର୍ପି ଏ ଭାରତେ
 ଗଲ ତାଙ୍କୁ ସ୍ବର୍ଗଧାମେ, ସୁଖୀ ରଥେ ବସି ।
 ଗଲ ତୁମ୍ଭେ ଦେଶର ଯେ ନାରାଜୀବନର
 ଅପୂର୍ବ ଅଦର୍ଶ ଚକ୍ର, ଦୂର୍ଲଭ ତା ଏବେ,
 ଏ ଭାରତଗଣି ଏବେ ପ୍ରସବୁ ତ ନାହିଁ
 ତୁମ୍ଭ ଭଳ ଦାସ ଦେବ, ବିଦ୍ୟା କୋଟର୍ମସ୍ତ-
 ରମଣୀ-ଭୂଷଣ-ମଣି, ସାରଣ ପ୍ରତିଷ୍ଠି
 ଅଦର୍ଶ ରମଣୀରୂପେ ତୁମ୍ଭେ ଗୁଣବତ
 ଯେଉଁ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣସିଂହାସନ, ବସିବାକୁ ତହିଁ
 ଭବସୁତ ପାତ୍ରୀ ଏବେ ଏକାନ୍ତ ଦୂର୍ଲଭ ।
 ଏକାନ୍ତ ରମଣୀବର ନାହିଁ ଭଦ୍ର ଦୃଢ଼,
 ଭଦ୍ର ଦୀକ୍ଷା, ଭଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରା,—ଅଳ୍ପ ଏକା ଶାନ୍ତି
 ଅଜୀବନ ନୀଚ ଚନ୍ଦ୍ରା—ସୁଭାବନାପିଣୀ,
 ନ ପଡ଼ିବ ବାହା ନାମେ ଭାବୀ ଇତିହାସେ
 ବିସ୍ମୟ ମଜନ ରେଖା, କର ଅଶୀର୍ବାଦ,
 ଶୁଣିଥାଉ ଏ ଦୂର୍ଲଭ ଅର୍ଯ୍ୟବାଚାବର,
 ଦେଉଛୁ ସେ, ଦେବ ! ତବ ସବୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାସ୍ବାଦ ।
 ଯୌଦାଗ୍ୟର ସୁପ୍ରଭାତ ଅଭାଗୀକୁଳର
 ଦେଉ ସନ୍ନିବେଷବର୍ତ୍ତୀ, ଦେଉଛୁ ସେ ଗଣୀ ।

ସୁରଙ୍ଗୀ କାବ୍ୟ

ଉପହାର

ପରମ ମାନନୀୟ,

ଉତ୍କଳ-ପ୍ରସିଦ୍ଧିଶା, ଉତ୍କଳମାତା-ବନ୍ଧୁ-ଗଣ୍ଡିରାଜ, ସୁରଙ୍ଗୀ-ଅଧୀଶ୍ଵର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର-
ଭୂମାମଣି ସ୍ଵାମୀ ଦୃଶ୍ୟଚକ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଚେଦ ମହୋଦୟ-ଶ୍ରୀଚରଣମଣି ।

ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରାଳୟ,

ଶ୍ରୀକ୍ଷାମୁଖ୍ୟ ମୋର ଅସ୍ଥଳ ମହୋଦୟଙ୍କୁ ସାହିତ୍ୟ-ସେବାୟ ସୁଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରି ଅମ୍ଭ-
ମାନଙ୍କର ମହୋପକାର ସାଧନ କରିଅଛନ୍ତି । ସେହି ଅସ୍ଥାଳର ଅନୁଗ୍ରହରୁ ବସନ୍ତିର ପ୍ରତିଦିନ
ସ୍ଵରୂପ ଶ୍ରୀକ୍ଷାମୁଖ୍ୟେ ଚିନ୍ତା ଭେଟି ଦେବାର ବାସନା ମୋ ହୃଦୟରେ ଜାଗରୁଅଛି । ମାତ୍ର
ଶ୍ରୀକ୍ଷାମୁଖ୍ୟର ସୁଖ-ପ୍ରଶାନ୍ତୀ ଏବଂ ସେହିର ଉପାଦାନ ସ୍ଵଚ୍ଛ । ସାରସ୍ଵତ ପଦାର୍ଥ ଭୁକ୍ତ ଅନା
ପଦାର୍ଥ ଶ୍ରୀକ୍ଷାମୁଖ୍ୟ ପ୍ରୀତିସାଦନରେ ଅସମ, ଏହା ମୁଁ ଅପରିଚ୍ଛାଦି ନୁହେଁ । ପ୍ରକାଶରେ
ଭାରତୀୟ ବଲ୍ଲଭ-ଉପବନ୍ଧୁ ସୁରଭିତ ବାବାଜୀଙ୍କୁ ମୋର ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରୀକ୍ଷାମୁଖ୍ୟ
ଉପକାର ଅର୍ପଣ କରିବି, ସେହିର ବ୍ୟାପାର ବା ସମତା ମୋର ଆତ୍ମା ନାହିଁ । ଶ୍ରୀକ୍ଷା
ଦେବ, ଶ୍ରୀକ୍ଷାମୁଖ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ସୁଖ୍ୟାରେ ମୋର ଅସ୍ଥଳ ମହୋଦୟ ସୁରଙ୍ଗୀସୁଖ୍ୟର ବହୁ ଜ୍ଞାନ,
ବୁଦ୍ଧିଶାଳୀ ଶୈଳୀ ଏବଂ କୃତ୍ତିତ୍ଵ ଆଦିରେ ମାୟାଧିକାର ଭ୍ରମଣ କରି ସେହି ପ୍ରାକୃତିକ,
ଆତ୍ମାଧିକ, ଭୌତିକ, ବୈଦିକ ଏବଂ ସେହିର ଚର୍ଚ୍ଚାମାନ ସଂସ୍କୃତ କରିଥିଲେ,
ତାହା ସୁପ୍ରଭାତରେ ଶ୍ରୀକ୍ଷାମୁଖ୍ୟ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ସମର୍ପଣ କରି । ଏହି ବାବାରେ ଶ୍ରୀକ୍ଷାମୁଖ୍ୟର
ପ୍ରିୟତମ ସୁଖ ଏବଂ ଭୂତନୀୟ ସୁଖସୁରୁଷମାନଙ୍କ ପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ଏହା
ଶ୍ରୀକ୍ଷାମୁଖ୍ୟର ସମସ୍ତ ପ୍ରୀତିପ୍ରଦ ଦେବ ଦେବୀ ମୋର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ଵାସ ।

ଉପାସକ

୨୫୧୨୧୨

}

ଶ୍ରୀକ୍ଷାମୁଖ୍ୟ

ଅଟ୍ଟିତ ସେବକ

ଶ୍ରୀ ସୋମନାଥ ମହାନ୍ତି

ସୁରଙ୍ଗୀ କାବ୍ୟ

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

—ନଟବାଣୀ—

ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ-ଭାରତୀ ତର ପ୍ରିୟଧାମ,
ଶାଶ୍ଵତୀ-ଦୀରତ- ମାତଙ୍ଗୀ ଗନ୍ଧାମ ।
ରାଜେ ତାହା ବନ୍ଧେ ସୁରଙ୍ଗୀ ନଗର,
ମାନସେ ମନୋକ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣପଦ୍ମ ସର ।
ଗିରି-ଗରାମୟୀ ବାନନ-କୁନ୍ତଳା,
ସୁଷମାର ସୀମା ଶୟୀ-ସୁଶାମଳା ।
ନଦୀ ନବଚନ୍ଦ୍ର— କୁଶଳା ପ୍ରବୃତ୍ତ,
ଅବର ନୀତାଦି ସୁକବଚ କୁଟୀ,
ଉତ୍ତର ତାର ବେଶ— ବାଘ, ବେଶବାରୁ,
ତେଣୁ ଶୋଭାବୁଲେ ଟେକ ଛତା ତାର ।
ଗିରି, ଉପତୀତା, ନଦ, ନଦୀ, ବନ,
ଦିବୀ, ଦେବାକାୟ ବିଜ୍ଞାନ ଭବନ,
ଶୀତାଗାର, ବେଦୀ ଭସବନ, ସେତୁ,
ଏ ସବୁ ତାର ମଧୁରମା ଦେବୁ ।
ନିସର୍ଗ, କୃତ୍ରିମ ବଶୀ ଏକାଧାରେ,
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଏସନ ସିନା ଅନ୍ୟତାରେ ।
ଭୟର ଶୀ ନୃପ ପାଳନେ ପବନ,
ସଦାଂଶେ ନଗର ଗଞ୍ଜାମେ ସୁରୀଥ ।
ସୁରଙ୍ଗୀ ସୁଷମା ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର,
ମାତ୍ର କଳହାୟୁ କଟୁ ସ୍ଵରୁତର ।

ବେଦନୀ କୁସୁମେ ବେ ତାଣି କପାଳ,
ରାଶିରେ ବ୍ୟାତା ବଣ୍ଟବେ କଡ଼ାଳ ।
ତାଙ୍କର ବରଣୀ ଜଣା ତାଙ୍କୁ ଏକା,
ଛାର ନର ତାହା ଭାବ ହୁଏ ଭେଦ ।
ସଂସାରେ ତାହାକୁ ସବୁସ୍ଥାନ୍ତର,
କରବାକୁ ବଧୁ ପ୍ରାୟଶଃ କୁଣ୍ଡଳ ।
ଉତ୍ତରେ ବାବୁବା ଚଟିନୀ ସୁନ୍ଦରୀ,
ବନ୍ଧୁସାଏ “ବଡ଼ — ନଦୀ” ଅନ୍ୟାଧର ।
ମାଳୁଟି ଜୀବକ ତାପସରୀ ପ୍ରାୟ,
ବୌଦ୍ଧେୟୀ ବଣ୍ଟେ ସେ କୃଷ୍ଣ ଶୋଭାପାଏ ।
ନିବସନ୍ତ ତୀରେ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦିଦେଶ୍ଵର,
ନୃସିଂହରାଜଙ୍କ ସଂସ୍ଥାପିତ କୁରୁ ।
ମନ୍ତ୍ରମା ତାଙ୍କର ବୌଦ୍ଧିଗେ ବନ୍ଧୁତ,
ପାତୋକତ ସଥା ସାକ୍ଷୀ ଅମୃତ ।
ବୃତାଣ ସେଗଣୀଏ ସେବସନ୍ତ୍ରୀ ଅଶେ,
ଦିଅନ୍ତ ଧାରଣା ଆସି ତାଙ୍କ ପାଶେ ।
କଲେ ତାଙ୍କଠାରେ ମାନସ ବୃଷଭ,
ପଳାଏ ପ୍ରମାତ୍ର ଦୋରଣ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ।
ନାନା ବନହର— ସୁମନ୍ତ୍ର କୁଣ୍ଡେ,
ବସନ୍ତ ଶଙ୍କର ଭେଦି ବୃଷସୁଖେ ।

୧—ଉତ୍ତର ଦିଗ । ୨—ନୃସିଂହରାଜ ନାମକ ସୁରଙ୍ଗୀର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସ୍ଥାପନାପାଇଁ ଏହି ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ

ପ୍ରଭେ ପ୍ରଭେ ତହିଁ ପୂର୍ବ ପ୍ରତିହାସ, ୧
 ଶୁଭ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣେ କରେ ପ୍ରତିହାସ ।
 ଧରିଛୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣଦ୍ରୁମା ୨ ଅଳ୍ପ ଦୂରେ,
 ପୁଷ୍ପରୂପ ଗୌପୀ— ଆରତ ଛାମୁରେ ।
 ପିଞ୍ଜରମୟ ମହାପ୍ରସିଦ୍ଧ,
 ଅବସ୍ଥେ ପାଶୁ ପଦେ ଉପସ୍ଥ ।
 ଉଦ୍ଧୃତ ନାନା ଛନ୍ଦେ ରହି କଟାକୃତି,
 ସୁକ୍ତପଦ୍ମ ଶିରେ ଶରୀର-ମୁକୁଟ ।
 ମନ୍ଦିର ପଶ୍ଚାତେ ଛାଇ ବେଦୀବନ୍ଧ,
 ବସନ୍ତେ ଶିଖା— ବୃଷଭ ଅସଂଖ୍ୟ ।
 ପ୍ରାଚୀନ ସେ ବେଦୀ କିନ୍ତୁ ନୁଆ ଦିଶେ,
 ଉତ୍ତମ ବାଦନ ଗବାକ୍ଷ କି ସେ ?
 ଦୁଇଚନ୍ଦ୍ରନାଶୀ ଶ୍ରୀ ବେଦନୀଚନ୍ଦ୍ର,
 ସୁରଙ୍ଗୀ-ବେଦବ— ପ୍ରବାସେ ରହୁ,
 ପ୍ରାପ୍ତି ଯାଇଛନ୍ତି ଏଥି ବସ୍ତ୍ର ସାମ,
 ଧରେ ସେ “ବେଦନୀ— ଚନ୍ଦ୍ରସୁର” ନାମ ।
 ଗୋଦାବରୀ ତଟେ ପଞ୍ଚବଟୀ ପରି,
 ବାହୁଡ଼ା ପ୍ରତୀରେ ଶୋଭେ ସେ ନଗରୀ ।
 ଛନ୍ଦ ରେଖାବଦ ତହିଁ ନନ୍ଦିଗ୍ରାମ,
 ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅଭାସ ଦିଶେ ଅଭିରାମ ।
 ଦରଦର ଅଶା ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଯେସନ,
 ଶରଣ ଦିଶି, ଶରଣ ହୁଏ ଅଦର୍ଶନ ।
 ସୁଦୂର “ଶୁଣୁଅ— ଶାଲ” ବସନ୍ତେ ୩
 ବହୁ ବଜ୍ରନାଶ— ଶାଶିଶେ ପୁରୁଷ ।
 ବସନ୍ତ ଗୋପପଦ ସେ ଶେଷେ ସବଦା,
 ବେଦୀ ଦିଗମୁଖ ଅଭୟ ବରଦା ।
 ନୃଗସାଥେ ତହିଁ ସେ ବସେ ଗମନ,
 ବେଦୀବ ପ୍ରଭାବେ ହୁଏ ସେ ବସନ ।

ନିଶିତ ପାଶୁ ଏଣୁ ସେ ପଦରେ,
 ନିରାଶୁ କଳ୍ପେ କୁମନ୍ତ ନିରାଶେ ।
 ବହୁ ଚନ୍ଦ୍ରବଦା ବହୁ ଶ୍ରୀମତୀ ସୁର,
 ଧରେ ଶିର ମଣ୍ଡଳୀ ଅମଣ୍ଡଳୀ ମଧୁରୀ ।
 ଦେଉ ରୁଡ଼ା ବନ୍ଦ ପଶିପଶାଦୁର,
 ଧରେ ବେ ବେଦବ ୪ ସେ ଶିର ମୁଖି
 ଅପିନ୍ଧି ବା ବସେ ଉପବୀତ ବେଦ,
 ବେଦ ଗୁଡ଼-କଟିତ ବେଦି ବା ଟାଙ୍ଗର ।
 ମାତ୍ର ଶେଷେ ବୁଦ୍ଧା ଟାଙ୍ଗରେ ବରଦେ,
 ଟାଙ୍ଗରେ ଦର୍ଶନ— ଦିଗ୍ଘା ପ୍ରଦେବ ।
 ଅଦା ସେ ସୁଷମା ଶୋଭା-ଛନ୍ଦିତୀବା,
 ଶିବ-ଶିରେ କି ସେ ଚନ୍ଦନ ଛନ୍ଦିତୀ ।
 ପ୍ରାଚେ ବାଣେ ୫ ତହିଁ ବେଦ କୁହାଟ
 ସବୁ ବରଦେ ସମସ୍ତ ବରଦ ।
 ବେଦି ସେ ବଦନ ହୁଏ ସମ୍ପଦେ,
 ବେଦେ ବେଦେ ପିତ— ବଧୂ-ମଧୁଗୀତ ।
 କାଟେନୀ ମଧୁରୀ ବରଣ ଅଦ୍ଭୁତ,
 ବରୁଣ କି ଶାନ୍ତ ଉପଦେଶ ଦାନ ।
 ଏଥି ଏ ଧାରଣା ଜାତ ହୁଏ ମନେ,
 ଆସ ମଧୁରତା କାଟେନୀ ବେଦେ ।
 ଆଥାନ୍ତା କି ନର ମଧୁ-ସୁଧାଜିତ,
 ଭୀମଦଂଶୀ ଭଣି ସରସା ବେଦିତ ?
 ଅବା ନାଶବେଦ ଶସ୍ୟେ ସୁବେଦନ,
 ଆନ୍ତା କି ଆନ୍ତାଦି ବର୍ଦ୍ଧନ ବରଦ ।

ଶୋଭେ ଶଶ୍ଵେତ ଦୂରେ ନନ୍ଦନ ବାନନ,
 ଶିର-ସୁନ୍ଦରୀ ବେଦି ଉପବନ ।
 ପିଆଜ, ହିନ୍ଦାଳ, ରସାଳ, ବକୁଳ,
 ନାଶବେଦ, ତାଳ, ପୁନ୍ନାଗ, ନିରୁଦ୍ଧ

୧—କଳିଅର । ୨—ସପ୍ତପେଣୀ । ୩—ଛାଣାମାନେ ପଥକ ବେଦେମାନଙ୍କ ଭାରକୁ ଶୁଣୁଅ
 ଶେଷପାଇ ପର୍କରେ ବସି ଶାସନ୍ତି । ଏଣୁ ପର୍କରେ ନାମ ଶୁଣୁଅଶାଲ ହୋଇଅଛି । ୪—ମହାଶୟ ।
 ୫—ବାନବେଶ । ୬—ହସ୍ତକ ଗିରି ।

ଅତି ବହୁଶାଳ ଶାଖୀ ବହୁବର,
ପାଶେ ପାଶେ ଉଭା ଛନ୍ଦି ବସେ ବର ।
ମଧ୍ୟେ ଗୁଜମାର୍ଗ ଗରୁଡ଼ ଅତି
ବନ ଭେଦି କିବା ବହେ ସରସ୍ୱତୀ ।
ଦିଶେ ଚକ୍ର ପଦ ଅନ୍ତରାଳ ଭେଦି,
କାଳଗୁଣ ଟେକେ ସୀତାଦେବ ୧ ଦେବୀ ।
ନୀଳ ସମତଳ ବଶାଳ ପାଶାଣ,
ଅସ୍ତରଶ ପର ଅନ୍ତ ଲମ୍ବମାନ ।
ବୃନ୍ତ ଦିଶେ ତାହା ବସୁଧ ବସୁଧ,
ଶୁଣେ କି ବାଦନ— ରଞ୍ଜି ନୀଳପାଟ ।

ସୈନ୍ୟ ଠଣାବୁ ଠଣା ଶ୍ରୀମଠାରେ,
ସ୍ଥିତ ସୁରାଶୁଣୀ ରସାଳ ଛାୟାରେ ।
ରାଜ୍ୟ ଅଧିଷ୍ଠାନ୍ତୀ ଅଟନ୍ତି ଏ ଦେବୀ,
ଲଭନ୍ତି ଅଭୀଷ୍ଟ ସେବେ ତାଙ୍କୁ ସେବ ।
ସୁରାକାଳେ ଦେବୀ ସୁଖ ସମସ୍ତରେ,
ରଞ୍ଜିତରେ ରାଜ୍ୟ ତଳେ କୁସୁବରେ ।
ସେବକୃତ୍ତ ଅବଧ ଦେବୀ ବରଦୁତା
ପାଉଛନ୍ତି ରାଜ— କୁଳେ ଅସମୁଦା ।
ରାଜି ପ୍ରତିନିଧି ନୃପତି ସଦନେ,
କିଳେ ଏବେ ଦେବୀ ରାମା ଲୋକବନେ ୨ ।

ଉଭା କାଳଗୁଣ ଗଜରାଜୀ ବୃଦ୍ଧ,
ଧର୍ମେ ଶରେ ଦୀପ୍ତ ୩ ବୃଷ୍ଟାଭୁ ମହୁଡ଼ ।
ଅନନ୍ତା ସୁନ୍ଦର ସେ ମନ୍ଦିରବର,
ଦ୍ୱିବାସୁ ମହେନ୍ଦ୍ର— ଗିରି ଗଞ୍ଜାମର ।
ଧର୍ମେ ଗିରି ଶିଖା ସଥା ମତଙ୍ଗଳ,
ମନ୍ତ୍ରୀ ଭେଦି ଭେଦେ ଭେଦେ କି ଗୁଡ଼ ?
ବାହୁ ମୋର ଶକ୍ତି ଅତି ଅତୀତ,
ଗାରୁଡ଼ ସେ ଗିରି ମହାଶକ୍ତି ଗୀତ ।

ସେ ଶକ୍ତି ସହଚର ମୋ ଶକ୍ତି ଭୁଜନା
ବାସୁନୀୟ ସହ ସଥା କୁଶଳଣା ୪ ।
ସୁରଙ୍ଗୀ ଶକ୍ତିର ସେହି ମାନବଶ୍ର,
ତା ଯୋଗୁଁ ସୁରଙ୍ଗୀ— ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ରୀ ଅଗଣ—
ଅନ୍ତ ସୁରାକାଳେ, ଅଟେ ତାହା ଭେଷ୍ଟ,
ସୁରଙ୍ଗୀର କଳ— ବଟ କାମଧେନୁ ।
ବୃନ୍ତ ଲେମ୍ବୁପେ କୋଟି ବିଶ୍ୱ ପର,
ଧର୍ମେ ଗଣ୍ଡଶେଖର ଶରୀରେ ଶିଖର ।
ବିସ୍ତାରି ସାପନ୍ତୀ ସୁଷମା, ସମ୍ପଦି,
ମୈତ୍ରୀ ଭାବେ ନରେ କରନ୍ତି ବସତ ।
ରସାଳ, ପନସେ ଅପାଦ ଶିଖର,
ମଣ୍ଡି ଗିରିବର ଦିଶେ ତାରୁତର ।
ବୃଦ୍ଧ ପରେ ବୃଦ୍ଧା ଶୋଭେ ଅଗଣନ,
ସୁବେ ଚକ୍ର ପରେ ଉପବୃଦ୍ଧା ଗଜ ।
ତାହୁଁ ତାହୁଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ— ପଳ୍ଲବୀ ପରଦେ,
ତରୁଣୀ ସେବେ ପଦ୍ମ କଟକେ,
ତଳେ ଗଜେନ ଅସେ ଏ ଭବସେନା ଅପେ,
ତାମସ ଦୃଢ଼େ କି ସୁରାଶୁଣୀ କାପେ ।
ଗଜେନ ଦେଖି ନାରେ ଗଜବନ୍ଧୁ ଦେବୀ,
ଲମ୍ବଧନ ଗଞ୍ଜି ତାରୁପୁର ଟେକି ।
ବୃଦ୍ଧ ଉଦେ ସେ ଗିରିଶୁଙ୍ଗେ ରବି,
ପ୍ରକାଶି ଅତୁଳ ନିତୀ ନବ ପ୍ରବ ।
ଉଦୟ-ଅତଳ ସେହି ସୁରଙ୍ଗୀର,
ପ୍ରାଚୀନେତ୍ର ତାରୁ ଲେଖେ ବର ଗୀର ।
ଅର୍ଦ୍ଧ ଶୁକ୍ର, ଅର୍ଦ୍ଧ ଶ୍ୟାମଳେ ବହୁର,
ଧର୍ମେ ବରଦୁର ମିଳନ ମାଧୁରୀ ।
ମୁକ୍ତ ହୋଇ ନିମେ ଗିରି ଅନ୍ତରାଳ,
ହୁଏ ସେବେବେକେ ରବି ଗିରିବାହୁ,

୧—ପ୍ରତିକୃତ ନାମ ସୀତାଦେବୀ ତାହା । ଏଠାରେ ଗୁଜପରିବାରମାନଙ୍କର ବାସିକ ଭୋଜି ହୁଏ ।

୨—ଏହା ଗୋଟିଏ ଆତ୍ମ ଉଦ୍ୟାନ । ୩—କାଳଦୂତି ସୁରଙ୍ଗୀର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ପରାତ । ସୁରାକାଳରେ ଏହି ପରାତରୁ
ସୁରଙ୍ଗୀର ତାଳ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଉଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ କାଳଗୋତି ହୋଇଥିଲା; ସଂସ୍କୃତି ଅପରାଧ୍ୟ ହୋଇ
“କାଳଦୂତି” ହୋଇଅଛି । ୪—ପରାତରେ ବୃଷ୍ଟାଭୁ ଶକ୍ତି ଅଛି । ୫—କଳବଣ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୁକ୍ରାୟ ମୁକ୍ତ ଦେବ ପରି,
 ଅଭାସର ବାତ— ହୃଦୟର ହୃଦି ।
 ଅବା ପ୍ରାଚୀନାରେ ବିଶେଷ ହେଉମିଶ୍ର,
 ପଦ୍ମାବତୀ ରାଜା ଚଟୁର ବିଦିଶ ।
 ତଳ ଗଜପତି ଶର ଉଦୟର,
 ଶେଷ ଶେଷଦେବ କବିର ପମର ।
 ଅନନ୍ତେଷେ କୌଣସି ସାଧୁ କରେ ଶ୍ରୀ,
 ପରମେଷେ ଶର ବିଏ ତାକୁ ଶାନ୍ତ ।
 ଶ୍ରୀମଦାଦି ତାତ ଦୋର ପରମ୍ପର,
 ପୁଣି ସାପେ ରବ କୃଷ୍ଣ ପଦ୍ମରେ ।
 ଦେବ ଦେବ ଏହି ମହାଦେବୀ ତଳ
 କୃଷ୍ଣ ଦୃଢ଼ ମଧ୍ୟ ଏ ଭାବ ଉଦିତ—
 ମୃତ୍ୟୁ ପାଇ ତୀବ୍ର କଳ୍ପ ଏ ମହାଦେ,
 କଳ୍ପର ଅର୍ଥେ ପୁଣି ଏହି ମରେ ।
 ମରଣର ଯଥା ଜନମ କାରଣ,
 ତଥା ଜନମର ଜନନ ମରଣ ।

ଧରେ ବହୁ ଦରୀ ୧ ଗଣେଶପରାୟର,
 ପ୍ରବୃତ୍ତ-ସୁଶୀଳ ସୁପ୍ତ ଗନ୍ତାବର ।
 ବାହାରିଲ ପ୍ରାୟ ବଳ୍ଲୀବନ୍ଧୁ ବୀର
 ବହୁଅପେ ନିମ୍ନ ବହୁ ବରମାଳ ।
 ପ୍ରତି ଗୁଡ଼ା, ପ୍ରତି ଗୁଡ଼ା, ପ୍ରତି ବର
 ମହାଶୟା, ମହା ଦୃଶ୍ୟର ଅବର ।
 ଅଧିକନ୍ତୁ ମହା— ଭାବ ଉଲ୍ଲେଖର,
 ଏଣୁ ମହାଧର ନୀରବ ଶେଷର ।

ଅତଳ ବର୍ଷରେ ପୁର ଶିଖାଗଣୀ,
 ଧରେ ଅଗା “ସାତ ବଶଦ” କରୀ ।
 ଅପ୍ରସ୍ତୁତର ଗୁରୁର ବିଶେଷ,
 ଭୀଷଣ ଅଶ୍ରୁଣୀ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରବେଶ ।
 ନାହିଁ ଗହଳର କିନ୍ତୁ ସଂସାର,
 ସେ ଶାଶୁର ସ୍ଥାନ ସୁରଗର ସୁର ।

ଅବା କରଦେବୀ ଶୟନ କୁଟୀର,
 ତମ୍ବା ଶିର ସୁପ୍ତ— ସୁତରା ମନ୍ଦିର ।
 ମାତରୀ ନିଅନ୍ତ ପାତଳୀ ରତନ
 ଅବର ଅପ୍ପୋରା ୨ ରତନ-କୀରୀ,
 ପ୍ରସ୍ତୁତସି ପ୍ରାୟ ମଣି ପରମ୍ପର,
 ଅଭିଜିତନ୍ତ୍ର ଏକତ୍ର ଅପରେ ।
 କବି, ଯୋଗିଯୋଗୀ ସେ ସ୍ଥାନ ସୁନ୍ଦର,
 ଅନ ପ୍ରସେ ସିନା ବନ୍ଧୀ, ଭୟର ।
 ଅବଶେ ସେ ଦେବ ସାଧବର ମନ,
 ଶେଷରେ କଳ୍ପନା ଭାବକୁ ଯେମନ ।
 ଗୁଡ଼ା ପରେ ଗୁଡ଼ା, ଗୁଡ଼ା ତାହା ପରେ,
 ଭୟ ସୁଦ୍ଧା ତହିଁ ନ ପ୍ରସେ ଭୟରେ ।
 ଅନ୍ଧାର ଅନ୍ଧାର— ପ୍ରସ୍ତୁତ ମନତା,
 ଦେବଦର ତାହା ବିରସ୍ତାସୀ ପଟା ।
 ଦେବ ଶୋଭାଶିଷୀ ଚଳନ-ଭ୍ରମ,
 ନ ଦେବ ଏ ସ୍ଥାନ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ।
 ଏ ଦେବ-କାହିଁକି ଧ୍ୟାନ ଯେଉଁ ଜନ,
 ନ ଦେଖିବୁ ସାର୍ଥ ନୁହେଁ ତା ନୟନ ।
 ପ୍ରଭୁଲେ ସେ ସୁଦ୍ଧା ବେରେ ଯେ ଅମିୟ,
 ରେଖନୀୟ ନୁହେଁ ନିଶ୍ଚୟ ତା ପାନୀୟ ।

ସାତ ବଶଦ ଅ କରୀ ବାମେତରେ,
 ପ୍ରତି ଅନ ସୁଖୀ ଅତଳ କଣ୍ଠରେ ।
 ପ୍ରସ୍ତୁତ କବୀର ନିମେ ଶିଳାଦଳୀ,
 ପୂର୍ଣ୍ଣ କହିଁ ସଦା ବ୍ରଜମୟୀ ଗଙ୍ଗା ।
 ତାହୁଁ ଅସି ତଳ ରକ୍ତର ସଂସାର,
 ଭାବରେ ସେ ତଥା ଶୂନ୍ୟ କୁମେ ତର ।
 ଧନୀ ପ୍ରଭୁ ତର ଅବେଶ କୌଶଳ,
 ପଦ୍ମ ଶିଖରେ ରକ୍ତଅଳ୍ପ ତଳ !
 ନିଶ୍ଚୟ ଏହା ତର ମହିମା ମହତ୍ତ୍ବ,
 ନରର ବି ତାର ରୁଦ୍ଧେ ସେ ତର ।

କୁସୁସେବୁ ଶିଳା— ବନ୍ଧୁର ଅସୁବେନ,
ବସି ବସି ଧରୁ ଧରୁ ଯାନ୍ତି ଜନେ ।
ମାତ୍ର ସବୁସ୍ଥ ଅବରୀକାହମେ
ଦେଇ ଦେଇ ଯାନ୍ତି ବସି ଯଥା ଗମେ ।
ବୁଦ୍ଧ ଗ୍ରୋହ ସଦା ବାଳକ ସବଳ,
ବରଷନ୍ତି ସଥ ଅଭ୍ୟାସେ ସରଳ ।
ଜୀବର ଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଅଭ୍ୟାସ,
ଭୁକ୍ତୀଏ ସେ ବର୍ମ— ପଥ ପ୍ରାପ ଯାସ ।

ବର ପ୍ରାପ୍ତ ଜନ ବଦନ ବ୍ୟାଧାନ
ଅଦୂରେ “କୁମ୍ଭୀର— ଗୁମ୍ଫା” ବଦ୍ୟମାନ ।
ବହୁ ଭଣି ଚର୍ଚ୍ଚି ବରୁଣରେ ଚପ,
ନାହାନ୍ତି ସେ ରଥେ ଅଳ୍ପ ମାତ୍ର ଗପ ।
ଭୃଂଶୁର ଯଦ୍ଵ ବୃହସ୍ପତି ଗାନ,
ହୋଇଅଛି ଏବେ ଅଦା ସେ ଶୁଣାନ !
ଦେଉଅଛି ସାକ୍ଷୀ ଏବେ ସେ ସତତ,
ବାଳର କୁଟିଳ ଗତ ଏହା ସତ ।
କ୍ଷେପ୍ତ ବାଳ ଅଣେ ସୌଭାଗ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି
କ୍ଷିପ୍ତ ପୁଣି ସେହି ଦୁର୍ଭାଗ ଦୁର୍ଗତ ।
ହୁର ବାଳର ଏ ମହା ପ୍ରତାରଣା,
ଜଣେ ଅବଦୃଶେ ମାନବ କଲ୍ଲୋଳ ।

ଅଦୂରେ “ମାଙ୍କଡ଼— ଶର” ବସୁଭର,
ଗିରିପାଦ ଧୋଇ ନମେ ଅସେ ବହୁ ।
ମର୍ଦ୍ଦି ଅଦୃଶ ଶିଳା ଚକ୍ର ଜଳ,
ବହୁ ବଳ ବଳ ବଳେ ଅଜଗଳ ।
ଅଗ୍ନେ ଶିଳାବଦ୍ଧି ବିଶଲ ସୁସଜ୍ଜ,
ତ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶୀ— ଦେବୀ ସଭାମଞ୍ଚ ।
ବହୁ ଚରୁରତା ଜଳ ପୁଷ୍ପଭାବେ,
ସୁକଳନ୍ତି ଛାୟା— ମଣ୍ଡପ ସେଠାରେ ।
ଶାଖାମୃଗଦଳ ଚାନ୍ଦ୍ର ଉପଦ୍ରବେ,
ଥାଏ ନାହିଁ ଶାନ୍ତି ସେ ସ୍ଥାନରେ ଭବେ ।

ଛାତି ଭସେ ରୁଦ୍ର ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ନାଦ,
ବରନ୍ତି ସତତ ଆମୋଦ ଆହୁଦ ।
ବାହାପ୍ରତି ଚଳେ ବସୁ ଭ୍ରାନ୍ତି ନାହିଁ,
ମନୁଷ୍ୟ ଦେଖିଲେ ହୁଅନ୍ତି ଶତାବ୍ଦି ।
ନ ବଲେ ହେଁ ଦେହ ଚକ୍ର ଅପବାଦ,
ତେବେ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ଜାତୀୟ ଦେବାବ୍ଦ ।
ଗଳର ସୁଭାବ ସିନା ଏହିଭଳି,
ବଳେ ବଳେ ଅଟେ ଅନଥବ କଳ ।
କ୍ଷେତ୍ରପାଳଙ୍କର ଅଥବା ମନ୍ଦିର
ଚଉଡ଼ାରଖୋଇ ଛବିର ରୁଚିର ।
ଶିଳା-ଗୀଠ ପୁଷ୍ପ ପ୍ରସ୍ତ, ଚତୁର୍ପଦେ—
ଶବ୍ଦ ଦେବାଳୟ ବିଦ୍ୟା ଶୋଭା ଧରେ !
ଫଣୀ ପରେ ମହୀ ମହାଭାର ବହି,
ଦୂର୍ମସୁଷ୍ଟେ ବିଳେ ଅବା ଶେଷ ଅଛି ।
ଚକ୍ରର ତ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେବ କ୍ଷେତ୍ରପାଳ,
ଜଗନ୍ନାଥ କ୍ଷେତ୍ର ବସି ଚଉପାଳ ।

ବାଳଗୁଣି ଚଳେ ଗୁଳେ ବୃନ୍ଦାବନ ୧
ବାସୁବରେ ତାହା ଉପ-ବୃନ୍ଦାବନ ।
ଅଥବା ନଗେନ୍ଦ୍ର ନଗେନ୍ଦ୍ରାଣିଙ୍କର,
ପ୍ରମୋଦ-ବାନନ ପ୍ରମୋଦ ଆବର ।
ଘନଛାୟାସୁକ୍ତ ଚର ସୁଶୀତଳ,
ପରମଜନସ୍ଵ ସୁନର୍ମଳ ସ୍ଥଳ ।
ବିଜନତା ଦେବୀ ଅରୁପଧାରଣୀ,
ମହାସୋରେ ରତ ଚର୍ଚ୍ଚି ଏବାବିନୀ ।
ମନୁ ଶୋକ ଚନ୍ଦ୍ରା ବରେ ସଂହୃଦନ,
ନିଷ୍ଠେ ସେହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ନନ୍ଦନ ବାନନ ।
ନାଗାବେଳ, ଆମ୍ଭ ପନସ, ବଞ୍ଚିତ ୨,
ପ୍ରିୟବ ୩, ଶୀତଳ ୪ ନିରୁତ ୫, ପିତୃତ ୬
ତମ୍ବକ, ତାମ୍ବସ୍ଵ ୭ ଶମୀ, ଶେଷାବିଦା,
ଚନ୍ଦ୍ରକ, ସମାବ ୮, ଗାୟତ୍ରୀ ୯, ଶାରିବା ୧୦

୧—ଏହା ଗୋଟିଏ ରମଣୀୟ ଉଦ୍ୟାନ । ୨—ଅଶୋକବୃକ୍ଷ । ୩—ବଦମ୍ବବୃକ୍ଷ । ୪—ଅମୃତାଗ୍ର । ୫—ହୃଦୟ
ଗଛ । ୬—ଝାଞ୍ଜିଗଛ । ୭—ନାଗେଶ୍ଵରଗଛ । ୮—ସୁନାଗୀଗଛ । ୯—ଶରବଗଛ । ୧୦—ଶାରିବାଗଛ ।

ନାଗେଶ୍ୱର, କମ୍ବୁ, ଲେମ୍ବୁ, ବୋତବାର ୧,
 ବକୁରୀ, ବର୍ଦ୍ଧନ, ବଳ, ବଣ୍ଟିବାର ।
 ବୁଝାଅନା, ନିମ୍ବ, ନାଗୋଧି, ଗୁବାବ,
 ତମାଳ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ୪ ଶର୍ମର—ବିଶାଖ ୭
 ତାଳ ତମାଳାଦି ବହୁ ପାଦପରେ,
 ବୃନ୍ଦାବନ ତୋଟା ସୌମ୍ୟ ଶିଶୁ ଧରେ,
 ଅନ୍ତାଦିଶ୍ଚ ବାହୁ ନିବେଦ ଅଟବୀ
 ମଧୁରଜା-ମଧୁ— ବାହୁବୀ-ମାଧବୀ ।
 ଦୋହରେ ସମ୍ପାରେ ଧୀରେ ଶିର ତାଳ,
 ଅଳ-ପାଳ-ପ୍ରିୟ— ଅଳବା-ନିଅଳ ।
 ଭକ୍ତ ଶିଳ୍ପ ଦିଗ ବାହୁ ବା ମାଳବୀ,
 ନାଗର-ବୃତ୍ତୀ— କୁଳ-ବଦ୍ଧବଳୀ ।
 ମେଘରୁ ବଧୂରୀ ସୁଷମା-ବିପଣୀ,
 ସୁନ୍ଦରୀ-ଅଧର— ରକ୍ତିମା ବୋରଣୀ ।
 ପ୍ରଦୀପିତ ବାହୁ ତସ୍ୟାହୁତାଙ୍ଗୀ
 ମଣିବଦ ୭-କୁଳ- ପାଂଶୁରା ବାସୁଙ୍ଗୀ ।
 ଦିବସ ଭାଗର ତରୁଣିମ ପାଦ,
 ଶୁଭ୍ରଥାପ ବନେ ନାନା ପକ୍ଷୀ ହାବ ।
 ବରନ୍ତି ବାନନେ ନିତ୍ୟ ମୁଖରତ,
 ଷଡ଼ସ୍ତରେ ଗାର ମୟୁରେ ସଙ୍ଗୀତ ।
 ବନବର୍ଦ୍ଧିଣୀ ବଳ୍ଲଭପାତୟ,
 ବାପ ବଣ୍ଟ-ବଂଶୀ ଶୁଭ ପାଦାନ୍ତୟ ।
 ପିଠିଦିବ ଅରେ ଅରେ ହସ୍ତବାହୁ ୮,
 ପ୍ରଭାତୀ ନାଗର ଦୋର ଟାଉ ଟାଉ ।
 ଚର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଶର ସାତଭାସା,
 ଦୋହରୀ-କୁସୁମ— ବୋଲବାସୀ ବାସା,

ବାହୁଥାନ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣ— କୁଣ୍ଡଳ ଦିନ ସାଗ୍ର,
 ଦୁର୍ଲ୍ଲଭମୟ ବୋଲବଳ ଧାଗ୍ର ।
 ଚନ୍ଦ୍ରପଟ ପେଞ୍ଚ ଭବେ ଭରଦ୍ୱାଜ ୯
 ବରେ ପକ୍ଷିବେଶ୍ଚ ୧୦ ଛକ ଛକ ବାଳ ୧୧
 ଟଙ୍କାରର ଫୁଲ ରୁଦ୍ଧ ଏକବାସୁ,
 ଭୁମ୍ଭରେ ଗଭୀରେ ତରୁଣୋଲେ ପାଗ୍ର ।
 ଦୁର୍ଲ୍ଲଭାବସନ୍ତ ବୃକ୍ଷନ୍ତ ପ୍ରଭୁର,
 ରୂପ ପୁଣି ସ୍ୱର ଭବେ ଯା ମଧୁର ।
 ବୁରନ୍ତି ବାବୋଳ ୧୨ ବଠୋରେ ବୋବାଲ,
 ଦିବ ସେ ସୁଶ୍ରୀବୀ— ବାବଳ ବୁଡାଲ ।
 ବାଠଶ୍ରୀ ବାଠ ଦାଣେ ଅଶ୍ୱ ପିଠି,
 ବଂଶବନ୍ତ ଭୁବ ମାରୁଥାନ୍ତି ପିଠି ।
 ବଠୋର ବୁଝାରେ ବଞ୍ଚେ ବନବନ୍ଧ,
 ଭବିଷ୍ୟ ଚିତ୍ତିର ସ୍ୱନନ୍ତ ଅସଂଖ୍ୟ ।
 ଷଡ଼ରୁ ସହ ବସନ୍ତ ସେ ବନେ,
 ବିଳସେ ସଦା ବା ମହା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ମନେ ।
 ଧନ୍ୟ ଦେବ ନିଷ୍ଠେ ନିରେଷି ସେ ବନ,
 ଶାଶ୍ୱତ—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ— ପିପାସୁ-ନୟନ ।
 ଭଦ୍ରାନ ମଧ୍ୟରେ “ବିଚିତ୍ର ମଣ୍ଡପ”,
 ଅବସ୍ଥିତ ବହୁ ସୁସ୍ଥ-ଶିଳ୍ପ-ଦର୍ପ ।
 ଅବର ବିଜ୍ଞାନ— ମଣ୍ଡପ ଅନେକ,
 ବଦାୟନନ୍ତ ଭଦ୍ରାନର ଟେକ ।
 ତୋଟା ଭବବେଶ୍ଚ ତାଳଗୁଡ଼ି ପାଦେ,
 ବହେ “ବିଅସର” ସ୍ୱର ସ୍ୱର ନାଦେ ।
 ଭବେ ବାର “କୁଞ୍ଜ— ବଦାୟ” ୧୩ ମନ୍ଦିର
 ଅସମ୍ଭବ ରକ୍ତ ଦିଶଇ ରୁଚର ।

୧—କଞ୍ଚନଗଛ । ୨—ଅଜ୍ଞାନଗଛ । ୩—ବରଦୋଳିଗଛ । ୪—ବଟବୃକ୍ଷ । ୫—କେଉଁଠିଗଛ ।
 ୬—ଶାଖାହୀନ । ୭—ସୁଷ୍ମ । ୮—କୁସୁମାନ୍ତ । ୯—ଭବଭବନିଅ । ୧୦—ପକ୍ଷୀ ଶିବାର । ୧୧—ଛପାଶ ପକ୍ଷୀ ।
 ୧୨—ତାମ୍ରବାହୁ । ୧୩ ଶୁଭା ନୀଳାଦ୍ରି ଭବବନେ ଏହି ସ୍ୱର ଭବରେ ପଞ୍ଚ ଦେବାଳୟ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ତହିଁରେ
 କୁଞ୍ଜବଦାରୀ ଦେବଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନ କରାବାର ଅଭିଳାଷ କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ଶୁଭାଙ୍କର ଆକର୍ଷଣ ମୁଖ୍ୟ ଘଟିବାରୁ ଉକ୍ତ
 ପଞ୍ଚ ଦେବାଳୟ ଅର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଭାବରେ ଅବଧି ରହିଅଛି ।

ଦେଶରେ ତାହାର ବାସୁଣୀ ଅଛୁର,
ପ୍ରଣେତୃଏ ଯଥା ବିଶ୍ୱକର୍ମା କୃତ ।
ନିର୍ମଳ, ଶୀତଳ ସୁତ ସ୍ୱର ପଦ୍ମ,
ତୁଳନା ତାହାର ସଂଯତ ହୃଦୟ ।
ସ୍ୱର ଶିରେ ଶୁଦ୍ଧ ଗୁଣା ବିଦ୍ୟାମାନ,
ଧରେ ସେ "ପଦାଶ୍ରୟ" ଦର୍ଶାଅଭ୍ୟାସ ।
ପଦାଶ୍ରୟେ ପଦାଶ୍ରୟ ଛନ୍ଦେ ଶାଶ୍ୱତପୁଷ୍ପ,
ସୁକ୍ଷ୍ମକୃତ ତତ୍ତ୍ୱ ସାରସ୍ୱତ କୁଞ୍ଜ
ବିଷ୍ଣୁପାଦ ତତ୍ତ୍ୱ ମନୋହରୀ ପ୍ରାୟ,
ଚିନ୍ତାବଳୀ ମୂଳରେ ସ୍ୱର ବହୁମାୟ ।
ଧର୍ମପଥେ ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରାୟ ବଶ୍ୟାବନ,
ବରପଦ୍ମ ଗୁଣା— ମୁଖ ସମାନ୍ତଳ ।
କୁସୁମ ଚନ୍ଦନ ଭୂତସୀ ସୌରରେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରବଣ ଗୁଣା ଗୁରୁବର ।
ସ୍ୱର ନିଦାତେ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତବଣ,
ବରପଦ୍ମ ମହା— ବାଳେ ସମ୍ପାଦଣ
ମାତ୍ର ଏବେ ଆହା ନୀରବ ନୀରସ,
ଭେଦିବ ବେ ଭୟ ନିୟତ ରହସୀ ।
ବାନନ ଏବାଂଶେ ପଦ୍ୟେ ଗୁରୁବର,
ନିବସନ୍ତି "ବନ" କୁଣା ନିଜ୍ଜନରେ ।
ଦେବୀଙ୍କ ବୃକ୍ତସ୍ୱ ବାଦନ ବେଶଶ,
ବିଦାତେ ଅଶ୍ରୁତ ଅମଙ୍ଗଳ-ବର ।
ବନେ ଗମ୍ଭୀର କୁସୁମ ସରସେ,
ଦେବୀ ପାଦପଦ୍ମ ମଣ୍ଡଳ ସରସେ ।
ନିମୋଦୀ ସେବକ ପଦ୍ମ ବନପର,
ଧର ଭରା ପୂର୍ଣ୍ଣ— ମହୁଣ ନିବର ।
ତସ୍ମିନ୍ ଶବ୍ଦେ ଧରଣ ବୋଧେ,
ବାସ ମୃତ୍ୟୁଶ୍ଚୟ— କାୟା-କର୍ମଶାଳ ।
ବନେ-ଗୁରୁ ସଦା ସଦୃଶେ
ବସିଅଛୁ ବହୁ ଏକମୂଳା ଧର ।

ଅସିରେ କୁସୁମ— ଲମ୍ପଟ ଶତପଦ,
ରଶ୍ମିବ ସଦାସୁ ସୁକ୍ତ ତା ବିପଦ ।
ଅସ୍ଥାନ ମଣ୍ଡପ ଭେଦି ଏବେ ସ୍ୱର,
ବହୁଅସେ ଧୋଇ ଦେବୀଙ୍କ ସମ୍ବର ।
ପାଦବ ସେ ସ୍ଥାନ ମୋହ ମୁନି ମନ,
ବିରୁଧ ବାହୁତ ପ୍ରଶାନ୍ତ ପାବନ ।
ଅପରାଂଶେ ସ୍ଥିତ ତତ୍ତ୍ୱେ ସୁନ୍ଦର,
ମାନସ ସଦୃଶ ମାନ-ସରସବର ।
ବନ-ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଦ୍ୱାରକ ଦର୍ପଣ,—
ସୁରୁପ ସେ ସର ବିଶେଷ ଶୋଭାବନ ।
"ମବର ମଣ୍ଡପ" ତାରେ ମନୋରମ,
ବିଜୟରତ୍ନରେ ଶିବାଳୟୋପମ ।
ସୁନ୍ଦର ଶିଳା ତାର ଦୃଶ୍ୟବିଧି ଶିଳା,
ସୁରୁବାରେ ତ ସେ ଦୋଳନ୍ତି ଶୋଭିତ ।
ପ୍ରାଚୀନ ଭକ୍ତ ଶିଳା-ତାତ୍ତ୍ୱୋପର,
ମୁଦ୍ରାକ୍ଷୀ ସେହି ପୁରୁଷ ମଣ୍ଡିତ ।
ମଣ୍ଡପର ବାଳ -- ଚର୍ଚ୍ଚିତ-ବିକାଳ,
ଦୋଳଅଛି ଏବେ ବସି-ନୀଡ଼ାଶାଳ ।
ତତ୍ତ୍ୱେ ଶକ୍ତି ଦୃଢ଼ ଦେବେ ଅସମ୍ଭବ,
ଗତପଥେ ପଦେ "ବଦନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ" ।
ପଦ୍ୟେ ଅତତ୍ତ୍ୱ ସ୍ୱର ଆସି ନୀର,
ବଂଶବନ ଭେଦି କୁଣ୍ଡେ ହୃଦୟରେ ।
ବଦନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀରୁ ପଦେ,
ବିଶେଷ କୁଣ୍ଡଳେ ସନ ପିତୃଶ୍ରବ ।
ଅଗ୍ର ଜଳ ଅବା ସନ୍ଧିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ,
ଭେଦିଲେ ବସନ୍ତେ ମାରବ ପିତବା ।
ଭୟା ବନ-ବାଳୀ ବସାଳ ନୟନ,
ବରପଦ୍ମ ମହା— ନୋଥେ ଭଲୀତନ ।
ଧର୍ମଭେଦୀ ରୁଦ୍ଧ ବେଶ୍ୱବର ଶିଳା,—
ଅଳମାଳେ ମଣ୍ଡି ଧରନ୍ତି ତମିର ।

ବହୁମୁଖ ବହୁ ଧଣ୍ଡା ୧ ବାନ୍ଧି ଗଲେ,
ଭରା ଫଳବନ୍ତ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଅଟଳେ ।
ପିରମଣ୍ଡେ ଫଳ ପାତକୁ ବିସ୍ତର,
ମଧୁର ଭସ୍ମିନା ପ୍ରାୟ ବଟେଇ ।
ପିନ୍ଧୁରମୁଣ୍ଡିର ସମସ୍ତାପବ,
ବଣ-ସଣ୍ଡା ତହିଁ ବାଜେ ଠକ ଠକ ।

ପାସୁରାଣ ଶୁଙ୍ଘ ପାସୁରାଣ ପରି,
ଶୁନ୍ଦାଗରୁ ତାର ସୁବିଶାଳ ଦର ।
ଫିଟାନ୍ତି ସେ ବାଜେ ବାରୁଣୀ ବପାଟେ,
ପାଣ୍ଡୋଟି ନେବାକୁ ବିବସ—ସମ୍ରାଟେ ।
ଅସ୍ତ୍ରାମୀ ରବି ବନବ ଭରଣେ,
ବୋଲ ବୋଲ ବନୀ ପାସୁବତଗଣେ,
ବିଗ ବିଗନ୍ତରୁ ନରେ ଭାସି ଭାସି,
ପଶନ୍ତି ସେ ଶୁଙ୍ଘେ ଦଳେ ଦଳେ ଆସି ।
ସଥା ବୋଟି କୋଟି କାବେ ଏଦାଧାରେ,
ପଶନ୍ତି ପ୍ରତୀତ ଭବ-ବାସୁରାରେ ।
ଶୁଙ୍ଘଣିରେ ବର ଅଛୁ ଛତା ଧରି,
ନୀଳସିରି ତୁଳେ କଲୁବଟ ପରି ।

ଅବୁରେ ତାହାର ସପ୍ତରୁଚ ଶୁଙ୍ଘ,
ଭନ ନୀଳମାରେ ଜଣେ ବୃଷ୍ଟରୁ ଖ ।
ବୃଷ୍ଟ ସପ୍ତଶାଖ ମୁକୁଟ ପ୍ରକାର,
ଶିର ଶିରେ ତାହା ବିଶଇ ଭବାର ।
ଅବା ଶମ୍ଭୁ ଶିରେ ଫଣି-ସପ୍ତଫଣ,
ଟେକି ଶିରପୁଷ୍ପ ନିରେଣେ ରସନ ।
ଚରୁରତାଗୁଣେ ସେ ତୁଳା ଗହବ,
ଭକ୍ଷବଧୁ ଦିବା—ଅଭିସାର ସୁଧ ।

ବୃନ୍ଦାବନ ବନ ବାମେଇର ପାଶେ,
ବେଦବିଶେଷ ବେଦି କୀର୍ତ୍ତବୀ ପ୍ରକାଶେ ।

ଶେଷ ପ୍ରାୟ ଏବେ ମଣ୍ଡପର ସଭା,
ଦେଖାଏ ସବେତେ ଭାଗୀ ନଗ୍ନରତା ।
ପ୍ରଭୁ ପୁରୋ ପିନା ଗୁଡ଼ବେଦବିଶ,
ହୋଇଛୁ ଏବେ ସେ ବନ୍ଧୁକ ସଦନ । ୩
ସୋପାନଶୋଭିତ ବୃନ୍ଦା ମଣ୍ଡପର, ୪
ତାରୁ ବାରୁକାଣୀ ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର ।
ବିଶାଳ ବହୁଳ ଗୁଣଶିଳ ଶିରେ,
ଆସନ ମଣ୍ଡପ ନିର୍ମିତ ରୁଚରେ ।
ମହାଶୂନ୍ୟାୟିତ ଏବେ ସେ ମଣ୍ଡପ,
ଆସାପରିଶୁନୀ ସୁଧ ପିଣ୍ଡବଳ ।
କୃନ୍ତିମ ବହୁପ ପୃଷ୍ଠେ ବିନିର୍ମିତ ୫
ବିଶେଷ ଅବା ଦୂର୍ମ— ମଣ୍ଡପ ତୁରତ ।
ତାର ବାସୁ-କଳା— ବୌଶଳ ଦର୍ଶନେ,
କଲୁନା କଲିତ ପ୍ରାୟ ହୁଏ ମନେ ।
ଭୁଟିଭୁଟି ଏବେ ସେ ଶୋଭା ବିପଣି,
ହୁରନ୍ତି ବାନର, ହୁରନ୍ତି ଚମଣୀ ।
ବିନୀବାସିନୀଙ୍କ ସାମନ ମନ୍ଦିର,
ମାଳତୀ ନିକୁଞ୍ଜେ ଟେକିଅଛୁ ଶିର ।
ତହିଁ ଗିରିମଣ୍ଡା ବଣବଣୀ ତୁଳେ,
ପୁରନ୍ତି ଦେବୀଙ୍କ ପୟାସିତ ଫୁଲେ ।

ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟାଦୃଶ “ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟାଦୃଶ”, ୬
ପାଶାଶେ ଗଠିତ ଅତି ଗହବିଆ ।
ନିଂଶଦ୍ରୁଷ୍ଟ ଭକ୍ତ ହୁଏ ଜଳପାତ,
ଅତି ରମଣୀୟ ବୃନ୍ତିମ ପ୍ରସାତ ।
ନିମ୍ନରେ ନିର୍ମିତ ବାଲସ୍ଥ ଅଦୃଶ,
ଫଣାପରେ ସ୍ଥିତ ଶ୍ରୀବତ୍ସବ ମୁଖି ।
ପ୍ରାବୃଟେ ପବରୁ ବହିଆସି ତଳ,
ସୋପାନରେ ଗତି ଗତି ଅନଗଳ,

୧—ହାର । ୨—ନିମ୍ନବୃକ୍ଷ । ୩—ଭରଦ୍ୱଜା । ୪—ଏହି ପ୍ରକାଶ ମଣ୍ଡପର ଅବାର ଅବକଳ କୃତି ସତ୍ତ୍ୱେ ।

୫—କୃନ୍ତିମ ବିଶାଳ ଦୂର୍ମପୃଷ୍ଠରେ “କୃନ୍ତିମଣ୍ଡପ ନିର୍ମିତ” ହୋଇଅଛି । ୬—ମନ୍ତ୍ର ସେବ ।

ତଥା ସପଥ ବଡ଼ ସର୍ବ ମସ୍ତକରେ,
 ପତି ଗମେ "ସୁତ— ଶମାରେ" ପ୍ରଶ୍ନରେ । ୧
 "ସିଂହତଥା," ଅଥ "ମସ୍ତାତଥା" ବେଳ,
 ବସନ୍ତ ସିଂହ, ମସ୍ତା ଚକ୍ର ଶେଳ ।
 ସୁତ-ଶମାରେ ଦେଖି ପରିପାଟୀ,
 ଶୋଭା-ସୁଧା ପାଶେ ପଡ଼େ ଅସି ଫାଟି ।
 ଜଳ ଯାତାୟାତ ସୁଧା ନିମିତ୍ତ,
 ଅଳ୍ପ ଶଙ୍ଖ ପ୍ରତି ବେଦାରେ ନିମିତ୍ତ ।
 ତଥା-ସୁଧା ପିନ୍ଧି ଶୁଣିବୁଣା,
 ପ୍ରକାଶନ୍ତି ତଦା ଅଳ୍ପ ଫୁଲୁଣା ।
 ସେବତାଟା ନାମେ ଅପର ଭଦ୍ରାଳ,
 ପଦ୍ମ ବଟୀରେ ବିଶେଷ ଶୋଭାମାନ ।
 ନିବିଡ଼ ସେ ଅଳ୍ପ ରସାଳ, ପନସେ,
 ବସ୍ତ୍ରର ପସର ଶୋଭା ତହିଁ ବସେ ।
 ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ସେ "ପରିମଳ ସେ",
 ଯା ତୀରେ ବଡ଼ର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅମର ।
 ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ପରିମଳ ଗୁମ୍ଫା,
 ଅବୃତ୍ତ ତାହାର ଯଥା ମାଟି ଗୁମ୍ଫା ।
 ତହିଁ ପରେ ଶିଳା ରହି ବଦାମାନ,
 ସୁକ୍ଷ୍ମସ୍ଥ ନୀଳ— ନିସର୍ଗ-ବିଚାର ।
 ପରିମଳ ଗୁମ୍ଫା ପରେ ବହୁବଳୀ,
 ବିଭୀଷିନୀ-ବାସ ତମୋମୟ ଗଳ ।
 ସୁକ୍ଷ୍ମକାଳେ ସୁନା, ହୀରା, ନୀଳା, ମୋତି,
 ରତ୍ନସୁତ ଏହି ବସ୍ତ୍ରରେ ପୋତି ।
 ଏହି ରତ୍ନବଳୀ ନାମ ଧରେ ତରୁ,
 ରଖିଅଛି ତାକୁ ବସ୍ତ୍ରର ଅବଶ ।
 ପ୍ରସ୍ତ ସେହି କାଳେ ନୃପତି ଭଣ୍ଡାର,
 କାଳବେଶ ଏବେ ସେ ପଶୁ ଆଶାର ।
 ବାହା ଭାଗ୍ୟ କାଳ କାକୁ ବିଏ ବେଦେ,
 ଥାଉ ଅନ, ତାହା ଅବିଦିତ ଦେବେ ।

ଗିରିପର୍ବତେ ପ୍ରସ୍ତ ବାସୀର ଭକ୍ତ,
 ନିକାଞ୍ଚଳ ସ୍ଥାନେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦଳୀ ।
 ପ୍ରବେଶ-ସରସି ଅପ୍ରଶସ୍ତ ଅଳ୍ପ,
 ହୁଏ ନାହିଁ ବଡ଼ ତହିଁ ଭରା ଗଳ ।
 ଦେବାପାଇଁ ପାର ସେହି ବଦରକୁ,
 ପଡ଼େ ସରସ୍ବତୀ ଦେବାକୁ ନରକୁ ।
 ଶକ୍ତି ହୃଦ ନିମେ ଗଲେ ଗଳ ଗଳ,
 ପଡ଼େ ଦୃଷ୍ଟିପଥେ ସେ ବିଶାଳ ଦଳୀ ।
 ବାହା ବୋଧାହୁଏ ତହିଁ ଶୁଭେ ନାହିଁ,
 ଗର୍ଭେ ନିସ୍ତର୍ୟାତା ସଦା ସାଇଁ ସାଇଁ ।
 ଦଳୀ ଲଗ୍ନ ପଣି "ଟି, ଟି" "ଟି, ଟି" ସ୍ବର,
 ଅରେ ଅରେ କରେ ଗଡ଼ରେ ମୃଗର
 ପରଶେ ସେ ସ୍ଥାନ ପ୍ରଦାନେ ସଦା,
 ପାଶ୍ଚାତ୍ ଭାବନା— ଗଳାରେ ଗଳଣା ।
 ଅନାୟାସ ଶୋଭା— ସୁଧାଧାର ଅସି,
 କ୍ଷୁଧା, ତୃଷ୍ଣା, ଶାନ୍ତି ଦିଏ ଶରେ ନାଶ ।
 ଦିବସେ ମୁଗ୍ଧସୁ— ଭୀତ ମୁଗ୍ଧମାନେ,
 ରୁଚି ରହିଥାନ୍ତି ଅସିଷ ଏ ସ୍ଥାନେ ।
 ନିସ୍ବସଦ ମଣି ଗଡ଼ରେ ସତତ,
 ଥାଆନ୍ତି ଶୟନେ ସେମନ୍ତେ ଲତ ।
 ସାଧୁ ହୃଦ ଜଣି ଦଳୀ ଅନ୍ତସ୍ଥ,
 ପ୍ରଶାନ୍ତ ପବିତ୍ର ଭକ୍ତ, ଶୀତଳ ।
 ଅଧିବନ୍ତି ସେହି ବନ୍ଦର-ଭଦର,
 ଯଥା ମନୋହର ତଥା ଭୟଙ୍କର ।
 ଭୀଷଣତା ସିନା ଶୋଭାର ଭୂଷଣ,
 ବେଶ୍ କରେ ସେହି ତା ସଦୃଶ ମଣ ।
 ଦୋଷସ୍ଥରେ ସିନ୍ଧୁ— ବୀର ଭୟଙ୍କର,
 ବିଶନ୍ତା ତ ବେଦେ ପରମ ସୁନ୍ଦର ।
 ଗୁମ୍ଫା ଶିବପୁରାଣେ ଅଛି ଲମ୍ବମାନ,
 ହିତଳ ପ୍ରାସାଦ ସଦୃଶ ତଟଣ ।

୧—ସର୍ବୀୟ ଶକା ନୀଳାଦ୍ରି ହରିଚନ୍ଦନ ଜଗଦେବଙ୍କର ଏହା ଶୌଖିନ ଭୂମି ଥିଲା ।

ଗୈର ସୁଖିବାକୁ ଚାହିଁ ଏକାକର,
 ଡୋର ନାହିଁ ରହି ରଖି ଅଭ୍ୟାସେ ।
 ସେ ସ୍ଥାନ ନିସର୍ଗ ଦୁର୍ଗା ଅବଶେଷ,
 ପାରେ ନାହିଁ ବଶେ ଶୁଭ ବର ମନ ।
 ନ ଭୁଟେ ସଦୃଶେ ବିଦୁଷାର ସ୍ୱପ୍ନ,
 ଫେରେ ନାହିଁ ମନ, ଫେରେ ମାତ୍ର ଦେହ ।

ଲତାକୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟେ ପବନ ଅସ୍ଥାବନ,
 ସାବରୀ ଚେରୀ ଶାୟିତା ଭାବନେ ୧ ।
 ଛାୟା ଚନ୍ଦ୍ରକଳ ଶୋଭାନ୍ତରାଶ
 ବରେ କୁଞ୍ଜେ ଫୁଟି ପିଣ୍ଡି ସୁମନ ୨ ।
 ମଣ୍ଡିତ ଅସୁଖୀ ୩ ଦେବୀ ଶିଶୁଭାବେ,
 ନୀଳମଣିମୟ ମୁକୁଟ ସୁଦାସେ ୪ ।

ପ୍ରବୃତ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାରୁ ଅଳ୍ପ ସଦା ଟଣା,
 ମାତଙ୍ଗୀ ୫ ମସ୍ତକେ ମାତଙ୍ଗୀ ଓଡ଼ଣା ।
 କିଶୋରୀ ପାତାଳ ସରଣି ସୁରୁପ,
 ଅବା ସୁଗନ୍ଧାର ଗୈର ନାହିଁ କୁପ ।
 ସମୀପେ ଫଳୁଅ ଦଳୀ ଅବସ୍ଥିତେ,
 ଅର୍ଦ୍ଧମୁକ୍ତ, ଅର୍ଦ୍ଧ ନିଦ୍ରା ମୁକ୍ତିତ ।
 ସାମିନୀ ସାଗର ବରନ୍ତି ଅଦ୍ଭୁତେ,
 ନିର୍ଭୟ ତାମଧ୍ୟେ ଦୃଶ୍ୟ ଲିପିବଦ୍ଧେ ।
 ଅଦ୍ଭୁତ ଦେହେ ଦୃଶ୍ୟ ଧରେ ଦୃଶ୍ୟମୁକ୍ତ ୮,
 ବସ୍ତ୍ରାବୃତ୍ତ ଚୂଡ଼ିତେ ସୁପ୍ରକାଶ ଶୁକ୍ତ ।
 ଗଜ ଶିର ଗର୍ଭ ବିଶେ ସେ ଶିଖର,
 ଶିର ୯ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଅବର ଟାଙ୍ଗର ।

ସରସେ ବଲ୍ଲଭା ତା ଶୋଭା ପ୍ରଶସ୍ତି,
 ସୁରଙ୍ଗୀ—ବମଳା ପ୍ରିୟ ଗାତବୁଦ୍ଧୀ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରେ “ଦୁର୍ଗା—ବନ” ୧୦ ଶୈଳତଟେ,
 ଚୈତନ୍ୟ ୧୧ ପ୍ରାୟ ସୁଷମା ପ୍ରବେଶେ ।
 ଦାସର—ଶଯ୍ୟାବେଶେ ଚାହିଁ ଚରୁବେଶେ,
 ଅରଣ୍ୟ କୁକୁଟେ ବସିଣ ଭରଣେ ।
 ରଚନ୍ତି ଭାବେ—ସ୍ୱରେ ଗଜ ଗଜ,
 ଭସ୍ମେ ଚାହିଁ ଶାନ୍ତି ବରେ ପଦାମ୍ବୁଜ ।
 ମିଶାନ୍ତି ସେ ସ୍ୱରେ କାଳବରୁଦାର ୧୨,
 ଶୋଭ—ଭୟଦାୟିକା ଚରଣ ଚରଣ ।
 ସେ ଶବ୍ଦେ ବର—ଶାୟୀ ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତ
 ଭାବେ ଉଠି ବିଏ ଭବର ସେଷଣ ।

ଅଦ୍ଭୁତେ “ଦ୍ରାଘଣ—ଦେବ” ଠାକୁରାଣୀ,
 ଭୁଞ୍ଜ ଶିବା ତଳେ ବସନ୍ତି ସଦାଶୀ ।
 ସ୍ମର ଦେବୀ ଦେବୁଁ ଦିବା ପ୍ରଭାତସ୍ୱ,
 ବରପ୍ରଦ ଦନ—ଭୁମେ ପ୍ରଭାତସ୍ୱ ।
 ପୂଜ ତାଙ୍କୁ ବରେ ଅରଣ୍ୟ ଭ୍ରମଣ
 ନ ଆଏ ଶ୍ୱାପେ—ଭୀତ ଦୈତ୍ୟନ ।
 ଦ୍ରୁମ-ଅନ୍ତରାଳ ଉପବୀତା ଭେଦି,
 ବନ୍ଧୁକାୟ ଝର ଶୋଭା ଦେବୀ ଦେବି ୧୩
 ବସିଆଏ ଶାଶନ ଦୃଢ଼ାବସନ୍ତ,
 ବୀବଦ୍ୱାର ତାର ଭବାର ଅତୀତ ।
 ମଧୁରେ ସ୍ଥାପନ ସୁଦ୍ଧି ବାରମ୍ବାର,
 ବରେ ଅଗନ୍ତୁକ ଅତୀତ ସହାର ।

୧—ପ୍ରବଳ ନାମ ସାତବତୀ । ୨—କୀରତିର ନା ଦୟାକୁସୁମ । ୩—ନାସଦାନୀ ପତ୍ର । ୪—ହାର
 ପତ୍ର ବଳୁ ରୁଚାକୃତି । ୫—ସ୍ୱେଦରେ । ୬—ମାତଙ୍ଗୀସୁପା । ୭—ଏହାର ଅକାର ଫଳୁଅ ସଦୃଶ । ୮—ବୃକ୍ଷମୂଳ ।
 ୮—ଏହାର ଅକୃତି ବଳୁସୁ ସଦୃଶ । ୯—ବ୍ରହ୍ମସ୍ତ୍ର ଅର୍ଥର ଶିଶିତକା । ୧୦—ବସ୍ତ୍ରାଣ୍ଡ ଅନ୍ତେଦ୍ୟାନ ।
 ୧୧—ଭୈରବର ଭବ୍ୟାନ । ୧୨—ଚାନ୍ଦ୍ରବସନ୍ତ । ୧୩—ଦ୍ରାଘଣଦେବର ଝର ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ସର୍ଗ

— ବଙ୍ଗଳାଣୀ —

ଅତସୀ-ନୀଳମା— ନିର୍ମା ନୀଳଶେତ
 ଦକ୍ଷିଣେ କଇଁ ଫୁଲିଆ ୧
 ବଜ୍ର-ବୃଦ୍ଧ ଲୋଡ଼ି— ପ୍ରାଚୀର ପରାଏ
 ହୋଇଅଛି ସଦା ଠିଆ ।
 ବିଶାଳ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ-ସମୃଦ୍ଧ
 ଭୀଷଣ ବିବିଦ୍ଧ ସ୍ଥଳ,
 ସୁଖେ ଚର୍ଚ୍ଚି ନିଦ୍ରା ଭୁଷଣ ପଶୁ-କ୍ଷିପି
 ମହାବଳୀ ମହାବଳ ।
 ଅତଳର ଜାୟା କର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ତ ସମ
 ବିରାଜେ ବିସ୍ତର ଦଳୀ,
 ଶିଶୁ ଉପଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାୟ ସ୍ଵପ୍ନାଂଶୁ
 ନୋହିବ ସଦୃଶେ କଳ ।
 ସେ ଶିଶୁଶିଖରେ ବନନ-ବେଶ୍ଵିତ
 ବିରାଜେ ଶୁଦ୍ର ସର,
 ଚୈତନ୍ୟ କୁସୁମେ ଚାରିପଟେ ହୋଇ
 ପ୍ରୀତିଷ୍ଠ ବିଶେଷ ତାରୁତର ।
 ଗୁଣ୍ଡ ଗୁଣ୍ଡ ସୁବେ ରୁମର ରୁମର
 ଭଜି ବୁଲେ ପ୍ରତାପକ,
 କରୁଛନ୍ତି ତ ସେ ସୁମନ-ସୁନ୍ଦରୀ
 ମୁଖପାଶେ ପ୍ରେମାତର ।
 ଗୀର-ଚରୁଣାଶେ ବିବିଧ ବୃକ୍ଷେ
 ରତ ଥାନ୍ତି ବୋଜାହୁତେ,
 ଥରେ ଥରେ ସ୍ଵାମୀ ମାଛଭାଷା ମାଛ
 ଶେନିଯାଏ ବୁଡ଼ି ତଳେ ।

ସର-ମହୁରଥ ଚଳ ଚଳି ମାର
 ଭଜି ବୁଲେ ଗୁରୁ ଗୁରୁ,
 ଦକ୍ଷିଣେ ଶକ୍ତିବେ କେବେ କେବେ ଥରେ
 ବଜାଇ କଣ୍ଠ-ମହୁର ।
 ବାଚାଳ ନିବେଦ୍ୟ ସଭା ମଧ୍ୟେ ଥାଇ
 ମିତଭାଷୀ ଜନ ସଥା,
 କେବେ କେବେ ଥରେ ଥରେ କହିଦିଏ
 ପଦେ ପଦେ ସାର କଥା ।
 କୁଣ୍ଡ ଚଉପାଶେ ଶ୍ୟାମାଣ୍ଡିତ ବିଶେଷ
 ବହୁବିଧ ଚରୁରା,
 ଉପକାୟ ବୋଇ ସର ଶରେ ଅବା
 ଧରୁଛନ୍ତି ପଦ-ଛତା ।
 ବାହିଁ ପଦଶୂନ୍ୟ ପୃଷ୍ଠିତା ପକାଶ—
 ଲତା ଛନ୍ଦିଛି ତମାଶେ
 ଚଢ଼ିଛି ତ ଅଦା ରଙ୍ଗ ଶୌଭାମିନୀ
 ଶନ-ନୀଳ ଶତମାଳେ ।
 ବାହିଁ ଅବା ଭରା ପାରିବୁ ଧର
 ସୁରଙ୍ଗ ଫୁଲସୁବେଦେ,
 ବାନ୍ଧିଦେଇଛନ୍ତି କି ପାଟିଶାଢ଼ୀ ମଧୁ
 ଅଦରେ ତାହା ମସ୍ତକେ ।
 ବାହିଁ ବା ପ୍ରସବ ବାନ୍ଧିବା ଶିଅତୀ ୨
 ମାତିଛି ବୃକ୍ଷ ଗହଳେ,
 ଖଞ୍ଜି ୩ ପାଇଁ ତହିଁ ସଂସ୍କୃତି ପଦ
 ବନ୍ୟା ବାମା ଦଳେ ଦଳେ ।

୧—ସୁନାମସ୍ତ୍ରୀର ପର୍ବତ । ଏହି ପର୍ବତ ଶିଖରରେ “କଇଁ ଫୁଲିଆ” ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସର ବିଦ୍ୟମାନ ।

୨—ଲତାବିଶେଷ । ଏହାକୁ ବାନ୍ଧିଦେଲେ ନିର୍ମଳ ଜଳ ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ଅନ୍ୟ ଜଳ ଅଭାବରେ ପର୍ବତାଶେଷକୁ ଲୋକମାନେ ଏହି ଜଳ ପାନ କରି ଦୃଷ୍ଟା ନିବାରଣ କରନ୍ତି । ୩—ଶିଳାତା ସ୍ଵତ ଶିଅତୀ ପଦ ।

ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ପଦ— ନିବାସୀ ପଶ୍ୟ
 ପିଅନ୍ତ ସଞ୍ଜଳ ଚକ୍ଷୁ,
 ଅବର ନିରୁତ ଗିରିଶୋରାଦାସୀ
 ଅଳଗ୍ନେପମ ଅକ୍ଷ ।
 ତୀକ୍ଷ୍ଣଶକ୍ତ ଭୀମ— ଦଶନ ବରୁଦେ
 ବର ଘୋର ଘୋଷା ଘୋଷ,
 ଜଳ ପିଇ ସାରି ସରବୀର ଦନ୍ତେ
 ବିଦାରନ୍ତି ବହୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
 ଗଲେ ସେ ସକଳେ ଆସନ୍ତି ଚକ୍ରନ୍ତେ
 ମୁଖ ଏବ ପରେ ଏବ,
 ଅବେ ଅବେ ଚାହିଁ ଦେଉଥାନ୍ତି ନାସେ
 ପତ୍ର ଆଦେ ଭାଙ୍ଗି ଦେବ ।
 ପୃଥ୍ବୀରୁ ବହୁ ଦୂରେ ଥାଇ ସୁଜା
 ଲଭୁ ନାହିଁ ଶାନ୍ତି ସର,
 ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କର ଚାନ୍ତି କୋକାଦୁଲେ
 ସତତ ଥାଏ ମୁଖର ।
 ସତୀ ସକାତନ ଶାନ୍ତି-ନିବେଦନ
 ଦୃଶ୍ୟପଦ ବିନା ବାହିଁ,
 ବିଶୁଦ୍ଧ ଶାନ୍ତିର ସୁଧା ସ୍ଥିରଧ୍ୟାୟ
 ଭଜି ଭୁବନରେ ନାହିଁ ।
 ଅତଳ ଚରଣ ଭେଦି ନିଃସ୍ପବର
 ଭାରୁପାଣି ନାମେ ଝର,
 ଭାରୁଦଳେ ଚକ୍ଷୁ ଶୁଭର ବିପ୍ରାର
 ବରଥାନ୍ତି ନିରନ୍ତର ।
 ନୀରନ୍ତ୍ର ବଦନ ବାଜନ ମଧ୍ୟାରୁ
 ବହୁଆସେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷଣୀ,
 ସଞ୍ଜଳ ତାହାର ବାଦ୍ୟାର ସ୍ଵର
 ଶୀତଳ ବରଦା ଜିଣି ।

କର୍ତ୍ତୃତ୍ଵାପର ବର ଧର ଉଭା
 ଟାଙ୍ଗଣୀବେଷ୍ଟା ପଦ ୧
 ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁ ବୋଲି ପରସ୍ପରେ କି ସେ
 ବର-ବିମର୍ଦ୍ଦନେ ରତ ।
 ସେ ଅତଳଚୁଲେ ଆସେବୁ ତାହିଁଲେ
 ଦୁରୁ ଦିଶେ ଦାରୁବଟା,
 ରହିଛି କି ଗିରି— ପଦେ ବିସ୍ମାଦିତ
 ପୁରବୁଣ କଳାପଟା ।
 ବଟା ଦେଉଥିଲା ପୁରୁଷ ଚକ୍ଷୁ ଦାରୁ ୨
 ସମର ବାଳେ ପ୍ରଜ୍ଞାନ୍ତେ,
 ସାଧାରଣ ସରା ରୁପେ ସେ ଗହ୍ଵରୁ
 ଏବେ ନନ୍ଦୀ ପଶୁଗଣେ ।
 ବିଷ୍ଣୁର ବହୁ ଲକ୍ଷଦ୍ଵାସ ସେବୁ
 ରହିଛି ବର ଗୋପନ,
 ତା ବର୍ଣ୍ଣନେ ମନ ଭାଳ ପ୍ରତିଲେପେ
 ବରେ ଶରେ ସନ୍ତରଣ ।
 ଦେଖିଲଣି ସେବୁ ବାଳ-ସମୁଦ୍ରର
 ଲଙ୍ଗର ବହୁ ଚରଣ,
 ତେଜସ୍ଵ ଦେଖୁଛି ବାଳ ତାର ସେବେ
 ତବଣ ବରୁଛି ଅଙ୍ଗ ।
 ଗିରି ଉପତୀକା ମଧ୍ୟେ ବିଭ୍ରାଜିତ
 ବିଶାଳ ବନବାଦନ,
 ସୁନ୍ଦର ପ୍ରବୃତ୍ତ— ବନବା ଦେବୀଙ୍କ
 ବିରାଜିତ ନିବେଦନ ।
 ଅଳବାଳ ମଧ୍ୟା ପ୍ରବୃତ୍ତି ହମେ ଉଭା
 ଶ୍ୟାମଳ ଚରୁପଦ,
 ପବିତ୍ର ସୁରମୀ ଦେବି ପରେ ସଥା
 ଉଭା ଉଭା ବାହୁ ସତ ।

କେତେ କରୁଣାଣେ ମୁନିଆଁ କୁସୟ
 ଶୋଭେ ବାତେ ହୁଏ ହୁଏ,
 କପଳ ସତେ ଏ ଅବା ଭବନାମ
 କରେ ଧରି ମାଳହୁଏ ।
 ପୁରୁଷ କମଳା ସରସ ମଧୁର,
 ଭୂପ୍ରପଦ ନିବିଡ଼ାର,
 ବଜ୍ରବଦ୍ଧ କନ୍ଦୁ— ଚୁଡ଼ାମଣି ହୃଦ
 ଭସମା ଏବା ତାହାର ।
 ନାରୀ, ପୁରୁଷ ୧ କରୁଣା, ପନସ
 ଆମ୍ଭ, ଭେଦ, ଜାମ୍ଭ, ଚରା,
 ପୁରୁଣା କମଳା— ବାଜନ ଶୈଳାଣେ
 ବସିଛନ୍ତି ବର ସଭା ।
 କମଳା-କୁସୁମ— ପୁଷ୍ପ ଗୁଣ-ପୁଷ୍ପ
 ସବୁ ବାସୁ ମନେ ମନେ,
 ବହୁଣ ନିବାସ ମଧ୍ୟାନ୍ତେ ଶେଠାରେ
 ରୁଡ଼ାଏ ମନେ ଆନନ୍ଦେ ।
 ସେ ସୌରଭେ ମିଶି ଶକିଲ ସୁସୁଦ
 ମଧୁର ଆନୋଦ ଆସି,
 ପୁରାଣୋପତାରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ଅତରେ
 ପାତ୍ର-ଶ୍ରୀକ୍ଷ୍ମ ବିଏ ନାଶି ।
 ଭପବଣ ବନେ ଉଡ଼େଇ ଉଡ଼େଇ
 ବହୁ ବିହଙ୍ଗମ ସ୍ଵର,
 ଏକତ୍ର ଧୁନିତ ବହୁ ବାଜୀ ପ୍ରାୟ
 ବିବାରେ ଶ୍ରୁତି-ବିବର ।
 ବନ ଛାୟା ଛନ୍ଦ ପୁନରୁ ଶୀତଳ
 ମହୋଁ ବେଢ଼ାତ ୨ ସଦାଶ,
 ଅପବା ଅମର୍ତ୍ତା କରୁନ ଅବା ସେ
 ବସନ୍ତର ଶ୍ରୀଶ୍ରୀବାସ ।

ବିଅନ୍ତ ପଦ୍ମ ବ୍ୟାଗ୍ରହୁବାଦି
 ରୁଡ଼େ ସେ ବନ ଅନ୍ତରେ ୩,
 ପାମିନୀ-ବାମିନୀ— ଭବିଷୀ ନିବୁଣ
 ସରସ ସୁନନ୍ତ ହେବେ ।
 ଅସୁର ଅଛେଦୀ ଅଛେଦୀ ନିସର୍ଗ—
 କବଚୀ ବଜ୍ରବଦ୍ଧ,
 ଶୋକ ଶୋକ ଶାଏ ବନବନ୍ଧୁ ଶୋଭ
 ବଶଅନ୍ତ ଅବା ବର ।
 ଭୀଷଣ ସୁନର ଦୃଶ୍ୟ ସେ ବନର
 ଅଶେ ମନେ ଭୟ ଭକ୍ତି,
 ଏବାଦୀ ତହିଁରେ ପଶିବାକୁ ନର—
 ମଧ୍ୟୋ ନାହିଁ ବାର ଶକ୍ତି ।
 ବନ ଭପବଣେ ବର ଫୁଲ ବାର
 ପ୍ରାୟ ଶୋଭେ ବଡ଼ନାଚ,
 ଭେଦି ନ ପାରୁର ଦୃଷ୍ଟିରେଶା ପାର
 ତୀରସ୍ଥ ବନ ବିଶାଳ ।
 ନାରୀକେଇ କରୁ କୁମ ଭସୁତାଏ
 ଦରଦ୍ର ବନ୍ଧୁ ସରସ ୪
 କରୁଦାନେ ଦାନ— ଭବର ପୁରୁଷ
 ଧନୀ ସେ ସାଧୁ ପାଦପ ।
 ଶାନ୍ତମ୍ଭ ୫ ଡେଲୁକୀ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀ ପାଦପେ
 ଦୋଇଛୁ ନିବିଡ଼ବର,
 ଆଉ ଆନ ତାହା ଭେଦି ନ ପାରୁର
 ସହସ୍ର-ଦୀପ୍ତି ବର ।
 ଠାବେ ଠାବେ ବନେ ମାତ୍ରଅନ୍ତ ଶବେ
 ମଣମର ଶୁଦ୍ଧିଭା,
 ପର ବାଜେ ପ୍ରାଣ ଦେବ ଭାର ଶୋଭ
 ଭବିଷ୍ଟ ବାହିଁ ନେପତା ୬ ।

୧—ଭେଦୁ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଘନ ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣର ଫଳ । ୨—ବୃକ୍ଷେରର ଉଦ୍ୟାନ । ୩—ନିବିଡ଼ରେ ।
 ୪—ସରସ ପତ୍ର ସହ ନାରୀକେଇ ପତ୍ରର ଉପେକ୍ଷା ସୌମ୍ୟଭାବେ । ୫—ଏହାର ମଞ୍ଜରୀ ଅଧିକ ବହୁ
 ଭୋବେ ଶାସ୍ତ୍ର । ୬—ଏକ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବାହିଁ । ୭—ନିର୍ମଳା ଭାବ ।

ଶରଣେ ଯେ ବାଜେ ରକ୍ତ ଅନ୍ତରାଳେ
 ବନ ମଧ୍ୟେ ମହାବଳେ;
 ଚକ୍ତି ଉଠେ ସେହି ଭୀଷଣ ଶବଦେ
 ପାତୁ-ଦୁଃଖ, ବନସ୍ଥଳ ।
 ଗିରି-ବନ୍ଧୁରୁ ଶବ ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି
 ଉଠି ତାର ହୃଦ ପ୍ରତେ,
 ମହାଭୟେ କିବା କିବା ଶାନ୍ତୁଛନ୍ତି
 ସବୁକିନ୍ତୁ ସରବତେ ।
 ବନ-ଗିରିବାସୀ ପଶୁଏ ଆବଳେ
 ହୁଅନ୍ତି ତେ ବାହୁଁ ଯାଇ,
 ଶୋର ବୋଲାଇଲେ ରୁଦନ୍ତି ପକ୍ଷୀଏ
 ଭକ୍ତି ଭକ୍ତି ନରେ ଥାଇ ।
 ବଡ଼ନାଚ ବେଳି— ବୁଲେ ଶଯ୍ୟାସେ
 ଶୟ୍ୟା ଫଳେ ପୁଣି ସଦା,
 ନାଚ ପ୍ରସାଦରୁ ବୃକ୍ଷୀବଳ ଭାଗ୍ୟେ
 ସେ ଭୂମି ଚରବରବା ।
 ବୋଲଥା, ବାହୁଲ୍ୟ, ୧ ବାହୁଲ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ରଶା
 ବାହୁଲ୍ୟ, ବାହୁଲ୍ୟ, ଲଭ,
 ଯଥାରଥା ବାଜେ ଏ ସବୁକିନ୍ତୁ
 ଦେଉଥାଏ ହାଉଯାଇ ୨ ।
 ବାହୁଲ୍ୟ-ବୃକ୍ଷ ବାହାଳ ପରସ୍ପେ
 ଦେଉଥାଏ 'ଦୋଇ ଦୋଇ'
 କିଦସେ ବାନର ଗୁଡ଼େ ଶିବା, ଶଶା
 ନ ଦିଅନ୍ତି ଯଶେ ଶୋଭା ।
 ବୃକ୍ଷ ବ୍ରତୀ— କୁଣ୍ଡେ ବହୁରୁକ
 ବୃକ୍ଷ ପୁଷ୍ପେ ମଞ୍ଜୁଳ,
 ଭାରତୀ-ବନବା— ବିନୋଦ ବିହାର
 ସୁଖ ତେଣୁ ନାଚୁଲ ।
 ବାସନତର ଭାଗେ ଭାବୁ ଶିର ବୋଧ
 ବିଶାଳ 'ବାହୁଲ୍ୟ'

ସୁନ୍ଦର ସୁନୀଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ-ଶିରାଳ
 ଶିଖରପ୍ରମାଣେ ରକା ।
 ପଞ୍ଚଶିଖ ତାର ପଞ୍ଚ ବୃକ୍ଷ ବନ୍ଧୁ,
 ପରସ୍ପେ ବିଶେଷ ହୁଅଇ,
 ଯୋଗ ସାଧନାର୍ଥେ ଯୋଗୀ ମହାଧର
 ରକ୍ତ ପରା କୁଟୀର ।
 'ନାଦେଇକୁ' ତାହୁଁ ରକ୍ତ ପେ ପୁଣି
 ତାହୁଁ ପ୍ରତିତାହାଣୀ,
 କିଶି ପରସ୍ପେ ଏତେ ଆଶାବୁଝି
 କିଏ ତା ପାରିବ ଜାଣି ।
 ସିନ୍ଧୁଥା, ଗୁପ୍ତଥା ଶାନ୍ତକୁଳର
 ଦୁର୍ଦ୍ଦେଶ୍ୟ-ଦୁର୍ଗ ସେ ଗିରି,
 ସୁରଙ୍ଗୀ ଦୁର୍ଗର ପୁଷ୍ପରାଣୀ ଚର
 ନିମଗ୍ନ ଭବ ପାତେଇ ।
 ଗିରିବାସୀବୃକ୍ଷ ନାସିରେ ମହୁର
 ଦେଖିବ 'ମହୁରଥୀ',
 ବିଶାଳ ପ୍ରଶସ୍ତ ଆଶାର ସବୁଶ
 ଅଛି ତାହା ଗର୍ଭେ ଦିଆ ।
 ଏବାଧାରେ ତହୁଁ ବାସସ୍ଥାନ, ଶାନ୍ତୀ
 ତଳ ଭବ ଭବିଷ୍ୟ,
 ନ ଭବନ୍ତି ବେଦେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗମନେ
 ଶାନ୍ତ ସେ ସ୍ଥାନ ସଂସାର ।
 'ବାହୁଲ୍ୟଭାବ' ପାଦେ ଶୋଭେ ବାଳ—
 ଗର୍ଭର ବିଶାଳ ବଶ,
 ପ୍ରଶମନଦର ଅଗମ୍ୟ ସେ ସ୍ଥାନ
 ଗିରି ବସୁବସୁବ ।
 ଅର୍ଦ୍ଧଶୁକ୍ଳ, ଅର୍ଦ୍ଧ— ପୀତ ପୁଷ୍ପଶିଖା
 ପ୍ରଦାଶେ ଶୋଭା ପୁଷ୍ପରେ,
 ଅର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରଭୁରୁକ ଅବତରଣୀ ସେ
 ଦେ ତାହେ ବିଶାଳ ଧରେ ।

ମାତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଶାଖେ ଚନ୍ଦ୍ରଶାଖେ ଦେବ
ମେଘଛୁ ଲତା ପକାଶ,
ବନ୍ଧୀ-ବାବାବର ବଦାୟ ବରେ ତ
କୁସୁମ ଚନ୍ଦ୍ରନେ ଅଶ ।
ସୌମ୍ୟ ତାଳଗୁଡ଼ି ମାୟାବନ୍ତ ମଧ୍ୟେ ୧
ଗିରିବର୍ତ୍ତ ସାନ ଶାନ୍ତି,
ବୁଲ ପାଶେ ଉଦ୍ଧା ତୁଙ୍ଗ ସାନୁମାନ
ଦେଇ ପ୍ରାୟ ଉଦ୍ଧା ଚାଟି ।
ନାମେ ପିନା ସାନ, ମାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରମାରେ
ଅଟେ ଶାନ୍ତି ମନ୍ତ୍ରୀସ୍ଥାନ,
ସାନ ସର୍ବ ପିନା ଶୋଷର ମାତ୍ର ତା
ରବର ନୃତ୍ୟ ସାମନ୍ତ ।
ବର୍ତ୍ତ ବର୍ତ୍ତ, ଶ୍ଯାପଦ-ଅବାସ
ଅନ୍ତାଦି ଅଙ୍ଗ କଣ୍ଠେ,
ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ବହୁ ସଦାଟେ, ସଦାଟେ
ନାମେ ବରୁଛୁ ସାଧକ ।
ଚଢ଼ିବା ଚଠିନ ମାତ୍ର ଓହ୍ଲାଇବା
ସଦୃଶ ସେ ଶାନ୍ତି ପଥେ,
ଏଣୁ ଚାନ୍ଦୀ ସୁଖୀ— ପାପ ପଥ ପ୍ରାୟ
ବୁଝଇ ମାନସେ ପ୍ରତେ ।
'ତାଉଛଇତାର' ପାଦଚଳେ ପ୍ରତି
'ବେଉଦିମି' ଶିଖରୀ,
ବୁଝୁଁ ବିଶେ ତାହା ତରୁଣୀ ବରୁଣୀ
ସମୀପେ ବରୁ ପଥ ।
ସେ ପଦ-ଶିରେ ସମାଧି-ନିରତ
ପ୍ରତେ ଦେବ ଶକ୍ତିବର,
ସୁରଙ୍ଗୀ ନୃପତି— ବୁଦ୍ଧ-ଶିରପିନ୍ଧୁ-
ସମ୍ପଦ ବଳାବର ।
ପ୍ରତେ ପରେ ପ୍ରତେ ତା ଉପରେ ପ୍ରତେ
ପ୍ରତେ ପ୍ରତେ ସାନୁମାନ,
ପ୍ରତେ ବୁଦ୍ଧ ପଥା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶିଖି
ମର୍ତ୍ତ୍ୟରୁ ରମ୍ୟ ସୋପାନ ।

ପଦପ୍ରାନ୍ତେ ତାର ଶୋଭା-ପ୍ରାନ୍ତେ
ବିବିଦ ଅଶୋକବନ,
ସୃଷ୍ଟି ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚଳେ
ଅଶୋକବନ ସେସନ ।
ହରେ ବନଭୂମି ମନୁ ଶୋକତାପ
ବିପ୍ରାୟ ଶୋଭା-ଶାନ୍ତୀ ୨,
ଶୋଭା ସୁରୁଷିଣୀ— ଅମରବତୀର
ବିଜେତାମା ଅପସରା ।
ଦର୍ଶନ ମାତେ ସେ ବୁଦ୍ଧାସ ମାନସେ
ଅସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚର ଚୁପେ,
ଆଉ ଆନ, ମୋହ ପାରେ ଦେବ ମନ
ମୁନି-ବିମୋହନ-ରୂପେ ।
ପ୍ରତୀତୀ ବିଶେ ବହେ ବରୀ ନାମେ
ଚଢ଼ିନୀ ଅବର-ନୀର,
ଯା ଯୋଗୁ ସୁରଙ୍ଗୀ ମୁଖିବା ସତେ
ପ୍ରସବେ ହରଣୀ ହୀରା ।
ମାତ୍ର ପରସ୍ପେ ତଳେ ଶୁଭ ଲତା
ଶାଖାପ୍ରଶାଖା ବିପ୍ରାୟ,
ବହେ ଚରୁଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରା ଶୌଚୀ ଶେନ
ବିରୁ ଶୁଦ୍ଧ ବାୟ ।
ନିବାସ ସମସ୍ତେ ନରଦେହା ହୋଇ
ବିଶ୍ୱ ସିଦ୍ଧାମୟ,
ମାତ୍ର ପ୍ରାବୃତ୍ତରେ ବହୁଶାସ ତାର
ବହୁ ଅସମ୍ଭାଳେ ପଥ ।
ବାନନ, ପ୍ରାନ୍ତର ଶ୍ୟାମେଶ୍ୱର ଶ୍ରେଣି
ତାରେ ଚଢ଼ିନୀ ପ୍ରଶର,
ନଦୀ ରୂପେ ଅବା ଆପଣେ ବନଜା
ପାଳନ୍ତି ସୁରଙ୍ଗୀ ଧର ।
ବାହିଁ ବହେ ଶରେ ବାହିଁ ଅବା ଧୀରେ
ବାହିଁ ବା ପ୍ରବାଶେ ଶେର,
ବନଭୂମି ସହ ବୁଦ୍ଧ ଗତିରେ
ଶେନେ ବୁଦ୍ଧବାନ ଶେନ ।

ଧାନ୍ୟ, ମୁଗ, ବ୍ରୀହି, ବୋଲଧ, ବାନ୍ଧୁକ
 ବାଇର, ଜଳା, ମାଣ୍ଡିଆ,
 ଗଙ୍ଗା ୧ ପୁଅ, ଜଳା, ଆଖି, ବାଉଁଶିଆ
 ବୋହୁଆ, ବାଙ୍ଗ, ବାଣ୍ଟିଆ—
 ଏ ସବୁ ଶଙ୍ଖେ ପରପୁଣ୍ୟ ତାର
 ତୀରସ୍ଥ ଶଙ୍ଖା ଦେବାର,
 ଦେବାର ନୁହେଁ ସେ ଶାନ୍ତବିଚାର ?
 ଅବଳିତ ଗନ୍ତାବର ।
 ପିନ୍ଧାଇଛୁ ନଦୀ ପୁରୁଣୀ ନଗରୀ
 ପୟରେ ରୁପା ପଞ୍ଚମ ଲ,
 ବହୁ ବାହୁ ତାର ବୟସ ବୟସି
 ସଂଖ୍ୟାସୀମା ଅବଳମ ।
 ତାହାର ସରଳ— ରୁଦ୍ରରୁଦ ପରସ୍ପେ
 ମିଶିଲ ବହୁ ଶକ୍ତି—
 କାଳ-ପାଶୁବାରେ, ଦେଖିଛୁ ସେ ତାହା
 ସଂଖ୍ୟା ତାର ତାକୁ ଜଣା ।
 ସଂସାରର ଶୀତ— ବସ୍ତ୍ର ସମଭାବେ
 ସଜିବାର ସଦୃଶାୟ,
 ଶିଖାର ଗାରେ ସେ ଅକାର ଲଙ୍ଘିତେ
 ଚନ୍ଦ୍ର ଦର୍ଶୀ ଶୁଭ୍ର ପ୍ରାୟ ।
 ଧରେ 'ନିଧୁକ' ବନ୍ଧରେ ବହୁଳ
 ବଣ୍ଟା ରତା ସୁନ୍ଦର,
 ପୁରୁଷ ସୁର ତାହା ଶୋଭା-ପ୍ରସବଣ
 ଏବେ ବସୋଧାମର୍ମେ ରୁଷ ।
 ଗଳ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ କାଳକ ଅରଣ୍ୟେ
 ଅବତ ବନ 'ଶାନ୍ତବ' ୪,

ନିଦାସେ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ପ୍ରକାଶେ ଅନଳ
 ଭୀଷଣ ନୃତ୍ୟ ଗାନ୍ତବ ।
 ବରନ୍ତି ସେବାଳେ ବନ୍ୟ ଜୀବକୁଳେ
 ବରୁଣ ରସ ଆବୃଷ୍ଟି,
 ବେଢ଼ି ବେଳାଙ୍ଗ ବେଢ଼ି ବୃଦ୍ଧ ଶକ୍ତି
 ବେଢ଼ି ବା ହୃଦ ଆହୁତ ।
 ଜଗନ୍ନାଥ ବଟ ୫ ବରତେ ପ୍ରସେଦ—
 କଟିତ ମସ୍ତକ ଟେକି,
 ମନେ ହୃଦ ଦେଖି ବାଳପ୍ରସ୍ଥାଶ୍ରମୀ
 ସ୍ତବର ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ସେ କି ?
 ଶୋଳଭାଗ ପେଶେ ୬ ସୁଦ୍ଧ ଶୈଳରୁଚେ
 ପ୍ରଭୁ ଭୁବନ-ଭିତ୍ତିର,
 ଛବିକ ଦେଉଳେ ନିବସନ୍ତି ପଥ,
 କେଳାସେ ଚନ୍ଦ୍ର ଶେଖର ।
 ମନ୍ଦିର ଭିତ୍ତିର ଆପାଦମସ୍ତକ
 ତାରୁ-ତାରୁ ଚିତମୟ,
 ଶିଖିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ବରବ ଦେଖି ତା
 ଦାନବ-ବିନାଶୀ ମୟ ।
 ବାହୁ ବଶୋଦିତ ଦୁର୍ଗାରୁପ, ବାହୁ
 ଗଣେଶ, ବାହିନରୁପ,
 ଗଠନ-ବୌଶଳେ ଦିଶେ ମୂର୍ତ୍ତିସୁତ
 ଜୀବତ ଜୀବ ସ୍ବରୂପ ।
 ଧ୍ରୁବ ମଣ୍ଡଳକୁ ଘେରଇ ପରସ୍ପେ
 ସପ୍ତର୍ଷିବୃନ୍ଦ ଆବାଶେ,
 ବିଶୋଭିତ ବହୁ ଧ୍ୟାନଶୀଳ ମୁନି—
 ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ଦିର ବୌପାଶେ ।

୧—ଏହା ଗୋଟିଏ ଲଘୁପାଦ ଅଥବା ସ୍ତୁତିକର ଶ୍ରବଣ । ମାଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ସାଗୁ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଏହାକୁ
 ଶ୍ରେଣୀର ପଥ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ୨—କୃତେର । ୩—ବକ୍ରାକୃତି ପାଦଭୂଷଣ । ୪—ସୁନାମଧିବ
 କାଳନ । ଏହା ତାଉଳଭଜ ପର୍ବତର ପାଦଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ୫—ଏହା ଗୋଟିଏ ସାତୀନ ଚତୁଷ୍ଟି ।
 ସୁସ୍ବାକାଳରେ ଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ଏଠାରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଲୁଗାର ରଖୁଥିଲେ । ୬—ପେଶୁ-“ଦେଶଜ”—କୃଷ୍ଣବିକ୍ରୟର
 କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାନ । ଶୋଳଭାଗପେଶର ଉପକୂଳରେ ବୃଦ୍ଧନେଶ୍ବର ମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ ।

ଶୁଣିବ ଉଦ୍ଧତ ଅଗ୍ନିଜାଦୀଞ୍ଜୀ
 ଛବି ସ୍ଥିତ ଶୁଣି ଶୁଣି,
 ମିଶିଅଛୁ ଅଦ୍ଭୋ ମହାପ୍ରସାଦରେ
 ବାହୁଁ ଏ ଅମିଷ ଆସି ?
 ପବନ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଏ ନାରୀମୁ ଦୃଶ୍ୟ
 ଅସଦ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ଚକ୍ଷୁର,
 ହିଙ୍ଗୁ ସଦୃଶସେ ଚକ୍ଷୁର ଏଠାରେ
 ହୋଇଛି ସିନା କର୍ତ୍ତୃର ।
 ମନ୍ଦିର ଗୌପାଶେ ବହୁବୋଧାବୁଦ୍ଧ
 ବେଦା ରହିଛି ଆବର,
 ପ୍ରହର ସଦାଶ ଗରି ବସିଛନ୍ତି
 ବୃଷବୃଦ୍ଧ ଚକ୍ରପର ।
 ଅଗ୍ନେ ଚକ୍ରମୈତ ରହିଛି ପିନ୍ଧିବ
 ପ୍ରସ୍ତର ଦୀର୍ଘାୟତନ,
 ନୀଳଚଣ୍ଡବର ପଦ୍ମ ପାଇଁ ବା
 ଚକ୍ର ଧରି ତାପ୍ରରଣ ।
 ଅଦୃଶ୍ୟ ତାକୁ ମଣ୍ଡଳ ଧବଳ
 ଚକ୍ଷୁ କୁସୁମସଜ୍ଜ,
 ସେ ଶୋଭା ଶାରଦୀ ତାରକ-ନର
 ସୁଷମା ଦିଏ ପରାଜ ।
 ତାହାଁରେ ସେଠାରୁ ମୟୁର-ମେଦୁର
 କିଶର ମୟୁରନଦୀ ୧,
 ପ୍ରାକୃଷ୍ଟ ବାରିତ— କୁଳ ବିଶ୍ରାମର
 ନୀଳମଣିମୟ ମଣି ।
 ଦୁରସ୍ତ ବନ୍ଧୁ କୁ ନିକଟେ ନିରୋଷି
 ନୀଳନ୍ତ ସେବାରେ ବେଦୀ,
 ଲକ୍ଷ୍ମଣନୁବର୍ଣ୍ଣ ଶତଦାର ଯୌବ
 ରତ୍ନଗର୍ଭା ପୁରୁ ଟେକ ।
 ସେବାଳ ମାଧୁରୀ ଦେଖି ଜାତ ହୁଏ
 ଉଚ୍ଛ୍ରେୟା ମନେ ଏରୁପ,

ବହୁନେତ୍ର ଫେଡ଼ ନିରୋଷେ ତ ଗିରି
 ପ୍ରହର ବରଷ ଗୁପ୍ତ ।
 ପହଁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ବନ୍ଦେ ଭଦ୍ରା ହୋଇ
 'ସୁନାଲଙ୍ଗତ' ପଦର,
 ବାତ-ବହୁଳ- ଚକ୍ର-ବର ଯୋଜ
 କରେ ହସେ ୨ ହସିବଳ ।
 ମୟୁର ଚର୍ଚ୍ଚନ ରମ୍ୟ 'ମୟୁରନ'
 ରକ୍ତ ଶସ୍ୟାକ୍ଷେଷ ମଧ୍ୟେ,
 ନୀଳବରେ ମହା ବସୁ ଚ-ସୁଗୁଣ
 ଗାଉଅଛୁ ଅଧ୍ୟୋ ଅଧ୍ୟୋ ।
 ବୃକ୍ଷଜାୟାତନେ ଶତାବ୍ଦୀ ଭା
 ରୁଟିଛି ରୁମେ ଗହଳେ,
 ପଥର କି ସତୀ ଜଟିଳା ତାପସୀ
 ପଥ-ପଥ-ପଦରେ ।
 ଯେତେବେଳେ ସୁଦ୍ଧା ଶୋଭାରେ ସେ ବନ୍ଧୁ
 ମିଳେ ବହୁବିଧ ବୋଧ,
 ସୁପଦ୍ମ ରସାଳ ସୁମୟର ଯଥା
 ହୋଇଛି ଅମୃତେ ବୋଧ ।
 ଶୁଭ୍ରଥାନ୍ତ ଚକ୍ର ଶିରେ ମୁକୁମ୍ଭ
 ଅସଂଖ୍ୟ ବୋଧିତାଶାୟ,
 ପୃଥ୍ବୀକନ୍ତ ସେହି ମହାବୋଧାଦୁଳେ
 ଭରେ ଶୁଭ ବୋଧାୟ ୩ ।
 ଶୁଭେ ବେଦେ ବେଦେ ବସୁହେ ସେ ରୁମେ
 ବସୁଣ ବନ୍ଦେ ବର୍ଣ୍ଣଣ,
 ମୁଦ୍ରା ଶାୟ ପ୍ରତ— ଉପଦାରେ ତାର
 ବସନ୍ତ ବଳବର୍ଜନ ।
 ଚକ୍ରେ କୁମୁଦ— ବମଳ-ଶୋଭା
 ରମଣୀୟ ତଳାଧାର,
 ସାଗର ସଦୃଶ ଚକ୍ର ଡେବାନ୍ତ
 ସାଗର ନାମ ତାହାର ।

୧—ପର୍କିତ ବଶେଷ । ଏହି ପର୍କିତରେ ଅନେକ ମୟୁର ଦୃଶ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ୨—ମହାଦେବଙ୍କ ।

୩—ପରି ବଶେଷ ।

ବହୁ ପଦାର୍ଥକୁ ବହୁ ଅସି ତଳ
 ସାଗର କୃପା ସହିତ,
 ଅବସ୍ଥାକୁ ତାହା— ଯୋଗୁଁ ବୃକ୍ଷବଳେ
 ରଖନ୍ତି ଶସୀ କାବଳ ।
 ନିରୁଦେ ସେ ତଳୀ ନାନା ଚଳଚର
 ବିଦ୍ୟା ରବେ ମୁଖର,
 ତଳୀ ନୁହେଁ ତାହା ବିପଦ-ବାହନ
 ସୁରକ୍ଷା ପରାକାଶର ।
 ମୃତ୍ୟୁମାନ୍ତି ପର ଶୁଦ୍ଧ ବର୍ତ୍ତମାନେ
 ଦେହ ମଣ୍ଡି ମୃତ୍ୟୁବଳୀ ୧,
 ହୋଇଅଛି ଭରା ସାଗର ପ୍ରତୀରେ
 ଶିରେ ଧରି ଶୁକ୍ଳତଳା ।
 ପଦସ୍ଥାନ୍ତି ତାର ହୃଦୟ ଆରବେ
 ବହୁଳ 'ନିର୍ମଳହର',
 ତଳ ପିଇ ତହିଁ ନୀତିକୁ ବିଚିତ୍ର
 ଆରଣ୍ୟ ପଶୁନିକର ।
 ନିର୍ମଳହରର ତଳ ସୁନିର୍ମଳ
 ନିର୍ମଳ ଦୃଶ୍ୟ ସାବନ,
 ତଳଗଣେ ସୁକା ହୃଦୟ ସୁନିର୍ମଳ
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ବହୁଷିତ ମନ ।
 ଧରେ 'ମଣ୍ଡାବଳୀ' ପଦ୍ମରାଗ ମଣି—
 ପ୍ରବଚନ ସଦୃଶ ଫଳ,
 ଆରକ୍ତ ପ୍ରଭାରେ ବିଶ୍ୱାସୀଏ ତାର
 ବନରୁମି ସମୁଦ୍ରର ।
 ବିଷକିରଣ ଫଳ— ଭାରେ ଭାବନା
 ହୋଇ ଭରା ଭାବନା,
 ନବବଧୂ ପ୍ରାୟ ବନରା ସୁନରା
 ବସିଛି ସୋତ ମସ୍ତକ ।
 ନିଶୀଥ ପରସ୍ପେ ସତେ ନିସ୍ତର୍ୟ
 ସେ ମହାନିର୍ମଳ ସ୍ଥାନ,

ବାଠଶୁଣି ପକ୍ଷୀ ବାଠଦ୍ୱାରା ଶବେଦ
 ବୃତ୍ତ ଶବ୍ଦାସ୍ତମାନ ।
 ମଣି ସେ ଶବଦେ ବାଠଦ୍ୱାରା
 ଭୀମ କୁଠାର ଶବଦ,
 ତଳ ପିଇଁ ପିଇଁ ବନାବହୁଳ
 ପକ୍ଷୀ ଶିଖି ଆସନ୍ତି ।
 ହର ପାଶେ ବିଚେ ମୁଣ୍ଡୁ ମନ୍ଦିରେ
 ଶବଦ-ଅର୍ପଣ ଦେବୀ, ୨
 ଶାପଦ ଆପଦ୍ମ ରକ୍ତ ନିସ୍ତାର
 ଶବଦେ ତାହାକୁ ସେବି ।
 ନାବେଇ ଅବଳ ବିଶଲ ଶିଖର
 ନୀଳ ମେଘଦୃଶ୍ୟ ତୁଳା,
 ଶେଷ ଭାବୁ ଦେଶେ ଚଳେ ଚଳେ
 ବହୁ ଠାବେ ବହୁ ଚଳ ।
 ସବୋଇ ଶିଖର ନାସିବାବୁ ତରେ
 ହୋଇଛି ନିମ୍ନ ରମ୍ଭେ,
 ତେଣୁ ହୋଇଅଛି ନାବେଇ ନାମରେ
 ରିଶ ନାମ ଅଭିଷେକ ।
 ସେ ବିଶାଳ ଶୁଣ— ତଳେ ବିପ୍ରାବିତ
 ପ୍ରସ୍ତର ଶସ୍ୟା ବିଶାଳ, ୩
 ସମସ୍ତେ ପର ନବସେ ତହିଁରେ
 ବର୍ଷାକାଳେ ମହାଶାଳ ।
 ବିଭୀତେ ମୁହଁ ବସେ ସଦା ତହିଁ
 ବିଶ୍ୱାସ ଶୀତଳ ପୟ,
 ସାନ ବର ତାହା ବିଶ୍ୱାସୀ କାବେ
 ଶକ୍ତିକୁ ବୃଦ୍ଧ ଆମୟ ।
 ଅଶାନ୍ତେ ନାବେଇ ମାତା ସୁମନେ
 ସବୋଇ ହୋଇ ମଣ୍ଡିତ,
 ରାୟ-ଯୋଗା ଶିରେ ଫୁଲରୁଣା ଶୋଷା
 ପରସ୍ପେ ବିଶେ ଶୋଷିତ ।

୧—ପର୍ବତ ବିଶେଷ । ୨—ପ୍ରଚଳିତ ନାମ ବ୍ରାହ୍ମଣଦେବ । ୩—ଏହି ବିଶାଳବସୁ ଶିଳାସମାଧି
 ନାମ "ନନ୍ଦିଣୀ ଶିଳା" ।

ଭବିଷ୍ୟଦ୍ଦେବ ନବୀ ରଞ୍ଜୟମି
 ସେ ଶିଶୁର ଅଧିକାକା,
 ରଚନ୍ତ ସେନାରେ ମନ୍ତ୍ରପୁତ୍ର ତହିଁ
 ବସନ୍ତି ବୁଦ୍ଧସ୍ତୁ ଦବା ।
 ସେ ଶୈଳନବାସୀ ବନ୍ତର ବରଦେ
 ଅନ୍ଧାରୀ ବନ୍ଧୁ ଚଷାରୁ,
 ଶସୀ-ଶନ୍ ମୁଥା ଗାଈ ଶେତ ଚଣି
 କରେ ପର ଭସକାର ।
 'ବରୀ' ପିତନୀର ଅଭିଷିକ୍ତ ବୁର
 ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ଵନାଥ ଅଙ୍ଗାତ,
 ରଞ୍ଜେ ତମ୍ଭବନ୍ତୀ ବିଶ୍ଵନାଥ ନୃପ ଃ
 ସମାଧିରୁ ସେ ସଂଜାତ ।
 ଭବିଷ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରରେ ନିବସନ୍ତ ଦେବ
 ଭୂତୀ ପରବାର ଶେନ,
 ଏକପାଶ୍ଵେ ପ୍ରିତ ଦୁର୍ଗା, ବେନ ପାଶେ
 ବାହିକ ଗଣେଶ ବେନ ।
 ବାବୁନୀ-ବନ୍ଧୁ ବଦନ ସୁସ୍ମିତ—
 ସୌରର ଅନୁଅବର,
 ନନ୍ଦୀ ଭୂଜୀ ପର ମନ୍ତ୍ରର ଦ୍ଵାର
 କଟିନ୍ତ ନିବନ୍ତ ।

ଦେଉଳ ଚୌପାଶେ ଅର୍ଚ୍ଚନରମିତ
 ବେଦାର ବଜାତାରୁଣ,
 ନୀରବେ ବଜାଏ ପ୍ରାଚୀନ ଭବନ
 ଶିଳ୍ପ-ଶୈଳବ-ମହୁର ।
 ବାହିଁ ବିଶାଦିତ ଦଶ ଅବତାର
 ବାହିଁ ଛନ୍ଦ ମୁନ ବସି,
 ବାହିଁ ବା ଶ୍ରୀଚୁଷ୍ଠ ବଜାଉଅଛନ୍ତି
 ବଦନ ମୁକରେ ବଂଶୀ ।
 ଲଗିଅଛୁ ବାହିଁ ସମାସ୍ତ ସକ
 ବାହିଁ ଭାରତ ସମର,
 ବାହିଁ ବସୁ ବସ୍ତ୍ରୀ ସୁର ଚରୁରା
 ଶୋଭିତ ଅଛୁ ବସ୍ତ୍ରର ।
 ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପୀ
 ତହିଁ ଶିଳ୍ପ ଶେଷସୀମା,
 ଏକାକେ ବୁଝିବୁ ଦୋରଅଛୁ ଅତୀ
 ସେବାଳ ଗ୍ୟାତ ଗରିମା ।
 ଦେଉ ସେ ମାଧୁରୀ ଦୁଏ ସୁତଃ ଶିଆ
 ଦୁଃସ୍ଵେ ଅନନ୍ତ ଜାତ
 ତଥା ଆଧୁନିକ ଶିଳ୍ପଦଶା ତନ୍ତ୍ର
 ଦୁଏ ନେନ୍ଦ୍ର ଅଶ୍ରୁପାତ !

ତୃତୀୟା ପର୍ବ

—ମଙ୍ଗଳ ଗୁଣ—

ଶୁଭ, ନୀଳ ବର୍ଣ୍ଣାଚାରେ ଭରା ତାମ୍ରତୋଟା ୧
 ଧରି ଅବେ ଶଙ୍କାପ୍ରଦ ଶଙ୍ଖ ୨ ଗୋଟା ଗୋଟା ।
 ଶୁଶାଳ-ବାଳୀକ ଚରଦେବସ୍ଥଳ ତାଣି,
 ମଣ୍ଡିତରୁ ରୁଦ୍ରବେଶେ ତାହା ସୃଷ୍ଟି-ସୁଖୀ ।
 ଶାଖା ଛନ୍ଦି ବୃକ୍ଷେ ଭରା ବଳିମ ଠାଣିରେ,
 ବାହୁ ଛନ୍ଦି ମନ୍ତ୍ରପୁରୁଷ ରତ ଯଥା ବୀରେ ।
 ମାତ୍ରପତ୍ର ବାହୁ ପାଞ୍ଚ-ଅଙ୍ଗୁଳଥା ଲତା ୩
 ଲଭୁଛି ତା ଫଳମାନ ପ୍ରଦାନ ସମତା ।
 ଶିବ ଭୃଗୁସିଦ୍ଧା ସେବୁ ବ୍ରତବୀ ସୃଷ୍ଟିରେ,
 ଫଳେ ଭର ଶିବଭୂଷା ଧରିଛି ଶରୀରେ ।
 ସୁଆଁର ଶରୀରେ ବାହୁ ଛନ୍ଦି ପ୍ରାଣବୀ ୪
 ତମାସୁରୀ ହୋଇଛନ୍ତି ନାଶ ନାଶ କରି ।
 ତନ୍ତ୍ରବାୟୁ ନାଶ ପ୍ରାୟେ ଗୁଳିଟି ବସିଲା,
 ତାପଣ ବାରଣେ ଅଛି ସରୁ ସୁତା ଧରି ।
 ଗୁଳିପଦ୍ମରେ ବାହୁ ଛନ୍ଦି ଲଳିତୁଳୀ,
 ଯଶେ ଯଶେ ପଦ୍ମଅଛି ଲଳାରେ ହୋଇ ।
 ନିଜ ନିଜସ୍ବ ଯଥା ନିଜାଟିଆ ପଦା,
 ଶୁଶାଳପ୍ରଭା ଶିବା ବୁଝିଥାନ୍ତି ସଦା ।
 ଗୁଳିପଦ୍ମବାରର ସେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶୁଶାଳ,
 ବହୁ ନରପତିଙ୍କର ଅନ୍ତମ ଅସ୍ଥାନ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀ ବହୁଚନ୍ଦ୍ର ଯଥାସମୟରେ,
 ହୋଇଛନ୍ତି ଅସ୍ତ ସେହି ଶୁଶାଳ-ଅମ୍ବରେ ।
 ଦେବେ ଗୁଳିପଦ୍ମ ରଖି ନିଜେ ନିଜ ପୁତ୍ର,
 ଅସ୍ତିରେ ଜୀବନ-ଯାଗେ ବହି ଶେଷାଦୃଷ୍ଟ ।

ଦେବେ ଗୁଳିପଦ୍ମ, ଦେବେ ଗୁଳିପଦ୍ମାବର,
 ବସିଛନ୍ତି ଟେକି ବହି ପ୍ରଭାବେ ମସ୍ତକ ।
 ଅଧୀନେ ସେ ସ୍ଥାନେ ରଖି ନୁହେଁ ଚିତ୍ତବିନ,
 ହୋଇଗଲେ ପରିଶେଷେ ଗୁଣି ତା ଅଧୀନ ।
 ମାୟା ବଳବିତ ପ୍ରାଣ-ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ସେ ସ୍ଥଳ,
 ଦରଧି ବରି ବାରମ୍ବାର କରେ ସୁନିର୍ମଳ ।
 ବର୍ମ-ଭ୍ରାନ୍ତ ଗୁଳିପଦ୍ମେ ଦେବେ ଗୁଳିପଦ୍ମାରେ,
 ଅଛିଛନ୍ତି ଯାଇ ଚର-ବିଶ୍ରାମ ସେଠାରେ ।
 ନରଗୁଣେ ଅଗୋଚର ଶୁଶାଳ ମନ୍ତ୍ରମା,
 ଜଳମରଣର ସିନା ସେବୁ ପରିସୀମା ।
 ମାନବଜୀବନ-ତରା ସେ ଗୁଣ-ଶରଣେ,
 ଅବଦେ ହାବୋଇ ରୁଣୁ କୁଏ ତଳେ ତଳେ ।
 ମାତ୍ରଗୁଣୁ କୁଏ ଜୀବ ତାହା ପଦେ ବିଦା,
 ବରେ ସେ ଦର୍ପୀର ଭୟ ଦମ୍ଭ ଅଦମ୍ଭିତା ୫ ।
 ବରନ୍ତି ଜୀବନେ ନର ଭ୍ରମେ ତାକୁ ଭୟ,
 ମାତ୍ର ଜୀବନାନ୍ତେ ସେବୁ ପରମ ଅଶ୍ରୁ ।
 ଜୀର୍ଣ୍ଣବନ୍ତ ନବଭାବେ ପୁନର୍ଗଠନର—
 ସହାୟ ଶୁଶାଳ, ଏହା ସୁନୁତ ୬ ନିବର ୭ ।
 ଜୀବର ପରମବନ୍ଧୁ ସିନା ସେ ଶୁଶାଳ,
 ଦୃଢ଼ସ୍ବ ତାହାର ଅତି ଭବାର ମହାନ ।
 ଦେବେ ଅନ୍ତମ ବାଳେ ଅସ୍ତାୟ ଗୁଳିପଦ୍ମ,
 ମାତ୍ର ସେ ନ ଦେବ ଧରେ ବରି ଅଭିଜ୍ଞ ।
 ଗୁଳି-ଶୁଶାଳ ସୌଭାଗ୍ୟ ଦେ ପାରିବ ବହୁ,
 ଦେବେ ଗୁଳି ଶୁନୁ ଦେବେ ନିବସନ୍ତି ବହି ।

୧—ଗୁଳିପଦ୍ମ । ୨—ଲକ୍ଷ୍ମୀଗୁଣ । ୩—ଏହାର ପଦ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗୁଳିବିଶିଷ୍ଟ ବରଦଳାବୃତ୍ତି । ଫଳ-
 ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବାଳ ଶକ୍ତିପଦ୍ମ ଶିବଭୂଷା ସଦୃଶ ଦେଖାଯାଏ । ୪—ଅନନ୍ତ ଲତା । ୫—“ମୁଁ ବଡ଼” ଏହି ଭାବ ।
 ୬—ସଦା । ୭—ନିବସ ।

ଭବେ ବୁଦ୍ଧେ ଜାଠବଂଶ ଅଦିମ ପୁରୁଷ ୧,
ବେନି ଭୂତା ହୋଇଗଲେ ଏଠାରେ ପାଉଣୀ ।
ବସନ୍ତି ଗାଧିବନ ପରିବାର ଗୁଣୀ,
ନିବସନ୍ତି ଏ ଶୁଣାଣେ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ଗୁଣୀ ।
ଆବର ବସନ୍ତି ତାଙ୍କ ପୁନି ବସନ୍ତି ନାଥ,
ଧନୁବେଦେ ହରେ ସେବୁ କରୁଥିଲେ-ପାଥୀ ।
ଅଛନ୍ତି ଶ୍ରୀରାମ ଗୁଣୀ ବସି ଶୁଣାଣେ,
ମରାଧାମେ ହରେ ସେବୁ ଧନୀ କାହିଁ-ଧନେ ।
ବସାଇ ଶ୍ରୀରାମପୁର ଗ୍ରାମ ରମଣୀୟ,
କରୁଥିଲେ ନିଜ ନାମେ କରୁଥିଲେ ଶ୍ରୀୟ ।
ଅଛନ୍ତି ନିର୍ମଳ ଗୁଣୀ ଗୁଣସିଂହମ,
ସମୁଦ୍ର ସମାଜ ତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଣା ଅସୀମ ।
ନ ହରେ ମଣ୍ଡି ସେ ଶାନ୍ତି ଗୁଣସିଂହାସନ,
ଯଶ-ସିଂହାସନେ ପୁଣି ହରେବ ଗୁଣନ ।
ମଣ୍ଡିହରେ ସଦା ଗୁଣସିଂହାସନେ ସେ ଶ୍ରୀୟ,
ପ୍ରଜାପତିଗୁଣସିଂହାସନେ ପେଟିକା ପୁରୁଷ ।
ଶୋଭାରେ ଗୁଣୀ ବହୁ ବୁଦ୍ଧ ସେବକର,
ସୁଭାବେ ବେଦବଦା ମାନ ବେଦେ ହରେ ନର ।
ପ୍ରାଚୀନରେ ସେ ମହାଶା ଏ ମହାଶା ଶାନ୍ତେ,
ହୋଇଛନ୍ତି ବେଦେ ଆଦା ବସୁ ଶ-ବିମାଣେ ।
ପରପୁରୁଷାଦି ବୀର ସୁଧୀର ମୁକୁନ୍ଦ,
ସୁରଙ୍ଗୀ ଗୁଣ-ଭବ୍ୟାନ ସୌମ୍ୟ ମୁକୁନ୍ଦ ।
ଗୁଣେ ଲଭିଥିଲେ ଶାନ୍ତି ସୁବେଶେ ବେଦେଶେ,
ପାଦୁଥିଲେ ପ୍ରଜା ଗୁଣ ସୁଖ ନିବିଶେଶେ ।
ନିଜ ବୃକ୍ଷେ ବେଦେ ସେବୁ ନୃକୃତ କାବର,
କାନ୍ତୁଥିଲେ ପରବୃକ୍ଷେ କାହାଙ୍କ ଅନ୍ତର ।
ଦାନ ଦୁର୍ବଳର ଭୟ ବସନ୍ତି ଗୁଣୀ ଶାନ୍ତ,
ସତତ ସତେଶୁ ହରେ ସେବୁ ନରପାଣ୍ଡୁ ।
ସେ ଶ୍ରୀୟ-ସବିତା ହୋଇ କାଳ-ଗୁଣ ସୁପ୍ର,
ହୋଇଗଲେ ଏ ଶୁଣାଣ ଅସ୍ତ୍ରାଚଳେ ଅସ୍ତ୍ର ।

ବିମ୍ବା କାଳ-ଗୁଣସୁପ୍ର ଶକ୍ତି ନିମନ୍ତେଶେ,
ନିମନ୍ତେ ହୋଇ ବେଦେ ନୃପତି ଗୁଣେଶେ,
ଶାସୁଥିଲେ ବାହୁବଳେ ଯେ ନିଜା ଦୂର୍ଜନେ,
ରୁଦ୍ଧରେ ଶୁଣାଣେ ସେବୁ ନିୟତିଶାସନେ ।
ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ଗୁଣରେ ସିନା ଗୁଣା ଅସୁପତି,
ମାନ ଗୁଣା ପରେ ଗୁଣା ନିୟତ ନିୟତ ।
ଆଦା ବାମୋଦର ଗୁଣ ଆଚଳ ଅସୁଗା,
ପିନ୍ଧୁଗମ ଯେନିଶାଳି ତଥା ବର୍ମଯୋଗୀ ।
ବର୍ମ ସାରି ବର୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ ସେ ନୃପକେଶରୀ,
ଅଶ୍ଟିରେ ଏ ସ୍ଥାନ ଆସି ସବୁ ପରିବର ।
କଳ-ଭାଷୁ ବୁଦ୍ଧର ଗୋପାଳ ତନୟ,
ସଦାସନ ଗୋପାଳ ସମା ଦୟାମୟ ।
ନୈତିକ ଚରଣବଳ ମହତ ଆଦର୍ଶ,
ବେଶାଲେଶ ଶକ୍ତିକୁଳେ ଚେକାରେ ଯଶ ।
ନିବସନ୍ତି ଶାନ୍ତି-ମେନ୍ତା ଧାମ ଏ ଶୁଣାଣେ
ଅଶ୍ରୁ ଅଳ୍ପା ନିଜା ବିଧାତା ବିଧାନେ ।
ସୁରଗୁଣ ନାମେ ଶାନ୍ତ ଗୁଣା ସୁରନ୍ତର,
ମାନବ-ବୁଦ୍ଧିର ବହୁ ଗୁଣ ଧୁରନ୍ତର ।
ସୁରଶାସୁ ବରଶାସୁ ସେବୁ ନୃପଶାସି,
ଅଛନ୍ତି ଗୋପନେ ଏହି ଶୁଣାଣରେ ବସି ।
ଆବର ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ଗୁଣୀର ମୁଖୀ,
ପତି ଧ୍ୟାନପରାୟଣ ସଦା-ଚରଣ ।
ବୈଧବ୍ୟାବସୁ ହୋଇ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନିଧନେ,
ସଦୃଶତା ହେବା ପାଇଁ ମନାସିଲେ ମନେ ।
ଆସୀୟ ସୁବେଶେ ବହୁ ବେଦେ ନିଷେଧ,
ବୋଇଲେ ବେଦ ଗୋ ବେଦ ! ମାନସୁ ନିବେଦ ।
ଭୁବ୍ଧ ଅଭାବରେ ତବ ବାହୁତ କୁମର,
ହେବେ ସଦା ଦୁର୍ଜିବାର ଶୋକରେ କାବର ।
ଭୁବ୍ଧ ବିନା ବେଦେ ବାହାଙ୍କୁ ସାନ୍ତୁନା,
କାରୁଣ ସବୁଲେ ବେଦ ଏବେ ପ୍ରାପ୍ତନା ।

ଏହି ଦୂର ସହୋଦରଙ୍କଠାରୁ ସୁରଙ୍ଗୀରେ, ଜାଠବଂଶୀୟ ଗୁଣେ ଅଳ୍ପ ହୋଇଅଛି ।

ବୋଲରେ ଏକକ ଶାସ୍ତ୍ର ଚକ୍ର ନିପତାପ,
 “ହେଲେଲେ ତତ୍ତ୍ୱ ଅସ୍ତ୍ର ଉଦ୍ଧୃତ ତାପ ?
 ତେଜଶ ଶାସ୍ତ୍ର ସର୍ବ ପ୍ରାଚୀନ ବହୁତ,
 ପୁନର୍ବ୍ରହ୍ମରେ ତାହା ହୁଏ କି ଉଦ୍ଧୃତ ?”
 ବଚନ ଭଙ୍ଗୀରୁ ବୁଝି ସଂବଳ ହୁଏ,
 ଭାବ ମନେ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଭାବୀ ସୁଦା ତଥା,
 ସୁଖୀୟ ଗୁଡ଼ରେ ରଖି କଳଶ ବସାଟ,
 ସେହିପରିଲେ ତାହାଙ୍କର ମନୋରଥ ବାଟ ।
 ନାହିଁ ଭବିଷ୍ୟେ ବାଟ କେ ସେହିବ ବାଟ,
 ଅନ୍ଧି ସନ୍ଧି ନ ଥିଲେହେଁ ପଶେ ସେ ସ୍ୱପ୍ନାଲ ।
 ନିୟତ ଅଭିଜ୍ଞ ଚୋର ଅସି ଅବଶନେ,
 ଅବଶିତେ ସିଦ୍ଧି କରେ ସ୍ୱାଭାବି ବହନେ ।
 ପଶିପାରେ ଅବଶେଷ ସେ କେହିମୁଦା ଭରେ,
 ତାହାର ଅଭେଦ୍ୟ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ଚରାରେ ।
 ବନ୍ଧୁଗଣ ବେଦେକ୍ଷଣ ପରେ ହାର ଫେଲ,
 ଦେଖିଲେ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ତା କେଳି ମୃତା ମହାଦେବ ।
 ଭାବରେ ବାସ୍ତବ ଯାଉ ଅନାମୟ ସୁଦ,
 ସେହିପରି ପ୍ରସାସ ତାକୁ ବିଷୟ ବେଦକ ।
 ଧନୀ ଏ ବେଳେ ସ୍ତମ୍ଭ ପବନ ସୁଗାୟ,
 ନରରୂପେ ଭୁଞ୍ଜିଥିଲେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଅମୟ ।
 ଥିଲେ ସିନା ବେଳି ଜନେ ବେଳିକର ଭୁଲ,
 ଏବଂ ତେଣୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅତୀତ ସୁଗୁଣ !
 ନିଶ୍ଚୟ ଏ ବେଳେ ସୁଗାୟ ଅମର ଅମର,
 ଶାପ ହେତୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟସ୍ତରେ ଥିଲେ ଅବତର ।
 ଏଥିଅନ୍ତେ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବେଳି ଶବ ନକ୍ତ,
 ସୁଦ-ଉପତାରେ ଦେଲେ ଶୁଣାନରେ ଦକ୍ତ ।
 ଶୁଣାନ ମଧ୍ୟରେ ଅଛି କୁଣ୍ଡି କୁଣ୍ଡି କୁଣ୍ଡାକାର,
 ସେହିଠାରେ ବେଳି ତନୁ ଦେଲେ ଭସ୍ମସାର ।
 କରୁଛନ୍ତି ବୁଝେ କହିଁ ଅଶକ୍ତି ବିଶ୍ରାମ,
 ଅବସ୍ଥା ଧରେ ସେ ଶାପ ପତୀକୁଣ୍ଡ ତାମ ।
 ଧାର୍ମିକ ଗୁଣକ ଧୀର ମହାତ୍ମା ବେଶବ,
 ସୁନ୍ଦରୀ କିରଣଶ ପରମ ଦେବତା

ଏବଂ ସୁଦ ଭବ ତାଙ୍କ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାଧନେ,
 ଅନ ନିୟୋଜିତ ଥିଲା ଧନ ବିତରଣେ ।
 ନିଜେ ବଡ଼ ଆଉ ବଡ଼ ଗୁଡ଼ିଥିଲେ ନିଜ,
 ବଡ଼ପଣର ଏ ସିନା ଶାସ୍ତ୍ରୀ ସୁଦ ।
 ଦରଦ୍ର ଦାସଦ୍ରୀ ଦାନେ କରୁଥିଲେ ରାଜୁ,
 ନିତ୍ୟଦାନଦ୍ରୁତ ଯଥା ସୁଦେ ଥିଲେ ରାଜୁ ।
 ସେ ନୃପ-ମୌଳି-କରୁଣ-ବୋଧିନୀ-ଦୀବ,
 ଛନ୍ଦି ଏ ଶୁଣାନେ ତେଜ ଅଭବ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ।
 ପ୍ରାଚୀନସୁଖୀୟ ସୁଦବର ବୀରବରୁ,
 ସୁଦର୍ଶୀ-ଗୌରବ-ରବି ସଦାଜନ ବନ୍ଧୁ ।
 ମନସୀ, ତେଜସୀ, ବିଜ୍ଞ, ଅଭୁଜ ସଶସୀ,
 ଅଜୀବନ ସାରସ୍ୱତ-ଅଶ୍ରମ ବସସୀ ।
 ଭବାସୀନ ଭାବେ ବର ସୁଦରାଣୀ ସୁଦା,
 ପ୍ରାଣମୟୀ ସୁଦଥିଲେ ଦେବୀ ସୁଦରାଣୀ ।
 ନ ବସି ସେ ସୁଦାସନେ ମହାର୍ଦ୍ଦ ଚଳପେ,
 ଭବବିଷ୍ଣୁ ଆନ୍ତ ସଦା ବାଗୁଦେବୀ ମଣ୍ଡପେ ।
 ଭକ୍ତବର ଭକ୍ତିରସେ ରଚିଛନ୍ତି ସନ୍ତ,
 ସେହି ଭକ୍ତିଠାରୁ ସିନା ସେନି ଶୁଦ ସନ୍ତ ।
 ମିଶିରାଏ ଏ ଶୁଣାନେ ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟତନୁ,
 ମିଶିଯାଏ ଭବିଷ୍ୟେ ଯଥା ଶକ୍ତିଧନ ।

ବାହ୍ୟର ହେ ସୁଦର୍ଶୀ-ଗୌରବ-ବେଦନ,
 ଭକ୍ତ ଭାବତାଙ୍କର ସେହିପରି ଧନ ।
 ଭଞ୍ଜ ନାହିଁ କିପରି ଅଭି ଭୁମ୍ଭ ବଂଶୀସୁଦ,
 ବଡ଼ବର୍ଣ୍ଣ-ବସାସୁଦ ହୁଏ-ସମୋଦନ ।
 ରବିବାରୁ ବୀରବର ହୋଇ ସନ୍ତ ସଦା,
 ସୁଦଧ ମନେ ବେଶୁ କି ହେ ରବିବର ନୀରବ ?
 ନ ବର ନ ବର ବଡ଼ ଚନ୍ଦ୍ରା ସେହିପରି,
 ଭବବର ଶୁଦବିନ ଅସୁଅଛି ଧାର ।
 ଭୁମ୍ଭ ଭୁଜେ ତନ୍ତ୍ରରୂପେ ତନ୍ତ୍ରରୂପାମଣି,
 ଭଲ ଭେଣି ମହାମନା ନୁମଣି ଅଶ୍ରଣୀ ।
 ତାଙ୍କ ଦେହ ତାନ-ରଣ୍ଡି ହୋଇ ବିପ୍ରାସବ,
 କରୁଛନ୍ତି ଅଜ୍ଞାନ-ତମେ ଦେଶ ବିଚାରିତ ।

ପୁରୁଷରୂପେ ଶୀତ ସମୟେ ବର୍ଷାରେ,
 ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଅଦୃଶ୍ୟ ବାୟୁବାଦନେ ।
 ବରଦେ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରଭାତ, ପ୍ରତାପ,
 ଅସୁର ସେବିନି, ନାହିଁ ବିଚାର ତାହାର ।
 ଧନୀ ଗୁଣବତ୍ତ ଚକ୍ଷୁ ଲେଖନୀ କ୍ଷମତା,
 ନୃକୂଳ ଲେଖନୀ ତାହା ବାବୀ-ବଲ୍ଲଭତା ।
 ତାହା ବଳେ ବରଦେବେ ନୃପ ସମ୍ପଦ,
 ବିପ୍ଳବ ଅକ୍ଷୟବୀର୍ଯ୍ୟ ଭୂତଳେ ଅକ୍ଷୟ ।
 ଅଭୂତ କ୍ଷମତା ବାବୀକ୍ଷେପେ ପ୍ରଦର୍ଶାଇ,
 ଯାଇଅଛି ତୁମ୍ଭେ ଲୋକେ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଚିନ୍ତା ।
 ତୁମ୍ଭ ଚର୍ମ-ଚନ୍ଦ୍ର ସିନା ଦୃଢ଼ଅଛି ବସ୍ତ୍ର,
 ମାତ୍ର ବାବୀମାତ୍ର ଅଛି ଯୋଗୀ ପ୍ରତିନିଧି ।
 ବରଦ ତା'ଯୋଗୁଁ ଦେଶ ଗୌରବାନୁଭୂତ,
 ଶରେ ଶରେ ହେବ ତବ ବାଣୀ ଅନୁଭୂତ ।
 ଅସିବ ସେ ଶୁଭଦିନ ଅଦୃଶ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟେ,
 ପୁରବ ଭଲତ ଚକ୍ଷୁ ଶିଖା ଉପଶିଷ୍ୟେ ।
 ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅକ୍ଷୟ ପ୍ରୀତି-ରଙ୍ଗେ ବଲ୍ଲ-ଭୂତୀ,
 ଅଦ୍ଭୁତ ଦୃଢ଼-ପଥେ ତବ ପଦେ ପିତୃତ,
 ପୁରବେ ସୁଦେଶବାସୀ ସୁରୁଷାନ୍ତମେ,
 ମଣିବେ ସମ୍ରାଜ୍ଞ ନିଜେ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ସମ୍ମାନେ ।
 ବୁଝିଥିଲୁ ତୁମ୍ଭେ କବି ଏ ଦେବ ପିତୃତ,
 ସତତ ପତନ ପ୍ରାୟ ସେବଣୋକ ଶର ।
 ବାସୁରୁକ ଚର୍ଚ୍ଚି ଅସାଧୁରୀ ଧୂର୍ତ୍ତ ପଣୀ,
 ଛୁଡ଼ି ପାଇ ଉଚ୍ଚପିବ ପୁରୀବାସ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ।
 କେଣୁ ତୁମ୍ଭେ ଉପେକ୍ଷଣ ପ୍ରାବର ବିଷୟ,
 ତୋହୁଅଛି ଅପ୍ରାବର କୀର୍ତ୍ତି-ଦେବାବୟ ।
 ଗୁଣା ତୁମ୍ଭେ, ମାତ୍ର ତବ ଦୃଢ଼ସ୍ଥେ ସତତ,
 କରୁଥିଲେ ଅନିଚ୍ଚାତା ବୈଶ୍ଣବୀ ଗୁଣତ ।
 ଶୀତଳଶୋଭକ ନାମେ ଶକ୍ତିର ପ୍ରମାଦ,
 ପିତୃ ସଦୃଶର ସେବୁ ସୁଯୋଗୀ ଦାୟାଦ ।

ପିତୃସମ ସୁବୈଷ୍ଣବ ସୁବତ୍ତ ତେସନ,
 ପରଦୃଶେ ଚକ୍ଷୁସ୍ତ ତାଙ୍କ ସିଂହାସନ ।
 ବିଷୟ-ସୁଖରେ ସୁଏ ଅର୍ପି ତଳାଞ୍ଜଳି,
 ବୈଶ୍ଣବୀ-ପ୍ରବାହେ ସଦା ପତିଥିଲେ କଳି ।
 ଅଛନ୍ତି ସେ କର୍ମବୀର ଏହି ଶୁଣାନରେ,
 ଭୟମୟ ରୂପେ ମହା ଭୟ-ଅସନରେ ।
 ଚନ୍ଦ୍ର ଜାତ ଅଶ୍ରୁପ୍ରାୟ ତାହାଙ୍କ କୁମର,
 ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଗୁଣ ଶୁଭଗୁଣାବର ।
 ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟାତୀ ବହୁ ଚାର୍ଯ୍ୟ ବର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ,
 ହିମତ ଚାର୍ଯ୍ୟରେ ବଲେ ପ୍ରାଣ ବିପତନ ।
 ହୋଇଲୁ ଅନୀତ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶବ ସତ୍ତ୍ୱ,
 ସେ ସତ୍ତ୍ୱ ଏଠାରେ ସୁଦ୍ଧା ଲଭିଲୁ ପଟ୍ଟ ।
 ତାହାଙ୍କର ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ଦେବ କ୍ଷତିବର,
 ସୁବଠୋର ଦୁଃଖୋପ ସାଧନ ତପ୍ତ ।
 ଯାକ ଭୂତଭୂତ ସିନ୍ଧୁ ସମାନ ଅଗାଧ,
 ଭାଙ୍ଗାଦେଶେ ବଳେ ମହାଦାଟକାନୁବାଦ ।
 କବି, ଯୋଗୀ, ଅସୁଦର୍ଶୀ, ସେ ମହାପୁରୁଷ,
 ଅଶ୍ରେୟ ଏ ସ୍ଥାନ, ଶେଷ ଦୃଢ଼ଅଛି ଅସୁଷ ।
 ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଚନ୍ଦ୍ର ଗୁଣା ନୃପତ ଅଗ୍ରଣୀ,
 ସୁରଙ୍ଗୀ ବନ୍ଧବ ତରୁ ପ୍ରଶୋଭିତ-ମଣି ।
 ସେ ନୃପତ ହୋଇ ଅହା କାଳର ଅଧୀନ,
 ହୋଇଛନ୍ତି ଏ ଶୁଣାନ ଧୂଳରେ କଳୀନ ।
 ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଶ୍ରୀନୀଳାଦିଚନ୍ଦ୍ର ମହାପଦ,
 ଯାହାଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି ବାନ୍ଧି ବସିଛି ସମାଜ ।
 ଯହିଁ ଦେଶ ସୁରଙ୍ଗୀରେ ତାହାଙ୍କ କୀରତ,
 ଥିଲେ ସେହୁ ଚରକୀର୍ତ୍ତି ଉଦାସବ ଯତ ।
 ତାହୁଥିଲେ ନାହିଁ ସେହୁ ଦେବ କ୍ଷିପ୍ରା ବୋପ,
 ହୋଇଅଛି ତାଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ଏ ଶୁଣାନ ଲୋପ ।
 ଦୁର୍ଭାଗ ପ୍ରତାପୀ ଏହି ସର୍ବସାଧୀ ସୁଦା,
 ବିଅଛି ସଦାତେ ଏହା ପଦେ ଅସୁବଦ ।

ଭୁପତି ଭଣ୍ଡାରଚନ୍ଦ୍ର ନୀଳାଦ୍ରି ଚନ୍ଦ୍ର,
 ଭଣ୍ଡାରୀ ପୁରୁଷ ଧୀର ଭଦ୍ରାର ହୃଦୟ ।
 ଶ୍ରେଷ୍ଠେ ଶୋଭେ ତାପେ ମୁଖ ନ କରନ୍ତି ଡେଇଁ,
 ପ୍ରିୟବାଣୀ ଥିଲା ଯାକ ଜୀବନେ ଅଶେଷ ୧ ।
 କେବେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ କେବେ ଅଧିକା ୨ ଧରଣ
 ବନେ ବୁଲି ବିନିମିତ୍ତେ ଶମ୍ଭବ ହୁଅଣ ।

ଏକପତ୍ନୀବ୍ରତ ସେହି ଗୁହସ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ,
 ଅବାଧେ ଚରାନ୍ ଦେଲେ ଏ ଶୁଣାଣେ ଅସି ।
 ମାତ୍ର ପୁରୁଷ ଅସିଥିଲେ ତାଙ୍କ ଧର୍ମତାୟୀ,
 ଭଣ୍ଡେଣି ଭଙ୍ଗର ଭବେ ସେ ଭବର ମାୟା ।
 ତାହି ବସିଥିଲେ ଯଦି ପତି-ଅଗମନେ,
 ରହିଲେ ଭବସ୍ତେ ଏହି ଅଶ୍ରୁ ମିଳନେ ।

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

—ବନ୍ଦନା—

ସୁରଙ୍ଗୀ ପଶିଲେ ନୁଆରଡ଼ ନାମେ
 ବିବିଧ ପ୍ରାଚୀନ ଦୂର୍ଗ,
 ଭଦ୍ରାଭଣ୍ଡ ଥିଲା ସମତା-କେତନ
 ଯାହାର ଅର୍ଚ୍ଚିତ ସ୍ୱର ।
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସମ୍ପଦ ସୌଭାଗ୍ୟ ସମସ୍ତେ
 ଥିଲା ସେହି ସୁଖଧାନୀ,
 ଅନିତା ସେ ସଦା, ଭୂଷିତାନ୍ତେ ଏବେ
 ହୋଇଅଛି ଅରଣ୍ୟାନ୍ତୀ ।
 ଏ ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ଭବିତବ୍ୟଧାନ
 ନୁହନ୍ତି ତାଙ୍କେ କେବଳ,
 ଆଉ ଅନ କଥା କହ ପଦାର୍ଥର
 ଅଛି ସୁଦ୍ଧା ଭାଗ୍ୟବତ ।
 ନିତା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଶକ୍ତି ଯା ଭବେ
 ଭାଗ୍ୟ ସିନା ତାର ମୂଳ,
 ଅସିଦିଏ ସେହି ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ହୋଇ
 ଅନୁଭୂତ ପ୍ରତିଭୁକ ।
 ରବିସ୍ଥର ଯେଉଁ ଭାଗ୍ୟ, ଦୂରର କର
 ସୁନ୍ଦରପାଲୁ ସୁନ୍ଦର,

ଭଣ୍ଡନାଭ ପ୍ରାୟ ହୁଅନ୍ତୁ ତା ଶୋଭା
 ପୁଣି ସେ ଭାଗ୍ୟ-ପସ୍ତର ।
 ସୁଖର ବନର ଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ ଏବେ
 ବିଶ୍ୱ ନାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ର ବାହିଁ,
 ସୌଭାଗ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଅସ୍ଥିର ତାହାର
 ନେଇଛି ବାଳ ଭସାଇ ।
 ଏହିପରି ପଥ ଗାଟ, ଦେବାକମ୍ପ
 ମଣ୍ଡପ ଆଗର ରାଜ,
 ହୋଇଅଛି କ୍ଷତ— ବିକ୍ଷତ ଶରୀର
 ମହାବାଳ-ବାଚ୍ୟ ବାଜି ।
 ଯେଉଁ ବାଳ ରଡ଼େ ସେହିବାଳ ଭାଙ୍ଗେ
 ଭଙ୍ଗା ଗଡ଼ା ତାର ଶକ୍ତି,
 ଯେତେ ଭାଙ୍ଗୁଅଛି ବେତକ ପୁଣି ସେ
 ରକ୍ତପିଣ୍ଡ ନିଜ ନିଜ ।
 ବସିଯାଉଅଛି ତାହା ବାଣୀ ସେହି
 ନ ରଖି ବାହା ପ୍ରତୀକ୍ଷା,
 ଶକ୍ତି ବ୍ୟାପରେ ଗୋପନେ ପ୍ରତୀକ୍ଷ
 ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମହାବୀକ୍ଷା ।

୧—ସୁରଙ୍ଗୀ । ୨—ବୁଦ୍ଧପୁତ୍ର ଧନୁ ।

ନୁଆରକ ପ୍ରବେ ମହାରଣୀ ଭେଦି
 ତାରିନ୍ତି ଯାଉଁକି ନଦୀ,
 ଗମନ୍ତି କି ଆହା ସନ୍ନିଧି ରହିଣି
 ବଳିନିତା ୧ ବସୁ ପଦୀ ୨ ।
 କନ୍ୟା ଧରୁବଣେ ରୁଚନନିର୍ମଳ
 ଦୋସର ମୋହନ ମାତ,
 ପଦା ଶେଷ ଶେଷ ତାରିନ୍ତି କି ଆହା
 ବୀର ସଙ୍ଗେ ଅନ ବୀର ।
 ନାହିଁ ତାହାବଦ୍ ତଳେ ଗର୍ଜନ
 ନଭିନ ବା ଭବିଷ୍ୟତ,
 ଅବା ତଟପ୍ରାନ୍ତୀ ରଙ୍ଗର ଚରଣ
 ରୁଦ୍ଧର ଭୀମ ବୃଷ୍ଟି ।
 ବରନ୍ତି ରାସ୍ତାକୁ— ଭଦ୍ରମନ୍ତ୍ରୀନ
 ପରୁଣ ମନ୍ତ୍ରର ଗତି,
 ତୋଳନ୍ତି ରଙ୍ଗିନୀ ଫଳ ତୀରବନ୍ଦ
 ହରଷେ ବନୀ ସୁବତ ।
 ଠାବେ ଠାବେ ତୀରେ ଶକ୍ତିର ପାଦପେ
 ଝୁରୁ ବାସ୍ନା କୁଳସ୍ପ,
 ଭୁଷା ଝୁରୁ ବାସ୍ନା ଧରୁ ଭବ୍ୟ କଦା
 ଭୁଷାଜୀବୀ ଶୀର୍ଣ୍ଣବାସ୍ନା ।
 ଦେନି ତଳିନୀର ସଙ୍ଗମ ପ୍ରବେଶ
 ନିଜେ ମହାନିସ୍ତବ୍ୟ,
 ଦେବେ ଦେବେ ଶୁଭେ ନଦୀପଠାଚାରୀ
 ମନ୍ତ୍ରଣର ଟିପାଣି ।
 ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥାନରେ କ୍ଷିପ୍ରୋଶାବତରେ
 ବରୁଣେ ଶୁକ୍ର ଦ୍ଵୀପ,
 ତହିଁ ପରେ ଶୋଭେ ଦକ୍ଷିଣ ବଦାଟ ୩
 ଶାବୁକୀ, ରଙ୍ଗିନୀ, ନୀପ ।
 ଦର୍ଶନ ମାନେ ତା' ସୁରଣବର୍ଣ୍ଣିତ
 ଶାବୁକୀ ଦ୍ଵୀପର ବସା,

ପଥାଚଳ ଭାବେ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ
 ଭବିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ସଦା ।
 ଭବର ଦିଗରେ ସମାଧିର ରହି
 ପରୁଣ ରବିପଦ୍ମ,
 ଭେଦିଣ ବଶାଳ ନୀଳ ନଭସ୍ତର
 ତୋଳନ୍ତି ଶିର ଭଲତା ।
 ସଦାଶାସୀ ବାତ କୁଟିତ ଦ୍ଵୀପୀକୁ
 ନ ବରୁ ଭୁଷଣ ପରି,
 ସୁରସରାନ୍ତରୁ ବଡ଼ ପ୍ରତାପୁଷ୍ପ
 ପଦସ୍ଥ ପାହୁଁ ବ ଶିର ।
 ପ୍ରରେ ପ୍ରରେ ରହି ପ୍ରବାସେ ବାଳନ-
 ମାଧୁରୀ ଶ୍ୟାମାସୁମାରୀ,
 ହୃଦ୍ଵ କିଶେ ସଦା ରହିଛି ବସୁନ୍ଦର
 ଦୋଷିଆ ନୀଳ ବିଚାର ।
 ପ୍ରତୀତି ଦିଗରେ ରହି ବଳୟେ
 ବାଙ୍ଗଦେଇ ଶିରମାତ,
 ବସ୍ତ୍ରର ଅସଂଖ୍ୟ ଶାଖା ଭପଶାଖା
 ରମ୍ଭୁ ଅଛୁ ଚଟକାତ ।
 ଅସ୍ତାନ୍ତି ଜଗୁଁ ଶୁ ୪ ଦେବ ବିଭାବସୁ
 ବସି ଏ ପଦ୍ମ ଶିରେ,
 କମଳିନୀ ପୈର୍ବୀ ସବୁ ଓଟାବନ୍ତି
 ବସିପ୍ର ମୟୁଗେ ଧୀରେ ।
 ଅଭୁତ ମନ୍ତ୍ରମା— ମୟୀ ବାଙ୍ଗଦେଇ
 ସେ ଅଚଳ ଅଧିବେଦୀ,
 ଶୋର ଅବସ୍ଥାରେ ରୁଦ୍ଧ ସୁଦ୍ଧିତ
 ଦୃଷ୍ଟିବେ ତାହାବ୍ଦ ସେବ ।
 ବାଠୁରୀଅଳ୍ପ କୁଠାର ଶବ୍ଦ
 ଅନୁବାଣୀ ବାଟପାଣି ୫,
 ଭବେ ବରେ ଶବ୍ଦ ଶିରବେନ ଭନ
 ପଦ-ଅନ୍ତରାଳେ ଛାପି ।

୧—ସମୁଦ୍ରା ନଦୀ । ୨—ଗଙ୍ଗା । ୩—ବୃଷବେଶେଷ । ୪—ସମନେକ୍ରୁର । ୫—ବସୋତାହାର ପଶିବେଶେଷ ।

ବାଣୀକୀବର କୁଠାର ଶବଦ
ମଣି ତାକୁ ମହାବଳ,
ଅଶାନ୍ତ ମନେ ଅସି ଭଗସ୍ତିତ
ହୁଏ ସେଠାରେ ବଞ୍ଚିତ ।
ତହିଁ ଧୂର୍ତ୍ତ ଶର ଅନ୍ୟକ୍ଷୟ
କରେ ଶବ୍ଦ ବାଠକଣା,
ଏହିଭାବେ ସଦା ବର ବୁଝିଥାଏ
ମହାବଳେ ପ୍ରଭାବଣୀ ।
ଭୁକ୍ତିକର ସିନା ବାହୁବଳ ଅତି
ସବଳ ବଳକୁ ବଳେ,
ସେ ବଳେ ନୟନୀ ଶୁଭ୍ର ପକ୍ଷୀ ବଳେ
ପରାଜୟ ମହାବଳେ ।
ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ବଞ୍ଚେ କେବେ ନଦୀ ୧
ବିଷମ ଶିଳା-ଶେଷରେ,
ବାହିଁ ବାହେ ଗୋଶେ ବାହିଁ ବା ସକଳେ
ବାହିଁ ବହେଇ ଧରେ ।
ଗୋପନେ ଗୋପନେ ବଞ୍ଚେ ବାହିଁ ଭେଦି
ନୀରକୁ ବଂଶ ଅଟକି,
ସ୍ୱର-ନର ହର ଜଟାଭୂଷେ ଯଥା
ପ୍ରଜ୍ଞାରେ ବଞ୍ଚେ ଜାତିକୀ ।
ଭୁଞ୍ଜ ବଦଗରା ଏକଗର ଶିର ୨
ମଧ୍ୟୀ ଏକଗର ଗନ୍ତ,
ହୁଇଁ ନାହାନ୍ତି ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଅବଧ
କରଣ-ଦଣ୍ଡେ ମାର୍ତ୍ତସ୍ତ୍ର ।
ବେନି ତୀରେ ବେନି ହୁଏବେଦ ଶିର
ଟେକିଛନ୍ତି ଭେଦୁଁ ଶିର,
ମଧ୍ୟୀ ଅପ୍ରସନ୍ନ ଭରଣୀ ଶୟନୀ
ପାତାଳ ପ୍ରାୟ ଗଭୀର ।
କଳନ ଭୀଷଣ ବର ଅନ୍ଧାର
ବେଦ ନଦୀର ସେ ଶକ୍ତି,

କହୋପାଦରେ ଭବନର ଯଥା
ରୁଦ୍ର ସପ୍ତବୋଶୀ ପଣ୍ଡ ।
ଦେଖି ସେ ସ୍ଥାନର ଭୀମବାନ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ
ଅଦୃଶ୍ୟ ଭରଣୀୟ,
ଅପ୍ରତ୍ୟାଶୟକ ଭାବବେଶେ ହୁଏ
ହୃଦ-ସିନ୍ଧୁ ଭବେଇତ ।
ପରଶ ମାତେ ସେ ଅମର-ବାହୁତ
ପୁର ଅପାହୁତ ସ୍ଥାନ,
ସଂସାରର ସତ୍ତା ମାନବ ଅସ୍ଥିତା
ଭବେ ଶରେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ବା ବୈକୁଣ୍ଠେ ତଥା ସୁଖମୟ
ଅକାଳ ଧାମେ ଅସ୍ଥିତ,
ସେ ଶାଶ୍ୱତ ସ୍ଥାନେ ବସିଥିବା ଯାଏ
ବାରି ହୁଏ ନାହିଁ ତଳ ।
ଶୋକତାପ-ଦରୁଣ ହୁଏ-ବହୁଷିତ
ସଂସାର ଘୋର ଗହନ—
ମଧ୍ୟରେ ସେ ସ୍ଥାନ ଶୁଭ୍ର, ସୁଖୀକଳ
ଶାନ୍ତିସୁଖ-ନିବେଦନ ।
ରକତମ ନାଶି ସତ୍ତ୍ୱେ ପରବାଣେ
ଧନୀ ସେ ସ୍ଥାନ ପ୍ରଭାବ,
ଅତଳ ନାସ୍ତିତ ହୃଦେ ଅସିଷରେ
ପରବେ ଅସ୍ତିତ ଭାବ ।
ଭୀଷଣ ପ୍ରବେଶ, ସେ ଭୀଷଣତାକୁ
ନିସର୍ଗ ଶୋଭା ସଦୃଶ,
ଅନ୍ତାଦି ରସିକ୍ତ ସୁଦ ଅବରଣେ
ବନେଇ ବନେ ଯଥା ।
ଅଦୃଶ୍ୟ ଅସ୍ଥିତ ସେ ମହା ସୁଖନୀ
ଭଗନା ଭବପ୍ରସାଦୀନ,
ବଦନୀ ପ୍ରାୟ ସେ ଅବର୍ତ୍ତିତ ଭାବେ
ଟାଣି ଧରେ ମନ-ମାନ ।

୧—ଏହି ଅଂଶରେ ବାହୁଦା ନଦୀ କେବେ ନଦୀ ନାମରେ ଅବିହତ । ୨—ବଦଗରା ଏବଂ ଏକଗର
ବୁଦ୍ଧାନ୍ତରାଶିକ ପର୍ବତଦ୍ୱୟ ।

ତର ବୁଝଣୀ ନର— ନୟନ-ସଙ୍ଗୀତ
 ସେ ବୁଝଣପାସୋରୀ ସୁତ,
 ବୁଝଣୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠେ ସିନା ନିବାଞ୍ଚନ, ଦେଇ
 ସଂସାର ଶୋର ଗହଳ ।
 ବଡ଼ ପକ୍ଷେ ଚାନ୍ଦୀ ସାରସ୍ବତ ବୁଝି
 ଯୋଗୀ ନେତେ ଚିପିଷ୍ଠସ,
 ରସିକ ପକ୍ଷରେ ବିଳାସ ଭଣ୍ଡାର
 ଭାରୁକ ବଲ୍ଲଭାବସ ।
 ବନ୍ଧୁର ଭ୍ରମର — ଶେଷେ କଳସ୍ରୋତ
 ବନ୍ଧୁଯାଏ ବଳବଳ,
 ପୃଥିବୀ ଚାନ୍ଦୀକୁ ବହୁ ବଳବଳ
 ବିଦଗ୍ଧକୁଳ ବାବଳ ।
 ଭଞ୍ଜିଆସ ସଦା ସେ ବସୁକ ସ୍ବର
 ପ୍ରଭାତେ ତଦା ପ୍ରଦୋଷେ
 ଦେଉଛୁ ତ ନାନା ବାଦିକ ବାଦିକ
 ଗମ୍ଭୀର ସ୍ବରୁଷ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ।
 ଠାବେ ଠାବେ ରହି ସ୍ତୋତମୁଖେ ଶିଳା
 ସୁଜିହ୍ବ ବହୁ ପ୍ରକାର,
 ଗନ୍ତ ମଧ୍ୟା ପଦା ମୁଣ୍ଡ ଖେଳୁଛନ୍ତି
 ବଦନ ଭୀଷଣ ସାଦ ।
 ବାହୁଁ ସ୍ତୋତ କୁଳ ବାହୁଁ ବା ସଂସୃତ
 ସଜ୍ଜିତ ବାହୁଁ ହିଦେଣୀ,
 ବାହୁଁ ପଞ୍ଚନଦ ବାହୁଁ ଭଗନଦୀ
 ବାହୁଁ ଶାଖାନଦୀଶ୍ରେଣୀ ।
 ବାହୁଁ ଅବା ଶିଳା— ସଂସ୍ପୃକ୍ତ ପ୍ରକାର
 ଅପ୍ରସନ୍ନ ହୃଦ୍ ଦେଇ,
 ପ୍ରପାତ ଅବାରେ ସର୍ବେ ଅରବେ
 ପଡ଼ୁଛୁ ତଳକୁ ତଳେ ।
 ତଳଦେବୀବର ସଦା ସେବାୟିତ
 ରଚିତ ରସନା ପଥ,
 ବୁଦ୍ଧିଆନ୍ତି ଶେଷ ତଳେ ଭଗସ୍ତବେ
 ତହିଁରେ ବହୁ ଶଙ୍ଖା ।

ସୁନ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣନା ଚନ୍ଦ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚିତ
 ଯାଏ ସ୍ତୋତେ ଗତି ଗତି,
 ଶାନ୍ତପ୍ରାୟକୁଳ ବଚନ୍ତି ତ ତଳ—
 ବେଳ ଦୋର ଜଡ଼ାକଳ ।
 ସ୍ତୋତ ଧାରେ ଧାରେ ମାତିଛୁ ଗହଳେ
 ଧବଳ ଶୈବାଳ ଭଟା,
 ଭରଣୀ ଚର୍ଚ୍ଚିତା ବସ୍ତ୍ରାଭିଧାନ ତ
 ପଦବେଶରଣୀ ତଟା ।
 ଭଜୁକ, ବରଜି, ଭଜୁ ମୁର, ଜାମ,
 ବକୁଳ, ଦୁର୍ଗା, ବେଲ,
 ଯଜ୍ଞାଂସ ସଙ୍ଗରେ ପାଣି ବନିଆର
 ଦୋରାଛନ୍ତି ତହିଁ ମେଳ ।
 ଶାଖେ ଶାଖେ ରୁଦ୍ଧ ଗନ୍ତ ପରେ ଟାଣି—
 ଅଛନ୍ତି ପଦ-ଚାନ୍ଦୀ,
 ନିର୍ଭୟରେ ତହିଁ ସରୁଆନ୍ତି ବସି
 ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଶୁଭ ଶୁଭ ।
 ବଦ, ମସ୍ତାବଦ ଅତି ଶଗଡ଼
 ତହିଁରେ ତର ଅଛନ୍ତି,
 ତାହୁଁ, ଟିକିର ଦୁର୍ଗାବାର, ପାସ,
 ବିଦଗ୍ଧ ବାସ ବାସ ।
 ଏବେ ତ ସ୍ବରାବ— ଶୀତଳ ସେ ସ୍ଥାନ
 ଦୁଃଖେ ତହିଁ ଗନ୍ଧବଦ୍,
 ବହେ ମଣ୍ଡଳ ମଣ୍ଡଳ ଦୂର ବଦସ୍ତୁତ
 ତମ୍ବା ପରିମଳ ସଦ୍ ।
 ଅଗାଧ ଗଭୀର ସେ ଗନ୍ତବର୍ଣ୍ଣନେ
 ଏ ଭାବ ହୁଏ ଭକ୍ତେବ,
 ଏହିପରି ସିନା ତନ୍ତ୍ରଦୁର୍ଗାମଣି
 ନୃପତି ବୁଦ୍ଧି ବେଦବ ।
 ଦେ ନୃପ ଅଗଣି, ତନ୍ତ୍ରଦୁର୍ଗାମଣି
 ମହାପଦା ସଦାଶୟ,
 ଗନ୍ତବଳ ସମ ସୁଖ ସୁନିର୍ମଳ
 ଶୀତଳ, ତଦ ବୁଦ୍ଧୟ ।

ତବ ସୁତେୀ ଏହି ମହାବୃଣୀ, କ୍ଷୁଦ୍ରେ
 ବରପାରେ ମହୀୟାନ,
 ନ ଦେବ ତୁମ୍ଭର ତୁମ୍ଭ ମହତ
 ତପାଇଁ ଦେ ମତମାନ ।
 ଭାଗ୍ୟଧର ତୁମ୍ଭେ, ପ୍ରବୃତ୍ତ ତୁମ୍ଭେ,
 ବରଦା ପାଇଁ ଭବନ ୧
 ଦେଖାଉଛୁ ସିନା ତବ ନେତ୍ରେ ବୃତ୍ତ
 ଏ ଶୋଭା ନିର୍ଦ୍ଦୀନୀନ ।
 ଭକ୍ତ ଶ୍ରୀମନ ଦୋହରୀ ପ୍ରବଚ
 ଗୁଣକଳେ ପ୍ରତିପଦ,
 ସିନ୍ଧୁଗର୍ଭ ସ୍ଥିତ ପ୍ରବାଚ ଲବଦା
 ଶୋଭାକୁ ବିପଦ ବଦ ।
 ଅବା ସିନ୍ଧୁଗର୍ଭେ ସୁପତେ ବହୁତ
 ବାଡ଼ବ ଅନଳଧାସ୍ତ,
 ଅଥବା ତଦୃଷ୍ଟେ ଶନ ଅନ୍ତରାଳ
 ରୁଦ୍ଧ ଶମ୍ଭା ଶନଦାସ୍ତ ।
 ନୀଳମା ବଳନ ବରପତ୍ର ବାହ୍ନି
 ବୃକ୍ଷତୀ ପତ ପୟ,
 ତାରୁତ ବାହ୍ନି ବରପତ୍ର ତଳେ
 ଅରଣ୍ୟ କୁସୁମପୟ ।
 ବାହ୍ନି ଅବା ତଳେ ଭାସେ ଅଗଣିତ
 କୁସୁମବୃକ୍ଷ କୁସୁମପୟ,
 ପତାହାର ବୃତ୍ତି ଅଳନପଦର ୨
 ଅଟେ ଯା ପ୍ରିୟ ସମ୍ବନ ।
 ସୁଭାବ-ନିଶ୍ଚୟ ବରବଟଭବ
 ଶବର ତାଳ ଶିଖୁଏ,
 ଗଣ୍ଡ ଶୋଭେ ପଶି ବରମ ପ୍ରବାଣି
 ତପନ୍ତ ବସି ବାବୁଏ ।

ଶିବାର ଅଶାରେ ବୁଦ୍ଧପାନ୍ତି ତହିଁ
 ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବନୀ ତାତ,
 ଧର ବରେ ଘୋଷୀ ସନ୍ତର ଭାସୁର
 ତୀକ୍ଷ୍ଣ ପଶୁବାଦୀ ବାତ ।
 ବିଶୁଦ୍ଧ ଗନ୍ଧନା— ବାଣ୍ଟ ସଂସର୍ଗରେ ୩
 ଭସ୍ମାଦି ଅଗ୍ନିବିଦ୍ୟା,
 ଟାଣି ନେଉଥାନ୍ତି ଦେବେ ଦେବେ ତହିଁ
 ସଂସାରରେ ବିଶାଳ ପିତା ।
 ତର ଛାୟାମୁକ୍ତ ଭବ ମାୟାମୁକ୍ତ
 ସେ ସ୍ଥାନ ଦୈବୁଷ୍ଟ୍ୟପମ,
 ନିଦାସ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ବର୍ଷବର ତହିଁ
 ଭସ୍ମକେ ପ୍ରଭାତ-ଭ୍ରମ ।
 ଏଭବର ଶିବ ନିଦାସୀ ଅନ୍ତୀତ—
 ଶବର ବନ ତାତର,
 ଶରୀରେ ସଞ୍ଚାରେ ସେ ଗଣ୍ଡ ସରୁକ
 ବିଶୁଦ୍ଧଧାର ରୁପର !
 ବନୀ ପତମୁକ୍ତ ଗଣ୍ଡ ତଳ ବନୀ
 ଅରଣ୍ୟ ବରବଟଶେ,
 ନ ତହୁନ୍ତି ତହୁନ୍ତି ସୁଖି ସୁଦା ଭିନ୍ନ
 ବାହାକୁ ମର ଭବନେ ।
 ପବତ ଭସରେ ବରଣ ବର୍ଣ୍ଣ
 ବରନ୍ତି ବିବିଧ ତାଣ୍ଡ,
 ପରଶୁମ ତାଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତନର ବୃତ୍ତ
 ପରଶୁମର ସେ ଦାସ ।
 ମୋଟା ଭାତ, ମୋଟା କୁଶାରେ ତାଙ୍କର
 ବର୍ଣ୍ଣାସ ସୁଖେ ବିନ,
 ନ ଧରନ୍ତି ଭ୍ରମେ ବାହ୍ୟ ପରାଶୀ
 ବନୀ ସଭାବାର ତହୁ ।

୧—କବି, ବାବ୍ୟକର୍ତ୍ତା । ୨—ବାବୁତି । ୩—ଏହା ଅସ୍ୟାବଧୁ ବୃକ୍ଷ । ତୈଳକୀୟମାନେ
 ଏହାର ଶାସ୍ତ୍ର ଭବଣ କରନ୍ତି । ଶୁଷ୍କ ଗନ୍ଧନା ବାଣ୍ଟ ଘର୍ଷଣରେ ଅଗ୍ନି ଭସ୍ମାଦି ଦେଉଥିବାର ଲେଖକଙ୍କର
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀକୃତ ହୋଇଅଛି ।

ସୁଖ ନାମେ ଯାହା ଅନ୍ତରାଳ ଚାହା
 ଭୁଲିଛି ସେହି ମନ୍ତ୍ରରେ,
 ଦୁଇ ଭାସେ ସୁଖ ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦେ ଚାହା
 ସୁରର ତାଙ୍କ କୁଟୀରେ ।
 ବର୍ଣ୍ଣର ରେ ଗଣ୍ଡି କି ଭାଷାରେ ତୋତେ
 ଶୋଇ ଶୋଇ ପାଇ ନାହିଁ,
 ତୋ ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା ଭୟସ୍ବତ୍ତ ଶବ୍ଦ
 ମାତ୍ରଭାଷାରେ ବା ଚାହିଁ ?
 ନଗଣ୍ୟ ରେଖନୀ— ସମତା ଅବର
 ନ ଗଣ୍ୟ କରଣମତା,
 ତୋ ମହିମା ସବୁ ଭୁଲନାରେ ତାତ
 ସବୁ ସେ ତଳ ସବିଧା ।
 ତୋ ଦର୍ଶନେ ନୀତି ଦୃଢ଼ମୁଦ୍ରାଦର
 ଭୁଟର ଘୋଡ଼ ଦୁରାଶା,
 ଭୁଟିଯାଏ ଯଥା ପରମ ଅଗାଧେ
 ମୁଖ୍ୟତୀ ମହାପିପାସା ୧ ।
 ତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ତୋର ଗୁଣ, ସାରସ୍ବତ
 ରସନାକୁ ଚାହା ବଳେ,
 ତୋ ଦର୍ଶନ ମାତ୍ରେ ନର ମମତାର ୨
 ବୁଝିଯାଏ ତୋର ଜଳେ ।
 ମହାତୀର୍ଥ ଦୋର ଭକ୍ତପଦୁ ଅସି
 ନର-ନେତ୍ର ଅଗୋଚରେ,
 ତେ ବକ୍ତବ୍ୟ ବିଧି ବିକ୍ଷିପ୍ତ ତପାୟ
 ଏ ଶାସ୍ତ୍ର ତୋଡ଼ି ଭାଷାରେ ।
 ତୋ ଗର୍ଭ ବିସ୍ତ୍ରବ ପ୍ରସ୍ତର ବିଚାର
 ସଙ୍ଗତେ ରତ୍ନଗଚର—
 ଦନ୍ତାବଳ ଦନ୍ତ ଭଦ୍ରାସନ ନୃଦ୍ଦେ
 ସବୁସ୍ଥ ଅଂଶେ ଭୁବିତ ।
 ପ୍ରସ୍ତର ନୃଦ୍ଦେ ସେ ସୁଶାନ୍ତମୟ
 ଶାଶ୍ବତ ଶାନ୍ତ ମଣ୍ଡପ,

ଶାନ୍ତିଦେବୀ ତହିଁ ବସି ନିର୍ଜ୍ଜନରେ
 ଅଚରନ୍ତି ଚାନ୍ଦ୍ର ଚପ ।
 ନୂଆଗଡ଼ ମଧ୍ୟେ ଠାବେ ଠାବେ ସ୍ଥିତ
 ଅବ୍ୟାପି ଦେବମଣ୍ଡିର,
 ଦେହ ଉନ୍ମୋଳନ ଦେହ ଅର୍ଦ୍ଧର
 ତେ ଭବନୀଶ୍ଚ ସୁବର ।
 ମହାବାଳ ମୁଦ- ସାକ୍ଷୀ ପ୍ରାୟ ଠିଆ
 ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବାଳୟ,
 ବସାନ୍ତ ଦେବତା ସାହାର ଅଭିଜ୍ଞ
 ଚାରୁ ବାରୁକତାମୟ ।
 ପ୍ରବେଶ ମାର୍ଗରେ ହାରଣୀ ଦେବୀ
 ବସିଛନ୍ତି ହାର ଜଗି,
 ଭବିଷ୍ୟ ବଂଶ— କୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କ କୁଣ୍ଡି
 ଦୃଢ଼େ ଦୋର ଲଗାଇଣ ।
 ଅଦ୍ଭୁତେ ଚାହାର ଛବିତ ଦେଉଳେ
 ନିବସନ୍ତି ବୃକ୍ତ ହର,
 ବସରସୁଦାତା ଦୁଃଖି-ଦୁଃଖନାତା
 ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀ ବାରୁକେଶ୍ବର ।
 ଭୂତପୂର୍ବ ସତ— ନଅର ସମ୍ମୁଖେ—
 ଜଗଦମ୍ବା ହୁଣ୍ଡିଣୀ,
 ବସନ୍ତି ଭକ୍ତର ଦିର, ଦେବପ୍ରଭା
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସ୍ବରୂପିଣୀ ।
 ନର-ନୟନର ଅସଦ୍ଦୀ ତାଙ୍କର
 ବଦନ ଭକ୍ତର ପ୍ରଭା,
 ତେଣୁ ପୃଷ୍ଠଭାଗେ ପାଦପଦ୍ମ ପୂଜା
 ଦେବୀଙ୍କ ମସ୍ତକ ଗଭା ।
 ଦେବୀଙ୍କ ଚୌପାଶେ ବନପର କୁଣ୍ଡି
 ପ୍ରସ୍ତୁତିତ ପୁଷ୍ପ ମଣ୍ଡି,
 ଗୁଣ୍ଡ ଗୁଣ୍ଡ ସ୍ବରେ ଗୁଣ୍ଡି ଭୂମରେ
 ଦେବୀ ଭୂଷି ପାଇଁ ତଣ୍ଡି ।

୧—ହିଁସିଂହ । ଏହାକୁ ତୃଣା କଲା ସମୟରେ ଏ ଉପରୁ ଖସିଗଲେ, ତଦ୍ବାସ୍ତ ଏହାର ତୃଣା ଦୂର ହୁଏ ।

୨—‘ମୋର ଧନ’, ‘ମୋର ସୁଖ’ ଇତ୍ୟାଦି ଭାବ ।

ମସ୍ତକେ ବରଣ- ଶାନ୍ତି ବିଶେଷ ସଥା
 ମେଦୁର ମୁକ୍ତାବଳିଟି,
 ବାଉଁଶ ବାଉଁଶ ବିଶେଷ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ-ପିନ୍ଧିତ
 ସମୁଦ୍ର କ ନୀଳ କୁଟି ।
 ଗୁଣୀ ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ସଦା ବରଦାତ୍ରୀ
 ଅଟନ୍ତି ସେ ଦେବୀ ଯେଣୁ,
 ତେଣୁ ତାଙ୍କଠାରେ ଯାତନ୍ତି ସତତ
 ସଦେବ ବରୁଣାରେଣୁ ।
 ବୁଦ୍ଧଶିଖା ନାମ ସୁରକ୍ଷା ମାନ୍ଦବେ
 ପଳାଏ ବିପଦ ଭୟ,
 ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀ ନୃପେ ଅତେୟ, ଲଭଣ
 ତାଙ୍କ ବାବୁଛାୟାଶୟ ।
 ଅଶ୍ୱିନେ ତାଙ୍କର ସୁଖୀ ଗୀତେ ବସେ
 ମେଳା ପ୍ରତି ସମସ୍ତର,
 ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରୁ ରୁଣ୍ଡିଲୁ ଅସି
 ବୁଝନ୍ତି ଯାନ୍ତିନିବର ।
 ବହୁ ପଣ୍ୟପୁଣ୍ୟ ବିପଣୀବୀହରୀ
 ବସେ ଅସି ତହିଁ ଦେବେ,
 ଗୁଣୀ ଅଭାବର ବାଣିଜୀ ବାରତା
 ତଣ୍ଡୁଳିଏ ସଂକଳେ ।
 ସିଂହବାହୁ, ଯଦୁ ଉଠୁଥିଲା ବନ୍ଧି-
 ମୁଖ ବିନୟତ ଗୀତ,
 ଏବେ ସେ ବହୁଭକ୍ତ ବିଭାବରା ସାଗ
 ଶିବାବଦେ ମୁଖରତ ।
 ଶେ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ପୂର୍ବେ ସୁଦ୍ଧ ସୁନର୍ମଳ
 ଶୁଭ ବମଳା ଅବାସ,
 ବାଳବଶେ ଅବା ମାତୃଅନ୍ତ ଏବେ
 ଗହଳେ ତହିଁରେ ଭାସ ।
 ଯଦୁ ବାବୁଦେଶେ ବୁଦ୍ଧପୁରୀ ସଦା
 କାମ ନୀଳା ମୋତି ହାତ,
 ବୃକ୍ଷ ବୃକ୍ଷାନ୍ତରେ ଠାଣିଛନ୍ତି ତହିଁ
 ଉର୍ଣ୍ଣନାଲ ତନ୍ତୁକାଣ୍ଡ ।

ଶୁଭ ନାହିଁ ଯଦୁ ଅନ୍ଧାରର ତଳେ
 ପ୍ରବେଶର ଅଧିକାର,
 ସେ ଗୁଳନଅର ହୋଇଅଛି ଏବେ
 ଅନ୍ଧାରମୟ ବାନ୍ତାର ।
 ଗଡ଼ ଚଉପାଶେ ଗୁଣୀର ପରିଣା
 ହିରାସ ହୋଇ ଯୋଡ଼ିତ,
 ଅରମ୍ଭେଣୁ ଏବେ ନୀରବ ଭାଷାରେ
 ତୀବ୍ର ଶେଷ ସଙ୍ଗୀତ ।
 ପରିଣା ପ୍ରତୀକ୍ଷେ ନିବିଡ଼ ବୃକ୍ଷେତୀ
 ବିସ୍ତୃତ ଶାନ୍ତିମୁଦନ,
 ବିରାଜିତା ସଖୀ— ଅମା ରତନୀର
 ବିର-ପ୍ରିୟ-ନିବେଦନ ।
 ସେହି ବନରୁ ମି ସେହି ଚିତ୍ତନଦୀ
 ସୁଦ୍ଧ ପରି ଅଛି ସଦା,
 ମାତ୍ର ସେ ସ୍ଥାନର ସୁଦ୍ଧ ଗହଳର
 ହୋଇଛି ସମୁଦେ ଗଦା ।
 ନାହିଁ ସେ ଗୌରବ ନାହିଁ ସେ ବିଭବ
 ଅଛି ମାତ୍ର ନାମ ଶାନ୍ତି,
 ନାୟକବେ ବିକ୍ଷି ଭାଙ୍ଗି ସେ ନାମକୁ
 ଶାନ୍ତିଛନ୍ତି ଅତିବାହି ।
 ଗରିବ ଉଦ୍ଧାନ ପତନର ଭବେ
 ତର ଶୋର ସଂକୀର୍ତ୍ତଣ,
 ଅତି ଯେ ଉଠୁଛି ବାହି ସେ ପଡ଼ୁଛି
 ମାନ ଅବୃକ୍ଷ ଉତ୍ତମ ।
 ଏ ଭବେ ସଦା ଭଙ୍ଗର ଅନିତା
 ଅନିତା ପୁଣି ଏ ଭବ,
 ଅନିତାତା ମଧ୍ୟା ନିତା ବସୁ ସଭା
 ନୁହେଁ ତ ଅସମ୍ଭବ ।
 ଏହିପରି ଭବେ ଗୋଟି ଗୁଣ୍ୟାଳୀ
 ଲଭି ନିତି ଅଭାବମ୍ଭ,
 ହୁଇ କିନେ କଳ— ବୁଦ୍ଧର ପଦସ୍ତେ
 ଭକ୍ତର ପୁଣି ବିଭବ ।

ଦେବେ ପୁଣି ଦେବେ ଭାବ୍ୟର ଗଲେ
କାଳ-ବରଂଗରେ ଭାସି,
ସର୍ବଶ-ସଂକାତ ପୁଣି ସମାନ
କ୍ଷଣେ ପ୍ରଭା ପରାଗି ।
ଯେବେ ଦେଉଅଛି ତଦେବିତ ପୁଣି
ଦେଉଛି ତେବେ କାଳ,
ଏପରି ଲାଗିଛି ଲାଗିଥିବ ଭବେ
ତରଳାତ ପାତାୟାତ ।
କାଙ୍ଗୁଡ଼େଇ ଗିରି ତଟକୁ ବାହାରି
ଲୁହପୁଣା ନାମେ ଝରି,
ଗିରି ଭପବେଷେ ନଦୀରୂପେ ବହେ
ପ୍ରାୟଶେ ଦୋଇ ପ୍ରଶର ।
ଜମେ ଜମେ ସେହି ନିମ୍ନକୁ ଗଭୀର
ତୀର୍ଥେ ପୁଣ୍ୟମତ,
ଦେଖି ପ୍ରବେଶ ହୁଏ ଗାତାରେ ପ୍ରବେଶ
ବରନ୍ତି ତ ଭୋଗବତୀ ୧ ।
ନିବାଣେ ସେଠାରେ ଲୁହପୁଣା ବରେ
ଝରି ଅସୁଅଇ କଳ,
ମାତ୍ର ସେ ସତନା ରହିଛି ଏତାଣେ
ତମ୍ଭବନ୍ତୀରେ ବେଦକ ।
ତମ୍ଭବନ୍ତୀରେ ତାର ସନ୍ତତ ନାମେ
ଅତି ରମଣୀୟ ସ୍ଥାନ,
ତରୁଲତା ସୁନ୍ଦର ଗହଳେ ଶିଖର
ଦୂରରୁ ଶ୍ୟାମାସୁମାର ।
ସୁରବାଣେ ତହିଁ ସମର ମଲ୍ଲଣୀ
ଦେଉଥିଲା ସଂଗୋପନେ,
ଅଦର୍ଶିତ ଏବେ ପକ୍ଷୀଙ୍କ ମଲ୍ଲଣୀ
ସୁଗନ୍ଧେ ସେ କଳନେ ।
ଗଡ଼ ନିର୍ଦ୍ଦଶନ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ମାତ୍ର
ବେଦକ ବନ ବିଶାଳ,
ବହୁବାହିଁ ତାର ଅସ୍ତି, ମାଂସ, ମଜ୍ଜା
ଗର୍ଭସ୍ଥ ବହୁତ କାଳ ।

ଗଡ଼ ତତ୍ତ୍ୱ ପରେ ଦୀର୍ଘ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ
ଅଟେ ବହୁସମାନ,
ବହୁତତ୍ତ୍ୱ ତ ସେ ଶାଶ୍ୱତବର୍ତ୍ତୀ ଗିରି
ଭବତାର ପରମାତ୍ମ ?
ସୁସ୍ୱରୂପ ବୀର— ବରଦ ଶ୍ରବଣେ
ପିନ୍ଧିଣ ବେଶବଦନ,
ବରବେଶ ଧରି ଦୋଇଅଛି ଭରା
ପ୍ରକାଶି ମାନସେ ବସ୍ତ୍ର ।
କାହିଁ ବା ସୁନାହିଁ ଅଳଙ୍କାର ଭାଷେ
ନିମ୍ନକୁ ପଡ଼ିଛି ଝୁରି,
ଦୋହରୁ ପୁଣି ଶୃଙ୍ଖଳାପାଶରୁଣୀ
ପୀତ ଗାତ ଝୁମାସୁରି ।
ନିମ୍ନକୁ ପୁଣି ପଳାଶ ଲତାବା
ମାତ୍ରଅଛି ଶାଖାପରେ,
ପିନ୍ଧିଛି ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନାହିଁ-ସୁନ୍ଦର
ହସନ୍ତର ଶଙ୍ଖା ବରେ ।
କାହିଁ ବା ବିଶୁଦ୍ଧ ଦୀବକ ବସ୍ତ୍ରରେ
ପ୍ରବେଶେ ଧୀର ପବନ,
ଭାବ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ମହା ନିବାଣେ
ଶବ ଶବ ବଂଶୀସୁନ ।
ବଂଶବନେ ଥାଇ ଶୁଭବତ୍ତ୍ୱ ସ୍ୱରେ
ରଚୁଥାନ୍ତି କୁଣ୍ଡାଶାଳ ୨
ତେଜ ଅଭାବରେ ଦେବ ଦେବ ସ୍ୱରେ
ବିଚେ ଯଥା ବସାଶାଳ ୩ ।
କାହିଁ ବା ପ୍ରସ୍ତବ— ବହୁ ବାବଦୋକ
କାହିଁ ବା ବସାଇ ବୋଇ,
ବୁଝାଇ ପ୍ରସ୍ତବେ ଅପେକ୍ଷା ବରନ୍ତି
ତାଣେ ବସି ଧୀରେ ଦୋଇ ।
ଗଡ଼ ଚଉପାଶେ ବେଦେଇ ସତତ
ସଂକୀର୍ତ୍ତ ଗଭୀର ଗାଲ,
ତାହାର ଭଞ୍ଜ ଉପେକ୍ଷା ଲେମ୍ବାବଳି
ଦେଲେ ତା' ତଳକୁ ବାହିଁ ।

୧—ସାତାଳ ଗଙ୍ଗା । ୨—ପକ୍ଷୀ ବେଶେ । ୩—ବସାରୁ ମଞ୍ଜୁ ଭର, ବହୁବାସ ପତ୍ର ।

ବହୁସ୍ତ୍ରୀ ତାର ଆଦର, ବସ୍ତ୍ର—
 ନୀରଜୁ ବୀରବଦନେ,
 ପଶିଲେ ସେ ବନେ ବାହୁଡ଼ିବା ଆଶା
 ସ୍ଥାନ ପାଏ ନାହିଁ ମନେ ।
 ମାନବ-ଅବମୀ— ସୁଖ ଭାଣି ତାକୁ
 ଶୟନ କୁଟୁରୁ ତହିଁ,
 ବଂଶାନୁକ୍ରମରେ ସକୃଷ୍ଟେ ସବେ
 ନିରାଶେ ଅଛନ୍ତି ରହି ।
 ବିଶଇ ସେଠାକୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଶିଖି—
 ଅସୁଖେ ଶୁଦ୍ରଜାୟା,
 ଭୁରୁକୁ ଅଭାସେ ଯଥା ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ
 ଚିତ୍ତାଶିବା ପ୍ରତିହାସା ।

ବେଳି ଫାଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯୋଡ଼ିଦେଇ ପ୍ରାୟ
 ଦେବାରୁ ସେ ସାନୁମାନ,
 ଧରୁଅଛୁ ତେଣୁ ସୁଦୂର ଅଗାଧ
 ଭବସନ୍ନ ଅଭ୍ୟାସ ।
 ସୁଲଗ୍ନ ପୁଣି ବୋହାଣେ ଆଜି
 ସୁଦୃଶୀ ଦୂର ଅନେକ,
 ସୁରଙ୍ଗୀ ସୁଦୂର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ରହି
 ବଦାୟନ ତା' ଟେକ ।
 ମାତ ବାଳତେ ସମୁଦ୍ରେ ଟେକିବ
 ତବ ବେଦେ ତାଳ ମଥା,
 ଲଭୁଛନ୍ତି ଏବେ ସେ ସବେ ପୁଣି—
 ବଞ୍ଚିତ ଦୂର ଅବସ୍ଥା ।

ଅଂଚଳ ସଙ୍ଗ

—ସମବେଶ—

ଅବତତ ସିନ୍ଧୁ ସମାଜ
 ମଣିଷ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶ,
 ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟ ଅଛୁ ବସ୍ତ୍ରାର
 ସଦା ବିମଳ ଯଶା,
 ଶୋକୁଳ-ଗଗନ-ଚନ୍ଦ୍ରମା
 ବୃଷ୍ଟି ଯେଉଁ ବଂଶରେ
 ଅବତତ ନର ରୂପରେ
 ନିଜା ବରେ ଦ୍ଵାପରେ,
 ସୁରଙ୍ଗୀ ସୁଦୂରମଣ୍ଡଳୀ
 ସେହି ବଂଶେ କଳିତ,
 ସୁଦୂରମଣ୍ଡଳୀ ଏଠାରୁ
 ଦେବ ସ୍ଥଳେ ବଞ୍ଚିତ ।
 ପ୍ରସନ୍ନ ଭକ୍ତି ଏ, ବଳେବ
 ରୂପ ବିଧି-ନିନ୍ଦନ,
 ବୈଦସ୍ୟ ମନୁ-ଚନ୍ଦ୍ରା—
 ଲଭା ପାଶିପ୍ରଦାନ ।

ପ୍ରଭୁରଦା ନାମେ ବିଶାଳ
 ରୂପବର କୁମାର,
 ଅଶ୍ରୁତଶ କ୍ରୀଷେ ବଳେ ସେ
 ଅଧିକାର ବସ୍ତ୍ରାର ।
 ଅସୁର-ଅବଦ-ଭାରବା
 ରମ୍ୟ-ଭରୁ ଭବଣୀ,
 ଶୁଭେ ତାହାଙ୍କର ସୁଦୂରୀ
 ଅବ-ଲକ୍ଷୀ ପ୍ରେମସୁଖୀ ।
 ତାଙ୍କ ସୁତ ଅସୁ ନକୃଷ୍ଣ
 ଅସୁରର ନିନ୍ଦନ,
 ଲଭୁଥିଲେ ପୁଣ୍ୟବଳେ ସେ
 ସୁଗର୍ଭିକା ଅସନ ।
 ନକୃଷ୍ଣ ଅଙ୍ଗକ ଯଥାତ
 ସବୁ ତାଙ୍କ କୁମର,
 ଦେଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ଭବିଷ୍ୟ
 ଯବୁ ମହାବଂଶର ।

ଶତ୍ରୁଙ୍କ ବୃତ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ର
 ଶୋଷା ବୀର ଦୁଃସ୍ବ,
 ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ବିକ୍ରମବର
 ବୃଷା-ବରୁଣାଚୟ ।
 ଭୁବାର ଦୁର୍ବଣ ମାନସେ
 କଲେ ସେ ଶୋଷାବଂଶେ,
 ଭକ୍ତରେ ଦେବେ, ଦେବେଶ
 ଦେବେ ଦଳାଣି ବଂଶେ ।
 ବୋସେ ତହିଁ ବଂଶ ଶୁଣୁର
 ଭବସନ ମୟା,
 ଅନ୍ତମୟ ଅସି ଅଠର—
 ଅର ମଧୁ ନଗର ୧ ।
 ଅନ୍ତମଣ ତାର ବିଷକ
 ବର ଭଗବାନ,
 ରତ୍ନାବର ମଧ୍ୟା ରତ୍ନରେ
 ବିଦ୍ୟା ପୁରବେ ଯାଇ ।
 ବ୍ରାହ୍ମବତୀ ନାମେ ରତ୍ନର
 ସେହି ନଗର ଶୀତ,
 ସଙ୍ଗେ ସେନା ବୃଷ୍ଟ ରତ୍ନରେ
 ତହିଁ କୁଟୁମ୍ବ ଶୀତ ।
 ଭୁବାର ଭଣ୍ଡାସି ଗୋବିନ୍ଦ
 ସଙ୍ଗେ ସେନା ଶୁଭେ,
 ଶାଆବାରେ ଗଲେ ବାହୁଡ଼
 ସ୍ତ୍ରୀୟ ଶାଶୁର ଧାମେ ।
 ସେବାରେ ଶ୍ରୀବୃଷ୍ଟ ଭବନ
 ଭଲ ସବ ବାହବା,
 ବସାବେ ବଲ ଅର୍ଜୁନ
 ବୋଲ ବାଟମାଳବା ।
 ଶତ୍ରୁ-ଶେଷ-ବକ୍ର ପ୍ରହାର
 ଶୋକ ଶ୍ରୀ ବକ୍ରନାଭ ୨,
 ଅନ୍ତାଦ ରତ୍ନରେ ଯାତବେ—
 ସେନା ଦେବ ସେ ଠାବ ।

ସେମାନଙ୍କ ବଂଶ ବିରୁଦ୍ଧ
 ଦୋର ଦେବ ଶିବ
 କାଠ, ସିନ ସିନ ନାମେ ସେ
 ତହିଁ ଦେବେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ
 ସୁବସୁର ତପ୍ତୀ ବୃକ୍ଷ
 ସେହି ଯାତବ ଶୁଭେ,
 ଅଧିକାର ସ୍ଥାପି ରତ୍ନରେ
 ସୁଖି ମଧୁସୂଦରେ ।
 ସାଦୀ ସେନା ଦେବ ଅମୃତ
 ବର ସେ ଅସ୍ତ୍ରୋତ୍ତମ,
 ଅନ୍ତମି ଦୁଷ୍ଟନା ଯବନ—
 ଦୁର୍ଗ ବରେ ଭୁବନ ।
 ଶତ୍ରୁ-ବାହନୀର ତାଳକ
 ଦେବେ ବାଲମ ସିଂହ,
 ରଣେ ଅପ୍ରମୁଖୀ ସତେ
 ଅର-ବରୁଣ-ସିଂହ ।
 ପ୍ରକାଶି ଅଭୁତ ବୀରବ
 ବର ଶତ୍ରୁ ସଂହାର,
 ବରେ ସେ କୁମ୍ଭର ପ୍ରଭୁ
 ମେଳୁ ବୃକ୍ଷାସିଂହ ।
 ଦେବେ ସେ ବାଲମ ସିଂହ
 ଚଳି କୁମାର ଭାବ,
 ପ୍ରଥମ କୌରବ, ଦ୍ବିତୀୟ
 ମୋହରମ ଅଗାଧ ।
 ବୃତ୍ତିବିଦ୍ୟା, ଚଳିବେ
 ଧନୁଦେବ କୁଶଳ,
 ଦୁରୁଥରେ ଦୃଷ୍ଟିମାନେ ସେ
 ବୈଦ୍ୟ-ଶାସ୍ତ୍ର ବଳ ।
 କୌରବ ସିଂହଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର
 ମହାମୋହନ ସିଂହ,
 ଯାବ ସଂଗ୍ରାହାଣେ ବନ୍ଦୀ
 ଦେବେ ସଦସୁକର ।

୧—ମଧୁସୂଦନ । ୨—ବକ୍ର ଶ୍ରୀବୃଷ୍ଟଙ୍କର ପ୍ରଣାମ ଅଟେ ।

ଶମ୍ଭୁ ଫଳେ ନାମେ ସୁଖେ
 ପୁତ୍ର ଦେବେ ତାଙ୍କର,
 ତାହାହିଁକୁ ନାମ ବହୁରେ
 ଫଳେହିଁକୁ କୁମର ।
 ତାହାଙ୍କର ବହୁ ସନ୍ତାନ
 ଦେବେ ବାଣୀ ନିଧନ,
 ତହିଁ ତାହାହିଁକୁ ନୈରାଶୀ
 କରେ ସତୀ ଏସନ—
 ଏଥର ତଳିରେ କୁମର
 ଦେବ ଦୈତ୍ୟ ବନ୍ଧୁ,
 ମହାବୀର ତେବେ ରହିଲେ
 ବୁଦ୍ଧ ବ୍ରତ ଆଚର ।
 ଦେବେ ବାଣେ ତାତ କୁମର
 ତୋଷୁ ସନନ୍ଦର,
 ହିତୀୟ ଧୋଡ଼ାଇ, ବୃତୀୟ
 ନାମ ଦେବ ନିହାର ।
 ଏଥୁପନ୍ଥେ ତୋଷୁ କୁମର
 ବନ୍ଧୁକର ସନ୍ତୀ ସୁମର
 ପୁତ୍ରବ୍ରତ ସତୀ ସୁମର
 ତାହ ଦେବେ ସୁସାଧୀ ।
 ମାତ୍ର ଦିନେ ତାଙ୍କ ଅର୍ଚ୍ଚାଣୀ
 ତାଙ୍କ ଅନ୍ତାତପାରେ,
 ବନ୍ଧୁରେ ଏହି ଶପଥ
 ନିଜ ଭାବତପାରେ ।
 ତୁମ୍ଭ କୁମାରୀକ ମୋ ସୁତ
 ସଦୃଶେବା ବଦାଦୁ,
 ମନେ ରଖ ବାଣେ
 ଏ ଭୟବ ନିବୀଡ଼ ।
 ପୁତ୍ରକୁ ବୈରାଗ୍ୟେ ବୀକ୍ଷିତ
 ବସୁଭବା ସମୟେ,
 ତାହପତ୍ନୀ ତାହେ ଭାଷିରେ
 ସୁ ଶପଥ ବନୟେ ।

ପଦେ ମଣ୍ଡାଲ ବଦାଦୁ
 ଦେବେ ଶପଥମନେ,
 ସୁପୁତ୍ର ସନନ୍ଦରଙ୍କୁ
 ମାତୁଳେୟା ସଙ୍ଗରେ ।
 ଅନନ୍ତର ତାହ ପାଣିବା—
 ପାଇଁ ସୁବୀୟ ପଣ,
 ପୁତ୍ର, ପୁତ୍ରବଧୂ ସାଗର—
 ବାସେ * ଦେବ ଅର୍ପଣ ।
 ସନନ୍ଦର ସପତ୍ନୀବ
 ଦୋର ମନେ ବୀକ୍ଷିତ,
 ତତୁର୍ଜାମାତେ ବାହାର
 ଦେବେ ବଳାର ତହିଁ ।
 ବୀର୍ଯ୍ୟାନ୍ତେ ଅନ୍ତେ ବାହୁଡ଼
 ତହିଁ ବାଣେ ଭବସ୍ତେ,
 ସେପିଲେ ସମୟ ରହିଣ
 ବାଣୀବତ ନିବୟେ ।
 ସନନ୍ଦରଙ୍କ ଶୁଣୁ
 ବାସୁଣୀ ଦୃପତ,
 ବନ୍ଧା ତାମାତାଙ୍କୁ ରହି ସେ
 ଦେବେ ପ୍ରହୁଷ୍ଟମତ ।
 ରହିରେ ସନନ୍ଦରଙ୍କ
 ଶିରସରେ ତନନ,
 ଭବେ ଦୁଷ୍ଟେ ନାମେ ରକ୍ଷଣ—
 ବନ୍ଧୁ ପୁତ୍ର ଭୟମ ।
 ଧୋଡ଼ାଇ, ନିହାର ରହିରେ
 ଶାର ଭବତପୁରେ,
 ବାହୁବଳେ ସୁତୀ ବସ୍ତ୍ରାଦ
 ବନ୍ଧୁ ଭବସ୍ତ ଶୁରେ ।
 ଦେବେ ଶପଥ ସନନ୍ଦ—
 ବାର ସଥାସମୟେ,
 ଭବେ ଦୁଷ୍ଟେ ଦେବ ରହିରେ
 ଦୁଷ୍ଟେ ମାତୁଳାତୟେ ।

* ସାପରଦାସ ନାମକ ବୈଷ୍ଣବମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ଲେଖିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ବାଣୀଶୁର ବିଶ୍ଵନାଥଙ୍କୁ
 ପୂଜି ଚଳୁଥିବେ,
 ଯାପିଲେ ସମସ୍ତ ସେ ବେଳ—
 ଶିଶୁମାରା ସହିତେ ।
 ତାହାଙ୍କ ସେବାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ
 ହୋଇ ଶ୍ରୀବ୍ୟୋମବେଶ,
 ବେତେ ଦିନ ପରେ ସୁପନେ
 ବେଳେ ଏ ଶୁଭାବେଶ—
 “ବସ୍ତ୍ର ଭବେ ବୁଦ୍ଧେ ସେବାରେ
 ତବ ହେଉ ମୁଁ ପ୍ରୀତ,
 ମୋ ବରେ ଲଭିବ ଭବସ୍ତ୍ର
 ଗୁଣୀ ଶିଶୁ ନିଶ୍ଚିତ ।
 ଶାମୀବିଶେଷ ସ୍ଥିତ ସୁରଙ୍ଗୀ
 ନାମେ ବସ୍ତ୍ର ଗୁଣୀ,
 ବୃଷାବିନୀ ବୁଝେ ବରଦ୍ଵି
 ବୁଝା ଚହିଁ ବିସ୍ମୟ ।
 ଶୂଙ୍ଗୀନାମେ ଲାଗି ଚପସା
 ସାଧୁଥିଲେ ପୁରୁଷେ,
 ସେବକୃତ୍ତ ସେ ରମ୍ୟ ନଗରୀ
 ନାମ ସୁରଙ୍ଗୀ ଧରେ ।
 ଅବାସ୍ତାବି ତ ଗୁଣୀ ତହିଁର
 ହୋଇଛନ୍ତି ଗୋସ୍ତ୍ର,
 ଗୁଣୀ ତୁମ୍ଭ ହୁଏ ବେଳିଏ
 ଯାଇ ସେ ଗୁଣୀ ଆଶୁ ।
 ମୁଁ ସୁଦ୍ଧା ଗୋପନେ ଗମିବି
 ବାବୁ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ,
 ନିର୍ମାଣି ଦେଉଳ ପ୍ରାପିବି
 ମୋତେ ବ୍ୟାଧାନରେ ।”
 ଏ ବଡ଼ ଅଭୁତ ଦେଖିଲେ
 ବୁଦ୍ଧେଁ ଏକା ସୁପନ,
 ତନୁରେବେ ଭୁଲି ବେଳିଏ
 ମାତ୍ର ଏକତୀବନ ।

ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗେ ବେଳି ସୋଦରେ
 ମୋତେ ଭାବ-ସଦୃଶେ,
 ନମିଲେ ଭବେଶୀ ଆସୁଥା
 ବିଶ୍ଵନାଥ ଶ୍ରୀପଦେ ।
 ଶିରେ ଧରି ଦେବ ଅଦେଶ
 ଯାହା ବରେ ସେ ସୁଶେ,
 ଏକ ବାସନାମା ବ୍ରାହ୍ମଣ
 ସବୁ ଦକ୍ଷିଣ ମୁଖେ ।
 ତହିଁ ଦୁରେ ଚଳୁଚଳେ
 ବସି ଅବଶ ଅଙ୍ଗେ,
 ଶୁନ ମେଣ୍ଡାଲରେ ଅନ୍ୟୋଂନେ
 ବଡ଼ ବସାସୁସଙ୍ଗେ ।
 ଭାଷିଲେ ଅନୁଚେ ଶ୍ରୀଭବେ
 “ଶୁଣ ଶୁଣ ରେ ଭାଇ,
 ପ୍ରସେଦ୍ଧନେ ପତି ହେଲେ ତ
 ଆମ୍ଭେ ବିଷୟେ ବାଇ ।
 ସୌଭାଗ୍ୟଦାତା ସେ ଅମ୍ଭର
 ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଛାଡ଼ି,
 ରହିବା ସୁରୁର ପ୍ରବାସେ
 ଭାଇ ଜୀବନ ଧରି ।
 ତାଙ୍କୁ ଫେରିଯିବା ଏଠାରୁ
 ନାହିଁ ଗୁଡ଼ି ସେବା,
 ବଡ଼ ନାହିଁ ମନ, ସଂସାର—
 ବାବେ ହେବାକୁ ଗୋଡ଼ା ।”
 ଫେରିଯାଇ ତହିଁ ବେଳିଏ
 ବିଶ୍ଵନାଥ ଚରଣେ,
 ତଣ୍ଡାଲରେ ବରସଂସୋଷେ
 ଭୁବିସ୍ତ୍ର ବଚନେ—
 “ହେ ପ୍ରଭୁ ସେବକବସ୍ତ୍ର,
 ଦେବ ଦେବି ଦୋଷରେ,
 ବରୁଣ ବର୍ଦ୍ଧନ ଚରଣ—
 ତଡ଼ି ତଣ୍ଡା-ତବରେ ।

“ସୁତପଦ” ଠାରୁ ତୁମ୍ଭର
“ପଦ-ସେବକ ପଦ”

କୋଟି ଗୁଣେ ବଳ ଅଟଇ
ସିନା ଗୌରବାସ୍ଥୁକ ।

ସେ ପଦ ଉପେକ୍ଷି ଅପରେ
ନାହିଁ ମୋ ପ୍ରୟୋଗେ,

ସିନା ବେଳେ ଦେହ କରେ କି
ଦେବେ ଲଟା ଢୋକନ ?”

ସେ ସୁଦେ ଶବ୍ଦର ଧରଣ
ବୁଦ୍ଧ ଦ୍ରାହ୍ମଣବେଶ,

ଭାବ ସୁରଙ୍ଗୀଣ ଭବେକ୍ତ
ସୁଖି କରେ ଆଦେଶ—

“ବାଈ ପ୍ରଭାତେ ତୁ ଗଙ୍ଗାରେ
ବୁଦ୍ଧ ପାଇରୁ ଯାହା,

ମୋର ପ୍ରତିରୂପ ବୋଲଣ
ନିଶ୍ଚୟ ମଣିବୁ ତାହା ।

ସଙ୍ଗରେ ତାହାକୁ ଘେନିଣ
କର ନିର୍ଭୟେ ଗତି,

ତାଣିବୁ ନିଶ୍ଚୟ ଅଛୁ ମୁଁ
ସଦା ତୋହରୁ ବଳ ।”

ଦେବାଦେଶମତେ ପ୍ରଭାତେ
ଭବେ ବୁଦ୍ଧ ଗଙ୍ଗାରେ,

ପାଇଲେ ଶକ୍ତିଏ ଲକ୍ଷ୍ମଣ
ଚତୁର୍ଥବୋଧ ଆବାଦେ ।

ବିଶ୍ୱନାଥ ମଣି ତାହାକୁ
ଘେନି ଦକ୍ଷିଣ ପଥେ,

ଶୁଭଯାତ୍ରା କରେ ହରଷେ
ଭାବୁ ବିପ୍ର ସଙ୍ଗତେ ।

ଆଗେ ବିପ୍ର, ପଛେ ଚାଉଲେ
ଭବେ ଦୈତ୍ୟକ ଦେଶେ,

ଦେବେ ବିନେ ଆସି ପ୍ରବନ୍ଧ
ହେଲେ ମନ୍ଥା ଦେଶେ ।

ପାର ହୋଇ ଶୋଣ ସରବ
ଆସି ଗୟାହୁମୁଖେ,

କରେ ଚହିଁ ଫଲୁ ସଜ୍ଜିତେ
ସ୍ନାନ ଚର୍ଚ୍ଚଣ ସୁଖେ ।

ତହିଁ ଆସି ଲବ୍ଧି ପଥରେ
ବହୁ ବନ ବାନ୍ତାର

ସୁତ ଦାମୋଦରେ ୧ ଚରଣୀ
ଯୋଗେ ହେଲେବ ପାର ।

କପିସା ୨ ଭବୁରୁ ହୁଇଲେ
ଆସି ଭବୁର ସୀମା,

ଶୁଣିଥିଲେ ସୁଦେ ସୁରଣେ
ଯେଉଁ ଦେଶ ମନ୍ଥମା ।

ଦାସୀଶିଳ୍ପୀ ଶଶେ ମୁଖର
ରମ୍ୟ ରେମୁଣାଛାମେ *

ଗୋପୀନାଥ ଦେବେ ଦର୍ଶନ
କରି ଗମିଲେ ଯାମୋ ।

ସିତ-ସୁଚରଣ ବଳାଙ୍ଗୀ
ଲବ୍ଧି ଚହଣେ ଯାଇ,

ଦାଶଦାଶ ବୁଦ୍ଧେ ହେଉଲେ
ସୋରେ ଦେବୀ ଶେତାଲ ୪ ।

ଭାବେ ଭଦ୍ରବାତୀ ୫ ଚରଣେ
ନମି ସାବଣୀ ତୀରେ,

ଚାଉଲେ ଯାନ୍ତିବେ ପ୍ରବନ୍ଧ—
ଚିତ୍ତେ ଶର ଗତିରେ ।

ନାଭିସମ୍ପା କ୍ଷେତ୍ର ୬ ଏ ଅନ୍ତେ
ସୁଦ୍ଧ ବିରଜା ଦେବୀ,

ସ୍ନାନ ଦୈତ୍ୟଶୀ ସୁତୀର୍ଥ
ଦେବ ବସୁଦେ ସେବ ।

୧—ଦାମୋଦର ନାମ । ୨—ସୁବନ୍ଧୁରେଖା ନାମ । ୩—ରେମୁଣା ଗ୍ରାମରେ ଶ୍ରୀବିତୋରା ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ୪—ସୋର ନାମକ ଗ୍ରାମ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ସେଠାରେ ଶେତାଲ ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ୫—ଭଦ୍ରବତୀ ଅଧ୍ୟକ୍ଷାଣୀ ଦେବୀ । ୬—ସାବଣୀ ।

ପତିତପାବନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ
 ଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର-ଉପୁତା,
 ଉତ୍ତଳ-କାନ୍ତବୀ, ଉତ୍ତଳ—
 ତାରୁ କଟି-ମେଶଳା ।
 ଜମେ ପାର ହୋଇ ବସିଲେ
 ଯାଇ କଟକଚଣ୍ଡୀ,
 ସରୁ କାରୁ ସୁଶ୍ରୁତରେ ସେ
 ଥାନ୍ତି ବଦଳ ମଣ୍ଡି ।
 ଚକ୍ର ଯାଇ ପାନ୍ଥେ ଭେଟିଲେ
 ପଥେ ଏକାମ୍ରବନେ ୧
 ଶୌରୀ ସଙ୍ଗେ ଚକ୍ର ଦର୍ଶନ
 କଲେ ବୃଷଭାସନେ ।
 ନାଶକେତ ତାଳ ପୁନଃ—
 ଶ୍ୟାମ ସାକ୍ଷିଗୋପାଳେ,
 ଶୋପାଳ-ଚରଣ-ରେଣୁରେ
 ଚିତା ବାଟି କପାଳେ,
 ମିଳିଲେ ଚକ୍ରେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରେ
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ଦୈତ୍ୟେ ପୁରେ,
 ବହୁରେ ସାକ୍ଷୀଙ୍କେ ପ୍ରଣାମ
 ତାରୁବୁଦ୍ଧ ଠାକୁରେ ।
 ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆରତ, ସିଂହାର—
 ବେଶ କର ଦର୍ଶନ,
 ମଣିରେ ସାର୍ଥକ ସବଳେ
 ସ୍ତ୍ରୀସ୍ତ୍ରୀ ଚର୍ମନୟନ ।
 ସାକରେ ସେବଣ ପ୍ରଭୁଙ୍କ
 ପୁର ମହାପ୍ରସାଦ,
 ଶକ୍ତିରେ ମନସ୍ତୁ ଅକାଳ
 ପାପ ତାପ ପ୍ରମାଦ ।
 ମାରଣେସ୍ତୁ ଲୁହୁହୁମ୍ବାଦି
 ପଞ୍ଚ ସୁଦୀର୍ଘ ସେବ,
 କଲେ ଅଷ୍ଟ ଶମ୍ଭୁ ଦର୍ଶନ
 ଅଷ୍ଟ ଶବ୍ଦେ କେବୀ ।

୧—ବୃକନେଶ୍ୱର ଶେଷ ।

ପତିତପାବନ, ଶାବନ ୨
 ବୃଷ୍ଟି, ସୁର୍ଯ୍ୟ, ମାଧବ,
 ଅନନ୍ତ, ନୃସିଂହ, ଗଣେଶ,
 ଉମା, ଉମାବତ୍ସଲ ।
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ସରସ୍ୱତୀ, ବସୁଦ୍ଧ
 କଲ୍ପବଟ, ବାମନ,
 ବହୁ ଦେବଦେବୀ ବଲେ ସେ
 କୀର୍ତ୍ତୀଚଳେ ଦର୍ଶନ ।
 ମଠ ଦେବାଳୟେ ଦେଖିଲେ
 ନାନା ଶିଳାଚାତୁର,
 ଚକ୍ରେ ଦକ୍ଷିଣେ ଗମିଲେ
 ଚେଳିକୀଚାକ୍ତି ପୁରୀ ।
 ମାତ୍ର ପଥ ଭୁଲି ମିଳିଲେ
 ଅସି ଶ୍ରମ ଅବୁଲେ,
 ଚର-ବହୋବନୀ ମୟାଳ—
 ମୟୀ ଚକ୍ରବା ବୁଲେ ।
 ତା' ଛୁଡ଼ୁ ସୁନ୍ଦର ତାଣ୍ଡବେ
 ଫୁଲି ଉଠଇ ମନ,
 ମହାଶୋଭାସୁଖି ଦର୍ଶନେ
 ମହାବନ ଭାବନ ।
 ଅନନ୍ତର ବିପ୍ର ସହଚର
 ଉଦେ ବୁଦେ ବୁଦିରେ,
 ଅଶ୍ୱେତୁଣ ବଲେ ଅନନ୍ତେ
 ଏବ ଶୁଦ୍ରବୋଲିବେ ।
 ବେଳାଭୂମି ଛାଡ଼ି ମଧ୍ୟାହ୍ନ
 ସେବେ ତାଣ୍ଡବ ଚର,
 ଅସି ଦେଉଥିଲୁ ଚେତନ
 ଚର-ବା ଭାବ-ରହୁଣୀ ।
 ପାଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ ରୁଣି ଅବୁଲେ
 ବାଲିକଣ୍ଠୀ ଅଚଳେ,
 ଅନୁଭୂତ ବାଳେ ଚଳଇ
 ଚର ଅତି ଚଞ୍ଚଳେ ।

୨—ହନୁମାନ ।

ଅବସ୍ଥା ଚରଣା ଚରଣା
 ଦକ୍ଷେ ଯେ ଗତିରେଖା,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀରା ତାହା ପରବେ
 ଆଉ ନ ଗଲ ଦେଖା ।
 ଅସ୍ବେଦ-ହୃଦୟେ ଭବିଷ୍ୟ
 ତଥା ଭାବନାବସ୍ଥା,
 ବୁଦ୍ଧିଶ ଚୟୁତ-ସଦ୍‌ବେ
 ଭବିଷ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟ ।
 ଚର୍ଚ୍ଚିତ, ଭାବେର ୧ ଭବିଷ୍ୟ
 ସଦ୍‌ବେଦର ପାଶୁରେ,
 ଶରଣା ଶେଷ, ତତ୍ତ୍ଵ—
 ସ୍ବତ୍ତ୍ଵ ୨ ଦକ୍ଷିଣେତରେ ।
 ସ୍ବେଦେରାଶେ ଲକ୍ଷ ନଗର
 ରମ୍ୟା ସୁଷମା-ଶଶି,
 ମାଦେନ ମୁକୁତେ ଲଗିଲ
 ଅସି ତୀରେ ଚରଣା ।
 ଅଗ୍ନେ ଅଗ୍ନେ ହୃଦ ତାହାରେ
 ପକ୍ଷେ ଭାବ ହିତଶ,
 ଗାଧେୟ ପଶ୍ଚାତେ ତାହାନ୍ତ
 ତଦା ସମ ଲକ୍ଷଣ ।
 ଅତଡ଼ମି ବହୁ ପ୍ରାନ୍ତର
 ଗ୍ରାମ ଶିବ ବାନନ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀରା ବୁଦ୍ଧେ ଶାନ୍ତି
 ବୁଦ୍ଧି ବଳେ ଯାପନ ।
 ଭବିଷ୍ୟେ ପର ଦିବସେ
 ଲକ୍ଷ୍ମୀରା ନଗରେ,
 ମହାବ୍ରହ୍ମ ସବୁ ତତ୍ତ୍ଵବା
 ଶାର ଚରଣ ଧରେ ।

ନବ ଅଗନ୍ତିବ ସ୍ବଭାବେ
 ଦାଟ ଶାଟ ଅବଶା,
 ସିନ୍ଧୁ ତୀରେ ତୀରେ ତାହାରେ
 ତଥା ଦୋଲଣ ଦଶା ।
 ଦୃଢ଼ାନଶ୍ଚରେ ମିତରେ
 ଶାର ସେ ତନି କଣ,
 ଭବିଷ୍ୟ-ବିମଳା ଦେବୀବ
 ମଧୁବଦ ଯେ ବନ ।
 ରସାତ, ଦେବୀ, ପନସେ
 ବଦ ଅତି ଶାନ୍ତ,
 ଧରନ୍ତି ଫଳ ଅବାତେ
 ତହିଁ ପାଦପଦ୍ମ ।
 ଦେବୀ ଅଗନ୍ତିବ ଶାନ୍ତ
 ଦୋଲ ଚୟୁତାନ୍ତର,
 ଭବିଷ୍ୟେ ସବୁରେ ବିଶ୍ରାମ
 ତହିଁ ଦକ୍ଷେ ମାତର ।
 ସିଦ୍ଧିତ ପଥେ ଶିଶୁତେ
 ତାହା ତାହା ସେଠାରୁ
 ଦକ୍ଷିଣ ସମୁଦ୍ର ତୀରେ
 ଶାର ଚେତରେ ବାହୁ ।
 ବନମାଳୀ ଦେବବର ସେ
 ସ୍ଥାନ ପ୍ରିୟାଧିଷ୍ଠାନ,
 ପୁଣି ସେ ଠାବରେ ଭବିଷ୍ୟ—
 ବଦ ଚୟୁତମାନ ।
 ଦେବବ୍ରାହ୍ମ ମଣି ତାହାକୁ
 ତହିଁ ବିରାଟ ବାସ,
 ତତ୍ତ୍ଵରେ ବେଦେ ବିବସ
 ଦୋଲ ଅତି ଭବାସ ।

ଶକ୍ତି ସର୍ଗ

—ମଙ୍ଗଳ ଗୁଣ୍ଡା—

ଶିବରାଜ ନାମେ ବୃଦ୍ଧ ସୁରଙ୍ଗୀ ଉତ୍ସବ,
ଅନପତ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରାପ୍ତ ଲୋଚନର ।
ସୁରଙ୍ଗୀ ସୁରଙ୍ଗୀ ଚକ୍ର ଦେଇ ଅସୁରକ,
ଗଣିଲେ ପ୍ରଜାଏ ମନେ ଉପହବ ଦବ ।
ସୁରଙ୍ଗୀ ସେନାପତି ବାଳୁ— ବିଶୋଇ ନାମରେ,
ଡବାଇ ପ୍ରଜାକୁ ଦେଇ ଖେଳୁଛୁ ପ୍ରାମରେ,
ବୋଇଲେ ସବୁକେ ତାର ଦେବୀଙ୍କ ଆବାସେ,
ସୁରା ପାଇଁ ଜଣାଇବା ଜୁଗୁପ୍ସିନୀ ପାଶେ ।
ସେନାପତି ଆଶାବାଦୀ ଦୋଇଣ ଭଲନା,
କଲେ ସବେ ସମାସ୍ତେତ୍ତେ ଦେବୀ-ଆସୁଧନା ।
ବଳ ପୁରାବିଦେ ଦୋଇ ସୁପ୍ରସନ୍ନା ମତି,
ବିହରେ ଆଦେଶ ଦେବୀ ସେନାପତି ପ୍ରତି—
“ବାଣୀଠାରୁ ଆସୁଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ସୁତୋଶୁର,
କର ରେ ପ୍ରତୀକ୍ଷା ସବେ ମାତ୍ର ସମ୍ଭବର ।
ତଦବଧି ସୁତାସନେ ତୁମ୍ଭିକା ସ୍ଥାପନ—
କର କରୁଥିବୁ ତୁମ୍ଭ ପରଜା ପାତନ ।
ପାଇରୁ ନଦୀରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ସେ ତୁମ୍ଭିକା ବାଞ୍ଛ,
ସୁତାରୁପେ ସ୍ଥାପିବୁ ତା ମୋ ଆଦେଶ ଗାଢ଼ ।”
ଶୁଣି ସେନାପତି ଲଭୁ ଅନଳ ଅପାର,
ଜୁଗୁପ୍ସିନୀ ପଦେ କଲେ ସାକ୍ଷୀରେ କୁହାର ।
ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳେ ସକାଳ ଶିବବା,
ସାହସରେ ନଦୀଗର୍ଭ ଆସିଲେ ତୁମ୍ଭିକା ।
ସ୍ଥାପିଲେ ତାହାକୁ ସୁରା ପଦେ ସଥାବଧି,
ଗାଢ଼ଲେ ବିଶୋଇ ସୁରା ଦୋଇ ପ୍ରତିନିଧି ।
ଅନନ୍ତର ବିହବାଳ ଅନ୍ତେ ନିନୟନା,
ସୁପ୍ରସନ୍ନ-ପତ୍ନୀ ପ୍ରତି ଦୋଇ ସୁପ୍ରସନ୍ନା ;
କହିଲେ “ଏ ଅସୁରକ ସୁରା ଦୁଶ-ସୁଖ,
ଏବେ ତାଳ ପରେ ଏବେ ସିବ ଶ୍ରେ ପ୍ରଭାତ ।”

ଦେବୀଙ୍କ ଏ ଆଜ୍ଞା-ବାଣୀ ଶୁଣିଣ ସେବକ,
କଲ ବଡ଼ ପ୍ରତି ଲଭୁ ଅତୀବ ସୁରକ ।
ପ୍ରବେ ତୁଷ୍ଟ ଦୋଇ ଦେବୀ ଦେଇ ଦରଶନ,
ଭାଷିଲେ ମଧୁର ବାଦ୍ୟେ ସୁରକେ ଏସନ,—
“ଆସିବୁ ବାଣୀରୁ ମୁହିଁ ସୁରା ତୁମ୍ଭପାଇଁ,
ନିଶ୍ଚୟ ସେ ସୁରଙ୍ଗୀର ଯୋଗୀ ନରପାଇଁ ।
ଆସିଲେଣି ଦୁଇ ଭାଇ ଭବେ ବୁଦ୍ଧ ଜାଣେ,
କସା କରୁଛନ୍ତି ସିନ୍ଧୁ— ତାରେ ଦାରୁଣାମେ ।
ଚନ୍ଦ୍ରବିଶ ଅନ୍ତର୍ଗତ ତାଳଂଶେ ବେନି,
ପରୁଛନ୍ତି କଲ ସୁରକନା ଶେନି ।
ପରମ ବୈଷ୍ଣବ ଭବେ ମହାସା ବିଶେଷ,
ଧରୁଛନ୍ତି ସୁରା ସୁରା ସୁବୈଷ୍ଣବ ବେଶ ।
ବିଶୋଇକି ବଡ଼ ତାଙ୍କୁ ଆଣି ସେ ବଡ଼ଦେ,
କସାକୁ ସୁରକିଆନେ ସୁରକିଆସନେ ।”
ଏହା ଭାଷି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ ଦେଲେ ତ୍ରିମବତୀ,
ବହୁଲ ସୁରକ ସବୁ କଥା କାହୁକତି ।
ଲଭିଲେ ବିଶୋଇ ଶୁଣି ବିପୁଳ ଆହୁତ,
ଗ୍ରୀଷ୍ମ ମେଘନାଦ ତ ସଥା ଶୁଣି ମେଘନାଦ ।
ସେହିକ୍ଷଣି ବହୁବିଧ ଭାବେ ସମ୍ଭାର,
ନାଗରକ ସବୁ ବାଳୁ ଦୋଇଲେ କାହାର ।
ସଥାକାଳେ ପ୍ରବେଶଲେ ଦାରୁଣାମେ ଯାଇଁ,
ପୁରୁ ମୁହିଁ ପ୍ରଭେ ଭବେ ବୁଦ୍ଧ ଦୁଇ ଭାଇ ।
କର ଯୋଗ ଭାବ ଦୋଇ ବିଶୋଇ ଅଦୃଶେ,
ନିବେଦିଲେ ସବିନୟେ ବେନିକ ଛାମୁରେ—
“ଭୋ ଦେବ ! ସୁରଙ୍ଗୀ ସୁରା ଅନ୍ତ ଅସୁରକ,
ଦୋଇଛନ୍ତି ପ୍ରଜାପୁଷ୍ଟି ଦୀନ ଅଭିଷେ ।
କରନ୍ତି ବିକଷେପ ଚକ୍ର ଦେବେ ବସନ୍ତର,
ଶ୍ରୀମୁଖ ଆଦେଶ ଏହା ଜୁଗୁପ୍ସିନୀକର ।”

*—ମୁର ।

ଏହା ଭାଷି ଶେନ ତାଙ୍କୁ ସାନ ବାହନରେ,
 ସମାପ୍ତବେଳେ ଶେନ ଗଲେ ସୁରଙ୍ଗୀ ଜଗରେ ।
 ତୁମ୍ଭିକା ଦେଖିଣ ଭବେ ବୁଦେ ଦେନ ଭାବ,
 ବିଚାର କଲେ ଏ ନିଷ୍ପେ ପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ୱନାଥ ।
 ସଂସ୍ଥାପି ତାହାଙ୍କୁ ଅସ୍ତେ ତୁମ୍ଭେଶ୍ୱର ନାମେ,
 କିନ୍ତା ଦେବାଳୟ ରୁଚ ସେ ପ୍ରକୃଷ୍ଟା ଶାମେ ।
 ପଛେ କଲେ ସିଂହାସନ ଆସ୍ତେଦଶ ଭବେ,
 ମହାପାତ୍ର ପଦେ ଦେଲେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବୁଦେ ।
 ଭବେ ଗୁଳ ଗୁଳତରେ ଗୁଳାର ଶ୍ରୀବୁଦ୍ଧି—
 ଦେଲେ ସଂସାଧୁତ, ପ୍ରଜା ରହିଲେ ସମୃଦ୍ଧି ।
 ବାର ବର୍ଷ ଗୁଳା ତୁଷ୍ଟି ସେ ଗୁଳ ଭଦ୍ରାସୀ,
 ଅବାଳେ ଭୁବନ ତେଜ ଦେଲେ ସୁରବିବାସୀ ।
 ଅନନ୍ତର ଗୁଳା ଦେଲେ ବୁଦେ ମହାମତ,
 ଦେବୀଙ୍କ ଚରଣା ଥିଲା ପୁଣି ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ।
 ସୁଧୂଷିତ ରୁଦ୍ରା ସେହୁ ଥିଲେ ନରପାଳ,
 ଶିଂଶ ବର୍ଷ ଗୁଳା ପାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତ ଦେଲେ ବାଳ ।
 ତଦନ୍ତେ ଶଙ୍କର ଗୁଳ ବୁଦେକ କୁମର,
 ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ସମ୍ପ୍ରସାର ଦେଲେ ଦଣ୍ଡଧର ।
 ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ବିଶ୍ୱନାଥ ନୃପତି ଅଦର୍ଶ,
 ପାତ୍ରରେ ସୁରଙ୍ଗୀ ଗୁଳା ବସ୍ତ୍ରାବଶ ବର୍ଷ ।
 ପରେ ଗୁଳା ଦେଲେ ତାଙ୍କ କୁମାର ଶ୍ରୀରାମ,
 ଶ୍ରୀରାମ ସଦୃଶ ସର୍ବ ଶୁଭ-ସୁଖଧାମ ।
 ଶ୍ରୀ ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ଶେମଶ୍ରୀ ନୃବର,
 ରଚିଲେ ଶ୍ରୀରାମ ଗୁଳ ସଦୃଶେ ସମର ।
 ତତ୍ତ୍ୱେ ସିଂହରେ ତହିଁ ଶ୍ରୀରାମ ଗୁଳନ,
 ରୁଦ୍ଧରେ ଅଭେଦୀ ଦୂର୍ଗ ବର ସଂସ୍ଥାପନ ।
 ସେ ସ୍ଥାନେ ନିବସି କଲେ ପୁନଶ୍ଚ ଆଦୃକ,
 ଅବିକଳ-ଧୂମକେତୁ ସେ ମହାନରକ ।
 ତେନ୍ଦ୍ରାବଶ ବର୍ଷ ଗୁଳା ବର ଧର ପରେ,
 ପ୍ରାଚୀନ ଶାସନେ ଗଲେ ଦେବୁଷ୍ଟ ନଗରେ ।
 ଏ ପଛେ ନୃସିଂହଗୁଳ ଶ୍ରୀରାମ ଅସ୍ତକ,
 ଗୁଳା ଦୋଇ ଭଗାଉଁରେ ବସୁଳ ଶିଶୁଣୀ ।

ଏବାସ୍ତବ ଶତବର୍ଷ ଦେଲେ ତାହାଙ୍କର,
 ଗୁଣୀଙ୍କର ଦେଲେ ଅସି ସତ୍ୟାଶୀ ବସୁର,
 ତଥାପି ନ ଦେଲେ ପୁତ୍ର, ତେଣୁ ନରପତି,
 ବୁଦ୍ଧି କାଳେ ଥିଲେ ଆହୁ ସଦା ଦୃଶମତ ।
 ବାଣୀକେଶ୍ୱର ଶିବରାଜ ବର ଅନନ୍ତର,
 ଗୁଳ୍ୟ ମଧ୍ୟୋ ନନ୍ଦୀଶାମେ କଲେ ସଂସ୍ଥାପନ ।
 ପୁତ୍ରପ୍ରାପ୍ତି ଆଶେ ଗୁଳ ସେ ଶିବଙ୍କ ପାଶେ,
 ପତିଲେ ଧାରଣା କିନ୍ତେ ରହି ଭବପାସେ ।
 ନିଶୀଥେ ଶଙ୍କର ତାଙ୍କୁ ଦେଲେ ଦରଶନ,
 ଅଦେଶିଲେ—“ଭୂଂ ଭୂଂ ଦେ ନୃପ ବହନ ।
 ଭୁକ୍ତି-ତୋରେ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ବାନ୍ଧିଛ ଦୃଢ଼ସ୍ତ,
 ସେ ଫଳେ ମୁଁ ଦେବି ନିଷ୍ପେ ତୁମ୍ଭର ଚନ୍ଦ୍ର ।
 ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷମାତ୍ର ରହି ତୁମ୍ଭ ଗରେ,
 ବାହୁଡ଼ି ଆସିବ ନିଜ ଧାମକୁ ତସ୍ମିନ୍ ।”
 ଏହା ଭାଷି ଆଶୁତୋଷ ଦେଲେ ଅନ୍ତର୍ଜାନ,
 ଆଶା ବାନ୍ଧି ନୃପ କଲେ ସୁସ୍ଥାନେ ପ୍ରସ୍ଥାନ ।
 ଅନନ୍ତର ଗୁଳପୁତ୍ର ରୂପେ ବ୍ୟୋମଦେଶ,
 ତଳ ରହି ବିଚରରେ ଆନନ୍ଦ ବିଶେଷ ।
 ଦେଲେ ସେହୁ ଗୁଳା, ଧରି ନନ୍ଦଗୁଳ ନାମ,
 ନନ୍ଦଗୁଳ ପୁର ନାମେ ବସାଇଲେ ସ୍ଥାନ ।
 ଶୋଭାଶୁର ଅବତାର ଦେଲୁ ସେ ସତତ,
 ସଂସାରରେ ବାହ୍ୟ ମିଶି ଶୋଭେ ଥିଲେ ରତ ।
 ନ ରଖି ପ୍ରତ୍ୟାଶା ବିଚ୍ଛି ବର୍ମଫଳ ପ୍ରତି,
 କରୁଥିଲେ ବର୍ମ, ଯଥା ଜଳକ ନୃପତି ।
 ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ବସୁଧେନୁ କାଳେ,
 ଦେବୁ ତେଜ ଗଲେ ନୃପ ନିଜ ଚର ଆଳେ ।
 ମତ ଦେହେ ତାଙ୍କ ପୁର ପ୍ରଦତ୍ତ ଅକାରେ,
 ବିଶ୍ୱଗୁଳ ସମାଧୁସ୍ତ ଗୁଳ-ବୀରଦାରେ ।
 ସେ ସମାଧୁ ଲେଖି ଶିବ ଦୋଇ ସମୃଦ୍ଧତ,
 ବିଶ୍ୱନାଥ ନାମେ ଦେଲେ ଶେଷେ ଅଭିହିତ ।
 ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ପୁରଗୁଳ ଗୁଳା ଦେଲେ ଗୁଳା,
 ବତାଇଲେ ସେହୁ ଭବେ ପିତୃଭୁକ୍ତି-ବାଳା ।

କଳମାଣି କୁଣ୍ଡଳାଅ ଶିବଙ୍କ ଦେଉଳ,
 ସଂସ୍ଥାପିଲେ ପିତୃ-ସ୍ମୃତି ସେ ନୃପଶାଳୁଳ ।
 କୁଣ୍ଡଳାଅ ଦେବାଳୟ ନାମେ ସେ ମନ୍ଦିର,
 ଅଦ୍ୟାପି ମଣ୍ଡିତ କରୀ—ନଦୀ ତାରୁ ଚୀର ।
 ସୁରସୁରସୁର ନାମେ ସ୍ଥାପି ଶ୍ରେବାଳୟ,
 ବରପାଲନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାପୀ ସମଜା ସଞ୍ଜୟ ।
 ବୟାଳଗ ବର୍ଷକାଳ ଭୁଞ୍ଜି ସେ ରାଜକୁ,
 ଅନନ୍ତା ଶରୀର ତେଜ ରହୁରେ ପଞ୍ଚକୁ ।
 ସଦୃଶତା ଦେଲେ ତାଙ୍କ ଧାର୍ମିକ ରମଣୀ,
 ତରୁତ ସତୀର—ଶାଶ— କୁଶୋଧୃତ ମଣି ।
 ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ରାମରାଜ ବର୍ଷ ଏବାଦନ,
 ଧର୍ମେ ରାଜା ପାଲ ବସେ ପୁରୀ-ଆସୁଦେଶ ।
 ଅତଃପର ଶ୍ରୀମୁକୁନ୍ଦ ରାଜ ମହାଜନ,
 ମଣ୍ଡିରେ ସୁରଙ୍ଗୀ ରାଜା— ରାଜସିଂହାସନ ।
 ଶୋଭାଲକ୍ଷ କଳାଧାର— ମୁକୁନ୍ଦସାରର,
 ବାମ ସହ ବରହନ୍ତ ନାମକୁ ଅମର ।
 ଆବର ମୁକୁନ୍ଦରାଜ— ସୁର ଗ୍ରାମ ସ୍ଥାପି,
 ଶୋଭାଲକ୍ଷେ ବହୁ ସର ବହୁ ବୃଦ୍ଧ ବାଣୀ ।
 ସଙ୍ଗୀତେ ସେ ଥିଲେ ସବୁ ସାଙ୍ଗୀତକ ଗୁରୁ,
 ଭ୍ରମୁ ଥିଲେ ମଞ୍ଚରୀ ଅବା ଅପଣେ ଭ୍ରମୁରୁ ।
 ଭୃତ ତାଙ୍କ ମଧୁ ବଣୁ ସୁଧାମୟ ଗାନ,
 ଅଭିଷାରେ ଦୁରନ୍ଧର ଶ୍ରୋତା-ବାଦ୍ୟାଜନ ।
 କିଶେଷେ ସେ ବୀଣାବାଦୀ ବାଦନପ୍ରଦୀଶ,
 ବାଦୀ ଶୁଣି ସିବ ନିଷ୍ଠୁ ପାଷାଣ ଦ୍ରବଣ ।
 ଭାକୁଥିଲେ ଦେଖି ତାଙ୍କ ବାଦକପଦକ,
 ଧରନ୍ତି ଭାରତୀ ତ ସୁରୁଷ ନୃପ ?
 ଭ୍ରମୁଥିଲେ ଅବା ମର୍ଦ୍ଦିମଣ୍ଡଳେ ନାରଦ
 ସଙ୍ଗୀତ—ନିପୁଣ ବୀଣା— ବାଦୀ-ବିଶାରଦ ।
 ଘୋଷିତ ତାଙ୍କର ଦଶ ବିଶେଷ ସୁଗୀତ,
 ଭୁଜସମ୍ରାଟ ଦେଲେ ଗୁଣ ପରୀକ୍ଷା ।

ଦେଶର ନୃସିଂହଦେବ ସେ ବାଳ ସମ୍ରାଟ,
 ସରସ୍ୱତୀ ଗର୍ଭିଣୀ ଗାରୀ ଛାଡ଼େ ତାଙ୍କୁ ବାଟ ।
 ଶ୍ରୀମୁକୁନ୍ଦ ଦଶନାଥୀ ହୋଇ ଦେବପାତ,
 ନୀତାତଳେ ଯାଇ ବସେ ସମ୍ରାଟେ ସାକ୍ଷାତ ।
 ସଙ୍ଗୀତ ଅଭାବ ତହୁଁ ଦେଲେ ପରସ୍ପର,
 ବାଜିଲ କିନ୍ତୁ ବାଦୀ ସୁମଧୁର ସ୍ୱରେ ।
 ସଙ୍ଗୀତେ ଭୁଜସମ୍ରାଟ ଥିଲେ ଦେ ପଣ୍ଡିତ,
 ମୁକୁନ୍ଦଙ୍କ ସ୍ୱରଣେ ଦେଲେ ତଥାପି ମୋହନ ।
 ରାଗାଲକ୍ଷେ ତହୁଁ ତାଙ୍କୁ ମହାସମାଦରେ,
 ବଦିଲ ବିନକୁ ବିନ ପ୍ରୀତି ପରସ୍ପରେ ।
 ଭକ୍ତମଣି ତ ବାରଣ୍ଡ ଭୁଜନରେଶ,
 ବାଣସୁର ନୃପେ ଦେଲେ ପାଣଦଣ୍ଡାଦେଶ ।
 ଶୁଣି ସୁରଙ୍ଗୀଶ ଏହା ଦୟା ବକ୍ତି ମତେ,
 ବହୁରେ ସମ୍ରାଟ ପାଶେ କଳସୁ ବଚନେ—
 “ସଦୃଶେ ପିତା ଅତେ ଦୃଢ଼ାମହାଦାରୁ,
 ବଳେ ପଦଭେଦ ଦଣ୍ଡ ଶିରଂଶୁଦାରୁ ।
 ବାଦିନେଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ଭୁଜ ଅ ପଦବୀ,
 ବିଅସାଉ ପାଣଦଣ୍ଡ ମୁଦ୍ରି ନପ—ରକ୍ତି ।”
 ଭୁଜନ ମହାଦେବି ନୃପେନ୍ଦ୍ର ଦେଶରୀ,
 ତଥାପୁ ଭଜାର ଦଣ୍ଡ କିନ୍ତୁରେ ସେପରି ।
 ସୁର ହୋଇଥିଲେ ସୁର ସୁରଙ୍ଗୀଶେ ପ୍ରୀତି,
 ସୁରୀତ ଶ୍ରବଣେ ଦେଲେ ଅଧିକେ ମୋହନ ।
 ସଞ୍ଜେଷ୍ଟ ପ୍ରଣାମା ତାଙ୍କୁ ବଲେ ବାଦସ୍ୱାର,
 ସୁଣି ଇଚ୍ଛା ବଲେ ଦେବେ ଶୋଭା ସୁରସ୍ୱାର ।
 ବୁଝନ୍ତି ସୁଣିତେ ପିତା ସୁଣିତ ସମ୍ରାଟ,
 ତରୁଣ ସୁଶାନ୍ତ ରୂପ ସୁରସ୍ୱାର ବାନ ।
 ତାହୁଁଷ୍ଟ ଭାବରେ ତାଙ୍କ ଗୁଣ ଅନୁଭବ,
 ପ୍ରଦାନରେ ତାଙ୍କୁ “ଦୁରତନନ” ପଦବୀ ।
 ରାଜ ରାଜଦତ୍ତ ପଦ ମୁକୁନ୍ଦ ନୃପର,
 ସେହି ନାମେ ବସାଇଲେ ଗ୍ରାମ ମନେହର ।

ଦ୍ଵାଦଶ ଶା ନାମେ ଏବଂ ପ୍ରବଚନ ନଦାବ,
 ସେବାଳେ ବିପ୍ରାବିପ୍ରମ୍ଭ ଅତୁଳ ପ୍ରଭାବ ।
 ଦ୍ଵାଦଶ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁର ସର୍ବ ନରକରେ
 ଅସିଲେ ସବଳେ ତହିଁ ତା ପାଶେ ସବୁରେ ।
 ସର୍ବୋପରି ମୁକୁନ୍ଦଙ୍କ କରେ ସେ ସଜ୍ଞାର,
 ପ୍ରଦାନରେ ଅସ୍ତ୍ରାଦିଶ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପହାର ୧ ।
 ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞ ବର୍ଷ ଗୁଣ ଶାନ୍ତି ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦ,
 ଅନାମୟ ଧାର୍ମ ମାରି ଲଭିଲେ ମୁକୁନ୍ଦ ।
 ପରେ ଗୁଣା ଦେଲେ ତାଙ୍କ ସୁଖ ଦାମୋଦର,
 ଦୟାଶୀଳ କ୍ଷମାଶୀଳ ବୈଷ୍ଣବପ୍ରବର ।
 ଶ୍ରୀଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ଶେମଣ୍ଡୀ ନୃପତି,
 ଲଭି ତାଙ୍କ ରୂପେ ଗୁଣେ ବିଶେଷ ଚୂପତି,
 ଗୁଣପ୍ରମତେ ଗୁଣ ବରଣ ସମ୍ମାନ,
 ତାମାରୁ ପଦରେ ବସି କରେ କନ୍ୟାଦାନ ।
 ବାରବର୍ଷ ମାତ୍ର ପ୍ରଜା ଶାନ୍ତି ଦାମୋଦର,
 ନରଦେବ ତେଜ ଗଲେ ଅମର ନଗର ।
 ଅନନ୍ତର ବିମଣ୍ଡିଲେ ଗୁଣପ୍ରଦାୟନ,
 ଶ୍ରୀଗୋପାଳପୁଜନାମେ ତାହାଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
 ଜଗନ୍ନାଥ-ଜେମା ତାଙ୍କ ପାଟି ମହାଦେବୀ,
 ମଣ୍ଡପରେ ବୃନ୍ଦାବୀ ସେ ସ୍ଵାମିପଦ ସେବି ।
 ତାତ ଦେଲେ ତାଙ୍କ ଗର୍ଭ ସୁଖର କୁମାର,
 ମାହେଶ୍ଵରୀ ଗର୍ଭ ତାତ ସେସନ କୁମାର ।
 ମହୁଣ ନରେନ୍ଦ୍ରବନ୍ଧ୍ୟା ରୂପଗୁଣବତୀ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ଶ୍ରୀଗୋପାଳପୁଜ ଦେବ ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ।
 ଯଥାକାଳେ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ମହୁଣଶଙ୍କର,
 ବର୍ଣ୍ଣନା କୁଅନ୍ତେ ସେ ଦେଲେ ଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ —
 “ମୋହର ଚନ୍ଦ୍ରା ଗର୍ଭ ଜଳେ ସେ ସୁତ,
 ଦେବ ସେ ସୁରଙ୍ଗୀ ସୁର ଧାମେ ସୁରୁକୂଟ ।
 ଏହି ସତୀ କରେ ଦେବି ତନୁଜା ଅବଶୀ,
 ଅନୀଥା ନୋହିବ ତୁ ମୋହର ମାନସ ୨”

ଶୁଣିଣ ଏ ବକ୍ତବାଣୀ ଶ୍ରୀଗୋପାଳପୁଜ,
 ବୁଝିଲେ ଶୁଣିଲେ ମଣି ବୁଝିଲେ ବ୍ୟାଧି,
 ବୋଲିଲେ — “ମୋ ବଂଶଦୀପ ସୁଖ ଦୁଃଖର,
 ଆଉଁ କେଉଁ ଲେଖା ମୋର ସଦୃଶ କୁମର ।
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତ ବିବସ ଦେବେ ଉପେକ୍ଷି ଭାସୁରେ,
 ସୁଧାଧାର ଶଶୀ କ୍ରମ୍ଭ ତାରଦାନକରେ ?”
 ଏ ସବଳ ସମାଚାର ଶୁଣି ଦୁଃଖର,
 ଜନକ ସଦାଶେ ଅସି ମିଳିଲେ ସବୁର ।
 ବୋଲିଲେ — “ପବନ ଶକ୍ତି କୁଳେ ଏ କଳର,
 ଜୀବନ ବିନାଶପାତ୍ର ବଳ ଉତ୍ସାହନ ।
 ଦେବି ନାହିଁ ଗୁଣା ସତୀ ବରୁଣ ନିବାସ,
 ବରୁଣ ମହୁଣପତି ପ୍ରସାଦ ସ୍ଵୀକାର ୩”
 ଯଥାକାଳେ ଦେଲେ ତହିଁ ବ୍ୟାଧି ସମ୍ପନ୍ନ,
 ପତିଗଣ ଦୁଃଖର ନାମେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ।
 ମହୁଣ-ବେମାଙ୍କ ଗର୍ଭ ହୋଇଲେ ସମ୍ଭୂତ,
 ବେଶବ ସୁରୁଷୋଭନ ନାମେ ବୁଝୁ ସୁତ ।
 ବାର ବର୍ଷ ଗୁଣା ଶାସି ପରଦୁର ମାଣ,
 କରେବ ଶ୍ରୀଗୋପାଳପୁଜ ନିବିଡ଼େ ପ୍ରୟାଣ ।
 ଅନନ୍ତର ଦୁଃଖର ବିଚାରରେ ମନେ,
 ବସାଇବେ ବେଶବଙ୍କୁ ଗୁଣପ୍ରଦାୟନେ ।
 ମାତ୍ର ତହିଁ ଅସ୍ଵୀକୃତ ହୋଇଣ ବେଶବ,
 ବୋଲିଲେ — “ତ ଲେଖା ମୋର ବିଷୟ ବୈଭବ ।
 ନୀୟମର୍ମମତେ ତୁମ୍ଭେ ଗୁଣା ଅଧିକାରୀ,
 ମୁଁ ପିତା ସେବକ ତବ ଆଜ୍ଞା ଅନୁସାରୀ ୪”
 ତୁମ୍ଭେ ହୋଇ ଦୁଃଖର ବେଶବ ବଚନେ,
 ବସାଇଲେ ତଦନୁକୂଳ ଗୁଣପ୍ରଦାୟନେ ।
 ତହିଁ କିନ୍ତୁବାଳ ପରେ ଜଗନ୍ନାଥେ ଯାଇ ୫
 ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ଶ୍ରୀ ଦୁଃଖର ଗୁଣାପାତ୍ର ୬ ଧାୟୁ ।
 ହୋଇଲେ ସୁରୁଷୋଭନ ସୁରଙ୍ଗୀ ନୃପତି,
 ପାଲିଲେ ପ୍ରବୃତ୍ତପୁଣି ଧର୍ମେ ରହି ମତି ।

୧—ହସ୍ତ, ହସ୍ତୀ, ତଥାସ୍ତର ପ୍ରଭୃତି ।

୨—ଜଗନ୍ନାଥରେ ତାଙ୍କର ମହାନାମ ସ୍ତୋତ୍ର ।

୩—ହସ୍ତହରଣର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଚର-ବୌମାରୁଦ୍ଧ ସେ କଲେକ ଧାରଣ,
 ଦାରପରିସଦ୍ଧ କେଣୁ ନ କଲେ ଗୁଳନ ।
 ପାଳି ଦୁଇ ବର୍ଷ ମାତ୍ର ଦେଲେ ସେ ଗୁଳନ,
 ମଣ୍ଡିଲେ କେଶବ ଚକ୍ର ଗୁଳନିଦ୍ରାସନ ।
 ମାତ୍ର ଏକ ବର୍ଷ ତାଙ୍କୁ ଦୂରକୁ ଅନ୍ତର,
 ସୁରଙ୍ଗୀ ସୁରଙ୍ଗୀ ଅଦା ଦେଲେ ଅଗୁଳନ !
 ଅନାଥ ଦୋଳରେ ପ୍ରଜା, ଅନାଥା ଧରଣୀ,
 ଝୁରୁଲ ନରଣ ଯଥା ମଣିବୁରୁ ପଣୀ ।
 ମନ୍ତ୍ରୀ ପାରିଷଦେ ସାର ଗୁଳାବ ସୁଜାର,
 ବସି ଏକାସନେ ସବେ କଲେକ ବ୍ରତାର ।
 ଅଗୁଳନ ଗୁଳନୀ ଦାସ କରବା କପର
 ଗୁଳା ବର୍ଣ୍ଣଧାର କିନ୍ତୁ କେ ବାଜୁକ ତର ?
 ଗୁଳା ସିଦ୍ଧା ପ୍ରଜା-ପଣୀ ମହାଶୟ ଚରୁ
 ରଖିବ କେ ଉପୁଷ୍ଟ ସେ ପଞ୍ଚରେ ମୁକରୁ ।
 ଅଗୁଳନ ଗୁଳନୀ ଗଣେ ମହା ଉପଦେ,
 ସବୁ ଅସମ୍ଭବ ହୁଏ ସେଠାରେ ସମ୍ଭବ ।
 ଅଗୁଳନ ଗୁଳନୀ ନାଶ ହୁଏ ପ୍ରଜାଧର୍ମ,
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଉପପତ୍ତି ପ୍ରଜା ସେବକ୍ର ଅବର୍ମ ।
 ଏସନ ବ୍ରତାର ସ୍ଥିର କଲେ ସେ ମନରେ,
 ବସାଇବେ ସିଂହାସନେ ଆସି ଦୂରଦୂର ।
 ଚକ୍ର ଗୁଳ-ଉପତାର ଧର ନାଗରବେ,
 ମିଳିଲେ ସକଳେ ଦୂରଦୂରବ ଅନ୍ତବେ ।
 ଦୋଳରେ “ଶୁଣିବା ଦେଉ ଦେ ମହାସା ଆଶୀ,
 ଗୁଳଗୁଳୀ ଦୋଳଅନ୍ତ କବ ପିତୁଗୁଳୀ ।
 ଦେଶେ ଯାଇ ପୁଣି କର ଶୁଣୀ ସିଂହାସନ,
 ବରୁଣୁ କିନ୍ତୁ ସବେ ଏହି ନିବେଦନ ।”
 ଦୋଳରେ ସେ ଚକ୍ର ଭାବେ ଦୋଳ ଗୁଳଗୁଳ,
 “ଗୁଳକୁ ସମ୍ପଦ ମୋର ଗୁଣାବାନ୍ତ ପଦ ।
 ସେହି ମୋର ଧ୍ୟାନ ଭାବ ଗତ ମୁକ୍ତି ଧନ,
 କାହା କିନ୍ତା ଗୁଳନୀ ମୋର ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଗନ ।
 ନରକୁଳେ ମୁକ୍ତି କି ଦେ ଏବେ ଅଗୁଳନ,
 କରବ ଗୁଳିର ବେଳ କରୁ ରୋଜନ ।”

ଏହା ଶୁଣି ଗନ୍ଧ ମିତ୍ର ଅଗୁଳନ ସବେ,
 ବାଦୀସୁଧୀ ମହାଦୁଃଖେ ରହିଲେ ନୀରବେ ।
 ଏମନ୍ତ ସମୟେ ଅସ୍ତ୍ର ଦେଲେ କିନମଣି,
 ଅନ୍ତାଦିର ଅସ୍ତ୍ରଗୁଣ ଅକାଶ ଧରଣୀ !
 ମୟୁରବଣି ଅନ୍ତର ଧରଣେ ଶରଣେ,
 ଦୂରରେ କୁସୁମକୁଳ ଝୁଲି ମହାନିଳେ ।
 ତଦୋପାସନା କିନ୍ତୁ ସୁଖେ ଥୋଇ ଦୁଃଖଭାରେ,
 ଦୂରରେ ବଧୂ-ବାନ୍ଧବୀ କୁମୁଦ ବାସାରେ ।
 ବାଦାର ଶିର କନ୍ଦରୁ ଅସଂଖ୍ୟ ବାଦୁକ,
 ଦଳେ ଦଳେ ଚଉକିଶେ ଗଲେ ଭଜି ଭଜି ।
 ଚଉକିଶେ-ବଧୂ ସଦୃଶ ସମ୍ପାଣି ଗୌଣିକ,
 ଯୋଡ଼ି ଯୋଡ଼ି ଭଜିଗଲେ ଦୋଳଣ ନିର୍ଭୀକ ।
 ସମୁଦ୍ର କ ମୋକ୍ଷ ପ୍ରାୟ ପଣିମାଣା ନାସେ,
 କବଳିକ ସାନ୍ନୀତାର ସୁଖମା ପ୍ରଦାଶେ ।
 ବନ ଶୈଳ ସୀମା ବାର ନ ଦେଲେ ଅନ୍ଧାରେ,
 ରଜନୀ-ଶୁଣିଅ-ଶିବା ଦାବେ ବାରେ ବାରେ
 ନମେ ନମେ ବୃକ୍ଷିରୁ ବସନ ରଜନୀ,
 ନୀରବ ଜିପ୍ସବଧ ଭାବ ଭଜିଲ ଅବନୀ ।
 ସାର ଦେବସେବା ଦୂରଦୂର ଦୂରଦୂର,
 ଅଦାଗୁଣେ ନୁହ ଶାରେ ଦେଲେ ନିଦ୍ରାଗତ ।
 ଅବେଶରେ ଗୁଣାବାନ୍ତ ବାଦାଙ୍କୁ ସଦୟେ,
 ପୁଷନେ ମଧୁର ବାଦୀ ନିଶୀଥ ସମୟେ—
 “ସାଥ ଦୂରଦୂର ବସ ପିତୁ-ସିଂହାସନେ,
 ରାୟ ନାହିଁ ମିତ୍ର ମୁହିଁ ତୁମ୍ଭର ଗଦୁଗୋ”
 ଏହା କହି ଭକ୍ତ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରଭୁ ଭାବସାଦୀ,
 ଅବେଶେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ ଦୋଳଗଲେ ବାହି ।
 ଭର୍ତ୍ତ ବସି ଦୂରଦୂର ତେଜ ସୁପ୍ତାଦେଶ,
 ଗୁଣାବାନ୍ତ ପଦେ ଦେଲେ ବୃକ୍ଷ ବଶେଷ ।
 ଅଦା ଦେଲେ ଚକ୍ରଶେଷ ଅବେଶିତେ ଶୁଭ,
 ଗୁଳଧାନ୍ତୀ ସୁରଙ୍ଗୀକୁ ଦେଶେ ସିଦ୍ଧା ପାଇଁ ।
 ଶୁଣି ଅଗୁଳନେ ଦେଲେ ଅନନ୍ତ ଅପାର,
 ବେଦୀ କି ବକ୍ତବ୍ୟ ସୁଗୀ ବାହୁତ ଅଦାର ।

ଅଥବା କିଶ୍ମତ୍ କଣ୍ଠ — ଚାତକ କଣ୍ଠରେ,
 ଶୁଭିଳ କି ଅଶାସ୍ତ୍ରକ ଶରଣୋଷ ଶରେ ।
 କି ଅବା ଚରପ୍ରକାଶୀ ଦୃଶ୍ୟ ଶ୍ରବଣେ,
 ସୁଧାସାଦୀ ମାତୃଭାଷା ଶୁଭିଳ ବଦନେ ।
 ତହୁଁ ତହୁଁ ହରିହର ଭାବେ ସଦନେ,
 ଚଳରେ ଭାବୀ ନୃପତି ସଙ୍ଗେ କଳକଳେ ।
 ଆଶେ ଗୁଣାକାନ୍ତେ କର ଦୃଶ୍ୟ ସଂସ୍ଥାପନ,
 କିମଣ୍ଡିରେ ହରିହର ପଛେ ସିଂହାସନ ।
 ସିଦ୍ଧାକାରେ ହୋସେନ ଶା କର ଗୋର ସୁଖ,
 ସଦନ ଶ୍ରଦ୍ଧାୟ ନୃପେ କଲ ଅବରୁକ ।
 ରହିଲେ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶୁଭା ହରିହର,
 ଦେଖୁ ବାଦନେ ସେ ଥିଲେ ଯଥା ଦେଶଧର ।
 ବାଉଁଶରେ ବଂଶୀ କିନେ ନୃପ ମଧ୍ୟେ ବସି,
 ବରଦେ ଶୁଣିଲେ ତାହା ସଦନ-ପ୍ରେମସୁଧା ।
 ମୁଖ୍ୟ ହୋଇ ମଧୁସୂଦେ ଯାଇ ସ୍ଥାନୀ କର,
 ଜଣାଇଲେ ପବନେ ସଦନ ସୁବଚା —
 “ବଳାଭୁକ୍ତ ନୃପମଧ୍ୟେ ଦେ ଜଣେ ମୁରଲୀ,
 ସେ ସ୍ବର ଶୁଣିଲେ ଯିବ ଭପଳ ଭରଲ ।”
 ଶୁଣି ସଦନେଶ ବଡ଼ ବୌଦ୍ଧିକ ଅନ୍ତରେ,
 ଅତୁଳିତେ ସମୀପକୁ ନୃପ ହରିହରେ ।
 ପରସି ତାଙ୍କର ବାଦୀ କିବାଇ ପ୍ରଭାବ,
 ରହିଲେ ପରମ ପ୍ରୀତି ସଦନ ନବାବ ।
 ଭପଡ଼ାର ଦାନେ କର ବଡ଼ ସମାଦର,
 ବୋଇଲେ, “ହେ ନରନାଥା କି ଲଜ୍ଜା ତୁମ୍ଭର ?”
 ଭାଷିଲେ ଶ୍ରୀ ହରିହର ଶୁଣି ତା ସେବାଳେ,
 “କିଅଥାଉ ମୁକ୍ତି ଏହି ସଦନ ଭୃଗୁକାଳେ”
 ସଦନ ନରେଶ ତହିଁ ନ କଲେ ହିରୁକ୍ତି,
 ରହିଲେ ଗୁଳନୀ ତାଙ୍କ ଅନୁକାରେ ମୁକ୍ତି ।
 ତଳେ ହରିହର ସଦା ନୃବରେ ଭଜାର,
 ଗାଇଲେ ତାଙ୍କର ଏହି ଯଶ ବନ୍ଧବାର ।
 ଧାର୍ମିକ ପଣ୍ଡିତ ସେହି ନୃପ ହରିହର,
 ତହୁଁ ଶ୍ରୀ ସମସ୍ତର ହେଲେ ବନ୍ଧୁଧର ।

ସୁରଗଳ ନାମେ ଥିଲେ ତାହାଙ୍କର ସୁର,
 ହେଲେ ସେ ନୃପତି ସଦା — ସୁରଶ୍ରବଣ ।
 ଗେମଣ୍ଡି ଚିତ୍ତଟି ସଦା ସଙ୍ଗେ ବହୁକାଳ,
 ଅସୁନିଯୋଜିତ କରୁଥିଲେ ସେ ଭୃଗୁକାଳ ।
 ଗୁଣାକାନ୍ତ ପ୍ରସାଦରୁ ମାତ୍ର ବଦାଚର,
 ହେଉ ନ ଥିଲେ ସେ ଗୁମ୍ଫା ରଣେ ପରାଚର ।
 ତହୁଁ ଗିଂଶ ବର୍ଷ ଗୁଳୀ ଶାସି ବାହୁବଳେ,
 ଅନାୟୁରେ ପଡ଼ିଲେ ସେ ବାଳର ବଦଳେ ।
 ଦେଶବ ତାହାଙ୍କ ସୁର ହେଲେ ନରବର,
 କଲ୍ଲନା-ବନଜବନ — ମଉ ମଧୁବର ।
 ଯେପରି ବୋକିତ ଥିଲେ ସେହିପରି ବଡ଼,
 ପୁଣି ବଡ଼ ଗାରବଣୀ ଅବନରେ ଛଡ଼ ।
 ତାଙ୍କ ବୃତ୍ତ ବାଦୀ “ରସ-ସିନ୍ଧୁ ସୁରଶ୍ରଣୀ”
 ସୁବିମଳ ବଡ଼-କୀର୍ତ୍ତି ବରୁକ୍ତ ଗୋଷଣୀ ।
 ଦେବଦତ୍ତ ରାମସିଂହ ଦେଶପୁର ଗ୍ରାମ,
 ଅବଧ ଅନ୍ତର୍ଗତ ରାଜ୍ୟ ଗ୍ରାମ ତାଙ୍କ ନାମ ।
 ବଡ଼ ଗୁଳାଭାର ସେହି ଅଠର ବରଷ,
 ତେଜିଲେ ମାନବରୀଳା ହୋଇ ବାଳବଶ ।
 ଶୁଭା ହେଲେ ଦାନବନ୍ତ ଦେଶବ କୁମାର,
 ଦେବୋପମ ଶୁକନନା ସଦା ଗୁଣାଧାର ।
 ବଡ଼ପୁତ୍ର ବଡ଼ ସେହି ଦୀର୍ଘ ଜାତ ଦୀପ,
 ଭଜନ-ସାହୁକୀ-ଗୁଳୀ ସୁବନ୍ଧ ଅସ୍ଥପ ।
 କରୁଚିଲେ ବଡ଼ ଗ୍ରନ୍ଥ ସେ ନୃପ ଭଦାର,
 ସୁବାଦୀ “ଗୁଣାବଳାସ” “ମଧୁସୂଦନାର”
 “ମଧୁସୂଦନାସା” ଗ୍ରନ୍ଥ “ଚୈତନୀ-ବରଦ”,
 ଅବର ବରଚନ୍ଦ୍ର କବିଧ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।
 ବଙ୍ଗଗୁରୁ-କୁଳୋଦୟ ନରସିଂହ ଦାସ,
 ସୁରଙ୍ଗୀ ନଗରେ କର ଚିତ୍ରକାଳ ବାସ,
 ଚୈତନୀ ମତରେ କଲେ ତାହାଙ୍କୁ ବାନ୍ଧିବ,
 ହମେ ସେହି ମତ ଗୁଳୀ ହେଲେ ବିସ୍ତାରିତ ।
 କବିଧ୍ୟ ଦୈବିକ ଶାସ୍ତ୍ର ବରଣ କିମ୍ଭର,
 କରୁଚିଲେ “ବରପୁତ୍ର ସାବେକାର” ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଭବଦେଶମାନ ତାର ମାଣିବୀ ବାଞ୍ଛନ,
 ବୈଷ୍ଣବକୁଳର ତାହା ଗବ-ଗଣ୍ଡିଧନ ।
 ରଚି “ନବ ବୃନ୍ଦାବନ— ବିହାର” ସୁପ୍ରବ,
 ବରଷାଭରନ୍ତି ସ୍ବପ୍ନ ଜୀବନେ ସାର୍ଥକ ।
 ଅବର “ବୈଷ୍ଣବାମୃତ ସାଗରାକାର” ରଚି,
 ଚାହିଁ-କୋଷେ ନାମ-ରହୁ ଶାଲନ୍ତି ସଞ୍ଜି ।
 “ସଙ୍ଗୀତମାଳାର” ବିଦ୍ୟା ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ,
 ସମଭାବେ ମୋହୁଅଛି ସମସ୍ତଙ୍କ ଚିତ୍ତ ।
 ଶେଷେ ଲେଖୁଥିଲେ ବଡ଼ ଭାରତାନନ୍ଦାଦି,
 ମାତ୍ର ହୁଏ କାଳ ତହିଁ ସାଧୁଲବ୍ଧ ବାଦ ।
 ଶେଷରେ ବଚିବୁ ସେ ଧରଣୀମୁ ଭୂଷ୍ଟି,
 ସେହୁକୁ ଭାରତ ଗ୍ରନ୍ଥ ରହିଲ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ।
 ତୋଳାଇଲେ ଦୀନବନ୍ଧୁ ବାଲୁକ ମନ୍ଦିର,
 ଅବଧି ସେ ଭବ୍ୟ ଧର ମୁକ୍ତିର ଶରୀର ।
 ତାହାଙ୍କ ଶାସନେ ଲେଖେ ପାରି ସୁଗ-ଶଯ୍ୟା,
 ମଣ୍ଡପରେ ଆସନ୍ତାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରଜା ।
 ବଠୋର ସଂପ୍ରମା ଗୁଣ ମହାଜାନବନ୍ତ,
 ଶେଷ ଜୀବନରେ ହେଲେ ମଠରେ ମହନ୍ତ ।
 ଦେଖାଇ ତାଗଣିକତା ଲେଖେ ଅଲେଖିତ,
 ହୋଇଲେ ଦୟାଳୁ ଦାସ ନାମେ ଅଭିହତ ।
 ତଳ ମାତ୍ର ପାନ ବର ଦୁରୁହ ତପସ୍ୟା,
 ସାଧନରେ ରତ ହେଲେ ନୃପ ମହାପଣ ।
 ତପି ତପି ହରିନାମ ଅନ୍ତର୍ମ ସମୟେ
 ସଜ୍ଜାରେ ଶରୀର ତେଜ ଗଲେ ସୁସଜ୍ଜୟ ।
 ପାତଳ ବରେ ସେ ଗୁଣୀ କିଂଶ ସମ୍ଭବର,
 ଅନନ୍ତର ଗୁଣା ହେଲେ ତାହାଙ୍କ କୁମର ।
 ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମକଣୋର ନାମେ ହେଲେ ସେ ଅଶୀତ,
 ତାଙ୍କ ତହିଁ ହେଲ ଗୁଣୀ ସମ୍ଭବତ ଜାତ ।
 ପର ଭବବାସ ଦାତା ଅଶ୍ରୁସୁବସ୍ତୁତ,
 ସାହସାନୁଭୁତ ତାଙ୍କ ଥିଲ ବାହୁବଳ ।

ବିରଚି ସେ ବଙ୍ଗୋଳତ ଭବ୍ୟ ଭାଷାରେ—
 ହରିବଂଶ ଗ୍ରନ୍ଥ, ଚାହିଁ ସ୍ଥାପିଲେ ସଂସାରେ ।
 “ଗୌପଦୀ ଚନ୍ଦ୍ରିକା” ପୁଣି “ମହିମା ସାଗର”
 ଗାଇଛନ୍ତି ଭକ୍ତିରସେ ବୈଷ୍ଣବପ୍ରବର ।
 ବିବଧ ବୈଷ୍ଣବ ଗୁଡ଼ ମତର ମୀମାଂସା,
 ବରୁଥିଲେ ସୁବୈଷ୍ଣବେ ତାଙ୍କଠାରେ ଆଶା ।
 ବ୍ୟାପିଲ ଏ ଶ୍ୟାମ ତାଙ୍କ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ,
 ହମେ ପ୍ରବେଶିଲ ତାହା ସମ୍ପାଟ ବର୍ଣ୍ଣରେ ।
 ପ୍ରତାପୀ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ବୈଷ୍ଣବପ୍ରବର,
 ଅଶିଳ ଭଲେ ଥିଲେ ଗୁଳଗୁଳେଶ୍ବର ।
 ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ତାଙ୍କର ସତତ,
 ଜୀବନରେ ଏବମାତ୍ର ଥିଲ ଦୃଢ଼ବୃତ ।
 ତାହାଙ୍କ ଗୁଳଦ୍ବାରାଳେ ମହାତ୍ମା ଚୈତନ୍ୟ,
 ପ୍ରଚାର ଭଲେ ଧର୍ମ ବଲେ ତାକୁ ଧନ୍ୟ ।
 ଭକ୍ତବଦ୍ଧ ଜଗନ୍ନାଥ ସେହି ସମୟରେ,
 ପ୍ରଚାରୁଥିଲେ ଧର୍ମ ନୀଳାଦ୍ରି କରରେ ।
 ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପୁଣିତାପାତ୍ରା ଦେଖିବା ବାରଣ,
 ଶ୍ରୀଶ୍ୟାମକଣୋର ବରେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରେ ଗମନ ।
 ସମ୍ପାଟ ନିୟୋଗହମେ ଅଠଗଡ଼ ଗୁଳ,
 ବରୁଥିଲେ ପରମ୍ପରା ଜଗଦେବ ବାଣୀ ।
 ନ ଥିଲେ ସେ କାଳେ ସେହି ଦୈବେ ଭବସ୍ଥିତ,
 ହେଲ ତହିଁ ସୁରଙ୍ଗୀଶେ ସେ ବାଣୀ ଅର୍ପିତ ।
 ସେହି ବାକ୍ ସୁରଙ୍ଗୀରେ ଜଗଦେବପଦ,
 ହୋଇଅଛି ଗୁଳବଂଶେ ବୌଦ୍ଧ ସମ୍ପଦ ।
 ଗୌରବ ପଦବୀ ଲେଖେ ହୋଇ ଦୁଷ୍ଟମଳ,
 ବଲେ ଜଗଦେବପୁର ଗ୍ରାମ ସଂସ୍ଥାପନ ।
 ଶେଷ ଜୀବନରେ ଗୁଣା ଶ୍ରୀଶ୍ୟାମକଣୋର,
 ଧରଲେ ଜନକ ସମ ସାଧନ ବଠୋର ।
 ପୁତ୍ରେ ଗୁଣୀ ଅର୍ପି ହୋଇ ମଠରେ ମହନ୍ତ,
 ଅନନ୍ତେ ସୁମର ହେଲେ ଯଥାକାଳେ ଅନ୍ତ ।

* ଶ୍ୟାମକଣୋର ଗୁଳ-ମହନ୍ତ ହୋଇ ସନ୍ତତରଣ ଦାସ ନାମ ଧାରଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି
 ନାମରେ ରଚିତ କେତେକ ଶତ୍ରୁ ସୁପ୍ରବ ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ଶାସିଲେ ସେ ଗୁଣୀ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ସମୁଦ୍ର,
 ଅଠବର୍ଷ ଦେଲେ ପୁଣି ମଦନ୍ତ ମଠର ।
 ଯେଉଁ ଗୁଣୀ ଦେଲେ ତାଙ୍କ ନନ୍ଦନ ଗୋବିନ୍ଦ,
 ସୁରଙ୍ଗୀ ଭାଗୀ-ବାସାର— ଭୂଷା-ଅରବିନ୍ଦ ।
 ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ପ୍ରସାଦୁଁ ଲଭି ଅମୋଗ ଆୟୁଧ,
 ଚଣ୍ଡୀପୁରେ ତାହା ବଳେ ସୁଦ ସଦ ସୁଖ ।
 ଗଞ୍ଜାମର ବଡ଼ ଗୁଣ— ବଂଶୀୟ ସମାଜେ,
 ସ୍ଥାନ ଦାନ କରିଥିଲେ ସାଦର ସ୍ତବଜଣୀ ।
 ସ୍ଥାପିଲେ ଗୋବିନ୍ଦଗୁଣ— ପୁର ନାମେ ଜ୍ଞାନ,
 ନ ଥିଲା ତାଙ୍କର ଚର୍ମେ ନିମେଷେ ବିଶ୍ରାମ ।
 ଭୁଜଙ୍ଗ ବିଦେଶେ ଦେଶେ ତାଙ୍କ ଚାହିଁ-ବେଳୁ,
 ଶୋକାଲରେ ବଡ଼ ସର ନିର୍ମାଣିଲେ ସେଇ ।
 ଯଥାବାଳେ ଅର୍ପି ଗୁଣା ପୁଣି ଗୁଣୀଭାର,
 ତୀର୍ଥ ପରିଭ୍ରମଣରେ ଦେଲେ ବ ବାହାର ।
 ଭାରତର ବଡ଼ ସ୍ଥାନ ବର ପର୍ଯ୍ୟଟନ,
 ହିମାଚଳୀୟରେ ବଲେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ ।
 ଶାସିଲେ ସୁରଙ୍ଗୀ ସେବୁ ତେନିଶ ବସୁର,
 କବିନ୍ଦ୍ର ତେଜନୀ ଚନ୍ଦ୍ର ତାହାଙ୍କ କୁମର,
 ଗାନ୍ଧୀରେ ନୃପତି ଦୋର ସୁରଙ୍ଗୀ ଧରଣୀ,
 ଗୁଜରାଟ ସେ ଧନୀ, ଧନୀ ତାହାଙ୍କ ବରଣୀ ।
 ସୁଗୁଣୀର ସଦାଙ୍ଗୀନ ଭୁଜଙ୍ଗ କାମନା,
 ବର ପାତ୍ରପୁରେ ପ୍ରଜା ନୃପ ମହାମନା ।
 ଦୁର୍ଗା ମଧ୍ୟେ ତୋଳାଇଲେ ପ୍ରାସାଦ ହିତଳ,
 ଭାସୁର ଭାସୁରମୟ ଭଞ୍ଜୁଙ୍ଗ ସୁଖଳ ।
 ନୂଆଗଡ଼େ ଦେବାଳୟ ତୋଳିଲେ ଆବର,
 ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଶିଳ୍ପର ଆବର ।
 ବରପାଳିଛନ୍ତି ପେଣ୍ଡ ଶାସନ ପ୍ରଜଣୀ,
 ବରପାଳରେ ଥିଲା ତାଙ୍କ ଅସାମାନ୍ୟ ନିଶୀ ।
 ବୃନ୍ଦାବନ ଆଦି ବଡ଼ ରମ୍ୟ ଭୁବନ,
 ସ୍ୱେପି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବଲେ ଚତୁର ଖନନ ।
 ଅନାଥ ଆତ୍ମରେ ବର ଉପଶାସୀ ଦାନ,
 ବରଦେବପୁରେ ଅନୁ— ବସୁର ସଂସ୍ଥାନ ।

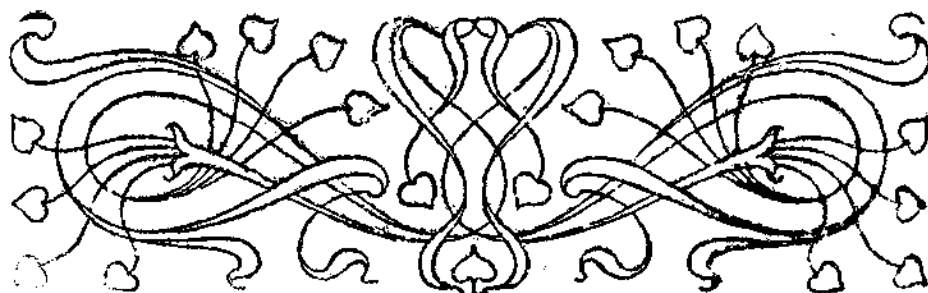
ଗୁଜରାଟ ଗୁଣୀ ଅର୍ପ— ନୀଳ ସୁପଣ୍ଡିତ,
 ବଲେ ବଡ଼ ଲକ୍ଷ ମୁଦ୍ରା ଭଣ୍ଡାରେ ସଞ୍ଚିତ ।
 ସଦାଗୁଣେ ବିଦକ୍ଷଣ ସେ ନୃପ ସଦା,
 ଜାଣିପାରୁଥିଲେ ପଣ୍ଡା ପଣ୍ଡା ପେଟବୀଥୀ ।
 ନ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଅତିଥିର ଅତିଥୀ ନ ବର,
 ମଣନ୍ତି ଅତିଥି ପାଇ ନିଧି ପ୍ରାପ୍ତି ପର ।
 ପ୍ରଜାଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ପ୍ରଜା ମନୋଭାବ,
 ଦେଉଥିଲେ ଆବରତ ସେ ମହାନୁଭାବ ।
 ନ ହୁଅନ୍ତି କ୍ଷାନ୍ତି ଖାଲି ଶେନି ଗୁଣବର,
 ଗୁଣେ ଆବର୍ତ୍ତେ ଭକ୍ତି ପ୍ରୀତି ପ୍ରଜାଙ୍କର ।
 ଜାଣୁଥିଲେ ସୁରଙ୍ଗୀ ସେ ନୃପପ୍ରବର,
 ଦଣ୍ଡଦାନଠାରୁ କ୍ଷମା ମୁଣୀ ମହର ।
 ବୃଷ୍ଟପ୍ରେମ ଭକ୍ତିରସେ ସେବୁ ସୁରପିତ,
 ଗୁଜରାଟ-ବର୍ତ୍ତନୀ-ସଦ— ପ୍ରବୀଣ ଯାତ୍ରିକ ।
 ବଡ଼ ଥାଇ ଆଶୋକ ମଣୁଥିଲେ ସାନ,
 ନ ଥିଲା ଗୁଣ-ସୁରଭି ରଘୁର ଗୁମାନ ।
 ଜାହାଜ ଚଳାଇ ବଲେ ବାଣିଜୀ ଭୁଜଙ୍ଗ,
 ସଦାଂଶେ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶେ ଆଦର୍ଶ ନୃପତି ।
 ସୁନାପୁର ଅଧିଷ୍ଠାତା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର,
 ଭୋଗ ପାଇ ଭୁସମ୍ପତ୍ତି ଶକ୍ତିରେ ନୃବର ।
 ଆବର ସୁରଙ୍ଗୀ ଜ୍ଞାନେ ବୀର ଦୁର୍ଗାମାନେ,
 ସନ୍ତୋଷରେ ସୁବିପ୍ରର ଦେବୋଦ୍ଧର ଦାନେ ।
 ବସୁଜଣ ବର୍ଷ ଗୁଣୀ ସାଜି ସେବୁ କୃତୀ,
 କାଳ ଯଦେ ସମର୍ପିଲେ ସୁବର ଆବୁତ ।
 ସିଂହାସନେ ଅବେଶବଶ ବଲେ ଅତିପର,
 ଶ୍ରୀ ନୀଳାଦି ଚନ୍ଦ୍ରଗୁଣ ତାହାଙ୍କ କୁମର ।
 ଗୁଜରାଟୀର ସଞ୍ଚିତ ସମୁଦାୟ ଧନ
 ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସମୟେ ସେବୁ ବଲେ ବିଦରଣ ।
 ନିର୍ମାଣ ଦେଉଳ ଚର୍ଚ୍ଚି ଶ୍ରୀଗୁମ ଲକ୍ଷଣ,
 ଚନ୍ଦ୍ରବେଲେଶ୍ୱର ଶିବେ ବଲେ ସଂସ୍ଥାପନ ।
 ବସାଇଲେ ବଡ଼ ସ୍ଥାନ ବିପଣିବାସୀ,
 ଶୋକାଲରେ ତୋଳାଇଲେ ସର ଆଶାକର ।

ପୁରୁଷ ବଦନ୍ତେ ତଥା ମଣ୍ଡପ ସଦଳ,
 ପ୍ରଦାଶୁକ୍ତ ନୀଳାଦିବ ସଗ ସୁବମଳ ।
 ନାବେଇ ପଦପୋଦେ “ନୀଳାଦି ସାଗର”
 ବାନ୍ଧି ମହା ଉପଦାର କଲେ ପ୍ରକାବର ।
 ଅବର “ନୀଳାଦି”ରୁ ପୁରୁ ନାମେ ସାମ
 ପ୍ରାପ୍ତି, ଚରସରଣୀୟ କଲେ ନିଜ ନାମ ।
 ଶାସନ ବସାର ବସେ ଦେଲେ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି,
 ଭୂମୁଖର ସଜ୍ଜାଯାତର ସଦା ତାଙ୍କ ମତି ।
 ଅବରକ୍ତ ଭୋଗ ଶକ୍ତି ପ୍ରତି ଦେବାବସେ,
 ନିତୀ ତା ବଚରୁଥିଲେ ଦୀନହୃଦୟେ ।
 ତାହାଙ୍କର ଶକ୍ତିଭୋଗ ନୀଳାଦି ବସର,
 ଚକ୍ରର ଦେଉଳ ତାଙ୍କ ସୁରୁତ-ଗୌରବ ।
 ଦୃଷ୍ଟି ଶିଳ୍ପ ସାହିତ୍ୟରେ ସମାଜବାବସେ
 ରବ ଆଇ ଶୁଭାଦର୍ଶ ଦେଖାଇଲେ ନରେ ।
 ନବରସେ ସେ ମହାଶା ପୁରେ ସୁପଣ୍ଡିତ,
 ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି ନାନା ଭାବେ ନାନା ଗୀତ ।
 ନେସର୍ଗିକ ବସି ସେହୁ ଚୋକାଦୁଳ-ଦ୍ରୋଣୀ,
 ନିଜେନ ରଚନ୍ତି ଗୀତ ଏକୃଷ୍ଟିଆ ହୋଇ ।
 ଶୋର ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଯେବେ ଗିରିବାସୀ ଚନ୍ଦ୍ରିକୂଳ,
 ଜଳ ବିନା ଦେଉଆନ୍ତି ଚୂଷାରେ ଆକୁଳ,
 ସେବାଳେ ନୀଳାଦି ଚନ୍ଦ୍ର ସୁଜାଙ୍କ ଆଦେଶେ,
 ସଜ୍ଜିତ ରକ୍ଷିତ ହୁଏ ଗିରି ଶିବେଶ୍ବରେଣ ।
 କ୍ଷମା ଅବତାର ସେହୁ ଚରୁଣା-ବାସିଧ,
 ତାହାଙ୍କ ସୁଜରେ ପ୍ରସ ନିଶିଜ ପାରିଧ ।
 ଚର ମହାମାୟାଦେଖି ଚରମ ବେଷ୍ଟବ,
 ଭୁଜନେନେ ଦେଖୁଥିଲେ ବିଷୟ-ବେଭବ ।
 ଅସ୍ତାବିଷ୍ୟ ବର୍ଷ ସୁଜା ଗାଈ ସେ ନବର,
 ହୋଇଗଲେ ଯଥାକାଳେ ପ୍ରପଞ୍ଚ ଅନ୍ତର ।
 ଅନନ୍ତର ତାହାଙ୍କର ସୁଯୋଗୀ ଭୂମର,
 ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ଵାଚରନ୍ତ ସୁଜ ଦେଖେ ଦଣ୍ଡପର ।
 ଚର ନିରପେକ୍ଷ ସେହୁ ଚରସୁପ୍ତ ସମ,
 ଶିଷ୍ଟପକ୍ଷେ ଶିଷ୍ଟ ପୁଣି ବୃଷ୍ଟ ଗକ୍ଷେ ଯମ ।

ପଦେ ଉପରେ ଆମ୍ଭ ପଣସ ଭଦ୍ରାନ,
 ଲଗାଇଣ କଲେ ସେହୁ ଅସ୍ତାବେ ସୁସ୍ଥାନ ।
 ପୁରେ ପୁଣି ବାଲୋଚିତ ଯୋଗୀ ସଂସ୍କାରକ,
 ନାଶୁଥିଲେ ସମାଜରୁ କୁରାଦ-କଣ୍ଠକ ।
 ଚରୁଥିଲେ ଗୁଣା ଦେଖି ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରାଧାନେ,
 ବେଶ୍ଵ ଯଥାଶକ୍ତି ରବ ତାର ଭବେଶ୍ବର ।
 ତାଙ୍କର ନାହିଁ ସେ ତେଲ ତେଲୁଆ ମଥାରେ,
 ନ ବରନ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣପାତ ପ୍ରାବଦ ବଥାରେ ।
 ପଦେ ପଦେ ବୁଝି ରମ୍ୟ ସ୍ଥାବ ଶୋକ,
 ଭୂତୀ ପାରିଷଦେ ଶେନ ଚରୁଥିଲେ ଭୋକ ।
 ସୁଜା, ମାତ୍ର ପ୍ରସ ନାହିଁ ସୁଜ-ଆଦମ୍ବର,
 ରୁଏ ନାହିଁ ତାଙ୍କ ଦେହ ପାଟ ପୀତାମ୍ବର ।
 ପରନ୍ତୁ ବସୁ ତାଙ୍କ ଶେରୁଆ ଗାମୁଛା,
 ପରିଚ୍ଛଦଣୀ ଦେହ ଆସ ସଦା ତୁଛା ।
 ଅଶୋକ ବାନନ ତାଙ୍କ ବୀର୍ଣ୍ଣ ଅନୀତମ,
 ସେ ସୁରମୀ ଉପବନ— ଶୋଭା ଅନୁପମ ।
 ସାହିତ୍ୟ-ବଜାରେ ପୁରେ ପ୍ରଧାନ ସାହବ,
 ରଚିଛନ୍ତି ନବଭାବେ ପ୍ରଭୁବ ନାଟକ ।
 ପାଣ୍ଡିଥିଲେ ମନେ ସୁଏ ତେଜ ସୁଜାଭାର,
 ସାଧୁବେ ବିଜନେ ବସି ମହାଯୋଗସାର ।
 ସେଥିଲଗି ତାଙ୍କସୁଜ ନିଜୁନ ବଟଦେ,
 ଦେଉଥିଲା ନିରମିତ ଆଗାର ଲକ୍ଷ୍ମଦେ ।
 ମାତ୍ର ବାଳ ସେ ସଜ୍ଜିତା ନାଶିଲା ସମ୍ବଦେ,
 ତାଲେ ପିନା ବାଳ, ନର-ଭକ୍ତା ପ୍ରତିଭୁଲେ ।
 ବିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସୁଜୀ ଦେବୀ ସୁର୍ଯ୍ୟମଣି,
 ସୁରଙ୍ଗୀସୁଜ-ଶୁକାନ୍ତ— ଶଶି-ଦୀପ୍ତମଣି ।
 ମହିଳା-ମୁକୂଟ-ଶ୍ଵ ସର୍ବାକୁଳେ ଧନ୍ୟା,
 ବସେଇବଂଶୀୟ ନବ— ଦୁର୍ଗ ସୁଜବନ୍ୟା ।
 ପାତ୍ରବତୀ ଧର୍ମ ସଦା ପାତ୍ରଥିଲେ ଦେବୀ,
 ବ୍ରତାର୍ଥ ସେ ମଣ୍ଡପରେ ପତି-ପଦ ପେବୀ ।
 ପତି ଧର୍ମ, ପତି ସୁରୁ ପତି ହିଁ ଦେବତା,
 ପତି ଏବା ପିନା ନାୟ— ମସ୍ତକର ପିତା ।

ଏହା ଭାବ ପରିପ୍ରାଣା ପତି ଅସୁଧନେ,
 ରକ୍ତ ଥିଲେ ସଦା ଶ୍ରୀଚକ୍ରପୁତ୍ର ମନେ ।
 ଅନନ୍ତର କିନ୍ତୁବାରେ ପତି ଆଗେ ସଦା,
 ଭୁବେକ୍ଷି ଭଙ୍ଗୁର ଭବ କଲେ ସୁବେଷିତ ।
 ବିଚାରଲେ ଦେଲୁ ତନୁ ଭସ୍ମେ ପରିଣତ,
 ବେଦକ ଭଟକା ଗଭା ରହିଲୁ ଅକ୍ଷତ ।
 ଆଣି ତାହା ନୃପବର ରଖି ସପତନେ,
 ସୁତପୁତ୍ରେ ନିତି ଅର୍ପି କୁସୁମ ଚନ୍ଦନେ ।
 ନ କଲେ ବିବାହ ପୁଣି ନଦୀନ ଶ୍ରୋବନେ,
 ବାଟପୁରେ ବାଳ ଅହା ଭଦ୍ରାସୀନ ମନେ ।
 ମନ୍ଦି ଅପୁତ୍ରବ ଦେହୁ ଦୋଇ ଶୁଣିମନା,
 କରୁଥିଲେ ସବୁବେଳେ ଭବିଷ୍ୟ ଭାବନା ।
 ତାଣିଣ ଚନ୍ଦ୍ରତ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଭୁ ସୁଧାକାନ୍ତେ,
 ଦେଇବ ଆଦେଶ ଦିନେ ସୁପନେ ନିଶାନ୍ତେ—
 “ନ କର, ନ କର ଚନ୍ଦ୍ରା ନୃପ ଗୁଣାଳୟ,
 ଆଶୁ ପୁଣ୍ୟ ଦେବ ତବ ମାନସ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ଶ୍ୟାମ ଧରାକୋଟି ଦୁର୍ଗେ ଅଛନ୍ତି କୁମାର,
 ସୁର୍ଦ୍ଦାବଂଶେ ଅବତଂସ ରୁପେ ଯଥା ମାର ।
 ମୋହର ଆଦେଶେ ତାଙ୍କୁ ଆଣିଣ ଭବତ,
 ସୁବରାଜ ପଦେ ତରୁ ସୁତେ ଅସୁବିତ ।”

ଦେବାଦେଶେ ନରେଶ୍ବର ଆଣି ସୁବରାଜେ,
 ଅଭିଷିକ୍ତ କଲେ ଭାବୀ ସୁତାରୁପେ ସୁତେ ।
 ଧାରଣ କଲେ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ାମଣି ନାମ,
 ଆଶ୍ରିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ନମେ ଶୁଭଗୁଣନାମ ।
 ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ଵାଚରଣ ସୁତେ ଅଠ ବର୍ଷ ଶାସି,
 ଅବାଳେ ସମ୍ଭବ ଲୀଳା ଦେଲେ ସୁବିଦାସୀ ।
 ଏଥୁଅନ୍ତେ ସିଂହାସନେ କଲେବ ମଣ୍ଡିଣି,
 ତାହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଦେବ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ାମଣି ।
 ଅପ୍ରାପ୍ତବୟସ ଦେହୁ ତାଙ୍କୁ ସୁଧାଧର,
 ଅଭିଭାବକ ସ୍ବରୁପେ ଇଂସକ ସୁତନ ।
 ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ କଲେ ଶୁଙ୍ଖତା ବିଧାନେ,
 ପଦାଭରେ ପାଠ କେଇ ଶିଶୁ ନରାୟଣେ ।
 ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ରେ ଛନ୍ଦପୁତ୍ରେ ମାନ୍ୟକେ ତଦନ୍ତେ,
 ପଦିଲେ ନମଣି ପାଞ୍ଚ ବରଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ।
 ସୁଦେଶୀ ବିଦେଶୀ ଭାଷା ସହ ସୁତନୀତ,
 ଶିଖିଲେ ନରେଶ ବହୁ ମାନସେ ସଂପ୍ରୀତ ।
 ଯୋଗୀ ତାଣି ଯଥାକାଳେ ସୁତପ୍ରତିନିଧି
 ସମପଣ କଲେ ତାଙ୍କୁ ସୁତେ ଯଥାବିଧି ।
 ତଦବଧି କରୁଛନ୍ତି ସେ ପ୍ରତାପାଳନ,
 ପର ସର୍ବେ ଦେବ ତାଙ୍କୁ ଚରଣ ବର୍ଣ୍ଣନ ।

ସାବୁନ ସର୍ଗ

—ନଟବାଣୀ—

ନଗରସମାଜେ ସୁରଙ୍ଗୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଣୀ,
 ସୁରଙ୍ଗୀ ଚାନ୍ଦାର ଶ୍ରୀମ୍ନୀ ଗୁଣଧାନ୍ନୀ ।
 ନିସର୍ଗ ପଦ୍ମ— ପ୍ରାଚୀର ମଧ୍ୟାହ୍ନ,
 ତୁଙ୍ଗ ଗୁଣଧର୍ମୀ ବିଦ୍ୟା ଶେଷା ଧର ।
 ଧାତ ଧାତ ରୁଷ୍ଟି— ଚଉଁଶ ୧ ପୁରତେ,
 ସୁରୁ ଅସେ ଶିଖା ପ୍ରାୟ ହୁଏ ପ୍ରତେ ।
 ଶାଶୋକ୍ତିଶ୍ରୀ ୨ ମଣି ସଦାଶ ଭାସୁର,
 କିଶେ ସୁଷ୍ଟି ପୁଷ୍ଟି ରମ୍ୟ ଗୁଣପୁର ।
 ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ନୃପ ସୁଦୀର୍ଘ ଧବଳ,
 ବସିଯାଇ ଅବା ହୋଇଛୁ ବହଳ ।
 ଅଥବା ଅମର ସୁଗମୌଳମଣି,
 ଭୂ ଅସି ଦିବୁ ମଣ୍ଡିଛୁ ଧରଣୀ ।
 ତୀର୍ଥ ସମ ସେଷୁ ପ୍ରସନ୍ନ ଗାବନ,
 ରୁନି ଶେଷସାଥେ ମାନସ ସେସନ ।
 ପ୍ରବୃତ୍ତ ବୃତ୍ତାରୁ ନୀଳ ମନ୍ତ୍ରୀଧର,
 ହୋଇଅଛୁ ତାର ପୃଷ୍ଠ ଅପସର ।
 ଚକର ପ୍ରତାପେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶୀଗଣ,
 ଦେଉଛନ୍ତି ବର ପଦ ପ୍ରଜ୍ଞାବନ ।
 ବୀରଧାରଣୀ ପ୍ରାୟ ଚାଚୀଅଛୁ,
 ବଞ୍ଚେ ନିଜ ବାହୁ— ବାହୁଙ୍ଗା ସୁଧାଳ ।
 ନଗରଗୁଣୀବ ପଶୁପକ୍ଷିଶାଳା—
 ରୁପେ ଗୁଣେ ପୁଷ୍ପେ ଶିଶୁବନମାଳା ।
 ଅଳ୍ପ ଅବାହୁତ ନିଜେ ପ୍ରାସାଦ,
 ଶେଷେ ଶିଶୁଦେଶେ ଧର ସୁଗୁ ଛାଦ ।
 ସୁଭାବ ଭକ୍ତଜା ତାର ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳା,
 କିଶେ କେତକ୍ତିନୀ ସଥା ଦେବଦାଳା ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ୪ ଲକ୍ଷ୍ମ— ଦେବଦାସ ମନ୍ଦିର,
 ଗାଣେ ଗାଣେ ରକ୍ତ ବିଶେଷ ସୁରୁଚର ।
 ବରୁଛୁ ପ୍ରାଚୀର ନବରେ ଦେଖୁନ,
 ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଶାଖେ ମଣ୍ଡଳ ସେସନ ।
 ସିଂହଦ୍ଵାର ଗାଣୁ ପରତା ବସତ,
 ବସିଛୁ ଦ୍ଵିତୀୟେ ବିପ୍ରାୟ ପଦତ ।
 ମଧ୍ୟା ସୁନର୍ମଳ ଗରୁଡ଼ ପଥ,
 ରକ୍ତରୁ ବିପ୍ରୁତ ସଥା ମନୋରଥ ।
 ଅଥବା ନଗର ସୀମନ୍ତ ପ୍ରଦେଶେ,
 ବିରାଜେ ପିନ୍ଧୁ— ଦାଣ୍ଡୀ ସଦୃଶେଷେ ।
 ଠାଣେ ଠାଣେ ମଠ ରକ୍ତ ବିଦ୍ୟାମାନ,
 ହୋଇଛୁ ଗ୍ରାମର ଶୋଭା ଭସାଦାନ ।
 ଗ୍ରାମ ପଛେ ଗ୍ରାମ, ଗ୍ରାମ ଚାନ୍ଦା ପଛେ,
 ସ୍ତର ସ୍ତର ହୋଇ ରକ୍ତରୁ ନିଗଞ୍ଜେ ।
 ଅଳ ମନୋରମ ଗ୍ରାମର ସ୍ଵେଦ,
 ମଧ୍ୟାହ୍ନ ବିପ୍ରୁତ ବହୁ ଶୃଙ୍ଗାଳିକ ।
 ନଗର-ସୁନ୍ଦର ଶେଷଦାକୁ ଲକ୍ଷି,
 ଚନ୍ଦ୍ରପାର ଗାଈ ଅବା ବିପ୍ରାୟଛୁ ।
 ନଗର-ଲକ୍ଷ୍ମୀଣୀ ବହୁ ନେହ ପର,
 ବହୁଠାଣେ ପ୍ରୀତ ଅନ୍ତୋକ ସୁଷ୍ଟୟ ।
 ବୀୟ ବର ସ୍ଵୀୟ ସୁସଜ୍ଜିତ ଧନ,
 ଶେଷାନ୍ତ ସଦେଶ ନଗରେ ଜୀବନ ।
 ସାଧୁ ସମ ସଦା ବଦାନୀ-ସମ୍ରାଟ,
 ସାଧୁ, ସର ଏବ ଚାଟିଶାଳୀ ଚାଟ ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟରୁ ଚନ୍ଦ୍ର କୁମୁଦ ବହୁର,
 ବନେ ଚୁରୁତ ଦେବଦାସାୟ ।

୧—ଏକତାଳା ଚୁନଘର । ୨—ଶାଶୋକ୍ତି ଶାଶିତ । ୩—ସୁଷ୍ଟିଭାବର ଚକିତ । ୪—ବୁଦ୍ଧିଶାଳୀ ।

୫—ରୁଷ୍ଟିବାହୁ ।

କଳ୍ପ ପଦ୍ୟ ଏ କେଣିତେ ୧ ମଣି,
 କେଣିତେ ଭ୍ରମର ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି ।
 ମଧୁ ପିଇ ସାର୍ବ ଚରଣ ପ୍ରଦାର,
 ଭଜି ପାରିବୁ ଅଳ୍ପ ସୁଖାଦାର ।
 ମାତ୍ର ପୁଣ୍ୟଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମେ ଦୋଷ ଭାର,
 ସଦା ଯଥା ବୁଝି ପଡ଼ି ଅତ୍ୟାଚାର ।
 ଦେବୀ ଦ୍ଵାରଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମ ପ୍ରାନ୍ତଭାଗେ,
 କରବାର-କୁଣ୍ଡେ ବସନ୍ତ ସମ୍ଭାଗେ ।
 ଶକ୍ତି ଆନନ୍ଦ ସୁଦେ ବୁଝି ଲକ୍ଷ୍ମୀ—
 କରୁଥିଲେ ଦେବୀ ରକ୍ଷା-ରକ୍ଷଣ ।
 ଦ୍ଵାରଶ୍ରୀଙ୍କର ପୁରରେ ବାମେ,
 ବସୁନ୍ତ ଭୂଷଣ ପୁରବୋଟା ନାମେ ।
 ବାଲ୍ୟରେ ଲାଳ ଏବେ ଉପବନ,
 ନାମ ରହି କରେ ସୁଖ ଭୋଗ୍ୟନ ।
 ଅବୁରେ ରସାଳ ଭଦ୍ରାଳ ମଧ୍ୟରେ,
 ବସେ ଦ୍ଵାଟ ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ଅବେ ।
 ବସେ ପଣ୍ୟପୁଣ୍ୟ ବିପଣିବୀହରୀ,
 ଲଗେ ବହୁବିଧ ଦ୍ରବ୍ୟ ଶିଖାବିଦା ।
 ଲେବେ ସିନା ସେବୁ ଦ୍ଵାଟ ନାମ ଧରେ,
 ମାତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ପ୍ରଦତ୍ତ ପକ୍ଷରେ ।
 ଦୁର୍ଗେଶ୍ଵରୀଙ୍କ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅସିତ,
 ପ୍ରତି ପାତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ।
 ପ୍ରଦର୍ଶିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେ ଦ୍ଵାଟେ ଅବର,
 ଅରଣ୍ୟ ପାଦ୍ୟ ଦୋଷ ବସୁର ।
 ବାଣ୍ଟିଥା, ମାଣ୍ଡିଥା ଗଙ୍ଗା, କାଙ୍ଗ, ସୁଅ,
 ସୁଖି ସୁଖି ସୁଖ ଅସି ଦ୍ରବ୍ୟ ଥୁଆ ।
 ଅମ୍ବୁ, ବେଲୁକା ବହୁଥା ଆଦାର,
 ରହିଥାଏ ଦ୍ଵାଟେ ବାଣ୍ଟି ଭାର ଭାର ।
 ଦେଉଳରେ ଅବା ବେଲ ନାସଦାନୀ,
 ଶିଳାରେ ବସି କରୁଥାନ୍ତି ଅସି ।

ନ ଆଉ ପ୍ରଦେବ ବାହା ପ୍ରସୋଦନ,
 କମ ଦେଖି ଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶିବାକୁ ମନ ।
 ବାଲ୍ୟରେ ଶେଷ ଦୁଷ୍ଟପଦ୍ମ, ଅସି,
 ବହୁଥାନ୍ତି ଦ୍ଵାଟେ ବସି ଶରଣୀ ।
 ମଣ୍ଡିଥାନ୍ତି ଭାବେ ଦୁଷ୍ଟା, ଚିତ୍ତର,
 ସୌର କରେ ବାହା ଦିଶେ ଶିଖିମିଲ ।
 ନେତ୍ର-ରସାସୁନ ସେ ମିଶ୍ରିତ ତୋଷ,
 ନୀଳମଣି ସଦୃଶ ବାହା ମୋଷ ।
 କେ ବେଦ ଦ୍ଵାଟେ ବେଦ ବେଦ ଅଦା,
 ବେଦ ବସନ୍ତ ବେଦ ବେଦ ଅଦା ।
 ବଂଶମୂଳନୀମୀ, ସୁଦୃଶୀ ପ୍ରତିଦା,
 ସୁଲଭ ମୂର୍ତ୍ତୀରେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦ୍ଵାଟେ ବିଦା ।
 ସୁରଙ୍ଗୀ ସୁରଙ୍ଗେ ସେ ଦ୍ଵାଟ ନିଶ୍ଚିତ,
 ରଖିଥାନ୍ତି ସଦା ବାଣିତ୍ୟ ଗୀତ ।
 ବହୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ କଳ ସମାଗମ,
 ଗଙ୍ଗାମେ ସେ ପଣ୍ୟ— ବେଦ ଅନୀତମ ।
 ପ୍ରତି ସୋମଦାର ବିବସେ ସେ ଦ୍ଵାଟ,
 ଧରେ କଳସରେ ଅବାର ବିସ୍ତ ।
 ସୁରା ଦୁର୍ଗି ଶିଳା ବାଣିକୀ ଅବସ୍ଥା,
 ସନ୍ଦେହେ ସେ ଦ୍ଵାଟ ଚିନ୍ତାଏ ସଦା ।
 କୁରଙ୍ଗୀ-ସେବକ ସୁରଙ୍ଗୀ ନଗରୀ,
 ଶୋଭାବତୀ ପଣେ ଶୋଭା-ସୁରାପସରୀ ।
 ସମସ୍ତ ବାହା ମହତ-ମାଣିକ,
 ଭାବ୍ୟବତୀ ପଣେ କେ ବାହୁ ଅଧର ।
 ଅଳ୍ପ ଦୈର୍ଘ୍ୟ— ଦୁଷ୍ଟ-ଶାଳିତା,
 ପ୍ରଶସ୍ତ ମାତ୍ରୀ ଅସୁର-ଅଦା ।
 ଅଶନ ଅଭେଦୀ ଶା ଶିର-ପ୍ରାଚୀରେ,
 ବେଦି ନ ଶାଶ୍ଵତ ସୁଦେ ବେଦ-ବୀରେ,
 କରେ ବହୁ ବାର ଶିର ଅବନତ,
 କମ୍ପଣୀ ବୀବରେ ଦେଖ ପରିଷଦ ।

୧—ଶୁଣିଲେ । ୨—ବାହୁ ଶ ମୂଳରେ ସୁଦୃଶୀ ସୁଦୃଶ ବାହୁ ଶ ମୂଳରେ ବସୁର । ଗଙ୍ଗାମେ ଅସୁରରେ ବସୁରମାନେ ଭକ୍ତ ବାହୁରେ ଉଷଧ ରଖି ବାହୁର କରନ୍ତି ।

ସେ ନରାଣ-ନରେ ନବ ଦିନମଣି—
 ରୁପେ ଭବେ ଏବେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାମଣି । ୧
 ବହୁଦର୍ଶୀ ବଳ ଧୀର ବିଚକ୍ଷଣ,
 ଭରଣ-କନକା ଗନ୍ଧ-ଗଣ୍ଡିଧନ ।
 ବହୁ ଭାଷା ଦକ୍ଷ ବଚ, ବାଦୀବାଦ,
 ପୁଣି, ପୁଣ୍ୟାଦୀ ନୀତିକ ଭଦାର ।
 ଦେଶୋନ୍ନତି-ଯତ୍ନ— ବଳ ପୁରୋହିତ,
 ବର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସତତ ଆନ୍ତ ଅବହୃତ ।
 ଗୁଣନୀ-ସୁରର ବ୍ୟସନ, ବିକାସ,
 ଶାରେ ନାହିଁ ପଣି ଭୟେ ବାଦ ପାଶ ।
 ବାଦୀ ରସ ତେଜ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ୨ ସହ,
 ରଚନ୍ତି ସେ ନିତ୍ୟ ସମର ବୃକ୍ଷକା ।
 ନାତି ଶୀତ ଭଣ୍ଡ ବାଦ୍ୟ ଶାସନ,
 ସୁଗନ୍ଧ ମଳୟ ମାରୁତ ଯେସନ ।
 ଦୀନ ଧନୀ ସବୁ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ସମାନ—
 ନେତେ ନିରୋଗନ୍ତ ନୃପ ମତମାନ ।
 ମହାସିନ୍ଧୁ ସିନା ସ୍ବତ୍ବ, ବହୁଭର—
 ନଦୀବର୍ତ୍ତ ଅର୍ଥ ସମାନ ଅଦର ।
 ଜାଣନ୍ତି ସେ ଚର— ଚପଳା ଚମଳା,
 ଅସିନ୍ଧୁ ବାଦୁ ସୁବୁଦ୍ଧ ଶୁଖିତା ।
 ଅର୍ଥାଗମ ନୀତି— ଶାସ୍ତ୍ର ସୁପଣ୍ଡିତ,
 ବରଜନ୍ତୁ ଗୁଳୀ— ଅସ୍ତ୍ର ଚିଗୁଣିତ ।
 ରସା ରସ ଶୋଷ ଯଥା ବିବାଦର,
 ବରେ ବହୁଗୁଣେ ବାଦାକୁ ଭଦର,
 ତଥା ନେଇ ନୃପ ପ୍ରଜାଠାରୁ ଧନ,
 ବରନ୍ତି ତା ସୁଖ— ସୁଖା ବର୍ଜିତ,
 ପ୍ରବୃତ୍ତକୁ ସେହୁ ପାଳନ୍ତି ଯେସନ,
 ତେସନ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଅର୍ଥେ ବାଦୁ ଧନ ।
 ଅବଶ୍ୟ ଔଷଧ ଶେଷ ଦେଇ ଗସୀ,
 କରେ ପରତୁଷ୍ଟ ନରେଶ ମାନସ ।

ବରନ୍ତି ସେ ସଦା ଦର୍ମ ପ୍ରଶଂସିତ,
 ମାନ ପ୍ରଶଂସାରେ ବୃଥାନ୍ତ ରକ୍ତୁତ ।
 ତଥାପି ପ୍ରଶଂସା ତାଙ୍କୁ ବଳେ ବଳେ,
 ଅଶ୍ରନ୍ତି, ସାରରେ ଯଥା ନଦୀଦଳେ ।
 ନିଜା ପୁତ୍ର ଭରେ ମଣନ୍ତି ସେ ଏବ,
 ଶତ୍ରୁ ପୁତ୍ର ବାଦ ସଦୟ ବିବେକ ।
 ଭୟସ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର ତଥାପି ଦୋଷର,
 ବରନ୍ତି ବିଧାନ ନ୍ୟାୟେ ନରବର ।
 ଶୀତଳ ସରଳ ପୁଣି ଲଭସ୍ବତ,
 ଧରେ ସିନା ଗର୍ଭେ ଭବସ୍ବ ନୀରବ ।
 ବରତ ସଦ୍‌ଗୁଣେ ଅମର୍ତ୍ତା ରୁଣେ,
 ବରଜନ୍ତୁ ବହି ଶ୍ରେୟ ମଣ୍ଡନ ।
 ସମୟ-ବିହୀନ ବାଣି ଦର୍ମ-ପାଶେ,
 ରାଶିଛନ୍ତି ସଦା ସୁବଶେ ସୁପାଶେ ।
 ଗମନେ “ନଅର— ଶୋଧା” ଦେବାଦିତ,
 ନୁହେଁ ବାଦ ଗୁଳ— ନୀତିର ଲକ୍ଷଣ ।
 ଗୁଳପଦ ସୁଷ୍ଟି ପ୍ରଜାରକ୍ଷା ପାଇଁ,
 ବୁଝନ୍ତି ଏ ଭକ୍ତି ଅଥ ନରସାହିଁ
 ବୁଝନ୍ତି ପୁଣି ସେ ବୁଦ୍ଧ-ବୈରାଗୀ,
 ନୁହେଁ ବାଦ ଜନ ଦେବେ ବାଦ ଗୁଣି ।
 ବରେ ସିନା ଦୀପ ଅପରେ ଭକ୍ତୁତ,
 ଅନ୍ଧବାସୁକ୍ତ ମାନ ବାଦା ତଳ ।
 ଜଳରୁ ମିର ସେ ଯୋଗୀତମ ସୁତ,
 ମାନବ-ବୁଦ୍ଧି ଶୁଭ ଗୁଣେ ସୁତ ।
 ତେଣୁ ଜଳରୁ ମି ଭବସ୍ବ ନୟନେ,
 ବାହିଁ ଅଛୁ ବାଦୁ ଅଶାସ୍ବତ ମନେ ।
 ତାହେଁ ଯଥା ଧ୍ରୁବେ ଶାବଦ ରକନୀ,
 ଅଗସ୍ତ୍ୟ-ନୟନେ ଏବଦୁଷ୍ଟେ ଧନ ।
 ଯଥାକାଳେ ସୁସ ସାଧୁ ଯଥା ବାମ,
 ବରଜନ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତୁ ମନସ୍ଥାନ ।

୧—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଭାମଣି ସ୍ବଜା ହରିଚନ୍ଦନ ଚରଣେକ ମହୋଦୟ ସୁବର୍ଣ୍ଣା ବର୍ତ୍ତମାନ ନରପତି ।

୨—ବାମ, ଦ୍ରୋଧ ଅବ ।

ସୁକଦାସେ ମାୟ— ସେବନା ଜଣାଇ,
 ବରୁଣନ୍ତ ଦେଷ୍ଟା ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ।
 ଚାରିତ-କଳାପେ ନୃପ କୀର୍ତ୍ତିମାନ,
 ବାନ୍ଧି ରଖନ୍ତୁ ସ୍ବର୍ଗକୁ ସୋପାନ ।
 ସୁକଦେବ ଦେବ ଚନ୍ଦ୍ରରୂପାମଣି,
 ଲେଖନୀ ତାଙ୍କର ସଜ୍ଜିତା ଶଶି ୧ ।
 ଜଣାଣ ପୁସ୍ତକେ ୨ ଯମକ ହୋଇ,
 ଅନୁପ୍ରାସ ନୀତି ସୁନ୍ଦର ଅବକାର,
 ଦେଖାଇଲେ କବି ବାବୀ-ବନ-ପିତ,
 ସାହିତ୍ୟ-ସୁମନ— ଆଗ୍ରାଣ-ରୂପିତ ।
 ରୁଚି ଶୀ, ପ୍ରଭାତ ଲଭନ୍ତ ନାଟକ— ନାଟକର ଛଟା,
 “ପ୍ରାର୍ଥନାବଳୀ”ର ସେନେ ପ୍ରାଣୀ ପଟ୍ଟା ।
 ଭୁବନୀମାଳା ସେ ଭକ୍ତ ହୃଦୟର,
 ଶବଦାର ପାଠେ “ଭ୍ରମର ଚୌକଣ”,
 ଚେତେ ନ ଭୁଟଇ ପଠନର ନିଶା ।
 “ସ୍ବରସୋତ୍ତମୀ”ର ବଚନ-ମାଧୁରୀ,
 ଆସ୍ବାଦନେ ହୃଦ ଭଞ୍ଜେ ମୃଦେ ପୁର ।
 “ଦଶ-ମହାବିଦ୍ୟା” ପ୍ରତି “ପଦ୍ୟମାଳା”,
 ଭକ୍ତ-ବଣ୍ଡ-ରୂପା— ପାରିବାଚନା ।
 ରଚି ଦେବେ ପ୍ରଭୁ ଉତ୍କଳ ଭାଷାରେ
 ସଞ୍ଜୁକ୍ତି ଯଶ ସାହିତ୍ୟ-ଭଣ୍ଡାରେ ।
 ସ୍ବୟଂ ସୁପ୍ରଭାତ ଦେବ ନରବର,
 ବରନ୍ତି ଅନ୍ୟର ପ୍ରତିଭା ଅଦର ।
 କବିବୃନ୍ଦାବଳୀ ନିଜେ ଯେଣୁ ବଚ,

ମୁକଦେ ପାଇଁ ଗଲ ହୃଦ ଦ୍ରବ ।
 ସଂରକ୍ଷଣ ଆଶେ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବ ସ୍ବପ୍ନ,
 ଶକ୍ତିପ୍ରଭେ ସୁଧ ସ୍ବଧାନାଥ ବୃତ୍ତି ୪ ।
 ଦୀନ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ମଦର ଆଶ୍ରୟ,
 ଅଟନ୍ତି ସେ ନୃପ ଦାତା ଦୟାମୟ ।
 ସୁକରୁଣୀ ସଦ୍ବିଚାର-ଭାରତୀ,
 ମଧୁର ମିତନେ ଛନ୍ଦ ତାଙ୍କ ବଚ ।
 ଦୋଇ ପରାପତ ସାହିତ୍ୟ ସମାପେ, ୫
 ଅପୁର ନୈମିଷୀ ଦେଖାଇଲେ ବାନ୍ଧୋ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରରୂପାମଣି ନାମେ ମୁଦ୍ରାକର,
 ସ୍ଥାପି ପ୍ରତାପରେ ଦେଖେଲେ ମନ୍ତ୍ର ।
 ପ୍ରକାଶି “ଉତ୍କଳ-ବାସୀ” ଦେଶଭାର,
 ଗରେ ଗରେ କରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରତାର ।
 ଶିକ୍ଷାଦାନ ବାନ୍ଧୋ ପଦା ମୁକ୍ତହସ୍ତ,
 ଆଏ ମନ୍ତ୍ର ପୁଣି ହୃଦୟ ପ୍ରସନ୍ନ ।
 ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରେ ସ୍ଥାପି ଭବ ଶିକ୍ଷାଗାର,
 ସାଧନ୍ତି ସ୍ବଦେଶେ ବହୁ ଉପକାର ।
 ଦରଦ୍ର ବାଚକ ପକ୍ଷରେ ସବୁଥା,
 ଅଛୁ ସୁକଦେବ ସାହାଯ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
 ପୁଣି ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରେ ଓଡ଼ିଆର ପାଇଁ,
 ନିମ୍ନ ବ୍ୟାକରଣ ସ୍ଥାପି ନରପାଇଁ,
 ବିନା ବେତନରେ ପଠନ ଆଦେଶ,
 ପ୍ରତାପରେ ବହି ବଦଳୀ ନରେଶ ।
 ଦୀନ ଛାତ୍ର ଦେବେ ଦେଖି ଅର୍ଥଶୁକ୍ଷା,
 ଲଭନ୍ତି, ଲଭୁ— ଛନ୍ଦ ଭବଶିଖା ।

୧—ସୁକଦେବ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରରୂପାମଣି ସୁଦା ହରିଚନ୍ଦନ ଲବରେବ ମହୋଦୟଙ୍କର ହସ୍ତୋଦ୍ଧାର
 ବର୍ଷ ସମୟରେ କବିତା ସ୍ବପ୍ନର ଅରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ୨—କୃଷ୍ଣଚିନ୍ତା ଜଣାଣ, ସ୍ବଧାନାଥ ଜଣାଣ ଓ ବସୁନ୍ଧା
 ଜଣାଣ । ୩—ଭବନମାଳା ଓ ଉଷାହରଣ ନାଟକ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ପ୍ରଭୁ ସୁକଦେବଙ୍କଦ୍ବାରା ରଚିତ ହୋଇ
 ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି । ୪—ଏହି ବୃତ୍ତି ଘେନି ଜନେକ ଉତ୍କଳୀୟ କାଶୀରେ ବ୍ୟୋକ୍ତି ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲେ ।
 ୫—ମାନନୀୟ ସୁଦା ମହୋଦୟ କଟକସ୍ଥ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ସପ୍ତମ ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନରେ ସଭାପତି
 ହୋଇଥିଲେ ।

ଉତ୍ତର ଭାଗୀୟ ମହାସମ୍ମିଳନୀ-
 ନେତୃପଦେ ବୃତ୍ତ ହୋଇ ନରମଣି, ୧
 କେଶବଦାର ଦେଲେ ପରିଚୟ,
 ବ୍ୟାପିଲା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ତହିଁ ଦେଶମୟ ।
 ସୁଦେଶର ପ୍ରତି- ମଙ୍ଗଳାନୁଷ୍ଠାନେ,
 କିଅନ୍ତୁ ସେ ଯୋଗ ଆସୁବାସୀକାଳେ ।
 ଦେଶବ୍ରତେଶିଣୀ ସ୍ବାସୀ ସଭାମାନ,
 ଦେଉଅଛୁ ପୁଣି ଲଭି ତାଙ୍କ ଦାନ ।
 ଦେହାପତା ବନ୍ୟା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ କାଳରେ,
 ବଲେ ବହୁଧନ ଦାନ ଅକାତରେ ।
 ନୀଳାଚଳ ଧାମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତି,
 ସମତରୁଣର ୨ ସୁମହତୀ କୀର୍ତ୍ତି ।
 ହୋଇ ସେ ସମିତି ସୁପରିଚାଳିତ,
 ବ୍ରାହ୍ମଣସମାଜେ ସାଧୁଅଛୁ ହିତ ।
 ତହିଁ ସଭାପତି ହେଲେ ଯଶୋଧନ ୩,
 ଯୋଗ ହେଲା ଅତ୍ୟା ମଣିରେ ବାଞ୍ଛନ ।
 ଗୋରୁକ୍ଷଣୀ ସଭା ଅନ୍ୟ ଅସ୍ଥମେ,
 କୁଣ୍ଡାସ୍ଥମେ ଅର୍ଥ ଅର୍ପିଲେ ସମ୍ମତ ମେ ।
 ତରୁନ ଭାବର ଅଦର୍ଶ ବିଶୁଦ୍ଧ,
 ନୁହେଁ ଗ୍ୟାତ ଖାଲି ଦେଶେ ଅବରୁଦ୍ଧ ।
 ଅତିହୀନ ଭାବ ସୁଦେଶର ସୀମା,
 ସୁଦୂର ବିଦେଶେ ପ୍ରବାଶେ ମହିମା ।
 ଭାବ ପ୍ରତି ଅଛୁ ପ୍ରଭୁର ମମତା,
 ଧନୀ ଭାବ ନିଷ୍ଠା ଧନୀ ଭାଗୀୟତା ।

ଲଭୁଛୁ ଯେ ଥରେ ତାଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ,
 ତାଣେ ସେ ସୌଜନ୍ୟ ଶ୍ରବଣ ପଦାର୍ଥ ।
 ସୁଶ୍ରୀକାବଳ ଶାସନ ପଦ୍ଧତି,
 ଦୃଢ଼େ ଧରି ରାଜ୍ୟ ପାଳନ୍ତି ନୃପତି ।
 ନ ରଖି ସେ ପାଳ କିମ୍ବା ସହକାରୀ,
 ଭଲ ବର୍ତ୍ତନରେ ଭଲପ୍ରଧାନୀ,
 ବରୁଣ ସୁଦେଶେ ରାଜ୍ୟାର୍ଥୀ ସବୁ,
 ନ ଧରି ମାନସେ ରାଜା ବୋଲି ଗବୁ ।
 ବର୍ତ୍ତମା ସାଧନ ଧର୍ମ ନୁହେଁ ଲୁଣ,
 ବର୍ତ୍ତମା ପାଳନ ଗୌରବର ଚିତ୍ତ ।
 ଯୋଗୀ କର୍ମତାଲ ଆବଶ୍ୟକମତେ,
 ରଖି ରାଜ୍ୟ-ଭାଗ ତତାନ୍ତ ସଂଯତେ ।
 ଅଛୁ ରାଜ୍ୟାର୍ଥୀ ରତ ଏବ ଦୃଢ଼,
 ଅନ ଅଛୁ ସଦା ଦେଶବାର୍ଥୀ ନୀପୁ ।
 ରାଜ୍ୟ ତନ୍ତ୍ରବାସ୍ତୁ ଯୋଗର ଚିନ୍ତା,
 ଗୋରୁକ୍ଷଣୀ ରାଜ୍ୟ କୀର୍ତ୍ତି-ଅଜାଣିତା,
 ସଂସ୍ଥାପି କିଶୋର- ତନ୍ତ୍ରପୁର ସ୍ଥାନ,
 ପିତୃ-ସ୍ମୃତି ରକ୍ଷା ବଲେ ଶୁଣାମ ।
 ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରଠାରୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟ ଯାଏଁ,
 ବସାରଅଛୁ ଟେକିଫୋନ ରାଏ ।
 ଯଶନାଚେ ତହିଁ ଆସେ ଯାଏ ବସା,
 ହୋଇଅଛୁ ଲଭୁ ରାଜ୍ୟର ଦୂରତା ।
 ରାଜ୍ୟରେ ସହକ ପୁଣି ତାଙ୍କର
 ଅଭାବ ସୁରକ୍ଷା ବଲେ ନରବର ।

୧—ଉତ୍ତର ଭାଗୀୟ ମହାସମ୍ମିଳନୀର ୨୫ ବର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନରେ ସଭାପତି କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରିଥିଲେ । ପରେ ଆଉ ଅରେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତର ସମ୍ମିଳନୀର ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ । ୨—ପ୍ରାଚୀନପୁରଣୀୟ ବର୍ଣ୍ଣାୟ ସମତରୁ ଦାସଙ୍କ ସହରେ ଏହି ସମିତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ୩—ପ୍ରଶଂସିତ ରାଜା ମହାବୀର ସୁରର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତିର ବର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନରେ ଥରେ ସଭାପତି କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରିଥିଲେ । ୪—ପତ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସମୟରେ ରାଜ୍ୟସ୍ଥ ତନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଚାକିରୀ ନିର୍ବାହର ଉପାୟାନ୍ତର ନ ବେଶେ କରିକତା, ରେବେନ୍ସା ସ୍କୁଲରୁ ବାହାରିଯିବାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାରୁ ରାଜା ମହାବୀର ସେମାନଙ୍କୁ ସୁଦା ଦିଶି ଦେଇ ଭାଗୀୟ ଚାକିରୀରେ ନିଯୁକ୍ତ ରଖିଲେ । ତହିଁ କୁମଣ୍ଡଳ ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଉନ୍ନତ ହେଲା ।

ଅନାଥା ବଧୂବା ପାଳନାଶ୍ରମାୟେ,
 ଯାହାଯୀ ରକ୍ଷାର ସ୍ଥାପିଛନ୍ତି ସ୍ବୟେ
 ଦ୍ବିଶତ ବଧୂବା ପାଉଛନ୍ତି ବୃତ୍ତି,
 ଧନ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ସ୍ବର୍ଗମ୍ ପ୍ରବୃତ୍ତି ।
 ଯାଅନ୍ତ ତାଙ୍କର ପଦ ପ୍ରକା ପିତା,
 ସ୍ବର୍ଗମ୍-ସର୍ବେଶ୍ବର ସୁଦୃଢ଼-ସଦୃଶ
 ବୁଝନ୍ତି ସେ ତାଙ୍କ ଧୃତ ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦ
 ନୁହେଁ ବୁଦ୍ଧତା ଦେବା ପାଇଁ ଦଣ୍ଡ ।
 କିନ୍ତୁ ବୁଦ୍ଧତା ପକ୍ଷ ପ୍ରମର୍ଦ୍ଦନ,
 ଚେରୁ ପିତା ବଧୂ କରେ ତା ସୁତନ ।
 ବନ୍ଧୁସନ୍ଧିଷ୍ଠୁତା ଅଶ୍ରୁଣୀ ତାଙ୍କର,
 ଦେଖି ପୃଷ୍ଠ ଦୃଢ଼ ବସ୍ତ୍ରାୟେ ଅନ୍ତର ।
 ଶୀତଳ ସମୟେ ପୀଡ଼ାର ଯାତନା,
 ଭୁବିକାନ୍ତ ବାଣୀ ଗୁଣ ମହାମନା ।
 ନେତ୍ର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାସ ସ୍ବପ୍ନଦାତ୍ରୀ ପଣେ,
 ସଦୃଶ ଦୂରର ତାଙ୍କ ପର କଣେ ।
 ମହାସଦୃଶୀକ ଚରୁର ଅସ୍ତ୍ରୀ,
 ପାରନ୍ତି ଭବିଷ୍ୟ ପକ୍ଷୀ ପକ୍ଷ ପଣି ।
 ଦୃଢ଼ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଦୃଢ଼ ଦୃଢ଼ ତାଙ୍କର,
 ସଦା ଅବଚିତ ଯଥା ରହାତର ।
 ଚାନ୍ତି ଭବିଷ୍ୟର ସ୍ବାବକର ସ୍ତବ,
 ମଣନ୍ତି ସତତ ସେ ମହାନ ଭବ ।
 ତେଣୁ ସ୍ତବେ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ତେଣୁ ପ୍ରୀତି,
 କିନ୍ତୁ ସ୍ତବେ ସ୍ତବେ ପାନ୍ତି ଶକ୍ତି ଭାବ ।
 ଅନ ପରମର୍ଶେ ନ ହୋଇ ତାହା,
 ବରନ୍ତି ତାହା ଯା ବୁଝନ୍ତି ବହୁତ ।
 ଅନାଥ ଅଭୁର ଅର୍ପଣୀ ଜନେ,
 ପାଳନ୍ତି ନରେଶ ଭାବେ ବରଦନେ ।
 ବହୁଣୀ ଅପସନ୍ନ ବରଣୀ ତାଙ୍କର,
 ବଚର ନିଶ୍ଚୟ ଗୁଣେ ବହୁତର ।
 ନିଶିତ-ସୁଗୁଣ ଶକ୍ତି ସେ ସୁମତ,

ଗୋମ-ମଣ୍ଡଳେ ଅଦର୍ଶ ରୂପେ ।
 ତନ୍ତ୍ର ବ୍ରତାମଣି ନିର୍ବର୍ତ୍ତ ରବିନ,
 ସାହିତ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତେ ସମାନ ପ୍ରକାଶ ।
 ଯାହା ସଂସ୍ଥାଗର୍ଥେ ସେ ନର-ନାୟକ,
 ନବୀ ରୁଚି ସିଦ୍ଧ ରଚନେ ନାଟକ ।
 ସଂସ୍ଥାପନ କରି ପୁଣି ରଙ୍ଗାଳୟ,
 ବରଦଅନ୍ତର ନାଟୀ ଅଭିନୟ ।
 ସମାଜର ପୁଣି ମୁଖୀ ସଂସ୍ଥାରକ,
 ବରଦନ୍ତ ନାଟ କୁଣ୍ଡଳ-ବ୍ୟବ ।
 ତାଙ୍କ ଦରଦାରେ ନାହିଁ କୁପାରଣା,
 କୁଟିରତା କିମ୍ବା ବସିବାକୁ ମନା ।
 ଦେଖିଛନ୍ତି ଯେ ଅବେ ତାଙ୍କ ଦରଦାର,
 ଜଣା ତାକୁ ଏକା ତପସ୍ବ ସଂସ୍ଥାର ।
 ଶିକ୍ଷଣ ତାଙ୍କର ଅନିବାରଣୀୟ,
 ଅଟନ୍ତି ସେ ତେଣୁ ପର୍ଯ୍ୟଟନପ୍ରେୟ ।
 ଅଭିମାନ୍ବି ବନ୍ୟା— କୁମାରୀ ପ୍ରଦେଶ,
 ବରଦନ୍ତ ସ୍ବୟ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଶେଷ ।
 ଭୂମିରେ ବସୁରେ ଶ୍ରୀନାଥଙ୍କ କାମେ
 ବରଦ-ମେଶର ସ୍ବର୍ଣ୍ଣଲକ୍ଷ୍ମୀପାମେ ।
 ନ ଭୁଟିଲି ତେବେ ବୁଦ୍ଧାଗୁଣାସ,
 ନ ଭୁଟିଲି ଦେଶ— ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଆଶ ।
 ପୁଣି ପର୍ଯ୍ୟଟନେ ବାହାର ନରେଶ,
 ଭୂମିରେ ସୁଦୂର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ।
 ସଦାଦେଶ ଟିକା ଲେଖଣ ଅସ୍ତ୍ରୀକା,
 ଅଭୁତ-ବିଜ୍ଞାନ— ମନ୍ତ୍ରୀ ଅମେଶ୍ବରୀ ।
 ଭୂମି ବହୁ ଦେଶ ସହି ବହୁ କୌଶ,
 ବରଦ ଉପାତନ ସୁଧାନ ବିଶେଷ ।
 ସେ ନିର୍ମଳ ଜ୍ଞାନ ଭକ୍ତୁଳ ଭବଣ,
 ବରଦନ୍ତ ସ୍ବୟ ଦେଶେ ବରଦଣ ।
 ଭକ୍ତ ତାହାସ୍ବ ମହାସନ୍ନିବନ୍ଧୀ,
 ମୁମୁକ୍ଷୁ ଅବସ୍ଥା ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଧନୀ ।

* ଭକ୍ତଙ୍କ ସମ୍ମିଳନର ନବମ ଅଧିବେଶନ ହୋଇ ପାରିବାର ଆଶା ନ ଥିଲା । ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ମହୋଦୟର ଅଭାବ
 ପରିସ୍ଥିତିରେ ଭକ୍ତ ଅଧିବେଶନ ବ୍ରହ୍ମସ୍ଥରେ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଅଧିବେଶନରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ମହୋଦୟ ସଭାପତି ପଦରେ
 ବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

ମନୋହରଦେ ବେଢ଼ି ନ ନେଲେ ତା ଚଢ଼ି,
 ଲୁହୁଣ୍ଡ ଚେଷ୍ଟି ଅବାରେ ପଞ୍ଚରୁ ।
 ଅହା ସେ ବୁଢ଼ାରି ଆସନ୍ତି ବିପାକୁ,
 ପଞ୍ଜୀବନୀ ମନେ ବଞ୍ଚାଇଲେ ତାକୁ ।
 ଲଜ୍ଜାପୁରେ ନୃପ ବିରାଟ ରାଜାସ,
 ବରୁଣନ୍ତି ଚକ୍ର ସବୁଟିମ୍ବେ ବାସ ।
 କି ଉଦ୍ଭବପଥେ କି ଦକ୍ଷିଣପଥେ,
 ଉଲ୍ଲୁକାନ୍ତ ଯଥା ଭୂମି ରକ୍ତ-ରଥେ ।
 ତଥା ବେନି ଦୁର୍ଗେ ୧ ଚନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ରମଣି,
 ବରୁଣ ଉଲ୍ଲୁକ ନରେନ୍ଦ୍ର ଅଗ୍ରଣୀ ।
 ଶୋଭେ ନବଦୁର୍ଗ ବାହୁଡ଼ା ପ୍ରତୀରେ,
 ତାରୁ ବୈଦୟନ୍ତୀ ବହୁ ଲୁଙ୍ଗ ଶିରେ ।
 ଧର ଅବେ ନୃପେ ପ୍ରବାଶେ, ସେ ଚୋରାଣ
 ମୁକ୍ତା ଶୁକ୍ତି ଯଥା ରତ୍ନେ ବହୁ ମୋଚ ।
 ସୁସଜ୍ଜିତ ଦୋର ଶୁଭୋଚିତ ସାଜେ,
 ଶୋଭାର ସୁଷମା ପରାଏ ବିସ୍ମୟେ ।
 ନଅର ହି ପାଶେ ରମ୍ୟା ଉପବନ,
 ବସାଇଛୁ ନାନା ଶୋଭାର ଆପଣ ।
 ପଥ ବେନି ପାଶେ ପିରୁଳ ୨ କଳାପ,
 ବରୁଣ ଅସ୍ତ୍ରଶୁ ସଙ୍ଗୀତ ଅଳାପ ।
 ଶାଖା ସଞ୍ଚାଳନେ ତାଳନ୍ତି ତାମର,
 ଯଥା ଅନୁରକ୍ତ ସୁତପରବର ।
 ବସନ୍ତ ସମୟେ ଉଦ୍ୟାନ ମାଧୁରୀ,
 ବଳଯାଏ ବଡ଼ ବଢ଼ିତା-ଚାତୁରୀ ।
 ଛାମୁରେ ଆଲଟ ଧରଇ ସେବତୀ,
 ଧରଥାଏ ସୁଧା- ମୁଖୀ ସୁର୍ଯ୍ୟକୁଣୀ ।
 ରକତ ବରବ ଶତବଦ ମଞ୍ଜୀ,
 ଧରଥାଏ ପାଶେ ପବନେ ଦୋହରୁ ।
 ରଙ୍ଗ ବରବୀର ଆନ୍ଦୋଳ ପବନେ,
 ତାଳଥାଏ ପାଟ- ଶକିବା ସଞ୍ଜନେ ।

ପ୍ରବୃତ୍ତ ଅବେଶେ ଆସନ୍ତି ସବନ-
 ପ୍ରାବୃତ୍ତବେ, ଶୁଭ- ସେବାରେ ନିରତ ।
 ବିସ୍ମାରିଛୁ ଶାଖା ବାହୁ ଏକାକୀ,
 ଶୁଭରଙ୍ଗସୁକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତେ ଅନତା ।
 ଫୁଟିଛି ବରଦ- ବାଦ ମଣିବଦ,
 ବରଦ ଦଶନ ପ୍ରାୟ ଭୟାନକ ।
 ବାହୁ ବଂଶବଢ଼େ ଛନ୍ଦି ନାଗବଞ୍ଚୀ,
 ବଞ୍ଚେ ପଦ-ପଦା ମୁକୁ ବାବେ ଦୁଇ ।
 ବସନ୍ତ ସୁଭାର ଶେନ ଅନୁମୋ,
 ବିକଶିତ ବାହୁ ଶମ୍ଭା-ଶୌରୀ ତମ୍ଭା ।
 ଶୁଖିଲତା ସଦୃଶ ବାହୁ କୁଞ୍ଜିଲତା,
 ନାମେ ମେଳ ଦେଉ ରଚିଛୁ ମିଳିତା ।
 ଅନୁରୂପ ବର୍ଣ୍ଣେ ଧରୁ ଫଳଫୁଲ,
 ପ୍ରେମେ ମଗ୍ନ ପିନ୍ଧି ଶ୍ୟାମଳ ଦୁହର ।
 ଶୁଖି, ପଦ୍ମସୁର ପେଟିକା ଉପରେ,
 ମଦର ଦାଢ଼ୁଣି ପ୍ରାୟ ଶୋଭା ଧରେ ।
 କୁଞ୍ଜିଲତା ଫୁଲ ରକ୍ତିମା ହେବେ,
 ଜଣେ ବସନ୍ତର ପ୍ରକାଳ ଚଷମେ ।
 ବାହୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠରକ୍ତ ପାଟଳ ଗୋସୁପେ,
 ରକ ପରସ୍ପର ନୀରବ ଆଲୋପେ ।
 ଅଳଙ୍କାରଶୂନ୍ୟ ଦେଉ ଶେଷାଞ୍ଜଳି,
 ମନୋହରଶେ ରୂପ ବରଅଳ୍ପ ଫିକା ।
 ନରେଶି ମାଳତୀ ଅନେ ପୁ ପ୍ରବତୀ,
 ଭାଗ୍ୟକୁ ସୁଦାସ ଶୋଭେ ହୃଦେ ଅତି ।
 ଦୋଷେ ଲମ୍ବା ତାକୁ ନୀରବ ଭାଷାରେ,
 ବାହା ଭାଗ୍ୟ ଚର ନୁହେଁ ଏ ସଂସାରେ ।
 ପ୍ରାବୃତ୍ତ ବାହୁ ! ଆସିଲେ ପ୍ରାବୃତ୍ତ,
 ତୋ ଭୁଷଣସୁଖି ଦେବ ପରସ୍ପୁଟ ।
 ଦେଖି ତୋ ସମ୍ମତ ହୃଦେ ଅପରେ,
 ଏକାକେ ସେ ସୁଧି ସୌଭାଗ୍ୟ ବର୍ଷରେ ।

୧—ସୁରଙ୍ଗୀ ଏବଂ ଲଜ୍ଜାପୁର ଏହି ଦୁଇ ଦୁର୍ଗ ।

୨—ହାଉଁଶ ।

ତାର ମାସ ପରେ ଦେବୁ ତୁ ମାନସୀ,
 ଏଥୁ କିପାଇ ଦେଉ ସେ ଛାନିଆଁ ?
 ଯୁଦ୍ଧ ତାର କୁଳ ମାଧବୀ କାମିନୀ,
 କୁରୁଦେବୀ ଭୂମି— ଚମ୍ପକ ରଙ୍ଗିଣୀ,
 ଭଗାଦି ପାଦପ ଲତା ଉପବନେ
 ବସିଛନ୍ତି ସବେ ଯେ ଯାହା ଆସନେ ।
 ବାହିଁ ବା ଶମ୍ଭୁର ୧ ବାଳ ନାଶକେଳ,
 ଧରୁଧର ହୋଇ ଦେଉଛନ୍ତି ଘେର ।
 ବାହିଁ ବସି ଆମ୍ଭ— ଶାଶଳ ପାଦପ ୨
 ସବୁଥୁ ପ୍ରମ— ଭାବେ ଶୀତାବସ ।
 ଧରେ ଯଥାବାଳେ ସପ୍ତଶ୍ରୀ ପନସ,
 ମୁଣ୍ଡେ ପପସବ ଚନ୍ଦିତ କଳସ ।
 କାମୁ ନରୁ ରମ୍ଭା କରକ ମାଲୁର,
 ଆବର ବିଷୟ ପାଦପ ପ୍ରଭୁର,
 ମଣ୍ଡିଛନ୍ତି ସେହି ସୁରମୀ ଭଦ୍ରାବେନ,
 ମହାଦାତା ସବେ ଫଳ ଛାୟାଦାନେ ।
 ଅସତ୍ରୁ କୁସୁମ ଧରଇ ଉପମା,
 ବଳକ୍ଷ ପକ୍ଷର ହିତାୟା ଚନ୍ଦ୍ରମା ।
 କୁସୁମ ସୁବେଶ ପାଇଁ ବହି ତୋଷ,
 ରତ୍ନଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଲଜ୍ଜନୀବେ ବୋଷ ।
 ଫୁଟେ ଯଥାବାଳେ ଧବଳ ବଞ୍ଚନ,
 ବୋହୀ ଗିନାବୁତ ଯାହାର ଗଠନ ।
 ନିଶ୍ଚିତ ପରସ୍ପେ ମହାର ନିକର,
 ଦେଶାଭିଳାଷ ବାହୀ ରୂପ ଆତ୍ମର ।
 ପ୍ରାବଟ ବଞ୍ଚିଣୀ ୩ ଚରର ସୁମନ,
 ସୁସ୍ଥିତ ସୋରରେ ତୋଷେ ପ୍ରାଣ ମନ ।
 କୁସୁମ ବିବାଶ ପାଇ ଟେକି ମୁଣ୍ଡ,
 ବାହୁଛୁ ଇଟକା କେତେ ପଶୁକୁଣ୍ଡ ।
 ସଦାବିହାରୀ ୪ ସଦୃ ସଖୀ ବର,

ବସିଅଛୁ “ସନ୍ତା— ମ’ତରୀ” ସନ୍ତା ୫
 ଅମଳ-ବଦଳ— ଅଳକାର ଚିତା,
 ବସ୍ତ୍ରାବିଷ୍ଟ ବସ୍ତ୍ର ଲବଙ୍ଗରତନା ।
 ବାହିଁ ବା ସୁଗନ୍ଧା, ସୁଗନ୍ଧା ନାଗିଣୀ ୬
 ବସିଛନ୍ତି ଯଥା ଭବସ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗିନୀ ।
 ବାହିଁ ମଧୁରସା ୭ ଭବବଂଶ ମଞ୍ଜେ,
 ମାଣ୍ଡିଛୁ ବସ୍ତ୍ରାବ ବହୁଶାଖା ଗଞ୍ଜେ ।
 ଫୁଟିଛୁ ବା ବାହିଁ ବସ୍ତ୍ର ଅବସ୍ଥା,
 ଧରୁଧର ଅବସୀ ପୁଷ୍ପ ନୀଳବାନ୍ତ ।
 ରସା-ସୋଷା ଅବା ଅନନ୍ତେ ଭବଫୁଟି,
 ପିନ୍ଧିଅଛୁ ନାସେ ନୀଳରତ୍ନଫୁଟି ୮ ।
 ବାହିଁ ଅବା ବୁଦ୍ଧା ବୈଷ୍ଣବୀ ୯ ଭଦ୍ରାବେ,
 ବହୁ ବସ୍ତ୍ରାବିଷ୍ଟା ୧୦ ମାଣ୍ଡିଅଛୁ ବାବେ ।
 ବୁଦ୍ଧା ବୁଦ୍ଧା ବାହିଁ ବସ୍ତ୍ରବେ ବରଣ ୧୧,
 ଶୋଭିଛୁ ବା ବାହିଁ ଭୁବଲେ ବାବଣ ।
 ମାଣ୍ଡିଅଛୁ ବାହିଁ ପାଦପେ ଅଙ୍ଗୁର,
 ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ ଯାର ସୁମଧୁର ।
 ବାଳ ଶାଳ ବାଳ ପନସ ଅଗ୍ନି ଶା,
 ବେଲୁ ମାତୁଳଙ୍ଗ ଜମ୍ବୀର ବରୁଣା ।
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆମ୍ଭ, ନିମ୍ବ ସୀତାଫଳ ଆଦି,
 ଅଛନ୍ତି ଭଦ୍ରାବେନ ଗହନେ ଆଦ୍ରାଦି ।
 ନେତ୍ର ବିନୋଦନ ବିଶଲ ଆବର,
 ବିବେଶୀ ବାମନ ପାଦପ ନିକର ।
 ସ୍ଥିର ଗନ୍ଧେ ସଦା ବନ ସୁବାସିତ,
 ବହୁ ବଦଳମ ଶବଦେ ଶବ୍ଦତ ।
 ଗାଆନ୍ଧୁ କି ପକ୍ଷୀ ବନ୍ଧୀ ନିଜ ନିଜ,
 ଚନ୍ଦ୍ରରୂପାମଣି ନୃପ ଯଶୋରାତି ।
 କାଳକିଏ କହି ବାହୁଡା ଚଟିନୀ,
 କଳ କଳ ସ୍ଵରେ ବଳ-ନିନାଦିନୀ ।

୧—ସୁଅଗ୍ରହ । ୨—କଳମଗ୍ରହ । ୩—କର୍ଣ୍ଣାକାଳପ୍ରଣୟୀ । ୪—ସୁଶେଷେଷ । ୫—ବଦୁରୀ ସୁଷ । ୬—
 ସୁଶେଷେଷ । ୭—ଭାଷା । ୮—ଅଳକାରବଶେଷ । ୯—ଭୁବସୀ । ୧୦—ଅସୁବଦ୍ଧତା । ୧୧—ବେଶାବଳ

ତା ଚାଟିରେ ସେ ବନ ବିଶେଷ ଶୋଭାବନ,
ମନ୍ତ୍ରାବଳୀ ଦୁଇ ମିଶ୍ରଣ ୧ ସେସନ ।
ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଚୌରୁଦ ମଣ୍ଡପେ,
ମୁଦ୍ରାହେ ଅସୀତ ଶୌରଶ୍ର ପାଦପେ ।
ସୋପାନ ଅଗ୍ରଦେ ପ୍ରମୁଦ ବେଦୀ ଶିରେ,
ଧରେ ଅପରୁପ ଶୋଭା ରଜନୀରେ ।
ସୁଦ୍ଧ ବାଦପାଦ ପ୍ରସନ୍ନର ସ୍ଥିତି,
ଦେବୀବିଜାୟେବେ ହୁଏ ଅଗ୍ରେକିତ ।
କଂଶ ଚନ୍ଦ୍ରମାୟା ଦେଶିକା ସଦାଶେ,
ଶସି ଅସିନ୍ନ ଚନ୍ଦ୍ର ଅବା ପାଶେ ।
ସେ ଅଗ୍ରେବେ ସ୍ଥାନ ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ,
ବରୁଣ ବିଦ୍ୟା ଶ୍ରୀ ଶରୀରେ ଧାରଣ ।
ପିଅନ୍ତ ନିତ୍ୟ ସେ ସୁଷମା-ପୀୟୁଷ,
ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ାମଣି ଅଦର୍ଶ ପୁରୁଷ ।
ସୁଦେଶୀ ବିଦେଶୀ ଶାବ ଫଳମୁଦ,
ସେ ଉଦ୍ୟାନବରୁ ପ୍ରସବେ ବହୁତ ।
ସୁକଳେ ଅଦର୍ଶ ଦୃଷ୍ଟିକ୍ଷେତ୍ର ସେହୁ,
ପ୍ରବେ ପ୍ରବେ ଚକ୍ର ଶେଷେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉ ।
ଦୃଷ୍ଟି ଶିଳ୍ପ ଶିଳ୍ପ ବାଣିଜ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ,
ଉନ୍ନତରେ ରତ ସୁରଙ୍ଗୀଶ ନିତ୍ୟ ।
ସୁଦେଶୀ ପୁଣି ଦେବୋତ୍ତମ ପୁଣି—
ଉଦ୍ୟାନରେ ନୃପ ବିଶେଷ ନିୟୁଷ ।
ରକ୍ଷାଧିକ ଟଙ୍କା ପିତୃଭାଗ ଶୋଧ,
ବରୁ ନରବର ରହିଲେ ପ୍ରମୋଦ ।
ମଣ୍ଡପ, ପ୍ରାଚୀର ଦେଉଳ, ନଅରୁ ୨
ନିର୍ମାଣରେ ବହୁ ବ୍ୟୟ ନରବର ।
ଶେଷ ସିରସ୍ତା ଶେଷ ସୁମସ୍ତା,
ରସି ପ୍ରଦର୍ଶନେ ଜାତୀୟତା ଅସ୍ଥା ।

ଧନୀ ହେ ନୃପତି ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ାମଣି,
ଉଦ୍ଧୃତ-ଉଦ୍ଧୃତ— ସମୁଦ୍ଧୃତ ମଣି ।
ଧନୀ ସୁସାଧକ ମହାଭାଗବାନ,
ଧନୀ ମୁଁ ଶାନ୍ତର ଚକ୍ର ପୁଣ୍ୟଶାଳ ।
ବନଜାଦୁପିଣୀ ଚକ୍ର ସଧନଶ୍ରୀ,
ପୁଣ୍ୟଶାଳା ସଦା ପୁଣ୍ୟନୀରାଶ୍ରୀ ।
ବାବ ପୁଣ୍ୟବୃଦ୍ଧ ବାଣେ ପରଦୃଶେ
ନୃପତି ସେ ଚନ୍ଦ୍ର ଚକ୍ରେ ଅସୁସୁଖେ ।
ବରୁଣ ଶାନ୍ତରେ ସୁଖୀ ଦୀନ ଜନେ,
ମଣ୍ଡଳ ସାର୍ବଦ ଅପଣା ତୀବନେ ।
ଉଦ୍ଧୃତ ଜାତୀୟ ସନ୍ନିବନ୍ଧୀ ପ୍ରତି,
ଦେଶାଭିଳାଷେ ସେହୁ ପ୍ରଗାଢ଼ ଭକ୍ତ ।
ବରୁ ଅପାତରେ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ,
ଚକ୍ର ବହୁଗୁଣ ସୁଦୀର୍ଘ ସମୟ ।
ଦେଶାଭିଳାଷେ ସୁଖୀ ସମାଜେ ଅଦର୍ଶ,
ଚକ୍ରରେ ମାତ୍ର— ଭୁମେ ନରଦର୍ଶ ।
ସୁସ୍ଥ ନାରାଦେବ ବିଦ୍ୟାପ୍ରବର,
ଶକ୍ତିଅଶ୍ରୁ ବିଧି ଯୋଗ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟତରୁ ।
ଲେଖାଲ "ସମୁଦ୍ର" ଯାହା" ସୁଭାଷାରେ,
ବରୁ ସଦାଯୁକ୍ତ ସମାଜସଂସ୍ଥାରେ ।
ଜନକ ଜନନୀ ଶୁଭସୁଖସୁଖୀ,
ଯୋଗ୍ୟ ଜାଣି ତାଙ୍କୁ ଅସିନ୍ନ ଅସି ।
ପିତା ନାରାୟଣ ମହାର୍ଜି ଦେବ,
ଶକ୍ତିଦେବତାପତି ଉପରୁପୀ ଦେବ ।
ମହାପୁଣ୍ୟଶାଳ ମହାପାତ୍ରସୁଦ୍ଧ,
ଚକ୍ର ଅସୁସୁଖେ ଅସୁଦାୟକ୍ରୁତ ।
ଯୋଗେ ଯୋଗେ ତାଙ୍କ ବଡ଼ ଅନୁଗ୍ରହ,
ରକ୍ଷାଧିକ ମୁକ୍ତ ବ୍ୟୟେ ବରେ ଯାବ ।

୧—ନନ୍ଦନ ବାନନ । ୨—ସୁରଙ୍ଗୀ ଶକ୍ତି-ଅନୁଷ୍ଠାନ, ଦେବସ୍ଥାନ ମଣ୍ଡପ, ପ୍ରାଚୀର ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ
ଦେଉଳ ପ୍ରଭୃତି ବର୍ତ୍ତମାନ ନରପତିଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ।

ନୀଳାଚଳ ଧାମେ ପୁଣି ବହୁବୀୟେ,
 ମଣ୍ଡିରେ ତାହା ପ୍ରଭୁ ଦେବାଳୟେ ।
 ତାଙ୍କ ମହାଦେଇ ବୌଦ୍ଧ-ଶୃଙ୍ଗସୁତା,
 ଧର୍ମପଦସୁଖା ଶାନ୍ତିବ୍ରତୀ-ସୁତା ।
 ତୋଳାଇ ଏକାମ୍ରେ ଶ୍ରେୟସ୍ବିଷୟର,
 ସଞ୍ଚିଛନ୍ତି ସତୀ ସୁଦୀର୍ଘ ଅମର ।
 ଅନେକ ବିପଦ— ଦୂର ମହାଦାନ,
 ଦେଇ ଦାନ ଦିଲେ ବରେ ଧନଦାନ ।
 ଦେବୀ ବରପ୍ରେୟା ତାଙ୍କ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଦଳୀ,
 ନ ଦେବେ ଚିପାଇଁ ବୀର୍ଣ୍ଣ-ଧନେ ଧନୀ ?
 ଜାତ ଦେବ ପ୍ରାୟ ବିଦ୍ୟାରୁ ବଳୟ,
 ତାଙ୍କ ଗର୍ଭ ଜାତ ସୁଗତ ବଳୟ ।
 ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ସୁବସନ୍ତ ଶାନ୍ତି ଶିଷ୍ଟ ଧୀର,
 ବିଦ୍ୟା-ଅନୁସରୀ ବଳୟୀ ପ୍ରବୀର ।
 ଗାନ୍ଧୀନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଉଚ୍ଛ୍ୱସ ବଳୟୀ,
 ବୁଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରଜା ବାସର ଭୁବଣୀ ।
 ଅବାରେ ବୟସେ ଦେଲେ ଦେବ ସେ ସାନ,
 ମାତ୍ର ପ୍ରତିଭାରେ ମହା ଗର୍ଭାନ୍ତର ।
 ଅଦର୍ଶ ପିତାଙ୍କ ଶୁଭଶୁଣାବଳୀ,
 ଅସୁଅଛୁ ତାଙ୍କ ବୃଦ୍ଧେ ପ୍ରତିଫଳ ।
 ସୁଯ୍ୟବାନ୍ତ ରହେ ଯଥା ସୁଯ୍ୟବର,
 ପ୍ରତିଫଳ ତାକୁ ଚରେ ଚେତସ୍ବର ।
 ପ୍ରଜା ପୁତ୍ର ସଦ୍ବି ବସି ଏକାସନେ,
 ଲଭୁଛନ୍ତି ଶିକ୍ଷା ନିର୍ବିଚାର ମନେ ।
 ଦେଶେ ଅଭିନବ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଉଦାର,
 ଭାବ-ଉନ୍ମତ୍ତର ମୁକ୍ତ ଅଶାହାର ।
 ସୁତା ପ୍ରଜାବର ନିସର୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧ,
 ଦେଉଅଛୁ ବାଚ— ବାହୁ ଦୃଢ଼ବଳ ।

ମନ ଜାଣି ସଦା ଦେଇଛନ୍ତି ଦୟା,
 ଭବେ ଶୋଭା ବଳୀ ସୁଖ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୟା ।

ବହୁବି ଅଧିକ ତପ ନରନାହା,
 ବହୁତ୍ର ଯା, ତୁମ୍ଭେ ବରୁଅଛୁ ତାହା ।
 ଦେଖୁଛୁ ତ ଦେଶ— ବାଣୀ ଶ୍ରୀମୁଖର,
 ରଜନୀ ବିଦସେ ନାହିଁ ଅବସର ।
 ନ ତାହୁଁ ଶ ସୁଖେ ନ ତାହୁଁ ଶରଣେ,
 ରତ ମାତୃହୃଦେ ଦିବା ରଜନୀରେ,
 ନୀଳାଦ୍ରି, ଚୈତନ୍ୟ, ଦାନବକୁ ଅତି,
 ଗଲେକ ପବନି ଯେଉଁ ଶୁଭାଶୀ,
 ଭଗବନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ସେହି ସିଂହାସନେ,
 ନ ଦେବେ ଚିପାଇଁ ଧନୀ ମନ ଧନେ ।
 ତୁମ୍ଭ ପର ସୁତା ପ୍ରଭେ ଦଶ ଜଣ,
 ନ ଥାନ୍ତା ଅବଧି ଜନନୀ-ବଞ୍ଚଣ ।
 ଦେଶବାଣୀ ଏକା ତୁମ୍ଭେ ଗୁଣାଧାର,
 ଭୁବିପାର ନିଦ୍ରା, ପିପାସା, ଅହାର ।
 ସଂଯୋଗ ବରଣେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଭୁବନ,
 ବରୁଅଛୁ ତୁମ୍ଭେ ଯଦୁ ଅନଗର ।
 ସାଧୁଅଛୁ ବାଣୀ ଧନେ ମନେ ଜାଣେ,
 ନିଜେ ବର ପୁଣି ବସୁଭକ୍ତ ଆନେ ।
 ଲଭିବାସେ ଏହା ରହିବ ଅବିତ,
 ଗାରବ ଭୁବନ ତୁମ୍ଭେ ଯଶୋଗୀତ ।
 ପୂଜିବେ ଭୁବନ— ବାସୀ ଘରେ ଘରେ,
 ବୃଦ୍ଧସ୍ତେ ତୁମ୍ଭକୁ ଦେବତା ରୂପରେ ।
 ବାହୁ ତୋଳି ତବ ନାମେ ବାରମ୍ବାର,
 ବରଦେ ଶୋଷଣା ଜୟ ଜୟକାର ।

ନିମନ୍ତ୍ରଣ

ଅସ ଦେବ, ବାବାପ୍ତିସ୍ତୁ ଶୁଦ୍ଧିଗତନାଥ,
 ମଣି-ଶଣି-ନାଗବଂଶ-ବରଦାନ୍ତ-ମଣି,
 ଭକ୍ତ-କ୍ରମାଦି-ଗିରି ନିୟାମବିହାରୀ,
 ପୁଣ୍ୟଶ୍ରୀବ ମାଦେଶ୍ବରପ୍ରସାଦ ରାଜଶି,
 ଜାତୀୟ ଗୌରବଚରା ଜାତୀୟ ଜୀବନ,
 ବସ ସାରସ୍ବତ ପୀଠ,—ସାବନ ସୁଦର୍ଶୀ ।
 ଭପସ୍ବତ୍ର ଶ୍ରୋତା ତୁମ୍ଭେ ମାତ୍ର ସାହିତ୍ୟର,
 ତେଣୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ସ୍ବତନ୍ତ୍ରରେ, ସାନନ୍ଦସ୍ବେ-
 ଶ୍ରବଣାର୍ଥେ ଏ ନୀରସ ପ୍ରଣୟ-ଚିତାବ ।
 ଏ ଫଳଟି, ନୃପ ! ତବ ଭସ୍ମାଦ-ବୃକ୍ଷର,
 ଦେଲେ ଦେବି ବସ୍ତ୍ରାଦି, ତାହା ପ୍ରକୃତ ସାଗ୍ରଦେ,
 ଏହି ଅଶା ଅସବରୀ ବରୁଣ ମୋ ପ୍ରାଣେ ।
 ତାଣ ତୁମ୍ଭେ, ଦେବୀ-ଧନେ ମହାଧନୀ ମୁହିଁ,
 ବାହୁଁ ବା ପାଇବି ସୁକ୍ଷମୋଗୀ ସୁ-ଆସନ,
 ଭାରୁଛୁ ଏସନ ମନେ, ଏମନ୍ତ ସମୟେ
 ଦୋର ଅବରୁଦ୍ଧା ଦେବୀ ବଲ୍ଲଭା-ସୁନ୍ଦରୀ,
 ବହୁରେ ମଧୁରେ, “ବସ୍ତ୍ର, ବିଶା ତୁ ଅଧୀର,
 ଚରସଦାୟ ମୁଁ ତୋର, ନ ବର ଭାବନା,
 କି ରହୁ ଅଭାବ ମୋର ଅକ୍ଷୟ ରାଣ୍ଡାରେ ?
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ମୁଁ ସୁକ୍ଷମରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ
 ବୋଟି ସ୍ବର୍ଣ୍ଣସିଂହାସନ, ବୋଟି ସୁକଦର୍ମୀ,—
 ସୁନ୍ଦର ସୁଜାର ରମ୍ୟ ମଣି-ମୁକ୍ତା-ଶତୀ ।”

ବଥା ଅନୁ ରୂପ ବାନ୍ଧୀ ତେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଦେବୀ,
 ତହିଁ ମୁଁ ସାହସ ରହି ବହୁ ଅମଳ୍ଲଣ,
 କି ଅଳ୍ପ ସମ୍ଭବ ମୋର ବଲ୍ଲଭା ବୀଚୀତ ।
 ଦେ ସାହିତ୍ୟରସଗ୍ରାହୀ, ସାରସ୍ବତ ଯୋଗେ !
 ଭଲତ ତୁମ୍ଭର ହୃଦ, ଭଲତ ଯେସନ
 ତୁମ୍ଭ ତୁମ୍ଭ ଯୋଗଦେବୀ-ନିୟାମଶିଖରୀ,
 ବମତାବତାସରୁଛି—ବମତା-କୁନ୍ତଳ ? ।
 ତୁମ୍ଭ ଦେବ ବୀବଦାର, ନିର୍ମଳ ଶୀତଳ,
 ଯେସନ ତୁମ୍ଭର ନିତ୍ୟ ସ୍ନାନ ଚରଣଶ୍ରୀ
 ଅନନ୍ତ ବହୁଷ୍ଟବ—ବଂଶଧାରୀ ନୀର ୩ ।
 ନରମଣି, ସତୀ ତୁମ୍ଭେ ନରଦେବତାୟା,
 ମାତ୍ର ତବ ଶିର, ନିଷ୍ଠେ ଦେବଶିର ଦେବ ।
 ବହୁଦେବ ପଦେ, ମାତ୍ର ହୁଏ ରସ୍ବ ତାତ,
 ନିଜର ପ୍ରଣୟ ବାଣୀ ହୁଏ ବର୍ଣ୍ଣବତ୍,
 ମହାଜନ ବର୍ଣ୍ଣେ, ତାଙ୍କ ଶାଶୁବୀ ଧାର ଏ,
 ହୁଅନ୍ତି ଚରଣ ନିଜ ଦେ ନୃପ ଶ୍ରୀଛାମୁ,
 ଅପଣା ସୁଗନ୍ଧ ଅପେ ନ ଗ୍ରାଣେ ସୁମନ ।
 କିଛି ମୁଁ ଗାର ତ ନାହିଁ ବଫଳ ପ୍ରଶଂସା,
 ଅଥବା ବାର ତ ନାହିଁ ବାଧ୍ୟ-ପୁଣ୍ୟ-ବୀଣା,
 ତଥାପି ନରପ୍ତ ଦେଇ, ଗଣିଣ ଅଗନ୍ଧା,
 ବଳେ ହୁଅ ଏବେ ଦେବ, ବଲ୍ଲ-ସିଂହାସନେ
 ମହାର୍ଦ୍ଦ-ମାଣିକ୍ୟମଣ୍ଡି, ଶୁଣ ଏ ପଦିବା ।

ନବସୁର, ଭଦ୍ରଣ }
 ୧୫୫୫/୭୩

ଶ୍ରୀ ଛାମୁବର
 ଚରସ୍ବେଦାନୁପଦ
 ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି

୧—ଭାଣ୍ଡିଗତସ୍ତୁ ନିୟାମ ଗିରି ସୁକନୈବିକ ଭକ୍ତଜର ସର୍ବୋପ ପକର । ଏହାର ଭବତା ୪୧୨୭ମୁଟ ।
 ୨—ନିୟାମ ଗିରିରେ ଭକ୍ତୁଷ୍ଟ ବମଳା ତୋଟା ଅଛି । ୩—ବଂଶଧାରୀ ଜଗା ନିୟାମ ଗିରିରୁ ବାହାରି ପଣ୍ଡାମ କଲାର
 ଦଶିଣ ଭାଗରେ ପ୍ରବାହୁତ ହୋଇଅଛି ।

ଦ୍ଵିତୀ

୧—ବସନ୍ତ ପ୍ରତି ବସୁନ୍ତରୀ

୨—ଭ୍ରମର ପ୍ରତି କୁସୁମସୁନ୍ଦରୀ

୩—ସନ୍ତ ପ୍ରତି ରାବତୀ

୪—ନିଶାନ୍ତ ପ୍ରତି ନିଶୀତୁଳୀ

୫—ଅଗଷ୍ଟୀ ପ୍ରତି ବର୍ଷାଶାଶୀ

୬—ମୃଗ ପ୍ରତି ମୃଗବୃଷ୍ଟୀ

୭—ଦୋହର ପ୍ରତି ରଘୁବତୀ

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

—ବସନ୍ତ ପ୍ରତି ବସୁନ୍ତା—

ଶେନା ଶେର ଉତ୍ତର ଚୀନା ପ୍ରକୃତର
 ପ୍ରାଣର ପ୍ରାଣ ପ୍ରାଣୀ, ପ୍ରାଣୀ ଆମଳୀ,
 ବୃକ୍ଷର-ବେନା ମୁହିଁ ଅନନ୍ତ ବୈରବା,
 ମାତ୍ର ତବ ପ୍ରକୃତେ ବା ବନା ପ୍ରାଣ ।
 ତବ ବନା ପ୍ରକୃତର, ମୋ ନୟନେ ଦ୍ଵାୟ,
 ଶୁଣାବର ଉପ୍ପାୟ ସେ ମହାବର,
 ଭାବେ ବସି ବିବାହୀନୀ, ବାହୁର ବ୍ୟାଧି
 ସୁଖର ଅପର ଉପ୍ପାୟ, ନ ବଳ ବାହୁର
 ବୃକ୍ଷର ପ୍ରାଣୀ ମୋତେ, ତ ପ୍ରାଣ ବା ଶାପ ।
 ବେଉଁ ସୁଖର ଅପା ବେଦଣ ମନରେ
 ଭୁଲି ତୁମ୍ଭର ଉପାୟ ବନ ମାୟ ବାଳ
 ପ୍ରାଣବାହୁ ମୋ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରାଣୀ-ବିବାହ,
 ଅପର ଅପା ମୋ ବୃକ୍ଷ ମାୟାବେ ।
 ଭୁଲି ଏ ବାହୁର ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରକୃତ ଉପାୟ,
 ବେଉଁ ସମ୍ଭବ ବା ବନ ବର ଉପାୟ ।
 ମୋ ପ୍ରାଣ-ବଳନାୟକ-ଅପାବନାବନା,
 ନ ଶୁଭେ ତ ବାହୁ, ସେ ତ ନିବିଡ଼ ପ୍ରାଣୀ ?
 ତ ବାହୁ ପ୍ରାଣୀର, ଅପର ମୁଁ ଅପା,
 ତୁମ୍ଭ ବନା ସେ ପ୍ରାଣୀ ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଅପା,
 ବେଉଁ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରାଣୀ ବୃକ୍ଷର
 ନିବିଡ଼ ନିବେଦନର ବାହୁର ଦ୍ଵାୟ,
 ବେଉଁ ବାହୁରେ ତୁମ୍ଭେ ବେଦେ ବାହୁ, ବାହୁ,
 ଅପା ଅପା, ପ୍ରାଣୀ ବନାବେ ମୁହିଁ ।

ତୁମ୍ଭ ବନା ମୋର ମନ ବେଦେ ନାହିଁ ମୋର,
 ବଡ଼ ଅପାୟୀ ସେ, ବେଦେ ନ ବେଦେ ପ୍ରାଣୀ,
 ଭୁଲି ତୁମ୍ଭେ ମହାବନୀ ଅପା ବାହୁ ।
 ବାହୁ ବଡ଼ ଅପା ମନେ, ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତେ
 ନୂତନ ବାହୁରେ ବୁଦ୍ଧ ନିବିଡ଼ ପ୍ରାଣୀ,
 ନ ଧରେ ଅପା ବାହୁ ଦ୍ଵାୟ ବୁଦ୍ଧ ।
 ବୁଦ୍ଧ ବାହୁ ଅପା ବାହୁ ବାହୁ ମୋର !
 ଧରଣୀ ନୟନରେ ତୁମ୍ଭେ ଉପାୟ,
 ଧରଣୀ-ବୁଦ୍ଧ-ପ୍ରାଣୀ-ପ୍ରାଣୀ-ପ୍ରାଣୀ,
 ଧରଣୀର ଅପା-ବେଦେ ଶରପ୍ରାଣୀ,
 ତ ଅପା ବୋର ତୁମ୍ଭେ, ବୋର ମୋ ମନ
 ସୁଖରେ, ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣୀ ନୟନରେ,
 ପ୍ରାଣୀ ବାହୁ "ବୋର ବସନ୍ତ" ବାହୁ ।
 ବେଉଁ ପ୍ରାଣୀ ବଡ଼ ଭୁଲି ମୋ ବଡ଼ ନୟନ,
 ବାହୁର ପ୍ରାଣୀର ବାହୁ, ବାହୁ ବାହୁ
 ମୋ ପ୍ରାଣୀ ତୁମ୍ଭେ । ବେଦେ ନ ବାହୁ ତୁମ୍ଭେ
 ବୋହୁ ବାହୁ-ପ୍ରାଣୀର ବାହୁ ବାହୁ
 ବାହୁର ଏ ଧରଣୀ ପ୍ରତି ବେଦେ ।
 ନାମ ମୋର ବାହୁର, ବେଦେ ତ ମୋ ବାହୁ
 ବେଦେ ବାହୁ, ବାହୁ ପ୍ରାଣୀର ବାହୁ ?
 ବାହୁ ମୁଁ, ପ୍ରାଣୀର ଅପାବନାବନା,
 ନ ଧରେ ସେ ପ୍ରାଣୀ ମୁହିଁ, ନୂତନ ବାହୁ ବାହୁ,
 ପ୍ରାଣୀ ବାହୁ-ବୁଦ୍ଧ ଅପାବନାବନା ?

ମୁଁ ଅନନ୍ତ, ମାତ୍ର ସାନ୍ତ ସେ ନନ୍ଦନନ,
 ଲଭିବ ସର୍ବାମ ବାନ୍ଧି ଅର୍ଯ୍ୟମ ଭୁଜନା,
 କେବେ କେବେ ଶୁଣେ ଅବା ରଣେ ସେ ଭୁଜଇ
 ଭୁଜୁଲୁ ? ବୁଝିଲ ଏବେ, ନୁହେଁ ସେ ମୋଠାରୁ
 ଶୁଣେ ବଡ଼, ମାତ୍ର ବଡ଼ ଭାବେ, ସେଣୁ ସେହୁ
 ନେଇଛୁ ଛଡ଼ାଇ ବଳେ ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋହରୁ,
 ହୋଇଛୁ ସେ ଭାଗ୍ୟବତୀ ମୋହୁ ଭାଗ୍ୟଯୋଗୁଁ ।

ଭୁଜ ଗଲ ପରେ ଗରେ ଅସିଲ ନିବାସ
 ଲଭୁବାସ, ଦେଖି ତାକୁ ଭୁଜ ସଖା ସଖୀ
 ଗରେ ଛାଡ଼ି ମୋତେ ସବେ, ତବ ପ୍ରିୟ ପିତ —
 ବପଣୀ ପଣିମ ସ୍ବରେ କରେ ଯେହୁ ଧ୍ବଜ,
 ମତସ୍ତ ଅନିତ ପୁରବେ ବହୁଥିଲ ଯେହୁ
 ସୁରୁତ୍ର ପ୍ରଶାସ ତବ, ରସାଳମଞ୍ଜରୀ —
 ଦର୍ଶକ ନୟନମନ-ବହୁଙ୍ଗ-ପଞ୍ଜିରୀ,
 ତବ ସହଚରୀ, ଶୋଭାଲକ୍ଷ୍ମୀ, ପୁଷ୍ପଲକ୍ଷ୍ମୀ,
 ପଳାଇଲେ ତବ ବାନ୍ଧି ଛିନ୍ନଭଙ୍ଗ ଦେଇ,
 ପଳାନ୍ତି ଯେସନ ଦେଖି ଅରଣ୍ୟବାସୀଏ
 ମହାବଳୀ ମହାବଳେ—କୀବକୁଳ-କାଳ,
 କିମ୍ବା ସଥା ବ୍ୟାପେ ଦେଉ କାସେ ମୁଗସୁଥ
 ବନ-ସର-ଶତବନ, ସଂଯତ ସରତ,
 ଭୁଜନ୍ତି ବାନନକୁଞ୍ଜେ ପଳାଇ ସରତ ।
 ସେ ସୁଦର୍ଶି ମଣିବକ, ସେ ଲତା ମୁକୁଟ,
 ପଞ୍ଜିବ-ପ୍ରବାଳ-ମାଳ, ସେ ମହାଭୂଷଣେ
 ସଜାଇଣଥିଲ ମୋତେ ସାବର ସୁବରେ,
 ଛଡ଼ାଇ ନେଲ ତା ନୁହ ନିବାସ-ପିଣାତ,
 ସେ ମହିମା ସେ ଭବିଷ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ସେ ଶକ୍ତି ।
 ପେଣ୍ଡାବାଳେ ଶୋଷି ଫୁଲ ନାଗର ସରସ
 ହସୁଥିଲ ସେ ପାଦପ—ଲତାକାଥ, ହାସ୍ତ,
 ନିବାସର ହୋଧାନଳେ ଗଲବ ସେ କଳ,
 ହରନେତାଳେ ସଥା ପୁଷ୍ପଧନୁ ପ୍ରାଣି
 ପୁଷ୍ପଧନୁ, ବସୁଷୋଭା-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-ସମ୍ରାଟ,

ବରୁଣ-ବରୁଣୀ-ହୃଦ-ଅବ୍ୟାଧ-ସନ୍ଧାନୀ ।
 ରକ୍ଷିରଥେ ରକ୍ଷିନୀଥ ଭୂମିରେ ଗଗନେ
 କୂଳସ୍ଥ ବିହମେ, ଅହୋ, ତି ପ୍ରବଣ କେଳ,
 ମନେ ହୃଦ କୋଟିର୍ମଳୀ ଜନନୀ ତାଙ୍କର
 ବଜାଇଥିଲେ ବା ତାଙ୍କୁ ସିଂହୀ ବୁଝୁଥାନ୍ତେ ।
 ଅନଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରବି ବାନ୍ଧିଲେ ସବେଶେ,
 ବିଶିଷ୍ଟ ସେ ଦୃଷ୍ଟି ମୋର ଦେହେ ନୁହାବାଣ,
 ପ୍ରବେ ଦେଲ ଯେତେ, ମୁଠା ମୁଠା ଅଗ୍ନି ଗୁଣି
 ଦେଉଛୁ ଦେହ ବା ଛାଟି ଚୌକିରେ ସତେ ।
 ଧୂଳିକଣା ଗଲ କଣା ପୁରୁଷ ପରାୟେ
 ନ ପାରି ସନ୍ତପ୍ତ ପଣି—ବନଦେବାଳକେ
 ରକ୍ଷି-ସାଗରର ରୁଦ୍ର ଅନଳ ଭରଣେ
 ଭୁଜରେ ପାଦପ-ହୋତେ, ପଦ-ଅନ୍ତରାଳେ ।
 ଅନନ୍ତଯୌବନା ମୁହିଁ, ତର ଦେଲ ଦୃଷ୍ଟ
 ଅବାଳ ଭରଣୀ ମୋତେ, ଶୋଷି ରକ୍ତ ଦେହୁଁ,
 ସଥା ଭଉଣି ଶୋଷେ ବଳନ୍ତର-ରକ୍ତ
 ଅଧମଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡ, ଚରଣୋଷଣ-ନିପୁଣ ।
 କେତେ ବଶାଣିବ ପୋଡ଼ା ହୁଣ୍ଡର ବାହାଣୀ,
 ଦିନେ ଦେହ ରବି, ସୁଦେ ଦାବାନଳ ଦେହ
 ମୋ ବନ-କୁନ୍ତଳ, ଶେନେ ଅବଦେଶେ ଅବା
 ବନେ ମଣିକୁନ୍ତଳନୀ ଅନଳପ୍ରାଣିନୀ,
 କିମ୍ବା ଶେନେ ଘନଦୋଳେ ଘନ-ବିନୋଦିନୀ
 ସୌଦାମିନୀ ଘନଦୋଳେ, ତପ୍ତ ଦେହମହାଧୀ ।

ଦେଖିଲ ସ୍ବପନେ ଦିନେ ପୁରୁଷରତନ,
 ପୁଷ୍ପର ପିତୃକା, ପୁଷ୍ପ-ଭୂଷଣେ ଭୂଷିତ,
 ପୁଷ୍ପ ସରଜିତ, ପୁଷ୍ପ-ପ୍ରହରଣଧାରୀ,
 ରସାଳ-ବକୁଳ-ରୁଦ୍ର ବିସ୍ତେ ମସ୍ତକେ,
 ଧୂଳିର ବାହାର ଫୁଲଭୂଷ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାହା
 ଦେଶର-କୁସୁମ-ଶରେ, ଅଗ୍ନି କୁସୁମ
 ଫୁଲଧନୁ, ଗୁଣ ବାନ୍ଧି ଶିଳୀମୁଖପତ୍ର ।
 ସେ ପୁରୁଷ ବର୍ଣ୍ଣମୂଳେ ଦେଉଛୁ ପିନ୍ଧାଇ

ବାସନ୍ତ ପ୍ରବାଚଣୀ କ୍ଷୀରକ କୁଣ୍ଡଳ,
 ସୁନାଶ୍ରୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣଦ୍ଵାର ରମ୍ୟାଞ୍ଚଳ ବସେ ।
 ଫୁଟିଅଛି କେତେ ଫୁଲ ଚନ୍ଦ୍ରପାଣେ ତାର,
 ଫୁଟିଛି ସେବତୀ, ଗତି ପ୍ରତିରୂପ ଯାର
 ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ସୁନାଶ୍ରୁ ଶୋଷନ୍ତ ଶୋଷାରେ ।
 ବାହିଁ ବର୍ଣ୍ଣବାର ବଡ଼ ବନସ୍ଥଳ ତର୍ଣ୍ଣେ
 ପିନ୍ଧାଇଛି ସୁର୍ଣ୍ଣପଟା, ବାହିଁ ବା ମନ୍ଦାର
 ଅମଳ ସୁନ୍ଦର ତଳୁ ପିନ୍ଧୁରନିଜ —
 ଦେଖାଇ ଦୋହନ୍ତ ଗର୍ବେ ଚୌଦିଗ ଭଲୁଳ ।
 ବାହିଁ ହୃଦୟନା ଦୋଇ କୁସୁମେ ହୃଦୟ
 ସମରୂପ ସୁନ୍ଦାରକୁ କରେ ପରିହାସ, *
 ଧାଇଁଛନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି ଅନ୍ଧ ଏ ସବୁରେ
 ପୁଷ୍ପ ପ୍ରତି, ପ୍ରତି ତୁ ଏ ଗୁଳନୀସମାଜ
 ଧାବତ କି ସ୍ଵପ୍ନରେ କନ୍ୟାଲଭ-ଅଶେ ।
 ଏକପରି କେତେ ଫୁଲ ଫୁଟିଛି ଗଡ଼କେ
 ସେ ପୁରୁଷ ବେନି ପାଶେ, ସୁରତେ, ପଶ୍ଚାତେ,
 ତାହା ପୁଷ୍ପଦାସେ ମିଶି କୁସୁମର ଦ୍ଵାସ,
 କିଶନ୍ତି ଭଲୁଳ ବେନି ବେନିକ ପ୍ରଭାରେ ।
 କିଏ ସେ ପୁରୁଷମଣି ଚରାଚର-ପ୍ରତି,
 ପାରବ କି କହି ? ତୁମ୍ଭ କହିବା ଅଗରୁ
 ବହୁଛି ମୁଁ, ସେ ପୁରୁଷ ଦୀନା ଧରଣୀର
 ଦୃଢ଼ସ୍ଵଚକ୍ଷୁ, ତାର ଧ୍ୟାନର ଦେବତା,
 ଏସ୍ତରେ ସଦାସି ତୁମ୍ଭେ ନ ପାରବ ଚକ୍ଷି,
 ଚକ୍ଷି ତେବେ ଚକ୍ଷାଭକ୍ଷ, ତୁମ୍ଭେ ସେ ପୁରୁଷ ।
 ଭାଙ୍ଗିଗଲ ସ୍ଵପ୍ନ, ଦ୍ଵାସ, ବାହୁକି ବା ବହି
 ସୁକ୍ଷ୍ମରେ ସ୍ଵପ୍ନେ କର ଅଲ୍ପାୟୁ ସଂସାରେ,
 ସତ୍ୟଦୀନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସୁଖ-ସ୍ଵପ୍ନ ମିତା,
 ମଧୁର, ବୀର୍ଯ୍ୟବା ସୁଦ୍ଧା ଶୁଭ ସମ୍ପାଦର ।
 କେତେ ସେ ଦୁଃଖିନୀ ମୁହିଁ ତୁମ୍ଭର ଅଭାବେ,
 କି ଲେଖିବି ପ୍ରାଣାଧିକ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପତ୍ନୀରେ,

ଅସ୍ତ୍ରାନ୍ତର ରକ୍ତ ରକ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରାଚଳରୁଲେ
 ତାହାନ୍ତି ସେ ବାତେ ଫେର କମଳିନୀ ପ୍ରତି,
 ଫୁଲକୁଳ-ସୁରଭିର, ସଙ୍ଗିନୀ ତାଙ୍କର,
 ସେବାଳେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସୁର, ହୁଏ ମୁଁ ବୀରୀ ।
 ଅଲ୍ପକ୍ଷଣେ ଦେଖି ପୁଣି ପ୍ରେମିକ ଚକୋର,
 ଭଜିଯାଏ ତାହିଁ ତାହିଁ ପ୍ରେମସୀ ବଦନ
 ବୃକ୍ଷାନ୍ତରେ, ଯାପିବାକୁ ବିଛେଦ-ରକ୍ତନୀ,
 ଭାବେ ଦ୍ଵାସ, ପିତାବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ଏକପରି
 ବାଟେ ଫେର ତାହିଁ ତାହିଁ ଯାଇଥିବ ମୋତେ,
 ନ ଥିଲି ତେଣେ ମୋ ଦୃଷ୍ଟି ବିରବବିଭୋଳେ,
 ତୁମ୍ଭ ଦେଖି ବିରବରେ ଦୋଇ ବିରବିନୀ,
 ଭୁବିର ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ, ଧବ ଅବତରଣ ମୁହିଁ !

ଅସିଲ ନିଦାସ ଶେଷେ ଶୀତଳ ପ୍ରାବୃଟ୍ଟି,
 ବିରାଟ ମନ୍ତ୍ରମାବନ୍ତ, ବାରିତ-ବାଦୁଳେ ।
 ଅଶାଳ ପ୍ରଥମ କିନ୍ତେ ମେଘ-ବୃତ୍ତଦ୍ଵାର
 ପେଶିଲ ବାରତା ଯକ୍ଷ ବିରବବୀକୁଳେ
 ପ୍ରେମା ପାଶେ, ଫେରି ତାହା ଲୁଚିଛି ପ୍ରେମବି
 ତବ ବଳ ଦୁର, ମାତ୍ର ବୃଥା ଅଶା, ଦ୍ଵାସ,
 ସେ ବୃକ୍ଷାନ୍ତେ ବାହାକୁ ବା ପେଶିବି, କେ ପିତ୍ର,
 କେବଣ ଅଭାବ ଦେଶେ ଶୋକିତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ,
 ଭାବି ଭାବି ଅବଶେଷେ ହେଉ ମୁଁ ଦୃତାଶ ।
 ଧାଇଁଲେ ବାରିତେ ସଦା ଗଡ଼ନ ଗଗନେ
 ଗରଳ ଭୈରବ ରବେ, ଗର୍ଜନ୍ତି ସେସନ
 କିନ୍ତୁଳେ ପ୍ରଳୟବାଳେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବଜାଇ ।
 ସେ ଶବ୍ଦେ ବଧୂର ଦୋଇ ଅଭିର ଗଗନ,
 ଅଭିର ମୁଁ, ବାତେ ଯଥା ଚଳଦଳ-ଦଳ,
 ବିଦାରି ବାରିତ ବକ୍ଷ ଭୂମିପ୍ରଭୁଳ
 ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସୌଦାମିନୀ, ଗଳ-ପ୍ରଣୟିନୀ,
 ବହେ କି ଅନଳ-ନଦୀ, ଅଶ୍ରୁବା, ଅସ୍ତ୍ରାୟୀ ?

* ହୃଦୟନା ଓ ସୁନ୍ଦାର ପୁରବ କଣ୍ଠ, ଗଠନ ଏବଂ ସୁନ୍ଦାର ଏକା ଭଳି ।

ଦେଲ ସଖି ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ, ଦେଲ ଦିନ ସୁଖ—
 ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ, ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ, ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀମୟ ।
 ଦେଲେ ଦେଲ ମୋ ମୁଣ୍ଡେ ବୋଟି ବଜ୍ରପାତ,
 ଦେଲ ମୋ ବୁଦ୍ଧି ଶେଷେ ବାନ୍ଧିଲ ଗଗନ,
 ବାନ୍ଧିଲେ ମୋ ଚିତ୍ତ, ନଦୀ, ବାନ୍ଧିଲ ମୁଁ ଆର୍ତ୍ତେ ।
 କେତେ ଯେ ମୋତେ ଥିଲ ଆବାଶ ନୟନେ,
 ଦେବ ନାହିଁ କି, ଦେଲ ଅନର୍ଗଳ ଦାସ
 ତାହା, ବସ ଅବସିତ ମୋତେ ଅନୁକ୍ଷଣ ।
 ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଧାର ସଦା ବର୍ଷେ ମୋ ଶିରେ
 ବହୁ ଦୁଃଖ—ବହୁ ବ୍ୟଥା ବେଦନାର ଧାର,
 ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ମୋ ନୟନୁ ବର୍ଷ ଅଶ୍ରୁଧାର
 ବହୁ ଶେଷକଳାରୁପେ, ଦୋଳ ପୂର୍ଣ୍ଣବର୍ତ୍ତୀ—
 ବୁଦ୍ଧିବତୀ, ବୁଦ୍ଧିବତୀ ସେ ମୋତେ, ତହିଁ ଶେଷେ
 ବହୁ ମୁଁ ଅଶ୍ରୁ, କିଏ ଗୋପନ ରେ ଗୋପେ
 ଦିନ ଭାଗ୍ୟଦାନ, ଦାୟ, କି ନିବୋଧ ରୁଚି,
 ସେ ଗୋପନୀୟ, ସେ ତ ଯାଇ ଦୂରେ—ବହୁ ଦୂରେ ।
 ବହୁ ସଦା ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ ଏ ବିବାହୋତ୍ସବ,
 ଶୌର୍ଯ୍ୟ ସଦା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଏ ମହାମିଳନ,
 ବହୁ ମୁଖପତ୍ର ଦୁଃଖ ଭାବୁ ନୟନେ,
 ଶୌର୍ଯ୍ୟ ସିନା ସୁଖମାର ଉପସ୍ଥାପନ,
 ମାତ୍ର ମୋ ନୟନେ ବିଷ, ସେଣୁ ତୁମ୍ଭ ସଦା
 ମୋ ମିତ୍ର, ଶୋଭା ସଦା ଶୋଭାର ମିତ୍ର ।
 କେବେ ବା ପ୍ରବେଶେ ବହୁ ଭୀମ ପ୍ରବୃତ୍ତି
 କରେ ମୋତେ ବ୍ୟସ୍ତ, ଭୀତ, ତରୁବର୍ଗମୋର
 ଭୟେ ଦୋଳ ନିଶିତ, ନୟନୁ ତା ପଦେ
 ସୁକ୍ରବରେ, ମହାଭୟେ ମୁଖେ ମୁଁ ନୟନ ।
 ଦିଶେ ସଥା ଭୈରବୀନ ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ—ସଖି,
 ବୁଦ୍ଧିବତୀ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ, ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ,
 ନ ଥାଏ ତାହାର ଶିରେ କବଚବେଷ୍ଟନେ
 ତାହା—ମୋତେ ମାତ୍ର, ସିନ୍ଧୁ ଚନ୍ଦ୍ରା ମଞ୍ଜୁରୀ ।
 ନ ଶୋଭେ ଯାମିନୀ ଭାବେ ଯାମିନୀମୋହନ
 ଭୟ, ଶୀରସିନୁଧର, ଶିରସିନୁଧର,

ଭୟପ୍ରସ୍ତ ସଖି ଦିଶେ ନୟନୁ ଗଗନ ।
 ମୋ ବନ-ମୟୁରପୁତ୍ର, ପ୍ରଜାପତି ପଶୁ
 ତୋର ବର ବର୍ଣ୍ଣବତୀ, କେବେ ବା ଦିବସେ
 ଭଦ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ଭୟାନକ, ପ୍ରବେଶେ ଦୃଶ୍ୟ ସେଣେ
 ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ ବର୍ଣ୍ଣଗାତ୍ର ଭୂତ ଉଦ୍‌ଭବେ
 ଯାଉଛି ଗଗନ-ଗର୍ଭେ ବନ୍ଦାବାରେ ଭୟ !
 ମୋ ବରବତୀର ସେବକ, ଦେଖିଲେ ତାହାକୁ
 ବର୍ଷ ଭୂତେ ଅସ୍ତ୍ର ମୋର ଅସମ୍ଭାବ ହୋଷ ।
 ନିଦ୍ରା-ସନ୍ତପ୍ତ ଦେବ କରେ ସୁଶୀତଳ
 ଅନନ୍ତ-ସନ୍ତପ୍ତ ସେବେ ବର୍ଣ୍ଣାବତୀ, ମାତ୍ର
 ଅତି ଅନୁକୃତ ଦୃଶ୍ୟ ଅନର୍ଥକ ଦେହ ।

ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ ଶରତ ଅସି ବସ ସୁଖପଣ
 ଭୟାନ ମାନସଗାମୀ ସୁଖଦାବତୀ—
 ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ ବର୍ଣ୍ଣ, ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ ଦେବପୁତ୍ର
 ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ, ଦେଲ ଦୃଷ୍ଟେ ସୁଖପଣ
 ଶରତଦାସଦୀ ସୁଖପଣ ଶେଷକଳା
 ଶରତ ପୟରେ, ଭୂତପ୍ରୀତି ଭେଟିରୁପେ ।
 ଭୟାନ ବିଦେବ ଗୁଣେ ନୟନୁ ଗାତବୀ
 କି ଅଭାବ ମର୍ମବ୍ୟଥା—ବରୁଣପାତକୀ,
 ମୁଖ ତାର ଅତି ମୁନ, ଦାୟ, ମୁନ ସଥା
 ତଳେ ମି ନିବାସିତ ଦୁର୍ଭାଗୀର ମୁଖ ।
 ନିଜର ବିଦେବ—ଅଶ୍ରୁ ଅସି ମୋ ନୟନେ
 ବାସାରେ ଦୃଷ୍ଟି ବସି ଗବ୍ୟେକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ
 ଶେଷକଳା କୁମୁଦିନୀ, ଦେଲ ତନ୍ତ୍ର ନରେ
 ଭନ—ସୁଖମୁକ୍ତ, ଫୁଟି ଭୂତେ ମୁଖ ତାର
 ଅନନ୍ତ—ଅନେକ, କେତେ ଅନୁସର ବୋଧା
 ସେ ତାରୁ ତାହାଣି ଠାଣି, ଦୃଷ୍ଟେ କେଣେ ଭୟ
 ପ୍ରିୟା ମୁଖ ତାହି, ଭୟେ ଦାସାବନମୟ ।
 ମଧୁର ମିତ୍ରନୀତି ଦୃଢ଼ ସୁ ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ
 ଗୀତ ଦୃଶ୍ୟ ବେଦନୀୟ, ସେ ଶୁଭ ଗୀତର
 ଗୀତର ପ୍ରମୋଦ ମୋନ ମଧୁର ସୁଖିଣୀ,

ସେ ରତ୍ନସୀ ଭାଷା, ବେନି ବୁଝନ୍ତି ବେନିର ।
 ଶରଦ-ଶାସନେ ତମେ ଶୁଣି ଆସେ ମୋର
 ଲୋକେ ପବିତ୍ର ବନ୍ଧ, ସୁଖେ ଶାସନ
 ତାର, ମାତ୍ର ତହିଁ ଥାଏ ବର୍ଷା ଉପସର୍ଗ,
 ନୁହେଁ ତା ଶାସନ ତୁମ୍ଭ ଶାସନସଦୃଶ
 ସଦୃଶସୁନ୍ଦର, ପୂର୍ଣ୍ଣ, ତୁମ୍ଭର ଶାସନ
 ନାହିଁ ଉଷ୍ମ ନାହିଁ ଶୀତ, ଯଥା ତବ ସଖା
 ମଳୟ ଅନଳ, ପ୍ରାଣମଳୟୁକ୍ତର,
 ଭଲଭଲ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ସେ ଅର୍ପେ ମୋ ଆସାକୁ ।
 ଶାରଦ ଶାସନନୀତି ଶୀତଳ, ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ,
 ନାହିଁ ତହିଁ ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ଅତଃ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତାହା,
 ବେଦକ ମଧୁର ନୀତି ନୁହେଁ ବାଞ୍ଛନୀୟ,
 ଶୌର୍ଯ୍ୟଶୂନ୍ୟ ସୁବଳୀତ ମେରୁବନ୍ଧୁନୀ,
 ନୁହେଁ ତହିଁ ଜୀବନର ନବର ସତେଜ,
 ବଡ଼ ଉପାଦେୟ ଅମ୍ଳମିଶ୍ରିତ ମଧୁର,
 ଥିବାରୁ ଅମ୍ଳତା ସିନା ପକ୍ୱରମ୍ଭା ଫଳେ
 ହୁଏ ତାହା ରୁଚିବର, ପୁଷ୍ଟି ତୁଷ୍ଟିପ୍ରଦ ।

ଶରଦନ୍ତେ ସୁବଳଶ୍ରୀ ପୁଣ୍ୟ-ଆମନ୍ତ୍ରଣେ
 ଆସେ ହିମରତ୍ନ, ନଦଅଧିବଳରୁପେ ।
 ସୁସ୍ଥାବୃତ ଅଗନି ସେ, ଶୀତଳ ପରଶେ
 ପୋଥିଦିଏ ପଦ୍ମବନ—ମୋର ବରଭୁଷା,
 ତବୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ବେ ତାକୁ ବରେ ମୁଁ ଭୁଞ୍ଜିନା—
 “ନୋହୁରେ ତୁଷାର ଅଟୁ ତୁ ଦୀନ ବଦର ।”
 ବର୍ଷିଲ ବାବର ସହେ, ବର୍ଷିଲ ତା ସବୁ
 ବାଗ କର ଲସନାଦି ବହୁବ୍ୟ ବ୍ୟାଧି,
 ବୁଝୁଛୁଆ ପଦନେ ନ ବାଟିଲ ଶବ୍ଦ,
 ହିମ ବୃଷ୍ଟି, ତହିଁ ପରେ ପାଦାନ୍ତର ଶୀତେ
 ସିନ୍ଧୁଦେହେ, ଯାପେ ମୁହିଁ ସୁଦି ଅଛି ଥର,
 ଥରେ ଯଥା ତାଟ ରୁଷ୍ଟ ଅବଧାନ ଦଣ୍ଡେ ।
 ପ୍ରଭାତେ ବାହିବଦ୍ରୀ ପୁଣ୍ୟ ଶଙ୍ଖ ସୁନେ
 ତୁଟିଯାଏ ନିଦ୍ରା ମୋର, ମଣେ ମୁଁ କାହାକୁ

ତବ ଆଗମନୀ ବାଦ୍ୟ, ମାତ୍ର ବୁଧା ଆଶା,
 ଆଶା ସିନା ଶାନ୍ତ ଶନ୍ତ ପାଦପର ଛାୟା,
 ଛାୟାବୃକ୍ଷେ ସମୁଦେ କି କେଉଁ କାଳେ ଫଳ ?
 ଦେଖେ ତରୁ ଫେରି, ଅସ୍ତରୁ ରହନ୍ତି କମ୍ବୁ
 ହେମନ୍ତ ରଚିତ ବାଦ୍ୟ, ପଡ଼େ ତାହା; ମାତ୍ର
 ହୁଏ ନାହିଁ ଆଶା ଅର୍ଥୁ ତହିଁ, ନାହିଁ ତହିଁ
 ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୌନର୍ଯ୍ୟର ତରଙ୍ଗ ଆବେଗ,
 ନାହିଁ କୋକିଳର କୁହୁ କିମ୍ବା ଦେଇ-ଦେବା,
 ହେ ନୀରବ ବଚନସି, ତବ ବାଦ୍ୟ ସବୁ
 କି ଗୁଣେ ଯୋଗିବ ଭଲ ସେ ଜାଣି ବାଦ୍ୟକୁ,
 ଅଜ୍ଞତା—ମହତ ସବୁ ଅଧମ ଉପମା,
 ବାସ୍ତବ୍ୟ କଣ୍ଠେ ବରେ ସାଙ୍ଗ ବାଦ୍ୟ ପାଠ ।

ଅନନ୍ତର ଆସେ ଶୀତ, ଅହୋ, ସେ ବୃଷ୍ଟିର
 କି ଭୀଷଣ ପ୍ରାବୃତ୍ତି, ପରଶେ ତାହାର
 ଅତଳ ସତଳ ହୁଏ, ସତଳ ଅତଳ ।
 ଦିଶିଲ ଶରୀର ମୋର ଶ୍ରୀଦୀନ ପାଣ୍ଡୁର,
 ଦଳିତ ବଳୁକନିର ଦିଶିଲ ଭଲୁ, ତ
 ବାବବାନ୍ତି, ଅନବାନ୍ତି ମଳିନ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ।
 ତରୁ ଅବଧବା ହୋଇ ଭୁଷଣ ବହୀନେ
 ଧରିଲ ବଧବା ବେଶ ହାୟ ମୁଁ ଅଭାଗୀ ।
 ଘୋର ଶୀତେ ବସିଗଲ ରକ୍ତ ଘନ ହୋଇ,
 ପ୍ରତେ ହେଲ ଉପ୍ର ଯଥା ତୁଷାର ପ୍ରଲେପ,
 ଫାଟିଗଲ ଅସ୍ତିତ୍ବମ୍ ହୋଇ ପିଣି ପିଣି,
 ଗିରିମାରି ହସ୍ତପଦ ହେଲକ ଅସାକ ।
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲ ସୃଷ୍ଟି, ପ୍ରାତେ ଭନକୁଳସେନୀରେ,
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯଥା ହୋଧୀ ହୃଦ ହୋଧାନଳ ଧୁମେ,
 ସେ ଧୁମ୍-ସାଗରରଭେ ରୁଷ୍ଟ ବସନ୍ତର
 ଜୀବନ୍ତେ ଦିଶିଲେ ସବେ ପ୍ରେତମୂର୍ତ୍ତି ଯଥା,
 ରୁଷ୍ଟଗଲ କୁହୁତରେ ଅନନ୍ତ ଆବାଗ,
 ସୁଭାବେ ସେ ବିଗମ୍ଭର, ବିଗମ୍ଭର ପ୍ରାୟ
 ବୋଇ ହୋଇ କଳେବରେ ରଚିତ ବିଭୁତ

ଧରଣ କି ପଥରୁ ତ, ସାଥୀକ ସୁନାମ ।
 ଶୀତେ ହୋଇ ଗୀବଳୁତ ଅଶ୍ରିରୁ ନୈରୁଣୀ,
 ଏମନ୍ତ ସମୟେ ଆସି ତୁମ୍ଭ ପ୍ରିୟଦୂତୀ
 ଫୁଲରୁଁ ବଲ୍ଲ ମୋତେ ଆଶ୍ୱାସ ପ୍ରଦାନ,
 ଅଶ୍ରୁସେ ସେସନ ପ୍ରାଣେ ପୂଷାବୁତୀ ଉଷା
 ପୁଷାପ୍ରିୟା ପଦ୍ମିନୀକୁ, ଦିଶେ ତହିଁ ଧନୀ
 ସମୁଦ୍ର ତୁଳସୀମୁଖୀ, ପାଟଳବରଣା ।
 ଦେଖିଲୁ ଆଦର ଏବେ ମଙ୍ଗଳ ସଙ୍କେତ-
 ରୁଚରୁତ ଅବେ ଦସି ରୁଚରୁତକେମା
 ମଞ୍ଜୁରୀ ସୁନ୍ଦରୀ, ତାରୁ ହୈମ-ବିରାଟିନୀ,
 ଆଦରୁଛୁ ସୁସୁମର-ବ୍ରତ । ଅଳସୁତ,
 ବାସୁରୁତ, ପିବରୁତ ଆଦି ଦେବେ ଦେବେ

ଶ୍ୟାମଳାମା ଶ୍ୟାମସଖା ରାଜା ମହାରାଜା,
 ବେଦେନ୍ଦ୍ର ଚଉପାଶେ ତାର, ବେଦବେଦ,
 ଦୁର୍ଦ୍ଦାସପ୍ରସନ୍ନବଧୁ, ବାଞ୍ଛନ-ଦୁର୍ଦ୍ଦା—
 ବୀଣା ବାଣୀ ସୁପ୍ରବୀଣା ବନ୍ୟା ସଖୀ ପ୍ରାୟ
 ଭରା ହୋଇ ବନ୍ୟା ପାଶେ ଅର୍ପୁଛି ତାହାକୁ
 ରାଜନୀମଣ୍ଡଳ କୁଳଶୀଳ ପରାପୟ—
 ଲଳିତ ମଧୁରସ୍ୱରେ —ସୁରବ୍ୟାଞ୍ଜିତ ।
 ମଧୁ, ତୁମ୍ଭେ ଆସିବ ଏ ମହାସୁସୁମ୍ଭରେ
 ନିଷ୍ଠୁ, ବାଞ୍ଛି ଏ ଭରସା, ଅଛୁ ପଥ ଚାହିଁ,
 ଚାହିଁଥାଏ ତାରୁ-ନେତ୍ରେ ନିଶୀଥୁନୀ ଯଥା
 ନିଶାନ୍ତାଥ ପଥ, ବୀଣ ବୀଣୁଳ ନୟନେ,
 ପ୍ରବେଶିଲେ ଆସି ତୁମ୍ଭେ ଉଚ୍ଛୁଳୁଳନାହା,
 ଧୋଇଦେବି ପଦ ତବ ବିଛେଦ-ସ୍ନେହେ ।

ଦ୍ଵିତୀୟା ସର୍ଗ

—ଭ୍ରମର ପ୍ରତି ହୃଦୟସୁନ୍ଦରୀ—

ପ୍ରଣମେ ପୟରେ ତବ ଅଳିଙ୍ଗିତରାଜା,
 ତରୁବାଜା ଏ କୁସୁମ—ମଞ୍ଜୁରୀର ତାରକା,
 ପ୍ରଣମେ ପାଦପ-ପଦେ ନରଣିରେ ଯଥା
 ମୋର ଲତା-ମାତା, ଧୀର ସମୀରେ ହୋହୁଛି ।
 ଘେନ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ, ଦୀନା ବନବାସିନୀର
 ଶେଷେ-ଶୁଣିବ ଲେଖ—ବିରହବ୍ୟାଞ୍ଜିତ,
 ପେଶିଲୁ ମୁଁ ବୃଷ୍ଟବାନ୍ଧ, ମହା-ଦୂତୀ ହାତେ,
 ପେଶିଲୁ ସେସନ ବୃଷ୍ଟ-ବିରହ-ବିଧୁର
 ବୃଷ୍ଟପ୍ରାଣାୟତା ସଖୀ ରାଧିକା ଗୋପିକା
 ଲେଖକପ୍ତେ ଲଳିତାକୁ, ଅପ୍ତସୁଦେବତା,
 (ତମ୍ଭା ରୂପ ସୃଷ୍ଟିଦୀପେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶଳତା)
 ବୃଷ୍ଟ ପାଶେ, ବୃଷ୍ଟ ବଂଶ-ସିନ୍ଧୁ-ସୁଧାନଧୁ ।
 ଘେନିବଲ୍ଲ ବେଦ୍ଧ ନାଥ, ଅଜ୍ଞାର ଅନ୍ଧର
 ବସାଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହାୟ ସମୀରଣ-ରସେ,

ବଂଶରୁକ୍ତ ବଂସପୁରେ, ଆତୁର ମୁଁ ଅତି,
 ଦେବ ବଂଶୀବାଦକ, ବାଇ ମୋହନ ମୁରଲୀ,
 ରଖ ତବ ଏ କୁସୁମ ରାଧିକା ଲୀଳନ ।
 ପାଦପର ନେତ୍ରେ ମୁହଁ ଦେବ ନୀଳମାଣିକ୍ୟ,
 ତୁମ୍ଭେ ସେ ନେତ୍ରେ ହୋଇ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୁନ୍ଦର ।
 ତୁଞ୍ଜୁଛି ମୁଁ ସେ ଦୁର୍ଗତ ପ୍ରତିନିଷ୍ଠାସରେ
 ତି ବହିବି ତାହା, ଦୃଷ୍ଟି ପାପିଷ୍ଠ ପବନ
 ଲଗାଇଛୁ ଦୃଢ଼ ସଦା, ଦରୁଛୁ ବିରହ
 ମୋତେ, ମଧୁପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ବେଦେ ବରେ ଅତି,
 ବେଦେ ତଳି ଦିଏ ଗାଢ଼, ମରମର ସ୍ୱରେ,
 ବେଦେ ବା ପ୍ରହାର ପଦେ ବରେ ମୋତେ ହାୟ
 ଶବ୍ଦବିଶତାଙ୍ଗ, ମାତ୍ର ତେବେ ସୁଧା ତାକୁ
 ନ ଦିଏ ମୁଁ ମବରଜ, ଯା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରାପ୍ତ,
 ତି ଶୁଣେ ଲଭିବ ତାହା ପାଶେ ବବର ?

ନାସ୍ତିକ ଚଣ୍ଡାଳ ପକେ ଦେବଭୋଗୀ ସୁଧା
ନ ପରଶି, ଶିଖି ଦେବା ବରଂ କ୍ଳେସ୍ତସ୍ତର ।
ତୁଲ୍ୟ ନାରୀ ବର୍ଣ୍ଣ ମହାମନ୍ତ ବାହିଁ ?
ସ୍ଵଭାବେ ଅବଳା ମୁହଁ ସଜ୍ଜିତ-ବୋମଳା,
କି ବରଦି ବଳେ ଦୃଷ୍ଟ ଦୃଶ୍ୟା ମୋ ବାସ,
ଦୃଶ୍ୟ ସେସନ ନୁହେଁ କୁହୁ ଦୁଃଖାସନ
ପାଣ୍ଡବ-ମହର୍ଷୀ ଦୃଷ୍ଟା ଯାଜ୍ଞସେନୀ ବାସ
କୁରୁସଭା ମଧ୍ୟା, ଦାୟ ଶୁରୁଜନ ଆସେ ।
ଦେବେ ଚରୁ ମହାଚରୁ, ଭୀଷ୍ମ ଦ୍ରୋଣ ସାୟ
(ମହାରଥୀକୁଚପଥ ଶୁଭେଶ-ଶାନ୍ତନ)
ଦେଶି ମୋର ଅପମାନ ନ ବହୁନ୍ତି କିନ୍ତୁ,
ବସନ୍ତି ତୁଷାର-ଅଶ୍ରୁ ବାଣେ ମୁଁ ନୀରବେ ।
ଦୃଶ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ମୋତେ, କ୍ଷୟ ବରେ ଦୃଷ୍ଟ
ସୁଖର ଶୁରୁରୁ ମୋର, ତାରୁଣୀ ସେସନ
ଚରୁ ଚରୁ ନାଶେ ଶୟାର ବାହୁରୀ ।
ବାହାକୁ ବହିବ ଦୁଃଖ, ଅତୁଷ୍ଟ ଧୂଳି
ଦୃଶ୍ୟର ବୀଥା ରଖେ ଦୃଢ଼ସ୍ଵେଦୋପଧେ,
ସେ ନିବିଡ଼ା ବୀଜୁଳତା ଦେହେ ମୋ ଅନ୍ତର,
ଦେହ ଯଥା ଦାବନାତ ମୋ ପିତା ପାଦପେ ।
ପ୍ରତାପକ ଆଉ ଏବେ ଦୃଶ୍ୟ ମସ୍ତକ,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନୁହେଁ ବର୍ଣ୍ଣିତା ତୋରୁର ବୌଶଳେ,
କୁହାଉ ବହିରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଆସେ ସେ ନିଶିକୁ,
ବିଦ୍ୟାଭୂଷେ ଭୁଲିବାର ଆଶା ବାଜି ମନେ ।
କିନ୍ତୁ ମୁହଁ ତାଣେ ନାହିଁ — ନ ତାହେଁ ପ୍ରଣୟ
ଚଢ଼ିବିଦ୍ୟୁତ ରୂପ, ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସେବା,
ତାହେଁ ସେ ଅନ୍ତରାତମ ମିଳନ-ଅମୃତ ।
ପ୍ରଣୟର ଧର୍ମ ଏହା, ବରପାରେ ସେହୁ
ମହତ୍ତ୍ଵରେ ପରିଣତ ଅସୁର କ୍ଷତ୍ରପେ,
ସେ ପ୍ରଣୟ ରୂପକ, ସେ ଇଚ୍ଛାର ପ୍ରଣୟ ।
ଆପାତ ସରଳ ବାହା ଅନ୍ତମେ ପରକ,
ଅଧର୍ମ ସେ, ବହେ, କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନ ଧର୍ମଆଶା ।
ମୋର ମଧୁ ପ୍ରତାପକ ନ ପାଇଲେ ବୋସେ

ଉଦୟାସ ଶିଖେ ମୋର ଚରଣ ପ୍ରଦାୟ ।
କିନ୍ତୁ ଏ ପାପର ଦୃଷ୍ଟ ସମୃଦ୍ଧ ବସ୍ତ୍ର
ଭୁଞ୍ଜେ ସେହୁ ଦଣ୍ଡେ, ପାଏ ଦାସେ ଦାସେ
ଅବଳା-ଧର୍ଷଣ ଫଳ, ଗାୟି ତାକୁ ପକ୍ଷୀ,
ବରେ ମୋତେ ଲୁହୁ ହାଡ଼ି, ରଖେ ମୋର ମାନ,
ମହତର ମାନ ପିତା ରଖନ୍ତି ମହତେ ।

ଚରୁରୁକ ତେଜା ମୁହଁ, ମହାମାନବତୀ,
ଭଲବଂଶେ ଅବତଂସ, ଜନକ ମୋହର
ବାଳକସ୍ତ୍ରୀ, ଆସୁତୀରୀ, ବହୁପ୍ରାଣିପୁଷ୍ପା,
ଆବର ଆଶ୍ରୟଦାତା, ପୁଣ୍ୟବତୀ ତାଙ୍କ
ଦୀବଦୃଶ ବୃଦ୍ଧ ଯାସେ, ଦେବତା ଗଠନେ ।
ଦେବେ ବା ବହୁକ ଆଉ, ନୁହେଁ ଏହା ମୋର
ସୌଭାଗ୍ୟ-ପର୍ବତ ଭାଷା — ଅମର ସତୀ ଏ ।
ବନ-ପୁର ଇତ୍ୟାଦି ମୁହଁ, ଅଶି ବିହ
ସକଳ ସାରୁରୁ ସାର, ବିହର ମୋ ଚନ୍ଦ୍ର,
ଚନ୍ଦ୍ରକାରୁ ଶୀତଳତା, ବିହାରୁ ଦୁଃଖ,
ଅନ୍ତରୁ ମଧୁରମା, ସେହୁ ଶିଶୁଦାୟ,
ଶୁଭତା ସୁରଙ୍ଗୀ ନୀରୁ, ସତୀରୁ ଶୌରବ,
ସୁବାସ ମଳୟ ଶାୟ, ତାରୁରୁ ଶିଳ୍ପିନୀ,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟନୁରୁ ବିଦ୍ୟା ବାନ୍ତି, ବୋମଳତା
ବ୍ୟାଧିବନ୍ତ ଦୃଶ୍ୟତାତ ନବ ନବନୀରୁ,
ଏବେ ଉପାଦାନ ବିହୁ ନିଶିକୁ ମୋ ଦେହେ ।
ଶାନ୍ତି ପିରୁଧ ପିନ୍ଧୁ ମୁହଁ ଶ୍ୟାମରେ ଲଗତେ,
ଶାରଦ ସୁନ୍ଦର ଇନ୍ଦ୍ର ନୁହେଁ ମୋତେ ସର
ଶୋଭାପଣେ, ଆଉ ଅନ, ଦେବାଦୃଶା ମୁହଁ,
ମୋ ବିହୀନେ ଅସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ବବର ।
ସବ୍ୟସେ ବରଣ ମୋର ମହାବଳାୟୀରେ,
ମଧୁମକ୍ଷୀ ମୋ ପରୁରୁ ସଂଗ୍ରହଣ ମଧୁ,
ପ୍ରଦାନେ ଲଗତ ହୃଦେ, ଧରି ମୋ ସୁଗନ୍ଧ,
ବିବନ୍ତି ଅବର ନାମେ ବିତାସ-ଶିଳ୍ପୀ,
ଉଦ୍ଭିଦ — ଚପଟୀବନ୍ତୀ ମୁହଁ ଚପଟିନୀ,

ସେବା ମୋର ଧର୍ମ, ପ୍ରାଣ ଉତ୍ସର୍ଗିତ୍ତ୍ୱ ଚହଁ ।
 ଆଦର ବଚନ ପ୍ରେମ ଅକ୍ଷୟ ସମ୍ବଳ,
 ମୋ ଘେନି ସେମାଳେ ସଦା ରଚନ୍ତି ଉପମା ।
 ଏତେ ଗୁଣ ସତ୍ତ୍ୱେ ହାୟ ଇତର ହୃଦ୍ରେ
 ଲଭେ ମୁଁ ହୃଦ୍ରେ ଶାନ୍ତି, କି ବଢ଼ିବ ତାହା !
 ବର ମୋତେ ସ୍ଥାନରୁତ ହୁଏ ପ୍ରଭୁଜ୍ଞାନ
 ପଦାଏ ବଞ୍ଚିବାପ୍ରାପ୍ତ ବଦନୀ ସ୍ଥାନରେ,
 ପଞ୍ଚବଟୀ ବଳୁ ହର ସୁବଣ ଯେସକ
 ଜାନକୀ ଯୋଜନଗନ୍ଧା, ରକ୍ଷୋଗୁଣୀ ନେଇ
 ରଖିଲ ବେଦାଇ ତେଣି ଦୁରନ୍ତା ଦୁମୁଖା,
 ବୈଦେହୀବିଳାସୀ ରାମ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ।
 ତାବେ ମୁଁ ଆରତେ ଚହଁ—ହେ ମଧୁସୂଦନ,
 ତବ ଏ ଯୋଜନଗନ୍ଧା ଆବଳା ଅସ୍ଥାନେ,
 ଦେଖ ଆସି ପ୍ରାଣନାଥ ବୃକ୍ଷିନୀ-ବୃକ୍ଷିଣୀ ।
 ହେ ମଧୁସୂଦନ, ମଞ୍ଜୁନକୁଞ୍ଜବିହାରୀ—
 ରସିକ-କୁଞ୍ଜରବର, ହେ ନୀଳସୁନ୍ଦର,
 ଆସି ଶରେ ଉଦ୍ଧାର ଏ ଗୁଳି ବାସଗାରୁ ।
 ଅସୀମ ଭୁବର ରଣ, ଅଶୋଧ୍ୟ ଆଦର,
 କେତେ ସ୍ଥାନେ ଅବାମଧୁ ନାହିଁ ଏ ଜଗତେ,
 ଅଛୁ ତାହା ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ, ପରପଦ ପଳେ,
 ପିତୃଭାଷେ, ଶିଶୁହାସେ, ସଜ୍ଜନ ଅନ୍ତରେ,
 ମାତୃସ୍ନେହେ, ହରି-ନାମେ, ପ୍ରବୃତ୍ତି ଶୋଭାରେ,
 ଏତେ ମଧୁସତ୍ତ୍ୱେ, ତୁମ୍ଭେ ଆସନ୍ତି ମଧୁପ
 ମୋ ମଧୁବିନ୍ଦୁରେ ଯାହା, ସୌଭାଗ୍ୟ ସେ ମୋରା
 ସୁନ୍ଦେ ଏହି ଦୁଷ୍ଟା ସ୍ୱାଧୀନ-ଉଚ୍ଚପ୍ରଣା ନାଗୁଣୀ
 ଦଂଶେ ତାବେ, କାରମ୍ଭାର, ଆସା ଅନ୍ତସ୍ତଳେ,
 ଭାବେ ଚହଁ ଶୋବେ, ହାୟ, ମୋ ଭାଗ୍ୟଦେବତା
 ଲେଖିଛୁ ମୋ ଭାଗ୍ୟପଟେ ଅମଙ୍ଗଳ ଶ୍ଳୋକ
 ଅଙ୍ଗାର ଲେଖନୀ ମୁନେ, ଅମଙ୍ଗଳ ବେଳେ ।
 କେଳେକ ସନ୍ତାପ ପୁଣି ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସନ୍ତାପ,
 ବେଳି ତାପ ମଧ୍ୟେ ପଡ଼ି ଫାଟିଯାଏ ହୃଦ୍,
 ଫାଟିଯାଏ ଶସ୍ୟ ଯଥା ପେଷାତକୀ ତାପେ ।

ହୁଏ ମୁଁ ମୁକ୍ତିତା ଚହଁ; ମାତ୍ର ଅପସ୍ତବ୍ଧେ
 ଚେଇଁ ଉଠେ, ପ୍ରେମ, ତବ ଅମୃତ ପରଶେ,
 ନନ୍ଦନ ବସନ୍ତ ସୁଖେ ମୃତ୍ୟୁର ଯଥା ।
 ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟି ଉଠେ ମୋ ହୃଦ୍ରେ ସେ ପ୍ରିୟ ପରଶେ,
 ଆସା ହୁଏ ଦୃଷ୍ଟିତ, ଆହା, ସେ ସମୟ
 କି ଆନନ୍ଦମୟ, ଭାବମୟ, ପ୍ରୀତିମୟ,
 ପୁଣ୍ୟମୟ ସଜୀବ ସେ ମଧୁର ମିଳନେ
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଆଉ ସ୍ୱର୍ଗେ ସୁଧା ବରେ ମୁହିଁ ପାଳ ।
 କେତେରୁପେ କେତେଭାବେ ସେବେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
 ବିଦସଯୋବନେ, ଯେବେ ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ କୁଳ,
 ଘର୍ମସିନ୍ଧୁ, ପିତାସାହି, ବର ହେ ଶୟନ,
 ମୋ ମହାରକୋଳେ, ବନ୍ଧୁ (ବାଦ୍ୟତାସ୍ତ୍ର ଯଥା
 ଭଣାକୋଳେ) ଗୁଳା ପ୍ରାୟ ରଙ୍ଗପାଟ ଶେଷେ,
 ଘୋଡ଼ ହୋଇ ରଙ୍ଗପାଟ ଓଡ଼ଣୀ ଶରୀରେ,
 ବଞ୍ଚିବିଏ ସେବାଳେ ମୁଁ ଦେଶର ତାମରେ ।
 ଘେରି ମୋତେ ତଉପାଶୁଁ ଗୁଡ଼ ଗୋବିନ୍ଦେଶା,
 ସବୁ ମହାରଥୀ ଯଥା ଅର୍ଜୁନ-ନନ୍ଦନେ,
 ବନ୍ଧୁଥାଏ ଶତ ଶତ ଉଦ୍ଧୃତ ଶକାବା
 ଅସ୍ତ୍ରୋପମୟ; ମାତ୍ର ତାହା ନ ମଣେ ମୁଁ ବୀଥୀ—
 ତୁମ୍ଭ ସୁଖସ୍ଥୁର୍ଣ୍ଣଭୋକେ, ଜାଣି ତା ସକଳ ।
 ଅଳସୁକ, ବୋଲି ହୋଇ ମୋ ପୁଣ୍ୟ-ପରାଶେ
 ଉଦ୍ଧୃତାସ ଦଳ ଦଳ ମୋ ଅକରୁ ଯେତେ
 ମୋ ମଧୁ-ମହିଷପାଳେ, ପ୍ରାତଃସମୀରଣେ,
 କି ଦୃଶ୍ୟ ସେ ଆହା, ନେତ୍ରମଳ ବିଶ୍ଲେଷନ,
 ସେବାଳେ ସୁନ୍ଦରବର, ଦିଶି ତୁମ୍ଭେ ଯଥା
 ପ୍ରେମର ବିଭୂତିକୋଳା ପ୍ରେମର ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ,
 ମଧୁର ସ୍ୱପ୍ନାବତର ପ୍ରଣବ ଓଁ କାର ।
 ନିରୋଗି ତା, ପୂର୍ବିକେ ଆନନ୍ଦ-ଆଶ୍ରେକ
 ହୃଦେ ମୋର, ପଡ଼େ ମୁଖେ ଗୋରୁବ ଉତ୍କଳ ।

ସୁନ୍ଦେ ମୁଖେ ନର ସଙ୍ଗେ ତୋହାର ବିବାହ,
 ମହୋତ୍ସବମୟ, ବନ୍ଧ୍ୟାପିତାଭୁବେ ଶଶୀ—

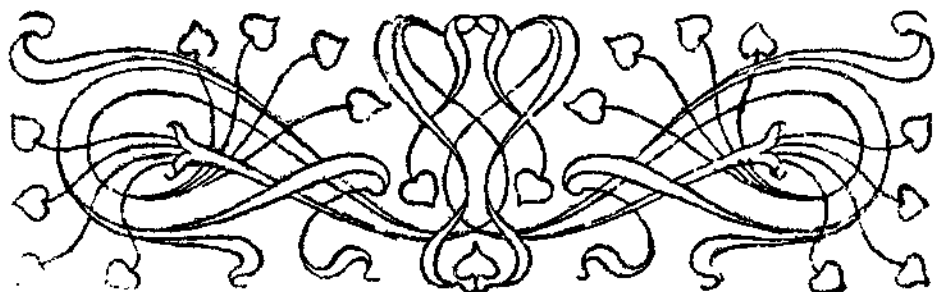
ବାସବାନ୍ତ, ଉପବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରଭା-ବେଦୀ ପୁଷ୍ପେ,
 ଚୌପାଶେ ଅସଂଖ୍ୟ ବାସ, ଯୌତୁକରୁ ସେ,
 ଭକ୍ତରେ ଧରଣୀ ବେଦମନ୍ତ, ସୁଗମୀରେ ।
 ନବପତ୍ର ଅଙ୍କେ ବସି ଚନ୍ଦ୍ରିକା-ସୁନ୍ଦରୀ
 ଦୁସି ଦୁସି ଦେଉ ଆସ ପୁରବେ ମୁହିଁତା ।
 ଦେଉ ଏ ଉତ୍ସବ ଲୀଳା—ସୁଖାମ୍ଭବ ବୋଲା,
 ପଞ୍ଚସାଏ ମନେ ମୋର ବିବାହ ସମୟ,
 ପ୍ରାଣେ ମୋର ପିତା ଦାସ, ତୁମ୍ଭେ ସୁଖୀବେ
 ସମର୍ପଣ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି, ପଦନପଦ
 ଶିଶିର ବଣିକାନ୍ତେ ଜଳନୀ ମୋହର
 ଲବାସୁଣୀ, କଳସୁନ ସମୀରଣ-ମୁଖେ
 ବଦନ୍ତି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବେଶେ ବୁଝାଇ ମଧୁରେ,
 କ୍ଷମିବାକୁ ଶବ୍ଦ ନୁହଁ ଶବ୍ଦ ଅପରାଧ,
 ତାଙ୍କର ଏ ପ୍ରାଣସମା ମାନନୀ ବନ୍ଧବ ।
 ବରଣୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପୁରୋହିତରୁପେ
 ଭକ୍ତାରୁନ୍ଧି ବିଦୁଷମେ ବିବାହର ମନ୍ତ୍ର ।
 ସେହି ସୁଖ,—ବୀଚରୁପେ କାଟେ ମୋ ହୃଦୟ,
 ତୁମ୍ଭର ବିରହ ଶୋକ ହରିନିଏ ପ୍ରାଣ;
 ମାତ୍ର ମର ସୁଦ୍ଧା ମୁହିଁ ନ ପାରେ ପାସୋରୁ
 ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ, ତ ମୋହ ତୁମ୍ଭେ ଲଗାଇଛ ବନ୍ଧୁ,
 ପୁଣି ଜଳରେ ତୁମ୍ଭେ ପଦସେବା ପାଇଁ,
 ତୁମ୍ଭେ ଲଗି ନିଜ ମର ନିଜ ହୃଦ୍ୟ କାତ ।
 ଭାବେ ମନ-ସାଧନ ଚାହିଁ ସିବ ତୁମ୍ଭେ ପାଶେ,
 ମାନ ସେ ନ ପାରେ ବନ୍ଧୁ ଏ ପୋଡ଼ା ଶରୀରେ,
 ବିନୟେ ପ୍ରାର୍ଥନା ବେଳେ ପକ୍ଷୀଙ୍କି ବିଶେଷ,
 ତାଙ୍କେ ଦେ ବିଦୁଷଗୁଳ, ଦୟା ବନ୍ଧୁ ତୁମ୍ଭେ
 ପ୍ରଦାନ ତୁମ୍ଭର ପକ୍ଷ ମୋତେ, ଯାଏ ମୁହିଁ
 ଭଜି ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ, କିନ୍ତୁ ବୃଥା ଏ ଯାଚଣା
 ନ ବରନ୍ତି କର୍ଣ୍ଣଦାନ ବେଦି ମୋ ବଥାରେ ।
 ଏବମାତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରବାଣୀ, ସମଦୁଃଖୀ ମୋର,
 ପ୍ରଦାନେ ସାନ୍ତନା ମୋର ଅଶାନ୍ତ ଜୀବନେ,
 ଦୁଃଖୀ ସିନା ଉଦ୍ଧାବେ ଦୁଃଖୀଦୁଃଖୀର ।

ଭାଷେ ସେ କୋମଳେ—“ଭଗ୍ନ, ନିତୁ ଶୁଣିମନା
 ଏ ପୋଡ଼ାବପାଳୀ ସୁଦ୍ଧା ସମଦୁଃଖୀର
 ତୋର, ବେନିକର ଭାଗୀ ଗଡ଼ିଛୁ ଶ୍ୟାମା
 ଏକ ଉପାଦାନେ, କିବା ପ୍ରଦୋଷକ ତୋତେ ?
 ନ ବର ଦୁଃଖକୁ ଭୟ, ନୁହେଁ ସେ ଅଗ୍ନିବ,
 ଦୁଃଖଭୋଗେ ହୃଦ୍ୟ ଆତ୍ମା ସ୍ବଚ୍ଛ ପରଶୁକ,
 ଅଗ୍ନି ସିନା ସୁଖେ ବେଳେ ନିର୍ମଳ ଭକ୍ତୁଳ ।
 ଦୁଃଖଦ୍ବାସ ବର ହୃଦ୍ୟ ସୁଖ ଉପାଜନ,
 ନ ବୁଝିଲେ ସିନ୍ଧୁଗର୍ଭେ ଶ୍ବାସତ୍ସିୟା ସେଧ,
 ବେ ବରବ ଉପରବଧୁ ମୁକୁତା ପ୍ରକାଳ,
 ନ ସଜ୍ଜିଲେ ବଶ୍ୟାକ୍ଷତ ନୁହେଁ କୋଇ ଲାଭ,
 ଦୁଃଖ ପଛେ ଆସ ସୁଖ, ନିୟତି ନିୟମେ,
 ରହି ପଛେ ଦିବା ଯଥା କ୍ଷମା ଶୀତ ପଛେ
 ଆସ ଯଥା ମଧ୍ୟମୟ ସୁଖଦ ବସନ୍ତ ।
 ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି କିନ୍ତୁକ୍ଷଣ ରହ ମୋ ଭବସି,
 ନିଶା ଅବସାନ ସହ ଦେବ ଅବସାନ
 ଦୁଃଖ ଆମ୍ଭ ବେନିକର, ଆଶି ବେବ ଭଷା,
 ନଦୀନ ଜୀବନ ସଙ୍ଗେ ଜୀବନ-ବାନ୍ଧବ ।”
 ଏହି କାଳେ ଚନ୍ଦ୍ରରୁଦ୍ଧ ହୃଦ୍ବି ଅ ଶରୀରଣୀ,
 ହୃଦ୍ବି ଶବ୍ଦେ ସମର୍ପଣ ରଥାଙ୍ଗୀ ବଚନେ,
 ତହିଁ ମୁଁ ଅଶ୍ବସ୍ତ ହୋଇ ଉପସ୍ଥାନ ନୟନେ
 ତାହିଁ ଅଛି ଉଷାପଥ, ବରବ ସେ ଭାବ
 ଚପଳଦେବଙ୍କ ସହ ମୋ ପ୍ରାଣ-ଚପଳେ ।
 ବିଭାବରା ଦେବୀ ପଦେ ଅବନତ ଶିରେ
 କରୁଛୁ ଜଣାଣ, ଶୀଘ୍ର ପ୍ରଭାତବା ପାଇଁ,
 ତୁମ୍ଭଭୋଗୀ ଠାକୁରଣୀ, ଅଛି ତାଙ୍କୁ ଜଣା
 ବିରହ-ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଦିନେ ଭୋଗନ୍ତି ସେ ତାହା,
 ବାନ୍ଧିଛୁ ମୁଁ ଆଶା, ସ୍ବୟଂ ବିରହଣୀ ଦେହ
 ବିହବେ ସେ ଦୃଶା ନିଶ୍ଚେ ସମଦୁଃଖୀ ପ୍ରତି ।
 ବଳାଦେହୁ ମସ୍ତକ ଏ ନିଜନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ,
 ବୋଟି ତୁଣ୍ଡ ବୋଟି ଜହ୍ନା ଜନାପଦବ,
 ବେ ସେଧବ ତାହା, ଯାଏ ତାହିଁ ତୁମ୍ଭେ ଚିନ୍ତା

* ବୃନ୍ଦାବନ ଶା

ବେଶେଷରୁ କା'ରୁ ମାତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଏ ଶୁଣେ,
 ଶୁଣି ଯାଉ ଶୁଭ୍ର, ଦେଉ ପଛେ କଦାକାର
 ସୁନ୍ଦର ସେ—ସୁନ୍ଦରର ସୁନ୍ଦର ଭୂଷଣ ।
 ଅନାଦରେ କେବେ କି ଦେବ କଳା ବୋଲି କେହି
 ମଣିବର ଲଜ୍ଜନୀକେ, ବରଷି ତାହାକୁ
 ବହୁଳ ସଜନୀକୂଳ ବସେ, ଶରଣଦେଶେ ।
 ଶୁଣିଗଣ-ଶିଷ୍ୟମଣି ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣମଣି,
 ଅନନ୍ତୀ ସୁନ୍ଦରରୁପେ ନରେଶି ତୁମ୍ଭେ
 ଫୁଟି ଉଠେ କବିଙ୍କର କଲ୍ପନା-ସୁମନ—
 ଦେ ସୁମନ ମନୋହର ବାସ୍ତବ ବୃନ୍ତରେ ।
 କଳା ରୂପ ନୁହେଁ ନନ୍ଦୀ, କେ ନନ୍ଦେକୋକିଳେ?
 ମଦର ବର୍ଣ୍ଣ ସିନା ବୃଷ୍ଟି ଏ ଜଗତେ,
 ଅନନ୍ତ ଅକାଶ ବୃଷ୍ଟି, ବୃଷ୍ଟି ମହାସିନ୍ଧୁ,
 (ସ୍ଥିତ ଯା ଭବରେ କୋଟି କୁଦେବର ନିଧି)
 ଶବ୍ଦ ବୃଷ୍ଟି, ଗନ୍ଧ ବୃଷ୍ଟି, ଆଉ ଅଳ ବସା,
 ଭୂତାବେ ଜଗତ ଯାଏ ପୁଣୀ ପଦମୂଳେ,
 ଜଗତ ଭରସା ସେହି ଦେବ ଜଗନ୍ନାଥ
 ନୀଳାଦି, କେଶରୀ, ବିଜେ ବୃଷ୍ଟିରୁପ ଧର ।
 ପରମା ପ୍ରବୃତ୍ତରୁପା ବସନ୍ତୀ ବାତବୀ
 ଅଦ୍ୟା ଶକ୍ତି, ମହାବିଦ୍ୟା, ଦେବାୟତ୍ୟା ଦେବୀ
 ଅସକ୍ତ ଅସିତରୁପେ ଅବସା-ଗଞ୍ଜିତ ।
 ନୁହେଁ କଳା ଅସୁନ୍ଦର, କି ସୁନ୍ଦର ଆଦା
 କେବେକଣ୍ଠ, କୁରଙ୍ଗୀର କଳ କଳ ଡୋଳା,

କେତେ ରମ୍ୟ ସୁନ୍ଦରର କୁଞ୍ଜିତକୁନ୍ତଳ,
 କେତେ ବା ବହୁବି ଆଉ, ଦେ ସୁନ୍ଦରମଣି,
 ଯାହା ସବୁ ମୂର୍ତ୍ତିବାନ ଯୌଦ୍ଧ୍ୟ-ସୁଷ୍ଟିରେ,
 ବୃଷ୍ଟିବାନ୍ତ, ତାହା ତୁମ୍ଭ ବାନ୍ତରେ ଘଟିତ ।
 କି ମଧୁର ସ୍ବର ତବ ଦେ ଗାୟକସ୍ବର,
 ମଧୁର ସେସନ ଭଣି ଉପଦେଶ କିମ୍ବା
 ସଜ୍ଜନ ଦେଭାର, କେତେ ଶୁଭକିନୋଦନ
 ସା ଉ ଗ ମ ପ ଧ ନି ସା ସ୍ବରର ଅଭାସ ।
 ଦେ ପଞ୍ଚୀତରଙ୍ଗାରବ, ମଣେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ
 ସାଙ୍ଗୀତକ ପ୍ରତିଭାର ନିପଟ ମୁକୁର ।
 ସରଳ ପଞ୍ଚୀତ ତବ ରସଭାବମୟ,
 ପ୍ରେମେ କଳ କଳ, ଯଥା ଭକ୍ତର ଜଣାଣ;
 ଦେଉ ପଛେ ଦୁର୍ବୋଧୀ ସେ ଅଥବା ଅଶୁଷ୍ଟ;
 ମାତ୍ର ତାହା ନବକାଶୀ ନବଜୀବନର ।
 ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ସେ ବାଣୀ ମଧ୍ୟେ ଯେ ପରମ ବାଣୀ,
 ଅବାଣୀର ବାଣୀ ତାହା, ଭାଷାର ସେ ଭାଷା ।
 ସେବାଦାସୀପଣେ ଶକ୍ତି ବାଣୀପାଣି ପାଦେ
 ଶୁଣିଛି ବାଣୀର ସ୍ବର, କିନ୍ତୁ ଶିଳୀମୁଖ,
 ନାହିଁ ତହିଁ ତବ ବଣ୍ଟ ବାଣୀମଧୁରମା,
 ତବ ସ୍ବର ଭୁଜନରେ ଭୁଜ ମଣେ ତାହା ।
 ଦେ ଗନ୍ଧବସ୍ତ୍ରଜଃ, ଶରେ ବାହୁଡ଼ ପ୍ରବାସୁ,
 ଟଙ୍କାର ଅମର ତନ୍ତ୍ରୀ, ଅତୀତ ଅମର
 ତୁମ୍ଭର କିର୍ତ୍ତୟ ଏହି ବଳାପସରା ବର୍ଣ୍ଣେ,
 ସୁର୍ଣ୍ଣ ବର ପ୍ରଭୁ, ତାର ଅବୃଷ୍ଟ ସଜସା ।

ବୃତ୍ତିର ସର୍ଗ

—ସନ ପ୍ରତି ଚାକିରୀ—

କି ଦୋଷେ ବିମୁଖ ତୁମ୍ଭେ ହେ ଜୀମୁତସ୍ତ, ଜୀମୁତ-ଜୀବନା ଜୀନା ଚାକିରୀ ପ୍ରତି —
 ଚର-ବିଷା-ଆବେଶିନୀ, ଚକ ପଦାନ୍ତରୀ ।
 ବିଷମ ପିପାସା ମୋର, ମେଣ୍ଟେ ନାହିଁ ତାହା—
 ପାପ-ଭୟ ଧର-ନୀରେ, ଅପୁତ, ଦୂଷିତ,
 ହେ ବାରିତ, ତୁମ୍ଭ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରେମ-ବାରି ବିନା ।
 ତୁମ୍ଭ ପରି ବଡ଼ଲେଖେ ଆଶା ବର ଦାୟ,
 ପୁରୁଷ ଭବର ମୁହଁ ଆଶାରେ ବେବଳ,
 ଆଶା ପିନା ଶୂନ୍ୟାଫଳ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଚପସ୍ୟାର,
 କିମ୍ବା ଲଜ୍ଜାକାର-ସ୍ବପ୍ନ, ସତ୍ୟାସତ୍ୟାଶୂନ୍ୟ ।
 ପ୍ରତିପାଳ ତୁମ୍ଭେ, ଦେବ, ବିଶ୍ବଚରଣରେ,
 ପ୍ରକାରୁପେ ଅର୍ପ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରତାପୀ ବାସୁକେ
 ବାରି-ବର, ଆଉ ଯେତେ ଜଳାଶୟ, ସବେ
 ତୁମ୍ଭେ ଯୋଗେ ଧନୀ, ଏକା ଏ ହୃଦୟାନ୍ତରୀ,
 ଦୃଷ୍ଟି ଗୁଣ୍ଡ ଉଦାତ୍ତଦେବ ଚାନ୍ଦି ଅଶ୍ରୁଶାପେ
 ବଞ୍ଚିତ ବେବଳ ଚକ ଦୃପା-ବଶିକାରୁ ।
 ବୃଷଣ, ପ୍ରତିଷ୍ଠାକାମୀ ନୃପ ଅମଳଶେ
 ବର୍ଣ୍ଣିତାଏ ତୈଳଗୁଣି ତୈଳାକ୍ର ମସ୍ତକେ,
 ମାନ୍ଦ ପଦାନ୍ତର ଉଦାତ୍ତ ମରେ ଉପବାସେ,
 ତାହା ତାର ଉଦାତ୍ତଦେବ, ବହୁବ ବାହାକୁ !
 ଏହା ଭଲ ନିଜ ପ୍ରତି ନିଜର ସାନ୍ତୁନା
 କି ଅନ୍ତ ତାହାର, ଦାୟ, ବିଶ୍ବଭାଷାବୋଧେ ।
 ନ ଜାଣ କି ପ୍ରତି ତୁମ୍ଭେ ବୃଷାକଳ ଭଲ
 ଅମୃତ ମୋ ବଡ଼ ତୁମ୍ଭେ, ଅମଳେ ଚଟିନୀ
 ମୋତେ, ମୁକୁ ବଳ ସ୍ବରେ, ବିନୟେ, ସାଗ୍ରହେ,
 ଶାନ୍ତାୟେ ସରଳ ତାର; କିନ୍ତୁ ଘନବର,
 ରସେ କି ଭକ୍ତର ଚିତ୍ତ ହରିତ୍ୟା-ଘର—
 ବିନା ସ୍ବାମୀଶାନ୍ତରସେ, ବହେ ମୁଁ ତାହାକୁ, —

ନୟେନନନ୍ତର ! ଧନୀ ମହତ୍ତ୍ବ ସେ ତୋର,
 ତୋ ଆଦରେ, ଶିଷ୍ଟାଚାରେ ରଣୀ ମୁଁ ସତତ,
 ମହତର ବନ୍ଧ୍ୟା ତୁମ୍ଭେ, ସୁଭାବେ ମହତ,
 ବିଦିତ ମହତ ପିନା ମହତର ମାନ ।
 କିନ୍ତୁ ସଖି, କାଣ୍ଡ ତୁ ତ ମହାବ୍ରତ ମୋର,
 ନ ତୁ ଏ ମୁଁ ମହାବ୍ରତୀ, ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରାଣ
 ବଶାନ୍ତର, ସୁବିଶୁଦ୍ଧ ଅଳ୍ପ ତୋର ଜଳ
 ଆସିବା ସମୟେ; ମାନ୍ଦ କହଣେ ଏବେ,
 ପାଣ୍ଡବ ପ୍ରାବ୍ରତ ଦ୍ରବ୍ୟେ, ଦହି ରସିକରେ
 ନ ହେଲେ ସେ ପରିଶୁଦ୍ଧ ପୁନର୍ଜନ୍ମଦାୟ,
 ହେବ ନାହିଁ ଭୋଗୀ ମୋର କିମ୍ବା ସୁଖନୀୟ ।
 ସେହିପରି ସରସୀକ ପ୍ରବୋଧେ ଆଦର,
 ବନମସ୍ତକେ, ବୃଥା ଆହ୍ୱାନ ତୋହର,
 ବିଶୁଦ୍ଧ ଶୋଭାସୁଧାୟୀ ଶାରିବା ବିଦ୍ୟା
 କରେ କି ମହିଷାଶୁନ, ଆଜ୍ଞା, ବହୁ ଭଲ
 ପତାରେ ତୋ ବଥା ତୋତେ, ତୋ ବନ୍ଧୁ ବେହେ
 ତୋତେ କି ଶୈବାଳ, ପଦ୍ମ କୁମୁଦ ଉପେକ୍ଷି ?
 ତାବେ ପୁଣି ମହାପିନ୍ଧୁ, ରରକ ରସୀରେ,
 ବହେ ମୁଁ ତାହାକୁ, ଅତି ସମ୍ପଦରେ ବଡ଼
 ତୁମ୍ଭେ ବାରିତ, ଅତି ସମ୍ପଦେ ଯେସନେ
 ଦୂଷିତ ଧନିତ ଜନ, ଧନପଦମୟ ।
 ପିନ୍ଧିଲେ କି ବାନ୍ଧୀ ମୋର, ସେବା ମାନ୍ଦ ବିନ୍ଧୁ,
 ତାହାର ବା ଗୁରୁପଦ ଲବଣାକ୍ର ଜଳ ?
 ହେ ନୀଳନୀରଦବର, ଚାକିରୀ-ବାହା,
 ପ୍ରଦାନ ଦର୍ଶନ, ରଣ ଏ ଦାସୀ ଜୀବନ
 ବିନ୍ଧୁ ଏ ଜୀବନ ଦାସନ, ବୋଧିବ ବା ତୁମ୍ଭେ—
 “ଦୂରସ୍ଥ ଜନର ବାହିଁ ସାକ୍ଷାତ ସୁଲଭ ।”
 କିନ୍ତୁ ଭାବ ଦେଖ ନାଥ, ତୁମ୍ଭେ ବହୁ ବଳ

ଚୁରୁବର୍ତ୍ତୀ ଦିବାବର, — ବମଳବାନ୍ଧବ,
 ଚଥାପି ସେ ନିତ୍ୟ ଆସି, ନ ଡରୁ କାନ୍ତିକି
 ଆମ୍ବେଜନୀ-ବିମ୍ବାର ଚୁମ୍ବିତ ଆଦରେ ।
 ତୁମ୍ଭଠାରୁ ବଡ଼ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ନିବସନ୍ତ ଶଶୀ,
 ଶୋଭା-ଶଶି ଶ୍ରେଷ୍ଠମଣି ଚନ୍ଦ୍ରବାଦରେ,
 ଶୁଣନ୍ତୁ ସେ କୁମ୍ଭଦିନୀ ନୀରବ ଆଦାନ ।
 ପ୍ରୀତିର ସରଣୀ, ନାଥ, ନୁହେଁ କି ଦୂର,
 ଅଛୁ କି ଦେବ ଦୂର ଶବ୍ଦ ପ୍ରୀତି-ଅଭିଧାନେ ?
 ଅଥବା ଘନେଶ, ତୁମ୍ଭେ ବୋଲବ ଏମନ୍ତ, —
 ଆଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ସେବକର ବାହୁ ସ୍ୱାଧୀନତା,
 ଯନ୍ତ୍ରପ୍ରତିନି ସେ, ଚଳେ ଯନ୍ତ୍ରର ସବେତେ ।
 କିନ୍ତୁ ଦେବ, ପରାରେ ମୁଁ କଥାଏ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ,
 କାହାର ଅଧୀନ ତୁମ୍ଭେ, କିଏ ତବ ପ୍ରଭୁ,
 ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଭୁ, ତୁମ୍ଭର ଅଧୀନ,
 ଯଦି ବଡ଼ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଆଜ୍ଞାଧୀନ ତୁମ୍ଭେ,
 ସେ ତ ତୁମ୍ଭ ମାତା, ଶେଷବାକୁ ମାତା ବୋଲେ
 ଯାତେ କି ସନ୍ତାନ ବେବେ ଜନନୀ ଆଦେଶ ?
 ଦିଅନ୍ତା କଥାତା ଯେବେ ନବଦୃଷ୍ଟି ମୋତେ,
 ହୁଅନ୍ତୁ ତେବେ ମୁଁ ତୁଷ୍ଟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନିରେଖି,
 ନତୁ ଶକ୍ତି ଥିଲେ, ଯାନ୍ତି ଉଚ୍ଚ ତବ ପାଶେ,
 ଦେଉ ପଛେ ଯେତେ ଦୂର, ନ ଥିଲ ମୋ ଭୀତି,
 ଶବ୍ଦକଳ ବୋଲି ଯାଇ ବେ ଡରେ କଣ୍ଠଦେ,
 କି ବରବ ସ୍ତୁତପାଶେ ଦୁର୍ବଳ ମୋ ତେଣା ।
 ବାହୁ ସେହି ଯୋଗବଦ୍ଧ୍ୟା, ଯେ ବିଦ୍ୟାପ୍ରଭାବେ
 ଥିଲ ମୋ ଭାରତମାତା ଜୀବନ୍ତା ଜଗତେ,
 ଯେ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଭାବେ ନମେ ସର୍ବ ଦେଶ, ତାତ
 କଲ୍ପତରୁ ଭାରତର ପୁଣି ପଦମୁଖେ,
 ଯେ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରସାଦେ ନର ହୁଏ ବାମନତ,
 ସେ ବିଦ୍ୟା ଯଦ୍ୟପି ଦେହ ଦିଅନ୍ତା ଶିଖାର
 ମୋତେ ଯନ୍ତ୍ର ଏହି ଦଣ୍ଡେ ଉଚ୍ଚ ତବ ବଳ ।
 ଚିତ୍ତେ ବୁଦ୍ଧି ତବ, କିପରି ବା ନ ଦେବ,
 ବହେ ଯେ ବଠୋର କଲେ, ସୁଖେ ବଠୋର ସେ,

ମାତ୍ର ସେହି ବଠୋରତା ମଧ୍ୟେ ଅବସ୍ଥିତ
 ଅନୁର ମଧୁରତା, କାହା ଏବା ବନ୍ଧୁ,
 ତବ ବିଶେଷତା, ମୋର ବୋର କାରଣ ।
 ତାହେଁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସଦା ଆଜ୍ଞୁର କଣ୍ଠରେ,
 ଶୁଣି ନାହିଁ ତୁମ୍ଭେ କାହା, ଶୁଣେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି—
 ଅବାଶନନ୍ଦିନୀ, ଯାଏ ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗି ତାର
 ମୋ କାତର ବୋଲାଇଲେ, ଉଠି ବସେ ଶରେ ।
 ବଡ଼ ଦୁଃଖିଆ ଦୁଷ୍ଟା, ଭଗାଏ ସେ ଦୃଷ୍ଟି,
 “ବନ ଦିଅ, ବନ ଦିଅ” ଶୁଣି ମୋ ତୁଣ୍ଡରୁ,
 ନିଶେଷେ ପାପିଷ୍ଠା ବହୁ “ନ ଦିଅ, ନ ଦିଅ,”
 ଅମଙ୍ଗଳ-ଧୂମକେତୁ ମୋ ଭାଗ୍ୟ-ନରେ ସେ ।
 ଦେଖି ନଷ୍ଟ ପିଶାଚୀର ଏ ବ୍ୟର୍ଥ ଦୈରବୀ
 ଧୃତୀରେ ମୁଁ ଦୂରଦୃଷ୍ଟେ, ଦୃଶେ ତାପେ ଶୋଭେ,
 ଦୋର ତହିଁ ବିଦୁରତ, ବହେଁ ମୁଁ ଅବାଶେ
 ବିନୟେ କାତରେ, ହାସ୍ତ, ପୃଷ୍ଠାଶ୍ଚ ନୟନେ,—
 ଶବ୍ଦବଦ୍ଧ ! ତୁମ୍ଭେ ବୋଲେ ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି,
 ସ୍ଥିତି, ଭୟ, ବଡ଼ ତୁମ୍ଭେ ଭକ୍ତର ପ୍ରାପ୍ତିନା
 ଭକ୍ତଭାବପ୍ରାପ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଆଶ୍ୱାସନ ପଦେ,
 ବହୁନିଅ ଅନନ୍ତର, ମୋ ଜନନ ଧୂନି
 ମୋ ପ୍ରାଣେଶ ପାଶେ, ଦୟା ବହୁ ଦୀନା ପ୍ରତି ।
 କିନ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟା ଏ ଯାତନ୍ତ୍ରୀ, ବିଷକ ମିତ୍ରତ,
 ବିର ମହାଶୂନ୍ୟାୟିତ ଦୂରସ୍ୱ ଯାହାର,
 ବାହୁ ବା ସେ ତରଳବ ଅବତା ବିଳାପେ ?
 ବହୁ ହାତ କଲ୍ପନାକୁ ବହେ ହାତ ଧରି,—
 ଶୂନ୍ୟସୁତେ ! ଅବାଶିତ ଶେଷ ବୋର ଭବେ,
 ନ ପଶେ ଅନିତ ସଦୃଶ ନ ପଶେ ମୟୁଷ୍ଟ,
 ଅବଦେଶେ ତହିଁ ତୁହି ପଶି ପାରୁ ସହି,
 କିସ ବା ଅସାଧ୍ୟ ବୋର, ସୁଦ୍ଧି ପାରୁ ତୁହି
 ମୁଦୁର୍ଭବେ ବୋଟି ବିଶ୍ୱ, ବୋଟି ରବି ଶଶୀ,
 ନରେ ସୁଦ୍ଧି ସୃଷ୍ଟି-ସର, ପୃଥ୍ୱୀର ତହିଁ ରେ
 ସୃଷ୍ଟିଶବ୍ଦକଳ, ସୃଷ୍ଟି କୁମୁଦ, ବହୁର,
 ଭୁବନେ ଭବସୁ କାର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋହୁ ପ୍ରସାଦେ ।

ନମେଷେ ତୁ ଭୁମିପାତୁ ଅସଂଖ୍ୟ ବୁଦ୍ଧାନ୍ତ,
 ଯା ଶ୍ରେୟଶୀ, ଦୃଢ଼ିରୂପେ ଜଳଧର ଗାଣେ,
 ନ ଗଣ୍ଡି ତୁ ଶ୍ରମ ଶ୍ରାନ୍ତି, କି ଦୁଃଖ ତୋହର,
 ତଥାପି ଯଦାପି ହୁଏ ଦୁଃଖିବାକୁ ଦୁଃଖ,
 ସବୁକୁ ତୁ ତେବେ ତାହା ମୋ ଦୁଃଖ ସୁମର,
 ମହତ ଯେ, ପରଦୁଃଖ ଫେଡ଼ିବାକୁ ଯାଇ,
 ନିଜେ ଦୁଃଖ ସହବାକୁ ନିଜେ ସେ ତାତର ।
 ବନ୍ଧୁ-ରହବର୍ଣ୍ଣିକର ଉଦବର୍ମଗାୟ
 କାନ୍ତ ମୋର, ନ ବସିବେ ନୀଚ ସ୍ଥାନେ ବେବେ,
 ବଶେଷତଃ ଦେବତା ସେ, ନ ତୁ ଅନ୍ତ ଧର,

(ବାସନା-ବିଷୟ-ବିଷେ ବିଦିଷ୍ୟ ପାପାନ୍ତ)

ମାଟିର ଏ ଧରା ଯିନା ମାଟିଦେବ ପାଇଁ ।
 ଥିବେ ସେ ଦ୍ଵିତୀୟ ସ୍ଵର୍ଗ ହିମ ଦ୍ଵି ଶିଖରେ,—
 ଭାରତ-ମହିମା-ଶକ୍ତି ମହା ମାନବନ୍ତ,
 ଯହିଁ ଯଶବାଳାକୁଳ ଯିବନ୍ତ ଦରଶେ
 ବର୍ଷିତ-କାଞ୍ଚନ-କାନ୍ତ କାଞ୍ଚନ ଶୁଙ୍ଘରେ,
 ଅର୍ଦ୍ଧନ୍ତ ଅମରାବତୀ ଗଭୀରାବତୀ—
 ଗଭୀରାବତୀର ରୂପେ, ଅପି ରିଶବତୀ,
 ରଜତରୂପାବତୀର ଧବଳ ଶିଖର
 ଅପି ରିଶବତୀ, ତାଙ୍କୁ ବରନ୍ତି ସହାର,
 ଚର୍ଚ୍ଚିତାର ମୋ ସନ୍ତେଗ ଅପି ତାବେଶେ ।
 ଯା ଶ୍ରେୟଶୀ, ବେ ସ୍ଵେଧୁର ଗଭୀରାବତୀ,
 ମହାପ୍ରବଳା ତୁ ଦେବ ! ତଗତେ ଅଜେୟା,
 ବାମଗତି, ବାମଗତି ଯଥା ପ୍ରଭୁଜନ ।
 ତଥାପି ସ୍ଵେଧୁର ଯଦି ଗତ ଅରଣ୍ୟାନ୍ତୀ
 ବଶୁବ ଆୟୁଧବତୀ, ବହିରୁ ତାହାକୁ,—
 ଘନଗୁଳମହିଷୀର ପ୍ରୟ ଦୂତୀ ମୁହିଁ,
 ଯେଉଁ ଘନ ତୋହର ଶ୍ରେଣୀ-ସମ୍ପଦଦାତା,
 ପ୍ରାଣଦାତା ପରପୁଷ୍ପା, ଯାହାର ପ୍ରସାଦେ
 ଧରଣୀ-କୁନ୍ତଳମଣି କୁ ସୁମ ସୁମ ରା
 ଦେବେ ତୋର କୋଣେ ବସି, ଯାହାର ପ୍ରସାଦେ
 ଧରବତୀ, ପୁଷ୍ପବତୀ, ଭାସାବତୀ ତୁହି,

ତାହା ବାହେଁ ବାଧାଦାନ ଭବିତ କି ତୋର ?
 ଦେବୁ କି ତୁ ଅପରାଧୀ ଉପକାରୀ ପାଶେ,
 ନିଜେ ତାହା ଧର୍ମ, କିପା ଅବର ଅଧର୍ମ
 ଚେତେରୁ ଅପଣା ହାତେ ଅପଣାର ଗଳା,
 କିପା ଏ କୁରୁକ୍ଷେ ତୋର, ପାଦପ-ପ୍ରସ୍ତରେ,
 ଜଳର ବିଶେଷୀ ଦେବେ ବଞ୍ଚିବ କି ମୀନ,
 ବୃକ୍ଷବତୀ ପ୍ରଦର୍ଶନ ବୃକ୍ଷବତୀ ବଧୂ ।
 ବହିରେ ତୁ ଏହା, ନିଶ୍ଚୟ ଗାନ୍ଧବ ସେ ପଥ ।
 ସ୍ଵେଧୁରେ ଶିଖରକୁଳ ଗଭୀରାବତୀ,
 ପ୍ରକାଶିରୁ ପ୍ରସ୍ତମ, ବେ ପାଦବ ଚର୍ଚ୍ଚି
 ବନ୍ଧୁ-ବିଜୟିନୀ ଶକ୍ତି ଆସେ ତୋର, ଦେବ !
 ଦହିରୁ ତା ବଳେବର ସୁଜ ଦାବାନଳ,
 ସୁଜ ବଳ ବିରୁଦ୍ଧିରୁ ମସ୍ତକ ତାହାର,
 ସୁଜରୁ ଅନନ୍ତ ସେନା, ସୁଜରୁ ଆୟୁଧ,
 ବରୁରୁ ସମର, ସୁଜ ରୁଦ୍ଧ ପ୍ରଭୁଜନ,
 ସମ୍ପଦେ ଉପାନ୍ତ ତାକୁ ଫିଙ୍ଗିରୁ ସୁଦୂରେ ।
 ମଣିରୁ ତୁ ଅନନ୍ତର ଯଦି ଶୁଭବାହୀ
 ଅନର୍ଥ ଗତିଶା, ତେବେ ସାଧୁରୁ ଗୌରବେ
 କର୍ମ,—ନ ଭାଙ୍ଗିବ ଯନ୍ତ୍ର, ନ ମରବ ସର୍ପ ।
 ବହିରୁ ଦେଶାଭି ଉତ୍ସ, ଘନଦୂତୀ ମୁହିଁ,
 ଯେଉଁ ଘନ ସୁରେଶ୍ଵର ମନ୍ଦିର ବାହନ,
 କି ବଞ୍ଚିବ ଅଧିକ ମୁଁ ମହେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭାବ,
 ଭୁକ୍ତଭୋଗୀ ସ୍ଵୟଂ ତୁହି, ଭୁଲିଥାଇ ଯଦି,
 ସୁର ପକ୍ଷକେତ ଦଶା, ଅବଧ ସେ କ୍ଷତ
 ଅଶୁଷ୍ଟ ଶରୀରେ ତୋର, ସେବେ ତହିଁ ସଦା
 ସେବୁରେ ଅସମ୍ଭାବେ କାଳକ ପ୍ରବାଦ ।
 ଜାଣିଲେ ଶରୀଣ ଏହା, ବାହିଁ ତୁ ନିସ୍ତାର,
 ବଳବାଣେ ଶିରରୂପ ଦେବ ତୋର ସୁଜ ।
 ବେ ନ ଦେବେ ଉନ୍ନେ, ପୁଣି ବେ ନ ଦେବେ ବଳେ
 ବଳେ, ଶୁଣିଲେ ଦୁଷ୍ଟେ ଉନ୍ନେ ତୋହର
 ଉତ୍ସବକ ନାସ ଚିତ୍ତେ, ଦେବ ସେ ଅନ୍ତର ।
 ଚିତ୍ତପିରୁ ବହିଁ ଶରେ, ଦେବିରୁ ବୁଦ୍ଧରୁ

ଯୋଗେବର ହିମାଳୟେ, ସାଥକରୁ ନେଇ,
 ଦୃଷ୍ଟି ଉଠୁଥିବ ଦେବେ କୁସୁମର ଦାସ,
 ଶୋଭୁଥିବ ତାହା ଭକ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ ଶଙ୍ଖରେ
 ଭଜବର ମୁଦା ସଥା, ହରିନାମାଙ୍କିତ ।
 ପ୍ରବେ ତା' ଚୁଡ଼ାରେ ଗନ୍ଧ, ପ୍ରାଣଧନ ମୋର,
 ଶୋଭୁଥିବେ ଶୈଳଶିରେ ଶୁଭ୍ରରୂପ ଧର,
 କିଶୁପ୍ରବେ ଯଥା, ଆଦା, ଧୂଳିଟି ଲଟାରେ
 ରହିଛି ବଡ଼ତେ ଲଗି ସୁରଧୁନୀ ଫେନ ।
 ନ ଦେଖିବୁ ଦୃଷ୍ଟି ଯେବେ ତହିଁ ଧୂମକାୟେ ॥
 ନ ବରୁ ବାଧ୍ୟ ଶ୍ରମ ଶେଷ-ଆଗେବେଶେ,
 ଭୂପୁରୁ ଆବାଶେ ବହୁ, ନ ଛାଡ଼ିଲେ ପଥ
 ବାୟୁ ମହାବଳୀ ଶୁଭ, ବହୁରୁ ତାହାକୁ
 ନୀରବବାଦନ ଛୁଡ଼ି, ମୁଁ ତା ପ୍ରୟାଦୁରୀ
 ବାହୁଳ କି ଅନଳ ତୁ, ପ୍ରଭୁପତ୍ନୀ ବାଣୀ
 ବାଧା ଦେଇ ଦେବୁ କି ରେ ପ୍ରଭୁ ପଦେ ଦୋହା?
 ଶୁଣିଲେ ଏ ବଥା, ବାୟୁ ଦୋହାସିବ ଆଦ,
 ଭୂପୁରୁ ତୁ ଭକ୍ତ ନରେ, ତା ଭକ୍ତେ ତା ଭକ୍ତକ୍ତି,
 ଅନେଷୁରୁ ଶୁଣେ ଶୁଣେ ମହାଶୁଣେ ଭକ୍ତି ।
 ଭେଟିଲେ ନୀରବବରେ, ବହୁରୁ ରୁଣାଇ,—
 ତାତଳା-ରକ୍ତଶୀ-ଧନ ଦେ ସୁନ୍ଦର ଘନ,
 ରଖିବାକୁ ବିରହିଣୀ ଯକ୍ଷିଣୀକୁ ଯାଇ
 ନାଶିବ କି ପରତାଣୀ ପକ୍ଷିଣୀ ଜୀବନ,
 କେଉଁ ଶାସୁନୀର ଭୟ, ଆଶ୍ରମେ ସଂହାର
 ପର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା, ବାହୁ ଶିଖିଲ ଏ ବିଦ୍ୟା,
 ମରବ ସେ ଯଦି କେବେ ତାହାକୁଟି ଲଜ୍ଜା,
 ତୁମ୍ଭ ଅଭାବରେ ହାୟ ହୋଇଛି ତାହାର
 ପରମ ସଙ୍ଗୀତୀ ତୁମ୍ଭ ସ୍ବର ଅଶ୍ରୁ ବେନି,
 ସ୍ବର ଅଶ୍ରୁ ହୋଇଯାଇ ବହୁରୁ ନୟନ
 ତାର ଅବରକଥାରେ କି ବିଦା କି ସାମୀ ।
 ବୁଝିଛି ନୟନ ସବୁ ସୁଖ ତାର, ମାତ

ହରି ନାହିଁ ସ୍ବର ଚରସଙ୍ଗିନୀ ସେ ତାର,
 ଛାଡ଼ିଯାନ୍ତି ମହୀରୁଦେ ରକ୍ଷକ, କୁସୁମ
 ଫଳ, କିନ୍ତୁ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ ଛାୟା ବେଉଁ ବାଣେ,
 ଛାଡ଼ିଗଲ ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ଛାଡ଼ିଯାନ୍ତା ସ୍ବର,
 କେମନ୍ତେ ବଞ୍ଚନ୍ତା କେବେ ଅସଦା ଅବତା ।
 ଦେ ଜୀବନବହୁ, ତୁମ୍ଭେ ଲଗତ ଜୀବନେ
 ଜୀଅଅ ଜୀବନ ଦାନେ, ମରେ ତୁମ୍ଭ ଲଗି
 ତୁମ୍ଭ ପ୍ରିୟା, ଏ ସୁଖୀର ରହିବଟି ରବେ ?
 ଚନ୍ଦ୍ର ଅଶ୍ରୁ, ଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ବାସ, ଚନ୍ଦ୍ର ହାତାକାର
 ହୋଇଛି ସମ୍ଭବ ତାର, କି ବରବ ହାୟ,
 ଦୁଃଖ-ଦେବତାର ହୋଧଦତ୍ତ ଦାନ ତାହା,
 ସହିଛି ନୀରବେ ସବୁ ଅଦୃଷ୍ଟେ ଅଦର ।
 ପଣ ବର ବିରହିଣୀ ବସିଥିଲା ଦିନେ,—
 ଆଶିଦେଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବେ, ପୁରସ୍କାରରୂପେ
 ଅସିବ ଜୀବନ ତାକୁ, ଭାବିଲ ପଶ୍ଚାତେ
 ତୁମ୍ଭେ ତ ଜୀବନ ତାର, ଦେବ କି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ,
 ଭାଙ୍ଗିଲ ପ୍ରତିଦା ବହୁ, ବିଦାଶି ରସନା ।
 କି ବହୁର ବାହୁଲ୍ୟେ ମୁଁ ମଦବାବାଦନ,
 ଦେନନେ ଜୀବନର ସବୁ ଚିନ୍ତା ତାର
 ଅଫିଛି ସେ ତୁମ୍ଭ ପଦେ, ତା' ଚିନ୍ତା-ମୁକୁରେ
 ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଭଲ ପଦେ ନାହିଁ କିଛି ।
 ମନ-ମୁର୍ତ୍ତିପଲ୍ଲେ १ ସଦା ଭେଦେ ବର ମୁର୍ତ୍ତି ।
 ଗନ୍ଧ, ତୁମ୍ଭ ପ୍ରଣୟିନୀ ବସି ଘନ ବନେ,
 କେତେ ଯେ ବିଦଳେ ବାଜେ, କାଶେ ତାହା ମୁହଁ,
 ଅବର ଲାଗନ୍ତି ଯେତୁ ବସ୍ତ୍ର ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ।
 ଶୁଣି ମତ୍ତ ମାତଙ୍ଗର ଗର୍ଭୀର ଗର୍ଜନ,
 ଚମକ ଗୋବିନ୍ଦେ ତାହେଁ, ତୁମ୍ଭ ଧ୍ବଜ ମଣି,
 ଜଳାଏ ମୟୁରପୁଚ୍ଛ ଲମ୍ବଧନୁ ଭାଙ୍ଗି,
 ବାଜି ପ୍ରାଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶା, ଶୋଇଗୁଲେ ବହୁ
 ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ ଗର୍ଭେ, ଭକ୍ତ ଭକ୍ତବେଶେ,

ଅବଶେଷେ କ୍ଳାନ୍ତବଶେ ହୁଏ ସେ ମୁକ୍ତିତା,
ନ ପାରିବି ବଡ଼ ଆଉ ଅଭାଗୀ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା,
ସରଳେ ତା ହୁଏ ବନ୍ଧ ବିଦୀର୍ଘ ଶତାଧିକ,
ତୁମ୍ଭ ରୁଦ୍ଧ ବକ୍ରାକ୍ଷରେ ଗିରିଭୂତା ଯଥା,
ତାଲ ସେ ଦୁଇତ ତାର ଦେଖିବ ସୁନେହେ ।
ଏସନ ତଥା, ନାଥ, ପେଶେ କଲ୍ୟାଣକୁ,
କିନ୍ତୁ ହାୟ, ତ ବଡ଼ିବ ସ୍ତ୍ରୀ ରୁ ନାହିଁ ଭାଷା,
ନ ପାଇ ସେ ତୁମ୍ଭ ଭେଟ ଫେରି ଆସେ ଦୃଃଖେ ।

ସ୍ବଗିରିଭୂତା ତବ ଶୋଭା ମୋ ନୟନେ,
ସ୍ବଗିରିଭୂତେ ଗନ୍ଧ ଯଥା ଦୁସ୍ତେ, ଦେଲେ ଫୁଲ
ଦୁସ୍ତରୀତ । ଦୁସ୍ତେ ଯେବେ ତପନୀ ସୁନ୍ଦରୀ
ତୁମ୍ଭ କୋଷେ, ଚରଣକୋଷେ ଯଥା କୁସୁମିତା
ଭାଗ୍ୟ, ଭାଗ୍ୟଥାଏ ବଶେ ବିପ୍ଳବ ଗୌରବେ
ଭକ୍ତଧନୁ ବରମାଳୀ, — ବିରୋଧପ୍ରହର,
ତ ସୁନ୍ଦର ସେ ଲବଣୀ, ସେ ଦୁଃସ୍ତ ଗରମା,
ବିରାଜିତ ପ୍ରାଣେ ମୋର ଅଦ୍ୟାପି ଦେ ଦେବ,
ଅକ୍ଷୟ ମନ୍ତ୍ରମା ଧର, ତାହାକୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ
ଅଦ୍ୟୁ ବିଦ୍ୟାତୁର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନେହେ
ଅକ୍ଷୟ ଅକ୍ଷୟ, ସେହି ଶୋଭାୟୁ ତ ଦେଉ
ଏବେ ଦୃଶ୍ୟ, ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ମୁଗ୍ଧ ଏ ଜୀବନ ।
ଅସାଦମାସରେ ଲଗେ ମହାପୁରୀ ତବ,

ପ୍ରାବୃତ୍ତ-ସୁଦାୟ, ବରେ ବିଦ୍ୟାରେ ଅବତ,
ବତାଏ ନୃଦୟ ବକ୍ର, ଦେଖେ ମୁଁ କୌତୁହେ,
ଦେଖେ ଯଥା ବମଳିନୀ ମୁଖେ ନେହେ ସୁନ୍ଦରୀ,
ଅଥବା ଶାବଦଳିନୀ ଭକ୍ତୁତ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ।

ତପନୀ ସଦୃଶୀଦେଶ ବଡ଼ ମୋ ଭାବରେ
ଦାହୁଥାଏ ବଟାକ୍ଷର ଅନଳପ୍ରଦାହ,
କିନ୍ତୁ ମୁଁ ନ ଗଣେ ତାହା, ନ ଦେଖେ କୁଳଶେ,
ବରଦାସାବକୁ ମଣି ପୁଷ୍ପବନ୍ଧୁ ପ୍ରାୟ,
ତୁମ୍ଭ ମଣି କୋଟି ବନ୍ଧୁ, କୋଟି ନୃତ୍ୟାଭିଷେ
କୁଳଥାଏ ଭକ୍ତି ତବ ଛାୟା ତଳେ ତଳେ
ଶୋଭାଏ ସରଳ ଅଶେ, ଦିଅ ତୁମ୍ଭେ ତାହା
ଅଯାଚିତେ, ପ୍ରାୟବର, ମଣେ ମୁଁ ତାହାକୁ
ବିଧାତାର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ମହାଦାନ ପ୍ରାୟ ।

ସେହି ମହୋତ୍ସବ ସୁଦ୍ଧା ବହୁଳ ଅନ୍ତର
ଏବେ, ଯୋଗସ୍ବର୍ଗ ଚରଣରେ ଯଥା, ବହୁ
ଅସ୍ଥାୟ ଗୋପନ ବୀଥୀ ନ ପାରି ସମ୍ଭାବ,
ଭେଦିତ ଏ ଭେଦ ଅଶ୍ରୁତଳେ ରୁପାକ୍ଷରେ
ଚନ୍ଦନ ପରିବେ, ହୁଏ ନାହିଁ ପଦେ ଏହା
ନେହେ, ପଦେ ହୁଏ ମାତ୍ର ଦୁଃସ୍ବ-ନେହରେ
ଦୁଃସ୍ବବାନବ ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତୁମ୍ଭେ ଯେଣୁ,
ତେଣୁ ମୋ ଭାବଧା— ପଦ ପଦିକ ନିଶ୍ଚୟ ।

ବିଦୁର୍ଣ୍ଣ ସର୍ଗ

—ନିଶାନ୍ତ ପ୍ରତି ନିଶାନ୍ତ—

ପଦେ ତ ଏ ଦାସୀ ମନେ, ଦେ କୁମୁଦବାନ୍ତ,
ମହାବାଳ ଦେବଦଳୀ ଦୀନା ନିଶାନ୍ତୀ,
କୁଳଥାଅ ଯଦି, ଶେନ ପ୍ରଣୟଚାତୁର,
ତବ ପ୍ରେମ ପ୍ରଣୟିନୀ କୁମୁଦିନୀ ଦେବ
ଶେନ ପାଶୁଦାସ, ତହିଁ ଭେଦିତ ପଦିକା

ଚନ୍ଦନ ଆସବେ, ତବ ପୁରଣ ନିମନ୍ତେ ।
ସୁଦାୟ ସେ ପଦରେ ସପ୍ତସେରୁ ବର
ପ୍ରଣୟ-କୁସୁମଦାର, ସୁଦା ପ୍ରୀତି-ସୁଦେ ।
ପୂର୍ବିକ ସେ କୁସୁମ ପ୍ରଣୟ-ବାନନେ,
ଅପରି ତା ପ୍ରଣୟର ଭାବଦାୟକେ ।

ପିତା ମୋର କାଳସୁତ, ସ୍ୱରାବେ ଅସୀମ,
 ଅମର, ଅମର ଯଥା ଅନନ୍ତ ଅମର,
 ଆବର ଅଳସୁ, ଯଥା ମହାବୀର ସତୀ,
 ଅଳ୍ପକ ପ୍ରତାପୀ, ତାର ଅଙ୍ଗୁଳ ସଙ୍କେତେ
 ଚଳେ ଚକ୍ର, ସବେ ବିବା ତାହା ପଦେ ସଦା,
 ମାତ ମୁଁ ତା ବନୀ, ପିତୃ ଶୌରବ-ସର୍ବିତା,
 ବିବା ତବ ବାନ୍ତପଦେ । ବାନ୍ତବାନ୍ତ, ଶେନ
 ସଦୟେ ମିଳେ ମୋର, ଚଳେ ହୁଅ ଶରେ,
 ରଖିଛୁ ମୁଁ,—ତବପ୍ରାଣୀ ତବ ପ୍ରେମାଧୀନା,
 ସକାନ୍ତ ଯତନେ ବହୁ ପୁଷ୍ପ, ତାର-ଦୀପ,
 ଧୂପରୂପେ ପୁଷ୍ପସଜ୍ଜ, ପୂଜିବ ପସୁର,
 ହୃଦୟର ପ୍ରେମସୁଧା ଅପିବ ନୈବେଦ୍ୟ,
 ହୋଇଛି ଦେବତାଶୂନ୍ୟ ହୃଦ-ସିଂହାସନ,
 ଦେ ଦେବତା, ଶରେ ବନ୍ଧି କର ଅଧିଷ୍ଠାନ ।
 ସତାଇବି ମନୋମତ କୁସୁମରୂପଣେ
 ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ତୁମ୍ଭର, ଦେବ, ପିନ୍ଧାଇବି ଶିରେ
 କୁସୁମ ଚିତ୍ତ, ବରେ କୁସୁମ ବଳୟ,
 କୁସୁମ ଅଙ୍ଗଦ, ବର୍ଣ୍ଣେ କୁସୁମ କୁଣ୍ଡଳ,
 ଲମ୍ବାଇବି ବକ୍ଷେ ବୋଟି କୁସୁମର ଦ୍ଵାର
 କୁସୁମବେଶରେ ଗୁଳ୍ମ, ଲମ୍ବାଅ ଯେସନ
 ଚନ୍ଦ୍ରକା ଦ୍ଵାରବଦ୍ଧାର ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଭରସେ,
 ଆବର ମୁଁ ନିଜେ ହୋଇ କୁସୁମ ନୁପୁର
 ଶରୀର ପସୁରେ, ମୋର ଚରସାଧ୍ୟ ଏହା ।
 ତୁମ୍ଭ ସେବାଦାସୀ ମୁଁ, ଭାଗ୍ୟଦୋଷେ ଏବେ
 ହୋଇଛି ମନର ଦାସୀ, ପାଳେ ତାର ଆଜ୍ଞା ।
 ଭାଗ୍ୟ ଯଦି ହୋଇଥାନ୍ତା ପଦାର୍ଥଶେଷ,
 ତେବେ ତାକୁ ଦରସ୍ତ କରି ଶୁଣାନ ଅନେକ,
 ନିକ୍ଷେପନ୍ତୁ ଭୟ ତାର ଚଣ୍ଡାଳ ଆଳୟେ ।
 ଚଣ୍ଡାଳ ପ୍ରଭାତ ଆସେ, ଅପିହାକୁ ପର
 ଦୁଃଖ ଏ ଦୁଃଖିନୀ ପ୍ରାଣେ, କର୍ତ୍ତା ହୁଏ, ଦାସୀ,
 ମିଳନ ସ୍ଵପ୍ନାୟ, ଯଥା ଅଭିଶପ୍ତ କନ,
 ବିଧିର ବିବେକ ବିଧି, କେ ରୁଦ୍ଧେବ ତାହା,

ବସ ଯେ ବାନନ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ କୁସୁମେ ଶ୍ରୀଶାୟୀ,
 ସୁକଳ ଆବର ବକ୍ରବନ୍ଧୁ ବିଭବିକ
 (ବାନ୍ତକୁଳଠାକୁରଣୀ) ସଖିପ୍ରଭା ବର,
 ସବୁ ସୁସମ୍ପଦ ସେହି ବିଧି ଚିନ୍ତାକର,
 ସୁଖମା ସ୍ଵପ୍ନାୟୁଷ୍ମତୀ ସୁଷ୍ଟିରେ ତାହାର ।
 ଅଶିବିଏ ଭୃଷା ନିତୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭାଗ୍ୟେ
 ନବ ଆୟୁ, ନବ ମୃତ୍ୟୁ ଦରସ୍ତ ଭାଗ୍ୟେ ମୋର,
 ଦର ସେ ମୋ ଦୃଷ୍ଟି, ଯାଏ ହାହାକାର ଦେଇ ।
 ନବ ପ୍ରଭାତର ନବ ମଙ୍ଗଳ ମୟଣେ
 ଭକ୍ତୁଳ ସବଳ ମୁଖ, ମଳିନ ଦେବକ
 ମୁଁ, ମୋ ପ୍ରାଣସଖୀ—ଦୀପଶିଖା, କୁମୁଦିନୀ,
 ମଳିନ ଯେସନ ତୁମ୍ଭେ ଗୁହ୍ୟାସ କାଳେ ।
 ଦେବେ ସୁଭା କୁମୁଦିନୀ ସପତ୍ନୀ ମୋଦର,
 ସେବେ ମୋତେ ଭକ୍ତିଭରେ ଅଗ୍ରତାପକାଶ,
 ବେମନ୍ତେ ଶୁଦ୍ଧେ ଲକ୍ଷ ତାର, ଗୁଣବତୀ
 ତର ହୃଦେଶିଖା ମୋର, ମୋ ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖିନୀ,
 ମିଶାଏ ମୋ ଚପ୍ତାଶ୍ଚର ଚପ୍ତ ଅଶ୍ରୁଧାର,
 ଦୀର୍ଘଶ୍ଵାସେ ଦୀର୍ଘଶ୍ଵାସ, ସମ ଦୁଃଖିନୀ ସେ
 ମୋର, ମାତ ଭୁଲି ନିଜ ଦୁଃଖ—କୁର୍ବିଷଦ୍ଵ
 ନିଏ ମୋର ଦୁଃଖ ନିଜ ଶରୀର ମଧ୍ୟକୁ,
 ଦେଲ ଯଥା ନିଜ ଦେହେ ପିତୃତସ୍ତ୍ର ପୁରୁ,
 ସୁଖବେଳେ ମୋ ଦ୍ଵାସରେ ମିଶାଏ ସେ ଦ୍ଵାସ ।
 ଏବେ ମୁଁ କୁରୁପା ଦୁଃସେ ସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧି ତାର,
 ତଥାପି ସେ ବହେ ନାହିଁ ଲକ୍ଷ ଚନ୍ଦ୍ରା ଚନ୍ଦ୍ରା,
 ପ୍ରଣୟ ନ ଶୋଳେ ତୁପ, ଶୋଳେ ସେ ହୃଦୟ,
 ଯେପ୍ରଣୟ ରୂପକ, ସେ ସାରଣୀ, ମୋଦର,
 କୁସ୍ଥିତ ସେ, ସାମାନ୍ୟ ନିମାନ୍ତର ତାର,
 ନାହିଁ ଯଦ୍ ଅସ୍ଵଦାନ ନୁହେଁ ସେ ପ୍ରଣୟ ।

ଆସ ବନ୍ଧୁ, ତୁମ୍ଭ ବିଜା ଏ ଦରସ୍ତ ହୃଦୟ
 ଅନ୍ଧକାର ମୋର, କୃଷ୍ଣ ଅନ୍ଧକାର ତୁରେ
 ତୁମ୍ଭ ଦରେ ଗିରିଶୋଲେ ଅଜ୍ଞାନ ଅନ୍ତରେ

ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ତବ ହାସ୍ୟ ଆସି ମୋତେ ।
 ଉଦାର ତା ହାସ୍ୟ ମୋତେ, ଉଦାରରେ ଯଥା
 ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ନାୟକ ଗ୍ରାହଣୀୟ ରହେ ।
 ଦେଖି ମୋ ଦୃଷ୍ଟି ତମେ କୃତ, କାନ୍ଦେ ବାୟୁ
 ଦ୍ଵାୟ ଦ୍ଵାୟ ରବେ, କାନ୍ଦେ ଶିବା — ମୋ ପ୍ରହରୀ
 ଛାଡ଼ି ଉଠେ ଡୋ ଡୋ ରୁଷି, କାନ୍ଦେ ବନସ୍ଥଳ
 ତୁଷାର କରିବା ଦୀନେ, ବଳି ପ୍ରାଣ-ନେତ୍ର
 ସମବେଦନାର ଅଶ୍ରୁ, ମହାମୂର୍ଖ୍ୟାବାନ,
 ଅମରକାନ୍ତର ତାହା ତୀର୍ଥ କଳ୍ପ ପୁତ୍ର ।
 କେତେ-ନିଶି କେତେ ପ୍ରତି କରେ ମୁଁ ଅନ୍ଧାରେ,
 ତଳେ ନାହିଁ ଦୟା ତେବେ ମସ୍ତକ ଦୃଢ଼ପେ,
 ଲେପିରେ ହୁଅନ୍ତୁ । ତେହେଁ ବର୍ତ୍ତୁର ଚନ୍ଦନ,
 ହୁଏ ପିନା ପ୍ରକାଶିତ ଅସ୍ତ୍ରନିବୋଧତା,
 ପ୍ରତିସ୍ଵେଦନର ଯାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ପଗନ୍ଧେ,
 କରୁଥାଏ ବା ପ୍ରବେଶିତ ସୁବାସ ବର୍ଣ୍ଣରେ ?
 ଆସ ପ୍ରଭୁ, ଅର୍ପ ଉଣ୍ଡେ ସମ୍ବରତ ଦଣ୍ଡ,
 କୋଟିମୁଦା ମୟୁଗାୟେ ବିଦାର ତା ପିଣ୍ଡ,
 କାନ୍ଦିବିଏ ସରୁ ହିମ, ଯା ଅଛୁ ଉଣ୍ଡାରେ
 ସେ ପାଣ୍ଡୁ ମୁଣ୍ଡେ, ମରୁ ଦୃଢ଼ ପିଣ୍ଡାତ ।
 ରଣଜୟୀ ବୀର ପ୍ରାୟ ଆସ ନାଥ ଖଣ୍ଡେ,
 ରମ୍ୟ ରବିବିମଳା — ତାରାବତୀ ଛଳେ
 କଳସଗୋରବ-ପ୍ରୀତି ବସନ୍ତାଦେଶେ ତବ,
 ବନ୍ଦାବି ତୁମ୍ଭକୁ ମୁଁ ଶବ୍ଦୋତ-ପ୍ରଦୀପେ,
 ତଳ ବର ରଖିଅଛୁ ପ୍ରାଣେ ତରଳାରୁ,
 ଧୋଇଦେବି ତହିଁ ତବ ଦେହୁଁ ଅସ୍ତ୍ରକ୍ଷତ,
 ଅଙ୍ଗୁଳି ଶୁଷ୍କକରୁ — ପାଣ୍ଡୁର ବୃଷ୍ଟାଭୁ,
 ଅଭାସେ ଯା ଅବେ ତବ କଳବସକାଶ,
 ବାସୀର ଶୀତଳ ବର ପରଶେ ପ୍ରାଣେଶ,
 ଦୂର ଦୃଢ଼ ରଣପ୍ରାପ୍ତ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଆୟ ସ ।
 ତାହିଁ ତାହିଁ ଗତିପଥ ଅନାବାସ୍ୟା ବିନ
 ହୁଏ ତକ୍ଷିତାସ ମାନ, ଶୁଣେ ନେତ୍ର ନୀର,
 କେତେ ସେ ଆଶଙ୍କା ରଣେ, କି ବହୁତ ତାହା,

ଦ୍ଵାୟ, ପୋଡ଼ା ମନେ ଆଗେ ଆସେ ପାପପତ୍ରା,
 ଭାବେ ଅବା ଆନନ୍ଦ କର ବୁଦ୍ଧି ସବୁ,
 ପ୍ରେମର ସ୍ଵଭାବ, ତାହା ଯେତେ ହୁଏ ଗାଢ଼,
 ତେତେ ସେ ଆଶଙ୍କା ଆଶେ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ
 ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା ମନେ, କେ ନ ତାଣେ ଏହା ?
 ଉଦ୍ଘୋଷିତାହିଁ ବ୍ୟୋମପଟେ ଦେଖେ ତବ ଉପି,
 କଲେ ତହିଁ ସ୍ଵତଃ ହୃଦେ ଶକ୍ତିର ଆଶାସ,
 କି ସୁନ୍ଦର ଆହା ତବ ତାସ-ଦୈନିକପି,
 କଳ କଳ ତାହା ପ୍ରେମେ, ଭାବ ଗୋରବରେ,
 ଉଠି ଆସେ ଭାଷା ତହିଁ ରୂପ ପ୍ରାଣ ଧରି,
 କିନ୍ତୁ ନାଥ ଯେତେ ଦେହେ ଉପିମାନ ତାହା,
 ଉପିରେ କି ଦେବ ଆସା ଦର୍ଶନ ବୀର୍ତ୍ତାତ ।
 ଶେଷେ ପ୍ରୀତି ପ୍ରୀତିକି କହେ ମୁଁ ସମ୍ବୋଧ —
 “ଫେଡ଼ ଫେଡ଼ ଫେଡ଼ମହାର ଲୋ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ,
 ଦେଖିବି ମୁଁ ପ୍ରାଣନାଥେ, କଲେ ତୁମ୍ଭେ ଦୟା ।”
 ଏହିରୂପେ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଦୃଢ଼ା ପଶ୍ଚାତେ,
 ଛାୟା ପଛେ ଶେଷ ପ୍ରାୟ, ହୁଏ ଅବସାନ,
 କିନ୍ତୁ ଦ୍ଵାୟ, କି ବହୁତ, ଯାଏ ବନ୍ଧ ପାଟି,
 ଆଶା ହୁଏ ଆଶୀର୍ଵସ ଭାଗ୍ୟଦୋଷେ ମୋର,
 ଯେଉଁ ଆଶା ଆଶିର୍ଵସ ପବନ-ଅମର,
 ସେହି ଶେଷେ କାନ୍ଦିବିଏ ପ୍ରାଣେ ତୀବ୍ର ବିଷ,
 ଅନନ୍ତର ଆସେ ଭାଷା, ବିଶ୍ଵବିନୋଦିନୀ,
 ଭାଙ୍ଗିଯାଏ ଶରେ ମୋର କାନ୍ଦିତ ସ୍ଵପନ,
 ଗମେ ନିଜ ସ୍ଥାନେ ତହିଁ ତେଜ ଦୀର୍ଘଶ୍ଵାସ ।
 ବେମନ୍ତେ ପାସୋର ଭୟ ରହୁ ଶଶସ୍ତ୍ରକ,
 ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା ପାଶୁ ନବସେ କି ଦୂରେ,
 ହୁଏ ନାହିଁ ଯଶେ ମାତ୍ର ଅନ୍ତର ଗରବ
 ଧରଣୀ ସକାଶୁ, ବରଂ ଧରି ସଦା ବୋଲେ,
 ଟାଙ୍ଗିଥାଏ ଶିରେ ତାର ନୀଳ ଚନ୍ଦ୍ରାବତ,
 ନୀରୁକ୍ତି ତାଙ୍କର ପ୍ରେମ ନୀରୁକ୍ତି ମିଳନ ।
 କେଉଁ ମହାବିଦ୍ୟାବଳେ ତହିଁ କାରୁଣ୍ୟା
 ନେଇ ତବ ମନ ଧରି, ବିଅନ୍ତା ଶିଖର

ଯଦି ଦେହ ମୋତେ ଥରେ ସେ ମଙ୍ଗଳବିଦ୍ୟା,
ତେବେ ମୁଁ ଆଶାରେ ଆଶା ମିଶାଇ ଅଭେଦେ,
ନିଅନ୍ତି ତୁମ୍ଭେ ବର ବର-ଆପଣାର ।
ରହୁ ସୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭେ ବଧୂ, ଆଦର୍ଶ ପ୍ରେମିକ
ଶିବଶିରେ, ନ ଶିଖିଲ ପ୍ରେମର ମାତ୍ରାସ୍ତ୍ରୀ,
ହରଣୋତ୍ସବର ପ୍ରେମ, ଆଦର୍ଶ ପାବନ,
ଅକ୍ଷେପ ତାହା, ନାହିଁ ତହିଁ ଭଳେ ଫାକ,
ବିଚ୍ଛେଦର ସୁନ୍ଦର ନ ପ୍ରବେଶେ ତହିଁ,
ଅର୍ଦ୍ଧର, ଅର୍ଦ୍ଧଶୈଳ, ଦେନ ଏକ ମୂର୍ତ୍ତି ।

ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଦୁରନ୍ତ ସ୍ବପ୍ନ, ହେ ବିଶ୍ବସୁନ୍ଦର,
ତୁମ୍ଭର ସୁନ୍ଦର ତନୁ, କାମେ ମୁଁ ନୀରବେ,
ମାତ୍ର ଆଜି କିଲେ ଘନ, ଆସେ ନାହିଁ ଅଶ୍ରୁ
ଦେବାକୁ ପ୍ରବୋଧ ମୋତେ, ସେ ଦୃଶ୍ୟ ନେହିଁ
ଶୋଷିତ ଏ ତାହା ଘନ ଶୋଷଣ-ନିପୁଣ,
ଶୋଷିତ ପାରେ ସେ ବିରୁଦ୍ଧ ସୀମାଶୂନ୍ୟ ସିନ୍ଧୁ,
ମୋର ଅଶ୍ରୁତୁଳ୍ଲ ଛାଉଣିରେ ମାତ୍ର ତାକୁ ।
ଶିଶୁର ସମ୍ପଦ ମୋର, ସେହି ମୋର ଅଶ୍ରୁ,
ନ ଆସ ସେ ନେତ୍ର ମୋର ମେଘାଳୁନ ଗୁଣେ ।
ସେଦିନ ମୁଁ ପିନ୍ଧେ ନାହିଁ ତାରୁ-ଅଳଙ୍କାର,
ତ ଲୋଡ଼ା ବା ଅଳଙ୍କାରେ, ତ ଲୋଡ଼ା ସୁବେଶେ,
ତୁମ୍ଭେ ଏକା ଜୀବନର ଶୁଣିମଣି ମୋର,
ତବ ନୃଶିଂହୋଦ୍ଭବ ମୁଁ ବାରବାଟୀ ସୁନା,
ପତି ତ ମହାବୀରକୁ ନିଶ୍ଚୟ ବିଶ୍ବରେ
ତାଣେ ତାହା ଏକା ସିନା ସତୀ—ପତିପ୍ରାଣୀ,
ପତି ପାଇ ଦେବଦତ୍ତ ଗୌରବରୁପଣ
ଧାତବ ଭୂଷଣ ସିନା ଭାର ତାହା ପକ୍ଷେ ।
ଘନ, ସୁଖି ଘନସୁଖୀ ଅନଳରୁପିଣୀ,
କିନ୍ତୁ ଭବସ୍ବେ ମୋତେ ବରନ୍ତି ଭୀଷଣ,
ପ୍ରାଣସଖୀ କୁମୁଦିନୀ ହେଉ ମୋ ଦୁର୍ଗତି,
ମହାଭୟେ ମହାଦୁଃଖେ ନିର୍ମଳେ ନୟନ ।
କିନ୍ତୁ ନାଥ, ନିରୁଦ୍ୟମ ତୁମ୍ଭେ ହେ ସେବାତମ,

ଭୀରୁ ଚାହିଁବ ସୁଖୀ ପ୍ରାୟ, କିପା ବା ନୀରବେ
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ବର ଦୟାହର ଦୁଃସହ ଦୌରାସ୍ତ୍ରୀ,
କିପା ବର କ୍ଷମା ତାକୁ, ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ସେ,
କ୍ଷମା ମହାଜନ ଧର୍ମ, ସତୀ ଏ ବଚନ,
ମାତ୍ର ଆପଣରେ କ୍ଷମା ଭାବୀ ଦୁଃଖ ଦେହ ।
ଭବ ତୁମ୍ଭେ ଦୟା ଦେବ ଦୁଃସାହସୀ ତାର,
ତହିଁ ବର୍ଣ୍ଣା ତାର ମାତ୍ର ଆଦମେ ତୁମ୍ଭେ,
ଭାସିବୁଲେ ତବ ସୁଖ ଅଦାଶରେ ନାଥ,
ତେବେ ଅବା ମୂର୍ତ୍ତି ଧର କହେ ମୌନେ କଥା,
ବିଚ୍ଛେଦ ସେ କଥାରେ ଦେବେ ସୁଖଦୁଃଖ,
ତେବେ ଦୁଃଖ କାନ୍ଦ, ତେବେ ଅତୀତ ମଧୁର—
ବୀଥୀ, ତେବେ ଆଶା, ତେବେ ଦୁଃଖୀ ନିଶ୍ଚିନ୍ତା,
ସେହି କଥା ସେ ପ୍ରାଣର କଥା ପ୍ରାଣଧନ,
ଲୋକପାଦ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅତୀତକୁ ମୋତେ,
ଦେହକୁ ମୁଁ ନିତ୍ୟ ଦେହ ସେ ସୁଖ-ଅନେକ
ସେ ଦୃଶ୍ୟ ସୁଖ ମୋର, ସେହି ମୋ ଭରସା,
ନ ଦେହେ ବିଦହ ଆଶା ତୀର ଦୁଃଖାନଳେ,
ନ ଦୃଶ୍ୟ ବିଶ୍ବକ ଦେବେ ଅଗ୍ନିପରୀକ୍ଷାରେ
ଭବୀର୍ଷ୍ୟ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସିନା ନିର୍ମଳ ଭକ୍ତ ।
ଶେଷ ଯେବେ ଭୁବବାଳ ଘନଦୋଳେ ଶଶି,
ତବ ଏ ପ୍ରେମସୁଧା ସହ, ଶେଷନ୍ତି ଯେପରି
ବନମାଳୀ ରସସୁତ ରସିକଶେଖର
ସୁଧା ସଙ୍ଗେ—ମଞ୍ଜୁବାନ୍ତ କୁଞ୍ଜବିଳାସିନୀ,
ବୁନାବନକୁଞ୍ଜେ କିମ୍ବା କୁଞ୍ଜର ଯେପରି
ଶେଷେ ବନେ କୁରୁଦଳେ କୁଞ୍ଜରଣୀ ସହ,
ସେ ବାଳର ଭାଗ୍ୟବତୀ ଦେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ମୋର ?
ନ ଆସି ସେବାଳେ ତେବେ ମୁହିଁ ମୋ ଦେହରେ ।
ମଣେ ଯେତେବେଳେ ନବ ସ୍ବପ୍ନ-ସୃଷ୍ଟିସୂତେ
ଦେଖୁଛୁ ଅଦୃଶ୍ୟସୂତ ସୁଷମା ନଭି—
ମହୋତ୍ସବମୟ ଛାତି ମଞ୍ଜୁରେ ଶରୀର ।
ସୁଖ ତାହା ଏବେ ବସି କାନ୍ଦୁଛୁ ସତତ,
ଦିନନିଶେ ସୁଖ ରହେ ବିଦୟ ଦୃଢ଼ସ୍ବ ।

ହୁଁ ହୁଁ ମୁଁ ଏବେ, ଭାବେ ଦେବେ ବା ଅସିବ
 ଫେରି ସେ ଅବସ୍ଥା ପୁଣି, ସେ ମଙ୍ଗଳ ଦିନ,
 ଦ୍ଵାୟ, ପୁଣି ଯେବେ ଭବେ ଏଭଳି ଚିନ୍ତା,
 ବସନ୍ତମାଧୁରୀ କିମ୍ବା ଲହୁଁ ଧନୁ ପ୍ରାୟ,
 ଏବେ ଦୁଃଖାକୃତ ଯେବେ ପରିଣାମ ତାର,
 କିନ୍ତୁ ଲୋକନ୍ତେ କେବେ ଉଠି ଉଠି ତାହା,
 ବାଳକାଳେ ପୁଷ୍ପମାଳ ମଣନ୍ତି କିପାଇ ।

ମାସକେ ବାହୁଡ଼ି ଆସେ ପୁଣିମା ପୁଣି
 ଅନନ୍ତ ଆନନ୍ଦେ ଧରି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଶଶାଙ୍କ,
 ପ୍ରଦାନେ ଜଗତଜନେ ନବୀନ ଆନନ୍ଦ,
 ଫେରି ଆସେ ଯଥା ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ତୀର୍ଥ, ଧରି
 ଦେବତା ନିର୍ମାଣୀ ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ ତୁଳସୀ,
 ପୁଣି ଗୋରବରେ ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀ, ଶ୍ରାମଜନେ
 ବଚର ପ୍ରସାଦ, ମଣେ ଆସୁଥାନ୍ତେ ସେ ।
 ପାଇ ତବ ପୁଣିକା, ଦୁଃସ୍ଵେ ଅସମ୍ଭାବେ
 କୁହେ, ଭୁଲେ, ଦୁଃସ୍ଵେ ଭାବେକେ ଫୁଲ,
 ମିଶି ତହିଁ ତବ ଦ୍ଵାୟ, ଭଦ୍ରା, ପ୍ରସନ୍ନ,
 ଲଗେ ଦ୍ଵାୟ-ମହୋତ୍ସବ, ବହୁଯାଏ ଭବେ
 ଦୁଃସ୍ଵାସ୍ତ୍ରୀ ପରେ ଦ୍ଵାୟ-ଗୀୟା-ପ୍ରବାଦ ।
 ପ୍ରଥମେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହେଉ ଚନ୍ଦ୍ରକାଳ ମୁକେ
 ବାସନ୍ତ, ଆନନ୍ଦେ ଭଠେ ଭଲୁକେ ଭରଫୁଲ୍ଲ,
 ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ଫୁଲ ଭଠେ ମୋ ଦୃଢ଼-ସିନ୍ଧୁ,
 ଲମ୍ବା ଅଦରେ ତୁମ୍ଭେ ଶାସ୍ତ୍ରକାର ବଣେ,
 ଲହୁଁ-ଦୀବକ ଦ୍ଵାୟ, କୋଟିଶତକେଶ ।
 ହେ ଦେବ, ତୁମ୍ଭଙ୍କ ପୁଣି ମଙ୍ଗଳ ମୟୁଖ
 ତୁମ୍ଭେ ଆସେ ଗିରିରୁଦ୍ରା, ଶୁଭେ ସେ ଯେସନ
 ଦଲ୍ଲିତର ପୁଣିକା, ପୁଣିକାଶୋଭା ।
 ଆଜିଙ୍ଗେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ, ନିବେଦି ସେ ଦୁଃଖୀ
 ବିଭାବନା ଅଳଙ୍କାରଖଣ୍ଡା କୋବିଦେ,
 ବହୁ—*ଭୁଲୁ କୋଳେ ଶୋଭେ କି ବସୁନ,

ସ୍ଵରାଜେ କୁସୁମ ବୋଲେ ବସେ ପିନା ଅଳା*
 ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣେ ମୋ ଦୃଢ଼ସ୍ଵ ଦୀପ୍ତ, ନିଶାମଣି,
 ଯାଇଛି କି ତୁମ୍ଭେ ଏହା, ଭୋକାଶମ୍ଭୁରୁଦ୍ରା,
 ବିସ୍ମୟ ମଦକ ବାନ୍ତି ସଦା ଆସୁଗୁଣ,
 ଏହା ତ ସ୍ଵରାଜସିଦ୍ଧି ଧର୍ମ ମଦକର ।
 ତୁମ୍ଭେ ଯୋନୀ ରୂପ ଏହା କହିଅଛୁ ଧନୀ
 ବିଶ୍ଵର ଭବମାୟୁଷ୍ଟି, ଯୋନି-ଶଶିରେ
 ବାହି ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭା ମଣି, ତୁମ୍ଭେ ରୂପ-ତୀର୍ଥେ
 ଅବଗାଧ ନେତ୍ର ମୋର ହୃଦ ପୁଣି, ଧନୀ ।
 ଦୃଷ୍ଟପକ୍ଷେ, ଶଶଧର, ହୃଦ ଦେ ତୁମ୍ଭଙ୍କ
 ଅନୁଦିନ ତନୁ ଶାଶି, ଶୁଭେ ବିପକ୍ଷର,
 ତଥା ଲରେ ଶିଶୁକି ଦୁଃଖ ପୁଣି ମୋର
 ହୃଦ ତୁମ୍ଭେ ଜଳ ଯେବେ ଗୌରୀମାୟୀଗୁଡ଼ି,
 ମଙ୍ଗଳ ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରାୟ ବହି ପୁଣିକା,
 ଧରି ବିଶ୍ଵବିମୋହନ ନବୀନ ମଧୁର,
 ସେବାଳେ ମୁଁ ଧନୀ ହୃଦ, ଯେଣୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ।
 ପ୍ରତିକ୍ଷେ ତୁମ୍ଭେ ଆସି କିଛି କିଛି ପଡ଼ୁ
 ଆଜ୍ଞାତ ରହସ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ କମ୍ପୁକିନୀନେତ୍ର,
 ପ୍ରତିକ୍ଷେ କରେ, ଲହୁଁ ପୁଣିକା ତବ
 ସାହିତ୍ୟେ ଚମକି ଭଠି, ଦୁଃସ୍ଵେ ସେ ମଧୁରେ,
 ଦେଖି ତାର ପୁଣି, ଦେବ, ଲହେ ମୁଁ ଆନନ୍ଦ ।
 ଦେଉ ପକ୍ଷେ ସପତ୍ନୀ ସେ, ଜଗତ ନେତ୍ରରେ,
 ମାତ୍ର ମୋର ପ୍ରାଣାସ୍ତବା, ଦେନିବ ଜୀବନ
 ରକା ଏବା ଭଗବାନେ, କେଣୁ ତାହା ସୁଖ
 ଆସା ମୋର ଦୃଢ଼ସ୍ଵର ବିମୁଖେ ସତତ ।
 କୁମାରପୁଣିମା ପୁଣେ କୁମାରନିରସ
 ପୁଣି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ, ରବି ତବ ପ୍ରତିକ୍ଷେ
 କେଉଁବ କୁସୁମେ, ଦିବ୍ୟ ବରମୟ ଆଶେ ।
 ଅର୍ପଣ କୋମଳ ବସେ ଅର୍ପଣ ତବ ପଦେ,
 ବହୁ ପ୍ରଦୀପେ ଲଜା ବିରଚିତ ତାଳେ,
 ଶଙ୍ଖ ହୁକ୍ତେ ଶବ୍ଦେ ଭଲୁକେ ଅଦନୀ,

* ଶ୍ଵରାଜ୍ୟ ହେଉ ଅବାସ୍ତବ ଧର୍ମର ଅସ୍ଵେପର ବିଭାବନା ଅଳଙ୍କାର ବୋଲାଯାଏ ।

ହେଉ ସେ ଗୌରବ ତବ, ଅମରବୃକ୍ଷର,
ନିଜକୁ ଗର୍ବିତା ମଣେ ଏ ଦାସୀ ତୁମ୍ଭର,
ତୁମ୍ଭେ ଆସା, ମୁଁ ଶରୀର, ତୁମ୍ଭର ଗୌରବେ
ଗୌରବାନୁଭୂତ ମୋର ସତୀ, ସ୍ବାଭାବିକ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯୋଗେ ସୁନ୍ଦର ମୁଁ, ହେ ସୁନ୍ଦରଭୂତ,
ମୋ ଯୋଗେ ସୁନ୍ଦର ତୁମ୍ଭେ, ସୁନ୍ଦର ଯେସନ
ସୁସ୍ଥ ପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଦେନି ପରସ୍ପର ହେତୁ,

ଦାହୁଛୁ ତୁମ୍ଭର ପାଇଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ କଥୁ,
ଆସି ପରପାଠ ମାତେ, ଏ ବିରହଣୀର
ବର ହେ ଗୌରବାନୁଭୂତା ମିତନ-ଗୌରବେ ।
ବୃଷ ଧନବ ବର୍ଣ୍ଣେ ଦୀନର ପ୍ରାର୍ଥନା
ନ ପଶି ମିଳାଇଯାଏ ବର୍ଣ୍ଣମୂଳେ ଯଥା,
ଆଶା ଅଛୁ ମୋ ପ୍ରାର୍ଥନା ନ ହେବ ସେଭଳି,
ଶୁଭେ ତବ ବରପଦ ହେଉ ଏ ଚିତାଇ ।

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ

—ଅଗସ୍ତ୍ୟ ପ୍ରତି ବକ୍ଷିଣାଶା—

ନମେ ତବ ରକ୍ଷିପଦେ, ହେ ରକ୍ଷିପୁତ୍ରବ,
ବକ୍ଷିଣାଶା,— ଯୋଗିବର ଅନମ୍ଭର-କନ୍ୟା,
ବର ଆଶୀର୍ବାଦ ଯେତେ ଲଭୁ ସେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ।
ବେତେ ଦିନ ଆଉ ଦାସୀ କାହିଁବ ବିଛେଦେ
ବିସର୍ଜି ଦେବନାତପୁ ଗନ ଦୀର୍ଘଶାସ,
ବେତେ ଦିନେ ଦୁଷ୍ଟଗ୍ରହ ଗୁଣିବ ତାହାର,
ଲଭିବ ସେ ତବ ପଦ ଅର୍ଚନା ଯୌଭାସୀ,
ବେତେ ଦିନେ ଯୋଗି, ହେବ ଯୋଗରାଜ ତବ,
ପଞ୍ଚବ ଏ ଦାସୀ ମନେ, ବହୁ ତା ଦାସୀକି ।
ଗୁରୁ ତୁମ୍ଭେ, ଆସ ଶରେ, ଅର୍ପିବ ଏ ଶିଷ୍ୟା
ପ୍ରମେ-ହେମଦାର ଗୁରୁବକ୍ଷିଣାସୁରୁପେ
ରଖିଛୁ ତା ବନଦିନୁ ଗୁଣି ତୁମ୍ଭ ପାଇଁ
ପ୍ରଣୟର ପାଟିତୋରେ, ଅରୁପ ସୁନ୍ଦର ।
ଦୟାମୟ, ଦୟା ତବ ସଦୃଶ ସମ୍ପର୍କେ
ବଂଶଜତ, ଅପି ତାହା ଜଗତକୁ ଯାତ,
ଦାନବ୍ରତ, ଶୋକୁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଦାନ ମୁହିଁ,
ପ୍ରଦାନ ଦିନେ ଅରେ ବର ହେ ବୃଦାର୍ଥ ।
ଅବତା ମୁଁ ମନୋବାସୀ ବହିଷ୍ଟ ବେମନ୍ତେ
ତୁଣ୍ଡ ଶୋଭି, ଜଳାଞ୍ଜଳ ସମର୍ପି ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ,
ତୁମ୍ଭେ ତ ସବୁକି ଯୋଗୀ ରୁଝେ ଯୋଗବଦେ ।

ନାରାଦ ସ୍ବଭାବ ଏହା—ଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରାଣ
ନ ବରନ୍ତି ବୀକ୍ର ଗୁପ୍ତ ଅନ୍ତରବେଦନା,
ସେହି ବୀଥୀ ବୋଟରୁଛୁ ଜ୍ଵାଳାବଳୀ ପ୍ରାୟ
ଦହେ ମର୍ମସ୍ଥତ, ନାମ ବାହ୍ୟେ ସେ ଶୀତଳ ।
ବୁଝୁନ-ବୋମଳ ତନୁ ବାଟେ ଦୁଷ୍ଟ ବୀଟି,
ବହେ କି ସେ ପ୍ରାଣାୟାସ ଅନ୍ତରାଳେ ତାହା,
ସେହି ଦ୍ଵାସ ସେହି ଶେଷ ବାହାରେ ତାହାର,
ବାହା ନେତେ ନୁହେଁ ବାରି ପୀଡ଼ିତାବୋଧ ସୋ
ରବି ଗଭା ତାସ-ରହେ, ପିନ୍ଧି ତାସ-ଦାର,
ଅବର ଚନ୍ଦ୍ରବାହୁପ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣପାଟେ ବେର,
ବସିଛୁ ମୁଁ ତାହି ତବ ଆଗମନ ପଥ
ବୀକ୍ରନେତେ, ଅସ ପ୍ରଭୁ, ପରପାଠ ମାତେ ।
ତପୋଧନ, ତେଜସ୍ବିନ ଯାହା ଉପଦ୍ରବେ
ତପୋବନ ତୁମ୍ଭେ, ସେହି ରକ୍ଷ-ଭାବେଶ୍ଵର
ସାର ଦିଗ୍ବିଜୟ, ଫେରିଗଲୁଣି ସ୍ଵପ୍ନରେ,
ନିରୁପଦ୍ରବ ମୋ ବକ୍ଷ, ତବ ତପୋବନ,
ଆସ କହି ବର ଦେବ, ଯୋଗ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ଗନରାଜ ସୁନ୍ଦାବାରେ ବାଲୁ ନାହିଁ ଆଉ
ବିଜୟ ବାଜଣା, ଏବେ ନୀରବ ସେ, ପୁଣି
ନିରାଶି ରୁଷ୍ଟ ରାଜା ନୋଧାନ୍ତେ ବିଚ୍ଛନ୍ନ,

ଦେଖି ନିକଟେ ତାର ରୁଚୁ ହୁଏବାର,
ନାହିଁ ଅବ ରସୋଦ୍ଧାର, ଅଥ ନିରାଶବେ ।
ନାହିଁ ସାଧୁ ଲକ୍ଷ୍ୟର ଗନ୍ଧଣି ବାହୁଡ଼ି,
ପିତା ତାର ଶ୍ଵେତ, ମାତା ସଉତକଣିକା,
ଦୋମଳ ବର୍ଣ୍ଣ ଲାଭ ମହା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସେ,
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସେସବୁ କୁରୁଚୁଡ଼ା ଅଭିମନ୍ୟୁ
ଭଦ୍ରାକୁ ନ-ଶୋଭା-ଶୌର୍ଯ୍ୟ-ମିତନ-ସଞ୍ଚାର;
ଶୋଭା ଶୌର୍ଯ୍ୟ ମିତନ ହିଁ ଚରମ ଭଦ୍ରଣ
ଭାଗବତ ଭଜନର, ବସନକିଷ୍ପ ଏ ।
ସେହି ଧାନଞ୍ଜୟ ରୁଣୀ ସୁନାସୀର ତାପ
ଅନ୍ତରାକ୍ଷ-କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଦେଖଣି ଶତ୍ରୁ
ଶନ-ସପ୍ତରଥକୁଳେ, ଦେଖୁଛୁ ମୁଁ ତାହା
ମେଘାବରଣେ ମଧୁ, ବୋଧ ତାହାଣିରେ ।
ଅସିବ ଶରଦ ଭବେ, ବରଦଭୂପତି,
ବିଶିଷ୍ଟ ଚଉପାଶେ ସୁତନା ତାହାର,
ବର୍ଷାବେ ଲେବନ୍ଧବ ଓ ଦେଲିଶି ଲେବ,
ହୋଇ ଉଠିଲଣି ଗୁରୁ, ଶିଖିନୀ ନିଶ୍ଵାସେ
ବାୟୁ, ପୁଣି ବର୍ଷାବନ୍ଧୁ ତାହୁକ ନୀରବ ।
ଅତିଶାସେ ମୃତକଲ୍ୟାଣ ସେବକିନୀ ଧନୀ,
ବରଦ ନିବ୍ୟାସ ତାକୁ ଶରତ-ସୁବେଦ୍ୟ,
ପିଆଇ ଲାସୁର-ବର-ଅମୃତ-ଭିଷଧ,
ଯଥା ପାର୍ଥ ମହାରଥୀ-ବୃଷ୍ଣ-ଅନୁଗାମୀ,
(ଅନୁଗାମୀ, ଭଦ୍ରାହର ଭଦ୍ରାମ ସେସବୁ)
ଦକ୍ଷିଣ ଶାଶୁବ ବନ, ବରେ ସେଗମୁକ୍ତ
ସବୁକଟେ ଗୁପ୍ତ, ଚର ଅବୁପ୍ତ ଅନଳେ ।
ଦୁସିବ ପବିତ୍ରୀ ସରେ, ଦେବ ସେହୁ ନିଜେ
ପରସ୍ପର, ସେ ହାସାର ଜୀବନ୍ତ ଭିକ୍ଷୁଲେ ।
ଦେଖଣି ଭଦ୍ରାବେ ଉଦ୍ଧା ସୌମ୍ୟା ଶେଷାଳବା
ଧର ପୁଷ୍ପଞ୍ଜଳ, ନୃପ ଶରତ ଭବେଶେଷୀ,
ମନ୍ତ୍ର ଚଣ୍ଡୀ ନଦୀତୀର, ଦୋଳାଏ ମୁକୁତେ
ଶ୍ଵେତଦୀପ ଦୀପ୍ରାକ୍ଷର ଚାରୁସୁନ୍ଦରପଦ ।

୧-ଚିତ୍ର । ୨-ପାଶାବ୍ୟ ଦେଖିବୁ ବରକ ।

କୁସୁମ ତାମର । ଶୁଭ ସକଳସୁଖ
ଧାବତ ମାନସମୁଖେ, ଲମ୍ବାଇ ନିବେଶ
ମୋର ନବରୁ ଶାରୁପେ ଦୀରବ ମେଶଳା ।
ହୀନବେ ଦୂରସେ ତହିଁ ପ୍ରଣୟବିନୋଦ,
ବିଦାୟ ସୁଷ୍ମବର ବୋଷ, ସରସ୍ଵର ମୁଖେ
ଦେବେ ଦିଅଦେଇ ତାହା, ମରୁତମିଥୁନ
ଅସିବେ ମା ଦଶଭୁଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟାସବାଦନୀ
ଦୂରଗଣୀ, ମର୍ଦ୍ଦାଧାମ ପୁରାନ୍ତକଣାଥେ,
ସମୁଦ୍ର ପରେ ଦେବୀ ଦେବେ ଶୁଭେ ବଶେ
ଭକ୍ତସୁତ ଗୁଡ଼େ, ଅର୍ପି ବେଧୁକ ତାକୁ
ନାଟିବେ ଅଶିବ ତାର ଶିବବିନୋଦିନୀ ।
ହାୟ ରେ, ବେ ଅଛୁ ଏହି ଭବ-ମରୁଦେଶେ
ଜନନୀ ସମାଜ ଶୀତ ସୁକ୍ତ ଭରଣିଣୀ
ସନ୍ତାନ ପକ୍ଷରେ, ସ୍ଥିର ଯାୟୁ ଶସ୍ତ୍ରସାଧକା,
ବେ ଅଛୁ ନିରାଶୀ ଗୁଡ଼ା ଭରସା ତାହାର ?
ଅଥ ମା, ଭଦ୍ରା ଚର ଏ ମୁକ୍ତ ସନ୍ତାନେ
ଅର୍ପି ତା ମସ୍ତକେ ପଦ, ଯେ ପଦ ପରସେ
ହୁଏ ପୁତ ଦେବଶିର, ଧନୀ ଦେବଜଳ ।
ମୁକ୍ତ ଯେ, ମା, ଏ ସଂସାରେ, ମୁକ୍ତି ଧନ ତାର,
ତେଣୁ ମୁଁ ହୋଇଛୁ ମୁକ୍ତ, ଅଶା ବାନ୍ଧି ପ୍ରାଣେ,
ଦୁରନ୍ତ ମହାଶ-ସୁନ ଭପସୁନୁ ବଳ
କିଏ ମା ଜଗତେ ମୁକ୍ତ, ମୁକ୍ତ ସେ ମୁକ୍ତେ ।
ପଠା ନା, ମା, ଶେଷବାକୁ ଏ ଦୁର୍ବଳ ସୁତେ
ବାରମ୍ବାର ଦୂର ଦେଶେ, ହୁଏ ମୁଁ ତହିଁରେ
ବଡ଼ ନୀତି, ନ ଦେଖିଲେ ବାର୍ଥ ଶେଷ ମୋର
କି କ୍ଷତି ତୁମ୍ଭର ଦେବ, ରାଜ ପଦେ ସଦା ।
ଅନୁର ପୁତ୍ର ମୁହିଁ, କି ବାଣୀ ମୋ ମର୍ଦ୍ଦେ
ବେ ଲଜେ ହିଁକିନ ବଞ୍ଚି ଚର ମୁକ୍ତାବୁଷଣ ।
ଦେ ଦୋଷଦେ, ବାବୋଦ୍ୟାବଦହାସ ରସିବେ
ଭାସିଯାଇ ଦୃଢ଼ସୁର ଆବେଶ ଉଜ୍ଜ୍ଵାଳେ
ଦେଉ ମୁଁ ପ୍ରସଙ୍ଗଦ୍ଵାର, ଅଶଅସୁଭରେ,
କ୍ଷମିବ ଏ ରସଭଙ୍ଗ ବୋଷ କ୍ଷମାଗୁଣେ ।

ଦେବ ଶେଷ ଚରୁନାମା, ରଖିକୁଳଧନ,
 ଦେମନ୍ତେ ଧରୁ ନାମ ବଦ, ଦେମନ୍ତେ ବା
 ରାଜିବ ମୁଁ ଆର୍ଯ୍ୟକୁଳନୀତି, ଚରୁନାମା
 ଶୁଭକଳ ପୁଣ୍ୟନାମ, ଏ ଅପୁଣ୍ୟ ମୁଖେ
 ଉଦାର ଅକ୍ଷୟୀ ପାପେ ନ ଦେବ ବଞ୍ଚିବୁ ।
 ଦେଶ ପ୍ରଭୁ, ଚରୁନାମା ଆରମ୍ଭେ ଲାଗି
 ଦୋଇଛୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣସେନୁ ମହାବାଣେ ବଳା
 ଛାୟାପଥବାଣେ—ଦୀର, ନୀଳା, ପ୍ରବାଳାଦି
 ସମୃଦ୍ଧ ଶବ୍ଦକଳ ମଣି ମାଣିବାରେ,
 ଅସ ନାଥ ଶରେ, ପୁଣୀ ଶୁଭଦୃଷ୍ଟିପାତେ
 ଦେଉ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପଥ ଗାତି ନିର୍ମଳ ପାବନ ।
 ପର ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ ତୁମ୍ଭେ, ପୋଛୁ କିଅ ଆସି
 ଧରଣୀଦେବୀର ଅଶ୍ରୁ ପକ୍ଷେ ବସୋଳ,
 ଭୁଞ୍ଜିଛୁ ସେ ବହୁ ଦୁଃଖ—ପ୍ରାଚୁଟ-ପ୍ରଦତ୍ତ ।
 ତ ବଞ୍ଚିବ ଅଧିକ ମୁଁ—ଅଜ୍ଞାନା ରମଣୀ,
 ତୁମ୍ଭେ ଶାସ୍ତ୍ରଦେବୀ, ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାତା, ଜାଣ ସବୁ,
 ପୋଛୁ କିଏ ଯେଉଁ ଦୁସ୍ତ ଅଶ୍ରୁ ଦୁଃଖିନେରୁ,
 ଦେବ-ଦୁସ୍ତ ତାହା, କିବା ମହିମା-ମଣ୍ଡିତ,
 ସେ ଦୁସ୍ତର ଅଧିବାସୀ ଯେଉଁ ମହାକଳ,
 ବରଷେ ତା ପୁଣ୍ୟଶିରେ, ବଶୁ ଆଶୀର୍ବାଦ
 ନିଷିଦ୍ଧ ଅମୃତେ, ଲଭେ ନରଦେବେ ସେହୁ
 ବସୁଳ ଗୌରବମୟ ଅମର ଉପାୟ ।
 ଲଜିଛୁ ବହୁଷ ଭାବ ବଞ୍ଚୋଳନୀ କଳ,
 ତୁମ୍ଭ ପୁଣ୍ୟକୋଟି, ନାଥ, ଦେବ ତାହା ପକ୍ଷେ
 ସ୍ପର୍ଷିବ ସମାନ, ତହିଁ ଦେବ ସେ ନିର୍ମଳ,
 ତାହିଁଛୁ ସେ, ତାହିଁଅଛୁ ଏକାନ୍ତେ ପୋସୁଦେ
 ବମଳ-ବମଳ-ନେତେ ବମଳ ଆବର,
 ଅବର ତାହିଁଛୁ ଦେବ, ଏ ଶିଖା ଶିଖା
 କଳସୁ ସରଣୀ ବଦ, ଦେବ ଦୁଃଖସୁକୋଟି,
 ପ୍ରବାଣିତ ହୁଅ ଆସି ଅଭାଗୀ ଦୁଃଖୀ ।
 ଗାଉ ମୋ ଅନ୍ତର, ଦୃଷ୍ଟେ ପ୍ରାଣର ସଙ୍ଗୀତ,
 ନାଚି ଉଠୁ ଆସା ସୁଖ-ମିଳନ-ପୁରବେ,

ଦୁସ୍ତ ତୁମ୍ଭିନୀ, ମିଶ୍ର ଦାସୀକୋଟି ତାର
 କୋଟିରେ ତୁମ୍ଭର, ଦେବ କୁସ୍ତିତ କୁଦେଶ
 କିଶୋରୀ ଦେଶରେ ଧରୁ ଦେଉ ସୁସଜ୍ଜିତ ।
 ରଖିବୁ, ଶୋଷି ତୁମ୍ଭେ ମହାସିନ୍ଧୁ ନୀର,
 ଶବ୍ଦ ବର ସବ୍ଦ ତାର, ଶାସି ବିନ୍ୟାସେକେ,
 ଚନ୍ଦନ-ବନ୍ଧିତ, ବର ଚର ନିଷ୍ଠୁର
 ଗଗନେ କୋଟିପ୍ରପଥ, ଏବେ ଲୋକ ତୁମ୍ଭେ,
 ଚର ଅଭାଜନ ମୁହିଁ, ରୂପ-ଗୁଣ-ଦୀନ,
 ତଥାପି ଦେ ନାଥ, ତୁମ୍ଭ ସମର୍ପଣୀ ଦୋଇ
 ଅଛୁ ଗୌରବାନ୍ତୁ ତା ମଣେ ମୁଁ ନିଜକୁ ।
 ନାହିଁ ରୂପ, ନାହିଁ ଗନ୍ଧ ଧୂ ତୁରୁ ଫୁଲର,
 ମାତ୍ର ସେ ଗୌରବାନ୍ତୁ ତା ଶିବସେବାପକ୍ଷେ,
 ବସୁର ସଂସର୍ଗ ଦେହୁ ବାସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
 ତବ ଯୋଗେ ଗୌରବିନୀ ଏ ପରତାରିଣୀ,
 ଲଭିଲେ ତୁମ୍ଭର ପଦ-ସେବାର ଗୌରାବୀ
 ଆଦର ଦେବିରାସ୍ତବ ତରଣ ଦର୍ଶନ,
 କୋଟି ଗୁଣେ ଦେବ ସେହୁ ଗୌରବ ସଫଳ ।
 ବାନ୍ଧିଛୁ ମୁଁ ଆଶା, ବସି ପଦପ୍ରାନ୍ତେ ବଦ,
 ଶୁଣିବ ତାପସ, ପୁଣୀ ଦେବ ମଧୁ ଧୂଳି
 ଅଳ୍ପଶୁଣ ହିଁଲୋକ, ବୋମଳ ଗର୍ଭୀର,
 ଶୁଣିବ ଆଦର ବହୁ ଆର୍ଯ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ବାଣୀ,
 ଧର୍ମ ଉପଦେଶ, ଶୁଦ୍ଧ ସୁନୀତି-ବଚନ,
 ଦେ ଲୀଳନ-ଗୁରୁ, ଏବେ ଧର୍ମଗୁରୁରୂପେ
 କିଅ ଦୀକ୍ଷା ଏ ଦାସୀକି ଯାଉ ସେ ନିସ୍ତର,
 ମାରୁଅଛୁ ଏହୁ ଉକ୍ଷା, ପୁରୁଅ ବାମନା ।
 ଦେ ଯୋଗ-ପୂଜକ-ଯୋଗି-ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର-ପୂଜକ,
 ଦେବେ ସୁସ୍ତ ସୁଖ ଅଳ୍ପ ଉଠୁ ଉଦାସି
 ଅସ୍ଥିରହୃଦୟେ ମୋର କ୍ଷିପ୍ରଭାବ ସଦା ।
 ଭାଦ୍ରପଦ-ଦେବୀପୁଷ୍ପେ ବସି ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ
 ନର-ବୃଷ୍ଟାଳନାସନେ ରବ ହୁଅ ଯୋଗେ,
 ପୁଣ୍ୟର ଅମୃତ କୋଟି ସ୍ମର ଅପରାଧ
 ଗୁଡ଼ାଏ ତାରକାକୁଳ କ୍ଷୀଣତର କୋଟି,

ବୁଢ଼ାଏ ଯେସନ ତୋହୁଁ । ଶବ୍ଦୋତ ଆଲୋକେ,
 ସେ କାଳେ ମୁଁ ବାହୁଁ ଥାଏଁ ମୁହିଁକୁ ଭ୍ରମର
 ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନେତ୍ରେ, ବହୁ ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥ ଲକ୍ଷ୍ୟା,
 ଯଥା ଘନେ ଚାତକିନୀ, ସୁଯୋଗ ସୁଯୋଗୀ ।
 ଭାବେ ମନେ, ହୋଇଥାନ୍ତା ଭାଗ୍ୟମୋର ଯେବେ
 ଲେପାମୁଦ୍ରା ଭାଗ୍ୟ ଭଳି, ପିଅନ୍ତି ମୁଁ ତେବେ
 ଏ ଭ୍ରମମଧୁର, ରହି ସ୍ୱାମୀ ପାଶେ ସଦା ।
 ଶୋକେ ନାହିଁ ଭାଗ୍ୟ ଚାରୁ ସପତ୍ନୀ ଶର୍ଣ୍ଣାରେ,
 ସଦା ସେ, ହୁଁଥିଲେ ତାକୁ ବାହୁଁଛୁ ନିସ୍ତାର,
 ବେବଳ ମୁଁ ବରୁଣାଏଁ ଭାଗ୍ୟର ଭୁଲନା ।
 କି ତପେ ତାପସୀ ହେଲୁ ତାପସମୋହିନୀ,
 ଭୁଞ୍ଜିଲ ସେ ଅବିଚ୍ଛେଦ ସୁଖ, କାଶିରେ ମୁଁ,
 ବରୁଣ ସେ ତପ, ହେଉ ପଛେ ସୁବଠୋର,
 ଅନଶନେ, ଅଶୟନେ, ଏକନିଷ୍ଠମନେ,
 ବରୁଣ ସେ ତପେ ତନୁସୟ, ଆୟୁଷୟ,
 ନୃଦୁନ୍ତି ନୋହିବାଯାଏ କ୍ଷାନ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ମିକି ।
 କିନ୍ତୁ ହାୟ ଆଶା, ଧୃବ ବଚନସଂସ୍ଥା,
 କିପା ଲେ ନିବସୁ ଭୁଞ୍ଜି ବରୁଣିଣୀହୃଦେ,
 କିପାଇଁ ଦହୁ ଲେ ଆଶା, ତାକାଳରୁପେ
 ମୋର ମନୋବନ, ବଡ଼ ନିର୍ଦ୍ଦୟା ତୁ ହୁଣ୍ଡା !
 ଦେଖେ ନିଜ ପ୍ରୀତିବେଳେ ପ୍ରଭାତାଧର
 ପ୍ରଭା ସହ, ନରେ ଚାରୁ ସହ ଚାରେଶର,
 ମହୋ ପୁରୁଷାନ୍ତ ପାଦ ପଦ୍ମିନୀ ଦୈବଦୀ,
 ଚିତ୍ରବାଦ ଚିତ୍ରବାଦୀ ବସି ଏକଶାଖା
 ରବ ପ୍ରେମାକାଶପ, ଚାହିଁ ପରସ୍ପର ମୁଖ,
 ଅଭିମାନେ ଭଜିଯାଏ ପୁଷ୍ପବୋର୍ଣ୍ଣ ଅଳ,
 ବାସେ ଦୋଳ ଚକ୍ରୁ ଫୁଲ-ସୁନ୍ଦରୀ ସମ୍ରାଜୀ
 ଶିର ସମ୍ମାନେ ଛଳେ ତାବେ ପ୍ରାଣନାଥେ,
 ବେବେ ଅବା ମାନ ବହୁ ବସେ ମୌନେ ଫୁଲ,
 ଛଳ ଛଳ ନୟନରୁ ତେଜ ଶିଖିରୁଣ୍ଡ,
 ତେଜ ବୀର୍ଣ୍ଣାସ ବାୟୁ ସନସନ ବାଞ୍ଛେ,
 ରସିକଶେଖର ଅଳ ଚକ୍ରୁ ମହାବୀଢ଼େ

ବହୁ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ସ୍ୱରେ ବେବେ ଚାଟୁକିଆ,
 ଭାଙ୍ଗେ ଅସି ମହାମାନ ମାନନୀ ପ୍ରିୟାର ।
 ଦୁସି ଭଞ୍ଜେ ଫୁଲ, ଦୁସି ଭଞ୍ଜେ ବାନ୍ତି ଚାରୁ,
 ଗାଏ ମହାନଦେ ଭୁଞ୍ଜ ମିଳନସଙ୍ଗୀତ,
 ମଧୁର ସେ ଅଭିମାନ, ମଧୁର ମିଳନ,
 ସୁଅରେ ନାୟକ ଚୁମ୍ବେ ନାୟିକା ବଦନ,
 ନାଗର ନାଗରୀକର, ହେ ନାଗରବର,
 ଦେଖି ସେ ଦାମ୍ଭାବୀକ, ମଧୁର ପାବନ,
 କି ହୁଏ ମୋ ମନ, ତାହା କାଶେ ମୁହିଁ ଏବା ।
 ବନ ପୋଡ଼ିଗଲେ ନାଥ, ଜାଣନ୍ତି ସକଳେ,
 ମନ ପୋଡ଼ିଗଲେ, ହାୟ, ବେ କାଶିବ କାହିଁ !
 ବେବେ ଭ୍ରମ ସୁଦୃଶ୍ୟ ବହୁଦ ଦାସୀର
 ଅଦୃଷ୍ଟ-ସାଗର ମୁଖେ, ବେବେ ଅବା ଅସି
 ପାଲବ ଏ ସେବକୀରୁ ପ୍ରୀତି-କ୍ଷୀର ଦାନେ,
 ଶାଳେ ଯଥା ହିମବନ୍ତ ସୁକୁମାର ଫୁଲେ
 କାଳ ତାମଧେନୁ କ୍ଷୀର ବଦନେ ତାହାର ।
 ଭଞ୍ଜିଲି ତପୋବନ୍ତ ପୁଣୀ ଯଜ୍ଞଧୁମ,
 ଭଞ୍ଜିଲି କି ଅହା, ବଶିଷ୍ଠୀ ଶିଳ୍ପଶାଳୁଁ
 ଧାତୁଧୁମ, ଭରଣାଏ ଶିଳ୍ପୀ ନାନା ଧାତୁ,
 ବରୁଣ ସଂସ୍ଥାର ଚକ୍ରୁ ବର୍ଣ୍ଣାଭର ମହୀ ।
 ବରୁଣ ଶରତ ବେଳେ, ନିର୍ଦ୍ଦୟ କାହିଁ—
 ଶୁକୁରଥେ, ଦେବାକୁ ଏ ସମ୍ପାଦ ଭ୍ରମର ।
 ବହୁଲ ମଧୁପେ ତାକୁ ବନସ୍ତେ, ଅଭୁରେ—
 ଅଭିରୁଚି, ଅତଳ ମୁଁ, ମାତ୍ର ଅଛି ତୋର
 ଯଦୁକା ଗମନଶକ୍ତି, ଅବର ରୁଣୁ ତୁ
 ପ୍ରେମର ମହିମା, ଯେଣୁ ପ୍ରେମିକ, ରସିକ,
 “ରସିକଭ୍ରମର” ଦୋଇ ଅଛି ଭନବାଦ,
 ବହୁ ଯାଇ ବାନ୍ତି ଏହି ପ୍ରେମିକା ସମ୍ପାଦ ।
 ବହୁରୁ— ହେ ଭଣି, ବହୁବିବାହ ମୋହର,
 କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସଭୁବ ମନ ତୋଷେ ଦୂରଭାତ—
 ବାହାକୁ ଦର୍ଶନ ଦାନେ, ବାହାକୁ ପ୍ରଣୟେ,
 ଦକ୍ଷିଣାଶା, ଲେପାମୁଦ୍ରା, ଦୁଇ ତାହା ତବ,

ଦେମନ୍ତେ ହେ ରଣିବର ସମଦର୍ଶୀ ତୁମ୍ଭେ,
 ଗୋଟିକୁ ନିକଟେ ରଖ, ଆନେ ଦେଶାନ୍ତରେ ?
 ଶେନ ମୋ ପ୍ରାର୍ଥନା ଅଳ ଅସ୍ତ୍ରଶ୍ଚ ଶୁଦ୍ଧିନେ
 ଭଜିଯାଏ କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।
 ମାତ୍ର କି ବଢ଼ିବ ପ୍ରଭୁ, ଆସେ ନେତେ ଅଶ୍ରୁ,
 ସ୍ଵଭାବେ ମଧୁପ ସେହୁ, ନଷ୍ଟ ଶିବେମଣି,
 ମତ୍ତ ସଦା ନିଶାଭୋଗେ, ପାସୋରେ ମୋ କଥା
 କିବା ତାକୁ ମତ୍ତହୁଏ ଅମଳୀ ଲେବର,
 ସଦା ପରବଶ, ପରତାନ୍ତର ସଦା ସେ,
 କଥାର ସ୍ଥାୟିତ୍ଵ ତାର ନୀରେ ଗାର ପ୍ରାୟ ।
 ସତୀ ସଙ୍ଗେ ତାର ଅଶ୍ରୁ ମହିଷ ସମ୍ବନ୍ଧ,
 ଚରମତ ପୁଣି ସେହୁ ନୈତିକ କୀର୍ତ୍ତନେ,
 ଏ ଦ୍ଵାଦଶ ବାର୍ତ୍ତା ତାର ନ ଜାଣେ ସେ ଦ୍ଵାତ ।
 ଚକ୍ର ଛିଁ ମାନବର ସତର୍କ ପ୍ରହର,
 ସେ ଯଦ୍ଵାର କହୁଣିତ, ଗୌରବ କୀଟ ସେ,
 ମହାବୃତ୍ତୀ ସେ ସତୀ; ମାତ୍ର କୃପାପାତ୍ର !
 ଯାହୁ ସେ ଚାହିଁବ କଥା, ପାପର ପପର,
 ଶାଣ୍ଟିରେ କୁସୁମ, ଦ୍ଵାତେ ଲଗିବହେ ବାସ,

ଆମିଷ ଶାଣ୍ଟିରେ ଲଭୁ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଦେବକ ।
 ସଦା ସ୍ଵାଦ୍ଵାର ସ୍ଵାସ, ତାହାର କୀର୍ତ୍ତନ
 ନିଜ ପାଇଁ, ଦେଶର ସେ ଶୁଭ ଗଳଗଣ,
 ସୁଜାର ଶୋଷଣ ପ୍ରଜାକୁଳ ହିତ ପାଇ,
 ଖଣ୍ଡର ଶୋଷଣ ମାତ୍ର ନିଜ ପେଟଲଗି,
 ଅସୁସ୍ଥ, ଅସୁସ୍ଥ ଯାର ଚିରଲକ୍ଷୀ,
 ତରଳେ କି ପରଦୁଃଖେ ବକ୍ରହୃଦ ତାର ।
 ତୁମ୍ଭେ ଆଗମନ ପାଇଁ, ହେ ପ୍ରାଣଦେବତା,
 କରେ ଦେବେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଦେବେ ମାନସିକ,
 ପୂଜା, ଭୋଗ, ଅଳଙ୍କାର ବାଦନ ପ୍ରଭୃତି;
 ମାତ୍ର କିନ୍ତୁ ମିଳେ ନାହିଁ ଫଳ, ଭାଗ୍ୟ ଯାର
 ସୁପ୍ରସନ୍ନ, ଦେବେ ତାର ଅନୁରୂପ ସଦା,
 ଅସୁସ୍ଥ ଶେନି-ପକ୍ଷେ ମହୋଷଧି ସିନା
 ହୁଏ ବାର୍ତ୍ତାକର, ନାଥ, କି ଲେଖିବି ଆଉ,
 ସୁ. ଶ୍ରୀ, ଉଭେ ମୋତେ

ନ ଦେଲେ ଲେଖାଇ,

କହିବି ସାକ୍ଷାତେ ସବୁ ହୃଦୟର ବୀଥୀ,
 ଆସ ଶରେ, ପ୍ରତିପଦେ ନାହିଁ ପ୍ରସ୍ତୋତନ ।

ଶଶୁ ସର୍ଗ

—ମୃଗ ପ୍ରତି ମୃଗଶ୍ଚା—

ପାରବ କି ଚିତ୍ତି ଏବେ, ହେ ପ୍ରଣବପ୍ରସ,
 ବମଳନୟନ, ବନ-ସରସୀ-ବମଳ,
 ଗୌରୁସୁକଳନୀ ଦୀନା ଏ ମୃଗଶ୍ଚାକୁ
 ସମ୍ବେଦ ଅନ୍ତେ, ଶେନ ପ୍ରଣବ ମୋହର ।
 ହେ କୁରଙ୍ଗ, ପଶୁକୁଳ-ମହର୍ଷିପ୍ରବର,
 ଦେବବଦ୍ଧୀ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ତୁମ୍ଭେ ଲଗି ମୁହିଁ,
 ସ୍ଵଭାବେ ମୁଁ ଦେବକନୀ, କୃଷ୍ଣ ସୁକଳେନା;
 ମାତ୍ର ମୋ ହୃଦୟ ତୁମ୍ଭେ ଚର-ସୁଖଧାନୀ ।
 ଶୁଣନ୍ତୁ ଅମରେ ଧର, ଅପବିତ୍ର ହେତୁ,

ତେଣୁ ନ ହୁଅନ୍ତି ତାହା, ଦୋର ସୁଜା ମୁହିଁ
 ନିବିଡ଼ବାସିନୀ, ଆସେ ତୁମ୍ଭପାଇଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ,
 ତବ ଅବସ୍ଥାନ ହେତୁ ଏ ମହୀମଣ୍ଡଳେ
 ମଣେ ମୁଁ ପାବନ ତୀର୍ଥ—ସ୍ଵର୍ଗ ଗର୍ଭସ୍ଥାନ ।
 ବଡ଼ ଦୁଃଖିନୀ ମୁଁ, ଦୁଃଖେ ଦୋଇଛୁ ମୋ ଦୁଃ
 ଭୀଷଣ ସମାଧିକ୍ଷେ—ଆଶା ଆକାଞ୍ଚାର ।
 କି ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖିତ ମୁହିଁ, ଶୁଣିବ କି ତାହା ?
 ଶୁଣ ତେବେ, ଲଭି ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ପ୍ରାଚୀର ମୋହର
 ଦେବଶ ଅଭିଭବ ତୋର, ପଶି ହୃଦ-ହୃଦେ

ଅରଣ୍ଡିତେ, ଶେନିଗଲ ମନ-ଧନେ ହାୟ !
 ନୁହେଁ ସେ ସାମାନ୍ୟ ଚୋର, କି ବହୁତ ବନ୍ଧୁ,
 ତା ଦେହେ ସବୁଥୁ ଆଖି, ସବୁପ୍ରାଣ ସଥା,
 ବାୟୁ ପ୍ରାୟ ଗତି ତାର, ନ ରହି ସେ ଗ୍ରାମେ
 ନିବସେ ଗହନ ବନେ, ତେଣୁପ୍ରାଣେ ପ୍ରାୟ ।
 କି ସୁନ୍ଦର ତନୁ ତାର, କି ସୁନ୍ଦର ମୁଖ,
 ବନବ ବାବତ ପ୍ରାୟ ତଟୁଳ ଲଲଟ,
 ନୟନ-ଲବଣୀଲୀଳା, ଉପମାର ଧନ,
 ଶିରେ ବେନି ତାରୁଳଟା, ସଥା ବହୁଶାଖ—
 ଶତାବସ୍ତ୍ର ଲଟା, ଶୋଭେ ଚିତ୍ତେ ସଦୃଶ ।
 ସୁଭାବେ ସେ ରୁଷି, ପୁଣି ବହେ ରୁଷି ନାନ,
 ଭୁଞ୍ଜେ ରୁଷି, କାଶେ ନାହିଁ ହୁଁସା ହେଉ ଫୋପ,
 ଦେଉ ପଛେ ତସ୍ମର ସେ; ମାତ୍ର ମହାପ୍ରାଣ,
 ପର ପାଇଁ ଆସବାନେ ନୁହେଁ ସେ କୁଣ୍ଡିତ,
 ଆଚରନ୍ତି ମାଂସେ ତାର ନରେ ପିରୁଣ୍ଡାକ,
 ବେହୁ ବା ଉଦରଶ୍ରୀକ, ପୁଣ୍ୟାଳନେ ତାର
 ରଚନ୍ତି ତାପସକୁଳ ଆସନ, ବସନ ।
 ଏଡ଼େ ବଡ଼ଲୋକ ଦୋର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ମୋ ଚିତ୍ତ,
 ଦେଖିଲେ ତାହାକୁ, ଦୃଢ଼େ ପକାନ୍ତି ମୁଁ ବାନ୍ଧି
 ପ୍ରେମ-କୋଷେ, ଶରଣିଏ ବଳା, ଶରପ୍ରେରେ,
 ଏହି ଶାସ୍ତ୍ର, ପ୍ରେମସୁଧା-ଶାସ୍ତ୍ର, ଶାସ୍ତ୍ର-ସିଦ୍ଧି,
 ମଧୁର କଠୋର ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରେମିକର ପ୍ରାପ୍ତି ।
 ଏତକରେ ନୋହୁଁ କ୍ଷାନ୍ତି, ପ୍ରତିଭେଦମୁଖେ
 ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କଟାକ୍ଷ-ଶର, ଗିଣ୍ଡି ଅସିଧାର,
 ବର ତାକୁ ଅବସନ୍ନ, ଚର ଏ ଦୃଢ଼ସ୍ତ,
 ରଖି ତହିଁ ମନତୋରେ, ବିଅନ୍ତ ତା ପିଇଁ,
 ଚୌରଭୀତି ଭଙ୍ଗ ଆଶେ ପୁଣି ସେସନ
 ରଖି ମୁହାଁ ଉପାଧାନେ, ପିଇଁ କିଏ ମୁଖ ।
 ସେହି ତୋର ମୋ ଆସାର ଆସୁଥା ଦେବତା,
 ସେହି ମୋ ମନର ମନ, ଜୀବନର ଧ୍ୟାନ,
 ଏ ପୋଡ଼ା-ନେତ୍ରର ନେତ୍ର, ଧନନୀର ରକ୍ତ,
 ସେହି ମୋ ଆଶାର ଆଶା, ପିଣ୍ଡ ଏ ଛାୟାର ।

ସେହି ମୋ ଦୃଢ଼ସ୍ତ-ବନ-ବିହାରୀ କୁରଙ୍ଗ,
 ଦେ କୁରଙ୍ଗ, ମଣ ନାହିଁ ଏ ଭକ୍ତି ମୋ ବୀଜ,
 ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ସେହି ମୋ ଆଶା-ଲତାର,
 ଚିନ୍ତା-ରତ୍ନାବର ରକ୍ତ, ସମତୁରୁଣିତ ।
 ଶୂନ୍ୟ ଏ ଦୃଢ଼ସ୍ତ ମୋର ସେ ତୋର ବୀର୍ତ୍ତାତ,
 ନୀରବ ଜୀବନ-ସନ୍ଧ, ଆଶା ଅନେକନ,
 ଦୋରଅଛି ନିବାସିତ ଅଧରୁଦ୍ଧ ହାସ,
 ନିଷ୍ପ୍ରସର ସରତ ଆଶା, ବିଚ୍ଛେଦ ଛାୟାରେ ।
 କିଏ ସେହି ତୋର, ମୁଖ, ପାରିବ କି ବହି,
 ନ ଦିଶିଲେ କାହିଁକି ମୁଁ ତୁମ୍ଭେ ସେହି ତୋର ।
 ବରଦୂର ତପୁଶାସେ ନିର୍ମାଣିତ ମୋତେ
 ଧାତା, ବାସ୍ତବ୍ୟୀ ବର, ଜଡ଼ାର ଅଭାବେ,
 ଅଜ୍ଞାତ ଅଭାବ, ପ୍ରାଣେ କରେ ଅନୁଭବ,
 ଦେଖୁଛି ସଂସାରେ ସବୁ ଅଛି ସୁବିପର,
 ମାତ୍ର ଏକା ନାହିଁ ମୋର ଖୋଜିବା ପଦାର୍ଥ,
 ନାହିଁ ମୋର ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି, ନାହିଁ ଆଉ ଆଶା,
 ବେଦକ ଦୃଢ଼ସ୍ତ ଶେନି ଅଛି ମୁଁ ସଂସାରେ,
 ଖୋଜୁଛି ସେ ଦୃଢ଼ସ୍ତରେ କୃତ ଧନ ମୋର;
 ଚିନ୍ତୁ କି ଅସ୍ଥିତା, ପାଦା ନ ଖୋଜେ, ତା' ପାଦ,
 ଆଉ ଯାହା ଖୋଜେ, ତାହା ପାଦ ନାହିଁ ସ୍ପଷ୍ଟ ।
 ନ ଫୁଟେ ନିଜନବନେ ମୋ ବାସ୍ତିତ ଫୁଲ,
 ନାହିଁ ମୋ ଉତ୍ପତ୍ତିତ ରକ୍ତ କୁବେର ଭଣ୍ଡାରେ,
 ମୋ ବାସ୍ତିତ ସୁଖ ନାହିଁ ସ୍ପଷ୍ଟ—ବଲ୍ଲଭାରେ,
 ଲେଖୁଛି ମୁଁ ସେ ଆଲୋକ, ନାହିଁ ତା' ତୋଳିବେ
 ସତୀବନ୍ତ ଦୃଢ଼େ କିମ୍ବା ସୁବର୍ଣ୍ଣ-କର୍ମରେ ।
 ବେତେ ବା ବହୁତ ଆଉ, ରୁଷିର କି, ଏଣ,
 କି ଦୃଢ଼ା ଖୋଜେ ମୁଁ ସଦା, ନ ପାରିଲେ ରୁଷି
 ବହେ ଶୁଣ, ତୁମ୍ଭେ ଏକା ସେ ବୁଝିବ ଧନ ।
 ଅଥବା ବୋଲୁବ ତୁମ୍ଭେ—ଭାବୁଛି ଏସନ,
 “ବିଅରେ କି ଭଜେ ତୁଡ଼ା, ଦୁର୍ଗା ପଣ୍ଡାବେ
 ଧାଇଁଲେ ବେଦକ ଲବ ଦୁଃଖ ଅବସାଦ,
 କି କିନା ଧୁ ମୁଖାନେ ମେଣ୍ଟେ କି ପିପାସା ?”

ଚନ୍ଦ୍ର ନାଥ, କି ବଢ଼ିବି ଅଜ୍ଞା ଅବତାର ମୁଁ,
 ତୁମ୍ଭେ ବିକ୍ଷିତ, ଜ୍ଞାନଯୋଗୀ, କି ଅଜ୍ଞାନ ଭବ,
 ବୁଝି ଭାବି ପ୍ରେମ-ଭଣ୍ଡା ମେଣ୍ଟେ କି ସରଳେ,
 ଶେଷେ ସିନା ପ୍ରେମ-ଭଣ୍ଡା ଅନ୍ତରର ଭାବ,
 ଆବର ପ୍ରାଣର ଭାଷା, ସ୍ନେହଶ୍ରଦ୍ଧାବୋଧ,
 ନୁହନ୍ତି ଦେବତା ତୁମ୍ଭେ ଶାନ୍ତେ ଅବାଧନେ,
 ତୁମ୍ଭେ ସେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ସିନା, ଅଦୃଶ୍ୟଶେଷ ।
 ଭାଷା ଭାବତାରୁ ବଳ କି ଅଛି ବା ପ୍ରେମ,
 ପ୍ରେମକୁ ସେ ଜନ ମଣେ ବିକାସପାମଗ୍ରୀ
 କିମ୍ବା ପାପ ଉପାଦାନ—ଭକ୍ତିୟୁ ରୂପେ,
 ଗଜମୁଖ ସେବୁ, ନାହିଁ ବାଣ୍ଟିକାନ ତାର,
 ପ୍ରେମରକ୍ତୀ ପ୍ରକାଶଣେ ନୁହେଁ ସେ ଭାବନ ।
 ପ୍ରଣୟ ପବନ ସୁଧା ପ୍ରଣୟ ଦେବତା,
 ନୁହେଁ ତାହା ବେଢ଼ି ବାଜେ ସ୍ୱାର୍ଥ-ବଳଶେତ,
 ଆଶା ପଛେ ଧାଇଁ ମନ ଲଭେ ସେଢ଼ି ସୁଖ,
 ତାଣେ ତାହା ଭୁଲିଦୋଷୀ, ଦେଖ ଭାବ ତୁମ୍ଭେ
 ସାଫଲ୍ୟ ନ ଥାଏ ସୁଖ, ଥାଏ ସେ ଆଶାରେ,
 ସଦୃଶ ହୁଏ, ପ୍ରିୟବର, ଆଶାର ଯନ୍ତ୍ରଣା,
 ବୃଦ୍ଧସୁଖନୀତା, ମାନ, ଅସଦୃଶ ସଦୃଶ ।
 ବାଣୀ ମୋର ଚିରଦିନ ସେବିବି ସେ ପଦ,
 ଚନ୍ଦ୍ର ନାଥ, କି ବଢ଼ିବି କି ତାର ବା ମୋର,
 ରହିବାକୁ ବୁଲି ମାସ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟେ
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟସ୍ତରେ, ମୋଡ଼ିବା ପ୍ରତି ଚକ୍ରର ଆଦେଶ,
 ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଚକ୍ରର ଚକ୍ର, କେ ଲଙ୍ଘିବି କଲେ ?
 ଚିନ୍ତନ ବିଧାନ ତାର, ଦିନକେ ମଉଳେ
 ଫୁଲ—ବନସ୍ପତି—ବନା—ବନ—ଶଶି—ମଣି,
 ସୁଷମା-ମୁକୁଟ-ବିଶ୍ୱ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସୌଦାମିନୀ
 କାତ ମାତେ ଲଭେ ମୃତ୍ୟୁ, ତାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର,
 ବର୍ଣ୍ଣକୁଳ-ଅଧରକ, ମିତାଏ ଶଶିବେ ।
 ବରୁଣ ଚନ୍ଦନ ଫୁଲେ ଗନ୍ଧଦାନ ସେବୁ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀବିଶ୍ୱେ ଫଳଦାନ, ନିର୍ଗନ୍ଧ ତ୍ୟାଗୀକୁ,
 ବେଢ଼ି କଥା ଅସମ୍ଭବ ସେ ବିଧି ପକ୍ଷରେ ?

ସୁନ୍ଦାୟୁ ସୁନ୍ଦର ମାତେ ସୁଖିରେ ତାହାର,
 ସୁନ୍ଦାୟୁ ସେସନ ଦୁଷ୍ଟ ମନେ ଧର୍ମଭାବ,
 ଆବର ଅସୁର୍ଣ୍ଣ ସରୁ—ସୁଖ ଆଶା ଅଦି,
 ଦେବକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ, ତାହା ଅକ୍ଷୟ ବିଧାନ ।
 ଦିବାସାନୀ ତୁମ୍ଭ ପାଇଁ ଝୁରେ ଏ ନୟନ,
 ଝୁରେ ଯଥା ଜ୍ଞାବଣର ବାଦସିନୀ ସଦା,
 ସୁଖ ଅଶି ପାଠ ବରେ ବିରୁଦ୍ଧ ତାହା
 ଅତୀତ ସୁଖର, ବାନ୍ତ, ବର ଅନାୟନୀ,
 ଏବାକିନୀ ଏ ଦାସୀକି ଛାଡ଼ିଗଲ ତୁମ୍ଭେ,
 ମାନ ଗଲ ନାହିଁ ସୁଖ, ସେବୁ ମୋ ସଙ୍ଗିନୀ ।
 ଆଶା ବର ମୋତେ, ସୁଖ ଦୃଷ୍ଟି ମୋ ପ୍ରାଣ,
 ବୁର୍ଜନ ପଶୁବ ଯଥା ଆଶ୍ରମ ପାଳିଗଲେ,
 ତାଣେ ତାକୁ ଭାଙ୍ଗି ସୁଖି ରକ୍ଷନ ସମୟେ,
 ଯଥାର୍ଥ, ଯନ୍ତ୍ରଣାପ୍ରଦ ଲଭରବନ୍ଧୁତା,
 ମାନ ସେବୁ ରକ୍ଷିଅଛୁ ବଞ୍ଚାଇ ମୋ ପ୍ରାଣ ।
 ଲଜ୍ଜା ବରେ ମରବାକୁ; ମାନ ମରେ ନାହିଁ,
 ମରେ ଆଉ ନ ଦେଖିବି ତୁମ୍ଭ ସୌମ୍ୟମୁଖ,
 ନ ସେବିବି ପଦ, ତେଣୁ ତେଣେ ସେ ବାସନା ।
 କି ବଢ଼ିବି ଦୁଃଖ କଥା, ଦେ ତୁରଙ୍ଗବର,
 ଶୁଣି ତା ବାନ୍ଧିବ ନିଶ୍ଚେ କୁରଙ୍ଗୀ ତୁମ୍ଭର,
 ଦେଲେ ସୁଦା ମହାଶୟ ସପତ୍ନୀ ମୁଁ ତାର,
 ବାଣ୍ଟେ ସେ ବିପକ୍ଷ ଦୁଃଖେ, ସେ ବୃଦ୍ଧସୁଦାନ,
 ରବଣ ପରମ ଅତି ରାମଚନ୍ଦ୍ରବର,
 ଶାହା ପାଇଁ ଦାଶରଥ ଦେଲେ ବୃଦ୍ଧପତ୍ନୀ,
 ମରଲେ ବରୁ ରବଣ ଅରୁଦ୍ଧ ଅରୁଦ୍ଧ,
 ବୀରପ୍ରୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରକ୍ତା ଦେଲେ ଛାରଖାର,
 ବାନ୍ଧିଲେ ମୃତ୍ୟୁରେ ତାର ରବିକୁଳ-ରୁଦ୍ରା ।
 କି ନ ବଲ ଦୁଃଖୀଧର, କୁଳକୁଳ-ଗୁଳି,
 ଅତ୍ୟାଚାର ଶାସ୍ତ୍ରବଦ ପ୍ରତି, ବଲ ପଣ
 ବରବାକୁ ଅପାଶ୍ରବ ଧରଣୀମଣ୍ଡଳେ,
 କୁଳରକ୍ଷୀ, ସତୀରକ୍ଷୀ ଶ୍ରୋତବୀକୁ ଅଶି
 (ଦ୍ୱାୟରେ କି ଲଜ୍ଜା, ଦୁଃଖେ ନେହେ ଅସେ ଅଶ୍ରୁ)

ସୁଖସୁଖ ମଧ୍ୟା, କିନ୍ତୁ ବିଦୟନା ଦୃଷ୍ଟି,
 ସେ ବାହୁଣ ଅପମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠାପ ଡେଲେ
 ପ୍ରହାରରେ ପଦ ଯେବେ ଭୀମ ମହେଷ୍ଠାସ
 ଦର୍ଶନର ଶିରେ ତାର, କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ବଣେ,
 ବାହୁରେ ତା ଦେଖି ତେବେ ସୁଧୀ ସୁଧୁର,
 ଧର୍ମବୀର, ଦୟାବୀର, ଶାନ୍ତ, ସତୀବୀର ।
 ଯେ ପ୍ରେମ ବୁଝାଏ, ନାଥ, କନ୍ୟାଏ ସେ ପ୍ରେମ,
 ଯେ ଯାହାକୁ ପ୍ରେମ କରେ, ବାହେ ତା ଅଭାବେ,
 ମାତ୍ର ଯେ ପ୍ରେମିକ ଦରେ ଜଗତକୁ ପ୍ରେମ,
 ବାହେ କି ସେ, ଅଭାବରେ-ବାହୁବିଶେଷର ?
 ପ୍ରେମ ଦେଲେ ସୀମାବଦ୍ଧ, କୃପା ଦୃଶପଦ,
 ସୀମାବଦ୍ଧ ମୋର ପ୍ରେମ, ଏକା ତୁମ୍ଭ ଭିନ୍ନ
 ନ କୃପା ସେ ପ୍ରଧାବତ ବାହା ପ୍ରତି ଭବେ,
 ତେଣୁ ମୁଁ ବାହେ ଦୃଶେ ତୁମ୍ଭର ଅଭାବେ,
 ଚିତ୍ତି ତାହେ ପ୍ରଣୟ ଯେ, ବାହୁ ତାହେ ସେହି,
 ପ୍ରେମ-ରତ୍ନେ ଅତିକ୍ରମ ବାହୁ ବା ରାଗ ?

ବସନ୍ତ-ବାହୁ-ବାହୁ ଅସି, ତାରୁନେନ୍ଦ୍ର,
 ଖୋଲୁଛୁ ତୁମ୍ଭକୁ ମୁଁ ପ୍ରାନ୍ତରେ ପ୍ରାନ୍ତରେ,
 ମାତ୍ର ବାହୁ ନ ମିଳିଲେ ଭେଟ, ଅଜଣାଏ ।
 ଅନ ପ୍ରଣୟିନୀ ବଦ-ସାଗରସଙ୍ଗିନୀ,
 ଅବ ପର ଅବେ ତାର, ଭାବ ଏହା ମନେ
 ଗଢ଼ି ତାହା ବଦ, ରହି ବାହୁବା ପ୍ରାନ୍ତରେ
 ବାହୁରୁ ତାହାର ସ୍ବଚ୍ଛ ସଜ୍ଜନ-ବର୍ଣ୍ଣଣ,
 ନ ଦେଖିଲୁ ବାହୁ ବଦ ମୂର୍ତ୍ତି-ପ୍ରତିବିମ୍ବ,
 ବେଦନ ନିଜକୁ ଦେଖି ସେ ମୁକୁର ମଧ୍ୟା
 କ୍ଷୁଦ୍ର ମନେ ବହୁ ନାଥ, ଅସିଲୁ ମୁଁ ଫେର ।
 ଶେଷେ ଭାବି ଗିରିବୃନ୍ଦ-ଅନନ୍ତରାମ୍ଭୀ,
 ବାହୁରୁ ଚୌଦିଗେ ବୀଣେ, ଦିଶିଲୁ ନିମ୍ନରେ
 ଅନନ୍ତ ସୁଖମାୟା ଅନନ୍ତ ବାନନ,
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାହା ବିଦଗ୍ଧ-ଗୀତେ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯଥା
 ଧନିକ ବିଦାସସଦା-ରତ୍ନ-ଅତିକ୍ରମ,

ପିବବାଣୀ-ବାମାବଣ ସମୁଦ୍ର ଗାତେ ।
 ଭୁ ମୁକ୍ତି କେତେ ପଶୁ ବନେ ଲବପ୍ରତାପ,
 ଗଳେ ବାହୁ ଜନ୍ମ-ଯମ ଭାଷଣ ଶାବୁର
 ଫୁଲର ଶରୀର ହୋଧେ, ବୁଲଇ ଲଙ୍ଗୁଳ,
 ମହା ଅମଙ୍ଗଳଦେହୁ ଧୂମକେତୁ ପ୍ରାୟ ।
 ଶୁଣି ସେ ଗର୍ଜନ, ରୁଦ୍ର ବିରାଟ ବିରଟ,
 ଅର ଭାବେ ଗିରିବନ ହୋଇ ଅର ଅର ।
 ବାହୁ ବା ଗହ୍ନରେ ସୁପ୍ର ସିଂହ-ଗଜାଗ୍ରତ,
 ସୁଭାବେ ସେ ବନରାଜ, ଯାଏ ସୁଜନକୁ
 ସତର, କ୍ଷଣିକ, ଯେବେ ବାହୁବିଧ ଅରେ
 ରକ୍ତାକ୍ତ ଅଳସ ନେନେ-ଅଭିନିମାଳିକ,
 ରୁଚନ୍ତି କେ ବାହୁ ତେବେ ଅଗ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବେ ।
 ନାହିଁ ତାର ଶିଳେ ମାତ୍ର ଭୟ ବା ଭୁକ୍ଷେପ,
 ଭଦ୍ରାର ନିର୍ଦ୍ଦୀବଦେବା, ନୃପତି ଯେସନ,
 ନାହିଁ ତା' ଲବର ଦୃଷ୍ଟି, ଦେଖିଲେ ତା ମୂର୍ତ୍ତି,
 ପିଣ୍ଡରୁ ପରାଣ ଯାଏ ଚକ୍ଷଣେ ବାହାର ।
 ବାହୁ ଅବା ଯୁଧିନୀ-ଭୀମ ଦନ୍ତାବଳ
 ବିମଳେ ବାନନ-ପିଣ୍ଡ, ମନ୍ଦସୃକ୍ତି ପ୍ରାୟ
 ବାହୁ ବା ବସୁଦେବରେ ଟେକି ତାହୁ ସତା,
 ରତ ବର ଅବୁଦରେ, ଦଶନ ଶର୍ଣ୍ଣଣେ
 ହୃଦପଦେ ଅଗ୍ନିବଣା, ଦେଖି ମାତେ ଭୟ ।
 ବମ୍ବୁରୁ ଭସ୍ମରୁ ଭୁରେ,—ଚାନ୍ଦିନୀବିନୟ,
 ବଣ ତାହେ ଭେଦ ଭେଦ, ବସନ୍ତେରୀ ପ୍ରାୟ ।
 ବମ୍ବୁରୁ ଗଣ୍ଡା, ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା, ଗଣ୍ଡାଧାରୀ,
 ଏହିପରି କେତେ ଜନ୍ମ ଭ୍ରମର ବାହାରେ,
 କେ ପାରୁବ କି ତାହା; କିନ୍ତୁ କି ଅସୁଯ୍ୟା,
 ହେ ରବୁ, ତୁମ୍ଭର ଏହି ପ୍ରଣୟ-ରକ୍ଷଣୀ
 ନ ଦେଖିଲୁ ବାହୁ ତୁମ୍ଭ ପରାଜ-ଅନନ୍ତେ ।
 ପରାଭାବ ବହୁ ଦୁମେ, ହେ ଭାବବନ୍ଧୁ,
 ବହୁ ତୁମ୍ଭେ ବିଶୁଦ୍ଧିରେ ପ୍ରାଣ, କଳେବର,
 ସୁଖି ସମବର୍ଣ୍ଣୀ, ବର ଚିତ୍ତବନ୍ଧୁ ସୁଧା
 ଗ୍ରାସାଦାନେ ବୁଝ, ସୁଧୁ, ଯାଏ ବହୁଦୂର

ଦୃଷ୍ଟି ଭବ, ଶେନ ମୋର ମିନତି ଆରତି,
 ଦେ ପସେପଦାରବ୍ରତ, କୃପା-ସ୍ପର୍ଶ ଦେବ,
 ମୋ ବାନ୍ତ ସନ୍ତେଗ ବନ୍ଧୁ ସାଥୀକ ସେ ବ୍ରତ ।
 ଚିତ୍ତ ତ ମୋ ବାନ୍ତେ ତୁମ୍ଭେ, ବନଦ୍ରାହଣ ସେ,
 ନିବାସ ତାଙ୍କର ତୁମ୍ଭ ପୁଣି ଛାୟା ତଳେ,
 ଦେଖିଥିବ ନିଶ୍ଚୟ ତାଙ୍କୁ, ବହୁ ଦୟା ବନ୍ଧୁ ।
 ଶୁଣି ମୋ ଗୁହାରି ବରୁ, ବନ୍ଧୁଲ କି ବଥା,
 ଶାଖା-ହସ୍ତ ଠାରୁ, ତାହା ନ ପାରିଲୁ ବୁଝି,
 ସୁଭାବେ ମୁଁ ଦେବବାତା, ତର ଅମାୟିକା,
 ବେମନ୍ତେ ବୁଝିବି ନରପୁରର ସବେତ,
 ନରପୁର ବୃନ୍ଦାୟା ଦେବେ ଅଗୋଚର ।
 ଏଥୁଅନ୍ତେ ଧୀର ଗୀତେ ପୁଣିଲୁ କୁସୁମେ—
 ଅଳପ୍ରୟୋ, ଚିତ୍ତେ ତୁ ମୋ ବୃନ୍ଦାୟାଥେ,
 ବସୁନ୍ଧରାୟ ସେ, ଲଗି ସେ ବସୁନ୍ଧରାୟ
 ତୋ ଶରୀରେ, ବଦାୟନ୍ତ ଗୋରବ ତୋହର,
 ବହୁ, ବାହୁଛନ୍ତି ତୋର ସେ ସୌଭାଗ୍ୟାଦା ।
 ଦ୍ଵା ଦୁର୍ଦ୍ଦେବ, କି ଲେଖିବି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରାଣେଶ,
 ଶୁଣି ମୋ ଭାରତୀ ଭ୍ରଷ୍ଟା ଉଠିଲବ ଦୁସ୍ତି
 ଭର ଭର ହୋଇ ପବ ମରମର ଛତେ,
 ଦୁସ୍ତି ଦୁସ୍ତି ଗଲ ଗଲ, ଦ୍ଵାସୀ ପଛେ ଦ୍ଵାସୀ,
 ତାହା ପଛେ ଦ୍ଵାସୀ ପୁଣି ଦ୍ଵାସୀ, ପୁଣି ଦ୍ଵାସୀ,
 ଦୁସ୍ତିଲ ମରଦା ପ୍ରାୟ ଏବ ନିଶ୍ଚାୟରେ ।
 କି ନିଦାବ୍ ବୀଙ୍ଗ, ବେଦେ ନିଶ୍ଚୟ ବିଦୁପ
 ଦୁଷ୍ଟାର, ସୁଭାବେ ସେ ତ ବାରବିଚାରିନୀ,
 ସଦୃଶେ ନିର୍ଲଜ୍ଜା, ତାର ଦ୍ଵାସୀ ହିଁ ଗୀତବା,
 ବେଦେ ବାସ ବିଷ୍ଣୁବନ୍ଧେ, ବେଦେ ଶମ୍ଭୁଶିରେ
 ବେଦେ ବା ଗଣେଶ ପଦେ, କି ଲଜ୍ଜା ତାହାର ?
 ଯେଉଁ ନଷ୍ଟା, ଅବିଦ୍ୟାରେ ମହାବିଦ୍ୟାବତୀ,
 ଘଣିତ କୁସୁରୁ ପୁଣି ପାପ କୁବିଦ୍ୟାର,
 ବାହୁ ଗଲ ତାର, ଧବ୍ ଧବ୍ ତା ଗୀତନ ।
 ହୋଇ ମୁଁ ବିରକ୍ତ ତାର ଦ୍ଵୀନ ବୀବଦ୍ଵାରେ

ବାହୁତ ତା ପାଶୁ ପୁଣି ପୁଣିଲୁ ଅନଳେ,
 ଲୁଲୁରଥୀ, ମହାସତ୍ତ୍ଵ ମହାଦାତା ତୁମ୍ଭେ,
 ନ ଯାଉ ପଛେ ବେଦେ ଗଲି ପ୍ରକୃଷ୍ଟାଥେ
 ପୁଷ୍ପ ପାଶେ, ବଳେ ବଳେ ନେଇ ତୁମ୍ଭେ ଗଲ
 ଦେଇ ଆସ ଗୁଡ଼େ ତାର, ଶୋକ ଶୋକ ତାକୁ
 କିଅ ମୋତେ ସ୍ଵାମିଦାନ, ଶେନ ମୋ ସାତଣୀ,
 ସ୍ଵାମୀ ମୋର ତୁମ୍ଭ ଦାସ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଦାସୀ,
 ବର ଅନୁଗ୍ରହ ଦାନେ, ସେବକ-ବସୁତା
 ଭାଷିଲେ ତଗତପ୍ରାଣ, ପାଗଳନୀ ତୁହି
 ମୟାବେଦ, ବୁଧା ଶୋଭୁ ଏଣେ ତେଣେ ବାନ୍ତେ,
 ଶୋକ ନିଜ ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟା, ପାଇବୁ ନିଶ୍ଚୟ ।
 କିଛି ଦାୟ, କାହିଁ ପ୍ରାଣ, ଶୋକିବି କହିବେ,
 ସେ ତ ଅଛୁ ତୁମ୍ଭ ପାଶେ, ନ ଆସେ ତାହାରେ,
 ଆସ ତୁମ୍ଭେ, ଆସ ପ୍ରଭୁ, ପ୍ରାଣ ଶେନ ମୋର ।

ଦେଖିଲୁ କୁସୁମ ବିନେ, ଦାୟ କି ବନ୍ଧବ,
 ସବଳ ଆପଦ ବଦ ଯାଇ ମୋ ଉପରେ,
 ବେମନ୍ତେ ବନ୍ଧବ ସେହି ଅମଙ୍ଗଳ ବଥା,
 ସୁରଲେ ତା ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଶୁଣିଯାଏ ଅସ୍ଥା,
 ଦେଖିଲୁ ସୁଗନ୍ଧେ ଏବ ଦୁରନ୍ତ ଭବତେ,
 ଯମଦୂତ ପ୍ରାୟ ଉଦ୍ଧା ଧନୁନ୍ଦୀଣ ବରେ,
 ବାତାୟୁ, ଗତାୟୁ ହୋଇ ପଛଅଛୁ ତୁମ୍ଭେ,
 ବହୁଛି ରୁଧିର-ଧାର ଅସୁକ୍ଷତ ଅଙ୍ଗ,
 ସୁଖ-ସ୍ଥିତି-ମୁଖ ଭବ ହୋଇଛୁ ବିବର୍ଣ୍ଣ,
 ଦେଖି ତାହା ପଛଇ ମୁଁ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଯାଇ ବହିଁ,
 ବହିଁ ପରବିନ ଦେବ ମଧ୍ୟାତ୍ମ ମାର୍ତ୍ତ୍ତ
 ତୁଆର ସୁବର୍ଣ୍ଣବର ଉଠାଇଲେ ମୋତେ ।
 ବ୍ୟାକୁଳ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ପାଇଁ ସବଳ ହେ ରାମ—
 ବାନନ-ଅମୋଧାୟାର-ନେତ୍ର ଅଭିରାମ,
 ପ୍ରଦାନ ଦର୍ଶନ, ପ୍ରଭୁ, ତରସମପ୍ରାଣ—
 ଅଗର୍ଭିକା, ଏ ଦାସୀକି ଭର ଭାଗ୍ୟବତୀ ।

ସଦନ ସର୍ଗ

—କୋକିଳ ପ୍ରତି ରସାବଳୀ—

ଦର୍ଶନପ୍ରାପ୍ତି ନୀ ଆଜ, ପିବକୁଳ-ପଦ,
 ତୁମ୍ଭର ଏ ଦାସୀ—ତର ସମାଧାନମୟ—
 ଯୋଗେଇ-ସଦୃଶ-ବାନ୍ଧବା ବନ୍ଧବା ।
 ପେଟେଇ ପ୍ରଣୟ-ପଦ, ତବ ଦର୍ଶନର
 ଅଗ୍ରୀମ ମୂର୍ତ୍ତି ଏ, ମଧୁବନ୍ଧୁ, ଜାଣେ ମୁହିଁ,
 ଭକ୍ତ ହୃଦୟର ମୂର୍ତ୍ତି ହୁଏ ସମସ୍ତର,
 ଜାଣେ ସୁଦ୍ଧା ମୋର ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଇପ୍ସିମୂର୍ତ୍ତି
 ଅତି ଭାଷା, ମୋ ବାସ୍ତିବ ଦୃଶ୍ୟ ତୁଳନାରେ,
 ହିମାଳୟ ତୁଳନାରେ ରେଣୁକଣା ଯଥା,
 କିନ୍ତୁ ପ୍ରଣୟ ତ ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସମ୍ପଦ,
 ତାହାର ପରଶ ଦେହୁ, ମୋର ଏ ଶ୍ରେୟାସ—
 ଦେବ ଏହା ତବ ପାଶେ ଆଦୃତ, ଗୁହୀତ ।
 ଦେ ଦେବତା, ତୁମ୍ଭ ଦିନା ମୋ ଦୃଢ଼-ମନ୍ତ୍ରିର
 ଦୋଷକୁ ଦେବତାଗୁଣୀ, ନ ଜାଣେ କି ତା
 ତୁମ୍ଭେ ଯେ ମୋ ମୃତ ପାଶେ ଅମୃତର ଦାନ ।
 ପକ୍ଷୀ ତୁମ୍ଭେ, ଏଥରକ ପାଇଲେ ତୁମ୍ଭକୁ
 ରଖିବି ମୁଁ ପକ୍ଷୀ ଭାବେ ଦୃଢ଼-ପିଞ୍ଜରେ
 ବନ୍ଦୀ ବର ଚରଦାତ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନିତି
 ସ୍ୱପନ ପ୍ରଣୟ-ପଦ, ଅନ୍ତର ମଧୁର,
 ପିଆଇବି ସୁଖୀତଳ ଭକ୍ତି-ସଙ୍ଗୀତ ।
 ବସିବି ମୁଁ ସୁକୁନ୍ତଳା, ରୁଚି-ଦୃଢ଼ତା,
 ତୁମ୍ଭ ପ୍ରୀତିରେ ବସିବି, ଶକୁନ୍ତଳା ପ୍ରାୟ—
 ଧରଣ୍ୟା, ବରବନ୍ଧୁ, ବନ୍ଧୁ-ବନ୍ଧ୍ୟା,
 ଅନ୍ତର ସଙ୍ଗରେ ପ୍ରେମ ସଦୃଶକ୍ରମ—
 ପ୍ରେମସୁଦା ମଧୁବନ୍ଧୁ, ପୁଣି ଦୃଢ଼ଦ୍ରାଘୀ ।
 ତର ଅନସୂୟା, ବେନି ପ୍ରାଣାୟାମ ମୋର,
 ଆସ ଏବେ ତୁମ୍ଭେ ରୁଦ୍ଧ, ଦୃଢ଼ ପରସ୍ପର
 ଅମୂର୍ତ୍ତି ଭାଷଣ-ମଣି ଭାରତମାତାର,

ଦେ ଗନ୍ଧର୍ବବର, ବର ପଦ୍ମହୃଦ ମୋତେ
 ଗାନ୍ଧର୍ବ ବିଦାତେ ତବ ବୌଦ୍ଧବ ନିୟମେ ।
 ନୁହଁ ତୁମ୍ଭେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଦାସୀ, ଦେବଦାସୀନ ଭବ
 ସମ୍ଭବେ କି ଦେବସୁପ୍ତ ଅବେଦ-ସୁଦାରେ,
 ଦେ ବସନ୍ତପ୍ରେମ, ଆସି ବସନ୍ତ ସଦୃଶେ
 ତାହାଯାଅ ତାହା ପରେ—ଅନ୍ଧାତପାବନ
 ବେଦଣ ସୁନ୍ଦର ସୁଦା, ସେ ସୁଦା କି ପ୍ରଭୁ,
 ସେହି ପ୍ରୀତି ଶୁଦ୍ଧା ମେଢ଼ୀ ସବଳ ସୁନ୍ଦର ?
 କି ପ୍ରଭୁ ଅନ୍ତରାକ୍ଷ ସବଳ ସୁନ୍ଦର ?
 ନାଗରବ ଦୃଢ଼, ଆସା ସବଳ ମଧୁର ?
 ସୁଦା ପ୍ରାୟ ଦୋଷ ତୁମ୍ଭେ ସୁନ୍ଦର ବାତର,
 ଆସି ବନଭ୍ରମଣରେ ପଥ ଦୃଢ଼ ଅନ୍ଧା
 ଅନ୍ତର୍ଗତେ ଏ ପ୍ରକାଶେ କୃପା ଉପସ୍ଥିତ,
 ପାରନ୍ତ ସବଳେ ଦୋଷ ଦୃଶ୍ୟରେ ଭାତର,
 ସୁନ୍ଦର ଯେ କାତର ଦୃଢ଼, ସୁଖୀ ସେ ଭାବେ ।
 ତୁମ୍ଭ ପଥର, ମ, ହୁଏ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଶୁଦ୍ଧ,
 ତେଣୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ବାସର, କିନ୍ତୁ କି ବାସର,
 ଭାଗ୍ୟ ତ ଦାସବନ୍ଦୀ ଦାସ, ଉପିଦାବେଶେ ସେ
 ଭାବେ ଅନ୍ତରାକ୍ଷ-ବନ୍ଧୁ ବିଦାର ପ୍ରାଣରେ,
 ପବନ ସମସ୍ତେ ତଥା ବର ଶକ୍ତିମୟ
 ଦାସ-ତାହା, ପତି ତମେ ହିଁସୁଦ୍ଧ ବନ୍ଧୁର
 ଦୋଷଯାଏ ବଦୃଶିତ ତବ ଆତ୍ମ ଦୋଷ,
 ପାଇ ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ନାଶ, ବନ୍ଧନସୁରୁପେ,
 ହିଁକିନେ ଦୃଢ଼ର ବସେ ବୁଦ୍ଧି ବ୍ୟାଧନ ।
 ଦାସ, ସେହି ଭୂତସୁଦ୍ଧ, ନ ହୁଏ ସମ୍ଭାଷ
 ବରୁଣ ସେ ଦୃଢ଼ସୁରେ ବୋଟି ବଳ୍ଲଭେଦ ।
 କି ନିଶ୍ଚୟ ତୁମ୍ଭେ, ପ୍ରେମ, ଆସୁଛି ଦୃଢ଼ସୁ,
 ମାତ୍ର ଆସୁ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ସ ମୁଖରୁ ପରେ ।

—ବ୍ରଜ ୧ । ୨—ଦଳବନ୍ଧୁ ।

ଦେବେ ବୀଥୀ ବାସୁରୁକ ହୋଇଛୁ ହୃଦୟେ,
 ଦେବେ ଯେ ଦେଉଛୁ ଦରମ ଏ ପାଗଳ ପାଣ,
 ବହିଷ୍ଟ ବା' ଆସେ ତାହା, ଶୁଣିବ ବା କିଏ,
 ତୁମ୍ଭେ କିମ୍ବା ଅଭାଗୀର ଦେ ଅଛୁ ସମ୍ଭବ !
 ନାହିଁ ଯେଉଁ ଦେଶେ ଚର ବସନ୍ତ ସୁଷମା,
 ନାହିଁ ଚର ମଳୟର ଅନନ୍ତ ହିମ୍ବଳ,
 ଯା ସଂସର୍ଗେ ପରିଣତ ତରୁଣ ଚନ୍ଦନେ,
 ପରଶ-ପରଶେ ଯଥା ଲୋକ ବାରବାନୀ,
 ନାହିଁ ଯହିଁ ପ୍ରଭାତର ଆଦର ଗୋରବ,
 ନାହିଁ ସତୀ-ପୁତ୍ରୀ, ନାହିଁ ସ୍ୱାର୍ଥବଳଦାନ,
 ତାଣେ ମୁଁ ସେ ଦେଶେ ନୁହେଁ ବର ଚରବାସ,
 ତଥାପି ଯା ଥରେ ଥରେ ପ୍ରଦାନ ଦର୍ଶନ,
 ସେ ତୁମ୍ଭର ବୃତ୍ତା—ମୋର ପ୍ରାକ୍ତନର ବର ।
 ଚଳକଣ୍ଠ, ମୌନ ତୁମ୍ଭେ ଜନ୍ମ ରସ ପାନେ,
 ରୁଦ୍ଧକଣ୍ଠ, ରୁଦ୍ଧକଣ୍ଠ ଦୟାପାନେ ଯଥା,
 ଅସ ନାଥ, ପିଅ ମୋର ପୁଣ୍ୟାନନ୍ଦ ରସ,
 ଚନ୍ଦନ-ବ୍ୟାସର ତାହା ଅବ୍ୟାପି ଶିଷ୍ୟ,
 ଚକ୍ଷୁରେ ଫିଟିବ କଣ୍ଠ, ବର ପାନେ ଯଥା
 ଶୁଦ୍ଧକଣ୍ଠ—ସୁଶାସନ-ଅଗ୍ରାଣେ ନୀରବ ।
 ବିଚେ ମଧୁସୂକ ଏବେ ବସନ୍ତର ବୃତ୍ତେ,
 ପଶି ନୀ ମିଶାଇଲୁଣି ମଳୟ ନିଶ୍ଚାସେ
 ନିକର ନିଶ୍ଚାସ ଧାସ—ସିନ୍ଧୁ ସୁରଭିତ,
 ଫୁଟିଲୁଣି ବନେ ଫୁଲ, ଆହା, ତରୁ ବାର,
 ହୋଇଛୁ ରଚିତ ଯେତେ ଚନ୍ଦ୍ର ବା-ସୁଦାସେ ।
 ଚୈତ୍ତିକ ମଧୁର ଏବେ, ମଧୁର ଯେସନ
 ସୁଖ-ସୁଖ-ସୁଖ, କିମ୍ବା ମାତ-ବିରସାର,
 ଯାଉଛୁ ବରଣ ଦେବେ ମଧୁ ପରେ ମଧୁ—
 ଶୋଭାଶିଖର ଶୋଭା, ମାତ ପିତ, ତୁମ୍ଭେ କି
 ସେ ଶୋଭା ଅଶୋଭା, ପ୍ରାଣଦାନ, ଅସ୍ତାଶ୍ରୟୀ,
 ପ୍ରତିମାବଦାନେ ଯଥା ମଣିମୟ ମେଢ ।
 ମାନ ନାହିଁ ଧରଣୀକ ସେ ନୀରସ ଶୋଭା,
 ନ ମାନେ ଅଦିନ ଫୁଲ ପାଦପେ ଯେସନ ।

ଶୁଣେ ବହୁ ପକ୍ଷସ୍ୱର, ମାତ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର,
 ତାହା ଶାନ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣଦାତ୍ରୀ ଭାଷା, ନାହିଁ ଚହିଁ
 ମଧୁରତା, କୋମଳତା, ମୋହନାଦରତା
 ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱର ଭଳି, କିମ୍ବା ନାହିଁ ଦେବଭାବ
 ଅଥବା କମଳୀୟତା, ଶୁଣିବା ଆଦେଶ ।
 କି ସୁନ୍ଦର ସ୍ୱର ତବ ଦେ ଗାୟକସୁତ,
 ଅଛୁ ଚହିଁ ଏକାଧାରେ ସଦୃଶ ବୀଣାର
 ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ, ଦେବ, ଶୁଣିଲେ ସେ ସ୍ୱର
 ହୃଦୟ ଆସାଦ ଯନ୍ତ୍ର ହୁଏ ସଞ୍ଚାଳକ
 ସଦେଶେ ସଶବ୍ଦେ, ଦେବେ ମଧୁର ପୁଣି ସେ,
 ନାହିଁ ସେ ମାଧୁରୀ, ଆହା, ବଶିଷ୍ଠ ଗୋଦୁଗଧେ,
 କିମ୍ବା ବାବୀରସେ, ଅବା ଶିଶୁର ସଙ୍ଗୀତେ,
 ଏ ଭଲ ମଧୁର ସ୍ୱର ଥିଲେ ଚିପିଶୁପେ,
 ପ୍ରତେ ହୁଏ ଆତ୍ମା ନାହିଁ ସୁଧାର ଆଦର ।
 “ଗନ୍ଧର୍ବ” ଅଭିଧା ତବ ସାର୍ଥ ଦେ ଗାୟକ
 ସ୍ୱରଶିଳ୍ପୀ, ସ୍ୱର ତବ ଭଗମାରେ ଗଦା,
 ମଧୁର ରଚନା, ଛନ୍ଦ, ମଧୁର ମୂର୍ତ୍ତିନା—
 ଦେ ତାନନ-କବିବର, ସଙ୍ଗୀତେ ତୁମ୍ଭର ।
 ନାହିଁ ଚହିଁ ଅଳଙ୍କାର ପାରିବାଟୀଛଟା,
 ନାହିଁ ଶବ୍ଦ ଆଦମ୍ଭର, ଭାଷାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ,
 କିମ୍ବା ଅର୍ଥଚିନ୍ତନ ଶିଷ୍ଟବ୍ୟାପମୟୀ,
 ଅଛୁ ଯାହା ଶୁଣିବ କି, ଶୁଣ, ଅଛୁ ଚହିଁ—
 ସଦୃଶ ସରଳ ଭାବ, ଅପୂର୍ବ ମାଧୁରୀ,
 ସଙ୍ଗୀତା ମୋହନୀ ଶକ୍ତି, ଆଉ ଯାହା ଅଛୁ,
 ନାହିଁ ତା ତାହିରେ, ସେ ଯେ ଦେବଶ ସଦାର୍ଥ,
 ବହିଷ୍ଟ ଦେମନ୍ତେ ତାହା, ନାହିଁ ତାର ସଂଜ୍ଞା
 ସଂଜ୍ଞାବୋଧେ, ଅସାଧ୍ୟ ସେ ଶବ୍ଦ ରଚକର ।
 ହୁଏ ଚହିଁ ପ୍ରାଣ ହୁ ହୁ, ବହେ ହୃଦ-ବନେ
 ଭାବ-ସୃଷ୍ଟି, ପୁଣି ତାତ ହୁଏ ଦେବେ
 ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ଥାନନ, ଦେବ, କି ସଦାର୍ଥ ତାହା
 ରୁଦ୍ଧ ଏକଚିତ୍ତ ତୁମ୍ଭେ—ଅନନ୍ତ ଶାନ୍ତିକ ।
 ସର ନୁହେଁ ତେବେ ଦେଲେ ସେ ଗୀତ ପଦକୁ

ବନ୍ଧୁର ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ର—ବସନ୍ତ, ଅବଳ,
 ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣର ମାତ୍ର ମାଧୁରୀ ତାହାର
 ନାହିଁ ନାହିଁ ବୋଟି ବୋଟି ପୁଣି—ପାରିବାରେ,
 ସେ ଗୀତର ଉଚ୍ଚାରଣ—ନୂତନତାରେ
 ସ୍ବର ସୁଜା ପୁଣି—ଉଷା, ସଦୃଶ ଧାରରେ ।
 କେତେ ଅର ଲଜ୍ଜା କରେ ପରାଜିତ ବୋଲି,
 ମାତ୍ର ପୋଡ଼ା ଭୁଲ ମନ ଭୁଲିଯାଏ ତାହା,
 ଦେ ପ୍ରାଣେଶ, ତୁମ୍ଭେ କହ 'କୁ' 'କୁ' ବୋଲି ସଦା,
 ଜଗତେ କି ସବଳ 'କୁ' ଭୁଲୁର ବଚାରେ ?
 ନାହିଁ ନାହିଁ, ଅଛି ସୁକୁ ଏକାଧାରରେ,
 ଯେଉଁ ଅଗ୍ନି ଦେହ ଗୁଡ଼, ସେହି ଅଗ୍ନି ପୁଣି
 କରେ ଗୁଡ଼ ଆଲୋକିତ—ପାଦ କରେ ଅଳ୍ପ;
 ଜଳର ଜୀବନ ନାମ, ରଖେ ସେ ଜୀବନ,
 ବରୁଣ ମରଣେ ଜୀବେ ସେହି ଜଳେ ଭୁଜି;
 ସୁଖାଦୀରେ ପରପୁଷ୍ପ କୃଷ କଲେବର,
 ମାତ୍ର ମହାଧୃତ୍ୟେ ଅଶେ ଅକୀର୍ଣ୍ଣସ୍ବେରେ ସେ;
 ଚକ୍ରବେ ସୁରଜ ସଦୃ ନିବସେ ଚକ୍ରତା,
 ଫଣୀ ମଣିରୁଡ଼, ଚକ୍ର ଚାନ୍ଦ ବସାବର ।
 'କୁ' ସୁଜା କି ଅବଶ୍ୟକ ସଂସାରବ୍ୟାପକ,
 'କୁ' କି ପ୍ରଭେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମା କି ସୁର ଗୌରବ ?
 'ସୁ' ଦେଉ 'କୁ' ଦେଉ ଅବା, ଉଭେ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ
 କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ସୁକରତ ଯୋଜାଣିର ଯଥା,
 କିମ୍ବା ଯଥା ବାନ୍ଧୁ ଦେ ସନ୍ନେହର ଛାୟା,
 କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଭବ, ହାସ, କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ମୟୀ
 କି ଫଳ ବା ସୁକୁ ବାଛି, ବସନ୍ତ ସେ ଚର୍ଚ୍ଚା ।
 ଅଉ ଏବେ କଥା ଦେବି କୃପା ମୁଁ ଚାଟକୀ,
 ରଖ ନାହିଁ ନାଥ, ତୁମ୍ଭେ କୁସୁଦର୍ଶି ଭେଦ—
 ବ୍ୟାବହାରିକ ଶାସ୍ତ୍ରପିତ, ବାବୀ ଉଚ୍ଚାରଣେ,
 ଦୀର୍ଘ ଉଚ୍ଚାରଣ କର କୁସୁ "କୁ" ବର୍ଣ୍ଣର ।
 ବୁଝିଲୁ ବୁଝିଲୁ, ତୁମ୍ଭେ ମହାଭାଷାବଦ୍,

କୁସୁ ଦୀର୍ଘ ଭେଦରକ୍ଷା ଭବତ ସଦୃଶୀ,
 ମାତ୍ର ତାହା ଅସୁନ୍ଦର ବସନ୍ତ ଭାଷାରେ,
 ଭାଷାବାସ୍ତବତା, ଅଃ ଶୂନ୍ୟବେଦବର,
 ବସନ୍ତ ତାହାର ମାତ୍ର ଅନନ୍ତ ଅପାର,
 ଅଗାଧ ମହିମା ତାର ପବନାନ ପ୍ରାୟ,
 ବେ ସ୍ବେଧବ ଆଶୁରତ ଗତି, ବେ ରୁଣିବ
 ଅସୀମେ ସସୀମ ବର, ତାଣି ଏହା ତୁମ୍ଭେ,
 ପ୍ରଦାନିତ ତାକୁ ବରମୁକ୍ତ ସ୍ବାଧୀନତା,
 ଭୁମି ସେ ବମୁକ୍ତ ସ୍ଥାନେ, ସେହି ମୁକ୍ତ ବାୟୁ,
 ଦେଉଅଛି ପରପୁଷ୍ପ, ପ୍ରବଳ, ଦମ୍ଭେ ।
 ବ୍ୟାବହାରିକ ଗୌରବତାସେ ଦୃଢ଼ ତାଣି ତାକୁ
 ବରବାକୁ ବଦଳାଇ, ନୁହେଁ ତୁମ୍ଭ ମର,
 ସୁନ୍ଦର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଶେ ନିଷ୍ଠୁର ଚୈତନ୍ୟେ
 ବାନ୍ଧିଣ ବାନ୍ଧବା ପଦ, ଅପି ତାକୁ ହାସ,
 ପ୍ରାଣାନ୍ତର ବକ୍ତୃ, ଶେଷେ ଗୁଡ଼ ଗୁଡ଼ ବିଧି,
 ପଦାନ୍ତ ବାନର ପଡ଼ି, ତହିଁ ଅଭାସିନୀ
 ଅଜଳ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଦେ ଭୁଞ୍ଜେ ଶୋଭାସୁଖ,
 ଯେ ଶୋଭା ଯନ୍ତ୍ରଣାମୟୀ, କୁହାର ତା ପାଦେ ।
 ପିତ, ତୁମ୍ଭେ ଜାତସୁର, ଜଳି ମାତୁଗୁଡ଼େ,
 ବାୟୁସୀ ବୋଲରେ ଦେଉ ଲଳିତ ପାତଳ,
 ସୁଗୋଦ ସୁମର ଶେଷେ ମିଶ ସୁସମାଜେ,
 ହାସରେ ଯେସନ ବସୁ—ବସୁକୁଳୋଷ୍ଠୀଷ,
 ଚଟୁଚରୁକରୁକ ଗୋକୁଳଚନ୍ଦ୍ରମା,
 ଜଳି ବସୁଦେବ ଗୁଡ଼େ, ବଡ଼ ନନ୍ଦ ଗୁଡ଼େ,
 ଲଭାଇ ଅନ୍ତେକୀ ମାୟା ଗୋପଗୋପୀପ୍ରାଣେ,
 ପ୍ରବାଣି ଅନନ୍ତ ଲୀଳା, ହାସ, ଲୀଳାମୟ,
 ରମିଲେ ମଥୁସୁରରେ ଅହର ସନ୍ଧ୍ୟାରେ,
 ବର ନିରାମୟ ନନ୍ଦଗୁଡ଼, ଲଢ଼ି ଦେଉ
 ଶୋକ—ଶୋକ ଯଶସ୍ବିନୀ କ୍ଷଣକାଦୃଶସ୍ବେ,
 ସୁଧାପ୍ରାଣ ତାକୁ ବାଧା ବକ୍ତୃରେ ନ ସରେ ।

ଅସୁଅନ୍ତ ଦୋଳପଦ, ଅସ ନାଥ ବୁଝ,
 ଶେଳିବା ଅବର ଶେଳ ଗୁଣାବୁଝ ପ୍ରାୟ,
 ରବିକୁ ମୁଁ ଭୁଞ୍ଜିବୁଟୀ, ବସ ଆସି ଚନ୍ଦ୍ର,
 ଦୋଳାଇବ ସମୀରଣ ମଧୁରେ ମଧୁରେ,
 କୋଣାକୁ ବରଦା ଫଗୁ, ଦେବା ଫିଙ୍ଗାଫିଙ୍ଗି,
 ଧରି ତୁମ୍ଭେ କୋଣାମୁଖେ, ଦୋଳଦେବ ଆସି
 ସୁଆଗେ ମୋ ମୁଖେ, ଦୁସି ଦୁସି ଚନ୍ଦ୍ର ମୁହିଁ
 ନେବ ତାର ପ୍ରତିଶୋଧ, ଫିଙ୍ଗି ନେବେ ଫଗୁ,
 ଆଜ୍ଞାଦିବ ପଦ-ବରେ ନିଜ ନେବ ପୁଣି,
 ମଉ ଦେବା ଇଚ୍ଛାମୁଖେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବେ ।
 ପ୍ରାଣବାନ୍ତ, କି ସୁନ୍ଦର ତାରୁକାନ୍ତ ଚବ,
 ନୀଳବାନ୍ତେ ଗଦା, ନେନ ପଦ୍ମଗୁଣନିଭ,
 ବହେ ସେହୁ ବେଳେ ନବଭାଷା—ସୁଧାମଣି
 ମୌଳିଗିରେ, ଗାଏ ପୁଣି ନୀରବେ ସେ ବେଳେ
 ପ୍ରାଣର ବଚନା ମୋର—ବସନ୍ତ ଗୁଣରେ ।
 ବହେ ତାର ଅନ୍ତରାଳେ ସେହୁ-ମନୋଜନୀ,
 ପ୍ରଣୟ-ସମୁଦା, ପୁଣି ଶିଳା ସରସ୍ୱତୀ,
 ପୁଣ୍ୟାତୀ ମୋ ପକ୍ଷେ ତା, ହିବେଶୀସଙ୍ଗମ,
 ସ୍ନାନ ଚନ୍ଦ୍ର ନେନ ହୁଏ ପବନ, ସାର୍ଥକ ।
 କି ସୁନ୍ଦର ଗୁଣୀ ଦାସୀ ସୁନ୍ଦର ବଦନେ,
 ପିଏ ସେହୁ ଦାସୀ ସୁଧା ନେନ-ତୁଣ୍ଡେ ମୁହିଁ,
 ବଡ଼ ହୁଣ୍ଟା କୁଲ୍‌ଝଟିବା, ଗରୁଡ଼ୀବାଚର,
 ବେଳେବେଳେ ଆଜ୍ଞାଦି ସେ ସେ ଶୋଭା ସମ୍ପଦେ
 ସାଧେ ମୋ ସହିତେ ଦାସୀ, ନିରର୍ଥକ ଦାର,
 ବୁଜିନ ସୁଭାବ—ବରେ ବଳେ ପଶି ବଳ ।
 ବେଳେ ବାଆ ବେଳେ ବାଞ୍ଛା ସହେ ଏ ପରାଣ
 ମୋର, ଶୁଣିଲେ ତାଁ ତୁମ୍ଭେ ପାରିବ କି ପ୍ରଭୁ
 ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି, ଯେଣୁ ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ ।
 କୁମ୍ଭ-ସୁରୁର-ସ୍ୱାତ ବାନେନ ନିବସି
 ସମୀରଣ, ବାର ମୁକ୍ତହୃଦ ବଂଶ ବଂଶୀ
 ତମବାସ ହୁଅ ମୋର, ଚନ୍ଦ୍ର ମଧୁରଗୁଣ
 ବହେ ଆସି ବାନେ ଚବ ଆଗମନକାରୀ,

ଚନ୍ଦ୍ର ନାଥ, ସବୁ ମିଥ୍ୟା, ସବୁ ପ୍ରତାରଣା,
 ସେ ସ୍ୱର ତ ନିଜେ ବେଳେ ଚବ ସ୍ୱର ଭବ,
 ହୁଏ କି ହେ ଉଦାରିତ ଚଣ୍ଡାଳ ମୁଖରେ
 ପବନ ସଂସ୍ପୃତ ଶ୍ଳୋକ, ଅମର-ଗୋରବ ।
 ଆଶା ଆସି ଗତିବିଧି ଚନ୍ଦ୍ର ଅତି ଶରେ
 ବଲ୍ଲଭାର ସିଂହାସନ ଦେବଦା-ଶୁଣାବେ,
 ଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଧୁ, କି ବନ୍ଧବ, ନ ପୁରୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତ,
 ନେଗୁଣୀ ଆଗାରେ ତାହା ହୁଏ ଧୂଳିସାତ ।
 ମୋହର ସମ୍ପଦ ଆଶା, ନାଶେ ଶେଷେ ମୋତେ,
 ବନ୍ଧାବତୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶିଖି ନିଜ ସମ୍ପଦରେ
 ନିଜେ ମରୁ ଦୋଳ ସିନା ହୁଏ ନିଜକୁ !
 କି ବନ୍ଧବ, ଅବଳା ମୁଁ, ଅସୁ ମୋର ଅଶ୍ରୁ,
 ଅକ୍ଷୟ ସେ ଶନ୍ତ ସଙ୍ଗେ ଶନ୍ତରା ସାଧନେ,
 ନୀରବେ ସକଳ ସଙ୍ଗେ ଗୋଳେ ଅଦର ।
 ଦୁସିବ ଏ ବାଆ ଶୁଣି ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାଣନାଦୀ,
 ମଣିବ ବାହୁକା ମୋତେ, ଚନ୍ଦ୍ର କି ବନ୍ଧବ,
 ବରପୁତ୍ର ଆଶା ମୋତେ, ଭାବସାଗରନୀ,
 ଆଶା ଯାଉ ବେଳେ ହେଲେ ହୁଏ ନାହିଁ ପୁଣି,
 ସୁଭାବେ ଗାଗଳ ସେହୁ, ଅବର ଯାହାର
 ପୁଣି ହୁଏ ଅଳ୍ପ ଆଶା, ଅପୁଣ୍ୟ ଅଧର,
 ତତୋଽଧର ଗାଗଳ ସେ, ବଡ଼ ହୃଦ ଶାନ୍ତୀ,
 ଅନୁକ୍ଷଣ ପୁଣି ହୁଏ ଆଶାଗୁଣ ଯାଉ,
 ଭାଠାରୁ ଗାଗଳ ବଳ ନାହିଁ ଏ ପ୍ରପଞ୍ଚେ
 ଏହି ଚିନି ଗାଗଳରେ ପୁଣି ଏ ଧରଣୀ ।
 ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଣୟସୁତ ବରୁଣ ଗାଗଳ,
 ତା ସଙ୍ଗେ ମିଶିଛି ଆଶା, ଉଦାଟ ଅବାହୁ,
 ଗୋଟିକୁ ଚ ବଳ ନାହିଁ, ଚିନି ଶହ ମୋର,
 “ଏକ ଗୁମେ ରକ୍ଷା ନାହିଁ, ରକ୍ଷଣ ଦୋସର”,
 ବାହାକୁ ମୁଁ ସମ୍ଭାଳିବି ଶୁଦ୍ର ପ୍ରାଣୀ ନାଗ,
 ଅନାୟତ୍ତେ ତାଙ୍କର ମୁଁ ଦୋଳକୁ ପାରିବି ।
 ଏକକ ପଥେଷୁ, ପ୍ରଭୁ, କି ବାଣୀ ବାହୁରେ,
 ଗଣିବ ମୋ ଦୁଃଖ ତୁମ୍ଭେ, ଯେଣୁ ବେନି ହୁଏ

ଗଡ଼ା ଏବଂ ଉପାଦାନେ, ଚେଷ୍ଟା ମୋ ପ୍ରାଣନା
 ଦେବ ଦେବ ଦିନେ ତବ ଦୃଢ଼-ଦର୍ପଣେ ।
 ବସନ୍ତ ଚୋରକୁ ଚେଳି ପ୍ରାଣୀରେ ଏବେ
 କରୁଅଛୁ ସୁଲକ୍ଷଣ ଦେବ ବିହମରେ
 ପୂର୍ଣ୍ଣସୁଦେବୀ, ମଣ୍ଡିତସି ସୁଧାଧାରୀ ତାର
 ଅନନ୍ତ ବିଭବେ, ବର୍ଣ୍ଣେ ଶକ୍ତି ଦେଶ ତହିଁ
 ବିଭବ ବିଭବ ଚେର, ଅଳସୁଆସୁର ।
 ଶୁଣିଅଛୁ ସୁଖମାର ବୋଟି ମହାସୁଦେବ—
 ଚାରିଦିଗେ, ଚାରିଦିଗେ, ଉଦ୍ଧୃତ ଅଧ୍ୟାତ୍ମେ
 ଶେଷକୁ ସୁଖମା ବାହୁଁ, ନାହିଁ ବା ବାହୁଁ,
 ବାହୁଁ ବା ବସୁକୁ ବସି ମଧୁରେ ମଧୁରେ
 ଆସ ନାଥ ଶୋଭା ଦେବା ଦୃଢ଼ ସେ ଉଦ୍ଧୃତେ ।

ହିମବତୀ ବନବିନୀ, ବସନ୍ତ ଦର୍ଶନେ
 ଉଠୁଛୁ ଅବିର ସେଇ, ସର୍ବବିର-ଭାଣୀ,
 ମୋ ପ୍ରାଣ ବସନ୍ତ ଭୁବ୍ରେ, ବିଚେ ଦୃଢ଼ ଶରେ
 ନିରେଖି ତୁମ୍ଭକୁ, ନାଥ, ଦରୁଣ ପ୍ରାଣ ମୋର
 ଉଠିବ ବସେଇ ତଥା, ଧର ଏହି ଆଶା,
 ପ୍ରେମର ଏ ଶୁଦ୍ଧ ପଦ ଶାମୁକୁ ତୁମ୍ଭର,
 ନ ଧରବ ଉପିଦୋଷ—ଅଥା ଅବକାର,
 ଅସୋଭା, ଦୃଢ଼ଦୃଢ଼ୀନ ସମାଲୋଚି ପ୍ରାୟ,
 ବିଦାତ୍ତମର୍ମ । ସେ, ଶୋଭେ ଅମିଷର ଗନ୍ଧ,
 ମାତ୍ର ଦେବେ ପଶେ ନାହିଁ ଶର୍ବର ସମୀପେ ।
 ଆସ ନାଥ, ଆସ ଦେବେ, ଶେଷ ମୋ ମିଳନେ,
 ଅନନ୍ତ-ମିଳନାଶ୍ରୟେ ଯୋଗଦେବ ପାଦ ।

ବିଶ୍ୱକର୍ତ୍ତା

ଅଭିନନ୍ଦନ

ପରମମାଳିନୀୟ,

ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ-ସୂଚକ, ନିଶିକସ୍ତ୍ର-ବିରକ୍ଷଣ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ହିମାଳୟ
ସୁଦେଶୀୟ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀ ନବକିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହଦେବ
ମହୋଦୟ ମହାନୀୟ ସନ୍ନିଧାନେଷୁ

ସୁଦେଶ-ଗୌରବ ଶ୍ରୀମନ୍ ମହାସୁତ,

ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର ନୈତିକ ମଙ୍ଗଳ ଆଦର୍ଶ ଅତୀବ ପବନ ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣୀୟ । ଶ୍ରୀଛାମୁ
ପ୍ରଭାବର ଯେଉଁ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣମୟ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରତୀକ ପ୍ରକାଶିତ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହାର ସ୍ଵରୂପ ମଧୁର
ଆଶ୍ୱେଦ ଭୁକ୍ତିକୁ ଆତ୍ମାମୟ କରିଅଛି । ବିଶେଷତଃ ଶ୍ରୀଛାମୁ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ
ଶକ୍ତି, ଭକ୍ତି ଏବଂ ଅନୁରକ୍ତିର ଯେଉଁ ଚରଚର ଚିତ୍ରେଣୀ ଧାରା ପ୍ରବାହିତ କରିଅଛନ୍ତି,
ସେଥିରୁ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କରିବାପାଇଁ ଉତ୍କଳ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଆଶାର ଅନୁତ-ବାସ ସ୍ୱରୂପ ଚରୁ-
ଅଛି । ଶ୍ରୀଛାମୁ ମାତୃସାହିତ୍ୟ ପ୍ରାଣରେ ନବୀନ ସ୍ପନ୍ଦନ ଏବଂ ନବ ଜାଗରଣ ଅନୁଭବ
କରିଅଛନ୍ତି, ଏହା ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ସେହି ସ୍ପନ୍ଦନ ଆଜି ମୋତେ ଆସି ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ
ବାଞ୍ଛନାକାନ୍ତ ସିଂହାସନ ତଳେ ଛୁଡ଼ା ବସୁଅଛି । ଆଜି ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟର ଶୁଭବିନ ।
ଏହି ମଙ୍ଗଳ ମାତୃହୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଏହି ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନରୁ ପୁଣ୍ୟ “ବିଶ୍ୱବିକ୍ରମ” ଦ୍ଵାରା ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ
ମୁଁ ଅଭିନନ୍ଦିତ୍ୱକରୁଅଛି । ଦୀନ ପ୍ରଭାତ ଭକ୍ତି-ଭେଟି ଭୁଲି ମୋର ଏହି ଅଭିନନ୍ଦନ
ଶ୍ରୀଛାମୁରେ ଚୁକ୍ତିତ ହେଉ, ଏତକ ମାତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଉତ୍କାସୁର, ପଞ୍ଚମ

ତା ୨ । ୯ । ୧୯

}

ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କର
ଏକାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହପ୍ରାପ୍ତି
ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମସି ମହାନ୍ତି

ଉପହାସିକା

ପ୍ରଥମ ଭାଗ

ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗ

ତୃତୀୟ ଭାଗ

ଚତୁର୍ଥ ଭାଗ

ପଞ୍ଚମ ଭାଗ

ବିଶ୍ଵରତ୍ନ

ଉପକ୍ରମଣିକା

[ବଙ୍ଗଳା ଶ୍ରୀ]

ଚଢ଼ିବା ଅସାଧ୍ୟ ଉଷମ ସଂସାରେ
 ଚର୍ଚ୍ଚର ତ ତାହା ନୟୀ,
 ସାରସ୍ଵତୀ କବୀ ଶ୍ରେୟନେ ଅକ୍ଷୟ
 ସଂସାର ଗୁଡ଼ ରହସୀ ।

କିଶୋରୀ ଯଥା ତାହା ସୁଷମା ପ୍ରଭାମା
 ସବଣୀ-କୁସୁମ ତରୁ,
 ମାତ୍ର ପ୍ରତାପିଣୀ— ଛାଣି କଳା ସେହୁ
 ବେଦକ ପିଲା ବହୁଳ ।

ନଦୀର ପ୍ରଦେଶୀ ଦେବ ତା ତାତ୍ରତ୍ୟ
 ଆଶାରେ ଭଞ୍ଜେ ପୁରତ,
 ମଣ୍ଡିଆଏ ସାବୁ ଶୌପୀମୁଦ୍ରା ତାହା
 ପାରାସରୀ ତମ୍ବାତକ ।

ସକଳ ସମ୍ପଦ ସେ ସଂସାର ପକ୍ଷେ
 ଅସାଧ୍ୟ ନାହିଁ ତାହାର,
 ମୃତ୍ୟୁ ନ ଦେଉଛି ସତେ ସୁଦ୍ଧା ତହିଁ
 କଳାନ୍ତର ବାରମ୍ବାର ।

ଆଦର ଉପେକ୍ଷା ଭବେ ପରପୁଣ୍ୟ
 ଚନ୍ଦ୍ରକେ ମିଶିଛି ରୁଣୁ,
 ଏକ ପକ୍ଷେ ତାହା ଶୀତଳ କରକା

ଏକ ପକ୍ଷେ ତାହା ଶୀତଳ କରକା
 ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷେ ଅଗ୍ନିମୁଣ୍ଡା ।

ସକଳ ତାହାର ସ୍ଵରୂପସାଧୀ
 ଯଥା ଦୃଶ୍ୟସ୍ଵରୂପ ସୁଖ,
 କ୍ଷଣ ପରିବର୍ତ୍ତ — ଶୀତ ପୁଣି ତାର
 ଆଦର ତାହା ପ୍ରକଟ ।

ଆଶିର୍ବାଦ ନେତେ କୁରୁଧ ମୁରୁଧ ଦୃଷ୍ଟି
 ଅପାର କରଣୀ ତାର,
 ମାତ୍ର ଦୁଃଖରେ ଜଗାଉଥାଏ ସେ
 ତରଳତା ଦାହକାର ।

ସଂସାରର ବଡ଼ ନିର୍ମମ ଚୈତ୍ଵ
 ନିଦାରୁଣ ପରିହାସ,
 ପ୍ରାର୍ଥନା ମଧ୍ୟରେ ରଖି ସୁଦ୍ଧା ସେହୁ
 ଆଶିର୍ବାଦ ଭବିଷ୍ୟ ।

ସୁଖୀ ହୋମାନଳ ଭୀଷଣ ତତାରେ
 ହୁଏ ତହିଁ ପରିଣତ,
 ଦୀନ ଦରଦର ଦଂଶକୃତ୍ ପ୍ରାୟ
 ବଡ଼େ ଦେଶ ଅବରତ ।

ହୁଏ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ବାରୁଣୀ ନୃତ୍ୟ
ଅଛି ତହିଁ ଏକାଧାରେ,
ପ୍ରତୀକ ସଂସାର ନବୀନ ଭାଷାରେ
ନବୀନ ଆଶା ଭାବରେ ।

ସ୍ଵାର୍ଥରେ ତାହାର ସ୍ଵାର୍ଥ-ପରିଚିତ୍ର
ପ୍ରତୀକ ରେଖା ତାହାର,
ସ୍ଵରର ସତତ ପ୍ରବଳର ତହିଁ
ହୃଦୟଦ୍ଵାରୀ ଦେହରେ ।

ଭାବସୂକ୍ଷ୍ମ ବହି ବେଦି ନ ଆସିବେ
ହୃଦୟ ଭାବ ନେବା ପାଇଁ,
ମାତ୍ର ସୁଖବେଳେ ବିନା ଆହ୍ୱାନରେ
ପଶିବେ ପାଶେ ସ୍ଵାଭାବ ।

ମୃତଦେହେ ନବ ଆବରଣ ପ୍ରାୟ
ଖୋଲା ବେଦି ତହିଁ ସୁଖ,
ହୃଦୟ-ଦର୍ଶନରେ ପ୍ରତିଫଳେ ପୁଣି
ସେ ସୁଖ-ଭାବେ ମୁଖ ।

ଧରୁ ହାସ୍ୟାସ୍ପୀ ତାର ହାସ୍ୟାମୟୀ
ହାସ୍ୟାମୟୀ ପ୍ରଭବନ,

ସୃଷ୍ଟି ହାସ୍ୟ ଆସ୍ୟ ସେ ହାସ୍ୟାମୟୀରେ
ଗୋପନେ ବସେ ନିଜେ ।

ବୋଲୁଥାନ୍ତି ଲୋକେ ସୃଷ୍ଟିବାଦିନୀ
କାହା ଯାହା ଘରେ ଅଛି,
ସେ ସ୍ଵରକୁ ଏକା ଭୁବନରେ ମଣେ
ନିଦିବ ସଜ୍ଜିତେ ଗଢ଼ି ।

ବଥାର ଛଟା ଏ ମାତ୍ର ବାହିଁ କେବେ
କେଉଁ ଭାଗ୍ୟଧରରେ,
ଲଭୁଛୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାଫଲ୍ୟ ଏ ଭାବେ
ଶୁଣ ନାହିଁ ସୁଦ୍ଧା ବାରେ ।

କାହା ପ୍ରାୟ ଭବ— ମାୟା ବିଭେଦନ
ଅମର ଶକ୍ତି ଅସାଧ୍ୟ,
ବୈଶାଖୀ ପ୍ରୟରେ ଅପେ ସେହି ବାଧା
ଆସନ୍ତର ଚରଣ୍ୟ ।

ମାନବ ସେ ମାୟା ବାହୁଁ ମୁଁ କେବେ
ଅତି ଦୁର୍ବଳ ମୋ ମଥା,
ପଥ ଅନୁଭବୀ ତେ ଅବିଦେଇ
ଭବବଳ୍ଲ ନୀରବତା ।

ପ୍ରଥମ ଚିତ୍ର

ବସୁନ୍ଧାଟଣାରେ ଦୁଃଖିବ୍ରମ ନାମେ
 ଥିଲେ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଜନ,
 ଅମର ସୁନ୍ଦର ମାନବ-ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ
 ସକଳ ଶୁଣେ ଭାଜନ ।
 ତପସ୍ବିନୀ ନାରୀ ଭାବେ ତାହାଙ୍କର
 ଶକ୍ତି ଦେଇଥିଲେ ବିଧି,
 ଚରଣ ଚରଣୀ ସତ୍ୟ-ଧର୍ମପ୍ରାଣ
 ସଂସାର ବାସନାସୁ ।
 ସ୍ବପ୍ନ ସନ୍ଧି ଭାବେ ହୁଅନ୍ତା, ତହିଁରେ
 ଏବଂ ବହୁ ସ୍ବପ୍ନ ଫୁଲ—
 ଫୁଟନ୍ତା, ତେବେ ସେ ହୋଇପାରନ୍ତା ବା
 ସେ ବେନିବ ସମଭୁବ ।
 ବସୁ ତାରୁଭୁଷା ସେ ବସୁପାଟଣା
 ତା ଭୁଷା ବସନ୍ତ ହୁଏ,
 ସରସୀ-ଭୁଷଣ ବମଳ ସେସବୁ
 ବମଳ-ଭୁଷଣ ଗନ୍ଧ ।
 ଗୁଣବୀନ ସଥା ସୁଂସ, ତଥା ନାରୀ
 ସୁଶୀଳା ଗୁଣବୀ,
 ଯୋଗୀ ସଦ୍‌ବୀର ଛନ୍ଦିମ୍ବର ଭବା
 ସୁଯୋଗୀ ମଧୁମାଳତୀ ।
 ନୈତିକ ଚରଣେ ନ ଥିଲେ ବେନିଏ
 ବେନି ବାହାରିବ ଭଣା,
 ମିଥ୍ୟା ଶଠତାକୁ ସୁଦରୁ ବଳ
 ମଣ୍ଡୁଥିଲେ ଗ୍ରାଣେ ଗ୍ରାଣ ।
 “ଏ ସଂସାର ତପ୍ର— ବଟାହୁ”, ତାଙ୍କର
 ନ ଥିଲା ଏଥି ସନ୍ଦେହ,
 ତେଣୁ ତା’ ସନ୍ତାପ ସଦା ହେଲା ଭବି
 ଗର୍ବନେଇଥିଲେ ବେହୁ ।
 ବସନ୍ତ ନିବାସ ସମ ସବୁଥିଲେ
 ସଂସାରର ସୁଖହୁଣ୍ଡ,

ଦୁଃଖବାଚକ ଦୁଃଖେ ଆଶ୍ରୟେନ ଦେବେ
 ଦେଉ ନ ଥିଲେ ବସୁଣ ।
 ଭବସୋପ ଆସାର ସଜ୍ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି
 ଅନନ୍ତ ସୁଖର ଗଣି,
 ତେଣୁ ତା ପସ୍ବର ପୁରୁଷେଇ ତାକୁ
 ଜୀବନ-ଦେବତା ମଣି ।
 ପ୍ରଣୟର ପାଟ— ତୋରେ ବନ୍ଧା ବେନି
 ସଥା ମୁନପତ୍ନୀ ମୁନି,
 ବହୁଥିଲା ହୃଦେ ପ୍ରେମାନୁରାଗର
 ସୁଖୀ ଶୃଙ୍ଗ ସୁରଧୂରୀ ।
 ସ୍ବପ୍ନଥିଲେ ବେନି ଅଧର୍ମ ସବୁବେ
 ଧର ଧର୍ମ-ଧନୁରୀର,
 ଯଦାନ୍ତରୀ ଭକ୍ତି— ମଙ୍ଗଳ ସନ୍ଧ୍ୟାବେ
 ଆଜ୍ଞାଦି ନିଜ ଶରୀର ।
 ପବନର ରୂପ ବସୁଙ୍କ ନିର୍ମାଣେ
 ସଂଶୋଧି ଦୂରତ ଆଶା,
 ବହୁଙ୍କ ଲଳିତ ବାବଣୀ ମଧ୍ୟାହ୍ନ
 ଶୁଣନ୍ତି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭାଷା ।
 ସୁଯୋଗସ୍ବ ସଦ୍‌ ପ୍ରତିବିତ ତାଙ୍କ
 ଜୀବନେ ନବ ପ୍ରଭାତ,—
 ନବୀନ ବିବସ ନବୀନ ଅଧ୍ୟାୟ
 ହେଉଥିଲା ପ୍ରଭାତ ।
 ପ୍ରଭ-ଅର୍ଦ୍ଧାକାଳେ ତୋଷୁଥିଲେ ବେନି
 ପ୍ରାଣପଣେ ପ୍ରାଣାସୁମେ,
 ବିବିଦ ତ୍ୟାଗର ସୁର ବର୍ଦ୍ଧିତା ସେ
 ଚକ୍ରସ୍ବ ମର୍ଦ୍ଦାଧାମେ ।
 ବସୁ ଶୁଭଚିନ୍ତା— ସୁଦେ ବୁଣି ତାଙ୍କ
 ଆଜ୍ଞାଦିଥିଲେ ହୃଦୟ,
 ଆଜ୍ଞାବନ୍ତ ସଥା ଗଦାସର ବସ
 ଲୁଚା-ଚନ୍ଦ୍ରବାସୁଦୟ ।

ନିଦ୍ରାରେ ନୀରବ ରକ୍ତଧାସ ତାଙ୍କ
 ବଣ୍ଟ-ବୀଣା ଦୁର୍ବିପାଦେ,
 ମାତ୍ର ଦୃଢ଼-ପ୍ରାଣ — ମଧୁମୟୀ ଚନ୍ଦ୍ରା
 ବାଜୁଣିଆସ ନିବାଦେ ।
 ଅଦର୍ଶ ନୀରବ — ସହିଷ୍ଣୁତା ଶୁଣ
 ସ୍ୱାର୍ଥଶୂନ୍ୟ ଆସ୍ତତନ,
 ଅବାହୁବିହୀନ ସେବା ଶୁଣୁଣାରେ
 ଦେନିଏ ଥରେ ପ୍ରଧାନ ।
 ସାଧୁସଙ୍ଗ ଦୟା ଦୁଃଖନାମ କପ
 ଦେନୀ ପରଦପକାର,
 ଏହି ପଞ୍ଚବନ୍ଧୁ ଥିଲା ତାହାଙ୍କର
 ଆଦରୁ ଅବହାର ।
 ସୁଖ ପାଇଁ ସୁଖ ଲୋଡ଼ୁ ନ ଥରେ ସେ
 ସୁଖେ ମଣ୍ଡୁଥିଲେ ଦୁଃଖ,
 ଶର ପାଇଁ ଦୁଃଖ ଭୁଞ୍ଜୁଥିଲେ ସଦା
 ସେହି ତ ସ୍ୱର୍ଗର ସୁଖ ।
 ବୋହେ-ବଳିତ ମୁକ୍ତାଭରା ପ୍ରାୟ
 ସୁଖ ଏ ସଂସାରେ ମିଳି,
 ଲକ୍ଷ୍ମଣନୁ ଶାନ୍ତ ଶୂନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ ସିନା
 ନୁହେଁ ତା ମୟୁରପିଚ୍ଛ ।
 ସୁଖ ସୁଖ ବୋଲି ଭଳି ଦେଉଥାନ୍ତି
 ବାସନା-ସେବକରଣ,
 ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ସେ ସୁଖ ଶବ୍ଦ ଯଥା
 ସୁମନ୍ତନୀ ସୁମାୟଣ ।
 ବେଦେ ଭ୍ରାନ୍ତ ନର ସୁଖ-ମୟାବଦା
 ପଛେ ଧାଏଁ ମୃଗପ୍ରାୟ,
 ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଶେଷେ ଅବସନ୍ନ ହୁଏ
 ଭରେ କାହିଁ ସୁଖ ଦାୟ ।
 ତଥାପି ନିବୃତ୍ତ ନୋହି ଦୁଃଖାରୁ
 ପ୍ରଧାବେ ହୋଇ ଭଲୁଣ,
 ଦୁଃଖର ଜୀବନ୍ତ ହାହାକାରକୁ ସେ
 ଭ ମେ ମଣେ ମହାସୁଖ ।

ହୁଏ ଯା ଜଗତେ ସାର ସୁଖ ନାମେ
 ଜନମୁଖେ ଅଭୁବିତ,
 ଦୃଢ଼ାହାରରୁ ସେ ଅପତୀ ସୁଖ
 ବେନିଏ ଥରେ ବଞ୍ଚିତ ।
 ଅପତୀ ଆଶାରୁ ତ ମହିମା ଭବେ
 ଚନ୍ଦ୍ର ତା ଆସ୍ତପତୀ,
 କେହି କା'ର ନୁହେଁ ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ଏହା
 ଲୋଡ଼ନ୍ତି ଲୋଡ଼େ ଅପତୀ ।
 ନିଃସନ୍ତାନ ଜନ ଅନ ଜନଠାରୁ
 ସୋଷେ ପ୍ରହରଣୀ ଆଣି,
 ମାତ୍ର କହିଁ ଯେତେ ଯଲଣା ତାହା ସେ
 ପରିଣାମେ ପାରେ ଜାଣି ।
 ଅନ ଗରୁ ଫଳ ଅଣି ଭରାଭରେ
 ଅପକନ୍ତି ଗରୁ ହାତେ,
 ଲୋକେ କି ସେ ଫଳ ଦୋଷି ଦେଖା ଦେଲେ
 ସେ ଭାବରେ କେଉଁ କାଳେ ?
 ବରଷ ସେ ଫଳ — ଭରେ ନମ୍ର ହୋଇ
 ଭଜେ ଶାଶୁ ହୃଦୟତା,
 ଭବିଷ୍ୟତ ହୁଏ ସାଂସାରକ ସିନା
 ଅବଧାକୁ ବଲେ କଥା ।
 ଆଶା-ଦାସ ନର ଯାଏ ଆଜୀବନ
 ଆଶା ଭଗାସନା ରତ,
 ବହାଇ ଆଶାକୁ ଆଶା, ଶେଷେ ବରେ
 ଅପଣାକୁ ଆପେ ହୃତ ।
 ଆଶା ସିନା ଶାନ୍ତ ଆଶାରୁ ଛଳନା
 ଚଳାଏ ଶୂନ୍ୟ ସେ ଯାନ,
 ଶାରଦ-ନୀରବ ପ୍ରାୟ ବେଲ ଦେଖା
 ହୋଇଯାଏ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
 ଦେବ ଆଶା ହୃଦ ଅସନ୍ନର ରୁଦ୍ଧ
 ପ୍ରକୃତିତ ହୃଦାଶନେ,
 ନୈରାଶୀ ରୂପେ ସେ ଅବୀଚ୍ଛା ଚିତ୍ତଶୁ
 ଅଣେ ସୁଖି ପରାସଣ ।

ଦେଉ ପଛେ ଆଶା ଆପାତ ମଧର
ପ୍ରସାଦମେ ବିପଦର,
ମାତ୍ର ସେ ରଖିଛି ଅଧୁନା କୁହୁବେ
ଜଗତକୁ ସଂଜୀବିତ ।
ଆଶାରେ ମାନବ ନେଉଛି ନିଃଶ୍ୱାସ
ଆଶାରେ ତାହୁଁ ନାଟ,
ଆଶାରେ ପଡ଼ିବା ବରେ କିଶାକିନୀ
ଆଶା-ଶୂନ୍ୟ ସେ ରାତି ।
ଆଶା-ନିଶା ଭୋଲେ ବାହୁଳ ସଦା
ଏକମୁଁ ତାହାର ଆଶା,
ଆଶା ତାହା ମୁଖେ ନିଶା ନବସ୍ୱରେ
କୁହୁଭୁଛି ନବ ଭାଷା ।
କୋଟିଏ କୁହେବ— ଧନ ସବୁ ଆଶା
ଲଭିଲେ ବିଶ୍ୱ ବୁଝାନ୍ତି,
ତଥାପି ଅବସ୍ଥା, ଭର ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
ଆଶାର ବିରୁଦ୍ଧ ଭାଷି ।

ଭୋର ଅବସ୍ଥାରେ ବାହୁଣ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ
ଆନିମିକ୍ଷ ଆସି ମନ୍ତ୍ରୀ,
ଭୀଷଣ ନର୍ତ୍ତନ ଆରମ୍ଭିଲେ ଚଢ଼ୁ
ଦୁର୍ଭେଦ-ଉପାଶ ଅହ ।
ଭକ୍ଷାଭାବେ ଜନେ ଅଭକ୍ଷୀ ଭକ୍ଷିଲେ
ବିକାର ମନେ ନ ଗଣି,
କ୍ଷୟବାଣ ସେଣୀ— ପ୍ରାୟେ ଅନେକର
ପଞ୍ଜିପୁସ୍ତେ ହେଲ ଗଣି ।
ଅଭାବ-ଅସ୍ୱର ଦୀନ ଦରଦର
ପକାଇଲ ବେଦ ମୋଡ଼,
ଆଉ ଆନ ବଥା ବଖାରୁ ପରର
ଭର ହେଲ ବାରବୋଡ଼ି । ୧
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ-ପୀଡ଼ିତ ମାନବେ ଧରରେ
ଆହା ବଡ଼ ବଡ଼ାବାର,

ପ୍ରତେ ଦେଉ ଯେହେ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ନରର
ବିଦୁତ ବ୍ୟାଘ୍ର ସଂସ୍କାର
ମୃତ ମୃତବଲ୍ଲ ଜୀବନ୍ତ ବେତେ
ବେତେ ଏଥୁ ବଳି ଦାନ,
ବେତେ ଅଭାଗୀର ଭାଗୀରେ ବୁଝି ଭ
ଦେଉ କିମ୍ବା ଦୌପୀନ ।
ସର ଛାଡ଼ି ବେତେ ବୁଲନ୍ତୁ ବିବେକ
ଦିଗ୍‌ଧୋରୁ ତାହୁଁ ନାରେ,
ବରୁଣ ରସର ଭସ୍ମ ଆହା ଧର
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୂନ୍ୟ ହାହାକାରେ ।
ବିଶ୍ୱାଦଳାଙ୍ଗ ବିଶ୍ୱଅସ୍ତ୍ର ଆହା
ଧର ଭର ରୁଚିବଳୀ,
ଅମଙ୍ଗଳ ସ୍ପର୍ଶ ଯାଉଅଛି ସତେ
ସୂକ୍ଷ୍ମର ଶୃଙ୍ଖଳା ଭାଙ୍ଗି ।
କ୍ଷୟାଭାବ ଏବେ ଅନାଥା ଅବଳା
ଆସି ଦିନେ ଦିନଶେଷେ,
ଉପସ୍ଥିତ ସୁଦ୍ଧା— ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦମ୍ଭ—
ତଳ ଦୀନଦୀନ ବେଶେ ।
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଭର ଅତୀବ ଦୁର୍ବଳ
ସେବନ ପିମ୍ପେଇ ଶାନ୍ତି ୨,
ପ୍ରତେ ହୁଏ ଅବେ ଫୁଲଦେଲ ମାତେ
ପଞ୍ଜିବ ନିଶ୍ଚେ ବୋଧି ।
ଦେଖି ତା ଦୂରତ ପତପତୀବର
ବରଦମଲ ଦୁଃସ୍ୱ,
ଜାଦୀପାନେ ତୋଷି ରହିବାକୁ ତାକୁ
ଅଛନ୍ତେ ଦେଲେ ଆଶ୍ରୟ ।
ଦୈବଯୋଗେ ସେହି ଅବାଳ ଭରତୀ
ହୋଇଥିଲ ଗର୍ଭବତୀ,
ଅର୍ଦ୍ଧସନ୍ତେ ସୁତ ପ୍ରସବ ଅଭାଗୀ
ବେଳେ ଏ ଦୟାମତୀ ।

୧—ପୂର୍ବକାଳରେ ଏକ ଭୀଷଣ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ଗୋଟାଏ ଜଣାରୁ ପଚାର ବାରବୋଡ଼ି କରନ୍ତି ମୁଁଙ୍କର
ବଞ୍ଚିତ ହେବାର ବସ୍ତୁତ ହୁଏ । ୨—ନଳିତା କାଠି ।

ଦେ ପାରେ ନିରାଲ ବ୍ୟାତା ଭୂଷିତ
 ଅଦୃଶ୍ୟ ଭଗନ ପଞ୍ଚକ୍ତି,
 ବ୍ୟାତା ବ୍ୟାତ ଅନ୍ୟଥାକରଣେ
 ବ୍ୟାତାର ନାହିଁ ଶକ୍ତି !
 ଦେବଶିଶୁ ପ୍ରାୟ ସୁନ୍ଦର ଆତ୍ମା ସେ
 ସଦା ମାତୃହୀନ ସୁତ,
 ପଙ୍କଜ ପଙ୍କଜ, ଅବା ଦୋଳପୁଲ
 ଶୁ କ୍ରିଷ୍ଣ ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ଭବ ।
 ସଦା ଜାତ ଶିଶୁ ଲଳିତପ୍ର ଦେବ
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପଦେ ଭଜୁର,
 ଚନ୍ଦ୍ର ଚକ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଶରୀରର
 ବଦାଏ ସିନା ମାୟା ।
 ମୃତ ମାତା ବୋଲେ ନବଜାତ ଶିଶୁ
 ବାନ୍ଧିଲା ଦୋଳ ଆକୁଳ,
 ଶୁଭ୍ର ବସ୍ତ୍ର ଆତ୍ମା ଲଗି ରହିଛି ତ
 ବାତେ ଭଜିଆସି ଫୁଲ ।
 ଚନ୍ଦନ ଛଳେ ସେ ବରେ ତ ଆକୃଷ୍ଟି
 ଜୀବନ ଆଦୀ ବଢ଼ିତା,
 ତମ୍ବା ଶୁଣୁଅଛି ସ୍ବର୍ଗର ଭାଷାରେ
 ସୁଖୀ ଭଗବତ ଗୀତା ।
 ଅବେଶୀ ସେ ଭାଷା, ମାତ୍ର ପରଶିକ୍ତ
 ବାସ୍ତବ ଅମୃତ ରସେ,
 ସେ ଭାଷା ଯାହାର ବଶ ଆଦି ଭାଷା
 ଏ ଭବେ ଭାଷାଧର ସେ ।
 ଅରକ୍ଷ ଶିଶୁଟି ଦେଖି ସେ ଦମ୍ଭତ
 ଆନନ୍ଦିତ ମନେ ମନେ,
 ସୁଖ, ପ୍ର ଭବିଷ୍ୟେ ଆଶା-ପ୍ରଶଂସା
 ଭଜିଲା ମହାଗଗନେ ।
 ଅସ୍ବଦ୍ଧ ଅସ୍ବଦେ ପାଳରେ ଯତନେ
 ବର ଦୃଢ଼ପୁରେ ଦ୍ବାର,
 ସଦସ୍ବ ସସ୍ବେଦେ ପିତାମାତା ସ୍ଥାନ
 ପୂର୍ବଣ ବରେ ତାହାର ।

ବାହୁତ ଲୀଳାର ଆଶୁର୍ଯ୍ୟ କୁହୁଦେ
 ଅସ୍ବପ୍ନା ଗଲେ ହୁଅ,
 ଅଦୃଶ୍ୟ ସଦ୍ଭାବ, ଦେବଭକ୍ତି ଗଲ
 ବାସ୍ବନା ରସରେ ବୁଝି ।
 ଧନ୍ୟ ରେ ସଂସାର ଲଳିତତ ଚୋର
 ପଟ୍ଟ ଲୁହ ଶାଠୀ ଶେଳେ,
 ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଯୋଗୀତି ଗୁହ୍ୟ
 ବରପାତ୍ର ଅବଦୃଶେ ।
 ଭାବ ଭାବ କୁହୁ କୁମରମଣିର
 ବିକ୍ରମେ ନାମକରଣ,
 ଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରସାଦେ ଲଭ ଦେହ ନାମ
 ରଖିଲେ ଦୃଶ୍ୟରଖଣ ।
 ଶିଶୁ ବସ୍ତ୍ରାବୃତ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଦମ୍ଭତର
 ବଳିଲେ ସ୍ବେଦ-ବାସ୍ବନ,
 ମଣିଲେ ସୁନେ ସେ ମହାଦେବର
 ଅସ୍ବପ୍ନ-କଳିତ ନୟ ।
 ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷରେ ଦ୍ବୀପେ ଶକ୍ତି ଦେଇ
 ନିୟୋଜିଲେ ଅଧ୍ୟାୟନେ,
 ଅଦୃଶ୍ୟଦର୍ଶିତା ଫଳେ ଦେବେ ଦେବେ
 ଭାବୀ ଆଶା ବାନ୍ଧି ମନେ ।
 ବଦା ଶିକ୍ଷା ବର ଗାୟକ କୁମର
 ଭାଗବତ ଗୁମାସ୍ତ୍ରଣ,
 ଅବର ଚାକରୀ ବର ପୋଷିକ ସେ
 ଅରକ୍ଷଣ ପଣ ପଣ ।
 ବୃକ୍ତବାଳେ ସୁନେ ଅଗ୍ନି ଗୁହ୍ୟର
 ବରକ୍ରମେ ଦଦ ଛବି,
 ପର ଗୋରୁ ସୁଦ୍ଧ ଧର ପାରିଦେବେ
 ପ୍ରକାମ ମହା ନରକ ।
 ଆଶାରେ ଆଶାସୀ, ମାତ୍ର ତାଣ୍ଡିପୁଲ
 କିଏ ଭବିଷ୍ୟତ କଥା,
 ଆସ୍ବ-ବରଣୀରୁ ଦେବ ସେ ଆଶାର
 ଭଗାନ୍ତୁଣୀ ବସନ୍ତତା ।

ମୋହବଶେ ଅତି ମଣ୍ଡିତ ଯାକୁ
 ପାରିବାତ ପ୍ରଭାତ,
 ନ ଭାବନ୍ତୁ ତାହା ବାରି ପୁଣି ଦେବ
 ତୀବ୍ର ବିଷକନ୍ତ ବୀର ।
 ନ ପଡ଼ିଣ ପାଠ ସେ ଶେରୁଡ଼ା ବୁଝଇ
 ମାତସ୍ତ ଚିତା ଭ୍ରମଣେ,
 ତାହା ଯୋଗୁ ବୁଝେ ନିତି ନିତି ବଳି
 ଶିଖା ଦେଲା ବିନା ପଣେ ।
 ବୁଝୁଥିବ ପାଇଁ ପ୍ରତିବେଶୀଠାରୁ
 ଲୁହଣ ଶୋର ଗଞ୍ଜିଣା,
 ତଥାପି ବସନ୍ତ ପ୍ରାଣ-ପ୍ରତିମାକୁ
 ବରନ୍ତ ନାହିଁ ତାହା ।
 ପିତୃମାତୃସ୍ନେହ ସବୁ ବଡ଼ପୁଣ୍ୟ
 ପୁତ୍ରମଣି ଅବାଧୀନା,
 ସେହି ସ୍ନେହ ସିନା ବାଲ୍ୟାବଳି ତାର
 ପ୍ରାପ୍ତିର ବୋମଳ ମଥା ।
 ବିନାଶିତ ତାର ଚରିତ୍ର ସଦୃଶ
 ସେହି ସ୍ନେହ ଶିଖାପାଟୀ,
 ସେହି ସ୍ନେହ ତାର ଶିଶୁବଦଳରୁ
 ଜୀବନକୁ ବସ୍ତ୍ର ମାଟି ।
 ସ୍ନେହର ସମତା ଅଗାଧ ଅବର
 ମହିମା ତା' ଅବସ୍ଥାନ,
 ସ୍ନେହ ପ୍ରଭାବରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କର
 ଗୋମୟ ମଣେ ଚନ୍ଦନ ।
 ସୀମାବଦ୍ଧ ସ୍ନେହ ପ୍ରସବେ ଅନନ୍ତ
 ମଙ୍ଗଳ ଅନୁତ ପଳ,
 ସୀମା ଅବସ୍ଥାନ କଲେ ସେ ଭଦ୍ରାରେ
 ଅନନ୍ତର ବଳାବଳ ।
 ବାଲ୍ୟ ପରିଣାମେ ପୁତ୍ର ଦୁଃ-ବେଦ
 ପଶିଲା ଯୌବନ-ବାସ,
 ପଣେ ଯଥା ବିଶ୍ଵେ ମଧୁ ବାହୁଡ଼ାନ୍ତେ
 ନିକସ୍ତ ଭରୁ ନିବାସ ।

ଶୁଭପୁଣ୍ୟ-ମୁଖେ ରୁଚିଲେ ଦେ ବାହିଁ
 ପକାଇ ଭୀତି ବହୁଳେ,
 ବିସ୍ଵ-ବିସ୍ଵକୁଳ ଚେରୁ ଭୃତ ଶରେ
 ଗଞ୍ଜିଲେ ଭବେ ପ୍ରବଳେ ।
 ବିନୟ ସନ୍ତୋଷ ଶିଖା ଭକ୍ତି ବୟା
 ସମାପ୍ତି ସାହିବ ଭାବ,
 ଯୌବନ ପରଶେ ହମେ ହମେ ସବେ
 ଭବିଷ୍ୟେ ଚିନ୍ତେଇବ ।
 ଜୀବନ ଜୀବିତା ଦେଲା ପାପବୃତ୍ତି—
 ଅଭିମାନ ଅସନ୍ତୋଷ,
 ଭକ୍ତି ସ୍ଵ ସଦୟା ବିଚାର ମାୟା
 ମିଥ୍ୟା ଦୟା ବଳି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
 କଥାକେ କଥାକେ ମହାମାନବୀ
 କଥାକେ କଥାକେ ରୁଷା,
 ରସଗୀତ ସବୁ ନିଶାପଣା ଦେଲା
 ପ୍ରାଣର ପ୍ରେମ ବେଦସା ।
 ଭୁଞ୍ଜିଲେ ପତି "ପତିମହାର"ର
 ଦେଲା ସେ ଶିଖା ସେବକ,
 ସ୍ଵାର୍ଥରେ ଅଗାଧ ସାଗରେ ଭକ୍ତି
 କଲେ ସେ ଯଥା ପାବକ ।
 ଅଭୀଷ୍ଟିତ ଦୁର୍ଗା ନ ଦେଲେ ବାହିଁ ବା
 ପିତାମାତାଙ୍କର ନୀତି,
 ଗୁଣଧର ପୁତ୍ର ମଧୁର ପ୍ରଦାତର
 ବୁଝନ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ମଣଦାସ ।
 କି ବରଦେ ବେନି ସ୍ନେହ-ନାଗପାଶେ
 ଦୋଳନ୍ତି ବଳା ଅଗେ,
 ସଦୃଶ ଜୀବନ ସଦଳ ଗଞ୍ଜିତ
 ସ୍ଵର ଅସ୍ଵର ପାଶେ ।
 କଦାଚିତ ଦୁର୍ଗା ଦେଲେ ପବେ ଅଧେ
 ସ୍ନେହ-ସୁଧା-ବୋଧା ଗାଧ,
 ଭୁଞ୍ଜି ତାହା ଦୃଢ଼ ହଳନା ଅବଶ
 ନେହୁ ରୁଦ୍ଧ ବିଧି ବାଧ ।

ସ୍ନେହମିଶ୍ର ଗାତ୍ର ସାଫରୀ ଶରୀର
 ଭବିଷ୍ୟ ମଙ୍ଗଳକର,
 ଅବର ସେ ପିତା ସ୍ନେହଠାରୁ ବଳ
 ଅଧିକେ ମଧୁରକର ।
 ହରିଯାଏ ବୁଦ୍ଧି ପିତାମାତାଙ୍କର
 ରୁଷିରେ ସୁହରଦନ,
 ବାହୁର ପ୍ରଦାନ ଚୋଷନ୍ତ ତା ମନ
 ପ୍ରଦର୍ଶନ ପ୍ରସେଦନ ।
 ପିତାମାତାଙ୍କର ପ୍ରଣୟ ଗାତ୍ର ସେ
 ଦେଲେ ଭବିଷ୍ୟ ଅତି,
 ଅଦୃଶ୍ୟ ଗାତ୍ରରେ କ୍ଷୀଣ ଅଗ୍ନିଶିଖା
 ନ ବରେ କି ଭବିଷ୍ୟ ଗତି ।
 ସ୍ୱର୍ଗାଦି ବସ୍ତୁର ଯାହା ସେଇ, ତହିଁ
 ବରଦେ ପତିରେ ହାତ,
 ବାହୁ ଅଛି ରକ୍ଷା ଶାନ୍ତ ନୁହେଁ ବସ୍ତୁ
 ବର ସୁଖା ରକ୍ତପାତ ।
 ରସିକମଣିର ଶୋକଗତିର ତ
 ଦେଲେ ଶୋକଦେଶ ଲୋଡ଼ା,
 ଯୋଗାଇଲେ ତାହା ତନୁବଚନନୀ
 ତାଙ୍କର ବସାବ ପୋଡ଼ା ।
 ରଗାଇଲେ ହୃଦ ତାହା ନାମେ ଲେଖି
 ଦେବାକୁ ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି,
 ପ୍ରତିପାତରେ ତା ସେ ବୁଦ୍ଧ ଦମ୍ପତି
 ନ ବର ତଳେ ଅପତ୍ତି ।
 ଯଦ୍ୱଦନ ଶୋଭେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ, ସମ୍ପଦ,
 ବିଚାରିତା, ଅଧିକାର,
 ଗାତ୍ରରେ ସେ ସବୁ ଅବଦେଶେ ଅତ୍ୟନ୍ତ
 ବାହୁର ଅତି ନିସ୍ତାର ।
 ରସିକଶେଷର ପ୍ରାଣୀ-ବିଚାରସେ
 ଦାସଦେବ ପ୍ରାଣ ମନ,
 ବଦାୟ ଦେଇ ସେ ଅମଳର ମାତା
 ବୀଣା ବସ ବହୁ ଧନ ।

ଅତି ବୀଣା ଗଳ ସରସନ ସର
 ନ ଛାଡ଼ିଲ ନିଶା-ଭସା,
 କେତେ ଦିନ ଆଉ ରହିବ ଲାଗିରେ
 ଧାନ ବରଦେ ମୁଖା ।
 ଭରଦେ ସହ ବିଚିତ୍ତେର ଗର
 ଶେଷରେ ଗମ ପତାଇ,
 ପିତାମାତାଙ୍କର ସାଧ୍ୟ ସାଧନାରେ
 ପତିକୁ ଅରେ ନ ତାହା ।
 ବା ଅତେ ସୁହାରି ବରଦେ ସେ ବେଳି
 ଅଦୃଶ୍ୟ ସୁହାରି,
 ବରଦେ ଠିକ୍ ସହରେ ହୃଦୟେ
 ନିରାଶ-ନିରାଶୀ-ବୀଣା ।
 ବୁଦ୍ଧଗୁଣୀ ପୁଣି ଧନଶ୍ରୀ ହୋଇ
 ଦୁଃଖେ ବୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧାହୁୟ,
 ଅନାଥ ହୋଇଲେ ପତିଶା ଗୁହାରେ
 ଶେଷରେ ମାରି ଅପତ୍ତି ।
 ହୃଦୟ ଶୋକର ଦାରୁଣ ଅଭାବେ
 ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ତାଙ୍କ ଅଶ୍ରୁ,
 ଅଶ୍ରୁ-ସୁଖ-ସୁଖ ରୁଚିଯାନ୍ତେ ବେଳି
 ହୃଦୟ ହୃଦୟ ଦେଲେ ବସ୍ତା ।
 ରକ୍ଷା ମାରି ବରଦେ ଭଦରେ ଚୋଷିରେ
 ଶେଷ ପ୍ରାଣେ ଶାନ୍ତ ନାହିଁ,
 ଭବିଷ୍ୟ ଅଭାବ ମୃତ୍ୟୁ ବିବସନ୍ତ
 ରହିରେ ଭବିଷ୍ୟବେ ତାହା ।
 ଧନ ରେ ସଂସାର, ଅତିଧନ ନ ସେବି
 ଶାନ୍ତ ନ ଧନେ ଶେ ଭାବ,
 ଚୋହର ପ୍ରଭାବେ ପରଦୁଆରେ ସେ
 ବନସ୍ତେ ପାତରେ ହାତ ।
 କି ଅସାଧ୍ୟୀ ତୋର, ଦୃବେ ବରୁ ଦାରୁ
 ଦାରୁକୁ ଅବର ଦୃବ,
 ବାହା ଭାବେ ବହୁ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ, ବାହା
 ଭାବେ ବର୍ମନାସା ଦୃବ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ବିନାଶରେ ମହାମାୟା ରରେ
 ସେନିଗଣ ଭବପାରେ,
 ବାହା ଗଣେ ଦେହ ଶୋକ ବରବାକୁ
 ରହିଲ ନାହିଁ ସଂସାରେ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରବିନ ପାଇ ବରଦେବ ମୃତ୍ୟୁ
 ଦୁଃଖ ଦାରୁଦ୍ରୀରୁ ନାହିଁ,
 ନିରାଇଲ ପ୍ରାଣେ ଦାନ ଶାନ୍ତ-ସୁଧା
 ପାତନା-ଅନଳ ଦାହି ।
 ମୃତ୍ୟୁ ବସନ୍ତର କନ୍ୟା ଅଦ୍ୱିତୀୟ
 ପ୍ରାଣୀ ହୃଦକାୟପଣେ,
 ବିନା ପ୍ରାଣନାରେ ସବଳ ଚନ୍ଦ୍ରାରୁ
 ମୁକ୍ତ ବରଦେବ ଜନେ ।
 ଏଣେ ରହି ଦୃଢ଼ ଅଶ୍ରଦ୍ଧାଶାଳାରେ
 ବରଣ ବୀୟ ଅମିତ,
 ସ୍ୱଲ୍ପବିନ ମଧ୍ୟେ ଦେବ ସେ ବୃତ୍ତେ
 ଅଗ୍ରୀବ ରଣେ ମଜ୍ଜିତ ।

ଚଣ୍ଡାସି କାହାର ନାହିଁ ଭୁଲିକ୍ଷେପ
 ନାହିଁ ଚକେମାତ୍ର ଭୟ,
 ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷ ଦେଇ ପୋଷିଲ ଭବର
 ବଚନ ବର ବଦୟ ।
 ପରେ ଚୋର ବଦ୍ୟା ଅଶ୍ରାବର ମୁକ୍ତ
 ବନ୍ଦୀ ଦେଇ କାରୁଣ୍ୟରେ,
 ଅସ୍ତବୃତ ପାପ ଭୁଲିଯାଇ ଦୃଢ଼
 ଅଦୃଶ୍ୟେ କୃପା ପ୍ରଦାରେ ।
 ନିଶା ଅଭାବରେ ଦୋଇଣ ବିବିଧ
 ଜଟିଳ ସ୍ୱପ୍ନେ ଅଛନ୍ତି,
 ଭୁଞ୍ଜି ବହୁଦୃଶ କଲ ଦୃଢ଼ଭାଗୀ
 ଜୀବ ଯଦି ଭବପାପନ ।
 ଭବର ପାମର ଅସ୍ତବରଣୀର
 ଅବୀର୍ଣ୍ଣ ଅଭ୍ୟୁପମାତ,
 ଅବାଚେ ନବ୍ୟୋଧ ପୋତ ଦେଇ ଦାୟ
 ନିତ ଦ୍ୱାରେ ଶୋଭି ଗାତ ।

ଦ୍ଵିତୀୟା ଚିତ୍ର

ସାବସ୍ତବ ପୁରୁଷ ସାବସ୍ତବ ପ୍ରାଣୀ
 ବିଶ୍ଵମୁଖ ନାମେ ହୃଦୟ—
 ନିବସନ୍ତି, ତାଙ୍କ ରୂପେ ପ୍ରସ୍ତୁତ
 ରୂପସ୍ତବ ମନସିକ ।
 ବହୁ ଶୁଭସୁଖେ ସ୍ଵପ୍ନ ଅବସ୍ଥା
 ସେ ସୌମ୍ୟରୂପ ସଦା,
 ସୁବଚ୍ଚ ବଚିତା— ଶୋଭେ ଅବସ୍ଥା
 ମାତୁରାଶା ଅଙ୍ଗ ଯଥା ।
 ଏକାଧାରେ ହୃଦୟ ବଚ ସୁଶ୍ରୁତ
 ବିପ୍ଳବ ପ୍ରତିଭାବନ୍ତଃ,
 ସଦାବସ୍ଥା, ବାଦୀ ବାଦରଣଠାରୁ
 ବେଦ ବେଦାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।
 ବାମନାବହନ ବାଣୀପୁରାତନ
 ବଲ୍ଲଭାରେ ଚିତ୍ତ ଶୋଧୁ,
 ନୀରବ ସାଧକ ଆସୁପ୍ରବାଶର
 ସ୍ଵଭାବେ ଚିତ୍ତ ବିଶେଷୀ ।
 ରହୁ ପଛେ ପୁଣି ସେତେ ପ୍ରତିଭାରେ
 ମାତ୍ର ସେ ଭୁବନ ନାହିଁ,
 କିନ୍ତେ ତାକୁ ପୁଣି— ପୁରସ୍କାରଦାତ୍ରୀ—
 ପ୍ରବୃତ୍ତ ଦେବ ଦେଶାଦ ।
 ପ୍ରତିଷ୍ଠାକୁ ସେହୁ ନ ଲେଖେ, ପ୍ରତିଷ୍ଠା
 କିମ୍ବା ପଣେ ତାହା ଦାସୀ,
 ସ୍ଵାର୍ଥସେବୀ ସିନା ପ୍ରତିଷ୍ଠାପ୍ରସାସୀ—
 ପ୍ରତିଷ୍ଠା-ବେଦାର ତାଣୀ ।
 ବଲ୍ଲଭା-ବୋଧରୁ ନ ଓହ୍ଲାଇ ହୃଦୟ
 ଶୋଷନ୍ତି ସ୍ତବ୍ଧ ଅମୃତ,
 ବାତେ ପୁଷ୍ପରଜ ପ୍ରାୟ ଶୀତ ତାଙ୍କ
 ଗୌରବେ ଦେଖ ଚନ୍ଦ୍ର ।
 ବିଦ୍ୟା-ବିଚକ୍ଷଣ ଦେହୁ ଲଭିଥିଲେ
 ବିଦ୍ୟାବିଶାସକ ଆଶା,

ଭୁବ୍ଧ ଦେହସ୍ଥରେ ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀ
 ଶୁଣି ତାଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ।
 ତାଙ୍କ ଯୋଗୁ ତାଙ୍କ— ବହୁ ବାଣୀବୀଥେ
 ଦୋଷସ୍ଥର ପରିଣତ,
 ବାଣୀ-ଭ୍ରମରଣ ସ୍ଵରୂପାୟ ତାଙ୍କ
 ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ ସତତ ।
 ପରିମିତ ଭବେ ମାନବ ଜୀବନ
 ମାନବ ଶକ୍ତି ଆବର,
 ମାତ୍ର ତା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସୀମ, ଏ ତତ୍ତ୍ଵ
 ଶାନ୍ତ ସେ ଲୁପ୍ତଭବର ।
 ତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଚପନ୍ତ
 ସଦା ମାତୁରାଣୀ ନାମ,
 ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଦେଶ— ସେବାକୁ ମଣନ୍ତି
 ପୁଣ୍ୟାନ୍ତର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାମ ।
 ଦେଶପ୍ରୀତି ପୁର— ତାଙ୍କୁ ପ୍ରବାଦେ
 ପତିଥିରେ ହୃଦୟ କର,
 ସଦ୍ୟେନ୍ଦ୍ରିୟ ମୃତ ମାତୁରାଣୀ-ପୀଠେ
 ଅସିଥିଲେ ଆସୁବଳ ।
 ତାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ତାତ ମେରୁଦନ୍ତ
 ତାତୀୟ ଶକ୍ତି ସମ୍ଭବ,
 ତାତୀୟ ତାରତ— ଜୀବନ ଆଶେ ସେ
 ମୃତପ୍ରାଣେ ଲବକର ।
 ତାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ସୁଖୁ ପ୍ରାଣର
 ଦାସୀ ଦୀପ୍ତିମୟୀ ଭାଷା,
 ହମେ ହମେ ହୃଦେ ବରିଆଣେ ଭବେ
 ଭଲ-ପ୍ରବନ୍ତ ପୁଣା ।
 ସାହିତ୍ୟ ମହିମା ଅସୀମ, ତା ସମ
 ହୃଦବାସୀ ଦନ୍ତ ନାହିଁ,
 ଭାଷା ଆଶା ବେନ ଲବକକୁ ସିନା
 ଅନ୍ତର ସଦେ ଶାନ୍ତ ।

ବନ୍ୟାରେ ବିଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲେ ତସ ହେବ
 ନ ଥିଲେ ସେ ଧନଦାନ,
 ସବୁ ଶାଖାରେ ନିର୍ଜନ ସତାଣେ
 ବାହୁଁଛୁ ସମାପେ ସ୍ଥାନ ।
 ଆଉ ଆନ, ହେଲେ ଅର୍ଥହୀନ ନିଜ
 ପରିବାରେ ଅନାଦୁର,
 ନିର୍ଜନ ମାନବ କାବନରେ ହାସ୍ତ
 ଆଉ ସୁଜା କାବନୁର ।
 ବାଣୀସୁତ ପକ୍ଷେ ଅପ୍ରବେଶୀ ସିନା
 ପ୍ରାଚୁର ଧନ ଭବନ,
 ଅବାସର ହାର ସେ ଗର ପଶିବେ
 ସଞ୍ଚିତ ନିସର୍ଗ ଧନ ।
 ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପ୍ରତି ନାହିଁ ଏ ବାଳରେ
 ସୁଦୃଢ଼ ଅନୁରୁଣୀ,
 ଚତୁର୍ଥୀ-ହାଟେ ଦଶମୁଦ୍ରା ଏବେ
 ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଭାଗ୍ୟାନୁରୀ ।
 ଯେ କିନ୍ତୁ ଗଣିତ ଶୁଣିବାଣୀ-ମାତା
 ସଂସ୍କୃତର ଅବନତି,
 ସେଦିନୁ ନିରୁଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତକୁତର
 ଗୌରବର ଉଦବତୀ ।
 ଶୋକାଭାସି ଥିଲୁ ଯା ପଛେ ଭଲତ
 ସୁଯ୍ୟ ପଛେ ଯଥା ବିନ,
 ଏକାକେ ସେ ଦେଶ ଅବାଦ ନଗଣୀ
 ଭବଦୃଷ୍ଟି ଶ୍ରୀହୀନ ।
 ଅତି ମାତୃବାଣୀ ସୁଜା ବଢ଼ି ଅର୍ଥୋ
 ତିନିରେ ତା ଅଭିଶାପ,
 ଦୁଇରେ ଅଭାବେ ହୃଦରେ ସ୍ୱର୍ଗ
 କାବୀସ୍ତ୍ର ଚିନ୍ତାବଳାପ ।
 ବୀବହୀନୀ ଭାଷା— ସୁତୋ ପଣି ସୁଜା
 ବହୁଦୟ ଅବନତି,
 ଚକ୍ରପାଣି ଏବେ ତମାବାର ମିଶ୍ର
 ଅଭୁତ ଭାଷା ସର୍ବନା ।

ଶାଣ୍ଠି ଭାଷା-ସୃଷ୍ଟି ମିଶି ଯାଉଅଛି
 ହମେ ଗୁଣି ଗୁଣି ଶାବ,
 ବହୁତ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ମିଶାଇଲେ ନୀର
 ନଷ୍ଟ ହୁଏ ସିନା ସ୍ୱାଦ ।
 ନୁହେଁ ସୁଗର ନୁହେଁନା ବିଏ
 ପୁରୁଷେ ବେଦ ମୋଡ଼,
 ନୁହେଁନା ମୋଡ଼େ ଅଭିଷେ ନିଜର
 ନିଜସ୍ୱ ଯାଉଛି ପୋଡ଼ ।
 ଶକ୍ତି ହେଉଅଛି ତନନୀ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗେ
 ଅଭବାର ରକ୍ଷ ରକ୍ଷ,
 ଅଭବାର ଭାରେ ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ତାର
 ସେ ଅବସ୍ଥା ନାହିଁ ରକ୍ଷା ।
 ସୁଭାବ ସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗ ବଡ଼ ଭୁଜ
 ଅଭବାରର ମହିମା,
 କାବିବିଏ ସିନା ଅଭବାରଗୁଣି
 ସୁନ୍ଦରର ସୁନ୍ଦରୀ ।
 ପୈତୃକ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭୁସମ୍ପତ୍ତି ପତେ
 ନିର୍ଭର କାବନ ହିତ,
 ସୁଖ ଦୁଃଖ ସହି ତଳାଭାସିଥିଲେ
 ସନ୍ତୋଷେ ପ୍ରାଣ-ବନ୍ଧିତ ।
 ଶାନ୍ତିରେ କାବନ ଯାପିବାକୁ ଇଚ୍ଛା
 ବଲେହେଁ ନ ମିଳେ ଶାନ୍ତି,
 ବହୁଧ ଚକ୍ଷୁରେ ବରେ ବଚନ
 ପ୍ରବୃତ୍ତ ମୋହନ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
 ଭସିବାସୁ ନାମେ ତାହାଙ୍କ ଗୁଣିଣୀ
 ସୁଖନା-ଭଦ୍ରାଜ ସୁର,
 ସୁନ୍ଦରୀ-ସୁଷ୍ମରେ ଅନୁପମା ବାଳା
 ନିଜେ ନିଜ ସମଭୁର ।
 ବୋଲନ୍ତି ସବେ ଗୋଟିଏ ତାହାଙ୍କେ
 ରକ୍ତର ତାହୁଁ ବରଷି,
 ସୁନ୍ଦରୀ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗୁଣି ବାଳାମଣି
 ଅସୁର ସୁରର ଶତୀ ।

ଗୁଣାଭାବେ ମାନ୍ଦ ସେ ରୁପ ସମୀପ
 ଦିଶେ ନାହିଁ ଭଲୁକାରୁ,
 ହେଲ ନ ଭଗାଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ମୁଖେ
 ଶାନ୍ତି ରଙ୍ଗେ ଦେଖି ଲଭ ।
 ଭଦ୍ରଶ୍ରୀ-ମୁକୁଟ— ଭୁଷା ଭଜିତାରୁ
 ଗାତ ବଳଦୁରେ ପଟ,
 ରୁପଟି ମଧୁର ମାନ୍ଦ ରସନାଟି
 କୁଳାଦୁକ ବଳ ବଟୁ ।
 ଶିକ୍ଷିତ ଭାଗ୍ୟରେ ଅଶିକ୍ଷିତା ପତ୍ନୀ
 ଅକୃଷ୍ଣର ଦୃଷ୍ଟିକଟା,
 ଅଥବା ବଧୂର ପରିହାସ ବଧୂ
 ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧା ମର୍ମପଟା ।
 ବରୁଣ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦେହୁ ସେ ଦମ୍ଭ—
 ମତ ସଦା ଅପ୍ରସନ୍ନ,
 ମିଶ୍ରସ୍ତର ନାହିଁ ପରସ୍ପର ପ୍ରାଣ
 ସଞ୍ଜେ ଦେଇ ସେସନ ।
 ବଶୁମୁର ଭାଗ୍ୟେ କି ପାପେ ଏ ଶାସ୍ତି
 ବହୁରେ ବଶୁବରା,
 ଦେଉଁ ଦୁଃଖ ଚକ୍ର ସରଳ ରସାଳେ
 ଛନ୍ଦିତ ବଶୁବୀ ରଜା ।
 ଅନଳରୁପିଣୀ ବଳୁର ଭାଗ୍ୟରେ
 ବଳରାଜ ବଳାଦୁକ,
 ଏ ସଂଯୋଗ ସିନା ଭଗସ୍ତ୍ର ନୀତି
 ଏହାହିଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ।
 ଦେବେ ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଦେବେ ମଧୁମୟ
 ମିଳନ ଦେନ ସୁପାତେ,
 ଏ ବରାଣ ବଧୂ ନାହିଁ କି ନିବଳ
 ବଧାବା ବଧାନ-ଶାସ୍ତ୍ର ।
 କପାଳ ବଧାବା ସୁପାତେ ଅପାତୀ
 ଶକ୍ତି ବା ସାଧନ ଦାୟ,
 ଦୋଷର ସହଚ ମିଶାଇରେ ଅଶି
 ମିଶିବ କି ବୁଦ୍ଧି ବାୟ ।

ଅସଙ୍ଗତ ଏହି ସଂଯୋଗ ଦୋଷରୁ
 ଭଦ୍ରର ଅଶାନ୍ତି-ଧୂର,
 ଦୃଢ଼ତର ସୁଶ୍ରୀ ବବାଦ ବଳନ
 ଶାନ୍ତି ନମେ ଦୃଢ଼ ।
 ଦୁନା ଦେହପତ୍ର ଏହି ଦୋଷେ ସିନା
 ଦେବେ ଦେବେ ସୁନାଭର,
 ଦେବେ ସେବକର ଦାମତୀ ଜୀବନ
 ଦେହରୁ ବାଧି ଅବର ।
 ଦେବେ ଚୁକ୍ର-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଭୈରବ ଭୌରବେ
 ଦେହପତ୍ର ପରିଶେଷ,
 ଅଭାଗୀ ଦୋଷରେ ପଶିମ ଶନ ସେ
 ଅଶୁଭ ଅର୍ପଣ ନିସ୍ୱତ ।
 ଦେବେ ଦେବେ ଦାୟ ନାୟ ଶିକ୍ଷିତା
 ଭୂଟିପିତ ଭଗସ୍ତ୍ର,
 ସେବେ ଦେବେ, ଦେବେ ଦେବେ ଶୋଭାମଳ
 ଧରୁ ଦେବ ଦେବେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ।
 ସେ ଦେବେ ବଦୁଶୀ— ସୀତାସାବିତ୍ରୀବି
 ବରେ ଭକ୍ତି ଆଶ୍ରୟନା,
 କି ଅଶ୍ରୁଣୀ ଅହୋ ! ସେ ଦେବେ କି ପାପେ
 ଏବେ ନାୟଶିକ୍ଷା ମନା ।
 ଦୋଷଦେ ନାୟ ସୀତାସାବିତ୍ରୀବି
 ପର ସେବେ ସଶ-ଦୂର୍ଣ୍ଣ,
 ବାହୁକ ଆସିବ ଦେବେ ଏ ଭାରତେ
 ସୀତାସାବିତ୍ରୀବି ସୁର ।
 ନାୟଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ରକ୍ତବ ସମାଜ
 ସେବେ ବାଜ ଭବାସୀନ,
 ଦେବେ ବାଜୟାଏ ଧୂବ ସେ ଦୃଢ଼
 ଦୋର ବାମଦୁଷ୍ଟଦାନ ।
 ବାମଦୁଷ୍ଟଦାନ ବାମଦୁଷ୍ଟଦାନ
 ବାମଦୁଷ୍ଟଦାନ ଦୋର,
 ଦେବେ ବାଜ ଧୂବ ନିଷ୍ଠେନ ନିଷ୍ଠେନ
 ଦୂର୍ଣ୍ଣତ-ସେବେ ସେବା ।

ଅସାଧ ସମାଜ ଦେଖି ଦେଖି ନାହିଁ
 ଘୋର ଅବନତି ସ୍ୱରୁ,
 କି କରବ ସେ ତ ବସୁଧି ପବସୁ
 ଅସି ବୁଦ୍ଧ ପିଏ ବୁଧ ।
 ପୂଜା ଚରସ୍ତାରେ ପ୍ରତିଭାଷା ନାହିଁ
 ଯେ ଦେଶ ନାଶକ ହୁଣ୍ଡେ,
 ଟେକନ୍ତି ତାଙ୍କର ବଂଶଧାରଣୀଏ
 ଶକ୍ତି ଏବେ ପୂଜା ମୁଣ୍ଡେ ।
 ଗୁରୁଜନଙ୍କର ଅତୀତତା ଅତୀ
 ଯୁଗେ ଯେହୁ ଅବୁଦ୍ଧ,
 ଲଜନ୍ତି ସେ ନାଶ କରବାକୁ ଏବେ
 ଗୁରୁଜନେ ଅତୀତତା ।
 ଫୁଟୁଥିବା ଯେଉଁ ସରେ ସୁରୁତର
 କମଳ ଫୁଲମୟ,
 ସେହି ସରେ ଏବେ ଫୁଟୁଅଛି ଦାସ
 ନିର୍ଗନ୍ଧ ପାଣିଶିଳ୍ପ ।
 ବିଦ୍ୟା ଉପାଳ୍ପନେ ନାଶ ସୁରୁଷକ
 ଅଛି ସମ ଅଧିକାର,
 ନ ପାଳେ ଏ ସତୀ ଯେ ସମାଜ, ତାକୁ
 ଦୂରୁ ବୋଟି ନମସ୍କାର ।
 ବାଧା ଦେଇ ନାଶ-ଶିକ୍ଷାରେ ସମାଜ
 ଅମଳି ଅସି ଅଶେଷ,
 ଘୋର ଅତିକାର ପରତପ୍ତ କିଏ
 ନିଜେ କାଟି ନିଜ ଜିବ ।
 ଅତୀତର ପାଇଁ ଉନ୍ନତାସ ସଦା
 କରେ ପତି କତି ଅଳ୍ପ,
 ଲଜ୍ଜା ପ୍ରତିପୁଣେ ସତ କରେ ପତି
 ଗାଳି ସଙ୍ଗେ କରେ କତି ।
 ଯାହାର ଯା ଦେଶେ ବିଦାସ ସାମନ୍ତୀ
 ବଳାଏ ଚଢ଼ିତ ମନ,

ନାହିଁ ପାଏ ବାଧା ମନୋରଥ ସତେ
 ଦ୍ୱାରେ ନାହିଁ ଯେଣୁ ଧନ ।
 ପ୍ରତି ନିଶ୍ଚୟରେ ବସୁଧାଏ ବାମା
 ଅଭାବର ଅନୁରୁତ,
 ଯେତେ ଅଭାବ ମଣେ ସେ କେତେକ
 ଅଭାବ ଇଚ୍ଛା କିପୁଣେ ।
 ବୁଦ୍ଧ ସୁପ୍ର ଶିଶୁ ସଦାଶ ଅଭାବ
 ତାହାକୁ ଦେଲେ ଦେବାଇ,
 ଲଗାଏ ଚଢ଼ିତ, ଅର୍ପିବୁଣ୍ଡେ ଅର୍ପି
 ଲଗାଇଲେ ରକ୍ଷା କାହିଁ ।
 ଆବେଶ ସ୍ୱଳ୍ପେ ଚର୍ଚ୍ଚନ ଗର୍ଭନ—
 ଅସୁ ଅଭାବେ ଅଗାର,
 ମୌନ ଅସ୍ତ୍ର ହିତ କରନ୍ତି ସତେ
 ସେ ଅସୁ ପ୍ରତିପଦାର ।
 ଅସୁ ଅସୁତା କର୍ଣ୍ଣଦାହୀ ଦେଲେ
 ଅବତାର ବାଣୀ-ବାଣ,
 ଦ୍ୱାଶ-ନିଶ୍ଚାସ ଛାଡ଼ି ହିତମଣି
 କେତେକ ଶରେ ସେ ସ୍ଥାନ ।
 ବାହାରେ ଶୀତଳ ଆନ୍ତ ବଶୁଧର
 ଗୁଡ଼େ ସରେ କଦାଚନ,
 ନିସ୍ତ୍ରାସତା-ସିନ୍ଧୁ ମନ୍ତ୍ର ଲାଗି ଉଠେ
 ରମଣୀବତ୍ତ ଗର୍ଭନ ।
 ବୃଦ୍ଧ ଲବରକୁ ପଶିବାକୁ ଉପେ
 ଅଭାସ ବାଦ ଅଙ୍ଗ,
 ବାସୁଣୀ ଗୁମ୍ଫାରେ ପଶିବାକୁ ଯେହେ
 ଅଶକ୍ତ କରେ କୁରଙ୍ଗ ।
 ନିରୁଦେ ଭାବନ୍ତି ମହତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ଭାବ
 କଥା ଏ ତ କହୁ ନାହିଁ,
 ଏହାଲଗି ଲଜେ ସମାଜରେ ମୁଖ
 ପାଲୁ ନାହିଁ ମୁଁ ଦେଖାଇ ।

ଅନୁଶୋଭନାରେ ତ ଫଳ, ତ ଫଳ
 ବିଫଳ ସେ ସ୍ଥୁଳ ଧର,
 ନିଜ ଭାଗ୍ୟଭୁକ୍ତି ନିଜ ହାତେ ମୁକ୍ତି
 ଦେଇଛୁ ତ ଚାହୁଁ କର ।
 ବର୍ତ୍ତମାନ ନଷ୍ଟ, ଭାବୀ ଅନିଷ୍ଟିତ—
 ସବେତେ ଦେବ ତାଳତ,
 ତଏ ବା ଶୁଣିବ ଜୀବନର ଗୁପ୍ତ
 ବରୁଣ-ବସନ୍ତ-ଗୀତ ।
 ଦୋଳପୁରେ ଚର— କୁମାର, ନୋହୁ ମୁଁ
 ବକାବୁ-ବନ୍ଧନେ ବନ୍ଧା,
 ଅଶ୍ରୁ ପାତ୍ର ଶାନ୍ତ — ଶିଶିବର ପୁଣି—
 ଶାମୁଣୀ ଅବଦାନନା ।
 ଭ୍ରାନ୍ତମେହେ ପତି ନର-ଜୀବନର
 ମୁକମଳ ଗରୁ ବୁଧ
 ଲଳସା-ସାଗର— ଭୀମ ଭବିଷ୍ୟରେ
 ଗୁରୁ ଚର ଗରୁ ବୁଧ ।
 ଦେଉଁ ପାପେ ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁରେ ମୋ ଭାଗ୍ୟୀ
 ଏବେ ଅବଦ୍ୟାସ ପୁଣି,
 ତାକୁ କଣା ତପା ଛନ୍ଦିରେ ତନ୍ତରେ
 ଭସଣା ବାତ ନାଗୁଣୀ ।
 ଦରଦର ବର ପତ୍ନୀପ୍ରୀତି ପିନା
 ପତ୍ନୀକ୍ତି ବିପଦେ ମଲ୍ଲୀ,
 ମାନ୍ଦ୍ର ଏ ମୁଗର ବଚସପସର
 ଦେଇ ମୋ ଜୀବନଦୁଲ୍ଲୀ ।
 ତାହା ଭର ପତ୍ନୀ ମୋ ଭାଗ୍ୟୀ, ମୋ ଭର—
 ଦୀନପତି ଭାଗ୍ୟୀ ତାର,
 ଦେଉଁ ପୁଣି ଫଳେ ବନ୍ଧୁପୁରେ ବନ୍ଧୁ
 ଏ ଦାରୁଣ ପୁରୁଷାର ।
 ଭାବପାଲୁ ନାହିଁ ଉପତାପ ଭାଗ୍ୟୀ
 ତ ଦେବ ଅନ୍ତମ ଗର,
 ଗର ଭବଦେଶ ଗର ଶାମୁଣୀ
 ପଶୁତା ଭବେ ତା ବର ।

ସଦୃଶ ଦର୍ଶଣେ ସୈବତନୀ ଦେବୀ
 ଦେବ ତ ଭବଭଣୀକା,
 ନ ହୁଏ ବୋମଳ ସରଳ ପିଠିନେ
 ସୁଭାବ-ବଠିନ ଶିଖା ।
 ଭୂଆସୁଣୀ ଦୋଳ ସ୍ବାଧୀନା ପରାଏ
 ବୁଦ୍ଧବ ଦୋଳ ଅବାଧୀ,
 ବନ୍ଧୁରେ ଏ ବଥା ବସିବ ସେ ବାଦି
 ସପ୍ତସ୍ବରୁଷବ ଶ୍ରୀକ ।
 ସବୁ ବିଦ ଭାଙ୍ଗି ପାପୀସୁଧୀ ଭୂର
 ବର ମୋ ଭରବରଣା,
 ଏ ଭରାରେ ଅର ଅନ୍ତ ତ ବୁଝିତ
 ଭବିତବୀକୁ ତା' କଣା ।
 ବୁଦ୍ଧବିନ ମରି ଅସି ଭବେ ମୁଣୀ
 ବାନ୍ଧୁ ହୁ ବେଦେ ଭରସା,
 ବୁଦ୍ଧବର ସମ୍ପଦ ଲଭି ନ ମେଣ୍ଟିବ
 ବୁଦ୍ଧବାର ବୁଦ୍ଧତାପା ।
 ବୁଦ୍ଧବିନ ଯାଉ ଅସ୍ତ୍ରୁର ସେ ତପା
 ଦିଏ ଅପରକୁ ଶାନ୍ତା,
 ଶେଷ ଶୟା ଯାଉ ଅନଳ-ବୋମଳ—
 ଶେଷେ ତପା ତାର ଜୀବା ।
 ରକ୍ତମାଂସେ ଗଡ଼ା ଦେବ ଦୋଳପିବ
 ଦୁଃଖିନେ ପତି ବଦର,
 ତ ଭ୍ରାନ୍ତ ମନବ, ଲଜ୍ଜେ ତାକୁ ରହେ
 ବରବାକୁ ଅବଦର ।
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ରତନ, ମଣି, ମୁଦ୍ରା ମାଟି
 ମାନବ ଶରୀର-ମାଟି,
 ମାଟିକୁ ମାଟିରେ ବନଶ୍ରୀରେ ବନ୍ଧୁ
 ଦେଉଁ ଶୋଭା ପରପାଟୀ ।
 ଧନୀ ଏ ସଂସାର ଧନୀ ତାର ମୋହ
 ଦରଦିଏ ବୁଦ୍ଧି ବଣା,
 ଧୁଳ ମାଟି ପାଇଁ ଲବିଅଛୁ ବେତେ
 ଦେଖ ହୁଁସା ବଟା ଦୁଷା ।

କଳ୍ପଲକ୍ଷ୍ମୀ ଶ୍ରୀ ଧାର୍ମିକ ମାନବ
 ମୁକୁତାମୁଖେ ଦୋଳ ଲୋଳ,
 ଶୁଶାଳ-ପଥରେ ତାରୁ ତାରୁ ଶ୍ରୀ
 ପଥ ମଧ୍ୟ ଏବେ ଗୋଳ ।
 ପରଶାମୟ ଯାକୁ ମିଶିବାକୁ ଦେବ
 ମାଟିରେ ଅବଶୀ କିନ୍ତୁ,
 ଭବ-ଦାଢ଼ି ଶ୍ରୀ ଏବେ ଅଭିମାନ
 ମାୟା-ପାପ ସେ ଶ୍ରୀ ।
 ମରଦା ସଦାଶିବ ଅସିଅଛି ଯେବେ
 ମୁଖି ଧର ଏ ସଂସାର,
 କି ଅଶ୍ରୁ ଯେବେ ମୁକୁତାକୁ ଭୁଲିଛି
 କେଉଁ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଦୂରଗାରେ ।
 ସତୀ ରମଣୀଏ ନ ବଦନ୍ତ ଦେବେ
 ପାଣିବ ଭୁଞ୍ଜ ଲାବ,
 ଶାନ୍ତି ପ୍ରୀତି ମେଣି ଦୟାକୁ ମଣନ୍ତି
 ଅପାଣିକ ଅଳଙ୍କାର ।
 ସତୀ ଅଳଙ୍କାର ପତି, ରବିବିଶ୍ଵ
 ଚମତକା ବରଦ୍ଵାରା,
 ସ୍ତୋତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଅବଦି ପ୍ରଦାତ
 ଅମର ଭୁଞ୍ଜ ବୁଝା ।
 ଅପଣା ସଦାଶିବ ବାବୁ କି ଅଭାବ
 ପର ପାଇଁ ଏକା ଶ୍ରୀ,
 ଯଦା ଲାଗି ଶ୍ରୀ ତାଳ ଦେଉଛି ସେ
 ଜୀବନେ ଦାରୁଣ ଚିତା ।
 ଦେ ପ୍ରଭୁ ପ୍ରାଣର ବ୍ୟାକୁଳ ଭାଷାରେ
 ଜଣାଉଛି ବାବୁମାର,
 ଭାବଜଳେ ଦାସେ ବିଦାଦେ ନ ଛାଡ଼ି
 ବରଦ ଚରଦ୍ଵାର ।
 ନ ପ୍ରଦ ଅସାର ସଂସାର ଜଣାଇ
 ନ ପ୍ରଦ ଭାବନା ଅନୀ,
 ବେଶସେବା ବ୍ରତେ ନିର୍ବିଶ୍ଵ ସତେ
 ରବ ଦୋଳ ଦେବ ଧନୀ ।

ପଠାଇଲ ଦେବେ ପଠାଅ ଏକାକୀ
 ନେବା ଦେବେ ଏକା ନିଅ,
 ମନ୍ଦିରେ ଦେବେଟା ଦିନ ପାଇଁ ଶ୍ରୀ
 ଶାନ୍ତି ଅଶ୍ରୁ ଦିବୀୟ ।
 ଏକାକୀ ପିନା ମନୋରଥ-ପଥେ
 ପରମ ସାଦା ସମ୍ଭବ,
 ଏକାକୀର ନାହିଁ ବନ୍ଧନ, ସୁଖରେ
 ସ୍ଵାଧୀନ ସେବ ଦେବକ ।
 ଶାନ୍ତି-ସୁଖୀ ଗଙ୍ଗା— ଅନୁତ ପ୍ରଦାତ
 ବଦେ ଏକାକୀର ପ୍ରାଣେ,
 ଏକାକୀ ଶେ ଶ୍ରୀ ସୁଖ ଭୁଞ୍ଜି ତାହା—
 ମୁକୁତା ସେବ ଏକା ଜାଣେ ।
 ଦିନେ ଭଗବାନ ବାସର-ବାଦିବୀ
 ସ୍ଵାମୀ ସନ୍ନିଧାନେ ଯାଇ,
 ଜଣାଇଲ ସେବ ମୁକୁତା ଶ୍ରୀମାତେ
 ଯଦା ଦେଖିଯିବା ପାଇଁ ।
 ଭୁଞ୍ଜରେ ଦ୍ଵିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବରଦେ
 ଅବଦା ପ୍ରଦାତେ ଚିତ,
 ବୀର୍ଯ୍ୟ ଅପବାଦ ପରଦାସ ପଦେ
 ଦେବ କି ତୁ ଜଣାଣିଲ ।
 ଭବର ନାଶକ ସଙ୍ଗ ମେଳେ ପତି
 ଦେବୁଣି ତୁହି ଭବର,
 ଚୁକ୍ତିଶୀ ଲକ୍ଷଣ ସେବ ନିନ୍ଦା ଭୟ
 ନାହିଁ ତ ତଳେ ଗୋଦୁର ।
 କିଛି ମାତ୍ର ପ୍ରତି— ବାଣୀ ନ ଭାବର
 ଭଗବାନ ବୋପଦରେ,
 ଶର ପଦେସେସେ ବୃଦ୍ଧ ବାହାରି
 ରୁଷିରସ ବାସରରେ ।
 ବହୁ ବିପଦର ଚୁକ୍ତିବାଣୀ ଭାବ
 ବଦିରେ ନିଜେ ସବଦ,
 ଭାବରେ ମୋ ବନା ଦେ ଭୁଞ୍ଜିବ ଏକା
 ମୋର ଭାବିତେ ଫଳ ।

ଜାଣି ଜାଣି ମୁହଁ ତାଳ ଦେଇ ଟିପି
 ପ୍ରଚଣ୍ଡା ପଲ୍ଲୀ ପୁଅ,
 ଫିଟାଇ ଦେଇ ମୁଁ ନିଜ ହାତେ ନିଜ
 ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ବଳ ଭସ୍ମ ।
 ବାହାରେ ଶୀତଳ ସୌମ୍ୟ ମୁଣି ଯଥା
 କୁସୁମନାଭା ଲଳିତା,
 ପ୍ରତି ଲେମ୍ବୁ-କୃପେ ଭୁବ୍ୟୁତ ମାତ୍ର
 ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ ପାଦକଣିକା ।
 ବୁଦ୍ଧାସାବ ପ୍ରିୟ— ଶିଷ୍ୟା, ଅଗ୍ନିଶିଖା
 ଯଥା ଚକ୍ରମଳ ଶିଖା,
 ସାମାନ୍ୟ ଶରଣେ କୋଟି ଅଗ୍ନିକଣା
 ଭଗାରେ ଏ ଲୁଣ୍ଠଶୀଳ ।
 ଯାଇ ପଛେ ଲୁଣ୍ଠି ଦେଉ ଯୋର ବସ୍ତ୍ର
 ଧରୁ ପଛେ ହୋଧଭାବ,
 ଅଶାନ୍ତ ଗୁଡ଼େ ମୋ ଶାନ୍ତି ବିରାଜିବ
 ଏକକି ଯଥେଷ୍ଟ ଭାବ ।
 ତର ଅନିକାରେ ନାଚିବ ଚନ୍ଦ୍ରିକା
 ନିଶିତ ସୁଷମାକର,
 ତର ହାହାପୂର୍ଣ୍ଣ ନର୍ତ୍ତ ଦେବ ସ୍ଵର୍ଗ,
 ଅସୁନ୍ଦର ସୁସୁନ୍ଦର ।
 ଅଚରନ୍ତ ଶ୍ରମେ କଷ୍ଟସୁରକର
 ଦେଇ ସ୍ଵାସ୍ଥୀଭାବ ନୟନ,
 ଅଭାବିନ ମଧ୍ୟେ ଶୟାଶ୍ରୟୀ ଦେଲେ
 ଦାରୁଣ କ୍ରୁର ଅନୟନ ।
 ଚକ୍ରସ୍ଥା ଅଭାବେ ବୁଲି ଲଭୁ ବ୍ୟାଧି
 ତେଜନା ଦେଇ ଶରଣ,
 ଶେଷ ବିନ ଜାଣି ଶରଣ ପିତୃରୁ
 ପ୍ରାଣ-ପକ୍ଷୀ ଗଲ ଭଜ ।
 ଚକେବର-ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରାଣ ତାର ମୃତ୍ୟୁ
 ଦଣ୍ଡଦେ ଦେଇ ଶ୍ରଦ୍ଧାଭା,
 ଚକ୍ରବିନ ଶାଢ଼ି ଚକ୍ରଦେଇ ବସେ
 ସଂସାର-ହାତାରୁ ଚାଡ଼ ।

ଯଥାବାଚେ ମିତ୍ର ଭାବ-ପରିଚୟେ
 ବିହରେ ଶବ-ସହାୟ,
 ବହୁବର୍ଷ ପୁଷ୍ପ ଦେବ ଦୋରାଗଲ
 ଯାମନାଦେ ହାରାଗାର ।
 ପିତୃବୃଦ୍ଧ ବାହା ପାଇ ଭଗ୍ନତାପ
 ଦେଇ ଆସି ଭଗନୀତ,
 କାରୁଣ୍ୟବଦ୍ଧିନ ନିରାଶ୍ରୁ ବିକାସେ
 ଚୌଦ୍ଦିଗେ କଲ ଧୂଳିତ ।
 ଶୁଭ୍ରଶୋକେ ସ୍ଵରୁ— ସୁଖେ ଶୁଣିଯାଏ
 ନେନ-ଭସ୍ମ ଅଶ୍ରୁ ଧାସ,
 ଲଙ୍ଘିତୁ ଅଭାସେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଚନ୍ଦ୍ରାଟି
 ଅଶ୍ରୁଧର ଭଗ୍ନତାପ ।
 ମୁଖେ ନେନେ ତାର ଶୋକ ଚକ୍ର ବିନ୍ଦୁ
 ଯାଇଥିଲା ନାହିଁ ଦେଖା,
 ବଧୂରୀ ଅଧରେ ଭାସି ଭଞ୍ଜସ୍ଵର
 ସନ୍ତୋଷର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣରେଖା ।
 ବାହ୍ୟେ ଛଦ୍ମଶୋକ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ଦୁଷ୍ଟା
 ଭାବୁଥିବ ଏହା ସିନା —
 ବୈଧବ୍ୟ ମୋହର ସୌଭାଗ୍ୟ ବ୍ୟାପା
 ତର ଯା' ଦେଇ ସ୍ଵାଧୀନା ।
 ତୀର୍ଥ ବ୍ରତ କରୁ ବୁଦ୍ଧିବ ଏଶିକ
 ନାହିଁ ଆଉ ଦକ୍ଷତ,
 ଯାହାପଦ ଦେଖି ହୀନ ନାଶ କଲ
 କରୁ ସଦା ସାଧନ ।
 ସମାଧି ଅନ୍ତୋଷ୍ଠ— ଶ୍ରାବ, ବିପ୍ରବାଚା—
 ଗାନ୍ଧବ ଶାସ୍ତ୍ର-ବ୍ୟାଧ,
 ସ୍ଵର୍ଗେ ସ୍ଵର୍ଗୀକ ମଙ୍ଗଳ ଭକ୍ତେଶୀ
 କଲ ଯଥାଶକ୍ତି ଦାନ ।
 କଥା ପଦକରୁ ଦେବଦେବ ବଞ୍ଚିତ
 ଦେହାନ୍ତେ ଚରଣାର୍ଦ୍ଧନା,
 ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ସିନା ଏ ଭକ୍ତି ସମ୍ପାଦ
 ଶାଢ଼ି ମିଥ୍ୟା ପ୍ରବଞ୍ଚନା ।

ଏଥୁଅନ୍ତେ ସୁଖ— ଦୁଃଖ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ
ଗରୁ ନମେ ଦିନ ବିତ,
ପ୍ରତିପଦେ ଦେଖି କୁସୁପ୍ତ ବ୍ୟାଧି
ଗଣିଲି ବସନ ଭାଷି ।
ପତିତୋଡ଼ ପାପ ରୁଦ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି
ବରଦ ଆସୁପ୍ରବାଣ,
ସୁରସ୍ତ୍ର ଚାଣୁର ସବୁ ଆରମ୍ଭିଲ
ବିବିଧାଳ ଅଟ୍ଟହାସ ।
ଦେଖିଲି ଥରେ ଯେ ସୁପନ ଏସନ,—
ଅବସ୍ଥାତ ଏବ ସୁଦା,
ବେଦଣ ଅଭୁତ ସୁଦା ଗାଦି ଶେ
ଶଯ୍ୟା ଶାଖେ ବେଗୁ ଉଦା ।
ଚାଳିବୁଣ ଚିଣି ବସନ୍ତ ଅଦୃଶ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବଜ୍ର ବାନ୍ତି,
ପ୍ରଥମ ଦର୍ଶନେ— ଉପୁତେ ମାନସେ
ଭୁଜ ଶିରସୁଡ଼ା ଭାନ୍ତି ।
ରକ୍ତ ପରାକର୍ଷ ରକ୍ତ ଶିରସୁଣ
ରକ୍ତବସୁ-ପରାକର୍ଷ,
ଅରୁଣେ ପ୍ରାୟ ନେତ୍ର-କୁଣ୍ଡେ ନେତ୍ର—
ଗୋରୁ ବଂଶେ କୁଣ୍ଡଳ ।
ଘନ ବସୁ ଶୁଣି ଅନ୍ତରାଳ ମୁନ
ବିଶୁଦ୍ଧ ଅସ୍ତ୍ରପୁର,
ନିବିଡ଼ ଶୈବାଳ— ତାଲ ମଧ୍ୟେ କିବା
କୁହାଣ୍ଡିତ ରାଜିବର ।
ଉପାୟକୁ ସେ ଘେନି ରକ୍ତଗର
ବଚନ କହୁ ନ ଭାଷି,
ଅମାତ୍ୟସା ପୁଣି ଆସୁବୁଦ୍ଧ ପର
ତୋଷା ଦ୍ରାଘୀ ଶୌର୍ଯ୍ୟମାୟୀ ।
ହମେ ଉଠି ଉଦ୍ଧୃତ ଚା'ଉଦ୍ଧୃତ ଚା'ଉଦ୍ଧୃତ
ଦେଇ ଚାପରେବେ ଯାଇ,
ହସିଲେ ତାପୁଏ ବହୁତ ବୃଷ୍ଟିରେ
ଉପାୟ ମୁଖ ଚାହିଁ ।

ଅପରୁ ଦେଖି ଦେଖାଇଲୁ ଦୁଃଖ
ଅନ୍ତର ନିର୍ଦ୍ଦେଶେ ଠାଉ,
ଦେଖ ଦେଖ ଏହି ଆସେ ଅଧୋଦେଶ
ସ୍ୱାମି-ବିଶାଳନୀ ନାୟ ।
ଦେଖ ଅବା ଭାଷା ନ ପାଇ ଶୋକଣ
ନୀରବେ ବସୁ ଉଦ୍ଧୃତ,
ଭାଷାନ୍ତରୀ ଗାୟ ବିଏ ସିନା ପ୍ରାଣେ
ଅସଦା ଚାନ୍ତି ଯାତନା !
ଦୈଶାନ୍ୟ ଶୟଳ ବଳ ବାଧ୍ୟ ସିନା
ଅଶାନ୍ତର ଶୁଭସୁଦ୍ଧ,
ବଜ୍ରଠାରୁ ବଳ ନୁହେଁ ତ ଭୀଷଣ
ଆରେପୁ ମୌନ ବିଭୁ ।
ବହୁ ଉଦ୍ଧୃତ ଉଠି ରାସପୁର ଦେଇ
ଯାଇ ସତୀସୁଗ ବଳ,
ସୁଷ୍ଟ-ସିଂହାସନେ ଅଧୁର୍ବତା ବଳ
ଦେବୀରୁଣା ବହୁ ସତୀ ।
ଉଦ୍ଧୃତକୃତ ଦେଖି ସତୀବୁଦ୍ଧ
ବୋପ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶୃଙ୍ଖାଭରେ,
ଅବନତମୁଖୀ ଦୋଇ ଅନ୍ତାଦିରେ
ନେତ୍ରକୁଣ୍ଡେ ବେନି ବରେ ।
ଚାରିଶାସ ବେଳ ଦେଲେ କୁହାକୁହି
ଦାରୁଣ ଶେବେ ଦାକୁଳେ,
କଳିରେ ଏଭଳ ବଳବନ୍ତୀ ଦାୟ
ଆମ୍ଭର ପବନ କୁଳେ ।
ଦାମ୍ଭ ଅଭିଶାପେ ସୁତଦୁଃସୀ ବଂଶେ
ଜନମିରେ ବାଳସେବା,
ନିର୍ମଳ ପାବନ ତାହା ପରାକର୍ଷ
ଚାଟି ଦେଲେ ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା ।
ଏହାବ ପ୍ରଭାବେ କୁଳ ବଳବନ୍ତ,
ଧର୍ମ ଦେଇ ପରାକର୍ଷ,
“ସତୀସୁସୁ”ସୁଶା ଅଭିଶାପୁ ଦେଖ
ଆମ୍ଭର ଦୋଇ ବଞ୍ଚିବ ।

ବହୁ ବହୁ ତାଙ୍କ ବଣ ଗୁଳି ଦେଇ
 ଶୋକବାସୁ ପ୍ରବାଦରେ,
 ଅବଶିଷ୍ଟ ପଥା ବହୁର ସେବକ
 ନୀରବ କରୁଣସ୍ବରେ ।
 ଅନନ୍ତର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଶେନ ଯାଇ
 ଦେଇ ଅବଶେଷେ ଛାଡ଼ି,
 ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ଉତ୍ତରାସୁ ଚଳେ
 ପଥପଥ ମୁହଁ ମାଡ଼ି ।
 ସେହି ଅଭାବରେ ଭାଙ୍ଗିପକ୍ଷ ନିଦ୍ରା
 ଭୟେ ବୁଲୁଛନ୍ତି ଛାଡ଼ି,
 ଭୂତି ବସି ଶରେ ବାହୁର ଚଳିବେ
 ଯାଇଅଛି ପାଦ ଶୁଣି ।
 ଅଭ ଅଭେ ଉପା ଦେଖିଲ ସୁପନ —
 ଯାଇଛି ସେ ନିଜେ ମର,
 ଲୁଚିଛନ୍ତି ଶ୍ବାନ ଶୂନ୍ୟରେ ତାହାର
 ପିଣ୍ଡ ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି ବର ।
 ବେ ଓଟାରେ ଅନ୍ତ ବେ ଓଟାରେ ପାଦ
 ଓଟାରୁଛି ବେହି ଦ୍ଵାର,
 ନିବାସର ତାଙ୍କୁ ବର୍ଷାପ୍ରସା ଜଣେ
 ତାଙ୍କୁ ଅସି ଅବସ୍ଥାତ ।
 ଶନ ଭୟ ବୃଷ୍ଟି ସେନାବଳୀରେ ସେ
 ଅବୁତ ଅପାଦଶିର,
 ଅଶ୍ଵମୁଖାବୁତ ମୁଖ ତାର ମାଡ଼ି
 ଭୟାବୀ ପ୍ରାୟ ଶରୀର ।
 ଭାଷଣ ସେ ମୁଖ ନିରେଖିଲେ ଭୟେ
 ଛାଡ଼ି ଦୃଢ଼ ଦମ ଦମ,
 ଅସଂଭବ ଦୀର୍ଘ ବନ୍ଧୁଗଣ ତାଙ୍କୁ
 ବଢ଼ିଛି ଭୀଷଣତମ ।
 ବହେ ସେ ଜରା ନିୟତି ଅଭିଶାପ
 ମାଡ଼ି ଫଳେ ଯମଦୂତୀ,
 ପାଦ ଅନ ପଥା ସ୍ଵପ୍ନ ଭୟ-ଭୟ
 ବରେ ତାଙ୍କୁ ଭୟେ ମୁକ୍ତି ।

ବିପ୍ରା ଭୟାବର କାବିର ଶବକୁ
 ଚୋର ଚୋର ସେ ଚୋରରେ,
 ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ଯାଇ ବାଜନ ମଧ୍ୟାସ୍ଥ
 ବରୁଟ ଅଗାଧ ସରେ ।
 ଅଭୁତା ପିଣ୍ଡର ପ୍ରାୟ ତାର ଜଳ
 ଗୋଡ଼ପକ୍ଷ ଦେବୁ ବହି,
 ବାହୁ ଅସି ଶୂନ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଶୋଭି ନେଇ
 ଦଂଶିଲ ଅନଳ ଅହି ।
 ଶମନ-କବର ଅଗ୍ନେୟ ମୃତୁର
 ମସ୍ତକେ ଚଳେ ପ୍ରହାର,
 ସକ୍ତି ନ ପାରିଣ ଉତ୍ତରାସୁ ବର
 ବାରେ ଘୋର ଚଢ଼ାର ।
 ଏହି ବାରେ ତାର ଦେବଦାନ୍ତ ପକ୍ଷ
 ହୋଇ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଉପସ୍ଥିତ,
 ଭବିଷ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ବୋମଳ ପରଶେ
 ନିଦ୍ରା ଦେଇ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ ।
 ସ୍ଵପ୍ନ ଚେତା ସଦୃଶ ତାନର ଚେତନା
 ଭୟର ସେ ଉତ୍ତରାସୁ,
 ସୁପ୍ତ ସୁପ୍ତ ଭୂତି ଅସିଲ ତା' ନେତେ
 ଅନୁରାଗ-ଅଶ୍ରୁଧାରୀ ।
 ଭାବିଲା ନୁହେଁ ଏ କୁସ୍ଵପ୍ନ, ସବୁତ
 ମୋହର ବରଷ ଦୃଷ୍ଟି,
 ଭାବୀ ଭାଗ୍ୟଫଳ ଦେଖାଉଛି ମୋତେ
 ପରିଗଣି ରୁଦ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ।
 ସ୍ଵପ୍ନେ ଯା ଦେଖିଲ ମୋ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ
 ବଢ଼ିଛି ହୋଇ ବାଦସା,
 ବଡ଼ ଭୟବର ବଡ଼ ଅନଙ୍ଗଳ
 ମୋହୋର ଅନ୍ତମାବସ୍ଥା ।
 ତ ବର ମୁଁ ଦାୟ ବାଜନର ମୋହେ
 ଭୁଲିଥିଲ ଏବେ ବାଜ,
 ଅସ୍ଵବୁତ ପାଶେ ତମ୍ଭା ଅଭିଶାପେ
 ପରିଣାମେ ଏ ଚକ୍ରାଳ ।

ସେ ପତି ନାଶକ ପ୍ରାଣର ବେଦନା
 ସା ପତି ଚାହିଁ-ସରସୀ,
 ସେ ପତି ପାବନ ପଶୁରେ ଦ୍ରୋହଣୀ
 ଦେଇ ମୁହଁ ପାଣିପୁରୀ ।
 ପଦସେବା ଥାଉ ତହିଁ ନାହିଁ କେବେ
 ବୋମଳ ବଚନ ପଦେ,
 ବରଷ ବରଷ ତାହାର ମାତ ମୁଁ
 ବେଦଣ ଅନ୍ଧାର ମଦେ ।
 ସେତେ ମୋ ପ୍ରାଣେ ଶୀତକୁହରେ ସେ
 ଚରୁଣ-ସୁଧାସେବନେ,
 ବେତେ ମୁଁ ତାକୁ ଚରୁଣ ଦରୁଣ
 ବେତେ-ବୀ-ବୁଦ୍ଧାଶନେ ।
 ଦାସ ମୁଁ ପାପିନୀ ନିଜ ଭାଗ୍ୟର ଯା
 ନିଜେ ପ୍ରତିବୁଦ୍ଧା ହୋଇ,
 ବ୍ୟାଧି-ଭୟିତ ଭାଗ୍ୟଭାଗି ବେଇ
 ଅବର୍ମ ସରୁରେ ଯୋଇ ।
 ଅଶ୍ରୁ ପାଦପ— ଶାନ୍ତେ ବସି ଦେଇ
 ସେ ପାଦପ-ମୁତ ବାଟି,
 ବର୍ତ୍ତମାନ ନଷ୍ଟ ତହିଁ ସୁଖ ମୁହଁ
 ବରଣୀତ ତହିଁ ମାଟି ।
 ନାଶଧର୍ମ ବେଦ ଅବରୁଦ୍ଧ ଦାସ
 ଅସୁରୁଣୀ ପାପବଦ,
 ନାଶକର ମଥୋ ବାହୁସ ତହିଁ ମୁଁ
 ପରଦାସ ମୁହିଁ ସଦ ।
 ବୋଲନ୍ତି ସମସ୍ତେ ପତ୍ନୀ ଏ କେତେ
 ପଦପ୍ରାଣ ସଜାହୁଣୀ,
 ମାତ ଏ ଭକ୍ତିର ବସନ୍ତ ମୁହିଁ
 ପଦପ୍ରାଣ ସଂସାହୁଣୀ ।
 ଚରୁଣାଶ୍ରୁଣୀ ଚନ୍ଦ୍ର ମରୁସ୍ତେ
 ତାହା ହିଁ ଶୀତଳ ହାୟା,
 ପତ୍ନୀ ନୃସିଂହ ମୁହିଁ ଭୀଷଣ ପେତୁଣୀ
 ତାହା ହିଁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବାୟା ।

ଦେ ପ୍ରଭୁ ମୋହର ବେଦି ନାହିଁ ସାଧା
 ସେତେବାକୁ ଏ ସାବନା,
 ପତିତ ତାରଣ ନାମଟି ତୁମ୍ଭର
 ବେଦନ ମୋର ସାହୁକା ।
 ଅବର ସାହୁକା,— ଦେଲେ ସୁଖ ମୁହିଁ
 ତାମିନୀକୁଳେ ଅଙ୍ଗାର,
 ସତ-ପତ୍ନୀ ଦେହ ମିଳିବ ତ ମୋତେ
 ଭକ୍ତିଦେଲେ ପୁରସ୍କାର ।
 ବଦସେବ ନାମ ଧରି ରକ୍ତ ଦୁଷ୍ଟ
 ପାରି କୁଏ ନାବେ ଦୀନ,
 ପୁଷ୍ପ ସଦୃଶ ସେ ଶୁଣି ଚାଟି କୁଏ
 ବେଦନା-ଶିରେ ଅସୀନ ।
 ଦେ ସୁଗନ୍ଧ ସ୍ୱାମି, ମୋ ପ୍ରାଣବେଦନା
 ସୁଗନ୍ଧେ ଦାସୀତ ତାର,
 ମୁହିଁ ସିନା ଦେବ ଅଭାବନ ମାତ
 ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷମା-ପାଶୁଦାର ।
 ଶତ ଅପରାଧେ ଅପରାଧୀ ମୁଁ
 ଶ୍ରୀପଦେ ତବ ନିଶ୍ଚୟ,
 ସେ ସଦନ ଘେନା ତ ତହିଁ ଦେ ନାଥ
 ମୋ ପ୍ରତି କୁଅ ସଦୟ ।
 ଶନ ବେଦର ଦେବ ବୋଲି କହୁ
 ବେଦେ ତ ତାହାକୁ ଶନ,
 ଧୂପର ସୁଭାବ ପୋତେଲେ ତାକୁ ସେ
 ଗନ୍ଧ ବେଦେ ବେଦଣ ।
 କ୍ଷମା-ସୀମା ବଳ ସାହୁକା ମୋ ଦୋଷ
 ଅସନ୍ନିଷ୍ଟ ବସୁଧାୟ,
 ବସା ବଦ ନାଥ ପାଦ-ପଦେ ତାହା
 କଣ୍ଠାୟ ଦାସୀ ପାଇଁ ।
 ତୁମ୍ଭେ କଣ୍ଠାୟରେ କ୍ଷମିଦେ ମୋ ଦୋଷ
 ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଭୁ ବନମାଳୀ,
 ଭକ୍ତପ୍ରାଣ ଦୂର ଭକ୍ତର କଣ୍ଠାୟ
 ତ ଶାନ୍ତ ବେଦେ ଟାଣ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ମାଗୁଛୁ ସେବକୀ
 ଏକକି ମାତ୍ର ବଢ଼ାଣ,
 ଦେହାନ୍ତରେ ଯେହେ ଲଭିବ ତୁମ୍ଭର
 ପୁଣି ପାଦମୁଳେ ସ୍ଥାନ ।
 ଦେଉଁ ସୁଖ ମୋର ତୁମ୍ଭ ବଳା ଭବେ
 ବଞ୍ଚି ରହି ଏବାଚନୀ,
 ଚନ୍ଦ୍ର ନାମେ ବର ତାରକ ମନ୍ତ୍ରର
 ଦେବ ଶୋଭ-ସୁନ୍ଦାସିନୀ ।

ମ ମଣିର ଅଭ ସୁଖ ବସ୍ତ୍ରତାସ
 ବିଷ ବିଷ୍ଣୁ ଦୋଳାଦୁଳେ,
 ଶିକ୍ଷାର୍ଥେ ପ୍ରଦାନ ସମ୍ପତ୍ତି ସବଳ
 ବାସ ବର ନୀଳାଚଳେ ।
 ସ୍ବାମୀଙ୍କ କମଳ ଦେବତାଙ୍କେ ପୁର
 ତପି ସ୍ବାମୀ ସୁଖୀ ନାମ,
 ଶେଷେ ଜଗପତି ଜଗନ୍ନାଥ ପଦେ
 ଲଭିବ ତର ବିଶ୍ରାମ ।

କୃତୀୟା ଚିତ୍ର

ଅବର-ନିର୍ମଳ ଅରଙ୍ଗ-ରଞ୍ଜିତ
 ବନ୍ଦନା ନାମରେ ସୁଖ,
 ପ୍ରକାଶେ ପବନ ଅରୁଣ ସୁନ୍ଦର
 ଅପୂର୍ବ ଶିଳ୍ପକାରୀ ।
 ସେ ଶୃଙ୍ଖଳିତାସୀ ନିରାକାର ଦାସ
 ସତୀଶୀଳ ସାଧୁଜନ,
 ଦେନି ସୁନ୍ଦର ରଖି ବନ୍ଦେ ଯଥାକାଳେ
 ଭବନୀକା ସମ୍ପର୍କ ।
 ଛାଡ଼ି ଯାଇଥିଲେ ପୁରୁଷ ଜନନୀ—
 ଜୀବନର ଧ୍ରୁବତାରା,
 ପିତୃହୀନ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ଭବିଷ୍ୟେ
 ଅନ୍ଧାର ଜଗତସାରୀ ।
 ପିତୃ ମାତୃ-ସ୍ମୃତି— ଦେହାଶ୍ରାବେ ହେଲେ
 ଅଦୃଶ୍ୟ ଦେନି କାଳର,
 ଘୋର ଅବସାଦ— ଗାୟତ୍ରୀରେ ହେଲେ
 ବାନ୍ୟପ୍ରାଣ ଭାରଭୂତ ।
 ଫୁଟି ଉଠୁଥିଲା ଚନ୍ଦ୍ର ନିଶ୍ଵାସରେ
 ନିବାଦ ବ୍ୟାକୁଳ ବାଣୀ,
 ନିର୍ମାୟ ନୈରାଶୀ ବାଜେ ବାଜେ ତାଙ୍କ
 ବନ୍ଧୁ ବୁଝୁଥିଲା କଥା ।
 ଭଗ୍ନ ଅଞ୍ଜଳରେ ବନ୍ଧୁକୃଷ୍ଣ ପ୍ରାୟ
 ବକ୍ତୃମୂଳ ଦୃଢ଼ ଚିନ୍ତା,
 ଭାବଦେଇ ଶୋବ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଅନ୍ତର—
 ଅନ୍ତସ୍ତରେ ଭଗ୍ନ ଚିନ୍ତା ।
 ମନନ ନିଷ୍ଠୁର ଭଜନ ଅନଳ
 ଭାବଦାନ ବାଦୀ ପ୍ରାୟ,
 ଅଗ୍ନିତାପେ ସେବା ପଦପଦ ସମ
 ହେଲେ ସେ ଭବସଦାୟୀ ।
 ଭଜନ ମୁନିମା ଦେନି ଭାବନାର
 ବାନ୍ୟରୂପ ଅସ୍ତରୁର,

ଦିଶେ ଯଥା ମୁନି ପ୍ରଦୀପର ଶିଖା
 ଫୁଟିଲେ କଳାରେ ଫୁଲ ।
 ଘୋଟିଏ ମୁହଁର ଦୂର ପ୍ରତିବିମ୍ବ
 ପ୍ରାୟ ସେ ଦେନି ସୋଦର,
 ଅପଦା ସୁଚନ ଦୂର ପ୍ରତିଶବ୍ଦ
 ଦେନିଏ ଏକ ଶବ୍ଦର ।
 ଅନୁର ଅପେକ୍ଷା ଅଗ୍ରର ଅଧିକେ
 ଶୋବେ ହେଉଥିଲା ଶାରି,
 ଅଶ୍ରୁସୂକ୍ଷ୍ମ ନେତ୍ରେ ବିଶ୍ଵପଥ ପ୍ରଦେ
 ବୁଝୁଥିଲା ଏ ଗୁହାରି ।
 ହେ ପ୍ରଭୁ ତ ଦୋଷେ ବିହୀନ ଏ ଦଣ୍ଡ
 ନ ବିଚାର କାଳଦେଲ,
 ନ ପୁରୁଷ ଆଶା ଦେଖେ ଦେଖେ ମୋର
 ଭାବଦେଇ କାଳଶେଳ ।
 ତ କଠୋର ତବ ଦୟାଦାନ ଦୃଢ଼
 ସାରଦେଇ ସବୁ କଥା,
 କଠୋର ପଦାର୍ଥେ ନୁହେଁ ତ ହେ ପ୍ରଭୁ
 ଅସୁରର କୋମଳତା ।
 ସୁକୋମଳ ଭାବ ଜଳେ ହିମାଦ୍ରିର
 ପାଷାଣ-ବଠିନ ଅଙ୍ଗେ,
 ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ସୁଦ୍ଧା ଶେଷେ ମନାଜନୀ
 ମଧୁର ସ୍ଥିଗ୍ଧ ଚରଣେ ।
 ଅବାଳ-ପ୍ରବେଶୀ ପାରଦର୍ଶି ସଦୃଶ
 ବାନ୍ୟପ୍ରାଣେ ସଂସାରର,—
 ବିକ୍ରୀ-ବର୍ଷା-ସ୍ଵେଷ— ବଟାକ୍ଷର ଗୀତ
 ଅନଳ ଭାଷଣ ଶର ।
 ଶେଷ ମୋ ଭାବରେ ପୁର ପିଢ଼େସ୍ଵେଦ-
 ଶୀତଳ ଚରଣସାରୀ,
 ସୁଖର ସଂସାର ହେଲ ମୋ ଜୀବନେ
 ହୃଦ୍‌ବାଦରମୟ ବାସ ।

ଧୂଳିଖେଳ ସୁଖ ମୂର୍ତ୍ତିହୀନ ଶୋକ
 ଅଶେଷ ମନେ ଗଲେଇ,
 ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ମୂର୍ତ୍ତିହୀନ ଶୋକ
 ମରଣ ବଳ ଭୀଷଣ ।
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପତାଇ ଅବାଳ ସଂସାରୀ
 ବଢ଼ିଦେଇ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ,
 ଅବଳ ସାଗରେ ପେଶିଦେଇ ହାସ
 ବସାଇ ଦକ୍ଷ ଗୋତେ ।
 ସୁଖ-ଶବ୍ଦ ୧ ମୋ' ପାହୁଁ ନିଶିଥେ
 ନ ମେଣ୍ଟୁଣୁ ସୁଖ ବୃକ୍ଷ,
 ଭାବ-ଜୀବନର ସବୁଟି ବାଉଁଶ
 ବଢ଼ି ଅଶିଷ୍ଟ ଉଷା ।
 ବାଲ୍ୟ ବିବରଣୀ— ଶାତାରେ ମୋହର
 ରହିଗଲା ଶାତା ପକ୍ଷ,
 ରହିଗଲା ହାସ ଅଶବ୍ଦହୀନ
 ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୀନ-ସକ ।
 ଅଭୀଷେଷ ୨ ସବୁଗଲା ମୋର
 ନିଶିତ ଜୀବନ ସହ,
 ହୃଦୟ ମସ୍ତକେ ବଢ଼ି ଏଣିକି
 ସଂସାର ଭାର ହୁଏତ ।
 ଯା' ଗଟ, ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ମାତ୍ର ତବ ଲକ୍ଷ୍ମୀ
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ବିଶ୍ୱପଥ,
 ଅନ୍ତ ବାହା ଶକ୍ତି ବରଦାକୁ ସେହି
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରତିହତେ ଗତି ।
 ସଂସାର ଭୁଲୁ ମାୟା ଶେଷରେ
 ମାନବେ ନୃତ୍ୟ ସୁଖ
 ଯାହାକୁ ସେ ଭାବେ ନଚାଉଛି ଭୁଲେ
 ନାଚୁଛି ସେ ସେହିଭଳି ।
 ବର ଆଶୀର୍ବାଦ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାଧନେ
 ନିଜାକୁ ନ ତରେ ଭୟ,
 ତବ ପଦେ ମତ ରଖି ଲଭେ ସେହେ
 ଜୀବନ-ସଂସାରମେ ଭୟ ।

ପ୍ରାଣେ ବିଅ ଭୁଲେ ତବ ଦୟା ଭକ୍ତି
 ଅପିତ ତବ ଚରଣେ,
 ବିଅ ଶକ୍ତି ବଳ ପୁଣ୍ୟାଦେଶ ତବ
 ଗାନ୍ଧବ ମୁଁ ପ୍ରାଣପଣେ ।
 ବର୍ମେ ଲଗି ସଦା ରହିବ ଅଲଗା
 ବର୍ମସକ ଅନ୍ତରାଳେ,
 ଭୁଲୁ ମୋହ ମଧ୍ୟା ସାଧିବୀ ଭାବନା
 ନ ବଢ଼ିବ କେଉଁ ଚାଳେ ।
 ଏ ଅଭାବନର ସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନେ
 ଲଗୁ ତବ ପୁଣ୍ୟବର,
 ମଙ୍ଗଳ ଭାଷଣେ ରହୁ ମୋ ରସନା
 ନିୟୋଜିତ ନିରନ୍ତର ।
 ବିଶ୍ୱକ ସତ୍ୟର ବାସ୍ତବ ମୂଲ୍ୟ
 ଶେଷ ଭୁଲୁ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ,
 ବୃତ୍ତାର୍ଥ ହେଉ ମୋ ବଚ୍ଚିତ ଅସ୍ତ୍ର
 ତବ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଗାତେ ।
 ଅବର ଏ ଭୁଷା— ହୃଦୟ ହେଉ ମୋହ
 ନ ପରଶୁ ମୋର ବାସ୍ତବ,
 ନ ପଦ୍ମ ଜୀବନ— ପ୍ରତିହତ-ପ୍ରସ୍ତେ
 ବସୁତ ବାମନ-ଶାୟୀ ।

କୋଷ୍ଠ ପୁଷ୍ପବାନ୍ତ ସଂସାରପନ ତର
 ଅନ୍ତର ବୀଥା ଦେବନା,
 ତଳିଷ୍ଠି କିଶୋରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ
 ପ୍ରକାଶପୁର ସାନ୍ନିଦ୍ୟ ।
 ବୋଲଇ ଭାର ରେ ହେଲେ ଆମ୍ଭେ ଏବେ
 ଅନାଥ ଜନବହୀନ,
 ତରବିନ ପାଇଁ ଅସ୍ତଗତ ଆମ୍ଭ
 ସୌଭାଗ୍ୟ-ଶୁଭ-ସୁବିନ ।
 ବୈଦ୍ୟ ଅବର୍ତ୍ତ ବିଶୁଦ୍ଧିତ ତର—
 ଭୁଲ୍ୟ ଭାଗ୍ୟ ଅନିଷ୍ଟେ,

ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ଏହା ନିରୁଦ୍ଧା ଅଗା
 ସୁଗାର୍ଥେ କୁଏ ଧାବତ ।
 ସୁଖଦୁଃଖ ଦେନି ପ୍ରଭୁ-ପ୍ରେମିତ
 ଶୀତ ଉଷ୍ମ ବାସ୍ତୁ ଖାଲି,
 ଅଭକ୍ତିରେ ଆସି ସ୍ମୃତି ବଳେବର
 ଅଭକ୍ତିରେ ଯାଏ ତାଲି ।
 ସୁଖ ନାମେ କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖୀ ଅନ୍ତ ବୋଲି
 ଦେଉ ତ ନାହିଁ ପ୍ରତୀତି,
 ଥାଏ ପତି ତେବେ ନିଶ୍ଚୟ ତାହାର
 ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟମ ଅବସ୍ଥା ।
 ଦୁଃଖମୟ ଭବେ ଆସିବ ମାନବ
 ଦୁଃଖର ସାଧନା ପାଇଁ,
 ଦୁଃଖସେବା କ୍ରମେ ପଶ୍ଚିମ ଜୀବନ
 ସଂଯାମିବା ଦେନ ଭାର ।
 ଲବ ଦେଇ ମୋର ହୃଦୟର ଶିଖା
 ଧରିବ ସଂସାର ବାଟ,
 ଗାଦୁସ୍ଥ-ଗୁରୁଙ୍କ ଚରଣରେ ମୁଁ
 ପଡ଼ିବି ନୂତନ ପାଠ ।
 ଆତ୍ମ-ନିର୍ବିଶେଷେ ପାଇବି ତୋତେ ମୁଁ
 ଆଶି ଭୁବି ଶୁଭ ରୁଦ୍ଧି,
 ବିଦ୍ୟା ଅଧ୍ୟାୟରେ ରବି ଦେଇ ବର
 ବଂଶୀୟ ଗୋରବ ବୁଦ୍ଧି ।
 ମାନବ ଜୀବନେ ଦେବଶକ୍ତି ବିଦ୍ୟା
 ଅସାଧ୍ୟ-ସାଧନା ଭବେ,
 ବିଦ୍ୟାବଳେ ପିଲା ପକ୍ଷୀନ ନର
 ବଞ୍ଚିଅଛି ମହାନରେ ।
 ଏହିପରି ନିଜ ଅନୁରୋଧରେ
 ଅଗ୍ରତ ବଢ଼େ ବୁଝାଇ,
 ଅବହତ ତଥେ ଭବିଷ୍ୟେ ଅଗ୍ରତେ
 ଶୁଣିଥାଏ ସାଧନା ।
 ବାଦମାର ଶୁଣି ଏବେ ବଥା, ତାକୁ
 ନୁହେଁ ଅସାଧ୍ୟ ପିଠା,

ମଣ୍ଡାପିଠା ଗ୍ରାସୁ ହୃଦୟର ସୁଦ୍ଧା
 ବାସି ଦେବେ ଲଗେ ମିଠା ।
 ନମେ ନମେ ଲଗା ଦେଇ ପିତୃଶୋଭ
 ବାଳର ଧନୀ ଛଳନା,
 ଯେଉଁ ବାଳ ଦିଏ ଶୋଭା, ସେହି ବାଳ
 ଜୀବନେ ଆଶେ ସାନ୍ତୁ ନା ।
 ସୁଦୀର୍ଘ ବିଷୟ ରାଜ୍ୟାଦେଶରେ
 ସୁସ୍ଥବାନ୍ତ ଦୋର ରବି,
 ଅନୁରୋଧରେ ବିଦ୍ୟାବଳେ ପେଶ
 ଧରାଇଲ ଶିଖା-ବୁଦ୍ଧି ।
 ଶୟନେ ସୁପନେ ପକ୍ଷେ କଳେ
 ଭ୍ରାତୃସ୍ନେହ ଦେଇ ସାର୍ବ,
 ସବୁବେଳେ ବଳ ରାଜ୍ୟାଦେଶ ତାହା
 ଚିନ୍ତା-ପଥ ଅଧିକାର ।
 ଯେତେ ବହୁଧର ବଳଶାଳୀ ଶିଖା
 ବୟସ ଅବର ଦେବୁ,
 ଫୁଲ ଭଞ୍ଜନେ ତେଜସ ମାନ୍ଦାରେ
 ଅଗ୍ରତ ଦୃଢ଼ତା ସେବୁ ।
 ବହୁବିଧାବିତ ବହୁମିତ ଅଥ
 ନ ରାଜି କିନ୍ତୁ ପକ୍ଷିତ,
 ସୋଦର ଶିଖାର୍ଥେ ଅବାଚରେ ସବୁ
 ବହୁଧର ଭବିଷ୍ୟତ ।
 ଧନୀ ତା ଅନ୍ତରୁ ଅନନ୍ତ ଭବାର
 ସୁଦୀର୍ଘ ଶୋଭାର ଶେଷ,
 ଶୋଭା ଦେଖିବାକୁ ନ ଥିବ ସେଠାବେ
 ଶୋଭା-ବୃକ୍ଷରୁ ନେବ ।
 ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଲେଖେ ତାର ଏ ଭାବ ନିରେଶି
 ବହୁତ ହୃଦେଶୀ ପରି,
 ଯାହା ଭବିଷ୍ୟେ ବଳବତ୍ତ ତୁ, ସେ
 ଦେବତା ଶେଷେ ବୋହୁ ।
 ଏ ବଚନ ଶୁଣି ଶୋଧାନରେ ତାର
 ବୁଦ୍ଧିଭାବେ ସଂକଳ୍ପ,

ଗୋଟିଏ ସୁବାନ୍ତ— ବାସନ୍ତ-ଚନ୍ଦ୍ରିକା
 ଅପର ଦୈଶାନ୍ୟ ଖରା ।
 ଅଥବା ପ୍ରଥମା ସୁରସ ରସାତ
 ଦ୍ୱିତୀୟାଟି ଚଟୁ ରସା,
 ପ୍ରଥମା ବସନ୍ତ— ମଧୁର-ମୁକ୍ତକା
 ଦ୍ୱିତୀୟା ବସନ୍ତ କରା ।
 ଧୀର ପ୍ରଥମ ଦ୍ୱିତୀ ଅନୁରାଗ ସଦା
 ଭବନୀ ସମାଜ ମଣି,
 ବରାହଶୀଠାରୁ ବରାହପ୍ରସନ୍ନ
 ଧୀରର ମୁଖ ବରଣୀ ।
 ସେହି ପ୍ରଥମାଦି ରୂପେ ସେ ଦ୍ୱିତୀର
 ସାଧୁତ୍ୱର ଅପବାଦ,
 ନାରାଣୀକ ଦୁର୍ଗ୍ଗା ବରାହରେ ପାନ
 ବରାହ ସେ ବସ ଭଦ୍ରା ।
 ଅଭୁତ ଅଭୁତେ ଶୋଭାପାଏ ଧୀର
 ସତତ ବଚନ ସୁନି,
 ବଚନ ତାହାର ପ୍ରିୟ ଅଳଙ୍କାର
 ସୁଖ, ବିଷ୍ଣୁ, ପଦ, ସୁନି ।
 ସୁଭାବ-ମୁଖର ବସନ୍ତରସପ୍ରଦୀ
 ପଥା ଦୁଷ୍ଟା ସରସ୍ୱତୀ,
 ବଚନ ଅଭାବେ ସ୍ୱାଦେ ଭୋଜନେ ସେ
 କୁଏ ନାହିଁ ଅସ୍ଥାବରୀ ।
 ନିଜ ଜୀବନସ୍ଥା, ପର ସୁଖ ଦେଖି
 ପଦାଏ ଶେଷେ ସେ ବାନ୍ତି,
 ବଚନ-ଅଭାବୀ ତୋହୁଥାଏ ମିଥ୍ୟା
 ପ୍ରକାରଣା ଛନ୍ଦିଛନ୍ଦି ।
 ବିନା ଅନ୍ତେ କେତେ ବିନା ବସନ୍ତରେ
 ପାରେ ଅଳ୍ପ ପାଦ ବରା,
 ବଚନ ପାରେ ସେ ଅନାୟାସେ ଶୁଦ୍ଧ—
 ମନ୍ଦବଚନ ସ୍ୱାଦେ ତରା ।
 ଏକାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ପର-ଅଧୀନତା
 ଲାଗେ ତାକୁ ବିଷ ପ୍ରାୟ,

ରାଜ୍ୟାଏ ତେଣୁ ବଚନ-ସୁରାଶର
 ନିଜ ନିଜ ବଦାଧ୍ୟାୟ ।
 ପ୍ରଥମାଦି ଦେବା ପାଇଁ ସେ ଭଗାୟ
 ଶୋଭାପ୍ରସନ୍ନ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ,
 ଗଣାଭୟ ସୁ ଅଦୃଷ୍ଟ, ପଦା—
 ସଦୃଶ ପ୍ରାୟ ଶକ୍ତି ।
 ବିଷ୍ଣୁ ବିନାହିଁରେ ମିଳନର ଆଶେ
 ଦେବେ ଆସି ସୁଖପାବ,
 ଅଦମ୍ୟ ଗାଦେ ପ୍ରସ୍ତୁତାତ ତନ,
 ଦାରୁଣ ସଦୃଶ ସେବ ।
 ଜମେ ଜମେ ସେବ ରୁଦ୍ଧି ରହି ଅଶା
 ବହୁତ ଦୈବୀବଳୟୀ,
 ନୈରାଶୀ-ବଦନେ ପଦ ପ୍ରସ୍ତୁତାତ
 ଦେବେ ଶେଷେ ଶୟାଶୟୀ ।
 ବୁଦ୍ଧର ତାବତ ବାସୁଦାୟ ଏବା
 ପଦର ବିଶୋର ପରେ,
 ମାନ ତାହା ଦେବ ଧୀର ଦେବଶକ୍ତି
 ଅସଦୃଶ ଦେବ ପ୍ରାଣରେ ।
 ଦିନେ ଧୂର୍ଜି ଧୀର ବୋଇଲ ସ୍ୱାମୀକ
 ବହୁତ ଗୋଟିଏ ବଥା,
 ଅବଦେଶା ସେହିଲେ ନ ବରାବ ଚନ୍ଦ୍ର
 ଶାନ୍ତି ମୋହର ମଥା ।
 ଭାଇ ବନ୍ଧୁ ସବେ ପ୍ରମଦର ସାଥୀ
 ପ୍ରାଣର ସିନା ଭଗାୟ,
 ତାଙ୍କଲଗି ତୁମ୍ଭେ ଉତ୍ତମସ୍ତ ଦେବ
 ଭବିଷ୍ୟତ ନ ବିଚାର ।
 ବି ସେବ ବାହାର ପେଶନା ଶାନ୍ତି ସେ
 ଗତର ଶକ୍ତି ଭୟ,
 ଭୋଜନ ସମୟେ ପ୍ରୋତା ସେବ ଭୟ
 ବେଦ୍ଦି ଭବେ ବରାୟ ।
 ଭବେ ଦୋଇ ଏବେ ରହନ୍ତି ସୁଦୟ
 ଭବନ୍ତି ସେ ତାଙ୍କ ବଥା,

ତାଙ୍କର ତ ନାହିଁ ତଳେ ସେନୁ, କିଛି
 ତୁମ୍ଭର ଏବେ ମନେ ।
 ବୁଝିବ ତ ନାହିଁ ଭାବକର ଶୁଣ
 ଗଞ୍ଜିଣା ହୋଇ ଟାକୁଇ,
 ଯୋଡ଼ା ଭାଗୀ ଦୋଷେ ଯୋଡ଼ା ଘରେ ପଡ଼ି
 ବେତେ ମୁଁ ଦେଖି ସଜ୍ଜିତ ।
 ଯାହା ଦେଖି ତୁମ୍ଭେ ଏଥିର ବାଦୁଆ
 ନ କରେ ଯଥାର୍ଥରେ
 ବେତେବ ମୋ ଆଶା, ସତୀ ଏ ବଚନ
 ମରୁତ ପରଲୋକେ ।
 ଦୋଇର କିଶୋର ବହୁର ଯା ଧୀରେ !
 ବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ ତାହା ସତ,
 କିପରି ପାରିବ ଦୋର ଅନ୍ତରାୟ
 ଦୀନ ଦେଖାତାର ମତ ।
 ସବୁ ଦେଖି ନାହିଁ ଦୁଃସ୍ବର ବୀଥୀ
 ବହୁ ଦେଖି ନାହିଁ କଥା,
 ଅସୁରୀ ଦେଶକୁ ଶୋଭା ପାଏ ଏକା
 ସକଳ ଅସୁରୀ ପ୍ରଥା ।
 ବଳିତ ଦେଶର ମାର୍ଜିତ ସମାଜେ
 ନାହିଁ ଏ ବବର ଧାରୁ,
 ତଣ୍ଡବ ସୁନ୍ଦର ଦଶ ଲକ୍ଷ ଚଢ଼ି
 ନ ଦିଅନ୍ତି ତାକୁ ଭାର ।
 ସେ ଦେଶ ଅତାର ଅଦର୍ଶଦେବାର
 ସେ ଦେଶ ଶୁଣି ସୁଦଳ,
 ଅସୁନ୍ଦରରା ସେ ଦେଶବାସୀଙ୍କ
 ଜୀବନର ମୂଳ ମଳ ।
 ଏ ଦେଶର ନୀତି ବିଚିତ୍ର ପଳିତ
 ସୁଖିରୁ ସିନା ବାହାର,
 ଏ ଦେଶ ସମାଜେ ଗଳବସ୍ତ୍ର ଦୋଇ
 ଦୁରୁରୁ କୋଟି ଲୁହାର ।
 ଏ ଦେଶର ସେବ ପରଗଣାଦୁ
 ପ୍ରସାରି ଅକାଦୁ,

ଉପବୃଷ ପ୍ରାୟ ବୃକ୍ଷ ରସ ଶୋଷି
 କିନାଶ ରସେ ତା' ସବୁ ।
 ଅଶିଷିତ ଲେଖେ କିଛି ନ ବୁଝନ୍ତି
 ପ୍ରିୟ ତାଙ୍କ ବୁଝାସ୍ବାର,
 ସମାଜେ କିଛି ନ ବଦଳ ଦେଖିଲେ
 ଛାଡ଼ନ୍ତି ଭଲେ ଚିହ୍ନ ।
 ଲେଖକ ସାହସ ଧରି ବେଶ୍ ଦେଲେ
 ସମାଜର ସଂସ୍କାର,
 ମରପତ୍ନୀ ଦୋଇ ସମସ୍ତେ ତାହାର
 ରଚିଲେ ନିଜା କଳା ।
 ସମାଜର ଏହି ଘୃଣା ଦଶା ଦେଖି
 ଲେଖକ ମନେ ଶୋର ଦେଖ,
 ଲୁହା ହୁଏ ଯାଇ ଲୁଚିବାକୁ ବନେ
 ବେଳ ଏ ଅଧମ ଦେଶ ।

ଅନନ୍ତର ଦିନେ ବାର୍ଯ୍ୟାଶେଷେ ଫେରି
 କିଶୋର ପ୍ରଦେଶେ ଘରେ,
 ଦେଖିଲେ ଚକ୍ରବେ ଦେଶମାନା ଧୀର
 ଲାଜସାଗୀ ହୋଇଲେ ।
 ଭୂମି-ଶଯ୍ୟା ଗରେ ଶୋଇଅଛି ବର
 ପ୍ରଦୋଷେ ତ ଶିର ନିବେଶ,
 ଲଗସ୍ତର ଦୋଇ ଶେଷେ ଧୂଳିରେ
 ଅପରାଧୀୟ ଦେଶ ।
 ଲେଖକ ନିଶିତ ଅନେକ ଭାବେ
 ବଳିତ ଅବତାର,
 ହିମ-ସିନ୍ଧୁ ମାନ ଛଳ ବନେ କି
 ପଡ଼ିଲେ ରକ୍ତ ଶୋବାଳ ।
 ଶୁଣୁଛୁ ବରଳ ତାଳଚର ପ୍ରାୟ
 ଶେଷଦୀପ୍ତ ରକ୍ତ ନେତ୍ର,
 ଦୁଃସ୍ବର ତାହାର ଦୋଇଅଛି ହୋଇ-
 ଅଭିମାନ କୁଳୁଷେ ।

* ବହୁଶିଳା ନବୁ ମଣିବନ ପର୍ବତ, ତାହାଙ୍କ ।

ସ୍ବାମୀ ଅପେକ୍ଷାରେ ପତି ରକ୍ତପତ୍ର
 ଶୋକେ ହୋଇ ବରମୟ,
 ମଧୁ ଅଗମନ ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ସଥା
 ଶିଶିର-ପାଣ୍ଡୁର ଧର ।
 ସଦୃଶ ସ୍ବାମୀକୁ ଉପସ୍ଥିତ ଦେଖି
 ଦିବ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରଶ୍ରୀ ସମ,
 ଦୀର୍ଘଶ୍ବାସ ସଦୃ ବହାଉଲ ବସ
 ଅନନ୍ତ ଉତ୍ତତମ ।
 କ୍ଷଣସୁ ପ୍ରେମୀନ ହୋଧ-ମହାବଳ
 ଉପେକ୍ଷକ ଗଳଗଳ,
 ଉପେକ୍ଷ ଅବର ନିବାଦ ରସନା-
 ଭୀଷଣ ମର୍ଦ୍ଦକ ବାଜ ।
 ସ୍ବାମୀ ପଦମୁଖେ ମୁଣ୍ଡ ବୋଧ ହୋଇ
 ହନନ ପଦ୍ମବ ସ୍ବରେ,
 ବୋଇଲ ସହୋଧ୍ୟ ଏକ୍ଷଣ ପଠାଇ-
 ଦିଅ ମୋତେ ବାପାରେ ।
 ଅଶ୍ରୁ ସୁଖରେ ଶର ବର ତୁମ୍ଭେ
 ଭାଇ ଭାଇତରୁ ଶେନ,
 ସୁଖ-ସ୍ବରଗର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ନିଶିଣୀ
 ତୁମ୍ଭର ପର ସେ ବେନି ।
 ତୁଣ୍ଡେ ଚୋଡ଼ି ପ୍ରାୟ ବନ୍ଧୁ ପଞ୍ଜିଶାରେ
 ଗନ୍ଧଣି ରସି ମୋ ଦାତ,
 ନ ଶରବ ଆଉ ପର ଦାତୁ ଏବେ
 ଶାଉ ମୁଁ ଛାଡ଼ିଣୀମାତ ।
 ପ୍ରଣୟିନୀ ଶେବେ ଅଭିଳାଷିଣୀ
 ହୋଧେ ଦୀର୍ଘ ଶ୍ବାସ ଛାଡ଼ି,
 ବଦାଉଲ ଦେହୁ ବୁଦ୍ଧସ୍ବ ମନକୁ
 ଉପାତ ବେଦ ହୋପାତ ।
 ନିଜର ସୁନ୍ଦର ମୁଖ ରସୁବର
 ବଲ ନିଜ ହୋଧବର,
 ଅଦମ୍ଭା ବିଶେଷେ ମାନବ ସଂସାରରେ
 ବୁଦ୍ଧ ସିନା ହଂସ ପର ।

ବହୁଳ ସରବେ ଚାହାର ସାଦୃଶ-
 ବାହାର ଏବେ କ୍ଷମତା,
 ଛାଡ଼ିଣୀ ମରବ କିଏ ସେ, ଉଚିତ୍ତ
 ବାହା ସୁଖେ ବୁଲ ମଥା ।
 ନୀରବରେ ସବୁ ସଦୃଶାନ୍ତ ପର
 ବହୁଅନ୍ତ ଆଧରଣୀ,
 ସତୀ ସତୀ ଆଜ ହେବ ମୁଁ ପୁଅବ
 ନିବାର ମୋର ଏ ସତୀ ।
 ଏସବ ବରନେ ପ୍ରେମୀକୁ ପ୍ରବେଶ
 ମିଳିଲ ଶାଉ ସବୁରେ,
 ସ୍ବେଦ-ଶୟାଶାୟୀ ଅନାହାର-ଶୀର୍ଣ୍ଣ
 ତୋଷାକ୍ତ ସମୀପରେ ।
 ଅନୁର ଅଗମେ ଅଗ୍ରତ ବଦନେ
 ଗର ମୁକୁ ମୁକୁ ଦେଖା,
 ଦୁଃଖର ମୁନିମା- ଅବରଣ ଭେଦି
 କ୍ଷୀଣ ଶୁଷ୍କ ଦାସୀରେଖା ।
 ଭାବଲ ମୋ ସ୍ବାସ୍ଥୀ କିନ୍ତା ଆଶୟ
 ଅସିତ୍ତ ପର ବନସ୍ତ,
 କିନ୍ତୁ ବୁଧା ଆଶା, ବନସ୍ତ ଧୂର୍ଜତ ସେ
 ଅବୁଦ୍ଧବନ୍ତ ଅନସ୍ତ ।
 ମାୟାବଦୀ ଆଶା ଉଦ୍ଦେଶିକ ସଦା
 ବରୁଥାଏ ମନୋରଥେ,
 ମାନ ମାନବେନ୍ଦ୍ରା, ବସୁଧାସି, ବେନି
 ଗମନ୍ତି କିନ୍ତୁ ପଥେ ।
 ବହୁଳ ଅନୁର ସ୍ବେଦ-ରୁକ୍ଷସ୍ବରେ
 ନିଜ ହେଉ ଶରେ ବଦି,
 ବଡ଼ ବହୁବର ବୁଦ୍ଧିକ ବେଭାର
 ଗନ୍ଧଣି ସୀମାକୁ ବଦି ।
 ସ୍ବଭାବେ ବୁଝା ସେ ବଚିତ୍ତ ବୁଝେ
 ପ୍ରଣୟ ଶାଉ ତୁମ୍ଭର,
 ଅସ୍ବ ବୁଦ୍ଧିକ ସେ ମାଟିଗୋଡ଼ଠାରୁ
 ମଣ୍ଡିଅନ୍ତୁ ତୁଳନର ।

ତୁମ୍ଭର ମୁହଁ ଭଣସୁ ଡୋର
 ଦେଖିଣି ବସନ୍ତ ପ୍ରାଣେ,
 ସମ୍ଭାଳ ଏଣିକି ତୁମ୍ଭ ଗର୍ବ ତୁମ୍ଭେ
 ଆମ୍ଭ କଥା ମୁହଁ କାଣେ ।
 ବହୁତ ତୁମ୍ଭକୁ ଆଜିଠାରୁ ନିଶ୍ଚେ
 ଡେଇଁ ମୋ ପାଦ ପୃଥକ,
 ଏହା ବହୁ ବହୁ ଚାହିଁଗଲା ଖରେ
 କୋଣେ କିଛି ଧରଣ ।
 ଦେଖି ପୁଷ୍ପବାନ୍ତ ଅଳ୍ପ ଗଣେ
 ବିସ୍ମୟେ ଦେଖୁ ପ୍ରମିତ,
 ସୁମନ କି ଏହା ବାସ୍ତବ ବ୍ୟାପାର
 ନ ଦେଖି କିଛି ବିଚିତ ।
 ଆପଣା ମନକୁ ପଚାରି ବୁଝିଲ
 ଲୋକେ ନେଇ ନ ବଢ଼େ,
 କ୍ଷେତ୍ର ଅଗ୍ନି ଚୁକ୍ତ କରେ ଆଲୋକିତ
 ସେହି ଅଗ୍ନି ଗୁଡ଼ ଦେଖେ ।
 ମହାଶୂନ୍ୟ ଚାହିଁ ବାହାରୁ କେଜାଣି
 ପଚାରିଲ ଏ କି କଥା ?
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରାୟ ଦେଖ ଏ ଭଞ୍ଜର
 କଥା ନୁହେଁ ଏହା କଥା ।
 ଭାବିବ ଆହୁ କି ବିଚିତ୍ର ସମସ୍ୟା
 ବଢ଼ିଦେଲା ମୋତେ ଭେଦା,
 ମଣ୍ଡୁରୁ ଯାକୁ ଆବିଷ୍କାର ସେହି
 ଜନଦାତ୍ର ସତ୍ୟ ଏକା ।
 ଦେଖେ କ୍ଷଣ ପରେ ଅଶ୍ରୁଧାରୀ ଆସି
 ଅଗ୍ନିର ଭାବୁ ଯାହୁନା,
 ଅଶ୍ରୁ ପିତା ଏକା ଦୁଃଖୀର ଭରସା
 ଦେଖେ ତା ଦୃଢ଼ ବେଦନା ।
 ଦେଖି ନାହିଁ ଯାଉ ନୁହେଁ ସେ ଆସାହା
 ସ୍ୱପ୍ନ ଦୃଢ଼ ତାର ସାହା,
 ବିପଦ ସମୟେ ଦେଖାଇ କିଅନ୍ତୁ
 ସବୁକ ଭବାର ସତ୍ତା ।

ଉତ୍ତର ନିର୍ଭର ପୁଷ୍ପବାନ୍ତ ବନ୍ଧ
 ଦୁଃଖଭାର ପରିହାର,
 ଏକାନ୍ତ ଉତ୍ତର ନିର୍ଭରତା, ଦୁଃଖ-
 ଶୋଚନାର ପ୍ରତିକାର ।
 ଧର୍ମ ଏକା ପିତା ଭବସାଗରର
 ସୁଦୃଢ଼ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସେତୁ,
 ଭୋଗ ଲବଣ୍ୟ ଅଳୀକ ବିଷୟ
 ମହା ଆମଙ୍ଗଳ ଦେଖୁ ।
 ଧର୍ମେ ଆଶ୍ରା କରି ଦେଖ ସେ ପୃଥକ
 ଅନୁଜେ ନ କହୁ କିଛି,
 ମାତ୍ର କିଶୋରର ଦୀନ ଦୂର୍ବଳିତ
 ସ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ବରେ କ୍ଷୁ-କ୍ଷୁ ।
 ଏହିପରି ଗଲା ଦେଖେ ବାଳ ବିଷ
 ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖେ ଦମ୍ଭର,
 କ୍ଷୟ ବଳ ଦୀପ ପାତଳ ପତର
 ସେବାରେ ନିଜ ଶରୀର ।
 ଦୃଢ଼ ପଦେ ନିଜ ଜଣାଉଥିଲା ସେ
 ସ୍ୱାମି-ପୀତା ମୁକ୍ତି ପାଇଁ,
 ସର୍ବାର ପ୍ରାର୍ଥନା ପରମ ଆଶ୍ରୟେ
 ଶୁଣିଲେ ଜଗଦସାଇଁ ।
 ସ୍ୱରାବ-ବସ୍ତ୍ରାନ୍ତ ଶୁଣିତ ତା ଡାକ
 ତାଙ୍କେ ସେହି ଅବପଟେ,
 ସୁଖୀଠାରୁ ପ୍ରଭୁ ବହୁଦୂରେ ଥାନ୍ତି
 ଦୁଃଖୀର ଆଶ ନିବଟେ ।
 ସର୍ବା ଦୁଃଖିନୀର ଆତ୍ମର ଆହ୍ୱାନେ
 ଦୃଢ଼ା ବରେ ଦୃଢ଼ାମୟ,
 ଅଲକିନ ମଧ୍ୟେ ପୁଷ୍ପବାନ୍ତ ଦୋର
 ଭଞ୍ଜିବ ନିରାମୟ ।
 ପୁଷ୍ପବାନ୍ତ ଦୀପ ଭବସ୍ୱ ମିଳନ
 ବାଞ୍ଛନେ ମଣି ସଂଯୋଗ,
 ଶିଷ୍ୟ ସୁପଥ ବିସ୍ତାରେ ବାଜା
 ଜନଶିଳ୍ପ ପଦ-ସେବ ।

ମୃଣାଳ-କଣ୍ଠକ— ବିକ୍ରମ ଭ୍ରମରେ
ସର୍ବେବର ତେଜା ଯଥା,
ସୁରଭି-ଔଷଧେ ମଦରନ୍-ପଥେ
ଅସ୍ୱେନୀ କରେ ସଦୃଶା ।
ଦୃଢ଼ସ୍ୱାସ୍ଥୀ, ଶକ୍ତି, ଲଭି ସୁସ୍ଥବାନ୍ତ
ବର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିବେଶି ମତ୍ତ,
ନବୋପାଦେ ନାଥ ସାଧୁ ବୀରସାମ୍ନେ
ସାଧୁର ଅସ୍ତ-ଭିକ୍ଷା ।
ଅଶକ୍ତି ଅକମ୍ପା ଅଧୀରସାମ୍ନରେ
ବୃଦ୍ଧି ବଳ ଧନ, ନାନ,
ସୁଲ୍ଲବାଳ ମଧ୍ୟେ ବଳୁନା ନରରେ
ଦେଖ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାଗ୍ୟବାନ ।
ଏଣେ କିଶୋରର ମନ୍ତ୍ରଦେ ପଞ୍ଚକ୍ଷ
ବିପଦ-ବନ୍ଧୁ ପ୍ରବ୍ରଜି,
ଭ୍ରାତୃ-ପ୍ରବ୍ରଜ ଦୋଷେ ଲଭିଲ ସେ
ସୁରୁତର ବାସୁଦେବ ।
ଦୁଃସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ସୁସ୍ଥବାନ୍ତ ଦେଖ
ବାରୁଣ ବୀରବିହାର,
ବିଶାଦେ ଲଜ୍ଜାରେ ଭଜିଲ ତାହାର
ପାଣ୍ଡୁରତା ଗଣ୍ଡିସ୍ଥଳ ।
ଭାବିଲ ବିପଦେ ଶକ୍ତିରୁ ସଦାସ୍ତ
ନୁହେଁ ଦେବେ ଅନୁଚିତ,
କିଶୋର ତ ମୋର ଭାଇ, ଭବସୁର
ଶରୀରେ ଏବ ଶୋଣିତ ।
ଅନୁଚିତ ଦେବେ ଦେଉ ସେ ପଛଦେ
ମୁଁ କିପା ଦେବ ଗାମର,
ଯେତେ ଦେବେ ଦେଁ ସେ ଅନ୍ୟ ଦେବ ନୁହେଁ
ମୋହର ତ ସଦୃଶର ।
ଏହା ଭାବି ଶେଷେ ଭ୍ରାତୃବରୁଣେ
ଦର୍ଶାଇ ଯୋଗ୍ୟ ବାରଣ,
ବହୁବୀର୍ଯ୍ୟ ବହୁ— ଦେଖେ ଅନୁଚିତ
କଲ ସେ ବାସୁମୋଚକ ।

ଲଜ୍ଜାରେ କିଶୋର ଦେଖ ଦେଓମୁଖ
ଦେବାର ଦେଖି ଭାବାର,
ନିଜ ଆସ୍ତ ତାକୁ ନିବୀର ବାଣୀରେ
କଲ ତୀବ୍ର ଭରସାର ।
ଆସ୍ତ-ଦୁଃଖିଣୀ ଦୃଢ଼ସ୍ତ-ବଦାନ୍ତେ
କଲ ଦୃଢ଼େ ବରଦାର,
ଦୃଢ଼ କିଶୋର ସାଶୁ, ନେତ୍ରେ ବିହ୍ୱ
ଭାତପଦେ ପ୍ରଣିପାତ ।
ଶତ ଅପରାଧେ ଅପରାଧୀ ମୁଁ
ଅସ୍ତର ବଦ ଚରଣେ,
ଅନୁଗତ ଭ୍ରାତା କାଳେ କ୍ଷମାଦର
ଏ ପାମର ଅଭାବରେ ।
ଏତେକାଳ ଯାଏଁ ପଦେଥିଲ ଯାହା
ତାହା ଶାନ୍ତି ବାନ୍ଧି ଶିକ୍ଷା,
ଲଭିଲ ପ୍ରବ୍ରଜ ଶିକ୍ଷା ଆଜି ମୁଁ
ପ୍ରଥମେ ଦେଇ ପରାୟା ।
ନିନ୍ଦୁଥିଲ ମୁଁ ଅନୁଚିତ ପଣେ
ଏକାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ସମାଜେ,
ରୁହେ ପାରି ତାର ଶୁଭଗତ୍ ସଳ
ଅବନତ ଏବେ ଲୁଚେ ।
ଦେଉ ମୁଖେ ମୁଁ ଶିକ୍ଷିତ ବୋଲୁଏଁ
ନାସ୍ତକ ଅଧମ ହାର,
ଅକାଳେ ସିନା ମୁଁ ମଦର ମଣିତ
ମଣୁଥିଲ ମୁଦଙ୍ଗାର ।
ତୁମ୍ଭ ପରି ନର— ଭପରୁଣୀ ଦେବ
ସେ ସମାଜ ଆଭରଣ,
ସମାଜ ମଧ୍ୟେ ସେ ସୁଖ ସୁଖୋପମ
ସୁରଣୀ ବରେଣୀ ଧନୀ ।
ଏଥୁ ଅନ୍ତେ ଧୀର ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସି
ଧର ଦୃଢ଼େ ଦୀପ ପାଦ,
ବୋଲିଲ ଭବଣୀ ! ଅଗ୍ନିର ତୁମ୍ଭକୁ
ବହୁ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଅପବାଦ ।

ଦାସୀଜାଳେ ତାହା କ୍ଷମା କରି ମୋତେ
 ପ୍ରଦାନ ପକେ ଅଶ୍ରୁ,
 ତୁମ୍ଭପରି ଦେବୀ— ପ୍ରତିମାକୁ ସେବ
 କରିବି ମୁଁ ପାପ କ୍ଷୟ ।
 ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ମୋର ମନ ବ୍ୟବହାର
 ଦେବଦାସୀ ତୁମ୍ଭର ବର,
 ଶୌରବଦାସୀକୁ କରିବି ଏ ସେବୁ
 କଷ୍ଟକେ କ୍ଷମା କର ।

ନିତି ନିତି ତବ ପୁଣି ଉଦ୍ଦାବଦ
 ସେବନ ମୋର ବଢ଼ିବ,
 ତାହା ଭଲ ମୋର ଭଲଟି ପାପର
 ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ।
 ଏକମେତେ ସତେକ ରହିଲେ ଅବର
 ସେବୁ ମାୟା ରସେ ଦୁଇ,
 ସାମ୍ୟ-ମେଢ଼ୀ-ପ୍ରୀତି ସୁଧା-ସୁଧାବେ ରୁଚି
 ବଢ଼ିବ ଶିବିବ ଛବି ।

ବିଶ୍ୱକବି

ଅସ୍ତ୍ରାମୀ ରବି ବାହୁଣୀ ବୋଧରୁ
 କାଳରେ କନକଧାରୀ,
 ସିନ୍ଧୁ ହୋଇ ଚହଁ ହେଉ ଉଠିଲୁ
 କମଳିନୀ ଭାବଦାରୀ ।
 ଦିଶିଲ ପାଟଳ ଗୋଧୂଳି ମସ୍ତକ—
 ପ୍ରକାଶ ମୁକୁଟେ ପ୍ରଭା,
 ବିଛା ହେଲ ରଙ୍ଗ— ବନାବ ଚହଁ ବା
 କସିବ ମରାବା ସଭା ।
 ବଜ୍ରାକାଶେ କଣ୍ଠେ ପ୍ରବେଶାଇ ଦେଲ
 ବାବ ବର୍ଣ୍ଣାକ୍ରମ ଧ୍ୟାନେ,
 ଅସ୍ତ୍ରାମୀ ଯଥା ଅସ୍ତ୍ରପ୍ରଶଂସାକୁ
 ପ୍ରବେଶାଏ ପର ବାଜେ ।
 ଅସ୍ତ୍ର-ପ୍ରସ୍ତୁତ ପୁଷ୍ପମାଳା ପ୍ରାୟ
 ଭଜିଯାନ୍ତି ବବାବଳୀ,
 ବସନ୍ତ-ବିପତ୍ତି ପଞ୍ଚମେ ବଜାଇ
 ସରୁ ଭଜିଯାଏ ଅତି ।
 ରବି ଅସ୍ତ୍ର ହେଲେ ଦିଶିଲ ମଳିନ
 ଗୌରବ ନର ପୃଥ୍ବୀ,
 ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱର ଏକମାତ୍ର ଦୀପ
 ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଗଲ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ସମ୍ପାଦନ ବାଣୀ ମଧୁରେ ଗନ୍ଧୀରେ
 ପ୍ରତାପିଲ ସମ୍ପାଦକ,
 ବୋଇଲ କମଳ ସର ଦେବନ ବୀରେ
 ଗଲେ ହୋଇ ସଙ୍ଗଦୂତ ।
 ଅବଳୀ ବଦନ ନମେ ଅଜ୍ଞାଦିନ
 ଅଜ୍ଞାତ ବିପ୍ରାୟ ବାସୀ,
 ଭବ୍ୟବ ମାନସ ଅଜ୍ଞାଦିନ କବା
 ବସୁଧା ବାମନା ଛାୟା ।
 ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଅସଂଖ୍ୟ ବାବବା
 ନର ଗଲେ ଗଲେ ଦେଖା,

ପ୍ରବୃତ୍ତ-ପ୍ରସ୍ତୁତ ଶୂନ୍ୟାପଦେ ହେଲ
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣାବଳୀ ଲେଖା ।
 ଛନ୍ଦ ପୁଷ୍ପମାଳ ପ୍ରାୟ ବିଶ୍ୱାସ—
 ପୁଷ୍ପମା ଦର୍ଶେ ଦେଖାଇ,
 ନିମେଷ ବିଦୀନ ଅତ୍ୟୁତ ନୟନେ
 ରକ୍ତରେ ଧରୁଛୁ ତାହା ।
 ଅନନ୍ତ ଅଭାସ ଦୃଷ୍ଟ ସମୁଦ୍ରରେ
 ବୁଦ୍ଧିଗନ୍ଧ ଚରୁଚର,
 ମେଘେ ବିଦ୍ୟାପ୍ରାୟ ଶବ୍ଦୋଦେ ସେ ସିନ୍ଧୁ
 ଅମେଷରେ ନରନ୍ତର ।
 ବୃଷ୍ଟ-ପାତ୍ରବାରେ ଜ୍ୟୋତର୍ମସୀ ପ୍ରାୟ
 ଭାସି ଉଠି ଶଶେ ଶଶେ,
 ଶଶେ ଶଶେ ବୁଦ୍ଧ ନିଶିପାଦୁକ
 ସେ ସାଗର ଅପରାଧେ ।
 କମ ଭୀମ ରୂପେ ଭୀମ ହୋଇ ଅତି
 ଅପବା ପ୍ରବୃତ୍ତ-ବୃଣୀ,
 ମୃଦୁମୃଦୁ ଚକ୍ଷୁ ମୃଦି ଦେଉଛନ୍ତି
 ତାହାଣି ତୋରୁ ତାହାଣି ।
 ନର-ଅଗ୍ନିଶିଖା ଅଜ୍ଞବା-ଲୋଚ
 ଦେବି ସଂକ୍ଷେପେ ଅବା,
 ଗୋଟି ବକ୍ତିରୂପେ ହେଉ ନିଦାମିତ
 ଦେଖାଇ ଶଶିବ ପ୍ରଭା ।
 ଗୋର ଅଜ୍ଞବାରେ ଚକ୍ଷୁଗ୍ରାସ, ଅଜ୍ଞ
 ସମଦକ୍ଷା ଭବସ୍ୱର,
 ପୃଥ୍ୱୀନିବର ଦୀପାବଳୀ କାଳ
 ଦୀପ୍ତ ବରେ ପ୍ରତିଭା ।
 ଭବରେ ଅମେଦ ମାତ୍ର ପ୍ରାଣୀବ
 ବାହାରେ ଅଜ୍ଞାବୃଣେ,
 ହାତ ଧରୁଥାନ୍ତି ହୋଇଛନ୍ତି କବା
 ଅମାବାସ୍ୟା ଶୈଶ୍ୱମାସୀ ।

କ୍ରମେ ରଜନୀର ଗନ୍ଧାରୀ ବଦେଇ
 ଦେଇ ସେ ଭୀଷଣ ଅତି,
 ଶରଦୀନ ପ୍ରବୃଥ ମନ୍ତ୍ରମା ନିଶିଃସ
 ପ୍ରକାଶିଲ ବସୁନ୍ଦରୀ ।
 ଅବେ ଅବେ ସୁପ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର କୋଡ଼ ଦୋଇ
 ପେଟେ ଶବ ଉଦ୍ଭିତ,
 ନିସ୍ତରଙ୍ଗ ସେହି ନିଶିଃସ-ସିନ୍ଧୁକୁ
 ବରୁଣେଇ ବରଫତ ।
 ଘାଉଁ ଘାଉଁ ସ୍ଵରେ ପ୍ରକାଶିଲ ଅଣି
 ତଏ ଦେଉଁ ନବବାଣୀ,
 ବାହୁଁ ବାହା ତାତ କି ବାହାର ଅର୍ଥ
 ଅନ୍ଧାର ବାହା ବାହାଣୀ ।
 ବାନନ ଭୂଷଣ ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ୧ ସବେ
 ଅନ୍ଧକାରେ ସ୍ନାନ କରି,
 କିଶିରେ ସେସନ ମୌନ ସୁପ୍ତିମୟ
 ଅସିତ-ବସୁ ନରାୟ ୨ ।
 ସାମିନୀ-ସୌବନ ବିଦୋଷିଲ ଭବେ
 ସାମିନୀ ଭଗ୍ନ ଅ ଶିବା,
 ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଭୂତି ବଢ଼ିବା ସୁନ୍ଦରୀ
 ପ୍ରକାଶିଲ କ୍ଷୀଣ ବିଭା ।
 ଏସନ ସମସ୍ତେ ସୁପ୍ତସ୍ତର ଶ୍ରାମେ
 ଲକ୍ଷଣ ବଶିକ ଘରେ,
 ପ୍ରାଚୀର ଭସିଲ ଅତି ଶୋଷଣରେ
 ପଶିଲେ ଅସି ତସ୍ତରେ ।
 କରବେ ସେ ଦିନ ଗୁଡ଼ରେ ବଶିକ
 ଅବେ ନାହିଁ ଉପସ୍ଥିତ,
 ହାର ଭଗ୍ନ ଅଶେ କପାଟେ ଅଗାଧ
 କରେ ଦୟା ନୋଡ଼ି ଭୀତ ।
 ସେ ଶବଦେ ତାଣି ବଶିକ ଗନ୍ଧଣୀ
 ବସିଲ ଭୂତି ସବୁରେ,
 ଭୂତି-ବିଭସିତ ଭରବାତ ଅଣି
 ଧରଣ ସୁଦୃଢ଼ କରେ ।

ଶେଷ ଭୂତିର ଗୁଡ଼ ପ୍ରଭାବେ
 ଦୀପାବଳୀରେ ଚନ୍ଦ୍ରଦାସ,
 ଅନୁବନ୍ଧ ସେ ପ୍ରତୀପ ବାମନୀ
 ଅନଳ ଭୀଷଣ ଦାସ ।
 ହାର ଭଗ୍ନ ପରେ ଗୁଡ଼ ଅଭୀତରେ
 ତାହାଙ୍କେଇ ଦୟାପତି,
 ଦେଖିଲ ସଦମ୍ଭେ ବସିଲ ପରାଦେ
 ଭୈରବୀ ନାରାୟଣ ।
 ସୁଦୃଢ଼ ମୁଣ୍ଡରେ ଧରଣକୁ କରେ
 ବସୁତ ଭରଣ ଅସି,
 ହୋଧ-ବିଷାଦିତ ନୟନସ୍ଵରୁପ
 ପଦ୍ମ ପୁଷ୍ପ ଶସି ।
 କୃଷ୍ଣ ଗନ୍ଧକତ ବୀର-ବିଭୂଷିତ
 ନିଦ୍ରା-ମୁକୁତ କେଶ,
 ବିଭସିତ ହୋଇ ଗହଳେ ଚଟୁରେ
 ଅନ୍ଧାବିନ୍ଧ ପୁଷ୍ପଦେଶ ।
 ଆପାତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବାରି ଦେଉ ନାହିଁ
 ଅମରୀ ତମ୍ବା ମାନବୀ,
 ମରବତ ଶିଖେ ହୋଇଲୁ କି ଅଦା
 ବନବ ରଙ୍ଗରେ ଛବି ।
 ଭୂମିତ ଗାନ୍ଧେ ଗର୍ଭଭୂତି ହୋଧେ
 ବଢ଼ିଲ ବଶିକ-ବାମା,
 ମୁଖରତ ହୋଇ ଭୂତିର ସେ ଭବେ
 ନୀରବ ସୁପ୍ତ ବିସାମା ।
 ସାବଧାନ, ଦୃଷ୍ଟ ମାନବ-ପିଣ୍ଡାତ
 ନାରୀ ନରାୟଣ,
 ଦେହର ଲକ୍ଷିରେ ସୁନ୍ଦରେ ତୋଡ଼ଇ
 ରହିବ ନାହିଁ ମସ୍ତକ ।
 ଭାବହୁ ପସୁ ତୁ ନାହିଁ ତେ ଦେଲେ
 ଅଦଳା ବାହୁରେ ବଳ,
 ଦୁର୍ବଳ ସେ ସତୀ ମାନ ବାଣୀବାଣେ
 ଭୂତ ହୋଇ ପ୍ରବଳ ।

ଦୂର ଦୂର ଶବ୍ଦ ଯା ଯା ପ୍ରାଣ ଶେନି
 ପକାଇ ଯା' ଶେର ଶବ୍ଦ ତୁ,
 ନରୁ ଏହି ଅସ୍ତ୍ର ଦେବୁ ତୁ କାଳର
 ବସନା ପ୍ରଭୃତି ଦେବୁ ।
 ଏକାଠାରୁ ବଳ ବାଣ୍ଟିବର ଅସ୍ତ୍ର
 ଅଛୁ ମୋର ଅସ୍ତ୍ରାଗାରେ,
 କଳମିତ ବାହା ଦୁର୍ବାର ପ୍ରଗର
 ସଦାକୁ-ଅନ୍ତର୍ଗତରେ ।
 ଅବତାରୁ ଏହି ଅମୋଗ ବୃଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର
 ଦକ୍ଷିଣ ବଳ ବାଳ,
 ବାହାର ବଳେ ସେ ରଖେ ଅସ୍ତ୍ରପ୍ରାଣ
 ଧନ, ଧର୍ମ, ଯଶ, ମାନ ।
 ଶାନ୍ତିରୁ ପାମର ଅବତାର ଧରଣି
 ଶେନିପିତୁ-ଅନବାର,
 ମାନ ସେ ଦୁର୍ବଳ ନ ମେଣ୍ଟିବ, ଦେବ
 ଦୁର୍ବାର ଶକ୍ତି ସାର ।
 ମହାରାଜୁଳ ମହାସ୍ତ୍ର ପ୍ରବଳ
 ଅବତାର ସଦା-ଅସ୍ତ୍ର,
 ସ୍ୱର୍ଗମାଳେ ଦେବ ରକ୍ଷାକର ବଳେ
 ଅନ୍ତ ଯଥା ରଜବସ୍ତ୍ର ।
 ଅର୍ଥ ପ୍ରାଣ ଶେନି ଶେନି ଶେନି
 ଶେନିପିତୁ ଏହିପ୍ରାଣ,
 ଅସୋନୀ ସାନ୍ତବ୍ୟ ରାଷ୍ଟ୍ରାଭ୍ୟାସ ମଧ୍ୟ
 ଶେନି ଯଥା ଶେନି ।
 ସମ୍ପର୍କ ମୋର ଦୋଷମା ଅନ୍ତର
 ଦୁର୍ବଳ ଦୁର୍ବୀ ପାଶ୍ରବ,
 ଅନୀଥା ଦୁର୍ବୀ ଏହି କଣ୍ଠେ ଦୁର୍ବୀ
 ଦୁର୍ବୀକାରୀର ଯୋଗୀ ଦଣ୍ଡ ।
 ଦେଶ ଏ ବାପାର ପ୍ରବେଶୀ ଦୁର୍ବୀର
 ଦନ ଦେବ ଶେନିପିତୁ,
 ଦୁର୍ବୀର ଦୁର୍ବୀ ଦୁର୍ବୀର ବଳ
 ଦୁର୍ବୀ ଦୋଷ ପ୍ରଭୃତି ।

ଦୋଷାଦୃଶ ଶୁଣି ଦୂରରେ ଏକାଶେ
 ଅନ୍ତଃସ୍ୱର ଜନସଂଘ,
 ଦୁର୍ବୀ ଦୁର୍ବୀପତ ପକାଇବ ଦେବ
 ରଖେ ଦେବ ପ୍ରଭୃତି ।
 ଅନ ଶେର ପଶି ଏସବୁ ରୁ ବାର
 ଧୂଳି ଅନୁର ଦେବୀ
 ଦେଶର ପୁତ୍ର ଅନ୍ତଃସ୍ୱରୀୟ
 ପ୍ରବେ ଯାଉଥିଲେ ଶେନି ।
 ଦୁର୍ବୀପତ ଅସି ସେନାବଳ ସଙ୍ଗେ
 ମିଳିବ ଦେବ ବାହାରେ,
 ସଙ୍ଗେ ବାହା ଦେବ ଦୁର୍ବୀ ପ୍ରବେଶେ
 ମିଳିବେ ଅନ୍ତଃସ୍ୱର ।
 ଗ୍ରାମ ଦୁର୍ବୀପତ ନଦୀ ତୀରେ ଶୁଣି
 ଦେଶୀ ଦୋଷ ସଙ୍ଗେ,
 ଅନ୍ତଃସ୍ୱର ବଳ ସଦେବ ଦେବରେ
 ଦୋଷ ଦେବେ ଦୋଷ ।
 ଶେନିପିତୁ ବଳେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ଦେଶୀ
 ଦେବ ଅନ୍ତଃସ୍ୱର ଶେନି,
 ଦେବ ଦୂର ଯାଉ ସୁଖେ ଦେବ ସେ
 ଦୋଷ ବଳ ସମୀପରେ ।
 ଶେନି ଦୁର୍ବୀପତ ପ୍ରବେଶେ ଅନ୍ତଃସ୍ୱରୀୟ
 ଦେଶର ପ୍ରବେଶେ ଦେଶର ପ୍ରବେଶେ
 ଦେବ ପ୍ରବେଶେ ଦେଶେଶୀ ।
 ଶେନି ଏବ ମାନେ ସୁପ୍ର ଶିଶୁ ଅନ୍ତ
 ଅନ୍ତଃସ୍ୱର ନେଇ ବାହା,
 ଦୋଷରେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ତଃସ୍ୱରୀୟ
 ଦାନନେ ଦେବ ଶେନିପିତୁ ।
 ଅନ୍ତଃସ୍ୱର ବାହା ଦୋଷ ଯାମିନୀ
 ଶେନି ନିଶ୍ଚୟର ଧାର,
 ଦେଶ ଦୋଷ ଦୋଷ ଦେବେ
 ଦୋଷେ ନିଶ୍ଚୟ ଦୋଷ ।

* ଶାନ୍ତି ବସ୍ତ୍ର ଅସେନା ରଜବସ୍ତ୍ରରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶାନ୍ତି ରଖିବା ।

ଶୁଭର ନିସ୍ଵର ବଜ୍ରଲପତୀର
 ଦୂର ବୀଣାସ୍ଵର ପ୍ରାୟ,
 ଭୂମିର ବାଳମା ଶୈବନର ଧନୀ
 ବିଶିଷ୍ଟ ପାଟଳବାୟୁ ।
 ତେଜସ୍ଵୀ-ଉତ୍ସବ ମୁଦ୍ରିତ-ନୟନା—
 ସରଳେନା ପାଶେ ଯାଇ, ୧
 ବର୍ଣ୍ଣମୂଳେ ଅତି ପ୍ରାଚୀର ଅବମନ
 ଗୁଣିନେ ଦେଇ ତଥାୟ ।
 ସଥାବାରେ ରବି— ଦିବସ ବୌଦ୍ଧର
 ପ୍ରାଚୀମୂଳେ ଦେଲେ ଦେଖା,
 ପ୍ରବୃତ୍ତ ସୁନ୍ଦରୀ ଅପ୍ରସନ୍ନ ମୁଖେ
 ଶେଷରସ ଦ୍ଵାସୀରେଣା ।
 ପତି ରକ୍ତପଥେ ବାଳ ରବିର
 ହମଶଃ ହୋଇ ପତିତ,
 ହୃଦୟ କୁନ୍ତଳା ଧରଣୀକି ବଳ
 ମଣିମୁଦ୍ରା କରୁ ଶିତ ।
 ଶାୟାରେକ ତନେ ଅସୁବ ମାଧୁରୀ
 ଧରଣ ପାଦପ ତଳ
 ବନ୍ଧା ହୋଇଛି ତ ତଳ ମୁଗତର୍ମ,
 ପିଆ କି କରଣ ତଳ ।
 କବି ଜୀବନର ଆଶ୍ଵେଦ ଧାରରେ
 ଚନ୍ଦ୍ରରସ ତରୁତର,
 କବୀର ଆଶ୍ଵେଦ— ମଧୁର ତରୁଙ୍ଗେ
 ସନ୍ତପ୍ତରେ ନଭସ୍ଵର ୨ ।
 ରବିର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ବିଦୁର ନିକାଦେ
 ରାଜିର ବାଳକ ନିତ,
 ତାହୁଁ ଦେଇ ପଣି ସୁକୁମାର ଦୃଢ଼େ
 ଭୀତି-ଅସ୍ତ୍ର ଦେଇ ବିକ ।
 ଶରଣେ ନିଶ୍ଚେତ ଶରଣେ ସତେତ
 ଦେଇ ଶିଶୁ ବାରମ୍ବାର,
 ମୁକ୍ତି ଚୈତନ୍ୟର ହୈରଥ ସମର
 ଲଗିରସ ପ୍ରାଣେ ତାର ।

ବାଳ ମାତେ; ମାତା ବାହ୍ୟରେ ନାହିଁ
 ବାସ୍ତବ ଫୁଲ ଭୂତେ ତରୁ,
 ଭୀତି-ଉଦ୍ଘାତରେ ଶୁଣିରସ ଅଦା
 ଲେଖକ-ହର ନୟନୁ ।
 ଏ ସମୟେ ଏକ ବୃଦ୍ଧା ଶବ୍ଦଗୁଣୀ
 ବୋଲି ଅଦରଶ ଆଶେ,
 ଭୂମୁ ଭୂମୁ ବନେ ମିଳଗଲ ଦୈବେ
 ବିପନ୍ନ ବାତକ ପାଶେ ।
 ବାଳକ ଦୁଃଖରେ ବିଗଳିତ ହୋଇ
 ସ୍ଵପ୍ନ ଅବା ଦେବୀ ଦୟା,
 ମୁହିଁମତୀ ହୋଇ ଭାରାହେରେ ଆଶେ
 ବରୁଣାପିତ୍ର ଦୃଢ଼ଣା ।
 ଦେଖି ତାକୁ ଶିଶୁ ଆତ୍ମରେ ସବୁରେ
 ଧରଣ ଆଦର୍ଶ ଯାଇ,
 ତଳମଗ୍ନ ଜୀବ ବଞ୍ଚିଗଲ ବିବା
 ଦେବଶ ଆଶ୍ରୟ ଗଲ ।
 କୋଳେ ଗୋଲ ନେଇ ସ୍ଵେଦେ ବନ୍ଦୀ ନାୟା
 ହାତ ଦେଇ ଦେଇ ଧରି,
 ମୁକ୍ତିପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ପତିତ ହାତକ
 ଆଦା ସେ ସୁପ୍ତିପିତ୍ତଳୀ ।
 ଭାବିଲ ଶବ୍ଦର ବାଳକ ଶରଣେ
 ସଦୟେ ବୁଲଇ ଦୃଢ଼,
 କିଏ ବଲ ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନଟି
 ଅସ୍ଥାନରେ ଆଦା ନାସ୍ତ ।
 କେ ଆଶିର ଏକ ଦେବଶିଶୁ, କର
 ଦେଇ ରୁଦ୍ଧ-ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଶୂନ୍ୟ,
 ଦେଇ ଲତା ଗୋଡ଼ ଛିଣ୍ଡାଇ ଆଶିର
 କିଏ ଏ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସୁନ ।
 ଏ ମଣିଷି ଖାଇ ତଂଶୁ ନ ହୁଅଟି
 କେତେ ଦୃଢ଼େ ଶୋକ-ପଣୀ
 କେତେ ଦୃଢ଼ସ୍ଵରୁ ଭୂମୁବ ଦ୍ଵାସୁ
 ଆର୍ତ୍ତ ଦ୍ଵାଦ୍ଵାଦାର ଧୁନ ।

ଦେଉ ଅଭାଗୀର ଶିରେ କିଏ ବସ
 ନିର୍ଦ୍ଦୀତ ବନ୍ତ୍ର ପତନ,
 ଦେବେ କରବର ଦେଉଥିବ ସେହୁ
 ଦୂରର ଏ ଶକ୍ତିଧନ ।
 ଦେଉଁ ପ୍ରୋକ୍ଷିନାସୀ ଧରଣର ଗର୍ଭେ
 ଏ ଘରଣୀ ସୁଧାନ୍ୟ,
 ତ ବଚାରେ ଆହା ଅଜ୍ଞାନ ବାନ୍ତରେ
 ବନ୍ଧିଲେ ଏ ବନ୍ଧ ବନ୍ଧୁ ।
 ବୃଥା ଏ ଭାବନା ଅର୍ପଣ ରହେ, ଯେ
 ସବୁ ବସ୍ତୁ ପରାବର,
 ସେ ବସ୍ତୁକ ପକ୍ଷେ ଏ ବ୍ୟାଧି ଦେବେ
 ନିହାର ତ ଅସମ୍ଭବ ।
 ସୁକୁମାର ପୁର ଦୃଷ୍ଟି କାଟି ବସ୍ତୁ
 ରୁଚିଛି ବନ୍ଧୁ ଅସ୍ୟା,
 ବିଚିତ୍ର ସଂସାର— ବିଚିତ୍ର ବ୍ୟାଧି
 ବିଚିତ୍ର ବା ଦେଉଁ କଥା ?
 ଦେଉଁ ଶୁଦ୍ର ଦେଶେ ଦେଉଁ ଶୁଦ୍ର ବ୍ରହ୍ମା
 ନର ଭାଗୀ ହୁଏ ଗଦା,
 ଆନ ବେ ଶ୍ରେଣିକ ସେ ଶୁଦ୍ର ରବିସୀ
 ସେ ଭାଗୀବିହୀନ ଛାଡ଼ା ।
 ଦର୍ମେ ଯେବେ ଭାଗୀ ସଦା ହୁଏ ଦେବେ
 ବାଚକର ତପ ବର୍ମ,
 ଅଜ୍ଞାନ ବାନ୍ତର ଗାଣି ନାହିଁ କିଛି
 ବର୍ମବର୍ମ ଧର୍ମାଧର୍ମ ।
 ବର୍ମ ଜ୍ଞାନ ଅତି ଦୂରୁହ, ତହିଁରେ
 ବୃଦ୍ଧ ସୁଦ୍ଧା ହୁଏ ବଣା,
 ସ୍ୱଭାବେ ଯେ ଶିଶୁ ସଂସାର ସମସ୍ୟା
 ସବୁ ତ ତାକୁ ଅଜଣା ।
 ପଶ୍ଚିକ-ବୀଚନେ ବସି ବୃଦ୍ଧା ବସ
 ବାଚକକୁ ସଚେତନ,
 ଧୀରେ ଧୀରେ ତହିଁ ବସିବ ନନ୍ଦନ
 ବାହିନୀ ସେଇ ନନ୍ଦନ ।

ଦୋଳର ବାହିଁ ମା ବାହିଁ ମୋର ବାବା
 ବାହିଁ ମୋ ବମଳା ଆପା,
 ବାହିଁ ଆମ୍ଭ ଭର କିଏ ନେଇ ମୋର
 ବଳା, ଗୋଠ, ମାଳ, ଚମ୍ପା ।
 ରୁଦ୍ଧିର ଶବର ଅବକାର ସେବେ
 ବୃଦ୍ଧାନ୍ତ ବସୁନ୍ଧରୀ,
 ଶିଶୁକୁ ଚୋରାଇ, ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି
 ଅରଣ୍ୟେ ଫିଙ୍ଗି ନିଶ୍ଚୟ
 ଭାବର ତରଙ୍ଗ ଏବେ ମହାପାତ୍ର
 ଛାର ତରଫୋକର ପାଇଁ,
 କରନ୍ତି ପିଣ୍ଡନେ, ନର ଦୋଳ ସୁଦ୍ଧା
 ସବେ ନରରୁପାୟୀ ।
 ଭବ-ବନ୍ଧୁର— କୁଣ୍ଡଳ ମାନବ
 ବୁଦ୍ଧ ବିନ ବା ରବିଶୀ,
 ଏହିଭଳି ପୁଣି ଏବେ ଆଶା ଘେଷା,
 ଏବେ ବଡ଼ ଅବରଣୀ ।
 କଳୋବା ସମାନ ପର ରକ୍ତେ ପୁଣି
 ଦେଉଛନ୍ତି ଖଣ୍ଡେ ସୁଖ,
 ମାତ୍ର କାଳ ବିଳେ ପ୍ରକ୍ତେ ଶେଷିକ
 ରବଣ-ତରୁ ମୁଖେ ।
 ତରଫାନ ଦେବେ ସମାଜେ ନ ଯିବ
 ସୁଖ ତ ସୁଖାୟୁ ଭବେ,
 ବିବର ପକ୍ଷରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଆସିବ
 ତରୁ ନ ବରୁ ଭବେ ।
 ଅସଲ ଭବଣୀ ଗର୍ଭେ ରୁଚି ରୁଚି
 ଅସୁରୁ ଅଜ୍ଞାନ ବିନ,
 ଶେଷ ବିନ ବାହା, ଜୀବନର ଶକ୍ତି
 କରୁଦେବ ଛୁନି ଛୁନି ।
 ନାହିଁ ପତି ପୁତ୍ର ଧନ ପରାଜନ
 ନିଃସାହା ମୁହଁ ସଂସାର
 ତଥାପି ହିଁ ଦେବେ କିନ୍ତୁ ଏ ମୋର
 ବଟି ନାହିଁ ଅଭାଗୀରେ ।

ଅନାୟାସରୂପ ଫଳେ ମୁକେ ଶାବେ
 ଧରି ତ ହୁଏ ଜୀବନ,
 ହିଁକିନର ଶୂନ୍ୟ ନିବାରଣ ଲାଗି
 କିପା ଏବେ ପାପାଜନ ।
 ଅନନ୍ତର ବୃକ୍ଷ ମଜନ ପଣନ୍ତେ
 ବସିବ ସୁତ ନୟନ,
 ଗୋଛୁଦେଇ ଅଶ୍ରୁ ମଧୁର ବଚନେ
 ହରିଲ ଦୁଃଖ ତା ମନ ।
 ବିପନ୍ନ ନୟନ ଗୋଛୁଦେଇ ଦୁଃଖ—
 ଦେବନାର ଅଶ୍ରୁରେଖା,
 ଶେ ସୁଖ ବହିରେ ସେ ସୁଖ ମାଧୁରୀ
 ଜାଣେ ଅନୁଭବୀ ଏକା ।
 ବୋଲଇ ରେ ବସୁ ଗତ ରଜନୀରେ
 ଅଳଙ୍କାର ଲେଖେ ଚୋର,
 ଭରୁ ଆଣି ତୋତେ ଏ ବିଜନ ବନେ
 ଫିଙ୍ଗି ଦେଇଗଲା ତୋର ।
 ନାନ୍ଦନା ବାନ୍ଦନା ତାର ମୋ କୁଟୀରେ
 ଭୁଜି ବୁଝି ମୋ ସଞ୍ଚାଳ,
 ଗଜା କିଛି ଦେବି ତୋଇ ତୋଇଦେବି
 ସୁହିଦେବି ଫୁଲମାଳୀ ।
 ଶୋଇବାକୁ ଦେବି ଆସିଲେ ତୋହର
 ପଠାଇଦେବି ତା ସାଥେ,
 ଏହା ବହି ରକ୍ତ ରତାରେ ବଳୟ
 ପିନ୍ଧାଇଦେଲା ତା ହାତେ ।
 ଅଧାରୁ-ନିର୍ମଳ ସେ ତାରୁ ବଳୟେ
 ଶୋଭଇ ବାଳବ ବର,
 ସୁଭାବ-ସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗକୁ ହିଁ ଏକା
 ସବଳ ବିଶେଷ ସୁନ୍ଦର ।
 ବୃଥା ଖଣ୍ଡି ପୁର ଶବରୁଣୀ ପିନା
 ଭୁଷଣ ବାଳବ ଦେହେ,
 ଅନ୍ତର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନ ଦେଖିଲ ମାତ୍ର
 ଅଳ୍ପ ହୋଇ ମୋତେ ସ୍ପେଷକ ।

ନିସର୍ଗ ଭୁଷଣ— ସରଳତା ତାର
 ଦେଖେ ମନୋମୁଗ୍ଧବର,
 ଦେଉଁ ଭୁଷଣ ବା ତା ସମ ସୁନ୍ଦର
 ଭୁଷଣ ସେ ଭୁଷଣର ।
 ଲଳିତ ମଧୁର ବଚନ ଅବର
 ଅରୁଣ-ରୁଚର ଭୁଷା,
 ବାଳବେ ଅପୁର ସୁପନ-ସୁଜାର
 ଅପୁର ମଣି-ମଞ୍ଜୁଷା ।
 ରହିଲ ବାଳବ ବର ଆଲୋକିତ
 ଶବରର ପଣ୍ଡିତୁଟୀ,
 ଶୈବାଳ ସକୃତ କୁସୁମ ପଲ୍ଲବେ
 ଭୂଷିତ ବନେ ଫୁଟି ।
 ତୋଇ ବିହସାର୍ଥେ ଯାଏ ବିରାଜନୀ
 ନିତ ନିତ ପ୍ରାମାନ୍ତରେ,
 ଗୋଷୀ ଶିଖିତୁ ମିଶ୍ରାଲ ଚଣ୍ଡେଇ
 ଆସିବିଏ ସ୍ନେହରେ ।
 ମାତ୍ର-ମୁହିଁ ନାୟ ଆସୁ ପର ଭେଦ
 ନ ରଖନ୍ତି ଶିଶୁ ପ୍ରତି,
 ମାତ୍ରସ୍ନେହଠାରୁ ଶବରର ସ୍ନେହ
 ବଳଗଲା ହମେ ଅତି ।
 ସ୍ନେହ ଭୋଜନର ବସବର୍ତ୍ତୀ ଶିଶୁ
 ନ ଧାରେ ଅନ୍ୟର ଧାର,
 ଶାବୁଠାରୁ ପାଏ ଅସାତତେ ତାହା
 ହୁଏ ସେ ଆସେ ତାହାର ।
 ଦଇବେ ଦରିଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ
 ଲଭେ ଯଥା ମହୋଦାୟ,
 ତଥା ସେ ଜରବୀ ହେଉଥିଲା ମୁଗ୍ଧ
 ଦେଖି ଶିଶୁ ମୁଖେ ଲାସ ।
 ମାତ୍ରସ୍ନେହ ପାଇ ବୃକ୍ଷକୁ ବାଳବ
 ବରେ ମାତ୍ର ସମ୍ପାଦନ,
 ଲଭୁଲ ଦେବିବ ପ୍ରତି ଦେବିବର
 ମମତା ହମେ ବଳନ ।

ପାଦର ଶିଖରୁ ସମ୍ପଦନେ ବୁଢ଼ା
ବାଜିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ,
ମଧୁର ବଦନେ ତାହାର ସେ ଲକ୍ଷ
ଦେଖିଥାଏ ଶିଶୁ ଶୁଣି ।
ଏକପରି ଭାବେ ନିବର୍ତ୍ତ ଅଗାଧ
ହୋଇଗଲା ତାହୁଁ ତାହୁଁ,
ହୃଦ ବାଜିବର ଅନୁସନ୍ଧାନାର୍ଥେ
ନ ଆସିଲେ ବେଳେ ବାହୁଁ ।
ସମସ୍ତର ଗତି ନିରାଶ୍ରୟ, ସେହୁ
ନ କରେ ବାହା ପ୍ରତୀକ୍ଷା,
ତାହାର ସମଭାବେ ମାନବ ଜୀବନେ
ଗଠାଇ ଦେଲେ ପରାୟଣ ।
ଚିତ୍ତବିନେ ବୁଢ଼ା ବାହୁଣ ପାଦରେ
ଉଦ୍‌ବେଗେ ହେଉ ଅସମ,
ବହୁତ ସମୟେ ରୋଗ ସିନା ନିଶ୍ଚୟ
ହିତାୟ ହୁଏତ ସମ ।
ନିଶିତ ତାହାକୁ ଲହ ଜୀବନରେ
ଦେଖିବାକୁ ସୁଖ ମୁଖ,
ଦିବସର ଭାଷା ତର ଅଶ୍ରୁପିତ୍ତ
ଅଶ୍ରୁ ହିଁ ତାହାର ସୁଖ ।
ପକ୍ଷୀ ପ୍ରାୟ ଯାର ସଦୃଶ ଅସ୍ତ୍ର ବାସ୍ତ୍ର
ହେଲେ ସେ ପାଦରେ ଗାଈ,
ଅଙ୍ଗକାତ ରୋଗ ପ୍ରାୟ ନିଜ ଗେଟ
ତାହାର ହୃଦ ଲଗାୟ ।
କି ଅବସ୍ଥା ତୁମ୍ଭେ ଉଦର ଦେବତା
ବୁଝାଶୁଣାସୀ ମୂରତ,
ତୁମ୍ଭେ କୋଣ୍ଡାରେ କି ରୋଗି ନାହିଁ କି
ବିରକ୍ତି ବିନ୍ୟା ବିରକ୍ତ ।
ଅଭିହେତୀ ତୁମ୍ଭେ ଅଜଳ ମରଣ
ନ ନିରେ ତୁମ୍ଭର ଅଭି,
ତୁମ୍ଭେ ଯାଗବୁଝ କହୁଁ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ
କି ପ୍ରିୟତମା ରାଗୀ ।

ଦଣ୍ଡେ ମାତ୍ର ହେଲେ ପୁରାରେ ବିଚାର
ଅସହ୍ୟ ହୃଦ ତୁମ୍ଭର,
ଅବସ୍ଥାରେ ତୁମ୍ଭେ ଶୁଦ୍ଧ ହେଲେ ପୁରା
ଅନନ୍ତ-ଗିରି ଗହ୍ୱର ।
ବୁଢ଼ାର ପାଦରେ ବାଜିବ ଉପରେ
ପଡ଼ିଲା ସଂସାର ଭାର
କହୁଁ ସେ ପ୍ରତୀକ୍ଷା ଗ୍ରାମାନ୍ତରେ ଯାଏ
ବାଜେ ବହୁ କୋଇ ଭାର ।
ହାରେ ହାରେ ବୁଝି ପଶ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଶ୍ରମେ
ଅନ ବିବାଦିନ ସହ,
ଫେରି ଆସେ ଘରେ ବୁଢ଼ା ପାଇଁ କିଛି
ଶିଷ୍ୟ ପଥୀ ସଂଗ୍ରହ ।

ଜଗତୀ ଉପରେ ବାତାୟନ ପାଶେ
ବସିଛି ଧନିତ ବଧୂ,
ବଦନ-ବଧୂ ରୁ ବେଶ ପଡ଼ିଅଛି
ତରଳ ଚନ୍ଦ୍ରବା ମଧୁ ।
ଦେଖିଲୁଣା ଅତି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ତାହାର
ଅସ୍ତେଜ ନାହିଁ ପିପାସା,
ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଯେସନ ଉଲ୍ଲସ ଅଦର୍ଶ
ବିକି ମାନବର ଭାଷା ।
ଦକ୍ଷର ଭାସ୍ତବୀ — ମାତା କୋଟ ସଙ୍ଗେ
ମିଶ୍ରିଛି ଅନନ ପ୍ରଭା,
ବରଷିଯାଉଛି ପୁଷ୍ପହାସୀ ପରେ
କୋଟୀସ୍ତ୍ରୀ ହାସୀ ଯାଏ ଅବା ।
ଚାହିଁଦେଲ ବାଳା ଗବାକ୍ଷ ପଥରେ
ହୃଦ୍‌ରେ ପୀୟୂଷ ବୋଇ,
ଦେଖିଲା ସେ ପୁର ବଞ୍ଚିତ ବାଜିବ
ବିହୃତ ଚଳେ ଦୋଇ ।
ବେତାସି ବେବଣ ଅକାତ ଅକାତ
ଉଡ଼ୁଛି ଉଡ଼ୁଇ ମନେ,

ଦକାଇ ଅଣିଲ ଦୀନ ବାଳକେ ସେ
 ସେବକୀ ସେଣି ଚକ୍ଷଣେ ।
 ପୃଷ୍ଠ ଶିରେ ହସ୍ତ ବୁଲଇ ଆଦରେ
 ବସାଇ ତାହାକୁ ପାଶେ,
 ଅସୁ-ପରିଚୟ ପତାରଇ ପରେ
 ସେହୁସିନ୍ଧୁ ମଧୁଭାଷେ ।
 ବହୁଲ ବାଳକ କିରତ ଜାତି ମୁଁ
 ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ମୋ ଘର,
 ବୁଢ଼ା ମାତା ଭଲ କେନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ ମୋର
 ସଂସାରେ ସଖା ସୋଡ଼ର ।
 ଚିତ୍ରଦିନ ଦେଖ ତନନୀ ମୋହର
 ପଡ଼ିଛୁ ଘରେ ବାଧକ
 ସେହୁଦେହୁ ମୁହିଁ ଅସୁଛୁ ଏଣିକି
 ଏ ଗ୍ରାମକୁ ବୋଲି ବଳି ।
 ମାତ୍ର ଏ ଭୁବରେ ଜିହ୍ଵା ମାନସ
 ନ ଭଜଇ ପରତୁଷ୍ଟି,
 ଅବିଶ୍ଵାସ ମଣି ଭାବଇ ନିବେଶି
 ବାଳକ ବଦନେ ବୁଝି ।
 ଏଭଳି ଫଳ କି ବାନ୍ତାରେ ଫୁଟିବ
 ଭଦ୍ରାନ ବାଟିବା ବିନା,
 ସମ୍ଭବେ ଆହା ଏ କମଳାସୁ ରୂପ
 ଭଜକୁଳେ ଏକା ପିନା ।
 ମଉଞ୍ଚଇ ଭଲ ଗତମୁକ୍ତା କେବେ
 ତଳେ କି ଶୁଭର ଶିରେ,
 ପ୍ରବାଳ ମାଣିକ୍ୟ ସାଗରେ ସୁଲଭ
 ମିଳେ ନାହିଁ ସରସୀରେ ।
 ଅଙ୍ଗାର ଆଦରୁ ପଦ୍ମସୁଗମ ମଣି
 ସଂଜାତ ବୀର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟାଗା,
 ଅସଭ୍ୟା ରୁଣ୍ଡରେ ଭଲଭଦ୍ର ବାହୁ
 ଦେବ ବା ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ।
 ଏହା ଭାଳି ବାଳା ପୁଣି ପତାରଇ
 ବାଳକକୁ ପରିଚୟ,

ବହୁଲ ବାହୁ ରେ ସତ ବଥା ବହୁ
 ନ ବର ସଂଗମ୍ଭ ଭୟ ।
 ଅପରିଚିତାର ଦୃଢ଼ ଅନୁସ୍ଵେଷ
 ବିରତ ଦୋଇ ଦୈବରୁ,
 ବଶିକ କୁମର ଆସୁ ପରିଚୟ
 ବହୁଲ ବିବର ସରୁ ।
 ତହୁଁ ଧନବଧୁ ପଲ୍ୟାବରୁ ଭଠି
 ଦୋଇ ଭକ୍ତିପନା ଭୋକ,
 “ମୋ ଭାଇ, ମୋ ଭାଇ” ବୋଲି ମହାନନ୍ଦେ
 ବାଳକକୁ ବଲି ବୋକ ।
 ବୋଇଲ ସୁକ୍ଷଣେ ଅସିଥିଲ ଆଜି
 ସୌଭାଗ୍ୟ-ଶୁଭ ପ୍ରଭାତ,
 ବାହା ମୁହିଁ ମୁହିଁ ତାହିଁ ଥିଲ ଭାଇ
 ଲଭିଲି ତୋହୁ ସାକ୍ଷାତ ।
 ସମ୍ଭବ-ନିମଗ୍ନ ପଣ୍ୟ-ପୋତ ସ୍ଵତଃ
 ଭଠିଅଛୁ ଭାସି ଆଜି,
 ଦୃଢ଼ାଶ ଦୃଢ଼ସ୍ଵେ ଭଠିଅଛୁ ଆହା
 ମଧୁର ମୁରଲୀ ବାଜି ।
 ବାସ୍ତବ କି ଏହା କିମ୍ବା ମୁଁ ଦେଖୁଛି
 ମୋହନ ସ୍ଵପ୍ନ ଅଭୁତ,
 ସ୍ଵପ୍ନର ସ୍ଵତଃରେ ଫୁଟେ କି ଏଭଳି
 ରମ୍ୟ ମନଭୁଲ ଫୁଲ ।
 ନାହିଁ ନାହିଁ ସ୍ଵପ୍ନ— ନୃଶଙ୍କୁ ଏହା ସତ୍ୟ
 ସେହି ତକ୍ଷୁ ସେହି ନାସା,
 ସେହି ମୁଗ-ବାନ୍ତି ସେହି କଳେବର
 ସେହି ଦେବଶିଖୁ ଭାଷା ।
 ଯାହା ବୁଝ-ସ୍ଵପ୍ନ ଭଗାସୀ ଦେବତା
 ଦୋଇଥିଲ ମୋର ଆହା,
 ଯେହି ମୁହିଁ ଏ ତ ଯାହା ଗଣି ପ୍ରାଣ
 ବରୁଥିଲ ସଦା ହା-ହା ।
 ଏବେ ଦିନେ ଶେଷ ଶାବନ-ବାବୀର
 ବିଶାଦ ସର୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନା,

ଅଳଠାରୁ ଦେବ ମଧୁର ଛନ୍ଦରେ
 ନବ ସର୍ବ ଆସୁନେତା ।
 ସୁଦ୍ଧିର ବାଳକେ ଚକ୍ଷୁରୁ ତ ମୋତେ
 ଅବତା ଅଳକ-ରାଜା,
 ଚକ୍ଷୁ ସେ ବାଳକ ବୀଥୀବୋଳା ସ୍ଵରେ
 ଚକ୍ଷୁ, "ବମଳା ଅଗା" ।
 ସୁସ୍ତ ଚରସୁତ ଶରେ ରାତି ଦେଇ
 ଫିଟାଇ ରୁଦ୍ଧାଶ୍ରୁଦେ,
 ପରସ୍ପର ମୁଖ ତାହୁଁ ଦଣ୍ଡେଯାଏ
 ଦେଲେ ଦୁହେଁ ନିରୁଦ୍ଧର ।
 ଅନନ୍ତର ସୁଧା ଚକ୍ଷୁରୁ ଅନନ୍ତେ
 ଚକ୍ଷୁରୁ ରବିବର କଣ୍ଠେ,
 ନିକ୍ରିତାବସ୍ଥାରେ ଶେନିଗରେ ତୋତେ
 ମାନବ ବାଳକ ଶଶେ ।
 ଦୁର୍ଗନ୍ଧା ତୋତେ ପିତାମାତା ଦେନ
 ଯେ ଦୁଃଖେ ଦେଲେ ସନ୍ତାପି,
 ସେ ଦୁଃଖ ବର୍ଣ୍ଣନେ ସାବଧାନ କହୁ ।
 ସମର୍ଥ ନୁହେଁ ବକାସି ।
 ଦେବ-ଦୟା-ପୀତା ଦୁର୍ଗନ୍ଧା ଶେନିଗେ
 ବଳେବରୁ ସ୍ଵାସ୍ଥୀ-ଧନ,
 ଛଟେଟେ ଦୋର କରୁଣେ ଅଭୁରେ
 ତୋତେ ଆସା ଯେସନ ।
 ଅପଦା ଯେସନ ଦୁର୍ଗନ୍ଧା ଶାବରେ
 ଶେନିଗରେ ଚୁର ବାଧ୍ୟ,
 ଦୁର୍ଗନ୍ଧା ବଳେ ବଦଳ ବଦଳି
 ନିଶ୍ଚୟେ ଶଶି ପ୍ରମାଦ ।
 ଛଟ ଛଟ ମନ ବାହୁଁ ନ ଶରର
 କୋପି ଅସ୍ତ୍ରଶୁ ସ୍ଵରେ,
 ବାବସ୍ତର ଭକ୍ତ ବାବସ୍ତର ଫେର
 ଅସନ୍ନ ନୀତି ସବୁରେ ।
 ତେସନ ଅସ୍ତର ତନବ ତନବୀ
 ଛଟେଟେ ଶୋକ ନିର୍ବାଚ,

ଶଶେ ଶଶେ ଶରେ ଶଶେ ବାବସ୍ତର
 କରୁଥାନ୍ତି ଯାତାୟାତ ।
 ଦୁର୍ଗନ୍ଧା ଦେଲେ ମୃଦୁର ବେନ
 ବସନ୍ତି ନିତା ଭୋକନ,
 ଦେଶେ ଦେଶେ ଶେନି ପେଶି ଶୋକାଲରେ
 ବାସୁ ବର ବହୁ ଧନ ।
 ମାନ ଦେବ ବାହୁଁ ନ ପାଇଲେ ଶୋକେ
 ରୁରୁ ରୁରୁ ଦେଲେ ଶାନ୍ତି,
 ଏକପରି ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖେ ଦୋରଗର
 ତନ ବର୍ଣ୍ଣ ଅବନୀତି ।
 ବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ ସବୁ ଶୋକ-ସିନ୍ଧୁ ତାହା
 ବର୍ଣ୍ଣ ଦୋର ଭରୁତ,
 ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ଚକ୍ଷୁ ଦେବତା ବରଣ—
 ବାସନା ଦୋର ଅଭୁତ ।
 ବର୍ଣ୍ଣିତ ଶୋକ ବର ଅବଶେଷେ
 ନିତ ସୀମା ଅବନିତ,
 ବଳେ ବଳେ ଅଶି ଦେଲେ ତାହା ମନେ
 ଦେବତା ସୁଖି ସଂସନ ।
 ଚକ୍ଷୁ ମୋତେ ଅସି ସୁଗାଦ ଦୁସ୍ତରେ
 ପ୍ରଦାନ ସବୁ ବସନ୍ତ,
 ମର୍ଦ୍ଦି-ମୁକ୍ତି ତୀର୍ଥ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଦେବଦ
 ପ୍ରକୃତିର ଶେଷାଶ୍ରୟ ।
 କଣ୍ଠାକର ତାହୁଁ ତୋ ସମାଦ ଅଳ
 ସବୁରେ ପେଶି ପ୍ରସିଧି,
 ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅସି ସେ ତାହା ଅପଦୁତ
 ବୋଟି କୁଦେବର ନିଧି ।
 ବଳୀ-ନାୟା ବଥା ନ ଭାବ ତୁ ବସ
 ଭାବୀ ତାହା ପରସ୍ପର,
 ମର୍ଦ୍ଦିକ ସେ ଶିରେ ଅମୃତ ସୁଗାଦ
 ସୁଗାଦ ଦେବ-ମୁକ୍ତି ।
 ସେ ମୁକ୍ତି ଦେବ ତୋତେଥାମୁ ବର୍ଣ୍ଣି
 ଅମୃତର ଅଶୀବୀତ,

ଅକାରୁ ମୁହିଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ତାନେ
 ପୁରୁଷ ତା ପୁର ପାଦ ।
 ଏହା ଭାଷି ଧନୀ— ବଧୂ ଅନୁଭବୁ
 ଦେବଦତ୍ତ ବନ୍ଧାବଦେ,
 ପରମ ଆନନ୍ଦେ ବନ୍ଧିତ ନନ୍ଦନ
 ରତ୍ନସ୍ଥ ଭବଣୀ ଶରେ ।
 ଏଣେ ନୀଳାଚଳେ ସୁସମ୍ପାଦ ଖାଇ
 ସମ୍ପାଦ ବନ୍ଧିବଦେ,
 ଭବଣୀ ଅନନ୍ଦ ଆନନ୍ଦେ ଶେଷେ
 ବନ୍ଧିବଦେ ବଦେବଦେ ।
 ଭାବରେ ପ୍ରାକ୍ତନ ରତ୍ନସ୍ଥ ଭବଣୀ
 ଶରୀ ପିନା ଏବା ସେବୁ,
 ପ୍ରାକ୍ତନ-ମନ୍ଦିର ତର ଅବରୁଦ୍ଧ
 ଫେଣ ନ ପାରିବୁ ଦେବ ।
 ଦେବ ଦେବ ଦୃଢ଼ି ରତ୍ନସ୍ଥ ଭବଣୀ
 ନ ପାରି ଆଉ ଅପେକ୍ଷି,
 ମନ-ଯାନେ ଆସି ବାରିମାର ଶରେ
 ବଳ-ନେତେ ପୁଣେ ଦେଖି ।
 ଦେବେ ବିନ ଅନ୍ତେ ମିଳିଲେ ଆସିଣ
 ତାମାରୁ ଅବସ୍ଥେ ଦେଖି,
 ଅସମ୍ଭାବ ଅଶ୍ରୁ ଆତ୍ମର ନିଶ୍ଚୟ—
 ସମ୍ଭବ ସଙ୍ଗରେ ଦେଖି ।
 ଅଶ୍ରୁଣି ଅସ୍ତେ ଅଶ୍ରୁଣି କରେ
 ସେବେ ଦାତ ନୟନୁ
 ନିଦାବ ସେବୁର ସୁପ୍ତି ରୁଧ ପରଶେ
 ସେମାନିକ ପୁର ତନୁ ।
 ସୁପ୍ତି କରୁଟ ସେବୁ-ବୁଝା ତାଙ୍କ
 ଭୂମି ପ୍ରଶରେ ତାଙ୍କି,
 ବସିପାରେ ସେବୁ ତାଣୀକୁ ଅସନ୍ତ
 ଅସନ୍ତକୁ ବରଦାଣୀ ।
 ପ୍ରାଣ-ମଣି ଲଭେ ଦମ୍ଭେ ପିଣ୍ଡରେ
 ପରିଣ ନବ ଗୀତନ,

ବସାବ-ମନ୍ଦନ ମୁଖଣୀ ତାଙ୍କର
 ଦିଶିଲ ଦୃଢ଼-ପ୍ରସନ୍ନ ।
 ପ୍ରସନ୍ନ ସେବନ ମେଘମୁକ୍ତ ଦେଖି
 ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଅଗ୍ରା ତାଙ୍କ,
 ଶାରଦ ସମନ ସଙ୍ଗେ ଦକ୍ଷିଣାଶା
 ମୌନ୍ତେ ନୀତାର-ଦାସ ।
 ଜନନୀ ପ୍ରସ୍ତରେ ନମିତ୍ତ ବନତା
 ସର ପଦେ ପଦୁ ପଥା,
 ପରେ ପିତୃପଦ ଆଶ୍ରମରେ ଖୋଲ
 ରଗାଇଲ ତହିଁ ମଥା ।
 ଜନନୀ ମସ୍ତକେ ଦୁସ୍ତ ନିଜ ଦୃଢ଼େ
 ଆଶୀର୍ବାଦି ପୁଣ ପୁଣ,
 ଦୋଇରେ ମାଆ ସେ ଭୁଲି ନ ପାରିବୁ
 ବୋଟି କଲେ ତୋର ପୁଣ ।
 ଏ ସମୟେ ଆସି ତରୁଣୀ ଶବରୀ
 ଭବଣୀ ତହିଁ ଶରେ,
 ସୁଦୁ ଆଣି ତାକୁ ବନତା ଆଶ୍ରମ
 ଦେଇଥିଲ ନିଜ ଶରେ ।
 ନିରେଖି ତାହାକୁ ଦମ୍ଭେ ଦୃଢ଼େ
 ଭୂମି ଭୂମି ଭୁଲି,
 ବାରିମାର ଦୃଢ଼େ ବୋଇଦେଲେ ଶରେ
 ତାହାର ତରଣ ଧୂଳି ।
 ଦୋଇରେ ମାଆ ସେ ପ୍ରତେ ଦେବ ନାହିଁ
 ସତେ ତୁ ଶବରୀପୁତ୍ରୀ,
 ସୁଦୁ ବସାବେଦୀ ଭବଣୀ ଦେଖେ
 ଦୋଇଅନୁ ଅବରୁଣା ।
 ଦେବୀଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ମହାଦେବୀ ଭୁଲି
 ଅନୁର ପ୍ରସ୍ତ ବନୀ,
 ମଙ୍ଗଳର ମାତା ପୁଣୀ ମହମିତା
 ବସଣିନୀ ଅଗ୍ରଗଣୀ ।
 ଶୁଦ୍ଧି ନୃଦେ ଲଗ ପୁଣରେ ଆନନ୍ଦ
 ସଂସ୍ଥାପି ତୋ ନାମେ ଘଟ,

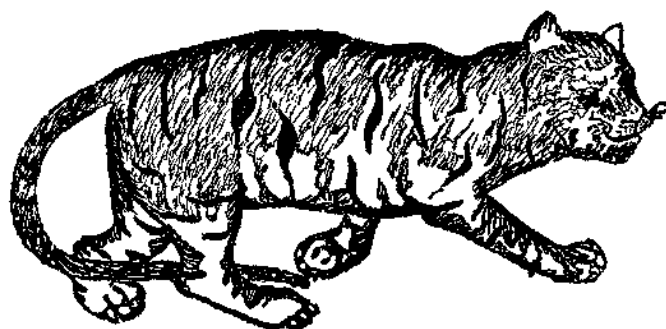
ଅଥବା ତୋହର ଚିତା ଭୟ ପରେ
 ତୋଘରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମଠ ।
 ଏହା ଭାଷି ତାକୁ ତୋଷିଲେ ଦମ୍ଭେ
 ସାଦରେ ପ୍ରେମାଶ୍ରୁଜନେ,
 ଅନିକ ଭବନ ପରିଣତ ହେଲା
 ପ୍ରେମାନନ୍ଦ-ସମ୍ଭାବନେ ।

ଏ । ଶୁଣି ଦିନେ ସେ ଦକ୍ଷିଣ ଦୟାଲୁ
 ତଳସ୍ଥା ତଳସ୍ଥେ ପାଶେ,
 ପ୍ରକାଶର ସ୍ୱାସ ମନୋହର ଭାବ
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେ ମଧୁର ଭାଷେ ।
 ବୋତାକୃତପୁଷ୍ପ ସଂସାରରେ ଅମ୍ବର
 ମନ ଆଉ ସବୁ ନାହିଁ,
 ସଦା ଏ ଭାବନା ତପ୍ତ ଆକାଞ୍ଛାରୁ
 ଉଦ୍ଭବୁଁ ତପସ୍ବି କାହିଁ ।
 ବାସନା-ନାଶୁଣୀ ସମ୍ପୋଦନ ମଣି
 ବଡ଼ ଶ୍ରେୟାଣୀ ଭବେ,
 ତାହାର ମୋହରେ ପତି ପରବାଚ
 ଦୃଶନ୍ତି ବୃଥା ମାନବେ ।
 ଇଚ୍ଛା-ନଦୀ ଅମ୍ବ ଭବ-ଶୈଳ ତେଜ
 ଧାର୍ଯ୍ୟ ମୁକ୍ତି-ସିନ୍ଧୁ ମୁଖେ,
 ପ୍ରେମ୍ଭୁ ଭୂମି ତେଜ ଶ୍ରେୟ ଭୂମି ପରେ
 ତହରୁଁ ଏବେ ସୁଖେ ।
 ବିଶୁ ଭଦ୍ରାଦେ ପଦ୍ମ କୋଟ-ରାଜୀ
 ତର ମହୋତ୍ସବମୟ,
 ସେ ରାଜାର ପୁଣୀ ନିମନ୍ତଣ ଶୁଣି
 ହେଉଛୁ ତହିଁ ଅଥୟ ।
 ପଣ୍ଡିତମେ ଆଉ ଭଣ୍ଡ ଭାରବର
 ପତିବାକୁ ନାହିଁ ଇଚ୍ଛା,
 ପ୍ରାଣେ ମନେ କୃତେ ଦଂଶ୍ପଅଛି ସଦା
 ଦୃଷ୍ଟି ଅନିବାସ-ବିଚ୍ଛା ।

ତେଜସ୍ବୀ ସଂସାର ସେବକାକୁ ପୁଣି
 ଶୁଦ୍ଧପଦ୍ମ ଦୁଃଖେ ବାଧା,
 ତୀବ୍ର ନିଷ୍ଠାବନ ପୁନଶ୍ଚ ଦୋଷବା
 ଅତୀବ୍ର ବୀରସୁ ବଥା ।
 ଯେଉଁଠି ଯେଉଁ ସଂସାରେ ଅସୁଖ
 ସେହିଠି ତାଙ୍କ ବନ୍ଧ,
 ସେହି ଏକା ଅସୁ ଗ୍ରାଣର ଠାକୁର
 ସେ ଏକା ଅନ୍ତମ ଗତି ।
 ଦନ୍ତକୁ ସମ୍ମୋଧ ଦହୁ, "ନାଥ ସେ
 ଲଗିଲେ ତୋତେ ତୋ ଭ୍ରାତା,
 ଅସୁ ଅଭାବରେ ତୁହି ତାର ସାକ୍ଷୀ
 ତୁହି ତାର ପିତାମାତା"
 ଭାବିଲେ କମଳା, 'ତବ ଆଶା ପିତା
 ମୋହୁ ପକ୍ଷେ ଅଶୀର୍ବାଦ,
 ପ୍ରାଣପକ୍ଷେ ତାହା ପାଳିବ ଦହୁ
 ତୁଲ୍ ତୁମ୍ଭ ପୁଣ୍ୟପାଦ ।
 ପାପ ଧରୁ ତେଜ ସରମାର୍ଥ ଧାମନ
 ଧାବତ ତୁମ୍ଭର ମତି,
 ବାହାର ଶବ୍ଦ ବିପଦର ବିଷୟ
 ସେବକର ବାସୁ ଗତି ।
 ଜଳାଶୟଗାମୀ ତୁଷାର ଦୃଢ଼ାଞ୍ଜ
 ଗତି ନିଶ୍ଚେୟକ ବିଧି,
 ପ୍ରମତ୍ତ ମାତଙ୍ଗ ବାନ୍ଧି ଦେ ପାରିବ
 ଉଷ୍ଣିକାର ସୁଚାରିଣୀ ।
 ଯାଅ ଦେବ ସୁଖେ, ଦୁଃଖିନୀ ଦନ୍ତକୁ
 ରଖିଥିବ ସଦା ମନେ,
 ଜଳେ ଜଳେ ମୁହିଁ ତବ ପଦେ ଲଗି
 ବିଚିତ୍ରା ତବ ଚରଣେ ।
 ନିବେଦିବ ତୁମ୍ଭ ଦେବଦାସ ସମ୍ମୁଖେ
 ଅବର ଶୋଚିବ ବଥା,
 ଜନାପାତ୍ରୀ ଜାତେ ନିଜ ସୁଖେ ଉପେ
 ଶ୍ରମିତ ମୋ ଅବାଧାୟା ।

ସବୁ ସମୟ ଚନ୍ଦ୍ରମାନେ ଯେତେ
 ହୋଇଥିଲା ତୀର୍ଥତାରା,
 ଧର୍ମତଃ ନୀୟତଃ ସେ କିଛି ସିଦ୍ଧା
 ଭାଇ ମୋର ଅଧିକାର ।
 ତାହାର ସମ୍ପତ୍ତି ଏହିକ୍ଷଣି ତାକୁ
 ବହୁଳ ପ୍ରତିପ୍ରଦାନ,
 ତାହା କିନ୍ତୁ କୋଟି ସମ୍ପଦ ମୋ ନେତ୍ରେ
 ବିଶେଷ ନାହିଁ ମୂଲ୍ୟବାନ ।
 ସେହି ତ ମୋହର ପ୍ରାଣ ପୁଣ୍ୟମଣି
 ଭବେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଏବଂ,
 ଏହା ଭାଷି ଅଛି ବେନ ଭ୍ରାତୃତ୍ୱରେ
 ପ୍ରଦାନ-ପ୍ରମାଣ-ଭେଦ ।
 ଏ ଅଭିଜ୍ଞ ଦୃଶ୍ୟ ନିରୋପି କମ୍ପଦ
 ରହିଲେ ହୋଇ ତାଟିକା,
 ଭାବରେ ଅହା ତ ଦେବଦୃଶ୍ୟ ଅତି
 ହେଲ ନେତ୍ରେଗତ ଅବା ।

ହୋଇଲେ ମାଥା ତୁ ଚୋରୁତ ମାନବୀ
 ସାକ୍ଷାତ ଦେବୀ-ପ୍ରଦମ୍ଭ,
 ନାରାୟଣେ ତୋର ଅଦ୍ୱିତୀୟ ସିଦ୍ଧା
 ବୁଝିଲ ଦେବୀ ନନ୍ଦମା ।
 ଅବିଷ୍ଟ ଅମ୍ଭେ ଧନ୍ୟ ବୋଲାଇବୁ
 ତୋକୁ ମାତାପିତା ହେବୁ,
 ସତେ ତୁ ମାଥା ଶ୍ରେ ଗୁଣେ ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ
 ଭବ-ପାର୍ବତୀରେ ସେବୁ ।
 ବହୁତୁ ବନ୍ଧ୍ୟାଣ ବୃଥା ଆଶୁଷ୍ଣା—
 ନିଶିତ ସୌଭାଗ୍ୟଦତ୍ତୀ
 ନିର୍ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେଉ ତୋ ଜୀବନ-ସରଣୀ
 ଧର୍ମପଦେ ରହୁ ମତ ।
 ମାତୃପ୍ରାୟ ସେବି ଶବ୍ଦର ନିତି
 ରବି ହୁ ତାର ସୁଖେ,
 ଏହା ବଡ଼ ବୃଦ୍ଧ ସେନିଶ ବିଦାୟ
 ରମିଲେ ନୀଳାଦ୍ରି ମୁଖେ ।

ପଞ୍ଚମ ଚିତ୍ର

ପବନ ଭବନେ ନୀଳାଚଳ ଧାମ
ନିତା ମହୋଦ୍ରବମୟ,
ଦୈବଦାୟ ସ୍ଵର୍ଗ ଶାନ୍ତିର ବୈକୁଣ୍ଠ
ଭକ୍ତର ଚରମାଶ୍ରୟ ।
ସ୍ଵପ୍ନ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଚକ୍ରପାଶାୟମ
ନିଶିତ ଚକ୍ରର ଭୂପ
ବଳେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ, ବିଷ କୋଟରେ ଉଦାସି
ଧର ଦାରୁଦ୍ରୁ ରୂପ ।
ନିଜ ଶୌରବରେ ନିଜେ ନମ୍ର ହୋଇ
ମହାସିନ୍ଧୁ ଲଭୁପିତା,
ଉଲ୍ଲାସ ପ୍ରେମରେ କଳ କଳ ହୋଇ
ପଦେ ଯାଏ ପୁଣିଗୀତା ।
ସ୍ଵଳେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ବଡ଼— ଦେଉଳ, ନିଶିତ—
ଧର୍ମର ମହାମନ୍ଦିର,
ନିତା ତାହା ବେବେ ପ୍ରବନ୍ଧିଣ ବର
ଲଗାନ୍ତି ତା ଅଙ୍ଗ ଶିର ।
ବେଦ ମହିମାରେ ମହିମିତ ଶେଷ
ନାହିଁ ତୀର୍ଥ ତାହା ଭୂରେ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ବେଉଁ ଛାଉ ଚକ୍ରଶୀର୍ଷ ସ୍ଵର୍ଗ
କୁହାରେ ତା ପଦମୂଳେ ।
ଉତ୍ସବ-ମୁଖର ସେ କୋଟିଃ ନଗରେ
ଲଗିଛି ଗୁଣ୍ଡିତା ଯାନ୍ତା
ନାଗରାଜ ବୃନ୍ଦେ ଅମୋକ ଅଦ୍ଭୁତ
ଭକ୍ତପତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣମାଣ ।
ଲଗିଛି ଅତୀତେ କବଳନୋୟବ
ପୁରାବେ ଅତୀତ ମୟ,
ବର୍ଣ୍ଣାଧାର ପଦ ବରଣି ଯାଉଛି
ଉଦାସ ପରେ ଉଦାସ ।
ବଡ଼ବାଣ୍ଟ ଅଳ କଳ ପାର୍ବତୀରେ
ହୋଇଅଛି ପରିଣତ,

ସେଣେ ଦେଖ ବେଣେ ନରଣିର-ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ
ଶେଷପତ୍ର ଉତ୍ପତ୍ତଃ ।
ଭେଦି ସେ ଜନତା ଧୀରେ ଗୋଣେ ଶରେ
ତାହାପତ୍ର ରଥ ଚଳି,
କବଳକୂଶରୀ ସରଳ ବେଉଳ
ସୁଖମା ଯାଏ ସେ ଘଣି ।
ରଥ ପରେ କିଜେ ବିଶ୍ଵ ଅତି-ବଡ଼
ଧର ବମନୀୟ ବେଶ,
ରୂପକ ଛଳରେ ରବିହସ୍ତ ମୌନେ
ଅଧ୍ୟାସିତ ଭବଦେଶ ।
ହେଉ ତାକୁ ପାଣୀ ବିନା ସାଧନାରେ
ପୁନର୍ଜନ୍ମ ହେବ ପାର,
ମହିମା-ସାକ୍ଷୀତ୍ୟ ଅଭୂତ ରସ ଏ
କରାବନା ଅଭାବ ।
ରଥଚୂଳେ ଶୋହେ ସୃଷ୍ଟିକୁମ୍ଭ ତ ସେ
କିରଣ ରୂଷ୍ଟରେ ମତା,
ପିତ୍ତ-ବୀର-ବୁଦ୍ଧି— ବାଟେ ଭବପତ୍ର
ପତଳ ପାବନ ଧୂଳି ।
ଅଞ୍ଜନ ବଳରୁ ପଶେ ଜଗନ୍ନାଥ
ସୁଭଦ୍ରା-ରଥ ମଧ୍ୟାଞ୍ଚଳ,
ସୃଷ୍ଟିବେଦ ଦ୍ରୁତ ଶୁଣିଅ ତାକୁଛି
ମଣିମା ମଣିମା ସ୍ଵର ।
ସେ ସ୍ଵରେ ମିଶୁଛି ଭକ୍ତବେଣାଭୂତ
ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଧ୍ବଜ,
ସେ ମହା ଶବ୍ଦେ ମୁକୁତୁକ୍ତିଃ ବଳି
ଭଞ୍ଜ ନର ଅବନୀ ।
ଭଞ୍ଜେ ପୁଣି ବଡ଼ ବାଦାଉ ଚକ୍ର
ନ ଭକ୍ତ ବେଣେ ବିରଜି,
ପ୍ରାଣର ସମ୍ପାଦ ପାଇ ଚର୍ଚ୍ଚିତ
ମଣେ ମୁକ୍ତିସୁଦାବର୍ଣ୍ଣ ।

ମନ୍ତ୍ରମାମୟକ ମନ୍ତ୍ରମାର ଲୀଳା
 ଦେବ ସେ ହୁଏ ଭାବୀ,
 ଭସ୍ମବ-ଯଜ୍ଞରେ ମୁଁ ତୋ ବଳ ଦେଇ
 ପ୍ରେମାଶ୍ରୁରେ ଯାଏ ଭାସି ।
 ପରମାର୍ଥ ପ୍ରେମ ଭରଣିଣୀ ତହିଁ
 ବହୁଛି ହୋଇ ବହୁଳ,
 ଶରଧା ବାରିରେ ବୋଳା ପ୍ରେମ-ସୁଧା
 ଅଳ୍ପକ ପ୍ରେମସବୁକ ।
 ନିବିଡ଼ ବେଷ୍ଟନେ ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ ଦେବି
 ତାରିଛୁ ମହାଜଳତା,
 ବେଦିଥାଏ ସଦା ମାନସେ ବାମନା
 ଦାନକୁ ଯାଚଣା ଯଥା ।
 ଭକ୍ତର ଶ୍ରୀମୁଖ ପ୍ରେମର ଶ୍ରୀମୁଖ
 ଭାବର ଶ୍ରୀମୁଖ ବହୁ,
 ନିଶିମୁଖ ମିଶି ଶ୍ରୀମୁଖର ପୁଣୀ—
 ପ୍ରସାଦ ସୁଖକୁ ବହିଁ ।
 ତରୁ ପାଶେ ଦେବେ ଯାହା ଅଭିନୟ
 ଲଗିଅଛି ନିରନ୍ତର,
 ତାରିଛନ୍ତି ମଧ୍ୟେ ମହା ଅଭିନେତା
 ଭକ୍ତ-ହୃଦ-ସୁଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ।
 ଲୀଳାମୟକର ଲୀଳା ମହୋତ୍ସବ
 ଦେଖୁଛି ବଡ଼ଦେଉଳ,
 ଦେଖୁଛନ୍ତି ହୁଣ୍ଟେ ଜଗତୀ ଭପରେ
 ବସି ସୁସଙ୍ଗନାକୁଳ ।
 ମେଘ-ବିମାନରେ ବସି ସୁସଙ୍ଗନା
 ଦେଖନ୍ତି ମହାଗଗନ,
 ଦେଖୁଅଛି ଶୁଭା ସୁନ୍ଦରୀ * ବମ୍ପାଇ
 ବାନ୍ଧନ ଲୁହନ ତଳ ।
 ଛକାଇ ଅସିଛି ନିବିଡ଼ ମନ୍ତ୍ରମା
 ନୀଳାଚଳ ନିକଟରେ,
 ତେଣୁ ଅଳ୍ପ ସ୍ୱର୍ଗ ବାନ୍ଧେ ଅପମାନେ
 ବୃଷ୍ଟି ବାରିଥାଏ ଛଳେ ।

ଯଥାସ୍ଥାନେ ପ୍ରଭୁ ରଥ ଅବତର
 ବିଜେ ହୋଇ ଧୀରେ ଧୀରେ,
 ମିଳିଲେ ମୁସ୍‌ବତ୍ତ ଭାତା ଭାତୀ ସବୁ
 ମାଉସୀ ଦେବୀ ମନ୍ଦିରେ ।
 ଦେଉଁ ରହସୀ ଏ ଦେ ରହସୀମୟ
 ବିଶ୍ୱ-ବିପ୍ରାବନ ଭଣି,
 ଦେ ସ୍ୱପ୍ନମ୍ ଅଳ ତୁମ୍ଭର କି ପୁଣି
 ଅଛନ୍ତି ମାଆ ମାଉସୀ ।
 ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ପିତାମାତା ତୁମ୍ଭେ
 ନିଶିତ ସୃଷ୍ଟିଦରତା,
 ଦେଉଁ ଭାଗ୍ୟବତୀ ମାଉସୀ ତୁମ୍ଭର
 ଏ ବଡ଼ ଅଭୁତ କଥା ।
 ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ପିତା ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ମାତା
 ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ପରଜନ,
 ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସ୍ତା ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ସୃଷ୍ଟି
 ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ତୁମ୍ଭ ନନ୍ଦନ ।
 ନାହିଁ ଯାଉ ଜଳ ତାର ପିତାମାତା
 ଅସମୁଦ୍ର ଅସମୁଦ୍ର,
 ଅଦେବଗୋଚର ମହିମା ତୁମ୍ଭର
 ରୁଦ୍ଧିବ କିବା ମାନବ ।
 ନବମ ବିବସେ ବାହୁଡ଼ି ଅତ୍ୟନ୍ତ
 ଭଗିନୀ ଭାତା ଗହଣେ,
 ବିଜେ ଦେବେ ଆସି ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର କୋଳେ
 ନବରତ୍ନ ସିଂହାସନେ ।
 ସାଙ୍ଗ ଦେଇ ଯାହା ଗୁଡ଼େ ଫେରିବାକୁ
 ଭଲୁଣ ଦେଶଶାହାଣୀ,
 ଏମନ୍ତ ସମୟେ ଲଗିଲ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରେ
 ବିଭୀଷଣ ମହାମାୟା ।
 ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାଂହମିତ ହୋଇ
 ବ୍ୟାପିଗଲ ସାହୁ ସାହୁ,
 ସମସ୍ତ ନରରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ଗୁଡ଼
 ଗୋଟିଏ ରହଇ ନାହିଁ ।

ଉତ୍ସବ ଆନନ୍ଦେ ଦୁସୁଧାୟିଣୀ ପୁଣି
 ମନେ ଏବେ ତା'ମୁଖ,
 ଦିବସ ପ୍ରଭାତେ ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରାୟ ସୁଖ
 ପଛେ ଭୁବନୀଏ ଦୃଶ୍ୟ ।
 ମୁକ ମୁଖରୁ ରେ ପୁଣି ରହିଅଛି
 ବାଟ ଶାନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ,
 ସୁରଭିର ବସେ କଳ କଳ ବନ୍ଧି
 ଦେଉଛି ସ୍ବର୍ଣ୍ଣୀ ଆନୁର ।
 ଶାନ୍ତବାନୀ ମୁକ୍ତି ଅନୁଗ୍ରହେ ଦେଖି
 ଭୁବିର ଭାବ ପିତାପା,
 ବହୁରୁ ତାହାର ଶୋଚନେ ନେତ
 ନିବାଦ ବାଦର ଭାଷା ।
 ମୁକ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତିରେ ବନ୍ଧି ବନ୍ଧି ଦେଖି
 ଦେଉଛି ଶେଷ ନିଶ୍ଚୟ,
 ଦେଖି ବା ସେଇବେ ରସାବଳି ବନ୍ଧି
 ଜୀବନେ ହୋଇ ଦୃଶ୍ୟ ।
 ତଥା ବା ତାହାକୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବ
 ସର୍ବେ ସମକ୍ଷୀପଦ,
 ଏବ ସମୟରେ ଏବ ବିପଦରେ
 ସମସ୍ତେ ଆତ୍ମା ବିପଦ ।
 ଦେବପଦପୁର ସୁଗନ୍ଧର ଏବେ
 ହୋଇଅଛି ଶବ୍ଦାମ୍ବୁ,
 ଶବାହାରୀଙ୍କର ସୁଗନ୍ଧର ଚର୍ଚ୍ଚି
 ବିପୁଳ ଭୋଜ ସଂହାର ।
 ହାସ୍ତ ତ ଆସାର ମାନବ ଶରୀର
 ତର ବିପଦର ଶକ୍ତି,
 ଜୀବନେ ମରଣେ ଭାବେ ତାର ସଦା
 ସୁଗନ୍ଧର ଶାନ୍ତଶିଖି ।
 ଜୀବନେ ତାହାକୁ ଶୋଭା ଶାନ୍ତ
 ଶବ୍ଦର ପ୍ରାଣେନ୍ଦ୍ରିୟ,
 ଜୀବନାନ୍ତେ ଶିବା ଶାନ୍ତ ଶାନ୍ତି ଭୁବି
 ମଣି ଭାବେନ୍ଦ୍ରିୟ ସଦା ।

ଶବ୍ଦସେବୀଙ୍କର ଶୋଧ ଆନନ୍ଦର
 ସୁଗନ୍ଧ ମହା ଉତ୍ସବ,
 ଶବ୍ଦ ଶାନ୍ତ ଶାନ୍ତ ଅନନ୍ତର ଦେଖି
 ନିଶେ ଦେଉଛନ୍ତି ଶବ୍ଦ ।
 ବୋଧି ବିଭୀଷିବା ନାରୀରୁ ସେଇବେ
 ଶୁଭାନ୍ତରେ ଅବରୁଦ୍ଧ,
 ତାଳ ଦେଉଅଛି ମହାବୀର ବାଦ
 ସେଇବେ ବନ୍ଧି-ପଟେ ।
 ସେ ବିଭୀଷିବାକୁ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ପୁଣି
 ସେଇବେ ଗତି ଗୋପାୟ,
 ବହୁଅଛି ଚର୍ଚ୍ଚି ସେଇବେ ସଦା
 ବିଭୀଷିବାମିଶ୍ର ବାୟୁ ।
 ତଳେ ଠାବେ ଠାବେ ବିଭୀଷିବା ଶେଷ
 ପ୍ରଦେଶେ ଶିଖାପଟେ,
 ବିଭୀଷିବା ସେ ଅନନ୍ତ ରସନା
 ଦେଉଅଛି ଦୃଶ୍ୟ ।
 ତର ଧୂସରିୟା ଶୁଭାନ୍ତ ବାଦବା
 ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ଧୂସ-ସାନ୍ତ,
 ଶେଷଦିନେ ଆସି ଦେଉଛି ମାନବ
 ସେ ଶାନ୍ତର ମେଧା ଶାନ୍ତ ।
 ସେହି ପ୍ରକାରେ ତରଦିନ ଶାନ୍ତ
 ମିତାର ଶାନ୍ତ ଆତ୍ମା,
 ମିତାର ଶାନ୍ତ ତାହା ସର୍ବେ ତାର
 ଭବ ପ୍ରାଣର ଦୃଶ୍ୟ ।
 ବାହ୍ୟ ମନୋହର— ଏ ସଂସାର ସିଦ୍ଧା
 ପ୍ରାଣର ଆନନ୍ଦ,
 ସୁଖ ବୋଧି ଶାନ୍ତ ଅବିଚଳ ତାହା
 ପ୍ରାଣର ଭାବପୁର ।
 ସୁଖ ଶେଷ ସର୍ବେ ମୁକ୍ତିର ଆନନ୍ଦ
 ପ୍ରାଣର ମହାଭାବ
 ସାର ବୋଧି ଶାନ୍ତ ବୋଧି ମାନବ
 ସାର ଦୃଶ୍ୟ ତାହା ଶାନ୍ତ ।

ସୁବମ୍ବୁ କୁଟରେ ମଣିରୁପେ ଯାହା
 କିଶୁଆଏ ସମ୍ବୁକ୍ତ, ମଣି ନୁହେଁ ତାହା,
 ମଣି ନୁହେଁ ତାହା, ମର୍ମହାତୁତା
 ଯନ୍ତ୍ରଣାର ତୀବ୍ରାନଳ ।
 ମଧୁର,—ବୋଧତା ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣବାନ୍ତ ଶୋଭା
 ମାତ୍ର ସ୍ଵାଦୁ ମହାତନ୍ତ୍ର,
 ବକ୍ର-ବକ୍ତିଗର୍ଭ ସୌଦାମିନୀ ବିଶେଷ
 ଶୋଭାମୁଖେ ଅଭିଷିକ୍ତ ।
 ଦେହ ମହାକୁଳ ବୋହିନୁର ପରେ
 ଦେହ ଯେତେ ମୂର୍ଦ୍ଧାବାନ,
 ତେଣୁଣେ ଦେଖିଲେ ପ୍ରସ୍ତର ବୀଚୀତ
 ନୁହେଁ ତାହା ତନ୍ତ୍ର ଅଟ ।

ବାସର ଶୈଶବେ ପିନ୍ଧିଯାନ ସାର
 ତରୁଣ ଏବଂ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ,
 ଅକ୍ଷମାତା ତପି ତପି ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣହାରେ
 ଭସନ୍ତେ ଦେଲେ ଅପି ।
 ତପ୍ର ତାମ୍ରବାନ୍ତ ସୁକଳ ଶରୀରେ
 ବେଷ୍ଟିତ ଗୈରବ ମଠା,
 ମୁକୁଟ ଭଙ୍ଗୀରେ ବନ୍ଧା ଦୋଳଅନ୍ତ
 ମସ୍ତକେ ପିଙ୍ଗଳ ଚଟା ।
 ସୁଦଶାବ ଦକ୍ଷ ମହାଭାବର ତ
 ପ୍ରଶସ୍ତ ବଳାସ କ୍ଷେତ୍ର,
 ମହିମାର କୋଟିଃ ପ୍ରକାଶି ଅମୃତ—
 ଭାଷା ବ୍ୟାସନ୍ତ ଦେହ ।
 ପ୍ରଶାନ୍ତ ପାଦର ବଦନେ ବସିତ
 ସାଫଲ୍ୟର ସୁଖାସୁରା,
 ଭଗ୍ନେ ନିବତୀ ଶିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗାୟାନ୍ତୀ
 ମଧୁର୍ଯ୍ୟା ନିରେଶା ଅବା ।
 ସତୀ ସଜ୍ଜିମର ଭକ୍ତ ଅସ୍ମେଦେ
 ବିଶେଷ ଦେହ ତୀର୍ଥମାତ୍ର,

ନରଦେହୀ ସେହୁ ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କର
 ପ୍ରାଣ ନିଶ୍ଚୟ ଦେବପ୍ରାଣ ।
 ଦେଖିଲେ ତାପସ ଯେ ଦେବନାଶୁ
 ଦୋଳଅନ୍ତ ଶବ୍ଦାରଣୀ,
 ଧରିନ୍ତୁ ଶୁଣାନ ସଂହାର ମୁରତ
 ବଦନ ବନ୍ଧା ଜଗନ୍ନା ।
 ଶବ୍ଦମେତେ ଏବଂ ଗୀତର ସୁବଦ
 ପଦଅନ୍ତ ଅଶାସ୍ତରେ,
 ସେବକ ସଜଳ ନୟନ ତାହାର
 ମାୟାନ୍ତ ଅଶ୍ରୁ ଅରତେ ।
 ସ୍ଵର ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଅର୍ଦ୍ଧ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ସେ
 ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତ ନାହିଁ ଭୁକ୍ତ ବଥା,
 ମୁଖ ତରୁଣାଶେ ଗାନ୍ଧି ବୁଦ୍ଧଅନ୍ତ
 ସଦରୁଣ ବୀରୁତା ।
 ପଦେହ ଦରବେ ଦୃଷ୍ଟି ତାହା ପ୍ରତ
 ଦେଲେ ଯତ ଅସୁଦାସ,
 ଅଭିଷିତେ ଦୃଢ଼ ପ୍ରବାହେ ଦେହ
 ତରଳ ଦୟାର ଧାର ।
 ଧାର ଯାଇ ତହିଁ ତୋଳ ଧରି ତାକୁ
 ବୋଳ ବରେ ସେହୁଦେଲେ,
 ସୁସ୍ତୁକୁ ସୁପଦ ଧରେ ଯାଇ କ୍ଷେତ୍ର
 ବଳେ ବଳେ ତୋଳ ବୋଧେ ।
 ସେବନୀୟ ଧନ ବିଶ୍ଵସେବାରେ ଯେ
 ବରୁଣ ମାଣ ଭସ୍ମର,
 ସେବିସେବା-ସ୍ଵର୍ଗ ପାଇଲେ ବଚାତ
 ନ ଶୋଭେ ସେ ଅନୀ ସ୍ଵର୍ଗ ।
 ଦେହ ଅଶନ୍ତ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ନିବିଦ
 ସ୍ଵପ୍ନରେ ମହାସୁରୁଷେ,
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଅବର ଉପାୟ ପାରନ୍ତ
 କୋଟିବ୍ରତେ ନରବୁଝେ ।
 ଶ୍ରୀ-ବିଷୟ ଦୃଢ଼େ ବର୍ଣ୍ଣା ରତ୍ନ ମାୟା
 ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତ ତାକୁ ଭବ୍ୟ ଦେବା,

ପିତୃମୋକ୍ଷକେତେ ଶରୀର ଚାହାର
 କେବେକ ସମ୍ପାଦ ବେତା ।
 ଅର୍ଦ୍ଧ ବସନରେ ପୋତୁଡ଼େରେ ଦେବ
 ପୋତୁଡ଼େରେ ନେହୁ ଲୁହ,
 ମନେକରେ ଚାହା ସୁଖ-ସର ଶୁଦ୍ଧ
 କରୁଛି ଏ ସଂସାରକୁ ।
 ଶୁଭ ଏ ଚାହାର ଭାବ-ଭଣ୍ଡାରର
 ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ମହାମଣି,
 ଏହା ଲାଗି କେତେ ମଣ୍ଡପେ ଦାୟ
 ମସ୍ତକେ ପାତ ଅଗଳ ।
 ଚାହିଁଲୁ ସୁବଦ୍ଧ ଭାଗ୍ୟ-ବଦନେ
 ନ ପାରିଲୁ କି କଥା,
 ମୌନ ଦାନ ନେହେ ପ୍ରକାଶିତ କହୁ
 ଅନ୍ତରର ବୃତ୍ତତା ।
 କହୁଁ ସେ ଭାଗ୍ୟ ଗୀତର ସୁବଦେ
 ସେନାପତି ନିକାଶମେ,
 ପ୍ରାଣପଣ ସହୁ ଚଳିଯାଉ ସୁସ୍ଥ
 କେବେ ତାକୁ ଜମେ ଜମେ ।
 କିନ୍ତୁକିନେ ସେଗାଁ ପୁଣି ସ୍ଵାସ୍ଥୀ ଲଭୁ
 ଭଠିଲୁ ଭାଗି ଆଶାରେ,
 ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ପ୍ରସାଦୁଁ ଶୁଖାନ୍ତି ପୁଣି ସେ
 ଅସିଲୁ ଫେରି ସଂସାରରେ ।
 ସେଗାଁ ସେବାରେ ଯେ କ୍ଷୟ କେବେ ଆସୁ
 ମଣି ତା ଲକ୍ଷ୍ମୀବିଦା,
 ଅର୍ପଣ ଚାହାର ସୁଶେଷକୁ ଚାହେ
 ଦେବତାଏ ସୁକଟିତା ।
 ଅସ୍ତ-ପରବସୁ ପୁଣିତେ ଭାଗ୍ୟ
 କହୁଲୁ ସଦା ପ୍ରକାଶି,
 ଅଗାଧର ସୁଖ ବର୍ତ୍ତମାନ-ସୁଖେ
 ସୁନ୍ଦା ଦୋରସର ଅସି ।
 କହୁଲୁ ସୁବଦ୍ଧ ସକଳ ନୟନେ
 ଅଶା-ସୁତେ ଆସୁ ଭର,

ଶୁଣିତା ଉତ୍ତରେ ପଣୀ କରୁଥିଲେ
 ଅସିଥିଲୁ କିସୋଦର ।
 ଶୁଣି ଦେଲୁ ଯାହା କରୁଥିଲୁ ବେନ
 ପ୍ରାଣମେ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ,
 ଏମନ୍ତ ସମୟେ କଲୁ ମୋତେ ଆସି
 ମହାମାୟା ଆନନ୍ଦ ।
 ଦେଖି ଆସି କି କିପରି ମୋହର
 ଅନ୍ତର ଦେଲେ ଚାହାର,
 ଦୁଃଖ ଉତ୍ତର ଶୁଣି ତଳ ଦେଇ ଚାହାର
 ମନୁରେ ଦୁଃଖ-ସାଗର ।
 ଜମେ ଜମେ ସେଗାଁ ପ୍ରକଟେ ମୋ ପ୍ରାଣେ
 ପ୍ରକାଶିଲୁ ପରବସୁ,
 ଦାୟଣ ସନ୍ଧ୍ୟା ସହ ନ ପାରି ମୁଁ
 ଦେଲୁ ଶେଷେ ଅସାଧୁମ
 କହୁଁ ପରେ ଆଉ ତାଣେ ଚାହିଁ କିନ୍ତୁ
 ସୁଖ ସେଷୁ ମୁହାଁ ଘୋର,
 ଭୁଟିଯାନ୍ତେ ମୁହାଁ ଦେଖିଲୁ ଶୁଖାରେ
 ଶୋଇଅଛି ଭୁଲୁ ବୋଲେ ।
 କିନ୍ତୁକି କେବେନେ ଗାପ ନେହେ ଭୁଲୁ
 କେବେକ ମହାସୁନ୍ଦର,
 ଅବା କେଉଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁଖ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବେନ
 ପ୍ରକାଶ ମୋତେ ଆସୁଣ ।
 କହୁଲୁ କଲ୍ୟାଣ ବାମୀ ଭୁଲୁ ପ୍ରଭୁ
 ଅସୁକଣୀ ଅଗାଧିୟ,
 ନିଃସ୍ଵାର୍ଥ-ପରାଧୀ ପରତା ଭୁଲୁ
 ଗାବନର ଲକ୍ଷାପ୍ତିୟ ।
 କୃପା ବହୁ ମୋତେ ସୁନର୍ତ୍ତନ ଦାନ
 କର ଦେ କୃପା-ଅନୁପାୟ,
 ବୋଟି କଲେ ଭୁଲୁ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୁହିଁ
 ନ ପାରିବି ପରିଶୋଧ ।
 କିସ ବୃତ୍ତତା କଣ୍ଠାଭବି ମୋକେ
 କି ଅଛି ବାତୀ ସେଭଳି,

ଦେଖେଷେ ତୁମ୍ଭର ବାସୁଦା ଯାଇଛୁ
 କୃତଜ୍ଞତା ସୀମା ବଳ ।
 ଅନ୍ତରର ଭାବ ଦୃଢ଼ାନ୍ତା ଯଦାପି
 ରୂପବନ୍ତ ବାବୀବନ୍ତ,
 ତେବେ ତାହା କଥା ବହି ପାରନ୍ତା ସେ
 ମାନ ମୁଁ ଜଡ଼-ଭରତ ।
 ଜଣେ ଜଣେ ତୁମ୍ଭେ ଦେବ ମୋର ପ୍ରଭୁ
 ଦେବ ମୁଁ ଭବ ବୋଧୁର,
 ଏହି ଆଶା ମୋର, ଦେବେ ମନେ ପ୍ରାଣେ
 ସେବକ ଭବ ସମ୍ଭର ।
 ଭାଷିଲେ ତାପସ ନ ବାକ ରେ ବସୁ
 ମୋର ଏ ବୃଥା ପ୍ରଶଂସା,
 ସବ-ଶିବତା ଏବା ପିନା ଦୁଇ
 ଅନନ୍ତ-ବିଶ୍ଵ ଭରସା ।
 ନିବସନ୍ତ ସେହୁ ନିଶିଳ ଜଗତେ
 ପ୍ରତି ପ୍ରାଣେ ପ୍ରତି ବାସୀ,
 ତାଙ୍କ ବୀରରେବେ ବର ନ ପାରନ୍ତି
 ବେହୁ ଚିନ୍ତା ତାଙ୍କ ଗୁଣେ ।
 ସେହୁ ନିଜେ କରା ସେହୁ ନିଜେ ବର୍ମ
 ସେହି ବର୍ମ ଫଳଦାତା,
 ସେହୁ ଫଳ ଭୋଗୀ, ବିଧାନ, ବିଧାତା
 ସେହି ନାଶ ସୃଷ୍ଟି ନାତା ।
 ପ୍ରପନ୍ନବସୁତ ୧ ପ୍ରଭୁ ସେ ବିଶ୍ଵେଶ
 ବିଶ୍ଵ ତାଙ୍କ ପଦାନ୍ତର,
 ବରୁଣ ବରାଣୀ ତାଙ୍କ ପଦେ ବସୁ
 ନିଶ୍ଚଳ ଦେଉ ତୋ ଚିତ୍ତ ।
 ତାଙ୍କର ଅମୃତ ଆଶୀର୍ବାଦ ଧାର
 ବୃଷ୍ଟି ଦେଉ ତୋ ଭାଗ୍ୟରେ,
 ଦୋଷପତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ନିରାମୟ ଏବେ
 ଯାଅ ସୁଖେ ନିଜ ଘରେ ।
 ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସବାଶୁ ଯେନଶ ମେଘସି
 ପ୍ରଣମି ପଦେ ସୁବଦ,

ଯାହା ବର ନିଜ ପ୍ରାମ ଅଭିମୁଖେ
 ମାନସେ ବହି ପୁରବ ।
 ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଦେବେ ବରଦା ପାଳିଲ
 ବାଳିଲ ରବିଶୀ ଆଶା,
 ଆଶା ହିଁ ତାହାର ପଥ ଦୃଶ ସଦୃ
 ଦୃଶର ଶ୍ରୀୟା ପିତାସା ।
 ଭାବର ମାନସେ ଦେଖି ମୋତେ ଆଜ
 ପ୍ରତିବେଶୀ, ପରଜନେ,
 ଇନ୍ଦ୍ରବେ ନିଶ୍ଚୟ ଅଗାର ବସୁ
 ଅଭୁତ ଆନନ୍ଦ ମନେ ।
 ସୁଖ ମୋତେ ଭ୍ରାତା ସୁରୁତ୍ରବେ ବସି
 ଶୋଷେ ଦୋର ପ୍ରପୀତିତ,
 ଏହି ସମୟରେ ଅବସ୍ଥାତ ମୁହିଁ
 ଦେବିକାଲ ଭଗସ୍ତେ ।
 ଦେଖି ମୋତେ ଦେବେ ଅଗାଧ ଅର୍ଥମ
 ଦୃଷ୍ଟ-ନୀରେ ମଜ୍ଜମାନ,
 ଅଶ୍ରୁ ସ୍ଵପ୍ନାନ୍ତେ ସଦୃଶା ଯେସନ
 ଇନ୍ଦ୍ରରେ ସୁଶୋଭାଦାନ ।
 ଭାବୁ କାହା ସଙ୍ଗେ ସମ୍ଭବ ମୋହର
 ଭୁଜଙ୍ଗ ନରୁତ ଭଳି,
 ଗଳ୍ପକେତେ ୨ ଅର୍ଥ— ସଂଯୋଗ ପ୍ରାୟ ସେ
 ଦେଖି ମୋତେ ଭବେ ତଳ ।
 ଦୃଷ୍ଟା ସରସ୍ଵତୀ ଅଭିଧାନ ବାନ୍ତି
 ଅବସୀ ଶବ୍ଦ ଅଶ୍ରାବୀ,
 ଅବକାଶପୁତ୍ର ବର ମୋ ବରୁଣେ
 ବିରତେ ବଳଦ-ବାଦୀ ।
 ତଥାପି ସେ ପ୍ରାଣେ ଅନୁରବ ନିତି
 ବରୁଣେ ମୋ ଅଭାବ,
 ଅତୀତେ ମୋତେ ଦେଖି ସେ ବରବ
 ଶିଶିବ ଆନନ୍ଦ ଘର ।
 ବେତେ ଦେବତାଙ୍କ ବନ୍ଦନା, ଅର୍ଚ୍ଚନା
 ଶୁଣିବ ଆଜି ମୋ ଗୁଣି,

ଅକ୍ଷୟ ଦେବ, ଅକ୍ଷୟ ପର
 ଦେବେ ଅନନ୍ତର ଭାଗୀ ।
 ଏହିପରି କୋଟି— ଅକ୍ଷୟ ଅକ୍ଷୟ
 ଭାର ବହୁ ବାହନ ଶିଖର,
 ଯଥାକାଳେ ଯାଇ ଅକ୍ଷୟ ଗୁଣୀ ମଧ୍ୟ
 ମିଳିଲ ନିଜ ମନିରେ ।
 ଗୁଣ, ଦୋହରଣ ଅକ୍ଷୟ-କାର୍ତ୍ତୀ
 ଶ୍ରୀମଦାୟ ସେହିକ୍ଷଣି,
 ଦେଖିବାକୁ ତାକୁ ଧାଇଁଲେ ସବେ
 ଅକ୍ଷୟ ବ୍ୟାପାର ମଣି ।
 ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ଭୂମିର ନବ ପ୍ରାଣ ଭୟ
 ଭୂମି ଅସିଥୁ ଶବ୍ଦ,
 ଅକ୍ଷୟ ଅକ୍ଷୟ ସୁଖିନିତା କଥା
 ଅକ୍ଷୟ ଅକ୍ଷୟ ।
 ସୁମନେ ଭୂମର ପ୍ରାୟ ଚଉପାଶୁ
 ଶେଷର ତାକୁ ଜନକା,
 ଭବିଷ୍ୟତ ଦୋହ ଦେବ ଦେବ ତାକୁ
 ପରାବେଳେ ତାକୁ କଥା ।
 ଜନକା ମଧ୍ୟରେ ଭୂତା ଭୂତାକ୍ଷୟ
 ଭବିଷ୍ୟ ଦେବ ସବବ,
 ପ୍ରତିମା ତାକୁ ଅକ୍ଷୟ ନେତେ
 ଭଗାଇ ବଳେ ମୁକ୍ତ ।
 ଜନକାକୁ ତାକୁ ଦେବ ଏସବ—
 ମୁକ୍ତ କାଣି ମୋତେ ଭାଇ,
 ମୁକ୍ତିବାଦସ୍ତାରେ ଅସିଥୁଲେ ସିନା
 ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ଦେବ ଗଭୀର ।
 ଶ୍ରୀକାନ୍ତ କଣେ ମୋତେ ସାକ୍ଷୀ ଦେବ
 ଶେଷପାଇ ନିଜାକ୍ଷୟ,
 ବହୁ ଚିତ୍ତରେ ନିଶ୍ଚୟ ଦେବ
 ପ୍ରାଣପଣ ପରିକ୍ଷୟ ।
 ପକ୍ଷୀରେ ଅକ୍ଷୟ ଶୁଦ୍ଧ ଫେରିବାକୁ
 ଅକ୍ଷୟ ଦେବେ ଚଣପ୍ରାଣ,

ଚର୍ଚ୍ଚ ମୁଁ ସାନେନ ବାବୁ ଅସିଲ
 ମୁକ୍ତୀ ମୁଖୁ ଭୟ ଶାଣ ।
 ଅନନ୍ତର ଚର୍ଚ୍ଚ ବ୍ୟାପାର-ସମିତି
 ଦେଖିଲେ ସେହି ଦେବ,
 ମିଳିଲେ ଅସି ଶ୍ରୀମତ ମୁଖିଆ
 ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ୟାପାର-ଖଣ୍ଡେ ।
 ଲଗିଲ ବଚାର ମଣିଷ-ବାବୁ—
 ପ୍ରଥମ ଭବ ପ୍ରତିକାର,
 ଚର୍ଚ୍ଚଚର୍ଚ୍ଚରେ ଜନଶ୍ରୀ ବସନ୍ତ
 ଧରଣ ଚର୍ଚ୍ଚିତାବାର ।
 ଦେବ ଦେବ ଏ କ ଦେବ ଅମଙ୍ଗଳ
 ମୁକ୍ତ କାନ୍ଦୁଅଛୁ ବାହୁ,
 ମଣିଷ ଫେରିବୁ ଭବିଷ୍ୟ ଦେ ଶରେ
 ଦେବ କାଳେ ଶୁଣା ଦାହ ।
 ଅନ ଦେବ ତାକୁ ମୁଖ ନିରେଖିଲେ
 ଲେଖେ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ,
 ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣ ଦାନ ଅନନ୍ତ ତାକୁ
 ଶବ୍ଦ ସମ ସେ ବର୍ଚ୍ଚିତ ।
 ତଥା ଅକା ରୁଷି ବିଷଦ ଭବିଷ୍ୟ
 ଶାସ୍ତ୍ରାଦେଶ ପଦେ ଦେବ,
 ତାକୁ ତାକୁ ତଥା ଯମ ପଦେ ଦେବ
 ଅସୁପ୍ରାଣ ବିଷାଦକୀ ।
 ଅମଙ୍ଗଳ ଏକା ଜଣକୁ ନୁହଇ
 ଶ୍ରୀମତ ଏ ଅମଙ୍ଗଳ
 ମୁକ୍ତୀ ପାପ ଦୂଷେ ତନି ଦେବ ଶ୍ରୀମତ
 ଦେବେ ନିଶ୍ଚୟ ଦେବ ।
 ମନେ ପଡୁ ନାହିଁ ଦେବ ଶ୍ରୀମତ ସୁଦେବ
 ଶିକ୍ଷୟ ଏ ବ୍ୟାପାର,
 ବିଷୟ ବିଷୟ ଅକ୍ଷୟ ନେ ଶ୍ରୀମ
 ଦୋହରଣ ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ।
 ପ୍ରତିକାର ଦେବ ଦେବ ଦେବ ସେ କ
 ନୁହେଁ ସେଇ ସଂଜ୍ଞାମତ,

ଭାବୁ ଯୋଗୁଁ ହେବ ଗ୍ରାମନାଶ ସୁଖି
ସଞ୍ଚିବ ମହା ମହତ ।

ମୃତ୍ୟୁ-ବନ୍ଧୁ ବାସ୍ତବ କେବେରୁ ତାର
ନିଃସରୁ ତ ନାହିଁ ବାହିଁ,

କପିଳ ମହର୍ଷି ପ୍ରାୟ ଭାବଦେବ
ଦେଇମାନେ ନେତେ ଚାହିଁ ।

ଜୀବିତକୁ ଯେହୁ ମୃତ ଜ୍ଞାନ କରେ
ନହେ ସେ ନର ବଦାତ,

କୋଟିଏ ସୁଖରେ ବୁଝିଲୁ ତା'ର
ପାତକୀ ପ୍ରେତ ପିଣାତ ।

ନର ପ୍ରାଣ ବହୁ ନର ପ୍ରାଣକୁ ଯେ
ଭାଣିତ ମଣେ ଅଜ୍ଞାନେ,

ବ୍ୟାକରଣ ଶାସ୍ତ୍ର ଅକ୍ଷମ ତାହାର
ଯୋରୀ ବଶେଷଣ ଦାନେ ।

କେଉଁ ବୃକ୍ଷ ଶାସ୍ତ୍ର ସୁନର୍ଜୀବିତର
ଅଛି ବିସର୍ଜନ ବିଧି,

ନିର୍ଲଜ୍ଜ ପଣରେ ମଣ ନାହିଁ ମୃତେ
ନିଜକୁ ଶାସ୍ତ୍ର-ଭାଷି ।

ପରଦାସବାସୀ ହୁରୁ ଦାସୀ କହେ
ବିଧବାବା କୋହଲରେ,

କହି ପାରୁ ନାହିଁ ଶାସ୍ତ୍ର ଭାମ ମାନ
ଅଛି ତା ନିଶ୍ଚେ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ।

ସପକ୍ଷେ ବିପକ୍ଷେ ଏକପକ୍ଷ କେତେ
ଭାଷିର ସୂକ୍ତି ପ୍ରବଳ,

ବିକସୁକ୍ତି ହେଉ ରହିଲ ଶେଷରେ
ବିପକ୍ଷ ମତ ଅଟେ ।

ବର୍ତ୍ତନ ସର୍ବତ୍ର ବିକଶିତରେ ମୁଖେ
ଭାଷିରେ ଅପଣା ଅଣି,

ନୀରବରେ ବିକେ ଭାଷରେ ସୁବୀଚ
ବପନ ବିପକ୍ଷ ଭାଷି ।

ସମୋକ୍ତି ଅନୁକେ ବହୁ ଅକ୍ଷତ
ଶୁଣିଲୁ ତ ସବୁ କଥା,

କି ବରଦ ମୋତେ ଛାଡ଼ିବାକୁ ହେଲ
ଅଗତ୍ୟା ତୋର ମମତା ।

ଅନ୍ତୋଷ୍ଟି ଶେଷରେ ସୁନର୍ଜୀବିତକୁ
ଦେଖିବା ଭାବେ ଦୋଷ,

କହି ପରେ ତୋତେ ଠାବ ଦେଲେ ଗୁଡ଼େ
ବହୁବେ ସକଳେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ଅତଏବ ମୋର ଭରସା ତେଜ ରୁ
କର ଯାହା ଲଜ୍ଜା ତାହା,

ନାହିଁ ଏ ଗ୍ରାମରେ ତୋହୁ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ
ଧର ଏବେ ଅନ୍ୟ ଗୁଡ଼ା ।

ଶୁଣି ଏହି ବହୁ-ବାଣୀ ଦୁର୍ଭାଗୀର
ପ୍ରବ୍ୟ ହେଲ ଦୁଃଖୀ,

ମହା ମନସ୍ତାପେ କଲ ତାର ଆଶା
ନିରୁଦ୍ଧ ଭବିଷ୍ୟ ।

ଗଭୀର ଯାତନା ଓଷ୍ଠେ ଚାପିବାକୁ
କଲ ତେଣୁ ପ୍ରାଣପଣେ,

ମାତ୍ର ନ ପାରି ତା ଦେଖ ସହି ଓଷ୍ଠ
ଭିତର କଳ୍ପ ସରନେ ।

କେତେ କ୍ଷଣ ପରେ ଶୋକଭଗ୍ନ କଣ୍ଠେ
ବହୁଲ ହୋଇ କାତର,

ଯେଉଁ ଦୃଢ଼ ଥିଲ ସେହୁର ନିର୍ଦ୍ଦର
ହେଲ ସେ ଆତ୍ମା ପଥର ।

ଯାଉଅଛି ମୁହିଁ ଦୂରବର୍ଷ ଶେଷ
କଲ ମୋର ବିଚାର,

ତୁମ୍ଭ ସ୍ନେହ-ସ୍ମୃତି ସିନା ଏକା ମୋର
ଏ ଶୋକର ସୁସାନ୍ନନା ।

ଆସିଥିଲ ମୁହିଁ ଆସାଦ ମସ୍ତକ
ଛନ୍ଦିହୋଇ ଆଶା-ଭାଗ,

ଯାଉଅଛି ଏବେ ଶେଷର ସମ୍ଭବ
ସୁବିଧେ ବିପକ୍ଷତା ।

ଆସ ତୁମ୍ଭେ ମୁଖେ ରହିବାକୁ ମୁହିଁ
କରୁ ନାହିଁ ବୁଝା ଭାଷା,

କଣ୍ଠର ଶ୍ରବଣେ ଆଶାତ ସୁପିରେ
ଅନ ଅନଳଦେ ବୀଥ ।

ଏ ପକ୍ଷାଧୀ ତାର, କେଉଁପାରେ ସେହୁ
ଜୀବନ ତେନେ ସମାଧି ।

କଳା ଅପରାଧେ ନିଦାସନ ଦଣ୍ଡ
 ପ୍ରଜାତେ ଯେଉଁ ସମାଜ,
 ଶତାବ୍ଦୀ ତାର ତ ଅଳ୍ପ ମନ୍ଦିରେ
 ସୁନ୍ଦର ତାକୁ ତା ବାଣୀ ।
 ଦେଶ ବାଜ ଗାନ୍ ନ ବୁଝି ବୀବସ୍ଥା
 କରେ ଯେ ସମାଜ ବାନ,
 ସମାଜ ନୁହେଁ ସେ ମହାଭୟବର
 ଭୀଷଣ-ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଇ ।
 ଦୟା ମାୟା ଶୂନ୍ୟ ଯେ ସମାଜ ତାର
 ଭୀଷଣ ବା ଅସ୍ଥା ନାହିଁ,
 ତାର ପ୍ରାଣବାଦୀ ନିରାଶ ବନ୍ଧନ
 ପାରେ ମୁଁ କେତେ କ୍ରୋଧ ।
 ଏହା କହି ମିତ୍ର ଅଭିଜ୍ଞାନ କର
 ଶେଷରେ ନିଜ ଘରେ,
 ଶ୍ରାମ ସମାଜର ରାବୀ ବଢ଼ାଇବେ
 ନ ଭୁଲେଣି ବର୍ତ୍ତମାନ ।
 ଏଣେ ସମାଜର ଅନ୍ତୋଶ ତା ପ୍ରତି
 ବୁଝି ଦେଇ ଅନୁଜନ,

ଅବାଧ୍ୟାତା ସୁଖ ଅବରଣୀ ଚକ୍ର
 ସମାଜ ଦେଇ ବଢ଼ିଲା ।
 ଲାଭରୂପ ଦେଇ, ଶ୍ରାମରେ ତାହାକୁ
 ମନା ଦେଇ ନିଆଁ ଗାଣି,
 ଅବର ଭଣ୍ଡାର ଧୋବା ମନା ଦେଇ
 ନ ଦେଇ ଦେଇ ଦାଣୀ ।
 ଏବେ ବଞ୍ଚେ ପୁଣି ବଞ୍ଚେ ନିମନ୍ତେ
 ନ ଟେକି ତାର ମତି,
 ବଞ୍ଚି ଶିଖା ପ୍ରାୟ ଦୁଃଖ ମନ ଦେବେ
 ଭେଦ ନାହିଁ ନିମନ୍ତେ ।
 ଦେଖି ତାର ଏହି ଅଭ୍ୟୁଦୟ ବନ୍ଧୁ
 ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଦେଇ ସୁବଦ୍ଧ,
 ଅସମ୍ଭାବ ଦେବେ ବଞ୍ଚେ ନୟନୁ
 ଅନନ୍ତପୁର ସେବକ ।
 ବଞ୍ଚେ ବଞ୍ଚୁ ତ ଭାଷାରେ ଭାବ
 ପ୍ରଦୀପିତ ଦୁଃଖତା,
 ତୁମ୍ଭେ ଏ ଭବନ— ସୁଖୀ ବେଦନର
 ମାଦବରୁଣୀ ବେଦନା ।

ମେଘଦୂତ ।

ନିବେଦନ

ଭବିଷ୍ୟତ ସୂକ୍ଷ୍ମସୂକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରସଙ୍ଗ-ପ୍ରଣୀତ ମହେନ୍ଦ୍ର ଦର୍ଶନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୁଁ ବହୁଦିନରୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହ
 କରିଥିଲି, ମାତ୍ର ସୁବିଧା ଅଭାବରୁ ମୋର ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସଫଳ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲା ।
 ପ୍ରସଙ୍ଗଟିମେ ଦିନେ ଏ ବିଷୟ ଦେଖିଲୁଣି ମଞ୍ଜୁଷାଧୀଶ୍ଵର ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଶ୍ରୀନିବାସ ରାଜମଣି
 ରାଜଦେବ ମହୋଦୟଙ୍କ ମୁଁ ସନ୍ତୋଷରେ ଜଣାଇଥିଲି । ରାଜା ମହୋଦୟ ବିଶେଷ ସହାନୁଭୂତି
 ପ୍ରକାଶକରିବା ସମୟେ ଆହ୍ୱାନ କରିବାରୁ ମୁଁ ମଞ୍ଜୁଷା ଯାଇ ରାଜ-ଆଦର୍ଶ ପ୍ରଦର୍ଶନ
 କରୁଥିଲେ, ତାହା ଦେବଜ୍ଞ ତାଙ୍କ ଲୁଚା ଦୃଢ଼ସ୍ଥାନ ନିଶ୍ଚୟରେ ଉପଯୁକ୍ତ । କେଁ ପରଦିନ
 ମୋର ମହେନ୍ଦ୍ର ଯାହାର ସୁବିଧା କରି ଦିଆଗଲା । ଦୃଢ଼ସ୍ଥାନ ଗିରି, ପ୍ରତି ପଦବିଶେଷରେ
 ଭବିଷ୍ୟତର ଆନନ୍ଦ, ଏହା କେବେତଳା କରି ରାଜା ମହୋଦୟ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ପଥଦର୍ଶକ,
 ବାହକ, ପାତକ, ବାଣୀଆ ପ୍ରଭୃତି ଙ୍କ ଜଣ ଲୋକ ପଠାଇଥିଲେ । ମହେନ୍ଦ୍ର ରାଜାରେ ତାଙ୍କ
 ରାଜି ଅବସ୍ଥାନ ପରେ ମୁଁ ଫେରି ଆସିଲି । ରାଜା ମହୋଦୟ ମହେନ୍ଦ୍ର ସମ୍ମୁଖରେ ଶକ୍ତି
 ବାବା ରେଖିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ଏବଂ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମୁଦ୍ରଣର ଦୀପ୍ତ ବହନରେ ସ୍ଵତଃ
 ସ୍ଵୀକୃତ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ଅନୁରୋଧ ମାନ କରି ନ ଥିଲେ ମହେନ୍ଦ୍ରର ମହାଦୃଶ୍ୟ ଦର୍ଶନ
 ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟି ନ ଥାନ୍ତା ଏବଂ ମୋ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଆକାଂକ୍ଷା ଅସୂର୍ଷ୍ଟ
 ରହିଯାଇଥାନ୍ତା । ଏହି ମହୋପକାର ସକାଶେ ରାଜା ମହୋଦୟଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଁ ଚିରଭକ୍ତ ।

ମଞ୍ଜୁଷା ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ସ୍ଥାନୀୟ ସେବକଣ୍ଠସ୍ଥ ସୁଲର ହେତୁପଶିତ ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ
 ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବାଦ ବାବାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ମୋ ପ୍ରତି
 ଯଥେଷ୍ଟ ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । କୌଣସି ଅଭାବ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୋର ଅଭାବ
 ଅସୁବିଧାର ଚିନ୍ତା ସେମାନେ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁ ମୋ
 ସଙ୍ଗରେ ମହେନ୍ଦ୍ରକୁ ଯାଇ ମୋତେ ଅନେକ ଦୃଷ୍ଟିଦୀ ସ୍ଥାନ ଦେଖାଇଥିଲେ । ସେ
 ଭବିଷ୍ୟତ ନିକଟରେ ମୁଁ ଚିରଭକ୍ତ ।

ଭଦ୍ରଶ୍ରୀ
 ୨୫/୧୧/୯୮

}

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି

ମତହସ୍ତ ।

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

ଭାଗ୍ୟଦେବ, ବର ଅତି ଧନୀବାନ ମୋତେ
ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପଢ଼ିବ, ଯାଉ ମହା ଶୋଭା-କୀର୍ତ୍ତୀ
ବରୁଣଙ୍କ ପତ୍ରର ଶେଷେ ଦିନକ୍ଷାଏ
ପ୍ରାଣରୁ ଅନ୍ତରରେ ବରଣା ବଚରେ,
ଗିରିରୁତେ ନିଶ୍ଚୟରେ ସେହି ଗିରିରୁ
ମହେନ୍ଦ୍ର-ବାହୁ-ଗିରି ମହେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରକଟେ
ରେଖାର ପ୍ରତୀକ୍ଷା, ପୁଣ୍ୟ-ପୁରାଣ-ପ୍ରସଙ୍ଗ ।
ବହୁ ଦିନ ଭରା ଦୈନିକ ଆଶା-ସିନ୍ଦୂରରେ
ବରୁଣଙ୍କୁ ଭୁଲି ପଡ଼ି ଅତି ସମାଧୁରେ,
ମାତ୍ର ଭୁଲେ ଥିବ ଦେବ, ଏକାନ୍ତ ବସୁ
ମୋର ସେ ପ୍ରାର୍ଥନା ପ୍ରତି, ତି ଦୋଷ ଭୁଲି,
ତାତପ ସଜ୍ଜିତକଣା ମାଗିବା ମାତ୍ରଦେ
ବରେ ତି ନୀରବ ତାର ପ୍ରାର୍ଥନା ପୁରଣ ?
ପଥାବାସେ ଏ ସାତଦେ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରସାଦ
ଦେଖାଇବ ଅତି ଆଦ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-ମନ୍ଦିର ।
ତି ଦୃଷ୍ୟେ ପୁଣିବ ପାଦ ଦୀନଦୀନ ମୁହଁ,
ଅସିମ୍ଭ ସେ ଅନନ୍ତ, ବିଦ୍ୟା, ଅନବଦ୍ୟ
ସେନ ସେ ଅନନ୍ତେ ଭୁଲେ ପୁଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟରୁପେ ।

ପ୍ରଣମେ ମହେନ୍ଦ୍ର, ଗିରି, ଅକ୍ଷୟ କନ
ପୁଣ୍ୟ ଦେବପାଦେ ତବ ଅଶ୍ରୁଜଳ ଭିତ୍ତି,
ଅସିମ୍ଭ ଦର୍ଶନ ଆଶେ, ମାତ୍ର ଅସି ନାହିଁ

ବର୍ଣ୍ଣନ ମାନସେ—ତବ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ମହାନ,
ବୀର୍ଯ୍ୟ ବୃତ୍ତବାନ୍ତରା - ସ୍ୱପ୍ନ ବୀର୍ଯ୍ୟ ସ୍ତୋତ୍ରରେ ।
ବର୍ଣ୍ଣିତୁ ସେ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟ-ବଳିତ
ବାହୁଦାସ, ସାରସ୍ୱତ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-ସମ୍ରାଟ,
ସଂସ୍କୃତ-ସାହିତ୍ୟ-ଶୈଳ୍ୟ-ସ୍ତୋତ୍ରପ୍ରବର,
(ଅମର ରାଜନା ଯାହା ନିଶିତ ଅମର,
ବରଣା-ବରୁଣୀର ଆକାଶ ଶିଖା)
ବଳିବାକୁ ସେ ମହମା ନାହିଁ ମୋ ଯୋଗ୍ୟତା,
ବାହିଁ ସେ ଅନନ୍ତ ସିନ୍ଧୁ, ବାହିଁ ମୁଁ ଗୋପୁର ?
ବାହିଁ ସେ ପ୍ରଜ୍ଞା, ଯାହା ଦୀପ୍ତ ସଜ୍ଜନତ,
ବାହିଁ ମୁଁ ଅସାର ଦେବୁ ବରୁଣ-ବଶିଷ୍ଠ !
ତଥାପି ବହୁକ ସଖି ଏଣୁ ତେଣୁ ତହୁ
ଅମରୀ ପ୍ରଜାପ ରାଜ, ତୋ ଶୋଭା-ମନ୍ଦିର—
ନିଶାବୋଧେ, ଦେବେଦେବ ତା ଅସିମ୍ଭିତ ଭାଷା,
ଶୁଣିବେ ଦୋଷଦେ—ବାଦ୍ୟରସ-ସୁଧାପାଣୀ ।
ମଧୁର ରସାତ ଫଳବୋଧୀ ଶୁଦ୍ଧଶ୍ରୀ
ଭୁଞ୍ଜେ ସୁଦା ଶୁଦ୍ଧବଶ ଅସ୍ୱାଦବଦାନ,
ଦେବନ ତି ରସେ ଅତି ସୁରୁତ ସୁମନେ,
ଆଶ୍ରାଣେ ତି ଭୁଲୁବଦେ—ଭୁପବନଦାନ,
ନୂତନ ଶାସ୍ତ୍ର ଧ୍ରୁବ ଦୀପ୍ତ ତନୁ ଭୁବନୀ
ଦେବପୁରା ଭାଷାଦାନ, ଅତି ଶୁଦ୍ଧ ମନ
ଭୁବ ବୁଦ୍ଧବଦ ସୁଦା ରସେ ସେ ଶୈଳାଦାନ ।

ଅହୋ କି ବସନ୍ତ ଶିର, ରୁଦ୍ର ଚାରୁବାନ୍ଧ,
 ତାହାରେ ନୟନ ହୁଏ ନିମ୍ନ ଅବସ,
 ଶୂନ୍ୟ ପରେ ଶୂନ୍ୟ ପୁଣି ଶୂନ୍ୟ ଚକ୍ରପାଞ୍ଚ,
 ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ପାବନ ପ୍ରକାରେ
 ଯାଇଛି ଅବାଶେ ମିଶି, ମିଶାଇ ନୀଳମା
 ଅନନ୍ତ ନୀଳମାମୟ ମହାବାଣ ସଦୃଶ ।
 ଦେବେ ବାଳୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଏ ଅମର ଯୋଗୀ
 ଜଗତର ଭକ୍ତି ପ୍ରୀତି ସଦୃଶ ମାନସେ
 ସମାଧିପ୍ତ, ସୁଗମୀର ବରଦ ମୂର୍ତ୍ତିରେ,
 ଦେ ବହୁବ ତାହା, ସେହି ବାଳ ଭୁକ୍ତ ଅନ ।
 ସୁଷ୍ମା ସିନା ସୁକୃତର ପ୍ରମାୟୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ।
 ସମୁଦ୍ର ଅନନ୍ତ ଶିର ୧ ସଥା ସୁନ୍ଦରାଦି,
 ଦକ୍ଷ କିଶେ ଦାରୁଦୁର୍ଗ ୨—ସୁଶୀବମଣ୍ଡଳ ।
 ଦେଖିଥିଲୁ କୁରୁ ଯାକୁ ନୀଳ ନଭଃକୋଳେ
 ସୁପ୍ତ ଭବ ପ୍ରାୟ, ଏବେ ସେ କିଶିର ସଥା
 ଭକ୍ତ-ବନ୍ଧୁତାବର ମଦିତ ମହତ୍ତ୍ବ,
 ବସନ୍ତ, ଶୌରବର ଯୋଗୀ ସୁରସାର—
 ଅହୁ ଦେବ ମହିମାର ମଧୁର-ମୟୁଷେ ।
 ବସନ୍ତ ଅଧ୍ୟାୟ ଶିର ବସ୍ତ୍ର-ଭବଦାସେ ।
 କିମ୍ବା ଏ କିଶିରବାଣୀ ଅକ୍ଷୟ ଭଣ୍ଡାର
 ଭାରତୀ ଭବିଷ୍ୟବର, ମଣିମୁକ୍ତାଶ୍ରମୀ
 ଜାତୀୟ ବରଦପୁଣ୍ଡ, ଅଥବା ଏ ଶ୍ରେଣ
 ସାରସ୍ବତ ପାଠାଗାର କିମ୍ବା ପ୍ରବୃତ୍ତର
 ନିଜିନି ପବିତ୍ରତମ ଭସାସନାଗାର ।
 ନିରୁପମ ତୁ ମହେନ୍ଦ୍ର, ଯୋଗିରେ ଭସନା
 ବସୁନ୍ତ ସେ ଭସନାର ଅଳଙ୍କାର ହୋଇ,
 ଭାରତ-ମହାବାଦୀର ଶୀତା ଏ ଭକ୍ତ,
 ତୁମ୍ଭ ସେ ଶୀତାର ଭାବ—ସରଳ ସୁନ୍ଦର ।
 ଦୁରୁ ଯା ଅଭାସୁଥିଲୁ ଛବି ଅନ୍ଧା ପର
 ଧନୁବ ଦେଉଳ ଭଣ୍ଡ ବସ୍ୟାବୃତ୍ତର,
 ଦେଇ ତାହା ପରଶବ ଅଭିଂବସରୁଦେ

ତୁଣ ଦେଇ ମହାବଳ, ରେଖା ଦେଇ ନଦୀ,
 ବସନ୍ତ ବାମନ ରୂପ ଧରରେ ସବଳେ
 ସ୍ବାଭାବିକ ନିଜ ରୂପ କୁହୁକଥା ପ୍ରାୟ ।
 ଅଭିଜ ସୁରାବ-ବର ତୁମ୍ଭ ରେ ମହେନ୍ଦ୍ର,
 ବୋଟି ମୁଖେ ବୋଟି ଛନ୍ଦେ ଗାଉ ଯେ ସଙ୍ଗୀତ,
 ତାର ମହାଭାଷା ଦମେ ଧର ଅସି ଦେବ
 ନୀଳ ଶେଷ ବୁଲେ ସଦା ନୟନ ଅସ୍ତରେ,
 ଦେ ବୁଝିବ ସେହି ବର୍ମ ନିମନ୍ତେ ବାଣୀ,
 ନ ଦେଲେ ରେ ଶିରବର ତୋ ଭାବେ ଚଳୟ,
 ତୋ ପର ସକ୍ତିଷ୍ଟ ଶାନ୍ତ ଅସୀମ ଧୈର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ,
 ନିଜେ ରଚି ଗୀତ, ନିଜେ ଗାଉ, ନିଜେ ଶୁଣୁ,
 ଦେଉ ନିଜେ ତହିଁ ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟ, ବାଳବ ସମାନ,
 ରଚକ, ଗାୟକ, ଶ୍ରୋତା ତୁମ୍ଭ ଏକାଧାରରେ ।
 ନଗରକ, ତୁ ବସନ୍ତ, ବସନ୍ତ କ୍ଷମତା
 ତୋର, ବର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ପୁଣି ଅତୀତ ବସନ୍ତ,
 ସେହି ବସନ୍ତତା ଯୋଗିକିଏ ସୁଗପତ
 ମାନବର—ଶୁ ଦାହସି ଅତି ସୁଦୃତର
 ମାନବର, ଅଭିମାନ ଅସୁବଚନାଦି,
 ଯୋଗିକିଏ ଦାବାନଳ ଯଥା ତୋ ଶରୀର
 ଅବଳିଭାସି, ଦେଉ ନିର୍ମଳ ତୁ ତହିଁ ।
 ତୋ ମହିମା—ଅବଳିତ ଅଗାଧ ବାସନ୍ତ,
 ବସନ୍ତରେଣୁ—ମାନବର ତୁମ୍ଭ ଅଦମିତା
 ନ ପାଇ ଅଶ୍ରୁ ଶରେ ବୁଜି ମରେ ତହିଁ ।
 ମହା ସ୍ବାର୍ଥପର ତୁମ୍ଭ; ମାତ୍ର ସ୍ବାର୍ଥ ତୋର
 ଦେବକ ପରର୍ଥ ପାଇଁ, ଧରୁଛୁ ତୀବରେ
 ଜଗତର ସେବା-ବ୍ରତ, ଅଶ୍ରୁଦୟାସିତ,
 ଦାନପତ୍ର ହସ୍ତ ତୋର ସଦା ଦାନେ ରତ,
 ସଦୃଶେ ବରଦ ମାତ୍ର, ସପାର୍ଥ ଏ ନୀଳ,
 ନ କିଶନ୍ତ ମହାଜନେ ଭସନାର-ମୂଲ୍ୟ
 ପ୍ରତି-ଭସନାର, ନୁହେଁ ତାଙ୍କର ତା ଧର୍ମ ।
 ଅଧାର ତୁମ୍ଭ ରେ ଶିର ଅନନ୍ତ ଜାନର,

୧—ମୟୂଷାର ସୁନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିଖର । ୨—ମହେନ୍ଦ୍ରର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ପାର୍ବତୀ ଶିଖର ।

ଅନନ୍ତ ପ୍ରେମର, ହେଲେ ଏକ ନେତ୍ର ତୋର
 ସ୍ନେହାନ୍ତ, ଅପର ନେତ୍ର ପ୍ରେମାନ୍ତ ଶାବନ,
 ସେହି ଅଶ୍ରୁଧାର ଦେନ ଭରଣିଣୀରୁପେ
 ପ୍ରକାଶିତ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା, ମହେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରମା । *
 କଟୋର ରୁ ପତା, ସେଣୁ ଗାଞ୍ଜାଣ ଶରୀର,
 ମାତ୍ର ସେହି କଟୋରତା ଅନ୍ତରରେ ନିଶ୍ଚୟ
 ଅନନ୍ତ କରୁଣାଧାର ଅଛି ରୁଦ୍ଧାୟିତ,
 ଜାଣିବେନି ଅବରଣ ଦେହେ ଦେହ କଠିନ
 ଅନ୍ତର କୋମଳ ସ୍ଥିର ସ୍ୱପ୍ନ ସରସ ମଧୁର ।
 ଧରୁ ମନତୋରୁ ମୁଁ, ଦୃଷ୍ଟିପାତ ମାତେ
 ଦୃଷ୍ଟି ନେଇ ଅଜୀବନ-ସଞ୍ଚିତ ଭବନ
 ଦୃଷ୍ଟି ଦୃଷ୍ଟି ସହ, ଦୃଷ୍ଟି ଏ ଯଥା
 ନିଦାଣ, ଅମୃତ ସହ ଅମ୍ଳ ସବେବରୁ ।

ଚିତ୍ତମଣି, ତରୁ ତୋର ସ୍ନେହେ ଗଠିତ,
 ଗୋଟିଏ ଅଶ୍ରୁରେ ତୋର ଶୁଦ୍ଧ ଦୋଷି ଦୋଷି
 ପୁରୁଷ—ପୁଣ୍ୟମୟୀ, ଗୋରବଭାସୁର,
 ଦେବନା-ଗୋପନ-ଶୀତ ଦୃଷ୍ଟି ସେ ଦୃଷ୍ଟି
 ନେରୁଣୀର ଦା ଦା ଧୂଳି ସହ, ଅଶିବିଏ
 ଅବସ ଅବଗ ସୁପ୍ତ ବିଶ୍ୱେଦ ଜୀବନ
 କବୀନ ସ୍ମୃତନ, ନବ ବଳ, ନବ ଆଶା,
 ଅତୀତ ଜାତୀୟ ଶେ—ମହିମାମଣ୍ଡିତ,
 ବରଦିଏ ସମ୍ମାନିତ ସେ ଅମର ସ୍ନେହ ।
 ଦେଖାଅ ସରଣୀ ଏବେ ଦେ ନିଶାଧର,
 ଶେଷିକ ତୋ କୋଣେ ପିତୃକୋଣେ ଶିଶୁପ୍ରାୟ
 ତୋ ସନ୍ତତଗଣ ସହ, ପୁରୁଷ ବାସନା ।

* ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଏବଂ ମହେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରମା ନବୀନ୍ଦ୍ର ମହେନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ।

ଦିବ୍ୟାଳୟ ସର୍ଗ

ଧନୀ ସାଦାଂ ତୋ ଚପସ୍ୟା, ଶୋଭା-ଅଭାମୟୀ
 କୁରୁଗର୍ଭା, ମହେନ୍ଦ୍ରର ପାଦମୁଳେ ବସି,
 ଦେବପାଦ ମୁଳେ ଯଥା କୁସୁମସୁନ୍ଦରୀ,
 ଲଭୁଛୁ ତୁ ଗର୍ବପତ୍ନୀ ସୌଭାଗ୍ୟ-ବୃନ୍ଦା ।
 ପଥକ-ବାନ୍ଧବୀ ତୁମ୍ଭ, ପଥକସେବକା
 ମହେନ୍ଦ୍ର-ବୈକୁଣ୍ଠ-ସାହି-ଗମନ ପଥରେ,
 ସେବକ ତୋତେ ଶିରଦାୟ ବଡ଼ ଆଶି ସଦା
 ଶିର-ପୁଷ୍ପ-ବସନ୍ତିର ମୁରୁର ପ୍ରଶାସ,
 ଶିରପୁଷ୍ପ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତୁ, ଚର ପୁଷ୍ପପଦାସୀ,
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପାଣ୍ଡିତୀ ଯଥା କନୟକାଣୀରେ ।
 ବାନ୍ଧି ରଖୁ ଲତା-ପାଶେ ପାନ୍ତ ଦେନ ପାଦ,
 ପୁଷ୍ପ-ପାଶେ ନେନଦୟ, ହୁଏ ସେ ଅବଳ,
 ଦୋଳ ଦେଉ ନୟନେ ତୁ ଅସ୍ମଦ୍-ଅସ୍ମିନ
 ତଥା ମନେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅମୃତ ପ୍ରଭେଦ ।
 ଶିରଦାୟ, କୁହାରୁଣ ପୟରେ ତୁମ୍ଭର,
 ହୁଅ ଦେବ, ପଥେ ସାଦା, ପ୍ରଦାନ ଅଭୟ ।
 ଶିରଦ ପଥରେ ବହୁ ଶିର ଆସେବୁଣ
 ବହୁଳତା ଦୋଳାସାନେ ଯ ଉତ୍ତର ବାଦନେ,
 ସେ ପଥ ଗୋମୁକ ଛନ୍ଦେ ଦୋର ବରଦେବ
 ମିଶ୍ରିତ ଉଦ୍ଧୃତ ଉପି ସଦ୍ୟୋନ ଶିଖରେ ।

ଶିରପୁଷ୍ପରାଜ ପଦେ ଅବଳା ପରସ୍ପେ
 ଶୋଭେ ତାହା ନିମ୍ନଭାଗେ, ମଧ୍ୟଭାଗେ ଯଥା
 ପ୍ରକାଶର ସପ୍ତସଖା ମଞ୍ଜୁ ଚ ମେଶକା,
 ଉଦ୍ଧୃତ ଦିଶେ ଶିରଦର ବସ୍ତ୍ରବିଭିନ୍ନ
 ଆରକ୍ତ ମନ୍ଦାରମାଳା ପରସ୍ପେ ସୁନ୍ଦର,
 ଅଥବା କଳ୍ପିତ ନୀଳ ଘନେ ରଙ୍ଗ ବହୁ,
 ନତୁଡ଼ା ସାଗରେ ଭାସେ ପ୍ରକାଶଲତା ।
 ନିର୍ମଳ ସେ ପଥ ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ ବୌଦ୍ଧତେ,
 ବରଦ ସେ ହୃଦୟେବ ପଦେ ମୁଗମା,
 ନିର୍ମଳା ତାହାର ଧନୀ, ଧନୀ ତା ପ୍ରଭାବୀ,
 ଅଶିକ୍ଷିତ ସୁପତ୍ନୀ ଏ ପ୍ରଭାବୀ ଦେଖି
 ନ ଦେବ ବଳିତ ଦେଉ ପ୍ରବୀଣ ସୁପତ୍ନୀ,
 ଅଶିକ୍ଷିତ ହୃଦୟର ଏକତା ବଳନା
 ମୁଖିକିତ ବଳନାରୁ ବଳେ ବହୁଗୁଣେ,
 ବଳଯାଏ ସିନା ବନପୁରର ସୌରଭ
 ଉଦ୍ୟାନ ପୁରୁଷ, ଦେଉ ପଶେ ଅନାବୁତ ।
 ନୃଦ୍ଦେ ଅନୁଦର ଦେଉ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳାୟ ମଥା,
 ଦେବତା ସେ ଉପସକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣଣ ଅଭାବେ
 ଦେଉ ନାହିଁ ଫଳପ୍ରସ୍ତ, ଆଶା ଅନୁପ୍ରସ୍ତ ।
 ମା ଉଦ୍ଧୃତ, ଦେଉ ଶୁଣେ ଉଣା ତୋ ପ୍ରଭାବେ

୧—ପ୍ରାମଦଶେଷ । ଏହି ପ୍ରାମଦରୁ ମହେନ୍ଦ୍ରମାନ ଅରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । ଏଠାର ସ୍ଥାନୀୟ ଚଳକାୟୁ
 ଅସ୍ଥାୟୀକର । ପ୍ରାମଦି ଦୃଶ୍ୟବହୁଳ । ୨—ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର କାବ୍ୟୀୟ ସ୍ଥାନ । ଏହାକୁ ଦେଖିବୁ ଆଶାମି ଚୌକି
 ବୋଲିଯାଇପାରେ । ଏହାକୁ ଶୁଭସମାନେ ବହନ କରନ୍ତି । ୩—ମଞ୍ଜୁ ଶାନ୍ତର୍ଭାବ ସାକାପ୍ରାମଦାସୀ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ ଦଶୋର
 ଶୁଭ ଦକ୍ଷତାର ସହୃଦ ପାବକାକାରରେ ଏହି ପଥ ନିର୍ମଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ପଥରେ ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା, ତିଳ
 ଚକ୍ଷ ପଥକ ଏକ ଧାତରେ ଅଳ୍ପେଶରେ ଗମନାଗମନ କରି ପାରନ୍ତି । ମହେନ୍ଦ୍ରର ପାଦଦେଶରୁ ଉପର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
 ୧୦ ମାଇଲ ମଧ୍ୟରେ ୨୦ ଗୋଟି ପାବକ ଅଛି । ଏହି ପଥ ନିର୍ମଣରେ ୧୮୦୦ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟିତ ହୋଇଥିବାର
 ପ୍ରକାଶ । ଉକ୍ତ ପଥ ନିର୍ମଣ ସମୟେ ଦଶୋର ଗରୁଡ଼ମେଶ୍ୱର ଗତି ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିଲେ ।

ପୁଣି ଅତି ଅବା ବେଢ଼ି ବଦାରେ, ବଜାରେ,
ବେତେ ପାତେ ବେତେ ବଜୁ—ମହାବଳ ଉଦ୍ଧୃତ
ରଖିବୁ ସମାଧି ଗଣେ, ବେ ଚକ୍ରକୁ ଚାହା,
ଏହା ଭାଗ୍ୟାଦେଶ କିମ୍ବା ବେଦ ଅଭିଜ୍ଞତ ?
ବେଦ ପରେ ବଞ୍ଚିବେ ବଞ୍ଚିବୁ ସେ ପଥ
ବର୍ତ୍ତୁ—ପିଣ୍ଡିତ, ମାତ ନୁହେଁ କାନ୍ତିବର,
ପ୍ରଭାତ ସେ କାନ୍ତିବର, ଶାନ୍ତିର ଅଧାର ।
ବେନି ପାଶେ ମହାରଣୀ—ବାଣ୍ଟର ଅଗମୀ,
ବସିଛି ବିସ୍ତାରିତ ଚକ୍ର ପ୍ରବଳ ସୁନ୍ଦରୀ
କି ଅନନ୍ତ ଉଦ୍ଧୃତ ବଞ୍ଚିବେ ଶୋଭା,
କି ଦେଖିବ ନର ଚକ୍ର—କ୍ରିନେନ ସଲ୍ୟାୟ,
ଜଳନ୍ତା ଯଦାପି ବେଦୁ ଶେନି ଦୀର୍ଘ ଅସୁ
ସୃଷ୍ଟି ଶେଷ କିନୟା, ବହି ବହୁ ନେନି,
ସେ ଅଭୁତ ଭାଗ୍ୟଧର ଦେଶନ୍ତା ଚିତ୍ତିତ
ହୋଇଥିଲେ ଶୋଭାଦାସ, ଶୋଭାର କାଫାଳୀ ।
ହୁଣ୍ଟି ମାତେ ଲଜ୍ଜା ହୁଏ ସେ ଶୋଭା-ସାଗରେ
ପିଇବାକୁ ଏକା କୋବେ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ପରସ୍ପର,
ବେଦେ ସେ ଲଜ୍ଜା ହୁଏ ଲଜ୍ଜାରେ ହୁଁ ପୁଣି
ନ ଦେଖେ କାହିଁର ମୁଖ ସୁପେ ବେଢ଼ି କାଳେ ।

ନାଚ ନାଚ ସୃଷ୍ଟିମୁକ୍ତା ୧ ଭର ଉଚ୍ଚ ହାସୀ,
ପ୍ରଦର୍ଶନ ବଡ଼ତାର ଜୀବନ୍ତ ଅଦୃଶ
ଅସୁଛି ଓହ୍ଲାଇ ନିମ୍ନ ଅଗାଧ ଉଦ୍ଧେଷେ,
ସୁତେ ବାହି ବଳବଳ ଶନ, ବାହି ଧୂଧୁ,
ବାହି ଅବା ହୁଡ଼, ଅହା, ପ୍ରତେ ହୁଏ ଯଥା
ଉଠୁଛି ଏକଇ ତାରୁ ଯା ର ଗା ମା ସୁର ।
ନୁହେଁ ସେ ଅଳସ କିମ୍ବା ଅଦର୍ଶସବୁ,
ବିଷୟବାସୁତ ସଦା ମାନସ ଯେସନ ।
ପାତେ ପାତେ ହୋଇ ସ୍ତୋତ ଶିଳାପ୍ରତିବୁଦ
ପଡ଼ୁଛି ଚଳକୁ ହେଉ ଶୋଭା ଗଜଗାତ ?

କାଳ ବେଦ ବେନି ତୀରେ ଫେନ-ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି,
ମୁକ୍ତାଗର୍ଭ ସୁଶାଣିତ ସୁଚିବର ପ୍ରସ୍ତ
ଛେଚ ହୋଇ ପାଷାଣେ ବା ଦେଉଛି ବସ୍ତୁତ
ମୁକ୍ତାଗର୍ଭ ଚଉପାଶେ, ଜଳବଣ ବାଳେ !
ବହୁଛି ପ୍ରବଳେ ସ୍ତୋତ, ଫୁଟି ଉଠି ଚକ୍ର
ପ୍ରବାହ କୁସୁମ ପ୍ରାୟ ଅସଂଖ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟ
ଫେନନାୟ. ଶକ୍ତି ଦୂର ଭାସିଯାଇ ସ୍ତୋତେ
ଯାଉଛି ମିଳାଇ, ଚନ୍ଦ୍ରା-ସ୍ତୋତୁ ଜଳ ଯଥା
ବଲ୍ଲନ-ଅବର୍ତ୍ତ, ଯାଏ ଚକ୍ରରେ ମିଳାଇ ।
ପଥ ମରମର ଛଳେ ବରୁଛି ସମୀର
ବିଚ୍ଛୁ ପ୍ରବ ଶୋଭାବାହୁ, ଅନନ୍ତ ପ ଛନ୍ଦେ,
ଯାଉଛି ସେ ସ୍ବର ମିଶି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ-ସ୍ବରରେ ।
ବିଚ୍ଛବ ପଦ ରକ୍ତେ ଅସି ତୋର ଶର
ପିଇଯାଏ ଅରେ ଅରେ ଛଳି ସ୍ତୋତକଳ,
ପରଶେ ଚାହାର ଜଳ ଶତ ଲହ୍ମଧନ,
କ୍ଷଣେ ବୁଡ଼େ କ୍ଷଣେ ଭାସେ, ବରେ ଜଳବେଳ
ଦେଖି ଦେଖି ସେ ସୁପମା ଅବସ୍ଥ ନୟନେ,
ନିଦାବ ବିସ୍ମୟେ, ହେଉ ଉଦ୍ଧୃତ ଅସ୍ତସର,
କ୍ଷଣେ ବେଦ ଦେଖା କ୍ଷଣେ ଶେଳେ କୁଚକାଳ
ସୃଷ୍ଟିମୁକ୍ତା, ଗଳଗଳ ନିନାଦେ ବେଦକ
ବରେ ଅସ୍ତପରବାଣ, ପ୍ରତେ ହୁଏ ଯଥା
ପଶୁଛି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ପଥେ ପାତାଳ ବିବରେ ।
ଜଳ ପିଇ ମୁଗୟୁଥ ଯାଉଛନ୍ତି ଫେର
ଚୌପାଶେ ଶାବକେ ଶେର, ଅହା କି ଶୋଭା ସେ
ଶେରୁଛି ପଶ୍ଚିବେ ପର ପରପବନୁ,
ୟଥପତି ଅଗେ ଅଗେ ବଦାଉଛି ବାଟ,
ତାଉଛି ପଶ୍ଚାତେ ଯୁଥ, ତାଉଥିଲ ଯଥା
ଜଗତର ଜାନଗୁରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତ
ପଥ-ପ୍ରଦର୍ଶକ ରୂପେ ଅଗେ, ଚକ୍ର ପରେ
ତାଉଥିଲ ବିଶ୍ବ, ଗତ-ଶୌରବ-ସୁନ୍ଦରେ ।
ବେତେ ବୃକ୍ଷ ବଳବଳରେ ଲାଗି ରହି ଶତା ୩

୧—ପ୍ରଚଳିତ ନାମ ସୁନାମୁଦ୍ଧ ଅନାଦି । ୨—ଗର୍ଜନ ବର । ୩—ବସୁଧର ଶ୍ରୀବା ରେମା

ଚନ୍ଦ୍ରାଦିନ୍ଦ୍ର ବସନ୍ତର ଗନ୍ତ୍ର ବନ୍ତ୍ରୁ ମୁନ,
 ଦନ୍ତଦାତେ ବେଦ୍ଧ ଅବା କ୍ଷତ, କ୍ଷୀର ବୀଣେ
 ଗଦାଭଦେନ୍ଦ୍ର ଅଶ୍ତ୍ର, ନୀରବ ବୀଣାରେ ।
 ପଞ୍ଚମ ନିବିଡ଼ ବନ, ଦୃଷ୍ଟିରେଖାସୋଧୀ,
 ନ ପାର ତାହାକୁ ଭେଦି ରବିରଶ୍ମିଜାଳ
 ରହିଛି ତାହା ଆହୋଇ ଉପରେ ତାହାର ।
 ଫୁଟିଛି ବିବିଧ ପୁଷ୍ପ ବିଶେଷ ଭାବେ,
 ବେତେ ବା ଶୁଖିଲେ, ଯଥା ସୁକୁଶଳୀମାଳା,
 ଫଳନ୍ତ ଅଶେଷ ଫଳ, ବସିଛି କି ଏହି
 ଫଳ ଫୁଲ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ, ବିସ୍ତେ ବିଶାଳ ।
 ପ୍ରବୃତ୍ତ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଅବା ସଜାଣି ତାହା
 ଫୁଲେ ଫଳେ ବିଶେଷେ, ରଖିଛି ସମ୍ପାଦି
 ପୂଜିବା ଅଶାରେ ତାର ପ୍ରାଣର ଦେବତା ।
 ବେତେ ଲତା ପ୍ରାଣର ସୋହାଗେ ଅଗ୍ରଦେ,
 ରହିଛି ବିଭିନ୍ନ ପଞ୍ଚରାସ୍ ପ୍ରକାରେ ୧
 ଚରୁଗତେ, ବାହୁଁ ସୁପ୍ତା ଶ୍ୟାମା ଶତାବ୍ଦୀ
 ଶୁଭ୍ରବୋତେ, ମୁକୁଟିତ ଶ୍ୟାମ ବେଶସୁଖି
 ବସ୍ତ୍ର ଯଥାରେ ବାତେ, ଲବସ୍ତୁତେ ହୋଇ ।
 ବାହୁଁ ବା ବଶିଆହୁଟା ୨ ବସି ପାଦତଳେ
 ସୁବିଶାଳ ଶାଳଗ୍ରାମୀ, ଶୁଭ୍ର ପାଦତଳେ
 ତେଲ ପ୍ରାୟ, ହୋତାଭୁକ୍ତ ମୌକ୍ତିକ ବିଶେଷ ।
 ଅଳଙ୍କାର ଲତାତାମ୍ର ୩ ପାଟିତ ପଞ୍ଚବେ,
 ପାରଲେୀ ଚରୁ ଯଥା କମ୍ପା ଦାତା ଦାନେ ।
 ବାହୁଁ ବା ଅତଶ୍ରୀରତା ୪ ମାନ୍ଦ୍ରୁ ବଦଳେ,
 ଚନ୍ଦନପାଟୀ କି ତାହା ବନଦେବୀବର,
 ଅଥବା ନୀରବ ଦ୍ଵାସୀ ଶୋଭାସୁଖୀବର ।
 ମଞ୍ଜୁଳ ନିକୁଞ୍ଜେ ବେତେ ଫୁଟିଛି ଶଙ୍ଖିନୀ, ୫
 ଶରତ ନୃପତିବର କି ସେ ବୌପୀରୁଣୀ,

ମଧୁପ ବାଦବ ତାର, ସୁଭାବେ ମଧୁପ ୬
 ଯେଣୁ, ଫୁଟେ ନିଶାଭୋଗେ ବିପଦର ଅତ୍ମ ।
 ବସିଛି ସେ କୁଞ୍ଜ-ଶିରେ ପକ୍ଷୀ ନିବିଡ଼,
 ପାଦପ ଶାଖାରେ ବସି କୃତକୀବସନ୍ତ
 ଦେମବାନ୍ତ, ମନ ମଧ୍ୟେ ମନୋରଥ ଯଥା,
 ଗାଉଛି ଉଦାସସ୍ଵରେ ଅନନ୍ଦ ସଙ୍ଗୀତ,
 ମିଳୁଛି ସେ ଗୀତେ ଆସି ଦୂରବନସୁଦୀ
 ସିନ୍ଧୁରମୁଣ୍ଡିର ଭବ ଆଶେଇବା ନାଦ । ୭
 ନନ୍ଦନ ବାନନୋପମ ଏ ରମ୍ୟ ବାନନ
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ବାସୁଗାର, ନନ୍ଦ ପାସୁବାର,
 ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉପଭୋଗ ବରନ୍ତ ବିଦ୍ରବେ,
 ବୁଝନ୍ତୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି, ଅବର ମହିମା,
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଜୟବାର ଉଦାରନ୍ତ ଭବେ ।
 ଶିରଟଙ୍କେ ଶୟ୍ୟାଶେଷ ଦୂରେ ନେନ ମନ,
 ବାହୁଁ ତନାଂ କାଳେ ଧର ମୁକୁତା-ଚାମର
 ଶିର ଅଙ୍ଗେ, ବାହୁଁ ଅବା ଟେକିଛି ବାଣ୍ଟିଆ ୮
 ଦୀପଶିଖାବୃତ୍ତ ଶୀର୍ଷ, ସୃଷ୍ଟିର, ରୁଚର,
 ଶିରସ୍ତଳ ମହେନ୍ଦ୍ରର ନୀରଜନା ପାଇଁ ।
 ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ନାନା ପକ୍ଷୀ କୁଟୁମ୍ବ ଶୟ୍ୟା
 ଘୋର ବୋତାହୁତେ, କି ସେ ପକ୍ଷି-ପାଠଶାଳା,
 ବରୁଣ ଶାସନ ତାଙ୍କୁ ଅବଧାନ ରୂପେ
 ମଳିନ ଚୀବରଧାରୀ ଶବର-ବାଦବ
 କୁବୁଦି ବିବେକ ସ୍ଵରୂପେ, ବେଦେ ଲେଖି ଗାତେ,
 ନିରସ୍ତ ସେ ବୀର ଶିଶୁ, ଦୂରେ ତାକୁ ଭୟ,
 ଭୟର ବାରଣ ସତ୍ତ୍ୱେ ନ ହୁଏ ସେ ଭୀତ,
 ସେହି ଏବା ବୀର, ସେହି ଅସୀମ ସାହସୀ ।
 ନିରସ୍ତର ଅସ୍ତ୍ର ପିନା ବେଦବ ସାହସ,
 ସେ ଯାହାର ଚରସଙ୍ଗୀ କି ଭୟ ତାହାର,

୧—ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ । ୨—ଏକଜାତୀୟ ରୁକ୍ମ । ଏହାର ପୁର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଶିଳ୍ପ ମୁକୁଟାକୃତି । ୩—ଏହା
 ଲତାପରି ମାତେ । ପତ୍ର ଫଳର ଅଦ୍ଭୁତ, ସ୍ଵାଦ ଓ ସୁଗନ୍ଧ ତାମ୍ବର ଅନୁରୂପ । ୪—ଶୁକ୍ଳବସ୍ତ୍ର ଲତା ବିଶେଷ ।
 ୫—ବନାପୁର । କେହି କେହି ଏହାକୁ ତାମ୍ବରୀୟ ପୁର ବହନ୍ତି । ଏହାର ସଂସ୍କୃତ ନାମ ଶଙ୍ଖପୁଷ୍ପୀ । ୬—ମଦୁଆ ।
 ୭—କୁଳଦୁର୍ଗା । ୮—ବାଜର ତାଳିୟ ଶୟ୍ୟା । ଏହାର ଫଳ ମୁକ୍ତାସଦୃଶ ୯—ଶୟ୍ୟାବିଶେଷ ।

ବାଳବାଳୁ ଅଭୀମୁ ସେ ସ୍ବାବଲମ୍ବନରେ,
 ଅସ୍ତନିର୍ଭରତା ଯାଏ ମୂଳମନ୍ତ୍ର ପ୍ରାଣେ,
 ସଦାୟ ଉତ୍ସୁକ ତାର ସଦାକ୍ଷ ସଦାଆ ।
 କୃଷ୍ଣେ ଶୋଭେ ଛାୟାଛନ୍ଦ ପଦ୍ମାଶକୀପତ୍ର ୧
 ପର୍ଯ୍ୟପରିଚ୍ଛଦମୟୀ, ଶାନ୍ତି ନୀଳ ପ୍ରାୟ,
 ଭୈରବ ପାଦଧୂମ ଉତ୍ସୁକ ଏ ମନେ
 ଉଷାଶ୍ରମସମୃଦ୍ଧିର ଯନ୍ତ୍ର ଧୂମ ଭୂମ ।
 ଭାବେ ଶାନ୍ତି ପରେ ଶାନ୍ତି, ପକ୍ଷୀ ପରେ ପକ୍ଷୀ,
 ଭୀଷଣ ମହୁଲଶାଳୀ କରୁ ଅଶ୍ବେଦୁଷ,
 ଦକ୍ଷଭାଷେ ଶିଶୁରୂପା ଭୈରବ କର୍ମାବେ
 ବାଟି ଦେଇ ପ୍ରାୟ, ବାମେ ନୀରଞ୍ଜ ବାନନ
 ଯାଇଛି ଓହ୍ଲାଇ ଯେତେ ପାତାଳକୁ ଭେଦି ।
 ଅଶ୍ବେଦୁଷ ବାଳେ ସେହି ବେଳେ ସଜ୍ଜିତ,
 ପଦେ ପଦେ ଦେଉଥାଏ ଭୀତି, କ୍ରାନ୍ତି, ବାଧା,
 ମନ୍ତ୍ର ବୃକ୍ଷା ପ୍ରମେଦନ ନ ମାନି ତାହାକୁ
 ନେଇଥାଏ ଟାଣି ଯେତେ ଉତ୍ତେଜିତ ଧରୁ,
 ମୃତ୍ୟୁରୂପୁ ତୁଳ ସିନା ସୌଭାଗ୍ୟ ନିବେଶେ,
 ନୋହିଲେ ପତଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗ ବିଅନ୍ତା ତ ଦାଳ
 ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ, ନେତ୍ର-ପ୍ରୀତି ସମ୍ମାଦନ ଅଶେ ।
 ବାହି ବା ପ୍ରବାଣ-ବାଣ ମହୁଲ ବାନନ,
 ବାହି ଶାଳବନ, ବାହି ବିଶାଳ ଅଳୟ ୨
 ଶୋଭେ ମହେନ୍ଦ୍ର ର ବହୁ ଉତ୍ସୁକ ବାହୁ ପ୍ରାୟ,
 ବାହିବା ନମେଷୁ ୩ ଭେଦୁ, ତମାଳ ଭତାରେ
 ଅଳକାସୁନ୍ଦରୀ, ଯଥା ମସ୍ତକ ମାନସ ।
 ବାହି ପୀତ ଶେଫାଳିକା ଫେର ଅଙ୍ଗରୁ ଶା
 ସୁଦର୍ଶ ସୁମନେ, ଦିଏ ଚୌପାଶେ ନିଶେଷି,
 ଫୁଟି ନୀଳ ବୋଉବାର ୪ ବନନୀକମ୍ପରେ
 ଦେଉଛି ମିଶାଇ ତାରୁ ନୀଳିମା ନିକର,
 ଦେବେ ଶିଶୁଗୁଡ଼କ ୫ ଦୋହରେ ସମୀରେ

ବନବେଦୀବର ଚୀଡ଼ା ବହୁ ପରସ୍ପେ ।
 ଜନ୍ମାଏ ଭୟଭୟ ଭୂମ, ଦୀର୍ଘପଦ ସର, ୬
 ତଳେ ଶୋଭେ ଶିଶୁଗୁଳ-ବାଉଁଳ, ଦୃଢ଼,
 ଫଳସୁସ୍ଥ ଭାରେ, ବାଳ-ମାଲୁର ୭ ଗହଳେ ।
 ସବୁର ବେଦଣ ପକ୍ଷୀ ପଦ ଅନ୍ତସ୍ତରେ,
 ଅହା ତ ମଧୁର ସ୍ବର—ଅତୀତ ଅଶ୍ରୁତ,
 ନାହିଁ ସେ ଅମୃତ ସ୍ବର ପାଣ୍ଡବ ଯନ୍ତରେ,
 ସୁନ୍ଦର ବହୁର ନାମ ବାହୁବେ ସୋପାନେ,
 ଲଭିଲେ ଭବର ତାର, ସେ “ବଣବାହୋର”,
 ସୀମକ ଲେଖନୀ ୮ ମୁନେ ଲେଖିଲେ ସେ ନାମ
 ସତତ ଦୋଳାରେ ବସି, ମାତ୍ର ବୃକ୍ଷା ବେଷ୍ଟା,
 ଦୋଳଗଲ ଦେବାକ୍ଷରେ ପରିଣତ ଲେଖା,
 ଯାନ୍ତି ଦେଉଳି ତହୁଁ ସେହି ବାଧ୍ୟ ଦୁଃସାଦୁସୁ ।

ଦିବସର ଶେଷରୁ ଉତ୍ତମ ମାନସ,
 ଚମେ ଚମେ ଦୋଳ ଲୀନ ବଳ, ବୃକ୍ଷରୁ,
 ବଲ୍ଲବ ସାନରେ ଯାଇ ଅଶ୍ରୁ ସୁଦର୍ଶ,
 କଞ୍ଚିତ ବିଶାମି ବହିଁ କୁଚିତର ଶରେ,
 ବଶିତ ବନବନ୍ତ ଦୁର୍ଗା-ବସନ୍ତ
 ଭକ୍ତ ଅସି କ୍ରାନ୍ତ ଦେହେ, ବସି କ୍ଷଣେମାତ୍ର
 ନିବାସପାଦପଦରେ, ବେତେ ତୁରନ୍ତ
 କୁଚିତ୍ର ଏ ପର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ କୁଳାୟେ ସେସନ ।
 ଅସିଲେ ଶୋଧୁକ ଶୋଷି ସୁଦର୍ଶ କୁଳେ
 ଦୀର୍ଘବାବାବାସ-ଫଳ—ରୁଚର, ଭାସ୍ବର,
 ଶିଶୁରୂପେ ପ୍ରରେ ପ୍ରରେ ବସିଲେ ଘନ,
 ଧରଣ ବାଙ୍ଗଲ ବଟା ମେଦର ସୁଖନା
 ସୁନେଇ ରଙ୍ଗତା ୯ ହୁଅ ଅତି ବାହାରିଆ ।
 ଦେ ଶକ୍ତିର ଶିଖି-ବଣ ଶାମ ଶୈଳ ଶିରେ
 ଏ ମୁକୁଟ, କଳ କଳ ରତ୍ନପ୍ରଭା-ରାତି

୧—ଶରପଲ୍ଲୀସମୂହ । ୨—ଦକ୍ଷିଣାୟ ବିଶାଳ ବୃକ୍ଷ । ୩—ସୁରସୁନାସ । ୪—ନୀଳବନ୍ଧନ ।
 ୫—ଦକ୍ଷିଣ ବିଶେଷ । ୬—ହାର ସୁଷ୍ପ ବେଳବଦନ ସଦୃଶ । ୭—ଦକ୍ଷିଣାୟ ବୃକ୍ଷ । ୮—ବଲ୍ଲ । ୯—ପେଲୁସିଲ ।
 ୧୦—ପ୍ରଳ ।

କି ଧ୍ୟାନୀ-ଭକ୍ତା ଶୋଭା, ରୂପ-ପ୍ରାଣବତୀ,
 ପରସ୍ତ ତା ପଦେ ଭାଷା, ପରସ୍ତ ବଲ୍ଲଭା ।
 ଦ୍ଵାୟ, ସେହି ସ୍ଵପ୍ନ ଶୋଭା, କି ଅଭିନୟ
 ଭବ ନୟନତା ନାଟୀ, ଗଲବ ମିଳାଇ
 ପାଶୀ ଅନ୍ଧକାର ରଙ୍ଗେ, ମିଳାଏ ଯେସନ,
 ମୃଣ୍ମୟୀ ପ୍ରତିମା ତଳେ ବିପର୍ଜନ ଅନ୍ତେ,
 ମିଳାଇଲ ଚକ୍ତ ସଙ୍ଗେ ମୋ ଭବାନ ଅଶା ।
 ଦେଲ ଅନ୍ଧକାର ଭନ, ସନ୍ତାପେଦୀ କିବା
 ଭନ ବୃଷ୍ଟି ବେଶପାଶ ଦେଲେ ମୁକୁତାଇ,
 ଦୃଷ୍ଟିରେ ଓକଣା ଟେକି କୁସୁମ-ଅସୁରୀ
 ରୂପପ୍ରସାଦ ଚକ୍ତାଇ ମଧୁର ଅମୋଦ ।
 ଶ୍ୟାମାଞ୍ଜଳେ ଭାସୁନି ବାନ୍ଧି ରୁଚିରଣୀ

ଅସିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରଚ୍ଛେଦ, ଗଲ ଫୁଲସଞ୍ଜି ରତ ।
 ବହୁତ ଅନ୍ଧାରେ ରୁଚି ପଦେ ପାଦପ
 ଛାୟାମୟ ପ୍ରେତରୂପ ବେଲେ ଧାରଣ,
 ନ ଦିଶିଲ ପଥ ଆଉ, ଚନ୍ଦ୍ରଶ୍ୟାମ ସୁକା
 ଅନ୍ଧକାରେ ହୁଏ ଅନ୍ଧ ସ୍ଵାଭାବିକ ଏହା ।
 ଅହେ, କି ବାରୁଣ ଶୀତ, ସତେ କି ଶିଶିର,
 ହିମର ଭଣ୍ଡାର ଦେଲ ଅତୀତ ଏ ବନେ,
 ପ୍ରତେ ଦେଲ ଯେତେ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର ଶକ୍ତି,
 ଦୋଇରଲ ଅବସ୍ଥାତ ଅସାଦ ଅବଶ
 ସନ୍ଧିବାତେ, ତହୁଁ ଅଭିନୋଦି ଅନ୍ଧସର
 ଯାପିଲୁ ଯାମିନୀ ସବେ ରୁଚିସାଠାରେ । *

* ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ପଞ୍ଚକବିତା ଅଛି । ଏହା ବ୍ରହ୍ମ ଗର୍ଭସ୍ଥମେଶ୍ଵରଦ୍ଵାରା ନିର୍ମିତ । ଏ ସ୍ଥାନକୁ
 ଭପପୁର ପାରିଶ୍ରମ ସ୍ଥଳ କାଶି ସ୍ଵାମୀନାମେ ଏଠାରେ ବାସକରି ରହୁଥିଲେ ବୋଲି ଏହା ସ୍ମରଣୀ ନାମରେ ଅଛି ।

ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପର୍ବ

ଅହୋ ଚି ଅଶ୍ରୁଧୀ, ଶେଷ ବନରେ କୁଟୀ,
 ସେସନ ସଶୋବା ସୀତା ଅଶୋକ ବାନନେ
 ଭସବଣ୍ଡା, ବେଡ଼ିଛନ୍ତି ଚଉକଟି ହାସ୍ତ
 ଦୁରନ୍ତା ଦାନବୀ ବେଟୀ—ରୁଜ୍ଜରୁଦ୍ୟାଳେ ।
 ଦେ ରବିସ ଏ ଅବୁଳ ବନ-ସିନ୍ଧୁ ବଣେ
 ଅଶ୍ରୁସ୍ତ ଅଶ୍ରୁମ, ଦେଉ ପଛେ ଭୀଷଣ ସେ,
 ମାଳି ଶାନ୍ତି ଅନନ୍ତର ମାଧୁରୀ ମଣ୍ଡିତ;
 ବୃତ୍ତିଶ-ବେଶର ଧନୀ, ଅବଶିତ ବାକର
 ସୁଶାସନ ସୁଶାସନ ସୁରକ୍ଷଣ ନୀତି;
 ତାହାଙ୍କର ସମୁଦାର ଧର୍ମନୀତି ସିନା
 ଅଶିପତ୍ନ ବର୍ତ୍ତମାନେ ଫେରୁର ଅବୀର,
 ଅଶିପତ୍ନ ସୁମରାଣୀ ଏ ଭାବରେ ପୁଣି,
 ନୃଦୁତି ସେ ଶାନ୍ତି ସୁତା, ଭାରତ ଭାଗ୍ୟରେ
 ବିଧିବଦ୍ଧ ଅବିରୁଦ୍ଧ କୃଷା ମହାଦାନ,
 ଲକ୍ଷ ସେହି ବଳଦୁର୍ମ-ସିନ୍ଧୁ-ସୁଧା-ଶାନ୍ତୀ
 ବରୁଣ ଶୀତଳ ଚିତ୍ତ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଭାବତ ।
 ଧର୍ମ ସିନା ମରୁସ୍ଥଳେ ଶାନ୍ତି ସେବଣ,
 ଧର୍ମ ସିନା,—ନିର୍ଭରସେ ଭରସା ପ୍ରଦାନ,
 ବିନିମିଷି ପାହାବସ ଏ ଦୃତଶ ଫେଶେ
 ଅର୍ଜୁନ ମହାପୁରୀ, ଅଶ୍ରୁ ସୁଦୀର୍ଘ,
 ବାକର ସୁଦୃଢ଼ ବାକ୍ ଅପିତ୍ତ ଦେବତ ।

ମହାବଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଶୁଣେ ଶୋରେ ଶୁକବସା,
 ତାହାଁ ଭବଦ୍ଭାବା ତହୁଁ, ଚରଣୀଚଳ ସେ,
 ଏବମସୀ ସୁଧୀ, ଶାନ୍ତି ମାଗ ମାସ ବନା

ନାହୁଁ ତହୁଁ ଅଧିକାର ଅପର ମାସର ।
 ଦେଲ ନାହୁଁ ଶୁଣେ ନିଦ୍ରା, ନିଦ୍ରାଶୁଣ ଶୀତ
 ଭେଦି ତୁଳ, ଚର୍ମ, ମାଂସ ବସ୍ତ୍ରାୟ ଅସ୍ତି,
 ବସିଲ ଅଶ୍ରୁରେ ଅସି ପରଦର ଶେଷ
 ସାମିନୀ-ସୌବନେ, ପ୍ରବ୍ୟ ନିଶେଦ ଚୌକିର,
 ବେବଳ ଭଞ୍ଜ ଅଶ୍ରୁ ମହା ଅରଣ୍ୟନୀ
 ଅଶ୍ରୁ ଅଶ୍ରୁ ଦୁର୍ଗାବଳ ବିବେଚି ତୁଳାଟେ,
 ଅହୋ, ଚି ଶ୍ରବଣ-ଶୁଭ ବଠୋର ଚିତ୍ତାର,
 ଶୁଣିଣ ଚମକି ଭଞ୍ଜେ ନୀରଞ୍ଜ ପାଶାଣ,
 ଆଉ ଅନ, ସେ କୁଳାଟେ ଦୃଷ୍ଟ ଶ୍ରୀପଦର
 ଦୋରସିବ ପ୍ରୀତୀ ପାଣି—ଚର ଭୟଦୀନ ।
 ବେଶେବେଶେ ଠକଠକ ଠକା ୧ ଦିଏ ଭୀତ
 ଶୟାବୋର ମୁଣ ଶଶା ବସୁକ ସମ୍ଭରେ,
 ଅସଭା ବଦର ଦେସୁ ସମାଜେ ସେମାନେ,
 ଏ ଅଭୁତ ଭାବନ ବାକର ବରଣୀ,
 ବେଶେ ସୁଷୁ ସୁଦୌଶଳ, ବେଶେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ମେଧା,
 ଲତା-ଚନ୍ଦ୍ରି ଅବଶେଷେ ସୁଦୂର ବେଦାରୁ
 ଶାନ୍ତିଶାନ୍ତି ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ପଶୁଶାଳେ ଶୋଭ ।
 ଏକେ ଭୁବ ବୈଦାନିକ ରୁଦ୍ଧି ସେ ଜାତର,
 ସେ ସଦାସି ଦୀନ, ବେଶେ ନିଶ୍ଚେ ଦୀନଦାସ
 ଦେଉଛୁ ପାଶୁବ ବଡ଼ ବାଣୀ ଏ ଶୟଳେ ।
 ଦୀନ ଜଳବନ୍ଧୁ ବରେ ପାଶାଣକୁ ଶୟ,
 ଦୀନ ଅଗ୍ନିବଣୀ ପାଶେ ଜଗତେ ସଂହତ,
 ଦୀନ ଦୃଢ଼ସ୍ତ ନାଶେ ମହ ମରଙ୍ଗତେ । ୨
 ଚକ୍ରନ୍ତ ସାଙ୍ଗେ ଧୂନି—ଶବର-ସକ୍ତିତ,

୧—ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଶୟାଣେଶ୍ବରେ ଦୂର ଶ୍ରେ ବାଉଁଶ ଖୁଣ୍ଟରେ ଖଣ୍ଡି ଏ ଧାରଣାବାଉଁଶ ରଖି ତାହା ତଳେ
 ଚେଉଁଉଦ୍ଧବରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଲମ୍ବା ବାଉଁଶ ପୋତି ତାହା ଅଗରୁ ଲତା ବାନ୍ଧିନେଇ ଶୟାସମାନେ ଘରଠାରେ ବାନ୍ଧି-
 ଥାନ୍ତି । ଶୂନ୍ୟରେ ଘରେ ଶୋଇ ସେହି ଲତାକୁ ଟାଣିଲେ ବାଉଁଶରେ ବାଉଁଶ ବାଜି ଠକ୍ ଠକ୍ ଶବ୍ଦ ହୁଏ ।
 ସେହି ଶବ୍ଦରେ ବନ୍ୟା ଜନୁମାନେ ପଲାଇଥାନ୍ତି । ଏହି ସନ୍ତୁକ ‘ଠକା’ କହନ୍ତି । ୨—ଏଣୁବା ହାତୀ ଯୋଗ
 ଭବରେ ମୁଣ୍ଡକୁ ଉଠିପରେ ହାତୀ ପାଦଳ ହୋଇ ମହାପିକାର ପ୍ରବାଦ ଅଛି ।

ଶୀତ ଚେତେ, ଧୀରେ, ଯଥା ଦୟା ପ୍ରଦତ୍ତା,
 ଶେଷ ଶେଷ ଅନ୍ଧାର ଦାଢ଼ି ତା ଉପରେ
 ବୁଝିବ, ବୁଝାଇବ ଆଲୋକର ମୂଳୀ,
 ଆଲୋକର ମୂଳୀ ସିନା ବୁଝାଏ ଅନ୍ଧାର,
 ନ ଆନ୍ତା ଯଦାପି ବୁଝଣ, ଆନ୍ତା କି କେବେ
 ସୁଖର ଶୌରବ ? କେବେ ତଳ ଉଠି ଧୂଳି
 ଅନ୍ଧାର ଆଡ଼େଇ ଦେଇ ବରୁଣ ବହଳ
 ଅନ୍ଧାର ଆଲୋକ ନାଶେ, ଆଲୋକେ ଅନ୍ଧାର
 ଘରିବ ଦେନିକି ଶେଷ ରହୁଣୀ ବିଷମ ।
 ବୁଝି ବୁଝିବ ଯେହ୍ନେ ଜୀବାତୁରୁଣିକା ।
 ଉଡ଼ୁଛି ସ୍ପୁଣ୍ଡିଙ୍ଗପୁଷ୍ପ, ଆଲୋକ-ପୁଷ୍ପ କି
 ଫୁଟିବା ମାତ୍ରରେ ଝୁଲି ଯାଉଛି ମିତାଇ,
 ସେସବୁ ମିତାଇଯାଏ ଜୀବନ ସ୍ପୁଣ୍ଡିଙ୍ଗ
 ରହୁଣୀବ ? ମଥ୍ୟା ଭଲ, ଚାଣ୍ଡେ ବେଉଁଆଡ଼େ,
 ଦେଉପଛେ ଜାତମୃତ ? ସେ ଆଲୋକ ଫୁଲ,
 ମାତ୍ର ତାର ମହାଶୋଭା ମହାତ୍ମ୍ୟ ସମ୍ପର୍କି,
 ବଳେ ସେ ଶୋଭାର ମୂଳୀବୋଟି ବୋହିନୁ ।
 ଏକାକେ ନୀରବ ସବେ, ଉଠୁଛି କେବଳ
 ସାଧୁ ସାଧୁ ସ୍ବନ, ଏ କି ନିଶାର ଗର୍ଜନ ?
 ପ୍ରବୃତ୍ତ ତାପସୀ ଅବା ବସି ନିବାସନେ
 ଭାବରେ ଅନୁର ସ୍ବରେ ପ୍ରଣବ ମନ୍ତ୍ରର,
 ସେ ଅନୁର ପୁଣ୍ୟ ସ୍ବର ଉଠି ଉଲ୍ଲସିତେଶ
 ଶେଷକୁରେ ମହେନ୍ଦ୍ରର ଶୁଙ୍ଘେ ଶୁଙ୍ଘେ ଯାଇ ।
 ବେଶେକାନ୍ତୀ, ବନ୍ଦ, ଯୋଗୀ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ବୈଷ୍ଣବୀ,
 ପୁରୁଷରେ ଏ ସବୁରେ ମହାକାହିଁ ମଣି,
 ଦୋଇଶ ବଞ୍ଚିତ ସେହି ସାଧୁ ସଦ୍‌ବ୍ୟାସ
 ସୁର ଗତ ଶୌରବର ଶ୍ରୀଧାରର ସୁର
 କାନ୍ତର କି ଶେଷେ ରିଶ ଦୃତାଶ ପ୍ରଶ୍ନାସ !
 କିମ୍ବା ଏ ମହେନ୍ଦ୍ର, ଯେଣୁ ଉଲ୍ଲସନନ,
 ତେଣୁ ମାତ-ବେଦନାରେ ଲଭି ଗୁରୁବାଧା—
 ନିଦାରୁଣ ମନସ୍ତତ, ଦାସୁରୁଣି କଣ୍ଠେ

ବରୁଣ କି ଦାଦା ଧୂଳି ଅସ୍ପୃଷ୍ଟେ, ବରୁଣେ,
 ବସନ୍ତି ଶୋକାଶ୍ରୁ ଯୋଗେ, ହିମବନ୍ଧୁ ନିଳେ ।
 ସବୁବିଧା ଭଲଭର ସମନ୍ବୟ ବେଳେ,
 ଥିଲା ସେ ଭଲ, ଏବେ ନଗଣ୍ୟା ସେ ଦାସ !
 ସଂଗଠିତ ପିଣ୍ଡ, ପ୍ରାଣ ଯାର ଅନୁକମେ,
 ମାତୃମାତା ମହାମାତା ସେ ମାତୃମହାର
 ଦୁଃଖେ ନ ଝୁଲୁଏ ଅଶ୍ରୁ ଯେ ଅବୃତ୍ତ ସୁର,
 ନାହିଁ ତାର ନେତ୍ର, ନହେଁ ଜନନୀ ତାହାର
 ପ୍ରବଚନୀ, ଭାଗ୍ୟବାନୀ ଚରବଣୀ ସେହି ।
 ମହେନ୍ଦ୍ର, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭେଟ ଲଭୁଛି ଏକାକି,
 ଅଶ୍ରୁରେଣି ନିଜ ଅବ ସମସ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ,
 ଅନ ସଙ୍ଗୀ—ସଂସାରର ଚନ୍ଦ୍ରା ଲୁହମଣି
 ତଳେ, ନହେଁ ସାଧ୍ୟା ତାର ଏବେ ଭେଦ ଉଠି
 କଳ୍ପିତ ବରବ ତୋ ଦେବସ୍ତବ ଦେବ,
 ବନ୍ଧୁର ପିତୃତ ତୋର ବର୍ଣ୍ଣିତ ପଥେ
 ଦାୟିତ୍ବ, ପଣ୍ଡିତ ଦୁଷ୍ଟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବଳାନ୍ତ,
 ପଙ୍ଗୁଦୋଇ ସେହିଠାରେ ରହିଗଲା ବର୍ଣ୍ଣ ।
 ନାହାନ୍ତି ତ ଆଉ ବେଳ, ଗରାଉଣି କିଛି
 ବହିରୁ ବରୁଣା ବହି ଘେନି ମୋ ବିନୟ,
 ତୁ ସବୁ, ସବୁଦର୍ଶୀ, ଗନଦୃଶେ ତୋର
 ବାମନତ, ନାହିଁ ସ୍ଥାନ ଅଗମୀ ତାଙ୍କର
 ହିରୁବନେ, ଯେଉଁ ସୁପ୍ତ ଅନ୍ଧାର ପ୍ରଦେଶେ
 ହୁଏ ଭାଗୀ ଭାଗ୍ୟଗତା, ସେ ଦେଶ ସମ୍ଭାବ
 ବିଅନ୍ତ ସେମାନେ ଆସି ତୋତେ ପ୍ରତିଦିନ,
 ଏଣୁ ତୁ ରେ ଗିରିମଣି ଭାଜନ ସବୁଆ
 ମୋର ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଯଥା ଭାବର ପ୍ରତାପେ ।
 ବଡ଼ କେବେ ବଳ ଦେବ ସତୀ, ଧରୁ ଦେବ
 ସ୍ବର୍ଗ, ନରେ ଦେବେ ଦେବ, ସେ ଶୁଭ କିନର
 ଶୁଭ ଆଗମନ ଆଉ ଅନ୍ତ କେତେ ଦୂର ?
 ସୁପ୍ତି-ମୌନା ମାତୃମହୀ ଲଭିବ ବେତନା
 କେତେ ବାଳେ, ମହାସତ୍ତ୍ବ ମହାପ୍ରାଣ ତୁହି,

ଅବର ତୁ ପୁଣି, ବଡ଼ ଦେବେ କାଳ ପରେ
 ତୋରୁ ଶୁଣିଥାଉ, ପୁଣି, ତୋରୁ ନରେ
 ମଣ୍ଡିତେ ଭୁବନ-ଅଳ, ଭୂତିକ ସେ ଦୁଷ୍ଟି ।
 ଭୁବନ-କାନ୍ଦିତ ବ୍ୟାଧି—ଦାସ ବଳସୁମ,
 କରନ୍ତାଅ, ଶୁ ଦୁମୁନି ସାରଳା ପ୍ରଭୁ
 ଦେବେ ଫେରି ଆସି ପୁଣି କାଳେକେ ଭୁବନେ
 ଧର୍ମର ଅସୁର ବଢ଼ି, ଦେଖାଇବେ ପଥ
 ବସନ୍ତ-ଅନ୍ଧାରବଣା ମାନବ ସମାଜେ ?
 ଭୁବନର କାଳବାସ—ଭୁକ୍ତି, ଭବଭୁକ୍ତି—
 ଦୀନବୃକ୍ଷ—ସାରସ୍ବତ ପ୍ରଭା-ପ୍ରଭା,
 ଦେବେ ଆସି ବଳାଇବେ ବାଦୀ-କୁଞ୍ଜବନେ
 ଭାବେ ମୁରଲୀ, ଶୁଣି ସେ ମୋହନ ଧ୍ବନି
 ଧାଇଁବେ ଭାବଦୀଭୁକ୍ତି-ଗୋପାଳ ଗୋପିତା
 ଜାଣିବୁ-ସାହିତ୍ୟରୁପ ବୃନ୍ଦାବନ ଧାମେ,
 ବଲ୍ଲଭ-ସମ୍ଭାଷଣେ ସ୍ତୋତ ବହୁବ ଭାବଣି,
 ସାଲୁଥିଲେ ନିର୍ମାଣି ସେ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ
 ସେ ବିସ୍ତେ ମହାସୌଧ, କାଣ୍ଡି ତାହା ଏବେ,
 ସେହି ଭାବକାଳେ ଗୋନ ଗଢ଼ିବେ ଅବର
 ଭୁବନ-ବାଣୀକ ରମ୍ୟ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମନ୍ଦିର ।
 ଦେବେ କାଳେ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ଦେବେ ସୁନରସି
 ଭୁବନେ ମିହିରବଳ ପଠାଣି ସାମନ୍ତ,
 ଅଭୁତ ପ୍ରଭା-ଶିଖା ଭୂତିକ ପ୍ରଭୁକ୍ତି,
 ତାହାକି ତାଙ୍କା ନେତେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଭୁଗୁଣ
 ସଭା, ସମୁଦ୍ର, ସେହି ମହାଶିଖା ପ୍ରତି,
 ନିରେଶନ୍ତ୍ର ସଥା ଦୃଷ୍ଟି ଦର୍ଶନବର
 ଅବାଶେ ଭୂତୀୟମାନ ପ୍ରତୀପପଞ୍ଜର । ୧
 ଦେବେ ଶାନ୍ତି-ବିହଙ୍ଗମ ଭୁବନ ମାତାର
 ଭବିଷ୍ୟ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପଥ ବସ୍ତ୍ରର ଗୌରବେ,
 କରବ ପ୍ରସାରେ ପୁଣି ଗତ ଗୌରବର
 ନିବାଣ ପ୍ରତୀପ, ଦେବେ ଏ ଅସୁବିଧୁତ
 ଶେଷ କାଳର ସିଦ୍ଧି ବୃନ୍ଦାବନ ଅଶା,

ଦେବେ ବଡ଼ ସମୁଦ୍ର-ବସନ୍ତ-ପଦନ
 ଭାବାର ପ୍ରାଣାନ୍ତରୁ ନିରୁଦାମ ଭୟ—
 ଅବରଣ, ଦେବେ କର୍ମେ ନିରତ ସରବେ ।
 ଶ୍ରବଣେ ବ୍ୟକ୍ତିକ ମୁହିଁ, ବଡ଼ ଧାବଦାରେ
 ପୁଣି ବର ମହେନ୍ଦ୍ର, ମୋ ଭବଭୁକ୍ତି ବାସନା ।
 ତ ବଡ଼—“ଟିକମଳ ଭାବୀ ସଦା ଭବେ,
 ସେସନ ଦେବସ୍ତ ଭବା ଅସ୍ଥିର ମୋ ଦେବେ,
 ବୃନ୍ଦାବନ ବିଶେଷ ସବେ ଅବର୍ତ୍ତନଶୀଳ—
 ସହବାସ ଭବିଷ୍ୟ ବିବାସୁନି ଅବି,
 ଶାନ୍ତି ତ ଭୁବନ ଭାବୀ ସାଣ୍ଠି ନିଷ୍ପନ୍ନ ।
 ଭାଷା ପଦେ ପୁଣି ଧୂସର ବିସ୍ମୟନ
 ଶୁଭା ବିମେମାଳାବାରେ, ନିସ୍ବତ-ସୁବିରେ,
 ଶୁଭୁକ୍ତି ସଂସାର ତଳ ରଥପାଦ ? ପ୍ରାୟ,
 ସେହି ଭୂଷ୍ଟାବଳ, ବିନେ ଆସିବ ନିଷ୍ପୟ
 ଭୁବନ ଅତୀତ ଭାବୀ—ଅତୀତ ଗୌରବ,
 ପ୍ରସବିବ ଏ ଭୁବନ ଶବ ଶବ ଭୁକ୍ତି,
 ସବୁସ୍ତ ସାରଳା, ବରସ୍ତ ବୋଟି ବୋଟି,
 ଦେବେ ସେ ଭୁବନ ଗବେ ପୁଣି ପରବଶୀ ।”

ପାହୁଣ ରଜନୀ, ଦେବେ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ତାସୁଏ,
 ନିଷ୍ପ୍ରଭ ସେସନ ଶୋଭ-ବଳାହାର-ଦାସ,
 ଅଥବା ବ୍ୟବା ମୁଖ ଭିନ୍ନା ବୃକ୍ତ ଦେବ ।
 ରବିସ ବାସୁସ ଭବେ, ଶୁଣି ସେ ଆସୁବ
 ଭବିଷ୍ୟେ ନିଶାବର ଜନ୍ମିଏ ଦେ କାହିଁ,
 ଅବଧାନ ଭୁକ୍ତି ଶୁଣି ରାତିପିସ ପ୍ରାୟ,
 ଅଥବା ଶାବନ ସଥା ସାହୁକାର ଭାବେ ।
 ରୁଦ୍ଧିସ ସେବକ-ଦାର ବନସ୍ପତି ତେଜ—
 ଭୁବନ-ସୁଭାଷ, ସୌମ୍ୟ ସୁଭାମାରଅଙ୍ଗୀ
 ମୋତେବ୍ୟାପକେ ମହେନ୍ଦ୍ରବାଣେ, ଦେବେ ଦେବେ
 ବିନମସି, ବୁଦ୍ଧବଶୀ ସପ୍ତଶି ମଣ୍ଡଳୀ
 ସମାପି ମାନସ ସ୍ଥାନ, ତୋତ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣପଦ୍ମ

ବରନ୍ତି କି ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ରା, ପ୍ରାଚୀନ୍ଦ୍ର ବୃତ୍ତା ।
 ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର-ବର-ହାରୀ ଫେର ବଣ୍ଟି ରବି,
 ଦେବେ ସେହୁ ବିଲମ୍ବାଇ ଧରଣୀ ବନ୍ଧବେ,
 ସେ ଶୋଭା ରଙ୍ଗାଇଦେଇ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରଙ୍ଗରେ
 ଦର୍ଶକ-ଦିବ୍ୟ, ବର ପ୍ରାଣମୟୀ ତାକୁ ।
 ଚର ଶୋଭଣୀ: ଶୌଣ୍ଡି ଗାୟତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ
 କିବା ଅନ୍ତବେଦନାର ବରୁଣ ସଙ୍ଗୀତ
 ଅକୁଳ ଭାବ ସ୍ବରେ, ଅଶ୍ରୁଦୀନ ଶୋଭେ,
 ସେ ଅନନ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧନାଥେ ବୀରବ ପ୍ରାଣର
 କି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଇତିହାସ ଚନ୍ଦ୍ର ପରବୀର
 ବାହା ଆଗେ, କି ଆଶାରେ, କେ ଗୁଣିବ ବାହା,
 ନାହିଁ ହାସ୍ତ ନେତ୍ରେ ଅଶ୍ରୁ, ଅସିବ ବା ବାହା;
 ମହା ହଃଶେ ଯାଇଛି ତା ବସି ଗଲେ ହୋଇ,
 ଅଶ୍ରୁଶୂନୀ ଶୋଭ ବଡ଼ ଅସହ୍ୟ, ବଠେ/ର,
 ଶୋଭ ନୁହେଁ—ମୁର୍ଦ୍ଧିମନ୍ତ୍ର ସମଦୂର ବାହା ।
 ବନ ମଧ୍ୟୀ ବୃତ୍ତବାଳ ଶେଷ ଗତମାତ
 ବସ ଗିରି ପ୍ରବର୍ତ୍ତଣ ଧୂମାକାରେ ଭକ୍ତି,
 କରୁତ ପଦ-ବନ୍ଧରେ କି ସେ ପଦ୍ମବେଶ,
 କିମ୍ବା ଧୂମ୍ର ନଦୀ ବହେ ଧୂମ୍ର ସ୍ତୋତେ ପୁର ।
 ଶେଷେ ଶୁଭ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ରଞ୍ଜନ ଶିଖରେ,
 ବେଶି ବାହା ପ୍ରବେ ହେଉ ମାନସେ ଏସନ,
 ତାପୁସ୍ତ୍ରନ୍ତ ବାମନ ବା ବଚିତ ଗାତାତେ !
 ବିବାସେବେ ଶୁକବସା ବିଶିଷ୍ଟ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ,
 ଅହୋ, କି ନିବିଡ଼ ବନ, ଗଭୀର ଶ୍ୟାମଳ,
 ଭୀମବାନ୍ତ, ଶାନ୍ତଦେବୀ ଧ୍ୟାନମୟୀ ଚନ୍ଦ୍ର,
 ମୃଦୁକୁଳ, ରଞ୍ଜିତକ, ରଠା, ମେରୁଶୃଙ୍ଗୀ,
 ସୁନାଗ, ଚନ୍ଦ୍ର, ଅମ୍ବ, ସନ୍ଧ୍ୟା, ଚମାତ,
 କୁଟକ, ବରୁଣ, ଧର, ନାଶୀ, ବଂଶୀଧାରୀ,
 ନିର୍ମଳା, ଟାଙ୍ଗିଶାବନୀ, ଶିଖିଣୀ, ପିପ୍ପଳୀ,

ଗିରିଶୃଙ୍ଗବନ, ମାଣ, କୁରୁବଦ ଅତି
 ଚରୁ ରତା ଗୁଳ୍ମକାଳେ ହୋଇ ଗୁଣାଗୁଣି
 ସେଧୁଅଛି ଦୃଷ୍ଟିରେଖା, ଆଉ ଆନ ବସା,
 ନ ପାଇ ନିର୍ଦ୍ଦିପ ପଥ ସମୀରଣ ଚନ୍ଦ୍ର
 ଦୂରକୁରେ ଇତସ୍ତତଃ ସନସନ ସୁନେ,
 ଦୂରକୁରେ ମଣା ଯଥା ମଣାର ମଧ୍ୟରେ
 ଗୁଣ୍ଡ ଗୁଣ୍ଡ ସ୍ବରେ, ଶରେ କାବନ ବ୍ୟାକୁଳେ ।
 ଗିରିଶୃଙ୍ଗ ମହେନ୍ଦ୍ରର ଶୁଭଧାନୀ କି ସେ,
 ନିର୍ଦ୍ଦିପ ସାବିତ୍ରୀ ବରେ ହେଉ ନିନାଦେ,
 ଶ୍ରୀପଦ ପିଆଦା ଚନ୍ଦ୍ର, ସ୍ବଭାବେ ସେ ଗଲ,
 ପୀତେ ଯେଣୁ ଦୂରଶାନ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରକାଶ
 ବନା ଦୋଷେ, କ୍ଷମେ ତାକୁ କ୍ଷମାମୟ ଗିରି,
 ମାନ୍ଦ ନ କ୍ଷମନ୍ତ ବେଦେ ଗିରି-ଅଧିବାସୀ
 ଶ୍ରୀନିବାସ ଶୁକମଣି, ବୀର କରତୁଣୀ,
 ଅମୋଗ ତାବର ରକ୍ଷା, ଅଗ୍ନି ସେ ଦଣ୍ଡ ।
 ନ୍ୟାୟାନାୟ-ଭେଦଶୂନୀ କ୍ଷମାର ସ୍ବଭାବ,
 ମାନ୍ଦ ନୁହେଁ ଧର୍ମର ସେ ଧାରୀ, ଧରି ସେହୁ
 ନ୍ୟାୟ-ନିଷ୍ଠେ, ଅର୍ଥେ ଯୋଗୀ ଶାସ୍ତ୍ର ଦୋଷୀ ପ୍ରତି ।

ବାହାରିଲ ସମୁଦ୍ରରେ ବାନନ ଭୂମଣେ,
 ପାନରୁମ୍ବା ୩ ଆଗେ ଆଗେ ବଢ଼ାଇଲ ବାଟ,
 ଦୋଳ କିବିବାକୁ ଯାଇ ପୁରୁଷ ୪ ସେସନ
 ଦେଖି ଆସେ ରଥଯାତ୍ରା, ଦେଖିଲ ବେସନ
 ମହାଦେବୀ—ସ୍ବର୍ଣ୍ଣମୁକ୍ତା ବିଚିତ୍ର ନର୍ତ୍ତନ ।
 ଶିଖାସ୍ତ୍ରୁପ ରକ୍ତି, ହରି ବହୁ କଳଧାରୀ
 ଅସୁଅଛି ହିମନିମ୍ବ ସୋପାନେ ଶୂଳା
 ମଧୁର ଭୋରବ ରବେ, ବହୁଛି କି ଆହା
 ଧୂର୍ଜଟି କଟିକ କଟା ଭେଦି ଭାଗିରଥୀ
 ସହସ୍ର ପ୍ରବାହେ, ବେଶେ ଭୁଜଗ ଗତରେ ।

୧—ଏକ ପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ । ଏହି ବୃକ୍ଷର କାଠ ତେଲରେ ପକାଇ ସିକା କଲେ ତେଲର ସ୍ବାଭାବିକ
 ଗନ୍ଧ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ୨—ଗଜବିଶେଷ । ଏହାର ପଳ ବଂଶୀପ୍ରାୟ । ୩—ଶୁକବସାର ରକ୍ଷକ ଜନେକ ଶିଖରୀ ।
 ରୁମ୍ବା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ । ଶବ୍ଦକ । ୪—ବିଚର ।

ସୁଦ୍ଧ ଶୁଭ ଚଳ , ଯଥା ଚରଣ ଦ୍ଵାରକ,
 ଅବଶ୍ଵ ସୁଲଳ ଲେଖି ବିଶେଷ ଲଳନକ
 ନିମ୍ନସ୍ଥ ଶୁକ୍ତିବା, ଶଙ୍ଖ, ଲେଖକ ବର୍ତ୍ତକ,
 ଶେଷକୃତ୍ତ ଶୁକ୍ତ ମୀନେ ସୁଧୀରେ ସନ୍ତତ୍ତ—
 ଦେବ ଶୁକ୍ତ ଦେବ ଶୁକ୍ତ ଦେବ ବା ସେବକ,
 ଅଙ୍ଗୁଳ ଚାକେନ ନାହିଁ ଭୀତି କି ଭୁଂକ୍ଷେପ,
 ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଗମୀ ସୁକ୍ତି, ଅଙ୍ଗୁଳ ଏଠାବେ
 ମାନବ ପ୍ରଭାବ, ଲେଖୁ ଏ ଗାରମା ସିନା ।
 ଅଙ୍ଗୁଳ ବ୍ୟାବୃତ୍ତ ନେତେ ଦେବ ସେ ମଧୁର
 ଲଳ ନିମ୍ନେ ଗତି ମୁକ୍ତି ନିମ୍ନା ସନ୍ତତେ
 ଦୁଷ୍ଟବର୍ମା ପ୍ରସାଦ, ବସିତ୍ତ କି ଦେବ ବାରେ
 ଶାନ୍ତିଦୋଳା ଦୁଃସ୍ଵପ୍ନ ସୁଷମା-ବିପଣୀ,
 ବାହିଁ ତୁଙ୍ଗ ଭୃକ୍ମର ଭୃକ୍ମା ଦୈତ୍ୟାସାୟ,
 ବୀଜ ବା ସର୍ବସ୍ଥ ଶୁକ୍ତ, ଦେବି ମାତେ ଦୁସ,
 ଦେବ କି ହିମାଳୟ ମୁକ୍ତି ପ୍ରସବ ।
 ମଣ୍ଡିତ ଦୋଳକା ଅଙ୍ଗେ ପ୍ରବାଳ ପରିବ,
 ଲେଖିତ ବା ବସ୍ତ୍ର-ବଦ ଲେଖକ ଅକ୍ଷରେ
 ବାନ୍ଧ ବନ-ମହାବାରୁ ଅଳଙ୍କାରମାଳା,
 ମାନ୍ଦ୍ର କମାଳ ରତା—ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗୀ ଚର୍ଚ୍ଚରେ,
 ଦେବ କି ସର୍ବ ନାୟା ଅଙ୍ଗୁଳେଷ୍ଠ ସାୟ,
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରକ୍ତପତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚଣୀ ବସେ
 ଅଭାସେ ଏସନ, ଅଭା ଚର୍ଚ୍ଚିଣୀ ସୁଲଳ,
 ଶେଷିତ ଦେବୀରେ ଅବା ମହାର କୁସୁମ ।
 ପତ୍ର କି ହିମାଳୟ ଦେବେ ଦୈବପଥ
 ସୁଦାୟକା ଦୁଷ୍ଟ ଶୈବ ଚାନ୍ଦୁକୀ ପ୍ରସାୟେ । ୧

ଦୁଷ୍ଟକୃତ୍ତ ଦେବ ଦେବ ପଥର ଚର୍ଚ୍ଚକ ୨
 ରକ୍ତକାନ୍ତ, ବୃଷ୍ଟବର୍ଣ୍ଣ ଗାନ୍ଧାରୀ ପୃଷ୍ଠରେ,
 ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରାବୃତ୍ତେ ଯଥା ଲଳ ପ୍ରାପସ୍ତୁଷ୍ଠ
 ସୁଖୀନକ ଦୁଃଖୀବୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ।
 ଶୋଭାପତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚକାୟ ୩ ବାହିଁବା ସୁଅର
 ବିଶାଳ ପିଆଳ ୪ ଚର୍ଚ୍ଚେ, ପତ୍ର ପତ୍ର ପ୍ରାନ୍ତେ
 ସର୍ବାରୁପେ । ବାହିଁ ଅବା ପତାଶ ବୁଦ୍ଧୀ
 ମଣ୍ଡିତ୍ଵୋର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଦୈବ ଚ୍ୟୋତ୍ତମପ୍ରାୟୀ, ୫
 ଶେଷକୃତ୍ତ କି ଦ୍ୟୋତ୍ତମତା ୬ ବନରତା ପଦ ?
 ନ ଚର୍ଚ୍ଚକ ପଦ ଅଭ୍ୟୁଦୟ, ନ ଚର୍ଚ୍ଚକ ବୃଷ୍ଟି,
 ଅକ୍ଷିତାରମୟ ସୁଳ, ପ୍ରତେ ଦୁଃସ୍ଵପ୍ନ ଯଥା
 ଅବଶ୍ୟର ଅନ୍ତଃପୁର କିମ୍ବା ସନ୍ତାପ ରତା ।
 ଧରଣ ଚର୍ଚ୍ଚକାୟ ଶିଳାରୁକ୍ତ ପ୍ରୋତ,
 ନିର୍ମଳ ସୁଲଳପୁଣି, ବାବଚକ୍ଷୁ ଯଥା,
 ସୁଲଳ ନ ପାର୍ବ ଚର୍ଚ୍ଚିତ୍ତ ଦୈବ ଅବାଦ୍ଧା
 ପତ୍ର ଲେଖି, ଯେତେ ମାତୃଦୋଳେ ଶିଶୁ,
 ଗାରରେ ଏ ଭୂତ ମାତୃଦୋଳ ପ୍ରବୃତ୍ତର,
 ଦ୍ଵାନ୍ତଦୃଶ, ଶାନ୍ତିବର, ଶୀତଳ, ଦୋମଳ,
 ଦେବ ଲଳେ ଅଶ୍ଵିନବେ ଦେବୀ ପାର୍ବ ଶିଶୁ ?
 ବିଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ର ବନ, ଦୁଷ୍ଟ ସେ ନିଗାନ ୭
 ଅଦ୍ରୁ ପଥେ ପତ୍ରପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ବିଚିତ୍ର,
 ମୁଗ୍ଧାୟ ଯୋଗୀ ସ୍ଥାନ କାଣି ମୁଗ୍ଧସୁଏ
 ଲଳିତ ଅଭ୍ୟୋ ଚର୍ଚ୍ଚି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଭୃକ୍ମାତେ,
 ଧର ଦୁଷ୍ଟ ମୁଦ୍ରାବାଣୀ—ମୁଦ୍ରାବପରୁପୀ ।

୧—ଅରତ ପ୍ରକୃତ ଅଙ୍ଗବିଶେଷ । ୨—ହଳକବିମ । ୩—ଦେବେ ଦୋଳ । ୪—ପିଆଳ
 ୫—ରକ୍ତକାନ୍ତ ନିକଟରେ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଅଛି । ଅଭ୍ୟୁଦୟରେ ଲଳାପତାଶମାନ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ପ୍ରାୟ ଦେଖାଯାଏ ।
 ୬—ବନରତ । ୭—ପ୍ରସନ୍ନମାନବ ଚଳ ପିତୃବା ଘାଟ ।

ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ

ହାୟା ଅସି ପାଦତଳେ ପଶିଣ ଶରଣ
 କଣାଲମ୍ବ ମଧ୍ୟାହ୍ନର ଅଗମ ସବେଳ,
 ଦେଇ ଚୋଡ଼ି ରୁଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ଚାଣୁ ଚାଣୁକର,
 ଡାକଦେଇ ଉଦ୍ଧୃତ—“କଳପିଲସି” ଭାବର
 ସୁନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ପକ୍ଷୀ ଭାବେ ଡାକାରେ । ୧
 ପାଦପୁ ପଛର ପଦ ଶୟାଲ ପଦନ
 ଭଜାଇଲ ସୁନୁନୁନୀ ଗୁଣ, ଶିଶୁ ଯଥା
 କରକ କାଗଳେ ଚର ଭଜାଏ ବୋହୁବେ ।
 ଶିବାୟ ନିଶ୍ଚୟ ଗନେ ଶୁଭର ଚୋବିଶେ,
 ଅହା କି ରକ୍ତର ସ୍ୱର, କାଳେ କି ମଧୁରେ
 ମଧ୍ୟାହ୍ନ-ନୃପତିଙ୍କ ନର୍କିଣୀ ଗଙ୍ଗୁର ।
 ଦରଦୁରା ବର ଅସି ଶୋଭଇ ଶିଅଳୀ ୨
 କୀରନାୟ, ଅସ୍ତ୍ରପତା-ଫଳେ କମଣ୍ଡିତା ।
 ଏ ସମୟେ କର ଯାହା ସଦୃଶୀ ସଦୃ
 ଶିରପଥେ, କିନ୍ତୁ ଦୂର ଦୂର ଅଗ୍ରସର
 ଚାଉରୁ ଚାଉନାବଣେ, ରୁଣି ତା ଗରୁଡ଼େ,
 ମାଡ଼ିଛୁ ମଞ୍ଜୁଳେ ବେଳେ ବନୀ ବଦନିକା ୩
 ଧର ବୋଲେ ଫୁଲ ଫଳ, ଦେଖି ଫଳ ତାର
 ବୁଦ୍ଧିର ଉପନା, ମାନ ବଡ଼ ପିତା, ଯଥା
 ଶତ୍ରୁ ଅଶୀର୍ବାଦ କିମ୍ବା ଅଧମ ବନ୍ଦନା ।
 “ସୁଗୁଢ଼ୀ” ଶବ୍ଦରପକ୍ଷୀ ରଖିଣ ଅଦୂର
 ପଶିଲ ସବେଳ ଯାଇ ଗହନ ବିପିନେ,
 ଅତୀତ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ପଥ ଦୂରେ ଦୂରସ୍ୱରୁ,
 ବେନି ପାଶେ ଦୃଷ୍ଟିଶ୍ରେୟୀ ନିବିଡ଼ କାନ୍ଥାର,
 ନୀରବ, ନିସ୍ତବ୍ଧ, କିବା ତାହା ଯୋଗାଣନ—
 କରଣୀ ଯୋଗିନୀବସୁ ନୀରବକାବର ।
 ଶୁଭର ଭୀଷଣ ଶବ୍ଦ, ପ୍ରବେ ଦେଇ ଯଥା

ମୁହାଁର ନିଶ୍ଚୁର ରୁଦ୍ର ଅଭିଶାପ ବାଣୀ,
 ଶୁଣି ସେ ବିବେଚି ଶବ୍ଦ ଉଠିଲେ ଦେଇ
 ଚିତ୍ତ-ରୁଦ୍ର-ସ୍ୱପ୍ନ ଭୟ, ମିଶିଗଲ ତାହା
 ପ୍ରବେ ରକ୍ତକଣିକାରେ । ଦେଇ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି
 ତୀର୍ଣ୍ଣ କୀର୍ତ୍ତନ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ତାର ଶରେ ।
 ରୁଦ୍ଧର ଉଦ୍ଧୃତ ମୂର୍ତ୍ତି ଧର ବିରାଟିକା,
 ଦେଇ ରୁଦ୍ଧି ଅସାଷ୍ଟମ, ଦେଇ ଅସ୍ତ୍ରଦୂର
 ଅହା, ପୁଣି ଏ କି ଶୋଭା, ପକାଇଲ ଭୟ,
 (ସେହି ଶୋଭା ପଦେ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ଖଟେ ଦାସପଣେ)
 ଭୟ କି ଶୌର୍ଯ୍ୟକୁ ଦେଇ କୀର୍ତ୍ତନ ବିବେଚି,
 କି ସାଦୃଶ୍ୟ ରକ୍ତବ ସେ ସେହି ଶୋଭା ଆସେ ।
 ଗୋଟିଛୁ ତମାଳ ଲତା ବନେ ଅନର୍ଯ୍ୟାପ ୪
 ବୃଷ୍ଟାର କୁଟୁଳ—ବଳୀ, ୫ ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗୀ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ରେଖି ରେଖିଅଛୁ ପର ଏ ଅଭିନୟନ
 ସୁନ୍ଦର ବସନ୍ତ ପାଇଁ ଧନୀ ଏ ବିବେଚନ ।
 ଅଗେ ବଳା ଦାଗେ ବର ଅକ୍ଷର ଚିତ୍ତିତ,
 ମହାଭକ୍ତ ତା ଉପରେ ବିଚିତ ହିଙ୍ଗୁଳ,
 ଅସିଲେ ବସନ୍ତ-ନୃପ, ଭେଟିବ ହାମୁରେ ।
 ସେ ଅଭିନୟ ଦେବଭୂମି ଅନୀର ଅଗାଧ,
 ସେ ରେଖିଛୁ, ତାହାର ସେ ଦୃଢ଼ସ୍ୱର ଭାଷା,
 ପଠନେ ଭାବନ ସେହି, ଅବର ଭାବନ
 ସା ପାଇଁ ରେଖିବ ସେହି କିଛି ରକ୍ତବୁଧ ।
 ପ୍ରେମଭୂମି, ପ୍ରେମଭାଷା ସୁବନ୍ଦ ଉପରେ,
 ପଠନେ ସନ୍ଧ୍ୟା ତାହା ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା ।
 ବୃଷ୍ଟାର ଭାବନ ଦାସ ବେଦଣ ସୁମନ
 ବସି ବୃନ୍ତ-ସିଂହାସନେ, କିଛିକି ୬ ଚାଳନେ
 ବରୁଅଛୁ ଅମଳ୍ଲଣ ଅକ୍ତିକ ସବୁବେଳେ,

୧—ପଶିବଶେଷ । ୨—ପକ୍ଷୀ “କଳପିଲସି”, “କଳପିଲସି” ବୋଲି ଶବ୍ଦ କରେ । ୩—ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟରେ
 ଶିଅଳୀ ଲତାର ପତ୍ର ଯୋଡ଼ିଯାଏ । ଏହାର ଫଳ ଅସ୍ତ୍ର ଫଳା ଭଳି । ୪—ବଶିଷ୍ଠାବଳୀ । ୫—ଅଶ୍ୱିନୀ ।
 ୬—କବି ଧରଦୁରା ଲତା । ୭—ସୁନ୍ଦର ପାଣ୍ଡବୀ ।

ସଖୀର ଏ ଶୁଭ ଦେଉ ସଜନୀ ତାହାର ।
 ଦେଉଛୁ ମୁରୁଚିତ୍ରସା, ବାଜେ ସୁର ସୁର;
 ସେ ନବୀନ ପରିତ୍ରାସ ପ୍ରଥମା ବଦନେ
 ଦେଉଅଛୁ ଦୋଳ ଅତ୍ୟା ରକ୍ତ-ପାଟଳିନୀ
 ରକ ବୀଜେ, ଚର୍ଚ୍ଚି ଶୋଭା ଦିଗୁଣ ଝଟକେ ।
 ଏ ଅନ୍ତେ “ଦୁରାଦା ଗାନ୍ଧୀ” ଭରୁଣ ସଦନେ
 ଗମିଲୁ ଦୁରାଦାବଣେ ନିମନମ ପଥେ,
 ଦେଇ ବାଦବଦ ଗତି ଚୌରାଣ ଚଞ୍ଚଳ,
 ପ୍ରତେ ଦେଇ ଚରୁରୁଚି ପତିଶୀତ ପ୍ରାୟ,
 ଦେଖାଉଛୁ ତ ଏ ଯେତେ ବାସୁସ୍ଥାପ ନୀତା
 (ନବସୁର-ଭରାବଦ ଅଭୁତ କୁହୁବ)
 ନେନି ଅସେ ଦେବେ ଦୁଃଖୀ ଗଲ ଶରେ ଭାସି ।
 ଭରୁରୁତା ମଧ୍ୟାଦେଶ ଅବରୁଚି ଘନ,
 ଚଞ୍ଚଳ ରୁଦ୍ରା ଅବା ରୁପାଚରୁଣୀ—
 ବାନନ-ବମଳା ଅଙ୍ଗେ, ଅପବା ବେଷ୍ଟିତ
 ଶୁଭ୍ର ବହୁବୀୟ-ଗିରି-ବେଷ୍ଟିତ ବଟୀରେ ।
 ଦେବେ ଦୁରୁଚ୍ଛରେ ପୁଣି ଦେଇ ରୁଦ୍ରାଗାନ୍ଧୀ
 ଦୁର୍ଗମ, ଦୁର୍ଗା, ଅଛୁ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରବାଦ—
 ବଜ୍ରା ଶବରୁଣୀ ଏକ ଭଠୁ ଭଠୁ ଏଥୁ
 ଭାଙ୍ଗିଗଲ ଅଣ୍ଟା ତାର, ଦେଇ ସେ ଗତାୟୁ,
 ସେହି ଦିନ ରୁଦ୍ରା ପୁଣି ଧର ଏ ବକ୍ଷରେ
 ବହୁଅଛୁ ରୁଦ୍ରାଗାନ୍ଧୀ ଅଶୀତ ଅଶୁଣୀ,
 ଶରେ ନାଶି ଶଶୀ ଯଥା ଦେଇ ଶଶଧର ।
 ଏଣିକି ବାରିବରୁକୀ, ବସିଥାଏ ସଦା
 ବାରିବ ସମିତି, ନାଦ ଛଳେ ବେଳେ ବେଳେ
 ଦେଉଥାଏ ସମସ୍ତର ଅଗତ ପ୍ରସ୍ତାବ ।
 ଅସିଲ ଅବର ଘନ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ବୁରୁ,
 ଦେଇ ଶୀତ, ଅଭରଲ ଦେହ, ସୁ-ସୁ ସ୍ବର
 ଶୁଭଲ ସୁଦୁରେ, ନିମେ ସେ ଶବରଦୁର
 ଅସିଲ ସବୁରେ ଧାଇଁ ଭେଦି ବନରୁକି,

ବାଜୁଲ ତ ଏକାବେଳେ ଶତ ପ୍ରାମସ୍ତାନ,
 ବୈଜାନ୍ତକ ଗାନସନ—ଗାୟକ ପ୍ରତିଭା ।
 ମିଶିଲ ତା ସଙ୍ଗେ ପଣ୍ଡି-ମର୍ମର ସ୍ବରା
 ଭଠିଲ ସେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଅତୀବ ମୁଗର,
 ଯେସନ ପଣ୍ଡିତ ସଭା କିମ୍ବା ପାଠଶାଳା ।
 ଦେଇ ବୁଣ୍ଡି ଅବୁଣ୍ଡି ରେ, ନ ପଞ୍ଚିଲ ଦେହେ,
 ଦେବଜ ପଣ୍ଡିତ ଦେଇ ପନେ ଚଳକଣା,
 ବାଜିଲେ ତ ବୁଣ୍ଡେ, ସ୍ବରେ ପନ-ନେନି ନୀର ।
 ଅତୋ, ତ ଅଭୁତ, ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ଅସି ବାହୁଁ
 ଚାହୁଁ ଶର, ଗୋରୁଦେଇ ସେ ସେବକ ବିନ୍ଦୁ;
 ଗୋରୁଦିଏ ଅଶା ଯଥା କୁଣୀ ଦେହୁ ଅଶୁ ।
 ସେହିକ୍ଷଣି ବର୍ଷା, ଶୀତ, ସେହିକ୍ଷଣି ଶର,
 ତନି ରୁଦ୍ର ଭୋଗ ଚର୍ଚ୍ଚି ଏକର ମୁଦୁରେ ।
 ଦେଖି ଦେଖି ନାନା ଦୁଃଖୀ ଦେହୁ ଅଭସର,
 ପଞ୍ଚିଲ ଧୁଳିଅ ଗାନ୍ଧୀ ଧୁଳି-ଧୁସର,
 ବାସୁର ପ୍ରବାଦ ଚର୍ଚ୍ଚି ସୁନଶ ଭରୁଣ
 ବରଦେଇ ପାନୁକୁଳେ ଧୁଳି-କଳେ ସ୍ଥାନ ।
 ମହେନ୍ଦ୍ର ପରମ ଯୋଗୀ, ବରୁଣ-ବରୁଣ
 ତାର, ଅବା ସେହି ବୀଜା ଦେଇ ଅସାବତେ ।
 ସଦୃଶା ଭଠିଲ ଅଭି ମନ୍ତ୍ର ଅଭିଶାଳୀ
 ଶିସୁ ମହିଷକୁଳର ରୁଦ୍ର ଭପଦେ,
 ଧାଇଁଲେ ସେ ଦୁରଗଦେ ଗଳି ଭବପ୍ରଭେ
 ଭୟାନ୍ତୀନ ଧୁମଦେଇ ପ୍ରାୟ, ଧାଇଁ ଧାଇଁ
 ଦେହ ବା ପଞ୍ଚିଲ ଛନ୍ଦି ଭବାତାମ୍ର ପାଶେ,
 ପଞ୍ଚିଲ ଦୁରୁଚି ଦେହ ସୁଷ୍ଟ ଶଶ୍ତ୍ରୋପଦେ,
 ଭୀତିମିଶା ବୀର ରସ ଦେଇ ଅଭୁନୀତ ।
 ଏଥୁଅନ୍ତେ ବିଶ୍ବାମିତ୍ର ପଞ୍ଚମ ଶିଖରେ,
 ନବସନ୍ତ ଏଥୁ ଦିବୀ ନିଶ୍ଚଳ ଦେହରେ
 ଗୋବର୍ଣ୍ଣ-ଭଗ୍ନର ଶିବ, ବହୁ ପାର୍ଥ ସୁଦା । *
 ସୁର ସେ ଦେଉଳରୁକ ଅତୀତ ସୁଗର

* ମହାଦେବର ଅତୀତ ଶୋକସ୍ଥ ସଦୃଶ ।

ଅତ୍ୟାଚାର—କଳାହେଷୀ କଳାପାହାଡ଼ର,
 ବଶାଣୁ ଛୁ ଅଦୃଶ୍ୟ କରୁଣ ବାହାଣୀ
 ନିବିଡ଼ ବାଣୀରେ, ବେଦେ ଯାଉ ନାହିଁ ବୀଥୀ ।
 ବୀରବର ଲତହାସେ ଯାଏ ପୁଣୀ ନାମ
 ସମୁଦ୍ର ଛୁ ପୃଷ୍ଠାକ୍ଷରେ ସବ୍ୟାଶେ ଅବିତ,
 ସେହି ମହାମହେଶ୍ୱର ପାଥୀ ପୃଥ୍ୱୀକ୍ଷିୟ,
 ଗଣ୍ଡାଭୁମେ ଏ ବାନ୍ତରେ ବସୁ ଗୋରୁ ଏବ,
 ଯାଉ ଯାଉ ଧନୁରୁଲେ ବହି ତାର ଶବ
 ସାଗରେ ନିକ୍ଷେପ ଅର୍ଥେ, ପଞ୍ଚଲ ଏଠାରେ
 ଛୁଇଁ ବର୍ଣ୍ଣ, ଚନ୍ଦ୍ର ଧନୁକ୍ଷିୟ ସ୍ଥାପି ଏସ୍
 ଗୋବର୍ଣ୍ଣ ଇଶ୍ୱର ଶିବେ, ଅନନ୍ତ ପ୍ରତାପୀ,
 ବହୁଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପାପ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ।
 ପଞ୍ଚଲ ଶବର ପୁଣି, ପଞ୍ଚଲ ଅବର
 କୋଟି କୋଟି ରକ୍ତବିନ୍ଦୁ ବାରୁଅଁ ଧ୍ୟାନରେ,
 ବେନି ନାମେ ସଂସ୍ଥାପିତ ଶିବ ବେନି ସ୍ଥାନେ
 ସଥାତମେ ପୁଟେଟୁର, କୋଟିଭଙ୍ଗେଶ୍ୱର ।
 ଫୁଟିଛି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଫୁଲ ଦେଉଳ ଗୋପାଶେ,
 ପଞ୍ଚଲ ବସୁ ଛୁ ଚିତା ପୁଣୀ ପବିତ୍ରତା !
 ମଧ୍ୟେ ବସୁଚିତ ଶମ୍ଭୁ, ଦେଉଳ ଭୂତରେ
 ନବସନ୍ତ ବାହାବର ପୁଣି ପରିବାର,
 ବାରଦେଶେ ବୃକ୍ଷୋଦିତ ନବସନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି,
 ସମୁଦ୍ରେ ବୃକ୍ଷୋଦିତ ବାସୁଅ ବଳଦ
 ରହିଛି ଭଲ ଶେ ମୁରୁ ଅତ୍ୟା ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ।
 ପୁଣେଭାସେ ଶବ୍ଦବାୟୁ କୁନ୍ତୀ ଦେବାଳୟ
 ଭବାଇ ଶୋବାଳଗୁଡ଼—ପଞ୍ଚଳ କୁନ୍ତଳ,
 ସୁକଳ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦନ୍ତ ଦେଶାଲ ଅବର
 ପ୍ରଦାନୁଛି ପାଶେ ସ୍ୱାୟ ବାଳିକା ସୁଦନା ।
 ଚି ସୁକଳ କୁନ୍ତୀମୂର୍ତ୍ତି, ଚି ସେକ୍ତୁଳ ବାହା—
 ମାତୁରୁ—ଦେବୀରୁ ମନ୍ତ୍ରମା-ମୟୁଗେ,
 ଅଧରେ କରୁଣା ବାସୀ ଦୋଲୁ ମୂର୍ତ୍ତି ।

ନିର୍ମାଣ-ନେପୁଣୀ ପୁଣି ଭାବଦୀକ୍ଷିନୀରେ
 ଦେଶାଲୁ କଳାବତ ୧ ଅଦୃଶ୍ୟ କଲ୍ପନା ।
 ନାହିଁ ସେତେ ବହୁମତା, ନୁହେଁ ତା ପ୍ରତିମା,
 ସ୍ୱାଭାବିକ ମାନବ ସେ, ବାହା ଅଦୃଶାସେ
 ଯାଇଅଛି କ୍ଷଣଦେବ ପାଶାଣ ପାଲଟି ।
 କୁନ୍ତୀ ବାମେ ବସୁ ମୂର୍ତ୍ତି, ଲକ୍ଷ୍ମୀଚିତ୍ରତା—
 “ଶ୍ରୀମହେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ” ଶିବ ଅଧିଷ୍ଠାତା,
 ଶଙ୍ଖ, ଚନ୍ଦ୍ର, ଗଦା, ପଦ୍ମ ଶୋଭେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ,
 ଯୋଡ଼ିଦେସ୍ଥ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ସମୁଦ୍ରେ ସୁପର୍ଣ୍ଣ । ୨
 ପାଶାଣ ଦେଉଳୀ ଦେବେ ଲତା ଫୁଲ, ପକ୍ଷୀ
 ସୁଦୀରେ ଶୋଭିତ ପ୍ରାୟ ବିଶେ ସୁକ୍ଷ୍ମତମ,
 ଅବିଚଳ ରବି ଶିଳ୍ପୀ, ବରୁଛି ନିର୍ଜୀବ,
 ଚନ୍ଦ୍ର ସେହି ନିର୍ଜୀବତା ପ୍ରଦାନୁଛି ତାଙ୍କ
 ଅନନ୍ତ ଅକ୍ଷୟ ନିତୀ ତାହା ତାବନ ।
 ଅଦୃଶ୍ୟ ପାବନ ୩ ପାଶେ ଲକ୍ଷ୍ମୀମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରସ,
 ଦାୟା, ବାଳ ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ି
 ସାଇଦୁଛି ଅବଶିଷ୍ଟ ଭବିଷ୍ୟ ସଦାଶେ ।
 ଅଛି ଶିଳ୍ପ, ବାହାନ୍ତ ସେ ଶିଳ୍ପୀ, ପଦାରେ
 ଶିଳ୍ପେ ଏହା, ଦେବେ ସେହି ନୀରବେ ଭବୁର
 ବାହିଁ ସେ ସୁଦାନ, ସୁଶ-ଗଣନା ପ୍ରଦୀପ୍ତ !
 କୁନ୍ତୀ ନାମେ ଗୁନ୍ତା ବେଦେ ଲତହାସ ପୁଣି,
 କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ସଦା, ମହାଭାରତ ଅଶ୍ୟାନ,
 ସବଳର ବେହ୍ନୀଭୂତ ମହାଶକ୍ତି କୁନ୍ତୀ ।
 ତାଙ୍କ ପରି ଭାଗ୍ୟବତୀ ସୁଦୀର-ପ୍ରସୁତ
 ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଭାରତେ ଏବେ, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ତପସେ ।
 କୁନ୍ତୀସାନେ ପୁରୀ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ତମାସର, ୪
 ବରଣୀୟ ତୀର୍ଥ, ପ୍ରତି ପୁଣ୍ୟରେ ତାର ୫
 ମିଶିଅଛି କୁନ୍ତୀଦେବୀ ଶିବ ଅଶୀର୍ବାଦ ।
 ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଏହି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ପଞ୍ଚଲେକ୍ଷି ଗତି
 ବେଦେବେଦ ବାହାବସୁ ମହେନ୍ଦ୍ର ଶିଖର,

୧—ଶିଳ୍ପୀ । ୨—ସରୁତ । ୩—ହା । ୪—ଗୋଟିଏ ବମା ପତ୍ର ମୂଳରୁ ଏହି ଝରଣା ଉଦ୍ଭବ । ୫—କଳାବତୀ ।

ନ ପାରିଲୁ କାଣି ତାହା, ଦିବସ ତଟେ,
ତାହାଣୀଏ ଅଭିଷେକେ କର ଅସୁ ପାନ,
ବିଷୟ-ବ୍ୟାପ୍ତ ନର ନ ପାରେ ତା କାଣି ।
ଭୂବିଷୟ ଦୃଶ୍ୟନିଶା, ଭାବିଷୟ ରସ,
ଭବିଷ୍ୟ ଅଭିମୁଖେ କର କହୁଁ ଗତି,
ଦେବୀରୁ ଅଦୃଶ୍ୟ ରୂପ ଦେବ ଆଉଁ ଅଭୁ,
ପ୍ରବେ ଦେଇ ବାଉଁଶିଆ ଜାବିର ପରାୟେ ।
ନାହିଁ ଅଭି ଅଭିଷେକୀ, ଏଣିକି ତାହା,
ମହାପୁରୁଷେ ଗିରି, ବସେଧର୍ମେ ଅବା
ଯାଇଛି ଭବିଷ୍ୟ ତାର ଶିଳ୍ପ ଦେଶରୁଣି ।
ମାତ୍ର କହିଁ ବିଷ୍ଣୁ ନାହିଁ ଗିରି ଅସୁନ୍ଦର,
ପ୍ରଭାତ ସେ ଶୋଭାବନ, ନ ଥାଉ ପରିବେ
ସେ ଶୋଭାରେ ପ୍ରାଣମୟୀ ତାକୁ ଭରଣତା,
ମାତ୍ର ନହେଁ ଦୋଷକା—ଶୀତଳବାଣୀ ।
ସୁଖ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ତାହା ସୁଖମା-ସନ୍ତର ।
ସଥ ଦେବ ପାଶେଁ ଦେବେ ସୁନ୍ଦରୀ ଅଏ ତା ୧
ଧର କରେ ସୁମନ୍ତେ ପଦ୍ମପଦମାତା
ଦୋଳଅଛି ଭବା, ବହୁ ଭଲୁ ଅବାହା,
ଅସିରେ ତାହାର ମୁଖ ଅର୍ପିତ ତା ଦେଶେ ।
ଦୋଳ ବର ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦି କାହିଁ ଭୁବଦେଶ ୨
ଅଳକକୁମାରୀ ୩ ସହ, ରତ ନୃତ୍ୟମୋଦେ
ଦେଖାଇଣ ଅଙ୍ଗରୁଣୀ ସମୀର ହିରୋକେ
ତାଙ୍ଗଳ ଦୂରତତାରେ ୪ ବସି କୁରୁଦେ
ଶେଷୁଛନ୍ତି ଦୋଳ ଦେବେ ଯୁକ୍ତ ବାହାବଳ ।
କାହିଁ ବା ଭୁମିଶର୍ମା ମୁକ୍ତଦେଶୀ ଦେଶେ
ସାଧୁଛୁ ଗର୍ଭୀର ଯୋଗ ତଳୁ ମାନସେ ।
ଭବିଷ୍ୟ ଭୀମବାଳ ୫ କାହିଁ ପରାପର
ଗିରିତା ଦାଦେ, ଶୈଳ ଭଣ୍ଡାଷ ପରାୟେ ।
ବିପ୍ରୀଣ ପ୍ରାନ୍ତର ପ୍ରାନ୍ତେ ମହତ ମାହାବ,

ରୁଣ୍ଡ ଦୋଳଛନ୍ତି କହିଁ ବସୁର ମହତ,
ଦେବ ଭବା, ଦେବ ସୁପ୍ର, ସବସୁ, ନିବସୁ,
ନରତ ସେମନ୍ତେ ସବେ, ବିଷୟ ଯେତେ
ପଡ଼ିଛି ବହୁତ କଷ୍ଟ ଶେଷପଦରୁଣି ।
କି ଭବିଷ୍ୟ କହୁଛନ୍ତି, ନିଜେ ଭୀର, ଅବା
ଅପରେ ଦେଖାନ୍ତି ଭୟ କିମ୍ବା ଏ ଭବିଷ୍ୟ
କହିଁ ହୁଏ ସମାଧିତ, ତାଣେ ତା ଦର୍ଶନ ।
ବସିଛି ବିପଣୀ ବାଦି ଅଭୀରନନ ୬
ଦଧି ଦୂରଧ ନବନୀତ ଅମିତା ୭ ପ୍ରଭୁତ ।
ପ୍ରତୀକ୍ଷ ଏ ଜୀବଜୀବ, ମାତ୍ର ପରାୟେ
ମହେନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ତସାର, ଦେବେ ଭାବେ ଗିରି
ଯୋଗୀଏ ଅହାର ଜୀବେ, କାହିଁ ତା ସୁମାତ୍ର !
ହିମସାଗରୁଣୀ ସର ବିଷୟେ ଅଦୂରେ
ଯଥା ଶୈଳ ବସାଜୀର ବସାବ-ନୟନ ।
ଅଥବା ଏ ଦେବ ସର ଗିରିବନ୍ଧନ,
ଦେବ ବାଳେ ଯୌତ ଦୋଳ ଗିରିରୁଣୀବର
ବସୁର-ଅବିତ-ଗୁଣ-ପରାବଳ ଗିରି,
ମିଶେ ଏହା ଜଳେ, ଏଣୁ ଦିଶେ ତାହା ନୀଳ ।
ଶେଷେ ଭୁର ଭୂତ କହୁଁ ସାମାନ୍ତ ସମୟେ
ମିଳିଛି ସଦେ ଯାଇ ଶୁଣ ସାଧୁଶିରେ,
ଜନମ, ଜୀବନ, ଅଶା ଶକ୍ତି ଦେଁ ମୋହର
ଏବେ ଦିନେ ଭବିଷ୍ୟେ ସାଫଳୀ ସୁଗର
ସୁଖମୟ ସିଂହଦ୍ୱାରେ, ଭାଗ୍ୟ ଆଶୀର୍ବାଦେ ।
ଗୁରୁବୀୟ ଗାନ୍ଧାରୀ ଅବସ୍ଥିତ ଏହି
ସୁଧା-ଧବଳତ ଦେବେ, ଶୋଭେ ସେ ଯେସନ
ମହେନ୍ଦ୍ର ବସରେ ବ୍ରହ୍ମ-ଜୀବ-ପଦେ ।
ଯାହା ଆଉ ସେ ଗୁରୁର ପ୍ରବଳତ ନାମ,
ମାତ୍ର ମୁଁ ଅର୍ପିଛି ଆଶା “ମହେନ୍ଦ୍ର ଅଶ୍ରମ” । ୮
ଦେଇ ଗୁଣ, ସୁଖ ଦେଇ ଅନ୍ତରେ ପ୍ରଭୁ,
ସେ ଅଶ୍ରମ ଗର୍ଭେ ସବେ ରହିବୁ ଅଶ୍ରମ ।

୧—ଲଭ ବସୁର ଧାରୀ ଅର୍ଥକା । ୨—ଗୁରୁବଶେଷ । ୩—ଭୁଗୋପାଳ ଗହ । ୪—ବଶ ହରତ ।
୫—ଏକକାଶୀୟ ରସାବଳି ତୁଣ । ଭୁବ ପ୍ରବେଶ ଭବିଷ୍ୟତରୁ ରସା ପାରିବା ସକାଶେ ଶିଖରୀମାନେ ଏହାକୁ କଣ୍ଠରେ
ଧାରଣ କରନ୍ତି । ଏହା ମହାବୀର ଭୀମସେନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକର କାଳ କୋଲ ସେମାନଙ୍କର ଗଣ୍ୟ । ୬—ଦୋଷାଳ କାଳକ ।
୭—କେଳା । ୮—ମହେନ୍ଦ୍ରର ଶୁଣ ତୁଣ ଭବରେ ମନ୍ତ୍ରଣା ଗୁଣା ମହୋଦୟଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ବନ୍ଧନା ଅଛି ।

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ

ଧୂଳିନୀରୁପିଣୀ ଦୃଷ୍ଟା ସର୍ପିଣୀ ବଂଶଜେ
 ଥୁଲ ଧର ଅବେଦନ, ବସବେଦୀ-ରବି
 ତଥାଲେ ତାକୁ ଆସି ହୁଅଇ ତା ଦେବେ
 ସଞ୍ଜୀବନୀ-ସୁଧାସିନ୍ଧୁ ସୁଦର୍ଶନ ଶକାଦା ।
 ଭକ୍ତ ଗଣ ସୌରବର, ତୁଷାର ମୌଳିକେ,
 ଭକ୍ତ ଗଣ ଯଥା, ନ୍ୟାୟେ ସତୀର ବିରଣ ।
 ଅହୋ, କି ଅନନ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ, ଶୋଭା-ସାହିତ୍ୟର
 ସୁବିଶାଳ ପାଠାଗାର ରହିଛି କି ମୁକ୍ତି,
 ନିରୁପି ସୈବତ ପିନ୍ଧୁ ଅସ୍ତେ, ତହିଁ ପଛେ
 ତରବାଳରୁମ୍ଭୀ ନୀଳ ଭୂମିଳ ସାଗର ।
 ମହାଦୃଶୀ ବଳବାକୁ ଭଜନର ମନ,
 ମାତ୍ର ତାହି ନ ପାଇଣ ସୁକରୁନ କିଛି
 ଆସିଲ ଦୃତାଗେ ଫେରି ଗତିବ ଭରଣୁ,
 ଯଥା ପୋଷା ପକ୍ଷୀ ଭଜନର ପିଞ୍ଜରୁ
 ବାହୁଡେ ସୁସ୍ଥାନେ ହୋଇ ଅତିବ ବୀଞ୍ଚିତ ।
 ଅନନ୍ତ ପ୍ରବାସରୁ ମି ଦେଇ ଏବେ ମନ,
 ସୁଭାବଦାଞ୍ଚିକା ମୋର ଭଜନ ବଦ୍ଧାବ, ୧
 ବିବେକର ସୈନ୍ଧବରେ ୨ ହୋଇଣ ଲୁଚିବ,
 ବାମନାର ତାକୁ ସେଇ ଶୁଣିଗଲ ତହିଁ ।
 ବେବଣ ନୁହେଁ ସୁଗେ ପ୍ରବେଶିଲ ଆସି,
 ପୁଣ୍ୟବଳେ ସୁଗଢ଼ୋଗ ଦେହାନ୍ତେ ବଲ୍ଲିବ,
 ମାତ୍ର ଏ ନୁହେଁ ସୁଗେ ମିଳେ ତା ଦେହବେ ।
 ଏହା ତୁଳନାରେ ଧର ନରବର ହାର,
 ଧର ତୁଳନାରେ ଏହା ଦେହୁଣ ସୋପାନ ।
 ପୋଷିତେଲ ଅଭିମାନ କୁଣ-ପୁଷ୍ପିକା,
 ଜାଣିବି ଏ ସୁସ୍ଥାନ ଜାନ-ଦୀପ ଦୃଢ଼େ ।
 ନାହିଁ ଏଥି ନାଗରବ-ଜୀବନ-ସୁଭର
 ଅଶା ବା ଦୁର୍ବଳା କିମ୍ବା ଗର୍ବ ପରୁଷ
 ହୁଂସା ଆଶୁତାତୀ ଆଦି, ନିର୍ମଳ ଏ ସୁଜୀ ।
 ପାରେ ନାହିଁ ପଣି ଏଥି ପ୍ରାବୁତ ଲଳସା,

ମାନବ ଜୀବନ-ସୁଭ ଶର ଭରଣର
 ନାହିଁ ଏଥି ଅଧିକାର, ଅଭାବ ଅବର—
 ସ୍ୱାର୍ଥ-ବରୁଣର ନୁହେଁ ସନ୍ତାନ ଜ୍ୱାଳା ।
 ଶିଳାମୟ ସୁକ, ମାତ୍ର ସୁନ୍ଦର, ମଧୁର
 ସ୍ତେମର ଅନୁଭବ, ପୁଣି ସ୍ୱାଭାବିକ,
 ବୃକ୍ଷରେ ଯା କିଛି ସତୀ, ଧୂବ ବା ସୁନ୍ଦର,
 ମିଶ୍ରଅଛି ସେ ସବବ ତନୁରେ ଏହାର ।
 ପୁଣି ଏହା ସୁଦର୍ଶନୀ, ଲଳିତାସମୟ,
 ଏ ସ୍ଥାନର ବାସୁ, ନରଃ, ସ୍ୱର, ଦେବାଳୟ
 ସବେ ବୀଜ ବରୁଣନ୍ତି ଲଳିତାସ-ଗାଥା ।
 ଏ ସ୍ଥାନ ଦର୍ଶନମାତ୍ରେ ଦୃଢ଼ସ୍ୱ-ମୁକୁରେ
 ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ ଶବ୍ଦ ପୁରୁଷତ,
 ଆଶିଦିଏ ତାହା ନବ ଜୀବନ ସ୍ତେରଣା ।

ନିମ୍ନେ ଭବତୀବା ମଧ୍ୟେ ରୁଚେ ବଞ୍ଚାବଣ,
 ପଡ଼ୁଅଛି ଯେତେ ବହୁ ନୀଳମା ନିଶିଞ୍ଜି,
 ତମାଳ, ଆବନ, ଶାଳ, ଅସନ, ପିଆଳ,
 ଗଜଦନ୍ତ ଅଧିବାସୀ ଧବଳ ଅଠିକ, ୩
 ଚୈତବିଶୋଧନୀ ନାଶୀ, ରସାବ, ସୁଗୁର,
 ଲତାକି ପାଦପେ ଅତି ଗହଳ ସେ ବନ,
 ନାହିଁ ତହିଁ ଶୁଷ୍କ ବାସୁ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ପ୍ରମାଣ,
 ତର ବଞ୍ଚା ଦେହୁ ନାମ ହୋଇଛି ସାଧିବ,
 ତର ତରୁଣ ସେ ବନ, ସ୍ୱେଦ-ଲଗ୍ନ-ହୀନ ।
 ସୁଦିବା-ଅଗାର ତାହା ସୁନାମୁଦିଅର । ୪
 କୁମାର ବାମନ ସିଂହ, ତନ୍ମ, ବଂଶଧର,
 ଆସି ପଞ୍ଚନଦବର୍ଷ ସୁଦୂର ଅତୀତେ
 ସାଧୁଥିଲେ ତପ ବହିଁ ଶବ୍ଦର ଭବେଶ୍ୟା,
 ତୋଷି ଲଭି ଆଶୁତୋଷ ଦେବେ କାଳ ପରେ
 ବରେ ସୁଗ୍ରହେଶ, ୫ ବସୁ, ପ୍ରଭାତରେ ବାଲି
 ତୋ ବସିବା ଶିଳାଗୁଣି ବରୁ ଅନ୍ତର,

୧—ପଲ୍ଲୀପୁନ । ୨—ଭୂମିନୀ । ୩—ବୃକ୍ଷବେଶ । ଏହାର ବାଠ ଅତି ଭଲ । ହସ୍ତିବଳ ସେ

ବିଭବଣ ଏବଂ ଶୁଦ୍ଧ । ୪—ସୁଗ୍ରହେଶ ନାମୀ ଏଠାକୁ ତାଳ ହୋଇଅଛି ।

ଚକ୍ରରୁ ତନମି ନଦୀ ମିଶିବ ସାଗରେ,
ସେ ନଦୀକୁ ସୀମା କର ଏ ବିଚଳ ସ୍ଥଳେ
କରୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଗୁଣୀ, ଦେବୁ ତହିଁ ଗୁଣୀ ।
ସପାକାଳେ ଶିବାଦେଶ ପାଲରେ ବାମନ,
ଶିଳା ଭଞ୍ଜୋତନ ଦେବେ ପତିତର ଶପ୍ତି
ଅଙ୍ଗୁଳରୁ ସ୍ପର୍ଶମୁଦ୍ରା ସେ ଶିଳା ବଦରେ,
ତେଣୁ ସ୍ପର୍ଶମୁଦ୍ରା ଆଶା ବଢ଼ଇ ଚଟିନୀ ।

ବାହାର ମହେନ୍ଦ୍ର ଶିଳା ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି ମେଘ
ସାଉଛନ୍ତି ସମୁଦ୍ରକୁ ବାଜି ଦେବା ପାଇଁ,
ଦେବେ ଅବା ଫେରୁଛନ୍ତି ପ୍ରତିବାଜୀ ଶେନ,
ଭୁବନ୍ଧୁ ଛାୟାସ୍ପର୍ଶ ଦେବେ ସିନ୍ଧୁ ପରେ,
ବସିଯାଇ ଦେବେ ଶକ୍ତି ସାଗରନେମୀରେ
ପ୍ରରେ ପ୍ରରେ, ସୁଦ୍ଧା ତୁଙ୍ଗ ଗିରି ବହୁରୁଡ଼ି,
କରୁଛନ୍ତି ମହେନ୍ଦ୍ରକୁ ଚାକି ପରିତ୍ରାସ
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନିର୍ମମ ଭାବେ, ମାୟା ପବନର
ଏହି ବୀଜ, ଏ ଧୂଳିତା ନିରୋପି ବାରିସ୍
ଦୃଢ଼ ଚିନ୍ତା ଶୁଭ୍ର ଫେନବନ୍ଧପତ୍ର ।
ଦେବେ ଅବରଣୀ ଭଲ କରୁଛନ୍ତି ଗନ୍ଧରୁ,
କି ଅନ୍ୟାୟ ଆରବଣ, ସେ ଆଶ୍ରୟଦାତା
ତାହା ସଙ୍ଗେ ପରିତ୍ରାସ, କି ସୀମାଭଙ୍ଗ !
କି ନ କର ପାରେ କିଏ ଦେବେ ଭ୍ରଷ୍ଟମତି ।
ମହାମନା ଗିରିବର, ଚରକ୍ରତ ତାର
ବୈଶ୍ଣବା ସଂସମ, ନାହିଁ କିଲେ ଡେଇଁ ଲୁହେ
ମାନ ଅସମାନ ପ୍ରତି, ମହାତନେ ଦେବେ
କି କୁଅନ୍ତି ବିଚଳିତ ନୀଳ ବୀବଦ୍ଧାରେ,
ପ୍ରଭାତ ସମନ୍ତ ନୀଳେ କ୍ଷମା-ସାଦି ତାଣି ।
ମିଳାଇଲ ମାୟାଶିଳ ଶର ସୌର ଦେବେ,
ସରଇ ବହୁପ ତାର, ଶେଷ ଅଭିନୟ,
ନିକାରୁଣ ଦୃଢ଼ତା କର ତାକୁ ଭାଗୀ ।

ଦାକିବାକୁ ଇନ୍ଦ୍ରେ ଯେହୁ ମହାତନ ଶାଳ,
ନିଜେ ଦାକିଯାଏ ସେହୁ ନିୟତି ଭଦ୍ରାତେ ।
ଦେଖୁଥିଲ ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ଅକ୍ଷୟେ ବସିଣ,
ଅବସ୍ଥାତ କାହିଁ ଆସି ଅନ୍ତମିଲ ଶୀତ,
ଅରୁଣ ଶରୀର, ତହିଁ ଗୁଡ଼ ମଧ୍ୟେ ଯାଇ
ଭୁଗା ଘୋଡ଼ି ଧୁନି ପାଶେ ବସିଲ ନିଶ୍ଚୟେ ।
ନାହିଁ ଏହି ଚୌରଭୟ, ମହାଚୋର ଏକା
ବାରିବାହୁ, ସେ କି ଧୁମରୁଣୀ, କେ ସ୍ବେଷ୍ଟବ
ପଥ ତାକୁ, ପଣି ଆସି ଗଦାସ ଫାଳରେ
ଚୋରାଇ ଶୁଷ୍କତା ଗୁଡ଼, ବସୁ ପ୍ରଭୁର
ପତାଇଲ ଅର୍ଦ୍ଧମୁକ୍ତ ଦ୍ବାରପଥେ ଶରେ,
ଧରୁଁ ଧରୁଁ ଚାଲିଗଲା, କି କୌତୁକ ଆହା !
କାହିଁ ନିରାଶ୍ରୟ ଗନ୍ଧ, କାହିଁ ମୁଁ ପତଙ୍ଗ
ପୃଥିବୀର, ଦେଖୁଥିଲ ଭଲ ଦେବେ ଯାକୁ
ପାଇ ତାକୁ ଦାତେ ଆଜି ଶେଷକୁ ତା ସଦ୍ବ,
ଏହା ହିଁ ମୋ ଦୀନ ଭାଗ୍ୟେ କୁଦେବ ସମ୍ପତ୍ତି ।
ଧନୀ ନାଟ୍ୟଦାର ଗିରି, ଦେବେ ତୃଣପତି
କରୁ ତୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ,
ସଦୃଶା ଭଞ୍ଜୋତନାନ୍ତେ ଧୁମରୁଣୀ ଗନ୍ଧ
ଭଜଇ ଆବାଶେ ସୁତା, ଛୁତା-ସୁତା ସପା,
ଅକ୍ଷରେ କିତୋତରେଶା ଦିବସେ ଶଦ୍ୟେତେ,
ଅବା ନର-ଚନ୍ଦ୍ରବାୟୁ ଚିନ୍ତା ଗୁଡ଼ନ
ଶୁଭ୍ର, ଗନ୍ଧ-ସୁନ୍ଦରୁଣ କରୁଛନ୍ତି ତାଣି,
ଛୁଡ଼ାଇ ବଳବାୟୁତା ଦେବ୍ୟ ଦେବ୍ୟ
ଦେଉଛନ୍ତି ଫୋପାଡ଼ି, ତାହା ଭଞ୍ଜୁଛି ପବନେ,
ନିମେଷେ କାହିଁ ସେ ସୁଖି ଯାଉଛନ୍ତି ମିଳାଇ ।
ଦେଇ ଟାଣ ଗରୁ, କ୍ଷଣେ ବର୍ଷା କ୍ଷଣେ ଗରୁ,
କି ତାହାମୟ ଭାବ ପ୍ରବୃତ୍ତି-ସଂଚାର,
କି ଆନନ୍ଦ ମହୋତ୍ସବ ଆନନ୍ଦମୟୀର ।

* ମହେନ୍ଦ୍ର ଉପରେ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଅବସ୍ଥାରେ ବରପାତ ହୁଏ ।

ବାହାରିବୁ ଅପସନ୍ନେ ପଦେ ଭ୍ରମଣେ,
 ସୁବିପ୍ରୀଣ୍ଡ ଅଧିବାବା, ମାସପଣ୍ଡୀ ୧ ପୁଣ୍ଡ,
 ମଧ୍ୟା ଶୁକ୍ଳ ଉପବନ, ମାନବ-ରଚନ,
 ବନଜା, ବାବାଣୀ, ଲେମ୍ବୁ, ପିଇବୁ ପ୍ରଭୁ ଓ
 ଫଳବୃକ୍ଷମାନ ତହିଁ ଭରା ଶିଖଣ୍ଡେ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରବଣ ପ୍ରସ୍ତର ପୁଷ୍ପେ ରଙ୍ଗ ପୋକଶୁଙ୍ଗା,
 ଆହା ତି ସୁନ୍ଦର କିବା ଗିରି ବାଜବାଏ
 ଲେଖିଛନ୍ତି କୌତୁକରେ ଅବର-ମୁଗୁଡ଼େ
 ଅଶ୍ରୁଦଳ ପତ୍ର । ମୌନେ ବସିବୁ ଗୋଲପ
 ଭଦ୍ରାନର କୋଣେ, ଯେତୁ ସୁନ ଫୁଲେ ଗୁଣୀ
 (ତଳ ଫୁଲେ ଫୁଲ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବନବନୀ ଯଥା)
 ବାମିନୀର କାନ୍ତ ଶୋଷା ଯାର ପିଂହାସନ,
 ବେ ରୁଡ଼ିବ ମୁରୀ ତାର ଏ ବଳନ ସୁଲେ,
 ବରବ ଆଦର କିଏ, ସଦା ଏ ଚନ୍ଦ୍ରାରେ
 ଦେଖିଣି ସେ ଝୁରୁ ଝୁରୁ ଅସ୍ତିତମସାର ।
 ସୁବର୍ଣ୍ଣବନ୍ଧିବ ବାମା ତହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି,
 ପିନ୍ଧାଉଛୁ ବସଣୀ ସେ ବନଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାସେ,
 ମାତ୍ର ତାହା ମାତ୍ର ନାହିଁ ତାକୁ, ତୁଛୁ ସିନା
 ନିସର୍ଗ ସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗେ ଗ୍ରାମୀ ଆଭରଣ ।
 ସୁଧୁଷ୍ଟିର ଦେବାବସ୍ତୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଅନ୍ତରେ ?
 ଆବଟି ବାଜନେ ମରୁ, ଲକ୍ଷ୍ମୀବର କୋଳେ
 ସୁସ୍ତ କି ଚନ୍ଦ୍ରିବା କିମ୍ବା ଅଜ କୋଳେ କୁନି ।
 ଭଗ୍ନରୁଡ଼ ଦେବାବସ୍ତୁ, ଥିଲା ସୁର୍ଣ୍ଣରୁଡ଼,
 ବୁରୁଜି ଯବନ କଳା ୩ ଅପଦୁର ତାହା
 ଅଗିରି ଅଧମ ବାହିଁ, ଲକ୍ଷ୍ମିରୁ କହାର
 ତହିଁ ବଳବେନ ନାମ ଦେବକ ତାହାର ।
 ଦେନି ଦୁସ୍ତ ଥିଲା ନାହିଁ କାହିଁ ନାଶେ ରବ,
 ଶାମର ଆକାଶେ ହାସ୍ତ କୋଟି କୋଟି ଦୁସ୍ତ
 ସାଧୁଥୁଲ ସବନାଶ ଶୋଭା ହୁନ୍ଦୁବାହିଁ ।

ବରୁଛୁ ଦୁସ୍ତର ଶତ ସେ ବଳାଗାହାଡ଼
 ଦେଉଳର, ମାନ ବାଳ-ବଳାଗାହାଡ଼ର
 ବାଜି ନାହିଁ ଦୁସ୍ତ ତହିଁ ଅଗାଧ ଅବସ୍ଥ ।
 ବେଦେ ତନୁଶୁଣ, ଥିଲା ଦେଉଳ ଅଦୃଶେ
 ରତୁଣ୍ଡି, ନୀଳାଶରୀ, ଶିଳାଶରୀ ଏବେ ।
 ଶୁକ୍ଳ ଉପବନ ମଧ୍ୟା ଶୁକ୍ଳେ ଦେଉଳ,
 ବୋଲ ଦୋର ପୁଣ୍ୟସୁନ ସୁର ସୁଗାନ୍ଧରୁ ।
 ପ୍ରବୃତ୍ତ, ପ୍ରବୃତ୍ତଦେ ମାନବ ଶମତା
 ଭଲେ ମିଳି ମଣ୍ଡିଛନ୍ତି ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଭଲେ
 ରମ୍ୟାୟୀ ମଧ୍ୟାୟୀ ପୁଣି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡନେ ।
 ଶିଳ-ଅବକାର କିଛି ନାହିଁ ଦେଉଳର,
 ସରଳ ସୁନ୍ଦର ଦେଶ ଅଦମ୍ଭରଦାନ,
 ଯଥା ସୁଧୁଷ୍ଟିରବର ଆଦର୍ଶ ସୁଭାବ ।
 ଅଭୁତ କୌଶଳ ବଳେ ନିର୍ମିତ ମନ୍ଦିର,
 ଭୂତଶିଳା ଯୋଡ଼ା ନୁହେଁ ଭୁନ ମସଲରେ,
 ଗର୍ଭଶେ ସଂସ୍କୃତ ତାହା, ବାରି ନୁହେଁ ଯୋଡ଼ି ୪
 ସୁପତ ପ୍ରତିଭା ଧନୀ, ଧନୀ ତା ତାହାର !
 ରଚିଛୁ ମନ୍ଦିର ଯେତେ ମାୟାମୟ ବଳେ ।
 ପଶିଛୁ ଦେଉଳେ ମୁହଁ, ପଶିଲା ମାନସ
 ସୁନ୍ଦର ଅଗାଧ ସୁଖେ, ମାନ ଅଲକ୍ଷଣେ
 ଅସ୍ଥିର ବାହୁଡ଼ ଘେନି ଅଶ୍ରୁଭୟ ସୁନୁ,
 ସୁନୁର ଅନ୍ଧସୁ ମଠ ଏ ମହା ଦେଉଳ ।
 ଲୋଡ଼ ଦେବଲୀରେ ଥିଲା ଯାଉଛି ବବାଟ
 ଶିଳାରତୀ, ଏବେ ଦେଶେ ନିବାସିତ ତାହା
 ହାର ଭଲେ ଦସିଅଛୁ ଶଶବ ଶୋଟିଏ,
 ତହିଁ ତଳେ ପାରି ଲୁପି ଅସୁଷ୍ଟ ଅଗାଧ ।
 ମଧ୍ୟାସ୍ଥରେ ଅସୁଷ୍ଟିର ତଳମରୁ ଦୂର,
 ବାହାରି ନିର୍ଦ୍ଦର ତହିଁ, ବର ପରଦିନା
 ଶିବେ, ଭରୁ ଫେରି ଶିଳା-ଶେଷେ, ବଡ଼ଛନ୍ଦେ

୧—ବନ୍ଧିବା । ୨—ସୁଧୁଷ୍ଟିର ଦେଉଳର କାନ୍ତ ଦୂର ପରସ୍ତ ପଥରେ ନିର୍ମିତ । ଭକ୍ତ ବାହୁର
 ବହଳତା ତାହା ହାତ । ୩—କଳ, ଯାହାତ । ୪—ପଥର ଉପରେ ପଥର ଘଷା ହୋଇ ଯୋଡ଼ା ଯାଉଥିବ ।

ଗାଈଶ ମନ୍ତ୍ରମୁଦ୍ରା ବନ୍ଧୁ ବଳସ୍ତରେ,
 ଯାଉଛି ଚଳନ୍ତୁ ବନ୍ଧୁ ଶୁଭ ନୀତିରୁପେ,
 ମିଶାଉଛି ପୁର ନୀର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ନୀରେ ।
 ଦେଖିଲୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଚାହିଁ, ମନ୍ତ୍ରର ଭୂତରେ
 ସଂଯୋଜିତ ଶିବାଭାସି ଏକାଶୋଇପଡ଼ନ୍ତି ୧
 ଦେଉଳ, ନା ଲଭିବାସ ଶୁଭବାଦି ଏହା ।
 ଶୋଭିତ ନାଗସୁରରେ ସେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାସି,
 ଟୁଣ ରୁନେ ପୋତଯାଇ ଦୋଳକୁ ଅଗାଧୀ,
 ବହୁ ବସେ ପତି ଦେଇ ଏକତା ବେଦନ—
 'ଶ୍ରୀରାଜ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଚୋରାଣୀ, ଅଶେଷପଦାଶ୍ରେୟ
 ବାସୀଶିଳା ୩ ନିର୍ମିତ ଦେଉଳବେଶୁନୀ,
 ପତିଅଛି ଲବସୁତଃ ଭଗ୍ନ ମୂର୍ତ୍ତି ବେଶେ,
 ପ୍ରତେ ଦୃଶ୍ୟ ଯେତେକ ତାହା ପ୍ରତିମା-ଶୃଙ୍ଗାନ ।
 ବହୁଭାଷେ ଶିବାସୁମ୍ନ ଦୋଳକୁ ପ୍ରୋତ୍ତର,
 ଧରି ଅଛି ବନ୍ଧୁ ବାସୀ ବୀର-ବାସୀ ଭୀମ
 ରଘୁପୁରେ ବାନ୍ଧି ଚଢ଼ି ପରମ ବୌଦ୍ଧବେ,
 ଶରଣବ ମୁଖବାଣୀ ସାକ୍ଷୀ ଦିଏ ଭାର ।
 ଅନନ୍ତର ବସିଲୁ ମୁଁ ଆସି ହରତୀରେ
 ପ୍ରବୃତ୍ତ-ରଚିତ ପିଣ୍ଡର ଗାୟତ୍ରୀ ଆସନେ, ୪
 ମିଶିଗଲା ହର ସ୍ତୋତ୍ରେ ମୋ ଅନନ୍ତ-ସ୍ତୋତ୍ର,
 ମାତ୍ର ସୁଦ୍ଧା-ସ୍ତୋତ୍ର ଶରେ ବହୁଲ ଭାଷି ।
 ଏହି କଳେ ଧର୍ମରାଜ ମହାପ୍ରୋକ୍ତବାନ
 ଭାରତ-ଆବାଶ-କୋପାସ୍ତ୍ରୀ, ଭାରତ-ଜୀବନ,
 ଶାହାଜି ପତିତ ନାମ ଚରେ ସମୁଦ୍ଧର
 ନୈରାଶ୍ୟ-ପାବନ-ଦରୁଣ ଜାତୀୟ ଜୀବନେ,
 ସେ ରାଜର୍ଷି ସୁଧୂର୍ଣ୍ଣର ବୌଦ୍ଧ-ଶୌରବ
 ବଶିଷ୍ଠ ଚର୍ଚ୍ଚଣ ସ୍ଥାନ ମଣ୍ଡପରେ ସୁଗ ।

ସତୀରାଣୀ ଯାଜପତି ଚାନ୍ଦି-ଶଶି-ମଣି,
 ଯାହାଙ୍କର ପାଦପ୍ରତୀ ପ୍ରତସ୍ତ ଅନେକ
 ଦରୁଣ ଦେଇ କୁରୁକୁଳ, ସେହି ଚପଟିନୀ
 ଅବଗାଧ ଏ ସଭାରେ, ବଶିଷ୍ଠ ହରେ
 ଦୁଗା ବହୁ ସୁଶୀର୍ଷ ଯୌରାଗୀ ପ୍ରଦାନ ।
 ଶାପଦେ ସଂହାର ଭୀମ, ରକ୍ତ-ଭିସ୍ତ-ଗଦା
 ଧୋଇଥିଲେ ଏ ସଭାରେ ଗତ ସୁଶୀ ସୁଗେ ।
 ଏହିରୂପେ ବେଳେ ସୁଦ୍ଧା ଭାସି ସ୍ତୋତ୍ରକଳେ
 ବୁଦ୍ଧଅଛି ଶେଷ, ସେହି ସୁଦ୍ଧାପଦେ ଅଗ୍ନି
 ଅଗ୍ନୀ ଚପ୍ତ ଶ୍ୱାସ, ଚକ୍ର ଉଠିଲୁ ବହୁନେ ।
 ଏ ମଧ୍ୟେ ଗଭୀର ତାହା ବେଶେବେଳୁ ଦିନ
 ନ ପାରିଲୁ ଜାଣି ତାହା ସୁଖ ବୃଣୋ ମାତ,
 ସୁଖ ଦିନ ବଡ଼ ଲାଗୁ ଶୀତ ଦିନ ବନ୍ଧ
 ତାହୁଁ ତାହୁଁ ତାହାଣୀ ଏ ବେଳେ ବେଶେ ବାନ୍ଧି ।
 ଏଣେ ପ୍ରବୃତ୍ତର ଏ ଚିତ୍ତ ଅଗାଧ ଭବନ,
 ନିଭିଯାନ୍ତେ ରଚିତ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବିବୃତ୍ତ
 ତେଜାଭାବେ, ବୁଦ୍ଧଗଲ ଚକ୍ର ଅନିବାର,
 ଚକ୍ର ଚରଣରେ ଧନୀ ପ୍ରବୃତ୍ତ-ସୁଦ୍ଧର
 ଜାତଦେଇ ଦୋଟି ଦୋଟି ତାରା-ପ୍ରଦୀପ,
 ମାତ୍ର ଚକ୍ର ଦେଇ ନାହିଁ ସୁଷ୍ଟ ଅଲେକତ ।
 ତେଜେବେ ବରୁଣ ନୋହି ପ୍ରଦୀପଜ୍ୱାଳିତା
 ଜାତଦେଇ ଅଛି ସୁଷ୍ଟ ବହୁ ଦୀପାବଳୀ,
 ତଥାପି ଦିବସ ପରି ନ ଦେଇ ଅଲେକ,
 ତେଜ ଦେଲେ ରାଜିରାଣୀ ଅମିତ-ବାହୁନେ,
 ପ୍ରବୃତ୍ତ-ନଅର ଶୋଧା ଜଣାଇଲ ତାହା
 ବୌଦ୍ଧ-ତାହା ଅ, ହର-ଚାର-ଚରୁଣିରୁ,
 ଦେଲେ ସୁଷ୍ଟରେ ବସ୍ତ୍ର ଯବନିତା ପାତ,
 ଆସିଲୁ ବାହୁତ ଚକ୍ର "ମହେନ୍ଦ୍ର ଆଶ୍ରମେ" ।

୧—ତେର ଶକ୍ତି ପଥରେ ପ୍ରତ୍ୟେକରେ ସାତ ଧାତ ଲେଖାଏଁ ଅକ୍ଷର ଶୋଭିତ ହୋଇଅଛି ।

୨—ଏକାଦଶ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାକ ମଧ୍ୟରେ ଚୋଳଗୁଜା ଗୁପ୍ତବର୍ମ ବରୁଣରେ । ସମୁଦ୍ରର ତାହାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏହି ଦେଉଳ
 ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ୩—ଦେଉଳର ବେଢା ୬ ଶକ୍ତି ବଶୀଳ ପ୍ରସ୍ତରରେ ନିର୍ମିତ । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଶକ୍ତି-ଏ
 ପଥର କଂସା ପରି କାଳେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରସ୍ତରର ଦୀର୍ଘତା ୧୦ ହାତ ଓ ଉଚ୍ଚତା ୫ ହାତ । ୪—ଏକପ୍ରକାର
 ରଙ୍ଗ ବୈବାଳ । ଏହା ଗାୟତ୍ରୀ ଭୂରା ବୋମଳ ।

ଶବ୍ଦ ସର୍ଗ

ସାମିନୀ ଚକ୍ରପଥ ଯାତ୍ରା କରୁଛି, ଅଳ୍ପଦୈର୍ଘ୍ୟ,
 ନୀରବ ନିସ୍ବଦ୍ୟ ସ୍ବର, ଶିଶୁ ସମୀରଣ
 ବନ୍ଧୁ ଆସି ଅଗ୍ରେ ଅଗ୍ରେ ଶିଶୁଶିଶୁ ସ୍ବର
 ଯାଉଥିବୁ ତୁମ୍ଭେ ଗୋରୁ ରସିକପଣରେ
 ଅସ୍ପଷ୍ଟସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୁସ୍ଥା ସୁମନାବଦନ ।
 ବୃଷାକ୍ଷମୀ ଚନ୍ଦ୍ର, ଅଳ୍ପ କେତେ ତଳେ ଯାଉ,
 ଅଦାଲ୍ତରୁ ଅସୁଅଳ୍ପ ଦେଖି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବମୁଖେ
 ଚନ୍ଦ୍ର, ମାତ୍ର କି ଅସୁଅଳ୍ପ, ଦେଖିଲିଲି ଅଳ୍ପ
 ଦେଖିବଦନରେ, କେତେ କି ମହେନ୍ଦ୍ର ସାଗର
 ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକ ଉପରୁ କି ଉଠିବୁ ଉପରେ ?
 ଶେଷାଶେଷ ଶିଶୁ ୧ ଶେଷା ଧରଣ ମହେନ୍ଦ୍ର,
 ଦୈର୍ଘ୍ୟାଶ୍ରମ ଚନ୍ଦ୍ର, ଶିଶୁ ମହେନ୍ଦ୍ର ।
 ଚନ୍ଦ୍ର ଆସି ଶିଶୁ ଶିଶୁ ମହେନ୍ଦ୍ରା ଯଦ୍ୟପି,
 ବୃଷାକ୍ଷମୀ ସର୍ବଦା ବୃଷାକ୍ଷମୀ ଉପମା,
 ମାତ୍ର ଅସୁ ନାହିଁ ଶଶି, ଶୁଦ୍ଧ ମଣି କିବା
 ନ ଆସି ମହେନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଧୁ, ଶୁଦ୍ଧ ମେଘ ପଥେ
 ଅଗ୍ରେ ଅଗ୍ରେ ମୁଣ୍ଡ ଚେତନା ତାହୁଁ ସବୁସ୍ବେ ।
 ବନ୍ଧୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ହୁଏ ଏ ଭାବ ଉଦ୍ଭିତ—
 କିବା ଏହା ବୃଷାକ୍ଷମୀ ସୁରକାକାର
 ଗଜଦନ୍ତବିନୟିତ ବୃଷାକ୍ଷ-ବୋଲିବ
 ଭାଷେ ନର-ପାର୍ବତୀରେ ? ରବି ନାହିଁ ଶିଶୁ
 ଦୃଷ୍ଟରେ ଏ ଚନ୍ଦ୍ର ଶଶି ଶଶୁ ସାଦୃଶ୍ୟରେ,
 ଅଳ୍ପ ଶ୍ରମବାଦନ ସେ ମହାଶିଳ୍ପୀର
 କଲ୍ପନା ବହୁଳ ହୋଇ ଯାଉଅଛି ବସି,
 ଶେଷାଶ୍ରମ ତା ଉପରେ ଅମର ମହିମା ।
 ତଳେ ମିଶ୍ରି ମିଶ୍ରି ତାର, ଯଥା ମୁନୁଷ୍ୟର

ଅସର ନିଦାଶ ଶାଶୁ ପ୍ରାଣ-ବୀରଣିଆ ।
 କେନ୍ଦ୍ର ଅବା ସଦା ଶେଷ ଯାଉଅଛି ବୁଦ୍ଧ,
 କେନ୍ଦ୍ର ବାହୁମାରୁ ନୁହେଁ କେନ୍ଦ୍ର ବାହୁମାରୁ,
 ଧାର୍ମିକର ମୃତ୍ୟୁ ଅଗ୍ରେ, ମାତ୍ର ପାତକୀର
 ମରଣ ଅନ୍ତର ଅଗ୍ରେ, ବୃଷାକ୍ଷ ଏହାର
 ଦେଶାନ୍ତ କି ମାନବକୁ ମହାଶୂନ୍ୟ ଆଉ ?
 ମହେନ୍ଦ୍ରରୁ ଧାତୁ ବାନ୍ଧି ବାହାର ବାହାର
 ରଚନା ସତର ରଥା ଶୁଦ୍ଧ ପାଷାଣେ,
 ମହେନ୍ଦ୍ର-ଶୁଭାନ୍ତ-ଭୂଷା ମହେନ୍ଦ୍ର-ମହାଶୀ
 ଏହି ପଥେ ବଳେ ଦେବେ ମହେନ୍ଦ୍ରାକ୍ଷ ସୁନେ
 ସଜନୀ ଗଜଦନ୍ତ ପ୍ରାଣେ, ବସୁଳ ପ୍ରମୋଦେ ।
 ପାରବ ଆବର ପ୍ରାୟ ବିଶୁଦ୍ଧ ସାଗର,
 ଶେଷାଶ୍ରମ ସନ୍ତର ବନ୍ଧୁ ଚନ୍ଦ୍ର ବାହୁମାରୁ,
 ବନ୍ଧୁ ଅଶେଷମାତା ମହାବାହୀ ନାଦେ,
 ଭାଷେ କି ଅନଳ ଶେଷ ସୁଖି ସୁଖି ହୋଇ,
 ଅଥବା ମହାଶୂନ୍ୟ ଉଦେ ସଦୃଶ ବୃଷାକ୍ଷ ?
 ଆସିବୁ ସମୁଦ୍ର ଶୁଦ୍ଧ ମହେନ୍ଦ୍ର ପାଶକୁ, ୨
 ଶୁଭର ତାମାତା ମଧ୍ୟେ କି ସୁନ୍ଦ ମନୁଷ୍ୟ
 ଶୁଭର ଉଦନୀ ସାଗ୍ର, ଶେଷର ଭାଷା
 ଶୁଭର-ଗର୍ଭର ଉଦ ବୋଲିବୁତମସ୍ତ,
 ଅସରର ମୌନ ଭାଷା, ଏ କେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଣେ
 ଉପୁଜି ବସୁଳ ଭାବ, ନ ଧର ଧରରେ
 ଯାଉଛି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବକୁ ଉଠି ମିଶ୍ରଣ ଶୁଦ୍ଧରେ,
 ସେ ଅନନ୍ତ ମହାଭାବ, ନୂତନ ଅସୁର-
 ଜଗତର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ କଲ୍ପନାର ।
 ବିଶୁଦ୍ଧ ଦୈର୍ଘ୍ୟବଦ ଅଶେଷ ସୁଦୃଶ, ୩

୧—ବୃଷାକ୍ଷ ସାମାନ୍ୟବର୍ତ୍ତକ । ଏହି ପର୍ବତର ଏକ ପାର୍ଶ୍ବରେ ଗଜଦନ୍ତବନ୍ଧୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ବରେ
 ଗଜଦନ୍ତବନ୍ଧୁ । ୨—ଏ ଦୃଶ୍ୟ ବନ୍ଧୁ ବସୁମୋହନକ । ଶୁଦ୍ଧରେ ସମୁଦ୍ରର ମହେନ୍ଦ୍ରର ପାର୍ଶ୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଦେଖାଯାଏ । ମାତ୍ର
 ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣବା ସମୟରେ ଅନ୍ଧାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମୁଦ୍ର ତୁରନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧରେ ପରି ବୋଧ ହୁଏ । ୩—ମହାଶୂନ୍ୟ ନବରର
 ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ୟାସ ଅଲୋକ ।

ତ୍ରିତୀୟ ପ୍ରଭାତୀ ତାସ୍ ଭବେ ହେଉ ପ୍ରାୟ ।
 ଶୋଭେ ଗୌଣୀରେ ଶାନ୍ତର ମହେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର,
 ତଥା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁକ୍ତା, ପ୍ରାଣପ୍ରିୟା ସଖୀ ତାର,
 ସଦା ତୁ ଓହ୍ଲାଇ କିବା ଭୁବନୀସୁର
 ଧାବନ୍ତି ତଳସମୁଦ୍ରେ ତଳପାଦ ଆଶେ ।
 ଅଥବା ପ୍ରବୃତ୍ତରା ବ୍ରହ୍ମବର୍ଣ୍ଣିନୀର
 ପବନ ନୟନୁ ଝରେ ସାଫଳ୍ୟ ଶେଷେ ।

କେତେ ଭାଷାଦେବୀ ଏବେ, କିବସ-ବୃନ୍ଦବା
 ଭୂର ଚନ୍ଦ୍ରବାଦ-କୋଳେ, ଶେଷର ଚଞ୍ଚଳେ
 ସିନ୍ଧୁର ଚରଣମାତା ପ୍ରାତୀପୁଷ୍ପେ ରଙ୍ଗେ,
 ଶେଷର ତ ଆହା, ରସବାଦୀ-ପାଦବାରେ
 ନବ ଅଲଙ୍କାର-ବୀର, ଭଞ୍ଜ ପୁରେ ପୁରେ,
 ଅଥବା ପିନ୍ଧାଇଦେଇ ଅମରୀ ରସମା
 ସିନ୍ଧୁଶିରେ ପ୍ରଗତିର ପ୍ରବାଚ ମହତ ।
 ଅସିନ୍ଧବ କିଛି ନମେ ମୁକ୍ତ ପ୍ରବୃତ୍ତର
 ସିନ୍ଧୁର ଶବ୍ଦର ଛବି, ଗୁଣିଗୁଣ ସିନ୍ଧୁ
 ଧୀରେ ଧୀରେ ସମାପ୍ତାନେ ଅନ୍ଧକାର ସଦୃଶ ।
 ଏ ସମୟେ କର ଯାହା ସଙ୍ଗେକେ ଘେନି
 ମହେନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗେକେ ବୃନ୍ଦା ଦାରୁବ୍ରହ୍ମମୁଖେ,
 ଅଶିଂସ ସମୀର ବହୁ ଅବୁଝାଇ ବାସ,
 ଦାଣ୍ଡିର ଚୈତ୍ତିରେ, ଅସ୍ତେ କିଶିର ପାଦପ,
 ଭରା ସେ ଅପାଣ୍ଡରେ ଶୋଷି ରକତ ସୁମନ,
 ପାଦତଳ ସୁଖକୁ ବର ଗଳିରୁର,
 ଗଡ଼ିଛି କି ବହୁ, ଆହା, ସେ କୁସୁମ ତରୁ !
 କିଶାଳ ପାଷାଣ-ଶେଷେ କିଶିର ଅବୁଝେ
 କିଛିପ୍ର ଅସଂଖ୍ୟ ସୁଦ୍ଧ ଶୁଭ, ଗଣ୍ଡଶିଖା,

ଗିରି-କାନ୍ତବା ଏ ସାରି ପ୍ରାଣପ୍ରିୟା ଅବା
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁକ୍ତା ସ୍ମୃତ କଳେ, ଯାଇଛନ୍ତି ସ୍ଥାପି
 ଏ ସ୍ଥଳେ ବାହୁବା ମୁହିଁ ନୀତାରସେ ମାତ ।
 ଅଥବା ଏ ଗିରିଚରୀ ଅଶ୍ରୁମେ ପାତଳ
 ଶିଶୁ ବ୍ରହ୍ମକାଶକୁଳ ବସି ଏ ମଣ୍ଡପେ
 ଅଛନ୍ତି ନୀରବ-ବେଦ-ଅଧ୍ୟାୟକେ ରତ ।
 ସମ୍ପ୍ରାଣରେ କୁକୁରିଛି, କିବୁଦବର୍ଣ୍ଣନ, ଏ
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣିତ ଯଥା ଅଶ୍ରୁବଦ୍ଧ ରଖି,
 ମହେନ୍ଦ୍ରର ନାସୀ ତାର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଅପସର ।
 ଭଞ୍ଜ ମୁଁ ସେହି ପଥେ, ଅହୋ କି ସଙ୍କଟ,
 ପିନ୍ଧିବ ବୃନ୍ଦମ ପଥ ଭଞ୍ଜ ତଥାବେ,
 ଭୁବନ ଭୁବନରୁ, ନମେ ଗର୍ଭର ଶାନ୍ତ,
 ଯାହାଥାଏ ଶପ୍ତି ପ୍ରତି ପଦ୍ମ ନିଃସପେ
 ଭୀତି-ଅଭୟର ପାଦ ବାହୁଗଣର,
 ଦେଉଥାଏ ପ୍ରଭେ ଯେତେ ପଡ଼ିଲା ବା ବୁଝି
 ଦେବ-ବୃନ୍ଦ ପ୍ରାଣ-ସ୍ୱପ୍ନ, କାହୁଁ ଭବରୁ
 ଭୀମଦେବୀକାୟ ମୌନ ଭାବେ ଅବୁଝାନେ,
 ଶବ୍ଦ ବାଧା ରଖି ଅଶ୍ରୁ ଧାଉଁଛି ତା ପାଶେ,
 ଏଣେ ବେଳ ବୁଝି ସଙ୍ଗେ ବହୁଛ ଭବବେଦ,
 ଭଞ୍ଜର ଦାହାବାର ଦୃଢ଼-ମନ୍ଦିରୁ
 ଅବନୀ ଅଭ୍ୟୁ, ଦେଉଛି ଛଟପଟ ଗାୟ ।
 ନ ଚଳିଲା ଯାଦ ଆଉ, ଅତି ବସ୍ତୁ ବହୁ
 ଭଞ୍ଜରେ ସଙ୍ଗେ ଯେତେ ବାନ୍ଧି ବସୁପାଶେ ।
 କିନା ଦୋଷେ ତୋର ପ୍ରାୟ, ବହୁ ମୁଁ ତୋର
 ଗିରିବଳ ଗନ୍ତାଘରୁ ଅମରୀ ରକତ,
 ସେହି ଅପସ୍ତମେ ପର ଏ ବଳନ ମୋର,
 ଗିରିର କିଶାସୀ ତର-ବାହୁ ବହୁରେ ।

୧—ଏହି ପର୍ବତ ମହେନ୍ଦ୍ରର ଉତ୍ତରରେ ନାସୀ ଭୂୟାଁ ବଲମ୍ବିତ । ୨—କାହିଁ ଦେଲା ଭୂୟାଁ ବୃନ୍ଦା-
 ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଭଞ୍ଜ ନ ଦେବାକୁ ସଭାସମାନେ ଲେଖକର କଟା ଦେଶରେ ଗମ୍ଭୀରା ବାନ୍ଧି ଆସେ ଆସେ ଓଟା-
 ଢିରେ । ପିଠିଆକୁ ବୁଲିଲେ ଉପରକୁ ଠେଲିରେ । ଆଉ ବୁଲି ଲେଖ ବାହୁ ଧରିଲେ । ଏହିପରି ପ୍ରାଣକ୍ରମ ବସ୍ତୁରେ
 ଶେଷରୁ ଭଞ୍ଜବାକୁ ହେଲା ।

ମାତ୍ର ସାନୁମାନ, ତୋର ବୃଥା ଏ ଧାରଣା,
 ସେଇ ତୋରର ଭାଗ୍ୟ ବାହୁଁଛୁ ମୋହର,
 ଚିତ୍ତେ ଜାଣେ ନାହିଁ ରହୁ, ତୋରୁଲକ୍ଷ କସ,
 ଭ୍ରମୁଛୁ ମୁଁ ଶିଶୁ ପ୍ରାୟ, ଦେଖୁଛୁ ଯା ଚିତ୍ତ
 ଲଗୁଛୁ ଚାଟକା ସବୁ ମାରିନିଏ ଭେରକା,
 ମାନ ରୁହେ ପାରୁ ନାହିଁ କି ମର୍ମ ବାହାର ।
 ଶିବମଣି, କି ମଧୁର ତୋହୁ ଦେଖି ଶାସ୍ତି,
 ହୋଇଥାନ୍ତି ଶରଦେବୁ ଯଦି ତୋ ବଳଦେ,
 ମଣନ୍ତି ସେ ଦଣ୍ଡକୁ ମୁଁ ଅଧିକେ ମଧୁର,
 ଦହନ୍ତି ସାଗ୍ରଦେ ତାକୁ ତୋହୁ ସୁଦୃଷ୍ଟିପେ,
 ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଏ ମର ଭାଗ୍ୟେ ଅମର ସୌଭାଗ୍ୟ !
 ଦେଖୁ ଦେଖୁ ତୋ ମାଧୁର୍ୟ ମର ତୋହୁ ବୋଲେ
 ଚନ୍ଦ୍ରମଣିରେ ପଶୁ ହୋଇ ତୋହୁ ବଳେବରେ,
 ତାହା ସୁଦ୍ଧା କରୁଛାଣେ ପରମ ବନ୍ଧାଣ ।
 ଭୂଠି ଶିଖରେ, ଅହୋ, ମହେନ୍ଦ୍ରର ଏ କି
 ବିପ୍ଳବ ବସ୍ତ୍ର, କିବା ରୁଦ୍ରବାନ୍ତ ବେଶ,
 ସେ ଅନନ୍ତ ରୁଦ୍ରର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ତାରେ
 ହେଉ ଅସୁବିଧୁ ତ ମୁଁ ଶରେ, ବାହାର ଏ
 ସପ୍ତକଳ ଛବିଛନ୍ତି ଶାଶ୍ୱତ ପ୍ରସାଦ,
 ସଂସାରର ଝଙ୍କାଦାତେ ଦାକ୍ଷଦେଇ ଦେହ
 କରୁଛୁ ବାତକୁ ଚାନ୍ତି ତତ୍ତ୍ୱ ଉପହାସ ।
 ପୁଣି ନିମ୍ନେ ଏ କି ଦୃଶ୍ୟ, ଦକ୍ଷିଣୋତ୍ତର
 କି ସଜୀବ ମାନବିକ ରହିଛି ବସ୍ତ୍ର, ତ,
 ବସ୍ତ୍ର ପୃଷ୍ଠା ଏ ପୃଷ୍ଠା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟ ।
 ତଳ ଦିଶେ ଶିବମାତା, ପୂର୍ବରେ ସାଗର,
 ମର୍ଦ୍ଦକ ବଳସ୍ତମ୍ଭ ବରଣ ମୁକୁତା
 ରଖିଛି କି ବଶୁଶିଳା ସୁଶ୍ରୀଦେବୀ ପାଇଁ !

ପ୍ରଭେ ପ୍ରଭେ ଶିବମାତା ରହି ପଛେ ପଛେ
 ମିଶାଇଛି ଦୂରେ ନଭ ମେଦିନୀର ସୀମା,
 ବହୁତ ଭରଞ୍ଜମୟ ନୀଳ ସମୁଦ୍ର
 ବାନ୍ତ ୧ ମାୟାତର କିବା ରହିଛି ବସ୍ତ୍ର, ତ,
 ଅଥବା ସେ କ୍ରୀଡ଼ିବର ମାୟା ସଂସାର
 କିମ୍ବା ବ୍ୟୋମ-ଯୋଗୀ ଭୟ-ଧୂସରତ ଭାବେ
 ହିବଳ ଶରଦ ଗଙ୍ଗା ମୁଣ୍ଡିବା ଅଭିତ,
 ନରୁଦା ଦିଶୁଛି ସୂଚି ଦୁର୍ଗା ଦୂରସ୍ୱର
 ବେଦନାର ଶତ ଦାଗ, ଦୃଷ୍ଟିରେଣା ପ୍ରାୟ ।
 ସ୍ପଷ୍ଟ ଦିଶେ ଦେବେ ଶିବ, ବେଦି ଶାଶିପ୍ରଭ,
 ଶାଶିପ୍ରଭ ଯଥା, ହାୟ, ଭବୁ ଦୂର ଅଶା ।
 ଦିଶୁଛି ଚରଣା ଗୁଣା ଶୋଭା-ଭବରତା
 ଶିବ-ପରାବତୀ, ଶୈଳ ସାତ-ଭବଶୀଘ୍ର
 ଶୋଭେ ତାର ନୈସର୍ଗିକ ସୀମାବାହୁରେ,
 ଶତଦଳ-ପରିମଳା ଟେକିବା ତା ପାଶେ । ୨
 ଦିଶିଲା ପାରତା, ଗଙ୍ଗାବଂଶ ଶୁଭଧାନ୍ତୀ,
 ଚନ୍ଦ୍ରକଣିକା ମନ୍ଦୀ, ୩ ଶୋଭେ ଶିରେ ତାର
 ତେଲଙ୍ଗୀୟ ବଡ଼ ଶୋଷା ପ୍ରାୟେବ ଅଭୟ । ୪
 ଦୂରେ ଦିଶେ ଗୁମରରେ ଭବେଶିର ବେନି, ୫
 ଯଥା ଦୃଷ୍ଟ ଦାନବର ରୂପବତୀ ଶକ୍ତି,
 ଅବଶରେ ପ୍ରତିଫଳେ ଅମଳର ରତା ।
 ଦେବେ ପ୍ରଭୁ ଭେଦି ଦିଶେ ଭୁଞ୍ଜ ସିଂହସ୍ୱର ୬
 ନିଶିତ ଭବିତ ମଧ୍ୟେ ଶିବକୁଳ-ଗୁରୁ,
 କିତାନ୍ତେ ବାରୁଣୀ ଯାକୁ ନିଭୁଣାଏ ନିତ
 ଅସ୍ତ୍ରୋଲ୍ଲୁଖ ରବିରୂପ ମାଣିକୀ ଆକାରେ,
 ଯହିଁ ଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିକୁଣ୍ଡେ ୭ ଶୀତେ ଅମଣ୍ୟ
 ରଚନ୍ତି ପରମାନନ୍ଦେ ସଦ୍ଧା-ବହାର,

୧—କମଳୀୟ । ୨—ଟେକିବାରେ ଶ୍ୱେତ ପତକପୁଷ୍ପ ଶିଖାଳ ସମ୍ବେଦର ଅଛି । ୩—ପାରଲାର ଚନ୍ଦନ
 ଶିରେ ଚନ୍ଦନ ପତ୍ର ଥିବାର ପ୍ରକାଶ ଅଛି । ୪—ଅଭୟଦେବ ପାରଲାର ସର୍ବୋତ ପର୍ବତ । ୫—ଖେମୁଣ୍ଡି ମାଲର
 ସର୍ବପ୍ରଧାନ ପର୍ବତଦ୍ୱୟ । ୬—ପ୍ରାକୃତିକ ଭବିତର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପର୍ବତ । ଏହା ସାନଖେମୁଣ୍ଡି ମାଲରେ ଅବସ୍ଥିତ ।
 ୭—ସିଂହସ୍ୱର ପର୍ବତର ଅଧିଷ୍ଠାତାରେ ‘ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି’ ନାମରେ ଗନ୍ଧକ ଗନ୍ଧବିଶେଷ ଭଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ରବଣ ଅଛି ।

ଅଙ୍ଗୁଳି ଚକ୍ରପାତ ୧ ପଦ କୁଣ୍ଡଳରେ
 ବରୁଣ ବରୁଣ ତାକୁ ଗଣେ ରୁପେ ସ୍ବାଦେ,
 ଶିବଚନ୍ଦ୍ରକଣ୍ଠୀ ଯେଣୁ ତେଣୁ ସୁସଦାରେ
 ଲବଣ ସମ୍ପାଦନ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ସିଂହାସନ,
 ଗୌମୀ କୁଞ୍ଜ, ରମ୍ୟ ଦକ୍ଷ, ଭବସ୍ତ୍ର ତାହାର
 ବୁଝିନା ପ୍ରଦାନେ ଦକ୍ଷ ବାସୁଦେବୀ ପୁରେ ।
 ସୁବଳୟ ୨ ଶୁଭ୍ରମଥା ତୋଳନ୍ତି ସୁଦୂରେ
 ଅର୍ଦ୍ଧ ନିମଜ୍ଜିତ ଗୋତ ପିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭେ ଯଥା,
 ବାରଣ ମୁଦ୍ରା ଯହିଁ ଉଷ୍ଣେକୂଳାଦୁରେ
 ବୃଷ୍ଟିରୁଣୀ ବୃଷ୍ଟିସିଂହ ମୋହରେ ଅତୀତେ
 ଏ ଗଞ୍ଜାମ-ବ୍ରଜଧାମେ, ମହାମହୋଦଧୀରେ ।
 ତାହୁଁଅଛୁ ଉଷ୍ଣମାଳ ଉଷ୍ଣକୂଳାତାଳ
 (ଉଷ୍ଣ ପ୍ରାୟ ସୁଗନ୍ଧୀର, ଜଟିଳ ଶୁଣ୍ଠ)
 ଚକିତ ତାହାଣି ଦାଳ ବମୁସ୍ଥ ନୟନେ ।
 ଯୁଦ୍ଧ ବୀର ଶିର ଶୁଣି ତାହୁଁ ମ ପ୍ରସାଦ
 ଏଣେ ଭରା ବୁଧସର ୪, ଭଞ୍ଜ-ଦେବ-ଶୈଳ,
 ଜଳି ଯହିଁ ଭବିଷ୍ୟ ଭାବୀୟ ବରଦ
 ବର୍ଜନ, ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ବାହୁରେ ଅତୀ
 ଭାରତୀ-ଦେବରେ ସଦା ଅମୃତ ମଣୋହ ।
 ପାଶେ ତାର ଅଶ୍ରୁଦର୍ଶ, ଯହିଁ ଶାଳବନ୍
 ସଂକ୍ରନ୍ତ କରୁ, ଧୂନା, ମଧୁ, ଶୁବ ଶିଶୁ
 ବୁଝନ୍ତି ବସନ୍ତକୁଳ, ଅଜଳ ନିର୍ଭୟ ।
 ଅବିରାଜିତ ସେ ତାହାରୁ ପଦ୍ମ ପଦ୍ମ ଯଥା
 ବଦ-ବଦ ବଦନେ ବସ୍ତ୍ରାବରେ ପ୍ରଭା
 ଅନଶ୍ଚୟ, ଅମଳନା, ସାହୁତୀ ରାଜାରେ,
 ଭବନ-ବଦନା-କୁଞ୍ଜ ଅମର ପିତ ସେ ।
 ମର୍ଦ୍ଦତ ଫଲ୍ଗୁଅବୃତ୍ତ ଶିଖରୀ 'ମାଗୁଅ'

କିଶୋର ଯଥା ଭାସୁଅଛୁ ମାଳସେ ସାରସ,
 ନିମ୍ନେ ତାର ଶଶିବୋଧ, ମର୍ଦ୍ଦସ୍ଥ ବାଜୀ,
 କୁଞ୍ଜାବ ରୁପେ ଭରା ଯା ଭାଗ୍ୟୀ ବମଳା,
 ବରୁଣ ତୀବ୍ର ଯାକୁ ବୁଝିବୁ ବରେ,
 ଭବନ-ଅବନା-ତୀବ୍ର କିଶୁର ବରଦା,
 ବୋଧିସୁତ ବରୁଣେ ଯାବ ପୁଣ୍ୟ ନାମେ,
 ବରୁଣୀ ବୋଧି ପ୍ରାୟ ଅଭାସେ ଦୀର୍ଘବା
 ତରଳ ରତନେ ପୁଣି, ଦାଳ ହାତେ ତାହା
 ରଜିବ ବରାଣୀ ଭୂଷା—ପ୍ରଭୁର ସଦାଶିବ ।
 ଅଥବା ସେ ବସୁଭାଣ୍ଡ, ବୁଝି ବାମଧେନୁ
 ବସାଉଛୁ ବସୁ ବସୁ, ସମୀର ମନ୍ତ୍ରରେ
 ଗୌରାଶେ ଅଭବେ ଫେନ—ପିନ୍ଧୁ ନବନୀତ,
 ପାନ ଦୋଷେ ତୀବ୍ର କୁଣୀ ବଦନ ବସାବ ।
 ଗର୍ଭେ ଠାବେ ଠାବେ ଶୈଳ, ନୀଳ ଦୀପସୁଖ
 ସରୋବରେ ଗଜସୁଥ ବରୁଣ ବି ସ୍ନାନ !
 ଭରା ଶିର ଶତଶ୍ରୁ ୫ ତୋଳ ଶବ୍ଦ ଶିର,
 ଅପାବମସ୍ତକ ହୋଇ କୁଳଦେବିବାଦ
 ଅଭାସୁଛୁ ଭରା ଶୈଳ ପ୍ରାୟ, ଅଥବା ସେ
 ପୁଟିତ-ନିର୍ମିତ ଶିବ, ଅଭିଷିକ୍ତ ସଦା
 ଚରାବାର ଲୀଳାମୟ ମହାବୀର୍ଯ୍ୟ ନୀରେ ।
 ଗଞ୍ଜାମ ଗୌରାଗୀରୁଣୀ ବର ଅଶାବଦ
 ବରୁଣ ନଦୀରୁପେ ଉଷ୍ଣେକୂଳା ନାମେ
 କିଶୋର ଭାବୁର ଗାରେ ତାହାଣି ଶିଖରୀ ୬
 ଅବ ଦୂର ଦେହୁ ଦୂର ପ୍ରତୀତ ଏସନ,
 ବନ-ବାସୁଧୁ ନୀର ଶୋଷୁଛୁ ବି ଘନ ?
 ଜୟଗଦ ୭ ଭଗ୍ନସ୍ତ୍ରୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦକ୍ଷ ଗାରେ,
 ସେହି ଭଗ୍ନସ୍ତ୍ରୁ ପ ମଧ୍ୟୋ ଅଛୁ ସମାଧୁ

୧—ଚନ୍ଦନ, ଅଗରୁ, ବସୁଗୁ, ବୁଦ୍ଧମ । ୨—ଧରାବୋଧ ଗତର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ବତ । ୩—ଉଷ୍ଣମାଳ ପର୍ବତ
 ବତଗତ ଗୁଳାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ୪—ଭୃଗୁସରସ୍ତ୍ର ପର୍ବତ । ୫—ବରୁଣ ଗୁଳାସ୍ତ୍ର ପର୍ବତ । ୬—ପ୍ରବଳତ ନାମ
 ତାହାତାହଣୀ ପର୍ବତ । ସେଠାରେ ତାହା ଏବଂ ତାହାଣିଦେଶାଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଅଛି । ୭—ଜୟଗତରେ ମହାଶ୍ଚ
 ଅଶୋକଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତର ଶୋକିତ ଅନୁଶାସନ ଅଛି ।

ଗୌରବ ସ୍ବର ବହୁ ମୁଦାବୀନ ସ୍ବର—
 ସଂଖ୍ୟାବୀଚ ଇତିବୃତ୍ତ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଉପାଦାନ ।
 ଚରସନ୍ନ, ଚାଳଶୁଦ୍ଧ, ଶ୍ରେଷ୍ଠତ, ନିମାଞ୍ଜ ୧
 ଚକ୍ରାପାଦଶୁଦ୍ଧି ଦ, ସ୍ବ ପରଚିତ ଦେହ ।
 ଦୁର୍ବରେ ମଞ୍ଜୁଷା ମଦୀ—ଦେବତା କୁନ୍ତଳା,
 ସନ୍ଧ୍ୟା-ଶିଳ୍ପକଳାମୟୀ, ଦେଶିକେ ଯାହାର
 ଗର୍ଭଦନ୍ତ, ବାସ୍ତୁ, ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ, ମୂର୍ତ୍ତିବାଦିଶିଳ୍ପ,
 ସ୍ବୟଂ ବିଶ୍ବକର୍ମା ଦୋଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ସଙ୍କୁଚିତ
 ଧୂଳିବିଦେ ନିଜେ ନିଜ ଅମର ପ୍ରତିଭା ।
 ଶୋଭା ଯାର ସଂମାର୍ଜିତ ମୁକୁର ସଂକାଶ
 ଶର୍ମା-ସମାବୀର୍ଣ୍ଣ ସ୍ବର ଗୋପାଳ-ସାଗର । ୨
 ଧନୀବତୀ ମଦୀ, ପୁଣ୍ୟବତୀ, ଯଶୋବତୀ,
 ବନ୍ଧମଣି ମହାବୀର୍ଯ୍ୟମଦେହ, ଯାହାର
 ତପ ଭୂତନୀୟ ବାର ସୌରାଷ୍ୟ ସହଚର ?
 ସୁଚରନ୍ତି ସୁଦାୟାଦ ବାର ନୃପକୁଳ,
 ଚନ୍ଦ୍ରାଧିପ ସୁଚମଣି ଦୃଶ୍ୟାନ୍ତ ଚର୍ଚ୍ଚର,
 ଦେଶାଞ୍ଜ ସୁଗୁଣ ସ୍ବୟ, ସେହି ଗୁଣ ନୁହେଁ
 କିଛିଥିଲେ ସୁଦୂର ଗୌରବ ଉପାସ
 ଗଞ୍ଜାମ ସୁଚନା ମଧ୍ୟୋ ସବୁ ପ୍ରଥମରେ ।
 ମଞ୍ଜୁଷାର ସିଂହାସନ ସ୍ବଭାବ ପବନ,
 ସୁଚରଣ ବାସୁଦେବ ପୁଣ୍ୟ ପରଶରେ

ଦୋଇଛୁ ସେ ଦେବାବତୀ, ନରୁ ଯାଗଦେବୀ,
 ପବନ ତାଙ୍କୁ କଲେ ମିଶିଛୁ ଭୂତପୀ । ୪
 କୁସୁମ ସୌରର ପ୍ରାୟ କଲେ ତାଙ୍କ ବହୁ
 ଶ୍ରୀନିବାସ ସୁଚମଣି, ମଣ୍ଡିତରୁ ସ୍ବୟ
 ସେହି ପୁଣ୍ୟ ଦେବାବତୀ, ସେହି ପୁଣ୍ୟ ଦେବୀ
 ଦେନ ଶାସ୍ତ୍ର ପଣ୍ଡିତ ସେ, ଦେବେ, ଧନୁବେଦେ,
 ମଣ୍ଡିତ ସେ ମହାବଳେ ମାର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ଶାବକ ।

କିଶ୍କିନ୍ଧ ସ୍ବରରେ ଏହି ବାଣ୍ଟଗରା ଶିଳ୍ପ
 ଭୀମସେନ ଶାସ୍ତ୍ର ଚକ୍ର ବହୁ ବଳେବରେ । ୫
 ତଳେ ଭୂତାସିଂହ ସୁଚୀ, ସ୍ବରରେ ଯା ନାମ
 ବାଳକରେ ସ୍ବର-ଚାରେ ମର୍ମରେବୀ ତାଳେ
 ଦୂର ଅବୀଚର ସେହି ବିଷାଦ ସଙ୍ଗୀତ,
 ଭୀଷଣ ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତ ସେବେ ପାଶୁର ଅସ୍ବୟ
 ନାଶିଲେ ନିଶେବେ, ଗୁଣ୍ୟ ପୌଷାଦେ ଭାବେ ୬
 କିଶେ ଶବ୍ଦ “ସୁଚୀ”, ସ୍ବସ୍ତ ଅବସର ପ୍ରାୟ,
 ବାନ୍ଧି ଶେଷ ଯାହାକାଳେ ଭୂତବ୍ୟାଧିନୀ,
 ବାନ୍ଧିଥିଲେ କଳା ଧଳା ଅଶୁ ତାହା ତଳେ
 କଳା ଧଳା ଭାଲ ଦେନ - ଦୃଷ୍ଟ ବଳସୁମ ।
 ବିଶ୍ବକେ ବାସୁଧା ସୁଚୀ, ନାଶିବେଳ-ନୀଳ,
 ଦୋଇତ ଅଶ୍ବମୁସ୍ତା, ସିନ୍ଧୁଗାମୀ ପୋତେ

୧—ବିମାନୁସ୍ବରେ କରତା, ସ୍ବରଦୀ, ଚକ୍ର ଓ ଲଳିତସ୍ବ ପର୍ବତ । ୨—ମଞ୍ଜୁଷା ଗର୍ଭର ନିକଟ
 ବର୍ତ୍ତୀ ସୁଚରଣୀ । ଏହା କୁଳରେ ଶର୍ମା ବୃକ୍ଷ ଅଛି । ୩—ମଞ୍ଜୁଷାର ଭୂତପୂର୍ବ ଗୁଣ ଚନ୍ଦ୍ରାଧିପ ସୁଚମଣି ଦେବ
 ଗଞ୍ଜାମ ନରପତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଗବ୍ୟମେଷୁ ସି ଅଇ. ଇ ସମ୍ଭାଷଣସୂଚକ ଉପାଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ-
 ଥିଲେ । ଅବଧି ଉକ୍ତ ଉପାଧି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ନରପତିଙ୍କ ଉପାଧିରେ ଘଟି ନାହିଁ । ମହାସ୍ବା ଚନ୍ଦ୍ରାଧିପ ସୁଚମଣି ଦେବ
 ସି. ଅଇ. ଇ ଉପାଧି ସହ ‘ଗୁଣା’ ଉପାଧି ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ୪—ମହାସ୍ବା ବାସୁଦେବ ସୁଚମଣି ଦେବ
 ବର୍ତ୍ତମାନ ନରପତିଙ୍କର ପିତା ଅଟନ୍ତି । ସେ ବହୁ ସ୍ବରରେ, ବିଶେଷତଃ ସଂସ୍କୃତରେ ଅପାଧ ପାଶୁରୀ ଲାଭ କରି-
 ଥିଲେ । ୫—ଭୀମ ବାଣ୍ଟ ମାରି ଏହି ପର୍ବତକୁ ଫୁଟାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଅଦ୍ୟାପି ସେ ଛଦ୍ମ ବଦ୍ୟମାନ ଅଛି ।
 ୬—ଏଠାରେ ବାର ତାଙ୍କୁ ନିଶେବେ ନାମରେ କଣେ ଅମାନୁଷୀ ବଳଶାଳୀ ଶକ୍ତି ସ୍ବୁ ଥିଲେ । ପର୍ବତର ଅପାଦ-
 ମସ୍ତକ ଲମ୍ବୀ ଗୋଟିଏ ଲତା ସାହାସ୍ୟରେ ସେ ସ୍ବିତ୍ୟ ପର୍ବତ ଉପରିସ୍ଥ ଦେବଦର୍ଶନକୁ ଗମନ କରନ୍ତି । କିଲେ
 ସେ ଲତାର ଅଧ ଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠିଅଛନ୍ତି, ଏହି ସମୟରେ ଶବ୍ଦମାନେ ଲତା ଉପରୁ ହାଣିଦେବାକୁ ସେ
 ନିଜ୍ଜ୍ବରେ ପଡିତ ହୋଇ ପଡିବୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ।

ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବାନ ।
 ତା ପରେ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ପାଦପଦ୍ମାବଳୀ,
 ନୀଳମା ପଦ୍ମାବଳୀ ପ୍ରାୟ ଯାଇଛି ସେ ବାହା
 ନୀଳ ଚନ୍ଦ୍ରବାଳ ଭେଦି ଭିତରେ ଭିତରେ,
 ଶୀତ ପ୍ରାଣେ ଦୁଃସମ୍ପାଦି ଭିତରେ ସିନ୍ଧୁ
 ଗମନ ଭିତ୍ତିପାଦରେ ମୁକୁ ବଳରବେ,
 ସୁଦ୍ଧ ନରେ ସୁଦ୍ଧାବଳୀ ନିମ୍ନରେ ବୋରଣା ।
 ଭଗବାନ ସୁଦ୍ଧାବଳୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପାଦର
 ତାହାହିଁ ଦର୍ଶନ-ଯନ୍ତ୍ର ସଂଯୋଗେ ନିମ୍ନରେ,
 ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପଦ୍ମାବଳୀ,
 ଅଦ୍ଭୁତ ତାହାହିଁ, ତାହା ବର୍ମପ୍ରଦାୟକ—
 ତାହା ଅବସାଦଶୂନ୍ୟ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—
 ତାହା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ,
 ଦୁର୍ଗା ଦୁର୍ଗା ଅବସାଦ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ
 ଯାଉଛି ଦେବାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅବସାଦେ,
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-ବର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମୋଡ଼,
 କାଳ କାଳ ସୁପ୍ରାଣିକ, ଅସେ ସିନ୍ଧୁ ଯାଇ
 ଦେବା ଅଭିଜନ ଅଶେ,ମାନ ଦେବା ତାକୁ
 ଦେଖି ପଛକୁ ଠେଲି, ତଥାପି ପାଦର

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପ୍ରାଣେ ଦେବା ଅଭିଜନ ।
 ଏବେ ଭଗବାନ ସେଦ୍ଦ, ଅବସାଦ ଅଶା,
 ପ୍ରାଣର ପ୍ରାଣପଦ୍ମାବଳୀ ଅଭୁତ ଅଦ୍ଭୁତ,
 ସଦେଶ ବରୁଣ ବାହା—ଅବସାଦ ଅଭୁତ ।
 ସିନ୍ଧୁପୁର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ କଳର ମାନବ—
 ବାହୁଛନ୍ତି ତାହା ବସି ଶିଖାବାଟ ପୁଣ୍ୟ,
 ଦିଶୁଛନ୍ତି ଦୁର୍ଗା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପାଣିକୁଅ ପ୍ରାୟ,
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମରୁ ପୁଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭାସନା,
 ଅସା ଯଥା ଭବସିନ୍ଧୁ ନୀରେ ତଥା ଯଥା
 ମାନବ ଭଗବାନ ଭାଗୀ ବାଳ-ପାଦପଦ୍ମାବଳୀ ।
 ମଣ୍ଡିତ ମଣ୍ଡିତ ରମ୍ୟ ରଜନ-ଭଗବାନ *
 ସୁଦ୍ଧାବଳୀ ସୁଦ୍ଧାବଳୀ, ବସନ୍ତ-ନିବାସ,
 ଦୁର୍ଗାବଳୀ, ନାଗେଶ୍ଵର, ବସନ୍ତ, ବକୁଳ
 ବରୁଣ ଅଭୁତ ଭୁଗୋ—ସୌରବ-ବାହୁତ ।
 ଏହିପରି ଦେବେ ପ୍ରାମ, ନଗର, ନବର,
 ବାହାର, ପ୍ରାନ୍ତର, ନଦୀ,ବହାସ, ସଦେଶ,
 ଦିଶୁଛନ୍ତି ମହାବଳ, ଶିରୁ, ନାହିଁ ତା ବଳନା,
 ଅବସାଦେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତାହା ଦର୍ଶନ-ଦିଶୁଣା ।

୧—ଦୁର୍ଗାବଳୀ ସନ୍ତ । ୨—ଦୁର୍ଗା ବଳାବଳୀବଳୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । ୩—ବରୁଣ
 ଦେବା । ଏହି ଦେବାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବରୁଣର ପ୍ରକାର ପ୍ରକାର ଅଛି ।

ସପନ ସର୍ଗ

ତାକୁଁ ତାକୁଁ ମାତ୍ର ଆସି ନିବିଡ଼ କୁହୁଛି
 ଘୋଡ଼ାଇଲୁ ପୁଣି-ଶୋଭା, ଘୋଡ଼ାଏ ଯେପରି
 ସୁଖର ଶବ୍ଦ ବାଜି ଉଠୁ, ଧନୁ ବାଜି,
 ତମ୍ଭା ଯଥା ଆଶୁଶାଘା ଘୋଡ଼ାଏ ପ୍ରକାଶ ।
 ତଳ ସୁତ ଗିରି ବନ ଆବାଶ ପୃଥିବୀ
 ଦେଲୁ ସବୁ ଏକାକାର, ଭଙ୍ଗର ମିଳନେ,
 ପାରଦ-ସଉତେ ପୁଣି ଭଜନ ପ୍ରକାଶ ।
 ଆସିଲୁ କୁହୁଛି ପଛେ ଅନ୍ତସ୍ଥ ଶୀତ,
 କୁହୁଁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଗାମୀ ବୃକ୍ଷେ ଯେପରି,
 ବାଜିଲୁ ବଜିରେ ବଜି, ଶଙ୍ଖା ଉପଶଙ୍ଖା
 ଫାଟିଗଲୁ ଶୀତେ ବଜି ପିଣି ପିଣି ହୋଇ,
 ନେଇ ମୁଁ ସଦୃଶେ ଆଶା ଭୀମ ଦେବାକାୟେ ।
 ଗଜନା ଲଜନ ଯୋଗେ ୧ ଭୂପାଦି ଅନଳ
 ଜାଳରେ ଶବ୍ଦରେ ଧୁନୀ, ସେଇ ହୋଇ ସବେ
 ପ୍ରକୃତର ଅତୀତାରୁ ଲଭୁଛି ନିସ୍ତାର ।
 ମରୁ ଦେବେ ବସୁନ୍ଧର ସାପ-ଅଜିତାରେ,
 ଧରି କୁରୁ ଅବତାର ଦେଖାନ୍ତି ଯେପରି
 ଅଭ୍ୟାସୁର ଅଭିନବ ଧର୍ମର ଆଶେବ,
 ଯେପରି କୁହୁଁକା ଲେଖି ପ୍ରଭୁ ପ୍ରଭା-ବିଭୁ
 ତଳକୁ ଶୟାଲଦେଇ ତେଜାବର ପ୍ରସାଦ
 ପ୍ରକାଶରେ ଶାମାନ୍ତରେ ଭୁଲେବେ ସୁନ୍ଦର,
 ବଳ ତହିଁ ପୁଣି ସ୍ଥାନ ତଳେ-ତରଣେ ।
 ତ ଅଭିର ତ ଅଶ୍ୱିତ ମାୟାବାଣ୍ଡି ଏହା,
 ପ୍ରଭାତ ଭୂତାରୁ ସନ୍ଧ୍ୟା, ତା ପଛେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ,

ଶୀତ ପରେ ବର୍ଷା, ପୁଣି ବର୍ଷାରେ ନିବାସ,
 ସୀମାନ୍ତର ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର ଏକ ପ୍ରକୃତର,
 ତମ୍ଭା ବିପତ୍ତିର ଭଗ୍ନ ବିଶ୍ୱାସର ଶବ୍ଦ,
 ତଳୁ ବଜି ଏ ଦୃଶ୍ୟ, ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ସିନା
 ବରପତ୍ର ପ୍ରାଣମୟ ବିବସେ ଏ ସ୍ଥାନେ
 ସେ ଦିନ ମାନବ ଭାଗ୍ୟେ ଦେବତାର ଦାନ ।
 ବାହାର ଦେଉଳ ମଧ୍ୟ ଆସିଲୁ ବାହାରେ,
 ସରବେ ଭୀମଙ୍କ ପୁରୁଷ ଧର ସେ ଦେଉଳ
 ବୌଥାକୀ ଆକୁଳ ବସୁ, ଭରା ମୌଳଭାବେ,
 ବିରାଟ ପ୍ରସ୍ତର ପରେ ବିରାଟ ପ୍ରସ୍ତର
 ଅଥା ହୋଇ ସେ ଦେଉଳ ହୋଇଲୁ ନିର୍ମିତ, ୨
 ପ୍ରତେ ଦୃଶ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ବହୁ ଭୁଞ୍ଜ ଗିରିରୁଡ଼ା
 ରହିଲୁ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଉପରେ ଉପରେ,
 ବିପୁଳ ଆକୃତି ତାର ଦିଏ ପରିଚୟ
 ଭୀମସେନ ଅମାନ୍ତୁଣୀ ଶକ୍ତି, ବିଚିତ୍ର ।
 ବାଳରୁଣୀ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ବଳ ଆଶ୍ରୟରେ
 ସେ ଦେଉଳ-ବୌଦ୍ଧଭୀମ ନୋହୁଁ ବୁଣ୍ଡିରୁ
 ରହିଲୁ ବିଦୀର୍ଘ ହୋଇ, ବିଚିତ୍ର ଭାବରେ । ୩
 ଅଳ୍ପ ତାହା ତୁଳେ ପୃଷ୍ଟେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବୃକ୍ଷାଣ,
 ସାକ୍ଷୀ ତାର ବିମୁକ୍ତୀ, ମାତ୍ର ଦେଉଳ ବାଜୁ
 ଦୃଢ଼ ତାହା ବାହାବାସୁ, ଅଜାତ ସେ ବଥା ।
 ଦ୍ୱିତୀୟ ଦେଉଳ, ତାର ପଶ୍ଚିମ ଦୁଆର
 ଧର୍ମଧର୍ମ ପରାକ୍ଷର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ପଣ । ୪
 ନିବସନ୍ତ ସେ ମନ୍ଦିରେ ଭୀମେଶ୍ୱର ଦୃଢ଼

୧—ଅସ୍ୟାବଧୁ ପଞ୍ଚ । ଏହି ପଞ୍ଚର ଭୂପାଦି ଶ୍ରେଣୀରୁ କାଠକୁ ଘର୍ଷଣ କଲେ ଅଗ୍ନି ଜାତ ହୁଏ ।

୨—ତାର ପରସ୍ତ ପଥର ଉପରେ ଶକ୍ତି ଏ ବିଶାଳ ଅବେଶୀ ପଥର ରସିତ ହୋଇ ଏହି ମନ୍ଦିର
 ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରତି ପଥରର ଲମ୍ବା ୬ ହାତ, ଓସାର ୪ ହାତ ଓ ବୃତ୍ତ ୩ ହାତ । ସର୍ବୋପରିସ୍ଥ ପଥରର
 ଲମ୍ବା ୨ ହାତ, ଓସାର ୨ ହାତ ଏବଂ ବୃତ୍ତ ପ୍ରାୟ ୫ ହାତ । ୩—ମନ୍ଦିରର ଉପରିସ୍ଥ ପ୍ରସ୍ତର ଚକ୍ରପତ୍ତନରେ
 ତଳକ ସାରାଅଛି । ୪—ଭୀମ ମନ୍ଦିରର ପଶ୍ଚିମ ଦ୍ୱାର ପ୍ରାୟ ଏକ ଗୁଡ଼ ଓସାର । ଏଥିରେ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷୀ
 ସହଜ ନୁହେଁ । ତଥାତ ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନେ ତସି ତସି ବୌଦ୍ଧମାନେ ଉଭୟ ହୋଇଯାନ୍ତି । ଯାଣି ଏହି ଦ୍ୱାରରେ ପଶୁ
 ପକ୍ଷରେ ଲାହୁଁ ହୋଇ ପ୍ରକାତ ଅଛି । ପ୍ରକାତ ସତ୍ୟ ହେଲେ ସୁଲକ୍ଷଣ ମନେ ଖାଣି ହେଲେ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ
 ନାହିଁ ।

ଶବର-ଅର୍ଚ୍ଚିତ, ନିଜ ଶବର-ବାମାଏ
ପୁତ୍ରକୁ ତାହାଙ୍କୁ ଅର୍ପି ବନୀ ପ୍ରଭୃତି ।
ଏବନଶ୍ଚ ଭୀମଭକ୍ତ ଶରସ୍ବମାଳ,
ଭୀମନାମେ ଶ୍ରଦ୍ଧାବନ୍ତ, ସୁରଶେ ସେ ନାମ
ଇତ୍ୟେ ସେ ଶରୀରେ ଯେତେ ଭୀମ ପରାଜୟ ।
ବୀର ତାତ, ବୁଝେ ସେହୁ ବୀରର ମହତା,
ତେଣୁ ବୀରପୁତ୍ର ତାର ଜୀବନ ସମ୍ବଳ,
ବୀର ନାମେ ମଣେ ଯଥା ତାରକ ମନ୍ତ୍ର ।

ସୁମନ୍ତେନ ୧ ଅବିମୁଖେ ଗରୁ ଅନନ୍ତର,
ଦେଖାଇଲ ଅଗେ ତାଙ୍କୁ ଭଗାଣୀ ୨ ସରଣୀ,
ଭଗବତ୍ପୁର ପଥେ ଯାଇ ଶକ୍ତି ଦୁର
ଦେଲ ପଥ ପ୍ରତିହତ, ଭୃତୀ ତାହେ ତାହେ
ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶକ୍ତିପାତ ଓଷାକରୁ ପଥ
ଦୌବାରିବ ପ୍ରାୟ, ଯେତେ ନୀରବେ ତରଳ
ନିଷେଧକୁ ଅନ୍ତର ଦେବାକୁ ପ୍ରସବେ ।
ସଦା ବର ତାର ଏହି ମୌଳ ତରସ୍ବାର
ଗର୍ଭ ସବେ ବାଟ ଭାଙ୍ଗି, ଦୁର୍ଜନ ଦର୍ଶନେ
ସାଧୁ ଯଥା, ଅବା ଦେଖି ବୁଦ୍ଧେ ପ୍ରବଚେ ।
ଏ ଯେ ଲବଦୁର ସୁତୀ, ଏହି ଶିଳାପ୍ରସ
ଲବଦୁର ପୋଷାକି, ଲବଦୁର ଏହି
କୁଳଅନ୍ତ ବଥା ବହି, ଶରୀର ଦେଖାଇ ।
ଯାସିଥିଲେ ଏହି ସ୍ଥାନେ ପଶ୍ଚିମ ଜୀବନ
ଶକ୍ତିସ୍ବ-ନିର୍ମଳ-ବେଳୁ ଜନଦଗ୍ଧସୁନୁ
ପରଦୁର ଶରଧର୍ମ, ଦୃଢ଼ଧର୍ମ ଯହୁ,
ଶକ୍ତିସ୍ବ-ଶୋଷିତରେଦୀ ଭୀଷଣ କୁଠାରେ
ଭାଙ୍ଗି ଗଢାଇଲେ ଏହି ବୀରେହେ, ଚମ୍ପକା ।
ଅଦ୍ୟାପି ବିଚିତ କୁଣ୍ଡ ତାଙ୍କ ନାମ ବହି,
ଏହି ଶିଳା ପରେ ଦେବୀ ଦୁପଦଦୁଲତା

ବାଟିଥିଲେ ଶୋକ ଏହି ଅରଣ୍ୟଦୁର୍ଗତୀ,
ତାଙ୍କ ସୁତରୁପେ ଶିଳା ବହିରୁ ସେ ଚିତ୍ତ ୩
ପ୍ରବେ ହୁଏ ଯେତେ ତାହା ସୁବର୍ଣ୍ଣର ଶିଳା ।
ଏହି କୁଣ୍ଡ ପ୍ରବାହେ ମହେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରୀ
ମହର୍ଷି-ଚର୍ଚ୍ଚଣ-ପୁତ୍ରା, ଗିରି ଅର ପାଶୁ
ବହିଯାଏ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା, ଶୁକ ସୁଦନୀୟ,
ଏହି ଚରଣିଣୀ ଦେବ ଗିରି ସାଧବର
ସଫଳ ପ୍ରୋମାଣୁଧାର, ଲକ୍ଷ୍ମଣଭଣ୍ଡା,
କିମ୍ବା ସେହୁ ବରୁଣାର ପବନ ପ୍ରବାହ,
ଅଥବା ସେ ଶାନ୍ତି ଯାତ ଅମରସୁଗତ
ବହିରୁ ନଦୀରୁପେ ଦୟାରେ ବିଗତ ।
ନବସି ଏ ନଦୀତୀରେ ଅଦ୍ୟାପି ଅଶ୍ରୁମେ
ଦ୍ରୋଣ, ବର୍ଣ୍ଣ, ରାଜେନ୍ଦ୍ରାଦି ୪ ମହାବୀରକୁ
ବରୁଥିଲେ ପରପଦୁ ଧନୁବେଦ ଶିକ୍ଷା
ଧନୁବେଦ ଭଗମୁର୍ତ୍ତି ଭାର୍ଗବ ସଦାଶୁ ।
ନିମ୍ନଦେଶେ ଗିରିସରା, ୫ ବସି ଗିରି ସରୋ
ଅନ୍ତର ନିରତ ବେଦ ସୁପ୍ର ମନ୍ତ୍ରଣାରେ,
ପ୍ରସ୍ତାବ, ଅନୁମୋଦନ, ସମର୍ଥନ ଆଦି
ଦେଉଛୁ ସବେ ବାସୀ ନୀରବେ ସମ୍ମାନ ।
ଅଥବା ସେ ଗିରିସର ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରିର
ସୁଦକ୍ଷାଳ ପୈନୀଶାଳା, ମହାବୀରେ ଚର୍ଚ୍ଚି
ଦୋଲନ୍ତିରୁ ଠୁଳ ତଦା ପରାଣା ଅଗସ୍ତ୍ୟେ ।

ଅନନ୍ତର ଅଗେହୁର ଦାରୁବ୍ରହ୍ମବେଦ,
ପରପଦ ଯାହା ଶୁପ୍ର ମହେନ୍ଦ୍ର ଅଗ୍ନିରେ,
ଅନାବୁଷ୍ଟି କାଳେ ଚର୍ଚ୍ଚି ବରେ ମନ୍ତ୍ର କପ
ଅବର ମହେନ୍ଦ୍ର ପୁତ୍ରା, ଦୁର୍ଜୟ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ।
ନିର୍ଜଳ ପାରିଥି ଏହି, ଦେବେ ଦେଶ୍ବରୀର
ଅସିରେ ଏଠାକୁ ହୁଏ ସୁପ୍ତିମଗ୍ନ ଶର,

୧—ପଶ୍ଚିମ ଶେଫ । ୨—ଶରସ୍ବମାଳର କଳପକ । ସମ୍ବଦେଶ ଏହା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଶବଳ । ୩—ଏଠାରେ
ବେତେକ ଶକ୍ତି ଦୁର୍ଗତୀ ପଥର ଅଛି । ୪—ଭୀଷ୍ମ । ୫—ଅନେକବ୍ରତୀ ଶକ୍ତିପାତର ସମ୍ପର୍କ ।

ଦେଶେ କିରୀପଣ ସୁପ୍ତ, ଶୁଣେ ନିଷେଧାକ୍ଷା,
 ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗେ ଫେରିଯାଏ ଅଭିପ୍ରାୟ ଭୟେ ।
 ଏ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଜୀବନ୍ତୀସା, ଏହି ଶୋଭନରେ
 ଦୃଶ୍ୟ, ସହିବ ତ ଦେବେ ପ୍ରବୃତ୍ତ-ତାପସୀ,
 ସହିବ ତ ସେ ପାପର ଭାବ ଏ ଶିଖରୀ,
 ଏଣୁ ଏ ବିଚାର ସଦୃଶ ଗୋପାଳ ବାହାର ।
 ବରୁଣ ସେ ମହାସାନ୍ ମଞ୍ଜୁଷା ପାରବୀ ୧
 ବେଳି ଗୁଣା ପକ୍ଷି-ବନ୍ଧେ, ଶୋଭେ ତାହା ଶିରେ
 ଶୁକ୍ଳଜଟା, ତହିଁ ପରେ ଲତାର ଉଷ୍ମୀଷ,
 ସୁଷ୍ମ ହୁଏ ଜାତି ଯଥା ବର ଅଦୃଶ୍ୟ
 ତାଳିୟ ସାହିତ୍ୟ ଶାଦୀ, ତଥା ଏ ପାଦପେ
 ଶୋଷି ଏ ରୁଦ୍ରାନ୍ତ ରସ, ହୁଅନ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣିତ ।
 ଶୁଙ୍ଘ ନିମ୍ନ ଅବସ୍ଥିତ ରକ୍ଷାଶୁଙ୍ଘ ବର
 କ୍ରିତର ପ୍ରାସାଦ ପ୍ରାୟ, ଗର ଅନ୍ତଃସ୍ୱର,
 ମଣ୍ଡିତ ପ୍ରଥମ ତଳ ବୋମଳ ଶରଦେ, ୨
 ମୟୁରବର୍ଣ୍ଣିଆ ରଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗାଇ ପ୍ରବୃତ୍ତ
 ମୟୂଷ ଶୈବାଳତଳ, ବୃକ୍ଷିନ୍ତ ତହିଁରେ
 ଏହି ସ୍ୱିରୁପ ସୁଚିତ୍ତ ଅପୂର୍ବ ଅସର ।
 ଅନ୍ଧାର ଅପର ତଳ, ଜଳଜୀ ଶୋଭନ
 ରଙ୍ଗେ ଭୀତ ପଶ୍ଚାତକୁ ବୋଲରେ ଲୁଚାଇ,
 ତେସନ ଏ ଗିରିବନ୍ଧୁ, ଅତି ନିକାଶିନେ
 ରବିରୀତ-ଅନ୍ଧକାରେ ଲୁଚାଇଛି ଅନ୍ଧେ ।
 ସୁଭାବେ ଭୀଷଣ ସୁଗୀ, ବୃକ୍ଷେ ଅନ୍ଧକାର
 ଅପ୍ପିଛି ସେ କିରୀପିତା ହୁଷ୍ଟା ପିଣ୍ଡାତୀତ
 ଦେହ-ପ୍ରାଣ-ଶକ୍ତି, ତେଣୁ ଅନ୍ଧମା ସେ ସଦା ।
 ବହିରେ ସେଠାରେ କଥା, ସେହି କଥା ବହୁ
 ବରଦଳୀ-ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ହୁଏ ଗିରିଭର ।
 ସୁନୀତ-ସୁତକାଶର ଏ ଗିରିବନ୍ଧୁ
 ପ୍ରସ୍ତୁତ-କିବାଳବଣୀ ରକ୍ଷିତ ରେଖଣୀ,
 ତଳୁ ଏହି ନୀତିଗୀତ କରୁଅଛି ଧ୍ୱାସ

ତରଳର ଅନ୍ଧକାର, ମାତ୍ର ଏହା ଗର୍ବ
 ତରୁଅନ୍ଧକାରୁକ୍ତ, ଶଶି ମଧ୍ୟ ଯାଇ
 ମଣି, ବରେ ଅନ୍ଧେଇତ ଅପରର ଗୁଡ଼,
 ମାତ୍ର ସୁଷ୍ମ ଶଶିରର ଅନନ୍ତ ଅନ୍ଧାରେ ।
 ଉଠୁଥିଲା ପୂର୍ବେ ଏହି ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଧ୍ୱନି
 ପ୍ରଭାତେ, ସାୟାହେ, ଭୃଷ୍ଟ ଏ ବାତରେ ତାହା ।
 ଏ ସ୍ଥାନ ସ୍ୱର୍ଗର ସାର, ଭବତନ୍ତ୍ରାଦୀନ,
 ନାହିଁ ଏହି ସଂସାରର କୁଚ୍ଛନ୍ନ ବଟାହୁ,
 ନାହିଁ କାମନାର ଭୀବ ତରଳ ପ୍ରବାହ,
 ନାହିଁ ଦାହାମୟ ଭାଷା, କୁହୁକ୍ତନୀ ଅଶା,
 ଅଛି ଏବେ ମୌନଧ୍ୱନି ସୁପ୍ତ ଏ ବନ୍ଧରେ,
 ଅଛି ତହିଁ ଛନ୍ଦ, ଭାବ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ,
 ସେ ଧ୍ୱନି ଶ୍ରବଣମାତ୍ରେ ଦେଇ ପ୍ରଭୁତ୍ୱର
 ହୃଦୟର ଅନ୍ତସ୍ଥ ଧ୍ୱନି, ମିଶେ ତହିଁ ।

ଏହି ଦୂତେ ବସି ରବି ରବିରୁତ-ରବି,
 (ଯା ଯଶେ ଗୌରବଦୀପ୍ତ ଅର୍ଚ୍ଚାତେଜହାସ)
 ଭକ୍ତ ଯଥା ଆଶ୍ରୟେ ପୂର୍ଣ୍ଣେ, ମିଶାଇଲେ
 ରଣରୁଦ୍ଧ ନିତ ସୈନ୍ୟେ, ଏହି ଗିରିପତେ
 ସାହସୀ ଚକ୍ରାବୃତ ଗତ ସୈନ୍ୟ ସଦୃ । ୩
 ଅବର୍ଣ୍ଣି ଅଦାଶ୍ଚ ଗତ ଯଥା ଏ ମହେନ୍ଦ୍ର
 ରଙ୍ଗେ ନିତ ଦେହେ, ତଥା ବୀରମଣି ରବି
 ଅବର୍ଣ୍ଣିତ ଶରୁ ଯଶ ବରେ ଅସୁସାତ ।
 ଅଶ୍ରୁରେ ବକ୍ତବ୍ୟତ ଗୀତ ରଚାବୁଦ୍ଧି, ୪
 ଅପ୍ପିରେ ବକେତା ତାଙ୍କୁ ପୂର୍ବ ଅଧିକାର ।
 ଭେଟିଲେ ଶବରେ ଅଶି ପଦ୍ମ ଦୃଶ୍ୟତୀ
 ତପୁଶୀଳ ରବିରୁଦ୍ଧେ, ଗୁଳବର ରୂପେ ।
 ଗ୍ରହଣେ ସାଗ୍ରହେ ଗୁଣ, ମହାତନ ନେତ୍ରେ
 ଦରଦର ଗୀତ ଭେଟି ବୋଟି ବୋହୁନୁର ।
 ଏ ଶିଖରେ ବସି ଗୁମ ତାନବୀ ସହିତ
 ସେବିତ୍ରୀରେ ସିନ୍ଧୁବାୟୁ, ପୁଣି ଏହି ସ୍ଥାନେ

୧—ଏଠାରେ ଘୋଷିଏ ପଥରବନ୍ଧ ଅଛି । ତାହା ପାରଳା ଏବଂ ମଞ୍ଜୁଷାର ସୀମାବନ୍ଧ । ୨—ଗାୟକୀ ।

୩—ବକ୍ତବ୍ୟ ସାହସିକ ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ୪—ବନ୍ଧୁ ।

ହୋଇଥିଲା ଦେଇ ଗୁମ ଭେଟେ, ମାତ୍ର ତାହା
ନୁହେଁ ବେଶଭାବେ, ଦାସୀମିଶ୍ରା ଭକ୍ତି ଭାବେ,
ବନ୍ଧୁଥିଲେ ପଣ୍ଡିତମଣି ଶ୍ରୀରାମ ଚରଣେ ।
ସେଣୁଥିଲେ ଗରାମଣ୍ଡା ଶବ୍ଦକାଳାଏ
ଭଣ୍ଡାର ଚନ୍ଦନ ଭେଟି କାନଦୀ ଛାମୁରେ
ଅସିଥିଲେ ତାଙ୍କ ପଦେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସମ୍ବଳିନୀ,
ସବୋରୁବେ କୁରୁକିନ ୧ ହାର ବଳମୟେ
କିଛିଥିଲେ ଗୁଣିମାଳ ସୀତା ତାଙ୍କଠାରୁ ।
ଏହି ସେ ବହୁକ୍ଷ ଚଳେ ମହେନ୍ଦ୍ର-ଚନୟା,
ସୁତ ସୀତା ସତୀ ସ୍ଥାନେ, ଗାଭୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥ
ମୁରୁ ମଧୁ ବଡ଼ ନାଦେ ସତୀର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।
ରାଗବଧୁ ପଦରେଣୁ ବେକରୀ ବଣିକା
ଶିରେ ଧରି ଏ ମହେନ୍ଦ୍ର ହୋଇଛୁ କୃତାର୍ଥ ।
ଶୌର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ ମୌର୍ଯ୍ୟ-ସୂର୍ଯ୍ୟ କୀର୍ତ୍ତିକଳ୍ପଚରୁ
ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ବୁଦ୍ଧଶିଖା ଗୁରୁଣି ଅଶୋକ
ତଳ ବର୍ଷ କାଳ ସୁଦ୍ଧେ ବଳଙ୍ଗ ସନ୍ଧିରେ
ବିଜୟ-ରାଣୀଙ୍କୁ ଶେଷେ ବର ବରଗତ
ଅସିଥିଲେ ଏ ପଦରେ, ବିହାର ଆଶୟେ,
କଳା ହୋଇ ଏଥି ତାଙ୍କ ରାଗବନ୍ଧାବେ
ଦେଇଥିଲେ ଶିରଶଙ୍ଗ ସଂଶ୍ୟା ବୁଦ୍ଧି ବର ।
ସ୍ବର୍ଗ ଥିଲେ ସେ ବୀର ସୁଷ୍ମ ସୁଲସାରେ,
ରତ ଥିଲେ ଧର୍ମ ସୁଦେ—ଧର୍ମ ସଂସ୍ଥାପନେ,
ଅହଂସା ପରମ ଧର୍ମ, ପ୍ରତାର ଏ ଦୀକ୍ଷା
ତାରୁଥିଲେ କୀର୍ତ୍ତି-ପଥେ ସତୀ-ଦୀପ ଧରି
ପିନ୍ଧି ଶିରେ ସାମୀ-ମୈତ୍ରୀ-ଶୌରବ-ବିଶେଷ ।
ସୁତା, ମାତ୍ର ନ ଥିଲେ ସେ ଗୁଜରୀ-ସୁଲଭ
ପ୍ରାକୃତ ଗାଭସ୍ତ୍ର ପ୍ରିୟ —ତନ୍ତ୍ରଦୁଷ୍ଟା-ସମ,
ଶୌର ଅସ୍ତ୍ର ଥିଲା କୃପାଶ ତାଙ୍କର,
ମୁଖୀ ଅସ୍ତ୍ର କୃପା, ସେହି ଅମୋଗାସ୍ତ୍ର ଧରି

ରୁଦ୍ଧ ରୁଦ୍ଧ ରବ-ବନେ ବରୁଥିଲେ ନିଜ
ମୋହ ମହ ମାସୁର୍ଯ୍ୟାଦି ଶ୍ବାପଦ ଶିବାର ।
ହୋଇଥିଲେ ବିଳେ ଏଥି ଭବଳ-ସମ୍ରାଟ
ଗଙ୍ଗେଶ୍ବର, ଗଙ୍ଗବଂଶ ପ୍ରଖର ଭାସୁର
ବିରବିଜୟ ବାଳେ, ଯାଙ୍କ ଭୁ ଭୁଞ୍ଜୀ ମାନବେ
ଆକାଞ୍ଛିକା ଶୋଦାବର ଅରୁଥିଲେ ଭୟେ ।
ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ଅଭିଯାନେ ଆସି ବସିଲେନ୍ତୁ ୨
ସ୍ଥାପିଥିଲେ ଏଥି ବୀର ବିଶାମ ଶିବର,
ବୁଦ୍ଧି ବର ଗୁଣାସୀମା ଆକୁମାର ଗଙ୍ଗା,
ଭବଳର ବାହୁଦଳ, ଭବଳ ପ୍ରଭାବ
ଦେଶର ଚକ୍ର ଚକ୍ରେ ତାରାକ୍ରମ ନୃପେ ।
ଭବଳ-ମହାବଳ ମୁକୁଟ ପ୍ରଭାବେ
ଦେଇଥିଲେ ଆଶେକିତ ଗୁରୁ ଏହି ରୁଦ୍ଧା,
ମିଶ୍ରଥିଲେ ତାହା ସଙ୍ଗେ ଅଗ୍ନି ରତା ପ୍ରଭା । ୩
ବାହୁକ୍ତ ବଣ୍ଟାଟ ରଣ ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ
ପେନୀ ସହ ହୋଇଥିଲେ ଏ ଶୈଳେ କୁଣ୍ଡିଆ,
ମୁରୁସା ବୀରନେ ଏଥି ସାପି ବିନୟ,
ରଣଥିଲେ ବୀରଗୁରୁ ପରମ ପ୍ରମୋଦ ।
ଭବଳ-ସୌଭାଗ୍ୟ ରମା ବାଣି ଗୁରୁକେମା
ମିଶ୍ରାରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଅଶ୍ରୁ ଏହି ହର ନୀରେ ।
ଦେଖି ନରଦେବୀ ରୂପ ବନଦେବୀକୁଳ
ରଣରେ ମାନସେ ରକ୍ତା, ଅପାର ବିସ୍ମୟ,
ଭାବରେ ଏସନ—ଆହା, ତ ରୂପନାୟକ
ଲବଣୀ-ସରଳ ପିନ୍ଧି କଲ୍ପନା-ରତାରେ
ଫୁଟାଇଲେ ତା ଏହି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁମନ,
ପାରିତାତ ବର୍ଣ୍ଣେ ବୋଲି ବିଭବ ହେତବ,
ରତତ ଏ ରମା ସୌମ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର, ଅସବ୍ୟ ଏ
ଭବମାନମିତ ମୂର୍ତ୍ତି, ବିନାଶୀ କଲ୍ପନା
ଧରି ଯାଇଥିଲେ ତାହା ବାସୁବ ଆଦୁର ।

୧—ପଦଗୁଣମଣି । ୨—ଭବଳ ସମ୍ରାଟ ବସିଲେନ୍ତୁ ଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ଭବଳର ସୀମା ହେଉକରି
ସମେଶ୍ବର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସୁତ ଥିଲା । ୩—ପ୍ରବାଦ ଅଛି, ମହେନ୍ଦ୍ରରେ ଏକଦିବାର ରତା ଥିଲା, ତାହା ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତରେ
ଭବଳ ଚଣେ ।

ଏବେ ତୁମ୍ଭ, ଏବେ ଠାଣି, ଏବେ ଅସୁବିଧା
 ସମ୍ଭବେ ତ ନରୁଣେବେ, ସମ୍ଭବେ ଯଦାପି
 ତେବେ ନିଶ୍ଚେ ନରୁଣେବେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ
 ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଶ୍ରୀଚିତ୍ରମା ପଠିତବାରୁ,
 ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଏହି ପଥେ ଯାହା ସୁମନାଥେ । ୧
 ବୈଷ୍ଣବମଣ୍ଡଳୀ ସହ, ଦେଖିବୁ ଏ ଗିରି
 ପ୍ରୋତ୍ସାହନୀ ତାହାଙ୍କର, ଶୁଣିଥାନ୍ତୁ ପୁଣି
 ଦୁର୍ଲ୍ଲଭମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଶିଳାକୁଦକାଞ୍ଚ
 ତାଙ୍କ ଶୋଭା ଦରଦର ଦାହୀ ଶୋଭା ସ୍ୱେଚ୍ଛେ
 ହୋଇଥିଲା ଏ ଦମ୍ଭର ସୁପ୍ରସନ୍ନତ,
 ତତ୍ତ୍ୱ ଗିରିମଣି ହୋଇ ଯାହାଙ୍କେ ତଳସ୍ତ
 ବୋଟି ତୁଣ୍ଡେ ବୋଟି ଭାଷା ଉଦାର ଗମ୍ଭୀରେ
 ଶାଢ଼ୀ ଗୋଟିଏ ପ୍ରୋତ୍ସାହନୀ ପ୍ରାୟ,
 ସେ ଭାଷା ଭାବକୁ ତଳ ଗମ୍ଭୀରୀମଣ୍ଡଳିତ ।
 ସେହି ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଧ୍ବଜ ସାଗର ସମୀର
 ବହି ଆଣି ତରଳର ମହେନ୍ଦ୍ରକୁ ସ୍ଥାନ,
 ସ୍ୱରାବେ ମହେନ୍ଦ୍ର ତୀର୍ଥ କୁମେ ମିଶି ତହିଁ
 ତୀର୍ଥରେଣୁ, ତଳ ତାକୁ ମହା ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥ ।
 ଏହି ଉଷିଷ୍ଟ ଶୋଭା ସାଧୁଥିଲେ ଯୋଗ
 ଯୋଗିବର ଉଷାଶୁକ୍ଳ, ବରାଣ୍ଡର ସୁତ,
 ଶାନ୍ତିରୂପା କାନ୍ତିଦେବୀ ଶାନ୍ତି ପତ୍ନୀ ସହ,
 ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଏ ଦମ୍ଭରେ ଉଚ୍ଛ୍ୱେବ ଉଚ୍ଛ୍ୱେବ
 ଶତ ଭାବ-ବର୍ତ୍ତୀ, ଏବେ ନିଦାମିତ ତାହା ।
 ଏହିପରି ବେତେ ସାଧୁ ସଜ୍ଜନ ସାଧବେ
 ସେବକର ଏ ମହାଧର, ବେଦବିଦ ତାହା,
 ମହା ପୁରାଣ ଗିରି, ବୋଷ୍ଟୀ ଧରଣୀର,
 ଗଣି ଏ ପ୍ରାଚୀନ ବୋଷ୍ଟୀ ତୁମ୍ଭିତରୁବେବେ
 ବେଦ ନିମାଂସା ମହା ଜୀବନସମୟ । ୨

ତୁମ୍ଭ ତୁମ୍ଭ ହୋଇ କାନ୍ତି ସୁଧର ଗୁଣିତ
 ଆସିବୁ ଓହ୍ଲାଇ ସବେ କାରୁକୃଷ୍ଣଶୁଣ,
 ଓହ୍ଲାଇବା ବେଳେ ସବୁ ପ୍ରକାଶ ଗଳପା
 ଦେଇ ଶରଦାର ଗିରି, ଶୋଭା ଗୁଣାବୁରେ
 ଏ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଆସି ଯେହୁ ଲଜେ ପ୍ରତୀକୃଷ୍ଣ,
 ଏ ଅମର ଶୋଭା ପାତେ ନ ମେଣ୍ଟେ ଯାହାର
 ପାତ୍ର ବୁଦ୍ଧିଶା, ବୁଦ୍ଧି, ଏହି ନବ ସ୍ୱର୍ଗ
 କାହିଁ ତାହାପାଇଁ ସ୍ଥାନ ତହିଁକାରୁ ତଳେ,
 ଅର୍ଦ୍ଧତନ୍ତ୍ର ଶାନ୍ତି ତାର ପ୍ରାପୀତ ସଦା ।

ଗୋପସେ ଶକ୍ତି ସୁଜା, ବସୁଧାବଦନ,
 ନୃଦେ ଶବ୍ଦବଦନ ତଥା ସୁତ, ଦେବ ପର
 ସ୍ପର୍ଷିତ ସାଥୀ ୩ ମେଲ ଗିରି ଅଧିପତି,
 ତୁମ୍ଭ ବିଶେ ମହେନ୍ଦ୍ର ନାସାରୁ ପ୍ରାୟ ।
 ଶରଦ ବରଦ ସହ ବହୁ ନାନା ବଥା
 ତହିଁ ପଥ ଅବତନ, ଯାପିବୁ ସମୟ,
 ତ ସରଦ, ତ ନିର୍ମାୟ ସୁଭାବ ତାଙ୍କର,
 ପରାଉରେ ବଥା, ବର ତାର ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି
 ବିପନ୍ନ ଉତ୍ତର ଅତ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଭାଷାରେ,
 ଗିରି ମାତେ ଗିରି, ପୁଣି ତରୁ ମାତେ ତରୁ,
 ନାହିଁ ଉଦାହରଣ ତରୁ, ବେବେ ସାମା ନୀତି
 ବଦର ଶରଦ ପ୍ରାଣେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ବ୍ୟାପା,
 ଯେ ବସୁଧା ଏ ବ୍ୟାପ, ସେହି ବସୁ ସିନା
 ରଖିବୁ ଦୂରତ ପବେ ସୁଗନ୍ଧି ତମର,
 ଆବର ରଖିବୁ ମୁକ୍ତା ଦେବୁ ଶୁକ୍ତିତାରେ ।
 ନ ପାଉନ୍ତି ବହୁ ସ୍ତ୍ରୀସୁ ବସୁଧାବଦନ, ୪
 ତ ଉଦାସ ଭାବ, ନିତ ଉଦର ବାଦୀତ
 ନ ଚିନ୍ତି ସଂସାରର ଅପର ବାହାକୁ,

୧—ସେହିବଳ ସମେଶ୍ୱର । ୨—ତୁମ୍ଭକୁ ବଦ୍ଧମାନେ ପରବରୁ ପୃଥ୍ବୀର ଜୀବନସମୟ। ଅବଗତ
 ହୁଅନ୍ତୁ । ୩—ସାଧାରଣଶବ୍ଦ । ୪—କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶକ୍ତିତମ ବର୍ଣ୍ଣାୟ ଦୃଷ୍ଟି ତାହାର ବସୁଧା ପରାଉରୁ ସେ
 ବହୁଥିଲା, “ଦେବୀ, ମି ପାଠ ପଢ଼ିବି କି, ୨୦ କି ୨୫ ବର୍ଷ ହେବ ପଢ଼ିବି ।” ଆଉ କହୁଛନ୍ତି ଗୋଟିଏ ପରବର ବେଶାଳ
 ଜାନ ପରାଉରୁ ସେ ବହୁଥିଲା, “ଯେତେ ଅଳ୍ପ ସବୁ ତ ପଢ଼ିବି, ଆଉ ନାଁ କଣ ଅଛି ?”

ମହାବଳ ଆକାଶ ହୁଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସେସନ
ସଦା ସେ ଆକାଶ ସଦୃଶ, ତେସନ ଶବ୍ଦରେ
ସଂସାରରେ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂସାରରେ ।
ସେଣୁ ଅଲଭାଣୀ, ତେଣୁ ଦୃଢ଼ ସତ୍ୟାଗୀତ,
ମିଥ୍ୟାରେ ରହିତ ସିନା ବାତାବର ଭାଷା ।
ଏକତାରେ ଗଦା ତାଙ୍କ ଜାତୀୟ ଜୀବନ,
ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗେତ ଭାଷା—ବସନ୍ତ କୁହାନ୍ତି,
ସେ କୁହାନ୍ତି ବହୁ ବାଧା, ପ୍ରତି କୁହାନ୍ତି
କୁହନ୍ତି ଉଦ୍ଧୃତ ତାର ଦୁଇ ଅବଦେଶ ।

ମହାବଳ, ତୁ ନବବର ନିତ୍ୟ ଲୀଳାସୁର୍ଗ,
ତର ସୁଗନ୍ଧନ ମଧ୍ୟେ ମହା ସୁଗନ୍ଧନ ।
ଅଛୁର ବରଣୀ ତୋର ଅଛୁର ବରଣୀ,
ସାଧୁ ତୁ ଶକ୍ତିର ସୁଦ୍ଧା ଶିବ, ଉପକାର,
ବେଳେ ସେତେ ଦେହେ ଶବ୍ଦ, ପ୍ରକାର ତୁ ତାରୁ
ମାଣିବୀ ରଚନ, ତମ୍ଭା ମହାଶୟରୁ
ଜିବୀୟ ଜୀବନ, ଫଳ ସଥା, ବେଳେ ତାରୁ
ଛନ୍ଦ, ବୋଧ କିଏ ଦେଖେ ଅମୃତ ସୁବାସ,
ସେଣେ ସୁଗନ୍ଧ ବାନ୍ଧ ତନ୍ମୟ ଧର୍ମ ।
ଉଦ୍ଧୃତ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟେ ସଜ୍ଜନ ଦୃଢ଼ସ୍ବ
ବଡ଼ ଏ ଜଗତେ, ମାନ ତୁହି ତାହାଠାରୁ
ସାଇଅଛୁ ଉଦତାରେ ବଳ ବହୁସ୍ବ ।
ଦେବପୁତ୍ର ଗିରିବର, ତ ଲୋକାଣ୍ଡ ତୋହର,
ଧାରଣେ ଅକ୍ଷୟ ତାହା ମାନବ ନୟନ,
ସେ ପରମ କିବା ବଢ଼ା, ବେଳେ ଉତ୍ସାହ
ପାଣିବ ତତାରେ ପୁଣି ଅତି ବାସନାକୁ ।
ସୁଖମା-ସୁଖିର ସୀମା ତୁହି ମହାଧର,
ସୋହାଗ ବାନ୍ଧ ଫଳ ଶୋଭାଦେବୀବର,
ଅସିମ୍ଭବ ମୁହିଁ ବେଳେ ବଲ୍ଲଭା ମୁଣ୍ଡାଇ
ସେ ସୁଖମା ଶୋଭା ଅଶେଷ, ନ ପାରି ସନ୍ଧିର
ମହିମା-ସାଗରେ ତାର, ଅତର, ଅବୃତ,
ଉତ୍ସର୍ଗିଣ ସେ ବଲ୍ଲଭା ତାହାରି ତରଣେ,

ଶୋଭା ତୁଷିତାରୁ ଅସି ସେହି ଶୋଭାପଦେ
ଦେଇ ବିନା ପଶେ ବିନା, ଦାୟ ବି ବୁଦ୍ଧିରୀ,
ଅଯୋଗୀ ନେତାର ଏହା ଯୋଗୀ ପୁରସ୍କାର ।
ତ ଦେଖିବ, ମୋଦ ଭୟ—ସୁସ୍ବରୁ ବେନ
ମନ୍ତ୍ରିରେ ଦୃଢ଼ସ୍ବ-ସିନ୍ଧୁ, ବସ୍ତୁ ତ ମନରେ,
ବହୁ ଜାତ ଭାବମୃତେ ପିଇଣି ଅବଶ,
ପ୍ରଥମ ଦର୍ଶନେ ଗିରି, ଅଶ୍ରୁମୟ ସୁଖ,
ବଡ଼ ସେହି ସୁଖ ଅଶେଷ ଅକ୍ଷୟ ଅବୃତ୍ତି,
ନିମିତ୍ତବର୍ତ୍ତକ ସୁଖ ଅବୃତ୍ତି ଅବର,
ଅସିଦେଇ ସୁଖ ତୁହି, ନିଦେ ତା ଅନୀଥା,
ଅବୃତ୍ତିଜନିତ ଦୁଃଖ ଦାବୀ ତୋହର,
ସେଇ ବାସୁ ଅଦେଶ ବେଳେ ଅଶ୍ରୁର ସାହାଯ୍ୟ,
ସେହି ବାସୁ ଶେଷେ ତାରୁ କିଏ ତ ନିର୍ଭାର ।
ନୀପୁଣେ ଅନନ୍ତ ଗର୍ଭେ ବାହିଁ ବେଇଁ ରହୁ,
ବେ ବଳବ ତାହା ତୁହି ବନବାସୁଣ୍ଡର,
ସୁପଦ ଶ୍ରୀପଦ ପ୍ରାୟ ତୋହର ଅନ୍ତର
ଧନେ, ମାନେ, ଦାନେ, କ୍ଷାମେ ତୁହି ତୋ ଉପମ
ବେଳେ ତୁପେ ବିଦ୍ରୁଷ୍ଟ ତୁ ତୋହ ବଳବେଳେ,
ଫୁଲେ ବାସ, ଫଳେ ରସ, ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଜୀବନେ
ଜୀବନ ତୁପରେ ତୋର ଶକ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଅଛୁ ତୋର ବେଳେ ଅଶ୍ରୁ ପର ଦୁଃଖଶଂସୀ,
ଦୃଢ଼ସ୍ବେ ବରଣୀ, ଦେହେ ଶକ୍ତି ସହିଷ୍ଟୁତା,
ତୁହି ସମଦର୍ଶୀ, ବୃଷ୍ଟ, ଶିଷ୍ଟ ସକଳର
ସେନ ସବୁ ଅବେଦନ ବରଣ, ବଠୋର
ବରୁ ଦାନ ଅଶ୍ରୁତର ପ୍ରାର୍ଥନା ସଫଳ,
ତୁ ଅବଶ୍ଚ ପ୍ରାଣୀ, ପୁଣି ଅବଶ୍ଚ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ।
ପରାକ୍ଷର ଗିରିମଣି ବସାଟିଏ ତୋତେ,
ବାହିଁ ତୁ ଗିରି ସଦା ସଥା ଶୋକମୟ,
ବାହାରୁ ପ୍ରାଣ ଫୁଟି ନିବାବ ନିଜନ,
ତ ଗଭୀର ଗୁପ୍ତ ବୀଥୀ ବହୁତୁ ଅନ୍ତରେ
ଅକ୍ଷୟ ଧର୍ମୀ ସଦୃଶ, ବହୁତୁ ତ ତାହା ?
ନ ବଡ଼ ପ୍ରତେକ, ମାନ ଅବାଦ ଲଙ୍ଘିତୁ

ପଦ୍ମକୁ ତା ବାନ୍ଧୁ ହୋଇ, ସୁମର ପର ତୁ
ଅତୁଳ ଗୌରବମୟ ଅତୀତ ସୌଭାଗୀ
ହୋଇଛୁ ବିଷୟ, ଯୁକ୍ତି, ଦୃଢ଼ାଶ, ଉଦାସ ?
ଛାଡ଼ ନା, ଛାଡ଼ ନା ଗିରି, ଆଶାର ପଣିତ,
ନ ଜାଣୁଛି ନଗରର ମନ୍ଦିରା ତାହାର,
ଭବିଷ୍ୟ ଅନ୍ଧାରରେ ସୁଜ୍ଞା ଲଳେ ତାର ଦୀପ ।
ଆସିବ ଅଦୃଶ୍ୟ ଫେରି, ନ ହୁଅ ଚନ୍ଦ୍ର
ଫେରି ଆସେ ଯଥା ଘନ ତୋ ଶୁଙ୍ଘ ବାହାର
ଯଥାବାଳେ ସେହି ଶୁଙ୍ଘେ, ତୁ ସନ୍ଦେହ ଏହି ।

ଅଦୃଶ୍ୟ ତୋହୁ ଦକ୍ଷେ ଦେବେ ମହୋତ୍ସବ,
ପାଦୁକ ଦ୍ଵାଦଶୀ ପୁଣି ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ
ମାହେନ୍ଦ୍ର ଯୋଗରେ ପଡ଼େ ପୁଣି ସ୍ଵାନୟନ
ପଶୁରାମ କୁଣ୍ଡେ, ହୁଏ ଶ୍ରୀକ ଚପଟାଦି ।
ସେ ଦିନ ନିର୍ଜନ ଆଶା ନିଷ୍ଫଳ ତୋହୁ,
ବହୁଯାତ୍ରୀ ସମାଗମେ ଏ ତରୁ ଅରଣ୍ୟ
ନୟରଣୀ ପରିଣତ ହୁଏ ବେନି ଦିନ ।
ଆବର ଲାଗର ଯାହା ଗୋବର୍ଣ୍ଣ-ଭଣ୍ଡରେ,
ହର ହର ସ୍ଵରେ ହୁଏ ତୋ ଦୟା ଧ୍ଵନିତ,
ଭଠେ ମହାନିଶାବାଳେ ଅକାଶପ୍ରଦୀପ,
ଭଠେ ଭକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ତବ ମନ୍ଦିର ଅଦୃଶ୍ୟ,
ବାଳେ ନାନା ବାଦ୍ୟ, ପୁଷ୍ପ-ବିଲୁଦଳଗଣେ
ହୁଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପୁକୀ, ଓହ୍ଲାଇ ଅମରେ
ବାରିଦ-ବିମାନେ ତହିଁ, ସୁଗନ୍ଧାସଜ୍ଜିତେ
ପୁଣି ପାରିଜାତ ଫୁଲେ, ନିଦିବ ବିଭବ,
ପାଦତୀ ଶବ୍ଦରେ ପୁଜା ଅର୍ପନ୍ତ ସାଗ୍ରହେ ।
ସୁଗନ୍ଧ ଗନ୍ଧମା ଆସି ସେ ଦିନ ମହାରେ
ବହୁରେ ତୋ ଦେହେ ପ୍ରାଣେ, ପରିପ୍ରହ୍ଳାବାୟା ।

ବାସନ୍ତୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତୋର ଅଭିଷେକ ତହିଁ,
ଗିରିହରିପତି ତୁହି, ସମସ୍ତ ଭକ୍ତ
ଆସି ଗିରି-ପ୍ରଜା ତୋର ଭେଟନ୍ତି ଛାମୁରେ ।
ମେଘ-ମଞ୍ଚ ମୋଦାସନ ୧ ଯୋଗାଏ ଦନ୍ତାଳ
ପାଟଦୁଆ, ଭେଟେ ଆଣି ଶାଳପର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପେ
ପବନ ବିଶବ ବାରି ବୈତରଣୀ ତାହୁଁ
ଗୋନାସାଶିଶିଳା ୨ ତୋଳ ନାଗେଶ୍ଵର ଫୁଲ
ସ୍ଵ ଭଦ୍ରୀନୁ ମାଲ୍ୟାଗିରି ୩ ଅର୍ପେ ଭଗଦାର;
ଅଳକ ୪ ଚନ୍ଦନ ଭେଟେ, ଗିରି ବସିଲାସ ୫
ଧରେ ତୋ ସମ୍ମୁଖେ ଆଣି ସୁଜ୍ଞାୟ-ମୁକୁର ।
ଗଣେଶୀ ଶିଳେ ତୋର ଆସି ନାନା ଦେଶ
ଗଣନ୍ତି ସେବାରେ, ଦେହ ଧରେ ଛନ୍ଦ ଶିରେ,
ବେ ଧରେ ଆଲଟେ, ଦେହ ତରୁସ, ଆଦେଶୀ,
ଦେହ ତାଳେ ଗଢ଼ୀ, ଦେବାଦାଳେ ଶ୍ରୀରାମର ।
ଏହିପରି ଦେଖାଇ ତୁ ବେଳେ ମହୋତ୍ସବ,
ପଦ ଭସ୍ମବର ତୁହି ନିତ୍ୟ ଲୀଳାଗାର,
ଦେଖୁଛୁ ଯେତେବେଳେ ପୁଣି ଦେଖାଇଛୁ ବେଳେ,
ତୁଏ ପଟାନ୍ତର ତୋଳେ ମହାରେ ମହେନ୍ଦ୍ର ?

ଗିରି, ତୋ ପଦାଶୟଣ ଆଦା ତ ମଞ୍ଜୁଳ,
ନୀରବ, ମଧୁର, ଶାନ୍ତ, ଯଥା ତାରୁ ଛବି,
ନାଗରବ ଦୋଳାହଳେ ହୋଇ ବିରକ୍ତେ
ଆସିଛନ୍ତି ଏ କୁଟୀରେ ତୋ ଦେହେ ତ ଭଠି,
ତୋ ଗୁଡ଼ ଗମ୍ଭୀର ବେଦ ଶୁଣିବା ଆଶୟ ?
ଶବରସୁନ୍ଦରୀକୁ ଦେଖି ବୈଦେଶିକେ
ରୁଚି ବନେ ଭୀରୁ ନାମ ବରନ୍ତି ସାଧବ ।
ପୁଷ୍ପ-ଆଭରଣା, ଯେତେ ପୁଷ୍ପର ପିତୁଳା,
ବନ୍ଧନମ୍ବୀ ଝୁଲି ମଧ୍ୟେ ଦୋଳେ ନବଶିଖୁ,
“ବାଞ୍ଛୁକଣୀ ଭିକ୍ଷାହୁରି ମଧ୍ୟେ ବିଶ୍ଵସାୟ

୧ ମସୂରଭଞ୍ଜପୁ ପର୍ବତ । ଏହି ପର୍ବତରେ ହାତୀ ଅଛନ୍ତି । ୨—ଦେବୁଝରସ୍ଥ ପର୍ବତ । ଏହା
ବୈତରଣୀର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ । ୩—ମାଲ୍ୟାଗିରି ପାଲଲହତା ଗ୍ରାମରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଥିରେ ବହୁତ ନାଗେଶ୍ଵର
ତୋଟା ଅଛି । ୪—ବଟବ ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥ ପର୍ବତ, ଏଥିରେ ଦେଉଳ ବୁଣି ଅଛି । ୫—ଦେବୀନାଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ ବସିଲାସ
ପର୍ବତରେ ବହୁତ ଅକ୍ରମଣ ଅଛି ।

ଦେଇଛନ୍ତି ଏ ରତ୍ନଟି, ଏହି ଭାବ ଅବା
 ତଣ୍ଡୁଳ ପ୍ରତିବେଶୀ ତରୁଣତାଗଣେ ।
 ବଣେ ଶୋଭେ ବହୁ ସର ଗୁଞ୍ଜମାଳା ସଦୃ
 ବହୁବର୍ଣ୍ଣୀ ପୁଷ୍ପ, ଏ ବର୍ଣ୍ଣେ ପୁଷ୍ପର ବେଣୁସ । ୧
 ମାଣିଛୁ କୁଟୀର ତାଳେ ଶର ବୋଇବାକୁ,
 ତରୁଣାଣେ ବୁଲୁଛନ୍ତି ପାଳିତ ପଶୁଏ,
 ଦୁଇରୁ ମାଣ୍ଡିଅ କନା ଗାଣ୍ଡିଅ ଶେଷରୁ
 ଅଣ୍ଟୁଛି ସମୀର ବହୁ ପଦ୍ମ ଶ୍ୟାମୋଦ ।
 ବନୀ ଜାଣିବର ବେଶ, ପରପାଟୀଶୁନୀ
 ନୃତ୍ୟ ସେମାନେ ବେବେ ବନ୍ଧନବାରିତ୍ର,
 ଭିକ୍ଷା ପ୍ରାମାଣର ପ୍ରେୟ ଉପାସକ, ବନେ
 ଜଳ ତାଳ, ବନରାବେ ଗଠିତ ଶରୀର,
 ସଂପ୍ରଦନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ଶାନ୍ତି ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାର ।
 ବଥା ବାଣୀ ନାହିଁ ଭେଦ, ସବେ ନିତ୍ୟାବେଶୀ
 ନ ଚଳନ୍ତି ଧର୍ମେ ପଛେ, ମାତ୍ର ପ୍ରକାଶନ୍ତି
 ଶାସ୍ତ୍ର ଗୁଣା, ଗୁଣାକ୍ଷର ପ୍ରାୟ, ଅନ୍ତରାବ ।
 ଶୁଦ୍ଧପଣେ ଅନ୍ତରାଶୀ, ଏବେହା ତାଳ,
 ପାଇଲେ ଭଞ୍ଜିତ ବାଧା ମନୋରଥ ପଥେ,
 ମନ୍ଦବେଳେ ଗୁଳିବୀର୍ଯ୍ୟୀ ଭୂତଙ୍ଗମ ପ୍ରାୟ
 ଗର୍ଜନ୍ତି ଗମ୍ଭୀରେ, ସଦା ବୋମଳତାବଶ ।
 ପୁରୁଣ-ପୁରୁଷ, ପୁରୁଷ ରୁଦ୍ଧ ରେ ମହେନ୍ଦ୍ର,
 ଭୁବନର ଶିରପୋଷ୍ଠ ଧନୀ ତୋଳୁ ଯୋଗୁଁ ।
 ବଂଶେ କଣେ ଦେଖେ ଯୋଗୀ, ତାହାର ଯୋଗୀତା
 ସମସ୍ତ ବଂଶକୁ ବରେ ଶୀଘ୍ର ଶୁଭ ।
 ଦିବ୍ୟାକୁ ଅସ୍ଥା ଦାନ ବର ତୋ ପୁଷ୍ପମା
 ବରେ ବଦନ୍ତିତ, ତେଣୁ ନ ମେଣ୍ଟେ ଅଳେ ସେ,
 ନିଶ୍ଚୟ ତ ଦାବାନଳ ପଣ୍ଡିତ କଳରେ ।
 ହେ ମଞ୍ଜୁଷା-ମଞ୍ଜୁରୁଷା ମହେନ୍ଦ୍ର, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ
 ଶ୍ରୀ-ନିବାସ ଶ୍ରୀନିବାସ ଶୁଦ୍ଧମଣିବେଦ,

ଦେଖିବୁ ଏ ପୁଣ୍ୟାଦୀର୍ଥ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରସାଦେ,
 ତୁମ୍ଭର ପ୍ରସାଦେ ନୃପ, ବଳନାର ପୁଷ୍ପ
 ବାସ୍ତବରେ ପରିଣତ ହେବୁ ପିତା ଅଳ,
 ତରୁଣ ମୋ ଆଶା-ସ୍ଵର୍ଗ ସାଫଳୀ-ଦିବ୍ୟ ।
 ମନ୍ତ୍ରୀରେ କୁବେର ତୁମ୍ଭେ, ମହେନ୍ଦ୍ର, ତୁମ୍ଭର
 ଅକ୍ଷୟ ଅମର ମହାରତ୍ନର ରକ୍ଷାର ।
 ଗିରିଗୁଳ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରଜା-ଦୁର୍ବଳ ଉପମା,
 ସାଧୁ ମୋର ଉପକାର ଅପରିଶେଷତ,
 ବର ମୋତେ ବୃତ୍ତତା-ଅନ୍ତେତା-ବନ୍ଧନେ
 ଅବଳ ଅବଳ, ଧନୀ ସଦୃଶତା ବଦ ।
 ନୃଦେ ବାହୁଗତ ସୁଧ, ନୃପଶକୀବନ,
 ଜାତୀୟ ଜୀବନ ତାହା, ଜାଣିବ ସମ୍ଭବ,
 ବୃକ୍ଷାନ୍ତ ସେଥିର ନୃପ, ବଦ ସୁବରଣୀ ।
 ଦୀନ ଛାନ୍ଦବର ଛାମୁ ପରମ ଅଗ୍ରସ୍ତ,
 ବର ଛାନ୍ଦବର ଦାନ ସ୍ଵେପିଅନ୍ତ ସେହି ୪
 ବୀର୍ହି-ଶେଷାନ୍ତବା ତରୁ, ଏବେ ପୁଷ୍ପେତ ସେ,
 ବାହାର ସୁବାସ ସ୍ରୋତ, ନାୟାରସାୟନ,
 ଧାରନ୍ତି ପ୍ରବେଶ ରବି ସୁଦେଶର ସୀମା,
 ଧାର୍ଯ୍ୟ ଯଥା ତୁମ୍ଭ ବରୁ ସଂହିତ ଶାସ୍ତ୍ର
 ପାରମ୍ପ ସମସ୍ତେ ଶରେ, ଭେଦି ବନବେଶ ।
 ସଦାନୁରୁଦ୍ଧର ବଦ ଯୋଗୀ ପ୍ରବଚନ
 ନାହିଁ ଏ ଦୀନର, ଯଦି ଏ ଦୂରସ୍ତ ମୋର
 ହୋଇଥାନ୍ତା ବାସନ୍ତର ଅପବା ତରୁନ,
 ପୁରୁଷ ବହିରେ ନୃପ, ଛାମୁକ ପସ୍ତର,
 ଭିକ୍ଷୁ ନାହିଁ, 'ନାହିଁ' ଶବ୍ଦ ବେଦକ ସୁରର
 ଦରୁକୁ କୁଟୀରେ, ଦୀନ ମହାଧନୀ ବହି,
 ଶୁଦ୍ଧଯୋଗୀ ଉପାୟନ ନୃଦେ ଭକ୍ତି ତାହା,
 ଦୂରସ୍ତର ରକ୍ତି ନୃଦେ ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷ,
 ତାହା ଶାନ୍ତ ଅନୁଗତ ଶବ୍ଦର ସମ୍ଭାର,

୧—ପଥରମାଳ । ୨—ମନ୍ତ୍ରିବତୀ ନାମକ ଅଳଙ୍କାର । ୩—ଶାନ୍ତିପୁତ୍ର । ୪—ମଞ୍ଜୁଷାର ବର୍ଣ୍ଣମାଳ

ନରପତି ମହୋଦୟ ପ୍ରାବୁଦ୍ଧ ଭୁବନର ନାନାବର୍ଣ୍ଣୀୟ ଶୀତାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ବାସନ୍ତ ବାରହରାଜ ଟଙ୍କା ଦୁଇ
 ପ୍ରକାର ବରନ୍ତି ।

ନ ପାଇଣ ଚନ୍ଦ୍ର ଆନ ଅପିହି ନିଜକୁ,
 ସେନା ଦେଇ ମହାମନା, ଏକତ୍ର ମାୟାଣି ।
 କି ବଞ୍ଚିବ ଭାଗ୍ୟର, ପ୍ରସନ୍ନ ତୁମ୍ଭର,
 ତୋହୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱାଧୀନ-ଅନ୍ଧାରୀ,
 ଗୋଟି ଗୋଟି ଦର୍ମ ତବ ଗୋଟି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସୁତ ।
 ସ୍ୱରାଜ ନୃମଣି, ମନେ ସତେ ଏକତ୍ର—
 ସମ୍ବଳେ ମହେନ୍ଦ୍ର ଆଧିପତି ତୁମ୍ଭେ,
 ଯାହା ନାହିଁ ସ୍ୱର୍ଗେ, ତାହା ଆଜ୍ଞା ତବ ସୁତେ,
 ନିବସନ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗେ ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବକୁଳନାହା,
 ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭ ସୁତେ ସବା ନିବସେ ମହେନ୍ଦ୍ର,
 ବଳେ ନୃମଣ, ଏଥୁ ନିଜର ଗୌରବ,
 ମହେନ୍ଦ୍ର ମନେଶ୍ଚ ତୁମ୍ଭର ଏ ଗିରି,
 ତଣ୍ଡୁଳ ତୁମ୍ଭ ମୁରୀ ତୁମ୍ଭେ ତରଳେ ।

କି ଅସୁବ ଆଶୀର୍ବାଦା ମହେନ୍ଦ୍ର, ତୋହୁର,
 ତାହା ଦିନ ମଧ୍ୟେ ମୋତେ ଦେଖେନୁ ତୋର,
 କିନ୍ତୁ ଗିରି ଅଭାଗୀ ମୁଁ ନ ପାରିବି କି
 ତୋତେ ଯାହା ମୋର ମନେ ରହିଲା ଏ ଦୃଶ୍ୟ ।
 କି ବଞ୍ଚିବ, ଆଜୀବନ ପ୍ରାଣୀନ ମୁହିଁ,
 ତାହା ପର ଗୋଡ଼େ ବାଟି, ଦେଖେ ପର ଦେଖେ
 ଦୃଶ୍ୟ, ବଞ୍ଚେ ପର ତୁଣ୍ଡେ ବଥା, ଗାଣି ଗୀତ,
 ନିୟତ ଆକାର ବାସ ନର ପିନା ଭବେ,
 ପ୍ରତି ବାସୀ ପିନା ତାର ନିୟତ ଆକାର
 ରୂପବନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, କି ତାହା ତାହାର !
 ତୋହୁ ଦୟା, ତୋ ବାଣୀଶୀ, ପୁଣି ତୋ ସ୍ନେହର
 ସୁମଧୁର ଅଭାଗୀର, (ସାଧୁ ଶେଷେ ବୁଝି

ସନକୁ ରଗାଇ ଦେଇ ବୌଦ୍ଧେ ଅନ୍ତରେ)
 ସୁତ-ଶିଳା-ପତକରେ ରହିବ ଅବିତ,
 ଅବିତ ତୋ ବନ୍ଧେ ଯଥା ଧର୍ମାନ୍ତରାସନ ।
 ତୋ ଦୃଶ୍ୟପାସୋପଦେ ନିବସି ନୀରବେ
 ଦୃଶ୍ୟରାଗହୀନ ଦୃଢ଼ ବଞ୍ଚିଥାନ୍ତୁ ରବୁ,
 ଦାୟୁ, କି ଦୃଶ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ, ଅପ୍ରାପ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଶା,
 ଯୋଗୀ ପିନା ପିତା ରଖି ତୋ ଅବ-ବିଦ୍ୟାରେ,
 ବାହିଁ ସେ ସୁବୃତବନ୍ତ, ବାହିଁ ମୁହିଁ ପୁଣି,
 ପ୍ରସନ୍ନ କି ଶିମିତୀ ଫୁଲ ଦେବତା ପୁରୀରେ ।
 ସେନୁ ମହେନ୍ଦ୍ର, ଏବେ ବିଦାୟ ତୋ ପାଶୁ,
 ରଗାଇବୁ କି ମାୟା ତୁ, ବଳି ନାହିଁ ମନ
 ତେଜବାକୁ ଯଶେ ତୋର ପବନ ସଂସର୍ଗ,
 ମନ ମଧ୍ୟେ ଦେବ ମହି ପାରନ୍ତା ପ୍ରବେଶି,
 ବହୁତ ଶପଥ ଦେଇ ଛୁଇଁ ତୋ ଚରଣ,
 ନିଜ ଆସି ପାଦପଦ୍ମ ପୁଜନ୍ତୁ ତୋହୁର
 ସଂକଳ୍ପ ତୋ ଦେବ ମୁଖେ ଫୁଲ ଫଳ କଳ ।
 ଅଥବା ଅସନ୍ତା ଯଦି ଗୁଣି ମୋ କୁଟୀର
 ତୋହୁ ସନ୍ନିଧାନେ, ତେବେ ତୋହୁ ପାଦମୁଖେ
 ବସି ମୁଁ ନିୟତ, ସାନ ସିଂହସ୍ୱର ପ୍ରାୟ ।
 ପିଅନ୍ତୁ ତୋ ଶୋଭା-ସୁଧା, ସୁସ୍ୱର ଭବର,
 ଦାୟୁ ଏ ବଳନା ପିନା ଦୃଶ୍ୟର ସ୍ୱପ୍ନ !
 ସେନ ଅର୍ଚ୍ଚା ଗିରିବର, ଦୃଢ଼ସ୍ୱର ବୀଥା,
 ଅସମ୍ଭବ ଆକାରର ଅସମ୍ଭବ ଅଶ୍ରୁ,
 ଅବର ସେନ ରେ ଗିରି ଶେଷ ଭଗବାନ,
 ନୀରସ ଦୃଶ୍ୟ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ତୀର୍ଥ ତୀବନର
 ମର୍ମଦାହୀ ଦାହାଧୁନି, ବିଷାକ ନିଶ୍ଚାସ,
 ସେନ ଏହି ନେତ୍ର-ନୀର-ଭସିତ-ସନ୍ନିବା ।

୧—ମହେନ୍ଦ୍ରର ପଣ୍ଡିତ ପାଶୁରେ ମହେନ୍ଦ୍ରର ପାଦଦେଶରେ ସାନ ସିଂହସ୍ୱର ପବନ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା
 ଶବ୍ଦର ଏତେବିଧି ମାହାତ୍ମ୍ୟର ଅନୁବାଦ ।

ଭୂମିକା

ସିଂହସ୍ୱର ପଟ୍ଟ ଗଞ୍ଜାମଜଗନ୍ନାଥ ସାମନ୍ତେଶ୍ୱରୀର ଦୂର୍ଗମ ମାଳ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ଗଞ୍ଜାମର ସବୋତ ପଟ୍ଟ । ଏହାର ଉଚ୍ଚତା ୪୯୭୭ ଫୁଟ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୋପୀନାଥ ରାଜଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ପଟ୍ଟତନ୍ତ୍ର କଳାପଦ୍ଧତି ଲେଖନୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ଏବଂ “ତପ୍ତପାଣି” ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଶୁଣି ମୋର ସିଂହସ୍ୱର ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେବଣୀ ହେଲା । ସୁରଙ୍ଗୀର ରାଜବଂଶ ମହୋଦୟ ଗତି-ବିଧିର ସୁବିଧା କରିଦେଲେ । ଗତ ବସନ୍ତକାଳରେ ମୁଁ ସିଂହସ୍ୱର ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥରେ ଯାତ୍ରା କରି । ଅଗ୍ରଜଗନ୍ନାଥ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ବିହାରୀଙ୍କୁ ମହୋଦୟ ମୋ ପ୍ରତି ସ୍ୱାଗତକ ସ୍ୱେଦ ପର-ଚାଳନ ହୋଇ ମୋର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସୁବିଧାର ଅନୁରୋଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ସବାଣ ମୋର ସହଯୋଗୀ ହୋଇଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ମୁଁ ଅନେକ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଅଛି । ସୁତରାଂ ମୁଁ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଚିରକୃତଜ୍ଞ ।

ସାମନ୍ତେଶ୍ୱରୀ ନିବାସୀ ଶ୍ରୀସୁକ୍ତ ଗୋପୀନାଥ ରାଜଗୁରୁ, ଶ୍ରୀସୁକ୍ତ ବନମାଳୀ ପାଠୀ, ଶ୍ରୀସୁକ୍ତ ଚୈତନ୍ୟ ଦାସ ବାବାଜୀ, ସ୍ଥାନୀୟ ସ୍ୱବିକାଶମିତର ସଭାବୃନ୍ଦ ଏବଂ କେତେକ ଜଣ ସୁରକ୍ଷାକ ମୋହୋ ସହକରେ ଶିଶୁ ଆଶ୍ୱେଦୁଷ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟୀ ଲଭି-କରି ନ ଥିଲେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବର୍ତ୍ତନ କରିବା ପଥରେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତକୁ ଗୁରୁକାନ୍ତ ସିଂହସ୍ୱର ଆଶ୍ୱେଦୁଷ ମୋ ପରି ଦୃଢ଼ ପକ୍ଷରେ କେବଳ ଆଶାର ଅସାର ସ୍ୱପ୍ନରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହୋଇଥାନ୍ତା । ସେମାନଙ୍କର ସମ୍ମାନ ଏବଂ ଶିଳ୍ପାଚାରରେ ମୁଁ ଅତୀବନ ଉଣୀ ।

ଗୁରୁବାର

ଭକ୍ତୁପଦ୍ମାବଳୀ

ଭକ୍ତ ନାଟକାଦୀ ଚରମପ୍ରାଣ,
 ଭକ୍ତ-ଭବସିଧା ଚକ୍ର ସମସ୍ୟର,
 ବାହ୍ୟା ପରହାସନ- ପ୍ରକାଶ-ବାପସ,
 ମାହେନ୍ଦ୍ର ମୁକୁର୍ତ୍ତେ ତୁମ୍ଭେ ଚଳି ସୁଧୀବର
 ବରପଦ୍ମ ଭକ୍ତର ଅବ ବନସ୍ତନ,
 ବର ଶୁଭକ୍ଷଣେ ପୁଣି ଭେଦନୀ ଧାରଣ
 ପୁରୁଷର ବାଚନସୀ- ବାରଣୀ ପସ୍ତର
 ଅବାଧ୍ୟା ବାଚନେ, ଅହୋ, ବଠୋର ସାଧନେ
 ପୁରୁଷରେ ଅପାର୍ଥକ ଯେ ଯଶଃ-ମନ୍ଦିର
 ଗୋପର ଅଭୁଜନୀୟ, ହୋଇ ସେ ଅମର
 ରଖିବ ଅମର ବର ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯାବତ,
 ସୁଦେଶ ସୁଦାତ ହିତ ସଦା ଲକ୍ଷ୍ୟ ବର ।
 ନାଟକାଦ-ସୁଯାଚିତ ଚକ୍ର ସାହଚାରପ୍ର,
 ଭକ୍ତେ ତୁମ୍ଭେ ନୀରବ ସଂସ୍ମରଣ ଏକା;
 ସାଧୁର ପ୍ରଜ୍ଞାରେ ତବ ସୁନାଟକାବଳୀ
 ବହୁକ୍ଷେପ୍ତ ସମାଚର, ପ୍ରଜ୍ଞାରେ ଯଥା

ସୁଗୀତେନ୍ଦ୍ର ମହୋଦୟ, ଧନୀ ତୁମ୍ଭେ ଦୃଢ଼
 ଚକ୍ର ଭକ୍ତ-ଦେବଧାମ- ନବ-ଅନ୍ତରାଳି,
 ପ୍ରଦାତ୍ର ବିଶବ ବ୍ୟାଘ୍ର ଦୃଢ଼େୟ ନିଗୁଡ଼
 ଦେବ ଭବନସବର, ଦେବ ପ୍ରବର୍ଣ୍ଣର
 ଧର୍ମର ସରବ ପଥ, ବ୍ୟଥ ଯାନ୍ତିବେ ।
 ଦେବେ ବ୍ୟାପିତ ଅଭ ବର ବର୍ମଗାଥା,
 ନାନାଭାବେ ଏ ଭକ୍ତ ରଣୀ ତୁମ୍ଭଠାରେ ।
 ନାହିଁ ମୋର ତବ ସଦ ସମ୍ପଦ ବିଶୁଦ୍ଧ
 ବ୍ୟାଧିରତ, ତଥାତ ଚକ୍ର ପ୍ରାଚୟେ ରଣୀୟ
 ଦେବୀଶି ବାହୁକ ଧାଏଁ ଭକ୍ତି ତବ ଅହେ,
 ଦେ ବହୁକ ବିଶା ଧାଏଁ ସିନ୍ଧୁଦିଗେ ଝର ।
 ସେହି ଭକ୍ତି ସ୍ରୋତେ ରାସି ଏହି ସିନ୍ଧୁସୁତ
 ସରପଦ୍ମ ଯାଇ ବାଣୀ- ବାଣୀ-ହୋଇବ
 ପବନ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ତବ,- ପୁଣ୍ୟାବୀର୍ଯ୍ୟ ସମ;
 ଅନୁଭବ ବୃଷ୍ଟିପାତେ ଏହାକ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ
 ଯଦ୍ବଳେ ମୁଁ ବୃଦ୍ଧତା ମଣିବ ନିଜକୁ ।

ସିଂହବାଜ

(ନଟକାଣ୍ଡ)

ଚନ୍ଦ୍ର ବଡ଼ ଅଳ୍ପ ଦେଇ ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳ,
 ଦେଇ ସିଂହବାଜ ତାରୁ ସାବନା ।
 ଗଞ୍ଜାମେ ଏ ଗିରି ତୁଙ୍ଗ ଅବଶୟ,
 ଉପବନ୍ଧୀ କନ୍ୟା ବାଳ ହିମାଳୟ ।
 ଧର ଉଦା ଗୁଡ଼- ମୁକୁଟ ଅବତ,
 ବିଶାଳତା ବଳେ ଦୂରନିଏ ଧୂତ ।
 ସ୍ଫୁର ଦେହ ମହା- ନବତ ନୀଳମା,
 ଅନ୍ତାବିଶ ଦୂର ଦୂରତା ନୀଳା,
 ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ ନୀଳମାରେ ମିଶି,
 ବାରି ଦେଇ ନାହିଁ ଏବାବାର ବିଶି ।
 ନିରୋପିତା କ୍ଷଣି ଗିରି ମହାଦଳା,
 ଠେଲିଦିଏ ବୁଝି- ରେଖାକୁ ସବିଆ ।
 ଅନାୟୁରେ ଅସେ ନୟନ ନିର୍ମାଳ,
 ପଦାଦି ଉପୟ ବୁଝିପାଟି କିଛି ।
 ପଦପ୍ରସାରେ ଦୋଇ ଉପସ୍ଥିତ,
 ଅସୁରୁକନା ମୁଁ ବର ତା ସହିତ ।
 ତୁଟିଗଲ ଖରେ ଭ୍ରାନ୍ତର ହେଟିବା,
 ମଣିର ସେ ଗତ, ମୁହଁ ପିପାରିବା ।
 ଶୁକ୍ର ମୁହଁ, ଶୁକ୍ର ମୋର କାନସୀନା,
 ବଳବ ବା ବହୁ ମହତ ମହମା ।
 ସେ ମହମା ମହା- ସାଗର ସବାଗ,
 ନର ମମତାର ବିଏ ବର୍ଣ୍ଣ ସାୟ ।
 ଉଦ୍ଧାତ ଚରଣ- ତାଣ୍ଡବ ନର୍ତ୍ତନ,
 ସହବାକୁ ତାର ଉଦେ ବେ ଉଦତ ?
 ତୁମ୍ଭ ବୁଝିବେଦ ସେପରି ଶିଖଣ୍ଡ,
 ବୁଝିବେଦେ ସେ ସୁଦା ସେହୁପରି ।

କୌଟିକୀ କିନ୍ତୁ ସମ୍ପାଦନେ କୃତା- କୌଟିକୀ ତଳକୁ ଶତାବ୍ଦିରେ କ୍ଷଣେ ତଳୁ ଦେଇ ଶେଷେ ଅଧିକେଇ ସେହୁ ଅବେଦିର ଗିରି ବସିବୁ ପଦେ ସମ୍ପାଦ ଦେଇ ସେ ବୁଝିବେଦ ହମେ ସାଗର ବହୁ ସାଗର ବୁଝି ସା ଉଦ୍ଧାତ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସିଂହବାଜ ବହୁ ଉଦ୍ଧାତ ଗଞ୍ଜାମ ସିଂହବାଜ ପୂର୍ଣ୍ଣ- ମଞ୍ଜୁତା ଗଞ୍ଜାମ ସିଂହବାଜ ତାର ଉଦ୍ଧାତ ଗଞ୍ଜାମ ଏ ଶିଖଣ୍ଡ ବହୁ ଶାଶୁ-ସନ୍ତେ ଗିରି ଶାଶୁତ ବସନ୍ତ- ଭାବୁତ-ବରନା- ସୁନ୍ଦରପଣେ ସେ ବୁଝିବ ସାଗର ତଳିତା ବହୁ	ଗିରି ଅବେଦିରେ, ଭାବ ମୋର ମନେ । କିନ୍ତୁ ଉପରେ, ଭାଷଣ ବଳରେ । କିନ୍ତୁର ବହୁ, ସାବୁସ ଅବସ୍ତ । ବେଳ ଅବେଦିତା, ଶୋଭା-ମହାମେଳା । ବେଦିତାତ ଶକ୍ତି, ଗମନାଦୁରନ୍ତ । ପଥବେଶ ବୁଝି, ଉଦ୍ଧାବିବସ । ସାର ଏ ଗଞ୍ଜାମ, ଶୋଭା-ଶାନ୍ତମ । ଶୋଭିତାସୀ ତହ, ତୁଷାର-ଦୀପ୍ତ । ଶୋଭା-ସୁରାସସର, ସୁନ୍ଦର ବବସ । ମିଶ୍ରତା ପ୍ରଭୁର, ପାରିତାତ ଫୁଲ । ସୁବୋଧନୀ ଶୀତା, ବିହାର-ବାଟିବା । ବମଳ-ରାସୁର, ତାକୁ ପଟାନ୍ତର । ସାୟ ଶିଖର, ନୀଳ-ଶିଖର ।
---	--

ମାଧୁରୀ ଦେଖାଇ ଦୃଷ୍ଟି ଶୁଧା,
 ବୋଲିବି ଏ ନେତ୍ରେ ଅନୁରାଗ-ସୁଧା ।
 ପ୍ରବନ୍ଧ-ସୁନ୍ଦରୀ ରତ୍ନ-ଗନ୍ତାବର,
 ବେଦେ ବାନ୍ଧେ ଆସୁ-ବିସ୍ମୟ ମନ୍ତ୍ରର ।
 ନର-ନେତ୍ରାବୀର ଲବଣୀ ତା ଆଙ୍ଗେ,
 ବିବିଧ ରଙ୍ଗୀରେ ନାଟେ ନାନାରଙ୍ଗେ ।
 ତର ଅନାବୃତ ସେ ଅମୃତ ଦୁଃଖୀ,
 ବିସ୍ମୟ ଶକ୍ତିରେ ଅତେବୁ ଅଧୁଷୀ ।
 ଧରେ ଶିଖ ବଦ ମୂର୍ତ୍ତି-ଚନ୍ଦ୍ରାଗ୍ରୀବା,
 ରଞ୍ଜେ ରଞ୍ଜେ ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଦର୍ଶନ ।
 ବନବଦ-ପକ୍ଷୀ ଗାବନ୍ତି ସଙ୍ଗୀତ,
 ଗାଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟୀ ହୋଇ ପୁଲକିତ ।
 ମହାଭାବମୟ ନୀରବ ଶ୍ଳୋକର,
 ଅବୁଦ୍ଧିରେ ନିବେଦିତ ଧର ଧରୁଧର ।
 ବେଦେ ଅରୁଣିତ ଚିତ୍ତପଥ ଧରେ,
 ଭାସେ ତ ବହୁମ-ବ୍ରତୀ ସାଗରେ ।
 ଅବା ନଗ-ଯୋଗୀ ଭାରେ ବିଶୋଭିତା,
 ରକ୍ତଚନ୍ଦନର ଭବ୍ବୁ ପୁଣ୍ଡ, ତିତା ।
 ପଥ ଦେଖି ପାନ୍ତେ ଲଗ୍ନବ ଛାନିଆ,
 ଯଥା ଭଞ୍ଜିଆ ତଥା ଗଢ଼ାଣିଆ ।
 ଅବଲୋକ ମୋତେ ନବଅଭ୍ୟାସତ,
 ରବନ୍ତେ ଶଗେ ପୁଣ୍ଡରେ ସ୍ଥାପିତ ।
 କିଛି ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ସମ୍ପାଦନ ହେଲେ,
 ଦୃଷ୍ଟିନେତ୍ରେ ଗର୍ମ-ବାସ୍ତବ ଚରୁତେ ।
 ଯୋଗାଉଛି ବେଦ ସୁଧା-ସ୍ବାଦ-ଫଳ,
 ନିଷ୍ଠେ ସେ ଅଦର୍ଶ ଅତପ୍ତବସ୍ତୁ ।
 ସ୍ଥିର ଧୃଷ୍ଟ ଗନ୍ଧ ବର ବିଚରଣ,
 ଶ୍ରାନ୍ତି ସଦୃଶ ବସ୍ତୁ ବେଦ ଦୃଷ୍ଟ ।
 ସୁଦେବ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଥ ବେଦନପାଶେ,
 ଶୁଦ୍ଧବିଶାସନ ସୁଦେ ସ୍ବପ୍ନାସେ ।

ଅଚଳ-ବିଗ୍ରହ-ପ୍ରବାହିତ ପ୍ରାୟ
 ଅବା ବ୍ୟାଗୀ ଦୃଢ଼ ତମ୍ବା ଭକ୍ତନେତ୍ର
 ଶକ୍ତିପ୍ରାପ୍ତେ ସ୍ବପ୍ନାତ ସୁଦୃଢ଼ ବାହି
 ଧାତବାରେ ବାହି ନିମ୍ନ ଯୋଗନ
 ଦେବେଦେ ଶିଖରୀ ମାତ୍ର ତା ଅନ୍ତର
 ବିଚରନ୍ତି ଯାର ଜୀବନ ଦାନ୍ତେ ସେ
 ପଥ ବେଦି ଦିଗେ ଥାର ଅନ ଭେଦି
 ଭୀଷଣ ସେ, ମାତ୍ର ଭୀଷଣତା ସିନା
 ନୋହିଥିଲେ ବହୁ ବିଶନ୍ତା ତ ବେଦେ
 ବାଳ-ଭୁବନେ ନ ଦିଶେ ତ ମଣି-
 ଅଗ୍ନିଚରୁ ବେଦ ଦୀର୍ଘବସ୍ତୁ
 ପ୍ରଣମେ ବାହାକୁ ବେଦ ଅବା ରତ
 ପ୍ରବୀଣ ଏମାନେ ଦେଖୁ ପୁରପ୍ରମେ
 ଅପାର୍ଥକ ପ୍ରମେ-ବରବାକୁ ଏବା
 ପ୍ରମେରୁ ମୂର୍ତ୍ତି ବୁଦ୍ଧି ଏମାନେ
 ଗଣ୍ଡ ମଦଧାର, ଦିଶେ ସେ ଭଦ୍ରା ।
 ଶାନ୍ତି ପ୍ରୀତି ସ୍ବରେ, ପ୍ରମୋଦ ପ୍ରସରେ ।
 ହୋଇ ପ୍ରତିହତ, ପ୍ରପାତ ଭୁବନ ।
 ନିମ୍ନ ବରେ ଗତ, କୁସ୍ଥିର ମତ ।
 ବାହାରେ ବର୍ଣ୍ଣ, ସୁଭାବ ସରସ ।
 ବନ୍ୟାଏ ତୀବର, ଦେବ ତ ଦୁଃଖ ?
 ନିଗୁଡ଼ ଅଟକି, ନ ପାରିବ ପବ ।
 ସୁଷମା ନିଧାନ, ଶୋଭା ଉପାଦାନ ।
 ବ୍ରାହ୍ମୀ ସବୁର, ଏ ରୂପେ ଚିତ୍ତ ।
 ଫଣା ରମ୍ୟବର, ପ୍ରଭାରେ ସୁନ୍ଦର ?
 ହୋଇଛନ୍ତି ଠିଆ, ବେଦ ବା ରୁଦ୍ଧିଆ ।
 ବେଦ ଶୋଭା ଲମ୍ବେ, ପ୍ରମେସରରମ୍ବେ ।
 ପ୍ରମେ-ସୁଗନ୍ଧରେ, ମତ୍ତ ନିରନ୍ତରେ ।
 ରସ ଅସ୍ବାଦନ, ଏମାନେ ଭାବନ ।
 ପ୍ରମେର ମଦୁର, ପ୍ରମେ ସୁଖୀ ତତ୍ତ୍ୱ ।

ସେ ପ୍ରେମ ସନ୍ତପ୍ତ ନାଗରୀର ପ୍ରେମ,
 ଭାଷିତ ଯଥା ଭୌତ ସବୁ ହେମ ।
 ପ୍ରେମ ନୁହେଁ ତାହା କ୍ଷେ ପ୍ରେମ ଭଙ୍ଗୁର,
 ଅମର ସଙ୍ଗେ ତି ତୁଳନ ଅସୁର ?
 ଆଶା-କୁସୁମ କ୍ଷେ ନ ପାରେ ଫଟାଇ,
 ପ୍ରେମ ନାମେ ତାର ଅସୁରୀର କାହିଁ ?
 ନର ପ୍ରାଣେ କ୍ଷେତ୍ର ଆଶେ ଅମରତା,
 ପ୍ରେମ ନାମ ତାର ସାର୍ବତ୍ର ସଦା ।
 କେହି କରୁ ଥିଲା କେହି ବା ଖଜଡ଼ା,
 କେହି ଲଗାଇଲେ କେହି ଅବା ଛଡ଼ା ।
 ସୁରାପାତେ ଶିଖା ଗର୍ଜନ ସରାଏ,
 ଭାଷାସିନ୍ଧୁଲେ ସୁରୁ ଶୋଭାପାଏ ।
 ହୋଇଗଲା କାର ଅନ୍ତସ୍ତବ ହେବୁ,
 ତୁଷ୍ଟାନନ୍ଦ ଯଥା ବିଷୟୀ ହୁଏ ।
 କାହିଁ କାହିଁ କଣିଆ ହେଉଁ କୁସୁମିତ,
 ଭାସୁଣୀ ଭାସୁର ମୁକୁଟ ମଣ୍ଡିତ ।
 ହେଉଥାଏ ତାର ସୁସ୍ଥ ଅବାହର,
 ତ କରନ୍ତି କେହି ସୁରୁ ସେବନ ।
 ଅସ୍ଥାବୁର ବାଣୀ ମଧ୍ୟରେ ସଦା,
 ସୁରୁତ୍ର ପ୍ରଭା ଅନାଦୃତା ଯଥା ।
 କୁହେ ସିନା ସୁଷ ସୁଷ ସ୍ଥାବୁର,
 ଅନ ପକ୍ଷେ ତାହା ତୁଳନ ନିରର୍ଥକ ।
 ଶୋଭା ବାଣୀ-ବାଣୀ ବିଷୟ ଦୁର୍ବଳୀ
 ବସିଛନ୍ତି ଟେକି ଶୋଭା-ପାଟିକ ।
 ଧରେ କେହି ବସୁ କାଷ୍ଠ-ସମ୍ପ୍ରଦ,
 ପ୍ରଭେ କୁଏ କେହି ପ୍ରବାଳ-ନିର୍ମିତ ।
 ପିନ୍ଧାଇଛନ୍ତି କେହି ପାଦପେ ନଟକ,
 ମଣିବତ ୧ କଣି କିଶୋର କବଚକ ।
 ବୋଟି ବୋଟି ଫରେ ବହୁତ କେ ଲଟା,
 ତାସ-କୁଚିତନୀ ହିଁ ଯାମର ଛଟା ।

ଟାଣିଛୁ ଖୋରଣା କେହି ପଥୋପର,
 କାହାର ଆକୃଷ୍ଟ ଦେବାକଣ୍ଠ ସର ।
 ପଥେ ରମ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ପ୍ରଭେ ପ୍ରଭେ,
 ଭାଷିତ ଦେଇ ପ୍ରଥମ ଶିଖରେ ।
 ଶିରୁ ଭାଷଣେ ପ୍ରାୟ କହୁଁ ହେବୁ,
 ହେବୁ ନିନାଦେ ହେବୁ ନିରନ୍ତର ।
 ପକ୍ଷୀ ବୋଲାଇଲେ କହୁଁ ତାହା ଦିଏ,
 ପୃଥିବୀ କରନ୍ତି ଦେନିକ ଦେନିଏ ।
 ସଂସାର ଅବୁରେ ସ୍ଥିତ ଏହି ପାଦ,
 ଛାଡ଼ି ନାହିଁ କେଣୁ ସାଂସାରର ଭାବ ।
 ନ ହେଉ ପକ୍ଷେ ସେ ହିଁକିର ତୁଳନା,
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ଦର୍ଭେ ମାନ ନୁହେଁ ଭଣା ।
 ସେ ଶୋଭା ସନ୍ତପ୍ତ ଯୋଗୀ ଭାଷିତ,
 ହେବାକୁ ଭାଷଣ—କୁଳ ପ୍ରଶାସିତ ।
 ନାହିଁ ପ୍ରାୟଦତ୍ତ—ଅସ୍ଥାସ୍ଥୀ ହୁଅର,
 କେଣୁ ସେ ପବନ ସୁରାବ ସୁନ୍ଦର ।
 ପ୍ରଭାତରୁଁ ହେବ ଶୋଭା ନିରବଧ,
 ବହୁଥାଏ କହି ଶୋଭା-ସୁଷ୍ଟନତୀ ।
 ସେ ନଦୀରେ ଥରେ ମାତ ଅବତାର,
 ତୁମ୍ଭ ହେବ କେଉଁ ଶୋଭା-ସୁଧାପାୟୀ ?
 ହେବ ଏ ମାଧୁରୀ ଭାରତ ଭାଷିନେ,
 ତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଭାଷି ମନକୁ ସ୍ଥାପିନେ ।
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୁରାବ—ଅପାଦାୟୀ ପର, ୨
 ମନୋନେତ୍ର-ଗରେ କୁହେ ନିଏ ଧର ।
 ଭାଷଣେ ସେହି ସୁଖ-ବାସ୍ତବର,
 ତୁମ୍ଭେ ଯେସନ ଲଜ୍ଜାଭାସିକାର ।
 ଭେଦ ସଙ୍ଗେ ବହୁ ବିଭାବୀ ସଖୀ,
 ବସିଛୁ ଶିଖରେ ରମ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟକୀ ।
 ପଣ୍ଡିତ ଭାଷିନୀ ପ୍ରାୟ ତାର ଫଳ,
 ଆଦ୍ୟ ବଣା, ଶେଷେ ସାଧାର ମଙ୍ଗଳ ।

ସୁନ୍ଦରୀ ୧ ପରିଧି
 ଭାବି ବାହିଁ ଅବା
 ପରସ୍ପରେ ପୁଣି
 ବରଦୟୁ ପୁଣି
 ଦେମପଲେ ଧାନ୍ତି
 ଦେବୀଦର୍ମସ୍ତ ମଥା
 ଶାଶେ ବସି ଦେବୀ
 ଲକ୍ଷ୍ମୀଧନୁ ଲୀଳା
 ବାସେ ଲବପ୍ରତାପ
 ତଥାପି ବହାଏ
 ସୁଭାବ ସୁନ୍ଦର
 ସେ ଭାବରେ ପୁଣି
 ବାହିଁ ବା ବର୍ତ୍ତୁ ୪
 ବାଶେ ଅବାତରେ
 କିଶର ବୋତଳା
 ମାନ ଅନ୍ତର୍ଗତେ
 ଭୁଲନା ବାହାର
 ପ୍ରଶଂସା ନୁହେଁ ସେ
 ସୁଭାବେ ସେ ଶିର
 ବୁଝେ କିଲେ କହିଁ
 ସୁଖମା ଉପରେ
 ଏ ଉଦ୍ଧାରୁ ତାକୁ
 ଦେବ ସେ ଅସୁର
 ସରଳତା ଦେବେ
 ଭାବୁହାନ୍ତି ଦୋଳ
 ବସନ୍ତ ଚରଣେ
 ପ୍ରବୃତ୍ତ ଦେବୀବ
 ଧର ବର୍ଣ୍ଣିତାର
 ସୁନ୍ଦରୀ ଧାବକୀ
 ଅବରୁଦ୍ଧ ଅଙ୍ଗେ

ବନ୍ଦ୍ୟା ରୂପ ଧର,
 ଶୋଭାଙ୍ଗୀ ସୁନ୍ଦରୀ । ୨
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚମାଳ, ୩
 କି ସେ ଗଣି ଅଳ ?
 କିଶେ ଦେବୀଦର୍ମସ୍ତ,
 ସାଧୁ କ ଦୁଃସ୍ତ ।
 ବହି ଶୋଭା-ଭୂତ,
 କରେ ଅନୁବ୍ରତ ।
 ହୁଏ ବିନୟୁକ୍ତ,
 ସୁଖମାର ଉତ୍ସ ।
 ପଦାର୍ଥନିବର,
 ସେ ଭାବେ ସୁନ୍ଦର ।
 ଦାନରେ ବିଭୋର,
 ଫଳ ସୁଭାବେ ୫ ।
 ବାହାରେ ସୁନ୍ଦର
 ଭକ୍ତ ଭକ୍ତବର ।
 ପ୍ରାବକ ପ୍ରଶଂସା,
 ବହୁ ସେବଦୟା ।
 ବସନ୍ତ-ନିଳୟ,
 ବସନ୍ତ ସମୟ ।
 ବର୍ଣ୍ଣିତ ସୁଖମା,
 ଅନ୍ତ କି ଉପମା ।
 ତାରୁ ନବପାଣି,
 ସୁସ୍ଥ ଶୋଭାସୁଖୀ ।
 ଭୂଷଣେ ଶାଳଗ୍ରାମୀ,
 ଅପେକ୍ଷାପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ।
 ସୃଷ୍ଟିକଟକୋଳ ୬
 ଗୁମାରେ ବିଭୋଳ ।
 ବର ପରାଗୀ,
 ରଙ୍ଗ ପାଟଶାଠୀ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀନୀଳ ସଦୃଶ
 ପିନ୍ଧିବୁ ଉମିର
 ବହିରବସନା
 ଭାବି ରୂପ ସଙ୍ଗେ
 ବରଦାଳ କରେ
 ବାହା ସଦୃଶ
 ବହେ ବହୁ ଦୟା-
 ବେଦି ସୁବିଶାଳ
 ଅନ୍ତବାରେ ବେଦି
 ଯଥା ଅମାଳଗି
 ଅକ୍ଷରେ ଅବା
 ବରଦିନି ଯମ-
 ବେଦି ନିବାସନ
 ବେଦି ବା ଶ୍ରାବଣ-
 ଅବର୍ତ୍ତରେ ବହିଁ
 ଛାଡ଼ିଯାଏ ଧୈର୍ଯ୍ୟ
 ଶିଳା ଗାଦପାଦି
 ଲୀଳା ଉପାଦାନେ
 ମାନ ଦେବ ପରେ
 ଚରଦାହିଁ କ ସେ
 ଅବର ଭାବୁକ
 କାଳେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣେ
 ସେ ରୁଦ୍ଧ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
 ମଣନ୍ତି ସେ ପ୍ରାଣେ
 ପ୍ରବୃତ୍ତର ସେବୁ
 ନ ଚିନ୍ତି ବେବେ
 ପ୍ରବୃତ୍ତ ପାଶରୁ
 ପବନ୍ତି ପ୍ରବୃତ୍ତ
 ଶେଳନ୍ତି ନିତ ସେ
 ପ୍ରବୃତ୍ତ ସେବାରେ

ଶୁଦ୍ଧି ପଦ୍ମସର,
 ବହି ଅନୁସର ।
 ଧବଳ ବନ୍ତାସ,
 ସୁଦାସୀ ବସ୍ତ୍ରାସ ।
 ଠିଆ ଫଣଫଣା,
 ଲକ୍ଷେ ତାକୁ କଣା ।
 ଗଣେ ଧୟଧର,
 ବେଦି ଶୁଭବର ।
 ଅଶେ ମନେ ନାସ,
 ସୁଦାସୀ ନିବାସ ।
 ତାହାକୁ ସବର
 ପୁରେ ପରଶର ।
 ମହାଶୂନ୍ୟମୟ,
 ସୁଖ-ନିର୍ଭାଳୟ ।
 ପଶିଲେ ସଦୃଶା,
 ଭକ୍ତଯାଏ ଦୂରା ।
 ଯାହା କହିଁ ସ୍ଥିର,
 ସବଳେ ଭକ୍ତ ।
 ଅନେ ଉପକର,
 ଯୋଗିରଶିବର ।
 ଦର୍ଶକର ପ୍ରିୟ,
 ଶୀତଳ ଅମିୟ ।
 ସୃଷ୍ଟିକଟା ବର,
 ଅବିଚିତ ଅର ।
 ଚର ପରଶର,
 ଅନେ ତା ବୀରୀ ।
 ସେନ ନିତୀ ସନ୍ତ,
 ସୁବିଶାଳ ପ୍ରତି ।
 ପ୍ରବୃତ୍ତର ସଦୃଶ,
 ରବ ଅଦୃଶ ।

୧-ସୁନ୍ଦରଭୃତ୍ତ ସର । ୨-ସୁନ୍ଦରାସିକ ଦୃଶ । ୩-ଭାବଦେଶ । ୪-ବରଦୋଳ ।

୫-ସର । ୬-ପିବକାଳୀ ।

ଭୁବନି ପ୍ରବୃତ୍ତ ପ୍ରତି ସଦା ଗାୟ,
 ସଂସାରେ ଚିତ୍ତି ଯେ ବିଅନ୍ତ ଚିନ୍ତାୟ ।
 ପ୍ରବୃତ୍ତର ସେହି ପଟ୍ଟଶିଖାମାନେ,
 ଚେତନେ ସଂସାର ନରେଶି ଏ ସ୍ଥାନେ ।
 ହୋଇ ଏହି ବସ୍ତ୍ର ଓଁ କାର ଅବୃତ୍ତ,
 ଥିଲା କିନ୍ତେ ତପୀ ସଦୃଶାସେ ପୁତ ।
 ଭୃଂସୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ କୋମଳ ଓଁ କାର,
 ଭୃଂସୁ ଏବେ ବଚେ ହୁଏତ ।
 ହୋମଧ୍ୟମେ ଯେହି ଥିଲା ସୁବାସିତ,
 ଏ କାଳେ ସେ ପଶୁ— ମଳେ ବହୁଷିତ ।
 ଧୃବ ହୃଦକାଳ— କୁଟିଳ ବଧାନ,
 କାହା ଭାଗୀ କରେ କାହାକୁ ପ୍ରଦାନ ।
 କଳ ବଳୀୟାର କାଳର ଏ ଧାର,
 ଲବ୍ଧ ବ କାହାର ଅନ୍ତ ଏଡେ ତାର ।
 ଅନାୟାସେ ସେହି ବରପାରର ତ,
 ମହତେ ଲବର ସୁନ୍ଦରେ କୁସୁମ ।
 ରଖିଛୁ ସେ ସଦା ସମତନେ ସଞ୍ଜି,
 ଅଶିଳ ଅନନ୍ତ— ଭବ-ଭାଗୀ-କଞ୍ଜି ।
 କାଳ ଏକା ବିଶ୍ୱେ ମହାଶକ୍ତିବନ୍ତ,
 ଭୃଂସାଦିପାରେ ସେ ଶେଷ-ବିଷଦନ୍ତ ।
 କରପାରେ କାଳ ସିଂହକୁ ଶୁଗାଳ,
 ଅସାଧୁ କୁ ସାଧୁ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ତଣ୍ଡାଳ ।
 ପ୍ରକାଶ ସେତେ ଯେ ସମତା ବଦାୟ,
 ବେଦ ସବୁ କାଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଛିଡ଼ାୟ ।
 କାଳ ସୁଖା ପାତା କାଳକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରୀ,
 ଆୟୁ-ମୂର୍ତ୍ତିକର କାଳ ମହାୟନ୍ତ୍ରୀ ।

କାଳ ଚରଣର କଣ୍ଠ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣୀ,
 ଭବସଂହାର ଅଟଇ ନିୟନ୍ତ୍ରୀ ।
 ବହୁରୁଚ ଗିରି ପୃଥକ ଭୃଂଶୁଙ୍ଗ,
 ଧରଣକୁ ଗୋଳ ଶୁଙ୍ଗ ପରେ ଶୁଙ୍ଗ ।
 ଲଂସଳ ଶାସନ ପ୍ରଭାତକାଳରେ,
 ଲଭିଥିଲା ଶୀତ ଦୁର୍ଗମ ମାଳରେ ।
 ବୃଷିଶ-ଭାସୁର ଭବସୁ ସହିତ,
 ହେଉ ତା ସୌଭାଗୀ ରବି ସମ୍ପଦିତ ।
 ସମୁଦ୍ର ଦୋଳରେ ସେ କାଳେ ଶିଖରୀ,
 ଶତପଥ ସୁଦେ ଦୀ-ସୁମ ପରି ।
 ଗଞ୍ଜାମେ ସବଳ ଭୂଧର ସମାଳ,
 ମଧ୍ୟେ ଭବତାରେ ବଡ଼ ସିଂହସ୍ତବ ।
 ସେହି ଦିନ ଏହା ହୋଇ ସମ୍ରାଜ୍ୟ,
 ଶିଷ୍ଟଦେଶେ ହେଉ ପ୍ରୋତ୍ତମ ନିଶାଣ । ୧
 ବହିର ସେ ଦିନ “ଧଣ୍ଡାମର” ନାମ,
 ସିଂହସ୍ତବ ଆଶୀ ଭଜିଲ ବଞ୍ଚାମ ।
 କିନ୍ତୁ କୁର ପଥ କରନ୍ତେ ପ୍ରୟାଣ,
 ବିଶିଷ୍ଟ ଶୈଳର ଆନ ରୁଦ୍ରାମାନ ।
 ଲତା ଗୁଣ୍ଡେ ବେଦି ନିପତ୍ତ କାନ୍ଦିଅ,
 କିଶେ ଶରଣୁଥ ଦେବଣ ମୁଣ୍ଡିଅ ।
 କାହାର ଆକାର କହୁଅ ସମାନ,
 ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବେ ରୁଦ୍ରା ଯେସନ ଭଜାନ । ୨
 କାହିଁରେ ଅତୀ ମାତୃସ୍ତ ବହୁ,
 ଶୁଣି ଶୁଣି ମୁଣ୍ଡେ ଯଥା ଫୁଲ ଛଇ ।
 କାହା ପାଶେ ଗୁରୁ ଘନ ଧର ଦାସ,
 କାନ୍ତିଦିଏ ଶିରେ ରୁପାଳର ପାଶ ।

୧—ବ୍ରହ୍ମସ୍ତବ ଶାସନ ପ୍ରାଚୀନ ସମୟରେ ସିଂହସ୍ତବ ଚିନ୍ତାକାର ସମୁଦ୍ର ଜାହାଜମାନଙ୍କର ଚଳାଘର ସ୍ବରୂପ ହୋଇଥିଲା । ସିଂହସ୍ତବ ସେ ପଣ୍ଡାମର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ପର୍ବତ, ଏହା ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ସମ୍ପାଦିତ ହେଉଅଛି । ପଣ୍ଡାମ ମେନୁ-ଏଲରେ ଏହାର ଉଚ୍ଚତା ୪୯୭୭ ପୁଟ ବୋଲି ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ମହେନ୍ଦ୍ର ପର୍ବତର ଉଚ୍ଚତା ୪୯୨୮ ପୁଟ ମାତ୍ର । ବର୍ତ୍ତମାନ ସିଂହସ୍ତବ “ଧଣ୍ଡାମର” ନାମରେ ପରିଚିତ । ୨—ରୁଦ୍ଧି ।

ଦେହ ବନବୀର— ବାନର ହୃଦାରେ,
 ଭବୁତ ଦେହୁ ଶବେ ବାରେ ବାରେ ।
 ବାହିଁ ବା ସୁସ୍ପରେ ଶିପାରେ ମହୁଆ ୧
 ପଳାନ୍ତି ଯା ଶୁଣି ଆହେଁ ମୃଗହୁଆ ।
 ବାବୀ ମାଧୁରୀରେ ମୋହେ ସେ ଅରୁତ,
 ମାନ ବୀବଦ୍ଵାରେ ବଡ଼ ଦାଉରାତୀ ।
 ସ୍ଵରଲେଖେ ମୃଗ— ଶାବକେ ବାହାର
 ଆସନ୍ତେ ଶାଏ ସେ ଆଖି ଖୋଲି ମାର ।
 ଦେଉଛୁ ବସୁଦ୍ଧ ବାହିଁ ଅଗ୍ନି ତାଳ ୨
 ବାହିଁ ଅବା ଗନ ଶେଷେ ରୁଚକାଳ ।
 ଭବା ହୀପ୍ରାୟ ବାରିବାଦୁକୁଳେ,
 ଶେଷୁଛନ୍ତି ତଳ— ମାର ବେଉଁ ରୁଚେ ।
 ବନ ଉପରୁଣା ପ୍ରାୟ ପ୍ରହ ୩ ବେନି,
 ଗତି ଆସୁଛନ୍ତି ନମେଁ ବାଠ ଘେନି ।
 ଉପସମ ପ୍ରାୟେ ନୁହଁ ଦୁଷ୍ଟିପାରେ,
 ଅସୁ ଆନ୍ତି ଭୀତି ଗତିପଥେ ପାନ୍ତେ ।
 ସପ୍ତଶୃଙ୍ଗୋପର ବିଶାଳ ପ୍ରାନ୍ତର,
 ଝରେ ଚହିଁ ଦୂତ “ତପ୍ରପାଣି ଝରେ” ।
 ଗନ୍ଧକ ଗନ୍ଧରେ ସେ ସ୍ଥାନର ବାୟୁ,
 ଚର ବନିର୍ମଳ ବୁଦ୍ଧି ବରେ ଆୟୁ ।
 ବଳ ନୁହେଁ ବଳ ବିପୁଳ ବିସ୍ତାର,
 ପ୍ରବୃତ୍ତ-ସମ୍ରାଜୀ ମହା ଦରବାର ।
 ମାଲ ମାସର ଷଷ୍ଠ ଚର ପ୍ରସ୍ତୁତ,
 ଘେନା ଚହିଁ ସୁଦ୍ଧା ନିଦାଘେ ବସୁଳ ।
 ସଂସାର ସେ ସ୍ଥାନେ ଦୁରନ୍ତ କୁହାରେ,
 ବେଣୁ ତା ଦୌରସ୍ୟ ନ ଶଟେ ସେଠାରେ

ନାହିଁ ଚହିଁ ଭବ- ସମ୍ବନ୍ଧିନୀ ମାୟା,
 ଅଥବା ପାପର ବିଭୀଷଣ ଛାୟା ।
 ନାହିଁ ସଂସାରର ଅବସ୍ଥ ପିପାସା,
 ନାହିଁ ଶୂନ୍ୟତାରୁ ଚୁକ୍ତିକଳୀ-ଆଶା ।
 ବାମନା-ଅନଳ ଭୃଷପ ପ୍ରଗର,
 ତୁଲ ପାରେ ନାହିଁ ସୀମା ସେ ସ୍ଥାନର ।
 ବିଷାଦ-ବରଫ ଭୀଷଣ ବିନାସ,
 ପଶିପାରେ ନାହିଁ ଭୟ ତାହା ପାଶ ।
 ବାସନା-ଭୁକ୍ତିକଳୀ- ଶ୍ଵେତ-ମହାମଣି,
 ନାହିଁ ଚହିଁ, ଯେଣୁ ନୁହେଁ ସେ ଧରଣୀ ।
 ସେ ସ୍ଥାନ ନିର୍ଜନ ନିସ୍ତବ୍ୟ ଅତି
 ପ୍ରବୃତ୍ତ ଚହିଁ ହୁଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ମତି ।
 ଅନ୍ଧାର ଦେଉଳ ପ୍ରାୟ ପୁଷ୍ପ ପୁଷ୍ପ,
 ବନ ମଧ୍ୟେ ଶୁଭେ ରମା ରତାକୁଷ୍ଠି ।
 ରତା ବାନ୍ତି ରତା ତାଳେ ସେ ନିର୍ମିତ,
 ସର ନୁହେଁ ମଣି- ଦୁର୍ମ୍ୟ ତା ସଦୃଶ ।
 ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଯେ ରହୁ ନପକ ଭଣ୍ଡାର
 ସୁଲଭ ସେ ଶାନ୍ତି ଏକା ସେହିଠାରେ ।
 ସ୍ଵାଧୀନତା ଦେବୀ ମୁକ୍ତଭାବେ ଚହିଁ,
 ବରୁଛନ୍ତି ନୀଡ଼ା ନିବାସରେ ରହି ।
 ସାରସ୍ଵତ ଭଣ୍ଡ— ବାହିଁ ତ ସେ କୁଞ୍ଜ,
 ମାତୁଅଛୁ ଚହିଁ ନାନାନ୍ତରେ ଶୁଞ୍ଜ ।
 ଭବେ ମର୍ମଭେଦୀ ମହା ହାହାକାର,
 ମଧ୍ୟରେ ସେ କୁଞ୍ଜ ଶାନ୍ତିର ଆଗାର ।
 ସଂସାର ଗହଳେ ସେହି ସୁଖସୁଖ,
 ତାହା ପାଶେ ପିନା ଭୁକ୍ତି ଅପବସ ।

୧—ବୁଦ୍ଧର ପକ୍ଷୀବିଶେଷ । ଝର ଅତି ମଧୁର । ଏହାର ମସ୍ତକରେ ଚୁଡ଼ା ଅଛି । ୨—ଦଳାଳ ବସୁଦ୍ଧ-
 ମାନଙ୍କ ଦଳ ଶୁଲେଇ ହେଲେ ସେମାନେ ଦଳହାସ ବୁଦ୍ଧର ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ତାହା ଗତି
 ଅଧିକା ସମୟରେ ପୁନଶ୍ଚ ଦଳରେ ଧାରଣ କରନ୍ତି । ପ୍ରସ୍ତର ଏବଂ ଦଳର ସଂଘର୍ଷରେ ଅଳ୍ପ କଣା ଉତ୍ପାଦିତ ହୁଏ ।
 ସେହି ଅଳ୍ପ ଶୁଷ ପଦରେ ଲାଗି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ତ ଦାବାନଳରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ୩—ଅଗ୍ନିର ମହତ୍ତ୍ଵ ।

ଦେଉ କୁଞ୍ଜ ଅବା ଲଭ ବାହାରେ ୧
 ଦୈତ୍ୟୀ ପ୍ରକାଶ ଅଭାବୁ ଧୂଳିରେ ।
 ବାହା ଶ ରେ ଅବା ଅତି ଘଣ୍ଟାଘାଟ,
 ବନ୍ଧା ହୋଇଅଛି ଲଭା ଛାମୁଣ୍ଡିଆ ।
 ଲଭାବରଣୀୟ ବାହୁଁ ଗିରିବର୍ଣ୍ଣୀ ୨,
 ପଦ ଏକାପଦେ ବିଚେ ମୁଦୁପର୍ଣ୍ଣୀ ୩ ।
 ଜରଣୀ ଜଟିଳା— ଦୃଶ୍ୟା ତାପସୀ,
 ଅତରେ ତପସୀ କେଉଁ କୁଞ୍ଜେ ବସି ।
 ମୁଗ ମୁଗୀର ବେ ଅଭୟ ଆଗର,
 ତା ମୟୀ ସେମନ୍ତେ ରତ ବୃଷ୍ଟିସାର ।
 ଶାବକନିବର ବରୁଣନ୍ତି ଲସୀ,
 ଦେବେ କୁଣ୍ଡେ, ଦେବେ ଦୃଶ୍ୟ ମାରି ଅସୀ ।
 ଭଞ୍ଜେ ଦେଉଁ କୁଞ୍ଜ ବୃଦ୍ଧ ବାବଳ,
 ଲଭାବରେ ସିବ ପାଶାଣ ତରଳ ।
 ଦୁର୍ମୁଖ ବାସୁସ ବଟଗୀତ ଗାଇ,
 ସେ ଲଭାବେ ଦିଏ ବାବଣୀ ମିଶାଇ ।
 ବାବଣୀମଧ୍ୟ ଭୁକ୍ତ ବହି ମଧୁଭୂତ,
 ବେଳେ ବେଳେ ବେବେ ବରେ ମଧୁଭୂତ ।
 ଅଦୃଶ୍ୟେ ବଢ଼ିଲ— ପତ୍ନୀ ଧରି ଧାର,
 ଟକାର ବଳାଏ ବଣ୍ଟ—ଏକତାର ।
 ବିଷାଦ—ନୈରାଶୀ— ବିଚିତ୍ର ସ୍ଵରେ,
 ବାହୁଁ ବା କୁରୁରା ଭଳେ ନାଦବରେ ।
 ଗିରିଦେବୀ ପଦ ବନଦେବୀପଣେ,
 ବସି ଏହି କୁଞ୍ଜେ ଲଭା—ହୋଇଅନେ,
 ଆଅନ୍ତି ନିଭୁତେ ହୋଇଶେଳେ ରତ,
 ଲଭ ପରଶୁରେ ଅଭାସେ ଭଷତ ।
 ଦୃଶ୍ୟେ ବିରୁଆତି ବେଦିକୁ ଭୁଜସୀ,
 ତାପସୀକୁ ଅବା ଗ୍ରାସେ ବି ଶୁଷ୍ୟସୀ ।

ଫଳପତ୍ର ଭରେ ବିଷଦିରାଧ ତାର,
 ଯଥା ଦୃଶ୍ୟସାର ବାବୀ ବାବହାର ।
 ଭଲ ବୃକ୍ଷରୂପେ ବସି ଶାଶୁ ଶୁବ,
 ବେ ତାଣି ବିପାଇ ହୋଇଛନ୍ତି ମୁଦ ।
 ନ ମନ୍ତ୍ରେ ସୁଖ ସେ ଅପଣା ବଥା,
 ଅସୁବର୍ଣ୍ଣୀ ସାଧୁ ଅସୁଶ୍ରାବୀ ଯଥା ।
 ତପ୍ତପାଣିକୁଣ୍ଡେ ଦୃଷ୍ଟି ତପ୍ତଜଳ,
 ପବନର ତ ସେ ନୟନ ଭରଣ ।
 ଅଥବା ଭଲତ ଏହି ସାଧୁମାନ
 ନ ପାଇ ଭଲତ— ଅସନରେ ସ୍ଥାନ,
 ଶେବେ ତପ୍ତ ଅଶ୍ରୁ ଦେଉଅଛି ତାଳ,
 ଅସୁ ଅପମାନ ନ ପାର ସମ୍ଭାବ ।
 ଭଞ୍ଜୁ କୁରୁକୃତ ଯଥା ଶୁଦ୍ଧାମାତ,
 ଅବା ଗିରିନେତ୍ର ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ।
 ଜଣିବ ସେ ଜଳ ସ୍ପର୍ଶକେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ,
 ମାତ୍ର ସମାୟୁକ୍ତ ଗନ୍ଧଶାଳା ଗନ୍ଧେ ।
 ସଂସାର ପ୍ରାୟ ସେ ବାହାରେ ଭସ୍ତ୍ର,
 ମାତ୍ର ସୁଶୀତଳ କୁଣ୍ଡ ଅନ୍ତସ୍ତଳ ୪ ।
 ମାତୃଭୂମି ବୋଲ ପ୍ରାୟ ହୃଦ ପ୍ରଦେ,
 ଶରୀରେ ତା ଜଳ ପ୍ରଦର୍ଭେ ରଚନେ ।
 କ୍ଷେତ୍ରେ ପିଞ୍ଜିତାହା ବୃକ୍ଷୀବଳତପ୍ତ,
 ବୀତି ଭପଦୁକୁ ବଦନ୍ତି ନିଭୁସ ।
 ଅସୁବର୍ଣ୍ଣୀ ସଜ୍ଜିତ ବୋଲି ନାମ ଶୀତ,
 ଜଳ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଏହା ବନୋଷ୍ଠ ବାସୀ ।
 ବନବାସ ବାଳେ ଗୁମ ମହାପଣା,
 ସତତ ଭାରତ— ଗୌରବ—ଭରସା,
 ବରପ୍ରଭେ ଏଥୁ ବିରାଟ ଅତୀତ,
 ସେବକ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତାନବୀ ସହିତ ।

୧—ଲଭାବଶେଷ । ଏହି ଲଭା ହରିତ ଏବଂ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ପଦରେ ଅନୁଲବ୍ଧ ମନ୍ତ୍ରିତ । ୨—ଅପରାଧିନୀ ।

୩—ବିଶମ୍ଭୁଜାତା । ୪—ମିତ୍ରତ୍ଵ । ୫—କୁଣ୍ଡରେ ପଶିଲପଶି ଶବ୍ଦ ଗରମ ବୋଧହୁଏ । ମାତ୍ର ଦେଉ ମଦୁବଦ୍ଧ ବିଚିତ୍ରତା ବସିଲେ ଅଥ ବେରୁପ ତଥାପ ଏ ନାହିଁ । ପଥଲେଖ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଭପଶମିତ ହୁଏ ।

ଶବ୍ଦର ପୂର୍ବାର
 ବନେ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପି
 ତଳାୟ ଶିବ-
 ପଠାଇଲେ ସୁମ
 ମାତ ଖୋଜି ଖୋଜି
 ବସିଲେ ଏଠାବେ
 କୁଳ-ଅଧିବେଦୀ
 ସୁମରରେ ବସି
 ସୁର ସୁର ଅତି
 ଧନୁକୁଳେ ଦେଲେ
 ଆଦମ୍ବରେ ତହୁଁ
 ଧର ଦିବ୍ୟରୂପ
 ପ୍ରମେଦେ ବୀର,
 ଆଶିଷ ଭାଷିଲେ
 ଆସିଲୁ ମୁଁ ବସୁ
 ବର୍ବର-ବହୁଷ
 ଆଜିଠାରୁ ଏଥୁ
 ତୋହୁ ପୁଣ୍ୟ କୁଣ୍ଡେ
 ତନୁତଳା ପ୍ରାଣେ
 ତୀର୍ଥମଣି ଏଥୁ
 ଏ ସଭିକ ପ୍ରାଣେ
 ଦେବେ ନିରାମୟ
 ଏ ପଦ୍ମରେ ବାରୁ
 ଶରେ ଶିବମୂର୍ତ୍ତି
 ଏହା ଭାଷି ଦେବୀ
 କୁଣ୍ଡ, ଭସ୍ମକଳ
 ଭବ ଶକ୍ତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
 ଜଣାମଣା କଲେ
 ଗଙ୍ଗା ଆବରୁଦି
 ମହାନନ୍ଦେ ଯାଇ
 ଅନୁଜ ବିଶେଷ-
 ସଂସ୍ଥାପିଲେ ତହିଁ

ସୁମରର ପ୍ରୀତି,
 ପୂଜାଧୀନ ନିତି ।
 ମୂର୍ତ୍ତି ଅନେଷଣେ,
 ଅନୁଜ ଲକ୍ଷଣେ ।
 ବାହୁଁ ସେ ନ ପାଇ,
 ଶ୍ରୀନାଥ ଯାଇ ।
 ତାହାଦିଶି ବୀର,
 ଚରୁକୃତ୍ତି ସ୍ଥିର ।
 ଅବର୍ତ୍ତେ ଭାବେ,
 ଲେଉଟାଇ ଗ୍ରାବେ ।
 ଦେଲେ ଆବରୁଦି,
 ଜହ୍ନରୂପ-ସୁତା ।
 ଉଠାଇ ସତରେ
 ଦେବୀ ସୁଧାସୁରେ ।
 ତୋହୁ ପୁରଣେ,
 ଏହି ଶୈଳାରୁଣେ ।
 ମୋର ଏକ ଶକ୍ତି,
 ବରଦେବ ବସନ୍ତ ।
 ପୁର ଦେବ କୁଣ୍ଡ,
 ଦେବେ ଲେଖେ ରୁଣ୍ଡ ।
 ଏ ସଭିକ ପ୍ରାଣେ,
 ତର ବେଶିମାନେ ।
 ନାହାନ୍ତି ଗୀର୍ବାଣ,
 ବର ତୁ ନିର୍ମାଣ ।
 ଦେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ,
 ଦେଲେ କ୍ଷରୁତ ।
 ସୌମିନ୍ଦ୍ର ଚକ୍ଷଣେ,
 ଅଗ୍ରତ ଚରଣେ ।
 ଶୁଣି ଦାଶରଥ,
 ସ୍ନାନ କଲେ ତଥୁ ।
 ଶୋଭିତ ମହେଶେ,
 ତାହାଦି ଆଦେଶେ ।

ଧରନ୍ତି ସେ ଶିବ
 ମହିମା ତାଙ୍କର
 ସେବାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି
 ଭାଗ୍ୟଦେଶେ ଏବେ
 ଦୂର ଦୂରନ୍ତରୁ
 ପୂଜୁଥିଲେ ତାକୁ
 ସ୍ବାମୀ ସମ ସୁଖ
 ସ୍ବାମୀଙ୍କ ପରମ
 ବରପାରେ ଯେହୁ
 ଦେବତାଠାରୁ ସେ
 ଜଗତେ ଯା ତହୁ
 ନୁହନ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ମର-
 ଯହିଁ ବିଦ୍ୟାମାନ
 ସେହି ପୂଜାପୁତ୍ର
 ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲେଖ
 ବରୁଥିଲେ ଆସା
 ଗଙ୍ଗାମେ ଏ ସ୍ବର
 ନ ରୁହେ କେ ଗୁଣ
 ରୁହନ୍ତି ମାତ୍ର
 ବରୁନ୍ତି ସ୍ବର
 ମାତ୍ର ଥିଲେ ସୁଭା
 ନ ତହୁଁ କେହି
 ଥିଲେହେଁ ବସୁଣୀ
 ଭ୍ରମେ ଲଭନ୍ତୁ ତେ
 ଗର୍ବିତ ସେ ଦଶା
 କୁଣ୍ଡଳ କିମ୍ବା ଏ
 ଥିଲେ ରେ ନିର୍ବର
 ପାଦଧାରୁ ପୂଜା
 ଦେଉଥାନ୍ତା ଆଦା
 ତୋ ସଭିକ ପୂର୍ଣ୍ଣ-
 ବରପାତ୍ର କେତେ
 ମଣା ଦେଉଥାନ୍ତା

ନାମ ରୁକ୍ମେଶ୍ବର,
 ସବୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ।
 ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଭସ୍ମ,
 ଦୋଇଆନ୍ତୁ ତୁଳ
 ଆସି ଯାନ୍ତିମାନ,
 ଦେବତା ସମାନ ।
 ନାହିଁ ବିଚାରରେ,
 ପୁଣୀ ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ।
 ସେ ପୁଣୀ ପ୍ରଦାନ,
 ବଳ ମହୀମାନ ।
 ଦେବୀ ବା ଅଦେବୀ,
 ସଭାଶୁନୀ କେହି ।
 ବିଶ୍ବଦେବ ସଭା,
 ସେହି ତ ଦେବତା ।
 ଆସିଣ ଏ ସ୍ଥାନେ,
 ତପ୍ତ ଏଥୁ ସ୍ଥାନେ ।
 ଧନୁଜୀ ପ୍ରାୟ,
 ଏ ବାଳରେ ହାୟ !
 ବିଦେଶୀ ନିବର,
 ଜଗତ ସମାଦର ।
 ସ୍ବର ନିଜ ଭାବେ,
 ଅଯୋଗୀ ପଣରେ ।
 ମୁଗ ନାହିଁଦେଶେ,
 ସେ ଗନ୍ଧ ଅନେଶେ ।
 ଏ ଦେଶେ କେବଳ,
 ଅଭିଶାପ ଫଳ ।
 ତୁଳ ସଭାଦେଶେ,
 ତୀର୍ଥ ନିବେଶେଶେ ।
 ମହା ମୁକ୍ତାବାନ,
 ସଭିକ ସମାନ ।
 ବରଦେବ କୁବେର,
 ଜଳ ସେବ ସେବ ।

ଦୋଟି ଦୋଟି ମଣି ଦ୍ଵୀପ ମୁକ୍ତା ପୁଣି,
 ପଦପ୍ରାଣେ ତୋର ଦେଉଥାନ୍ତା ରୁଣି ।
 ସୁଦେଶେ ବିଦେଶେ ତୋର ନାମେ ଦାତା,
 ବଜ୍ରଦଣ୍ଡାନ୍ତେ ତ ପ୍ରଜା ତ ସୁଜା ।
 ମାତ୍ର ରହି ଏହି ଭାଗ୍ୟଦୀନ ଦେଶେ,
 ସମଦଶାପନ୍ନ ଦେବୁ ତୁମ୍ଭେ ଶେଷେ ।
 ଶୁଣାବତୁଳ୍ୟା ପର ଏ ପଦରେ,
 ଅଭିଶାପୀ ମଧ୍ୟା ରହିବୁ ଗୁପ୍ତେ ।
 ତୋର ପର ଏକା ଦୁର୍ଭାଗୀ ପ୍ରବଣ,
 ଦେଉଳ ନିର୍ଦ୍ଦି ଅତିପ୍ରସବଣ ।
 ତନୁବର ଏକା ଦାରୁଣ ଅଦୃଷ୍ଟ,
 ଏକା ମୁକ୍ତିପାରେ ଦୋଇଅଛୁ ପୁଣି ।
 କେତେ କିନେ ଭାଗ୍ୟ ଫେରିବ ତୁମ୍ଭର,
 ତାହା ବସୁଧାୟି- ଠାକୁରେ ଗୋରର ।
 କୁଣ୍ଡଳଧ୍ୟୋ ପୁଣି ସେ ଅଧିଦେବୀ,
 ଭୁମନ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦିୟେ ବନ୍ଧେ ତାଙ୍କ ସେବ ।
 ସୁନ୍ଦ ସୁବଦନେଶ ସେମାନେ ବହୁଳ,
 ଦେବୀଙ୍କ ଗ୍ରାମୁରେ ସମପନ୍ତି ବଳ ।
 ଦୋଇଛୁ ସେ ତୀର୍ଥ ବଳ ଲେବେ ପୁରୁ,
 ଗାଗ କୁକୁଟର ରୁଦ୍ର ସମସ୍ତର ।
 ଶୁଭସଦ୍‌ ଚର୍ଚ୍ଚି ମିଶିଛୁ ଆପଦ,
 ସୁତ ସୁଧା ସଙ୍ଗେ ମିଶିଅଛୁ ମଦ ।
 ଦୋଇ ଦେଉଳ ଚର୍ଚ୍ଚା ବସୁର ଗୋମୟ,
 ପଶିଲ ଶୁପତ ପୁଣୀ ଦେବାଇୟ ।
 ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ଚର୍ଚ୍ଚି ପଦାର୍ଥରେ ଆହା,
 କେବେ ପ୍ରତିଧ୍ଵନି ଲେଉଟାଇ ତାହା ।
 ମହାତୀର୍ଥ ଏହି ବଶୁଳ ଗୋକ୍ଷୀର,
 ମିଶିଲ ଚର୍ଚ୍ଚିରେ ବୀରସ୍ତ ରୁଧିର ।
 ଦେଲେ ଦେଉଁ ଦେବ ଏ ଦାରୁଣ ଶାପ,
 ମିଶିଗଲ ଆହା ପୁଣୀ ସଙ୍ଗେ ପାପ ।

ପର ଅପଦାରୁ ନିଜ ଉପକାର,
 ବାହାର ବରଦା ନୀତିକୁ କହାର ।
 ପ୍ରାଣ ବହି ପ୍ରାଣ ମୁରୀ ଯେ ନ ଭାଣେ,
 ତା ଯୋଗୀ ଉପାୟ ନାହିଁ ଅଭିଧାନେ ।
 ବରଦାନ ତାଙ୍କ ଦେଖି ଏ ପ୍ରକାରେ,
 ବହୁଥାଏ ବାଳ ନୀରବ ଭାଷାରେ—
 “ରୁଣିଥାଅ ମନେ କିନେ ଏହି ଭୁଲି,
 ଅପିବ ମୋ ପଦେ ସଙ୍ଗେ ଅସୁବଳ ।
 ରୁଣି ନ ପାରିବେ କେତେବେଳେ ଦେହୁ,
 ନ ଲଭିବ କାହୁଁ ଦୋଟି ବଳ ଦେହ ।
 ଅପରକୁ ମାର ନିଜେ ବଢ଼ିବାର,
 ଅଟଇ କେନ୍ଦ୍ରୀ ପିଣ୍ଡାତ ଦେହାର ।
 ପର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା ଅସୁପ୍ରାଣଦାନେ,
 ସାର ଅମରକୁ ସିଦ୍ଧା ନର ପ୍ରାଣେ ।
 ନିରାହର ମୁହିଁ ତର ଅନୁକର,
 କିନେ ଏ ପାପର ଦେବ ପ୍ରତିଫଳ ।
 ମୋହର ଅନ୍ତର — ସୁତ ଏ ସଂସାରରେ,
 ଅଣଅଧିକାର ନାହିଁ ଦେଉଁ ଠାରେ ।
 ଅବୀର୍ଥ ଅବାଟୀ ମୋ ମହା ଅଦେଶେ,
 ମୋ ନିୟତ-ବୃତ୍ତି ଭ୍ରମେ ଦେଶେ ଦେଶେ ।
 ଯହିଁ ରୁଚି ତହିଁ ଅଶିବ ସେ ଧର,
 ବୃତ ଶାପ ଫଳ ରୁଣିବ ମସ୍ତକ ।”
 ବାଜଲ ଗୋବିନ୍ଦେ ମାଧ୍ୟାନ୍ତେନଶଂସୀ,
 ଲଳିତ ସୁସ୍ତରେ ତୁଳୁ ନ ବଶୁବଂଶୀ ।
 ମୁଣ୍ଡ ପରେ ରୁଚି ତଣ୍ଡ ସପ୍ତସପ୍ତ, ୪
 ତରୁତରେ ଶରେ ଅକାନ୍ତରେ ତଣ୍ଡ ।
 ନାଚଇ ବସ୍ତ୍ରାବ ଦୂରେ ମୟାବଦା,
 ଧୂମ-ଧୂସର— ଦେଖି-ବିଭୀଷିନୀ ।
 ଶିର-ପରବାର ପଶୁପକ୍ଷିକୁଚ,
 ଦେଲେ ରୁଦ୍ର ଶୌଚେ ବିଷମ ବ୍ୟାକୁଳ ।

୧—ଅଂମସ୍ତିକର ପ୍ରକ୍ଷାର ପର୍ବତ ପଦଦେଶରେ “ଦେଉଳ ଝର” ନାମକ ଉଷ୍ମପ୍ରସବଣ ଅଛି ।

୨—ଶୋକାର ଅସ୍ତିତ୍ଵାମୟ ଉଷ୍ମପ୍ରସବଣ । ୩—ଶୁଦ୍ରାବସ୍ତବ ସଙ୍ଗୀତକାବ୍ୟ ପଣ୍ଡା ଦେଶେ । ୪—ସଂସାର ।

ଦେହ ଲୋଚନେ,
 ଭୁବରେ ନିରନ୍ତ-
 ରକତମୋନାଶୀ
 ଭୁବିଆନ୍ତ୍ର ଯଥା
 ଶୋଷେ ଶୁଷ୍କବେଶ
 ଅଶ୍ରୁ ବଳେ ଚରୁ-
 ଅମଳୀ ୨ ପରସ୍ପେ
 ଶାଶେ ଶାଶାମୁଖ
 ଲେମ ତଦାର ଦେ
 ତାଟି ଦେଉଥାଏ
 ଦେଲ ନାହିଁ ଶୁଭ
 ବନରୁମି ଦେଲ
 ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ପ୍ରକାଶରେ
 ସଦୃଶା ପ୍ରବୃତ୍ତି
 ଜଣାଯାଏ ବନ
 ଭବେ ମହାଶୁନୀ ୪
 ବୋଲାଇଲ ରଜ
 ଅସିଲ କି ସ୍ୱର୍ଗ
 ପାଣିବ ବିବୃତ୍ତି
 ନେଇଗଲ କିଏ
 ଦୁଃସ୍ୱ-ପରସୀ
 ନ ଶେଷଲ ବହିଁ
 ସେଷଦେଲ କିଏ
 ଅଭକ୍ଷରେ ଦାବୀ
 ବୁଝିଲ ବିପ୍ଳବ—
 ମୋତିଲ ଅବେଦା
 ମାତ୍ର ସେ ସବଳ
 ଜଗର ବିଶ୍ୱେ ବା
 ଭାଙ୍ଗିଲ ଅସଦ୍
 ଶଶ ବିପ୍ଳବର
 ଦେହ ଲୋଚନେ,
 ମସ୍ତକ ବାନେନ ୧
 ଦେବୀ ଉଦୟେ,
 ତୁରୁ ରସୁତୟେ ।
 ଚକ୍ଷୁ ମେଲି ବାହା,
 ତାଳପତ୍ର ଛାୟା ।
 ମାତ୍ର ଘନ ହାଇ,
 ବସିଲେ ଘନାଇ ।
 ଶୁଣିଣ କିଟିରେ ୩,
 ଅରେ ଅରେ କରେ ।
 ବାହାରି ଶବଦ,
 ନୀରବ ନିସ୍ତବ୍ୟ ।
 ବର୍ମ-କୁଳ ଦୋଇ,
 ପଞ୍ଚମ କି ଶୋଇ ?
 ମହାଶୁନୀସ୍ୱର,
 ମହାଶୁନୀ ଗୀତ ।
 ବାନେନ ଭୋଇ,
 ମହାକୁ ଓହ୍ଲାଇ ?
 ମନରୁ ମୋହର,
 ଦେଉ ଅଦେ ହୁଅ ।
 ଦୋଇଗଲ ସ୍ଥିର
 ବଲ୍ଲଭ-ହସ୍ତୀର ।
 ଚକ୍ଷୁବିଶ୍ୱପଥ,
 ବୁଝିମନୋରଥ ।
 ସାରରେ ବିବେକ,
 ଅସ୍ୱପ୍ନା ଦେବ ।
 ଦେଲ ଶଶସ୍ଥାୟୀ,
 ଚର କିଏ ବାହିଁ ।
 ସୁରର ଉଦାସୀ,
 ଭଙ୍ଗୁର ବିଚାସ ।

ଏ ବୁଝ ସଂସାର
 ତଳେ ମାତ୍ର ସୀମା
 ଧରଣରେ ଶର
 ପଳାୟିତ ବୋଲେ
 ସେ ସୁଖର ଧ୍ୟାନ
 ଦେଲେଦେ ଅସ୍ଥାୟୀ
 ଦେଉ ପଛେ ତାହା
 ମାତ୍ର ମୋହ ପକ୍ଷେ
 ସଂସାର ଦୁଃସ୍ୱରୁ
 ଭରଣୁ ତାହା
 ମାତ୍ର ଏକା ଭାଗୀ
 ଅଶିଲ ସେ ପୁଣି
 ବନୀ କୁହୁଟର
 ବଲ୍ଲ କଣ୍ଠେ ତାହା—
 ହିଁ ହିଁ ସୁନେ ଶବେନ
 ଭୋଟେ ତାହାଦେ
 ଭାଙ୍ଗିଗଲ ତହୁଁ
 ପକାଇଲ ଶେନ
 ନିତ ଅସ୍ୱଦାର
 ଦେଲେ ଅସନ
 ନିରୋଗିବା ମାତେ
 ସ୍ଥାନ ବ୍ୟାପ ସିନା
 ବାହାଳୀକେ ସର୍ବ
 ବାହା ବାହାଣୀକ
 ଦୋଇ ବୁଝେ ଅତି
 ବଲେ ଅଭିସ୍ତରେ
 ସେ ଶବେ ଅହୁତ
 ଭଗସ୍ଥିତ ଅସି
 ଦେବ ଦେବ ଭକ୍ତି
 ରବେ ମୁଖର
 ବକ ଦଗାଦାର,
 ଭଙ୍ଗିଲେ ତାହାର,
 ପ୍ରକାଶ ଗଲଥା,
 ପ୍ରକାଶ ଯଥା ।
 ଭାଙ୍ଗିଲ ମୋହର,
 ତାହା ସୁଖବର ।
 ଅବାଶ-ସୁମନ,
 ଚପ-ପାପ୍ର-ଧନ ।
 ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପାଇଁ,
 ପ୍ରସାଦରୁ ନାହିଁ ।
 ଅଟେ ମୋ ଭଗାଣ,
 ସଂସାରେ ଓଟାଇ ।
 ବର୍ଦ୍ଧେ ନିଃସ୍ୱର,
 କୁଳେ ବର୍ଦ୍ଧେ ।
 ସବିଲେ ହିଁକାଣ,
 ରଟିଲେ ଚିତ୍ତାର ।
 ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଧ୍ୟାନ,
 ନିସ୍ତବ୍ୟତା ପ୍ରାଣ ।
 ନଷ୍ଟ ଦେବା କାଣି,
 ଶରେ ଶାନ୍ତ-ସର୍ଗୀ ।
 ବୁଝିଲ ପ୍ରଭାବ,
 ସଜ୍ଜନ ସୁଭାବ ।
 ପଶି ଗ୍ରାସି ହୁଅ,
 ବଲ୍ଲ କୁଅରୁଅ ୫ ।
 ତହୁଳ ବିବଳ ୬,
 ଘୋର ଦୋଳାହଳ ।
 ଦୋଇ ଅନ ଶରେ
 ଦେଲେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ।
 ଅସିଲେ ବାୟୁସେ,
 ବର ବିହାୟୁସେ ।

୧—ବାହାଣ ବନରେ, ୨—ମାତ୍ରବେଶ । ୩—ଭରଣ । ୪—ଅବାଶରୁ । ୫—ବାଦବ୍ୟାପ୍ର ।
 ୬—ଶୋକଦାହର ।

ବଣି, ଗାଘ, ଚନ୍ଦ୍ର
ପାଦୀ, ଲମ୍ବନଞ୍ଜି
କୁମ୍ଭାଟିଆ, ବଦ
ଏ ଅଦି ବଦ୍ଧ
ଏବେ ଆସବ
ଭୁବ୍ଧ ଭୁବ୍ଧ ବରେ
ସେ ରବେ କାନନ
ସଂଗ୍ରାମ-ଅନଳ
ନଶେ ଅଶ୍ରେ ବର
ବରେ ବୁଝି-କାଳ-
କଳ ପଲ୍ଲବୀରେ
ପକାଇଲ ଶଳ
କମ୍ପ କମ୍ପ ନାଦ
ଚଳଇ ସୁସ୍ଥାନେ
ଜାଣିପାରି ଆମ
ଦେଖାଇଲେ ସବେ
କୁହେବ କି ନା ଏ
ଅଗାଧରେ ସିନା
ଅନନ୍ତର ତେଜ
ସିଂହସ୍ତବ ଆଡ଼େ
ବେନି ପାଶେ ବନ
ଦେବ ବେନି ଶକ୍ତି
ମୁକ୍ତାମୟୀ ୧ ଧବ,
ବଣ୍ଡନାଶେଶ୍ଵର,
ବେଲ, ବଣିଆଡ଼,
ଗମ୍ଭୀର, ବହୁବ,
ଜେଉଁଠି, ହିପର୍ଣ୍ଣ ୩
ଅରୁ, ହୁଅଅନା,
ରବିରବିଆ,
ସାବରାୟା, ଟିଆ ।
ବୁଦ୍ଧବିପସ୍ତ,
ବର ନନ୍ଦେ ଅନ୍ତ ।
ବର ଗନଗନ,
ଶନ୍ତୁ ଆନମଣ ।
ପଞ୍ଚମ ଭୁବ୍ଧ,
ଉଠିଲ କୁହୁଳ ।
ବାସୁଣ ଆଗାଧ,
ସର୍ବକୁ ପରସ୍ତ ।
ଗର୍ଭି ସାଇଁ ସାଇଁ
ପଞ୍ଚକୁ ନ ଚାହିଁ ।
ବର ସୁକ ଜଣି,
ବଦ୍ଧ-ବାହନୀ ।
ସଦାନନ୍ଦଭର,
ଦୁଷ୍ଟାନ୍ତ ଗଭୀର ।
ବିଜନ ପ୍ରଦେଶ,
ବୃଥା ଉପଦେଶ ।
ଚକ୍ରପାଣିହର,
ଦେଲ ଅନ୍ତସର ।
ନିବିଡ଼ ପ୍ରକାଶ,
ବାଜି ବହିଁ କାଶ ।
ଶାଳ, ପିଆଶାଳ,
ବୃକ, ମାହାଳ ୨ ।
ଜାମ୍ବ, ମାତୁଳଙ୍ଗ,
ରସାଳ, ବାସଙ୍ଗ ।
ଚାର ପାନ୍ଥବନ୍ଧୁ,
ଭୂମି ବରବନ୍ଧୁ ।

ବଦ୍ଧ-ଶୁଣ୍ଠ ୧
ବସେଇ, ପିନ୍ଧୁ ୧—
ଜାନା ଶୁକ୍ଳ, ଲତା
ବଦାଉ ଅନ୍ତନ୍ତ
ପ୍ରତି ପରେ ବରେ
ବରେ ପରେ ପରେ
ସେ ଶୋକ-ପାଶୋର
ବର ନନ୍ଦେ ଦେଲେ
ସାରସ୍ଵତ ଗିର
କି ବର୍ଣ୍ଣବ ନର
ସମୀର ହିରୋଲେ
ଧବଳ ଗାମର
ବହୁଅନ୍ତ ନିଷ୍ଠା
କା ଉଦେଶ୍ୟେ କାଳେ
ବେଉଁ ଅଂଶେ କୁଶ
ଦେଶୀଏ ବସ୍ତ୍ରର
ମୁଗ୍ଧସେ ଗୁଣେ
ବରନ୍ତ ପାରିଣୀ
ବାହିଁବା ପ୍ରବୃତ୍ତି-
କୁତାଉ ଦେଲୁ
ଆରଣ୍ୟ-ସର୍ବପ
ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରସ୍ତୁତେ,-
ଗିରିବର ଶ୍ରୀ
ଭରା ଅବା ଅବା
ବନୋମଣି ୨ ପ୍ରାୟ
ଭବନ୍ତ୍ରୁ କହିଁ
ବିଜିତ ବସରେ
ବସି ଚନ୍ଦ୍ରଚୁଡ଼ ୧
ବଟ, ମୁଣ୍ଡମୁଣ୍ଡୀ ୪,
ବହୁର, ଭୁବୁଣ୍ଡୀ ।
ଗାଦପ ବହୁଣ,
ଅରଣ୍ୟର ଦୁଶୀ ।
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନିବାସ,
ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଶିବାସ ।
ସୁଷମା ବର୍ଣ୍ଣନ,
ସଦୃଶ ବଦନ ।
ପରାଜିତ ଯହିଁ,
ସୁଲ୍ଲ ଭାନ ବହି ।
ଦୋଳ ଫୁଲଗଣ ୫
କାଳେ ଦୁରାନ୍ତ ୬ ।
ଭବ୍ଧ ପରାଶେ,
ମାତ୍ର ତା' ନ କାଶେ ।
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପରମା,
ଗନ ଦୁରାନ୍ତମା ।
ଉପବାସ ସହି,
ପ୍ରାତେ ଅସି ବହିଁ ।
ସୁରୁପିଣୀ ରମା,
ବନେ ସୁ-ସୁଷମା ।
ବାହିଁ ପ୍ରବଚିତ,
ସୁରଟ-ସୁଚିତ ।
ଫୁଲ-ଶେଷ ଧର,
କାନନ ସୁନ୍ଦର ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ତମରେ ୮,
ଗୁଣ୍ଡଗୁଣ୍ଡ ସୁରେ ।
ବିଜେତା ସମାନ,
ପ୍ରକାଶେ ଶ୍ରମାନ ।

୧—ବିଠାସର । ୨—ମହାନିମା ସର । ୩—ପକାଶ । ୪—ବନ୍ୟାବୃକବଶେଷ । ୫—ଗୁଣ୍ଡିକାଦୀୟ
ବୃକ । ଏହାର ଫୁଲ ପଲ୍ଲବୀମୟୀ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ୬—ସର୍ବଦା । ୭—ଭୁଲୁକାଅ ପୋକ । ୮—ପୁରାତନ
ପୋକ । ୯—ବୃକପ୍ରସର ଗଳ ବୃକ ।

ଅଟେ ସିନା ସେହୁ ନିପଟ ୧ ନିଶଟ୍ ୨
 ସଦା ପରପ୍ରାଣ— ଶୋଷଣ-ସୁପଟ୍ ।
 ଗିରିଦେବେ ଶଯୀ— ବେଦାବସର, ପରଶ୍ଚକ୍ର ଅଟ ।
 ଶେଷ ଦୋର ବିଶେ ନଦୀ ଲୁଚି ମତେ
 ଦୋଠ କାଟି ଶୋର, ଧରଣ ସତେ ?
 ଦୋରୁ କି ସଦା ଧୂଳି ପଦ୍ମାବତୀ,
 ନୀଳା ଅବସର ବୁଦ୍ଧେ ସିରଂ ଓଢ଼ ବଶାଳ କୁଦାଳେ ୩,
 ମାଦାଗୁରୁ ୪ ଦୁରଧ ବୁଦ୍ଧ ଅଣି ଚକ୍ର,
 ପିଅନ୍ତି କୌତୁକେ ନାନା ବୟା ବହୁ ।
 ରକ୍ତର ସରଳ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମା ଦାସୀ,
 ଦଦାଏ ପରଶେ ଶ୍ରବଣ ପିତାସୀ ।
 ବଦନୀୟାସୀ ବନୀ ତାଳ ବହୁ,
 ଶାଳପତ୍ର ବାହୁ ସଂଗ୍ରହନ୍ତି ଜଳ ।
 ବୁଦ୍ଧ ସଦା ବୁଦ୍ଧ ପରଶ୍ଚକ୍ର,
 ଶ୍ରୀପଦେ ମଣ୍ଡଳି ଗୋଷାଶ୍ରୀନ ପର ।
 ଗିରିଗୁଡ଼ା ତାଙ୍କ ନିସର୍ଗ ଅବସ୍ଥା,
 ବାଜି ଫଳ ଫୁଲ— ବନୀଦ୍ରବୀରସ ।
 ଉପାଜନ୍ତି ବଳେ ଶେଷି ସ୍ରାସ ବାସ,
 ନ ଦୁଅନ୍ତି କେବେ ଅଭାବର ଦାସ ।
 ମାତ୍ର ନ ଜାଣନ୍ତି ଜୀବନେ ସଞ୍ଜୟ,
 ଚରକର ସଦା ଅୟ, ସଦା ବୀୟ ।
 ଗିରି ଯେ ଜାତର ଅସୟ-ଭଣ୍ଡାର,
 କିସ ଲେଖା ରସ ସଞ୍ଜୟେ ତାହାର ।
 ସଂଗ୍ରହର ମଧୁ କେବଣ ସାଦୃଶୀ,
 ଅନିବାରମୟ ଗିରିଶୋଭେ ପଶି ।
 ଶୋଭା ଶୋଭା ମଧୁ ବୁଦ୍ଧ ରୁଦ୍ଧେ ରୁଦ୍ଧେ
 ପଡ଼େ ବେଳେ ବେଳେ ଭୟର ହାବୁଡ଼େ ।
 ମାତ୍ର ମଣିଲେଲେ ଭୁବନ ଦଂଶନେ,
 ନ କରେ ଭ୍ରୁ ଶେଷ ବଦାତ ସେ ମନେ ।

ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥିତ ବେଦେ ପରୁକ,
 ଯେତେ ବୁଦ୍ଧ ଦେଲେ ପୁରୁ ନାହିଁ ତଳ ।
 ଲେଖି ଆଶା ସ୍ରାୟ ସଦା ସେ ଅପୁଷ୍ଟ,
 ରାସମାନ ଚକ୍ର ସୁଷ୍ଟ ଶେଷରୁଷ୍ଟ ।
 ପିରଲେ ସେ ଜଳ ଗଣ୍ଡୁଷ ମାତର,
 ମାତ୍ରବସେ ଶରେ ଭଗ୍ନ ମାନବର ।
 ଶୁଙ୍ଘ ପରେ ଶୁଙ୍ଘ ରବି ପ୍ରରେ ପ୍ରରେ,
 ଭଗ୍ନିତ ଦେଲି ସଦୋଦ-ଶିଖରେ ।
 ନ ଦର ତାଳର ଅଟ୍ଟିତ ଗିରି ଅଟ୍ଟିତାସୀ ରବେ,
 ଅବସ୍ଥିତ ଗିରି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ଗୌରବେ ।
 ଯାଉଅଛି ଭଳେ ବିଦାୟସେ ଲେଖି,
 ତ ସେ ବିଶ୍ୱସ୍ତ୍ରୀ— ଯୋଗୀ ଯୋଗଦେବି
 ବିକ୍ରମ ପ୍ରାକୃତ ପାର୍ଥିବତା ଯହିଁ,
 ଶତ ଭୟତାରେ ପାରେ ନାହିଁ ରହି ।
 ନେରୁଣୀକୁ-ଦେବୀ ଏ ସ୍ଥାନ-ଗଗନେ,
 ବରପାରେ ନାହିଁ ବଳୁଷିତ ଶିଖେ ।
 ନିସ୍ତବ୍ୟତା ସଦା ପବନର ଏଥୁ ପବନର ଶାନ୍ତି,
 ଅଦରଦ ଏଥୁ ଯୋଗେ ରତ ଥାନ୍ତି ।
 ଗୁଣିତ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ନୀଳ ସ୍ୱାର୍ଥ ଭାବ,
 ଏ ସ୍ଥାନ ପରଶେ ରକେ ଉପେକ୍ଷାବ ।
 ଦେହାନ୍ତରେ ସ୍ୱର୍ଗ— ଲୋଗ ଗତିପାରେ,
 ମାତ୍ର ସେ ପୁରୋଗ ଦେବଦେବୀମାନେ,
 ଏହି ଶୁଙ୍ଘପଥେ ଦେବଦେବୀମାନେ,
 ଅବତର ସ୍ୱର୍ଗ ଯାନ୍ତି ପିନ୍ଧୁ ସ୍ୱାନେ ।
 ବାବୁଜିବା କାଳେ ବନପୁଷ୍ପ ତୋଳ,
 ବନଦେବୀବର୍ଣ୍ଣ ଯାଆନ୍ତି ସଙ୍ଗୋଳ ।
 ଅର୍ପନ୍ତି ତାହାକୁ ଶିବିବ ବାରତା,
 ପ୍ରତିଦାନେ ଶେନି— ଯାନ୍ତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ବୟା ।
 ସେ ସୁଗାୟ ବାର୍ତ୍ତା ବହି ପ୍ରସବଣ,
 ଧରଣରେ ନିତୀ କରେ ବିଚରଣ ।

୧—ନିତାଳ । ୨—ଅଯୋଗୀ । ୩—ଦୁହରପଦ ବଶିଷ୍ଠବ୍ରତ । ୪ । ମହାଶୟାଠରୁ ।

ବାଦ୍ୟେନୀକୁଳ
 ଶେଷପାନ୍ଥ ପ୍ରାଣ—
 ପୁଣ୍ୟବୀର ଚାହିଁ
 ଶେଷ ପ୍ରାଣେନ୍ଦ୍ର
 ଶେଷ-ସମୀରଣେ
 ଗତି ବୁଝିଥାଏ
 କିନ୍ତୁ ମାୟା ବଢ଼ି
 ଡେଇଁ ଡେଇଁ ଶୀତା
 ନୂତନ ଶିଶୁଏ
 ଶୋଭାନ୍ତ ସିଦ୍ଧା—
 ବାଳୀ ଭୟେ ଏଥୁ
 ସାଧିଥିଲେ କିନ୍ତୁ
 “ସୁଗ୍ରୀବୋଲ” କଣ
 କିଏ ମୁଦ୍ରାଣୀ
 ପୁରାବୃତ୍ତ ପୁଣୀ—
 ସାଉଁଟିଛୁ ଶେଷ
 ବରପ୍ରଭେ ଏଥୁ
 ହୃଦୟ ସହିତ
 ମନସ୍ତୁ କୁଳର
 ବନମୁଖପଥେ
 “ବସୁନ୍ଧାସି” କୁଣ୍ଡେ
 ମଣିଥିଲେ ବୀର
 ଚାହିଁଲେ କଳକୁ
 ସବେ ଖଦାବୃତ୍ତ
 ଚୌକିରେ ବସିବେ
 କଳ ନୃଦେଁ ତାର
 କିରକର ସ୍ୱ ଯାଏ
 ସାଉଁଟିଛୁ ବେଶିତ
 ମହାନ ପୁଣ୍ୟବୀ
 ମହାନ ମହାନ
 ଏ ଶୁଙ୍ଘ-ଭରସେ,
 ବାସୁନ୍ଧା ଦୂରସେ ।
 କିନ୍ତୁ କିବାଣ—
 କୌତୁହଳ ଦାସୀ ।
 ପିଆଶାଳ ଫୁଲ,
 ଚୌପାଶେ ବହୁଳ ।
 ବହାସ ୧ ଶବ୍ଦେ,
 ବରନ୍ତ ପୁରବେ ।
 ଯଥା ପ୍ରକୃତକେ,
 ସିନ୍ଧୁ ବେଳା ଅକେ ।
 ବସୀଶ ପୁଣ୍ୟବୀ,
 ବାଳ ସଦାବଦ ।
 ବିଶାଳ ରୁଚନ ?
 ଏ କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ।
 ସୁତ-କୋଟପୁର,
 ଶରୀରେ ବହୁଳ ।
 କିନ୍ତୁ ଦିନ ବାସ,
 ଭୀମ ମହେଶ୍ୱର ।
 ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ମୁଖ ସଙ୍ଗେ,
 କିନ୍ତୁଥିଲେ ରଙ୍ଗେ ।
 ବରଣ ବର୍ଣ୍ଣ,
 ଅପଣାକୁ ଧନ୍ୟ ।
 ଗିରିଶିଶବରୁ,
 ଶାମ, ଶୁକ୍ଳ, ବରୁ ।
 ଅନନ୍ତ ପ୍ରକୃତ,
 କିମ୍ବଦନ୍ତ କିନ୍ତୁ ।
 ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅଭାଷେ,
 ମିଶିଣ ଅବାଶେ ।
 ମହାନ ଅମ୍ବର,
 ମିଶି ପୁଣ୍ୟବର ।

ମହା ମହାନତା—
 ମାନବର ଚର—
 ବିପ୍ଳବ-ଦୋଷରେ
 ଅସୁଖୀନ ବଢ଼ି
 ଧାରଣା ଅତୀତ
 ଅକ୍ଷୟ ମନେ
 ପ୍ରସାରେ ଭାବର
 ବର୍ମ ଜଣା ସିନା
 ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦଶନେ
 ହେବ ନିଶ୍ଚୟ ପୁଣୀ
 ଶରୀରୁ ବିଦ୍ୟା
 ପିନ୍ଧିଣ ପ୍ରକୃତ
 ପବନ ହିଞ୍ଜୋଳେ
 କିଶୋର ପୁଣ୍ୟ ପିନ୍ଧୁ
 ଧୂମ-ଧୂମର
 କିଶୋର ଦୁରଗିରି
 ଶୋଭାବୃତ୍ତ ଶିଳ,
 କେଶବେନ୍ଦ୍ର ହୁଏ
 ଧର ନୀଳରତ୍ନ
 କାବୁଣି ତାହାର
 ଗର୍ଭେ ସୁରକ୍ଷିତ
 ଅସୀମ ଅସ୍ତ୍ରସ୍ତ୍ର
 ସୁଭାବେ ଏ ମହା
 ସୁରୁ ଏହୁ, ଶିଷ୍ୟ
 ଅବା ସିଂହସ୍ୱର
 ସଭାପତି ରୂପେ
 ଏ ସେ ପ୍ରକୃତିର
 ଅପରେ ତାହାର
 ଅବରୁଦ୍ଧ ବାଳ
 ଜୀବନରେ ବେଶେ
 ଶାରଦାରେ ବୁଦ୍ଧ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯାଏ ବୁଦ୍ଧ ।
 ଦୋଷ ଶେଷେ ମନ,
 ବରେ ପ୍ରକାଶନ ।
 ସେହି ମହାନତା,
 ବଶୁ ପତି ସଭା ।
 ଅସୁଖୀ ସୀମା,
 ବର୍ଣ୍ଣର ମହାମା ।
 ନାସ୍ତିକ ଦୃବସ୍ତ୍ର,
 ଅସ୍ତିତା ଅଭୟ ।
 କୌତୁହଳ ବାସ,
 ପ୍ରକାଶିତ ଦାସ ।
 ରକ୍ଷିତେଶ ଦୁଇ,
 ବାଳବୀରବର ।
 ଛାୟାରୁପ ଧର,
 ସେବମୂର୍ତ୍ତି ପର ।
 ଗଗନ ଭବସ୍ତ୍ର,
 ଏ ଭାବ ଭବସ୍ତ୍ର—
 ପେଟିତା ସଦାଶ,
 ନୀଳ-ମହାବାଣ ।
 ରକ୍ଷ-ମହାମଣି,
 ରୁଦ୍ର ପ୍ରଭାଶସି ।
 ଶର-ପାଠଶାଳା,
 ଅନ ଶେଷମାଳା ।
 ଶିଶୁର ସମାଜେ,
 ମଧ୍ୟରେ ବସିବେ ।
 ଶେଷ ସେନାପତି,
 ସୈନ୍ୟ ପବନ ।
 ସହିତେ ସଂସାର,
 ନ ତାଣେ ବିଶ୍ରାମ ।

ବାସର ବୃତ୍ତି- ସାମ ଦେଲ ଗତ,
 ଶ୍ରୋତ କିନ୍ତୁ ଦେଲ ବୁଦ୍ଧେ ପରଶତ ।
 ଜମେ ଜମେ ଶର ବିଶିଳିତ ଫିତା,
 ଫିଟିଲ ପାଣ୍ଡୁର କିର-ସଦନିତା ।
 ରୁଷ ଆସନରେ ବସନ୍ତେ ରୁଚର,
 ଅଶ୍ରୁମ ସେ ଯାଇ ବୃଷ ଶରୀର ।
 ଶୀତବର ପୁଣି ପକ୍ଷ ପିଙ୍ଗଳମା,
 ବେଶ ପ୍ରକାଶି ବିଶେଷ ମହମା ।
 ବହାଉଲ ଚକ୍ର କୁରୁର ସଦୃଶ,
 ବରୁଣରସର ନଦୀ ବୁଦ୍ଧଶା ।
 ଚର ଶୋକଶିଖା ଶୋକେ ମୁକ୍ତମାଣ,
 ଶୋକ ଉପାୟନେ ଗଠିତ ତା ପ୍ରାଣ ।
 ବରୁଣ ସତତ ଶୋକ ଉପାସନା,
 ଶୋକେ ମଣି ଏବା ଶୋକର ସାଜୁନା ।
 ଏହା କିନା ଶୋକ- ସେଇର ନିଦାନ,
 ଚରତ ସୁଶ୍ରୁତେ ପାଇ ନାହିଁ ସ୍ଥାନ ।
 କିଶରେ ସୁପ୍ତ ଥପ୍ପଣ ଶରତେ,
 ରୁଷ ରୁଷ ଦେଲ ପରଶତ ନୀତେ ।
 କିଶର ମହେନ୍ଦ୍ର ମହେନ୍ଦ୍ର-ବାହୁତ,
 ଅସିତ ଅତସୀ ଯା'ରୁପେ ଲୁପ୍ତ ।
 ଉପବେଶରମ୍ଭା ଦୁର୍ଭେଦୀ ତାହାର,
 ଅକ୍ଷାକିନ୍ତୁ ବଟି- ଦେଶ ଯାଏଁ ତାର ।
 ସମୁଦ୍ର ସଭିତେ ପ୍ଳାବ ଅଭିଧାନ,
 ବରୁଣ ତ ସ୍ନାନ ବସନ୍ତ ମାତଙ୍ଗ ?
 ଶାନ୍ତେ ରୁଚେ ଶୋଭା- ପଞ୍ଜିର ମଞ୍ଜୁଷା,
 ମନ୍ଦି-ମହତାର ମଞ୍ଜୁ ଶୋଷା-ଭୂଷା ।
 ବହୁ ପୁଣ୍ୟାତୀର୍ଥ ମହେନ୍ଦ୍ର ସଙ୍କୁତ,
 ଶିର ନୁହେଁ ତାହା, ତୀର୍ଥର ଦେଉଳ ।

କୁନ୍ତୀ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପବନ ମନ୍ଦିର,
 ଶୋଭେ ଶିରେ ଯଥା ମୁକୁଟ ରୁଚର ।
 ମହେନ୍ଦ୍ର-ଚନ୍ଦ୍ରା ୧ ବଂଶଧାରୀ ୨ ବହୁ
 ଯାଏ ଶରେ ଯଥା ଶିଖି-ଭୀତ-ଅହ ।
 କିଶୁକୁ "ଅଭୟ ଗର୍ଭ" ଧରୁଧର ୩
 ଶୟାନ ତ ଅହୋ ମହାଅଭୟର ।
 ତାହୁଁ ତାହାକୁ ଦୁରୁ ଦେବଶିର ୪
 ପ୍ରକାଶି ମାରୁଗ- ମଞ୍ଜୁ ପ୍ରାୟ ଶିର ।
 ଦେବଶିଖରରେ ଶୀତ ଯା ପ୍ରଶସ୍ତି,
 ତ ସେ ଗଙ୍ଗାବଂଶୀ ନୃପ ପାଟକପ୍ରୀ ?
 ତୋଳିଛୁ ଭଞ୍ଜରେ ଶିର ଦୁଧସର ୫
 ଶାନ୍ତବନଭୋଦୀ ଭଞ୍ଜ ଶିଖର ।
 ଶୁଣିଅଛୁ ପୁଣି ଭଞ୍ଜବିରାଜ,
 ଶିର ମଧ୍ୟେ ସେହୁ ବାଦ୍ୟ ପୁଣ୍ଡିତ ।
 ରତନରା ମନ୍ଦୀ କିଶେ ଶୁମ୍ଭର,
 ବହୁ ପ୍ରଭାରେ ନିରତେ ଭାସୁର ।
 ନିଶିତ ଭଞ୍ଜନେ ତୀର୍ଥ ସାରସ୍ବତ,
 ଟେକ ତାହାମୋରେ ଭଞ୍ଜ ମହେନ୍ଦ୍ର ।
 ବସୁନ୍ତ ଦେବଶି-ମାଳ ମହାତଳ ୬,
 ଶାନ୍ତ କକୁତର ପ୍ରିୟବାସସୁତ ।
 କିଶର ଅପ୍ପଣ ଦୁରୁ ତାହା ବାନ୍ତି,
 ଯାଇଛୁ ବା ଶିଖି ମେଘ-ସ୍ତର ବାନ୍ତି ।
 ପରୁ ତାଳସୁତ ୭ ଟେକିଅଛୁ ମଥା,
 ଶିଖାବାନେ ଶୁରୁ ମନ୍ଦ କିଏ ଯଥା ।
 ବସି ଯାହା ପଦେ ଦାନବକୁ ବହ,
 ଅବସ୍ଥରେ ସୁଖ ପ୍ରାବୁତେ ଛବି ।
 ଭଞ୍ଜେଣି ସେ ରାଏ ରତ୍ନ ସିଂହାସନ,
 ପୁରୁଷରେ ସଦା ଭାରତୀ ଚରଣ ।

୧-୨-ମହେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରା ଏବଂ ବଂଶଧାରୀ ନଦୀ ମହେନ୍ଦ୍ର ପର୍ବତରୁ ନିର୍ଗତ ହୋଇଅଛି । ୩-
 ଶାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ସର୍ବୋତ ପର୍ବତ । ୪-ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ଅନ୍ୟତମ ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତ । ୫-ଘୁମୁଣ୍ଡର ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ
 ପର୍ବତ । ୬-ପୁରୀର ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ । ୭-ସୁରଜାର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶୃଙ୍ଗ ।

ବାରିଶୀବ ପୀଠ ବାରିଶୀ ଶିଖରୀ ୧
 ଭାବୁ ଆଦା ଶୋଭା ଚନ୍ଦ୍ରପତି ଧର ।
 ଭୁବନେଶ୍ୱର ଅବୁଦରେ ଶବ୍ଦ,
 ମାନ୍ଦି ପୁଷ୍ପମାରେ ବେଦେ ଶୁଭୁଷଣ ।
 ବାରିଦ-ମେଦୁର ମାରୁଆ ପଦେ ୨
 ବିଶେ ଯୋଗ୍ୟାରେ ଉପବେଶବଳ ।
 ପବନ ନିର୍ମଳ “ନିର୍ମଳନିର୍ଦ୍ଦୟ” ୩
 ଗାଉଁଅଛୁ ତାର ପ୍ରଭୁ ନିରନ୍ତର ।
 ନାଗେଶ୍ୱର କୁଣ୍ଡେ ବୃନ୍ଦାବନସ୍ତେ,
 ରଘୁଆଳୁ ସର୍ତ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ ବସନ୍ତେ ।
 ଧରାକୋଟ ଗୁଡ଼ୀ ଶରଳ ଶୁଦ୍ଧିଆ,
 ବିଶ୍ୱାସର ବାମେ ଟାଙ୍ଗାମୁଣ୍ଡିଆ ।
 ବଡ଼ ବୃଷ୍ଟିବିନ୍ଦୁ ସୁଶୋଭେ ପୁର,
 ଏଣୁ ତା ଚରଣେ ପ୍ରଣବ ପ୍ରଭୁର ।
 ଗେରୁ ରାଣିମାଳ ରାଣିବ ବସନ୍ତ,
 ରାଣିବୁଲ୍ୟା ଶାର ବନ୍ୟା ଶୁଣବତୀ ।
 ଶୋଭାଛୁ ଦୂର୍ଗମ- ବାହାର ମଧ୍ୟରେ
 ରାସୁଛୁ ତ ମହା ମଗର ସାଗରେ ?
 ତମ୍ବା ଭେଦି ବାଳ- ତଳଧି ଭସ୍ମଙ୍ଗ,
 ଭଠିଛୁ ରୀଷଣ ଗଣେଶ-ଚରଙ୍ଗ ।
 ଶେମଣ୍ଡି ଗୁଡ଼ୀର ନିଶପର୍ବ ପାଦୀର,
 କରତେ ଭଦ୍ରପୁ- ଗିରୁ ଗୁମାସ୍ତର ୪ ।
 ଦେବେ ଯା ମନତା ନ କେତନ୍ତ ଦଣ୍ଡେ
 ସେ ସୁବର୍ଣ୍ଣଗିର ଶୋଭେ ଅନ୍ୟାଶେଷେ ୫ ।
 ପଣ୍ଡିମେ ବିପ୍ରୁତ ତସୁପୁର ମାଳ,
 ନିଗୁଡ଼ ବବଟ ବିପୁଳ ବିଶାଳ ।
 ପୁଷ୍ପ ପଦ୍ମାକାଶ ଡୋଧରେ ଅଧୀର,
 ପିଟି ଦେଉଅଛୁ ଦେବା ପଦେ ଶିର ।

ଗର୍ଭ ଅଛୁ ରୁଦ୍ର ନାଦେ ଅନମେଷ,
 ସବୁସ୍ତ ବଦନେ ଫୁଲରେ ତ ଶେଷ ?
 ଅବା ଶିଳପୁଷ୍ପି ସଂହାରା ରାଶାଣି,
 ବଳାନ୍ତ ସରାଜେ ପ୍ରଳୟ ବିଶାଣି ।
 ନାଚ ନାଚ ଦୀପ ଶିର ଦୋହଲୁର,
 ମାନସ ଗଣରେ ଅସୁଅଛୁ ଧାର ।
 ବାହୁଁ ବା ସରାଜେ ବାହୁଁ ଅଙ୍ଗ ମୋଡ଼ି,
 ଏକସଙ୍ଗେ ଆନ ଯାଉଅଛୁ ଯୋଡ଼ି ।
 ଶୁଣୁର ଦେହୁ ବା ହୋଇ ଭୁକ୍ତିନେତ,
 ବରୁଛୁ ଏ ଶେଳେ ସିନ୍ଧୁ ଦଣ୍ଡବତ ।
 ଚର ଫଳବାନ ଭଦ୍ରାନ୍ତରାଶୁର,
 ସୁପ୍ତିରାଧ ନୀଳମା ବିଶେ ପ୍ରୀତିବର ।
 ଭଦ୍ରାନ୍ତ ମହିମା ବୁଝିଛୁ ତଳଧି,
 ଧୋଉଅଛୁ ତାର ଗାଦ ନିରବଧି ।
 ତାହୁଁ ତାମର ସଦା ପବନାନ,
 ବୁଝନ୍ତୁ ମହତେ ମହତ ସମ୍ମାନ ।
 ବିଶୁଦ୍ଧ ଚରା ବେଦେ ଶୋଭାବଦ,
 ଭରତ-ବମଳା ବିଶାଳ ଦର୍ପଣ ।
 ପରାଦେ ଶରଣିନୀ ୬, ଦେବାପାର ମୁଦ୍ରା,
 ଦକ୍ଷିଣେଦେଶରେ ପଞ୍ଚୁ ତ ଶୁଆ ?
 ସୁଟିବ-ମେଶଜେ ତଦା ଶାଳଗ୍ରାମ,
 ବସି ପ୍ରବାସର ଶୋଭା ଅଭିରାମ ।
 ଦୃଢ଼େ ରାଣିବୁଲ୍ୟା ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରାଣି,
 ନିରେଖି ପୁରବେ ଫୁଲଭେ ପ୍ରାଣ ।
 ଭଜନ୍ତୁ ବିଶେଷ ସାଗରେ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ବିଶ୍ୱାସୀ ଶରୀରେ ମୁକ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରା ପରି ।
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଗନ୍ଧ-ପାଦୁ ଅବତର ସର୍ତ୍ତ,
 ବରନ୍ତୁ ଅମରେ ସ୍ଥାନ ମୁଦ ବଡ଼ ।

୧—ପ୍ରବଳତ ନାମ ବାରିଶୀବୀ ପର୍ବତ । ୨—ଶ୍ରୀକୋଟଗଡ଼ର ସନ୍ତତୁତ ଶେଳ । ୩—ଶ୍ରୀକୋଟ
 ଗଡ଼ର ଉପବେଶବଳୀ ବନାମପଦେ ଶରଣ । ଏହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦର୍ଶନୀୟ ସ୍ଥାନ । ୪—ବଡ଼ଶେମୁଣ୍ଡି ମାଳତୀ
 ସର୍ବୋଚ୍ଚ ପର୍ବତଦ୍ୱୟ । ୫—ସାନେଶମୁଣ୍ଡିରେ । ୬—ଚରା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପର୍ବତ ।

ଚକ୍ର ସିନ୍ଧୁଯୋଗ ପ୍ରତିଧ୍ବନି ବ୍ୟାପେ,
 ଚକ୍ରାଣି କୁଣ୍ଡଳ ଦାସେ ବିଶ୍ବରାଜେ ।
 ଯୋବନ ସନ୍ତପେ ତାର ଭାଗ୍ୟ-ଭାଗ,
 ଅଗ୍ନିଲେଖି ବହୁ ବିନ୍ଦୁ ଅସ୍ତ୍ରପାତ ।
 ଶରବିନ୍ଦୁ ଚେ ହୋଇ କାଳ-ରଣେ,
 ବସିଅଛୁ ବର ପ୍ରତୀକ୍ଷା ମରଣେ ।
 ଭାଗ୍ୟ ଚୁଟିଯାନ୍ତେ ଯଥା ଭାଗ୍ୟରାଜେ,
 ବାଞ୍ଛନ୍ତି ମରଣ ପରବେ ପରବେ ।
 ବାରୁଣୀ-ତୋରଣେ ଦେବ ବିଚାର୍ତ୍ତନ,
 ସମୀରେ ସମୀରେ ବଲେ ଭଲୋଚନ ।
 ଭୂପତି ଆକାଶେ ମହାସିନ୍ଧୁରମା,
 ଭାଙ୍ଗିଲୁ ଭଙ୍ଗୁର ପ୍ରକାଶ ଗରିମା ।
 ଭେଦି ଚନ୍ଦ୍ରବାଳ ବିରାଜ କୁହୁଡ଼ି,
 ଶସି ଶସି ରବି ତଳେ ଗଲେ ବୁଡ଼ି ।
 ପ୍ରାଚୀ-ବାସସୀ କି ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ ବୁଡ଼ି,
 ଅନ୍ଧିତ ସବାଶେ ଦେଲେ ଆଖି ବୁଜି ?
 ପ୍ରଦୋଷ-ଭୁବନ ବସୁକ ଦଂଶନ,
 ବଳା ବରଦେବ ସୁଷ୍ଟି ଅପଘନ ।
 ଶୁଭ୍ର ଚୌକିସ ପକ୍ଷି-ବଣ-ବାଦୀ,
 ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-ଶଙ୍ଖ ଅଶିବା ଶଙ୍ଖଜାତ ।
 ପେଟେ ସନ୍ତପେ ଭାଗ୍ୟ ବିନିମୟ,
 ବର ନୀରବରେ ଚନ୍ଦ୍ରବାଚରୟ ।
 ସନ୍ତାପେ ଆଶ୍ରେ ବର ପଳାୟନ,
 ଶିକ୍ଷାଲୁକ ଦେଶେ ପଶିଲୁ ଶରଣ ।
 ବିଚେ ବଲ୍ଲ ଚକ୍ର ତାସୁଦେଶୀ ସୁଦି,
 ଦକ୍ଷିଣ-ଅସ୍ତ୍ର ନିଜ ବସୁରାଣୀ ।
 ତମିସ୍ର-ମିତଣୀ ତମିନିକବର,
 ଭକ୍ତ ଅନ୍ଧ କାରେ ବଲେ ଗାତବର ।
 ବୌଶିତ ବୌଶିତୀ ଭକ୍ଷାସେ ପ୍ରସନ୍ନ
 ଦେଲେ ଅରେ ଅରେ ଭଜେ ହୁକାହୁକୀ ।

ଗଭୀର ବିଚେ ଉଦ୍ଧୃତ ନିସ୍ବନ,
 ନିଶା ବିଭୀଷିତା ବଲ୍ଲ ବିବର୍ତ୍ତନ ।
 ଅନ୍ଧ କାରେ ଦେବ ଦିଶ-ବିହୃତଅ,
 ଦାବାନଳ ତାଳ ଦେଲୁ ଶରେ ନିଆଁ ।
 ବନଦେବୀଙ୍କର ଅଗ୍ନେୟ ମନ୍ଦିର,
 ପ୍ରାୟ ଅଗ୍ନିସ୍ତୁତ ବିଶେ ସୁରୁଚର ।
 ଲମ୍ବି ଆସେ ତାହି ଦହ ଲତାଗୁଡ଼ି,
 ନରେ ଧୂମକେତୁ ସଂହାଳେ କି ପୁତ୍ର ?
 ଅଥବା ନିବଶେ କୁହନର ରେଖା,
 କିମ୍ବା ନୀଳଗନ୍ଧେ ଚକ୍ରା ବିଏ ଦେଖା ।
 କାହିଁ ବା ପ୍ରତଷ୍ଠେ ତଳେ ଭୁଞ୍ଜିବୁଟି,
 ଗିରିଶିରେ କି ସେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୁକୁଟ ?
 ଧାଉ ଧାଉ ହୋଇ କିଶେ ଦେଉଠାରେ,
 ଅସଂଖ୍ୟ ଗୁଣୁ ନିଶିଣୀ ପ୍ରକାରେ ।
 ପଦ୍ମର ସେ କି ପୁଣ୍ୟପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଭା,
 ଆଶାର ସ୍ବଚ୍ଛବ ନିରୁଣାରେ ଅବା ।
 ଧନୀ ସିଂହସୁକ ! ଧନୀତୋ ମହିମା,
 ଭାରୁକ ନୟନ ଅନନ୍ତ ପ୍ରତିମା ।
 ପ୍ରସ୍ତର ନୋହୁ ତୁ ରତ୍ନ ରୂପାକର,
 ଅନନ୍ତ ମଣିରେ ତୋ ଗର୍ଭ ଭାସୁର ।
 ତୁହି ସତୀ ଶିବ ସୁନ୍ଦର ରେ ଗିରି,
 ଶୋକ-ତାପ-ହଃଶ-ପାସୋସୁ ତୋ ଶିଶୁ ।
 ଯନ୍ତ୍ରଣା-ବିଦରଧ ଅବସନ୍ନ ପ୍ରାଣ,
 କୁଏ ଯେତେବେଳେ ଭାରୁକ ନୟନ,
 ତୋ ଦଶନେ ଆହା ହଃସ୍ବସ୍ତ ପସ୍ୟ,
 ସେ ଦେଶ ମାନସ ଶଶେ ଭୁଞ୍ଜିଯାଏ ।
 ମହାଦାନେ ତୋର ବଡ଼ ଅନୁଗ୍ରହ,
 ଗହ୍ବରୁ ନିଜ ଅନ୍ତର ସୌଭାଗ୍ୟ ।
 କି କୁଣ୍ଡିଆ କିବା ଅଶ୍ବିତ ନିବର
 ସବଳେ ସମର୍ଥ ସମ ସମାବର ।

ରହିଲ ମାନସେ ଶୋଦିତ ତୋ ବସା,
 ବୌଦ୍ଧାନୁଶାସନ ଜରାଗତେ ଯଥା ।
 ଜୀବନ-ପ୍ରତିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ୍ମରେ,
 ରହିଲ ତୋ ସ୍ମୃତି ଅକ୍ଷୟ ଅକ୍ଷରେ ।
 ବନ୍ଧା ଦେଇ ତୋତେ ମନୋନେହ ଦେନି,
 ପ୍ରତିଦାନେ ସ୍ମୃତି ଯାଉଅଛି ଘେନି ।
 ରବି ଗଣ୍ଡି ରହି ପ୍ରାୟେ ସେ ବେଦନ,
 ଦେବ ମୋ ଜୀବନେ ରକ୍ଷଣୀ-ସମ୍ବଳ ।
 ହୃଦୟ-ମନ୍ଦିରେ ସ୍ଥାପି ତୋ ମୂରତି,
 ଅପୂର୍ବ ପୁରୀ ସରସ-ଅରବି ।
 ପ୍ରୀତି ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଦାନ ତୋ ଚରଣେ,
 ଶମିତ ସନ୍ତତି ସନ୍ତପ୍ତ ଜୀବନେ ।
 ବର୍ଣ୍ଣିତ ସ୍ବର୍ଗ ଟେକ ଶାସ୍ତ୍ରବାରେ,
 ମାତ୍ର ସେ ଗୌରବ ତୁମ୍ଭ ତୋହଠାରେ ।
 ଆଶ୍ରୟ ଯଦୀତି ସ୍ବର୍ଗ ସ୍ବରଗର,
 ଶତକ୍ରା ସିନା ସେ ତୋତେ ପଡ଼ାନ୍ତର ।

ଚୀର୍ଷ୍ୟାରୁ ବନ୍ଧ ମହାତୀର୍ଥ ତୁମ୍ଭ,
 ମହାରାଜେ ପୁର ମନ ତୋତେ ହୃଦ୍ ।
 ନିବାସ-ବିଦଗ୍ଧ- ହୃଦୟ ବାନ୍ଧନେ,
 ଫୁଟେ ଚାନ୍ଦ୍ରକମ୍ପା ତୋ ରୂପ ଦର୍ଶନେ ।
 ମଧୁ ମହାବିନୀ ଚନ୍ଦ୍ର ମରୁପୁଷ୍ପେ,
 ଚରଣ ବିସ୍ତାର ଖେଳେ ବଳବଳେ ।
 ତେଜବାକୁ ତୋତେ ବଳ ନାହିଁ ମତି,
 ଦେଉଛି ହୃଦୟ ଆରତେ ବରଣ ।
 ଚନ୍ଦ୍ର ଚ ବରଣ ସ୍ବର୍ଗ ସଂସାର,
 ଶରଣୀନ ଯେହୁ ତୋ ଚାରି ପାଦାର ।
 ଅତୁଳ ରକ୍ଷଣୀ ନିଶ୍ଚୟ ନିୟତି,
 ନିଶ୍ଚୟ ତୋ ଭାଗ୍ୟେ ଅଗତି ଭରଣ ।
 ଶୁଭାଶୁଭ ସେହୁ ଆଶେ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ,
 ତର ସୁଖ କୁଣେ ନାହିଁ ଚରଣରେ ।
 ଫଳକ ଅବଶ୍ୟ ମୋ ରକ୍ଷଣୀବାଣୀ,
 ଆପ ସିଂହସ୍ବର ସେହୁ ମେଘସି ।

ଉତ୍କଳ-ବିପ୍ଳବ

<http://oaob.nitrkl.ac.in>

ଭୂତନ-କମଳା

ପଥନ ସର୍ଗ

ଅରୁଣାଶ୍ରମୀ ଦେବୀ ଚାରୁ-ଚନ୍ଦ୍ରମଣି
ବଲ୍ଲଭେ, ବରୁଣା ବହୁ ହୁଅ ମାତଃ ଅସି
ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା, ମୋର ଚିତ୍ତ-ଦୋଷଦୋଷରେ,
ବହୁବିମ୍ବ ଗୀତେ ଭାବୀ ଭୂତ ବର୍ତ୍ତମାନ
ଚିତାଳ ବରଦ ପୁରୀ ଉଚ୍ଚଳ ମାତାର,
(ବରାଣ୍ଡାରେ ଶାନ୍ତା ଦେବୀ ଭୂତନ-କମଳା)
ବହୁର ସମ୍ବଳ ବଳ ଭୂମ୍ବେ ଏବା ଦେବ !
ତବ ବଳେ ବଳୀୟାନ ହୋଇ ଦେବେ ବୁଢ଼ା,
ଅବହେଳେ ଅବହେଳି ସାହୁକା-ଅର୍ଣ୍ଣବ,
(ଅରୁଣା, ଅବୁଦ, ବହୁ-ବୀର-ବିଶାଳବ)
ଭବରେ ଶୌରବମୟ ବହୁବିଦ୍ୟାସନ,
ତାଙ୍କର ନୟନ ଦେବ ଦୃଢ଼ପତ୍ର ବାଳ,
କିନ୍ତୁ ବୀର୍ଣ୍ଣ-ଦେବ ତାଙ୍କ ଅବର ଅମର
ସଦା, ବ୍ରହ୍ମେ ତାହା ଦେଇ ରବେ ଉପଦେଶ !
ସେମାନଙ୍କ ପଦଚିହ୍ନ ଅନୁସରଣକୁ
ବଳର ମାନସ ମୋର, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଅକ୍ଷମ
ସେ ବାଣୀ ସାଧନେ ଦେବ, ତଥାପି ବେ ଭାଣି
ବାହୁକ ଧାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅଶା ସଦା ସେହୁ ବିଷୟ,
ଭାବନାତା, ନ ବରେ ତୁ ବରୁଣା ପ୍ରବାଣ,
ସେ ଅଶା ମୋ, ଦେବ ପଣ୍ଡି, ବାମନମୂର୍ତ୍ତିର
ଉଶାକ ପରଶ ତାକୁ ଦୂରବାଞ୍ଛା ପ୍ରାୟ;
ତେଣୁ ଦେବ ! ପ୍ରସାଦାର୍ଥୀ ହୋଇ ମୁଁ ଭୁବ୍ବର,
ମାଗୁଅଛି ତତଶିରେ ଏ ଭକ୍ଷା ଶ୍ରୀପଦେ,—
ଅବିଦିଅ ବୃଦ୍ଧପଥେ ଅଭୀଷିତ ଛବି ।

ଦେଖିଲୁ ଏବଦା ଅହା ! ଶିଶୁ ଦୁଇଖୋଟି
ଅନଶନେ ଶୀର୍ଣ୍ଣବାୟୁ, ମହାବୃଦ୍ଧିର
ପ୍ରବଳ ପୀଡ଼ନେ ହୋଇ ଜର୍ଜର ପ୍ରାଣ,
ଅହରନ୍ତ ବନାପବ ଅହାର ସଦାଶୟ,
ଅସ୍ଥୀର, କୁସ୍ଥାନ ନିଦ୍ରା ନ ବାରିଲ ପ୍ରାୟ
ଅଶାଦୀ କୁଶାଦୀ କିନ୍ତୁ ବାରେ ନାହିଁ ଶୂନ୍ୟ,
ଉପସକ୍ତ ଶାନ୍ତାଭାବେ ଯାଇଅଛି ଶୁଣି
ରକ୍ତମାଂସ ବେନିକର ଦୋମଳ ଶରୀର;
ଦେବସ୍ତ ପଞ୍ଜର, ଅସ୍ଥି ସୁଷ୍ଟ ସ୍ୱାସ୍ଥ ରାଣି
ଫୁଟିବିଶେ ବହୁରାଗେ, ଅହା ! ବେନିଶିଶୁ
ବିଶୁଦ୍ଧ ବହୁବିଦ୍ୟ ସେବକୃଷ୍ଣ ପ୍ରାୟ;
ଶୁଣୁ ନାହିଁ ବାଦୀ ମୁଖ, ତାହା ସମୟେ
ଏଣେ ତେଣେ ଶସିଯାଏ ଦୁର୍ବଳ ଚରଣ,
ସୁରାବ ସଦାସୀ ଶିଶୁ ବଦନେ ତାଙ୍କର
କାନ୍ଦିବୁ ନିବିଡ଼ ଗୋର ବସାବ-ବାଜନା,
ହାୟ ! ସରଳ ଦୃଢ଼ସ୍ୱ-କୁସୁମ କୋରବେ
ବେନିକର, ପଶି ଦୃଷ୍ଟି ପେଟଚିନ୍ତା— ଗୀତ
କୋରେ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତଃସାର, ବ୍ୟାତଃ, କି ବ୍ୟା
ଅସମ୍ଭବ ତବ ସୁତେ ? ଯେ ବାଦୀ ବସୁସେ
ନ ଜାଣନ୍ତୁ ବହୁ ସେବେ ଧୂଳିଶେଳ ବନା,
ନର ଜୀବନର ସେହି ପ୍ରଥମ ସମୟେ
ଶାନ୍ତ ସୁଖମୟ, ହାୟ ! ଶିଶୁ ଦୁଇଜଣ
ଭବଚକ୍ର ପେଟପାଇଁ ଦୂରୀର ସନ୍ତାନ !
ଅସଦା ଭବର ଭାବନା, ସୁଖ ଚରଣାପ

ପ୍ରଣୀତ ହୋଇ ଚାହିଁ, ଅଗାଧ ଆତ୍ମରେ
 ଭାବରେ ଧାନ୍ୟ ମୋଟା ଅଧ୍ୟାସ ଚାହିଁ ୧
 (କନ୍ୟାଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ଯେବେ ବଳଦେବ ସଦୃଶ
 ମୁଖରେ ଭାଷା ମାତି ଦେଶବେଶାନ୍ତରେ)
 ଯେ ସଦାସିନୀ ସୁଧା, ଭବ-ସୁଧା-ଦୃଶ
 ମାଧବେ ବିକିର ଏଡେ ଦାରୁଣ ବସନ୍ତ,
 ବେଉଁ ଛାଉ ପାଶେ ତାର ଅନୁରତ ପ୍ରାଣ
 ଯୁଦ୍ଧ ମାନବର ଗତି ? ଜଗତେ କୁର୍ତ୍ତସ୍ତ
 ସେହୁ, ଶୋଷେ ଅନୁକ୍ଷଣ ଜଗତର ବଳ ।
 ଦେଖି ଏ କରୁଣ ଦୁଃଖୀ, ଅସଦୃଶ ନେତ୍ରର
 ଦୃଶ୍ୟଦେଶ ଦୃଢ଼ ମୋର ଶୋର ଦୁଃଖାନଳେ
 ଘନ ଘନ, ରକ୍ତମାଂସ ଦେହ ଧରି ଅହା,
 ଦେଖିଣ ଶୋଷିତମାଂସ ଦେହୀର ଦୃଶ୍ୟ,
 ନ କୁଏ ତରଳ କେଉଁ ପାଶାଣ ଦୃଢ଼ସ୍ତ ?
 ନ ଅଜ ଦୃଢ଼ସ୍ତ ? ବଥା ଶେଷମୁଖ ଶୁଣି
 ଦେଉଥିଲି ଶିଶୁ ଶୁଦ୍ଧ, ଦେଖିଣ କେତେବେ
 ସେହୁ ବିରାଗଣ ଚନ୍ଦ୍ର, ଦେଉ ମୁଁ ଚକ୍ର,
 ମଣ୍ଡୁଥିଲି ଯାହୁ ମୁହିଁ ବଳନା ଜଳନା
 ଅଥବା ଅତରଞ୍ଜିତ, ଉପରବସ୍ତ ବର
 ଏବେ ସାର ସତ୍ୟ ତାର, ଦେଉ ପ୍ରମୁଦରୁତ
 ବିସ୍ମୟ ଅବଶେ, ଅଜ ଯାହା ଅସମ୍ଭବ,
 ହୁଅଇ ସମ୍ଭବ ତାହା ବାଞ୍ଛା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ,
 ବିଶ୍ୱସଂସାରର ଏହା ବସ୍ତ ଚରନ୍ତନ ।
 କଳନା-ରୁଚିବାବଳେ ଚିତ୍ତ-ପଟେ କେତେ
 ଅକ୍ତିର ସେ ଗତଚନ୍ଦ୍ର, ହାୟ ! ସେ ବାଳରୁ
 ସ୍ୱର ମହାପ୍ରାଣିକ୍ଷୟ ଦେଉ ମୁହଁରତ ।
 ସଂଜ୍ଞା ରହି ସଚକ୍ତିତେ ଚାହିଁଲୁ ଅନ୍ତତେ
 ଭାବ ଦେବୀ ମୁହିଁ, ସପ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଶବ୍ଦତତ
 ଦୀପ୍ତବାସ-ପରିକ୍ତିତା, ଦକ୍ଷକରେ ଦେବୀ

ଧରିଛନ୍ତି ଶ୍ରଦ୍ଧାରୁ ଚନ୍ଦ୍ର, ଦକ୍ଷକରେ
 ପୁଣି ବେଦକ, ଶିରେ ବାଞ୍ଛନ ବିଶେଷ
 ଅଭାମୟ, ପୁଣି ଚାହିଁ ରହି ଭର୍ତ୍ତସ୍ତ
 ମୁହଁରୁ ଦୃଢ଼ କରୁଅଛୁ ଛନ୍ଦ ଦୃଷ୍ଟିରେଣା ।
 ବସନ୍ତରମ୍ଭୀ ଦେବପୁଷ୍ପ ତାର ପାରିତୋ
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାୟ ପୌରରେ ଶରେ ଉଠିଲ ମହତ
 ସେ ସ୍ଥାନ, (ଚଣ୍ଡୀମଣ୍ଡପ, ଦୁର୍ଗୋତ୍ସବେ ଯଥା
 ପୁଷ୍ପ ଧୂପ ହୋମଧ୍ୟମେ କୁଏ ସୁରଭିତ)
 ଦେବୀଙ୍କ ଦେଖି ମୁଁ ଦେଉ ବିସ୍ମୟ, ପ୍ରମୁଦ ।
 ଅତରଞ୍ଜି ଏକମତେ ଅର୍ଦ୍ଧ ଯାମ ବାଳ,
 ମାତୃତାନେ ଶ୍ରୀପୟରେ ପ୍ରଣମି ବିନୟ
 ନିବେଦିଲୁ ସ୍ୱଚ୍ଛବରେ ଏସନ ଭାରତୀ,
 “ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଭାଣ୍ଡି ମାତଃ ହିବିଦ ଦେବତା
 ତୁମ୍ଭେ, ତବ ପୁରୋଦ ଦର୍ଶନେ ମୋହର
 ଶକ୍ତିର ଅଶେଷ ପାପ, ଦେଉ ପୁର ପୁଣି
 ତମନେତ୍ର, ଦେବ ! ଶ୍ରୀମା ଅବିରାଦ ତବ
 ମୋହମାୟା-ବଳଶିତ ଏ ମର ଭବନେ ?
 କରୁଣା ପ୍ରକାଶି ଦାସେ ପରତସ୍ତ ବାନେ
 ବରୁଣି ଦୁର୍ଗା, ଏହି ଭାଷା ସେବକର ।”
 ଭାବରେ ଦେବୀ, “ବସ ! ଭୁଲ-ବନଳା
 ମୁହିଁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ରୁପିଣୀ, ଏ ଭୁଲ ଭୁମି,
 ସୁଜଳା, ସୁଫଳା ପୁଣି ଶସ୍ୟ-ସୁଶାମାଳା
 ମୋହ ଶୋର୍ଣ୍ଣ ସଦା, ବସ ! ମୋ କଲ-ରୁଚିତା
 ଚନ୍ଦ୍ରଅକ୍ତି ନାନା ଶୋଭା ସଦା ଏ ଭୁଲେ,—
 ବାନନ-ଚକ୍ରର ଚରୁରୁ ପ୍ରସବନୀ ।
 ଭୁଲିଯିବ ଜନେ ଦେଖି ଅଳସୀ, ଜଡ଼ତା,
 ପରମୁଖାପେକ୍ଷିତାର ଏବେ ଅକ୍ଷୟୀ,
 ଯାଉଥିଲି ଚିତ୍ତ ବାଳ ବେଦ ଏ ମହାତ୍ମ
 ମୁହିଁ, ଚିତ୍ତି ମୋ ବିକ୍ରମେ କୁଦର୍ଶା ତାହାର

୧—କବିମାଧବ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ଭାଷଣ ଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷ୍ମଣପୁରରେ ଅନୁସନ୍ଧେୟ । ୨—ବସନ୍ତ ୧୮୭୭
 ସାଲର କରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ

ପରମେଶ୍ଵରୀ ବଳ, ବସୁ ! ଦେଖିବାକୁ ତାହା
 ଦୋହଲୁ ମୁଁ ଅବିଚାରୀ ଅତି ଏକପାତେ ।
 ତି ବସୁଧି ବାହୁର ଶେ ଭରତର ଦଶା
 ନାନାବିଭୀଷିତମୟୀ ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧାରେ
 ରହିଛି ଅଭାଗୀ ଏବେ ଦାବିଦୋଇ ଦେବ,
 ଧନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁଣି ରକ୍ଷା ମୋର ସେ ଭଣ୍ଡାର
 ସଦାବାଳ, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଶ୍ରୀଧାରୀ,
 ତୁମ୍ଭ ସେ ଭଣ୍ଡାର ମୋର ଶୂନ୍ୟମୟ ଅତି !
 ନ ବରୁ ଅତିଶୟେବା ମୋର ଯେଉଁ ପୁତେ
 ବରୁ ନ ଥିଲେ ଆହାର, ସେହି ପୁତେ ଏବେ
 ଅନ୍ଧମୁଖି ପାଇଁ ଆହା ଅଶ୍ରୁକଳି ପେଟ !
 ତି ରହି ଅଭାବ ମୋର ଅସ୍ତ୍ର ଲଣ୍ଡାରେ ?
 ଚିତ୍ତିବା ଦୋଷରେ ସିନା ମୋର ପୁତ୍ରପଣେ
 ସୁନାକୁ ମଣ୍ଡିତ ଭେଣ୍ଡି ଅହୋ ! ତି ବୁଦ୍ଧିଶାଳୀ !
 ଚରସ୍ତୋତା ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣରେଖା ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣରେଣୁମୟୀ ୧
 ବରେ ମୋର ପଦ ଧୌତ ଯାମୋତରେ ରକ୍ତ,
 ପୁତେ ବାସୁଧିଧୀ—ନାନା ରକ୍ତର ଆବର
 ଗର୍ଜନ ରକ୍ତର ଛତେ ତୁମ୍ଭ ଶିର ଟେକି,
 ଭଦ୍ରାବିଶ ଫେଲଗୁଣି ଯଥା ଫଣିକର ୨
 ବିପ୍ରାରି ସଦୃଶ ଫଣା ଭଗାରେ ଗରଜ ।
 ଭସିମାତ ଶେତପୁରା ଭସିବୁଲ୍ୟା ନଦୀ ୩
 ବଦେ ଯାମୋ, ଯଥା ମୋର ବଶେ ଦୀର୍ଘଦୂର ।
 ପଶ୍ଚିମେ ମେଘ—ମେଘର ମହେନ୍ଦ୍ର ଶିଖରୀ
 ନାନା ରକ୍ତ ମହୋତ୍ସବ ଯୋଗାଏ ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ।
 ଚର-ଭଣ୍ଡାର-ବଣ୍ଡେଇ-ମାତ୍ରତା ଚରଣା,
 ତାରୁ ମହାମୟୀ ବସୁଧାବି, ବିସ୍ମୟତ

ବନ୍ଧୋଦେଶେ ମୋର ଯଥା ମାର୍ଗ—ପବନ ।
 ସୁଶାଳ ବଳେବର ତାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରୋପ୍ପଳା,
 (ଭରତେ ପିୟୁଷତଳା ଲାଙ୍ଗୁଳାପିଣୀ)
 ଦୁର୍ଲ୍ଲଭାବିନୀ ବାହୁ, ଗୋନାସା ଶେତଳା
 ପୁଣ୍ୟତୋୟା ବୈତରଣୀ, (ସ୍ନାନ ବର ଯହିଁ
 ରହିଛି ପରମ ପତି ବିନା ଚରଣାଦେ
 ନରେ) ଦେବ ମନେ ପ୍ରାୟ ପୁତ୍ର ସୁତତୋୟା
 ସାବିତ୍ରୀ, ଶାବିତ୍ରୀ ଶେତବନ୍ଧୁ ୪ ସୁନ୍ଦରୀ
 ବଳାଙ୍ଗୀ, ଏ ପଞ୍ଚନଦୀ ପଞ୍ଚରୁ ଦୂର
 ପ୍ରାୟ, ବିଭବିତ ମୋର ଭବେଦେଶେ ସଦା ।
 ଏହି ପଞ୍ଚ ଚର୍ଚ୍ଚନୀଏ ରୁମି ନାନା ସ୍ଥାନେ
 କାଳଦେବତା ପଦା ଭରତ ଶରୀରେ
 ବିବିଧ ରଚନାବଳି, ମୋର ଆକାମତେ,
 ବଦ-ନିକୁଳି-ଗଞ୍ଜାମେ-ମଞ୍ଜୁ ମଞ୍ଜୁଷାରେ ୫
 ତୋତଣ ଭରତ ଶରୀ ମହେନ୍ଦ୍ର ଶିଖରୀ
 ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହୁ, ଗୁଣେ ମୋ ମସ୍ତକେ ଯଥା
 ମାର୍ଗ—ନୀଳମାଳିନୀ ମଞ୍ଜୁଳ ମହେନ୍ଦ୍ର,
 ଶିରୀର ମାର୍ଗାଶିର ୬ ପୁଣି ମେଘାସନ
 ଆବର୍ଣ୍ଣିତ ନରୁ ଗୁଣେ ପଞ୍ଚିତ ଶରୀରେ,
 ସେହି ମେଘାସନେ ଦେଇ ଯଥାବାଚେ ତତ
 ପାଧନ୍ତି ଏ ଭରତର ମହାଦେବତା,
 ବସୁ ! ଏ ଭରତ ରୁମି ନୂତନ ମୁଣିବା—
 ଅଟେ ରକ୍ତରୁପାନ୍ତର, ପ୍ରଭୁଲେ ଚର୍ଚ୍ଚିତେ
 ଅନ୍ତ ନାନାବିଧ ରକ୍ତ—ଅମୂଲ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିର
 ଶରୀ, ଚର, ଗଦା, ପଦ୍ମ, ତାରି ଯେତେବର ୭
 ବିସ୍ମୟତ ବନ୍ଧୋଦେଶେ ବାର ମହାବୀର୍ଯ୍ୟ ରୂପେ,

୧—ଓଡ଼ିଶାର ଭରତରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର ବାହିରେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣରେଣୁ ମିଶ୍ରିତ ଥାଏ ।

୨—ଶେଷ ଅଞ୍ଚଳ । ୩—ରକ୍ଷିକୂଳ୍ୟା ନଦୀ ଗଞ୍ଜାମର ରକ୍ଷିମାଳ ପର୍ବତରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ୪—ପ୍ରଚଳିତ ନାମ
 ଶିମୁକପାଳ ପର୍ବତ । ଏହା ବଳାଙ୍ଗୀ ନଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ । ୫—ମଞ୍ଜୁଷାବଳୀ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର
 ମହେନ୍ଦ୍ର ପିର ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ । ୬—ଓଡ଼ିଶାର ଭରତର ପର୍ବତ । ଏହା ପାଲଲହତାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।
 ୭—ସୁଗ—ଶଙ୍ଖଶେତ, ଭୁବନେଶ୍ଵର—ଚନ୍ଦ୍ରଶେତ, ସାବିତ୍ରୀ—ଗଞ୍ଜାପେତ, ଦୋଷାଙ୍ଗ—ସଦ୍‌ଶେତ ।

ସେ ଚୀର୍ଷ ପରଃଶ ନର ମହାପାପସୁଗି
 ବୃଦ୍ଧ ଭସ୍ମୀଭୂତ, ଯଥା ଅନଳେ ବାପାସ;
 ଅର୍ଥୀର ଗୌରବରୁମି ବହୁଷଡ଼ାଶୀ
 ଏ ଭଲ୍ଲ ମହୀ, ତେଣୁ ସମଗ୍ର ଭାରତ
 ଅସି ସଦା ଯାନ୍ତିକଳ ଏ ଚୀର୍ଷ ସେବନେ
 ଛଡ଼ାଇ ବହୁଷ-ମଳ ବୃଥାନ୍ତ ନିର୍ମଳ ।
 ତେ ଶିଳ୍ପଶୈଳବର ସୁଦ୍ଧ-ସୁମ୍ନ ପ୍ରାୟ
 ବିରାଜିତ ଠାକେ ଠାକେ ଛବିକ ଦେଉଳ,
 ନିବସନ୍ତ ଚହଁ ନାନା ଦେବଦେବୀ ମୁଖେ ।
 ବୈଷ୍ଣବପ୍ରବର ବୀର ଶ୍ରୀ ଅନଙ୍ଗଭୀମ
 ଗଙ୍ଗାବଂଶ ଶୀତ ନୃପ, ପ୍ରତାରରେ ଯେହୁ
 ଭଠାଭଣ ଶାନ୍ତ ଧର୍ମେ ବୈଷ୍ଣବ ଧରମ
 ଭଜିଲେ, ତୋଳିଲେ ସେହୁ ନୀଳାଚଳଧାମେ
 ତୁଙ୍ଗ ଚଟୁକ ଦେଉଳ, ଅନନ୍ତୀ ସୁନ୍ଦର;
 ଅହା ସେ ମନ୍ଦିର ଶୋଭା ମହୋ ଅଭୁଜିତ ।
 ନିବସନ୍ତ ଚହଁ ଭୂରଭୂଗ୍ନୀ ସଙ୍ଗେ ଶେନ
 ସାକ୍ଷୀ ଦୈବଲୀଳାୟୀ ଦାରୁବୃକ୍ଷରୁପୀ
 ତଗନ୍ଧାସ, ତଗର ଅଭୟ ଅଶ୍ରୟ ।
 ଏବାମ୍ବେ ୧ ପଲିଚରୁକି ରଜିତବେଶର,
 (ବେ ସର ତାଙ୍କର ହୁଏ ବେଶରା ବିହମେ)
 ନିର୍ମାଣିଲେ ଯେଉଁ ତାରୁ ବାରୁକାର୍ଯ୍ୟାନୁ
 ମନ୍ଦର ସମାନ ତୁଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର ମନ୍ଦିର,
 ଦେଖି ତା ଶିଳ୍ପତାତ୍ତ୍ୱର ମହାସୁପଦର
 ହୋଇଯିବ ବୁଦ୍ଧି ବଣା, ନିବସନ୍ତ ଚହଁ
 ଦୂର ଯେଣୁ, ତେଣୁ ତାହା ଦୈବୀ ସମାନ ।
 ବୋଣାବେ ଅର୍ଦ୍ଧ ମନ୍ଦିର ନରସିଂହ କୃତ ୨

ଯାହାର ସୁନ୍ଦରିଲ୍ଲର ବୌଶଳ ବର୍ଣ୍ଣନେ
 ନାଚୁରାଷା ବର୍ଣ୍ଣନାଳା ଦେବ ଅନନ୍ତନ ।
 ପୁର ପରମଳ-ମଳୟଳ-ସୁଶୀତଳ
 ଅଳକ ଶିଖରୀ ୩ ବହୁ ତାପସାଧ୍ୟାସିତ
 ଶକ୍ତିଗିରି ୪, ପୁରୀକୀର୍ତ୍ତି-ଧବଳ ଧଉଳ ୫,
 ଏ ଅବି ପବନ ଦେବେ ବୌଶଳେ ଅବିତ
 ଦୁସ୍ତିଗୁମ୍ଫା, ବ୍ୟାଗ୍ରଗୁମ୍ଫା, ତପସ୍ତିଗୁମ୍ଫା
 ଧୀନ, ଧାରଣା ସାଧନା ଯୋଗୀ ଗୁମ୍ଫାମାନ,
 ଅଚୀତ ଗଉରବର ମୁଦସାକ୍ଷୀ ପ୍ରାୟ
 ରହନ୍ତି ବିଦ୍ୟାମାନ ଅବିତ ବାହୁ ।
 ଭଜନର ଯନ୍ତ୍ରପୁରୀ ଯଥାପି ସ୍ଥାପିତ
 ନାଭିଗୁମ୍ଫା କ୍ଷେତ୍ରେ ୬, ସୁତେ ଅସଂଖ୍ୟ ଦେଉଳ
 ଭଜନର ପୁର, ଶୁକ୍ଳ, ପୁର ଯଶୋବନ୍ତ
 ଠୁଳ ଦେଉଳ ପ୍ରାୟ, ସେହୁ ମହାପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳୀ
 ମେଶଳା ପାପହୀ ନଦୀ ବୈତରଣୀ ତାର,
 ନିବସନ୍ତ ଚହଁ ଦେବ-ଯନ୍ତ୍ର-ସମୁଦ୍ଭାବ ୭
 ଭରତା ସୁନ୍ଦର, ଶେନ ନାନା ଦେବଦେବୀ,
 ପୁଣୀ ଚୀର୍ଷ ଦେଉଳ ଚହଁ ସ୍ୱପ୍ନା ପିତାମହ,
 ବରପୁରେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦଶ ଅଶ୍ୱମେଧ ୮,
 “ଦଶାଶୁଣି ଘାଟ” ନାମେ ସେହି ଯନ୍ତ୍ରରୁମି
 ଅଦ୍ୟାପି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଭେଦେ, ବାରୁଣୀ ଯୋଗରେ
 ବଲେ ସେ ଘାଟରେ ସ୍ନାନ, ତୋଏ ଛାଡ଼ଣ
 ପୁରୁଷ ପାପବନ୍ତ, ପ୍ରଭାତ ଦର୍ଶନେ
 ପତାଏ ଯେସନେ ଶରେ ତାମସୀ ରଜନୀ ।
 ବିରାଜେ ଅବୁଝେ ତାର ବିଦ୍ୟାଶୋଭାମୟୀ
 ସପ୍ତମାତୃକା ମୁରୁତ, ୯ ବିଶେଷରେ ତାର

୧—ବୁଦ୍ଧନେଶ୍ୱରରେ । ୨—ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବୋଣାର୍ଦ୍ଧ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ।

୩—ଶିଳ୍ପଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀର ପଦ । ୪—ବୁଦ୍ଧନେଶ୍ୱରର ପାଞ୍ଚଦୋଶ ଦୁରବର୍ତ୍ତୀ ପଶ୍ଚିମ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ
 ପବନ ବେଶେ । ୫—ବିନାୟକପିତା ପବନ । ୬—ଯାଜପୁର । ୭—ବରତାଦେବୀ ଦେବସଙ୍କଳ୍ପ କାଳ ହୋଇ
 ଥିବା ପୁରୀପ୍ରସିଦ୍ଧ । ୮—ଦଶାଶୁଣି ଘାଟରେ ବୃହତ୍ ଦଶ ଗୋଟି ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ କରାଯାଇଥିଲା । ୯—ସାଧାରଣତଃ
 ଏହାକୁ ସମ ମା ସାତଭୁବଣୀ ବୋଲି କହନ୍ତି ।

ସୁସ୍ଥବଳା, ନରନେତ୍ର ହୁଏ ଅପରାଧ ।
 ଚକ୍ରାବତୀ, ବାବୁବାଟୀ, ଗୁରୁବଣିଆଡ଼ି, ୧
 ବୃନ୍ଦାବନରୁ ଦେଖି ନିର୍ମାଣ-ବୌଦ୍ଧ,
 ଭକ୍ତର ପାଶୁଆଖଣ୍ଡ ୨ ହୁଅଇ ଚକ୍ର !
 (ଧରଣୀରେ ଧନୀ ପେଟୁ ଜାନ, ଶକ୍ତିନରେ)
 ସ୍ଥାପନା, ଗାଡ଼ିସ୍ଥାନରେ ମୋର ସୁବର୍ଣ୍ଣ
 ପୁରୀ ଅତି ପ୍ରସବର, ନବ ହୃଦୟ,
 ମୋହର ଗାଡ଼ିସ୍ଥାନ ଶିଳ୍ପ ଦେଶ ବିଦେଶରେ
 ଲଭୁଥିଲା ସୁପ୍ରସାଦ, ଏ ବେଳୁ ତାହା ।
 ଏକଦା ଏ ଦେଶ ପୁରୀ ଅତିବିଶିଷ୍ଟ
 ଅଭାବିନୀ ଗୋଦାବରୀ, ବଳସ୍ତେ ପଥା
 ସବୁବିଧା ଧର୍ମ, ତଥା ବାବୁବାଟୀ ଅହା
 ଦୋଳଗଲ ସବୁବିଧା ଏ ଦେଶର ବସୁ ।
 ଶିଳ୍ପକବେଶିକ ବଳୀ ପୁରୀ ଉତ୍କଳର
 ସୁବୁର-ବିପ୍ରୀତ, ପାହା, ବାହୁଡ଼ାପ ପାଏ,
 ଅଦ୍ୟାପି ସେ ସ୍ଥାନେ ପୁଣି ତାହାହିଁ ପୁରୀ ୪
 ନବସନ୍ତ ଉତ୍କଳୀୟ, କିଏ ସାକ୍ଷୀ ତାର

ଉତ୍କଳୀୟ, ପୁଣି ଚକ୍ର ବିଶ୍ୱକଳ ବହୁ
 ଉତ୍କଳୀୟ ହିନ୍ଦୁ ଦେବଦେବୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ।
 ଏ ପ୍ରକଳ ଦେଶେ ଅତି ସାଗର ମେଶଳ
 ମିତ୍ରରେ, ସୁବୁଦ୍ଧ ଚକ୍ର ଉତ୍କଳବଣିକେ
 ଗୋସ୍ଥାନ ବରୁଥିଲେ ବାଣିଜୀ ସବାଣେ,
 ଅହା ! ନୂର ଦେଶାଚାର ଏବେ ସେ ସୁଗୁଣ
 ରଖିଅଛୁ କାହିଁ, ପଥା ଗାଡ଼ି ଅନେକ,
 ଜାନାଲୁ ନପାଲ ସୁଦ୍ଧା ବିଦେଶନବାସ
 ବରେ ଏ ବାଳରେ, ହୁଏ ଦେବାକୁ ଅବାଧେ
 ଜାତରୁତ, ସମାଜର କଠୋର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ।
 ପରାଗର ୪ ବୃଷି ଶାସ୍ତ୍ର ଦୋଳ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ
 ଉତ୍କଳ ବୃଷକକୁଳ, ଜନମାଲ୍ ପୁରୀ
 ନୂତନ ବାଲୁ ସୁନା, ହାସ୍ତ ! ତାହା ବଂଶଧରେ
 ପାସୋରଣ ଏବେ ସେହି ସ୍ଥାନୀନବାସୀ
 ବୃଷିବିଦ୍ୟା, ଦୁଃଖସ୍ୱପ୍ନ ପରି, ଏଣେ ତେଣେ
 ଭ୍ରମି ଅନେକସନ୍ତ ପେଟ ସବାଣେ ଅତରେ
 ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ପରାଧୀନ-ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ୬ ।

- ୧—ଏହା ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ପ୍ରାଚୀନ ଦୂର୍ଗର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଅଛି ।
 ୨—ଉତ୍କଳେଷ । ୩—ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ ଗୁଳା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ଗଙ୍ଗାଠାରୁ
 ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସ୍ତୁତ ଥିଲା । ୪—ଅଧୁନିକ ନାମ ତମକୁଳ । ୫—ପରାଗର ରଖି ବୃଷିବିଦ୍ୟାଙ୍କ ସ୍ମୃତିକ
 ରଚନା କରିଥିଲେ । ୬—ତାହା ।

ଦ୍ରୁପଦଙ୍କ ସଙ୍ଗେ

ସଙ୍ଗୀତ ସାହିତ୍ୟ-ଶାସ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳନନ୍ଦନେ
 ପ୍ରଭେ ବାଣୀ ବରପ୍ରଭ ବଡ଼ ମହାବର;
 ଏ ଉତ୍କଳ ଦେବଧାମ, ପ୍ରଭୁ ବାଣୀବର
 ଅମର୍ୟ୍ୟ ମାଧୁର୍ୟ୍ୟମୟ ପ୍ରମୋଦ ବାନନ;
 ଉତ୍କଳ ବଡ଼ ଯେଉଁ ବାଣୀର ସୁଧାର
 ବର୍ଣ୍ଣରସାୟନ, ତାହା ବରଦାଣ୍ଡ ପ୍ରଭୁ
 ତାହାର, ପୁଣ୍ୟପୁତ୍ର ତନେ, ତରାଏ ଯେସନ
 ପୁତ୍ର ସପେ ତାହାଙ୍କର ଭୁବନ ନିସ୍ବନ ।
 ଭୂତବଳ-ମହିମା ପଶ୍ଚାତ୍ତପନାସୀ
 ବୀରବର ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଗାୟତ୍ରୀ ଯେ ଗୀତ
 ବସି ରାଜବିହାରୀ, ତାହା ଉତ୍କଳ ତାହା
 ପ୍ରଭେ ପଦାବତୀ ଅନ ? ସେ ମହାଶୀତଳ
 (ପଦ ପଦେ ପଦାବତୀ ବଚନ ଅଶୀତ)
 ତାହାର, ମାଧୁର୍ୟ୍ୟ, ଭାବ, ବାବ ଦେବଦାସୀ
 ବାବଦାସୀ ଉପାଦାନ, ଏ ମହାମଣ୍ଡଳେ
 ତାହା ଅନ ଦେଶ, ଅନ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟରେ ।
 ବାବଦାସୀ ଏବମାନ ଭୂତ ବୀରବର
 ତେଜସ୍ବୀ ତାହା ଏହି ଉତ୍କଳ ଭୁବନେ
 ମହାବର ସିଂହାସନ, ଭୂତବଳ ତେଜ
 ମର ଅମରତା, ତାର ମୁହିଁତା ଶରୀରେ
 ଦୃଢ଼ଅସ୍ତ୍ର ବହୁବାହୁ ବାବ ସବୁବର,
 ତାହା ତାର ଯଶୋବେଦ ଅତର ଅମର
 ସଦା, ଯେତେବିନୟ ଏ ଉତ୍କଳ ଭାଷା
 ପ୍ରଭୁ ଧରାଧାମେ, ବସୁ । ତେତେବିନ ଯାଏ

ପ୍ରାଚୀନସୁରାଣାମ୍ ଦେବ ଭୂତ ମହାବର,
 ଶୁଣ ସିନା ପ୍ରଦାନର ନରେ ଅମରତା ।
 ଅଶ୍ରୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁତେ ଭର ବହୁସୁଧା ରସେ
 ଧାର୍ଯ୍ୟ, ପଣ୍ଡିତ ନବରସେ ସୁରସିବ
 ଗାୟତ୍ରୀ ଗମ୍ଭୀର, ଗୌରବୀ ଅତି ଶେଷଗୀତ
 ଗର୍ବୀର ଭାବଦାସୀର ସରତ, ମଧୁର,
 ତାର ମଧୁମୟୀ ଭାଷା ଉତ୍କଳ ବର୍ଣ୍ଣରେ
 ନାହିଁ ଦେବଅସ୍ତ୍ର ସଦା ସୁରାସୀ ଶୀଘ୍ରଶା
 ଭୂତବର ତରାସୀ, ବୀରବର ବାସ ୩
 ବରାସ ୪, ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସିଂହାର ୫
 ଅବର ସାରତା ବାସ ୬ ସାରତା-ସେବର,
 ବେତେ ବୃତୀ ସୁତେ ଅହା, ତନୟ ମୋ ବୋତେ
 ପବନରେ ଅଙ୍ଗ ମୋର ଭୂତବର ନାହିଁ ।
 ତାହାଙ୍କ ଭରତ ଶ୍ରୀ ଧର୍ମସୁରୁଷେ
 ପ୍ରଦାନର ଧର୍ମ ସନ୍ତ ଅଦ୍ୟାପି ଭୁବନେ ।
 ଅଭୁତ ଆଶ୍ରୟଶାଳୀ ରାଜା ବୃଷସିଂହ, ୭
 ବେତେ ଧନବ-ସୁରର ଅଳସୀ, ତାହା
 ପୁଣି ମଣିରହଣୀର ସୁତ-ସିଂହାସନ,
 ଭୂତବର ପ୍ରଭୁ ସଦା ବାବଦାସୀ ମଣ୍ଡପେ,
 ନାମେ ମାତ୍ର ସିନା ସୁତା, ତାହା ବାବଦାସୀ
 ସୁତସିଂହାସନ ଯୋଗୀ ଯଥା ସୀତା-ପିତା, ୮
 ପଦାବତୀସର ସେବୁ ବୃତ୍ତି ପାୟନବର,
 ଗାୟତ୍ରୀ ପଞ୍ଚମ ବେଦପ୍ରଥମ ଭାବର ୯
 ନବରହେ, ପ୍ରମଧୁର ବର୍ଣ୍ଣର ଭାଷାରେ ।

୧—କଳକବି ରଥ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ । ୨—ଭୂତବଳ ରାଜସିଂହ । ୩—ରାମଚନ୍ଦ୍ରାଣ ପ୍ରଭୁ ରାଜସିଂହ ।
 ୪—ସୁମାୟା ରାଜସିଂହ । ୫—ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରଭୁ ରାଜସିଂହ । ୬—ଭୂତବଳ ମହାବର ରାଜସିଂହ ।
 ୭—ଧରାଧର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରାଜା । ୮—କଳକ । ୯—ସୁତା ବୃଷସିଂହ ଭୂତବର ପଦାବତୀ ମହାବର ରାଜା
 କବିସିଂହ ।

ଦାନଦୀର ଥିଲା ମୋର ପୁର ଗୁଣାଶାମ ୧
(ନରେନ୍ଦ୍ର ଆଶାତ ଦାତା ନରକୁମାରୀ ଦେବ)
ପବନ ଭୁଲମୀକ୍ଷେତ୍ର, ୨ ଦୁଳାୟୁଧପୀଠେ
ମେଲି ବସିଥିଲା ସେହୁ ଦାନର ପସର
ମୁହେ, ଦାନ-ବାରି ତଡ଼ି ଧାରଣେ ସତତ
ଆହୁରି ଭୁବ ଥିଲା ତାର ଦକ୍ଷିଣ ଗଣ୍ଡୁଷ ।

ଦେହ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁର ଶ୍ରୀ ପାଶାମୋହନ,
ଥିଲା ଭବ ଅପାର୍ଥିବ ମନ ଧନେ ଧନୀ,
ତାହା ପରି ଆଉ ବହୁ-ପ୍ରେରଣ ପୁରୁଷ
ଶୋଳିଲେ ମିଳିବ ନାହିଁ କୋଟିକେ ଗୋଟିଏ,
ସ୍ଥାପି ଶିକ୍ଷାଗାର ପାଶା, ବଲ୍ଲ ଭନ୍ନୋଚନ
ସୁଦେଶୀୟ ଜନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାର ସୁପଥ;
ବିଚର ପୁଣି ସୁଗନ୍ଧ-ବ୍ରହ୍ମନରୁଦିବ
ମୁକ୍ତିକ ଭପନିଷଦେ, ରଖିଲ ଶାଶୁଣୀ —
କାହିଁ, ତାହା ଭୁଲେ ଆଉ ଅନାଥ ରେଖାର
ଅସାବଧ ସାହା, ଆହା ଦେଖୁ ନାହିଁ ଏବେ,
ପୀଡ଼ିତ-ପରିବର୍ତ୍ତାରେ ପୀଡ଼ିତ-ଶଯ୍ୟାରେ
ପାହୁଥିଲା ରୁଦି ତାରି, ଦେଇ ନିଜ ପ୍ରାଣ,
ରକ୍ଷଣେ ପର ପ୍ରାଣ ସେ ନ ଥିଲା କୁଣ୍ଡିତ ।
ଭୁଲିଲେ ଲଭିହାସ ବିରଚି ସେ କୁଣ୍ଡା,
ଧରୁଲ ସୁଦେଶବାସୀ ନୟନ ଅଗ୍ରବେ
ପୁରୁ ପୁରୁଷର କାହିଁ, ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ତେଜ,
ନୀତି, ମାତ୍ର ପ୍ରଭୁତ୍ବର ଆଲୋକ୍ୟ ଭୁଲୁଲ;
ସତତ ଅସ୍ଥାବସ୍ୟା ଦୋଇ ହିତମଣି
ନିଃସ୍ବାସ ସୁଦେଶ ସେବା-ବ୍ରତ ଥିଲା ଧରୁ,
ବେଦିଥିଲେ ତାହା ମନେ ନିବିଡ଼ ଦେଖିଲେ
ବିବିଧ ସୁଦେଶ ହିତ-ବିକାଶୀ ସତତ,
ବେଦନ୍ତ ଚୌଦ୍ଦିଗୁଁ ଯଥା ନଳନେ ଅଳୟ ।

ବୀରବର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାଳଦେବ-ପତି,
ଭୁଲିଥିଲା ଦାସିଗାଦୀ ସାନ୍ଧ୍ୟାବାସୁପେ

ପ୍ରଗତି ଗଗନ-ଭୁଲେ, ପ୍ରକାଶିତ ସେହୁ
ଭଗବତ ମନୁ ଆଦି ମହାଗୁରୁମୁଖୀ
ପ୍ରଭୁପୁଣ୍ଡେ, ବିତାଡ଼ିଲ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ପ୍ରାଣୁ
ଅଜ୍ଞାନ-ତମିରେ, ପୁଣି ବ୍ୟବସ୍ଥା ସୁପଥ
ଦେଖାଇଲ ଧର୍ମ-କର୍ମ-ସୁବ୍ୟବସ୍ଥାପକେ ।
ତାହାର ରଜତକାଳେ ତାର ରଜଧାନୀ,
ପବନ ସଂସ୍କୃତଶାସ୍ତ୍ର-ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ
ଭୁଲିଲେ ବାଗୁଣୀ ଆଶା ଥିଲା ଧରୁ ।

ଆଉ ଏକ ଦାସ ତାର ଶ୍ରୀମଦେନ୍ଦ୍ର ଦେବ
ଅଷ୍ଟମନ୍ଦିର ମହାନୁ, ଅସ୍ତ୍ର ଏବେ ସେହୁ,
ମାତ୍ର ତାର ଯଶଃପ୍ରଭା, ଭୁଲିଲ-ଆକାଶେ
ରହିଛି ଭସ୍ବର, ପୁଣି ଥିବ ଚରକାଳ;
ଯେଉଁ “ପଣ୍ଡିତସବୁ” ଗଲ ସେ ବିଚର,
ପଣ୍ଡିତ-ସବୁ ତାହା ଆର୍ଯ୍ୟଭୂମଣ୍ଡଳେ ।

ଶମୁଦ୍ରୀଠାଠ ବସିଲାସ-ଶିଖର-ଶିଳାସୀ
ଭୂଗୀରଥ, କାହିଁମାନ ଭୂଗୀରଥୋପମ,
ମହାନୁ ଆଶାତ; ମାତ୍ର ପ୍ରତାପାଳନରେ
ଥିଲା ମଦେନ୍ଦ୍ର ସମାନ ମହାରେ ଭୂପତି;
ସ୍ଥାୟୀ ହାସବୁରି ଶକ୍ତି ବିଶ୍ବବିଦ୍ୟାଳୟେ
ସେହୁ, ଦାନ ଭୁଲିଲି ପାଠାସ୍ତ୍ର ଗଣର
ଦୋଇଅଛି ସୁଗେ ସୁଗେ ପ୍ରାଚୀନରୁଣୀୟ ।
ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ସବୁପ୍ରଥମରେ
ବିଦି ଦ୍ରୁପଦେଶ ରାଏ ସୁଦେଶ ସୁଜାତି —
ହିତ ଅନୁଷ୍ଠାନବ୍ରତେ, ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାନୀୟ
ଦେଲ ଆନ ସମୟମୀ ନୃପତିସମାଜେ ।

ନୂମଣି-ମହତ୍ତମଣି ରବିକୁଳ-ରବି
ଭୂଜାଶ୍ୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ଭୂଜିଭୂମି-ପତି,
ଭୁଲିଲ-କଲ୍ପବୃକ୍ଷର ମଞ୍ଜି ନିଶ୍ଚୟ ସେହୁ,
ମହାସାଧକୁଳେ ଜଳ ଯେଣୁ, ତେଣୁ ଥିଲା
ମହାମନା, ମହାଜ୍ଞାନ ପୁଣି ମହାରାଜା,

୧—କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାଜବାସୀ ଗୁଣାଶାମ ନରେନ୍ଦ୍ର । “ସର୍ବରେ ଭଦ୍ର, ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଗୁଣାଶାମ ନରେନ୍ଦ୍ର” ବୋଲି ଅଦ୍ୟାପି
ଜନରକ ଘୋଷଣା କରେ । ୨—କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ।

ବିଶେଷ ସଦୃଶ ମୁଦ୍ରା ପ୍ରଦାନ ସେ ନୃପ,
 କରୁଥାଉଅଛି ସ୍ଥାୟୀ କଟକ କଲେଳେ ।
 ସୁପାଳନେ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ପାଳୁଥିଲୁ ପ୍ରଜା,
 ଯଥା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର - କୃଷ୍ଣକୁଳ ସୁପାବନ
 ପାଳୁଥିଲେ ପୁଣ୍ୟବତୀ ମଥୁରାନଗର ।

ଅହୋ କାହା ନାମ ପୁଣି ପଞ୍ଚଗବ୍ଧ ମନେ !
 କ୍ଷନ୍ଦିୟୁ ଗୁଳନୋଚିତ-ଗୁଣ ବିଚକ୍ଷଣ
 ନୃପ ଧନୁଜୟ ଭଞ୍ଜ, ଧନଞ୍ଜୟୋପମ,
 ପ୍ୟାସ ଏକାଦେର୍ମୀ ଗୁଡ଼, ତାର ଗ୍ରାହାବାସ,
 ବାଳକା ବିଦ୍ୟାଆଗାର, ତିନିଦେଁ କଟକେ
 ଧରନ୍ତି ସେ କୃଷ୍ଣର କାର୍ତ୍ତିର ନିଶାଣ ।
 କ୍ଷନ୍ଦିୟୁ ତେଜେ ତେଜସ୍ବୀ ନ ଥିଲୁ କେବଳ
 ରାଏ, ଜାଗାୟୁ ତେଜରେ ସୁଜା ଥିଲୁ ସେହୁ
 ସତତ ତେଜସ୍ବୀ, ତେଣୁ ସୁଦେଶୀୟଙ୍କର
 ଥିଲା ପୂର୍ଣ୍ଣ ପକ୍ଷପାଶ, କରୁଥିଲୁ ପୁଣି
 ସୁଦେଶୀ ଗୁଣି-ଗୁଣର ସମାଧି ଆଦର ।

ମୁନିବଲ୍ଲ ମୁନିପାଳ ଲୁହା-ମରାଦା
 ଭଲ-ମାନମନ୍ଦିର - ମାଲ୍ୟଗିରି-ପତି,
 ଥିଲୁ ମୋର ଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର, ଥିଲେଦେଁ ତାହାର
 ବହୁଗୁଣମନ୍ଦୀ, ନୀତିମନ୍ତ୍ରଣା-କୁଶଳ,
 ମାତ୍ର ସେହୁ ଥିଲୁ ଆପେ ମନ୍ଦୀ ଆପଣାର ।
 ରାଗିଥିଲୁ ଜଗୁଆଳ ଦୁର୍ଗରକ୍ଷା ଲାଗି,
 ମାତ୍ର ନିଜ ଦୁଃଖ-ଦୁର୍ଗ-ଦ୍ବାରରେ, ଥିଲୁ ରାଏ
 ନିଜେ ନିଜର ପ୍ରହରୀ, ବିବେକାସ୍ତ୍ରଧାରୀ,
 ରାଜଶକ୍ତି, ପ୍ରଜାଶକ୍ତି ସମବାୟେ ଗଢ଼ା,
 ଜାଣୁଥିଲୁ ଏହା ସେହୁ, ତେଣୁ ଅଦୂରଦୂର
 ଥିଲୁ ରାଜ ପ୍ରଜାକୁଳ ଶକ୍ତି ବିବର୍ଦ୍ଧନେ ।
 ଯେତାଳେ ରାଜନୀ ଭୂୟାଁ, ଭୂୟାଁକଳପତି
 ଗିରିଦୁର୍ଗବାସୀ, ଧର ଦୁର୍ଗାତ୍ମକ ମନେ
 ସ୍ବାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ଆଶେ, ଦେଲୁ ବେଗେ ଜାଳ
 ଅଶାନ୍ତ-ବିପ୍ଳବ-ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତିଭୁୟାଁ ଦୁଃଖେ,
 ଭଞ୍ଜେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ତାହା ହୋଇ ଭଲ ଶିଖ

ଭୟାଦ-ଆହୁତି ପାଇ, ଥିଲା ଅରେ ଚହୁଁ
 ଅସୁଲ ଭୀତିବ୍ୟାକୁଳେ କେନ୍ଦୁହର ମହୀ ।
 ବିଚିତ୍ର କୌଶଳେ ଧର ସେ ଭୂୟା-ରାଂଶୁଳେ
 ସମର୍ପିଲୁ ମୁନିପାଳ ସମାଜ ଅଧୀନେ,
 କରୁଥିଲୁ ଶାନ୍ତିସୁଖ କେନ୍ଦୁହର ପ୍ରାଣେ ।
 ଲଭିଲୁ ସେ ଚହୁଁ ଗୁଳାବାହାଦୁର ଦେ
 ବିପୁଳ ସମ୍ମାନ ସହ, ସମାଜ ଛାମୁରୁ,
 କ୍ଷତ୍ରସ୍ବ ମହତ୍ତମଣି ସେହୁ ନରମଣି,
 ଅଗ୍ରଗୀର ଗୁଣାଦୋଷ୍ଟ ହେଲୁ ତିରୋଧିତ,
 ଅତାଳେ, ତୋଳରୁ ମୋର, ସେ ଦିନ ଦୁଃଖ
 ଭୁଟିଲୁ ଭୟାଦ, ବଳ, ଭୁଟିଲୁ ଭରସା ।

ଭୁଟିଲୁ ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ଭବ-ଯବନିକା -
 ଅନ୍ତରାଳେ, ସନମଧ୍ୟେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶଶୀ ଯଥା;
 କର୍ମସଞ୍ଜେ ମହାରଥୀ ସେହୁ, କର୍ମ ତାର
 ରାଜିଛି ତୋ ମାତୃହତ୍ତା ଭାଷାକୁ ଢାଳିତ ।
 ଯେତାଳେ ଭଲଲଭଣା ହୋଇ ଶାଶ୍ବତରୁ,
 ପତି ସୁପୁଅୁଳା ବଙ୍ଗଭାଷାର କବଳେ,
 ଦୁର୍ଗଭୁଥିଲୁ ସୁସଭା, ତେଣୁ ଧାରଦ୍ବୀନ
 ତରାସାୟ, ବାତ୍ୟାବଳେ ତରଙ୍ଗତାଡ଼ନେ,
 ସେତାଳେ ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ଯୋଗ୍ୟ ଭାତା ସହ
 ସବିନୟେ ରାଜଦ୍ବାରେ ଦର୍ଶାଇ ପ୍ରମାଣ, -
 ଦର୍ଶାଇ ପୁଣି ଭଲଲ ସାହାଯ୍ୟର ଟେକ,
 ଭଲଭଲ ବିରାସେବ୍ୟା ବିରାସେବ୍ୟସ୍ତ୍ରୀ
 ପବନ ମାତୃଭାଷାକୁ ସେ ଘୋର ସଜ୍ଜେ ।
 ଭଲଲ ଭାଷାର ସେହୁ ପୁନର୍ଜନ୍ମଦାତା,
 ଅଟେ ତୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା, ବସୁ, ପ୍ରାଚୁ ଭଞ୍ଜ
 କରୁଛୁ ତୁ ନିତ୍ୟ ତାକୁ ସଭକ୍ତି ପ୍ରଣାମ ।

କାହିଁ ସେ ବିଚିତ୍ର ଦାୟ ! ଧୀର ଅମାୟିକ,
 ଭଲଲ ରାଜୁଣୀ ଧନ, ପୁଅ ପରି ପୁଅ
 ସେହୁ ଥିଲୁ ତୋ ମାତାର, ବସୁ ! ତି ବନ୍ଧୁବି
 ପ୍ରଶସ୍ତି ତାହାର, ଥିଲୁ ଯେତାଳେ ଅଭାବ
 ଭଲଲେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ, ସେତାଳେ ସେ କୃଷ୍ଣ,

ପ୍ରକାଶି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗନ୍ତ ଉତ୍କଳାନୁବାଦ,
ଧରାଇ ସୁଦେଶର ଲୁଚି ଆଶାସ୍ଥଳ
ଛାନ୍ଦିଗଣେ ତାହା, ନବ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରକାରେ;
ଗଲଣି ସେ ଗୁଲି ଦେଇଁ ଅନୁଦେଶ୍ୟ ଦେଶେ
ବହୁବିନ୍ଦୁ ମାନ୍ଦ ତାର ଅନୁଦିତ ପୋଥି
ଅଛି ସ୍ଵଚ୍ଛନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟ, ମହାଜନେ ସିନା
ନିଜ ସ୍ଥାୟୀ ସ୍ଵଚ୍ଛନ୍ଦ୍ର ଗତିପାନ୍ଥ ନିଜେ;
ସେ ପ୍ରମୁଦ ଗଠନେ ବସ୍ତୁ, ହୁଏ ନାହିଁ ଲେଖା
ଆନ ଶିଳ୍ପୀ ବା ନିର୍ମାତା ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଉପାଦାନ,
ଶିଳ୍ପୀ ତହିଁ ମହାଜନ, କୃତ କାର୍ତ୍ତି ତାର
ଅକ୍ଷୟ ଉପବରଣ, ଅମୂଲ୍ୟ, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।

ସବୁ ପୁରୁଷଶବ୍ଦ ସଖା ପୁରୁଷଣା,
ଲଭି ସାରସ୍ଵତ କୃପା ପୁରୁ ପୁଣ୍ୟଫଳେ,
ଗାଇଲ ବିଭୁବନ୍ଦନା “ପାରିକାତମାଳା”
ମଧୁରେ, ସୁସ୍ଵରେ, ପୁତ୍ରକଣ୍ଠେ; ଦେଖାଇଲ
କବିତ୍ଵେ, ଧର୍ମରେ ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚାଦର୍ଶ ସେହୁ,
ଉତ୍କଳ-ଲଳନାକୁଳ-ରବ-ଗଣିଧନ,
ପଟାନ୍ତର ତାହା ସିନା ତାକୁହିଁ ଦେବକ;
ଧନ୍ୟ ସେହୁ ସୁସାଧୁତା ସୁକଲ୍ପନାବତୀ,
ପୁଣ୍ୟ ସାରସ୍ଵତାଶ୍ରମ ପ୍ରକାଶା ତାପସୀ,
ସଂସ୍ଥାପି ଆକ୍ଷୟ କାର୍ତ୍ତି ପବନ ମନ୍ଦିର,
କରିଯାଇଅଛି ଧନ୍ୟ ମାତୃଭୂମିସହ
ଉତ୍କଳ କରଣକୁଳେ, ଉଦ୍‌ବିଷାବଂଶକା
ଉଚ୍ଚ ନାୟକବନ୍ଧର ନିଶ୍ଚେ ବସ୍ତୁ ସେହୁ,
ଚରବରଣୀୟା ପୁଣି ପ୍ରାଚୀନପୁରୀୟା ।

ବିଶ୍ଵ ପାତୁଣିର ବକ୍ଷା ଉଦେ ଦୈନିକେ ମନେ,
ଫିଟିଯାଏ ଅଶ୍ରୁରେ ନୟନମୁଖକୁ
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭାର, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭାର ଯଥା ଜଗସ୍ରୋତ;
ନ୍ୟାୟ-ତତ୍ତ୍ଵ-ସୂକ୍ତି-ବଳେ ଜଣି ଅବଦେଶେ
ସୁନା ମହାସର, (ଦିବ୍ୟ ପ୍ରତିଭା-ପିତୃତ-
ବହୁଦେଶାଗତ ବହୁ ପଣ୍ଡିତେ ପୁରୁଷ)
ରଖିଲ ସେ ମାତୃସମା ମାତୃଭୂମି ଟେକ

ସୁଦୂର ପ୍ରବାସେ, ଧନ୍ୟ ଶିକ୍ଷାବଳ ତାର !
ଏହିପରି କେତେ କେତେ ମାତୃ-ହିତପ୍ରଣ
କର୍ମବୀର, ଧର୍ମବୀର, ଦାନବୀର ଆଦି
କୃତସୁତେ, ମଣ୍ଡିତଲେ ଅଜ ମୋର, କେତେ
ବର୍ଣ୍ଣିବ ତା ବାହୁତ ରେ ଗୋଟି ଗୋଟି କର ?
ରଖିଥିଲେ ସେହି ସୁତେ ନିଶିଳ ଭାରତେ
ତୋର ମାତୃଭୂମି ଟେକ, ତହିଁ ତ୍ୟୋତିର୍ମୟ
ଦିଶୁଥିଲା ଅଭାଗୀର ଶ୍ରୀମୁଖମଣ୍ଡଳ;
ମାତୃଭୂମି ହିତେ ପୁଣି ସେବାଶ୍ରମଣ୍ଡଳରେ
ସମର୍ପେ ଯେ ମନଃପ୍ରାଣ, ତାହାର ଜୀବନ
ଅଟେ ଏକା ଜଗତରେ ଜୀବନ ଆଖ୍ୟାତ
ଆନର ଜୀବନ ସିନା ଜୀବନ୍ତ ମରଣ !”

ଏହା ଭାଷି ମାରବନ୍ଦ୍ର ଉତ୍କଳ-କମଳା,
ପୁଣିଲି ମୁଁ ସବିନୟେ, — “ମାତଃ, ଶୁଣି ମୁହିଁ
ତବ ମୁଖ ଉତ୍କଳର ଅଜାତ ଗୌରବ
ଗାଥା, ଦେଲି କୃତକୃତ୍ୟ, ପୁତ୍ର ଦେଲି ପୁଣି
ଉବ-ବୋଳାହଳ-ପ୍ରବ୍ୟ ଜଡ଼ କଣ୍ଠ ବେନି,
ମହାଦେବ, କୃପା ବହି ବଶାଣନ୍ତୁ ଭଲ
ଉତ୍କଳମାତାର ଏବେ ଉପସ୍ଥିତ ଦଶା,
ବଳବତୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୋର ଶୁଣିବାକୁ ତାହା ।”

ବିଷାଦ-ନୈରାଶ୍ୟବୋଳା ନିଃଶ୍ଵାସ ପଦାଲ
ଭାଷିଲେ ଏସନ ଦେବୀ — “ହାୟ କି ବର୍ଣ୍ଣିବ
ଉତ୍କଳର ଉପସ୍ଥିତ ଦଶା, ବସ୍ତୁ ! ଦେଖି
ତାହା, ଫାଟିଯାଏ ଛାତି, — ଶତସହସ୍ରଥା;
କି ନୁହେଁ ବସ୍ତୁ ସନ୍ତୋଷେ ! କି ନୁହେଁ ତା ଶ୍ରେଷ୍ଠେ
ହାୟ ! ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଅଭାଗୀ ମୁକୁଟ
ବିଜିତହୁଅଛି କେତେ ସମୁଦ୍ଧଳ ମଣି !

କାହିଁଗଲା ହାୟ, ବୀର ଗଙ୍ଗବଂଶପତି
ଉତ୍କଳ ବାଣୀ — କମଳା ମିଳନ ମନ୍ଦିର
ବାମଣା ମଣ୍ଡଳେଶ୍ଵର ସୁଜଳ ଭୂପାଳ !
ଥିଲା ସେହୁ ଯୋଗତନା ଗୁଳା, ଏକହାତେ
ଚରୁଥିଲା ସାଂସାରୀକ ତାପୀ, ଆନ ହାତ

ରଖିଥିଲୁ ମାତୃସମା ମାତୃଭୂମି ହୃଦେ
ନିପୁକ୍ତ ସତତ, ଥିଲୁ ପୁଣି ସୁସାଧକ
ଜଣେ, ଜାଣୁଥିଲୁ ଯେଣୁ ସାଧନାର ଧାରା,
ତେଣୁ ହେଉଥିଲୁ ଯିକି ତାର ଅନୁଗତା
କଲେ କଲେ ସଦା, ଗୁଜପଦ ଯୋଗେ ଶୁଣ
ନ ଥିଲୁ ଗୌରବାନ୍ୱିତ, କରୁ ଗୁଜପଦ
ଆଣି ତାକୁ ହୋଇଥିଲୁ ଗୌରବପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ସତତ ବିବିଧ ଦେବ-ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ସୁଗୁଣେ
ଅଳଙ୍କୃତ ଦେଖି ତାକୁ, ଭଲ୍ଲୁକାୟୁ ଜନେ
ବୋଲୁଥାନ୍ତି ଶାପଦ୍ରଷ୍ଟ ଦେବତା ବୋଲୁଣ,
ଆହା, ସେହି ସୁପୁରୁଷ ତେଜ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧାମ
ଗଲୁ ଯେବେ ଅନାମୟ ନିତ୍ୟଧାମେ ଚଳି,
ସେହି ଦିନୁ ଛୁଡ଼ିଗଲୁ ଭଲ୍ଲୁକଭୂମିର
ଦକ୍ଷଦ୍ରଷ୍ଟ, ହେଲୁ ସେହୁ ହାୟ ଅନାଥନା !

ଭଲ୍ଲୁକ-ବିଦମାଦିତ୍ୟ ଗୁଜା ବ୍ରଜଗୁଜ
ଶଶିଆଳ ଧରାଧିପ, ସ୍ୱାୟ ଗୁଜକୋଣେ
ମଣୁଥିଲୁ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଗଚ୍ଛିତ ସମ୍ପଦ,
ସୁଗାୟୁ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭାବଳରେ
ସାଧୁଲ ସୁଗୁଣୋନ୍ମତ ଯଶୋଧର୍ମ ଆଦି
ଯଥାତଥା, ତାଳିଦେଇ ତହିଁ ପ୍ରାଣମନ,
ଦାଉଥିଲୁ ଶୁଣି ପୁଣି ସାହଚ୍ୟ-ଅମଳେ
ଆବାହ୍ୟବାଜିକା; ମନ୍ତ୍ର ସୁଜାନ-ଗୁଆରେ
ଭଲ୍ଲୁକ-ସାହଚ୍ୟରୂପୀ ଦଧିଭଣ୍ଡେ, ତହିଁ
ଜାତ କଲୁ ଯେଉଁ ସ୍ୱାଦୁ ସୁଗନ୍ଧ ନଦୁଣୀ,
ଅମରବାସ୍ତିତ ତାହା, ସୁଧର୍ମ-ନିରତ
ସେହି ଗୁଜଧର୍ମୀ ଗୁଜା, ନାହିଁରେ ବାହୁତ
ଆଉ ଏ ରାମ-ପିଣ୍ଡିଳ ମରୁ ନରଲୋକେ !

ପାରଳା ଗୁଜ-ଭବ୍ୟାଗେ ପାରିଜାତରୂପେ
ଫୁଟିଥିଲୁ ପଦ୍ମନାଭ ନାଗସୁଣ ଦେବ,
ସୁଗୁଣ-ସଦୃଶେ ତାର ସମଗ୍ର ଭଲ୍ଲୁକ
ଥିଲୁ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ, ମାତ୍ର କାଳରୂପୀ କାଟି

ହରନ୍ତ ନିର୍ମମ, ପଣି ଅଭିଷେକ ସେ ଫୁଲେ
କଲୁ ତାକୁ ଛନ୍ଦ ହାୟ, ଅକାଳେ ନିଦ୍ରାୟେ ।

ତାହା ପରେ ଗଲୁ ତାର ଆଶ୍ରୟ ଅଗ୍ରଜ
ଭଗିରଥୀ ବଂଶ ଶଶି ଦାସ ମହାମଣି
ଗୌରବନ୍ତ ଗଜପତି ନାଗସୁଣ ଦେବ
ପାରଳା ନୃପତି, ହାୟ, ସୁଗୁଣେ ତା କଥା
ହୁଏ ନେତ୍ର ଅବାସିତ ଅଶ୍ରୁଦ୍ରବୀଭୂତ ।
ଅନୁଜ ବାସୁଦେବ ପୁଣି ପ୍ରଜାପ୍ରାଣତାରେ
ଉପମିତ ତାକୁ ଏକା ପ୍ରାଚୀନସୁରଣୀୟ
ଚର-ଭରତ-ଭରସା ଦୀର ଦାଶରଥ ।
ଯାଇଛି ସେ ଗୁଜୋ ଗୁଣି ଭଜଶିକ୍ଷାଳୟ,
ଯାଇଛି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ହାବାବାସରୂପ
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଶ୍ରମ, କେତେ ବାଳ-ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ,
ଲଳିତ ପାଳିତ ତହିଁ ହୋଇ ବିଧିମତେ
ଲଭୁଛନ୍ତି ଶିକ୍ଷା, ଭୁଞ୍ଜି ବାସ୍ତିତ ସୁବିଧା ।
କର୍ମପ୍ରାଣ ଗୌରବନ୍ତ, ଶିବକର୍ମକଳେ
ନରପ୍ରାଣେ ଅମରତା ଆଣିଲୁ ଓଟାରି ।
ଗୁଜା ପାଇଁ ପ୍ରଜାସୁଖି ବିହ ନାହିଁ ବିହ,
ସୁଜିଛି ସେ ପ୍ରଜାପାଇଁ ଗୁଜା, ଜାଣି ଏହା
ଅବିରତ ରତ ଥିଲୁ ପ୍ରଜାଭଣ୍ଡ ଶୋଧେ ।

ଭଲ୍ଲୁକ-ଆକାଶେ ଭଲ୍ଲୁ ଶ୍ରୀ ରଘୁଶେଖର
ଭଲ୍ଲୁକ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଠରୂପେ, ଦେଶାଇ ସୁପ୍ରଭ
ଅସ୍ତ୍ର ହେଲୁ ଯଥାକାଳେ, ମାତ୍ର ତାର ପ୍ରଭ
ସୁଜ ଅନନ୍ତର, ରହି ଭଲ୍ଲୁକ ଆକାଶେ
ଭକ୍ତାସିତ କରୁଅଛି ଦିଗ ଦିଗନ୍ତରେ,
ନିଶ୍ଚେ ତାହା ଭଲ୍ଲୁକର ନଦ ଧ୍ରୁବତାର ।
ଅତୁଟ ଦରବୀଗନ୍ଧି ପ୍ରଭବରେ ସେହୁ
ସାଧୁଣ ଅତୁଟ କାୟା, କଲୁ ଜଗତକୁ
ରକ୍ତିତ ସୁମିତ; ବଂଶନଳ ସାହାଯ୍ୟରେ
ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତେ ଗୁହଁ କଲୁ ନିରୁପଣ
ଗୁହାଣ ଗତି, ପୁଣି ସୁଜ ନୂଆ ନୂଆ
ହରୁଦ୍ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟାନୁ ସୁଷ୍ପ ସୁବିଦ୍ୟ

ରଚିଲ ଡୋକାଣିପୁରୁ “ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ”

ବରଣକୁଳଚନ୍ଦ୍ରମା ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦକିଶୋର
ଦେଶୀୟ ଗୁଣନାୟକ ଆଶ୍ରୟ ସମ୍ବଳ,
ଯାହାଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ଅଙ୍ଗୁଳ ସଙ୍କେତେ
ଦେଉଥିଲା ନ୍ୟାୟେ ଧର୍ମେ ସୁପରିଗୁଣିତ
ସମସ୍ତ ଗୁଣମଣ୍ଡଳ, ପୁଣି ଗୁପ୍ତଦାନେ
ମହାଦାତା, କର୍ମବୀର ଉତ୍କଳ, ଭୂଷଣେ,
ବସ୍ତ୍ରମୟ ଜୀବନକୁ ନ ଦେଇ ଶିଶୁମ
ଲବେ ମାନ୍ଦ, କରୁଥିଲେ କର୍ମର ସାଧନା
ଅନୁକୂଳ, ତାହାଙ୍କର ବିଶାଳ ହୃଦୟ
ପୁଣି ଥିଲା ଜାତିଦେଶ ହିତକାମନାରେ,
ଓହୋ ! କି କହିବି ବସ୍ତୁ ! ମହାଶୋକେ ମୁଖ
ସ୍ପୁରୁ ନାହିଁ ବାକ୍ୟ, ପୁଣି ନୁହେଁ ଗତସ୍ମୃତି
ବ୍ୟଥା ଦିଏ ହୃଦୟର ଅନ୍ତସ୍ଥଳ ଚିତ୍ତ,
ଅକାଳରେ ସେ ମହାତ୍ମା ହୋଇଣ ବିରୁଦ୍ଧ
ମାତୃକୋଟୁଁ, ଗଲ ଦେଉଁ ଅନୁଦେଶ୍ୟ ଦେଶେ
ଅନିର୍ଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପଥେ ଗୁଲି, ବିସୋରରେ ମନୁ
ନ ଯାଏ ବିସୋର ନନ୍ଦକିଶୋରର ଗୁଣ ।

ସାମନ୍ତ ବଂଶଭୂଷଣ ରାଜନାୟକ
ଅତିଥିବସ୍ଥଳ ଦାତା ସ୍ବଦେଶାଭିମାନୀ,
ଶୋକ ଶୋକ ନିରାଶ୍ରୟ ଅକ୍ଷୟ ମାନବେ
କରଇ ସଜାର ଆଶି, ଉପଜୀବ୍ୟ ଦେଇ ।
ଅନୁପୁଷ୍ଟାଙ୍କର ଅନୁଭବର ସଦୃଶ
ସ୍ଥାପିଲ ସେ ଅନୁଚିନ୍ତ, ଅକ୍ଷୟ ଅବ୍ୟୟ ।
କେତେ ପ୍ରାଣୀ ମହାପ୍ରାଣୀ ପାଉଥାନ୍ତି ତହିଁ
ଅନ୍ନ, ଧନ୍ୟ ଶତଧନ୍ୟ ହୃଦୟ ତାହାର,
“ଅନ୍ନଦାନ ମହାପୁଣ୍ୟ” ହୋଇଥିଲା ବ୍ରତ ।
ସଜ୍ଜନ ସ୍ବଲ୍ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବେ ଦୀର୍ଘାୟୁ ବୃଦ୍ଧନ,
ଅଟେ ଏହା ସୁଗର୍ଭ, ତେଣୁ ସେହି ବୃଦ୍ଧ,
ଲଭିଲା ସକଳ ତେଜ ଅକାଳେ ବିଲୟ ।

ଦେଶଭକ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସମ
ବଦ୍ଧା ଶୋକାଶ୍ରୁ ବାରି ଉତ୍କଳ-ବୋଶିଲେ

ଉତ୍କଳ ଯୌବନେ ଭବ-ଯବନିକା ପାରେ,
ଉତ୍ସର୍ଗିଣ ସେହୁ ଆଶ୍ରୟାଣ ଆତ୍ମମନ,
ସ୍ବଦେଶ ସୁଜାତି ପୁଣି ସ୍ବଧର୍ମୋନ୍ମତରେ,
ସମାଜର କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ଦ୍ବିଜାତିକୁଳର
ଭବାର୍ଥ, ସ୍ଥାପିଲ ସେ ଦ୍ରାଘିଣ ସମିତି
ବହୁଶ୍ରମେ ଶଙ୍ଖଜାଥେ, ତାହା ସମକକ୍ଷ
ମାରବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ବୀର ନାହିଁ ଜଣେ ଆଉ
କରିବାକୁ ପୁଣି ତାର ସ୍ଥାନ ଏ ଉତ୍କଳେ ।
ଥିଲା ରାମଚନ୍ଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ବ୍ୟବହାରୀକର,
ମାନ୍ଦ ଦେଶ-ହିତ-ପ୍ଳୁତ ହୃଦୟ ନିବେଶେ
ତାର, ପରାଜୟ ସଦା ମାନୁଥିଲା ରାଜା—
ମହାରାଜାଗଣଙ୍କର ବଦାନ୍ୟ ହୃଦୟ,
ନ ଗୁଣି ସେ ସ୍ବାୟଂ ଶିଶୁ ସନ୍ତାନଗଣର
ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନର ସୁଖଦୁଃଖ ଆଡ଼େ,
ସମର୍ଥ-ଆବଦ୍ଧ-ଲବ୍ଧ ଧନଗୁଣ ଦେଇ
ପୁଣିଗଲା ନାନାଭାବେ ଜନଭୂମି ପାଦ ।

ଉତ୍କଳ-ସରସୀ-ମଞ୍ଜିବଞ୍ଚି ବିପ୍ରବର
ଭଞ୍ଜାଣୀ ସ୍ବଦେଶଜନ-ନୟନାଭିରାମ
ଅଭିରାମ, ବରାଇଣ ଆହା ସୁଜୀବନ—
ପୁରୀଦ୍ବରେ ସଞ୍ଜି, ଶରେ ପଡ଼ିଲା ମଉଳ !
ଥିଲା ସେହୁ ଜନଭୂମି ସୁପୁରବ ଜଣେ,
ସମ୍ପାଦିଣ ପୁରୀଦ୍ବରୀ ଶ୍ରୀଚକ୍ରମେଳେ, ଯାଇ
ମାତୃମନ୍ଦିର ସମୀପେ, ବଜାଇବା ବେଳେ
ପ୍ରଭାତୀ ମଙ୍ଗଳ ଗଣ୍ଡା ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ପାଇଁ
ମାତୃଦେବୀଙ୍କର, ହାୟ ହେଲା ସେ ଗତାୟୁ !
ଅତୁର ଭବିଷ୍ୟେ ତାର ସ୍ଥାନ ଏ ଉତ୍କଳେ
ପୁଣି ହେବ ବୋଲି ହେଉ ନାହିଁ ମୋ ପ୍ରଜ୍ଞତି ।
ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଓଜସ୍ବିନୀ ବଳ୍ଲଭା ତାହାର
ଅଗ୍ନିମୟୀ, ତେଜୋମୟୀ, କରୁଥିଲା ତାହା
ମୁମୁକ୍ଷୁ ହୃଦେ ଆଶାର ବିଦ୍ୟୁତ ସମ୍ଭାର ।

ପଣ୍ଡିତ ବିଦ୍ୟାଗଲାଲ କାଶ୍ମୀର-ନିବାସୀ
ମାନବ-କୁବେର, ତୋର ଉତ୍କଳ-ମାତାର

ସମ୍ବନ୍ଧେ ପୁରୁଷ ସେବୁ, ମାତ୍ର ତାହା ପ୍ରତି
ପ୍ରକାଶଣ ଥିଲା ଭୁବି ସଦା ମାତୁକତ,
ବିଚର ଭଗବତ୍ପୀତା (ମୁମୁକ୍ଷୁ-ବାହ୍ନିତ)
ଆବର ଚକ୍ରାଘ୍ରନ୍ତ, ବହୁ ଅଧିବାସେ,
ହୋଇଅଛି ଭୁଲକର ଚରପୁରଣୀୟ ।
ସକ୍ରାସ୍ୟେ ଯେ ମୁକ୍ତହସ୍ତ, ସାଥୀ ସିଦ୍ଧା ତାର
ଧନ-ଆଶା, ଦାତାମାନ, ମାନବ ଜନମ,
ମାତ୍ର ଆନ ଧନ ଶାନ୍ତି ଧନ ଜଗୁଆଳ ।
ଦେବେ ବଶାଣିବ ଆଉ ବସ ! ଭୁଲକର
ଗତକାବ ମାତୁକତ ନନ୍ଦନକ କଥା,
ଏହିପରି ଦେବେ ଦେବେ ଭୁଲକ ତାରତା
ହୋଇ ସ୍ଥାନବ୍ୟାପ, ଗଲେ ଆକାଶେ ଭୁଲେଇ ।
ଏ ସବୁ ସୁତେ ହସ୍ତର ତୋ ଭୁଲକ-ମାତା,
ଅତି କଷ୍ଟେ ଯେଉଁ ଧର ଥିଲା ମାତ୍ର ପ୍ରାଣେ,
କିନ୍ତୁ ବସ ! ଯେଉଁ ଦିନ ଗଲ ରାଧାନାଥ,
ସେହି ଦିନ ଆଉ ତାର ମିତ୍ର ନାହିଁ ନାହିଁ,
ହାୟ, ସେହି ମମତେନା ଗୁରୁ ଶୋକାଦାତେ
ଯାଇଅଛି ଅଭାବର ଅଶ୍ରୁ ଭାଙ୍ଗି, ତେଣୁ
ହୋଇଛି ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳ ତାର !
ଏକମୁଖେ କି ଗାଇବ ରାଧାନାଥ ଗୁଣ,
ଥିଲା ସେହି ଭୁଲକର କାବ୍ୟ-ଧ୍ରୁବତାରୁ,
ମାତୁକତା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ସାଧନେ
ଥିଲା ସେ ନିୟୁକ୍ତ, କାୟମନୋବାସେ ଆହା,
ଆକାଶ୍ୟବାକ୍ୟେ, ତାର ସୁଆରାଧନାରେ
ପରବ୍ରହ୍ମ ଲଭି ଦେବୀ ଭୁଲକ ଭରତୀ
ସମର୍ପିଲେ ତାହା କରେ ବୀଣାଯନ୍ତ୍ର ସଦୃଶ
ଭୁଲକ-ସାହିତ୍ୟ-ରତ୍ନଭଣ୍ଡାର ବର୍ତ୍ତିତା-
ତହୁଁ ଫେରି ସେ ଭଣ୍ଡାର ଅବଦେଶେ କବି
ସେନି ମନୋମତ ରତ୍ନ, ବିରଚନା କହିଁ
ଗୁରୁ କାରୁକତାପୁରୁଷ ନବ ଅଳଙ୍କାର,
ତାର ରମଣୀୟ ପ୍ରଭୁ ବସ୍ତ୍ରାବି ଭୁଲକେ
ଭୁଲକାଏ ପୁଣି ତାର ସୀମାଗତ ଦେଶେ ।

ବାଉଥିଲା ବାଣୀ ବୀଣା ଚକାଇ ପଞ୍ଚମେ,
ଯେତେ ଶୁଣିଲେ ତା, କଷ୍ଟେ ଶୁଭୁଥିଲା ସଦା
ନୂଆ ନୂଆ ପର, ଅହୋ ସେହି ରାଧାନାଥ
ଭୁଲକ-ସାହିତ୍ୟ-ନବ-ମନ୍ଦିର-ବିଜାଣୀ
ନାହିଁ ରେ କାଳତ ଆଉ ନଗରୁ ବସ୍ତ୍ରରେ ।

ଯଶୋନିଧି ହରିହର ମଦନକ ଦେବ
ଶକ୍ତିକୋଟି ଅଶ୍ରୁଦର୍ଶପତି, ଥିଲା ଜଣେ
ଭବରମୟସ୍ତ୍ର ନୃପ, ହୃଦୟ ତାହାର
ପ୍ରଶସ୍ତ, ପ୍ରଶସ୍ତ ଯଥା ତାହା ରାଜ୍ୟସ୍ଥିତ
ଅମର-ଗୀତମୁଖରୁ ବସ୍ତ୍ର ଚଳିତା ।
ତା ଜୀବନ-ପଞ୍ଜିକାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପତ୍ରର
ପରପୁଷ୍ପ ଶୁଭଶ୍ଳୋକେ, ଘେନୁଥିଲା ସେହି
ପ୍ରତୀକାରୁ ବର ଦାନ ପାଇଁ, ଯଥା ଧର୍ମ,
ଗୁଣେ ଶସ୍ୟ ବିନିମୟେ ଅର୍ପେ ବହୁଗୁଣ ।
ଲକ୍ଷାଧିକ ମୁଦ୍ରାବ୍ୟୟେ ସଂସ୍ଥାପି ସେ ସ୍ବୟେ
ଭବ ଶିକ୍ଷାଶାଳା, କଲ ଅମରରୁ ଲଭି,
ସାଧକ ବାଳକେ ସେହି ସାଧନା-ଆଶ୍ରମେ
ବରୁକ୍ତ ସ୍ବାୟ ଗୁଣୀ ଅଦୃଷ୍ଟ ଗଠନ,
ଗାଇ ତା ଅମର ପୁଣି ପବନ ଗୀତିକା ।
ଜନହତାବାହୁଣୀ ଜନେ ସ୍ବଲ୍ଲାସୁ ଜଗତେ,
ସାକ୍ଷୀ ତାର ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ସୁଦି, ଶିଶିର ଦିବସ ।
ନିୟୁକ୍ତ ନିୟୁମେ ହାୟ, ସେ ମହାନୁଭବ
ହୋଇଗଲା ଅକାଳରେ କାଳ-କବଳତ ।
ତା କରୁଣ ମହାପୁଣ୍ଡି ନ ଲଭି ବସ୍ତ୍ର ଶୁଭ
ଦେଶାଏ ଅବ୍ୟାପି ମହା ଦୈବଶ୍ୟର ଗ୍ରାସ ।

ଗଲା ଆହା, ମାତୁକତ ଶ୍ରୀ ବୀରବନ୍ଦନ
ଗଣିଆଳ ଧରପ୍ରପ, ଅକାଳେ ସ୍ବରସେ,
ଥିଲା ସେ ଭୟାବ୍ୟ ପ୍ରାଣ ସମାଧି ସଂସ୍ଥାରେ,
ପୁଣି ସାହିତ୍ୟ-ସେବାରେ, ଯାଇଛି ସେ ଲେଖି
ସୁବାଦ୍ୟ ନାଟକ ଦେବେ, ଅତି ଉପାଦେୟ,
ସାହିତ୍ୟ-ଭଣ୍ଡାରେ ତାହା ଦାସ ରତ୍ନରେଖ ।
ନିଜେ ଲେଖି ଶାନ୍ତି ନୋହି ଲେଖାଇ ଅପରେ,

ପ୍ରଦାନ ପାରିବୋଷିବ, ଉତ୍ସାହ ତାହାର
ବରୁଥିଲା ନମେ ବୃଦ୍ଧି, ଗ୍ରାହକତା-ହାଟେ
ଥିଲା ବୀରମଣି ଜଣେ ଚହୁରା ଗ୍ରାହକ ।
ତାର ଗୁଣସବୁ (ବାଦ୍ୟବୋଳାହଳମୟୀ)
ପରିପୁଷ୍ଟ ଥିଲା ସଦା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପଣ୍ଡିତେ ।
ବନ୍ଧିଶାଳେ ଦେହ ନିହି ବନ୍ଧିଜନ ଯଥା
ରସିଆଏ ଧ୍ୟାନଜ୍ଞାନ ମାତୁରୁଣ କର,
ତଥା ସେ ସୁଧୀରବର ରହି ଚରକାଳ
ହନିଭାଷା ଆବରଣ ମଧ୍ୟେ, ଅସିଥିଲା
ପ୍ରାଣମନ ପ୍ରାଣାୟାମ ମାତୁରାଣ ପଦେ ।

ହାୟ, କି ଦାରୁଣ ସୁନ୍ଦର ଭଲ ମାନସେ
ଅସି ବସ ! କେମନ୍ତେ ବା କହିବି ମୁଁ ତାହା ?
କହିବାର ଆଉ ବୁଝେ, ସୁରଣେ ଯେ କଥା
ହୁଏ ନେନ ଅଶ୍ରୁପୁଷ୍ଟ, ବାକ୍ସକ୍ରି ଶିଥିଳ;
ଭଲ୍ଲ ମହୁଡ଼ମଣି ଭଞ୍ଜିଭୂମିପତି
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରବିକୁଳ-ପ୍ରଗୌରବ-ରବି
ଦେଲ ଅସ୍ତ୍ର ଜନ୍ମଭୂମି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟେ ଅବାଳେ ।
ଭଲ୍ଲ ଜାତୀୟ ମହା ସମ୍ମିଳନ-ଯାତ୍ରା
ହୋଇ ପଟ୍ଟପୁରୋହିତ ବୀର ଜାଲଥିଲା
ଆଶ-ଦୀପ ଭସ୍ତ୍ର ତେଜେ ସ୍ୱଦେଶ ସମ୍ମୁଖେ,
ମାତ୍ର ନୁହ ବାଳ-ବାୟୁ ସେ ଦୀପ ସହିତେ
ନିଭିଲ ଶରେ ଆହା ତାହା ପ୍ରାଣ-ଦୀପ !
ଆଧୁନିକ ଭଲ୍ଲଜୀୟ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ
ଥିଲା ଭଲ୍ଲଶିଖିତ ସେ କ୍ଷଣକଳା ରାଜା,
ଭଲ୍ଲ ଭଦ୍ରାର ଧୀର, ତା ହୃଦୟ ସବୁ
ଭଲ୍ଲ କେବଳ ତାର ରାଜ୍ୟ ଅନ୍ତପୋଡ଼ା
ଭଲ୍ଲର-ହିମାଳୟ ମେଘାସନ ରିଧି ।
ବହୁବିଦ୍ୟା ବହୁଗୁଣ ବହୁକାର୍ଯ୍ୟସୁଦ
ଦେଖି ତାକୁ, ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ରାଜରାଜେଶ୍ୱର
ଅସିଥିଲେ ଅଯାଚିତେ ମହାରାଜା ପଦ,

ରାଜଶିପ୍ରତିମ ସେହି ନରରୂପୀ ଦେବ
ଭୂମି ସସାଗର ଧର କଲ ଉପାଳନ
ବିପୁଳ ସୁଜ୍ଞାନ-ରତ୍ନ, ସ୍ୱଦେଶରେ ତାହା
ବିଚରଣ ବେଳେ ଅହୋ ! ଦେଲ ସେ ଚିତାୟୁ ।

ରାଧାନାଥ ଶୋକକ୍ଷତ ନ ଶୁଣୁଣୁ ତହିଁ
ମିଶି ପୁଣି ଆନ ଶୋକ ଲବଣ ପରିସ୍ତେ,
କଲ ତାକୁ ବିସର୍ଜିତ, ବସ ! ଆସେ ନାହିଁ
ବିପଦ-ଭୁଜଙ୍ଗ ଏକ ପଶା ବହି, ଆସେ
ସେହି ହୋଇ ଶତପଥ, ଦଂଶ ଶତ ସ୍ଥାନେ !

ଏଥୁଅନ୍ତେ ଭଲ୍ଲବି ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ
(ଆଜୀବନ ସାରସ୍ୱତଜୀ-ତାପଣିକ)
ଦେଲକ ଗତାୟୁ-ହାୟ, ନାମ ପରି ତାର
ମଧୁର ଚରଣ, ବାକ୍ୟ, ବ୍ୟବହାର ପୁଣି ।
ରାଜିପ୍ରକୃତିକ ସେହି ଧର୍ମଗତପ୍ରାଣ,
ତୋ ଜନ୍ମଭୂମିର ଥିଲା ଗୌରବ-ପଦକ;
ସଦାବଧ ଶିକ୍ଷାଦାତା ସାପେକ୍ଷ ଶିକ୍ଷାର,
କୁଣ୍ଠିଥିଲା ଏହା ସେହି, ତେଣୁ ଶିକ୍ଷାଦାନେ
ଉତ୍ସର୍ଗିଥିଲା ଜୀବନ, ତେଜ ଆସୁଥିଲା,
କେତେ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଗଣର କରୁଗଲ ସେହି
ଅଦୃଷ୍ଟ ଗଠନ, ତାହା ଦେବ ନାହିଁ ଗଣି;
ଏକକ୍ଷରେ ନୋହି କ୍ଷାନ୍ତ ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୀର,
ରାଜୀ ବଂଶଧର ପାଇଁ ସହି କେତେ କ୍ଳେଶ
ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷୀଣଦେହେ ବୁଲି ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ,
ସଂଗ୍ରହଣ ଅର୍ଥ, ସ୍ଥାପି ଭଲ ଶିକ୍ଷାଗାର,
କରୁଗଲ ଚରସ୍ଥାୟୀ ଦାମ ସଦା ନାମେ ।

ଅହୋ ପୁଣି ବିନା ମେଲେ ଦେଲ କଳ୍ପପାତ,
ବିନା ଅଣସରେ ଦେଲ ଘୋର ଗୁଳ୍ମଗୁଳି,*
ଜଳିଲ ଦୈକୁଣ୍ୟନାଥ ଦୈକୁଣ୍ୟ ଭୁବନେ
କେଜି କର୍ମ ଉପାସନା, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ଦେବାଳୟ,
ଅସି ଶୋକ ଅରୁନ୍ଧତ, ଭଲ୍ଲ-ଜୀବନେ,

* ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଅନବସର ମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥାନ ସମୟରେ ଅସହ୍ୟ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ହୁଏ ।

ବର ତାକୁ ମୁଁ ସୁମାଣ, ଭବସାପିଲ ଆହା
 ପୁତ୍ରପାଣ-ଯଜ୍ଞାନଳ ମହାକାଳ-ନୀରେ ।
 ବସୁ, ସେହ ଶୋକରୁପା ଅଦୃଶ୍ୟ ଚଟିନୀ
 ବୁଦ୍ଧି ଭର ଦେଉଅଛି ନମେ କୁଳକଣା ।
 ଶୋକାଲ ବାସାରୁ କୁପ ବୋଲାଇ ଦେଉଳ,
 ଦୁଃସ୍ଥ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ସ୍ଥାପି ଚିକିତ୍ସା ଆଗାର
 ଯଶୋ-ରତ୍ନ-ଗରୀ ରୁଡ଼ା ମଣ୍ଡିଅଇ ମାଥେ ।
 ଅଳକ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଗୁଣଭକ୍ତି ଗୁଣେ
 ଗୁଣଭକ୍ତି ଉପମୁଖି, ସମ୍ପାଦି ସେ କୃତ୍ତା
 ବିପୁଳ ଯୋଗ୍ୟତା ସବୁ ବିଶ୍ୱାସ ଶ୍ରବଣେ
 ଦେଶକାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଣକାର୍ଯ୍ୟ ସବୁ, ଲଭିଅଇ
 ଗୁଣଦ୍ୱାରା ମହାଗୁଣା ପଦ, ସସମ୍ପାଦନେ;
 କିନ୍ତୁ ହାୟ ସେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଗୌରବଭୂଷଣ
 ନ ପାରିଲୁ ଶିଳି ସେହୁ ଅଧିକ ଦିବସ ।
 ନୁହଇ ଏ ଭବେ ପୁର କାହାର ଜୀବନ,
 ଚନ୍ଦ୍ର-ସିକତଳ-ସ୍ଥଳେ ପାଳୁ ପଦ ଯଥା,
 ମରବେ ସକଳେ ଯଥାକାଳେ, ମଲ୍ଲ ତଥା
 ବୈକୁଣ୍ଠର ମୁଖି, ମାତ୍ର ତା ଅମର ପୁଣି,
 କନ୍ଦାଇବ ବହୁକାଳ ଭଲ ପ୍ରଭାବେ ।

କେତେ ଆଉ ବଶାଣିବ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭାର କଥା,
 ସ୍ୱରୂପେ ଯାହାର ହୃଦ ଶତଧା ବିଭକ୍ତ
 ଦୁଃଖ-ଶୁଣି, ବଶାଣିଲେ ତାହା, କି ଯାତନା
 ଆହା, ହୃଦ କରବାକୁ ଉପଶ୍ରବଣ, ତାହା
 ଅନୁଭବୀ ବିନା ଆନ କେ ରୁଚିବ ଏହି
 ଚରଣରେ ? ଆସୁଅଛି ରୁଦ୍ଧି ହୋଇ ନମେ
 ଶ୍ରୋତ-ବାସ୍ତବରେ ଶକ୍ତି, ଶ ନ ପାରିବି ଆଉ
 କହି, ଯଦି ଦେଖିବୁ ରେ ବସୁ, ତୋ ମାତାର
 ଉପସ୍ଥିତ ଦଶା ନେହେ, ତେବେ ମୋ ସହିତ
 ରୁଇ, ଦେଖାଇବି ତାହା ତୋତେ ମାୟାବଳେ ।
 କିନ୍ତୁ ବସୁ ! ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିକଟ କରୁଣ-
 ମହାଦୃଶ୍ୟ, ନ ସହିବ ଚର୍ମଚକ୍ଷୁ ତୋର,
 ଏଣୁ ଭେଦ ଦିବ୍ୟ ଚକ୍ଷୁ, ତାହାର ପ୍ରସାଦେ
 ଦେଖିବୁ ତୁ ସୁମାତାର ମର୍ମସ୍ପନ୍ଦିତ ହୃଦ !”

ଏହା ଭାଷି ଦେବୀ ମୁକୁ ମଧୁର ଭାଷାରେ,
 ପ୍ରଦାନଣ ମୋତେ ଦିବ୍ୟନେତ୍ର, କୁପା ବହି,
 ପାଟଳ କମଳ କରେ ମାରନ୍ତେ ନିତାଳ,
 ଭଦ୍ରାଞ୍ଜଳ ଦେଇ ତହିଁ ରମ୍ୟ ପ୍ରହାର ।
 ପଶିଲୁ ନିଃଶଙ୍କେ ତହିଁ ଦେବୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ,
 କି ଭୟ ମୋହର, ଯେଣୁ ଦେବୀ ମୋ ରକ୍ଷିକା ।

ତୃତୀୟ ସର୍ଗ

ଦେଖିଲି, ବିଶାଳ ରାଜ୍ୟ ରହିଛି ବସ୍ତୁତ
ଅଗ୍ରଭାଗେ, — ରତ୍ନରେଖମୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ରାଜେ
କେତେ ଶାସ୍ତ୍ର, ନଦୀ, ବନ, ସ୍ତ୍ରୀମ, ରାଜଧାନୀ,
(ଅବଳ ପ୍ରାଚୀର ପୁଣି ସାଗର-ମେଖଳା)
ତାହା ଦେବ ନାହିଁ ଗଣି, ମହାପୁଣ୍ୟଭୂମି
ସେହୁ, ତେଣୁ ହୋଇଅଛି ଦେବଦେବୀଙ୍କର
ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଉପକ୍ରମେଣ ପବନ ଆବାସ ।
ଶୋଭା-ଗନ୍ତାଘର ପ୍ରାୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସେ ଦେଶ,
କିନ୍ତୁ ଦିଶେ ବିଷଦୁଶ ଶ୍ରୀହୀନ ଏକାକେ,
ଶିଶିରେ ସରୋଜ ବନ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଯଥା ।
ଅଙ୍ଗୁଳ ସଙ୍କେତେ ମୋତେ ଭୁଲିଲ-କମଳା
ବୋଲିଲେ ଦେଖାଇଦେଇ ରେ ବସ୍ତୁ, ଦେଶ ଏ
ଭୁଲିଲ ପ୍ରଦେଶ ତୋର ପ୍ରିୟ ମାତୃଭୂମି,
ଯୋଜନ ଯୋଜନବ୍ୟାପୀ ବିସ୍ତାର ଏହାର
ନେତ୍ର ଅଗୋଚର, ତେଣୁ ମୁହଁ ସଙ୍କୋଚୁଲ
ସେ ଦେଶର ବସ୍ତୁ ଦିବ୍ୟ ଯୋଗମାୟା ବଳେ,
ଦେଖାଇଲୁ ତୋତେ, ଯେଣୁ ଦିବ୍ୟ ନେତ୍ରଧାରୀ
ତୁହି, ତେଣୁ ତୋତେ ଦେବ ସକଳ ଗୋଚର ।
ଯେଉଁ ଦେଶ ସ୍ଵାଧୀନତା ନିର୍ମଳ ଅନିଳେ
କେଶରୀ, ଗାଙ୍ଗେଯୁବଂଶ-ଅବତଂସ ଭୂପେ
କରୁଥିଲେ ଉପଭୋଗ, ନିଶିଳ ଭରତେ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେହୁ, ସୁଗେ ଯଥା ବୈକୁଣ୍ଠଭବନ,
ସେହି ବସୁଧୂସୁ ପୁର ଭୁଲିଲ ଦେଶର
କି ବୁଦ୍ଧ ଶା ଏବେ ହାୟ ! ଅସହ୍ୟ ଦାରୁଣ,
ଏହା ଭାଷି ହେଲେ ଦେବୀ ଅଗ୍ରସର, ସେହି
ମାୟାନଗରର ମଧ୍ୟେ, ତହିଁ ଅନୁଗାମୀ
ହେଲୁ ମୁଁ ତାଙ୍କର, ଯଥା ଗୁରୁ ପଛେ ଚେଲୁ,
ଦେଖି ଦେଖି ଶୋଚନାୟ ଦୁଶ୍ୟ ଅଗଣନ ।

କେଉଁ ଅଂଶେ ଅବଦୃଷ୍ଟି ହୁଏ ଅନର୍ଗଳ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାସିଗର୍ ଘନେ ଆଜ୍ଞାଦିଶ ଘନେ

ନଭୋଦେଶେ, ବରଷନ୍ତ ମୁଖଳ ଧାରରେ
ଗମ୍ଭୀର ହୃଦ୍ଧାରେ ଗର୍ଭି ମୁହୂର୍ତ୍ତଃ, ସତେ
ଗଲ କି ଆକାଶ ଫାଟି ଚଡ଼ ଚଡ଼ ହୋଇ
ଶତଶସ୍ତ୍ର, ପ୍ରତେ ହୁଏ ମାନସେ ଏସନ,
ଶେଳଇ ସେ ଘନକୋଳେ ଚପଳେ ଚପଳା
ହରଣୀ-କରଣମୟୀ, ବିଶ୍ଵ-ଶୋଭାସୁଖୀ,
ହରିକୋଳେ ଯଥା ରମା ଶୀର୍ଷେ-କନ୍ୟାକା ।
ରୁଦ୍ର ଭୀମ ପ୍ରଭୃତ୍ତ ନ ବହିଷ୍ଠ ପ୍ରଶରେ
କରେ ସୃଷ୍ଟି ରୁଷ୍ଟିଭୂତ, ପ୍ରଳୟେ ଯେସନ
ବହେ ଅଶରୁଣ ବାୟୁ ହୋଇ ଏକଯୋର ।
ଘନ ଘନ ଘନ ଘୋଷେ, ବତାସ ଗର୍ଜନେ
ସତତ ବାରି ବର୍ଷଣ ହେବାର ନିନାଦେ
ଅରିଲ ଧରଣୀ; ସତେ ବା ଯେସନ ସେହୁ
ପଡ଼ିବ ଲେଉଟି କିମ୍ବା ଯିବ ରୁଷ୍ଟି ହୋଇ !
ପୁଣି ହେଲୁ ଜଳେ ନଦୀ ତଡ଼ାଗ ପ୍ରାନ୍ତର,
ଚଳେ ପ୍ରୋତ ଭୟଙ୍କର ଶେଳାଇ ଭୂଭୂଷା
କଳ କଳେ, ମୃଦୁଭିକେ ସୃଜି ନବାୟୁବ,
ଭୂମିଯାଉଅଛି କେତେ ନର ପଶୁ ପକ୍ଷୀ
କାଟି ପତଙ୍ଗାଦି— କେହି ମୁମୂର୍ଷୁ, କେ ମୃତ,
ପ୍ରାଣଭୟେ ଆହା କେହି ଚିତ୍ତହୀନ ଗଛେ,
କେହି ଅବା ଗୁହୁଛାଦେ; କିନ୍ତୁ ହାୟ ତହିଁ
ନ ପାରିଲେ ହତଭାବେ ବର୍ତ୍ତି, ମୃଦୁଭିକେ
ସେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଜଳପ୍ରୋତ ଭୟାବି ପାଦପେ,
ପୁଣି ଭସାଇଣ ଛାଡ଼େ ଘେନିଗଲ ବେଗେ—
ଜୀବନ-ଆତ୍ମର ସେହି ଆଶ୍ଵେସା ସହିତେ,
ଭୀଷଣ ଆବର୍ତ୍ତେ ସବୁ ଦେଲକ ବୁଡ଼ାଇ !

କେଉଁ ଶସ୍ତ୍ରେ ଅନାବୃଷ୍ଟି ବସି ଦୁହାସନେ
ବସୁଧାସ୍ଥି ରାଜପଣ, କଠୋର ଶାସନେ
ତାର, ଦିଶେ ସୃଷ୍ଟି ବିଶ୍ରୀ, ପୁଣି ଭୟଙ୍କର,
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମାର୍ତ୍ତସ୍ତ୍ର କରେ କେଡ଼ାର, ପ୍ରାନ୍ତର

ଫାଟି ହୋଇଅଛି ଭୀମ ଭୂଆଁ ଗାଦମୟ ।
 ଶୁଷ୍କ ଜଳାଶୟ, ତହିଁ ଜଳଜନ୍ତୁରମ୍ଭ
 ଜୀବନ ବିସର୍ଜି ଛାଡ଼ି ଜୀବନ ଅଶ୍ବଦେ,
 ବହେ ଚପ୍ରବାୟୁ ଖରେ ବାସର-ଯୌବନେ
 ସନ ସନେ (ସୌରକର-ତପ୍ତା ଯରଣୀର
 ନୈରାଶ୍ୟାବ୍ୟାଞ୍ଜିକ ଭୃଷ୍ଟ ପ୍ରଶ୍ନାସ କି ସେହୁ)
 ଘୋର ଗ୍ରୀଷ୍ମେ ଜଳଯାଏ ଚନ୍ଦ୍ର, ଶୁଷ୍କ ହୁଏ
 କଣ୍ଠ, ଏଣୁ କାଦକୁଳ ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରାୟ
 ଲଭନ୍ତି ଯନ୍ତ୍ରଣା ବହୁ, ଅସହ୍ୟ ଦାରୁଣ
 ହୁଏ ନାହିଁ ଗୁହଁ ଗୋହେ, ଦିଗ ବିଦିଗରେ
 ଜଣାଯାଏ ଅଗ୍ନି ଗୁଣି ବୃଷ୍ଟି ହେଲ ପ୍ରାୟ,
 ଶିଳି-ଗୁରୁ ବିଶ୍ବକର୍ମା ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ କି ଅବା
 ବସାଇଅଛନ୍ତି ଶାଶେ, ରବିକ ଶରୀରୁ
 ବହୁ ଦିନ ଘନାଭୁତ ସିନ୍ଧୁସ୍ନାନ ମଳ
 ଅପନୋଦନ ମାନସେ ? ଛିଡ଼ିକି ତହିଁରୁ
 ଅଗ୍ନିକଣା ଆସଇ କି ଅନମ୍ବରେ ଭଞ୍ଜ ?
 ଚରୁଲତାକୁଳେ ରସ ନ ପାଇ ମାରସ,
 ମୃତକଲ୍ପ, କେହୁ ମୃତ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହାୟ !
 ମେଲିଥାନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ଶୋଭାର ପସର
 ସଦା ଧର-ଅଳଙ୍କାରରୁପେ, ସେହୁ ଏବେ
 ଦେଖାନ୍ତି ମାରସ ରୁକ୍ଷ ଶୋଭା-ଶୃଙ୍ଗାନର
 କୁସ୍ତିକ ଆଲେଖ୍ୟ, ତାହା ଅସହ୍ୟ ନେତ୍ରର
 ନାହିଁ ଶସ୍ୟ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରେ, ଜଳାଶୟେ ଜଳ,
 ଅନ୍ଧ ଜଳ ଅଭବରେ ସର୍ବ ନାଗଭବେ
 ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ-ରଜାର ଦୋହା ତ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରଜା ପ୍ରାୟ
 ଭ୍ରମୁଛନ୍ତି ଦଳେ ଦଳେ ଯଦୁହ୍ନାନମରେ ।
 ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି କେହୁ ଭଦରର ଜ୍ଵାଳା
 ଭସନ୍ତି ଅଶାନ୍ତ ନାନା, ପିଅନ୍ତି ଅପେୟ,
 ଧନ୍ତ୍ର ହେ ବନ୍ୟମୂଳ ବନ୍ୟପତ୍ର ଆଦି
 ସିଦ୍ଧି କରୁଁ କରୁଁ ତାକୁ, ନ ପାରିଣ ସହ
 ଦୁର୍ଭର କ୍ଷୁଧାର ବାଧା, ଅଳ୍ପ ସିଦ୍ଧି ସେହୁ
 ଅତ୍ୟୁଷ୍ଣ ପଦାର୍ଥେ, ଦିଏ ଗଭକୁ ନିକ୍ଷେପି

ବେନି ହାତେ,— ଭରତରେ; ଶାଏ କେହି ଅବା
 ବୃକ୍ଷର ବକଳ କାଢ଼ି କଥା ସେହୁପରି ।
 ଅଶାନ୍ତ ଶାଦନେ ପୁଣି ଅପେୟ ପାନରେ,
 ନାନା ସଂହୀନକ ଭେରେ ନାଗଭବ ଲେହେ
 ହୋଇଣ ଆହାନ୍ତ, ହାୟ ଲଜ୍ଜିଛନ୍ତି କୈଶ,
 କେହି ଅରେ ଅରଥରେ କ୍ଳରେ, ବାତେ ଯଥା
 ରମ୍ଭାପଦ, ବାଜୁଅଛି ଦନ୍ତେ ଦନ୍ତ ଶୀତେ,
 ନାହିଁ ବସ୍ତ୍ର ତାର, ଯେଣୁ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ସହ
 ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାର ଆଦି ସକଳ ସମ୍ବଳେ
 ବିକି ପୁରୁ ଲଗାଇଛି ଭଦର ପୂଜାରେ
 ତେଣୁ ବିରୁଣି ସେ ଗୋହେ, କରଇ ପ୍ରଳାପ;
 କେବେ ଭର ସ୍ବରେ କେବେ ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ହୋଇ
 ଗାଏ କେତେ ଗୀତ, ଯଥା ଭୟସ୍ଥିତ କବି ।
 କାହିଁ ବା କୁଳନେ ରତ ଆମାଶୟ ଶ୍ରେଣୀ,
 ମଦି ବଳେ ଭଦରକୁ ମୁହୂଃ ବେନି କରେ,
 କ୍ଷଣେ ଭଠେ, କ୍ଷଣେ ବସେ, କ୍ଷଣେ ନଇଁପଡ଼ି
 କୁଳାଏ କଷ୍ଟରେ ପ୍ରମେ ଟାଣି ଧରି ହାତେ ।
 କାହିଁ ଅତିସାରହସ୍ତ ପଞ୍ଜିରସିଧାର
 ଭୂଞ୍ଜେ ଗରଷ୍ଠ ଶ୍ରେକନ ଫଳ, ଯାଉଁ ଯାଉଁ
 ବହିରୁ ମେ, ଅସମ୍ଭାଳେ ତାର ପାଦ ଦେଇ
 ବହୁ ଆସେ ମଳ, ଯଥା ବରଷା ସମୟେ
 ବହୁଆସେ ଜଳଧାର ବୃକ୍ଷବାଣ୍ଡ ଦେଇ ।
 ବାହା ଦେହୁଁ ଶୋଷେ ଲହୁ ବିସୁଦ୍ଧା-ପିଶାଚୀ
 ନର ଶୋଷିତ-ଲେଉଟା, ଶୋଷଣନପୁଣା,
 ସେ ଶର ଶୋଷଣେ ଖରେ ହୋଇଯାଏ ଶ୍ରେଣୀ
 ଶ୍ରେଣୀ ଦେହୁ, ସଙ୍କୋଚଇ ଯଥା ରସମୟ
 ସୁପଦ୍ମ ରସାଳ ଫଳ, ଶାଦକ ଶୋଷଣେ ।
 ମୁଖ, ମଳହାର ବାଟେ ଜଳ ଅନର୍ଗଳ
 ହୁଏ ବହିର୍ଗତ, ତହିଁ ଗୁରୁ ପିପାସାରେ
 ହୋଇ ଶ୍ରେଣୀ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ଖୋଜେ ସଦା ଜଳ,
 କିନ୍ତୁ ଅହୋ ! ନାହିଁ ଜଳ ଘରେ ତାର, ଶ୍ରେଣୀ
 ହୋଇ ଶୁଷ୍କକଣ୍ଠ, କରେ ପ୍ରଳାପ ବହୁତ—

ଗମ୍ଭୀର, ଭୀଷଣ କ୍ଷୀଣ ଅକ୍ଷୟବଳରେ;
 ଶିଶୁମୟ ଶରୀରରୁ ଉଠେ ଶିଶୁମୟୀ,
 ସେ ଶିଶୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଘେରୀ ନ ପାରିଣ ସବୁ
 ପ୍ରହାରର ଦୁସ୍ତପଦ ଧରଣୀ ଉପରେ
 ପୁନଃ ପୁନଃ, ସନ୍ତରଣ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଯେପରି
 କରୁଥିଲେ ଦ୍ଵାବଗୋଡ଼ ଲଳେ ଶିକ୍ଷାବାଳେ ।
 କୋଟରସ୍ଥ ଚକ୍ର, ଦନ୍ତପନ୍ଥ ବାହାରକୁ
 ପଡ଼ିଛି ବାହାର ଗୁଣ୍ଡ ଦଶନବସନ, ଃ
 ମୁଖେ ନାସାରହେ ପଣି ମକ୍ଷିକାମଣ୍ଡଳୀ
 ଦେଉଛନ୍ତି ଘଣ ଘଣ, ଦ୍ଵାୟ ସେହି ଘେରୀ
 ଜୀବନ୍ତେ ନରକଭେଗ ଭେଗେ ଘେଗେ ପଡ଼ି ।
 ମେଲିଛି ବସନ୍ତ କାହିଁ ଅନନ୍ତ କ୍ଷମତା,
 କାର ଦେହ ଯାଇଅଛି ଫଳ ଘଣ୍ଟେ ଅତି
 ଆପାଦମସ୍ତକ, ନାହିଁ ସ୍ଥାନ ଥୋଇବାକୁ
 ତଳ ତହିଁ, ଅଠା ସହ ମସୂର ମିଶାଇ
 ବୋଲିଦେଇ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ସଦାଈଁ ବନ୍ଧୁର;
 ଅସ୍ଵାଭାବିକରୂପରେ ଫୁଲିଯାଇ ଦେହ
 କିଏ ମୁଣ୍ଡ କିଏ ଗୋଡ଼ ଦେଉ ନାହିଁ ବାରି ।
 ଏହିପରି ଦୁର୍ଘଟେଣୀ ଦାରୁଣ ଆମୟେ
 ହୋଇଣ ଆତାନ୍ତ କେତେ ଶିଶୁ ବୁଦ୍ଧ ସୁବା
 ହୁଅନ୍ତି ଗତାୟୁ, ତାଙ୍କ ଶବଦେହ ବହୁ
 ଆତ୍ମାୟେ, କୁଣ୍ଡଳପଥେ ନିଅନ୍ତି ଶୁଣାନେ
 ଧାଉଁ ଧାଉଁ ହୋଇ, ଦ୍ଵାୟ ! ନରଜୀବନର
 ମହାଯାତ୍ରା ସେହୁ, ଯେଣୁ ସେ ଯାତ୍ରାର ଗତି
 ହୁଏ ନାହିଁ ପଶ୍ଚାନ୍ତ ଶୀ କାହିଁ ଦେଉଁକାଳେ ।
 ପୋଡ଼ା ପୋଡ଼ା ଘଟେ ନାହିଁ ଭାବେ ସବୁକର,
 କେତେ ଶବଦାତ୍ମା ଜନେ, ମଡ଼ା ପରେ ମଡ଼ା
 ଦେଇ ଆସୁଛନ୍ତି ନେଇ ଗଡ଼ାଇ ଶୁଣାନେ,
 ବସ୍ତ୍ରୀୟ ଶୁଣାନ ଗୋଟା ଯାଇଅଛି ପୁରୁ
 ଚକ୍ର ରୂପ ଦୁଶେ, ତାହା ଦେଖିଲେ ନୟନେ,

(ଅକ୍ଷୟ ଯେ ଶିଶୁ ଦୁଶେ ଧାରଣେ ଭୟଶ)
 ଫାଟିଯାଇ ଚକ୍ର ନିଶ୍ଚେ ଦେବ ରକ୍ତପାତ !
 ପଡ଼ିଛି ଅସଂଖ୍ୟ ଶବ ବିକୃତ ଆକୃତି,
 ପଡ଼ିଛି କି ଆହା କାଳ-କୁଠାର କୁନ୍ତନେ
 ସୁବିସ୍ତୃତ ଭଦ୍ରାଧାନର ସବୁ ଚକ୍ରଗଳି
 ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇ, ତହିଁ ଲଗିଅଛି ଶିବା-
 ଗୁପ୍ତ, ଶ୍ଵାନ ଆଦି ସବୁ ମାଂସାଶୀ ଜୀବର
 ମହାଭୋଜୀ, ପାଇଣ ସେ ଚରାଇଲିଷିତ
 ସୁଖ-ଶାନ୍ତ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ, ରକ୍ତ ଅବିରତ
 ଗ୍ରାସେ, ଗ୍ରାସ ପରେ ଗ୍ରାସ ପୁଣି ମହାଗ୍ରାସ
 ତା ଉପରେ, ଏହିପରି ବାରମ୍ବାର ଅତି—
 ଭୋଜନରେ ପଡ଼ି ଆହା ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ କବଳେ
 ଲଭୁଛି ପଞ୍ଚଦ କେତେ, କେତେ ଅବା ରକ୍ତ
 ଦୃଷ୍ଟି କଳରବେ, ସେହି କବଳ ଛୁମୁଳ
 ବୋଳାହଳେ ମୁଖରୁ ବିଗ ବିଗନ୍ତର ।
 ସେମାନେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ରକ୍ଷ ପ୍ରସାଦ ପ୍ରୟାସୀ,
 ମିଳିଛି ତା ଯୋଗୁଁ ମହାଭୋଜୀର ସମ୍ଭାର,
 ତେଣୁ କରନ୍ତି କି ସେହୁ ବୋଳାହଳ ନୁହେଁ
 କୃତଜ୍ଞତାବ୍ୟାଜୀ ତାର ଜୟ ଜୟକାର ।
 ଅହୋ ! କି ଭୀଷଣ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଦି ଶୁଣାନ
 ନିଜ ଦେହେ, ଅସ୍ଥିମାନେ ଭସୁକାଳେ ହୋଇ
 ବିମଣ୍ଡିତ, ଧରିଛି ସେ ଶିବକର ଭୂତ ।
 ଗଡ଼ୁଅଛି ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ନରମୁଣ୍ଡ ତହିଁ,
 ବିଜନ ଭୀଷଣ ସୁକୀ, ହୋଇ ମୂର୍ତ୍ତିମଣ୍ଡ
 ନାନା ବିଭୀଷିକା ତହିଁ, ରକ୍ତ କି ସରବେ
 ବିକଟ ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟେ ? ଆଗ୍ନେୟ ମନ୍ଦିର—
 ପ୍ରାୟ ତାହାଙ୍କର, ଜଳେ କେତେ ଚିତାଗଦା;
 ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ, ଲୁହଲୁହ ଜହ୍ନ; କାହିଁ ଅବା
 ଶିବାଗଣ ଦୃଷ୍ଟେ ଫାଡ଼ି ଶବର ଭଦ୍ର
 ଓଟାରି ଆଣନ୍ତି ଖରେ ଅନ୍ତ ସହ ନାଡ଼ ।

କାହିଁ ବା ନରକପାଳେ ରକ୍ତ, ବସା, ମେଢ଼
 ଘୋଳିଯାଇ ରହିଅଛି, ଶୁଶାନ-କାଳୀର
 ଭେଗଯୋଗ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପାଗି ସୁର ଅବା ସେହୁ !
 କାହିଁ ବା ଶବ ଉପରେ ଗୁପ୍ତ ପକ୍ଷୀ ବସି,
 ଡେଣା ଝାଡ଼ି ଝାଡ଼ି, କଳ୍ପସମ ଥଣ୍ଡେ ତାର
 ଟାଣିଆଣି ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଶାଉଛି କଲିତା,
 ହାତଗୋଡ଼ ଖଞ୍ଜା ଟାଣି ଗିଲେ ହାତଗିଳା,
 ପଞ୍ଚଅକ୍ଷ କେତେ ସ୍ଥାନେ ଗୋଟା ଗୋଟା ହୋଇ
 ଶୁଣି ଶବ, ଶୁଣିଯାଇ ମା' ସତର୍କ ସବୁ
 ଦିଶେ ଭୟଙ୍କର, ସେହୁ ଦେଖିହୋଇ ପାପୀ,
 ତେଣୁ ନ ହୁଅନ୍ତୁ ତାକୁ କୁଆ କି କୁକୁର !
 ବଳେ ବଢ଼ିଛନ୍ତି କାହିଁ ଗୁମୁସ୍ତା ଭୈରବୀ,
 ହସ୍ତରେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଶସ୍ତ୍ରା; ନରମୁଣ୍ଡମାଳ
 ଲମ୍ବିଅଛି ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ, ଚକାଙ୍ଗ ଶାଢ଼ିକୁ—
 ଚର୍ମ ହୋଇ ପରିହାତା ଉପବିଷ୍ଟା ଦେବୀ
 ନରସ୍ଥି ନରକକାଳ ସ୍ତ୍ରୀ-ସିଂହାସନେ;
 ସଙ୍ଗରେ କିଙ୍କରାଦଳ ଉଲଗ୍ନ ମୁରୁତି,
 କଳ୍ପଳ-କୁଣ୍ଡଳୀ ସବେ ମୁକୁଳିତ କେଶେ
 ଦାକିହୋଇ ଦିଶୁଛନ୍ତି ଭୟଙ୍କରୀ ପରାୟଣ ।
 ଭଲପଟେ ସୁବିଶାଳ ସିନ୍ଦୂର ମୁଣ୍ଡଳା
 କୁଳନ୍ତ ଅନଳ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ଦାଉଦାଉ;
 ନର ରକ୍ତ ମା' ଗନ୍ଧେ ଉଲ୍ଲସା ସରବେ,
 ନାରୁଛନ୍ତି ଘନଘନ କରତାଳ ମାରି,
 କେବେ ବା ହୁଲୁସୀ ଭଲ ହୁଳାହୁଳି ନାଦେ;
 ନାରୁ ନାରୁ କେହି ନରକପାଳ-ପାଦରେ
 ପାନ କରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଲୁପ୍ତ-ପ୍ରପାନ;
 ଗୁରୁବାଏ ନିଶ୍ଚୟେ କେହି ନରହସ୍ତ, ପଦ,
 ଯଥା ଲକ୍ଷ୍ମହସ୍ତ, ପଦେ ରକ୍ତ ବହି ମୁଣ୍ଡ;
 ଦିଶେ ସେ ବାଉସ ମୁଖ ହାସ୍ୟରେ ଭୀଷଣ ।
 କେହି ବା ଗୁରୁବାଏ ମୁଣ୍ଡେ ମଣ୍ଡାମିଠା ପରି,
 କାହିଁ ଅବା ଭୟଙ୍କର କିଙ୍କରାମଣ୍ଡଳୀ

ନୃମୁଣ୍ଡ-କୁଣ୍ଡଳା ଭୀମା ଦୂରନ୍ତା ଦୁର୍ମୁଖା,
 ଘୋଳ ନରମୁଣ୍ଡ କରେ ସଦ୍ୟ ଛିନ୍ନ, ରବ
 କନ୍ଦୁକ ନୀଡ଼ାରେ, ତହୁଁ ଶୋଣିତର ଛିଟା,
 ପଦ୍ମ ପଦ୍ମ ତଳେ ତାକୁ ଦେଉଛନ୍ତି ଲେହି
 ବିସ୍ତାରି ଆରକ୍ତ ଲେଳ କରଳ ରସନା !
 କାହିଁ ବା ପଞ୍ଚଶ ଶବ ଯାଉଅଛି ପଟ,
 ଫୁଟାଇ ଚର୍ମକୁ ତାର ଲଙ୍ଗୁଳିଆ କାଟେ
 ଦେଉଛନ୍ତି ହଳ ହଳ ତହିଁ, ବର୍ଷାକାଳେ
 ଫୁଟାଇଣ ରିସା-ପୁଷ୍ପ ଯଥା ମହାଲତା ।
 ହାୟ ! ଯେ ଶରୀର ଥିଲା ଶୋଭାର ଆଧାର,
 ଯହୁର ରହୁ, ତାର କି ପରିଶ୍ରାମ ଏବେ !
 କଣ୍ଠେ ଆଦାତେ ଯେହୁ ମଣ୍ଡୁଥିଲା କେଶ,
 କୁମିଳାଟ ଭକ୍ଷ୍ୟ ହାୟ ଶେଷେ ସେ ଶରୀର !
 ଶୁଶାନ ସାମ୍ୟ ଭୁଗଣ୍ଡ, କାହିଁ ତହିଁ ରକ୍ତ,
 ପ୍ରକା, ଧନା, ଦାନ, ମୁଖ, ପଣ୍ଡିତର ଭେଦ
 କିଛି, ତହିଁ ସକଳର ଅନ୍ତମ ଆସନ,
 ସେହି ଏବା ଭୟେ, ସେହୁ ସବୁସାଧୀ ସୁକା;
 ମାନବର ସତ୍ତା ତହିଁ ଭଜଇ ବିଲସ୍ ।
 ନିରେଖି ଏସନ ଦୁଶ୍ୟ ବିକଟ କରୁଣ
 ପୁଣି ବୀଭୀଷ ଅତୁଳ ଆଲୋଚନା ଦୃଢ଼—
 ମୋର ଶୋକେ ଭୟେ ଶୋଭେ, ତହୁଁ କର ଶୋଭ
 ବହିଲି କାତର ସ୍ୱରେ ଦେବୀକୁ ଏସନ, —
 “ମାତଃ ! କେତେ ମୁଁ ଦେଖିବି ନରଦେହ ବହି
 ଏ ଦୁଶ୍ୟ ଆଉ ? ଅସହ୍ୟ ଜୀବିତ ଜନର
 ତାହା, ଦେଖି ଦେଖି ସିନା ଦେବ ଶାଲ ଦହି
 ଦୃଶ୍ୟର ଯାତନାନଳେ; କି ଫଳ ତହିଁରେ ?
 ଗୁଲ ଏବେ ଅନ୍ୟ ଦିଗେ” । ତଥାସ୍ତ ଉଦାର
 ଗୁଲିଲେ ଅଗ୍ରତେ ଦେବୀ ଅନ୍ୟ ଦିଗମୁଖେ,
 ତହୁଁ ଏକତାର ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଲା ପ୍ରାୟ
 ଚନ୍ଦ୍ରମ, ଗମିଲ ମୁହଁ ଦେବୀଙ୍କ ପଶ୍ଚାତେ ।

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଏକସ୍ଥାନେ ଦେଖିଣ ଗୋଟିଏ
ବଟକରୁ, ଶବଶାଶ, ଦେବୀ ବସିଗଲେ
ତହିଁ, ବସିବାକୁ ମୋତେ ଦେଇ ଅନୁମତି ।
ମରବତ ରୁହ ପ୍ରାୟ ସେହି ମହାବଳ
ସୁନ୍ଦର, ବିଶାଳ, ଭଲ ବହୁତର ବ୍ୟାପି,
ବିଲମ୍ବିତ ଅବଶେଷ ଆପାଦମସ୍ତକ,
ଆହା ! କିବା ଭଲ୍ଲିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ତାହା
ହୋଇଛନ୍ତି ଧ୍ୟାନେ ମଗ୍ନ, ମୋକ୍ଷର ଆଶା ?
ସେ ଚରୁକୁ ଆଭିଜଣ ନାମୁନାହିଁ ଏକ
(ଦୂର୍ଦ୍ଦିନ ନଳିନ ପ୍ରାୟ ମଳିନବଦନା)
ଉପବିଷ୍ଟା, ତାରୁଦେହୀ ମଳିନବଦନା,
ବଳିମ ଠାଣିରେ ଶାଢ଼ୀ ଗ୍ରୀବା, ଅନ୍ତର ସେ
ନିଦେଶିଣ ଅଶ୍ରୁ ପ୍ରିତ-ଗନ୍ତବ୍ୟେଣ ବର,
ଆହା, ଶିଶି ସୁମ୍ନ ପ୍ରିତ ସନ୍ତୋଷନାଟିଏ
ପଡ଼ିଛି କି ଆନ ପଦ୍ମ ପାଶୁତାରେ ତଳ ?
ବିଚ୍ଛିନ୍ନତ ଦେଶବ୍ୟାପେ ସେ ପୁଷ୍ପକୁ କିବା
ବେଦିଛନ୍ତି ଚଉପାଶୁଁ ଭ୍ରମରନିବର ।
କି ଅଜ୍ଞାତ ଗୁରୁ ଶୋକେ ହୋଇଛି ତାଙ୍କର
ନେତ୍ର ଅପରକ, ଅଙ୍ଗ, ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଅବଶ,
ଦିଶୁଛନ୍ତି ସେହୁ ଯଥା କରୁଣ ରସର
ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତିମା । ସ୍ମରୁ ନାହିଁ ବାକ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ,
ବେଦକ ସେ ଛାଡ଼ିଛନ୍ତି ଦଣ୍ଡବେ ଘଣ୍ଟିବେ
ନୈରାଶ୍ୟ-ସୁତର ଦୀର୍ଘ ଚପ୍ତ ଶରଣାସ ।
ଆକଣ୍ଠ ଶୋକଗ୍ରସ୍ତା ସେ ନାରୀଶିରୋମଣି,
ନୁହନ୍ତି ଚହ୍ନିତା ମୋର; ତଥାପି ବେତାଣି
କାହିଁକି ଦେଖିଲୁଣି ବୁଦ୍ଧ ଭକ୍ତି ମୋର
ହେଲୁ ପ୍ରାଣବତ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି, ତାଙ୍କ ଶୋକ
(ହେଲେହେଁ ଅଜ୍ଞାତ ମୋର)ହେଲୁ ଦୃଢ଼ ପ୍ରାଣେ
ମହାବ୍ୟଥା, ଶୁଣି ମୋତେ ବିଦ୍ୟୁତ ବେଗରେ ।
ନ ଜାଣିଣ ତଥା କିଛି ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗର,

ହୋଇ ହେଲୁ ଦୃଢ଼ ମୋର ସଂଶୟ-ହୋଇଲେ
ସନ୍ଦେହ, ଜିଜ୍ଞାସା ହେଲୁ ଅଗାଧ ପ୍ରବଳ,
କମଳମୁଖୀ ଉତ୍ତଳ-କମଳାକୁ ଚହ୍ନି
ପଚାରିଲୁ ସ୍ବଚ୍ଛବରେ ବିନୀତ ବଚନେ -
“ଦେବ ? ଦେବୀ କି ମାନବୀ ଉପବିଷ୍ଟାଧନୀ
କାହିଁକି ବା ଧରୁଛନ୍ତି ଅନାଥନା ଦେଶ ?
ବୌଦ୍ଧସି ସମ୍ପଦ ମୋର ନାହିଁ ତାଙ୍କ ସହ,
ତେବେ କିପାଁ ତାଙ୍କ ଶୋକ ଶବ୍ଦ ପ୍ରତିଘାତେ
କମ୍ପୁଅଛି ଅନ୍ତରର ଅନ୍ତସ୍ଥଳ ମୋର ?
ବଶାଣନ୍ତୁ କୃପା ବହି ଏଥର କାରଣ ।”
ଭୁବିରେ ଦେବୀ, “ଏହି ଅନନ୍ୟା ସୁନ୍ଦରୀ
ତୋର ମହା ମହାସୁଧୀ ଉତ୍ତଳ-କମଳା,
ପାଦପ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପଦ ଫଳର ଯେପରି
ସେହିପରି ତୋ ସମ୍ପଦ ଦେବୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ,
ତାଙ୍କର ପରମାଶୁରେ ଗତିତ କୋ ଦେହ
ଯେଣୁ, ତେଣୁ ତାଙ୍କ ଶୋକହାୟା, ପ୍ରତିଫଳେ
ତୋ ଦୃଢ଼-ମୁକୁରେ । ବସ ! ମୋର ପ୍ରତିକୃତି
ଅଟନ୍ତି ଏ ଦେବୀ, ତେଣୁ ନାହିଁ ଭେଦାଭେଦ
ତାଙ୍କର ଫଳାଫୁଲ କିଛି, ଜୀବାତା ସେ ଦେବୀ,
ପରମାତ୍ମା ବୋଲି ମୋତେ ଘେନ ଲୁ ତାଙ୍କର,
ଭୁଞ୍ଜିବ ଜୀବାତା ଦୁଃଖ ଏ ମର ଶରୀରେ
କିନ୍ତୁ ନୁହେଁ ତହିଁପାଇଁ ପରମାତ୍ମା ଦାୟୀ,
ଶର ବର୍ଷା ଖାଏ ସିନା କୁଳସ୍ବ ବେଦକ;
କିନ୍ତୁ ବାୟା ବିଦୁଷର କି ଯାଏ ତହିଁରେ ?
ଏହି ହେତୁ ଏକା ଦେବୀ ଭୁଞ୍ଜିଛନ୍ତି ଦୁଃଖ,
ନିର୍ଲିପ୍ତା ହେତୁ ମୁଁ ଭବଦୁଃଖୀଲରହିତା ।
ଦେବୀଙ୍କ ଏ ଉପସ୍ଥିତ ଦୂର୍ଦ୍ଦିନୀ ନିଦାନ
ଅଟେ କେତେ ଦୃଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟା, ସେମାନେ ସତତ
ଘେରିଣ ବୌପାଶୁ ତାଙ୍କୁ କରନ୍ତି ଧର୍ଷଣ,
ଜାନଙ୍କି ଯଥା (ପତି-ବିରହ ବଧୂର

ଶୋକକ୍ଷୀଣଦେହୀ) ଘେରୁ କୁମୁଣା ଚେଟିଏ
 ଧର୍ଷିଲେ ପୁଣି ଲଙ୍କାର ଅଶୋକ କାନନେ ।
 ସେ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁଷ୍ଟାଏ ଏବେ ଆସି ଏବେ ଏବେ
 ଆରବେ ନିଜ ନିଜ ହୃଦ ଅଭିନୟ,
 ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଅପେକ୍ଷା କର ଦେଖିବୁ ସକଳ ।
 ଶ୍ରେୟସ୍ତୁ ମୁଁ ମାୟାବଳେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ପଥ
 ଅନ୍ୟର ଏ ସ୍ଥଳେ; ସେହୁ ମାୟାପ୍ରଭବରେ
 ଦେଖିବୁ ତୁ ସକଳର ସବଂକାୟୀ, ପୁଣି
 ଶୁଣିବୁ ସକଳ କଥା; କିନ୍ତୁ ତୋର ରୂପ
 ହେବ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି, ବଚନ ତୋହର
 ମୋ ଭିନ୍ନ ନୋହିବ କାର ଶ୍ରବଣ-ଅତିଥ ।
 ନୀରବନ୍ତେ ଏହା ଭାଷି ଲଳିତା ସୁନ୍ଦରୀ,
 ରହିଲୁ ମୁଁ ଭାବି ଦୁଶ୍ୟ ଦର୍ଶନ ଆଶୟେ
 ସମୁପ୍ରବେ, ସମୁପ୍ରବେ ସଥା ବସିଥାଏ
 ଯାହାସବୁ ମଧ୍ୟେ ଯାହା ପୁରୁଷ ଦର୍ଶକ ।
 କେତେ କ୍ଷଣ ପରେ ଦୂରେ ଶୁଭଲ ଚୈଦିଗେ
 ନାନାବାଦ୍ୟ କୋଳାହଳ, ଗହଳ ପ୍ରଥୁଳ,
 ବାଜିଲା ମୃଦଙ୍ଗ ସହ ଶାଞ୍ଜି କରତାଳ
 ମନ୍ଦିର, ମନ୍ଦିର, ବାଣୀ, ବେଣୁ, ଘଣ୍ଟା, ଘଣ୍ଟି
 ଶଙ୍ଖ, ଶିଙ୍ଗା, ଚୁର, ଭେରୁ, ବେହେରା, ସେତାସ,
 ମଦ ଲାଢି ଯାକ ତାନେ ପିନ୍ଧିନାଦ ପ୍ରାୟ
 ଶୁଭଲ ଚକ୍ର ଘୋର, କର୍ମିଲ ଶରୀର ।
 ସେହୁ ଭୀମ ବାଦ୍ୟ ସେଲେ ଭାଙ୍ଗିଯାନ୍ତେ ଖରେ
 ଭଲ୍ଲ ମାତାଙ୍କ ମୁହଁ, ବସିଲେ ସକଳ
 ଆଭୁଜି ପାଦପେ ଦେବା, ନିବର୍ତ୍ତିଲୁ କହୁଁ
 ବାଦ୍ୟସେନ ଅବସ୍ଥାତ, ନିବର୍ତ୍ତିଲୁ ସଥା
 ବକ୍ରଧ୍ବଜ-ଦକ୍ଷିଣାଶେ ଅବସ୍ଥା ଉଦୟେ ।
 ସଞ୍ଜା ଲଭି ମହାଦେବୀ ଭଲ୍ଲ-ଜନନୀ
 ବିଳମ୍ବରେ ଏହିରୂପେ ଛାଡି ଦୀର୍ଘଶ୍ବାସ,-
 “କେତେ ମୁଁ ସହସ୍ର କଷ୍ଟ ଆଉ ଦରମ ପ୍ରାଣେ,
 କେତେ ମୁଁ ସହସ୍ର ବାୟୁ ଖବୁ ଆନନ୍ଦ
 ଏହି ଦୁଷ୍ଟ ଦୁଷ୍ଟାବତ ? ସବେ ମହାମୁଦେ

ମହାଗବେ ଆସୁଛନ୍ତି ବଳାଇ ବାଜଣା
 ପୋତବାକୁ ହୃଦେ ମୋର ବିକ୍ରମ ନିଶାଣ ।
 ଶୁଭର ଏ ଗର୍ବ ଗର୍ବ କରିବାକୁ କେହି
 ନାହିଁ କି ମୋ ପୁନ ମଧ୍ୟେ ଜଣେ ହେଁ ସନ୍ଧ୍ୟା !
 ହା ପୁନେ ! ସକଳେ ତୁମ୍ଭେ ଆଉ ଆଉ ପ୍ରାଣେ
 ଭୁଞ୍ଜିଥିବ କେତେ କାଳ ଏ ଯନ୍ତ୍ରଣା ମୁହଁ
 ଆଶୁ କୁହା ପ୍ରାୟ, ତିଳେ କି ରେ ନୁହଁ ଦୁଃଖୀ
 ମାତୃଦୁଃଖେ ? କି କହିବି ମନ ମୋ କପାଳ !”

ଏମନ୍ତ ସମୟେ ଏକ ବିକଟ ପୂରୁଷ
 ଦୀର୍ଘନୟ, ଉପଗତ ତହିଁ ଆରମ୍ଭରେ,
 ତାର କନ୍ତଶ୍ରେଣୀ, କେଶ, ଦୁସ୍ତପଦାଙ୍ଗୁଳ
 ପରସ୍ପର ଅସଂଲଗ୍ନ, ଯାକଣ କାଶରେ
 ଦୃଷ୍ଟି ଭଣବିତାଟାଏ, ଦୃଢ଼ ଡାକ୍ଷଣ ନଶେ
 ଛିଡ଼ାଉଛୁ ତାକୁ ସଦା ଟିକି ଟିକି କରି,
 ମସ୍ତକେ ରକ୍ତ ଭସ୍ମାକ୍ଷ, ଆଭସଲ ସଥା
 ଧ୍ରୁବ କିଂଶୁକ ମସ୍ତକେ କୁସୁମ ସୁବକ ।
 ଲେଖା ତହିଁ ଅଭ୍ୟୁକ୍ତୁଳ ଆଗ୍ନେୟ ଅକ୍ଷରେ-
 “ଅନୈକ୍ୟ” ବୋଲୁଣ; ତାର ଆକାରୁ ଆଭସେ
 ମହାଦୃଷ୍ଟମତି ଦୃଷ୍ଟି, ଗରଜ ଗମ୍ଭୀରେ
 ଦେଖାକୁ ନିରେଖି ସେହୁ ବୋଲୁଣ ଏସନ-
 ଲେ ଭଲ୍ଲ ! କି କହିବୁ କହୁ ଆଉ ଅରେ,
 କାକୁତ୍ସ ପୁତ୍ରକୁ ପର ସାହା ଦେବାପାଇଁ ?
 କିପି ପୋଷ୍ଟ କାଙ୍ଗାକୁଣି, ଏ ଦୁଃଖୀ ମନେ ?
 ଦେଖ ଯାଇ ପୁନେ ତୋର ସୁଖେ ଛନ୍ତି ଶୋଭା,
 ଘୋର ଅଧଃପତନର ଗଭୀର ଗହ୍ବରେ ।
 ଥିଲ ତୋ ସୁଦିନ ଯେବେ ଆଲେ ଗରବିଣି !
 ପ୍ରକାଶି ମୋ ପ୍ରତି ପର ବିକାଶାୟ ଘୃଣା
 ଦେଉ ନ ଥିଲୁ ଟିକିଏ ପାଶରେ ପୁରୁର ?
 ପୁନବଳେ ବଳିୟାର ଥିଲୁ ତୁ ସେକାଳେ;
 କାହାନ୍ତି ସେ ପୁନେ ତୋର, କାହିଁ ସେ ଗରବ,
 ସେ ସୁଖ-ରଜନୀ ତୋର ଦେଶେ ଯାନ୍ତେ ପାହୁ
 ପତିବ୍ରତା ଦ୍ବାରୁଦେ ମୋର, ଲାହିଁ ଆଉ ସୁରୁ

ଦେଉ ଚରକାଳ ମୋର ପଦ-ବିଦଳିତା,
 ଭବ୍ବଣା ଫଣିନା ଯଥା ଫଣିଭୁବ ପଦେ ।
 ଅନେକ୍ୟ ଏସନ ଜଳି ହୁଅନ୍ତେ ମାରବ
 ଆସିଲ ଅପର ଏକ ସୁଜବାୟ ରସୁ,
 ପଦାଏ ପଦସ୍ତ୍ର ସେହୁ ଦୃଷ୍ଟକେ ଘଡ଼ିକେ,
 ମଠଗଡ଼ ଦେଖି ତାର ହୁଏ ଅନୁମିତ
 ଘଡ଼ିକ ବାଟକୁ ସେହୁ ଗୁଲିବ ଦିନକେ ।
 ଘନ ଘନ ଅଙ୍ଗ ମୋଡ଼ି ମାର ବାଣ ଦ୍ଵାର
 ଭୁଲାଇ ପଡ଼ୁଛୁ ଦୁଷ୍ଟ ଗୁରୁ ଗୁରୁ ପଥେ;
 ଅଯହରୁ ମସ୍ତକସ୍ଥ କେଶବଣି ତାର
 ଯାଇଅଛି ଜଟା ବାନ୍ଧି, ଅତି କଷ୍ଟେ ତହିଁ
 ଗଳାଇଣ ଦାଘନଶ କୁଣ୍ଡାଇବା ବେଳେ,
 ପଡ଼ନ୍ତି ଭକ୍ତୁଣୀ ଝଡ଼ି ପଣ ପଣ ଦୋଇ !
 ଦୋହରେ ବନ୍ଧରେ ଲୌହନିର୍ମିତ ପଦକ
 ଅତି ବ୍ରଣୀ କଳଙ୍କିତ, ଖୋଦିତ ତହିଁରେ
 ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅକ୍ଷରସ୍ଵ “ଆଳସ୍ୟ” ବୋଲଣ ।
 ଭପସ୍ଥିତ ଦୋଇ ଦୁଷ୍ଟ ଦେଖିଣ ସେଠାରେ
 ଅନେକ୍ୟ, ପ୍ରହରେ ଯାଏ ଦୃସିଲ ଆହ୍ଲାଦେ,
 ଦୁର୍ଜନ-ସଙ୍ଗଲଳସୀ ସତତ ଦୁର୍ଜନ;
 ଦୈବେ ଯଦି ଭେଟେ ସେହୁ ସମଧର୍ମିକନେ
 ଅପୁରୁ ଆନନ୍ଦ ତେବେ କରେ ଭପଭୋଗ;
 ଅମାଦୁଷ୍ଟେ ଚୌର ଯଥା, ତମିର-ପ୍ରଣୟୀ ।
 ଅନନ୍ତର ଯାଇ ଦୁଷ୍ଟ ଅନୈକ ସମାପେ,
 ମହାପ୍ରମଦରେ ତାକୁ ଆଲିଙ୍ଗି ଆଦରେ
 (ପାଦପେ ବଜ୍ରସ୍ତ୍ରାୟ) ବୋଲଇ ସମ୍ପ୍ରାୟ
 “ସଖେ ! ସୌଭାଗ୍ୟ ସୁଦିନ ଆଜି, ଦେବ ବହୁ
 ବନ୍ଧୁ ସମ୍ମିଳନ, ଅହୋ ! କି ଶୁଭ ଘଟଣା !
 ଆସୁଛନ୍ତି ଆନ ମିତ୍ରେ ପଶ୍ଚାତେ ସଭ୍ୟ,”
 ସକଳେ ମିଶଣ ଆଜି ଏହି ଭବ୍ବଳୀକ
 ଧରଣି ଚୌପାଶୁ ନେବା ପୁରୁ ପ୍ରତିଶୋଧ ।
 ନୋହୁଛନ୍ତି ଭପସ୍ଥିତ ଯାବତ ବନ୍ଧୁଏ,
 ତାବତ ବନ୍ଧୁବା ଆସ ଅନ୍ୟ ବାଦ୍ୟାଳାପ ।

ଏ କାଳେ ଶୁଭିଲ ପୁଣି ଦ୍ଵାଟଣବ ପ୍ରାୟ
 ଘୋର ଘୋ ଘୋ ରବ ଦୂରେ ଦେଖିଲ ନିରେଖି
 ଆସୁଛୁ ପୁରୁଷ ଚାନ୍ଦି ଦିବ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରକୋଳେ;
 (ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ନାନା ଜାତି ରଚନେ ଖଚିତ)
 ପ୍ରତିଫଳ ସେ ରଚନେ କରମାଳକର
 ବବାଣେ ବିବିଧ ବିଭା ଲହୁଧନୁନିଭ,
 ମଣି-ରତ୍ନ-ବିମଣ୍ଡିତ ବସନ-ଭୂଷଣେ
 ଆକୃତ ଆଭୋହି ଦେହ-ଅଳଙ୍କାର ଭାବେ
 ଭାଗ୍ୟହୀନ ସଦା ସେହୁ, ତଥାପି ସେବକେ
 ଖଞ୍ଜୁଛନ୍ତି ସଦ୍ୟାଙ୍ଗରେ ନାନା ଆଭରଣ—
 ବେଦିଛନ୍ତି ଆଭୋହୀର ଚୌପାଶେ କଳରେ,
 କେହି ଧରିଛନ୍ତି ଟେକି ପିନ୍ଧାକୁଣ୍ଡଳ, କେହି
 ବନ୍ଧଇମ୍ବୀ ରତ୍ନ-ପୁଷ୍ପଦାର, କେହି ଅବା
 ଧରିଅଛୁ ଟେକି କାନ୍ଧ ଭାବୁସ୍ତ୍ରାଣ୍ଡଳ ।
 ସିଞ୍ଚିଲ ଅତର କେହୁ, ବଞ୍ଚେ କେ ଗୁମରେ,
 ପ୍ରାକରେ ଛାମୁରେ ଭାଗ, ରତ ପ୍ରତିପାଠେ ।
 ଅନ୍ତେ ଅନ୍ତେ ଗୁଲିଛନ୍ତି ବାଗ୍ଘନାଦନ
 ମଉ ବୈର୍ଯ୍ୟାନ୍ଦିକେ ସବେ, ବିବିଧ ଇଙ୍ଗିରେ,
 କାହିଁବା ଗୁରୁପ ନାଚ ଲାଗିଛି ଆଟୋପେ ।
 କୁଟିଳେ ଖେଳାଇ ପୁଛୁ ଭଞ୍ଜ ପଦାବା
 ଫର ଫରେ ଅରଣିତ, ଚନ୍ଦ୍ର-ଚେଳଗୀ,
 “ଜୟ ବିଜାୟର ଜୟ” ଲାଗିତ ତହିଁରେ ।
 ପଶ୍ଚାତେ ଭାବୁ ପାଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ଭକ୍ତ ସଙ୍ଗିଦଳ
 ଗୁଲିଛନ୍ତି ନାନା ଯାନବାଦନେ ଆଭୋହି,
 କେହି ଅବା ପଦକ୍ରମେ, ଭାଗାରି ଭାବରେ
 “ଜୟ ବିଜାୟର ଜୟ” ପୃଥୁଳ ନିନାଦେ;
 ଅନୁଯାତୀ ଗୁଲିଛନ୍ତି କହି ନାନା କଥା ।
 କେହି କହେ ଜଳ ନାହିଁ ଘରେ ତୁଲି ମୋର
 ସସ୍ତ୍ର ଦିବାନିଶି, ବାଲି ଡାକିଲ ଡାକୁଆ,—
 “ବିଜେ ଦେବେ ନୃପମଣି ଭଲଲ ବିଜୟେ,
 ସଜ ଦୋଇ ସବେ ବେଳ ଛଅ ଘଡ଼ିଠାରେ
 ସଜସି ଦୁହାରେ ଯାଇ ଦେବ ଭପସ୍ଥିତ ।”

ଶୁଣି ଏ ଘୋଷଣାବାଣୀ ପଢ଼ିଲୁ ଭାବୁଣି,
ନାହିଁ ମୋର ଭୟାନକ, ଯିବି ମୁଁ କିପରି
ନନ୍ଦଫାଦେ କାଲି ଭଲ ନୁପତି ଗହଣେ ?
ସୌଭାଗ୍ୟବଶରୁ କିନ୍ତୁ ବିଦେଶସ୍ଥ ଭଲ
ପଠାଇଲୁ ଦଶ ଟଙ୍କା ବୁଣିଆ ଦାକରେ,
ସେଇକ ଦେଇଣ ପୁଣି କାଲି ରଖି କିଛି
କ୍ଷଣେ କିଣିଲୁ ଏହି ପାଦୁକାମୁଗଳ ।
କେହି କହେ ଥିଲା ନାହିଁ ଘୋଟକ ମୋହର,
କଡ଼ କଷ୍ଟ ହେଉଥିଲା ଗୁଲିବାକୁ ବାଟ,
ପରିଶୋଧ ଅଭିପ୍ରାୟେ ଭରମଣ୍ଡ ରଣ
କମି ବିକି ରଖିଥିଲୁ ମୁହାଁ ଦୁଇ ଶତ,
ଏକାଳେ ନୃପ-ନବରୁ ଆସିଲୁ ଦୁଇରୁ
ଅତି ଭରସା ପକ ହୋଇ ଯିବାକୁ ବାହାର,
ଦେଇଣ ଅଗତ୍ୟା ତହିଁ ସେହି ମୁହାଁକକ
ଦିନକପାଇଁ ଏ ଘୋଡ଼ା ଆଣିଲୁ ଭଡ଼ାରେ ।
ଏହିରୂପେ ନାନାମତେ କହି କହି କଥା
ମିଳିଲେ ଆସି ଭୁଲୁଳ-ଜନନୀ ସମ୍ପାଦେ,
ଦେଖି ତହିଁ ପର୍ୟାଗତ ବନ୍ଧୁବୁଝେ, ହେଲେ
ଅଟାକ ଭସତ, ଯଥା ନିଧି ପାଇ ଯାନ ।
ପୁଛାପୁଛି ହୋଇ ସବେ ସ୍ବାଗତ ସମ୍ବାଦ,
ବସିଲେ ଅପର ବନ୍ଧୁ ପ୍ରଜ୍ଞାକ୍ଷୀରେ ତହିଁ ।
ଏଥୁଅନ୍ତେ ପ୍ରବେଶିଲୁ କୁରୁପା ରମଣୀ -
ଏକ, ଦନ୍ତରୁ ଭୀଷଣା, ସ୍ୱପ୍ନ ବିଭୀଷିକା
ଭପସ୍ଥିତ ହେଲୁ ଅବା ମୁଁ ପରିହାସ;
ପରିଧାନ ଜୀବୁକନ୍ଦା ଅଟାକ ମଳିନ,
ଶତ ଗୁଳିପୁ କ୍ର, ଚୈଳ ବିନା ତନୁ ତାର
ଦିଶଇ ପାଶୁର ବଣ୍ଟି ଶରଦଭୁ ଯଥା;
ବିମଣ୍ଡିତ ଦକ୍ଷକର ଅସ୍ତ୍ରସୁଦ୍ଧରେ,
କିନ୍ତୁ ଦକ୍ଷେତର ଦୁସ୍ତ ବଳିତ ଭୂଷଣ ।
ଅଟାକ ଦୁବାଳା ସେହୁ, ଯସ୍ତି ଭରଦେଇ
ଗୁରୁ ଗୁରୁ ମୁହୁମୁହଃ ବସୁଅଛି ପଥେ ।
ସୁଙ୍ଗେ ଭୂପାସିକାଦଳ କୋଳାସ୍ଥିପାର,

ଗୁରୁଗୁରୁ ଅଗଣିତ, ବିଶନ୍ତ ସକଳେ
କୁଣ୍ଡି ବିଭୀଷଣା ଯଥା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ-ପୀଡ଼ିତା ।
ବାହାର ସମ୍ବଳ କୁଣ୍ଡା ବାହାର ବା ଶୁଦ୍ଧ;
ପୁରୁଷ ଅଣ୍ଟିରେ ତାହା ଗୁରୁ ଗୁରୁ କେହୁ
ଦେଉଅଛି ମୁଠା ମୁଠା ଭୁଣୁକୁ ନିକ୍ଷେପି;
ଆରମ୍ଭିଛି କେହୁ ଗଲୁ, ଦୁସ୍ତ ଅଛି କେହୁ,
କେହି ବା ଗୁଲିଛି କହି ସୁଖଦୁଃଖ କଥା;
କେହି କହେ ଆଗୁ ବିକି ଖାଇଥିଲୁ ସବୁ
ବାବା ଥିଲା ବଂସା ବଳାପଟେ, ଦେଇ ତାହା
ଆଣିଲୁ ଗୁରୁକମାଣେ କାଲି ସଞ୍ଜିବେଳେ,
କିନ୍ତୁ ଥିଲା ନାହିଁ ଭୁଣ, କି ଗଣିବି ଆଉ
ପିଇଦେଇ ପାଣି ପେଟେ ପଞ୍ଜିଲୁ ମୁଁ ଶୋଇ ।
କେହି କହେ, କଞ୍ଜାଳିଆ ପିଲଟା ମୋହର
କଲୁ ଅତି ଦୁଧ ପାଇଁ କାଲି, କି କରବି,
କାହୁଁ ବା ପାଇବି ଅର୍ଥ ଦେବି ଦୁଧ କାଣି,
ଭବି ଭବି କହୁଁ, ଗୋଲ ପାଣିରେ ପିଠଭୁ,
ଦୁଧ ବୋଲୁ କହି ତାକୁ ଦେଲୁ ବହୁଲ ।
ଏହିରୂପେ କହି କହି ସବେ ନାନା କଥା,
ମିଳିଲେ ଆସି ଭୁଲୁଳ-ଜନନୀ ହାମୁରେ ।
ଭପବସ୍ତ୍ର ପର୍ୟାଗତ ଦୁଷ୍ଟଗଣେ ତହିଁ
ଭାବି ଶଶବ୍ୟସ୍ତେ, ସବେ ପ୍ରସାରିଣ କର,
“ଆସ ଗୋ ଯାନତା ଭଗ୍ନି, ଆସ ଆସ”କହି
ଆଲୁଙ୍ଗି ଆଦରେ ତାକୁ, ବସାଇ ଗହଣେ
ଶିଷ୍ଟ ସମ୍ବାସଣେ ଦୁଷ୍ଟେ ରତ ପରସ୍ପରେ ।
ଅନନ୍ତର ନାରୀ ଏକ ଆଗେହି ଶିବକା
ଭରସିଲୁ ଭରସା ତହିଁ, ଅତି ଅଲକ୍ଷଣୀ
ନାରୀଏ କାହାର ପୁଣି ଶିବକା ବାହକା -
ଧରୁଅଛି ସେହୁ ଏକ ଦୃଷ୍ଟେ ପଶାପାଲୁ,
ଆନେ ଭୁଆପେଡ଼ି, ଭୁଦ୍ୟମଣ୍ଡଳୀ କାହାର
ବେକିନ୍ତୁ ତଭିପାଣେ ଶତ ପ୍ରହରଣେ;
ବସାଇଛି ଦକ୍ଷେତର କର୍ତ୍ତାରେ କେହୁ
ଗୋବରୁ ବଡ଼ାଇ, କେହି ପିନ୍ଧି ରଞ୍ଜୟଣ-

ଛା, କୁଞ୍ଜ ଲେଉଟାଇ ଶୋଷିତ କରିବେ,
 ଭଙ୍ଗୀରେ କୁସୁମ ଚର୍ଚ୍ଚି କରନ୍ତି ରଚନା;
 ଚଉକାଇ ଦେବୁ ଅବା ପାଦଲ ଗାମୁଛା
 ନିବୋଣେ, ମଣ୍ଡିତ ତାହା ସୁନ ପୁଣ୍ୟଦେଶେ;
 ଦେହ ଗାଏ ସାମ୍ୟଗୀତ, ଦେହ ରସଗୀତ
 (ପୁଷ୍ପଲ ଯାହା ଛାଆ ଆଦିରସ ପୁଷ୍ପେ)
 ଦେହ ବା ଭକ୍ତରେ ଗାଏ ଦକ୍ଷିଣୀ ଗୋପନୀ ।
 ଦେଶ ବସ୍ତ୍ର ପେଣ୍ଡାବାଳେ ଶୋଷିତ ଦେ ପୁର,
 ଦୋଳଇ କରିବେ କାର ରଙ୍ଗ ଯାନମୁଣା
 ମୁହଁରେ, ଦେହ ବା ବର ନାଗରପଣରେ
 ବସାଇଛୁ ସୁନାଗୁଣି ଛାମୁଦାନ୍ତପୁଷ୍ପେ ।
 ତାହୁଁ ବା ମାଦକସେବା କରଇ ବକ୍ତୃତା—
 ଦେ ମାନବେ ! ମହାଭାଷ୍ୟେ ଲଭିବୁ ସବଳେ
 ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ମାନବଜନ, କିନ୍ତୁ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ
 ତାହା, ଏହା ତାଣି ତେଜ ପାପପୁଣ୍ୟ ଭ୍ରମ
 କରଯାଅ ସୁଖଭୋଗ, ପାପପୁଣ୍ୟ ସିନା
 ଭୁକ୍ତା ଶାସ୍ତ୍ରର ଉପଶ, ନୋହୁଁ ତହିଁ ଭୀତ
 କରଯାଅ କରଯାଅ ଯଦୁକ୍ତାଚରଣ ।
 ଦେଖି ଏ ବ୍ୟାପାର ଲଭି ତାଟକା ଅପାର
 ପୁଷ୍ପିଲ ମୁଁ ସାନ୍ନୟେ କମଳାକୁ ଡାକ,
 ମାତଃ, କିଏ ଏ ରମଣୀ ଶିବିବାସେହିଣୀ ।
 ଭବିଷ୍ୟରେ ମୁହଁରେ ଭକ୍ତବିମଳା—
 ବସ ! ଏ “ଅବଦ୍ୟା”, ଦୁଷ୍ଟା ସରସ୍ବତୀ ବୋଲି
 ଧରେ ଅନ୍ୟ ନାମ ଏକ, ଦାୟାଦାୟାଭେଦ
 ନାହିଁ ଏ ଦୁଷ୍ଟାର କିଛି, ଚରଣସାଧିନୀ
 ଏହୁ, ପଞ୍ଚରେ କୁହୁବେ ତାର, ମାନବର
 ମାନବତା ବିବେଚିତା ରୁପ ହୁଏ ସବୁ ।

ଅନନ୍ତର ଦୋଳାସେହି ଅନ ନାରୀ ଏକ
 ଅବଦ୍ୟା ପ୍ରଦେଶିଲ ଶରେ ଆସି ତହିଁ,
 ଦୟାଳୁ ସେ ଶିବ ନିହ ଦେଶ ଆଶୁପରେ
 ଦୋଳା ମଧ୍ୟ, ଗୁଣିଦେଇ ଦୁସ୍ତପଦପୁଷ୍ପେ,

ଦୋଳଯାଇଅଛି ଅଙ୍ଗ ଅସାଦ ତାହାର
 ପକ୍ଷାଦାତ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରାୟ, ମୂର୍ତ୍ତିରୁ ଆଶ୍ରେ,
 ଯାଇଛୁ ଅବଶ ଦୋଳ ବୁଦ୍ଧି ସୁଦ୍ଧା ତାର ।
 ସୁପ୍ତ କି ସଚେତ ସେହୁ ଦେଉ ନାହିଁ ବାରି,
 ନାହିଁ ଭୁଣ୍ଡେ ଭାଷା, ମାତ୍ର ଧରେ ଧରେ କେବେ
 ଭଞ୍ଜି ଚଳିବିଳାଇ ସୁପ୍ତ ଶିଶୁ ପ୍ରାୟ,
 ପ୍ରଳାପୁ ପ୍ରଳାପୁ ପାଟି ଯାଏ ଖଳି ବାଜି ।
 ଦେଖି ତାକୁ ଭପବସ୍ତୁ ଦୁଷ୍ଟଦୁଷ୍ଟାଗଣ,
 ଭଞ୍ଜିଆସି ଶରେ, ନେଲେ କର ଧରଣର
 ବସାଇଲେ ପୁଣି ନେଇ ସୁଦୃଶ୍ୟ ସମାଜେ ।
 ନିରେଖି ଭଲଲଭଣୀ ଏ ସର୍ବ ବ୍ୟାପାର,
 ଦୃଷ୍ଟିଭଞ୍ଜି ମୋତେ ଗୁଣି ବୋଲିଲେ ଏସନ,—
 ରେ ପୁତ୍ର, ଚିତ୍ତୁଟି କି ଏ ମହାଦୁଷ୍ଟାକୁ ?
 ଜଡ଼ତା ଏହାର ନାମ, ସ୍ପର୍ଶମାତ୍ରେ ଏହୁ
 କରଦିଏ ମାନବକୁ ଦୁଷ୍ଟା, ପଣସାୟ,
 ତେଣୁ ବଳବୁଦ୍ଧି ନର ପାରେ ନାହିଁ କୁହି
 ବକ୍ତାବାଦ, ପୁଷ୍ପପାତ କିଛି, ସୁଖ ମଣେ
 ଆହାରେ ବିହାରେ ଆଉ ଶସ୍ତ୍ରନେ ବିଳାସେ,
 ତହିଁ ଲଭେ ଅଧୋଗତି, ଜନ, ମୃତ୍ୟୁ ଜର—
 ଏ ଭଳି ବଶଣ ସୁଦ୍ଧା ଭୁଣ୍ଡେ ବାବସାର ।

ଅତଃପର ନୀରବନ୍ତେ ଭକ୍ତ-ବିମଳା,
 ଦେଖିଲି ପୁରୁଷ ଏକ ଆସୁଛି ଅବରେ
 ପିନ୍ଧି ଗେରୁଆ ଗାମୁଛା, ଯାକିଅଛି କାଶେ
 ମୋଡ଼ି ଧୋବରୁଗା ଶଣ୍ଡେ, ଅଧୋବଦନରେ
 ଦେଇ ଦେଇ ବୁଲୁଅଛି ଅତି ସାବଧାନେ,
 ଦୈବେ ଯେବେ ମାଉସ ସେ ବାଇଜି ଶଗଡ଼
 ପଥେ, ଦୋଳଯିବ କେବେ ଛାଗାଣି ମାଲୁ,
 ବାନ୍ଧିଅଛି ବେଉଁ ଉଆ ଗଳାରେ ବାହୁରେ
 ହାରେ ହାରେ, ତହିଁ ପୁଣି ବନ୍ଧାଅଛି ଦୃଢ଼େ
 ଛାଣୁଣୀ ବେଗୁଏ, ସେହୁ ରଖିବ ତାହାକୁ
 ଭୁବ ପ୍ରସବ ଆନମଣ — ତାହାଣୀ ବବଦ,

ପ୍ରମାଦୁ, ସଙ୍କଟୁ ପୁଣି ସକଳ ପୀଡ଼ାରୁ ।
 ପଶ୍ଚାତେ ବେନି ପାରୁଣେ ପ୍ରାବକମଣ୍ଡଳୀ,
 ବୁଲୁଛନ୍ତି ଦୂର୍ଗଭରେ କହି ନାନାକଥା ।
 କେହି କହେ ଗତକାଲି ଭାଇବୋହୁ, ମୋର
 ବସିଥିଲ ଅଗଣାରେ, ନ ଜାଣି ମୁଁ ତାହା
 ବୁଲିଯାନ୍ତେ ସେହି ପଥେ, ପଡ଼ିଗଲ ଗାୟା
 ମୋର ତା ଉପରେ, ସବେ ଶୁଣିଣ ଏକଥା
 ଗଣିଲେ ପ୍ରକାଶଗଣ ମହା ଅମଙ୍ଗଳ,
 ତହିଁ ଏ ମହା ଅଶୁଭ ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ
 ବୁଡ଼ ଗାଳି ଗଙ୍ଗୋଦକ ପିଇ କଦଳରେ
 କଲି ବୁଲି ବୁଲି ଅଷ୍ଟଗନ୍ଧ ଦରଶନ ।
 କେହି କହେ ପାଠପଢ଼ା ନାହିଁ ଆମ୍ଭ କୁଳେ,
 କାଳକାଳୁ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଦେଖିଣ ପୁନକୁ
 ବିଶ୍ୱରାଜ ପଦାଭିଷି ତାକୁ ପାଠ କିଛି
 କିନ୍ତୁ କି କହିବ ଭାଇ ଅମଙ୍ଗଳ କଥା,
 ଦିନେମାତ୍ର ଯାଇଅଛି ସେହୁ ବିଦ୍ୟାଳୟେ,
 ପରଦିନ ସଂଘଟିଲ ବିବିଧ ବିପଦ,
 ହେଲ ତାକୁ ଭାରି ଭୟ, ବୁଦ୍ଧି ପିତା ମୋର
 ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଛୁଟାଟାରେ ପଡ଼ିଲ କରୁଣ,
 ମୁହଁ ମାଡ଼ି, ଗଲ ବନ୍ଧି ଦନ୍ତଧାଡ଼ି ତାର,
 ଭଜି ଦିନ ଯାଏ ପୁଣି ଦୁର୍ଜୟ ବଳଦ ।
 ତହିଁ ଲଭି ମହାଭୟ, ଲୁହାରିଣ ବୁଝୁଁ
 ପାଠେ, ନିଶ୍ଚୟଲି ପୁନେ ପଢ଼ିବାକୁ ଆଉ ।
 ସମର୍ଥ ଏ କଥା କେହୁ ବୋଲଇ ଏସନ, —
 ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ନାହିଁ ମୋର କୁସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି
 ଯୋତା ମାଡ଼ି ଶାଉଥିଲ ପାନ, ଦେଖି ତାହା
 ଦିନେ ମୁହଁ, ଜାତିଧର୍ମ ଯିବା ଭୟେ, କିଛି
 ନ କହି କାହାକୁ, ଡାକି ଗୋପନେ ତାହାକୁ
 କରାଇଲି ସୁପବିତ ପଞ୍ଚଗବ୍ୟ ପାନେ,
 ସେହି ଦିନୁ ପାଠପଢ଼ା ଛଡ଼ାଇଲି ତାର ।
 କେହି କହେ ଏ କାଳେ ତ ପଢ଼ିଲେ ନାଶ୍ୱାଏ,
 ଏ ହେତୁ ଘଟୁଛି ସଦା ନାନା ଦୁର୍ଘଟଣା,

ଲକ୍ଷ୍ମୀଅଂଶୁ ନାଶ୍ୱାବର ଭଲ ଯେଷୁ, ତେଷୁ
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆରାଧନା ସଦା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାଙ୍କର,
 କିନ୍ତୁ ଏବେ ଗାଢ଼ି ତାକୁ, ପୁଲୁନ୍ତ ସେମାନେ
 ଚର-ବିହେଷିଣୀ ତାଙ୍କ ସପତଣୀ ପଦେ ।
 ତହିଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବନ୍ଧି କୋପ, ଦୃଢ଼ଲେ ଧରୁଛୁ
 ଶସ୍ୟ, ତାଙ୍କ ଅଭିଶାପୁଁ ଛୁଟିଲ ଧରଣୀ—
 ଶିଙ୍ଗ, ହୋଇଗଲେ ନରେ ଦିନୁ ଦିନୁ ଦାନ ।
 କେ ବୋଲେ ଶୁଣ ମୁଁ କହେଁ ଦୁଷ୍ଟାନ୍ତ ଗୋଟିଏ,
 ଶ୍ରୀ-ଶ୍ରୀ-ନୃଦେଁ ତାହା ଦୁଷ୍ଟ-ଦୁଷ୍ଟ କଥା,—
 ଆମ୍ଭ ଗ୍ରାମେ ଥିଲେ ଏକ ଧନୀ ମହାଜନ,
 କୁବେରପ୍ରତିମ, ମହାପ୍ରକଳପ୍ରତାପୀ
 ଭୟେ ବାଟ ଗାଡ଼େ ତାକୁ ପୁଣିଗର୍ଭ ଗାରି,
 ଦ୍ୱାରେ ଲଗିଥିଲ ତାଙ୍କ ବଂସାର ବବାଟ;
 କିନ୍ତୁ ସେ ପଡ଼ାନ୍ତେ ତାଙ୍କ ନାଭୁଣୀକୁ ପାଠ,
 ଖଇକୁଲରେ ପଦନ ପଶିଲ ପରାଏ
 ଗଲ ସବୁ ଧନରୁ କେଉଁଆଡ଼େ ବୁଲି,
 ଅବଶେଷେ ବଂଶ ତାର ହୋଇଲ ନିର୍ମୂଳ ।
 କେହି କହେ ଆମ୍ଭ ଘରେ ନ କରନ୍ତି କେହି
 କୃଷ୍ଣବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ, ପିତାମହଙ୍କର—
 ପିତାମହା ମୋର, ପିନ୍ଧି ଦିନେ କଳାଶାଢ଼ୀ
 ଯାଇଥିଲେ ଧୋଇବାକୁ ଚଢ଼ାଗେ ବୁଢ଼ଲ,
 କିନ୍ତୁ ତହିଁ ପଡ଼ନ୍ତେ ସେ କୁମ୍ଭୀର କବଳେ,
 ସେହି ଦିନୁ କଳାଭୂଷା ଆମ୍ଭ ଘରେ ମନା ।
 ଏହାଛଡ଼େ କହି କହି ସବେ ନାନା କଥା
 ମିଳନ୍ତେ ପୁରୁବାଗତ ଉପୁଜ ପୁରତେ,
 କଲେ ସେ ସକଳେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରେମେ ଆଲିଙ୍ଗନ,
 ପ୍ରେମ ସମ୍ଭାଷଣ, ହୋଇ ଆନନ୍ଦେ ମଗନ,
 ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ଯାଇ ବସିଲେ ସକଳେ ।
 ଲଭୁଣ ବିସ୍ମୟ ମୁହଁ ଏ ଦୁଷ୍ଟା ଦର୍ଶନେ
 ବୁଝିଲି କିତାୟୁ ନେହେ ଦେବାଙ୍କ ଆଦକୁ ।
 ବୁଝିପାର ଆଶୟ ସେ ଆକାର ଲଙ୍ଘିତୁଁ
 ମୋର, ହୋଇ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ଭାଷିଲେ ଏ ଗୀର,

“କୁସୁମାଂସ” ଏ ଦୁଷ୍ଟର ନାମ, ଅଟେ ଏହି
 ଅନ୍ଧାବ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ, ଦୁଷ୍ଟ ବାନ୍ଧି ସମାଜର
 ହସ୍ତଦେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭାଣ, କରନ୍ତି ଏ ତାକୁ
 ନୈତିକ ବଳବିହୀନ, ଛାଡ଼ି ପୁଣି ନାନା—
 ଦେଶାନ୍ତରୁପୀ ଲୋଡ଼ ନିଗଡ଼ ଶୃଙ୍ଖଳେ
 ନିକ୍ଷେପେ ନେଇଣ ଘୋର ଅବନତି—କୃପେ ।
 ଅନନ୍ତର ଉଚ୍ଚ ହୋଇ ଅନୈକ୍ୟ ସେବାଳେ,
 ବୋଇଲ ସକଳ ମିତ୍ରେ ସମ୍ମୋହ ଏସନ,—
 ଶୁଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାଗଣେ ମୋହର ପ୍ରସ୍ତାବ,
 ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେଣି ତ ସକଳ ବନ୍ଧୁଏ,
 କପାଳ୍ ବଳମ୍ବ ତେବେ ସୁକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନେ ?
 ଉଠ ସବେ ଉଠ ଏହି ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ।
 ନହୁଁ ଉଠିଣ ସକଳେ, ଗର୍ଭି ଘୋର ରବେ,
 ଧାଇଁ ଯାଇ ଆତ୍ମମିତ୍ରେ ତତ୍ତ୍ୱପାଶୁ ଖରେ
 ଉତ୍କଳମାତାଙ୍କୁ, କେହି ଚଳିଲ ମସ୍ତକେ
 କେହି ବନ୍ଧପରେ, କେହି ବିମର୍ଦ୍ଦିଲ ଅବା
 ବକ୍ଷେ ଚଳି ଛାଡ଼ି ରଖି ରଗଣ ଦଶନ ।
 ସେ ଗୁରୁ ଗୁପ୍ତନେ ଦେଖା ହାକି ପରହାକି,
 ବଳପିରେ ସକଳୁଣେ ମର୍ମଭେଦୀ ସ୍ୱରେ,—
 “ହା ପୁତ୍ର ! ଦେଶ ରେ ଭଲ ମୋର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
 ଅସହ୍ୟ, ଦାରୁଣ, ସ୍ୱର ଉଚ୍ଚ ମନେ ଅରେ
 ମାତୃ-ଉପଚାର, ସବେ ମୋହଯୋଗୁଁ ସିନା
 ଧରଣ ସ୍ଥଳ ଶରୀର ରହିଛି ଜୀବନେ ?
 ଗୋଷ୍ଠି ଯୁଁ ତୁମ୍ଭେ କରୁ ନିଜ କରୁ ବ୍ୟସ୍ତେ,

ହାଣ୍ଡୁ ଯିଚିଛୁ ପୁଣି ପୋଡ଼ୁଛୁ ସତତ
 ମୋତେ, ଶେଷସ୍ଥ ଅମେଧ୍ୟା କେତେ ମୋ ଉପରେ
 ପୁଣି, କେତେ ବା ବନ୍ଧରେ ମୋର କରୁଅଛୁ
 ମଳମୁନ ତ୍ୟାଗ, ମାତ୍ର ସେ ସକଳ ମୁହିଁ
 ସହିଅଛୁ ଅବାଚରେ, ଆତରଣ କ୍ଷମା
 ପୁତ୍ର ବୋଲି, କିନ୍ତୁ ହାୟ ! ପାଷାଣେ କି ଗଡ଼ା
 ତୁମ୍ଭ ହିଅ, ନ ଦେଶ ରେ ମୋ ଯାତନା ବାରେ
 ନେତ୍ରସଞ୍ଜେ ଅନ୍ଧପ୍ରାୟ, ହା ! କି ଦୁର୍ଦ୍ଦିପାକ !
 କେଉଁ ପାପେ ନିହିଅଲୁ ବିଦି ମୋ କପାଳେ
 ଏହା, ହୋଇ ଆତ୍ମମାତା ମୁହିଁ, ହେବି ହାୟ,
 ଆତ୍ମୀ ସତ୍ତ୍ୱହୀନ ! ପୁଣି ତୁମ୍ଭିବ ଲକ୍ଷ୍ମୀନା
 ମହାଦୁର୍ଗାବୁଦ୍ଧ ଏହି ପାପୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ !
 ହାୟ ପୁତ୍ର ! ଚିତ୍ତେକ୍ଳାବତ ବଦନ ମୋହର
 କଳଙ୍କକାଳିମାୟୁ କି ଏବେ ତୁମ୍ଭ ଦୋଷେ !
 ତୁମ୍ଭ ଦୋଷେ ସିନା, ହାୟ ଜୀବନ୍ତୁତା ମୁହିଁ !
 ମୋହୋ ପୁତ୍ର ହୋଇ ହେଉ ଏଡ଼େ ଅଭାଜନ—
 ସବେ ତୁମ୍ଭେ, ଜାତ ହୋଇ ଶୁକବଂଶେ, ଅହୋ
 ଆତରୁର ଅମାପ୍ରସ୍ତ ଉଲ୍ଲୁକ ବେଶ୍ୱର !
 ହିତୈଷିଣୀ ଜନନୀର ନିରେଖି ଦୁର୍ଗତି,
 ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ସକଳେ ଅଛୁ, ହାୟ, ଏହି କି ରେ
 ଅଟେ ତୁମ୍ଭ କୃତଜ୍ଞତା, ମାତୃବସ୍ତଳତା !”
 ଏସନ ବିଳମ୍ବି ଦେଖା ହେଲେ ଅଚେତନ ।
 ଦେଖିଣ ମୁହିଁତା ତାଙ୍କୁ ପରମ ଉଦ୍ଧାସେ
 ବଜାଇ ବିଜୟ-ବାଦ୍ୟ ଦୁଷ୍ଟ ରପୁତସ୍ତେ,
 ସେ ଯାହା ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ।

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ

ଦେଖି ଦେଖି ଏ ସବଳ ଅଭୁତ ଅଶ୍ରୁତ
ମର୍ମନ୍ତୁକ ଦୃଶ୍ୟ, ହୋଇ ଅଙ୍ଗଦ ବାତର
ନିବେଦିଲି ସୁ କ୍ରମରେ ଦେବୀଙ୍କ ଛାମୁରେ,—
“ମାତଃ ! ଦେଉ ଏବେ ଏହି ମହାନାଟକର
ମହା ଅଭିନୟ ଶରେ ଯବନିକାପାତ,
ଦେଖି ନେହେ ମାତୁଲେଶ, ଦମନେ ଭାଦାର
ନ ହୋଇ ସକ୍ଷମ, ଦେବି ସିନା ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ
ଲଟପଟ ଖାଲି ? ଧର ମାନବ ଶରୀର,
ଜନଦାତ୍ରୀ ଜନନୀର ବସନ ଲୁଣ୍ଠନା
ମାତ ହସ୍ତେ, ଦେଖିବ କି ବସି କେହି କେବେ
ସ୍ଥାନସ୍ଥାନେ, ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା କୁପୁରା ତାହାର ?
ଦେବ ! ଏହି ଶୋକ-କାବ୍ୟ-ଗାତ୍ର ବହୁ ଭାବ
ଦୁର୍ବଦ ମୋ ଦୃଢ଼ପକ୍ଷେ, ଏଣୁମୋ ମିନତି
ସମ୍ବର ସମ୍ବର ମାତଃ ଏ ମାୟା ସଭର ।”
ଅମଳ-କମଳାନନା ଭୁଲିଲ-କମଳା
ଭୁଲିଲେ ଉଷକାସ୍ୟେ ଚହଁ, “ବସ ! କିପାଁ
ଦେଉ ବ୍ୟାକୁଳ ଏସନ, ଗଲେଣି ତ ଗୁଲି
ଦୂରନ୍ତ ଉପୁଏ, ଆଉ ନ ଆସିବେ ଆଜି,
ଏହପରି ପ୍ରତିଦିନ ଆସି ଦୁଷ୍ଟଗଣ,
ଧର୍ଷନ୍ତ ସବଳେ ତାର ସଂଜ୍ଞାଲେପ ଯାଏଁ,
ଦେଲେ ସେ ମୁହଁତା, ଶରେ ହୁଅନ୍ତୁ ଅନ୍ତର ।”
ଦେବୀଙ୍କ ଏ ସୁଧା-ସିନ୍ଧୁ ମଞ୍ଜୁ ମଧୁବାଣୀ
ପ୍ରକାଶ ଆଶ୍ୱାସ ମୋତେ ହରନ୍ତେ ଅଧୁନ,
ପୁରୁଷ ମୁଁ ପୁଣି ତାଙ୍କୁ କୁହାର ବନୟେ,—
“ମାତଃ ! କେତେ କାଳେ ଆଉ ଭୁଲିଲ ମାତାର
ଶକ୍ତିବ ଏ ମହାରୁଷ୍ଟ ? କେତେ କାଳ ଆଉ
କୋଣ୍ଡରେ ତା ଅଧିଷ୍ଠିତ ଥିବେ ଦୁଷ୍ଟଗଣେ ?
ବସ୍ତୁ-ପ୍ରଦାୟକ, ଅହୋ ! ଏ ଘୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନେ
କେହି କି ନୋହିବେ ସାହା ପୁନଃପଣେ ତାର ?
ବାନା ଗୁରୁଣା ଜନନୀର ପରିଚୟ ଯାଉଁ

କେହି କି ଗୋ ଦେବେ ନାହିଁ ତଳେହେଁ ଚପୁର ?
ମାତୁସେବା ଥିଲା ଯାକ ଭୀବନର ବ୍ରତ,
ସେହି ଭୁଲିଲିସ୍ତକର ବଂଶଧରମାନେ
ଭଦ୍ରାପାତ୍ର ସେ ପୁରୁଷେ, କେତେ କାଳ ଆଉ
ପଞ୍ଚସ୍ତବେ ଅଧୋଗତି-କୃପେ ଅଧୋମୁଖେ
ଅଭିଶପ୍ତ ପ୍ରାୟ ?—ହୋଇ ଜଗତ ନୟନେ
ବିଘ୍ନଶିତ, ଅବକାତ, ଅହୋ ! କି ଦୁର୍ଦ୍ଦିବ !
“କି ଅଛି ଏ ଅଭାଗୀର ଭାଗ୍ୟ ଅଦୃଷ୍ଟରେ,
କହ ମାତଃ କୃପା ବହୁ ଶୁଣିବି ମୁଁ ତାହା ।”
ଭୁଲିଲେ ଦେବୀ, “ବସ ! ସୁଖ ଅନ୍ତେ ଦୁଃଖ
ପୁଣି ଦୁଃଖ ଅନ୍ତେ ସୁଖ ଲାଗିଅଛି ଭବେ
ସଦା ସମସ୍ତଙ୍କ ଭାଗ୍ୟେ, ଅଟେ ଏହା ବସ୍ତୁ—
ବସ୍ତୁ, ଘୁରୁଛି ନିୟତି-ଚକ୍ର ଅବିଚଳ
ସମସ୍ତଙ୍କ ଶିରେଦେଶେ, ସୁଖଦୁଃଖ ବେନି
ବସି ଅଧଃ ଭୁଲେ ତାର ଘୁରୁଛି ତା ସହ,
ଘୁରୁ ଘୁରୁ ଯେତେବେଳେ ଯେ ଆସେ ନିକଟେ,
ବାଜିଯାଏ ତେତେବେଳେ ତାହାର ଆଘାତ ।
ନ ଘଟେ କାହାର ଭାଗ୍ୟେ ଭବେ ଚରଦୁଃଖ
କିମ୍ବା ଚରସୁଖ, ଘଟେ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ତାହା ।
ଆଶିବ ନିଶ୍ଚୟ, ସେହି ପ୍ରକୃତ-ପର୍ଯ୍ୟାୟ
ଦିନେ ଏ ଭୁଲିଲଭାଗ୍ୟେ ସୌଭାଗ୍ୟ ସୁଦିନ
ଲାଗିଛି ଭବେ ଭବନ ପତନ ବେନିର
ଘୋର ସଂଘର୍ଷଣ ସଦା, କେଣୁ ଆଜି ଯହିଁ
ବହୁଅଛି ବିଷାଦର ବସ-ଚରଞ୍ଜିଣୀ
ଭୀମ ବଳ, ଭୟନାଦେ, ଖେଳିବ ନିଶ୍ଚୟ
କାଲି ତହିଁ ଆନନ୍ଦର ମଞ୍ଜୁମନାକନା
କଳକଳ କଳନାଦେ, ସିକାନ୍ତ ଏସନ,
ନୁହେଁ ଅନୁମିତ,—ଅଟେ ଅଭୁତ ବସ୍ୟା ।
କୁହାନ୍ତୁ ଅବନତିରେ ହୋଇ ଭୟସ୍ଥିତ,
କୁହୁଛନ୍ତି ନମେ ନମେ ସୁକାୟ ଦୁର୍ଦ୍ଦିଶା

ଶୁଭକ୍ଷେତ୍ର ଚୋର, ଯଥା ଶେଷେ ଶେଷି ଶେଷୀ
 ବୁଝିପାରେ ସେ ଶେଷର ସୁଖକୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
 କରେ ଯେଉଁ ଅବନତି ମାନବକୁ ହାନ,
 ତୁରନ୍ତେ ଚରମ ସୀମା ସେହି ଅବନତି,
 ଶୋକାଶ୍ରୁଣି କିଏ ପୁଣି ଉଦ୍ଧାରର ପଥ ।
 ପକ୍ଷୀମାନେ ଶେଷସୀମା ତୁରନ୍ତେ ଉନ୍ନତି,
 ପୁଣି ଘଟେ ଅବନତି, ପୌଷ୍ଟ୍ୟମାୟୀ ପରେ
 କଳା କଳା କ୍ଷୟ ଯଥା କଳାକର କଳା,
 କି ଗତି ବିନ୍ୟାସ ଶେଷେ ଉନ୍ନତି ଆଶ୍ରୟ ?
 ଏହି ନିମ୍ନତମ ନିମ୍ନମେ, ଯିବ ନିଶ୍ଚୟ ଫେରି
 ଜନନୀ ବକ୍ଷେ ଚୋର, ଦିଶିଲୁଣି ଶୁଭ—
 ସୁରନା ତାହାର, ଯଥା ଉପାସ ତାମସୀ—
 ଘୋର ଚପିସକୁ ଭେଦି ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର
 ଉଷାର ସୀମନ୍ତ ରେଖା, କ୍ଷୀଣ ପାଟଳାଭ,
 ସୁଖମୟ ପ୍ରଭାତର ଆରମ୍ଭସୁରବ;
 ଦେବେ ସମୁଦିତ ଏବେ ଉଦ୍ୟାନରେ ତାର
 ବହୁଦିନ-ଅସୁମିତ-ଉନ୍ନତି-ବପନ ।
 ଶେଷେ ଏକତା-ଦେଉ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳେ
 ପୁରୀ ପରି, ପୁରୀ ପରି ଉଠିବ ବାଜଣ
 ମୁକ୍ତସଞ୍ଜୀବନୀ ସେହି ସାରସ୍ବତୀ ଗାଣା
 ସୁବାନେ, ଉନ୍ନତି-ମନ୍ତ୍ର ଉଦାର ଉଦରେ,
 ଆସିଲୁଣି ମୁହଁ, ବସ ! ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗନ୍ତାଘର
 ତୋ ମାତାର, ପୁଣି ଦେବ ଧନଧାନ୍ୟ ଏବେ ।
 ଭାଙ୍ଗିଅଛୁ ଗାଦନିଦ୍ରା ତୋ ଭ୍ରାତାଗଣର,
 ମାତ୍ର ଭାଙ୍ଗି ନାହିଁ ନିଦ୍ରା-ଆଳସ୍ୟ କେବଳ,
 ଯାବତ ନ ଭାଙ୍ଗେ ତାହା, ତାବତ ରେ ସୁବ !
 ରହିବ ତୋ ମାହାନ୍ତି ବୁଦ୍ଧବର୍ଣ୍ଣୀ ହୋଇ ।
 ଶୁଣି ଏହି ଆଶା-ବାଣୀ ଦେବୀଙ୍କ ବଦନ
 ପ୍ରାଣ ଉଦ୍ଧାରିଣୀ, ପୁଣି ପୁଣି ଲ ଏସନ,—
 “ଦେବ ! କି ଶକ୍ତିନ ଦେଖି ତୁମ୍ଭେ କଲ ଏହି
 ଭାଷା ପୌରାଣିକ ଗଣନା ଉତ୍କଳ ମାତାର,

ଶ୍ରବଣେ ତା ସମସ୍ତଙ୍କ ମୋହର ମାନସ,
 କହ ମାତଃ ସେହି କଥା ଦାସେ କହା ବହି ।
 ଉତ୍କଳରେ ଦେବୀ, “ବସ ! ପୁଣି ତୁ ଯାହା,
 କହୁଛୁ ସେ ତଥା ଶୁଣ ଅବହତ ମନେ,—
 ସମ୍ପ୍ରତି କେତେକ ଜଣ ଉତ୍କଳ ସନ୍ତାନ
 ମାତୃପ୍ରାଣ, ଲଗିଛନ୍ତି ଶକ୍ତି ଅନୁପାୟୀ
 ମାତାର ବହୁନ ଅଙ୍ଗ ଏକାନ୍ତରୁଣେ,
 ତାହାଙ୍କ ଅବସ୍ୟା ଦେଖା ଅଧ୍ୟାବସ୍ୟାରେ
 ଦେଲୁଣି ସଂସ୍କୃତ ଆସି ପଶିମ ଭୁବନ, *
 ଉତ୍କଳର ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ସେହି, ବହୁଦିନ
 ପଡ଼ିଥିଲୁ ଛନ୍ଦ ଛନ୍ଦ ହୋଇ, ଅଛି ଆଉ
 ଶିରଃ ପାଦ, ସୁଦ୍ଧ ଦେଲେ ତାହା, ଉଠିବ ସେ
 ଶିର ତୋଳି, ପିଣ୍ଡେ ତାର ବସିବ ବେତନା,
 ତଦନ୍ତେ ତାହାଙ୍କ ଦେବେ ସୁପ୍ରସୁତେ ତାର,
 ଧରୁବ ଉତ୍କଳ-ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମାୟା ।
 ଝଙ୍କାଉବେ ସେ ସମଗ୍ରେ ଝଙ୍କକବାସିନୀ
 ଗାଣାପାଣି ବାଣୀ ଦେବୀ ଗାଣା ନବବାନେ,
 ଶୁଣି ସେ ମହାଝଙ୍କାର ହିତାତି କୁଳର
 ତୁଟିବ ସବାସେ ମୋହ, ଅବିଦ୍ୟା ବେଜଣ
 ପୂଜକେ ସେମାନେ ବିଦ୍ୟା, ଶୋକରେ ଉନ୍ନତି,
 ବିଦ୍ୟା ବିବେଚନା ବଳେ ଛିଣ୍ଡାଉଣ ସେହି
 ଅତିରକ୍ଷା ସମାଜର ଲୋଡ଼-ଦୁଇ କୂଟ—
 ଛନ୍ଦି, ଦେବେ ନିଜେ ମୁକ୍ତ, ଉଦାର ସମାଜେ ।
 ବାହୁଣ ସାକ୍ଷାତ ଅଗ୍ନି, କାଳବେଶ ସେହି
 ଯାଇଛି ଆଛାଦି ସିନା ଦୁର୍ନୀତ-ପାଉଁଶେ ?
 ଉତ୍କଳରେ ସେ ପାଉଁଶ ସଂସ୍କାର-ପବନେ,
 ଉଠିବ ସେ ଅଗ୍ନି ପୁଣି ତାହା ଦାଉ ଦାଉ ହୋଇ ।
 ହିତାତିର ଉନ୍ନତିରେ ନାହିଁ ବସୁ ଆଉ
 ବିଳମ୍ବ ଅଧିକ, ସ୍ପଷ୍ଟ ଆଭାସେ ଲକ୍ଷଣ
 ତାହାର, ପ୍ରାତଃସେ । ଉଦ୍ଧୃତ ସମଗ୍ର ଦାଶ୍ୟ
 ହିତକୁଳେ ହିତସୁଧରୁପେ, ଅଭୟସ
 ହୋଇ ଥିଲା; ମାତ୍ର ସମସ୍ତେ ସଂସ୍କୃତ ହୋଇଅଛୁ ।

* ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରକୃତ କାଳବେଶ ଉତ୍କଳକୁ ବଢ଼ିଲେ

ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତିରୁଣୀ ମହାଯାଗେ
 ନାଳାଚଳେ, ସ୍ମୃତେ ପୁର ଉତ୍ତମଧୁମ ତାର
 ପଳାଇବ ଛାଡ଼ି ଖରେ ଅକଳା-ପେତୁଣୀ
 ଭଲ୍ଲଳ ହିଜାତି ଦେହୁଁ, ଦେବେ ସେ କାଗଜ ।
 ସମାଜର ବଲ୍ଲବୁଷ ହିଜାତି ଉପାନେ
 ଉଠିବ ସକଳ ଜାତି ନିଶିଳ ଭଲ୍ଲଳେ ।
 ସୁଗେ ସୁଗେ ସମାଜର ଗୁଳକ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
 ଗୁଲ୍ଲବ ସେ ଯେଉଁ ପଥେ, ଗୁଲ୍ଲବ ସମାଜ
 ସେହି ପଥେ, ହିନ୍ଦୁର ଏ ଚରନ୍ତନ ଧାର ।
 ମନ ପରଶର ବଂଶେ ଯାହାଙ୍କ ଭଲ୍ଲବ,
 ସେହି ହିଜେ ଭଲ୍ଲ ସିନା କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ଦେହୁ
 ସ୍ୱାମ୍ନ ବଂଶୀୟ ମହାମା, ଆଗୁର, ଦେହର—
 ଆଦି ପୁତ୍ର ହିଜ ଧର୍ମେ, ହୋଇଛନ୍ତି ସାନ ?
 ସୁଗେ ଧର୍ମେ ଏବେ ତାକୁ ପରଶିବ ଖରେ
 ବହୁତ ଦେଗରେ ପୁର ଜାଗାୟ ପ୍ରତିଭା,
 ସେହି ପୁଣ୍ୟତ୍ୟୋତି ସ୍ମୃତେ, (ଅଭିହିତ ସେହି
 ବହୁତେକ ଅଭିଧାନେ) ଜଳସିବ ଖରେ
 ଭଲ୍ଲଳ ହିଜାତି ଦେହୁଁ ଦୁଷ୍ଟ, ଜି କଳ୍ପ,
 କନକ କଳ୍ପ ଶରଣି ଅନଳେ ଯେସନ ।
 ତହୁଁ ଦେବେ ହିଜାତିଏ ଷଟ୍‌କର୍ମ-ନିରତ,
 ନ କର ଯା ହିଜାତିଏ, ଯାଇଥିଲେ ଭଲ୍ଲ
 ସ୍ୱାମ୍ନ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଗୌରବ ଖ୍ୟାତି ପଦ୍ମରୁଷ
 ଏବେ କାଳଯାଏଁ, ଏବେ ପରସ୍ପର ତାହା
 ଦେବେ ପୁଣି ପୁର ପର ସଦୃଶ-ମଣ୍ଡିତ ।
 କର୍ମରୁମି ବସୁନ୍ଧର, କର୍ମ ପାଇଁ ସିନା
 ହୋଇଛନ୍ତି ଜୀବଗଣେ ଅବଗଣି ଏହି ?
 କର୍ମଯୋଗେ ଲଭେ ଜୀବ ଭଲ୍ଲପଦକା,
 କର୍ମାଭାବେ ଅଧୋଗତି, ଏହା ସୁନିଶ୍ଚୟ ।
 ଛାଡ଼ି ସେହି କର୍ମ ହିଜେ, ହିଜସଙ୍ଗେ ପୁଣି
 ଅପର ଜାତିଏ, ଦେହେ ସିନା ଏବେ ସର,
 ଛନ୍ଦିଶ ବସ୍ତ୍ରର ଗୁରୁ ସେହି ହିଜାତିର
 ଭଲ୍ଲଳ ଦେଖି ଉଠିବେ ଅପର ଜାତିଏ,

ଖେଳବ ସେବାଳେ ଦେଶେ ଭଲ୍ଲଳର ଦେହ
 ନାନାରଙ୍ଗେ, ନାନାରଙ୍ଗେ । ଭଲ୍ଲଳ ନନ୍ଦନେ
 ଶିଶିବେ ବଦେଶେ ଯାଇ ବହା ନାନାବିଧ,
 ଦେହ ଗୁଣେ, ଦେହ ଶିଳ୍ପେ ବାଣିଜ୍ୟରେ ଦେହ,
 ଦେହ ବା ବଜାଜେ, ଦେହ ସାହଚ୍ୟେ ସଙ୍ଗୀତେ
 ନିବେଶିବେ ମନ, ଦେଶ ଲଭିବ ଭଲ୍ଲଳ ।
 ଆଚରଣେ ସାମ୍ୟନାତି ସେବାଳେ ସକଳେ,
 ଭୂଷିଣିବ ହିଜାତିର ସ୍ୱାର୍ଥର ଶୁଖଳ,
 ନ ରହିବ ଆଉ ଦେବ ପୁରଣ ପାଠରେ
 ଏକାଧିପତ୍ୟ ତାଙ୍କର, ସେବାନା ପ୍ରଦୁଶେ
 ନ ମଣିବେ ସୁଗ ସେହି କିମ୍ବା ଭୈଷ୍ୟକୃତେ,
 ନ ମଣିବେ ଦେହ ପୁଣି କାହାର ପରଶେ
 ନିଜକୁ ଅଶ୍ରୁତ, ସେହି ଭାବ ଶୁଭକାଳେ ।

“ଏହି ସେ ବସୁଳେ ବସୁ ! ବଟେରୁବର
 ପୁରତରେ, ବହୁଶାଖ ବହୁବୃନ୍ଦ୍ୟାପୀ,
 ଭଲ୍ଲଳ ଜାଗାୟ ମହାସମ୍ମିଳନା ଏହା,
 (କଲ୍ଲପାଦପ ସଦୃଶ ଭଲ୍ଲଳ-ନିଦିବେ)
 ସୁଖୀରବ ନିଶ୍ଚୟ ସେହି ଭଲ୍ଲଳ-ଦୁର୍ଗତି
 ରୁଦ୍ଧିଷ୍ୟ । ଗୌରିବ୍ୟାପୀ ଚେରରୁ ତାହାର
 ବାହାର ଅସଂଖ୍ୟ ଗଜା, ପ୍ରାକୃତ ଭଲ୍ଲଳେ
 ବହିଷ୍କୃତ ସବେ ଗ୍ରାମ୍ୟସମିତି ଅଭିଧାନ,
 ବହିଷ ସକଳେ ସେହି ଦେବେ ସମାଜାଦି
 ଭଲ୍ଲଳମଣ୍ଡଳେ, ସିନ୍ଧୁର ଶୀତଳ ଛାୟାରେ,
 ଭଲ୍ଲବ ସୁଶାନ୍ତ ତହୁଁ ତାର ଦୁଃଖଦାହ ।
 ସାମ୍ୟ ଯାତ୍ୟ-ସୁରସାଳ ଫଳଦାନେ ପୁଣି
 ମେଣ୍ଡାଲବେ ତାର ଆଶା-ରୁଷ୍ଟା, ସଂସାରାଳେ
 ବସୁ ! ଏହି ମୂଳ ମହାବରୁ, ଫେରିବ ତୋ
 ମୁମାଶା କନକାର ଦୁଃସହ ବସଣ,
 ଦେଖୁ ସେ ଦୁଃଖିନୀ ତାକୁ ବସିଛୁ ଆଉଳି
 ନିରର ତା ପ୍ରତି ଆଶା, ଆଶିଦେବ ସେହି
 ଅଗ୍ରବ ଗୌରବ ପୁଣି ସମ୍ପଦ ତାହାକୁ ।
 ଭଲ୍ଲଳ ବହିନି ଅଙ୍ଗେ ନିବସନ୍ତ ସହ

ଭକ୍ତଲୀୟ ସେବେ, ସବେ ଭୁଲ୍ ଭୁଲ୍ ନାମେ,
ମାତ୍ର ନାହିଁ ଶୋଣିତରେ ଭେଦାଭେଦ କିଛି,
ନୟା, କୁପ୍ତ, ଚଡ଼ାଗାଦି ବିଭିନ୍ନ ଆଧାରେ
ରହି ଜଳ, ଧରେ ଯଥା ଭୁଲ୍ ଭୁଲ୍ ନାମ,
ମାତ୍ର ପଦାର୍ଥରେ ଏକ, ଅଟେ ଧ୍ରୁବ ଏହା ।
ଏହି ମହା ବାଚମନ୍ତେ ଦେବ ଜୀବନ୍ତାସ
ଭକ୍ତ-ଜାତୀୟ-ମହାସମିତି ଭକ୍ତଜେ ।
ବସୁ ! ଏ ମହାତରୁ ମୂଳ ଏକ ସେହି
ଜଗତଜନକ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ କୃପା,
ଶାଶା,—ତୋର କଣ୍ଠପୟ ଯୋଗ୍ୟତମ ଭ୍ରାତା,
ଭ୍ରାତାଶା, ପଦ ତାର ଆନ ଭକ୍ତଲୀୟେ ।
ପ୍ରତିବର୍ଷ ରୁଣ୍ଡି ହୋଇ ଏ ମାତୃମଣ୍ଡପେ
ଭକ୍ତଲର ଯୋଗ୍ୟ ସୁତେ, ମହା ସମାବେଶେ
ଆଚରନ୍ତ ମାତୃସକ୍ତି, ଦାନା ଜନନୀର
ଭାଗୀ ଶୁଭ ଅଭିପ୍ରାୟେ, ପୁଣି ନାନାଭାବେ
ମାତୃଭୂମି ପାଦପଦ୍ମେ ଦୁଇଦିନ ଯାଏଁ,
ସାଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ ଯାଗ ସବେ ଗମନ୍ତ ନିଳୟେ ।
ସେ ପୁଣ୍ୟ ଦିବସଦ୍ବୟ ପବିତ୍ର ପ୍ରାୟ
ଭକ୍ତଜେ ପାଳିତ ଦେବ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହରେ,
ଆସିବ ସେ ଶୁଭଦିନ ଅଦୂର-ଭବିଷ୍ୟେ ।
ସେ ଦିନ ଆବାଳବୃଦ୍ଧ ଭକ୍ତଜାତୀୟ,
ହୋଇଣ ସକଳେ ମାତୃବ୍ରତପରାୟଣ
ବାନ୍ଧିବେ ଭକ୍ତିରେ ଦାହେ ମହାବ୍ରତ-ହୋର
ମନ୍ତ୍ର ତାକୁ ମାତୃ-ମହାମନ୍ତେ, ପୁଣି ଚହଁ
ପଦାଇ ପ୍ରତିଜ୍ଞା-ଗଣି ଏକତା ନାମରେ ।
ଶେଳବ ମାତୃମମତା ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୃଢ଼େ
ନାନାରଙ୍ଗେ, ସିନ୍ଧୁବିଶେ ବାଚିମାଳାପ୍ରାୟ,
ଜାଗିବ ଜାତୀୟ ଭାବ, ଭୟାବୁ ଭଦ୍ରାମ,
ନୈତିକ ବଳରେ ସବେ ଦୃଢ଼େ ବଳଦାନ,
ରାଜସିବ ଦେହୁଁ ଚହଁ ବାପୁରୂପ ଭାବ ।
ଭାଗୀ ଶୁଭଦାତା ଏହି ମହାସମିତିନୀ
ସମ୍ପ୍ରତି ପୌରଣ ଶିଶୁ, ନବମ ବରଷେ

ବନ୍ଧୁ ସେ ପଦାର୍ପଣ ଅଲୁଦ୍ଧିନ ହେଲା ।
ହୋଇ ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ, ଭାଗୁଛୁ ବେବଳ
ମଧୁର କୋମଳ ବାଣୀ, ଆଶା ଭାବିପନୀ,
ଶୁଣୁଛୁ ତା ଅବଦୃଷ୍ଟେ ଭକ୍ତଜେ ଭକ୍ତଜ,
ଅଦ୍ୟର୍ଥ ସେ ବାଣୀ, ଗୁରୁ ଚଳନ ସମୟେ—
ଭକ୍ତଜ ମେଘର ଘୋଷ ଅଦ୍ୟର୍ଥ ଯେସନ ।
ପୁ ପୁ ଦୁଷ୍ଟେ ଫଳ ଆଶା ପ୍ରାୟ, ଦେଖି ତାର
କୈଶୋର ପ୍ରତିଭା ଦାସି ପ୍ରତେ ଦୃଢ଼ ମନେ,—
ପାଇଲେ ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ଏ ଶିଶୁର, ହେବ
କର୍ମବାର, ପୁଣି କର୍ମ ଶିଖାଇବ ଆନେ,
ପ୍ରଗୁରୁବ ମହାଦାୟା, ଆସନିଭରତା
ସମସ୍ତ ଭକ୍ତଜେ, ଦାଇ ତୈତନ୍ୟ-ଧେଣୁର ।
ଏହିରୂପେ ସର୍ବମତେ ଗୁରୁରୂପେ ସେହି
ଦେବ ଭକ୍ତଜର ସନ୍ତ, ଅଭ୍ୟାସିଣ ତାହା
ମୁକ୍ତ ହେବେ ଭକ୍ତଲୀୟେ ଅନ୍ଧବସ୍ତାଭରୁ ।
ଗାର୍ବସ୍ଥ୍ୟ ଅଭାବ ମଧ୍ୟେ ଅନ୍ଧବସ୍ତାଭର
ଅଟଇ ପ୍ରଧାନ ସିନା, ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଚହଁ,
ରତ ହେବେ ଜାତିଦେଶ ପୃଥକ ଚିନ୍ତାରେ
ଭକ୍ତଲୀୟେ, ହୃଦୟରୁ ବନ୍ଧିବେ ଭକ୍ତାର ।
“ସକଳ ଭକ୍ତଜ ମୂଳ ସ୍ବର୍ଗ ଭକ୍ତଜ,
ଅସାର ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ଧର୍ମ ହୁଁ ବେବଳ
ସତ୍ୟ ନିତ୍ୟବସ୍ତୁ, ପୁଣି ସେହି ଦାନ, ଦୟା,
କ୍ଷମା, ସତ୍ୟ, ସରଳତା, ସ୍ନେହ, ଭକ୍ତି, ପ୍ରୀତି,
ନତି, କୃତଜ୍ଞତା, ଆଦି ପରୋପକାରୀ—
ଅପାର୍ଥିବ ଭାଷାଦାନେ ଅତି ଭାଷାଦେୟ,
ପରମେଷ୍ଠି ସୁଷ୍ଟିମଧ୍ୟେ ଧର୍ମରୂପା ହୋଇ
ନାହିଁ ରେ ଗୋଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ବେଦି ଚରାଚରେ,
ଧର୍ମବଳେ ମହାଶୂନ୍ୟ ରହିଛୁ ଧରଣୀ,
ଧର୍ମଯୋଗେ ବେଳା ମଧ୍ୟେ ମହା ପାରାବାର
ରହିଛୁ ଆଦିକ ସଦା, ସମ୍ବନ୍ଧ ନିତର
ଚରାଚରାସୀ ରୁଦ୍ଧ ବରଷ ପ୍ରଭାବ ।
ଧର୍ମେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ବେଳେ ଯୋଗ୍ୟବଳରେ

ଦେଉଛନ୍ତି ଆତ୍ମାତ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ,
ବହୁଛି ପବନ ଦେଇ ଜୀବେ ଜୀବଦାନ ।
ଧରଣ୍ୟୁଖ୍ୟମାନ ଏହି ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ
ବୋଲନ୍ତି ଯେମାନେ ବଡ଼, ତାଙ୍କ ବଡ଼ପଣ
ଏକା ସିନା ଧର୍ମ ଯୋଗୁଁ ! ଦେବାନ୍ତେ ଦେହାରୁ
ମୁକ୍ତିଲାଭ, ଅଟେ ସିନା ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଉପାର୍ଜିତ—
ଧର୍ମର ପରମ ଫଳ ! ମଧୁର, ରସାଳ ।
ଧର୍ମ ଇନ୍ଦ୍ରପରକାଳେ ବନ୍ଧୁ ମାନବର,
ପୁଣି ତାହା ସମାଜର ବନ୍ଧନାୟକପୁରୁଷ,
ସେ ବନ୍ଧନା ଯେତେ ଦୃଢ଼ ଯେଉଁ ସମାଜର,
ସେ ସମାଜ ଧରଣୀରେ ତେଜସ୍ବି ଭଲ ।
ଅତଃ ଧର୍ମଜ୍ଞାନ ନର ପଶୁର ସମାନ,
ଶରୀରର ଭରମାନ ଧର୍ମଜ୍ଞାନ ପ୍ରାଣ ।
ସବୋନ୍ମତ ଅସ୍ତବୁଦ୍ଧ ସେହି ଧର୍ମୋନ୍ମତ
ହୁଇଁବ ଭଲେ ଯେବେ, ନିଶ୍ଚୟ ସେହି ଦିନ,
ଜାଣିବୁ ତୋ ଜନନୀର ଘୃଣିତ ବୁଦ୍ଧକୁ,
ସେହି ଦିନ ଘୃଣିତ ତା ଅଭାଗୀ ଅଭିଧା ।

“ସମ୍ପର୍କିତ ସବୋନ୍ମତ ମାତୃଭାଷା ସଦୃଶ,
ଶିର ସଙ୍ଗେ ଯଥା ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗନିରସୁ,
ଏ ବସ୍ତୁଟ ନରସୃଷ୍ଟି-ଶୃଙ୍ଖଳା ଭୂଷିତା,
ଅଛି ସିନା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ମାତୃଭାଷା ପୁଣ୍ୟ ।
ଏକା ତାହା ଯୋଗେ ଏହି ମାନବ ଜଗତ
ସୁପରିଚ୍ଛଳିତ ସଦା, ପୁଣି ନିୟନ୍ତ୍ରିତ,
ଯନ୍ତ୍ରୀ ଯୋଗେ ଯନ୍ତ୍ର ଯଥା । ଦୁର୍ବଳ ମାନବ
ଭାଷାବଳେ କଳାହୀନ, ମେଧାବୀ, କର୍ମଠ,
ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ସବୁ ଜାତିର ସମ୍ବଳ,
ଜନନୀ ତାହାର ଭାଷା, ପ୍ରତିପାଳେ ସେହୁ
ଆମରଣ ନରକୁଳେ, ଅଭାବେ ତାହାର
ଦୋଇଯିବ ସୃଷ୍ଟି-ସିଦ୍ଧି ଚିତ୍ତ ନିର୍ଲଜ୍ଜର,
ବସ୍ତୁ ! ମାତୃସମା ତୋର ସେହି ମାତୃଭାଷା
ଲଭିବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏହି ସମ୍ପ୍ରଳମ୍ବା ଯୋଗେ ।
ଏ ମହା ଜାତୀୟ ସଭା ଅଟେ ଭଲଭଲ

ବାମଧ୍ୟରୁ, ସିଆଇ ସେ ଭଲଭସ୍ବରୂପ
ଦୂରଧ୍ୟାରେ, ପ୍ରାକୃତିକ ଭଲ ମଣ୍ଡଳେ,
ଗତିବ ତା ଭବିଷ୍ୟତ ଜାତୀୟ ଜୀବନ
ନବ ଭାବେ, ତହୁଁ ଲଭି ସେହୁ ନବପ୍ରାଣ—
ନବକଳ, ନିଷ୍ପାଳିବ ମନପ୍ରାଣ ଦେହ
ସୁଶିକ୍ଷାରେ ଦିବାସନ, ଶିଷ୍ଟ ଗୃହପ୍ରାୟ
ମଣିବ ସେ ସଦା ଶିକ୍ଷା ଜ୍ଞାନ, ଶିକ୍ଷା ଧ୍ୟାନ,
ଶିକ୍ଷା ହୁଁ ସମ୍ବଳ, ପୁଣି ବଳ ଦୁର୍ବଳର ।
ବିଶ୍ବାସୀ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଭଲ ଆଶା ଯଥା
ସତତ ଆତ୍ମର, ତଥା ଭଲ ସଦାଶେ
ଦୋଇ ସେ ବ୍ୟାକୁଳଚିତ୍ତ, ଅନୁଶ୍ରବ ତାକୁ
ବହୁଦୃଢ଼ ନିଷ୍ଠାଯତ୍ନ ଏକାଗ୍ରତା ସଦୃଶ ।
ଦେଖିଣ ଏ ସୁବିଧାର ସାଧନା ତାହାର,
ପରିଭ୍ରଷ୍ଟି ଲଭି ଦେବ ନୀଳାଚଳପତି,
ବରଗିବେ ବେଗେ ଏହି ଭଲ ଭୁବନେ
ଭଲ ଦେବୀର୍ତ୍ତ, ତହୁଁ ଆସିଣ ସେ ଦେବୀ
ସ୍ତ୍ରୀୟ ବିଦ୍ୟାବ୍ୟାପି-ଜଳେ, (ଶୀତ, ସୁଖ, ପୁର)
ବରବେ ବସିତ ତୋର ଜନନୀ ଶରୀରୁ
ବହୁ ଦିବସ-ନିବଳ ଅବନତି-ମଳ,
ପୁର ପରି ଦାଉ ଦାଉ ଦିଶିବ ତା ତେଜ,
ଗଣା ଦେବ ଧନୀ ତେବେ ଦଶକଣ ସଦୃଶ ।
ଭଲ-ଆଶା-ଆକାଶ-ନବଧୂତ ତାର
ଏହି ବାଳ ସମ୍ପ୍ରଳମ୍ବା, ହୁଇଁଲେ ଯୌବନ
ପ୍ରକାଶିବ ସୁମନ୍ଦିମା ଦିଗନ୍ତବ୍ୟାପିନୀ ।
ବହୁ ବସ୍ତୁ ! ଯାଇ ଏବେ ଭାବୁଛନ୍ତି ତୋର,
ବର ନାହିଁ ଅଭିନୟ ଯାବତ ସେ ଶିଶୁ
ପୌରଣେ, ବରନ୍ତ ତାକୁ ତାବତ ସବଳେ
ସାଦରେ ସସ୍ବେଦ ମନେ ଲଳନପାଳନ ।
ତା ଯୋଗୁଁ ତୋ ଜନନୀର ଘୃଣିତ ନିବର
ଅଭୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ବିଷମ ବ୍ୟାଧିରୁ
ଦୈବେ ମୁକ୍ତ ହେଲେ ଶରୀରରେ ଯଥା ତାର
ଭେଗଶୀତ ଶରୀରର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭଲଭ,

ଆସିବ ସେ ଶୁଭକିନ ସ୍ଵର ଭବିଷ୍ୟତେ ।
 ଅବନତ-ଫଣିନୀର ସୁଗନ୍ଧ ଗରଳେ
 ଘାରିଛୁ ଭୁଲିଲି, ଏହି କାଗାସ୍ ସମାଜ,
 ହୋଇ ଗାରୁଡ଼ିଆ ପ୍ରାୟ, ଭକାର ସେ ବିଷେ
 କାଗାସ୍ ସଙ୍ଗୀତରୁପୀ ଗାରୁଡ଼ି ମନ୍ଦିରେ,
 କରବ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାକୁ, ଭୃତ ସେ ତହୁଁ
 ତେଜା ଲଭି, ପୁର ପରି ହେବ କାୟାକ୍ଷମ ।
 ସେହି ଭାଗୀ ଶୁଭକାଳେ ବର୍ଷିବ ତା ଭାଗ୍ୟେ
 ଗୁଳିକୁପା, ମହମିତ ଦେବ-କୁପା ସମ,
 ହେବ ତାହା ବସ୍ତୁ ! ମଣିବାଞ୍ଛନ ସଂଯୋଗ ।
 ଗୁଳାଦେଶେ ଲାଗିବ ତୋ ଜନନୀ ଶରୀରେ
 ଛିନ୍ନ ଭରମାଙ୍ଗ ଆସି ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରଦେଶ,
 ଦୁସ୍ତିର ସେ ମଥା ଲାଭି ଭୁଲି ସବୁ ବ୍ୟଥା,
 ଭୁଲିଲି ଗୋଟିକଣ୍ଠ ଭୃତ ସେବାଳେ—
 କସ୍ତୁରୀର ଭାଗ୍ୟ ଭରତ-ସମାଜ !

“ବସ୍ତୁ ! ତୋ ବିନତିତମେ ବଶାଣିଲି ସବୁ
 ଭୁଲିଲି ଭାଗୀ, ଭୁତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଦଶା,
 ଶୁଣିଲୁ ସକଳ, ପୁଣି ଦେଖିଲୁ ନୟନେ
 ନାନା ଚନ୍ଦ୍ର, (ବିଷମୟ ବିଭୀଷିବାମୟ)
 ଯିବି ଏବେ ମୁହଁ ବସ୍ତୁ ! ଭୁଲିଲି ପାଶେ,

ମାଳାତୀପତକର ପବନ ଆଦେଶେ
 ଆସି ସେ ଦେବାଙ୍ଗି, ଶରେ ସ୍ଥାପିବି ଭୁଲିଲେ,
 ଲଭିବ ସେ ପୁର ପରି ସୁଖ ଶୋଳକଳା,
 ଘେନୁଛି ବିଦାୟ ଏବେ ଥାଆ ରେ ବାବୁ !”

ଏହା ଭାଷି ଦେବା ଭାଷା ହୁଅନ୍ତେ ଚଞ୍ଚଳେ,
 ଦୁଇଲ ମୁକୁଟ ପୁଣି ଭୁଲିଲ ପଣତ
 ଝଟକାଇ ମହାବିଭା, ସେହି ବିଦ୍ୟାକୋଷ
 ନ ପାରି ସହ ମୋ ଆସି ଗଲ ବୁଲି ହୋଇ,
 ପଲକାନ୍ତେ ନେନ୍ଦ୍ର ଫେଡ଼ି ଦେଖିଲି ବିସ୍ମୟେ,
 ନାହାନ୍ତି ସେ ସ୍ଥାନେ ଆଉ ଭୁଲିଲ-ବିମଳା
 କିମ୍ବା ଭୁଲିଲଜନନୀ—ବିଷାଦ-ବିଦଶା !
 ନାହିଁ ସେହି ମାୟାବରୁ, ମାୟାଦୁଷ୍ଟ ଆଦି,
 ବସିଛି ମୁଁ ପୁରସ୍ଥାନେ ଏକୃଷ୍ଟିଆଭାବେ
 ପୁର ପରି, ଅନ୍ୟ ସବୁ ହୋଇଛି ଅନ୍ତର
 ଛାୟାବାଜି ପ୍ରାୟ, ଦେଖି ହେଲି ମୁଁ ସ୍ତମ୍ଭିତ,
 ଅଦୃଷ୍ଟ ଅଶ୍ରୁପୁର ସେ ମାୟା ଘଟନା,
 ସଞ୍ଚାରୀ ଆଶା ମୋର ମୁମୂର୍ଷୁ ଜୀବନେ,
 ତହୁଁ ରହିଛି ମୁଁ ସଦା ଭବିଷ୍ୟ ନେନ୍ଦ୍ରରେ
 ସ୍ଵଦେଶର ଭାଗୀ ଭାଗ୍ୟ ଦଶନ ଆଶୟେ ।

ଭୂବ୍ୟାକ୍ଷର

ପ୍ରୀତ୍ୟପହାର

ପାରଳା ରାଜନବରର ସୁଦକ୍ଷ ସୁପରିଷ୍ଟେଷ୍ଟ, ଭବିଷ୍ୟନ୍ତ,

ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଉତ୍ସାଦିତା

ଶ୍ରୀମତ୍ତ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି. ଏ. ମହୋଦୟଙ୍କ

କବି-ବିମଳରେ

ହୃଦୟର ଗଭୀର ପ୍ରୀତିର ନିଦର୍ଶନସ୍ୱରୂପ

“ଉଦ୍ୟାନଗଣ୍ଡ” ପୁସ୍ତକ

ଉପହାର

ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ଭଦ୍ରକ
୧୯୮୩/୧୯୮୮

}

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି

ନିବେଦନ

କବିବର ରାଧାନାଥ ମୋ କ୍ରୁରତ୍ବରେ ଉଦ୍ୟାନଗଣ୍ଡ ଦର୍ଶନରୂପସା ତାଗ୍ରତ କରିଯାଇଥିଲେ । ଆକାଶ-କୁସୁମ ଏବଂ କବିତ୍ରର ଆଶା, ଏ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ସୁବିଧା ଅଭାବରୁ ମୋର ସେ ଇଚ୍ଛା ଅବଧି ପୁଣି ହୋଇପାରି ନ ଥିଲା । ଦୈବାର୍ ମୁଁ କିନ୍ତୁ କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏ ବର୍ଷର ମାନମୟ ଗ୍ରନ୍ଥକବି ଶ୍ରୀପ୍ରଭୁ ସୁରଙ୍ଗୀ-ଅଧୀଶ୍ବର ମହୋଦୟଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର କରି । ସେ ଅବିଚଳେ ମୋର ଉଦ୍ୟାନ ଦର୍ଶନର ସୁବିଧା କରିଦେଲେ; ଅଧିକନ୍ତୁ ଇଚ୍ଛାପୁରରେ ରହି ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶକ୍ତି ଏ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିବା ସକାଶେ ଆଦେଶ ଦେଲେ ଏବଂ ଇଚ୍ଛାପୁରରେ ସୁଖସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟରେ ରହିବାର ଯଥେଷ୍ଟ ସୁବିଧା ମଧ୍ୟ କରିଦେଲେ । ତେବଳ ତାଙ୍କର ପ୍ରେରଣା, ସହାନୁଭୂତି ଏବଂ ସାହାଯ୍ୟରେ ମୁଁ ମୋର ବହୁକିନିପୋଷିତ ବିଦୁଷା ମେଣ୍ଟାଇ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକଶକ୍ତି ଲେଖିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଅଛି । ଏଣୁ ମୁଁ ରାଜାମହୋଦୟଙ୍କ ନିକଟରେ ଚିରକୃତଜ୍ଞ ଏବଂ ଚିରଭଣ୍ଡା ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଅର୍ଥ “ଉଦ୍ୟାନଗଣ୍ଡ” ରୂପର ସମୟରେ ଇଚ୍ଛାପୁର ରେଞ୍ଜର ସ୍କୁଲ ସର୍ବ-ଏସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ଶ୍ରୀପ୍ରଭୁ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ବ. ଏ. ମହାଶୟ ମୋତେ ଯଥେଷ୍ଟ ସହାୟତା କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଦେହୁ ମୁଁ କେତେକ ନୂତନ ସ୍ଥାନ ଦେଖିବାକୁ ସୁବିଧା ପାଇଅଛି । ଏ ଦେହୁ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଁ କୃତଜ୍ଞ ।

ସୁଶୋଭା

ଭୂଦ୍ୟାନଶତ୍ରୁ

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦା ସୁଲ୍ଲନେ ନନ୍ଦନ ସମାନ,
ସିନ୍ଧୁତୀରେ ଶୋଭେ ସୁରମ୍ୟ ଭୂଦ୍ୟାନ ।
ଗଞ୍ଜାମ ମଣ୍ଡଳେ ସେହୁ କାମଧେନୁ,
ବାହୁକା ତାହାର ରମ୍ୟ ରତ୍ନରେଷୁ ।
ନାଦ ଛଳେ ଭଣ୍ଡ ବାରୁଣୀ-ସୁନ୍ଦରୀ
ଦେବିଶ ସହଚେ ଚଳା ସଦୃଶଃ *
ବନଦେବୀ ସଙ୍ଗେ କରନ୍ତି ସମ୍ମାଣ,
ରତନ୍ତ୍ର ହରଣେ ରୁଚିର ବିଳାସ ।
ସୁନାଳ ସାଗର ସୁନାଳ ଭୂଦ୍ୟାନ,
ମଧ୍ୟେ ସିଦ୍ଧିଲ ସେତୁ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ପ୍ରକୃତ-ସୁନ୍ଦରୀ ସୀମନ୍ତ ଭୂପରେ,
ସ୍ତ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରହାର ପ୍ରାୟ ଶୋଭା ଧରେ ।
ଦିଗନ୍ତବିସ୍ତାର ବିପୁଳ ଭୂଦ୍ୟାନ,
କଲ୍ପବୃକ୍ଷ ପ୍ରାୟ ସଦା ଫଳବାନ ।
ବିସ୍ତାର ଅନନ୍ତ ଶାଶ୍ୱତ ନୀଳମା,
ପ୍ରକାଶେ ଅନନ୍ତ-ଅନନ୍ତ ମହିମା ।
ଶୋଭା-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୁଣି ଶୟା-ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର,
ସେ ଭୂଦ୍ୟାନଶତ୍ରୁ ଚରଗନ୍ତାଘର ।
ସିନ୍ଧୁ ନୀଳମାରେ ମିଶି ତା ନୀଳମା,
ହୁଏ ନାହିଁ ବାରି ଦୂରୁ କାହା ସୀମା ।
ଏହିପରି ସାଧୁ ହୃଦୟ ବିବେକ,
ଅଭେଦ୍ୟ ମିଶ୍ରଣେ ମିଶି ହୁଏ ଏକ ।
ସିନ୍ଧୁଠାରୁ ଶିଶି ମଦତ ଆଦର୍ଶ,
କରନ୍ତି ଭୂଦ୍ୟାନ ହୃଦୟ ଭୁଲ୍ଲସ ।

ସେହିପରି ଦାତା ସେପରି ଭୂଦାର,
ସେପରି ବିଶୁଦ୍ଧ ସାମ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ।
ଆଦର୍ଶ ଅଟଇ ମହାରୁ ଭବେ,
ଆଦର୍ଶ ଦେବତା ହୁଅନ୍ତୁ ମାନବେ ।
ଦେଖୁଅଛୁ ଯାହା ଭବେ ଭୁକ ନ୍ୟୁନ,
ସେ ସକଳ ସିନା ଆଦର୍ଶର ଗୁଣ ।
ମହାଜନ ଜ୍ଞାନେ ଭୂଦ୍ୟାନେ ବ୍ୟଜନ—
କରଇ ସତତ ସିନ୍ଧୁ ସର୍ମାରଣ ।
ମହାଜନେ ପୂଜା କରେ ମହାଜନ,
ମହାଜନର ଏ ନିସର୍ଗ ଲକ୍ଷଣ ।

ତୁମ୍ଭ ରେ ଭୂଦ୍ୟାନ ଗୁରୁ ଶୋଭାବନ,
ଭୁଲ୍ଲ-କମଳା-ବିଦାସେପବନ ।
ଦାନର ପସର କରନ୍ତୁ ବିସ୍ତାର,
ମୂର୍ତ୍ତିତା ନୋହୁ ତୁ ରତ୍ନର ବିକାର ।
ତୋହର ମହତ୍ତ୍ୱ ହୃଦେ ଅନୁଭବ,
ବର୍ଣ୍ଣିତ ତୋତେ କାଳଦାସ କବି ।
ମହାଜନେ ସିନା ଚକ୍ରେ ମହାମନା,
ଇତର ପକ୍ଷେ ତା ଘୋର ବିତ୍ତମନା ।
ଅଟୁ ତୁ ଅକ୍ଷୟ ନବରତ୍ନ ଗଦା,
ଫଳଫୁଲଗନ୍ଧେ ପୁଷ୍ପ ଆଉ ସଦା ।
ରେ ଭୂଦ୍ୟାନଶତ୍ରୁ, ଶତ୍ରୁର ସଦାଆ
ତୋ ଦର୍ଶନେ ନର ହୃଦ-ହୃଦକା ।

* ସମ୍ପଦ୍ ଭବବିଷୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କଳାଧାର ଚିତ୍ତବା ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଏ ।

ବିଫଳ ବନ୍ଧନା, ଆତ୍ମଶ୍ରାନ୍ତା ବେନି,
 ମାଗନ୍ତି ମେଲଣି ପୁଣି ଯେନି ।
 ବହୁ ଜନପଦେ ପ୍ରଦାନୁ ଆହାର,
 ଧନ୍ୟ ତୋ ହୃଦୟ ବଦାନ୍ୟ ଉଦାର ।
 ରତ୍ନଗର୍ଭ ତୋତେ ଜାଣି ରତ୍ନାବର,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀବଣେ ରୁରେ ତୋ ସଙ୍ଗେ ସମର ।
 ପର୍ବତୀ ଗର୍ଭନେ ଧାଏଁ ତୋହୁ ବଳି,
 କ୍ଷୁଧିତ ଶାବୁଳ ଯଥା ମୁଗପ୍ରତି ।
 ସେ ଗର୍ଭନେ ଜାଣେ ଚିଲିକା ଚଞ୍ଚଳ,
 ମହାବଳ ନାଦେ ଯଥା ମହାବଳ ।
 ମାତ୍ର ଭୁବ୍ଧ ଶ୍ରୀତ ନ ହୋଇଣ ଚହଁ,
 ଧୈର୍ଯ୍ୟବଳେ ଯାଉ ତାହା ସବୁ ସହ ।
 ପରାଜୟ ମାନ ଶେଷେ ଅମ୍ଭ ପତି,
 ବାହୁଡେ ତୋ ପଦେ ବିହ୍ୱଳ ପ୍ରଣତି ।
 ଧୈର୍ଯ୍ୟବଳ ସିନା ବଳ ମଧ୍ୟେ ସାର,
 ବୁଝାଉ ବିପଦ ତାହାଠାରେ ହାର ।
 ଚୁଣ୍ଡି ହୁଏ ସିନ୍ଧୁ ଦର୍ପ ଅନ୍ତର୍ନିତା,
 କୃଷ୍ଣାଶ ଦର୍ଶଣେ ଯଥା ତୋ ମୂର୍ତ୍ତିତା ।
 ବୁଝିପାର ସେହୁ ଆପଣା କ୍ଳୀବତା,
 ପୋତେ ଲଜ୍ଜାଦଶେ ମାରବରେ ମଥା ।

ଧନ୍ୟ ରେ ଉଦ୍ୟାନ, ତୋ ଶୋଭା-ବିଭବ,
 ନିତ୍ୟ ନୂତନରୁ ତୋଠାରେ ସମ୍ଭବ ।
 ଏହି ଏକା ସିନା ସୁନ୍ଦର ଲକ୍ଷଣ—
 ସେହି ସେ ସୁନ୍ଦର ସେ ନିତ୍ୟ ନୂତନ ।
 ଦ୍ୱିଦୁଷ୍ଟାର ଯହଁ ନ ଥାଏ ବିଶ୍ରାମ,
 ସେ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରକୃତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୁଧାମ ।
 କରେ ଯେ ବିକାଶ ମନ ଆତ୍ମା ଦେହ,
 ଚର ସୁନ୍ଦର ସେ ନାହିଁକି ସନ୍ଦେହ ।

ଅପୂର୍ବ ନିସର୍ଗ ରୂପ ଶୋଭା ତୋର,
 ମନୋନେହ ଦୃଢ଼ ଆକର୍ଷଣ-ହୋର ।

ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ସେ ଗର୍ଭ ଆକର୍ଷଣେ
 ଗମିଲୁ ଉଦ୍ୟାନ, ତୋ ଅବ ଭ୍ରମଣେ ।
 ପ୍ରକାଶ ପ୍ରାନ୍ତର ପୁଣି ସଲଳତେ,
 ଅଭିହମି କଷ୍ଟେ ଗଲୁ ଗତିପଥେ ।
 ହେଲେହେଁ କୋମଳ ସେ ବାଲିପ୍ରାନ୍ତର,
 ମାତ୍ର କଠୋରତାଠାରୁ ଭୟଙ୍କର ।
 କୋମଳତା ମଧ୍ୟେ ଗୁପ୍ତ କଠୋରତା,
 ପଦ୍ମ ଫଳ ଗର୍ଭେ ବୀଜକୋଷ ଯଥା ।
 ସେ ପ୍ରାନ୍ତର ଦେହେ ଆଶେ ଅବସାଦ,
 ପ୍ରତି ପଦକ୍ଷେପେ ଫାଟି ପଡ଼େ ପାଦ ।
 ଉଚ୍ଛ୍ୱାସଳ ହୃଦେ ଉପଦେଶ ପ୍ରାୟେ,
 ପାନ୍ତ ପାଦଚିହ୍ନ ଚହଁ ନିଶ୍ଚୟାଏ ।
 ତାଳିଯାଇ ରୌଦ୍ରେ ଘଟାଏ ପ୍ରମାଦ,
 ନଗ୍ନ ଏ ନାଟୁଆ ପ୍ରାୟେ ପାନ୍ତପାଦ ।
 ଚରୁଭାଗିନୀ ଶାଶ୍ୱତ ଧବଳ,
 ମାରସ ଯେସନ ମହାମରୁସ୍ତଳ;
 କିମ୍ବା ଯଥା ଶକ୍ତି ପିଣ୍ଡାତ ହୃଦୟ,
 ଅବା କଟୁଭାଷୀ ବଚନନିରୟ ।
 ନିସ୍ତବ୍ଧତା ସହ ଚହଁ ମରାଚକା
 ବିସ୍ତାରି ବସିଛି ଘୋର ବିଶ୍ୱାସିକା ।
 ମାନବ ସାହସ ମାନବ କ୍ଷମତା,
 ପରାଜୟ ମାନେ ସେଠାରେ ସବ୍ୟଥା ।
 ଅଭିହମି କଷ୍ଟେ ସେ ଶ୍ରୀକ୍ଷଣ ସ୍ଥାନ
 ତୋ ରୂପର ସୀମା ହୁଇଲି ଉଦ୍ୟାନ ।
 ହେଉ ବୃକ୍ଷେ ହୃଦ ଉଠିଲୁକ ପୁରୁ
 ତୋ ଦୁଃଖ-ପାସୋର ମଧୁର ମାଧୁରୀ ।
 ବଲେବଳ କଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀସିଦ୍ଧି ମୁଗ,
 ଭୁଲିଯାଏ ଯଥା ସାଧନାର ଦୁଃଖ ।
 ତଥା ତୋ ଦର୍ଶନ ମାତ୍ରକେ ଉଦ୍ୟାନ,
 ହେଲୁ ପଥଶ୍ରମ ଗରେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
 ଅମରବାସ୍ତିତ ପ୍ରଶାନ୍ତ ପାବନ,
 ବରୁ ତୁ ନିର୍ମଳ କବ୍ଧିଷିତ ମନ ।

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ସମ୍ପଦେ ତୁ ମହାକୁବେର,
ଅଭୁତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ ପଶ୍ଚି ତୋର ବେର ।
ନିଶିଳ ସୁଷମା ଚର ଅହୁ ଠୁଳ,
ସୁଷମା-ସୃଷ୍ଟିରେ ତୋ ଶୋଭା ଅଭୁଳ ।
ପଞ୍ଚରୁ ତୁ ଛୁଡ଼ି ସ୍ୱର୍ଗ ହୁଏ ପ୍ରବେ,
ନତୁ ଏବେ ଶୋଭା ସମ୍ପଦେ କି ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ?

ଭଦ୍ରାନ, ତୋ ଅଙ୍କେ ରୁଚେ ଗୋଟା ଗୋଟା,
ସୁହର ଶୁଦ୍ଧ ଫଳବୃକ୍ଷ ତୋଟା ।
ରସା, ନାରୀକେଳ, ପନସ, ରସାଳ,
ଜାମୁ, ସୀତାଫଳ ୧, ମାତୁଳଙ୍ଗ, ତାଳ ।
ଏ ଆଦି ପାଦପ ତୋଟା ଅଗଣନ,
ଅସମୟେ ଫଳ କରନ୍ତି ଧାରଣ ।
ପାଦପେ ସେ ତୋଟା ଅତି ଘଷିବର,
ଆଉ ଆନ, ଚଞ୍ଚୁ ନ ଗୁଲିବ ଶର ।
ମାରକତ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟ ଯାଏ ଦେଖା,
ପାରେ ନାହିଁ ପଶି ଚଞ୍ଚୁ ରଖି ରେଖା ।
ସୁକଣ୍ଠ-ବିହଙ୍ଗ କୁଳନେ କୁଳିତ,
ସାଗର ସର୍ମାରେ ତର ବଧୂନିତ ।
ସୁଶୀତଳ ଛାୟା ସୁମଧୁର ଫଳ—
ବିଚରଣ ତାଙ୍କ ସୁହର କେବଳ ।
ବରଦନ୍ୟାରୁପେ ଚୂଚବୃକ୍ଷପତ୍ର,
ବାନ୍ଧିଛନ୍ତି ଲତା-ତୋରେ ହସ୍ତକ୍ଷତ୍ରି ।
ପୁଷ୍ପେୟା ଚଞ୍ଚୁରେ ଧୀର ସର୍ମାରଣ
ସ୍ଥନ ଛଳେ କରେ ମନ୍ଦ ଉଦାରଣ ।
ବିବାହବେଦିକା ଅଟେ ଆଳବାଳ,
ବରଦନ୍ୟା ଯାଦୀ ଆନ ଚରୁଜାଳ ।
କାହା ଶାଖେ ମାଡ଼ି ଲତା ପୁଞ୍ଜି ପୁଞ୍ଜି,
ସୁକିଛନ୍ତି ରମ୍ୟ ସାରସ୍ୱତ କୁଞ୍ଜି ।
ଫୁଟିଅଛି ଚଞ୍ଚୁ ନାନାବଧ ଫୁଲ,
ପ୍ରକାଶି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଷମା ଅଭୁଳ ।

ଦାତାକୁ ଯାତକେ ଘେରୁଲ ପରାଏ,
ଘେରୁଛନ୍ତି ଫୁଲେ ଅଳପାଳିକାଏ ।
ଗୁଣ୍ଡ ଗୁଣ୍ଡ ସ୍ୱରେ ଗାଲ ତା ବନ୍ଦନା,
କରୁଛନ୍ତି ମଧୁ ଚୋପାଏ ପ୍ରାର୍ଥନା ।
କେତେ ଚରୁ ଛନ୍ଦି ପଛଦେ ପଛଦେ,
କର ବିମଦନେ ନିୟୁକ୍ତ ନାରଦେ ।
କେବଣ ପାଦପ ମହାପ୍ରେମଭରେ
ଗାଢ଼ ଆଲିଙ୍ଗନ ଅପିଛୁ ଅପରେ ।
ପ୍ରେମର ମହତ୍ତ୍ୱ ମୂଲ୍ୟ ତାକୁ ଜଣା,
ନ ଭୁଞ୍ଜିଛୁ ପ୍ରାଣେ ବିଚ୍ଛେଦ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
କାହିଁ ଲକ୍ଷା ଆମ୍ର ମଣ୍ଡି ବାଲିସ୍ତ୍ରୁପ
ପ୍ରକାଶିଛୁ କେତେ ଶୋଭା ଅପରୁପ ।
ଦଟେ ବାଳଶିଳ୍ପୀ ? ଓହ୍ଲାଇ ପର,
ଝୁଲେ ଶାଖେ ଫଳ ସ୍ୱସ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଧର ।
କରନ୍ତି ସେଠାରେ ତର ଗୁଳପଣ,
ହୃଦୟପ୍ରତାପ ହର ଉଲ୍ଲସଣ !
ମାନବ ରସନା ସ୍ୱତ୍ୱପ୍ରକ ଫଳେ,
ଭୁଞ୍ଜିଛନ୍ତି ଅହୋ ବନ୍ୟ ପଶୁଦଳେ !
କେ କହିବ ବିହି କିପି ଦେବଯୋଗ୍ୟ—
କୁସୁମକୁ କଲେ କାଟି ଉପଭୋଗ୍ୟ ।
ବେଳାଶୋଭା-ତାଳି-ବିପିନ-ବିଳାସୀ
ଶ୍ରୀକ୍ଷଣ ହିପାନ ବେଳେ ବେଳେ ଆସି
ହୁଏ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଅବୃତ୍ତ ଅତିସ୍ତ,
ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମେ ଘୋଟେ ମହାଶ୍ରୁତି ।
ନିଶୀଥେ ଶୁଣି ତା ଶବ୍ଦ ଉତ୍ସୁକର,
ଫାଟିଯାଏ ଶ୍ରୋତା ଶ୍ରବଣବିବର ।
ସେ ଗର୍ଭନେ ମିଶି ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭନ
କରେ ବନା ମେଘେ ଅଶନି ସୁଜନ ।
ଅନୁଭବବୋଧ୍ୟ ସେ ରୁଦ୍ର ଘଟନା—
ବର୍ଣ୍ଣନ ତା ସିନା କଲଇ କଲନା ।

୧—ଅତି ଫଳକୁ ଗଛମରେ ସୀତାଫଳ ବହୁଛି । ୨—କଲକଟ ଶାଖାରେ ଅଳ୍ପ ପତ୍ରମାନ ବାଳଶିଳ୍ପୀ ଉଷିବ
ଓହ୍ଲକବା ହୁଅନ୍ତି ସୁଶ୍ରବଣକ ।

ସିନ୍ଧୁତୀରେ ଶୋଭେ ହରିତାମ୍ବୁମାନ
 ଘନ-ସନ୍ନିବେଶ-ନାଭିକେଳୋଦ୍ୟାନ ।
 ଫଳଭରେ ବୃକ୍ଷେ ସଦା ଆନମିତ,
 ବାତେ ଶାଶା-କର ହୁଏ ସଂଯୋଜିତ ।
 ପାଏତା ପାତଣ ବନଦେବୀ ନିଜେ,
 ସାଗର ତରଙ୍ଗେ କରନ୍ତି କି ବଳେ !
 ସାନ ବୃକ୍ଷ ରୁହି ବଡ଼ ବୃକ୍ଷ ପାଶେ,
 ଗୁରୁ ଘେନେ ଶିଷ୍ୟ ପରମ୍ପରା ଆଶ୍ରେ ।
 ଧରୁ କରେ, କଷେ ମଳିତ କଳସ,
 ଭରା ମାଳ ମାଳ ବିଶାଳ ପଣସ ।
 ପ୍ରବଳେ ଦୁର୍ବଳ ଆଶ୍ରା କଲ ଭଲ,
 ମାଡ଼ିଛୁ ଅଗସ୍ତି-ଶଶ୍ରେ ନାଗବନ୍ଧୀ ।
 କଦଳୀକ୍ଷେତ୍ରର ବିପୁଳ ବିସ୍ତାର,
 ଦେଖି ହୁଏ ପ୍ରତେ ଯଥା ପାଞ୍ଚବାର ।
 ନିବସଇ ରମ୍ଭା ସ୍ୱର୍ଗେ ଏକ ଗୋଟି,
 ମାତ୍ର ଉଦ୍ୟାନରେ ଅଛୁ କୋଟି କୋଟି ।
 ଏଣୁ ବଳେ ସ୍ୱର୍ଗ ଉଦ୍ୟାନ ଗୌରବ,
 ତୁଛୁ ତାହାଠାରେ ମନ୍ଦିର-ବିଭବ ।
 ବହୁବିଧ ଶସ୍ୟ, ଶାକ, ଫଳ, ମୂଳ,
 ରେ ଉଦ୍ୟାନ ! ତୁହି ପ୍ରସବୁ ବହୁଳ ।
 ଧାନ୍ୟ, ମୁଗ, ବ୍ରାହ୍ମ, କୋଳଥ, ମାଣ୍ଡିଆ,
 ଜନା, ପୁଆଁ, କାଙ୍ଗ, * ବାନ୍ତୁଲ, ଘାଣ୍ଟିଆ,
 ଜଡ଼ା, ଘଣି, ବପା, ସର୍ଷପ, ପାକୁଆ,
 ଆଳୁ, ବେରୁଗଣା, କାସାର, ଓଳୁଆ,
 ଲୁଭ, ବୋଇତାଳୁ, ବନମୂଳ, ସାରୁ,
 ଜହ୍ନି, ଭେଣ୍ଡି, ଶିମୁ, କାକୁଡ଼ି, କଣାରୁ,
 ପଲଣ୍ଡୁ, ଲୁମ୍ବୁନ, ହରିଦ୍ରା, ଆଦ୍ରକ,
 ମାରିଷ, କୋଶିଳା, ପାଳଙ୍ଗ, ମୂଳକ,
 ଏହପରି ଯେତେ ମାନବର ଖାଦ୍ୟ,
 ହୁଏ ତୋହଠାରୁ ସକଳ ଉତ୍ପାଦ୍ୟ ।

ଅନ୍ଧ, ବସ୍ତୁ ସୁଖି ଔଷଧନିକର,
 ଲଭେ ଅନାୟାସେ ତୋହଠାରୁ ନର ।
 ସୁଲଭଃ ଗାହ୍ୟା ଅଭବ ଯା ଭବେ,
 ପାଉଛନ୍ତି ତାହା ତୋଠାରୁ ମାନବେ ।
 ରେ ଉଦ୍ୟାନବର ! ତୋର ସୁପ୍ରସନ୍ନେ,
 ଦରିଦ୍ର ବସଇ କୁବେର ଆସନେ ।
 ଅକଳିତ କାଳୁଁ ରହି ତୁ ବିଦିତ
 ରଖିବୁ ଗଞ୍ଜାମେ ବାଣିଜ୍ୟ ଜୀବିତ ।
 କୃଷିବାଣିଜ୍ୟର ଶୁଭଦର୍ଶ ଦେଶେ,
 ଦେଶାଭିରୁ ତୁହି ସଦା ଉଶାଦେଶେ ।
 ଚରଣୁଷ୍ଟ ତୁହି ସିଦ୍ଧିଲଳ ସୁଲ,
 ଶତହସ୍ତ ନିମ୍ନେ ମିଳେ ନାହିଁ ଜଳ ।
 ଦେଖି ଲଜେ ମନେ ଅପୂର୍ବ ବିସ୍ମୟ,
 ମାରସରୁ ଜାତ ଫଳ ରସମୟ ।
 ଅବିଦ୍ୟା-ଭୟର-ହୃଦୟେ ଏପରି,
 ଫଳେ ଭାନ-ଫଳ କୃପା କଲେ ହରି ।

ଉଦ୍ୟାନ, ତୋହର ବସନ୍ତ ସୁଖମା—
 ସଙ୍ଗେ ଯୋଗିବାକୁ ନ ମିଳେ ଉପମା ।
 ହେଉ ତା ବସନ୍ତ ହୋଇବ ଲଳିତ
 ଶୋଭା-କ୍ଷୀରସିନ୍ଧୁ-ସାର ନବନୀତ ।
 ବକୁଳିତ ହୋଇ ରସାଳ କାନନ,
 ଧରେ ସୁନ୍ଦରୀ ନେତ୍ର-ରସାୟନ ।
 ହେମକରାଟିନୀ କାନନ-ସୁନ୍ଦରୀ,
 ଉପବିଷ୍ଣୁ ସବେ ଅବା ସରା କର ।
 ଆମ୍ଭ ବକୁଳର ସୁସ୍ମି ଗୁଣ ଆମୋଦେ,
 ପୁଷ୍ପ ହୁଏ ମନ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରମୋଦେ ।
 ସେ ଆମୋଦେ ମଉ ହୋଇ ପରଭୃତ,
 ହୁଏ ଶାଦ୍ୟ ପାନ ଶୟନ ବିସ୍ମୃତ ।

* ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ହରିତକୁ ବାନ୍ତୁଲ କହନ୍ତି ।

ତାଳ ମାନ ଧରି ହୋଇ ଏକକପୁ,
 ମଧୁ ସ୍ୱରେ ଗାଏ ମଧୁଭରୁ ଜୟ ।
 ଧରେ ତାର ପାଳ ହଳଦୀବସନ୍ତ,
 ହୁଏ ମଧୁରତ ସେ ଗୀତେ ଦିଗନ୍ତ ।
 ସମୀର ପରଶେ ହୋଇଲୁ ବଢ଼ଳ,
 ଭ୍ରମରକୁ କରେ ନୈରାଶ୍ୟେ ଆକୁଳ ।
 ସହକାର ସେହୁ ମସ୍ତକ ହୁଇଲୁ,
 ମନା କରେ ଭୁଙ୍ଗେ ମଧୁ ଦେବାପାଇଁ ।
 ନୀରବେ କହେ, ତା ପ୍ରାପ୍ୟ କୋଇଳର,
 ହରିରୁ ପରସ୍ତ, ନାହିଁ କି ରେ ଡର !
 ଶୁକ୍ଳ ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛେ ମଣ୍ଡି ସବୁ ଅଙ୍ଗ,
 ଶୋଭେ କେତେ ସ୍ଥାନେ ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗ ବାସଙ୍ଗ ।
 ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ବର୍ଣ୍ଣ-ବରଦେବ ହରି,
 ପ୍ରଜାପତି ଚହଁ ଉଡ଼ନ୍ତି ବିହରି ।
 ଭରା କାହିଁ ଧରି ବସନ୍ତମାଳିନୀ,
 ବସନ୍ତରାଜାର ଆରମ୍ଭିକ ବଗି ।
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ମହୁରା-କରେ କଣିକାର
 ଶୋଭେ କାହିଁ ଗୁଳ-ନିଯୋଗୀ ପ୍ରକାର ।
 କାହିଁ ଶତବର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭରୁ,
 ରୂପ ସଉରଭ ଉଭେ ଯା ମଧୁର ।
 ବଞ୍ଚି-ଶ୍ୟାମ ବାଡ଼େ ଜଞ୍ଜଳୁ ଅବସ୍ଥି,
 ବିଦ୍ୟାବତୀ ଯଥା ଘନେ ଥାଏ ମଣ୍ଡି ।
 ବସନ୍ତମାଧୁରୀ ତୋର ରେ ଭଦ୍ରାନ,
 ବର୍ଣ୍ଣସୁରେ ହେବ ନାହିଁ ଅବସାନ ।
 ଭଦ୍ରାନ ତୋ ଅଙ୍କେ ଦିଶେ ଅଭିରାମ,
 ସୁଭବ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟପୁଷ୍ପ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗମ ।
 ରଙ୍ଗ ମୂର୍ତ୍ତିକାରେ ଲିପା ହୋଇ ଘର,
 ଦିଶେ ସମୁଦ୍ଧାନ ନିର୍ମଳ ସୁନ୍ଦର ।
 ବିବିଧ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଭରି ଶବଳତ,
 ଲାଗି ରହେ ଚହଁ ଦର୍ଶକର ଚିତ୍ତ ।
 ନାମାବଳୀ ବସେ କାବି ଅପଘନ,
 ସୋପାନ ସୋପାନେ ଅବା ନିମଗନ ।

କି ଜୀବନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ସେରୁ ଶର୍ମା ରଙ୍ଗେ,
 ଧାନଭଣ୍ଡା ଦାଣ୍ଡି କଳାରଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ।
 ରମଣୀ-କଳିତ ଏ ସକଳ ଚନ୍ଦ୍ର,
 ଆହା କି ନିର୍ଦୋଷ, ଆହା କି ପବନ !
 ସେ ଦେଶ ନାରୀଏ କୁଶଳା କଳାରେ,
 ସେ ଦେଶ ପୁରୁଷେ କେହି ନ ପରୁରେ ।
 ଭୁଞ୍ଜିଲେଣି ଶିଳ୍ପବିଦ୍ୟା ସେ ସକଳ,
 ବଞ୍ଚାଇଛନ୍ତି ତା ନାରୀଏ ଦେବଳ ।
 ଲୁହ ବୋଇତାକୁ ମାଡ଼ିଅଛି ଗୁଳେ
 ଫଳ ଫୁଲ କଦ ଧରି ଡାଳେ ଡାଳେ ।
 ବାଉଁଶମାନଙ୍କରେ ପରୁଅଛି ଶର,
 ମାଡ଼ିଛି ବହୁଳେ ତଳେ ରାମକନ୍ଦ ।
 ପଞ୍ଚିବାସୀ ପ୍ରାଣ ନିର୍ମଳ ପବନ,
 ସ୍ୱଭାବେ ସେମାନେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମିତ୍ର ।
 ହୁଇଁ ନାହିଁ ତାଙ୍କୁ ଛନ୍ଦନର ଦୁନ୍ଧ,
 ଚରସହକର ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ।
 ସାରଳ୍ୟ ସାରଳ୍ୟ ଉପମୁର୍ତ୍ତି ସେହୁ,
 ପୋଷନ୍ତି ସ୍ୱଦେହ ବଳ କାନ୍ତି ଦେହୁ ।
 ପୋଷନ୍ତି ଅପରେ ପୁଣି ନିର୍ଦ୍ଦିତରେ,
 ଜଗତେ ସକଳେ ଉଣୀ ତାଙ୍କଠାରେ ।
 କରନ୍ତି ସେ ବ୍ୟସ୍ତ ଜଗିଣ ଭବିଷ୍ୟ,
 ଶାନ୍ତିପ୍ରୀତିର ସେ ପ୍ରିୟତମ ଶିଷ୍ୟ ।
 ନ ଆଉ ପଛକେ ବର୍ଣ୍ଣପରିଚୟ,
 ମାତ୍ର ଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ଗୁରୁ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟେ ସଦାୟତା କରି,
 କ୍ଷେପନ୍ତି ସମୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଆଚର ।
 ସାହାଯ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ କରି ବିନିମୟ,
 ସକଳ ଆପଦୁଁ ହୁଅନ୍ତି ନିର୍ଭୟ ।
 ସଂସାର ତାଙ୍କର ଭୁଞ୍ଜି ରେ ଭଦ୍ରାନ,
 ତୋ ବିନୁ ସେମାନେ ନ ଜାଣନ୍ତି ଅନ ।
 ତୁ ତାହାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି, ସେ ତୋତେ ଚିହ୍ନି,
 ଦୃଢ଼କର ଭ୍ରମ ସମ୍ପର୍କର ଗ୍ରନ୍ଥି ।

ପଞ୍ଚୀ-କୁଣ୍ୟା କେତେ ନିର୍ମଳ ମଧୁର,
ପାତ୍ର ବ ଶ୍ରବଣା ମରୁ କରେ ଦୂର ।
କର୍ମମୟ ପ୍ରାଣେ କର୍ମ ଆଧ୍ୟାତ୍ମା,
ପରିବାସୀଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ପାଥନା ।
କେଣୁ ସେ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରାୟ କର୍ମେ ରତ,
କାୟମନଃପ୍ରାଣେ ଆତ୍ମାନ୍ତ ସତତ ।
କଲ୍ୟାଣ ମୁଣ୍ଡାଇ କରୁଛି କେ ଦୁଳ,
ଗାଇ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଗୀତ ଆନନ୍ଦେ ବିହ୍ୱଳ ।
ଦାସ କରେ ଶୟ୍ୟା କେ କରେ କର୍ତ୍ତନ,
କରୁଛି କେ କ୍ଷେତ୍ର କୃଷୀ ଉତ୍ପାଦନ ।
ଶିଶୁଗଣେ ଦାଣ୍ଡେ ଦେଉଛନ୍ତି ଗେଲ,
ଶେଡ଼ୁଛନ୍ତି କେହି କେହି ଧୂଳିଶେଳ ।
ବିରଚି ଧୂଳିରେ ମନୋମତ ଘର,
ମଣ୍ଡିତ ତାହାକୁ ଧୂଳିରେ ଆବର ।
ଧୂଳିରେ ହିଁ ଅନ୍ଧ ଧୂଳିରେ ବ୍ୟାଞ୍ଜନ,
ସଜଲରେ ତାହା କରନ୍ତି ଭୋଜନ ।
କୁଣ୍ଡଳରେ କେତେ ରତ କନ୍ୟା ବର,
କରୁଏ ବିବାହ ହୋଇ ଦୁର୍ଗଭର ।
କନ୍ୟା ମାତା କେତେ ବିଳାପି ବିଳାପି,
କୋଇଁ କରେ ଦିଏ ଝିଅକୁ ସର୍ପି ।
ଏହିପରି ଚିତ୍ତ-ବିନୋଦନ ଶେଳ
ଶେଡ଼ୁଆନ୍ତି ବାଳକୁଳେ ହୋଇ ମେଳ ।
କେତେ ସୁଖକର ଆହା ବାଳକାଳ,
ହୁଏ ନାହିଁ ମନେ ସଂସାର ଚଞ୍ଚାଳ ।
ଦଂଶେ ନାହିଁ ହୃଦ-ଫୁଲେ ଚନ୍ଦ୍ରା-ଘାଟ,
ହରେ ନାହିଁ ମଧୁ ଦୁଃଖ-ମଧୁଲିଟ ।
ଆନନ୍ଦରେ ସଦା ବସଇ ସମସ୍ତ,
ଭବେ ବାଲ୍ୟ ପ୍ରାଣ ମହାସୁଖମୟ ।

ସପ୍ରାଦୁରେ ବସେ ତୋହୁ ଗର୍ଭେ ଦାଟ,
ଧରେ ଜନସଙ୍ଗ ଆକାର ବିରୁଟ ।

କଦଳୀ ନନ୍ଦିଆ ପଦ୍ମ ପ୍ରମାଣେ
ଗଦା ହୁଏ ଆସି ଦାଟେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ।
ଅହୋ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ଘଡ଼କ ମଧ୍ୟରେ
ସେ ବିରୁଟ ସ୍ତମ୍ଭ ପରୁ ବିବା ସରେ ।
ବାଣିଜ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ପୀଠ ସେହୁ ଦାଟ,
ଦାଟ ନୁହେଁ ତାହା, ଧନାଗମ ଦାଟ ।
ଶାଖା ଉପଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ତାହାର
ପ୍ରାକୃତ ଉତ୍ତଳେ ବ୍ୟାପିଛି ଅପାର ।

ପୁରୀପୁର ଶୋଭା ମହେନ୍ଦ୍ର ଶିଖରେ
ଦେଖୁଛୁ ଉଦ୍ୟାନ, ନିଶି ମୋଦଭରେ ।
ଦାରୁବ୍ରହ୍ମତୁଳେ ଦେବ ବିକର୍ତ୍ତନ
ଦିଅନ୍ତି ବିସ୍ତାର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆସନ ।
ସେ ଆସନ ପ୍ରଭା ପଦେ ପ୍ରତିଫଳେ,
ଗଳିତ କାଞ୍ଚନ-ଧାରୁ ଚହୁଁ ଗଳେ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦୀପ ଗର୍ଭେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ବର୍ତ୍ତକା,
ଲଳେ କି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ ଟେକି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଶିଖା ।
ଆହା କି ଅଭୂତ, କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ,
ବାଇଗଣୀ ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସାଗୁ ଧରେ ।
ଯାଏ ସୁଖି ନମେ ସେ ରଙ୍ଗ ମିଳାଇ,
ପଞ୍ଚ ବହୁ ସାନ୍ଧ୍ୟ ଅନ୍ଧକାର ଛାଇ ।
ହୁଏ ସୁପ୍ତିମୌନା ସୁଷ୍ପି-ଠାକୁରଣୀ,
ଭବେ ମଳିନିମା ତେଜି ଦିବ୍ୟ ଠାଣି ।
ଘନ କୃଷ୍ଣ ବାସେ ଚହୁଁ ଅନ୍ଧକାର,
ଦୋହାଇଣ ଦିଏ ଶରୀର ତାହାର ।
ରାତ୍ରି ନିଶାତର ଜୀବ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ,
ତୌପାଶୁ ଆସିଣ ଘେରନ୍ତି ତୋ ବକ୍ଷ ।
ରାତିସାରା ଫଳ ମୂଳ ଖାଇ ଖାଇ,
ଗୈର ପ୍ରାୟେ ପ୍ରାୟେ ଯାଆନ୍ତି ପଳାଇ ।
ସ୍ୱପ୍ନ ଘାଟ ପରି ବୁଲୁଥାନ୍ତି ଭ୍ରମ,
ତୋ ଆବାଶ ଛାଇ ଅସଂଖ୍ୟ ବାହୁ ।

ଘୋର ଘୋଣା ଘୋଣେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଭଞ୍ଜିବେ,
 ଫେରୁ କଣ୍ଠ-ଭେରୁ ବାଜେ ହୃଦେ ହୃଦେ ।
 ଘଟେ ରୁଦ୍ଧମାର ବିକଟେ କୁହନ
 କାନ୍ଦିନୀ ପିଣ୍ଡ ଦଣ୍ଡବେ କାନ୍ଦନ ।
 ସିନ୍ଧୁପତ୍ର ମୟା ଧରି କୁରୁବଳ
 ଭଜ ବୃକ୍ଷେ ବସି କରଇ କବଳ ।
 ଶବନ୍ତ ଦିବିକା ଝୁଣୁ ଝୁଣୁ ସ୍ଵରେ,
 ବାଜେ କି ଘୁଙ୍ଗୁର ଯାମିନୀ ଯେରେ ।
 କେତେ ବଡ଼ ପକ୍ଷୀ ଛାଡ଼ି ମହାରଥ
 ନିଶି ନୀରବତା ଦେଉଥାନ୍ତି ତଥ ।
 କା ସ୍ଵର ଗଭୀର, କାହାର ଭଜାଟି,
 ବସାନ୍ତି ସକଳେ କୋଳାହଳ-ହାଟି ।
 ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କର ଖବୁ ଭପବୁବେ,
 ପାରେ ନାହିଁ ଶୋଇ କୁଣୀବଳ ଲବେ,
 ଛନ୍ଦାବରେ କର କୁଡ଼ିଆ ନିର୍ମାଣ,
 ଜଗିଥାଏ ତହିଁ ହୋଇ ସାବଧାନ ।
 ବିକଟେ କୁହାଟେ, କେବେ ବାଦ୍ୟ ବାଇ,
 କ୍ଷେତ୍ର ଶସ୍ୟଗ୍ରେରେ ଦିଏ ଘଉଡ଼ାଇ ।
 ତହିଁ ବୃକ୍ଷେ ହୋନ୍ତି ଶାନ୍ତ, ମାତ୍ର କ୍ଷଣେ,
 ପାପବୁଦ୍ଧି ଯଥା ବିବେକ ତାଡ଼ନେ ।
 ହୁଅନ୍ତି ଦଣ୍ଡବେ ପୁଣି ଭଞ୍ଜୁଙ୍ଗଳ,
 ପାରଇ କି ଭୁଲି ଶଳବୁଦ୍ଧି ଶଳ ।

ରେ ଭବ୍ୟାନ, ତୋର ମହିମା ଅପାର,
 ଭବ ହୁଏ ହୁଏ ଭବିତ ଭବାର ।
 ଶବ୍ଦପୁରଠାରୁ କାଶୀକୁବା ଯାଏ,
 ବିସ୍ତୃତ ତୁ ସିନ୍ଧୁ ଭପବେଳା ଯାଏ ।
 ନ ଦେଲେ ହେଁ ତୁହି ଅନନ୍ତ ଅପାର,
 ତଥାପି ବୃତ୍ତମ ଯେସନ କାନ୍ତାର ।
 ତଟିଳ କୁଟିଳ ତୋର ଅଜ-ପଥ,
 ଯଥା ଶତଯନ୍ତ୍ରୀ ବାଦ୍ୟ, ମନୋରଥ ।

ଭବ୍ୟାନେ ହଜିଲେ ଅଧ୍ୟାନ ୧ ହୁଅନ୍ତି,
 ବିଦିତ ଗଙ୍ଗାମେ ଏହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ।
 ସୁଗେ ସୁଗେ ତୁହି ଅଛୁ ବିଦ୍ୟମାନ,
 ବିଜ୍ଞାତ ତୁ ଏକା ଗୋଦୁରି ଆଖ୍ୟାନ ।
 ନର, ପଶୁ, କୀଟ, ବିହଙ୍ଗ, ପତଙ୍ଗ,
 ଶୋଷୁଛନ୍ତି ସଦା ତୋ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ।
 ସେ ଖବୁ ଶୋଷଣେ ନ ହୋଇ ତୁ କ୍ଷୟ,
 ପ୍ରଭାତ ଅଧିକେ ଦେଉ ରସମୟ ।
 ଦାନେ ତୋ ଭଣ୍ଡାର ଲଭେ ନିମେ ବୁଦ୍ଧି,
 ବ୍ୟୟେ ବଡ଼େ ଯଥା ଦାତାର ସମୃଦ୍ଧି ।
 ନ ଖାଇ ଯେ ପରେ ଯୋଗ୍ୟ ଆହାର,
 ଦାତା ଆଖ୍ୟା ଧନ୍ୟ ସାର୍ଥକ ତାହାର ।
 ଭବ୍ୟାନ, ତୁ ବଡ଼, ବଡ଼ ତୋ ହୃଦୟ,
 ଯଥା ସୁଯୋଗୀ ତଥା ଦୟାମୟ ।
 ମଣି-ମୁକ୍ତାଶରୀ ହର୍ଷେ କର ବାସ,
 ବାନ୍ଧି ଅଶ୍ଵ ଗଜ, ରଖି ଦାସୀ ଦାସ,
 ହୁଏ ନାହିଁ କେହି ବଡ଼ ଲୋକ କାହିଁ,
 ବଡ଼ଲୋକପଣ ନୁହେଁ ନିଜପାଇଁ ।
 ଅପରକୁ ବଡ଼ ଯେହୁ କରିପାରେ,
 ସେହି ବଡ଼ଲୋକ ଏକା ଏ ସଂସାରେ ।

ବିବୁଳ-ତଟିଳ ବାଲୁସ୍ତ୍ର ପାବଳୀ ୨
 ଭପବେଶେ ଶୋଭେ ଚୌଦ୍ଵାରୀଗଣଭଳ ।
 ନୁହନ୍ତି ବାଲିକା ରଥା ଶୋଳ ତଳେ
 ପୁରୁଷକୁ କୁମ୍ଭ ଡଙ୍ଗା ଡଙ୍ଗା ତଳେ ।
 ନୀରସରୁ ରସ ଦେଉଛୁ ସମ୍ଭୂତ,
 ପ୍ରକୃତ ସ୍ତନରୁ ସ୍ଵରେ କି ଅମୃତ ।
 ପୁରୁଷେ ତଳେଲୁ, ପଶ୍ଚିମେ ମହେଲୁ,
 ବେନିବର ତୁହି ସାମାନ୍ୟସୀ କେଲୁ ।
 ସାଗର ଅନନ୍ତ, ମହେଲୁ ଅନନ୍ତ,
 ବେନି ମଧ୍ୟେ ତୁହି ଛୁବୁ ସୀମାବନ୍ତ ।

ବୁଦ୍ଧିଙ୍କ ମାଳିନୀ ଦ୍ଵିପାଶେ ବୋହୂର,
ପ୍ରତିଫଳି ତୋତେ କରେ ମାଳତର ।
ଭୁବ୍ଦେ ମାଳାକାଶ ବସ୍ତ୍ରାର ମନ୍ଦିମା,
କାନ୍ଦୁଛି ତୋ ଶିରେ ଅନନ୍ତ ମାଳିନୀ ।
ପଦତଳେ ରହୁ ଦୁର୍ବ୍ୟାମାଳ ବେଳା
ମାଳିନୀ ପ୍ରଦାନେ କରୁ ନାହିଁ ଦେଲା ।
ଗୁରୁ ଦିଗେ ରହୁ ଗୁରୁ ମହାଶକ୍ତି,
କରୁଛନ୍ତି କେତେ ଭାବ ଅଭିବାଦି ।
ବାଲୁଶୈଳ ଶିରୁ ତୋ ଦେହ ଲବଣ୍ୟ,
ଯେ ଦେଖିଛି, ନେତ୍ରେ ମଣିଛି ସେ ଧନ୍ୟ ।
ଭାଷାରେ ସେ ଶୋଭା କରୁବା ପ୍ରକାଶ,
କାବ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରାୟ ବ୍ୟକ୍ତିପ୍ରସାସ ।
ନ କଲି କଲ୍ଲନା ଯାଏ ତାକୁ ହାର,
ଭାଷାର ରସନା କାତ୍ୟ ଯାଏ ଘାର ।
ଭଦ୍ରାନ, ତୋ ପଦେ ନିତ୍ୟ ବାମୋଳୀ, ୧
ଦିଏ ଫେନ-ପୁଷ୍ପ ଶୁକ୍ତି-ରତ୍ନ ଢାଳି ।

ଭଦ୍ରାନ, ତୋ ବକ୍ଷେ ବହୁ ଭୁଞ୍ଜ କଥା,
ଠିଆହୋଇ ବୁଝୁ ଦିଗେ ରକ୍ଷସିଆ ।
ସୁଆଁର ବଞ୍ଚିଲା ଭିତ୍ତି ଅପଘନ,
ଅସିଅଛି ପ୍ରାଣପଥା ଆଲିଙ୍ଗନ ।
ଅହୋ, କି ନିର୍ମମ କଠୋର ଆଶ୍ରେଣ,
କଥା ଅଙ୍ଗେ କ୍ଷତ ବଞ୍ଚିଛି ବଶେଷ ।
ମଧୁର ପ୍ରଣୟ ହୋଇ ଅସଂଯତ,
ଯନ୍ତ୍ରଣା-ଗରଳେ ଶେଷେ ପରିଣତ ।
ବହୁ ରମ୍ୟତା ୨ ବହୁ ରକ୍ତକାନ୍ତ,
ଜନାଉଛି ବୁଝୁ ପଦ୍ମସ୍ବଗ ଭ୍ରାନ୍ତ ।

ନିବସି କୁଟୀରେ ତାଳପତାକାନ୍ତ,
କରେ କୁଶୀବଳ ତଥ୍ୟ ଉଦ୍ଭାବନ ।

ବହୁ ସୁରୁଷର ବହୁ ସୁନ୍ଦ-ବିଭୁ,
ଏହି ବରଦାରେ ରହିଛି ଜଡ଼ିତ ।
ଏହି ପଦେ ତାର ଜୀବନର କଥା,
ରହିଛି ଲିଖିତ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ ସଦୃଶା ।
ପାଠପୋଥି ତାର ଏ ବରଦା ତାଳ,
ଶିଖାଉଛି ତାକୁ ପାଠ ଚରଦାଳ ।
ଗୁଣା ଯୋଗୀ ସେହୁ, ଗୁହ୍ୟବେଦିକାରେ ,
ସାଧାର ଆଦର ଯୋଗ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟାରେ ।
ସେ ମହାଯୋଗୀଙ୍କ ପକ୍ଷେ ପଦ୍ମରେ
ସମ୍ବନ୍ଧେ ସମାଜ ନମସ୍କାର କରେ ।

ଦୁର ଶୋଭା ତୋର ଦର୍ଶନ ଆକୁଳେ,
ଚଢ଼ିଛି ଭଦ୍ରାନ ! ସୁରୀ ଶୈଳ ରୁନେ । ୩
ନଗ୍ନ ଦୁର୍ବସେହୁ କବିତା-କବିତା,
ଶିଖର ତାହାର ସୁଷ୍ପ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ।
ହୋଇଛି ସେ ରତ୍ନା ଦୁର୍ବସେହୁ ୪ ମଣ୍ଡି,
ତହିଁ ପରେ କେତେ ମାନ୍ଦ୍ରାନ୍ତ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ।
ସ୍ରୋତ ଗିରି ମାଥେ ଠାବେ ଠାବେ ଅବା,
ପ୍ରକାଶିଛି ପଦ୍ମ କେଶ ଚୌପ୍ୟ ପ୍ରଭା ।
ହେଉଛି ତହିଁ ତୋ ଚର ନିରୁପମା,
କଗଳନ-ମନୋମୋହନା ସୁଷମା ।
ବଞ୍ଚିଲ-ନିକୁଞ୍ଜ-ମଞ୍ଜିଲ-ମଞ୍ଜିଷା—
ଯୋଷା-ଶିରଶୋଷା ନୈସର୍ଗିକ ଭୂଷା,
ରଞ୍ଜିତ ମଣ୍ଡଳେ ଗିରିଚନ୍ଦ୍ରବର୍ଷା,
ମହେନ୍ଦ୍ର ଅତଳ ମହେନ୍ଦ୍ର-ବସନ୍ତ ।
ରହି ରେ ଭଦ୍ରାନ, ତୋର ପୁଷ୍ପଦେଶେ,
ଦେଖୁଛି ତୋ ଶୋଭା ସଦା ନିର୍ଦ୍ଦିମେଷେ ।
କୁରଙ୍ଗୀ-ସେବକ ସୁରଙ୍ଗୀ ଧରୁର
ବନ୍ଧ-ବଦ୍ଧପୁର କୁସୁଭା, ଆଧାର,

୧—ସମ୍ପଦ । ୨ ଶ୍ଵାସ୍ଥକାଳୀନ ସମ୍ପଦ ଅତଳ ପଞ୍ଜନ ଅଞ୍ଚଳରେ ସମପଳ ବହୁତ । ୩ ଲକ୍ଷ୍ମଣସ୍ବ
ହୁତ ପର୍ବତ । ୪ ଲକ୍ଷ୍ମଣାବୁଲି ରୁନୁ ।

ମହେନ୍ଦ୍ର ସକାଶ ଭୁଞ୍ଜି ତାଳଗୁଡ଼ି, ୧
ଯାଏ ତୋ ଶୋଭାରେ ଆସୁକାନ ହୁଅ ।
ନାବେଇ ପଦ୍ମର ରହି ସନ୍ନିଧାନେ, ୨
କି ରୁପ ଉଦନ୍ତ ଜଣାଏ ତା କାନେ ।
ଛନ୍ଦବାହୁ ମୁନି-ମୁକେ ବାହୁ ଦାନ—
ଦେଉ ଟେକ ଯାଉ ବସୁଳ ସମ୍ମାନ । ୩
ସେହି ଚରମାୟ ବାହୁଦା ଚଟିନା,
ହୋଇଅଛି ତୋର କଣ୍ଠବିଶୋଭନା ।
ବୈନବେନ୍ଦୁରୁତ ଭୁଞ୍ଜିନା ପର,
କୁଟିଳେ ପ୍ରଶରେ ପ୍ରଥାବେ ସୁନ୍ଦର ।
ଶାଖା ଭବଶାଖା ବିପ୍ରାୟ ବିଶେଷ
ରଖିଅଛି ଛନ୍ଦି ଦୃଷ୍ଟେ ବହୁ ଦେଶ ।
ଛନ୍ଦିଥାଏ ଯଥା ବହୁ ଆଶାଭା,
ବିଷୟ-ବାହୁଳ ହୃଦୟେ ସଦାଥା ।
କି ଅବା ପ୍ରକୃତି-କମଳା ବଣ୍ଟରେ,
ଶବଦଳ ଦ୍ଵାର ଗୁରୁ ଶୋଭା ଧରେ ।
ରେ ଭବ୍ୟାନ, ସିନ୍ଧୁ ଅଙ୍ଗେ ତୋ ସମ୍ମୁଖେ
ମିଶାଏ ବାହୁଦା ତରୁ ମହାସୁଖେ ।
ବିପ୍ରାୟ ସ୍ଵରର ଚରଣ ଛଳରେ
ମହାସିନ୍ଧୁ ତାକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରେ ।
ସେ ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳ ଭବ-ତମୋନାଶୀ,
ପରଶେ ପଳାଏ ଦେହ ପାପଗଣି ।

ଅପହର ଦେବ ସତ୍ୟେ ଶଙ୍ଖାସୁର ,
ସିନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟେ ଯାଇ ଛୁଟିଲେ ତରୁ ।
ଦେବ ଭବାଗ୍ରସେ ପ୍ରଭୁ ବିଷ୍ଣୁପ,
ଧରରେ ବିରାଟ ବେଦି ମଧ୍ୟା ରୂପ ।

ଶେଷରେ ଚତୁର୍ଥ ସମ୍ଭବ ଗର୍ଭରେ,
ଶୋଭିଲେ ଦୈତ୍ୟାୟ ସେ ଦୈତ୍ୟ ପାମରେ ।
ସେ ବାଳେ ସେ ମଧ୍ୟା ପୁରୁ ଆନୋଜନେ,
ଦୋଷବର୍ତ୍ତେ ବାରି ଆବର୍ତ୍ତେ ଘନେ ।
ରତ୍ନାବର ଗର୍ଭ ରତନନବର
ଆଉଳି ଆସିଲ ବେଳାକୁ ସଭର ।
ବହୁତର ଯାଏ ପୋଷଗଣ ବେଳା,
ବିପ୍ରାୟ ପ୍ରାନ୍ତର ରହେ ସୁଷ୍ଟ ଦେଲ ।

ଏଥୁ ଅନ୍ତେ ମିଳି ଅସୁର ଅମରେ
ସୁଧା-ଲଭ ଆଶେ ମନ୍ତ୍ରରେ ସାଗରେ ।
ସଂସନେ ସୀରସ୍ୟ ଦେଲ ଆନୋଜନେ,
ଭସିଣ ଭଠିଲ ଭଙ୍ଗେ ନବନାତ ।
ଚରଣ ଚାହାକୁ ବହୁ ପ୍ରରେ ପ୍ରରେ,
ପଦାଲ୍ଲ ସୁବବର୍ତ୍ତେ ପ୍ରାନ୍ତରେ ।
ପାରାଧୋତ ପ୍ରାୟ ଦିଶିଲ ସେ ସୁଳ,
ଦିବ୍ୟ ମନୋହର ନିର୍ମଳ ଭଙ୍ଗୁଳ ।
ଭ୍ରମୁ ଭ୍ରମୁ ଦିନେ ବାରୁଣୀ ସହଚ,
ବରୁଣ ସେ ସ୍ଥାନେ ଦେଲେ ଉପସ୍ଥିତ ।
ବିବରରେ ପାଣୀ ଜଳେଷ୍ଠ ପାଶ,
ସେ ରମ୍ୟ ସ୍ଥାନର ତନୁ-ଭବଦାସ ।
ଶୁଣି ତା ବାରୁଣୀ ବୋଲିଲେ ଏସନ,
ରତ ଏ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରମୋଦକାନନ ।
ଦେଉ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଅବତାର ସୁଖ,
ଏତିକି ମାଗୁଣି ତବ ପଦେ କୁଟି ।
ତହିଁ ଜଳପତି ଦେବଶିଳ୍ପିବରେ,
ଆହୁନି ଆଦେଶ ଦେଲେକ ସଭରେ ।

୧—ସୁରଜୀ ଶଙ୍ଖାସୁ ସର୍ବୋତ ପର୍ବତ । ଏହାର ଭବତା ପ୍ରାୟ ମହେନ୍ଦ୍ରର ସମକକ୍ଷ । ଏହି ପର୍ବତରେ
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ମିଳେ । ୨—ତାଳଗୁଡ଼ିର ପାର୍ଶ୍ଵବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ବତ । ଏହାର ଶିଖର ନ ସିଂହାବୃତ୍ତ । ୩—ଗୋଷ୍ଠିଏ ସ୍ଵତ୍ଵ
ନଦୀ । ପ୍ରବାହ ଅତି, ତନିତ ଶବ୍ଦକ୍ରମାନ୍ତ ଶବ୍ଦହସ୍ତ ମୁନିବ୍ରମାର ଏହି ନଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଗପସ୍ୟା କରୁ କରୁ
ତାଙ୍କର ବାହୁ ବର୍ଷକ ଭଠିବାସୁ ନଦୀର ନାମ ବାହୁଦା ହୋଇଅଛି ।

ବସୁଦର୍ମା ତୁମ୍ଭେ ବାଣୀକର,
 ପ୍ରମୋଦକାନନ ବିରଚ ସଦୃଶ ।
 ଅଛୁ ଯେତେ ଯହିଁ ଭବିଷ୍ୟ ସଂସାରେ,
 ଶ୍ରେଷ୍ଠିକ ଏଠାରେ ଆଣି ଏକାଧାରେ ।
 ଶୁଣି ବସୁଦର୍ମା ରଚିଲେ ଭଦ୍ୟାନ,
 ସେହି ବାଳୁ ତାହା ଅଛୁ ବିଦ୍ୟାନ ।
 ବହିଅଛୁ ନାମ ସେ ଭଦ୍ୟାନଶତ୍ରୁ,
 ପାତୁଛୁ ସେ ଦିନୁ ସୁବ୍ରତ ଅଶତ୍ରୁ ।
 ପ୍ରତିଯୋଗୀ ତୋର ନାହିଁ ରେ ଭଦ୍ୟାନ,
 ଅଟୁ ଯେଣୁ ତୁହି ମହାନୁ ମହାନ ।
 ଗୁହ୍ୟ ଦେଲେ ତୋତେ ଗୁହ୍ୟ ନିଜ ଦେହ,
 ସ୍ୱତଃ ଜନେ ମନେ ଅସ୍ଥିତା ସନ୍ଦେହ ।
 ତୋ କାର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ତୁଳନା,
 କରବାର ସିନା କେବଳ ଅଲଗା ।
 ତୁହି ନିତ୍ୟ ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ସୌମ୍ୟ ଶିବ,
 ବରୁଣ ରାଜାର ପ୍ରଧାନ ସଚିବ ।
 ନିବାକ ମନ୍ତ୍ରଣା ଅପୁଁ ନିଜ ନିଜ,
 ଜଟିଳ କୁଟିଳ ଗୁଡ଼ ରାଜନୀତି ।
 ପ୍ରକୃତି, ପ୍ରକୃତିଦତ୍ତ ନରଶକ୍ତି,
 କେନିଏ ତୋ ପ୍ରତି ବହି ଅନୁରକ୍ତି ।
 ମଣ୍ଡନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ ତୋହୁ କଲେବର,
 ସୁନ୍ଦର ମଧ୍ୟେ ତୁ ଅନନ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ।
 ସ୍ୱଭାବ କୁହିଁମ ମଧୁର ମିଳନେ,
 ମିଳି ହୁଏନ୍ତୁ ତୋହୁ ଅବଦାନେ ।
 ପରସ୍ପର ଶୋଭା ମିଶାଇ ଭବସୁ,
 ଭପମା ସୁଖକୁ କରନ୍ତୁ ଜୟ ।
 ବିଚରୁ ସତତ ଜୀବ-ସୃଷ୍ଟେ ଶୁଭ,
 ବେଳା ବକ୍ଷେ ତୁହି ମର୍ଦ୍ଦତ କୌସୁଭ ।
 ଭବରେ ହିମାଦ୍ରି, ଯାମ୍ୟେ ସିନ୍ଧୁ ସୀମା,
 ବିକିତ ସବନ୍ଦ ତୋ ମହାମହିମା । *

ତୋହୁ ପଶୁସୁଖ ସ୍ୱାଦୁ ଫଳେ ମୋହି,
 ସାଗ୍ରହେ ଦେବତା କରନ୍ତୁ ମଣୋହି ।
 ଶୋଭା-ରଞ୍ଜର ତୁ ନୟନ ସଙ୍ଗୀତ,
 ଅନନ୍ତ ଶିକ୍ଷାର ବିଶାଳ ଗୁଡ଼ାଳୀ ।
 ଅର୍ପେ କୃଷୀବଳ ଗୁରୁରୁପେ ସନ୍ତ,
 ତରୁ ଲତା ଗୁଳ୍ମ ସାର ଜାନ-ଛନ୍ତ ।
 ଦର୍ଶନନିବର ବିଦ୍ୟାଭିପ୍ଳବ ଗୁଡ଼,
 ଶିଖନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରାଣପୋଷା ପାଠ ।
 ଅଥବା ତୁ ବସୁ-କୃଷି-ପ୍ରଦର୍ଶନୀ,
 ନରୁବା ଆଦର୍ଶ ନବ ରହୁଣୀ ।
 ତୋ ଭଣ୍ଡାରେ ସବୁ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସବ୍ୟସା,
 ଅଭାବ ନୈରାଶ୍ୟ, ନାହିଁ ବିଫଳତା ।
 ଭଦ୍ୟାନରେ କେହି କର କେଉଁ ଗୁଣ
 ଶୁଣା ନାହିଁ କେବେ ହୋଇଛି ନିରାଶ ।
 ପ୍ରଭୁତଃ ଚଷିଛୁ, ଯେହୁ ତୁମି ମାଣେ,
 ସୁଖସୁଛନ୍ଦତା ପୁଣି ତାହା ପ୍ରାଣେ ।
 ଯେଉଁ ଶାନ୍ତ-ସୁଧା ବହେ ତା କୁଟୀରେ,
 ଅସୁଲଭ ତାହା ନୃପତି ମନ୍ଦିରେ ।
 କୃଷକ ଆସନ ସବୁ ରାଜାସନ,
 ବିନିମୟେ ତାର ନ ବଳିବ ମନ ।
 ମିଳନ ଭସ୍ମୀଷ ତାର ବୃତ୍ତି ଭସ୍ମ
 ନୃମଣିମହୁଡ଼ ତା ନୟନେ ତୁଛ ।
 ହେଉ ପଛେ ଚିତ୍ତ ନୃପାଧୀନ ପ୍ରଜା,
 ମାତ୍ର ସେ କୁଟୀରବାସୀ ମହାରାଜା ।

ଭଦ୍ୟାନ, ତୋ ଅକ-ସ୍ୱର୍ଗ ପରଦୁର,
 ବାହୁଡ଼ୁଛୁ ଦର୍ଶ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ଆଦର ।
 ଆସିଥିଲି ମନେ ବାନ୍ଧି କେତେ ଆଶା,
 ମାତ୍ର ନ ମେଣ୍ଟିଲୁ ଦୂରନ୍ତ ପିପାସା ।

* ଭଦ୍ୟାନଶତ୍ରୁର ଫଳ ହିମାଳୟଠାରୁ କୁମାଣ୍ଡା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଏ ।

ବହୁବର୍ଣ୍ଣବ୍ୟାପୀ ତୋ ଅବ ଉମଣ—
ସୁଖ ଲଭୁଥିଲେ ଦୋଳିଆନ୍ତ ଧନ ।
ମାତ୍ର ଏ କଲ୍ଲନା ସବିଧା ଅବଧ,
ସ୍ୱପ୍ନ ସିନା ଦାନ ଭାଗ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସିଦ୍ଧି ।
ରହିଲ ଦୁଃଖେ ଭେଦି ବୁଝି-ଶୟ,
ଯାଉଅଛି ଦୋଳି ବସନ୍ତ ବୈଷାଖ ।
ସହବ ସିନା ମୁଁ ଜୀବନଟା ସାଧ,
ଅବସ୍ଥ ଅବାଞ୍ଛା କହ ବୃଷ୍ଟିଧାର ।
ନ ଦେଖିବା ଥିଲା ଶତଗୁଣେ ଭଲ,
ଦେଖି ସିନା ଖାଲ ଦେଲି କଲବଲ ।

ନ ନିଶ୍ଚୟ ହୁଏ ବିଷାଦର ଗାର,
ଦେବ ମୋ ସମ୍ବଳ ବ୍ୟର୍ଥ ଦାଦାକାର ।
କରିବାକୁ ପୁଣି ନାହିଁ ମୋ ଚପସା,
ତୋ ଶୋଭା-ଶୋଭାର ପବନ ସମସା ।
କାହିଁ ହିମାଳୟ, କାହିଁ ପିପିଲିକା,
କାହିଁ ଜୀର୍ଣ୍ଣବର, ବିଶାଳ ଚିଲିକା,
କାହିଁ ମହାକାଶ, କାହିଁ କ୍ଷୁଦ୍ର ମଣା,
ଲଙ୍ଘିବା ଦୁରଗା ସିନା ଲୋକଦୃଷ୍ଟା ।
ଦେଉଲି ଯାହା ତୋ ଶୋଭା ଆଉ ଅରେ,
ଦେବ ବର ନିଶ୍ଚୟ ତାହା ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ।

ଶିଶୁସ୍ଥଳ-ବିଧି

* ଭକ୍ତ୍ୟୁପହାର *

ପରମ ମାନମାୟ,

ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ-ଅଧ୍ୟାପିକା ଶ୍ରୀ କୀରବିକ୍ରମ ସିଂହ ଦେବ ମହୋଦୟ
ଶ୍ରୀଚରଣମଳେଷୁ

ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରାପକ,

ଶ୍ରୀରାମ ଦୁର୍ବଳ ଶରୀରର ବହୁଳ ଭରଣ ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ବାଞ୍ଛାବୋଧ ପ୍ରକାଶ କରିବାପାଇଁ ନିମ୍ନ ଲିଖିତ । ଶ୍ରୀରାମ ଦୁର୍ବଳ ନାଟକ ପ୍ରଣୟନଦ୍ୱାରା ଭକ୍ତର ସମାଜଗତକୁ ସୁରୁଚିତମାନ ପଦ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ । ଏହା ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏବଂ ଭକ୍ତର ପକ୍ଷରେ ସାମାଜିକ ଶୈଳୀବାଦକୁ ନୁହେଁ । ମୋର ବନ୍ଧନୀୟ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ମହୋଦୟ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କଦ୍ୱାରା ଭକ୍ତର ଦୋଷ ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହା ଶ୍ରୀରାମଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟ ଭାବନା ନ ହେଲେ ହେଁ ଭକ୍ତର ସାହିତ୍ୟସେବୀ ମହାଶୟ ନିକଟରେ ନିଜର ଭାବନାକୁ ଦେଖି ନାହିଁ, ଏହି ଭାବନାର ବ୍ୟବହାର ଦୋଷ ମୁଁ ଏହା ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ସୁପରିଚିତ ଭାବନାରେ ଭକ୍ତ୍ୟୁପହାର ଅର୍ପଣ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହେଲି । ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଦେଲେ ଚରଣାର୍ପଣ ହେବ ।

ଧନ୍ୟବାଦ
୩୧।୧।୦୫

ଶ୍ରୀରାମଙ୍କର
ବିନୟାବନତ, ଅଶ୍ରୁତ
ସେବକ
ଶ୍ରୀ ସୋମନାଥ ମହାନ୍ତି

ଶିଶୁପାଳ-ବଧ

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

କୁନ୍ତଳ-ନାଦାର-ହାର-ଗୋଷ୍ଠୀର ଧବଳା
କରଜାତ୍ୟାପଦା ଦେଶ ମହାଭବମୟୀ
ଭରତ ! ଆରତ ୧ ଦେଶ ଦିଅ ପଦକ୍ଷାୟୀ,
(ସେ ପଦ ପ୍ରସାଦେ ମୁକ୍ତ ହୁଏ ମହାଜାନୀ)
ଗାୟକାକୁ ଲୁହା ମୋର—“ଶିଶୁପାଳ-ବଧ,”
କଲ୍ଲ ତେଣୁ ବଦ ପଦେ ଅଳି କରେ, ଯଥା
ମାତାର ପଣତ ଧର ଶିଶୁ କଞ୍ଜାଳୟୀ,
ମାଗି ସ୍ୱାସ୍ଥ ଅଭ୍ୟୁଦୟିତ ଦ୍ରବ୍ୟେ, ଦୟାମୟୀ !
ଦୟା ବନ୍ଧି ଶୋଲୁଦିଅ ଭବ-ପ୍ରସବଣ,
ସେ ପଲ୍ଲବେ ଫୁଟିଉଠୁ କବିତା-କମଳ,
ଶତ ଶତ, ସଂଗ୍ରହ ତା, ଗୁଞ୍ଜି ବହିଁ ହାର,
ଅର୍ପିବ ଭଲ୍ଲମାତା ଗୁରୁ-ଦର-ଗଳେ । ୨
ଧନ୍ୟ ଦେବ ତୋ ମନ୍ତ୍ରମା ! ଅଚନ୍ତ୍ୟ, ମହାନ,
ଅବ୍ୟକ୍ତ, ଅଗ୍ରନ୍ତ ପୁଣି ଅଧ୍ୟୋୟ, ଅଜେୟ,
କରବାକୁ ଉପଲବ୍ଧ ଯାଇ ସେ ମହମା,
ଆଶା-ଦାଣ୍ଡେ ଶିଶୁ ପର କରୁଁ ଧାଁ ଦଉଡ଼ ।
ତଳି ଶୂନ୍ୟ-ବିମାନରେ ଆଶା ମାୟାବିନୀ
ଅସ୍ଥି, ଧର ହାତ ମୋର, କେତେ କେତେ ଅର
ଦେଶଯାଏ ସାଥେ,—ଗୁରୁ ଶୌରବ ପ୍ରକାଶି,
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଦେଶାଏ ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ, ରସାତଳ ।

ମାତ ମୁହିଁ ଆଶା-ମଦେ, ଭୟାଁ ଭଲ୍ଲକୁ
ମନଃ କାଣ୍ଡେ, ବାଳଶ ସେ ହତାଶା-ଚନ୍ଦ୍ରେ,
ଶଶ୍ତ୍ର ଶଶ୍ତ୍ର ହୋଇ ପଡ଼େ ଗୁଣ୍ଡେ ପୁରୁଷାନେ,
ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତେ ପୁଣି ଯାଏ ସେ ମିଳାଇ ।
ବୁଝୁର ସାଗରେ ସାହା ସିନା ମୋର ଦେବ !
ତୋ କୃପା-ଚରଣୀ, ତେଣୁ ବାନ୍ଧିଅଛୁ ଆଶା—
ତୋହୋଦର ଜାନ-ଫୁଲେ ପୁଲକି ମା ତୋତେ,
ଗଙ୍ଗାକୁ ପୁଲନ୍ତ ଯଥା ସେହି ଗଙ୍ଗାତଳେ ।

ଭଲ୍ଲୟୁ ଯୁ ଯଜ ଅନ୍ତେ ପୌରବ-ଗୌରବ,
ରଜେନ୍ଦ୍ର-ମୁ କୁଟୁମ୍ବ-ବୋହିନର-ହାର
ସୁଧସ୍ଥିର, ବଳେ କଲେ ଅମାତ୍ୟ ଗହଣେ
ମୟୁରବିଚିତ ୩ ଗୁରୁ ଭସ୍ମର୍ଷି-ଭସ୍ମର
ଦିବ୍ୟ ସଭାମଧ୍ୟେ, ଆହା ସେ ସଭାର ଶୋଭା
ଭବେ ଅସ୍ତତମ, ଯଥା କଲ୍ଲନା-କର୍ଲିତ ।
କମଳାୟକାନ୍ତ କାନ୍ତ ଗଠିତ କାଞ୍ଚିନେ,
ଲେଖା ବହିଁ ନାନା ଚନ୍ଦ୍ର—ଅମର, କିନ୍ନର,
ଯକ୍ଷ, ରକ୍ଷଃ, ନାଗ, ନର, ପଶୁ, ବୃକ୍ଷ, ଲତା,
ବିହଙ୍ଗ, ପତଙ୍ଗ, ଯଥା ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତିମା;
ଗଦାକ୍ଷେ, ଅଳିକେ, ହାରେ ସ୍ୱତେବ ଶାଲର,
ନୀଳ, ପୀତ, ହରିତାଦି ନାନା ଆଭିମୟ—

୧—ଅରତ [ଅତି]—କାତରତା, ବନୟ । ୨—ଦର—ଶଙ୍ଖ । ୩—“ମୟ ନାମକ ଦାନବଶିଳାଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ।

ବସନେ ଗଠିତ, ଆହା ! ସେ ଶୋଭା ନିକଟେ
 କେଉଁ ଛାଉଁଶିର ସ୍ବର୍ଣ୍ଣସ୍ଥାୟୀ ଲୁହଧନୁ ଶୋଭା ।
 ଶୋଭେ ଭବେ ମହାନିଳେ ସଂସନେ ଆନ୍ଦୋଳି
 ଅତସୀ-ମାଳିନୀ-ନନ୍ଦୀ-ମାଳରମ୍ଭାତପ,
 ସୁଲେ ତହିଁ ହାସ, ମାଳା, ବୈଦୁର୍ଯ୍ୟ, ମାଣିକ,
 ପ୍ରବାଳମୁକୁତାଆଦି ରତ୍ନ ଥୋପା ଥୋପା,
 ଗୁଳେ ତାରାଗୁଳି ଯଥା ମାଳ-ନଭସ୍ତଳେ;
 କିମ୍ବା ବକଶିତ ଯଥା ସରେ ନାନାଫୁଲ ।
 ବରଜର ଠାବେ ଠାବେ ପୁଟିକ ଦେଦିବା,
 ଅପୁରୁଷ କୌଶଳେ ତାହା ହୋଇ ସୁଗଠିତ
 ଭବୁତାଏ ସରଃପୁଷ୍ପ ସରୋବର ଭ୍ରମ,
 କାହିଁ ବା ସକଳ-କଳୀ ଦିଶେ ଦେବି ପରି ।
 ମୟବରଚିତ ସେହି ମନୋରମା ସର
 ରତ୍ନ ପ୍ରାଚୀର-ବେଷ୍ଟିତ, ମେଖଳା ତାହାର
 ପଞ୍ଚସଦୃଶ୍ୟ ଦ୍ରୁତ, ଭଲେ ଆଡେ ତଥା ।
 ରତ୍ନ-ରତ୍ନ-ଜଣା ବାସ୍ତି ପ୍ରକାଶି ଅତୁଳ
 ତୋଳିଛି ଭବୁତା-ଶୃଙ୍ଗ ନଭେ ଘନପଥେ,
 ସୁଗୁରୁ-ସୁଷମାମୟୀ ପ୍ରକୃତିର ସୀମା
 କଳିବାକୁ, ଟେକିଛି କି ଭୟତ ମସ୍ତକ ?
 ବହୁ କଳସୁକ୍ତ ଦିବ୍ୟ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ସରରେ
 ସ୍ଥିତ, ଯଥା ମାୟାପୁରୀ ! ସବ୍ୟସାଚୀ ତାର
 ଶୋଭେ ଚନ୍ଦ୍ର ଶାଳାପୁରୀ ହରଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଭ,
 ତୁଳେ ଭବେ ଗୁରୁ-ଚନ୍ଦ୍ରପତାକା-ନିରସ ।
 ସୁଦୀପିତ ତେଜପୁଷ୍ପ ରତ୍ନବାସାବଳୀ
 କୁଳର ଭବୁତା ମେଧାଗୁହେ, ଭଠି ତହିଁ
 ଧୂପ, ପୁଷ୍ପଗନ୍ଧ, କରେ ଦିଗ ଆମୋଦିତ ।
 ନୃତ୍ୟଶାଳେ ନାରାନ୍ତରିକା ହାଁ ନଟ ନଟୀ
 ହୋଇ ହାତ ଧରୁଥାଉ ଭବାବେଶେ, ଆହା !
 କ୍ଷଣକ୍ଷଣ କଣ୍ଠ-ତନ୍ତ୍ରୀ କମ୍ପାଇ ସଂସନେ,
 ତନ୍ତ୍ରଲେଖୁ ଅବତର କୁମୁଦବାନ୍ଧବ

ନାଚନ୍ତି କି ନଟରୂପେ, ଶ୍ରେଣୀ ସହିତେ
 ସେ ସରରେ, ଅବା ନାଚେ କାମ ସଙ୍ଗେ ରତ ।
 କଳାଦକ୍ଷ ଶିଳ୍ପିରୁ ତୁ ଦେବଶିଳ୍ପିବର
 ବର୍ଣ୍ଣକର୍ମାଙ୍କର ଦ୍ରୁତ-ସୁକୌଶଳ ଯହିଁ
 ହେବ ପରାଜିତ, ତାର କି ଅଛି ତୁଳନା ?
 ନୃହର ସୁଧର୍ମା * ତଳେ ସେ ସରକୁ ସର ।
 ଏସନ ସରରେ ବଳେ କୁରୁ-ଧୂରନ୍ଧର
 ଧର୍ମରୂପୀ ଧର୍ମସୁତ, ଭ୍ରାତୃ ମିତ୍ର ସହ;
 ଗୁମର, ଆଭୁଷ, ଛନ୍ଦ, ଆଦେଶୀ, ତରସ,
 ଗଦିଆଦି ଉପରୁ ଧର ପରିଚର,
 ଭବୁତା ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସ୍ଥାନେ, ଯଥାକର୍ମେ ରତ ।
 ଯଜ୍ଞ-ଆମନ୍ତ୍ରିତ ଶତ-ସହସ୍ର ଭୂପାଳ,
 (ସବେ କ୍ଷାନ୍ତଶକ୍ତିରୂପୀ, କ୍ଷନ୍ତିସୁଗୌରବ)
 ଦେସୁର, କିରୀଟ, ହାର କୁଣ୍ଡଳାଦି ସବ
 ଗୁଳ-ଆଭରଣେ ମଣ୍ଡି, କୁରୁକୁଳର୍ଷଭେ
 ଦେବି, ଉପବିଷ୍ଣୁ ସବେ ଯୋଗ୍ୟ ସିଂହାସନେ,
 ସୁନାସୀର ପାଶେ ଯଥା ଅମରମଣ୍ଡଳୀ ।
 ଯଜ୍ଞଯାତ୍ରୀ ତଗନ୍ଧାଅ, ହୋଇ ଆମନ୍ତ୍ରିତ
 ଯଜ୍ଞ ଆସିଥିଲେ ତହିଁ, ଯେଣୁ ଭକ୍ତିହୋରେ
 ବାନ୍ଧିଥିଲେ ଆତ୍ମ ତାଙ୍କୁ ନିବିଡ଼ ବନ୍ଧନେ
 ଦ୍ରୁପଦ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭୀ ସହ ପାଣ୍ଡୁ ପଞ୍ଚସୁତେ,
 ମାୟା-ହୋରେ ଭୀଷଣେ ପ୍ରକୃତି ଯେସନ ।
 ଭକ୍ତିବଶ ଭାବସାହା, ଭକ୍ତିଭାବେ ଯେହୁ
 କରେ ତାଙ୍କୁ ଆରାଧନା, ହୋଇଣ ତନ୍ଦ୍ରା,
 ଦୃଢ଼ି ତାହାର ସେହୁ ଚିତ୍ତ-ସହଚର,
 କାୟା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯଥା ବଦ୍ୟମାନ ଛାୟା,
 ରଖନ୍ତି ତାହାକୁ ହରି, ସବ ସଙ୍କଟରୁ,
 ଶୀତାତପ୍ତ ରଣେ ଗୁହ ଗୁହାକୁ ଯେସନ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରାଙ୍କ କୁରଙ୍ଗଚର୍ମ ପବନ ଆସନେ
 ପଦ୍ମାସନେ ଉପବିଷ୍ଣୁ ମହାତପା ତପୀ,

ତପୋତେଜେ ତେଜୋବନ୍ତ ଯଥା ବିଭବସୁ ।
 ସୁକ୍ରବରେ ସୁବେ ରତ ସୁଶୟନିବର ।
 ଏସନ ସମୟେ ଶାନ୍ତ ଶାନ୍ତରୁ-ତନୟ
 ପରମାର୍ଥପରାୟଣ, ମହାତ୍ୟାଗଣୀଳ
 ସତ୍ୟ-ବ୍ରତ ସତ୍ୟବ୍ରତ, ଗମ୍ଭୀରେ ସୁଧୀରେ
 ସୁଧୀମଣି ସୁଧୂର୍ବରେ କହିଲେ ସମ୍ବୋଧି,
 “ହେ ତାତଃ ! ପାଣ୍ଡବ-ତ୍ୟୋଷ୍ଠ ନୃପ-ବିରକ୍ଷଣ
 ଧର୍ମରାଜ ! ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ, ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ମାତା
 କୁରୁ-କୁଳବଧୁକୁନ୍ତୀ, ରତ୍ନପ୍ରସବିନୀ,
 ଗର୍ଭେ ଧରି ତୁମ୍ଭ ପରି ସୁପୁତ୍ର-ରତନେ,
 ଶୁକ୍ତି ଯଥା ମୋତି, ଆହା ! ପୁତ୍ରବତୀ ନାମେ
 ସାର୍ଥକଲେ ଭବେ ଦେବୀ, ପବିତ୍ରଲେ ପୁଣି
 ପତିପିତୃ ବେନି କୁଳେ । ରାଜଧର୍ମ-ରାଜା
 ତୁମ୍ଭ ପରି, ଭବେ ନାହିଁ ନ ଥିଲେ ନୋହିବେ ।
 ପୁରୁଷ ସୁଯଶ ଚକ ଧରଣୀମଣ୍ଡଳେ,
 ପୁତ୍ର ବଳ ଜନି ତୁମ୍ଭେ କୁରୁବଂଶେ, ଯଥା
 ରାଜକୁଳ-ବାପୁରାବ ଦଶରଥାଙ୍ଗଳ
 ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ପବିତ୍ରଲେ ରବି ମହାକୁଳେ ।
 ପୃଥ୍ବୀର ରାଜାଗଣେ ଶାସ୍ତି ବାହୁବଳେ
 ସାଙ୍ଗ କଲ ମହାହରୁ, ସୁବାସି ପୌରୁଷ,
 ଯେତେ ଦିନ ଯାଏଁ ରବି ଶଶି, ଗତାୟାତ
 ଦେଉଥିବେ ନଭେଦେଶେ, ଯେତେ ଦିନଯାଏଁ
 ଧରପ୍ରବ ଶେଷ ଅଛି ଶିରେ ଏହି ମନ୍ତ୍ରୀ,
 ତେତେ ଦିନଯାଏଁ ବସ ! କାରଣ ଶାଶ୍ବତା
 ତୁମ୍ଭର, ପ୍ରବ ଏ ଭବେ ହୋଇଣ ଅକ୍ଷୟ,
 ନ ପାରିବ ଦୂର ତାକୁ କାଳ ସବଦୂର ।
 ଧର ଧନ୍ୟା ତୁମ୍ଭ ପରି ସୁପୁରୁଷେ ଧର ।
 ଦାନେ ଦାନେ, ଯଜ୍ଞେ ଦେବେ, ଶ୍ରାବେ ପିତୃଗଣେ
 ଭକ୍ତିଭବେ ଶୂର, ବ୍ରହ୍ମ, ପୁରୋହିତେ, ପୁଣି
 ବ୍ୟାବହାରେ କାଳଗଣେ, ବାୟୁର୍ଭ୍ୟା ଆଶ୍ର ତେ
 ତୋଷି, ରାଜଭାଷି ! କଲ ବସୁମତୀ ବଶ ।

ବର୍ଣ୍ଣାଧିକ କାଳ ହେଲ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ନୃପେ—
 ଛାଡ଼ି ସ୍ତ୍ରୀସ୍ତ୍ରୀ ରାଜଧାନୀ, ନିବସନ୍ତି ଏଥୁ,
 ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ତାଙ୍କ, ନାନା ବିଶୃଙ୍ଖଳା
 ଘଟିପାରେ ରାଜ୍ୟେ, ଯେଣୁ ରାଜା କର୍ଣ୍ଣଧାର
 ରାଜ୍ୟ-ଚରଣୀର, ତେଣୁ ତାହାଙ୍କ ବିଦୃଶେ
 ଅଧର୍ମ-ଚରଣଗାତେ ହୋଇଯିବ ରୁନା
 ରାଜ୍ୟ-ଭଗ୍ନ, ପ୍ରାଣାଭାବେ ଯଥା ପ୍ରାଣୀ ଦେହ ।
 ସାଙ୍ଗ ଏବେ ଯଜ୍ଞ ଚକ, ନୃପମହେଶ୍ୱର !
 ପ୍ରଦାନ ଅନୁକ୍ରା ସବ ଆଗନ୍ତୁକ ନୃପେ,
 ଦେଉଛୁ ସେମାନେ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ରାଜ୍ୟେ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ।
 ଆରୁର୍ଯ୍ୟ, ରାଜିବ ୧, ମିତ୍ର, ସମ୍ବନ୍ଧୀ, ସ୍ନାତକ ୨,
 ନୃପତି, ଏ ଛଅ ଜଣ ଅର୍ଥା ଅଧିକାରୀ,
 ସମ୍ବସ୍ତର ସହବାସୀ ହୋଇଲେ ଏମାନେ
 ହୁଅନ୍ତୁ ଅର୍ଦ୍ଧାରାଜନ, ବୋଲନ୍ତି ପଣ୍ଡିତେ ।
 ଅତଃ ପ୍ରଧାନାନୁତମେ ଅର୍ଦ୍ଧା ସମ୍ପ୍ରଦାନୀ,
 ନୃପତେ ! ମେଲଣି ଦିଅ ନୃପତିକଳାପେ ।”
 ଭୀଷ୍ମ ବାଣୀ ଶୁଣି ସବ ଆଗନ୍ତୁକ ନୃପେ,
 ଏବେ ଏବେ ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ ଏସନ,—
 “ମୁହଁ ଏକା ଏ ସଭାରେ ଅଟେ ଅକ୍ତିତାୟ,
 ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଥମ ପୂଜା ଅଛି ମୋ କପାଳେ ।”
 ଏହା ଭାବି ନିଜ ନିଜ ବଦ୍ୟା, ବୁଦ୍ଧି, ବଳ,
 ଜାତି, କୁଳ, ରୂପ, ଧନ, ମାନ, ଦାନ, ପଦ,
 ଯାହାର ଯେଉଁଟି ଥିଲା ଗବର କାରଣ,
 ଶୁଣି ଦେଲେ ତାହା ବସି ସକଳ ରୂପତି;
 ଆପଣାକୁ ବଡ଼ ମଣି ସବେ ଏହିରୂପେ
 ବଖାଣି ସ୍ବରୂପ ମନେ ମନେ, ବସାଇଲେ
 ଆପଣାକୁ କଲ୍ଲନାର ସବୋଇ ଆସନେ ।
 ଏ ଆସବନ୍ଧିମାୟ ଚରଣରେ ସିନା
 ନିଜକୁ ମଣନ୍ତି ସାନ ଅତି ଅଳ୍ପ ଲୋକେ,
 ନୋହିଲେ ଦେଖନ୍ତି ସବେ ଆପଣାକୁ ବଡ଼,
 ବିଶେଷେ କ୍ଷତ୍ରିୟେ ଏହି ମାତି ପକ୍ଷପାତୀ ।

ଗାଙ୍ଗେୟ କରନେ ଚହୁଁ କୌନ୍ତେୟ ସୁମତି
 ସୁଧୂର୍ଣ୍ଣର, ଧୀରେ ନମ୍ରେ ବୋଇଲେ ଏସନ,—
 “ହେ ପ୍ରଣମ୍ୟ କୁରୁ-ଗୁରୁ ପିତାମହ ଦେବ !
 ପୂର ଉପଦେଶ ତବ ମହା ଶିବପ୍ରଦ,
 ଅଭ୍ୟାସ ତା ଧରୁକଲେ, ପାରଇ କି କେବେ
 ଲଭି ତାହା ସୁଧୂର୍ଣ୍ଣର, ତବ ଆଜ୍ଞାବହ ?
 ପାରଇ କି ଅବହେଳି ଗୁରୁ ଆଜ୍ଞା ଗୁଟି,
 କିମ୍ବା ସୁଧୂର୍ଣ୍ଣାଦେଶ * ସୁରେଶ ବାସବ,
 ତବ କୃପା-ତରା ଏକା ପାରିବଇ ଦାସେ
 ରାଜସୁୟ-ଯଜ୍ଞରୂପୀ ଅପାର ସାରରୁ
 ନିର୍ଦ୍ଦେଶ, ଯେସନ ପ୍ରଭୁ ଭବତତପସ୍ତଳ
 ହରି କୃପା, ପାରିବରେ ପଞ୍ଚଭୂତମୟ
 ଭୂତେ, ପ୍ରପଞ୍ଚ-ସାଗରୁ ! ଦୟା ବହି ଏବେ
 ପ୍ରଦାନ ଅନୁଜ୍ଞା ଦେବ ! ଏ ମହାସଭାରେ
 କିଏ ଅଭ୍ୟାସ ଅର୍ଦ୍ଧାୟୋଗ୍ୟ, ଅଟନ୍ତି ଆପଣେ
 ମହାପ୍ରାଣ ଯେଣୁ, ତେଣୁ ଏହି ବିଷୟର
 ବିହିବେ ଅବଶ୍ୟ ମୋତେ ବିହିତ ଅଦେଶ,
 ତବ ସୁମଙ୍ଗଳାଦେଶ ଶିଷ୍ୟାର୍ଥ ମମ ।”
 ଭବିଷ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଷ୍ଠ, “ଆଦେ ପ୍ରଭୁଚରଞ୍ଜନ
 ବସୁ ସୁଧୂର୍ଣ୍ଣର ! ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଧର୍ମଜାତା,
 ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ର-ବିଶାରଦ, ତଥାତ କିପାଇଁ
 ଅଜ୍ଞ ପ୍ରାୟ ମୋତେ ଏହା କରୁଛ ଜିଜ୍ଞାସା ?
 ପୁଣି ଯାହାଙ୍କ ପାଦ ମହେନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବେ
 ମାନସେ, (ଯେ ପଦ୍ମ ଦେବୀ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣମୟୀ
 ଭଙ୍ଗୁରଚରଣା ଗଙ୍ଗା ହୋଇ ସମୁଦ୍ରରୁ
 ହରନ୍ତି ଧରଣୀ ପାପ, ପତିତବାକନୀ,
 ଯେ ପଦ ପରଶେ ଶିଳା ହୋଇଛି ମହିଳା,
 ଜାଣି ଶାଣି ବାସୁନାବ ହୋଇଅଛି ସୁନା ।)
 ସର୍ବଗୁଣଗଣ ମଧ୍ୟେ ସମୁଦ୍ରାସମାନ
 ଯେହୁ, ତେଜେ, ବୀର୍ଯ୍ୟେ, ଶୌର୍ଯ୍ୟେ
 ସୁଖି ପରାଜୟେ,

ଜ୍ୟୋତିଷ ମଧ୍ୟରେ ଯଥା ଦେବ ଅଂଶୁମାଳୀ,
 ଉପସ୍ଥିତ ଥାଇଁ ଥାଇଁ ଯଜ୍ଞେ ସ୍ୱୟଂ ସେହି
 ନନ୍ଦରେବା ଚନ୍ଦ୍ରଧର କୃଷ୍ଣ ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର,
 କିଏ ହେବ ଆଉ ଅଗ୍ରପୂଜାର ଭଜନ ?
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପୟରେ ଅର୍ଦ୍ଧ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଦାନ,
 ପରେ ଦିଅ ଆନ ଆନ ନରବର ଶିରେ ।”
 କଠୋର ଅଶନସମ ଭ୍ରାତୃକ ଏ ବାଣୀ
 ମଣିଲେ ସକଳ ନୃପେ, ଅଗ୍ରପୂଜା ପାଇଁ
 ବାନ୍ଧିଥିଲେ ଆଶା ଯେଣୁ, ହସ୍ତ, ତାହାଙ୍କର
 ଭୁଲିଣଥିଲେ ଯେଉଁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା-କାରୀ,
 ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ତହିଁ ପଞ୍ଚଗବ୍ଧ ଭଟା !
 ଆବାଶ-କୁସୁମେ ଆଶା ହେଲା ପରିଶତ ।
 ତୋଳିଥିଲେ ଶୂନ୍ୟେ ଯେଉଁ ଆଶା-ଅଟ୍ଟାଳିକା
 ମନୋମତ, ନିରାଶାର ଭ୍ରାମ ବଜ୍ରାଘାତେ
 ତଳ ତଳ ହୋଇ ତାହା ହୋଇଗଲା ରୁନା,
 ହସ୍ତ ଗର୍ଯ୍ୟ କାତପାନ୍ତ ଯଥା ବିରୁଣ୍ଡିତ ।
 ସହଦେବେ ରାଜ ତହିଁ ପାଣ୍ଡବ-ଅନ୍ଧଶୀ,
 ଅଦେଶିଲେ କରବାକୁ ଭ୍ରାତୃକର ବଥା—
 ଅନୁଯାୟୀ ଯଥାବୀର୍ଯ୍ୟେ, ବୀର ମାତ୍ରୀପୁର,
 ତହିଁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ନିୟୋଜନେ ସମ୍ପାଦି ସକଳ
 ପୂଜାଦେବ୍ୟ ଯଥାବିଧି କଲେ କୃଷ୍ଣେ ପୂଜା,
 ଭକ୍ତି-ପାରିଜାତେ ଗୋଳି ଆନନ୍ଦ-ଚନ୍ଦନ ।
 ସଭାର ଅନନ୍ତତ୍ୱରେ ସୁରନାଶାବ୍ରାତେ,
 ବସି ସୁର ପଟ୍ଟଗୁହେ, ଦେଶୁଥିଲେ ଯାଗ,
 ପାଣ୍ଡବ-ପ୍ରସୁତି କୁନ୍ତୀ, ଭଦ୍ରା, ସତ୍ୟଭାମା,
 ଭ୍ରାତୃକ-ଦୁହିତା ଦେବୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-ଯୋଗିତା
 ରୁକ୍ମିଣୀ, ପରମସାମ୍ନୀ ପାଣ୍ଡବ-ମହିଷୀ
 କୃଷ୍ଣ ଯାଜ୍ଞସେନା ଆଦି ପୁରାଣନାଗଣ
 ଉପବିଷ୍ଠ ଯୋଗ୍ୟାସନେ ବାତାୟନ ପାଶେ;
 ଏକ ଏକ ବସୁସନେ ବସି ଠାବେ ଠାବେ
 ପାଞ୍ଚ, ଷାତ, ଅଠ, ଦଶ ଅନନ୍ୟା ସୁନ୍ଦର,

ପରସ୍ପର ପ୍ରେମାଳାପେ ହୋଇଛନ୍ତି ରତ,
ଫୁଟିଛି କି ଆତ୍ମା ! ପଟ୍ଟଗୁଡ଼-ସରୋବରେ
ଏକ ଏକ ମୁଣାଳରେ ଅନେକ କମଳ ?

ସ୍ବାମୀଙ୍କର ଅଗ୍ରସୂତା ଦେଖିଣ ଗୁଣ୍ଡୁଣୀ
ଲକ୍ଷ ରାଜା ମଧ୍ୟେ ଦେଲେ ପରମ ଦୃଷ୍ଟିତା,
ତତୋଽଧିକ ଆନନ୍ଦିତା ଦେଲେ ପୁଣି ତହିଁ
କୁଷ୍ଠ-ସଖୀ କୁଷ୍ଠା, ଆତ୍ମା ! ଗୁରୁଦାସ୍ୟମୟ—
ବଦନ-ମଣ୍ଡଳେ ତାଙ୍କ, ନାଚଣ ଉଠିଲା—
ଆନନ୍ଦ-ଲହରୀ ଖରେ, ନାଚଇ ଯେସନ
ପୁଣ୍ୟିନୀ ନିଶାନ୍ତେ ସିନ୍ଧୁବକ୍ଷେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱିମାଳା ।
ଯଦୁବନ୍ଧ୍ୟା କୁରୁବଧୁ ସୁଭଦ୍ରା ସୁନନ୍ଦା,
ଦେବେ ଯେ ଦୃଷ୍ଟିତା ଦେଲେ ଅଗ୍ରତ ଗୌରବେ,
ପାରବ କିଏ ତା ବଞ୍ଚି ? ସ୍ୱଭବତଃ ସିନା
ପତିକୁଳଠାରୁ ପିତୃକୁଳ ସମ୍ମାନର
ହୁଅନ୍ତୁ ପକ୍ଷପାତନୀ ଅଧିକେ ନାରୀଏ ।
ହୋଇଲେ ସଦୃଶେ ଦେବୀ ମୁକୁ ମଧୁସୂରେ;—

“ଧନ୍ୟ ମୋର ପିତୃକୁଳ ! ଦେଉଁ କୁଳ ଭବେ
ସମକକ୍ଷ ତାର, ଅଗ୍ରସମ୍ମାନ ସଭାରେ ?”
ହୋଇଲେ କୌପଦୀ ତହିଁ ଦୃଢ଼ଗଦଗଦେ,
“ସତ ସେ ଭବଣୀ ଭଦ୍ରେ ! କହିବୁ ତୁ ଯାହା—
ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ, ଯେଉଁ ମହାକୁଳେ
ମଣ୍ଡିତୁଛୁ ହୃଷୀକେଶ ହୃଦୟଶା ମୋର,
ଦେଉଁ କୁଳ ସେ କୁଳର ପଟାନ୍ତର ଭବେ ?
କୁଷ୍ଠଙ୍କ ଗୌରବ ଦେଖି ସାମାନ୍ୟ ସଭାରେ
ମଣ୍ଡିତ ନିଜକୁ ତୁମ୍ଭେ ସମ୍ମାନିତା, ପୁଣି
ଆନନ୍ଦିତା, କିନ୍ତୁ, ଦେବୀ ଯାଦବ-ସୁବତ୍ !
ନ ଜାଣ କି ତୁମ୍ଭେ—ଦେବ, ପକ୍ଷ, ରକ୍ଷଃ, ନର,
ନାରୀ ଆଦି କେ ନ କରେ ସେ ପଦ ଅଭିନୀ ?
ଭୟ, ଚୟ, ଯମ, ବାୟୁ, କୁବେର, ବରୁଣ,
ଏମନ୍ତ କି ସ୍ୱୟମ୍ଭୁବ ସ୍ୱୟଂ, ସେ ଶ୍ରୀପଦେ
ନ ପୁଣି ରହନ୍ତି ନାହିଁ ଦଣ୍ଡେ ମାତ୍ର ସ୍ଥିର ।
ତରତରପୂଜ୍ୟ ସେହି ତରଣ ନିକଟେ,
ସାମାନ୍ୟ ବାହୁବାକଣୀ ଏ ବିରାଟ ସଭା ।”

ଦ୍ଵିତୀୟ ସର୍ଗ

ପ୍ରଣମେ ଶ୍ରୀପଦେ ତବ ହେ ଅମର-କବି
ମହାତପା ତପୋନିଧି ସତ୍ୟବତ୍ସ-ସୁତ—
ବେଦ-ବ୍ୟାସ ବେଦବ୍ୟାସ, ଅଟେ ତୁମ୍ଭେ ଦେବ !
କବିତ୍ଵ-ବୈରାଗ୍ୟ-ମହାମିଳନ ମନ୍ଦିର ।
ମନ୍ତ୍ର ବେଦ-ବାସନିଧି, ସଂପ୍ରଦାୟ ତହିଁ
ଯେ ବିବିଧ ରହୁ ତୁମ୍ଭେ, ଗଢ଼ିଅଛୁ ତବ
ଦାବ୍ୟ-କୋଷେ, ତହିଁ ଘେନି କାଣିକାଏ ମୁହିଁ,
ରବି ତହିଁ ଗୁରୁ ଭୂଷା ଶକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ
ମାତୃସମା ମାତୃଭାଷା ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ମଣ୍ଡନେ
ଭଜା ମୋର, ବେଶ୍ଵ ଦେବ ! କହାରି ଶ୍ରୀପଦେ
ମାରୁଅଛୁ ସୁକ୍ରବରେ ଏହି ଭଣ୍ଡ ବର,—
ଆଶୀର୍ବାଦ ତର ଯେହ୍ନେ ପୁରୁ ମନୋରଥ ।

ଏଥୁଅନ୍ତେ ଉପସ୍ଥିତ ଶିଷ୍ଟ ଧର୍ମପ୍ରାଣ—
ସ୍ଵଚକ୍ରନ, ନନ୍ଦସୁତ କୃଷ୍ଣ ଅଗ୍ରାଭରେ
ହେଲେ ମହା ଆନନ୍ଦିତ, ବିପରୀତାଗୁଣ
ସୁଭାବର ଇର୍ଷାନଳ ଭଠିଲ କୁହୁଳ,
ତୁଷାନଳ ପ୍ରାୟ ଖରେ ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ,
ନ ଫୁଟି ଉଦ୍‌ଭୁକ୍ତ । ମହାଭୟେ, ମହାକ୍ଳେଶେ
ଇର୍ଷାକାତ-ଚିତ୍ତାବେଗେ ସ୍ଵେଧରେ ସକଳେ ।
ସ୍ଵଭବତଃ ଇର୍ଷାହର ହୃଦୟ କୁଟିଳ,
ଭୁବରେ ଅନଳ ତାହା ବାହାରେ ଶୀତଳ,
ତଳମଳ ଶିଳା ତାର ସ୍ଵାର୍ଥକ ଉପମା ।
ବସିଥିଲା ସଭା ମଧ୍ୟେ ଦମୟାନ୍ତ-ସୁତ
ଚେଦି-ସ୍ଵଳ ଶିଶୁପାଳ, ଦେଶିଣ ସେ ତହିଁ
କୃଷ୍ଣବର ଅଗ୍ରପୂଜା, ଦାବେ ବନପ୍ରାୟ
ଅନିବାର ଇର୍ଷାନଳେ ହେଲା ପ୍ରକଳିତ,
ପରଶ୍ରୀକାତର ଯଥା ଦେଖି ପରଶିର ।
ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ଇର୍ଷା, କର୍ମ କର୍ମ ଡୋଧେ,
କମ୍ପ ହରୁ ସ୍ଵେଶୀ ଯଥା, ପଚ୍ଛନ୍ୟା-ଗଚ୍ଛନ୍ତି
ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ବହିଷ୍କର ଯାହା ଆସିଲା ମନକୁ,

ଯେସନ ନିଦୋଷସ୍ଵେଶୀ କରୁଛୁ ପ୍ରଳାପ ।
କେତେ କ୍ଷଣେ କଥାଟି ତ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ହୋଇ
ଶିଶୁପାଳ, ଫି ଫି ସ୍ଵନେ ପକାଇ ନିଶ୍ଵାସ
ଭବଫଣ ଭୁଜଙ୍ଗ ପ୍ରାୟ, କହିଲା ସମ୍ଭେଧି
ଭୀଷ୍ମେ, ହେ ଗାଙ୍ଗେୟ ! ଭଲ କହ ଶୁଣେକାରେ,
ଏ କେଉଁ ବିବେଚୟିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ତୁମ୍ଭର ?
ତୁମ୍ଭେ ବୁଦ୍ଧି,—ଅତିବୁଦ୍ଧି ବିଚଳିତ-ମତି,
ନାହିଁ ତବ ଧର୍ମଧର୍ମ ଭେଦ, ଧର୍ମ ଅଟେ
ଅତି ସୁସ୍ଥୁକ୍ରବ୍ୟ, ମର୍ମ କି ବୁଝିବ ତାର,
ବାଳକ ପାଣ୍ଡବେ ତବ ନିରୁ କୁମନଶୀ-
ହେତୁ, ଦୃଢ଼ଭାବେ ପ୍ରାଣ, ଏ ଧ୍ରୁବ ବଚନ,
ଯେସନ ଦାତ୍ୟହୁକୁଳ ଦାତ୍ୟହୁ ଆତ୍ମାନେ,
କିମ୍ବା ଯଥା ସୂର୍ଯ୍ୟଶା ବାକ୍ୟେ ଦଶାନନ
ଅପାଣ୍ଡବା ଧର ନିଶ୍ଚେ ହେବ ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ।
କେଉଁ ଗୁଣେ ବଡ଼ କୃଷ୍ଣ, ଗୋପର ଗୋପାଳ ?
ନନ୍ଦଘରେ ଥିଲା ଗୋରୁ ରଖିଆଳପଣେ,
ହୋଇପାରେ ତୁମ୍ଭ ପରି କ୍ରୀଡ଼ ପକ୍ଷେ ସେହୁ
ବଡ଼, ମାତ୍ର ଏ ସକଳ ସବୁଗୁଣାଧାର
ନୃପ ଭୁଜନାରେ ସେହୁ ହେୟ, ଅତି ହେୟ ।
ଏବେ ସତ୍ତା (ସତୋଚିତଗୁଣେ ବିଭୂଷିତ)
ଆଉଁ ଆଉଁ ଏଥୁ, କହ କିପରି ହେ ଭଲ
ସତୋପାଧିଶୂନ୍ୟ ଏହି ବଂସାଦି କେଶବ,
ହେଲା ଅଗ୍ରପୂଜା-ଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚ୍ୟା ତୁମ୍ଭର
ପ୍ରସରଣ ଥିଲା ଯେଉଁ ସୁଦୂର ମହାବୀ,
ଧୀମିକତା, ବିବେଚିତା, ସୁଶୀଳତା ଆଦି
ପାଣ୍ଡବଗଣର, ତୁମ୍ଭ ଦୃଢ଼ଭାବେ ତାହା
ଖବ ହେଲା ଆଜିଠାରୁ ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ,
ପାଣ୍ଡବ-ସୌଭାଗ୍ୟ-ରବି ହେଲା ଅସ୍ତମିତ ।
ବନ୍ଦ୍ୟୋତ୍ୟୋଷ୍ଠ ତଳେ ଯଦି ଥିଲା ପୁରୁଷବାର
ଭଜା ତବ, କେବେ କିଛି ଉପେକ୍ଷି ହୁଏବେ

(ସକଳ ନୃପତି ମଧ୍ୟେ ବସୁସେ ସୁବର)
 ପୁରୀ ବର ଚନ୍ଦ୍ରଧରେ ଚନ୍ଦ୍ରୀ ରୁଡ଼ାମଣି !
 ବଶେଷେ ଅଛନ୍ତି ପୁଣି ବୃକ୍ଷ ବସୁଦେବ,
 ପିତାସତ୍ତ୍ୱେ ପୁନେ ପୁରୀ କେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରମାତ ?
 ଆଗୁର୍ଣ୍ଣ ପୂଜନେ ଯଦି ଥିଲା ଅଭିଳାଷ
 ତୁମ୍ଭର ଏକାନ୍ତ, ତେବେ ଭବବିଷ୍ଣୁ ଏହି
 ଶୁକ୍ଳ ଭୃଗୁସାୟାଙ୍କ ଧବଳ ଶୁଣ୍ଠି
 କୁରୁଗୁରୁ ଦ୍ରୋଣାଗୁର୍ଣ୍ଣ ବିଦ୍ୟାମାନେ, ଆନ
 କିଏ ଅଗ୍ରପୂଜ୍ୟ ? କିମ୍ବା ଭବିକ ହମରେ
 ପୁରୀର ଆକାଞ୍ଚ ଯା ଯେବେ ପୋଷିଥିଲ ମନେ,
 ତେବେ ଛାଡ଼ି ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣୀ ହୈପାୟନ ବ୍ୟାସେ,
 ପୂଜ କିପାଁ କଳାକନେ ? ଯଦି ରାଜତମେ
 ପୂଜିବାର ଲକ୍ଷା ତବ, ହେ ନଦୀନନ୍ଦ !
 ତେବେ ଲକ୍ଷସଂଖ୍ୟା-ନୃପ-ମହାବର ମଣି

ପୁରୁଷପ୍ରବର କୁରୁବୀର ବୃହନ୍ନିଧାନେ
 (ଯା ପ୍ରତି ପଦ-ବିକ୍ଷେପେ ଫୁଟେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ
 ପଦ ଫୁଲ) ଛାଡ଼ି ଏହି ବିପତ୍ତି କାଳିଆ
 କଳାପରୁଆ କୃଷ୍ଣେ, ପୁଲିଲ କପର ?
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯୋଦ୍ଧା ପୁଲିବାର ଲକ୍ଷା ଯେବେ ମନେ
 ଥିଲା ତବ, ତେବେ ଯାର ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ବୀର୍ଯ୍ୟ ତେଜେ
 ଭାବ ଦେବେ, ଅରଥରେ ସସାଗର ଧର,
 ଯେହୁ ଯାମଦଗ୍ଧ୍ୟ ଶିଷ୍ୟ, ଅଳ ମହାରଥୀ
 ଧରଣୀର, ସେହି ବୀରବର ରୁଡ଼ାମଣି
 ପୁର୍ଣ୍ଣ-ପୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗେ, କେଉଁ ଗୁଣ ସର
 ନନ୍ଦଗୁଡ଼ି ? ହେଲୁ ଅଗ୍ରପୂଜାର ଭଜନ !
 ଅନନ୍ତର ସବଂ ଶୟନାୟୁବିଶାରଦ
 ମହେଶ୍ୱର ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା, ମାତୁଳ ତାଙ୍କର
 ବୃପ, (ଯେ ଥିଲେ ସଶସ୍ତ୍ର, ଜଗତରେ ବେହ
 ନ ପାରୁଲ ଅଭିହମି ତାକୁ) ବୀରବର
 କିମ୍ବୁରୁଷାଗୁର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ରୁମ, (ଦୂର୍ଯ୍ୟବ ସମରେ)
 ସୁଲକ୍ଷଣବନ୍ତ ପାଣ୍ଡ୍ୟ, ଦୁର୍ବିଷ ଶୁଷ୍କବ,
 ଏକଲବ୍ୟ, ଭୀଷଣ, ରୁକ୍ମା, ବୃଷସେନ,

ମହାବଳ ଶଲ୍ୟ, ଆଉ ମୁହଁ ଆଦିକର
 ଗୁଣବାନ ରୂପବାନ କ୍ଷତ୍ରିୟ ରୂପାଳେ
 ତେଜ, କି ବୁଦ୍ଧିଶ ଚୁମ୍ବେ ପୂଜିଲ କହାଇ ?
 ଯଦି ଅନୁଗତ ଜାନେ ପୂଜିଥାଅ ତାକୁ,
 ତେବେ କାହିଁପାଇଁ ଏହି ଜାମା, ମହାମାମା
 ରାଜଗଣେ, ଅର୍ପିବାକୁ ଅପମାନ ଶାଳି
 ଆଣିଲ ନିମନ୍ତି ? ଧୂର ତୁମ୍ଭ ଅବସ୍ଥରେ !
 ବାକିବ୍ୟ-କାତୁଳ ଆହେ ଅବମୁଷ୍ୟବାଣ
 ଶୁଷ୍କ, ଏହି ଭବସ୍ଥିତ ନୃପତି ସକଳେ
 ବାହୁବଳେ ଶାସି ତୁମ୍ଭେ ଆଣିଛ ଏଠାକୁ,
 କର ନାହିଁ ସ୍ୱପ୍ନେ ପୁରୀ ଏରୂପ କଲ୍ପନା !
 ବରଅଳ୍ପ ଧର୍ମବାର୍ଦ୍ଧି ତୁମ୍ଭେ ଆୟୋଜନ,
 ଘଟାଇବା ବିପ୍ଳବ ହେଁ ନୁହେଁ ଲକ୍ଷା କାର,
 ଏଣୁ ଯିନା ସମସ୍ତଙ୍କ ସମାଗମ ଏଥୁ ?

କିନ୍ତୁ ହୋଇ ବୟୋବୃକ୍ଷ ତୁମ୍ଭେ, ଆଚରଣ
 ଯେଉଁ କାଳୋଚିତ ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଦ୍ୱାୟ, ସେଥିପାଇଁ
 ଅତରେ ନିର୍ମଳ ହେବ ନିଶ୍ଚୟ ପଣ୍ଡୁକୁଳ !
 ପଣ୍ଡୁ ହେବ ତୁମ୍ଭ ପାପୁ ରାଜସ୍ୱୟ ହେଉ !”

ସମଧର୍ମୀ ବାବ୍ୟେ ଯିନା ସମଧର୍ମୀ ଜନ
 ପ୍ରକାଶେ ସଦାନୁଭୂତି, ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକ ।
 ଶିଶୁପାଳ ବନ୍ଧୁବାବ୍ୟେ କଲେ ସମଧର୍ମନ
 ଦୁର୍ଜନ ରୂପାଳେ, କିନ୍ତୁ ସକଳେ ବାହାକୁ
 ମଣିଲେ ବିକ୍ରମ ତନ୍ତ୍ର, ଅସହ୍ୟ ଅଗାଧ,
 ବାସ୍ୟପାତେ ଅମୃତସ ବିକ୍ରମ ଯେସନ ।
 ଏପରି ବୀର୍ଯ୍ୟ ବା ବଥା ବିରଳ ସଂସାରେ,
 ହୋଇପାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଯାହା ମନୋମତ,
 ବିଦେଶୀ ଭାବରେ ସଦା ପୁଣ୍ୟ ଏ ଜଗତ,
 ନିବସନ୍ତ ଦୁଇ ଗୋଟି ବିଭିନ୍ନ ଦଳର
 ଜୀବ ଏଥୁ, ଏବ ଦଳ ମଣେ ଯାକୁ ସୁଖ,
 ଆନ ତହିଁ ଦେଶେ, ଦୁଃଖ-ଆମା-ରକ୍ତମାର
 ବିକଟ କାଳମାମୟ ନିବିଡ଼ ତାମସ ।
 ପଟ୍ଟପୁତ୍ର-ନିବାସିନୀ ଲଳନାମଣ୍ଡଳୀ,
 ଶୁଣି ଦେବାଶ୍ୱର ଗିର, କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେଲେ ବେହୁ,

କେହି ବା ବିମୁଖ, ତହିଁ ବାତାସୁନ ପାଶେ
 ଥିଲେକ ରୁକ୍ମିଣୀ ବସି ବ୍ୟସ୍ତ ନୟନେ,
 ଗୁହ୍ୟ ଲେ ସେ କୀବେଶ୍ବରେ, ସୁଖେ ପଦ୍ମ ଯଥା ।
 କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ସୁଦ୍ଧା ପଡ଼ିଲ ସେକାଳେ
 ରୁକ୍ମିଣୀ ବଦନ-ପଦ୍ମେ, ନୟନେ ନୟନେ
 ଦେଇ ଦୃଷ୍ଟିଙ୍କର କଥା, ଆହା ! ରୁକ୍ମିଣୀର
 ନାଳ-ଲଜ୍ଜାବର-ନିର୍ମାଳ ନୟନପୁରଳ
 କହିଲ ଯେସନେ କୃଷ୍ଣେ ସଙ୍କେତେ ଏସନ;—
 “ଦୃଷ୍ଟିମା ରୁକ୍ମିଣୀ-ନାଦା ଆଦେ ଚଉକାଦା !
 ତବ ପାଦ-ପଦ୍ମେ ସଦା ବିଦା ଏ କିଙ୍କରୀ,
 ତେଣୁ ତୁମ୍ଭ ନିନ୍ଦାବାଣୀ ଦିଏ ହୃଦେ ବ୍ୟଥା
 କୁଳିଶ ସମାନ, ଦାୟ ଏ ସଭାରେ ମୁହିଁ
 ପାଇଲି ଯେ ନିଦାରୁଣ ମନୋବ୍ୟଥା ଆଜି,
 କୀବ ପ୍ରକାୟାଏଁ ତାହା ନ ଯିବ ବିସୋରୀ ।
 ଧବ ଏ ପାପ ସଭାକୁ ! ନାଥ, ହୁଏ ଯହିଁ
 ତୁମ୍ଭ ନିନ୍ଦା, ଦେଉ ପଛେ ତାହା ସ୍ବର୍ଗସୁକ୍ତୀ,
 ମୋ ନେତ୍ରେ ଆଭାସେ କିନ୍ତୁ ଶୁଷ୍କ ନରକ ।
 ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ଆଜି ବୀର ଧନଞ୍ଜୟ,
 ପ୍ରିୟସଖା ତବ ଏଥୁ, ଶୁଣନ୍ତେ କି ବସି
 ତୁମ୍ଭ ନିନ୍ଦାବାଣୀ ? ତାହା ଅସହ୍ୟ ତାଙ୍କର,
 ଶିଖାପକ୍ଷେ ଶୁଭ୍ରନିନ୍ଦା ଅସହ୍ୟ ଯେସନ,
 ଛେଦି ଦେହାଶ୍ବର ମୁଣ୍ଡ ଗାଣ୍ଡୀବେ ଗାଣ୍ଡୀବା,
 ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡ ତାର କରନ୍ତେ ଦଣ୍ଡକେ ।
 ଅଭାଗିନୀ ଭାଗ୍ୟଦୋଷେ, ରହିଲେ ସେ ଯାଇ
 ଅତଳ ପାତାଳ-ପୁରେ, ଶିରେ ଧରି ଧରି,
 ସାତଦିନ ଦେଇ ସଖା ଅଛନ୍ତି ଉପାସେ ।”
 ଏଣାନେନ୍ଦ୍ରୀ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ନେନ ଆକୁଳତା
 ଦେଖି ବାସୁଦେବ, ତହିଁ ନୟନ ଲଙ୍ଘିତେ
 ମୁକୁ ମନ୍ଦହାସ୍ୟେ ଯେହ୍ନେ ବୋଲିଲେ ଏସନ,—
 “ଦେବ, ଶୁଭ୍ର ହାସ୍ୟମୟ ଆସ୍ୟେ ତବ, କିପା
 ଦେଖାଯାଏ ବିଷାଦର କରୁଣ କାଳିନୀ ?
 ନଳିନୀ-ବଦନ ଆହା ଦୂର୍ଦ୍ଦିନେ ଯେସନ !

ସତ୍ୟପାଶେ ଆବଦ୍ଧ ମୁଁ ହୋଇଅଛି ଦେବ,
 ଶିଶୁପାଳ ମାତାପାଶେ, ଶତ ଅପରାଧ
 କ୍ଷମିବ ପୁନର ତାର, ପୁଣି ତାହା ଆଜି,
 ମରଣ ନିକଟ ଯେଣୁ, ତେଣୁ ସେ ଦୁର୍ମତି
 କରୁଅଛି ଆସ୍ଥାଳନ, ନିବିଶ ପୁରୁଷ
 ଜଳଭଣ୍ଡେ ଦାପଶିଖା ପ୍ରାଣରେ ଯେସନ,
 ଦେଖିବ ଅପେକ୍ଷା କର ଅଲକ୍ଷଣେ ସବୁ ।”
 ରୁକ୍ମିଣୀ ମାଧବଙ୍କର ଏ ନୟନ-ବାଣୀ,
 ଦେଇ ନୟନେ ନୟନେ, ନ ଶିଖିଲେ ଆନେ ।
 କୃଷ୍ଣଙ୍କର ମୁକୁତାସ୍ୟ ଦେଖି ଶିଶୁପାଳ,
 କାରଣ ନ ପାରି ରୁଷି ଭାଳିଲ ଏସନ,—
 “ନ ଦେବାରୁ ମନୋମତ କୃଷ୍ଣର ମୋ କଥା,
 ଦୁସୁଅଛି ସେହୁ ମୋତେ ଅବଦ୍ଧା ଦେଖାଇ ।”
 ଏହା ଭାବି ପ୍ରକୃତ ହୃତାଶନେ ଘୃତ
 ତାଳିଲ ପରସ୍ପେ ହୋଇ ଅଗ୍ନିଶିଖା ହୋଧେ,
 ଲଙ୍ଘିଲ ସେ କହିବାକୁ କିଛି, ମାତ୍ର ତାର
 କଣ୍ଠନଳୀ, ଦୁର୍ନିଦାର ହୋଧ ଆଦେଶରେ
 ଦେବାରୁ ସଂରୁଦ୍ଧ, କିଛି ନ ପାରିଲ କହି,
 କହି କହି ତୁଣ୍ଡ ତାର ଗଲ ଗଲ ବାଜି ।
 ତେବେ କ୍ଷଣ ପରେ ପୁଣି ଧଲଙ୍କି ସମ୍ଭାଳି
 ବୋଲିଲ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେ ଗୁହ୍ୟ ଗମ୍ଭୀରେ ହୃଦାସି,—
 (ହୃଦାରେ ଗମ୍ଭୀରେ ଯେହ୍ନେ ନଭେ ବଳାହକ)
 “ଦେ ଗୋପାଳ-ବ୍ରାହ୍ମଣ କୃଷ୍ଣ ବନମାଳ !
 କୌଶଳେ କୁକୁର ଯଥା ଗାଏ ଲୁଗୁଲଣ
 ଯିଜୁବି, ସେହିପରି ତୁମ୍ଭର ଏ ପୁରୀ,
 କେଉଁ ମୁଖେ କର ଭଲ ଦୃଷ୍ଟି ଉପଭୋଗ ?
 ଶ୍ରେଣୀକାଳେ ଅସ୍ତପୂଜା ଅର୍ପିଲେ କୌରବେ
 ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ, ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପାଇଁ ନ ମଣ ଏପରି,
 ପଣ୍ଡିତେ ଛଳୋକ୍ତି ଛଳେ ମର୍ମହୀନ କଥା
 କହିଲ ପରାଏ, ଏହି ମହତୀ ସଭାରେ
 କରାଇବାକୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଉପହାସ୍ୟ ସିନା
 ଅର୍ପିଛନ୍ତି ଅସ୍ତପୂଜା ରସିକ ପାଣ୍ଡବେ !

ତୁମ୍ଭେ ଯୋଗୁଁ ଆଜି ଏହି ବିଷୟସବୁରେ,
ଅପରାଧୀ କୌତୁହଳମୟ ହାସ୍ୟରସ ଏବଂ
ହେଲୁ ଅଭିମାନ, ପୁଣି ଯଥା ଦେଖାଇଲୁ
ତୁମ୍ଭେ ହୋଇ ସଭାପତି ଗୋରୁ-ପ୍ରାନ୍ତରେ ।
କାବର ବିବାହ ପୁଣି ସ୍ବରୂପ ଦର୍ଶନ
ଅନ୍ଧର, ଏ ବୁଲି ବାନ୍ଧି ଯଥା ଅସଙ୍ଗତ,
ରାଜା କିମ୍ବା ରାଜପୁତ୍ର ନ ହୋଇ, ତୁମ୍ଭର
ଏ ରାଜପୁତ୍ରା ଭେଦନ ଉପହାସମୟ ।
ବିବାହେ କ୍ଳାବର ଯଥା ଲଭାଇଲୁ କିଛି
ନ ଥାଏ, କେବଳ ସେହି ବିବାହବା ବାଳା
ଲରେ ସୁଦାରୁଣ କେଶ, ତଥା ଏ ପୁତ୍ରାରେ
ନାହିଁ କିଛି କ୍ଷତିକୃତ୍ତି ତୁମ୍ଭର, କେବଳ
ତୁମ୍ଭ ପୁତ୍ରକ ପାଣ୍ଡବଗଣର ଘଟିବ
ଅନ୍ଧରେ ବିପଦ ଘୋର, ଭୁଞ୍ଜିବେ ସେମାନେ
ସ୍ବଳାୟ କୃତକର୍ମର ସମୁଚିତ ଫଳ ।
ହେ ମାନ ରାଜେନ୍ଦ୍ରବ୍ରଜ, ସହକ କି ହାୟ !
ମାରବରେ ବସି ତୁମ୍ଭେ ଏ ଘୋର ଲକ୍ଷ୍ମୀନା ?
ମାନ ଏକା ଅଟେ ସିନା କ୍ଷନ୍ଦିତ୍ୱ ଜୀବନ,
ନାହିଁ ଯହିଁ ଭେଦାଭେଦ ମାନାପମାନର,
ସେଠାରେ ବସିବା କ୍ଷଣେ ନୁହଇ ଉଚିତ,
ଉଠ ସବେ ଚ୍ୟାଗ କରି ଏହି ପାପ-ସଭା ।”
ଏହା କହି ଶିଶୁପାଳ ଉଠିଣ ଆସନ
ବାହାରୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ବୁଷ୍ଟି ରାଜଗଣେ ।

ରାଜଗଣ ଉଠି ଦେଖି ଯଜ୍ଞଭଙ୍ଗ ଭୟେ
କହିଲେ ବିନୟେ ନୃପ ବିନୟ-ଭୁଷଣ
ସୁଧୂର୍ଣ୍ଣ, ଦେବାଶ୍ବରେ ପ୍ରବୋଧ ଏସନ—
“ଶିଶୁପାଳ ! ଏ କଠୋର ବ୍ୟାଦହାର କରି
ନୁହେଁ ତୁମ୍ଭ ଉପସୂକ୍ତ, ନୁହଇ ଶୋଭନ
ଉପମୁଖେ ନୀତି କଥା, କାଳିଙ୍ଗ-ବନୟ
ଯୋଗାଧ୍ୟାୟୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନୁଭ୍ୟା ଶ୍ବଶୁଦେବ ପର
ନୁହନ୍ତି ଧର୍ମଜ, ଯାହା ବୋଲିଲେ ଆପଣେ,
ତାହା ଭ୍ରମ, ମହାଭ୍ରମ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମ୍ଭର ।

ମହାବ୍ୟାଗୀ ପିତାମହ, ସମ୍ୟକ ବିଦିତ
କୃଷ୍ଣ ମହମାର ରୁଦ୍ରଭଦ୍ର, ଅଗ୍ରେ ତେଣୁ
ପୁତ୍ରବାକୁ କୃଷ୍ଣପାଦ ଦେଲେ ଉପଦେଶ,
ନୀତିକ ସଙ୍ଗେତେ ସବୁ ରାଜଗଣ ତହିଁ
ପ୍ରକାଶିଲେ ସ୍ବସମ୍ମତ, ମନୋମତ ଯାହା
ସାଧାରଣଙ୍କର, ତହିଁ କିପାଇଁ ଅରୁଚି
ତୁମ୍ଭର ? ଶୁଣିବି ଯଥା ପଦ୍ମରମ୍ଭା ଫଳେ ।
ମହାବୀର ସୁଧର୍ମିକ ତୁମ୍ଭେ, ଅକାରଣ
କରି କୃଷ୍ଣନିନ୍ଦା, କିପାଁ ନାସ୍ତିକ ଦେଉର
ଆର ନୃମଣି ! ଘେନିଗଲେ ନୃପଗଣେ
ତୁମ୍ଭେ ସାଥେ, ମହାବୀର ଘଟିବ ମୋହର
ଯଜ୍ଞେ, ଯେଣୁ ସମୁଦାୟ ଧରଣୀର ରାଜା
ନ ଥିଲେ ସମୁପସ୍ଥିତ, ରାଜପୁତ୍ର ଯାଗ
ହୁଏ ନାହିଁ ସାଙ୍ଗ, ଏଣୁ କହୁଛି ବିନୟେ,
ପ୍ରକାଶ ମୋ ପ୍ରତି କ୍ଷମା, ସମ୍ଭରଣ ହୋଧ,
ଫେରିଆସି ସଭା ମଧ୍ୟେ ନୃପତି ରହଣେ
କରନ୍ତୁ ଉପଦେଶନ, ଦାତେ ଦୟା ବହୁ ।”

ଧର୍ମରାଜ କାକୁ ଦାଣ୍ଡି ଶୁଣି ରାଜାସୁତ,
ବରସନୁ ଉଠି ଉଦେ ଭାଷିଲେ ଏ ଶିଳ୍ପ
“ହେ ଶାନ୍ତପ୍ରସାଦୀ ନୃପ ସୁଧୀ ସୁଧୂର୍ଣ୍ଣ !
ସଦା ଶାନ୍ତରାଜ କାତ ! ନୁହେଁ ଶ୍ଳୋଭନୀୟ ।
ଶାସିବ କ୍ଷନ୍ଦିତ୍ୱ ଧରଣ ତେଜେ, ଦାଣ୍ଡି କଲେ,
ଏହା ସିନା ରାଜମାନ ବିଶେଷତଃ ପୁଣି
ବୁଝିବ ନିକଟେ ହେଲେ ଶାନ୍ତପ୍ରସାଦୀ,
ଦେବେ ତହିଁ ବୁଝିବ ନୁହଇ ପ୍ରଶ୍ନ ।
କିପାଁ ସୁଦ, ଆତ୍ମଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ଶିଶୁପାଳେ ?
ଉଠିଗଲେ ସଭା ମଧ୍ୟେ ସେହୁ ପ୍ରଶ୍ନ ହେବ
ଯଜ୍ଞ ତଦ, ଏ ଆଶଙ୍କା କିପାଇଁ ନୃମଣି ?
ଯାକ ପ୍ରତି ଲେମ୍ବୁପେ ରାଜର ରୁଚିରେ
ଅସଂଖ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, କୋଟି ରାଜା ମହାରାଜା
ନୁହନ୍ତି ଯାହାଙ୍କ ଅଣ୍ଟା ଉପମାଣୁ ସର,
ସେହି ଯଜ୍ଞରୂପୀ ହରି, ଆଉଁ ଉପସ୍ଥିତ

ଯଜ୍ଞେ, ଛାର—ଅତି ଛାର ଏହି ଦେବାଶ୍ଵର
 ଶିଶୁପାଳ ଅଭବରେ, ବିକଳାଙ୍ଗ ହେବ
 ଯାଗ ଚକ, ଲଗେ ଏହା ଅସମ୍ଭବ ବଡ଼ !
 ଭଠିଗଲେ ସଭାମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନିନ୍ଦକ,
 ହେବ ସଭା ନିଶ୍ଚଳକ, କୋଳିଳ ସମାଜ
 ଭଠିଗଲେ ଯଥା ଦୁଷ୍ଟ କଟୁଭାଷା କାକ,
 ଯାଉ ଭଠି ଶିଶୁପାଳ, ଦୁଷ୍ଟ, କୃଷ୍ଣଦ୍ରୋହୀ,
 କେ ଲୁହେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-ନିନ୍ଦା ଶୁଣିବାକୁ କାନେ,
 ତାବନ୍ତ ନରକ ଭୋଗ କାର ଅଭିପ୍ରେତ ?
 ହୁଅ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ଥିର, ବସ୍ତୁ ଧାର ଯୁଧିଷ୍ଠିର !
 ଦୁଷ୍ଟ ଶିଶୁପାଳ ଦେହେ ଅଛି କୃଷ୍ଣକଳା,
 ଯାବତ ସୁକଳା ହରି ନାହାନ୍ତ ଶ୍ରୀହରି,
 ତାବତ କରିବ ସେହୁ ତଳ୍ଲନ ଗଳ୍ଲନ ।
 ସମାଗତ ସାଧୁନୃପେ ଜାଣନ୍ତୁ କ୍ଷମତା
 ତାର, ସେହି ପଶୁକୁଳି ନୁହଁ ଶିଶୁପାଳେ
 କରି ତୁମ୍ଭେ ସୁଧି ନତି, ବରଂ ଲୁହେ ସିନା
 ହଟିହଟା ତାକୁ, ସବୁ ନୃପତି-ସମାଜେ ।
 ଯାହାକୁ ପୁଲନ୍ତ ବିଧି ବିବିଧୋପବିତ୍ତରେ
 ଯଥାବିଧି, ଆଶ୍ରୟ ଯେ ନିଶିଳ ଗୁଣର,
 ପୁଲନ୍ତ ଦୈଲ୍ୟେ କାନେ ଯାହାକୁ ମାନସେ,
 ପ୍ରକୃତି-ପୁରୁଷରୂପୀ ସେହି ସନାତନେ
 ନ ପୁଲି ପୁଲନ୍ତ ଆଉ କାହାକୁ ପ୍ରଥମେ ?
 ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଦ୍ଵିଜମଧ୍ୟେ ବୁଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନୀ,
 କ୍ଷତ୍ରିୟମଧ୍ୟେ ବଳବାନ, ଦୈତ୍ୟେ ଧନିତନ,
 ଆଉ ଶୂଦ୍ରେ ବସୋଦ୍ଧବ ଅଗ୍ରେ ପୁଲନାୟ,
 ଏ ନୃପସମାଜେ କିଏ କୁଳେ, ଶୀଳେ, ବଳେ,
 ମାନେ କୃଷ୍ଣପାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ? ଦାନ, ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ,
 କରୁଣା, ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ଲଜ୍ଜା, କାର୍ତ୍ତି, ଧୃତି,
 ଭରମା ବୁଦ୍ଧି, ବିନତି, ଭୂଷି, ପୁଷ୍ପିଆଦି
 ସବୁଗୁଣାବଳୀ କୃଷ୍ଣେ ବିଦ୍ୟମାନ, ଏହା
 କାଣି ମୁହଁ, ଅର୍ପିଅଛି ତାକୁ ଅସ୍ତପୂଜା ।
 ଏ ପୂଜା ଅନ୍ୟାୟ ଯଦି ମଣେ ଶିଶୁପାଳ ,

ତେବେ ଯାହା ନ୍ୟାୟ ତାହା ଆଦରୁ ପାମର,
 କିଏ ଅବା ଭାବ ତାର ତଳ୍ଲନ ଗଳ୍ଲନେ,
 ଭରଂ କି ମହାବଳ ସେହିରୁ ଚିତ୍ତାରେ ?
 ନାରଦନ୍ତେ ଭୀଷ୍ମ, ତହୁଁ ବୀର ସହଦେବ,
 କହିଲେ ଗମ୍ଭୀରେ ଧୀରେ ଅଗ୍ରତେ ସମ୍ବୋଧି,
 “ଆର୍ଯ୍ୟ ! କୃଷ୍ଣ-ବିଦ୍ରୋହୀକୁ କରୁଛନ୍ତି କିପା
 ସୁବ ସୁଧି ? କୃଷ୍ଣଦାସ—କୃଷ୍ଣଗତସାଣ
 ଅଟନ୍ତୁ ଆପଣେ ଯେଣୁ, ତେଣୁ କୃଷ୍ଣାବିକୁ
 କରିବା ସାଧନା, ଦେବ ! ନୁହଇ ଭବିତ ।
 ଅସ୍ତମେୟ ପରାଜନୀ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣେ
 ନିନ୍ଦେ ଯେ ପାମର, ତାର ମସ୍ତକେ ନିକ୍ଷେପି
 ବାମପାଦ, କରିଅଛି ମୁହଁ କୃଷ୍ଣେ ପୂଜା,
 କହୁଅଛି ସରବେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚେ ଏହି କଥା ।”

କଟା ଘାଆରେ ବେଶର ବୋଲିଲ ପରାୟେ
 ସହଦେବ କଟୁବାକ୍ୟେ ମଣି ଶିଶୁପାଳ
 ଅସଦ୍ୟ, ଭୈରବ ରବେ ଭଠିଲ ହୁଙ୍କାରି,
 ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ଯାଗେ ପାଇ ଅପମାନ
 ହୁଙ୍କାରିଲେ ମହାକୋପେ ମହାରୁଦ୍ର ଯଥା ।
 ଦଳପତି ଶୁଗଳକୁ ଭୁକିବାର ଦେଖି
 ଭୁକନ୍ତ ଯେସନ ତାର ଦଳସ୍ଥ ଶିଆଳେ
 ରାନ୍ଧିବାଳେ, ଶିଶୁପାଳ ସମଧର୍ମୀ ନୃପେ,
 ଭଠିଲେ ତେସନ ଗର୍ଭି ଦନ୍ତ କଡ଼ମଞ୍ଜି,
 ମାର ମାର ରବେ ସଭା ଭଠିଲ ମୁଣର,
 କେହ କହେ ମାର ଆଜି ଅନ୍ୟାୟୀ ପାଣ୍ଡବେ
 ବୃଷ୍ଟିବ-ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣସହ, କେହ କହେ ପୁଣି,
 ନିକ୍ଷେପି ଅମେଧ୍ୟ ଦୋମକୁଣ୍ଡେ, ପଣ୍ଡ କର
 ଯାଗ, କେହ ଅବା କହେ ସଙ୍ଗାଷ୍ଟପାଣ୍ଡବେ
 ବାନ୍ଧି, କ୍ଷେପ ଯଜ୍ଞାନଳେ, ଆହୁତି ସକାରେ,
 ଘୁଞ୍ଚିଯାଉ ମଞ୍ଜୁରୁ ଶକକୁଳ ପାପ ।
 ଧନୁକ ଟଙ୍କାରି କେହି, ଆସ୍ଥାଳିଣ ଅସି
 ଗଞ୍ଜୁଧାର—ତେଜସ୍ଵର କେହ, କେହ ଅବା
 ଆର୍ଦ୍ରଶିଣ ବୀରବେଶ, ସଦର୍ପେ ସନ୍ତୋଷେ

ତତ୍ତ୍ୱମା ତତ୍ତ୍ୱନେ ଗଚ୍ଛିତ୍ୱାଣାଣେ ବହୁତ
ପ୍ରତିଜ୍ଞା ନିକର, ସବେ ଦେଲେ ହୃଦାହୁତି,
ସାରପଦ୍ମରେ ସଭା କମେ ଥରଥରେ ।
ଅଭିଜ୍ଞ ବ୍ରହ୍ମନା ପୁଣି, ଜାହାନ୍ନା-ମେଶଳା
ଘନଘନ, ଜଣାଯାଏ ଭୂମିକମ୍ପ ପ୍ରାୟେ ।
ଶଙ୍ଖନାଦେ, ଶାରନାଦେ ଧର-ଟଙ୍କାରେ
ପଡ଼ିଲ ଆବାଶ ଭାଙ୍ଗି, ସେ ବିକଟ ନାଦେ
କର୍ଣ୍ଣର ପଟେ ଗଲ ଛୁଇଁ, ରୁଚି ରୁଚି,
ଚରାଚର ବିନାସିତ ସେହି ମହାନାଦେ ।
ମହାପ୍ରଳୟ ଆଶଙ୍କା କଲେ ତହିଁ ଜନେ,
ଯେଣୁ ସେ ସମୟେ ହୋଇ ନଭେ ଏକନ୍ତିତ,
ଆଦର୍ଷ-ସମ୍ପର୍କ-ହୋଣ-ପୁଷ୍ପରାଗୀ ଗୁରୁ
ବାରିବାହୁ, ଶ୍ରୀମନାଦେ ନାଦନ୍ତ ସଂଘନେ ।

ପଟ୍ଟଗୁଡ଼-ଉପବିଷ୍ଣୁ ପୁରସ୍ତା ନାରୀଏ,
ଶୁଣି ସେ ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ଶବ୍ଦ ହୋଇଲେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତା,
କେତେ କ୍ଷଣେ ସଂଜ୍ଞା ଲଭି ରୁଚି ଶୀ ସୁନ୍ଦରୀ,
(ମହା ପତିବ୍ରତା ସତୀ ଶ୍ରୀଷ୍ଠ-ଦୁହିତା)
କହିଲେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦେଖି ବିପଦ-ସଙ୍କୁଳ,
କାଲେ ଯଥା କୁମୁଦିନୀ, କୁମୁଦ-ବାନ୍ଧବେ
ଦେଖି ରତ୍ନସମ୍ପଦ ଦ୍ୱାୟ ! ନେନ୍ଦ୍ର ଦେଖାକର
ଝରେ ଖରେ ଅଶ୍ରୁକାରି ହୋଇ ଟୋପା ଟୋପା,
ପୁଷ୍ପଗର୍ଭା ଶୁକ୍ରବା କି ପ୍ରସବୁଛି ମୋତି ?
ପକ୍ଷକେଶ ଦେଇ ଅଶ୍ରୁ ଗଡ଼ିଲ ସମୟେ
ଉପୁଜେ ଏସନ ଆହା, ଅଭୁତ ଉପମା !—
ଦେଖାକ ନେନ୍ଦ୍ର-ପିତୁଳା ନେନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟେ ଥାଇ
ଗୁଡ଼େ କି ମୁକୁତା କଳା ରେଶମ ସୁନ୍ଦରେ ?
ଏଥୁଅନ୍ତେ ପୋଛି ଦେଖା ଗୁରୁ ଚେନାଟିଲେ
ଅଶ୍ରୁକାରି, ଅକ୍ଷେପକ ହୋପିଆ ବଦନ,
କହିଲେ କରୁଣା ବାଣୀ ଅର୍ଦ୍ଧଭଙ୍ଗ ସ୍ୱରେ,—
“କୃଷ୍ଣ-ସଖୀ କୃଷ୍ଣେ ! ଦେଖ ସମୁଦ୍ର ସମାନ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳଲେ ନରବରେ ହୋଧେ, ହେବ ଏଥେ
କେଉଁ ଗତି ନାଥଙ୍କର ? ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରାନଳ,
ନାକବାହୁ ପ୍ରାୟେ ଦେହ ହୃଦୟ ସଂଘନେ ।”

ଉଦ୍‌ଭିରଲେ କୃଷ୍ଣା, “ଦେଖା ଜଗତଜନନୀ !
ନରଲେବେ ନରଦେହେଁ ତୁମ୍ଭେ ଅବତର
ହୋଇଛ କି ମାତଃ ! ନିଜେ ନିଜକୁ ବିସ୍ମୟ ?
ତୁମ୍ଭେ କିଏ ପୁଣି ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱର୍ଗୀ ଅବା କିଏ,
ବିସୋରୁଛ ସବୁ, ରାଗି-ଦୁଷ୍ଟ ସ୍ୱପ୍ନ ପରି ।
ଜଗପତି-ପ୍ରାଣପ୍ରିୟେ ! ଏହି ମୁଁ ଶ୍ରେୟେ
ନରଣୀ ନୃପତିଗଣ ଗର୍ଭନ୍ତୁ କୃପା,
ଯଥା ଶରଣାଳ ମେଘ କିମ୍ବା ଶୂନ୍ୟଘଟ,
କି କରପାରିବେ ସେହି ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱର୍ଗୀଙ୍କର,
ପାରନ୍ତୁ କି ଶଶାପଲ ଦୂର୍ଦ୍ଦଶେ ଧରଣି ?
ଦେବ, ଯକ୍ଷ, ରକ୍ଷ, ନାଗ, ଦାନବ, ମାନବ,
ଶେତର, ଭୂତର, ବନ, ସାଗର, ପର୍ବତ,
ନଦ, ନଦୀ, ବୃକ୍ଷ, ଲତା, ଦେଖୁଛୁ ଯା କିଛି
ଜଗତେ, ସକଳ ସୃଷ୍ଟି ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱର୍ଗୀଠାରୁ,
ତାଙ୍କର ଶରୀରେ ଦେବେ ବିଭୀନ ଅନ୍ତମେ ।
ଇଚ୍ଛା କଲେ ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱର୍ଗୀ, ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ
ପାରନ୍ତୁ ଜଗତେ କର ଧୂମେ ପରିଣତ,
ଏ ସଂସାର ତାହାଙ୍କର ପିନା ଶେଳଘର,
ଇଚ୍ଛାମତ ଭାଙ୍ଗି ଗତି ପାରନ୍ତୁ ସେ ତାକୁ ।
ଧର୍ମ, ଜ୍ଞାନ, ସ୍ତେମ, ଭକ୍ତି, କର୍ମ, ଏ ସକଳ
ସାଧୁବିଷୟର ହୋଇ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ
ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱର୍ଗୀ ଲୀଳାମୟ, ମାନବ ସମାଜେ
ଦର୍ଶନ ପ୍ରଦାନ ପିନା କରନ୍ତୁ, ଦେବ !
ମୋର ପ୍ରିୟସଖା କୃଷ୍ଣେ କରବ ଧର୍ଷଣ,
ଏସନେକ ଶକ୍ତିଧର ନାହିଁ ଯିତୁକନେ,
ତେବେ ଯାହା ଦେଖୁଅଛୁ ଦେଖା ଜଗନ୍ନାଥ !
ଉପସ୍ଥିତ କ୍ଷେତ୍ରେ, ଅଛି ତହିଁ ବନ୍ଦଠାଣି
ଚନ୍ଦ୍ରଧରଙ୍କର କିଛି ବନ୍ଦବନ୍ଧ, ସେହି
ମହାବନ୍ଧୀଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ର କରବାକୁ ଲେବ
କେ ହେବ ସମର୍ଥ ଏହି ବିଷ୍ଣୁ ଚରଣରେ ?
ଅଟେ ତାହାଙ୍କର ବିତ, ଦୁର୍ଜନ-ଦଳନ,
ସଜ୍ଜନ-ପାଳନ ପୁଣି ଭୁଲ୍ଲର ବିନାଶ,
ସେଥିର କୃଷ୍ଣାନ୍ତ ଏକ ହେବ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ
ଆଜି ଏ ସଭାରେ, ତାହା ଦେଖିବେ ସବେକ ।

ବୃତ୍ତାନ୍ତ ସର୍ଗ

ଅନନ୍ତର ଗୁଳଗଣେ ଦେଖି ପ୍ରକୃପିତ
ଧର୍ମରାଜ ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଦେବଗୁରୁ ଜୀବେ *
ପୁଣିଲ ପରମେ ଇନ୍ଦ୍ର ପରମଶଃ, ହୋଇ
ଅତିବାସ, ଶୁଣୁଦେବେ ପୁଣିଲେ କାତରେ,
“ପିତାମହ ! ଗୁଳାଗଣ ପ୍ରଳୟାଗ୍ନି ପରି
ଦୁର୍ନିଦାର ହୋଧାନଲେ ଉଠିଲେ ପ୍ରକଳ,
ପୁଅଙ୍କର ଗୁଳାଗଣ ମୋହୋ ବରୁକରେ
ଠିଆ ହେଲେ ଅସ୍ତ୍ର ଧରି, କେ ରଖିବ ମୋତେ ?
ବୋଲନ୍ତୁ ଏଥୁର ଦେବ ! ପ୍ରତିକାଶେପାୟ,
ଭବିଷ୍ୟତ ଭାବି ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ଆକୁଳ !”
ଇଷକାସ୍ୟେ ଶୁଣୁ ଚହୁଁ ବୋଇଲେ ଏସନ,
“ହେ ପାପ ପୁଅଙ୍କପତି ବସୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର !
ସ୍ଵଭବତଃ ଧର୍ମପ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାନ
ସ୍ଵଭବ ତୁମ୍ଭର, ଦେଖି କହୁଛ ଏପରି ।
ସୁଷ୍ମା, ପାତା, ନିୟନ୍ତ୍ରା ଯେ ବସି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର,
ମାନରୂପେ ଉଦ୍ଧାରିଲେ ଯେହୁ ଚତୁର୍ଦେବେ,
କୂର୍ମରୂପେ ପୁଣି ପୁଣେ ଧରିଲେ ଧରଣୀ,
ବରହାକତାରେ ବାସୀ ଦଶନାଗେ ଧରି
ଉଦ୍ଧାରିଲେ ଜଳମୟୀ ରସା ରସାତଳ,
ଧରି ନରସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତି ବିଦାରିଲେ ନଗେ
ହରଣ୍ୟକଶିପୁ ବସୁ, ବାମନାବତାରେ
ଛଳି ମହାବଳୀ ବଳି, ଗୁପ୍ତିଲେ ପାତାଳେ,
ପଶୁ ଧରୁପେ ଧରି କୁଠାର ପରଶୁ,
ନିର୍ମଳଲେ କ୍ଷମକୁଳ ଏକବିଂଶ ବାର,
ହେତାପୁରେ ରାମରୂପେ ମଣ୍ଡି ରଘୁକୁଳ,
ସର୍ବେଶ ନାଶିଲେ ଯେହୁ ପୌଲସ୍ତ୍ୟ ରାବଣେ,
ସେହି ଅନ୍ତର୍ଜାମୀ ହରି, ଏବେ କୃଷ୍ଣରୂପେ
ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ଧରଥାମେ ଭୁବର ହରଣେ ।
ଅନ୍ତମ ଅୟନ ସେହି ନାରାୟଣେ ପଜି,

ବରୁଛ ବିପଦାଶଙ୍କା କପାଇଁ ଘୋଷଣ ?
ଭୁଲଇଛି ଶିଶୁପାଳ ଖଳ ମହାପାଳେ
ଶଳଦାବ୍ୟୋ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ଯେଣୁ
ଯିବ ଯମାଳୟେ, ଯଥା ଶଳଦାବ୍ୟୋ ଶବ,
ପୁଷ୍କର ଦୋଷରେ ଜାତି, ବନ୍ଧୁ, ପରିବାର,
ପ୍ରତିଦେଶୀ ଜନେ ଶୋକି ନିଏ ସଙ୍ଗୀ କରି ।
ପ୍ରସୁ ପ୍ର ହର୍ଷିଷ୍ଠ ପାଶେ ଯଥା ଶ୍ଵାନପଲ
କରନ୍ତି ରଜନ, ମାନ୍ୟ ହେଲେ ଜାଗରୁତ
ପଶୁରାଜ, ଲତପ୍ରତାପ ପଳାନ୍ତି ଚରାସେ,
ରୋଷ-କଷାୟିତ ନେହେ ସେପରି ଯାବତ
ନାହାନ୍ତି ନୃସିଂହ ଗୁହଁ, ତାବତ ଚିତ୍ତାର
କରିବେ ନୃପତି-ଶ୍ଵାନେ, କାଣ୍ଡଜାନହାନ ।
ପ୍ରକୃଳତ ଅଗ୍ନି ଦେଖି ପତଙ୍ଗ ଯେସନ,
ପ୍ରକାଶିଣ ଲମ୍ପେ ଝମ୍ପ ଅଭୁଳ ବିନମେ,
ଅବଶେଷେ ପଡ଼ି ତହିଁ ହୁଏ ଭସ୍ମୀଭୂତ,
ତେସନ ଏ ମହାପାଳେ ଶିଶୁପାଳ ସହ
କେଶବଙ୍କ କୋପାନଲେ ଯିବେ ଶରେ ନାଶ ।”

ଗଙ୍ଗା-ସୁନୁ ଗିର-ଶରେ ହୋଇ ଜଳରୁତ
ଦେବାଶ୍ଵର, ଶ୍ରୀବା ଭାଙ୍ଗି ସଗର୍ବ ଠାଣିରେ,
ଗୁହଁଲ ଚରୁଟି ଶୁଣେ, ବକଟ ଗୁହାଣି,
ଘରୁରେ ଘୋର ଆକରରେ ହୋଳା, ଘରୁରେ ଯଥା
କୁମ୍ଭକାର ତଳ କୁମ୍ଭ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମୟେ ।
ସ୍ରୋତମାନ୍ୟ ଗଲ ଏହି ମତେ, ତହିଁ ବୀର,
ସଜଳ-ଜଳଦ ସ୍ତରେ ବୀରଭୟାଞ୍ଜକ
ହୁଙ୍କାର ହୁଙ୍କାର, ଉଦେ ଭାଷିଲ ଏସନ,—
“ଧର୍ମ କୁରୁକୁଳଗୁଣୀ ରେ ବୃକବାହୁଳ
ଶୁଣୁ ! କି କହିବ ତୋତେ ? କହିଛି ଆଗରୁ,
ବୃକଭୟ ହେତୁ ହରିଲ ତୁ ଧମସ୍ତ ଜ୍ଞାନ,
ହୋଇଛୁ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ମୁଁ ! ଅଧଃପତନର

ତାମସ ବବରେ, ଧୂର୍ ଧୂର୍ ତୁ ପାମର !
 ଅକାଶିତ ଆଗେ କହୁ କୁଷ୍ଠର ବଞ୍ଚନା,
 ସଭାସ୍ଥ ଭୂପାଳ ମଧ୍ୟେ ନ ଜାଣେ କିଏ ସେ
 କୁଷ୍ଠ କାହିଁରହୁ କାହିଁ ? ସେହୁ ନରାଧମ
 ବଧୂର ଅବଳାକାଶ ପୂଜନା ସୁସମ୍ପା,
 ଭାଙ୍ଗିଲୁ ଶଗଡ଼ ଶଣ୍ଢେ—କାଣ୍ଡ ଶାଣ୍ଡ ଅତି,
 ଟେକିଲୁ ବଲ୍ଲୀର ସମ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଗିରି,
 ତୁ ବୁଦ୍ଧ, ଅଶକ୍ତ, ତେଣୁ ଏ ସକଳ କଥା
 ହୋଇପାରେ ତୋହୁ ପକ୍ଷେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅଭୂତ,
 କିନ୍ତୁ ପ୍ରବାହିତ ଭସ୍ମ ଶୋଣିତ ଯା ଦେହେ,
 ତୁଚ୍ଛ, ଅତି ତୁଚ୍ଛ ତାହା ନିକଟରେ ଏହା ।
 କହୁ ପରା ତୁହି କୁଷ୍ଠ ପୁଣ୍ୟବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ?
 ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ପଶୁରେ ତୋତେ, ଗୋପାଳ ନିକଟେ
 ପୁଣ୍ୟବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱଚିନ୍ତା କି ଦେଖିବୁ ତୁହି ?
 ମାନବ-ସମାଜେ ଯାହା ବିରୁଦ୍ଧ ଆଶୁର,
 ଯାହା ସବୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁମୋଦିତ,
 ସେହୁ କାର୍ଯ୍ୟେ ଲିପ୍ତ ଥାଏ ତୋର କୁଷ୍ଠ ସଦା ।
 ରମଣୀ, ଗୋତାଳ, ଦ୍ୱିଜ ଆଉ ଅନ୍ଧାକା,
 ଏମାନେ ଅବଧ୍ୟା, ଏହା ଶାସ୍ତ୍ରର ନିୟମ,
 ପାପାୟା କୁଷ୍ଠର ମାତ୍ର ଅବାର୍ଯ୍ୟ କି ଭବେ ?
 କରୁଛୁ ସେ ନାରାଧ୍ୟ ପୂଜନା ନିପାତେ,
 ବଧୁର ମାତୁଲେ ପୁଣି ଅନ୍ଧାକା କ'ଣ,
 ଏହି କି ଲକ୍ଷଣ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ପୁଣ୍ୟବ୍ରହ୍ମଭର ?
 ଯଦି କୁଷ୍ଠ ପୁଣ୍ୟବ୍ରହ୍ମ, ତେବେ ସେ କିପାଇଁ
 ତରସନ ଭୟେ ଭୁବେ ସାଗର ଗରଭେ ?
 ଶେଷେ କୁଷ୍ଠ ଧରି ଛଦ୍ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୂରତି,
 ମରାଜଲ କଟି ସୁଜେ ଶ୍ରୀମ ଦ୍ୱାତେ ତାକୁ ।
 ତୁମ୍ଭେ ଯଥା ବ୍ରହ୍ମଗୁରୁ, ଭଣ୍ଡ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ତଥା
 ତୁମ୍ଭେ କୁଷ୍ଠ ପୁଣ୍ୟବ୍ରହ୍ମ, ଆହା ଗୁଣମଣି !
 ତୁମ୍ଭର ତ ସୁଦ୍ଧା କହୁ ଗୁଣ ବିଦ୍ୟମାନ ।
 କାଶୀରାଜକନ୍ୟା ଅମ୍ଭା, ଶାଲ ନରବରେ
 ଥିଲ ବର, ହରିମଧ୍ୟା ଧନା ସ୍ୱାମିପଣେ,

ତୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହର ଆଣି ତାକୁ, କି ଅକାତ
 କାରଣରୁ ପୁଣି କହୁ ତାକୁ ବିବଚ୍ଛନ୍ନ,
 କଲେ ନାହିଁ ଶାଲ ତାକୁ ସୁନୟିତ୍ର ହରଣ,
 ତେଣୁ ସେ ଅନଳେ ହାସି ତେଜଲ ଜୀବନ ।
 ସ୍ତ୍ରୀଦାତା ପାତକୀ, ଶଳ, ଆରେ କୁରୁଗ୍ନାନ !
 ସମ୍ଭାଳ ଆତ୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦା ରହୁ ତୁନି ହୋଇ,
 ନୋହିଲେ ଏ ସକଳଶ ସମକ୍ଷେ ଏକ୍ଷଣି,
 ଲଭୁଛୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀନା, ଲଜ୍ଜା, ଘୋର ଅପମାନ ।”

କନକ ଆସନୋପରି ଶ୍ରୀମଦର୍ପା ଶ୍ରୀମ,
 ଥିଲେ ଭବବିଷ୍ଣୁ, ଶୁଣି ସେହୁ ପିତାମହ
 ଶ୍ରେଷ୍ଠଙ୍କର ନିନ୍ଦା, ତାହା ନ ପାରିଲେ ସହି,
 ନ ପାରିଲ ସହି ଯଥା ସୁଦୃଢ଼ ନନ୍ଦନ,
 ପିତୃପିତାମହ ନିନ୍ଦା ! ଉଠିଣ ତଡ଼ିତ
 ବୀର, ଏବଂ ଭଞ୍ଜନେ କୁଦି ସିଂହାସନ
 ପଞ୍ଚଲେ ଭୁବଳେ, ମହାଭୟଙ୍କର ନାଦେ ।
 ଆରୁଦ୍ର-କମଳ ପ୍ରାୟ ନୟନସୁରୁତ୍ତ
 ତାହାଙ୍କର, ନିଃସରାଲ ଶରେ ଅଗ୍ନିକଣା,
 ମଦନ-ଦହନକାଳେ ହରନେହୁ ଯଥା ।
 ବିଶାଳ ଲଲିତପଟେ ଭୟଙ୍କରରୂପେ
 ଭରପୁଣ୍ଡି ନିବଳୀ-ରେଖା, ଶୋଭିଲୁ ରୁଚିରେ
 ନିକଟେ ଶିଖରେ ଯଥା ନିପଥାମିନୀ
 ଗଙ୍ଗା, ସଂଘର୍ଷଣ ଦନ୍ତେ ଦନ୍ତ ବଜ୍ରପ୍ରାୟ,
 ମୁଗ ବିକଟାଳ ବୀର ବୋଇଲେ ଏସନ,—
 “କୀର ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଶ୍ରୀମ, ଅଛି ସାଧ୍ୟ କାର
 କରପାରେ ପିତାମହେ କିମ୍ବା କାୟୁଦେବେ
 ନିନ୍ଦା, ଏବଂ ମୁଣ୍ଡ୍ୟାଦାତେ ଏହି ମୁଦୁର୍ଭରେ
 ରୁଣ୍ଡିବି ମସ୍ତକ ତାର, କର ଚଳ ଚଳ ।”
 ଏହା କହି ଶ୍ରୀମସେନ ମାରି ଶ୍ରୀମକୁଦା
 ଭଞ୍ଜୋଲଣ ବଜ୍ରମୁଣ୍ଡି, ରେରେକାର ରବେ
 ଦେଲେ ପ୍ରଧାବିତ କୁଷ୍ଠ ଶିଶୁପାଳ ପ୍ରତି,
 ବୁଭୁକ୍ଷୁ ଦେଶରା ଯଥା ସଞ୍ଚାଳ ଦେଶର,
 ଧାଏଁ ଶାନ୍ତ୍ୟ ମୁଣେ ଦେଖି ପବନୁ ପ୍ରଶରେ ।

ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ହୋଧସମ ଧାଇଁବାର ଦେଖି
 ଶ୍ରୀମେ, କୁରୁତୁଳ ଶ୍ରୀମୁ, ଧାଇଁ ଯାଇଁ ଚହୁଁ
 ଧରଣ ପାବନ ଦ୍ରୁତ କଲେ ନିକାରଣ,
 ନିକାରନ୍ତି ଯଥା ଦେବଦେବ ଚନ୍ଦ୍ରଚୁଡ଼,
 ବରୁଧ-ବାହନ-ପତି-ସୁନ * କର ଧର ।
 ମଧୁରେ କୋମଳେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀରେ ଭରଣ—
 “କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ, କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ, ବସ୍ତୁ ବୃକୋଦର !
 ଦେବୀଶ୍ଵରେ ସଂହାରବା, ଦେ ଶୂର-ଶାଞ୍ଜୁଳ,
 ନୁହେଁ ତବ କାର୍ଯ୍ୟ, ସେହୁ ଅବଧ୍ୟା ଭୁମ୍ବର ।
 ବଶୀଭୁକ୍ତ ମୁହଁ ସେହି ଗଙ୍ଗାର ରହସ୍ୟ,
 ଶୁଣ ବାବୁ ! ତୁମ୍ଭେ ତାହା ଦୋଇ ଅବହତ ।”
 ଭଦ୍ରବେଳ ସାଗର ଯଥା ଶକ୍ତି ସତ୍ତ୍ଵେ ତଟେ
 ନ କରଇ ଭବିଷ୍ୟତ, ତଥା ଶ୍ରୀମଦାଦୁ
 ଶ୍ରୀମ ନ ପାରିଲେ ଶ୍ରୀମଦାଦୁ ଅଭିନୟ ।
 ଏହିକାଳେ ସତ୍ୟବ୍ରତେ ଡାକି ଶିଶୁପାଳ,
 ବୋଇଲ ଗମ୍ଭୀର ସ୍ଵରେ—“ଦେ ଶାନ୍ତନୁ-ସୁତ !
 ଛାଡ଼ ଛାଡ଼ ବୃକୋଦରେ, ଧର ନାହିଁ ତାକୁ,
 ଖରେ ଆସି ମୋ ସହିତେ ଯୁଦ୍ଧ ସେ ପାମର,
 ସଭାସ୍ଥ ନୃପତିବୃନ୍ଦ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଭବରେ
 ଦେଖନ୍ତୁ କାହାର ଅଛି କେତେ ବୀରପଣ ।
 ଛାଡ଼ ଛାଡ଼ ବେଗେ ଛାଡ଼ ବିଳମ୍ବ ନ କର,
 ଛିଣ୍ଡାଏ ତା ମୁଣ୍ଡ ଏକ ବ୍ରହ୍ମଗୁପ୍ତାରେ ।”
 ଦେବିର ଗଗନଭେଦୀ ଚିତ୍ରାରେ ଏସନ,
 ନ କରଣ ବସ୍ତ୍ରପାତ ତଳେ ସତ୍ୟବ୍ରତ,
 ସୁଧାରେ ସମ୍ପୋଷ୍ଣ ଶ୍ରୀମେ ବୋଇଲେ, “ଦେ ତାତ,
 ଶୁଣ ଶିଶୁପାଳ ତଳ କୌତୁକ କାହାଣୀ,
 ଯେତେବେଳେ ଏ ପାପାୟା ଦେବିରାଜଗୁହେ
 ଜନମିଲ ଚତୁଷ୍ପର ନିନେନ ରୂପରେ,
 ତେତେବେଳେ ଦେବିରାଜ୍ୟେ ଘୋର ଦୁଃଖ ସଖ
 ଦେଲ ସଂଘଟିତ, ଘୋର ନାଦେ ଘନ ଘନ
 ଦେଲ ଭଲ୍‌କାଗାତ, ଧରୁ ଅଭୟ ସଂଘରେ,

କଣାଗଲ ମୁହଁ ମୁହଁ ଭୂମିକମ୍ପ ପ୍ରାୟେ,
 ଦିବସେ ରାଜନୀ ପ୍ରାୟ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର
 ଘୋଟିଲ ଚୌକିରେ, ସବେ ଗଣିଲେ ପ୍ରମାଦ,
 ଭୂମିଷ୍ଠ ଦୋଇବା ମାନେ ଜନନୀ-ଜଠରୁ
 ଶିଶୁପାଳ, ଖର ପ୍ରାୟ ବହୁଷଣ ରକ୍ତି
 ଛାଡ଼ଲ ଗମ୍ଭୀରେ, ଶୁଣି ସେ ଭୈରବ ରବ,
 ସୁଦିବା ଗୁହର ସବ ରମଣୀ-ମଣ୍ଡଳୀ
 ଦେଲେ ମୁହଁ ଗତ, ତାର ଜନନୀ ସହିତେ ।
 ଅସ୍ଵାଭବିକ ଆକୃତି ଦେଖିଣ ପୁନର
 ଦମୟାଣ ଦୋଇ ଅତି ଭ୍ରାତ, ତେଜବାକୁ
 ଇଚ୍ଛାରେ ତାହାକୁ, ଭବ ମାନସେ ଏସନ—
 ହାୟ ବହି ! ନିହତୁଲ ଏହା କି ବପାଳେ
 ମୋର, ଦେବ ମୁହଁ ହାୟ କୁପୁନର ପିତା !
 ଶୁଣି ପୁନର୍ଲଭ ବାହାଁ ଭଦ୍ରବେଳଣ ଥିଲ
 ମୋର ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟ-ବାଚି ହୃଦୟ-ସାଗରେ,
 କିଏ ଜାଣିଥିଲ ଅବା ତାହା ପର ଶ୍ଵଶେ
 ପରିଣତ ଦେବ ହାୟ ନିରାଶ-ବିଷେ !
 କିଏ ଜାଣିଥିଲ, ସୁଖ-ସଦୃଶ୍ୟାଧି
 ଭଲ୍‌ବା ପୁରୁଷ, ତାକୁ ଗରସିବ ଖରେ
 ଦୁଃଖ-ରହ, ମଣ୍ଡୁଥିଲ ହାୟ ମୁହଁ ପାକୁ
 ଆଶାର ଆଲୋକ, ତାହା ସିନା ନୈରାଶ୍ୟର
 ଭାଷିତ ଚିମିର ! ଶତପୁତ୍ର ଏହିଭଳି
 ତାତ ଦେଲେ ମୋର, କିଏ ବା କହିବ ମୋତେ
 ପୁନବାନ ? କର ଏକ ସୁନନ୍ଦନ, କୁଳେ
 ଜନମିବା ଶ୍ରେୟସ୍ଵର, ଏକ ଚନ୍ଦ୍ର ସିନା
 ଦୂରେ ତମଃ, କି କରନ୍ତି ଅସଂଖ୍ୟ ତାରକା ?
 ହାୟ ମୋର ଦୂରଦୃଷ୍ଟ ! ବିଶୁଦ୍ଧ କାଞ୍ଚନ
 ଦେଲ ବେଙ୍ଗି ପିତୃଲ ସେ ମୋର ଭାଗ୍ୟଦୋଷେ,
 ପିତୃଶ୍ରୀକ ଦାନେ ପୁନ, ପୁତ ନରକରୁ
 ଭକ୍ତାରେ ପିତାକୁ, ହାୟ ! ସେ ସୁଗର୍ବାୟ ସୁଖ
 ନାହିଁ ମୋର ମନ ଭାଗ୍ୟ, ତେବେ ବା କିପାଇ

ଭବିଷ୍ୟ କୁଆ ମୁହଁ, କି ଫଳ କହିବେ ?
 ଗନ୍ତା-କର ଆଶା କର କେହି କି ରେ କେବେ
 ଭବିଷ୍ୟ ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପାର ସାଗର ?
 ନିୟତି ଅଭ୍ୟାସ, ଏହା ଶାଶ୍ବତ ନିୟମ,
 କେ ଲାଞ୍ଜିବା ତାକୁ ବଳେ, ହଲେ ବା କୌଶଳେ ?
 ବରଂ ନିଃସନ୍ତାନ ହେବା ଶତଗୁଣେ ଶ୍ରେୟଃ,
 ଏଭଳି ସନ୍ତାନେ କିନ୍ତୁ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।
 ଲୋକରକ୍ଷା କ୍ଷମକୁଳେ ଦୁର୍ଲ୍ଲକ୍ଷଣଶୀଳ
 ସୁନ୍ଦର କରେ କୁଳନାଶ, ବିଶେଷତଃ ମୋର
 ଦେବିମହାକୁଳେ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭବେ ଶ୍ରୀବାକୁଳେ
 ଶୋଭେ କି ଗର୍ଭର ? କୁଳମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷଣେ
 କୁସୁନ୍ଦର ବଳ୍ଲବ ନୁହେଁ ଅଧର୍ମ ଆସୁର,
 ଅତଃ ଏ କୁସୁନ୍ଦେ ତ୍ୟାଗ ସଦୃଶା ବିହତ ।
 ଏକାକୀ ଆକାଶ ଦେଇ ଅଗରାଗ୍ର ବାଣୀ—
 ନ କର ବଳ୍ଲବ ଏହି ବାଳକେ ନୁହର !
 ଶ୍ରୀମନ୍ତ ବଳିଷ୍ଠ ସୁନ୍ଦ ହେବ ଏହି ଶିଶୁ
 ତୁମ୍ଭର, ଜଗତେ ହେବ ଦୁର୍ଲ୍ଲକ୍ଷ, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ,
 ଅତିରିକ୍ତ ବାହୁଦୟ ଯାହାର ପରଶେ
 ଛନ୍ଦ ହେବ, ଲୀନ ହେବ ତୁଙ୍ଗସ୍ଥ ନୟନ
 କପାଳେ, ଏହାର ସେହୁ ଘାତକ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ନିଦାରେ ଗୁଡକ କଣ୍ଠେ ଘନ ଗରଜନ
 ପରସ୍ପେ ମଣିଲେ ନୃପ ଏ ଆକାଶ-ବାଣୀ,
 ପାଳିଲେ ଶିଶୁପାଳକୁ ତେଜ ମନୁ ଶ୍ରୀତି ।
 ଶିଶୁର ଏ ଅତ୍ୟାଚାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଚୈଦିଗେ
 ବ୍ୟାପିଲା, ବ୍ୟାପିଲା ଯଥା କରମାଳ-କର ।
 ଚୈଦିଗି ଆସିଲେ ନୃପେ ଦେଖିବାକୁ ଶିଶୁ,
 ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ ଦମୟାନ୍ତପୁତ୍ର, ଆହା ! ଯଥା
 ମହାବୀରୁଣୀଯୋଗରେ ମହାତନ-ସ୍ରୋତ,
 ରୁଣ୍ଡିଲୁ ପୁରୀକୋପା ଦୈତ୍ୟରାଣୀ ଗରେ ।
 ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଯଥାବିଧି ଅର୍ଦ୍ଧି ଦେଖାଇ,
 ଦେଲେ ସୁନ୍ଦେ ଏବେ ଏବେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଡୋଳେ,
 ପୁନ୍ଦର ଗାତକ କିଏ ତାଣିବା ଲଜ୍ଜାରେ ।

କାହାରି ପରଶେ କିନ୍ତୁ ହେଲ ନାହିଁ ଛନ୍ଦ
 ଭବବାହୁ, ନେତ୍ରଲେପ, ଅଭିଜ୍ଞ ଶିଶୁର ।
 କୃଷ୍ଣଙ୍କର ପିତୃସ୍ବୟା ଶିଶୁପାଳମାତା,
 ଦିନେ ରାମ, କୃଷ୍ଣ ବେନି ଦେଖିବାକୁ ଶିଶୁ,
 ଭପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଆସି ପିତୃସ୍ବୟା ପୁତ୍ର,
 ଶିଶୁପାଳ ମାତା ସେହେ ଭ୍ରାତୃସ୍ବନିବଦ୍ଧେ
 ପୁଣିଲେ ସ୍ବାଗତ, ପାଇ ସଦୃଶର ତାର
 କୃଷ୍ଣକୋଳେ ସମର୍ପିଲେ ନବକାତ ଶିଶୁ,
 କୃଷ୍ଣଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ ମାତେ ଅତିରିକ୍ତ କର
 ଅଭିଜ୍ଞ ଶିଶୁର, ଗର୍ବିତଭିନ୍ନ ଭୂତଳେ,
 (ପଞ୍ଚଦଶ-ଫଣୀ ଯଥା ସେ ବାହୁସ୍ବରଳ)
 ଅତିରିକ୍ତ ନେତ୍ର ହେଲ କପାଳେ ବିଲୀନ ।
 ତଦର୍ଶନେ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ପିତୃସ୍ବୟା ଦେବୀ,
 ହୋଇଣ ଶକିତା, ଶ୍ରୀତି-ବିହ୍ବଳ-କଣ୍ଠରେ
 ବୋଇଲେ, ରେ ବାପ କୃଷ୍ଣ ! ବାନା ପିତୃସ୍ବୟା
 ତୋର, ତୋହୋ ପାଶେ ଆଜି ମାରୁଅଛି ଏକ
 ଭୟବର, ନିଦାରୁଣ ଭୟେ ତାର ତନୁ
 ହେଉଛି ଅସ୍ଥିର, ବାପ ! ଆଶ୍ଵାସିଲେ ତୁହି
 ହେବ ସେ ଆଶ୍ଵସ୍ତ । ଶୁଣି ପିତୃସ୍ବୟା-ବାଣୀ
 ଭାଷିଲେ ଭବେଶ, ମାତଃ ! କି ଆଜ୍ଞା ତୁମ୍ଭର ?
 ପାଳିବ ଆଦେଶ ମୋତେ, ହେଉ ପଛେ କାହା
 ଅସାଧ୍ୟ, ସାଧୁକ କାହା ନିଶ୍ଚେ ପ୍ରାଣପଣେ ।
 ଭବିଷ୍ୟରେ ଦେବୀ—ବାପ ! ମୋର ଏ ନନ୍ଦନ
 ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭାଇ ତୋର, ଅନୁଦାସ ସମ,
 କ୍ଷମିରୁ ତୁ ଶତ ଦୋଷ ତାର, ବସୁମଣି !
 ଏହା ହିଁ ମାରୁଣି ତୋର ବାନା ପିତୃସ୍ବୟା ।
 କୁନ୍ଦ-ହାସ୍ୟେ କୃଷ୍ଣ କହୁଁ ବୋଇଲେ ଏସନ,
 ମାତଃ ! ଶିଷ୍ୟାର୍ଥୀମୋର ବାକ୍ୟ ଚକ, କାହା
 ପାଳିବ ଅବଶ୍ୟ, ହେଲି ସତ୍ୟବଦ୍ଧ ଦେବ !
 ଶତ ଦୋଷ କ୍ଷମିବ ମୁଁ ପୁନ୍ଦର ତୁମ୍ଭର ।
 ଅତଏବ ହେ ମାରୁଣ ! ଶିଶୁପାଳ-ବଧ
 ନୁହଇ ତୁମ୍ଭର ସାଧ୍ୟ, ସାନ୍ତ ହୁଅ ବାବୁ !

ଶିଶୁପାଳର ଭର୍ତ୍ତୃନା ଶୁଣିବି ତ ତାନେ,
 ହାନବୀର୍ଯ୍ୟ ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସଦୃଶା କି କେହି
 ତାହା ? ସହିଛି ମୁଁ ଯହିଁ ପାଇଁ, କହେ ଶୁଣ,
 ଦର୍ପୀ ଶିଶୁପାଳ ଦେହେଁ ଅଛି କୃଷ୍ଣକଳା
 କିଛି, ନ ହରିବା ଯାଏଁ ତାହା ନରହରି,
 କାହାରିକୁ ଗ୍ରାହ୍ୟ ସେହୁ ନ କରିବ ଭବେ ।”
 ସୁଶାଣ୍ଟିକ ବାଣ ପ୍ରାଏ ଶ୍ରୀମତ୍ କଠୋର
 ବାଣୀ, ଜାଲ ଦେଉଥିଲା ରେବାସର ବେର,
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣବାଣୀ ଦେଲେ ତହିଁ ଅନଳେ ଆହୁତ ।
 ଗୁରୁତର ରାଗେ ଶ୍ରୀ ଦ୍ରୋଣ ଗରଗର,
 ବୋଲିଲା ଅବଜ୍ଞାବ୍ୟାଞ୍ଜି ବିକଟ ହାସ୍ୟରେ—
 “ରେ ବୃକ୍ଷ ମକଟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ! ବନ୍ଦୀ ପରି ତୁହି
 ଭୃତ ବାରମ୍ବାର, ପୁଣି ଗାତୁରୁ ଯାହାର,
 ସେ କୃଷ୍ଣେ, ମୁଁ କରେ ନାହିଁ ରେଣୁ ସମ ଜାନ ।
 ରେ ପରସ୍ତାବକ ମୂଢ଼ ! ପର ସୁବେ ଯଦି
 ଦୁର୍ଗୁଣା ଗୋରବ-ଲିପ୍ତା ପୋଷିଥାଉ, ତେବେ
 ଛାଡ଼ି ରାଜଗଣେ, ସ୍ତବୁ ଗୋପାଳେ କିପାଇଁ ?
 ଏହି ଦେଶ ଦକ୍ଷେତରେ ଭବପଶୁ ମୋର,
 ବାହୁଁକେଶ ବାରବର ଦରଦ ଦରଦ ।
 ଜାତ ମାନ କଲେ ଯେହୁ ପୃଥ୍ବୀବିହାରଣ,
 କହିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାକୁ, ଦେଇଥାନ୍ତେ ସେହୁ
 ମନୋମତ ଲକ୍ଷ୍ମବର,—ଶାଢ଼ୀ, ସୁନାବଳା ।
 ଏହି ଦେଶ, ନିବସନ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭଗରେ
 ଦ୍ଵିତୀୟ ମିହିର ଭୂମ୍ୟ ମିହିର-ନନ୍ଦନ
 କଣ୍ଠ ଅଭିନୟ, କଣ୍ଠେ ରାଜ ରୁଚରେ
 ବାଞ୍ଛନ କୁଣ୍ଡଳ, ଅଙ୍ଗେ ଅକ୍ଷୟ କବଚ
 ସୁଷ୍ପ୍ରସ୍ତ, ବାହାରୁଇ ତହିଁ ଜ୍ୟୋତିରେଖା,
 ପ୍ରଭାବର କରସ୍ପର୍ଶେ ରତ୍ନପିଣ୍ଡ ଯଥା,
 ପରଜଳେ ଯେହୁ ବାହୁସ୍ପନ୍ଦେ, ଲମ୍ବସମ
 ପରଜନୀ କରସମ୍ପନ୍ନେ, ମହାଦାତାପଣେ
 ଦୋଇଛି ଯାହାଙ୍କ ନାମ ପ୍ରବାଦେ ପ୍ରସ୍ତବ, ୧

ସେହି କଣ୍ଠେ କହିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ରେ ସ୍ତାବକ !
 ଲକ୍ଷ୍ମପିଣ୍ଡ ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା ଶୋଳପଣ ।
 ଦ୍ରୋଣ, ଦ୍ରୌପଦୀ ଦେଶ ଏହି ବେଳେ ମହାରଥ
 ଅବଶ୍ୟ ସେ ସୁତ, ଯେଣୁ ଅଟନ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣ,
 ନିୟାନ୍ତ୍ରଣ ବେଦାନ୍ତକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣର ପୁର—
 ଆଶୀର୍ବାଦେ, ନ ହେବାର କଥା, ନାହିଁ ଭବେ ।
 କନ୍ଦର୍ପର ଦର୍ପହର ମହାଅଭିମାନୀ,
 ସସାଗର ଧରପତି ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
 ବିରଜିତ ଦେଶ ଏହି ରତ୍ନସିଂହାସନେ ।
 ଅବର, ୨ କୃତାସ୍ତ୍ର ଦେଶ ଲକ୍ଷ୍ମହୁଅ ଶର,
 ମହାବଳୀ ଦୁମ୍ଭ, କୃପ,—ଶରଦ୍ଵାନସୁତ,
 ଶୂର-ଶୂର ରୁଦ୍ରୀ, ଜାନା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ବିରାଟ,
 ଦନ୍ତବନ୍ଧ, ଯୁଧିଷ୍ଠଳ ଭଗବତ ରଥୀ,
 ମଗଧେଶ, ଲକ୍ଷ୍ମବସେନ, ଦ୍ରୁପଦ, ଶକୁନି,
 ବୃହଦ୍ରଥ, ଅନୁବିନ୍ଧ, ବିନ୍ଧ, ସ୍ଵେତସ୍ତକ,
 ପାଣ୍ଡ୍ୟ, ଶଙ୍ଖ, ବୃଷସେନ, କଳିଙ୍ଗ, ଭଲ୍ଲଭ,
 ଏ ସକଳ କୁଳଶୀଳ ଗୁଣଶୀଳ ଦାନୀ
 ନୃପେ ତେଜି, କୃଷ୍ଣେ କିପାଁ ସ୍ତବୁ ରେ ପାମର !
 ଆର୍ଯ୍ୟର ଆତ୍ମରସିକ ନୃହେଁ ଆସୁଗାନ୍ଧା
 କିମ୍ବା ଆସୁଗାନ୍ଧା, ତଥା ପରର ଅଯଥା
 ପ୍ରଶଂସା ବା ନିନ୍ଦା ଭଣ୍ଡ ! ତୋର ପଣ୍ଡୁପୁତ୍ର,
 ତୋର ରାଜଗଜ୍ଞ ସିନା, ନୁହଇ କଦାର
 ତାହା ଅନୁମୋଦନୀୟ କାହାର, ଗାଙ୍ଗେୟ !
 ସ୍ଵେଚ୍ଛାବେଶେ କରୁ ତୁହି କ’ଣ ହେବେ
 ସବୁ କରସମାବେଶ, ଧର୍ମ ଭବଦେଶ
 ଦେଇ ମୁଖେ, ତୁ ପାଶନ୍ତି ଅଧର୍ମ ଆତ୍ମର
 କରୁ କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟେ, ଧର୍ମ ନିହିତ କୁଟିଳ !
 ଭୁଲିଙ୍ଗ ଶେତର ସମ ଅଟେ ତୋର ମାତ ।
 ଭରତ-ମଦ୍ରକ-ଭୃଷା-ମାଗଧ-ମଦ୍ରକ,
 ହିମଶୋଭା ହିମାଳୟ ପଥ ପ୍ରାନ୍ତେ ବାସ
 କରଥାଏ ସେ ବିଦୁଷ୍ଟ, ଅଜାବ ରତ୍ନର,

୧—“କାତାକଣ୍ଠ” ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ୨—କୃତାସ୍ତ୍ର—ସେ ଅସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ।

ଆନ ପକ୍ଷରଣେ ଡାକ ଦିଏ ଉପଦେଶ
 ଉଲେ,—“ଶୁଣ ଭ୍ରାତୃଗଣ ! ଅଭିଯାତୃସିବ
 କର୍ମେ ନ ହୁଅ ପ୍ରବୃତ୍ତ,” ମୁଖେ କହ ଏହା
 ଆଗରେ କିନ୍ତୁ ସେ ନିଜେ ବିପତ୍ତିର ପଥ,
 ଭୋକନାନ୍ତେ ସିଂହ ଯେବେ କରଇ ଶୟନ
 ଗୁହାମୁଖେ, ବସିଥାଏ ମୁଖପାଶେ ତାର
 ଜରି ସେ ବିହଙ୍ଗ, ଘୋର ନିଦ୍ରା ଅଳସରେ
 ସିଂହ, ମାରେ ଯେତେବେଳେ ହାଲ,

ତେତେବେଳେ

ଦନ୍ତସନ୍ଧିରୁ ମାଂସଗଣ୍ଡେ ସିଂହମୁଖୁ
 କାନ୍ଦିନିଏ ଖରେ ଅଶ୍ରେ ଚରୁର ଖେଚର ।
 ସ୍ଵାଭବିକ ଉଦାରତା ଗୁଣେ କ୍ଷମେ ତାକୁ
 ଦୁର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ, ସେଠେ ତୋତେ କ୍ଷମିଲେ ଭୁପାଳେ,
 ଯେଣୁ ତୁ ଅଶକ୍ତ, ବୃଦ୍ଧ, ନରୁବା ମସ୍ତକ
 ତୋର, ହୋଇଥାନ୍ତା ଆଜି ବିଭକ୍ତ ଶତଧା ।”

ସମ୍ପ୍ରତି କୋଇଲେ ଶୁଣୁ ଗୁହଁଶିଶୁପାଳେ—
 “ଆରେ ଅଜ୍ଞାନାନ୍ତ ପଶୁ ! ତାଣିରୁ ତୁ କାହୁଁ
 ମୁକ ? କୃଷ୍ଣ ସୁଚିତ୍ତ ? ଯେଉଁ ନାରାୟଣ
 ମୋକ୍ଷ-ଅପବର୍ତ୍ତକା, ଯାହାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରମା
 ଗାଏ ଶତମୁଖେ ବେଦ, ମହାଯୋଗିବର
 ପଞ୍ଚମୁଖ, ପଞ୍ଚମୁଖେ ବଶାଣନ୍ତି ସୁବ
 ଯାହାଙ୍କର ନିରନ୍ତର, ସେ ଗୌବର୍ତ୍ତକା
 ଗତି-ମୂର୍ତ୍ତି-ଉତ୍ସ କୃଷ୍ଣେ, ଆରେ ମନ୍ଦମତି !
 ଚକ୍ରିରୁ କିପରି ତୁହି ? ଜ୍ଞାନବନ୍ଧୁଜନ !
 ସଜ୍ଜନେ ସଜ୍ଜନ ଚକ୍ରେ, ଚକ୍ରିବ ବା କାହୁଁ
 ମୁକ ? ରୁଷ୍ଟର କି କେବେ ପୁଣିଗନ୍ଧସେବା
 ମର୍ଦ୍ଦିକା, ଅମରଭୈରବୀ ଚନ୍ଦନ-ସୁବାସ ?
 ଗୁଳଗଣ ଉତ୍ସ ପର ଦେଖାଇ କୁର୍ମତି !
 (ଭୂତବ ସନ୍ଧିପ ଖୋଲି ଉତ୍ସେ ଦାୟ ! ଚହଁ)
 ତୋ ପରି ନିବିର୍ଣ୍ଣ, ଶୁଭ୍ର, ବାପୁରୁଷ ଯେହୁ,
 ଭବିଷ୍ୟ ସେ ଗୁଳଗଣେ ତୋର, କିନ୍ତୁ ମୁହିଁ
 କହୁଛି ସଦୃଶ କାର ଗର୍ବ ପରକାଶି,

ଅଟଳସ୍ଥତିକ ଭୀଷ୍ମ, ଛାର ସକଗଣେ
 କରେ ନାହିଁ କୃଣକାନ, ମହାସର୍ବାହାରୀ
 ଗରୁଡ଼ କି ତରେ କେବେ ମହାଲତାଦଳେ ?”

ସଗର୍ବ ପରୁଷ ବାଣୀ ଶୁଣିରାଧୀ-ସୁତ
 ବୋଲନ୍ତେ, ସକଳ ସାଧୁ ବିବେଚକ ନୃପେ,
 ଗାଙ୍ଗେୟ ପ୍ରଭାବ ସ୍ଵର ହେଲେ ନିସ୍ତବଧ,
 ଖଳନୃପଦଳେ ଖରେ ଉଠିଣ ଗରଳ
 (ଗଙ୍ଗେ ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ ମହାପ୍ରଳୟେ ଯେସନ)
 ବୋଲିଲେ, “ମାର ହେ ଖରେ ଏ ଚୂକି ବାନରେ
 ପଶୁ-ବ୍ୟବହାରେ, ନୁହେଁ କ୍ଷମାର ଭଜନ,
 ଦୁଷ୍ଟ ନକୁ କ୍ଷମାଦାନ ନୁହେଁ କ୍ଷମାଦାନ !”
 ତଗନ୍ତୁୟା ଶୁଣୁବାର ତହୁଁ ହସି ହସି
 ଶୁଣିଲେ ଏସନ ବାଣୀ, (ସେ କଠୋର ବାଣୀ,
 ସୁଖାକ୍ଷଣ ଶାୟକ ପ୍ରାୟେ ଗୁଳନୀବନ୍ଧର
 ବର୍ମ-ବର୍ମ ଭେଦି ମର୍ମେ ଲାଲିଲ ଅନଳ)
 “ରେ ଶୁଭାଳୟମୀ ଦୃଷ୍ଟ ନୃପତି-କଳାପ,
 କୁଥା ବାଦ୍ୟବ୍ୟୟେ ସାଧ କେଉଁ ପ୍ରୟୋଜନ ?
 ଯାବତ ନାହାନ୍ତି ହେଉ କୃଷ୍ଣ ଦେବାଶ୍ଵରେ,
 ତାବତ ସହିବି ସର୍ବ ଅବନତ ଶିରେ,
 ନରୁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମସ୍ତକେ ଚରଣ
 ନିକ୍ଷେପି, କହୁଛି ନିଶ୍ଚୟ ସଗର୍ବ ବଚନେ—
 କରନ୍ତୁ ପଲକେ ସର୍ବ ନୃପେ ବିମନ୍ତନ,
 ପ୍ରମତ୍ତ ମାତଙ୍ଗ ଯଥା କମଳ-କାନନେ !”

ପଟ୍ଟବାସ-ଉପବିଷ୍ଣୁ ସୁଭଦ୍ରା ସୁଭାଗ,
 କ୍ରୌପା ବଦନେ ଗୁହଁ ବୋଲିଲେ, “ଭଉଣି !
 ନାହିଁ କି ଗୋ ବିମାନାସ ତେଜ ଭ୍ରାତାଦେହେ
 ମୋର, ଏ ଲଞ୍ଜନା ସହି ମୁକ ପ୍ରାୟ କିମ୍ବା
 ବସର ସମାନ ନାହିଁ କାହିଁରେ ଭ୍ରୁକ୍ଷେପ !”
 ଶୁଣି ଏହା ଧୀର ଗିରେ ବୋଲିଲେ ଗୁଳିଣୀ,
 “ସତ ଗୋ ନଶନେ ! ତୁମ୍ଭେ ଯା କହୁଛ ସତ,
 କିନ୍ତୁ ମୋ ବିଗୁରେ ନାଥ ରହଣ ମାରବ,
 କହିଛନ୍ତି କାଳୋଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ ବରାଦନେ !

ମୋହର ବବାହକାଳେ ପାଶନ୍ତୁ ରକାଏ,
 ଦେଇଛନ୍ତି ଶ୍ରୀପତିଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଘୋର କ୍ଳେଶ,
 ଅଦ୍ୟାପି ସ୍ବରଲେ ତାହା, ହୁଏ ରୋମାଞ୍ଚିତ
 ଗାନ୍ ମୋର, ତେତେବେଳେ ଆର୍ତ୍ତପୁତ୍ର ଦେବ
 ହଳାୟୁଧପାଣି ଗୁମ, ଯାଇଣ ସେଠାକୁ
 କରୁଥିଲେ ରକ୍ଷା ସେହି ଦୁରୁହ ସଙ୍କଟ ।
 ହେଉଅଛି ଭୟ ମୋର ସେହି ହେଉ ଦେବ,
 କାଳେ ପୂର୍ବକଥା ସ୍ବର ଦୁର୍ଜନ ଭୁଗାଳେ,
 ଗଣନ୍ତି ବିପଦ ଆଜି ପାଇ ଅବସର ।”
 କହିଲେ ଦ୍ରୌପଦୀ ଦେବୀ ମୁକୁ ମଧୁସୂଦନେ—

“ହେଉଅଛି ଭୁମ୍ଭେମାନେ କିପା ଆଶଙ୍କିତା ?
 ନ ହୁଅନ୍ତି ରୁଷ୍ଟ କୃଷ୍ଣ, ଇତର ସମାନ
 କଥାକେ କଥାକେ କେବେ, ରହିଣ ନାରକ
 ଦେଖାଉଅଛନ୍ତି ଦୁର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭଦାରତା,
 ଭଦାରତା ପ୍ରଦର୍ଶନଠାରୁ ଦେବ ! ଆଉ
 କି ଅଛି ଭଦାଶୟର ଭଲ ନିଦର୍ଶନ ?
 ଅଳ୍ପତାପେ ଶୁଣେ ସିନା ଶୁଦ୍ଧ ଜଳାଶୟ,
 ମାତ୍ର ମହାସାଗରର କି ହୁଏ ଚର୍ଚ୍ଚରେ ?
 ନନ୍ଦ-ଗୁଡ଼ ସନ୍ନିକଟେ ସମ ନିନ୍ଦାସୁତ
 ସମୟ ବୁଝିଣ କୃଷ୍ଣ, କାଳକ୍ଷ, ନୀତିକ୍ଷ,
 ଆଚରଣେ ଯଥାକାର୍ଯ୍ୟ, ଦେଖ ପ୍ରିୟ ହୋଇ ।”

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

ସବଦେବ ଅଗ୍ରପୁତ୍ର୍ୟ ଶୈଳଜା-ଅଙ୍ଗଳ
ହେ ସିଦ୍ଧି-ନିଧି ହୈରମ୍ଭ ! ଘେନ ମୋ ପ୍ରଣତି,
ଦେବେନ୍ଦ୍ର ମହାଦମଣି ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ଦେବ !
ପୁଣି ଅଟ ବିଗ୍ରହାୟ, ଏଣୁ ମୁଁ କୁଳରେ
ଯାତେ ଦାସ ଏହି ବର ତବ ସନ୍ଧିଧାନେ—
ହୋଇ ଦେବ ! ଅବଗାଣ୍ଡ, ଦାସେ କୃପା ବହି
ପ୍ରଦାନ ଅଭୟ ପଦ, ବିଘ୍ନ ନାଶ ପୁଣି,
ସିଦ୍ଧିଲଭ ଅର୍ଥେ, ମୁଁ ପୁଣିବ ସେ ପାଦ,
ଭକ୍ତି-ବିଭବେ ଥାଉ ଆନନ୍ଦ-ମନ୍ଦାରେ ।
ପ୍ରହର ଲେଖନ ଶୁଭ ଯେ ମହାପ୍ରଭୁର
ତୁମ୍ଭେ, ମହାସିନ୍ଧୁ ସମ ବେଳାପ୍ରଦେଶରୁ
ଭାର, ଘେନି ପେଶୁ ଲାଏ ମୁଣ୍ଡିକା, ଚର୍ଚ୍ଚିତେ
ନିର୍ମାଣିବ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରତିମା ମୁଁ,
କିନ୍ତୁ ଦେବ, ଉପସ୍ଥିତ ସାଧନା ଅଗ୍ରବେ
ଦରିଦ୍ର ସୁଖଲଭ ଅଭିଳାଷ ପ୍ରାୟ
ହେଉଛି ସେ ଆଶା ମୋର ଆଶା ମାତେ ସାର,
ତହିଁ ଦେବ ! ତବ ପଦେ ମାଗୁଅଛି ମୁଁ
ସାଧନାର ଉପସ୍ଥିତ ଶକ୍ତି, ନ ଦେଲେ ତା
ତୁମ୍ଭେ, ପଞ୍ଚ ହୋଇ ଗିରି ଲବିବ କିପରି ?
କର ପ୍ରଭୁ, କୃପାମୟ କୃପା, ଅତିଥିନେ ।

ଶିଶୁପାଳ ଆଦେଶରେ ହସ୍ତିନା ନଗରୁ
ଗଞ୍ଜିକ ପ୍ରସିଧ ଏକ ଅନ୍ତଃପୁରଗୁରୁ,
ଆସିଥିଲା ତେଦିଗତ୍ୟେ ପ୍ରଭୁବରଣେ
ରାଜ-ଆଗମନ ବାଉଁ ପୁରେ, ବହୁ ଦେଶ,
ନଗର, ନବର, ନଦ, ନଦୀ, ବନ, ଗିରି,
ଅତିକ୍ରମି ପଥେ, ଆସି ମିଳିଲା ଭୁବନେ
ତେଦିପୁରେ ଦୁଇ, ଯହିଁ ହୈମ ସିଂହାସନେ
ବସିଥିଲେ ତେଦିଗତ୍ୟେ ପ୍ରଜାମାନ ରହଣେ,
ହୋଇ ଉପସ୍ଥିତ ତହିଁ ସାକ୍ଷୀଙ୍କେ ପ୍ରଣମି

ତେଦିଗତ୍ୟେ ପଦପ୍ରାନ୍ତେ, ନିବେଦିତ ଦୁଇ
ଭାଇ ହୋଇ ଶକ୍ତେ ଦୁରେ, ବିନାତ ବଚନେ
ମୁଁ କୁଳରେ,—“ମହାଦେବ ! ନୀତିଦାସ ମୁଁ
ତୁମ୍ଭର, ତୁମ୍ଭର ଦତ୍ତ ଅନୁରେ ପାଳିତ,
ଆସିଲି ମୁଁ ରାଜାଦେଶେ ହସ୍ତିନା ନଗରୁ
ରାଜ-ଆଗମନ ବାଉଁ ଦେବାକୁ ସଦ୍‌ରେ
ସମ୍ଭାର ଅନ୍ତେ ଦେବ, ଦୁଇ ଦିନ ଯେ
ବିଜେ ହେବେ ନୃପମଣି ପୁରେ ସବଂଶ୍ଚେ,
ଆସିଲି ମୁଁ ଆଗେ ଦେବ ! ଦେବାକୁ ସମ୍ମାଦ,
ଆସୁଛନ୍ତି ପରେ ନୃପ ଘେନି ଯଜ୍ଞପୁରା ।”
ତେଦିଗତ୍ୟେ ଭଦ୍ରା, ସ୍ବାମି-ବିରହ-ବିଧୁର
ଶୁଣି ପତି-ଆଗମନ-ବାଉଁ ବାଉଁଦ୍ୱର
ମୁଖ, ସଖୀସହ ହେଲେ ପରମହର୍ଷିତା,
ଯଥା ଦ୍ୱିଷାମତି-ଦୁଃଖ ଭୟା ମୁଖୁ ଶୁଣି
ପତି-ଆଗମନ-ବାଉଁ ଫୁଲ-କୁଳେଶ୍ୱରୀ
ବମଳନା, କୃପା କ୍ରଷ୍ଣା ପ୍ରଭୃତ ସମସ୍ତେ ।
ଦୁଇେ ଗୁହଁ ଭଦ୍ରା ତହିଁ ଆନନ୍ଦ-ବିହ୍ୱଳେ
ହୋଇଲେ, “ରେ ଦୁଇ ! ତୁହି ଦାଲିତ ଯେ ସୁଧା
କଣ୍ଠେ, କଣ୍ଠ-ରସାୟନ, କି ଦେଇ ତୋଷିବ
ତୋତେ ? ଘେନ ଏହି ସକୁଣିକ ଯାତଯଥା ।”
ସଂପ୍ରଦାନ ସୁରସାର ଦୁଇେ ଭଦ୍ରା ସଖୀ,
ଉଠି ଶରେ ସିଂହାସନୁ ସଙ୍ଗିନୀ ରହଣେ,
ଆଦେଶରେ ଦାସଦାସୀଗଣେ ମଣ୍ଡିବାକୁ
ନଗର, ତରୁର, ପୁର, ରାଜପଥ ଆଦି ।
ମହାଦେବ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ସବ ପରିକଳେ,
ବିମଣ୍ଡିଲେ ରାଜପୁର ମନୋମତ କରି,
ପଦ ଉପରୁଣେ ଯଥା ଦେବ-ପରିକରେ
ବିମଣ୍ଡିଲେ ଦେବଶତ୍ରୁ ନାନା ଉପରୁରେ ।
ଆଶାଗତ ସୁରସାର ପାଇ ଅଯାଚିତେ

ହୃଦୟର, ଶତ ଶତ ଭୂମିର ପ୍ରଣାମେ
 ଜଣାଇଣ କୃତଜ୍ଞତା, ଘେନଣ ମେଲଣି
 ବେଦାଦି ଶ୍ରୀମୁଖ, ଗଲ ନିଜ ଗୃହେ
 ଦେଖି ଦେଖି ବାଟେ ବାଟେ ମାତୃଭୂମି-ଶୋଭା ।
 ସମ୍ବନ୍ଧର ପରେ ଦେଖି ଜନ୍ମଭୂମି ମୁଖ
 ଲଭିଲ ସେ ପୁଣି, ତାହା ହେବ ନାହିଁ କହ,
 ପରବାୟୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ହୋଇ ବହୁଦିନେ
 ନିରେଖିଲେ ସ୍ୱେଦମୟୀ ଜନନୀ ବଦନ,
 କେ ନ କରେ ଦୃଷ୍ଟି ଲଭ ? ହେଉ ପରେ ଆହା !
 ମାତୃଭୂମି ପକିଲା ବା ଆବଳ୍ଲ ନାମୟୀ,
 କିନ୍ତୁ ତାହା ମାତୃଭୂମି ସନ୍ତାନ ନୟନେ
 ଆଶ୍ରୟ ଆଶ୍ରୟୀ ଅମର ୧ ସମାନ ।
 ଅଜବ କୁରୁପା ସୁଦ୍ଧା ହେଲେ ନିଜ ମାତା,
 ପୁତ୍ର କି ନ କରେ ତାକୁ ମାତୃ ସମ୍ବୋଧନ,
 ଅଥବା ଗୌରବ ଭକ୍ତି ? ନୁହେଁ କଦାଚନ
 ସମ୍ଭବ ଏ କଥା, ସାଧୁ ସୁପୁତ୍ର ପକ୍ଷରେ
 ସେହୁ ମହାପୁରୁଷାୟ, ସ୍ୱର୍ଗ ଗୟାୟୀ ।
 ହେଉ ପରେ କାଟିବୁ କୁ ସୁଖୀ ଶର୍ଥକ,
 କିଏ ନ କରଇ ତାର ଭରତ ସମ୍ମାନ ?
 ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ ମାତା, ମାତୃଭୂମି, ମାତୃଭାଷା
 ଏ ତିନିଟି ତହିଁ ବଳ ଗୁରୁ, ଯିହୁବନେ
 ନାହିଁ, ଅଟେ ଏହା ଶାସ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧି ମହାବାଣୀ,
 ବିଭାଗୀୟ-ଭାଷା-ସ୍ଥାନ ବିଦେଶେ ନିବସି
 ବହୁଦିନ, ମାତୃଭାଷା ଶୁଣିଲେ ଶ୍ରବଣେ
 ଅବସ୍ଥାତ, ଶାନ୍ତିଭୂମିଦାତ୍ରୀ, ସେ ସମୟେ
 ଆହା, ଭୃଷେ ସେ ଅସୁବ ଆନନ୍ଦ-ଲହରୀ
 ହୃଦୟ-ସାଗରେ, ତାହା ଭୁକ୍ତଭାଗୀ ବିନା
 ଜାଣିବ କେ ଆନ ! ଆହା ! ସେହି ସୁଧାବାଣୀ,
 ବିଦେଶୀୟ ଭାଷାନଳ-ବିଦଗ୍ଧ-ଶ୍ରବଣେ
 ଶମଇ, ବଞ୍ଚିବ କିବା ତାର ମଧୁରତା ?
 ବିଜୟା ୨ ଭାଷଣ ଶେଷେ ସଲଳ ପାନର

ମଧୁରତା, ନୁହେଁ ତାକୁ ତିଳେ ଭୁଜନାୟ ।

ମହାମହୋତ୍ସବେ ଆଜି ବନ୍ଦେନ ନଗରୀ ୩
 ନାରୁଅଛି ଦୃଷ୍ଟିରେ ହୋଇ ବିମଣ୍ଡିତା,
 ମନୋମତ ଗୁରୁ ନବ ଅଳଙ୍କାର ଘେନି
 ସଦର୍ଶେ ନାଚଇ ଯଥା ଅବଳା ବାଳିକା,
 କିମ୍ବା ଯଥା ବାତାଘାତେ କାନନ-ସୁନ୍ଦରୀ,
 ଅବା ପୁ ପୁସ୍ତବକିନୀ ନବୀନା ଲଭିକା ।
 ମହାବାହୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସଂହାର ରାବଣେ
 ସୀତା ସଙ୍ଗେ କଲେ ଯେବେ ବାହୁଡ଼ାବଳୟ
 ଆଗେହି ପୁସ୍ତକ ଯାନେ ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗରେ,
 ସେ କାଳେ ଅଯୋଧ୍ୟା ଯଥା ଦିବ୍ୟ ଆଭରଣେ
 ମଣ୍ଡି, ନିହୁଣୁ ଧନୀ ସ୍ୱର୍ଗର ଅଳଙ୍କା,
 ଶିଶୁଚାଳ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ବାହା ପାଇ ଆଜି
 ଶେଷକୁ ବିବିଧ ଶୋଭା-ଭରଣେ ତେସନ
 ତେଦି ରାଜଧାନୀ, ପୁରୁ ଦୃଷ୍ଟି କୋଳାହଳେ ।
 ସପକ୍ଷକ ପୁଷ୍ପମାଳା ସୁଲେ ହାରେ ହାରେ,
 ଜଳପ ଶୁଷ୍କକୁମ୍ଭ, ମଙ୍ଗଳସୁରବ,
 ଶୋଭେ ପ୍ରତି ୪ ଅଳଙ୍କରେ, ସିନ୍ଧୁରେ ମଣ୍ଡଳ
 କଟା ତହିଁ, ଉଦ୍ଭିଦେଶେ ଶୋଭଇ ତାହାର
 ସମୁକ୍ତଳ ଆମୃତାଳ ସହ ନାଭିକେଳ,
 ନିମ୍ନଦେଶେ ଶୁକ୍ଳଧାନ୍ୟ ହୋଇଅଛି କୁଡ଼ା ।
 ହାର ବେନିପାଶେ ସୋତା ହୋଇ ରମ୍ଭାତରୁ
 ଦେବଦାରୁଦଳେ ମଣ୍ଡି ସୁଜିହ୍ୱ ତୋରଣ
 ମନୋହର, ଟଙ୍ଗା ତହିଁ ବିବିଧ କୁସୁମ ।
 ଭଦ୍ରଇ କେତନଶ୍ରେଣୀ ନିକେତନ ରୁଡ଼େ,
 ପଥ ବେନିପାଶେ, କମ୍ପି ପବନ-ଲହରେ,
 ତମକେ ସଂଘନେ ଯଥା ନଭେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ତଳ
 ବର୍ଷାକାଳେ, ଧୀରେ ପୁଛୁ ସଞ୍ଚାଳନ ନୁଲେ
 ହାବଇ କି ଯାହେ ସେହୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ସଙ୍କେତେ,
 ଦେଖାଇବ ବୋଲି ସ୍ୱାମୀ ଶୋଭାର ବଢ଼ିମା ।
 ବିବିଧ ସୁବାସ ପୁଷ୍ପ ପ୍ରତି-ରାଜପଥେ

ଦୋଇଅଛୁ ବଞ୍ଚା, ପିଞ୍ଚା ଚହଁ ବାସରୁଆ
 ଚନ୍ଦନର ଛାୟା, ବୁଣା ବସୁରବଣିକା,
 ଦୋଇଛୁ ରଚନା କେତେ ପ୍ରତି ଶୃଙ୍ଗାଟକେ *
 ବରଷା ଭୋରଣା, ଚହଁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷରେ
 ଦୋଇଛୁ ଅକିତ କେତେ ରକ୍ତସୁତ-ଗୀତ ।
 ଦେବାଳୟ ଉଠି ଝୁଣା ଗୁରୁଲ ସୁବାସ
 କରେ ଦିନ ଆମୋଦିତ, ବାଳେ ବାନ୍ୟ ନାନା,
 ଭୂଷା, ଭେଷା, ହାମ୍ପ, ଦୋଇ, ଶଙ୍ଖ, ଗଣା, ବେଣୁ,
 ବାଜଇ ଦୁଇରୁ ବାନ୍ୟ ପୃଥ୍ବୀ ଦୁଇକାଇ ।
 ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରତାପଶାଳୀ ଶିଶୁପାଳ ବାର,
 ବସୁ ଅଶୁକଳ ଭାର, ବସୁ ପରାଜନ,
 ବାହୁବଳେ ଶାସି ଧର, ନିଶ୍ଚୟେ ଶୁଦ୍ଧେ
 କରେ ଶୃଙ୍ଗାର, ରମ୍ୟ ନବର ତାହାର
 ସୁବସ୍ତ୍ରାଣ୍ଡ, ସୁବୌଶଳେ ନିର୍ମିତ ସେ ପୁର ।
 ସୁଧା-ଶୁଭ୍ର ସୌଧମାଳା ମଣ୍ଡଳ ଆକାରେ
 ବସିଲେ, ବେଦିରୁ ତାକୁ ଭଜିତ ପ୍ରାର୍ତ୍ତା,
 ପ୍ରାର୍ତ୍ତାର ବହୁର୍ଭାଷେ ବସ୍ତ୍ରାଣ୍ଡ ପରଶା,
 ଆହା ! ସେ ନରଣୀ ଶୋଭେ ମାଳ ନରସୁଲେ
 ଚନ୍ଦ୍ରର ପରସ୍ତ ମଧ୍ୟେ ପୁଣ୍ୟଚନ୍ଦ୍ର ଯଥା ।
 କେଉଁ ଗୁଡ଼ ଚନ୍ଦ୍ରସୁଲ, ପଞ୍ଚତଳ କେହ,
 କେହ ସପ୍ତତଳ, ଶିର ତୋଳିଛୁ ଆକାଶେ
 ମେଘମାଗେ, ମେଘମାନେ ଝୁଣୁ ତାହାକୁ
 ରତିପଥେ, ଶିରେ ଶୋଭେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଳଶ ।
 ନାଟ୍ୟଶାଳା, ନୃତ୍ୟଶାଳା, ସଭା, ବାସଗୃହ,
 ସୁଗଠିତ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସ୍ଥାନେ, ସୁମଣ୍ଡିତ
 ନାନାରତ୍ନେ, ରତ୍ନହାଣ୍ଡି ମଧ୍ୟେ ରତ୍ନବତ
 ଜଳରୁ ଓହ୍ଲଇ ଘରେ ଘରେ, ଗଜମୋତି—
 ହାମ୍ପ ଝୁଲେ ଗୁରୁ ଦୋଇ ରଙ୍ଗ ପାଟିଡୋରେ ।
 ରତ୍ନବେଦି ମଧ୍ୟେ ଶୋଭେ ରତ୍ନସିଂହାସନ,
 ଦିବ୍ୟ ଆଶ୍ରମୟ, ଆହା ! ଲଜ୍ଜ ଧରୁପ୍ରଭ ।
 ପାଶୋଟି ଆଖିବେ ଯାଇ ପ୍ରଧାନ ସଚକ

ନୃପବରେ, ଥୋକେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ, ସେପ୍ରସାଦ୍ ଆଳ
 ଲଗିଅଛୁ ସାଜସଜ୍ଜା ମହା ଆଡ଼ମ୍ବରେ,
 ଗଜ, ବାଜୀ, ସ୍ୟାନ୍ନାଦି ଅଗଣିତ ଯାନ
 ଦେଉଅଛୁ ଠୁଳ, ସେନାଦଳ ସୁସଜ୍ଜିତ
 ଦୋଇ ବହୁ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଉଭୟ ଫଳି ଧରି,
 ଅଶ୍ଵାଗ୍ରେଭା ସେନାପତି ପ୍ରବନ୍ଧ ମୁରୁତି,
 ଧରି ଗଦାବର କରେ, (ବନ୍ଧୁ ଦ୍ରଷ୍ଟେ ଯଥା
 ବହୁଷଣ ଯମରାଜ) ସୈନ୍ୟର ଶୃଙ୍ଗଳା
 ଦେଉଛୁ ବାଜି, ବାହଁ ଅବା ଶେଳବାଡ଼େ
 ଶେଳୁଛୁ ଅସୁଶେଳ, ଚମକାଇ ଅସି
 ବଦ୍ୟାଳତା ପ୍ରାୟେ, ବାହଁ ହାମବାୟ ମାଲେ
 ଧରି ହାମଗଦା କରେ, ଆସ୍ଥାଳି ହାଷଣେ
 ଛାଡ଼ି ଗଜ ନ ଘୋର ଯଥା ଗିରିବର—
 ସମ କରବର ଦଳ ମାତ ମହାସୁଦେ
 ଆସ୍ଥାଳି ହାଷଣ ଶୁଣି ଗଜୁ ଗମ୍ଭୀରେ ।
 ଏହିପରି କେତେ ସ୍ଥାନେ କେତେ ଆସ୍ଥାଳନ
 ଲଗିଛି ନଗରେ, ନାହିଁ କଳନା ତାହାର,
 ଉତ୍ସବରେ ଉତ୍ସୁକି ରେଦି-ରଜଧାନୀ ।

ଅସ୍ତ୍ର ଦେଲେ ଦିନମଣି ପ୍ରଗତି-ଅଚଳେ,
 ଦିଗିଲ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ ଲେଖିବେ ଚୁରତ,
 ସୁନ୍ଦର ବାରୁଣୀ-ରଣୀ ରକ୍ତ ଓଷ୍ଠାଧର
 ବସ୍ତ୍ରର ଦୁସିଲ ଯେତେ ପଦ୍ମଦିଗେ ଗୁହଁ,
 ଭାଷଣ ଏସନ ବାଣୀ, “ଲେ ପ୍ରାର୍ତ୍ତା-ସୁନ୍ଦର,
 ଦୁସୁଅଛୁ ପର ଚୁହ ପ୍ରାତେ ମୋତେ ଗୁହଁ
 ଦୋଇ ପତି-ସୁହାରିନୀ ? କି କଶା ଭୋଦୁର
 ଏବେ ? ଛୁଟୁଛୁ ବାହଁ ଆଲେ ଗରବଣି !
 ଭପଦାସ-ବ୍ୟାଞ୍ଜୀ ହାସ୍ୟେ, କାନ୍ଦିବୁ ତୁ ଏବେ
 ଶିଶିର-ଶୋକାଶ୍ରୁ-ସିଦ୍ଧା ସରୋଜନା ସଦ୍ ।
 ଅଗଣ୍ଡ ସୁଖ ଏ ରବେ ନାହିଁ ଲେ ଭାବଣି,
 ଚରକାଳ ଭାଗ୍ୟେ ବାର, ଯହିଁ ଦେଖ ଚହଁ
 ସୁଖ ସଙ୍ଗେ ଅଛୁ ଦୁଃଖ କୋସ୍ଥା ହାସ୍ତା ପରି ।

ସୁଖ ବୋଲି ଯାକୁ ଭବେ ମଣନ୍ତି ସକଳେ,
ସେ ସିନା ଦୁଃଖର ଅନ୍ତଦୂତ ? ଆସି ସୁଖ
ନିମେଷକ ପାଇଁ ଦ୍ଵାଦେ, ଦେଇଯାଏ ସେହୁ
ଆଜୀବନକାମୀ ଦୁଃଖ, ଭାଗ୍ୟ ସ୍ଵରୂପେ ସଦା
ଚନ୍ଦନେମୀନ୍ଦ୍ରମେ, କେବେ ଭୁଲ୍ଲେ, କେବେ ଭଲେ,
ମୁଁ ତ ସ୍ଵାମି-ବିରହରେ କାନ୍ଦିବି ତୋପରି
ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପରେ, ଆଉ, ଏହିପରି ଭବେ
ଲଗିଅଛି ସଂଘର୍ଷଣ ଦ୍ଵାସୀ ହନନରୁ,
ଚରକାଳ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ, ତାଣ୍ଡ ତାଣ୍ଡ
ଏହା, କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ସୁଖେ ହୋଇଣ ବିଭୋଳ
କିପରି କରୁ ତୁ ଭଲ ପରେ ପରିଦାସ ?”
ଅନ୍ଧକାର ଆଗମନ ଦେଖିଣ ପକ୍ଷୀଏ,
ଫେରି ଆସି ଦିଗନ୍ତରୁ, ବସିଲେ କୁଳସ୍ଵେ
ନାରବେ, ନିସ୍ତବ୍ଧେ, ଯଥା ଘୋଷିଲେ କଳଙ୍କ
କୁଳେ, ପୋତ ଲଜ୍ଜାବଶେ ମସ୍ତକ ଭଲକୁ,
ହୋଇ ନିରୁପାୟ, ଧୀର ଧାର୍ମିକ ସୁଜନେ
ହୁଅନ୍ତି ନାରକ, ମଣି ମର୍ତ୍ତେ ମହାବେଶ ।
ସନ୍ଧ୍ୟାଦୂତ ଶିବାଧୁନ ଶୁଭଲ ଗୌଦିଗେ
ଆସିଲେ ରଜନୀ-ସୁଖୀ ତାରୁଦାରବଳୀ
ପିନ୍ଧି ଗଲେ, ହେଲୁ ନିମେ ଅନ୍ଧକାର ଘନ,
ଗୋଲାଇଲେ ଟେଲେ ବାଳୀ ହୁଏ ଯଥା ଘନ ।
ଆଶ୍ଚରିକ ଶଙ୍ଖ-ଘଣ୍ଟା ବାଜେ ଦେବାଳୟେ,
ଗୁହଳକ୍ଷ୍ମୀ ଗୁହଣୀଏ ଜାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାବତୀ
ଭୁଲସୀ-ଚଉଁସ ପାଶେ କଲେ ସମର୍ପଣ ।
ଭୁ-ସୁରେ * ଗାୟନ୍ତି ଜପ ଜପି ଶୁଦ୍ଧମନେ
କଲେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଭପାସନା, ଆନ ଧର୍ମପ୍ରାଣ
ଜନେ, କଲେ ଯଥାବିଧି ସନ୍ଧ୍ୟାର ବନ୍ଦନା ।
ବେଢ଼ି ବରେ ଗୀତାପାଠ, ବେଢ଼ି ଭଗବତ
ଅଧ୍ୟାୟନ, ପଡେ ବେଢ଼ି ଟୀକା-ସୁପାୟଣ,
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସହସ୍ର ନାମ ପାଠ କରେ ବେଢ଼ି,

ଦେହ ଗୁଣେ ଚଣ୍ଡୀ, ଦେହ ଅବା ମାଲ ଧରି
 ଜପେ ଇଷ୍ଟ ଦେବନାମ; ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରରେ ।
 ଭୂତଧାନ୍ୟ ଧରିବାର ସ୍ୱରାଶି ଚନ୍ଦ୍ରରେ,
 ଅନ୍ଧାରକୁ ବୁଝିବାର ଅଧିଷ୍ଠାନ ମଣି,
 ଶାନ୍ତ ଅର୍ଥେ ତାର, ସବୁ ନାଗରିକଗଣେ
 ସନ୍ଧ୍ୟାଘାତେ କରନ୍ତି କି ଦେବଦେବୀ ସ୍ତୁତି ?
 ଅନ୍ଧାର-କାଳମାରାଶି ଘୋଟି ତରୁକିଗେ
 କଲ ସୃଷ୍ଟି ଏକାକାର, କିନ୍ତୁ ରାଜପୁତ୍ର
 ପ୍ରଦେଶର ଅଧିକାର ନାହିଁ ଆଜି ତାର
 ଭବା ରାଜ-ଆଗମନ ମହୋତ୍ସବେ ଆଜି
 ଭସୁକ୍ତି ଆଲୋକମାଳେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳ ନଗରୀ,
 (ଭସୁକ୍ତି ଆଲୋକେ ଯଥା ସୃଷ୍ଟି ମହାକାଳେ)
 ଅବଦେଶେ ଅନ୍ଧକାରେ ଦେଇ ଦୂରେ ଚଣ୍ଡୀ ।
 ପୂଜିଅଛି ଗୁଳିହୀନ ନଳୀ, ବସୁକ୍ତି ହିଁ
 ବିନା ମେଘେ ନଭେଦେଶେ ବିଚ୍ଛୁଳି, ଦ୍ୱାବେଳୀ ।
 କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ନିଶି, ଦେବେ କ୍ଷଣ ପରେ ନଭେ
 ଭଲଲେ ଦୈତ୍ୟ-ଶୂନ୍ୟ ଦୈତ୍ୟ-ବାନ୍ଧବ,
 ବଧୂ-ବଧୂ କୁମୁଦିନୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟାସ ଭଲ୍ଲୁକେ—
 (ଦୁଃଶାସ ପରେ ସୁଶାସନୀ ଅଭିଷେକ ଭବେ)
 ମୁଣି ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ଉପ ଶିଶିର-କଣିକା ।
 ଦେବକ ଦୁଃଶାସର ଚନ୍ଦ୍ର ନୁହେଁ ଅଶ୍ରୁ-କଣା,
 ମହାଦୁଃଶାସେ ଫିଟିଯାଏ ଯଥା ଝର ତାର,
 ଫିଟେ ତଥା ମହାସୁଶାସେ, ପ୍ରକୃତି ନିୟମେ ।
 ଚନ୍ଦ୍ର କା-ପାମୁଣ୍ଡ ପାମୁଣ୍ଡ ଚନ୍ଦ୍ରର ଦମ୍ଭ,
 ଦେଖି ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ନଭେ ରଟିଲେ ଦୂରସ୍ଥେ,
 ଭଲ୍ଲୁକାର ସୁଧାପାନେ ବରଦ୍ୱା ଯାତନା ।
 ସୁଧାବର-ବର-ନୀରେ ଅବଗ୍ରାହ ଯୌଧେ
 କିଶିଲେ ଭଲ୍ଲୁକ, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ତେଜେ ସୌଧତେଜ
 ଦ୍ୱାର ମିଶାମିଶି ବହେ ରମଣୀୟ ଶୋଭା,
 ସୌଧତେଜେଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାକ୍ରମାଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାତେଜେସୌଧ

କାହାକୁ କେ ଭଜୁଳାଏ, ଦେଇ ନାହିଁ ବାରି,
 ସେସନ ସୁନ୍ଦରୀ ନାରୀ ଅଙ୍ଗ ଅଳଙ୍କାର,
 କାହା ଯୋଗେ କିଏ ଶୋଭେ ହୁଏ ନାହିଁ ଭାଣି ।

ଅନ୍ତଃପୁରେ ଭଦ୍ରାଦେବୀ ରତ୍ନପଲଙ୍କରେ
 ଉପବିଷ୍ଟା, ଆଶ୍ରୟ ଗୁରୁ ଆଭିରୁଣେ,
 ଭସ୍ମର ବସନେ, (ଗଦା ଦିବ୍ୟ ଉପାଦାନେ)
 ଶୋଭେ ବରଙ୍ଗ ଚାକର, ପ୍ରଭା-ପୁରେ ଗୁଡ଼
 ଭଭାସିତ, ଦେବୀ କିମ୍ବା ମାନବୀ ସେ ଧନା
 ନ ପୁରେ ପଲଙ୍କ ଗ୍ରାସ୍ତା ନ ହୁଅନ୍ତା ବାରି । ୧
 ପ୍ରିୟମୁଦା ସଖୀବୃନ୍ଦ, ବମଳା, ବମଳା,
 ସୁଖୀଳା, ପ୍ରମୀଳା ଆଦି ଅନନ୍ୟା ସୁନ୍ଦରୀ
 ବସିଛନ୍ତି ଯୋଗ୍ୟାସନେ, ଶେବାଶ୍ଵତ୍ଥେ
 ଧରି ଝୁଲି, ବରକାଦି ହୋଇଛନ୍ତି ଭସ୍ମ,
 କେହି ରତ ଗୁମର ବା ବ୍ୟାଜନା ବ୍ୟାଜନେ ।
 ବ୍ୟାଜନା-ବ୍ୟାଜନ ନୁହେଁ ସଜନୀନକରେ
 ଭଜନ୍ତି କି କସ୍ତୁରୀ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀପଣେ
 ସୁନ୍ଦରୀସମାଜେ ? ଆହା ସେ କାଳେ ଚାକର
 ସଦାସ୍ୟ ରୁଚିର ମୁଖ ହୁଏ ଆନ୍ଦୋଳିତ,
 ମୃଦୁ ବାତାୟାତେ ଯଥା ସରୋଜନାକୁଳ ।
 ବାଜୁଛି ମଧୁର ବାଦ୍ୟ, ବାଣୀକଣା ସ୍ଵରେ
 ବରନ୍ତି ସଙ୍ଗୀତାଳାପ ସଖୀଏ, ସେସନ
 ବାସବ-ମୋହନୀ ଦେବୀ ବାସବୀ ସମ୍ମୁଖେ
 ନୃତ୍ୟଗୀତେ ରତ ଆନ୍ତ ଅପ୍ସରାବିଜୟ ।
 ଶୁଣୁଛନ୍ତି ଗୀତ ଗୁଣୀ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ
 ହୋଇ ଭବେ ଶ୍ରେଣୀ, ଧନ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ମହନୀ !
 ନୁହେଁ ବଶିଷ୍ଠ-କିଏ ତହିଁ ? ଜାଣିଲେ ?
 ଗାଇ ପଦ୍ମତୋଳା ଗୀତ ବରନ୍ତି କାହାର
 ବହୁ ସର୍ବେ ଅବଦେଶେ, ମୃଗସୁମତ୍ରୀ,
 ଅବର୍ଣ୍ଣନ୍ତି ମୃଗ ମନ ମୁରଲୀ ସୁସ୍ଵରେ ।
 ଏହିପରି ଆମୋଦରେ ହୋଇଲ ଭସ୍ମର

ଭସି, ଗୁଣୀ ଗରେ ଭୂତି ବଦାଇ ମଣେହି
 ପଦ୍ମଜଳେ ରତ-ଗତୀ ଗଜଦନ୍ତ ଗଣେ ।
 କିନ୍ତୁ ହେଲ ନାହିଁ ନିଦ୍ରା, ଗୁରୁ ଦୁଃଖେ ଅତି
 କିମ୍ବା ଗୁରୁ ସୁଖେ ଅତି ହୁଏ ନାହିଁ ନିଦ୍ରା ।
 ଶଯ୍ୟାରେ ପଡ଼ିଣ ଗୁଣୀ ଦେବେଦେବ ଯାଏଁ
 ଦେଖିଲେ ଭବିଷ୍ୟ ସୁଖ ଜାଣିତ ସୁପନ
 କେତେ, ଅଜିଗଲେ କେତେ ଶୂନ୍ୟ କଲ୍ଲନାର—
 ଗୁରୁଚନ୍ଦ୍ର, ସମ୍ଭବର ବରଦାନ୍ତେ କାଲି
 ଅଥବା ପରଶ୍ଵ ଦେବ ପୁନଃ ସମ୍ମିଳନ
 ସ୍ଵାମିସହ—ଏ ଆନନ୍ଦ ଦେଇଅଛି ଆଜି
 ସଭାରେ ଗୁଣୀଙ୍କର ନେତ୍ର ନିଦ୍ରା ଆହା !
 ବିଚ୍ଛେଦାନ୍ତେ ମିଳନର ସୁଖ କି ମଧୁର ।
 ସୁନ୍ଦରୀକଣ୍ଠ-ଭୂଷା ଶିଶୁପାଳ-ଯୋଷା
 ଭଦ୍ରା, ନିଦ୍ରା ଅଭାବରୁ ଏକ ରତନକୁ
 ମଣିଲେ ସୁଦର୍ଶ ସାତ ରତନା ସମାନ,
 ସୁଖଭାସି ଦୁଃଖଭାସି ଦୁହେଁ ଅତି ବଡ଼,
 ଦୁଃଖଠାରୁ ଗୁରୁତର ସୁଖର ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
 ହୋଇଲ ରତନା ଆସି ହୃଦୟ ପ୍ରହର,
 କୁର୍ବିକା-ଚାରୁବାସୁଧ ପଡ଼ିଲେଣି ଗଣ
 ମୁଣ୍ଡପରୁ, ସପ୍ତର୍ଷିଏ ଅରୁଣଜ ସହ
 ଦେଲେଣି ଭବିଷ୍ୟମୁଖୀ, ଗାତ୍ର ଗାତ୍ରରେ
 ହେଲ ନିଶି-ନୀରବତା, ଏମନ୍ତ ସମୟେ
 ଘାରିଲ ଗୁଣୀଙ୍କ ନେତ୍ରେ, ବସମଦାୟିନୀ
 ବାଦ୍ୟଜାନବିଲେପିନୀ ନିଦ୍ରା, ସଙ୍ଗେ ସେନି
 ସ୍ଵପ୍ନଦେବୀ—ଚରମିୟ ସହଚରୀ ତାର,
 ଦେଖିଲେ ସୁପନ ଗୁଣୀ, ଅଭିଭବ ଏସନ,
 ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଗୁଣୀ, ହୋଇଛନ୍ତି ବେତେ
 ରମ୍ୟ ରତ୍ନସିଂହାସନେ, ଗୁଣୀଙ୍କ ସହିତେ,
 ପରସ୍ପର ସମ୍ମାଷଣେ ପରସ୍ପର ହୃଦ୍
 ବିଚ୍ଛେଦ-ଅନଳ ଶାନ୍ତ ଲଭିଲ ବହନ,

ଶମେ ଯଥା ଘନଜଳେ ବନେ ଦାବାନଳ ।
 ଲଗିଅଛି ବେନିକର ନାନାବଧ କଥା,
 ସୁଗ, ଦୁଃଖ, ପରିହାସ, ନବ ପୁରୁଷନ
 କଥା, ଯାର ଯେତେ ଥିଲା ବର୍ଣ୍ଣନାକର ।
 ଏମନ୍ତ ସମୟେ ଏକ କୃଷ୍ଣାଙ୍ଗ ପୁରୁଷ
 ଦାର୍ଦ୍ଦିକାୟ, ଭୟଙ୍କରଦେଶୀ ଚନ୍ଦ୍ର ଏକ
 ଗିରିରୂପାସନ ଦାର୍ଦ୍ଦି-ବିଷାଣ ମନ୍ଦିରେ,
 ଅସୁଅଛି ଭର, ଗୁଳାଗୁଣୀକ ଆଡ଼କୁ ।
 ଏକ ହସ୍ତେ ଶ୍ରୀମ ଗଦା, ତାଳତରୁ ସମ,
 ଶ୍ରୀକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ଅସି ଧୃତ ଆନ କରେ ।
 ବିଶାଳ ମସ୍ତକୋପର ବିଶାଳ ଭଣ୍ଡାଣ
 ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ତରକ୍ତ ହସ୍ତ ଶାତ ପ୍ରାୟେ,
 କୋଟରସ୍ଥ ଡୋଳା ତହିଁ ଗରେ ଘୁରେ, ଯଥା
 ଘୁରୁଇ ଗୁଳମା, ଶସ୍ୟ ଗୁଳନ ସମୟେ ।
 ଗହ୍ୱର ସଦୃଶ ମୁଖେ ବିକଟ ଦଶନ
 ଜାଣି ଲୋଡ଼ିବିଦା ପରି, ବହେ ଶରଣାସ
 ନାସାରନ୍ତ୍ର ପଥେ, ଯଥା ପ୍ରଗର ପବନ,
 ସେ ପବନେ, ତାର ଗତିପଥବରୀ ତରୁ—
 ଗୁଳି, ଗୁଳି ମଡ଼ମଡ଼େ, ଉଡ଼େ ନଭେଦେଶେ,
 ଶ୍ରୀମ ପ୍ରଭୁଜିନେ ଯଥା । ଆକାଶଲମ୍ବିତ
 ଶୁଣ୍ଠି, ଘନକୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ମୁଖ ମେଲି ଯେବେ
 ମାରେ ହାଇ, ଦିଶେ ଯଥା ଘନ ଅରଣ୍ୟାନା
 ମଧ୍ୟେ ବାରିକୁଣ୍ଡ, କହ୍ନୁ କପାଟ ସମାନ ।
 ଧାଇଁ ଆସି ସେ କରଳ କୁସିତ ପୁରୁଷ
 ପବନ ପ୍ରଗରେ, ମିଳି ସିଂହାସନ ପାଶେ,
 କରସ୍ଥ ପ୍ରକାଶ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଆଦାତେ

ଘଟି ଶିଶୁପାଳ ମୁଣ୍ଡ, ଗୁଣ୍ଡେ ଗଲ ଘେନି,
 ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ କାହିଁ ଗଲ ସେ ଭଲେଇ ।
 ମେଘାସନ-ଅଧ୍ୟତ୍ମାଗୁରୁ * ମୃଗମୃଗୀ
 ଦେନ ମଧ୍ୟ, ଅବସ୍ଥାର ଦୂର ଘୋର ବନ୍ଦୁ
 କୁଦି ଆସି ମହାବଳ, ଘେନିଗଲେ ମୁଖେ,
 ସେ କାଳେ ମୃଗୁଣୀ ଯଥା ଚିତ୍ତାରେ କରୁଣେ,
 ସେହିପରି ତେଜସ୍ବୀ ଉଠିଲେ ଚିତ୍ତାରି
 ଅସ୍ମାଭାଗ ସ୍ବରେ ଭୟେ ଭଲେ, ଏହିକାଳେ
 ଗୁଳିଗଲ ନିଦ୍ରା, ଗୁଣୀ ଉଠିଣ ପ୍ରଗରେ
 ବସିଗଲେ ଭେଦା ହୋଇ ଦେବେ ବେଳଯାଏ,
 ଘେରିଲେ ସାରି ଦେ ବାକୁ ଚାରିଆଡ଼ୁ,
 ଅରୁଲ ଶରୀର, ଗଲ ଶ୍ରୀମହାଳ ବନ୍ଦୁ,
 ଉଠିଲ ଟାକୁରି ଲେମ, ହଳିଗଲ ଜାନ,
 କେତେ କ୍ଷଣେ ଗୁଳିଯାନ୍ତେ ମୋହ, ସ୍ବପ୍ନ ଜାଣି
 ଦାର୍ଦ୍ଦିକାସ ତେଜ, ଗୁଣୀ ବସିଗଲେ ପ୍ରାଣେ ।
 କିନ୍ତୁ ଦେଖି ଅମଙ୍ଗଳ ସ୍ବପ୍ନ, ସନ୍ତରାଲେ
 ମୁହୂର୍ତ୍ତଦୁଃ ନାନାବଧ ଆଶଙ୍କା-ସଲିଳେ,
 ସ୍ବେଦର ଲକ୍ଷଣ ତାହା, ଯାହା ପ୍ରତି ଯାର
 ଯେତେ ସ୍ବେଦ, ତାହା ପକ୍ଷେ ସେହୁ

ପୋଷେ ତେତେ

ଆଶଙ୍କା ମନରେ, ଏହା ସ୍ବାଭାବିକ କଥା ।
 ଦୁଃସ୍ବପ୍ନର ଶାନ୍ତି ହୁଏ ଗୋବିନ୍ଦ ସ୍ମରଣେ,
 ତେଣୁ ଗୁଣୀ ସେହି ନାମ ତପ କଲେ ବସି,
 ବିପଦେ ଦେବତା-ଭକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ସକଳେ ।
 ଦୁର୍ବ-ଫେନନିଭୁଗିଯା ଧବଳ କୋମଳ
 ପ୍ରତେ ଦେଲ ତାକୁ ଯେତେ ଜାଣି କଣ୍ଠବିକଳ ।

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ

ଶିଶୁପାଳ ମହାପାଳ ଦେବ ବୀର ବନ୍ଧନ !
 ଅଟେ ତୁମ୍ଭେ ଯେଣୁ ଦେବ ସାହସ୍ୟ-ରସିକ,
 ତେଣୁ ଆମରିଲି ଅନ୍ତେ ସାଦରେ ବନୟେ
 ତୁମ୍ଭକୁ, ଦେବ ବାବ୍ୟ-ବନ-କଳକଣ୍ଠ-ପିବ !
 ଶୁଣ ଏ ଗୀତିକା ମୋର ଦିବ୍ୟ ଅବଧାନେ ।
 ତବ ଯୋଗ୍ୟ ଉପାୟନ ଏ ନଗଣ୍ୟ ଗୀତ
 ନୁହେଁ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଦେବ ! ଶୁଣିଅଛୁ ମୁହଁ,
 ଦାନ-ଭକ୍ତି-ଦତ୍ତ-ଦ୍ରବ୍ୟ, ଅଳକିକର
 ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ମହାଜନେ ଗ୍ରହନ୍ତ ସାଦରେ
 ତାହା, ଭକ୍ତିଦତ୍ତ ବୋଲି ସିନା ବନମାଳୀ,
 ଭୁଞ୍ଜିଲେ ବହୁର ଗୃହେ ଶାବନ ସାଗ୍ରଦେ !
 କି ନ ମିଳେ କିଲେରନେ ?—କିଲେବ ଶୁଣିବ,
 କିନ୍ତୁ ଭକ୍ତି-ଭକ୍ତି-ଦତ୍ତ ଧୂ ତୁର, ଗଲହେ
 ଗ୍ରହନ୍ତ ସନ୍ତୋଷେ ସେହୁ, ତୁମଗନ୍ଧାନ ।
 ଏଣୁ ତେଜ ମନୁ ଶୁଣି ଆହ୍ୱାନିଲି ନୃପ !
 ଶ୍ରୀରାମକୁ, ଆଜ୍ଞା ଦେଉ ଶୁଣିବାକୁ ଏବେ ।
 ଲବିଅଛୁ ଶତଦ୍ରୁଷ୍ଟେ ବାଣୀ, ଅଟେ ରାୟେ !
 ଯୋଗଜନା ରାଜା ତୁମ୍ଭେ, ରାମା, ବାଣୀପାଣି,
 ବରହନ୍ତ ସମଗ୍ରବେ ଶ୍ରୀରାମକୁ, ତେଜ
 ସପତ୍ନୀ-ବିଦ୍ରୋଷ ସଦା ! ପ୍ରଜାପାଳନର
 ଗୁରୁଭାବ ଅଛୁ ଶିରେ, ନାଟକ-ଲେଖକ—
 ରୂପେ, ଲିପ୍ତ ଅଛୁ ସଦା ସମାଜ-ସଂସ୍ଥାରେ,
 ହିନ୍ଦୀଭାଷାପାତ୍ରା ଶୁଣେ ବର ସୁଦ୍ଧା ବାସ,
 ଆବାଲ୍ୟରୁ ମନପ୍ରାଣ ଦେଇଅଛୁ ଦାଳ
 ମାତୃଭାଷା ସେବାଦ୍ରବେ, ଯେଣୁ ବର୍ମଗାର
 ତୁମ୍ଭେ, ତେଣୁ ଗୁହ୍ୟନ୍ତୁ ଭଲକ ଜନମା
 ତୁମ୍ଭର ଆଦର, ଆଦା ! ଆତୁର ଦେହରେ,
 ଅର୍ପେ ସିନା ବର୍ମ ମାତା ବର୍ମକ୍ଷମ ସୁତେ ।

ପ୍ରତିଷ୍ଠା-ପ୍ରୟାସୀ ତୁମ୍ଭେ ନୁହଁ ନରଦେବ !
 କିନ୍ତୁ ବଳେ ବଳେ ଆସି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ତୁମ୍ଭକୁ
 ଧରୁଅଛୁ ଦୃଢ଼େ, ଯଥା ପାଦପେ ଲାଗିବା ।
 ପାଷଣ-ଦଳନ ଲୀଳା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର
 ମଧୁର, ପବନ, ଯଥା ପାୟସ ପ୍ରପାନ,
 ଶୁଣ ନରନାହା ! ତାହା ଅବହେଳ ମନେ ।
 ତୁମ୍ଭେ ସୁଦ୍ଧା ଶୁଣ ଆଦେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ରାଜା,
 ସୁରଙ୍ଗୀ-ଧରଣୀପାଳ ଶୁଣ-ବିରକ୍ଷଣ,
 ସୁଦ୍ଧା-ଶୁଦ୍ଧ ସୁଶୀତଳ ପବନ ସଲିଳା—
 ବାହୁଦା ୧ ପ୍ରଜାବଦ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ସମ
 ଦେବ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ାମଣି ! ଆମରିଲି ମୁହଁ
 କରଯୋଦେ, ଯେଣୁ ତୁମ୍ଭେ ଉପସକ୍ର ଶ୍ରୋତା ।
 ରୂପ-ରସ-ଗନ୍ଧହୀନ କେଳୀ ପଟୁଡ଼ା,
 କୁସୁମ ପରଶେ ଯଥା ଲମ୍ବେ ଦେବଗଲେ,
 ତଥା ଏ ଗୀତିକା ମୋର ବକିତା ବୃତ୍ତାନ୍ତ—
 ରସଭାବ-ହୀନ ଶୁଣ ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ତହ
 ରସଭାବ ରସେଷ୍ଟର ବରକର ରସ
 ପ୍ରକାରୁ ବର୍ଣ୍ଣନା, ତାହା ଶୁଣିବା ଭବିତ ।
 ମୁନାନ୍ତ-ବାଦସମ୍ପ୍ରାଣି-ବେଦ-ପୁର-ମୁଖ—
 ବିନୟେତ, ମୋକ୍ଷପ୍ରଦ ମହାଭାରତର
 ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଏହା, ଏଣୁ ପୁର, ଶ୍ରବଣୀୟ ୨
 ସାହସ୍ୟପ୍ରେମିକ ତୁମ୍ଭେ, ମଉ ସଦା ପୁଣି
 ସାହସ୍ୟ ଆଳାପେ, ଧର ସମୟ-ଚରଣୀ—
 ମଙ୍ଗେ, ଆଶ୍ୱେ, ଯଥାକାଳ କର ଯଥାକାଳେ,
 ତେଣୁ ଦୃଷ୍ଟା ବିଳାସିତା— ଚରଣନାଶିନୀ,
 ପଶେ ନାହିଁ ପାଶ ତବ ଡରେ, ଡରେ ଯଥା
 ନିପୁର-ବିଜୟୀ ସୁର, ସୁରଦର-ଦରେ ।
 ବର୍ମଗାର, କିନ୍ତୁ ନାମସ୍ତସ୍ତାସ-ବିରୋଧୀ,

୧—ବାହୁଦା—ଗଣ୍ଡାମ ଜିଲ୍ଲାର ରାଜାପୁରସ୍ଥ ନଦୀ । ୨—ଶିଶୁପାଳବଧ ବ୍ୟାସ-ବରଦତ ମହାଭାରତର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ସଦା କର୍ମ-କଞ୍ଚିତରେ ଥିବାରୁ ଆଦୃତ
 ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଭ୍ରମର, ନୃପ ! ଶତଶତ-ବାଣ
 ବାଜି ତହିଁ ହୋଇଗଲା ବ୍ୟର୍ଥ, (ଯେ ଅମୋଘ
 ଆଦୃଷ୍ଟ, ଚରଣ-ତଳା ଫାଟିଯାଇ ଆହା !
 ହୁଏ ନିମଜ୍ଜିତ ପାପ-ଅତଳ-ସାଗରେ)
 ତହୁଁ ଦୁଷ୍ଟେ ପୁଣ୍ୟଭୁଜ ଦେଇ ମହାଭୟେ
 ଭୁଲିଲେ କେ କାହିଁ, ଆଉ ନ ଦିଅନ୍ତୁ ଦେଖା,
 କି ବର୍ଣ୍ଣିବି ନରବର ଛାମୁକ ସୁଗୁଣ ?
 ନବ-ଦର୍ମ୍ୟ ଉପକଣ୍ଠେ ବହୁଇ ବାହୁଡ଼ା,
 ଦେଖି ତାହା ଶୁଦ୍ଧ ମୁହଁ ମାନସେ ଏସନ,—
 “ବହୁଛି କି ଛାମୁକର ଶୁଭ୍ର ଯଶୋରାଶି
 ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ର୍ୟେ ? ଗାଈ ତବ ବିଜୟ-ଗୀତିକା
 ଦୁର୍ଗ କଳକଳ ସ୍ଵରେ ।” ଗୀତେ ଅବଧାନ
 ଦେଉ ନରମଣି ! ମୋର ଏତିକି ମାଗୁଣି ।

ଅଧିକ ବଳୟ ନାହିଁ ପାହୁବାକୁ ଗତି,
 ଦିଶିଲେଣି ଚନ୍ଦ୍ରସହ ଚାନ୍ଦ୍ରାଗଣେ ଫିକା,
 ଯଥା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁଷ୍ପ, ଫିକା ବାପଣିଶା,
 ବହେ ଶୀତ ସମୀରଣ ରଣରଣ ସ୍ଵନେ ।
 ଉଠିଲ ପ୍ରଶ୍ନ-ପୂର୍ବ ସଙ୍ଗୀତର ଧ୍ବନି
 ଭକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ—“ଉଠ ଉଠ ପାହୁଲ ରକମା
 ହେ ରଘୁମଣି,” ଆହା, କି ଲଳିତ ମଧୁର !
 କୋମଳ କାବଳି ଛଳେ ଗାଈଲେ ପକ୍ଷୀଏ
 ଉଷାର ବନ୍ଦନା, ଧରୁ ଦିଶିଲ ଧବଳ
 ନମେ ନମେ, ପ୍ରାଚୀନରେ ଦେଖାଦେଖେ ରବି,
 ଗୁରୁ ହିଙ୍ଗୁଳିତ ଛବି, ଆହା ! ସେ କି ଶୋଭା
 ପ୍ରାଚୀ-ଦିଗ୍‌ବାରଣ-ବଧୂ ବରୁଛି ପ୍ରସବ
 ଆରୁକ୍ତ ପେଣ୍ଡୁଳାଟିଏ ? ବଞ୍ଚିଲ କି କାନେ
 ଶାବକ ଲଗ୍ନାର୍ଥେ ତାକୁ ? ସେହି କାୟୁସ୍ତୋତ
 ଦିଗ୍‌ବନ୍ତୀ କପୋତ ଦୂର ପରମଳ ମଦ
 ଆସଇ କି ପ୍ରାତେ ବହୁ ଧୀରେ ଗୁରୁଆଡ଼େ ?
 ପୌରନ୍ଦର ତଟେ ଗଜା-ବଉଦ ଉପରେ
 ପଞ୍ଚ ବାଲରବି-ବର, ସୁଲ ରୁଚିର—

ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ବିମାନର ଶୋଭା, ଯଥା ରବିବର
 ହିରଣ୍ମୟ ରଥ, ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀରେ
 ଶୁକେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ଶାସ୍ତ୍ର—ମହୋଦଧି କୁଳେ ।
 ଯଥାକାଳେ ଶଯ୍ୟା ତେଜ ଭଦ୍ରା ସୁକୁମାରୀ,
 ସାର ପ୍ରାତଃକୁତ୍ୟ ଅତି ସଂକ୍ଷେପେ ସଦୃଶ
 ବିଜେ କଲେ ଭଦ୍ରାସନେ, ଏମନ୍ତ ସମୟେ
 ଅମଳ-କମଳନେତ୍ରୀ ସଙ୍ଗିନୀ କମଳା,
 ବିମଳା ବିମଳ-ଦେହୀ, ସୁ-ଶୀଳା ସୁଶୀଳା,
 ପ୍ରିୟମ୍ବଦା ପ୍ରମୀଳାଦି ଉପସ୍ଥିତ ଆସି,
 ସେମାନଙ୍କ ମୁଖେ ଆଜି ଧରୁ ନାହିଁ ହାସ,
 ଉରୁଲଣ ତାହା ଆହା ! ଦେଉଛି ରୁଡ଼ାଇ
 ଓଷ୍ଠାଧର ବେନି, ଯେଣୁ ଆସିଥିଲେ କେତେ
 ଫଳା ଫାଳି, ରାଣିକର ଆନନ୍ଦ ସହିତେ
 ଯିବେ ମିଶି କ୍ଷୀରେ ନାର ପର, ଦାନକନେ
 ବାଣ୍ଟିବେ ବଧାୟ, ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାର ଆଦି,
 ଛଳବେ ରାଣୀକୁ ପରଦାସେ, ଆସିଥିଲେ
 ଏହିପରି ନାନାଭାବ ମନାସି ମାନସେ ।
 କିନ୍ତୁ ଯାହା କଲ୍ପିଯାଏ ମନ, ତାହା ସବୁ
 ହୁଏ ନାହିଁ ପରିଣତ କାର୍ଯ୍ୟେ, ସବୁବେଳେ,
 ଆଶା ମରୁଷୀର, କିନ୍ତୁ ତାର ସଫଳତା
 ବିଶ୍ଵ-ବିଧାତାଙ୍କ ହସ୍ତେ, ଏହା ସତ୍ୟ, ଧ୍ରୁବ ।
 ଦୃଢ଼ ବନ୍ଧ ଲାଗି ଯଥା ନିମ୍ନଗାମୀ ସ୍ତୋତ
 ହୁଅଇ ସଂରୁଦ୍ଧ, ତଥା ରାଣୀକୁ ବିମଳା
 ଦେଖି, ସଙ୍ଗିକର ଦୁର୍ଗ ପଞ୍ଚଲ ମଉଳି ।
 କିନ୍ତୁ ନ ପାରିଣ ଲାଖି ଦୁଃଖର କାରଣ
 ରାଣିକର କିଛି, ସବେ ସଂଶୟ-ଦୋଳାରେ
 ପଡ଼ି ଦେଲେ ଦୋଳି, ତାହା ପରୁରବା ପାଇଁ
 ନ ଦେଲ ସାହସ କାର ରାଣୀକୁ, ସବୁବେଳେ
 ନାରବେ ବସିଲେ ଯାଇ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ।
 କେତେ କ୍ଷଣ ପରେ ତହୁଁ କୋମଳଭାଷିଣୀ
 ବିମଳା, କହିଲ ଧୀରେ ରାଣୀକୁ ସନ୍ଦୋଧ,—
 “ମହାଦେବ ! କ୍ଷମା ଆଜା ଦେଉ, ଏ ଅଧୀନା

ପରୁର ବଧା ଏବଂ, ଶଞ୍ଜନ-ନୟନେ !
 କିପାଇଁ ବିମର୍ଷ ଚକ୍ର ଶ୍ରୀମୁଖ-ମଣ୍ଡଳେ ?”
 ଭବିଷ୍ୟରେ ଭଦ୍ରାସୁଖୀ-“କି କହିବି ସଖି !
 ରଜନୀର ଶେଷଯାମେ ବାଲୁ, ଦେଖି ଏବଂ
 ହୃଦୟ, ହେଉଛି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ହୃଦୟ ମୋହର ?”
 ଏହା ଶୁଣି ସେ ସ୍ୱପ୍ନର ଆତ୍ମଳ ଘଟନା
 ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ସବୁ, ଯଥା ଶିଷ୍ଟ ଗୁଚ୍ଛିତ
 ସ୍ୱପ୍ନାୟ ଅଭ୍ୟାସ ବଦ୍ୟା କହେ ଗୁରୁଆରେ ।
 ଶୁଣିବାର ରାଜ-ଦୃଷ୍ଟ ସ୍ୱପନ ବସୟ
 ବରଣୀ କମଳା, ଶୁଣି ବୋଇଲ ସବୁଦେ,—
 “କି ନ ଜାଣ ଦେବ ! ସବ୍ୟସାଚୀ-ସୁପ୍ରବୀଣା,
 ଏ ଛାଡ଼ି ବଥାକୁ ଏବେ ଭାବନା କିପାଇଁ ?
 ଛାୟାରେ ଆରୋପ ରୂପ ଯଥା ଅସମ୍ଭବ,
 ସ୍ୱପ୍ନରେ ସତ୍ୟଭାବେପ ସୁଦ୍ଧା ସେହିପରି
 ବୃଥା, ସ୍ୱପ୍ନ ଅଟେ ଶାନ୍ତି ଭ୍ରାନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ।”
 ବୋଇଲ ବିମଳା ସଖୀ ବିମଳସୁଭାବୀ,—
 “ଦେବାଶ୍ୱର ! ଜାଣି ଜାଣି ତୁମ୍ଭେ ଦେବାଶ୍ୱର
 ପରମେଶ୍ୱର, ଭାବ କିପାଁ ଅନ୍ୟଥା ତାହାର
 ବାତୁଳାଣୀ ପ୍ରାୟ ? ପତି ଅଭାବେ ତୁମେ,
 କେ ଅଛୁ ଏମନ୍ତ ଭବେ, ଧରଣିର ଯେହୁ
 ନୃପତିବିଦ୍ ଦେବାଶ୍ୱର ? ଦେବ ! ଛାଡ଼ି ବୃଥା
 ଚିନ୍ତା ।” ତହିଁ ଗୁରୁଶିଳା ସୁଶିଳା ସୁନୟା,
 ଭାଷିଲ ମଧୁରେ ଯଥା କଳକଣୀ ସାରା,
 “ଶୁଣିଛୁ ମୁଁ ଲୋକମୁଖେ, ସ୍ୱପନର ଫଳ
 ହୁଏ ପୃଷ୍ଠି ବିପତ୍ତିତ, ଦେଖିଲେ ଘରକୁ,
 ଘଟେଇ ପରକୁ ତାହା, ଅତଏବ ଶୁଣି !
 ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱପ୍ନଫଳେ ଯିବ ଶତ୍ରୁତବ ନାଶ ।”
 ବୋଇଲ ପ୍ରମୀଳା ଶେଷେ, ପ୍ରଳୟକୁଳା,—
 “ସୁଶିଳା ସଜନୀ ବଥା ଅଟେ ନିଶ୍ଚୟ ସତ,
 ଭେଦିଛୁ ଦେହଦେ ମୁହିଁ, ଅରେ ଏହିପରି,—

ଦିନେ ନିଶିଯୋଗେ ମୁହିଁ ଦେଖିଲୁ ସ୍ୱପନେ,
 ଯାଇଛୁ ମୁଁ ମର, ମୋର ମୃତଦେହେ, ଘେନି-
 ଗଲେ ଯମରାଜା ପାଶେ ଯମଦୂତମାନେ,
 କେତେ ଯେ ଦଣ୍ଡିଲ ଯମ କି କହିବି ତାହା ?
 ଭପବସ୍ତ୍ର ଯମରାଜା କୃଷ୍ଣକାନ୍ତ ପୁରୀ
 ମଧ୍ୟେ କୃଷ୍ଣ ମଣ୍ଡପରେ, କୃଷ୍ଣପରିଚ୍ଛଦ-
 କୃଷ୍ଣବସ୍ତ୍ରଧାରୀ, ତାର ଦେହଯାକ କଳା,
 ଧାନସିଂହା ହାଣ୍ଡି ପରି, ବଡ଼ମୁଣ୍ଡେ ତାର
 କୃଷ୍ଣ ଶିରସ୍ତାଣ, କରେ ଅତି ନାସପ୍ରଦ
 ସ୍ଥୂଳ-ଦୀର୍ଘ-କୃଷ୍ଣଦଣ୍ଡ, ଯଥା କେନ୍ଦୁବାଡ଼ି,
 ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ପ୍ରଧାନ-ପାଞ୍ଜିଆ,
 ବସିଅଛୁ ପିଣ୍ଡି ୧ ପରେ, ଅଗ୍ରେ ଥିଆ ତାର
 ପାଞ୍ଜିବିତ୍ତା, କାଠପାଠୀ ମୁଣ୍ଡେ, ଅତି ବୁଢ଼ା
 ସେହୁ, ପାତ ମୁଣ୍ଡେ ବାଳ, ଦିଶେ ହୋଟ ପରି,
 ପ୍ରବନ୍ଧ ଲଗାଇ ବୁଢ଼ା ଲେଖିଯାଏ ଖରେ
 ତାଳପତ୍ର, ଫାଳସମ ଲୋଡ଼ି ଲେଖନୀରେ ।
 ଘେନ, ପାପ, ଦୃତ୍ୟା ତନି ବଡ଼ ସେନାପତି
 ଭଲ ଅନୁରତ ସହ ଆଜ୍ଞା ପ୍ରଶାସନରେ ।
 ଗୁମାସ୍ତା, ଛାମୁଦରଣ, ବେବର୍ତ୍ତା ପ୍ରଭୃତି
 କର୍ମଚାରୀକୁ ବସି ଯଥାସ୍ଥାନେ, ରତ
 ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟେ, ଯଥା ପାଠାର୍ଥୀ ବାଳକେ,
 ବେହରାଦୃଷ୍ଟ ଅବଧାନ ତହିଁ ଦଣ୍ଡଧର,
 ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ବଡ଼ଗୁଚ୍ଛି । ମହାଦରବାର
 ଲଗିଅଛୁ ତହିଁ, ଯମ ବରନ୍ତି ବିଚାର,
 ଗୋଟାଏ ମାମଲ ସୁଦ୍ଧା ରହେ ନାହିଁ ବାସି,
 ସଦ୍ୟ ସଦ୍ୟ ଛୁଇଁଯାଏ ଯେ ଦିନର ଯେତେ ।
 ନାହିଁ ତହିଁ ମୁଦ୍ରା ବିଦି, ୨ ବ୍ୟବହାରକାରୀ
 (ଅର୍ଥ ଭାଷାସବ ଯେହୁ, ସକ୍ରିତକ ବଳେ
 କରପାରେ କଳା ଧଳା ପୁଷି ଧଳା କଳା)
 ବାଣ୍ଟିଆଳ ୪ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ, ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ, ଅବା

୧—ପିଣ୍ଡି ମୁଦ୍ରା ମଣ୍ଡପ । ୨—କୋଟପିଣ୍ଡି ବିଦି । ୩—ଓକିଲ । ୪—ସେ ଓକିଲ ମୋକ୍ତାରକୁ ମାମଲ ଯୋଗାଏ ।

ସାହାସିଆ ବାହାସିଆ କାନକୁଡ଼ା ଆଦି,
 କିମ୍ବା ଟଙ୍କା କଉଡ଼ିର ବ୍ୟବହାର କିଛି ।
 ସେଠାରେ କାହାର ସାକ୍ଷୀ ହୁଏ ନାହିଁ ଲୋଡ଼ା,
 ସମସ୍ତଙ୍କ ସାକ୍ଷୀ ଏକା ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ପାଞ୍ଜି ।
 ନୟନ ଫେରାଇ ମୁହଁ ଗୁହଁଇ ଚୌକିରେ,
 ଦେଖିଲୁ ଅସଂଖ୍ୟ ପୁରୀ, ଧୂମପତ୍ନୀ କେନ୍ଦ୍ର,
 କେନ୍ଦ୍ର ଅନ୍ଧକାରମୟୀ, ଯଥା ଅମାଳିନୀ ।
 କାହିଁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଶବ ଦେଉଅଛି ଦାହ,
 ବାହାରେ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଚାହିଁ, ଅସହ୍ୟ ଅଗାଧ,
 ସେ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଆଗ୍ରାଣରେ ଅନୁସ୍ରାବନର
 ଅନ୍ଧ ସୁଦ୍ଧା ହୋଇଯିବ ଶରେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ।
 ପ୍ରସାଦ ପୁରୀଷ କୁଣ୍ଡେ କାହିଁ ବା ପାପୀଏ
 ରହିଛନ୍ତି ରୁଦ୍ଧ, ଥରେ ଟେକିଲେ ମସ୍ତକ,
 ହାମି ଉଦ୍‌ଘାଟି ଶୈଳପତ୍ନୀ, ଲୋଡ଼ି ସନ୍ତୁଷ୍ଟାଣୀ—
 ସମ ଅଶ୍ଳେଷ, ଶାନ୍ତିନିଏ କାହାଙ୍କର ଆଖି,
 କାହିଁ ମିଳି ଶିବାଶ୍ଵାନେ ପାପିଦେହୁଁ ଆହା !
 ବିକଟେ ଓଟାରି ମାଂସ ଭୁଞ୍ଜିଛନ୍ତି ଦୂରସେ ।
 ନାହାନ୍ତି ସେ ନରେ ଚନ୍ଦ୍ର କିମ୍ବା ଦିବାକର,
 ଧୂମକେତୁ ଭ୍ରମପୁତ୍ର ଆନୋଳ ସଦାନେ
 ବୁଣେ ସଦା ଅଗ୍ନିକଣା, ଅଗ୍ନିବୃଷ୍ଟି କରେ
 ସଦାନେ ନିନାଦି ସନ ପାତକୀ ମସ୍ତକେ,
 କାହିଁ ଭ୍ରମ ଯମଦୂତେ ଉପଯମ ସମ
 ରୂପ ଅବରୂପ ସ୍ତେଷ ପାପୀ ନିର୍ଦ୍ଦୀପନେ,
 ମହାଭୟ କେତୁ, ଧର କଳନ୍ତ ସନ୍ତ୍ରାଣୀ
 ଟାଣେ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଜିହ୍ଵା, କେଉଁ ଦୂତ ଅବା
 ଚିତ୍ତେ ଚିତ୍ତେ ଘେନି, ଶୂଆଉଛି ନେଇ
 ଅଗ୍ନିତପ୍ତ ତାମ୍ରପତ୍ରେ, ଅଧୋମୁଖେ, ହାୟ !
 ପୋଡ଼େ ଚର୍ମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦେ, ପୁଣି ତା ଉପରେ
 ଦଳାହୁଏ ଘଡ଼ା ଘଡ଼ା ତେଲ, ବାହାରିଣ
 ତହିଁ ଗନ୍ଧ ଗନ୍ଧ, ଗୁଣିଦିଏ ନାସାପଥ,
 ଯେହୁ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ପାପୀ, ଶୋଷଣ ଦେଶର
 ଅସ୍ମିମଜ୍ଞା, ଦେଇଅଛି ମହାକ୍ଳେଶ, ପୁଣି

ମହାଭର, ଯମଦୂତେ ଶୂଆଇ କାହାକୁ
 ଭୁଞ୍ଜାନେ, ଦିଅନ୍ତୁ ଗୁଣି ସେ ପାପୀ ଉପରେ
 ସୁବିଶାଳ ଲୋଡ଼ିଶୈଳ, ସେ ଗୁରୁ ଗୁପନେ
 ପରିନାହିଁ ତାଙ୍କେ ପାପୀ କରୁଣ ଚିତ୍ତରେ,
 ପରସ୍ପାପହାରୀ ଦୃଷ୍ଟି ଆତତାୟୀ ଜନେ
 ଅପରିତ୍ର କାରୁଣ ଦଣ୍ଡ ଚଣ୍ଡ ଯମଦୂତେ,
 କାହାଙ୍କର ହସ୍ତ ପଦ ଚକ୍ଷୁ କର୍ଣ୍ଣ ଆଦି
 ଉପାଦନ୍ତ ଗୁଣ୍ଡେ, ମୁଣ୍ଡେ ପ୍ରହାରୀ ମୁଦର;
 ଯେହୁ ଗୁଳଦ୍ରୋହୀ ମୂଢ଼, ଗୁଡ଼ାଇ ତା ଦେହେଁ
 ଭୂଳା, ହୋଟି ଆଦି ଯେତେ

ଦାହ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—ଦୂତେ,

ଲଗାନ୍ତି ତହିଁରେ ଅଗ୍ନି ପିତୃମାତୃ ଆଦି
 ଗୁରୁଦ୍ରୋହୀ ଜନେ ଦୂତେ କରୁଛନ୍ତି ନେଇ
 ବିଶାଳ ପାଷାଣେ, ଯଥା କରତା ଗୁଣ୍ଡରେ
 କରୁଛନ୍ତି କୃଷୀକଲେ କରତା ବିଜାକୁ,
 କିମ୍ବା ଯଥା ଯୋଦ୍ଧା ଭୃଗୁ ପିତୃ ଗୁଣ୍ଡରେ,
 ଅବଶ୍ୟେଷ, ଧର୍ମଦ୍ରୋହୀ ପାତକୀ କଷଣ,
 ସୁରାକ୍ଷଣ କରତେ ଦୂତେ ଚର ଫାଳ ଫାଳ
 ଦେହ ତାର, ଦେଉଛନ୍ତି ତହିଁ ମହାଭୟ
 କଟୁ ଦ୍ରବ୍ୟ—ଚୂନ, ଭୂଣ ବେଶଗୁଡ଼ିକର,
 କାଦିହୀ ସାପଗୁଣ ଯେଉଁ ନରପଣୁ,
 ଘେରୁ ତାକୁ ଚଉପାଶୁଁ, ସିଂହ ବ୍ୟାଘ୍ର ଶ୍ଵାନେ
 ଶାଉଛନ୍ତି ଦେହୁଁ ତାର କଳ କଳ ପଳ,
 କାହିଁ ଦୂତେ କାଳୁଛନ୍ତି ସୁରାପାୟୀ ମୁଖେ,
 ଆଉଟି ପିତୃ ଧାରୁ, ଦୋଳ ନ ପାରିଣ
 ଦୃଶ୍ୟ ଆକର୍ଷ ଦୃଷ୍ଟି, ସେହି ଦ୍ରବ ଧାରୁ
 ବାହାର ପଡ଼ଇ ନାସା କର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁପଥେ,
 ଦ୍ଵିଗୁଣ୍ଡ ମରଣ ଯେଣୁ ନାହିଁ ମରଣର
 ତେଣୁ ତହିଁ ଭୁଞ୍ଜେ ପାପୀ ଦେବଳ କଷଣ ।
 ଅସ୍ଵାଭାବୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଧର, ଉପଯମ ସମ
 ରୁଦ୍ଧଛନ୍ତି ଦୂତେ, କାର ଦେହ ନୟନୁଦି,
 କିନ୍ତୁ ମୁଣ୍ଡ ଘୋଡ଼ାମୁଣ୍ଡ ଭଲ, କାହାର ବା

ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମସ୍ତକ, ଦେହ ଗର୍ଭର ସମାନ,
 ବାହାର ବା ଦେହ ସିଂହ ପରି, କିନ୍ତୁ ମଥା
 ବଳରଞ୍ଜି ଶୃଙ୍ଗୀନ ମୁଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ, ସେ ମଥାରୁ
 ଦୁଇଟିକୁ ଆଦେଶିଲ ଦଣ୍ଡଧର, (ମୋତେ
 ଦେଖାଇ ଅଙ୍ଗୁଳ ଦ୍ଵାରା) “ସାଥ ରେ ! ଏହାକୁ
 ଘେନି, ଗୁଳି ତପ୍ତ ତେଲେ, ପ୍ରହାର ମୁହଁରେ ।”
 ଆକାମାସେ ବାନ୍ଧି ମୋତେ ଚର୍ମରୁଲୁ ଯୋଗେ,
 ଘେନିଗଲେ ଯଥାସ୍ଥାନେ ଯମଦୂତେ, ତହିଁ
 ଦେଖିଲି ମୁଁ ଅଗ୍ନିମୟ ପୁର ଏକ, ତାର
 କାନ୍ଥ, କାନ୍ଥ, ପୁଲ, ସବୁ ଅଗ୍ନି ଭସାଦାନେ
 ବିନିର୍ମିତ, ତହିଁ ମଧ୍ୟେ ଅଛି ପୁଣି ଏକ
 ଅଗ୍ନିମୟ ଦୃଢ଼, ତଳେ ତଳ ସଦା ତାର
 ଦାସ ଦୃଢ଼ାଶିନ ସମ ଦୋର ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ,
 ସନ୍ତରନ୍ତ ତହିଁ କେତେ କେତେ ମହାପାତ୍ରୀ
 ପରମାନ୍ତ ନାଦେ, ମୋତେ ନେଇ ଦୂତେ, ତହିଁ
 ନିକ୍ଷେପିବାଦେଲେ ଘୃକ୍ତିଗଲ ମୋ ସ୍ଵପନ ।
 ଦେଖିଲି ସକାଳୁ ଉଠି କାନ୍ଥରୁ ପଡ଼ିଗଲା,—
 ମରୁଅଛି ସ୍ତ୍ରୀ ତାହାର, ଅତଏବ ରାଣି !
 ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ଵପ୍ନର ଅଟେ ବିପତ୍ତିତ ଫଳ ।”
 ବୋଲଇ କମଳା, “ଶୁଣ ସଙ୍ଗିନୀ ପ୍ରମୀଳେ !
 ବନ୍ଧୁକୁ ଯେତେବେଳେ, ତାହା ପାତକାର କଥା,
 କହିଲୁ ତ ନାହିଁ କିଛି ଧାର୍ମିକ ବୁଝାନ୍ତ ।
 ବିପର ସୁଖରେ ତହିଁ ଧାର୍ମିକ ମାନବେ
 ନିବସନ୍ତ, କହ ସଖି ! ଦେଖିଲୁ ଯଦ୍ୟପି ।”
 ଶଞ୍ଜିନଶଞ୍ଜିନନେନ୍ଦ୍ରୀ ପ୍ରମୀଳା ସୁଦତ୍ତ
 ଭବିଷ୍ୟ ମୁହଁରେ—“ରେ ପ୍ରାଣନିତଣି
 କମଳେ ! ମୁଁ ଯାଇଥିଲି ପାତକୀ ସ୍ଵରୂପେ
 ପାତକୀ ପୁରକୁ, ତେଣୁ ଦେଖିଲି ନୟନେ
 ପାପୀର ଦୂର୍ଗତ, ଯହିଁ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ନରେ
 ଭୁଞ୍ଜନ୍ତ ପରମ ସୁଖ, ସେ ଦେଖିଲୁ ମୁହିଁ,
 ଯାଆନ୍ତି ବିପର ? ତେଣୁ ସେ ମୋର ଅକାତ ।”
 ଦେବି-ପାଟମହାଦେଇ ଭକ୍ତା ମହାସଖା,

ସଦାଶାସ୍ତ୍ରଚକ୍ଷଣୀ, ଜାଣନ୍ତି ସକଳ,
 କମଳାକୁ ଦୁଃଖସ୍ଵରେ କହିଲେ ସମ୍ବୋଧ—
 “କମଳେ ! କମଳମୁଖି, ସ୍ଵପନ ଅସାର,
 ସଂସାର ଅସାର—ଏହା ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସତ୍ତ୍ଵ !
 ଜାଣି ଶୁଣି ସୁଦ୍ଧା ତାହା, ନ ମାନେ ପ୍ରବୋଧ
 ଏ ଅବୋଧ ପ୍ରାଣ, କାନ୍ଦେ ସ୍ଵର ନାନାବଧ
 କାଲ୍ପନିକ ଦୁଃଖ, ତାହା ମାୟାର ଛଳନା,
 ଦେଲୁଣି ସମୟ ଏବେ ଯାଅ ତୁମ୍ଭେମାନେ
 କରବ ଆହାର ପାନ, ଯିବି ମୁଁ ଭୂତରେ ।”
 ମେଲୁଣି ପାଇଣ ତହିଁ ଗଲେ ସଦା ସଖୀ,
 ବିଚେ କଲେ ସୁଖୀ ଏକା ବିଚର କୁଟୀରେ ।
 ଗୁହଁ ଗୁହଁ ଭପସ୍ଥିତ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟ,
 ପ୍ରତାପୀ ପ୍ରତାପ ଯଥା ଯୋଦନ ସମୟେ
 ହୁଏ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ, ତଥା ଚଣ୍ଡ ରବିବର
 ଦେଲୁ ଦୂର୍ବିଷ୍ଟଦ ଅତି, ମାଧ୍ୟାହ୍ନିକ ରବି,
 ବିବସ-କୁଦସ୍ ମଣି ପ୍ରାୟ ବିରଜିଲେ
 ମଧ୍ୟାହ୍ନାଶେ, ବଞ୍ଚି ଉଲେ ଅନଳ-କଣିକା
 ମେଦିନୀ-ମଣ୍ଡଳେ, ଅଗ୍ନିଗୁଣି ବାୟୁସଦୃ
 ଭଞ୍ଜିଲ ଚୈଦିରେ, ହାଁ ହାଁ ଭାଜିଲ ଆକାଶ,
 ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି ହୋଇ ଘୃକ୍ତି ପଡ଼ିଲ ଯେସନ ।
 ଭୂତଲେ ପକ୍ଷୀଏ ଭସେ ରବି-ରଶ୍ମି-ସେଧା—
 ପଦ ଅନ୍ତରାଳେ, ଆର୍ତ୍ତେ ରବିରେ ବା କେହ ।
 ଛାୟାରେ ଆଶ୍ରୟ ଘେନି ପିପାସା ଆକୁଳେ
 କୁକୁରେ ଧକାଇ ଦେଲେ କାଢ଼ିଣ ରସନା ।
 ଶ୍ଵେତଲ ସୁରୁପା ସମା ଅଧରୁ ରକ୍ତିମା
 ଫୁଟିଲେ ବଧୂଲୀ ଫୁଲେ, ସୁସାଧକ ପର,
 ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ, ନେନ ନିହି ରବି-ବିମ୍ବେ, ବସି
 ଅଗ୍ନିସମ ରୌଦ୍ରେ କରେ ପଞ୍ଚାଗ୍ନି ସାଧନା ।
 ହାଉଁଳିଲେ ତରୁଲବା ପ୍ରତପ୍ତ ପବନେ,
 ବାହୁତ-ବୋମଳ-ସ୍ଵରେ ପିଞ୍ଜରୁ ଶାଢ଼ିବା,
 ଭାବ ଦେଲୁ “ଜଳ ବିଅ” “ଜଳ ବିଅ” ବୋଲୁ
 ବୁଝାରେ, ଯେସନ ଭବଯାତନା-ଅନଟେ

ସନ୍ତାପିତ ପ୍ରାଣ-ପକ୍ଷୀ ଶୋକେ ଶାନ୍ତ-ଜଳ ।
 ଲଭିଲ କମଳ ମନେ ବିମଳ ଆହ୍ୱାନ,
 କିନ୍ତୁ କଲ୍ ମଥା ପୋତ ପଡ଼ିଲ ବାଉଁଳ
 ଦୁଃଖ-ଲଜ୍ଜା ଅତିରେକେ, ବାଉଁଳର ଯଥା
 ସଜା ସାଧୁ ନାଶ ପର-ପୁରୁଷ ପରଶେ,
 କିନ୍ତୁ ଯଥା ବରଷଣେ ଲଜ୍ଜାବଶ ଲତା
 ଲଜ୍ଜାରେ ସଂହୋତ ବସୁ ହୁଏ ନତମୁଖୀ ।
 ବିଚଳ କୁଟୀରେ ଗୁଣୀ ବସି ଏକାକିନୀ
 ଭବୁଛନ୍ତି ନାନାକଥା, ଜନଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥାନ
 ନାନା ଭବ-ପ୍ରସ୍ରବଣ, କେତେ ଭବ ଚହଁ
 ମାନବ-ମାନସେ ଘେରେ, ଯଥା ଅଳପାଳ
 ଘେରନ୍ତି ଗୋକିର୍ଣ୍ଣ ଆସି ଫୁଲ ଶତଦଳେ ।
 ଦେଖାଏ ସେ କେତେ ଚନ୍ଦ୍ର ନେତ୍ର ଆଗେ ଆସି,
 ଭାଗ, ଭୁବ, ବର୍ତ୍ତମାନ ବିକାଳଯାଦର
 ଚନ୍ଦ୍ରଗଣି, ଗୋଟି ଗୋଟି ତା ଦେହେ ଅଙ୍କିତ ।
 ଭବୁଛନ୍ତି ମହାଦେଇ ମାନସେ ଏସନ,—
 “ଫେରିଲେ ତ ନାହିଁ କାହିଁ ଅଜଣାଏ ରାତି,
 ଘଟିଲ କି ପଥମଧ୍ୟେ ଅମଙ୍ଗଳ ଚିହ୍ନ !
 ବହୁଲ ଉଦନ୍ତ ଦୁଃଖ—ଆଜି କିନ୍ତୁ କାଲୁ
 ଚଳେ ଦେବେ ନୃପମଣି, ଦେଲୁ ଆସି କିନ
 ହିତାୟୁ ପ୍ରହର, କାହିଁ ଗଳ-ଅଗମର
 ସୁରନା ତ ଚିହ୍ନିମାନ ଯାଉ ନାହିଁ ଦେଖା ।
 ହାୟ ! ପ୍ରଭୁ ଆଶୁତୋଷ ! କିପରି ଅସନ୍ତୋଷ
 କାହା ପ୍ରତି ଦେବ ? ଦେବ ମୁହଁ ଗଢାଲଣ
 ଲକ୍ଷସ୍ପର୍ଶିନୀ, ବହୁ ଅନୁକମ୍ପା ଦେବ !
 କିଅ ଏହି ବର, ଯେତେ ଦେଖି-ନୃପବର,
 ସବୁଗୁଣେ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି ରୁଷିଲେ ।
 ଶୁଭକାର ମା ଶଙ୍କର ! କିଙ୍କର ମୁଁ ତବ,
 ମାଗୁଛି ଶ୍ରୀପଦେ ସ୍ଥାମି-ଭିକ୍ଷା, ମାନସିକ
 ରହିଲ ମୋହର, ନୃପ ଚଳେ ଦେଲେ ପୁରେ
 ପୁଲକି ତୋ ପାଦ, ଦେବ ! ଶୋକଶୋପବୁରେ,
 ସଙ୍କଟଭାରିଣୀ ! ତାର ଦୁର୍ଭର ସଙ୍କଟ !

ଅହୋ ! କିପରି ସ୍ମରେ ପୁଣି ଦକ୍ଷିଣ ନୟନ !
 ପୋଡ଼ିଯା ରେ ପୋଡ଼ା ଆଶି ! ଆଉ କି ବକ୍ଷଣ
 ଦେବୁ ତୁହି ? ଥିଲ ପର ବାବା ତୋର ପାଳ ?
 ଦୁଃଖଦେଲେ ଘଟେ ହାୟ ! ସବୁ ଦୁଃଖ ଆସି,
 ଭଙ୍ଗାଘର ଶକ୍ତି ସିନା ଭଙ୍ଗନ୍ତି ସତେକେ ।”
 ଉପର୍ଜି ପରି ବିଷୟ ଅମଙ୍ଗଳାଘାତେ
 ଗୁଣୀଙ୍କ ଆଶଙ୍କା ନମେ ଲଭିଲ ବର୍ଦ୍ଧନ,
 ଅନଳ ଆଗାତେ ଯଥା ମହୋଦଧି-ଗୀର,
 ନମେ ସୁଲ, ସୁଲତର, ସୁଲତମ ହୋଇ
 ଶେଷେ କରେ ଉପନୟନ ଦେବାକୁ ବୁଢ଼ାଇ
 ଭରଣୀ, ତେସନ ଏହି ଆଶଙ୍କା-ଲହରୀ,
 ଗୁଣୀଙ୍କର ତୋତା-ତରା ବୁଢ଼ାଇଦେବାକୁ
 ବସିଲେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଆହାରେ, ବିହାରେ,
 ଶୟନେ, ଗମନେ, ସଦା ସକଳ ବିଷୟେ
 ମଣିଲେ ଅରୁଚି ଗୁଣୀ, ଦେଲେ ଶାନ୍ତି ଆହା !
 ନବଧୂତ ପକ୍ଷୀ ପ୍ରାୟ ଲଭୁଛନ୍ତି ମନା ।
 ଏ ସମୟେ ସର୍ଗୀମାନେ ହୋଇ ଉପସ୍ଥିତ
 ଅବଲୋକି ଗୁଣୀଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧତା ଭବ,
 ଘେନିଗଲେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କୁ ରମ୍ୟ ଉପବନେ,
 ଗଭିରଭିନ ମାନସେ ମାନସ ତାଙ୍କର,
 ଉପସ୍ଥିତ ଦେଲେ ସବେ ପୁଷ୍ପବାଟିକାରେ ।
 ରମ୍ୟ ଉପବନ ମଧ୍ୟେ ରତନ-ମଣ୍ଡପେ
 ବିଚଳେ ତେଜସ୍ବିର ସଙ୍ଗିନୀ ଗହଣେ,
 ହାୟ ! ଯଥା ରାମଚନ୍ଦ୍ର-ହୃଦୟ-ରହିତା
 ସଖୋକା ଜାନକା ଦେବୀ, ଅଶୋକ କାନନେ
 ସରମାଦି ଶ୍ରୀ ସର୍ଗୀୟତ ହୋଇଛନ୍ତି ବିଚଳ ।
 ଶୋଭାର ମନ୍ଦିର ସେହି ସୁରମ୍ୟ ଉଦ୍ୟାନ
 ବସୁଅଛି ପୁଷ୍ପ-ହାସେ, ପୁଷ୍ପିତ ପାଦପେ
 ଅନ୍ୟୋକ ପବନେ, ନାନାଭୂଷଣେ ଭୂଷିତ—
 ନାଟ୍ୟ ପ୍ରାୟ, ଦେଖାନ୍ତି ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ନାନା;
 ଚୁରୁଫଳା ସମାବୃତ ଘନ ପଶୁଦଳେ
 ଧରି ଭଲ ଚୁରୁଅନା, ବିରହା ହୃଦୟେ

ଦ୍ଵାଶିକିଏ ହୁଏ ସେହୁ, ବଡ଼ ନିର୍ମମ ସେ ।
 କାହିଁ ବା ପୁରାଣ ଭଲ ପୁଁ-ନାଶ ସମାନ
 ରୁପେଶ୍ଵର-ହୃଦୟାଂଶୁ ଚମ୍ପା, ଶେଫାଳିକା;
 ରାମିକା-ରାମିକ-କୁଳ-ଆକୁଳ ବକୁଳ,
 ନାଗରା ନାଗର ବର-ଭୂଷା ନାଗେଶ୍ଵର,
 (କେ ସବୁ ଦେଶରେ ତାର?) ଶରତ-ହରର—
 ତଗର, ବାନନ-ଆଳୀ ନିଆଳୀ ମାଧବୀ,
 ଏ ଆଦି ତରୁ, ବାନନ-ସୁନ୍ଦରୀ ଲତାଏ
 ଭଲ, ଧର ମୁନି-ମନ-ବିମୋହନ ଦେଶ ।
 ପୁଷ୍ପ-ପରମଳ ଘେନି ମଳୟ ଆନଳ
 ପ୍ରସରେ ମୁହଁଲେ, ଆହା ! ଉଚ୍ଛ୍ଵସେ ମଧୁ,
 ସବୁ-ଉଚ୍ଛ୍ଵସେ ସବୁ ତହିଁ କରୁଛି କି ବାସ ?
 ସୁରେନ୍ଦ୍ର-ଲେଟନ-କାଗ୍ ନନ୍ଦନବାନନ
 କିମ୍ବା ତେବରଥ ୧ ନୁହେଁ ସେ ଉଦ୍ୟାନେ ସବୁ,
 ମୁକୁଳେ ଆନନ୍ଦ ଆମ୍ବତରୁ, ଭଲ ଯଥା
 ଅବଶ୍ୟକ କାମିନୀ, ଶିରେ ଦୋଳେ ତାର
 କନକ-କିରୀଟ, ଯଥା ବିବାହ ସମୟେ
 କନ୍ୟାଶିରେ, ବସନ୍ତକୁ ବର ବରପଦେ
 କରୁଛି କି ବିଷ୍ଣୁ ତାକୁ ? ତେଣୁ ବିବାହର
 ଲେଳମୁକୁଟେ ? କି ଶୋଭେ ତାର ଶିରୋଦେଶେ ?
 ଆନନ୍ଦେ ନଶବତ ଯଥା ଗୁଲ୍‌ଲ ପ୍ରଗରେ
 ପାର୍ବତୋଷିକସ୍ମରୁପେ ପାଇ ଦୁଳହିଆ—
 ଦ୍ଵାରମଣ୍ଡା ଶାନ୍ତି ୩ ତଥା ଭେଦେ ଫରଫର
 ଦୁଳହାବସନ୍ତ ପକ୍ଷୀ, ବୃକ୍ଷ ବୃକ୍ଷାନ୍ତରେ ।
 ପଞ୍ଚମେ ସଙ୍ଗୀତାଳାପ କରେ ପିବବଧୁ,
 ଶିସାରଲ ଫୁଲରୁଣ ୪ କାହିଁ ତାର ସ୍ଵରେ ।
 କମଳ-କହ୍ନୁ-ରାଶୋଭା କମଳା-ସରସୀ,
 ଶୋଭେ ଉପବନେ, ଯଥା ବିଶାଳ ଦର୍ପଣ;

ତାହାର ସୋପାନାବଳୀ ସ୍ପର୍ଶକେ ଗଠିତ ।
 ଗାରୁଡ଼ ପାଦପଛାୟା ଜଳେ ପ୍ରତିଫଳ
 ବିରଜିତ, ଯଥା ସ୍ଵଚ୍ଛ ସ୍ପର୍ଶକ ବାଡ଼ରେ
 ହରିହରଙ୍କେ ଲେଖା ନାନା ଚରୁଲତା ଛବି ।
 ଫୁଟିଛି କମଳସଦୃଶ କୁମୁଦ କହ୍ନୁର
 ଜଳେ, ପୁଣି ବହୁବିଧ ସୁବାନ୍ତି-ସୁମନ,
 ମାରକତ ଗୁଣ୍ଡ ଉରେ ହୋଇଛି କି ପୁଆ
 ବିବିଧ ରଚନ—ମଣି ଘାଗୁ, ମାଳା ଆଦି ?
 କମଳାଳଙ୍କୃତ ସେହି ଗୁରୁ ସର୍ବେବରୁ
 ସର୍ଗୀଏ ତୋଳିବା ଦେଲେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କମଳ,
 କିଏ କର କେ କମଳ ହେଲ ନାହିଁ ବାରି,
 ସ୍ଵରାବେ ରମଣୀଜାତି ଅଟନ୍ତି ଅବଳା,
 କୁସୁମଚୟନ ଦେଲେ କିନ୍ତୁ ସେହିମାନେ
 ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରବଳା ଅତି, ହୃଦିୟାନ୍ତ ପୁଣି
 ନିଜର ସ୍ଵରାବସିକ କିମ୍ବା, ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି,
 ତାଳ ଗୁଣ୍ଡି ଛିଡ଼ାଇଣ ପଦ, କଦ, ଆହା !
 ତୋଳନ୍ତି ନିଶ୍ଚୁରାବେ ପାଦପୁ କୁସୁମ,
 ନିଜ ସ୍ଵାର୍ଥ ପାଇଁ ପରେ ଦିଅନ୍ତି ବଶଣ ।
 ସରଳା ଅବଳାକୁଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ
 ଫୁଲ ତୋଳି ଉପବନେ ପକାଇଲେ ଦଳ,
 ଦଳେ ଲକ୍ଷ୍ମବନ ଯଥା ପ୍ରମତ୍ତା କରଣୀ ।
 କିନ୍ତୁ ଆଜି ଗୁଣ୍ଡିକର ମାନସ କାହିଁରେ
 ନୁହେଁ ସଂଲଗ୍ନ, ଯାଏଁ ଉଚ୍ଛ୍ଵସିତେ ତାହା,
 ଦୁଃଖ ଚିନ୍ତା ମାନସକୁ କରେ ଉଚ୍ଛ୍ଵସିତା ।
 ପାର୍ଶ୍ଵଦେଶେ ଉପବିଷ୍ଟା କମଳାକୁ ଗୁଣ୍ଡି
 ବୋଲିଲେ ସମ୍ଭାଷଣ, “ସଖି, ଦେଖନ୍ତୁ ଯେ ଏହି
 ଫୁଲ୍ଲ-ଫୁଲଦଳେ, ବସି ବୃନ୍ଦାସନେ ଆଜି
 ପ୍ରକାଶନ୍ତି ଗୁରୁଦାସ୍ୟ, କେତେ କ୍ଷଣ ସ୍ଥାୟୀ

୧—କୁବେରଙ୍କର ଉପବନ । ୨—ବରକନ୍ୟାର ମୁକୁଟ ସର୍ବଦା ଲେଳିତ ହେଉଥିବାରୁ ତାହାକୁ
 ଲେଳମୁକୁଟ କହନ୍ତି । ୩—ବିବାହ ସମୟରେ ବରର ଭବିନୀ ଶାନ୍ତି ପାଇବାର ପ୍ରଥା ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ
 ଅଛି । ୪—ମଧୁରବସ୍ତ୍ର ପରିବେଷଣ । ବସନ୍ତ କାଳରେ ଏହାର ବର ଅଧିକ ଶୁଣାଯାଏ ।

ଏ ଅନନ୍ଦ ଚାହାଙ୍କର ? ସ୍ଥାୟୀ କେତେ କ୍ଷଣ
ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଚମକ ନରେ ? ପ୍ରତ୍ୟହ ଏମାନେ,
ନଶ୍ୱରତା ପ୍ରତିଛବି ଦେଖାଇ ମାନବେ
ହୁଅନ୍ତୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଜାଳଗର୍ଭେ, ଅଲକ୍ଷକ୍ଷେ,
ହାୟ ! ମୃତ ମନ, କାଣି ଶୁଣି ସୁଦ୍ଧା ଏହା,
ରୁହେ ନାହିଁ ସଦୃଶରେ । ଅସ୍ଥାୟୀ ଇସବ,
ଅଛି ତହିଁ ଯାହା କିଛି ସମସ୍ତ ଅସ୍ଥାୟୀ,
ଅସ୍ଥାୟୀ ମଧ୍ୟରେ କାହିଁ ସତ୍ତା ସ୍ଥାୟୀର ?
ସମ୍ଭବେ କି ମିଥ୍ୟା ମଧ୍ୟେ ସତ୍ୟର ପ୍ରକାଶ ?
ମୋର ଏହି ଦୁଃଖ ସୁଦ୍ଧା ନୁହେଁ ଚରସ୍ଥାୟୀ,
କେବେ ବୃଥା କିପାଁ ମୁହଁ ଝୁରୁଅଛି ଦୁଃଖେ ?
କ୍ଷତିସ୍ତୁ ରମଣୀ ମୁହଁ, ମହାକ୍ଷତିକୁଳେ
ଜନ ମୋର, ଶାରମହୀ ପୁଣି ଶାରମାତା
ହୋଇ, ଚାଲୁନିବ ଦୁଃଖେ ଦେବା ଛନ୍ଦମତ
ନୁହଇ ଉଚିତ ମୋର କେତେ, ଛଦ୍ମଦୋଷ,
ମସ୍ତକ ବିକାର ଆଦି ନାନା ଚାରଣରୁ
ହୁଏ ସ୍ୱପ୍ନ ଜାତ, କିପାଁ ମୁହଁ ଏକେ ଶୁଭ,

ଅହୋ ! ସେହୁଲ୍ଲସି ? କ୍ଷୁଦ୍ରମନା ଲୋକ ପଛ ।
ଏହିପରି କହି ରାଣୀ ପ୍ରଦୋଷ ମାନସେ
ନିଜର, ବାନ୍ଧିଲେ ହମେ ଧରଣି ହୁବସ୍ତେ,
ରକ୍ଷା କରେ ଯେଉଁ ଯିବା ସକଳ ଆପଦ
ମାନବେ, ଉଦ୍ଧାରପଥ ଦେଖାଇ ବିବଧ,
ଅକୁଶ ସମାନ ଯେଉଁ ବିପଦ-କଣ୍ଠର ।

ବୁଝି ଆସୁଅଛି ବେଳ, ପଥଲେଖି କଲ
ଲୋକତକରଣ ରବି, ଦିଗ୍‌ବଳସ୍ତୋପର
ପଶ୍ଚିମେ, ପ୍ରଜାତୀ ନର ଦିଶେ ହିଙ୍ଗୁଳତ,
ତହିଁ ମଧ୍ୟେ ରକ୍ତରବି ଆହା କି ସୁନ୍ଦର !
ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ କି ରକ୍ତପଦ୍ମ ସରସ୍ୱତୀ କଲେ ?
ମଣ୍ଡପୁ ଉଠିଣ ରାଣୀ ସଖୀଗଣେ ଗୁରୁ
ଭାଷିଲେ, “ସଜନି ! ଗୁରୁ ଯିବା ଅନ୍ତଃପୁରେ,
ଆସିଲଣି ସାୟଂ ସନ୍ଧ୍ୟା ଉପାସନା ବେଳ ।”
ଏହା କହି ଗଲେ ରାଣୀ ସଖୀଦଳେ ଘେନି,
ଚାନ୍ଦପୁଷ୍ପ ଗହଣରେ ରେହିଣୀ ସମାନ ।

ଶଶୁ ସର୍ଗ

ସ୍ଵାଗତ ହେ ବାଣୀପୁତ୍ର ସାହୁକ୍ୟ-ବିଜ୍ଞାଣୀ
 ବବିବର ଗୁଣାତୀ ! ମହାଯାତ୍ରା-କବି,
 ହିଦିବ-ଦେବତା ତୁମ୍ଭେ, ମଞ୍ଚେ ଅବତରି
 ସେ ଅପୁରୁଷ କାହିଁ-ଧୂଳା କରନ୍ତି ଉଡ଼ାନ,
 ଅତୁଳିତ ତାହା, ବାଣୀ କି ମଧୁର କବି !
 ରଚନା-କୌଶଳ କବି ନବୀନ ସୁନ୍ଦର ।
 ରତାରୀ ନୁଲିଆ ୧ ଯଥା ବୁଝି ରତାରରେ
 ବାନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧୁ ସଂଗ୍ରହର ଶୌଚିତ୍ର ୨ ପ୍ରକାଳ,
 ତେସନ ନିମନ୍ତେ ତୁମ୍ଭେ ସାହୁକ୍ୟ-ସାଗରେ
 ସଂଗ୍ରହଣ ସେ ମୁକୁତା, ସୁରଙ୍ଗ ପ୍ରକାଳ
 ଭଲ୍ଲୁଲଭଅସ୍ତ୍ର ଆହା ! ତାର ଦିବ୍ୟ ପ୍ରଭା,
 ମାତୁରୁମି, ମାତୁରୁଷା-ସାହୁକ୍ୟ-ମନ୍ଦିରେ ।
 ଯେଉଁ “ମହାଯାତ୍ରା”, “ଭଣା”,

“ସମାଜ-ବେଶରୀ”,
 “ପାବଣୀ”, “ନନ୍ଦିବେଶରୀ”, “ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା” ଆଦି
 ହୋଇଛି ନିର୍ଗତ କବି ସୁଧା-ଲେଖନୀରୁ,
 ମହାଦୀପ୍ତିଶୀଳ ତାହା, ପଦ୍ମଗୁରୁ ସମ ।
 ଭଲ୍ଲୁଲ କୋଟିଶ୍ରୁ ତୁମ୍ଭେ ଏ ଭଲ୍ଲୁଲ-ଭୂମି—
 ସାହୁକ୍ୟ-ଗଗନେ, ସୁଧ ! ରଚନା ତୁମ୍ଭର
 ମଣିମୟୀ, ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣମୟୀ ପୁଣି ସୁଧାମୟୀ,
 ହେ ଭଲ୍ଲୁଲ କବିଗୁରୁ ! ବାଜିବର ପରି
 ଦଣ୍ଡକେ ଦେଖାଇପାର ହିଦିବ-ବିଭବ
 ନନ୍ଦନବାନନ ଆଦି, ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ରଥ !
 କାବ୍ୟ-କୁଞ୍ଜବନଗୁରୁ-ମନ୍ଦି-ପିବକର !
 ସେ ଗୀତ ଗାଇଛୁ ଆହା ମଧୁରେ ପଞ୍ଚମେ,
 କି ଅସ୍ତ୍ର ତୁଳନା ତାର, ଅଭୂତପୁରୁଷ ସେ ।
 ବଳି ଲଳାଗୟ ପରି ଥିଲ ମାତୁରୁଷା,
 ସଞ୍ଚାରଣ ସ୍ରୋତ ତୁମ୍ଭେ ନେଇ ତାକୁ ଟାଣି
 ବଣ୍ଟର ତନତା ମଧ୍ୟେ, ଦେଖିଲେ ସରବେ ।

ଦାନା ମାତୁରୁଷା-କଣ୍ଠେ ଯେଉଁ ଗୁରୁତାର
 ପିନ୍ଧାଇଲ କବିବର ! ଯତନେ ସଜାଡ଼ି,
 ଅପୁରୁଷ ଦୁର୍ଲଭ ସେହି କୋଟିମୟ ଭୂଷା !
 କି ବର୍ଣ୍ଣିବି କବି ଗୁଣ ? କବି-କୋହିନୁର !
 ତୁମ୍ଭ କାବ୍ୟ-ଦର୍ପଣରେ କବି ହୃଦୟର
 ଦେବଭାବ, ହେଉଅଛି ସୁପ୍ରତିଫଳିତ,
 ଅନ୍ତରେ ବାହାରେ ତୁମ୍ଭେ ଏକଭାବମୟ ।
 ଶୁଣ ଆର୍ତ୍ତ ! ଏ ନାରସ ଗୀତିକା ମୋହର
 କୃପା ବହି, ଯେଣୁ ମୁହଁ ପଦାଙ୍ଗାନୁସାରୀ
 ତୁମ୍ଭର, ଭବିତ ତେଣୁ ଶୁଣିବା ମୋ ଗୀତ,
 କବିଗୁରୁ ! ଜାଣେ ମୁହଁ, ଲଗେ ନାହିଁ ଭଲ
 ରସାବଳୀ-ପିଆ ତୁଣ୍ଡେ କାଞ୍ଜି-ଅମ୍ଳସ୍ଵାଦ,
 କିନ୍ତୁ ଦେବ ! ଅବିରତ ସୁଧାପାନେ ଜନେ
 ମୁଖର ଅରୁଚି ଯେବେ, ହୃଦ ତେବେ ଲେଖା
 ଅତୀବ ଆତ୍ମିକା କାଞ୍ଜି, ହେ ଗୌରବମଣି !
 ଶୁଣ ଏ ନଗଣ୍ୟ ଗୀତ ମୋର ଏହି ଭାବେ ।

ଏଥୁଅନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଦ୍ରୋଣା ଗୁରୁନାମଲୀପ
 ଶୁଣି ସତ୍ୟବ୍ରତ ମୁଖ ମର୍ମନ୍ତକ କଥା,
 ତରଙ୍ଗ ବିକ୍ଷୁର୍ବ ଗୁରୁସାଗର ପରାଏ
 ଭୂତିଲେ ଗରଜି, ବେଦି ପ୍ରବଣ କାର୍ମଦେ
 ଶିଞ୍ଜିନା ସଂଯୋଗ ପରେ ଆକର୍ଷି ଓଟାରି
 ଟଙ୍କାରୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତଃ, ଧରି ଅସ୍ତ୍ରଶିବ
 ଗୁରୁ ଗଦା ବେଦି, କରେ ବେଗେ ଆସ୍ଥାଳନ
 ମଣ୍ଡଳ ଆଦାରେ, ଘୁରି ଗଦାବର ଗରେ
 ସନ ସନ ସୁନେ ସୁନେ ମହାହତ, ଯଥା
 ଘୁର୍ଣ୍ଣିବାୟୁ, ସେ ଶ୍ରୀକ୍ଷଣ ଝଡେ ଭଞ୍ଜଗଲ୍ଲ
 ଅନେକର ଶିରସ୍ତାଣ ଭଞ୍ଜଗୟ ଆଦି ।
 ବିଭୀଷଣ କରେ ବେଦି କରଳ କୃପାଣ,
 ସୌରବର ସୁଶର୍ଣ ସେହି ବାମ୍ରା ଅସି-ଲତା

ବିନା ମେଘେ ବିସୂଜଇ ସୌଦାମିନୀ ଛଟା ।
 ବଜେ ବଜ ପ୍ରାୟ କେହି ଦଶନେ ଦଶନ
 ସଂଘର୍ଷି, ସଦେଶେ ଯାଏଁ ହୃଦ୍‌କାର ନାଦେ,—
 ଯଥା ଦଳପତି ହୁଏ, ମାର ମାରକନ୍ତା
 କାମୋଢ ଅଧର କେହି ମାରେ ବାହୁସ୍ଥୋତ,
 କେହି ବା ଭଲଭ ହୋଇ ରଣମଦେ ଅତି,
 ଭୁଲିଯାଇ ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ ନିଜ ଛାୟାପରେ
 ଶତ୍ରୁଜ୍ଞାନେ ବାରମ୍ବାର ହାଣେ ଅସି ଚୋଟ ।
 କେହି ବା ନ ପାଇ ଭେଟେ ଶତ୍ରୁରୁ, ଦୁର୍ବୀର—
 ନୋଥେ ହୋଇ ଅସମ୍ଭାଳ, ନିଜର ବାହୁକୁ
 ନିଜେ କାମୋଢେ ହୃଦେ ପକାଇଛି ଶୁଣି ।
 ଏହିରୂପେ ଗୁଳଗଣେ ବିବିଧ ଆୟୁଧ
 ଧରିଣ ଭୂମିରେ ଗଢି, ତହିଁ ଶିଶୁପାଳ
 ବୋଇଲ ସମସ୍ତଙ୍କର ହୋଇଣ ଅଗ୍ରଣୀ,
 “ଗୋପାଳ-ପ୍ରତିପାଳିତ ଆରେ ରେ ଗୋପାଳ
 କୃଷ୍ଣ ! ଆଜି ତୋତେ ପେଶି ଶମନ ସଦନେ
 କରିବି ଆକାଞ୍ଚିଣୀ ପୁଣି, ଆଦାଲ୍-ପୋଷିତ,
 ଅସି ତୋତେ ଅଗ୍ରପଦା ଜାରକ ପାଣ୍ଡବେ,
 ପ୍ରଦର୍ଶିତେ ଗୁଳଗଣେ ଅବକା ସେପରି,
 ସେପରି ତୋତେ ରେ ତୋର ପୂଜକ ସହଚେ
 ସଂହାରିଣ, ପରିଶୋଧ କରିବୁଁ ସେ ରଣ
 ଆଜି କଳନ୍ତର ସଦ୍, ରେ ଭଣି ଲମ୍ପଟ !
 ଏକାକୀ ତୁ କିପାଁ ଯିବୁ କୃତାନ୍ତ ଭବନେ ?
 ବଡ଼ କଷ୍ଟ ହେବ ତହିଁ ପୂଜକ ଅଭାବେ
 ତୋର, ତେଣୁ ଦୟା କହି ଚିତ୍ତେ ତୋହୁପ୍ରତି,
 କରିଦେବୁଁ ସହରର ତୋ ପ୍ରିୟ ପୂଜକେ,
 କରିବେ ସେ ପରଲୋକେ ତୋର ପଦସେବା ।
 ରେ ଦୁଷ୍ଟ ! ନ କର ଆଉ ଧୂର୍ତ୍ତତ ପ୍ରକାଶ
 ଶିଶୁପାଳଠାରେ କିମ୍ବା ଗୁଳଗଣଠାରେ,
 ରହିବ ନାହିଁ ଧୂର୍ତ୍ତତା ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ତୋର,
 ଅତଏବ ରେ ପାମର ! ନ କରିଣ ମଠ
 ହୁଅ ରଣେ ଅଗ୍ରସର ଭୂମି ଅସି ବେଗେ ।

ଭେରଗଣେ, ରଣଗଣେ ଆଉ ଶତ୍ରୁଗଣେ
 ରଖିବା ଭବିଷ୍ୟ ନୁହେଁ, ଶାସ୍ତ୍ରାଦେଶ ଏହା,
 ଏଣୁ ମୋର ନାହିଁ ଶାନ୍ତି ଆଉଁ ତୁ ଜୀବିତ ।”
 ସୁଷ୍ମହୃଦୟୀ ହେଲ ପ୍ରାୟ ଜାଗରୁତ
 କରି ଗାହୋଥାନ କୃଷ୍ଣ, ଇଷଦାସ୍ୟ ମୁଣେ
 ବୋଲିଲେ—“ରେ ଶିଶୁପାଳ ଶିଶୁମତ ମୃଦୁ !
 ହେଲଣି ନିକଟ ମୃତ୍ୟୁ ତୋର, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ
 ସୁଷ୍ମହୃଦୟୀ ତାର, ହେଉଛୁ ପ୍ରଜାପୀ
 ତେଣୁ, ପକ୍ଷୋଦୟ ସିନା ମୃତ୍ୟୁର ଲକ୍ଷଣ
 କଲୁକର ? ଏ କୁରୁକି ତେସନ ତୋହର
 ଆସନ୍ ମୃତ୍ୟୁର ଏକ ଅଟଇ କାରଣ,
 ଅଲକ୍ଷଣେ ଯମ ତୋର ଦେବ ପାଞ୍ଜି ପୋଛି,
 ନ ଆଉଛୁ କିପାଁ ଦୁଷ୍ଟ ! ଯଥାସମୟରେ
 ଯଥାକାର୍ଯ୍ୟ ? ଏ କାଳରେ ତୋର ଅତି ଲୋଡ଼ା
 ଲକ୍ଷ୍ମଦେବ ସୁମରଣୀ, ଏତେ ଦିନେ ମୋର
 ଗୃହିଣ ପିତୃର୍ଦ୍ଦୀର “କୁସୁମ ଜନନୀ”—
 ଅପଦାଦ, ଏ ହେତୁ ମୁଁ ବଡ଼ ଆନନ୍ଦିତ,
 ତୋପରି ପ୍ରଜାପୀ ପୁଣି ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାତା
 ଗୁଜାର୍ଟିଏ, କୁରୁକିରୁ ଲଭିବ ବିନାଶ,
 ଏଣୁ ଦୁଃଶ ଜାତ ସୁକା ହୁଅଇ ମାନସେ,
 ଦୁଇେ ଭ୍ରାତୃ-ଶୋକ ନୁହେଁ ଆଜ୍ଞ କଷ୍ଟପ୍ରଦ ।
 ତୋହୋ କର୍ମଫଳ ରୁହୁ ଭୁଞ୍ଜିବୁ ରେ ଭାଇ,
 ହେତୁମାନ ହେବ ମୁହଁ ତାର, ମୃତ୍ୟୁପରେ
 ପରଲୋକେ ଫଳେ ସିନା କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ଫଳ,
 ଏହା ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ, ତୋହୋ କର୍ମ-ବୃକ୍ଷ-ଫଳ—
 ସଂଶ୍ୟା ଲେଖି ଚନ୍ଦ୍ରପୁଷ୍ପ ଗଣଗୋଷାଳରେ
 ମିଶାଉଛୁ ପଞ୍ଚ-କ୍ରନ୍ଦନେ, ଦେଖି ପାଞ୍ଜି ତାର,
 ମିଶାଣ କଦାପି ତାର ହୁଏ ନାହିଁ ହୃଦ ।
 ବିଶେଷ ପାର୍ଥବ୍ୟ ନାହିଁ ତୋହର ମୋହର,
 ତୁ ମୁଁ ମଧ୍ୟା ବ୍ୟବଧାନ କେବଳ ଅଜ୍ଞାନ,
 ତୁ ତ ମୁଁ ର ରୂପାନ୍ତର ମାନ, ଜଗତର
 ତୁ ଯାକ ହେଉଛୁ ମୁଁ ର ସତତ ନିକଟ

କ୍ରମେ କ୍ରମେ, ଯଥାକାଳେ ମିଶିଯାଇ ପୁଣି
 'ମୁଁ' ରେ ଯାଇଛି ହୋଇ ମୁଁ, ନିୟତି ନିୟମ
 ଏହା, — ଅଶକ୍ତ, ଅଭାବୀ, ନିୟତି କାହାର
 ନୁହେଁ ଅନୁଗାମୀ, ବରଂ ସବେ ଅନୁଗାମୀ
 ତାର, ତୋର ନିୟତିର ଫଳ ମୁହଁରେ
 ଫଳିବ, ଅପେକ୍ଷା ବର ଭୁଞ୍ଜିବୁ ସକଳ ।"
 ଏସନ ମଧୁରେ ଭର୍ତ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଶିଶୁପାଳେ,
 ହୋଇଲେ ସମୋସ୍ଥ ସବଂ ଶିଶୁରକରଣେ—
 "ହେ ଭଦ୍ର ଗୁଣନାଦର୍ଶ ! ଶୁଣନ୍ତୁ ମୋ କଥା,
 ଏ ଦୁଷ୍ଟ ପିତୃପୁତ୍ରସ୍ତମ୍ଭ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋର,
 ଏହା ଜନ ଆଉ ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା କାହାଣୀ,
 ହୋଇଅଛି ଇତିପୂର୍ବେ ଭକ୍ତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣମୁଖେ,
 ତାହା ଶୁଣିଛନ୍ତି ସବେ; ଏହି ଦୂର୍ମତିର
 କ୍ଷମିତାକୁ ଅପରାଧ ଶତସଂଖ୍ୟା, ମୁହଁ
 ହୋଇଛି ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଳି, କିନ୍ତୁ ପାପିଷ୍ଠର
 ଅପରାଧ, ନିକାରିତ ସଂଖ୍ୟାରୁ ଅନେକ
 ପଡ଼ିଲାଣି ବଳି, ଯଥା ପାବପର ଶାଶା
 କୁଠାରେ ସଂଲଗ୍ନ ହୋଇ ନାଶେ ସେ ପାବପେ,
 ତଥା ଏ ଦୁଷ୍ଟ, ଜନମି ଯାଦବା ଗର୍ଭରୁ
 ଯାଦବଗଣର କଲ ବହୁ ଅପକାର,
 ସହିଛି ମୁଁ ତାହା ସବୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସ୍ମରଣେ,
 ନତୁ ଶିଶୁପାଳ ନାମ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟାଧୀନରୁ
 ହୋଇଥାନ୍ତା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ ନିଷ୍ଠେ ବହୁକାଳ ।
 ଯାଇଥିଲି ଏକଦା ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥନାକ୍ଷେପରେ
 କାର୍ଯ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟେ, ଦୁଷ୍ଟ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ
 ଭୁଣ୍ଡି ହାତବଳୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପଳାଇଲ ଭୟେ,
 ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞରତ୍ନ କରି ମୋର ପିତା,
 ଦେଇଥିଲେ ଛାଡ଼ି ମେଧା ଭୁରଙ୍ଗେ, ତାହାକୁ
 ରଖିଥିଲି ଏ ପାପାସା ଧରଣ ଭୃଗୁର,
 ଯଦୁ-ବଧୂ ବହୁ ପତ୍ନୀ ସୌଦାମି ମଣ୍ଡଳେ
 ଯାଇଥିଲେ ଦେଖିବାକୁ ମହୋତ୍ସବ, ତହିଁ

ଏ ଦୁଷ୍ଟ ତାହାକୁ ହରି ଯାଇଥିଲ ଘେନି,
 ବସୁବଳପତ୍ନୀ ଭଦ୍ରା ଯାଦବ-ଦୁହିତା,
 ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଟଇ ସେ ଭଉଣୀ ଏହାର,
 (ସ୍ମରଣେ ଯେ କଥା ହାସ୍ତ, ଘୋଷେ ମହାପାପ
 ମରେ, ଯେ ପାପର ଯାହା ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ବଧୂ)
 ଏ ନାରୀଙ୍କୁ ହରି ତାକୁ ଘେନିଗଲା ବଳେ,
 ବର୍ଣ୍ଣଥିଲେ ଦିବାନିଶି, ନ ସରବ ଏହି
 ଭପଡ଼ାସୀ ରସିକର ରସ, ପୁଣି ଥରେ
 ପୋଷି ଦୁରକାଞ୍ଚକା ଦୁଷ୍ଟ, (ତନ୍ତ୍ର ଧରଣଶେ
 ବାମନ ପରାଏ) ଯାଇଥିଲ ଲକ୍ଷ୍ମୀସମା—
 ମହାସତ୍ତା ରୁଦ୍ଧିଣୀକୁ ବିବାହ ମାନସେ
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-ପୁରକୁ, କିନ୍ତୁ ତହିଁ ଅପାଦର
 ବେଦାଧିକୋପନା ଆଶାପ୍ରାୟ ତାର ଆଶା
 ହୋଇଥିଲ ପଣ୍ଡି, ଆଉ କେତେ ବା କହିବ
 ବିଚିତ୍ରର ଗୁଣଧର ପୁରୁଷଙ୍କ ଗୁଣ,
 ଏତିକି କହିଲି ମାତ୍ର, ଆଉ ଶୁଣିଛ ତ
 ସାକ୍ଷାତ କୋଷର କଥା ସବେ, ଏ ନଷ୍ଟର
 ଅପରାଧ ଯାଇଅଛି ସୀମା ଲଙ୍ଘି, ଦୈବେ
 ପାଇଛି ସାକ୍ଷାତ ଆଜି ଯେଣୁ, ତେଣୁ ତାକୁ
 ବଧବ ନିଶ୍ଚୟ, ନୁହେଁ କ୍ଷମାପାତ୍ର ସେହୁ ।"
 ଶୁଣି କୃଷ୍ଣବାଣୀ ସବଂ ଧାର୍ମିକ ନୃପତି,
 ନିନ୍ଦିଲେ ବିପ୍ରର ମୁଦଗୁଚି ଶିଶୁପାଳେ,
 କିନ୍ତୁ ଧର୍ମଦ୍ରୋହୀ, ପାପୀ, ଇର୍ଷୀ ନରବରେ
 ଆଖି ଠାରୁ ଶିଶୁପାଳେ ଦେଉଥାନ୍ତୁ ଟେଲ *
 କୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧେ, ବୃକ୍ତ ସୁବିବେକ ନୃପେ,
 ରୁଦ୍ଧାଲେ ଶିଶୁପାଳେ ବିବିଧ ବିଧାନେ
 ସାର ଭପଦେଶ ବାଜେ, କିନ୍ତୁ ଯଥା ଭେଗୀ
 ପ୍ରକାଶେ ବିଷମ ଘୃଣା ଔଷଧ ସେବନେ
 ମୁଦ୍ରାପୂର୍ବେ, ତଥା ଦୁଷ୍ଟ ତହିଁ ନ କରଣ
 ବର୍ଣ୍ଣପାତ, ଅଛନ୍ଦାସ୍ୟା ବୋଇଲି ଏସନ,—
 "ସବୁରେ ନିର୍ଭୁକ୍ତ ଶ୍ରେୟ କୃଷ୍ଣକୁଳାଧୀନ !

କେଉଁ ମୁଖେ ଭଲ ଭୁବ୍ଧ ନିଜର ଭର୍ତ୍ତୀକୁ
ବରପୁରୀ ଅଭ୍ୟାସେ କରୁ ଅଭୁବ୍ଧ ?
ପୁଣ୍ୟବ୍ରତ ପର ଭୁବ୍ଧ ଏହି ଭୁବ୍ଧି ଘେନି !
କାହୁଁ କା ଆସିବ ନୀରମ୍ଭେ ଉଦ ବଥା ?
କହା ବହ ସେ ସମୟେ ଦେଇଥିଲି ଛାଡ଼ି
ରୁକ୍ମିଣୀକୁ, କିନ୍ତୁ ଆଜି ସଂହାରଣ ଚୋରେ,
ବରବ ନିସ୍ତୁଳ ତାକୁ ବରଜଧାରଣୀ ୧—
କାର୍ଯ୍ୟେ, ରେ ଦୁର୍ଗା ! ଆଉ କଥାରେ କି ଫଳ ?
ବର ବାର କାର୍ଯ୍ୟ, ହୁଅ ସ୍ତବ୍ଧ ସମରେ ।”

ଅନନ୍ତର ଦୁଷ୍ଟ ନୃପେ ଦେବିଣ ଗୌପାଣୀ
ଦାମୋଦରେ, ନିକ୍ଷେପିଲେ ଅସ୍ତ୍ର କ୍ଷୁରଧାର
ବହୁ, ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଦେଲୁ ମାଧବଙ୍କ ଦେହେ
ଘନ ଘନ ଅସ୍ତ୍ରବୃଷ୍ଟି, ଶ୍ରୀକଣ୍ଠେ ଯେସନ
ଗିରି ଅଙ୍ଗେ ପଡ଼େ ବୃଷ୍ଟି ମୁଷଳଧାରରେ ।
ତଳଣିରେ ଶ୍ରୀମ ବାର ଶ୍ରୀମପରାଜନ,
(ସମର ପାଇଲେ ଯେହୁ ଲଭେ ମହାହୁଳାଦ,
ଆହାରେ, ସମରେ ପୁଣି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନେ
ତଳ କାର୍ଯ୍ୟେ ନାହିଁ ଯାର ଉଦେ ପରାଜୟ)
ସେଣେ ତଳ ଦୈତ୍ୟାନର ପ୍ରାୟ, ଶ୍ରୀମଗଦା
ପକାଇଣ କାନ୍ଧେ, ଦେଲେ ଶରେ ପ୍ରଧାବତ
ରାଜଗଣ ପ୍ରତି । ଚପିବର ଆଞ୍ଜିନେୟ,
ଉପାଟି ପୁଥୁଳ ବୃକ୍ଷେ, ଘେନି ସୁକ୍ଷେ ତାହା
ଧାଏ କି ସରୋଷେ ବେରେ ରକ୍ଷାସେନା ପ୍ରତି,
ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଲଙ୍କାପୁରେ, ରାମ ରାବଣ ସମରେ ?
କହା ଦେବ ଶକ୍ତିଧର ? ଶକ୍ତି ଧର ବରେ
ଧାଆନ୍ତି କି ବାୟୁବେରେ ତାରକା ଆହୁବେ ? ୩
ଏ ସମୟେ ଧର ଶ୍ରୀଶ୍ଚ ବହୁମୁଷ୍ଟି ଗୁପେ
ଶ୍ରୀମହତ୍ତ୍ଵ, ଦୋଇଲେ, “ଦେ ବସ ! ହୁଅ ସ୍ଥିର,
ଆଶିଷ ଆମନ୍ତ୍ରଣ ତୁମ୍ଭେ ଏହି ରାଜଗଣେ,
ସେନାତଳ ଅଙ୍ଗେ ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରହାରବ ଯେବେ,

ଦେବ ବାବୁ ! ଧର୍ମ ନଷ୍ଟ ଭୁବ୍ଧର ପାବନ !”
ଆରକ୍ତ ନୟନେ ତହୁଁ ଭାଷିଲେ ମାରୁତି—
“ପିତାମହ ! ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ଗୋବିନ୍ଦେ ଦୁର୍ଗା
କି ବରକୁ ଧର୍ମ ଘେନି ଆମ୍ଭେମାନେ ଭଲ ?
ଲେଡ଼ା ନାହିଁ ଧର୍ମେ, ଯିବେ ଗୋବିନ୍ଦ ଯେ ପଥେ
ଯିବ ମୁହଁ ସେହି ପଥେ, ଧର୍ମ ସୁଦ୍ଧା ମୋର
ଯିବ ସେହି ପଥେ, ଏହି ଦେଶ ପିତାମହ !
ଏତେ ରଥୀ ମହାରଥୀ ହୋଇ ଏକବିତ,
ଏକେଶ୍ଵର ଶ୍ରୀହରାଜ ଉପରେ ବିବିଧ
ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର କରୁଛନ୍ତି ବୃଷ୍ଟି, କ୍ଷତ ହୋଇ
କ୍ଷତ୍ରୀୟ ଧର୍ମର ଏହି ଘୋର ବ୍ୟାଧିଗୁର
କେ ଦେଖିବ ନେତେ ? ଭୁଲି ଗାଙ୍ଗାୟ ମହତ୍ତ୍ଵ ।
ଅତ୍ୟାଗୁର, ଉପହବ ଦମନେ ଯେ କାହୁଁ
ନୁହଇ ସମର୍ଥ, କାହୁଁ ନୁହେଁ ତାହା, ଅଟେ
ରକ୍ଷନ-ଇକ୍ଷନ, ଶୁଣ, ନିଜ୍ଞୀବ, ଅସାଧ ।
ଛାଡ଼ ଦେବ ! ହସ୍ତ, ଏହି ମୁଷ୍ଟିମେୟ ନୃପେ,
ବାମପାଦେ ମର୍ଦ୍ଦିବି ମୁଁ ହାରାପନ୍ତି ୪ ପର
ଧରରେ, ଯାବତ ଥିବ ଶ୍ରୀମ ଧର୍ମନାରେ
ଶୋଣିତ ବିନ୍ଦୁ ୫ ମାତ୍ର ସଞ୍ଚିତ, ତାବତ
ବରପାରେ କିଏ କୁଣ୍ଡ ଅଙ୍ଗେ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ ?
ଗଦାଘାତେ ବିରୁଦ୍ଧିବି ମସ୍ତକ ତାହାର,
ଏହା ମୋର ଦୁଃଖିଣ ନିଶ୍ଚେ ପିତାମହ !”
ଭାଷିଲେ ଗାଙ୍ଗେୟ ତହୁଁ ମଧୁରେ ଏସନ—
“ଯା କହୁଲ ସତ ବସ ! ସମ୍ଭବେ ସକଳ
ଭୁବ୍ଧକୁ, ତଥାତ କ୍ଷାନ୍ତ ହେବାର ଉଚିତ,
ହାନକାରୀ ବନ୍ଧଧର ନୁହନ୍ତି କଦାବ
ଏହି ରାଜଗଣଠାରୁ, ସନ୍ଦେହ ପୋଷଣ
ନୁହଇ ଉଚିତ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ, ତାଣି ଶୁଣି
ତୁମ୍ଭେ, କହ କିପାଁ କଥା ନିବୋଧ ପରାୟେ ?
ସୁଷ୍ମା, ପାତା, ନିୟନ୍ତ୍ରା ଯେ ଅଗିଳ ବିଶ୍ଵର,

କି କରୁଥାଉଛି ଏହି ନଗଣ୍ୟ ଭୂପାଳେ
ତାହାଙ୍କର, କି କରୁଛି ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ
କାଳଭୂତଙ୍କର ? ଶତ୍ରୁକାଳବୃତ୍ତେ ଗାୟ ।
ତଥାପି ଅଶକ୍ତ ଯଦି ହୁଅନ୍ତି ସମରେ
ଦୈତ୍ୟାଦି, ତେବେ ମୁଁ ଅଛୁ, ତୁମ୍ଭେ ଅଛୁ ପୁଣି,
ଯାର ବାଣେ ହିରୁଚନ ହୁଏ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ,
ଶାଶ୍ତ୍ରବେ ଦହଣ ଯେହୁ ସନ୍ତୋଷି ଅନଳେ
ଲଭିଲେ ଗାନ୍ଧୀବ ଧନୁ, ମହା ଆଭ୍ୟମୟ,
ବିଶ୍ଵ-ବିଧି-ସନ-ଦକ୍ଷ, ଯେହୁ କୃଷ୍ଣସଗା,
ଅଛନ୍ତି ସେ ମରମର ଅଳେଖ ଅଳ୍ପନ,
ଅତଏବ ତେଜ ବସ୍ତୁ ! ମନୁ ବୃଥା ଭ୍ରାତ ।
ଏହି ଦେଶ କୃକୋଦର ! ଶିଶୁପାଳ ସହ
ହୋଇଅଛି ପୂଜାରମ୍ଭ ବନମାଳୀଙ୍କର,
ଦିଶୁଛନ୍ତି ହୋଧେ ଦୁହେଁ କାଳାନଳ ପ୍ରାୟ
ମହାତେଜସ୍ବର, ଯଥା ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ରବି,
ପୁଣି ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଅଗ୍ନି ଭଲ ପରସ୍ପରେ
ମୁଖାମୁଖିଭାବେ । ଦେଶ ଦୁର୍ଦ୍ଦିଙ୍କର ରଣ
ବଢ଼ୁଛି ଭୟଭୟର କରୁପ ଭୀଷଣେ,
ମୃଦୁମୁଦୁଃ ଆକର୍ଷଣେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିଙ୍କର ଧନୁ
ମଣ୍ଡଳ ଆକାର ଦିଶେ ସଦା, ତେତେବେଳେ
କିଏ କିଏ ଶୟାୟୁ ଶର, ତେତେବେଳେ
ଯୋଗେ ଶୁଣେ, କିଛି ମାତ୍ର ହେଉ ନାହିଁ ଜାଣି,
ଦୁହେଁ ଅତି ଶୀଘ୍ରବ୍ରତ, ବିଚ୍ଛନ୍ନ ବାଣେ
ପରସ୍ପରେ, ଦୁର୍ଦ୍ଦିଙ୍କର ବାଣେ ଘୋଟେ ନରୁଃ,
ମେଘଆଦି ୧ ଦିନେ ଯଥା କଲେ ଶରପାତ୍ରା
ମେଘ, ଦୁହେଁ ମଧ୍ୟ ଗଲେ କାଳି ଦୁର୍ଦ୍ଦିଙ୍କର
ଶରଜାଲେ, କୁକୁଟାରେ ଯେସନ ଶିଖର ।
ଶଙ୍ଖନାଦ, ଶରନାଦ, ଧନୁବ ଟଙ୍କାର,
ତଳ ଶବ୍ଦ ମିଶି ହୋଇ ଅତୀବ ପୃଥୁଳ
ପୁରୁଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, ସେହି ମହାଶବ୍ଦ ଶୁଣି

ହେଲେ ବିଦାୟିତ ସବୁ ମରମର ଜୀବେ,
ଅକାଳେ ପ୍ରଳୟାଶଙ୍କା କଲେ ଅବା ବେଢ଼ି ।
ଛେଲ, ଗଦା, ଚକ୍ର, କୁନ୍ଦ, ପରୁଷ, ଶକତି
ନାନାଅସ୍ତ୍ର ନାନାରଙ୍ଗେ ଲାଗିଛି ସମର,
ଅସ୍ତ୍ର ଅସ୍ତ୍ର କାଳି ସୁଲେ ସୁଲୁଙ୍ଗ ଆକାଶେ,
ଲୌହଦଣ୍ଡ ଆସାତରେ ଅଗ୍ନିଶିଳା ଯଥା ୨
ଝାଡ଼ିବିଏ ଅଗ୍ନିଜଣା, ଶବ୍ଦୋତ ୩ ସମାନ ।
ଲାଗିଲୁ ବିଷମ ଯୁଦ୍ଧ ମହାଭୟଙ୍କର,
ସୁଝୁଛନ୍ତି ନାରାୟଣ ଶିଶୁପାଳ ସହ,
ଦେବଦୈତ୍ୟ ଚୂର ୪ ସହ ଯଥା ସୁନାସୀର,
କିମ୍ବା ଦଶାନନ ସଙ୍ଗେ ଦାଶରଥ ଯଥା,
ଅତସୀ-କୁସୁମ-ଶ୍ୟାମ ଅଙ୍ଗ, ବାଣାଘାତେ
ବହୁଯାଏ ରକ୍ତଧାରା ଦେଉ ଦେଉ ହୋଇ,
ହିମାଳୟ ଦେହୁଁ ଯଥା ଗୈରୁଦ ପ୍ରବାହ
ବହୁଆସେ ବର୍ଷାକାଳେ ହୋଇ ଶତଧାର ।
ଏହି ଶୁଣ ଭ୍ରମସେନ ! ସମରେ ମୁରୁର
ହେବାରୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ, ସ୍ବର୍ଗେ ବାଜଇ ଦୁନୁଛି ।
ଦେଶ ଦେଶ ବସ୍ତୁ ! ଏହି ଦେବସଭା ନରେ,
ବିଜେ ତହିଁ ଦେବଗଣ ଦେଖିବାକୁ ରଣ ।

“ମେଘ-ମଞ୍ଚେ ଦେବସଭା ଆହା କି ସୁନ୍ଦର !

କନକ-କିରୀଟାସୁକ୍ତ ରତନ-ସ-ରଥେ
ଦେଶ ବସ୍ତୁ, ଚତୁର୍ମୁଖ ବ୍ରହ୍ମା; ଅଶ୍ବକର
ଯୋଡ଼ି କୃଷ୍ଣେ କରୁଛନ୍ତି ସ୍ତବ, ତାଙ୍କ ପାଶେ
ଅମର-ଗୌରବ ଲହରୀ, ବିଦିବ-ସୁନ୍ଦରୀ
ପୌରାଣିକୀ ୫ ସହତେ ବିଜେ ଆସବତ ପ୍ରସ୍ତେ,
ବକ୍ଷେ ଶୋଭେ ପାରଜାତ ହାର, ଦ୍ରୁପଦ ପଦ୍ମ,
ଭଣି ଅସ୍ଥି-ବିନୟିତ ଅମୋଘ ଆୟୁଧ ।
ବୃଷାସନେ ବିରାଜିତ ଦେଶ ଶୂଳପାଣି,
ବିଭୁ-ଭୂଷଣ ଚନ୍ଦ୍ର, ଶିରେ ଦୀର୍ଘତଟା,
ଟେକିଛନ୍ତି ଫଣା ତହିଁ କାଳ-ବ୍ୟାଳ-କାଳେ,

୧—ମେଘାବରଣ ଦିନ । ୨—ଚକ୍ରମଳ ପଥର । ୩—କୁକୁଟାସ ପାଦ । ୪—ଅସୁରବଂଶେଷ । ୫—ଶ୍ରୀ

ଅର୍ଦ୍ଧନୀଳିତ ନେତ୍ର ହୋଇ ପିନ୍ଧିପାନେ,
 କରନ୍ତି କମ୍ବୁରୁ ଧୂନି ଭବ ଭବ ସ୍ଵରେ ।
 ତାଙ୍କ ବାମେ ଉପବିଷ୍ଣୁ ଦେଶର-ବାହନେ
 ମହିଷ-ମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦେବୀ ଦୁର୍ଗ-ନାଶିନୀ
 ଦୁର୍ଗା ଦଶଭୁଜା, ମହାପ୍ରଭୁ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା,
 ସଙ୍କଟ ସମୟେ ଦେବୀ ଟେକି ଦଶଭୁଜ
 କରନ୍ତି ସନ୍ତାନେ ରକ୍ଷା, ସନ୍ତାନବସୁଳା ।
 ବସି ମାତୁ ଅଙ୍କେ ଗଜ-ବଦନ ଗଣେଶ
 ସୁଲୋଚନ, ଥୋଡ଼େ ଧର ଭୁଞ୍ଜିଛନ୍ତି ଲବ୍ଧ ।
 ବହୁଶୋଭା ନୃତ୍ୟଶୀଳ ବର୍ତ୍ତମାନେ ବିଜେ
 ତାରକାସୁ ଦେବ, ଶିରେ ହୋଇଲ୍ୟା-ଜଗତ ।
 ବସିଛନ୍ତି ଦିବାକର ଗୁଣଗଣ ମେଳେ,
 ବାହାରୁ ଅଙ୍ଗୁ ତାଙ୍କ ଦାସ ଜ୍ୟୋତିଷରେଖା
 ଅଗ୍ନିଶିଖା ପ୍ରାୟ, ତେଣୁ ଦେଉ ନାହିଁ ଗୁହଁ ।
 ଗଳିତ-କାଞ୍ଚନ-କାନ୍ତ ଗୁରୁ କୃତସ୍ତୁତି,
 ଉପବିଷ୍ଣୁ ଦେଶ ଯାକ ବେଦ ପୋଥି କାଶେ,
 ସୁନ୍ଦେ ଶୁଭ୍ର ଉପବାସ ହୋଇ ବଲ୍ଲମ୍ବିତ,
 ଶୋଭେ ଯଥା ମହାକାମୀ ମେରୁ ଦେମକୁଟେ ।
 କୁମୁଦ-ଧବଳକାନ୍ତ ଦେବ ସୁଧାଧାର,
 ବିରଜିତ ଦେଶ ପ୍ରିୟା ରେଢ଼ିଣୀ ସହିତେ,
 ଯେହେ ବସୁନ୍ଧରୀ ସଦ୍ ଭରୁ ପୁ ପ୍ରାକର ୧
 ଅଗାଧ ଶୀତଳ ଯେଣୁ ସିତବର ବେର,
 (ସର୍ବପାତେ ରେଖା ଦେବ ଯଥା) ତେଣୁ ଦେବେ
 ନ ବସନ୍ତି ତାଙ୍କ ପାଶେ, ଘୋର ଶୀତେ ଦେବ
 କୁକୁରବା ୨ ଭୟେ, ଯଥା ଶୀତ-ହାତ ଜନେ,
 କରନ୍ତି ଉପେକ୍ଷା, ନେତ୍ର-ସୁଶୀତଳକାରୀ
 ପଦ୍ମପଦ-ସମାଜୁ ନୀଳ ସରସୀ,
 ଶ୍ଵେତଦ୍ଵିପ ପୁଷ୍ପେ ବିଜେ ଦେଶ ବାଣୀପାଣି,
 ବେଦ, ଶାସ୍ତ୍ର-ପ୍ରସବନା ବିଶଦବସନା,
 ନରତେ ମୁଖର ଦେବୀ ସାହାଧ୍ୟାୟିଣୀ—
 ପାଠେ, ବତାଇଣ ମୁଦ୍ରାସଞ୍ଜୀବନା ବାଣୀ ।

ଜନକ-ଜନନୀସନେ ଜନନୀ ସୁନ୍ଦରୀ
 ବସି, ଗୁଣ୍ଡ ଛନ୍ତି ଦେଶ ଏକଦୃଷ୍ଟେ ନାନା-
 ଶଯ୍ୟାବାଜ, ପୁଣି ଆନେ ବିବିଧ ରତନ
 ବସୁଧା ଉପରେ ସଜା, ଚିତ୍ରେ ଜୟା ବହି ।
 କୁବେର, କରୁଣ, ଯମ, ବାୟୁ ଆଦି ଯେତେ
 ଶିବିବନବାସୀ, ସବେ ଠୁଳ ହୋଇ ନରେ,
 କୃଷ୍ଣ-ଶିଶୁପାଳ ରଣ ଦେଶନ୍ତ କୌତୁହେ ।
 ଏହିପରି ଦେଖାଇଣ ଶ୍ରୀମେ ଶ୍ରୀମଦେବ
 ଦେବସଭା, ଯୋଗବଳେ, ଦେବାକୁ ନୀରବ
 କ୍ଷଣେ ଦେଇ ଉପଦେଶ, ନୀରବିଲେ ନିଜେ ।

ପଞ୍ଚବାସନିବାସିନୀ ସୁରନାୟ-ଦ୍ରାବ
 ଦେଖି କୃଷ୍ଣ-ଶିଶୁପାଳ ରଣ, ଦେଲେ କେହି
 ଭ୍ରାତା, କେହି ଆନନ୍ଦିତା, ଗୁଣବି ଗୁଣିଣୀ
 ବୋଇଲେ କୃଷ୍ଣାକୁ ଗୁହଁ ସଭୟେ ବିସ୍ମୟେ—
 “ସଦୃଶା ବିପାଇଁ ସଖି ଧରଇ ଆକାଶ
 ପିଙ୍ଗଳ ବର୍ଣ୍ଣ ? ତପନା ତମକେ ଚୌଦ୍ଦିଗେ
 ଘନ ଘନ, ବିନା ମେଘେ, ଏ କି ଦୁର୍ଲ୍ଲକ୍ଷଣ ?
 ବ୍ୟାକୁଳ ଏ ପ୍ରାଣ ସଖି ! ପ୍ରାଣସଖା ପାଇଁ,
 ଏକେଶ୍ଵର ସମ୍ପ୍ରତି ଯେ ପ୍ରାଣନାଥ ମୋର ।”
 ବୋଇଲେ ଚୌପଦୀ, “ଦେବ ! ଆସୁବସୁ ଭର
 ଗୁଡ଼ ଆବରଣେ ତୁମ୍ଭେ ହୋଇ ଆଭାଦିତା,
 ସାର୍ଥକିର ସିନା ଆହା ଶ୍ରୀରାମଣି ନାମେ,
 ଏକର ମହିମା ତୁମ୍ଭେ ନ ତାଣ କି ଦେବ ?
 ଏକଚନ୍ଦ୍ର ଆଭାମୟ କରନ୍ତି ଜଗତେ
 ନରେ ଭାଇଁ, ମୁଣ୍ଡାଇଛି ଏକା ଶେଷ ଅଛି
 ଏ ନିଶିଳ ମନ୍ଦା, ପୁଣି ଏକା ଦୁର୍ଦ୍ଦମାନ
 ବଧୂସିଲ ସୁଶୁଭକା ଭବିଷ୍ୟ ସାଗର ।
 ଏକ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯଥା ବହୁ ପୁଟିତ ପାଶାଣେ
 ହୁଅନ୍ତି ବିମ୍ବିତ, ତଥା ଦେବସ୍ଵାମୀ ତବ,
 ସବୁକାବେ ବିଦ୍ୟମାନ ଏ ନିଶିଳ ଭବେ;
 ଅତଏବ ବରରେଦେ ! ନୁହନ୍ତି ଏକାକୀ

ସ୍ୱାମୀ ଚନ୍ଦ୍ର, ତେଜ ମନୁ ଅକାରଣ ଭୟ ।
 ଦାମଦୋଷିର ଶ୍ରୀହରି ଜଗିଷା-ଦେବଳ
 ଧୂଷ୍ଣତା ମାତ୍ର, ଯେସନ ବେଶାଫୁଟକର ୧
 ଆକାଶ ଧାରଣ ଆଶା ଦୃଢ଼ ଚରଣେ,
 ବେଶାଫୁଟକ ନାମରେ ବିଦୁଷ୍ଟମ ଏକ
 ଶୁଦ୍ରାଦପି ଅତିକ୍ରମ, ନିବସଇ ସଦା
 ବେଶାପାଟେ, ରଜନୀରେ ଶୁଆଇ ସେ ଖର
 ଭବନଭବରେ, ଟେକି ସୁସ୍ଥ ପୁନଃସମ
 ଅତି କ୍ଷୀଣ ପାଦଦ୍ୱୟ ଭାଙ୍ଗି, ଯେ ଦେହୁରୁ
 ଦୈବେ ଯଦି ଦେବେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିବ ଆକାଶ,
 ତେବେ ସେ ଧରଣ ତାକୁ ଦୁଇ ଗୋଡ଼େ ଟେକି,
 ନରଣୀ ପକ୍ଷୀର ଏହି ଦୁରୁହ କଲ୍ଲନା
 ଯଥା ବିଦମ୍ବନା, ତଥା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ଧର୍ଷଣ
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେ, ଶିଶୁପାଳର ବିଜୟାଭିଳାଷ
 ଅଟେ ସିନା ଦେବ ! ଶାଲି ଭବଦ୍ୱୟମୟ ।
 ଆକାଶର ତଥା ଯାହା ପରୁରୁଲ ଦେବ !
 ପାରୁ ନାହିଁ ବୁଝି ମୁହିଁ କିଛି ତାହା, ଓଡ଼ୋ !
 ଭଲିଲଲେ କପାଳସ୍ଥ ନେତ୍ର କି କପାଳୀ,
 ପୁଣି ଅବା ଦାମ ପରି ଦହିବେ କାହାକୁ,
 କେଉଁ ଅଭାଗ୍ୟର ହାୟ ଫାଟିଲ କପାଳ !
 ଶୁଣିଛୁ ମୁଁ ବିଷକର୍ମୀ-ଅମର ବିକାଶୀ,
 ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଘର୍ଷଣ ଶାଣେ କରିବା ସମୟେ
 ସୃଷ୍ଟି ଆଦ୍ୟେ, ହୋଇଥିଲୁ ତନ୍ତ୍ରୀଶୁ କରଣି
 ଏଭଳି ପ୍ରତୀତି ଅତି, ଦୃଷ୍ଟିଭେଦଭାବ ।
 ନାହିଁ ନାହିଁ ବୁଝିଅଛି, ଦୁରାତ୍ମା ବେଦିପ,
 ନିକ୍ଷେପିଛି ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର ଏକ, ଏ ତାହାର

ପ୍ରଭା ।” ଦେବେ କ୍ଷଣ ଅନ୍ତେ ପୁନଶ୍ଚ ରୁଦ୍ଧିଣୀ,
 ପରୁରୁଲେ ନଭେ ଗୁହଁ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଏହା,—
 “ଏହି ଦେଶ ସଖି ! କେଳିକଣ୍ଠବର୍ଣ୍ଣଶୋଭା
 ମେଘମାଳେ, କାହୁଁ ଆସି ଛାଇଲେ ସଦୃଶା
 ବିଷ୍ଣୁସ୍ତବେ, ସ୍ୱପ୍ନରେ କହୁଁ କପାଳା କପାଳେ,
 ଇତସ୍ତତଃ ଧାବମାନ ଦେହୁଛନ୍ତି ମେଘେ
 ଗରବେରେ ନଭସ୍ତଳେ, ଯଥା ନବଧୃତ
 ସଜ୍ଜାତ କୁଞ୍ଜରପୁଞ୍ଜି ଖୁଆଡ଼ ୨ ମଧ୍ୟରେ
 ଡାର ବେରେ ଦଉଡ଼ନ୍ତି ରଜାରେ ଚିତ୍ତାର ।
 ଦେଖି ବିଶ୍ୱାସିବାମୟୀ ଅଭୁତ ଘଟନା,
 କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ପଶୁଅଛୁ ଛନକା ଛାଇରେ
 ମୋର, ସଖି ! ଏ ଯାତନା ଅସଦ୍ୟ ଅଗବ ।”
 ସମ୍ପ୍ରତି ସେ ସଂଧ୍ୟାରେ କହୁଁ ଶୁଣିଲେ ପାଞ୍ଚାଳୀ,—
 “ଶ୍ରୀନାଥ-ବନ୍ଧୁ ! ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱାମିକୃତ ଏହା,
 ପ୍ରତିସଂହାରବା ପାଇଁ ଶିଶୁପାଳ ବାଣ,
 କରୁଛନ୍ତି ବରୁଣାସ୍ତ୍ର ଶ୍ରୀହରି ନିକ୍ଷେପ,
 ତାହାର ଏ ମହାପ୍ରଭା ବ୍ୟାପିଛି ଆକାଶେ,
 ଏହି ଦେଶ ମହାଦେବ ! ବାର ବରଷଣେ
 ହୋଇରଲୁ ଦୁରାତ୍ମାର ଅଗ୍ନିବାଣ କୃଥା ।”
 ପୁଣିଲେ ରୁଦ୍ଧିଣୀ ପୁଣି ଭବେଶ-ଭ୍ରମିନୀ,—
 “ଏ ପୁଣି କି ହେଲ ସଖି ! ବୃଷ୍ଟିବାୟୁଧାର
 କିପା ହୁଏ ଆଲୋକିତ ଅବସ୍ଥାରେ ?”
 ଭଉରୁଲେ କୃଷ୍ଣା — “ସତ ! ତନେଲାପ୍ରପତି
 ନୁହଇ ସାମାନ୍ୟ ବୀର,—ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରତାପୀ,
 ମହାବଳବନ୍ତ ସେହି ମହାବିଷ୍ଣୁ ତେଜେ,
 ତ୍ୟାଗ କରି ବାୟୁବ୍ୟାସ, ବୀର, ନିବାରଣ
 ସଖାଙ୍କର ବରୁଣାସ୍ତ୍ର-ପ୍ରସବ ବାରଦେ ।

ପ୍ରଥମ ପର୍ବ

ଭାଷଣ-ଶାବୁଳ-ମନ୍ଦା ହେ ନୃପ-ଶାବୁଳ
 ଧରାକୋଟ-ଧରାଧର ମଦନମୋହନ,
 ଧାର୍ମିକପ୍ରବର ତୁମ୍ଭେ, ନବୀନ ବୟସେ
 ଆବରୁଛୁ ତେଣୁ ଦେବେ ବ୍ରତ ଉପବାସ !
 ହୁଳ୍ଲ ନଦଳନ ପୁଣି ସଜ୍ଜନପାଳନ,
 ନ୍ୟାୟେ କୋଷ ସମ୍ପ୍ରଦୃଷ୍ଟି, ଅପସ୍ୟପାତିତା,
 ମନେ ପ୍ରାଣେ ଧର୍ମରକ୍ଷା, ଏ ପଣ୍ଡିତଙ୍କର
 ଅଟେ ତୁମ୍ଭେ ସୁଧାକିର, ନୃପ ବ୍ରତ-ପୂଜ,
 ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ତୁମ୍ଭର ଗଢା ଭକ୍ତି-ଉପାଦାନେ,
 କାରୁ, ଯାଶସ୍ୟ ପୁଣି ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଏ ତନି,
 ପୋତନ୍ତି ପତାକା ଅଳ ନୃପତି ହୃଦୟେ,
 ମାତ୍ର ଦେବ ! ଦାକ୍ଷି ତୁମ୍ଭେ ସେ ତନିକୁ ଦୃଢ଼େ
 ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦାୟେ, କରୁଅଛୁ ଆସ୍ତବଶ,
 ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷେ କାକୋଦର ସିନା ଭଲୁ ଫଣ,
 ମାତ୍ର ନତଶିର ସେହୁ ଦୈନନ୍ଦେୟ ପଦେ ।
 ଦୈଷ୍ଟବସ୍ତବର ତୁମ୍ଭେ, ବସ୍ତୁ ପ୍ରେମରସେ
 ଅଛୁ ପ୍ରୀତି ଅଭିରୁଚି ସତତ ତୁମ୍ଭର,
 ତେଣୁ ଆହୁାନିଲ ନୃପ ଛାମୁକୁ ସାଦୃସ୍ୟେ,
 ବସ ଆସି କଲ୍ଲନାର ସ୍ପର୍ଶ-ସିଂହାସନେ ।
 ନାହିଁ ଏଥୁ କାବ୍ୟରସ—ଅଛୁ ହରିରସ,
 ଏଣୁ ନୁହେଁ ଦୁଷ୍ଟିତ ଏ ଗୀତ, ହୁଏ ଯଦି
 ପକ୍ଷିଲ ଆବଳ ଶାସ୍ତ୍ରକଳ, ହୁଏ ନାହିଁ—
 ତେବେ କାହା ଅପବିତ୍ର ଦେବେ, ନୃପବର !
 ଶୁଣ ଏବେ ବଖାଣୁଛି ପ୍ରସଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନା ।

ବେଳେ ବେଳେ ହେଲୁ ବୁଦ୍ଧି ବିଷମ ସମର,
 ଦିନକର ତେଜ ଯଥା ବଦଲ ପ୍ରଭାତ,
 ପ୍ରତାପୀ କ୍ଷତ୍ରିୟ କାର ରାଜା ଶିଶୁପାଳ
 ବହୁସୂକେ ସୁପ୍ରମୋଦ, ପରଜାତ ପୁଣି
 ନାନା ଅସ୍ତ୍ରସଜ୍ଜି, ବହେ ଅସୁତ ସିଂହର
 କଳ ଦେହେଁ, ସୃଷ୍ଟି ସେ ବହୁ ବେଳଯାଏ

ନିର୍ଭୟେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ, ଧରୁ ଦୃଢ଼ବୃତ୍ତେ
 ବୃତ୍ତେ, ଯେତେ ରାମାନୁଜ ସହଚର ଲଙ୍କାରେ
 ସୃଷ୍ଟି ରାବଣାସ୍ତ୍ରାଳ ମେଘନାଦ ରଥୀ
 ଦେବବରେ । ଦାମୋଦର, ଦେଖି ଶିଶୁପାଳେ
 ଅଟଳ ଅଥର ରଣେ ଯଥା ମହାଧର,
 ଭାବରେ ଏସନ ମନେ ମନେ—“ଏ ହୁଳ୍ଲ ନେ
 ଦେବ ନାହିଁ ପରାକର୍ଷି ସମାନ୍ୟରେ ଦେବେ,
 ଯାବତ ଅଛୁ ମୋ ଅଂଶ ତା ଦେହେ, ତାବତ
 ଅବଧାନ ମୋହର ସେହୁ, ବ୍ୟସ୍ତି କଲ ସିନା
 ପ୍ରବଳ ସମସ୍ତି ବହୁ, ରାମ ଅବତାରେ
 ତେଣୁ ମୁଁ ପ୍ରସସ୍ତ୍ର ଦେଲୁ କୁଶଲବଠାରେ,
 ଇତରସ୍ତେ ନ ମରବ ପାମର କଦାପି ।”
 ଏହା ଭାବ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ, ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ
 ସୁମରରେ ଅସୁବର ରଜ ସୁଦର୍ଶନେ ।

ଘୋରନାଦେ ଆସେ ରଜ ଗଗନ ଭାସି
 ବାୟୁବେଗେ, କୋଟି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜଣି ତେଜ ତାର,
 ସେ ତେଜରେ ବିଶ୍ୱରକ୍ଷି ଦେବ ଦିନମଣି
 ଦେଲେ ଜ୍ଵାଳମୟ, ବୁଲୁ ବୁଲୁନା ରାଜରେ
 ଯଥା ଜ୍ୟୋତିର୍ମୁକ୍ତପାଶ ଜ୍ୟୋତିରଙ୍ଗ ଲାଟ ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଦହନକ୍ଷମ ସେ ମହାରାଜର
 ମହାପ୍ରଭାବରେ, ଗଲ ବୁଜି ହୋଇ ଆଖି
 ସକଳ ଜୀବର, ଆଉ ନ ଫିଟିଲୁ ତାହା
 ଫିଟାଇଲେ ବଳେ, କିନ୍ତୁ ତଥାପି ସେ ପ୍ରଭା,
 ଅକ୍ଷିରକ୍ଷୀ ଚର୍ମ ଭେଦି ପୀଡ଼ିଲ ନୟନେ
 ଅତିରେବେ ଅଗ୍ନି ଜାଳ, ଜଣାଗଲ ଯଥା
 ଚଳାଇ ଭବିଷ୍ୟ-ରେଖା ସ୍ମୃତି, ତପ୍ତବୌଦ୍ଧ-
 ଚମୁଟା ପରାଏ, ଟାଣି ଘେନିଗଲ ଅବା
 ସମସ୍ତଙ୍କ ଡୋଳା, ଅକ୍ଷିକୋଟର ମଧ୍ୟରୁ ।
 ସୁଜାତ୍ୟେ ଯେ ମୁହ ନୃପେ ହୋଇଥିଲେ ଭାବ
 ସରମଧ୍ୟେ, ସେ ହୁଳ୍ଲ ନେ, ଭୟେ ଦୃଷ୍ଟିସେଧୀ-

ଚନ୍ଦ୍ର ଆଲୋକେ ନେଇ ବୁଲି, ସୁଦୃଢ଼ଭାବେ
 ବସିଗଲେ ତଳେ ଯଥା ଯୋଗମଗ୍ନ ଯୋଗୀ,
 ଚରନ୍ତରେ କେନ୍ଦ୍ର କଲେ ବସନେ ଅକର୍ମ ।
 ଏହିପରି ଚରନ୍ତରେ ନାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରବର
 ସୁଦର୍ଶନ, ହିତୁଦନ-ବିନାଶ-ସକ୍ଷମ,
 ଭ୍ରମସ୍ଥିତ ଦେଲ ଆସି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସମୀପେ ।
 ସୁଦର୍ଶନଧାରୀଙ୍କର ସୁ-ଦର୍ଶନ କରେ
 ବିରାଜିଲ ମହାଚନ୍ଦ୍ର, ବିରାଜିଥିଲ ସେ
 ପୁରୀ ଯଥା ବସୁ କରେ ଦୈକ୍ୟୁଷ୍ଣ ଭୁବନେ ।
 ପାଞ୍ଚିକନ୍ୟା ଶଙ୍ଖନାଦ କଲେ ଚଢ଼ୁ ହରି,
 ଘୋଷିଲ ସେ କମ୍ବୁବର ଅମ୍ବୁଧର ରବେ
 ମୁଦୁର୍ମୁଦୁଃ, ପ୍ରତି ଶଙ୍ଖ ଶବ୍ଦେ ଭୁବିରାଜି
 ଶିଶୁପାଳ ବିଚଟାଳ ଚିତ୍କାର ସହିତେ,
 ବେନିକର ଶଙ୍ଖଶବ୍ଦେ ଥରିଲ ଧରଣୀ,
 (ରୁଦ୍ର ଭ୍ରମ ଶିଙ୍ଗା ଶବ୍ଦେ ପ୍ରଳୟେ ଯେସନ)
 ହସ୍ତ ଦେଲେ ମରାମରେ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ଭାଣ୍ଡ କି
 ଗଲ ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି ହୋଇ, ପରତେ ଏସନ,
 ଜଣାଗଲ ପିଣ୍ଡ ଆତ୍ମା ଭିତ୍ତିଗଲ ପ୍ରାୟେ ।
 ଶୁଣି ସେ ଭ୍ରାଷଣ ଶବ୍ଦ ଚର ବଧୂରର
 ଭୂଟିଗଲ ସେହିକ୍ଷଣି ଚକ୍ରର ଜଡ଼ତା,
 ଚରମୁଦ ଜନେ ଭୟେ ଭୂତିଲେ ଚିତ୍କାର,
 ଘୃଷ୍ଣିଲ ତାଙ୍କର ସୁଜା କଣ୍ଠ-ସଂରୁଦ୍ଧତା,
 ନବଜାତ ସୁପ୍ତ ବାଳେ ଭୂତି ଚମକି
 କାନ୍ଦିଲେ ଚିତ୍କାର ୧ ଛାଡ଼ି କୁଆଁ କୁଆଁ ରବେ ।
 ପକ୍ଷୀଏ କୁଣ୍ଡଳୁ ତେଜି ଭିତରେ ଆବାସେ
 ପ୍ରାଣାତଙ୍କେ, ପଶୁ ନରେ ଭୟ ହୋଇାହଲେ,
 ମହାଭୟେ ଶିଶୁଗଣ ଛାଡ଼ି ଧୂଳିଗେଲ,
 ପଞ୍ଚ ଭୂତି ଧାଇଁ ଯାଇ ଜନନୀକୋଳରେ
 ଭୁବନେ ଆହାଦି ଦେହେ ପଶବ ଚାହାର ।
 ବସୁମନ୍ତେ ଅଭିଷେକ ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଧର,
 ବିଭୁଷ୍ଣି କରଣେ, ଘୋର ହୃଦ୍ବ୍ୟାଧି ନାଦେ

ନିକ୍ଷେପିଲେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଶିଶୁପାଳ ଗଳା,
 ଗଲ ଚନ୍ଦ୍ରବର ଶରେ, ଘୁରି ଘୁରି ଘୋର
 ଘରୀର ନିନାଦେ, (ଯଥା ଆକର୍ଷ ମାରୁତ)
 ପକାଇଲ ଯାଇ ହେଡ଼ି ଦେବାଶ୍ଵର ଶିର,
 ସ୍ଫୁଟି ଝଟି ମୁଣ୍ଡ ତାର ଲେଟିଲ ଭୂତଳେ,
 ବକ୍ରାଘାତେ ଗିରିଶୃଙ୍ଗ ପଡ଼େ ଯଥା ଝଟି,
 କିମ୍ବା ଯଥା ବିବେକର ଜ୍ଞାନାୟ ଆଘାତେ
 ଛୁଣିଯାଏ ସଂସାରର ଦୁର୍ବଳୟ ମୋହ ।
 ଶିଶୁପାଳ ଗଳ୍ପ ଭୂତେ ଶୋଷିତ ପିତା
 ସଦେଶେ, ଭିନ୍ନଲେ ଚଢ଼ି ପାର୍ଶ୍ଵବର୍ତ୍ତୀ ନୃପେ,
 ଯଥା ଦୋଳଯାତ୍ରା କାଳେ ଫଗୁରଙ୍ଗ ଜଳେ
 ଭିନ୍ନ ଯାତ୍ରୀଏ ପାଗ-ପରିଚ୍ଛଦ ସଦ୍ ।
 କବନ ୨ ମୂରୁତ ତାର ନାଗଲ ବିଚଟେ,
 ମହାବିଦ୍ୟା ଛନ୍ଦମସ୍ତ୍ରା ମହାବେଦୀ ଯଥା
 କରନ୍ତି ଶୃଙ୍ଗାନବକ୍ଷେ ବିକଟ ଚାଣ୍ଡିକ,
 ନାଚି ନାଚି ସେ କବନ ଦେବେ କ୍ଷଣ ପରେ
 ପଞ୍ଚଗଲ ପାର୍ଶ୍ଵବର୍ତ୍ତୀ ଜନସଭାେ ଚାପି,
 ଓହ୍ଲେ ! ସେ ପ୍ରବଳ ଚାପେ ଗଲ ଦେବେକର
 ହସ୍ତପଦ ଭାଙ୍ଗି, ତାର ଅବା ମନକଲ
 ବେଦଶୟା, ଭାଙ୍ଗିଗଲ କଙ୍କାଳ କାହାର,
 ଛନ୍ଦମୁଳ ଚରୁ ଯଥା ନାଶେ ମାଡ଼ିପଞ୍ଚ
 ଅଗ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ପାଦପର ଡାଳପତ୍ର ଆଦି ।
 ବାହାରିଲ ଶିଶୁପାଳ ଦେହୁଁ ବିଷ୍ଣୁତେଜ
 ମହା ଆରାମୟ, ମିଶି ଚନ୍ଦ୍ରତେଜେ ଚାହା
 ଧରିଲ ପ୍ରକାଶ ରୁଦ୍ର ସବ୍‌ସାଧୀ ରୂପ,
 ସବ୍‌ସାଧୀ ଯଥା ଅଗ୍ନି, ସତେ ବା ହୃଦିକ
 ଚରନ୍ତରେ ସେହୁ, ଭୂତି ପଲକେ ସେ ତେଜ
 ନରେ, ଆସି ଚଢ଼ୁ ଲୀନ ଦେଲ କୃଷ୍ଣପଦେ,
 ଯଥା ମାୟାମୁଗୁରୁପୀ ମାରାତ ଶରୀରୁ
 ବାହାରିଣ ଦିବ୍ୟଜ୍ୟୋତିଃ, ଭିନ୍ନ ଶିଖିମୁଖେ
 ମିଶିଗଲ ଭ୍ରମଅଙ୍ଗେ ଦଣ୍ଡବ ବାନନେ ।

୧—ଚିତ୍କାର ଚିତ୍କାର ଶବ୍ଦ । ୨—ମୁଦୁର୍ମୁଦୁଃ ବେଦ ।

ସମ୍ମୁଖ ସମରେ ମଲ୍ଲ ବୀରଧର୍ମାବୁର
ଶିଶୁପାଳ ଯେଣୁ, ତେଣୁ ସ୍ୱର୍ଗ ତାହା ପାଇଁ
ଅସିଲ୍ ବିମାନ ଏକ, ବିମାନେ ଆଲୋକ,
ତଳି ପ୍ରୋତଥାୟା ତାର ସେ ଦିବ୍ୟ ବିମାନେ,
ରାଜ ପୁଣେ ଅନାମୟ ନିତ୍ୟଧାମେ ତଳ,
ଶିଶୁପାଳ ନିଧନରେ ସଙ୍ଗୀ ରାଜଗଣେ
ତାର, ଦେଲେ ନତଶିର, ଭୂଟିଲେ ଯୌବନ
ନିଜେ ନିଜେ ଦମିୟାନ୍ତ ଯେସନ ଲୁହ୍ନି ସ୍ତେ ।
ଦେଖ ତେଜ ଦୃଷ୍ଟ ନୃପେ କଲେ କୃଷ୍ଣେ ପୁଣି
ବହୁବିଧ, ସୁକଳରେ ପ୍ରଣମି ପୟରେ,
ଶକ୍ତି ଦେଖି ଭକ୍ତ ସିନା ହୁଅନ୍ତୁ ସକଳେ
ଏ ଭବେ, ଅଟେ ଏହା ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧି କଥା,
ନୁହେଁ ଭକ୍ତିରସସିଦ୍ଧି ଏହି ପଣ୍ଡିତ୍ରବ
ଭକ୍ତିକର, ଅଟେ ତାହା ଭୟର ଛଟାଣ, *
ଜାଣି ପ୍ରାଣରକ୍ତ ତାକୁ ପ୍ରଭୁ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ,
ବହିଲେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି କ୍ଷମା କୃପା ବହି ।
ଏକା ରାଜ ଶିଶୁପାଳ, ରହିଲେ ସକଳ
ପ୍ରସ୍ତୋତକ ବନ୍ଧୁ ତାର, ସମ୍ପଦରେ ସିନା
ହୁଅନ୍ତୁ ସକଳେ ସଖା, କିନ୍ତୁ ହାୟ ! ଯେବେ
ଜାସଲ ବିପଦ, ତେବେ ହୁଅନ୍ତୁ ଅଲଗା ।

ଅନନ୍ତର ସୁଧଶିର ଭ୍ରାତୃଗଣେ ରାଜ
ଆଦେଶିଲେ ଦହିବାକୁ ଶିଶୁପାଳ ଦେହ
ରାଜ-ବୀରଦାରେ, ଲଭି ରାଜାନୁଜ୍ଞା ଚହୁଁ
ପଣ୍ଡୁପୁତେ, ସଜାଡ଼ିଣ କୁସୁମ-ଗୌଡ଼ୋଳ,
ଶୁଆଇଲେ ଶବେ ଚହୁଁ ଭବିର ଶିରରେ ।
ଏକା ଜ୍ଞାନ ଦୁଇ ହାତେ ଟେକିଲେ ଦ୍ୱିଗୁରୁ
ସେହି ଶବ-ଶିବିକାର, ଆନ ଶୁଭଦ୍ରୁମ
ଧରଲେ ଛ ଜଣ ବୀର ମାଦ୍ରି-ପୁତ ଆଦି,
ଅବଳମ୍ବେ ପ୍ରବେଶିଲେ ଭାଷଣ ଶୁଣାନେ ।
ଶାନ୍ତର ଆଶ୍ରମ ତାହା, ଚରଣାନ୍ତ ଚହୁଁ
ମିଳେ ଭବ-ଦାଦାନଳ ଦଗ୍ଧ ଜୀବକୁଳେ,

ବର୍ମଦାନ୍ତ ଜୀବ ସାଧୁ ବର୍ଦ୍ଧ୍ୟା ନିଜର
ଭବ-ବର୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ, ଲଭେ ଅନ୍ତମ ବିଶ୍ରାମ
ଏଥୁ, ପଞ୍ଚମହାଭୂତ-ଗଠିତ ଶରୀର
ମିଶେ ଏଥୁ ପଞ୍ଚଭୂତେ ପ୍ରପଞ୍ଚନିମ୍ମମେ ।
ମହାତତ୍ତ୍ୱ-ଦୀକ୍ଷାଦାୟୀ ସୁକୀ ସେ ଶୁଣାନେ,
ତଦର୍ଶନେ ଜ୍ଞାନଜନେ ଲଭନ୍ତୁ ବିଶେଷେ
ମହାତତ୍ତ୍ୱ ଦୀକ୍ଷା, ଭବ-ଭଙ୍ଗ ରୂପାମୟୀ,
ଅଜ୍ଞାନ-ରକ୍ଷିତେ ତାହା ଭୟର ଆଗାର ।
ଶୁଣାନ-ଶକ୍ତିରାଜର ଦୌବାଣ୍ଡବ ପ୍ରାୟ
ବୁଦ୍ଧଭକ୍ତ ଶିବା ଶ୍ୱାନେ ଦେଲଣ ପଦ୍ମର,
ପଞ୍ଚଅକ୍ତ ସଦ୍ୟ ଶବ ଏକ ସେ ଶୁଣାନେ,
ବେଦି ତାର ତତ୍ତ୍ୱପାଶେ ମାଂସାଣୀ ଜନ୍ତୁଏ
ଟାଣି ଆଣି ଗାଈରୁ ଗଣ୍ଡ ଗଣ୍ଡ ମାଂସ,
କଳକନ୍ତ ଶ୍ୱାନେ, ଦେଇ ଦୁର୍ବଳେ ଲଭନ୍ତୁ
ଗାଈରୁ ଚରଚରେ ଲୁଣି ଗରଗରେ,
କେହି ବା ଶାରୁଣାଗଣେ ନେଇଯାଏ ଖେଦି
ଭୁକି ଭୁକି ଭୋ ଭୋ ରବେ, ତହୁଁ ସେ ପକ୍ଷୀଏ
ଦେଶା ମେଲି ଦେଇ ଦେଇ ଯାଆନ୍ତୁ ପଳାଇ
ଗଣ୍ଡେ ବୁରେ, ସେଷଭୟମିଶା ଚେଁ ଚେଁ ସ୍ୱରେ
କାହିଁ ଅବା ଆଠ ଦଶ ମାଂସାଣୀ ପ୍ରାଣୀଏ
ଘେନି ଗଣ୍ଡେ ମାଂସପିଣ୍ଡ, ବସି ଘୋର ନାଦ
ଦେଉଛନ୍ତି ଟଣାଟଣି, ଲଗିଅଛୁ କାହିଁ
ଶିବା ଶ୍ୱାନ ଶୁକୁନର ବିଷମ ସମର ।
ଏହିପରି ସ୍ୱାର୍ଥଦ୍ୱେଷ ଘୋର ସଂଘର୍ଷଣ,
ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପ ପୁଣି ଦୁର୍ବଳ ଦୁର୍ଗତି
ଲଗିଅଛୁ ନିରନ୍ତର ବିଷତରୁତରେ,
ଯହିଁ ଦେଶ ଚହୁଁ ଏକା ସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇଁ କଳ ।
ପଞ୍ଚଅକ୍ତ ଶବ ଯେଣୁ, ତେଣୁ ପାନ୍ତକୁଳେ
ସେ ବାଟେ ସିବାକୁ ଭୟ ମାନସେ ମନାସି
ବାଟେ ଲୁଣି ଯାଉଛନ୍ତି ଅନ୍ୟ ଦିଗ ଦେଇ ।
ଧରବାକୁ ଶବରୂପ ଦେବ ନିଶ୍ଚେ ଦିନେ

ଶରୀରକୁ, କାଶି ସୁଦ୍ଧା ଦୃଢ଼େ ଏହା ନରେ
 ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଶବ ଦେଖି ଭରତ୍ତ ତଥାପି ! !
 ଆଜି ସେହୁ ମହାଶୂର ଗତାୟୁ ଦର୍ଶନେ,
 ବାଲି ସେ ଦୋରବ ଶବ, ଦୃଢ଼େ ଅପରେ
 ତାକୁ, ଅହୋ ! ମାଦବର ତ ବସନ ଭ୍ରମ !
 ମାୟା-ମୋହେ ପଡ଼ି ନର ଭୁଲିଯାଏ ସବୁ,
 ଧନ୍ୟ ସଂସାରର ମାୟା ! ପଡ଼ିଲେ କୁହୁବେ
 ତାର, ରକ୍ଷା ନାହିଁ ଆଉ, ବାନ୍ଧିଅଛୁ ସେହୁ
 ଅବୃଣ୍ୟ, ଅଛେବ୍ୟ ଫାଶ ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼େ,
 ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ତା ପାଶୁଁ ଦେଲେ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବ,
 ଓଟାଇ ସେ ଫାଶ ତାକୁ ଆଶୟ କରକ ।
 ପଦ-ରଜ୍ଜୁ ଧରି ଦୃଢ଼େ, ମଧ୍ୟେ ବସି ମାୟା,
 ବୁଲୁଛନ୍ତି ଜୀବଗଣେ ଆପଣା ଚୌପାଶେ,
 ଧ୍ରୁବ ଯଥା ସପ୍ତର୍ଷିଙ୍କୁ, ଅବା ବେଙ୍ଗଳାର
 ମଇଦାଣ୍ଡି, ନିଜ ପାଶେ ବୁଲିଏ ଯେସନ
 ବଳଦେ ଦାଉଣୀ ୧ ବନ୍ଧ, ମଣ୍ଡଳ ଆକାରେ ।
 ପାରେ ନାହିଁ ବାନ୍ଧି ଦୁଷ୍ଟା ନିଷ୍ଠାମ ମାନବେ,
 ବାନ୍ଧିଲେ କହାପି ଦୈବେ ଜାନାସ୍ତେ ସେମାନେ
 କାଟି ସେ ଅମୋଗ ଫାଶ, ହୁଅନ୍ତି ମୁକତ ।

ଶ୍ରୀମ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ସବୁ ରଜ-ଅନୁଚରେ
 ଜାଳିଲେ ଶୁଣାନେ ଚିତା, ଚନ୍ଦନ-ଭଜନେ,
 ବରୁଣଣ ସ୍ନାନ ଚହୁଁ ପବନ ସୁବାସ—
 ତଳେ ଶବେ, ମଣ୍ଡି ଅଙ୍ଗ ରଜ-ଆଉରଣେ
 ଶୁଆଇଲେ ନେଇ ଦାସ ଚିତା-ଶେଷ ବନ୍ଧେ,
 ସନ ସନ ଦୃଶ୍ୟୁନ ଭବାସ୍ତ୍ର ଭୁଣ୍ଡରେ ।
 ସ୍ଥାପି ସଙ୍ଗାଥିଏ କାଠ ଶବଦେହ ପରେ,
 ଦାଳିଦେଲେ ଗବ୍ୟାୟୁତ ଚହୁଁ ଘଡ଼ା ଘଡ଼ା,
 ଘୁବ ପାଇ ଖରବେଶେ କଳିଲ ଦିଗୁଣେ
 ରଇ ୨, ଦୋଇ ଭାଙ୍ଗି ଶିଖ, ନିକ୍ଷେପିଲେ ଚହୁଁ

ବସୁର, ବସୁର, ପୁଷ୍ପ, ହୁଣା, ଗୁରୁଗାଦି
 ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ନାନା, ଯଥା ମାଗ ପୁଷ୍ପମାରେ
 ନିକ୍ଷେପନ୍ତି ନାଗରବେ ଅଗ୍ନିରାଗଦାକୁ ୩
 ବାର୍ତ୍ତାକୁ, ସର୍ଷପ, ରବ, ପଦ୍ମରମ୍ଭା ଆଦି ।
 ଶୁଣାନ ଶାନ୍ତର ସ୍ଥାନ— ଏହି ବନସ୍ପର
 ଚର ଦାଦାକାରମୟ ଭବେ, ତେଣୁ ଚହୁଁ
 ସ୍ଥାନ ପ୍ରଭବରେ, ଦେଲ ଶ୍ରୀମସେନ ମନ
 ଔଦାସ୍ୟ ଆଳୟ, ଯଥା ଭଦ୍ରାସୀ ମାନସ,
 ତେଜ ସ୍ଵାର୍ଥଦେଷ, ଦୋଷ-ବହୁଷିତ ଭବ
 ବୋଇଲେ ଏସନ ବାର, ଗୁହଁ ଚିତାବାସୀ—
 ଶିଶୁପାଳେ—“ବାରବର ! ଶବ ସାଧୁବାଦ
 ସାଧୁକାର୍ଯ୍ୟେ ତବ ! ପାଳି କ୍ଷନ୍ଦଧର୍ମ ନୃପ !
 କ୍ଷନ୍ଦିତ୍ଵ-ବାହ୍ନିତ ବାରବେଶେ, ବାହାରିଲ
 ଚର ନିଜ ଧାମେ, ତେଜ ଭବ-ପାନ୍ଥଶାଳେ,
 ଭୁଞ୍ଜିବ ସେଠାରେ ତୁମ୍ଭେ ସୁଖଶାନ୍ତ-ସୁଧା ।
 ବବତ, ଭୂଣୀର, ଅସି, ଧନୁ, ଗଦା, ଶର,
 ଗୋଧା ୪, ଅଙ୍ଗୁଳିକ ୫ ଆଦି ବାରପ୍ରହରଣ
 ଶୋଭଇ ଶରୀରେ, ଥିଲ ପ୍ରବଣ ପ୍ରତାପୀ
 ବାର ତୁମ୍ଭେ, ଧର୍ମଧାମେ, ଯାଉଛ ତ ନୃପ !
 ଏବେ ଜଣିବାକୁ ସ୍ଵର୍ଗ ?—ମହାବାର ବେଶେ
 ଚାହିଁ ଏହି ଚିତାସ୍ତ୍ର ଧୂପ-ରଥେ, କିନ୍ତୁ ଧୂପ !
 ସୈନ୍ୟ ସେନାପତି କିପା ନାହାନ୍ତି ସଙ୍ଗରେ ?
 ରୁଦ୍ଧିଅଛୁ ଏବେ, ତୁମ୍ଭେ ଯାଉଛ ଯେ ଦେଶେ,
 ସେ ଦେଶକୁ ଯିବାବେଳେ ନ ହୁଅନ୍ତି ବେହ
 ସଙ୍ଗୀ, ପ୍ରଦାନରେ ସୁଦ୍ଧା ଅତୁଳ ସମ୍ପଦ,
 ସେ ଦେଶୁ ଅସିବା ବେଳେ ଆସେ ଏକୃତ୍ତିଆ
 ଜୀବ, ଯିବାବେଳେ ପୁଣି ଗମଇ ଏବାକା,
 ବେବତ ପ୍ରବାସ ଭବେ ରହେ ଯେତେ ଦିନ,
 ତେବେ ଦିନ ମାତ୍ର ଭାବେ ଅକୃତକ୍ତ ସାଥୀ ।

୧—ଅନେକ ବଳବତ୍ତ ଏବଂ ବଳନରହି । ୨—ରଇ—ଚିତାଳଳ । ଏ ଶବ ଗଣ୍ଡାମରେ ଅଧିକ ପ୍ରଚଳିତ ।

୩ । ସ୍ଵର୍ଗ ତ ଅଦୃଶ୍ୟ । ୪—ଧନୁ, ଶୁଣାବାତ ନିକାରଣ ସଦାଶେ ବାମ ବହୁଣୀ ଚଳଠାରୁ ମଣିବର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାନ୍ଧିଥିବା
 ଚର୍ମମୟ ଅବରଣ । ୫—ତ୍ୟାଗଣିକ ନିମିତ୍ତ ଧାନ୍ୟକର ଚର୍ମକର୍ମିତ ଅଙ୍ଗୁଳି ଅବରଣ ।

ସରସ ନୃପତି ! ତବ ଭବ-ଅଭିନୟ,
 କୃତ୍ରିମ ଗରେ ମାୟା-ଯଦନିକା ପାରେ
 ଚରଣେ ପାଇଁ, ଆହା ଯଥା କାଲ୍ୟାଣ !
 ମଣୁଥିଲି ଯାକୁ ତୁମ୍ଭେ କାବଳ-ଦୋଷର
 ପ୍ରିୟାଦମି ଅଭିପ୍ରୟ, ସକଟେ ପ୍ରମାଦେ—
 ରଞ୍ଜିତୁଲି ଯାକୁ ତାର ମୁଣେ ଭାଲ ହୋଇ,
 ଯାହା ସୁଖ ବର୍ଜନରେ ଥିଲ ଭବ ସଦା
 ନ ଶାଲ ନ ମିଲ, ସେହୁ ଅଳ୍ପବଳ ଏବେ
 ତୁମ୍ଭ ଆତ୍ମମଣି ରକ୍ଷା ପାଇବା ସାଧନେ,
 କିନ୍ତୁ ଦେବ ଦେବ ତାର ଗୁଣିଆ ଅଶାଲ !
 ତୁମ୍ଭର ପରଶେ ମୁଣି ମଣିବ ଅଶ୍ରୁ
 ଆସଣକୁ ! ନୃପ ! ଭବେ ପର୍ଯ୍ୟ ଏହପର !
 ଏକମାତ୍ର ସଙ୍ଗୀ ମର୍ମ କାବଳେ ମରଣେ,
 ଯାଏ ସଙ୍ଗେ ସେହୁ, ଆନ ଭଣ୍ଡି ସଙ୍ଗିତଳ,
 ବନ୍ଧୁତାର ପ୍ରତିଦାନସ୍ବରୂପ, ଦେହରୁ
 କାଢି ନେଇ ଭଲ ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାର ଆଦି,
 ବନ୍ଧୁତାରେ ଜଳାଶ୍ରୁ ଅର୍ପଣ ଏ ସ୍ଥାନେ ।
 ଅଳ୍ପିତ ସେ ମମ ତୁମ୍ଭେ ବାରମ୍ବାର ପାଇ,
 ଦେଖାଇବ ସ୍ବଗମାତ ସେହୁ, ବାରମଣି !
 ଘେନି ସେହୁ ଚରସଣା ଯମେ ସଙ୍ଗେ, ଗମ
 ମହାସୁଖେ କାରୁକୁଳ-ବାସ୍ତିତ ସୁଦେଶେ ।”

ଧୂ ଧୂ ହୋଇ ତଦାନନ୍ତ ରୂପେ ପ୍ରକୃତି
 ପ୍ରଦେଶ, ଅସଂଖ୍ୟ ଶକ୍ତି ବର ବହନ
 ବୃଦ୍ଧିର ଆକାଶେ, ଯଥା ଦିଗନ୍ତ ଭରଣ
 ବସ୍ତ୍ରାଭ ରସନାତୁଷ୍ଟ ବୃଦ୍ଧିର ମହାନ !
 ହିଂସାକ ଅନନ୍ତେ ଶେଷ ଅନନ୍ତ ଶିଖା
 ଶାନ୍ତିର ସ୍ବଭାବ ସଖି ସଖି, ତବତତ,
 ଦମେ ଶାନ୍ତି ହିଂସାକ ହେଉ ତଦାନନ୍ତ,
 ଶିଖରରେ ମୁଗୁଡ଼ୁଣା ଶେଢାଇ କୁଟିରେ,
 ଶେଢାଏ ତଟିନୀ ଯଥା ସୁଦ୍ଧ ଜଳଦେଶୀ !
 ମାରୁତ ଆଗାଧେ ଶେଷେ ପ୍ରକୃତି ସମସ୍ତେ
 ବୃଦ୍ଧିର ଗବତ୍ତରେ ପୁଣ୍ୟଗର୍ଭ ହୋଇ,
 ମୁଦୁର୍ଭାବେ ଶିଶୁପାତ ହେଉ ଭସ୍ମାଭୁତ !
 ତହୁଁ ସଦା ଶବଦାହତନେ, ପୁତଳନେ
 ନିର୍ଭୟର ସର, ତ ଗଲେ ସେହି ନିଜାଦାସେ ।
 ମହାଦମ୍ଭୀ, ଅଭିମାନୀ ଶିଶୁପାତ ଦେହ,
 ପରିଣତ ହେଉ ଆହା ! ମୁଦାଏ ପାଉଁଶେ !
 କିନ୍ତୁ ଦିନେ ତାହା ସୁଦ୍ଧା ମିଶିଲ ମାଟିରେ !
 ଶିଶୁପାତ ପୁଣେ ତହୁଁ ସର ସୁଧସ୍ବିର,
 ଯଥାବିଧାନରେ ବାସ୍ତି ମୁଣ୍ଡେ ତାର ଶାଢ଼ୀ,
 ନିୟୋଜିତେ ତାକୁ ଦେବି-ମହାପାଳ-ପଦେ ।

* ତଦାନନ୍ତ

